מיכון סימה 1971

22, 1044

[illegible]

חמשה חומשי תורה, וספרי הנביאים...
תרגום אונקלוס ותרגום ירושלמי
ותרגום יונתן, פירוש רש"י ... חומשי
בעל הטורים ... ועל חמש מגילות
תרגום ~~ראשון~~ ותרגום שני
על מגילת אסתר ...

הוצאה: שע"ב

R 8° 75A 83/C

221.

חסר השער והרבה [illegible]
ואין [illegible] (?) [illegible] בסוף [illegible]...

[illegible]

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף: יקרה היא

חמשה חומשי תורה

וסביב חוטם שלשה מטיבי צעד הלא המה · תרגום אונקלוס · ותרגום ירושלמי · ותרגום יונתן · ואחרון חביב פירוש המאור הגדול ראש כל המפרשים רש"י ז"ל וכל פסוק ורש"י שעליו בסדר א' ב' ג' זה לעומת זה מצויין · כדי להקל על המעיין · למצוא חפצו כהרף עין · גם סדר דיני תרי"ג מצות כל אחת במקומה באה ונתמלאו המצות הנמצאות חסרים · גם פרפראות לחכמה חדושי בעל הטורים גם הרבה מסורת · קרי וכתיב יתירות וחסרות · ועל חמש מגילות התרגום ראשון · ותרגום שני על מגילת אסתר מוגהה מכל חסרון :

ונביאים וכתובים גם כן עם פי' רש"י ודיוני א"כ בפסוק ורש"י כב"ל : וכן הנבכו דיוני כל המטרים אבל פרקיותם כמכבני הקסילות [illegible] ומפטים · סוף כל דבר לא נפל דבר מכל טוב תיקונן ויופי אותיותן וסדרו והכייר ככל אשר נדפס בוויניציאה מאז · וביותר שאתייתר עוז · שנתוסף כאן כמה מעלות טובות ומליץ יקרים · כאשר עיניכם תחזינה מישרים · מעבר לדף אל עבר פניכם מאירים · מודיעים המעלות כדשי תקון כל החסירים וכמה יתורים · ולתרגומים פירוש מלות קשות וזרים · כפי אשר יצא כבר מפי סופרים וספרים · ואמרתי לזכות זקנים עם נערים · בספרי וקלי גם אוזר מוספתו דמעליות ואלה הדברים · דברי חיים ומכל זעירא דמן חבירים · בן לא"את הגאון המאיר פינו נודע בשערים · מה"רר דוד וכריה נקרא רבי מנדל ז"ל מ"פ · מתכים דבי בשיא כשילו מלוי מה"רר [illegible] בר"י גאון תורה מאיר מעיר ואם בישראל ק"ק ורנקבורט תורה וגדולם במק"ום אחד · עד עולם יכונכם אלקים אל אחד :

ויהי כאשית המלאכה הקדושה והחמשה בחודש מנחם שנת ובכבוד יהוה עליך זרח לפק :

ברשיון ורצון אדונינו השר המרומם **פיליפו לודוויקו** יר"ה · ותנשא אדנותו וכבודו · ויברכהו יי' בנפשו ומאודו :

BIBLIA HEBRÆA CVM TRI-
ci Targum in Pentateuchum, Onkeli, Jonathan & Jerosolymitano: & Commentario R. Salomo Jarchi in omnes 24. S. Scripturæ libros.

נדפס פה בקק **הנוויאה** החדשה
בבית האומן הנעלה הנש יאקופא הענה:

Cum licentia superiorum.

מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה: כי לקח טוב

מן אוולא

בחוכמא

בְּרָא יְיָ יַת שְׁמַיָא וְיַת אַרְעָא ׃ והארץ ׃ וְאַרְעָא הֲוַת תְּהַיָא וּבְהַיָא צַדְיָא מִבְּנֵי נָשׁ וְרֵיקַנְיָא מִן כָּל בְּעִיר וְחַשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְּהוֹמָא וְרוּחַ רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ מְנַתְּבָא עַל אַנְפֵּי מַיָא ׃ ויאמר ׃ וַאֲמַר יְיָ יְהֵי נְהוֹרָא לְאַנְהָרָא עָלְמָא וּמִן יַד הֲוָה נְהוֹרָא ׃ וירא ׃ וַחֲמָא יְיָ יַת נְהוֹרָא אֲרוּם טָב וְאַפְרִישׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא ׃ ויקרא ׃ וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְעַבְדֵיהּ לְמִפְלַח בֵּיהּ דַּיָירֵי עָלְמָא וּלְחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וְעַבְדֵיהּ לְמִינַח בֵּיהּ בִּרְיָיתָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹמָא חַד ׃ ויאמר ׃ וַאֲמַר יְיָ יְהֵי רְקִיעָא בִּמְצִיעוּת מַיָא וִיהֵי מַפְרִישׁ בֵּינֵי מוֹי עִלָאֵי לְבֵינֵי מוֹי תַּתָּאֵי ׃ ויעש ׃ וַעֲבַד יְיָ יַת רְקִיעָא וּסְכֵּיהּ תְּלַת אֶצְבְּעָתָא בֵּינֵי סִטְרֵי שְׁמַיָא לְמוֹי דְאוֹקְיָינוֹס וְאַפְרֵישׁ בֵּינֵי מַיָא דִּמִלְרַע לִרְקִיעָא וּבֵינֵי מַיָא דִּלְעֵיל בְּקוּבְתָא דִּרְקִיעָא וַהֲוָה כֵן ׃ ויקרא ׃ וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תִּנְיָין ׃ ויאמר ׃ וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מַיָין תַּתָּאִין דְּאִשְׁתָּאֲרוּ מִן לְרַע לִשְׁמַיָא לְדוּכְתָּא חַד וְתִתְנְגֵב אַרְעָא דְּתִתְחַמֵי יַבֶּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן ׃ ויקרא ׃ וּקְרָא יְיָ לְנְגִיבְתָּא אַרְעָא וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָין קְרָא יַמְמֵי וַחֲמָא יְיָ אֲרוּם טָב ׃ ויאמר ׃ וַאֲמַר יְיָ תַּרְבֵּי אַרְעָא דִּתְאֵי עִסְבָּא דְּבֵיזְרֵיהּ מִזְדְּרַע וְאִילָן פֵּירֵי עֲבִיד פֵּירֵי לִזְנֵיהּ דְּבֵיזְרֵיהּ בֵּיהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן ׃ ותוצא ׃ וְהַנְפְּקַת אַרְעָא דִּתְאֵי עִסְבָּא דְּבֵיזְרֵיהּ מִזְדְּרַע וְאִילָן עֲבִיד פֵּירֵי לִזְנֵיהּ וַחֲמָא יְיָ אֲרוּם טָב ׃ ויהי ׃ וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תְּלִיתָאֵי ׃ ויאמר ׃ ואמר

ירושלמי

וַהֲוַת רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר סֵדֶר עוֹבַד בְּרֵאשִׁית יוֹם קַדְמַי ׃

וִיהֵי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָא עִילָאֵי וּבֵין מַיָא אַרְעָאֵי ׃

תהו אשטורדישן בלעז: בהו· לשון ריקות וצדו: (פס' ח) : על פני תהום· על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת·
כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקדוש ברוך הוא ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן
אקוביטי"ר בלעז: (ד) · וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל· אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי
להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא· ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו
משתמשים בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה: (ה) יום אחד· לפי סדר לשון הפרשה היה לו
לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהיה הקדוש ברוך הוא יחיד
בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כך מפורש בבראשית רבה: (ו) יהי רקיע· יחזק הרקיע ...
[illegible]

כתרגומו של ... יונתן מן אוולא פי' בתחלה ... [illegible]

אונקלוס	בראשית
ואמר יי יהון נהורין ברקיעא דשמיא לאפרשא	וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל
בין יממא ובין ליליא ויהון לאתין ולזמנין	בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים
ולמימני בהון יומין ושנין׃ ויהון לנהורין ברקיעא	וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃ טו וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ
דשמיא לאנהרא על ארעא והוה כן׃ ועבד יי	הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ טז וַיַּעַשׂ
ית תרין נהוריא רברביא ית נהורא רבא	אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר
למישלט ביממא וית נהורא זעירא למישלט	הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן
בליליא וית כוכביא׃ ויהב יתהון יי ברקיעא	לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים׃ יז וַיִּתֵּן
דשמיא לאנהרא על ארעא׃ ולמישלט ביממא	אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ׃
ובליליא ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא	יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר
וחזא יי ארי טב׃ והוה רמש והוה צפר יום	וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יט וַיְהִי־
רביעאי׃ ואמר יי ירחשון מיא רחיש נפשא	עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃ פ כ
חיתא ועופא דפרח על ארעא על אפי רקיע	וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף
שמיא׃ וברא יי ית תניניא רברביא	יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃ כא
וית כל נפשא חיתא דרחשא די ארחישו	וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ
מיא לזניהון וית כל עופא דפרח לזנוהי	הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת
וחזא יי ארי טב׃ ובריך יתהון יי למימר	כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כב
פושו וסגו ומלו ית מיא ביממיא ועופא יסגי	וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־
בארעא׃ והוה רמש והוה צפר יום	הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃ כג וַיְהִי־עֶרֶב
חמישאי׃ ואמר יי תפיק ארעא נפשא	וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ
חיתא לזנה בעיר ורחיש וחית ארעא לזנה	כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
והוה כן׃ ועבד יי ית חית ארעא לזנה	לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃
וית בעירא לזנה וית כל רחשא דארעא	כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ
לזנוהי וחזא יי ארי טב׃ ואמר יי נעביד	וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
אינשא בצלמנא כדמותנא וישלטון בנוני ימא	לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כו וַיֹּאמֶר
ובעופא דשמיא ובבעירא ובכל ארעא ובכל	אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת
רחשא דרחיש על ארעא׃ וברא יי ית	הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־
אדם בצלמיה בצלם אלהים ברא יתיה דכר	הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים
ונוקבא ברא יתהון׃ ובריך יתהון יי	אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר
ואמר להון יי פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו	וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃ כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
עלה ושלוטו בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכל	וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ
חיתא דרחשא על ארעא׃ ואמר יי הא	וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה
יהבית	הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ׃ כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה
	נתתי

ו' אמר דחס
ל' מסר כתו'
ב'

שלישי

(יד) יהי מאורות וגו'. מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון וכל א' וא' נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה. יהי מארת חסר כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא שאנו מתענין בד' שלא תבא אסכרה לתינוקות. להבדיל בין היום ובין הלילה. משנגנז האור אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה. והיו לאותות. כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנאמר ומאותות השמים אל תחתו בעשותכם רצון המקום אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות. ולמועדים. על שם העתיד שעתידין ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה. ולימים. שמוש החמה חצי היום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם. ושנים. לסוף שס"ה ימים (ס"א ורביע יום) יגמרו מהלכתם בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה. (ס"א והיא שס"ה יום ורביע יום וחצי יום ומתחילים פעם שניה לסבב בגלגל כמהלכן הראשון.) (טו) והיו למאורות. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם. המאורות הגדולים. שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. ואת הכוכבים. על ידי שמיעט את הלבנה הרבה צבאיה להפיס דעתה. (כ) נפש חיה. שיש בה חיות. שרץ. כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ. בעוף כגון זבובים. בשקצים כגון נמלים וחיפושית ותולעים. בבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים. (כא) התנינים. דגים גדולים שבים. ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא ... התנינים כתיב ... נפש שיש בה חיות.

ואמר יי יהון נהורין ברקיעא דשמיא למפרשא ביני יממא וביני ליליא ויהון למינין ולזמני מועדין ולממני בהון חושבן יומין ולמקדשא רישי ירחין ורישי שנין עבורי ירחין ועיבורי שנין ותקופות שמשא ומולד סיהרא ומחזורין : והיו ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא למנהרא עלוי ארעא והוה כן : ויעש ועבד יי ית תרין נהוריא רברביא והוון שוין באיקרהון עשרין וחד שנין בציר מנהון שית מאה ותרין ושובעין חולקי שעתא ומן בתר כן אשתעית סיהרא עילוי שמשא לישן תליתאי ואזדערת ומני ית שמשא דהוה נהורא רבה למשלט ביממא וית סיהרא דהוה נהורא זעירא למשלט בליליא וית כוכביא : ויתן וסדר יתהון יי על שטריהון ברקיעא דשמיא למנהרא על ארעא : ולמשול ולמשמשא ביממא ובליליא ולמפרשא בין נהורא דיממא ובין חשוך ליליא וחמא יי ארום טב : ויהי והוה רמש והוה צפר יום רביעאי : ויאמר ואמר יי ירחשון רקקי מוי רחיש נפשא חייתא ועופא דטייס ושרכפתיה על ארעא ושביל טייסיה על אויר רקיע שמיא : ויברא וברא יי ית תנינייא רברביא ית לויתן ובר זוגיה דמתעתדין ליום נחמתא וית כל נפשתא חייתא דריחשא דארחישו מיא צלילתא לזניהון זני דכיין וזני דלא דכיין וית כל עוף דטייס בגדפין לזנוהי זני דכיין וזני דלא דכיין וחמי יי ארום טב : ויברך ובריך יתהון למימר פושו וסגו ומלו ית מיא ביממיא ועופיא יסגי בארעא : ויהי והוא רמש והוה צפר יום חמשאי : ויאמר ואמר יי תהנפק ארעא נפשת ברייתא לזניה זני דכיין וזני דלא דכיין בעירי וריחשי ובריית ארעא ליזניה והוה כן : ויעש ועבד יי ית חיות ארעא לזנה זני דכיין וזני דלא דכיין וית בעירא ליזנה וית כל רחיש ארעא לזנה זני דכיין וזני דלא דכיין וחמא יי ארום טב : ויאמר ואמר יי למלאכייא דמשמשין קומוי דאתבריו ביום תנין לבריית עלמא נעביד אדם בצלמנא כדיוקננא וישלטון בנוני ימא ובעופא דבאויר שמייא ובבעירא ובכל ארעא ובכל ריחשא דרחיש עלוי ארעא : ויברא וברא יי ית אדם בדיוקניה בצלמא יי ברא יתיה במאתן וארבעין ותמני איברין בתלת מאה ושיתין וחמשא גידין וקרם עלוי משכא ומלי יתיה בסרא ואדמא דכר ונוקבא בגווהון ברא יתהון : ויברך ובריך יתהון יי ואמר להון יי פושו וסגו ומלו ית ארעא בנן ובנן ותקופו עלה בנכסין ושלוטו בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכל ריחשא חייתא דרחשא עלוי ארעא : ויאמר ואמר יי הא יהבית

ירושלמי

ויהון לאתין ולמועדין ולמקדשא בהון רישי ירחין ושנין :

ירושלמי

וברא מימרא דיי ית אדם בדמותיה בדמות מן קדם יהוה ברא יתיה דכר וזוגיה ברא יתהון :

(כב) ויברך אותם לפי שמחסרים אותם וצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהא הוא בכלל : פרו · לשון פרי כלומר עשו פירות : ורבו · אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר וכתב ורבו שאחד מוליד הרבה : (כד) תוצא הארץ · הוא שפירשתי שהכל נברא מיום הראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם : נפש חיה · שיש בה חיות : ורמש · הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאלו נגררים שאין הלוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשונו קומוב״ריס · (כה) ויעש · תקנם בצביונן בקומתן : (כו) נעשה אדם · ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה ראיתי את יי׳ יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילין לחובה : וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשי׳ · נעשה אדם · אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו · לא נמנע הכתוב מלמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובתו כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו : בצלמנו · בדפוס שלנו : כדמותינו · להבין ולהשכיל · וירדו בדגת הים · יש בלשון הזה לשון רידוי ולשון ירידה · זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו · (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו · בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קוני״ו וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם : בצלם אלהים ברא אותו · פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא : זכר ונקבה ברא אותם · ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו׳ · מדרש אגדה שבראו שני פרצופים בבריאה הראשונה ואחר כך חלקו · ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר : (כח) וכבשה · חסר וי״ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה :

לקימנין פי׳ כל אחד מהן כפלוק׳ מורה לסימן מיוחד כדאי׳ בתוס׳ : כאיקרהון פירו׳ בכבודן לשון יקר : הג״ה נ״ל

וחד שנין בציר מינה תלת מאה וארב׳ וחמש יומין ושבעין ושית · (כן הגיה הגאון מה״ר דוד ונבואר כ כפרקי רבי אליעזר :)

ומן בתר כן אשתעית וכו׳ פירש לישן תליתאי ר״ל לשון הרע ורכילו׳ ההורג שלושתן והתקבלו ומי שכאת׳ עלין : ואזדעירת פי׳ נתמעטה מתמלאתה פי׳ מתמלאין : דטייס ושרכפתיה פירו׳ שפורח וקינו על הארץ · דמתעתדין ליום נחמתא פיי׳ ברקנטי דף ...ע״ג : גרגישתא פי׳ עפר ...ין ...אדין כג׳ ... תרגו׳ וחומ ... לשון גמ״ר ... בכתובות ... ובמנחו׳ וכן יונתן׳ ...עכו ... האדמה עופר גרגישתא : וקרם פירוש הקרים , היי על ... מושבא ... בלועז ... ... :

נתתי לכם את־כל־עשב ׀ זרע זרע אשר על־פני
כל־הארץ ואת־כל־העץ אשר־בו פרי־עץ זרע
זרע לכם יהיה לאכלה׃ ל ולכל־חית הארץ
ולכל־עוף השמים ולכל ׀ רומש על־הארץ אשר־
בו נפש חיה את־כל־ירק עשב לאכלה ויהי־כן׃
לא וירא אלהים את־כל־אשר עשה והנה־
טוב מאד ויהי־ערב ויהי־בקר יום הששי׃

ב

א ויכלו השמים והארץ וכל־ פ
צבאם׃ ב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו
אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל־מלאכתו
אשר עשה׃ ג ויברך אלהים את־יום השביעי
ויקדש אתו כי בו שבת מכל־מלאכתו אשר־
ברא אלהים לעשות׃ פ

ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם
ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים׃ ס
ה וכל ׀ שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל־עשב
השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על־
הארץ ואדם אין לעבד את־האדמה׃ ו ואד
יעלה מן־הארץ והשקה את־כל־פני האדמה׃
ז וייצר יהוה אלהים את־האדם עפר מן־
האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם
לנפש חיה׃ ח ויטע יהוה אלהים גן־בעדן
מקדם וישם שם את־האדם אשר יצר׃ ט
ויצמח יהוה אלהים מן־האדמה כל־עץ נחמד
למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ
הדעת טוב ורע׃ י ונהר יצא מעדן להשקות
את־הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים׃
יא שם האחד פישון הוא הסבב את כל־
ארץ החוילה אשר־שם הזהב׃ יב וזהב הארץ
ההוא טוב שם הבדלח ואבן השהם׃ יג
ושם־הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל־ארץ
כוש׃ יד ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך
קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת׃ טו
ויקח יהוה אלהים את־האדם וינחהו בגן־עדן
לעבדה

יהבית לכון ית כל עסבא דבר זרעיה מזדרע
דעל אפי כל ארעא וית כל אילנא דביה פירי
אילנא דבר זרעיה מזדרע לכון יהי למיכל׃
ולכל חית ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל
דרחיש על ארעא דביה נפשא חיתא ית כל ירוק
עסבא למיכל והוה כן׃ וחזא יי ית כל דעבד
והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום
שתיתאי׃ ואשתכללו שמיא וארעא וכל
חיליהון׃ ושיצי יי ביומא שביעאה עבידתיה
דעבד ונח ביומא שביעאה מכל עבידתיה דעבד׃
וברך יי ית יומא שביעאה וקדיש יתיה ארי ביה
נח מכל עבידתיה דברא יי למעבד׃ אלין
תולדת שמיא וארעא כד אתבריאו ביומא דעבד
יי אלהים ארעא ושמיא׃ וכל אילני חקלא עד
לא הוו בארעא וכל עסבא דחקלא עד לא צמח
ארי לא אחית יי אלהים מטרא על ארעא ואנש
לית למפלח ית אדמתא׃ ועננא הוה סליק
מן ארעא ומשקי ית כל אפי אדמתא׃ וברא
יי אלהים ית אדם עפרא מן ארעא ונפח
באפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח
ממללא׃ ונצב יי אלהים גנתא בעדן
מלקדמין ואשרי תמן ית אדם דברא׃
ואצמח יי אלהים מן ארעא כל אילן דמרגג
למיחזי וטב למיכל ואילן דחיי במציעות גינתא
ואילן דאכלי פירוהי חכמין בין טב לביש׃
ונהרא הוה נפיק מעדן לאשקאה ית גינתא
ומתמן מתפרש והוה לארבעה רישי נהרין׃
שום חד פישון הוא מקיף ית כל ארע חוילה
דתמן דהבא׃ ודהבא דארעא ההיא
טב תמן בדולחא ואבני בורלא׃
ושום נהרא תנינא גיחון הוא מקיף ית כל ארע
כוש׃ ושום נהרא תליתאה דיגלת הוא מהליך
למדנחא דאתור ונהרא רביעאה הוא פרת׃
ודבר יי אלהים ית אדם ואשריה בגינתא דעדן
למפלחה

ויכל אלהים תרגו' ירושל' ונחמד זה"ש חמדת ימים אותו קראת'

רביעי

ה' זעירא · בהבראם אותיות שאברהם בזכו' אברה' נבראו שמים וארץ ·

בב' יודין שם לו שני יצרים יצר טוב ויצר רע · האדם לנפש חיה ר"ת חלה שהיה חלתו של עולם ·

ג' חסר

פ' חסר בעין בבדולח ·

(כט) לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ · השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגומר כירק עשב שנתתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל : (לא) יום הששי · הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה · דבר אחר יום הששי כלם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון · (ס"א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתוקנו כל יצירת בראשית ונחשב כאלו נברא העולם עתה וזהו יום הששי שתוקנו יום ששי בסיון :) המוכן למתן תורה · (ב) ויכל אלהים ביום השביעי · רבי שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש הק"בה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום : ד"א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה : (ג) ויברך · ויקדש · ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת והמקרא כתוב על העתיד : אשר ברא אלהים לעשות · המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בבראשית רבה : (ד) אלה · האמורים למעלה : תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי' למדך שכלם נבראו בראשון : ד"א בהבראם בה' בראם שנאמר ביה יי' צור עולמים בה' אותיות הללו של שם יצר עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א. (ב"ר)

יְהֵיבִית לְכוֹן יַת כָּל עִיסְבָּא דְבֵיהּ בַּר זַרְעֵיהּ מְזַדְרַע דְעִילוֹי אַנְפֵּי כָל אַרְעָא וְיַת כָּל אִילָנֵי סְרָקָא לְצוֹרֶךְ בִּנְיָינָא וּלְאַסְקוּתָא וּדְבֵיהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְבֵיהּ בַּר זַרְעֵיהּ מְזַדְרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכַל : ולכל וּלְכָל חֵיוַת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְכָל דְרָחִישׁ עַל אַרְעָא דְבֵיהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יַת כָּל יְרוֹקֵי עִסְבִּין וַהֲוָה כֵן : וירא וַחֲזָא יְיָ יַת כָּל דַעֲבַד וְהָא טַב לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם שְׁתִיתָאִי : ויכלו וּשְׁלִימוּ בִּרְיָיתֵי שְׁמַיָא וְאַרְעָא וְכָל חֵילְוָותְהוֹן : ויכל וּשְׁלִים יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִידְתֵּיהּ דַעֲבַד וְעַשְׂרָתֵי עִיסְקִין דִבְרָא בֵּינֵי שִׁמְשָׁתָא וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִידְתֵּיהּ דַעֲבַד : ויברך וּבְרִיךְ יְיָ יַת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִן כּוּלְהוֹן יוֹמֵי שְׁבִיעָתָא וְקַדִישׁ יָתֵיהּ אֲרוּם בֵּיהּ נָח מִכָּל עֲבִידְתֵּיהּ דִבְרָא יְיָ וְעָתִיד לְמֶעְבַּד : אלה אִלֵין תּוּלְדַת שְׁמַיָא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיוּ בְּיוֹמָא דַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָא : וכל וְכָל אִילָנֵי חַקְלָא עַד כְּדוּ לָא הֲווֹ בְאַרְעָא וְכָל עִסְבֵּי חַקְלָא עַד כְּדוּ לָא צְמַח אֲרוּם לָא אַמְטַר יְיָ אֱלֹהִים עַל אַרְעָא וְאִינַשׁ לַיִת לְמִפְלַח יַת אַדְמְתָא : ואד וַעֲנַן יְקָרָא הֲוָה נָחִית מִתְּחוֹת כּוּרְסֵי יְקָרָא וּמְלֵי מַיָא מִן אוֹקְיָינוֹס וַהֲדַר סָלִיק מִן אַרְעָא וּמַחֵית מִטְרָא וּמַשְׁקֵי יַת כָּל אַפֵּי אַדְמְתָא : וייצר וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים יַת אָדָם בִּתְרֵין יִצְרִין וּדְבַר עַפְרָא מֵאֲתַר בֵּית מַקְדְשָׁא וּמֵאַרְבַּעַת רוּחֵי עָלְמָא וּפְתָכָא מִכָּל מֵימֵי עָלְמָא וּבְרֵיהּ סוּמַק שְׁחִים וְחִיוַר וּנְפַח בִּנְחִירוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵי וַהֲוַת נִשְׁמְתָא בְּגוּפָא דְאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא לְאַנְהָרוּת עַיְינִין וּלְמַצְתוּת אוּדְנִין : ויטע וְאִתְנְצִיב בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים גִינוּנִיתָא מֵעֵדֶן לְצַדִיקַיָא קֳדָם בְּרִיַית עוֹלָם וְאַשְׁרֵי תַמָן יַת אָדָם כַּד בְּרָיֵיהּ : ויצמח וְרַבֵּי יְיָ אֱלֹהִים מִן אַדְמְתָא כָּל אִילָן דִמְרַגַג לְמֵיחְמֵי וְטַב לְמֵיכַל וְאִילַן חַיָיא בִּמְצִיעוּת גִינוּנִיתָא רוּמֵיהּ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאִילַן דְאָכְלֵי פֵּירוֹהִי יַדְעִין בֵּין טַב לְבִישׁ : ונהר וְנַהֲרָא נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יַת גִינוּנִיתָא וּמִתַּמָן מִתְפָּרֵשׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעַת רֵישֵׁי נַהֲרִין : שם האחד שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא דְמַקִיף יַת כָּל אֲרַע הִינְדִיקִי דְתַמָן דַהֲבָא : וזהב וְדַהֲבָא דְאַרְעָא הַהִיא בְּחִיר תַּמָן בִּידְלְחָא וְאַבְנִין טָבִין דְבוּרְלִין : ושם וְשׁוּם נַהֲרָא תִנְיָינָא גִיחוֹן הוּא דְמַקִיף יַת כָּל אַרְעָא דְכוּשׁ : ושם וְשׁוּם נַהֲרָא תְלִיתָאָה דִיגְלַת הוּא דִמְהַלִיךְ לְמִדְנַח אַתוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא פְרָת : ויקח וּדְבַר יְיָ אֱלֹהִים יַת אָדָם מִן טוּר פוּלְחָנָא אֲתַר דְאִיתְבְּרִיא

ירושלמי

וַהֲוָה אָדָם נְפַשׁ דְחַיָה :

ירושלמי

וְאִילַן דְעָתָא כָּל מַן דְאָכִיל מִינֵיהּ מְפָרֵשׁ בֵּין טַב לְבִישׁ :

(ק"ה רמז כמו שכ' פתוחה למטה כך שעולם פתוח לשבים בתשובה ועולם הבא נברא ביוד לומר שצדיקים שבאותו זמן מועטים כמו י' שהיא קטנה באותיות ·) רמז שירדו למטה לראות שחת כה"א זאת שפתוחה מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם : (ה) טרם יהיה בארץ · כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו כפעל לומר הטרי' כאשר יאמר הקדי' וזה מוכיח ועוד את' כי טרם תיראון עדין לא תיראון ואף זה תפר' עדין לא היה בארץ כשנגמר' בריית עולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדין לא צמח וכג' שכתוב תוצא הארץ לא יצאו על פתח קרקע ועמדו עד יום ששי ולמה כי לא המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמ' ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנות והדשאים : יי' אלהים · יי' הוא שמו אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו יי' שהוא אלהים : (ו) ואד יעלה · לענין בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר : (ז) וייצר שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים · אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין : עפר מן האדמה · צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה · ד"א נטל עפרו ממקום שנא' מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד : ויפח באפיו · עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ · בשני ברא רקיע לעליונים · בשלישי תראה היבשה לתחתונים · ברביעי ברא מאורות לעליונים · בחמישי ישרצו המים לתחתונים · הוזקק בששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריית יום אחד : לנפש חיה · אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור : (ח) מקדם · במזרחו של עדן נטע את הגן · וא"ת הרי כבר כתב ויברא את האדם וגו' · ראיתי בברייתא של ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי מל"ב מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון · ויברא את האדם זהו כלל סתם ברייתו מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר יי' אלהים וגומ' ויצמח לו גן עדן והניחו בגן עדן ויפל עליו תרדמה · השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון · וכן אצל בהמה חזר וכתב ויצר יי' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק : (ט) ויצמח · לענין הגן שכתוב מדבר : בתוך הגן · באמצע : (י) פישון הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו : ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנא' בישעיה אצל מצרים ובושו עובדי פשתים : (יג) גיחון · שהיה הולך והומה והמייתו גדולה מאד כמו כי יגח שמנגח והולך והומה : (יד) חדקל שמימיו חדין וקלין : פרת · שמימיו פרין ורבין ומבריאין את האדם : כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על שם העתיד : קדמת אשור · למזרחה של אשור : והוא פרת · החשוב על כולם הנזכר על שם אי : (טו) ויקח · לקחו בדברים

אילני סרק אילן שאינו עושה פרי ועומדים להסק ולגדר' הבנין :

ועשרתי' עיסקי' פירו' עשרה דברי' שנבראים בין השמשו' כדאי' באבות :

ועתי' למעבד דייק מדכתי' לעשות משמע לעתיד וברא משמע עבר כדדרש ב ברכות · ועיין בספר הרקנטי שמפרשו ע"פ הקבלה דף ט"ו ע"ג ·

ופתך יקרא וכו' מתחות כורסי עיין ברקנט דף ט"ז ע"ד

מאתר בית הרקנטי מפ' על ארץ העליונה כדף ה' ע"ג :

וסתכא מי דברו וכו' אותו ולמנו' הידין ביד ולמתע א' לחוס פירוש אדוס לפני גמרא בפרק המוכ' שסתי' שתחומיתו כמנא נביה

ייזו' פולחנא' פירים בית היום ד דית-נ' טוז ' פונחות ·

חמישי
לעבדה ולשמרה: טז ויצו יהוה אלהים על־
האדם לאמר מכל עץ־הגן אכל תאכל: יז ומעץ
הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך
ממנו מות תמות: יח ויאמר יהוה אלהים
לא־טוב היות האדם לבדו אעשה־לו עזר כנגדו:
יט ויצר יהוה אלהים מן־האדמה כל־חית
השדה ואת כל־עוף השמים ויבא אל־האדם
לראות מה־יקרא־לו וכל אשר יקרא־לו האדם
נפש חיה הוא שמו: כ ויקרא האדם שמות
לכל־הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה
ולאדם לא־מצא עזר כנגדו: כא ויפל יהוה
אלהים ׀ תרדמה על־האדם ויישן ויקח אחת
מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה: כב ויבן יהוה
אלהים ׀ את־הצלע אשר־לקח מן־האדם לאשה
ויבאה אל־האדם: כג ויאמר האדם זאת
הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא
אשה כי מאיש לקחה־זאת: כד על־כן יעזב־
איש את־אביו ואת־אמו ודבק באשתו והיו לבשר
אחד: כה ויהיו שניהם ערומים האדם
ואשתו ולא יתבששו:

ג

א והנחש היה ערום
מכל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר
אל־האשה אף כי־אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ
הגן: ב ותאמר האשה אל־הנחש מפרי עץ־
הגן נאכל: ג ומפרי העץ אשר בתוך־הגן אמר
אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן־תמתון:
ד ויאמר הנחש אל־האשה לא־מות תמתון:
ה כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו
עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: ו ותרא
האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה־הוא לעינים
ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן
גם־לאישה עמה ויאכל: ז ותפקחנה עיני
שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה
ויעשו להם חגרת: ח וישמעו את־קול
יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום
ויתחבא

קרי' כתלת גדולה וחד פסק סימן ויחפש כגדול החל וכקטן כלה:
ט' מלאים כ'
ב' וקמ' אדם מית במסריתיה
ב' חסר כתו'
ויבאה כתיב חסר והוא פולה כ"ד שקפט' בכ"ד קשוטים ונסיבה לנ:
ב' מלא ודגש
כלם חסר וזן שדמתי כמ"א
כתיב ס
ב' חסר

למפלחה ולמטרה: ופקיד יי אלהים על־אדם
למימר מכל אילן־גינתא מיכל תיכול: ומאילן
דאכלין פירוהי חכמין בין־טב לביש לא תיכול
מיניה ארי ביומא דתיכול מיניה ממת תמות:
ואמר יי אלהים לא־תקין דיהוי אדם בלחודוהי
אעביד־ליה סמך כקבליה: וברא יי אלהים מן־
ארעא כל־חות ברא וית־כל־עופא דשמיא ואיתי
לות־אדם למחזי מה־יקרי־ליה וכל דהוה־קרי־
ליה אדם נפשא חיתא הוא שמיה: וקרא אדם
שמהן לכל־בעירא ולעופא דשמיא ולכל חות ברא
ולאדם לא־אשכח סמך כקבליה: ורמא יי אלהים
שינתא על־אדם ודמוך ונסיב חדא מעלעוהי
ומלי בסרא תחותה: ובנא יי אלהים ית־עילעא
דנסיב מן־אדם לאיתתא ואתיה לות־אדם: ואמר
אדם הדא זמנא גרמא מגרמי ובסרא מבסרי לדא
יתקרי איתתא ארי מבעלה נסיבא דא: על־כן
ישבוק גבר בית־משכבי אבוהי ואמיה וידבק
באתתיה ויהון לבסרא חד: והוו תרויהון
ערטילאין אדם ואיתתיה ולא מתכלמין: וחויא
הוה ערים מכל חיות ברא די עבד יי אלהים ואמר
לאתתא בקושטא ארי־אמר יי לא תיכלון מכל אילן
גינתא: ואמרת איתתא לחויא מפירי אילן־
גינתא ניכול: ומפירי אילנא די במציעות־גינתא
אמר יי לא תיכלון מיניה ולא תקרבון ביה דילמא
תמותון: ואמר חויא לאיתתא לא־ממת תמותון:
ארי גלי קדם־יי ארי ביומא דתיכלון מיניה
ויתפתחן עיניכון ותהון כרברבין חכמין בין־טב
לביש: וחזת איתתא ארי טב אילנא למיכל וארי
אסו־הוא לעיינין ומרגג אילנא לאסתכלא ביה
ונסיבת מאיביה ואכלת ויהבת אף־לבעלה עמה
ואכל: ואתפתחא עיני תרויהון וידעו ארי
ערטילאין אינון וחטיטו להון טרפי תאנין ועבדו
להון זרזין: ושמעו ית־קל מימרא דיי
אלהים מהלך בגינתא למנח יומא ואטמר
אדם

בדברים נאים ופתהו ליכנס: (יח) לא טוב היות וגו' · שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה בעליונים יחיד ואין לו
זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו · זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם: (יט) ויצר מן האדמה היא יצירה
היא עשייה האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופירש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה
מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו · ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם
שם · ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור אל עיר · שכבשן תחת ידו של אדם: כל אשר יקרא לו האדם
נפש חיה וגו' · סרסהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם: (כ) ולאדם לא מצא עזר ·
ויפל יי' אלהים תרדמה · כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל: (כא)
מצלעותיו · מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו שני פרצופין נבראו: ויסגור · מקום החתך: ויישן ויקח · שלא יראה
חתיכת הבשר שממנו נבראת ותהא בזויה עליו: (כב) ויבן · כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כאוצר
של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו: ויבן את הצלע לאשה · להיות אשה כמו ויעש
אותו גדעון לאפוד להיות אפוד: (כג) זאת הפעם · מלמד · שנתקררה דעתו בחוה: לזאת יקרא אשה כי מאיש
וגו' · לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון הקדש: (כד) על כן יעזוב איש · רוח הקדש אומרת כן לאסור
על

דאתבריא מתמן ואשריה בגינוניתא דעדן למהוי פלח באורייתא ולמנטר פקודהא : ויצו ופקיד יי אלהים על אדם למימר מכל אילן גינוניתא מיכל תיכול : ומעץ ומאילן דאכלין פירותי חכמין למידע בין טב לביש לא תיכול מניה ארי ביומא דתיכול תהי חייב קטול : ויאמר ואמר יי אלהים לא תקין דיהי אדם דמיך בלחודוהי אעביד ליה איתא דתהי סמיך בקבליה : ויצר וברא יי אלהים מן אדמתא כל חיות ברא וית כל עופא דשמיא ואייתי לות אדם למיחמי מה יהי קרי ליה שום וכל דקרי ליה אדם נפשא מן חייתא הוא שמיה : ויקרא וקרא אדם שמהן לכל בעירא ולכל עופא דשמיא ולכל חיות ברא ולאדם לא אשכח עד השתא סמיך בקבליה : ויפל ורמא יי אלהים שינתא עמיקתא עלו אדם ודמך ונסיב חדא מעלעוהי היא עלעה תליסרית דמן סטר ימינא ואחד בבישרא : ויבן ובנא יי אלהים ית עילעא דנסב מן אדם לאתתא ואתיא לות אדם : ויאמר ואמר אדם הדא זמנא ולא תוב תתברי אתתא מן גבר היכמא דאתבריאת דא מני גרמא מגרמיי ובשרא מבשרי לדא חמי למיקרי אתא ארום מגבר אתנסיבת דא : על כן בגין כן ישבוק גבר ומתפרש מן ביה מדמכיה דאבוהי ודאימיה ויתחבר באינתתיה ויהון תרויהון לבישרא חד : ויהיו והוו תרויהון חכימין אדם ואנתתיה ולא אמתינו ביקרהון : והנחש וחויא הוה חכים לביש מכל חיות ברא דעבד יי אלהים ואמר לאתתא הקושטא דאמר יי אלהים לא תיכלון מכל אילן גינוניתא : ותאמר ואמרת אתתא לחיויא משאר פירי אילן גינוניתא אית לן רשו למיכל : ומפרי ומפירי אילנא דבי מציעות גינוניתא אמר יי לא תיכלון מניה ולא תקרבון ביה דילמא תמותון : ויאמר בי היא שעתא אמר חיויא דלטור על בריה ואמר לאתתא לא ממת תמותון ברם כל אומנא סני בר אומנותיה : כי ארום גלי קדם יי ארום ביומא דתיכלון מניה והיהוון במלאכין רברבין דחכמין למנדע בין טב לביש : ותרא וחמת אתתא ית סמאל מלאך מותא ודחילת וידעת ארום טב אילנא למיכל וארום אסו הוא לנהורא דעיינין ומרגג אילנא לאיסתכלא ביה ונסיבת מאיביה ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה ואכל : ותפקחנה ואתנהרן עיני תרויהון וידעו ארום ערטלאין אינון דאיתערטלו מן לבוש טופרא דאתבריאו ביה והוון חמיין בהתתהון וחטיטו להון מטרפי תינין ועבדו להון קמורין : וישמעו ושמעו ית קל מימרא דיי אלהים מטייל בגינוניתא למנח יומא מטייל בגינתא לתוקפא דיומא ואטמר

ונסיב יי אלהים ית אדם ואשריה בגינתא דעדן ואצנע יתיה למהוי פלח באורייתא ולמטור : ולאדם לא אעביד ליה בר זוג כד נפיק ביה : ולאדם לא אשכח בר זוג כד נפיק ביה : על כן ישבוק גבר בית מדמכא דאבוי ואימוי : ולא

ירושלמי

ולא הוו ידעין מה היא בהתתא : ועבדו להון איצטלוון :

על כני בת הערוות : לבשר אחד · הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד : (כה) ולא יתבוששו · שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע"פ שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע : (א) והנחש היה ערום · מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך מאיזו עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועוסקים בתשמיש לעין כל ונתאוה להם : ערום מכל · לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל : אף כי אמר וגו' · שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' · ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ : (ג) ולא תגעו בו · הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו : (ד) לא מות תמותון · דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה : (ה) כי יודע · כל אומן שונא את בני אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם : והייתם כאלהים · יוצרי עולמות : (ו) ותרא האשה · ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו : כי טוב העץ · להיות כאלהים · וכי תאוה הוא לעינים · כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם : ונחמד להשכיל · כמו שאמר לה יודעי טוב ורע : ותתן גם לאישה · שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת : גם · לרבות בהמה וחיה : (ז) ותפקחנה וגו' · לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח : וידעו כי ערומים הם · אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי ערומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה : עלה תאנה · הוא העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו מדרש רבי תנחומא : (ח) וישמעו · יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו : וישמעו · מה שמעו שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן : לרוח היום · לאותו רוח שהשמש באה משם (ק"א לשם ודוק כי כן עיקר) וזו היא מערביה שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשיריה :

ירושלמי כד נפיק כו' פירש עתה לו כייחא חלשון ויפ[?] רצון כדתוב' שכח אד הר' על כל בריה ולה נתקרר דעתו וכו' ומאילן דאכלין חכמין וכו' פי' דקשה ליה וכי הע[?] יודע טוב ורע הלא האוכל אותו וק"ל : תהי חייב קטול ר"ל ולא שימות הכף ומיד ודוק שינתא עמיקתא פי' שינה חזק · סלעת תליסרית י"ג · מצד הימין כלו · ולא תוב וכו' · מני גרמא · פי' שמכא ואילך תתברא מן אב ואם ולא מבעלה : מדמכית דאכום · לשון שינה בעלמא והפי' כקירוב בשר אסו' בעריות במאמר"ז"ל · לכן אמר ביה מדמכי' בהתתא תרגום של מבושין בהתים · ממה דלטור בריה בספ' הכחש לשון הרע של גורמא הש"י וחתם אהבה קשה לו וכו' שייך לומר שראיתם כי טו"א ראת' במלאך המו' וק"ל · סיפר' לבוש טופרין וחטיטו · עירם קדיר' מל סיטוקי' י' תאינה

ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך
עץ הגן: ט ויקרא יהוה אלהים אל־האדם
ויאמר לו איכה: י ויאמר את־קלך שמעתי
בגן ואירא כי־עירם אנכי ואחבא: יא ויאמר
מי הגיד לך כי עירם אתה המן־העץ אשר צויתיך
לבלתי אכל־ממנו אכלת: יב ויאמר האדם
האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה־לי מן־העץ
ואכל: יג ויאמר יהוה אלהים לאשה מה־זאת
עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל: יד
ויאמר יהוה אלהים אל־הנחש כי עשית זאת
ארור אתה מכל־הבהמה ומכל חית השדה על־
גחנך תלך ועפר תאכל כל־ימי חייך: טו ואיבה
אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה
הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב: ס
טז אל־האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך
בעצב תלדי בנים ואל־אישך תשוקתך והוא
ימשל־בך: ס יז ולאדם אמר כי שמעת
לקול אשתך ותאכל מן־העץ אשר צויתיך לאמר
לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון
תאכלנה כל ימי חייך: יח וקוץ ודרדר תצמיח
לך ואכלת את־עשב השדה: יט בזעת אפיך
תאכל לחם עד שובך אל־האדמה כי ממנה לקחת
כי־עפר אתה ואל־עפר תשוב: כ ויקרא האדם
שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל־חי: כא
ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור
וילבשם: פ כב ויאמר יהוה אלהים
הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה
פן־ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי
לעלם

אדם ואתתיה מן קדם יי אלהים בגו אילן גינתא: וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה אן את: ואמר ית קל מימרך שמעית בגינתא ודחילית ארי ערטילאי אנא ואטמרית: ואמר מן חוי לך ארי ערטילאי את המן אילנא דפקידתך בדיל דלא למיכל מיניה אכלת: ואמר אדם איתתא דיהבת עמי היא יהבת לי מן אילנא ואכלית: ואמר יי אלהים לאיתתא מה דא עבדת ואמרת איתתא חויא אטעיני ואכלית: ואמר יי אלהים לחויא ארי עבדת דא ליט את מכל בעירא ומכל חיות ברא על מעך תיזיל ועפרא תיכול כל יומי חייך: ודבבו אשוי בינך ובין איתתא ובין בנך ובין בנהא הוא יהא דכיר לך מה דעבדת ליה מלקדמין ואת תהא נטר ליה לסופא: לאיתתא אמר אסגאה אסגי צערייכי ועידוייכי בצער תלדין בנין ולות בעליך תהי תיאובתיך והוא ישלט ביך: ולאדם אמר ארי קבילתא למימר איתתך ואכלת מן אילנא די פקידתך למימר לא תיכול מניה ליטא ארעא בדילך בעמל תיכלינה כל יומי חייך: וכובין ואטדין תצמח לך ותיכול ית עיסבא דחקלא: בזיעתא דאפך תיכול לחמא עד דתיתוב לארעא דמינה איתבריתא ארי עפרא את ולעפרא תתוב: וקרא אדם שום אתתיה חוה ארי היא הות אימא דכל בני אנשא: ועבד יי אלהים לאדם ולאתתיה לבושין דיקר על משך בסריהון ואלבישינון: ואמר יי אלהים הא אדם הוה יחידי בעלמא מיניה למידע טב וביש וכען דילמא יושיט ידיה ויסב אף מאילן חייא וייכול ויחי לעלם:
ושלחיה

(ט) איכה · יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב אם יענישנו פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקיה בשלוחי מרודך בלאדן: (יא) מי הגיד לך · מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ · בתמיה: (יב) אשר נתת עמדי · כאן כפר בטובה: (יג) השיאני · הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיהו: (יד) כי עשית זאת · מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: מכל הבהמה ומכל חית השדה · אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים: על גחונך תלך · רגלים היו לו ונקצצו: (טו) ואיבה אשית · אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית: ישופך · יכתתך · כמו ואכות אותו ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו עקב · לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם כשהוא בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם: (טז) עצבונך · זה צער גידול בנים: והרנך · זה צער העבור: בעצב תלדי בנים · זה צער הלידה: ואל אישך תשוקתך · לתשמיש ואע"פ כן אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך · תאותך כמו נפש שוקקה: (יז) ארורה האדמה בעבורך · תעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך · הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין על ידי תקון: ואכלת את עשב השדה · ומה קללה היא זו והלא בברכה אמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמור כאן ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר שעצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטנית או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם: (יט) בזעת אפיך · לאחר שתטרח בו הרבה: (כ) ויקרא האדם · חזר הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך הפיל תרדמה עליו ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה
אותם ·

יונתן בן עוזיאל

איטמר אדם ואנתתיה מן קדם יי אלהים במציעו אילני גינוניתא: ויקרא וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה הלא כל עלמא דבריתי גלי קדמי חשוכא כנהורא והיך אנת סבר בלבך לאיטמרא מן קדמי הלא אתר דאנת דאת מטמר ביה אנא חמי ואן אינון פקודיא דפקידתך: ויאמר ואמר ית קל מימרך שמעית בגינוניתא ודחלית ארום ערטולאי ומצותא דפקדתני אעברית מיני ואיטמרית מן כיסופא: ויאמר ואמר מן חוי לך ארום ערטילאי את דלמא מן פירי אילנא דפקידתך דלא למיכל מניה אכלת: ויאמר ואמר אדם אתתא דיהבת גביי היא יהבת לי מן פירי אלנא ואכלית: ויאמר ואמר יי אלהים לאתתא מה דא עבדת ואמרת אתתא חויא אשייני בחוכמתיה ואטעייני ברשעותיה ואכלית: ויאמר ואייתי יי אלהים תלתיהון לדינא ואמר לחויא ארום עבדת דא ליט את מכל בעירא ומכל חיות ברא על מעך תהא מטייל ורגלך יתקצצון ומשכך תהא משלח חדא לשב שנין ואריסא דמותא בפמך ועפרא תיכול כל יומי חייך: ואיבה ודבבו אישוי בינך ובין אתתא בין זרעית בנך ובין זרעית בנהא ויהי כד יהון בנהא דאתתא נטרין מצוותא דאורייתא יהוון מכוונין ומחיין יתך על רישך וכד שבקין מצוותא דאורייתא תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקביהון ברם להון יהא אסו ולך לא יהא אסו ועתידין אינון למעבד שפיותא בעיקבא ביומי מלכא משיחא: אל האשה לאנתתא אמר אסגא אסגי סיגופיך באדם בתולין ועידוייך בצער תלדין בנין ולות בעליך תהי מתויך והוא יהי שליט ביך למזכי ולמחטי: ולאדם אמר ארום קבלת למימר אנתתך ואכלת מן פירי אילנא דפקידתך למימר לא תיכול מניה ליטא ארעא בגין דלא חויאת לך חובך בעמל כל יומי חייך: וקוץ וכובין ואטדין תצמח ותרבי בדילך ותיכול ית עשבא דעל אפי ברא עני אדם ואמר בבעו רחמין מן קדמך יי דלא נתחשב כבעירא דניכול עיסבא דאפי ברא ניקום בעז ונלעי בליעות ידיי וניכול מזון מן מזונא דארעא ובכן יתאפרש כען קדמך בין בני אינשא ובין בני בעירא: בזעת בליעות בפך תיכול מזונא עד דתיהדור לעפרא דמינה אתבריאת ארום עפרא אנת ולעפרא תתוב דמן עפרא אנת עתיד למיקום למיתן דינא וחושבנא על כל מה דעבדת ביום דינא רבא: ויקרא וקרא אדם שום אנתתיה חוה ארום היא הות אימא דכל בני נשא: ויעש ועבד יי אלהים לאדם ולאנתתיה לבושין דיקר מן משך חויא דאשלח מניה על משך בשריהון חלף טופריהון דאשתלחו ואלבישינון: ויאמר ואמר יי אלהים למלאכיא די משמשין קדמוי הא אדם הוה יחידיי בארעא היכמא דאנא יחידי בשמי מרומא ועתידין למיקום מניה דידעין למפרשא בין טב לביש אלו נטר מצותא פקידתיה אית הוא חי וקיים כאילן חייא עד לעלמין וכדון על דלא נטר מה דפקידתא נגזור עלוהי ונטרדיה

ירושלמי

וקרא מימרא דיי אלהים לאדם ואמר ליה הא עלמא דברית גלי קדמי חשוכא ונהורא גליאן קדמי ואיך את סבר דלית גלי קדמי אתרא דאת בגויה הן היא מצותא דפקידית יתך:

ויהי כד יהוין בניא דאתתא לעין באורייתא ועבדין פקודיא יהוין מתכונין ומחיין יתך לרישך וקטלין יתך וכד ישבקון בניא דאתתא מצותא דאורייתא ולא יעברון פקודיא תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקבהון וממרע יתהון ברם יהוי אסו לבנהא דאתתא ולך חיויא לא יהוי אסו ברם עתידין הינון אילין לאילין למיעבד שפוייתא בעיקבא בסוף עקב יומיא ביומוי דמלכא משיחא:

וכובין ודרדרין תרבי לך ותיכול ית עישבא דבאפי ברא עני אדם ואמר בבעו ברחמין מן קדמך יי לא נתחשב קדמך מן בעירא למיכל ית עישבא דבאפי ברא ניקום כען ונלעי מליאות ידיי וניכול מזון מן פירי ארעא ובכדין יהוי מפרש קדמך בין אנשא ובין בעירא:

ואמר מימרא דיי אלהים הא אדם דבריית יתיה יחידי בגו עלמי היך מה דאנא יחידי בשמי מרומא עתידין אומין סגיאין למיקם מיניה מיניה תקום אומה דידעה למפרשא בין טב לביש וכדון טב דנטרוד יתיה מן גינתא דעדן קדם עד לא יפשוט ידיה ויסב לחוד מן פירי אילנא חייא וייכול ויחי לעלם:

אותם עסוקים בתשמיש בתאוה לפ׳ ובא עליהם במרמה: חוה נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה הווה לאדם כלשון היה: (כא) כתנות עור. יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן. ד״א דבר הבא מן העור כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו: (כב) היה כאחד ממנו. פרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין

הן הי׳ מנות׳ וכן ת״י אן וכו׳ שניהם דייקו מתשובת אד״הר דאלו שאלו איכה על מקומו הוה ליה להשיב הנני גמדהשיב ואירא ש״מ שאלו על המנו׳ וק״ל. מן כיסופא פי׳ מגד הכושם: ומבכך ועורך וכולו לשכעה שני׳ מפני שהיא הפשיט לכוש עור אדם. להון יהא אסו וכו׳ פי׳ להם יהא רפואה למכבד שפיות׳ לשון שלו׳ והשקט זהו רפואתן לעתיד כימי משיח שיהי׳ שלו׳ ומנוחה כמאמרז״ל הכל מתרפאים חוץ מהנחש׳. סיגופי׳ לשון צער בתולין כדאיתא בערובין ארב׳ עצבונך אלו ב׳ טפין דם ניד׳ ודם בתולין. מתויך לשון תאוהך. בבעו רחמין וכו׳ התפלל מהשי״ת שלא יהא כבהמו׳ כדת׳ בדאית׳ במדר׳ רבה כשם ר״ל. ושמעו הק״בה ונעש הפרש בין אדם לבהמה ואמר מ״א בזיעת אפך כו׳ וכל זה דייקו מתם שמתחלה אמר ומכל

לעלם: כג וישלחהו יהוה אלהים מגן־עדן
לעבד את־האדמה אשר לקח משם: כד ויגרש
את־האדם וישכן מקדם לגן־עדן את־הכרבים
ואת להט החרב המתהפכת לשמר את־דרך עץ
החיים: ס ד א והאדם ידע את־חוה
אשתו ותהר ותלד את־קין ותאמר קניתי איש את־
יהוה: ב ותסף ללדת את־אחיו את־הבל ויהי־
הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה: ג ויהי
מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה:
ד והבל הביא גם־הוא מבכרות צאנו ומחלבהן
וישע יהוה אל־הבל ואל־מנחתו: ה ואל־קין
ואל־מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו:
ו ויאמר יהוה אל־קין למה חרה לך ולמה נפלו
פניך: ז הלוא אם־תיטיב שאת ואם לא
תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה
תמשל־בו: ח ויאמר קין אל־הבל אחיו
ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל־הבל אחיו
ויהרגהו: ט ויאמר יהוה אל־קין אי הבל אחיך
ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: י ויאמר
מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן־האדמה:
יא ועתה ארור אתה מן־האדמה אשר פצתה את־
פיה לקחת את־דמי אחיך מידך: יב כי תעבד
את־האדמה לא־תסף תת־כחה לך נע ונד תהיה
בארץ

חסרים · התורה חסר · הלוא כתי' · פ"ח פסוק' פסקי' באמצע פסוק · ב' וחסר

אונקלוס

ושלחיה יי אלהים מגינתא דעדן למפלח ית־
אדמתא דאיתנסיב מתמן: ותריך ית־אדם ואשרי
מלקדמין לגינתא־דעדן ית־כרוביא וית שנן חרבא
דמתהפכא למטר ית־אורח אילן חייא: ואדם
ידע ית־חוה איתתיה ועדיאת וילידת ית־קין
ואמרת קניתי גברא מן־קדם יי: ואוסיפת למילד
ית־אחוהי ית־הבל והוה־הבל רעי ענא וקין הוה
גבר־פלח בארעא: והוה מסוף יומין ואייתי קין
מאיבא דארעא תיקרובתא קדם יי: והבל אייתי
אף־הוא מבכירי עניה ומשמניהון והות־רעוא
מן־קדם־יי בהבל ובתיקרובתיה: ובקין
ובתיקרובתיה לא הות־רעוא ותקיף לקין לחדא
ואיתכבישו אפוהי: ואמר יי לקין למא תקיף לך
ולמא אתכבישו אפך: הלא אם־תוטיב עובדך
ישתביק־לך ואם לא תוטיב עובדך ליום־דינא
חטאך נטיר דעתיד לאיתפרעא מינך אם־לא
תתוב ואם־תתוב ישתבק לך: ואמר קין להבל
אחוהי והוה במהויהון בחקלא וקם קין על־הבל
אחוהי וקטליה: ואמר יי לקין אן הבל אחוך ואמר
לא ידענא הנטר אחי אנא: ואמר מה עבדתא
קל דם־זרעיין־דעתידין למיפק־מן־אחוך קבלין
קדמי מן־ארעא: וכען ליט את מן־אדמתא
דפתחת ית־פומה למיסב ית־דמי־אחוך מן־ידך:
ארי תפלח ית־אדמתא לא־תוסיף למיתן חילה לך

מטלטל

אין כך בבהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו · ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה: ויש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על פשוטו: (כד) מקדם לגן עדן · במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הכרובים · מלאכי חבלה: וחרב מתהפכת · ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן. תרגום להט שנן כמו שלף שננא בסנהדרין ובלשון לעז לא"מה ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו: (א) והאדם ידע · כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים: קין על שם קניתי · את יי' כמו עם יי' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו: את קין את אחיו את הבל · ג' אתים רבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף (ב) רועה צאן · לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה · מן הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה (ד"א מפרי מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר:) (ד) וישע ויפן (וכן לא שעה אל מנחתו לא פנה וכן אל ישעו אל יפנו) וכן שעה מעליו פנה מעליו: וישע ירדה אש וליחכה מנחתו: (ז) הלוא אם תטיב · כתרגומו פירושו: לפתח חטאת רובץ · לפתח קברך חטאך שמור: ואליך תשוקתו · של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך: ואתה תמשול בו · אם תרצה תתגבר עליו: (ח) ויאמר קין · נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו להרגו ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של מקרא: (ט) אי הבל אחיך · להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך: לא ידעתי · נעשה כגונב דעת העליונה: השומר אחי · לשון תימה הוא וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח: (י) דמי אחיך · דמו ודם זרעיותיו · דבר אחר שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה: מן האדמה · יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטוא: (יא) אשר פצתה את פיה · לקחת את דמי אחיך וגו' · והנני מוסיף לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה: (ס"א הכל דבור א' ומן האדמה ע"כ) (יב) נע ונד · אין לך רשות לדור במקום אחד:

גדול

יונתן בן עוזיאל

ונטרדיה מן גנתא דעדן קדם עד לא יפשט ידיה ויסב מן פירי אילן חייא דהא אין אכיל הוא מניה הוי חי וקיים עד לעלמין:
וישלחהו ותרכיה יי אלהים מגנתא דעדן ואזל ויתיב בטור מוריה למפלח ית אדמתא

דאתבד

ירושלמי

ויגרש וטרד ית אדם ואשרי יקר שכנתיה מן לקדמין מפרנח לגנתא דעדן מעילוי תרין כרוביא קדם עד לא נברא עלמא תרין אלפין שנין ברא אורייתא ואתקין גיהנם וגנתא דעדן אתקן

גנתא

דאתברי מתמן : ויגרש וטרד ית אדם מן דאשרי יקר שכינתיה מן לקדמין בין תרין כרוביא קדם עד לא ברא עלמא ברא אורייתא אתקין גינתא דעדן לצדיקייא דייכלון ויתפנקון מן פירי אילנא על די פלחו בחייהון באולפן אורייתא בעלמא הדין וקיימו פקודייא אתקין גהינם לרשיעייא דמתילא לחריבא שנינא אכלה מתרין סטרין אתקין בגווה זיקוקין דינור וגומרין דאשתא למדן בהון לרשיעייא דמרדו בחייהון באולפן אורייתא טבתא היא אורייתא לפלחה מן פירי אילן חייא דאתקנהא מימר דיי לנטורהא דיהי קיים ומטייל בשבילי ארחא דחיי לעלמא דאתי : והאדם ואדם ידע את חוה אתתיה דהוא חמידת למלאכא ואעדיאת וילידת ית קין ואמרת קניתי לגברא ית מלאכא דיי : ותסף ואוסיפת למילד מן בעלה אדם ית תיומתיה וית הבל והוה הבל רעי ענא וקין הוה גבר פלח בארעא : ויהי מקץ והוה מסוף יומיא בארבסר בניסן ואייתי קין מאיבא דארעא מזרע כיתנא קרבן ביכוריא קדם יי : והבל והבל אייתי אף הוא מבכירי ענא ומפטימהון והוה רעוא קדם יי וסבר אפין בהבל ובקורבניה : ואל קין ולקין ולקורבניה לא סבר אפין ותקיף לקין לחדא ואתכבישו אקונין דאפוהי : ויאמר ואמר יי לקין למה תקיף לך ולמה אתכבישו איקונין דאנפך :

הלא הלא אם תיטיב עובדך ישתבק לך חובך ואין לא תיטיב עובדך בעלמא הדין ליום דינא רבא חטאך נטיר ועל תרעי ליבך חטאה רביע ובידך מסרית רשותיה דיצרא בישא ולוותך יהי מתויה ואנת תהא שליט ביה בין למזכי בין למחטי : ויאמר ואמר קין לות הבל אחוהי איתא ונפוק תרוינן לברא והוה כד נפקו תרויהון לברא עני קין ואמר להבל מסתכל אנא דברחמין אתברי עלמא אבל לא כפירי עובדין טבין הוא מידבר ומסב אפין אית בדינא מן בגלל מה אתקבל קרבנך וקרבני מני לא אתקבל ברעוא עני הבל ואמר לקין ברחמין אתברי עלמא וכפירי עובדין טבין הוא מדבר ומסב אפין לית בדינא ועל דהוו פירי עובדי טבין מדידך וקדמין לדידך אתקבל ברעוא קרבני עני קין ואמר להבל לית דין ולית דיין ולית עלם אחרן ולית למיתן אגר טב לצדיקיא ולית למתפרעא מן רשיעיא עני הבל ואמר לקין אית דין ואית דיין ואית עלם אחר ואית למיתן אגר טב לצדיקיא ואית למתפרעא מן רשיעיא ועל עיסק פתגמיא האלין הוו מתנציין על אנפי ברא וקם קין על הבל אחוהי וטבע אבנא במצחיה וקטליה : ויאמר יי ואמר יי לקין אן הבל אחוך ואמר לא ידענא דלמא נטיר אחי אנא : ויאמר ואמר מה עבדת קל דמי קטילת אחוך דאתבלעו בגרגישתא צווחין קדמי מן ארעא : ועתה וכען חלף דקטלתיה לייט את מן ארעא דפתחת ית פומא וקבילת ית דמי דאחוך מן ידך : כי תעבוד ארום תפלח ית [illegible] לא תוסף למיתן חיל פירהא לך מטלטל וגלי תהי בארעא : ויאמר ואמר קין קדם יי סגי תקיף מרודי מלמסובלא ברם יוכלא קמך למשבקיה יתיה :

גנתא דעדן לצדיקיא דייכלון ויתפנקון מן פירי אילנא על דנטרו מצותא דאורייתא בעלמא הדין אתקן גהנם לרשיעיא דהיא מדמיא לחרבא שנונא אכלה מתרין סטרה אתקן בגווה זיקוקין דנורא וגומרין מבערן לרשיעיא להתפרע מנהון לעלמא דאתי על דלא נטרו מצותא דאורייתא בעלמא הדין ארום אילן דחייא היא אורייתא כל דנטר לה בעלמא הדין הוי חי וקיים כאילנא דחיי טבא היא אורייתא לפלחה בעלמא הדין היך פרי אילן דחייא לעלמא דאתי :

הלא הלא אין תיטיב עובדך בעלמא הדין ישתרי וישתבק לך לעלמא דאתי ואין לא תיטיב עובדך בעלמא הדין ליום דינא רבא חטאך נטיר ועל תרע לבא רביע ברם בידך מסרית רשותיה דיצרא בישא ואת תהוי שליט ביה בין למזכי בין למחטי : ואמר קין להבל אחוי איתא ונפוק לאפי ברא והוה כד נפקו תרויהון לאפי ברא עני קין ואמר להבל אחוי לית דין ולית דיין ולית עלם אוחרן ולא למתן אגר טב לצדיקיא ולא לאתפרע מן רשיעיא ולא ברחמין איתברי עלמא ולא ברחמין הוא מדבר מן בגלל מה אתקבל קורבנך מנך ברעו ומני לא אתקבל ברעוא עני הבל ואמר לקין אית דין ואית דיין ואית עלם אוחרן ואית מתן אגר טב לצדיקיא ולאתפרע מרשיעיא וברחמין אתברי עלמא וברחמין הוא מדבר ברם כפירי עובדין טבין הוא מדבר על דהוון עובדיי תקנין מן דידך אתקבל קרבני מני ברעוא ומינך לא אתקבל ברעוא והוו תרויהון מנצין באפי ברא וקם קין על הבל אחוי וקטל יתיה : קול קל אדמיהון דאוכלוסין צדיקיא דהוון עתידין למיקם מן הבל אחוך :

ואמר

ואדם ידע וכו' על פי המדרש. פי' ידע הכין ממש שלא היה דומה מתחתונים אלא מעליונים לכן ידע שהלאך קמא כהאי לא וכא עליה האיש את ה' פי' עם המלאך : מזרע כתן זרע · ומפטימהון לשון פיטום · ואתכבישו פי' שנכבשו פניו : מהוי'ל תאו' אכנא כמנחי דיתן מדכתיב כי איש הרגתי לפצעי דבר שהוא עושה פצעים הוא אכן · כגרגישתא פירשתי כבר שהוא מעבה האדמה :

ירושלמי

דאוכלסין דצדיקיא דייק מנ"חת' קול דמי משמע דמים הרבה :

בארץ : יג ויאמר קין אל־יהוה גדול עוני
ל׳ וחסר מנשא : יד הן גרשת אתי היום מעל פני
האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה
כל־מצאי יהרגני : טו ויאמר לו יהוה
לכן כל־הרג קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין
פ׳ חסר אות לבלתי הכות־אתו כל־מצאו : טז ויצא קין
מלפני יהוה וישב בארץ־נוד קדמת־עדן : יז
ל׳ ומלא וידע קין את־אשתו ותהר ותלד את־חנוך ויהי
בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך : יח
ויולד לחנוך את־עירד ועירד ילד את־מחויאל
ומחייאל ילד את־מתושאל ומתושאל ילד את־
למך : יט ויקח־לו למך שתי נשים שם האחת
עדה ושם השנית צלה : כ ותלד עדה את־יבל
הוא היה אבי ישב אהל ומקנה : כא ושם
כ׳ חסר אחיו יובל הוא היה אבי כל־תפש כנור ועוגב :
כב וצלה גם־הוא ילדה את־תובל קין לטש כל־
חרש נחשת וברזל ואחות תובל־קין נעמה : כג
ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך
האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד
לחברתי : כד כי שבעתים יקם־קין ולמך
שבעים ושבעה : כה וידע אדם עוד את־
אשתו ותלד בן ותקרא את־שמו שת כי שת־לי
אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין : כו
מלא מלא ולשת גם־הוא ילד־בן ויקרא את־שמו אנוש אז
ה הוחל לקרא בשם יהוה : ס א זה ספר תולדת
אדם

מטלטל וגלי תהא בארעא : ואמר קין קדם יי סגי חובי מלמשבק : הא תריכתא יתי יומא דין מעל אפי ארעא ומן קדמך לית אפשר לאטמרא ואהי מטלטל וגלי בארעא ויהי כל דישכחינני יקטלינני : ואמר ליה יי בכין כל דיקטול קין לשבעא דרין יתפרע מיניה ושוי יי לקין אתא בדיל דלא למקטל יתיה כל דישכחיניה : ונפק קין מן קדם יי ויתיב בארעא גלי ומטלטל דהוה עבידא עלוהי מלקדמין בגנתא דעדן : וידע קין ית אתתיה ועדיאת וילידת ית חנוך והוה בני קרתא וקרא שמא דקרתא כשום בריה חנוך : ואיתיליד לחנוך ית עירד ועירד אוליד ית מחויאל ומחייאל אוליד ית מתושאל ומתושאל אוליד ית למך : ונסיב ליה למך תרתין נשין שום חדא עדא ושום תניתא צלה : וילידת עדה ית יבל הוא הוה רבהון דיתבי משכנין ומרי בעיר : ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל דמנגן על פום נבלא וידעי זמר כינורא ואבובא : וצלה אף היא ילידת ית תובל קין רבהון דכל דידעי עבידת נחשא ופרזלא ואחתיה דתובל קין נעמה : ואמר למך לנשוהי עדה וצלה שמען קלי נשי למך אציתא למימרי לא גברא קטלית דבדיליה אנא סביל חובין לממת ואף לא עולימא חבילית דבדיליה ישתיצי זרעי : ארי לשבעה דרין איתליאו לקין הלא ללמך בריה שבעין ושבעא : וידע אדם עוד ית איתתיה וילידת בר וקרת ית שמיה שת ארי אמרת יהב לי יי בר אוחרן חלף הבל דקטליה קין : ולשת אף הוא איתיליד בר וקרא ית שמיה אנוש בכן ביומוהי חלו בני אנשא מלצלאה בשמא דיי :

דין ספר תולדת אדם

(יג) גדול עוני מנשוא · בתמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון : (טו) לכן כל הורג קין · זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו : לכן כל הורג קין · לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו : שבעתים יוקם · איני רוצה להנקם מקין עכשיו לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והיא נקמת הבל מקין למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשם ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד אל תוך הבית המכה את אלו אני משימו ראש ושר כאן קצר דבריו ובדברי הימים פירש יהיה לראש ולשר : וישם יי' לקין אות · חקק לו אות משמו במצחו .(ס"א ד"א כל מוצאי יהרגני הבהמות והחיות אבל בני אדם עדיין לא היו שיירא מהם רק אביו ואמו ומהם לא היה ירא שיהרגוהו אלא אמר עד עכשיו היה פחדי על כל החיות כמ"ש ומוראכם כו' ועכשיו בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות ויהרגוני מיד וישם ה' לקין אות החזיר מוראו על הכל) : (טז) ויצא קין · יצא בהכנעה כגונב דעת העליונים : בארץ נוד · בארץ שכל הגולים נדים שם : קדמת עדן · שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא הגן שיש ללמוד שהיה אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנאמר אז יבדיל משה וגומר מזרחה שמש · דבר אחר בארץ נד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו : (יז) ויהי · קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך : (יח) ועירד ילד · יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלשון משמשת שתי לשונות לידת האשה גם ש"הוא כלפי זכריה תולדות האיש אבל כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל

הן גרשת הא טרדת יתי יומא דין מעל אנפי ארעא מן קדמך האיפשר דאיטמר ואין אהי מטלטל וגלי בארעא כל זכיי דישכחינני יקטלינני : ויאמר לו ואמר ליה יי הא בכן כל דקטיל קין לשבעא דרין יתפרע מניה ורשם יי על אפי דקין אתא מן שמא רבא ויקירא בגין דלא למקטול יתיה כל דישכחוניה באסתכלותיה ביה : ויצא ונפק קין מן קדם יי ויתיב בארעא טלטול גלותיה דהות עבידא עלוהי מלקדמין כגינוניתא דעדן :

ירושלמי

ואמר קין קדם יי סגין אנון חוביי למסבול ברם אית יוכלא קדמך למשרי ולמשבק לי : ונפק קין מן קדם יי ויתיב בארעא גלי ומטלטל מן מדנח לגינתא דעדן והוה קדם עד לא קטל קין להבל אחוי הות ארעא מרביא ליה פירין כפירי גינתא דעדן מן דחטא וקטל לאחוי חזרת למסקא כובין ודרדרין :

תמני

פירש לעזוב ולמחול

יונתן

בגינונית׳ פי׳ שעשו עליו פירות כאו׳ בג״ע ודייק מקדמת עדן : ואעדיאת לשון גמ׳ כיערוכין כאבוב של נחושת · קינין · פי׳ לשון קינה ונהי׳ ונעמא ס״ל שהוא׳ מלשון נעים זמירות כדאי׳ ברבה · שריאו למטעי וכו׳ פי׳ התחילו לטעות ושכינו פסלים לשם ה׳ כדאיתא במדרש׳

וידע קין וידע קין ית אנתתיה ואעדיאת וילדת ית חנוך והוה בני קרתא וקרא שום קרתא כשום בריה חנוך : ויולד ואיתיליד לחנוך ית עירד ועירד אוליד ית מחויאל ומחיאל אוליד ית מתושאל ומתושאל אוליד ית למך : ויקח ונסיב ליה למך תרתין נשין שום חדא עדה ושום תנייתא צלה : ותלד וילידת עדה ית יובל קין הוא הוה רב בהון דכל יתבי משכנין ומארי בעיר : ושם אחיו ושום אחוהי יובל הוא הוה רב בהון דכל הממנן לזמרא בכנורא ואבובא : וצלה וצלה אף היא ילידת ית תובל קין רב לכל אומן דידע בעיבידת נחשא ופרזלא ואחתיה דתובל קין נעמא היא הות מרת קינין וזמרין : ויאמר ואמר למך לנשוי עדה וצלה קבילן קלי נשי למך אציתן למימרי ארום לא גברא קטלית דנתקטלא תחותוהי ואוף לא עולימא חבילית דבגיניה יהובדון זרעי : כי שבעתים ארום קין דחב ותב בתיובתא עד שובעא דרין אתליו ליה ולמך בר בריה דלא חב דינא הוא דיתלי ליה עד שובעין ושבעא : וידע אדם וידע אדם תוב ית אנתתיה לסוף מאה ותלתין שנין דאתקטיל הבל וילידת בר וקרת ית שמיה שת ארום אמרת יהב לי יי בר אוחרן חלף הבל דקטליה קין : ולשת ולשת אף הוא אתיליד בר וקרת ית שמיה אנוש הוא דרא דביומוהי שריאו למטעי ועבדו להון טעוון ומכנין לטעותהון בשום מימרא דיי :

זה ספר דין ספר ייחוס תולדת

אדם

שהפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלעז אינזינדריר : (יט) ויקח לו למך · לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב״ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין זהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי וגומר : שתי נשים · כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין (ס״א עיקרין) כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק : עדה היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרה מאצלו (ס״א מאתלו) עדה תרגום של סורה : צלה · היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה : (כ) אבי יושב אהל ומקנה · הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר · ומדרש אגדה בונה בתים לע״א כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנה : וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לע״א : (כב) תובל קין · תובל אומנותו של קין תובל לשון תבלין תובל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים · לוטש כל חורש נחשת וברזל · מחדד אומנות נחשת וברזל כמו ילטוש עיניו לי · חורש אינו לשון פועל אלא לשון פועל כגרי שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל : נעמה · היא אשתו של נח בב״ר : (כג) שמען קולי · שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן : שמען קולי · להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמיה והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי : פצע · מכת חרב או חץ מקא״דורה בלשון לעז : (כד) כי שבעתים יוקם קין · קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה : שבעים ושבעה · לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דרש ר׳ תנחומא · ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהוא איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה בעונו ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו קל וחומר של שטות אם כן אין הקב״ה גובה את חובו ומקיים את דברו : (כה) וידע אדם וגו׳ · בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו׳ · ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה על תאותו בבראשית רבה : (כו) אז הוחל לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב״ה לעשותן אלילים ולקרותן אלוהות : (א) זה ספר תולדות אדם · זו היא ספירת תולדות אדם ומדרש אגדה יש רבים : ביום ברוא וגו׳ · מגיד שביום שנברא הוליד : (ג) שלשים ומאת שנה · עד כאן פירש מן האשה :

אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה
אתו : ב זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא
את־שמם אדם ביום הבראם : ג ויחי אדם
שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא
את־שמו שת : ד ויהיו ימי־אדם אחרי
הולידו את־שת שמנה מאת שנה ויולד בנים
ובנות : ה ויהיו כל־ימי אדם אשר־חי תשע
מאות שנה ושלשים שנה וימת : ס ו
ויחי־שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את־אנוש :
ז ויחי־שת אחרי הולידו את־אנוש שבע שנים
ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות : ח
ויהיו כל־ימי־שת שתים עשרה שנה ותשע מאות
שנה וימת : ס ט ויחי אנוש תשעים שנה
ויולד את־קינן : י ויחי אנוש אחרי הולידו את־
קינן חמש עשרה שנה ושמנה מאות שנה
ויולד בנים ובנות : יא ויהיו כל־ימי אנוש
חמש שנים ותשע מאות שנה וימת : ס יב
ויחי קינן שבעים שנה ויולד את־מהללאל :
יג ויחי קינן אחרי הולידו את־מהללאל ארבעים
שנה ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות : יד
ויהיו כל־ימי קינן עשר שנים ותשע מאות שנה
וימת : ס טו ויחי מהללאל חמש שנים
וששים שנה ויולד את־ירד : טז ויחי מהללאל
אחרי הולידו את־ירד שלשים שנה ושמנה
מאות שנה ויולד בנים ובנות : יז ויהיו כל־
ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות
שנה וימת : ס יח ויחי־ירד שתים וששים
שנה ומאת שנה ויולד את־חנוך : יט ויחי־
ירד אחרי הולידו את־חנוך שמנה מאות שנה
ויולד בנים ובנות : כ ויהיו כל־ימי־ירד שתים
וששים שנה ותשע מאות שנה וימת : ס כא
ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את־
מתושלח : כב ויתהלך חנוך את־האלהים
אחרי הולידו את־מתושלח שלש מאות שנה
ויולד בנים ובנות : כג ויהי כל־ימי־חנוך חמש
וששים שנה ושלש מאות שנה : כד ויתהלך
חנוך את־האלהים ואיננו כי־לקח אתו אלהים :

פלגא הס׳ בטעם · פל אורייתא חסר · חד מן ה׳ בטעם · שביעי · ו פסו׳

אדם ביומא דברא יי׳ אדם בדמות אלהים עבד
יתיה : דכר ונוקבא בראנון ובריך יתהון וקרא
ית־שמהון אדם ביומא דאתבריאו : וחיא
אדם מאה ותלתין שנין ואוליד בדמותיה
דדמי ליה וקרא ית־שמיה שת : והוו יומי־אדם
בתר דאוליד ית־שת תמני מאה שנין ואוליד
בנין ובנן : והוו כל־יומי אדם דחיא תשע מאה
ותלתין שנין ומית : וחיא־שת מאה וחמש שנין
ואוליד ית־אנוש : וחיא־שת בתר דאוליד ית־
אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד בנין ובנן :
והוו כל־יומי שת תשע מאה ותרתא עשרי שנין
ומית : וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית־קינן :
וחיא אנוש בתר דאוליד ית־קינן תמני מאה
וחמש עשרי שנין ואוליד בנין ובנן : והוו
כל־יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית :
וחיא קינן שבעין שנין ואוליד ית־מהללאל :
וחיא קינן בתר דאוליד ית־מהללאל תמני מאה
וארבעין שנין ואוליד בנין ובנן : והוו כל־יומי
קינן תשע מאה ועשרא שנין ומית : וחיא
מהללאל שיתין וחמש שנין ואוליד ית־ירד :
וחיא מהללאל בתר דאוליד ית־ירד תמני מאה
ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן : והוו כל־יומי
מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית :
וחיא־ירד מאה ושיתין ותרתין שנין ואוליד ית־
חנוך : וחיא־ירד בתר דאוליד ית־חנוך תמני
מאה שנין ואוליד בנין ובנן : והוו כל־יומי ירד
תשע מאה ושיתין ותרתין שנין ומית : וחיא
חנוך שיתין וחמש שנין ואוליד ית־מתושלח :
והליך חנוך בדחלתא דיי׳ בתר דאוליד ית־
מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן : והוה
כל־יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמש שנין :
והליך חנוך בדחלתא דיי׳ וליתוהי ארי־לא־אמית
יתיה יי׳ : וחיא מתושלח מאה ותמנין ושבע
שנין ואוליד ית־למך : וחיא מתושלח בתר
דאוליד ית־למך שבע־מאה ותמנין ותרתין שנין
ואוליד בנין ובנן : והוו כל־יומי מתושלח תשע
מאה

ס כה ויחי מתושלח שבע ושמונים שנה ומאת שנה ויולד את־למך : כו ויחי מתושלח
אחרי הולידו את־למך שתים ושמונים שנה ושבע מאות שנה ויולד בנים ובנות : כז ויהיו כל־ימי
מתושלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת : ס

ויחי

(ובתוספת פב״ק דיבמות כל״ה פסוק זה שר העולם אמרו וכו׳ · גרסי בתרגום ארי אמית
יתיה

כח ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה ויולד בן : כט ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה

ויחי למך מאה ושיתין ותשע שנין ומית : וחיא למך מאה ותמנין ותרתין שנין ואוליד בר : וקרא ית שמיה נח למימר דין ינחמיננא מעובדנא ומלאות ידנא מן

יונתן בן עוזיאל

אדם ביומא דברא יי אדם בדיוקנא דיי עבד יתיה: זכר דכר ונוקבא בראנון ובריך יתהון בשום מימריה וקרא ית שומהון אדם ביומא דאתבריאו: ויחי אדם וחיא אדם מאה ותלתין שנין ואוליד ית שת דדמי לאיקוניה ולדמותיה ארום מן קדמת דנא אולידת חוה ית קין דלא דמי ליה והבל אתקטיל על ידוי וקין אטרד ולא אתייחסו זרעיתיה בספר ייחוס אדם ובתר כן אוליד ית דדמי ליה וקרת ית שמיה שת : ויהיו והוו יומי אדם בתר דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתיסרי שנין ומית : ויחי וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן : ויחי וחיא אנוש בתר דאוליד ית קינן תמני מאה וחמיסר שנין ואוליד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית : ויחי וחיא קינן שובעין שנין ואוליד ית מהללאל : ויחי וחיא קינן בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה וארבעין שנין ואוליד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי קינן תשע מאה ועשר שנין ומית : ויחי וחיא מהללאל שתין וחמש שנין ואוליד ית ירד : ויחי וחיא מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית : ויחי וחיא ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך : ויהיו והוו כל יומי ירד תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית : ויחי וחיא חנוך שתין וחמש שנין ואוליד ית מתושלח : ויתהלך ופלח חנוך בקשוט קדם יי בתר דאוליד ית מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי חנוך עם דיירי ארעא תלת מאה ושתין וחמש שנין : ויתהלך ופלח חנוך בקושטא קדם יי והא ליתוהי עם דיירי ארעא ארום אתנגיד וסליק לרקיעא במימר קדם יי וקרא שמיה מיטטרון ספרא רבא : ויחי וחיא מתושלח מאה ותמנין ושבע שנין ואולד ית למך : ויחי וחיא מתושלח בתר דאוליד ית למך שבע מאה ותמנין ותרתין שנין ואולד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי מתושלח תשע מאה ותרתין ושתין ותשע שנין ומית : ויחי וחיא למך מאה ותמנין ותרתין שנין ואולד בר : ויקרא וקרא ית שמיה נח למימר דין ינחמיננא מפולחננא דלא מצלחא ומליעות ידנא מן ארעא דלטא

ירושלמי

תמני מאה שנין ובהון בשניא הוה מוליד בנין ובנן :

ומית ואתכניש מן גו עלמא :

ופלח חנוך בקושטא קדם יי והא לית הוא ארום איתנגד במימר מן קדם יי :

ואמר

יונתן דלא דמי ליה כמו שאיתא בפרקי רבי אליעזר מכאן אתה למד שלא היה קין מזרעו ולא מדמותו וצלמו עד שנולד שת ועיין כ"פ חקרים כאן ולא ידע... כפקותא משן

אתנגיד פי' נראה כאלו פרחה נשמתו ובאמת לא מת כדמוכיחו בגמר' כמה פעמי' וכב"פ פרק השותפין ע"ש וכן כאן לקחו אלקים חי ומיכהו למעלה של כמה דברים כמוכאים בזוהר דף מ"ו ע"כ ופן עיין בפרדס דל"ג על דרך וע"ש :

מפולחננא דלא מצלחא פי' מעשים שלא הצליחו כשנעשו קוניס ודרדרין :

יתיה ה' : אכן הבחיי והחזוקוני מיישבים הגירסא שלפנינו וגורסים ארי לא אמית וכו' וע"ש וכראה שר"ל אלו מת אז היה כמנהג קברו בעולם שהיו יודעים נכאן קבור חנוך ולמה אמר הכתוב ואיננו · ועוד למה אמר כי לקח אותו שקים ולא אמר שמת ככתוב בכל הכך דלעיל אלא ש"מ שר"ל לקח אותו ולא המיתו · והוא כמו שתרגם יונתן וקרא שמיה מטטרון ספרא רבא · כך כ"ל ליישב הגירסא שלפנינו ודוק :

ויתהלך חנוך · צדיק היה וקל (ס"א וקכל) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הק"בה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו : (כד) כי לקח אותו · לפני זמנו כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך : (כח) ויולד בן שממנו נבנה העולם .: (כט) זה ינחמנו · ינח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם :

מפיק ה׳ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃
ל וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
לא וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס
לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃
א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃
ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃
ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃
ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ
ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃
ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם׃
ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה׃

חסר יוד מן כטעם · ד׳ · מלא חסר כר מן א׳ לרוב אחיו · ב׳ חסר וא׳ מלא

קמ״ו · אמצ״ם · יחזקיהו ·

פ פ פ

(ומפטירין כה אמר בישעיה סימן מ״ב)

אלה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃
י וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃

אונקלוס:

מן אַרְעָא דִּי לַטְיַהּ יְיָ׃ וַחֲיָא לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נֹחַ חֲמֵשׁ מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃ וַהֲוָה נֹחַ בַּר חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת׃ וַהֲוָה כַּד שָׁרִיאוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן׃ וַחֲזוֹ בְּנֵי רַבְרְבַיָּא יָת בְּנָת אֱנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנּוּן וּנְסִיבוּ לְהוֹן נְשִׁין מִכָּל דְּאִתְרְעִיאוּ׃ וַאֲמַר יְיָ לָא יִתְקַיַּם דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלַם בְּדִיל דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָּא יְהִיבְנָא לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן׃ גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְאַף בָּתַר כֵּן דְּעָלִּין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא לִבְנָת אֱנָשָׁא וִילִידָן מִנְּהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דְּמֵעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָן׃ וּגְלֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי סַגִּיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל יִצְרָא מַחְשְׁבַת לִבֵּיהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל־יוֹמַיָּא׃ וְתָב בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי עֲבַד יָת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִתְבַּר תּוּקְפְהוֹן כִּרְעוּתֵיהּ׃ וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת אֱנָשָׁא דִּי בְרֵיתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִחְשָׁא וְעַד עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי תָבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּינוּן׃ וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ׃

פ פ פ

אלין תּוֹלְדָת נֹחַ נֹחַ גְּבַר זַכַּאי שְׁלִים הֲוָה בְּדָרוֹהִי בְּדַחַלְתָּא דַּיְיָ הַלִּיךְ נֹחַ׃ וְאוֹלִיד נֹחַ תְּלָתָא בְנִין יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת׃

רש״י:

(לב) בן חמש מאות שנה. א״ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק׳ שנה וזה לחמש מאות. אמר הקב״ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע (ס״א זרע של צדיק זה) לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה: את שם את חם ואת יפת. והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו׳ כבראשית רבה: (ב) בני האלהים. בני השרים והשופטי׳. דבר אחר בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם. כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלהים. ראה נתתיך אלהים: כי טובות הנה. אמר רבי יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה: מכל אשר בחרו. אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה: (ג) לא ידון רוחי באדם. לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם: לעולם. לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים: בשגם הוא בשר. כמו בשגם בשביל כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואף על פי כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה. כיוצא בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי. וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו׳. עד ק״כ שנה אאריך להם אפי׳ ואם לא ישובו אביא עליהם מבול. ואת״ל משנולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזירה גזורה כ׳ שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה הוא צחצוח פשוטו: (ד) הנפלים. על שם שנפלו והפילו את העולם ובלשון עברית לשון ענקים הוא: בימים ההם. בימי דור אנוש ובני קין: וגם אחרי כן. אף על פי שראו באבדן

של

דלטא יי בנין חובי בני אנשא : ויחי וחיא למך בתר דאוליד ית נח חמש מאה ותשעין וחמש שנין ואולד בנין ובנן : ויהיו והוו כל יומי למך שבע מאה ושובעין ושבע שנין ומית : ויהי נח והוה נח בר חמש מאה שנין ואולד נח ית שם וית חם וית יפת : ויהי כי והוה ארום שריאו בני נשא למסגי על אנפי ארעא ובנתא שפירתא אתילידו להון : ויראו וחמון בני רברביא ית בנת אנשא ארום שפירן הינון וכחלן ופקסן ומהלכן בגילוי בשרא והרהירו לזנו ונסיבו להון נשין מכל דאתרעיו : ויאמר ואמר יי במימריה לא יתדנון כל דריא בישיא דעתידין למיקם בסדר דיניא דדרא דמבולא למובדא ולמשתיצי מגו עלמא הלא יהבית רוח קדשי בהום מן בגלל די יעבדון עובדין טבין והא אבאישו עובדיהון הא יהבית להון ארכא מאה ועשרין שנין מן בגלל די יעבדון תתובא ולא עבדו : הנפילים שמחזאי ועוזיאל הינון נפילין מן שמיא והוו בארעא ביומיא האינון ואוף בתר כן דעלון בני רברביא לות בנת אינשא וילידן להון והינון מתקרין גברין דמעלמא אינשי שמהן : וירא וחמא יי ארום סגיאת בישת אינשא בארעא וכל יצרא דמחשבת ליביה לחוד ביש כל יומא : וינחם ותב יי במימריה ארום עבד ית אינשא בארעא ואידיין עליהון במימריה : ויאמר ואמר יי אבטיל אנשא במימרי הבריתי מעל אנפי ארעא מאינשא עד בעירא עד ריחשא ועד עופא דשמיא ארום תבית במימרי ארום עבדתינון : ונח ונח דהוה צדיק אשכח חינא קדם יי :

ואמר מימריה דיי לא יתדינון דריא דעתידין למיקם מן בתר דרא דמבולא למובדא למשתיצי ולממחא גמרא הלא רוחי יהבית בבני אנשא מן בגלל דאינון בשר ועובדיהון עובדין בישין הא יהבית להון ארכא מאה ועשרין שנין דילמא די יעבדון תתובא ולא עבדו :

והות תהי מן קדם יי במימריה ארי עבד ית אנשא בארעא ואמר ותדיין עם לביה :

ונח על דהוה צדיק בדריה אשכח חינא וחיסדא קדם יי :

ואתמליאת

פ פ פ

אלה תולדות נח אלין יחוסין דגנסת נח נח הוה גבר זכאי שלים בעובדין טבין הוה בדרוהי בדחלתא דיי הליך נח : ויולד ואוליד נח תלתא בנין ית שם ית חם וית יפת :

ותשחת

של דור אנוש שעלה אוקינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם : אשר יבואו היו יולדות ענקים כמותם : הגבורים · למרוד במקום : אנשי השם · אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו על שם אבדן שנמוחו והותשו : דבר אחר אנשי שממון ששממו את העולם : (ה) וינחם ה' כי עשה · נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה ממרידן בבראשית רבה : ויתעצב · האדם אל לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום להעציבו וזהו תרגום אנקלוס · דבר אחר וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות וכן אדם ויתנחם ועל עבדיו יתנחם וינחם ה' על הרעה נחמתי כי המלכתי כלם לשון מחשבה אחרת הם : ויתעצב אל לבו · נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו : וזו כתבתי לתשובת אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא אמ' לו כך מעשה הקב"ה אף על פי שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן (ועיין ברא"ס) בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם : (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם · הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי : מאדם ועד בהמה · אף הם השחיתו דרכם · דבר אחר הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו : כי נחמתי כי עשיתים · חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים :

חסלת בראשית

אלה (ט) תולדות נח נח איש צדיק · הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר צדיק לברכה · דבר אחר ללמדך שעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים : בדורותיו · יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום : את האלהים התהלך נח · ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו : התהלך · לשון עבר וזהו שמושו של ל' בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון א' קום התהלך להבא התהלך נח לשעבר · התפלל · בעד עבדיך להבא ובא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהו"יו שבראשו הופכו להבא :

ותשחת

יונתן

דרכרכיה פי' בכי דייכיה · וכן נקט לשון כרבתי · וכחלן ופקסן לשון גמרא בשבת ופירש בחל הוא צבע פקסן לשון אשכנז נלעכטן : מא' ועשרין בדפ"רשי · שמחזאי נקט לסותי' אותו של מעלה ועיין ברקנטי דף נו' · ביומיא כמומיא וסגאון מהר"ד ישב סומיא ואמר הבריות הלכו כמומים ע"ד הכתו' עורי' הביטו ·

ירושלמי

ועיין הגאון מהר"ד גרם ואדיין לשון בער וידון מלשון גמרא לפני אידיהן

יונתן

דהוה צדיק ולא כתב בדריה בירושלמי שסביר' לוה כיש דורשי לגנאי אבל יונתן סבר כיש דורשי לשבח וק"ל

דגמיסת פי' משפחת גת

יפת : יא ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא
הארץ חמס : יב וירא אלהים את הארץ והנה
נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על
הארץ : ס יג ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא
לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני
משחיתם את הארץ : יד עשה לך תבת עצי
גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית
ומחוץ בכפר : טו וזה אשר תעשה אתה
שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה
רחבה ושלשים אמה קומתה : טז צהר תעשה
לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה
בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה : יז
ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ
לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים
כל אשר בארץ יגוע : יח והקמתי את בריתי
אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך
ונשי בניך אתך : יט ומכל החי מכל בשר שנים
מכל תביא אל התבה להחית אתך זכר ונקבה
יהיו : כ מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה
מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך
להחיות : כא ואתה קח לך מכל מאכל אשר
יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה : כב
ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה :

שני

ז א ויאמר יי לנח בא אתה וכל ביתך אל
התבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה :
ב מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה
שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה
הוא שנים איש ואשתו : ג גם מעוף השמים
שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל
הארץ : ד כי לימים עוד שבעה אנכי
ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה
ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני
האדמה : ה ויעש נח ככל אשר צוהו יהוה :
ו ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים
על הארץ : ז ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו
אתו אל התבה מפני מי המבול : ח מן
הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה
טהרה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה :

שנים

חם וית יפת : ואתחבלת ארעא קדם יי
ואיתמליאת ארעא חטופין : וחזא יי ית ארעא
והא איתחבלת ארי חבילו כל בסרא אינש
ית ארחיה על ארעא : ואמר יי לנח
קיצא דכל בסרא על לקדמי ארי איתמליאת
ארעא חטופין מן קדם עובדיהון בישיא והא
אנא מחבילהון עם ארעא : עיביד לך תיבותא
דאעין דקדרוס מדורין תעביד ית תיבותא
ותחפי יתה מגיו ומברא בכופרא : ודין
דתעביד יתה תלת מאה אמין אורכא דתיבותא
חמשין אמין פותיה ותלתין אמין רומה :
ניהור תעביד לתיבותא ולאמתא תשכללינה
מלעילא ותרעא דתיבותא בסיטרה תשוי מדורין
ארעאין תנינין ותליתאין תעבדינה : ואנא הא
אנא מייתי ית טופנא מיא על ארעא לחבלא כל
בסרא דביה רוחא דחיי מתחות שמיא כל
דבארעא ימות : ואקים ית קימי עמך ותיעול
לתיבותא את ובנך ואיתתך ונשי בנך עמך :
ומכל דחי מכל בישרא תרין מכולא תעיל
לתיבותא לקימא עמך דכר ונוקבא יהון : מעופא
לזנוהי ומן בעירא לזנה ומכל ריחשא ארעא
לזנוהי תרין מכולא יעלון לותך לקימא : ואת
סב לך מכל מיכל דמתאכיל ותכנוש לותך ויהי
לך ולהון למיכל : ועבד נח ככל דפקיד יתיה יי
כן עבד : ואמר יי לנח עול את וכל אינש ביתך
לתיבותא ארי יתך חזיתי זכאי קדמי בדרא הדין :
מכל בעירא דכיא תיסב לך שבעא שבעא דכר
ונוקבא ומן בעירא דליתהי דכי תרין דכר
ונוקבא : אף מעופא דשמיא שבעא שבעא דכר
ונוקבא לקימא זרעא על אפי כל ארעא : ארי
לזמן יומין עוד שבעא אנא מחית מיטרא על
ארעא ארבעין יממין וארבעין לילון ואמחי
ית כל יקומא דעבדית מעל אפי ארעא :
ועבד נח ככל דפקדיה יי : ונח בר שית מאה
שנין וטופנא הוה מיא על ארעא : ועאל נח
ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה לתיבותא מן
קדם מי טופנא : מן בעירא דכיא ומן בעירא
דליתהא דכיא ומן עופא וכל דרחיש על ארעא :

תרין

(יא) ותשחת · לשון ערוה וע"ז (ס"א) ערוה כי השחית כל בשר את דרכו וע"ז) כמו פן תשחיתון : ותמלא
הארץ חמס · גזל : (ס"א שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם) (יב) כי השחית כל בשר · אפילו בהמה חיה ועוף
נזקקין לשאינן מינן : (יג) קץ כל בשר · כל מקום שאתה מוצא זנות וע"ז אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים
ורעים : כי מלאה הארץ חמס · לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל : את הארץ · כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי
את העיר מן העיר חלה את רגליו מן רגליו · דבר אחר את הארץ עם הארץ שאף ג' טפחים של עומק המחרשה נמחו

כמוחו

ותשחת וְאִתְחַבְּלַת אַרְעָא בְּגִין דְיָרָהָא דִסְטוֹ מִן אָרְחָן דְתַקְנָן קֳדָם יְיָ וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חָטוֹפִין: וירא וַחֲמָא יְיָ יַת אַרְעָא וְהָא אִתְחַבְּלַת אֲרוּם חַבִּילוּ כָּל בִּשְׂרָא כָּל חַד וְחַד יַת אוֹרְחֵיהּ עַל אַרְעָא: ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ סוֹפָא דְכָל בִּשְׂרָא מָטָא מִן קֳדָמַי אֲרוּם אִתְמְלִיאַת אַרְעָא חָטוֹפִין מִן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא וְהָא אֲנָא מְחַבֵּלְהוֹן עִם אַרְעָא: עשה עִיבַד לָךְ תֵּיבוּתָא דְקֵיסִין קַדְרוֹנִין מְאָה וְחַמְשִׁין קוֹלִין תַּעֲבִיד לְתֵיבוּתָא בִּשְׂמָאלָהּ וּתְלָתִין וְשִׁית בְּפוּתְיָהּ וְעַשְׂרָה בָּתִּין בִּמְצִיעָא לַאֲצְנָעָא בְּהוֹן מְזוֹנָא וְחַמֵשׁ אַפּוֹטְנִיוָתָא בְּיַמִּינָא וְחַמֵשׁ בִּשְׂמָאלָהּ וְתִשׁוּעַ יָתָהּ מִן גֵיו וּמִבָּרָא בְּחֵימָרָא: צהר אִיזֵל לְפִישׁוֹן וְסַב מִתַּמָן יוֹהֲרָא וְתַשְׁוֵי גֵיהּ בְּתֵיבוּתָא לְאַנְהָרָא לְכוֹן וּלְגַרְמִידָא תְּשֵׁיצִינָהּ מִלְעֵיל וְתַרְעָא דְתֵיבוּתָא בִּצְטְרָא תְּשַׁוִי מְדוֹרִין תַּתָּאִין תִּנְיָנִין וּתְלִיתָאִין תַּעַבְדִינָהּ: ואני וַאֲנָא הָאֲנָא מַיְתִי יַת טוֹבְעָנָא מַיָא עַל אַרְעָא לְמִכְלָא כָּל בִּשְׂרָא דְבֵיהּ רוּחָא דְחַיֵי מִן תְּחוֹת שְׁמַיָא כָּל דִבְאַרְעָא יִתְנְגִד: והקימותי וְאָקִים יַת קְיָימִי עִמָּךְ וְתֵיעוֹל לְתֵיבוּתָא אַנְתְּ וּבְנָךְ וְאִנְתְּתָךְ וּנְשֵׁי בְנָךְ עִמָּךְ: ומכל וּמִן כָּל דְחַי מִכָּל בִּשְׂרָא תְּרֵין מִכּוֹלָא תְּעוֹל לְתֵיבוּתָא לְקַיָימָא עִמָּךְ דְכַר וְנוּקְבָא יְהוֹן: מהעוף מֵעוֹפָא לִזְנֵיהּ וּמִבְּעִירָא לִזְנֵיהּ וּמִכָּל רִיחְשָׁא דְאַרְעָא לִזְנֵיהּ תְּרֵין מִכּוֹלָא יֵיעֲלוּן לְוָתָךְ עַל יַד מַלְאֲכָא דְאָחִיד וּמָעִיל יָתְהוֹן לָךְ לְקַיָימָא: ואתה וְאַנְתְּ סַב לָךְ מִכָּל מֵיכַל דְמִתְאֲכִיל וְיִהֵי לָךְ וּלְהוֹן לְמֵיכַל: ויעש וַעֲבַד נֹחַ כְּכָל דְפַקְדֵיהּ יְיָ: ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ עוֹל אַנְתְּ וְכָל אֱינַשׁ בֵּיתָךְ לְתֵיבוּתָא אֲרוּם יָתָךְ חֲמִיתִי זַכַּאי קֳדָמַי בְּדָרָא הָדֵין: מכל מִכָּל בְּעִירָא דַכְיָא תִּסַּב לָךְ שׁוּבְעָא שׁוּבְעָא דְכַר וְנוּקְבָא וּמִן בְּעִירָא דְלֵיתָהּ דַכְיָא תְּרֵין דְכַר וְנוּקְבָא: גם בְּרַם מִן צִפְּרֵי שְׁמַיָא שׁוּבְעָא שׁוּבְעָא דְכַר וְנוּקְבָא לְקַיָימָא מִנְהוֹן זַרְעָא עַל אַרְעָא: כי לימים אֲרוּם הָא אֲנָא יָהִיב לְכוֹן אַרְכָּא שׁוּבְעָא יוֹמִין אִין יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵק לְהוֹן וְאִין לָא יְתוּבוּן לִזְמַן יוֹמִין תּוּב שׁוּבְעָא אֲנָא מָחִית מִטְרָא עַל אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן וַאֲשֵׁיצֵי יַת כָּל גְוִיַּת אֱינַשׁ וּבְעִיר אַרְעָא: ויעש וַעֲבַד נֹחַ כְּכָל דְפַקְדֵיהּ יְיָ: ונח וְנֹחַ בַּר שִׁית מְאָה שְׁנִין וְטוֹבְעָנָא הֲוָה מַיָא עַל אַרְעָא: ויבא וְעַל נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִנְתְּתֵיהּ וּנְשֵׁי בְנוֹי עִמֵּיהּ לְתֵיבוּתָא מִן קֳדָם מוֹי דְטוֹבְעָנָא: מן הבהמה מִן בְּעִירָא דַכְיָא וּמִן בְּעִירָא דְלֵיתָהּ דַכְיָא וּמִן עוֹפָא וְכֹל דְרָחֵישׁ עַל אַרְעָא שְׁנַיִם

ירושלמי

וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חוּמְסִין וְגוּזְלִין:

ירושלמי

תֵּיבוּתָא דְאָעִין דְקַדְרִינוֹן:

מוחו ונשטשטו: (יד) עשה לך תיבת· הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו: עצי גופר· כך שמו ולמה ממין זה על שם גפרית שנגזר עליהם למחות בו: קנים· מדורים מדורים לכל בהמה וחיה: בכפר· זפת בלשון ארמי· ומצינו בגמרא כופרא כתיבתו של משה על ידי שהיו המים השיד דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ· ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: (טז) צהר· יש אומרים חלון ויש אומרים אבן טובה המאירה להם: ואל אמה תכלנה מלמעלה· כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה (ס"א איכו) מכאן ומכאן: בצדה תשים· שלא יפלו הגשמים בה: תחתים שנים ושלישים· ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם· אמצעים למדור· התחתיים לזבל: (יז) ואני הנני מביא· הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני ואמרו לפני כבר מה אנוש כי תזכרנו: מבול· שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך וזהו לשון אקלוס שתרג' טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה ולכך נקראת שנער שננערו שם כל מתי מבול (ס"א מיתי וכן הגיה רש"ל בח"ש במסכת שבת) (יח) והקמותי את בריתי· ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור: אתה ובניך ואשתך· האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה: (יט) ומכל החי· אפילו שדים: שנים מכל· מן הפחות שבהם לא פחתו משנים א' זכר וא' נקבה: (כ) מהעוף למינהו· אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהם באו וכל שהתיבה קולטתן הכנים בה: (א) ויעש נח· זה בנין התיבה: ראיתי צדיק· ולא נאמר צדיק תמים· מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו: (ב) הטהורה· העתידה להיות טהורה לישראל למדנו שלמד נח תורה: שבעה שבעה· כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו: (ג) גם מעוף השמים וגו'· בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן המפורש: (ד) כי לימים עוד שבעה· אלו ז' ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות צא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת תר"ר שנה לחיי נח· כי לימים עוד· מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על ק"כ שנה: ארבעים יום· כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים: (ה) ויעש נח· זה ביאתו לתיבה: נח ובניו· האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער: (ז) מפני מי המבול· אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו

פיר' אפיא בו תר היש ועוף ודייש מדקדק פל בשר וק"ל:

יונתן

עם ארעא מ"ש וכן סכרתו: דקיסין קדרונין פי' מן של הרי אררט: כי תרגום של אררט קדרון קולין פי' חדרים בשמאלא צ"ל באורכא יוהרא פירש אבן טובה ועיין בכור: אפוטניותא פי' מחסן או הוא מלש' כלטי' פירש רפכה כדאי' בגמרא: ותישוע וחטיה לשון וטח בפיך סב פי' קח ולגרמידא· פירש אמה· כסיטרא פי' בצדה במו בסיטרא: על תלאכא דאחד פירש ע"י המלאך שאחז· והכני' אותם

ט שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר
ונקבה כאשר צוה אלהים את נח: י ויהי
לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ: יא
בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני
בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל
מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו:
יב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים
לילה: יג בעצם היום הזה בא נח ושם וחם
ויפת בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם
אל התבה: יד המה וכל החיה למינה וכל
הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ
למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף:
טו ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל
הבשר אשר בו רוח חיים: טז והבאים זכר
ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים
ויסגר יהוה בעדו: יז ויהי המבול ארבעים
יום על הארץ וירבו המים וישאו את התבה
ותרם מעל הארץ: יח ויגברו המים וירבו
מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים: יט
והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל
ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים: כ
חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו
ההרים: כא ויגוע כל בשר הרמש על
הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ
על הארץ וכל האדם: כב כל אשר נשמת
רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו: כג
וימח את כל היקום אשר על פני האדמה
מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים
וימחו מן הארץ וישאר אך נח ואשר אתו
בתבה: כד ויגברו המים על הארץ חמשים
ומאת יום: ח א ויזכר אלהים את
נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו
בתבה ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו
המים: ב ויסכרו מעינת תהום וארבת
השמים ויכלא הגשם מן השמים: ג וישבו
המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים
מקצה חמשים ומאת יום: ד ותנח התבה

בחדש

בתקמ״ד דחס׳ · ב׳ חסר · שלישי · ג׳ מלא · אך נח בני שג לומ׳ שאף שג נשאר · ח · ב חסר · ב׳ מלא · ג

תרין תרין עלו עם נח לתיבותא דכר ונוקבא
כמא דפקיד יי ית נח: והוה לזמן שבעא יומין
ומי טופנא הוו על ארעא: בשנת שית מאה
שנין לחיי נח בירחא תנינא בשבעה עשר יומא
לירחא ביומא הדין איתבזעו כל מבועי תהומא
רבא וכוי שמיא איתפתחו: והוה מיטרא נחית
על ארעא ארבעין יממין וארבעין לילון: בכרן
יומא הדין עאל נח ושם וחם ויפת בני נח ואתת
נח ותלת נשי בנוהי עמהון לתבותא: אינון וכל
חיתא לזנה וכל בעירא לזנה וכל ריחשא
דרחיש על ארעא לזנוהי וכל עופא לזנוהי כל
ציפר כל דפרח: ועלו עם נח לתבותא תרין
תרין מכל בשרא דביה רוחא דחיי: ודעליא
דכר ונוקבא מכל בשרא עלו כמא דפקיד יתיה
יי ואגין יי במימריה עלוהי: והוה טופנא
ארבעין יממין על ארעא וסגיאו מיא ונטלו ית
תיבותא ואתרמת מעל ארעא: ותקיפו מיא
וסגיאו לחדא על ארעא ומהלכא תיבותא על
אפי מיא: ומיא תקיפו לחדא לחדא על ארעא
ואיתחפיאו כל טוריא רמיא דתחות כל שמיא:
חמש עשרי אמין מלעילא תקיפו מיא ואתחפיאו
טוריא: ומית כל בשרא דרחיש על ארעא
בעופא ובבעירא ובחיתא ובכל ריחשא דרחיש
על ארעא וכל אינשא: כל דנשמתא דרוחא
דחיי באפוהי מכל די ביבשתא מיתו: ומחא
ית כל יקומא די על אפי ארעא מאינשא עד
בעירא עד ריחשא ועד עופא דשמיא ואתמחיאו
מן ארעא ואשתאר ברם נח ודעמיה בתיבותא:
ותקיפו מיא על ארעא מאה וחמשין יומין:
ודכיר יי ית נח וית כל חיתא וית כל
בעירא דעמיה בתיבותא ואעבר יי רוחא על
ארעא ונחו מיא: ואסתכרו מבועי תהומא
וכוי דשמיא ואתכלי מטרא מן שמיא: ותבו
מיא מעל ארעא אזלין ותייבין וחסרו מיא מסוף
מאה וחמשין יומין: ונחת תבותא בירחא

שביעאה

שנזדקקו שמים: (ט) באו אל נח · מאליהן: שנים שנים · כלם השוו במנין זה מן הפחות היו שנים: (יא) בחדש השני · רבי אליעזר אומר זה מרחשון רבי יהושע אומר זה אייר · נבקעו · להוציא מימיהן: תהום רבה · מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה: (יב) ויהי הגשם על הארץ · ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול: ארבעים יום וגו׳ · אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתוב ביום הזה נבקעו כל מעינות כשתמצא מ׳ יום כ״ח בכסלו לרבי אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י״ב ממרחשון וכ״ח מכסלו: (יג) בעצם היום הזה · לימדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותו

נשורגא

שנים תרין תרין עאלו לנח לתיבותא דכר ונוקבא היכמא דפקיד יי ית נח׃ **ויהי** והוה לזמן שובעא יומין מן בתר דשלים אוליה דמתושלח חמא יי והא לא תבו בני נשא ומוי דטובענא הוו נחתין מן שמיא עילוי ארעא׃ **בשנת** בשנת שית מאה שנין לחיי נח בירחא תנינא הוא ירח מרחשון דעד כדון לא הוו מתמנן ירחיא אלהן מתשרי דהוא ריש שתא לשכלול עלמא בשבסרי יומין לירחא ביומא הדין אתבזעו כל מבועי תהומא רבא והוון בני גובריא משווין תמן בניהון וסתמין יתהון ובתר הכי חרכי שמיא אתפתחו׃ **ויהי** והוה מטרא נחית על ארעא ארבעין יממין וארבעין לילוון׃ **בעצם** בכרן יומא הדין על נח ושם וחם ויפת בני נח ואיתת נח ותלת נשי בנוהי עמיה לתיבותא׃ **המה** היגון וכל חיתא לזנהא וכל בעירא לזנהא וכל ריחשא דרחיש על ארעא לזניה כל עופא לזניה כל צפור כל דפרח׃ **ויבאו** ועלו לות נח לתיבותא תרין תרין מכל בשרא דביה רוחא דחיי׃ **והבאים** ועלייא דכר ונוקבא מן כל בשרא עאלו היכמא דפקיד יתיה יי ואגין מימרא דיי ית תרעא דתיבותא באנפיה׃ **ויהי** והוה טובענא ארבעין יממין על ארעא וסגיאו מיא וגטלו ית תיבותא ואיתרמת מעל ארעא׃ **ויגברו** ותקפו מיא וסגיאו לחדא על ארעא והות תיבותא מהלכא סחיא על אפי מיא׃ **והמים** ומיא תקפו לחדא על ארעא ואתחפיאו כל טוריא רמיא דתחות כל שמיא׃ **חמש** חמיסרי גרמידין מלעיל תקפו מיא ואתחפיאו טוריא׃ **ויגוע** ואתהמסי כל בשרא דרחיש על ארעא בעופא ובבעירא ובחיתא ובכל רחשא דרחיש על ארעא וכל בני נשא׃ **כל** כל דנשמת רוח חיין באנפוי מכל דיבשתא מיתו׃ **וימח** ושיצי ית כל גווית אינש ובעיר דעל אנפי ארעא מאינשא עד בעירא עד ריחשא ועד עופא דפרח באויר שמיא ואשתיצי מן ארעא ואשתאר ברם נח ודעימיה בתיבותא׃ **ויגברו** ותקיפו מיא על ארעא מאה וחמשין יומין׃ **ויזכר** ודכיר יי במימריה ית נח וית כל חיתא וית כל בעירא דעמיה בתיבותא ואעבר יי רוח רחמין על ארעא ואשתדכו מיא׃ **ויסכרו** ואסתגרו מבועי תהומא וחרכי שמיא ואתמנע מטרא מלמיחת מן שמיא׃ **וישובו** ותאיבו מיא מעלוי ארעא אזלין ותייבין וחסרו מיא מסוף מאה וחמשין יומין׃ **ותנח** ונחת תיבותא

ירושלמי

וחרכי שמיא אתפתחו׃

ירושלמי

וחס מימריה דיי עלוהי׃

ירושלמי

ואדכר ברחמוי טבא דאירת עמיה ית נח ואעבר יי רוחא דרחמין׃

וישרי

בירחא

ונורגין אותו. אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם וכראה דבר מי יקום׃ (יד) צפור כל כנף. דבוק הוא צפור של כל מין כנף לרבות חגבים׃ (כנף לשון כונה ושיקע אותו ככנפיו שאפילו מוגרם עולה אף כאן צפור כל מין מראות כונה). (יו) ויסגר יי' בעדו. והגין עליו שלא שברוה הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגות בהם ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא בעד כל רחם. בעדך ובעד בניך. עור בעד עור. מגן בעדי. התפלל בעד עבדיך. כנגד עבדיך׃ (יז) ותרם מעל הארץ. משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה במים ומקראות שלפניו יוכיחו׃ (יח) ויגברו. מאליהן׃ (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה. של כל גובה כל ההרים לאחר שהשוו המים לראשי ההרים׃ (כב) נשמת רוח חיים. נשמה של רוח חיים׃ אשר בחרבה. ולא דגים שבים׃ (כג) וימח. לשון ויפעל הוא ואינו לשון ויפעיל והוא מגזרת וימח ויכן. כל תיבה שסופה ה"א כגון בנה מחה קנה כשהוא נותן וי"ו יו"ד בראש נקוד בחירק תחת היו"ד׃ אך נח. לבד נח זהו פשוטו ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות. ויש אומרים שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם׃ (א) ויזכר אלהים. זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמר וירא יי' כי רבה רעת האדם. ויאמר יי' אמחה והוא שם מדת רחמים׃ ויזכר אלהים את נח וגו'. מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שמשו בתבה׃ ויעבר אלהים רוח. רוח תנחומין והנחה עברה לפניו׃ על הארץ. על עסקי הארץ׃ (וישכו. כמו כשוך חמת מלך לשון הנחת חמה) (ב) ויסכרו מעינות. כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם צורך לעולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן׃ ויכלא. וימנע כמו לא תכלא רחמיך לא יכלה ממך׃ (ג) מקצה חמשים ומאת יום התחילו לחסור והוא אחד בסיון. כיצד בכ"ז בכסליו פסקו הגשמים הרי ג' מכסליו וכ"ט מטבת הרי ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי ק"נ׃ (ד) בחדש השביעי. סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים׃ בשבעה עשר יום. מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה. שהרי כתיב בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם היו גבוהים על ההרים חמשה עשר אמה ותחרו

יונתן

דשל"י אוכלי' רצונו כדפירש"י וק"ל. רתיחין פי' המים ירדו רותחין כי כמה שחטאו נידונו׃ דעד כדון' לא הוו פי' עוד דבזמן ההוא לא היו מונין חדשי' אלא מתשרי דס"ל כמ"ד בתשרי נברי' העולם. והוון בני גובריא כו' פי' בני אדם שהיו בניהם בתהומות לסתום בהם המים שלא' יעלו מה עשה הקב"ה פתח ארובו' השמים ו ודיוקו כ כשנבקעו המעיינות למה פתח ארובות השמים אלא למעיינות הנה תקנה כנזכר לכן ג"כ ארובות השמים נפתחו׃ סחיי' מלשון שייט כ כדאיתא ביומא פ' י"ה שכן קורין לשייט שחיי' ופי' נך וכדאיתא ברכה׃

בחדש השביעי בשבעה־עשר יום לחדש על
הרי אררט : ה והמים היו הלוך וחסור עד
החדש העשירי בעשירי באחד לחדש נראו
ראשי ההרים : ו ויהי מקץ ארבעים יום
ויפתח נח את־חלון התבה אשר עשה : ז
וישלח את־הערב ויצא יצוא ושוב עד־יבשת
המים מעל הארץ : ח וישלח את־היונה
מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה : ט
ולא־מצאה היונה מנוח לכף־רגלה ותשב אליו
אל־התבה כי מים על־פני כל־הארץ וישלח ידו
ויקחה ויבא אתה אליו אל־התבה : י ויחל
עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את־היונה
מן־התבה : יא ותבא אליו היונה לעת ערב
והנה עלה־זית טרף בפיה וידע נח כי־קלו המים
מעל הארץ : יב וייחל עוד שבעת ימים
אחרים וישלח את־היונה ולא־יספה שוב־אליו
עוד : יג ויהי באחת ושש־מאות שנה
בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ
ויסר נח את־מכסה התבה וירא והנה חרבו פני
האדמה : יד ובחדש השני בשבעה ועשרים
יום לחדש יבשה הארץ : ס טו וידבר
אלהים אל־נח לאמר : טז צא מן־התבה
אתה ואשתך ובניך ונשי־בניך אתך : יז כל־
החיה אשר־אתך מכל־בשר בעוף ובבהמה
ובכל־הרמש הרמש על־הארץ הוצא אתך ושרצו
בארץ ופרו ורבו על־הארץ : יח ויצא־נח
ובניו ואשתו ונשי־בניו אתו : יט כל־החיה
כל־הרמש וכל־העוף כל רומש על־הארץ ל
למשפחתיהם יצאו מן־התבה : כ ויבן נח
מזבח ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל
העוף הטהור ויעל עלת במזבח : כא וירח
יהוה את־ריח הניחח ויאמר יהוה אל־לבו לא
אסף לקלל עוד את־האדמה בעבור האדם כי יצר
לב האדם רע מנעריו ולא־אסף עוד להכות את־
כל־חי כאשר עשיתי : כב עד כל־ימי הארץ
זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא
ישבתו

יבשת אותיו' חסבי אמר לו הק"בה מיתן אתם לשליחות אחרת בימי אליהו ;

ג חסרים בתורה

היצא ק

רביעי

ד פסוקים כל כלו כל כל

במל' בתור'

ג ב חסר לד חסרים

שביעאה בשבעת־עשרא יומא לירחא על טורי
קרדו : ומיא הוו אזלין וחסרין עד ירחא
עשיראה בעשיראה בחד לירחא אתחזיאו
רישי טוריא : והוה מסוף ארבעין יומין ופתח
נח ית־כות תיבותא די עבד : ושלח ית־עורבא
ונפק מיפק ותאיב עד־דיבישו מיא מעל ארעא :
ושלח ית־יונה מלותיה למחזי אם־קלו מיא מעל
אפי ארעא : ולא־אשכחת יונה מנח לפרסת־
ריגלה ותבת לותיה לתיבותא ארי מיא על־אפי כל
־ארעא ואושיט ידיה ונסבה ואעיל יתה לותיה
לתיבותא : ואוריך עוד שבעא יומין אחרנין
ואוסיף שלח ית־יונה מן־תיבותא : ואתת
לותיה יונה לעידן רמשא והא טרף־זיתא תביר
מחית־בפומה וידע נח ארי־קלו מיא מעל־ארעא :
ואוריך עוד שבעא יומין אוחרנין ושלח ית־יונה
ולא־אוסיפת למיתב־לותיה עוד : והוה בשית־
מאה וחד שנין בקדמאה בחד לירחא נגיבו מיא
מעל ארעא ואעדי נח ית־חופאה דתיבותא וחזא
והא נגיבו אפי ארעא : ובירחא תנינא בעשרין
ושבעא יומא לירחא יבישת ארעא : ומליל
יי עם־נח למימר : פוק מן־תיבותא את
ואיתתך ובנך ונשי־בנך עמך : כל־חיתא דעמך
מכל־בישרא בעופא ובבעירא ובכל־ריחשא
דרחיש על־ארעא אפיק עמך ויתילדון בארעא
ויפשון ויסגון על־ארעא : ונפק נח ובנוהי
ואתתיה ונשי־בנוהי עמיה : כל־חיתא כל־
ריחשא וכל־עופא כל דרחיש על־ארעא
לזרעיתהון נפקו מן־תיבותא : ובנא נח מדבחא
קדם־יי ונסיב מכל בעירא דכיא ומכל עופא דכי
ואסיק עלון במדבחא : וקביל יי ברעוא ית־
קורבניה ואמר יי במימריה לא אוסף למילט עוד
ית־ארעא בדיל־חובי אנשא ארי יצרא לבא
דאנשא ביש מזעיריה ולא־אוסף עוד למימחי
ית־כל־דחי כמא דעבדית : עוד כל־יומי ארעא
זרועא וחצדא וקורא וחומא וקיטא וסיתוא
ויממ

יום אחד בסיון עד אחד באב חמשה עשר אמה לששים יום הרי אמה לד' ימים נמצא שב"י בסיון לא חסרו אלא ד'
אמות ונחה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת י"א אמה במים שעל ראשי ההרים : (ה) בעשירי
נראו ראשי ההרים · זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם · וא"ת הוא אלול ועשירי לכסליו שפסק הגשם
כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי אפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא
להפסקה שהרי לא כלו מ' של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר שביעי
לירידה אין זה סיון והעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה יהוא אלול אי אתה מוצא
בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א
יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה · וא"ת באלול נראו נמצא
שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן ·
מקץ

בירחא שביעאה הוא ירחא דניסן בשבסרי יומין לירחא על טוורי דקרדון שום טוורא חד קרדוניא ושום טוורא חד ארמניא ותמן מתבניא קרתא דארמניא בארעא מדינחא : והמים ומיא הוו אזלין וחסרין עד ירח עשיריי ירח תמוז בתמוז בחד לירחא אתחמיאו רישי טוריא : ויהי והוה מסוף ארבעין יומין ופתח נח ית כוות תיבותא דעבד : וישלח ושדר ית עורבא ונפק מיפק ותאיב עד דיביאישו מיא מעילוי ארעא : וישלח ושדר ית יונתא דבייתא מלוותיה למחמי אין אתקוללו מיא מעלוי אנפי ארעא : ולא ולא אשכחת יונתא נייחא לפרסת ריגלא ותבת לותיה לתיבותא ואודעת ארום מוי על אנפי כל ארעא ואושיט ידיה ונסבהא ואעיל יתה לותיה לתיבותא : ויחל ואוריך תוב שובעא יומין ואוסיף לשדרא ית יונתא מן תיבותא : ותבא ואתת לותיה יונתא לעדונא רמשא והא טרפא דזיתא לקיט תביר ומחית בפומה דנסבתיה מן טוור מישחא וידע נח ארום אתקוללו מיא מעילוי ארעא : וייחל ואוריך תוב שובעא יומין ואוסיף לשדרא ית יונתא ולא אוסיפת למיתב לותיה תוב : ויהי והוה בשית מאה וחדא שנין בתשרי בחד לירחא בריש שתא נגובו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתיבותא וחמא נגובו אפי ארעא : ובחדש ובירח מרחשון בעשרים ושובעא יומין לירחא אתבשת ארעא : וידבר ומליל יי עם נח למימר : צא פוק מן תיבותא אנת ואנתתך ובנך ונשי בנך עמך : כל כל חיתא דעמך מכל בשרא בעופא ובבעירא ובכל ריחשא דרחיש על ארעא הנפק עמך ויתילדון בארעא ויפשון ויסגון על ארעא : ויצא ונפק נח ובנוי ואנתתיה ונשי בנוי עמיה : כל כל חיתא כל ריחשא וכל עופא דרחיש על ארעא לזרעיתהון נפקו מן תיבותא : ויבן ובנא נח מדבחא קדם יי הוא מדבחא דבנא אדם בעידן דאיטרד מן גנתא דעדן ואקריב עלוי קרבנא ועלוי אקריבו קין והבל ית קרבנהון וכד נחתו מוי דטובענא איתצד ובנייה נח ונסב מכל בעירא דכיא ומן כל עוף דכי ואסיק ארבע על ההוא מדבחא : וירח יי וקבל יי ברעוא קורבניה ואמר יי במימריה לא אוסיף למילט תוב ית ארעא בגין חובי בני אינשא ארום יצרא דלבא דאינשא ביש מטליותיה ולא אוסיף תוב למימחי ית כל דחי היכמא דעבדית : עוד עוד כל יומי ארעא דרועא בתקופת תשרי וחצדא בתקופת ניסן וקורא בתקופת טבת וחומא בתקופת תמוז וקיטא וסתוא ויממא ולילי
לא

ירושלמי

ושרי למימני :

עוד כל יומי ארעא מן בדון זרעין וחצדין וציגתא ושורבא ויומם ולליא לא פסקין :

(ו) מקץ ארבעים יום · משנראו ראשי ההרים : את חלון התיבה אשר עשה · לצהר · ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה : (ז) יצוא ושוב · הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק : עד יבשת המים · פשוטו כמשמעו · אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר : (ח) · וישלח את היונה · לסוף ז' ימים שהרי כתיב ויחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים : וישלח · אין זה לשון שליחות אלא לשון שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו : ויחל · לשון המתנה וכן לי שמעו ויחלו והרבה יש במקרא : טרף בפיה · אומר אני שזכר היה לכן קורהו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה כמו כיונים על אפיקי מים רוחצות כיוני הגאיות כלם הומו וכמו כיונה פותה : (יא) טרף · חטף ומדרש אגדה לשון מזון ודרשו בפיה לשון מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הק"בה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם · (יב) וייחל · הוא לשון ויחל אלא שזה ל' ניפעל וזה לשון ויתפעל ויחל וימתן וייחל ויתמתן : (יג) בראשון · לרבי אליעזר הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן : חרבו · נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה : (יד) יבשה נעשה גריד כהלכתה : בשבעה ועשרים · וירידתן בחדש השני בי"ז · אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה : (טז) אתה ואשתך וגו' · איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה : (יז) הוצא · הוצא כתיב היצא קרי היצא אמור להם שיצאו הוצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה : ושרצו בארץ · ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש : (יט) למשפחותיהם · קבלו עליהם על מנת לידבק במינן : (כ) מכל הבהמה הטהורה · אמר לא צוה לי הק"בה להכניס מאלו ז' ז' אלא כדי להקריב קרבן מהם : (כא) מנעוריו · מנערו כתיב משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע : לא אוסף ולא אוסף · כפל הדבר לשבועה הוא שכתוב אשר נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה וכן דרשו חכמים במסכת שבועות : (כב) עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו · ו' עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור כו' כב"מ (ס"א עוד כל ימי כלומר תמיד כמו עוד טומאתו בו) קור · קשה מחורף · חורף · עת זרע שעורים וקטנית שהחריפין להתבשל מהר קור הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן : (מהר"של) קציר חצי ניסן ואייר וחצי סיון · קיץ · הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמיבשין אותן בשדות ושמו קיץ כמו הלחם

והקין

יונתן

דניסן דפ"ג כר"א כדלעיל דכתשרי כבר' העולם ושביעי לו ניסן וצ"ע רב בפ' כור לזסב : כוות · חלוני ותאיב · כמו ושוב : יונת' דבית' פי' שרגילה אצלו בבית' כלאו הכי שדירתן של עופו' טהור' אצל צדיקים וכן הוא במדרש ודייק אי לאו הכי היאך חזרה לתיבה אלא כדפירש' שהית' דבית' ורגיל להחזי' לקינה · וק"ל

ירושלמי

ושרי · פי' התחי' למנו' ז' ימים אחרים ופי' וייחל מלשון התחלה :

יונתן

לקיט הכיר ומחית פי' לקטה הטלה שבור' וטרוג' ונחכט' ודיי' כדדייק ברכה פ' ל"ג טרף כפיה תפו טרף קטל כד"א טרף טרף יוסף אמר לה אנא שביקתה אילן רב וכו' ופי' קטל המית את בוית קודש זמנו כי שבירתו זו מיתתו וכוה וירע נח וכו' וק"ל ·

ט

ישבתו: א ויברך אלהים את־נח ואת־
בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את־הארץ:
ב ומוראכם וחתכם יהיה על כל־חית הארץ ועל
כל־עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל־
דגי הים בידכם נתנו: ג כל־רמש
אשר הוא־חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב
נתתי לכם את־כל: ד אך־
בשר בנפשו דמו לא תאכלו: ה ואך
את־דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל־חיה
אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש
את־נפש האדם: ו שפך דם האדם באדם
דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את־האדם:
ז ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו־בה:
ס ח ויאמר אלהים אל־נח ואל־
בניו אתו לאמר: ט ואני הנני מקים את־
בריתי אתכם ואת־זרעכם אחריכם: י
ואת כל־נפש החיה אשר אתכם בעוף בבהמה
ובכל־חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל
חית הארץ: יא והקמתי את־בריתי אתכם
ולא־יכרת כל־בשר עוד ממי המבול ולא־יהיה
עוד מבול לשחת הארץ: יב ויאמר אלהים
זאת אות־הברית אשר־אני נתן ביני וביניכם
ובין כל־נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם:
יג את־קשתי נתתי בענן והיתה
לאות ברית ביני ובין הארץ: יד והיה
בענני ענן על־הארץ ונראתה הקשת בענן:
טו וזכרתי את־בריתי אשר ביני וביניכם
ובין כל־נפש חיה בכל־בשר ולא־יהיה עוד
המים למבול לשחת כל־בשר: טז והיתה
הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין
אלהים ובין כל־נפש חיה בכל־בשר אשר על־
הארץ: יז ויאמר אלהים אל־נח זאת
אות־הברית אשר הקמתי ביני ובין כל־בשר
אשר על־הארץ: פ יח ויהיו
בני־נח היצאים מן־התבה שם וחם ויפת וחם
הוא אבי כנען: יט שלשה אלה בני־נח
ומאלה נפצה כל־הארץ: כ ויחל נח איש
האדמה ויטע כרם: כא וישת מן־היין
וישכר ויתגל בתוך אהלה: כב וירא חם
אבי

וימם ולילא לא יבטלון: וברך יי ית נח
וית בנוהי ואמר להון פושו וסגו ומלו ית ארעא:
ודחלתכון ואימתכון תהי על כל חית ארעא
ועל כל עופא דשמיא בכל די תרחיש ארעא
ובכל נוני ימא בידכון יהון מסירין: כל
ריחשא דהוא חי לכון יהי למיכל כירוק
עסבא יהבית לכון ית כולא: ברם
בשרא בנפשיה דמיה לא תיכלון: וברם
ית דמכון לנפשתיכון אתבע מיד כל חיתא
אתבעיניה ומיד אנשא מיד גבר דישוד ית
דמא דאחוהי אתבע ית נפשא דאנשא:
דישוד דמא דאנשא בסהדין על מימר דיניא
דמיה יתשד ארי בצלם אלהין עבד ית אנשא:
ואתון פושו וסגו איתילידו בארעא וסגו בה:
ואמר יי לנח ולבנוהי עמיה למימר:
ואנא הא אנא מקים ית קימי עמכון ועם
בניכון בתריכון: ועם כל נפשא חיתא
דעמכון בעופא בבעירא ובכל חית ארעא
דעמכון מכל נפקי תיבותא לכל חית ארעא:
ואקים ית קימי עמכון ולא ישתיצי כל בשרא
עוד ממי טופנא ולא יהי עוד טופנא לחבלא
ארעא: ואמר יי דא את קיים די אנא
יהב בין מימרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא
דעמכון לדרי עלמא: ית קשתי יהבית
בעננא ותהי לאת קיים בין מימרי ובין ארעא:
ויהי בעננותי עננא על ארעא ותתחזי קשתא
בעננא: ודכירנא ית קימי די בין מימרי וביניכון
ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא ולא יהון עוד
מיא לטופנא לחבלא כל בשרא: ותהי קשתא
בעננא ואחזינה לדוכרן קיים עלם בין מימרא
דיי ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא די על
ארעא: ואמר יי לנח דא את קיים די אקימית
בין מימרי ובין כל בשרא די על ארעא:
והוו בני נח די נפקו מן תיבותא
שם וחם ויפת וחם הוא אבוהי דכנען:
תלתא אלין בני נח ומאלין איתבדרו כל
ארעא: ושרי נח גבר פלח בארעא
ונציב כרמא: ושתי מן חמרא ורוי
ואיתגלי בגו משכניה: וחזא חם אבוהי דכנען
ית

ו פסוקים רישיהון וסופיהון כל

חמישי

מקים את בריתי אתכם ב"ת מקים רמז לתחיית המתים. בהם מקי' להם בריתו לתחיית

ל ולא מ' חסר

בל סס כר בם קמגה

ששי

בנו' וללה אותיות גלוי' מגלו ברחם גולים ע"י היין

והקיץ לאכול הכערים: חום. הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו בסוף (?) פתח בית יומא שלהי קיטא קשי מקיטא: ויום ולילה לא ישבותו. מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא נכר בין יום ובין לילה: לא ישבותו. לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן: (כ) והתכסה. ולא ימתכס כמו תרגום אתת. ואגד' לשון תיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו

לא יתבטלון : ויברך ובריך יי ית נח וית בנוי ואמר להום פושו וסגו ומלו ית ארעא :
ומוראכם ודחלתכון ואימתכון יהי על כל חיות ארעא ועל כל עופא דשמיא מכל דתרחש ארעא ובכל
נוני ימא בידכם יתמסרון : כל כל רחשא דהוא חי דלכון יהי למיכל כירוק עסבא יהבית לכון
ית כולא : אך ברם בשרא דתליש מן חיותא חייא בזמן דבנפשיה ביה או דתליש מן חיותא
נכיסתא ועד דלא נפקא כולא נשמתא לא תיכלון : ואך וברם ית דמכון לנפשתיכון אתבוע מן ידא
דכל חיתא דקטלא לבר נשא אתבוע יניה לאתקטלא עליה ומידא דאנשא מיד גבר דיישוד ית דמא דאחוי
אתבע ית נפשא דאינשא : שפך דיישוד דמא דאינשא בסהדין דיינייא מחייבין ליה קטול
ודישוד בלא סהדין מרי עלמא עתיד לאתפרעא מניה ליום דינא רבא ארום בדיוקנא יי עבד ית אינשא :
ואתם ואתון פושו וסגו אתילדו בארעא וסגו בה : ויאמר ואמר יי לנח ולבנוי עימיה למימר :
אני אנא הא אנא מקיים קיימי עמכון ועם בניכון בתריכון : ואת ועם כל נפשת חייתא דעמכון
בעופא ובבעירא ובכל חית ארעא דעמכון מכל נפקי תיבותא לכל חית ארעא : והקמותי ואקיים
ית קיימי עמכון ולא ישתיצי כל בשרא עוד ממוי דטובענא ולא יהי עוד טובענא לחבלא ארעא :
ויאמר ואמר יי דא את קיימא דאנא מקיים בין מימרי וביניכון ובין כל נפשת חיתא דעמכון לדרי
עלמא : את ית קשתי יהבית בעננא ותהי לסימן קיים בין מימרי ובין ארעא : והיה
ויהי כד אפרוס ענני יקרא עלוי ארעא ותתחמי קשתא ביממא עד לא יטמע שמשא בעננא : וזכרתי
ודכירנא ית קיימי דבין מימרי וביניכון ובין כל נפשת חיתא בכל בסרא ולא יהי תוב מיא לטובענא
לחבלא כל בישרא : והיתה ותהי קשתא בעננא ואחמינה למדכר קיים עלם בין מימרא דיי ובין
כל נפשת חיתא בכל ביסרא דעל ארעא : ויאמר ואמר יי לנח דא את קיים דקיימית בין מימרי
ובין מימר כל בסרא דעל ארעא : ויהיו והוו בני נח דנפקו מן תיבותא שם חם ויפת וחם הוא
אבוי דכנען : שלשה תלתא אלין בנוי דנח
ומאלין אתבדרו למיתב בכל ארעא : ויחל

ירושלמי

ושרי נח למהוי גבר פלח בארעא ואשכח גופנא ושרי נח גברא צדיקא למהוי ונציב כרמא :
דמושכיה נהרא מן גינוניתא דעדן ונצביה לכרמא
וביה ביומא אניצת ובשילת ענבין ועצרינון : וישת ושתי מן חמרא ורוי ואתערטל בגו משכניה :
וירא

לשומרו מן העכברים שנאמר ומוראכם וחתכם · יהיה · אימתי יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים : (ג)
לכם יהיה לאכלה · שלא הרשיתי לאדם הראשון בשר אלא ירק עשב ולכם פירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי
לכם את כל · בשר בנפשו · אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר : (ד) בנפשו דמו
בעוד נפשו בו : בשר בנפשו לא תאכלו · הרי אבר מן החי ואף בנפשו דמו לא תאכלו הרי דם מן החי : (ה)
ואך את דמכם · אף על פי שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו : לנפשותיכם ·
אף החונק עצמו אף על פי שלא יצא ממנו דם : מיד כל חיה · לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות
לשלוט בהן שנאמר נמשל כבהמות נדמו לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות : מיד האדם · מיד ההורג במזיד
ואין עדים אני אדרוש : ומיד איש אחיו · שהוא אוהב לו כאח והרגו שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו
למחול שאף השוגג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה דורש ממנו · כמו שדרשו
רבותינו והאלהים אנה לידו במסכת מכות הקב"ה מזמנן לפונדק אחד וכו' : (ו) באדם דמו ישפך · אם יש
עדים המיתוהו אתם למה כי בצלם אלהים וגו' : עשה את האדם · זה מקרא חסר וצריך להיות עשה העושה את האדם
וכן הרבה במקרא : (ז) ואתם פרו ורבו · לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו
עוסק בפריה ורביה לשופך דמים : (ט) ואני הנני · מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד
שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה · ובאחרונה אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחזוק ברית
להבטחתי ואתן לך אות : (י) חית הארץ אתכם · הם המתהלכים עם הבריות : מכל יוצאי התיבה · להביא
שקצים ורמשים : חית הארץ · להביא המזיקין שאינן בכלל החיה · אשר אתכם · שאין הלוכן עם הבריות :
(יא) והקמותי · אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמסיים והולך : (יב) לדרת עולם · נכתב
חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן
יוחאי : (יד) בעננו ענן · כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם : (טו) בין אלהים ובין כל
נפש חיה · בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין נפש חיה · אלא זהו מדרשו כשתבא מדת
הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם אני רואה את האות ונזכר : (יז) זאת אות הברית · הראהו הקשת ואמר לו
הרי האות שאמרתי : (יח) וחם הוא אבי כנען · למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו
של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלקל כנען ועדיין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן
וחם הוא אבי כנען : (כ) ויחל · עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת : איש האדמה ·
אדוני האדמה כמו איש נעמי : ויטע כרם · כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים : (כא) האלו ·
אהלה כתיב רמז לי' שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי היין שנאמר השותים במזרקי יין :
ויתגל · לשון ויתפעל : (כב) וירא חם אבי כנען · יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר
על

יונתן
בפר' דתליש מחיותא פי' אבר מן החי דדמו בנפשו או דתליש מחיותא דפיכסותא פי' דתלש מן בהמ' שחוטה ועד שלא יצאת נשמת' ודייק פ כדדייק בפ' ד' מיתות : בסהדי' פיר' כדפי' רש"י ודישוד וכו' פי' השופך דם בלא עדות הש"י עתיד להפרי' מיניה ליום הדין הגדול ודייק כמ"ש המפרשים ופי' רש"י ע"ש. אפרוס כמו אפרש יטמע פי' עד שלא יבא השמש תרגו' כי בא השמ' ארי יטמע אתבדרו · לשו' אתפזור ואשכח · גופנא · פי' מצא גפן שהמשיכו נהר מה"ג וכטע ממנו כרם וכו בין' כמו תרגום של עלת' נתמ ואכילת ובשילו אשכלותי' וכו ועצרינון פי' עצרהו בגת ואתערטל פי' ערום

אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו
בחוץ: כג ויקח שם ויפת את השמלה
וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את
ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא
ראו: כד וייקץ נח מיינו וידע את אשר
עשה לו בנו הקטן: כה ויאמר ארור כנען
עבד עבדים יהיה לאחיו: כו ויאמר ברוך
יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו: כז
יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען
עבד למו: כח ויחי נח אחר המבול שלש
מאות שנה וחמשים שנה: כט ויהיו כל
ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת:
פ א ואלה תולדת בני נח שם
חם ויפת ויולדו להם בנים אחר המבול: ב
בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך
ותירס: ג ובני גמר אשכנז וריפת
ותגרמה: ד ובני יון אלישה ותרשיש
כתים ודדנים: ה מאלה נפרדו איי הגוים
בארצתם איש ללשנו למשפחתם בגויהם:
ו ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ז
ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא
ובני רעמה שבא ודדן: ח וכוש ילד את
נמרד הוא החל להיות גבר בארץ: ט הוא
היה גבר ציד לפני יהוה על כן יאמר כנמרד
גבור ציד לפני יהוה: י ותהי ראשית
ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער:
יא מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את
נינוה ואת רחבת עיר ואת כלח: יב ואת
רסן בין נינוה ובין כלח הוא העיר הגדלה: יג
ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים
ואת נפתחים: יד ואת פתרסים ואת
כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת
כפתרים: ס טו וכנען ילד את
צידן בכרו ואת חת: טז ואת היבוסי
ואת

עולה שלשים רמז לדמי שקלים של עבד
ל' וחסר

יוד

ב' וחסר

ב'א' כתי' ה' וא' א' ג' כתיב ה' כ' חד א' וחד ה' ג' וחסר

ל' מלא בתור'

ג' ריש פסוק בתורה:
ל' וחסר

ית עריתא דאבוהי וחוי לתרין אחוהי
בשוקא: ונסיב שם ויפת ית כסותא
ושויאו על כתף תרויהון ואזלו מחזרין וכסיאו
ית עריתא דאבוהון ואפיהון מחזרין ועריתא
דאבוהון לא חזו: ואתער נח מחמריה וידע ית
דעבד ליה בריה זעירא: ואמר ליט כנען עבד
פלח יהי לאחוהי: ואמר בריך יי אלהיה
דשם ויהי כנען עבדא להון: יפתי יי ליפת
וישרי שכינתיה במשכניה דשם ויהי כנען
עבדא להון: וחיא נח בתר טופנא תלת מאה
וחמשין שנין: והוו כל יומי נח תשע מאה
וחמשין שנין ומית:
ואילין תולדת בני נח שם חם ויפת
ואתילידו להון בנין בתר טופנא:
בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך
ותירס: ובני גומר אשכנז וריפת ותוגרמה:
ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודדנים:
מאילין אתפרשו נגוות עממיא בארעתהון גבר
ללישניה לזרעיתהון בעממיהון: ובני חם
כוש ומצרים ופוט וכנען: ובני
כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני
רעמה שבא ודדן: וכוש אוליד ית נמרוד
הוא שרי למהוי גבר תקיף בארעא: הוא הוה
גבר תקיף קדם יי על כן יתאמר כנמרוד גבר
תקיף קדם יי: והות ריש מלכותיה
בבל וארך ואכד וכלנה בארעא דבבל: מן
ארעא ההיא נפק אתוראה ובנא ית נינוה וית
רחבת קרתא וית כלח: וית רסן בין נינוה
ובין כלח היא קרתא רבתא: ומצרים אוליד
ית לודאי וית ענמאי וית להבאי וית נפתוחאי:
וית פתרוסאי וית כסלוחאי דנפקו מתמן
פלשתאי וית קפוטקאי:
וכנען אוליד ית צידון בוכריה
וית חת: וית יבוסאי וית אמוראי
וית

על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו. יש אומרים סרסו: (כג) ויקח שם ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח למד על שם שנתאמץ במצות יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית. ויפת זכה לקבורה לבניו שנאמר אתן לגוג מקום שם קבר. וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו': ופניהם אחורנית. למה נאמר פעם שנייה ללמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית: (כד) בנו הקטן. הפסול והבזוי כמו הנה קטן נתתיך בגוים בזוי: (כה) ארור כנען. אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני ארור בנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה. ומה ראה חם שסרסו. אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואבינו יש לו ג' בנים ועודנו מבקש בן רביעי: (כו) ברוך יי' אלהי שם. שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען: ויהי להם כנען למס עובד: (כז) יפת אלהים

וירא וחמא חם אבוי דכנען ית עריתא דאבוי וחוי לתרי אחוהי בשוקא : ויקח ונסב שם ויפת ית אסטלא ושויו על כתף תרויהון ואזלו מאחזרין וכסיו ית עריתא דאבוהון ואפיהום מאחורין ועריתא דאבוהון לא חמון : וייקץ ואתער נח מן חמריה וידע באשתעות חלמא ית דעבד ליה חם בריה דהוא קליל בזכותא דגרם ליה דלא יוליד בר רביעיי : ויאמר ואמר ליט כנען דהוא בריה רביעיי עביד משעבד יהי לאחוי : ויאמר ואמר בריך יי אלהא דשם דעבידתיה צדיקא ובגין יהוי כנען עביד ליה : יפת ישפר יי תחומיה דיפת ויתגיירון בנוי וישרון במדרשא דשם ויהי כנען עביד להון : ויחי נח וחיא נח בתר טובענא תלת מאה וחמשין שנין : ויהיו והוון כל יומי נח תשע מאה וחמשין שנין ומית : אלה

אלין תולדת בנוי דנח ואתילידו להון בנין בתר טובענא : בני יפת בנוי דיפת גמר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס ושום אפרכיותהום אפריקי וגרמניא והמדיי ומקדוניא ויתיניא ואוסיא ותרקי : ובני ובנוי דגומר אשכנז וריפת ותוגרמא : ובני יון ובנוי דיון אלישא אלס וטרסס אכזיא ודרדניא : מאלה מאלין

ירושלמי

בנוי דיפת גומר ושום אפרכיותהון אפריקי וגרמניא ומדי ומקדוניא ויהניא ואנסייא ותרקי : ובנוי דגומר ושום אפרכיותהון אסייא ופרכוי וברבריאה : ובנוי דיון אלישה ושום אפרכיותהון אלסטרסום ודורניא :

אתפרשו גניסי נגוות עממיא כל חד ללשניה ליחוסיהום בעממיהום : ובני חם ובנוי דחם כוש ומצרים ופוט וכנען ושום אפרכיותהום ערביא ומצרים ואליחרק וכנען : ובני כוש ובנוי דכוש סבא וחוילה וסבתה ורעמא וסבתכא ושום אפרכיותהם סיניראי והנדקי וסמדאי ולובאי וזינגאי ובנוי דמוריטינוס זמרגד ומזג : וכוש וכוש אוליד ית נמרוד הוא שרי למהוי גיבר בחטאה ולמרדא קדם יי בארעא : הוא הוא הוא גיבר מרודא קדם יי בגין כן יתאמר מן יומא דאתברי עלמא לא הוה כנמרוד גיבר בצידא ומרודא קדם יי : ותהי והוה שרוי מלכותיה בבל רבתי והדס ונציבין וקטספון בארעא דפונטוס : מן הארץ מן ארעא ההיא נפק נמרוד ומלך באתור דלא בעא למהוי בעיטת דרא דפלוגתא ושבק ארבע קוריין אלין ויהב ליה יי בגין כן אתרא ובנא ארבע קוריין אחרנין ית נינוה וית פלטיאת קרתא וית פריות : ואת וית תלסר דמתבניא ביני נינוה וביני חדיית איהי קרתא רבתא : ומצרים ומצרים אוליד ית ניווטאי וית מריוטאי וית ליווקאי וית פנטסכינאי : ואת פתרוסים וית נסיוטאי וית פנטפולוטי דנפקו מתמן פלשתאי וית קפודקאי : וכנען וכנען אוליד ית צידון בוכרי וית חת : ואת וית יבוסאי וית אמוראי וית גרגשאי : ואת

ירושלמי

הוא הוה גבר בצידא בחטאה קדם יי דהוה צייד בני אינשא בלישנהון ואמר להון דחוקו מן דינו דשם ואדבקו בדינו דנמרוד בגין כדין יתאמר כנמרוד גברא גבר בצדיא בחטאה קדם יי : והות שירוי מלכותיה בבל והדס ונציבין וקטיספון בארעא דבבל : מן ארעא ההיא נפק אתורייה ובנא ית נינוה וית פלטייתא דקרתא וית הריית : ואת וית תלאסר בין נינוה ובין הריית היא קרתא רבתא : ומצרים אוליד ית מריוטאי וית פנטפוליטאי וית לוסטאי : וית פילוסאי וית פנטסכנאי דנפקו מתמן פלשתאי וית קפודקאי : וית

אלהים ליפת · מתורגם יפתי ירחיב : וישכון באהלי שם · ישרה שכינתו בישראל · ומדרש חכמים אף על פי שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה ושכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם : ויהי כנען עבד · אף מ"ג זיגלו בני שם יתמכרו להם עבדים מבני כנען : (ב) ותירס · ופרס : (ח) להיות גבור · להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה : (ט) גבור ציד · צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום : לפני יי' · מתכוין להקניטו על פניו : על כן יאמר · על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד : (יא) מן הארץ · כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא מתוכם : (יב) העיר הגדולה · היא נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים : (יג) לחבים · שפניהם דומים ללהב : (יד) פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים · משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים :
נאחר

יונתן

אסטלא כמו אצטלא : באשתעות חלמא · דקש' ליה והיאך ידע וכי היה כביא אלא על הגד' כאלו · קליל בזכות' פי' קטון במנו' דקשה ליה וכי קטן שבכולן היה והלא כתיב שם חם ויפת אלא כדפי' וכן איתא במס' סנהדרין וככ"ר תחומי' דיפת פי' דהיינו תחום של בי' המקדש · דהיינו שעמ' כורש מ מבני כנין וגזר לבנות בית המקדש כדאיתא ברבה וגם יתגיירו בנין וילמדו תור' בב' ה של שם ושוסר אפרכיותהו' פי' שם מדינותיהם אפריקי וכו' כולן שם מדינותיהם כדאי' בפ"ק דיומא ובתלמוד ירושלמי פ"ק דמגלה : בוא .. שרי וכו' כדאית' ברבה חמש' הוא לטובה וחמשה הוא לרעה : ומל' באתור וכו' פי' הפסוק שלא רצה להיות בעצת דור הפלגה ועזב ד' עיירות שייפו בכל ארך ואכד

ואת־האמרי ואת הגרגשי׃ יז ואת־
החוי ואת־הערקי ואת־הסיני׃ יח ואת־ יו מלאי
הארודי ואת־הצמרי ואת־החמתי ואחר
נפצו משפחות הכנעני׃ יט ויהי גבול ל מלא בתור׳
הכנעני מצידן באכה גררה עד־עזה באכה סדמה ו כתיב ס
ועמרה ואדמה וצבים עד־לשע׃ פ כ אלה צ חסר וצבויים ק
בני־חם למשפחתם ללשנתם בארצתם בגויהם׃
ס כא ולשם ילד גם־הוא אבי כל־בני־
עבר אחי יפת הגדול׃ כב בני שם ח מלא בתורה
עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם׃ כג
ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש׃ כד וארפכשד
ילד את־שלח ושלח ילד את־עבר׃ כה
ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו
נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן׃ כו
ויקטן ילד את־אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות ח פסוקים בספר את
ואת־ירח׃ כז ואת־הדורם ואת־אוזל זאת ואת
ואת־דקלה׃ כח ואת־עובל ואת־אבימאל ואת ל ומלא
ואת־שבא׃ כט ואת־אופר ואת־חוילה ב מלא
ואת־יובב כל־אלה בני יקטן׃ ל ויהי ג מלא ל ומלא
מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם׃ ל חסר י
לא אלה בני־שם למשפחתם ללשנתם
בארצתם לגויהם׃ לב אלה משפחת
בני־נח לתולדתם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים
בארץ אחר המבול׃ פ

שביעי

יא

א ויהי כל־
הארץ שפה אחת ודברים אחדים׃ ב
ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער
וישבו שם׃ ג ויאמרו איש אל־רעהו
הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם
הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר׃ ד
ויאמרו הבה נבנה־לנו עיר ומגדל וראשו
בשמים ונעשה־לנו שם פן־נפוץ על־פני כל־
הארץ׃ ה וירד יהוה לראת את־העיר ואת־ ד חסר
המגדל אשר בנו בני האדם׃ ו ויאמר
יהוה הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם
לעשות ועתה לא־יבצר מהם כל אשר יזמו
לעשות׃ ז הבה נרדה ונבלה שם
שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו׃

ויפץ

וית גרגשאי׃ וית חואי וית
ערקאי וית אנתוסאי׃ וית
ארודאי וית צמראי וית חמתאי ובתר
כן איתבדרו זרעית כנענאי׃ והוה תחום
כנענאי מצידון מטי לגרר עד עזה מטי לסדום
ועמורה ואדמה וצבוים עד לשע׃ אילין
בני חם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון
בעממיהון׃ ולשם איתיליד אף הוא אבוהון
דכל בני עבר אחוהי דיפת רבא׃
בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם׃
ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש׃ וארפכשד
אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר׃
ולעבר איתילידו תרין בנין שום חד פלג ארי
ביומוהי איתפליגת ארעא ושום אחוהי
יקטן׃ ויקטן אוליד ית אלמודד וית
שלף וית חצרמות וית ירח׃ וית הדורם וית
אוזל וית דקלה׃ וית עובל וית אבימאל
וית שבא׃ וית אופיר וית חוילה
וית יובב כל אילין בני יקטן׃ והות
מותבניהון ממשא מטי לספר טור מדינחא׃
אילין בני שם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון
בעממיהון׃ אילין זרעית בני נח לתולדתהון
בעממיהון ומאילין איתפרשו עממיא בארעא
בתר טופנא׃ והוה כל
ארעא לישן חד וממלל חד׃ והוה
במיטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא
בארעא דבבל ויתיבו תמן׃ ואמרו גבר
לחבריה הבו נרמי לבנין ונוקדינון בנורא והות
להון לבינתא לאבנא וחימרא הוה להון
לשיע׃ ואמרו הבו נבני לנא קרתא ומגדלא
ורישיה מטי עד צית שמיא ונעביד לנא שום
דילמא נתבדר על אפי כל ארעא׃ ואיתגלי יי
לאיתפרעא על עובדי קרתא ומגדלא די בנו בני
אנשא׃ ואמר יי הא עמא חד ולישן חד לכולהון
ודין דשריאו למעבד וכען לא יתמנע מנהון כל
דחשיבו למעבד׃ הבו נתגלי ונבלבל תמן
לישנהון דלא ישמעון גבר לישן חבריה׃

ובדר

(יח) ואחר נפצו · מאלה נפוצו משפחות הרבה׃ (יט) גבול · סוף ארצו כל גבול לשון סוף וקצה׃ באכה · שם דבר · ול"נ כאדם האומר לחברו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני׃ (כ) ללשונותם בארצותם · אף על פי שנחלקו ללשונות וארצות כלם בני חם הם׃ (כא) אבי כל בני עבר · הנהר היה שם׃ אחי יפת הגדול · איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול אני אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה לנח שהגדול בבניו היה בן ק' שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול׃ אחי יפת · ולא אחי חם. שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה
ש[illegible]

ואת החוי וית חואי וית עירקאי וית אנטוסאי :
ואת וית לוטסאי וית חומצאי וית אנטכואי ובתר כדין אתבדרו זרעייתהון דכנענאי :
ויהי והוה תחום כנענאי מן כותניים מעלך לגרר עד עזה מעלך לסדום ועמורא אדמא וצבויים עד קלרהי : אלה אילן בנוי דחם לזרעית יחוסיהום ללישנהום במותב ארעתיהון בגניסת עממיהון : ולשם ולשם אתיליד אף הוא בר הוא אבוהון דכל בני עבראי אחוי דיפת רבה בדחלתא דיי : בני בנוי דשם עילם ואתור וארפכשד ולוד וארם : וארפכשד וארפכשד אוליד ית שלח ושלח אוליד ית עבר : ולעבר ולעבר אהילידו תרין בנין שום חד פלג ארום ביומוי אתפליגת ארעא ושום אחוי יקטן :
ויקטן ויקטי אוליד ית אלמודד דמשח ית

ירושלמי

וית טריפולאי וית ערקאי וית כפרוסאי :
וית אנטרידנאי וית חמצאי וית אנטוכיא מן בכל מן בתר כדין אתפרשו ניסי אומיא :
והוון כל דרייא דארעא לישן חד וממלל חד ועיצה חדא ארום בלישן קודשא הוו ממללין דבה אתברי עלמא מן שירויא :
כד אטעו לבהון מן בתר מימרא דמאן דאמר והוה עלמא מן שירויא ואשכחו בקעא בארעא דפונטוס ושרון תמן :
ואמרין אתון כען ונבני לנא קרייא ומגדל ורישיה ממטי עד צית שמיא ונעביד לן בגויה בית סגידו בראשיה ונתן חרבא בגו ידיה ותהא עבדא לקבליה סדרא קרבא קדם עד דלא נתבדר על אפי כל ארעא :

ארעא באשלו: וית שלף דשלף מוי דנהרוותא וית חצלמות וית ירח: ואת וית הדורם וית אוזל וית דיקלא : ואת וית עובל וית אבימאל וית שבא : ואת וית אופיר וית חוילא וית יובב כל אילין בנוי דיקטן : ויהי והוה בית מותבניהון מן מישא מעלך לספרוואי טוור מדינחא : אלה אלין בנוי דשם ליחוסיהון במותב ארעיתהון לגניסת עממיהון : אלה אלין יחוסי בגוי דנח ליחוסיהון בעממיהון ומאלין אתפרשו עממיא בערעא בתר טובענא : ויהי כל והוה כל ארעא לישן חד וממלל חד ועיטא חדא בלישן קודשא הוו ממללין דאתבריא ביה עלמא מן שירויא : ויהי והוה במיטלהון ממדינחא ואשכחו בקעתא בארעא דבבל ויתיבו תמן : ויאמרו ואמרו גבר לחבריה הבו נרמי ליבנין וניּשוי יתהון באתונא והוות להון לבינתא לאבנא וטינא הוות להום לשיע : ויאמרו ואמרו הבו נבני לנא קרתא ומגדלא ורישיה מטי עד צית שמיא ונעביד לנא סגדו ברישיה וניּשוי חרבא בידיה ותהי עבדא לקיבלא סדרי קרבא קדם עד לא נתבדר מעילוי אנפי ארעא : וירא ואתגלי יי לאתפרעא מנהון על עובד קרתא ומוגדלא דבנו בני נשא : ויאמר ואמר יי הא עמא חד ולישן חד לכלהום ודא אתחשבו למעבד וכדון לא יתמנע מנהון כל דחשיבו למעבד : הבה אמר יי לשבעין מלאכיא דקיימין קומוי איתון כדון ונחית ונערבבא תמן לישנהון דלא ישמעון אנש לישן חבריה :
ויפץ

נפלגה · נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שא"ת בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו' · ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו : (כה) יקטן · שהיה עניו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו : חצרמות · על שם מקומו דברי אגדה : (א) שפה אחת · לשון הקודש : ודברים אחדים · באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה · דבר אחר על יחידו של עולם · דבר אחר ודברים אחדים (ס"א ודברים חדים) אמרו אחת לאלף ות"רנ"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמיכות כ"ר : (ב) בנסעם מקדם · שהיו יושבים שם דכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער : (ג) איש אל רעהו : אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען : הבה · הזמינו עצמכם · כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא · הבה הזמינו אפר"קלייר בלעז : לבנים · שאין אבנים בבבל שהיא בקעה : ונשרפה לשריפה · כך עושין הלבנים שקורים טוו"לש שורפים אותן בכבשן : לחמר · לטוח הקיר : (ד) פן נפוץ · שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן : (ה) וירד יי' לראות · לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו · במדרש רבי תנחומא : בני האדם · אלא בני מי שמא בני חמורים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול : (ו) הן עם אחד · כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר זה החלו לעשות : החלם · כמו אמרם עשותם להתחיל הם לעשות : לא יבצר מהם וגומ' לעשות · בתמיה יבצר לשון מניעה כתרגום ודומה לו יבצור רוח נגידים : (ז) הבה נרדה · בבית דינו מענוותנותו יתירה : הבה · מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה : ונבלה · ונבלבל נו"ן משמש בלשון רבים וה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה : לא ישמעו · זה שואל לבנה וזה

יונתן
רב' בדחלת' דה' דקשה ליה מאי יכא הגדול עברי שם · גדול באחי' היה אלא גדול ביראת ה' אלמודד דמשח וכו' פי' שמדד הארץ בחבלים לא זו ולמי זו · ודרש נוטריקו' אל מודד מלשון מדידה · וכן דשלף מוי פי' שמשך את הנהרות · ודקדק בשמם לדרו' הלשון כופל על לשון ועיטא חדא וכו' פי' בעב' אחת בלשון הקודש · הינו מדברים דאיתברא בו העולם מתחל' ודייק מדברים אחדי' משמ' לשון שיחודו של עולם דיבר בו כשנברא העולם והוא לשון הקודש וק"ל : סגדו ברישי' פי' כי בראש המגדל השתחוים שמשתחוים לע"ז ונשים חרב בידיו והוא יעשה עבודינו קד' מלחמה · ודיי' בדדייק כסהדדין מ חלק ע"ש ועיין בדקב' דף לא ע"ד :

ח וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר : ט עַל־כֵּן קָרָא ל' חסר
שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ
וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ :
פ י אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל :
יא וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד
חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת :
ס יב וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח : יג וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד ג' בטעם
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס יד
וְשֶׁלַח חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר :
טו וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ
שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת :
ס טז וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה סד יתן ס' בטעם
וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג : יז וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס יח וַיְחִי־פֶלֶג
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ : יט וַיְחִי־
פֶלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס כ וַיְחִי
רְעוּ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת שְׂרוּג :
כא וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג
שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת :
ס כב וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד
אֶת־נָחוֹר : כג וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת :
ס כד וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח : כה וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־תֶּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס כו וַיְחִי
תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־
נָחוֹר וְאֶת הָרָן : כז וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח ו מלא
תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן ל' פסוקים
וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט : כח וַיָּמָת הָרָן את את ואת את
עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים :
כט וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם
אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה
בַּת

וּבַדַּר יְיָ יָתְהוֹן מִתַּמָּן עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא
וּמְנַעוּ לְמִבְנֵי קַרְתָּא : עַל־כֵּן קְרָא
שְׁמַהּ בָּבֶל אֲרֵי־תַמָּן בַּלְבֵּל יְיָ לִישַׁן כָּל־אַרְעָא
וּמִתַּמָּן בַּדְּרִינוּן יְיָ עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא :
אִלֵּין תּוּלְדָת שֵׁם שֵׁם בַּר־מְאָה שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־אַרְפַּכְשַׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר טוֹפָנָא :
וַחֲיָא־שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ
מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן :
וְאַרְפַּכְשַׁד חֲיָא תְּלָתִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־שָׁלַח : וַחֲיָא אַרְפַּכְשַׁד
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־שֶׁלַח אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן :
וְשֶׁלַח חֲיָא תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־עֵבֶר :
וַחֲיָא־שֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־עֵבֶר אַרְבַּע מְאָה
וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן :
וַחֲיָא־עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין וְאוֹלִיד
יָת־פָּלֶג : וַחֲיָא־עֵבֶר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־
פֶּלֶג אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבְנָן : וַחֲיָא־פֶלֶג תְּלָתִין
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־רְעוּ : וַחֲיָא־פֶלֶג
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־רְעוּ מָאתַן וּתְשַׁע שְׁנִין
וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן : וַחֲיָא רְעוּ
תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־שְׂרוּג :
וַחֲיָא רְעוּ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־שְׂרוּג
מָאתַן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן :
וַחֲיָא שְׂרוּג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־
נָחוֹר : וַחֲיָא שְׂרוּג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־
נָחוֹר מָאתַן שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן :
וַחֲיָא נָחוֹר עַסְרִין וּתְשַׁע שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־תָּרַח : וַחֲיָא נָחוֹר בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־תֶּרַח מְאָה־וּתְשַׁע עַסְרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבְנָן : וַחֲיָא־תֶרַח
שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־נָחוֹר
וְיָת־הָרָן : וְאִלֵּין תּוּלְדָת תֶּרַח
תֶּרַח אוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־נָחוֹר וְיָת־הָרָן
וְהָרָן אוֹלִיד יָת־לוֹט : וּמִית הָרָן עַל־
אַפֵּי תֶּרַח אֲבוּהִי בְּאַרְעָא יַלְדּוּתֵיהּ
בְּאוּרָא דְּכַסְדָּאֵי : וּנְסֵיב אַבְרָם
וְנָחוֹר לְהוֹן נְשִׁין שׁוּם אִתַּת־אַבְרָם שָׂרָי
וְשׁוּם

מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע מוחו : (ח) ויפץ יי' אותם משם · בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם
הוא שאמר שלמה מאורת רשע היא תמתנו : ומשם הפיצם · למד שאין להם חלק לעולם הבא · וכי אי זו קשה של דור
המבול ·

בת־הרן אבי־מלכה ואבי יסכה :
ל ותהי שרי עקרה אין לה ולד :
לא ויקח תרח את־אברם בנו ואת לוט בן־הרן בן־בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים

אונקלוס

ושום אתת נחור מלכה בת הרן אבוהא דמלכה ואבוהא דיסכה : והות שרי עקרה לית לה ולד : ודבר תרח ית אברם בריה וית לוט בר הרן בר בריה וית שרי כלתיה

יונתן בן עוזיאל

ויפץ ואגליאת מימרא דיי עלוי קרתא ועמיה שובעין מלאכיא כל קבל שובעין עממיא וכל חד וחד לישן עממיה ומשם כתביה בידיה ובדרינון מתמן על אנפי כל ארעא לשבעין לישנין ולא הוה ידע חד מה דיימר חבריה והוו קטלין דין לדין ופסקו מלמבני קרתא : על כן בגין כן קרא שמה בבל ארום תמן ערביב יי לישן כל דירי ארעא ומתמן בדרינון יי על אפי כל ארעא : אלה אלין גניסת שם שם בר מאה שנין כד אוליד ית ארפכשד תרתין שנין בתר טובענא : ויחי וחיא שם בתר דאוליד ית ארפכשד חמש מאה שנין ואוליד בנין ובנן : וארפכשד וארפכשד חיא תלתין וחמש שנין ואוליד ית שלח : ויחי וחיא ארפכשד בתר דאוליד ית שלח ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן : ושלח ושלח חיא תלתין שנין ואוליד ית עבר : ויחי וחיא שלח בתר דאוליד ית עבר ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן : ויחי וחיא עבר תלתין וארבע שנין ואוליד ית פלג : ויחי וחיא עבר בתר דאוליד ית פלג ארבע מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן : ויחי וחיא פלג תלתין שנין ואוליד ית רעו : ויחי וחיא פלג בתר דאוליד ית רעו מאתן ותשע שנין ואוליד בנין ובנן : ויחי וחיא רעו תלתין ותרתין שנין ואוליד ית שרוג : ויחי וחיא רעו בתר דאוליד ית שרוג מאתן ושבע שנין ואוליד בנין ובנן : ויחי וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית נחור : ויחי וחיא שרוג בתר דאוליד ית נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן : ויחי וחיא נחור עשרין ותשע שנין ואוליד ית תרח : ויחי וחיא נחור בתר דאוליד ית תרח מאה ושתסרי שנין ואוליד בנין ובנן : ויחי תרח וחיא תרח שובעין שנין ואוליד ית אברם וית נחור וית הרן : ואלה ואלין גניסת תרח תרח אוליד ית אברם ית נחור וית הרן והרן אוליד ית לוט : וימת והוה כד רמא נמרוד ית אברם לאתונא דנורא דלא פלח לטעותיה ולא הוה רשותא לנורא למוקדיה ובכן אתפלג לבה דהרן למימר אילו נצח נמרוד איהי מן סיעתיה ואילו נצח אברם איהי מן סיעתיה וכד חמון כל עממיא דהוו תמן דלא שלטת נורא באברם אמר בלבהון הלא הרן אחוי דאברם מלא קוסמין וחרשין ואיהו לחש עלוי אישתא דלא למיקד ית אחוי מן יד נפלת אישתא מן שמי מרומא וגמרתיה ומית הרן למיחמי תרח אבוי היך איתוקד בארעא ילדותיה באתון נורא דעבדו כשדאי לאברם אחוי : ויקח ונסיב אברם ונחור להון נשין שום אתת אברם שרי ושום אתת נחור מלכא ברת הרן אבוי דמלכה ואבוי דיסכה היא שרי : ותהי והות שרי עקרא לית לה וולד : ויקח ודבר תרח ית אברם בריה וית לוט בר הרן בר בריה וית שרי כלתיה איתת אברם בריה ונפקו עמהון מאורא דכשדאי

ירושלמי

לא והות שרי עקרא לא הוה לה בר :

דלא פלח לטעותיה · ככ"ר אמר נמרוד אני משתחוה אלא לאור ושרתי משליכך לתוכו ויצילך אלהיך וכו' וכד חמון פי' כאשר ראו כל האומות שהיו שם : קוסמין וחרשין עניני כישוף כמ"ש גבי בלעם : וגמרתיה וכו' פי' שרפו האש משמים בשביל שהיה מסופק בעבודת הש"י ומת על פני תרח אביו כאשר נשרף בכבשן האש שעשו כשדים לאברהם וק"ל :

המבול או של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו פשטו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו · ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדים · למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום : (י) שם בן מאת שנה · כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול : (כח) על פני תרח אביו · בחיי אביו · ומדרש אגדה אומרים שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים · ומנחם פירש אור בקעה וכן באורים כבדו יי' וכן מאורת צפעוני כל חור ובקע עמוק קרוי אור : (כט) יסכה · זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביופיה (ס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה · ועוד יסכה לשון נסיכות וכן הוא בסנהדרין לגדיא) כמו שרי לשון שררה :

כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד־חרן וישבו
שם: לב ויהיו ימי־תרח חמש שנים
נון הפוכה ומאתים שנה וימת תרח בחרן:

קנ"ג · כב"לאל · סימן · אכל · ימ"כם · לו"ט

פ פ פ

כלתיה אתת אברם בריה ונפקו עמהון מאורא
דכסדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד־חרן
ויתיבו תמן: והוו יומי־תרח מאתן וחמש שנין
ומית תרח בחרן:

פ פ פ

(ומפטירין רני עקרה בישעיה בסימן נ"ד)

יב ויאמר יהוה אל־אברם לך־לך
מארצך וממולדתך ומבית
אביך אל־הארץ אשר
אראך: ב ואעשך לגוי גדול ואברכך
ואגדלה שמך והיה ברכה: ג ואברכה
מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת
האדמה: ד וילך אברם כאשר דבר
אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן־חמש שנים
ושבעים שנה בצאתו מחרן: ס ה ויקח
אברם את־שרי אשתו ואת־לוט בן־אחיו ואת־
כל־רכושם אשר רכשו ואת־הנפש אשר־עשו
בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה
כנען: ו ויעבר אברם בארץ עד מקום
שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ:
ז וירא יהוה אל־אברם ויאמר לזרעך
אתן את־הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה
הנראה אליו: ח ויעתק משם ההרה
מקדם לבית־אל ויט אהלה בית־אל מים והעי
מקדם ויבן־שם מזבח ליהוה ויקרא בשם
יהוה: ט ויסע אברם הלוך ונסוע
הנגבה: פ י ויהי רעב בארץ וירד
אברם מצרימה לגור שם כי־כבד הרעב בארץ:
יא ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה
ויאמר אל־שרי אשתו הנה־נא ידעתי כי אשה
יפת־מראה את: יב והיה כי־יראו אתך
המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך
יחיו: יג אמרי־נא אחתי את למען ייטב־
לי

רמז לו במקהלת בן ק' כמנין לך לך אז ואעשך לגוי גדול שנולד לו יצחק

כהן

ד' מלא

לוי

ב' אמר לחכמה

ואמר יי לאברם איזיל־לך מארעך
ומילדותך ומבית אבוך
לארעא דאחזינך: ואעבדינך
לעם סגי ואברכינך וארבי שמך ותהא מברך:
ואברך מברכך ומלטטך אילוט ויתברכון בדילך
כל זרעית ארעא: ואזל אברם כמא דמליל
עמיה יי ואזל עמיה לוט ואברם בר־שבעין וחמש
שנין במפקיה מחרן: ודבר אברם ית־שרי
איתתיה וית־לוט בר־אחוהי וית־כל־קנינהון
די קנו וית־נפשתא דשעבידו לאוריתא בחרן
ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא
דכנען: ועבר אברם בארעא עד־אתר שכם עד
מישר מורה וכנענאה בכין בארעא:
ואיתגלי יי לאברם ואמר לבנך אתן ית־
ארעא הדא ובנא תמן מדבחא קדם יי
דאיתגלי ליה: ואיסתלק מתמן לטורא ממדנח
לבית־אל ופרסיה למשכניה בית־אל ממערבא
ועי ממדינחא ובנא־תמן מדבחא קדם־יי וצלי
בשמא דיי: ונטל אברם אזיל ונטיל לדרומא:
והוה כפנא בארעא ונחת אברם למצרים
לאתותבא תמן ארי־תקיף כפנא בארעא: והוה
כד קריב למיעל למצרים ואמר לשרי
אתתיה הא־כען ידענא ארי אתתא שפירת־
חיזו את: ויהי כד־יחזון יתיך מצראי ויימרון
אתתיה הא ויקטלון יתי ויתיך יקיימון: אמרי־
כען אחתי את בדיל דיוטב־לי בדילך ותתקיים
נפשי

(לא) ויצאו אתם · ויצאו תרח ואברם אתם עם לוט ושרי: (לב) וימת תרח בחרן · לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר מס' שנה שהרי כתוב ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן ע' שנה היה כשנולד אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתוב מת · (ס"א ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרוים מתים והצדיקים אף במיתתן קרוים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי: בחרן · הנ"ון הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום:

חסלת אלה תולדות נח

לך לך

(א) להנאתך ולטובתך · ושם אעשך לגוי גדול · וכאן אי אתה זוכה לבנים · ועוד שאודיע טבעך בעולם: (ב) ואעשך לגוי גדול · לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם לכך הוזקק לג' ברכות הללו שהבטיחו

דכשדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד חרן ויתיבו תמן : ויהיו והוו יומי תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח בחרן :

פ פ פ

לך לך

ויאמר ואמר יי לאברם איזל לך מארעך אתפרש מן ילדותך פוק מבית אבוך זיל לארעא דאחזינך : ואעשך ואעבדינך לעם רב ואיבריכינך וארבי שמך ותהי מברך : ואברכה ואברך ית כהניא דפרסין ידיהון בצלו ומברכין ית בנך ובלעם דמלטט יתהון אילוט ויקטלוניה לפתגם דחרב ויתברכון בך כל זרעית ארעא : וילך ואזל אברם היכמא

ואעשך : ואמניתך לאומא רבא ואברך יתך ואתקף ויהוי אברם לבירכן סגיין : ואברך מאן די בריך יתך ומן דלייט יתך יהוי ליט ויתברכון בזכותך כל זרעיית ארעא : ואת נפשתא דגיירין : משרי חוזא :

דמלל ליה יי ואזל עמיה לוט ואברם בר שובעין וחמש שנין במפקיה מחרן : ויקח ודבר אברם ית שרי אנתתיה וית לוט בר אחוי וית כל קנייניהון דיקנו וית נפשתא דיגיירו בחרן ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא דכנען : ויעבור ועבר אברם בארעא עד אתר שכם עד מישר דהוה מיירי וכנענאין בכן הוו בארעא דעד כדון לא מטא זמנא דבני ישראל למירתא : וירא ואתגלי יי לאברם ואמר לבנך אתן ית ארעא הדא ובנא תמן מדבחא קדם יי דאתגלי ליה : ויעתק ואסתלק מתמן לטורא דממדנח לבית אל ופרסיה משכניה בית אל מן מערבא ועי מדינחא ובנא תמן מדבחא קדם יי וצלי בשמא דיי : ויסע ונטל אברם אזיל ונטיל לדרומא : ויהי והוה כפנא בארעא ונחת אברם למצרים לאיתותבא תמן ארום תקיף כפנא בארעא : ויהי והוה כמא דקריב למיעל לתחום מצרים ומטו לנהרא ונגליאו בשריהון למעבר ואמר אברם לשרי אנתתיה הא עד כדון לא אסתכלית בבשריך וכדון ידעית ארום אנתתא שפירת חיזו אנת : והיה ויהי ארום יסתכלון ביך מצראי ויחמון ית שופריך וימרון אנתתיה דא ויקטלון יתי ויתך יקיימון : אמרי אמרי בבעו דאחתי אנת

שהבטיחו על הבנים על הממון ועל השם (ס"א וזהו ואגדלה שמך הדיני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה ר"מח כנגד איבריו של אדם כרש"י ישן) ואברכה · בממון כ"ד : והיה ברכה · הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ ב"ר · דבר אחר ואעשך לגוי גדול זהו שאומר אלהי אברהם · ואברכך זה שאומר אלהי יצחק · ואגדלה שמך זה שאומר אלהי יעקב : יכול יהיו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ולא בהם : (ג) מארצך והלא כבר יצא משם עם אביו ובא לחרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך : אשר אראך · לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא בו · את בנך את יחידך אשר אהבת · את יצחק כיוצא בו · על אחד ההרים · אשר אומר אליך כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך : (ד) ונברכו בך · יש אגדות רבות והו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : (ה) אשר עשו בחרן · שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה (לשון קנין) וישראל עושה חיל לשון קונה וכונס : (ו) ויעבור אברם בארץ · נכנס לתוכה · עד מקום שכם · להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם : אלון מורה · הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישראל שבועת התורה : והכנעני אז בארץ · היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם : (ז) ויבן שם מזבח · על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל · (ח) ויעתק משם · אהלו : מקדם לבית אל · במזרחה של בית אל נמצאת בית אל · במערבו הוא שנאמר בית אל מים : אהלו · אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו ב"ר : ויבן שם מזבח · נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם : (ט) הלוך ונסוע · לפרקים ישב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו בנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (שהיה ירושלים היה באמצע העולם וסוף ארץ ישראל ה"פ כיפניס) שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיה נחלתו כראשית רבה : (י) רעב בארץ באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחרי דבריו של הק"בה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה : (יא) הנה נא ידעתי · מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכיר בה על ידי מעשה · דבר אחר מנהג בעולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביופיה · ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע שעת שיש לדאג על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים אחיהם של כושים ולא הורגלו באשה יפה · ודומה לו הנה נא אדני סורו נא : (יג) למען ייטב לי בעבורך

יונתן אתפרש וכל אפש' גרע הפסוק על פרישות ע"ה וזהו אתפרש מילדות ע"ד שפי' הזוהר בפסוק מפני שיבה תקום וכו' · דפרקין ידיהון וכו' פי' הכהנים הפורשים ידיה' שעולי' לדוכן ומברכים ישרא' בתפל' ובלע' שקללי' אקלל ויהרג לפי חרב ככתוב · ובע' הטורי' כתב כי ואכ"רכ מברכיך בגימט' א"ף כהני' יבר"כו כנ"ך :

ירושלמי למי נפשתא דגיירין כדפי' רש"י ודייקו כדאיתא · ברכה אסי' מתכנסי' כל עולם אפילו לברא יתום ולבטיל כו נשמה אין יכולין וכו' ירושלמי מגרי חוזא פירוש מישר פנוי תרגום של אילן מישר וחוזה לשון פנוי דבוק מיירי דרש כרש"י שקבלו שבוע' התו' ומלת מורה מלשון מורי' דרך או דבור לשון רז"ל קמיירי וק"ל : וגלי' בשמא ... ... ור' שנתפלל ...

ישראל לי בעבורה וחיתה נפשי בגללך : יד ויהי
כ' מלא בבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את
האשה כי יפה הוא מאד : טו ויראו אתה
שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח
האשה בית פרעה : טז ולאברם היטיב
בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים
כל חסר ושפחת ואתנת וגמלים : יז וינגע יהוה
מרא"ב את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי
ספרא עד אשת אברם : יח ויקרא פרעה לאברם
ויפרון ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי
חתים : אשתך הוא : יט למה אמרת אחתי
הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח
ולך : כ ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו
יג אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו : א
ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו
ולוט עמו הנגבה : ב ואברם כבד מאד
במקנה בכסף ובזהב : ג וילך למסעיו
ג' פסוקים דאית כהון מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם
ועד עד אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי : ד
ל"ד חסרים. אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה
שני ויקרא שם אברם בשם יהוה : ס וגם
ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים :
ק"כג פסוק' ו ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה
דאית כהון רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו : ז ויהי
ולא לא ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט
והכנעני והפרזי אז ישב בארץ : ח ויאמר
אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין
רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו : ט
ו' פסוקים הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם
דאית כהון השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה : י
אם ... ואם באמצע וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי
פסוק · חד כלה משקה לפני שחת יהוה את סדם ואת
מן ד' אלפין דגשין עמרה כגן יהוה כארץ מצרים באכה צער :
ז' פסוקים יא ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע
דאית כהון הם את לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו : יב
את ואת · אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי
ס' קמץ הככר ויאהל עד סדם : יג ואנשי סדם
רעים

נפשי בפתגמיכי : והוה כד עאל אברם
למצרים וחזו מצראי ית איתתא ארי
שפירא היא לחדא : וחזו יתה רברבי
פרעה ושבחו יתה לפרעה ואדברת
איתתא לבית פרעה : ולאברם אוטיב בדילה
והוו ליה ען ותורין וחמרין ועבדין ואמהן
ואתנן וגמלין : ואיתי יי על פרעה מכתשין
רברבין ועל אנש ביתיה על עיסק שרי איתת
אברם : וקרא פרעה לאברם ואמר מה דא
עבדת לי למא לא חויתא לי ארי איתתך היא :
למא אמרת אחתי היא ודברית יתה
לי לאנתו וכען הא איתתך דבר ואזיל :
ופקיד עלוהי פרעה גוברין ואלויאו
יתיה וית איתתיה וית כל דליה :
וסליק אברם ממצרים הוא ואתתיה וכל דליה
ולוט עמיה לדרומא : ואברם תקיף לחדא
בבעירא בכספא ובדהבא : ואזל למטלנוהי
מדרומא ועד בית אל עד אתרא דפרסיה תמן
משכניה בקדמיתא בין בית אל ובין עי :
לאתר מדבחא די עבד תמן בקדמיתא וצלי
תמן אברם בשמא דיי : ואף ללוט דאזיל
עם אברם הוו ען ותורין ומשכנין : ולא
סוברת יתהון ארעא למיתב בחדא ארי
הוה קנינהון סגי ולא יכילו למיתב בחדא :
והות מצותא בין רען בעירא דאברם ובין
רען בעירא דלוט וכנענאה ופריזאה בכן יתיב
בארעא : ואמר אברם ללוט לא בען תהי
מצותא בינא ובינך ובין רעותי ובין רעותך ארי
גוברין אחין אנחנא : הלא כל ארעא קדמך
אתפרש כען מלותי אם את לצפונא אנא
לדרומא ואם את לדרומא אנא לצפונא : וזקף
לוט ית עינוהי וחזא ית כל מישר ירדנא ארי
כולה בית שקיא קדם דחבל יי ית סדום וית
עמרה כגינתא דיי כארעא דמצרים מטי לצוער :
ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט
בקדמיתא ואתפרשו גבר מלות אחוהי : אברם
יתיב בארעא דכנען ולוט יתיב בקירוי
מישרא ופרס עד סדום : ואנשין דסדום בישין
בממונהון

בעבורך · יתנו לי מתנות : (יד) ויהי כבוא אברם מצרימה · היה לו לומר כבואם מצרימה אלא למד שהטמין אותה בתיבה ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה : (טו) ויהללו אותה אל פרעה · הללוה ביניהם לומר הגונה זו למלך : (טז) ולאברם היטיב · פרעה בעבורה : (יז) וינגע יי' וגו' במכת ראתן לקה שהתשמיש קשה לו כראה בית רבה : (ואת ביתו כתרגומו ועל אינש ביתיה ומדרשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו כרש"י) על דבר שרי · על פי דבורה אומרת למלאך הך והוא מכה : (יט) קח ולך · לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצריים שטופי זמה הם שנאמר וזרמת סוסים זרמתם : (כ)
ויצו

אנת בגין דייטיב לי בגינך ותתקיים נפשי אמטולתיך : ויהי והוה כד על אברם למצרים וחמון מצראי ית אנתתא ארום שפירא היא לחדא : ויראו וחמון יתה רברבי פרעה ושבחו יתה לפרעה ואידברת אנתתא לבירת מלכותא דפרעה : ולאברם ולאברם אוטב פרעה בגינה והוו ליה מדיליה עאן ותורין וחמרין ועבדין ואמהן ואתנן וגמלין : וינגע וגרי מימרא דיי בפרעה מכתשין רברבין וית אינש ביתיה על עיסק שרי אתת אברם : ויקרא וקרא פרעה לאברם ואמר מה דא עבדת לי למה לא חוית לי ארום אנתתך היא : למה למא אמרת אחתי היא ודברית יתה לי לאנתו ומן יד אתגריאת בי מכתשא ולא קריבית לותה וכדון הא אנתתך דבר ואיזל : ויצו ופקיד עילוי פרעה גוברין ואלויאו יתיה וית אנתתיה וית כל דיליה : ויעל וסליק אברם ממצרים הוא ואנתתיה וכל דיליה ולוט אמיה למיזל לדרומא : ואברם ואברם תקיף לחדא בגיתי בכספא ובדהבא : וילך ואזל למטלנוי מדרומא ועד בית אל ותב עד אתרא דפרסיה תמן למשכניה מן אוולא בין בית אל ובין עי : אל לאתר מדבחא דעבד תמן בשירויא וצלי תמן אברם בשמא דיי : וגם ואוף ללוט דהוה מדבר בזכותיה דאברם הוו עאן ותורין ומשכנין : ולא ולא סוברת יתהום ארעא למיתב כחדא ארום הוה קנייניהון סגי ולא יכילו למיתב כחדא : ויהי והוה דיינין בין רעאי גיתיה דאברם ובין רעאי גיתיה דלוט דרעאי דאברם הוו מיפקדין מניה לא תהכון בכנענאי ובפריזאי דעד כדון אית להום רשותא בארעא והוו זממין בעיריהון דלא ייכלון גזלה עד דהוו אתיין לאתר מרעיהון ורעי דלוט הוו מבקרין ואזלין ואכלין בחקלי כנענאי ופריזאי דעד כדון יתבין בארעא : ויאמר ואמר אברם ללוט לא כען תהי מצותא בינא ובינך ובין רעוותי ובין רעוותך ארום גברין אחין אנחנא : הלא הלא כל ארעא קדמך אתפרש כדון מיני אם אנת לצפונא ואנא לדרומא אם אנת לדרומא ואנא לצפונא : וישא וזקף לוט ית עינוי לזנו וחמא ית כל מישר ירדנא ארום כולה בית שקיא קדם עד לא חבל יי ברוגזיה ית סדום וית עמרה הות ארעא ההיא משבחא באילניא הגינוניתא דיי וכעלתא כארעא דמצרים מעלך לצוער : ויבחר ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט ממדינחא ואתפרשו אינש מעל אחוי : אברם אברם יתיב בארעא דכנען ולוט יתיב בקרווי מישרא ופרס למשכניה עד סדום : ואנשי ואנשין דסדום בישין בממונהון דין לדין וחייבין

ירושלמי

ואידברת אתתא לפלטין דפרעה :

סגולתהון :

והוה דיינין בין רעוי גכסוי דאברם לבין רעוי נכסוי דלוט רעויי דאברם הוון זממין בעירהון עד זמן דהוון אתין לאתר מרעי רעויי דלוט לא הוון זממין בעירהון אלא מבקרין ואזלין ברם מפוקדין הוון רעויי דאברם מן אברם צדיקא ריבוניהון לא תהכון לכנענאי ולפריזאי עד כען אית להון רשו בארעא :

מנו עליו · על אודותיו לשלחו ולשמרו : וישלחו · כתרגומו ואלויאו : (א) כבד מאד · טעון משאות : (ב) ויעל אברם הנגבה · לבא לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה לאחר המוריה ונכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ : (ג) וילך למסעיו · כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו · דבר אחר בחזרתו פרע הקפותיו : מנגב · ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען : (ד) אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם ואשר קרא שם אברם בשם יי' וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם יי' : (ה) ההולך את אברם · מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם : (ו) ולא נשא אותם · לא היתה יכולה לספיק מרעה למקניהם · ולשון קצר הוא וצריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר : (ז) ויהי ריב · לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין : (ח) אנשים אחים · קרובים : ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים : (ט) אם השמאל ואימנה · בכל אשר תשב (ואשב) לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו' : ואימינה אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי · ואם תאמר היה לו לינקד ואימנה כך מצינו במקום אחר אשר יש להימין ואין נקוד להימין : (י) כי כלה משקה · ארץ נחלי מים : לפני שחת יי' את סדום ואת עמורה · היה אותו מישור כגן יי' לאילנות : כארץ מצרים · לזרעים : באכה צער · עד צער : ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בסדומים כמסכת הוריות : (יא) ככר · מישור כתרגומו · מקדם · נסע מאצל אברם (ממזרח) והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב · ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו : (יב) ויאהל · נטה אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום : (יג) ואנשי סדום רעים · ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם · ורבותינו למדו מכאן שם רשעים ירקב : רעים בגופם וחטאים בממונם : ליי' מאד · יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו (יד) אחרי

יונתן · לבית מלכותא דלא תפרש בית פרעה אכשי ביתו כמו גבי יוסף · וחלילה לא כלקחה אלא לבית המלך וכן תרגם ירושלמי לפלטין היינו שם המלך וק"ל · והוו ליה מדיליה פי' שהיו לו משלו ג"כ כב' וסיט'מם שלא הרגו ולקח ממנו ודייק מדלא כתי ויתן לו אלא ויהי לו ויגיד אתגרי' פי' תכף נגע בי הנגע עד שלא קרבתי אליה ודייק מדאמר הנה אשתך מודה שהיא בכראשונה ולא נטמאה : וכיצלתא · פירש לגון עילוי ושבח ארץ מצרים וים גורנין ובעללתין ור"ל שהיתה באילנות כגן יי' ובעללתי' פי' בתבואה בארעא מצרים שגם הגילום עולי' ומשקה ומרבה הבוא' גרלה אם וסכי אית' ברסי בהדיא כין יי' לא..ת וכארן מצרים לזרעי' ·

רעים וחטאים ליהוה מאד׃ יד ויהוה
אמר אל־אברם אחרי הפרד־לוט מעמו שא
נא עיניך וראה מן־המקום אשר־אתה שם
צפנה ונגבה וקדמה וימה׃ טו כי את־
כל־הארץ אשר־אתה ראה לך אתננה
ולזרעך עד־עולם׃ טז ושמתי את־זרעך
כעפר הארץ אשר אם־יוכל איש למנות את־
עפר הארץ גם־זרעך ימנה׃ יז קום
התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה׃
יח ויאהל אברם ויבא וישב באלני ממרא
אשר בחברון ויבן־שם מזבח ליהוה׃ פ
רביעי יד
א ויהי בימי אמרפל מלך־שנער אריוך מלך
אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים׃
ב עשו מלחמה את־ברע מלך סדם ואת־
ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר
מלך צביים ומלך בלע היא־צער׃ ג כל־אלה (צבוים ק / לא כתיב יוד בתורה)
חברו אל־עמק השדים הוא ים המלח׃
ד שתים עשרה שנה עבדו את־כדרלעמר
ושלש־עשרה שנה מרדו׃ ס ה ובארבע עשרה
שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את־ (בלישנ׳ כתיב תיבה חדא להרין שויין לא לפסקינן: יל ומלא ב מלאים)
רפאים בעשתרת קרנים ואת־הזוזים בהם ואת
האימים בשוה קריתים׃ ו ואת־החרי
בהררם שעיר עד איל פארן אשר על־המדבר׃
ז וישבו ויבאו אל־עין משפט הוא קדש
ויכו את־כל־שדה העמלקי וגם את־האמרי
הישב בחצצן תמר׃ ח ויצא מלך־ (ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר צבוים ק)
סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צביים
ומלך בלע הוא־צער ויערכו אתם מלחמה בעמק
השדים׃ ט את כדרלעמר מלך עילם
ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך
אלסר ארבעה מלכים את־החמשה׃ י ועמק
השדים בארת בארת חמר וינסו מלך־סדם
ועמרה ויפלו־שמה והנשארים הרה נסו׃ יא
ויקחו את־כל־רכש סדם ועמרה ואת־כל־אכלם
וילכו׃ יב ויקחו את־לוט ואת־רכשו בן־אחי
אברם וילכו והוא ישב בסדם׃ יג ויבא
הפליט

בממונהון וחיבין בגויתהון קדם יי לחדא׃ ויי
אמר לאברם בתר דאתפרש לוט מעמיה זקוף
כען עינך וחזי מן אתרא דאת תמן לצפונא
ולדרומא ולמדינחא ולמערבא׃ ארי ית
כל ארעא דאת חזי לך אתנינה ולבנך עד
עלמא׃ ואשוי ית בנך סגיאין
כעפרא דארעא כמא דלית איפשר
לגבר למימני ית עפרא דארעא אף בנך לא
יתמנון׃ קום הליך בארעא לאורכה ולפותיה
ארי לך אתנינה׃ ופרס אברם ואתא ויתיב
במישרי ממרא די בחברון ובנא תמן מדבחא
קדם יי׃ והוה ביומי אמרפל מלכא דבבל
אריוך מלכא דאלסר כדרלעומר מלכא דעילם
ותדעל מלכא דעממין׃ סדרו קרבא עם
ברע מלכא דסדום ועם ברשע מלכא דעמורה
שנאב מלכא דאדמה ושמאבר מלכא דצבוים
ומלכא דבלע היא צוער׃ כל אילין
איתכנשו למישר חקליא הוא אתר ימא דמלחא׃
תרתא עשרי שנין פלחו ית כדרלעומר ותלת
עשרי שנין מרדו׃ ובארבע עשרי שנין אתא
כדרלעומר ומלכיא דעמיה ומחו ית גיבריא די
בעשתרת קרנים וית תקיפיא דבהמתא וית
אמתני דבשוה קריתים׃ וית חוראי די
בטוריא דשעיר עד מישר פארן דסמיך על
מדברא׃ ותבו ואתו למישר פילוג דינא הוא
רקם ומחו ית כל חקלי עמלקאה ואף ית אימוראה
דיתיב בעין גדי׃ ונפק מלכא דסדום ומלכא
דעמורה ומלכא דאדמה ומלכא דצבוים ומלכא
דבלע היא צוער וסדרו עמהון קרבא במישר
חקליא׃ עם כדרלעומר מלכא דעילם ותדעל
מלכא דעממין ואמרפל מלכא דבבל ואריוך
מלכא דאלסר ארבעה מלכין לקביל חמשא׃
ומישר חקליא בירין בירין מסקן חמרא וערקו
מלכא דסדום ועמורה ונפלו תמן ודאשתארו
לטורא ערקו׃ ושבו ית כל קנינא דסדום ועמורה
וית כל מיכלהון ואזלו׃ ושבו ית לוט וית
קניניה בר אחוהי דאברם ואזלו והוא יתיב
בסדום

אחרי הפרד לוט · כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו׃ (ולעיל שהיה לוט אצלו וכתיב וירא יי׳ אל אברם.
באותה שעה כשר היה וק"ל) (יז) אשר אם יוכל איש · כשם שאי אפשר לעפר לימנות כך זרעך לא ימנה׃
(יח) ממרא · שם אדם׃ · אמרפל · הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש׃ מלך גוים · מקום
יש ששמו גוים על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו תדעל בראשית רבה׃ (ברע ·
רע לשמים ורע לבריות · ברשע · שנתעלה ברשע ·) (ב) שנאב · שונא אביו שבשמים׃ שמאבר · שם
אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקדוש ברוך הוא׃ בלע · שם העיר׃ (ג) עמק השדים · כן שמו על שם שהיו
בו שדות הרבה׃ הוא ים המלח · לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח׃ ומדרש
אגדה׃

חייבין בגופהון בגלוי עריתא ושדיות אדם זכאי ופלחין פולחנא נוכראה ומרדין לשמא דיי לחדא:

ויי ויי אמר לאברם בתר דאתפרש לוט מניה זקוף כדון עינך ותחמי מן אתרא דאנת תמן לציפונא ולדרומא ולמדנחא ולמערבא: כי את ארום ית כל ארעא דאנת חמי לך אתנינא ולבנך עד עלמא: ושמתי ואשוי ית בנך סגיאין כעפרא דארעא דהיכמא דאית אפשר לגבר למימני ית עפרא דארעא אף בנך אפשר דיתמנון: קום קום טייל בארעא ועבד בה חזקתא לארכא ולפתיא ארום לך אתנינה: ויאהל ופרס אברם למשכניה תירין אימור (ס"א משכנין לתורי ואמרי) ואתא ויתיב בחיזוי ממרא די בחברון ובנא תמן מדבחא קדם יי: ויהי והוה ביומי אמרפל הוא נמרוד דאמר למירמי אברם לנורא הוא מלכא דפונטוס אריוך דהוה אריך בגיוברייא מלכא דתלסר כדרלעומר דהוה קישר מתהפיך בעומרין מלכא דעילם ותדעל רמאה כתעלא מלכא דעממיא משתמעין ליה: עשו עבדו קרבא עם ברע דעובדוי בביש מלכא דסדום ועם ברשע דעובדוי ברשיעא מלכא דעמורה שנאב דאפילו לאבוי הוה שני מלכא דארמה ושמאבר דמחבל אבריה ליזניה מלכא דצבוים ומלכא דקרתא דבלעת דיירהא היא זוער: כל אלה כל אלין אתחברו למישר פרדסיא הוא אתר דמפיק פרקטונין דמיין ושדי להון ליפא דמלחא: שתים תרתיסרי שנין פלחו ית כדר לעומר ובתליסרי שנין מרדו: ובארבע עשרה ובירביסרי שנין אתא כדרלעומר ומלכיא דעימיה ומחו ית גבריא דבעשתרות קרנים וית תקיפיא דבהמתא וית אימתני דבשוה קריתים: ואת וית חוראי דבטוורייא רמיא דגבלא עד מישר פארן דיסמיך לצפר מדברא: וישובו והבו ואתו לאתרא דאתפליג דינא דמשה נביא על עינא דמי מצותא היא ריקם ומחו ית כל חקלי עמלקאי ואוף ית אמוראי דיתיב בעין גדי: ויצא ונפק מלכא דסדום ומלכא דעמורא ומלכא דאדמה ומלכא דצבויים ומלכא דקרתא דבלעת דיירהא איהי זוער וסדרו עמהון סדרי קרבא במישר פרדסיא: את עם כדרלעומר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממיא משתמעין ליה ואמרפל מלכא דפונטוס ואריוך מלכא דתלסר ארבעת מלכין סדרו קרבא לקביל חמשא: ועמק ומישר פרדסיא בירין בירין מליין חימרא וערקו מלכא דסדום ועמורא ונפלו תמן ודשתארו לטווריה ערקו: ויקחו ונסיבו ית כל קניינא דסדום ועמורה וית כל מזונהון ואזלו: ויקחו ושבו ית לוט וית קניניה בר אחוי דאברם ואזלו והוא יתיב בסדום: ויבא ואתא עוג דאישתזיב מן גובריא דמיתו

ירושלמי

כל אלין אתחברו למישר פרדסיא:

וקטילו ית גיבריא דבעשתרות קרנים וית זויתניא די בהון וית אמתניא אילין דשריין דבגוה קרתא:

וית חורנאי אילין דשריין בטורא דגבלא עד מישר חוזא דסמיך על מדברא:

ואמרפל מלכא דפונטוס ואריוך מלכא דאלסר ארבע מלכין לקבל חמשא סידרו סידרי קרבא:

ומישר פרדיסיא בירוון בירוון מליא חמר:

אגדה אומר שנתבקעו הבורים שבתוכהיו ונמשכו יאורים לתוכו: (ד) שתים עשרה שנה עבדו · חמשה מלכים הללו את כדר לעומר וכארבע עשרה שנה למרדן בא כדר לעומר לפי שהוא היה בעל המעשה ככהם בעובי חקורם: (ה) והמלכים · אלה שלשה מלכים: זוזים · הם זמזומים: (ו) בהררם · בהר שלהם: איל פארן כתרגומו מישור: ואומר אני שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בכל שמו וכלם מתורגמין מישר וכל אחד שמו עליו: על המדבר · אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה: (ז) עין משפט היא קדש · על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה · ואנקלוס תרגמו כפשוטו ויקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט: שדה העמלקי · עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד: בחצצון תמר · הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים ביהושפט: (ט) ארבעה מלכים וגו' · ואף על פי כן נכנחו המועטים להודיעך שגבורים היו ואף על פי כן לא נמנע אברם מלרדוף אחריהם: (י) בארות בארות חמר · בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין · ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע: הרה נסו · להר נסו · הרה · כמו להר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה · ויש חילוק בין הרה להרה שה"א שבסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבראשה אבל (ס"א זו) אינה עומדת במקום למ"ד (ס"א לנקוד) ונקודה בה"א תחתיה וחרי הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאי זה הר אלא שכל אחד כמ"א הר מצא הר תחלה וכשהוא כותב ה"א בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו כמו אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה: (יב) והוא יושב בסדום · מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: (יג) ויבא הפליט · לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים וזהו נשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים תנחומא · ומדרש בראשית רבה

יונתן דפונטוס · זה ככל · אריוך שר הלסטיס ברבה וכשכ' פ' ב"מ · דאפי' לאביו הוה שני ה"ג ופי' ברש לאביו שבשמים שנוי הוה או לאביו וזהו נגד השכל · או נ"ל אפי' לעיקר הוא שני פי' ג"כ שכפ' בעיקר ושני הוה לג' וכן מצאתי בכתב אבא מ'ו החסיד הגאון מהר"ר מענדל מבוס"ק שהשיב בכתב אל המחב' ביאו' התרגום הזה: קישור מתהפך בעומרי נ"ל להיו' בכישו' בכף ופירש' כדור ור"ל שמל' מתהפ' במשמשיו סיום' כתוב' והם סביב לו ומתהפך לכל צד. שירצה וכדור הוא מלשון כדור שארץ ותרגומו בשור: בעומרין לשון עבדות ושמו' כדכתי' והתעמר בו וכן במלך שהי' לכידור ופי' המרור כמלך העומ' בתו' המחב' וחיל בבי' לו וכאן דייק בשמו כדר לעומר כ' תלוש ·

הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני
ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי
ברית־אברם: יד וישמע אברם
כי נשבה אחיו וירק את־חניכיו ילידי ביתו
שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד־דן: טו
ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם
עד־חובה אשר משמאל לדמשק: טז וישב
את כל־הרכש וגם את־לוט אחיו ורכשו השיב
וגם את־הנשים ואת־העם: יז ויצא מלך־
סדם לקראתו אחרי שובו מהכות את־כדר־לעמר
ואת־המלכים אשר אתו אל־עמק שוה הוא
עמק המלך: יח ומלכי־צדק מלך שלם
הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון: יט
ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה
שמים וארץ: כ וברוך אל עליון אשר־מגן
צריך בידך ויתן־לו מעשר מכל: כא ויאמר
חמישי מלך־סדם אל־אברם תן־לי הנפש והרכש קח־
לך: כב ויאמר אברם אל־מלך סדם הרמתי
ידי אל־יהוה אל עליון קנה שמים וארץ:
כג אם־מחוט ועד שרוך־נעל ואם־אקח מכל־
אשר־לך ולא תאמר אני העשרתי את־אברם:
כד בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק
האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם
יקחו חלקם: ס טו א אחר הדברים האלה
טו היה דבר־יהוה אל־אברם במחזה לאמר אל־
תירא

בסדום: ואתא משיזבא וחוי לאברם עבראה
והוא שרי במישרי ממרא אמוראה אחוהי
דאשכול ואחוהי דענר ואינון אינשי קיימיה
דאברם: ושמע אברם ארי אשתבי אחוהי וזריז
ית עולמוהי ילידי ביתיה תלת מאה ותמני עסר
ורדף עד דן: ואתפלג עליהון ליליא הוא
ועבדוהי ומחנון ורדפינון עד חובה דמציפונא
לדמשק: ואתיב ית כל קנינא ואף ית לוט בר
אחוהי וקנייניה אתיב ואף ית נשיא וית עמא:
ונפק מלכא דסדום לקדמותיה בתר דתב
מלממחי ית כדרלעמר וית מלכיא דעמיה
למישר מפנא הוא אתר בית ריסא דמלכא: ומלכי
צדק מלכא דירושלם אפיק לחם וחמר והוא
משמש קדם אל עילאה: וברכיה ואמר בריך
אברם לאל עילאה דקנייניה שמיא וארעא: ובריך
אל עילאה דמסר סנאך בידך ויהב ליה חד מן
עסרא מכולא: ואמר מלכא דסדום לאברם הב
לי נפשתא וקנינא סב לך: ואמר אברם למלכא
דסדום ארימית ידי בצלו קדם יי אל עילאה
דקנייניה שמיא וארעא: אם מחוטא ועד ערקת
מסנא ואם אסב מכל די לך ולא תימר אנא
עתרית ית אברם: בר מדאכלו עולמיא וחולק
גובריא דאזלו עמי ענר אשכול וממרא אינון
יקבלון חולקהון: בתר פתגמיא האילין הוה
פתגמא דיי עם אברם בנבואה למימר לא תדחל
אברם

רבה זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים שנאמר הנפילים היו בארץ וגו' ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה: העברי. שבא מעבר הנהר: בעלי ברית אברם. שכרתו עמו ברית (ס"א דבר אחר שהשיאו לו עצה על המילה כמו שמפורש במקום אחר) (יד) וירק. כתרגומו וזריז וכן והריקותי אחריכם חרב אזדיין בחרבי עליכם וכן הרק חנית וסגור: חניכיו. חנכו כתיב (ס"א קרי) זה אליעזר שחנכו למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה וכן חנוך לנער חנכת המזבח חנכת הבית ובלעז קורין לו אינצ"ייר: שמנה עשר וגו'. רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו: עד דן. שם תשש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל: (טו) ויחלק עליהם. לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן: לילה. כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם. ומדרש אגדה שנחלק הלילה ובחצות הראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים: עד חובה. אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם ע"א שעתידה להיות שם: (יז) עמק שוה. כך שמו כתרגומו למישר מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול: עמק המלך. בית ריסא דמלכא בית ריס אחד שהוא שלשים קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם: ומדרש אגדה עמק ששוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין: (יח) ומלכי צדק. מדרש אגדה הוא שם בן נח: לחם ויין. כך עושים ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו: ומדרש אגדה רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו: (יט) קונה שמים וארץ. כמו עושה שמים וארץ על ידי עשייתו קנאן להיות שלו: (כ) אשר מגן. אשר הסגיר. וכן אמגנך ישראל: ויתן לו. אברהם מעשר מכל אשר לו לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש (סגופים מן) השבי שלי שהצלת החזר לי לבדם: (כב) הרמותי ידי. לשון שבועה. מרים אני את ידי לאל עליון וכן כי נשבעתי נשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני נותן אני לך כסף השדה וקחהו ממני: (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. אעכב לעצמי מן השבי: ואם אקח מכל אשר לך. ואם תאמר לתת לי שכר מבית גנזיך לא אקח. ולא תאמר וגו'. שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך וגומ': (כד) הנערים. עבדי אשר הלכו אתי: ועוד שכר אשכל ויתרא וגומ' אף על פי שעבדי נכנסו למלחמה שנאמר הוא ועבדיו ויכם ושני חבריו ישבו על הכלים לשמור אפילו הכי הם יקחו חלקם: וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי אברהם: (א) אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר סמוך

אחרי

דמיתו בטובענא ורכב עילוי תיבותא והוה גננא על רישיה והוה מתפרנס מן מזוני דנח ולא בזכותיה אשתזיב אלהין דיחמון דיירי עלמא גבורתא דיי ויימרון הלא גיבריא דהוו מלקדמין מרדו במארי עלמא ושיציאונון מן ארעא וכד אנחו מלכיא האילין הנח עוג עמהון אמר בלביה איזיל ואחוי לאברם על עיסק לוט דאשתבי וייתי לשיזבותיה מן ידהון דמלכיא ויתמסר בידיהון עאל אתא במיעלי יומא דפסחא אשכחיה דהוה עביד גריצן פטירן בכן חוי לאברם עיברא והוא הוה שרי בחזוי ממרא אמוראה אחוי דאשכול ואחוי דענר והינון הוו מארי קיימיה דאברם : וישמע כד שמע אברם ארום אשתבי אחוי וזיין ית עולמוי דחניך לקרבא מרביני ביתיה ולא צבו למהלכה עימיה ובחר מנהון ית אליעזר בר נמרוד דהוה מתיל בגבורתא ככלהון תלת מאה ותמניסר ורדף עד דן : ויחלק ואתפליג להום ליליא בארחא פלגותא אגחן עם מלכיא ופלגותא אצטנעא למיטחי בוכריא במצרים וקם איהו ועבדוי ומחינון ורדפינון מה דאשתאר מנהון עד דאידכר חובא דעתיד למהוי בדן דמציפונא לדרמשק : וישב ואתיב ית כל קניינא ואוף ית לוט אחוי וקנייניה אתיב ואוף ית נשיא וית עמא : ויצא ונפק מלכא דסדום לקדמותיה בתר דתב מלממחי ית כדרלעומר וית מלכיא דעמיה למשר מפנא הוא בית ריסא דמלכא : ומלכי צדק ומלכא צדיקא הוא שם בר נח מלכא דירושלם נפק לקדמות אברם ואפיק ליה לחם וחמר ובההיא זימנא הוה משמש קדם אלהא עילאה : ויברכהו וברכיה ואמר בריך אברם מן יי אלהא עילאה דבגין צדיקיא קנא שמיא וארעא : וברוך ובריך אלהא עילאה דעבד סנאך כתריסא דמקבל מחתא ויהב ליה חד מן עסרא מכל מה דאתיב : ויאמר ואמר מלכא דסדום לאברם הב לי נפשת אינשא דעמי דאתיבתא וקניינא דבר לך : ויאמר ואמר אברם למלכא דסדום ארימית ידי בשבועה קדם יי אלהא עלאה דבגין צדקיא קנא בקניניה שמיא וארעא : אם אין מן חוטא ועד סנדלת רצועה אין אסב מכל דילך ולא תהי מתרברב למימר אנא אעתרית מן דידי ית אברם : בלעדי הלא לית לי רשו בכלא עדאה דבר מני אכלו עולימיא וחולק גובריא דאזלו עמי ענר אשכול וממרא אף הינון יסבון חולקהון : אחר בתר פתגמיא האילין מן דאתכנשו מלכיא ונפלו קומי אברם וקטלו ארבעה מלכין ואהדר תשע משריין חשב אברם בלביה ואמר ווי כען לי דלמא אתקבלת אגר מצוותי בעלמא הדין ולית לי חולק בעלמא דאתי או דלמא ייזלון אחיהון וקריביהון דאילין קטיליא ויצטרפון בליגיונין וייתון עלי או דלמא בזמנא ההוא אשתכח עמי אגר זכוון קלילן ונפלו קדמי ובזמנא תניינא לא משתכח עמי אגרא ויתחל בי שום שמיא ובכן הוה פתגמא דיי עם אברם בחיזונא למימר לא תדחל דאף על גיבריהון מצטרפין בלגיונין ואתיין עלך

ירושלמי

מדביצי ביתיה תמני עשרי ותלת מאה ורדף בתריהון עד דן דקיסריון :

ורדפינון עד עוחתא דמצפון לדמשק :

וית מלכיא דעימיה למישר דחוזוא הוא בית מישרא דמלכא :

ומלכי צדק מלכא דירושלם הוא שם רבה הוה כהין עילאה :

וסנו לא רבר לך :

אם מחוטא ועד רצועא דסנדלא אם אסב מכל דלך ולא תהוי מתרברב ואמר אנא עתרית ית אברם :

ירושלמי

מן בתר פתגמיא האילין מן ראתכנשו כל מלכיא דארעא ושילטוני מדינתא וסדרו קרבא לקבל אברם צדיקא ונפלו קדמוי וקטל מנהון ארבעה מלכין וחזר תשע משיריין חשב אברם צדיקא בליביה ואמר ווי כען עלי דלמא דאתקבלת אגר מצוותא בעלמא הדין ולית לי חולק בעלמא דאתי או דילמא דייזלון אחיהון וקריבהון דקטיליא האילין דנפלו קדמוי ויהוין בכרכיהון ובמדינתהון ויצרפו עמהון ליגיונין סגיין וייתון עלי או דילמא הוו בידי מצוון קלילין בזמנא קדמיא דנפלו קדמוי ואיתקיימו עלי או דילמא אשתכח לי זכו בזמנא קדמיא דנפלו קדמוי או דילמא די לא ישתכח לי בזמנא תיניינא ויתחלל בי שום שמיא בגין כדין הוה פתגם נבואה מן קדם יי על אברם צדיקא למימר לא תידחל אברם אף על גב דאינון

יונתן

דמיתו כטובענא פי' שמתו במבול ורכב וכו' פי' שישב על התיבה והיה כמין חופה על ראשו להגין מהגשמים גנונה לשון חופה או כילה: גריצן פטיר' פי' מצות עוגת שבא בפרק כקח ודרש זה דייק כשמו עוג מלשון עוגות כ"ר: עולמוי דחני' לקרבא פי' נער שחנוך למלחמה תלת מאה עיין ברש"י שדי' בשתי' פלגותא אגחן וכו' ופלגותא אצטניע' פי' סק"כה חלק בלילה לב' חלקים מחניה' עם מלחמה עם המלכים ומחני' כמא' והכניעם למכות בכורות במצרים כב"ר ועיין ברש"י הוא שם בר נח וכו' כדאית' פ"ד נדרי' מיקם סק"כה להוציא כהונ' משם שנא' והוא כהן לאל עליון וכו' ונ"מ מלכא' דירוש' כי היא נקרא צדק על שם צדק ילה' כח :

תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד :
ב ויאמר אברם אדני יהוה מה תתן לי
ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק
אליעזר : ג ויאמר אברם הן לי לא נתתה
זרע והנה בן ביתי יורש אתי : ד והנה דבר
יהוה אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא
ממעיך הוא יירשך : ה ויוצא אתו החוצה
ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם
תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך :
ו והאמן ביהוה ויחשבה לו צדקה :
ז ויאמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור
כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה :
ח ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה :
ט ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז
משלשת ואיל משלש ותר וגוזל :
ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך ויתן
איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בתר :
יא וירד העיט על הפגרים וישב אתם
אברם : יב ויהי השמש לבוא ותרדמה
נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת
עליו : יג ויאמר לאברם ידע תדע כי
גר

ד׳ בתרס
לשרה אשתך
ב׳ מלאים
ששי
מ׳ כשיהיה לו
ט׳ כ״ה שנים
כמנין כ״ה
יהיה לו זרע
שהרי בברית
בין הבתרים
היה בן ע״ה
שנה :
פלס חסר
קרי ק׳ כ׳
בלס חס׳ כר
אנך׳ אלה

אברם מימרי תקוף לך אגרך סגי לחדא : ואמר
אברם יי אלהים מה תתן לי ואנא אזיל בלא
ולד ובר פרנסא הדין דבביתי הוא דמשקאה
אליעזר : ואמר אברם הא לי לא יהבת ולד
והא בר ביתי ירית יתי : והא פתגמא דיי
עמיה למימר לא ירתינך דין אלהין בר דתוליד
הוא ירתינך : ואפיק יתיה לברא ואמר
אסתכי כען לשמיא ומני כוכביא אם תיכול
למימני יתהון ואמר ליה כדין יהון בנך : והימין
במימרא דיי וחשבה ליה לזכו : ואמר ליה
אנא יי דאפקתך מאורא דכשדאי למיתן
לך ית ארעא הדא למירתה :
ואמר יי אלהים במה אידע ארי ארתינה :
ואמר ליה קריב קדמי עגלין תלתא ועזין
תלת ודיכרין תלתא ושפנינא ובר יונה :
וקריב קדמוהי ית כל אילין ופליג יתהון בשוי
ויהב פלגיא פלג לקבל חבריה וית עופא לא
פליג : ונחת עופא על פלגיא ואפרח יתהון
אברם : והות שמשא למיעל ושינתא נפלת על
אברם והא אימתא קבל סגי נפלת
עלוהי : ואמר לאברם מידע תידע ארי
דיירין

אחרי מופלג · ב״ר אחר הדברים האלה : אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד : הולך ערירי · מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש וחבר לו ער ועונה ערירי בלא יורש כאשר האמר וככל תבואתי תשרש תעקר שרשיה כך לשון ערירי חסר בנים ובלעז דישפנטין · ולי נראה ער ועונה מגזרת ולבי ער · וערירי לשון חורבן וכן ערו ערו וכן ערות יסוד וכן ערער תתערער וכן כי ארזה ערה : ובן משק ביתי · כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו כמו ועל פיך ישק אפוטרופא שלי והלא היה לי בן היה בני ממונה על שלי : דמשק · לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק · ובגמרא שלנו דורשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים : הן לי לא נתת זרע · ומה תועלת בכל אשר תתן לי : (ה) ויוצא אותו החוצה · לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים · ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן · אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן · שרי לא תלד אבל שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל : דבר אחר הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה : (ו) והאמין ביי׳ · לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע : ויחשבה לו צדקה · הקב״ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמינו : דבר אחר במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו בזכות הקרבנות : (ט) עגלה משלשת · שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה : ועז משלשת · רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד : ואיל משלש · אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד : ותור וגוזל · תור וכן יונה : (י) ויבתר אותם · חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת יי׳ את אברם ברית לאמר וגומ׳ ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתרים כמה שנאמר להלן העוברים בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש : ואת הצפור לא בתר · לפי שהאומות ע״א נמשלו לפרים ואילים ושעירים · שנאמר סבבוני פרים רבים וגו׳ · ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס · ואומר והצפיר השעיר מלך יון · וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר יונתי בחגוי הסלע · לפיכך בתר הבהמות רמז על האומות ע״א ואת הצפור לא בתר · רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם :
(יא) העיט · הוא עוף ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל · כמו ותעט אל השלל : על הפגרים · על הבתרים : (ס״א הפגרים מתרגמינן פגלייא אלא מתוך שהורגלו לתרגם איש בתרו ויהב פלגיא נתחלף להם תיבת פגליא לפלגיא ותרגומו הפגרים פלגיא וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרים לפגרים שבתרים תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו פגליא לשון פיגול כמו פיגול הוא לשון פגר :) וישב · לשון
הפרחה

יונתן בן עוזיאל

עלך מימרי תריס לך ואף על גב דאינון נפלין קומך בעלמא הדין אגר עובדך טביא נטיר ומתקן קדמי לעלמא דאתי סגי לחדא :

ויאמר ואמר אברם יי אלהים סגין ברכתא יהבת לי וסגין אית קדמך למיתן לי ברם מה הנייה אית לי דאנא עביר מן עלמא בלא בנין ואליעזר בר פרנסת ביתי דעל ידוי אתעבידו לי ניסין בדרמשק מסכי למירת יתי : **ויאמר** ואמר אברם הא לי לא יהבת בר והא בר פרנסת ביתי ירית יתי : **והנה** והא פתגמא מן קדם יי ליה למימר לא ירתינך דין אלהין בר דתוליד הוא ירתינך : **ויוצא** ואפיק יתיה לברא ואמר אסתכל כדון לשמיא ומני כוכביא אין תיכול לממני יתהון ואמר ליה כדין יהון בנך : **והאמין ביי** והות ליה הימנותא במימרא דיי וחשבה ליה לזכו דלא אטח לקמיה במלין : **ויאמר** ואמר ליה אנא יי דאפיקתך מאתון נורא דכשדאי למתן לך ית ארעא הדא למירתה : **ויאמר** ואמר יי אלהים במא אנדע ארום אירתינה : **ויאמר** ואמר ליה סב לי תקרובתין קריב קדמי עגלא ברת תלת שנין וברחא בר תלת שנין ועיזא ברת תלת שנין ושפנינא ותסילא בר יון : **ויקח** וקריב קומוי ית כל אלין ופסג יתהון במציעא וסדר פסגא דחד כל קביל חבריה וית עופא לא פסג : **וירד** ונחתו אומיא עא היגו מדמיין לעופא מסאבא למיבוז נכסיהון דישראל והות זכותיה דאברהם מגנא עליהון : **ויהי** והוה שמשא קריבא למיטמוע ושינתא עמיקתא מתרמיית על אברם והא ארבע מלכוון קיימין למשעבדא ית בנוי אימתא דא היא בבל קבלא דא היא מדי סגיאה דא היא יון נפלה דא היא פרס רעתידא למיפל ולית ליה זקיפא ומתמן עתידין למיסק עמא בית ישראל : **ויאמר** ואמר לאברם מינדע תנדע ארום דיירין יהון בנך בארעא דלא דלהון חלף דלא הימנת וישעבדון בהון ויסגפון יתהון ארבע

מאה

ירושלמי

מתפנשין ואתיין עלך לגיונין סגיין מימרי פרס תריס לך בעלמא הדין ומגן עלך כל יומא לעלמא דאתי ואף על גב דמסרית בעלי דבבך קדמך בעלמא הדין אגר עובדך טביא מתקנין לך קדמוי לעלמא דאתי : **ואמר** אברם בבעו קדמך רחמין יי אלהים סגין בירכן יהבת לי וסגין אית קדמך למתן ברם מה הנייה אית לי דאנא אזיל מגו עלמא דלא בנין ואליעזר בר ביתי דעל ידוי אתעביד לי ניסין בדמשק והוא סבר בגרמיה למירת יתי :

ואמר ליה אנא יי דאפיקית יתך מאתון נוריהון מאור דכשדאי :

ושופנין ובר יון : וקריב קדמוי ית כל אילין ופסג יתהון לפסגין ושווי גבר פסגיה לקדמות חבריה וית עופא לא פסג : ובד נחת טייסא לא הוה קרב לפסגיא והדין טייסא הוא עופא מסאבא והדין עופא ם מסאבא אילין אינון מלכוותא דארעא עא ויהי כד יהוין עיצין עיצן בישן על בני ישראל זכותיה דאברהם צדיקא מבטלא יתהון :

והות שימשא אזלא למטמעא ושינא עמיקא בסימא נפלת על אברם והא אברם חזי ארבעתי מלכוותא דעתידין למיקם למשעבדא בבנוי אימה חשכה גדולה נפלת עליו אימה דהא היא בבל חשכה דהא היא מדי גדולה דהא היא יון נפלת דהא היא מלכוותא דפרסיא דעתידא למפלא ולא תהוי לה תקומה לעלמי עלמין :

והא שמשא אזלא למטמעא וקבלא הוה והא אברם חזי עד די ספסלין איסתדרו וכורסוון רמיו והא גהנם דאתעתדא לרשעיא לעלמא דאתי כתנורא מקפן שביבין דנור ושלהבין דאשא דבגוה נפלו רשיעיא על דמרדו באוריתא בחייהון וצדיקיא דנטרו יתה מן עקתא ישתזבון כל כדין יתחזי לאברם כד הוה עבר ביני פסגיא האילין :

ויה

יונתן

קנין יסגיא לי וסגין אית קדמך פירש הרבה נתת לי עוד הסכ' לפניך רוח והגל' שבכח הא"ל לעשות ומה יהיה בשלא יירש ברי המוכה לאבא : מסכי למירת יתי פי' שאליעזר מצפ' ליורשני וכו' מלשון ר"ז שסוכ' פרות הקודש וכן ת"א והמנס אשריצף וכוחים דס יאמר יסך וק"ל · ותסילא בר יוון מין יוכ' הוא בבר' ש טרפות הסיל פסול בתורין ובשר בבני יונה שם מין יונה ובסוף חולין תסיל מסו ע"ש : אומה עע"ג וכו' · ופסג פירש ויגתח כי כן תרגום ונתח אותו לנתחי' וזהו שפירש בפר"כי תנא במסיק לא תעול' בשיגי' זע"ג דהיפג גם כן תלשון בתחי' וק"ל : דרש לשון מגרי' עליהם בי תיגול ספר ומה' כרשל : למיבוז נכסיהון פי' בשירדו לגזול בספס ישראל זכות לאברהם יעמוד וק"ל : שמשא קריבא למיטמוע פי' שקרב החמה לשקוע .

פשיטה והספרת כמו ושב רוחו רמז רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח :
(יב) והנה אימה וגו' · רמז לצרות וחשך של גליות : (יג) כי גר יהיה זרעך · משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה · כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב · ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ ובמצרים היו מאתים ועשרה כמנין ר"דו הרי ת' שנה · ואם תאמר במצרים היו ארבע מאות בדיקת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה · · · ישראל ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה : בארץ לא להם · ולא כאמר בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק ויגר אברהם וגו' ויגר יצחק בגרר ויעקב גר בארץ חם לגור בארץ · · ·
וגו'

כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם
ארבע מאות שנה: יד וגם את הגוי
אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:
טו ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר
בשיבה טובה: טז ודור רביעי ישובו
הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה: יז
ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן
ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה: יח
ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר
לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד
הנהר הגדל נהר פרת: יט את הקיני
ואת הקנזי ואת הקדמני: כ ואת החתי
ואת הפרזי ואת הרפאים: כא ואת האמרי
ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי: ס
א ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה
מצרית ושמה הגר: ב ותאמר שרי אל
אברם הנה נא עצרני יהוה מלדת בא נא אל
שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול
שרי: ג ותקח שרי אשת אברם את הגר
המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם
בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו
לאשה: ד ויבא אל הגר ותהר ותרא
כי הרתה ותקל גברתה בעיניה: ה ותאמר
שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי
בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט
יהוה ביני וביניך: ו ויאמר אברם אל שרי
הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה
שרי ותברח מפניה: ז וימצאה מלאך יהוה
על עין המים במדבר על העין בדרך שור:
ח ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת
ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי
בורחת

פי' גר סופי תיבות עולה למנין ר"ד · ג' כלשון דין בקמץ · ב' אל' כתובים · פלס · ג' חסר · פרק · שמוא' לקנ' · ב' אל' כתובים · אד מן יוד פקודו כתוב' · בעיניך · קמץ ופתח · כ' קמץ פתוחות

דיירין יהון בנך בארעא דלא דילהון
ויפלחון בהון ויענון יתהון ארבע מאה
שנין: ואף ית עמא דיפלחון בהון דאין אנא
ובתר כן יפקון בקנינא סגי: ואת תתכניש
לות אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא:
ודרא רביעאה יתובון הכא ארי לא שלים
חובא דאמוראה עד כען: והות שמשא
עלת וקבלא הוה והא תנור דתנן ובעור
דאשא דעברא בין פלגיא האלין: ביומא
ההוא גזר יי עם אברם קיים למימר לבנך
יהבית ית ארעא הדא מנהרא דמצרים ועד
נהרא רבא נהרא פרת: ית שלמאי
וית קניזאי וית קדמונאי: וית חיתאי
וית פריזאי וית גבראי: וית אמוראי
וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי: ושרי
אתת אברם לא ילידת ליה ולה אמתא
מצריתא ושמה הגר: ואמרת שרי לאברם
הא כען מנעני יי מלמילד עול כען לות
אמתי מאים אתבני מינה וקביל אברם למימר
שרי: ודברת שרי אתת אברם ית הגר
מצריתא אמתה מסוף עסר שנין למיתב אברם
בארעא דכנען ויהבת יתה לאברם בעלה ליה
לאינתו: ועאל לות הגר ועדיאת וחזת
ארי עדיאת וקלת ריבונתה בעינהא: ואמרת
שרי לאברם דינלי עלך אנא יהבית אמתי
לך וחזת ארי עדיאת וקלית בעינהא ידין יי ביני
ובינך: ואמר אברם לשרי הא אמתיך
בידיך עבידי לה כדתקין בעיניכי ועניתה שרי
וערקת מן קדמהא: ואשכחה מלאכא דיי על
עינא דמיא במדברא על עינא באורחא דחגרא:
ואמר הגר אמתא דשרי מנן את אתיא ולאן
את אזלא ואמרת מן קדם שרי ריבונתי אנא
ערקא

(יד) וגם את הגוי. וגם לרבות ד' מלכיות שאף הן כלים על שעבדו את ישראל: דן אנכי. בעשר מכות: ברכוש גדול. בממון גדול כמו שנאמר וינצלו את מצרים: (טו) ואתה תבוא. ולא תראה כל אלה: אל אבותיך. אביו עובד ע"ז והוא מבשרו שיבא אליו ללמדך שעשה תרח תשובה: תקבר בשיבה טובה. בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו: (טז) ודור רביעי. לאחר שיגלו למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת בריתו זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה יעקב ירד למצרים צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה: כי לא שלם עון האמורי. להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה: (יז) ויהי השמש באה. כמו ויהי הם מריקים שקיהם. ויהי הם קוברים איש כלומר ויהי דבר זה: השמש באה. שקעה: ועלטה היה. חשך היום: והנה תנור עשן וגו'. רמז לו שיפלו המלכיות בגיהנם: באה. טעמו למעלה לכך הוא מבואר שכבר באה ואם היה טעמו למטה באל"ף היה מבואר כשהיתה שוקעת ולא אפשר לומר כן שהרי כבר כתב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מכאן היתה כמנה שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה לשון נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה קמה אלומתי וכשהטעם למטה לשון הווה כמו באה עם הצאן
בשרב

מאה שנין : וגם ואוף ית עמא דיפלחון להום דיין אנא במאתן וחמשין מחן ומן בתר כן יפקון לחירותא בנכסין סגיאין : ואתה ואת תתכנש לות אבהתך בשלם תנוח נפשך ותתקבר בסבו טבא : ודור ודרא רביעאה דבנך יתובון הכא למירתא ארום לא שלים חובא דאמוראה כדון : ויהי והוה שמשא טמעא וחומטא הות והא חמא אברם גהינם מסיק תננא וגומרין דאשא ומבעיר שביבין דנור למידן ביה רשיעיא והא עבר בין פסגיא האלין : ביום ביומא ההוא גזר יי עם אברם קיים דלא למידן ביה בנוי ולמפרוקינון מן מלכותא למימר לבנך אתן ית ארעא הדא מנילוס דמצרים עד נהרא רבא נהרא פרת : את ית שלמיא וית קנזאה וית קדמונאה : ואת וית חתאי וית פריזאי וית גבראי : ואת וית אימוראי וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי : ושרי ושרי אתת אברם לא ילידת ליה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר ברת פרעה דיהבא ליה לאמהו בזמן דנסבה ואתכתש במימר מן קדם יי :

ותאמר ואמרת שרי לאברם הא כדון מנעני יי מלמילד עול לות אמתי ואחרוינה מאים אתבני מינה וקביל אברם למימר שרי : ותקח ודברת שרי אתת אברם ית הגר מצרתא אמתה מסוף עשר שנין למיתב אברם בארעא דכנען וחררתא ויהבא יתה לאברם בעלה ליה לאנתו : ויבא ועאל לות הגר ואעדיאת וחמת ארום אעדיאת וזלזלת איקר רבונתהא בעינהא : ותאמר ואמרת שרי לאברם כל עולבני מינך דהוינא רחיצא דתעבד דיני דאנא שבקית ארע ובית אבא ועלית עמך לארע נוכריתא וכדון בגין דלא הוינא ילדא חררית אמתי ויהבתא למשכוב בעיטפך וחמת ארום עברת ויתבזי איקרי באנפהא וכדון יתגלי קדם יי עולבני ויפרס שלמיה בינא ובינך ותתמלי ארעא מינן ולא נצטרך לבנהא דהגר ברת פרעה בר נמרוד דטלקך לאתונא דנורא : ויאמר ואמר אברם לשרי הא אמתיך ברשותיך עבידי לה דתקין בעיניכי וסגפתא שרי וערקת מן קדמהא : וימצאה ואשכחה מלאכא דיי על עינא דמיא במדברא על עינא דבאורח חגרא : ויאמר ואמר הגר אמתא דשרי מן האן אנת אתיא ולאן תיזלין ואמרת מן קדם שרי רבונתי אנא ערקת :

ירושלמי

וית כל בני מדינחא :

ואמרת שרי לאברם דיני ועולבני מסרין בידך שבקית ארעי ובית תולדתי וביתיה דאבא ואתית לי עמך בהימנות שמיא עיילית עמך קדם פרעה מלכא דמצרים וקדם אבימלך מלכא דפלשתאי ואמרית עלך אחי הוא מן בגלל דלא יקטלון יתך וכדון חמית דלא הוינא מעברא נסיבית הגר מצריתא אמתי ויהבית יתה לך לאינתו ואמרית היא תליד ואנא אירבי מה דילדא דאתבני לחוד מינה חמת ארום עברת ובזיית וזלת יקרי באפה וכדון יתגלי יי וידון ביני ובינך ויתמלי רחמין עלי ועלך ויפרש שלמיה ביני לבינך ויתמלי עלמא מיני ומינך ולא נצרוך לבנה דהגר מצריתא אמהתא דהיא מן בניהון דעממיא דזרקו יתך לאתון נוריהון דכשדאון :

שור חלוצה :

ויאמר

בערב היה כאשר בכקר סיה שכס : (יח) לזרעך נתתי · אמירתו של הק"בה כאלו היא עשויה : הנהר הגדול (הוא פרת) · לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת · משל הדיוט עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו לך : (יט) את הקיני · עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום מואב ועמון והם קיני קניזי קדמוני ועתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם : (כ) ואת הרפאים · ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים : (א) שפחה מצרית · בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר · (ב) אולי אבנה ממנה · לימד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס · אבנה ממנה בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי · לקול שרי · לרוח הקדש שבה · (ג) ותקח שרי · לקחתה בדברים אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה : מקץ עשר שנים · מועד הקבוע לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת : לשבת אברם וגו' · מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל : (ד) ויבא אל הגר ותהר · מביאה ראשונה : ותקל גבירתה בעיניה · אמרה שרי זו אין סתרה כגלוים מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה : (ה) חמסי עליך · חמס העשוי לי עליך אני מטילה העונש כשהתפללה להקדוש ברוך הוא מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך · ועוד דבריך אתה חומס ממני שאתה שומע בזיוני ושותק : אנכי נתתי שפחתי וגו' · ביני וביניך · כל ביניך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה ובניך (ר"ל כוכח לנקיבה) שהכניסה עין הרע בעיבורה ונפילה עוברה היא שהמלאך אומר להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון : (ו) ותענה שרי · היתה משעבדה בה בקושי : (ח) אי

אזה

יונתן

כמלאך דאמשין מחן וכו' פי' כמנרי' ידוכ' כר"ן מכות קודש שיגאו דס"ל כר"ע וזהו ומן כתר כן יפקון לחירו' בשלום קנוח נפשך דק"ל וכי כשהנפש יוצא מהגוף זהו שלום אל דקאמר אהכנסס כדאית' בגמ' שהצדיקים אומרי' באו בשלום : וחומטא פי' ענין ערפל וכ"ש כערוך וזה חמא כו' גיהנם כדאי' בב"ר ד' דברים הראה לו גיהנ' מלכיו' תורה מקדש וא"ל כל זמן שבני' עסוקי' בשתי' ניבולי' משקים וכו'

ירושלמי

בני מדינחא פי' דדרים קדמוני לשו' קדם מורח

יונתן

ואתכתש פי' בשלקא כרעה שרא' וכנטרע ואית' בהכא דבי איהו כיון שראה פרע' הנעשה לשרה נתן לו בתו וכו' עיין בילקוט

ואחררינ' פי' שתררה וכן וחררת' וכו' מלשו' רז"ל תן המחוררין ·

ערקא : ואמר לה מלאכא דיי תובי לות
רבונתיך ואשתעבידי תחות ידהא : ואמר לה
מלאכא דיי אסגאה אסגי ית־בנייכי ולא יתמנון
מסגי : ואמר לה מלאכא דיי הא־את מעדיא
ותלדין בר ותקרין שמיה ישמעאל ארי־קביל יי
צלותיך : והוא יהא מרוד באנשא הוא יהא
צריך לכולא ואף־אנשא יהון־צריכין ליה ועל־
אפי כל־אחוהי ישרי : וצליאת בשמא־דיי
דאיתמלל עמה אמרת את־הוא אלהא חזי־כולא
ארי אמרת הברם הכא שרתי חזיא בתר דאתגלי
לי : על־כן קרא לבירא בירא דמלאך־קימא
אתחזי עלה הא־היא בין־רקם ובין חגרא :
וילידת הגר לאברם בר וקרא אברם שום־בריה
דילידת הגר ישמעאל : ואברם בר־תמנן
ושית שנין כד־ילידת־הגר ית־ישמעאל לאברם :
והוה אברם בר־תשעין ותשע שנין ואתגלי
יי לאברם ואמר ליה אנא־אל שדי פלח קדמי
והוי שלים : ואתן קימי בין־מימרי ובינך
ואסגי יתך לחדא לחדא : ונפל אברם על־
אפוהי ומליל עמיה יי למימר : אנא הא גזר־
קימי עמך ותהי לאב סגי עממין : ולא־יתקרי
עוד ית־שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי לאב־
סגי עממין יהבתיך : ואפיש יתך לחדא לחדא
ואתנינך לכנשן ומלכין דשליטין־בעממיא
מינך יפקון : ואקים ית־קימי בין־מימרי
ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי
לך לאלהא ולבנך בתרך : ואתן לך ולבנך בתרך
ית ארע תותבותך ית כל־ארעא דכנען לאחסנת
עלם ואהוי להון לאלהא : ואמר יי לאברהם
ואת ית־קימי תיטר את ובנך בתרך לדריהון :
דין קימי דתטרון בין־מימרי וביניכון ובין בנך
בתרך למגזר לכון כל־דכורא : ותגזרון ית בשרא
דעורלתכון ויהי לאת קים בין מימרי וביניכון :
ובר־תמניא יומין יתגזר לכון כל־דכורא לדריכון
יליד ביתא וזבין־כספא מכל בר־עממין דלא מבנך
הוא : אתגזרא יתגזרון יליד ביתך וזבין כספך
ותהי

ברחת : ט ויאמר לה מלאך יהוה שובי אל־
גברתך והתעני תחת ידיה : י ויאמר לה מלאך
יהוה הרבה ארבה את־זרעך ולא יספר מרב : יא
ויאמר לה מלאך יהוה הנך הרה וילדת בן וקראת
שמו ישמעאל כי־שמע יהוה אל־עניך : יב
והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל־
פני כל־אחיו ישכן : יג ותקרא שם־יהוה
הדבר אליה אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם
ראיתי אחרי ראי : יד על־כן קרא לבאר
באר לחי ראי הנה בין־קדש ובין ברד : טו
ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם שם־בנו אשר־
ילדה הגר ישמעאל : טז ואברם בן־
שמנים שנה ושש שנים בלדת־הגר
את־ישמעאל לאברם :
יז
ס א ויהי אברם בן־תשעים שנה ותשע
שנים וירא יהוה אל־אברם ויאמר אליו אני־אל
שדי התהלך לפני והיה תמים : ב ואתנה
בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד :
ג ויפל אברם על־פניו וידבר אתו אלהים
לאמר : ד אני הנה בריתי אתך והיית
לאב המון גוים : ה ולא־יקרא עוד את־שמך
אברם והיה שמך אברהם כי אב־המון גוים
נתתיך : ו והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך
לגוים ומלכים ממך יצאו : ז והקמתי את־
שביעי
בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם
לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך :
ח ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ
מגריך את כל־ארץ כנען לאחזת עולם
והייתי להם לאלהים : ט ויאמר
אלהים אל־אברהם ואתה את־בריתי תשמר
אתה וזרעך אחריך לדרתם : י זאת בריתי
אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך
המול לכם כל־זכר : יא ונמלתם את בשר
ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם : יב
ובן־שמנת ימים ימול לכם כל־זכר לדרתיכם
יליד בית ומקנת־כסף מכל בן־נכר אשר לא
מזרעך הוא : יג המול ימול יליד ביתך
ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית
עולם

אל מן האל · פתח דק"ל דברא שית ג נחסר
אל חטף קמץ ג נחסר
אלפס קמץ בר מן נסי אברם אפרסם נטר קרת' דכרים בוכרא
כ פעמים אב המון בפרט' ופול כחשבו' יצחק · וכן ארבה בגימ' יצחק ·
ב
אנו' מילה ל' נח' והיפים מיתן מילה בזכר ·

מזה באת מאיכן באת . יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים : ולשון אי מזה איה המקום שתאמר
עליו מזה אני באה : (ט) ויאמר לה מלאך וגו' . על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר לכך נאמר
מלאך בכל אמירה ואמירה : (יא) הנך הרה . כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת מנוח : וילדת
בן . כמו ויולדת ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת בארזים : וקראת שמו . צווי הוא כמו שאומר לזכר
וקראת את שמו יצחק : (יב) פרא אדם . אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב וישב במדבר פארן
ויהי

ויאמר ואמר לה מלאכא דיי תובי לות רבונתיך ואתכבשי תחות ידהא : ויאמר ואמר לה מלאכא דיי אסגאה אסגי ית בנייכי ולא יתמנון מסגי : ויאמר ואמר לה מלאכא דיי הא אנת מעברא ותלדין בר ותקרין ית שמיה ישמעאל ארום גלי קדם יי סיגופיך : והוא ואיהו יהוי מדמי לערוד בבני נשא ידוי יתפרעון מן בעלי דבבוי וידי דבעלי דבבוי יתושטון לאבאשא ביה ועל אנפי כל אחוי יתערבב וישרי : ותקרא ואודיאת קדם יי דמימריה מתמליל לה וכן אמרת אנת הוא חי וקיים דחמי ולא מתחמי ארום אמרת הא ברם הכא אתגליאת יקר שכינתא דיי בתר חזיא : על כן בגין כן קרא לבירא בירא דאתגלי עלה חי וקיים והא היא יהיבא בין רקם ובין חלוצא :

ירושלמי

ואודיית הגר וצליית בשם מימריה דיי דאתגלי עלה אמרה בריך את הוא אלהא קיים כל עלמיא די חמית בצערי ארום אמרת הא לחוד עלי אתגליתא היך בתר דאתגליתא על שרי ריבונתי :

ותלד וילידת הגר לאברם בר וקרא אברם שום בריה דילידת הגר ישמעאל : ואברם ואברם בר תמנן ושית שנין כד ילידת הגר ית ישמעאל לאברם : ויהי והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי יי לאברם ואמר ליה אנא אל שדי פלח קדמי והוי שלים בבשרך : ואתנה ואיתן קיימי בין מימרי ובינך ואסגי יתך לחדא לחדא : ויפל ועל דלא הוה אברם גזיר לא הוה יכיל למיקם וגחן על אנפוי ומליל עמיה יי למימר : אני אנא הא גזר קיימי עמך ותהי לאב סגי עממין : ולא ולא יתקרי תוב ית שמך אברם ויהי שמך אברהם ארום לאב סגי סוגעי עממין מניתך : והפרתי ואפיש יתך לחדא לחדא ואתנינך לכנשין ומלכין שליטין בעממיא מנך יפקון : הקימותי ואקים ית קיימי בין מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקיים עלם למהוי לך לאלהא ולבנך בתרך : ונתתי ואתן לך ולבנך בתרך ית ארע תותבותך ית כל ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלהא : ויאמר ואמר יי לאברהם ואנת ית קיימי תיטור אנת ובנך בתרך לדריהון : זאת דא קיימי דתיטרון בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך מגזר לכון כל דכורא אין לית ליה אבא למגזריה : ונמלתם ותגזרון ית בישרא דעורלתכון ויהי לאת קים בין מימרי וביניכון : ובן ובר תמניא יומין יגזור לכום כל דכורא לדריכון מרביייני בתיכון וזביני בספכון מן כל בר עממין דלא מבנך הוא : המול מאן דהוא גזיר יגזר מרביייני בתיכון וזביני בספיכון ותהי קיימי בבישרכון

ויהי רובה קשת: ידו בכל · לסטים: ויד כל בו · הכל שונאין אותו ומתגרין בו: ועל פני כל אחיו ישכון · שיהא זרעו גדול: (יג) אתה אל ראי · נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה שרואה בעלבון של עלובין (ס"א דבר אחר אתה אל ראי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו) הגם הלם · לשון תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי ראי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא חרדה: (יד) באר לחי כתרגומו: (טו) ויקרא אברם שם וגו' · אף על פי שלא שמע דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל · (טז) ואברם בן שמונים וגו' · לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן יג שנה כשנימול ולא עכב: (א) אני אל שדי · אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו והכל לפי הענין: התהלך לפני · כתרגום פלח קדמי הדבק בעבודתי: והיה תמים · אף זה צווי אחר היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני · דבר אחר והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' איברים ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה בשאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין איבריך · (ב) ואתנה בריתי · ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו: (ג) ויפול אברם על פניו · ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו וזהו שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דרבי אליעזר מצאתי כן: (ה) כי אב המון גוים · לשון נוטריקון של שמו וריש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם ואפילו ריש שהיה בו מתחלה לא זזה ממקומה שאף יוד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע: (ו) ונתתיך לגוים · ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו: (ז) והקימותי את בריתי · ומה היא הברית להיות לך לאלהים: לאחוזת עולם · ושם אהיה לכם לאלהים אבל הדר בחוצה לארץ כמו שאין לו אלוה: (ט) ואתה · ויו זו מוסף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו המול לכם וגו': (י) ביני וביניכם וגומ' · אותם של עכשיו: ובין זרעך אחריך · העתידין להולד אחריך: המול · כמו להמול כמו שאתה אומר עשות כמו לעשות: (יא) ונמלתם · כמו ומלתם והנו"ן בו יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כגון נ' של נשך ונ' של נושא (ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יתפעל כמו ונפשם יאכל:) (כרש"י ישן איכו) (יב) יליד בית · שילדתו שפחה בבית מקנת כסף · שקנאו משנולד: (יג) המול ימול יליד ביתך · כאן כפל עליו ולא אמר לשמנה ימים

יונתן

מדיתי לערו' פי' כמו שערור גדולתו במדבר הך גידולו יהי במדבר והן אית' ברכה דחמי . ולא מתחמי פי' רואה ואין נראה ועיין בגירסת רש"י החדשה שהעתקתי לפניך:

ירושלמי

דחמית בצערי דרש ג"כ מלת ותקרא לשון הודאה כמו ויקרא בשם ה' שהוא ל' תפלה ודרש מלת ב ראה שרא' שק"בה בצערה: ואמרת הא לחוד פי' שאמרה שעליה נגלה השם לבדה ביחידו' כמו היך בתר דאתגלי' על שר' ריבונתי כלומר כמו שנגלה עליה כשנגל' על שרה גבירתה לא זו אף זו' הכא אליה לבדד נגלה ולכי דרש ברכה: והוי שלים בבישרך ר"ל שלא תחשב המילה למום אלא אדרבה אפי' בבשרך הוי שלים וק"לאו רבה מתחלה הייתי שליט במעשים בנשמ' ועתה שלם בבשרך ·

עולם : יד וערל זכר אשר לא ימול את בשר
ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי
הפר : ס טו ויאמר אלהים אל אברהם שרי
אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה
שמה : טז וברכתי אתה וגם נתתי ממנה
לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה
יהיו : יז ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר
בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת
תשעים שנה תלד : יח ויאמר אברהם אל
האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך : יט ויאמר
אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת
את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית
עולם לזרעו אחריו : כ ולישמעאל שמעתיך
הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו
במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי
גדול : כא ואת בריתי אקים את יצחק אשר
תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת : כב
ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם : כג
ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי
ביתו ואת כל מקנת כספו כל זכר באנשי בית
אברהם וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה
כאשר דבר אתו אלהים : כד ואברהם בן
תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו : כה
וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמלו את
בשר ערלתו : כו בעצם היום הזה נמול
אברהם וישמעאל בנו : כז וכל אנשי ביתו
יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו :

פ"ד מן ל"ב פתח דספ באתנח · ד' חסר י' בתר' כתורה · אק' מטריק' אשר קדם יליד מכתן · מפטיר · י' נמל' · פ' בספר · ל' וחסר

ומפטירין כישעיה סימן מ' ותאמר ציון עזבני יי':
קכ"ו · מ"לו · סימן ד' · מבכ"דב · סימן

ותהי קימי בבשרכון לקים עלם : וערל דכורא
דלא יגזר ית בשרא דעורלתיה וישתיצי אנשא
ההוא מעמיה ית קימי אשני : ואמר יי לאברהם
שרי אתתך לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה
שמה : ואבריך יתה ואף יהבית מינה לך בר
ואבריכינה ותהי לכנשן ומלכין דשליטין
בעממיא מינה יהון : ונפל אברהם על אפוהי
וחדי ואמר בלביה הלבר מאה שנין יהי ולד
ואם שרה הבת תשעין שנין תליד : ואמר
אברהם קדם יי לוי ישמעאל יתקיים קדמך :
ואמר יי בקושטא שרה אתתך תליד לך בר ותקרי
ית שמיה יצחק ואקים ית קימי עמיה לקים
עלם לבנוהי בתרוהי : ועל ישמעאל קבילית
צלותך הא ברכית יתיה ואפשית יתיה ואסגית
יתיה לחדא לחדא תרין עשר רברבין יוליד
ואתניניה לעם סגי : וית קימי אקים עם יצחק
דתוליד לך שרה לזמנא הדין בשתא אוחרנתא :
ושיצי למללא עמיה ואסתלק יקרא דיי מעלוהי
דאברהם : ודבר אברהם ית ישמעאל בריה וית
כל ילידי ביתיה וית כל זביני כספיה כל דכורא
באנשי בית אברהם וגזר ית בשרא דעורלתהון
בכרן יומא הדין כמא דמליל עמיה יי : ואברהם
בר תשעין ותשע שנין כד גזר בשרא דעורלתיה :
וישמעאל בריה בר תלת עשרי שנין כד גזר ית
בשרא דעורלתיה : בכרן יומא הדין איתגזר
אברהם וישמעאל בריה : וכל אנשי ביתיה ילידי
ביתא וזביני כספא מן בני עממיא אתגזרו
עמיה :

פ פ פ

יח

וירא
אליו יהוה באלני ממרא
והוא ישב פתח האהל
כחם היום : ב וישא
עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו

וירא

א חסרים את · ובכה שלשם · יבני' אלו · מכלל נכרים · ורפאל

ואתגלי
ליה יי במישרי ממרא והוא
יתיב בתרע משכנא כמיחם
יומא : וזקף עינוהי וחזא
והא תלתא גוברין קימין
עלוהי

ללמדך שיש יליד בית נמול לאחר שמונה ימים כמו שמפורש במסכת שבת : (יד) וערל זכר · כאן למד
שהמילה באותו מקום שהוא ניכר בין זכר לנקבה : אשר לא ימול · משיגיע לכלל עונשין ונכרתה אבל אביו
אין ענוש עליו כרת אבל עובר בעשה : ונכרתה הנפש · הולך ערירי ומת קודם זמנו : (טו) לא תקרא
את שמה שרי · דמשמע שרי לי ולא לאחרים כי שרה סתם שתהא שרה על כל : (טז) וברכתי אותה :
ומה היא הברכה שחזרה לנעוריה שנאמר היתה לי עדנה : וברכתיה · בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום
משתה של יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בננו הוא והביאה כל אחת בנה עמה והניקתם
לא הביאום וכיצד הניקה את כלם הוא שנאמר היניקה בנים שרה ב"ר רמוז במקצת : (יז) ויפול אברהם על
פניו ויצחק · זה ת"א לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה
ולגלגה וזהו שהקפיד הקדוש ברוך הוא על שרה ולא הקפיד על אברהם : הלבן · יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה
נגליתי הרואה אתה אף זו היא קיימא וכך אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקדוש ברוך הוא עושה לי ואם
שרה הבת תשעים שנה · היתה ראויה לילד ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם
נתמעטו

בבישרכון לקים עלם : וערל וערלאה דכוראה דלא יגזר ית בשרא דעורלתיה ואין לית ליה מן דיגזר וישתיצי בר נשא ההוא מעמיה ית קיימי אשני : ויאמר ואמר יי לאברהם שרי אנתתך לא תהי קרי ית שמה שרי ארום שרה שמה : וברכתי ואבריך יתה בגופה ואף איתן מנה לך בר ואברכיניה ביה ותהי לכנשין ומלכין שליטין בעממיא מינה יהון : ויפל ונפל אברהם על אנפוי ותמה ואמר בליביה הלבר מאה שנין יהי וולד ואין שרה הברת תשעין שנין תוליד :

ויאמר ואמר אברהם קדם יי הלואי ישמעאל יתקיים ויפלח קומך : ויאמר ואמר יי בקושטא שרה אנתתך תליד לך בר ותקרי ית שמיה יצחק ואקים ית קיימי עמיה לקים עלם לבנוי בתרוי : ולישמעאל ועל ישמעאל קבילית צלותיך הא בריכית יתיה ואפיש יתיה ואסגי יתיה לחדא לחדא תריסר רברבין יוליד ואתניניה לעם סגי : ואת וית קימי אקיים עם יצחק דתוליד לך שרה בזמנא הדין בשתא אוחרנתא : ויכל ופסיק מלמללא עמיה ואסתלק יקרא דיי מעלוי אברהם : ויקח ודבר אברהם ית ישמעאל בריה וית כל מרביני ביתיה וית כל זביני כספיה כל דכורא באינשא ביתא דאברהם וגזר ית בשרא דעורלתהון בכרן יומא הדין כמא דמליל עמיה יי : ואברהם ואברהם בר תשעין ותשע שנין כד גזר בשרא דעורלתיה : בעצם בכרן יומא הדין בארבעת עשר שנין גזר אברהם וישמעאל בריה : וכל וכל אינשי ביתיה מרביני ביתא וזביני כספא מן בר עממין אתגזרו עמיה :

ירושלמי

ואתרכין אברם על אפוי ותמה :

פ פ פ

וירא

ואתגלי עלוהי יקרא דיי בחיזוי ממרא והוא מרע מכיבא דמהולתא יתיב תרע משכנא לתוקפא דיומא :

וישא וזקף עינוי וחמא והא תלתא מלאכין בדמות גוברין קיימין קומוי דאשתלחו לצרוך תלת מיליא ארום לית אוושר למלאכא דשירותא דמשתלחא למיתיר מן מילא חד חד אתא למבשרא יתיה דהא שרה ילדה בר זכר וחד אתא למשזבא ית לוט וחד אתא למיהפך ית סדום וית עמורה וכד חמינון רהט לקדמותהון מתרע משכנא

ירושלמי

א תלתא מלאכיא אשתלחו לות אבונן אברהם ותלתיהון אשתלחין לתלת מילין ארום לית איפשר לחד מן מלאכי מרומא דישתלח בידיה יתיר מן מילא חדא מלאכיא קדמאה אשתלח לבשרא לאבונא אברהם דהא שרה ילדה ליצחק מלאכא תיניינא אשתלח לשזבא ית לוט

נתמעטו השנים מכר וכא הקשה כח בעולם וכא ולמד מי דורות שמכח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן כני ס' וכני ע' : (יח) לו ישמעאל יחיה · הלואי שיחיה ישמעאל איני כדי לקבל מתן שכר כזה : יחיה לפניך · יחיה ביראתך כמו התהלך לפני פלח קדמי : (יט) אבל · לשון אמתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו אבל בן אין לה : וקראת את שמו יצחק · על שם הצחוק · דבר אחר על שם הי' נסיונות וצ' שנה של שרה וח' ימים שנמול וק' שנה של אברהם : (ס"א ואת בני יתי למה נאמר כבר כתי' ואתה בריתי תשמור אתה וזרעך וגו' אלא לפי שאומר הקימותי וגו' יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום תלמוד לומר והקימותי את בריתי אתו ולא פס אחרים ואת בריתי אקים את יצחק למה נאמר אלא למד שהיה קדוש מבטן · דבר אחר אמר רבי אבא מכאן למד קל וחומר בן הגבירה מבן השפחה שאמר כתיב כי הנה ברכתי אותו והרביתי והפרתי אתו זה ישמעאל וקל וחומר ואת בריתי אקים יצחק : (כ) את בריתי · ברית המילה תהא מסורה לזרעו ליצחק : (כא) שנים עשר נשיאים · כעננים יכלו כמו נשיאים ורוח : (כב) מעל אברהם · לשון נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום : (כג) בעצם היום · בו ביום שנצטווה ביום ולא בלילה לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אלו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום : וימל · לשון ויפעל : בהמולו · בהפעלו · כמו בהבראם : (כד) בהמולו את בשר ערלתו · (ס"א נטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורצה לחתוך והיה מתיירא שהיה זקן מה עשה הקדוש ברוך הוא שלח ידו ואחז עמו שנאמר וכרות עמו הברית לו לא נאמר אלא עמו ב"ר רש"י ישן : באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך על ידי המצות אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את בראשית רבה : (כו) בעצם היום הזה · שמלאו לאברהם צ"ט שנה ולישמעאל י"ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו :

חסלת לך לך

וירא.

(א) אליו · לבקר את החולה : אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו : באלוני ממרא · הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו · יושב · ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב

יונתן

ואף לית ליה אלין דיגזר פי' אפי' מי שאין לו מוהל ולא כימול בשיני' למוהלין צריך לימול עצמו · ואם לאו חייב כרת · ואברך יתה בגופה אמר ברש"י בגוף סדים · ויפלח קומך פי' ויעבוד קדמך דהיינו ביראתך כמו שפי' רש"י תליפר רברבין כו' זמיין ברש"י זירא בפסוק גם היא וכו' ואבל כולם הענין כי את זה לעומת זה עשה אלקים י"ב שבטי יה נגד י"ב גבולי אלכסון מקטר דקדוק וכן להפך : ובכל ידוע לאת מרע · פי' חולה. לשון שביב. מרע מכיבא פי' מכאב דמיל ובדאית' פי' השוכר את הפועל דינו שליבי : למילתו היה וכן בפ"רא מלאכים בדמו' גוברי ג' מלאכים כדמו' אנשי' עומדי' לפני וככל בב"מ פי בכ"ל ניג' אומר פי' דלכן כאלו שלשם כי ב"א למלאך הפרת שיכולת ניוח תדברי בפנ

וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו
ארצה : ג ויאמר אדני אם נא מצאתי חן
בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך : ד יקח
נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת
העץ : ה ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר
תעברו כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו כן
תעשה כאשר דברת : ו וימהר אברהם
האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח
סלת לושי ועשי עגות : ז ואל הבקר רץ
אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער
וימהר לעשות אתו : ח ויקח חמאה וחלב
ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד
עליהם תחת העץ ויאכלו : ט ויאמרו אליו
איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל : י
ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן
לשרה אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא
אחריו : יא ואברהם ושרה זקנים באים
בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים : יב
ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה
לי עדנה ואדני זקן : יג ויאמר יהוה אל
אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם
אלד ואני זקנתי : יד היפלא מיהוה דבר
למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן : טו
ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה
ויאמר לא כי צחקת : טז ויקמו משם
האנשים

עלוהי וחזא ורהט לקדמותהון מתרע משכנא
וסגיד על ארעא : ואמר יי אם כען אשכחית
רחמין קדמך לא כען תעיבר מעל עבדך : יסבון
כען זעיר מיא ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות
אילנא : ואסב פיתא דלחמא וסעודו לבכון
בתר כן תעיברון ארי על כן עברתון על עבדכון
ואמרו כן תעביד כמא דמלילתא : ואוחי
אברהם למשכנא לות שרה ואמר אוחי תלת
סאוין קימחא דסולתא לושי ועבידי גריצן :
ולות תורי רהט אברהם ונסיב בר תורי רכיך
וטב ויהב לעולמא ואוחי למעבד יתיה : ונסיב
שמן וחלב ובר תורי דעבד ויהב קדמיהון והוא
משמש עליהון תחות אילנא ואכלו : ואמרו
ליה אן שרה אתתך ואמר הא במשכנא : ואמר
מיתב איתוב לותך בעידן דאתון קיימין והא בר
לשרה אתתך ושרה שמעת בתרע משכנא והוא
אחורוהי : ואברהם ושרה סיבו עאלו ביומין
פסק מלמהוי לשרה אורח כנשיא : וחייכת שרה
במעהא למימר בתר דסיבית תהי לי עולימו
ורבוני סיב : ואמר יי לאברהם למא דנן חייכת
שרה למימר הברם בקושטא אליד ואנא סבית :
היתכסי מן קדם יי פתגמא לזמן אתוב לותך
בעידן דאתון קיימין ולשרה בר : וכדיבת
שרה למימר לא חייכית ארי דחלת ואמר לא
ברם חייכת : וקמו מתמן
גובריא

כהן
הוס ליה
למימר קחו
מכאן רמז
שבעל הבית
בוצע :
ואקחה ר"ת
למפרע התר
חגורה קודם
אכיל ושתים
ס'קמח וסי'
שמואל סליא
בחירא רפט
נאסכת ח
תוכמא .

לוי
ויאכלו והדר
ויאמרו כמו
למה שאמרו
אין משיחין
בסעודה :
כלם חסר :
ארח כנשים
סופי תיבות
וראשי תיבו'
בגי' נדה :
חד מי"א
בתחלת דפ"פ
דבראשית :

ישראל

שני
ל' וחסר
על מנין מרו'
סופי תיבות
מיל דשיעור
לוים מיל
הלך עמם
לשלחם .

ואני אעמוד ואתה תיתן לבנך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים והן יושבין שנאמר אלהים נצב בעדת אל : פתח האהל . לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו : כחום היום . הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים עליו בדמות אנשים : (ב) והנה שלשה אנשים . אחד לבשר את שרה ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות . תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים ויאכלו ויאמרו אליו ובבשורה נאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר, לבלתי הפכי . ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט הוא שנאמ' ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל : נצבים עליו . לפניו : (כמו ועליו מטה מנשה .) אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים : וירא . מהו וירא וירא שני פעמים . הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הגיר' ברש"י ישן) בבבא מציעא כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם כד חזיוה דהוה שרי ואסר פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם : (ג) ויאמר אדני אם נא וגו' . לגדול שבהם אמר וקראם כלם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא חול . דבר אחר קודש הוא והיה אומר להקדוש ברוך הוא להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים ואף על פי שכתו' אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אצל לא ידון רוחי באדם שנכתב אחר ויולד נח וא"א לומר אלא אם כן קודם גזירת כ' שנה ושתי הלשונות בב"ר : (ד) יוקח נא . על ידי שליח והקב"ה שלם לבניו על ידי שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע : ורחצו רגליכם . כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"א לביתו . אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם : תחת העץ . תחת האילן : (ה) וסעדו לבכם . בתורה בנביאים ובכתובים מצינו דפתא סעדתא דלבא . בתורה וסעדו לבכם . בנביאים סעד לבך פת לחם . בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד . אמר רבי חמא לבבכם אין כתיב אלא לבכם מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים : אחר תעבורו . אחר כן תלכו : כי על כן עברתם . כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי . כי על כן . כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא כי על כן באו בצל קורתי כי על כן ראיתי פניך . כי על כן לא פתחים . כי על כן ידעת חנותנו : (ו) קמח סלת . סלת לעוגות קמח לעמלן של טבחים לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמא : (ז) בן בקר רך וטוב . ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל : אל הנער . זה ישמעאל לחנכו במצות : (ח) ויקח חמאה וגו' . ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח נשים
אותו

משכנא וסגיד על ארעא : ויאמר ואמר בבעו ברחמין מן קדמך יי אין כדון אשכחית חינא קומך לא כדון תסלק איקר שכנתך מעילוי עבדך עד דאיכנוס עבוריא תחות אילנא : ויקחה ואסב סעיד דלהם וסעידו לבכון ואודו לשום מימרא דיי ובתר כדין תעבירון ארום בגין כדין באישון שירותא אזדמנתון ועברתון על עבדכון בדיל למסעוד ואמרו יאות מלילתא עביד כפתגמך : וימהר ואוחי אברהם למשכנא לות שרה ואמר אוחאי תלת סאין סמידא דסולתא פתוכי ועבידי גריצן : ואל ולבקרותא רהט אברהם ונסב בר תורי רכיך ושמין ויהב לעולימא ואוחי למעבדי תבשילין : ויקח ונסיב לוואי שמין וחלב ובר תורי דעבד עולימא תבשילין וסדר קדמיהון כאורח הילכת ברית עלמא והוא משמש קדמיהון ואינון יתבין תחות אילנא ודמי ליה כאלו אכלין : ויאמרו ואמרו ליה האן שרה אנתתך ואמר הא היא במשכנא : ויאמר ואמר חד

לוט מגו הפיכתא מלאכא תליתאה אשתלח למהפך לסדום ועמרא אדמה וצבוים בגין כן הוה פתגם נבואה מן קדם יי לות אברהם צדיקא ואתגלי עילויה מימרא דיי במישרי חוזא והוא הוה יתיב בתרע משכנא מתחמם מן גזירותיה לתוקפא דיומא :

ואמר מחזור אחזור לוותך כעידן הדין דאתון קיימין והא בר דכר לשרה אתתך ושרה הוות שמעת לתרע משכנא וישמעאל הוה קאים מן בתרא :

וחייכת שרה בלבה למימר בתר דסבית איפשר דאחזור ליומי טליותי למהוה לי עידוי ואברהם סיב :

ואדיקו :

ויי במימריה אמר המכסי אנא מאברהם רחמי ית מה דאנא עביד הואיל וכרכא דסדום בגו מתנתא די יהבית ליה דינא הוא דלא נפיק יתה עד זמן דאודע יתיה :

אתגלי

מנהון מיתב איתוב לותך לשתא דאתיא ואתון קיימין והא בר לשרה אנתתך ושרה הוות שמעא בתרע משכנא וישמעאל קאי בתריה וציית מה דאמר מלאכא : ואברהם ואברהם ושרה סבין עלו ביומי פסק מלמהוי לשרה אורח סובתא כנשיא : ותצחק ותמהת שרה בליבה למימר בתר די סיבית הוי לי עדויין ורבוני אברהם סיב : ויאמר ואמר יי לאברהם למה דנן גחכת שרה למימר הברם בקשוט אוליד ואנא סבית : היפלא האפשר דיתכסי מן קדם יי מדעם לזמן הגא איהוב לותך בעידנא הדין ואתון קיימין ולשרה בר : ותכחש וכפרת שרה למימר לא תמהית ארום דחילת ואמר מלאכא לא תדחלין ארום בקושטא גחכת : ויקומו וקמו מתמן מלאכייא דהוו מדמיין לגבריא דין דבשר ית שרה סליק לשמי מרומא ותרין מנהון אודיקו על אנפי סדום ואברהם

אותו היום ונטמאת העיסה : חמאה . שומן החלב שקולטין מעל פניו : ובן הבקר אשר עשה . אשר תקן קימא שתיקן אמטי ואייתי קמייהו : ויאכלו . נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג : (ט) ויאמרו אליו . נקוד על איו שבאליו ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם האכסניא שלו . לאיש על האשה ולאשה על האיש . בב"מ אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה . א"ר יוסי בר' חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה : הנה באהל . צנועה היא : (י) כעת חיה כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן כעת אלא כעת בעת חיה כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כלכם שלמים וקיימים : שוב אשוב . לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך יי' הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחות של מקום אמר לו כן בר"ה : (ס"א אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל אני כ"ו שהיום חי ומחר מה בין חיוכין מת למועד הזה וגו') ונוא אחריו . הפתח היה אחר המלאך . (יא) חדל להיות . פסק ממנה : אורח כנשים . אורח כדות : (יב) בקרבה מסתכלת במעיה ואמרת אפשר הקרבים הללו טעונין ולד השדים הללו שצמקו ומושכין חלב תמוהה . עדנה . צחצוח בשר ולשון משנה משיר את השער ומעדן את הבשר . ד"א לשון עידן זמן וסת נדות : (יג) האף אמנם הגם אמת אלד . ואני זקנתי . שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן : (יד) היפלא . כתרגומו היתכסי וכי שום דבר מופלא ומופרד מכוסה ממני מלעשות כרצוני : למועד . לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת (טו) כי יראה כי צחקת . הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה . לפי שיראה והשני משמש בלשון אלא ויאמר לא כדברך הוא אלא צחקת . שאמרו רבותינו כי משמש בד' לשונות אי דילמא אלא דהא : (טז) וישקיפו . כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת

סרוגו

יונתן עיכוריא פי' העוכריס ושפי' ודעתו בלפי' רש"י שאמר להק"בה וכו' עד שיכניס כאורחי' וכו באמו' שרית פי' כותן הסעודה וכו תו' עלם כאישן מסיק קרינותה ואודו פי' ברכת המזון ולבקרותא פי' מקום שעומדים השוורים לוואי שמן פי' מהר"ד חמאה ור"ל שהוא שומן החלב ורמז בלווי מלשון ונלוו ר"ל נדבק בחלב כאורח הלכת כולו פי' כסדר העולם ור"ל דס"ל קמא קמא תיקן ועיין ברש"י או כ"ל ע"ד כסדר ברית העולם שהתחלתים אסור אכילת בשר ולכן נתן לפניהם שיאכלו תחלה מאכלו'וק"ל אורח סובתא כמו שאוכין'ופי' טומא ורבונו אורח נדה אי פי' שחדל לגבר אורח נשי' זקינות שאין הוסת ולע"ז פי' מלה סובתא זקנה וזקן ראשון

ל' וחסר על
פני סדוס
קופי
חיבות מיל
דשיעור
לויה מיל
בילך עמהם
לשלחם ·
אחריו
אחבכיו סופי
תיבות תורה

כי רבה בגי'
בקט' ריבה ·

יח ומלין
מקון סופרי'

ג' וחסר

ג' חסר

האנשים וישקפו על פני סדם ואברהם הלך
עמם לשלחם: יז ויהוה אמר המכסה אני
מאברהם אשר אני עשה: יח ואברהם היו
יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ:
יט כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת
ביתו אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה
ומשפט למען הביא יהוה על אברהם את אשר
דבר עליו: כ ויאמר יהוה זעקת סדם ועמרה
כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד: כא
ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי
עשו כלה ואם לא אדעה: כב ויפנו משם
האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עמד לפני
יהוה: כג ויגש אברהם ויאמר האף תספה
צדיק עם רשע: כד אולי יש חמשים צדיקם
בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען
חמשים הצדיקם אשר בקרבה: כה חללה
לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע
והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל הארץ
לא יעשה משפט: כו ויאמר יהוה אם אמצא
בסדם חמשים צדיקם בתוך העיר ונשאתי לכל
המקום בעבורם: כז ויען אברהם ויאמר הנה
נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר:
כח אולי יחסרון חמשים הצדיקם חמשה
התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא
אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה: כט
ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שם
ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים: ל
ויאמר אל נא יחר לאדני ואדברה אולי ימצאון
שם שלשים ויאמר לא אעשה אם אמצא שם
שלשים: לא ויאמר הנה נא הואלתי לדבר
אל אדני אולי ימצאון שם עשרים ויאמר לא
אשחית בעבור העשרים: לב ויאמר אל נא
יחר

גובריא ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם אזיל
עמהון לאלוויותהון: ויי אמר המכסי אנא
מאברהם דאנא עביד: ואברהם מיהוא יהוי
לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה כל עממי ארעא:
ארי גלי קדמי בדיל דיפקיד ית בנוהי וית
אנש ביתיה בתרוהי ויטרון אורחן דתקנן קדם
יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דייתי יי על
אברהם ית דמליל עלוהי: ואמר יי קבילת
סדום ועמורה ארי סגיאת וחובתהון ארי תקיפת
לחדא: איתגלי כען ואידון הכקבלתהון דעלת
לקדמי עבדו אעביד עמהון גמירא אם לא
תייבין ואם תיבין לא אתפרע: ואתפניאו
מתמן גובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כען
משמש בצלו קדם יי: וקריב אברהם ואמר
הברגז תשיצי זכאה עם חייבא: מאים אית
חמשין זכאין בגו קרתא הברגז תשיצי ולא
תשבוק לאתרא בדיל חמשין זכאין די בגוה:
קושטא איגון דינך מלמעבד כפתגמא הדין
לשיצאה זכאה עם חייבא ויהי זכאה כחייבא
קושטא איגון דינך דדאין כל ארעא לא יעביד
דינא: ואמר יי אם אשכח בסדום חמשין
זכאין בגו קרתא ואשבוק לכל אתרא בדילהון:
ואתיב אברהם ואמר הא כען אסגיתי למללא
קדם יי ואנא עפר וקטם: מאים יחסרון מחמשין
זכאין חמשא התחבל בחמשא ית כל קרתא
ואמר לא אחבל אם אשכח תמן ארבעין וחמשא:
ואוסיף עוד למללא קדמוהי ואמר מאים
ישתכחון תמן ארבעין ואמר לא אעביד גמירא
בדיל ארבעין: ואמר לא כען יתקף קדם יי
ואמליל מאים ישתכחון תמן תלתין ואמר לא
אעביד גמירא אם אשכח תמן תלתין: ואמר
הא כען אסגיתי למללא קדם יי מאים ישתכחון
תמן עסרין ואמר לא אחביל בדיל עסרין: ואמר
לא

תרגם לרחמים: לשלחם. ללוותם כסבור אורחים הם: (יז) המכסה אני. בתמיה אשר אני עושה בסדום לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו. אני נתתי לו את הארץ הזאת וה' כרכין הללו שלו הן שנאמר גבול הכנעני מצידון באכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי אותו אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי: (יח) ואברהם היו יהיה. מדרש אגדה זכר צדיק לברכה שהזכירו ברכו. ופשוטו כי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו. לשון חבה כמו מודע לאישה ואת בועז מודעתנו והידעתיך בשם ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון: יצוה לשון הווה כמו ככה יעשה איוב. (ע"פ ייי יחנו) למען הביא. כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך יי' כדי שיביא יי' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת: (כ) ויאמר יי' אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו: כי רבה. כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבי"ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפיר' מסי שמתח כתב הנה שבה יבמתך: (כא) ארדה
נא

ואברהם אזיל עמהון לאלוואיהון : ויי אמר ויי אמר במימריה לית אנא מכסי מן אברהם מה דאנא עביד ומן דינא הוא דלא נעביד עד דנודע יתיה :

ואברהם ואברהם עתיד דיהי לעם רב ותקיף ויתברכון בדיליה בזכותיה כל עממי ארעא : כי ארום גלי קדמי חסידותיה בגין דיפקד ית בנוי וית אינש ביתיה בתריה ויטרון ארחן דתקנן קדם יי למעבד צדקתא ודינא בגין דייתי יי עילוי דאברהם ית דמליל עלוי : ויאמר ואמר יי למלאכי שירותא קבילת סדום ועמורה דאניסין מסכנין וגזרין דכל דיהיב פתא לעניא ייקד בנורא ארום סגיאת וחובתהון ארום תקיפת לחדא : ארדה אתגלי כדון ואחמי הא כקבילתא דריבא פליטית דעלת קומוי עבדו גמירא הינון חייבין ואם עבדין תתובא הלא הינון קדמי זכאין כמא דלא ידעית ולא אתפרע : ויפנו ואתפניאו מתמן מלאכיא דדמין לגובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כדון בעי רחמין על לוט ומשמש בצלו קדם יי :

ירושלמי

אתגלי כען ואחמי הא כקבלתהון דעמא הסדום ועמורה סלקת קדמוי כליה עבדו גמירא אינון חייבין מדמין אינון בנפשתיהון דילמא לית עובדיהון בישיא גלן קדמוי ואין בעו למעבד תתובא הא אינון יהבין כדלא ידעתינון :

יגש וצלי אברהם ואמר הרוגזך שציא זכאי עם חייב : אולי מאים אית חמשין זכאין בגו קרתא דיצלון קדמך עשרה לכל קרווא כל קבל חמשא קוריין סדום ועמורה אדמה וצבויים וזוער הרוגזך שציא ולא תשבוק לאתרא בגין זכוות חמשין זכאין דבגווה : חלילה חולין הוא לך למעבד כפתגמא הדין למקטל זכאי עם חייב ויהי זכאי היך חייב חולין הוא לך האפשר [illegible]ן דדאין כל ארעא לא יעבד דינא : ויאמר ואמר יי אין אשכח בסדום חמשין זכאין בגו קרתא דיצלון קדמי ואשבוק לכל ארעא בגינהום :- ויען ואתיב אברהם ואמר בבעו ברחמין הא כדון שריתי למללא קדם יי ואנא מתיל לעפר וקטם : אולי מאים חסרין מן חמשין זכאין חמשא התחביל בגין חמשא דחסרין לזוער ית כל קרתא ואמר לא איחבל אין אשכח תמן ארבעין וחמשא :

ויוסף ואוסיף תוב למללא קודמוי ואמר מאין ישתכחון תמן ארבעין עשרא עשרא לכל קרתא לארבעת קוריין וזוער דחובהא קלילין שבוק לה בגין רחמך ואמר לא אעביד גמירא בגין זכוות ארבעין : ויאמר ואמר לא כדון יתקוף רוגזא דריבון כל עלמיא יי ואמליל מאים ישתכחון תמן תלתין דיצלון עשרא עשרא לכל קרתא לתלת קוריין וצבויים וזוער שבוק להום בגין דהמך ואמר לא אעביד גמירא אין אשכח תמן תלתין : ויאמר ואמר בבעו ברחמין הא כדון שריתי למללא קדם רבון כל עלמיא יי מאים ישתכחון עשרין דיצלון עשרא עשרא לתרתין קוריין ולתלת שבוק להום בגין רחמך ואמר לא איחבל בגין זכוות עשרין : ויאמר ואמר בבעו ברחמין מן קדמך לא כדון יתקוף

כא : לעד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה • ד"א ארדה נא לסוף מעשיהם : הכצעקתה : של תדינה : הבאה אלי עשו · וכן עומדים במרדם כלה אני עושה בהם · ואם לא יעמדו במרדן אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן · וכיוצא בו מצינו במקום אחר ועת' הורד עדייך מעליך ואדעה מה אעשה לך · ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפרידם זה מזה ורבותינו דרשו הכצעקתה צעקת ריבה אחת שהרגו מיתה משונה על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק : (כב) ויפנו משם · ממקום שאברהם ליוום שם : ואברהם עודנו עומד לפני יי' · והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקדוש ברוך הוא בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב ויי' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה : (כג) ויגש אברהם · מצינו הגשה למלחמה ויגש יואב וגו' · הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה · והגשה לתפלה ויגש אליה הנביא · ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה : האף תספה · גם תספה לתרגום של אונקלוס שתרגומו לשון רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע : (כד) אולי יש חמשים צדיקים · עשרה צדיקים לכל כרך וכרך כי ה' מקומות יש : חלילה לך · ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים חלילה לך (כה) חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנותו שוטף צדיקים ורשעים כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה : כדבר הזה · לא הוא ולא כיוצא בו · חלילה לך · לעולם הבא : השופט כל הארץ · נקוד בחטף פתח ה' של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת : (כו) אם אמצא בסדום וגו' · לכל המקום ולכל הכרכים לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב : (ואולי רצית כמו ויואל משה : ואנכי עפר ואפר וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על נמרוד אולי רחמיך אשר עמדו לי :) (כח) התשחית בחמשה · והלא הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם : (כט) אולי ימצאון שם ארבעים · וימלטו ד' הכרכים · וכן ל' יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או י' יצילו אחד מהם : אולי ימצאון שם עשרה · על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו ח' נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם ועל ט' על ידי צרוף כבר בקש ולא מצא : (ל) וילך יי' וגו' · כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין : ואברהם שב למקומו · נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים סדומה

יונתן

דאניסין וכו' פי' מדחקי' העני' : לתלאכי שירותא פי' מלאכי ברית או מלאכים שאומרים שירה לפני הב"ית בקבלה דריבא פלטית פי' צעקת נערה ש' שמה פליטית והיתה בת לוט וכתוב בתלמוד ושרפוה ע"י תקונם כנ"ל ופי' מלת קבילית צעקה לשון קובלנא ודייק הצעקה פי' א' וכל מעשה זה כפ"רא :

ירושלמי

כליה עבדו גמירא כו' מדמין אינון וכו' פירש אם עשו ועמדו במרדן כלוי' גמור' הן חייבים ואין כעו פירוש ואם רוצים לשוב סרו לא אדעם כלומר אעשה כלא ידעתי אכפר להם וכפ"ו מלת לא דבק למלת אדעם מש"כ לפי דרך ראשון שלא פי' נחם לא אדעם כלשון כתיים ופי' סכורי' שלא אדע מעשיהם ודוק

יחד לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם
עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה : לג
שלישי וילך יהוה כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם
בל אורייתא חסר יט שב למקמו : א ויבאו שני המלאכים סדמה
בערב ולוט ישב בשער סדם וירא לוט ויקם
לקראתם וישתחו אפים ארצה : ב ויאמר
בלם קמץ כר מן א' פתח וסוף זה ל' פתח ד' מלא הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו
ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם
ויאמרו לא כי ברחוב נלין : ג ויפצר בם מאד
ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה
ומצות אפה ויאכלו : ד טרם ישכבו ואנשי
העיר אנשי סדם נסבו על הבית מנער ועד זקן
כל העם מקצה : ה ויקראו אל לוט ויאמרו
לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם
אלינו ונדעה אתם : ו ויצא אלהם לוט
פתח דספרא הפתחה והדלת סגר אחריו : ז ויאמר אל נא
אחי תרעו : ח הנה נא לי שתי בנות אשר
לא ידעו איש אוציאה נא אתהן אליכם ועשו להן
כטוב בעיניכם רק לאנשים האל אל תעשו דבר
ותילוס' גם פגע כו' כי על כן באו בצל קרתי : ט ויאמרו גש
הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט
עתה נרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו
לשבר הדלת : י וישלחו האנשים את ידם
בן מלאים בתורה ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת
סגרו : יא ואת האנשים אשר פתח הבית
הכו בסנורים מקטן ועד גדול וילאו למצא
יד חסר הפתח : יב ויאמרו האנשים אל לוט עד מי
לך פה חתן ובניך ובנתיך וכל אשר
לך בעיר הוצא מן המקום : יג כי משחתים
אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני
יהוה וישלחנו יהוה לשחתה : יד ויצא
לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו
כ' דגש הכד צאו מן המקום הזה כי משחית יהוה את
העיר ויהי כמצחק בעיני חתניו : טו וכמו
השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום
ל' חסר קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאת פן
תספה

לא כען יתקף קדם דיי ואמליל ברם זמנא הדא
מאים ישתכחון תמן עסרא ואמר לא אחביל בדיל
עסרא : ואסתלק יקרא דיי כד שצי למללא עם
אברהם ואברהם תב לאתריה : ועאלו תרין
מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרע דסדום
וחזא לוט וקם לקדמותהון וסגיד על אפוהי על
ארעא : ואמר בבעו כען רבוני זורו כען לבית
עבדכון וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון ותהכון
לאורחתכון ואמרו לא אלהן ברחובא נבית :
ואתקיף בהון לחדא וזרו לותיה ועלו לביתיה
ועבד להון משתיא ופטיר אפה להון ואכלו : עד
לא שכיבו ואנשי קרתא אינשי סדום אקיפו על
ביתא מעולימא ועד סבא כל עמא מסופיה :
וקרו ללוט ואמרו ליה אן גובריא דאתו לותך
בליליא אפקינון לותנא ונדע יתהון : ונפק
לותהון לוט לתרעא ודשא אחד בתרוהי : ואמר
בבעו כען אחי לא תבאשון : הא כען לי
תרתין בנן דלא ידעו גבר אפק כען יתהן
לותכון ועיבידו להן כדתקין בעיניכון לחוד
לגובריא האילין לא תעבדון מדעם ארי על כן
עלו בטלל שריתי : ואמרו קריב להלאה ואמרו
חד אתא לאיתותבא והא דאין דינא כען נבאיש
לך מדילהון ואתקיפו בגברא בלוט לחדא וקריבו
למתבר דשא : ואושיטו גובריא ית ידיהון
ואעילו ית לוט לותהון לביתא וית דשא אחדו :
וית גובריא דבתרע ביתא מחו בשבריריא
מזעירא ועד רבא ולאיאו לאשכחא תרעא :
ואמרו גובריא ללוט עוד מאן לך הכא חתנא
ובנך ובנתך וכל דלך בקרתא אפיק מן אתרא :
ארי מחבלין אנחנא ית אתרא הדין ארי סגיאת
קבלתהון קדם יי ושלחנא יי לחבלותה : ונפק
לוט ומליל עם חתנוהי נסבי בנתיה ואמר קומו
פוקו מן אתרא הדין ארי מחבל יי ית קרתא
והוה כמחאיך בעיני חתנוהי : וכמיסק צפרא
הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית
אתתך וית תרתין בנתך דאישתכחא מהימנן
עמך.

סדומה להשחית : (א' להפוך את סדום וא' להציל את לוט והוא אותו שבא לרפאות אברהם) והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו : המלאכים : ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים : ד"א אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים ואצל לוט קראם מלאכים : בערב : וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא : ולוט יושב בשער סדום : ישב כתיב אותו היום מינוהו שופט עליהם : וירא לוט וגו' : מבית אברהם למד לחזר על האורחים : (ב) הנה נא אדוני : הנה נא אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי : דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה : סורו נא : עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו ברמשא רבה : (לינו ורחצו רגליכם . וכי דרכו
של

יונתן בן עוזיאל

יתקוף רוגזא דרבון כל עלמיא יי ואמליל ברם זמנא הדא מאים ישתכחון תמן עשרא וגהי אנא ואינון ונבעי רחמין על כל אתרא ותשבוק להום ואמר לא אחביל בגין זכוות עשרא : וילך ואסתלק יקרא דיי כד פסק למללא עם אברהם ואברהם תב לאתריה : ויבאו ואתו תרין מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא דסדום וחמא לוט וקם לקדמותהון מתרע משכנא וסגיד אנפוי על ארעא : ויאמר ואמר בבעו כדון רבוני זורו כדון מיכא ועולו לבית עבדכון וביתו ושזוגו ריגליכון ותקדמון ותהכון לארחתכון ואמרו לא ארי בשוקא נבית : ויפצר ופייס בהום לחדא וזרו לוותיה ועלו לביתיה ועבד להום משתיא ופטירי אפא להום ודמי ליה כאילו אכלין : טרם עד דלא שכיבו ואנשין רשיען דבקרתא אינשי סדום אחזרו על ביתא מטליא ועד סבא כל עמא מסיפא : ויקראו וקרו ללוט ואמרו ליה האן גובריא דעלו לוותך ליליא דין אפיקינון לוותנא ונשמש עמהון : ויצא ונפק לוותהום לוט לתרעא ודשא אחד בתרוי : ויאמר ואמר בבעו לא כדון אחוי תבאישון : הנה הא כדון אית לי תרתין בנן דלא שמישו עם גבר אנפיק כדון יתהין לוותכון ועיבידו להין כדתקין קומיכון לחוד לגובריא האילין לא תעבדון מידעם ביש ארום בגין כן עלו למיבת תחות טלל כשורא הדא דילי : ויאמרו ואמרו קריב להלא ואמרו הלא בלחודוי אתא דין לאיתותבא בינן והא איתעביד דיינא ודאי לכולנא וכדון נבאיש לך יתיר מדלהון ואתקיפו בגברא בלוט לחדא וקריבו למיתבר דשא : וישלחו ואושיטו גובריא ית ידיהון ואעילו ית לוט לוותהון לביתא וית דשא אחדו : ואת וית גובריא דבתרע ביתא מחו בחוורוריא מטליא ועד סבא ואשתלהיו להשכחא תרעא : ויאמרו ואמרו גובריא ללוט תוב מאן אית לך בקרתא קריב או אחא הכא חתנך בנך ובנתך הנפק מן אתרא : כי ארום מחבלין אנחנא ית אתרא הדין ארום סגיאת קבלתהון קדם יי ושדרנא יי לחבלותא : ויצא ונפק לוט ומליל עם חתנוי דנסיבו ברתוי ואמר קומו פוקו מן אתרא הדין ארום מחבל יי ית קרתא והוה פתגמא כתימהא כגבר מגחיך בעיני חתנוי : וכמו וכאישון מיסק קריצתא הוה למיסק ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית אינתתך וית תרתין בנתך דהשתכחן גבך דלמא תשתיצי בחובי יתבי

ירושלמי

ולוט יתיב בפילי דסדום וחמא יתהון ורהט ושאיל בשלמהון וסגיד על אפוי על ארעא : ואסחו ריגליכון וסחון בצפרא ותיזלון למשכניכון בשלם ואמרו לא ארום בפלטיות קרתא נבית : והוו מתחמיין היך אכלין והיך שתיין : ואמר להון לוט אמתינו הכא קליל זעיר עד דנבעי רחמין מן קדם יי : דלא חכמו תשמיש לגבר : בסנורים בחרבריה : וכאישון למיסק עמודא שחרא :

ונהי אנא ואינון וכו' פי' ואני וחם כתפלל שנתפלל תלוי הדבר כדגבי כח וכו' : יקרא כ"א איך שכינת ושזוגו ריגליכון פי' רחצו כיכן תי' בכמ' מקומות ועיין : ופי' מתחמיין פי' נראין כאו אוכלין ושותין ונשמש עמהון דרש ונדע תגשון וידע ותשמש כאוורורי פי' לשון עורון מלשו' רז"ל פר אלו מומין החוורוור ופרש"י חולי הוא שיפין למינו' כעין : וכאישון מיסק קריצ' פי' כעונת עליי' עמוד השחר כי כן תרגום של שחר קריצתא כמגל' ר"ה ומלת אישון פי' זמן :

של בני אדם ללון תחלה ואחר כך רוחץ · ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה רחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיבאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או ג' שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן כאבק רגליהם שיהו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואח"כ רחצו ( ) ויאמרו לא · ולאברהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול : כי ברחוב נלין · הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין : (ג) ויסור אליו · עקמו את הדרך לצד ביתו : ומצות אפה · פסח היה : (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום · כך נדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקר' ואנשי העיר אנשי רשע נקבו על הבית על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמרו שכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים · כל העם מקצה · מקצה העיר עד הקצה שאין א' מוחה בידן שאפילו צדיק אחד אין בהם : (ה) ונדעה אותם · במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש : (ח) האל · כמו האלה : כי על כן באו · כי טובה שזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי תרגום בטלל שריתי תרגום של קורת שריתא : ויאמרו גש הלאה · קרב להלאה כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו זרה הלאה הנה החצי ממך והלאה גש הלאה התמך להלן כלשון לעז טרייט"י דצ"ש ודבר נזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרב אליך אל תגע בי · נגן גשה לי ואשבה המשך לצדדין כעבורי ואשב אצלך · האחד בא לגור · אדם נכרי יחידי אתה בינינו שבאת לגור וישפוט שפוט ונעשית מוכיח אותנו : ועל שאתה מלין על האורחים אתה מלך לכך · על שאמר להם על שכנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת · דלת · הסוגרת לפתוח · פתח · הוא חלל שבו נכנסין ויוצאין : (יא) בסנורים · מכת עורון · מקטן ועד גדול · הקטנים התחילו בעבירה תחילה שנאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם : (יב) עוד מי לך פה · פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית : חתן ובניך ובנותיך · אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום : ובניך · בני בנותיך הנשואות · ומדרש אגדה עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מלין עליהם טובות קרי ביה מי לך פה · (יד) חתניו · שתי בנות נשואות היו לו בעיר : לוקחי בנותיו · שאותן שבבית ארוסות להם : (טו) ויאיצו · כתרגומו ודחיקו ·

תספה בעון העיר: טז ויתמהמה ויחזיקו
האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנתיו
בחמלת יהוה עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר:
יז ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר
המלט על נפשך אל תביט אחריך ואל תעמד
בכל הככר ההרה המלט פן תספה: יח ויאמר
לוט אלהם אל נא אדני: יט הנה נא
מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר
עשית עמדי להחיות את נפשי ואנכי לא אוכל
להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי: כ
הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא
מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי
נפשי: כא ויאמר אליו הנה נשאתי פניך
גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר
דברת: כב מהר המלט שמה כי לא אוכל
לעשות דבר עד באך שמה על כן קרא שם העיר
צוער: כג השמש יצא על הארץ ולוט בא
צערה: כד ויהוה המטיר על סדם ועל עמרה
גפרית ואש מאת יהוה מן השמים: כה
ויהפך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל
ישבי הערים וצמח האדמה: כו ותבט אשתו
מאחריו ותהי נציב מלח: כז וישכם אברהם
בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יהוה:
כח וישקף על פני סדם ועמרה ועל כל פני
ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר
הכבשן: כט ויהי בשחת אלהים את ערי
הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט
מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן
לוט: ל ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי
בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה
הוא

רביעי

יל חסר וחד בקיטור

עמך דילמא תלקי בחובי קרתא: ואתעכב ואתקיפו
גובריא בידיה וביד אתתיה וביד תרתין בנתיה
ברחס יי עלוהי ואפקוהי ואשרוהי מברא לקרתא:
והוה כד אפיק יתהון לברא ואמר חוס על
נפשך לא תסתכי לאחורך ולא תקום בכל
מישרא לטורא אשתיזב דילמא תלקי: ואמר
לוט להון בבעו כען ריבוני: הא כען אשכח
עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך די עבדת
עמי לקימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל
לאשתזבא לטורא דילמא תערעינני בישתא
ואימות: הא כען קרתא הדא קריבא למערק
לתמן והיא זעירא אשתיזב כען לתמן הלא זעירא
היא ותתקיים נפשי: ואמר ליה הא נסיבית
אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית
קרתא דבעיתא עלה: אוחי אשתיזב לתמן ארי
לא איכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן
קרא שמא דקרתא צוער: שמשא נפק על
ארעא ולוט עאל לצוער: ויי אמטר על סדום
ועל עמרה גפריתא ואשתא מן קדם יי מן
שמיא: והפך ית קירויא האילין וית כל
מישרא וית כל יתבי קירויא וצמחא דארעא:
ואסתכיאת אתתיה מבתרוהי והות קמא דמלחא
: ואקדים אברהם בצפרא לאתרא דמשמש תמן
בצלו קדם יי: ואסתכי על אפי סדום ועמורה
ועל כל אפי ארעא דמישרא וחזא והא סליק תננא
דארעא כתננא דאתונא: והוה בחבלות יי ית
קרוי מישרא ודכיר יי ית אברהם ושלח ית לוט
מגו הפכתא כד הפך ית קרויא דהוה יתיב בהן
לוט: וסליק לוט מצוער ויתיב בטורא ותרתין
בנתיה עמיה ארי דחיל למיתב בצוער ויתיב
במערתא

ודחיקו מהרוהו: הנמצאות. המזומנות לך בבית להצילם ומדרש אגדה יש וזה ישובו של מקרא: תספה. תהיה כלה. עד תום כל הדור מתורגם עד דסף כל דרא: (טז) ויתמהמה. כדי להציל את ממונו: ויחזיקו. אחד מהם היה שליח להצילו והשני להפוך סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו: (יז) המלט על נפשך. דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אל תביט אחריך. אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה נצול אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה נצול: בכל הככר. ככר הירדן: ההרה המלט. אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנאמר ויעתק משם ההרה ועכשיו היה יושב שם שנאמר אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ואף על פי שכתוב ויאהל אברם וגו' אהלים הרבה היו לו ונתעכב עד חברון: המלט. לשון הפלטה וכן כל המלטה שבמקרא אשמוזי"ר בלע"ז וכן והמליטה זכר שנשמט העובר מן הרחם. כנכור נמלטה: (יח) אל נא אדני. רבותינו אמרו שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען יי: אל נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא. לשון בקשה: (יט) פן תדבקני הרעה. כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל. וכשאבוא אצל צדיק אני כרשע. וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אצלי היה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדקת ביניהם ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה: (כ) העיר הזאת קרובה. קרובה ישיבתה נתישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה צא מהם ל"ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי צ"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח משני ר"ט והוא שנה היתה שנת הפלגה ובשנחרבה סדום.

יתבי קרתא : ויתמהמה ואשתהי ואתקיפו גובריא בידיה ובידא דאנתתיה וכידא דתרתין ברתוי כד חייסא מן קדם יי הות עלוי ואפקוהי ואשריוהי מברא לקרתא · ויהי והוה כאפקתהון יתהון לברא והדר חד מנהון לסדום לחבלותא וחד אשתאר עם לוט ואמר ליה חוס על נפשך לא אסתכל לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא אשתזיב דלמא תשתיצי : ויאמר ואמר לוט ליהיה בבעו מינך אמתין לי שעא זעירא עד דנתבוע רחמין מן קדם יי : הנה הא כדון אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך דעבדתא עמי לקיימא ית נפשי ואנא לא יכילנא לאשתיזבא לטוורא דלמא תירעינני בישתא ואימות : הנה הא כדון בבעו קרתא הדא קריבא מותבהא וחמי למיערוק להמן והיא ציבחר וקלילין חובהא אישתזיב כדון תמן הלא ציבחר היא ותתקיים נפשי : ויאמר ואמר ליה הא נסיבית אפך אוף לפתגמא הדין בדיל דלא אהפוך ית קרתא דמלילתא לאשתזבא בה : מהר אוחי אשתזיב לתמן ארום לא יכילנא למעבד מדעם עד מיעלך לתמן בגין כן קרא שמא דקרתא זוער : השמש שמשא עברית ימא ונפק על ארעא בסוף תלת שעין ולוט על לזוער : ויי ומימרא דיי אחית מיטרין דרעוא על סדום ועל עמורא על מנת דיעבדון תתובא ולא עבדו ארום אמרו לא גלי קדם יי עובדין בישיא הא בכן נחתו עליהון כבריתא ואשא מן קדם מימרא דיי מן שמיא : ויהפוך והפך ית קרווייא האלין וית כל מישרא וית כל יתבי קירויא וצמחא דארעא : ותבט ואסתכלת אינתתיה מבתר מלאכא למנדוע מה הוי בסוף ביתיה דאיבה דהי הוות מבנתהון דסרומאי ומטול דחטת במלחא בפירסומי עניא הא היא עבידא עמוד דמלח : וישכם ואקדם אברהם בצפרא לאתרא דשמיש תמן בצלו קדם יי : וישקף ואודיק על אנפי סדום ועמורה ועל כל אנפי ארע מישרא וחמא והא סליק קוטרא דארעא היא כקוטרא דאתונא : ויהי והוה בחבלות יי ית קירוי מישרא ודכיר יי ית זכותיה דאברהם ושלח ית לוט מגו הפיכתא כד הפך ית קירויא די הוה יתיב בהון לוט : ויעל וסליק לוט מן זוער

ירושלמי

אמתינו הכא קליל זעיר עד דנבעי רחמין קדם יי : ומימריה דיי הוה מחית על עמא דסדום ועמורה מיטרין דרעווא דילמא דיעבדון תתובא מן עובדיהון בישיא וכיון דחמיין מטרא דרעוא הוו אמרין דלמא דלית עובדיני בישיא גלן קדמי חזר למהוי מחית עליהון נופריתא ואישתא מן קדם יי מן שמיא :

על דהוות אתתיה דלוט מן בני בניהון עמא דסדום אסתכלת מן בתרה למיחמי מה הוי בסוף בייתיה דאבוייהא היא קיימא עמוד דמלח עד זמן דתיתי תחייה דיחון מתיא :

וגבר

סדום היה אברם' בן נ"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה וצוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום ואחרותיה שנה אחת הוא שנאמר אמלטה נא · נא בגימטריא נ"א : הלא מצער היא · והלא עונותיה מועטין ויכול אתה להניחה · ותחי נפשי בה זהו מדרשו · ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה : (כא) גם לדבר הזה · לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגללך : הפכי · הופך אני כמו עד בואי אחרי רואי מדי דברי בו · (כב) כי לא אוכל לעשות · זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן : כי לא אוכל · לשון יחיד מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד : על כן קרא שם העיר צוער · על שם והיא מצער : (כד) ויי' המטיר · כל מקום שנאמר ויי' הוא ובית דינו : המטיר על סדום · בעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה אמר הקדוש ברוך הוא אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרים אלו היתה בלילה כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין · ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין לכך כתוב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים · המטיר גפרית ואש · בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש : מאת יי' דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשי · וכן אמר דוד קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא אמר מעבדי · וכן אחשורוש כשם המלך ולא אמר בשמי · אף כאן אמר מאת יי' ולא אמר מאתו : מן השמים · והוא שאמר הכתוב כי בם ידין עמים וגו' · כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום · וכשבא להוריד המן מן השמים הנני ממטיר לכם לחם מן השמים : (כה) ויהפוך את הערים וגו' · ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנאמר בחלמיש שלח ידו וגו' · (כו) ותבט אשתו מאחריו · מאחריו של לוט · ותהי נציב מלח · במלח חטאת ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה : (כח) קיטור · תימור של עשן טור"קא בלע"ז : הכבשן · חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה : (כט) ויזכור אלהים את אברהם · מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו : (ל) כי ירא לשבת בצוער · לפי

שעיתים

יונתן ואשרוהי מברא לקרתא פי' בחוץ אותו מחוץ לעיר תרגו' ויפגן וסרון · כבעו מינך ר"ל מדכדיב לא לי בקשה כפרש"י וכו' ס"ל מימ ששם זה קודש בדאי' פי' שבועת העדות כל הסמו' חול חוץ מזה עקוד' וכקש להתנג' עד שיהכלל לוי' קריבא מותבהא ר"ל כדפי' רש"י ורו"ם לרוץ שמ מדקלילין חוב' כדאיתא כפרק הנזכר פי' שישיבות' קרובה עוונותיה מעוטין · שמשא עברית יואת פי' מערב ח"כ קשיא ליה מהי השמש יצא הלא שקיעה כבר עג ישי היינו כפוסולי פרקי' ואיב' כראית אלא לים וכו · מיטרין דרעוא פי' גשמי רצון וכדכם אולי ישובו ויהיו גשמי ברכה: כבריתא הוי' ענין גפרית לגז ז גמרה דברכות בכרויי סלי פי' מתפשי הסלים כגפריק ·

הוא ושתי בנתיו: לא ותאמר הבכירה אל הצעירה
אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל
הארץ: לב לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה
עמו ונחיה מאבינו זרע: לג ותשקין את אביהן
יין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה
ולא ידע בשכבה ובקומה: לד ויהי ממחרת
ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש
את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו
ונחיה מאבינו זרע: לה ותשקין גם בלילה
ההוא את אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו
ולא ידע בשכבה ובקמה: לו ותהרין שתי
בנות לוט מאביהן: לז ותלד הבכירה בן
ותקרא שמו מואב הוא אבי מואב עד היום:
לח והצעירה גם הוא ילדה בן ותקרא שמו בן
עמי הוא אבי בני עמון עד היום: ס

כ

א ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין
קדש ובין שור ויגר בגרר: ב ויאמר אברהם
אל שרה אשתו אחתי הוא וישלח אבימלך מלך
גרר ויקח את שרה: ג ויבא אלהים אל
אבימלך בחלם הלילה ויאמר לו הנך מת על
האשה אשר לקחת והוא בעלת בעל: ד
ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גם
צדיק תהרג: ה הלא הוא אמר לי אחתי הוא
והיא גם הוא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקין
כפי עשיתי זאת: ו ויאמר אליו האלהים בחלם
גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך
גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגע
אליה: ז ועתה השב אשת האיש כי נביא
הוא ויתפלל בעדך וחיה ואם אינך משיב דע כי
מות תמות אתה וכל אשר לך: ח וישכם
אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר את
כל הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים
מאד: ט ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו
מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי
ועל ממלכתי חטאה גדלה מעשים אשר לא
יעשו עשית עמדי: י ויאמר אבימלך אל
אברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה:
יא ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת
אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי:
יב וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אך לא בת
אמי

ד' וסימן פתח ודמך וקס ופרק נקוד על ו
ג' חסר
נא' מלא
ל' חסר
אא כתיבי פקורים
ל' וחסר
כל אוריתא מלא
כ' חד מלא וחד דריבעם קמץ

במערתא הוא ותרתין בנתיה: ואמרת רבתא
לזעירתא אבונא סיב וגבר לית בארעא למיעל
עלנא כאורח כל ארעא: איתא נשקי ית אבונא
חמרא ונשכוב עמיה ונקיים מאבונא בנין:
ואשקיאה ית אבוהן חמרא בליליא הוא ועלת
רבתא ושכיבת עם אבוהא ולא ידע במשכבה
ובמקימה: והוה ביומא דבתרוהי ואמרת
רבתא לזעירתא הא שכיבית רמשא עם אבא
נשקיניה חמרא אף בליליא ועולי שכובי עמיה
ונקיים מאבונא בנין: ואשקיאה אף בליליא
ההוא ית אבוהן חמרא וקמת זעירתא ושכיבת
עמיה ולא ידע במשכבה ובמקימה: ועדיאה
תרתין בנת לוט מאבוהן: וילידת רבתא בר
וקרת שמיה מואב הוא אבוהון דמואבאי עד
יומא דין: וזעירתא אף היא ילידת בר וקרת
שמיה בר עמי הוא אבוהון דבני עמון עד יומא
דין: ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויתיב
בין רקם ובין חגרא ואתותב בגרר: ואמר
אברהם על שרה אתתיה אחתי היא ושלח
אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה: ואתא
מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא
ואמר ליה הא את מאית על עיסק איתתא
דדברתא והיא אתת גבר: ואבימלך לא קריב
לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול: הלא
הוא אמר לי אחתי היא והיא אף היא אמרת
אחי הוא בקשיטות לבי ובזכאות ידי עבדית
דא: ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי גלי
ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא
יתך מלמחטי קדמי על כן לא שבקתך למקרב
לותה: וכען אתיב אתת גברא ארי נביא הוא
ויצלי עלך ותיחי ואם ליתך מתיב ד
דע ארי ממת תמות את וכל דלך: ואקדים
אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי ומליל ית כל
פתגמיא האילין קדמיהון ודחילו גובריא לחדא:
וקרא אבימלך לאברהם ואמר ליה מה עבדת
לנא ומה חבתי לך ארי איתיתא עלי ועל מלכותי
חובא רבתא עובדין דלא כשרין לאתעבדא
עבדת עמי: ואמר אבימלך לאברהם מה חזית
ארי עבדת ית פתגמא הדין: ואמר אברהם ארי
אמרית לחוד לית דחלתא דיי באתרא הדין
ויקטלונני על עיסק אתתי: וברם בקושטא אחתי
בת

שמיתה קרובה לקדוס: (לא) אבינו זקן: ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מלהוליד: ואיש אין בארץ

זוער ויתיב בטוורא ותרתין בנתיה עמיה ארום
הוה דחיל למיתב בזוער ויתיב במערתא הוא
ותרתין בנתיה : ותאמר ואמרת רבתא
לזעירתא אבונא סיב וגבר לית בארעא למיעל
עלנא כאורח כל ארעא : לכה איתא נשקי
ית אבונא חמר וכד יהי רוי נשמיש עמיה ונקיים מאבונא בנין : ותשקין ואשקיאן ית
אבוהון חמר בליליא ההוא ורווא וקמת רבתא ושמישת עם אבוהא ולא ידע במישכבה ולא ידע
במיקמה : ויהי והוה מיומחרא ואמרת רבתא לזעירתא הא כבר שמשית רמשי עם אבא
נשקיניה חמרא אוף בליליא דין ויהוי ועולי שמושי עמיה ונקיים מאבונא בנין : ותשקין ואשקיאן
אוף בליליא ההוא ית אבוהון חמר ורוי וקמת זעירתא ושמישת עמיה ולא ידע במשכבה ולא במיקמה :
ותהרין ואתעברן תרתין בנת לוט מאבוהון : ותלד וילידת רבתא ברוקרת שמיה
מואב ארום מאבוהא אתעברת הוא אבוהום דמואבאי עד יומא דין : והצעירא וזעירתא אוף היא
ילידת בר וקרת ית שמיה בר עמי ארום בר אבוהא היא הוא אבוהון דעמא מואבאה עד זמן יומא
דין : ויסע ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויתיב ביני רקם וביני חגרא ואתותב בגרר :
ויאמר ואמר אברהם על שרה אנתתיה אחותי היא ושדר אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה :
ויבא ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה הא אנת מיית על עיסק
אנתתא דאנסת והיא מבעלא לגבר : ואבימלך ואבימלך לא קריב לגבה למסאבה ואמר יי
הבר עממין דלא חב אוף חמי ליה למזכי בדינא אתקטיל : הלא הלא הוא אמר לי דאחתי
היא והיא אוף היא אמרת אחי הוא בקשטות לבבי ובזכאות ידיי עבדית דא : ויאמר ואמר ליה
מימרא דיי בחילמא אוף קדמי גלי ארום בקשיטות לבבך עבדת דא ומנעית אוף אנא יתך מלמחטי
קדמי בגין כן לא שבקתיך למקרב לגבה : ועתה וכען אתיב איתת גבר ארום נביא הוא
ויצלי עלך ותחי ואין ליתך מתיב דע ארי מיממת תמות אנת וכל דילך : וישכם ואקדים אבימלך
בצפרא וקרא לכל עבדוי ומליל ית כל פתגמיא האילין קדמיהון ודחילו גובריא לחדא : ויקרא
וקרא אבימלך לאברהם ואמר מה עבדת לנא ומא חבית לך ארום אהיתא עלי ועל מלכותי חובא
רבא עובדין דלא כשרין לעתעבדא עבדת עמי : ויאמר ואמר אבימלך לאברהם מה דמיתא
ארום עבדת ית פתגמא הדין : ויאמר ואמר אברהם ארום אמרית בלבבי להוד לית דחלתא
דיי באתרא הדין ויקטלונני על עיסק אנתתי : וגם וברם בקושטא אחתי ברת אחא דאיבא
היא

ירושלמי

וגבר לית בארעא למיזדמנא לוותן פנימוס כל
ארעא :
מלכא דגרר :

לאזדמנ' ופנ' כנימוס כל ארעא פי' להזדוג ולבוא עלינו דרך כל הארץ תרגום חיין נימוס : וכד יהי רוי כשרים שיכור :

יונתן מיומחרא פי' מיום מחרא פי' נמשכת לפני ואחריו חבר עממין דלא חב פי' הגוי שלא חטא אף שראוי להגיד יהרג ודיין שכתיב גם צדיק תהרוג שלא חטא אלא שראוי להצדיקם וק"ל :

ארץ : שכורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול בראשית רבה : (לג) ותשקין וגו' יין נזדמן להן במערה להוציא מהן ב' אומות : ותשכב את אביה · ובצעירה כתיב ותשכב עמו · צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה חסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה · אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב באפורש · ובקומה של בכירה נקוד (והרי כאלו לא נכתב ובקומה) לומר שבקומה ידע ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשתות : (אמר ר' לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו ·) (לו) ותהרין וגו' · אף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן (ס"א בדוהן) לחוץ ועברו מביאה ראשונה : (לז) מואב · זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה היא · אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלה שכר בימי משה שנאמר בבני עמון אל תתגר בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אבל לצערן התיר לו : (א) ויסע משם אברהם · כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם · ד"א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו · (ב) ויאמר אברהם · כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי כן : אל שרה אשתו · על שרה אשתו · ויבא אלהים אל אבימלך וגו' · ואל תוא מתיה · שניהם בלשון על : (ד) לא קרב אליה · המלאך מנעו כמו שנאמר לא נתתיך לנגע אליה : (ה) הגוי גם צדיק תהרג · אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומות חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף הם אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני : גם הוא · לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה (שומרי גמלים ורועי חמרים) · את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא · בתם לבבי · שלא דמיתי לחטוא · ובנקיון כפי · נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה · (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו' · אמת שלא דמית מתחלה לחטוא אבל נקיון כפים אין כאן (הדא אמרה מתמים ידים יש כאן) · לא נתתיך · לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא · ולא נתתי לך כח · וכן לא נתנו אלהים וכן לא נתנה אביה לבא : (ז) השב אשת האיש · ואל תהא סבור שמא תתגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך (א"ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה א"ל ·) כי נביא הוא · ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך · (ט) מעשים אשר לא יעשו · מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם · (יא) רק אין יראת אלהים · אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו · אשתך היא או אחותך היא : (יב) אחתי בת אבי היא · ובת אב

מותרת

אמי ותהי־לי לאשה׃ יג ויהי כאשר התעו
אתי אלהים מבית אבי ואמר לה זה חסדך אשר
תעשי עמדי אל כל־המקום אשר נבוא שמה
אמרי־לי אחי הוא׃ יד ויקח אבימלך צאן
ובקר ועבדים ושפחת ויתן לאברהם וישב לו את
שרה אשתו׃ טו ויאמר אבימלך הנה ארצי
לפניך בטוב בעיניך שב׃ טז ולשרה אמר
הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא־לך כסות
עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכחת׃ יז
ויתפלל אברהם אל־האלהים וירפא אלהים
את־אבימלך ואת־אשתו ואמהתיו וילדו׃
יח כי־עצר עצר יהוה בעד כל־רחם לבית
אבימלך על־דבר שרה אשת אברהם׃ ס

כא

א ויהוה פקד את־שרה כאשר אמר ויעש
יהוה לשרה כאשר דבר׃ ב ותהר ותלד
שרה לאברהם בן לזקניו למועד אשר־דבר אתו
אלהים׃ ג ויקרא אברהם את־שם־בנו
הנולד־לו אשר־ילדה־לו שרה יצחק׃ ד וימל
אברהם את־יצחק בנו בן־שמנת ימים כאשר צוה
אתו אלהים׃ ה ואברהם בן־מאת שנה
בהולד לו את יצחק בנו׃ ו ותאמר שרה
צחק עשה לי אלהים כל־השמע יצחק־לי׃ ז
ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי־
ילדתי בן לזקניו׃ ח ויגדל הילד ויגמל ויעש
אברהם משתה גדול ביום הגמל את־יצחק׃
ט ותרא שרה את־בן־הגר המצרית אשר־
ילדה לאברהם מצחק׃ י ותאמר לאברהם
גרש האמה הזאת ואת־בנה כי לא יירש בן־
האמה הזאת עם־בני עם־יצחק׃ יא וירע
הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו׃ יב

ויאמר

כל ספר מלא
ג חסר
ל' וחסר
כל ליש' חס' כמ"ב מלאים
פקד את שרה כגית' אך כל שפקדו פקד
ב' וחסר
חמישי
ל' וחסר
כ' כתר' לגא' חד חס' וחד מלא ה' מל' בלגש' חד מן יב פתחין כאה"ג' דספר בראשית בני' לחרנו זה שאז"ל שהים יורה בוחן לחרגן ·

בת־אבא היא ברם לא־בת־אמי והות־לי לאינתו׃
והוה כד־טעו עממיא בתר עובדי־ידיהון יתי
קריב ייי לדחלתיה מבית אבא ואמרית לה דין
טיבותיך דתעבדין עמי לכל־אתרא דנהך לתמן
אמרי עלי אחי הוא׃ ודבר אבימלך עאן ותורין
ועבדין ואמהן ויהב לאברהם ואתיב ליה ית שרה
אתתיה׃ ואמר אבימלך הא ארעי קדמך בדתקין
בעינך תיב׃ ולשרה אמר הא יהבית אלף סלעין
דכסף לאחוך הא הוא־ליך כסות דיקר־עיינין חלף
דשלחית ודברתיך וחזית יתיך וית־כל־דעימיך
ועל־כל־מה־דאמרת איתוכחת׃ וצלי אברהם
קדם־ייי ואסי ייי ית־אבימלך וית־אתתיה ואמהתיה
ואתרוחו׃ ארי־מיחד אחד ייי באפי כל־פתח־
ולדא לבית אבימלך על־עיסק שרה אתת אברהם׃
וייי דכיר ית־שרה כמא דאמר ועבד ייי לשרה כמא
דמליל׃ ועדיאת וילידת שרה לאברהם בר
לסיבתוהי לזמנא דמליל יתיה ייי׃ וקרא אברהם
ית־שום־בריה דאתיליד ליה דילידת־ליה שרה
יצחק׃ וגזר אברהם ית־יצחק בריה בר־תמניא
יומין כמא דפקיד יתיה ייי׃ ואברהם בר־מאה
שנין כד־אתיליד ליה ית יצחק בריה׃ ואמרת
שרה חדוא עבד־לי ייי כל־דשמע יחדי־לי׃ ואמרת
מא מהימן דאמר לאברהם קיים־דתוניק בנין
שרה ארי־ילידית בר לסיבתוהי׃ ורבא רביא
ואיתחסיל ועבד אברהם משתיא רבא ביומא
דאיתחסיל ית־יצחק׃ וחזת שרה ית־בר־
הגר מצריתא דילידת לאברהם מחאיך׃ ואמרת
לאברהם תריך אמתא הדא וית־ברה ארי לא
ייחות בר־אמתא הדא עם־ברי עם־יצחק׃ ובאיש
פתגמא לחדא בעיני אברהם על־עיסק בריה׃

ואמר

מותרת לבן נח שאין אבות לגוי עכ"א · וכדי לאמת דבריו השיבם כן · ואם תאמר והלא בת אחיו היתה · בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו׃ אך לא בת אמי · הרן מאם אחרת היה׃ (יג) ויהי כאשר התעו אותי וגו' · אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישבו עוד דבר דבור על אופניו · כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום ידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך · כאשר התעו · לשון רבים · ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי בלשון רבים · אשר הלכו אלהים · אלהים חיים · אלהים קדושים · וכל לשון אלהים לשון רבים · וכן ויקח אדוני יוסף · אדוני האדונים · אדוני הארץ · וכן בעליו עמו · והועד בבעליו · ואם תאמר מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה · כמו והלך ויתע · תעיתי כשה אובד · יתעו לבלי אוכל · יצאו ויתעו לבקש אכלם · אמרי לי · עלי וכן ישאלו אנשי המקום לאשתו · על אשתו · וכן ואמר פרעה לבני ישראל · כמו על בני ישראל · כן יאמרו לי אשה הרגתהו׃ (יד) ויתן לאברהם · כדי שיתפייס ויתפלל עליו׃ (טו) הנה ארצי לפניך · אבל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך · לפי שנתיירא שהמצריים שטופי זמה׃ (טז) ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים׃ לכל אשר אתך · יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה · עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסה יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס׃ ואת כל · ועם כל באי עולם׃ ונוכחת · יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים וב"לעז אשפרובי"ר · ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל על הלשון הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי שמלנא בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגם וחזית יתיך וית כל דעמך · ויש מדרש אגדה אבל

ישוב.

היא ברם לא מגניסת אימא והות לי לאנתו: ויהי והוה כד בעו לאטעאה יתי פלחי טעוותא ונפקית מבית אבא ואמרית לה טיבותך דתעבדין עמי לכל אתרא דינהך לתמן אימרי עלי דאחי הוא: ויקח ונסיב אבימלך עאן ותורין ואמהין ויהב לאברהם ואתיב ליה ית שרה אנתתיה: ולשרה ולות שרה אמר הא יהבית אלף סלעין דכסף לאחוך הא איגון לך תחמרא דעיינין חלף דאתכסית מן בעליך לליליא חדא וחמית יתיך דאילו יהבית ית כל דהוה לי לא הוונא כמיסת ואתווכחן מילייא וידע אברהם ארום לא קריב אבימלך לגבי שרה אנתתיה: ויתפלל וצלי אברהם קדם יי ואסי יי ית אבימלך וית אנתתיה ולחינתוי ואתרווחו: כי עצר ארום מיחד אחיד מימרא דיי באנפי כל ציריה בית וולדא לנשיא דבבית אבימלך על עיסק שרה איתת אברהם:

ולשרה אמר הא יהבית אלף סלעין דכסף לאחוך הא כספא ההוא יהיב ליך מתנה חלף דאתכפית מן עינוי דאברהם בעליך ליל חד ומן כל מה דהוה עימי דעל כולא איתווכחת הא אילו יהבית כל מה דהוה לי לית אנא כמיסת ואתווכחן מיליא וידע אברהם צדיקא די לא חכמית יתיך:

ומטרוד טרד:

ועבד יי ניסין לשרה היך דמליל:

ואמרת מה הות בישרא דבשר לריבוני לאברהם מן שרויה ואמר עתידה היא למנקה ארי ילידית בר לסיבתוהי:

וחמת שרה ית בר הגר מצריתא דילידת לאברהם עבד עובדין בישין דלא כשרין לאתעבדא מגחך בפולחנא נוכראה:

ויי פקד ויי דכיר ית שרה היכמא דאמר ליה ועבד יי לשרה ניסא היכמא דמליל אברהם בצלותיה על אבימלך: ותהר ואתעברת וילידת שרה לאברהם בר דדמי ליה לסיבתוי לזימנא דמליל יתיה יי: ויקרא וקרא אברהם ית שום בריה דיתליד ליה דילידת ליה שרה יצחק: וימל וגזר אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין כמה דפקיד יתיה יי: ואברהם ואברהם בר מאה שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה: ותאמר ואמרת שרה תימהא עבד לי יי כל דשמע יתמה עלי: ותאמר ואמרת מה מהימן מבשרא דבשר לאברהם ואמר עתידה דתוניק בנין שרה ארום ילידת ליה בר לאישון סיבותיה: ויגדל ורבא טליא ואתחסין ועבד אברהם משתיא רבא ביומא דאחסין ית יצחק: ותרא וחמת שרה ית ברא דהגר מצריתא דילידת לאברהם מגחך לפולחנא נוכראה וגחין לייי: ותאמר ואמרת לאברהם טרוד ית אמתא הדא וית ברא ארום לית אוושר למירות בר אמתא הדא עם ברי ויגח קרבא עם יצחק: וירע ובאיש פתגמא לחדא בעיני אברהם על עיסק ישמעאל בריה דיפלח לפולהנא נוכראה:

ויאמר

ישוב לשון המקרא פירשתי: (יז) וילדו · כתרגומו ואיתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם: בעד כל רחם · כנגד כל פתח: על דבר שרה · על פי דבורה של שרה: (א) ויי' פקד את שרה וגו' · סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל וגומ' וסמיך ליה ויי' פקד את שרה שפקד'ה כבר קודם שרפא את אבימלך: פקד את שרה כאשר אמר בהריון: כאשר דבר · בלידה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור · אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו': דבור היה דבר יי' אל אברם בברית בין הבתרים שם נאמר לא יירשך זה וגו' · והביא היורש משרה: ויעש יי' לשרה כאשר דבר · לאברהם (ולאברהם בן וגומ') למועד אשר דבר · ר' יודן ור' חמא ר' יודן אומר מלמד שנולד לט' חדשים שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא ורבי חמא אומר לז' חדשים ·) למועד אשר דבר אותו · דמליל יתיה את המועד דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל אמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד: (לזקניו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו:) (ו) יצחק לי · ישמח עלי ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם: (ז) מי מלל לאברהם · לשון שבח וחשיבות (כמו מי פעל ועשה מי ברא אלה) ראו מי הוא ומי הוא שומר הבטחתו הקדוש ברוך הוא · מבטיח ועושה: מלל · שינה הכתוב ולא אמר דבר גימטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם הניקה בנים שרה · ומהו בנים לשון רבים ביום משתה הביאו השרות בניהן עמהן והניקה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק · (ח) ויגמל · לסוף כ"ד חדש: משתה גדול · שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך (ט) מצחק · לשון ע"א כמו שנאמר ויקומו לצחק. דבר אחר לשון גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי: דבר אחר לשון רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו'. (עם בני וגו' ·) מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כדאמרת כמתלהלה היורה זקים וגו' ואמר הלא מצחק אני: עם בני עם יצחק · מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפילו אינו בני אין זה כדאי לירש עמו קל וחומר עם בני עם יצחק שבשתיהן בו: (יא) על אודות בנו · ששמע שיצא לתרבות רעה: ופשוטו על

אומרת

יונתן לאטעאה יתי פלחי טעותא פי' שרצו להתעותי אחר תעתועים וכו' חלף דאתכסית מן בעלך פי' תחת אשר כסיתך מאברה' לילה אחד ואלו נתתי לך כל אשר לי לא הוינא כמיסת כי' לא היה כדי מחת הבוש' מלשון כתבת נדכה ידך ואתרווחו כדפי' רש"י: באנפי כל צוריה פירש מלשון נהפכו צירי' ומירש צירי דלתי בטנה עצר השית צירי יולדה: היכמא דמליל כו' פי' כאש' התפלל על אבימלך כן עשה לשרה כי המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר וכו' · בר דדמי ליה דרש מלת לזקוניו מלמד שהיה איקונין זיו שלו דומה ועיין ברש"י תימהא עבד לי לשון תימה · לאישון סבותיה כצ"ל פי' לזמן זקנותו: וגחין לייי' פי' ועשת עצמו כאלו עובד להשלת

יב ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך
על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה
שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע: יג ג' חסר במסורה
וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא:
יד וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת
מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד
וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע: טו ב' וחסר
ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת
אחד השיחם: טז ותלך ותשב לה מנגד
הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות
הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך: יז
וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך
אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך ג' וכל אחר מלאך האלהי'
הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער
באשר הוא שם: יח קומי שאי את
הנער והחזיקי את ידך בו כי לגוי גדול אשימנו:
יט ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר
מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את
הנער: כ ויהי אלהים את הנער ויגדל
וישב במדבר ויהי רבה קשת: כא וישב ג' וחסר
במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים:
פ כב ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל ששי
שר צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל
אשר אתה עשה: כג ועתה השבעה לי
באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד ג' וחסר לנכדי בנות' בן כני
אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר ל' ומלא
גרתה בה: כד ויאמר אברהם אנכי אשבע: ג' חסר
כה והוכח אברהם את אבימלך על אדות
באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך: כו ויאמר
אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם
אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי
היום: כז ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך
ויכרתו שניהם ברית: כח ויצב אברהם את
שבע כבשת הצאן לבדהן: כט ויאמר אבימלך ל' חסר
אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר כ' חסר
הצבת לבדנה: ל ויאמר כי את שבע כבשת
תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את
הבאר הזאת: לא על כן קרא למקום
ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם: לב
ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר
צבאו

ואמר יי לאברהם לא יבאש בעינך על עולימא
ועל אמתך כל דתימר לך שרה קביל מנהא ארי
ביצחק יתקרון לך בנין: ואף ית בר אמתא
לעמא אשויניה ארי ברך הוא: ואקדים אברהם
בצפרא ונסיב לחמא ורוקבא דמיא ויהב להגר
שוי על כתפה וית רביא ושלחה ואזלת וטעת
במדברא באר שבע: ושלימו מיא מן רוקבא
ורמת ית רביא תחות חד מן אילניא: ואזלת
ויתיבת לה מקביל ארחיקת כמיגד בקשתא ארי
אמרת לא אחזי במותיה דרביא ויתיבת מקביל
וארימת ית קלה ובכת: ושמיע קדם יי ית
קליה דרביא וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא
ואמר לה מה ליך הגר לא תדחלין ארי שמיע
קדם יי לקליה דרביא באתר דהוא תמן: קומי
טולי ית רביא ואתקיפי ית ידיך ביה ארי לעם סגי
אשויניה: וגלא יי ית עינהא וחזת בירא
דמיא ואזלת ומלת ית רוקבא מיא ואשקיאת
ית רביא: והוה מימרא דיי בסעדיה דרביא
ורבא ויתיב במדברא והוה רבי קשתא: ויתיב
במדברא דפארן ונסיבת ליה אמיה איתתא
מארעא דמצרים: והוה בעידנא ההיא
ואמר אבימלך ופיכל רב חיליה לאברהם
למימר מימרא דיי בסעדך בכל דאת עביד:
וכען קיים לי במימרא דיי הכא דלא תשקר בי
ובברי ובבר ברי כטיבותא די עבדית עמך תעביד
עמי ועם ארעא דאיתותבתא בה: ואמר
אברהם אנא אקיים: ואוכח אברהם ית
אבימלך על עיסק בירא דמיא דאנסו עבדי
אבימלך: ואמר אבימלך לא ידעית מאן עבד
ית פתגמא הדין ואף את לא חויתא לי ואף אנא
לא שמעית אלהין יומא דין: ודבר אברהם
ען ותורין ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון קיים:
ואקים אברהם ית שבע חורפן דען בלחודיהן:
ואמר אבימלך לאברהם מה אינון שבע חורפן
אילין דאקימתא בלחודיהן: ואמר ארי ית
שבע חורפן תקביל מן ידי בדיל דתהי לי לסהדו
ארי חפרית ית בירא הדין: על כן קרא
לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן קיימו תרויהון:
וגזרו קיים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל רב
חיליה

שאומרת לו לגרשו. שמע בקולה. (בקול רוח הקודש שבה) למדנו שגם היה אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לחם וחמת מים. ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה: ואת הילד. אף הילד שם על שכמה שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו: ותלך ותתע. חזרה לגלולי בית אביה: (טו) ויכלו המים לפי

ויאמר ואמר יי לאברהם לא יבאיש בעינך על טליא די נפק מתרבותך ועל אמתך דאת מתרך כל דתימר לך שרה קביל מנה דנביאתא היא ארום ביצחק יתקרון לך בנין ודין בר אמתא לא מתיחס בתרך : וגם ואוף ית בר אמתא לעם ליסטים אשויניה ארום ברך הוא . וישכם ואקדים אברהם בצפרא ונסיב לחמא וקרווא דמיא ויהב להגר שוי על כתפה וקשר לה במותנהא לאורועי דאמתא היא. וית ריבא ופטרה בגיטא ואזלת וטעת מן ארחא למדברא דסמיך לבירא דשבע : ויכלו והוו כיוון דמטו לפיתחא דמדברא אדכרו למטעי בתר פולחנא נוכראה ולקה ישמעאל באישא צמירתא ושתי כל מיא עד די שלימו כל מיא מן קרווה ואתהפיך ואתקליש בשריה וסוברתיה ואשתלהיאת וקרא לרחלתא דאיבא ולא ענה יתה ומן יד טלקת ית ריבא תחות חד מן אילניא : ותלך ואזלת ויתיבת לה לסטר חד ומלקת ית פולחנא נוכראה ארחיקת מן ברה כשיעור מיגד בקשתא ארום אמרת לית אנא יכלא למיחמי במותא דטליא ויתיבת מקבל ברה וארימת ית קלה ובכת : וישמע ושמיע קדם יי ית קליה דטליא בגין זכותיה דאברהם וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה ליך הגר לא תסתפין ארום שמיע קדם יי ית קליה דטליא ולא דן יתיה לפום עובדוי בישיא דהוא עתיד למעבד אלהין בגין זכותיה דאברהם חס עילוי באתר דהוא תמן :

קומי אזדקיפי טולי ית טליא ואתקיפי ית ידיך ביה ארום לעם רב אשויניה : ויפקח וגלי יי ית עינהא ואתגלי לה בירא דמיא ואזלת ומלת ית קרווה מיא ואשקיית ית טליא : ויהי והוה מימרא דיי בסעדיה דטליא ורבא ויתיב במדברא והוה יליף רבי קשוותא : וישב ויתיב במדברא דפארן ונסיב איתתא ית עדישא ותרכה ונסיבת ליה אמיה ית פטימא איתתא מארעא דמצרים : ויהי והוה בעדנא ההיא ואמר אבימלך ופיכול רב חיליה לאברהם למימר מימרא דיי בסעדך בכל מה דאנת עביד : ועתה וכען קיים לי במימרא דיי הכא אין תשקר בי ובברי ובבר ברי כטיבותא דעבדית עמך תעביד עמי ועם ארעא דדרתא בה : ויאמר ואמר אברהם אנא אקיים : והוכיח ואתווכח אברהם עם אבימלך על עיסק בירא דמיא דאנסו ליה עבדי אבימלך : ויאמר ואמר אבימלך לא ידענא מן הוא דעבד ית פתגמא הדין ואוף אנת לא חוית לי ואוף אנא לא שמענא מן חורנין אלהן יומא דין מנך : ויקח ודבר אברהם עאן ותורין ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון קים : ויצב ואקים אברהם ית שבע חורפן בלחודיהן ואפרשינון מן תורי : ויאמר ואמר אבימלך לאברהם מה הינון שבע חורפן האילין דאקימתא בלחודיהון : ויאמר ואמר ארום ית שבע חורפן תקבל מן ידי מן בגלל דתהוי לי לסהדו ארום חפרית ית בירא הדא : על כן בגין כן קרא לבירא ההוא בירא דשבע חורפן ארום תמן קיימו תרויהון : ויכרתו וגזרו קיים בבירא דשבע הורפן וקם אבימלך ופיכל רב חיליה

ותבו

ירושלמי: ושלימו מיא מן קרנה וטלקת ית טליא :

ירושלמי. מן קרנה פי' הכרוך כלא ששם מים קרים וע"ש. נקרא הכלי קרנ' ואית' במגילה רכי רחן כקרוני של ניפורי ופירש מים נוכעים וקרים. וטלקת פיר' השליכ' טלית פי' הנער :

יונתן. מתרבותך פירש שיצא מתרכו' שלך לתרבות רע' וק"ל. לעם ליסטים פ"ל ידו בכל שיצא מלסטים הבריות. וקשר במותנהא וכו' פי כרב' שקשר נציף במתניה להודי' שהי' שפח' כא"ש נמירתא פיר' קדחת לשון גמרא במסכ' שבת וע"ן. ואתחרי' פל' כתרך בשרו מחום. ונלקש וסוברתיה פיר' שהיתה נושאתו תחת חוליתו על כתפה: ואשתלהיאת פירש עד שנתייגעה: קירווה מנא לשון מסכת פ' כל הכלים אכן שכקרוי' ופירש שהוא דלעת יבשה וחלולה למלאותה מי' וכו' וכרי' באמת כי לכך נקרא דלעת קרא לשון קרירות מי' שנעשות לו:

לפי שדרך חולים לשתות הרבה: מנגד מרחוק: (יו) כמטחוי קשת כמו טיחות והוא לשון יריית חץ בלשון משנה שפטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ. ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוא ליכנס לכאן כמו בה. וי הסלע מגורת ואיתא אדמת יהודה למצרים לחגא ומגזרת יחוגו וינועו כשכור וכן קצה ארץ מגזרת קצה ותשב מנגד. כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק: (יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל: באשר הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות. לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרי' רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק (ר"ל בענין זה שאינו ראוי לעונש מיתה בצמא ודו"ק) אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכד נצר שנאמר משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנאמר אורחות דדנים אל תקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מליח ונודות נפוחים כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת: (כ) רובה קשת. יורה חצים בקשת. קשת. על שם האומנות כמו חמר גמל צייד לפיכך השי"ן מודגשת היה יושב במדבר ומלסטם את העוברים זהו שנאמר ידו בכל וגו'. (כא) מארץ מצרים. ממקום גדוליה שנאמר ולה שפחה מצרית וגו' היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי: (כב) אלהים עמך. לפי שראו שיצא משכונת סדום בשלום ועם המלכים נלחם ומסרן בידו ונפקדה אשתו לזקוניו: (כג) ולניני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן: כחסד אשר עשיתי עמך. שאמרתי לך הנה ארצי לפניך: (כה) והוכיח. נתוכח עמו על כך: (ל) בעבור תהיה לי. לעדה. לשון עדות שלנקבה כמו ועדה המצבה: כי חפרתי את הבאר. מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת

צבאו וישבו אל ארץ פלשתים : לג
ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יהוה אל
עולם : לד ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים
רבים : פ א ויהי אחר הדברים
האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו
אברהם ויאמר הנני : ב ויאמר קח נא את
בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך
אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד
ההרים אשר אמר אליך : ג וישכם אברהם
בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו
ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל
המקום אשר אמר לו האלהים : ד ביום
השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את
המקום מרחק : ה ויאמר אברהם אל נעריו
שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד
כה ונשתחוה ונשובה אליכם : ו ויקח אברהם
את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו
את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו :
ז ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי
ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה
השה לעלה : ח ויאמר אברהם אלהים יראה
לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו : ט
ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן
שם אברהם את המזבח ויערך את העצים
ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל
לעצים : י וישלח אברהם את ידו ויקח את
המאכלת

שביעי
כב
ד' חד חסר וחד מלא
המקום בגי' זה ירושלם
ו' חסר

חיליה ותבו לארע פלשתאי : ונצב נצבא בבאר
שבע וצלי תמן בשמא דיי אלהא דעלמא : ואתותב
אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין : והוה
בתר פתגמיא האילין ויי נסי ית אברהם ואמר
ליה אברהם ואמר הא אנא : ואמר דבר כען
ית ברך ית יחידך דרחמת ית יצחק ואיזל לך
לארעא פולחנא ואסקיה קדמי תמן לעלתא על
חד מן טוריא דאימר לך : ואקדים אברהם
בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין עולימוהי
עמיה וית יצחק בריה וצלח אעי לעלתא וקם
ואזל לאתרא דאמר ליה יי : ביומא תליתאה
וזקף אברהם ית עינוהי וחזא ית אתרא מרחיק :
ואמר אברהם לעולימוהי אוריכו לכון הכא עם
חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד כא ונסגוד
ונתוב לותכון : ונסיב אברהם ית אעי דעלתא
ושוי על יצחק בריה ונסיב בידיה ית אשתא וית
סכינא ואזלו תרויהון כחדא : ואמר יצחק
לאברהם אבוהי ואמר אבא ואמר הא אנא ברי
ואמר הא אשתא ואעיא ואן אימרא לעלתא :
ואמר אברהם קדם יי גלי ליה אימרא לעלתא
ברי ואזלו תרויהון כחדא : ואתו לאתרא
דאמר ליה יי ובנא תמן אברהם ית מדבחא
וסדר ית אעיא ועקד ית יצחק בריה ושוי יתיה
על מדבחא עיל מן אעיא : ואושיט
אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא
למיכס

אברהם: (לג) אשל · רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים · וחד אמר פונדק לאכסניא
בו כל מיני פירות · ומצינו לשון נטיעה באהלים שנאמר ויטע אהלי אפדנו : ויקרא שם וגו' · על ידי אותו
אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם · לאחר שאוכלין ושותין אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים
אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם : (לד) ימים רבים · מרובים על של חברון בחברון
עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה כשיצא מחרן · אותה שנה ויצא וישב באלוני ממרא שלא נזכרו
קודם לכן שנתישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך שנאמר ויעבור אברם · ויעתק משם ·
ויהי רעב · וירד אברם מצרים · ובמצרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד
ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם מפני בושה של לוט ובא לארץ
פלשתים וכן תשעים ותשעה שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתוב ימים רבים
מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל
כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קודמת לפני עקידתו של יצחק
לו שנים . כך בסדר עולם : (א) אחר הדברים האלה · יש מרבותינו אומרים אחר דבריו של שטן שהיה
מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו
אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב · ויש אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג
שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב : הנני ·
כך היא ענייתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון : (ב) קח נא · אין נא אלא לשון בקשה אמר לו בבקשה
ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש : את בנך · אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את
יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק · ולמה לא
גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור
ודבור : ארץ המוריה · ירושלים וכן בדברי הימים לבנות את בית ה' בהר המוריה · ורבותינו פירשו על שם שמשם
הוראה יוצאה לישראל · ואונקלוס תרגמו על שם הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים . והעלהו · לא אמר לו
שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו : אחד ההרים ·
פק' כב

ותבו לארע פלשתאי׃ ויטע ונציב פרדיסא בבירא דשבע חורפן ואתקין בגויה מיכלא ומשקיא לעבוריא ולתאוביא והוה מכריז עליהון תמן אודו והימינו בשם מימרא דיי אלהא עלמא׃ ויהי והוה בתר פתגמיא האילין מן דינצו יצחק וישמעאל ישמעאל הוה אמר לי חמי למירות ית אבא דאנא בריה בוכריא ויצחק הוה אמר לי חמי למירות ית אבא דאנא בר שרה אנתתיה ואנת בר הגר אמתא דאמי ענה ישמעאל ואמר אנא זכאי יתיר מנך דאנא אתגזרית לתליסרי שנין ואין הוה צבותי למעכבא לא הוינא מסר נפשי לאתגזרא ואנת אתגזרת בר תמניא יומין אלו הוה בך מנדעא דלמא לא הוית מסר נפשך לאתגזרא מתיב יצחק ואמר האנא יומנא בר תלתין ושית שנין ואילו בעי קודשא בריך הוא לכולי אבריי לא הויתי מעכב מן יד אשתמעו פתגמין האילין קדם מרי עלמא ומן יד מימרא דיי נסי ית אברהם ואמר ליה אברהם ואמר ליה האנא׃ ויאמר ואמר דבר כדון ית ברך ית יחידך דאנת רחים ית יצחק ואיזיל לך לארע פולחנא ואסיקהי תמן לעלתא על חד מן טוורייא דאימר לך׃ וישכם ואקדים אברהם בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין טלייוי עמיה ית אליעזר וית ישמעאל וית יצחק בריה וקטע קיסין דזיתא ותאנתא ודיקלא דחזיין לעלתא וקם ואזל לאתרא דאמר ליה יי׃ ביום ביומא תליתאה ויקף אברהם ית עינוי וחמא ענן איקרא קטיר על טוורא ואשתמודעיה מרחיק׃ ויאמר ואמר אברהם לעולימוי אוריכו לכון הכא עם חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד כא לבחוני אין יתקיים מה דאתבשרית כדין יהון בנך ונסגוד למרי עלמא ונתוב לותכון׃ ויקח ונסיב אברהם ית קיסי דעלתא ושוי עילוי יצחק בריה ונסיב בידיה ית אישתא וית סכינא ואזלו תרוויהום כחדא׃ ויאמר ואמר יצחק לאברהם אבוי ואמר אבא ואמר האנא ואמר הא אישתא וקיסין והאן אמרא לעלתא׃ ויאמר ואמר אברהם יי יבחר ליה אמרא לעלתא ואזלו תרוויהום בלב שלים כחדא׃ ויבאו ואתו לאתרא דאמר ליה יי ובנא תמן אברהם ית מדבחא דבנא אדם ואתפכר במוי דטובענא ותב נח ובנייה ואתפכר בדרא דפלוגתא וסדר עילוי ית קיסיא וכפת ית יצחק בריה ושוי יתיה על מדבחא לעיל מן קיסין׃ וישלח ואושיט אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא למיכס

ונציב אברהם פרדס בבאר שבע ואתקין בגויה מאכל ומשקה ולתחומיא והוו אכלין ושתיין והוו בעיין למיתן ליה טימי די אכלו ושתו ולא צבי למקבלה מנהון והוה אמר להון אבונן אברהם מן מה דאמר והוה עלמא במימריה צלון קדם אבוכון דבשמיא דמן דידיה אכלתון ושתיתון ולא הוו זעין מן אתריהון עד זמן דהוה מגייר יתהון ומליף יתהון אורחא דעלמא ואודי וצלי תמן אברהם בשם מימרא דיי אלהא דעלמא׃

והוה בתר פתגמא האילין ויי מהנסי ית אברהם בנסיונא עשיראה ואמר ליה אברהם ואמר הא אנא׃

לטור מוריה׃

ואמר אברהם ממריה דיי ידפזלי אימרא ואין לא את הוא לעלתא ברי והליכו תרוויהון כחדא בלב שפי׃

ופשט אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא למכוס ית יצחק בריה עני יצחק ואמר לאברהם אבוי אבא

ס״ק״כה ותהא הצדיקים ׃ (פ״א משבח לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ אשר אראך וכן ביונה וקרא עליה את הקריאה׃ (ג) וישכם ׳ כזריז למצוה׃ ויחבש ׳ הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה׃ את שני נעריו ׳ ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו׃ ויבקע ׳ תרגום וצלח כמו וצלחו הירדן לשון ביקוע פינדרא בל״עז׃ (ד) ביום השלישי ׳ למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה׃ וירא את המקום ׳ ראה ענן קשור על ההר׃ (ה) עד כה ׳ כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהיה זרעך׃ ונשובה ׳ נתנבא שישובו שניהם׃ (ו) המאכלת ׳ סכין ׳ על שם שאוכלת את הבשר כמה דתימא וחרבי תאכל בשר ׳ ושמכשרת בשר לאכילה׃ דבר אחר זאת נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרם׃ וילכו שניהם יחדו ׳ אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר׃ (ח) יראה לו השה ׳ כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה בני ׳ ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה׃ (ט) ויעקד ׳ ידיו ורגליו מאחריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה וזהו

יונתן ולתקין כגווה מיכל ומשקיא לעיבורי פי׳ שהתקין הכיל ושתי׳ לעוברים ושבי׳ והיה מכריז וכו׳ כל זה בקוטה דייק מויקים בשם יי׳ וכו׳ מן דינצו פי׳ אחר שהיו מריבים יצחק וישמעאל ישמעאל אמר לי ראוי לירש שאני בכור׳ ויצחק אמ׳ לי ראוי לירש שאני בן הגבירה ואתה בן השפח׳ השיב ישמעאל ואמ׳ הוא צדיק יותר ממך שנמלתי כן י״ג ואלו רציתי לעכב לא הייתי מוסר נפשי ואתה נמלת לח׳ ימים ושמא אלו היה דעה בך היית מעכב אמר יצחק עתה אני בן ל״ו שניס׳ ובשירצה הק״בה לכל רמ״ח אברי איני מעכב תיכף נשמעו דבריו אלה נסתלקי כבם וגו׳ כך הוא תורף דבריו ופכל כדאית׳ בילמדנו ׳ ׳ לארש פולחנ׳ שגם יביא שתקדש׳

ב׳ חד חס׳ וח׳ מלא לשחוט את העולם· המאכלת לשחט את בנו: יא ויקרא אליו
מלאך יהוה מן השמים ויאמר אברהם אברהם
ויאמר הנני: יב ויאמר אל תשלח ידך אל
הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא
יד מלעיל אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך
ממני: יג וישא אברהם את עיניו וירא
בתיבן קמץ והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם
ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: יד
ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה
ג׳ אכ״ך סמוך להר יי׳ בשלש רגלים· אשר יאמר היום בהר יהוה יראה: טו
ויקרא מלאך יהוה אל אברהם שנית מן
השמים: טז ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי
יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את
בנך את יחידך: יז כי ברך אברכך והרבה
ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר
ב׳ וכחול ארכה ימים· סכטיהן על אריכות ימים. על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: יח
והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת
בקלי: יט וישב אברהם אל נעריו ויקמו
ג׳ חסרי· וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר
שבע: פ כ ויהי אחרי הדברים
האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם
הוא בנים לנחור אחיך: כא את עוץ בכרו
ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם: כב
ואת כשד ואת חזו ואת פלדש ואת ידלף
ואת בתואל: כג ובתואל ילד את רבקה
שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם:
כד ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם הוא
ל׳ פוס בר כס את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה:

למיכס ית בריה: וקרא ליה מלאכא דיי מן
שמיא ואמר אברהם אברהם ואמר הא אנא:
ואמר לא תושיט ידך לעולימא ולא תעביד ליה
מדעם ארי כען ידענא ארי דחלא דיי את ולא
מנעת ית ברך ית יחידך מני: וזקף אברהם
ית עינוהי בתר אלין וחזא והא דכרא חד
אחיד באילנא בקרנוהי ואזל אברהם ונסיב ית
דיכרא ואסקיה לעלתא חלף בריה: ופלח
וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר קדם יי
הכא יהון פלחין דריא בכן יתאמר ביומא הדין
בטורא הדין אברהם קדם יי פלח: וקרא
מלאכא דיי לאברהם תנינות מן שמיא:
ואמר במימרי קיימית אמר יי ארי חלף די עבדתא
ית פתגמא הדין ולא מנעתא ית ברך ית יחידך:
ארי ברכא אברכינך ואסגאה אסגי ית בנך
ככוכבי שמיא וכחלא די על כיף ימא ויירתון בנך
ית קרוי סנאיהון: ויתברכון בדיל בנך כל
עממיא דארעא חלף דקבילתא למימרי: ותב
אברהם לות עולימוהי וקמו ואזלו כחדא לבאר
שבע ויתיב אברהם בבאר שבע: והוה בתר
פתגמיא האילין ואתחוי לאברהם למימר הא
ילידת מלכה אף היא בנין לנחור אחוך: ית
עוץ בוכריה וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי
דארם: וית כשד וית חזו וית פלדש וית
ידלף וית בתואל: ובתואל אוליד ית רבקה
תמניא אילין ילידת מלכה לנחור אחוהי
דאברהם: ולחינתיה ושמה ראומה
וילידת אף היא ית טבח וית גחם וית תחש
וית מעכה:

ומפטירין ואשה אחת · במלכים ב׳ סימן ד׳·

קמ״ז· אמצ״ן סימן

לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה נכר: (יא) אברהם אברהם· לשון חבה הוא שכופל את שמו: (יב) אל תשלח· לשחוט· אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי· אמר רבי אבא א״ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער· אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסקתיה אחתיה: כי עתה ידעתי· מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל· מוכן היה לכך מששת ימי בראשית: אחר· אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז וזהו שמתרגמינן וזקף אברהם ית עינוהי בתר אלין: (ס״א ולפי ההגדה אחר כל דברי המלאך והשיחה ואחר טענותיו של אברהם:) בסבך· אילן: בקרניו· שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות: תחת בנו· מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דשן: (יד) יי׳ יראה· פשוטו כתרגומו יי׳ יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום· שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב״ה לעמו: היום· הימים העתידין כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו· ומדרש אגדה יי׳ יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים בהר יי׳ יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה: (יז) ברך אברכך· אחת לאב ואחת לבן: והרבה ארבה· אחת לאב ואחת לבן: (יט) וישב אברהם בבאר שבע· לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב י״ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך

למיכס ית בריה עני ואמר יצחק לאבוי כפות יתי יאות דלא אפרכס מן צערא דנפשי ונדחי לגובא דחבלא וישתכח פסולא בקרבנך עינוי דאברהם מסתכלן בעינוי דיצחק ועינוי דיצחק מסתכלן למלאכי מרומא יצחק הוה חמי יתהום ואברהם לא חמי יתהום עני מלאכי מרומא איתון חמון תרין יחידאין דאית בעלמא חד נכיס וחד מתנכיס דנכים לא מעכב ודמתנכים פשיט צווריה :

ויקרא וקרא ליה מלאכא דיי מן שמיא ואמר ליה אברהם אברהם ואמר הא נא : ויאמר ואמר אל תושיט ידך לטליא ולא תעביר ליה מדעם ביש ארום כדון גלי קדמי ארום דחלא דיי אנת ולא עכיבתא ית ברך ית יחידך מני : וישא וזקף אברהם ית עינוי וחזא והא דכרא חד דאתברי ביני שמשתא דשכלול עלמא אחיד בחרישותא דאילנא בקרנוי ואזל אברהם ונסיב יתיה ואסיקהי לעלתא חלף בריה : ויקרא ואודי וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר בבעו ברחמין מן קדמך יי גלי קדמך דלא הוה בלבבי עומקא ופגית למעבר גזרתך בחדווא בדין כד יהון בנוי דיצחק ברי עליין לשעת אניקי תהוי מדכר להום ועני יתהום ופריק יתהום ועתידין אינון כל דריא קימין למהוי אמרין בטוורא הדין כפת אברהם ית יצחק בריה ותמן אתגלית עילוי שכנתא דיי : ויקרא וקרא מלאכא דיי לאברהם תניינות מן שמיא : ויאמר ואמר במימרי קיימית אמר יי חולף דעברת ית פתגמא הדין ולא מנעת ית ברך ית יחידך : כי ברך ארום ברכא אברכינך ואסגא אסגי ית בנך ככוכבי שמיא ויהי כחלא דעל כיף ימא ויירתון בנך ית קרוי קומי סנאיהון : והתברכו ויתברכון בגין זכוות בנך כל עממי ארעא חולף דקבילתא במימרי : וישב ודברו מלאכי מרומא ית יצחק ואובלוהי לבי מדרשא דשם רבא והוה תמן תלת שנין ובההוא יומא תב אברהם לות עולימוי וקמו ואזלו כחדא לבירא דשבע ויתיב אברהם בבירא דשבע : ויהי אחר והוה בתר פתגמיא האילין מן בתר דכפת אברהם ית יצחק ואזל סטנא ותני לות שרה דאברהם נכס ית יצחק וקמת שרה ופגנת ואשתנקת ומיתת מן אניקא ואתא אברהם ובת בארחא ותניאו לאברהם למימר הא ילידת מלכה אוף היא אתרווחת בזכות דאחתה למילד בנין לנחור אחוך : את עוץ ית עוץ בוכריה וית בוז אחוי וית קמואל רב קסומיא דארמאי : ואת וית כשד וית חזו וית פלדש וית ידלף וית בתואל : ובתואל ובתואל אוליד ית רבקה תמניא אלין ילידת מלכא לנחור אחוי דאברהם : ופלגשו ופלקתיה ושמה ראומה וילידת אוף היא ית טבח וית גחם וית תחש וית מעכה : ויהיו

ירושלמי

אבא כפות ידי יאות דלא בשעת צערי אפרכס ואערבבה יתך וישתכח קורבנך פסיל ואדחי לגובא דחבלא לעלמא דאתי עינוי דאברהם הוו משוטטין בעינוי דיצחק ועינוי דיצחק הוו משוטטין במלאכי מרומא יצחק הוה חמי יתהון אברהם לא חמי יתהון ביה בשעתא נפקו מלאכי מרומא ואמרין אילין לאילין אתון חמון תרין צדיקין יחידאין בגו עלמא חד נכס וחד מתנכס דנכס לא מעכב ודמתנכס פשט צווריה :

ואמר אברהם אברהם עני אברהם בלשן בית קודשא ואמר הנני :

ופלח וצלי אברהם בשם מימריה דיי ואמר את הוא יי דחמי ולא מתחמי בבעו רחמין מן קדמך יי כולא גלי וידיע קדמך דלא הוה בליבי פלגו בזימנא דאמרת לי למקרבא ית יצחק ברי ולמעבר יתיה עפר וקטם קדמך אלא מן יד אקדימית בצפרא ועבידית ית מימרך בחדוא וקיימית מימרך וכדון בבעו רחמין מן קדמך יי אלהים כד יהוין בנוי דיצחק עללין לשעת אננקי תהוי מדכר להון עקידתיה דיצחק אבוהון ושרי ושביק לחוביהון ופרוק יתהון מן כל אננקי דעתידין דריא למיקם מן בתריה למהוי אמרין בטור בית מקדשיה דיי קריב אברהם ית יצחק בריה ובטורא הדין הוא בית מקדשא איתגלית עלוי יקר שכינתא דיי :

ופלקתיה ושמה :

יונתן אפרכם לא' רח"ל כהמה מפרכסת וכל ענין פסוק . זה בתנחומא : דאתברי בין השמשות שכלו עלמי פי' האיל שנברא כע"ש בין השמשות כשנבראו העולם : בחרישותא תרגום אונקלוס ביער באורשא וכנ"ל . עומקא מגר"ד הגיה עוקמא וכן ליישב . עוקמא פי' רמאות ופניא פי' שפיתי פונה לעשות גזירתך . ירושלמי בלשון בית קודשא פי' שהשיב אברהם בלשון קודש הנני וכלי איונתן ות"א שתרגמו הא אנא ונסברתו מדאמר אברהם למלאכים ואינם מבינים ארמית אלא ל"ה בלגו . פי' שאין נכון תלוק :

והלך לו לחברון כמו שאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים משל חברון הראשונים וגם שתים ועשרים שנה כמו שפירשנו למעלה : (כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו' כשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכל וממרא בשרו הק"בה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה : גם היא . אף היא השוות תשפחותיה למשפחות אברהם וכו' . מה אברהם שבטי שיצאו מיעקב ח' בני הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני גבירות וד' בני פלגש : (כג) ובתואל ילד את רבקה כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה :

אשלת פרשת וירא

כג ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה
ושבע שנים שני חיי שרה: ב
ותמת שרה בקרית ארבע
הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה
ולבכתה: ג ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר
אל בני חת לאמר: ד גר ותושב אנכי עמכם
תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני:
ה ויענו בני חת את אברהם לאמר לו: ו
שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו
במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את
קברו לא יכלה ממך מקבר מתך: ז ויקם
אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת: ח
וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר
את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן
צחר: ט ויתן לי את מערת המכפלה אשר
לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם
לאחזת קבר: י ועפרון ישב בתוך בני חת
ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת
לכל באי שער עירו לאמר: יא לא אדני
שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך
נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך:
יב וישתחו אברהם לפני עם הארץ: יג
וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם
אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני
ואקברה את מתי שמה: יד ויען עפרון
את אברהם לאמר לו: טו אדני שמעני ארץ
ארבע מאת שקל כסף ביני ובינך מה הוא ואת
מתך קבר: טז וישמע אברהם אל עפרון
וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני
בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר:
יז ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר
לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ
אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: יח
לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער
עירו: יט ואחרי כן קבר אברהם את
שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני
ממרא הוא חברון בארץ כנען: כ ויקם
השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר
מאת בני חת: ס כד ואברהם זקן
בא בימים ויהוה ברך את אברהם בכל:
ב ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל

חסר כ' זעירא ויקם מלפניו ויפתחו מלרע

ג' ומלא

כלס תקרים ברתן ת' מלי' יחיו מתיך

כהן

לוי

ג' חסר

עפרן ד' חס' בגי' עין רע ושקל ת' כנג' ת' שקלי' שלקח

ישראל

ה' חסר

ג' דחס' אשר ומטעין כיס

כך

בסבה בסני' כמנין ימים ברכו

והוו חיי שרה מאה ועשרין ושבע
שנין שני חיי שרה: ומיתת
שרה בקרית ארבע היא חברון
בארעא דכנען ואתא אברהם למספדה לשרה
ולמבכיה: וקם אברהם מעל אפי מיתיה
ומליל עם בני חתאה למימר: דייר ותותב
אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא עמכון ואיקבר
מיתי מן קדמי: ואתיבו בני חתאה ית
אברהם למימר ליה: קביל מננא ריבוננא
רב קדם יי את ביננא בשפר קברנא קבר ית מיתך
אנש מננא ית קבריה לא ימנע מנך מלמקבר
מיתך: וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא
לבני חתאה: ומליל עמהון למימר אם
אית רעוא בנפשכון למקבר ית מיתי מן קדמי
קבילו מני ובעו לי מן עפרון בר צחר:
ויתן לי ית מערת כפלתא די ליה די בסטר חקליה
בכספא שלים יתנינה לי ביניכון לאחסנת קבורא:
ועפרון יתיב בגו בני חתאה ואתיב עפרון חתאה
ית אברהם קדם בני חתאה לכל עאלי תרע
קרתיה למימר: לא ריבוני קביל מיני
חקלא יהבית לך ומערתא די ביה לך יהביתה
לעיני בני עמי יהביתה לך קבר מיתך: וסגיד
אברהם קדם עמא דארעא: ומליל עם
עפרון קדם עמא דארעא למימר ברם אם את
עביד לי טיבו קביל מיני אתין כספא דמי חקלא
סב מיני ואקבר ית מיתי תמן: ואתיב עפרון
ית אברהם למימר ליה: ריבוני קביל
מיני ארעא שויא ארבע מאה סלעין דכסף ביני
ובינך מה היא וית מיתך קבר: וקביל אברהם
מן עפרון ותקל אברהם לעפרון ית כספא דמליל
קדם בני חתאה ארבע מאה סלעין דכסף מתקבל
סחורא בכל מדינתא: וקם חקל עפרון די
בכפלתא די קדם ממרא חקלא ומערתא די ביה
וכל אילני די בחקלא די בכל תחומיה סחור
סחור: לאברהם לזבינוהי לעיני בני חתאה
בכל עאלי תרע קרתיה: ובתר כן קבר אברהם
ית שרה אתתיה במערת חקל כפלתא על אפי
ממרא היא חברון בארעא דכנען: וקם חקלא
ומערתא די ביה לאברהם לאחסנת קבורא מן בני
חתאה: ואברהם סיב עאל ביומין ויי בריך ית
אברהם בכולא: ואמר אברהם לעבדיה סבא דביתיה

פ פ פ

ויהיו חיי שרה והוו חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנין שני חייהא דשרה: ומיתת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא דכנען ואתא אברהם מן טוור פולחנא ואשכחה דמיתת ויתיב למספד לשרה ולמבכי יה: ויקם וקם אברהם מן מחמי אפין על מיתיה ומליל עם בני חתאה למימר: גר דייר ותותב אנא עמכון בבעו זבונו לי אחסנת קבורתא עמכון ואיקבר ית מיתי תמן: ויענו ואתיבו בני חתאה ית אברהם למימר ליה: שמענו קביל מיננא רבוננא רב קדם יי אתאיננא בשפר קיברנא קבר ית מיתך אינש מיננא ית קבורתיה לא ימנע מינך בגין דלא למיקבר מיתך: ויקם וקם אברהם וגחן לעמא דארעא לבני חיתאה: וידבר ומליל עמהון למימר אין אית רעו עם נפשכון למקבר ית מיתי מן מחמי אפיי קבילו מיני ובעו עלי קדם עפרון בר צוחר: ויתן ויזבון לי ית מערת כפילתא דיליה דמיתבניא בסטר חקליה בכסף שלים יתנינה לי ביניכון לאחסנת קבורתא: ועפרון ועפרון יתיב בגו בני חיתאה ואתיב עפרון חיתאה ית אברהם באנפי בני חיתאה לכל עלי תרע קרתי למימר: לא אדוני בבעו רבוני קביל מיני חקלא יהבית לך ומערתא דביה לך יהבתא למהנא באנפי בני עמי יהבתא לך איזל קבר מיתך: וישתחו וגחן ליה אברהם באנפי בני חיתאה: וידבר ומליל עם עפרון באנפי עמא דארעא למימר ברם אם אנת צבי למעבד לי טיבו קביל מיני אתן כספא דמי חקלא סב מיני ואקבור ית מיתי תמן: ויען ואתיב עפרון ית אברהם למימר ליה: אדוני רבוני קביל מני ארע דטימין דידה ארבע מאה סלעין דכסף בינא ובינך מה היא וית מיתך קבר: וישמע וקביל אברהם מן עפרון ותקל אברהם לעפרן ית כספא דמליל באנפי בני חיתאה ארבע מאה סלעין דכסף טב עברין בכל פתור ומתקבלין בכל פרקמטיא: ויקם וקם זביני חקל עפרון די בכפלתא דקדם ממרא חקלא ומערתא דביה וכל אילנא דבחקלא דבכל תחומיה חזור חזור: לאברהם לאברהם לזבינוי באנפי בני חיתאה לכל עלי תרע קרתיה: ואחרי כן ומן בתר כדין קבר אברהם ית שרה אנתתיה למערת חקיל כפילתא דעל אנפי ממרא היא חברון בארעא דכנען: ויקם וקם חקלא ומערתא דביה לאברהם לאחסנת קבורתא מן בני חיתאה: ואברהם ואברהם סיב על ביומין ומימרא דיי בריך ית אברהם בכל מיני ברכתא: ויאמר ואמר אברהם לאליעזר עבדיה סבא דביתיה דשליט בכל אפותיקי דיליה

ומיתת שרה בקריתהון דגובריא: ארבע מאה סלעין דכסף עברין לכל פתור ומתקבלין בכל פרקמטיא: ואמר אברהם לעבדיה שליטא דהוה שליט בכל מה

ירושלמי

דגובריא פי' כי היו שם גבורים דרש קרית ארבע ע"ש ד' ענקים ור"ל קרית גבורים:

יונתן

טור פולחנא כמ' פירשתי שהוא הר המוריה:

יונתן

מן מחמי אפין פי' מן רחות פני המת:

יונתן

וגחן למיל פרשתי שהוא השתחואה מלשון גחון ותלחוש להו:

יונתן

אין אי' רעו' לשון רצון ורעות: למתנא פי' יהבית לך במתנה גמורה כדפי' רש"י ודיוקו מלשון נתתיו לא אמרתי: אין נכי אב את רוצה אר' דטימין דיליה פי' ככר פי' טי"מ לשון שווי:

ויהיו (א) חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים · לכך נכתב שנ' בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת מאה בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי. שני חיי שרה · כולן שוין לטובה: (ב) בקרית ארבע · על שם ד' ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם · ד"א על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו · אדם וחוה · אברהם ושרה · יצחק ורבקה · יעקב ולאה: ויבא אברהם · מבאר שבע: לספוד לשרה ולבכותה · ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה: (ד) גר ותושב אנכי עמכם · גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם · ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת · אחזת קבר · אחוזת קרקע לבית הקברות (ה) לא יכלה · לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך · וכמו ויכלא הגשם: נפשכם · רצונכם: ופגעו לי · לשון בקשה כמו אל תפגעי בי: (ו) המכפלה · בית ועליה על גביו . ד"א שכפולה בזוגות · בכסף מלא · שלם כל שויה וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא: (ח) ועפרון יושב · כתיב חסר חותו היום מינוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה: לכל באי שער עירו · שבולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה: (יא) לא אדני · לא תקנה אותה בדמים: נתתי לך · הרי היא כמו שנתתיה לך · (יג) אך אם אתה לו שמעני · אתה אומר לי להיות לך וליקח בחנם אני אי אפשי בכך אך אם אתה לו תשמעני הלואי ותשמעני . נתתי · דו"ש כל"ע מוכן הוא אצלי והלואי נתתיו לך כבר: (יד) ביני ובינך · בין שני אוהבים כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את המכר ואת מתך קבור: (טו) ויש...קל אברהם לעפרון · חסר וי"ו לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנאמר עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום שם שקליהן גדולים שהן קנטרין בכסף אהרם כל"ה: (יז) ויקם שדה עפרון · תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך · ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל הכן לאברהם למקנה וגו': (יח) לכל באי שער עירו · בקרב כלם ובמעמד כלם הקנהו לו: (א) ברך את אברהם בכל · בכל עולה בגימטריא

בן

פי' ככר פי' טי"מ לשון שווי: בכל ע"נ · פירש בכל שולחני מחליף המט' כקר' שולחני ע"ש דשולחן וערגוסו. פתורה לכן פירש רש"י כלק פתורה שהכ' נגריני לו מבות וק"ל:

בכל־אשר־לו שים־נא ידך תחת ירכי : ג
ואשביעך ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ
אשר לא־תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר
אנכי יושב בקרבו : ד כי אל־ארצי ואל־
מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק : ה
ויאמר אליו העבד אולי לא־תאבה האשה ללכת
אחרי אל־הארץ הזאת ההשב אשיב את־בנך
אל־הארץ אשר־יצאת משם : ו ויאמר אליו
אברהם השמר לך פן־תשיב את־בני שמה :
ז יהוה אלהי השמים אשר לקחני מבית
אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר־לי ואשר נשבע־
לי לאמר לזרעך אתן את־הארץ הזאת הוא
ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם :
ח ואם־לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית
משבעתי זאת רק את־בני לא תשב שמה : ט
וישם העבד את־ידו תחת ירך אברהם אדניו
וישבע לו על־הדבר הזה : י ויקח העבד
עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל־טוב אדניו
בידו ויקם וילך אל־ארם נהרים אל־עיר נחור :
יא ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל־באר המים
לעת ערב לעת צאת השאבת : יב ויאמר ׀
יהוה אלהי אדני אברהם הקרה־נא לפני היום
ועשה־חסד עם אדני אברהם : יג הנה אנכי
נצב על־עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב
מים : יד והיה הנער אשר אמר אליה הטי־
נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם־גמליך אשקה
אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי־עשית
חסד עם־אדני : טו ויהי־הוא טרם כלה לדבר
והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן־מלכה
אשת נחור אחי אברהם וכדה על־שכמה : טז
והנער טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה
ותרד העינה ותמלא כדה ותעל : יז וירץ העבד
לקראתה ויאמר הגמיאיני נא מעט־מים מכדך :
יח ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה
על־ידה ותשקהו : יט ותכל להשקתו ותאמר
גם לגמליך אשאב עד אם־כלו לשתת : כ
ותמהר ותער כדה אל־השקת ותרץ עוד אל־
הבאר לשאב ותשאב לכל־גמליו : כא והאיש
משתאה לה מחריש לדעת ההצליח יהוה דרכו
אם

גל ידך בגימ׳ מיל׳ שהסכימו כמילה : לז מל׳ כתור׳ ה׳ פסוקים דמטעין כהו אס : בלס מלאים בר מן א׳ וחות׳ מל אדני :
ג׳ מלא ל׳ וחסר
ל׳ וחסר ב׳ חסר
שלישי
ל׳ חסר דחסר
רפ ק
ל׳ וחסר
בלס חס׳ בר מן
ה׳ מלא
רפ ק׳ ל׳ חסר ו
ל׳ ומלא
ב׳ חסר
ב׳ חסר

דשליט בכל־דליה שוי־כען ידך תחות ירכי :
ואקיים עלך במימרא דיי אלהא דשמיא ואלהא
דארעא דלא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די
אנא יתיב ביניהון : אלהין לארעי ולילדותי
תיזיל ותיסב איתתא לברי ליצחק :
ואמר ליה עבדא מאים לא־תיבי איתתא למיתי
בתרי לארעא הדא האתבא אתיב ית־ברך
לארעא די־נפקתא מתמן : ואמר ליה אברהם
אסתמר לך דילמא־תתיב ית־ברי לתמן : יי
אלהא דשמיא דדברני מבית אבא ומארע
ילדותי ודמליל לי ודקיים לי למימר לבנך אתן
ית־ארעא הדא הוא ישלח מלאכיה
קדמך ותיסב אתתא לברי מתמן : ואם־לא
תיבי אתתא למיתי בתרך ותהי זכאה
ממומתי דא לחוד ית־ברי לא תתיב לתמן :
ושוי עבדא ית־ידיה תחות ירכא דאברהם
רבוניה וקיים ליה על פתגמא הדין : ודבר עבדא
עשרא גמלין מגמלי ריבוניה ואזל וכל־שפר
ריבוניה בידיה וקם ואזל לארם דעל־פרת לקרתא
דנחור : ואשרי גמליא מברא לקרתא עם־בירא
דמיא לעידן רמשא לעידן דנפקן מלייתא : ואמר
יי אלהיה דריבוני אברהם זמין כען קדמי יומא
דין ועיבד־טיבו עם רבוני אברהם : הא אנא
קאים על־עינא דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן
לממלי מיא : ותהי עולימתא דאימר לה ארכיני־
כען קולתיך ואשתי ותימר אשתי ואף גמלך
אשקי יתה זמינת לעבדך ליצחק ובה אידע ארי־
עבדת טיבו עם־רבוני : והוה הוא עד־לא שיצי
למללא והא רבקה נפקת דאתילידת לבתואל
בר־מלכה אתת נחור אחוהי דאברהם וקולתה
על־כתפה : ועולימתא שפירת חיזו לחדא
בתולתא וגבר לא ידעה ונחתת לעינא ומלת
קולתה וסליקת : ורהט עבדא לקדמותה ואמר
אשקיני כען זעיר־מיא מקולתיך : ואמרת אשתי
רבוני ואוחיאת ואחיתת קולתה על־ידה
ואשקתיה : ושיציאת לאשקיותיה ואמרת אף
לגמלך אמלי עד דיספקון למשתי : ואוחיאת
ונפצת קולתה לבית־שקיא ורהטת עוד לבירא
למימלי ומלת לכל־גמלוהי : וגברא שהי בה
מסתכל שתיק למידע האצלח יי אורחיה
אם

בן ומתחלה שבעה לו בו הוא צריך לשכוחו ח״ימ : (ב) זקן ביתו · לפי שהזקן דבוק לקוד זקן : תחת ירכי : לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפלין · והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי

דיליה שוי כדון ידך בגזרת מהולתי : ואשביעך ואומינך בשום מימרא דיי אלהא דמותביה בשמי מרומא הוא אלהא דשולטניה על ארעא די לא תסב איתא לברי מבנתהון דכנענאי די אנא יתיב ביניהון : כי אלהן לארעי ולבית גניסתי תיזיל ותסב איתתא לברי ליצחק : ויאמר

מה דידיה שוי כען ידך תחות ירך קיימי : ויקח וכל שפר אפותיקי דרבוניה בידיה וקם ואזל לארם דעל פרת נהרים : וזרזת ואחתת מורביה לגו שקיא ומלת ואשקת לכל גמלוהי :

ואמר ליה עבדא מאים לית צבות אתתא למיתי בתריי לארעא הדא האתבא אתיב ית ברך לארעא די נפקתא מתמן : ויאמר ואמר ליה אברהם אסתמר לך דילמא תתיב ית ברי לתמן : יי אלהא דמותביה בשמי מרומא דדברני מן בית אבא ומן ארע ילדותי ודמליל לי ודקיים עלי למימר לבנך אתן ית ארעא הדא הוא יזמין מלאכיה לקמך ותיסב איתא לברי מתמן : ואם לא ואם לית צבות אתתא למיתי בתרך ותזכי ממומתי דא לחוד ית ברי לא תתיב לתמן : וישם ושוי עבדא ית ידיה בגזרת מהולתא דאברהם רבוניה וקיים ליה על פתגמא הדין : ויקח ודבר עבדא עשרא גמלין מן גמליה רבוניה ואזל כל שפר אפותיקי דרבוניה בידיה וקם ואזל לארם דעל פרת לקרתא דנחור : ויברך וארבע גמליא מברא לקרתא לבירא דמיא לעדן רמשא לעדן דנפקן מליאתא : ויאמר ואמר יי אלהא דריבוני אברהם זמין כען איתא מהגנא קומי יומנא ועיבד טיבו עם רבוני אברהם : הנה הא אנא קאי על עינא דמיא ובנתהון דאנשי קרתא נפקן לממלי מוי : והיה ותהי ריבא דאימר לה ארכיני כדון לגיניך ואשתי ותימר שתי ואוף גמליך אשקי יתה זמינתא במזלא לעבדך ליצחק ובה אינדע ארום עבדתא טיבו עם רבוני : ויהי והוה בשעא קלילא הוא עד כדון לא פסק למללא והא רבקה נפקת דאתילידא לבתואל בר מלכה אנתתיה דנחור אחוי דאברהם ולגינתה על כתפהא : והנערה וריבא שפירא למיחמי לחדא בתולתא וגבר לא ידעה במשכבא ונחתת לעיינא ומלת לגנתא וסליקת : וירץ ורהט עבדא לקדמותהא ואמר אטעמני כדון קליל מוי לגיניתיך : ותאמר ואמרת שתי רבוני ואוחיאת ואחיתת לגינתא על ידה ואשקיתיה : ותכל ופסקת לאשקיותיה ואמרת אוף לגמלך אימלי עד דיספקון למשתי : ותמהר ואוחיאת ורוקינת לגינתא למורביות בית שקתי ורהטת תוב לבירא לממלי ומלת לכל גמלוי : והאיש וגברא הוה ממתין לה ושתיק למנדע האצלח יי ארחיה אין לא :

ידי כעבד וקיים חביבה עליו ונטלה : (רצונו לתרץ מה שלא אמר תחת ירכך וס"ל לה שביע העבד במילתו לפי שאל אברהם היתה רא שונה לו קודם מילת העבד וק"ל) (ו) יי' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי · ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר ואשביעך וגומר · אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא בא באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ : מבית אבי · מחרן : ומארץ מולדתי · מאור כשדים : ואשר דבר לי · לצרכי · כמו אשר דבר עלי · וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים כלשון על · ותרגום שלהם (רצונו שדרך התרגום להשתמש למ"ד במקום בעבור וק"ל) עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם : ואשר נשבע לי · בין הבתרים : ונקית משבועתי וגו' · וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא : רק את בני וגו' · רק מעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור : (י) מגמלי אדניו · נכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים : וכל טוב אדניו בידו · שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם : ארם נהרים · בין שתי נהרות יושבת : (יא) ויברך הגמלים · הרביצם : (יב) אותה הוכחת · ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי ליכנס בביתו של אברהם · ולשון הוכחת בררת אפרובשט בלעז : ובה אדע · לשון תחנה הודע לי בה כי עשית חסד · אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו : בתולה · ממקום בתולים : ואיש לא ידעה · שלא כדרכה לפי שבנות הנכרים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד על זו שנקייה מכל : וירץ העבד לקראתה · לפי שראה שעלו המים לקראתה · הגמיאיני נא · לשון גמיעה הומיר בלע"ז : (יח) ותרד כדה · מעל שכמה : (יט) עד אם כלו · הרי אם משמש כלשון אשר אם כלו די ספקון שזו היא גמר שתייתן כשאתו די ספקון : (כ) ותער · לשון נפיצה והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער כפשי אשר הערה למות נפשו : שוקת · אבן חלולה ששותים בה הגמלים : (כא) משתאה · לשון שאיה כמו שאו ערים תשאה שממה : משתאה · משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו · ואל תתמה בתיו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומדברת בלשון מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין שתי אותיות של עקר היסוד כגון משתולל מגזרת שלל משתומם מגזרת שממה וישתמר חקות עמרי מגזרת וישמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה וכשם שאתה מוצא לשון שאיה באדם נכהל ונחלה ובעל מחשבות כמו על יומו נשמו אחרונים שומו שמים אשתומם כשעה חדא כך תפרש לשון שאייה באדם נבהל ובעל מחשבות · ואונקלוס תרגם לשון שהייה וגברא שהי שותא ועומד במקום אחד לראות ההצליח יי' דרכו ואין לתרגם שתי שהרי אינו לשון שאין א' נופלת בלשון

יוגהא

בגזירת מהלתי פי' בברית מילה כדפי' רש"י לבית גניסתי פי' לבית משפחתי · ותזדכי פי' תהיה זכאי א' מהמלות אשר פ"א פעל לפני פ' התורה פי' כמו שתהיה וק"ל כל שפר אפותיקי מכאן מוכח דאין לגרוס אפותיקי לשון חוזר ש"את שהוליך עמו כל חוזרות אדוניו אלא ודאי שטרי אפותיקי · וארבע גמליא פירש הרביץ הגמלים להבריכם : זמין וכו' מסגלא פירו' מוזמן לפני אשה הגונ' : לגיניך פירש אמת גדול מלשון הגמ' אפתרא בלגינא : ואוחיאת ורוקינת פי' מיהרה והריקה המי' מן הכד למורביו' פי' לפסוק כי כן הל ברבעיש מרכיות וכן בירושלמי וזרז ואחתת מורביה פי' מיהרה והוריד כלי ששותים ממת :

ט (ט) ג · שתיים

אם־לא׃ כב ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות
ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים
על־ידיה עשרה זהב משקלם׃ כג ויאמר
בת־מי את הגידי נא לי היש בית־אביך מקום לנו
ללין׃ כד ותאמר אליו בת־בתואל אנכי בן־
מלכה אשר ילדה לנחור׃ כה ותאמר אליו
גם־תבן גם־מספוא רב עמנו גם־מקום ללון׃
כו ויקד האיש וישתחו ליהוה׃ כז ויאמר
ברוך יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא־עזב
חסדו ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נחני יהוה
בית אחי אדני׃ כח ותרץ הנער ותגד לבית
אמה כדברים האלה׃ כט ולרבקה אח ושמו
לבן וירץ לבן אל־האיש החוצה אל־העין׃ ל
ויהי כראת את־הנזם ואת־הצמדים על־ידי
אחתו וכשמעו את־דברי רבקה אחתו לאמר כה־
דבר אלי האיש ויבא אל־האיש והנה עמד על־
הגמלים על־העין׃ לא ויאמר בוא ברוך יהוה
למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום
לגמלים׃ לב ויבא האיש הביתה ויפתח
הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ
רגליו ורגלי האנשים אשר אתו׃ לג ויישם
לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם־דברתי דברי
ויאמר דבר׃ לד ויאמר עבד אברהם אנכי׃
לה ויהוה ברך את־אדני מאד ויגדל ויתן־לו
צאן ובקר וכסף וזהב ועבדם ושפחת וגמלים
וחמרים׃ לו ותלד שרה אשת אדני בן לאדני
אחרי זקנתה ויתן־לו את־כל־אשר־לו׃ לז
וישבעני אדני לאמר לא־תקח אשה לבני מבנות
הכנעני אשר אנכי ישב בארצו׃ לח אם־לא
אל־בית־אבי תלך ואל־משפחתי ולקחת אשה
לבני׃ לט ואמר אל־אדני אלי לא־תלך האשה
אחרי׃ מ ויאמר אלי יהוה אשר־התהלכתי
לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת
אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי׃ מא אז
תנקה מאלתי כי תבוא אל־משפחתי ואם־לא
יתנו לך והיית נקי מאלתי׃ מב ואבא היום
אל־העין ואמר יהוה אלהי אדני אברהם אם־
ישך־נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה׃
ס מג הנה אנכי נצב על־עין המים והיה
העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני־
נא מעט־מים מכדך׃ מד ואמרה אלי
גם־אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה
אשר־הכיח יהוה לבן־אדני׃ מה אני טרם
אכלה

רביעי

קדמא לין קמיצא לנו ומכ"ם פלילו
קדמא אחי
כ' נחסר כלם מלאים
ג' וחסר כלן חסר
ל' וחסר
חסר
קדמא

אם־לא׃ והוה כד ספיקו גמליא למישתי ונסיב
גברא קדשא דדהבא תקלא מתקליה ותרין שירין
על־ידהא מתקל עשר סלעין דדהבא מתקלהון׃
ואמר בת־מאן את חוי כען לי האית בבית־אבוך
אתר כשר לנא למבת׃ ואמרת ליה בת־בתואל
אנא בר־מלכה דילידת לנחור׃ ואמרת ליה אף
תבנא אף־כסתא סגי עמנא אף אתר־כשר למבת׃
וכרע גברא וסגיד קדם־יי׃ ואמר בריך יי
אלהיה דרבוני אברהם די לא־מנע טיבותיה
וקושטיה מן־רבוני אנא באורח תקנא דברני יי
בית אחוהי דרבוני׃ ורהטת עולימתא וחויאת
לבית אמה כפתגמיא האילין׃ ולרבקה אחא
ושמיה לבן ורהט לבן לות־גברא לברא לעינא׃
והוה כד־חזא ית־קדשא וית־שיריא על־ידי
אחתיה וכד־שמע ית־פתגמי רבקה אחתיה
למימר כדין־מליל עמי גברא ואתא לות־גברא
והא קאים עילוי־גמליא על־עינא׃ ואמר עול
בריכא דיי למא את־קאים בברא ואנא פניתי
ביתא ואתר כשר לגמליא׃ ועאל גברא לביתא
ושרא גמליא ויהב תיבנא וכסתא לגמליא ומיא
לאסחאה רגלוהי ורגלי גובריא דעימיה׃ ושויו
קדמוהי למיכל ואמר לא איכול עד דאמליל
פתגמי ואמר מליל׃ ואמר עבדא דאברהם
אנא׃ ויי בריך ית־רבוני לחדא ורבא ויהב־
ליה עאן ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין
וחמרין׃ וילידת שרה איתת־רבוני בר לרבוני
בתר דסיבת ויהב־ליה ית־כל־דיליה׃ וקיים־
עלי רבוני למימר לא־תסב איתתא לברי מבנת
כנענאי די אנא יתיב בארעהון׃ אלהן לבית־
אבא תיזיל ולזרעיתי ותיסב איתתא לברי׃
ואמרית לרבוני מאים לא־תיתי איתתא בתרי׃
ואמר לי יי די־פלחית קדמוהי ישלח מלאכיה
עמך ויצלח אורחך ותיסב איתתא לברי מזרעיתי
ומבית אבא׃ בכן תהי זכאי ממומתי ארי תהך
לזרעיתי ואם־לא יתנון לך ותהי זכאי ממומתי׃
ואתית יומא־דין לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני
אברהם אם־אית־כען רעוא קדמך לאצלחא
אורחי די אנא אזיל עלה׃ הא אנא קאים על־
עינא דמיא ויהא עולימתא דתיפוק למימלי
ואימר לה אשקיני־כען זעיר־מיא מקולתיך׃
ותימר לי אף־את אשתי ואף לגמלך אמלי היא
איתתא דזמין יי לבר־רבוני׃ אנא עד־לא
שיציתי

לא : ויהי והוה כד ספיקו גמליא למימלי וגסיב גברא קדשא דדהבא דרכמונא מתקליה קבל דרכמונא לגלגלתא דא טמוסין בנהא למיתב לעיבידת משכנא ותרין שירין יהב על ידהא מתקל עשר סלעין דדהבא סכום מתקלהון קבל תרין לוחיא דכתיבין בהון עשרתי דבריא : ויאמר ואמר ברת מאן את תני כדון לי האית בית אבוך אתר כשר לנא למבת : ותאמר ואמרת ליה ברת בתואל אנא בר מלכה דילידת לנחור : ותאמר ותנת למימר ליה אוף תיבנא אוף אספסתא סגי עמנא אוף אתר כשר למבת : ויקד ונחי גברא וסגיד קדם יי דזמין קדמוי אתתא מהגנא : ויאמר ואמר בריך שמא דיי אלהיה דריבוני אברהם די לא מנע טיבותיה וקשטיה מן רבוני אנא בזכותיה באורח תקנא דברני יי בית אחוי דריבוני : ותרץ

ולרבקה ולרבקה אחא ושמיה לבן ורהט לבן לות גברא לברא לעיינא : ויהי והוה כדי חמא ית קדשא וית שירייא על ידי אחתיה וכד שמע ית פתגמי רבקה אחתיה למימר כדון מליל עמי גברא ואתא לות גברא והא קאי עלוי גמליא על עינא : ויאמר וחשיב לבן דהוא אברהם ואמר עול בריכא דיי למא אנת קאי בברא ואנא פניית ביתא מפולחנא נוכראה ואתר אתקינת לגמליא : ויבא ועל גברא לבירא ושרי זממי גמליא ויהב לבן תבנא ואספסתא לגמליא ומוי למשזוג ריגלוי ורגלי גובריא די עמיה : וישם וסדרו קומיה למיכול תבשילא דביה סמא דקטול וארגיש ביה ואמר לא איכול עד דאמליל פתגמיי ואמר מליל : ויאמר ואמר עבדא דאברהם אנא : וה׳ ויי בריך ית רבוני לחדא ורבא ויהב ליה עאן ותורין וכספא ודהבא ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין : ותלד וילידת שרה איתת רבוני בר לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה ית כל דיליה : וישביעני ואומי יתי רבוני למימר לא תסב איתתא לברי מבנת כנענאי דאנא יתיב בארעהון : אם אלהן לבית איבא תזיל ולייחוסי ותסב איתא לברי : ואומר ואמרית לרבוני מאים לא תיתי איתתא בתרי : ויאמר ואמר לי יי דפלחית קומוי יזמין מלאכיה עמך ויצלח ארחך ותסב איתתא לברי מן ייחוסי ומגניסת בית איבא : אז בכין תזדכי ממומתי אין תיעול לבית יחוסי ואין לא ינתנון לך ותהי זכאי ממומתי : ואבא ואתית יומנא לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני אברהם אין איתך כדון מצלח ארחי דאנא אזיל עלה : הנה הא אנא קאי על עינא דמיא ותהי ריבא דתיפוק למימלי ואמר לה אשקיני כדון קליל מוי מן לגיניתיך : ואמרה ותימר לי אוף אנת שתי אוף לגמלך אמלי היא אנתתא דזמין יי במזלא לבר רבוני : אני אנא עד לא פסקית למללא עם הרהורי לבי והא רבקה נפקת ולגינתא על כתפא ונחתת לעיינא ומלת ואמרית לה אשקיני כדון .

ותמהר

שתייה משתאה לה · משתומם אליה כמו אשרי לי אחיה וכמו אשתי המקום לאשתו : (כב) בקע · רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת : ושני צמידים · רמז לשני לוחות מצומדות : עשרה זהב משקלם · רמז לעשרת הדברות שבהן : (כג) ויאמר בת מי את · לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו : ללין · לינה אחת · לין שם דבר וה"א אמרה ללון כמה לינות : (כד) בת בתואל · השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון : (כה) מספוא · כל מאכל הגמלים קרוי מספוא כגון תבן ושעורים : (כו) בדרך · דרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך · וכן כל בית ולמ"ד וה"א המשמשים בראש תיבה ינקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר וניכר באיזו הוא מדבר : (כח) לבית אמה · דרך הנשים היתה להיות להן בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה : (כט) וירץ · למה רץ ועל מה רץ ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון : (ל) על הגמלים · לשמרן כמו והוא עומד עליהם לשמשם : (לא) פניתי הבית · מעבודת אלילים · (לב) ויפתח · התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים : (לג) עד אם דברתי · הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו עד כי יבא שילה וי"ש ח"ל כי משמש בד' לשונות ואחד מהן אם : (לו) ויתן לו את כל אשר לו · שטר המתנה הראה להם · (לז) אשר לא תקח אשה מבנות הכנעני · אם לא תלך תחילה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך : (לט) אולי לא תלך האשה · אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך : (מב) ואבא היום · היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ · אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה : (מד) גם אתה · גם לרבות אנשים שעמי : הוכיח · ברר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא בירור דבר : (מה) טרם אכלה · טרם שאני מכלה וכן כל לשון הווה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר איוב הרי לשון עתיד ופירוש שניה׳ לשון הווה כי תורה היה אומר

אולי ט ב

יונתן דרכמונא · מתקליה פיר׳ רבע כבורא ב׳ מטבע של זהב משקלו קביל דרכמונא דאיטימוסין פי׳ כנגד בקע לגלגולת · דעתידין בניו ליתן לעבודת המשכ׳ ותרין שירין כנגד ב׳ לוחות י׳ זהב משקלם כנגד י׳ דברו׳ ועיין ברש״י זהו תורף דבריו · אספסתא מין זרע וזולת מאכ׳ בהמות · כאורח תקנא פירוש בדרך הישר · וחשיב לבן דהוא אברהם פירש מטעם שהבן שאליעזר הוא אברהם · ואנא פניית ביתא מפולחנא נוכראה פי׳ פשיטי הני מינ׳ רש״י ושרי זממיה פיר׳ שהתיר זממי הגמלי׳ שחסמ׳ מפני הגזל · תבשילא דביה סמא דקטול פירש הבשיל שמו סם המות כדאיתא במדרש ולכך שאכל ובהא ותמ׳ דר׳ לין ויום ש׳א נפשו ולי כדר׳ דאת׳ ויצא לפניו מגמע שלבן כתבו לפניו ולא לפניהם שבשר היתה בו ·

אכלה לדבר אל־לבי והנה רבקה יצאת וכדה על־
שכמה ותרד העינה ותשאב ואמר אליה השקיני
נא: מו ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר ל' מלא
שתה וגם־גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים וכ' חסר
השקתה: מז ואשאל אתה ואמר בת־מי
את ותאמר בת־בתואל בן־נחור אשר ילדה־לו
מלכה ואשם הנזם על־אפה והצמידים על־ ח' חסר פלס מלאים
ידיה: מח ואקד ואשתחוה ליהוה ואברך כ' מ"א חסר
את־יהוה אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך ו' קדמאה
אמת לקחת את־בת־אחי אדני לבנו: מט
ועתה אם־ישכם עשים חסד ואמת את־אדני
הגידו לי ואם־לא הגידו לי ואפנה על־ימין או
על־שמאל: נ ויען לבן ובתואל ויאמרו
מיהוה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או־ חד מן ה' פתחין
טוב: נא הנה־רבקה לפניך קח ולך ותהי
אשה לבן־אדניך כאשר דבר יהוה: נב ויהי
כאשר שמע עבד אברהם את־דבריהם וישתחו
ששי ארצה ליהוה: נג ויוצא העבד כלי־כסף
וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה ב מלאים
ולאמה: נד ויאכלו וישתו הוא והאנשים כ' חד חסר ודחזקי מלה
אשר־עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני כ' מלה
לאדני: נה ויאמר אחיה ואמה תשב
הנער אתנו ימים או עשור אחר תלך: נו דס ק'
ויאמר אלהם אל־תאחרו אתי ויהוה הצליח דרכי
שלחוני ואלכה לאדני: נז ויאמרו נקרא
לנער ונשאלה את־פיה: נח ויקראו לרבקה דס ק'
ויאמרו אליה התלכי עם־האיש הזה ותאמר
אלך: נט וישלחו את־רבקה אחתם ואת־
מנקתה ואת־עבד אברהם ואת־אנשיו: ס
ויברכו את־רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי חסר וא' מלה
לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו:
סא ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על־
הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את־
רבקה וילך: סב ויצחק בא מבוא באר לחי לא זחד
ראי והוא יושב בארץ הנגב: סג ויצא יצחק
לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה
גמלים באים: סד ותשא רבקה את־עיניה
ותרא את־יצחק ותפל מעל הגמל: סה ותאמר
אל־העבד מי־האיש הלזה ההלך בשדה
לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף
ותתכס: סו ויספר העבד ליצחק את כל־
הדברים אשר עשה: סז ויבאה יצחק
האהלה שרה אמו ויקח את־רבקה ותהי־לו
לאשה

שיציתי למללא בלבי והא רבקה נפקת וקולתה
על כתפה ונחתת לעינא ומלת ואמרית לה
אשקיני כען: ואוחיאת ואחיתת קולתה מינה
ואמרת אשתי ואף גמלך אשקי ושתיתי ואף
גמליא אשקיאת: ושאילית יתה ואמרית בת
מן את ואמרת בת בתואל בר נחור דילידת ליה
מלכה ושויתי קדשא על אפה ושיריא על ידהא:
וכרעית וסגדית קדם יי ובריכית ית יי אלהיה
דרבוני אברהם דדברני באורח קשוט למיסב ית
ברת אחוהי דרבוני לבריה: וכען אם
איתיכון עבדין טיבו וקשוט עם רבוני חוו לי
ואם לא חוו לי ואתפני על ימינא או על שמאלא:
ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן קדם יי נפק
פתגמא לית אנחנא יכלין למללא עמך ביש או
טב: הא רבקה קדמך דבר ואיזיל ותהי
אתתא לבר רבונך כמא דמליל יי: והוה
כד שמע עבדא דאברהם ית פתגמיהון וסגיד
על ארעא קדם יי: ואפיק עבדא מנין דכסף
ומנין דדהב ולבושין ויהב לרבקה ומגדנין יהב
לאחוהא ולאמה: ואכלו ושתיאו הוא וגובריא
די עמיה ובתו וקמו בצפרא ואמר שלחוני לות
רבוני: ואמר אחוהא ואמה תתיב עולימתא
עמנא עידן בעידן או עסרא ירחין בתר כן תיזיל:
ואמר להון לא תאחרון יתי ויי אצלח אורחי
שלחוני ואיהך לות רבוני: ואמרו נקרי
לעולמתא ונשמע מה דהיא אמרה: וקרו לרבקה
ואמרו לה התיזלי עם גברא הדין ואמרת איזיל:
ושלחו ית רבקה אחתהון וית מינקתה
וית עבדא דאברהם וית גברוהי:
ובריכו ית רבקה ואמרו לה אחתנא את הוי
לאלפין ולרבוון וירתון בנייכי ית קרוי סנאיהון:
וקמת רבקה ועולימתהא ורכיבא על גמליא
ואזלת בתר גברא ודבר עבדא ית רבקה
ואזל: ויצחק אתא במתוהי מבירא דמלאך
קיימא אתחזי עלה והוא יתיב בארע דרומא:
ונפק יצחק לצלאה בחקלא למפני רמשא וזקף
עינוהי וחזא והא גמליא אתן: וזקפת רבקה ית
עינהא וחזת ית יצחק ואתרכינת מעל גמלא:
ואמרת לעבדא מאן גברא דיכי דמהליך בחקלא
לקדמותנא ואמר עבדא הוא רבוני ונסיבת עיפא
ואתכסיאת: ואשתעי עבדא ליצחק ית כל
פתגמיא דעבד: ואעלה יצחק למשכנא וחזא והא
תקנין עובדהא כעובדי שרה אמיה ונסיב ית רבקה
והות

ותמהר וְאוֹחִיאַת וַאֲחִיתַת לְגִינְתָהּ מִינָהּ וַאֲמָרַת שְׁתֵי וְאוּף גַמְלָיךְ אַשְׁקֵי וְשָׁתֵיתִי וְאוּף גַמְלַיָא אַשְׁקִיַית ואשאל וּשְׁאֵילִית יָתָהּ וַאֲמָרִית בְּרַת מָאן אַנְתְּ וַאֲמָרַת בְּרַת בְּתוּאֵל בַּר נָחוֹר דִילֵידַת לֵיהּ מִלְכָּא וְשַׁוִית קַדָשָׁא עַל אַפָּהּ וְשֵׁירַיָא עַל יְדָהָא : ואקד וּגְחָנִית וּסְגִידִית קֳדָם יְיָ וּבְרֵיכִית יַת יְיָ אֱלָהֵיהּ דְרִיבּוֹנִי אַבְרָהָם דְדַבְּרַנִי בְּאוֹרַח קְשׁוֹט לְמִיסַב יַת בְּרַת אֲחוֹי דְרִיבּוֹנִי לִבְרֵיהּ : ועתה וּכְדוּן אִין אִיתֵיכוֹן עָבְדִין טֵיבוּ וּקְשׁוֹט עִם רִבּוֹנִי חַוּוּ לִי וְאִין לָא חַוּוּ לִי וְאִיפְנֵי עַל דָרוֹמָא אוֹ עַל צִיפּוּנָא : ויען וְאָתֵיב לָבָן וּבְתוּאֵל וְאָמְרוּ מִן קֳדָם יְיָ נְפַק פִּתְגָמָא דְרִבְקָא אִתְיְהֵבַת לְיִצְחָק אֲנַן לָא נֵיכוּל לְמַלָּלָא לָךְ בִּישׁ אוֹ טַב : הנה הָא רִבְקָה קוּמָךְ דְבַר וְאֵיזִיל וּתְהֵי אִיתְּתָא לְבַר רִבּוֹנָךְ כְּמָא דְמַלֵיל יְיָ : ויהי וַהֲוָה כַּד שְׁמַע עַבְדָא דְאַבְרָהָם יַת פִּתְגָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא קֳדָם יְיָ : ויוצא וְהַנְפֵּק עַבְדָא מָנִין דִכְסַף וּמָנִין דִדְהַב וּלְבוּשִׁין וִיהַב לְרִבְקָה וְדוֹרוֹנִין יְהַב לַאֲחוּהָא וּלְאִמָהּ : ויאכלו וְאָכְלוּ וּשְׁתוּ הוּא וְגוּבְרַיָא דְעִמֵיהּ וּבָתוּ וְקָמוּ בְּצַפְרָא וַאֲמַר שַׁדְרוּנִי לְרִבּוֹנִי : ויאמר וְעַל דַהֲווֹ מְמַלְלִין בְּרַמְשָׁא בְּתוּאֵל הֲוָה אָכִיל מֵהַהוּא תַּבְשִׁילָא וְאַשְׁכְּחוּנוּהִי בִּקְרִיצְתָא דְהָא מִית וַאֲמַר אֲחוּהָא וְאִימָא תִּיתַּב רִיבָא עִמָנָא יוֹמֵי שַׁתָּא חָדָא אוֹ עֲשַׂר יַרְחִין וּבָתַר כְּדֵין תֵּיזִיל : ויאמר וַאֲמַר לְהוֹם לָא תְעַכְּבוּן יָתִי וַיְיָ אַצְלַח אוֹרְחִי אַלְווּיוּנִי וְאֵיזִיל לְרִבּוֹנִי : ויאמרו וַאֲמָרוּ נִקְרֵי לְרִיבָא וְנִשְׁמַע מַה דְהִיא אָמְרָה : ויקראו וּקְרוֹ לְרִבְקָה וַאֲמָרוּ לָהּ הֲתֵיזְלִי עִם גַבְרָא הָדֵין וַאֲמָרַת אֵיזִיל : וישלחו וְאַלְווּיוּ יַת רִבְקָה אֲחַתְהוֹם וְיַת פְּדַגְוָותַהּ וְיַת עַבְדָא דְאַבְרָהָם וְיַת גוּבְרוֹי : ויברכו וּבָרִיכוּ יַת רִבְקָה וַאֲמָרוּ לָהּ עַד כְּדוּן הֲוֵית אַחְתָּן וּכְדוּן אַתְּ אָזְלָא וּמִתְנַסְבָא לְצַדִּיקָא יְהֵי רַעֲוָא דְמִינִיךְ יִפְקוּן אַלְפִין דְרִיבְוָון וְיֵירְתוּן בְּנַיְכִי יַת קוּרְיֵי סַנְאֵיהוֹם : ותקם וְקָמַת רִבְקָה וְרִבְתָהָא וּרְכִבָן עַל גַמְלַיָא וְאָזְלָן בָּתַר גַבְרָא וּדְבַר עַבְדָא יַת רִבְקָה בַּהֲדֵיהּ וְטַיֵיל וְהֵיכְמָא דְאִתְקַטְעָא לֵיהּ אָרְחָא בְּמֵיזְלֵיהּ לְפַדַן אֲרָם הֵיכְדֵין אִתְקַטְעָא לֵיהּ בְּמִתַּבֵיהּ דְבְיוֹמָא חַד אָזֵיל וּבְיוֹמָא חַד תַּב : ויצחק וְיִצְחָק הֲוָה אָתֵי מִבֵּי מִדְרְשָׁא דְשֵׁם רַבָּא מַעֲלָנָא דְבֵירָא דְאִתְגְלֵי עֲלוֹי חַי וְקַיָים דְחָמֵי וְלָא מִתְחָמֵי וְהוּא הֲוָה יָתִיב בְּאַרַע דָרוֹמָא : ויצא וּנְפַק יִצְחָק לְצַלָּאָה בְּאַנְפֵּי בָרָא לְעִידָנֵי רַמְשָׁא וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲמָא וְהָא גַמְלַיָא אָתְיָן : ותשא וּזְקָפַת רִבְקָה יַת עֵינָהָא וַחֲמַת יַת יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַמְלָא : ותאמר וַאֲמָרַת לְעַבְדָא מַן גַבְרָא הָדוֹר וְיָאֵי דִמְטַיֵיל בְּחַקְלָא לְקַדְמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסִיבַת רְדִידָא וְאִתְעַטְּפַת בֵּיהּ : ויספר וְתָנֵי עַבְדָא לְיִצְחָק יַת כָּל פִּתְגָמַיָא דַעֲבַד : ויביאה וְאַעֲלָהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא דְשָׂרָה אִמֵּיהּ וּמִן יַד נְהַרַת בּוֹצִינָא דִטְפַת בִּזְמַן דְמִיתַת שָׂרָה וּנְסֵיב יַת רִבְקָה ׃

ירושלמי

וְיִצְחָק הֲוָה אָתֵי מִן בֵּית מִדְרְשָׁא דְשֵׁם רַבָּא לִבְאֵרָא דְאִתְגְלִית עֲלוֹהִי שְׁכִנְתֵּיהּ דַיְיָ וְהוּא הֲוָה שָׁרֵי בְּאַרְעָא דָרוֹמָא ׃

וּנְסֵיבַת רְדִידָהּ וְאִתְצַמְצְמַת בֵּיהּ ׃

אולי חטאו בני והיה עושה כך : (מז) ואשאל ואשים · שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא : (מט) על ימין · מבנות ישמעאל : על שמאל · מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב"ר : (נ) ויען לבן ובתואל · רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו · לא נוכל דבר אליך · למאן בדבר הזה לא על ידי תשובת דבר רע ולא על ידי תשובת דבר הגון וניכר לפי שמאת יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך : (נב) וישתחו ארצה · מכאן שמודים על בשורה טובה · (נג) ומגדנות · לשון מגדים שהביא עמו ומיני פירות של ארץ ישראל · (נד) וילינו · כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד : (נה) ויאמר אחיה ואמה · ובתואל היכן היה הוא רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו : ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכך נותנין לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס עצמה בתכשיטים : או עשור · י' חדשים וא"ת ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה הן לכו מרובה מזה : (נז) ונשאלה את פיה · מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה : (נח) ותאמר אלך · מעצמי ואף אם אינכם רוצים : (ס) את היי לאלפי רבבה · את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמר לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך וגו' יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת : (סב) מבוא באר לחי רואי · שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה : יושב בארץ הנגב · קרוב לאותו באר שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ושם היה הבאר שנאמר הנה בין קדש ובין ברד : (סג) לשוח · לשון תפלה כמו ישפוך שיחו : (סד) ותרא את יצחק · ראתה אותו הדור ותוהה (ס"א ותמהה) מפניו : ותפול · השמיטה עצמה לארץ כתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים ואירכין לשון מוטה לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע : (סה) ותתכס · לשון ותפעל כמו ותקבר ותשבר : (סו) ויספר העבד · גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו (סז) האהלה שרה אמו ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור

יונתן ופל דהוו מללין כרת זה תני' מתוך שהיו מהרימים בדברים הקדרה המאכל ולא אכלו עד בערב חתמו אותו תבשיל עם הסם שכן ונהפכה הקערה אל פי בתואל ואשכחוהו בקריצתא פי' מנחת בשחר שמת שתא חדא כו' דייק כדגיך בכתובת פי' אע"פ וכאן כרשי פיין · פדגוותא · פי' מניקתה המגדלה · לשון רז"ל אמון פדגוג והיכמא דאתקטעא ליה אורחא פי' כמו שנקפצה לו הארץ בהלוכו לפ"א כך קפצה לו הארץ בשובו מפ"א מפני שלא יתייחד העבד עם הנערה ובו ביום הלך וחזר · דהיינו ולא מתחמי הק"כה רואה ואינו נראה דייק לחי רואה ר"ל רואה אותי ואני אין אני רואה אותו לשם כך"ה היה הק"כה כי אין לו אלא ד' אמות של הלכה וק"ל ·

שביעי
כה

לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו: פ
א ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה: ב ותלד לו את־זמרן ואת־יקשן ואת־מדן ואת־מדין ואת־ישבק ואת־שוח: ג ויקשן ילד את־שבא ואת־דדן ובני דדן היו אשורם ולטושם ולאמים: ד ובני מדין עיפה ועפר וחנך ואבידע ואלדעה כל־אלה בני קטורה: ה ויתן אברהם את־כל־אשר־לו ליצחק: ו ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל־ארץ קדם: ז ואלה ימי שני־חיי אברהם אשר־חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים: ח ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל־עמיו: ט ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל־מערת המכפלה אל־שדה עפרן בן־צחר החתי אשר על־פני ממרא: י השדה אשר־קנה אברהם מאת בני־חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו: יא ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את־יצחק בנו וישב יצחק עם־באר לחי ראי: פ
יב ואלה תלדת ישמעאל בן־אברהם אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם: יג ואלה שמות בני ישמעאל בשמתם לתולדתם בכר ישמעאל נבית וקדר ואדבאל ומבשם: יד ומשמע ודומה ומשא: טו חדד ותימא יטור נפיש וקדמה: טז אלה הם בני ישמעאל ואלה שמתם בחצריהם ובטירתם שנים־עשר נשיאם לאמתם: יז ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים ויגוע וימת ויאסף אל־עמיו: יח וישכנו מחוילה עד־שור אשר על־פני מצרים באכה אשורה על־פני כל־אחיו נפל:

פ פ פ

ק"ה יהוידע סימן:

ומפטירין והמלך דוד זקן במלכים בסימן א':

ואלה תולדת יצחק בן־אברהם אברהם הוליד את־יצחק:

ויהי

והות ליה לאינתו ורחמה ואתנחם יצחק בתר דמיתת אמיה: ואוסיף אברהם ונסיב אתתא ושמה קטורה: וילידת ליה ית זמרן וית יקשן וית מדן וית מדין וית ישבק וית שוח: ויקשן אוליד ית שבא וית דדן ובני דדן הוו למשירין ולשוכנין ולנגוון: ובני מדין עיפא ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל אילין בני קטורה: ויהב אברהם ית כל די ליה ליצחק: ולבני לחינתא די לאברהם יהב אברהם מתנן ושלחינון מעל יצחק בריה בעוד דהוא קיים קידומא לארע מדינחא: ואילין יומי שני חיי אברהם דחיא מאה ושבעין וחמש שנין: ואתנגיד ומית אברהם בסיבו טבא סיב ושבע יומין ואתכניש לעמיה: וקברו יתיה יצחק וישמעאל בנוהי במערת כפלתא בחקל עפרון בר צוחר חתאה די על אפי ממרא: חקלא די זבן אברהם מן בני חתאה תמן אתקבר אברהם ושרה אתתיה: והוה בתר דמית אברהם ובריך יי ית יצחק בריה ויתיב יצחק עם בירא דמלאך קימא אתחזי עלה: ואילין תולדת ישמעאל בר אברהם די ילידת הגר מצרתא אמתא דשרה לאברהם: ואילין שמהת בני ישמעאל בשמהתהון לתולדתהון בוכרא דישמעאל נביות וקדר ואדבאל ומבשם: ומשמע ודומא ומשא: חדד ותימא יטור נפיש וקדמה: אילין אינון בני ישמעאל ואילין שמהתהון בפצחיהון ובכרכיהון תרין עסר רברבין לאומהון: ואילין שני חיי ישמעאל מאה ותלתין ושבע שנין ואתנגיד ומית ואתכניש לעמיה: ושרו מחוילה עד חגרא דעל אפי מצרים מטי לאתור על אפי כל אחוהי שרא:

פ פ פ

ואילין תולדת יצחק בר אברהם אברהם אוליד ית יצחק:

והוה

בקו"ן ... פסוקים מאת ... ג' ... פסוקים ... מלין ... מפטיר ... כ' כתיב ס'

קבור על האהל ומשמתה כסקן וכשבאת רבקה חזרו כראשית רבה: אחרי אמו · דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ומשמתה הוא מתנחם באשתו: (א) קטורה · זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם: (ג) אשורים ולטושים · שם ראשי אומות · ותרגום של אונקלוס אין לי ליישבו על לשון המקרא · (שפירש למשירין לשון מחנה · וא"ת שאינו כן מפני האלף שאינה יסודית הרי לנו תיבות שאין בראשם אלף והוסיפה אלף בראשם כמו זרוע אזרוע אכן שהוא מן נכה רגלים וכמו אסוך שמן שהוא מן ורחצת וסכת · ולטושים הם בעלי אהלים המתפזרים אנה ואנה וכוסעים איש באהלו אפדנו וכן אחד והנה הם נטושים על פני השדה שכן לת"ד וכ"ן מתחלפות זו בזו:) (ה) ויתן אברהם וגו' · אמר ר' נחמיה

דבקת והות ליה לאנתו וריחמא בגין דחמא עובדהא דתקנן בעובדי אפיה ואתנחם יצחק בתר דמיתת אמיה : ויוסף ואוסיף אברהם ונסיב איתא ושמה קטורה היא הגר דקטירא ליה מן שירויא : ותלד וילידת ליה ית זמרן וית יקשן וית מדן וית מדין וית ישבק וית שוח : ויקשן ויקשן אוליד ית שבא וית דדן ובני דדן הוו תגרין ואמפורין ורישי אומין : ובני מדין ובנוי דמדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל אלין בנה דקטורא :

ירושלמי: והיא הות הגר דהות אסירא ליה מן שירויה : תגרין ואומנין ורישי אומין : בכפרניהון ובקסטרוותיהון תרי עשר רברבין לאומיהון : ושרון מן הינדקיא עד חלוצה דאית כלקבל מצרים מעלך אתורייה קדם כל אחוהי שרא :

ויתן ויהב אברהם במתנה ית כל דיליה ליצחק : ולבני ולבניהום דפלקתין דלאברהם יהב אברהם ניכסין ומטלטלין למתנן ותריכינון מעילוי יצחק בריה עד דהוא בחיי ואזלו למיתב קידומא לארע מדינחא : ואלה ואלין סכום יומי חיי אברהם דחיא מאה ושובעין וחמש שנין : ויגוע ואתנגיד ומית אברהם בשיבו טבא סיב ושבע כל טובא ברם ישמעאל עבד תתובא ביומוי ובתר כן אתכנש לעמיה : ויקברו וקברו יתיה יצחק וישמעאל בנוי למערת כפילתא לחקל עפרון בר צוחר חיתאה דעל אנפי ממרא : השדה חקלא דזבן אברהם מן בני חיתאה תמן אתקבר אברהם ושרה אנתתיה : ויהי ומן בגלל דלא הוה אברהם צבי לברכא ית ישמעאל בגין כן לא בריך ית יצחק דאין הוה מברך ליצחק ולא מבריך לישמעאל הוה נטיר ליה בבוו ובתר דמית אברהם בריך יי ית יצחק ויתיב יצחק סמיך לבירא דאיתגלי עלוי יקר חי וקיים דחמי ולא אתחמי : ואלה ואלין תולדת ישמעאל בר אברהם דילידת הגר מצריתא אמתא דשרה לאברהם : ואלה שמות ואלין שמהת בני ישמעאל בשומהון לתולדתהון בוכרא דישמעאל נבוי וערב ואדבאל ומבשם : ומשמע וצמיתא ושתוקא וסוברא : חדר חריפא ותימא יטור נפיש וקדמה : אלה אלין הינון בנוי דישמעאל ואלין שומהון בכופרניהון ובקסטרוותהון תריסר רברבין לאומתהון : ואלה ואלין שני חיי ישמעאל מאה ותלתין ושבע שנין והדר בתיובתא ואיתנגיד ואתכנש לעמיה : וישכנו ושרו מן הנדקי עד חלוצא דעל אנפי מצרים מעלך לאתור על אנפי כל אחוי שרא באחסנתיה :

פ

ואלה

ואלין תולדת יצחק בר אברהם ומן בגלל דהוה איקונין דיצחק מדמין

ירושלמי: ואילין ייחוס תולדות :

ויעתר

דאתליקי שאמר לו הק"בה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק : (ו) הפלגשים · חסר כתיב שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה · נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה · כדאמרינן בסנהדרין בנשים ופלגשים דדוד : נתן אברהם מתנות · פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם : ד"א מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם ·) (ז) מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים · בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא : (ט) יצחק וישמעאל · הרי מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה טובה שנאמרה באברה' : (יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' · ניחמו תנחומי אבלים · ד"א אע"פ שמסר הק"בה את הברכות לאברה' נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הק"בה וברכו : (יג) בשמותם לתולדותם · סדר לידתן זה אחר זה : בחצריהם · ברכים שאין להם חומה · ותרגומו בפצחיהון שפסד מפותחים לשון פתיחה כמו פצחו ורננו : (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו' · א"ר חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו ששנה יעקב בבית עבר יד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלת נקראת : (ורש"י הביאו בסוף פרשת תולדות) ויגוע · לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים : (יח) נפל · שכן כמו מדין ועמלק ובני קדם נופלים בעמק : כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו ישכון : עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל :

חסלת פרשת חיי שרה

ואלה

(יט) תולדות יצחק · יעקב ועשו האמורים בפרשה : (אברהם הוליד את יצחק לאחר שקראו הק"בה שמו אברהם אח"כ הוליד את יצחק · דבר אחר) . על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרי' מאבימלך נתעברה

יונתן דתקנן בעובדו דהמיה פיר' שמכשיה יעדיס כמעשי שרה דקטירא ליה מערולא פל הגר כהן שרי לו כבר מתחילה בקדושין וכן בירושלמי דהות אסיר' ליה מן שרוי' גם בן פירש שהיתה מקשרת לו על קדושין לשון לאסור איסר לפי הכתי' בפסו' ויסכן מעתם תוספות בגיטא ס"ת דהו בקדושין תגרין ואמפורין אלה פי' סוחרים ואומנים ורא"ש אומות ודרש מלת אשורים לשון חזוק סוח.א"ר מאישרים · ישמעאל עכד את קא פיר' חו' בתשוכה · דלא הוה אברהם צבי פי' שלא היה רוצה לברך שאמר א"כ אני מברכו הרי ישמעאל בכלל ואם היה מברך ליצחק לחוד היה נוט' ליה שנאה וכו · וכל זה במדרש ·

כ ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו
את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות
לבן הארמי לו לאשה: כא ויעתר יצחק
ליהוה לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו
יהוה ותהר רבקה אשתו: כב ויתרצצו הבנים
בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש
את יהוה: כג ויאמר יהוה לה שני גיים
בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם
יאמץ ורב יעבד צעיר: כד וימלאו ימיה ללדת
והנה תומם בבטנה: כה ויצא הראשון
אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו שמו עשו:
כו ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו
ויקרא שמו יעקב ויצחק בן ששים שנה בלדת
אתם: כז ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע
ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים:
כח ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה
אהבת את יעקב: כט ויזד יעקב נזיד ויבא
עשו מן השדה והוא עיף: ל ויאמר עשו אל
יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף
אנכי על כן קרא שמו אדום: לא ויאמר
יעקב מכרה כיום את בכרתך לי: לב ויאמר
עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה:
לג ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו
וימכר את בכרתו ליעקב: לד ויעקב נתן
לעשו

בג' קמ ואח
בית יעק' חס
בני עשו לקם
גוים
כהן
ק'
כל חסר
ב"מח מלא

לוי

הלעיטני נא
מן ר"ת המן
לומר כי כן
קנה מרדכי
המן לעבד
בבית לחם
ב' מלא
בתורה

והוה יצחק בר ארבעין שנין כד נסיב
ית רבקה בת בתואל ארמאה מפדן ארם אחתיה
דלבן ארמאה ליה לאנתו: וצלי יצחק קדם יי
לקביל איתתיה ארי עקרא היא וקביל צלותיה
יי ועדיאת רבקה אתתיה: ודחקין בניא
במעהא ואמרת אם כן למה דנן אנא ואזלת
למתבע אולפן מן קדם יי: ואמר יי לה תרין
עממין במעיכי ותרתין מלכון ממעיכי יתפרשן
ומלכו ממלכו תתקף ורבא ישתעביד לזעירא:
ושלימו יומהא למילד והא תיומין במעהא:
ונפק קדמאה סמוק כוליה כגלים דשער וקרו
שמיה עשו: ובתר כן נפק אחוהי וידיה
אחידא בעקבא דעשו וקרא שמיה יעקב ויצחק
בר שתין שנין כד ילידת יתהון: ורביאו
עולימיא והוה עשו גבר נחשירכן גבר נפיק חקלא
ויעקב גבר שלים משמש בית אולפנא: ורחים
יצחק ית עשו ארי מצידיה הוה אכיל ורבקה
רחימת ית יעקב: ובשיל יעקב תבשילא
ואתא עשו מן חקלא והוא משלהי: ואמר
עשו ליעקב אטעימני כען מן סמוקא סמוקא
הדין ארי משלהי אנא על כן קרא שמיה אדום:
ואמר יעקב זבין כיום דילהין ית בכורתך לי:
ואמר עשו הא אנא אזיל לממת ולמה דנן לי
בכורתא: ואמר יעקב קיים לי כיום דלהין וקיים
ליה וזבין ית בכורתיה ליעקב: ויעקב יהב לעשו
לחים

נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהיתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקדוש ברוך הוא צר קלסתר פניו
של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות
יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן ארבעים שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה
רבק' ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שר' ומשנולד יצחק עד העקידה שמת' שרה ל"ז שנה היו ובת צ' היתה
כשנולד יצחק ובת ק"כ כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה עד
שתהא ראויה לביאה ג' שנים ונשאה: בת בתואל ומפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל
ואחות לבן ומפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם:
פדן ארם. על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן לשון צמד בקר תרגום פדן תורין ויש
פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן: (כא) ויעתר. הרבה והפציר בתפלה:
ויעתר לו. נתפצר ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה וריבוי הוא וכן ועתר ענן הקטרת מרבית
עלית העשן וכן והעתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות שונא דומות למרובות והם למשא אנקרישרא בל"ע:
לנכח אשתו. זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת: ויעתר לו. ולא לה שאין דומה תפלת
צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה: (כב) ויתרוצצו. ע"כ המקרא הזה אומר דרשני
שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של
שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתחי ע"א עשו מפרכס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים
בנחלת שני עולמות: ותאמר אם כן. גדול צער העבור: למה זה אנכי. מתאוה ומתפללת על הריון: ותלך
לדרוש. לבית מדרשו של שם: לדרוש את יי'. שיגיד לה מה תהא בסופה: (כג) ויאמר יי' לה. על ידי
שליח לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה: שני גוים בבטנך. גיים כתיב כמו גאים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו
מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: ושני לאומים. אין לאום אלא מלכות:
ממעיך יפרדו. מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו: מלאם יאמץ. לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן
הוא אומר אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים: (כד) וימלאו ימיה. אבל בתמר כתיב
ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם: והנה תומים. חסר (לפי שאחד רשע) ובתמר
תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים: (כה) אדמוני. סימן הוא שיהא שופך דמים: כלו כאדרת שער. מלא
שער כטלית של צמר המלאה שער: ויקראו שמו עשו. הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר
בשערו כבן שנים הרבה: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו'. שמעתי מדרש אגדה לדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז

בו

לאיקונין דאברהם הוון בני נשא אמרין בקושטא אברהם אוליד ית יצחק: ויהי והוה יצחק בר ארבעין שנין במסביה ית רבקה ברת בתואל ארמאה דמן פדן ארם אחתיה דלבן ארמאה ליה לאנתו: ויעתר ואזל יצחק לטוור פולחנא אתר דכפתיה אבוי והפך יצחק בצלותיה דעתיה דקב"ה מפה דגזר על אנתתיה ארום עקרא הות גביה עשרין ותרתין שנין ואתהפיך בגיניה דעתיה דקב"ה מפה דגזר עליה דאף הוא הוה עקר ואתרווח ואיתעברת רבקה אנתתיה: ויתרוצצו ואידחיקו בניא במיעהא הי כגוברין עבדי קרבא ואמרת אם כדין הוא צערא דילידתא למה דין לי בנין ואזלת לבי מדרשא דשם רבא למבעי רחמין מן קדם יי: ויאמר ואמר יי לה תרין עממין במעייכי ותרין מלכוון מן מעייכי יתפרשון ומלכו ממלכו יהי אלים ורבא יהוי משתעבד לזעירא אם בנוי דזעירא נטרין פקודיא דאורייתא: וימלאו ושלימו מאתן ושובעין יומי עיבורהא למילד והא תיומין במעהא: ויצא ונפק קדמאה סומקריי כוליה כבילן דשער וקרו שמיה עשו מן בגלל דאתיליד כוליה גמיר בשיער רישא ודיקנא ושינין וככין: ואחרי כן ובתר כדין נפק אחוי וידיה אחידא בעקיבא דעשו וקרא שמיה יעקב ויצחק בר שיתין שנין כד ילידת יתהום: ויגדלו ורביאו טליא והוה עשו גבר נחשירכן למיצוד עופן וחיוון גבר נפיק חקל קטיל נפשן דהוא קטל ית נמרוד וית חנוך בריה ויעקב גבר שלים בעובדוי משמש בבית מדרשא דעבר תבע אולפן מן קדם יי: ויאהב ורחים יצחק ית עשו ארום מלי רמיותא בפומיה ורבקה רחימת ית יעקב: ויזד ובההוא יומא דמית אברהם בשיל יעקב תבשילי דטלופחי ואזל לנחמא לאבוי ואתא עשו מן ברא והוא משלהי ארום חמש עבירן עבר בההוא יומא פלח פולחנא נוכראה שפך אדמא זכיא ועל על עולימתא מארשה וכפר בחיי עלמא דאתי ובזא ית בכירותא: ויאמר ואמר עשו ליעקב אטעים יתי כדון מן תבשילא סמוקא הדין ארום משלהי אנא בגין כן קרא שמיה אדום: ויאמר ואמר יעקב זבין יומנא כיום דאנת עתיד למיחסן ית בכירותך לי: ויאמר ואמר עשו הא אנא אזיל לממת ולית אנא חיי תוב בעלם אחרן ולמה דנן לי בכירותא וחולקא בעלמא דאת אמר: ויאמר ואמר יעקב קיים לי כיום דיהי וקיים ליה וזבין ית בכירותיה ליעקב: ויעקב ויעקב נתן

ירושלמי

ואדחיקו בנייה במעיה ואמרת אין כדין היא צעריהון דילדתא למה כען לי חיין למהוי לי בנין ואזלת למתבוע רחמין מן קדם יי בבית מדרשוי דשם רבא: ונפק קדמייא סמקריי כוליה כבלן דשער וקרון שמיה עשו: וקם ואזל ובזי עשו ית בכורותא ואפס חולקיה בעלם דאתי וכפר בתחיית מתיא:

כו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השנייה צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן לה שתי אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון לצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין: (בעקב עשו סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו:) ויקרא שמו יעקב: הקב"ה (אמר אתם קריתון לבכוריכם שם אף אני אקרא לבני בכורי שם הה"ד ויקרא שמו יעקב:) דבר אחר אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב: בן ששים שנה: י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וראויה להריון וי' שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה ליטא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה: ויגדלו ויהי עשו כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני י"ג שנ' זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"א: יודע ציד לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות: איש שדה כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות: תם אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם. יושב אהלים אהלו של שם ואהלו של עבר: (כח) בפיו כתרגומו בפיו של יצחק. ומדרש בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו: (כט) ויזד לשון בישול כתרגומו: והוא עיף ברציחה כמה דתימא כי עיפה נפשי להורגים: (ל) הלעיטני אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדום האדום עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא לפיכך קצר הקב"ה ה' שני' משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים דומות לגלגל שהאבלות גלגל שחוזר בעולם: (ועוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להברות האבל בתחלת מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל בתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' כדאיתא שם:) מכרה כיום כתרגומו כיום דילהן כיום שהוא ברור כן מכור לי מכירה ברורה: (לא) בכורתך לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה: (לב) הנה אנכי הולך למות (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא תהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותה (ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה אם כן מה חפץ לי בה: (לד) ויבז

יונתן

לטוור דפולחנא פירשתי בכ"ח פעמים: ואתהפיך בגיניה דעתיה דקב"ה דרש מלת ויעתר כדאי' בסוכ' פ"ק מה עתר זה ומיר"ש כלי ברזל שיש לו ב' פוקנין נקרי' כל"ת גאב"ל והוא מהפך את התבואה כך הצדיק מהפך דעת הקב"ה וכו' ומ"ש כ"פ שנים יש מוחקין ותרתין ומיושב כאשר לכל המעיין בספר כור לזהב: ואזל לב"מ דשם רבא. דרש מאת את ה' לברכות ת"ח ואית' ברכת וכיבתי מדרש הוא באותן הימים וכו' בכינן דספר ר"ל בגדולי' של ספר שאדרת עשוי גדילים וככין לשון גמרא שיהיו תכלת מטו לכבי: גבר נחשירכן פי' התוספ' בב"ק פ' החובל שהו' כמו קינא דשרפי ופי' אילנות בטלין שאין עושין פרין כך הוא אדם בטל שאינו עוש' מעשה טוב וכן הוא בתשובת הרשב"א סי' קק"ד ע' ג

כו

לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך
ויבז עשו את־הבכרה׃ פ א ויהי
רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי
אברהם וילך יצחק אל־אבימלך מלך־פלשתים
גררה׃ ב וירא אליו יהוה ויאמר אל־תרד
מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך׃ ג גור
בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי־לך ולזרעך
אתן את־כל־הארצת האל והקמתי את־השבעה
אשר נשבעתי לאברהם אביך׃ ד והרביתי
את־זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל־
הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ׃
ה עקב אשר־שמע אברהם בקלי וישמר
משמרתי מצותי חקותי ותורתי׃ ו וישב
יצחק בגרר׃ ז וישאלו אנשי המקום לאשתו
ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן־יהרגני
אנשי המקום על־רבקה כי־טובת מראה הוא׃
ח ויהי כי־ארכו־לו שם הימים וישקף
אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה
יצחק מצחק את רבקה אשתו׃ ט ויקרא
אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך הוא ואיך
אמרת אחתי הוא ויאמר אליו יצחק כי אמרתי
פן־אמות עליה׃ י ויאמר אבימלך מה־זאת
עשית לנו כמעט שכב אחד העם את־אשתך
והבאת עלינו אשם׃ יא ויצו אבימלך את־כל־
העם לאמר הנגע באיש הזה ובאשתו מות יומת׃
יב ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה
ההוא מאה שערים ויברכהו יהוה׃ יג
ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי־גדל מאד׃
יד ויהי־לו מקנה־צאן ומקנה בקר ועבדה רבה
ויקנאו אתו פלשתים׃ טו וכל־הבארת אשר
חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום
פלשתים וימלאום עפר׃ טז ויאמר אבימלך
אל־יצחק לך מעמנו כי־עצמת ממנו מאד׃ יז
וילך משם יצחק ויחן בנחל־גרר וישב שם׃
יח וישב יצחק ויחפר את־בארת המים אשר חפרו
בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות
אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר־קרא להן
אביו׃ יט ויחפרו עבדי־יצחק בנחל וימצאו־
שם באר מים חיים׃ כ ויריבו רעי גרר עם־
רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם־הבאר עשק
כי התעשקו עמו׃ כא ויחפרו באר אחרת
ויריבו גם־עליה ויקרא שמה שטנה׃ כב
ויעתק

כל אוריית' חסר כמ"א רמז שיתקנו לו לאחר י' דורות יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה׃

לוי

שתיקנו כנגד י' דברות שבהם עקב תיכות וע"קב שנים שתי בקולי דכן ג' שנים הכיר בוראו עקב אשר שמע אברהם בקולי קיים אף ערובי תבשילין׃

כל מל' כמ"א חסר כ' ואידך כי כא א' העם מה העם אשר במל' דוד אף הכא כבכל ענינו סקות מלך׃

שלישי

ד' מלא
ב' מלא למלך שאול
רמז למה שנתקניס הערלה בעפר

כלם חסר
כלם חסר
ג' ומלא

ס' מלא
ג' וחסר

כלם מלאים

לחים ותבשיל דטלופחין ואכל ושתי וקם ואזל
ושט עשו ית־בכירותא׃ והוה כפנא
בארעא בר מכפנא קדמאה דהוה ביומי אברהם
ואזל יצחק לות־אבימלך מלכא־דפלשתאי
לגרר׃ ואתגלי ליה יי ואמר לא־תיחות
למצרים שרי בארעא דאימר לך׃ דור בארעא
הדא ויהי־מימרי בסעדך ואבריכינך ארי־לך
ולבנך אתן ית־כל־ארעתא האילין ואקים ית־
קימא דקיימית לאברהם אבוך׃ ואסגי ית־
בנך ככוכבי שמיא ואתן לבנך ית־כל־ארעתא
האילין ויתברכון בדיל־בנך כל עממי ארעא׃
חלף דקביל אברהם במימרי ונטר מטרת־מימרי
פיקודי קימי ואורייתי׃ ויתיב יצחק בגרר׃
ושאילו אינשי אתרא על־עיסק אתתיה ואמר
אחתי היא ארי דחיל למימר אתתי דילמא־
יקטלונני אינשי אתרא על־רבקה ארי־שפירת
חיזו היא׃ והוה כד־סגיאו־ליה תמן יומיא
ואסתכי אבימלך מלכא דפלשתאי מן חרכא
וחזא והא יצחק מחאיך עם רבקה אתתיה׃
וקרא אבימלך ליצחק ואמר ברם הא אתתך היא
ואיכדין אמרת אחתי היא ואמר ליה יצחק ארי
אמרית דילמא אתקטיל עלה׃ ואמר אבימלך
מה־דא עבדת לנא כזעיר־פון שכיב דמיחד
בעמא עם־אתתך ואיתיתא עלנא חובא׃ ופקיד
אבימלך ית־כל־עמא למימר דיגזיק לגברא הדין
ולאתתיה אתקטלא יתקטיל׃ וזרע יצחק
בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על־חד
מאה בדשערוהי וברכיה יי׃ ורבא גברא ואזל
אזיל ורבי עד־די־רבא לחדא׃ והוו־ליה
גיתי־ענא וגיתי תורי ופולחנא סגי וקניאו ביה
פלשתאי׃ וכל־בירי דחפרו עבדי אבוהי
ביומי אברהם אבוהי טמונין פלשתאי ומלונין
עפרא׃ ואמר אבימלך ליצחק איזיל מעמנא
ארי־תקיפתא מיננא לחדא׃ ואזל מתמן יצחק
ושרא בנחלא־דגרר ויתיב תמן׃ ותב יצחק
וחפר ית־בירי דמיא דחפרו ביומי אברהם אבוהי
וטמונין פלשתאי בתר דמית אברהם וקרא להן
שמהן כשמהן די־קרי להן אבוהי׃ וחפרו עבדי
יצחק בנחלא ואשכחו־תמן בירא דמיין נבעין׃
ונצו רעוותא דגרר עם־רעוותא דיצחק למימר די־
לנא מיא וקרא שמא־דבירא עסק ארי אתעסקו
עמיה׃ וחפרו בירא אוחרי ונצו אף־
עלה וקרא שמה שטנה׃ ואסתלק מתמן
וחפר

פתן לעשו לחם ותבשיל דטלופחי ואכל ושתי
וקם ואזל ושט עשו ית בכירותא וחולק עלמא
דאתי: ויהי והוה כפנא תקיף בארעא
דכנען בר מכפנא קדמאה דהוה ביומי דאברהם
ואזל יצחק לות אבימלך מלכא דפלשתאי לגרר:
וירא והוה בלבביה דיצחק למיחות למצרים ואתגלי ליה יי ואמר לא תיחות למצרים שרי בארעא
דאימר לך: גור דור בארעא הדא ויהי מימרי בסעדך ואבריכינך ארום לך ולבנך אתן ית כל
ארעתא האלין ואקיים ית קיימא דקיימית לאברהם אבוך: והרבתי ואסגי ית בנך הי ככוכבי
שמיא ואתן לבנך ית כל ארעתא האלין ויתברכון בגין בנך כל עממי ארעא: עקב חולף די קביל
אברהם במימרי ונטר מטרת מימרי פקודיי קימיי ואורייתי: וישב ויתיב יצחק בגרר: וישאלו
ושאילו אינשי אתרא על אינתתיה ואמר אחתי היא ארום דחיל למימר לה אינתתי ארום חשיב בלביה
דלמא יקטלונני אינשי אתרא על עיסק רבקה ארום שפירת חיזו היא: ויהי והוה כד סגו ליה
תמן יומיא למישרי ואודיק אבימלך מלכא דפלישתאי מן חרכא וחמא והוה יצחק חאיך עם רבקה
אינתתיה: ויקרא וקרא אבימלך ליצחק ואמר ברם הא אינתתך היא והיכדין אמרת אחתי היא
ואמר ליה יצחק ארום אמרית בלבבי דלמא אתקטיל בגינה: ויאמר ואמר אבימלך מה דא
עבדת לנא כזעיר פון שכיב מלכא דמיחד בעמא עם אנתתך ואייתיתא עלנא חובא: ויצו ופקיד
אבימלך ית כל עמא למימר דיקרב לביש בגברא הדין ובאנתתיה אתקטלא יתקטיל: ויזרע
וזרע יצחק לצדקתא בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על חד מאה בדשערוי וברכיה יי: ויגדל
ורבא גברא ואזל אזיל ורבי עד די רבא לחדא: ויהי והוו ליה גיתי עאן וגיתי תורין ופולחנא
סגיאה וקניאו יתיה פלשתאי: וכל וכל בירין דחפרו עבדי אבוי ביומי אברהם אבוי טמונינון
פלשתאי ומלונון עפרא: ויאמר ואמר אבימלך ליצחק איזל מעמנא ארי תקיפתא מיננא
בנכסין לחדא: וילך ואזל מתמן יצחק ושרא בנחלא דגרר ויתיב תמן: וישב ותב
יצחק וחפר ית בירין דמוי די חפרו עבדי אבוי ביומי אברהם אבוי וטמונינון פלשתאי בתר דמית
אברהם וקרא להון שמהן הי כשמהן די הוה קרי להון אבוי: ויחפרו וחפרו עבדי יצחק
בספר נחלא ואשכחו תמן ביר מוי נבעין: ויריבו ונצו רעוותא דגרר עם רעוותא דיצחק
למימר דילנא מיא והוה צבו מן שמיא ויבשת ובכן אהדרו יתה ליצחק ונבעת וקרא שמא דבירא עסק
ארום אתעסקו עלה עמיה: ויחפרו וחפרו ביר אוחרי ונצו אוף עלה ויבשת ותו לא
נבעת וקרא שמה שטנא: ויעתק ואתחלק מתמן וחפס ביר אוחרי ולא נצו עלה הי
כקדמאי

ואדיק:
ואמר אבימלך מה היא דא דעבדתא לן הא
קליל זעיר אילו שימש חד טליא עם אתתך
והוית מייתית עלנא חובא רבא:

עשו · העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה · שהיה דעתו לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה · שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך: (ג) האל · כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך · אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן כך יברך ישראל לאמר ישימך וגו' ואף לענין הקללה מצינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקולי כשנסיתי אותו · וישמור משמרתי · גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת: מצותי · דברים שאלו לא נכתבו ראוין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים: חקותי · דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו: ותורותי · להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני: (ז) לאשתו · על אשתו כמו אמרי לי אחי הוא: (ח) כי ארכו · אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר: וישקף אבימלך וגו' · שראהו משמש מטתו: (י) אחד העם · המיוחד בעם זה המלך: והבאת עלינו אשם · אם שכב כבר הבאת אשם עלינו: (יב) בארץ ההיא · אף על פי שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ שבעה גוים · בשנה ההיא · אף על פי שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון: בארץ ההיא בשנה ההיא · שניהם למה לומר שהארץ קשה והשנה קשה: מאה שערים · שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה · ורבותינו אמרו זה לאמד במעשרות היה: (יג) כי גדל מאד · שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך: (יד) ועבודה רבה · פעולה רבה בלשון לעז אובריינא עבודה משמע עבודה אחת · עבודה משמע פעולה רבה: (טו) סתמום פלשתים · מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו · ולשון התלמוד מטמטם את הלב: (יז) בנחל גרר · רחוק מן העיר: וישב ויחפור את הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו ופלשתים סתמום וקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן: (כ) עשק · ערער: כי התעשקו עמו · נתעסקו עמו עליה במריבה וערער: (כא) שטנה · נוסמנט: (כב) ופרינו בארץ · תרגומו

אבל מפרוך גורם כד'לא תלמ' ויטיכו הת' ותרגו' ואשתדכו מיא וכן גבר נח בדכון פי' אדם קטע והניוכי גור' שני מלנת כתם ירכך שהיה סיתי כתם על ירכו של עשו לרמוז כי אי' מקטרג דכתם כמ"ש הזוהר דף פ"ד ע"ג קיים ליה כיום דיומי פי' כיום בהיר והוא לשון גמרא בריש נדרי' של שלג עזה ושל סיד דיהא היתכה ואודיק פכר כתב פעמים פירשנו שהוא ענין הבטה ויוכל להיות שהכוי' כאשטנגניכות כמ"ש הזוהר מל' דמיחד בעמא כדפי' רש"י ע"ש חד טליא דר' כפשוטו אחד מן העם אפילו כפר. דיקרב לביש סוף פירש הנוגע לריזה בנכסין אבל לא כגוף וכן הוא בפר"א גמ ומן שמיה פירש שהיה הרגון מתמים שיכינו וכחזרו לו דייקו תמה שקרא לו יצחק שם כל באר שהיה שלו אלא מפני מחזות מפני שבי וק"ל:

ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה
ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב יהוה
לנו ופרינו בארץ׃ כג ויעל משם באר שבע׃
כד וירא אליו יהוה בלילה ההוא ויאמר אנכי
אלהי אברהם אביך אל־תירא כי־אתך אנכי
וברכתיך והרביתי את־זרעך בעבור אברהם
עבדי׃ כה ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה
ויט־שם אהלו ויכרו־שם עבדי־יצחק באר׃
כו ואבימלך הלך אליו מגרר ואחזת מרעהו
ופיכל שר־צבאו׃ כז ויאמר אלהם יצחק
מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני
מאתכם׃ כח ויאמרו ראו ראינו כי־היה
יהוה עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו
ובינך ונכרתה ברית עמך׃ כט אם־תעשה
עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך
רק־טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יהוה׃
ל ויעש להם משתה ויאכלו וישתו׃
לא וישכימו בבקר וישבעו איש לאחיו
וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום׃ לב ויהי
ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על־אדות
הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים׃ לג
ויקרא אתה שבעה על־כן שם־העיר באר שבע
עד היום הזה׃ ס לד ויהי עשו
בן־ארבעים שנה ויקח אשה את־יהודית בת־
בארי החתי ואת־בשמת בת־אילן החתי׃ לה
ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה׃ ס

כז

א ויהי כי־זקן יצחק ותכהין עיניו מראת
ויקרא את־עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר
אליו הנני׃ ב ויאמר הנה־נא זקנתי לא
ידעתי יום מותי׃ ג ועתה שא־נא כליך
תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה׃
ד ועשה־לי מטעמים כאשר אהבתי
והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם
אמות׃ ה ורבקה שמעת בדבר יצחק אל־
עשו בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא׃
ו ורבקה אמרה אל־יעקב בנה לאמר הנה
שמעתי את־אביך מדבר אל־עשו אחיך לאמר׃
ז הביאה לי ציד ועשה־לי מטעמים ואכלה
ואברככה לפני יהוה לפני מותי׃ ח ועתה
בני

בתיקון ספר תורה ספר
רביעי
בתיקון ספר תורה אהלו בוי"ו אבל בעל המסרה אומר אהלה כה"א ומתוך מסר' קטנה נראה שצ"ל בוין ׳ל ומלא
חמישי
ד׳ כ׳ כתוב וי"ו וכ׳ כתו׳ ה"א חד מן כ׳ מלא ׳ל ומלא
בכת׳ חומשי׳ מלא ואת בפסוק
כז
׳ל חסר
ה"א כתי׳ ולא קרי חד מן כ"א תיבין כתי׳ ה בסוף תיבו׳ ולא קרי שלמד לו חמש סימני׳ שסרים כגוף וחמש סימני כהאם טפור׳;
׳ל מלא
פס"א וחד חס׳ ואברכך ואגדל שמך

ותפר בירא אוחרי ולא נצו עלה וקרא שמה
רחובות ואמר ארי כען אפתיא יי לנא וניפוש
בארעא׃ וסליק מתמן לבאר שבע׃
ואתגלי ליה יי בליליא ההוא ואמר אנא
אלהיה דאברהם אבוך לא־תדחל ארי־בסעדך
מימרי ואברכינך ואסגי ית־בנך בדיל אברהם
עבדי׃ ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי
ופרסיה־תמן למשכניה וכרו־תמן עבדי־יצחק
בירא׃ ואבימלך אתא לותיה מגרר וסיעת
מרחמוהי ופיכל רב־חיליה׃ ואמר להון יצחק
מה־דין אתיתון לותי ואתון סניתון יתי ושלחתוני
מלותכון׃ ואמרו מחזא חזינא ארי־הות
מימרא־דיי בסעדך ואמרנא תתקיים כען מומתא
דהות־בין־אבהתנא ביננא ובינך ונגזר קים
עמך׃ אם־תעביד עמנא בישא כמא דלא
אנזיקינך וכמא דעבדנא עמך לחוד־טב ושלחינך
בשלם את כען בריכא דיי׃ ועבד להון משתיא
ואכלו ושתיאו׃ ואקדימו בצפרא וקיימו גבר
לאחוהי ושלחינון יצחק ואזלו מלותיה בשלם׃
והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו ליה
על־עיסק בירא דחפרו ואמרו ליה אשכחנא
מיא׃ וקרא יתה שבעה על־כן שמא־דקרתא
בארא דשבע עד יומא הדין׃ והוה עשו
בר־ארבעין שנין ונסיב אתתא ית־יהודית בת־
בארי חתאה וית־בשמת בת־אילון חתאה׃
והואה מסרבן ומרגזן על־מימר יצחק ורבקה׃
והוה כד־סיב יצחק וכהיאה עינוהי מלמחזי
וקרא ית־עשו בריה רבא ואמר ליה ברי ואמר
ליה הא אנא׃ ואמר הא־כען סיבית לית־
אנא ידע יומא דאמות׃ וכען סב־כען זינך
סייפך וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא׃
ועביד־לי תבשילין כמא־דרחימית ותעל לי
ואכול בדיל די־תברכינך נפשי עד־לא אימות׃
ורבקה שמעת כד מליל יצחק עם־עשו בריה
ואזל עשו לחקלא למיצד צידה לאיתאה׃
ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר הא שמעית
ית־אבוך ממליל עם־עשו אחוך למימר׃
איתי לי צידה ועביד־לי תבשילין ואיכול
ואבריכינך קדם יי קדם מותי׃ וכען

תרגומו וניפוש בארעא׃ (כו) ואחזת מרעהו כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו (ויש פותרין מרעיהו מ׳ מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון כדי שתהיה תיבת ואחזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו שא"כ כל סיעת אוהביו הוליך עמו ולא היה לו אלא סיעה אח׳ של אוהבים לבן יש לפותרו כלשון הדאשון

בקדמאי וקרא שמא רווחתא ואמר ארום כדון ארווח יי לנא ויפשיננא בארעא: ויעל וסליק מתמן לבירא דשבע: וירא ואתגלי ליה יי בליליא ההוא ואמר אנא אלהא דאברהם אבוך לא תדחל ארום בסעדך מימרי ואברכינך ואסגי ית בנך בגין זכוותא דאברהם עבדי: ויבן ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי ופרס תמן משכניה וחפסו תמן עבדי יצחק בירא: ואבימלך וכד נפק יצחק מגרר אתיבשן בירוהון ואילניהון לא עבדו פירין והרגישו דבגין דתריכו יתיה הוה להון כל דא ואזל אבימלך לוותיה מגרר ואתקיף ברחמוי למיזל עמיה ופיכל רב חיליה: ויאמר ואמר להון יצחק מה דין אתיתון לוותי דאצלי עליכון ואתון סניתון יתי ותרכתוני מלוותכון: ויאמרו ואמרו מחמא חמינא ארום הוה מימרא דיי בסעדך דבזכותך הוות לן כל טבתא וכדו נפקתא מן ארען יבישו בירן ואלננא לא עבדו פירין ואמרנא נהדריניה לוותנא ותתקיים כדון מומתא דהוות בינן ומבכין תהי בינן ובינך ונגזור קים עמך: אם אם תעביד עמנא בישא היכמא דלא קריבנא בך לביש והיכמא דעבדנא עמך לחוד טב ושילחנך פון בשלם אנת כדון בריכא דיי: וישכימו ואקדימו בצפרא וקיימו גבר לאחוי ופסג מתגא דחמריה ויהב פסגא חדא להום לסהדו וצלי עליהום יצחק ואתרווחו ואלווינון יצחק ואזלו מלוותיה בשלם: ויהי והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק ותנו ליה על עיסק בירא דחפסו ואמרו ליה אשכחנא מוי: ויקרא וקרא יתה שבעה בגין כן שמא דקרתא ביר שבע עד יומא הדין: ויהי והוה עשו בר ארבעין שנין ונסיב איתא ית יהודית ברת בארי חיתאה וית בשמת ברת אילון חיתאה: ותהיין והוון מגחנן בפולחנא נוכראה ומתכוונן לאמרדא בעובדיהון בישיא ליצחק ולרבקה: ויהי והוה כד סיב יצחק וכהיין עינוי מלחמי דכד כפתיה אבוי אסתכל בכורסיה יקרא ושריין מההוא זמנא עינוי למכהי וקרא ית עשו בריה רבא בארבסר בניסן ואמר ליה ברי הא ליליא דין עילאי משבחין למארי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין ביה ואמר ליה הא נא: ויאמר ואמר הא כדון סיבית לית אנא ידע יום מותי: ועתה וכדון סב כדון מאני זינך בית גירך וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא: ועשה ועיבד לי תבשילין היכמא דרחימית ותיעול לותי ואיכול בגין דתברכינך נפשי עד לא אימות: ורבקה ורבקה שמעת ברוח קודשא כד מליל יצחק עם עשו בריה ואזל עשו לחקלא למיצד צידא לאיתאה: ורבקה ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר הא ליליא הדין עלאי משבחין למרי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין ביה ושמעית ית אבוך ממליל עם עשו אחוך למימר: הביאה אעל לי צידה ועיבד לי תבשילין ואיכול ואברכינך קדם יי קדם דאמות: ועתה וכען ברי

ירושלמי

והוין סרהבנין ואפחרת רוח בפולחנא נוכרייא ולא הוו מקבלן אולפן לא מן יצחק ולא מן רבקה:

(ראשון) ואל תתמה על תיו של אחזת וא"עם שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא. עזרת מצר ושכורת ולא מיין: אחזת. לשון קיבוץ ואגודה שנאחזין יחד: (כח) ראה ראינו. ראה באביך ראינו בך: תהי נא אלה בינותינו וגו'. האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו וביניך: (כט) לא נגענוך. כשאמרנו לך לך מעמנו: אתה. גם אתה (ס"א עתה) עשה לנו כמו כן: (לג) שבעה. על שם הברית: (לד) בן ארבעים שנה. עשו היה נמשל לחזיר שנא' יכרסמנה חזיר מיער החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור כך אלו גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים כל מ' שנה היה עשו צד נשים תחת בעליהן ומענה אותם כשהיה בן מ' אמר אבא כן מ' שנה נשא אשה אף אני כן: (לה) מורת רוח. לשון (המראת רוח. כמו ממרים וכגמרא הייתם כל מעשיהן היו להכעיסו לעצבון: ליצחק ולרבקה. שהיו עובדות ע"א: (א) ותכהין. בעשן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לע"ז): (ד"א כשנעקד ע"ג המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות: (ב) לא ידעתי יום מותי. אמר רבי יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפני כן וחמש לאחר כן ויצחק היה בן קכ"ג (כי יעקב בן ס"ג כשנתברך דוק ברש"י סוף הסדר) אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ"ז והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא: (ג) תליך. חרבך שדרך לתלותה: שא נא. לשון השחזה כאותה ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה: וצודה לי. מן ההפקר ולא מן הגזל: (ד) לנוד ציד להביא. מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל: (ה) לפני יי'. ברשותו שיסכים על ידי

יתולם אבל הקשת: שמעת ברוח קודשא. דקשה ליה היאך יעצה לבנה דבר ערמה אלא ברוח הקודש. אמס חינים נטעמם לה. כמנחך. פירש כמתחק והוא גם כן לשון ע"ז וכמו שדרשו ז"ל כמתעתע כטורייקון כמת וכתועה:

יונתן וחפסו. יש מגיהין וחפרו ואני אומר שהוא וחפסו יפול להיות שהוא מלשון חפוש כדכתיב הטמון: אתיבשן בירוהון דייק למה הלך אליו והלא גירשו אלא כו': ואתקיף ברחמוי פי' המגיר כאוהביו: ומבכין לשון כפל כלומר שבוע כפול תהא בינינו מה שהיה בינינו ואבי' וגם עתה אתך והוא לשון גמרא בב"מ פרק השוכר את הפועלים: ופסג מתגא וכו' פי' חתך מתג של חמורו לב' חלקים ולקח אחד לעצמו ואח' נתן לו לסי' כריתת ברית וזהו דכתיב בשמואל ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים כמבואר בספר"א: ומנן מגחנן כבר פירש שהו' לשון השתחואה: אסתכל בכורסי כמ"ש במדר' ובגמרא המסתכל בכבוד קונו כהות עיניו: כדאיתא בגמרא בשבת ק"ו לשלישים: ואוצרי טלין מתפתחין ולבן הכרכ' תניים: בית גירך מפרש על ידי תליך בית

בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך: ט לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב: י והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך לפני מותו: יא ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק: יב אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה: יג ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קח לי: יד וילך ויקח ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו: טו ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדת אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן: טז ואת ערת גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו: יז ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה: יח ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני: יט ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפשך: כ ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה יהוה אלהיך לפני: כא ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא: כב ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו: כג ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת ויברכהו: כד ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: כה ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: כו ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני: כז ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יהוה: כח ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: כט יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך ארריך ארור ומברכיך ברוך: ל ויהי כאשר כלה יצחק לברך

ששי

ברי קביל מני למא דאנא מפקיד יתך: איזיל כען לות ענא וסב לי מתמן תרין גדיין בר עזין טבין ואעביד יתהון תבשילין לאבוך כמא דרחים: ותיתי לאבוך וייכול בדיל דיברכינך קדם מותיה: ואמר יעקב לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שערן ואנא גבר שעיע: מאים ימושנני אבא ואיהי בעינוהי כמתלעב ואיתי עלי לוטין ולא ברכן: ואמרת ליה אמיה עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל מני ואיזיל סב לי: ואזל ונסיב ואיתי לאמיה ועבדת אמיה תבשילין כמא דרחים אבוהי: ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא דכיתא די עמה בביתא ואלבישת ית יעקב ברה זעירא: וית משכי גדיי בר עזי אלבישת על ידוהי ועל שעיעות צוארוהי: ויהבת ית תבשיליא וית לחמא די עבדת בידא דיעקב ברה: ועל לות אבוהי ואמר אבא ואמר האנא מאן את ברי: ואמר יעקב לאבוהי אנא עשו בוכרך עבדית כמא דמללתא לי קום כען אסתחר ואיכול מצידי בדיל דתברכינני נפשך: ואמר יצחק לבריה מה דין אוחיתא לאשכחא ברי ואמר ארי זמין יי אלהך קדמי: ואמר יצחק ליעקב קריב כען ואמושינך ברי האת דין ברי עשו אם לא: וקריב יעקב לות יצחק אבוהי ומשיה ואמר קלא קליה דיעקב וידיא ידוהי דעשו: ולא אשתמודעיה ארי הוו ידוהי כידי עשו אחוהי שעירן וברכיה: ואמר את דין ברי עשו ואמר אנא: ואמר קריב לי ואיכול מצידא דברי בדיל דתברכינך נפשי וקריב ליה ואכל ואיתי ליה חמרא ושתי: ואמר ליה יצחק אבוהי קריב כען ונשק לי ברי: וקריב ונשק ליה וארח ית ריחא דלבושוהי וברכיה ואמר חזי ריחא דברי כריחא דחקלא די ברכיה יי: ויתן לך יי מטלא דשמיא ומטובא דארעא וסגיאות עיבור וחמר: יפלחונך עממין וישתעבדון לך מלכון הוי רב לאחך ויסגדון לך בני אמך ליטיך יהון ליטין ומברכך יהון בריכין: והוה כד שיצי יצחק לברכא ית יעקב והוה ברם מיפק

לברך נפק

על ידי: (ט) וקח לי. משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום ב"ר: שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא (פסח היה) והאחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים בפרקי דרבי אליעזר: כאשר אהב. כי טעם הגדי כטעם הצבי: (יא) איש שעיר. בעל שער: (יב) ימושני. כמו ממשש בצהרים: (טו) החמודות. הנקיות כתרגומו דכייתא. דבר אחר שחמד אותן מן נמרוד: אשר אתה בבית. והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן: (יט) אנכי עשו בכורך. אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים כאשר דברת אלי: שבה לשון

ברי קביל מני למה דאנא מפקיד יתך : לך איזיל כדון לבית ענא וסב לי מתמן תרי גדיי עזין חדא
שמינין חד לשום פסחא וחד לשום קרבן חגא ואעביד יתהון תבשילין לאבוך היכמא די רחים :
והבאת ותעיל לאבוך וייכול בגין דיברכינך קדם מותיה : ויאמר ועל דהוה יעקב דחיל חיטא
דחיל דלמא ילטטניה אבוי ואמר הא עשו אחי גבר שערן ואנא גבר שעיע : אולי מאים יגששינני
אבא ואיהי דמי בעיגוי הי כמגחך ביה ואייתי עלי לווטין ולא ברכאן : ותאמר ואמרת ליה
אין בירכן יברכינך ייתון עלך ועל בנך ואין לווטין ילטטינך ייתון עלי ועל נפשי ברם קביל מני ואזיל
סב לי : וילך ואזל ונסיב ואיתי לאמיה ועבדת אמיה תבשילין היכמא דרחם אבוי : ותקח
ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא מרגגן דהוה מן אדם קדמאי ובההוא יומא לא אלבשינון
עשו ואשתארו גבה בביתא ואלבישת ית יעקב ברה זעירא : ואת וית משכי דגדיי בני עזי
אלבישת על ידוי ועל שעעות צווריה : ותתן וסדרת ית תבשיליא וית לחמא די עבדת ביד יעקב
ברה : ויבא ועאל לות אבוי ואמר אבא ואמר האנא מן אנת ברי : ויאמר
ואמר יעקב לאבוי אנא עשו בוכרך עבדנא היכמא דמלילתא עמי קום כדון אסתחר ותיכול מצידי
בגין דתברכינני נפשך : ויאמר ואמר יצחק לבריה מה דין אוחיתא לאשכחא ברי ואמר ארום
זמין יי אלהך קדמי : ויאמר ואמר יצחק ליעקב קריב כדון ואמוששינך ברי האנת דין ברי עשו אין לא :
ויגש וקריב יעקב לות יצחק אבוי וגששיה ואמר קלא הדין קליה דיעקב ברם מפש ידוי כמימש
ידוי דעשו : ולא ולא אשתמודעיה ארום הוה ידוי כידי עשו אחוי שערניין וברכיה : ויאמר
ואמר אנת הוא דין ברי עשו ואמר אנא : ויאמר ואמר קריב לי ואיכול מצידא דברי בגין דתברכינך נפשי
וקריב ליה ואכל ולא הוה חמרא גביה ואזדמן ליה מלאכא ואייתי מן חמרא דאצטנע בעינבוי מן יומי
שרוי עלמא ויהביה ביד יעקב ויעקב אמטי ליה לאבוי ושתי : ויאמר ואמר ליה יצחק אבוי קריב
כדון ושק לי ברי : ויגש וקריב ונשיק ליה וארח ית ריחא דלבושוי וברכיה ואמר חמון ריחא דברי
כריחא דקטורת בוסמניא ב...ידא מתקרבא
בטוור בי מקדשא דאתקרי חקיל דבריך יתיה יי
ואתרעי לאשראה שכינתיה תמן : ויתן ויתן
לך מימרא דיי מטוב טלין דנחתין מן שמיא
ומטוב מבועין דסלקין ומרביין צמחי ארעא
מלרע וסגיאות עבור וחמר : יעבדוך
ישתעבדון לך אומיא כל בנוי דעשו ויגחנון
קומך מלכוותא כל בנהא דקטורה רב ושליט
תהי על אחך ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני
אמך לייטך ברי יהון ליטין כבלעם בר בעור
ומברכך יהון בריכן כמשה נביא ספרהום
דישראל : ויהי והוה כד שיצי יצחק
לברכא

ירושלמי

ממוש ידוי ממוש ידוי דעשו :
כריח קטורת בוסמין טבין דעתידין למיקרבא
בטור בית מוקדשא דברך יתיה חי וקיים :
יפלחון קדמך אומיא כל בנוי דאחוך וישתעבדון
לך כל מלכיא כל בנוי דישמעאל הוי רב ושליט
על בני קטורה יהון מקדמין ושאילין בשלמך כל
בנוי דלבן אחוה דאמך מאן דלייט יתך יעקב ברי
יהוי ליט כבלעם בן בעור ומאן דמברך יתך יהוי
בריך כמשה נביא ספרהון דישראל :

ויעש

לבק ... על השולחן לכך מתורגם אסתחר : (כא) נשה נא ואמשך · אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות
שם שמים שגור בפיו וזה אומר כי הקרה יי' אלהיך : (כב) קול יעקב · שמדבר בלשון תחנונים קום נא אכל עשו
בלשון קנטוריא דבר יקום אבי : (כד) ויאמר אני · לא אמר אני עשו אלא אני : (כז) וירח וגו' · והלא
אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן : כריח שדה אשר ברכו יי' · שנתן בו ריח טוב
וזה שדה תפוחים כך דרשו רז"ל. (כח) ויתן לך · יתן ויחזור ויתן ברכות אית רבה · ולפי פשוטו מוסף לענין
הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגומ' ועוד יתן לך מטל השמים וגו' · מטל השמים כמשמעו ומדרשי
אגדה יש להרבה פנים : (ד"א מהו האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך אבל לעשו אמר משמני
הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הבית סידור תפילתו ישראל שהוא בעל אמונה
ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל נכרי מחוסר אמנה לפיכך
אמר ואתה תשמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר
כדשיעתן מתניק :) (כט) בני אמך · ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה אמהות וכאן
שלא נשא אלא אשה אחת אומר בני אמך : אורריך ארור ומברכיך ברוך · ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך
ואורריך ארור הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלוה ואורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם לפיכך יצחק הקדים
קללת אוררים לברכת מברכים והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה : (ל)
יצא יצא · זה יוצא וזה בא : ויחרד · כתרגומו ומדרשו ראה גיהנם פתוחה מתחתיו : (לג) ...

אחד קדמאי כן הוא כ"ר ופס"רא ולקחן תכמרו' דכתל הכתובת שעשה ה' לאדה"ר וכשמת שלובשן כל בהמה חיה ועוף נופלין לפניו ופ"א יאמר כנמרוד גבור ציד ועשו חמדם וכן מפרש החמודות שחמד מאמרוד וע"כ היה יודע ציד והסוא יומא נזדמן שלא הלבישם כי לא צריך לה' אלא כשנר חיות גדולות או י"ל מס' היה כדי שלא יכיר מהר ויקח יעקב הברכ' מן חמרא דאצטנע בעינבוי מן יומי שרוי עלמא פירש מן יין המשומר בענביו שנגנז מתחלת בריאת העולם זהו מן שרוי: ופי' ברקנטי דף כ"ד ע"א שכתבי ע"פ הקבלה שהמשיך לו מיין הית מדם שע"ג יצחק ומינה מתערין דינין וגם היין משומר כי שם אין תגע גוי ולכ לא נזדמן לעשו והדברי עתיקין · מי

לברך את־יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני
יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו : לא ויעש
גם־הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם
אבי ויאכל מציד בנו בעבר תברכני נפשך : לב
ויאמר לו יצחק אביו מי־אתה ויאמר אני בנך
בכרך עשו : לג ויחרד יצחק חרדה גדלה עד־
מאד ויאמר מי־אפוא הוא הצד־ציד ויבא לי
ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם־ברוך יהיה :
לד כשמע עשו את־דברי אביו ויצעק צעקה
גדלה ומרה עד־מאד ויאמר לאביו ברכני גם־
אני אבי : לה ויאמר בא אחיך במרמה ויקח
ברכתך : לו ויאמר הכי קרא שמו יעקב
ויעקבני זה פעמים את־בכרתי לקח והנה עתה
לקח ברכתי ויאמר הלא־אצלת לי ברכה : לז
ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת־
כל־אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו
ולכה אפוא מה אעשה בני : לח ויאמר עשו
אל־אביו הברכה אחת הוא־לך אבי ברכני גם־
אני אבי וישא עשו קלו ויבך : לט ויען יצחק
אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה
מושבך ומטל השמים מעל : מ ועל־חרבך
תחיה ואת־אחיך תעבד והיה כאשר תריד
ופרקת עלו מעל צוארך : מא וישטם עשו
את־יעקב על־הברכה אשר ברכו אביו ויאמר
עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את־
יעקב אחי : מב ויגד לרבקה את־דברי עשו
בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן
ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך :
מג ועתה בני שמע בקלי וקום ברח־לך אל־
לבן אחי חרנה : מד וישבת עמו ימים
אחדים עד אשר־תשוב חמת אחיך : מה עד־
שוב אף־אחיך ממך ושכח את אשר־עשית לו
ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם־שניכם
יום אחד : מו ותאמר רבקה אל־יצחק קצתי
בחיי מפני בנות חת אם־לקח יעקב אשה
מבנות־חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים :
ויקרא

אורריך · מלא י' · חסר · ב' חסר · ה' וסימנך · קם עשבא · דלחם' וכפר · כנגתי' · בל אורייתא · חסר כמ"ד · מלא · לית מלעיל

שביעי

ט' כתיב ס' בסוף · כל אורייתא חסר בר מן א' · חצי הספר בפסוקים · אמירה בלבו · לא · ד' זמ' קריבת איתם · ק' זעירא על פרשת שעתי · איתרב הכית · מגזכהו ק' · אתם

נפק יעקב מן קדם יצחק אבוהי ועשו אחוהי אתא
מצידיה : ועבד אף־הוא תבשילין ואעיל
לאבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא וייכול מצידא
דבריה בדיל די־תברכינני נפשך : ואמר ליה
יצחק אבוהי מן־את ואמר אנא ברך בוכרך עשו :
ותוה יצחק תוהא רבא עד־לחדא ואמר מאן־הוא
דיכי דצד־צידא ואעיל לי ואכלית מכולא עד־לא
תיעול וברכתיה אף־בריך יהי : כד־שמע
עשו ית־פתגמי אבוהי וצוח צוחא רבתא ומרירא
עד־לחדא ואמר לאבוהי ברכני אף־
אנא אבא : ואמר על אחוך בחוכמא וקביל
ברכתך : ואמר יאות קרא שמיה יעקב
וחכמני דנן תרתין זימנין ית־בכירותי נסיב והא
כען קביל ברכתי ואמר הלא־שבקת לי ברכתא :
ואתיב יצחק ואמר לעשו הא רב שויתיה לך וית־
כל־אחוהי יהבית ליה לעבדין ועיבור וחמר
סעדתיה ולך כען מה אעביד ברי : ואמר עשו
לאבוהי הבירכתא חדא היא־לך אבא ברכני
אף־אנא אבא וארים עשו קליה ובכא : ואתיב
יצחק אבוהי ואמר ליה הא בטובא דארעא יהי
מותבך ובטלא דשמיא מלעילא : ועל־חרבך
תחי וית־אחוך תפלח ויהי כד־יעברון בנוהי על־
פתגמי אורייתא ותעדי ניריה מעל צוארך :
ונטר עשו דבבו ליעקב על־ברכתא די־ברכיה
אבוהי ואמר עשו בלביה יקרבון יומי אבלא
דאבא ואקטול ית־יעקב אחי : ואתחויה
לרבקה ית־פתגמי עשו ברה רבא ושלחת וקרת
ליעקב ברא זעירא ואמרת ליה הא עשו אחוך
כמין לך למקטלך : וכען ברי קביל מיני וקום
איזיל־לך לות־לבן אחי לחרן : ותתיב עמיה
יומין זעירין עד דתתוב חימתא דאחוך : עד־
דיתוב רוגזא־דאחוך מינך ויתנשי ית־דעבדת ליה
ואשלח ואדברינך מתמן למה אתכל אף־תרויכון
יומא חד : ואמרת רבקה ליצחק עקית בחיי מן־
קדם בנת חתאה אם־נסיב יעקב אתתא מבנת־
חתאה כאילין מבנת ארעא למא לי חיין :
וקרא

מי איפא · לשון לעצמו משמש עם כמה דברים איפה איה פה מי הוא ואיפה הוא הצד ציד : ואוכל מכל · מכל
טעמים שבקשתי לטעום טעמתי בו : גם ברוך יהיה · שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את הברכות
לכך הסכים וברכו מדעתו : (לה) במרמה · בחכמה : (לו) הכי קרא שמו · לשון תימה הוא כמו הכי
אחי אתה שמא לכך נקרא שמו יעקב על שם סופו שהוא עתיד לעקבני · תנחומא למה חרד יצחק אמר שמא עון יש
בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים אמר לו אביו מה עשה לך
אמר לו את בכורתי לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה
ויעקבני · תרגומו וכמני וארבני וארב וכמן ויש מתרגמין וחכמני נתחכם לי : אצלת · לשון הפרשה
כמו

לברכא ית יעקב והוה ברם מיפק נפק יעקב בתרתין טפוזין מלות יצחק אבוי ועשו אחוי על מצידיה : ויעש ועביב מימרא דיי מניה צידא דכיא ואשכח כלבא חדא וקטליה ועבד אף הוא מניה תבשילין ואייתי לאבוי ואמר לאבוי יקום אבא וייכול מצידא דבריה בדיל דיתברכינני נפשך : ויאמר ואמר ליה יצחק אבוי ואמר ליה מאן אנת ואמר אנא ברך בוכרך עשו : ויחרד ואודעזע יצחק זעזוע סגי כדי שמע ית קליה דעשו וריח תבשיליה עלת באנפוי היכריחא דיקידת גהינם ואמר מאן הוא דכי רצד צידא ואעל לי ואכלית מכל דאייתי עד דלא עלת וברכתיה ואפילו הכי בריך יהי : כשמוע כדי שמע עשו ית פתגמי אבוי וצוח צווחתא רבתא ומרירתא עד לחדא ואמר לאבוי בריכני אוף לי אבא : ויאמר ואמר על אחוך בהכמתא וקבל מיני ברכתך : ויאמר ואמר בקושטא קרא שמיה יעקב ושקר בי דנן תרתין זמנין ית בכירותי נסיב והא כדון קביל ברכתי ואמר הלא שבקתא לי ברכתא : ויען ואתיב יצחק ואמר לעשו הא שליט מיניתיה עלך וית כל אחוי שויתי קומוי לעבדין ועיבור והמר סעדתיו ואזיל ותיטרד מני דמה אעביד לך ברי : ויאמר ואמר עשו לאבוי הבירכתא הדא היא לך אבא בריכני אוף לי אבא וארים עשו קליה ובכא : ויען ואתיב יצחק ואמר לעשו הא בטוב פרי ארעא יהי מותבך ומטלא דשמיא מלעילא : ועל חרבך ועל סייפך תהי רחיץ עליל לכל אתר ומרכיך ותאי ולאחוך תהי משתעבד ויהי אין רשיעי ותהית ית בנוי מלמיטר פקודי אורייתא בכן תהי פריק ניר שעבודיה מעל צוורך : וישטם ונטר עשו שנא בלביה על יעקב אחוי על סדר בירכתא די ברכיה אבוי ואמר עשו בלביה לית אנא עביד היכמא דעבד קין דקטל ית הבל בחיי אבוי והדר אבוי ואוליד ית שת ברם מתעכב אנא עד זמן דימטון יומי אבלא דמיתת אבא ובכן אנא קטיל ית יעקב אחי ואנא משתכח קטיל וירית : ויגד ואתחווא לרבקה ברוח קודש ית פתגמי עשו ברה רבא דחשיב בלביה למקטול ליעקב ושדרת וקראת ליעקב ברה זעירא ואמר ליה הא עשו אחוך כמין לך כמן ומתיעט עלך למקטלך : ועתה וכדון ברי קבל מני קום ערוק לך לנפשך ואיזיל לות לבן אחי לחרן : וישבת ותיתיב עמיה יומין קלילין עד די תשדוך ריתחא דאחוך : עד שוב עד דנוח רוגזא דאחוך מנך ויתנשי ית מה דעבדת ליה ואשדר ואידבירנך מתמן למה איתכל אוף תרויכון יומא חד דאנת מתקטיל והוא מטרד היכמא דאתכלת חוה מן הבל דקטליה קין ואיטרדן תרויהון מן אפי אדם והוה כל יומי חייהום דאדם וחוה : ותאמר ואמרת רבקה ליצחק איתעקית בחיי מן קדם רגוז בנת חת אין נסיב יעקב איתא רשיעתא מבנת חת כאלין מבנתהון דעמא דארעא לפה לי חיין :

ירושלמי

ועל מני זיינך תחי וקדם אחוך תהוי משתעבד ויהוי כד יהוון בנוי דיעקב לעיין באורייתא ונטרי פקודיא יהוון משויין ניר שעבודא על צוורך וכד ימנעון גרמיהון בנוי דיעקב דלא למלעי באורייתא ולא למטר פיקודיא הא בכן תהוי פריק ניר שעבודהון מעילוי צוורך :

עד זמן דתחזור כולתיה דאחוך מינך :

ויקרא

ויאכל: (לז) הן גביר · ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה אלא אמר לו מה תועלת לך בברכה אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו: ולך איפוא מה אעשה · איה איפה אבקש מה לעשות לך: (לח) הברכה אחת · ה"א זו משמשת לשון תמיה כמו הבמחנים · השמנה היא · הכמות בכל: (לט) משמני הארץ וגו' · זו איטליא"ה של יון: (על חרבך כמו בחרבך יש על שהוא במקום אות א' כמו עמדה על חרבכם בחרבכם על צבאותיכם בצבאותיכם:) (מ) והיה כאשר תריד · לשון צער כמו אריד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו': (מא) יקרבו ימי אבל אבי: כמשמעו שלא אצער את אבא ומדרש אגדה לכמה פנים יש: (מב) ויגד לרבקה · ברוח הקדש הגיד לה מה שעשו מהרהר בלבו: מתנחם לך נחם על האחוה לחשוב מחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך · ומדרש אגדה כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומים · ולפי פשוטו לשון תנחומים מתנחם הוא על הברכות בהריגתך: (מד) אחדים · מועטים: (מה) למה אשכל · אהיה שכולה משניכם (לימד על הקובר את בניו קרוי שכול כן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי:) גם שניכם · אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאת שביום אחד ימותו כמו שמפורש פר' המקנה לאשתו: (מו) קצתי בחיי · מאסתי בחיי:

מדנח

אלשון ריכך שמתוך חוזק שלו ירכך כל דבר בפניו · וי"מ לשון מלכות כמו ריכא · ותא · וכא · וס"א וכרך ותאי פירש חדרי: יומי אבלא דמית' אבא · רצונו כשימות יעקב אבל ואז לא יעסוק בתר' דעגבי ומגלי אותו ואז אוכל לו ע"ד והיא כאשר תריד ודוק: כמין לך כמן פי' מתחבא ואורב עליו כי כן תרגו' וארב וכמן: עד די תשדוך כבר כתבתי שיש לפרשו מלשון ואשתדכו מיא וא"ב הוא בדלת גם יש לפרש כמו קיל' דערגי נשים כרי"ש והכל אחד עיין בתוספת פ' שקובל

דאנת א (II) א זי

ועיכב: וכו' פי' סק"כא עיכב ממנו ציד כדאית' ברכה נד נכופתן וכו' מלאך וההידן וכו' זה כדי שיקבל יעקב הברכות: ואשכח כלב' מאתר שנדרש ברכה פמות מי איפ'סות הכד ציד פי' עשו יכול להיות שכן דעתו ודקדק מלת הכד ציד הוא כלא שדרך שכלבים לצודחיות וי"מ דדייק מדכתיב וילך עשו השדה לצוד ציד להביא שהוא יתור לשון לרמז שדעתו היה להביא לו ציד ר"ל כלב שבו צדים חיות כמ"ש וכ"ן ע"ד הלבם והרקנ"ט כתו' ע"פ הקבלה לרמז למדת כלב מקטרת אוחרת כמ"ד מיד כלב יחידתי ע"ש דף כ"ד ע"א: ואזל ותטרד פי' דרש לכה איפוא שילך מתנו אל מקום שירצ': רחיץ מובטח: ומרכיך ותאי י"מ שידכה כל טעף אויבע ויכבוש ני"א פסוק

א ויקרא יצחק אל־יעקב ויברך אתו ויצוהו
ויאמר לו לא־תקח אשה מבנות כנען: ב קום
לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח־לך
משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ג ואל
שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל
עמים: ד ויתן־לך את־ברכת אברהם לך
ולזרעך אתך לרשתך את־ארץ מגריך אשר־נתן
אלהים לאברהם: ס ה וישלח יצחק את־יעקב
וילך פדנה ארם אל־לבן בן־בתואל הארמי אחי
רבקה אם יעקב ועשו: ו וירא עשו כי־
ברך יצחק את־יעקב ושלח אתו פדנה ארם
לקחת־לו משם אשה בברכו אתו ויצו עליו לאמר
לא־תקח אשה מבנות כנען: ז וישמע יעקב
אל־אביו ואל־אמו וילך פדנה ארם: ח וירא
עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו:
ט וילך עשו אל־ישמעאל ויקח את־מחלת
בת־ישמעאל בן־אברהם אחות נביות על־נשיו
לו לאשה:

מפטיר

פ פ פ

הפטרת תולדות בת"ע משא דבר ה' כמלאכי בסימן א'

וקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה ופקדיה ואמר ליה
לא־תיסב איתתא מבנת כנען: קום איזיל
לפדן ארם לבית בתואל אבוהא דאמך וסב־לך
מתמן אתתא מבנת לבן אחוהא דאמך: ואל שדי
יבריך יתך ויפשינך ויסגינך ותהי לכנשת שבטין:
ויתן־לך ית־ברכתא דאברהם לך ולבנך עמך
למירתך ית־ארע תותבותך די־יהב יי לאברהם:
ושלח יצחק ית־יעקב ואזל לפדן ארם לות־
לבן בר־בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אמיה
דיעקב ועשו: וחזא עשו ארי־בריך
יצחק ית־יעקב ושלח יתיה לפדן ארם למסב־ליה
מתמן אתתא בדבריך יתיה ופקיד עלוהי למימר
לא־תיסב אתתא מבנת כנען: וקביל יעקב
מן־אבוהי ומן־אמיה ואזל לפדן דארם: וחזא
עשו ארי בישן בנת כנען בעיני יצחק אבוהי:
ואזל עשו לות־ישמעאל ונסב ית־מחלת בת־
ישמעאל בר־אברהם אחתיה דנביות על־נשוהי
ליה לאתו:

פ פ פ

ויצא

י ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה:
יא ויפגע במקום וילן שם כי־
בא השמש ויקח מאבני המקום
וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא: יב
ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע
השמימה

ונפק

ונפק יעקב מבארא דשבע ואזל לחרן:
וערע באתרא ובת תמן ארי־עאל
שמשא ונסיב מאבני אתרא ושוי
איסדוהי ושכיב באתרא ההוא: וחלם והא
סולמא נעיץ בארעא ורישיה מטי עד־צית
שמיא

(ב) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (ג) ואל שדי. מי שדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך: (ד) את ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול. והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: (ה) אם יעקב ועשו. איני יודע מה מלמדנו: (ו) וישמע יעקב. מחובר לענין שלמעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: (ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לנשאה קודם נישואיה והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב וי"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי שבעים וד' ושנותיו היו קל"ז שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ואחר כך הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנא' עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן שלשים שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים ז' של שבע וב' של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה. צא וחשוב י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משמלך עד שבא יעקב הרי נ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי"ו והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים (אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ז עד ל"ט כנגד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבדו והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך כדכתיב ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ופירש רז"ל מזה הפסוק ששהה לו בדרך דבית הוו בימות הגשמים וסכות הוה בימות החמה ולא שכיך הפסוקים שחשבנו לעיל מספור מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים שמשם אנו מוציאים עוד י"ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה מדה כנגד מדה ע"כ מנחת ובראשית רבה) על נשיו. הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל הרשעה על הרשעיות שהיו לו כבר וק"ל) שלא גרש את הראשונות:

יעקב מבאר שבע ס"ת עבר: מבאר שבע ראשי תיבות שם שנטמן בבי' שם ועבר ז' שבע כמספר' ה' מן סהחל דספרה ור"ל שנ"ל פתח קטון. סגול כלשון העולם. וכן שבתו יתרה שרה וגומר מתחת פתח דספרה וכו' א'רוכה' נקר' במספר' פתח קטון שנקרא אצל רוב העולם סגול פתח קטן: ה' ג' חסר וה' מלא: ולם כנ' תמון ובג' עולי בו זה יעשל וזה ירים ובגימט' סיני שהראהו מעמד הר סיני ואותיו' סלם סרמו לו את ממון:

הסלת ואלה תולדות

ויקרא ויקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה ופקדיה ואמר ליה לא תסב איתא מבנתהום דכנענאי: קום קום איזיל לפדן דארם לבית בתואל אבוהא דאמך וסב לך מתמן איתא מבנת לבן אחוהא דאמך: ואל שדי ואל שדי יברך יתך בנכסין סגיאין ויפשינך ויסגינך לתריסר שבטין ותהי זכי לכנשת דבני סנהדרין דסכומהון שובעין כמניינא עממיא: ויתן ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך ולבנך עמך ותיבינך למירתך ית ארע תותבותך די יהב יי לאברהם: וישלח ושדר יצחק ית יעקב ואזל לפדן ארם לות לבן בר בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אימא דיעקב ועשו: וירא וחמא עשו ארום בריך יצחק ית יעקב ושדר יתיה לפדן ארם למיסב ליה מתמן איתא כד בריך יתיה ופקיד עלוי למימר לא תסב איתא מבנתהון דכנענאי: וישמע וקביל יעקב במימר אבוי ובמימר אמיה ואזל לפדן ארם: וירא וחמא עשו ארום בישן בנתהון דכנענאי קדם יצחק אבוי: וילך ואזל עשו לות ישמעאל ונסיב ית מחלת היא בשמת בת ישמעאל בר אברהם אחתיה דנביות מן אמיה על נשוי ליה לאנתו:

ס ס ס ירושלמי

ויצא חמשא ניסין אתעבידו ליעקב בזמן דנפק מן בירא דשבע: ניסא קמא אתקצרו שעוי דיומא וטמע שימשא בלא אשוניה מן קדם דהוה דבירא מתחמד למללא עמיה: ניסא תניינא ארבעתי אבניא דשוי איסדוי אשכח יתהון בצפרא לאבנא חדא: ניסא תליתאה אבנא דהוו כל עדריא מתכנשין ומגלגלין לה מעילוי פם בירא גלגל יתה בחדא מן דרעוי: ניסא רביעאה דטפת בירא וסליקו מיא לאנפוי והות טייפא כל יומין דהוה בחרן: ניסא חמישאה קפצת ארעא קומוי ובההוא יומא דנפק אזל לחרן:

ויפגע וצלי באתר בי מוקדשא ובת זמן ארום טמע שמשא ונסיב ארבעה מאבני אתרא קדיש ושוי איסדוי ושכיב באתרא ההוא:

ויחלום וחלם והא סולמא קביע בארעא ורישיה מטי עד צית שמיא והא תרין מלאכיא דאזלו לסדום ואיטרדו מן מחיצתהון מן בגלל דגליין מסטירין דמרי עלמא והוו מטרידין ואזלין עד זמן דנפק יעקב מבית אבוי והינון לוון יתיה בחיסדא עד בית אל ובההוא יומא סלקון לשמי מרומא

ירושלמי

חמשא ניסין אתעבידו לאבונן יעקב בזמנא דנפק מבאר שבע למיזל לחרן: ניסא קדמאה אתקצרו ליה שעוי דיומא וטמעת ליה שמשא די לא באישונה מן בגלל דהוה דבוריה מתחמדא למללא עימיה: ניסא תנינא כיון דנטל אבונן יעקב רגלוי מבאר שבע קפצת ארעא קדמוי ואשתכח יתיב בחרן: ניסא תליתיא אבניא דנסב יעקב אבונן ברמשא ושוי יתהון תהות יסודי רישיה וכיון דקם בצפרא ואשכח דכולהון לאבן חדא והיא אבנא דאקים קיימא קמא ואריק משח על רישה: ניסא רביעאה דהוון כל רעיא מתכנשין עלה דאבנא לגללא יתה מעילוי פומא דבירא ולא הוו יכלין וכיון דאתא אבונן יעקב ואדים יתה בחדא ידיה ואשקי ית ענא דלבן אחוי דאימוי: ניסא חמישיא כיון דארים אבונן יעקב ית אבנא מעילוי פומא דבירא טפת בירא והות טיפא עשרין שנין כל יומין דהוה אבונן יעקב יתיב בחרן: אילין חמשא ניסיא אתעבידו לאבונן יעקב בזמנא דנפק מבאר שבע למיזל לחרן:

וחלם והא סולמא קביע בארעא ורישיה מטי עד צית

ויצא (י) יעקב · של ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב וירא עשו כי ברך וגו' משגמר חזר לענין הראשון: ויצא · לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות: וילך חרנה · יצא ללכת לחרן (יא) ויפגע במקום · לא הזכיר הכתוב באי זה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנאמר בו וירא את המקום מרחוק: ויפגע · כמו ופגע בירחו ופגע בדבשת · ורבותינו פירשו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבית ושנה הכתוב ולא כתב לכתוב סכאר וסוא לשון רז"ל טפי שעלינו יותר או פי' צף שהגביה למעלה כי תרגום צף טפה וק"ל: קפצת ארעא שהיה קופצת הארץ כדפרש"י · איסדוי הוא לשון גמרא פ' הרואה דקאי אאיסדן ופי' רש"י דקאי מראשותיו וכן ת"א: יש גורסין דגליין מסתרין דמארי עלמא ופי' שגלו שודות הקב"ה במה שאמרו משחיתים אנחנו את העיר והקב"ה לא שלחן אלא להציל את לוט ולא נאמר דמילה דעביד לגלויי הי' מ"מ או"ל שהשתי אין משיבים על הכל ... ובפרט ... הקב"ה דרך משהוב ולא הי"ל לגלות: וגם יש לישב גירסת הערוך מקטרין כשאת ור"ל כתורתו נסתרה דאתאמר ...

דאכ"ת מתקטל וכו' מטרד פי' איתי נהרג והוא גולה כמו דשכלה חוה וכו' כל זה דייק מא"ש גם שניכם מאי גם את לרבו' חדם וחוה כמו שהן שכלו מבנים דחד נהרג וחד נטר' ויקגיע' לתדים שבטא וכו' עד דסכומהון שובעין דייק מדאמר לו וירבך הרי רבוי בניס וא"כ"ל והיית לקהל עמי' חלא חד על יב"ש וחד לסנהדרי' גם מלתקה' ואר' על סנהדרין שנקראו קהל: כתיב' עמי' היינו שבעי' אומו' מחלת היא בשמת פי' בשאת שמה בשמ' ונקר' מחלת שנתן דעתו להתגייר ומחלו לו עונותיו כדאיתא בילקט: וטמ' שימשא וכו' פי' השקיע השמש בלא זמנו דכיר' מתחמד פי' שדיבור ה"כה הקדוש לדבר עם יעקב · אבני דשוי איסדוי פי' האבן אשר שם מראשותיו · דטפת בירא פי' שהגביה

השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים
בו: יג והנה יהוה נצב עליו ויאמר אני
יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ
אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך:
יד והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה
וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת
האדמה ובזרעך: טו והנה אנכי עמך
ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה
הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את
אשר דברתי לך: טז וייקץ יעקב משנתו
ויאמר אכן יש יהוה במקום הזה ואנכי לא
ידעתי: יז ויירא ויאמר מה נורא המקום
הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער
השמים: יח וישכם יעקב בבקר ויקח את
האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה
ויצק שמן על ראשה: יט ויקרא את שם
המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר
לראשנה: כ וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה
אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך
ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש: כא ושבתי
בשלום אל בית אבי והיה יהוה לי לאלהים:
כב והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה
בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:
כט
א וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם:
ב וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה
עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו
העדרים והאבן גדלה על פי הבאר: ג
ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן
מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את
האבן על פי הבאר למקמה: ד ויאמר להם
יעקב אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו: ה
ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו
ידענו

ג"ב מלא ודין חסר

סופי תיבות מסד' מלות לכור וסמוך ליה אכן יש ס' לומר אין קבלה בשמע' אלא בזכור ·

לוי

כל וינוק רפי סוף זמ"רע · כ' מלא בתורה

שני

ז"ב באר כפר' כנגד יוס' סתג מתנסכין בהן מים וכנגד ז' שקורין בתורה בשב' ומשה מהם הבאר כנגד ס' שקורין בלט וג' מהם על פי הבאר כנגד שלשה שקורין בחול:

שמיא והא מלאכיא דיי סלקין ונחתין ביה:
והא יקרא דיי מעתד עלוהי ואמר אנא יי
אלהיה דאברהם אבוך ואלהיה דיצחק ארעא
דאת שכיב עלה לך אתנינה ולבנך:
ויהון בנך סגיאין כעפרא דארעא ותתקף
למערבא ולמדינחא ולצפונא ולדרומא ויתברכון
בדילך כל זרעית ארעא ובדיל בנך: והא מימרי
בסעדך ואטרינך בכל אתר די תהך ואתיבינך
לארעא הדא ארי לא אשבקינך עד די אעביד
ית דמלילית לך: ואיתער יעקב משנתיה
ואמר בקושטא אית יקרא דיי שרי באתרא הדין
ואנא לא הויתי ידע: ודחיל ואמר מה דחילו
אתרא הדין לית דין אתר הדיוט אלהין אתרא
דרעוא ביה מן קדם יי ודין תרע קביל שמיא:
ואקדים יעקב בצפרא ונסיב ית אבנא דשוי
איסדוהי ושוי יתה קמא ואריק משחא על רישה:
וקרא ית שמא דאתרא ההוא בית אל וברם לוז
שמא דקרתא מלקדמין: וקיים יעקב קיים
למימר אם יהא מימרא דיי בסעדי ויטרינני
באורחא הדא דאנא אזיל ויתן לי לחמא למיכל
וכסו למלבש: ואתוב בשלם לבית אבא ויהי
מימרא דיי לי לאלהא: ואבנא הדא די שויתי
קמא תהי דאהי פלח עלה קדם יי וכל דתתן לי
חד מן עשרא אפרשיניה קדמך: ונטל יעקב
רגלוהי ואזל לארעא בני מדינחא: וחזא והא
בירא בחקלא והא תמן תלתא עדרין דען רביעין
עלה ארי מן בירא ההיא משקין עדריא ואבנא
רבתא על פומא דבירא: ומתכנשין תמן כל
עדריא ומגנדרין ית אבנא מעל פומא דבירא
ומשקין ית ענא ומתיבין ית אבנא על פומא
דבירא לאתרה: ואמר להון יעקב אחי מנן אתון
ואמרו מחרן אנחנא: ואמר
להון

כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה: כי בא השמש · היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: וישם מראשותיו · עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיה רעה התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הק"בה אבן אחת וזהו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: וישכב במקום ההוא · לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה: (יב) עולים ויורדים · עולים תחלה ואחר כך יורדים · מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאין חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו: (יג) נצב עליו · לשמרו: ואלהי יצחק · אף על פי שלא מצינו במקרא שייחד הק"בה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנאמר הן בקדושיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו · תנחומא: שוכב עליה · קיפל הק"בה כל ארץ ישראל תחתיו רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו (כ"ד אמות שוה מקומו של אדם ·): (יד) ופרצת · וחזקת כמו וכן יפרוץ: (טו) אנכי עמך · לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: עד אשר אם עשיתי · אם משמש בלשון כי: דברתי לך · לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי · שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה: (יז) כי אם בית אלהים · אמר רבי
אלעזר

מרומא עניין ואמרין איתון חמון יעקב חסידא דאיקונין דיליה קביעא בכורסי יקרא דהויתון מתחמדין למחמי יתיה בכן שאר מלאכיא קדישיא דיי נחתין למסתכלא ביה : והנה והא יקרא דיי מעתד עילוי ואמר ליה אנא יי אלהיה דאברהם אבוך ואלהיה דיצחק ארעא דאנת שכיב עלה לך אתנינה ולבנך : והיה

צית שמיא וה . מלאכיא דילוון יתיה מביתיה דאבוי סליקו למבשרא למלאכי מרומא למימר אתון חמון ליעקב גברא חסירא דאיקונין דידיה בכורסי דיקרא דהויתון מתחמדין למיחמי יתיה והא מלאכין קדישין מן קדם יי סלקין ונחתין ומסתכלין ביה :

ויהון בנך סגיאין הי כעפרא דארעא ותתקיף למערבא ולמדינחא ולציפונא ולדרומא ויתברכון בגין זכוותך כל ייחוסי ארעא ובגין זכוות בנך : והנה והא מימרי בסעדך ואטרינך בכל אתר דתהך ואתיבינך לארעא הדא ארום לא אשבקינך עד זמן די אעביד ית דמלילית לך : וייקץ ואיתער יעקב מדמכיה ואמר בקושטא אית יקר שכינתא דיי שרי באתרא הדין ואנא לא הוית ידע : ויירא ודחיל ואמר מה דחיל ומשבח אתרא הדין לית דין אתר חול ארום אלהן בית מקדש לשמיה דיי ודין כשר לצלו מכוון כל קבל תרע שמיא משכלל תחות כורסי יקרא : וישכם ואקדים יעקב בצפרא ונסיב ית אבנא מן דשוי איסרוי ושוי יתה קמא ואריק משחא על רישה : ויקרא וקרא שמא דאתרא ההוא בית אל וברם לוז שמא דקרתא מן קדמת דנא : וידר וקיים יעקב קיים למימר אין יהי מימרא דיי בסעדי ויטרינני משפיכות אדם זכאי ופולחנא נוכראה וגילוי עריתא באורחא הדין דאנא אזיל ויתן לי לחים למיכול וכסו למילבוש : ושבתי ואיתוב בשלם לביתיה דאבא ויהי יי לי לאלהא : והאבן ואבנא הדא דשויתי קמא תהי מסדרא בבי מוקדשא דיי ויהון דריא פלחין עלה לשמא דיי וכל דתיתן לי חד מן עסרא אפרשיניה קדמך : וישא ונטל יעקב בקלילותא ריגלוי לטילא ואזל לארעא בני מדינחא : וירא והמא והא בירא בחקלא והא תמן תלתא עדרין דעאן רביעין עלה ארום מן בירא ההיא משקן עדריא ואבנא רבתא מחתא על פם בירא : ונאספו ומתכנשין תמן כל עדריא ומגלגלין ית אבנא מעל פם בירא ומשקן ית ענא ומתיבין ית אבנא על פם בירא לאתרה : ויאמר ואמר להום יעקב אחי מנן אתון ואמרו מחרן אנחנא : ויאמר ואמר להום הידעתון ית לבן בר נחור ואמרו ידענא : ויאמר ואמר להום

השלם

אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שפועו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלם בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין ובית אל היה בצפון של נחלת בנימן בגבול שבין בנימן ובין בני יוסף נמצא שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל ואמצע שפועו נגד ירושלם ולפי שאמרו רבותינו שאמר הב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה · ועוד אמרו יעקב קראו לירושלם בית אל וזו לוז ה"א ולא ירושלם ומהיכן למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום ואם תאמר וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב ליביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנה כי מטא לחרן אמר . אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו · יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ (בית אל לא זה הוא המקום לפי אלא ירושלם וע"ש שהיה עיר האלקים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן בגמרא לכו ונעלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית אל ע"כ פרשי מדוייק) :

(יז) מה נורא · תרגום מה דחילו אתרא הדין · דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו וכסו למלבש : וזה שער השמים : מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה · ומדרשו שבית המקדש שלמעלה מכוון כנגד בית המקדש שלמטה :

(כ) אם יהיה אלהים עמדי · אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך : ושמרני · כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך : ונתן לי לחם לאכול · כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא נעזב שנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם :

(כא) ושבתי · כמו שאמר לי והשבותיך אל האדמה : בשלום · שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן : והיה ה' לי לאלהים · שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי כמו שאמר אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך : (זרעך מיוחס שלא ימצא בו שום פסול :) (כב) והאבן הזאת · כך פירוש ויו זו של והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת : והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגומר · כתרגומו אהא פלח עלה קדם ה' וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויסך עליה נסך : (א) וישא יעקב רגליו · משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת · כן מפורש בבראשית רבה : (ג) ישקו העדרים · משקים הרועים את העדרים ומקרא דבר דלשון קצרה : (ו) ונאספו · רגילים היו ליאסף לפי שהיתה האבן גדולה : וגללו · וגוללין ותרגומו ומגנדרין · כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר שהוא תמיד כבר היה ועתיד להיות : והשיבו תרגומו ומתיבין ·

כאשר

יונתן איתון חמון וכו' ה איקונין דיליה וכו' פי' כאן וראו צורת יעקב החקוקה בכסא כבוד שבכך חמדתם לראותו ודרשו כן יעקב ולא בסולם וק"ל · ודין כשר לצלוי וכו פי' מתוקן לתפל' ומכוון כנגד מקדש של מעלה כדאיתא בגמרא והרקנ"ט מכארו ע"פ הקבלה בדף כ"ה ע"ב · ויטרנני משפיכת אדם וכו' כל זה כר"ש ודרש ונתן לי לחם ג"פ כד"א כי אם הלחם · ושבתי בשלו' מש"ד והיה ה' לי אלקים מעבודה זרה : בקללותא · פי' כמו רגלו בקלות כמי שמטייל כיון שנתבש' בשורו' טובו' וכדפ"רשי :

ידענו : ו ויאמר להם השלום לו ויאמרו
שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן : ז
ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה
השקו הצאן ולכו רעו : ח ויאמרו לא נוכל עד
אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל
פי הבאר והשקינו הצאן : ט עודנו מדבר עמם
ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רעה הוא :
י ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן
אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל
את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי
אמו : יא וישק יעקב לרחל וישא את קלו
ויבך : יב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי
בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה : יג ויהי
כשמע לבן את שמע יעקב בן אחתו וירץ
לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו
ויספר ללבן את כל הדברים האלה : יד ויאמר
לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו חדש
ימים : טו ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה
ועבדתני חנם הגידה לי מה משכרתך : טז
וללבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם
הקטנה רחל : יז ועיני לאה רכות ורחל היתה
שלישי יפת תאר ויפת מראה : יח ויאהב יעקב
את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך
הקטנה : יט ויאמר לבן טוב תתי אתה לך
מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי : כ ויעבד
יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים
אחדים באהבתו אתה : כא ויאמר יעקב אל
לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה
אליה : כב ויאסף לבן את כל אנשי
המקום ויעש משתה : כג ויהי בערב ויקח
את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה : כד
ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו
שפחה : כה ויהי בבקר והנה הוא לאה
ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל
עבדתי עמך ולמה רמיתני : כו ויאמר לבן
לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני
הבכירה : כז מלא שבע זאת ונתנה לך גם
את

ולא אמרו שלום לו כי אין שלום אמר אלהי לרשעים :

כל אורייתא חסר כר מן א׳

ח׳ מלא בגימ׳ חבקו לגזול מה שעלה :

לכון הידעתון ית לבן בר נחור ואמרו
ידעין : ואמר להון השלם ליה ואמרו שלם
והא רחל ברתיה אתיא עם ענא : ואמר הא
עוד יומא סגי לא עידן למיכנש בעיר אשקו ענא
ואזילו רעו : ואמרו לא ניכול עד דיתכנשון כל
עדריא ויגנדרון ית אבנא מעל פומא דבירא
ונשקי ענא : עד דהוא ממליל עמהון ורחל
אתת עם ענא די לאבוהא ארי רעיתא היא : והוה
כד חזא יעקב ית רחל בת לבן אחוהא דאימיה
וית ענא דלבן אחוהא דאימיה וקריב יעקב
וגנדר ית אבנא מעל פומא דבירא ואשקי ית
ענא דלבן אחוהא דאימיה : ונשק יעקב לרחל
וארים ית קליה ובכא : וחוי יעקב לרחל ארי בר
אחת אבוהא וארי בר רבקה הוא ורהטת וחויאת
לאבוהא : והוה כד שמע לבן ית שמע יעקב בר
אחתיה ורהט לקדמותיה וגפיף ליה ונשיק ליה
ואעליה לביתיה ואישתעי ללבן ית כל פתגמיא
האילין : ואמר ליה לבן ברם קריבי ובשרי את
ויתיב עמיה ירח יומין : ואמר לבן ליעקב
המדאחי את ותפלחינני מגן חוי לי מה אגרך :
וללבן תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא
רחל : ועיני לאה יאיין ורחל הות שפירא
בריווא ויאיא בחיזוא : ורחים יעקב ית רחל
ואמר אפלחינך שבע שנין ברחל ברתך זעירתא :
ואמר לבן טב דאתין יתה לך מדאתן יתה לגבר
אוחרן תיב עמי : ופלח יעקב ברחל שבע שנין
והוו בעינוהי כיומין זעירין דרחים יתה : ואמר
יעקב ללבן הב ית איתתי ארי שלימו יומי פולחני
ואעול לותה : וכנש לבן ית כל אינשי אתרא
ועבד משתיא : והוה ברמשא ודבר ית לאה
ברתיה ואעיל יתה לותיה ועאל לותה : ויהב
לבן לה ית זלפה אמתיה ללאה ברתיה
לאמהו : והוה בצפרא והא היא לאה ואמר
ללבן מה דא עבדת לי הלא ברחל פלחית עמך
ולמא שקרת בי : ואמר לבן לא יתעביד כדין
באתרנא למתן זעירתא קדם רבתא :
אשלים שבועתא דדא ונתן לך אף ית דא
בפולחנא

באה עם הצאן · הטעם בא״לף ותרגומו אתיא : ורחל באה · הטעם למעלה בבי״ת ותרגומו אתת · הראשון לשון עושה והשני לשון עשתה : (ז) הן עוד היום גדול · לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד · אמר הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא השלמתם פעולת היום · ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו׳ · כ״ר · (ח) לא נוכל · להשקות לפי שהאבן גדולה : וגללו זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא לשון עתיד : (י) ויגש יעקב ויגל · כמי שמעביר הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול · (יא) ויבך · לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה · ד״א לפי שבא בידים ריקניות · אמר

השלם ליה ואמרו שלם והא רחל ברתיה אתיא עם ענא: ויאמר ואמר הא עדן יומא סגי לא עידן למיכנש בעיר אשקו ענא ואיזילו רעו: ויאמרו ואמרו לא ניכול עד די יתכנשון כל עדריא ויגלגלון ית אבנא מעל פם בירא ונשקי ית ענא: עודנו עד דהוא ממלל עמהון ורחל אתת עם ענא דלאבוהא ארום רעיתא היא בההוא זמנא ארום הוה מחתא דיי בענא דלבן ולא אשתיירו מנהון אלהן קלילין ותריך רעיא דיליה ומה דאשתארו שוי קדם רחל ברתיה: ויהי והוה כדי חמא יעקב ית רחל ברת לבן אחוהא דאמיה וקריב יעקב וגלגיל ית אבנא בחדא מן אדרעוי מעילוי פם בירא וטפת בירא וסליקו מיא לאנפוי ואשקי ית ענא דלבן אחוהא דאימיה והות טייפא עשרין שנין: וישק ונשק יעקב לרחל וארים ית קליה ובכה. ויגד ותני יעקב לרחל ארום לאיתקרבא עם אבוהא אתא ולמיסב חדא מן ברתוי ענתה רחל ואמרת לית אפשר לך למיתב עמיה ארום גבר רמאי הוא אמר לה יעקב אנא רמאי וחכים יתיר מניה ולית ליה רשו לאבאשא לי ארום מימרא דיי בסעדי וכדי ידעת ארום בר רבקה הוא ורהטת ותניאת לאבוהא: ויהי והוה כמשמע לבן ית שמע גבורתיה וחסידותיה דיעקב בר אחתיה היך נסיב ית בכירותא וית סדר ברכתא מן יד אחוי והיך אתגלי ליה יי בבית אל והיך גדד ית אבנא והיך טפת בירא וסליקת לאנפוי ורהט לקדמותיה וגפיף ליה ונשיק ליה ואעליה לביתיה ותני ללבן ית כל פתגמיא האילין: ויאמר ואמר ליה לבן ברם קריבי ודמי לי אנת ויתב עמיה ירח יומין: ויאמר ואמר לבן ליעקב המדאחי אנת חשיב ותפלחינני מגן חוי לי מן יהי אגרך: וללבן וללבן הוון תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא רחל: ועיני ועיני לאה הוון צירניתן דבכיא ובעיא מן קדם יי דלא יזמן לה לעשו רשיעא ורחל הות יאיא בריוא ושפירא בחיזוא: ויאהב ורחם יעקב ית רחל ואמר אפלחינך שב שנין בגין רחל ברתך זעירתא: ויאמר ואמר לבן ברמיו טב דאיתן יתה לך מן דאיתן יתה לגבר אוחרן תיב עמי: ויעבד ופלח יעקב בגין רחל שב שנין והוו דמיין בעינוי כיומין קלילין מדרחים יתה: ויאמר ואמר יעקב ללבן הב ית אנתתי ארום אשלימו יומי פולחני ואיעול לוותה: ויאסף וכנש לבן ית כל אינשי אתרא ועבד להון שירו עני ואמר להום הא שב שנין דאתא

לא אישון למכנשא:
ועיני דלאה הוון רכיכן על דהוות בכיא ומצלא דלא תיסוק במזליה דעשו ורחל הות יאיא בריוא ושפירא בחיזוא:
וכנש לבן ית כל עמא דאתרא ועבד שירו עני לבן ואמר להון הא שבע שנין אית ליה לגברא צדיקא הדין מן דאתא לוותן שקוותן לא חסרו ומבועינן סגיין וכדון אתון הבו לי עצה דנכבוש יתיה גבן עוד שבע שנין ויהבו ליה עיצה דרמיו למסבה ליה ללאה חלף רחל:

אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו אמר ליה מה אעשה לצווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: (יב) כי אחי אביה הוא. קרוב לאביה כמו אנשים אחים אנחנו ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה: ותגד לאביה. לפי שאמה מתה לא היה לה להגיד אלא לו: (יג) וירץ לקראתו. כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים: ויחבק. כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו: וינשק לו. אמר שמא מרגליות הביא והנם בפיו: ויספר ללבן. שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו ממונו ממנו: (יד) אך עצמי ובשרי. מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו. (טו) הכי אחי אתה. לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם: ועבדתני. כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסף וי"ו בראשה והיא הופכת התיבה להבא: (יז) רכות. שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן: תואר. הוא צורת הפרצוף: מראה. הוא זיו קלסתר: (יח) אעבדך שבע שנים. הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים: ברחל בתך הקטנה. כל הסימנין הללו למה לפי שיודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק ת"ל בתך ושמא תאמר אחליף לאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואף על פי כן לא הועיל שהרי רימהו: (כא) מלאו ימי. שאמרה לי אמי. ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד שנים עשר שבטים וזהו שאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אמר כן: (כה) ויהי בבקר והנה היא לאה. אבל בלילה לא היתה לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: (כז) מלא שבוע זאת. דבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת

יונתן
מחתא דיי וכו'. פי' כי יד יי' היתה בצאן לבן ולא נשארו מהן אלא מעט תרג' קלילי' ותריך רעיא פירש שגרש הרועים שלו ולכן היתה רחל רועה ודייק כ"ז מדכתיב ויעקב רועה צאן לבן הנותרות: והות טייפא עשרין שנין פירוש שבין המי' מתרבי' ועלו עשרין שנין כל זמן היות יעקב אצל גבר רמאי' הכי דייק כ"כ פ' יש נוחלי' וכו' אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא וכו'. גבורתיה וחסידתיה זה ידע כשהגידה לו מגלילות האבן ושעלו המים לנגדו ידע בודאי כי חסי' הוא צירניתן לשון גמרא דבחורות פ"א ופרש"י שם עגולות והערוך פי' שאותו מקו' שהעין מונח שם עגול. ועבד לכון שירו פירש עשה להם סעודה והו"ל גמר' במסכת פ' כל כתבי ר' זירא בנע אכולה שירותא וכן בתענית פרק קמא ליכול כלבא לשירותא ופירש רש"י סעודתו וכן ת"א כתם פעמי':

את־זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד שבע־
שנים אחרות : כח ויעש יעקב כן
וימלא שבע זאת ויתן־לו את־רחל בתו לו לאשה :
כט ויתן לבן לרחל בתו את־בלהה שפחתו
לה לשפחה : ל ויבא גם אל־רחל ויאהב
גם־את־רחל מלאה ויעבד עמו עוד שבע־שנים
אחרות : לא וירא יהוה כי־שנואה
לאה ויפתח את־רחמה ורחל עקרה :
לב ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן
כי אמרה כי־ראה יהוה בעניי כי עתה יאהבני
אישי : לג ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי־
שמע יהוה כי־שנואה אנכי ויתן־לי גם־את־זה
ותקרא שמו שמעון : לד ותהר עוד ותלד בן
ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי־ילדתי לו
שלשה בנים על־כן קרא־שמו לוי : לה ותהר
עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את־יהוה על־
כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת : א ותרא
רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחתה
ותאמר אל־יעקב הבה־לי בנים ואם־אין מתה
אנכי : ב ויחר־אף יעקב ברחל ויאמר התחת
אלהים אנכי אשר־מנע ממך פרי־בטן : ג
ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על־
ברכי ואבנה גם־אנכי ממנה : ד ותתן־לו את־
בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב : ה
ותהר בלהה ותלד ליעקב בן : ו ותאמר רחל
דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן־לי בן על־כן
קראה שמו דן : ז ותהר עוד ותלד בלהה
שפחת רחל בן שני ליעקב : ח ותאמר רחל
נפתולי אלהים נפתלתי עם־אחתי גם־יכלתי
ותקרא שמו נפתלי : ט ותרא לאה כי עמדה
מלדת ותקח את־זלפה שפחתה ותתן אתה
ליעקב לאשה : י ותלד זלפה שפחת לאה
ליעקב בן : יא ותאמר לאה בגד ותקרא את־
שמו

ג' פסו' כי כי כי

ה' סימנך יהוד' שלה אכל שמעון ולוי ותהר

ל

ג' דן יהודה יעכן וסימניך ידי

בא גד ק' והוא חד מט"ו מילי' דכתי' מילה חדא וקרי' תרין

בפולחנא דתפלח עמי עוד שבע־שנין אוחרנין :
ועבד יעקב כן ואשלים שבועתא דדא ויהב
ליה ית־רחל ברתיה ליה לאנתו : ויהב
לבן לרחל ברתיה ית־בלהה אמתיה לה לאמהו :
ועאל אף לות־רחל ורחים אף ית־רחל מלאה
ופלח עמיה עוד שבע־שנין אוחרנין : וחזא
יי ארי־שנואתא לאה ויהב לה עידוי ורחל עקרא :
ועדיאת לאה וילידת בר וקרת שמיה ראובן
ארי־אמרת ארי־גלי קדם־יי עולבני ארי כען
ירחמינני בעלי : ועדיאת עוד וילידת בר
ואמרת ארי־שמיע קדם־יי ארי־שנואתא אנא
ויהב לי אף ית־דין וקרת שמיה שמעון :
ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זימנא
יתחבר־לי בעלי ארי־ילידית ליה תלתא בנין
על־כן קרא־שמיה לוי : ועדיאת עוד
וילידת בר ואמרת הדא־זימנא אודי קדם־
יי על־כן קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד :
וחזת רחל ארי לא ילידת ליעקב וקניאת רחל
באחתה ואמרת ליעקב הב־לי בנין ואם־לא מיתא
אנא : ותקיף־רוגזא דיעקב ברחל ואמר
המיני את בעיא הלא־מן־קדם־יי תבעין דמנע
מניך ולדא דמעין : ואמרת הא אמתי בלהה
עול לותה ותליד ואנא אירבי ואתבני אף־אנא
מינה : ויהבת ליה ית־בלהה אמתה לאנתו
ועאל לותה יעקב : ועדיאת בלהה וילידת
ליעקב בר : ואמרת רחל דנני יי ואף קביל
צלותי ויהב־לי בר על־כן קרת שמיה דן :
ועדיאת עוד וילידת בלהה אמתא דרחל בר
תניין ליעקב : ואמרת רחל קביל יי בעותי
באתחננותי בצלותי חמידית דיהי־לי־ולד כאחתי
ואף־אתיהיב־לי וקרת שמיה נפתלי : וחזת
לאה ארי קמת מלמילד ודברת ית־זלפה אמתא
ויהבת יתה ליעקב לאנתו : וילידת זלפה אמתא
דלאה

זאת והן שבעת ימי המשתה בגמרא ירושלמית כמועד קטן : (ואי איפשר לומר שבוע מהם שא"כ היה צריך לינקד כפתח השין · ועוד שבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות תספור לפיכך אין משמע שבועה אלא שביעה שמיוכת בל"ע :) ונתנה לך · לשון רבים · כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה לשון ונתן ונתנה וגו' · גם את זאת : מיד לאחר ז' ימי המשתה ותעבוד לאחר נישואיה : עוד שבע שנים אחרות · אחרות הקישן לראשונות מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה ואע"פ שרמאות בא עליו : (לב) ותקרא שמו ראובן · רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור : (לד) הפעם ילוה אישי · לפי שהאמהות נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרו מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבני' : על כן · כל מי שנאמר בו ע"כ מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שאהרן היה מכלה בהם : קרא שמו לוי · בכולן כתיב ותקר' (שהיא קראתם) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה שמלאך הק"בה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי : (לה) הפעם אודה · שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות : (א) ותקנא רחל באחותה · קנאה במעשים הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים' : הבה לי · וכי כן עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה : התחת אלהים · המכאן למי שאין לו בני' שחשוב כמת : (ב) התחת · וכי במקומו
אני

ואתא יעקב לגבן בירן לא חסרו ובית שקיותן סגו וכדון איתו נתיעט עליה עיטא דרמיו די ימתן
לגבן ועבדו ליה עיטא דרמיו לאסאבא ליה לאה חולף רחל : ויהי והוה ברמשא ודברית
לאה ברתיה ואעיל יתה לותיה ועל לותה : ויתן ויהב לבן ליה ית זלפה ברתיה דילידת ליה
פילקתיה ומסרה ללאה ברתיה לאמהו : ויהי והות לעידוני צפרא ואסתכל בה והא היא לאה
דכולה ליליא הוה חשיב דרחל היא מן בגלל דמסרת לה רחל כל מליא דמסר לה יעקב וכד חמא כן אמר
ללבן מה דא עבדת לי הלא בגין רחל פלחית עמך ולמא שקרת בי : ויאמר ואמר לבן לא מתעביד
כדין באתרין למיתן זעירתא קדם רבתא : מלא אשלים כדון שובעתי יומי משתיא דדא
וניתן לך אוף ית דא בפולחנא דתפלח עמי תוב שיב שנין אוחרנין : ויעש ועבד יעקב כדין ואשלים
שבעתי יומי משתיא דלאה ויהב ליה ית רחל ברתיה לאנתו : ויתן ויהב לבן לרחל ברתיה
ית בלהה ברתיה דילידת ליה פילקתיה ומסרה לה לאמהו : ויבא ועל אוף לות רחל ורחים
אוף ית רחל מלאה ופלח עמיה בגינה תוב שיב שנין אוחרנין : וירא וגלי קדם יי ארום לא הוה
לאה רחמתא באנפי יעקב ואמר במימריה למיתן לה בנין ורחל הות עקרה : ותהר ואתעברת
לאה וילידת בר וקרת ית שמיה ראובן ארום גלי קדם יי עולבני ארום כדון ירחמינני בעלי והיכמא
דאתגלי קדם יי עולבני היכדין יהוי גלי קדמוי עולבנהון דבניי כד יהון משתעבדין בארעא דמצראי :

ותהר ואתעברת תוב וילידת בר ואמרת ארום שמיע קדם יי ארום שניתא אנא ויהב לי אוף ית
דין והכדין ישתמע קדמוי קלהון דבני כד יהון משתעבדין במצרים וקרת שמיה שמעון : ותהר
ואתעברת תוב וילידית בר ואמרת הדא זמנא יתחבר עמי בעלי ארום ילידת ליה תלתא בנין והיכדין
עתידין בנוי למהויהון מתחברין לשמשא קדם יי בגין כן קרא שמיה לוי : ותהר ואתעברת תוב
וילידת בר ואמרת הדא זמנא אודי קדם יי דמן ברי דין עתיד למיפק מלכין ומיניה יפוק דוד מלכא
דעתיד לאודויי קדם יי בגין כן קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד : ותרא וחמת רחל ארום לא
ילידת ליעקב וקניאת רחל באחתה ואמרת ליעקב צלי קדם יי ויהב לי בנין ואין לא הי כמיתא אנא
חשיבא : ויחר ותקיף רוגזא דיעקב ברחל ואמר עד דאנת בעיא מני בעי מן קדם יי דמן קדמוי
הינון בניא והוא מנע מניך פרי מעיא : ותאמר ואמרת הא אמתי בלהה עול לוותה ותיליד
ואנא אירבי ואתבני אוף אנא מינה : ותתן ושחררת ליה ית אמתא בלהה ומסרה ליה
לאנתו ועל לוותה יעקב : ותהר ואעדיאת בלהה וילידת ליעקב בר : ותאמר ואמרת
רחל דן יתי יי ברחימוי טביא ולחוד שמע בקל צלותי ויהב לי בר והיכדין עתיד למידן על יד שמשון בר
מנוח דמן זרעייתיה ולא מסר בידיה ית עמא דפלשתאי בגין כן קרת שמיה דן : ותהר
ואתעברת תוב וילידת בלהה אמתא דרחל בר תניין ליעקב : ותאמר ואמרת רחל מדחקא
דחיקית קדם יי בצלו ברם קבל בעותי דיהי לי בר כאחתי אוף יהב לי תרין והיכדין עתידין בנוי
לאתפרקא מן יד בעלי דבביהום בדחקותהון בצלו קדם יי וקרת שמיה נפתלי : ותרא וחמת
לאה ארום קמת מלמילד ושחררת ית זלפה אמתה ויהבת יתה ליעקב לאנתו : ותלד וילידת זלפה
אמתא דלאה ליעקב בר : ותאמר ואמרת לאה אתא מזלא טבא ברם בנוי עתידין למירות
אחסנתהון

אמי : אשר מנע ממך · את אומרת שאעשה כאבא אבא אני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני : (ג) על ברכי . כתרגומו ואנא אירבי : ואבנה גם אנכי · מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה · אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי : ואבנה גם אנכי ממנה · כשרה : (ו) דנני אלהים · דנני וחייבני וזכני : (ח) נפתולי אלהים · מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים אל המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים · ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי : גם יכולתי · הסכים על ידי · ואנקלוס תרגם לשון תפלה כמו נפתולי אלהים נתפלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונתעתרתי כאחותי : נפתלתי נתקבלה תפלתי ומ"א יש רבים בלשון נוטריקון : (י) ותלד זלפה · בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון נכר בה וכדי לרמות יעק' נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנ' : (יא) בא גד · בא מזל טוב כמו גד גדי ונ"ק לא · ומדרש אגדה

בירן ובית שקיותן סגו כבר פירשנו היאורים שמהן משקין בהמו' הרבה המה : נתייעט עליה עיטא נתייעצו עצות עליו שימתין אצלם וכל זה כרכה פ"ע : דכולה ליליא וכו' פירש כל הלילה היה סבר שהיא רחל מפני שמסר' לה סימנים כדפ"רשי :

ירושלמי

חסר בבנים אצלים שבעתי יומי משתות דלאה ואיתן ע"כ הכדין יהוי גלי קדמוי ... כל בניהון וכו' המעיין יראה גבי שמעון ישתמע קדמוי קולהון דבניי כלום כרכ' פרשה ע"א יש שמותיהן נאים ומעשיהם נאים ראובני ראה עכ עמו שמעון שמע יי' את קול עמו וכן כולם : כמית' אבא חשיבא כדאית' במס' נדרים פ"א ארבע חשובים כמיתים וא' מהם מי שאין לו בני' ופתריית ליה דקשה ליה מאי נתתן ונלא'

בכר אמרה הנה אמתי וכו' אלא ודאי משחררה, וזולת זה לא לקחה יעקב : בדחקותהון בצלו · פי' קבלת של נפתלי בתלתא פיקרא דכתיב ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי בספר שופטים ד' · ונפ' נפתליו בדוחק שזה יקבל הקב"ה תפלתם וינצחו האויבים :

שמו גד: יב ותלד זלפה שפחת לאה בן שני
ליעקב: יג ותאמר לאה באשרי כי אשרוני
בנות ותקרא את־שמו אשר: ס
רביעי יד וילך ראובן בימי קציר־חטים וימצא
דודאים בשדה ויבא אתם אל־לאה אמו ותאמר
רחל אל־לאה תני־נא לי מדודאי בנך: טו
ותאמר לה המעט קחתך את־אישי ולקחת גם
את־דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך
הלילה תחת דודאי בנך: טז ויבא יעקב מן־
השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי
תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני וישכב
עמה בלילה הוא: יז וישמע אלהים אל־לאה
ותהר ותלד ליעקב בן חמישי: יח ותאמר
לאה נתן אלהים שכרי אשר־נתתי שפחתי
לאישי ותקרא שמו יששכר: יט ותהר עוד
לאה ותלד בן־ששי ליעקב: כ ותאמר לאה
זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם יזבלני אישי
כי־ילדתי לו ששה בנים ותקרא את־שמו זבלון:
כא ואחר ילדה בת ותקרא את־שמה דינה:
כב ויזכר אלהים את־רחל וישמע אליה
אלהים ויפתח את־רחמה: כג ותהר ותלד
בן ותאמר אסף אלהים את־חרפתי: כד
ותקרא את־שמו יוסף לאמר יסף יהוה לי בן
אחר: כה ויהי כאשר ילדה רחל את־יוסף
ויאמר יעקב אל־לבן שלחני ואלכה אל־מקומי
ולארצי: כו תנה את־נשי ואת־ילדי אשר
עבדתי אתך בהן ואלכה כי אתה ידעת את־
עבדתי אשר עבדתיך: כז ויאמר אליו לבן
חמישי אם־נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני יהוה
בגללך: כח ויאמר נקבה שכרך עלי
ואתנה: כט ויאמר אליו אתה ידעת את
אשר עבדתיך ואת אשר־היה מקנך אתי: ל
בי

ל' וחסר

חד מן פתחין באת'נח דספ'

לא כליסנ' וכו' חסר בו' מן ג' תל'

דלאה ליעקב בר: ואמרת לאה אתא גד וקרת
ית־שמיה גד: וילידת זלפה אמתא דלאה בר
תניין ליעקב: ואמרת לאה תושבחא הות לי
ארי־בכן ישבחונני נשיא וקרת ית־שמיה אשר:
ואזל ראובן ביומי חצד־חיטין ואשכח יברוחין
בחקלא ואיתי יתהון ללאה אמיה ואמרת רחל
ללאה הבי־כען לי מיברוחי דבריך: ואמרת לה
הזעיר דדברת ית־בעלי ולמיסב אף ית־יברוחי
דברי ואמרת רחל בכן ישכוב עמיך בליליא חלף
יברוחי דבריך: ואתא יעקב מן־חקלא ברמשא
ונפקת לאה לקדמותיה ואמרת לותי תיעול
ארי מיגר אגרתיך ביברוחי דברי ושכיב עמה
בליליא הוא: וקביל יי צלותה דלאה ועדיאת
וילידת ליעקב בר חמישאי: ואמרת לאה יהב
יי אגרי דיהבית אמתי לבעלי וקרת שמיה
יששכר: ועדיאת עוד לאה וילידת בר־שתיתאי
ליעקב: ואמרת לאה יהב יי יתי־לי חולק טב
הדא־זימנא יהא־מדוריה דבעלי לותי ארי
ילידית ליה שיתא בנין וקרת ית־שמיה זבולן:
ובתר־כן ילידת ברתא וקרת ית־שמה דינה:
ועל־דוכרנא דרחל קדם־יי וקביל צלותה יי
ויהב לה עידוי: ועדיאת וילידת בר ואמרת כנש
יי ית־חיסודי: וקרת ית־שמיה יוסף למימר
יוסף יי לי בר אוחרן: והוה כד ילידת רחל
ית־יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני ואיהך לאתרי
ולארעי: הב ית־נשי וית־בני די פלחית יתך
בהן ואזיל ארי את ידעת ית־פולחני דפלחתך:
ואמר ליה לבן אם־כען אשכחית רחמין בעינך
נסיתי וברכני יי בדילך: ואמר פריש אגרך עלי
ואתין: ואמר ליה את ידעת ית דפלחתיך וית
דהוה בעירך עמי: ארי זעיר די־הוה לך קדמי
ותקיף

אגדה שנולד מהול כמו גדו אילנא ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אח'. דבר אחר למה נקראת תיבה אחת בגד כמו
בגדת כי בשבאת אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורים: (יד) בימי קציר חטים. להגיד שבחן של שבטים
שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר הפקר שאין אדם מקפיד בו: דודאים. סיגלי
עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמין: (טו) ולקחת גם את דודאי בני. בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי
בני ותרגומו ולמיסב: לכן ישכב עמך הלילה. שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה
במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו: (טז) שכר שכרתיך. נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא. הקב"ה סייעו
שיצא משם יששכר: (יז) וישמע אלהים אל לאה. שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטי': (כ) זבד טוב.
כתרגומו: יזבלני לשון בית זבול היר"ביר"יאה בל"ע בית מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי בנים
כנגד כל נשיו: (כא) דינה. פרשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת
השפחות ונתפללה עליו ונהפך לנקבה: (כב) ויזכור אלהים את רחל זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ושהיתה
מצירה שמא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה
בנים. הוא שייסד הפיוט האדמון כשט אלא חלה נכה לקחתה לו ונכסלה: (כג) אסף. הכניסה במקום שלא
תראה וכן אסוף חרפתינו ולא יאסף סביתה אספו נגהם ניראך לא יאסף לא יטמן: חרפתי. שהייתי לחרפה
שאני עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע. ומאגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה
משיש

אחסנתהון בקדמיתא מעברא לירדנא וקרת שמיה גד : ותלד וילידת זלפה אמתא דלאה בר תניין ליעקב : ותאמר ואמרת לאה תושבחתא הות לי ארום שבחן לי בנת ישראל והיכדין עתידין בנוי לשבחא קדם יי על טב פירי ארעהום וקרת ית שמיה אשר : וילך ואזל ראובן ביומי סיון בזמן חצד חיטין ואשכח יברוחין בחקלא ואיתי יתהום ללאה אימיה ואמרת רחל ללאה הבי כדון לי מן יברוחי דבריך : ותאמר ואמרת לה הזעיר הוא דנסיבת ית בעלי ואנת בעיא למיסב אוף ית יברוחי דברי ואמרת רחל בגין כן ישכוב עמך בליליא הדין חולף יברוחי דבריך : ויבא ועל יעקב מן חקלא ברמשא ושמעת לאה קל נהיקיה דחמרא וידעת דהא יעקב אתא ונפקת לאה לקדמותיה ואמרת לותי תיעול ארום מיגר אגרתיך ביברוחי דברי מן רחל אחתי ושכיב עמה בליליא ההוא : וישמע וקבל יי צלותא דלאה ואיתעברת וילידת ליעקב בר חמישאי :

ותאמר ואמרת לאה יהב יי אגרי דיהבית אמתי לבעלי והיכדין עתידין בנוי לקבלא אגר טב על דאינון עסיקין באורייתא וקראת ית שמיה יששכר :

ויאמר לאה אתא גדא טבא דעתיד למנדעא משתוייהון דאומיא וקרת : ותאמר ואמרת לאה תושבחתא הות לי ארום שבחן קדם יי על טב פירי ארעהום וקרת ית שמיה אשר :

בשכוערה יזדמן לותיך :

ארבעת מפתחין דאינון מסירין ביד ריבון כל עלמא יי ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף מפתח מטרא מפתח פרנסה מפתח קבריא מפתח עקרתא : מפתח מטרא דכן כתבא מפרש יפתח יי לך את אוצרו הטוב וגומר : מפתח פרנסה דכן כתבא מפרש פותח את ידיך וגומר . מפתח קבריא דכן כתבא מפרש כפתחי את קברותיכם וגומר : מפתח עקרתא דכן כתבא מפרש ויזכור אלהים את רחל וגומר : ואידכר מימרא דיי ברחמוי טביא ית רחל ושמיע מימרא דיי בקל צלותה ואמר במימריה למיתן לה בנין :

אטיירית :

ותהר ואיתעברת תוב לאה וילידת בר שתיתאי ליעקב : ותאמר ואמרת לאה זבד יתי יי זבודין טבין מבנין זמנא הדא יהי מדוריה דבעלי עמי ארום ילידית ליה שיתא בנין והיכדין עתידין בנוי לקבלא חולק טב וקרת שמיה זבולן : ואחר ומן בתר כדין ילידת ברת וקרת ית שמה דינה ארום אמרת דין הוא מן קדם יי דיהון מני פלגות שבטייא ברם מן רחל אחתי יפקון תרין שבטין היכמא דנפקו מן חדא מן אמהתא ושמיע קדם יי צלותא דלאה ואיתחלפו עובריא במעיהון והוה יהיב יוסף במעהא דרחל ודינה במעהא דלאה : ויזכר ועל דוכרנא דרחל קדם יי ושמיע קדמוי קל צלותה ואמר במימריה למיתן לה בנין : ותהר ואיתעברת וילידת בר ואמרת כנש יי ית חיסודי והיכדין עתיד יהושע בריה דיוסף למכנוש ית חיסודא דמצרים מעל בני ישראל ולמגזר יתהום מעוברא לירדנא : ותקרא וקרת ית שמיה יוסף למימר יוסיף יי לי על דין בר אוחרן : ויהי והוה כדי ילידת רחל ית יוסף ואמר יעקב ברוח קודשא דבית יוסף עתידין למהוי כשלהוביתא לגמרא ית דבית עשו אמר מכען לית אנא מסתפי מן עשו ולגיוניו ואמר ללבן שלחני ואיהך לאתרי ולארעי : תנה הב לי ית נשי וית בניי דפלחית יתך בגינהון ואיזל ארום אנת ידעת ית פולחני די פלחתך : ויאמר ואמר ליה לבן אין כדון אשכחית רחמין בעינך הא אטירית קוסמין ובריכני יי בגינך : ויאמר ואמר קטע איגרך עלי ואיתן : ויאמר ואמר ליה אנת ידעת ית די פלחתך וית דהוה בעירך נטיר עמי :

בי מעט

משים לה בן תולה בו מי שבר כלי זה ככך מי אכל תאנים אלו ככך : (כד) יוסף יי לי בן אחר · ידעת היתה דמנרים בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יהי רצון שאותו שעוד עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא נתפללה אלא על בן אחר : (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף · משנולד שטנו של עשו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש אש בלא להבה אינו שולט למרחוק משנול' יוסף בטח יעקב בהק"בה ורצה לשוב : (כו) תנה את נשיוגו' · איני רוצה לצאת כי אם ברשות : (כז) נחשתי · מנחש הייתי בנחושי שעל ידך באה לי ברכה · כשבאת לכאן לא היו לי בנים שנאמר והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים · עכשיו היו לו בנים שנאמר וישמע את דברי בני לבן : (כח) נקבה · פתרגומו פרש זה ממ"ש אגרך : (כט) ואת אשר היה מקנך אתי · את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה היו : (ל) לרגלי את"כ שלכך

למסוי וכו' ע"ש יוסיף ה' לי בן אחר ויותר היה נכון ע"ש אסף אלקי' את חרפתי אלא כזה נתכבאה ע"ש עתיד יושיע וכו' וק"ל כם נקראת יוסף דקשה ליה והיאך מקושר ושייך זה לזה ויהי כאשר ילדה ויאמר יעקב אל לבן אלא כדפי' וכן הוא בב"כ כ' יש מוחלין פר"ש : אטיירית · וכן תיב"ע בפסוק כתב יכח כו מטירא הוא מטוייר והוא לבון

למנדע משתוייהון פי' לכרות יסוד האומות וכן נדרש כרכה פע"ם ודרש גד לשון גברת וכן בר"שי :

יונתן

ושמע קול נהיקיה דחמרא פי' שמעה נעקת החמור ודיו' מדכתיב ותצא וסיבא ידעת אלא ממה ששמעה נוערת וכל זה כרכה פ' נ"ט : יששכר אמר גרם וכן במסכת נדה פרק המפלת וכן דרש שוא אף גרם שנולד יששכר החמור דאו לא היה החמו' נוער לא הוה ידע' וכו' דין הוא וכו' פירש פדין כותן סיבה זה כתב ולרחל כן במתניתא וא"כ מלאם יהיה שש וארבע מאמהו' ואם לא תלד רחל לא תהיה כאחד מן השפחות וכל זה בברכות פרק הרואה : חיסודא דמצרים כדכתיב ויאמ' יהושע היום גלותי את חרפת מצרים ודיוק' זה ממ"ש לרגלי את"כ שלכך נקרא יוסף וק"ל עיקר

כי מעט אשר־היה לך לפני ויפרץ לרב ויברך
יהוה אתך לרגלי ועתה מתי אעשה גם־אנכי
יו"ד עסר אח לביתי : לא ויאמר מה אתן־לך ויאמר יעקב
לא־תתן־לי מאומה אם־תעשה־לי הדבר הזה
אשובה ארעה צאנך אשמר : לב אעבר בכל־
צאנך היום הסר משם כל־שה נקד וטלוא וכל־
שה־חום בכשבים וטלוא ונקד בעזים והיה
שכרי : לג וענתה־בי צדקתי ביום מחר כי־
תבוא על־שכרי לפניך כל אשר־איננו נקד
ו' ומלא וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי :
לד ויאמר לבן הן לו יהי כדברך : לה
ויסר ביום ההוא את־התישים העקדים
כול' חסר · והטלאים ואת כל־העזים הנקדות והטלאת
ב' מלא ל' כל אשר־לבן בו וכל־חום בכשבים ויתן ביד־
חסר דחסר בניו : לו וישם דרך שלשת ימים בינו ובין
יעקב ויעקב רעה את־צאן לבן הנותרת : לז
ג' כ' חסר ויקח־לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל
ג פתר' וא' מלא בהן פצלות לבנות מחשף הלבן אשר על־
המקלות : לח ויצג את־המקלות אשר פצל
ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן
לשתות לנכח הצאן ויחמנה בבאן לשתות :
לט ויחמו הצאן אל־המקלות ותלדן הצאן
עקדים נקדים וטלאים : מ והכשבים הפריד
יעקב ויתן פני הצאן אל־עקד וכל־חום בצאן לבן
וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על־צאן לבן :
מא והיה בכל־יחם הצאן המקשרות ושם
יעקב את־המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה
פ רפתי במקלות : מב ובהעטיף הצאן לא ישים
והיה העטפים ללבן והקשרים ליעקב :
מג ויפרץ האיש מאד מאד ויהי־לו צאן
רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים : א
ב' מל' בספר וישמע את־דברי בני־לבן לאמר לקח יעקב את
לא כל־אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה
את כל־הכבד הזה : ב וירא
ב' חסר כן כתיב יעקב את־פני לבן והנה איננו עמו כתמול
ז תק' פתור ב' מלא שלשום : ג ויאמר יהוה אל־יעקב שוב אל־
ארץ

ותקיף לסגי ובריך יי יתך בדילי וכען אימתי
אעביד אף־אנא לביתי : ואמר מה אתן־לך
ואמר יעקב לא־תתן־לי מדעם אם־תעביד־לי
פתגמא הדין אתוב ארעי ענך אטר : אעיבר
בכל־ענך יומא־דין העדי מתמן כל־אימר נמור
ורקוע וכל־אימר־שחום באמריא ורקוע ונמור
בעזיא ויהי אגרי : ותסהיד־בי זכותי ביומא
דמחר ארי־תיעול על־אגרי קדמך כל דליתוהי
נמור ורקוע בעזיא ושחום באמריא גניבא
הוא עמי : ואמר לבן ברם לוי יהי כפתגמך :
ואעדי ביומא ההוא ית־תישיא רגוליא ורקועיא
וית כל־עזיא נמורתא ורקועתא כל די־חיור
ביה וכל־דשחום באמריא ויהב ביד־בנוהי :
ושוי מהלך תלתא יומין בינוהי ובין יעקב ויעקב
רעי ית־ענא דלבן דאשתארא : ונסיב־ליה
יעקב חוטרין דלבן רטיבין ודלוז ודדלוב וקליף
בהן קלפין חיורין קילוף חיור די על־חוטריא :
ודעיץ ית־חוטריא די קליף ברהטיא אתר־בית־
שקיא דמיא אתר דאתן ענא למישתי לקבלהן
דענא ומתיחמן במיתיהן למישתי : ואתיחמא
ענא בחוטריא וילידן ענא רגולין נמורין ורקועין :
ואימריא אפריש יעקב ויהב ברישׁ ענא כל־
דרגול וכל־דשחום בענא דלבן ושוי ליה עדרין
בלחודוהי ולא ערבינון עם־ענא דלבן : והוי
בכל־עידן דמתיחמן ענא מבכירתא ושוי יעקב
ית־חוטריא לעיני ענא ברהטיא ליחמותהן
בחוטריא : ובלקשות ענא לא משוי והואה
לקשיא ללבן ובכיריא ליעקב : ותקיף גברא
לחדא לחדא והוו־ליה ען סגיאן ואמהן
ועבדין וגמלין וחמרין : ושמע
ית־פתגמי בני־לבן דאמרין נסיב יעקב ית כל־די
לאבונא ומדי לאבונא קנא ית כל־נכסיא האלין :
וחזא יעקב ית־סבר־אפי לבן והא ליתניה עמיה
כמאיתמלי ומדקדמוהי : ואמר יי ליעקב
תוב לארע אבהתך ולילדותך ויהי מימרי
בסעדך : ושלח יעקב וקרא לרחל וללאה
לחקלא

לרגלי בשביל ביאת רגלי באתה אצלך בברכה כמו העם אשר ברגליך · לעם אשר ברגלי הבאים עמי ; גם אנכי
לביתי · לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיות עושה גם אני עמהם לסומכן וזהו גם : (לב)
נקוד · מנומר בחברבורות דקות כמו נקוד' פא"ה בלע"ז : טלוא · לשון טלאים חברבורות רחבות : חום ·
שחום דומה לאדום רו"ש בלע"ז · לשון מראה שחמתית וכמראה לבנה לענין התבואה : והיה שכרי · אותן שיולדו
מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים יהו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש מהם והפקידם ביד בניך
שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו הם מתחלה ועוד שלא תאמר לי על ידי הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנה
הנקבות דוגמתן מכאן ואילך : (לג) וענתה בי וגו' · אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי כי
תבא

כי מעט ארום קליל דהוה לך עאן קדמי
ותקיף לסגי וברך יי יתך בריגלי דאהניית לך
מדעלית בביתך וכדון אימת אעביד אוף אנא
עיבידתא ואנא זקיק לפרנסא אינשי ביתי :
ויאמר ואמר מה איתין לך ואמר יעקב לא
תיתן לי מדעם אוחרן אין תעביד לי פתגמא הדין איתוב ארעי ענך אטר : אעבור אעיבר
בכל ענך יומא דין אעדי מתמן כל אימר נמור וקרוח וכל אימר לחוש באימריא וקרוח ונמור בעזיא ויהי
אגרי : וענתה ותיסהד בי זכוותי ליומחרא ארום תהוי על אגרי לקמך כל דליתוהי נמור
וקירוח בעזיא ולחוש באימריא גניבא הוא למהוי דילי : ויאמר ואמר לבן יאות לואי דיהי
כפתגמך : ויסר ואפריש ביומא ההוא ית ברחיא דסימנא ברגליהון וקרוחיא וית כל עיזיא
נמורתא וקרוחתא כל די שומא חיוורא ביה וכל דילחוש באימריא ויהב בידא דבנוי : וישם
ושוי מהלך תלתא יומין ביני עניה וביני יעקב ויעקב רעי ית ענא דלבן סבאן ומרעאן דאשתארו :
ויקח ונסיב ליה יעקב חטר דפרח לבן ודלוז וארדפני וקליף בהון קליפין חיוורין לגלאה חיוורא
דעל חוטריא : ויצג ונעץ ית חוטריא די קליף במורכייתא בשקייתא דמיא אתר דארתיין
ענא למשתי תמן שווינון לקיבליהן דענא והוון מתיחמן במיתיהן למשתי · ויחמו ואתיהמן
ענא לקבל חוטריא וילידן ענא רגולין דסימנא בריגליהון וקרוחין וגביהון חיוורין : והכשבים
וטלייא אפריש יעקב ויהב בריש ענא משכוביתא כל ית דרגול וכל דלחוש בענא דלבן ושוי ליה עדרין
בלחודוי ולא ערביבינון עם ענא דלבן : והיה והוי בכל עידן דמתיחמן ענא מבכרתא ומשוי
יעקב ית חטריא לעיני ענא במורכייתא ליחמותהן קבל חטרייא : ובהעטיף ובלקושי ענא
לא משוי והוון לקישייא ללבן ובכירייא ליעקב : ויפרץ ותקיף גברא לחדא לחדא
והוון ליה ען סגיאין ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין : וישמע ושמע ית פתגמי בני לבן
דאמרין נסיב יעקב ית כל די לאבונא ומן די לאבונא עבד ליה ית כל יקר נכסיא האילין · ויראו
וחמא יעקב ית סבר אפוי דלבן והא ליתנון שפיין לקבליה כדאיתמלי והי פרקדמוי : ויאמר
ואמר יי ליעקב תוב לארע אבהתך ולילדותך ויהי מימרי בסעדך :

כל אימר קרוח ונמור וכל אימר לחוש באימריא
וקרוח ונמור בעיזיא :
במרכיותא :

יונתן לשון המורגל כדר"א וכזוהר פ' תקן תכימין כטירא וכן בזוהר כלא והפירוש הוא כמ"ש הרמ"בן פ' פוקטי' פסס חכמי העופות שבכבכונופפי ידעו עתידות · ע"ש · אימר לחוש מלשון נחלים לוחשות ופי' שמנומר כחברברות אדומות שנחלים לוחשות כוטות אל אדום · וקרוח הוא נראה כמראה לבן כמקום הקרח וק"ל · וארדפוי פי' אילן נקרא הרדופו ופי' הערוף מין שברתו דומה לשושנים ומרים מותר :

וישלח

ירושלמי

תנא נדקתי ותפיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי · (לד) הן · לשון הן קבלת דברי : לויהי כדברך · הלואי ותחפוץ בכך : (לה) ויסר · לבן ביום ההוא וגו' : תישים · עזים זכרי' : כל אשר לבן בו · כל אשר היתה בו חברבורת לבנה : ויתן · לבן ביד בניו : (לו) הנותרות · הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שירים אותן מסר לו · (לז) מקל לבנה · עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימ' תחת אלון ולבנ' ואומר אני שזה שקורין טרמבלא שהוא לבן : לח · כשהוא רטוב : לוז · ועוד לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים קול"דרי בלע"ז :· ערמון · קשטנייר בל"עז : פצלות · קילופים קילופים שהיה עושהו מנומר : מחשוף הלבן · גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף : (לח) ויצג · תרגומו ודעין לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי' והרבה יש בגמר' דצה ושלפה דן ביה מידי דצה כמו דעצה אלא שמקצר את לשונו : ברהטים · במרוצות המים בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הצאן : אשר תבאן וגו' · ברהטים אשר תבאנה הצאן לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן : ויחמנה וגו' · הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו · רבי הושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו' : (ורבה לומר כתיבה זו שם התחברו לשון זכר ונקבה כמ"ש הרלאבע) אל המקלות · אל מראות המקלות : עקודים · משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם : (מ) והכבשים הפריד יעקב · הנולדים עקודים נקודים הבדיל והפריש לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן : וישת לו עדרים כמו שפירשתי : (מא) המקושרים · כתרגומו הבכירו' ואין לי עד במקרא · ומנחם חברו עם אחיתופ' בקשרים והי הקשר אמין אותן המתקשרות יחד למהר עיבורן : (מב) ובהעטיף · לשון איחור כתרגומו בלקושיא · ומנחם חברו עם המחלבות והמעטפות לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות בצורן ובמרן ואינן מתאוות להתיחם על ידי הזכרים : (מג) צאן רבות · פרות ורבות משאר צאן : ושפחות ועבדים · מוכר צאנו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה : (א) עשה כבד · כמו ויעש חיל ויך את עמלק :(ג) שוב אל ארץ אבותיך · ושם אהיה עמך

ירושלמי כמו רמות אל וכן פ"תי וכבר פירש' בפרשת חיי שרה שהוא מלשון שקתו' המים ע"ש :

יונתן

משכוביתא פירש עיזא ההולכת בראש העדר והוא לשון גמרא הכ"ק מאי משכוביתא' ר' יעקב אומר עיזא דאזלא בראש עדרא ופירש רש"י שיש לכל בעל עדר עז חריך ותולה לה זוג להלוך בראש והעדר כמאמן והולך אחריה וק"ל :

ג מל׳ ופתוח׳ סדר מלכה לעלמת

אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ׃ ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ ו וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן׃ ז וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי׃ ח אִם־כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים׃ ט וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי׃ י וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים׃ יא וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ יב וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָּךְ׃ יג אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ יד וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ׃ טו הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ טז כִּי כָל־הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃

ששי

יז וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃ יח וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן׃ יט וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ׃ כ וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא׃ כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד׃ כב וַיֻּגַּד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב׃

ויקח

Margin notes: כן כתיב ב חסר · כלם חסרים ב רמז ת · ל פתוח׳ מס כנקבות · כלם חסרים ברמז כ · יג מלא כתו׳ · ב מלא כתו׳ · ל וחסר כלם חס׳ במ״א · כלם חסרים

לחקלא לות ענה׃ ואמר להן חזי אנא ית סבר אפי אבוכן ארי ליתנון עמי כמאתמלי ומדקדמוהי ואלהיה דאבא הוה בסעדי׃ ואתין ידעתון ארי בכל חילי פלחית ית אבוכן׃ ואבוכן שקר בי ואשני ית אגרי עשר זמנין ולא שבקיה יי לאבאשא עמי׃ אם כדין הוה אמר נמורין יהי אגרך וילדן כל ענא נמורין ואם כדין הוה אמר רגולין יהי אגרך וילדן כל ענא רגולין׃ ואפריש יי מן בעירא דאבוכן ויהב לי׃ והוה בעידן דאתיחמא ענא וזקפית עיני וחזית בחלמא והא תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין׃ ואמר לי מלאכא דיי בחילמא יעקב ואמרית הא אנא׃ ואמר זקוף כען עינך וחזי כל תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין ארי גלי קדמי ית כל די לבן עביד לך׃ אנא אלהא דאתגליתי עלך בבית אל די משחתא תמן קמא דקיימתא קדמי תמן קיים כען קום פוק מן ארעא הדא ותוב לארע ילדותך׃ ואתיבת רחל ולאה ואמרא ליה העוד כען לנא חולק ואחסנא בבית אבונא׃ הלא נוכראן איתחשבנא ליה ארי זבננא ואכל אף מיכל ית כספנא׃ ארי כל עותרא דאפריש יי מאבונא דילנא הוא ודבננא וכען כל דאמר יי לך עביד׃ וקם יעקב ונטל ית בנוהי וית נשוהי על גמליא׃ ודבר ית כל גיתוהי וית כל קניניה דקנא גיתוהי וקניניה דקנא בפדן ארם למיתי לות יצחק אבוהי לארעא דכנען׃ ולבן אזל למיגז ית עניה ונסיבת רחל ית צלמניא די לאבוהא׃ וכסי יעקב מן לבן ארמאה על דלא חוי ליה ארי אזל הוא׃ ואזל הוא וכל דליה וקם ועבר ית פרת ושוי ית אפוהי לטורא דגלעד׃ ואיתחוה ללבן ביומא תליתאה ארי אזל יעקב׃

ודבר

עמך אכל בעודך מחובר לטמאה אי אפשר להשרות שכינתי עליך: (ד) ויקר׳ לרחל וללאה· לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגומר הקדימו רחל ללאה: (ו) עשרת מונים· אין מונים פחות מעשרה מונים·· לשון חשבון כלל החשבון והן עשיריות למדנו שהחליף תנאו ק׳ פעמים: (ז) והנה העתודים· אף על פי שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב: וברודים· תרגומו ופציחין פיאשי״ד בל״עז חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו ואין ניכרת עד מן המקרא: (יג) האל בית אל· כמו אל בית אל הה״א יתרה ודרך מקראות לדבר כן כמו אתם באים אל הארץ כנען: משחת שם· לשון רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך יצוק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח: אשר נדרת לי· וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות: (יד) העוד לנו· למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום כי אין זוכר:

שלא

וישלח ושדר יעקב ית נפתלי דהוא עזגד קליל וקרא לרחל וללאה ועלן לחקלא לות עניה:
ויאמר ואמר להין חמי אנא ית סבר אפי אבוכון והא ליתנון שפיין עמי הי כדאיתמלי והי כדקדמוי ואלהא דאבא הוה מימרא בסעדי:
ואתנה ואתון ידעתין ארום בכל חילי פלחית ית אבוכון:
ואביכם ואבוכון שקר בי ושלחיף ית אגרי עשר חולקין ולא יהב ליה יי רשו לאבאשא עמי:
אם כה אם כדין הוה אמיר קרוחין יהי אגרך וילידן כל ענא קרוחין ואם כדין יימר מאן דשומא בריגליהון יהי אגרך וילידן כל ענא מאן דשומא בריגליהון:
ויצל ורוקן יי ית גיתא דאבוכון ויהב לי:
ויחי והוה בעידן דאתיחמא ענא וזקפית עיני וחמית בחילמא והא ברחייא דסלקין על ענא שומא בריגליהון וקירוחין וגביהון חיוורין:
ויאמר ואמר לי מלאכא דיי בחילמא יעקב ואמרית האנא:
ויאמר ואמר זקוף כדון עינך וחמי כל ברחיא דסלקין על ענא שומא בריגליהון וקרוחין ונמוריהון חיוורין ארום גלי קדמי ית כל אונסא דלבן עביד לך:
אנכי אנא הוא אלהא דאתגליתי עלך בבית אל די ריבית תמן קמא דקיימית קדמי תמן קיים כדון קום פוק מן ארעא הדא ותוב לארע ילדותך:
ותען ואתיבת רחל באסכמותא דלאה ואמרן ליה האפשר דעד כדון אית לנא חולק ואחסנא בבית אבונא:
הלא הלא נוכריתא אתחשבנא ליה ארום זבננא ואכל אוף מיכל ית כספנא:
כי כל ארום כל עותרא דרוקן יי מן אבונא די לנא הוא ודבננא וכדון כל דאמר יי לך עיביד:
ויקם וקם יעקב וסובר ית בנוי וית נשוי על גמליא:
וינהג ודבר ית כל בעירא וית כל נכסוי די קנא גיתוי ונכסוי די קנה בפדן ארם למיתי לות יצחק אבוי לארעא דכנען:
ולבן ולבן אזל למיגז ית עניה וגנבת רחל ית צלמנייא דהוון נכסין גברא בוכרא וחזמין רישיה ומלחין ליה במילחא ובוסמנין וכתבין קוסמין בציצא דדהבא ויהבין תחות לשניה ומקימין ליה בכותלא וממליל עמהון ואילין הינון דהוה גחין להון אבוהא:
ויגנוב וגנב יעקב ית דעתיה דלבן ארמאה על דלא חוי ליה ארום אזל הוא:
ויברח ואזל הוא עם כל דיליה וקם ועבר ית פרת ושוי ית אנפוי למיסוק לטורא דגלעד ארום חמא ברוח קודשא דתמן עתיד למהוי שיזבותא לבנוי ביומי יפתח דמן גלעד:
ויגד ובתר דאזל יעקב קמו רעייא על בירא ולא אשכחו מיא ואמתינו תלתא יומין דלמא תהי טייפא ולא טפת ובכן איתוי ללבן ביומא תליתאה:

ירושלמי

ופרג:

ורוקן מימרא דיי:

עני יעקב בלשן קודשא ואמר הנני:

הלא נוכראין איתחשבינן ליה ארי זבן יתן והא לא בעי למיהב לחוד כתובתן:

סגוליה:

והוה כד אתכנישו רעייא בעיין למשתי ענא ולא הוו יכלין ואמתינו תרין ותלתא יומין דילמא תטוף בירא ולא טפת ובכן אתנו ללבן ביומא תליתאה ארום ערק יעקב:

(טו) הלא נכריות נחשבנו לו. אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעה נישואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (שעבדת אותו כ"ד שנים ולא נתננו לך אלא) בשכר הפעולה: את כספנו. שעכב דמי שכר פעולתך: (טז) כי כל העושר. כי זה משמש בלשון אלא. כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב"ה מאבינו שלנו הוא: הציל. לשון הפרישה וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן הרעה ומן האויב: (יז) את בניו ואת נשיו. הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנא' ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו': (יח) מקנה קנינו. מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים: (יט) לגזוז את צאנו. שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב: ותגנוב רחל את התרפים. להפריש את אביה מע"א נתכוונה: (כב) ביום השלישי. שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם: (כג) את אחיו. קרוביו: דרך שבעת

וגביהון חוורין י"פ שהיה שלהם לבנות באמצעות דלא פירש בהסכמת לאה שנתנה לה כח להלין ולדבר בעדה ודייק דאם היו שניהם מדברים ה"לל ותענו ועוד למה הקדים רחל ללאה אלא ודאי מפני שבהסכמת לאה דברה ולא סבירא ליה: כר' יהודה בברכות פ"ק וק"ל:

ירושלמי לחוד כתובתן פי' לא זו וכן יתן גם כתובתם ר"ל הנדן שלנו לא דבעי ליהב:

יונתן ית צלמניא דהוון נכסין וכו' פירש אותם הצלמים שהיו שוחטים אדם שהוא בכורו. וחוזמי' פי' ומולקין את ראשו וכן ת"י ומלק ויחזם ומלחין וכו' פירש שהיו מולחים במלח ובשמי' וכתבין קוסמא בציצא דדהבא פי' וכותבין כשפים בציץ ובכונתנים תחת לשונו ומעמידין אותו בכותל ומדבר עמהם מה שושאלים מתנו עתידות וכל זהו בפרק דר"א וכן כתב הזוהר דף צ"ד ע"ד ודייק בשם תרפים יורה על דרוש זה ע"ש גם אמר דבלאו הכי קשה למה גנבו דוקא אותו פעם אלא כדי שלא יגידו לו כי יעקב בורח וזהו ויגנוב וגומר על בלי הגיד לו לא קאי אהגדת יעקב אלא שלבן ויגנוב יעקב כדי שלא יוכלו להגיד לו ואלו היו אצלו התרפים היו מגידים לו וק"ל כ"ל הצעיר חיים פייביל:

יונתן עזגיד קליל פירש שליח כמהר והוא תרגום של אילה שלוחה ודייק מושלח שלו' שליח ומתחמא אותו שלח וק"ל: שפיין י"ת לשון שקט ושאנן וי"ת מלשון להוביס ופי' שפניו אינם כדאתמול וכו': ושלחיף כן תירגם ירושלמי כפרש' ויחי בכתוב שיפל את ידיו תרג' שלחפינון לידים וכן בגמרא סכה פרק הזורק דילת שלחופי הוה משלחפי והוא ענין שאופן שוה בקרא שלחופי וק"ל: דשומא בריגליהון ר"ג רשומא בריש ופי' רושם לבן במקום עקודים וגם יש לייסב דשומא כי ת"י שמא שומא ופיר' כתם ומוכח הכי מתמה ובי' דבכתי' ויהי כתב שומא כלי דל"ת וריש כלל והכן:

כג ויקח את אחיו עמו וירדף אחריו דרך
שבעת ימים וידבק אתו בהר הגלעד ׃ כד
ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה פ' חסר
ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב
עד רע ׃ כה וישג לבן את יעקב ויעקב תקע
את אהלו בהר ולבן תקע את אחיו בהר
הגלעד ׃ כו ויאמר לבן ליעקב מה עשית
ותגנב את לבבי ותנהג את בנתי כשביות חרב ׃ ל' חסר ו' קדמאה
כז למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא
הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ד' חסר
ובכנור ׃ כח ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי בליש׳
עתה הסכלת עשו ׃ כט יש לאל ידי לעשות ד' ג' כתיב
עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר ה' א' נ'
השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע ׃
ל ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית ד' חסר נכל
אביך למה גנבת את אלהי ׃ לא ויען יעקב ויאמר ירמי'
ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך דכוותי'
מעמי ׃ לב עם אשר תמצא את אלהיך לא בת"ו מלא ו'
יחיה נגד אחינו הכר לך מה עמדי וקח לך ולא ב' מלא
ידע יעקב כי רחל גנבתם ׃ לג ויבא לבן ה' קמץ
באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהת דסמיך לא' ע
ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ׃ ב' מלא וא'
חסר
לד ורחל לקחה את התרפים ותשמם בכר ל' חסר
הגמל ותשב עליהם וימשש לבן את כל האהל
ולא מצא ׃ לה ותאמר אל אביה אל יחר בעיני
אדני כי לוא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי
ויחפש ולא מצא את התרפים ׃ לו ויחר
ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה ט' פסוקי'
פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי ׃ לז כי מה מה
מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך
שים כה נגד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו ׃
לח זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך ל' ומלא
לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי ׃ לט טרפה ג ומלא
לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה ב"ס מלאים
גנבתי יום וגנבתי לילה ׃ מ הייתי ביום בר מן ג'
אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני ׃ ין חס' בליש'
מא זה לי עשרים שנה בביתך עבדתיך
ארבע עשרה שנה בשתי בנתיך ושש שנים
בצאנך ותחלף את משכרתי עשרת מנים ׃ מב
לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה
לי

ודבר ית אחוהי עמיה ורדף בתרוהי מהלך
שבעא יומין ואדביק יתיה בטורא דגלעד ׃
ואתא מימר מן קדם יי לות לבן ארמאה
בחלמא דליליא ואמר ליה אסתמר לך דילמא
תמליל עם יעקב מטב עד ביש ׃ ואדביק לבן
ית יעקב ויעקב פרס ית משכניה בטורא ולבן
אשרי ית אחוהי בטורא דגלעד ׃ ואמר לבן
ליעקב מה עבדת וכסיתא מיני ודברת ית בנתי
כשבית חרבא ׃ למה אטמרת למיזל וכסיתא
מיני ולא חויתא לי ושלחתך פון בחדוא
ובתושבחן בתופין ובכנרין ׃ ולא שבקתני
לנשקא לבני ולבנתי כען אסכלתא למעבד ׃
אית חילא בידי למעבד עמכון ביש ואלהא
דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך
מלמללא עם יעקב מטב עד ביש ׃ וכען מיזל
אזלת ארי חמדא חמידתא לבית אבוך למה
גסיבתא ית דחלתי ׃ ואתיב יעקב ואמר ללבן
ארי דחילית ארי אמרית דילמא תנוס ית בנתך
מני ׃ עם דתשכח ית דחלתך לא יתקיים קדם
אחנא אשתמודע לך מה דעמי וסב לך ולא ידע
יעקב ארי רחל נסיבתינון ׃ ועל לבן במשכנא
דיעקב ובמשכנא דלאה ובמשכנא דתרתין
לחינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא דלאה
ועל במשכנא דרחל ׃ ורחל נסיבת ית צלמניא
ושויתינון בעביטא דגמלא ויתיבת עליהון ומשש
לבן ית כל משכנא ולא אשכח ׃ ואמרת
לאבוהא לא יתקוף בעיני רבוני ארי לא איכול
למיקם מן קדמך ארי אורח נשין לי ובלש ולא
אשכח ית צלמניא ׃ ותקיף ליעקב ונצא בלבן
ואתיב יעקב ואמר ללבן מה חובי מה סורחני
ארי רדפתא בתרי ׃ ארי משמשתא ית כל מני
מה אשכחתא מכל מני ביתך שוי הכא קדם
אחי ואחך ויוכחון בין תרוננא ׃ דנן עסרין שנין
אנא עימך רחלך ועיזך לא אתכילו ודיכרי ענך לא
אכלית ׃ תבירא לא איתיתי לותך דהות
שגיא ממנינא מן ידי את בעי לה נטרית בימם
ונטרית בליליא ׃ הויתי בימם אכלני שרבא
וגלידא הוה נחית עלי בליליא ונדת שינתי מעיני ׃
דנן לי עסרין שנין בביתך פלחתך ארבע עסרי
שנין בתרתין בנתך ושית שנין בענך ואשניתא ית
אגרי עשר זמנין ׃ אילולא פון אלהא דאבא
אלהא

שבעת ימים ׃ כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ו' ימים וכו' ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד (שבעת ימים' וירדוף אחרין דרך ז' ימים ולא כתיב
גירסא

תליתאה וידע ארום ערק יעקב דבזכותיה הוה טייפא עשרין שנין: **ויקח** ודבר ית קריבוי עמיה ורדף בתרוי מהלך שובעא יומין וארע יתיה דשרי בטוור גלעד מודי ומצלי קדם אלהיה: **ויבא** ואתא מלאכא במימר מן קדם יי ושלף חרבא על לבן רמאה בחילמא דליליא ואמר ליה טור לך דלמא תמליל עם יעקב מן טב עד ביש:

איח לי חיל ואוכלוסין: קטילת לא אייתית לוותך כל חדא מנהון דהוה ערקא מן מיגינא אנא הוינא משלם מן ידי הוית תבע יתה ומן דהוו גנבייא גנבין בימממא וחיות ברא מתאכלא בליליא אנא הוינא משלם יתה:

וישג ואדביק לבן ית יעקב ויעקב פרס ית משכניה בטוורא ולבן אשרי ית אחוי בההוא טוורא דגלעד: **ויאמר** ואמר לבן ליעקב מה עברת וגנבת דעתי ודברת ית בנתי הי כשבית חרבא: **למה** למא איטמרת למיזל וגנבת דעתי ולא תנית לי דאילו תניתא לי שלחתיך פון בחדווא ובתושבחן בתופין ובכינרין: **ולא** ולא אמתנתני לנשקא לבני ברתי ולברתי כדון אסכלת מה דעבדת: **יש** אית ספיקא בידי למעבד עמכון בישא ואלהא דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך מלמללא עם יעקב מטב ועד ביש: **ועתה** וכדון מיזל אזילתא ארום מתחמדא חמידתא לבייתיה דאבוך למא גנבת ית צילמי טעוותי: **ויען** ואתיב יעקב ואמר ללבן ארום אסתפיתי ואמרית דלמא תינוס ית בנתך מני: **עם** עם כל מאן דתשכח ית צלמי טעוותך ימות בלא זמניה כל קבל אחנא אשתמודע לך מאן דעימי מן דילך וסב לך ולא ידע יעקב ארום רחל גנבתנון: **ויבא** ועל לבן במשכנא דיעקב ובמשכנא דלאה ובמשכנהון דתרתין לחינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא דלאה ועל במשכנא דרחל: **ורחל** ורחל נסיבת ית צלמניא ושותינון בעביטא דגמלא ויתיבת עלויהום ופשפיש ית כל משכנא ולא אשכח: **ותאמר** ואמרת לא יתקוף בעיני רבוני ארום לית אפשר למקום מן קמך ארום אורח נשין לי ופשפש ולא אשכח ית צלמניא: **ויחר** ותקיף רוגזא דיעקב ואידיין עם לבן ואתיב יעקב ואמר ללבן מה חובתי ומה סורחני ארום אוחית למיתי בתרי: **כי** ארום פשפשתא ית כל מנאי מה אשכחתא מכל מאני בייתך שוי כדון דינך קבל אחי ואחך וידינון קשוט בין תרוינן: **זה לי** דנן עשרין שנין אנא גבך רחילך ועיזייך לא אתכלו ואגר דיכרי ענך לא אכלית: **טרפה** דתבירא מן חיות ברא לא אייתיתי לותך דאין אנא חטי בה מן ידי הוית תבע יתה מה דמתגניב בימממא מבני נשא עלי הוה לאשלמא ומה דהוה מתגניב בליליא מן חיות ברא עלי הוה למשלמא: **הייתי** הויתי בימממא בחקלא אכלני שרבא וקרושא בליליא ואתפרדת שינתא מני: **זה לי** דנן לי עשרין שנין בביתך פלחתך ארבסרי שנין בגין תרתין בנתך ושית שנין בגין ענך ושלחפתא ית אגרי עישרתי חולקין: **לולי** אילולי פון אלהיה דאבא אלהיה דאברהם ודדחיל ליה יצחק הוה בסעדי ארום כדון ריקם שלחתני

יונתן דיתמן פתיו למחוי שזיבותא כיומי יפתח וכו' דייק מדכתיב **וישם** את פניו הר הגלעד ל"ל **וכי** אינו יודע שכל ההולכים תחרן לארץ כנען שפניו לגלעד. אלא ודאי לדרשה זו קאתי: **ארו'** אוחית למיתי פי' כי מהרת לבא. כי תרגו' וימהר ואוחי וק"ל:

ירושלמי דהות ערקא מן מיניכא וכו' פי' שברחה אחת **ואף** היתני ונכח' הכאן ופן משמע אלת טרפה שנטרפה וק"ל:

יונתן **טרפת** פי' חמום המע' לשון רז"ל חומץ יפה

ווירדוף אחריו ז' ימים: (כד) מטוב ועד רע. כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: (כו) לשבי' כשבויות חרב. כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב: (כז) ותגנוב אותי. גנבת את דעתי: (כח) יש לאל ידי. יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע וכל אל שהוא לשון קדש על שם עיזוז ורוב אונים בנא: (ל) נכספת. היא חמדת והרבה יש במקרא נכספה וגם כלתה נפשי למעשה ידיך תכסוף: (לא) כי יראתי וגו'. השיבו על שאמי' במקרא ראשון ראשון שאמר לו ותנהג את בנותי וגו': (לב) לא יחיה. ומאותה קללה מתה רחל בדרך: מה עמדי. מאשר גדול מאשר לך: (לג) באהל יעקב. הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב: ויבא באהל רחל. בשיצ' מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קוד' שיחפש באהל האמהות (מ"א השפחות) וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיא ממשמשנית: (לד) בכר הגמל. לשון כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדע' העשויה כמין כר. ובעירובין שכינו הקיפוה בעביטין וכן עביטי גמלי' בש"ס בל"עז: (לו) דלקת. רדפת כמו על ההרים דלקונו וכמו מדלוק אחרי פלשתים: (לז) ויוכיחו. ויבררו עם מי הדין אפרובי"ר בלעז: (לח) לא שכלו. לא הפילו עיבורם כמו רחם משכיל הפלט פרתו ולא תשכל: ואלי צאנך. מכאן אמרו איל בן יומו קרוי איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל אכל כבשים אכל אם כן גזלן הוא: (לט) טרפה. על ידי ארי וזאב: לשון קולע אל השערה ולא יחטיא. אנכי אחטנה. אני וכני שלמא חטאים חסרים. אנכי אחטנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה: אנכי אחטנה. תרגומו דהות שגיא מתכיינא שהיתה כפרדת ומחוסרת כמו ולא נפקד ממנו איש תרגומו לא שגא: גנובתי יום וגנובתי לילה. גנובת יום או גנובת לילה הכל שלמתי: גנובתי. כמו רבתי בגוים שרתי במדינות מלאתי משפט אוהבתי לדוש: (מ) אכלני חרב. לשון אש אוכלה: קרח. כמו משליך קרחו תרגומו גלידא: שנתי. לשון שינה: (מא) ותחלף את משכורתי. היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא מעקודים לברודים: (מב) ופחד יצחק. לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואף על פי שאמר לו בבואתו מבאר שבע אני יי'

לי כי עתה ריקם שלחתני את עניי ואת יגיע כפי
רביעי ראה אלהים ויוכח אמש : מג ויען לבן
ויאמר אל יעקב הבנות בנתי והבנים בני
והצאן צאני וכל אשר אתה ראה לי הוא ולבנתי
מה אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו :
מד ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה
והיה לעד ביני ובינך : מה ויקח יעקב אבן
ל' ומלא וירימה מצבה : מו ויאמר יעקב לאחיו לקטו
אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על
הגל : מז ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב
קרא לו גלעד : מח ויאמר לבן הגל הזה עד
ביני ובינך היום על כן קרא שמו גלעד : מט
והמצפה אשר אמר יצף יהוה ביני ובינך כי
נסתר איש מרעהו : נ אם תענה את
בנתי ואם תקח נשים על בנתי אין איש עמנו
ראה אלהים עד ביני ובינך : נא ויאמר
לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר
יריתי ביני ובינך : נב עד הגל הזה ועדה
המצבה אם אני לא אעבר אליך את הגל הזה
מלם חסרי' בר מן ג' ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת
המצבה הזאת לרעה : נג אלהי אברהם
ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אביהם וישבע
מפטיר יעקב בפחד אביו יצחק : נד ויזבח יעקב
ג' מלאים זבח בהר ויקרא לאחיו לאכל לחם ויאכלו לחם
ג' חסרים וילינו בהר : נה וישכם לבן בבקר וינשק
לב לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לבן
ז חסר ה"ת למקמו : א ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו
נוטריקון מלאכי אלהים : ב ויאמר יעקב כאשר ראם
מלותן מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא
מלים כטל מחנים :
יעקב
מלאכים :

אלהא דאברהם ודדחיל ליה יצחק הוה בסעדי
ארי כען ריקן שלחתני ית עמלי וית ליאות ידי
גלי קדם יי ואוכח ברמשא : ואתיב לבן
ואמר ליעקב בנתא בנתי ובניא בני ועניא עני
וכל דאת חזי דילי הוא ולבנתי מה אעביד לאילין
יומא דין או לבניהן דילידא : וכען איתא גיזור
קיים אנא ואת ויהי לסהיד בינא ובינך : ונסיב
יעקב אבנא וזקפה קמא : ואמר יעקב לאחוהי
לקוטו אבנין ונסיבו אבנין ועבדו דגורא ואכלו
תמן על דגורא : וקרא ליה לבן יגר שהדותא
ויעקב קרא ליה גלעד : ואמר לבן דגורא הדין
סהיד בינא ובינך יומא דין על כן קרא שמיה
גלעד : וסכותא די אמר יסך מימרא דיי בינא
ובינך ארי ניתכסי גבר מחבריה : אם תעני
ית בנתי ואם תיסב נשין על בנתי לית אינש
עמנא חזי מימרא דיי סהיד בינא ובינך : ואמר
לבן ליעקב הא דגורא הדין והא קמתא די
אקימית בינא ובינך : סהיד דגורא הדין
וסהדא קמתא אם אנא לא אעיבר לותך ית
דגורא הדין ואם את לא תעיבר לותי ית דגורא
הדין וית קמתא הדא לבישו : אלהיה דאברהם
ואלהי דנחור ידינון בינגא אלהא דאבוהון וקיים
יעקב בדדחיל ליה אבוהי יצחק : ונכס יעקב
ניכסתא בטורא וקרא לאחוהי למיכל לחמא
ואכלו לחמא ובתו בטורא : ואקדים לבן
בצפרא ונשיק לבנוהי ולבנתיה ובריך יתהון ואזל
ותב לבן לאתריה : ויעקב אזל לאורחיה וערעו
ביה מלאכיא דיי : ואמר יעקב כד חזינון משריתא
מן קדם יי דא וקרא שמא דאתרא ההוא
מחנים :

קמ"ח חלקי מתנים סימן

ומפטירין ויברח יעקב בסופא סימן לב

פ פ פ

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל
עשו אחיו ארצה שעיר שדה
אדום : ד ויצו אתם
לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך
יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה :
ה ויהי לי שור וחמור צאן ועבד
ושפחה

פ פ פ

ושלח יעקב אזגדין קדמוהי לות
עשו אחוהי לארעא דשעיר
חקליה דאדום : ופקיד יתהון
למימר כדין תימרון לרבוני לעשו כדנן אמר
עבדך יעקב עם לבן דרית ואוחרית עד
כען : והוו לי תורין וחמרין ען ועבדין
ואמהן

אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת . יעקב כתירא לומר אלהי ואמר ופחד : ויוכח · לשון תוכחה היא ולא לשון הוכחה : (מג) מה אעשה לאלה · איך תעלה על לבי להרע להן : (מד) והיה לעד

שלחתני ית סיגופי וית ליאות ידיי גלי קדם יי בגין כן אוכח ברמשא : ויען ואתיב לבן ואמר ליעקב בנתא דינסיבת לנשין ברתיי הינין ובנייא דילידן הי כבני חשיבין ואנא מן עניי הוו וכל דאנת חמי מן דילי הוא ולברתיי מה איכול למעבד לאילין יומא דין או לבניהן דילידן : ואתה וכדון איתא ונגזר קיים אנא ואנת ויהי לסהיד בינא ובינך : ויקח ונסיב יעקב אבנא וזקפה לקמא : ויאמר ואמר יעקב לבנוי דהוה קרי להום אחוי לקוטו אבנין ולקטו אבנין ועבדו אוגר ואכלו תמן על אוגרא : ויקרא וקרא ליה לבן אוגר סהיד ויעקב קרא ליה בלישן בית קודשא גלעד : והמצפה וסכותא אתקריית די אמר יסתכי יי בינא ובינך ארום נטמר גבר מן חבריה : אם אין תסגיף ית ברתיי למעבד להן עולבנא ואם תיסב על ברתיי לית אינש למידן יתן חמי מימרא דיי סהיד בינא ובינך : ויאמר ואמר לבן ליעקב הא אוגר הדין והא קמא דאקימית בינא ובינך : עד סהיד אוגר הדין וסהידא קמא אין אנא לא אעיבר לותך ית אוגר הדין ואין אנת לא תעיבר לותי ית אוגר הדין וית קמא הדא לאבאשא : אלהי אלהיה דאברהם ואלהיה דנחור ידינון בינא אלהיה דאבוהון וקיים יעקב באלהא דדחיל ליה אבוי יצחק : ויזבח ונכס יעקב נכסתא בטוורא וזמן לקריבוי דאתו עם לבן למסעוד לחמא וסעדו לחמא ובתו בטוורא : וישכם ואקדים לבן בצפרא ונשיק לבנוי דיעקב ולבנתיה דליה ובריך יתהון ואזל ותב לבן לאתריה : ויעקב ויעקב אזל לארחיה וארעו ביה מלאכיא דיי : ויאמר ואמר יעקב כיון דחמינון לא משיריין דעשו הינון דאתיין לקדמותי ולא משריין דלבן הינון דהדרו למרדף בתריי אלהן משריין דמלאכיא קדישין דאשתלחו מן קדם יי הינון בגין כן קרא שמה דאתרא ההוא בלישן בית קודשא מחנים :

ירושלמי

ואמר יעקב כד חמא יתהון דילמא משריין מן לבן אחוי דאמא אינון אתיין לקדמוי למסדרא לקבלי סידרי קרבא למקטל יתי או דילמא משיריין דמלאכין קדישין מן קדם יי אינון ואתיין לשיזבא יתי מן ידיהון בגין כדין קרא שמיה דאתרא ההוא מחנים :

פ פ פ

וישלח

וישדר יעקב עזגדין קומוי לות עשו אחוי לארעא דגבלא לחקליה אדומאי : ויצו ופקיד יתהום למימר כדין תימרון לריבוני לעשו כדנן אמר עבדך יעקב עם לבן איתותבית ואשתהיית עד כדון : ויהי לי ומכל מה דבריך יתי אבא לית בידי אלהן זהון

לעד · שקדוש ברוך הוא : (מו) לאחיו · הם בניו שהיו לו אחים נגשי' אין לצרה ולמלחמ' : (מז) יגר שהדותא תרגומו של גלעד : (ע"כ קרא שמו) גלעד · גל עד : והמצפה אשר אמר וגומר · והמצפה אשר בהר בגלעד · וכמו שכתו' ויעבר את מצפה גלעד ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמ' כל א' מהם לחברו יצף יי' ביני ובינך אם תעבור את הברית : כי נסתר · ולא נראה איש את רעהו : (נ) בנותי בנותי שני פעמי' אף בלהה וזלפ' בנותיו היו מפלגש : אם תענה את בנותי · לתכוע מהן עונת השמים : (נא) יריתי · כמו ירה כיס כזה שהוא יורה חץ : (נב) אם אני · הרי אם משמש בלשון אשר כמו עד אם דברתי דברי : לרעה · לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא : (נג) אלהי אברהם · קדש : אלהי נחור · חול : אלהי אביהם חול · (נט) ויזבח יעקב זבח · שחט בהמות למשתה : לאחיו · לאוהבי שעם לבן : לאכול לחם · כל דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב בשחיתה עץ בלחמו : (א) ויפגעו בו מלאכי אלהים · מלאכים של א"י באו לקראתו ללוותו לארץ : (ב) מחנים · שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן · ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו :

חסלת ויצא

וישלח

(ג) יעקב מלאכים · מלאכים ממש : ארצה שעיר · לארץ שעיר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתו' הא' בסופה · (ד) גרתי · לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר' אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיך לא נתקיימה בי : ד"א גרתי בגימטריא תרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים : (ה) ויהי לי

ת ב שור

יונתן

ית סיגופי פירש צער ועוני וכן פי' לעיל פרשת כראשית בכפו' ארכה את עצבונך · וזמין לקרובוי וכו' כאן פירש לקרובי לבן כדפי' רשי' דייק מדאמ' ויקר' ולא על בניו קאי ק' הל' קרואים ועוד די' הם בכר שהסד מאוכלי שלחנו ולעיל פירש בניו כדפי' רשי' ודיוקו כודם

ירושלמי

דילמא משריין מן לבן וכו' דיל' הכי ממה שקראו מחני' משמ' שתי מחנות ולא הוה לקרא אלא מחנה לכן מתרגם גבי שמחנה אח' היה מ[...] מקום [...] ידע אם לו או לצריו היה כראלו כאילו הם שתי מחנות וק"ל :

כהן

ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך: ו וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו: ז ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות: ח ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה: ט ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך: י קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות: יא הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים: יב ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב: יג וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: יד עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים: טו גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים ועירם עשרה: טז ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר: יז ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך: יח ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו: יט ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו: כ ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני: כא ותעבר המנחה על-

פניו

לוי

שלישי

במקלי בגימ' יעקב פירש בגופי לבדי הצילני נא מיד ר"ת סמן רמז לפתן שיבא להכות אם על בנים

בגימט' אבנים משלי לו אבנים עזות וה"ע מן הבא בידו ב חסר ל' ותפר זוה

ב מלאות חסר

י"ג חסר ו

ואמהן ושלחית לחואה לרבוני לאשכחא רחמין בעינך: ותבו איזגדיא לות יעקב למימר אתינא לות אחוך לות עשו ואף אתי לקדמותך וארבע מאה גברין עמיה: ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה ופליג ית עמא דעמיה וית ענא וית תורי וגמליא לתרתין משריין: ואמר אם ייתי עשו למשריתא חדא וימחיניה ויהי משריתא דאשתארא לשיזבא: ואמר יעקב אלהיה דאבא אברהם ואלהיה דאבא יצחק יי דאמר לי תוב לארעך ולילדותך ואוטיב עמך: זעירן זכוותי מכל חסדין ומכל טבון די עבדת עם עבדך ארי יחידי עברית ית ירדנא הדין וכען הויתי לתרין משריין: שיזבני כען מידא דאחי מידא דעשו ארי דחיל אנא מיניה דילמא ייתי וימחינני אימא על בניא: ואת אמרת אוטבא אוטיב עמך ואשוי ית בנך סגיאין כחלא דימא דלא יתמנון מלמסגי: ובת תמן בליליא ההוא ונסיב מן דאיתי בידיה תקרובתא לעשו אחוהי: עיזי מאתן ותישיא עסרין רחלי מאתן ודיכרי עסרין: גמלי מינקתא ובניהון תלתין תורתא ארבעין ותורין עסרא אתנן עסרין ועילי עסרא: ויהב בידא דעבדוהי עדרא עדרא בלחודוהי ואמר לעבדוהי עברו קדמי ורווחא תשוון בין עדרא ובין עדרא: ופקיד ית קדמאה למימר ארי יערעינך עשו אחי וישאלינך למימר דמן את ולאן את אזיל ולמאן אילין קדמך: ותימר דעבדך דיעקב תקרובתא היא דמשלחא לרבוני לעשו והא אף הוא אתי בתרנא: ופקיד אף ית תנינא אף ית תליתאה אף ית כל דאזלין בתר עדריא למימר כפתגמא הדין תמללון עם עשו כד תשכחון יתיה: ותימרון אף הא עבדך יעקב אתי בתרנא ארי אמר אנחיניה לרוגזיה בתקרובתא דמהלכא קדמי ובתר כן אחזי אפוהי מאים יסב אפי: ועברת

תיקרובתא

שור וחמור · אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ · שור וחמור · דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור · אדם אומר לחברו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים · ואשלחה להגיד לאדוני · להודיע שאני בא אליך · למצוא חן בעיניך · שאני שלם עמך ומבקש אהבתך : (ו) באנו אל אחיך אל עשו · שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע עודנו בשנאתו : (ז) ויירא ויצר · ויירא שמא יהרג · ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים : (ס"א שמא יהרוג אחרים · ועוד גירסות אחרות וצ"ע במזרחי · ההפרש שביניהם) : (ח) המחנה האחת והכהו · מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה · אם תחנה עלי מחנה הרי נקבה · המחנה הזה לשון זכר וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה השמש יצא על הארץ מקצה השמים מוצאו הרי לשון זכר · השמש זרחה על המים הרי לשון נקבה · וכן רוח והנה רוח גדולה באה הרי לשון נקבה ויגע בארבע פנות הבית הרי לשון זכר · ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי לשון זכר ולשון נקבה · וכן אש ואש יצאה מלפני ה' לשון נקבה · אש לוהט לשון זכר : והיה המחנה הנשאר לפליטה · על כרחו כי אלחם עמו · התקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפלה ולמלחמה · לדורון · ותעבור המנחה על פניו · לתפלה · אלהי אבי אברהם · למלחמה · והיה המחנה הנשאר לפליטה : (ט) ואלהי אבי יצחק · ולהלן הוא אומר ופחד יצחק

ופחד

הוו לי בזעיר תורין וחמרין עאן ועבדין ואמהן ושדרית לתנאה לרבוני דלא אתהניית לי ברכתא ההיא
לאשכחא רחמין בעינך דלא תינטור לי בבין עלה : וישובו ותבו עזגדיא לות יעקב למימר
אתינא לות אחוך לעשו ואוף אתי לקדמותך ירושלמי
וארבע מאה גוברין פולמרכין עמיה : ויירא וארבע מאה גוברין פולמרכין עמיה :
ודחיל יעקב לחדא על דלא עסק עשרין שנין
ביקרא דאבוי ועקת ליה ופליג ית עמא דעמיה וית ענא וית תורי וגמליא לתרין משריין למוהבות לאה
ולמוהבות רחל : ויאמר ואמר אין ייתי עשו למשרי דחדא מנהון וימחיניה ויהי משרי
דמשתאר לשיזבא : ויאמר ואמר יעקב אלהיה דאבא אברהם הוא אלהיה דאבא יצחק יי
דאמר לי תוב לארעך ולילדותך ואוטיב עמך : קטנתי לית אנא כמיסת וזעיר אנא מכל טבוון
ומן כל קושטא די עבדת עם עבדך ארום בחוטרי בלחוד עברית ית יורדנא הדין וכדון הוינא לתרתין
משריין : הצילני שיזבני כדון מן יד אחי רבא מן יד עשו ארום מסתפי אנא מניה דהוא עסק
באיקרא דאבוי דלמא ייתי וימחינני אימא על בנייא : ואתה ואנת אבטחתני איטבא אוטיב
עמך ואשוי ית בנך סגיעין הי כחלא דימא דלא מתמני מסגי : וילן ובת תמן בליליא ההוא ונסיב
מן דאזדמן בידיה דורון לעשו אחוי : עזים עזי מאתן וברחי עשרין רחילי מאתן ודיכרי עשרין :
גמלים גמליא נוקבן עם בניהון הוו תלתין
תוריתא ארבעין ותורי עשרה אתני עשרין וילדין ירושלמי
דקין עשרא : ויתן וזמין ביד עבדוי עדרא וולדין דקין עשרא :
עדרא בלחודוי ואמר לעבדוי עברו קדמי וניפש
תשוון ביני עדרא וביני עדרא : ויצו ופקיד ית קמא למימר ארום יערעינך עשו אחי ויבעי מינך
למימר דמאן אנת ולאן אנת מטייל ולמאן אלין דקדמך : ואמרת ותימר לעבדך ליעקב דורון
היא דמשתלחא לרבוני לעשו והא אוף הוא אתי בתרן : ויצו ופקיד אוף ית תנין אוף ית תליתאיי
אוף ית כל דאזלין בתר עדריא למימר כפתגמא הדין תמללון עם עשו כד תשכחון יתיה : ואמרתם
ותימרון אוף הא עבדך יעקב אתי בתרנא ארום אמר נרעי ית סבר אפוי בדורונא דמהלכא קדמי
ומבתר כן נחמי אנפוי הלואי יסבר לי אפין : ותעבור ועברת דורונא על אנפוהי והוא בת
בלילא

ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד הוה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך ונו' · אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני יי' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך · ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר יי' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגומר בשתי הבטחות אני בא לפניך : (י) קטנתי מכל החסדים · נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו : ומכל האמת · אמיתת דבריך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני : כי במקלי · לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו · ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן : (יא) מיד אחי מיד עשו · מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע : (יב) היטב איטיב · היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך : ושמתי את זרעך כחול הים · והיכן אמר לו כן והלא לא אמר לו אלא והי' זרעך כעפר הארץ · אלא שאמר לו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך : ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמי' וכחול אשר על שפת הים : (יג) הבא בידו · ברשותו · וכן ויקח את כל ארצו מידו · ומדרש אגדה מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאם בידו · ד"א מן הבא בידו מן החולין שנטל מעשר שנא' ואת אמר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה : (יד) עזים מאתים ותישים עשרים · מאתים עזים צריכות עשרים תיישים וכן כלם הזכרים כדי צורך הנקבות · ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילים בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון · אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה אינה מקבלת זכר · ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ד' נקבות ולחמו' שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר · ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר : (טו) גמלים מניקות שלשים · ובניהם עמהם · ומדרש אגדה ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב : עירים · חמורים זכרים : (יז) עדר עדר לבדו · כל מין ומין לעצמו : עברו לפני · דרך יום או פחות ואני אבא אחריכם : ורוח תשימו · עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון : (יח) ולמי אתה · של מי אתה מי שולחך ותרגום דמאן את : ולמי אלה לפניך · ולמי המנחה הזאת שלוחה למ"ד משמשת בראש התיבה במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא לי' הארץ ומלואה של יי' : (יט) ואמרת לעבדך ליעקב · על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגומו דעבדך דיעקב וששאלת ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו' : והנה גם הוא אחרינו · יעקב : (כ) אכפרה פניו · אבטל רוגזו וכן וכופר בריתכם את מות · לא תוכל כפרה · ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלם לשון קנוח

יונתן
דלא תנטור לי בבין עלה · לשון עלה · כי תרגום ונכלו נטר ליה בבין ודוק · פולמרכין פי' שלטונים ושרי חיילות · דלא עסק ביקרא דאבוי פירש שלא עסק בכבוד אב וכן ברכה פי' ע"ז · לית אנא כמיסת פי' איני כדאי לכל החסדי' טובים : וזעיר אנא פי' קטון אני באיקרא דאבוי פירש בכבוד אבינו הוא עוסק · וולדין דקין פירש ילדים רכים · נרעי ככר פירשנו זה כמה פעמים לשון רצוי ופי' נתרצה פניו בדורון

פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה : כב
ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת
שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את
מעבר יבק כג ויקחם ויעברם את הנחל — כ"א מלא זא' חסר
ויעבר את אשר לו : כד ויותר יעקב לבדו
ויאבק איש עמו עד עלות השחר : כה וירא
כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב
בהאבקו עמו : כו ויאמר שלחני כי עלה
השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני : כז
ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב : כח
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי
שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל : כט
וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר
למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם : ל
שלישי ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים
פנים אל פנים ותנצל נפשי : לא ויזרח לו
ל' וחסר השמש כאשר עבר את פנואל והוא צלע על
ג' מלא ירכו : לב על כן לא יאכלו בני ישראל את
לאכל גיד הנשה גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה
כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה : א
לג וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו
ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה
ועל רחל ועל שתי השפחות : ב וישם את
השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה
וילדיה אחרנים ואת רחל ואת יוסף אחרנים :
ג והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע
פעמים עד גשתו עד אחיו : ד וירץ עשו
לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו
ויבכו : ה וישא את עיניו וירא את הנשים
ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים
אשר חנן אלהים את עבדך : ו ותגשן

ז"פ על שם כי שבע יפול צדיק וקם כנגד עלין שכוון לנסכו ישתחוו בני לנסכיהן :

רביעי

השפחות

מיקרובתא על אפוהי והוא בת בליליא ההוא
במשריתא : וקם בליליא הוא ודבר ית תרתין
נשוהי וית תרתין לחינתיה וית חד עסר בנוהי
ועבר ית מעבר יובקא : ודבר ינון ואעבר ינון ית
נחלא ואעבר ית דליה : ואשתאר יעקב בלחודוהי
ואשתדל גברא עמיה עד דסליק צפרא : וחזא
ארי לא יכיל ליה וקריב בפתי ירכיה וזע פתי ירכא
דיעקב באשתדלותיה עמיה : ואמר שלחני ארי
סליק צפרא ואמר לא אשלחינך אילהין ברכת לי :
ואמר ליה מה שמך ואמר יעקב : ואמר
לא יעקב יתאמר עוד שמך אילהין ישראל ארי
רב את קדם יי ועם גובריא ויכלתא : ושאל
יעקב ואמר חוי כען שמך ואמר למה דנן את
שאיל לשמי ובריך יתיה תמן : וקרא יעקב
שמא דאתרא פניאל ארי חזיתי מלאכא דיי אפין
באפין ואישתזיבת נפשי : ודנח ליה שמשא
כד עבר ית פנואל והוא מטלע על ירכיה :
על כן לא אכלין בני ישראל ית גידא דנשיא די
על פתי ירכא עד יומא הדין ארי קריב בפתי
ירכא דיעקב בגידא דנשיא : וזקף
יעקב עינוהי וחזא והא עשו אתי ועמיה ארבע
מאה גברא ופליג ית בניא על לאה ועל רחל ועל
תרתין לחינתא : ושוי ית לחינתא וית
בניהן קדמיתא וית לאה ובנהא בתראין וית
רחל וית יוסף בתראין : והוא עבר קדמיהון
וסגד על ארעא שבע זמנין עד מיקרביה עד
אחוהי : ורהט עשו לקדמותיה ונפפיה
ונפל על צואריה ונשקיה ובכו : וזקף
ית עינוהי וחזא ית נשיא וית בניא ואמר מן
אילין לך ואמר בניא דחן יי ית עבדך :
וקריבא לחינתא אינון ובניהן וסגידא :

וקריבת

קנות והמכרים בן לשון ארמי הוא והרבה בגמ' וכפר ידיה כעי לכפורי ידים כההוא גברא וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק : (כא) על פניו כמו לפניו וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד וכן המכעיסים אותי על פני ומדרש הגדה על פניו אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה : (כב) ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם : יבק שם הנהר : (כג) את אשר לו הבהמה והמטלטלים עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן : (כד) ויותר יעקב שכח פכים קטנים וחזר עליהם ויאבק איש מנחם פירש ויתעפר איש לשון אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי נענועם ולי נראה שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק לשון עניבה שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל את רעהו שחובקו ואובקו בזרועותיו ופירשו רבותינו שהוא שרו של עשו : (כה) (ויגע בכף ירכו קולית הירך התקוע בקלבוסית קרוי כף ע"ש שהבשר עליה כמין כף של קדירה :) ותקע נתקעקעה ממקום חברתה ודומה לו פן תקע נפשי מיך לשון הפרדה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן : (כו) כי עלה השחר וצריך אני לומר שירה ביום : ברכתני הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן : (בכאן קשה לרש"י ותברכני ה' לי אלא הודה וכו' וכן איתא בהדיא בזוהר פרשת תזריע עמוד ע"ח ודוק) (כח) לא יעקב לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזהו שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו בכה מלאך ויתחנן

לו

בליליא ההוא במשריתא : ויקם וקם בליליא הוא ודבר ית תרתין נשוי וית תרתין להינתוי
וית חדסרי רבוי ועבר ית מגזת יובקא : ויקחם ודברינון ועברינון ית נחלא ועבר ית דיליה :
ויותר ואשתאר יעקב בלחודוי מעיברא ליובקא ואתבתש מלאכא עמיה בדמות גבר ואמר הלא
אמרת לעשרא כל דילך והא אית לך תריסר בנין וברתא חדא ולא עשרתינון מן יד אפרש ארבע בוכרין
לארבע אימהתא ואשתיירו תמניא ותנא לממני משמעון וסלק לוי במעשרא עני מיכאל ואמר רבוניה
דעלמא דין הוא עדבך ועל עיסק פתגמיא האלין אשתהי מן האל לנחלא עד מיסק עמוד קריצתא :
וירא וחמא ארום לא הוה ליה רשו להבאשא
ליה וקריב בפתי ירכיה וזעזע פתי ירכא דיעקב
באיתכתשותיה עמיה : ויאמר ואמר
שדרני ארום סליק עמוד קריצתא ומטא שעתא
דמלאכי מרומא משבחין למרי עלמא ואנא חד מן
מלאכייא משבחייא ומיומא דאיתברי עלמא לא
מטא זמני למשבחא אלהן הדא זמנא ואמר לית
אנא משדר יתך אלהין בירכת יתי : ויאמר
ואמר ליה מה שמך ואמר יעקב :
ויאמר יאמר לא יעקב איתאמר עוד שמך
א... ...ום אתרברבת עם מלאכיא דיי ועם גובריא ויכלת להום : וישאל ושאיל יעקב
ואמר חוי כדון שמך ואמר למה דנן אנת שאיל לשמי ובריך יתיה יעקב תמן : ויקרא וקרא
יעקב שמא דאתרא פניאל ארום אמר חמיתי מלאכייא דיי אפין כל קביל אפין ואשתזיבת נפשי :
ויזרח ודנח ליה שמשא קדם זמניה דטמע בגיניה קדם זמניה במיפקיה מבירא דשבע כד עבר
ית פניאל ושרי לטיילא והוא מטלע על ירכיה : על כן בגין כן לא אכלין בני ישראל ית גידא
דנשיא דעל פתי ירכא דבעירא וחיותא עד יומא הדין ארום קריב מלאכא ואחד בפתי ירכא יפינא דיעקב
באתר גידא דנשיא : וישא וזקף יעקב ית עינוי וחמא והא עשו אתי ועמיה ארבע מאה
גיברין פולמורכין ופליג ית בניא על לאה ועל רחל ועל תרתין להינתא : וישם ושוי ית להינתא
הינן ובניהן בקדמיתא ארום אמר אילו אתי עשו לחבלא בריביא ולמעבד זנו בנשיא יעביד באילין
ובגו בתגרא הדין נקום ונגח עמיה קרבא וית לאה וריבהא בתראין וית רחל וית יוסף בתראין :
והוא ואיהו עבר לקמיהון מצלי ובעי רחמין מן קדם יי וגחן על ארעא שבע זמנין עד מקרביה עד
אחוי : וירץ ורהט עשו לקדמותיה וגפיף ליה ואתרכין על צווריה ונשיק ליה ובכון עשו
בכא על צערא דשינוי דאתמזמיזו ויעקב בכא על צערא דצווריה : וישא וזקף ית עינוי וחמא
ית נשיא וית רביא ואמר מאן אילין לך ואמר בני הינון דאתיהיבו לי במיחוס מן קדם יי על עבדך :
ותגשן וקריבן להינתא הינון ובניהן וגחינן :

ירושלמי

וקהת כף ירכיה דיעקב בשדרותיה עמיה :
ואמר שלח יתי ארום סליק עמוד שחרא והא
מטת שעתהון דמלאכיא למשבחא ואמר לא
אשלח יתך אלהן בריכת יתי :
ורהט עשו לקדמותיה וחבק יתיה ואהרכן על
צווריה ונשיק יתיה עשו הוה בכי על דקהון
שינוי ויעקב הוה בכי על שעשיעת צווריה :

ותגש

לו ומה כתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתין לו עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן
וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה : ועם אנשים · עשו ולבן : ותוכל · להם : (כו) למה זה
תשאל אין לנו שם קבוע משתני' שמותינו הכל לפי מצו' עבוד' השליחו' שאנו משתלחי' : (לא) ויזרח לו · לצרכו .
לרפאת את צלעתו כמה דתימר שמש צדק' ומרפא בכנפיה ואותן שעות שמיהר לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע
מיהרה לזרוח בשבילו והוא צולע היה צולע · כשזרחה השמ': ויזרח לו השמש · לשון בני אד' הוא כשהגענו למקו' פלו'
האיר לנו השחר זהו פשוטו : (לב) גיד הנשה · ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה
וכן נשתה גבורת' וכן כי נשני אלהים את כל עמלי : (ב) ואת לאה וילדיה אחרונים · אחרון אחרון חביב (ג)
עבר לפניה' · אמר אם יבא אותו רשע להלחם ילח' בי תחלה : (ד) ויחבקהו נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל
ההשתחואות הללו : וישקהו · נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו
בכל לבו · א"ר שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו :
(ה) מי אלה לך · מי אלה להיות שלך : (ו) נגש יוסף ורחל · בכלן האמהות נגשות לפני הבנים אבל
ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תאר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן
זכה

הימה וחיה ברוכיא כבר פי' שהו' כנערים כמו סגרוכים : ואתרכן פי' נטה עליו וכן פי' לעיל בפסוק ותרץ והפל מעל הגמל
דאתמזמיזו פי' כתרגמו ל"ג פי' אלו טרפות נתמזמז כבר וכן ברכה בקש לנשכו קהו שיניו וכעסם צוארו שיש וזהו ויבכו זה בכה על
צוארו וזה בכה על שיניו : ירושלמי שעשיעת צוארי' תרגום של חלקת צוארו ופי' שנעשה צואר כשן זה שלא יכול לנשוך
צוארו בשיניו מרוב חלקתו כדפ"רשי בשיר השירים בפסוק עשת שן ובפרקים כדאית' במדרש :

רבוי . לשון רבוא כמו כרומים ואתכתש בבית גיגוי' לפי פירש' בו פ"ק דחולין והוא ענין הפגר' : והנה למתני כל זה הענין בפרקי דר"א ופי' שהפרים ארבעה בכורים לד' נשין ... לפי שבכו' קדוש בבכור' ואין כבגם במנין י' ונשאר משמונה זכרים . עם בנית שהית' מעוברת מתנו ונתנם הראשון ואחר כך התחיל למנות פעם שני משמעו' עד לוי ונלה חשבון של י' בלוי ועלה מיכאל רבון דעלמא זה גורליך וכח' לוי קודש עשירית' :

ירושלמי

וקהת כירם בגין עקירם מתקו' הרקו' וכן תרגם יונתן וזעזע פי' א' ונכיס

יונתן

קדם זמניה עיין בר"שי · ושרי לטיילא פי' שלא הרגי' עד כי התחיל לטייל בפתי ירכת פי' ברוחב הירך : דבעירא וחיותא בחולין ג"ה נוגב כין

השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ז ותגש
גם־לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל
וישתחוו: ח ויאמר מי לך כל־המחנה הזה
אשר פגשתי ויאמר למצא־חן בעיני אדני: ט
ויאמר עשו יש־לי רב אחי יהי לך אשר־לך:
י ויאמר יעקב אל־נא אם־נא מצאתי חן
בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי־על־כן ראיתי
פניך כראת פני אלהים ותרצני: יא קח־נא
את־ברכתי אשר הבאת לך כי־חנני אלהים וכי
יש־לי־כל ויפצר־בו ויקח: יב ויאמר נסעה
ונלכה ואלכה לנגדך: יג ויאמר אליו אדני
ידע כי־הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי
ודפקום יום אחד ומתו כל־הצאן: יד יעבר־
נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל
המלאכה אשר־לפני ולרגל הילדים עד אשר־
אבא אל־אדני שעירה: טו ויאמר עשו אציגה־
נא עמך מן־העם אשר אתי ויאמר למה זה
אמצא־חן בעיני אדני: טז וישב ביום
ההוא עשו לדרכו שעירה: יז ויעקב נסע
סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על־
כן קרא שם־המקום סכות: ס יח ויבא
יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו
מפדן ארם ויחן את־פני העיר: יט ויקן את־
חלקת השדה אשר נטה־שם אהלו מיד בני־
חמור אבי שכם במאה קשיטה: כ ויצב־
שם מזבח ויקרא־לו אל אלהי ישראל:
לד ס א ותצא דינה בת־לאה
אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ: ב
וירא אתה שכם בן־חמור החוי נשיא הארץ ויקח
אתה וישכב אתה ויענה: ג ותדבק נפשו
בדינה בת־יעקב ויאהב את־הנער וידבר על־לב
הנער: ד ויאמר שכם אל־חמור אביו
לאמר קח־לי את־הילדה הזאת לאשה: ה
ויעקב שמע כי טמא את־דינה בתו ובניו היו
את

ו' באוריית' ופתח באתנח

אחי יהי לך אשר לך· בגימטרי' זה בברכות· ב' חס בתר' וא' תקמנין· ב' בל טעות· ו' נחד ונסע'

ב' חסר· אבא אל אדוני שעיר' סופי היבות אלים' אבא עולה ד' רמו אחר ד גלוי' אבא אליה· ב' מלא· בעלם חסר

חמישי

לך

ב' נמלא

בת· כל ק' אורי' חס' פר מן א' בעכש: אותו מלא

ו' חס' בלש'

וקריבת אף־לאה ובנהא וסגידו ובתר־כן קריב
יוסף ורחל וסגידו: ואמר מא לך כל־משריתא
הדא דארעית ואמר לאשכחא רחמין
בעיני רבוני: ואמר עשו
אית־לי סגי אחי אצלח בדילך:
ואמר יעקב בבעו אם־כען אשכחית רחמין
בעינך ותקביל תקרובתי מן־ידי ארי־על־כן
חזיתינון לאפך כחיזו אפי רברביא ואתרעית לי:
קביל־כען ית־תקרובתי דאיתותיאת לך ארי־
רחים־עלי קדם־יי וארי אית־לי־כולא ואתקיף ביה
וקביל: ואמר טול ונהך ואיהך לקבלך: ואמר
ליה ריבוני ידע ארי־ינקיא רכיכין ועאנא ותורי
מניקתא עלי ואם־אדחוקינון יומא חד וימותון
כל־ענא: יעיבר־כען רבוני קדם עבדיה ואנא
אדבר בניח לרגל עובדתא די־קדמי ולרגל ינקיא
עד דאיתי לות־ריבוני לשעיר: ואמר עשו
אשבוק־כען עמך מן־עמא דעמי ואמר למא דנן
אשכח רחמין בעיני ריבוני: ותב ביומא
ההוא עשו לאורחיה לשעיר: ויעקב נטל
לסכות ובנא ליה ביתא ולבעיריה עבד מטלן על־
כן קרא שמא־דאתרא סכות: ואתא
יעקב שלים לקרתא דשכם די בארעא דכנען
במיתוהי מפדן דארם ושרא לקביל אפי קרתא: וזבן
ית־אחסנת חקלא די פרסיה־תמן למשכניה מידא
דבני־חמור אבוהי דשכם במאה חורפן: ואקים־
תמן מדבח ופלח־עלוהי קדם־אל אלהא דישראל:
ונפקת דינה בת־לאה די ילידת ליעקב למחזי
בבנת ארעא: וחזא יתה שכם בר־חמור חיואה
רבא דארעא ודבר יתה ושכיב יתה ועניה:
ואתרעיאת נפשיה בדינה בת־יעקב ורחים ית־
עולימתא ומליל על־לבא דעולימתא: ואמר
שכם לחמור אבוהי למימר סב־לי ית־עולימתא
הדא לאתו: ויעקב שמע ארי סאיב ית־דינה
ברתיה ובנוהי הוו עם־גיתוהי בחקלא ושתיק
יעקב

וכה יוסף לברכת עלי עין: (ח) מי לך כל המחנה. מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא לך
פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה· ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם
של מי אתם והם אומרים להם של עשו והן אומרים הכו הכו ואלו אומרים הניחו כנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים
עליו· כן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין· ואלו אומרים אחיו של יעקב הוא אומרים להם אם כן משלנו
אתם: (ט) יהי לך אשר לך· כאן הודה לו על הברכות: (י) אל נא· אל נא תאמר לי כן: אם נא מצאתי
חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגומר: כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי
פניך והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצית למחול סורחני· ולמה הזכיר לו ראיית
המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול איני יכול לו מעתה: ותרצני· נתפייסת לי· וכן כל רצון
שבמקרא לשון פיוס אפייזמנטו בלעז: כי לא לרצון יהיה לכם· הקרבנות באות לפייס ולרצות· וכן שפתי צדיק
ידעון רצון יודעים לפייס ולרצות: (יא) ברכתי· מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים אינה באה
אלא לשאלת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה עשו אתי ברכה דסנחריב וכן לשאול לו
לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כלם לשון ברכת שלום הן שקורין בלעז שלו"ד אף זו ברכתי אשר הובאת

לך

ותגש וקריבת אוף לאה ובנהא וגחינן ובתר כן קריב יוסף ואתעתד קמי רחל וכסייה בקומתיה וגחינן: ויאמר ואמר מן לך כל משרי הדין דארעית ואמר דורון הוא דשדרית לאשכחא רחמין בעיני רבוני: ויאמר ואמר עשו אית לי נכסין סגיאין אחי יתקיים לך מאן דאית לך: ויאמר ואמר יעקב לא תימא כן בבעו אין כדון אשכחית רחמין בעינך ותקבל דורוני מן ידי ארום בגין כן חמית סבר אפך ודמי לי היך כמיחמי אפי מלאכא דידך דהא אתרעיתא לי: קח נא קבל כדון ית דורון דאתתיא לך ארום אתיהב לי כמיחוס מן קדם יי וארום אית לי נכסין סגיאין ודחק ביה וקבל: ויאמר ואמר נטייל ונהך ואזיל לקבלך עד דתמטי לבי משרייך: ויאמר ואמר ליה ריבוני ידע ארום טליא חטיין וענא ותורי דמיינקן עלי ואין דהיקנא להום יומא חד וימותון כל ענא: יעבר יעיבר בבעו רבוני ויטייל קדם עבדיה ואנא אידבר בנייחא לבלחודוי לרגל עיבידתא דאית קדמי ולרגל אולפן טלייא עד זמן דאיתי לות ריבוני לגבלא: ויאמר ואמר עשו אשבוק כדון עמך מן פולמוסין דעימי ואמר למא דנן אשכח רחמין קדם רבוני: וישב ואתעביד ניסא ליעקב ותב ביומא ההוא עשו לארחיה לגבלא: ויעקב ויעקב נטל לסוכות ואיתעכב תמן תריסר ירחי שתא ובנא ליה בי מדרשא ולגיתוי עבד מטלן בגין כן קרא שמא דאתרא סוכות: ויבא ואתא יעקב שלים בכל דיליה לקרתא דשכם דבארעא דכנען במיתיה מפדן ארם ושרא לקביל קרתא: ויקן וזבן ית אחסנת חקל דפרס תמן משכניה מן יד בני חמור אבוי דשכם במאה מרגליין: ויצב ואקם תמן מדבחא ותמן יהב מעשריא דאפריש מן כל דיליה קדם אל אלהא דישראל: ותצא ונפקת דינא ברת לאה די ילדת ליעקב למיחמי בנימוס בנת עמי ארעא: וירא וחמא יתה שכם בר חמור חיואה רבא דארעא ודבר יתה באונסא ושכיב עמה וסגפה: ותדבק ואתרעיית נפשיה בדינה ברת יעקב ורחים ית ריבא ומליל פיוסין על לבא דריבא: ויאמר ואמר שכם לחמור אבוי למימר סב לי ית טליתא הדא לאנתו: ויעקב ויעקב שמע אהום סאיב ית דינה ברתיה ובנוי הוו עם גיתוי בחקלא

ירושלמי

ארום טליא חטיין:

מרגליין:

לך · לא טרחת כה ואני יגעתי להגיעה עד שבאה לידך: חנני · נון ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני נונין שהיה לו לומר חננני שאין חנן בלא שני נונין והשלישית לשימוש כמו עשני וכדני: יש לי כל · כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי. (יב) נסעה כמו שמעה סלחה · שהו' כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע והנו"ן יסוד בתיבה ותרגום של אנקלוס טול ונהך עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך · בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך: (יג) עלות עלי · הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט: עלות · מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק עוללים: שתי פרות עלות ובלעז אנפנטי"ש: ודפקום יום אחד · (ואם ידפקום יום אחד ·) ליגעם בדרך במרוצה ומתו כל הצאן: ודפקום · כמו קול דודי דופק כוקש בדלת: (יד) יעבר נא אדני · אל תאריך ימי הליכתך עכור כפי דרכך · ואף אם תתרחק: אתנהלה · אתנהל ה"א יתירה כמו ארדה אשמעה: לאטי · לאט שלי לשון נחת שהולכים לאט · לאט לי לנער · הלמ"ד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי: לרגל המלאכה · לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך: ולרגל הילדים · לפי רגליהם שהן יכולין לילך: עד אשר אבוא אל אדוני שעירה · הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות ואמר עד אשר אבא אל אדוני שעירה · אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו · ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים: (טו) ויאמר למה זה · תעשה לי טובה זו שאיני צריך לה אמצא חן בעיניך · ולא תשלם לי עתה שום גמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו · עשו לבדו וארבע מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקדוש ברוך הוא בימי דוד שנאמר כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים: (יז) ויבן לו בית · שהה שם שמנה עשר חדש קיץ וחרף וקיץ: סכות קיץ: בית חורף · סכות קיץ: (יח) שלם · שלם בגופו שנתרפא מצלעתו · שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון · שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן: עיר שכם · כמו לעיר וכמוהו עד בואכה בית לחם: בבאו מפדן ארם · כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני מבין שני אריות ובא שלם · אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך: (יט) קשיטה · מעה · אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה (ותרגומו חורפן טובים חריפים בכל מקום כגון עובר לסוחר: (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל · לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הק'ב'ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הק"בה הוא לאלהים לי ששמי ישראל · וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הק"בה ה' הוא נסי · ורבותי' דרשו שהק"בה קראו ליעקב אל · ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים · ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי: (א) בת לאה · ולא בת יעקב · אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית היתה שנאמר ותצא לאה לקראתו: (ועליה משלו המשל כאמה כבתה) (ב) וישכב אותה · כדרכה: ויענה · שלא כדרכה: (ג) על לב הנערה · דברים המתיישבים על הלב ·

יונתן

דתמטי לבי משרייך · פי' כשתגיע למקום משכנותיך: פולמסין פי' חיילות והו' לשון גמרא בכמה מקומות: תריסר ירחי לא סבר כר"של דלא משמע ליה לדרוש כפ' סכות אלא כי וסוכת חר' ט"ב וסכי מסתברא ודוק: מרגליין: כן משמע ברכה פ' ע"פ: בנימוס כנע' וכו' פירש בחוק הבתולות ומנהגיהם ל' נימוסי המלך: וסגפ' · כבר פירשנו בס' בראשית בפסוק ואל השם אמר והוא נזכר כמה פעמים בדברי רז"ל קיג:ף ונער' וק"ל:

ג' חסר את־מקנהו בשדה והחרש יעקב עד־באם :
ה ויצא חמור אבי־שכם אל־יעקב לדבר
אתו : ז ובני יעקב באו מן־השדה כשמעם
ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה
בישראל לשכב את־בת־יעקב וכן לא יעשה : ח
וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו
בבתכם תנו נא אתה לו לאשה : ט והתחתנו
אתנו בנתיכם תתנו־לנו ואת־בנתינו תקחו
לכם : י ואתנו תשבו והארץ תהיה
לפניכם שבו וסחרוה והאחזו בה : יא ויאמר
שכם אל־אביה ואל־אחיה אמצא־חן בעיניכם
ואשר תאמרו אלי אתן : יב הרבו עלי מאד
מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו־לי
את־הנער לאשה : יג ויענו בני־יעקב את־
שכם ואת־חמור אביו במרמה וידברו אשר
ג חסר את ב' מק' דחס' טמא את דינה אחתם : יד ויאמרו אליהם
לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את־אחתנו
לאיש אשר־לו ערלה כי־חרפה הוא לנו : טו
ד' ג' חסר את' מלא אך־בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל
לכם כל־זכר : טז ונתנו את־בנתינו לכם
ואת־בנתיכם נקח־לנו וישבנו אתכם והיינו לעם
אחד : יז ואם־לא תשמעו אלינו להמול
ולקחנו את־בתנו והלכנו : יח וייטבו דבריהם
בעיני חמור ובעיני שכם בן־חמור : יט ולא־
אחר הנער לעשות ° הדבר כי חפץ בבת־יעקב
והוא נכבד מכל בית אביו : כ ויבא חמור
ושכם בנו אל־שער עירם וידברו אל־אנשי עירם
לאמר : כא האנשים האלה שלמים הם
אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה
רחבת־ידים לפניהם את־בנתם נקח־לנו לנשים
ואת־בנתינו נתן להם : כב אך־בזאת יאתו
לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד
בהמול לנו כל־זכר כאשר הם נמלים : כג
מקנהם וקנינם וכל־בהמתם הלוא לנו הם
אך נאותה להם וישבו אתנו : כד וישמעו
אל־חמור ואל־שכם בנו כל־יצאי שער עירו
וימלו כל־זכר כל־יצאי שער עירו : כה ויהי
ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני־
יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו
על־העיר בטח ויהרגו כל־זכר : כו ואת־
חמור ואת־שכם בנו הרגו לפי־חרב ויקחו את־
דינה מבית שכם ויצאו : כז בני יעקב באו
על־החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם :
את

יעקב עד־מיתיהון : ונפק חמור אבוהי דשכם
לות־יעקב למללא עמיה : ובני יעקב עאלו מן־
חקלא כד־שמעו ואתנסיסו גובריא ותקיף להון
לחדא ארי קלנא עבד בישראל למשכב ית־בת־
יעקב וכן לא־כשר לאיתעבדא : ומליל חמור
עמהון למימר שכם ברי אתרעיאת נפשיה
בברתיכון הבו כען יתה ליה לאתו : ואתחתנון
בנא בנתכון תתנון־לנא וית־בנתנא תסבון לכון :
ועמנא תתבון וארעא תהי קדמיכון תיבו ועיבידו־
בה־סחורתא ואחסינו בה : ואמר שכם לאבוה
ולאחהא אשכח רחמין בעיניכון ודתימרון לי
אתן : אסגו עלי לחדא מוהרין ומתנן ואתן
כמא דתימרון לי והבו־לי ית־עולימתא לאיתו :
ואתיבו בני־יעקב ית־שכם וית־חמור אבוהי
בחוכמא ומלילו די סאיב ית־דינא אחתהון :
ואמרו להון לא ניכול למעבד פתגמא הדין
למיתן ית־אחתנא לגבר דליה עורלא ארי־חסודא
היא לנא : ברם־בדא נטפס לכון אם־תהון
כוותנא למגזר לכון כל־דכורא :
ונתן ית־בנתנא לכון וית־בנתיכון ניסב־לנא
וניתב עמכון ונהי לעמא חד : ואם־לא תקבלון
מננא למגזר ונדבר ית־ברתנא ונזיל : ושפרו
פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר־חמור :
ולא־איחר עולימא למעבד פתגמא ארי
איתרעי בברת יעקב והוא יקיר מכל בית
אבוהי : ואתא חמור ושכם בריה לתרע
קרתהון ומלילו עם־אנשי קרתהון למימר :
גובריא האילין שלמין אינון עמנא ויתבון בארעא
ויעבדון בה־סחורתא וארעא הא פתיות־
ידין קדמיהון ית־בנתהון נסב־לנא לנשין וית־
בנתנא נתן להון : ברם־בדא יטפסון לנא
גובריא למתב עמנא למהוי לעמא חד במיגזר
לנא כל־דכורא כמא דאינון גזירין :
גיתיהון וקנינהון וכל־בעירהון הלא דילנא אינון
ברם נטפס להון ויתבון עמנא : וקבילו
מן־חמור ומן־שכם בריה כל־נפקי תרע קרתיה
וגזרו כל־דכורא כל־נפקי תרע קרתיה : והוה
ביומא תליתאה כד־תקיפו עליהון כביהון
ונסיבו תרין בני־יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר
חרביה ועאלו על־קרתא דיתבא לרוחצן וקטלו
כל־דכורא : וית־חמור וית־שכם בריה קטלו
לפתגם־דחרב ודברו ית־דינה מבית שכם ונפקו :
בני יעקב עלו לחלצא קטיליא ובזו קרתא דסאיבו
אחתהון

כח את־צאנם ואת־בקרם ואת־חמריהם ואת אשר בעיר ואת־אשר בשדה לקחו׃ כט ואת

אחתהון׃ ית־ענהון וית־תוריהון וית־חמריהון וית די־בקרתא וית־די בחקלא דברו׃ וית־

כל

יונתן בן עוזיאל

בחקלא ושתיק יעקב עד מיתיהון׃ ויצא ונפק חמור אבוי דשכם לות יעקב למללא עמיה׃ ובני ובנוי דיעקב עלו מן חקלא כדי שמעו ואתנסיסו גובריא ותקיף להום לחדא ארום קלנא עבד שכם בישראל למשכוב עם ברת יעקב וכן לא הוה כשרי לאתעובדא׃ וידבר ומליל עמהון חמור למימר שכם ברי רעיית נפשיה בברתיכון הבו בבעו יתה ליה לאנתו׃ והתחתנו ואתערבון בחיתונא עמנא בנתכון תתנון לנא וית בנתנא תסבון לכון׃ ואתנו ועמנא תתובון וארעא תהי קדמיכון בדניהא לכון תיבו ועבידו בה פרקמטיא ואחסינו בה׃ ויאמר ואמר שכם לאבוהא ולאחהא אשכח רחמין בעיניכון ודתימרון לי אתין׃ הרבו אסגו עלי לחדא מוהרא ומתנא ואיתן היכמא דתימרון לי ויהבו לי ית ריבא לאנתו׃ ויענו ואתיבו בני יעקב ית שכם וית חמור אבוי בחוכמא ומלילו בגין דסאיב ית דינא אחתהון׃ ויאמרו ואמרו להום לא ניכול למעבד ית פתגמא הדין למיתן ית אחתנא לגבר דליה עורלתא ארום גנותא היא לנא׃ אך ברם בדא נתפייס לכון אין תהוון כוותנא למגזור לכון כל דכורא׃ ונתנו וניתן ית בנתנא לכון וית בנתיכון ניסב לנא וניתב עמכון ונהי לעמא חד׃ ואם ואין לא תקבלון מננא למגזר וניסב בתוקפא ית ברתנא וניזיל׃ וייטבו ושפרו פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר חמור׃ ולא אחר ולא אתעכב רביא למעבד פתגמא ארום צבי בברת יעקב והוא יקיר מכל בית אבוי׃ ויבא ואתא חמור ושכם בריה לתרע קרתהון ומלילו עם אינשי תרע קרתהון למימר׃ האנשים גובריא האלין שלמין אינון עמנא ויתבון בארעא ויעבדון בה פרקמטיא וארעא הא פתיית תחומין קדמיהון ית בנתיהון ניסב לנא לנשין וית בנתנא ניתן להום׃ אך ברם בדא יתפייסון לנא גובריא למיתב עמנא למהוי לעם חד במגזור לנא כל דכורא היכמא דאינון גזירין׃ מקניהם גיתיהון ונכסיהון וכל בעיריהום הלא דילנא אינון ברם נתפייס להום ויתבון עמנא׃ וישמעו וקבילו מן חמור ומן שכם בריה כל נפקי תקע קרתיה וגזרו כל דכורא כל נפקי תרע קרתיה׃ ויהי והוה ביומא תליתאה כד הוו מתמקמקין מן כיב גוזרתהום ונסיבו תרין מבנוי דיעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר סייפיה ועלו על קרתא דהוה יתבא לרוחצן וקטלו כל דכורא׃ ואת וית חמור וית שכם בריה קטלו לפתגם דחרב ודברו ית דינה מבית שכם ונפקו׃ בני מותר בנוי דיעקב עלו לחלצא קטולייא ובזו ית קרתא דסאיבו בגווה אחתהון׃ את צאנם ית ענהום וית תורהום וית חמרהום וית דבקרתא וית דבחקלא בזו׃ ואת וית כל נכסיהון וית כל טפליהון שבו ובזו וית כל דבביתא׃

ויאמר

ירושלמי

ונפק המור אבוי

ירושלמי

פורן וכתובתא׃

מתמקמקין מן כיב גוזרתהום פי' שהיו שאכם חלושים. כוחס מן כאב ומילת ומלת מתמקמקין כמנא כמו פעמי' בגמ והוא לשון המק כבריו׃ קרתא דיתבא לרוחצן׃ קשה ליה לפרשי הל"ל בכטח כ"כ השיטה את הפירו'שהיה העיר יושבי בטח וק"ל

דאי אכין בחלקת שדה קטנה כתה ממון כזכו אני אשיאך והקנה העיר וכל שדותיה׃ (ז) וכן לא יעשה לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול. (ח) חשקה׳ חפצה׳ (יב) מהר׳ כתובה׃ (יג) במרמה׳ בחכמה׃ אשר טמא׳ הכתוב אומר שלא היתה רמייה שהרי טמא את דינה אחותם (יד) חרפה היא׳ שמן פסול הוא אצלנו הבא לחרף חברו היה אומר לו ערל אתה או בן ערל׳ חרפה בכל מקום גדוף׃ (טו) נאות לכם׳ נתרצה לכם לשון ויאותו׳ הכהנים ביהודע׃) להמול׳ להיות נמול אינו לשון לפעול אלא לשון להפעל׃ (יז) ונתנו כו"ן שבייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נונין ונתנכו׃ ואת בנותיכם נקח לנו׳ אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב׃ ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתנו ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר נחפוץ וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול׃ (כא) שלמים׳ בשלום ובלבב שלם׃ והארץ הנה רחבת ידים׳ כאדם שידו רחבה ונתרבית כלומר אל תפחדו פלוס פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים׃ (כג) אך באותה להם׳ לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו׃ (כד) כל יוצאי שער עירו׃ (כה) שני בני יעקב׳ בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו׃ אחי דינה׳ לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחים׃ בטח׳ שהיו כואבים׳ ומדרש אגדה בטוחים היו על כחו של זקן׃ (כז) על החללים׳ לפשט החללים׃ (כח) חילם ממונם׳ וכן עשה לי את החיל הזה וישראל עושה חיל׳ ומזכו לא חריש תולם׃

ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם
שבו ויבזו ואת כל אשר בבית: ל ויאמר
יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני ל קמץ וקף
בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר
ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי: לא ו רבתי ומלא כתורא
ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו: פ
לה
א ויאמר אלהים
אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה
שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו
אחיך: ב ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר ב' חסר בתורה ג' מלא
עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו
והחליפו שמלתיכם: ג ונקומה ונעלה בית
אל ואעשה שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי
ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: ד ויתנו אל
יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים
אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה ל ותסר
אשר עם שכם: ה ויסעו ויהי חתת
אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו ב מלא
אחרי בני יעקב: ו ויבא יעקב לוזה אשר
בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר
עמו: ז ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל
בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני ג' וחסר וסימן ותקברו רבבית דכרך
אחיו: ח ותמת דבורה מינקת רבקה
ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו
אלון בכות: פ
ט וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן
ארם ויברך אתו: י ויאמר לו אלהים
שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם
ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל:
ויאמר

כל נכסיהון וית כל טפלהון וית נשיהון שבו ובזו וית כל די בביתא: ואמר יעקב לשמעון וללוי עכרתון יתי למיתן דבבו ביני ובין יתבי ארעא בכנענאה ובפריזאה ואנא עם דמנין ויתכנשון עלי וימחונני ואשתיצי אנא ואנש ביתי: ואמרו הכנפקת ברא יתעביד ית אחתנא: ואמר יי ליעקב קום סק לבית אל ותיב תמן ועביד תמן מדבחא לאלהא דאתגלי עלך במערקך מן קדם עשו אחוך: ואמר יעקב לאנש ביתיה ולכל דעימיה אעדו ית טעות עממיא די ביניכון ואדכו ושנו כסותכון: ונקום וניסק לבית אל ואעביד תמן מדבחא לאלהא דקביל צלותי ביומא דעקתי והוה מימריה בסעדי באורחא דאזלית: ויהבו ליעקב ית כל טעות עממיא די בידיהון וית קדשיא די באודניהון וטמר יתהון יעקב תחות בוטמא דעם שכם: ונטלו והות דחלא מן קדם יי על עממיא די בקרוי סחרניהון ולא רדפו בתר בני יעקב: ואתא יעקב ללוז די בארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא די עמיה: ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא אל בית אל ארי תמן איתגליו ליה מלאכיא דיי במערקיה מן קדם אחוהי: ומיתת דבורה מניקתא דרבקה ואתקברת מלרע לבית אל בשפולי מישרא וקרא שמיה מישר בכותא: ואתגלי יי ליעקב עוד במיתוהי מפדן ארם ובריך יתיה: ואמר ליה יי שמך יעקב לא יתקרי שמך עוד יעקב אלהין ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל: ואמר ליה יי אנא אל שדי פוש
וסגי

חילם: שבו. לשון שביה לפיכך טעמו מלרע: (ל) עכרתם. לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו. ואגד' צלולה היתה החבית ועכרתם אותה: מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפיכך היו שותקין: מתי מספר: אנשים מועטים: (לא) הכזונה. הפקר: את אחותנו. ית אחתנא (הכי התרגום על מלת אחתנא שהוא נראה מתוך הפסוק בלשון רבים מדכתיב כאן אחותינו מלא ביוד מש"כ גבי רבקה אחותינו את היי לאלפי רבבה שם חסר יו"ד ולכן תפרש שכאן הוא לשון רבים וקאי על כל בני ישראל אחותיהם הכזונ' יעשה ולכן מביא רש"י התרגום שמתרגם ית אחתנא כאן כמו לקמן לאורות שם' לשון יחיד: ודוק) (א) קום עלה. לפי שאחרת בדרך נענשת ובאת לך זאת מבתך: (ב) הנכר. שיש בידיכם משלל של שכם: והטהרו. מע"א: והחליפו שמלותיכם. שמא יש בידיכם כסות של ע"א: (ד) האלה. מין אילן סרק: עם שכם. אצל שכם: (ה) חתת. פחד: (ו) אל בית אל. הק"בה בבית אל גילוי שכינתו בבית אל יש תיבה חסרה בי"ת משמשת בראשה כמו הנה בית מנחם בן עמיאל כמו בבית מנחם. בית אביך כמו בבית אביך: נגלו אליו האלהים. במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף אם בעליו עמו ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר מלשון רבים אבל אחר מכל שאר השמו' לא תמצא בלשון רבים: (ח) ותמת דבורה. מה ענין דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך. מדברי רבי משה הדרשן למדתים: מתחת לבית אל. העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר: תחת האלון. בשיפולי מישרא שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר וקבורים מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון. ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה. ואלון בלשון יוני אחר. ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה: (ט) עוד. פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו: ויברך אותו. ברכת אבלים: (י) לא יקרא שמך עוד יעקב. לשון אדם הבא במארב ועקבה אלא לשון שר ונגיד:
אני

יונתן בן עוזיאל

ויאמר ואמר יעקב לשמעון וללוי עכרתון יתי למפקא שמי ביש ביתבי ארעא בכנענאה ובפריזאי ואנא עם דמנין ויתכנשון עלי וימחונני ואישתצי אנא ואינש ביתי : **ויאמרו** ענין שמעון ולוי לא יאי למהוי מתאמר בכנישתהון דישראל ערלאין סאיבו לבתולתא ופלחי צלמין טניפו לברתיה דיעקב אלהין כדין יאי למהוי מתאמר ערלאין אתקטילו בגין בתולתא ופלחי צלמין בגין ברתיה דיעקב ולא יהוי שכם בר חמור מלגלג במיליה עלנא וכאיתא מטעייא נפקת ברא דלית לה תבוע יעביד ית אחתן אין לא עבדנא ית פתגמא הדין : **ויאמר ה'** ואמר יי ליעקב קום סוק לבית אל ותיב תמן ועבד תמן מדבחא לאלהא דאיתגלי לך במערקך מן קדם עשו אחוך : **ויאמר** ואמר יעקב לאנשי ביתיה ולכל דעימיה עטרון ית טעוות עממיא דביניכון דדברתון מבית טעות שכם ואידכו מסואבות קטולייא דקרבתון בהון ושנו כסותכון : **ונקומה** ונקום ונסק לבית אל ואעביד תמן מדבחא לאלהא דקבל צלותי ביומא דעקתי והוה מימריה בסעדי בארחא דאזלית : **ויתנו** ומסרו ביד יעקב ית כל טעוות עממיא דבידיהון דדברו מן טעוות שכם וית קדשייא דהוו באודניהון דיתבי קרתא דשכם דהוה צייר בהון דמות פיסליה וטמר יתהון יעקב תחות בוטמא דסמיכא לקרתא דשכם : **ויסעו** ונטלו מתמן מודים ומצלי קדם יי והוה רתיתא מן קדם יי על עממיא דבקרוי חוזרניהום ולא רדפו בתר בני יעקב : **ויבא** ואתא יעקב ללוז דבארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא דעמיה : **ויבן** ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא ההוא אל דאשרי שכינתיה בבית אל ארום תמן איתגליאו ליה מלאכייא דיי במיערקיה מן קדם עשו אחוי : **ותמת** ומיתת דבורת פידגוגתא דריבקה ואתקברת מן לרע לבית אל בשיפולי מישרא וכרם תמן אתבשר יעקב על מיתת רבקה אימיה וקרא שמיה אוחרן בכיותא : **וירא** ואתגלי יי ליעקב תוב במיתוהי מפדן דארם ובריך יי בשום מימריה בתר דמיתת אמיה : **ויאמר** ואמר ליה יי עד כדון הוה שמך יעקב לא יתקרי שמך תוב יעקב אלהן ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל : **ויאמר** ואמר ליה

ירושלמי

ענייין תרין בנוי דיעקב כחדא ואמרין לישראל אבוהון לא יאי הוא דיהוי מתאמר בכנישתהון דישראל ובבית מדרשיהון ערלין סאיבו בתולא ופלחי צלמין ברתיה דיעקב ברם יאי הוא דיהוי מתאמר בכנשתהון דישראל ובבית מדרשיהון ערלין אתקטילו על עסק בתולא ופלחי צלמין על דסאיבו לדינה בת יעקב דלא יהוי שכם בר חמור מתגאי בלביה ואמר כאיתא דלית לה אנש עולבנה כן יתעביד לדינה בת יעקב ואמרין כאיתא זני ונפקת ברא מחשב ית אחתן : ומיתת דבורה מרבייתא דרבקה ואתקברת מלרע לביתאל תחות בלוטה וקרא שמיה בלוט בכותא : אלהא דעלמא יהא שמיה מברך לעלמי עלמא אליפת יתן פיקודין יאיין וקיימין שפירין אליפת יתן ברכת חתנא מן אדם וזוגיה דכן כתבא מפרש ובריך יתהון מימריה דיי ואמר להון מימריה דיי תקיפו וסגון ומלון ית ארעא וכבושו יתה אליפת יתן למבקרא ית בישייא מן אבונן אברהם צדיקא כד איתגלית עלוי במישרי חזוא ופקידת יתיה למגזר עורלתיה ויתיב ליה בתרע משכניה במיחום יומא דכן כתבא מפרש ואמר ואיתגלי עלוי מימריה דיי במישרי חזוזא : ועוד אליפת לן למברכא ית אבילייא מן אבונן יעקב צדיקא כד אתגלית עלוי במייתיה מן פדן דארם כד ארעית לדבורה מרבייתה דרבקה אמיה אורחא דעלמא ומיתת עלוי רחל באורחא ויתיב ליה יעקב אבונן צווח ומיליל לה ומספד ובכי : ואת ריבון כל עלמיא יי במכילת רחמיך טביא איתגליתא עלוי ונחימת יתיה וברכת אביליא ברכת יתי על אמיה בגין כדין כתבא מפרש ואמר ואתגלי מימריה דיי על יעקב זמן תניינות במייתיה מפדן ארם ובריך יתיה :

יונתן · למיפקא שמי כיש פי' חוצות · שם רע · ומה"רד הגיה טיב כיש מלשון סיכו של פלוני והראשון עיקר : מלגלג במילים פי' מלעיג כדברים · כאותא מטעיא וכאשה זונה כ"כ ת"א של זונה מטעיא : עטרון פירש הסירו תלש' עיטור סופרים שפי' הר"אש שהוא לשון הסרת האותיות מפתיכות : ואידכו מקואבות : קטליא פי' הטהרו מטומאת ההרוגים והימם והלא קברו גוים אינם מטמאים וי"ל כיון דכיתלו שם מטמאים כישראלים ומ"ול דרוק' באוהל אינם מטמאי' אבל במגע ומשא מטמא ועיין בר"ש פרש' מטות : פידגוגתיה גם בלשון רז"ל נמצא אמון פדגוג וכן ת"י כאשר ישא האומן :

ירושלמי כלוסא . ל"נ במסכת מנחות כלוסי סיוכים עיין כתי' בס' כר' דבריס לד' והוא אילן שעושה פרי הרמונים שקורין בלע"ז קסטין : ית כישיא וכו' פירות את החולי כו' כמו שנגלה לבקר אכריס בחוליותי באלוני ממרא · למברכא ית אבילא כמו שפי' רש"י : כד ארעית לדבורא וכו' פי' כמו שאירע לדבורה שמתה בדרך כל העולם חשו אורח דעלמא כדכתיב אנוכי הולך בדרך כל הארץ ופירוש שכל העולם הולכים שמה · כאבילה רחמים באגדת פרקים :

ששי

יא ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה
גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו׃
יב ואת־הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק
לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את־הארץ׃
יג ויעל מעליו אלהים במקום אשר־דבר
אתו׃ יד ויצב יעקב מצבה במקום אשר־דבר
אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן׃
טו ויקרא יעקב את־שם המקום אשר
דבר אתו שם אלהים בית־אל׃ טז ויסעו
מבית אל ויהי־עוד כברת־הארץ לבוא אפרתה
ותלד רחל ותקש בלדתה׃ יז ויהי בהקשתה
בלדתה ותאמר לה המילדת אל־תיראי כי־גם־
זה לך בן׃ יח ויהי בצאת נפשה כי מתה
ותקרא שמו בן־אוני ואביו קרא־לו בנימין׃
יט ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא
בית לחם׃ כ ויצב יעקב מצבה על־קברתה
הוא מצבת קברת־רחל עד־היום׃ כא
ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל־עדר׃
כב ויהי בשכן ישראל בארץ ההוא וילך
ראובן וישכב את־בלהה פילגש אביו וישמע
ישראל ° פ ויהיו בני־יעקב שנים
עשר׃ כג בני לאה בכור יעקב ראובן
ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון׃ כד
בני רחל יוסף ובנימן׃ כה ובני בלהה שפחת
רחל דן ונפתלי׃ כו ובני זלפה שפחת לאה
גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד־לו בפדן
ארם׃ כז ויבא יעקב אל־יצחק אביו ממרא קרית
הארבע הוא חברון אשר־גר־שם אברהם
ויצחק׃ כח ויהיו ימי יצחק מאת שנה
ושמנים שנה׃ כט ויגוע יצחק וימת ויאסף
אל־עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו
ויעקב בניו׃ פ א ואלה תלדות עשו
הוא אדום׃ ב עשו לקח את־נשיו מבנות
כנען את־עדה בת־אילון החתי ואת־אהליבמה
בת־ענה בת־צבעון החוי׃ ג ואת־בשמת
בת

פלס מלא
בר מן ט' חסר
ל' וחסר
ו' פסוקים דאית בהון
ר' מלין דסמוכין מן
כ"ב אותיות
י"ז מלא
ב' חד מנסון מלא

פ"ה פסוקים פסקי' מנצו' פסוק

לו

מלא כתור'

וסגי עם וכינשת שבטין יהון מינך ומלכין דשליטין בעממיא מינך יפקון׃ וית ארעא די יהבית לאברהם וליצחק לך אתנינה ולבנך בתרך אתן ית ארעא׃ ואסתלק מעלוהי יקרא דיי באתרא די מליל עמיה׃ ואקים יעקב קמתא באתרא די מליל עמיה קמתא דאבנא ונסך עלה נסכין ואריק עלה משחא׃ וקרא יעקב ית שמא דאתרא די מליל עימיה תמן יי בית אל׃ ונטלו מבית אל והוה עוד כרוב ארעא למיעל לאפרת וילידת רחל וקשיאת במלדה׃ והוה בקשיותה במילדה ואמרת לה חייתא לא תדחלין ארי אף דין ליך בר׃ והוה במיפק נפשה ארי מיתת וקרת שמיה בר דויי ואבוהי קרא ליה בנימן׃ ומיתת רחל ואיתקברת באורח אפרת היא בית לחם׃ ואקים יעקב קמא על קבורתה היא קמת קבורתא דרחל עד יומא דין׃ ונטל ישראל ופרסה למשכניה מלהלאה למגדלא דעדר׃ והוה כד שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן ושכיב עם בלהה לחינתא דאבוהי ושמע ישראל ° פ והוו בני יעקב תרי עסר׃ בני לאה בוכריה דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון׃ בני רחל יוסף ובנימן׃ ובני בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי׃ ובני זלפה אמתא דלאה גד ואשר אילין בני יעקב דאיתילידו ליה בפדן ארם׃ ואתא יעקב לות יצחק אבוהי לממרא קרית ארבע היא חברון דדר תמן אברהם ויצחק׃ והוו יומי יצחק מאה ותמנין שנין׃ ואתנגיד יצחק ומית ואיתכניש לעמיה סיב ושבע יומין וקברו יתיה עשו ויעקב בנוהי׃ ואילין תולדת עשו הוא אדום׃ עשו נסיב ית נשוהי מבנת כנען ית עדה בת אילון חיתאה וית אהליבמה בת ענה בת צבעון חואה׃ וית בשמת בת ישמעאל
אחתיה

(יא) אני אל שדי. שאני כדי לברך שהברכות שלי: פרה ורבה. על שם שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעברה אמו: גוי. בנימין: גוים. מנשה ואפרים שעתידים לצאת מיוסף והם במנין השבטים: ומלכים. שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולדו (ופסוק זה דרשו אחכ"ר כשהמליך איש בושת ואף השבטים דרשוהו וקרבו בנימין דכתי' איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין לאשה וחזרו ואמרו אלמלא היה עולה מן השבטים לא היה הקב"ה אומר ליעקב: מלכים ממך יצאו גוי וקהל גוים שבני עתידים בניו ליעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות. וכן כל הסנהדרין שבעים. ד"א שעתידים בניו להקריב איסור במות כגוים בימי אליהו: כר"ש יסן) (טז) כברת ארץ. מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב. ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה שהכביר מצוי הקציר עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנבוזראדן מצינו וילך מאתו כברת ארץ. ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת שדה כך כברת ארץ מדת קרקע כמו מהלך מיל) (יז) כי גם זה. מוסף לך על יוסף. ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה

ליה יי אנא אל שדי פוש וסגי עם קדיש וכינשת נביאין וכהנין יהון מבנך דאולידתא ותרין מלכין תוב מינך יפקון : ואת ית ארעא דיהבית לאברהם וליצחק לך איתנינה ולבנך בתרך אתין ית ארעא : ויעל ואסתלק מעלוי שכינתא דיי באתרא דמליל עמיה : ויצב ואקים תמן קמא באתרא דמליל עמיה קמא דאבנא ונסיך עלה ניסוך חמר וניסוך מוי ארום כדין עתידין למעבד בחגא דמטליא ואריק עלה משח זיתא : ויקרא וקרא יעקב ית שמיה דאתרא דמליל עימיה תמן יי בית אל : ויסעו ונטלו מבית אל והוה תוב סוגעי אשוון עללתא דארעא במיתיה לאפרת וילידת רחל וקשית במילדה : ויהי והוה בקשיותה במילדה ואמרת לה חייתא לא תדחלין ארום אוף דין ליך בר דכר : ויהי והוה במיפק נפשה ארום מטת עלה מותא וקרת שמיה בר דווי ואבוי קרא ליה בנימין : ותמת ומיתת רחל ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם : ויצב ואקים יעקב קמתא על בית קבורתא היא קמת בית קבורתא דרחל עד יומא דין : ויסע ונטל יעקב ופרס למשכניה מן להלא למגדלא דעדר אתרא דמתמן עתיד דאתגלי מלכא משיחא בסוף יומיא : ויהי והוה כד שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן ובלבל ית מצעא דבלהה פלקתיה דאבוי דהות מסדרא כל קביל מצעא דליאה אמיה ואתחשיב עילוי כאילו שמיש עמה ושמע ישראל ובאיש ליה ואמר ווי דלמא נפק מיני פיסולא היכמא דנפק מן אברהם ישמעאל ומן אבא נפק עשו מתיבא רוחא דקודשא וכן אמר ליה לא תדחל דכלהון צדיקין ולית בהון פיסולא דמבתר דאיתיליד בנימין הוו בני יעקב תריסר : בני לאה בני לאה בוכריה דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבולון : בני בני רחל יוסף ובנימין : ובני ובני בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי : ובני ובני זלפא אמתא דלאה גד ואשר אלין בני יעקב דאתילידו ליה בפדן ארם : ויבא ואתא יעקב לות יצחק אבוי לממרא קרית ארבע היא חברון דדר תמן אברהם ויצחק : ויהיו והוו יומי יצחק מאה ותמנן שנין : ויגוע ואתנגיד יצחק ומית ואתכנש לעמיה סיב ושבע יומין וקברו יתיה עשו ויעקב בנוי : ואלה ואלין ייחוסין דעשו הוא דמתקרי אדום : עשו עשו נסיב ית נשוי מבנת כנען ית עדה ברת אלון חיתאה וית אהליבמה ברת ענה ברת צבעון חיואה : ואת וית בשמת ברת ישמעאל.

ירושלמי

והוה אישון כרוב ארעא למיעל לאפרת וילידת רחל ואתקשיאת במילדה :

ואבוי הוה קרי ליה בלשן בית קודשא בנימין :

יונתן כחגא דמטליא פי' כחג הסוכו': סוגעי אשון ים מגיהים סוגעי אשון ופיר' חילו זמן ועללתא מלשון עייל ונפק ולא נראה כעיני אלא האמת כוא סוגע לשון רבוי ואשון הוא פי' יסוד מלשון גמ' דכק' פרק אור שבגמ סחופרים לאשוא וכן ותאכל יסודותים תרגומו ואכלת אשותיהא ועללתא הוא תבואה ופי' כלומר שהיה עוד רב יסוד התבואה שזורעים לא רחוקה מן העיר כדרך שדות של תבואה וקל"ל למגדלא דעדר וכו' דמתמן עתיד בו' דייק ממלת עדר דכתיב במיכה וגם קאי אקיבוץ גליותו עוד שם סימן ד' ואתה מגדל עדר ות"י ואת משיח' דישראל וכו' ופי' מגדול לשון מעוז עדר כנסת ישראל ובן דרש כמו שם וגם בזוהר פ'

עולדם תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה : (יח) בן אוני · בן צערי בנימין · נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנאמר בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה: בנימין · בן ימין לשון נגב וימין אתה כראתם לפניך סוא מלא : (כב) בשכן ישראל בארץ ההוא · עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה : וישכב · מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל : (כג) ויהיו בני יעקב י"ב · מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין כשלמה המטה ומעתה ראויים למנות ומכאן ורבותינו דרשו ללמדנו בא שכלן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן : (כד) בכור יעקב · אפילו בשעת סקלקלה קראו בכור : בכור יעקב · בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים : (כז) ממרא : שם מישור : קרית הארבע · שם העיר ממרא קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע · ואם תאמר היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם אבי עזר בית אל אם הוצרך להטיל בו ה"א כותבה בראש התיבה השניה בית הלחמי בעפרת אבי העזרי בנה חיאל בית האלי: (כט) ויגוע יצחק · אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה שנאמר ויצחק בן ששים שנה וגומר ויצחק מת בשנת מאה ועשרים ליעקב · אם תוציא ששים ממאה ושמונים שנה נשארו מאה ועשרים ויוסף נמכר בן שבע עשרה שנה ואותה שנה שנת מאה ושמנה ליעקב. כיצד

שמות נדרש הכי ג"כ ע"ש · בלבל מצעא דבלהה וכו' ואתחשיב כאלו שמיש עמה רצונו כרש"י ולפי דרכו. מתורצת קושית בעל ראשי' חכמ' כמו שכת' שם מדרש רבותינו זכר לברכה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשוב' וראובן פתח וכו' ומקשה בא אדם וקין שנו · תשובה והיו קודם דראובן ולפי דרך הת"י מתורץ שתשובת ראובן היתה אחטא קל דהוא כי באמת לא חטא אלא יחשב כאלו שמש עמה וק"ל ועיין בר"ח אמנם ויש אגליכו דדך אמת אחר עליקושייתו ולת זס ;

בת־ישמעאל אחות נביות: ד ותלד עדה
לעשו את־אליפז ובשמת ילדה את־רעואל:
ה ואהליבמה ילדה את־יעיש ואת־יעלם
ואת־קרח אלה בני עשו אשר ילדו־לו בארץ
כנען: ו ויקח עשו את־נשיו ואת־בניו ואת־
בנתיו ואת־כל־נפשות ביתו ואת־מקנהו ואת־
כל־בהמתו ואת כל־קנינו אשר רכש בארץ
כנען וילך אל־ארץ מפני יעקב אחיו: ז כי־
היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ
מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם: ח
וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום: ט
ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שעיר: י
אלה שמות בני־עשו אליפז בן־עדה אשת עשו
רעואל בן־בשמת אשת עשו: יא ויהיו בני
אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז: יב
ותמנע היתה פילגש לאליפז בן־עשו ותלד
לאליפז את־עמלק אלה בני עדה אשת עשו:
יג ואלה בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה
אלה היו בני בשמת אשת עשו: יד ואלה
היו בני אהליבמה בת־ענה בת־צבעון אשת
עשו ותלד לעשו את־יעיש ואת־יעלם ואת־
קרח: טו אלה אלופי בני־עשו בני אליפז
בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר אלוף צפו
אלוף קנז: טז אלוף קרח אלוף געתם
אלוף עמלק אלה אלופי אליפז בארץ אדום
אלה בני עדה: יז ואלה בני רעואל בן־
עשו אלוף נחת אלוף זרח אלוף שמה אלוף
מזה אלה אלופי רעואל בארץ אדום אלה
בני בשמת אשת עשו: יח ואלה בני
אהליבמה אשת עשו אלוף יעוש אלוף יעלם
אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה בת־ענה
אשת עשו: יט אלה בני־עשו ואלה אלופיהם
הוא אדום: ס כ אלה בני־שעיר
שביעי
החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה:
כא ודשון ואצר ודישן אלה אלופי החרי
בני שעיר בארץ אדום: כב ויהיו בני־לוטן
חרי והימם ואחות לוטן תמנע: כג ואלה
בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם:
כד ואלה בני־צבעון ואיה וענה הוא־ענה
אשר מצא את־הימם במדבר ברעתו את־
החמרים לצבעון אביו: כה ואלה
בני־ענה דשן ואהליבמה בת־ענה: כו
ואלה בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן:
אלה

כל אורייתא מלא בר מן א' חסר
יעוש ק'
ג' מל' בתר'
ים ספרים חסר ד' ג' סם' ודין מל'
לישנא פתח
יעוש ק'
תימן ק' כל לישנא מלא בר מן א' חסר
פ' חסר י' וכ' ספר דחסרי פי' כל דכתר אנר דישן וכל דספיק לפני דושני

אחתיה דנביות: וילידת עדה
לעשו ית אליפז ובשמת ילידת ית רעואל:
ואהליבמה ילידת ית יעוש וית יעלם וית
קרח אילין בני עשו דאיתילידו ליה בארעא
דכנען: ודבר עשו ית נשוהי וית בנוהי וית
בנתיה וית כל נפשת ביתיה וית גיתוהי וית
כל בעיריה וית כל קנינוהי די קנא בארעא
דכנען ואזל לארעא אוחרי מן קדם יעקב אחוהי:
ארי הוה קנינהון סגי מלמיתב כחדא ולא יכילת
ארע תותבותהון לסוברא יתהון מן קדם
גיתיהון: ויתיב עשו בטורא דשעיר עשו הוא
אדום: ואילין תולדת עשו אבוהון דאדומאי
בטורא דשעיר: אילין שמהת בני עשו אליפז
בר עדה אתת עשו רעואל בר בשמת אתת עשו:
והוו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז:
ותמנע הות לחינתא לאליפז בר עשו וילידת
לאליפז ית עמלק אילין בני עדה אתת עשו:
ואילין בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה
אילין הוו בני בשמת אתת עשו: ואילין
הוו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אתת
עשו וילידת לעשו ית יעוש וית יעלם וית
קרח: אילין רברבי בני עשו בני אליפז
בוכרא דעשו רבא תימן רבא אומר רבא צפו
רבא קנז: רבא קרח רבא געתם רבא
עמלק אילין רברבי אליפז בארעא דאדום
אילין בני עדה: ואילין בני רעואל בר
עשו רבא נחת רבא זרח רבא שמה רבא
מזה אילין רברבי רעואל בארעא דאדום אילין
בני בשמת אתת עשו: ואילין בני
אהליבמה אתת עשו רבא יעוש רבא יעלם
רבא קרח אילין רברבי אהליבמה בת ענה
אתת עשו: אילין בני עשו ואילין רברביהון
הוא אדום: אילין בני שעיר
חוראי יתבי ארעא לוטן ושובל וצבעון וענה:
ודשון ואצר ודישן אילין רברבי חוראי בני
שעיר בארעא דאדום: והוו בני לוטן
חורי והימם ואחתיה דלוטן תמנע: ואילין
בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם:
ואילין בני צבעון ואיה וענה הוא ענא
דאשכח ית גבריא במדברא כד הוה
רעי ית חמריא לצבעון אבוהי:
ואילין בני ענה דשן ואהליבמה בת ענה:
ואילין בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן:
אילין

ישמעאל דאסיבא ליה נביות אחה : ותלד וילידת עדה לעשו ית אליפז ובשמת ילידת ית
רעואל : ואהליבמה ואהליבמה ילידת ית יעוש וית יעלם וית קרח אלין בנוי דעשו די
אתילידו ליה בארעא דכנען : ויקח ודבר עשו ית נשוי וית בנוי וית בנתוי וית כל נפשת
ביתיה וית גיתוי וית בעירוי וית כל נכסוי די קנה בארעא דכנען וטייל לארע אוחרי דהוות רמיא עלוי
אימתה דיעקב אחוהי : כי היה ארום הוה נכסיהון סגי מלמיתב כחדא ולא הוות יכלא ארעא
תותבותהון לסוברא יתהום מן קדם גיתיהון : וישב ויתיב עשו בטוור גבלא עשו הוא
רבא דאדומאי : ואלה ואלין ייחוסין דעשו רבא דאדומאי דבית מדורהון בטוור גבלא :
אלה אלין שמהת בני עשו אליפז בר עדה איתת עשו רעואל בר בשמת איתת עשו : ויהיו
והוו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז : ותמנע ותמנע הוות פילקתא לאליפז בר עשו
וילידת לאליפז ית עמלק הוא אליפז חבריה דאיוב אלין בני עדה איתת עשו : ואלה ואלין
בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אלין הוון בני בשמת איתת עשו : ואלה ואילין הוו בני
אהליבמה ברת ענה ברת צבעון איתת עשו וילידת לעשו ית יעוש וית יעלם וית קרח : אלה
אלין רברבי בני עשו בני אליפז בוכריה דעשו רבא תימן רבא אומר רבא צפו רבא קנז : אלוף
רבא קרח רבא געתם רבא עמלק אלין רברבי אליפז דמדורהון בארעא דאדום אלין בני עדה : ואלה
ואלין בני רעואל בר עשו רבא נחת רבא זרח רבא שמה רבא מזה אלין רברבי רעואל דמדורהון בארעא
דאדום אלין בני בשמת איתת עשו : ואלה ואלין בני אהליבמה איתת עשו רבא יעוש
רבא יעלם רבא קרח אלין רברבי אהליבמה ברת ענה איתת עשו : אלה אלין בני עשו
ואלין רברבנהום הוא אבא דאדומאי : אלה אלין בנוי דגבל גנוסיא דמקדמת דנא הוון
יתבי ארעא ההיא לוטן ושובל וצבעון וענה : ודישון ודישון ואצר ודישן אלין רברבי
גינוסיא בנוי דגבל דמדורהון מן עלמין בארעא אדומאי : ויהיו והוו בני לוטן חרי והימם ואחתיה
דלוטן תמנע : ואלה ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם : ואלה
ואלין בני צבעון ואיה וענא הוא ענה דארבע ית ערדיא עם אתני ולזמן אשכח ית כורנייתא די נפקו
מנהון כד הוה רעי ית חמריא לצבעון אבוי : ואלה ואלין בני ענה דישון ואהליבמה ברת
ענה : ואלה ואילין בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן :

אלה

כיצד בן ששים ושלש נתברך ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי שבעים ושבע וארבע עשרה עבד באשה ובסוף
ארבע עשרה נולד יוסף שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגומר הרי תשעים ואחת · וזן עד שלא נמכר יוסף הרי
מאה ושמנה (עוד מפורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה כ"ב שנה שנאמר ויוסף בן שלשים
שנה וגומר וז' שנים שובע ושנתיים רעב הרי כ"ב ובו"ו יב ימי שני מגורי שלשים ומאה שנה נמצא יעקב במכירתו ק"ח)
(ב) עדה בת אילון · היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לע"א : אהליבמה
היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע"א כדי להטעות את אביו : בת ענה בת צבעון · אם בת
ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנאמר ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת
אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרות היו : (ג) בשמת בת ישמעאל · ולהלן קורא לה מחלת
מצינו באגדה מדרש ספר שמואל שלשה מוחלים להן עונותיהן גר שנתגייר והעולה לגדולה והכונס אשה ולמד הטעם
מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו לו עונותיו : אחות נביות · על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו :
(ה) ואהליבמה ילדה וגומר · קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו אל אהליבמה אשת עשו שהרי
הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין : (ו) וילך אל ארץ · לגור באשר ימצא · (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם ·
להספיק מרעה לבהמות שלהם ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירה כי גר יהיה זרעך המוטל על
זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבושה
שמכר בכורתו : (ט) ואלה · התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר : (יב) ותמנע היתה פילגש ·
להודיעם גדולתו של אברהם כמה היו תאיבים לידבק בזרעו תמנע זו בת אלופים היתה שנאמר ואחות לוטן תמנע
ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש · ובדברי
הימים מונה אותה בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע משניהם וכשגדלה נעשית פילגשו וזהו
ואחות לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב : (טו) אלה אלופי בני עשו ·
ראשי משפחות : (כ) יושבי הארץ · שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותינו דרשו שהיו בקיאין בישובה של ארץ
מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין איזו נטיעה ראוי לו · (כד) ואיה וענה ·
ואו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא ...וזבא מרתק ונרדם ורכב וסוס : הוא ענה · האמור
למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה : את הימים ·
פרדים · הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים
שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה · (ובלא קא חזינן
דחיה ח"ו וחיה אלא ותיבה כי מכתה לא תרפא לעולם : פרש"י ישן) ולא הוזקק לכתוב לנו משפחות החורי אלא

מפני

יונתן
רמיא עלוי
אימתא
דיעקב ·
דקשה ליה
לפירושיה
דרש"י למה
לא הלך קיי
מז' ולפירושו
כיצא דוקא
עכשיו
שמעו מעשה
שמעין ולוה
כשכם כתלה
אימתו צלין
והלך תפנין
והכי מקהפ'
ולא כהילת
ארעא פירש
שלא יכלת
ארעה הארץ
לסבול אותם
והוא לשון
מקרא ·
בדניאל פיסק
בכל הכריעם
דאיוב ·
כן משמע
בתנחומא
עיין שם
גינוסיא ·
משפח' וכנת
פירשתי בפ'
נח · ז"ל
ערדיא :
ז"ל כודנייתא

כו אלה בני־אצר בלהן וזעון ועקן׃
כח אלה בני־דישן עוץ וארן׃ כט אלה
אלופי החרי אלוף לוטן אלוף שובל אלוף צבעון
אלוף ענה׃ ל אלוף דשן אלוף אצר אלוף דישן
אלה אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר׃
פ לא ואלה המלכים אשר מלכו
בארץ אדום לפני מלך־מלך לבני ישראל׃
לב וימלך באדום בלע בן־בעור ושם עירו
דנהבה׃ לג וימת בלע וימלך תחתיו יובב
בן־זרח מבצרה׃ לד וימת יובב וימלך
תחתיו חשם מארץ התימני׃ לה וימת חשם
וימלך תחתיו הדד בן־בדד המכה את־מדין בשדה
מואב ושם עירו עוית׃ לו וימת הדד וימלך
תחתיו שמלה ממשרקה׃ לז וימת שמלה
וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר׃ לח וימת
שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן־עכבור׃
לט וימת בעל חנן בן־עכבור וימלך תחתיו
הדר ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת־
מטרד בת מי זהב׃ מ ואלה שמות אלופי
עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע
אלוף עלוה אלוף יתת׃ מא אלוף אהליבמה
אלוף אלה אלוף פינן׃ מב אלוף קנז אלוף
תימן אלוף מבצר׃ מג אלוף מגדיאל אלוף
עירם אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם
הוא עשו אבי אדום׃

כל׳ יומא דס״ת דישון ומתחיל בשבת ׃ ס׳ חסר בליש׳ב׳

ב׳ בקורס סוס גבר מלא

ד׳ שוס כר בב מלא ׃ב חסר

דאורייתא כולהו מלא ד״ה חס׳ מזכיר שם אשתו מלמד שמלך כל ידה

נ׳ וחס׳ כלס קמן כר מן א׳

ל׳ סוס כר׳ גג

אילין בני־אצר בלהן וזעון ועקן׃ אילין בני־דישן עוץ וארן׃ אילין רברבי חוראי רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה׃ רבא דשן רבא אצר רבא דישן אילין רברבי חוראי לרברבניהון בארעא דשעיר׃ ואילין מלכיא דמלכו בארעא דאדום קדם דימלוך־ מלכא לבני ישראל׃ ומלך באדום בלע בר־בעור ושום קרתיה דנהבה׃ ומית בלע ומלך תחותוהי יובב בר־זרח מבצרה׃ ומית יובב ומלך תחותוהי חשם מארע דרומא׃ ומית חשם ומלך תחותוהי הדד בר־בדד דקטל ית־מדינאי בחקלי מואב ושום קרתיה עוית׃ ומית הדד ומלך תחותוהי שמלה ממשרקה׃ ומית שמלה ומלך תחותוהי שאול מרחובות דעל־פרת׃ ומית שאול ומלך תחותוהי בעל חנן בר־עכבור׃ ומית בעל חנן בר־עכבור ומלך תחותוהי הדר ושום קרתיה פעו ושום אתתיה מהיטבאל בת־מטרד בת מצרף דהבא׃ ואילין שמהת רברבי עשו לזרעיתהון לאתריהון בשמהתהון רבא תמנע רבא עלוה רבא יתת׃ רבא אהליבמה רבא אילה רבא פינון׃ רבא קנז רבא תימן רבא מבצר׃ רבא מגדיאל רבא עירם אילין רברבי אדום למותבניהון בארע אחסנתהון הוא עשו אבוהון דאדומאי׃

קנ״ד קלט״ה סימן

ומפטירין חזון עבדיה בת״ב׃

פ פ פ

פ פ פ

לז וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ
כנען׃ ב אלה תלדות יעקב
יוסף בן־שבע־עשרה שנה
היה רעה את־אחיו בצאן והוא נער את־בני בלהה
ואת־בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את־דבתם
רעה

סגר פני סוטה וז״ס נמוצא דב׳ סוא כסיל בבתס בני׳ חית מלמד שלשון הרע הורג שלשה׃

ויתיב יעקב בארע תותבות אבוהי בארעא דכנען׃ אילין תולדת יעקב יוסף בר־שבע־עשרי שנין כד־הוה רעי עם־אחוהי בענא והוא רבי עם־בני בלהה ועם־בני זלפה נשי אבוהי ואיתי יוסף ית־דבהון ביש לות אבוהון׃

מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפרשתי למעלה׃ (לא) ואלה המלכים וגומר · שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם · ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט · ובימי יורם בנו כתיב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתיב אין מלך באדום נצב מלך׃ (לג) יובב בן זרח מבצרה · בצרה מערי מואב היא שנאמר ועל קריות ועל בצרה וגומר · ולפי שעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנאמר כי זבח לה׳ בבצרה׃ (לה) המכה את מדין בשדה מואב · שבאו מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל׃ (לט) בת מי זהב · מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום׃ (מ) ואלה שמות אלופי עשו · שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדד ופסקה מהם מלכות ונכתבו בו זה שמות אלופים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו׳׃ (מג) מגדיאל · היא רומי׃

אלה אלין בני אצר בלהן וזעון ועקן: אלה אלין בני דישן עוץ וארם: אלה אלין רברבי גנוסיא רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה: אלוף רבא דישון רבא אצר רבא דישן אלין רברבי גנוסיא לרברבניהום דמדורהום מן קדמת דנא בארעא דגבלא: ואלה ואלין מלכייא די מלכו בארעא דאדום קדם עד לא מלך מלכא לבני ישראל: וימלוך ומלך באדום בלעם בר בעור ושום קרתא דבית מלכותיה דנהבה: וימת ומית בלע ומלך תחותוי יובב בר זרח מבצרה: וימת ומית יובב ומלך תחותוי חושם מארע דרומא: וימת ומית חושם ומלך תחותוי הדד בר בדד דקטל ית מדינאי בסדרותיה עמהון קרבא בחקלי מואב ושום קרתא דבית מלכותיה עוית: וימת ומית הדד ומלך תחותיה שמלה ממשרקה: וימת ומית שמלה ומלך תחותוי שאול דמן רחובות דעל פרת: וימת ומית שאול ומלך תחותוי בעל חנן בר עכבור: וימת ומית בעל חנן בר עכבור ומלך תחותוי הדר ושום קרתא דבית מלכותיה פעו ושום אנתתיה מהיטבאל ברת מטרד הוא גברא דהוא לעי במטרדא ובסרדיתא ומן דעתר וקנה נכסין הדר למהוי מתגאה בלביה למימר מאן הוא כספא ומאן הוא דהבא: ואלה ואלין שמהת רברבי עשו ליחוסיהון לאתר מדוריהון בשמהתהון רבא תמנע רבא עלוה רבא יתת: אלוף רבא אהליבמא רבא אלה רבא פינון: אלוף רבא קנז רבא תימן רבא מבצר: אלוף רבא מגדיאל הוא הוה מתקרי מגדיאל על שום קרתיה מגדל תקיף היא רבא עירם אלין רברבי אדום למותבניהון בארעא אחסנתיהון הוא עשו אבוהון דאדומאי:

ירושלמי

ומלך מן בתריה הדר ושמה דקרתיה פעו ושום דאתתיה מהיטבאל בת מטרד ברתא דמצרף דהוה גברא דהוה לעי במטרדה כל יומי חייוהי מן בתר דאכל ושבע חזר ואמר מה הוא דהבא ומה הוא כספא:

פ פ פ

וישב

וישב ויתיב יעקב בשליותא בארע תותבות אבוי בארעא דכנען: אלה אלין זרעיית יעקב יוסף בר שבסרי שנין הוה בפמקיה מן בית מדרשא והוא טלה מתרבי עם בני בלהה ועם בני זלפה נשיא דאבוי ואייתי יוסף ית טיביהון ביש וחמנון דאכלין בשרא דתליש מן חיוא היא ית אודנייא.

וישב יעקב וגומר · אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החרי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם · וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו · וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברהם האריך בו · משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ומוטל המרגלית · (ד"א וישב יעקב הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה פיקח א' משיב לו ניצוץ א' יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף דכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו' · ע"ש. לשון ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם: כרש"י ישן:) (ב) אלה תולדות יעקב · ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב · סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו' על זה נתגלגלו וירדו למצרים · זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו וית"א דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים אחד שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו · וכן הרבה בב"ר ועוד נדרש בו וישב בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשים לישב בשלום אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה · והוא נער · שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה · את בני בלהה · כלומר ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן: את דבתם רעה · כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודין על העריות ובשלשתן לקה ושחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף · ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגומר: דבתם · כל לשון דבה פרלרי"ן בלעז כל מה שרואה והיה יכול לספר בהם רעה היה מספר: דבה · לשון דובב שפתי ישנים:

כרת' דמנר' וכו' דרש ומלו' מטרד ומי זהב וכו' שהיה צורף זהב · ומטרד דרש שהיה טרף לאסוף כסף וזהב כל ימי חייו ואחר שאסף ובנעורים מה דבכתובי' עכשיו דרש תיוהב שהם מה הוא וכו' שאינו כחשב כאתומם וכדמריהם וק"ל ·

יונתן · דחוה לעי במטרדא ובסרדיתא וכו' פירוש שהיה טורח ומתעסק במלאכת המנורות כי כן מנהג פי' על מטרדה וסרדיה וכן ת"א כשמות כ"ו על מכבר מעשה רשת הפתי סרדי' ועל ידיהם כהעש' וקנס נכסי' סרכס וחזר להתגאות עד שנחשב הכסף למאומה בעיניו וק"ל וא"כ להגיד כמ"ש מסרד"ע"ש. פלשון קרית מגדל תקיף והוא רומי וכ"מ שד"ש וכן הוא בתרג' רכה ונכפר"דרה

אלית תרגום על נער: אתרבי נתגדל · טיבהון ביש פי' דיבתהון רעה וכן תל דיבת הארץ טיב ביש וכן ומוציא דיבה ומפיק טיבה:

רעה אל־אביהם: ג וישראל אהב את־
יוסף מכל־בניו כי־בן־זקנים הוא לו ועשה
לו כתנת פסים: ד ויראו אחיו כי־אתו אהב
אביהם מכל־אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו
לשלם: ה ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו
ויוספו עוד שנא אתו: ו ויאמר אליהם
שמעו־נא החלום הזה אשר חלמתי: ז
והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה
והנה קמה אלמתי וגם־נצבה והנה תסבינה
אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי: ח ויאמרו
לו אחיו המלך תמלך עלינו אם־משול תמשל
בנו ויוספו עוד שנא אתו על־חלמתיו ועל־
דבריו: ט ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו
לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה
השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים
לי: י ויספר אל־אביו ואל־אחיו ויגער־בו
אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת
הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך
ארצה: יא ויקנאו־בו אחיו ואביו שמר את־
הדבר: יב וילכו אחיו לרעות את־צאן
אביהם בשכם: יג ויאמר ישראל אל־יוסף
הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם
ויאמר לו הנני: יד ויאמר לו לך־נא ראה
את־שלום אחיך ואת־שלום הצאן והשבני
דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה: טו
וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו
האיש לאמר מה־תבקש: טז ויאמר את־אחי
אנכי מבקש הגידה־נא לי איפה הם רעים:
יז ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי
אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו
וימצאם בדתן: יח ויראו אתו מרחק ובטרם
יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו: יט
ויאמרו איש אל־אחיו הנה בעל החלמות הלזה
בא: כ ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד
הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה־
יהיו חלמתיו: כא וישמע ראובן ויצלהו מידם
ויאמר לא נכנו נפש: כב ויאמר אלהם ראובן
אל־תשפכו־דם השליכו אתו אל־הבור הזה
אשר במדבר ויד אל־תשלחו־בו למען הציל אתו
מידם להשיבו אל־אביו: כג ויהי כאשר־
בא

דבהון בישא לאבוהון: וישראל רחים ית
יוסף מכל בנוהי ארי בר חכים הוא ליה ועבד
ליה כיתונא דפסי: וחזו אחוהי ארי יתיה רחים
אבוהון מכל אחוהי וסנו יתיה ולא צבן למללא
עמיה שלם: וחלם יוסף חלמא וחוי לאחוהי
ואוסיפו עוד סנו יתיה: ואמר להון
שמעו כען חלמא הדין דחלמית:
והא אנחנא מאסרין אסרן בגו חקלא והא
קמת אסרתי ואף איזדקפת והא מסתחרן
אסרתכון וסגדן לאסרתי: ואמרו
ליה אחוהי המלכו את מדמי למלך עלנא או
שולטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו
יתיה על חלמוהי ועל פתגמוהי: וחלם עוד
חלמא אוחרנא ואשתעי יתיה לאחוהי ואמר הא
חלמית חלמא עוד והא שמשא וסיהרא וחד עשר
כוכביא סגדין לי: ואשתעי לאבוהי ולאחוהי
ונזף ביה אבוהי ואמר ליה מה חלמא הדין די
חלמתא המיתא ניתי אנא ואמך ואחך למסגד
לך על ארעא: וקניאו ביה אחוהי ואבוהי נטר
ית פתגמא: ואזלו אחוהי למרעי ית ענא
דאבוהון בשכם: ואמר ישראל ליוסף
הלא אחך רען בשכם איתא ואשלחינך לותהון
ואמר ליה הא אנא: ואמר ליה איזיל כען חזי
ית שלם אחך וית שלם ענא ואתיבני פתגמא
ושלחיה ממישר חברון ואתא לשכם:
ואשכחיה גברא והא טעי בחקלא ושאליה
גברא למימר מה את בעי: ואמר ית אחי
אנא בעי חוי כען לי איכא אינון רען:
ואמר גברא נטלו מיכא ארי שמעית
דאמרין ניזיל לדתן ואזל יוסף בתר אחוהי
ואשכחינון בדתן: וחזו יתיה מרחיק ועד
לא קריב לותהון וחשיבו עלוהי למקטליה:
ואמרו גבר לאחוהי הא מרי חלמיא דיכי
אתי: וכען איתו ונקטליניה ונרמיניה בחד
מן גוביא ונימר חיתא בישתא אכלתיה ונחזי
מה יהי בסוף חלמוהי: ושמע ראובן ושיזביה
מידיהון ואמר לא נקטליניה נפש: ואמר להון
ראובן לא תישדון דמא רמו יתיה לגובא הדין
די במדברא וידא לא תושטון ביה בדיל לשיזבא
יתיה מידהון לאתבותיה לות אבוהי: והוה
כד

זקנים כתיב
ומסר לו כל
מה שקבל
מזקני' שהם
שם ועבר:
לכלם חסר
ומול' ח'
סיבים לה'
של שבנו' י'
מלא בתורה

לוי

ל' מלא

כלם מלא
כרמנג'

ישראל

חדמן ט"ו
נקו' בתורה
יא מלא
בתורה:
לות' לך שלא
יצא מלא
בכי טוב
בעצה שיוכל
לרחו': עמק
בגימטריא
ר"דו שע"י
זה נשתעבדו
ר"דו שנים:
זה בגימט'
לכר"ל נסעו
לבחמי'
ואמנון מזה
וזה שפירש
רש"י הסיעו
עצמן
מהאחוה
דבתם י"ב:
ל' והוא חד
מן ל"ב חסרין
בלישנא

ב' וקמץ

(ג) בן זקונים שנולד לו לעת זקנתו ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו · ד"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: פסים · לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון ומ"א ע"ש צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום · מתוך גנותם למדנו

אודנייא וית דנבייא ואתא ותני לות אבוהון : פרגור מצוייר :
וישראל וישראל רחים ית יוסף מכל בנוי מפרכין פירוכין :
ארום אקונין דיוסף דמיין לאיקונין דיליה ועבד
ליה פרגוד מצוייר : ויראו וחמון אחוי ארום יתיה רחם אבוהון מכל אחוי ונטרו ליה
בבו ולא צבן למללא עמיה שלם : ויחלם וחלם יוסף חילמא ותני לאחוהי ואוסיפו תוב
למנטר ליה בבו : ויאמר ואמר להון שמעו כדון חלמא הדין די חלימית : והנה
והא אנחנא מפרכין פירוכין בגו חקלא והא קמת פורכתי ואוף אזדקפת והא מתחזרן פורכתיכון וגחנן
לפורכתי : ויאמרו ואמר ליה אחוהי הלממלך אנת מדמי עלנא אין למשלט אנת סביר עלנא
ואוסיפו תוב למנטר ליה בבו על חלמוי ועל פתגמוי : ויחלם
וחלם תוב חלמא חורנא ותני יתיה לאחוי ואמר הא חלימית חלמא תוב והא שמשא וסיהרא וחד סר
כוכביא גחנן לי : ויספר ואשתעי לאבוי ולאחוי ונזף ביה אבוי ואמר ליה מא חלמא הדין
דחלימתא המיתא ניתי אנא ואמך ואחך למגחן לך על ארעא : ויקנאו וקניאו ביה אחוהי
ואבוי נטר בלביה ית פתגמא : וילכו ואזלו אחוהי למרעי ית ענא דאבוהון בשכם :
ויאמר והוה לזמן יומין ואמר ישראל ליוסף הלא אחך רען בשכם ודחיל אנא דלמא ייתון חיואי
וימחונון על עיסק די מחו ית חמור וית שכם וית יתבי קרתא איתא כדון ואשלחינך לותהון ואמר ליה
האנא : ויאמר ואמר ליה איזל כדון חמי ית שלם אחך וית שלם ענא ואתיבני פתגמא
ושדריה על עיטא עמיקתא דאתמלל עם אברהם בחברון ובההוא יומא הוה שרוי גלותא דמצרים וקם
ואתא יוסף לשכם : וימצאהו ואשכחיה גבריאל כדמות גברא והא טעי בחקלא ושאליה
גברא למימר מה אנת בעי : ויאמר ואמר ית אחוי אנא בעי חוי כדון לי איכן אינון רען :
ויאמר ואמר גברא נטלו מיכן ארום שמעית מבתר פרגודא דהא אישתרי מן יומא דין שעבוד
מצראי ואתאמר להום בנבואה דחיואי בען למסדרא עמהון סדרי קרבא בגין כן הוו אמרין נזיל לדותן
ואזל יוסף בתר אחוהי ואשכחינון בדותן : ויראו וחמו יתיה מרחיק ועד לא קריב לותהום
ואתייעטו עלוי למקטליה : ויאמרו ואמרו שמעון ולוי דהוו אחין בעיטתא גבר לאחוי הא
מארי חלמיא דיכי אתי : ועתה וכדון אתו ונקטליניה ונרמיניה בחד מן גובייא וניימר חיתא
בישתא אכלתיה ונחמי מה יהי פשר חלמוי : וישמע ושמע ראובן ושיזביה מן אידיהון
ואמר לא נקטליניה דלא נתחייב באדמיה : ויאמר ואמר להום ראובן לא תשדון אדם זכאי
טלוקו יתיה לגובא הדין דבמדברא ויד דקטולין לא תושטון ביה בגין לשיזבא יתיה מידיהון לאתבותיה
לות אבוי : ויהי והוה כד אתא יוסף לות אחוהי ואשלחו ית יוסף ית פרגודיה ית פרגוד
מצייר

למדנו שכתם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב . דבריו · לדבר עמו : (ז) מאלמים אלמים · כתרגומו מאסרין איסרין עמרין וכן נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות כוטל ומכריז · קמה אלומתי · נזקפה : וגם נצבה · לעמוד על עומדה כזקיפה : (ז) ועל דבריו · על דיבתם רעה שהיה מביא לאביהם : (ח) ויספר אל אביו ואל אחיו · לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם : ויגער בו · לפי שהיה מטיל שנאה עליו שכוא כנוא · והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו · ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל : (יא) שמר את הדבר · היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן שומר אמונים וכן לא תשמור על חטאתי לא תמתין · (יב) לרעות את צאן · נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן : (יג) הנני · לשון ענוה וזריזות נזדרז למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו : (יד) מעמק חברון · והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך ויבא שכמה · מקום מוכן לפורענות שם קלקלו השבטים שם עינו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנאמר וילך רחבעם שכמה : (טו) וימצאהו איש · זה גבריאל שנאמר והאיש גבריאל : (יז) נסעו מזה · הסיעו עצמן מן האחוה : נלכה דותינה · לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו : (יח) ויתנכלו · נתמלאו נכלים וערמומיות : אותו · כמו אתו עמו כלומר אליו : (כ) ונראה מה יהיו חלומותיו · א"ר יצחק מקרא זה אומר דרשני רוח הקדש אומרת כן · הם אומרים נהרגהו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום אם שלכם או שלי ית' שיאמרו הם וגראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו : (כא) לא נכנו נפש · מכת נפש זו היא מיתה : (כב) למען הציל אותו · רוח הקדש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא

במכיר יוסף · דא"ל והוא מתח החלם כיון ביום ... שלא היה אלא ... ביום יוסף ... הכתר ... שמע מאחורי הפרגוד ודייק זה דה"ל לקבר בלבו דהינה ולעיל ... שמע ... לא אלא שמע מאחורי ... שמע יו"ק"ל : טלוקו כבר פרשנו לשון ...

ירושלמי

אודיעית דנכייה פירש הלזונים ... וכמעתי שכן דרך הרועים כארון ישמע' ... כדי שהחזן לבריאותם וכן הם עשו לרפואם ויוסף ... ידע כלום מרפואתם ... שלא כילים חמכרב ... ואתא ותני פירש זכות ... וסיפר אל אביו דיבת זו ולדרכנן אחי שפיר טפות יוסף ... פירושי המפרשים שכתבו מטעה כדין ... ... מפרכין ... ... ירושלמי

פרגוד מצוייר פירוש ... ... בפרגוד ... ... גחנן ... פרשתי ... לשון ... גלות ... ...

בא יוסף אל־אחיו ויפשיטו את־יוסף את־כתנתו
את־כתנת הפסים אשר עליו : כד ויקחהו
וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים :
כה וישבו לאכל־לחם וישאו עיניהם
ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד
וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים
להוריד מצרימה : כו ויאמר יהודה אל־
אחיו מה־בצע כי נהרג את־אחינו וכסינו את־
דמו : כז לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו
אל־תהי־בו כי־אחינו בשרנו הוא וישמעו
אחיו : כח ויעברו אנשים מדינים סחרים
וימשכו ויעלו את־יוסף מן־הבור וימכרו את־
יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את־יוסף
מצרימה : כט וישב ראובן אל־הבור והנה
אין־יוסף בבור ויקרע את־בגדיו : ל וישב
אל־אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני־בא :
לא ויקחו את־כתנת יוסף וישחטו שעיר
עזים ויטבלו את־הכתנת בדם : לב
וישלחו את־כתנת הפסים ויביאו אל־אביהם
ויאמרו זאת מצאנו הכר־נא הכתנת בנך הוא
אם־לא : לג ויכירה ויאמר כתנת בני חיה
רעה אכלתהו טרף טרף יוסף : לד ויקרע
יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על־
בנו ימים רבים : לה ויקמו כל־בניו
וכל־בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר
כי־ארד אל־בני אבל שאלה ויבך אתו אביו :
לו והמדנים מכרו אתו אל־מצרים לפוטיפר
סריס פרעה שר הטבחים : פ א ויהי
בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד־איש
עדלמי ושמו חירה : ב וירא־שם יהודה בת־
איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה : ג
ותהר ותלד בן ויקרא את־שמו ער : ד
ותהר עוד ותלד בן ותקרא את־שמו אונן :
ה ותסף עוד ותלד בן ותקרא את־שמו שלה
והיה

כד־אתא יוסף לות־אחוהי ואשלחו ית־יוסף ית־כיתוניה ית־כיתונא דפסי דהי עלוהי : ונסבוהי ורמו יתיה לגובא וגובא ריקן לית ביה מיא : ואסחרו למיכל לחמא וזקפו עיניהון וחזו והא שיירת ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון טעינין שעף וקטף ולטום אזלין לאחתא למצרים : ואמר יהודה לאחוהי מה־ממון ניתהני־לנא ארי נקטול ית־אחונא ונכסי על־דמיה : איתו ונזבניניה לערבאי וידנא לא־תהי ביה ארי־אחונא ביסרנא הוא וקבילו מיניה אחוהי : ועברו גברי מדינאי תגרי ונגידו ואסיקו ית־יוסף מן־גובא וזבינו ית־יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיו ית־יוסף למצרים : ותב ראובן לגובא והא לית־יוסף בגובא ובזע ית־לבושוהי : ותב לות־אחוהי ואמר עולימא ליתוהי ואנא לאן אנא־אתי : ונסיבו ית־כיתונא דיוסף ונכסו צפירא בר־עזי וטבלו ית־כיתונא בדמא : ושלחו ית־כיתונא דפסי ואייתיו לאבוהון ואמרו דא אשכחנא אשתמודע־כען הכיתונא דברך היא אם־לא : ואשתמודעא ואמר כיתונא דברי חיתא בישתא אכלתיה מיקטל קטיל יוסף : ובזע יעקב לבושוהי ואסר שקא בחרציה ואתאבל על־בריה יומין סגיאין : וקמו כל־בנוהי וכל־בנתיה לנחמותיה וסריב לקבלא תנחומין ואמר ארי־אחות לות־ברי כד־אבילא לשאול ובכא יתיה אבוהי : ומדינאי זבינו יתיה למצרים לפוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא : והוה בעידנא ההיא ונחת יהודה מלות אחוהי וסטא עד־גברא עדלמאה ושמיה חירה : וחזא־תמן יהודה בת־גבר תגרא ושמיה שוע ונסבה ועאל לותה : ועדיאת וילידת בר וקרא ית־שמיה ער : ועדיאת עוד וילידת בר וקרת ית־שמיה אונן : ואוסיפת עוד וילידת בר וקרת ית־שמיה שלה
והוה

פ׳ ומלא
ב׳ וחסר
כלם חסר
בר מן ד׳

י׳ מלא
י׳ מלא

ל׳ בתורה
וחסר

ישכן ערך
תכן ס׳ עד
כן ד׳ עמרי׳
סלמים :
שאמר יהלה
הסרחון כי
ויאמ׳ קנאתי
לבכורה
שנתנת לו

כלם קמץ בר
מן ד׳ בפתחין

מ׳ חסר א׳
מלא
ו׳ סבירין
מצרימה

רביעי
לח

מ׳ רפ׳ וכלהן
חס׳ במ׳ ג
מלא

אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי : (כג) את כתנתו · זה חלוק : את כתנת הפסים · הוא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו : (כד) והבור רק אין בו מים · ממשמע שנא׳ והבור רק איני יודע שאין בו מים מה ת״ל אין בו מים · מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו : (כה) ארחת · כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח : וגמליהם נושאים וגו׳ למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע : נכאת · כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכותה מרקחת בשמיו ואונקלוס תרגם לשון שעוה : צרי · שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סממני הקטרת : ולוט · לוטיתא שמו בלשון משנה · ורבותינו פירשו שרש עשב ושמו אשטרו״לוזיאה במסכת נדה : (כו) מה בצע · מה ממון כתרגומו : וכסינו את דמו · ונעלים את מיתתו : (כז) וישמעו · וקבילו מיניה וכל שמועה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו כעסה ונעשה מתרגם וקבל וכל שהיא שמיעת האזן כגון וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן · ורבקה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתרגם ושמעו ושמעת ושמע שמיע קדמי : (כח) ויעברו אנשים מדינים · זו היא שיירה אחרת והודיען הכתוב שנמכר פעמים הרבה : וימשכו · בני יעקב את

מצייר דעלוי : ויקחהו ונסבו יתיה וטלקו
יתיה לגובא וגובא סריק לית ביה מוי ברם חיוין
ועקרבין הוו ביה : וישבו והדרו למיכול לחמא וזקפו עיניהון וחמון והא סיעא דערבאין
אתיא מגלעד וגמליהון טעינין שעוה ושרף קטף ולטום מטיילין לאחתא למצרים : ויאמר
ואמר יהודה לאחוהי מה הניית ממון יהי לן ארום נקטול ית אחונא ונכפי על דמיה : לכו
איתו ונזבניניה לערבאין וידנא לא תהי ביה למקטליה ארום אחונא בשרנא הוא וקבילו אחוהי :
ויעברו ועברו גברי מדינאי מרי פרקמטיא וגגידו ואסיקו ית יוסף מן גובא וזבינו ית יוסף לערבאין
בעשרין מעין דכסף וזבנו מנהון סנדלין ואייתיו ית יוסף למצרים : וישב ותב ראובן לגובא
ארום לא הוה עמהון למסעוד כד זבנוהי דהוה יתיב בצומא על דבלבל מצע אבוי ואזל ויתיב ביני
טווריא למהדור לגובא לאסקותיה לאבוי מאים יסב ליה אפין וכיוון דתב והמא והא לית יוסף בגובא
ובזע ית לבושוי : וישב ותב לות אחוי ואמר טליא ליתוהי ואנא להן אנא אתי והכדין נחמי
סבר אפוי דאבא : ויקחו ונסבו ית פרגודא דיוסף ונכסו צפיר בר עיזי ארום אדמיה דמי
לדגברא וטבלו ית פרגודא באדמא : וישלחו ושדרו ביד בני זלפה וביד בני בלהה ית פרגוד
מצייר ואייתוהי לות אבוהון ואמרו דא אשכחנא
אשתמודע כדון הפרגודא דברך היא אין לא :
ויכירה ואשתמודעה ואמר פרגוד דברי
היא לא חיות ברא אכלתיה ולא על יד בני נשא
אתקטל אלא חמי אנא ברוח קודשא דאיתא
בישתא קיימא לקבליה : ויקרע ובזע
יעקב לבושוי ואסר שקא בחרצוי ואתאבל על
בריה יומין סגיאין : ויקומו וקמו כל
בנוי וכל נשי בנוי ואזלו למנחמא ליה וסריב
לקבלא תנחומין ואמר ארום איחות לות ברי כד אבילנא לבי קבורתא ובכא יתיה ברם יצחק אבוי :
והמדינים ומדינאי זבינו יתיה למצרים לפוטיפר רבא דפרעה רב ספוקלטוריא : ויהי
והוה בעדנא ההיא ונחת יהודה מנכסוי ואתפרש מן אחוי וסטא לות גברא עדולמאה ושמיה חירה :
וירא וחמא תמן יהודה ברת גבר תגר ושמיה שוע וגיירה ועל לותה : ותהר ואתעברת
וילידת בר וקרת ית שמיה ער ארום בלא וולד עתיד לממת : ותהר ואתעברת תוב וילידת
וקרת ית שמיה אונן ארום ברם עלוי עתיד אבוי לאתאבלא : ותסף ואוסיפת תוב
וילידת

סיעא דסרקיין :

ירושלמי

חכם יתה ואמר פרגוד דברי הוא לא חיות ברא
אכלת יתה ולא מיתקטל ברי יוסף ברם חמי אנא
ברוח בית קודשא היא איתא בישא קיימא
לקובליה :
לפוטיפר שליטא דפרעה רב ספוקלטריא :

את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדנים והמדנים למצרים : (כט) וישב ראובן · ובמכירתו
לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו על בלבול יצועי אביו : (ל) אנה
אני באה · אנה אברח מצערו של אבא : (לא) שעיר עזים · דמו דומה לשל אדם : (לב) הכתנת : זה
שמה וכשהיא דבוקה לתיבה אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת : (לג) ויאמר כתנת
בני · היא זו : חיה רעה אכלתהו · נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקב"ה וכו׳
לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה עמהם · אבל יצחק היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב"ה
אינו רוצה לגלות לו : (לד) ימים רבים · כ"ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנאמר יוסף בן
שבע עשרה שנה וגומר ויוסף בן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה וז׳ שני השבע ושנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי
כ"ב שנים כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם · כ׳ שנה שהיה בבית לבן וב׳ שנים בדרך כשובו מבית לבן שנה
וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמר ללבן זה לי עשרים שנה בביתך לי הן עלי וסופי ללקות כנגדן : (לה)
וכל בנותיו · רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום · ר׳ נחמיה אומר כנעניות היו
אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו : וימאן להתנחם · אין אדם מקבל
תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי : ארד אל בני · כמו על בני
וידבר אל משמשין בלשון על אל שאול ואל בית הדמים אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה : אבל שאלה ·
כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא
ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם : ויבך אותו אביו · יצחק היה בוכה מפני צרתו של יעקב
אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי : (לו) הטבחים · שוחטי בהמות המלך : (א) ויהי בעת ההיא :
למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו
אתה אמרת למכרו אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך : ויט · מאת אחיו · עד איש עדולמי ·
נשתתף עמו : (ב) כנעני · תגרא : (ה) והיה בכזיב · שם המקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקראת
כזיב לשון היו תהיה כמו אכזב : אשר לא יכזבו מימיו ואם לא כן מה בא להודיענו ובב"ר ראיתי ותקרא שמו שלה וגו׳
בפסקה

וגובא סריק·
לשון גמרא·
בוקי סריקי
וכן אילן
סרק בולם
לשון ריקות:
ושרף קטף
לשון המשנה
שרף הכיטף
מעצי הקטף
ירושלמי:
סיעה
דסרקין פי׳
חבורת
ישמעאלים :
וזבנו מנהון
סנדלין פיר׳
קנו מנעלים
לרגליהם
דכתיב ׳על׳
מכרם בכסף
צדיק בעבור
נעלים בעתום
ב׳ נ״י יתיב
בצומא וכו׳
דיוקנו ברש״
וכו׳: מאים
יסב ליה
אפין · פיר׳
סבר ראובן
להעלות יוסף
כדי שישא לו
אביו פנים
וימחול לו :
ביד בני זלפ׳
וכו׳ כדי
שלא יכין
יעקב שהרי
הם היו
אוהבי׳ יוסף
וק״ל: איתא
בישא לקבלי׳
פי אשה רע׳
נגדו כדפי׳
רש״י נצנצה בו
רוח הקודש
וכו׳ : ברם
יצחק אבוי
פי׳ יצחק
בכה מפני
צערו של
יעקב ולא
בשביל יוסף
שהרי גלוי
לפניו שהיה
חי וכן ברש״
וק״ל : ונחת
מנכסוי
דייק מדכתי׳
וירד עבין
עוני ווריד׳
שנעשה
מירידה
מנכסיו :

והיה בכזיב בלדתה אתו : ו ויקח יהודה
אשה לער בכורו ושמה תמר : ז ויהי ער
בכור יהודה רע בעיני יהוה וימתהו יהוה :
ח ויאמר יהודה לאונן בא אל־אשת אחיך
ויבם אתה והקם זרע לאחיך : ט וידע
אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם־בא אל־אשת
אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן־זרע לאחיו : י
וירע בעיני יהוה אשר עשה וימת גם־אתו :
יא ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה
בית־אביך עד־יגדל שלה בני כי אמר פן־ימות
גם־הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה :
יב וירבו הימים ותמת בת־שוע אשת־
יהודה וינחם יהודה ויעל על־גזזי צאנו הוא
וחירה רעהו העדלמי תמנתה : יג ויגד
לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו :
יד ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס
בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על־
דרך תמנתה כי ראתה כי־גדל שלה והוא לא־
נתנה לו לאשה : טו ויראה יהודה ויחשבה
לזונה כי כסתה פניה : טז ויט אליה אל־
הדרך ויאמר הבה־נא אבוא אליך כי לא ידע
כי כלתו הוא ותאמר מה־תתן־לי כי תבוא
אלי : יז ויאמר אנכי אשלח גדי־עזים מן־
הצאן ותאמר אם־תתן ערבון עד שלחך : יח
ויאמר מה הערבון אשר אתן־לך ותאמר
חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן־לה ויבא
אליה ותהר לו : יט ותקם ותלך ותסר צעיפה
מעליה ותלבש בגדי אלמנותה : כ וישלח
יהודה את־גדי העזים ביד רעהו העדלמי
לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה : כא
וישאל את־אנשי מקמה לאמר איה הקדשה
הוא בעינים על־הדרך ויאמרו לא־היתה בזה
קדשה : כב וישב אל־יהודה ויאמר לא
מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא־היתה
בזה קדשה : כג ויאמר יהודה תקח־לה פן
נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא
מצאתה : כד ויהי כמשלש חדשים ויגד
ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה
לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף : כה
הוא מוצאת והיא שלחה אל־חמיה לאמר
לאיש אשר־אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר־

נא

י' מלא
ג' מלא
פלס חסר
כרמן
ח' מלא

ס' וסימן
אכפם דולג
לגדליה
וקטל גוניה

ע חסר

בלס מלא
י' חסר

י' חסר

י' דמטעיין
דכתיב את

י' ומלא
ג' ומלא
אח כתיב יוד
בקורה

והוה בכזיב כד ילידת יתיה : ונסיב יהודה
אתתא לער בוכריה ושמה תמר : והוה ער
בוכרא דיהודה ביש קדם יי ואמיתיה יי :
ואמר יהודה לאונן עול לות אתת אחוך ויבם
יתה ואקים זרעא לאחוך : וידע
אונן ארי לא על שמיה מתקרי זרעא והוה כד
עליל לות אתת אחוהי ומחבל אורחיה על
ארעא בדיל דלא לקיימא זרעא לאחוהי : ובאיש
קדם יי דעבד ואמית אף יתיה : ואמר יהודה
לתמר כלתיה תבי ארמלא בית אבוך עד דירבי
שלה ברי ארי אמר דילמא ימות אף הוא
כאחוהי ואזלת תמר ויתיבת בית אבוהא : וסגיאו
יומיא ומיתת בת שוע אתת יהודה ואתנחם
יהודה וסליק על גזזי ענה הוא וחירה רחמיה
עדולמאה לתמנת : ואתחואה לתמר למימר הא
חמוך סליק לתמנת למיגז עניה : ואעדיאת
לבושי ארמלותה מינה ואתכסיאת בעיפא
ואתקנת ויתיבת בפרשות עינין די על אורח
תמנת ארי חזת ארי רבא שלה והיא לא
איתיהיבת ליה לאיתו : וחזאה יהודה וחשבה
כנפקת ברא ארי כסיאת אפהא : וסטא לותה
לאורחא ואמר הבי כען איעול לותיך ארי לא ידע
ארי כלתיה היא ואמרת מה תתן לי ארי תיעול
לותי : ואמר אנא אשלח גדיא בר עיזי מן ענא
ואמרת אם תתן משכונא עד דתשלח : ואמר
מה משכונא דאיתן ליך ואמרת עיזקתך
ושושיפך וחוטרך די בידך ויהב לה ועאל לותה
ועדיאת ליה : וקמת ואזלת ואעדיאת עיפה
מינה ולבישת לבושי ארמלותה : ושדר יהודה
ית גדיא בר עיזי ביד רחמיה עדולמאה למסב
משכונא מידא דאתתא ולא אשכחה : ושאיל
ית אנשי אתרה למימר אן מקדשתא דהיא
בעיינין על אורחא ואמרו לית הכא מקדשתא :
ותב לות יהודה ואמר לא אשכחיתה ואף אנשי
אתרא אמרו לית הכא מקדשתא : ואמר יהודה
תסב לה דילמא נהי לחוך הא שדרית גדיא הדין
ואת לא אשכחתה : והוה כתלתות ירחיא
ואתחוה ליהודה למימר זניאת תמר כלתך ואף
הא מעדיא מזנותה ואמר יהודה אפקוה ותיתוקד :
היא מיתפקא והיא שלחת לות חמוהא למימר
לגבר דאילין דיליה מיניה אנא מעדיא ואמרת

אישתמודע

פסקת : (ו) רע בעיני יי' כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר כאונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן [illegible] (ח) ויבם [illegible] סמך :
ושחת

וילידת בר וקרת ית שמיה שלה ארום שלי יתה בעלה והוה בפסקת כד ילידת יתיה :

ויקח ונסיב יהודה איתא לער בוכריה ברת שם רבא ושמה תמר : ויהי והוה ער בוכרא דיהודה ביש קדם יי על דלא הוה יהיב זרעיה לאנתתיה ותקיף רוגזא דיי עליה וקטליה יי :

ויאמר ואמר יהודה לאונן עול לות איתת אחוך ויבם יתה ואקם זרעא על שמא דאחוך :

וידע וידע אונן ארום לא על שמיה איקרון בנין והוה כד הוה עליל לות אנתתיה דאחוי הוה מחבל עובדוי על ארעא דלא למקמא בנין על שמיה דאחוי : וירע ובאיש קדם יי מה דעבד וקטע אוף ית יומוי :

ויאמר ואמר יהודה לתמר כלתיה תיבי ארמלא בית אבוך עד דירבי שלה ברי ארום אמר דלמא ימות אף הוא כאחוי ואזלת תמר ויתיבת בית אבוהא :

וירבו וסגו יומיא ומיתת בת שוע איתת יהודה ואתנחם יהודה וסליק על גוזזי עניה הוא וחירה רחמיה עדולמאה לתמנת :

ויגד ואתני לתמר למימר הא חמויך סליק לתמנת למיגז עניה :

ותסר ואעדת לבושי ארמלותא מנה וכסיית ברדידא ואעטפת ויתיבת בפרשת ארחין דכל עינין מסתכלין תמן דעל שבילא דתמנת ארום חמת ארום רבא שלה והיא לא אתיהיבת ליה לאנתו :

ויראה וחמיה יהודה והוה מדמה באנפוי כנפקת ברא ארום כעיסת אפין הות בביתיה דיהודה ולא הוה יהודה רחים יתה :

ויט וסטא לותה לארחא ואמר הבי כדון איעול לותיך ארום לא ידע ארום כלתיה היא ואמרת מה תתן לי ארום תיעול לותי :

ויאמר ואמר אנא אשדר גידי בר עיזי מן ענא ואמרת אין תתן משכונא עד דתשדר : ויאמר ואמר מה משכונא דאתן ליך ואמרת סיטומתך וחוטייך וחוטרך דבידך ויהב לה ועל לוותה ואתעברת ליה :

ותקם וקמת ואזלת ועדת רדידה מנה ולבישת לבושי ארמלותא :

וישלח ושדר יהודה ית גידי בר עזי בידי רחמיה עדלמאה למיסב משכונא מידא דאתתא ולא אשכחה :

וישאל ושאל ית אינשי אתרה למימר האן מטעיתא דהיא בסכות עינין על אורחא ואמרו לא הוה הכא מטעיתא :

וישב ותב לות יהודה ואמר לא אשכחיתה ואוף אינשי אתרא אמרו לא הות הכא מטעיתא :

ויאמר ואמר יהודה תסב לה משכוניא דלמא נהוי לגחוך הא שדרית ית גדיא הדין ואנת לא אשכחתה :

ויהי והוה בזמן תלת ירחין אשתמודעא דמעברה היא ואיתני ליהודה למימר זניית תמר כלתך ואוף הא מעברה לזנו ואמר יהודה הלא בת כהין היא הנפקוהא ותיתוקד :

היא תמר מתאפקא לאיתוקדא ובעת תלת משכוניא ולא אשכחתנון תלת עינהא לשמי מרומא וכן אמרת בבעו ברחמין מן קדמך יי עני יתי בהדא שעתא

ירושלמי

תמר נפקת למיתוקדא בנורא ובעת תלתא סהדי ולא אשכחת יתהון תלת עיינה למרומא ואמרת בבעו ברחמי מן קדמך יי את הוא יי אלהים דעני

(ט) ושחת ארצה · דש מבפנים וזורה מבחוץ : כי אמר וגומר כלומר דוחה היה אותה בקש שלא היה כדעתו להשיאה לו : (יא) כי אמר כן ימות · מוחזקת היא זו שימותו אנשיה : (יב) ויעל על גוזזי צאנו · ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו : עולה תמנתה ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן: (יד) ותתעלף · כסתה פניה שלא יכיר בה : ותשב בפתח עינים · בפתיחת עינים פרשת דרכים שעל דרך תמנתה ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו : כי ראתה כי גדל שלה וגו' לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה לעמיד ממנו בנים : (טו) ויחשבה לזונה · לפי שיושבת בפרשת דרכים : כי כסתה פניה · ולא יכול לראותה ולהכירה ומדרש רבותינו כי כסתה פנים כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא חשדה : (יז) ויט אליה אל הדרך · מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ובלשון לעז דשטורנ"יר : הבה נא · הכיני עצמך ודעתך לכך · כל לשון הבה לשון הזמנה הוא דאלון ממקום שיש לתרגם בלשון נתינה ואף אותן של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם : (יז) ערבון · משכון : (יח) חותמך ופתילך · עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חותם בה ומעילך שאתה מתכסה בה : ותהר לו גבורים שהיו כיוצא בו צדיקים כיוצא בו : (כא) הקדשה · מקודשת ומזומנת לזנות : (כג) תקח לה · יהיה שלה אם שבידה : פן נהיה לבוז · אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי : הנה שלחתי את הגדי הזה · ולפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוהו גם הוא בגדי עזים · (כד) כמשלש חדשים רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ולשון כמשלש חדשים כשהשלש אחדשים כמו ומשלוח מנות משלוח ידם וכן תרגם אונקלוס כתלתות ירחיא : הרה לזנונים · שם דבר מעוברת בקשה כמו אשה הרה וכמו כרס כחמה : ותשרף · אמר אפרים מקשאה משום ר' מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה : (כה) היא מוצאת · לשרף : והיא שלחה אל חמיה · לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך

שלא יתם פי' שכח אותה לשון שול תשלו ודייק מדכתיב: ככזיב כלדתה ר"ל שלא היה בעלה אצלה זמן ארוך וכן מה שתרגם ירושלמי דפסק' הוא תרגום של שם העיר כזיב וכדפי' רש"י · ברדידא פי' צעיף · דבל עיינין מסתכלין עיין ברש"י ארום כעיסת הגאון מה"רד הגיה וצ"ל כפיחת וכן הגיה ולא רחים צ"ל ולא חכים ומי' מדכתי' פניה לכן לא חכים פי' לא הכיר' באמת קשה על זה וחרי כן נא היכ' מנזה על כלתו והמזרחי מיישב זה אבל הת"י לא ס"ל הכי אלא פי' שלכן כסתה פניה בשביל שהיו לה בני' וזנפו' ולא היה יהודה לחשב אותה וזהו כעסית לשון כעס ולא רחי' ולא כי אהבה ונגו דלא ידע יהודה כי אל היא כלתו דאלו ידע לא בא עליה שהיה שגא' מאן היותה אלנו ודוק : וכפת קלא משכונא בקשה ג' משכונות ולא ימצא למצות של

נא וחסר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה :
ל' ומלא כו ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן
לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה :
כז ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה :
כח ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת
ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה :
מל"ת כ"ש כט ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר
מלא יד ומו' מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ : ל ואחר
כגי' דוד יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח :
חמישי ס א ויוסף הורד מצרימה
לט ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש
מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה :
ב ויהי יהוה את יוסף ויהי איש מצליח
ויהי בבית אדניו המצרי : ג וירא אדניו כי
יהוה אתו וכל אשר הוא עשה יהוה מצליח
בידו : ד וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אתו
ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו : ה ויהי
ל' חסר מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו
ויברך יהוה את בית המצרי בגלל יוסף ויהי
ברכת יהוה בכל אשר יש לו בבית ובשדה :
ו ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו
כי אם הלח' מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף
אשר הוא יפה תאר ויפה מראה : פ ז ויהי אחר
אוכ' כני' הי' הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה
אשתו אל יוסף ותאמר שכבה עמי : ח וימאן ויאמר
ששי אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית
ז' מרפיתין וכל אשר יש לו נתן בידי : ט איננו גדול
ופסק בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם
לן מל' בלשון אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה
נקיה הגדלה

אישתמודע כען דמן עזקתא ושושיפא וחוטרא
האילין : ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מני מעדיה
ארי על כן לא יהביתה לשלה ברי ולא אוסיף
עוד למידעה : והוה בעידן מילדה והא תיומין
במעהא : והוה במילדה ויהב ידא ונסיבת
חייתא וקטרת על ידיה זהוריתא למימר דין נפק
קדמאה : והוה כד אתיב ידיה והא נפק
אחוהי ואמרת מה תקוף סגי עלך למיתקף וקרא
שמיה פרץ : ובתר כן נפק אחוהי די על ידיה
זהוריתא וקרא שמיה זרח : ויוסף איתחת
למצרים וזבניה פוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא
גברא מצראה מיד ערבאי די אחתוהי תמן :
והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף והוה גבר
מצלח והוה בבית רבוניה מצראה : וחזא
רבוניה ארי מימרא דיי בסעדיה וכל דהוא עבד
יי מצלח בידיה : ואשכח יוסף רחמין בעינוהי
ושמש יתיה ומניה על ביתיה וכל דאית ליה מסר
בידיה : והוה מעידן דמני יתיה בביתיה ועל כל
דאית ליה וברך יי ית בית מצראה בדיל יוסף
והוה ברכתא דיי בכל דאית ליה בביתא ובחקלא :
ושבק כל דליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה
מדעם אילהן לחמא די הוא אכיל והוה יוסף
שפיר בריוא ויאי בחזוא : והוה בתר פתגמיא
האילין וזקפת אתת רבוניה ית עינהא לות יוסף
ואמרת שכוב עמי : וסריב ואמר לאתת רבוניה
הא רבוני לא ידע עמי מה בביתא וכל דאית
ליה מסר בידי : ליתוהי רב בביתא הדין מני
ולא מנע מיני מדעם אלהן יתיך בדיל דאת
אתתיה ואיכדין אעביד בשתא רבתא הדא ואיחוב
קדם

מתוך אשר מעוברת לא לאיש אשר אלה לו אמרה אם לא יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו · מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים : הכר נא · אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד שלש נפשות : (כו) צדקה · בדבריה : ממני · היא מעוברת ורז"ל דרשו שיצתה בת קול ואמר' ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל : כי על כן לא נתתיה · כי כדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני : ולא יסף עוד · י"א לא הוסיף · וי"א לא פסק : (וחבירו גבי אלדד ומידד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו :) (כז) בעת לדתה · וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת לשם למלאים וכאן לחסרים : והנה תאומים · מלא ולהלן תומם חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים : (כח) ויתן יד · הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה : פרצת · חזקת עליך חוזק : (ל) אשר על ידו השני · ד' ידות כתובות כאן כנגד ד' חרמים שמעל עכן שיצא ממנו · וי"א כנגד ד' דברים שלקח אדרת שנער וב' מאתים שקלים ולשון זהב ב"ר : ויקרא שמו זרח · על שם זריחת מראית השני : (א) ויוסף הורד · חוזר לענין ראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר שבשבילו הורידוהו מגדולתו · ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה : (ג) כי יי' אתו · שם שמים שגור בפיו : (ד) וכל יש לו · הרי לשון קצר חסר אשר : (ה) ולא ידע אתו מאומה · לא היה נותן לבו לכלום : כי אם הלחם . היא אשתו אלא שדבר בלשון נקיה : ויהי יוסף יפה תואר · כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו · אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד : (ז) ותשא אשת אדוניו וגו' · כל מקום שנאמר אחר סמוך : (ט) ונחטאתי לאלהים · בני נח נצטוו על העריות : (י) לשכב אצלה אפילו
בלא

שעתא אנגקי ואנהר עייני ואשכח תלת סהדי ואנא מקימא לך מן חרציי תלתא קדישייא דמקדשין שמך ונחתין לאתון נורא בביקעת דורא ביה שעתא רמז קודשא בריך הוא למיכאל ואנהר עיינה ואשכחתנון ונסיבת יתהון וטלקת יתהון קמי ריגלי דייניא ואמרת גברא דאלין משכוניא דידיה מניה אנא מעברא ואף על גב דאנא יקדא לית אנא מפרסמא ליה ברם מרי עלמא יתן בלבביה דיכיר יתהום וישיזיב יתי מן דינא רבא הדין וכיון דחמא יתהום יהודה אפו יתהום בכן אמר בליביה טב לי בהית בעלמא הדין דהוא עלם עביר ולא נבהית באנפי אבהתי צדיקייא בעלמא דאתי טב לי יקיד בעלמא הדין באישא טפיא ולא ניקד בעלמא דאתי באישא אכלא אשא דמיכלא קביל מיכלא היא לפום דאמרית ליעקב אבא אכר כדון פרגודא דברך לפום כן צרכית למשמע בבי דינא למן אינון סיטומתא וחוטיא וחוטריא האלין:

ויכר ואכר יהודה ואמר זכיא היא תמר מני אתעברת וברת קלא נפלת משמייא ואמרת דמן קדמי הוה פתגמא ואשתזבו תרויהום מן דינא ואמר בגין דלא יהבתה לשלה ברי אירע יתי דון ולא אוסיף תוב למידעה במשכבא:

ויהי והוה בעידן מלדה והא תיומין במעהא:

ויהי והוה במולדה ופשט יולדא ית ידיה ונסיבת חייתא וקטרת על ידיה חוט זהורי למימר דין נפק בקדמיתא:

ויהי והוה כד אתיב יולדא ית ידיה והא נפק אחוי ואמרת מה תקוף סגי תקיפתא ועלך אית למיתקוף דאנת עתיד למחסן מלכותא וקרת שמיה פרץ:

ואחר ובתר כדין נפק אחוי דעל ידיה קטיר חוט זהורי וקרת שמיה זרח:

דעני לעייקיא בשעת עקתהון עני יתי בהדא שעתא דהיא שעת אנגקי ואנא מקימנא לך תלת צדיקין בבקעת דורא חנניה מישאל ועזריה בה בשעתא שמע מימרי דיי קל צלותה ואמר למיכאל חות והב יתהון להנהרין עיניה כד הוה חמרת יתהון נסיבת יתהון וטלקת יתהון קדם רגלוי דדייניא ואמרת להון גברא דאילין דידיה מניה אנא מעברא אף על גב דיקידה לית אנא מפרסיא ליה ברם רחיצא אנא ברבון כל עלמיא יי דהוא סהיד ביני וביניה דיהב בליביה דגברא דאילין דידיה דיחכום מן עזקתיה ושושיפא וחוטרא האילין:

וחכם יהודה תלתא סהדוי וקם על רגלוי ואמר בבעו מנכון אחי ואינשי ביתיה דאבא קבילו מני במכילא דאינש מכיל בה מתכיל ליה בין מכילא טבא בין מכילא בישא וטובוי דכל אינש דמגלי עוברוי על דנסיבית פרגודא דיוסף אחי ואצבעית יתה באידמא דצפירא וקריבית יתה קדם ריגלי דאבא ואמרליה חכים כען הפרגוד דברך היא דא אי לא מכילא לקביל מכילא סדרין לקביל סדרין טב לי בהית בעלמא הדין ולא בהית לעלמא דאתי טב לי יקד באישא טפיא ולית אנא יקיד באישא אכלא אישא זכאי היא תמר בלתי ברינא מיני היא מעברא חס לה לתמר בלתי לית היא מעברא בנין דזנו בגין כדין לא אסבית יתה לשלה ברי ברת קלא נפקת מן שמיא ואמרת תריכון זכיין בדינא מן קדם יי הוות פתגמא ולא אוסיף תוב למיחכום יתה:

ומני יתיה אפיטרופוס:

ויוסף ויוסף איתחת למצרים וזבניה פוטיפר על דחמייה שפיר בגין למעבד עמיה משכבי דכורא ומן יד אתגזר עלוי ויבישו שעבוהי ואיסתרס והוא רבאי דפרעה רב ספוקלטוריא גבר מצראי בערבנותא מן ערבאי דאחתוהי לתמן:

ויהי והוה מימרא דיי בסעדא דיוסף והוה גבר מצלח והוה בבית רבוניה מצראי:

וירא וחמא רבוניה ארום מימרא דיי הוה בסעדיה וכל דהוא עביד יי מצלח בידיה:

וימצא ואשכח יוסף רחמין בעינוי ושמש יתיה ומנייה אפטרופוס על ביתיה וכל דאית ליה מסר בידיה:

ויהי והוה מעידן דמנייה אפטרופוס על ביתיה ועל כל דאית ליה ובריך יי ית בית מצראי בגין זכותיה דיוסף והוה בירכתא דיי בכל מה דאית ליה בביתא ובחקלא:

ויעזוב ושבק כל דאית ליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה מדעם אלהין אנתתיה דשכיב גבה והוה יוסף שפיר בריוא ויאי בחזוא:

ויהי אחר והוה בתר פתגמיא האילין וזקפת איתת רבוניה ית עינה ביוסף ואמרת שכוב עמי:

וימאן וסריב למקרביא לגבה ואמר לאיתת רבוניה הא רבוני

בפתא' עינים תרגום והאירו ומנהא'ורוי' זה תמלא מולאת לשון מניאה ובן סוא כמדרש היא מולאת בד"א אז מנא אבידם כהיה · פי' לתשכיים מלשון כשת וככר פירו' בכראשי' ול' יתכוסשו ולא ידעו מה הי כפתתא · דהוא עלמא עביר פירוש שהוא עולם עובר כמפורסם: כלשא טפיא פירוש אש שע"הז שנת' ככה כי תרגום לא הכבה לא תטפה: מיכל' קביל מיכלא מדה כנגד מדה: אבא איכר בדון וכו' פי לפי שאמרו ליעקב הכר הכתוב' כנך היא · וכו' לפום כן צרכית וכו פי' בשביל כן מדה נגד מדה הוצרכו למשמ' בכ"ד לפי התותמ וכו' וי"ת דכאן משמע שיהודה הביא הכתב וכמנתו מתרגם ושדרו ביד בני בלתא ולפמ שכן כתוב ויביאו גי"ל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה אכל צ"ע · לאשתזכו תרוויהון

פי' אלולא הודה יהודה היתה תמר נשרפת בכ"ד בע"שז ויהודה שגרם שריפה לה מדלא הודה היה לו עונש מזה כמ"ש בעה"כ ועכשיו שהוד' ניצולו שניה׳ וזהו מדין עס"כ וק"ל · למעבד עמיה משכב דכורא לכך קנאו וכן יצאת בקוטס פ"ק עם: שעבוהי פי' נתיבשו ביציו:

הגדלה הזאת וחטאתי לאלהים : י ויהי
כדברה אל־יוסף יום יום ולא־שמע אליה לשכב
אצלה להיות עמה : יא ויהי כהיום הזה
ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי
הבית שם בבית : יב ותתפשהו בבגדו לאמר
שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה :
יג ויהי כראותה כי־עזב בגדו בידה וינס
החוצה : יד ותקרא לאנשי ביתה ותאמר
להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו
בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול : טו
ויהי כשמעו כי־הרימתי קולי ואקרא ויעזב
בגדו אצלי וינס ויצא החוצה : טז ותנח בגדו
אצלה עד־בוא אדניו אל־ביתו : יז ותדבר
אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד
העברי אשר־הבאת לנו לצחק בי : יח ויהי
כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס
החוצה : יט ויהי כשמע אדניו את־דברי
אשתו אשר דברה אליו לאמר כדברים האלה
עשה לי עבדך ויחר אפו : כ ויקח אדני
יוסף אתו ויתנהו אל־בית הסהר מקום אשר־
אסורי המלך אסורים ויהי־שם בבית הסהר :
כא ויהי יהוה את־יוסף ויט אליו חסד ויתן
חנו בעיני שר בית־הסהר : כב ויתן שר
בית־הסהר ביד־יוסף את כל־האסירם אשר
בבית הסהר ואת כל־אשר עשים שם הוא היה
עשה : כג אין ׀ שר בית־הסהר ראה את־
כל־מאומה בידו באשר יהוה אתו ואשר־הוא
עשה יהוה מצליח : מ ויהי
אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך־מצרים
והאפה לאדניהם למלך מצרים : ב ויקצף
פרעה על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר
האופים : ג ויתן אתם במשמר בית שר
הטבחים אל־בית הסהר מקום אשר יוסף אסור
שם : ד ויפקד שר הטבחים את־יוסף אתם
וישרת אתם ויהיו ימים במשמר : ה ויחלמו
חלום שניהם איש חלמו בלילה אחד איש
כפתרון חלמו המשקה והאפה אשר למלך
מצרים אשר אסורים בבית הסהר : ו ויבא
אליהם יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים :
ז וישאל את־סריסי פרעה אשר אתו במשמר
בית־אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום :
ח ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו

ויאמר

הגדלה ק׳

ג׳ פג׳ כתבי׳ סי׳ הרימתי ידי חסר דחס׳ ודין כ״כ הרימותי בחור כ״כ לג מלא

ל׳ מלא

אסורי ק׳

האסירים ק׳

מ
שביעי

ס׳ פמס׳ דין שאומרים שחנינם סביח׳ ונשח׳ לומר אף כאן על עסקי שתים כמו שדרשו רז״ל שנמנה סכוב בכום שלו.

זד מן י״ז דלם כתורם

קדם־יי : והות כד־מלילת עם־יוסף יום יום
ולא־קביל מינה למשכב לותה למהוי עמה :
והוה כיומא הדין ועאל לביתא למבדק בכתבי
חושבניה ולית אינש מאנשי ביתא תמן בביתא :
ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב עמי ושבקיה
ללבושיה בידה וערק ונפק לשוקא : והוה
כד חזת ארי־שבקיה ללבושיה בידה וערק
לשוקא : וקרת לאינשי ביתה ואמרת להון
למימר חזו אייתי לנא גברא עבראה לחייכא בנא
עאל לותי למשכב עמי וקרית בקלא רמא :
והוה כד־שמע ארי־ארימית קלי וקרית ושבקיה
ללבושיה לותי וערק ונפק לשוקא : ואחתתיה
ללבושיה לותה עד־דעאל רבוניה לביתיה :
ומלילת עימיה כפתגמיא האילן למימר עאל
לותי עבדא עיבראה די־איתיתא לנא להיכא
בי : והוה כד־ארימית קלי וקרית ושבקיה
ללבושיה לותי וערק לשוקא : והוה כד־שמע
רבוניה ית־פתגמי אתתיה די מלילת עימיה
למימר כפתגמיא האילין עבד לי עבדך ותקיף
רוגזיה : ודבר ריבוניה דיוסף יתיה ויהביה בבית
אסירי אתרא דאסירי דמלכא אסירין והוה תמן
בבית אסירי : והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף
ונגד ליה חסדא ויהביה לרחמין בעיני רב בית־
אסירי : ויהב רב בית־אסירי בידא דיוסף ית כל־
אסיריא די בבית אסירי וית כל־דעבדין תמן על־
מימריה הות מיתעבד : לית רב בית־אסירי חזי
ית־כל־סורחן בידיה בדמימרא דיי בסעדיה
ודי־הוא עביד יי מצלח : והוה בתר פתגמיא
האילין סרחו שקיא דמלכא דמצרים ונחתומא
לרבונהון למלכא דמצרים : ורגיז פרעה על
תרין רברבנוהי על רב שקי ועל רב נחתומי :
ויהב יתהון במטרת בית רב קטוליא בבית
אסירי אתרא די יוסף אסיר תמן : ומני
רב קטוליא ית־יוסף עמהון ושמש יתהון והוו
יומין במטרא : וחלמו חלמא
תרויהון גבר חלמיה בליליא חד גבר
כפושרן חלמיה שקיא ונחתומא די למלכא
דמצרים דאסירין בבית אסירי : ואתא
לותהון יוסף בצפרא וחזא יתהון והא אינון
נסיסין : ושאיל ית־רברבי פרעה דעמיה במטרת
בית רבוניה למימר מה־דין אפיכון בישין יומא־
דין : ואמרו ליה חלמא חלמנא ופשר לית ליה

ואמר

רִבּוֹנִי לָא יָדַע עִמִּי מִדַּעַם מָה בְּבֵיתָא וְכֹל דְּאִית לֵיהּ מְסַר בִּידִי׃ איננו לֵיתֵיהּ רַב בְּבֵיתָא
הָדֵין מִינִי וְלָא מְנַע מִינִי מִדַּעַם אֱלָהֵן יָתִיךְ מִן בִּגְלַל דְּאַנְתְּ אִינְתְּתֵיהּ וְאֵיכְדֵין אַעֲבִיד בִּשְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא
וְאֵיחוּב קֳדָם יְיָ׃ ויהי וַהֲוָה כַּדִי מַלֵּילַת עִם יוֹסֵף יוֹמָא דֵין וְיוֹמָחְרָא וְלָא קַבֵּיל מִינָהּ לְמִשְׁכּוּב
גַּבַּהּ לְמֵיהֱוֵי מִתְחַיֵּיב עִמַּהּ בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי׃ ויהי וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָדֵין וְעַל לְבֵיתָא
לְמִבְחַשׁ בְּפִנְקְסֵי חוּשְׁבָּנֵיהּ וְלֵית אֱנָשׁ מֵאֱינָשֵׁי בֵּיתָא תַּמָּן בְּבֵיתָא׃ ותתפשהו וְאַחַדְתֵּיהּ
בִּלְבוּשֵׁיהּ לְמֵימַר שְׁכוּב עִמִּי וְשַׁבְקֵיהּ לִלְבוּשֵׁיהּ בִּידָהּ וְאַפַּק לְשׁוּקָא׃ ויהי וַהֲוָה כַּדִי חָמַת
אֲרוּם שְׁבַק לִלְבוּשֵׁיהּ בִּידָהּ וְאַפַּק לְשׁוּקָא׃ ותקרא וְרָמַת חֶלְבּוֹנָא דְבֵיעֲתָא בִּדְרַגְשָׁא וּקְרָא
לֶאֱינָשֵׁי בֵּיתָא וַאֲמַרַת חֲמוֹן שִׁכְבַת זַרְעָא דְּאַטֵּיל דֵּין דְּאַיְיתֵי רִיבּוֹנְכוֹן לְנָא גְּבַר עִבְרָאֵי לְמִגְחוּךְ בָּנָא עַל
לְוָתִי לְמִשְׁכּוּב עִמִּי וּקְרֵית בְּקָלָא רָמָא׃

ויהי וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲרוּם אֲרֵימִית קָלִי וּקְרֵית ירושלמי
וְשָׁבְקַיַת לְבוּשֵׁיהּ לְוָתִי וְאַפַּק לְשׁוּקָא׃ וַהֲוָה כַּד אֲרְעִימִית קָלִי׃
ותנח וְאַנְחַת לְבוּשָׁא גַּבַּהּ עַד דְּעָל רִבּוֹנֵיהּ בְּבֵית חֲבוּשָׁה׃
לְבַיְיתֵיהּ׃ ותדבר וּמַלֵּילַת לֵיהּ כְּפִתְגָּמַיָּא

הָאִלֵּין לְמֵימַר עַל לְוָתִי עַבְדָּא עִבְרָאֵי דְּאַיְיתִיתָא לָנָא לְמִגְחוּךְ בִּי׃ ויהי וַהֲוָה כַּדִי שְׁמַע רִבּוֹנֵיהּ
יַת פִּתְגָּמֵי אִינְתְּתֵיהּ דְּמַלֵּילַת עִמֵּיהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ׃ ויקח
וּנְסֵיב עִטְתָא רִבּוֹנֵיהּ דְּיוֹסֵף מִן כּוּמְרַנַיָּא דְּבַדְקִין דְּחֶלְבּוֹנָא הוּא וְלָא קְטַל יָתֵיהּ וִיהָבֵיהּ בְּבֵי אֲסִירֵי אֲתַר
דַּאֲסִירֵי מַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה תַּמָּן בְּבֵית אֲסִירֵי׃ ויהי וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּיוֹסֵף וּנְגַד
עֲלֵיהּ חִסְדָּא וִיהַב רַחֲמוּתֵיהּ בְּעֵינֵי רַב בֵּי אֲסִירֵי׃ ויתן וּמַנֵּי רַב בֵּית אֲסִירֵי בִּידָא דְיוֹסֵף יַת כָּל
אֲסִירַיָּא דִּבְבֵית אֲסִירֵי וְיַת כָּל דְּעָבְדִין תַּמָּן הוּא מְפַקֵּד לְמֶעְבַּד׃ אין לֵית צְרוֹךְ לְרַב בֵּית
אֲסִירֵי לְמִנְטַר יַת יוֹסֵף כְּאוֹרַח כָּל אֲסִירַיָּא אֲרוּם לָא חָמֵי יַת כָּל סוּרְחָן בִּידֵיהּ בְּגִין דְּמֵימְרָא דַיְיָ הֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ
וּדְהוּא עָבֵיד יְיָ מַצְלַח׃ ויהי וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְחַוָּא לְמֵימַר סָרְחוּ רַב מְזוֹגַיָּא
דְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְרַב נַחְתּוֹמַיָּא וְאִתְיָעֲטוּ לְמִרְמֵי סַמָּא דְמוֹתָא בְּמֵיכְלֵיהּ וּבְמִשְׁקְיֵיהּ לְמִקְטַל לְרִיבּוֹנְהוֹם
לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם׃ ויקצוף וּכְנַס פַּרְעֹה כַּדִי שְׁמַע עַל תְּרֵין רַבְרְבָנוֹי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי׃
ויתן וִיהַב יַתְהוֹם בְּמַטְרָא בֵּי רַב סַפּוּקְלַטוֹרַיָּא לְבֵית אֲסִירֵי אַתְרָא דְיוֹסֵף אֲסִיר תַּמָּן׃
ויפקוד וּמַנִּי רַב סַפּוּקְלַטוֹרַיָּא יַת יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יַתְהוֹם וַהֲווֹ יוֹמִין בְּבֵית מַטְרָא׃ ויחלמו
וְחַלְמוּ חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵיהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר חֶלְמֵיהּ וּפוּשְׁרָן חֶלְמָא דְחַבְרֵיהּ מְזוֹגָא וְנַחְתּוֹמָא
דִי לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם דַּאֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי׃ ויבא וְאָתָא לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲמָא יַתְהוֹם
וְהָא אִינוּן בְּנִיסִין׃ וישאל וּשְׁאַל יַת רַבְרְבֵי פַּרְעֹה דְעִמֵּיהּ בְּמַטְרַת בֵּיתָא דְרִבּוֹנֵיהּ לְמֵימַר
מַה דֵּין סְבַר אַפֵּיכוֹן בִּישׁ יוֹמָא דֵין מִכָּל יוֹמַיָּא דַהֲוֵיתוּן הָכָא׃ ויאמרו וַאֲמַרוּ לֵיהּ חֶלְמָא
חֲלֵימְנָא וּפָשַׁר לֵית לֵיהּ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן קֳדָם יְיָ פּוּשְׁרַן חֶלְמַיָּא אִשְׁתָּעוּ כְּדוֹן לִי׃

ויספר

כלא תשמיש׃ לסיום עתה׃ לעולם הבא׃ (יא) ויהי כהיום הזה׃ כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד יום נחוק יום איד שלהם שהלכו כלם לבית ע"א אמרה אין לי יום הגון ליזקק ליוסף כהיו׳ הזה אמרה להם חולה אני ואני יכולה לילך׃ לעשות מלאכתו׃ רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו׳ כדאיתא במסכת סוטה׃ (יד) ראו הביא לנו׃ הרי זה לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה היא אומרת כן׃ עברי׃ מעבר הנהר׃ (יז) אדניו של יוסף׃ (יח) בא אלי לצחק כי העבד העברי אשר הבאת לנו׃ ויהי כשמוע אדניו וגומר בשעת תשמיש אמרה לו כן וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך עניני תשמיש כאלה׃ (כ) ויט אליו חסד׃ שהיה מקובל לכל רואיו לשון כלה נאה וחסודה שבמשנה׃ (כב) הוא היה עושה׃ כתרגומו על מימריה הוה מתעביד׃ (כג) באשר ה׳ אתו׃ בשביל שה׳ אתו׃ (א) אחר הדברים האלה׃ לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כלם לדבר בו ולגנותו הביא להם הקב״ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם׃ חטאו׃ זה נמצא זבוב בפיילי פוטירי שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו׃ אופה׃ את פת המלך ואין לשון אפייה אלא בפת ובלעז פיסט"ור׃ (ג) ויפקד שר הטבחים את יוסף׃ להיות אתם׃ ויהיו ימים במשמר׃ שנים עשר חדש׃ (ה) ויחלמו חלום שניהם׃ חלום זהו פשוטו ומדרשו כל א׳ חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חברו׃ וזהו שנאמר וירא שר האופים כי טוב פתר׃ איש כפתרון חלומו׃ כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבא עליהם׃ (ו) זועפים׃ עצבים כמו סר וזעף זעף ה׳ אשא׃

יונתן
כערבנותא מן ערבאי׃ דייק מדכאמר תיד הישמעאלים ולעיל כאמר והמדנים מכרו וגומר אלא לפי שלא רצה פוטיפר לקנותו שחשדו שגנבוהו ולא היה עבד מדהיה יפה תואר לכך הוצרך להעמיד המדנים לערבי׳ שלא יתבענו שום אדם וכך הוא ברכה פר׳ פ״ו׃ ביום דינ׳ רבא׃ למיבחוש בפנקסי פי׳ לחשב וכדתרגם אונקלוס ודייקו דאי הוה מלאכה ממש למה חשיב גמרא פ׳ כמה טומנין במכין ל״ש מלאכות׳ הכתובי׳ בתור׳ ולפ״ז שלא מ׳ מלאכו׳ יהיו כתו׳ בתורה לכן תרגומו שאיכה מלאכ׳ ממש ודוק׃ חלבונא דביעת׳ פי׳ לוכן הביצה מראיתו׃ כשכבת זרע כדרגשה במיט׳ ודייק מדכתי׳ ראתה מים שראתה לכם אלא הפלבונא׃ שריגים׃ למגחוך פי׳

להתעולל בנו וכמו פי׳ בפרשת וירא ע״ש׃ פיטתא מן כומרני׳ פי׳ לקח עצה מהכומרים דק״ל למה לא הרגו מיד דבדקו דחלבונא הוא דיש לו בדיקה ש״ז דוחה מן האור ולובן ביצה נולד מהאור כדאיתא בהנזקין׃ בורחן׃ מפורסם לכל דרדקי שנמצא עון בלשון פתרון כדר״ל וכן כאן לא מצא בו שום עון וחט׳ ודייק מאי רואה את כל מאומ׳ בידו את אשר הוא עושה מאיתי לכ׳ לא צרי׳ לפתרונו כ״ל׃

ח ויאמר אליהם יוסף הלוא לאלהים פתרנים
ספרו נא לי: ט ויספר שר המשקים את
חלמו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני:
י ובגפן שלשה שריגם והוא כפרחת עלתה
נצה הבשילו אשכלתיה ענבים: יא וכוס
פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם
אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה:
יב ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת השרגים
שלשת ימים הם: יג בעוד שלשת ימים
ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת
כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית
משקהו: יד כי אם זכרתני אתך כאשר
ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל
פרעה והוצאתני מן הבית הזה: טו כי גנב
גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה
כי שמו אתי בבור: טז וירא שר האפים כי
טוב פתר ויאמר אל יוסף אף אני בחלומי והנה
שלשה סלי חרי על ראשי: יז ובסל העליון
מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אכל אתם
מן הסל מעל ראשי: יח ויען יוסף ויאמר זה
פתרנו שלשת הסלים שלשת ימים הם: יט
בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך
ותלה אותך על עץ ואכל העוף את בשרך
מעליך: כ ויהי ביום השלישי יום הלדת
את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו וישא את
ראש שר המשקים ואת ראש שר האפים בתוך
עבדיו: כא וישב את שר המשקים על
משקהו ויתן הכוס על כף פרעה: כב ואת
שר

לג מל' כחולו וא' כלוגתא ג' מלא נבעינין
י"ל וחבר עד קדמתם
י"ל וחד והשיבך ס' מנרס וא'פ'ם וני הפמודים
ל' מלרע וסי' שמתני כבור הפתיות
ד' פתחין וסי' קלא בנפשים פהורים דחבריס
ט' מל' כליש' וכר ג' כ' חסר גא' מלא דין חסר

ואמר להון יוסף הלא מן קדם יי פושרן חלמיא אישתעו כען לי: ואישתעי רב שקי ית חלמיה ליוסף ואמר ליה בחלמי והא גופנא קדמי: ובגופנא תלתא שבשין והיא כד אפרחת אפקת לבלבין ואניצת נץ בשילו אתכלהא עינבין: וכסא דפרעה בידי ונסיבית ית עינביא ועצרית יתהון לכסא דפרעה ויהבית ית כסא על ידא דפרעה: ואמר ליה יוסף דין פושרניה תלתא שבשין תלתא יומין אינון: בסוף תלתא יומין ידכרינך פרעה ויתיבינך על שמושך ותתן כסא דפרעה בידיה כהלכתא קדמיתא דהויתא משקי ליה: אלהין תדכרינני עמך כד יוטיב לך ותעביד כען עמי טיבו ותדכר עלי קדם פרעה ותפקינני מן בית אסירי הדין: ארי מיגנב גניבנא מארע עבראי ואף הכא לא עבדית מדעם ארי מניאו יתי בבית אסירי: וחזא רב נחתומי ארי יאות פשר ואמר ליוסף אף אנא בחלמי והא תלתא סלין דחירו על רישי: ובסלא עלאה מכל מיכלא דפרעה עובד נחתום ועופא אכיל יתהון מן סלא מעלוי רישי: ואתיב יוסף ואמר דין פושרניה תלתא סלין תלתא יומין אינון: בסוף תלתא יומין יעדי פרעה ית רישך מינך ויצלוב יתך על צליבא ויכול עופא ית בשרך מינך: והוה ביומא תליתאה יום בית ולדא דפרעה ועבד משתיא לכל עבדוהי ואדכר ית ריש רב שקי וית ריש רב נחתומי בגו עבדוהי: ואתיב ית רב שקי על שקיותיה ויהב כסא על ידא דפרעה: וית רב נחתומי צלב כמא
דפשר

(י) שריגים. זמורות ארוכות שקורין וידי"ץ: והיא כפורחת. דומה לפורחת ונדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת ואחר פרחה עלתה נצה נעשו סמדר ואח"כ הבשילו והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין עד כאן תרגום של פורחת. נץ גדול מפרח כדכתיב ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב ויוצא פרח והדר ויצץ ציץ: (יא) ואשחט. כתרגומו ועברית והרבה יש בלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם. סימן הם לך לשלשת ימים. ויש מדרשי אגדה הרבה: (יג) ישא פרעה את ראשך. לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם: כנך. בסיס שלך ומושבך: (יד) כי אם זכרתני אתך. אשר אם זכרתני אתך אחר שייטב לך כפתרוני הרי ועשית נא עמדי חסד: (טז) סלי חורי. סלים של נצרים קלופים חורין חורין ובמקומנו יש הרבה ודרך מוכרי פת כיסנין שקורין אובלי"ש לתתם באותם סלים: (כ) יום הלדת את פרעה. יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא על אחרים שמילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן ומולדותיך ביום הולדת אותך וכן אחרי הכבס את הנגע שכיבוסו על אחרים: וישא את ראש וגו'. מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש לשון מנין: (כג) ולא

יונתן בן עוזיאל

ירושלמי

ויספר — ואשתעי רב מזוגיא ית חלמיה ליוסף ואמר ליה חמי הוית בחלמי והא גופנא קדמי: ובגפן — ובגופנא תלתי מצוגיא והיא כדי אפרחת אפיקת לבלובהא ומן יד בשלו פגולייהא

יאשגאת לשון סמזגם אבריך למזוג היין

יונתן בן עוזיאל

שלויתא הוו ענבין : וכוס חמי הוית עד דיהבין כסא דפרעה בידי ונסיבית ית ענבייא ועצרית יתהון לכסא דפרעה ויהבית ית כסא על ידא דפרעה : ויאמר ואמר ליה יוסף דין סוף פושרנא דחלמא תלתי מצוגיא תלתי אבהת עלמא אינון אברהם יצחק ויעקב דמן בני בניהון עתידין למשתעבדא למצרים בטינא ובליבנא ובכל פולחנא באנפי ברא ומן בתר כדון מתפרקין על יד תלת רעיין ודי אמרת נסיבית ית עינבייא ועצרית יתהום לכסא דפרעה ויהבית ית כסא לידא דפרעה היא פיילא דרוגזא דעתיד פרעה שתי בעקבא ואת רב מזוגייא תקבל אגר טב על חלמך טב דחלמתא ופושרניה דין הוא לך תלתי מצוגייא תלתא יומין הינון לפורקנך : בעוד בסוף תלתי יומין יעול קדם פרעה דוכרנך ויררים ית רישך ביקר ויתבינך על שמושך ותיתן כסא דפרעה בידיה כהלכתא קדמאה דהוית מזוגיה : כי אם שבק יוסף ית רוחצניה דלעיל ונקט רוחצניה דבר נש ואמר לרב מזוגייא אלהן תדכרינני עמך כד ייטב לך ותעבד כדון עמי טיבו ותדכר עלי קדם פרעה ותהנפקינני מן בית אסירי הדין : כי ארום מגנב איתגניבית מן ארעא דעיבראי ואוף הכא לא עבדית מדעם ביש ארום שויאו יתי בבית אסירי : וירא וחמא רב נחתומי ארום יאות פשר דהוא חמא פושרן חילמא דחבריה ושרי למללא בלשון רוגזא ואמר ליוסף אוף אנא הוית חמי בחלמי והא תלתא סלין דפיתא נקיא על רישי : ובסל ובסלא עלאה מכל תפנוקי מיכל פרעה עובד נחתום ועופא אכיל יתהום מן סלא מעילוי רישי : ויען ואתיב יוסף ואמר דין הוא פושרניה תלתי סליא תלתי שעבודיא הינון דעתידין בית ישראל למשתעבדא ואנת רב נחתומיה תקבל אגר ביש על חלמך ביש דחלמת ופשר ליה יוסף ית מה דשפר בעינוי ואמר ליה דין לך פושרניה תלתא סליא תלת יומין הינון לקטלך : בעוד בסוף תלתא יומין יעדי פרעה בסייפא ית רישך מעילוי גופך ויצלוב יתך על קיסא וייכול עופא ית בישרך מינך : ויהי והוה ביום תליתאי יום גנוסא דפרעה ועבד שירו לכל עבדוי ורומם ית ריש רב מזוגייא וית ריש רב נחתומיא בגו עבדוי : וישב ואתיב ית רב מזוגייא על מזגיה דאשתכח דלא הוה בעיטא ההיא ויהב כסא על ידא דפרעה : ואת שר וית רב נחתומי צלב דיעט למקטליה

היכמא

ירושלמי

ואמר ליה יוסף דין הוא פתרוניה דחילמא תלתא שרביטיא אינון תלתא אבהתי עלמא אברהם יצחק ויעקב דמן בני בניהון עתידין למישתעבדא בארעא דמצרים ועתידין למתפרקא על ידי תלתא פרנסין מהימנין ואינון מתילין בסגולייא ודי אמרת נסיבית ית עינבייא ועצרית יתהון בכסא דפרעה ויהבית ית כסא לגו כף ידוי דפרעה הוא כסא דפורענותא דפרעה עתיד למשתי בעיקבא : ואת רב מזוגיא לא מובדין אגרך די חלמת הילמא טבא הדין ברם פתרוניה דחלמא לא הוה יוסף אמר ליה ומן בתר דין פתר ליה יוסף היך מה דהוה שפר באפוי ואמר ליה יוסף תלתא שרביטיא תלתא יומין אינון :

ירושלמי

והא תלתא סלין דריפתא קקבטון על רישי :

ואמר ליה תלת סליא אינון תלתא שיעבודיא תקיפיא דעתידין מערעא לבית ישראל בארעא דמצרים בטיניא ובליבניא ובכל פולחנא דאפי ברא עתיד פרעה מלכא דמצרים למהוי גזר גזירין בישין על ישראל ורמי בניהון בנהרא ברם פרעה יוביד וחילותיה ישתיצון ובני ישראל יפקון פריקין בריש גלי : ואת רב נחתומא תקביל פורענות די חלימית חילמא בישא הדין ופתרוני דחילמא לא הוה יוסף ידיע ליה ומן בתר כן פתר ליה יוסף היך מה שפר באפוי ואמר ליה יוסף דין הוא פתרוניה דחלמא תלת סליא תלת יומין אינון :

פירש עליו ודבר שפתי' אך למחסור · ושרי למללא בלשון רוגזא · דייק מדכתי' אף לשון רוגז הוא וכן הוא ע"פ המדרש שלשה פתחו באף וכן איתא בזוהר : תלת שעבודיא פי' שלשה עבודות שנשתעבדו כמ"ש כחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה : יום גינוסא פי' יום היחום שלו וזהו שנולד בו או נעשה מלך בו ביום :

ירושלמי דריפתא קקבטון פירש כערוך לחם שאוא חם ור"ל לחם כפל שהוכלים אותם החורים שהם הנקים :

יונתן סגולייתא · פירש אשכלותיא וכן תר' כתרגו' אשכול · כחל סגולא · פייל' דרוגזא כתו כוס פורענות · מזוגיא · כמו משקה פי' ווערטוס · מבלתי מיגם מכוכית כבון ופירש דקלים קטנים וכן הוא בערוך · על יד תלת רעיין · מוכרחני לפרש על משה ואהרן ומרים : רישך ביקר · פי' שיכשא ראשך ככנו' גדול : בעיקבא בסוף :

ירושלמי כרם וכו' לא אמר ר"ל הפתרון : בכרמו על שעבוד ישראל לא גילה לפניו אלא כעצמו ידע ואח' כך לפני שר המשקים אמר כטוב בעיניו וק"ל :

יונתן שכך · יתה רוחצניה פירש הניח בוטחונו של מעלה וכן

שר האפים תלה כאשר פתר להם יוסף : כג ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו :

דפשר להון יוסף : ולא אדכר רב שקי ית יוסף ואנשיה :

קי"ב יבק סימן

הפטרת וישב בת"ע בעמוס בסי' ב' כה אמר יי' על שלשה פשעי ישראל :

פ פ פ פ פ פ

מא

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר : ב והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו : ג והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאר : ד ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר את שבע הפרות יפת המראה והבריאת וייקץ פרעה : ה ויישן ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות : ו והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות אחריהן : ז ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום : ח ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו ואין פותר אותם לפרעה : ט וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום : י פרעה קצף על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים : יא ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו : יב ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר לו ויפתר לנו את חלמתינו איש כחלמו פתר : יג ויהי כאשר פתר לנו כן היה אתי השיב על כני ואתו תלה : יד וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה : טו ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום

לפתר

ל' וכל שמידם על ספת : ל' ומלא ל' חסר יתר סי' אר בל' אורייתא חסר

כהן

לוי

פלא חסר

פ"ל מלא באתורי' וכו' פרשי' מולת של

שני

והוה מסוף תרתין שנין ופרעה חלם והא קאים על נהרא : והא מן נהרא סלקן שבע תורן שפירן למחזי ופטימן בשר ורעיין באחוא : והא שבע תורן אוחרנין סלקן בתריהן מן נהרא בישן למחזי וחסירן בשר וקמא לקבליהן דתורתא על כיף נהרא : ואכלא תורתא בישן למחזי וחסירן בשר ית שבע תורתא שפירן למחזי ופטימתא ואתער פרעה : ודמיך וחלם תנינות והא שבע שבלין סלקן בקניא חד פטימן וטבן : והא שבע שבלין לקיין ושקיפן קדום צמחן בתריהן : ובלעא שבליא לקיתא ית שבע שבליא פטימתא ומליתא ואיתער פרעה והא חלמא : והות בצפרא ומטרפא רוחיה ושלח וקרא ית כל חרשי מצרים וית כל חכימהא ואישתעי פרעה להון ית חלמיה ולית דפשר יתהון לפרעה : ומליל רב שקי עם פרעה למימר ית סורחני אנא מדכר יומא דין : פרעה רגז על עבדוהי ויהב יתי במטרת בית רב קטוליא יתי וית רב נחתומי : וחלמנא חלמא בליליא חד אנא והוא גבר כפושרן חלמיה חלמנא : ותמן עמנא עולים עבראה עבדא לרב קטוליא ואישתעינא ליה ופשר לנא ית חלמנא גבר כחלמיה פשר : והוה כמא דפשר לנא כן הוה יתי אתיב על שמושי ויתיה צלב : ושלח פרעה וקרא ית יוסף וארהטוהי מן בית אסירי וספר ושני כסותיה ועאל לות פרעה : ואמר פרעה ליוסף חלמא חלימית ופשר לית ליה ואנא שמעית עלך למימר דאת שמע חלמא

ומפשר

ולא זכר שר המשקים · בו ביום : וישכחהו · לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים שנאמר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מצרים הנקראים רהב :

חסלת וישב יעקב

ויהי (א) מקץ · כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא : על היאר · כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בהם ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כדבר אחר תרגום : (ב) יפות מראה ·

קיטע

חֶיכְמָא דְפָשַׁר לְהוֹם יוֹסֵף : ולא וּבְגִין דְשָׁבַק יוֹסֵף חִסְדָא דִלְעֵיל וְאִתְרְחֵיץ בְּרַב מְזוֹגַיָא בְּבִשְׂרָא עֲבִיד בְּגִין כֵּן לָא אִידְכַּר רַב מְזוֹגַיָא יַת יוֹסֵף וְאַנְשְׁיֵיהּ עַד זְמַן דִי מְטָא קִיצָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִתְפַּרְקָא :

ירושלמי

שְׁבַק יוֹסֵף חִסְדָא דִלְעֵיל בְּחִסְדָא דִלְרַע וְחִסְדָא דִלְווֹי יָתֵיהּ מִבַּיְיתֵיהּ דְאָבוֹי וְאִתְרְחֵץ בְּרַב מְזוֹגַיָא בְּבִשְׂרָא עֲבִיד וּבִשְׂרָא טָעַם כַּסָא דְמוֹתָא וְלָא אִידְכַּר לִכְתָבָא דִכְתִיב וּמְפָרֵשׁ לֵיט יְהֵוֵי גַבְרָא דִי יִתְרְחֵיץ בְּבִשְׂרָא וִישַׁוֵּי בִשְׂרָא רְחָצוֹהִי : וּבְרִיךְ יְהֵוֵי גַבְרָא דִי יִתְרְחֵיץ בְּשׁוּם מֵימְרֵיהּ דַיְיָ וִיהֵי מֵימְרֵיהּ דַיְיָ רוֹחְצָנֵיהּ : מִן בְּגִין כֵּן לָא אִדְכַּר רַב מְזוֹגַיָא יַת יוֹסֵף וְאַנְשְׁיֵ יָתֵיהּ עַד זְמַן דִמְטָא קִצֵיהּ לְמִתְפַּרְקָא :

פ פ פ

ויהי מקץ וַהֲוָה מִסוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין עָאַל דוּכְרָנֵיהּ דְיוֹסֵף קֳדָם מֵימְרָא דַיְיָ וּפַרְעֹה הֲוָה חָלִים וְהָא קָאֵי עַל נַהֲרָא : והנה וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָתֵי שַׁפִּירָן לְמִיחְמֵי וּפַטִימַן בִּשְׂרָא וְרַעְיַין בְּגוֹ גוּמַיָא : והנה וְהָא שְׁבַע תּוֹרָתֵי חוֹרָנַיָן סָלְקָן מִן נַהֲרָא בִּישָׁן לְמִיחְמֵי וַחֲסִפַן בְּבִשְׂרְהוֹן וְקָמָן לְקוֹבְלֵיהוֹם דְתוֹרָתֵי עַל כֵּיף נַהֲרָא : ותאכלנה וַאֲכָלָא תוֹרָתֵי דְבִישָׁן לְמִיחְמֵי וַחֲסִירָן בְּבִשְׂרֵיהוֹן יַת שְׁבַע תּוֹרָתֵי דְשַׁפִּירָן לְמִחְמֵי וּפַטִימָתָא וְאִיתְּעַר פַּרְעֹה מִדְמָכֵיהּ : ויישן וּדְמִיךְ וַחֲמָא חֶלְמָא תִנְיָנוּת וְהָא שִׁבְעָה תוּבְלֵי סָלְקָן בְּקַנְיָא חָד פַּטִימַן וְטָבָן : והנה וְהָא שִׁבְעָא תוּבְלֵי לַקְיָן וּשְׁקִיפַן קִידוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהֶן : ותבלענה וּבְלַעַן תוּבְלַיָא לַקְיָתָא יַת שְׁבַע תוּבְלַיָא פַּטִימָתָא וּמַלְיָתָא וְאִיתְעַר פַּרְעֹה וְהָא הֲוָה חֶילְמָא : ויהי וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּמִטַּרְפָא רוּחֵיהּ וְשַׁדַּר וּקְרָא יַת כָּל חַרְשֵׁי מִצְרַאֵי וְיַת כָּל חַכִּימָהָא וְאִישְׁתְּעֵי פַּרְעֹה לְהוֹם יַת חֶלְמֵיהּ וְלָא הֲוָה אֶפְשַׁר לְגַבַר דִי יִפְשַׁר יָתֵיהּ אֲרוּם מִן קֳדָם יְיָ אִיסְתַּקַּף מִן בְּגְלַל דִי מְטָא זִמְנֵיהּ דְיוֹסֵף לְמִיפַּק מִן בֵּית אֲסִירֵי : וידבר וּמַלֵיל רַב מְזוֹגַיָא קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימַר יַת סוּרְחָנַיי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא דֵין : פרעה מִן קֳדָם יְיָ אִסְתַּקַּף דְפַרְעֹה רְגֵיז עַל עַבְדוֹי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרָא בֵּי רַב סַפּוֹקְלָטוֹרַיָא יָתִי וְיַת רַב נַחְתּוֹמַיָא : ונחלמה וְחַלְמְנָא חֵילְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְבַר חֵילְמֵיהּ וּפוּשְׁרַן חֶלְמָא דְחַבְרֵיהּ חֶלַמְנָא : ושם וְתַמָן עִמָנָא טַלְיָא עִבְרָאִי עַבְדָא לְרַב סַפּוֹקְלָטוֹרַיָא וְאִשְׁתְּעֵינָא לֵיהּ וּפְשַׁר לָנָא יַת חֵילְמָנָא גְבַר הֵי כְּפוּשְׁרַן חֵילְמֵיהּ פְּשַׁר : ויהי וַהֲוָה הֵיכְמָא דִפְשַׁר לָנָא כְּדֵין הֲוָה יָתִי אוֹתֵיב עַל מִילֵיהּ עַל סְדַר שִׁימוּשִׁי וְיָתֵיהּ צְלַב : וישלח וְשַׁדַּר פַּרְעֹה וּקְרָא יַת יוֹסֵף וְדַלוּגֵיהּ מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנֵי כְּסוּתֵיהּ וְעָל לְוַת פַּרְעֹה : ויאמר וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵימִית וּמְפַשַׁר לֵית

ירושלמי

וְהוֹאָה רַעְיַין בְּגוֹ גוּמַיָא :

קיץ הוא לימי שובע הפכריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה : באחו · באגם מריש"ק כמו ישגא אחו : (ג) ודקות בשר · טינב"ש בלעז לשון דק : (ד) ותאכלנה · סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב : (ה) בקנה אחד · טו"רל בלעז : בריאות · ש"אם בלעז : (ו) שדופות · שליא"ש בלעז שקימן קידום חבוטות לשון משקיף החבוט תמיד על הדלת הסוכה עליו : קדים · רוח מזרחית שקורין בשא : (ז) הבריאות שייבש בלעז : והנה חלום · והנה נשלם חלום שלם לפניו והודרך לפותרים (ח) ותפעם רוחו · ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכה כפעמון ובנבוכד נצר אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו : חרטומי · הנחרים בטימי מתים שואלין בעצמות כימי הן עצמו' כלשון ארמי וכתשנה בית שהוא מלא טימיא מלא עצמות : ואין פותר אותם לפרעה · פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר : (יא) איש כפתרון חלומו · חלום הראוי פתרון שנפתר לנו ודומה לו : (יב) נער עברי עבד · ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה מזכירו בלשון בזיון · נער שוטה ואין ראוי לגדולה · עברי אפילו לשונו אינו מכיר · עבד וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים : (ק"א שרים וכן גרס רא"ם ·) איש כחלומו · לפי החלום וקרוב לענינו : (יג) השיב על כני · פרעה הנזכר למעלה בא' אמר פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פי' מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר : מן הבור · מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פו"שא בלעז : ויגלח · מפני כבוד המלכות : (טו) תשמע חלום לפתור אותו · תאזין ותבין חלום לפתור אותו : תשמע · לשון הבנה והאזנה כמו שומע

שפתר היטב ורוב החלומות הולכים אחר הפה . ולא ס"ל כרש"י שהוא קאי אפרעה ולפקרתו אינו מוקר' קצר כי קאי אהפותר ודוק כ"ל

ירושלמי

שבק וכו' פי' הניח החסד של מעלה בחסד של מטה וכו' בבשר עביד פי' בבשר נכרא ובשר הטעם כוס פ' של מיתה ור"ל הבן אדם או כיה גורסין בשר עביר פי' אדם שהוא בשר שעובר וחוזר כבתחלה :

יונתן

ורעיין בגו גומיא פי' שהיו רועים במקום קנה וקוף כי כן ת"י של קנה וסוף גמי ויותר היה נכון להיות במו אגמיא : וחסכין בקצרהון יש גורסים חסרין וכמתורגמן תשמ' וחסכן וכן ת"א בפרשה זו : מן קדם יי' אסתקף קשה ליה למה באמת וכי לא היה אפש' לפתרו או למה לא נכנסו דבריהם באזני פרעה אלא מה' היה בשביל יוסף שהגיע זמנו . לצאת לכן מנע הקב"ה הפתרון מהם ואסתקף לשו' עולל : הוא אותיב במילי' פירש יוסף הושיב אותי כדבריו

לפתר אתו: טז ויען יוסף את פרעה לאמר
בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה: יז
וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת
היאר: יח והנה מן היאר עלת שבע פרות
בריאות בשר ויפת תאר ותרעינה באחו:
יט והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן
דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר לא ראיתי
כהנה בכל ארץ מצרים לרע: כ ותאכלנה
הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות
הראשנות הבריאת: כא ותבאנה אל
קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן
רע כאשר בתחלה ואיקץ: כב וארא בחלמי
והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאת
וטבות: כג והנה שבע שבלים צנמות
דקות שדפות קדים צמחות אחריהם: כד
ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים
הטבות ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי:
כה ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד
הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה:
כו שבע פרת הטבת שבע שנים הנה
ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום
אחד הוא: כז ושבע הפרות הרקות והרעת
העלת אחריהן שבע שנים הנה ושבע השבלים
הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב:
כח הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר
האלהים עשה הראה את פרעה: כט הנה
שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים:
ל וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל
השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ:
לא ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא
אחרי כן כי כבד הוא מאד: לב ועל השנות
החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם
האלהים וממהר האלהים לעשתו: לג
ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על
ארץ מצרים: לד יעשה פרעה ויפקד פקדים
על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני
השבע: לה ויקבצו את כל אכל השנים
הטבת הבאת האלה ויצברו בר תחת יד
פרעה אכל בערים ושמרו: לו והיה האכל
לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ
מצרים ולא תכרת הארץ ברעב: לז וייטב
הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: לח
ויאמר

ל' כתיב ר"פ ל' וחסר
ג' כ' מלא ואחד חסר
פ' פתחין בליסגא
ל' את כתיב ... כ' חד מלא ודין חסר
ל' חסר
ד' חסר בליש' ל' חסר
שלישי
ל' ומלא
פ' חסר
ד' כ' חסר וכ' מלא
סרוי דיוסף קמץ וכל ... פתח ... בסלי ... עד יקמו ...

ומפשר יתיה: ואתיב יוסף ית פרעה למימר
לא מן חוכמתי אלהן מן קדם יי יתתב ית שלמא
דפרעה: ומליל פרעה עם יוסף בחלמי הא אנא
קאים על כיף נהרא: והא מן נהרא סלקן שבע
תורן פטימן בשר ושפירן למחזי ורעין באחוא:
והא שבע תורן אוחרניין סליקן בתריהן חסיכן
ובישן למחזי לחדא וחסירן בשר לא חזיתי
דכותהן בכל ארעא דמצרים לבישו: ואכלא
תורתא חסיכתא ובישתא ית שבע תורתא
קדמיתא פטימתא: ועלא למעיהן ולא
איתידע ארי עלו למעיהן ומחזיהן ביש כד
בקדמיתא ואתעירית: וחזית בחלמי
והא שבע שבלין סלקן בקניא חד מליין
וטבן: והא שבע שבלין נצן לקיין
שקיפן קדום צמחן בתריהן: ובלעא
שבליא לקייתא ית שבע שבליא טבתא
ואמרית לחרשיא ולית דמחוי לי:
ואמר יוסף לפרעה חלמא דפרעה חד הוא
ית דיי עתיד למעבד חוי לפרעה:
שבע תורתא טבתא שבע שניא אינין
ושבע שבליא טבתא שבע שניא אינין
חלמא חד הוא: ושבע תורתא חסיכתא ובישתא
דסליקא בתריהן שבע שניא אינין ושבע שבליא
לקייתא דשקיפן קידום יהוין שבע שני כפנא:
הוא פתגמא די מלילית עם פרעה דיי
עתיד למעבד אחזי לפרעה: הא שבע
שניא אתיין שובעא רבא בכל ארעא דמצרים:
ויקומון שבע שני כפנא בתריהן ויתנשי כל
שובעא בארעא דמצרים וישיצי כפנא ית עמא
דארעא: ולא יתידע שובעא בארעא מן קדם
כפנא ההוא דיהי בתר כן ארי תקיף הוא לחדא:
ועל דאיתני חלמא לפרעה תרתין זמנין ארי תקין
פתגמא מן קדם יי ומוחי יי למעבדיה: וכען
יחזי פרעה גבר סוכלתן וחכים וימניניה על
ארעא דמצרים: יעביד פרעה וימני מהימנין
על ארעא ויזרזון ית ארעא דמצרים בשבע שני
שובעא: ויכנשון ית כל עבור שניא
טבתא דאתיין האילין ויצברון עבורא תחות יד
מהימני פרעה עבורא בקירויא ויטרון: ויהי
עיבורא גניז לעמא דארעא לשבע שני כפנא די
יהוין בארעא דמצרים ולא ישתיצי עמא דארעא
בכפנא: ושפר פתגמא בעיני פרעה ובעיני כל
עבדוהי

וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף
אחרי

וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדוֹהִי הֲנִשְׁכַּח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהּ׃ וַאֲמַר
רביעי
פרעה

יונתן בן עוזיאל ירושלמי

לֵית יָתֵיהּ וַאֲנָא שְׁמָעִית עֲלָךְ לְמֵימַר אִין אַנְתְּ שְׁמַע חֶלְמָא אַנְתְּ פָּשַׁר לֵיהּ׃ ויען וַאֲתֵיב יוֹסֵף
יַת פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר מִינִי לָא אִית גְּבַר דְּפָשַׁר חֶלְמִין בְּרַם מִן קֳדָם יְיָ יִתּוֹתַב שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה׃
וידבר וּמַלֵּיל פַּרְעֹה עִם יוֹסֵף לְמֵימַר חָמֵי הֲוֵית בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא קָאֵי עַל כֵּיף נַהֲרָא׃ והנה
וְהָא מִן נַהֲרָא סַלְקָן שְׁבַע תּוֹרָתֵי פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱמֵי וְרַעְיָין בְּגוֹ גוּמַיָּא׃ והנה וְהָא שְׁבַע
תּוֹרָתֵי חוֹרָנִין סַלְקָן בַּתְרֵיהֶן חֲשִׁיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱמֵי לַחֲדָא וַחֲסִיין בְּבִישְׂרֵיהוֹן לָא חֲמֵית דִּכְוָותְהוֹן בְּכָל
אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְבִישׁוּ׃ ותאכלנה וַאֲכַלָן תּוֹרָתֵי חֲשִׁיכָתָא וּבִישָׁתָא יַת שְׁבַע תּוֹרָתֵי קַמַּיְיתָא
וּפַטִּימָתָא׃ ותבאנה וְעָלָא לִמְעֵהֶן וְלָא אִשְׁתְּמוֹדַע אֲרוּם עָלַן לִמְעֵהֶן וּמֶחֱמֵיהֶן בִּישׁ הֵיאָ
כְּדִבְקַדְמֵיתָא וְאִתְעָרִית׃ וארא וַחֲמֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע תּוּבְלִין סַלְקָן בְּקַנְיָא חַד מַלְיָין וְטָבָן׃
והנה וְהָא שְׁבַע תּוּבְלֵי נָצָן לַקְיָין שְׁקִיפָן קִידּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהֶן׃ ותבלען וּבְלָעָן תּוּבְלַיָּא
לַקְיָיתָא יַת שְׁבַע תּוּבְלַיָּא טַבָתָא וַאֲמָרִית לְחַרְשַׁיָּא וְלֵית דִּמְתַנֵּי לִי׃ ויאמר וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה
חֶלְמָא דְּפַרְעֹה חַד הוּא מָה דַּיְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד תָּנֵי לְפַרְעֹה׃ שבע שְׁבַע תּוֹרָתָן טַבְתָן שְׁבַע שְׁנַיָּא
אִינִין מְבַשְּׂרָן וּשְׁבַע שׁוּבְלַיָּא טַבָתָא שְׁבַע שְׁנַיָּא הָאִלֵּין אִינִין מְבַשְּׂרָן חֶלְמָא חַד הוּא׃
ושבע וּשְׁבַע תּוֹרָתָא פַּחִישָׁתָא וּבִישָׁתָא דְּסַלְקָן בַּתְרֵיהֶן שְׁבַע שְׁנַיָּא חוֹרַנְיָיתָא אִינִין מְבַשְּׂרָן וּשְׁבַע
תּוּבְלַיָּא לַקְיָיתָא שְׁקִיפַן קִידּוּם הֵם הָכִי מְבַשְּׂרָן דִּיהֶוְיָין שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא׃ הוא הוּא פִּתְגָמָא
דְּמַלֵּילִית עִם פַּרְעֹה מָה דַּיְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד אַחְמֵי יַת פַּרְעֹה׃ הנה הָא שְׁבַע שְׁנַיָּא אָתְיָן שׂוֹבְעָא
רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ וקמו וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא מִן בַּתְרֵיהוֹן וְיִתְנְשֵׁי כָּל שׂוֹבְעָא
דַּהֲוָה בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וִישֵׁיצֵי כַּפְנָא יַת דַּיָּירֵי אַרְעָא׃ ולא וְלָא יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא דַּהֲוָה בְּאַרְעָא
מִן כַּפְנָא הַהוּא דִּיהֵי מִן בָּתַר כֵּן אֲרוּם תַּקִּיף הוּא לַחֲדָא׃ ועל וּמִן בְּגַלַל דְּאִיתַּנֵּי חֶלְמָא
לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרוּם תַּקִּין פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ וּמוֹחִי יְיָ לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ ועתה וּכְדוּן יִחְמֵי
פַּרְעֹה גְּבַר סוּכְלְתָן וְחַכִּים וִימַנֵּינֵיהּ עַל אַרְעָא
דְּמִצְרַיִם׃ יעשה יַעֲבֵיד פַּרְעֹה וִימַנֵּי
אַפּוֹטְרוֹפִּין עַל אַרְעָא וְיִפְקוּן חַד מִן חַמְשָׁא מִן כָּל
עִיבוּרָא דְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא׃
ויקבצו וְיִכְנְשׁוּן יַת כָּל עִיבוּר שְׁנַיָּא טַבְתָא
דְּאָתְיָין אִלֵּין וְיִצְבְּרוּן עִיבוּרָא תְּחוֹת יַד אַפִּיטְרוֹפִּין

ירושלמי
יַעֲבֵיד פַּרְעֹה וִימַנֵּי יָתֵיהּ אַפִּיטְרוֹפּוֹס עַל אַרְעָא
חַד מִן חַמְשָׁא וִיפַלֵּיג בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשַׁבְעָתֵי
שְׁנֵי שַׂבְעָנָה׃

דְּפַרְעֹה וִישַׁוּוּן עִיבוּרָא בְּקִרְוַיָּא וְיִנְטְרוּן׃ והיה וִיהֵי עִיבוּרָא גְּנִיז בִּמְעַרְתָּא בְּאַרְעָא לִמְזַן מִנֵּיהּ
בְּשֶׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא דִּיתִהֶוְיָין בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְּאַרְעָא בְּכַפְנָא׃ וייטב וּשְׁפַר
פִּתְגָמָא קֳדָם פַּרְעֹה וְקֳדָם כָּל עַבְדוֹי׃ ויאמר וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדוֹי הֲנִשְׁכַּח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהּ׃ ויאמר וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יַת כָּל דָּא לֵית סוּכְלְתָן
וחכים

יונתן
וחסין בגחון מס"רד מייסב ואמ' שהוא לשון קשה כמו לא כחוקך לשון משנה ולשון מקרא החסין לנעורת כישפים שהוא עכין קש' וגם כאן כרות רעות וקשות וק"ל שבע שנין אימן מבשרין' פי' הם מבשרים ואומרי' לשון בשורה · חד מן חמשא הביא מלת וחמש כמשמעו ביותן חלק חמשי לאוצ' המלך ולא ק"ל כת"א ור'שי וכסברתו כן הירושלמי ושניהם לדבר אחד נתכוונו :

שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו אנטינדר"א בלעז : (טז) בלעדי · אין החכמה משלי אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה : (יט) דלות · כחושות כמו מדוע אתה ככה דל דאמנון : ורקות בשר · כל לשון רקות שבמקרא חסרין בשר ובלעז בלוש"ש : (כג) צנומות · צונמא בלשון ארמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקיין נצן אין כהן אלא הכן לפי שנתרוקנו מן הזרע : (כו) שבע פרות ושבע שנים · כלן אינן אלא שבע ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות החלום וגומר · כשבע שנים הטובות נאמר הראה לפרעה לפי שהיה סמוך וכשבע שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה : (ל) ונשכח כל השובע · הוא פתרון הבליעה : (לא) ולא יודע השובע · הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה : (לב) נכון · מזומן : (לד) וחמש · כתרגומו ויזרזין וכן חמושים : (לה) את כל אכל · שם דבר הוא לפיכך טעמו בא"לף ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו בכ"ף ונקוד קמץ קטן : תחת יד פרעה · ברשותו ובאוצרותיו : (לו) והיה האוכל · הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ : (לח) הנמצא כזה · הנמצא כזה אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו הנמצא לשון תמיהה וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח : (לט) אין נבון וחכם כמוך · לבקש איש נבון וחכם שאמרת

אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין
נבון וחכם כמוך : מ אתה תהיה על ביתי
ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך :
מא ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אתך
על כל ארץ מצרים : מב ויסר פרעה את
טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש
אתו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו : ל' וחסר
מג וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו
ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל ארץ
מצרים : מד ויאמר פרעה אל יוסף אני
פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת ל' ומלא
רגלו בכל ארץ מצרים : מה ויקרא פרעה שם
יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי צפנת פענח
פרע כהן און לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים : בש׳ יקון צדיק פטפט נמצ אלוף פוטיפר ענה תמצו תכס
מו ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני
פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה
ויעבר בכל ארץ מצרים : מז ותעש הארץ
בשבע שני השבע לקמצים : מח ויקבץ את
כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים
ויתן אכל בערים אכל שדה העיר אשר
סביבתיה נתן בתוכה : מט ויצבר יוסף בר
כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין
מספר : נ וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא
שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע
כהן און : נא ויקרא יוסף את שם הבכור ג' מלא
מנשה כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל ד' מלא באורייתא
בית אבי : נב ואת שם השני קרא
אפרים כי הפרני אלהים בארץ עניי : נג חמישי
ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ
מצרים : נד ותחלינה שבע שני הרעב ל' ומלא
לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל הארצות ל' מלא בתורה
ובכל ארץ מצרים היה לחם : נה ותרעב
כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם
ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר
יאמר לכם תעשו : נו והרעב היה על כל פני לכם תעשו בגימטריא
הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר במיל׳ תעשו
למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים : נז אמור אותם באל
וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי
חזק הרעב בכל הארץ : מב א וירא יעקב כי יש
שבר

פרעה ליוסף בתר דהודע יי יתך ית כל דא לית
סוכלתן וחכים כותך : את תהי ממנא על
ביתי ועל מימרך יתזן כל עמי להוד כורסי
מלכותא הדין איהי יקיר מינך : ואמר פרעה
ליוסף חזי דמניתי יתך על כל ארעא דמצרים :
ואעדי פרעה ית עיזקתיה מעל ידיה ויהב יתה
על ידא דיוסף ואלביש יתיה לבושין דבוץ ושוי
מניכא דדהבא על צואריה : וארכיב יתיה
ברתיכא תנייתא די ליה ואכריזו קדמוהי דין
אבא למלכא ומני יתיה על כל ארעא דמצרים :
ואמר פרעה ליוסף אנא פרעה ובר ממימרך לא
ירים גבר ית ידיה למיחד זין וית רגליה למרכב
על סוסיא בכל ארעא דמצרים וקרא פרעה
שום יוסף גברא דמטמרן גלין ליה ויהב ליה
ית אסנת בת פוטיפרע רבא דאון לאתו ונפק
יוסף שליט על ארעא דמצרים : ויוסף בר
תלתין שנין כד קם קדם פרעה מלכא דמצרים
ונפק יוסף מן קדם פרעה ועבר שליט בכל ארעא
דמצרים : וכנשו דיירי ארעא בשבע שני שובעא
עיבורא לאוצרין : וכנש ית כל עבור שבע
שניא די הואה בארעא דמצרים ויהב עיבורא
בקירויא עיבור חקל קרתא די בסחרנהא יהב
בגוה : וכנש יוסף עיבורא כחלא דימא סגי
לחדא עד די פסק מלממני ארי לית מניין :
וליוסף איתילידו תרין בנין עד לא עאלת שתא
דכפנא דילידת ליה אסנת בת פוטיפרע רבא
דאון : וקרא יוסף ית שום בוכרא מנשה ארי
אנשיני יי ית כל עמלי וית כל בית אבא : וית
שום תנינא קרא אפרים ארי אפשני יי בארע
שעבודי : ושלימא שבע שני שובעא די הואה
בארעא דמצרים : ושריאה שבע שני כפנא
למיתי כמא די אמר יוסף והוה כפנא בכל
ארעתא ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא : וכפינת
כל ארעא דמצרים וצוח עמא קדם פרעה על
לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לות יוסף
די יימר לכון תעבדון : וכפנא הוה על כל אפי
ארעא ופתח יוסף ית כל אוצריא די בהון עיבורא
וזבין למצראי ותקיף כפנא בארעא דמצרים :
וכל דיירי ארעא אתו למצרים למזבן עיבורא
מן

לא נמצא כמוך (מ) ישק · יתזן יתפרנס כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו בן משק ביתי וכמו נשקו בר
גרניסון בלעז : רק הכסא · שיהו קורין לי מלך : כסא · לשון של המלוכה כמו ויגדל את כסאו מכסאך :
(מא) נתתי אותך · מניתי יתך ואף על פי כן לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון כו' בין לגדולה בין לשפלות נופל
לשון נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים : (מב) ויסר את טבעתו · נתינת טבעת המלך היא אות למי
שמתנה לו להיות שני לו לגדולה : בגדי שש · דבר חשיבות הוא במצרים : רביד · ענק · ועל שהוא רצוף בטבעות
קרוי ·

וחכים כוותך : אתה אנת תהי אפיטרופוס על ביתי ועל גזירת מימר פומך יתזינון כל עמי
לחוד כורסי מלכותא אהא רב מנך : ויאמר ואמר פרעה ליוסף חמי דמנית יתך סרכן על כל
ארעא דמצרים : ויסר ואעדי פרעה ית עיזקתיה מעל ידיה ויהב יתה על ידא דיוסף ואלביש
יתיה לבושין דבוץ ושוי מניכא דדהבא על צוריה :
וירכב וארכיב יתיה ברתיכא תנייתא דלפרעה
והוו מקלסין לקדמוי דין אבא למלכא רב
בחכמתא ורכיך בשנייא ומני יתיה סרכן על כל
ארעא דמצרים : ויאמר ואמר פרעה

ירושלמי: והוו מקלסין קדמוי ואמרין יחי אבוי דמלכא דרב בחוכמא ורכיך בשנייא

ליוסף אנא פרעה מלכא ואנת אלקפטא ובר מפימרך לא ירים גבר ידיה למיסור זיני וית ריגליה
למרכוב על סוסיא בכל ארעא דמצרים : ויקרא וקרא פרעה שמיה דיוסף גברא דטמירן
מפרסם ויהב ליה ית אסנת דילידת דינה לשכם ורביתה איתת פוטיפרע רבא דטנים לאינתו ונפק יוסף
שליט על ארעא דמצרים : ויוסף ויוסף בר תלתין שנין כד קם קדם פרעה מלכא דמצרים
ונפק יוסף מלות פרעה ועבר רב ושליט בכל ארעא דמצרים : ותעש ואצלחת ארעא דכל
תובלא עבד מלי תרין קומצין בשבע שני שובעא עד דימלון כל אוצרייא : ויקבוץ וכנש ית כל
עבור שבע שני שובעא דהוו בארעא דמצרים ויהב עיבורא בקרוייא עבור חקלי קרתא דבחוזרנהא
כנש בגווה : • וליוסף וליוסף אתילידו תרין בנין עד לא עלת שתא דכפנא דילידת ליה אסנת
דריבת בבית פוטיפרע רבא דטנים : ויקרא וקרא יוסף ית שום בוכרא מנשה ארום אנשייני
יי ית כל ליאותי וית כל בית אבא : ואת וית שום תניין קרא אפרים ארום אמר תקיף יתי יי
בארע סיגופי והכדין עתיד למתקוף בית אבא הכא בסיגופיהום : ותכלנה ושלימן שבע שני
שובעא דהואה בארעא דמצרים : ותחילנה ושריאן שבע שני כפנא למיתי היכמא דאמר
יוסף והוה כפנא בכל ארעתא ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא : ותרעב וכפנת כל ארעא
דמצרים דלא הות מפקא בר זרעא וצוח עמא קדם פרעה בגין לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לות
יוסף דיימר לכון תעבדון : והרעב וכפנא הות על כל אנפי ארעא ופתח יוסף ית כל אוצרין
דבהון עיבורא וזבין למצראי ותקף כפנא בארעא דמצרים : וכל הארץ וכל דיירי ארעא עלו
למצרים למיזבן עיבורא מן יוסף ארום תקיף כפנא בכל ארעא :
וירא וחמא יעקב ארום עללייא זבנין ומייתן עיבורא ממצרים ואמר יעקב לבנוי למא דין אתון דחלין
למיחות

קרוי רכיך · וכן רכדתי פרשי רכפתי פרשי מרדכות · ובלשון משנה תוקף רוכדין של אבן על הרוכד שבעזרה והיא רכפה : במרכבת המשנה · השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו : אברך · כתרגומו דין אבא למלכא רך בלשון ארמי מלך בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא · ובדברי אגדה דרש רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים · אמר לו ר' יוסי בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא לשון ברכים שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו כענין שנאמר ונתון אותו וגומר : (מד) אני פרעה · שיש יכולת בידי לגזור גזירות על מלכותי ואני גוזר שלא ירום איש ידו בלעדיך · שלא ברשותך · דבר אחר אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגומר וזהו דוגמת רק הכסא : את ידו ואת רגלו · כתרגומו : (מה) צפנת פענח · מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא : פוטיפרע · הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שחמד את יוסף למשכב זכור : (מז) ותעש הארץ · כתרגומו ואין לשון כעקר מלשון עשייה : לקמצים · קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרים : אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה · שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה את העפר המקום ומעמיד את התבואה מלירקב : (כ"ל שהוא דעת ר' נחמיה ואנ"כ כלל לרבים כרש"י כאשר עלה כדעת קנהם :) (מט) עד כי חדל לספור · עד כי חדל לו הסופר לספור והרי זה מקרא קצר : כי אין מספר · לפי שאין מספר והרי כי משמש בלשון דהא : (נ) בטרם תבוא שנת הרעב · מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון : (נה) ותרעב כל ארץ מצרים : שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף : אשר יאמר לכם תעשו · לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם שבשני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות : (נו) על כל פני הארץ · מי הם פני הארץ אלו העשירים : את כל אשר בהם · כתרגומו די בהון עיבורא · וישבור למצרים · שבר לשון מכר ולשון קנין הוא הוא כאן משמש לשון מכר שברו לנו מעט אוכל לשון קנין · ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב : (וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור ואם דרשהו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף) (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים · ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנאמר הנה שמעתי וגומר ומהו וירא ראה באספקלריא של קודש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף : למה תתראו · למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים כאותה שעה עדיין היה להם תבואה · (ולי נראה פשוטו למה תתראו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים

רב בחכמתא ורכיך בשנייא עיין ברש"י · אלקפטא · ת"י של משנ' מלך אלקפטא וגם לשון גמרא ריש פ"ק דשבועות רופילא ואלקפטי וריש גלותא והם שרים ושלטונים : אסנ' דילידת דינה וכו' דאל"כ היכ' רשאי יוסף לקחת לו לאשה וק"ל

כאן חסר פסוק וילבור:

דבחוזרנהא תרגום של סביבותיה : סיגופי מכאן משמע כאשר פירשנו כ"ם והוא פשוט דלא הוי מפקא · בר זרעא · דיין זה דהלא עמ' ותחלנה ותכף כהתחלת הרעב מדוע לא היה לחם מתבוא' ישב' אלא שזרעו ולא הוציא אפי' הזרע : בגלויא כב' מתכנו דתרגום של תבואה בוא עללייא · דחלין · הוא מפורש תתראו לשון מורא כמו את ה' אלקיך תירא :

שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו׃ גרש
ב ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים
רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות׃ פלס חסר כר מן ד'
ג וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים׃
ד ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את
אחיו כי אמר פן יקראנו אסון׃ ה ויבאו בני
ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ
כנען׃ ו ויוסף הוא השליט על הארץ הוא
המשביר לכל עם הארץ ויבאו אחי יוסף ג' ותלא
וישתחוו לו אפים ארצה׃ ז וירא יוסף את
אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ג' וחסר
ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען
לשבר אכל׃ ח ויכר יוסף את אחיו והם לא
הכרהו׃ ט ויזכר יוסף את החלמות אשר ט' חד מל' וחד חסר
חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות דאיוב מלא
את ערות הארץ באתם׃ י ויאמרו אליו לא
אדני ועבדיך באו לשבר אכל׃ יא כלנו בני
איש אחד נחנו כנים אנחנו לא היו עבדיך
מרגלים׃ יב ויאמר אליהם לא כי ערות
הארץ באתם לראות׃ יג ויאמרו שנים עשר
עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען
והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו׃
יד ויאמר אלהם יוסף הוא אשר דברתי
אלכם לאמר מרגלים אתם׃ טו בזאת ג' חס' כתור'
תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא
אחיכם הקטן הנה׃ טז שלחו מכם אחד ויקח
את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם כנגד ג' דברי' שעשו
האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים לו ויפשיטו
אתם׃ יז ויאסף אתם אל משמר שלשת וישליכו
ימים׃ יח ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי וימכרו
זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא׃ יט ששי
אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית
משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון
בתיכם׃ כ ואת אחיכם הקטן תביאו אלי
ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו כן׃ כא ט' מלא
ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על
אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו
ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת׃
כב ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי ה' מלא בתורה
אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם
וגם

מן יוסף ארי תקיף כפנא בכל ארעא׃ וחזא
יעקב ארי אית עיבור מזדבן במצרים ואמר יעקב
לבנוהי למא תתחזון׃ ואמר הא שמעית ארי
אית עיבורא מזדבן במצרים חותו לתמן וזבונו
לנא מתמן וניחי ולא נמות׃ ונחתו אחי יוסף
עסרא למיזבן עיבורא ממצרים׃ וית בנימין
אחוהי דיוסף לא שלח יעקב עם אחוהי ארי
אמר דילמא יערעיניה מותא׃ ואתו בני ישראל
למיזבן עיבורא בגו עליא ארי הוה כפנא בארעא
דכנען׃ ויוסף הוא דשליט על ארעא הוא מזבין
עיבורא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף וסגידו
ליה על אפיהון על ארעא׃ וחזא יוסף ית אחוהי
ואשתמודעינון וחשיב מה דממליל עמהון
ומליל עמהון קשיין ואמר להון מנן אתיתון ואמרו
מארעא דכנען למזבן עיבורא׃ ואשתמודע יוסף
ית אחוהי ואינון לא אשתמודעוהי׃ ודכיר
יוסף ית חלמיא דהוה חלים להון ואמר להון
אלילי אתון למחזי ית בידקא דארעא אתיתון׃
ואמרו ליה לא רבוני ועבדך אתו למיזבן עיבורא׃
כולנא בני גברא חד נחנא כיוני אנחנא לא הוו
עבדך אלילי׃ ואמר להון לא אלהין בדקא
דארעא אתיתון למיחזי׃ ואמרו תרי עסר עבדך
אחין אנחנא בני גברא חד בארעא דכנען והא
זעירא עם אבונא יומא דין וחד ליתוהי׃ ואמר
להון יוסף הוא דמלילית עמכון למימר אלילי
אתון׃ בדא תתבחנון חיי פרעה אם תיפקון מיכא
אלהין במיתי אחוכון זעירא הכא׃ שלחו מנכון
חד וידבר ית אחוכון ואתון תתאסרון ויתבחרון
פתגמיכון הקשוט אתון אמרין ואם לא חיי פרעה
ארי אלילי אתון׃ וכנש יתהון לבית מטרא תלתא
יומין׃ ואמר להון יוסף ביומא תליתאה דא
עיבידו ואתקיימו מן קדם יי אנא דחיל׃ אם
כיוני אתון אחוכון חד יתאסר בבית מטרתכון
ואתון איזילו אובילו עיבורא דחסיר בבתיכון׃
וית אחוכון זעירא תיתון לותי ויתהימנון פתגמיכון
ולא תמותון ועבדו כן׃ ואמרו גבר לאחוהי
בקושטא חייבין אנחנא על אחונא די חזינא
בעקת נפשיה כד הוה מתחנן לנא ולא קבילנא
מיניה על כן אתת לנא עקתא הדא׃ ואתיב
ראובן יתהון למימר הלא אמרית לכון למימר
לא

מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם ·) ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא יורא : (ב) רדו שמה · ולא אמר לכו רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו : (ג) וירדו אחי יוסף · ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתאחות
עמ

לפיחות למצרים : ויאמר ואמר הא שמעית ארום אית עיבורא מזדבן במצרים חותו תמן
זבונו לנא מן תמן וניחי ולא נמות : וירדו ונחתו אחי יוסף עשרה למיזבן עיבורא ממצרים :
ואת וית בנימין אחוי דיוסף לא שדר יעקב עם אחוי ארום אמר הא הוא טליא ומסתפינא דלמא
יארעיניה מותא : ויבאו ואתו בני ישראל כל חד בתרעא חד דלא ישלוט בהון עיינא בישא
כד ייעלון כחדא למזבון ביני כנענאי דעלון למזבן ארום הוה כפנא בארעא דכנען : ויוסף ויוסף
הוא הוה שליט על ארעא וידע דאחוי עלין למזבן מני נטורין בתרעי קרתא למכתוב כל דעליל ביומא
ההוא שמיה ושם אבוי והוא הוה מזבן עיבורא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף ובלשו בסרטייתא
ובפלטייתא ובבתי פונדקתא ולא אשכחוהי ועלו לביתיה וסגדו ליה על אפיהום על ארעא : וירא
וחמא יוסף ית אחוי ואשתמודעינון ואתעביד בעיניהום כחלונאי ומליל עמהון מילין קשיין ואמר להום
מנן אתיתון ואמרו מארעא דכנען למזבן עבורא : ויכר ואשתמודע יוסף ית אחוהי דכד אתפרש
מנהום הוה להום רושם דקן ואינון לא אשתמודעוהי דלא הוה ליה רושם דקן והיא שעתא אית ליה:
ויזכר ודכיר יוסף ית חלמיא דחלם עליהום ואמר להום אללי אתון למחמי ית ערית מטעיתא
דארעא אתיתון למחמי : ויאמרו ואמרו ליה לא רבוני ועבדך אתן למזבון עבורא : כלנו
כלנא בני גברא חד נהנא מהמני אנחנא לא הוו עבדך אללי : ויאמר ואמר להון לא אלהין ערית
מטעיית ארעא אתיתון למחמי : ויאמרו ואמרו תריסר עבדך אחין אנחנא בני גברא חד בארעא
דכנען והא זעירא עם אבונא יומא דין וחד נפק מלוותנא ולית אנחנא ידעין מה הוה בסיפיה : ויאמר
ואמר להום יוסף הוא דמלילית עמכון למימר אללי אתון : בזאת בהדא מילא תתבחרון חיי
דפרעה אין תפקון מיכא אלהן בדייתי אחוכון קלילא הכא : שלחו פטרו מנכון חד וידבר ית
אחוכון ואתון היתאסרון ויתבחרון פתגמיכון אין קושטא עמכון ואין לא חיי דפרעה ארום אללי אתון :
ויאסף וכנש יתהום לבית מטרא תלתא יומין : ויאמר ואמר להום יוסף ביומא תליתאה
דא עיבידו ואתקיימו מן קדם יי אנא דחיל : אם כנים אם מהמנין אתון אחוכון חד יתאסר
בבית מטרתכון ואתון איזילו אובילו עיבורא דזבנתון לכפיני בתיכון : ואת וית אחוכון קלילא
תייתון לוותי ויתהימנון פתגמיכון ולא תמותון ועבדו כן : ויאמרו ואמרו גבר לאחוי בקושטא
חייבין אנחנא על אחונא דהמינא אניקי דנפשיה כד הוה מפייס לנא ולא קבילנא מניה בגין כן אתת
לנא עקתא הדא : ויען ענה יתהום ראובן ואמר הלא אמרית לכון למימר לא תיחטון בטליא
ולא קבילתון מיני ואוף אדמיה הא מתבעי מיננא :
והם

מני נטורין וכו' פירש הושיב שומרי' בשערי העי' ובלשו תרגום של חפשו בלם' בסרטית פי' ברחובות ושווקים של עיר · רושם דקן פי' חתימת זקן : כדפי' רש"י ונ"ם בב"מ פרק המפקיד · כחילונאי פי' כאיש זר תרגום של נכרי חילנאי וכן נמצא ברבה פי' קרושים : מטעיתא פי' זנות הארץ שחפשוהו בשוק של זנות :

פנו לאחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם : עשרה · מה תלמוד לומר והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לעשרה שלא היתה אהבת כלם ושנאת כלם שוה לו · אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם · בראשית רבה · (ד) פן יקראנו אסון ובבית לא יקראנו אמר ר' אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה : (ה) בתוך הבאים · מטמינין עצמן שלא יכירום לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו כפתח אחד אלא שיכנס כל אחד בפתחו כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאים וכולם גבורים : (ו) וישתחוו לו אפים · נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלים הוא : (ז) ויתנכר אליהם · נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות : (ח) ויכר יוסף וגומר · לפי שהניחם חתומי זקן : והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן · ומדרש אגדה ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה : (ט) אשר חלם להם עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו : ערות הארץ · גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש כמו את מקורה הערה וכמו ערום ועריה וכן כל ערוה שבמקרא לשון גלוי : ות"א בדקא דארעא כמו בדק הבית רעוע הבית אבל לא דקדקו לפרש אחרי לשון המקרא : (י) לא אדוני · לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבור אוכל : (יא) כלנו בני איש אחד נחנו נצנצה בהם רוח הקודש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם : כנים · אמתיים כמו כן דברתי כן בנות צלפחד דוברות · ועברתו לא כן בדיו (יב) כי ערות הארץ באתם לראות שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר למה לא נכנסתם בשער אחד : (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך וגומר · ובשביל אותו אחד שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו : (יד) הוא אשר דברתי · הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו : ומדרשו א"ל והלא מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה תפדוהו · אמרו לו הן · א"ל ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו : אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם מגיד אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם : (טו) חי פרעה · אם יחיה פרעה · כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה : אם תצאו מזה · מן המקום הזה : האמת אתכם · אם אמת אתכם · לפיכך ה"א נקוד פתח שהוא כמו בלשון תימה · ואם לא תביאוהו חי פרעה כי מרגלים אתם : (יח) משמר · בית האסורים בבית משמרכם · שאתם אסורים בו עכשיו : (יט) ואתם לכו הביאו · לבית אביכם · שבר רעבון בתיכם · מה שקניתם לרעבון אנשי בתיכם : (כ) ויאמנו דבריכם · יתאמתו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו באה אליו · בתרגומו בקושטא · וראיתי בבראשית רבה ליישנא דרומאה הוא אבל ברם : (כא) טעמו בבית לפי שהוא בלשון עבר שכבר באה ותרגום אתת לנא : (כב) וגם דמו · אתין ונתין
רבניין

וגם־דמו הנה נדרש׃ כג והם לא ידעו כי
שמע יוסף כי המליץ בינתם׃ כד ויסב
מעליהם ויבך וישב אליהם וידבר אלהם ויקח
מאתם את־שמעון ויאסר אתו לעיניהם׃ כה
ויצו יוסף וימלאו את־כליהם בר ולהשיב
כספיהם איש אל־שקו ולתת להם צדה לדרך
ויעש להם כן׃ כו וישאו את־שברם על־
חמריהם וילכו משם׃ כז ויפתח האחד
את־שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את־
כספו והנה־הוא בפי אמתחתו׃ כח ויאמר (י׳ ותלא)
אל־אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא
לבם ויחרדו איש אל־אחיו לאמר מה־זאת עשה
אלהים לנו׃ כט ויבאו אל־יעקב אביהם
ארצה כנען ויגידו לו את כל־הקרת אתם (י׳ חסר)
לאמר׃ ל דבר האיש אדני הארץ אתנו (דחסר)
קשות ויתן אתנו כמרגלים את־הארץ׃ לא (נחד מל׳ הקורות)
ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים׃ (והסיפים דד״ס)
לב שנים־עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד
איננו והקטן היום את־אבינו בארץ כנען׃
לג ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת
אדע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי
ואת־רעבון בתיכם קחו ולכו׃ לד והביאו
את־אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים
אתם כי כנים אתם את־אחיכם אתן לכם
ואת־הארץ תסחרו׃ לה ויהי הם מריקים (ל׳ ותלא)
שקיהם והנה־איש צרור־כספו בשקו ויראו
את־צררות כספיהם המה ואביהם ויראו׃ (ל׳ ותלא)
לו ויאמר אליהם יעקב אביהם אתי שכלתם
יוסף איננו ושמעון איננו ואת־בנימן תקחו עלי
היו כלנה׃ לז ויאמר ראובן אל־אביו לאמר (כתיב חסר)
את־שני בני תמית אם־לא אביאנו אליך תנה (שלי מוטל)
אתו על־ידי ואני אשיבנו אליך׃ לח ויאמר (מזון)
לא־ירד בני עמכם כי־אחיו מת והוא לבדו (בסותיהם)
נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו־בה (פהן · כלותי)
והורדתם את־שיבתי ביגון שאולה׃ לט
מג
והרעב כבד בארץ׃ א ויהי כאשר
כלו לאכל את־השבר אשר הביאו ממצרים
ויאמר אליהם אביהם שבו שברו־לנו מעט־ (ג׳ חסר)
אכל׃ ב ויאמר אליו יהודה לאמר העד העד (בתורה)
בנו האיש לאמר לא־תראו פני בלתי אחיכם (ד׳ חסר)
אתכם׃ ג אם־ישך משלח את־אחינו אתנו
נרדה ונשברה לך אכל׃ ד ואם־אינך
משלח לא נרד כי־האיש אמר אלינו לא־תראו

פני

לא־תתובון בעולימא ולא־קבילתון ואף דמיה
הא מיתבעי׃ ואינון לא ידעין ארי שמע יוסף
ארי מתורגמן הוה ביניהון׃ ואסתחר מלותהון
ובכא ותב לותהון ומליל עמהון ודבר מלותהון
ית־שמעון ואסר יתיה לעיניהון׃ ופקד יוסף
ומלו ית־מניהון עיבורא ולאתבא כספיהון גבר
לסקיה ולמתן להון זודין לאורחא ועבד להון כן׃
ונטלו ית־עיבורהון על־חמריהון ואזלו מתמן׃
ופתח חד ית־סקיה למיתן כיסתא לחמריה בבית
מבתא וחזא ית־כספיה והא־הוא בפום טועניה׃
ואמר לאחוהי איתותב כספי ואף הא בטועני
ונפק מדע־לבהון ותוהו גבר לאחוהי למימר
מה־דא עבד יי לנא׃ ואתו לות־יעקב אבוהון
לארעא דכנען וחויו ליה ית כל־דארעא יתהון
למימר׃ מליל גברא רבונא דארעא עמנא קשין
ויהב יתנא כמאללי ית־ארעא׃ ואמרנא ליה כיוני
אנחנא לא הוינא אלילי׃ תרי־עסר אנחנא
אחין בני אבונא חד ליתוהי וזעירא יומא־דין עם־
אבונא בארעא דכנען׃ ואמר לנא גברא ריבונא
דארעא בדא אדע ארי כיוני אתון אחוכון חד
שבוקו לותי וית־עיבורא דחסיר בבתיכון סבו
ואיזילו׃ ואיתיו ית־אחוכון זעירא לותי ואדע
ארי לא אלילי אתון ארי כיוני אתון ית־אחוכון
אתן לכון וית־ארעא תעברון־בה סחורתא׃
והוה אינון מריקין סקיהון והא־גבר צרר־
כספיה בסקיה וחזו ית־צררי כספיהון אינון
ואבוהון ודחילו׃ ואמר להון
יעקב אבוהון יתי אתכלתון יוסף ליתוהי
ושמעון לא־הוה הכא וית־בנימן תדברון עלי
הואה כולהון׃ ואמר ראובן לאבוהי למימר
ית־תרין בני תמית אם־לא איתיניה לך הב יתיה
על־ידי ואנא אתיביניה לך׃ ואמר
לא־יחות ברי עמכון ארי־אחוהי מית והוא
בלחודוהי אשתאר ויערעיניה מותא באורחא די
תהכון־בה ותחתון ית־שיבתי בדוונא לשאול׃
וכפנא תקיף בארעא׃ והוה כד
שיציאו למיכל ית־עיבורא דאיתיו ממצרים
ואמר להון אבוהון תובו זבונו־לנא זעיר־
עיבורא׃ ואמר ליה יהודה למימר אסהדא
אסהיד בנא גברא למימר לא־תחזון אפי אלהין
כד־אחוכון עמכון׃ אם־איתך משלח ית־אחונא
עמנא ניחות ונזבון לך עיבורא׃ ואם־ליתך
משלח לא ניחות ארי־גברא אמר לנא לא־תחזון

אפי

והם ואינון לא הוו ידעין ארום שמע הוה יוסף בלישן בית קודשא ארום הוה מנשה למתורגמן ביניהום : ויסב וחזר מלוותהון ובכא ותב לותהום ומליל עמהון ודבר מלוותהון ית שמעון דיעט למקטליה וכפת יתיה קמיהון : ויצו ופקיד יוסף לעבדוי ומלו ית מניהון עיבורא ולאתבא כספיהון דגבר לגו שקיה ולמיתן להון זוודין לארחא ועבד להום כן : וישאו ונטלו ית עיבוריהון על חמריהון ואזלו מתמן : ויפתח ופתח לוי דאשתאר בלחודיה משמעון חבריה ית שקיה למיתן אספסתא לחמריה בבי מבתותא וחמא ית כספיה והא הוא בפום טוניה : ויאמר ואמר לאחוהי איתותב כספי ואוף הא בטוני ונפק מנדע לבהון ותווהו גבר לאחוהי למימר מה דא עבד יי ולא בחובא דילנא : ויבאו ואתו לות יעקב אבוהון לארעא דכנען ותניאו ליה ית כל דארע יתהום למימר : דבר האיש מליל גברא רבונא דארעא עמנא מילין קשין ובזי יתן כמאללי ארעא : ונאמר ואמרנא ליה מהימני אנן לא הוינא אלילי : שנים עשר תריסר אנחנא אחין בני אבונא חד לית אנן ידעין מה הוה בסופיה וקלילא יומא דין עם אבונא בארעא דכנען : ויאמר ואמר לנא גברא ריבוני ארעא בדא אנדע ארום מהימני אתון אחוכון חד שבוקו עמי וית דצריך לכפיני בתיכון סיבו וטיילו : והביאו ואייתיאו ית אחוכון קלילא לותי ואנדע ארום לא אלילי אתון אלא מהימני אתון ית אחוכון איתן לכון וית ארעא תתגרון בפרגמטיא : ויהי והוה כד אינון מריקין דיסקייהון והא גבר קטר כספיה בדיסקייה וחמון ית קיטרי כספיהון הינון ואבוהון ודחילו על שמעון דשבקו תמן : ויאמר ואמר להום יעקב אבוהון יתי אתכלתון יוסף אמרתון חיותא בישתא אכלתיה ושמעון אמרתון מלכא דארעא כפתיה וית בנימין בעיין אתון למיסב עלאי הואה צוקתא דכולהון : ויאמר ואמר ראובן לאבוי למימר ית תרין בניי תקטול בשמתא אין לא איתיניה לוותך הב יתיה על ידיי ואנא אתיביניה לך : ויאמר ואמר לא ייחות ברי עמכון ארי אחוי מית והוא בלחודוי אשתייר מן אמיה ויארעיניה מותא בארחא דתהכון בה ותחתון ית סיבתי בדווי לבי קבורתא : והרעב וכפנא תקיף בארעא : ויהי והוה כד פסקו למיכל ית עיבורא דאייתיו ממצרים ואמר להון אבוהון תובו זבינו לנא קלילו עיבורא : ויאמר ואמר ליה יהודה למימר מסהדא אסהיד בנא גברא למימר לא תיחמון סבר אפי בדלית אחוכון זעירא עמכון : אם אין איתך משדר ית אחונא עמנא ניחות ונזבון לך עבורא : ואם ואין ליתך משדר לא ניחות ארום גברא אמר לנא לא תיחמון סבר אפי בדלית אחוכון עמכון : ויאמר

והינון לא הוון ידעין ארום הוה שמיע יוסף בלשן בית קודשא ארום היך כמתורגמן הוה מנשה קאים ביניהון :

ירושלמי

ואמר להון יעקב אבוהון יתי תכלתון יוסף מן שעא דשלחית יתיה לותכון לית אנא ידע מה הוה בסופיה וית בנימין אתון בעיין למיסב ועלי הינון למוקמא תרי עשר שבטין :

רבויין דמו וגם דם הזקן : (כג) והם לא ידעו כי שומע יוסף · מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן כי המליץ ביניהם · כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי : המליץ זה מנשה בנו : (כד) ויסב מעליהם · נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה : ויבך · לפי ששמע שהיו מתחרטין · את שמעון · הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא · דבר אחר נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו : ויאסור אותו לעיניהם · לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו : (כו) ויפתח האחד · הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו : במלון · במקום שלנו בלילה : אמתחת · הוא שק : (כח) וגם הנה באמתחתי · גם הכסף בו עם התבואה : מה זאת עשה אלהים לנו · להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא להתעולל עלינו : (לד) ואת הארץ תסחרו · תסובבו · וכל לשון סוחרים וסחורה ע"ש שמחזרין וסובבין אחר הפרקמטיא : (לה) צרור כספו · קשר כספו : (לו) אותי שכלתם · מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף : שכלתם · כל מי שבניו אבודים קרוי שכול : (לח) לא ירד בני עמכם : לא קבל דבריו של ראובן · אמר בכור שוטה הוא זה הוא אומר להמית בניו וכי בניו הם ולא בני : (א) כאשר כלו לאכל · יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית : כאשר כלו · כד שציאו · ומתרגם כד ספיקו טועה · כאשר כלו הגמלים לשתות מתורגם כד ספיקו כששתו די ספקם הוא גמר שתייתם · אבל זה כאשר כלו לאכל כאשר תם האוכל הוא ומתרגמינן כד שציאו : (ג) העד העיד · לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים · וכן העידותי בכם רד העד בעם : לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם · לא תראוני בלא אחיכם אתכם · ואונקלוס תרגם אלהן כד אחוכון עמכון ישב הדבר על

יונתן מנשה למתורגמן כדפיר' רש"י ונראה שדייקו דהא אפילו פרע' היודע ע' לשון לא ידע עברית א"כ איך ימנא זולתו היודעו אלא ודאי שהיה מנשה ולמדו מן אביו שהיה מנשה ולמדו מן אביו שהוא בכורו ולכן א"ש המליץ בה' הידיעה · זוודין · פי' מזונות לשון גמר' זוודינן קלילן . אספסתא פ' מאכל בהמות : בפרגמטיא לשון . גמרא בברכות ובכמה דוכתי ופי' סחורה וכן תי' בפ' עוכר לסוחר ע"ש : דיסקייה · גם הוא לשון המורגל בדרז"ל : צוקתא · מלשון צרה וצוקה · תקטול בשמתא דייק דאלו היה מיתה ממש · איך יאמ' ראובן דבר שאינו בחק הטבע להמית בידים את בני בניו לכן מתרגם בשמתא שכן היה של · מנהג ראובנים לעכוש בנידוים כמפורסם כן בדרז"ל

פני בלתי אחיכם אתכם: ה ויאמר ישראל
למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח:
ו ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו
לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו
על פי הדברים האלה הידוע נדע כי יאמר
הורידו את אחיכם: ז ויאמר יהודה אל
ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה
ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם
טפנו: ח אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם
לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך
כל הימים: ט כי לולא התמהמהנו כי
עתה שבנו זה פעמים: י ויאמר אלהם
ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו
מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה
מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים
ושקדים: יא וכסף משנה קחו בידכם ואת
הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו בידכם
אולי משגה הוא: יב ואת אחיכם קחו
וקומו שובו אל האיש: יג ואל שדי יתן
לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם
אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי:
יד ויקחו האנשים את המנחה הזאת
ומשנה כסף לקחו בידם ואת בנימן ויקמו
וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף: טו וירא
יוסף אתם את בנימין ויאמר לאשר על ביתו
הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן
כי אתי יאכלו האנשים בצהרים: טז ויעש
האיש כאשר אמר יוסף ויבא האיש את
האנשים ביתה יוסף: יז וייראו האנשים
כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף
השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים
להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו
לעבדים ואת חמרינו: יח ויגשו אל האיש
אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית:
יט ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה
לשבר אכל: כ ויהי כי באנו אל המלון
ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי
אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו בידינו:
כא וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל לא
ידענו מי שם כספנו באמתחתינו: כב

ויאמר

א' חסר מלא ו'
ד' כתיבי א' כי עת' שבנו זה פעמי
תיכו' סס כן ד' לו' שסקס מלוס לבדיקים כ' יתחר
כ' א' פתח וא' קמץ בכ' בסא הקסם המושב וסימנך ניקו' פתולות חסר למכיסם
ג' מל' כתוב' עד מלא
ג' ב' חסר וא' מלא
ז' מלא
מלא חסר

אפי אלהין בר אחוכון עמכון: ואמר ישראל
למא אבאשתון לי לחואה לגברא האית לכון
אחא: ואמרו שאלא שאיל גברא לנא
ולילדותנא למימר העד כען אבוכון קיים האית
לכון אחא וחוינא ליה על מימר פתגמיא האילין
המידע הוינא ידעין ארי יימר אחיתו ית אחוכון:
ואמר יהודה לישראל אבוהי שלח עולימא עמי
ונקום ונזיל וניחי ולא נמות אף אנחנא אף את
אף טפלנא: אנא מערבנא ביה מן ידי תבעיניה
אם לא איתיניה לך ואקימיניה קדמך ואיהי חטי
לך כל יומיא: ארי אלולא פון ברא איתעכבנא
ארי כען תבנא דנן תרתין זימנין: ואמר להון
ישראל אבוהון אם כן הוא דא עיבידו סבו
מדמשבח בארעא במניכון ואחיתו לגברא
תקרובתא זער קטף וזעיר דבש שעף ולטום
בוטנין ושגדין: וכספא על חד תרין סבו בידכון
וית כספא דאיתותב בפום טועניכון תתיבו
בידכון דילמא שלו הות: וית אחוכון דברו
וקומו תובו לות גברא: ואל שדי יתן לכון רחמין
קדם גברא ויפטר לכון ית אחוכון אוחרן וית
בנימין ואנא כמא דאתכלית תכולית: ונסיבו
גובריא ית תקרובתא הדא ועל חד תרין
כספא נסיבו בידיהון ודברו ית בנימן וקמו
ונחתו למצרים וקמו קדם יוסף: וחזא
יוסף עמהון ית בנימין ואמר לדממנא על
ביתיה אעיל ית גובריא לביתא וכוס נכסתא
ואתקין ארי עמי ייכלון גובריא בשירותא: ועבד
גברא כמא דאמר יוסף ואעיל גברא ית
גובריא לבית יוסף: ודחילו גובריא
ארי איתעלו לבית יוסף ואמרו על עיסק כספא
דאתותב בטועננא בקדמיתא אנחנא מיתעלין
לאתרברבא עלנא ולאסתקפא עלנא ולמקני
יתנא לעבדין ולמידבר ית חמרנא: וקריבו לות
גברא די ממנא על בית יוסף ומלילו עמיה בתרע
ביתא: ואמרו בבעו רבוני מיחת נחתנא
בקדמיתא למזבן עיבורא: והוה כד אתינא
לבית מבתא ופתחנא ית טועננא והא כסף גבר
בפום טועניה כספנא במתקליה ואתיבנא יתיה
בידנא: וכספא אוחרנא אחתנא בידנא למזבן
עיבורא לא ידענא מן שוי כספנא בטועננא:

ואמר

אופנו גלה דקדק לתרגם אחר לשון הפקדה: (ו) לנו ולמולדתנו. למשפחותינו. ומדרשו אפי' עצי (יש מפרשי' לשון עצים שמדברים ביחידות וזהו עצי עריסותינו) עריסותינו גלה לנו: ונגד לו. שיש לנו אב ואח: על פי הדברים האלה. על פי שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד: כי יאמר. אשר יאמר כי משמש בלשון אם. ואם

מ.ב.ג

ויאמר וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָא אַבְאֵישְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד כְּדוּן אִית לְכוֹן אָחָא : ויאמרו וַאֲמָרוּ מִישְׁאַל שָׁאִיל גַּבְרָא לָנָא וּלְיִיחוּסָנָא לְמֵימַר הַעַד כְּדוּן אֲבוּכוֹן קַיָּים הַאִית לְכוֹן אָחָא וְתַנֵּינָא לֵיהּ עַל מֵימַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין הֲמִידַע הֲוֵינָא יָדְעִין דְּיֵימַר אַחִיתוּ יַת אֲחוּכוֹן : ויאמר וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּי שַׁדַּר טַלְיָא עִמִּי וְנֵיקוּם וְנֵיזִיל וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת אוּף אֲנַן אוּף אַנְתְּ אוּף טַפְלָנָא : אנכי אֲנָא מְעַרְבָנָא בֵּיהּ מִן יְדֵי תִּבְעֵינֵיהּ אִין לָא אַיְיתִינֵיהּ לְוָתָךְ וַאֲקִימִינֵיהּ לְקָמָךְ וְנִתְחַיֵּיב קֳמָךְ כָּל יוֹמַיָּא : כי לולי אֲרוּם אִלּוּלֵפוֹן שְׁהֵינָא אֲרוּם כְּדוּן תַּבְנָא דְנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין : ויאמר וַאֲמַר לְהוֹם יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹם אִין כְּדֵין הוּא דָּא עֲבִידוּ סָבוּ מִמָּה דְמִשְׁתַּבַּח בְּאַרְעָא וְהָבוּ בְּמָנֵיכוֹן וְאַחִיתוּ לְגַבְרָא דּוּרוֹנָא קְלִיל שְׁרַף קְטַף וּקְלִיל דְּבַשׁ שַׁעֲוָה וּלְטוֹם מְשַׁח דְּבוּטְנִין וּמְשַׁח דְּלוּזִין : וכסף וְכַסְפָּא עַל חַד תְּרֵין סִיבוּ בִּידֵיכוֹן וְיַת כַּסְפָּא דְּאִיתוּתַב בְּפוּם טוּעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בִּידֵיכוֹן דִּלְמָא בְשָׁלוּ הֲוָה : ואת אחיכם וְיַת אֲחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תוּבוּ לְוַת גַּבְרָא : ואל שדי וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין קֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטוֹר לְכוֹן יַת אֲחוּכוֹן חוֹרָנָא וְיַת בִּנְיָמִין וַאֲנָא הָא כְּבַר אִתְבַּשְּׂרִית בְּרוּחַ קוּדְשָׁא אֲרוּם אִי אִתְכְּלִית עַל יוֹסֵף אִתְכַּל עַל שִׁמְעוֹן וְעַל בִּנְיָמִין : ויקחו וּנְסִיבוּ גּוּבְרַיָּא יַת דּוּרוֹנָא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִּידֵיהוֹן וּדְבָרוּ יַת בִּנְיָמִין וְנַחְתּוּ לְמִצְרַיִם וְאִיתְעַתְּדוּ קֳדָם יוֹסֵף : וירא וַחֲמָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יַת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לִמְנַשֶּׁה דִּמְמַנָּא אַפִּיטְרוֹפּוֹס עַל בֵּיתֵיהּ אָעֵיל יַת גּוּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּפְרַע בֵּית נִיכְסָתָא וְסַב גִּידָא נַשְׁיָא וְאַתְקֵן תַּבְשִׁילָא בְּאַפֵּיהוֹן אֲרוּם עִמִּי יֵיכְלוּן גּוּבְרַיָּא בְּאִישׁוּן שֵׁירוּתָא דְטֵיהֲרָא : ויעש וְעָבַד גַּבְרָא הֵיכְמָא דַּאֲמַר יוֹסֵף וְאָעֵיל גַּבְרָא יַת גּוּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף : וייראו וּדְחִילוּ גּוּבְרַיָּא אֲרוּם אִיתְעָלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל עֵיסַק כַּסְפָּא דְּתָב לְטוֹנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַן מִתְעָלִין לְמִתְעַקְפָא עֲלָן וּלְמִדְיַינָא עֲלָן וּלְמִקְנֵי יָתָן לְעַבְדִּין וּלְמִיסַּב יַת חַמָּרָנָא : ויגשו וְקָרִיבוּ לְוַת גַּבְרָא דִּימְמַנָּא אַפִּיטְרוֹפּוֹס עַל בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ בִּתְרַע בֵּיתֵיהּ : ויאמרו וַאֲמָרוּ בְּמָטוּ מִינָךְ רִבּוֹנִי מֵיחַת נְחִיתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עִיבוּרָא : ויהי וַהֲוָה כַּד מְטֵינָא לְבֵית מְבָתוּתָא וּפְתַחְנָא יַת טוֹנָנָא וְהָא כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹגֵיהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקָלֵיהּ וְאָתֵיבְנָא יָתֵיהּ בִּידָנָא : וכסף וְכַסְפָּא

הורגא

ירושלמי

נָהֲוֵי מְרַחֵק מִן מִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא דְּאַבָּא כָּל יוֹמַיָּא :

בְּכֵיפְלָא :

וַאֲנָא הֵיךְ מַה דִּי לָא תְּכֵלִית עַל יוֹסֵף בְּרִי כֵּן לָא אוֹסִיף לְמִתְכְּלָא לָא עַל שִׁמְעוֹן וְלָא עַל בִּנְיָמִין :

משמש בלשון אשר הרי זה שמוש אחת מארבע לשונותיו שמשמש כי והוא אי שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי : (ח) ונחיה. נתנבא בו רוח הקדש על ידי הליכה זו תחי רוחך שנאמר ותחי רוח יעקב אביהם. ולא נמות ברעב. בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך. מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי : והצגתיו לפניך. שלא אביאנו אליך מת כי אם חי : וחטאתי לך כל הימים. לעולם הבא : (ט) לולא התמהמהנו. על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו : (י) איפוא. לשון יתר הוא לתקן מלה בלשון עברי אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו עמכם צריך אני לחזר ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכם ואומר אני זאת עשו. מזמרת הארץ. דמשבח בארעא שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם : נכאת. שעוה כ"ר : בטנים. לא ידעתי מה הם. ובפירושי א"ב של רבי מכיר ראיתי פישטציאש ודומה לי שהם אפרסקין (יב) וכסף משנה. פי שנים כראשון : קחו בידכם. לשבור אכל שמא הוקר השער : אולי משגה הוא שמא הממונה על הבית שכחו שוגג : (יג) ואל שדי. מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם. אל שדי. שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו. ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן צרת עשו צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין : ושלח לכם. תרגומו ויפטר לכון יפטרנו מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום לשון וישלח שהרי לשם הם הולכים אצלו : את אחיכם. זה שמעון. אחר. רוח הקדש נזרקה בו לרבות יוסף. ואני. עד שובכם אהיה שכול מספק : כאשר שכלתי. מיוסף ומשמעון : שכלתי מבנימין : (יד) ואת בנימין. מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי כדבר הנקח ביד מתרגמינן ונסיב ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינן ודבר : (טו) וטבוח טבח והכן. כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין וטבוח לשון צווי שהיה לו לומר וטבח. בצהרים. זה מתורגם בשירותא שהוא לשון סעודה ראשונה בלשון ארמי ובלעז [illegible] ויש הרבה בגמרא שדא לכלבא שירותיה בגמ' אכולא שירותיה. אבל כל תרגום של צהרים טיהרא : (יז) [illegible] האנשים. כתוב הוא בספרי יודין ותרגומו ודחילו : כי הובאו בית יוסף. ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר : ויראו. שאין זה אלא לאספם אל משמר : הכסף השב. אנחנו מובאים. אל תוך הבית הזה : להתגולל להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואונקלוס שתרגם ולאסתקפא עלנא הוא לשון להתעולל כדמתרגמינן עלילות דברים תקופי מלין. ולא תרגמו אחר לשון המקרא ולהתגולל שתרגום לאתרברבא הוא לשון גלת הזהב והנב גלתם העלתם שהוא לשון מלכות : (יט) בי אדני. לשון בעיא ותחנונים הוא בלשון ארמית ביא : ירוד ירדנו. ירידה היא לנו. רגילים היינו לפרנס אחרים עכשו אנו צריכים לך :

טליא פי' נע': כל קליל בלשונו הוא תרגום על קטן ומעט ובן ת"י בפרשת נח ובכותבי דוכתי: אין אתכלית פי' אם אשכל על יוסף אז אשכל גם עליהם וזה נתכש' ברוח הקודש גלוי קצת ולא בירור אמיתי כאשר חשבו קצתם להגי' לא איתכלי' דהוה משמע שלא נשכל שזהו דעת רש"י שנכנס' בו רוח הקודש אבל הוא כתב הא ככר אתבשרית ודוק: ופרע בית נכסת' פירש גילה לאם בית השחיט' וכ"ה בחולי' פ' גיד הנשה מ"ד טבוח פרע לאם בית השחיט' והכן טול גיד הנשה וזהו גידא נשיא. למתעקפא הוא לשון דר"ל בא בעקיפין וכו' בערמה

ויאמר שלום לכם אל־תיראו אלהיכם ואלהי
אביכם נתן לכם מטמון באמתחתיכם כספכם
בא אלי ויוצא אלהם את־שמעון׃ כג ויבא
האיש את־האנשים ביתה יוסף ויתן־מים
וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם׃
כד ויכינו את־המנחה עד־בוא יוסף
בצהרים כי שמעו כי־שם יאכלו לחם׃ כה
ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את־המנחה אשר־
בידם הביתה וישתחוו־לו ארצה׃ כו וישאל
להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר
אמרתם העודנו חי׃ כז ויאמרו שלום
לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחו׃ כח
וישא עיניו וירא את־בנימין אחיו בן־אמו
ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי
ויאמר אלהים יחנך בני׃ כט וימהר יוסף
כי־נכמרו רחמיו אל־אחיו ויבקש לבכות ויבא
החדרה ויבך שמה׃ ל וירחץ פניו ויצא
ויתאפק ויאמר שימו לחם׃ לא וישימו לו
לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם
כי לא יוכלון המצרים לאכל את־העברים לחם
כי־תועבה הוא למצרים׃ לב וישבו לפניו
הבכר כבכרתו והצעיר כצערתו ויתמהו האנשים
איש אל־רעהו׃ לג וישא משאת מאת פניו
אלהם ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש
ידות וישתו וישכרו עמו׃ א ויצו את־אשר
על־ביתו לאמר מלא את־אמתחת האנשים
אכל כאשר יוכלון שאת ושים כסף־איש בפי
אמתחתו׃ ב ואת־גביעי גביע הכסף תשים
בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר
יוסף אשר דבר׃ ג הבקר אור והאנשים
שלחו המה וחמריהם׃ ד הם יצאו את־
העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על־ביתו
קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם
למה שלמתם רעה תחת טובה׃ ה הלוא
זה אשר ישתה אדני בו והוא נחש ינחש בו
הרעתם אשר עשיתם׃ ו וישגם וידבר
אלהם את־הדברים האלה׃ ז ויאמרו אליו
למה ידבר אדני כדברים האלה חלילה לעבדיך
מעשות כדבר הזה׃ ח הן כסף אשר מצאנו
בפי אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך
נגנב מבית אדניך כסף או זהב׃ ט אשר

ימצא

ואמר שלם לכון לא־תדחלון אלהכון ואלהא
דאבוכון יהב לכון סימן בטועניכון כספכון אתא
לותי ואפיק לותהון ית־שמעון׃ ואעיל
גברא ית־גובריא לבית יוסף ויהב־מיא ואסחו
רגליהון ויהב כיסתא לחמריהון׃ ואתקינו ית
תיקרובתא עד־דעאל יוסף בשירותא ארי
שמעו ארי־תמן ייכלון לחמא׃ ועאל
יוסף לביתא ואעילו ליה ית־תיקרובתא די
בידהון לביתא וסגידו ליה על־ארעא׃ ושאיל
להון לשלם ואמר השלם אבוכון סבא די
אמרתון העד־כען קיים׃ ואמרו שלם
לעבדך לאבונא עד־כען קיים וכרעו וסגידו׃
וזקף עינוהי וחזא ית־בנימן אחוהי בר־אמיה
ואמר הדין אחוכון זעירא די אמרתון לי ואמר
מן־קדם־יי יתרחם־עלך ברי׃ ואוחי יוסף
ארי־איתגוללו רחמוהי על־אחוהי ובעא למיבכי
ועאל לאדרון־בית־משכבא ובכא תמן׃ ואסחי
אפוהי ונפק ואיתחסן ואמר שוו לחמא׃ ושויאו
ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין
עמיה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל
עם־עבראי לחמא ארי־בעירא־דמצראי דחלין־
ליה עבראי אכלין׃ ואסחרו קדמוהי רבא
כרבות̇יה וזעירא בזעירותיה ותמהו גובריא גבר
לחבריה׃ ונטל חולקין מן־קדמוהי לקדמיהון
וסגי חולקא דבנימן מחולקי דכולהון חמשא
חולקין ושתיאו ורויאו עמיה׃ ופקיד ית־די
ממנא על־ביתיה למימר מלי ית־טועני גובריא
עיבורא כמא די־יכלין למטען ושו כסף־גבר בפום
טועניה׃ וית־כלידי כלידא דכספא תשוי בפום
טוענא דזעירא וית כסף זבינוהי ועבד כפתגמא
דיוסף די מליל׃ צפרא נהר וגובריא איתפטרו
אינון וחמריהון׃ אינון נפקו מן־קרתא לא
ארחיקו ויוסף אמר לדי־ממנא על־ביתיה קום
רדף בתר גובריא ותדבקינון ותימר להון למא
שלמתון בישתא חלף טבתא׃ הלא דין דשתי
רבוני ביה והוא בדקא מבדק ביה אבאישתון די
עבדתון׃ ואדביקינון ומליל עמהון ית־פתגמיא
האילין׃ ואמרו ליה למא ימליל ריבוני כפתגמיא
האילין חס לעבדך מלמעבד כפתגמא הדין׃ הא
כספא די אשכחנא בפום טועננא אתיבנוהי לך
מארעא דכנען ואיכדין ניגנוב מבית רבונך מנין

דכסף

ל' ומלא
כ' מלא
ג' מלא
ב' אלפין דגושין בתורה חד אמור וחד ויביאו לנו כיד אלקינו הטובה עזרה ח' וסם מן ד' אלפי' דגושים וישתחוו ק'
שביעי
ל' וספר פ' חסר כליב"
חסר ויו כ"ס מתקרה ג' פתחין
מד
ל' וחסר ל' וחסר
ג' מלא בתורס
ש' חסר כליש'
חקוק' ובכמה ספרים השיבנו בח"ס

(כב) אלהיכם: בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי אלהי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון: (כג) ויבא האיש. הבאה אחר הבאה לפי שהיו דוחפים אותו חוץ עד שדברו אליו בפתח הבית ומשאמר להם שלום לכם ומשכנן

חורנא אחיתנא בידנא למזבון עיבורא לא ידענא מן שוי כספנא בטוננא : ויאמר ואמר
שלם לכון מן רבוני לא תידחלון אלהיכון ואלהא דאבוכון יהב לכון סימא בטוניכון כספיכון אתא לותי
ואפיק לוותהון ית שמעון : ויבא ואעיל גברא ית גובריא לבית יוסף ויהב מוי ושזיגו ריגליהון
ויהב אספסתא לחמריהון : ויכינו ואתקינו ית דורונא עד מיעל יוסף בשירותא דטיהרא ארום
שמעו מיניה ארום תמן יסעדון לחמא : ויבא ועל יוסף לביתא ואעילו ליה ית דורונא דיבידיהון
לביתא וסגידו ליה על ארעא : וישאל ושאיל להום לשלם ואמר השלם לאבוכון סבא דאמרתון
לי העוד כדון קיים : ויאמרו ואמרו שלם לעבדך לאבונא עד כדון הוא קיים וגחנו וסגידו :
וישא וזקף ית עינוי וחמא ית בנימין אחוי בר אמיה ואמר הדין אחוכון זעירא דאמרתון לי ואמר
מן קדם יי יתרחם עלך ברי : וימהר ואוחי יוסף ארום רחשו רחמוי על אחוי ובעא
למבכי ועל לקיטונא דבי מדמכא ובכא תמן :
וירחץ ושזג אפוי מן דמעון ונפק ואזדרז
ואמר שוו לחמא : וישימו ושויו ליה
בלחודוי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין
עמיה בלחודיהון ארום לא כשרין מצראי למיכול עם יהודאי לחמא ארום בעירא דמצראי דחלין ליה
יהודאי אכלין : וישבו ואחזרו קדמוי רבא כהילכת רבנותיה וזעירא כהילכת זעירותיה והוה
נקיט כסא דכספא בידיה ומקשקש כמנחש בנהא דלאה סדר מציטרא חדא ובנהא דזילפה מציטרא
חדא ובנהא דבלהה מצטרא חדא ובנימין בר רחל סדר לצטריה ותמהו גובריא אינש בחבריה :
וישא ונטל חולקין מעל פתוריה ושדרינון מן קדמוי לקדמיהון וסגא חולקא דבנימין מן חולקי
כלהון חמשא חולקין חולק חד חולקיה וחולק חד מן דיליה וחולק חד מן אנתתיה ותרין חולקין מן תרין
בנוי ושתיו ורויו עמיה דמן יומא דאתפרשו מיניה לא שתו חמרא לא הוא ולא הינון עד יומא ההוא :
ויצו ופקיד ית מנשה דממנא אפיטרופוס על ביתיה למימר מלי ית דיסקיי גובריא עיבורא היכמא
דאינון יכלין לסוברא ושוי כסף גבר בפום טוניה : ואת וית אוגביני אוגבין דכספא שוי
בפום טונא דזעירא וית כסף זביני ועבד כפתגמא דיוסף דמליל : הבקר צפרא נהיר וגבריא
איתפטרו הינון וחמריהון : הם הינון נפקו מן קרתא לא ארחיקו ויוסף אמר למנשה די ממנא
אפיטרופוס על ביתיה קום רדף בתר גובריא ותדביקינון ותימר להום למא שלימתון בישתא חולף
טבתא : הלא הלא דין דהוה שתי רבוני ביה והוא מטיירא הוה מטייר ביה אבאשתון מה
דעבדתון : וישיגם ואדביקינון ומליל עמהון ית כל פתגמיא האלין : ויאמרו ואמרו
ליה למא ימליל רבוני כפתגמיא האלין חס לעבדך מלמעבד כפתגמא הדין : הן הא כספא
דאשכחנא בפום טוננא אתיבניה לך מארעא דכנען והיכדין ניגנוב מבית רבונך מנין דכסף או מני
דדהב : אשר די ישתכח עמיה מעבדך יהי חייב קטול ואוף אנן נהי לרבוני לעבדין :

ירושלמי
לקיטונה ושזגי :

ויאמר

נמשכו ובאו אחריו : (כד) ויליכו · הזמינו עטרות ככלים נאים : (כה) הביתה · מפרוזדור לטרקלין
(נראה דיוקו דרש"י מהביתה כתרגום ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה דק"ל הלא כבר הובאו ביתו של יוסף
אלא עכ"ל מפרוזדור לטרקלין ודוק ·) (כו) ויקדו וישתחוו · על שאלת שלום · קידה כפיפת קדקד
השתחואה משתטח לארץ : (כח) אלהים יחנך בני · בשאר שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים את עבדך
ובבנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה : (כט) כי נכמרו רחמיו · שאלו יש לך אח מאם אמר לו אח
היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמר לו יש לי עשרה אמר לו ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו' אמר לו מה
טיבן של שמות הללו אמר לו כלם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו : בלע · שנבלע בין האומות · בכר · שהיה
בכור לאמי אשבאל ששבאו אל · גרא · שגר באכסניא · ונעמן · שהיה נעים ביותר · אחי וראש אחי היה וראשי
היה : מופים מפי אבי למד · וחופים שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו · וארד · שירד לבין האומות
כדאיתא במסכת סוטה · מיד נכמרו רחמיו : נכמרו · נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זתים ובלשון ארמי
משום מכמר בשרא · ובמקרא עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב · כן דרך
כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכווץ : (ל) ויתאפק · נתאמץ · והוא לשון אפיקי מגינים חוזק וכן ומזיח
אפיקים רפה · (לא) כי תועבה הוא · דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים · ואנקלוס נתן טעם לדבר :
(לב) הבכור כבכורתו · מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו בסדר הזה
שהוא סדר תולדותכם וכן כלם · כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם יישב אצלי : (לג)
משאת · מנות : חמש ידות חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים : וישכרו עמו · ומיום שמכרוהו
לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו : (ב) גביעי · כוס ארוך וקורין לו מדירנו : (ז) חלילה
לעבדיך · חולין הוא לנו לשון גנאי · ותרגום חס לעבדך חס מאת הקב"ה יהי עלינו מעשות זאת והרבה יש בגמרא
חס ושלום : (ח) הן כסף אשר מצאנו · זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה · וכלן מנויין בבראשית
רבה.

אספסתא הוא לשון גמרא בכ"ב והוא מאכל בהמה וכן תרגום אם יגעה שור על בלילו הירא על אספסתי׳
רחשו רחמוי פירו׳ כמו רחש לבי וכן ונרחשן ספוותי׳ שבניכו׳
ניפנוף ונדנוד כי כן דרך הרוצה לבכות וק"ל
דחלין וכו׳ פי׳ כי נאכם המה יראת׳ ע"ז שלה׳ וכן ת"א ודיוקו מלת תועבה וק"ל :
אוגביני אוגבין מלת גביע מתרגמו אוגב לפעמי׳ מפני׳ ומתרגמו בלידא כמו שת"א · כאן ובפ׳ תרומה גביעי׳ דמנורה והגאון מהר"ר רוני׳ לשבות את טעמם בשיבושי׳ דחיקא כמבאר כתב במצאתו ע"כ לא העתקנו יפ"ש :
מטיירא מטייר כבר פירשנוש ועוד איתא בפסיקתא מאי מטייר אסטרלוגין דין שהיו יודעי׳ במזל :

ימצא אתו מעבדיך ומת וגם־אנחנו נהיה
לאדני לעבדים : י ויאמר גם־עתה כדבריכם
כן־הוא אשר ימצא אתו יהיה־לי עבד ואתם
תהיו נקים : יא וימהרו ויורדו איש את־
אמתחתו ארצה ויפתחו איש אמתחתו : יב
ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע
באמתחת בנימן : יג ויקרעו שמלתם
ויעמס איש על־חמרו וישבו העירה : יד
ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם
ויפלו לפניו ארצה : טו ויאמר להם יוסף מה־
המעשה הזה אשר עשיתם הלוא ידעתם כי־
נחש ינחש איש אשר כמני : טז ויאמר
יהודה מה־נאמר לאדני מה־נדבר ומה־נצטדק
האלהים מצא את־עון עבדיך הננו עבדים
לאדני גם־אנחנו גם אשר־נמצא הגביע בידו :
יז ויאמר חלילה לי מעשות זאת האיש
אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה־לי עבד
ואתם עלו לשלום אל־אביכם :

ס׳ חסר יוד

י׳ נחסר

לג תל׳ כתור׳ כל אורייתא רפ׳

מפטיר

דכסף או מנין דדהב : די ישתכח עימיה מעבדך
יתקטיל ואף־אנחנא נהי לרבוני לעבדין : ואמר
אף־כען כפתגמכון כן־הוא די ישתכח עימיה יהי־
לי עבדא ואתון תהון זכאין : ואוחיאו ואחיתו גבר
ית־טועניה לארעא ופתחו גבר טועניה : ובלש
ברבא שרי ובזעירא שצי ואישתכח כלידא
בטוענא דבנימין : ובזעו לבושיהון ורמו גבר
על־חמריה ותבו לקרתא : ועל יהודה
ואחוהי לבית יוסף והוא עד־כען תמן ונפלו
קדמוהי על־ארעא : ואמר להון יוסף
מה עובדא הדין די עבדתון הלא ידעתון ארי־
בדקא מבדק גברא דכותי : ואמר
יהודה מה־נימר לרבוני מה־נמליל ומה־נזכי
מן־קדם־יי אשתכח ית־חובא דעבדך הא־אנחנא
עבדין לרבוני אה־אנחנא אף דאישתכח כלידא
בידיה : ואמר חס לי מלמיעבד דא גברא
די אישתכח כלידא בידיה הוא יהי־לי עבדא
ואתון סקו לשלם לות־אבוכון :

קמ״ו · יחזקיהו · אמציה · יהיה לי עב״ד סימן
ותיכנות אלפים כ״ה :

הפטרת מקץ במלכים א׳ בסימן ג׳ ויקץ שלמה :

פ פ פ

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני
ידבר־נא עבדך דבר באזני
אדני ואל־יחר אפך בעבדך כי
כמוך כפרעה : יט אדני שאל את־עבדיו
לאמר היש־לכם אב או־אח : כ ונאמר אל־
אדני יש־לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת
ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו : כא
ותאמר אל־עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני
עליו

בי אדני פי׳ בי״ הם מה שתרצה ויאמר יגל עם אחיו

ב׳ חסר שיאמר לו כל מה שלמד מזקני׳ דהיינו שם ועבר :

פ פ פ

וקריב לותיה יהודה ואמר בבעו
ריבוני ימליל־כען עבדך
פתגמא קדם רבוני ולא־
יתקף רוגזך בעבדך ארי כפרעה כן את : רבוני
שאיל ית־עבדוהי למימר האית־לכון אבא או־
אחא : ואמרנא לרבוני אית־לנא אבא סבא ובר
סיבתין זעיר ואחוהי מית ואישתאר הוא
בלחודוהי לאימיה ואבוהי רחים־ליה : ואמרת
לעבדך

רכה : (י) גם עתה כדבריכם · אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים בדבר עשרה שנמצאת
גנבה ביד אחד מהם כלם נתפשים · אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד : (יב)
בגדול החל · שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא : (יג) ויעמס איש על חמורו · בעלי זרוע היו ולא הוצרכו
לסייע זה את זה לטעון : וישובו העירה מטרופולין היתה והוא אומר העירה העיר כל שהיא אלא שלא היתה חשובה
בעיניהם אלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם לענין המלחמה : (יד) עודנו שם · שהיה ממתין להם : (טו)
הלא ידעתם כי נחש ינחש וגומר · הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא וכינה כי אתם
גנבתם הגביע : (טז) האלהים מצא · יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת · מצא בעל
חוב מקום לגבות שטר חובו : מה נצטדק · לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסודה צד״י והיא באה לדבר בלשון
מתפעל או נתפעל נותן טי״ת במקום תי״ו ואינו נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר
כגון נצטדק מגזרת צדק ויצטבע מגזרת צבע ויצטירו מגזר׳ ציר אמוני׳ · הצטיידנו מגזרת ציד׳ לדרך ותיב׳ שתחילתה
סמ״ך או שין כשהיא מתפעלת התי״ו מפרדת את אותיות העקר כגון ויסתבל הסגב · מסתכל הוית בקרניא · וישתמר
חקות עמרי · מגזרת שמר · וסר מרע משתולל מגזרת מוליך יועצים שולל · ומתהולל בעיני מגזרת דרך לא סלולה :

חסלת ויהי מקץ

ויגש אליו · דבר באזני אדוני · יכנסו דברי באזניך · (יח) ואל יחר אפך · מכאן אתה למד
שדבר אליו קשות : כי כמוך כפרעה · חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו · ומדרשו סופך
ללקות

ויאמר וַאֲמַר אוּף כְּדוּן הֵי כְּפִתְגָמֵיכוֹן כֵּן יְהִי דְיִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ יְהִי לִי עַבְדָא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין :

וימהרו וְאוֹחִיאוּ וְאָחִיתוּ גְבַר טוּנֵיהּ לְאַרְעָא ופשפש :

ויפתחו גְבַר טוּנֵיהּ : ויחפש ופשפש וְהוּא מְטַיְירֵיהּ מְטַיֵּיר בֵּיהּ :

בְּרְאוּבֵן שָׁרֵי וּבְבִנְיָמִין פָּסַק וְאִישְׁתְּכַח אוֹגְבִין

בְּטוֹנָא דְבִנְיָמִין : ויקרעו וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וְאִיתְיְהַב לְהוֹן כֹּחַ גְבוּרְתָּא וְטָעֲנוּ גְבַר עַל חֲמָרֵיהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא : ויבא וְעַל יְהוּדָה וְאַחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עוֹד כְּדוּן תַּמָּן וּנְפָלוּ קֳדָמוֹי עַל אַרְעָא :

ויאמר וַאֲמַר לְהוֹם יוֹסֵף מַה עוּבְדָא הָדֵין דַעֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲרוּם מְטַיְּירָא יְטַיֵּיר גְבַר דִכְוָתִי :

ויאמר וַאֲמַר יְהוּדָה מַה נֵימַר לְרִיבּוֹנִי עַל כַּסְפָּא קַדְמָאָה וּמַה נְמַלֵּיל עַל כַּסְפָּא בַתְרָאָה וּמַה נִזְדַּכֵּי עַל עוּגְבִין מִן קֳדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח חוֹבָא עַל עַבְדָךְ הָא אֲנַחְנָא עַבְדִין לְרִבּוֹנִי אוּף אֲנַן אוּף מַאן דְאִשְׁתְּכַח כַּלִּידָא בִּידֵיהּ : ויאמר וַאֲמַר חַס לִי מִלְמֶעְבַּד דָא גַבְרָא דְאִשְׁתְּכַח כַּלִּידָא בִּידֵיהּ הוּא יְהִי לִי עַבְדָא וְאַתּוּן סוּקוּ לִשְׁלָם לְוָת אֲבוּכוֹן :

פ פ פ

ויגש וּקְרֵיב לְוָתֵיהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּמָטוּ רִיבּוֹנִי יְמַלֵּיל בְּמָטוּ עַבְדָךְ פִּתְגָמָא בְּמַשְׁמְעֵיהּ דְרִבּוֹנִי וְלָא יִתְקוֹף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָךְ אֲרוּם מִן שַׁעְתָּא דְאָתֵינַן לְוָתָךְ הֲוַת אֲמַר לַן מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחִיל וּכְדוּן חֲזַרוּן דִינָךְ לְמֶהֱוֵי מְדַמְיָין לְרִבּוֹנֵי דְפַרְעֹה : אדוני רִבּוֹנִי שְׁאֵיל יַת עַבְדוֹי לְמֵימַר הַאִית לְכוֹן אַבָּא אוֹ אֲחָא :

וּקְרִיב לְוָתֵיהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּבָעוּ [illegible] רִיבּוֹנִי יְמַלֵּיל כְּעַן עַבְדָךְ פִּתְגַם בְּמַשְׁמְעֵיהּ דְרִיבּוֹנִי וְלָא יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָךְ הֲלָא מִן זִימְנָא קַדְמָאָה דִנְחַתְנַן לְוָתָךְ לְמִצְרַיִם הֲוֵיתָא אָמַר לַן מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחִיל וּכְדוּ חֲזוּר דִינָךְ לְמֶהֱוֵי מְדַמְיָין לְרִיבּוֹנֵי דְפַרְעֹה רַבָּךְ דְאַתְּ יָימֵי בֵיהּ אֲרוּם יַקִּיר אֲנָא כְּוָותָךְ וְאַבָּא יַקִּיר כְּוַות פַּרְעֹה רַבָּךְ דְאַתְּ יָימֵי בֵיהּ הֲלָא אֲנָא מִשְׁתְּבַע בְּחַיֵּי רֵישֵׁיהּ דְאַבָּא וְלֵית אֲנָא מְשַׁקֵּר דְאִין שָׁלִיף אֲנָא הַדְבִּי מִן גוֹ תִּיקָא לֵית אֲנָא מַחֲזִיר יָתָהּ לְתִיקָא עַד זְמַן דְנִימְלֵי כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם קְטוֹלִין לֵית אֲנָא מַחֲזִיר יָתָהּ לְתִיקָא עַד זְמַן דְנַעְבִּיד כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם צָדוּ מִן דַיָּיר מִינָךְ קֳדָמוֹי אֲנָא מַשְׁרֵי וּמִפַּרְעֹה רַבָּךְ אֲנָא מְחַסֵּיל עַל מֵיעְבַּר עַל כּוּרְחֵיהּ דְאַבָּא אוֹ דִילְמָא דְלָא אִשְׁתְּמַע לָךְ וְלָא אִתְּנֵי לָךְ מַה דַעֲבַדוּ תְּרֵין אָחוֹי שִׁמְעוֹן וְלֵוִי דְעָלוּ לְכַרְכָּא דִשְׁכֶם דַהֲוָה יָתִיב בְּשַׁלְוָה וּקְטָלוּ כָּל דְכוּרָא לְפִתְגַם דְהָהֵב עַל יְדֵי דְסָאִיבוּ לְדִינָה אֲחַתְהוֹן דְלָא הֲוַאת מִתְמַנְיָא בְּשִׁבְטַיָּא וְלָא מְקַבְּלָא חוּלְקָא וְאַחְסַנְתָּא עִם בְּפִלּוּג אַרְעָא עַל חַד כַּמָּה וְכַמָּה דְבִנְיָמִין אֲחוּנַן מִתְמַנֵּי עִמָּן בְּשִׁבְטַיָּא וּמְקַבֵּל חוּלָק וְאַחְסַנְתָּא עִמָּן בְּפִילוּג אַרְעָא וַאֲנָא דְחֵילֵי קָשֵׁי מִדִּידְהוֹן דְעָרְבִית לְטַלְיָא מִן יְדוֹי דְאַבָּא וַאֲמָרִית לֵיהּ אִין לָא אַיְתֵית יָתֵיהּ לְוָתָךְ וְאַקִּימִית יָתֵיהּ קֳדָמָךְ נֶהֱוֵי חָטֵי לָךְ וּמְרַחַק מִן שְׁאֵילַת שְׁלָמָךְ כָּל יוֹמַיָּא אוֹ דִילְמָא דְלָא אִשְׁתְּמַע לָךְ וְלָא אִתְּנֵי לָךְ אֲרוּם מַלְכִין וְשִׁלְטוֹנִין אֲנַן כְּוָותָךְ בְּאַרְעָא דִכְנַעַן : כַּד חֲמָא יוֹסֵף הַבְהָבָא וְזִיקְדָא דְסַלִּיקַת גְבוּרְתֵּיהּ דִיהוּדָה אָחוּי וְנַפְקִין שַׂעֲרְתֵּיהּ דְלִבֵּיהּ וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהּ בֵּיהּ בְּשַׁעְתָּא רָמַז יוֹסֵף לִמְנַשֶּׁה בּוּכְרֵיהּ וּרְפַס בְּמִסָּאנֵיהּ וְזָעַדַת כָּל פַּלְטִין דְיוֹסֵף בֵּיהּ בְּשַׁעְתָּא אֲמַר יְהוּדָה אִילוּלֵי דַהֲוָה עָלַע מִן בֵּית אַבָּא לָא הֲוָה כָּשַׁר לְמִתְעֲבַר כֵּן בִּבְדִין שָׁרֵי יְהוּדָה מְרַכֵּיךְ בְּמִילוֹי וַאֲמַר רִיבּוֹנִי שְׁאֵיל יַת עַבְדוֹי לְמֵימַר הַאִית לְכוֹן אַב אוֹ אָח :

יונתן בן עוזיאל

ונאמר וַאֲמַרְנָא לְרִבּוֹנִי אִית לַן אַבָּא סָבָא וּבַר סֵיבְתִין קַלִּיל וְאָחוּי מִית וְאִשְׁתְּאַר הוּא בִלְחוֹדוֹי מִן אִמֵּיהּ

לִלְקוֹת עָלָיו כְּפַרְעֹה כְּמוֹ שֶׁלָּקָה פַּרְעֹה עַל יְדֵי זְקֵנָתִי שָׂרָה עַל לַיְלָה אַחַת שֶׁעִכְּבָהּ · דָּבָר אַחֵר מָה פַּרְעֹה גּוֹזֵר וְאֵינוֹ מְקַיֵּים מַבְטִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אַף אַתָּה כֵּן · וְכִי זוֹ הִיא שִׂימַת עַיִן שֶׁאָמַרְתָּ לָשׂוּם עֵינְךָ עָלָיו · דָּבָר אַחֵר כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה · אִם תַּקְנִיטֵנִי אֶהֱרוֹג אוֹתְךָ וְאֶת אֲדוֹנֶיךָ : (יט) אֲדוֹנִי שָׁאַל אֶת עֲבָדָיו · מִתְּחִלָּה בְּעֲלִילָה בָּאתָ עָלֵינוּ לָמָּה הָיָה לְךָ לִשְׁאוֹל כָּל אֵלֶּה כְּלוּם הָיִינוּ מְבַקְּשִׁים בִּתְּךָ אוֹ אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֲחוֹתֵנוּ וְאַף עַל פִּי כֵן וַנֹּאמֶר אֶל אֲדוֹנִי לֹא כִּחַדְנוּ מִמְּךָ דָּבָר : (כ) אָחִיו מֵת · מִפְּנֵי יִרְאָתוֹ הָיָה מוֹצִיא דְּבַר שֶׁקֶר מִפִּיו אָמַר אִם אוֹמַר לוֹ שֶׁהוּא

בִּמְקוֹמְכֶם כֵּן אָנוּ גְּדוֹלִים בִּמְקוֹמֵינוּ · כְּדוּן וּמִפִּי חֲרָבִים מָאִין יוֹסֵף · מִינָךְ קָדְמוֹי אֲנָא מְשָׁרֵי פִּי' מִמְּךָ אֲנִי מַתְחִיל יַתְחִיל יְקַיֵּים וְזֶהוּ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה לַהֲמִיתְכֶם כְּהוֹגֶה · דְעָרְבִית לְטַלְיָא כְּדִכְתִיב לָקַחַת כִּי עַבְדְּךָ עָרַב הַנַּעַר : דְלָמָא דְלָא מִשְׁתְּמַע כֵּן וְלֹא תִתְנֵי לָךְ אֲרוּם מַלְכִין וְכוּ' פִּי' וּבְלֹא סוֹבֵר לְךָ שֶׁמְּלָכִים אָנוּ וְלָכֵן הַהִתְנַצְּלוּת עַל שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר כְּאָזְנֶיךָ בְּנֵי מְלָכִים כִּי יֹאמַר לְמֶלֶךְ תָּדִין עִם מֶלֶךְ וְזֶהוּ כִּי בְּאָזְנֵי אֲנִי וְקַ"ל · וְרָכַס וּבָטַשׁ בְּרַגְלוֹ : עָלַע תַּרְגּוּם שֶׁל צֵלָע כְּבַר פֵּרַשְׁנוּ : כַּד חֲמָא יוֹסֵף כּוּ קָשֶׁה לִי שֶׁאֵינָה שַׁיָּיךְ כְּאוֹהֵב הָרוּג וּדְבָרִים

פרח' כן שרי ובבנימין פסק דלת הבר' מגדול כיהודה מלכין גדולי' לכן כתב שיחנו ' כמשמעו :

ירושלמי

הלא מן זימנא קדמייא דנחתנא לותך וכו' כל זה כרבם וכילקוט גמדרין לפי זה כשלמה מבטיח ואינו עושה היה כמה שהבטיח ותחר אשימה עיני עליו ולא רכ' לקיים אף גוזר ואינו מקיים היכן מצינו כיוסף לכן תרגם שמוזן קירוס אומר וגזר על שלתו להיות ירא אלקי' שא"ל את אלקים אני ירא וחוזרכו לכינ' כפרעה · יקיר · אנא כוותך ואבא יקיר כוות פרעה רבך וכו' פי' לפ' ז כי כמוך אני ואבי כפרע' וגם שלא מצינו זה שהיה יעקב מלך הכוונה שהוא נכבד כמלכים כי ידעו שאלקים עמו וכן לשו' תרגם י' כמם שאתם ופרעה גדולים

עליו: כב ונאמר אל אדני לא יוכל הנער
לעזב את אביו ועזב את אביו ומת: כג
ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן
אתכם לא תספון לראות פני: כד ויהי כי
לוי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני:
בולס חסר פרמנג' כה ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט אכל:
כו ונאמר לא נוכל לרדת אם יש אחינו
הקטן אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש
ואחינו הקטן איננו אתנו: כז ויאמר עבדך
אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי
אשתי: כח ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף
טרף ולא ראיתיו עד הנה: כט ולקחתם גם
את זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את
ט' חסר קמוץ' כגית' פורם שלמד מפין תנרם שיבתי ברעה שאלה: ל ועתה כבאי אל
עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה
בנפשו: לא והיה כראותו כי אין הנער ומת
שני והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבינו ביגון
שאלה: לב כי עבדך ערב את הנער מעם
אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי
כל הימים: לג ועתה ישב נא עבדך תחת
הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו: לד
כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן
אראה ברע אשר ימצא את אבי: א ולא
מה יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא
הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו
בהתודע יוסף אל אחיו: ב ויתן את קלו
בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה:
ג ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי
חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו:
ד ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו
פ' מילין בטעמ' דמאר' מונח לרביעי כ' בתיכתו מכהון בתורה וסי' תעכבו אנח מטת פעס ג' ומלא ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי
מצרימה: ה ועתה אל תעצבו ואל יחר
בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה
שלחני אלהים לפניכם: ו כי זה שנתים
הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין
חריש וקציר: ז וישלחני אלהים לפניכם
לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם
שלישי לפליטה גדלה: ח ועתה לא אתם
שלחתם אתי הנה כי האלהים וישימני
לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ
מצרים: ט מהרו ועלו אל אבי ואמרתם
אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל

מצרים

לעבדך אחתוהי לותי ואשוי עיני עלוהי: ואמרנא
לרבוני לא יכול עולימא למשבק ית אבוהי ואם
ישבוק ית אבוהי וימות: ואמרת לעבדך אם
לא יחות אחוכון זעירא עמכון לא תוספון למחזי
אפי: והוה כד סליקנא לות עבדך אבא וחוינא
ליה ית פתגמי רבוני: ואמר אבונא תובו זבונו
לנא זעיר עיבורא: ואמרנא לא ניכול למיחת
אם אית אחונא זעירא עמנא ונחות ארי לא
ניכול למיחזי אפי גברא ואחונא זעירא
ליתוהי עמנא: ואמר עבדך
אבא לנא אתון ידעתון ארי תרין ילידת לי
אתתי: ונפק חד מלותי ואמרית ברם מיקטל
קטיל ולא חזיתיה עד כען: ותדברון אף
ית דין מן קדמי ויערעיניה מותא ותחתון ית
שיבתי בבישתא לשאול: וכען במיתי לות
עבדך אבא ועולימא ליתוהי עמנא ונפשיה
חביבא ליה כנפשיה: ויהי כד יחזי ארי לית
עולימא וימות ויחתון עבדך ית שיבת עבדך
אבונא בדוונא לשאול: ארי עבדך מערב
בעולימא מן אבא למימר אם לא איתיניה לותך
ואהי חטי לאבא כל יומיא: וכען יתיב כען
עבדך חלף עולימא עבדא לרבוני ועולימא יסק
עם אחוהי: ארי אכדין אסק לות אבא
ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבישתא
דתשכח ית אבא: ולא יכיל יוסף לאתחסנא
לכל דקיימין עלוהי וקרא אפיקו כל אנש מעילוי
ולא קם אנש עמיה כד אתידע יוסף לאחוהי:
ויהב ית קליה בבכיתא ושמעו מצראי ושמע
אינש בית פרעה: ואמר יוסף לאחוהי אנא
יוסף העד כען אבא קיים ולא יכילו אחוהי
לאתבא יתיה פתגם ארי אתבהילו מן קדמוהי:
ואמר יוסף לאחוהי קריבו כען לותי וקריבו
ואמר אנא יוסף אחוכון דזבינתון יתי למצרים:
וכען לא תתנססון ולא יתקף בעיניכון ארי
זבינתון יתי הלכא ארי לקימא שלחני יי
לקדמיכון: ארי דנן תרתין שנין כפנא בגו ארעא
ועוד חמש שנין דלית זרועא וחצדא: ושלחני יי
קדמיכון לשואה לכון שארא בארעא ולקימא
לכון לשיזבא רבא: וכען לא אתון שלחתון יתי
הלכא אלהן מן קדם יי ושויני לאבא לפרעה
ולרבון לכל אנש ביתיה ושליט בכל ארעא
דמצרים: אוחו וסקו לות אבא ותימרון ליה כדנן

אמר

אונקלוס

אמר ברך יוסף שויני יי לרבון לכל מצראי חות לותי לא תיתעכב : ותתיב בארעא דגשן ותהי קריב לי את ובנך ובני בנך ועאנך ותורך וכל דלך : ואזון יתך תמן ארי עוד חמש שנין כפנא דילמא תתמסכן את ואנש ביתך וכל דלך

מצרים רדה אלי אל תעמד : י וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך : יא וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך : יב והנה עיניכם ראות

יונתן בן עוזיאל

אמיה ואבוי בגין כן רחיב ליה : ותאמר ואמרת לעבדך אחתוהי לותי ואשוי עינוי לטבתא עלוי : ונאמר ואמרנא לרבוני לית אפשר לטליא למשבוק ית אבוי דאין שביק ית אבוי מיית הוא : ותאמר ואמרת לעבדך אין לא ייחות אחוכון זעירא עמכון לא הוספון למיחמי סבר אפי : ויהי והוה כד סליקנא לעבדך אבא ותנינא ליה ית פתגמי רבוני : ויאמר ואמר אבונא תובו זבונו לנא קליל עיבורא : ונאמר ואמרנא לית אפשר לנא למיחות אין אית אחונא זעירא עמנא וניחות ארום לית אפשר לנא למיחמי סבר אפי גברא ואחונא זעירא ליתוי עמנא : ויאמר ואמר עבדך אבא לנא אתון ידעתון ארום תרין בנין ילידת לי אנתתי : ויצא ונפק חד מלותי ואמרית ברם מיקטל קטיל ולא חמיתיה עד כדון : ולקחתם ותדברון אף ית דין מן קדמי ויארעיניה מותא ותחתון ית סיבתי בדווי לבי קבורתא :° חסר כ' פסוקי' כי עבדך ארום עבדך מערב בטליא מן אבא למימר אין לא אייתיניה לותך ונתחייב קדם אבא כל יומיא : ועתה וכדין יתיב בבעו עבדך חולף טליא עבדא לרבוני וטליא יסק עם אחוהי : כי איך ארום היכדין אסק לות אבא וטליא ליתוי עמי דלמא אחמי בבישתא דתיברז ית אבא : ולא ולא יכיל יוסף למסוברא דלא למבכי מן בגלל כל מן דקיימין קדמוי ואמר הנפיקו כל אינש מן קדמי ולא קם אנש עמיה כד אשתמודע יוסף לאחוי : ויתן וארים ית קליה בבכותא ושמעו מצראי ושמע אינש בית פרעה : ויאמר ואמר יוסף לאחוי אנא הוא יוסף העוד כדון אבא קיים ולא יכילו אחוי לאתבא ליה פתגם ארום אתבהילו מן קדמוי : ויאמר ואמר יוסף לאחוי קריבו בבעו לותי וחמון גזירת מהולתי וקריבו ואמר אנא יוסף אחוכון די זבינתון יתי למצרים : ועתה וכדון לא תתנססון ולא יתקוף בעיניכון ארום זבינתון יתי הלכא ארום לקיימא יתכון שדרני יי קדמיכון : כי ארום דין תרתין שנין כפנא בגו ארעא ועוד חמש שנין דלא רדיין ולא חצדין : וישלחני ושדרני יי קדמיכון לשואה לכון שירא בארעא ולקיימא לכון לשיזבא רבא : ועתה וכדון לא אתון שדרתון יתי הלכא אלהן מן קדם יי אתתקף פתגמא ושוייני לרב לפרעה ולרב על כל ביתיה ושליט בכל ארעא דמצרים : מהרו אוחו וסקו לות אבא ותימרון ליה בדנן אמר ברך יוסף שוייני יי לרב לכל מצראי חות לותי לא תתעכב : וישבת ותתיב בארעא דגשן ותהי קריב לותי אנת ובנך ובני בנך ועאנך ותורך וכל דילך : וכלכלתי ואיזון יתך תמן ארום עד כדון חמש שנין כפנא דלמא תתמסכן אנת ואנש ביתך וכל דילך : והנה והא

ירושלמי

מחוס עיני עלוי :

שהוא קיים יאמר הכיאוהו אצלי : לבדו לאמו · מאותה האם אין לו עוד אח : (כח) ועזב את אביו ומת · אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה : (כט) וקראהו אסון · שהשטן מקטרג בשעת הסכנה · והורדתם את שיבתי וגו' · עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי ששלשתן מתו ביום אחד · (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת · אביו מצרתו : (לב) כי עבדך ערב את הנער : ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כלם מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות : (לג) ישב נא עבדך וגומר · לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש : במדרש ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים · לא היה יכול לסבול שיהיו מצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין שנולד מסולא בהודעו להם : (ב) וישמע בית פרעה : ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו : ואין זה לשון בית ממש אלא וכ"מ א"כ כמו בית ישראל · בית יהודה מיושכים בלעז : (ג) נבהלו מפניו מפני הבושה : (ד) גשו נא אלי · ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול : (ה) היה זה ושנ' למחיה : להיות לכם למחיה : (ו) כי זה שנתים הרעב : עברו מפני הרעב : (ז) לשא · לתבר ולשטרון נ"ל ניכרים (ט) ועלו אל אבי · ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות : (יא) פן תורש · דלמא תתמסכן לשון אורים ומעשיר : דברי אמת שהיה נכיר וסגה בלשון הקודש : רדיין וחצדין · פי' תרגום של חרישה רדיה וכן בגמרא בב"ק דוכן לרדיא ופרש"י לחרישא · ארום מותי בלשון בית קודשא העיקר כמו שכתבתי שזה היה סימן מוכחת · שמאילהו לא היה ראיה נכונה : יא א (!9) ג

יחום שנזכר אל כלוך כפרעה בו ופו' ואחר לו כלשון אדוני אלא דברי' ניכרו ראה וסכיר כוונ"ל : ירושלמי מחוס מלא זו משתמש לחרי אנפין א' לשון חס וחכיך בלו' לרחם ולחנן עליו·וא' לשו' מרירות כדאר"ל בפסחים דעולשין חסא וחורת מאי חסא וכו' וכאן ספי' ע"ד האדר נהפך השימות עין לסמיות·עין וק"לכ"ל : דהיכרין יש מפרשים שניקב אותו והוא לשון רז"ל כפנים דרין פר' מיתות ואימא דמברו כרין ומירש ל' דקירה ונעיכה ומהר"ד רוצה להגיה כשני אופני' דתנרן ופי' שיהא נידון בו : או דתחרן ל' מחרוזת של דגים ע"ש וראשון שפי' נ"ל עיקר : וחמון גיור' מהולתי וכן פירש"י ודייקו מתוכ' נסוג"ק לי ויהלא איתא

לאות ועיני אחי בנימין כי־פי המדבר אליכם׃
יג והגדתם לאבי את־כל־כבודי במצרים
ואת כל־אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את־
אבי הנה׃ יד ויפל על־צוארי בנימן־אחיו
ויבך ובנימן בכה על־צואריו׃ טו וינשק
לכל־אחיו ויבך עלהם ואחרי כן דברו אחיו
אתו׃ טז והקל נשמע בית פרעה לאמר באו
אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו׃
יז ויאמר פרעה אל־יוסף אמר אל־אחיך זאת
עשו טענו את־בעירכם ולכו־באו ארצה כנען׃
יח וקחו את־אביכם ואת־בתיכם ובאו אלי
ואתנה לכם את־טוב ארץ מצרים ואכלו את־
חלב הארץ׃ יט ואתה צויתה זאת עשו
קחו־לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם
ולנשיכם ונשאתם את־אביכם ובאתם׃ כ
ועינכם אל־תחס על־כליכם כי־טוב כל־ארץ
מצרים לכם הוא׃ כא ויעשו־כן בני ישראל
ויתן להם יוסף עגלות על־פי פרעה ויתן להם
צדה לדרך׃ כב לכלם נתן לאיש חלפות
שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש
חלפת שמלת׃ כג ולאביו שלח כזאת עשרה
חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת
נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך׃ כד
וישלח את־אחיו וילכו ויאמר אלהם אל־תרגזו
בדרך׃ כה ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען
אל־יעקב אביהם׃ כו ויגדו לו לאמר עוד
יוסף חי וכי־הוא משל בכל־ארץ מצרים ויפג לבו
כי לא־האמין להם׃ כז וידברו אליו את כל־
דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את־העגלות
אשר־שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב
אביהם׃ כח ויאמר ישראל רב עוד־יוסף בני
חי אלכה ואראנו בטרם אמות׃ א ויסע ישראל
וכל־אשר־לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים
לאלהי אביו יצחק׃ ב ויאמר אלהים לישראל
במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר
הנני׃ ג ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל־
תירא

רביעי

מו

ג' מלא בתרין׃ — ל"ג חסר כתורים ב' מלין ו' חסר כליש"נ׃ — ב' חסר׃ — ג' כתיב כן׃ חסר דחסר׃ — כ"ב חסרית׃ — ב' ספירין הרבה׃ — תס' וד מלא הגידו לו עד שהגידו סתרם שאחריהן כתרגם׃ — ב' מל כתור׃ — ז' תג׃ כפלן על שם כי שבע יפול צדיק וקם שכתו עליו ז' צרות וניצל מיהם ואמו לבן נלאך׃

דלך׃ והא עיניכון חזין ועיני אחי בנימן ארי
בלישנכון אנא ממליל עמכון׃ ותחוון לאבא ית־
כל־יקרי במצרים וית כל־די חזיתון ותוחון
ותחתון ית־אבא הלכא׃ ונפל על־צורא דבנימן־
אחוהי ובכא ובנימן בכא על־צואריה׃ ונשיק
לכל־אחוהי ובכא עליהון ובתר כן מלילו אחוהי
עמיה׃ וקלא אשתמע בית פרעה למימר אתו
אחי יוסף ושפר בעיני פרעה ובעיני עבדוהי׃
ואמר פרעה ליוסף אימר לאחך דא עיבידו
טעינו ית־בעירכון ואזילו אובילו לארעא דכנען׃
ודברו ית־אבוכון וית־אנש בתיכון ואיתו לותי
ואתן לכון ית־טוב ארעא דמצרים ותיכלון ית־
טובא דארעא׃ ואת מפקד דא עיבידו
סבו לכון מארעא דמצרים עגלן לטפלכון
ולנשיכון ותטלון ית־אבוכון ותיתון׃
ועינכון לא־תחוס על־מניכון ארי־טוב כל־ארעא
דמצרים דילכון הוא׃ ועבדו־כן בני ישראל
ויהב להון יוסף עגלן על־מימרא דפרעה ויהב
להון זודין לאורחא׃ לכולהון יהב לגבר אצטלון
דלבושין ולבנימן יהב תלת מאה סלעין דכסף
וחמשא אצטלון דלבושין׃ ולאבוהי שלח כדא
עסרא חמרין טעינין משובא דמצרים ועסר אתנן
טעינן עבור ולחם וזודין לאבוהי לאורחא׃
ושלח ית־אחוהי ואזלו ואמר להון לא תתנצון
באורחא׃ וסליקו ממצרים ואתו לארעא דכנען
לות־יעקב אבוהון׃ וחויאו ליה למימר עד־כען
יוסף קים וארי־הוא שליט בכל־ארעא דמצרים
והוו מליא פיגן על־לביה ארי לא־הימין להון׃
ומלילו עמיה ית־כל־פתגמי יוסף די מליל
עמהון וחזא ית־עגלתא דשלח יוסף למטל יתיה
ושרת רוח־קודשא על־יעקב אבוהון׃ ואמר
ישראל סגי־לי חדוא עד־כען יוסף ברי קים איזיל
ואחזיניה עד־לא אמות׃ ונטל ישראל וכל־דליה
ואתא לבאר שבע ודבח דבחין לאלהא דאבוהי
יצחק׃ ואמר יי לישראל בחזוא דליליא ואמר
יעקב יעקב ואמר הא אנא׃ ואמר אנא אל
אלהא

(יב) והנה עיניכם רואות. בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול כמותכם. ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש: ועיני אחי בנימין. השוה את כולם יחד לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתי כך אין בלבי שנאה עליכם: (יד) ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך. על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב: ובנימין בכה על צואריו. על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב (ולענ"ד [illegible] כתיב ויפול ויבך [illegible] שני מקדשות ולכן משה ב' פעולות ע"ז הרמז. מש"כ בנימין דלא כתיב רק בכה אך בכה פעולה אחת שלא היה רק על חורבן א' ועיין בביאור [illegible] כדרך דרש): (טו) ואחרי כן. מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם: דברו אחיו אתו. שמתחלה היו בושים ממנו: (טז) והקול בית פרעה. כמו בבית פרעה וזהו לשון בית ממש: (יז) טענו את בעירכם. תבואה: (יח) את טוב ארץ מצרים. ארץ גושן. [illegible] לא ידע מה נבא סופן לעשותה כמצולה שאין בה דגים: חלב הארץ. כל חלב לשון מיטב

והא עיניכון חמיין ועיני אחי בנימין ארום פומי בלישן בית קודשא ממליל עמכון : והגדתם ותחוון לאבא ית כל איקר דאית לי במצרים וית כל רבותי דחמיתון ותוחון ית אבא הלכא : ויפל ואתרכין על פריקת צוורוי דבנימין אחוי ובכא דעתיד בית מוקדשא למהוי מתבני בחולקיה דבנימין ועתיד למחרוב תרתין זמנין ובנימין בכא על פריקת צווריה דיוסף דחמא משכנא דשילה דעתיד למהוי בחולקיה דיוסף ועתיד למחרב : וינשק ונשיק לכל אחוי ובכא עליהון דחמא דמשתעבדין לביני עממיא ומן בתר כדין מלילו אחוי עמיה : והקול וקלא אשתמע בית מלכותא דפרעה למימר אתו אחי יוסף ושפר פתגמא בעיני פרעה ובעיני עבדוי : ויאמר ואמר ליוסף אימר לאחך דא עיבידו טעינו ית בעירכון ומילו אובילו לארעא דכנען : וקחו ודברו ית אבוכון וית אינש בתיכון ואיתו לותי ואיתן לכון ית שפר ארג ארעא דמצרים ותיכלון ית שמנונית ארעא : ואתה ואנת יוסף מפקד באיקר אבך בנין כן אימר לאחך דא עיבידו סיבו לכון מארעא דמצרים סדני דמנגדן בתורתי לסוברא בהון ית טפלכון וית נשיכון ותטלון ית אבוכון ותיתון : ועינכם ועיניכון לא תיחוס על מניכון ארום שפר ארג כל ארעא דמצרים דילכון הוא : ויעשו ועבדו כן בני ישראל ויהב להום יוסף סדני על מימרא דפרעה ויהב להון זוודין לארחא : לכלם לכלהון יהב לגברא אסטלוי ולבוש ולבנימין יהב תלת מאה סלעין דכסף וחמש אסטולי דלבושין : ולאביו ולאבוי שדר דורון כדין עשרא חמרין טעינין חמרא ומטובא דמצרים ועשר אתנן טעינן עיבור ולחם וזוודין לאבוי לארחא : וישלח ושדר ית אחוי ועיילו ואמר להום לא תתנצון על עיסק זבינתי דילמא ירגזון בכון עברי אורחא : ויעלו וסליקו ממצרים ואתו לארעא דכנען לות יעקב אבוהון : ויגידו ותניאו ליה למימר עד כדון יוסף קיים וארום הוא שליט בכל ארעא דמצרים ופליג לביה ארום לא הימין להום : וידברו ומלילו עמיה ית כל פתגמי יוסף דמליל עמהון וחמא ית סדנייא דשדר יוסף למיטול יתיה ושרת רוח נבואה דאיסתלקת מיניה בעידן דזבינו ית יוסף ותבת עלוי יעקב אבוהון :

ירושלמי

ואפלג ליביה : ואמר ישראל סגין טבן ונחמן סבירית למחמי והדא לא סבירית דהא עד כדון יוסף בחיין ניזיל וניחמי יתיה עד לא נמות :

ויאמר ואמר ישראל סגין טבוון עבד עמי יי שיזבני מן ידוי דעשו ומן ידוי דלבן ומן ידוי דכנענאי דרדפו בתראי וסגין נחמן חמית וסבירית למחמי ולדא לא סבירית דעד כדון יוסף ברי קיים איזיל כדון ואחמיניה קדם דאמות : ויסע ונטל ישראל וכל דיליה ואתא לבאר שבע ודבח דבחין לאלהא דאבוי יצחק : ויאמר ואמר יי לישראל בנבואה דליליא ואמר יעקב יעקב ואמר האנא :

ויאמר

מיעט כולו : (יט) ואת נצויתה · מפי לומר להם : זאת עשו · כך אמור להם שברשותי הוא : (כג) [illegible] [illegible]

[illegible]

תירא מרדה מצרימה כי־לגוי גדול אשימך
שם: ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי
אעלך גם־עלה ויוסף ישית ידו על־עיניך:
ה ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני־ישראל
את־יעקב אביהם ואת־טפם ואת־נשיהם
בעגלות אשר־שלח פרעה לשאת אתו: ו
ויקחו את־מקניהם ואת־רכושם אשר רכשו בארץ
כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל־זרעו אתו: ז
בניו ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו וכל־זרעו
הביא אתו מצרימה: ח ואלה שמות
בני־ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו בכר
יעקב ראובן: ט ובני ראובן חנוך ופלוא
וחצרן וכרמי: י ובני שמעון ימואל וימין
ואהד ויכין וצחר ושאול בן־הכנענית: יא
ובני לוי גרשון קהת ומררי: יב ובני יהודה
ער ואונן ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ
כנען ויהיו בני־פרץ חצרן וחמול: יג ובני
יששכר תולע ופוה ויוב ושמרן: יד ובני
זבלון סרד ואלון ויחלאל: טו אלה בני לאה
אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו
כל־נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש: טז
ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבן ערי וארודי
ואראלי: יז ובני אשר ימנה וישוה וישוי
ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר
ומלכיאל: יח אלה בני זלפה אשר־נתן
לבן ללאה בתו ותלד את־אלה ליעקב שש עשרה
נפש: יט בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן:
כ ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה־
לו אסנת בת־פוטי פרע כהן אן את־מנשה
ואת־אפרים: כא ובני בנימן בלע ובכר
ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים
וארד: כב אלה בני רחל אשר ילד ליעקב
כל־נפש ארבעה עשר: כג ובני־דן חשים:
כד ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם:
כה אלה בני בלהה אשר־נתן לבן לרחל
בתו ותלד את־אלה ליעקב כל־נפש שבעה:
כו כל־הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי
ירכו מלבד נשי בני־יעקב כל־נפש ששים
וָשֵׁשׁ

אלהא דאבוך לא תדחל מלמיחת למצרים ארי
לעם סגי אשוינך תמן: אנא איחות עמך למצרים
ואנא אסקינך אף אסקא ויוסף ישוי ידוהי על־
עינך: וקם יעקב מבארא דשבע ונטלו בני־
ישראל ית־יעקב אבוהון וית־טפלהון וית־
נשיהון בעגלתא די־שלח פרעה למטל יתיה:
ודברו ית־גיתיהון וית־קניניהון דקנו בארעא
דכנען ואתו למצרים יעקב וכל־בנוהי עמיה:
בנוהי ובני בנוהי עמיה בנתיה ובנת בנוהי וכל־
זרעיה איתי עמיה למצרים: ואלין שמהת
בני־ישראל דעאלו למצרים יעקב ובנוהי בוכריה
דיעקב ראובן: ובני ראובן חנוך ופלוא
וחצרון וכרמי: ובני שמעון ימואל וימין
ואהד ויכין וצחר ושאול בר־כנעניתא:
ובני לוי גרשון קהת ומררי: ובני יהודה
ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית ער ואונן בארעא
דכנען והוו בני־פרץ חצרון וחמול: ובני
יששכר תולע ופוה ויוב ושמרון: ובני זבלון
סרד ואילון ויחלאל: אלין בני לאה
דילידת ליעקב בפדן ארם וית דינה ברתיה כל־
נפש בנוהי ובנתיה תלתין ותלת: ובני גד
צפיון וחגי שוני ואצבון ערי וארודי ואראלי:
ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח
אחתהון ובני בריעה חבר ומלכיאל:
אלין בני זלפה דיהב לבן ללאה ברתיה וילידת
ית־אלין ליעקב שתא עשר נפשן:
בני רחל אתת יעקב יוסף ובנימן:
ואתילידו ליוסף בארעא דמצרים דילידת
ליה אסנת בת־פוטי פרע רבא דאון ית־מנשה
וית־אפרים: ובני בנימן בלע ובכר ואשבל
גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד:
אלין בני רחל דאתילידו ליעקב כל־נפשתא
ארבעת עשר: ובני דן חשים: ובני
נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: אלין
בני בלהה דיהב לבן לרחל ברתיה וילידת
ית־אלין ליעקב כל־נפשתא שבע:
כל־נפשתא דעאלא ליעקב למצרים נפקי
ירכיה בר מנשי בני־יעקב כל־נפשתא שתין
וְשִׁית

שוכם יוסף שמעון: ובנימין ישי' ידו ונותן עפנים עיניך
פתחות שבטיחו שלא ימות בחיין
ד' חסר פתורים
חמישי
נ' חסר נא' לא תפכ' ככבר שורך וכמספר עליו ל' וחסר ל' אוריתא ספר כר מן מ' ב' ומלא וכמ' : מדויקים נחנא נקסה
ג' מלא ל' ומלא ל' וחסר וא' וחכנן
פולס כתיב פלן כר מן א' ובריח העוד'
ג' חסר
ד' סבירין נכן:
ג' מלא רע:

(ו) אשר רכשו בארץ כנען. אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי וזהו אשר כריתי לי העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו: (ז) ובנות בניו. סרח בת אשר ויוכבד בת לוי: (ח) הבאים מצרימה. על שם השעה קורא להם הכתוב באים ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו: (י) בן הכנענית. בן דינה שנבעלה לכנעני. כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה: (טו) אלה בני לאה. ואת דינה בתו. הזכרים תלה בלאה והנקבות תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה:
אלפים

ויאמר ואמר אנא הוא אל אלהיה דאבוך לא תדחל מלמיחות למצרים על עיסק שעבודא די פסקית
עם אברהם ארום לעם סגי אשוינך תמן : אנכי אנא הוא דבמימרי איחות עמך למצרים
ואיחמי סיגופיהון דבנך ומימרי יעלינך תמן אוף אסיק ית בנך מתמן וברם יוסף ישוי ידיה על עינך :
ויקם וקם יעקב מבירא דשבע ונטלו בני ישראל ית יעקב אבוהון וית טפלהון וית נשיהון בסדנא
דשדר פרעה למיטל יתיה : ויקחו ודברו ית קניינהון וית נכסיהון די קנו בארעא דכנען ואתו
למצרים יעקב וכל בנוי עימיה : בניו בנוי ובני בנוי עימיה בנתיה ובנת בנוי וכל זרעיה אייתי
עמיה למצרים : ואלה ואילין שמהת בני ישראל דעלו למצרים יעקב ובנוי בוכרא דיעקב
ראובן : ובני ובנוי דראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי : ובני ובנוי דשמעון ימואל
וימין ואהד ויכין וצוחר ושאול הוא זמרי דעבד עובדא דכנענאי בשטים : ובני ובנוי דלוי גרשון
קהת ומררי : ובני ובנוי דיהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית ער ואונן על עיסק עובדיהון
בישייא בארעא דכנען ושלה וזרח לא אולידו בנין בארעא דכנען והוו בני פרץ דנחתו למצרים חצרון
וחמול : ובני ובנוי דיששכר חכימין ומרי חושבנא ושומהון תולע ופוה ויוב ושמרון :
ובני ובנוי דזבולון תגרין מרי פרקמטיא מפרנסין ית אחוהון בני יששכר ומקבלין אגר כוותהון
ושומהון סרד ואלון ויחלאל : אלה אלין בני לאה דילידת ליעקב בפדן דארם וית דינה ברתיה
כל נפשת בנוי ובנתיה תלתין ותלת : ובני ובנוי דגד צפיון וחגי שוני ואצבון ערי וארודי
ואראלי : ובני ובנוי דאשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתהון דאידברת כד היא קיימא
לגינוניתא על דבשרת ליעקב דיוסף קיים היא שיזבת ליתבי אבל מדין קטול ביומי יואב ובנוי דבריעה
דנחתו למצרים חבר ומלכיאל : אלה אלין בני זלפה דיהב לבן ללאה ברתיה וילידת ית אלין
ליעקב שיתסר נפשין : בני בנוי רחל אתת יעקב יוסף ובנימין : ויולד ואתיליד
ליוסף בנין בארעא דמצרים דילידת ליה אסנת בת דינה ורבת בבית פוטיפרע רבא דטניס ית מנשה וית
אפרים : ובני ובנוי דבנימין עשרא ושומהון על פרישותא דיוסף אחוי בלע דאתבלע מניה
ובכר · דהוא בוכרא דאמיה · ואשבל · דהליך בשבייתא · גרא · דאיתגר בארעא נוכראה ·
ונעמן · דהוה נעים ויקיר · אחי · דהוא אחוי בר אמיה · וראש · דהוה ריש בבית אבוי · מופים ·
דאזדבן במוף · וחפים · דבזמן דאתפרש מניה הוה בר תמניסר שנין וחזי לכילת חילולא וארד דנחת
למצרים : אלה אלין בני רחל דאתילידו ליעקב כל נפשתא ארבסרי : ובני ובנוי
דדן זריזין ואמפורין ולית סכום למניניהום : ובני ובנוי דנפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם :
אלה אלין בני בלהה דיהב לבן לרחל ברתיה וילידת ית אלין ליעקב כל נפשתא שובעא :
כל כל נפשתא דעלא עם יעקב למצרים נפקי ירכיה בר מנשיהון דבני יעקב כל נפשתא שיתין
ושית

עמק
שעבודא יש לומר דדייק מלת מדרש לשון רדנו כדגת הים וסי' כמוש ושעבוד : די פסקית עם אברהם כאומרו כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם : א"כ י"ל דיוקו מדאמר אנכי אכיך אל תירא משמע דהיראה היא מחמת הבטח' אביו אברהם על השעבו' וק"ל ושאול הוא זמרי וקיצור מפ"ל גם אחיך האריך ימיו כל כך ועיין בסנהדרין פ"ט אומר ר"ה' שמות וצו' וכן בר"פי כאן : ובנוי דיששכר חכימין ק"ל דכאן כתיב יוב ובפרשת פנחס כתיב ישוב אלא משום ישובם בלמוד תורה שנאמר לבני יששכ' יודעי בינ' לעיתים וק"ל : מרי פרקמטיא פי' בעלי סחורה · ומקבלי אגר

אלפים ושלש · ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנאמר
אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים : (טו) בני רחל אשת יעקב · ובכולן לא
נאמר כן אלא שהיתה עיקרו של בית : (כו) כל הנפש הבאה ליעקב · שיצתה מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה
זו [illegible]

כוותיה בענין שמתנן אחי עזרים · ומדתרגמו פה כא להורות אף שירדו בתוך גילולי מצרי מ"מ לא נשכחו שו תלמיד' ולו תסיועם':
דאידברית וכו' פירש שנלקחה בחייה לגינוניתא לגן עדן שסיח א' מט' שנכנסו בחייהם לג"ע ושומהון על פרישותא דיוסף פלוהו
ברכה יבפ' קמא דסיטה מכיאו ג"כ ואסה כפגנון אחר וע"ש בכלל וכפרט · מופים וחופים הפר' הת"י ניצין אחר וחדין עמו לפי
המ' בסדרש מופים שהיה יפה מאוד בכל דבר וזהו כבר מרומז בנעמן גם מה סדרש שבל ההלכות שמבר פם ומבר ליעקב מארץ
לו היך נרמז יופים על זה גם כי מתיקפות דוחקים ליבבו כפוטם ע"ש מ"מ עדיפא הזכיר דרש ו חלק מבר כמוף גם חפים שלפי
המדרש שבל אחד מהם לא ראה בחופתו אחיו וכתבו התוס' דלכן נרמז חופים ל' רכים אבל קשה ליה לתי"ו דלפ"ו עיקר חסר והוא
לקריותו לא ת פ' ס לכן תרגם כו דין דאתפרש וכו' היה בר תי שלפי ר ז"ל ראויים פאותו פרק לה כני אדם לתנות לאופים ויפה קרג':
זריזין ואמפורין וכו' תרגם מלת חושים ענין מהירות וזריזות פי' אומנים וקשה ליה למה לא הזכיר נפתיק בני די כמו שהזכיר
בשאר משפחות השבטים לכן תרגם לית סכום כי בני דן היה מרובה כאוכלוסין כדפירש רש"י · וגוכרין לשון כלל לכך לא הזכירן
בפרט · ויוכבד וכו' דאתילדת במעליהון למצרים ביני שוריא פירש בין החומות כדפי' רש"י ודייקו מאשר ילדה המצרים שבתוב
בפ' פנחס תמשמע שנולדה בין החומות ממש דר"ק לידתה במצרים אבל אין הורתה במצרים כלל אפילו שום שהר מזמן הריון לא
עברה במצרים כי כל ימי עיבורה היה חוץ למצרים והלידה היא במצרים מה א"א אלא שנולדה בין החומות ממש בהגיעם רגע
שנכנסו בין החומות היה לה עת לידה וכן תמצא זאת מלשון הרא"ם בפרשת בכינה וכן כאן דייק מכל הנפש שבאה מצריבים שהיו
משבא למצרים נחשב נפש ולא כן מקודם שהיה עובר וק"ל :

ששי
ב' מלעיל ושימן והוא עבר לבניה' כלם כתו' כן
ה' וח' כפנין
ל' ומלא
ל' ומלא

ששי : כז ובני יוסף אשר ילד לו במצרים
נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה
מצרימה שבעים : ס כח ואת יהודה
שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה ויבאו
ארצה גשן : כט ויאסר יוסף מרכבתו ויעל
לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על
צואריו ויבך על צואריו עוד : ל ויאמר ישראל
אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך
כי עודך חי : לא ויאמר יוסף אל אחיו ואל
בית אביו אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו
אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי :
לב והאנשים רעי צאן כי אנשי מקנה היו
וצאנם ובקרם וכל אשר להם הביאו : לג
והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם :
לד ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך
מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבתינו
בעבור תשבו בארץ גשן כי תועבת מצרים כל
רעה צאן : א ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר
אבי ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם באו
מארץ כנען והנם בארץ גשן : ב ומקצה
אחיו לקח חמשה אנשים ויצגם לפני פרעה :
ג ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם
ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם
אבותינו : ד ויאמרו אל פרעה לגור בארץ
באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד
הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ
גשן : ה ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך
ואחיך באו אליך : ו ארץ מצרים לפניך הוא
במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך ישבו
בארץ גשן ואם ידעת ויש בם אנשי חיל
ושמתם שרי מקנה על אשר לי : ז ויבא
יוסף את יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך
יעקב את פרעה : ח ויאמר פרעה אל יעקב
כמה ימי שני חייך : ט ויאמר יעקב אל
פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט

ורעים

מז
חד מן ד' קמץ כתיב ה' בסוף תיבה
ומקצ' אחיו לקח בגימט' החלשים:
ל' חסר מן כתיב בלשון רבים:
ק' מלא
ל' ומלא :
ל' ואחר:

ששית : ובני יוסף דאתילידו ליה במצרים
נפשתא תרתין כל נפשתא לבית יעקב דעלא
למצרים שבעין : וית יהודה שלח
קדמוהי לות יוסף לפנאה קדמוהי לגשן ואתו
לארעא דגשן : וטקיס יוסף רתיכוהי וסליק
לקדמות ישראל אבוהי לגשן ואתחזי ליה ונפל
על צורה ובכא על צורה עוד : ואמר ישראל
ליוסף אילו אנא מאית זמנא הדא מנחם אנא
בתר דחזיתינון לאפך ארי עד כען קים את :
ואמר יוסף לאחוהי ולבית אבוהי אסק ואחוי
לפרעה ואימר ליה אחי ובית אבא די בארעא
דכנען אתו לותי : וגבריא רעי ענא ארי גברי
מרי גיתי הוו ועאנהון ותוריהון וכל דלהון
איתיו : ויהי ארי יקרי לכון פרעה ויימר מה
עובדיכון : ותימרון גברי מרי גיתי הוו עבדך
מזעירנא ועד כען אף אנחנא אף אבהתנא
בדיל דתיתבון בארעא דגשן ארי מרחקין מצראי
כל רעי ענא : ואתא יוסף וחוי לפרעה ואמר
אבא ואחי ועאנהון ותוריהון וכל דלהון אתו
מארעא דכנען והא אנון בארעא דגשן : ומקצת
אחוהי דבר חמשא גוברין ואקימינון קדם
פרעה : ואמר פרעה לאחוהי מה עובדיכון
ואמרו לפרעה רעי ענא עבדך אף אנחנא אף
אבהתנא : ואמרו לפרעה לאתותבא בארעא
אתינא ארי לית רעיא לענא די לעבדך ארי
תקיף כפנא בארעא דכנען וכען יתבון כען עבדך
בארעא דגשן : ואמר פרעה ליוסף למימר אבוך
ואחך אתו לותך : ארעא דמצרים קדמך היא
בדשפיר בארעא אותיב ית אבוך וית אחך
יתבון בארעא דגשן ואם ידעת ואית בהון
גוברין דחילא ותמנינון רבני גיתי על דלי :
ואיתי יוסף ית יעקב אבוהי ואקימיה קדם
פרעה ובריך יעקב ית פרעה : ואמר פרעה
ליעקב כמה יומי שני חייך : ואמר יעקב לפרעה
יומי שני תותבותי מאה ותלתין שנין זעירין

ובישין

ו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה וכמו ונכרי רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה באל"ף לפי שכשיצאו לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש. ובשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים טעמו למעלה הוא לשון עבר ולפיכך טעמו למעלה בבי"ת לפי שמשבאו לשם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות (ועיין בביאורי לרא"ם ותמה תמצא לרבות בתוכן פרש"י) ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן. מצאתי ביסוד רבי משה הדרשן עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה. יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד. (כח) להורות לפניו. כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתיישב בה: לפניו. קודם שיגיע לשם ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: (כט) ויאסור יוסף מרכבתו. הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו: וירא אליו. יוסף נראה אל אביו: ויבך על צואריו עוד. לשון הרבות בכיה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע: (ל) אמותה הפעם. פשוטו

בתרגומו

ישית ובני ובנוי דיוסף דאתילידו ליה במצרים נפשתא תרין ויוסף דהוה במצרים ויוכבד ברת לוי דאתילידת במעלהון למצרים ביני טורייא סכום כל נפשתא לבית יעקב דעלא למצרים שובעין : ואת וית יהודה שדר קדמוי לות יוסף למחויא קדמוי ארחא ולמכבשא ית עמודייא דארעא ולאתקנא קדמוי בית מישרוי בגושנא ואתו לארעא דגשן : ויאסור וטקיס יוסף ארתיכיה וסליק לקדמות ישראל אבוי לגשן וקדם דאשתמודעיה אבוי סגד ליה ואתחייב למיהוי שנוי קטיען ותהא ואתחמי ליה ורכן על פריקת צווריה ובכא על צווריה תוב על דסגיד ליה : ויאמר ואמר ישראל ליוסף אין מייתנא בהדא זמנא מתנחם אנא די במיתותא דמייתין בה צדיקייא אנא מיית בתר דחמית סבר אפך ארום עד כדון אנת קיים : ויאמר ואמר יוסף לאחוי ולבית אבוי איסק ואתני לפרעה ואימר ליה אחי ובית אבא דבארעא דכנען אתו לותי : והאנשים וגובריא רעיין דעאן ארום גוברי מרי גיתי הוו ועאנהון ותוריהון וכל דלהון אייתיו : והיה ויהי ארום יקרי לכום פרעה ויימר תנון לי מה עובדיכון : ואמרתם ותימרון מרי גיתי הוו עבדך מטלייותנא ועד כדון בגין דתיתבון בארעא דגשן ארום מרחקין מצראי כל רעי ענא : ויבא ואתא יוסף ותני לפרעה ואמר אבא ואחי ועאנהון ותוריהון וכל דלהון אתו מארעא דכנען והא הינון בארעא דגשן : ומקצה ומקצת אחוי דבר חמשא גוברין זבלון דן ונפתלי גד ואשר ואקימינון קדם פרעה : ויאמר ואמר פרעה לאחוי דיוסף מה עובדיכון ואמרו לפרעה רעי ענא הוו עבדך אוף אנן אוף אבהתן : ויאמרו ואמרו לפרעה לאיתותבא בארעא אתינא ארום לית אתר בית רעיא לענא דלעבדך ארום תקיף כפנא בארעא דכנען וכדון יתבון כען עבדך בארעא דגשן : ויאמר ואמר פרעה ליוסף למימר אבוך ואחך אתו לוותך : ארץ ארעא דמצרים קדמך היא בבית שפר ארעא אותיב ית אבוך וית אחך יתבון בארעא דגשן ואין חכימתא דאית בהום גוברין דחילא ותמנינון רבני גיתי על דידי : ויבא ואיתי יוסף ית יעקב אבוי ואקימיה קדם פרעה ובריך יעקב ית פרעה ואמר יהא רעוא דיתמלון מוי דנילוס ויעדי כפנא מן עלמא ביומך : ויאמר ואמר פרעה ליעקב כמה אינון יומי שני חייך : ויאמר ואמר יעקב לפרעה יומי שני תותבותיי מאה ותלתין שנין קלילין ובישין הוו יומי שני חיי דמן טליותי ערקית מן קדם עשו אחי ואיתותביה בארעא דלא דידי וכדון בעידן סיבתי נחתית לאיתותבא הכא ולא אדביקו יומי ית יומי שני חיי אבהתי ביומי תותבותהון :

ויברך

כתרגומו. ומדרשו סבור הייתי לראות פתי מיתות כמו לם הזה ולעולם הבא שפסתלקה ממני שכינה והייתי אומר שיתבענו הקב"ה מיתתך עכשיו שעורך יוי לא אמות אלא פעם אחת : (לא) ואומרה אליו אחי וגומר. ועוד אומר לו נתאכסים היתי באין וגומר : (לד) בעבור תשבו בארץ גושן והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה ועם תאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת ירחיקם מעליו וישיבכם שם : כי תועבת מצרים כל רועה צאן. לפי שהם להם אלהות : (ב) ומקצה אחיו. מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראם אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן. אבל שמות הגבורים כפל. וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן ולזבולון אמר לזבולון ולאשר אמר וזהו לשון בראשית רבה שהיא אגדת ארץ ישראל אבל בגמרא בבלית שלנו מצינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשים ואותן הביא לפני פרעה ויהודה שכופל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא טעמים בדבר כדאיתא בבבא קמא ובבריתא דספרי שנינו כם כוותה הברכה כמו גמ' שלנו אהני חילי. בקיאין כאומנות לרעות צאן : על אשר לי. על צאן שלי : (ז) ויברך יעקב. היא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלודר פלנו. (ח) שני מגורי. ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ אחרים : ולא השיגו. בטובה : (ט) ויברך יעקב. כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים רשות ומה ברכה

ולא יותר פולם הבא כדפירש ר"שי ז"ל : ותהא. כמו תותא על סרח מונת : ורכן על צוארו תרגום של נטה ידך ארכן ידיה ובכא וכו' על די סגד ליה. פי' נענש ובכה על שלא ביו שהשתחוה לו ובזה מיושב שיעקב לא כפל על צואריו כדפירש ר"שי ז"ל : חמשא גוברין תיין בר"שי וכן הוא בבראשית רבה ובגמרא ב"ק פ' החובל. ודייקו מדאמר ומקצת אחיו דליכא ומתחילתו תורה שלא היו גבורים דמקצה משמע לגריעותא כאותה אכל בקצה המחנה ורבים כפלם. שכר ארעא פירש מן העידית של מצרים והוא נ"ב ע ב דב"ן אמר מיוחל שבת בספר וספכיד וכו' וכן ת"י לעיל פר' מ"ס פסוק ית : יהא רעוא דיתמלין מוי דנילוס וכו' מה שברא דאין לכך מדעת ר"שי ז"ל ויברך פשוטו מקרא שפשוק ויצא מלפניו אלא היה הברכה אלא כדרך היוצאים מלפני המלכים מאנש ויברך פרעה ודאי היתה ברכה כפשוטו שאין דרך הבא לפני מלך אלא ראהו ומיון ויברכנו וק"ל :

יונתן

לאמויה ובני ולמכבשא הכל מרומן כלפורת ; ית עמודיא דארעא ר"ל שעל גשן אבעי לומר שהוא שעור של ארץ מצרים שכ' מטוב מצרי' ושהוא גושן א"כ ה"ס לכבוש לפנים שמוריס שבארץ ושם שריד ופלטוני ס' שירמה להם שברשות פרעם באים לגור וכן ת"א בפסוק גד גדוד יגכום עיודיא דארעא אפי' רחבי שבכייבן גייסות הדולכים בדרכים לאמור יפה וכו' וקרם דאשתמודע פירו' כטרם שהכיר והודיע לו שהוא כא לא הכירו אבין וסמכו' לו ועוד וע"ז נתחייב לאיו שבונתיו קטיעין פי' כבריתים כי כן כתיב ככד וגומר שלנו למען יאריכון ימיך וגו'. כמיתותא דמייתין בה צדיקיא פי' איתותיה עוי"ר הוא

שביעי

ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי
שני חיי אבתי בימי מגוריהם: י ויברך
יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה: יא וישב
יוסף את אביו ואת אחיו ויתן להם אחזה בארץ
מצרים במיטב הארץ בארץ רעמסס כאשר צוה
פרעה: יב ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו
ואת כל בית אביו לחם לפי הטף: יג ולחם
אין בכל הארץ כי כבד הרעב מאד ותלה ארץ
מצרים וארץ כנען מפני הרעב: יד וילקט
יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ
כנען בשבר אשר הם שברים ויבא יוסף את
הכסף ביתה פרעה: טו ויתם הכסף מארץ
מצרים ומארץ כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף
לאמר הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי אפס
כסף: טז ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה
לכם במקניכם אם אפס כסף: יז ויביאו
את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם
בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים
וינהלם בלחם בכל מקנהם בשנה ההוא:
יח ותתם השנה ההוא ויבאו אליו בשנה
השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני כי אם תם
הכסף ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני
אדני בלתי אם גויתנו ואדמתנו: יט למה
נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו קנה
אתנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו
ואדמתנו עבדים לפרעה ותן זרע ונחיה ולא
נמות והאדמה לא תשם: כ ויקן יוסף את
כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים
איש שדהו כי חזק עלהם הרעב ותהי הארץ
לפרעה: כא ואת העם העביר אתו לערים
מקצה גבול מצרים ועד קצהו: כב רק
אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מאת
פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה
על כן לא מכרו את אדמתם: כג ויאמר
יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום ואת
אדמתכם לפרעה הא לכם זרע וזרעתם את
האדמה: כד והיה בתבואת ונתתם
חמישית לפרעה וארבע הידת יהיה לכם לזרע
השדה ולאכלכם ולאשר בבתיכם ולאכל
לטפכם

ובישין הוו יומי שני חיי ולא אדביקו ית יומי
שני חיי אבהתי ביומי תותבותהון: ובריך
יעקב ית פרעה ונפק מן קדם פרעה: ואותיב
יוסף ית אבוהי וית אחוהי ויהב להון אחסנא
בארעא דמצרים בדשפיר בארעא בארע רעמסס
כמא דפקיד פרעה: וזן יוסף ית אבוהי וית
אחוהי וית כל בית אבוהי לחמא לפום טפלא:
ולחמא לית בכל ארעא ארי תקיף כפנא לחדא
ואשתלהי עמא דארעא דמצרים ועמא דארעא
דכנען מן קדם כפנא: ולקט יוסף ית כל כספא
דאשתכח בארעא דמצרים ובארעא דכנען
בעבורא דאנון זבנין ואיתי יוסף ית
כספא לבית פרעה: ושלים כספא מארעא
דמצרים ומארעא דכנען ואתו כל מצראי לות
יוסף למימר הב לנא לחמא ולמא נמות לקבלך
ארי שלים כספא: ואמר יוסף הבו גיתיכון
ואתן לכון בגיתיכון אם שלים כספא: ואיתיו
ית גיתיהון לות יוסף ויהב להון יוסף לחמא
בסוסותא ובגיתי ענא ובגיתי תורי ובחמריא
וזנינון בלחמא בכל גיתיהון בשתא ההיא:
ושלימת שתא ההיא ואתו לותיה בשתא
תנייתא ואמרו ליה לא נכסי מן רבוני אלהין
שלים כספא וגיתי בעירא לות רבוני לא אשתאר
קדם רבוני אלהין גויתנא וארענא: למא נמות
לעינך אף אנחנא אף ארענא קני יתנא וית
ארענא בלחמא ונהי אנחנא וארענא עבדין
לפרעה והב בר זרע וניחי ולא נמות וארעא
לא תבור: וקנא יוסף ית כל ארעא דמצרים
לפרעה ארי זבינו מצראי גבר חקליה ארי תקיף
עליהון כפנא והות ארעא לפרעה: וית עמא
אעבר יתיה מקרי לקרי מסוף תחום מצרים ועד
סופיה: לחוד ארעא דכומריא לא קנא ארי
חולקא לכומריא מן קדם פרעה ואכלין ית
חולקהון דיהב להון פרעה על כן לא זבינו ית
ארעהון: ואמר יוסף לעמא הא קניתי יתכון
יומא דין וית ארעכון לפרעה הא לכון בר זרע
ותזרעון ית ארעא: ויהי באעולי עללתא
ותתנון חד מן חמשא לפרעה וארבע חולקין
יהון לכון לבר זרע חקלא ולמיכלכון ולאנש
בתיכון

י' חלה

ס' דין מגרע

יג' ומפיק

תניינא אם אפס וסי' כי אסר: והיה רחוי לסיות הבו פס"א כח"פ לדעת הרא"כ"ם ד' הבקר

י' וחד גויתינו

יג מסר כתו'

ק"ל לכם זרע על פר ונתתם חמישית לפרעה: ג' מלא:

ברכה שברכו שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא על נילוס והוא עולה ומשקה את הארץ תנחומא: (יא) רעמסס. מארץ גושן היא: (יב) לפי הטף. לפי הצריך לכל בני ביתם: (יג) ולחם אין בכל הארץ. חוזר לענין הראשון לתחלת שני הרעב: ותלה. כמו ותלאה לשון עייפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה היורה זקים: בשבר אשר הם שוברים. נותנין לו
את

ויברך וברין יעקב ית פרעה ונפק מן קדם פילוסים :
פרעה : ויושב ואותיב יוסף ית אבוי וחסיל :
וית אחוי ויהב להון אחסנא בארעא דמצרים
בבית שפר ארעא בארעא דפילוסין היכמא דפקיד פרעה : ויכלכל וזן יוסף ית אבוהי וית
אחוי וית כל בית אבוי לחמא לפום דמצטרך לטפליא : ולחם ולחמא לית בכל ארעא ארום
תקיף כפנא לחדא ואשתלהון דיירי ארעא דמצרים ודיירי ארעא דכנען מן קדם כפנא : וילקט
ולקיט יוסף ית כל כספא דאישתכח בארעא דמצרים ובארעא דכנען בעיבורא דהינון זבנין ואיתי יוסף
ית כספא בבית היפתיקא דפרעה : ויתם ושלים כספא מארעא דמצרים ומארעא דכנען
ואתו מצראי לות יוסף למימר הב לנא לחמא ולמא נמות כל קבלך ארום שלים כספא : ויאמר
ואמר יוסף הבו גיתיכון ואתן לכון מזון בגיתיכון אין פסד כספא : ויביאו ואייתיו ית גיתיהון
ליוסף ויהב להון יוסף לחמא בסוסון ובגיתי ענא ובגיתי תורי ובחמריא וזנינון בלחמא בכל גיתיהון
בשתא ההיא : ותתם ושלימת שתא ההיא ואתו כל מצראי לותיה בשתא תנייתא ואמר ליה
לא נכסי מן רבוני ארום אין שלים כספא וגיתי בעירא לרבוני לא אישתייר לנא קדם רבוני אלהן
גופינן וארען : למה למא נמות ועינך חמן אוף אנן אוף ארען קני יתן וית ארען בלחמא ונהי
אנן וארען עבדין לפרעה והב בר זרעא וניחי ולא נמות וארע לא תשתומם : ויקן וקנא יוסף
ית כל ארעא דמצראי לפרעה ארום זבינו מצראי גבר חקליה ארום תקיף עליהון כפנא והות ארעא
חליטא לפרעה : ואת העם וית עמא
דמדינתא אעבר יתהון לקוריתא ועמא דקוריתא
אעבר למדינתא מן בגלל אחוי דיוסף דלא
יתקרון גלוולאי בנין כן טלטילינון מסיפי תחום
מצרים ועד סופיה : רק לחוד ארעא
דכומרניא לא זבן מן בגלל דחמון ליה זכותא
בזמן דבעא רבוניה למקטליה ושיזבוהי מן דין

ירושלמי

וית עמא דהוון שרין במדינתא אעבר בקרייתא
וית עמא דהוון שרין בקירייתא אעבר במדינתא
דלא יהוון מונין לבנוי דיעקב ואמרין להון אבסני
גילולאי :

קטול ובכן ארום חולקא אמר למתיהבא להום מלות פרעה ואכלין ית חולקהון דיהב להון פרעה בגין
כן לא זבינו ית ארעהון : ויאמר ואמר יוסף לעמא הא קניתי יתכון יומא דין וית ארעכון
לפרעה הא לכון בר זרעא ותזרעון ית ארעא : והיה ויהי באשוניה במכנוש עללתא
ותיתנון חומשא לפרעה וארבע חולקין יהי לכון לבר זרעא דארעא ולמיכליכון ולפרנוס בתיכון ולמיכול
לטפלכון

את הכסף : (יד) הפש · כתרגומו שליש : (טו) ויכלם · כמו ויכהגס ודומה לו אין מכלים · על מי מנוחות ינהלני : (יז) בשנה השנית · שלישית לשני הרעב : כאשר תם הכסף וגומר כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדוני : בלתי אם גויתנו : (כמו אם לא גויתנו : ס"ג רמ"ס וכן בדפוס ישן ועיין בג"א מישב גיר' שני') : (יט) ותן זרע · לזרוע האדמה ואף על פי שאמר יוסף ועוד ה' שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים בא ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה : לא תשם · לא תהא שממה לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש : (כ) ותהי הארץ לפרעה · קנויה לו : (כא) ואת העם העביר אותו · יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ הושיב של עיר זו בחברתה · ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהו קורין אותם גולים : מקצה גבול מצרים וגומר · כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה : (כב) הכהנים הכומרים כל לשון כהן משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה כגון כהן מדין כהן און · חוק לכהנים · חק כך וכך לחם ליום : (כג) הא כמו הנה (כמו גם אני הא דרכך בראש נתתי) : (כד) לזרע השדה · שבכל שנה : ולאשר בבתיכם · ולאכול העבדים שפחות אשר בבתיכם : טפכם · בנים קטנים : (כה) נמצא חן · לעשות לנו זאת כמו שאמרת · והיינו עבדים לפרעה · להעלות לו החמש הזה בכל שנה לחק שלא יעבור : (כז) וישב ישראל בארץ מצרים · והיכן בארץ גושן שהיא מארץ מצרים · ויאחזו בה : לשון אחוזה :

היפתיקי הוא אוצר שלמלך :

ירושלמי

וחסיל פי' אפיקס והשלים מלשון חסל סדור : יונתן

סייך לעיל פר' מ"ה פסו' כ"ח ע"ם סיין טבין וכתאן קכיי למחמי פי' הרבה נחתו ראיתיו ויחי לראות כי הרגו' קויתי סכיתי : חליטא · פי' הארץ היתה לחלוטין לפרעה · מן בגלל אחוי דיוסף דייק כפל כפסוק ואת העם העביר אות' ודרש את העם העביר בשביל אותם הנזכרים לעיל וסיינו אחיו · בגלל דחמון ליה זכ.תא ככר כתבתי לעיל פרשת וישב שמצאו לו זכות באמרי' שלוכן ביצא הית' ובדקו שנולד מן האור ולכך חס על הכומרי' :

ירושלמי

דלא יהוון מונין בירש שלא יומ אות' כדברי' לשון אונאת דברים וכן פרש"י בפר' חקת ע"ם מונין את ישראל הוא ג"כ מלשון בר.לא תונה :

חסלת ויגש

מפטיר

לטפכם : כה ויאמרו החיתנו נמצא חן בעיני אדני והיינו עבדים לפרעה : כו וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחמש רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה : כז וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד :

בתיכון ולמיכל לטפלכון : ואמרו קיימתנא נשכח רחמין בעיני רבוני ונהי עבדין לפרעה : ושוי יתה יוסף לגזירא עד יומא הדין על ארעא דמצרים דיהון יהבין חד מן חמשא לפרעה לחוד ארעא דכומריא בלחודיהון לא הות לפרעה : ויתיב ישראל בארעא דמצרים בארעא דגשן ואחסינו בה ונפישו וסגיאו לחדא :

לומא חד מן ג' חסר כליש' פ' וחסר

פתוחה לגמרי כבין פסוק לפסוק וכן הוא בספר הליפ'

מפטירין ביחזקאל סי' ל"ז ואתה בן אדם קח לך עץ וגו'

ס ס ס ס ס ס

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה :
כט ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים : ל ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך : לא ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה : פ
א ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים : ב ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה : ג ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי : ד ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם : ס
ה ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי : ו ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם : ז ואני בבאי

פלא חיה לט פלא נער את כתבין מחיי"ו שלא משולד יוסף עד שנתכר ז"ו שנ' כמגרי' ; גא ידך כגי' מילה

כהן מח

פ' ז' חסר ואחד מלא ואתה אינך חולה

לוי

רבויית פתור' ופיתן ד' במות ספסוקי פנגד ד' רבעיות של תורה וכהן רביע אחד

וחיא יעקב בארעא דמצרים שבע עשרי שנין והוו יומי יעקב שני חיוהי מאה וארבעין ושבע שנין : וקריבו יומי ישראל לממת וקרא לבריה ליוסף ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך שוי כען ידך תחות ירכי ותעביד עמי טיבו וקשוט לא כען תקברינני במצרים : ואשכוב עם אבהתי ותטלינני ממצרים ותקברינני בקבורתהון ואמר אנא אעביד כפתגמך : ואמר קיים לי וקיים ליה וסגיד ישראל על ריש ערסא :
והוה בתר פתגמיא האלין ואמר ליוסף הא אבוך שכיב מרע ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית מנשה וית אפרים : וחוי ליעקב ואמר הא ברך יוסף אתי לותך ואתתקף ישראל ויתיב על ערסא : ואמר יעקב ליוסף אל שדי איתגלי לי בלוז בארעא דכנען ובריך יתי : ואמר לי הא אנא מפיש לך ואסגינך ואתנינך לכנשת שבטין ואתן ית ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת עלם : וכען תרין בנך דאיתילידו לך בארעא דמצרים עד מיתי לותך למצרים דילי אינון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון קדמי : ובנין דתוליד בתריהון דילך יהון על שום אחיהון יתקרון באחסנתהון : ואנא במיתי

ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם · דבר אחר שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו בבראשית רבה: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות · כל מי שנאמר בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו (יצחק חיה ק"פ ויעקב קמ"ז כדוד נאמר קריבה אביו חיה ת' שנים והוא חיה שבעים ·) ויקרא לבנו ליוסף · למי שהיה יכולת בידו לעשות : שים נא ידך · והשבע : חסד ואמת · חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול : אל נא תקברני במצרים · סופה להיות עפרה כנים (ומרחשין תחת גופי) ושאין מתי חוצה לארץ חיין אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים ע"א : (ל) ושכבתי עם אבותי · וי"ו זו מחובר לתחלת המקרא שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתי' אחריו ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא הגויעה ולא הקבורה כמו וישכב דוד עם אבותיו ואחר כך ויקבר בעיר דוד : (לא) וישתחו ישראל · תעלא בעידניה סגיד ליה : על ראש המטה · הפך עצמו כנגד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה · דבר אחר על ראש המטה על שהיתה מטתו שלמה שלא היה בה רשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו : (א) ויאמר ליוסף ·

למפלכון : ויאמרו ואמרו קיימתנא נשכח רחמין בעיני רבוני ונהי עבדין לפרעה :
וישם ושוי יוסף לגזירא עד יומא הדין על ארעא דמצרים לפרעה למיסב חומשא מן עללתא לחוד
ארעא דכומרניא בלחודיהון לא הות לפרעה : וישב ויתיב ישראל בארעא דמצרים ובנו להון
בתי מדרשין ופלטין בארעא דגשן ואחסינו בה אחסנת חקלין וכרמין ונפישו וסגיאו להדא :

ס ס ס

ויחי וחיא יעקב בארעא דמצרים שבסרי שנין והוו יומי יעקב סכום יומי חייו מאה
וארבעין ושבע שנין : ויקרבו וקריבו יומי ישראל לממת וקרא לבריה ליוסף
ואמר ליה אין כדון אשכחית רחמין קדמך שוי כדון אידך בגזירת מהולתי ותעביד כדון עמי טיבו וקשוט
לא כדון תקברינני במצרים : ושכבתי ואשכוב עם אבהתיי ותיטלינני ממצרים ותקברינני
בקבורתהון ומן בגלל דהוא בריה לא שוי ידיה אלהן אמר אנא אעביד כפתגמך : ויאמר ואמר
קיים לי וקיים ליה ומן יד אתגלי עלוי יקר שכינתא
דיי וסגיד ישראל על ריש דרגשא : ויהי

ירושלמי

גהורה בתר פתגמיא האלין ואיתאמר ליוסף ושבח ישראל על ריש דרגושת :
למימר הא אבוך שכיב מרע ודבר ית תרין בנוי
עמיה ית מנשה וית אפרים : ויגד ותניאו ליעקב למימר הא ברך יוסף אתי לותך ואתקף
ישראל ויתיב על דרגשא : ויאמר ואמר יעקב ליוסף אל שדי אתגלי לי בלוז בארעא דכנען
ובריך יתי : ויאמר ואמר לי האנא מפיש לך ומסגי לך ואיתנינך לכנשת שבטין ואיתין ית
ארעא הדא לברך בתרך אחסנת עולם : ועתה וכדון תרין בנך דאתילידו לך בארעא דמצרים
עד דאתית לותך למצרים דילי אינון אפרים ומנשה כראובן ושמעון מתחשבין לי : ומולדתך
ובנך די תוליד בתריהון דילך יהון על שום אחיהון יתקרון באחסנתיהון : ואני ואנא דבעיתי
מינך למקברי עם אבהתי מיתת עלי רחל בתכיף בארעא דכנען באורחא בעוד סוגעי ארעא למיעול
לאפרת ולא יכילת לסוברותה למקברה במערת כפילתא וקברתה תמן באורח אפרת היא בית לחם :
וירא

בתי מדרשין י"ל דדרש מלת וישב מלשון ישיב' שכנו בתי מדרשות ופלטין להחזיק ישיבה : אחסנת חקלין וכו' דייק מלשון אחוז' דאינו שייך אלא גבי שדות וכרמי' וק"ל :

ויחי

בגלל דהוא בריה פירש בשביל שהו' בנו וחז"ל אמרו לכנוס למרחץ עם אביו כדכתב הס"מג בל"ת מנוס קכ"ו ומ"כש מה שאי טעמא לשום ידו תחת ירך אביו עיין במילת אבי לא

אחד מן המגידים היה זה · מקרא קצר ויש אומרים אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד · וכשחלה יעקב בארץ גושן רבה יוסף ·
הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו : ויקח את שני בניו עמו · כדי שיברכם יעקב לפני מותו : (ב) ויגד ודייק הכי
שמגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות קצרי לשון : ויתחזק ישראל · אמר אף על פי שהוא בני מלך הוא אחלק מדלא כתיב
לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו וישנס מתניו ויצא כדכתי'
וגומר : (ד) ונתתיך לקהל עמים · בשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים ואף על פי שאמר לי גוי וקהל גבי אלעזר
גוים גוי אמר לי על בנימין קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד א' משבטי ליחלק ועתה נאכרה' ועוד
אותה מתנה אני נותן לך : (ה) הנולדים לך עד באי אליך · לפני באי אליך כלומר שנולדו משפרשת ממני לאם לו למתנ'
עד שבאתי אצלך : לי הם · והשכון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו : (ו) ומולדתך וגומר · אם אבכי אמש
תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשאר שבטים לענין כדברך
הנחלה ואף על פי שנחלקה הארץ למנין גלגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות לימתן בן
מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו (לחטיל גורל הארץ למנין שמו השבטים ונשיא לכל שבט ושבט ודגלי' לזה ולזה :) אמשם ועו'
(ז) ואני בבאי מפדן וגומר · ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני לקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי למה ליעקב
מתה סמוך לבית לחם : כברת ארץ · מדת ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי ר' משה הדרשן · ולא לחזור ולומר
הא אמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה : ואקברה שם השבעה לא
ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם שתהא וחרי ככר
לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזר אדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנא' מנעי
שנאמר קול ברמה נשמע וגומר והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם · ואונקלוס תרגם כרוב השבועה לא
ארעא כדי שעור חרישת יום (ק"א ארץ) ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה אחת ודלי שיכך
קיראלד"ה מתמ' הורא

ובכבוד אב מיאן לשום ידו תחת ירכו ולכן בקדק כאות' אנכי אעשה כדברך ככ"ף הדמיון שזהו השבועה בלא היתה כפירוש כדברי
שהוא שימת יד אלא נשבע כדיבורו במילת אביו כאשר צוהו ולכך השיבו אביו שיהרגהם להסתפק בשבועה לבד בלי שימת יד ויזהי
דכתיב ואמר השבעה לי ולא שים ידך וישבע לו לבד שפרש בפיו שנשבע כמצות מילה ודוק · ואל תשיבני מת"ש הגרדבי מ מקוש
שהגו כשם תשובת מהר"ם דהא ת"מ הורה לאיסור וכ"ש כנדון דידן לאחוז במילת אביו וק"ל : סוגעי ארעא כבר פרשנו בפרשת
וישלח ועיין כאן ברש"י : לסוברתה · פירש לשאת אותה כי ת"י של ישא סובר והוא פשוט : כדין כתבא דבלים נסיבות והי'
שדפירש רשי דייק מדשאלו תי' אלא משמע שהיה יעקב מסופק שמא לקח יוסף מצריה והוליד בנים עמה ואינם ראוים לברכה לכן
שנרך לספיב יחוסם ושהם מאסנת בת דינה וכתב תלה בנותי' כלמי שדכק כזו בריזם מורע יעקב :

כ ב ב

ס' חסר

שני

מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד
כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך
אפרת הוא בית לחם: ח וירא ישראל את
בני יוסף ויאמר מי אלה: ט ויאמר יוסף אל
אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר
קחם נא אלי ואברכם: י ועיני ישראל
כבדו מזקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו
וישק להם ויחבק להם: יא ויאמר ישראל
אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי
אלהים גם את זרעך: יב ויוצא יוסף אתם
מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה: יג ויקח
יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל
ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש
אליו: יד וישלח ישראל את ימינו וישת
על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על
ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור:
טו ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר
התהלכו אבתי לפניו אברהם ויצחק האלהים
הרעה אתי מעודי עד היום הזה: טז
המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים
ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק
וידגו לרב בקרב הארץ: יז וירא יוסף כי
ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע
בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש
אפרים על ראש מנשה: יח ויאמר יוסף
אל אביו לא כן אבי כי זה הבכר שים ימינך על
ראשו: יט וימאן אביו ויאמר ידעתי בני
ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל
ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה
מלא הגוים: כ ויברכם ביום ההוא לאמור
בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים
וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה: כא
ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה
אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ
אבתיכם: כב ואני נתתי לך שכם אחד על
אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי:
פ פ ויקרא יעקב אל בניו ויאמר

האספו

פולס חסר

תרתין כ' מלת

שלישי

מפדן מיתת עלי רחל בארעא דכנען באורחא
בעוד כרוב ארעא למיעל לאפרת וקברתהא תמן
באורח אפרת היא בית לחם: וחזא ישראל ית
בני יוסף ואמר מן אלין: ואמר יוסף לאבוהי
בני אינון די יהב לי יי הכא ואמר קריבנון
כען לותי ואבריכינון: ועיני ישראל יקרן
מסיבו לא יכיל למחזי וקריב יתהון לותיה ונשיק
להון וגפיף להון: ואמר ישראל ליוסף
מחזי אפך לא סבירית והא אחזי יתי יי אף ית
בנך: ואפיק יוסף יתהון מן קדמוהי
וסגיד על אפוהי על ארעא: ודבר
יוסף ית תרויהון ית אפרים בימיניה מסמלא
דישראל וית מנשה בסמליה מימינא דישראל
וקריב לותיה: ואושיט ישראל ית ימיניה ושוי
על רישא דאפרים והוא זעירא וית סמליה על
רישא דמנשה אחכימינון לידוהי ארי מנשה
בוכרא: ובריך ית יוסף ואמר אלהא די
פלחו אבהתי קדמוהי אברהם ויצחק יי דזן
יתי מדאיתני עד יומא הדין: מלאכא
די פרק יתי מכל בישא יברך ית עולימיא
ויתקרי בהון שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק
וכנוני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא: וחזא
יוסף ארי שוי אבוהי יד ימיניה על רישא
דאפרים ובאיש בעינוהי וסעיד ידא דאבוהי
לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה
על רישא דמנשה: ואמר יוסף
לאבוהי לא כן אבא ארי דין בוכרא שוי ימינך
על רישיה: וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי
ידענא אף הוא יהי לעם ואף הוא יסגי
וברם אחוהי זעירא יסגי מיניה ובנוהי יהון
שליטין בעממיא: ובריכינון ביומא ההוא
למימר בך יברך ישראל למימר ישוינך יי כאפרים
וכמנשה ושוי ית אפרים קדם מנשה: ואמר
ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא דיי
בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון: ואנא
יהבית לך חולק חד יתיר על אחך די נסיבית
מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי: וקרא יעקב

לבנוהי

ביעי

מט

קורא"ה בלעז כדאמרינן כרוב ותנו כמה דמסיק תעלא מבי כרבא: (ח) וירא ישראל את בני יוסף. בקש
לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה. מהיכן
יצאו אלו שאינן ראויין לברכה: (ט) בזה. הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמים על הדבר
ונחה עליו רוח הקדש: ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זהו שאמר הכתוב ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על
זרועותיו תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחן על זרועותיו: (יא) לא פללתי. לא מלאני לבי לחשוב
מחשבה שאראה פניך עוד: פללתי. לשון מחשבה כמו הביאו עצה עשו פלילה: (יב) ויוצא יוסף אתם.
לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם: וישתחו
לאפיו כשחזר לאחוריו מלפני אביו: (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל. הבא לקראת חברו ימינו כנגד
שמאל

ויאמר ואמר יוסף לאבוי

וירא וחמא ישראל ית בנוי דיוסף ואמר מן מאן אתילידו לך אלין : ויאמר ואמר
בניי הינון דיהב לי מימרא דיי כדין כתבא דעליה נסיבית ית אסנת ברת דינה ברתך לאינתו ואמר
קריבינון כדון לותי ואיבריכינון : ועיני ועיני ישראל יקרן מן סיבו ולא יכיל למיחמי וקריב יתהון
לוותיה ונשיק להון וגפיף להון : ויאמר ואמר ישראל ליוסף מחמי סבר אפך לא חשיבית והא אחמי
יתי יי אוף ית בנך : ויוצא ואפיק יוסף יתהון מלות רכובוי וסגיד על אפוי על ארעא :
ויקח ודבר יוסף ית תרויהום ית אפרים מן צטר ימיניה דהוא שמאליה דישראל וית מנשה מן צטר
שמאליה דהוא ימינא דישראל וקריב לותיה : וישלח ואושיט ישראל ית ימיניה ושוי על רישא
דאפרים והוא זעירא וית שמאליה על רישא דמנשה
פרג ית ידוי ארום מנשה בוכרא : ויברך
ובריך ית יוסף ואמר יי די פלחו אבהתי קדמוי
אברהם ויצחק יי דאזין יתי מדאיתני עד יומא
הדין : המלאך יהי רעוא קדמך דמלאכא דזמינת לי למפרק יתי מכל בישא יברך ית טלייא
ויתקרי בהון שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק והיכמא דנוני ימא סגי מסתגיאמיא כדין בנוי דיוסף
יתקפון לסגי בגו ארעא : וירא וחמא יוסף ארום משוי אבוי ית יד ימיניה על רישא דאפרים ובאיש
קדמוי וסעדא לידא דאבוי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה : ויאמר
ואמר יוסף לאבוי לא כדין אבא ארום דין בוכרא שוי יד ימינך על רישיה : וימאן וסרב אבוי
ואמר ידענא ברי ידענא דהוא בוכרא ואוף חכימנא דאוף הוא יהי לעם רב ואוף הוא יסגי וברם אחוי
קלילא יסגי יתיר מניה ובנוי יהון סגיאין בעממיא : ויברכם ובריכינון ביומא ההוא למימר
בך יוסף ברי יברכון בית ישראל ית ינוקא ביומא דמהולתא למימר ישוינך יי כאפרים וכמנשה ובמנין
שבטיא יתמני רבא דאפרים קדם רבא דמנשה ומני ית אפרים דיהי קדם מנשה : ויאמר ואמר
ישראל ליוסף הא אנא מטא סופי לממת ויהי מימרא דיי בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון :
ואני ואנא הא יהבית לך ית קרתא דשכם
חולק חד למתנא יתיר על אחך די נסיבית
מידיהון דאמוראי בעידן די עלתון לגווה וקמית
וסייעית יתכון בסייפי ובקשתי : ויקרא

ירושלמי

פרג ית ידוי

ירושלמי

ואני ואנא הא יהבית לך הולק חד יתיר על אחך
לבושיה דאדם קדמאה נסיב יתיה אברהם אבוי
דאבא מן ידוי דנמרוד רשיעא ויהב יתיה ליצחק
אבא ויצחק אבא יהב יתיה לעשו ואנא נסבית
יתיה מן ידוי דעשו אחי לא בחרבי ולא בקשתי אלהין בזכותי ובעובדי טביא ;
וקרא

וקרא

שמאל חברו וכיון שהוא הבכור מיומן לברכה : (יד) שכל את ידיו כתרגומו אחכימינון בשכל וחכמה השכיל שאפרים
את ידיו מדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואף על פי כן לא שם ימינו עליו : (טז) המלאך הגואל אותי מלאך היה מוקדם
הרגיל להשתלח אלי בצרתי כענין שנאמר ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגומר אנכי האל בית אל : יברך לברכה מנו'
את הנערים · מנשה ואפרים : וידגו · כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם : (יז) ויתמוך דכתי' ואחיו
יד אביו · הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו : (יט) ידעתי בני ידעתי · שהוא הבכור · וגם הוא יהיה הקטון יגדל
עם ויגדל שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו : ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו · שעתיד יהושע כך זה
לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל : וזרעו יהיה מלא הגוים : כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו הקטון יגדל
כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון : (כ) בך יברך ישראל · הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר ג"כ עכ"ל ·
איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : וישם את אפרים · בברכתו לפני מנשה להקדימו בדגלים ובחנוכה מ"ת מדייק
בנשיאים : (כב) ואני נתתי לך · לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואיזו לא כודע
זו שכם שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם : שכם אחד על אחיך · שכם ממש היא תהיה דיוקו מתוך
לך חלק אחד יתירה על אחיך : בחרבי ובקשתי · כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם הכתוב
להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן · ד"א שכם אחד היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשון חלק ושמעתי
הוא כתרגומו והרבה יש לו דומים במקרא אחלקם שכם כי תשיתמו שכם תשית שוכמי לפני לחלקים · דרך ירצחו מהגאון
שכמה איש חלקו לעבדו שכם אחד · אשר לקחתי מיד האמורי · מיד עשו שעשה מעשה אמורי · דבר אחר שהיה מהר"ר
זה את אביו באמרי פיו : בחרבי ובקשתי · היא חכמתו ותפלתו : (ועיין ברא"ם שכתב דא"א לפרש על חרבם זעליגמן חד
של מנ"י דק"ק

שדייק מביומא שהוא משמע ליה ביומא דמהולתא שהוא יום מיוחד ולעד"נ דדייק מלת ישראל שהוא מיותר דה"ל בך יברך קהש
ובודאי יהיו ישראל ולא גורס גם הל"ל כן יברכו ישראל אלא דקאי אתינוק ביום המילה א"כ א"ש דאמר בלשון יחיד יעו' גם בני שאמר
ישראל שר"ל ביום המילה שאז נעשה ישראל כהככינו לברית יברך וכו' וק"ל : אדכו מקואבות פי' בטהרו מטומאתם דייק כדאית
ברכה מהו שאקפו בטהרו מטומאה כמו תסגר מרים ואחר תאסף : ואחוי לכון וכו' פיר' אגלה לכם קודות קתומות ונפלאים וקיצים
בנוית פי' קיצים נעלמים : וטלנית דעדן פי' שהלך הצדיקים מטיילים בג"ע וכו' כולו יבורם בירושלמי : ירושלמי
לבושים דאדם קדמאה וכו' כבר פרשנו שלקח' עשו מנמרוד ועיין בילקוט ואמר יעקב אין הרשע ראוי ללבוש בגדים אלו ודייק

צטר כתב
סטר פרגית
ידוי. ארום
מנשה תרגו'
בל לא ימיר'
לא יפרגוני
וכן כאן פי'
החליף את
ידיו ומכ"ש
כי ארום ולא
כרש"י
שמפרשו
בלשון אע"פ
ולדידיה ר"ל
בעבו' שהיה
הבכור שיכל
את ידיו נגולו
כן היה
מהכן להדי'
ולכן נקט
הפסוק
החליף כלש'
שכל ודוק:
והיכמא
דנוורי וכו'
פי' כמו דגי
הים הגדול
ונפקא ליה
מלשון וידגו
כדפי' רש"י
ית ינוקא
ביומא
דמהולתא
פירש
כשמברכים
את הילד
ביום המילה
ז"ל הגאון
מהר"ד
שמפרכים
הקטון גדול
יהיה כמו

האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם
באחרית הימים : ב הקבצו ושמעו בני
יעקב ושמעו אל ישראל אביכם : ג ראובן
בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר
עז : ד פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי
אביך אז חללת יצועי עלה : פ ס
ה שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם :
ו בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד
כבדי כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור :
ז ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה
אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל : פ
ח יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך
ישתחוו לך בני אביך : ט גור אריה יהודה
מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי
יקימנו :

וסתמי · אותיו' שמע · ו' שאמר להם שמע ישראל [illegible] · [illegible] · תיבות

ג' חסר בליש'

ביה שמו צריך להיות כרם הדף כלת כראשי עד יהודה אתה יודוך

לבנוהי ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית דיערע
יתכון בסוף יומיא : אתכנשו ושמעו בני
יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבוכון : ראובן
בוכרי את חילי וריש תוקפי לך הוה חזי למסב
תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא : על
דאזלתא לקביל אפך הא כמיא ברם לא אהניתא
חולק יתיר לא תיסב ארי סליקתא בית משכבי
אבוך בכן אחילתא לשוויי ברי סליקתא :
שמעון ולוי אחין גברין גברין בארע תותבותהון
עבדו גבורא : ברזיהון לא הות נפשי
באיתכנושיהון למהך לא נחתית · מן יקרי ארי
ברוגזיהון קטלו קטול וברעותהון תרעו שור
סנאה : ליט רוגזיהון ארי תקיף וחמתהון ארי
קשיא איפלגינון ביעקב ואיבדרינון בישראל :
יהודה

על שמעון ולוי דהא לא עשו מדעתו שהרי כעס עליה' ע"ז · ולפד"ן כלאו הכי א"א לפרש עליה' דמה כתיבת בטעם יהיה על שכתבו ליוסף מפני שלקחו שמעון ולוי בחרבם ובקשתם והלא אדרב' מזה הטע' ראוי שיהן לשמעון ולוי ולא ליוסף ודוק) (א) ואגידה לכם וגומר · בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים : (ג) ראשית אוני · היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו : אוני · כוחי כמו מצאתי און לי · מרוב אונים · ולאין אונים : יתר שאת · ראוי היית להיות לך יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאו' כפים : ויתר עז · במלכות כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה · (ד) פחז כמים · הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך · אל תותר · אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך ומהו הפחז אשר פחזת · כי עלית משכבי אביך אז חללת · אותו שם שעלה על יצועי : פחז שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה : יצועי · לשון משכב על שם שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינין · והרבה דומים לו אם זכרתיך על יצועי : (ה) שמעון ולוי אחים · בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו מי הם אם תאמר ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו אם תאמר בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה שנאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים אם על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחים (העולם מקשים פה קיצור ודוק ונ"א תיסכו ע"ש ולכו דרך אחר בו וקצר המצע מלהשתרע) : כלי חמס · אומנות זו של רציחה חמס הוא בידיהם מברכת עשו היא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו : מכרותיהם · לשון כלי זיין הסייף בלשון יוני מכיר. דבר אחר מכרותיהם בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך וזהו תרגום של אונקלוס : (ו) בסודם אל תבא נפשי · זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך · אל יזכר שמי בדבר · זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב : ובקהלם · כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן · לא תחד כבודי · שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל : אל תחד כבודי · כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אתם בקבורה : כי באפם הרגו איש · אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובים כלם אלא כאיש אחד · וכן בגדעון הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד · וכן במצרים הוא אומר סוס ורוכבו רמה בים · זהו מדרשו · ופשוטו הרבה אנשים קרוי איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל : וברצונם עקרו שור · רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו · עקרו אשגרטיר בלעז לשון את סוסיהם תעקר : (ז) ארור אפם כי עז · אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל : אחלקם ביעקב · אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים : דבר אחר אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד : (ח) יהודה אתה יודוך אחיך · לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי רצוי לא אתה כמותם : ידך בערף אויביך · בימי דוד ואויבי תתה לי ערף : בני אביך · על שם שהיו מנשים הרבה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק : (ט) גור אריה · על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם · וזהו שתרגם אונקלוס שלטון יהא בשירויה : מטרף · ממה שחשדתיך בטרוף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל לאריה : בני עלית · סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגומר : וכן מתריפת תמר שהודה צדקה ממני לפיכך כרע רבץ וגומר בימי שלמה איש תחת גפנו וגומר · (י) לא יסור שבט מיהודה · מדוד ואילך אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות : ומחוקק מבין רגליו · תלמידים אלו נשיאי ארץ ישראל : עד כי יבא שילה · מלך המשיח שהמלוכה שלו · וכן תרגמו אונקלוס · ומדרש אגדה שילו שי לו שנאמר יובילו שי למורא : ולו יקהת עמים · אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא כיו"ד של יפעתך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בלשון זה ואינן נקראים עיקר כגון כ"ף של כנף ושל כנן ואלף שבאזני באזניכם (איוב י"ג והוא לשון חרב) ושבאבחת חרב (יחזקאל) ופי' היתה חרב והוא לשון יוון) ואסיף שאין אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנאמר אליו גוים ידרושו ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמרא דיתבי ומקבו אקהתא בשוקי דנהרדעא

יונתן בן עוזיאל

וקרא יעקב לבנוי ואמר להום אידכו מסואבותא ואיחוי לכון רזייא סתימייא קיציא גניזיא ומתן אגריהון דצדיקיא ופורענותהון דרשיעיא וטלניתא דעדן מה היא כחדא מתכנשין תריסר שבטי ישראל מקפין דרגשא דדהבא דרביע עלה ומן דאיתגלי איקר שכינתא דיי קיצא דעתיד מלכא משיחא למיתי איתכסי מיניה ובכן אמר איתו ואיתני לכון מה דיארע יתכון בסוף יומיא: הקבצו אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבוכון:

ראובן ראובן בוכרי אנת ריש חיל שמושי ושירוי קריות הרהורי חמי הוי לך בכורותא ורבות כהונתא ומלכותא ועל די חטית ברי איתיהבת בכירותא ליוסף ומלכותא ליהודה וכהונתא ללוי: פחז מדמינא לך לגינא קלילא דעלון לגווה נחלין מוחין מתגברין ולא יכילת למסובלא יתהון ואסתחיפת כן איתרעת ראובן ברי די חטית לא תוסיף ועל די חטית ישתבק לך ארום אתחשב לך כאילו עלתא לאיתא דשמיש עמה אבוך בעידן דבלבילתא שוויי דסליקת עלה: שמעון שמעון ולוי אחין תלאמין מאני זיינא שנינא למחטוב היא אשתמודעותהון: בסודם בעטתהון לא אתרעיית נפשי ובמכנשהון לשכם למחרבה לא איתיחד יקרי ארום ברוגזהון קטלו מלכא ושולטניה וברעותהון פכרו שור בעלי דבבהון:

ארור אמר יעקב ליט הוה כרכא דשכם כד עלון לגווה למחרבה ברוגזיהון דתקיף וחימתהון על יוסף ארום קשיא אמר יעקב אין שריין הינון מריהון כחדא לית מליך ושולטן דיקום קדמיהון אפליג אחסנת בנוי דשמעון לתרין חולקין חולק חד יפוק ליה מגו אחסנת בני יהודה וחולק חד ביני שאר שבטיא דיעקב ואבדר שבטא דלוי בגו כלהון

ירושלמי

וקרא אבונן יעקב לבנוי ואמר להון אתכנשו ואתני לכון קיצא גניזא רזיא טמירייא ומתן אגריא דצדיקיא ופורענותהון דרשיעיא וטליותיה דעדן מה הוא כחדא אתכנשו תרי עשרתי שבטיא דיעקב ומקפין לדרגשא דדהבא דהוה אבונן יעקב רביע בגווה בעיין די יתני להון קץ ברכתא ונחמתא מן די איתגלי ליה רזא איתכסי מניה מן די אפתח ליה תרעא איטרד מניה חזר אבונן יעקב ובריך לבנוי גבר כעובדוי טביא בריך יתהון: מן דאתכנשו תרי עשרתי שבטוי דיעקב ואקיפו דרגשא דדהבא דהוה אבונן יעקב רביע בגווה סברין דהוא גלי להון סדרי ברכתא ונחמתא ואתכסי טיניה: ענה אבונן יעקב ואמר להון אברהם אבוי דאבא קם מניה פיסול ישמעאל וכל בני קטורה ויצחק אבא קם מניה פיסול עשו אחי ואנא דחיל דלא יהי ביניכון גבר לביה פליג על אחוי למיזל למפלח קדם טעוון אוחרניין ענין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמרין שמע מיננן ישראל אבונן יי אלהנא יי חד ענה יעקב אבונן ואמר יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין: ראובן בוכרי את חיילי ושירוי צערי חמי הוה לך ראובן ברי למסב תלתא חולקין יתיר על אחך בכורותא כהונתא מלכותא ועל דחטיית ראובן ברי איתיהיבת בכורותא ליוסף ומלכותא ליהודה וכהונתא רבתא לשיבטא לוי: פחז מדמי אנא לך ברי ראובן לגנא זעירא דעלוי בגוה נחלין שטפין דלא יכלת לסוברא יתהון ואתרעת מן קדמיהון כן אתרעת ראובן ברי בעובדך טביא דחטיית לא תוסיף למחטי ועל דחטיית ישתבק לך: שמעון ולוי אחין תלמין גיברין מרי זיינא שנינא עבדו קרב מן טליותהון בארעא בעלי דבביהון עבדו ניצחני קרביהון: בעצתהון לא אתרעיית נפשי ובכנשתהון לכרכא דשכם למחרבה יתיה לא חסו על יקרי ארום ברוגזהון קטילו מלכין עם שלטונין וברעותהון זבינו יוסף אחיהון דמתיל לתורא: ארור ליט הוה כרכא דשכם דעלו לגוה שמעון ולוי למחרבה ברוגזהון ארום תקיף הוה ובחמתהון ארום קשיא הות: אמר אבונן יעקב אין שרין הינון כחדא לית אומא ומלכו יכלא למיקם מן קמיהון אפליג ית שבטא דשמעון סברין מלפי אוריתא בכנשתא דיעקב ואיבדר ית שבטא דלוי

מדכתיב מיד הנוזרים זה שלו שמעה תמעה א׳ נורי וכבם לבון חלק לפי זה: מה דתעתה לוך הרעת וגו׳ כי מה שכפחו לו סדרי בינה וכח זי חבתה בבתו וניזא כמבואר רכיב שרה פכב. עגה חבוק יפו׳ג וגו׳ כל זה מבואר ועיין כיל ק׳ וכרוי נעדי פירש תחלה נעדי ודייק מלת אוני לשון נכר כאו כן אוני:

יונתן ריש חיל שמושי פירש רחבית כח תשמישי: ושירוי קריין הרהורי פי׳ תחלת ראיית קרי שלא ראה קרי מימיו דלא הרהר על אשה חוה הוילך בכירי פי׳ ראוי לך הבכורה והיינו דקאמר בכורי ריש ורבות בהונתא דייק מתלת שאת כמד״א וישא אהרן את ידיו ויתר פו היינו מלכות כד״א ויתן

עוז למלכו · מדמינא וכו׳ פי׳ מדמה אני אותך לגן קטון שעולים לתוכו נחלים אוחון תרגם של מאוך שהמים רבים כאותם ונתגברו: ולא יכלת לסובלם וכו׳ ומ״הרד מגיה מוסין בס״א ופי׳ כחלי מים ולאתם תבחר · ואסתחיפת · פי׳ לביות הגן קטון וכ״מים רבים נתקלקל הגן ונמצא כנ״מ׳ נסתחפס עד הו: אתרעית מלשון אתרע מזלים: אתחשב וכו׳ דבלבלתא שווי פי׳ נחשב כאלו בלבלת תעשי ובאתת אינו כמ״ש לעיל: תלאמין מלשון גמר׳ גכורים פי׳ דקוף ברכות מחט דתלמיותא ע״ש כמוכנשהון לשכם דייק מדב קיב בקהלם משמע שבם לבד נקהלו ולא בקשו עצה וזהו במעשה שכם ולא נמלכו באביהם · בעלי דבבוהון זה יוסף : ברכא דשכם דקשה ליה א״ו שבים יעקב מקלל את בניו ·

יקימנו: י לא־יסור שבט מיהודה ומחקק
מבין רגליו עד כי־יבא שילה ולו יקהת עמים:
יא אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס
ביין לבשו ובדם־ענבים סותה: יב חכלילי
עינים מיין ולבן־שנים מחלב: פ יג
זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אנית
וירכתו על־צידן: פ יד יששכר
חמר גרם רבץ בין המשפתים: טו וירא
מנחה כי טוב ואת־הארץ כי נעמה ויט שכמו
לסבל ויהי למס־עבד: ס טז דן ידין
עמו כאחד שבטי ישראל: יז יהי־דן נחש
עלי־דרך שפיפן עלי־ארח הנשך עקבי־סוס ויפל
ורכבו

יבא שילה. בגימט' משיח
ג' חסרים פ' חמר ודיאכ ערפלא
חמישי
ויא ט' סבירין עד וקרינן עלי. כתיב חסר: נידן לשון נידס אסים מספק מזון ליששכר ד' פסוק מן ג' תלות

יהודה את אודיתא ולא בהיתתא בך יודון אחך
ידך תתקיף על בעלי דבבך יתבדרון סנאך יהון
מחזרין קדל קדמך ויהון מקדמין למשאל
בשלמך בני אבוך: שלטון יהי בשרויא
ובסופא יתרבא מלכא מדבית יהודה ארי
מדין קטלא ברי נפשך סליקתא ינוח ישרי
בתקוף כאריא וכליתא ולית מלכו דתזעזעניה:
לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה וספרא
מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא
דדיליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא:
יסחר ישראל לקרתיה עמא יבנון היכליה יהון
צדיקיא סחור סחור ליה ועבדי אוריתא באולפן
עמיה יהי ארגון טב לבושוהי כסותיה מילא
מילא צבע זהורי וצבעונין: יסמקון טורוהי
בכרמוהי יטופון נעווהי בחמר יחוורן בקעתיה בעיבור ובעדרי ענא: זבולן על ספר ימיא
ישרי והוא יכבש מחוזין בספינן וטוב ימא ייכול ותחומיה יהי מטי על צידון: יששכר עתיר
בנכסין ואחסנתיה בין תחומיא: וחזא חולקא ארי טב וית ארעא ארי מעבדא פירין ויכבש
מחוזי עממיא וישיצי ית דיריהון ודאשתארון בהון יהון ליה פלחין ומסקי מסין: מדבית
דן יתבחר ויקום גברא ביומוהי יתפריק עמיה ובשנוהי ינוחון כחדא שבטיא ישראל:
יהי גברא דיתבחר ויקום מדבית דן אימתיה תתרמי על עממיא ומחתיה תתקף בפלישתאי
כחיוי חורמן ישרי על אורחא וכפתנא יכמון על שבילא יקטיל גברי משרית פלשתאי פרשין
עם רגלאין יעקר סוסון ורתיכין וימגר רוכביהון לאחורא:

לפורקנך

דנהרדעא במסכת יבמות ויכול היה לומר קהיית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטעננו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד: שורקה. זמורה ארוכה קוריי"רא בלעז: כבס ביין. כל זה לשון רבוי יין. סותה. לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא: אוסרי כמו אוסר דוגמת מקימי מעפר דל היושבי בשמים וכן בני אתונו כענין זה. ואונקלוס תרגם במלך המשיח. גפן הם ישראל. עירה זו ירושלים. שורקה ישראל ואנכי נטעתיך שורק: בני אתנו יבנון היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים. גפן אלו צדיקים. בני אתונו עבדי אורייתא באולפן על שם רוכבי אתונות צחורות. כבס ביין יהא ארגוון טב לכושוהי שצבועו דומה ליין ובצבעונין הוא בלשון סותה שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה. ואף רבותינו פירשו בגמרא לשון הסתת שכרות במסכת כתובות ועל היין שמא תאמר אינו מרוה תלמוד לומר סותה: (יב) חכלילי. לשון אודם כתרגומו וכן למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין: מחלב. מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן. וכן פירוש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב. ולפי תרגומו עינים לשון הרים שמשם צופים למרחוק. ועוד תרגמו בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח היקבים נעוצי יקבים שלו ולשון ארמי הוא במסכת ע"א כעוה ארמאי וחוורן בקעתיה תרגום שנים לשון שני הסלעים: (יג) לחוף ימים. על חוף ימים תהיה ארצו. חוף כתרגומו ספר מר"קא בלעז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבלון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבלון בצאתך ויששכר באהלך זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים: וירכתו על צידון. סוף גבולו יהא סמוך לצידון ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן: (יד) יששכר חמור גרם. חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משאוי כבד: רובץ בין המשפתים. כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שמוליך שם תבואות פרקמטיא: (טו) וירא מנוחה כי טוב. ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות: ויט שכמו לסבול. עול תורה ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עבורין שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויט שכמו. השפיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם ואונקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר ויהיו האויב כבוש תחתיו למס עובד: (טז) דן ידין עמו. ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה' עמו: כאחד שבטי ישראל. כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה: (יז) שפיפון הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף ואתה תשופנו עקב: הנושך עקבי סוס. כך דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור. שלא נגע בו ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת את שני עמודי התוך וגו' ושעל הגג מתו. ואונקלוס תרגם כחוי חורמן הם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם ובפיכלא כמו פתן יכמון יארוב:

לישועתך

כלהון שבטיא דישראל : יהודה יהודה אנת
אודית על עובדא דתמר בגין כן לך יהודון אחך
ויתקרון יהודאין על שמך ידך יתפרעון לך מבעלי
דבבך למפתק גירין להון כד יחזרון קדל קדמך
ויהון מקדימין למשאל בשלמך בני אבוך :
גור מדמי אנא לך יהודה ברי לגור בר אריוון
דמן קטוליה דיוסף ברי סליקת נפשך ומדינא
דתמר תהי משיזיב נייח ושרי בתקוף הא כאריא
והי כליתא דכד נח מן יקימיניה : לא יסור
לא פסקין מלכין ושליטין מדבית יהודה וספרין
מאלפי אורייתא מזרעיה עד זמן די ייתי מלכא
משיחא זעיר בנוי ובדיליה יתימסון עממיא :
אסרי מה יאי מלכא משיחא דעתיד למיקום
מדבית יהודה אסר חרצוי ונחית ומסדר סדרי
קרבא בעלי דבבוי ומקטל מלכין עם שולטניהון
ולית מליך ושולטן דיקום קדמוי מסמק טווריא
מן אדם קטיליהון לבושוי מעגעגין באדמא
מדמי לעצור דענבין : חכלילי מה יאיין
הינון עינוי דמלכא משיחא בחמרא זכיכא מן
למיחמי גילוי עריין ושריות אדם זכאי ושנוי
נקין מן חלבא דלא למיכל חטוף ואנוסא וכדין
יסמקון טוורוי ומעצרתיה מן חמרא וגולמתוי
יחוורן מן עללתא ומן דירין דעאן :
זבלון זבלון על ספרי ימא ישרי והוא יהא שליט
במחוזין ומכבש הפרכי ימא בספינתא ותחומיה
ימטי עד צידון : יששכר יששכר חמיר
באורייתא ושבט תקיף ידע כווני בזימניא והוא
מרבע ביני תחומי אחוי : וירא וחמא נייחא
דעלמא דאתי ארום טב וחולקא דארעא דישראל
ארום בסימא היא בגין כן ארכין כתפי למלעי
באורייתא והוו ליה אחוי מסקי דורונין :
דן מדבית דן עתיד דייקום גברא דידון
ית עמיה דינין דקשוט כחדא ישתמעון ליה
שבטיא דישראל : יהי דן יהי גברא
דיתבחר ויקום מדבית דן מדמי לחורמנא דרביע
על פרשת אורחא ולרישי חיווין דכמין על
שבילא דנכית סוסייא בעיקביה ונפיל מן
אימתיה רכביה מתפרקיד לאחוריה היכדין
יקטיל שמשון בר מנוח ית כל גיברי פלשתאי
לפרשיא ולרגלאי ויעקר סוסותהון וממגר
רכביהון לאחורא :

לישועתך

דלוי בבתי מדרשיא דבני ישראל :
יהודה לך יודון כל אחך ועל שמך יתקרון כל
יהודאי ידך יתפרעון לך מבעלי דבבך יהוון
מקדמין ושאלין בשלמך כל בנוי דאבוך :
מדמי אנא לך ברי יהודה לגור בר אריון מן קטלוי
דיוסף את הויתא משיזיב מן דינא דתמר ברי
את הויתא זכאי נח ושרי בגו קרבא היך אריא
והיך אריותא ולית אומא ומלכו דתיקום
לקובלך : לא פסקין מלכין מדבית יהודה
אף לא ספרין מלפי אוריתא מבני בנוי עד זמן
דייתי מלכא משיחא דדידיה היא מלכותא וליה
עתידין דישתעבדון כל מלכותא דארעא :
מה יאי הוא מלכא משיחא דעתיד למיקם
מדבית יהודה אסר חרצוי ונפיק לקרבא לקביל
שנאוי ומתקטלין מלכין עם שלטונין מסמק
נהריא מדם קטיליהון ומחור גולמתיה מן תרב
גבריהון לבושוי מעגעגין באידמא והוא מדמי
לדפוס עינבין : מה יאין אינון עינוי דמלכא
משיחא למיחמי מן חמרא זכיכא מלמחמי בהון
גילוי עריות ושפיכות דם זכיי שינוי בקיין
בהלכה מיכל בהין חמסין וגזלין יסמקון טורוי
מן גופני ומעצרתי מן חמריה יחוורן גולמתיה
מן סיגוי עבור ועדרין דען :

יששכר שבטא תקיף ותחומיה יהוי מצע
ביני תרין תחומיא :
וחזא בית מקדשא דאתקרי מנוחה ארום טב
הוא וית ארעא ארום שמינין אינון פירית
וארכן כתפיה למלעי באוריתא והוון ליה כל
אחוי מסקי מסין :

יהוי פרוקא דעתיד למיקם יתקיף ויתגאה על
כל מלכוותא והוא יהוי מדמי לחיויא דרביע
באורחא ולחורמנא דכמין בפרשת אורחתא
דמחא לסוסא בעיקביה ומן אימתיה מסתבר
רכביה לאיתהפיך לאחוריה והוא שמשון בר
מנוח דאימתיה על בעלי דבבוי ודחלתיה על
שנאוי ומקטיל מלכין עם שלטנין :

אמר

לאפוק בערוך ער' נ' המלכה ומביא שם שקל כיה קלא וכתק פיה גירא וכן בחולין דפתקי גבב' וכן כמנח בזוהר כמה פעמים וכן כאן פירש לזרוק חיצי' כד תחזרון קדל פירש כשיפנו לך ערפם וינוסו מפניך או תוכל לזרוק בסם חיצים וק"ל : מלכא משיחא וכו' : מדפקיב ולשורקה בני אתונו כפקא ליה לדרוש המשיח ולא א"חי וכן במסכת ברכות פ' תרואה סרוא' סורק' בחלום יצפה למשיח שנא' ולשורקה בני אתונו וגם בזוהר פר' זו דרש כאי יכיקא אתלכ' משיח מעגעגין פי' יגוללו וזהו ענין בביצות וכן ברבה ריש אחרי מות : ומעצרתיה פי' גיתו וגולמתוי תרגום של גבעות וכן תרגם ירושלמי גבי תלות עולם דירין דפא מלבין דיר שהלאן ככבש כו : ידע כווני בזימני' ר"ל יודע לכוין העתים דרכתיב ומבני

 : ארכין הוא לשון נטייה וכן בויגש ומתרכין על צואריה וכו' : רכביה פירש רכב שלו הרוכב עליו מתפרקיד לשון אפרקדון וכדפי' הרא"ש דכביה ופירש תכה פחד יפלו אויביו :

פר פפו' מן ג מלות

ששי

רכבו אחור: יח לישועתך קויתי יהוה:
ס יט גד גדוד יגודנו והוא יגד
עקב: ס כ מאשר שמנה לחמו
והוא יתן מעדני־מלך: ס כא
נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי שפר:
ס כב בן פרת יוסף בן פרת עלי־עין
בנות צעדה עלי־שור: כג וימררהו ורבו
וישטמהו בעלי חצים: כד ותשב באיתן
קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם
רעה אבן ישראל: כה מאל אביך ויעזרך
ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת
תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם:
כו ברכת אביך גברו על־ברכת הורי עד־
תאות

צת ק"ת וכרוב ספרי' חסר

בן פרת בן פתר על פס פתרי' חלומו' ל חסר

ו' ס' חסרות' מלא

ג' וחסר ק"מ פתח

לפורקנך סברית יי: מדבית־גד משרית־מזיינין כד־יעברון ית־ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין יתובון לארעהון: דאשר טבא ארעיה והיא מרביא בתפנוקי מלכין: נפתלי בארע־טבא יתרמי עדביה ואחסנתיה תהי־מעבדא פירין יהון־מודן ומברכין עליהון: ברי דיסגי יוסף ברי דיתברך כגופן דנצב על־עינא דמיא תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא: ואתמררו עמיה ונקמוהי ואעיקו ליה גברין גברין בעלי פלגותא: ותבת בהון נביאותיה על־דקיים אורייתא בסתרא ושוי בתוקפא רוחצניה בכן־יתרמא דהב על־דרעוהי ואחסין מלכותא ותקיף דא־הות־ליה מן־קדם־אל־תקיפא דיעקב דבמימריה זן־אבהן ובנין זרעא דישראל: מימר־אלהא דאבוך יהי בסעדך וית שדי ויברכינך ברכן דנחתן־מטלא־דשמיא מלעילא ברכן דנגדן־מבעמקי־ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך: ברכתא דאבוך יתוספן על־ברכתא־דילי־בריכו אבהתי

(יח) לישועתך קויתי יי'. נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר זכרני וחזקני אך הפעם וגומר: (יט) גד גדוד יגודנו. כלם לשון גדוד הם וכך חברו מנחם. ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין יש לומר גדוד שם דבר צריך שני דלתין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן אמר כנפור לנוד מגזרת שבעתי נדודים שם כפל שדוד מגזרת ישוד צהרים אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפל כמו יגוד ינוד ירום ישוד יקוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתוכלל יתעודד ובלשון מפעיל יתום ואלמנה יעודד לשובב יעקב אלין משובב כתיבות יגודנו האמור כאן אין לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יצאוני יצאו ממני גד גדוד יגודו גדודים ימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא יגוד עקב. כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב בדרכן ובמסילותם שהלכו ישובו כמו ועקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הצאן בלשון לעז טרצי"אש: (כ) מאשר שמנה לחמו. מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זתים מרובין בחלקו והוא מושך שמן כמעין. וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו': (כא) אילה שלוחה. זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ אילה שלוחה אילה משולחת לרוץ: הנותן אמרי שפר. כתרגומו. ד"א על מלחמת סיסרא נתנבא ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגומר והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו. הנותן אמרי שפר. על ידם שרו דבורה וברק שירה. ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה. ותרגומו יתרמי עדביה יפול חבלו והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושבח: (כב) בן פרת. בן חן והוא לשון ארמי אפריין כמטייה לר' שמעון בסוף בבא מציעא. בן פרת עלי עין. חנו נטוי על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור. בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם (ד"א כנ"ל כי לפי' ראשון הוא שור חומה וק"ל.) עלי שור. על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב ומדרש אגדה יש רבים וזה נוטה ליישוב המקרא פרת הוא שבו הוא תקון הלשון כמו על דברת בני האדם: שור. כמו לשור ד"א עלי שור. בשביל לשור. ותרגום של אנקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו' וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן: ברי דיסגי יוסף פרת לשון פריה ורביה ויש מדרשי אגדה בו המתישבים על הלשון בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו. אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושכב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה: בנות צעדה עלי שור. להסתכל בך כשיצאת על ארץ מצרים. ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע. ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולטת בהם: (כג) וימררוהו ורבו. וימררוהו אחיו וימררוה פוטיפר ואשתו לאסרו לשון וימררו את חייהם. ורבו. נעשו לו אחיו אנשי ריב ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגומר. ואף אם לשון רביית חצים הוא כן היה לו לינקד אינו אלא לשון פועלו כמו שמו שמים שהוא לשון הושמו וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו על ידי אחרים ולשון שמו רמו רבו מעליהם הוא משומים את עצמם נתרוממו מעצמם נעשו אנשי ריב. וכן דומו יושבי אי כמו נדמו. וכן תרגם אנקלוס ונקמוהי: בעלי חצים. שלשונם כחץ. ותרגומו פלוגתיה לשון ותהי המחצה אותן שהיו ראויים לחלק עמו נחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו. נתישבה בחוזק קשתו. חזקו. ויפוזו זרועי ידיו. זוהי נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז זהב היתה לו מידי הק"בה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל לשון אבן הראשה לשון מלכות. ואנקלוס אף הוא כך תרגמו ותשב. ותבת בהון נביאותיה בהם על דקיים אורייתא בסתרא הוספת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא ושוי תוקפא רוחצנים תרגם של באיתן קשתו וכך לשון התרגו' על העברי ותשב נבואתו בשביל שאיתנו של הק"בה היתה לו לזרעו לקשת ולמבטח בכן יתרמא דהב על דרעוהי כו' ויפוזו לשון זרועי ידיו לשון פז: אבן ישראל לשון נוטריקון אב ובן אבן ומכין יעקב ובניו: (כה) מאל אביך היתה לך זאת והוא יעזרך. ואת שדי. ועם הק"בה היה

יונתן בן עוזיאל

לישועתך אמר יעקב כד חמא ית גדעון בר יואש וית שמשון בר מנוח דקיימין לפרוקין לא לפורקניה דגדעון אנא מסכי ולא לפורקניה דשמשון אנא מודיק דפורקנהון פורקן דשעתא אלהן לפורקנך סכית ואודיקית יי דפורקנך פורקן עלמין (כ"א לא לפורקניה דמשיח בן דוד דעתיד לפרוקיה ית בני ישראל ולאפקותהון מגלות' ולפורקנך סגיאת נפשי) גד גדוד שבטא דגד יעברון מזיינין עם שאר שבטיא ית נחלי ארנונא והינון יכבשון קדמיהון ית עמודיא דארעא והינון יהדרון מזיינין בסופא בנכסין סגיאין נישרון בשליותא להלאה מן עיבר יורדנא דכדין אתרעון והוה להון ואתקבלו אחסנתהון : מאשר טובוי דאשר מן שמינין הינון פירוי ארעיא מרבית בושמין ועיקרי ספנין : נפתלי נפתלי עזגד קליל דמי לאיילא דרהיט על שיני טוריא מבשר בשורן טבן הוא בשר דעד כדון יוסף קיים והוא אזדרז ואזל למצרים ואייתי אוניתא דחקיל כפילתא דלית בה לעשו חולקא וכד הוה פתח פומיה בכנישתא דישראל למשבחא מבחר מכל לשניא : בן פורת יוסף ברי דרבית יוסף ברי דרבית ותקיפת וסוף הוה עלך למתקף דכבשת יצרך בעובדא דריבונתך ובעובדא דאחך מדמי אנא לך לגופן שתילא על מבועין דמיין דשלחת שורשהא ותברת שיני כיפיא ובעובדתהא כבשת כל אילני סרקא כן כבשתא יוסף ברי בחכמתך ובעובדך טביא כל חרשי מצראי וכד הוו מקלסין קדמך הוו בנתהון דשלטונייא מהלכן על טורייא ושריין לקבך שירין וקטלאין דדהבא מן בגלל דתתלי עינך בהן ולא תליתא עינך בחדא מנהון למתחייבא בהין ליום דינא רבא : וימררוהו וממרירו ליה ונצו ליה כל חרשי מצראי ואוף אכלו קורצוי קדם פרעה סברין למחתא יתיה מן יקריה אמרין עלוי לישן תליתאי דקשי הי כגירין : ותשב והדרת למתב לקדמותא תקוף איבריה דלא למשמשא עם רבונתיה ואיתבדרו ידוי מן הרהורא זהעא וכבש יצריה מן אולפן תקיף דקביל מן יעקב ומתמן זכא למהוי פרנסא ולאיתחברא בגלוף שמהן על אבניא דישראל : מאל ממימר אלהא דאבוך יהי סיועך ומן דמתקרי שדי יברכינך ברכן דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ומטוב ברכן מבועי תהומא

ירושלמי

אמר אבונן יעקב לא לפורקניה דגדעון בר יואש סבית נפשי דהיא שעה ולא לפורקניה דשמשון דהוא פורקן עביד אלא לפורקנא דאמרת במימרך למיתי לעמך בני ישראל ליה לפורקנך סבית נפשי : מדבית גד יפקון משיריין מטפסין זיינין ואינון יעברון ית ישראל ית ירדנא ואינון יחסנוניתהון ית ארעא דכנען ובתר כן יחזרון בשלם למשכניהון : טובוי דאשר מה שמינה היא ארעא וארעיה תהוי מספיקא תפנוקי מלכיא דבני ישראל : נפתלי עזגד קליל למיבשר בשורן טבן והוא בשר לאבונן יעקב מן שירויא דהוא עד כדון יוסף בחיין והוא נחית למצרים בשעא זעירא ואייתי אוניתא דחקלא כפיל מן פלטין דיוסף וכשהוא פתח פומיה בכנישתא דיעקב לישניה חלי כדובשא : ברי דרביתא יוסף ברי דרביתא ותקיף ותתחמי לך למתקף מדמי אנא יוסף ברי לגופנא שתילא על מבועין דמיין דשלחת שורשיה לתחומיא ופטית שיני כל כיפיא שלחת למרומיא וכבישת כל אילניא כן כבשת יוסף ברי בחוכמתך ית כל חרשיהון דמצראי וית כל חכימיהון דהנו בזימנא דארכיבו יתך בארתיכא תנינא דהוה לפרעה והוו מכריזין קדמך ואמרין דין הוא אבוי דמלכא יחי ויתקיים אבא דמלכא דרב בחוכמתא וזעיר בשניא והוו בנתהון דמלכיא ובנתיהון דשלטוניא מרקדן עלך על כוויא ומציתן עלך מן חרכיא והוו מזרקן קדמך שירין עזקין קטילין מניכין וכל מני דהב סבירין דאת תלי עינך ומסתכל בחדא מנהון חס לך יוסף ברי דלא תליתא עינך בחדא מנהון והוון בנתיהון דמלכיא ובנתיהון דשלטוניא אמרין אילין לאילין דין הוא גברא חסידא יוסף דלא הלך בתר חיזו עיגוי ולא בתר הירהור ליביה ארום חיזו עינוי והירהור ליביה מובדין בר נשיא מגו עלמא בגין כדין יקום מינך תרין שבטיא מנשה ואפרים ויקבלון חולק ואחסנא עם אחיהון בפילוג ארעא : אמרו לקובליה ולא יכלו ליה כל חרשיהון המצרים וכל חכימין אמרו בישתיה קדם רבוניה אכלו קרצוהי קדם פרעה מלכא דמצרים מן בגלל למנחתא יתיה מן יקריה אמרו עלוי לישן תליתאי בפלטרין דפרעה דהוה קשי עלוי היך גיריא : ואשרי תוקפא רוזניה בשני ידוי ודרעוי ובעא רחמין מן תקיפא דהכוי

מסכימודיק שניכס ל' רתא והכתב כדפרשנו כמס פעמים פרוש לשון הקפה וכתנא כגמ' דכ"מ ואודי' חזיתי כישרון בשליותא פי' יכוחו בשלוה מעבר לירדן: נחלי ארנון' ר"ל נחלי ארנון. עזגד: פי' שליח: ואייתי' אוניתא פי' שטר לשון רז"ל וכן אם כתב עליו את אוני' כו' רש"י שטר וכאן פירש כשבאו לקבור את יעקב במערת המכפלה שבאו השטר מכירה וכת' עשו לגורר עליו קפץ נפתלי והבי' כדאית' פ"ק דסוטה וקימ' דהפא' משמע שנפתלי מבשר ואו' שיוסף חי ולויגם מסת' בדבריו שקרים כישרים כפסוק ובני אשר ע"ש וכ"ע ויש קצת ישוב כדבר דלכן נקרא איילה שלוח' דהוא קיד' הבשור' וכן משמע בירושלמי שכתב מן שרוי' וק"ל: שיני כפיא פי' שכרם ונמת' דרך שיני הסלעי' וכקכם אותו וכעוכרת' לשון חכור' ונם מערשי' ונכפפי'

תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד
נזיר אחיו : פ כז בנימין זאב יטרף
בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל : כח כל־
אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר־דבר
להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו
ברך אתם : כט ויצו אותם ויאמר אלהם
אני נאסף אל־עמי קברו אתי אל־אבתי אל־
המערה אשר בשדה עפרון החתי : ל
במערה אשר בשדה המכפלה אשר־על־פני
ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את־
השדה מאת עפרון החתי לאחזת־קבר : לא
שמה קברו את־אברהם ואת שרה אשתו שמה
קברו את־יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברתי
את־לאה : לב מקנה השדה והמערה אשר־
בו מאת בני־חת : לג ויכל יעקב לצות את־
בניו ויאסף רגליו אל־המטה ויגוע ויאסף אל־
עמיו :

נ

א ויפל יוסף על־פני אביו ויבך עליו
וישק־לו : ב ויצו יוסף את־עבדיו את־
הרפאים לחנט את־אביו ויחנטו הרפאים את־
ישראל : ג וימלאו־לו ארבעים יום כי כן
ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים
יום : ד ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל־
בית פרעה לאמר אם־נא מצאתי חן בעיניכם
דברו־נא באזני פרעה לאמר : ה אבי
השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר
כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה
אעלה־נא ואקברה את־אבי ואשובה :

ויאמר

ג' כ' מלא ודין חסר .
כולם פתחין וכ'
באתנחתא:
ט"ל מלא פתורס .
ג' כ' פתחין דין קמץ
ז' חסר
פ' מסורס דין וימלאו ימיה ללדת רמז לסוף מ' אם הולד כונר

אבהתי דחמידו להון רברביא דמן־עלמא יהוין
כל־אילין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי :
בנימין בארעיה תשרי־שכינתא באחסנתיה
יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין
כהניא קורבנא ובעידן רמשא יהון מפלגין
מותר־חולקהון משאר־קודשיא : כל־אילין
שבטיא דישראל תרין עסר ודא דמליל להון
אבוהון ובריך יתהון גבר דכברכתיה בריך
יתהון : ופקיד יתהון ואמר להון אנא מתכניש
לעמי קברו יתי לות־אבהתי במערתא דבחקל
עפרון חיתאה : במערתא דבחקל
כפילתא די־על־אפי ממרא בארעא דכנען דיזבן
אברהם ית־חקלא־מן עפרון חיתאה לאחסנת־
קבורא : תמן קברו ית־אברהם וית שרה
אתתיה תמן קברו ית־יצחק וית רבקה אתתיה
ותמן קברית ית־לאה : זביני חקלא ומערתא די־
ביה מן בני־חיתאה : ושיצי יעקב לפקדא ית־
בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואיתנגיד ואתכניש
לעמיה : ונפל יוסף על־אפי אבוהי ובכא עלוהי
ונשק־ליה : ופקיד יוסף ית־עבדוהי ית־אסותא
למחנט ית־אבוהי וחנטו אסוותא ית־ישראל :
ושלימו־ליה ארבעין יומין ארי כן שלימו יומי
חנטיא ובכו יתיה מצראי שבעין יומין : ועברו
יומי בכיתיה ומליל יוסף עם־בית פרעה למימר
אם־כען אשכחית רחמין בעיניכון מלילו־כען
קדם־פרעה למימר : אבא קיים־עלי למימר הא
אנא מאית בקברי דאתקניתי לי בארעא דכנען

תמן

היה לכך כשלא שמע לדברי אדוניך והוא יברכך · ברכות שדים ורחם · ברכתא דאבא ודאמא · כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקיבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן :
שדים · ירה יירה מתרגמינן אישתדא יישתדי אף שדים כאן על שם הזרע יורה כחץ : (כו) ברכות אביך גברו וגו' · הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שברך את הורי : עד תאות גבעות עולם · לפי שהברכות שלי גברו והלכו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים מגעת עד ארבע קצות העולם שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגומר מה שלא אמר כן לאברהם וליצחק · לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד · ליצחק אמר כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגומר זהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם :
תאות · אשמו"לן כך חברו מנחם בן סרוק : הורי · לשון הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר : עד תאות · עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה תתאו לבא חמת : תהיין · כלם לראש יוסף : נזיר אחיו · פרישא דאחוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל נזורו אחור · ורבותינו דרשו ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ : (כז) ויפוזו זרועי ידיו · כמו ויפזו שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו · מידי אביר יעקב · שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו כו' כדאיתא בסוטה ואונקלוס תרגם תאות עולם לשון תאוה וחמדה וגבעות לשון מנוקי ארץ שחמדתן אמו רבקה והזקיקתו לקבלם : (כח) בנימין זאב יטרף · זאב הוא אשר יטרף נבא על שסוו עתידין להיות חטפנין וחטפת' לכם איש אשתו בפלגש בגבעה ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב שנא' ושאול לכד המלוכה וילחם באדום ובמואב וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע : בבקר יאכל עד · לשון בזה ושלל המתורגם עדאה · ועוד יש לו דומה בלשון עברית אז חולק עד שלל ועל שאול הוא אומר שעמד בתחלת פריחתן וזריחתן של ישראל : ולערב יחלק שלל · אף משתשקע שמשן של ישראל על בבוכד נצר שיגלם לבבל יחלק שלל · מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר · ואונקלוס תרגם על שלל שכהנים בקדשי המקדש : (כט) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם · והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנתרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שאמור בענין יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כלם במשמע · אשר כברכתו · ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד ברך אותם לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין חטיפ' של זאב ולנפתלי קלותו של איל

יכול

תהומא דסלקן ומכסין צמחין מלרע פריכין יהוין חדייא דינקת מנהון ומעייא דרבעת בהון :

ברכות ברכתא דאבוך יתוספן על ברכתא דבריכן יתי אבהתוי אברהם ויצחק דחמידו להין רברבני עלמא ישמעאל ועשו וכל בנהא דקטורה יתכנשן כל אלין ברכתא ויתעבדן כליל דרבו לריש יוסף ולקדקדיה דגברא דהוה רב ושליט במצרים וזהיר ביקרא דאחוי : בנימין בנימין שיבט תקיף כדיבא טרפיה בארעיה תשרי שכינת מרי עלמא ובאחסנתיה יתבני בית מוקדשא בצפרא יהון כהניא מקרבין אימר תדירא עד ארבע שעין וביני שמשתא יקרבון אימר תניין וברמשא יהון מפלגין מותר שאר קורבניא ואכלין גבר חולקיה : כל אלה כל אלין שבטיא דישראל תריסר כולהון צדיקין כחדא ודא דמליל להון אבוהון ובריך יתהון אינש הי כברכתיה בריך יתהון : ויצו ופקיד יתהון ואמר להון אנא מתכניש לעמי קברו יתי לות אבהתי למערתא די בחקל עפרון חתאה : במערה במערתא די בחקל כפילתא דעל אפי ממרא בארעא דכנען דזבן אברהם ית חקלא מן עפרון חיתאה לאחסנת קבורתא :

שמה תמן קברו ית אברהם וית שרה אנתתיה תמן קברו ית יצחק וית רבקה אנתתיה ותמן קברית ית לאה : מקנה זביני חקלא ומערתא דביה מן בני חתאה : ויכל ופסק יעקב לפקדא ית בנוי וכניש רגלוי לגו דרגשא ואתנגיד ואתכניש לעמיה : ויפול וארבע

דיעקב דמתהוות אדרע גבורתיה מדברין ואתיין שבטיא דישראל : פירכן תדיין דינקת מנהון ומעיא דירבעת בהון :

ברכתא דאבוך יתוספן עלך על ברכתא דבריכו יתך אבהתך אברהם ויצחק מתולין לטוריא ומן ברכתא ארבעתי אמהתא דמתילין בגולמתא שרה רבקה רחל ולאה ייתין כל ברכתא אילין ויתעבדון כליל דרבו על רישי דיוסף ולקדקדא דגברא דהוה רב ושליט בארעא דמצרים וזהיר ביקריהון דאחוי :

מרפי ליה לדוב חטוף בתחומיה יתבני מקדשא ובאחסנתיה תשרי איקר שכינתא דיי בצפרא יהוון כהניא מקרבין אימר תמידא ומנחתיה ועם מטמעי שמשא יהוון כהניא מקרבין אימר תמידא ומנחתיה וברמשא יהוון מפלגין קורבניא דבני ישראל :

וארבע יוסף בערס דשינדפין דמחפיא דהב ומקבעא מרגלין ומחוקא במאני בוצא וארגונא תמן שפכין חמרין וריחנין טבין תמן מוקדין בוסמנין תמן קיימין גוברין מן בנוי דעשו תמן קיימין שלטונין מן בנוי דישמעאל תמן קאים אריה יהודה גבר יהון דאחוי עני יהודה ואמר לאחוי איתו נבני לאבונן ארזא רמא דרישוי מטי ערצית שמיא ברם שורשוי עד דרי עלמא דמניה קמו תרי עשרתי שבטין דמיניה קמו כהניא בחצוצרתיהון וליואי בכינריהון ובכין ארכין יוסף באפוי דאבוי ובכא עלוי ונשיק יתיה

יוסף ית אבוי בערס דשנדפין מחפייא דהב טב מקבעא אבנין טבין ומחזקא באטונין דבוץ תמן הוו שדיין חמרין רתיחין ותמן מוקדין רישי בוסמנין תמן הוו קיימין גברין מן דבית עשו וגברין מן דבית ישמעאל תמן הוה קאים אריא יהודה גבריהון דאחוי ענא ואמר לאחוי אתון ונבני על אבונן ארזא רמא דרישיה מטי עד צית שמייא ברם ענפוי מטלן על כל דיירי ארעא ושרשוי מטיין עד ארעית תהומא מניה קמו תריסר שבטין מניה עתיד למיקום מלכין ושליטין וכהנייא בפלוגתהון לקרבא קורבנין ומניה ליואי במחלוקתהון לזמרא הא בכן אתרכין יוסף על אנפי אבוי ובכא עלוי ונשיק ליה : ויצו ופקד יוסף ית עבדוי ית אסוותא לבסמא ית אבוי ובסימו אסוותא ית ישראל : וימלאו ושלימו ליה מן דאתבסם ארבעין יומין ארום כדין שלמין יומי בסימיא ובכון יתיה מצראי שובעין יומין אמרין אלין לאלין איתון נבכי על יעקב חסידא דבזכותיה עדת כפנא מן ארעא דמצרים דהוות גזירתא למהוי כפנא ארבעין ותרתין שנין ובזכותיה דיעקב אתמנען ארבעין שנין מן מצרים ולא הוה כפנא אלהן תרתין שנין בלחודיהן : ויעברו ועברו יומי בכיתיה ומליל יוסף עם רבני בית פרעה למימר אין בבעו אשכחנא רחמין בעיניכון מלילו כדון במשמעיה דפרעה למימר : אבי אבא קיים עלי למימר הא אנא מיית בקברי

קטלא ... דדרב ... וטנ ... כסו ... כילג דתחלין שומך כסא כמיאתא בילקוט ורלא לומר שמש בני המצרים כן כדי שיתכל ... ויהיה לא תלה אינו כאחם מכן וק"ל וחבלג קורא אלשיכו שלא וכן בגיטין נהוא ידוע לשון תליתא כבר פרשנו כמה פעמים ... כברלשית פי בגדים פירוש לשון חרש במשל לחן דכתיב חן שחוש לשונו הג יכול להיות קשין בגדיו אוכריה פי' : של קתו על שתזרע וכו' בגלוף ... כר ופיתוח תרג' ופתחת לתגלוף חדיות תרגום של שריסר :

ירושלמי

בגולמתא פי' גבעות כלל דרבוני כתר של גדולה ועם מטמעי כס שקיעת החמה :

יונתן

כדיכא הוא תרגום של זאב וכן הוא

פרש פ' צ"ט : וארבע יוסף לשון לא תרביע ופי' השכיב את אביו שדיין פי' נשפכין חמרין : רתיחין פי' ייכות מוקדין ריחי בוסמין פי' היו שורפין שם ראשי בשמים כדי שיעלה הריח : מחזק פי' קבועין ושם ראוי יותר טוב להיות בירושלמי ומחזק פי' התם מצאת נחרים ... ומחוקא פי' גיקרינלט : מ"כ שכן דיוקו מספר תהלים דכתיב ... פעמים שבע ... מ"ש עיין פרשה פ' צ"ט :

ויאמר פרעה עלה וקבר את אביך כאשר
השביעך: ו ויעל יוסף לקבר את אביו
ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני
ארץ מצרים: ז וכל בית יוסף ואחיו ובית
אביו רק טפם וצאנם ובקרם עזבו בארץ גשן:
ח ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי
המחנה כבד מאד: ט ויבאו עד גרן האטד
אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול
וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים:
י וירא יושב הארץ הכנעני את האבל
בגרן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על
כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן:
יא ויעשו בניו לו כן כאשר צום: יב
וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת
שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה
לאחזת קבר מאת עפרן החתי על פני ממרא:
יג וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל
העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את
אביו: יד ויראו אחי יוסף כי מת אביהם
ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל
הרעה אשר גמלנו אתו: טו ויצוו אל יוסף
לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר: טז כה
תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם
כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי
אביך ויבך יוסף בדברם אליו: יז וילכו גם
אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים:
יח ויאמר אלהם יוסף אל תיראו כי התחת
אלהים אני: יט ואתם חשבתם עלי רעה
אלהים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה
להחית

פסוקים בתיב גם גם ומ' כיניהון

תמן תקברינני וכען איסק כען ואקבר ית אבא
ואיתוב: ואמר פרעה סק וקבור ית אבוך כמא
דקיים עלך: וסליק יוסף למקבר ית אבוהי
וסליקו עמיה כל עבדי פרעה סבי ביתיה וכל
סבי ארעא דמצרים: וכל בית יוסף ואחוהי
ובית אבוהי לחוד טפלהון ועניהון ותוריהון
שבקו בארעא דגשן: וסליקו עמיה אף רתיכין
אף פרשין והות משריתא סגיאה לחדא: ואתו
עד בית אידרי דאטד די בעיברא דירדנא וספדו
תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אבלא
שבעא יומין: וחזא יתיב ארעא כנענאה ית
אבלא בבית אידרי דאטד ואמרו אבל תקיף דין
למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים די בעיברא
דירדנא: ועבדו בנוהי ליה כן כמא די פקידינון:
ונטלו יתיה בנוהי לארעא דכנען וקברו יתיה
במערת חקל כפלתא דזבן אברהם ית חקלא
לאחסנת קבורא מן עפרן חתאה על אפי ממרא:
ותב יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו
עמיה למקבר ית אבוהי בתר דקבר ית אבוהי:
וחזו אחי יוסף ארי מית אבוהון ואמרו דילמא
יטר לנא דבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל
בישתא דגמלנא יתיה: ופקידו לות יוסף
למימר אבוך פקיד קדם מותיה למימר: כדין
תימרון ליוסף בבעו שבוק כען לחובי אחך
ולחטאיהון ארי בישתא גמלוך וכען שבוק כען
לחובי עבדי אלהא דאבוך ובכא יוסף במללותהון
עמיה: ואזלו אף אחוהי ונפלו קדמוהי ואמרו
הא אנחנא לך לעבדין: ואמר להון יוסף לא
תדחלון ארי דחלא דיי אנא: ואתון חשבתון עלי
בישא

יכול שלא כללן כלם בכל הברכות ת"ל ברך אותם: (לג) ויאסף אל עמיו על שם שמכניסין הנפשות אל מקום
גניזתן שיש אסיפה בלשון עברי שהוא לשון הכנסה כגון ואין איש מאסף אותי הביתה. ואספתו אל תוך ביתך ואספתם
את תבואת הארץ. הכנסתם לבית מפני הגשמים כאספכם את מעשיכם. וכל אסיפה האמורים במיתה אף היא
לשון הכנסה: אל אבותי. עם אבותי: (לג) ויאסף רגליו. הכניס רגליו: ויגוע ויאסף. ומיתה לא נאמרה בו
ואמרו רבותינו יעקב אבינו לא מת: (ב) לחנוט את אביו. ענין מרקחת בשמים הוא: (ג) וימלאו לו
השלימו לו ימי חניטתו עד שמלאו לו ארבעים יום. ויבכו אותו מצרים שבעים יום. מ' לחניטה ושלשים לבכי לפי
שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין: (ה) אשר כריתי לי. כפשוטו כמו כי יכרה איש
בור: ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי. אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה
כירה. ועוד מדרשו לשון כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה
בשביל חלקך במערה: (ו) כאשר השביעך. ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על
השבועה שלא יאמר לו יוסף אם כן אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקדש שאני מכיר יותר על
שבעים לשון ואתה אינך מכיר בו כדאיתא במסכת סוטה: (י) גרן האטד. מוקף אטדין היה. ורבותינו דרשו
על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו
כלן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרים כגרן המוקף סייג של קוצים: (יב) כאשר צום. מהו אשר צום:
(יג) וישאו אתו בניו ולא בני בניו שכך צום אל ישאו מטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא
אתם וקבע להם מקום שלשה למזרח וכן לד' רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא
עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך. מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותות כאות
שמסר להם אביהם לישא מטתו: (יד) הוא ואחיו וכל העולין אתו בחזרתן כאן הקדים אחיו למצרים העולים
אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגומר ואחר כך כל בית יוסף ואחיו אלא לפי
שראו בכבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: (טו) ויראו אחי יוסף כי מת
אביהם

בקברי דחפרית לי בארעא דכנען תמן תקברינני וכדון איסק כדון ואיקבור ית אבא ואיתוב : ויאמר
ואמר פרעה סק וקבור ית אבוך היכמא דקיים עלך : ויעל וסליק יוסף למקבור ית
אבוי וסליקו עמיה כל עבדוי דפרעה סבי ביתיה וכל סבי ארעא דמצרים : וכל בית
וכל אנש ביתא דיוסף ואחוי ובית אבוי לחוד טפלהון ועניהון ותוריהון שבקו בארעא דגשן :
ויעל וסליקו עמיה אוף ארתכין אוף פרשין והות משירייתא סגיאה לחדא : ויבאו
ואתו עד בית אידרי דאטד די בעוברא דיורדנא וספדו תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוי אובלא
שבעא יומין : וירא וחמא יתבי ארעא כנענאי אובלא בבית אדרי דאטד ושריין קטורי
חרצהון בגין איקר דיעקב והוו מחוין בידיהון ואמרין אבל תקיף דין למצרים בגין כן קרא שמא דאתר
אבל מצרים די בעוברא דיורדנא : ויעשו ועבדו בנוי ליה היכדין כמא דפקידינון :
וישאו ונטלו יתיה בנוי לארעא דכנען ושמיע פתגמא לעשו רשיעא ונטל מן טורא דגבלא בלגיונין
סגיאין ואתא לחברון ולא הוה שביק ליוסף למיקבור ית אבוי במערת כפילתא מן יד אזל נפתלי ורהט
ונחת למצרים ואתא בההוא יומא ואייתי אוגיתא דכתב עשו ליעקב אחוי על פלגות מערת כפילתא ומן
יד רמז לחושים בר דן ונטל סייפא וקטע רישיה דעשו רשיעא והוה רישיה דעשו מתגלגל עד דעל לגו
מערתא ואיתנח בגו עיטפיה דיצחק אבוי וגופיה קברו בנוי דעשו בחקל כפילתא ובתר כן קברו יתיה
בנוי ליעקב במערת חקל כפילתא דיזבן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורתא מן עפרון חיתאה על אנפי
ממרא : וישב ותב יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו עמיה למקבור ית אבוי בתר
דקבר ית אבוי : ויראו וחמו אחי יוסף ארום מית אבוהון ולא הוה מסתחר עמהון כחדא
למיכול לחדא ואמר מה דילמא נטר לנא סנא יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל בישא דגמלנא יתיה :
ויצוו ופקידו ית בלהה למימר ליוסף אבוך
פקיד קדם מותיה למימר לך : כה כדנא
תימרון ליוסף במטו שבוק כדון לחובי אחך
ולחטאיהון ארום בישא גמלו יתך וכדון שבוק
בבעו לחובי עבדי אלהא דאבוך ובכא יוסף
במללותהון עמיה : וילכו ואזלו אוף
אחוי ואתרכינו קדמוי ואמרו הא אנן לך לעבדין :
ויאמר ואמר להום יוסף לא תידחלון ארום

ירושלמי

ופקידו שבטיא ית בלהה אמתא דרחל למימר
אבוך פקיד קדם עד לא יתכניש למימר :
ואמר להון יוסף לא תדחלון ארום חסלת בישא
דעבדתון לי הלא קדם יי אינון מהשבחהון דבני
אנשא :

לא ניגמול לכון בישתא אלהן טבתא ארום דחיל ומתבר מן קדם יי אנא : ואתם ואתון חשבתון
עלי מחשבין בישין דמה דלא הוינא מסתחר עמכון למיכל מן בגלל דנשירנא לכון בבו הוא ומימרא דיי
חשבא עלי לטבתא דאבא הוה מותיב לי ברישא ומן קדם יקריה הוינא מקבל וכדון לית אנא מקבל בגין
דאיזכי למתעבדא לן שיזבתא ביומא הדין לקיימא עם סגי מדבית יעקב : ועתה וכדון לא
תידחלון אנא איזון יתכון וית טפליכון ונחים יתהון ומליל תנחומין על לבהון : וישב ויתיב יוסף
במצרים הוא ובית אבוי וחיא יוסף מאה ועשרין שנין : וירא וחמא יוסף לאפרים בנין דרין
תליתאין

קטורי חרצין פירש שהגליכו כלי זיינס סתגור כמתניסם : מטורי דגבלא פי' מסר ספיר : בלגיונין פי' בחיילות רבי' : עטפים פירש חיקו ונכן ת"א בשמות וישב ידו אל חיקו והוא סוד גדול בספר קול מכים ראשונים דעשו בעטף של יצחק ועי' שם כאורך ית בלהה עיין בר"שי דאמא הוא מותיב פירש כשחי' יעקב חי ואכלו אצלו ישבו לפניו הבכור כבכורתו ויוסף ישב בראש כולם ולא היה מקרב אף שהיו אחיו גדולים ממנו משום כבוד אביו ורצונו אבל עכשיו גם כי יכבדו אותו אחיו לישב בראש לפה לא קיבל אותו בכבוד ממנו שהם גדולים ממנו ושלא יענש ורותם לזכות לפניהם

אכיהם · מהו שראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו בעל הגלם
ומשמת יעקב לא קרבן : לו ישטמנו · שמא ישטמנו · לו מתחלק לענינים הרבה · יש לו משמש בלשון בקשה להיות כמו
ולשון הלואי כגון לו יהי כדבריך לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו · ויש לו משמש בלשון אם ואולי כגון לו חכמו · לו רב בזכות זה
הקשבת למצותי · ולו אנכי שוקל על כפי · ויש לו משמש בלשון שמא לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא והוא לשון שיפרכם אחיו
אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא · ויש אולי לשון בקשה כגון אולי יראה ה' בעניי · אולי ישיבה' וטפם זה
אותי הרי הוא כמו לו יהי כדברך · ויש אולי לשון אם אולי יש חמשים צדיקים : (יז) ויצוו אל יוסף כמו ויצום היה מחשבתי
אל בני ישראל צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל · אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שלוח אל יוסף ולומר לו יוסף ואמר
כן · ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה : אביך צוה · שנו בדבר השלום כי לאחיו אתון
לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו : (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך · אם אביך מת אלהיו קיים והם לא מחשבו
עבדיו : (יח) וילכו גם אחיו · מוסף על השליחות : (יט) כי התחת אלהים אני · שמא במקומו אני מחשבותיכם
בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום יכול הלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני כי חשבה
לבדי עלי
מה בא כן
מקרב אתכם לאכול אתי כמקדמת דנא כחיי אבי אלא הטעם לפנם שאבי כוטר שלא והיודע מחשבות חשבה עלי לטבתא וכו' :
גזרינון יוסף יכול להיות שהוא דעתו כי מל אותם על ברכי המנדק א"כ י"ל שיוסף היה המנדק וזהו על ברכי יוסף היו נימולים :
ולא תידלון וכו' דעד הרין פרנסים כ"ה במדרש פי' מסר להם יוסף כל גואל שבא בלשון הזה שנאמר גואל אמת שנאמר פקוד יפקד
וכן

ד' חסר
שביעי
ט"ל תלא בתורם

להחית עם־רב : כ ועתה אל־תיראו אנכי
אכלכל אתכם ואת־טפכם וינחם אותם וידבר
על־לבם : כא וישב יוסף במצרים הוא ובית
אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים : כב וירא
יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן־
מנשה ילדו על־ברכי יוסף : כג ויאמר יוסף
אל־אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם
והעלה אתכם מן־הארץ הזאת אל־הארץ
אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב : כד
וישבע יוסף את־בני ישראל לאמר פקד יפקד
אלהים אתכם והעלתם את־עצמתי מזה : כה
וימת יוסף בן־מאה ועשר שנים ויחנטו אתו
ויישם בארון במצרים : חזק

מ"ס רבתא יבקוד כמון חסרין כמו נא כפקד רגז ממין פקוד יחסר מן ת' סנה ומשאר רד"ו:

אונקלוס

בישא מן־קדם־יי' אתחשבת לטבא בדיל למעבד
כיומא הדין לקימא עם־סגי : וכען לא־תדחלון
אנא אזון יתכון וית־טפלכון ונחם יתהון ומליל
תנחומין על־לבהון : ויתיב יוסף במצרים הוא
ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועשר שנין : וחזא
יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר־
מנשה אתילידו ורבי יוסף : ואמר יוסף לאחוהי
אנא מאית ויי' מידכר דכיר יתכון ויסק יתכון
מן־ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק
וליעקב : ואומי יוסף ית־בני ישראל למימר
מידכר דכיר יי' יתכון ותסקון ית־גרמי מכא :
ומית יוסף בר־מאה ועסר שנין וחנטו יתיה
ושמוהי בארונא במצרים : חזק

הפטרת ויחי · ויקרבו ימי דוד למות · במלכי' בסימן ב' :

לבדי יפול לפרע לכם : (כא) וידבר על לבם · דברים המתקבלים על הלב · עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראו ונשתבח בהן ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם יש לך אח שהורג את אחיו · ד"א י' נרות לא יכלו לכבות נר א' וכו' : (כג) על ברכי יוסף · כתרגום גדלן בין ברכיו :

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן א"ך לד · וחציו ועל חרבך תחיה · ופרשיותיו י"ב אחד ב סימן · פתוחות הפתוחות מ"ג והסתומות מ"ח הכל צ"א פרשיות: וסדריו מ"ג · ידו"דיה סימן · ואותיותיו ד' אלפים ושלש מאות ושבעים וחמשה סימן ס"ה · ימ"לם ·

חסלת ויחי וספר בראשית ב"ה

זה הספר החומש חמשה תורה [illegible] שלי יחיאל [illegible]
[illegible] שלי מושב [illegible] דוי"ד [illegible]

[illegible]

הפטרת ויחי

[illegible]

מליתאין אוף בני מכיר בר מנשה כד אתילידו גזירינון יוסף ׃ ויאמר ואמר יוסף לאחוי הא אנא
מיית ויי מידכר יִדְכַּר יתכון ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק וליעקב ׃
וישבע ואומי יוסף ית בני ישראל למימר לבניהון הא אתון משתעבדין במצרים ולא תזידון למיסוק
ממצרים עד זמן דייתון תרין פרוקין ויימרון לכון מדכר דכיר יי יתכון ובעידן דאתון סלקין תסקון ית
גרמי מיכא ׃ וימת ומית יוסף בר
מאה ועשר שנין ובסימו יתיה ועטרון יתיה ושוון
יתיה בגלוסקמא ושקעון יתיה בגו נילוס
דמצרים ׃ חזק

ירושלמי

ובסימו יתיה ושמוהי בגלוסקמא בארעא
דמצרים ׃ חזק

וכן פלוני
וילך תשם
... ריז
יון תרין
פרוקים
ותתרו בך
אמר הק"בה
פקד פקדתי
וכו': כנו
כילו דמכרי'
סכי אית
בפרק קמא
דסוטה
ומכיין היה

משה יודע היכן יוסף קבור א"ל ארון של מתכת עשו לו מצריים ושקעו בנילוס כדי שיתברכו מימיו ויש לומר שדייקו מדכתיב ויישם
בארון ודאי שמוהו בארון כשנקבר במצרים שהיה פטרונס ושר שלהם אלא הורם לכו כי שמוהו בארון אלא ישאו המים אלינו בתוך
הארון וכדי שלא ידעו המצריים ויצא משם ע"כ שקעוהו בנילוס גם אפשר לומר שדרש מלת ונטבעים מיותר ונוטריקון תגר ים
נסות בנילוס וק"ל.

בב א 22 I ואלה

גם לזמן חתנה [illegible] נתנאל [illegible] דוד [illegible]
[illegible]

גם [illegible] נתנאל [illegible] התורה לחופה ולמעשים
טובים היום [illegible] לגזולה [illegible]
[illegible]

ואלה

שמות בני ישראל הבאים מצרימה את
יעקב איש וביתו באו:
ב ראובן שמעון לוי ויהודה:
ג יששכר זבולן ובנימן:
ד דן ונפתלי גד ואשר:
ה ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים
נפש ויוסף היה במצרים: ו וימת יוסף וכל
אחיו וכל הדור ההוא: ז ובני ישראל פרו
וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ
אתם: פ ח ויקם מלך חדש על מצרים אשר
לא ידע את יוסף: ט ויאמר אל עמו הנה עם
בני ישראל רב ועצום ממנו: י הבה נתחכמה
לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף
גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן
הארץ: יא וישימו עליו שרי מסים למען
ענתו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את
פתם ואת רעמסס: יב וכאשר יענו אתו כן
ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל:
יג ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:
יד וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר
ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם
אשר עבדו בהם בפרך: טו ויאמר מלך מצרים
למילדת העברית אשר שם האחת שפרה
ושם השנית פועה: טז ויאמר בילדכן את
העבריות

ישראל. הכא"ט ר"ת וקופי תיבות מילה: את יעקב איש ס"ת שבת לומ' שכשכיל שבת ומילה שמרו כמצרים כגאלו: ד' ומלא: שבם לשונות כנגד ו' שהיו יולדות ששה בכרס אחד·

כהן

ג' ב' פתחים וא' קמץ·

ב' וחסר
ל' מלא
ל' וחסר

לוי

ל' ומלא
ל' וחסר
כפה רך שאמר לכם כנו לכם פרק לשבת:

ו' חסר

שני

ואלין

שמהת בני ישראל דעלו למצרים עם יעקב
גבר ואנש ביתיה עלו: ראובן שמעון לוי
ויהודה: יששכר זבולן ובנימן: דן ונפתלי
גד ואשר: והוה כל נפשתא נפקי ירכא
דיעקב שבעין נפשן ויוסף דהוה במצרים: ומית
יוסף וכל אחוהי וכל דרא ההוא: ובני ישראל
נפישו ואיתילדו וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא
ואתמליאת ארעא מנהון: וקם מלכא חדתא
על מצרים דלא מקיים גזירת יוסף: ואמר
לעמיה הא עמא בני ישראל סגן ותקיפין מיננא:
הבו נתחכם להון דלמא יסגון ויהי ארי
יערעיננא קרב ויתוספון אף אינון על סנאנא
ויגיחון בנא קרב ויסקון מן ארעא: ומניאו
עליהון שלטונין מבאשין בדיל לענאיהון
בפולחנהון ובנו קירוי בית אוצרא לפרעה ית
פיתום וית רעמסס: וכמא דמענן להון כן
סגן וכן תקפין ועקת למצראי מן קדם בני
ישראל: ואפלחו מצראי ית בני ישראל
בקשיו: ואמרו ית חייהון בפולחנא קשיא
בטינא ובליבני ובכל פולחנא בחקלא ית כל
פולחנהון דאפלחו בהון בקשיו: ואמר מלכא
דמצרים לחיתא יהודיתא דשום חדא
שפרה ושום תניתא פועה: ואמר כד תהוין
מולדן ית יהודיתא ותחזיין על מתברא אם
בר

ואלה

שמות בני ישראל. אף על פי שמנאן בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם שנא' המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא: (ה) ויוסף היה במצרים· והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים· אלא להודיעך צדקתו של יוסף· הוא יוסף הרועה את צאן אביו· הוא יוסף שהיה במצרי' ונעשה מלך ועומד בצדקו: (ז) וישרצו· שהיו יולדות ששה בכרס אחד: (ח) ויקם מלך חדש רב ושמואל· חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו· אשר לא ידע· עשה עצמו כאלו לא ידע: (ט) הבה נתחכמה· כל הבה לשון הכנה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך: נתחכמה לו· לעם נתחכם מה לעשות לו· ורבותינו דרשו נתחכם למושיען של ישראל לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא אבל הוא מביא על אומה אחת כר"ש סיון:) ועלה מן הארץ· על כרחינו ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים: והריהו כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה: (יא) עליו· על העם: מסים· לשון מס שרים שגובין מהם המס: ונתן המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה: למען ענותו בסבלותם· של מצרים: ערי מסכנות·

כתרגומו

ואלה שמות

ואלין שמהת בני ישראל דעלו למצרים עם יעקב גבר עם אנש ביתיה עלו : ראובן ראובן שמעון לוי ויהודה : יששכר יששכר זבולן ובנימין : דן דן ונפתלי גד ואשר : ויהי והוה סכום כל נפשתא נפקי ירכא דיעקב שובעין נפשתא עם יוסף ובנוי דהוו במצרים : וימת ומית יוסף ובתריה מיתו כל אחוהי וכל דרא ההוא . ובני ובנוי דישראל נפישו ואיתילידו וסגו ואתקיפו לחדא ואיתמליאת ארעא מנהון : ויקם וקם מליך חדת כמין שירויא על מצרים דלא חכים ית יוסף ולא הליך בנימוסוי : ויאמר ואמר לעמיה הא עמא בית ישראל סגיאין ותקיפין יתיר מינן : הבה איתון כדון נתיעט עליהון בהלין דינין נזער יתהון קדם עד לא יסגון ויהוי ארום יארע יתן סדרי קרבא ויתוספון לחוד הינון על סנאינן וישיצון יתנא ולא ישיירון מינן אוף לא חד ומן בתר כדין יפקון מן ארעא : וישימו ושוון עליהון רברבנין מפלחנין מן בגלל למצערא יתהון בשעבודהון ובניין קוריין תלילין לשום בית אוצרוי דפרעה ית טאנים וית פילוסין : ובאשר והיכמא דמעניין להון היכדין הוון סגן והיכדין הוון תקפין ואיתיעקו מצראי בחייהון מן קדם בני ישראל : ויעבידו ושעבידו מצראי ית בני ישראל בקשיו : וימררו ואמררו ית חייהון בפולחנא קשיא בטינא ובליבנין ובכל פולחנא באנפי ברא ית כל פולחנהון הוון מפלחין בהון בקשיו : ויאמר ואמר פרעה דמך הוה חמי בחילמיה והא כל ארעא דמצרים קיימא בכף מודנא חדא וטליא בר אימרתא בכף מודנא חדא והות כרעא כף מודנא מטליא בגווה בן יד שדר וקרא לכל חרשי מצרים ותני להון ית חילמיה מן יד פתחון פומהון ינים וימברס רישי חרשיא ואמרין לפרעה ביר חד עתיד למהוי מתיליד בכנישתהון דישראל דעל ידוי עתידא למחרבא כל ארעא דמצרים ובגין איתיעט פרעה מלכא דמצרים לחייתא יהודייתא דשמא דחדא שפרה היא יוכבד ושמא דתנייתא פועה היא מרים ברתה : ויאמר ואמר כד תהויין מולדן ית יהודייתא ותיסתכין עילוי מתברא אין ביר דכר הוא ותקטלון יתיה ואין ברתא נוקבא היא ותתקיים : ותיראן ודחילא

ירושלמי

וקם מלכא בשירוי על מצרים דלא חכים ית יוסף ולא הליך בנימוסוי :

ירושלמי

ויקטלון יתן ויסקון להון בשלם מן ארעא :

ית טנים וית פילוסין :

ירושלמי

ואמר מלכא דמצרים ליולדתא עיברייתא דשמה דחדא שפרה והיא הות יוכבד ושמה דתנייתא פועה היא הות מרים :

כמין שרות בי' כבתחלה כדכתבנו במה כפנים וכהן ק' ל וכמ"ד שנתחדשו גזירותיו ולכן תרגם כגוון שרות שר"ל מלך ראשון ויחקן חדי לקדמותו כאשר היה בתחלה לכך לא ידע יוסף ומית יוסף ובתריה וכו' דאזלך קצר ימי' כשבטי' אחי' מיוסף: בניתוסוי בכר פירשנו בחוקיו שכת' חוקים משנו יוסף לטובת ישרא' כנודע מתוך סיפורי פרשיות בעבין דהא אלהיהם · בהלין דינין פי' באיום דינין וכיון כרבי והוא כפ"ק דסוט' סכה נתחכמה לו בתי' נידונים באש הנה א' באש יבא וכו': וישיצון יתנא · דלא ס"ל כרש"י אלא פי' ועלה על ישראל וא"פ יקשה וכי בתרגומו · וכן לך כא אל הסוכן הלז גזבר הממונה על האוצרות : את פיתום ואת רעמסס · שלא היו ראויות לפי שלאחו מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר : (יב) וכאשר יענו אותו · בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב כנו ירבה וכן יפרוץ : ד"א כן ירבה · כן רבה וכן פרץ · ומדרשו רוח הקדש אומרת כן · אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה : ויקוצו · קצו בחייהם · ורבותינו דרשו כקוצים היו בעיניהם יש נפרשים ר... אות בעיני עצמם וקל :) (יג) בפרך · בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו : (טו) למילדות · הוא לשון מיילדות · אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדבר · כך מוליד ומילד : (יו) בילדכן · כמו במולידכן : שפרה · יוכבד · על שם שמשפרת את הולד · פועה · מרים · על שם שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה · פועה · לשון צעקה · כמו כיולדה אפעה : על האבנים · מושב האשה היולדת · ובמקום אחר קורהו משבר · וכמוהו עושה מלאכה על האבנים · מושב כלי אומנות יוצר וגבוהים : חרש : אם בן הוא וגו' · לא היה מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגניניו שעתיד לנולד בן המושיע אותם : ותחיין · מספקות להם מים ומזון :

מאזני' : והות כדעת פי' הכריס וקטם ייניס וימברס שמו' מכשפים והם תלמידי בלעם וכן בבלק עש וכן בזוהר ועיין התוס' בתרגו' זה עיין בילקוט ומביא כן בשם ד"ה דמשה וברמז בפסוק שמתחלה כתיב ויאמר מלך מצרים למילדות ולא נודע מה אמר ואח"ז הפסוק כתיב ויאמר בילדכם גם מה שהגיד הכתוב מי המה שם הא' שפרה ועדיין לא נודע מי שם כי בחלקו רז"ל מהו ספר' וכיוצא לכן נרא' כי הפסוק ראשון ענין בפני עצמו ויאמר מלך המצרים ר"ל למכשפי' שאמר להם החלום שמתוכו בא הפתרון שיקרא את המילדו' ויש לומר ג"כ שבחלומו ראה שפרה ופועה דייק בשמותם שפרה כי בכף הא' היה כל ארץ מצרים ובכף הא' טלה קטן שמוצא ונועק יתיר כמו כיולדה אפעה ולכן ראה טליא בר אמרתא שרמז לגדולי ישראל כענין בסדר הרחלים עיין בשיר השירים

ואלה

שמות בני ישראל הבאים מצרימה את
יעקב איש וביתו באו:
ב ראובן שמעון לוי ויהודה:
ג יששכר זבולן ובנימן:
ד דן ונפתלי גד ואשר:
ה ויהי כל־נפש יצאי ירך־יעקב שבעים
נפש ויוסף היה במצרים: ו וימת יוסף וכל־
אחיו וכל הדור ההוא: ז ובני ישראל פרו
וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ
אתם: פ ח ויקם מלך־חדש על־מצרים אשר
לא־ידע את־יוסף: ט ויאמר אל־עמו הנה עם
בני ישראל רב ועצום ממנו: י הבה נתחכמה
לו פן־ירבה והיה כי־תקראנה מלחמה ונוסף
גם־הוא על־שנאינו ונלחם־בנו ועלה מן־
הארץ: יא וישימו עליו שרי מסים למען
ענתו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את־
פתם ואת־רעמסס: יב וכאשר יענו אתו כן
ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל:
יג ויעבדו מצרים את־בני ישראל בפרך:
יד וימררו את־חייהם בעבדה קשה בחמר
ובלבנים ובכל־עבדה בשדה את כל־עבדתם
אשר־עבדו בהם בפרך: טו ויאמר מלך מצרים
למילדת העברית אשר שם האחת שפרה
ושם השנית פועה: טז ויאמר בילדכן את־

העבריות

ישראל
שבא"ט ר"ת
זקופי תיבות
תילה: את
יעקב איש
ס"ת שבת
לות' שבשביל
שבת ותילה
שמרו
כמצרים
נגאלו:
ד' ומלא:
שבה לשונות
כנגד ו' שהיו
יולדות ששה
בכרס אחד·

כהן

ג' ב' פתחים
וא' קמץ'

ב' וחסר
ל' מלא
ל' וחסר

לוי

ל' וחסר
ל' וחסר
כפה רך
שאמר להם
בנו
לכם
פרך לשכת:

ו'חסר

שני

ואילן

שמהת בני ישראל דעלו למצרים עם יעקב
גבר ואנש ביתיה עלו: ראובן שמעון לוי
ויהודה: יששכר זבולן ובנימן: דן ונפתלי
גד ואשר: והוה כל־נפשתא נפקי ירכא
דיעקב שבעין נפשן ויוסף דהוה במצרים: ומית
יוסף וכל־אחוהי וכל דרא ההוא: ובני ישראל
נפישו ואיתילדו וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא
ואתמליאת ארעא מנהון: וקם מלכא־חדתא
על־מצרים דלא מקיים גזירת יוסף: ואמר
לעמיה הא עמא בני ישראל סגן ותקפין מיננא:
הבו נתחכם להון דלמא יסגון ויהי ארי
יערעיננא קרב ויתוספון אף־אינון על־סנאנא
ויגיחון בנא קרב ויסקון מן־ארעא: ומניאו
עליהון שלטונין מבאשין בדיל לענואיהון
בפולחנהון ובנו קירוי בית־אוצרא לפרעה ית־
פיתם וית־רעמסס: וכמא דמענן להון כן
סגן וכן תקפין ועקת למצראי מן־קדם בני
ישראל: ואפלחו מצראי ית־בני ישראל
בקשיו: ואמררו ית־חייהון בפולחנא קשיא
בטינא ובליבני ובכל־פולחנא בחקלא ית כל־
פולחנהון דאפלחו בהון בקשיו: ואמר מלכא
דמצרים לחייתא יהודייתא דשום חדא
שפרה ושום תניתא פועה: ואמר כד תהויין
מולדן ית־יהודייתא ותחזיין על־מתברא אם־

בר

ואלה

שמות בני ישראל· אף על פי שמנאן בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים
שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם שנא' המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא: (ה) ויוסף היה במצרים·
והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים· אלא להודיעך
צדקתו של יוסף· הוא יוסף הרועה את צאן אביו· הוא יוסף שהיה במצרי' ונעשה מלך ועומד בצדקו: (ז)
וישרצו· שהיו יולדות ששה בכרס אחד: (ח) ויקם מלך חדש רב ושמואל· חד אמר חדש ממש וחד אמר
שנתחדשו גזירותיו ואשר לא ידע· עשה עצמו כאלו לא ידעו כ"ג רא"סי· הבה נתחכמה· כל הבה לשון הכנה והזמנה
לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך: נתחכמה לו· לעם נתחכם מה לעשות לו· ורבותינו דרשו נתחכם למושיען
של ישראל לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא אבל הוא מביא
על אומה אחת נר"ש ישן:) ועלה מן הארץ· על כרחינו ורבותינו דרשו· כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו
באחרים: והריהו כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשום: (יא) עליו· על העם: מסים· לשון מס שרים
שגובין מהם המס· ונתון המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה: למען ענותו בסבלותם· של מצרים: ערי מסכנות·
כתרגומו

ואלה שמות

ואלין שמהת בני ישראל דעלו למצרים עם יעקב גבר עם אנש ביתיה עלו : ראובן ראובן שמעון לוי ויהודה : יששכר יששכר זבולן ובנימין : דן דן ונפתלי גד ואשר :
ויהי והוה סכום כל נפשתא נפקי ירכא דיעקב שובעין נפשתא עם יוסף ובנוי דהוו במצרים :
וימת ומית יוסף ובתריה מיתו כל אחוהי וכל דרא ההוא . ובני ובני דישראל נפישו ואיתילידו וסגו ואתקיפו לחדא ואיתמליאת ארעא מנהון : ויקם וקם מליך חדת כמין שירויא על מצרים דלא חכים ית יוסף ולא הליך בנימוסוי : ויאמר ואמר לעמיה הא עמא בית ישראל סגיאין ותקפין יתיר מינן : הבה איתון כדון נתיעט עליהון בהלין דינין נזער יתהון קדם עד לא יסגון ויהי ארום יארע יתן סדרי קרבא ויתוספון לחוד הינון על סנאינן וישיצון יתנא ולא ישיירון מינן אוף לא חד ומן בתר כדין יסקון מן ארעא : וישימו ושוון עליהון רברבנין מפלחנין מן בגלל למצערא יתהון בשעבודהון ובניין קוריין תלילין לשום בית אוצרוי דפרעה ית טאניס וית פילוסין : ובאשר והיכמא דמעניין להון היכדין הוון סגן והיכדין הוון תקפין ואיתיעקו מצראי בחייהון מן קדם בני ישראל . ויעבידו ושעבידו מצראי ית בני ישראל בקשיו : וימררו ואמררו ית חייהון בפולחנא קשיא בטינא ובליבנין ובכל פולחנא באנפי ברא ית כל פולחנהון הוון מפלחין בהון בקשיו : ויאמר ואמר פרעה דמך הוה חמי בחילמיה והא כל ארעא דמצרים קיימא בכף מודנא חדא וטליא בר אימרתא בכף מודנא חדא והוות כרעא כף מודנא מטליא בגויה מן יד שדר וקרא לכל חרשי מצרים ותני להון ית חילמיה מן יד פתחון פומהון יניס וימבריס רישי חרשיא ואמרין לפרעה ביר חד עתיד למהוי מתיליד בכנישתהון דישראל דעל ידוי עתיד למחרבא כל ארעא דמצרים ובגין איתיעט פרעה מלכא דמצרים לחייתא יהודייתא דשמא דחדא שפרה היא יוכבד ושמא דתנייתא פועה היא מרים ברתה : ויאמר ואמר כד תהוויין מולדן ית יהודייתא ותיסתכין עילוי מתברא אין ביר דכר הוא ותקטלון יתיה ואין ברתא נוקבא היא ותתקיים : ותיראן ודחילא

ירושלמי

וקם מלכא בשירוי על מצרים דלא חכים ית יוסף ולא הליך בנימוסוי :

ירושלמי

ויקטלון יתן ויסקון להון בשלם מן ארעא :

ית טניס וית פילוסין :

ירושלמי

ואמר מלכא דמצרים ליולדתא עיברייתא דשמה דחדא שפרה והיא הות יוכבד ושמה דתנייתא פועה היא הות מרים :

כתרגומו׳ וכן לך כא אל הפוכן הלז נזכר הממוכר על האוגרות : את פיתוס ואת רעמסס · שלא היו ראויות לכך מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר : (יב) וכאשר יענו אותו · בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ולהפרין : ד"א כן ירבה · כן רבה וכן פרץ · ומדרשו רוח הקדש אומרת כן · אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה : ויקוצו · קצו בחייהם · ורבותינו דרשו כקוצים היו בעיניהם יש מפרשים ר ... בעיני עצמו וקל :) (יג) בפרך · בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו : (טו) למילדות · ה׳ לשון מולידות · אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדבר · כך מוליד ומילד : (יז) המילדכן · כמו כשתולידכן : שפרה · יוכבד · על שם שמשפרת את הולד : פועה · מרים · על שם שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים שמפייסות תינוק הבוכה · פועה · לשון צעקה · כמו כיולדה אפעה : על האבנים · מושב האשה היולדת · ובמקום אחר קורהו משבר · וכמוהו עושה מלאכה על האבנים · מושב כלי אומנות יוצר · וגבוהים הרם · אם בן הוא וגו׳ · לא היה מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגניניו שעתיד לבוא בן המושיע אותם : וחיה וחיתי : בכף מוזני

ותחיין

מאזני׳ והות כף אחת מן הכרים וכתב יימיט וימברס שמו׳ מכשפים והם תלמידי בלעם וכן בבלק עם וכן בזוהר ועניין התחלת בתרגו׳ זה עיין בילקוט ומביא כן בשם ד"ה דמשה והרמז בפסוק שמתחלה כתיב ויאמר מלך מצרי׳ למילדות ולא נודע מה אמר ואח"כ הפסוק כתיב ויאמר בילדכם גם מה שהגיד הכתוב מי המה שם הא׳ שפרה ועדיין לא נודע מי שפר כי נחלקו רז"ל מהו שפר׳ וכתוב לכן נראה כי הפסוק ראשון עניין בפני עצמו ויאמר מלך מצרים ר"ל למכשפי׳ שאמר להם החלום שמתוכו בא שפרעון שיקרא את המילדו׳ ויש לומר ג"כ שבחלומו ראה שפרה ופועה דייק בשמותם שפרה כי בכף הא׳ היה כל ספרי ארץ מצרים ובכף השני שעיר קטן שעומד ונועק יתייר כמו כיולדה אפעה ולכן ראה טליא בר אמרתא שרמז לגדולי ישראל כענין בסדר הרחלים עיין בשיר השירים

כמין שרות׳ פי׳ כמתחילה כדכתבנו במה שעבר׳ וכאן כ׳ ג׳ וכא"ד שנתחדשו גזירותיו ולכן תרגם כמין שרוית שר"ל מלך ראשון שיתקן חוזר לקדמותו כאשר היה בתחלה אשר לא ידע יוסף ומית יוסף ובתריה וכו׳ דאין לך קצר ימי׳ בשבטי׳ כמו יוסף כביתובי ככר פירשנו בחוקיו שבת׳ חוקים משם יוסף לטובת ישראל כנודע מהוך סיפורי פרשיות שעבר דבר תלמידים · בהלין דינין פי׳ באיזה דינין ובעין כרשי והוא כפ"ק דסוטה הבה נתחכמה לו במה נידונם באש הנה ה׳ באש יבא וכו׳ : וישיצון יתנא דלא ס"ל כרש"י אלא פי׳ ועלה על ישראל וא"פ יקשה וכי לפי שילחמו ... כנו יעלו א ... שישמדו ... אות

העבריות וראיתן על־האבנים אם־בן הוא והמתן
ל׳ חסר אתו ואם־בת הוא וחיה׃ יז ותיראן המילדת את־
האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך
שני מצרים ותחיין את־הילדים׃ יח ויקרא מלך־
מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן
הדבר הזה ותחיין את־הילדים׃ יט
ל׳ וחסר ותאמרן המילדת אל־פרעה כי לא כנשים
ל׳ וחסר המצרית העברית כי־חיות הנה בטרם תבוא
ל׳ וחסר אלהן המילדת וילדו׃ כ וייטב אלהים
למילדת וירב העם ויעצמו מאד׃ כא ויהי
כי־יראו המילדת את־האלהים ויעש להם
בתים׃ כב ויצו פרעה לכל־עמו לאמר כל־
ה׳ מלא הבן הילוד היארה תשליכהו וכל־הבת תחיון׃
ב פ א וילך איש מבית
לוי ויקח את־בת־לוי׃ ב ותהר האשה ותלד
טוב ט׳ גדול׳ בן ותרא אתו כי־טוב הוא ותצפנהו שלשה
ס׳ תגין כ׳ בטלת א׳ ירחים׃ ג ולא־יכלה עוד הצפינו ותקח־לו
בוא׳ וכ׳ תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה
בבית לומר את־הילד ותשם בסוף על־שפת היאר׃ ד
שעתי׳ לקבל ותתצב אחתו מרחק לדעה מה־יעשה לו׃ ס
מתנ׳ תותני תירה כי ה ותרד בת־פרעה לרחץ על־היאר ונערתיה
לקחי טוב כתבי לכם הלכת על־יד היאר ותרא את־התבה בתוך
פ׳ חסר דחק׳ פליגי׳ הסוף ותשלח את־אמתה ותקחה׃ ו
ותפתח ותראהו את־הילד והנה־נער בכה
ויחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה׃ ז
ותאמר אחתו אל־בת־פרעה האלך וקראתי לך
ג׳ חסר וא׳ מלא אשה מינקת מן העברית ותינק לך את־הילד׃
ח ותאמר־לה בת־פרעה לכי ותלך העלמה
ותקרא את־אם הילד׃ ט ותאמר לה בת־
י׳ ומלא פרעה היליכי את־הילד הזה והינקהו לי ואני
אתן את־שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו׃
י ויגדל הילד ותבאהו לבת־פרעה ויהי־לה
לבן

בר הוא תקטלן יתיה ואם ברתא היא
תקימינה׃ ודחילא חיתא מן קדם יי ולא
עבדא כמא דמליל עמהן מלכא דמצרים
וקימא ית בניא׃ וקרא מלכא דמצרים
לחיתא ואמר להן מה דין עבדתין ית
פתגמא הדין וקימתין ית בניא׃ ואמרא
חיתא לפרעה ארי לא כנשיא מצריתא
יהודיתא ארי חכימן אינין עד לא עלת
לותהן חיתא וילדן׃ ואוטיב יי
לחיתא וסגי עמא ותקיפו לחדא׃ והות
כד דחילא חיתא מן קדם יי ועבד להן בתין׃
ופקיד פרעה לכל עמיה למימר כל ברא
דיתיליד ליהודאי בנהרא תרמוניה וכל ברתא
תקימון׃ ואזל גברא מדבית לוי ונסיב
ית ברתא דלוי׃ ועדיעת אתתא וילידת
בר וחזת יתיה ארי טב הוא ואטמרתיה תלתא
ירחין׃ ולא יכילת עוד לאטמרותיה ונסיבת
ליה תיבותא דגומא וחפתה בחמרא ובזפתא
ושויאת בה ית רביא ושויתה ביערא על כיף
נהרא׃ ואיתעתדת אחתיה מרחיק למידע מה
יתעביד ליה׃ ונחתת בת פרעה למסחי על
נהרא ועולימתהא מהלכן על כיף נהרא וחזת
ית תיבותא בגו יערא ואושיטת ית אמתה
ונסיבתה׃ ופתחת וחזת ית רביא והא עולימא
בכי וחסת עלוהי ואמרת מבני יהודאי הוא דין׃
ואמרת אחתיה לבת פרעה האיזיל ואיקרי ליך
איתתא מיניקתא מן יהודיתא ותוניק ליך ית רביא׃
ואמרת לה בת פרעה איזילי ואזלת עולימתא
וקרת ית אמיה דרביא׃ ואמרת לה בת פרעה
הא ליכי ית רביא הדין ואוניקיהי לי ואנא אתן
ית אגריך ונסיבת איתתא ית רביא ואוניקתיה׃
ורבא רביא ואיתיתיה לבת פרעה והוה לה
לבר

(יח) ותחיין את הילדים. מספקות להם מים ומזון. תרגום הראשון וקיימא והשני וקיימתין לפי שלשון עברית לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון פעלתם. כגון ותאמרנה איש מצרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים. ותדברנה בפיכם לשון דברתם כמו ותדברו לזכרים. וכן ותחללנה אותי אל עמי לשון עבר חללתם כמו ותחללו לזכרים: (יט) כי חיות הנה. בקיאות כמילדות. תרגום מילדות חייתא ורבותינו דרשו הרי הן משולות לחיות השדה שאינן צריכות מילדת. והיכן משולות לחיות. גור אריה. זאב יטרף. בכור שורו אילה שלוחה. ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כוללן ויברך אותם ועוד כתיב מה אמך לביאה: (כ) וייטב. הטיב להם. זה חלוק בתיבה שיסודה שתי אותיות ונתן לה וי״ו יו״ד בראשה כשהיא באה לדבר לשון ויפעיל הוא נקוד היו״ד בצירי שהוא קמץ קטן. כגון וייטב אלהים למילדות. וירב בבת יהודה תאניה ואניה. וכן ויגל את השארית דנבוזר אדן בגלה את השארית. ויפן זנב אל זנב הפנה הזנבות זו לזו. כל אלו לשון הפעיל את אחרים וכשהוא מדבר בלשון ויפעל הוא נקוד היו״ד בחירק. כגון וייטב בעיניו לשון הוטב. וכן וירב העם כתרבה העם וכל יהודה הגלה יהודה. ויפן כה וכה הפנה לכאן ולכאן. ואל תשיבני וילך וישב וירד ויצא לפי שאינן מגזרתן של אלו שהרי היו״ד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך אחד מן אותיות שלישית בו. וייטב אלקים למילדות. מהו הטובה: (כא) ויעש להם בתים. בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים. ויבן את בית ה׳ ואת בית המלך. כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים כדאית במסכת סוטה: (כב) לכל עמו. אף עליהם גזר יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיען ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף
על

דחילא חייתא מן קדם יי ולא עבדו היכמא דמליל עמהון מלכא דמצרים וקיימא ית בניא׃ ויקרא וקרא מלכא דמצרים לחייתא ואמר להון למא דין עבדתין ית פתגמא הדין וקיימתין ית בניא׃

ותאמרן ואמרן חייתא לפרעה ארום לא נשיי מצריתא יהודייתא ארום זריזן וחכימן בדעתיהן הינין קדם עד לא תיתי לוותהון חייתא הינין תליין עיניהן בצלו מצלן ובעיין רחמין מן קדם אבוהן דבשמיא והוא שמע בקל צלותהן ומן יד הינין מתעניין וילידן ופרקן בשלם׃ וייטב ואוטב יי לחייתא וסגו עמא ותקיפו לחדא׃ ויהי והוה כד דחילא חייתא מן קדם יי וקנו להן שום טב לדריא ובנא להין מימרא דיי בית מלכותא ובית כהונתא רבתא׃ ויצו וכד חמא פרעה כדין בכן פקיד לכל עמיה למימר כל ביר דכר דאיתיליד ליהודאי בנהרא תטלקוהי וכל ברתא תקיימון׃ וילך ואזל עמרם גברא דמשבט לוי ואותיב בגנונא וגינונא דהלולא ית יוכבד אינתתיה דתריך מן קדם גזירתא דפרעה והות ברת מאה ותלתין שנין כד אהדרה לוותיה ואיתעביד לה ניסא והדרת לעולימותא כמה דהוות כד היא זעירתא מיקריא ברת לוי׃ ותהר ואיתעברת איתתא וילידת ביר בסוף שיתא ירחין וחמת יתיה ארום בר קיימי הוא ואטמרתיה תלת ירחין דסכומהון תשעא׃ ולא ולא הות אפשר לה תוב לאטמרתיה דמצראי מרגשין עלה ונסיבת ליה תיבותא דטונס וחפתה בחימרא ובזיפתא ושוית בגוה ית טליא ושויתיה בגו גומייא על גיף נהרא׃ ותתצב ואיתעתדת מרים אחתיה מרחיק לאיתחכמא מה יתעביד ליה׃ ותרד וגרי מימרא דיי צולקא דשחנא וטריב בישרא בארעא דמצרים ונחתת ברתיה דפרעה לאתקררא על נהרא ועולימתהא אזלן על גיף נהרא וחמת ית תיבותא בגו גומייא ואושיטת ית גרמידא ונסיבתא ומן יד איתסיית מן שיחנא ומן טריבא׃ ותפתח ופתחת וחמת ית רביא והא טליא בכי וחסת עלוי ואמרת מן בני יהודאי הוא דין׃ ותאמר ואמרת אחתיה לבת פרעה האיזיל ואיקרי ליך איתא מניקתא מן יהודייתא ותוניק ליך ית רביא׃ ותאמר ואמרת לה ברת פרעה איזילי ואזלת טליתא וקרת לאימיה דרביא׃ ותאמר ואמרת לה ברת פרעה אוכילי ית רביא הדין ואוניקתיה לי ואנא איתן ית סוטריך ונסיבת איתתא ית רביא ואוניקתיה׃ ויגדל ורבא רביא ואייתיתיה לברת

ירושלמי

אזמון חיין אינון עד לא ייתי לוותהון ילדתא אינון מצלן קדם אבוהון דבשמיא והוא עני יתהון ואינון ילדן׃

ארום דחילן ילדתא מן קדם יי וקניין להין שום טב בגו דריא ועבדו להון בתים ביתא דלוייא וביתא דכהונתא רבתא׃

ואזל גברא משבטא דלוי ונסיב ית יוכבד חביבתיה ליה לאתא׃

ירושלמי

ושויתיה באפרה על גב נהרא׃

על המצריים שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה׃ (א) ויקח את בת לוי · פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה (וחזר ולקחה וזהו וילך שהלך בעצת בתו ושמע) שאמרה לו גזירתך קשה משל פרעה אם פרעה גזר על הזכרים ואתה ג"כ על הנקבות (כר"שי ישן) והחזירה ועשה בה ליקוחים שניים · ואף היא נהפכה להיות נערה · ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בבואה למצרים בין החומות ומאתים ועשר נשתהו שם · וכשיצאו היו משה בן שמונים שנה · א"כ כשנתעברה ממנו היתה בת מאה ושלשים וקוראה אותה בת לוי׃ (ב) כי טוב הוא · כשנולד נתמלא הבית כלו אורה׃ (ג) ולא יכלה עוד הצפינו · שמנו לה המצריים מיום שהחזירה ט' חדשים והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף תשעה׃ גמא · גמי בלשון משנה ובלעז יונ"קו ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה׃ בחמר ובזפת · זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת׃ ותשם בסוף · הוא לשון אגם רוזי"ל בלעז ודומה לו קנה וסוף קמלו׃ (ה) לרחוץ על היאור · סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו׃ על יד היאור · אצל היאור כמו ראו חלקת יואב אל ידי וכן לשון יד ממש כי יד האדם סמוכה לו ורבותינו אמרו הולכות לשון מיתה כמו הנה אנכי הולך למות לפי פשוטו של מקרא כך הוא ראוי לכתוב ונערותיה הולכות׃ את אמתה · את שפחתה׃ ורבותינו דרשו לשון יד · אבל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו לינקד אמתה מ"ם בפתח דגושה · והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה׃ (ו) ותפתח ותראהו · את מי ראתה את הילד זהו פשוטו · ומדרשו שראתה עמו שכינה׃ והנה נער בוכה · קולו כנער׃ מן העבריים זה · הבינה שגזרו על מצריים ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה׃ (ח) ותלך העלמה · הלכה בזריזות ועלמות כעלם׃ (ט) היליכי · נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה הי שליכי׃ (י) משיתהו · שהלתיהו הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמו במשחל בניתא מחלבא · ובלשון העברי משיתיהו לשון הסירותיו כמו לא ימושו לא משו כך חברו מנחם · ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת משה ולשון הוצאה הוא כמו ימשני ממים רבים · שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתיהו אלא המישותיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי או משתיהו כמו ושמתי את שין

ואך

וקנו להון שום טב וכו' עיין ברש"י׃ ביר דכר · כן זכר כאר"ל דינפירוה ביר תטלוקי פי' תגביה וכן פיר' לעיל כמה פעמים׃ בגילתא וגנ' שניהם מלשון חופה · וכן כילת חתני׃ דתריך פי' שגרש ועיין ברש"י ובפרש' בגירש׃ ירושלמי חבבה תכינתיה פי' דודתו וכן כתב בתרגום דידתו על דבי חייתא חכינו ופי' דודיו כן כתב דוד זקנן׃ בפרק פי' כמרע' והיא לשון רז"ל רפואות כתם׃ יוגהן · צולקא דשחנא פי' שחין של נרבת המקון׃ וטריב בית וטריב וכן טריבא יבוא מלשון שרש׃

שלישי

לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן־המים
משיתהו: יא ויהי בימים ההם ויגדל
משה ויצא אל־אחיו וירא בסבלתם וירא איש
מצרי מכה איש־עברי מאחיו: יב ויפן כה
וכה וירא כי־אין איש ויך את־המצרי ויטמנהו
בחול: יג ויצא ביום השני והנה שני־
אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה
רעך: יד ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט
עלינו הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את־
המצרי ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר:
טו וישמע פרעה את־הדבר הזה ויבקש
להרג את־משה ויברח משה מפני פרעה וישב
בארץ־מדין וישב על־הבאר: טז ולכהן
מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה
את־הרהטים להשקות צאן אביהן: יז
ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושען וישק
את־צאנם: יח ותבאנה אל־רעואל אביהן
ויאמר מדוע מהרתן בא היום: יט ותאמרן
איש מצרי הצילנו מיד הרעים וגם־דלה דלה
לנו וישק את־הצאן: כ ויאמר אל־בנתיו
ואיו למה זה עזבתן את־האיש קראן לו ויאכל
לחם: כא ויואל משה לשבת את־האיש
ויתן את־צפרה בתו למשה: כב ותלד בן
ויקרא את־שמו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ
נכריה: כג ויהי בימים הרבים ההם וימת
מלך מצרים ויאנחו בני־ישראל מן־העבדה
ויזעקו ותעל שועתם אל־האלהים מן־העבדה:
כד וישמע אלהים את־נאקתם ויזכר אלהים
את־בריתו את־אברהם את־יצחק ואת־יעקב:
כה וירא אלהים את־בני ישראל וידע אלהים:

רביעי

ס ג א ומשה היה רעה
את־צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את־הצאן
אחר המדבר ויבא אל־הר האלהים חרבה:
ב וירא מלאך יהוה אליו בלבת־אש מתוך
הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה
איננו

כל אורייתא חסר · י' וחסר · כגית לרבך · שסרגו נעם · י' ומלא · י' וחסר יוד · חד כתיב · בן ית · ותובאינה · חיו ואיו · וקי' כבכהן דמלכיא · מקרגלין · וכבהין · ויתיבין · ויואל ב' מל' וס' · חסר ומלעיל · ד' חסר · י' חסר ומלעיל · י' וחסר

לבר וקרת שמיה משה ואמרת ארי מן־מיא
שחלתיה: והוה ביומיא האינון ורבא משה
ונפק לות אחוהי וחזא בפולחנהון וחזא גבר
מצראי מחי לגבר־יהודי מאחוהי: ואתפני לכא
ולכא וחזא ארי־לית גברא ומחא ית־מצראה
וטמריה בחלא: ונפק ביומא תנינא והא תרין־
גברין יהודאין נצן ואמר לחייבא למא את־מחי
לחברך: ואמר מן שויך לגבר רב ודיין
עלנא הלמקטלי את אמר כמא דקטלתא ית־
מצראה ודחיל משה ואמר בקושטא איתידע
פתגמא: ושמע פרעה ית־פתגמא הדין ובעא
למקטל ית־משה וערק משה מן־קדם פרעה
ויתיב בארעא דמדין ויתיב על־בירא: ולרבא
דמדין שבע בנן ואתאה ודלאה ומלאה ית־
רהטיא לאשקאה ענא דאבוהן:
ואתו רעיא וטרדונין וקם משה ופרקינין ואשקי
ית־ענהן: ואתאה לות־רעואל אבוהן ואמר
מה־דין אוחיתין למיתי יומא־דין: ואמרא
גברא מצראה שיזבנא מיד רעיא ואף־מידלא
דלא לנא ואשקי ית־ענא: ואמר לבנתיה
ואן־הוא למא דין שבקתין ית־גברא קרן ליה
וייכול לחמא: וצבי משה למתב עם־גברא
ויהב ית־צפורה ברתיה למשה: וילידת בר
וקרא ית־שמיה גרשם ארי אמר דייר הויתי
בארע נוכראה: והוה ביומיא סגיאיא האינון
ומית מלכא דמצרים ואתאנחו בני־ישראל מן־
פולחנא דהוה קשי עליהון וזעיקו וסליקת
קבילתהון לקדם יי מן־פולחנא: ושמיע קדם־
יי ית־קבילתהון ודכיר יי ית־קימיה דעם־
אברהם דעם־יצחק ודעם־יעקב: וגלי קדם־יי
שעבודא דבני־ישראל ואמר במימריה
למפרקהון יי: ומשה הוה רעי ית־ענא
דיתרו חמוהי רבא דמדין ודבר ית־ענא לאתר־
שפר רעיא למדברא ואתא לטורא דאתגלי־
עלוהי יקרא דיי לחורב: ואתגלי מלאכא
דיי

משיתהו · אבל משה אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מוסף ה"א בסוף התיבה · כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבוא לומר בהם פעלתי תבא היוד במקום ה"א כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי · (יא) ויגדל משה · והלא כבר כתב ויגדל הילד · אמר רבי יהודה בר' אלעאי הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו: וירא בסבלותם · נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם: איש מצרי · נוגש היה ממונה על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם: מכה איש עברי · מלקהו ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה לו המצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום: (יב) ויפן כה וכה · ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה · ולפי פשוטו כמשמעו: וירא כי אין איש · עתיד לצאת ממנו שיתגייר: (יג) שני אנשים עברים · דתן ואבירם הם שהותירו מן המן: נצים · מריבים: למה תכה · אף על פי שלא הכהו נקרא רשע בהרמת ידו: רעך · רשע כמותך: (יד) מי שמך לאיש · והרי עודך נער: הלהרגני אתה אומר · מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש: ויירא משה · כפשוטו ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין

אמר

לברת פרעה והוה לה חביב הי כביר וקרת שמיה משה ארום אמרת מן מוי דנהרא שחילתיה: ויהי והוה ביומיא האינון ורבא משה ונפק לות אחוהי וחמא באניק נפשיהון ובסוגי פולחנהון וחמא גבר מצראי מחי גבר יהודאי מאחוי: ויפן ואיסתכל משה בחכמת דעתיה ואיתבונן בכל דר ודר והא לא קאים מן ההוא מצראי גבר גיור ולא דעביד תתובא מן בני בנוי עד עלמא ומחא ית מצראי וטמריה בחלא: ויצא ונפק ביומא תניינא ואודיק והא דתן ואבירם גוברין יהודאין נצן וכד חמא די זקף דתן ידיה על אבירם למימחייה אמר ליה למא אנת מחי לחברך: ויאמר ואמר ליה דתן מאן הוא דמני יתך לגבר רב ודיין עלנא הלא למקטלי אנת אמר כמא דקטלת ית מצראי ודחיל משה ואמר בקושטא אתפרסם פתגמא: וישמע ושמע פרעה ית פתגמא הדין ובעא למקטול ית משה וערק משה מן קדם פרעה ויתיב בארעא דמדין ויתיב עלוי בירא: ולכהן ולרבא דמדין שבע בנתא ואתו ודלאה ומלאה ית מורכיוותא לאשקאה ית ענא דאבוהן: ויבאו ואתון רעייא וטרדונין וקם משה בכח גבורתיה ופרקינין ואשקי ית ענהין: ותבאן ואתאה לות רעואל אבוהן דאבוהון ואמר מה דין אוחיתון למיתי יומא דין: ותאמרן ואמרא גברא מצראי שיזבנא מן ידא דרעיא ולחוד מדול הד דלה לן ואשקי ית ענא: ויאמר ואמר לבנתיה דבריה והאן הוא למא דנן שבקתין ית גברא קרין ליה וייכול לחמא: ויואל וכד חכים רעואל דערק משה מן קדם פרעה טלק יתיה לגובא והות צפורה ברתיה דבריה מפרנסא יתיה בסיהרא בזמן עישרתי שנין ולסוף עישרתי שנין אפקיה מן גובא ועל משה בגו גינוניתא דרעואל והוה מודי ומצלי קדם יי דעבד עמיה ניסין וגבורן ואיסתכי ית חוטרא דאיתבריאת ביני שמשתא והקיין ומפרש עלה שמא רבא ויקירא דביה עתיד למעבד ית תימהיא במצרים וביה עתיד למיבזע ית ימא דסוף ולהנפקא מוי מן כיפא והוה דעיץ בגו גינוניתא ומן יד אושיט ידיה ונסביה הא בכין צבי משה למיתב עם גברא ויהב ית צפורה ברת ברתיה למשה: ותלד וילידת ביר דכר וקרא שמיה גרשום ארום אמר דייר הוויתי בארעא נוכריא דלא דידי: ויהי והוה ביומיא סגיאייא האינון ואיתכתש מלכא דמצרים ופקיד לקטלא בוכרייא דבני ישראל בגין למיסחי באדמיהון ואתאנחו בני ישראל מן פולחנא דהוה קשיא עליהון וזעיקו וסליקת קבילתיהון לשמי מרומא דיי ואמר במימריה למפרוקינון מן פולחנא: וישמע ושמיע קדם יי קבילתהון ודכיר קדם יי ית קיימיה דקיים עם אברהם ועם יצחק ועם יעקב: וירא וחמא יי צער שעבודהון דבני ישראל וגלי קדמוי ית תיובתא דעבדו בטומרא דלא ידעו איניש בחבריה: ומשה ומשה הוה רעי ית ענא דיתרו חמוי רבא דמדין ודבר ית ענא לאתר שפר רעיא דאחורי מדברא ואתא לטוורא דאתגלי עלוי יקרא דיי לחורב: וירא ואתגלי

ירושלמי

דליתיה

ירושלמי

ואיסתכל משה ברוח קודשא בתרין עולמיא והא לית גיור עתיד למיקום מההוא מצריא וקטל ית מצריא וטמן יתיה בחלא:

זגנוגאל

אמר מעתה שמא אינם ראויין ליגאל: אכן נודע הדבר. כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך · אבל רואה אני שהם ראויים לכך: (טו) וישמע פרעה · הם הלשינו עליו: ויבקש להרוג את משה מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה: (וישב בארץ מדין נתעכב שם כמו וישב יעקב) וישב על הבאר · למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן הבאר: (יז) ולכהן מדין · רב שבהן ופירש לו מע"א ונידוהו מאצלם: את הרהטים את בריכות המים המשוקות בארץ: (יז) ויגרשום · מפני הנדוי: (כ) למה זה עזבתן · הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו: ויאכל לחם שמא ישא אחת מכם · כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל: (כא) ויואל כתרגומו ק"א כמשמעו ודומה לו הואלנא ולין · הואלתי לדבר ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו: (ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרים ויזכרו ישראל לתשועה ומשה היה רועה וגו' ובאת תשועה על ידו ולכך נסמכו הפרשיות הללו כרש"י) (כג) וימת מלך מצרים · נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם: (כד) נאקתם צעקתם · וכן מנאקה מתים ינאקו. את בריתו את אברהם · עם אברהם: (כה) וידע אלהים: נתן עליהם לב ולא העלים עיניו: (א) אחר המדבר · להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: אל הר האלהים · על שם העתיד: (ב) בלבת אש · בשלהבת אש לבו של אש

פשוטו אין לו סבכה ולדידיה ניחא וקללחבין · לתיבות · פי' למקרע הים: מן כיפא פי' מן הסלע שעריך להוציא כמשון · אתכתש פי' נצטרע: למסחי לרחוץ בדמיהם ומ"ש בוכרייא דק"ל מפני מה מתו לבסוף בכורי מצרים אלא מדה כנגד מדה: וגלי הדמיא

באניק ככר פרשנו זה כמה פעמים שהוא לשון צער: ובקוגי פולחני ובכרבם ובוכד מלאכתן: וזה לא קאים עיין כרש"י ומפרשיו · ומ"ש פירוש בתרין עולמיא פי' הגאון מהר"ד בשני מלאכים שסביבו ופירשו פ"פ המדרש · ויוקר נראה שסביט מאין צורך בו לשני עולמות לא כע"ה ולא כב"הב דלא שם: והודיק ככר פרשנו לשון הבטה: ולאונים פי' תמור שכן בל' יון קורין לחמו' אונוס ודבר הכתוב בגנות כאן וכן בפרשת יתרו לפי שהיה כומר לע"ז וכן פי' בפרוך אונים המיר ולא כמ"ש מהר"ד פ"ש: מדול פי' כלי של מים אף שאב לנו: זבד הכיסי וכו' פירוש

איננו אכל ׃ ג ויאמר משה אסרה־נא ואראה את־
המראה הגדל הזה מדוע לא־יבער הסנה ׃ ד
וירא יהוה כי סר לראות ויקרא אליו אלהים
מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני ׃ ה
ויאמר אל־תקרב הלם של־נעליך מעל רגליך כי
המקום אשר אתה עומד עליו אדמת־קדש הוא ׃
ו ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא
מהביט אל־האלהים ׃ ז ויאמר יהוה ראה
ראיתי את־עני עמי אשר במצרים ואת־צעקתם
שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את־מכאביו ׃
ח וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן־
הארץ ההוא אל־ארץ טובה ורחבה אל־ארץ
זבת חלב ודבש אל־מקום הכנעני והחתי
והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי ׃ ט ועתה
הנה צעקת בני־ישראל באה אלי וגם־ראיתי
את־הלחץ אשר מצרים לחצים אתם ׃ י
ועתה לכה ואשלחך אל־פרעה והוצא את־עמי
בני־ישראל ממצרים ׃ יא ויאמר משה אל־
האלהים מי אנכי כי אלך אל־פרעה וכי אוציא
את־בני ישראל ממצרים ׃ יב ויאמר כי־אהיה
עמך וזה־לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך
את־העם ממצרים תעבדון את־האלהים על
ההר הזה ׃ יג ויאמר משה אל־האלהים
הנה אנכי בא אל־בני ישראל ואמרתי להם
אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו־לי מה־
שמו מה אמר אלהם ׃ יד ויאמר אלהים
אל־משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר
לבני ישראל אהיה שלחני אליכם ׃ טו
ויאמר עוד אלהים אל־משה כה תאמר אל־בני
ישראל יהוה אלהי אבתיכם אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה־שמי
לעלם וזה זכרי לדר דר ׃ טז לך ואספת
את־זקני ישראל ואמרת אלהם יהוה אלהי
אבתיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב
לאמר פקד פקדתי אתכם ואת־העשוי לכם
במצרים ׃ יז ואמר אעלה אתכם מעני
מצרים אל־ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי
והחוי והיבוסי אל־ארץ זבת חלב ודבש ׃
יח ושמעו לקלך ובאת אתה וזקני ישראל
אל

י׳ וחסר · במפילאו דרשבי כג׳ סמהן פסק טעמא גם בה׳ כ׳ כר מן מסה כגין עקדמאם ובהרת סלג׳ ותשכיל · פכוז ונדוס ׃ ד׳ב׳כתי׳ · הא׳ ולרתו ׃ י׳ל חסר · בתמפוק סי׳ · י׳ל מלא · כ׳ מלא י׳ל ומלא · ל׳ מלא דמלא בהורה. ח׳ פסוקי׳ דאית בהון מה׳ מ׳ ב׳ טעמי׳ בכנד ג׳ אכו׳ הי׳ סול׳ כא וכן ראשי תיבות מכג׳ אבות וכן התחלת תיבת חומשי תורה רמז בזכות אלו בגאלו ·

חמישי

פ׳ חסר וא׳ מל׳ ו׳ בטעם פתון

ויי ליה בשלהובית אשתא מגו אסנא וחזא והא אסנא בעיר באשתא ואסנא ליתוהי מתאכיל ׃ ואמר משה אתפני כען ואחזי ית חיזונא רבא הדין מה דין לא מתוקד אסנא ׃ וחזא יי ארי אתפני למחזי וקרא ליה יי מגו אסנא ואמר משה משה ואמר הא אנא ׃ ואמר לא תקרב הלכא שרי סינך מעל ריגלך ארי אתרא דאת קאים עלוהי אתר קדיש הוא ׃ ואמר אנא אלהא דאבוך אלהא דאברהם אלהא דיצחק ואלהא דיעקב וכבשינון משה לאפוהי ארי דחיל מלאסתכלא בצית יקרא דיי ׃ ואמר יי מגלא גלי קדמי ית שעבוד עמי דבמצרים וית קבלתהון שמיע קדמי מן קדם מפלחיהון ארי גלי קדמי ית כיביהון ׃ ואתגליתי לשזבותהון מידא דמצראי ולאסקותהון מן ארעא ההיא לארע טבא ופתיא לארע עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי וחתאי ואמוראי ופריזאי וחואי ויבוסאי ׃ וכען הא קבילת בני ישראל עלת לקדמי ואף גלי קדמי ית דוחקא דמצראי דחקין להון ׃ וכען איתא ואשלחינך לות פרעה ואפיק ית עמי בני ישראל ממצרים ׃ ואמר משה קדם יי מאן אנא ארי איזיל לות פרעה וארי אפיק ית בני ישראל ממצרים ׃ ואמר ארי יהי מימרי בסעדך ודין לך אתא ארי אנא שלחתך באפקותך ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי על טורא הדין ׃ ואמר משה קדם יי הא אנא אתי לות בני ישראל ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני לותכון ויימרון לי מן שמיה מה אימר להון ׃ ואמר יי למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני ישראל אהיה שלחני לותכון ׃ ואמר עוד יי למשה כדנן תימר לבני ישראל יי אלהא דאבהתכון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם ודין דוכרני לכל דר ודר ׃ איזיל ותיכנוש ית סבי ישראל ותימר להון יי אלהא דאבהתכון איתגלי לי אלהיה דאברהם יצחק ויעקב למימר מידכר דכירנא יתכון וית דאיתעבד לכון במצרים ׃ ואמרית אסיק יתכון משעבוד מצראי לארע כנענאי וחתאי ואמוראי ופריזאי וחואי ויבוסאי לארע עבדא חלב ודבש ׃
ויקבלון

בין לב האמצעים לב בשם · ואל תתמה על החוץ יש לבי כיוצא בו מה אמולם לבתך: מתוך הסנה · ולא מתוך אילן אחר · איננו אכל · נאכל כמו לא עבד בה אשר לקח משם · (ג) אסורה נא · מכאן לאתקרב שם ׃ (ד) · · · · · · · · · · · (ז) (כי ידעתי את) מכאוביו ·

ונגלי מלאכא דיי ליה בלהבי אישתא מגו סניא וחמא והא סניא מטריב באישתא וסניא ליתוי יקיד
ומתאכיל בנורא : ויאמר ואמר משה
איתפני כדון ואיחמי ית חזונא רבא הדין מדין
לא שריב סניא : וירא וגלי קדם יי
ארום איתפני למיחמי וקרא ליה יי מגו סניא
ואמר משה משה ואמר האנא : ויאמר
ואמר לא תקרב הלכא שלוף סינך מעל ריגלך
ארום אתרא דאנת קאים עלוי אתר קדיש הוא ועלוי אנת עתיד לקבלא אורייתא למלפא יתה לבני
ישראל : ויאמר ואמר אנא הוא אלהיה דאבוך אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה
דיעקב וכבשינון משה לענפוי ארום הוה דחיל מלמסתכי בצית איקר שכינתא דיי : ויאמר
ואמר מיגלא גלי קדמי ית סיגוף עמי דבמצרים וית קבילתיהון שמיע קדמי מן קדם משעבדיהון ארום
גלי קדמי כיביהון : וארד ואיתגליתי יומא דין עלך בגין דיבמימרי לשיזבותהון מן ידא
דמצראי ולאסקותהון מן ארעא ההיא מסאבתא לארע טבתא ופתיא בתחומין לארע עבדא חלב ודבש
לאתר דדיירי תמן כנענאי וחיתאי ואמוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי : ועתה וכדון הא קבילת
בני ישראל סליקת לקדמי ולחוד גלי קדמי ית דוחקא דמצראי דחקין יתהון : ועתה וכדון
איתא ואשדרינך לות פרעה ואפיק ית עמי בני ישראל ממצרים : ויאמר ואמר משה קדם
יי מאן אנא ארום אזיל לות פרעה וארום אפיק ית בני ישראל ממצרים : ויאמר ואמר ארום
יהי מימרי בסעדך ודין לך סימנא דאנא שדרתך בהנפקותך ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי דתקבלון
ית אורייתי על טורא הדין : ויאמר ואמר משה קדם יי הא אנא אזיל לות בני ישראל
ואימר להון יי אלהא דאבהתכון שדרני לוותכון
ויימרון לי מה שמיה מה אימר להון : ויאמר
ואמר יי למשה דין דאמר והוה עלמא אמר
והוה כולא ואמר פדנא תימר לבני ישראל אנא
הוא דהויינא ועתיד למיהוי שדרני לוותכון :
ויאמר ואמר תוב יי למשה פדנן תימר לבני
ישראל אלהא דאבהתכון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שדרני לוותכון דין הוא שמי
לעלם ודין דוכרני לכל דר ודר : לך איזיל ותכנוש ית סבי ישראל ותימר להון יי אלהא
דאבהתכון אתגלי לי אלהיה דאברהם יצחק ויעקב למימר מידכר דכירנא יתכון וית עולבנא דאיתעביד
לכון במצרים : ואמר ואמרית במימרי אפיק יתכון מסיגוף מצראי לארע כנענאי וחיתאי
ואימוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי לארעא עבדא חלב ודבש : ושמעו ויקבלון מינך ותיעול
אנת

ירושלמי

וחמא והא סניא בעיר באשא וסניא מרטיב ולא יקיד :

ואיחזי ית חזווא רבא הדין מן בגלל מה סניא מרטיב ולא יקיד :

שלוף סנדלך :

ירושלמי

ואמר מימריה דיי למשה דין דאמר לעלמא הוי והוי ועתיד למימר ליה הוי והוי ואמר בדין תימר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם :

יונתן

פמכמה כל שיחזרו בתפוכה ודיוקו מאד ודע : ספר רפואה פירוש מרעה מגוכח: וגנוגאל אוה רכיה של מצם והרקל' מתמית עלין והירין וז"ל זירתם לו כי סכיאו לזם שהוא שר של קורם והוא רכו של מר"עם וכן אמרו כעלי קכלם רכו של אדר רואל וכו' וע"ם דף ע"ד ע"ב ·

ירושלמי

וסני' מרטיב ולא יקיד פי' כעשם הסנם לא כי תרגום הוי לא רטיב ור"ל שהיה לא נזוקים שאחזתו ולא היה מכבה שלהביתה וזה היה נס גדול ועיין בזכחו' וא"ם להגיה כמהרד ע"ש

יונתן

מן הרעה מכאוביו · כמו וידע אלקים כאומר כי שמתי לב להתבונן לדעת את מכאוביו ולא העלמתי עיני ולא אטום אזני מצעקתם : (י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה · ואם תאמר מה תועיל והוצא את עמי יועילו דבריך ותוציאם וכו' דא"לם מצם : (יא) מי אנכי · מה אני חשוב לדבר עם המלכי' · וכי אוציא את בני ישראל · ואף אם חשוב אני מה מה לי הכא זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים : (יב) ויאמר כי אהיה עמך · השיבו על ראשון ראשון ועל ומה לי התם אחרון אחרון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה וכי לפריה לך האות כי אנכי שלחתיך ותצליח בשליחותי וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל כך תלך וטוכתם של בשליחותי ואינך נזוק · ששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאתם · זו שהרי עתידים עפ"י כתכון לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה חדשים שיצאו ממצרים ד"א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות אלא שהיה על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות טמאם העומדת לישראל · ודוגמת לשון זה מצינו בישעיה וזה לך האות אכול השנה ספיח וגומר שמפלת סנחריב תהיה לך בגילולים אות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחי' : (יד) אהיה אשר אהיה · אהיה עמם ומתטראה צרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות : אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים דמתאכל' בצרה זו · אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגומר (לא שהסכיל הגלגלה משה כיותר אלא שלא הבין דברי השם ית' וכי לאורך סטוב לא מן מבותו מחשבת השי"ת שמאז כך היתה דעתו כאומרו ית' אהיה אשר אהיה למשה לבדו הגיד ולא שיגיד מקטרת לישראל · יפה אמרת שגם דעתי מתחלה כך היתה שלא תגיד לבני ישראל כדברים האלה אלא כה תאמר לבני דקדושא ישראל אהיה כעם אחת וכן מצאנו ברכות ודוק :) (טו) זה שמי לעלם · חסר וי"ו לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו : וזה זכרי · למדו היאך נקרא וכן הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור : (טז) את זקני ישראל · מיוחדים לישיבה · ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא ; (יח) ושמעו לקולך מאליהן מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה

אל־מלך מצרים ואמרתם אליו יהוה אלהי
העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה־נא דרך
שלשת ימים במדבר ונזבחה ליהוה אלהינו׃
יט ואני ידעתי כי לא־יתן אתכם מלך מצרים
להלך ולא ביד חזקה׃ כ ושלחתי את־ידי
והכיתי את־מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה
בקרבו ואחרי־כן ישלח אתכם׃ כא ונתתי
את־חן העם־הזה בעיני מצרים והיה כי
תלכון לא תלכו ריקם׃ כב ושאלה אשה
משכנתה ומגרת ביתה כלי־כסף וכלי זהב
ושמלת ושמתם על־בניכם ועל־בנתיכם
ונצלתם את־מצרים׃ א ויען משה ויאמר
והן לא־יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו
לא־נראה אליך יהוה׃ ב ויאמר אליו יהוה
מזה בידך ויאמר מטה׃ ג ויאמר השליכהו
ארצה וישלכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה
מפניו׃ ד ויאמר יהוה אל־משה שלח ידך
ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה
בכפו׃ ה למען יאמינו כי־נראה אליך יהוה
אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב׃ ו ויאמר יהוה לו עוד הבא־נא ידך
בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת
כשלג׃ ז ויאמר השב ידך אל־חיקך וישב
ידו אל־חיקו ויוצאה מחיקו והנה־שבה כבשרו׃
ח והיה אם־לא יאמינו לך ולא ישמעו לקל
האת הראשון והאמינו לקל האת האחרון׃
ט והיה אם־לא יאמינו גם לשני האתות
האלה ולא ישמעון לקלך ולקחת ממימי היאר
ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן־
היאר והיו לדם ביבשת׃ י ויאמר משה
אל־יהוה בי אדני לא איש דברים אנכי גם
מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל־עבדך
כי כבד־פה וכבד לשון אנכי׃ יא ויאמר
יהוה אליו מי שם פה לאדם או מי־ישום אלם
או חרש או פקח או עור הלא אנכי יהוה׃

ועתה

ויקבלון מינך ותיתי את וסבי ישראל לות מלכא
דמצרים ותימרון ליה יי אלהא דיהודאי איתקרי
עלנא וכען ניזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא
ונדבח קדם יי אלהנא׃ וקדמי גלי ארי לא
ישבוק יתכון מלכא דמצראי למיזל ולא מן קדם
דחיליה תקיף׃ ואשלח ית מחת גבורתי ואמחי
ית מצראי בכל פרישותי די אעביד ביניהון ובתר
כן ישלח יתכון׃ ואתן ית עמא הדין לרחמין
בעיני מצראי ויהי ארי תהכון לא תהכון ריקנין׃
ותשאל אתתא משבבתה ומקריבת ביתה מנין
דכסף ומנין דדהב ולבושין ותשוון על בניכון
ועל בנתיכון ותרוקנון ית מצרים׃ ואתיב משה
ואמר והא לא יהימנון לי ולא יקבלון מיני ארי
יימרון לא איתגלי לך יי׃ ואמר ליה יי
מה דין בידך ואמר חוטרא׃ ואמר רמיהי
לארעא ורמהי לארעא והוה לחויא וערק משה
מן קדמוהי׃ ואמר יי למשה אושיט ידך
ואחוד בזנביה ואושיט ידיה ואתקיף ביה והוה
לחוטרא בידיה׃ בדיל דיהימנון ארי איתגלי לך
יי אלהא דאבהתהון אלהיה דאברהם אלהיה
דיצחק ואלהיה דיעקב׃ ואמר יי ליה עוד אעיל
כען ידך בעיטפך ואעיל ידיה בעיטפיה ואפקה והא
ידיה חורא כתלגא׃ ואמר אתיב ידך בעיטפך ואתיב
ידיה לעיטפיה ואפקה מעיטפיה והא תבת הות
כבשריה׃ ויהי אם לא יהימנון לך ולא יקבלון
לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא בתראה׃
ויהי אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האלין
ולא יקבלון מינך ותיסב ממיא דבנהרא ותשוד
ליבשתא ויהון מיא דתיסב מן נהרא ויהון לדמא
ביבשתא׃ ואמר משה קדם יי בבעו
יי לא גבר מילול אנא אף מאתמלי אף
מדקדמוהי אף מעידן דמלילתא עם עבדך ארי
יקיר ממלל ועמיק לישן אנא׃ ואמר יי
ליה מן שוי פומא לאינשא או מן שוי אלמא או
חרשא או פתיחא או עוירא הלא אנא יי׃

וכען

אלה בכ׳ יודין · סן סקומה רמז לחמשס מכות · ד׳ וחסר ז׳ חסר נ׳ בליש׳ · אשר אמש׳ בקרבו אשר בגימ׳ דנך ערס אחב · בקרבו סין השומות סמכות · ונצלתם בגי׳ במגיל שאין סם דגים ·

ד

שד ס ק׳ · אזה א׳ זה מנ׳ · את גבה יהיו · פס פירוש לב פנים ידך ·

ותקח לוד מסכיין · ג חסר · ב׳ חסר

שהם נגאלים · יעקב אמר להם ואלקים פקד יפקד אתכם יוסף אמר להם פקד יפקד אלקים אתכם : (אלקי
העבריים יוד יתירה רמז לעשרה מכות כר"י יבן) נקרה עלינו · לשון מקרה וכן ויקר אלקים · ואנכי אקר
כה · אשר נקרה אותו הלום : (יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך וגומר אם אין אני מראה לו ידי
החזקה כלו׳ כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך : לא יתן · לא יניחכם
כמו על כן לא נתתיך · לא נתנו אלקים להרע עמדי · וכלן לשון נתינה הם · ולא ולא
ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגומר ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה
תקיף · משמו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי : (כב) ומגרת ביתה · מאותה שהיא גרה אתה בבית :
ונצלתם · כתרגומו ותרוקינון · וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני ישראל את עדים · והנו"ן בו יסוד · ומנחם
חברו במחברת צדי עם ויצל אלקים את מקנה אביכן · אשר הציל אלקים מאבינו · ולא יתכנו דבריו כי אם לא
היתה הנו"ן יסוד ונקודה בחירק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם · כמו ונפקתם מן
האדמה

אַנְתְּ וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְתֵימְרוּן לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי אִתְקְרֵי עֲלָנָא וּכְדוּן נֵיזִיל כְּדוּן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא : ואני וַאֲנָא קֳדָמַי גְלֵי אֲרוּם לָא יִשְׁבּוֹק יָתְכוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמֵיזַל וְלָא מִן דְחֵילֵיהּ תַּקִּיף אֱלָהֵן בְּגִין דְבְמֵימְרִי לְאוֹכָחוּתֵיהּ בְּמַכְתָּשִׁין בִּישִׁין : ושלחתי וְאֶשְׁדַּר יַת מְחַת גְבוּרְתִּי וְאִמְחֵי יַת מִצְרָאֵי בְּכָל פְּרִישְׁוָותִי דְאַעְבֵּד בֵּינֵיהוֹן וּמִבָּתַר כֵּן יִפְטוֹר יַתְכוֹן וְתִתְעַכְּבוּן תַּמָּן עַד דְאִישְׁדַר : ונתתי וְאֶיתֵּין יַת עַמָּא הָדֵין לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי וִיהֵי אֲרוּם תְּהָכוּן מִן תַּמָּן פְּרִיקִין לָא תְהָכוּן רֵיקָנִין : ושאלה וְתִשְׁאַל אִיתְּתָא מִן שְׁבֵבְתַּהּ וּמִן קְרִיבַת מוֹתְלֵית בֵּיתַהּ מָנִין דִכְסַף וּמָנִין דִדְהַב וּלְבוּשִׁין וְתַעְטְרוּן עַל בְּנֵיכוֹן וְעַל בְּנָתֵיכוֹן וּתְרוֹקִינוּן יַת מִצְרָאֵי : ויען וַאֲתֵיב מֹשֶׁה וַאֲמַר וְהָא לָא יְהֵימְנוּן לִי וְלָא יְקַבְּלוּן מִנִּי אֲרוּם יֵימְרוּן לָא אִיתְגְלֵי לָךְ יְיָ : ויאמר וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ מַה דֵין בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטְרָא : ויאמר וַאֲמַר טְלוֹק יָתֵיהּ לְאַרְעָא וּטְלַקֵיהּ לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוְיָא וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָמוֹי : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אוֹשִׁיט יְדָךְ וְאֵיחוֹד בְּקוּטְנֵיהּ וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וְאַתְקֵיף בֵּיהּ וַהֲוָה לְחוּטְרָא בִּידֵיהּ : למען מִן בְּגַלַל דִיהֵימְנוּן אֲרוּם אִתְגְלֵי לָךְ יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהַתְהוֹן אֱלָהֵיהּ דְאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ דְיִצְחָק וֵאלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ תּוּב אָעֵיל כְּדוּן יְדָךְ בְּחוּבָךְ וְאָעֵיל יָתֵיהּ בְּגוֹ חוּבֵיהּ וְהַנְפְּקַהּ וְהָא יְדֵיהּ סְגִירְתָּא מְחַוְּורָא הִיא כְּתַלְגָא : ויאמר וַאֲמַר אָתֵיב יְדָךְ לְעִיטְפָךְ וַאֲתֵיב יְדֵיהּ לְחוּבֵיהּ וְהַנְפְּקַהּ מִן גוֹ חוּבֵיהּ תָּבַת לְמֶהֱוֵי בְּרִיָּא הֵי כְּבִשְׂרֵיהּ : (כאן חסר פסוק ח׳) והיה וִיהֵי אִין לָא יְהֵימְנוּן אוּף לִתְרֵין אָתַיָּא הָאִלֵּין וְלָא יְקַבְּלוּן מִינָךְ וְתִסַּב מִן מוֹי דִבְנַהֲרָא וְתָשׁוֹד לְיַבֶּשְׁתָּא וִיהוֹן מוֹי דְתִסַּב מִן נַהֲרָא וִיהוֹן לִדְמָא בְּיַבֶּשְׁתָּא : ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ בְּבָעוּ יְיָ לָא גְבַר דְבָרַן אֲנָא אוּף מֵאִיתְמָלֵי אוּף מִן לְקַדְמוֹי אוּף מִן שַׁעֲתָא דְמַלֵּילְתָּא עִם עַבְדָךְ אֲרוּם חֲגַר פּוּם וְחַגַּר מַמְלַל אֲנָא : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ מַאן הוּא דְשַׁוִּי מַמְלַל פּוּמָא בְּפוּם אָדָם קַדְמָאֵי אוֹ מַאן שַׁוֵּי אִלֵּימָא אוֹ חֵרְשָׁא אוֹ פַּתִּיחָא אוֹ סַמְיָא הֲלָא אנא

ירושלמי

מִמְגוּרְתָּהּ

וַאֲמַר טְלַק יָתֵיהּ לְאַרְעָא וּטְלַק יָתֵיהּ לְאַרְעָא :

וְהִתְקוֹף בְּבֵית קוּטְנוֹי :

אָעֵיל כְּעַן יְדָךְ בְּחִיבָךְ וְאָעֵיל יְדֵיהּ בְּחוּבֵיהּ :

ירושלמי

אֲרוּם חֲגוּר פּוּם וּקְשֵׁי מַמְלַל אֲנָא :

שְׁלַח כְּעַן בְּיַד דֵין דְחָמֵי לֵיהּ לְמִשְׁתַּלְחָא :

יונתן בגין דבמימרי לאוכחותי׳ ככר כודע שזה דרך הק״א גם כן וכדפי׳ רש״י אלא שהוא מפרש יותר הדיוק ומתמיך סוף פסוק לפניו ולאחריו ודוק במכתשין בישין כתכונת רעי׳ ודייק מגיד חוקה אורה על מדה הדין הקשה ותמטרון וכן פירש תקשטו כניכ׳ מלאך עטרה

ירושלמי ממגורתה פי׳ מן הגרי׳ עיקר בבית בבית קוטני לפיל כראשי׳ ל״ז תרגם אזכב דכפי׳ ומ״ש כאן קוטנוי

מאדמה ונתתם כיד אויב ונגפתם לפני אויביכם ונתכתם בתוכה ואמרתם כגלגו לשון נפעלנו · וכל כ״ן שהיא כאה וזאת לשון פתיחה לפרקים וכופלת מתנה ככ״ן של כוגף כושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד כסגלא כחטף · כגון המצ׳ כשל גשאתם את אביכם · ונתתם להם את ארץ הגלעד · ונמלתם את בשר ערלתכם · לכך אני אומר שזאת הנקודה מעשרות ד׳ חירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר כגול וזאת מן הלשונות הכבדים · כמו דבור כפור למוד · כשידבר כלשון יוסף אמר ופעלתם יכקד בחירק · כמו ודברתם אל הסלע · וכפרתם את הבית · ולמדתם אותם את בניכם : (ב) אף הקוטניך מזה בידך · לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים · ופשוטו כאדם שאומר והפירש הוא לחבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אמר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ : (ג) ויהי לנחש · רמז לו מוקן שהוא שסיפר לשון הרע על ישראל (כאומרו לא יאמינו לי) ותפס אומנותו של נחש : (ד) ויחזק בו · לשון הדק האחוז הוא והרבה יש במקרא · ויחזיקו האנשים בידו · והחזיקה במבושיו · והחזקתי בזקנו · כל לשון חזוק שהם עיקר הדבוק לכיא לשון אחיזה הוא · (ו) מצורעת כשלג · דרך צרעת להיות לבנה · אם בהרת לבנה היא אף הצרע אות זה רמז שלשון הרע ספר באומרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע : (ז) שלא וכנס מחיקו · שבה כבשרו · מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו : (ח) היה יותר שהאמינו לקול האות האחרון · משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו שאת הק״בה בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה : (ולקחת ממימי היאור רמז להם לאחזו במכה ראשונה כפרע מאלקותם פירש כשהק״בה נפרע מן האומות נפרע מאלקותם תחלה שהיו עובדים לנילוס המקוון שמחייה אותם והפככם לדם כרשי׳ ישן) (ט) והיו המים וגו׳ והיו והיו שני פעמים · נראה בעיני אילו הסוה ושם כאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואז כשירדו לארץ יהיו בהוייתן כל זה לא אבל עכשיו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת : (י) גם מתמול וגומר · למדנו שכל שבעת ימים היה הק״בה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז דברך הרי ג׳ ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה ואפיל ידיו עומד ביום השביעי באמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו · וכל זה שלא היה רוצה ליטול בחוביא וכן גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר (הלא אהרן אחיך הלוי וגומר ועוד נאמר לעלי הכהן) ביוכחן ופירש הנגלה נגלתי לבית אביך בהיותם במצרים זה אהרן : וכן ביחזקאל ואודע לכם בארץ מצרים ואומר לכם איש כוליו ובלנ׳ שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה : כבד פה · בכבידות אני מדבר ובלשון לעז בלב״ז : (יא) כמו במתכת מי שם פה וגומר מי למדך לדבר בהיית נדון לפני פרעה על המצרי : או מי ישום אלם מי עשה פרעה אלם שלא לשון התר בהאחן שבוא ביוון
פיקו המיוחד לו · חגר פום שייך לומר חיגר אכל פעולה שאינו כמישור וק״ל · בפום אדם קדמאה דייק מדכתיב מי שם לשון עבר וה״לל מי מעים או ישים · או דייק מהאדם הלא״ד כמאן מורה שאדם המיוחד והוא אדם הראשון : מג ב 2

ל' זעירא וכ"ה יב ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך
אשר תדבר: יג ויאמר בי אדני שלח נא
ביד תשלח: יד ויחר אף יהוה במשה
ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר
הוא וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח
בלבו: טו ודברת אליו ושמת את הדברים
בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו והוריתי
אתכם את אשר תעשון: טז ודבר הוא לך
אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה
תהיה לו לאלהים: יז ואת המטה הזה
תקח בידך אשר תעשה בו את האתת:
ששי פ יח וילך משה וישב
אל יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל
אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר
יתרו למשה לך לשלום: יט ויאמר יהוה
אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל
האנשים המבקשים את נפשך: כ ויקח
משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר
וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה
האלהים בידו: כא ויאמר יהוה אל משה
בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המפתים
אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני
אחזק את לבו ולא ישלח את העם: כב
ואמרת אל פרעה כה אמר יהוה בני בכרי
ישראל: כג ואמר אליך שלח את בני
ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הרג את
בנך בכרך: כד ויהי בדרך במלון ויפגשהו
יהוה ויבקש המיתו: כה ותקח צפרה צר
ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי
חתן דמים אתה לי: כו וירף ממנו אז אמרה
חתן דמים למולת: פ כז
ויאמר יהוה אל אהרן לך לקראת משה
המדברה

והוריתיך · נכתם · מלאי י' ול"ב · והוריתיך ה' · חגי על ה' · בגמ' והוריתי · על פי תמשם · קומשי תור' · שלחן לך · ב' ומלא ·

ב' חסרים · ס ספירין · מנרימב · ל חסר · ג' חסר: את וישב · אשה כגיע' · ספריגון סים · חסר עמו בנך · ב' חסר · כטינוית · נחסר וא"ו חתן · תמין

וכען איזיל ומימרי יהי עם פומך ואלפינך
די תמליל: ואמר בבעו יי שלח כען ביד מן
דכשר למשלח: ותקיף רוגזא דיי במשה
ואמר הלא אהרן אחוך ליואה גלי קדמי ארי
מללא ימליל הוא ואף הא הוא נפיק לקדמותך
ויחזינך ויחדי בלביה: ותמליל עמיה ותשוי ית
פתגמיא בפומיה ומימרי יהי עם פומך ועם
פומיה ואליף יתכון ית דתעבדון: וימליל הוא
לך עם עמא ויהי הוא יהי לך למתורגמן ואת
תהי ליה לרב: וית חוטרא הדין תיסב
בידך דתעביד ביה ית אתיא: ואזל
משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל
כען ואיתוב לות אחי דבמצרים ואחזי
העד כען אינון קימין ואמר יתרו למשה איזיל
לשלם: ואמר יי למשה במדין
איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא
דבעו למקטלך: ודבר משה
ית אתתיה וית בנוהי וארכיבינון על חמרא
ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא
דאיתעבידו ביה ניסין מן קדם יי בידיה:
ואמר יי למשה במהכך למתב למצרים חזי כל
מופתיא דשויתי בידך ותעבדינון קדם פרעה
ואנא אתקיף ית ליביה ולא ישלח ית עמא:
ותימר לפרעה כדנן אמר יי ברי בוכרי ישראל:
ואמרית לך שלח ית ברי ויפלח קדמי ומסריב
את לשלחותיה הא אנא קטיל ית ברך
בוכרך: והוה באורחא בבית מבתא
וערע ביה מלאכא דיי ובעא למקטליה: ונסיבת
צפורה טינרא וגזרת ית עורלת ברה וקריבת
לקדמוהי ואמרת בדמא מהולתא הדין איתיהב
חתנא לנא: ונח מיניה בכן אמרת אילולי דמא
דמהולתא הדין איתחייב חתנא קטול: ואמר

גם אתן במפות הרענך ולא ונפרעו מרשים שלא שמתגדלותו עליך ולהסתכלותיס ספורנים מי עמהם שורים שלא רצו כשבררת מן הבחינה וכמלכות · הלא אנכי שמתי ה' עשיתי כל זאת: (יג) ביד תשלח · ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן · דבר אחר ביד אחר שתרצה לשלוח שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה: (יד) ויחר אף · רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון · אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם: הלא אהרן אחיך הלוי · שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי: הנה הוא יוצא לקראתך · כשתלך למצרים: וראך ושמח בלבו · לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה · ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב: (טז) ודבר הוא לך · בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם: יהיה לך לפה · למליץ לפי שאתה כבד פה: לאלהים · לרב ולשר: (יח) וישב אל יתר חותנו · ליטול רשות שהרי נשבע לו (שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו) וז' שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו': (יט) כי מתו כל האנשים · מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת: (כ) על החמר · חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור: וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה · אין מוקדם ומאוחר מדוקדק בים

במקרא

אנא יי : ועתה וכדון איזיל ואנא במימרי אהא עם ממלל פומך ואליף יתך מה דתמליל : ויאמר ואמר בבעו ברחמין מן קדמך יי שלח כדון שליחותך ביד פנחס דחמי למשתלחא בסוף יומיא : ויחר ותקיף רוגזא דיי במשה ואמר הלא אהרן אחוך ליואי גלי קדמי ארום מללא ימליל הוא ואוף הא הוא נפיק לקדמותך ויחמינך ויחדי בלבביה : ודברת ותמליל עמיה ותשוי ית פתגמיא בפומיה ומימרי יהא עם מימר פומך ועם מימר פומיה ואליף יתכון ית מה דתעבדון :

ודבר וימליל הוא לך עם עמא ויהי הוא יהוי לך למתורגמן ואנת תהוי ליה לרב תבוע אולפן מן קדם יי : ואת וית חוטרא הדין תיסב בידך דתעביד ביה ית אתיא :

ירושלמי

הוא יהוי לך למתורגמן ואנת תהוי ליה תבוע אולפן מן קדם יי :

וילך ואזל משה ותב לות יתרו חמוי ואמר ליה איזיל כדון לות אחי דבמצרים ואיחמי העד כדון אינון קיימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם : ויאמר ואמר יי למשה במדין איזיל תוב למצרים ארום איתרוקנו ונחתו מנכסיהון והא אינון חשיבין כמתיא כל גובריא דהוו תבעין ית נפשך למיסב יתה : ויקח ודבר משה ית אנתתיה וית בנוי וארכבינון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא דנסב מן גינוניתא דחמוי והוא מספיר כורסי יקרא מתקליה ארבעין סאין ועילוי חקיק ומפרש שמא רבא ויקירא וביה אתעבידו ניסין מן קדם יי בידיה : ויאמר ואמר יי למשה במהכך למיתוב למצרים חמי כל תמהיא דשויתי בידך ותעבידינון קדם פרעה ואנא אתקיף ית יצרא דלביה ולא יפטור ית עמא : ואמרת ותימר לפרעה כדנא אמר יי ברי בוכרי ישראל : ואמר ואמרית לך פטור ית ברי ויפלח קדמי ומסרב אנת למפטריה הא אנא קטיל ית ברך בוכרך : ויהי והוה באורחא בבית מבתותא וארע ביה מלאכא דיי ובעא למקטליה מן בגלל גרשום בריה דלא הוה גזיר על עיסק יתרו חמוי דלא שבקיה למגזריה ברם אליעזר הוה גזר בתנאה דאתניו תרויהון : ותקח ונסיבת צפורה טינרא וגזרת ית עורלת גרשום ברה ואקריבת ית גזירת עורלתא לריגלוי דמלאך חבלא ואמרת חתנא בעא למיגזור וחמוי עכיב עלוי וכדון אדם גזורתא הדין יכפר על חתנא דילי : וירף ופסק מלאך חבלא מניה בכן שבחת צפורה ואמרת מה חביב הוא אדם גזורתא הדין דשיזיב ית חתנא מן ידוי דמלאך חבלא : ויאמר ואמר יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל וארעיה בטוורא דאתגלי עלוי יקרא דיי ונשיק

ירושלמי

וגזרת ית עורלתיה דברה ואקריבת יתיה קדם ריגלוי דמחבלא ואמרת חתנא בעא למגזור וחמוי לא שבק יתיה וכדון איתפר אידם גזירתיה חדא על חובוי דחתנא הדין : וכד ארפי מחבלא מיניה בכן שבחת צפורה ואמר מה חביב הוא דם גזירתא דשיזיב לחתנא מן ידוי דמלאך מותא :

במקרא · (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגומר · דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו · אשר שמתי בידך · לא על שלש אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו · ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידיך במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגומר · ואל תתמה על אשר כתב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך : (כב) ואמרת אל פרעה · כשתשמע שלבו חזק ויתאן לשלוח אמור לו כן · בני בכורי לשון גדולה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו · ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו : (כג) ואומר אליך · בשליחותו של מקום : שלח את בני · הנה אנכי הורג וגומר · היא מכה אחרונה וכה התריעו תחלה מפני שהיא קשה · וזה הוא שאמר באיוב הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמהו מורה בשר ודם המבקש להנקם מחבירו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הקב"ה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב : (כד) ויהי בדרך במלון ויבקש המיתו לנחש לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל נענש מיתה · תניא אמר רבי יוסי חס ושלום לא נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אמול ואשהה ג' ימים הקב"ה צוני לך שוב מצרים ומפני מה נענש מיתה לפי שנתעסק במלון תחלה · במסכת נדרים והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה צפורה שבשביל המילה הוא : (כה) ותגע לרגליו · השליכתו לפני רגליו של משה · ותאמר כי חתן דמים אתה לי · אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך חורג אישי אתה לי · (כו) וירף · המלאך ממנו · אז הבינה שעל המילה בא להרגו : אמרה חתן דמים למולת · חתני היה נרצח על דבר המילה

נפים לע"ו וסוכרית עתה לקיימו וק"ל : לריגלוי דמלאך חבלא מתא ליה לפרש לרגליו של מלאך מאת דלמדרש קוסמא נכת ... מגמה מרגלא ...

יונתן

מיד פנחס דחתי בסוף יומיא פי' שרמוי להיו' מגולם לעתיד לימות המשיח דס"ל פנחס הוא אליהו זכור לטוב יום הגדול והנורא מכפר ולמד"ז דיוק אדבתיב שלח נא ובו כתיב ויחר נא ברוחך וגומר וק"ל · תבוע אולפן מן קדם ה' הכה כל קורא מתבית יבינך מה פרשו לא גונחן וירושלמי מה דאתי שבירה תחי לאלקים את שלמוד מס' גזנו לאלקי' בל"מד המפעל ולא כפי מתמעטי כפשוט' כנגדרש"י שהוא יהיה אלקים

המדברה וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק
לו: כח ויגד משה לאהרן את כל דברי
יהוה אשר שלחו ואת כל האתת אשר צוהו:
כט וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני
בני ישראל: ל וידבר אהרן את כל הדברים
אשר דבר יהוה אל משה ויעש האתת לעיני
העם: לא ויאמן העם וישמעו כי פקד
יהוה את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו
וישתחוו: א ואחר באו משה ואהרן
ויאמרו אל פרעה כה אמר יהוה אלהי ישראל
שלח את עמי ויחגו לי במדבר: ב ויאמר
פרעה מי יהוה אשר אשמע בקלו לשלח את
ישראל לא ידעתי את יהוה וגם את ישראל לא
אשלח: ג ויאמרו אלהי העברים נקרא
עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר
ונזבחה ליהוה אלהינו פן יפגענו בדבר או
בחרב: ד ויאמר אלהם מלך מצרים למה
משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו
לסבלתיכם: ה ויאמר פרעה הן רבים עתה
עם הארץ והשבתם אתם מסבלתם: ו ויצו
פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת
שטריו לאמר: ז לא תאספון לתת תבן לעם
ללבן הלבנים כתמל שלשם הם ילכו וקששו
להם תבן: ח ואת מתכנת הלבנים אשר הם
עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו
ממנו כי נרפים הם על כן הם צעקים לאמר
נלכה נזבחה לאלהינו: ט תכבד העבדה
על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר:
י ויצאו נגשי העם ושטריו ויאמרו אל העם
לאמר כה אמר פרעה אינני נתן לכם תבן: יא
אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין
נגרע מעבדתכם דבר: יב ויפץ העם בכל
ארץ מצרים לקשש קש לתבן: יג והנגשים
אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו
כאשר בהיות התבן: יד ויכו שטרי בני
ישראל אשר שמו עלהם נגשי פרעה לאמר
מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם
תמול

פתוחין, ג' חסר תחלה

ה
שביעי

לזמנם

חד מן מ"ח מלין דכתבין אלף בתמצע תיבותא ולא קריין: ב' וחסר וסי' קול דמי אחיך

ב' במסורה וחד ישעו על דברי שקר ישעו וחין תושיע את' שחין מבוזים ותפלתם וישעו בדברי שקר עליהם ואתר ישעו ואין מושיע: חד חסר פתרם

ואזל
יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל
וערעיה בטורא דאיתגלי עלוהי יקרא דיי ונשיק
ליה: וחוי משה לאהרן ית כל פתגמיא דיי
דשלחיה וית כל אתיא די פקדיה: ואזל משה
ואהרן וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ומליל
אהרן ית כל פתגמיא דמליל יי עם משה ועבד
אתיא לעיני עמא: והימין עמא ושמעו ארי דכיר
יי ית בני ישראל וארי גלי קדמוהי ית שעבודהון
וכרעו וסגידו: ובתר כן עלו משה ואהרן
ואמרו לפרעה כדנן אמר יי אלהא דישראל שלח
ית עמי ויחגון קדמי במדברא: ואמר פרעה
שמא דיי לא אתגלי לי דאקבל למימריה לשלחא
ית ישראל לא אתגלי לי שמא דיי ואף ית
ישראל לא אשלח: ואמרו אלהא דיהודאי
איתגלי עלנא נזיל כען מהלך תלתא יומין
במדברא ונדבח קדם יי אלהנא דילמא
יערעיננא במות או בקטול: ואמר להון מלכא
דמצרים למא משה ואהרן תבטלון ית עמא
מעבדתהון אזילו לפולחנכון: ואמר פרעה הא
סגיאין כען עמא דארעא ותבטלון יתהון
מפולחנהון: ופקיד פרעה ביומא ההוא ית
שלטוני עמא וית סרכוהי למימר: לא תוספון
למיתן תיבנא לעמא למרמי ליבנין כמאיתמלי
ומדקדמוהי אינון יזלון ויגבבון להון תיבנא:
וית סכום לבניא די אינון עבדין מאיתמלי
ומדקדמוהי תמנון עליהון לא תמנעון מיניה ארי
בטלנין אינון על כן אינון מצוחין למימר ניזיל
נדבח קדם אלהנא: תתיקר פולחנא על גבריא
ויתעסקון ביה ולא יתעסקון בפתגמין בטילין:
ונפקו שילטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא
למימר כדנן אמר פרעה לית אנא יהיב לכון
תיבנא: אתון אזילו סבו לכון תיבנא מאתר
דתשכחון ארי לא איתמנע מפולחנכון מדעם:
ואיתבדר עמא בכל ארעא דמצרים לגבבא גילי
לתיבנא: ושילטוניא דחקין למימר אשלימו
עיבידתכון פתגם יום ביומיה כמא דהויתון
עבדין כד מתיהב לכון תיבנא: ולקו סרכי בני
ישראל דמניאו עליהון שלטוני פרעה למימר
מא דין לא אשלימתון גזרתכון למרמי ליבנין כמאיתמלי ומדקדמוהי אף תמלי אף יומא דין:
ואתו

פתולה: (פירש רש"י בלשונו לעיל כתב אתה הוית גורם · דק' לרש"י מאה זה או אמרה חתן דמים ומלת גם
לעיל אמרה חתן דמים. אלא מאי קיל' מברה דזה וזה גורם חטא המילה וחטא אחר (את"כ בפראתא וירף לגמרי
או הבינה דעל דבר המילה לבד כה וכזה מתורץ גם כן שינוי ל' בתרגום אונקלוס כחתן דמים ודוק · ככ"ל) למולות
על דבר המולות גם דבר הוא והל"מד תשמש בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישראל: ואונקלוס תרגם דמיא על

יונתן

מגשין ליה : ויגד ותני משה לאהרן ית פתגמיא האילין דשלחיה וית כל אתיא דפקדיה
למעבד : וילך ואזל משה ואהרן וכנשו ית כל סבי בני ישראל : וידבר ומליל
אהרן ית כל פתגמיא דמליל יי עם משה ועבד אתיא לעיני עמא : ויאמן והימין עמא ושמעו
ארום דכיר יי ית בני ישראל וארום גלי קדמוי שעבודהון וגחנן סגידו : ירושלמי
ואחר ובתר כדין עלו משה ואהרן ואמרו לפרעה כדנא אמר יי ועקרו :
אלהא דישראל פטור ית עמי ויעבדון לי חגא במדברא : ויאמר ואמר פרעה שמא דיי לא
איתגלי לי דאקבל במימריה למיפטור ית ישראל לא אשכחית בספר מלאכיא כתיב ית שמא דיי מניה
לית אנא דחיל ואוף ית ישראל לא איפטור : ויאמרו ואמרו אלהא דיהודאי איתקרי שמיה
עלנא נטייל כדון מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח ניכסת חגא קדם יי אלהין דלמא יארע יתן במותא
או בקטלא : ויאמר ואמר להון מלכא דמצרים למה משה ואהרן תבטלון ית עמא מעבידתהון
איזילו לפולחנכון : ויאמר ואמר פרעה הא סגין הינון כדון עמא דארעא דאתון מבטלין יתהון
מפולחנהון : ויצו ופקיד פרעה ביומא ההוא ית שולטניא דעמא וית סרכוי למימר :
לא לא תוספון למיתן תיבנא לעמא למירמי ליבניא הי כמאיתמלי והי כמלקדמוי הינון יזלון ויגבבון
להון תיבנא : ואת וית סכום לבניא דהינון עבדין מאיתמלי ומדקדמוי תמנון עליהון לא
תמנעון מניה ארום בטלנין הינון בגין כן הינון צווחין למימר ניזיל נדבח ניכסת חגא קדם אלהנא :
תכבד תתקיף פולחנא עילוי גובריא ויתעסקון בה ולא יתרחצון על מילי שקרא : ויצאו
ונפקו שולטני עמא וסרכוי ואמרו לעמא כדנא אמר פרעה לית אנא יהיב לכון תיבנא : אתם אתון
איזילו סבו לכון תיבנא מן אתר דתשכחון ארום לא מתמנע מפולחנכון מדעם : ויפץ ואיתבדר
עמא בכל ארעא דמצרים לגבבא גילי לתיבנא : והנגשים ושולטניא דחקין למימר אשלימו
עיבידתכון פתגם יום ביומיה היכמא דהויתון עבדין כד הוה יהיב לכון תיבנא :
ויכו ולקו סרכי בני ישראל דמנו עליהון שולטני פרעה למימר למא דין לא אשלמתון גזירתכון
למרמי

שם המילה : (א) ואחר באו משה ואהרן וגו' אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו
כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת · ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו והם לא יגשו החזירם לאחוריהם :
(ג) פן יפגענו · פן יפגעך היו צריכים לומר אלא שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו לשון מקרה מות הוא : (ד)
תפריעו את העם ממעשיו · תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם שהם שומעין לכם וסבורים לנוח מן המלאכה · וכן
פרעהו אל תעבור בו רחקהו · וכן ותפרעו כל עצתי · כי פרוע הוא נרחק ונתעב : לכו לסבלותיכם · לכו
למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם · אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי · תדע לך שהרי משה
ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות : (ה) הן רבים עתה עם הארץ · שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים
אותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה : (ו) הנוגשים · מצריים היו והשוטרים היו מישראל הנוגש ממונה על
כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה : (ז) תבן · אשטו"בלא היו גובלין אותו עם הטיט :
לבנים · טיוול"ש שעושים מטיט ומיבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן : כתמול שלשום · כאשר הייתם
עושים עד הנה : וקוששו · ולקטו : (ח) ואת מתכונת הלבנים · סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד
עושה ליום כשהיה התבן מוכן להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם : כי נרפים · מן
העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגומר : מתכונת · ותוכן לבנים · ולו נתכנו עלילות ;
ואת הכסף המתוכן · כלם לשון חשבון הם : נרפים · המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה
סטרייש בלעז : (ט) ואל ישעו בדברי שקר · ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה ודומה לו
ואשעה בחקיך תמיד למשל ולשיחה ולשועין · מתרגם ויספר ואשתעי · ואי אפשר לומר וישעו לשון וישע אל
הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפרש אל ישעו אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי
שקר כי כן גזרת כלם ישעה האדם אל עושהו · לא שעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות · ולא מצאתי
שמוש של בית סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בי"ת כגון הנדברים בך ·
הדבר מרים ואהרן במשה · המלאך הדובר בי · לדבר בם · ואדברה בעדותיך · אף כאן אל ישעו בדברי
שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי : (יא) אתם לכו קחו לכם תבן · וזריזים אתם לילך בזריזות כי אין
נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן ניתן לכם מזומן מבית המלך : (יב) לקושש קש לתבן
לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט : קש · לשון לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש
בשאר מקומות : (יג) אצים דוחקים : דבר יום ביומו · חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות
התבן מוכן : (יד) ויכו שוטרי בני ישראל · השוטרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו
משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה ·
לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה ושום עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש
מזקני ישראל אשר ידעת וגומר מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו · ויכו שוטרי בני
ישראל אשר שמו נוגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם לאמר מדוע וגומר · למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא
כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול שלשום שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן
להם

חתנא בעי · תינזר וכו' עד סוף פסוק דרש הפסיק ומתשיכו כ"פ א' שאמר' חתן דמי' שהחתן הוא משה רנה למולו וא"כ מדקראה אותו חתן משמע שהעיכוב היה מצד משה וא"כ דרש לי כמו שלי ור"ל א"כ הדם כרתה עליו · לא ... בס' מלאכי' פירש. לא מצאתי בספורי. המלאכים ובדאיתא במדרש שבאותה שעה הוציא דיפתר' של אלקות ואמר שאלוה זה לא תנא וכו'

ירושלמי

ופקדו תרגו' וישתחוו וכאמת כן כל הכורע על ברכיו ומשתחוה נראה כאלו רגליו פקודי' והוא לפי' חלשן עקידה · כפ מהר"ד ז"ל

…ם־הַיּוֹם׃ טו וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ׃ טז תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ׃ יז וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה לַיהוָה׃ יח וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ׃ יט וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ כ וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃ כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ׃ כב וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃ כג וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ׃ א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃

וְאָתוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּצְוָחוּ קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימַר לְמָא תַעֲבֵיד כְּדֵין לְעַבְדָּךְ׃ תִּבְנָא לָא מִתְיְהֵב לְעַבְדָּךְ וּלְבֵנַיָּא אָמְרִין לַנָא עֲבִידוּ וְהָא עַבְדָּךְ לְקַן וְחָטַן עֲלֵיהוֹן עַמָּךְ׃ וַאֲמַר בַּטְלָנִין אַתּוּן בַּטְלָנִין עַל כֵּן אַתּוּן אָמְרִין נֵיזֵיל נְדַבַּח קֳדָם יְיָ׃ וּכְעַן אִיזִילוּ פְּלַחוּ וְתִבְנָא לָא מִתְיְהֵיב לְכוֹן וּסְכוּם לִבְנַיָּא תִתְּנוּן׃ וַחֲזוֹ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָתְהוֹן בְּבִישׁ לְמֵימַר לָא תִמְנְעוּן מִלִּבְנֵיכוֹן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃ וְעַרְעוּ יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן קַיְמִין לְקַדָּמוּתְהוֹן בְּמִפַּקְהוֹן מִלְּוַת פַּרְעֹה׃ וַאֲמַרוּ לְהוֹן יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִתְפְּרַע דְּאַבְאֶשְׁתּוּן יָת רֵיחַנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי לְמִתַּן חַרְבָּא בִּידֵיהוֹן לְמִקְטְלַנָא׃ וְתָב מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא אַבְאֶשְׁתָּא לְעַמָּא הָדֵין וּלְמָא דְנַן שְׁלַחְתָּנִי׃ וּמֵעִדָּן דְּעָלֵית לְוָת פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִשְׁמָךְ אִתְבְּאֵשׁ לְעַמָּא הָדֵין וְשֵׁיזָבָא לָא שֵׁיזֵבְתָּא יָת עַמָּךְ׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּעַן תֶּחֱזֵי דְּאַעֲבֵיד לְפַרְעֹה אֲרֵי בִידָא תַקִּיפָא יְשַׁלְּחִנּוּן וּבִידָא תַקִּיפָא יְתָרְכִינּוּן מֵאַרְעֵיהּ׃

קכ״ד ולקח סימן מעדי סימן

הפטרת וארא הבאים ישרש יעקב בישעיה כ״ז

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ ד וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ ה וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ ו לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא יְיָ׃ וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וּשְׁמִי יְיָ לָא אוֹדַעִית לְהוֹן׃ וְאַף אֲקֵימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן יָת אֲרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתַבוּ בַהּ׃ וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִצְרָאֵי מַפְלְחִין בְּהוֹן וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי׃ בְּכֵן אֵימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דָּחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי וְאֵשֵׁיזֵיב יָתְכוֹן מִפּוּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָעַ מְרָמַם וּבְדִינִין רַבְרְבִין׃ וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דָּחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי׃

ואעיל

וְאָמַרְתָּ כְּנֶגֶד יִצְחָק בִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ וְשִׁבְעָתוֹ לְיִצְחָק וְכוּ׳: מִיתָּק גָּרַם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְאָמַר אֵל אַבְרָהָם סוֹפוֹ תֵּיבוֹת אַלְפֵי פַּעֲמֵי עֲצָמִים אֱלֹהִים וְלֹא דִּבְּרוּ אַחֵר מִדּוֹתַי: לְבָא בְּגִי׳ אֵל אֲמַר ס״ך רֶמֶז לִבְנֵי מִקְדָּשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר בְּס״ך סִנִּים:

כהן

פ׳ א׳ חם י״א׳

מלא דין לחם ג׳ … לבנו וטפעלו … תמיד אחרים הנוגשים … · ולבנים אומרים לנו עשו · הנוגשים אומרים עשו המנין ג׳ מלא לנו לבנים כתכין הראשון: (טז) וחטאת עמך · אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך ואהרן: אמן הוא שבשיו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתוב וחטאת לעמך כמו בואנה בית לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: (יח) ותכן לבנים חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן השכוני כמו שאמור בעניין ויגורו ונאכו את הכסף: (יט) ויראו שוטרי בני ישראל · את אחיהם הנרדים ברע: ראו אותם ברעה ובצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו׳: (כ)

ויפגעו

לארמי לבנין הי כמאיתמלי והי כמדקדמוי אוף איתמלי אוף יומא דין : ויבאו ואתו סרכי בני ישראל וצווחו קדם פרעה למימר למה תעביד כדין לעבדך : תבן תיבנא לא מיתיהב לעבדך וליבניא אמרין לנא עיבידו והא עבדך לקיין והיובתהון דעמך תקפא וסלקא : ויאמר ואמר בטלנין אתון בטלנין בגין כן אתון אמרין נזיל נדבח נכסת חגא קדם אלהנא : ועתה וכדון איזילו פלחו ותיבנא לא יתיהב לכון וסכום לבניא תתנון : ויראו וחמון סרכי בני ישראל יתהון בביש למימר לא תימנעון מלבניכון דפתגם יום ביומיה : ויפגעו וארעו ית משה וית אהרן קיימין לקדמותהון במפקהון מן קדם פרעה : ויאמרו ואמרו להון יתגלי קדם יי עולבננא ולחוד יתפרע מנכון דאסרחתון ית ריחנא קדם פרעה וקדם עבדוי דגרמתון למיתן סייפא בידיהון למקטלנא : וישב ותב משה לקדם יי ואמר יי למא אבאשתא לעמא הדין ולמא דנן שלחתני : ומאז ומן שעתא דעלית לות פרעה למללא בשמך אתבאש לעמא הדין ושיזבא לא שיזבתא ית עמך : ויאמר ואמר יי למשה כדון תחמי מה אעביד לפרעה ארום בידא תקיפתא יפטורינון ובידא תקיפתא יתריכינון מן ארעיה :

יונתן וחיוכתסון וכן' סכרת כסכרת רש"י ע"ש היטב תקסס ונלק' פי' בחזקה עולס חטאת וק"ל :

ס

וידבר אלהים ומליל יי עם משה ואמר ליה אנא יי הוא דאיתגליתי עלך בגו סניא ואמרית לך אנא יי : וארא ואיתגליתי לאברהם ליצחק וליעקב באל שדי ושמי יי ברם באפי שכינתי לא אתידיעת להון : וגם ולחוד אקימית ית קיימי עמהון למיתן להום ית ארעא דכנען ית ארע תותבותהון דאיתותבו בה : וגם ולחוד על קדמי ית אניק בני ישראל דמצראי משעבדין יתהון ודכירנא ית קיימי : לכן בכן אימר לבני ישראל אנא הוא יי ואפיק יתכון מגו דחוק פולחן מצראי ואשיזיב יתכון מפולחנהון ואפרוק יתכון בדרע מרומם ובדינין רברבין : ולקחתי ואקריב יתכון קדמי לעם ואהוי לכון לאלהא ותידעון ארום

ירושלמי

ואיתגלי במימריה יי על אברהם על יצחק ועל יעקב באלהא שמיא ושום מימרא דיי לא אודעית להון :

בגו סניא פירש שנתגליתי לך תוך הסנ' ומה שקבה לרש"י גם הוא מתרגם כענין אחר וק"ל באפי שכינתי לא אתידיעת להון פירש שאל האבות לא נתגלה פניס בפניס כמו למשה שנבואתו היה באספקלריא מאיר' כמפורסם וק"ל ועיין ברמ"בן וגמ"ב

ויפגעו · אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגומר · ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו שנאמר בהם יצאו נצבים : (כב) למה הרעותה לעם הזה · ואם תאמר מה אכפת לך קובל אני על ששלחתני : (כג) הרע לשון הפעי' הוא הרבה רעה עליהם · ותרגומו אבאשא : (א) עתה תראה וגומר · הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי' מדותי לפיכך אתה תראה · העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ : כי ביד חזקה ישלחם · מפני ידי החזקה שתחזק על פרעה וישלחם : וביד החזקה יגרשם מארצו · על כרחם של ישראל יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צידה · וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגומר :

חסלת שמות

וידבר (ב) אלהים אל משה דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לעם הזה : ויאמר אליו אני ה' נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים · ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם אלקיך אני ה' וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן ליתן שכר : (ג) וארא · אל האבות באל שדי הבטחתים הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי : ושמי ה' לא נודעתי להם · לא הודעתי אין כתוב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעלים נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתי ולא קיימתי : (ד) וגם הקימותי את בריתי וגו' · וגם כשנראתי להם באל שדי הקמותי והעמדתי בריתי ביני וביניהם · לתת להם את ארץ כנען · לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגומר ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך · ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם בא' שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגומר את הארץ אשר וגומר הרי שנדרתי להם ולא קיימתי : (ה) וגם אני · כמו שהקמתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים · לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנאקים : אשר מצרים מעבידים אותם : ואזכור · אותו הברית · כי בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי : (ו) לכן · על פי אותה השבועה : אמור לבני ישראל אני ה' · הנאמן בהבטחתי : והוצאתי אתכם · כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול : סבלות ·

המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים : ח
והבאתי אתכם אל־הארץ אשר נשאתי את־ידי
לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי
אתה לכם מורשה אני יהוה : ט וידבר משה
כן אל־בני ישראל ולא שמעו אל־משה מקצר
רוח ומעבדה קשה : פ י וידבר יהוה אל־
משה לאמר : יא בא דבר אל־פרעה מלך
מצרים וישלח את־בני־ישראל מארצו : יב
וידבר משה לפני יהוה לאמר הן בני־ישראל
לא־שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל
שפתים : פ יג וידבר יהוה אל־משה ואל־
אהרן ויצום אל־בני ישראל ואל־פרעה מלך
מצרים להוציא את־בני־ישראל מארץ מצרים : ס
יד אלה ראשי בית־אבתם בני ראובן בכר
ישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלה משפחת
ראובן : טו ובני שמעון ימואל וימין ואהד
ויכין וצחר ושאול בן־הכנענית אלה משפחת
שמעון : יו ואלה שמות בני־לוי לתלדתם
גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי שבע ושלשים
ומאת שנה : יז בני גרשון לבני ושמעי
למשפחתם : יח ובני קהת עמרם ויצהר
וחברון ועזיאל ושני חיי קהת שלש ושלשים
ומאת שנה : יט ובני מררי מחלי ומושי אלה
משפחת הלוי לתלדתם : כ ויקח עמרם את־
יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את־אהרן ואת־
משה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת
שנה : כא ובני יצהר קרח ונפג וזכרי : כב
ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי : כג ויקח
אהרן את־אלישבע בת־עמינדב אחות נחשון לו
לאשה ותלד לו את־נדב ואת־אביהוא את־
אלעזר ואת־איתמר : כד ובני קרח אסיר
ואלקנה ואביאסף אלה משפחת הקרחי : כה
ואלעזר בן־אהרן לקח־לו מבנות פוטיאל לו
לאשה ותלד לו את־פינחס אלה ראשי אבות
הלוים למשפחתם : כו הוא אהרן ומשה

אשר

מקצר חסר יו"ד ועילם כמכין תל לו' פלכו' תל' פכי יצחו סכח תר ויהי מקן סלשים סנס ותרכע מלות סנס

שני

ז' פס בתור'

ב' חסר דחסר

בלאורייתא חסר כר מן א' חד מן ה' פסוקי דמיי' בשמתהו ומתחלפין אתיהון

מילה מלא חר מן ת'

ד' דקריס אהרן למשה

ואעיל יתכון לארעא דקיימית במימרי למיתן
יתה לאברהם ליצחק וליעקב ואתן יתה לכון
ירותא אנא יי : ומליל משה כן עם בני
ישראל ולא קבילו מן משה מעיק רוח
ומפולחנא דהוה קשי עליהון : ומליל יי עם
משה למימר : עול מליל עם פרעה מלכא
דמצרים וישלח ית בני ישראל מארעיה :
ומליל משה קדם יי למימר הא בני ישראל
לא קבילו מיני ואיכדין יקבל מיני פרעה ואנא
יקיר ממלל : ומליל יי עם משה ועם אהרן
ופקידינון לות בני ישראל ולות פרעה מלכא
דמצרים לאפקא ית בני ישראל מארעא
דמצרים : אילין רישי בית אבהתהון בני
ראובן בוכרא דישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי אילין זרעית ראובן : ובני שמעון ימואל
וימין ואהד ויכין וצוחר ושאול בר כנעניתא
אילין זרעית שמעון : ואילין שמהת בני לוי
לתולדתהון גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי
מאה ותלתין ושבע שנין : בני גרשון לבני
ושמעי לזרעיתהון : ובני קהת עמרם ויצהר
וחברון ועזיאל ושני חיי קהת מאה ותלתין
ותלת שנין : ובני מררי מחלי ומושי אילין
זרעית לוי לתולדתהון : ונסיב עמרם ית
יוכבד אחת אבוהי ליה לאיתו וילידת ליה
ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה
ותלתין ושבע שנין : ובני יצהר קרח ונפג
וזכרי : ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי :
ונסיב אהרן ית אלישבע בת עמינדב אחתיה
דנחשון ליה לאיתו וילידת ליה ית נדב וית
אביהוא ית אלעזר וית איתמר : ובני קרח אסיר
ואלקנה ואביאסף אילין זרעית קרח : ואלעזר
בר אהרן נסיב ליה מבנת פוטיאל ליה לאיתו
וילידת ליה ית פנחס אילין רישי אבהת ליואי
לזרעיתהון : הוא אהרן ומשה די אמר יי להון

אפיקו

טורח משא מצרים : (ח) נשאתי את ידי · הרימותיה לישבע בכסאי : (ט) ולא שמעו אל משה · לא קבלו תנחומין : מקוצר רוח · כל מי שהוא מצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו · קרוב לענין זה שמעתי פרשה זו מרבי ברוך ברבי אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה הנני מודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה' למדנו כשהקב"ה מאמן את דבריו אפילו לפורענות מודיע שהוא ה' וכל שכן האמנה לטובה · ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה למה הרעותה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם : (ג) באל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם : (ד) וגם הקימותי וגומר · וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קרקע עד שקנה בדמים מרובים · וכן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר · וכן יעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות · ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים · אין שלא כתיב ושמי ה' לא שאלו לי ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים · ועוד היאך הסמיכה נתחברה בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגומר

לכן

ארום אנא יי אלהכון דאנפיק יתכון ומגו דחוק פולחן מצראי׃ והבאתי ואעיל יתכון לארעא
דקיימית במימרי למיתן יתה לאברהם ליצחק וליעקב ואיתן יתה לכון ירותא אנא יי׃ וידבר
ומליל משה כדין עם בני ישראל ולא קבילו מן ירושלמי
משה מקפידות רוחא ומפולחנא נוכראה קשיא מקפידות׃
דיבידיהון׃ וידבר ומליל יי עם משה
למימר׃ בא דבר עול מליל עם פרעה מלכא דמצרים ויפטור ית בני ישראל מארעיה׃
וידבר ומליל משה קדם יי למימר הא בני ישראל לא קבילו מיני והיכדין יקבל מיני פרעה ואנא
קשי ממלל׃ וידבר ומליל יי עם משה ועם אהרן ואהרינון על בני ישראל ושלחינון לות
פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני ישראל מארעא דמצרים׃ אלה ראשי אילין רישי בית
אבהתהון בנוי דראובן בוכרא דישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלין ייחוסין דראובן׃ ובני
ובנוי דשמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול הוא זמרי דאשאיל נפשיה לזנותא הי כבנעניאי
אלין ייחוסין דשמעון׃ ואלה ואלין שמהת בנוי דלוי לייחוסיהון גרשון וקהת ומררי ושני
חיוי דלוי מאה ותלתין ושבע שנין חייא עד דחמא ית משה וית אהרן פריקיא דישראל׃ בני
בנוי דגרשום לבני ושמעי לייחוסיהון׃ ובני ובנוי דקהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל ושני
חיוי דקהת חסידא מאה ותלתין ותלת שנין חייא עד דחמא ית פנחס הוא אליהו כהנא רבא דעתיד
למשתלחא לגלותא דישראל בסוף יומיא׃ ובני ובנוי דמררי מחלי ומושי אלין ייחוסין
דלוי לגניסתהון׃ ויקח ונסיב עמרם ית יוכבד חביבתיה ליה לאינתו וילידת ליה ית
אהרן וית משה ושני חיוי דעמרם חסידא מאה ותלתין ושבע שנין חייא עד דחמא ית בני רחביה בר
גרשום בר משה׃ ובני ובנוי דיצהר קרח ונפג וזכרי׃ ובני ובנוי דעוזיאל מישאל
ואלצפן וסתרי׃ ויקח ונסיב אהרן ית אלישבע ברת עמינדב אחתיה דנחשון ליה לאנתו
וילידת ליה ית נדב וית אביהוא ית אלעזר וית איתמר׃ ובני ובנוי דקרח אסיר ואלקנה ואביאסף
אלין ייחוסיה דקרח׃ ואלעזר ואלעזר בר אהרן נסיב ליה מברתוי דיתרו הוא פוטיאל ליה
לאינתו וילידת ליה ית פנחס אלין רישי אבהת ליואי לייחוסיהון׃ הוא איהו אהרן ומשה
דאמר

לכן אמור לבני ישראל · לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבור על אופניו והדרש' ידרש שנאמר הלא כה
דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע שלא מתחלק לכמה ניצוצות : (יב) ערל שפתים · אטום שפתים · וכן כל
לשון ערלה אני אומר שהוא אטום · ערלה אזנם אטומה משמוע · ערלי לב אטומים מהבין · שתה גם אתה
והערל והאטם משכרו' כוס הקללה · ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה · וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכסוי
איסור שיבדיל בפני אכילתו · שלש שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו : ואיך ישמעני פרעה ·
זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה : (יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן · לפי שאמר משה אני ערל שפתים ·
צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ : ויצום אל בני ישראל צום עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם ·
ואל פרעה מלך מצרים צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זה מדרשו · ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל
פרעה · ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שנייה לאחר סדר היחס · אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק
הענין באלה ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו : (יד) אלה ראשי בית אבותם ·
מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן
(ובפסיקתא גדולה ראיתי לפי שקנטרם יעקב אביהם לג' שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתו' ויחסם כאן לבדם
לומר שחשובים הם :) (טז) ושני חיי לוי וגומר · למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן
שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש · ולוי האריך ימים על
כולם : (יח) ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגומר · מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות
שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק · שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל
שנותיו ושנות עמרם ופ' של משה לא תמצאם ארבע מאות ועוד הרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות : (כ)
יוכבד דודתו · אחות אביו בת לוי אחות קהת : (כג) אחות נחשון · מכאן למדו הנושא אשה צריך לבדוק
באחיה : (כה) מבנות פוטיאל · מזרע יתרו שפטם עגלים לע"א · ומזרע יוסף שפטפט ביצרו : (כו)
הוא אהרן ומשה · יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר ששקולין כאחד · על צבאותם · כצבאותם כל צבאם לשבטיהם יש
כל שאינו אלא במקום אות אות · על חרבך תחיה כמו בחרבך עמדתם על חרבכם כמו בחרבכם :

יונתן מקפידות רוחא לא... קמדוכות מוזכר כדרז"ל ור"ל שכל קפדן אין יכול לפנו' ברוחו ומהר יכעוס וזהו קוצר רוח וק"ל: דהשאיל נפשיה לזנותיה הפי' איקא כמש' מכות פ"א ה' במות יש לו כו' שאול על שהשאיל עצמו לעביר' כן כבכנית שמע' מעשה ככנען: עד דחמא ית משה וכו' בכאן הימה גדולה שזה מהנמנע שהרי לוי מת צ"ד שנה לגלות מצרי' כי כן מ"ג היה בירידתו למצרים שהרי יוסף ל"ט שנה היה שבן ל"ג עמד לפני פרעה וד' שני הרעב ... שהוא ג' באחים ... לראובן כמ"ש שהיה לוי כן מ"ג שהרי הם היה גדול
מיוסף ד' שנה ומת בן קל"ז שהוא צד' לגלות מצרים לפי חשבון רד"ו ומשה נולד לזמן ק"ל שנה לג"מ לפי חשבון ר"דו שבן פ' שנים היה
כשעמדו לפני פרעה כדברו עמו ואותה שנה יצאו ממצרים כמנה בין מיתת לוי ולידת משה ל"ו שנה והדבר צ"ע לגבים וזיברא לגבי
קהת שראה פנחס שתרגומו בפסוק ובנוי דקהת וזה לכאורה ג"כ מן הנמנע שהרי אהרן נולד לקכ"ז שנה לגלות מצרים וקהת מת לקל"ג
אין מלידת אהרן עד מיתת קהת אלא ו' שנה ואיך אפשר שיהיה באותו זמן נולד פנחס נכדו של אהרן וזה אפש' ליישב בקצה בדוחק
דקהת מיורדי מצרים היה ויכול להיות שבדורות הראשונים היו מולידים בנים מועשים וכדאיתא ... יש נחלי'

אשר אמר יהוה להם הוציאו את־בני ישראל
מארץ מצרים על־צבאתם׃ כז הם המדברים
אל־פרעה מלך־מצרים להוציא את־בני־ישראל
ממצרים הוא משה ואהרן׃ כח ויהי ביום
דבר יהוה אל־משה בארץ מצרים׃ ס
כט וידבר יהוה אל־משה לאמר אני יהוה
דבר אל־פרעה מלך מצרים את כל־אשר אני
דבר אליך׃ ל ויאמר משה לפני יהוה הן
אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה׃
ז
פ א ויאמר יהוה אל־משה
ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה
נביאך׃ ב אתה תדבר את כל־אשר אצוך
ואהרן אחיך ידבר אל־פרעה ושלח את־בני־
ישראל מארצו׃ ג ואני אקשה את־לב פרעה
והרביתי את־אתתי ואת־מופתי בארץ מצרים׃
ד ולא־ישמע אלכם פרעה ונתתי את־ידי
במצרים והוצאתי את־צבאתי את־עמי בני־
ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים׃ ה
וידעו מצרים כי־אני יהוה בנטתי את־ידי על־
מצרים והוצאתי את־בני־ישראל מתוכם׃ ו
ויעש משה ואהרן כאשר צוה יהוה אתם כן
עשו׃ ז ומשה בן־שמנים שנה ואהרן בן־
שלש ושמנים שנה בדברם אל־פרעה׃
פ ח ויאמר יהוה אל־
משה ואל־אהרן לאמר׃ ט כי ידבר אלכם
פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל־אהרן קח
את־מטך והשלך לפני־פרעה יהי לתנין׃ י
ויבא משה ואהרן אל־פרעה ויעשו כן כאשר
צוה יהוה וישלך אהרן את־מטהו לפני פרעה
ולפני עבדיו ויהי לתנין׃ יא ויקרא
גם־פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם־
הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן׃ יב
וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינם ויבלע מטה־
אהרן את־מטתם׃ יג ויחזק לב פרעה ולא
שמע אלהם כאשר דבר יהוה׃ ס
יד ויאמר יהוה אל־משה כבד לב פרעה
מאן לשלח העם׃ טו לך אל־פרעה בבקר
הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על־שפת
היאר והמטה אשר־נהפך לנחש תקח בידך׃
טז ואמרת אליו יהוה אלהי העברים שלחני
אליך לאמר שלח את־עמי ויעבדני במדבר והנה
לא־שמעת עד־כה׃ יז כה אמר יהוה בזאת תדע
כי

ד' חסר פליסכה
שלישי
ב' מלאים
ו' חס' כתור'; 'ל חסר
ל וחסר
רביעי
י' חס' כתור'
מלא את' ויהי את את' חסר השליך אותו אמור למטה יהי תנין כדי שיבהלו פרע' שעל פי דבור' יהי לתנין: ד' מלאים: ג' חסר יוד בתראה: כ' חד חס' וחד מלא דינהם: אר"זל משל למלך שכתיו ... מכות המכם כן פרעה ... ולב ... ככד ... שלכו ... כבד:

אפיקו ית־בני ישראל מארעא דמצרים על־
חיליהון׃ אינון דממללין עם־פרעה מלכא־
דמצרים לאפקא ית־בני־ישראל ממצרים
הוא משה ואהרן׃ והוה ביומא
דמליל יי עם־משה בארעא דמצרים׃
ומליל יי עם־משה למימר אנא יי מליל עם־
פרעה מלכא דמצרים ית כל־דאנא ממליל
עמך׃ ואמר משה קדם יי הא אנא
יקיר ממלל ואיכדין יקביל מיני פרעה׃
ואמר יי למשה חזי דמניתך רב לפרעה
ואהרן אחוך יהי מתורגמנך׃ את
תמליל ית כל־דאפקדינך ואהרן אחוך ימליל
עם־פרעה וישלח ית־בני־ישראל מארעיה׃
ואנא אקשי ית־ליבא דפרעה ואסגי ית־אתותי
וית־מופתי בארעא דמצרים׃ ולא־
יקביל מנכון פרעה ואתן ית־מחת־גבורתי
במצרים ואפיקית־חילי ית־עמי בני־ישראל
מארעא דמצרים בדינין רברבין׃ וידעון
מצראי ארי־אנא יי כד־אריים ית־מחת־
גבורתי על־מצרים ואפיק ית־בני־ישראל
מביניהון׃ ועבד משה ואהרן כמא דפקיד יי יתהון
כן עבדו׃ ומשה בר־תמנן שנין ואהרן בר־
תמנן ותלת שנין במללותהון עם־פרעה׃ ואמר
יי למשה ולאהרן למימר׃ ארי ימליל
עמכון פרעה למימר הבו לכון אתא ותימר
לאהרן סב ית־חוטרך ורמי קדם־פרעה יהי
לתנינא׃ ועל משה ואהרן לות־פרעה ועבדו
כן כמא דפקיד יי ורמא אהרן ית־חוטריה
קדם פרעה וקדם עבדוהי והוה לתנינא׃
וקרא אף־פרעה לחכימיא ולחרשיא ועבדו
אף־אינון חרשי מצרים בלחשיהון כן׃ ורמו
גבר חוטריה והוו לתניניא ובלע חוטרא־
דאהרן ית־חוטריהון׃ ואתקף לבא
דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי׃
ואמר יי למשה אתיקר ליבא דפרעה סריב
לשלחא עמא׃ איזל לות־פרעה בצפרא
הא נפיק למיא ותתעתד לקדמותיה על־כיף
נהרא וחוטרא דאתהפיך לחויא תיסב בידך׃
ותימר ליה יי אלהא דיהודאי שלחני לותך
למימר שלח ית־עמי ויפלחון קדמי במדברא והא
לא־קבילתא עד־כען׃ כדנן אמר יי בדא תידע
ארי אנא יי הא אנא מחי בחוטרא דבידי
על

דאמר יי להון הנפיקו ית בני ישראל פריקין מארעא דמצרים על חיליהון : הם הינון דממללין
עם פרעה מלכא דמצרים להנפקא ית בני ישראל ממצרים הוא משה נביא ואהרן כהנא : ויהי
והוה ביומא דמליל יי עם משה בארעא דמצרים הוה אהרן מצית אודניה ושמע מה דמליל עמיה :
וידבר ומליל יי עם משה למימר אנא הוא יי מליל עם פרעה מלכא דמצרים ית כל דאנא ממליל
עמך : ויאמר ואמר משה קדם יי הא אנא קשי ממלל אכדין יקבל מיני פרעה : ויאמר
ואמר יי למשה למא אנת מסתפי חמי דכבר שוית יתך דחילא לפרעה כאילו אלהא דיליה ואהרן אחוך
יהא נביא דילך : אתה אנת תמליל לאהרן ית כל דאיפקדינך ואהרן אחוך ימליל לפרעה
ויפטור ית בני ישראל מארעיה : ואני ואנא אקשי ית יצרא דלבא דפרעה ואסגי ית אתוותי
וית תימהיי בארעא דמצרים : ולא ולא יקבל מנכון פרעה ואיגרי בהון גירין דקטול ואייתין
מחת גבורת ידי במצרים ואפיק ית עמי בני ישראל פריקין מארעא דמצרים בדינין רברבין :
וידעו ויינדעון מצראי ארום אנא הוא יי כד ארים ית מחת גבורתי על מצרים ואנפיק ית בני ישראל
פריקין מביניהון : ויעש ועבד משה ואהרן היכמא דפקיד יי יתהון היכדין עבדו : ומשה
ומשה בר תמנן שנין ואהרן בר תמנן ותלת שנין במללותהון עם פרעה : ויאמר ואמר יי למשה
ולאהרן למימר : כי ידבר ארום ימליל עמכון פרעה למימר הבו לכון תימהא ותימר לאהרן
סב ית חוטרך וטלוק יתיה קדם פרעה יהי לחיוי
חורמן ארום עתידין כל דיירי ארעא למשמע קל
צווחתהון דמצרים בתברותי יתהון היכמא

ירושלמי

וטלק קדם פרעה :

דשמעו כל ברייתא ית קל צווחת חיויא כד איתערטיל מן שירויא : ויבא ואעל משה ואהרן
לות פרעה ועבדו היכדין הי כמא דפקד יי וטלק אהרן ית חוטריה קדם מיחמי פרעה וקדם מוחמי
עבדוי והוה לחורמנא : ויקרא וקרא לחוד פרעה להכימיא ולחרשייא ועבדו לחוד הינון יניס
וימבריס חרשין דבמצרים בלחשי קוסמיהון היכדין : וישליכו וטלקון אינש חוטריה והוו
לחרמנין ומן יד אתהפיכו למהוי כמן שירויא ובלע חוטרא דאהרן ית חוטריהון : ויחזק ואיתקף
יצרא דלבא דפרעה ולא קביל מנהון הי כמא דמליל יי : ויאמר ואמר יי למשה איתקף יצרא
דליבא דפרעה מסרב למפטור ית עמא : לך
איזל לות פרעה בצפרא הא נפיק למנטור קוסמין
עילוי מיא הי כאמגושא ותתעתד לקדמותיה
על גיף נהרא וברם חוטרא דאהרן דאיתהפיך

ירושלמי

למתקוררה עלמיא :

לחיוי תיסב בידך : ואמרת ותימר ליה יי אלהא דיהודאי שדרני לותך למימר פטור ית עמי
ויפלחון קדמי במדברא והא לא קבילת עד כדון : כה כדנא אמר יי בדא סימנא תנדע ארום
אנא.

(כז) הם המדברים וגומר · הם שנצטוו והם שקיימו : הוא משה ואהרן · הם בשליחותם מתחלה ועד סוף ·
(כח) ויהי ביום דבר וגומר · מחובר למקרא של אחריו : (כט) וידבר יי · הוא הדבור עצמו האמור
למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו : אני ה ·
כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי : (א) נתתיך אלהים לפרעה · שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין ·
יהי נביאך · כתרגומו מתורגמנך · וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב
שפתים ינוב חכמה ויכל מהתנבות דשמואל ובלעז קורין לו פרידי"ציר : (ב) אתה תדבר · פעם אחת כל
שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה : (ג) ואני אקשה · מאחר
שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות ע"א לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו
אותותי · והכירו את גבורותי · וכן מדתו של הק"בה מביא פורעניות על האומות ע"א כדי שישמעו ישראל וייראו
שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר אף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר
ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה : (עיין ברא"ם שנוהם כאן דבור המתחיל בלכתך לשוב עד כבר שהיה
בידך ובדלעיל פר' שמות בפסוק בלכתך לשוב ע"ש) (ה) את ידי · יד ממש להכות בהם : (ט) מופת
אות להודיעו שיש צורך במי ששולח אתכם : (י) לתנין · נחש : (יא) בלהטיהם · בלחשיהון ואין לו דמיון
במקרא ויש לדמות לו להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש : (יב) ויבלע מטה אהרן · מאחר
שחזר ונעשה מטה בלע את כלן : (יד) כבד · תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם לדבר כמו כי כבד ממך הדבר :
(טו) הנה יוצא המימה · לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם
צרכיו : (טז) עד כה · עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בכה אמר ה' כחצות
לילה : (יז) ונהפכו לדם · לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים
לנילוס

יונתן

הוה אהרן מציה אודני' פירש שהיה נוטה אזנין ורצונו לבורו שהוא הדיבור למשה לבד וכדאיתא במכילתא פר' בא ואתה תדבר מה"ל דברך אלא כיון שהיה משה מדבר הוה אהרן מרכין אזנין לשמוע באימה וכו': מסתפי פי' מתיירא ורצונו שא"ל הק"בה למה את מתיירא ממנו כי אדרבא כבר שויתי שהוא יתיירא ממך כי נתתיך אלקים : ואיגרי לשון מתגר' גירין חיצים של מות : ארום עתידים וכו' עד ה"פ הכ' ומניכו דק"ל מפני מה היה תחלת הנס שנהפך לנחש אלא כדי לרמוז שישמעו קול צעקתו כמו ששמעו קול הנחש כשקצצו מאחר שהמלאכים את ידיו ורגליו הלך קולו מסוף העולם ועד סופו כדאיתא בבראשית ועיין ג"כ בירמיה מ"ו ויניס וימבר' כדמתא בידע כמ' הזוהר שהם תלמידי בלעם · ועיין ג"ב במדבר כ"ב : הי כאמגושא פי' מכשף שנאמר הנה יוצא המימה וכו' והכי איתא במ"ק פ' ואלו מגלחין פרעה שהיה בימי משה אמגושא היה :

ס' פתחין

כי אני יהוה הנה אנכי מכה במטה אשר בידי
על המים אשר ביאר ונהפכו לדם : יח
והדגה אשר ביאר תמות ובאש היאר ונלאו
מצרים לשתות מים מן היאר : ס יט ויאמר
יהוה אל משה אמר אל אהרן קח מטך ונטה
ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם
ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם
והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים :
כ ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה יהוה
וירם במטה ויך את המים אשר ביאר לעיני
פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר
ביאר לדם : כא והדגה אשר ביאר מתה
ויבאש היאר ולא יכלו מצרים לשתות מים מן
היאר ויהי הדם בכל ארץ מצרים : כב
ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב
פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה :

חמישי

כג ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו
גם לזאת : כד ויחפרו כל מצרים סביבת
היאר מים לשתות כי לא יכלו לשתת ממימי
היאר : כה וימלא שבעת ימים אחרי
הכות יהוה את היאר : פ כו ויאמר יהוה
אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר
יהוה שלח את עמי ויעבדני : כז ואם
מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את כל גבולך
בצפרדעים : כח ושרץ היאר צפרדעים ועלו
ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית
עבדיך ובעמך ובתנוריך ובמשארותיך : כט
ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים :
ס ח ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן
נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים
ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ
מצרים : ב ויט אהרן את ידו על מימי מצרים
ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים : ג ויעשו
כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים
על ארץ מצרים : ד ויקרא פרעה למשה
ולאהרן ויאמר העתירו אל יהוה ויסר הצפרדעים
ממני ומעמי ואשלחה את העם ויזבחו ליהוה :
ה ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי
אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים
ממך ומבתיך רק ביאר תשארנה : ו ויאמר

למחר

ידך על מימי מצרים סופי תיבות כלים לומר שאף מים שבכלים נהפכו לדם ·

כולם מלאים בר מן ד':

חד מן ד' קמץ:

ג' מלא בתורה ... ל' ומלא: ל' ומלא: חד מן כ' מלין כתיב כס' כסוף תיבותא ·

ד' חסר

אונקלוס

על מיא דבנהרא ויתהפכון לדמא : ונוני
דבנהרא ימותון ויסרי נהרא וילאון מצראי
למשתי מיא מן נהרא : ואמר יי למשה
אימר לאהרן סב חוטרך וארים ידך על מיא
דמצראי על נהריהון על אריתיהון ועל
אגמיהון ועל כל בית כנישת מימיהון ויהון
דמא ויהי דמא בכל ארעא דמצרים ובמני
אעא ובמני אבנא : ועבדו כן משה ואהרן
כמא דפקיד יי וארים בחוטרא ומחא ית
מיא דבנהרא לעיני פרעה ולעיני עבדוהי
ואיתהפיכו כל מיא דבנהרא לדמא : ונוני
דבנהרא מיתו וסרי נהרא ולא יכילו מצראי
למשתי מיא מן נהרא והוה דמא בכל
ארעא דמצרים : ועבדו כן חרשי מצרים
בלחשיהון ואתקף לבא דפרעה ולא קביל
מנהון כמא דמליל יי : ואתפני פרעה ועל
לביתיה ולא שוי לביה אף לדא : וחפרו
כל מצראי סחרני נהרא מיא למשתי ארי
לא יכילו למישתי ממיא דבנהרא : ושלימו
שבעא יומין בתר דמחא יי ית נהרא :
ואמר יי למשה עול לות פרעה ותימר ליה כדנן
אמר יי שלח ית עמי ויפלחון קדמי : ואם
מסרב את לשלחא הא אנא מחי ית כל
תחומך בעורדעניא : וירבי נהרא עורדעניא
ויסקון ויעלון בביתך ובאידרון בית משכבך ועל
ערסתך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובאצותך :
ובך ובעמך ובכל עבדך יסקון עורדעניא :
ואמר יי למשה אימר לאהרן ארים ית ידך
בחוטרך על נהריא על אריתיא ועל אגמיא
ואסיק ית עורדעניא על ארעא דמצרים :
וארים אהרן ית ידיה על מיא דמצראי וסליקו
עורדעניא וחפו ית ארעא דמצרים : ועבדו
כן חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית עורדעניא על
ארעא דמצרים : וקרא פרעה למשה ולאהרן
ואמר צלו קדם יי ויעדי עורדעניא מיני ומעמי
ואשלח ית עמא וידבחון קדם יי : ואמר
משה לפרעה שאל לך גבורא והב לך זמן
לאימתי אצלי עלך ועל עבדך ועל עמך
לשיצאה עורדעניא מנך ומבתך לחוד
דבנהרא ישתארן : ואמר למחר ואמר

כפתגמך

לכלום לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם : (יח) נלאו מצרים · לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות : (יט) אמור אל אהרן · לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן : נהרתם הם נהרות המושכים כעין נהרות שלנו : יאוריהם · הם נגרים חפורים

אנא יי הא אנא מחי בחוטרא דבידי על מוי די בנהרא ויתהפכון לאדמא : והדגה ונוני דבנהרא ימותון ויסרי נהרא וישתלהון מצראי למשתי מוי מן נהרא : ויאמר ואמר יי למשה אימר לאהרן סב חוטרך וארים ידך על מוי דמצראי על נהריהון על פצידיהון על שיקייהון ועל כל בית כנישות מימיהון ויהון דמא ויהי דמא בכל ארעא דמצרים ובמאני אעא ובמאני אבנא : ויעשו כן ועבדו היכדין משה ואהרן הי כמא דפקיד יי וארים בחוטרא ומחא ית מוי דבנהרא למחמי פרעה ולמחמי עבדוי ואיתהפיכו כל מוי דבנהרא לאדמא : והדגה ונוני די בנהרא מיתו וסרי נהרא ולא יכילו מצראי למשתי מוי מן נהרא והות מחת דמא בכל ארעא דמצרים : ויעשו ועבדו היכדין אצטגניני מצרים בלחשיהון והפיכו מן מיא דגושן לאדמא ואיתקף יצרא דליבא דפרעה ולא קביל מנהון הי כמא דמליל יי : ויפן ועבד פרעה צורכיה ועאל לביתיה ולא שוי לביה לחוד למחתא דא : ויחפרו וחפרו מצראי חזרנות נהרא מוי למשתי ולא אשכחו צלילן ארום לא יכילו למשתי מן מוי דבנהרא : וימלא ושלימו שובעא יומין מן בתר דמחא יי ית נהרא ומבתר כן אסי מימרא דיי ית נהרא : ויאמר ואמר יי למשה עול לות פרעה ותימר ליה כדנא אמר יי פטור ית עמי ויפלחון קדמי : ואם ואין מסרב אנת למפטור הא אנא מחי ית כל תחומך בעורדעניא : ושרץ וירבי נהרא עורדעניא ויסקון ויעלון בביתך ובקיטון בית משכבך ועילוי דרגשך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובאצוותך : ובכה ובגופך ובגופי עמך ובכל עבדך ישלטון עורדעניא : ויאמר ואמר יי למשה ארים ית ידך בחוטרך על נהריא על פצידייא ועל שיקייא ואפיק ית עורדעניא על ארעא דמצרים : ויט וארים אהרן ית ידיה על מיא דמצרים וסליקת מחת עורדעניא וחפת ית ארעא דמצרים ברם משה לא אלקי ית מיא לא בארמא ולא בעורדעניא מן בגלל דהות ליה בהון שיזבותא בזמן דטלקת יתיה אמיה בנהרא : ויעשו ועבדו היכדין איצטגנינן בלחשיהון ואסיקו ית עורדעניא על ארעא דמצרים : ויקרא וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר צלון קדם יי ויעדי עורדעניא מיני ומן עמא ואפטור ית עמא וידבחון ניכסת חגא קדם יי : ויאמר ואמר משה לפרעה שבח נפשך בגיני לאימת דאנת בעי איצלי עלך ועל עבדך ועל עמך לשיצאה עורדעניא מינך ומבתך לחוד מה דבנהרא ישתיירון : ויאמר ואמר למחר ואמר כפתגמך מן בגלל דתנדע ארום לית פיי אלהנא : וסרו ויעדון עורדעניא

ירושלמי

ובעצים ובאבנים — ובקיסא ובאבנא :

ויט וארים — ביציא :

הב סימן ואיתרחיק עלך עד אימת אצלי עלך :

מכריכות העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות · וכילום מימיו מתכרכים ועולם דרך היאורים ומשקים השדות · אגמיהם קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקום אחד וקורין לו אשטנ"ק : בכל ארץ מצרים · אף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים : ובעצים ובאבנים · מים שבכלי עץ ובכלי אבן : (כב) בלהטיהם · לחש שאומרין אותו בלאט ובחשאי · רבותינו אמרו בלהטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים : ויחזק לב פרעה · לומר על ידי מכשפות אתם עושין כן · תבן אתם מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן · אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים : (כג) גם לזאת · לאותו המופת שנהפך לתנין וגם לזה שלדם : (כה) וימלא · מנין שבעת ימים שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה משמשת רביע חדש וג' חלקים היה מעיד ומתרה בהם : (כז) ואם מאן אתה · ואם סרבן אתה · מאן כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם המפעל כמו שלו ושקט בר נוגף : נוגף את כל גבולך · מכה וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה וכן ונגפו אשה הרה · וכן בטרם יתנגפו רגליכם · פן תגוף באבן רגלך · ולאבן נגף : (כח) ועלו מן היאור : בביתך · ואחר כך בבית עבדיך · הוא מתחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו וגומר וממנו התחילה הפורענות : (כט) ובכה ובעמך · בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין : (ח) ותעל הצפרדע · צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו · ופשוטו י"ל שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות וכן ותהי הכנם הרחישה פדולייר"א בלעז · ואף ותעל הצפרדע גרינולייר"א בלעז : (ה) התפאר עלי · כמו היתפאר הגרזן על החוצב כמשתבח לומר אני גדול ממך ונפאר בלעז · וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולאמר דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו : למתי אעתיר לך · את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ותראה אם אקיים דברי למועד שתקבע לי · אלו נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל · עכשיו שנאמר למתי אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע לי אמור לאי זה יום תרצה שיכרתו : אעתיר העתירו והעתרתי · ולא נאמר אעתר עתרו ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרבות פלל הוא וכאשר יאמר הרבו הרבה והרביתי לשון הפעיל אם יאמר העתירו אעתיר דברים ואף לכלם העתרתם עלי דבריכם · הרביתם : (ו) ויאמר למחר · התפלל היום :

יונתן · והפיכו מן מיא דגושן לאדמא קשיא ליה דהא מים של מצרים כולם היו כבר דם ממכת משה ואהרן ואם מים שהיו בכלי' וא"כ מאי ויעשו כן חרטומי' אלא המים שהיו בגושן שלא היו דם ועשו בלטיה' לדם : ועבד פרעה צרכיו · דק"ל מאי ויפן פרעה אלא שעשה צרכיו מלשון הנכנס הכן כדרז"ל : אם מימרא דה' פי' ריפא הנהר ז"ל כת"ד רק ז' ימי' היתה המכה משמשת וכמש' המקר' וימלא שבעת ימי' משמע שלא היה אלא ז' ימים שלמים : ברם משה לא אלקי וכו' וכן כת' לקמן גבי' מכות כנים ע"ש ועיין בדש"י לחם שכתב פטע' למה לא לקה ע"י משה ד' כאן הרגי' בזה וגם לשם וממנו תראה ותבין ומה גם במרי"ל כת' טעם על זה בשם מה"רש והוא שאין דרך ואימתי גם א' ע"פ אדם א' וראיה מאליהם וכו' בשלמא

אימתי · ומשמע · אעתיר · היום
מחר

למחר ויאמר כדברך למען תדע כי־אין כיהוה
אלהינו: ז וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך
ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארנה: ח
ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל־
יהוה על־דבר הצפרדעים אשר־שם לפרעה:
ט ויעש יהוה כדבר משה וימתו הצפרדעים
מן־הבתים מן־החצרת ומן־השדת: י
ויצברו אתם חמרם חמרם ותבאש הארץ:
יא וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד
את־לבו ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה:
ס יב ויאמר יהוה אל־משה
אמר אל־אהרן נטה את־מטך והך את־עפר
הארץ והיה לכנם בכל־ארץ מצרים: יג
ויעשו־כן ויט אהרן את־ידו במטהו ויך את־עפר
הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל־עפר
הארץ היה כנים בכל־ארץ מצרים: יד
ויעשו־כן החרטמים בלטיהם להוציא את־
הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה:
טו ויאמרו החרטמם אל־פרעה אצבע
אלהים הוא ויחזק לב־פרעה ולא־שמע אלהם
כאשר דבר יהוה: טז ויאמר יהוה אל־משה
השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא
המימה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח עמי
ויעבדני: יז כי אם־אינך משלח את־עמי
הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את־
הערב ומלאו בתי מצרים את־הערב וגם
האדמה אשר־הם עליה: יח והפליתי ביום
ההוא את־ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי
היות־שם ערב למען תדע כי אני יהוה בקרב
הארץ: יט ושמתי פדת בין עמי ובין עמך
למחר יהיה האת הזה: כ ויעש יהוה כן
ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל־
ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב: כא
ויקרא פרעה אל־משה ולאהרן ויאמר לכו
זבחו לאלהיכם בארץ: כב ויאמר משה לא
נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח ליהוה
אלהינו הן נזבח את־תועבת מצרים לעיניהם
ולא יסקלנו: כג דרך שלשת ימים נלך
במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר
אלינו: כד ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם
וזבחתם ליהוה אלהיכם במדבר רק הרחק לא־
תרחיקו ללכת העתירו בעדי: כה ויאמר
משה

ס׳ כנים
ב׳ חסרים
ט׳ מלאים
ששי
ב׳ חסרים

כפתגמך בדיל דתידע ארי לית כיי אלהנא:
ויעידון עורדעניא מנך ומבתך ומעבדך ומעמך
לחוד דבנהרא ישתארן: ונפק משה
ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם יי על־
עסק עורדעניא דשוי לפרעה: ועבד יי
כפתגמא דמשה ומיתו עורדעניא מן בתיא
מן דרתא ומן חקלתא: וכנשו
יתהון דגורין דגורין וסריאת ארעא:
וחזא פרעה ארי הות רוחתא ויקר ית לביה ולא
קביל מנהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה
אימר לאהרן ארים ית חוטרך ומחי ית עפרא
דארעא ויהי לקלמתא בכל ארעא דמצרים:
ועבדו כן וארים אהרן ית ידיה בחוטריה ומחא
ית עפרא דארעא והות קלמתא באנשא
ובבעירא כל עפרא דארעא הוה קלמתא
בכל ארעא דמצרים: ועבדו כן
חרשיא בלחשיהון לאפקא ית קלמתא
ולא יכילו והות קלמתא באינשא ובבעירא:
ואמרו חרשיא לפרעה מחא מן קדם יי היא
ואיתקף ליבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא
דמליל יי: ואמר יי למשה אקדם בצפרא
ואתעתד קדם פרעה הא נפיק למיא ותימר ליה
כדנן אמר יי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי
אם ליתך משלח ית עמי הא אנא משלח
בך ובעבדך ובעמך ובבתך ית ערובא
ויתמלון בתי מצראי ית ערובא ואף ארעא
דאינון עלה: ואפריש ביומא ההוא
ית ארעא דגשן דעמי שרי עלה בדיל דלא
למהוי תמן ערובא בדיל דתידע ארי אנא יי
שליט בגו ארעא: ואשוי פורקן לעמי ועל עמך
איתי מחא למחר יהי אתא הדין: ועבד יי כן
ואתא ערובא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוהי
ובכל ארעא דמצרים איתחבלת ארעא מן קדם
ערובא: וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר אזילו
דבחו קדם אלהכון בארעא: ואמר משה לא
תקין למעבד כן ארי בעירא דמצראי דחלין ליה
מיניה אנחנא נסבין לדבחא קדם יי אלהנא הא
נדבח ית בעיר דמצראי דחלין ליה ואינון יהון
חזן הלא ימרון למרגמנא: מהלך תלתא יומין
ניזיל במדברא ונדבח קדם יי אלהנא כמא דיימר
לנא: ואמר פרעה אנא אשלח יתכון ותדבחון
קדם יי אלהכון במדברא לחוד ארחקא לא
תרחקון למיזל צלו אף עלי: ואמר
משה

עורדעניא מינך ומבתך ומן עבדך ומן עמך לחוד מה דבנהרא ישתיירון : ויצא ונפק משה
ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם יי על עיסק עורדעניא דשוי לפרעה : ויעש ועבד יי
כפתגמא דמשה ומיתו עורדעניא מן בתיא ומן ירושלמי
דרתא ומן חקלא : ויצברו וכנשו יתהון כרוון כרוון :
כרוון כרוון וסריית ארעא : וירא וחמא
פרעה ארום הוות רווחתא לעקתיה ויקר ית ליביה ולא קביל מנהון היכמא דמליל יי : ויאמר
ואמר יי למשה אימר לאהרן ארים ית חוטרך ומחי ית עפרא דארעא ויהי לקלמי בכל ארעא דמצרים
גרם על ידך לית אפשר למילקי ארעא דבה הוות לך שיזובתא כד קטלתא ית מצראי וקבילתיה :
ויעשו ועבדו היכדין וארים אהרן ית ידיה בחוטריה ומחא ית עפרא דארעא והוות מחת קלמי
בבישרא דאינשא ובבעירא כל עפרא דארעא איתהפיך למהוי קלמי בכל ארעא דמצרים : ויעשו
ועבדו היכדין איסטגניניא חרשיותא בלחשיהון לאנפקא ית קלמין ולא יכילו והוות מחת קלמי שלטא
באינשא ובבעירא : ויאמרו ואמרו איסטגניני פרעה לא מן כח גבורת משה ואהרן היא
אלהן מחא משתלחא מן קדם יי היא ואיתקף יצרא דלבא דפרעה ולא קביל מנהון היכמא דמליל יי :
ויאמר ואמר יי למשה אקדים בצפרא ותיתעתד קדם פרעה הא נפיק למנטר קוסמין עילוי מיא ותהי
באפנוישא ותימר ליה כדנא אמר יי פטור ית עמי ויפלחון קדמי : כי אם ארום אין ליתך
מפטר ית עמי האנא מגרי בך ובעבדך ובעמך ירושלמי
ובביתך ית עירבוב חיות ברא ויתמלון בתי ערבובא :
מצראי עירבוב חיות ברא ואוף ית ארעא דהינון
עלה : והפליתי ואעבד פלאין ביומא ההוא עם ארעא דגשן דעמי שרי עלה בדיל דלא למהוי
תמן עירבוב חיות ברא מן בגלל דתינדע ארום אנא יי שליט בגו ארעא : ושמתי ואשוי פורקן
לעמי ועל עמך אייתי מחא לעידן מחר יהי אתא הדין : ויעש ועבד יי כן ואייתי עירבוב חיות
ברא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוי ובכל ארעא דמצרים איתחבילו יתבי ארעא מן קדם עירבוב חיות
ברא : ויקרא וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר איזילו פלחו ניכסת חגא קדם יי אלהכון בארעא
הדא : ויאמר ואמר משה לא תקין למעבד כן ארום אמריא דהינון טעוותהון דמצראי מנהון
ניסב ונקריבא קדם יי אלהן הא אין מקרבין אנן ית טעוותהון דמצראי קדמיהון הוא מן דינא הוא לאטלא
יתן באבנין : דרך מהלך תלתא יומין נטייל במדברא ונדבח ניכסת חגא קדם אלהנא היכמא
דיימר לנא : ויאמר ואמר פרעה אנא אפטור יתכון ותדבחון קדם יי אלהכון במדברא לחוד
ארחקא לא תרחקון לטיילא צלו עלי : ויאמר ואמר משה הא אנא נפיק מלוותך ואיצלי קדם
יי ויעדי ערבוב חיות ברא מן פרעה ומן עבדוי ומן עמיה למחר לחוד לא יוסיף פרעה למשקרא בדיל דלא
למפטור

ירושלמי כרוון פירוש מל' קרי יונתן הא נפיק למנטר קוסמין וכו' כל זה בתנחומא אחז כו מגנ וא"ל הנח לו שאפשם נרכי א"ל משם וכיש אלו' שאוש נרכיו ולפיכך א"ל הק"כה השכם כבוקר וכן דיוקים אמש השכם וקלי פלאין לא פירש והפלתי כרש"י אלא מלשון פלא וכם בי זאת כאמת כם פלאי לחיות הנם אינו פולך על כל הטעת

שום שיכרתו למחר : (ח) ויצא ויצעק · אשר שיכרתו למחר : (י) חמרים חמרים · צבורים צבורים תרגומו דגורין גלין : (יא) והככד את לבו · לשון פעול הוא הלוך ונקוש וכן והכות את מואב ושאול לא אלהים : הכה ופצוע · כאשר דבר ה' · והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה : (יב) אמור אל אהרן · לא העפר כדי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן : (יג) ותהי הכנם · הרחישה פדוליירא בלעז : להוציא את הכנים · לבראותם ממקום אחר : ולא יכולו · שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה : (טו) אצבע אלהים היא · מכה זו אינה על ידי כשפים מאת המקום היא : כאשר דבר ה' · ולא ישמע אליכם פרעה : (יז) משליח בך · מגרה בך · וכן ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי אנטיציר בלעז : את הערוב · כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם · ויש טעם בדברי אגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו · בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרים על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואח"כ תוקע עליהם ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכולי כדאיתא במדרש רבי תנחומא : (יח) והפליתי · והפרשתי וכן והפלא ה' וכן לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומפורשת היא ממך : למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ · אף על פי ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים : (יט) ושמתי פדות · שיבדיל בין עמי ובין עמך : תשחת הארץ · נשחתה הארץ מאכל ארבה : (כא) זבחו לאלהיכם בארץ · במקומכם ולא תלכו במדבר : (כב) תועבת מצרים · יראת מצרים כמו ולמלכם תועבת בני עמון ואצל ישראל קורא אותם תועבה · ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים זביחה שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים : ולא יסקלונו · בתמיה : (כה) התל · בהא לשקל : (כו) ויסר הערוב · ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים

משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל־
יהוה וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר
רק אל־יסף פרעה התל לבלתי שלח את־העם ‏ |לא בליש׳ ח׳ חס׳ וג׳ מל׳
לזבח ליהוה : כו ויצא משה מעם פרעה
ויעתר אל־יהוה : כז ויעש יהוה כדבר משה
ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר
אחד : כח ויכבד פרעה את־לבו גם בפעם
הזאת ולא שלח את־העם : פ

ט

א ויאמר יהוה אל־משה בא אל־פרעה
ודברת אליו כה־אמר יהוה אלהי העברים
שלח את־עמי ויעבדני : ב כי אם־מאן אתה
לשלח ועודך מחזיק בם : ג הנה יד־יהוה
הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים ‏ ל׳ ומלא
בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד : ד
והפלה יהוה בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ‏ ב׳ חד כתי׳ ה׳ וחד כתיב א׳
ולא ימות מכל־לבני ישראל דבר : ס ה וישם
יהוה מועד לאמר מחר יעשה יהוה הדבר הזה ‏ ס״א חסר את בליש׳ :
בארץ : ו ויעש יהוה את־הדבר הזה
ממחרת וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני־ ‏ ל׳ כתורה :
ישראל לא־מת אחד : ז וישלח פרעה והנה
לא־מת ממקנה ישראל עד־אחד ויכבד לב פרעה ‏ ל׳ פתח
ולא שלח את־העם : פ ח ויאמר
יהוה אל־משה ואל־אהרן קחו לכם מלא
חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה
לעיני פרעה : ט והיה לאבק על כל־ארץ
מצרים והיה על־האדם ועל־הבהמה לשחין
פרח אבעבעת בכל־ארץ מצרים : י ויקחו ‏ כ׳ חס׳ ובענין
את־פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק
אתו משה השמימה ויהי שחין אבעבעת פרח
באדם ובבהמה : יא ולא־יכלו החרטמים
לעמד לפני משה מפני השחין כי־היה השחין
בחרטמם ובכל־מצרים : יב ויחזק יהוה ‏ ב׳ חסר יו״ד בליש׳ ובענין
את־לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר
יהוה אל־משה : ס יג ויאמר יהוה
אל־משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה
ואמרת אליו כה־אמר יהוה אלהי העברים
שלח את־עמי ויעבדני : יד כי בפעם הזאת
אני שלח את־כל־מגפתי אל־לבך ובעבדיך ‏ ל׳ ומסר
ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל־הארץ :
טו כי עתה שלחתי את־ידי ואך אותך ואת־
עמך בדבר ותכחד מן־הארץ : טז ואולם
בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את־כחי ‏ ל׳ וחסר
ולמען ספר שמי בכל־הארץ : יז עודך ‏ שביעי

מסתולל

משה הא אנא נפיק מעמך ואצלי קדם־יי
ויעדי ערובא מפרעה ומעבדוהי ומעמיה מחר
לחוד לא־יוסף פרעה לשקרא בדיל דלא לשלחא
ית־עמא לדבחא קדם־יי : ונפק משה מן קדם
פרעה וצלי קדם־יי : ועבד יי כפתגמא דמשה
ואעדי ערובא מפרעה מעבדוהי ומעמיה לא
אשתאר חד : ויקר פרעה ית־לביה אף בזמנא
הדא ולא שלח ית־עמא : ואמר
יי למשה עול לות־פרעה ותמליל עמיה כדנן
אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית־עמי
ויפלחון קדמי : ארי אם־מסרב את
לשלחא ועד־כען את מתקיף בהון : הא מחא
מן־קדם־יי הויא בבעירך דבחקלא בסוסותא
בחמרי בגמלי בתורי ובענא מותא סגי לחדא :
ויפריש יי בין בעירא דישראל ובין בעירא
דמצראי ולא ימות מכולא־דבני ישראל מדעם :
ושוי יי זמנא למימר מחר יעביד יי כפתגמא הדין
בארעא : ועבד יי ית־פתגמא הדין
ביומא דבתרוהי ומית כל בעירא דמצראי
ומבעירא דבני־ישראל לא־מית חד : ושלח פרעה
והא לא־מית מבעירא דישראל עד־חד ואתיקר
לבא דפרעה ולא שלח ית־עמא : ואמר
יי למשה ולאהרן סבו לכון מלי חפניכון פיח
דאתונא ויזרקניה משה לצית־שמיא קדם
פרעה : ויהי לאבקא על כל־ארעא
דמצרים ויהי על־אנשא ועל־בעירא לשיחנא
סגי אבעבועין בכל־ארעא דמצרים : ונסיבו
ית־פיח דאתונא וקמו קדם פרעה וזרק יתיה
משה לצית־שמיא והוה שיחנא אבעבועין סגי
באנשא ובבעירא : ולא־יכילו חרשיא
למיקם קדם משה מן־קדם שיחנא ארי־הוה
שיחנא בחרשיא ובכל־מצראי : ואתקיף יי
ית־לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל
יי עם־משה : ואמר יי למשה אקדים
בצפרא ותתעתד קדם פרעה ותימר ליה
כדנן־אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית־עמי
ויפלחון־קדמי : ארי בזמנא הדא
אנא שלח ית־כל־מחתי בלבך ובעבדך ובעמך
בדיל דתידע ארי לית דכותי־שליט בכל־ארעא :
ארי כען קריב־קדמי־דשלחית פון־ית־מחת־
גבורתי ומחית יתך וית־עמך במותא ואשתיצתא
מן־ארעא : וברם בדיל דא קיימתך בדיל
לאחזיותך ית־חילי ובדיל דיהון־משתען גבורת־

שמי

למפטור ית עמא למדבחא ניכסת חגא קדם יי : ויצא ונפק משה מלות פרעה וצלי קדם יי : ויעש ועבד יי כפיתגם בעותא דמשה ואעדי עירבוב חיות ברא מפרעה ומעבדוי ומעמיה לא אשתאר חד : ויכבד ויקר פרעה ית יצרא דליבה אוף בזמנא הדא ולא פטר ית עמא : ויאמר ואמר יי למשה עול לות פרעה ותמליל עמיה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי פטור ית עמי ויפלחון קדמי : כי אם ארום אין מסרב אנת למיפטור ועד כדון אנת מתקיף בהון :

הנה הא מחת ידא דיי הויא כען כד לא הות למהוי בבעירך דבחקלא בסוסוותא בחמרי בגמלי בתורי ובענא מותא תקיף להדא : והפלה ויעביד יי פלאין בין גיתי דישראל ובין גיתי דמצראי ולא ימות מכל לבני ישראל מדעם : וישם וקבע יי זמנא למימר מחר יעביד יי ית פתגמא הדין בארעא : ויעש יי ועבד יי ית פתגמא הדין ליום חרן ומית כל בעירא דמצראי ומבעירא דבני ישראל לא מית חד : וישלח ושדר פרעה פולין למחמי והא לא מית מבעירא דבני ישראל עד חד ואתייקר יצרא דלבא דפרעה ולא פטר ית עמא : ויאמר ואמר יי למשה ולאהרן סיבו לכון מלי חופניכון קטם דקיק מן אתונא וידרקיניה משה לצית שמיא למיחמי פרעה : והיה ויהי לאבקא על כל ארעא דמצרים ויהי על אינשא ועל בעירא לשחין סגי שלפוקין בכל ארעא דמצרים : ויקחו ונסיבו ית קיטמא דאתונא וקמו לקדם פרעה ודרק יתיה משה לצית שמיא והוה שחין שלפוקין סגי באינשא ובבעירא : ולא ולא יכילו איסטגניניא למיקם קדם משה מן קדם שיחנא ארום הוה מחת שיחנא באיסטגניניא ובכל מצראי : ויחזק ותקיף יי ית יצרא דלבא דפרעה ולא קביל מנהון היכמא דמליל יי עם משה : ויאמר ואמר יי למשה אקדים בצפרא ותיתעתד קדם פרעה ותימר ליה כדנא אמר יי אלהא דיהודאי פטור ית עמי ויפלחון קדמי : כי בפעם ארום בזימנא הדא אנא שלח מחתא לך מן שמיא ותתיב ית כל מחתי דמחיתך לליבך ובעבדך ובעמך דמן קדמי הוון משתלחין ולא מן חרשיותא דבני נשא בגין דתנדע ארום לית דדמי לי בכל ארעא : כי ארום כדון שדרית ית מחת גבורתי מן דינא הוא דמחיתי יתך וית עמך במותא ואשתצית מן ארעא : ואולם וברם בקושטא לא מן בגלל די נטייבא לך קיימתיך אלא מן בגלל לממחזייך ית חילי ומן בגלל דתתני שמי קדישא בכל ארעא : עודך עד כדון אנת מתרברב בעמי בדיל דלא למיפטרינון : הנני האנא מחית בעידן הדין למחר מן אוצרי שמיא ברדא תקיף להדא דלא הוי דכוותא במצרים מן יומא דאשתכללו אושהא ועד כדון : ועתה

ירושלמי

מתגריא לחוד :

ירושלמי

שלבוקין :

ירושלמי

מיתקיף :

אם מתו יחיה לשם הכהן ביצורות : (כו) ויעתר אל ה׳ · נתאמץ בתפלה · וכן אם כה יאמר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה עכשיו כשהוא אומר כלשון ויפעל משמע וירבה להתפלל (גם בפעם הזאת אע״פ שאמר אכניאשלח אתכם לא קיים הבטחתו) (ב) מחזיק בם · אוחז בם כמו והחזיקה במבושיו : (ג) הנה יד ה׳ הויה · לשון הוה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רועה : (ד) והפלה · והבדיל : (ח) מלא חפניכם · ילוייכ״ש בלעז : פיח כבשן · דבר הנפח מן הגחלים עוממים הנשרפים בכבשן ובלעז אולב״ש : פיח · לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריחן : וזרקו משה · וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת הרי נסים הרבה · אחד שהחזיק קומצו על משה מלא חפנים שלו ושל אהרן · ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים : (ט) לשחין פורח אבעבועות · כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו בומחין כועות : שחין לשון חמימות : והרבה יש בלשון משנה שנה שחונה : (י) באדם ובבהמה · ואם תאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנך אשר בשדה והירא את דבר ה׳ הכניס את מקנהו אל הבתים · וכן שנה במכילתא אלחקה גם תאות דבר כאור : (יד) את כל מגפותי · למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות : (טו) כי עתה שלחתי את ידי וגומר · כי אלו רציתי כשהיכתה ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתי והכיתי אותך ואת עמך עם הבהמות · ונכחדת מן הארץ אבל בעבור זאת העמדתיך וגומר : (יז) עודך מסתולל בעמי · כתרגומו כבישת כיש בעמי והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא ובלעז קלקיר · וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ״ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן התי״ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתבל החגב מגזרת סבל כי יסתרר עלינו מגזרת שר ונגיד מסתכל הויתי : (יח) כעת מחר · כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד : הופדה · שנוסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו״ד כגון יסוד ילד ידע יקר כשהיא מתפעלת תבא הוי״ו במקום היו״ד כמו הוסדה הולדה וודע ויולד ליוסף כרנדיר

יונתן יהא מתח יד ה׳ כאן כד לא הות למהוי פי׳ דוקא עתה יהיה מכת ה׳ אשר לא היה כמותו כזה דלא תימא מדכתיב הוי׳ משמע היה כבר כמותו לכך אמר כד לא הות למהוי יק״ל : שלפוקין כמו שלפוחין פנוכר בדרז״ל שלפוחית כלוזין כלשון אשכנז דמן קדמי משתלחין וכו׳ דייק מדכתיב כעבור תדע כין אין כמוני בכל הארץ כי לא מן פספנים כמו שאמרו שהם מעשי כשופים אלא תוך הכל : מן דינ׳ הוא דמחיתי יתך דייק מד היה כמכת בכורות מה שמכי כתב כדפירש רש״י ודיק היה להלקותו כי גם הרמה בכור היא והעשיר כדכתב בפסוק שאחריו וכן כתב רש״י בפרשת בא שעליו נאמר בעבור הראותיך ובולי :

עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם: יח הנני ממטיר
כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא היה כמהו
במצרים למן היום הוסדה ועד עתה: יט
ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך
בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה
ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו:
כ הירא את דבר יהוה מעבדי פרעה הניס
את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים: כא
ואשר לא שם לבו אל דבר יהוה ויעזב את
עבדיו ואת מקנהו בשדה: פ כב
ויאמר יהוה אל משה נטה את ידך על השמים
ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל
הבהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים:
כג ויט משה את מטהו על השמים ויהוה
נתן קלת וברד ותהלך אש ארצה וימטר יהוה
ברד על ארץ מצרים: כד ויהי ברד ואש
מתלקחת בתוך הברד כבד מאד אשר לא היה
כמהו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי: כה
ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה
מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה
הברד ואת כל עץ השדה שבר: כו רק
בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברד:
כז וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן
ויאמר אלהם חטאתי הפעם יהוה הצדיק
ואני ועמי הרשעים: כח העתירו אל יהוה
ורב מהית קלת אלהים וברד ואשלחה אתכם
ולא תספון לעמד: כט ויאמר אליו משה
כצאתי את העיר אפרש את כפי אל יהוה
הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע
כי ליהוה הארץ: ל ואתה ועבדיך ידעתי
כי טרם תיראון מפני יהוה אלהים: לא
והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב
והפשתה גבעל: לב והחטה והכסמת לא
נכו כי אפילת הנה: לג ויצא משה מעם
פרעה את העיר ויפרש כפיו אל יהוה ויחדלו
הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה: לד
וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף
לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו: לה ויחזק לב
פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר יהוה
ביד משה:

ויאמר

עודך מסתולל כמו לבלתי ר"ת כלפם שעל ידו תיבך תגלח דהבלסם סין כענם: ילא תפיק:

ס סמ' דחסר

קלתם' מלא'

קולות יחדלון וסכיר לא יהיה עוד לא אמר על קולות שלא היו כי יסיו אתן תור'

שמי בכל ארעא: עד כען את כביש
ליה לעמי בדיל דלא לשלחותהון: הא אנא
מחית כעידנא הדין מחר ברדא תקיף לחדא
דלא הוה דכותיה במצרים למן יומא
דאשתכללת ועד כען: וכען שלח כנוש ית
בעירך וית כל דלך בחקלא כל אינשא ובעירא
דישתכח בחקלא ולא יתכניש לביתא ויחות
עליהון ברדא וימותון: דדחיל מפתגמא
דיי מעבדי פרעה כנש ית עבדוהי וית בעיריה
לבתיא: ודלא שוי ליביה לפתגמא דיי שבק ית
עבדוהי וית בעיריה בחקלא: ואמר יי למשה
ארים ית ידך על צית שמיא ויהי ברדא בכל
ארעא דמצרים על אנשא ועל בעירא ועל כל
עסבא דחקלא בארעא דמצרים: וארים משה
ית חוטריה על צית שמיא ויי יהב קלין וברדא
ומהלכא אישתא על ארעא ואמטר יי ברדא על
ארעא דמצרים: והוה ברדא ואישתא
משתלהבא בגו ברדא תקיף לחדא דלא הות
דכותיה בכל ארעא דמצרים מעידן דהוות לעם:
ומחא ברדא בכל ארעא דמצרים ית כל דבחקלא
מאינשא ועד בעירא וית כל עסבא דחקלא מחא
ברדא וית כל אילני דחקלא תבר: לחוד בארעא
דגשן דתמן בני ישראל לא הוה ברדא: ושלח
פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חבית
זמנא הדא יי זכאה ואנא ועמי חיבין: צלו
קדם יי ויסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין
דלוט כאילין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון
ולא תוספון לאתעכבא: ואמר ליה משה
במפקי מן קרתא אפרוש ית ידי בצלו קדם יי
קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתידע
ארי דיי ארעא: ואת ועבדך ידענא ארי עד
כען לא אתכנעתון מן קדם יי אלהים: וכיתנא
וסערי לקו ארי סעריא אביבין וכיתנא גבעולין:
וחיטיא וכונתיא לא לקאה ארי אפלתא אנין:
ונפק משה מלות פרעה ית קרתא ופרס ידוהי
בצלו קדם יי ואיתמנעו קליא וברדא ומטרא
דהוה נחית לא מטא על ארעא: וחזא פרעה
ארי אתמנע מטרא וברדא וקליא ואוסיף
למחטי ויקריה ללביה הוא ועבדוהי: ואתקף
לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא
דמליל יי בידא דמשה:

ויאמר

קכא · ניפ"על סימן · יעחל סימן ·
מפטירין כה אמר ה' ס' בקבצי את בית ישראל ביחזקאל
סימן כח' כ"ח ·

ועתת וכדון שדר כנוש ית גיתך וית כל דלך בחקלא כל אינשא ובעירא דאשתכח בחקלא ולא
יתכנוש לביתא וייחות עלויהון ברדא וימותון : חירא איוב דהוה דחיל מפתגמא דיי
מעבדוי דפרעה כנש ית עבדוי וית גיתוי לגו ביתא : ואשר ובלעם דלא שוי לביה לפתגמא
דיי ושבק ית עבדוי וית גיתוי בחקלא : ויאמר ואמר יי למשה ארים ית ידך על צית שמיא
ויהי ברדא בכל ארעא דמצרים על אינשא ועל בעירא ועל כל עיסבא דחקלא בארעא דמצרים :
ויט וארים משה ית חוטריה על צית שמיא ויי יהב קלין וברדין ומצלהבא אישתא על ארעא ואחית
יי ברדא על ארעא דמצרים : ויהי והוה ברדא ואישתא מתקפצא בגו ברדא תקיף לחדא
דלא הוה דכותיה בכל ארעא דמצרים מן עידן דהוות לאומא ומלכו : ויך ומחא ברדא בכל ארעא
דמצרים ית כל דבחקלא מאינשא ועד בעירא וית כל עיסבא דחקלא מחא ברדא וית כל עילנא דחקלא
תביר ושריש : רק לחוד בארעא דגשן דתמן בני ישראל לא הוה ברדא : וישלח
ושדר פרעה פולין למקרי למשה ולאהרן ואמר להון חבית בזמנא הדא ידעית דיי הוא אלהא זכאה
וברם אנא ועמי חייבין בכל מחתא ומחתא : העתירו צלו קדם יי ויהי סגי קדמוי מלמהוי
קלין דלווט מן קדם יי וברדין ואפטור יתכון ולא תוספון לאתעכבא : ויאמר ואמר ליה משה
במפקי סמיך לקרתא אפרוס ית ידי בצלו קדם יי קלייא יתמנעון וברדא לא יהי תוב מן בגלל דתנדע
ארום דיי היא ארעא : ואתה ואנת

ועבדך חכימית ארום עד לא תפטרון עמא תהון
ירושלמי

דחלין מן קדם יי אלהים : והפשתה וכתנא הות בבעולין ואתרת נצה :
ועתנא וסרתא לקון ארום סרתא הוות כסירא

וביתנא עבר פוקלין : והחטה וחיטיא וכונתיא לא לקון ארום לקישן הינין : ויצא
ונפק משה ואהרן מלות פרעה סמיך לקרתא ופרס ידוי בצלו קדם יי ואתמנעו קלין דלווט וברדא ומטרא
דהוה נחית לא מטא על ארעא : וירא פרעה וחמא פרעה ארום אתמנע מטרא וברדא וקלייא
דלווט פסקו ואוסיף למחטי ויקר ית ליצרא דלביה הוא ועבדוי : ויחזק ואיתקף יצרא דלבא
דפרעה ולא פטר ית בני ישראל היכמא דמליל יי בידא דמשה :

ויאמר

לא יומר עבד : (יט) שלא הטו · פירגומו שלא כנוס · וכן אמשי הגבים העיה העיה כמי כניתן : ולא יאסף
הביתה · לשון הכנסה הוא : (כ) הכים · הבריח לשון וינס : (כב) על השמים · לצד השמים ומדרש
אגדה הגביהו הק"בה למשה למעלה מן השמים : (כד) מתלקחת בתוך הברד · נס בתוך נס האש והברד
מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם : (כח) ורב · דיו במה שהוריד כבר : (כט)
כצאתי את העיר מן העיר אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים : (ל) טרם תיראון · עדיין לא
תיראון · וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא ואינו לשון קדם · טרם ישכבו עד לא שכיבו · טרם יצמח עד לא
צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתסים הרוחה תעמדו בקלקולכם : (לא) והפשתה והשעורה
נכתה · נשברה לשון פרעם נכה נכאים · וכן לא נכו · ולא יתכן לפרשם לשון הכאה שאין נו"ן במקום ה"א לפרש
נוכתה כמו הוכתה ככו כמו הכו אלא הנ' שורש כתיבה והרי הוא מגזרת הסו עצמותיו : כי השעורה אביב · כבר
בישלה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו : וכן הפשתה גדלה כבר ועומדת בגבעולים : השעורה אביב ·
עומדת באביה לשון כאבי סכאל : (לב) כי אפילות הנה · מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני
קשה · ואף על פי שנאמר את כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקנה הראויים
ללקות בברד · ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילות הנה פלאי פלאות נעשו להם
שלא לקו : (לג) לא נתך · לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ · ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה
דעזרא ותגיע עלינו · ונכתם כן פרוק חברו כחלק בתוך כסף לשון יציקת התכת · ורואה אני את דברי כתרגומו
ניסך ואתיך · לנקות לאתכא : אף זה לא נתך לא הוסך לארץ : ויאמר

חסלת וארא

בקי' וכו' : לקישן אימין לשון איחור ועיכוב וס"ל כרבי יודא דפליג ור"ל לקושתא היו כמדרש תנחומא : ירושלמי ואתרת
נצה כלו' שלתה כנה שהוא הן קטן : יונתן ומטרא דהוה נחית לאמטא על ארעא אלא נשאר תלוי באויר בל זה ב בגמ' מא
ריוהי"ל קולות והברד וקיכן שריו אמרו רבותינו נתלה באויר עד שילה גוג מגוג שנאמר מגשם שוטף ואבני אלגביש וגו' :

עמק

איוב דהוה דחיל דכתיב בכוייה כל אותו מא"זל שלחה היא באותו ענין ומדכתיב מעבדי פרעה ומי הוא זה שיהא ירא ס'ואם יוסף מיומים אלא שהוא איוב שנאמר בו וירא אלקים: ובלעם דלא שוי ליביה וכו' דיוקו נ"ב כדלעיל ועוד ראיה רמז לדבריו באומרו עודך מסתולל בעמי לבלתי ר"ת בלעם וכדכתב בעל הטורים פשל ידו איכך משלח' וק"ל תביר ושריש רצה לומר נשבה ונעקר מן השורש · בכל מחתא ומחתא רצה לומר שבכל מכה ומכה ידעתי כי ה' הצדיק : קלין דלווט דק"ל מאי קולות אלקים קולות הקללות · שהן מגד מדת הדין : היות בסיד' נ"ל בכירא והוא לשון בשול ואמכב פוקלין מלשון גמרי' במסכת נדה כל איד מאן בעי פיקולי' דפשתא · פירש פשתן

פ פ פ

י ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה
כי אני הכבדתי את לבו ואת
לב עבדיו למען שתי אתתי
אלה בקרבו: ב ולמען תספר באזני בנך
ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי
אשר שמתי בם וידעתם כי אני יהוה:
ג ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו
כה אמר יהוה אלהי העברים עד מתי מאנת
לענת מפני שלח עמי ויעבדני: ד כי אם
מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה
בגבלך: ה וכסה את עין הארץ ולא יוכל
לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה
הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ
הצמח לכם מן השדה: ו ומלאו בתיך ובתי
כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך
ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד
היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה: ז ויאמרו
עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש
שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אלהיהם
הטרם תדע כי אבדה מצרים: ח ויושב
את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אליהם
לכו עבדו את יהוה אלהיכם מי ומי ההלכים:
ט ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו
ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג יהוה לנו:
י ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר
אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד
פניכם: יא לא כן לכו נא הגברים
ועבדו את יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש
אתם מאת פני פרעה: ס יב ויאמר
יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה
ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ
את כל אשר השאיר הברד: יג ויט משה
את מטהו על ארץ מצרים ויהוה נהג רוח קדים
בארץ כל היום ההוא וכל הלילה הבקר היה
ורוח הקדים נשא את הארבה: יד ויעל
הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול
מצרים כבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו
ואחריו לא יהיה כן: טו ויכס את עין כל
הארץ ותחשך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ
ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא נותר כל
ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים: טז

בא בגימ' ג' רמז לו ג' מכו' יבית עוד עליו: ג"כ חסר וא' ילך: באזני בנך ובן בנך פעד כאן רמז כה אלמ על הבן: י"ל וחסר

כהן

כל אורייתא חסר בר מן ג' מלאים: ג' חסר כליבנא:

לוי

זה דיינו משה דכתיב כי זה משה האיש: פאנשים כגו' גדולים עם קטנים:

י"ל חסר: י"ל כפ' וחס': י"ל וחסר: רעה נגד פניכם סוכי תיכות דם שרמז כוכב של דם תולה לקראתם:

שני

א' חסר את: ד' פסוקי' לית כהון פניה ואחורי: ב' במסו' דבא ואחריך ומצרים כפן פסלו בסבול סמרי בלא רבה לשלח שאמר וכו דרך בטן שבונה נכפל כפן שנה כנה' כל ירק כפן:

ואמר יי למשה עול לות פרעה ארי
אנא יקרית ית לביה וית לבא
דעבדוהי בדיל לשואה אתי
אלין ביניהון: ובדיל דתשתעי קדם ברך
ובר ברך ית נסין דעבדית במצרים וית אתותי
דשויתי בהון ותדעון ארי אנא יי: ועל משה
ואהרן לות פרעה ואמרו ליה כדנן אמר
יי אלהא דיהודאי עד אימתי מסרב את
לאתכנעא מן קדמי שלח עמי ויפלחון
קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא ית
עמי הא אנא מיתי מחר גובא בתחומך:
ויחפי ית עין שמשא דארעא ולא יכול למחזי
ית ארעא וייכול ית שאר שיזבתא דאשתארת
לכון מן ברדא וייכול ית כל אילנא דצמח
לכון מן חקלא: ויתמלון בתך ובתי כל
עבדך ובתי כל מצראי דלא חזו אבהתך
ואבהת אבהתך מיום מהויהון על ארעא עד
יומא הדין ואתפני ונפק מלות פרעה:
ואמרו עבדי פרעה ליה עד אימתי יהי דין
לנא לתקלא שלח ית גבריא ויפלחון קדם יי
אלההון העד כען לא ידעת ארי אבדת מצרים:
ואתותב ית משה וית אהרן לות פרעה ואמר
להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן אזלין:
ואמר משה בעולמנא ובסבנא נזיל בבננא
ובבנתנא בענא ובתורנא נזיל ארי חגא קדם יי
לנא: ואמר להון יהי כן מימרא דיי בסעדכון כד
אשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא דאתון
סבירין למעבד לקביל אפיכון לאסתחרא: לא כן
אזילו כען גבריא ופלחו קדם יי ארי יתה אתון
בען ותריך יתהון מלות אפי פרעה: ואמר יי
למשה ארים ידך על ארעא דמצרים וייתי גובא
ויסק על ארעא דמצרים וייכול ית כל עסבא
דארעא ית כל דאשאר ברדא: וארים משה ית
חוטריה על ארעא דמצרים ויי דבר רוח קידומא
בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה
ורוח קידומא נטל ית גובא: וסליק גובא על כל
ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף
להדא קדמוהי לא הוה כן גובא דכותיה ובתרוהי
לא יהי כן: וחפא ית עין שמשא דכל ארעא
וחשוכת ארעא ואכל ית כל עסבא דארעא וית
כל פירי אילנא דאשאר ברדא ולא אשתאר כל

וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם׃ יז וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם וְהַעְתִּירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם

יְרוֹק בְּאִילָנָא וּבְעִסְבָּא דְחַקְלָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ וְאוֹחִי פַרְעֹה לְמִיקְרֵי לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר חָבִית קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְכוֹן׃

וכע

יונתן בן עוזיאל

ויאמר יי אל משה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוַת פַּרְעֹה אֲרוּם אֲנָא יַקִּירִית יִצְרָא דְלִבֵּיהּ וְיִצְרָא דְלִבְּהוֹן דְעַבְדוֹי מִן בִּגְלַל לְשַׁוָּאָה אַתְוָותַי אִלֵּין בֵּינֵיהוֹן׃ ולמען וּמִן בִּגְלַל דְתִתְנֵי בְּמַשְׁמְעֵי בְּרָךְ וּבַר בְּרָךְ יַת נִיסִין דַעֲבָדִית בְּמִצְרַיִם וְיַת אַתְוָותַי דְשַׁוִּיתִי בְּהוֹן וְתִנְדְעוּן אֲרוּם אֲנָא הוּא יְיָ׃ ויבא וְעָאל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוַת פַּרְעֹה וַאֲמַרוּ לֵיהּ כְּדְנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עַד אֵימַת מְסָרֵב אַנְתְּ מִן לְמִתְכַּנְעָא מִן קֳדָמַי פְּטוֹר יַת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי׃ כי אם אֲרוּם אִין יַת מְסָרֵב אַנְתְּ לְמִפְטוֹר יַת עַמִּי הָא אֲנָא מַיְתֵי מָחַר גוֹבָא בִּתְחוּמָךְ׃ וכסה וְיַחֲפֵי יַת חֶזְווֹנָא דְאַרְעָא וְלָא יְהֵוֵי יָכִיל לְמֶחְמֵי יַת אַרְעָא וִישֵׁיצֵי יַת שְׁאַר שֵׁיזְבוּתָא דְאִשְׁתְּאַרַת לְכוֹן מִן בַּרְדָא וִישֵׁיצֵי יַת כָּל אִילָנָא דְיִצְמַח לְכוֹן מִן חַקְלָא׃ ומלאו וְיִתְמְלוּן בָּתָּךְ וּבָתֵּי כָּל עַבְדָךְ וּבָתֵּי כָּל מִצְרָאֵי דְלָא חָמוּן אֲבָהָתָךְ וַאֲבָהַת אֲבָהָתָךְ מִן יוֹם מֶהֱוֵיהוֹן עַל אַרְעָא עַד יוֹמָא הָדֵין וְאִתְפְּנֵי וּנְפַק מִלְוַת פַּרְעֹה׃ ויאמרו וַאֲמַרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה עַד אֵימַת יְהֵי דֵין גַבְרָא לָנָא לְתַקְלָא פְּטוֹר יַת גַבְרַיָא וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן הַעַד כְּדוֹן לָא חַכִּימְתָּ אֲרוּם עַל יְדוֹי עֲתִידָא לְמוֹבְדָא אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ויושב וּפְקִיד לְאָתוּתָבָא יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן לְוַת פַּרְעֹה וַאֲמַר לְהוֹם אִיזִילוּ פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן מַן וּמַן הִינוּן דְאָזְלִין׃ ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה בְּטַלְיָנָא וּבְסָבַנָא נֵיזִיל בִּבְנָנָא וּבִבְרָתָנָא נֵיזִיל בְּעָנָנָא וּבְתוֹרָנָא נֵיזִיל אֲרוּם חַגָא קֳדָם יְיָ לָנָא׃ ויאמר וַאֲמַר לְהוֹן יְהִי כְדֵין מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְכוֹן כְּמָא דְאִפְטוֹר יַתְכוֹן וְיַת טַפְלְכוֹן חָמוּן אֲרוּם לְתַקְלָא בִּישָׁא הִיא לְכוֹן לְקָבֵיל אַפֵּיכוֹן בְּאוֹרְחָכוֹן דְתְהַלְכוּן עַד זְמַן דִי תִמְטוּן לְבֵית אֲתַר מַשְׁרוּיְיכוֹן׃ לא כן לָא כְּמָה דְאַתּוּן סְבָרִין אֶלָהֵן אִיזִילוּ כְדוֹן גוּבְרַיָא וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ אֲרוּם יָתֵיהּ אַתּוּן בָּעָאן וְתָרִיךְ יָתְהוֹן מִלְוַת אַפֵּי פַרְעֹה׃ ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יַת יְדָךְ עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדִיל גוֹבָא וְיִסַּק עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וִישֵׁיצֵי יַת כָּל עִסְבָּא דְאַרְעָא יַת כָּל מַה דִי שְׁיַיר בַּרְדָא׃ ויט וַאֲרֵים מֹשֶׁה יַת חוּטְרֵיהּ עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וַיְיָ דַבַּר רוּחַ קִידוּמָא בְּאַרְעָא כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לֵילְיָא צַפְרָא הֲוָה וְרוּחַ קִידוּמָא נְטַל יַת גוֹבָא׃ ויעל וּסְלֵיק גוֹבָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּשְׁרָא בְּכָל תְּחוּם מִצְרַיִם תַּקִּיף לַחֲדָא קֳדָמוֹי לָא הֲוָה כְּדֵין קַשְׁיָין גוֹבָא דִכְוָותֵיהּ וּבַתְרוֹי לָא עָתִיד דִיְהֵי כֵן׃ ויכס וַחֲפָא יַת חֶזְווֹנָא דְכָל אַרְעָא עַד דִי חֲשׁוֹכַת אַרְעָא וִישֵׁיצֵי יַת כָּל עִסְבָּא דְאַרְעָא וְיַת כָּל פֵּירֵי אִילָנָא דִי שַׁיַּיר בַּרְדָא וְלָא אִשְׁתְּיַיר כָּל יָרוֹק בְּאִילָנָא וּבְעִסְבָּא דְחַקְלָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם׃ וימהר וְאוֹחִי פַרְעֹה וּשְׁדַר פְּרִיסִין לְמִקְרֵי לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר חָבִית קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְכוֹן׃ ועתה וּכְדוֹן שְׁבוֹק כְּדוֹן חוֹבִי לְחוֹד זִמְנָא הָדָא וְצַלּוּ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵי מִינִּי לְחוֹד יַת מוֹתָא הָדֵין׃ ויצא וּנְפַק

מלות

ויאמר (א) ה' אל משה בא אל פרעה. והתרה בו: שיתי. שומי שאשית אני: (ב) התעללתי שחקתי כמו כי התעללת בי הלא כאשר התעולל בהם האמור במצרים ואינו לשון פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו כאשר עוללת לי כאשר עולל לי.

(ג) לענות. כתרגומו להתכנעא והוא מגזרת עני מאנת להיות עני ושפל מפני: (ה) את עין הארץ. את מראה הארץ: ולא יוכל וגומר. לא יוכל הרואה לראות את הארץ ולשון קצרה דבר: (ז) הטרם תדע. העוד לא ידעת כי אבדה מצרים: (ח) ויושב. הושבו על ידי שליח ששלחו אחריהם והושיבום אל פרעה: (י) כאשר אשלח אתכם וגו'. אף כי אשלח גם הצאן והבקר כאשר אמרתם: ראו כי רעה. נגד פניכם. כתרגומו שאין כדיעתיכם לטוב ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותו וזהו שנאמר היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר: (יא) לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה': כי אותה (אתם מבקשים אותה עבודה) בקשתם עד הנה נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר ולא פירש מי המגרש. (יב) בארבה. בשביל מכת הארבה: (יד) ואחריו לא יהיה כן. ואותן שהיו בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה (כי של יואל היה) על ידי מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל של משה לא היה אלא של מין אחד: (כ"ג רא"ם ע"ש) כמוהו לא היה ולא יהיה: (טו) כל ירק. עלה ירוק ויר"דורא בלעז: לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים שמלחו מהם: (יג) ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארבה. לפי שכנגדו במצרים בדרומית מערבית היתה כמו שפירשנו

יונתן

עד אימת יהי דין גבר' לכו לתקלא וכו' קדם כדון לא חכימת וכו' רמז על משה כדדייק בעל הטורים זה היינו משה שנאמר כי זה משה האיש: עתידת למובדא דקשה ליה מאי אבדה הא עדיין קיימת היא אלא דקאי על העתיד: משרוייכון: כמו חנייתכם. ור"ל עד בואכם לא כמ"ש היום גלותי חרפת מצרים וכו' ע"ש רש"י יעויין בו: לא הוי כדין קשיין גובא דכוותיה דקשה ליה מאילא היה כן ארבה כמוהו והרי היו בימי יואל אלא שהארבה של משה היה קשה משל יואל: ושלקים פי' וזרקים וכבר פירשנו בקרבתא כי כשיעלה עמוד השחר וזהו דמתרגם מעדי בקדמתא חשוך ליליא כלו' יסיר קודם חושך שלילה דהיינו קודם עלות השחר שלא יטעה פרעה לומר

אלהיכם ויסר מעלי רק את־המות הזה : יח
ויצא מעם פרעה ויעתר אל־יהוה : יט
ויהפך יהוה רוח־ים חזק מאד וישא את־
הארבה ויתקעהו ימה סוף לא נשאר ארבה
אחד בכל גבול מצרים : כ ויחזק יהוה את־
לב פרעה ולא שלח את־בני ישראל : פ
כא ויאמר יהוה אל־משה נטה־ידך על־
השמים ויהי חשך על־ארץ מצרים וימש חשך :
כב ויט משה את־ידו על־השמים ויהי
חשך־אפלה בכל־ארץ מצרים שלשת ימים :
כג לא־ראו איש את־אחיו ולא־קמו איש
מתחתיו שלשת ימים ולכל־בני ישראל היה
אור במושבתם : כד ויקרא פרעה אל־משה
ויאמר לכו עבדו את־יהוה רק צאנכם ובקרכם
יצג גם־טפכם ילך עמכם : כה ויאמר משה
גם־אתה תתן בידנו זבחים ועלת ועשינו
ליהוה אלהינו : כו וגם־מקננו ילך עמנו
לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את־יהוה
אלהינו ואנחנו לא־נדע מה־נעבד את־יהוה עד־
באנו שמה . כז ויחזק יהוה את־לב פרעה
ולא אבה לשלחם : כח ויאמר־לו פרעה לך
מעלי השמר לך אל־תסף ראות פני כי ביום
ראתך פני תמות : כט ויאמר משה כן
דברת לא־אסף עוד ראות פניך : פ א
ויאמר יהוה אל־משה עוד נגע אחד אביא על־
פרעה ועל־מצרים אחרי־כן ישלח אתכם מזה
כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה : ב דבר־
נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה
מאת רעותה כלי־כסף וכלי זהב : ג ויתן
יהוה את־חן העם בעיני מצרים גם האיש משה
גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי־פרעה
ובעיני העם : ס ד ויאמר משה
כה אמר יהוה כחצת הלילה אני יוצא בתוך
מצרים : ה ומת כל־בכור בארץ
מצרים

ומסר את / פלישכם :

שלישי

מל' קדמאה ו' / נחס ו' / אתרא :

י'ל וחסר : / מעלי מגינתם / כפסת רמז / סכפסקיחלו : / ב' כתור' / מלעיל

חד חסר וחד / מלא ודין / חסר :

יא

רביעי

י'ל וחסר : / ש' תלגים :

ובען שבוק כען חובי ברם־זמנא הדא וצלו קדם־יי אלהכון ויעדי מני לחוד ית־מותא הדין : ונפק מלות פרעה וצלי קדם־יי : והפך יי רוח מערבא תקיף לחדא ונטל ית־גובא ורמהי לימא דסוף לא אשתאר גובא חד בכל תחום מצרים : ותקיף יי ית־לבא דפרעה ולא שלח ית־בני ישראל : ואמר יי למשה ארים ידך על־צית־שמיא ויהי חשוכא על־ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא : וארים משה ית־ידיה על־צית־שמיא והוה חשוך־קבל בכל־ארעא דמצרים תלתא יומין : לא חזו גבר ית־אחוהי ולא־קמו אנש מתחותוהי תלתא יומין ולכל־בני ישראל הוה נהורא במותבניהון : וקרא פרעה למשה ואמר אזילו פלחו קדם־יי לחוד ענכון ותוריכון שבוקו אף־טפלכון ייזיל עמכון : ואמר משה אף־את תתן בידנא נכסת־קודשין ועלוון ונעביד קדם־יי אלהנא : ואף־בעירנא ייזיל עמנא לא נשאר מניה מדעם ארי מניה אנחנא נסבין למפלח קדם־יי אלהנא ואנחנא לית־אנחנא ידעין מה־נפלח קדם־יי עד־מיתנא לתמן : ותקיף יי ית־לבא דפרעה ולא אבה לשלחותהון : ואמר־ליה פרעה איזיל מעלוי אסתמר לך לא־תוסיף למחזי אפי ארי ביומא דתיחזי אפי תמות : ואמר משה יאות מלילתא לא־אוסיף עוד למחזי אפך : ואמר יי למשה עוד מכתש חד איתי על־פרעה ועל־מצרים בתר־כן ישלח יתכון מכא כשלחותיה גמירא תרכא יתריך יתכון מכא : מליל־כען קדם עמא וישאלון גברי מן חבריה ואתתא מן חברתה מנין־דכסף ומנין דדהב : ויהב יי ית־עמא לרחמין בעיני מצראי אף־גברא משה רב לחדא בארעא דמצרים בעיני עבדי־פרעה ובעיני עמא : ואמר משה כדנן אמר יי כפלגות ליליא אנא מתגלי בגו מצרים : וימות כל־

שמושך ממקום אחר : (יט) רוח ים . רוח מערבי : ימה סוף . אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו . וכן מצינו לענין התחומין שהוא סובב לצד אחרת שנאמר מים סוף ועד ים פלשתים ממזרח למערב . שים פלשתים במערב היה שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים : (כא) וימש חשך ויחשיך עליהם . חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה ימיש ויחשיך עוד : וימש . כמו ויאמש יש לנו תיבות חסרות אלף לפי שאין סברת האלף נכרת על כן אין הכתוב מקפיד על חסרונם כגון לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטב אהלו . וכן ותזרני חיל כמו ותאזרני . ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימוש בתר דיעדי קבל ליליא כשיגיע סמוך לאור היום . אבל אין הדבור מיושב על אופן של ויהם לפי שהיה כתוב אחר ויהי חשך . ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש כבהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש : (כג) שלשת ימים שלוש של ימים טרזאנא כלעז . וכן שבעת ימים בכל מקום שטיינא של ימים : (כב) ויהי חשך אפלה שלשת ימים . חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים . ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו . יושב אין יכול לעמוד . ועומד אין יכול לישב . ולמה

מלות פרעה וצלי קדם יי : ויהפך והפך יי ית רוחא ממערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא וטלקיה לימא דסוף לא אשתייר גובא חד בכל תחום מצרים ואפילו מה דמלחון במנייא לצרוך מיכלהון נשבא היגון רוחא מערבא ואזלו : ויחזק ותקיף יי ית יצרא דליבא דפרעה ולא פטר ית בני ישראל :

ויאמר ואמר יי למשה ארים ית ידך על צית שמייא ויהי חשוכא על ארעא דמצרים בקריצתא ויעדי בקדמתא חשוך ליליא : ויט וארים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך דקביל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין : לא ראו לא חמון גבר ית אחוי ולא קמון אנש מאתריה תלתא יומין ובכל בני ישראל הוה נהורא למקבור רשיעיא דיביניהון דמיתו הפאיא למעסוק במצותא במותביניהון : ויקרא ובסוף תלתא יומין קרא פרעה למשה ואמר זילו פלחו קדם יי להוד ענכון ותוריכון יקום גבי אוף טפלכון יזיל עמכון : ויאמר ואמר משה אוף אנת תיתן בידנא נכסת קודשין ועלוון ונעביד קדם יי אלהנא : וגם ואוף גיתנא יזיל עמנא לא תשתייר מנהון פרסתא חדא ארום מנהון נסב למפלח קדם יי אלהן ואנחנא אין נשבוקינון לית אנן ידעין מנא נפלח קדם יי עד מיתנא לתמן : ויחזק ותקיף יי ית יצרא דלבא דפרעה ולא צבא למפטרינון :

ירושלמי

ויהון ממשמשין בחשוכא :

ואמר ליה פרעה זיל מעילוי איזדהר בך דלא יתקוף רוגזי בך למימר הלא מילייא קשייהא האילין דאת אמר לי ברם צבי הוא פרעה למסות ולא להוי שמע למילך איזדהר דלא יתקוף רוגזי בך ואמסור יתך ביד ידיהון דעמא האילין דתבעו ית נפשך למקטול יתך : ואמר משה קושטא מלילתא מבשר אנא מן זימנא קדמיא עד דאנא יהב במדין ארום מיתו כל גבריא דהוו תבעין ית נפשי למקטול לא מן סוף דהוה לך רחמין דהוינא מצלי עלך ומחתא מתכליא ברם מחתא עשירא היא לפרעה מן ברך בוכרך ואמר ליה משה יאות כדין קושטא מלילתא לא אוסיף עוד למיחמי סבר אפך :

ויאמר לו ואמר ליה פרעה איזל מעילווי איזדהר לך לא תוסיף למחמי סבר אפי למללא קדמי חדא מן מלייא קשייהא כאלין ארום ביומא דאת חמי סבר אפי יתקוף רוגזי בך ואמסור יתך ביד בני נשא אילין דהוו תבעין נפשך למיסב יתה : ויאמר ואמר משה יאות מלילתא אנא עד דהוינא יתיב במדין איתאמר לי במימר מן קדם יי דגובריא דבעו למקטלי נחתו מניכסיהון והינון חשיבין כמיתיא ולא מן סוף דהוה עלך רחמין הוינא מצלי ומחתא הוות מתכליא מינך וכדון לא אוסיף תוב למחמי סבר אפך : ויאמר ואמר יי למשה תוב מכתש חד אנא מייתי עלוי פרעה ועילוי מצראי דקשי עליהון מכולהון ומבתר כדין יפטור יתכון מכא במפטריה גמירא יהי ליה מטרד יטרוד יתכון מכא : דבר נא מליל כדון במשמעהון דעמא ויש׳ילון גבר מן רחמיה מצראי ואתתא מן רחמתא מצריתא מאנין דכסף ומאנין דדהב : ויתן ויהב יי ית עמא לרחמין קדם מצראי אוף גברא משה רב להדא בארעא דמצרים קדם עבדי פרעה וקדם עמא : ויאמר ואמר משה לפרעה כדנא אמר יי לילייא חורן בשעתא דא אנא מתגלי בגו מצראי : ומת וימות כל בוכרא בארעא דמצרים מביר בוכרא דפרעה דעתיד דייתיב על כורסיי מלכותיה עד בוכרא דאמתא ביצירתא

סניא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו · ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא : (כד) יוצג · יהא מוצג במקומו : (כה) גם אתה תתן · לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן : (כו) פרסה · פרסת רגל פלנט"א בלע"ז : לא נדע מה נעבוד · כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו : (כט) כן דברת · יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך : (א) כלה · גמירא כלה כליל כולכם ישלח : (ב) דבר נא · אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם : (ד) ויאמר משה כה אמר יי · כשעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו שהרי משנתא מלפניו לא הוסיף ראות פניו : כחצות הלילה · כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות כחרות אפס בכו וזהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חציה ורבותינו דרשוהו כמו בחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא אבל הקב"ה יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות : (ה) עד בכור השבי · למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים : מבכור פרעה עד בכור השפחה · כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם : וכל בכור בהמה · לפי שהיו עובדין לה · בפקדו׳ מ׳

שהוא חשך של אופל וכשיצאה הספר אז כט׳ ידך ויהי חשך של אופל וגם אונקלוס שלך כדרך זה : חשך דקביל פירש חשך של אופל שהיה כפו׳ ומכופל וכאשה למעסוק במצוות וכו׳ עיין ברש״י ונראה דיוקו מה בא יותר להשמיענו בתיבה זו ואלו כולם לא שמשו אבל ישראל אלא עכשיו מצוה תלוין כאן כמו ביניהם התפילין וקריה שמע של שחרית גם תורה ומזו׳ נקראו אור כמ״ש כי נר מצוה ותורה אור ואנחנו אין נשבקינון לי׳ אנן ידעין וכו׳ תיקן כאן דאתי ואנחנו לא נדע מה נעבוד הלא את׳ כיתתכן נקח לכבוד אלא הם לא נקח לא נדע במה נכבוד ואמסור יתך כיד בני נשא דלא היית מדכר׳ המון שהכא׳ בהיותם מעונים ברשות בריך את שימסרת להמית גבר מן רחמיה רחמי וכו׳ דלא תימא מרכבי׳ איש

מצרים מבכור פרעה הישב על־כסאו עד בכור
השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה:
ו והיתה צעקה גדלה בכל־ארץ
מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף:
ז ולכל׀ בני ישראל לא יחרץ־כלב
לשנו למאיש ועד־בהמה למען תדעון
אשר יפלה יהוה בין מצרים ובין ישראל:
ח וירדו כל־עבדיך אלה אלי והשתחוו־לי
לאמר צא אתה וכל־העם אשר־ברגליך ואחרי־
כן אצא ויצא מעם־פרעה בחרי־אף: ס
ט ויאמר יהוה אל־משה לא־ישמע אליכם
פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים: י
ומשה ואהרן עשו את־כל־המפתים האלה
לפני פרעה ויחזק יהוה את־לב פרעה ולא־שלח
את־בני־ישראל מארצו: פ

יב

א ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים
לאמר: ב החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה: ג
דברו אל־כל־עדת ישראל לאמר בעשר לחדש
הזה ויקחו להם איש שה לבית־אבת שה לבית:
ד ואם־ימעט הבית מהיות משה
ולקח הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על־השה: ה
שה תמים זכר בן־שנה יהיה לכם מן־הכבשים
ומן־העזים תקחו: ו והיה לכם למשמרת
עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל
קהל עדת־ישראל בין הערבים: ז
ולקחו מן־הדם ונתנו על־שתי המזוזת ועל־
המשקוף על הבתים אשר־יאכלו אתו בהם:
ח ואכלו את־הבשר בלילה הזה צלי־
אש ומצות על־מררים יאכלהו:
ט אל־תאכלו ממנו נא ובשל מבשל
במים כי אם־צלי־אש ראשו על־כרעיו ועל־קרבו:

ולא

ואם־לא תפרוק ותנקפיה וכל־בוכרא דאנשא
בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד
למתב על־כורסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא
דבתר ריחיא וכל בוכרא דבעירא: ותהי
צווחתא רבתא בכל־ארעא דמצרים דכותה לא
הות ודכותה לא תוסיף: ולכל בני ישראל לא ינזק
כלבא בלישניה למינבח למאנשא ועד־בעירא
בדיל דתדעון דיפריש יי בין מצראי ובין ישראל:
ויחתון כל־עבדך אילין לותי ויבעון־מני למימר
פוק את וכל־עמא דעמך ובתר־כן אפוק ונפק מלות
פרעה בתקוף רגז: ואמר יי למשה לא־
יקביל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא
דמצרים: ומשה ואהרן עבדו ית־כל־
מופתיא האלין קדם פרעה ואתקיף יי ית־לבא
דפרעה ולא־שלח ית־בני־ישראל מארעיה:
ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים
למימר: ירחא הדין לכון ריש ירחיא
קדמאה הוא לכון לירחי שתא: מלילו עם
כל־כנישתא דישראל למימר בעסרא לירחא
הדין ויסבון להון גבר אימר לבית־אבא אימרא
לביתא: ואם־יזעיר ביתא מלאתמנאה
על־אימרא ויסב הוא ושיבביה דקריב לביתיה
במנין נפשתא גבר לפום מיכליה תתמנון על־
אימרא: אימר שלים דכר בר־שתה יהי
לכון מן־אימריא ומן־עיזיא תסבון:
ויהי לכון למטרא עד ארבעת עסרא יומא לירחא
הדין ויכסון יתיה כל קהלא כנישתא־דישראל בין
שמשיא: ויסבון מן־דמא ויתנון על־תרין
ספיא ועל־שקפא על בתיא דייכלון יתיה בהון:
וייכלון ית־בסרא בליליא הדין טוי־נור ופטיר
על־מררין ייכלוניה: לא־תיכלון מניה
כד־חי ואף־לא־בשלא מבשל במיא אילהן טוי־
נור רישיה על־כרעוהי ועל־גויה:

ולא

פ' מלאה בהור'

פ' מכירין במיה:
ב' מלאים:
אל משה ואל אהרן ופתי' ליה החדש הזה לכם לו' שעדות החד' כשיר' בקרובי' במש' ואהרן

ד' מצות קדוש החד':

איש לפי אכלו כגימי' אכל כזית לומ' לך שאם אכל כזית יצא: ה' מצות שחיט' הפס': לית וחד על המשקוף וחד אל המשקוף: ו' מצות אכילת פפסח: ה' פסו' מתחיל ומסיים באכילה ראו' שצריך כ' אכילות אכיל' פס' ח ואכילת ימגיגה ...' שלי' לאכול הפסח לא נתבושל:

כדין הוא נפרע מן האומה נפרע מאלהיה: (ז) לא יחרץ כלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישראל איש את לשונו לא שנן. או תחרץ שבתרגום לתורג חרוץ שנון מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון ויד חרוצים תעשיר חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה. יבדיל: (ח) וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי: אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך והליכך: ואחרי כן אצא. עם כל העם מארצך ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו יצא מלפניו: בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף ראות פני: (ט) למען רבות מופתי. מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים. חוץ לכרך. או אינו אלא בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו'. ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים דיבור חמור כזה לא כ"ש: (ב) החדש הזה הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חדש. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהי ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה. נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' ביום צותו

תן

ביצירתא דבמצרים דמתיליד לה בר היא טחנא אחורי ריחייא וכל בוכרא דבעירא : **והיתה** ותהי
צווחא רבתא בכל ארעא דמצרים דדיכוותיה ליליא לא הות ביה מחתא כדא ודכוותיה ליליא לא
תוסיף למהוי מחתא כדא : **ולכל** ולכל בני ישראל לא יהנזק כלבא בלישניה למנבח למאינשא
ועד בעירא מן בגלל דתנדעון דיפריש יי בין מצראי וביני ישראל : **וירדו** ויחתון כל עבדך אילין
לוותי ויבעון מטו מיני למימר פוק אנת וכל עמא דעמך ומבתר כדין איפוק ונפק מלות פרעה בתקוף
רגז : **ויאמר** ואמר יי למשה לא יקבל מנכון פרעה מן בגלל לאסגאה תמהיי בארעא דמצרים :
ומשה ומשה ואהרן עבדו ית כל תמהיא האלין קדם פרעה ותקיף יי ית יצרא דליבא דפרעה ולא
פטר ית בני ישראל מארעיה : **ויאמר יי** ואמר יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים למימר :
החדש הזה ירחא הדין לכון למקבעיה ריש ירחייא ומניה תשרון למימני חגיא וזמניא
ותקופתא קדמאי הוא לכון למנין ירחי שתא : **דברו** מלילו עם כל כנשתא דבני ישראל למימר
בעשרא לירחא הדין זמניה קביע בהדא זימנא ולא לדריא ויסבון להון אימר לבית גניסתא ואין סגיאין
ממנינא יסבון אימרא לביתא : **ואם** ואין זעירין אינשי ביתא ממנין עשרא במיסת למיכול
אימרא ויסב הוא ושיבביה דקריב לביתיה בסכום נפשתא גבר לפום מיסת מיכליה תיכסון ית
אימרא : **שה** אימר שלים דכר בר שתא יהי לכון מן אימריא ומן בני עזיא תסבון : **והיה** ויהי
לכון קטיר ונטיר עד ארבסר יומא לירחא הדין דתנדעון דליתיכון מסתפיין ממצראי דחמיין יתיה
ויכסון יתיה כהלכתא כל קהל כנישתא דישראל ביני שמשתא : **ולקחו** ויסבון מן אדמא ויתנון
על תרין סיפייא ועילוי אסקופא עילאה מלבר על בתייא דייכלון יתיה ודרמכין בהון : **ואכלו**
וייכלון ית בשרא בליליא הדין דחמיסר בניסן עד פלגותיה דליליא טוי נור ופטיר על תמכא ועולשין
ייכלוניה : **אל תאכלו** לא תיכלון מניה
כד חי ולא כד בשלא בחמרא ומשחא ושקייני
ולא מבשל במיא אלהן טוי נור עם רישיה עם רגלוי ועם בני גוויה :

ירושלמי
מהבהב :

ולא

(ג) **דברו אל כל עדת** · וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים : **דברו אל כל עדת בני ישראל** בעשור לחדש דברו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחדש הזה פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות : **שה לבית אבות** · למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן ת"ל שה לבית : (ד) **ואם ימעט הבית מהיות משה** ואם יהיו מועטי' מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה יתמעטו בעוד השה קיים בהיותו בחיים ולא משנשחט : **במכסת** · חשבון וכן מכסת הערכך : **לפי אכלו** · הראוי לאכילה פרט לחולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית : **תכסו** · תתמנון : (ה) **תמים** · בלא מום : **בן שנה** · כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו : **מן הכבשים ומן העזים** · או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים : (ו) **והיה לכם למשמרת** · זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה · ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה רבי מתיא בן חרש אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ושהיו שטופין בגלולים אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה : **ושחטו אותו** · וכי כלן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו : **קהל עדת ישראל** · קהל ועדה וישראל · מכאן אמרו פסחי צבור נשחטים בשלש כתות זו אחר זו · נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה כו' כדאיתא בפסחים : **בין הערבים** · משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעו' שבין עריבת היום לעריבת הלילה · עריבות היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה · ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה : (ז) **ולקחו מן הדם** · זו קבלת הדם יכול ביד ת"ל אשר בסף : **המזוזות** · הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן : **המשקוף** · הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו לשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף ולשון [illegible] תרגמו דשקיף חבורה משקופי : **על הבתים אשר יאכלו אותו בהם** · ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובית הבקר שאין דרין בתוכו : (ח) **את הבשר** · ולא גידים ועצמות : **על מצות ומרורים** · כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול מר זכר לוימררו את חייהם : (ט) **אל תאכלו ממנו נא** : שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בלשון ערבי

יונתן איש מאת רעהו ישראל חד מישראל חבירו אלא ממצרי ומאת רעותה אונכו : כיברתא י"ג מצריתא ויותר ככוף לפר' כיברת ורונה לומר ספחותא והשפלה : בר צ"ל כד : דדכוותי ליני' לא הות כיה מחתא כדא דדוקא בלילה כזה לא הוי צעקה אבל ביום ובאשמורת הבקר היה נגדולה מזו גבימי ים : יכעוף מתו פי' יבקשו בקש : ומניה הפרון למתמני חגין וזימניא וכו' כל זה דייק כדייקינן במכילתא ראש חדשים מגיד שניסן ראש לחדשים ומנין אף לרגלים ת"ל חג המצות וחג השבועו' וחג הסוכו' : בשדה זימני ולא לדריא קאי אלקיחת ספסת כדאיתא במכילתא ופסחים צו מי שהיה בעבור [illegible] לסוגיא פסח דורו' שפסח מצרי' מקחו

בעשור ופסח דורות מקחו בכל זמן : תכסו את אימרא מפרש תלת תכוסו לשון שחיטה כי התרגום ושחט ויכוס וק"ל · קטיר
שהיה קשור בכרעי המטה · ביני שמשתא דבכירה לית"ק דרבי דאמר במכילתא בין הערבים שומע אני עם דמדומי חמה ת"ל
מבערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל כבא השמש וכו' · ודרמכין בהון בכין דלשמירה הוא עביד מה לי מקום אכילה או מקום שינה
אך כאופן שיהיה כל דירתו באותו בית וכדפירש רש"י עיין בו · בליליא הדין דאתיקר במינה דייק כדייקינן בפ"ק דברכות א"כ הם
ת"ל בלילה הזה למעוטי לילה אחר מע"ת הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד
כך פסח מנו הוקש בני לילות במקום שני ימים ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד קמ"ל [illegible]

ולא תותירו ממנו עד בקר
והנתר ממנו עד בקר באש תשרפו:
יא וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים
נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו
בחפזון פסח הוא ליהוה: יב ועברתי בארץ
מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים
מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה
שפטים אני יהוה: יג והיה הדם
לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את
הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית
בהכתי בארץ מצרים: יד והיה היום
הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם
חקת עולם תחגהו: טו שבעת ימים
מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר
מבתיכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא
מישראל מיום הראשן עד יום השבעי:
טז וביום הראשון מקרא קדש וביום
השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא
יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא
לבדו יעשה לכם: יז ושמרתם את
המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את
צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום
הזה לדרתיכם חקת עולם:
יח בראשן בארבעה עשר יום לחדש
בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש
בערב: יט שבעת ימים שאר לא ימצא
בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש
ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ:
כ כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם
תאכלו

ח' שלא להותיר בפסח :
ג' כ' חסר נא' מלא :
כו' מלאי :
לכם הגימט' המילה לומר שבאותו לילה מלו :
ב' חד חסר וחד מלא ·
ג' וחסר :
ב' מצות שבכתת חמץ :
כ' חסר בלשנה ·
ג' מלא כתיב' :
חסר וי"ו לומר עד ו' שעות מותר להשתמש' חמץ:
ב' מצות אכילת מצה ליל טו' ·
רמ"א שלא ימצ' חמץ ברשותיכו :
כב שלא לאכ' תערוב' חמץ ·

ולא תשארון מניה עד צפרא
ודישתאר מניה עד צפרא בנורא תוקדון:
וכדין תיכלון יתיה חרציכון יהון
אסירין מסניכון ברגליכון וחוטריכון בידכון
ותיכלון יתיה בבהילו פסחא הוא קדם יי:
ואתגלי בארעא דמצרים בליליא הדין
ואקטול כל בוכרא בארעא דמצרים מאנשא
ועד בעירא ובכל טעות מצראי אעביד דינין
אנא יי: ויהי דמא לכון לאת על בתיא
דאתון תמן ואחזי ית דמא ואיחוס עליכון
ולא יהי בכון מותא לחבלא במקטלי בארעא
דמצרים: ויהי יומא הדין לכון לדוכרנא
ותחגון יתיה חגא קדם יי לדריכון קים
עלם תחגניה: שבעת יומין פטירן
תיכלון ברם ביומא קדמאה תבטלון חמירא
מבתיכון ארי כל דייכול חמיע וישתיצי אנשא
ההוא מישראל מיומא קדמאה עד יומא
שביעאה: וביומא קדמאה מערע
קדיש וביומא שביעאה מערע קדיש יהי
לכון כל עבידא לא יתעביד בהון ברם מה
דמתאכיל לכל נפש הוא בלחודוהי יתעביד
לכון: ותטרון ית פטירא ארי בכרן יומא
הדין אפיקית ית חיליכון מארעא דמצרים ותטרון
ית יומא הדין לדריכון קים עלם: בניסן בארבעה
עסרא יומא לירחא ברמשא תיכלון פטירא עד יומא
חד ועסרין לירחא ברמשא: שבעת יומין
חמירא לא ישתכח בבתיכון ארי כל דייכול
מחמעא וישתיצי אנשא ההוא מכנישתא
דישראל בגיורא וביציבא דארעא: כל מחמעא
לא תיכלון בכל מותבניכון תיכלון פטירא:
וקרא

ערבי: ובשל מבושל: כל זה באזהרת לא תאכלו: במים. מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום: כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לאו אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו. צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן. ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאותם כמו בצבאותם כמות שהוא אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם: (י) והנותר ממנו עד בקר. מה ת"ל עד בוקר פעם שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר משעת הנץ החמה ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר וזהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים. מזומנים לדרך: בחפזון. לשון בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת. אשר השליכו ארם בחפזם: פסח הוא לה'. הקרבן הוא קרוי פסח על שם הפסיחה והדלוג שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים. ד"א דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסק"א לשון פסיעה: (יב) ועברתי. כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין: כל בכור בארץ מצרים. אף בכורות אחרים והם במצרים. ומניין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים ת"ל למכה מצרים בבכוריהם: מאדם ועד בהמה. מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו מתחלת הפורענות: ובכל אלהי מצרים. של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ: אעשה שפטים אני ה'. אני בעצמי ולא על ידי שליח: (יג) והיה הדם לכם לאות. לכם ולא לאחרים לאות. מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים. וראיתי את הדם. הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם: ופסחתי. וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט. ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה. ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה. וכן פוסחים על שתי הסעיפים וכן כל הפסחים הולכים כקופצים. וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין

המומתים

ולא תנתרו | ולא תשיירון מניה עד | ירושלמי

צפרא ודאישתייר מניה עד צפרא תצניעניה ובאורתא דשיתסר בנוהא תוקדון דלית אפשר למיתוקדא מותר ניכסת קודשיא ביומא טבא : וככה וכדא הילכתא תיכלון יתיה בזמנא דא ולא לדריא חרציכון יהון מזרזין מסניכון בריגליכון וחוטריכון בידיכון ותיכלון יתיה בבהילו דשכינת מארי עלמא מטול דחייסא מן קדם יי לכון הוא : ועברתי ואיתגלי בארעא דמצרים בשכינת יקרי בליליא הדין ועמי תשעין אלפין רבוון מלאכין מחבלין ואקטול כל בוכרא בארעא דמצרים מאינשא ועד בעירא ובכל טעוות מצראי אעבד ארבעתי דינין טעוות מתכא מתרככין טעוות אבנא מתנדעין טעוות פחרא מתעבדין בקיקין טעוות אעא מתעבדין קטם דינדעון מצראי ארום אנא יי : והיה ויהי אדם ניכסת פסחא וגזירת מהולתא מערב לכון למעבד מניה את על בתייא דאתון שרין תמן ואחמי ית זכות אדמא ואיחוס עליכון ולא ישלוט בכון מלאך מותא דאתיהב ליה רשותא למחבלא במקטלי בארעא דמצרים : והיה ויהי יומא הדין לכון לדוכרנא ותחגון יתיה חגא קדם יי לדריכון קים עלם תחגוניה : שבעת שבעא יומין פטירא תיכלון ברם מפלגות יומא דמקמי חגא תבטלון חמיר מבתיכון ארום כל דייכול חמיע וישתיצי אינשא ההוא מישראל מיומא קדמאה דחגא ועד יומא שביעאה : וביום וביומא קדמאה מארע קדיש וביומא שביעאה מארע קדיש יהי לכון כל עיבידתא לא יתעביד בהון לחוד מן דיתעביד למיכל כל נפש איהו בלחודוי יתעביד לכון : ושמרתם ותטרון ית לישתא דפטירי ארום בכרן יומא הדין הנפיק יי ית חיליכון פריקין מארעא דמצרים ותטרון ית יומא הדין לדריכון קים עלם : בראשון בניסן בארביסר יומין לירחא תיכלון ית פסחא ובירמשא דחמסר תיכלון פטירי עד יומא דעשרין וחד לירחא ברמשא דעשרין ותרין תיכלון חמיע : שבעת שובעא יומין חמיר לא ישתכח בבתיכון ארום כל מאן דייכול מחמעא וישתיצי בר נשא ההוא מכנישתא דישראל בדיורי וביציבי דארעא : כל מחמצת כל עירבובין דמחמע :

ירושלמי

אסירין במצוותא דאורייתא :

שמותיהם ולא יהיה בכם נגף · אבל הויה הוא במצרים · הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרים שבביתכם · הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה עמו ת"ל ולא יהיה בכם נגף : (יד) לזכרון · לדורות : וחגותם אותו · יום שהיה לך לזכרון אתם חוגגו ועדיין לא שמענו איזהו יום הזכרון ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואיזה יום יצאו ה"א ממחרת הפסח יצאו הוי אומר יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב שהרי לילה חמשה עשר אכלו את הפסח ולבקר יצאו : לדורותיכם שומע אני מיעוט דורות שנים ת"ל חקת עולם תחגוהו : (טו) שבעת ימים · שבעה של ימים : שבעת ימים מצות תאכלו · ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים תאכל מצות · ללמד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ · מנין אף ששה רשות ת"ל שבעת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה ז' רשות אף ששי רשות · יכול אף לילה הראשון רשות ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה : אך ביום הראשון תשביתו שאור · מערב י"ט וקרוי ראשון שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד שלפני אדם נולדת או אינו אלא ראשון של ז' ת"ל לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים : הנפש ההיא · כשהיא בנפשה ובדעתה פרט לאנוס : מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי : (טז) מקרא קדש · מקרא שם דבר קרא אותו קדש לאכילה ושתייה וכסות · לא יעשה בהם · אפילו על ידי אחרים : הוא לבדו (יכול אף לגוים ת"ל הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגוים) הוא לבדו ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב : לכל נפש · אפילו לבהמה יכול אף לנכרים ת"ל לך : (יז) ושמרתם את המצות · שלא יבאו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן · רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוות אלא אם באה לידך עשה אותה מיד : ושמרתם את היום הזה · ממלאכה : לדורותיכם חקת עולם · לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור : (יח) עד יום האחד ועשרים · למה נאמר והלא כבר נאמר שבעת ימים לפי שנאמר ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגומר : (יט) לא ימצא בבתיכם · מנין לגבולין שנאמר תלמוד לומר בכל גבולך · מה תלמוד לומר בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות : כי כל אוכל מחמצת · לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא בא ללמד על

יונתן

שלשין שנמרא פסוקין פר' כג ... גם סטור תכיתו בעולשין וכתמסס מיני מרור כן : כתמרא ומשתא וכו' דייק כדדייקינן במכילתא ובשחיט פרק כל שעה אין ... מיס אחר מקיין מכיין ת"ל ובשל מבושל לסכית אחר משקין וכן פירש רש"י ... וכאורתא · דשיתא וכו' דקכירא ... פה... דמכילתא ... ת"ל עד בקר מגיד שאילו ... אלא להזיר ששה עשר דהיינו אורתא כמו אור לארבעה עשר : בעמילו דמשנינן ... עלמא · דייק כדדייקינן במכילתא וכרכי אליעזר סבירא ליה דאת בחפזון הגוף אע"פ שאין ראויה לדבר שנאמר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים

התאר ספרים

מקכן על הבכשות : ירושלמי אסירין במצוותא דאורייתא · היינו עשיית הפסח לשם שמים כדאיתא התם פסח לא' ש ... שלא מעשיו לשם שמים : יונתן מטול דחייסא וכו' : לשון חמלה כדייקינן במכילתא אין פסיחה אלא חסות ... בן יגן וגומר : אעביד ארבעתי דינין וכו' : כל זה במדרש ילקוט ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים משגיח זה מזה של ... היתה כמסת של מתכת כעשה תלודה של עץ נשרף של חרס בכקעים נתנבו לתדים של לילים לוקין בו' דברים וכו' : מתעבדין בקיקין · פי' נעשו חתיכות ושברים לשון גמרא כוקק את הארץ : ומתעבדין קטם פי' נעשו עפר ואפר שהרי תרגום ית קיטמא : וגזרת מהולתא במקום לדעת אי הביאו שלום נשבריהו לפי' זה תשובתו כנדו לעיין בכעל טורים · מפלגות יומא וכו' דייק כדייקינן בפסחים אך ... ת"ק כשיטת ח"ן כלומר חציו · ומ"ש דמקמי חגא עיין ברש"י : ברמשא דעשרין ותרין תיכלון חמיע : לומר שקיים נמצן אסר בלילה שלפניו ולא בלילה אחר היום שלפניו :

חמישי תאכלו מצות : פ כא ויקרא
משה לכל זקני ישראל ויאמר אלהם משכו
וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח :
כב ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם
אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי
המזוזת מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש
מפתח ביתו עד בקר : כג ועבר יהוה לנגף את
מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי
המזוזת ופסח יהוה על הפתח ולא יתן המשחית
לבא אל בתיכם לנגף : כד ושמרתם
את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם :
כה והיה כי תבאו אל הארץ אשר
יתן יהוה לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה
הזאת : כו והיה כי יאמרו אליכם
בניכם מה העבדה הזאת לכם : כז
ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר פסח על
בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת
בתינו הציל ויקד העם וישתחוו :
כח וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה
יהוה את משה ואהרן כן עשו : ס כט
ויהי בחצי הלילה ויהוה הכה כל בכור בארץ
מצרים מבכר פרעה הישב על כסאו עד בכור
השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה :
ל ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו
וכל מצרים ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין
בית אשר אין שם מת : לא ויקרא למשה
ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם
אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את יהוה
כדברכם : לב גם צאנכם גם בקרכם
קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אתי :
לג ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם
מן הארץ כי אמרו כלנו מתים : לד
וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארתם צררת
בשמלתם על שכמם : לה ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי
זהב

ב' פתחין ג' מל' כתוב'
מן הדם כג' דמי מילה
כל לשו' מזוז' על כר מן ג' חל' ט' ספרים
ב' פטע' כור
ב' משיות בפסוק אחת לפסח ואחת לגילה
שוא חד מן ל"ב פסוקים דאית כסג בה גם גם

וקרא משה לכל סבי ישראל ואמר להון
אתנגידו וסבו לכון מן בני ענא לזרעיתכון
וכוסו פסחא : ותיסבון איסרת איזובא
ותטבלון בדמא דבמנא ותדון לשקפא ולתרתין
ספיא מן דמא דבמנא ואתון לא תפקון אנש
מתרע ביתיה עד צפרא : ויתגלי יי למקטל
ית מצראי ויחזי ית דמא על שקפא ועל תרין
ספיא ויחוס יי על תרעא ולא ישבוק מחבלא
למיעל לבתיכון למימחי : ותטרון ית פתגמא
הדין לקיים לך ולבנך עד עלמא : ויהי ארי
תיעלון לארעא דיתן יי לכון כמא דמליל ותטרון
ית פולחנא הדין : ויהי ארי יימרון לכון
בניכון מא פולחנא הדין לכון : ותימרון
דבח חיס הוא קדם יי דחס על בתי בני ישראל
במצרים כד מחא ית מצראי וית בתנא שיזיב
וכרע עמא וסגידו : ואזלו ועבדו בני ישראל
כמא דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו :
והוה בפלגות ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא
דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על
כורסי מלכותיה עד בוכרא דשביא דבבית
אסירי וכל בוכרא דבעירא : וקם פרעה ליליא
הוא וכל עבדוהי וכל מצראי והות צוחתא רבתא
במצרים ארי לית ביתא דלא הוה תמן מיתא :
וקרא למשה ולאהרן ליליא ואמר קומו פוקו מגו
עמי אף אתון אף בני ישראל ואיזילו פלחו קדם
יי כמא דהויתון אמרין : אף ענכון אף תוריכון
דברו כמא דמלילתון ואיזילו וצלו אף עלי :
ותקיפו מצראי על עמא לאוחאה לשלחותהון
מן ארעא ארי אמרו כולנא מייתין : ונטל עמא
ית לישיהון עד לא חמע מותר אצותהון צריר
בלבשיהון על כתפיהון : ובני ישראל עבדו
כפתגמא דמשה ושאילו ממצראי מנין דכסף
ומנין
דדהב

שאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו · ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם : בגר ובאזרח הארץ · לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים : (כ) מחמצת לא תאכלו · אזהרה על אכילת שאור : כל מחמצת · להביא את תערובתו : בכל מושבותיכם תאכלו מצות · זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני וחלות תודה (שאינם ראויים ליאכל בכל מושבות אלא בירושלים :) (כא) משכו · מי שיש לו צאן ימשוך משלו : וקחו · מי שאין לו יקח מן השוק : למשפחותיכם · שה לבית אבות : (כב) אזוב מין ירק שיש לו גבעולין : אגודת אזוב · שלשה קלחין קרויין אגודה : אשר בסף · בכלי כמו ספות כסף : מן הדם אשר בסף · למה חזר ושנאו שלא יאמר טבילה אחת לשלש מתנות לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה : ואתם לא תצאו וגומר · מגיד שמאחר שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער : (כג) ופסח · וחמל ויש לומר ודלג : ולא יתן המשחית · ולא יתן לו יכולת לבא כמו ולא נתנו אלקים להרע עמדי : (כה) והיה כי תבואו · תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא בפסח א' שעשו בשנה

דְחָמַע לָא תֵיכְלוּן בְּכָל אֲתַר מוֹתְבָנֵיכוֹן תֵּיכְלוּן פַּטִירֵי: ויקרא וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר לְהוֹן נְגוּדוּ יְדֵיכוֹן מִפַּלְחָנוּת מִצְרָאֵי וּסְבוּ לְכוֹן מִן בְּנֵי עָנָא לְיִחוּסֵיכוֹן וְכוֹסוּ אִימַר פִּסְחָא:
ולקחתם וְתִסְבוּן אֵיסָרַת אֵיזוֹבָא וְתִטְמְשׁוּן בִּדְמָא דִּבְמָן פַּחְרָא וְתַדּוֹן לְאִיסְקוּפָא עִלָּאָה
מִלְּבַר וּלְתַרְתֵּין סִיפַיָּא מִן אַדְמָא דִּבְמָן פַּחְרָא וְאַתּוּן לָא תִפְּקוּן אֱנַשׁ מִן תְּרַע בֵּיתֵיהּ עַד צַפְרָא: ועבר
וְיִתְגְּלֵי יְקָרָא דַייָ לְמִיחְמֵי יַת מִצְרָאֵי וְיֶחְמֵי יַת אַדְמָא דְעַל אִסְקוּפָא וְעַל תַּרְתֵּין סִיפַיָּא וְיַגִּין מֵימְרָא
דַייָ עַל תַּרְעָא וְלָא יִשְׁבּוֹק מַלְאָכָא מְחַבְּלָא לְמֵיעוֹל לְבָתֵּיכוֹן לְמִימְחֵי: ושמרתם וְתִיטְרוּן יַת פִּתְגָּמָא
הָדֵין לִקְיָם לָךְ וְלִבְנָךְ דְּכוּרַיָּא עַד עָלְמָא: והיה וִיהֵי אֲרוּם תֵּיעֲלוּן לְאַרְעָא דְעָתִיד לְמִיתַּן לְכוֹן יְיָ הֵיכְמָא
דְמַלֵּיל וְתִיטְרוּן מִזְּמַן דְּתִמְטוּן לְתַמָּן יַת פּוּלְחָנָא הָדָא: והיה וִיהֵי אֲרוּם יֵימְרוּן לְכוֹן בְּנֵיכוֹן
בִּזְמַנָּא הַהוּא מָה פּוּלְחָנָא הָדָא לְכוֹן: ואמרתם וְתֵימְרוּן נִכְסַת חַיְיסָא הוּא קֳדָם יְיָ דְּחָס
בְּמֵימְרֵיהּ עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּחַבָּלוּתֵיהּ יַת מִצְרָאֵי וְיַת בָּתָּנָא שֵׁיזִיב וְכַד שְׁמָעוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין מִפּוּם מֹשֶׁה גְּחַנוּ וּסְגִידוּ: וילכו וַאֲזַלוּ וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵיכְמָא
דְּפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן הֵיכְדֵין אִזְדָּרִיזוּ וַעֲבָדוּ: ויהי בחצי וַהֲוָה בְּפַלְגּוּת לֵילְיָא דַחֲמֵיסַר
וּמֵימְרָא דַייָ קְטַל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבְּכִיר בּוּכְרֵיהּ דְפַרְעֹה דְּעָתִיד לְמִיתַּב עַל כּוּרְסֵי
מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרַיָּא בְּנֵי מַלְכַיָּא דְאִשְׁתְּבִין וְאִינוּן בֵּי גוּבָא מִתְמַשְׁכְּנִין בְּיַד פַּרְעֹה וְעַל דַּהֲווֹ חָדָן
בְּשִׁעְבּוּדְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל לָקוּ אוּף הִינוּן וְכָל בּוּכְרֵי בְעִירָא מִיתוּ מִמִּצְרָאֵי פַּלְחִין לְהוֹן: ויקם וְקָם
פַּרְעֹה בְּלֵילְיָא הוּא וְכָל שְׁאַר עַבְדוֹי וְכָל שְׁאַר מִצְרָאֵי וַהֲוַת צְוָוחְתָא רַבְּתָא אֲרוּם לָא הֲוָה תַמָּן
בֵּיתָא דְמִצְרָאֵי דְּלָא הֲוָה תַמָּן בְּכוֹר מָאִית: ויקרא וּתְחוּם אַרְעָא דְמִצְרַיִם מַהֲלַךְ אַרְבַּע מְאָה
פַרְסֵי הֲוַת וְאַרְעָא דְגֹשֶׁן דְתַמָּן מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעוּת אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוַת וּפַלְטְרִין דְּבֵית
מַלְכוּתָא דְפַרְעֹה בְּרֵישׁ אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה וְכַד קְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּלֵילְיָא דְפִסְחָא אִשְׁתְּמַע
קָלֵיהּ עַד אַרְעָא דְגֹשֶׁן מִתְחַנַּן הֲוָה פַרְעֹה בְּקָל עָצִיב וְכֵן אֲמַר קוּמוּ פוּקוּ מִגּוֹ עַמִּי אוּף אַתּוּן אוּף
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְזִילוּ פְלָחוּ קֳדָם יְיָ הֵיכְמָא דַאֲמַרְתּוּן: גם אוּף עָנְכוֹן אוּף תוֹרֵיכוֹן דַּבָּרוּ דְמִן דִּילִי
הֵיכְמָא דְמַלֵּילְתּוּן וְזִילוּ וְלֵית אֲנָא בָּעֵי מִנְּכוֹן אֱלָהֵן דְּתַצְלוּן עֲלַי דְלָא אֵימוּת: ותחזק וְכַד שְׁמָעוּ
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קָל בְּכוּתָא דְפַרְעֹה לָא אִשְׁתְּהוּ עַד דְּאָזַל הוּא וְכָל עַבְדוֹי וְכָל מִצְרָאֵי וְאַתְקִיפוּ
לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְאוֹחָאָה לְמִפְטוּרֵיהוֹן
מִן אַרְעָא אֲרוּם אָמְרִין אִין שָׁהֲיִין הִינוּן הָכָא
שַׁעְתָּא חֲדָא הָא כּוּלָּנָא מֵיתִין: וישא וּנְטַל
עַמָּא יַת לֵישֵׁיהוֹן עַלּוֹי רֵישֵׁיהוֹן עַד דְּלָא אַחֲמַע
וּמִן דְּמִשְׁתְּאַר לְכוֹן מִן פַּטִּירֵי וּמְרִירֵי סוֹבָרוּ צְרִיר
בִּלְבוּשֵׁיהוֹן עַל כַּתְפֵיהוֹן: ובני ישראל וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ כְּפִתְגָּמָא דְמֹשֶׁה וּשְׁאִילוּ מִן מִצְרָאֵי
(מנין)

ירושלמי

אֲרוּם אָמְרִין מִצְרָאֵי אִי שָׁהֲיִין יִשְׂרָאֵל שַׁעְתָּא חֲדָא הָא כָּל מִצְרַיִם מֵיתִין:

מוֹתַר פִּסְחֵיהוֹן קְטִירִין בְּשׁוֹשִׁיפֵיהוֹן יְהִיבִין עַל כַּתְפֵיהוֹן:

בשנים הסכית על פי הדבור:) כאשר דבר · והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ ונואר: (כז) ויקד העם
על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל · וכי כבר עשו והלא
מר"ח נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו: וילכו ויעשו · אף ההליכה מנה הכתוב ליתן
שכר להליכה ושכר לעשייה: כאשר צוה ה' את משה ואהרן · להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצות
משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: (כט) וה' · כל מקום שנ' וה' הוא ובית דינו שהוא לשון
תוספת כמו הלך וכלו': הכה כל בכור · אף של אומה אחרת והוא במצרים: מבכור פרעה אף פרעה בכור היה
ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור זאת העמדתיך: עד בכור השבי · שהיו שמחין לאידם של ישראל · ועוד
שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות · ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות ובכור
השפחה חשוב מבכור השבי: (ל) ויקם פרעה · ממטתו: לילה · ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום: הוא וכל עבדיו
הוא תחלה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן. כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור
מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר גם אני בכור אתנהו · דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן
ויולדים מרווקים פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו. (לא) ויקרא
למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק, היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי: גם אתם · הגברים: גם
בני ישראל · הטף: ולכו עבדו כדברכם · הכל כאשר אמרתם ולא כמאמרי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל
צאנכם ובקרכם יצג גם צאנכם גם בקרכם קחו · ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות (לב) קחו כאשר
דברתם: וברכתם גם אותי · התפללו עלי שלא אמות שאני בכור: (לג) בולבו מתים אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי
אמר ומת כל בכור וכאן אף הפשוטים מתים חמשה או עשרה בבית אחד. (לד) טרם יחמץ · המצריים לא הניחום להשהות
כדי חמוץ: משארותם · שירי מצה ומרור. על שכמם · אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצות
בדבר

מטעים · כגידו ידיכון
מצראי ·
סבירא ליה
כרבי יוסי
הגלילי דפליג
במכילתא
אר"י וס"ל
משכו ידיכם
מעבודת
אלילים.
והדבקו
במצות:
וחגין
מימרא דה'
שקרנטי
מפרש ע"פ
ירמז אל
השכינה ע"פ
כדף פו"
ע"ט ע"ג:
מבכיר בוכרי
דפרעה דייק
כדי קיינן
במכילתא
מבכור פרע'
בא שכתוב
לאחד על
פרעה שכוא
בכור אלא
בא הכתוב
על כן שהוא
בכור שהוא
אומר היושב
על כסאו
כדי בכו
אומר וכו':
ותחום ארעא
וכו' וכד
קרא למשה
ואהרן
ובו' ובאלו
מקומות
מתרגם ע"י
פולק שלוחין
כדאית'
במכילתא
דכאן קרא
בעליו וקרא
למשה ולאהרן
מגיד שפרע'
עצמו היה
מחזר ושואל
בכל ארץ
מצרי' היכן
משה שרוי
והיכן
אהרן שרוי
ומן דילי
במכילתא
אתה אומר
גם אתם
אתן בידנו
קחו מה
שדברתם
ולכו: דתלל

עלי דלא אמות: דאף פרע' היה בכור וכדאית' בהבאות א"ל משה למה את' מטריח ג"כ א"ל שאני בכור ומתיירא אני שמא אמות וכו'

זהב ושמלת : לו ויהוה נתן את־חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את־מצרים : פ לז ויסעו בני־ישראל מרעמסס סכתה כשש־מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף : לח וגם־ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד מאד : לט ויאפו את־הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי־גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם־צדה לא־עשו להם : מ ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה : מא ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל־צבאות יהוה מארץ מצרים : מב ליל שמרים הוא ליהוה להוציאם מארץ מצרים הוא־הלילה הזה ליהוה שמרים לכל־בני ישראל לדרתם : פ מג ויאמר יהוה אל־משה ואהרן זאת חקת הפסח כל־בן־נכר לא־יאכל בו : מד וכל־עבד איש מקנת־כסף ומלתה אתו אז יאכל בו : מה תושב ושכיר לא־יאכל בו : מו בבית אחד יאכל לא־תוציא מן־הבית מן־הבשר חוצה ועצם לא־תשברו בו : מז כל־עדת ישראל יעשו אתו :

וכו׳

ב׳ לאין מפא : ששי ב׳ חסר ויעקב נסע סכתה סכזכו׳ יעקב יצאו אמצרים : כל אורייתא חסר וכל קרי׳ מלא בר מן ב׳ מקרים : ג׳ מלאים : וסמך ל׳ אהרן : לג גד ט״ו לו שלא להאכיל מפסח לישראל מומר : ושלא להאכיל לתושב ושלא להוציא מבשרו מהחבורה : ושלא לשבור עצם מהבשר :

ומנין דדהב ולבושין : וי׳ יהב ית־עמא לרחמין בעיני מצראי ואשאלונון ורוקינו ית־מצראי : ונטלו בני־ישראל מרעמסס לסכות כשית מאה אלפין גבריא ריגלאה בר מטפלא : ואף נוכראין סגיאין סליקו עמהון ועאן ותורין בעירא תקיף לחדא : ואפו ית־לישא דאפיקו ממצרים גריצן פטירן ארי לא חמע ארי אתרכו ממצרים ולא יכילו לאתעכבא ואף זוודין לא־עבדו להון : ומותב בני ישראל דיתיבו במצרים ארבע מאה ותלתין שנין : והוה מסוף ארבע מאה ותלתין שנין והוה בכרן יומא הדין נפקו כל־חיליא דיי מארעא דמצרים : ליל נטיר הוא קדם־יי לאפקותהון מארעא דמצרים הוא־ליליא הדין קדם־יי נטיר לכל־בני ישראל לדריהון : ואמר יי למשה ולאהרן דא גזירת פסחא כל־בר־ישראל דאסתלק לא־ייכול ביה : וכל־עבד גבר זבין־כספא ותגזר יתיה בכן ייכול ביה : תותבא ואגירא לא־ייכול ביה : בחבורא חדא יתאכל לא־תפקון מן־ביתא מן־בסרא לברא וגרמא לא־תתברון ביה : כל־כנישתא דישראל יעבדון יתיה : וארי־יתגייר עמך

גיורא

(לה) כדבר משה . שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו : ושמלות . אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב : (לו) וישאילום . אף מה שלא היו שואלים הם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים ולך : וינצלו . ורוקינו : מרעמסס סכתה . מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה וזהו שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים : הגברים . מבן עשרים ומעלה : (לח) ערב רב . תערובת אומות של גרים : (לט) עוגות מצות . חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי מצה : וגם צדה לא עשו להם . לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו . הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה . מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל לה׳ וגומר : (מ) אשר ישבו במצרים . אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם : שלשים שנה וארבע מאות שנה . בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שמשהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק . ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל כרחך הרבה משנות קהת נבלעים בשנות עמרם והרבה משנות עמרם נבלעים בשמונים של משה הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרים וזקוקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות ואפילו בחברון כענין שנאמר אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע . וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר״י וזה אחד מן הדברים ששנו להלמי המלך : (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וגו׳ ויהי בעצם היום הזה . מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין בט״ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשר בט״ו בניסן נולד יצחק בט״ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרים : (מב) ליל שמרים . שהיה הקב״ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים : הוא הלילה הזה לה׳ . הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך : שמרים לכל בני ישראל לדורותם . משומר ובא מן המזיקין כענין שנאמר ולא יתן המשחית וגומר : (מג) זאת חקת הפסח . בארבעה עשר בניסן נאמרה פרשה זו : כל בן נכר . שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים . אחד גוי ואחד ישראל מומר במשמע : (מד) ומלתה אותו אז יאכל בו . מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע . רבי אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח . א״כ מה ת״ל אז יאכל בו . העבד : (מה) תושב . זה גר תושב : ושכיר . זה הגוי ומה ת״ל והלא ערלים הם ובאמר כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר : (מו) בבית אחד יאכל . בחבורה אחת שלא יעשו חבורות ויחלקוהו . אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו ולמד שאם התחילו ובין אוכלים בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית ת״ל

על

מנין דכסף ומנין דדהב: וה' ויי יהב ית עמא לחן וחסד קדם מצראי ושיילינון ורוקינו ית מצראי מנכסיהון: ויסעו ונטלו בני ישראל מן פילוסין לסכות מאה ותלתין מילין תמן איתחפיאו שבעת ענני יקרא ארבעא מארבע ציטריהון וחד מעילויהון דלא ייחות עליהון מיטרא וברדא ולא יתחרכון בשרבי שמשא וחד מלרע להון דלא יהנזקון להון כובין ולא חיוין ועקרבין וחד מטייל קומיהון לאשואה עומקיא ולמימך טוריא לאתקנא להון בית משרוי והיגון כשית מאה אלפין גובריא ומטיילין על ריגליהון ולא רכבין על סוסוון בר מטפלא חמשא חמשא לכל גברא: וגם ואוף נוכראין סגיאין מנהון מאתן וארבעין רבוון סליקו עמהון ועאן ותורי וגיתי סגי לחדא: ויאפו והוו קטעין מן ליישא דאפיקו ממצרים וסדרין על רישיהון ומתאפי להון מחומתא דשימשא חרירן פטירן ארום לא חמיע ארום איתריכו ממצרים ולא יכילו למישהי וספיקא להון למיכל עד חמיסר יומין לירחא דאייר מטול דזוודין לא עבדו להון: ומושב ויומיא דיתיבו בני ישראל במצרים תלתין שמיטין דשנין דסכומהון מאתן ועשר שנין ומנין ארבע מאה ותלתין שנין מן דמליל יי לאברהם מן שעתא דמליל עימיה בחמיסר בניסן ביני פסוגייא עד יומא דנפקו ממצרים: ויהי והוה מסוף תלתין שנין מדאיתגזרת גזירתא הדא עד דאיתיליד יצחק עד דינפקו פריקין ממצרים ארבע מאה והוה בכרן יומא הדין נפקו כל חילייא דיי פריקין מארעא דמצרים:

ליל שמרים ארבעא לילוון כתיבין בספר דוכרנייא קדם רבון עלמא · ליליא קדמאה כד אתגלי למברי עלמא · תניינא כד אתגלי על אברהם · תליתאה כד אתגלי במצרים והות ידיה מקטלא כל בוכרא דמצרים וימיניה משיזבא בכוריהון דישראל · רביעאה כד אתגלי למפרוק עמא בית ישראל מביני עממיא וכלהון קרא ליליי נטיר בגין כן פריש משה ואמר ליה נטיר לפורקן הוא מן קדם יי למפקא ית עמא בני ישראל מארעא דמצרים הוא ליליא הדין נטיר ממלאכא מחבלא לכל בני ישראל דבמצרים וכן למיפרקהון מגלוותהון לדריהון: ויאמר ואמר יי למשה ואהרן דא היא גזרת פסחא כל בר עממין או בר ישראל דאיסתלק ולא הדר לא ייכול ביה: וכל עבד וכל נוכראי דאיזדבן לעבד לגברא בר ישראל זבין כספא ותיגזור יתיה ותטבלינה בכן ייכול ביה: תושב דייור תותב ואגירא נוכראה לא ייכול ביה: בבית בחבורה חדא יתאכל לא תפקון מן ביתא מן בשרא בר מחבורתא ולא למשדרא דורונין גבר לחבריה וגרמא לא תתברון ביה בדיל למיכול מה דבגוית: כל

ירושלמי

ליל נטיר ומזומן לפורקן הוא מן קדם יי באפקותהון דבני ישראל פריקין מארעא דמצרים: ארום ארבע לילוון אינון כתיבין בספר דכרנייא · לילא קדמאה כד אתגלי מימרא דיי על עלמא למברא יתיה הוות עלמא תהי ובהי וחשוכא פריס על אפי תהומא ומימרא דיי הוה נהיר ומנהר וקרי יתיה לילא קדמיא · לילא תנינא כד אתגלי מימרא דיי על אברהם ביני בתריא הוה אברהם בר מאה שנין ושרה הות ברת תשעין שנין למקיימא מה דאמר כתבא אברהם בר מאה שנין איפשר ליה למולדא ושרה ברת תשעין שנין איפשר לה דתוליד הלא בר תלתין ושבע שנין הוה אבונן יצחק בזמן דאיתקרב על גבי מדבחא שמיא מכו ונחתו וחמא יצחק ית שכלולהון וכהיין עיינוי מן מרומיא וקרי יתיה לילא תיניינא · לילא תליתאה כד אתגלי מימרא דיי על מצראי בפלגות ליליא הות ימינא מקטלא בוכריהון דמצראי וימיניה משיזבא בוכריהון דישראל למקיימא מה דאמר כתבא ברי בוכרי הינון ישראל וקרי יתיה לילא תליתאה · לילא רביעאה כד ישלים עלמא קיציה למיתפרקא חבלי רישעא ישתיצון וניריי פרזלא יתברון משה נפק מן גו מדברא ומלכא משיחא מן גו רומא דין ידבר בריש עננא ודין ידבר בריש עננא ומימרא דיי מדבר בין תרויהון ואינון מהלכין כחדא הוא ליל פסחא קדם יי נטיר ומזמין לכל ישראל לדריהון: תותבא דגבר ואגירא כד הוה בר עממין לא ייכול מיניה:

יונתן

קוכרו צריך פי' כשאנו הברורות כי כן תרגום לשאת לסוכרא: מן פלוסין לסוכו' מאה ותלתין מילין אף שבמכילתא משמע שמרעמסס לסוכות ארבעים פרסה וז"ל מסוכות לרעמסס מ' פרסה הולך קולו של משה מ' פרסה וכו' מ"מ יכול להיות דחושבב' דר כחושבנים דדין וכבל פרסה ג' מיל ורביעה ועיין בתשבץ סי' ק"ו ו"א ומשמע שכל פרסה ד' מילין ולפי זה צ"ל כאן ק"ס מילין: תמן איתחפיאו שבעת ענני יקרא כדאיתא במדרש וכר"א ס"ל דאמר אין סוכות אלא ענני כבוד שנאמ' כי על כל כבוד חופה וכו': יתחרכון מלשון הגמרא דאניפא פי' השוכר קטינה חריף שוקא פירו בשרפו כוכים קוניס: בר מטפלא חמש חמשא לכל גברא: כרבי יונתן ב"ל דפליג

ר"ע ורבי ישמעאל וסבר לכד מטף ונשים וכבולם שלש מאות וששים רבוא כמנא שאם כל אחד סיס ספ חמשה שסן ש"ם רבוא עם [illegible] ואנשים וסייגן ותחשים עלנ וגומר: מאתים וארבעין רבבן · בר"א בבירא לים גבי פרק רב דפליג במכילתא [illegible]

מח וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח
לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ
וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ :
מט תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכְכֶם : נ וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ : ס נא וַיְהִי
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם :
פ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר : ב קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר
כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי
הוּא : ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם
זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה
אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ : ד
הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב : ה
וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־
הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה : ו
שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג
לַיהוָה : ז מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ
שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ : ח וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרָיִם : ט וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ
וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה
בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם :
י וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ
מִיָּמִים יָמִימָה : ס יא וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ
יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ
וּנְתָנָהּ לָךְ : יב וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה
וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים
לַיהוָה : יג וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה
וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ

תפדה

גִּיוֹרָא וְיַעְבֵּד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ יִגְזַר לֵיהּ
כָּל־דְּכוּרָא וּבְכֵן יִקְרַב לְמֶעְבְּדֵיהּ וִיהֵי
כְּיַצִּיבָא דְאַרְעָא וְכָל־עַרְלָא לָא־יֵיכוֹל
בֵּיהּ : אוֹרָיְתָא חֲדָא תְּהֵי לְיַצִּיבָא
וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיכוֹן : וַעֲבַדוּ
כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה
וְיָת־אַהֲרֹן כֵּן עֲבַדוּ : וַהֲוָה בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיק יְיָ יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם עַל־חֵילֵיהוֹן : וּמַלִּיל יְיָ עִם־
מֹשֶׁה לְמֵימָר : אַקְדֵּישׁ־קֳדָמַי כָּל־
בּוּכְרָא פָּתַח כָּל־וַלְדָּא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲנָשָׁא
וּבִבְעִירָא דִּילִי הוּא : וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְעַמָּא הֲווֹ דְכִירִין יָת־יוֹמָא הָדֵין דִּנְפַקְתּוּן
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא אֲרֵי בִּתְקוֹף יְדָא
אַפֵּיק יְיָ יָתְכוֹן מִכָּא וְלָא יִתְאֲכֵל חֲמִיעַ :
יוֹמָא־הָדֵין אַתּוּן נָפְקִין בְּיַרְחָא
דַאֲבִיבָא : וִיהֵי אֲרֵי־יַעֲלִינָךְ יְיָ
לַאֲרַע כְּנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וְחִוָּאֵי
וִיבוּסָאֵי דְּקַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ
אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְתִפְלַח יָת־
פּוּלְחָנָא הָדֵין בְּיַרְחָא הָדֵין :
שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה חַגָּא קֳדָם־יְיָ : פַּטִּירָא
יִתְאֲכֵיל יָת שִׁבְעַת יוֹמִין וְלָא־יִתַּחְזֵי
לָךְ חֲמִיעַ וְלָא־יִתַּחְזֵי לָךְ חֲמִיר בְּכָל־
תְּחוּמָךְ : וּתְחַוֵּי לִבְרָךְ בְּיוֹמָא הַהוּא
לְמֵימַר בְּדִיל דָּא עֲבַד יְיָ לִי בְּמִפְּקִי מִמִּצְרָיִם :
וִיהֵי לָךְ לְאָת עַל־יְדָךְ וּלְדוּכְרָנָא בֵּין עֵינָךְ
בְּדִיל דִּתְהֵי אוֹרָיְתָא דַייָ בְּפוּמָךְ אֲרֵי בְּיַד
תַּקִּיפָא אַפְּקָךְ יְיָ מִמִּצְרָיִם : וְתִיטַּר
יָת־קְיָמָא הָדֵין בִּזְמַנֵּיהּ מִזְּמַן לִזְמָן :
וִיהֵי אֲרֵי־יַעֲלִינָךְ יְיָ לַאֲרַע כְּנַעֲנָאֵי כְּמָא דִי־
קַיֵּים לָךְ וְלַאֲבָהָתָךְ וְיִתְּנִינַהּ לָךְ : וְתַעְבַּר
כָּל־פָּתַח וַלְדָּא קֳדָם־יְיָ וְכָל־פָּתַח וְלַד
בְּעִירָא דִּיהוֹן לָךְ דִּיכְרִין תַּקְדֵּישׁ־קֳדָם־יְיָ :
וְכָל־פָּתַח בּוּכְרָא־דַחֲמָרָא תִּפְרוֹק בְּאִימְרָא
וְאִם־לָא תִפְרוֹק וְתִנְקְפֵיהּ וְכָל־בּוּכְרָא דַאֲנָשָׁא

ככבד

מ"ו שלא יאכל ערל בשר פסח :

ס"חסר עליונה :

שביעי

יג

מ"ח לקדש כל בכור :

י"ט שלא לאכל חמץ בפסח : בתמוק קימן :

כ' שלא יראה חמץ כל שבע' ימי הפסח : כ"א לספר יציאת מצרים בליל ט"ו : הוצאך חסר יוד שבתכם עשירי' הוציאם : למועדה מלא ולמ' ימים משבוע חייב תפילין : יביאך ק' : ונתנה ג' תניין על הא"י לומר אם תשמור א' חומשי תורה ונתנה לך : כ"ב כ"ג לפדות פטר חמור ולערוף אותו אם לא רצה לפדותו :

על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות : לא תוציא מן הבית · מן החבורה : ועצם לא תשברו בו · הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם אין עליו כזית בשר או מוח אין בו משום שבירת עצם : (מז) כל עדת ישראל יעשו אותו · למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל יעשו אותו · (מח) ועשה פסח · יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל והיה כאזרח הארץ · מה אזרח בי"ד אף גר בארבעה עשר · וכל ערל לא יאכל בו · להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו למד מכאן נכר לא יאכל בו : (מט) תורה אחת וגומר · להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה : (ב) פטר רחם · שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון · וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים : לי הוא · לעצמי קניתים ע"י שהכיתי

בכורי

על עדת כל כנישתא דישראל מתערבין דין עם דין גניסא עם גניסא אוחרי למעבר יתיה : וכי ואר׳ום
יתגייר עמכון גיורא ויעביד פיסחא קדם יי יגזור ליה כל דכורא ובכן יהי כשר למעבדיה ויהי כיציבא
דארעא וכל ערלאי בר ישראל לא ייכול ביה : תורה אורייתא חדא תהי לכל מצוותא ליציבא
ולגיורא די מתגייר ביניכון : ויעשו ועבדו כל בני ישראל היכמא דפקיד יי ית משה וית אהרן
היכדין עבדו : ויהי והוה בכרן יומא הדין אפיק יי ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון :

וידבר ה׳ ומליל יי עם משה למימר : קדש אקדיש קדמי כל בוכרא דכורייא פתח כל
וולדא בבני ישראל באינשא ובבעירא דילי הוא : ויאמר ואמר משה לעמא הוון דכירין ית
יומא הדין די נפקתון פריקין ממצרים מבית שעבוד עבדייא ארום בתקוף גבורת ידא אפיק יי יתכון
מיכא ולא יתאכל חמיע : היום יומא דין אתון נפקין פריקין בחמיסר בניסן הוא ירחא דאביבא :
והיה ויהי ארום יעלינך יי אלהך לארע כנענאי וחיתאי ואימוראי וחיואי ויבוסאי דקיים במימריה
לאבהתך למיתן לך ארעא עבדא חלב ודבש ותפלח ית פולחנא הדא בירחא הדין : שבעת
שובעא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי : מצות פטירי יתאכל ית שובעא
יומין ולא יתחמי לך חמיע ולא יתחמי לך חמיר בכל תחומך : והגדת ותתני לברך
ביומא ההוא למימר מן בגלל מצוותא דא עבד מימרא דיי לי ניסין ופרישן במפקי ממצרים :
והיה ויהי לך ניסא הדין חקיק ומפרש על תפילת ידא בגובהא דשמאלך ולדוכרן חקיק ומפרש על
תפילת רישא קביעא כל קביל עינך בגובהא לרישך מן בגלל דתיהוי אורייתא דיי בפומך ארום בחיל
ידא תקיפתא הנפקך יי ממצרים : ושמרת
ותינטור ית קיימא הדא דתפילי לזימנא דחזי לה
ביומי עובדא ולא בשבייא ובמועדייא וביממא
ולא בליליא : והיה ויהי ארום יעילינך
יי לארעא דכנענאי היכמא דקיים לך ולאבהתך
ויתנינה לך : והעברת ותפריש כל פתח וולדא קדם יי וכל פתח וולדא בעירא דמשגרא אמיה דיהון
לך דכרין תקדיש קדם יי : וכל פטר וכל פתח וולדא דחמרא תיפרוק באימרא ואין לא תפרוק ותנקוף
יתיה

ירושלמי

מן אילין יומין לאילין ירחין :
ותקטלון יתיה :

מצודי מצרים : (ג) זכור את היום הזה · למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום : (ד) בחדש האביב · דייק מרכתו
וכי לא היינו יודעין באי זה חדש אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא שלשים שבו
חמה ולא צנה ולא גשמים · וכן הוא אומר מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת : (ה) אל ארץ אלא ל׳
הכנעני וגומר · ואף על פי שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת שחיטות של
משפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני : נשבע לאבותיך · באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה׳ שנה פסח
את אברם וגומר · וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת · וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגומר · רד״ו שניה
זבת חלב ודבש · חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים : את העבודה הזאת · של פסח והלא וארכע
כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגומר · ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה · בפרשה ראשונה תאות סן
נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל · וכאן מבולד
והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול · והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב : (ח) בעבור יצחק :
זה · בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו · עשה ה׳ לי רמז בבן רשע לומר עשה ה׳ לי ולא לך שאלו היית
שם לא היית כדאי ליגאל (ט) והיה לך לאות · יציאת מצרים תהיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך רצה לומר שתכתוב ירושלמי
פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע : על ידך שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בה יד שהיא כהה : (י) ליל כטיר
מימים ימימה משנה לשנה · (יא) והיה כי יביאך יש מרבותינו שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים במדבר ואומר ומחוט
קדשו מפרש ביאה זו אם תקיימו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם) (יא) נשבע לך · והיכן נשבע לפירקן הוא
לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגומר · ונתנה לך · תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כר׳ יהושע
כירושת אבות : (יב) והעברת · אין והעברת אלא לשון הפרשה · וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו : ק״ל דאיתא
שגר בהמה · נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף במדרש
שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך · אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל · אחרי בכר כתב כל פטר רחם · וא׳ת ילקט בו
אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופרש במקום אחר בבקרך ובצאנך · לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם· כגאלי כו
בבכור אדם הכתוב מדבר : (יג) פטר חמור · ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי שתידין
מצרים לרגלות

דברי רו׳ ושאר דבריהם כולם מבוארים מעצמם הם : יונתן בר מחברותא · אפילו בבית אחד כדאיתא במכילתא ולא תוציא מן
הבית ומן הבשר חוצה חוץ לחבורה וכו׳ : בזבחים פ׳ דם חטאת א״ל אלא מבית לבית מחבורה לחבורה מנין ת״ל מן הבשר חוצה
אונס לאכילתו : ולא למשדרא דורכין גבר לחברייה · אפילו בבית אחד שתי חבורות לא שולחין מנות דכתיב ומן הבשר חוצה
שהבשר לא יצא לחוץ מחבורה כלל : בדיל למיכל מה דבגויה : פי׳ לא תשבור אפילו לאכול מוח מה שבעצם · וכדאיתא בפסחים
בפרק כיצד צולין ועצם לא תשברו אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח ומה אני מקיים ואכלו את הבשר בבשר שעל גבין
וכדפ״י רש״י כאן יעויין בו : מתערבין דין עם דין · כ״ה במכילתא כל עדת ישראל מגיד שפסח נאכל בערבוביא ובו׳ וכדפי׳ רש״ל :
גניסא · פי׳ משפחה עם משפחה וכבר פירשנו : בגובהא דשמאלך הכי דייק במכילתא ר׳ אומר על גבוה של יד שנאמר והתקש

ערב רב וגו׳ כמה רו׳ את׳ ק״ו רבות ר״ע אומר ר״ס רבאה : ומתאפי להון מחומתא · מדכפיב כתרים וגו׳ צידה לא עשו לסם תמתא׳ שלא שסו גם כן לאפות הפת בתמר אלא שנעשה לכם נס ונאפה בשמש : ומספיק׳ להון למיכל עד תמים׳ יומין לאחר ומן התחלת ירידת המן׳ כדאיתא במכילתא נס גדול נעשה להם בחררה שהיו אוכלין ממנה ל׳ יום עד שירד להם המן : תלתין סמיטין :

אפדה : יד והיה כי־ישאלך בנך
מחר לאמר מה־זאת ואמרת אליו בחזק יד
הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים :
טו ויהי כי־הקשה פרעה לשלחנו
ויהרג יהוה כל־בכור בארץ מצרים מבכר
אדם ועד־בכור בהמה על־כן אני זבח ליהוה
כל־פטר רחם הזכרים וכל־בכור בני אפדה :
טז והיה לאות על־ידכה ולטוטפת
בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה
ממצרים :

ב' חסר בתורים : ח' תגין על פסח כנגד ח' פרקי' עד כל שמתחין בו תפילין :

ק"ס' יתנ"ה' קלמ"ן :
הפטירין סדבר אשר דבר ס"א ירמיהו בירמיה בסי'מו":

בכנך תפרוק : ויהי ארי־ישאלינך ברך מחר
למימר מא־דא ותימר ליה בתקוף ידא אפקנא
יי ממצרים מבית עבדותא : והוה כד־אקשי
פרעה לשלחותנא וקטל יי כל־בוכרא בארעא
דמצרים מבוכרא דאנשא ועד־בוכרא
דבעירא על־כן אנא דבח קדם־יי כל־פתח
ולד דכריא וכל־בוכרא דבני אפרוק : ויהי
לאת על־ידך ולתפילין בין עינך ארי בתקוף יד
אפקנא יי ממצרים :

ס ס ס

ויהי בשלח פרעה את־העם ולא־
נחם אלהים דרך ארץ
פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן־
ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה :
יח ויסב אלהים את־העם דרך המדבר ים־
סוף וחמשים עלו בני־ישראל מארץ מצרים :
יט ויקח משה את־עצמות יוסף עמו כי
השבע השביע את־בני ישראל לאמר פקד
יפקד אלהים אתכם והעליתם את־עצמתי מזה
אתכם : כ ויסעו מסכות ויחנו באתם
בקצה המדבר : כא ויהוה הלך לפניהם
יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד
אש להאיר להם ללכת יומם ולילה : כב לא־ימיש
עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם : פ
יד א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב דבר אל־
בני

ג' וכ' חסר וא' מלא · אכך : ד' חסר בלישנא :
ג' ושאר ספר כקדמו
ב' וא' לפניהם :

והוה כד־שלח פרעה ית־עמא
ולא־דברינון יי אורח ארע
פלשתאי ארי קריבא הוא ארי אמר יי דילמא
יזועון עמא במחזיהון קרבא ויתובון למצרים :
ואסחר יי ית־עמא אורח מדברא לימא־דסוף
ומזרזין סליקו בני־ישראל מארעא דמצרים :
ואסיק משה ית־גרמי יוסף עמיה ארי אומאה
אומי ית־בני ישראל למימר מדכר ידכר יי
יתכון ותסקון ית־גרמי מכא עמכון : ונטלו
מסכות ושרו באתם בסטר מדברא : ויי מדבר
קדמיהון בימםא בעמודא דעננא לדברותהון
באורחא ובליליא בעמודא דאשתא לאנהרא להון
למיזל בימםא ובליליא : לא־יעדי עמודא דעננא
בימםא ועמודא דאישתא בליליא קדם עמא : ומליל
יי עם־משה למימר : מליל עם־בני ישראל ויתובון
וישרון

מצרים לחמורים · ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) טעונים מכספם ומזהבם של מצרים : תפדה בשה · נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן : וערפתו · עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו · הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו : וכל בכור אדם תפדה · חמש סלעים פדיונו קצוב במקום אחר :
(יד) כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבניכו דבני גד ודבני ראובן : מה זאת · זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגומר הרי זאת שאלת בן חכם · דברה תורה כנגד ארבעה בנים תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה : (טז) ולטוטפת · תפילין ועל שם שהם ארבעה בתים קרויין טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים · ומנחם חברו עם הטף אל דרו' אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האמורים בפרש' ראשונה שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו :

חסלת בא אל פרעה

ויהי בשלח פרעה : (יז) ולא נחם · ונהגם כמו לך נחה את העם · בהתהלכך תנחה אותך : כי קרוב הוא · ונוח לשוב באותו הדרך למצרים ומדרשי אגדה יש הרבה : בראותם מלחמה · כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו' : אם הלכו דרך ישר היו חוזרים ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוט על אחת כמה וכמה : (לפי סדר הכתו' כראה ראשונות תוספו' ועיין ברא"ם ובג"א יישוב נכון עז":) פן ינחם · יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב : (יח) ויסב · הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה : ים סוף · כמו לים סוף וסוף הוא לשון אגם שגדלים בו קנים כמו ותשם בסוף קנה וסוף קמלו : וחמושים · אין חמושים אלא מזויינין (לפי שהסיבתן במדבר גרם להם שעלו חמושים שאלו היה דרך יישוב לא היו מחומשים להם כל מה שצריכים אלא כאדם שעובר ממקום למקום

יחית וכל בוכרא דאינשא בברך תפרוק ולא בעבדך תפרוק בכספא : והיה ויהי ארום ישיילינך
ברך מחר למימר מה דא מצוותא דבוכריא ותימר ליה בתקוף גבורת ידא אפקנא יי ממצרים פריקין
מבית שעבוד עבדיא : ויהי והוה כד אקשי מימרא דיי ית ליבא דפרעה למפטרנא וקטל יי
כל בוכרא בארעא דמצרים מן בוכרא דאינשא ועד בוכרא דבעירא בגין כן אנא דבח קדם יי כל פתח
וולדא דוכריא וכל בוכרא דבריי אפרוק בכספא : והיה ויהי לאת חקיק ומפרש על יד שמאלך
ולתפילין בין ריסי עינך ארום בתקוף גבורת ידא הנפקנא יי ממצרים :

ס ס ס

ויהי בשלח והוה כד פטר פרעה ית עמא ולא דברינון יי אורח ארע פלישתאי ארום קריב
הוא ארום אמר יי דלמא יתהוון עמא במיחמיהון אחוהון דמיתן בקרבא מאתן אלפין
גוברין בני חילא משבטא דאפרים מאחדין בתריסין ורומחין ומאני זיינין ונחתו לגת למיבוז גיתי
פלישתאי ובגין דעברו על גזירת מימרא דיי ונפקו ממצרים תלתין שנין קדם קיצא איתמסרו בידא
דפלישתאי וקטלונון הינון הוו גרמיא יבישיא דאתי יתהון מימרא דיי על ידא דיחזקאל נביא בבקעת
דורא ואין יחמון כדין ידחלון ויתובון למצרים :

ויסב ואחזר יי ית עמא אורח מדברא דימא
דסוף וכל חד עם חמשא טפלין סליקו בני ישראל
מארעא דמצרים : ויקח ואסיק משה
ית ארונא דגרמי יוסף בגוויה מן גילוס והוה
מדבר עמיה ארום אומאה אומי ית בני ישראל
למימר מדכר ידכר יי יתכון ותסקון ית גרמי
מיכא עמכון : ויסעו ונטלו מספות אתר
דאתחפיו בענני יקרא ושרו באיתם דבסטר
מדברא : ויי הולך ואיקר שכינתא דיי
מידבר קדמיהון בימם בעמודא דעננא
לדברותהון בארחא ובליליא הדר עמודא דעננא
מבתריהון למיחשך לרדפין מן בתריהון

ירושלמי

ודבר מימרא דיי ית עמא אורח מדברא ימא דסוף
מזיינין בעובדא טבא סליקו בני ישראל פריקין
מארעא דמצרים :
ארום משבע אשבע ית בני ישראל למימר
מידכר ידכר יי יתכון במימריה וברחמי טביא :
דאתי בסייפי מדברא :
למהוון מהלכין בימם ובליליא :
לא הוה פסק :
ויחזרון וישרון קדם פומי חירתא בין מגדול
ובין ימא קדם טעוות צפון בלקובלה תישרון :

ועמודא דאישתא לאנהרא קדמיהון למיזל בימם ובליליא : לא לא עדי עמודא דעננא בימם
ועמודא דאישתא בליליא למדברא קדם עמא : וידבר ומליל יי עם משה למימר דבר
מליל

יונתן פלא כככה אל הרי חלא דבר אחר מכוון כנגד הלכה זו שליד על יד' זה שמאל לדבר אף ידייקדם ארץ ומיני שפחם שמי' כל קביל עיניך פירוש על גובה הראש מכוון לנגד עיניך וכראיתא במשנה וא״י כהקומן רבה יכול בין פיני' כת ומי' ת"ל בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו וגו': לזימנא דחזי ליה ביומו וכו' הכי איתא בהקומן רבה תימים ימימה ימים לא לילות תימים ולא כל ימי' פרט לשבתות וימי' טובים: ולא כעבדך כן הוא במכילת' ת"פ דרבי בבניך מכאן אמרו בכל פודי' בכור אדם חוץ מן העבדים: יד שמאלך הכי דרש רב אשי ואמר ידכה יד כהה וכמו שכתב רש״י לעיל:

לא מקום וכדעתו לקנות שם מה שיצטרך אבל כשהו' פורש למדבר צריך לזמן כל הצורך וכתוב זה לא נכתב כי אם לסבר את האוזן שלא תתמה במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זיין שהכו ישראל לחרב פרש"י
ישן) וכן הוא אומר ואתם תעברו חמושים · וכן תרגמו אונקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו וזריז · דבר אחר
חמושים מחומשים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפלה : (יט) השבע השביע · השביעם
שישביעו לבניהם · ולמה לא השביע בניו שישאו ויקברוהו בארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב · אמר יוסף אני שליט הייתי
במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו :
והעליתם את עצמותי מזה אתכם לאחיו השביע כן למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם שנאמר אתכם : (כ)
ויסעו מסכות · ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות : (כא) לנחותם הדרך · נקוד פתח שהוא כמו
להנחותם וכן לראותכם הדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם · אף כאן ופי' להנחותם על ידי שליח · ומי הוא
השליח עמוד הענן : והקב"ה בכבודו מוליכו לפניהם ואבל מקום את עמוד הענן הכין לנחותם על ידו שהרי ע"י
עמוד הענן הם הולכים · עמוד הענן אינו לאורו אלא להנחותם הדרך : (כב) לא ימיש הקב"ה את עמוד הענן
יומם

בשלח יונתן יתהון לשון
חרטה ואחרדה וכן תרגום ויחרדו ותווהו וכל ענין זה במכילתא בראותם מלחמה זו מלחמת אפרים שנ' ובני אפרים שותלח וגו' והאי
גת הרגו ר' אלף פלש' שמרו על הקץ ובפרקי ר"א משמע שהרבים הרגום וקבלת שם כענין אחר ע"ש : הינון הוו גרמיא יבישיא
כן הוא בסנהדרין פ' חלק ומאן ניניהו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו כ"א שמנו לקץ וטעו שנ' ובני אפרים שותלח וכו' :
חמשא טפלין הוא מפרש חמושים לשון חמשה שנ"א לא היה לו פחות מחמשה טף הן זכרים הן נקיבות ובדפירש לעיל פרשת בא ·
מן גילוס כדאיתא פ"ק דסוטה אמרה סרח בת אשר למשה ארון של מתכת עשו לו מצרים וטבע בנהר נילוס וכו' : דאתחפיו בענני
יקרא · דרש אלא סכות מלשון סכך שהוא סכוך ענניס וק"ל : ירושלמי במימריה וברחמי טביא דיב כמה פקידות לרבא
כמו וביום פקד ופקדתי וגו' לכך מתרגם ברחמי טביא לפורות דהאי פקידה היא לטובה : יונתן למחשך לרדפין דס"ל דוליכם
קאי לתפלה ולמטה אעמוד הענן היה בלילה ג"כ דהלת"ס היה עמוד שהיה מאיר גם למצרים כי כר לא' בר לתהם אלא מחזר להחשיך

בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין
מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על־
הים: ג ויאמר פרעה לבני ישראל נבכים
הם בארץ סגר עליהם המדבר: ד וחזקתי
את־לב־פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה
ובכל־חילו וידעו מצרים כי־אני יהוה ויעשו־
כן: ה ויגד למלך מצרים כי ברח העם
ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל־העם ויאמרו מה־
זאת עשינו כי־שלחנו את־ישראל מעבדנו:
ו ויאסר את־רכבו ואת־עמו לקח עמו: ז ויקח
שש־מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם
על־כלו: ח ויחזק יהוה את־לב פרעה מלך
מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל
יצאים ביד רמה: ט וירדפו מצרים אחריהם
וישיגו אותם חנים על־הים כל־סוס רכב
פרעה ופרשיו וחילו על־פי החירת לפני בעל
צפן: י ופרעה הקריב וישאו בני־
ישראל את־עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם
וייראו מאד ויצעקו בני־ישראל אל־יהוה:
יא ויאמרו אל־משה המבלי אין־
קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה־
זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים: יב
הלא־זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים
לאמר חדל ממנו ונעבדה את־מצרים כי טוב
לנו עבד את־מצרים ממתנו במדבר: יג

ויאמר

בנ' נלת' · ב' מקרים · ג' והמדרון: · ג' זהסר. · ג' חס' דהס: · שני · ט' מלאי' בחור': · ב' חסר נבבכין: · הם עונת גר של מצרים נלכך אמרו שזי חמרת יה עמד כנגד גר של מצרים: · ו' חסר בליפות:

וישרון קדם פום חירתא בין מגדול ובין ימא קדם
בעיל צפון לקבליה תשרון על ימא: ויימר
פרעה על בני ישראל מערבלין אינון בארעא
אחד עליהון מדברא: ואתקף ית לבא דפרעה
וירדוף בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משריתיה
וידעון מצראי ארי אנא יי ועבדו כן: ואתחוא
למלכא דמצרים ארי אזל עמא ואתהפיך לבא
דפרעה ועבדוהי לעמא ואמרו מה דא עבדנא
ארי שלחנא ית ישראל מלמפלחנא: וטקיס
ית רתיכיה וית עמיה דבר עמיה: ודבר שית
מאה רתיכין בחירן וכל רתיכי מצראי וגיברין
ממנן על כולהון: ואתקיף יי ית לבא דפרעה
מלכא דמצרים ורדף בתר בני ישראל ובני
ישראל נפקין בריש גלי: ורדפו מצראי בתריהון
ואדביקו יתהון כד שרן על ימא כל סוסות
רתיכי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על פום
חירתא דקדם בעיל צפון: ופרעה קריב וזקפו
בני ישראל ית עיניהון והא מצראי נטלין
בתריהון ודחילו לחדא וזעיקו בני ישראל קדם
יי: ואמרו למשה המדלית קברין במצרים
דברתנא לממת במדברא מה דא עבדתא
לנא לאפקותנא ממצרים: הלא דין פתגמא
דמלילנא עמך במצרים למימר שבוק מננא
ונפלח ית מצראי ארי טב לנא דנפלח ית
מצראי מדנמות במדברא: ואמר משה לעמא

לא

פנים ועמוד האש לילה. ומגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן. שעד שלא ישקע זה עולה זה: (ב) וישובו לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגומר: ויחנו לפני פי החירות הוא פיתום ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש איוב משגיא לגוים ויאבדם: (ג) ואמר פרעה כשישמע שהם שבים לאחוריהם: לבני ישראל על בני ישראל. וכן פי' ילחם לכם עליכם. אמרי לי אחי הוא אמרי עלי: נבוכים הם כלואים ומשוקעים ובלעז שירל"ד כמו נבכי ים עמק הבכא מבכי נהרות. נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו: (ד) ואכבדה בפרעה כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד וכן הוא אומר ונשפטתי אתו וגומר ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגומר. ואומר שמה שבר רשפי קשת ואחר כך נודע ביהודה אלהים. ואומר נודע ה' משפט עשה: בפרעה ובכל חילו הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות: ויעשו כן להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפנו אנו צריכים לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם:

(ה) ויגד למלך מצרים איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינם חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי. ובחמישי ובששי רדפו אחריהם. ליל שביעי ירדו לים. בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח. לכך אנו קורין השירה ביום השביעי: ויהפך נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי. ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום: מעבדנו מעבוד אותנו: (ו) ויאסור את רכבו הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו משכם בדברים לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום. בואו עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומיהר לפני חילותיו. דרך מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר ואני אשוה עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל: (ז) בחור נבחרים. בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור: וכל רכב מצרים ועמהם כל שאר הרכב. וממי היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים. ואם משל ישראל והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו. משל מי היו משל הירא את דבר ה'. מכאן היה ר' שמעון

אומר

פּוּמֵי חִירָתָא ... עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוּן לְאַחוֹרֵיהוֹן וְיִשְׁרוֹן קֳדָם פּוּמֵי חִירָתָא מַרְבִּיעָתָא דְּאִתְבְּרִיאוּ בִּגְווֹנֵי בַּר נְשָׁא דְּכַר וְנוּקְבָא וְעַיְינִין פְּתִיחָן לְהוֹן הִיא אַתְרָא דְטָנִיס דְּבֵינֵי מַגְדוֹל וּבֵינֵי יַמָּא קֳדָם טַעֲוַת צְפוֹן דְּמִשְׁתַּיֵּיר מִכָּל טַעֲוָון דְּמִצְרַיִם בְּגִין דְּיֵימְרוּן מִצְרָאֵי בָּחִיר הוּא בַּעַל צְפוֹן מִכָּל טַעֲוָתָא דְּאִשְׁתַּיֵּיר וְלָא לָקָא וְיֵיתוּן לְמִסְגּוֹד לֵיהּ וְיִשְׁכְּחוּן יַתְכוֹן דְּאַתּוּן שָׁרָן לִקְבְלֵיהּ עַל גֵּיף יַמָּא:

ויאמר וְיֵימַר פַּרְעֹה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִשְׁתַּיְּירִין בְּמִצְרַיִם מִיטְרְפִין הִינוּן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא טְרַד עֲלֵיהוֹן טַעֲוַת צְפוֹן נִגְדוּי דְּמַדְבְּרָא: וחזקתי וְאַתְקֵף יַת יִצְרָא דְּלִבָּא דְּפַרְעֹה וְיִרְדּוֹף בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשִּׁירְיָתֵיהּ וְיִנְדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרוּם אֲנָא הוּא יְיָ וְעָבְדוּ הֵיכְדֵין: ויגד וְתַנּוּן אִיקְטוֹרַיָּא דְּאָזְלוּ עִם יִשְׂרָאֵל אֲרוּם עֲרַק עַמָּא וְאִתְהֲפִיךְ לִבָּא דְּפַרְעֹה וְעַבְדוֹי לְבִישׁ עַל עַמָּא וְאָמְרוּ מַה דָּא עֲבַדְנָא אֲרוּם פְּטַרְנָא יַת יִשְׂרָאֵל מִפּוּלְחָנָנָא:

ירושלמי

וַאֲמַר פַּרְעֹה עַל עֵסֶק עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל טָעַיִין אִינוּן בְּמַדְבְּרָא טְרַד עֲלֵיהוֹן טַעֲוָתָא דִּפְעוֹר נִגְדוּי בְּמַדְבְּרָא:

ירושלמי

וְאִתְּנֵי לְמַלְכָּא:

ויאסר וְטַקֵּיס אִיהוּ בְּנַפְשֵׁיהּ יַת אַרְתִּכֵּיהּ וְיַת עַמֵּיהּ דְּבַר עִמֵּיהּ בְּמִלִּין רַכִּיכִין: ויקח וּדְבַר שִׁית מְאָה רְתִיכִין בְּחִירִין וְכָל רְתִיכֵי מִצְרָאֵי עַבְדוֹי דְּדָחִילוּ מִפִּתְגָמָא דַּיְיָ דְּלָא מִיתוּ בְּמוֹתָנָא וְלָא בְּבַרְדָּא וּמוּלִיתָא תְּלִיתָא לְמִינְגַּד וּלְמִירְדּוֹף בִּבְהִילוּ אוֹסִיף עַל כָּל רְתִיכָא וּרְתִיכָא: ויחזק וְתַקִּיף יְיָ יַת יִצְרָא דְּלִבָּא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּרְדַף בָּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָפְקִין בְּרֵישׁ גְּלֵי מִתְגַּבְּרִין עַל מִצְרָאֵי: וירדפו וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאַדְבִּיקוּ יַתְהוֹן כַּד שָׁרָן עַל יַמָּא כָּנְשִׁין מַרְגָּלִיָּין וְאַבְנִין טָבָן דְּדַבַּר פִּישׁוֹן מִגִּנוּנִיתָא דְּעֵדֶן לְגוֹ גִּיחוֹן וְגִיחוֹן דַּבְּרִינוּן לְיַמָּא דְסוּף וְיַמָּא דְסוּף רְמָא יַתְהוֹן עַל גֵּיפֵיהּ כָּל סוּסָוָת אַרְתִּכֵי פַרְעֹה וּפָרָשׁוֹי וּמַשִּׁירְיָתֵיהּ עַל פּוּמֵי חִירָתָא דִּקְדָם טַעֲוַת צְפוֹן: ופרעה וּפַרְעֹה חָמָא טַעֲוַת צְפוֹן מִשְׁתֵּזִיב וּקְרֵיב קֳדָמוֹי קָרְבָּנִין וְזָקְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאֵי נָטְלִין בַּתְרֵיהוֹן וּדְחִילוּ לַחֲדָא וְצַלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ: ויאמרו וַאֲמָרוּ רַשִׁיעֵי דָּרָא לְמֹשֶׁה הֲמִן בְּגַלַל דְּלָא הֲוַת לָנָא בֵּית קְבוּרְתָּא בְּמִצְרַיִם דְּבַרְתָּנָא לִמְמַת בְּמַדְבְּרָא מַה דָּא עֲבַדְתָּא לָנָא לְהַנְפָּקוּתָנָא מִמִּצְרָיִם: הלא זה הֲלָא דֵּין הוּא פִּתְגָמָא דְּמַלֵּילְנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִדּוֹן לְמֵימַר פְּסַק מִנָּנָא וְנִפְלַח יַת מִצְרָאֵי אֲרוּם טַב לָנָא דְּנִפְלַח יַת מִצְרָאֵי מִדְּנְמוּת בְּמַדְבְּרָא:

ירושלמי

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָפְקוּ פְרִיקִין:

ירושלמי

קֳדָם מוֹגְדְּלֵי דְּחִירָתָא קֳדָם טַעֲוָתָא דִּצְפוֹן:

ויאמר

ואומר וכו': ושלישים על כלו · שרי צבאות כתרגומו: (ח) ויחזק ה' את לב פרעה · שהיה תולה אם לרדוף אם לאו: ביד רמה · בגבורה גבוהה ומפורסמת: (י) ופרעה הקריב · היה לו לכתוב וקרבו: הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם: נוסע אחריהם · בלב אחד כאיש אחד · דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם ראה שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים תכחומא: ויצעקו · תפשו אומנות אבותם: באברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם · ביצחק לשוח בשדה · ביעקב ויפגע במקום: (יא) המבלי אין קברים · וכו' מחמת חסרון שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם · שיפור בלונב"ה די"נון בלע"ז: (יב) אשר דברנו אליך במצרים · והיכן דברו ירא ה' עליכם וישפוט: ממותנו · מאשר נמות · ואסר היה נקוד מלאפום (ר"ל חולם כנודע לבעלי דקדוק שקראו חולם מלא פום ועיין לקמן ס' יתרו בר"ש פסוק פן ופרון ·) היה נפתר ממיתתנו עכשו שנקוד בשורק נפתר מאשר נמות · וכן מי יתן מותנו שמותנו וכן מי יתן מותי דאבשלום שאמות · כמו לשוב קומי לעד עד שובי בשלום שאקום שאשוב: (יג) כי אשר ראיתם

[illegible]

(margin notes:) לעבדים · מרכיעתא · פי' מרובע · דק"ל כר"ת · במכילתא · לא תניא · החירות · מגופפות · של מרובעת · לא היו מגושם · אדם אלא · מעשי שמים · חסו ועיניהם · פתוחין · לשון שכרות · דוגמת כ"א · זכר ונקיבה · שהניחם לפי · א' דמות זכר · וא' נקבה · ועיניהם · פתוחות · לשם: לדתן · ואבירם · דקשה ליה · מאי לבנ · ישראל אמר · שכבר יצאו · למדבר הלא · לבני ישראל · שעדיין לא · יצאו ותיומם · המה א.ת · ודאי דתן · ואביר' שנ' · עמדו · דמרדף · ולא כר"ש · ודוק · טעות · צפון עיין · בילקוט כיון · שראה פרעה · ישראל · חונים על · הים אמר · בעל צפון · המכים על · דע' גזרתי · נגדוי · דמדברא · פי' לשון · פרכס ומהיב · אלה"ג דכ"ק · פי' סור שנגת · כד רגיז · רפית עלכת · עביד נגירא

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ
אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי — ס' פתחין :
אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ — ס' סגירין כאשר :
לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם : יד יְהוָה
יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן : פ — שלישי
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק
אֵלָי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ : טז
וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם
וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה :
יז וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב מִצְרַיִם
וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו : יח וְיָדְעוּ מִצְרַיִם
כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ
וּבְפָרָשָׁיו : יט וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם
וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם :
כ וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין
מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־
הַלָּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה :
כא וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם
וַיּוֹלֶךְ יְהוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל־ — ד' ג' חסר וא' מלא :
הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ
הַמָּיִם : כב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה
מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם : כג וַיִּרְדְּפוּ — ג' ב' חסר וא' מלא :
מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ
וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם : כד וַיְהִי
בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה
מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה
מִצְרָיִם :

ו' חסר לאחר : בזכות ויבקע עני עולם בזכות בקע לגלגלת קרי כ"ס בקע וזהו שבפס' זה בבקע המים

לא תדחלון אתעתדו וחזו ית פורקנא דיי
דיעבד לכון יומא דין ארי כמא דחזיתון ית
מצראי יומא דין לא תוספון למחזיהון עוד עד
עלמא : יי יגיח לכון קרב ואתון תשתקון :
ואמר יי למשה קבלית צלותך מליל עם בני
ישראל ויטלון : ואת טול ית חוטרך וארים
ית ידך על ימא ובזעוהי ויעלון בני ישראל
בגו ימא ביבשתא : ואנא ה
האנא מתקיף ית לבא דמצראי
ויעלון בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל
משריתיה ברתיכוהי ובפרשוהי : וידעון
מצראי ארי אנא יי באתיקרותי בפרעה
ברתיכוהי ובפרשוהי : ונטל מלאכא דיי
דמדבר קדם משריתא דישראל ואזל מבתריהון
ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא
מבתריהון : ועאל בין משריתא
דמצראי ובין משריתא דישראל והוה
עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר כל
ליליא ולא אתקריבו דין לות דין כל
ליליא : וארים משה ית ידיה על
ימא ודבר יי ית ימא ברוח קידומא תקיף
כל ליליא ושוי ית ימא ליבשתא ואתבזעו
מיא : ועאלו בני ישראל בגו ימא
ביבשתא ומיא להון שורין מימינהון
ומשמאלהון : ורדפו מצראי ועאלו
בתריהון כל סוסות פרעה רתיכוהי ופרשוהי
לגו ימא : והוה במטרת צפרא
ואסתכי יי למשריתא דמצראי בעמודא
דאשתא ועננא ושגיש ית משריתא
דמצראי :

את מצרים וגומר · מה שראיתם אותם אינו אלא היום · היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד : (יד)
ילחם לכם · בשבילכם · וכן כי ה' נלחם להם · וכן אם לאל תריבון · וכן אשר דבר לי · ומן האחרים תריבון
לבעל : (טו) מה תצעק אלי · למדנו שהיה משה עומד ומתפלל · אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך שישראל
נתונין בצרה : ד"א מה תצעק אלי עלי הדבר תלוי ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל פעל ידי תצוני : דבר אל
בני ישראל ויסעו · אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי
ויצאו כדאי לקרוע להם הים : (יט) וילך מאחריהם · להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישרא' ולקבל חצים
ובליסטראות של מצרים · בכל מקום הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלקים אין אלקים בכל מקום אלא דיין
מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרי' : (כ) ויבא בין מחנה מצרים ·
משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו · באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו · בא זאב מאחריו נתנו לפניו ·
באו לסטי' לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם · כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו :
(יט) ויסע עמוד הענן · כשחשיכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה
רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים : (כ) ויהי הענן והחשך · למצרים :
ויאר · עמוד האש את הלילה לישראל הולך לפניהם כדרכו ללכת כל לילה והחשך של ערפל לצד מצרים : ולא קרב זה
אל זה · מחנה אל מחנה : (כא) ברוח קדים עזה · ברוח קדים שהיא עזה שברוחות הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן
הרשעים שנאמר ברוח קדים אפיצם · יבא קדים רוח ה' · רוח קדים שברך בלב ימים · הגה ברוחו הקשה ביום קדים :
ויבקעו המים · כל מים שבעולם : (כג) כל סוס פרעה · וכי סוס אחד היה · מגיד שאין כולם חשובין לפני
המקום אלא כסוס אחד : (כד) באשמורת הבקר · שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורת ואותה שלפני הבקר
קורא אשמורת הבקר · ואומר אני שהוא חלוק למשמרות שיר מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים לכך קרוי
אשמורת וזו שתרגם אונקלוס מטרת : וישקף · ויבט כלומר פנה אליהם להשחיתם · ותרגומו ואסתכי אף הוא
לשון

יונתן בן עוזיאל

ויאמר ארבע כיתין אתעבידו בני ישראל על גיף ימא דסוף חדא אמרא ניחות לימא וחדא אמרא ניתוב למצרים וחדא אמרא נסדרא לקובליהון סדרי קרבא וחדא אמרא נלבלבא לקובליהון ונערבבה יתהון. כתא דהוה אמרא ניחות לימא אמר להון משה לא תדחלון אתעתדו וחמון ית פורקנא דיי דיעבד לכון יומא דין. כתא דהות אמרא ניתוב למצרי אמר להון משה לא תתיבון ארום היכמא דחמיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למיחמיהון תוב עד עלמא:

יי ילחם כתא דהוה אמרא נסדרא לקיבלהון סדרי קרבא אמר להון משה לא תגיחון דמן קדם יי מתעביד לכון נצחנות קרביכון. כתא דהות אמרא נלבלבה לקובליהון אמר להון משה שתוקו והבו יקרא ותושבחתי ורוממו לאלהכון:

ויאמר ואמר יי למשה למה אנת קאי ומצלי קדמי הא צלותהון דעמי קדמת לדידך מליל עם בני ישראל ויטלון: ואתה ואנת ארים ית חוטרך וארכין ית ידך ביה על ימא ובזעיה ויעלון בני ישראל בגו ימא ביבשתא: ואני ואנא הא אנא מתקיף ית יצרא דלבהון דמצראי ויעלון בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משירייתיה ברתיכוי ובפרשוי: וידעו וידעון מצראי ארום אנא הוא יי באתיקרותי בפרעה ברתיכוי ובפרשוי: ויסע ונטל מלאכא דיי דמדבר קדם משרייתא דישראל ואתא מן בתריהון ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא מן בתריהון מן בגלל מצראי דפתקין גירין ואבנין לישראל והוה עננא מקבל יתהון: ויבא ועאל בין משריתא דישראל ובין משריתא דמצראי והוה עננא פלגיה נהורא ופלגיה חשוכא מסטריה חד מחשך על מצראי ומסטריה חד אנהר על ישראל כל ליליא ולא קרבא משרי כל קביל משרי למסדרא סדרי קרבא כל ליליא: ויט וארכין משה ית ידיה על ימא בחוטרא רבא ויקירא דאיתברי מן שירויא וביה חקיק ומפרש שמא רבא ויקירא ועישרתי אתוותא די מחא ית מצראי ותלת אבהת עלמא ושית אימהתא ותריסר שבטוי דיעקב ומן יד דבר יי ית ימא ברוח קידומא תקיף כל ליליא ושוי ית ימא נגיבא ואיתבזעו מיא לתריסר בזיען כל קביל תריסר שבטוי דיעקב: ויבאו ועלו בני ישראל בגו ימא ביבשתא ומיא קרשון הי כשורין דמן תלת מאה מילין מימנהון ומשמאלהון: וירדפו ורדפו מצראי ועלו מן בתריהון כל סוסות פרעה רתיכוי ופרשוי לגו ימא: ויהי והות במטרת צפרא בעידנא דאתיין חילי מרומא לשבחא ואוריק יי ברגוז עלוי משריתהון דמצראי בעמודא דאישתא למירמי עליהון גומרין דאישא ובעמודא דעננא למרמא עליהון ברדין ושאמם ית משריית מצראי:

ירושלמי

ארבעה כיתין אתעבידו בני ישראל כד הוו קיימין על ימא דסוף חדא אמרה ניפול בימא וחדא אמרה נחזור למצרים וחדא אמרה נסדר לקובליהון קרבא וחדא אמרה נלוולי לקובליהון ונערבב יתהון. כיתא דהוה אמר נפול לימא אמר להון משה לא תדחלון אתעתדו וחמון ית פורקניה דיי די עביד לכון יומא דין. כתא דהוה אמר נחזור למצרים אמר להון משה לא תדחלון ארום היך כמא דחמיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למיחמי יתהון עוד עד עלמא בשעבוד:

כתא דהוה אמר נסדר לקובליהון סדרי קרבא אמר להון משה לא תדחלון יי ביקר שכינתיה הוא דיעבד לכון ניצחני קרביכון:

כתא דהוה אמר נלוולי לקובליהון ונערבב יתהון אמר להון משה לא תדחלון קומו ושתוקו והבו יקרא ותושבחא ורוממו לאלהא:

ואמר מימרא דיי למשה עד אימת את קאים ומצלי קדמי שמיעא היא צלותך קדמי ברם צלותהון דעמי קדם קדמת לדידך מליל עם בני ישראל ויטלון:

ואת ארעם ית חוטרך וארכין ית ידך:

והוה עננא פלגא נהור ופלגא חשוכא נהור מנהר על ישראל וחשוכא מחשך על מצרים ולא קריבו אילין לאילין למסדרי קרבא כל ליליא:

וארכין:

והוה בעידנוי צפרא ואדיק מימרא דיי על משיריתיהון דמצרים ורמא עליהון נפטא ואשתא ואבני ברדא ושעמם ית משירייתהון דמצרים:

ויסר

דאתכריאו מן ערוות פירש שנמרא בע"ש בין השמשות כמו חלות שמריאו : וביה חקיק שמא רבא כו' בפרק' ר"א של חקיקות כו : לתריסר בזיעין פי' לשנים עשר קרעים כנגד י"ב שבטים · דמיין תלת מאה מילין כדאיתא בר' זו' אתים את אחר כל הכיקים שמים לכם שקרע הים לי"ב קרעי' וכו' : קרשון ל' יקרש : הי כשורין ר"ל כמו חומה ודבר מבחוץ תלי למרמי כו' גומרין דאשא כ"ם במכילתא שהתחילו מ"ם זורקים בהם חיצים ואבני אלגביש וכו' ונפקא להו מויהם דאיתא בפרקי ר"א

יונתן

כמלכלה לשון כילכול או כירוש להשמיע קול מהומה שדרך אנשי מלחמה להבהיל שכנגדם בקול כמלה כדפרש"י פ' שופטים : קדמ' לדידך דכתיב לעיל ויצעקו בני ישראל אל ה' ות"י וצלו בני ישראל קדם יי' והכי איתא במכילתא רפ"ב יהודה אומר מה הנעק כבר קדמה צעקתם לצעקת' וכו' : וארכין ית ידך על ימא ר"ל השאל את ידך עם המטה ובקע את הים. לאפוקי ממ"ד שנטה את ידו הוא' ע"י שמאל כי כיד הימין היה המטה ובקע בו הים ובשמאל שחזיר הים לאיתנו על פרעה ועמו וכן הוא בסדי' בספר השם ודוק : מסטריה חד מחשך למצרים וכו' ר"ל הענן על ישראל והחשך על מצרים מגיד הכתוב שהי' אפילה על מצרים ול'יהודים היתה אור' :

מצרים כה ויסר את אפן מרכבתיו
וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני
ישראל כי יהוה נלחם להם במצרים :
פ כו ויאמר יהוה אל־משה
נטה את־ידך על־הים וישבו המים על־
מצרים על־רכבו ועל־פרשיו : כז ויט
משה את־ידו על־הים וישב הים לפנות
בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער
יהוה את־מצרים בתוך הים : כח
וישבו המים ויכסו את־הרכב ואת־הפרשים
לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא־
נשאר בהם עד־אחד : כט ובני
ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם
חמה מימינם ומשמאלם : ל ויושע
יהוה ביום ההוא את־ישראל מיד מצרים
וירא ישראל את־מצרים מת על־שפת הים :
לא וירא ישראל את־היד הגדלה
אשר עשה יהוה במצרים וייראו העם את־
יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו : פ
טו
א אז ישיר משה ובני ישראל את־
השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר אשירה
ליהוה כי־גאה גאה סוס
ורכבו רמה בים :

עזי

על שאתי הכבד העבודה:

רביעי

אותיו' לתקפו שהקב' הק"בה על הים כמעט' בראשית שיבקע לפני בני ישראל: חמה חסר כתיב שהק"ב נתמלא עליהם חימה על פסל מיכ' שעבר בים וא"ד ועבר בים צרה ק"ת רמ"ה שהוא בגימט' פסל מיכה:

השירה בראש השיט' לאמרי · ורכבו · לישועה · אכי · שמו · אליהו · אכן · ה' תרען · קמיך · אפיך · כוזלים · אויב · נפשי · ברוחך · אדירים · במכה תכיינ' · פלא · בחסדך · קדשך · אחז · אדום · כל · ופחד · יעבר · קנית · לשבתך · ידיך :

דמצראי : ואעדי ית גלגלי רתיכיהון ומדברין להון בתקוף ואמרו מצראי נערוק מן־קדם ישראל ארי דא היא גבורתא דיי דעבד להון קרבין במצרים : ואמר יי למשה ארים ית־ידך על־ימא ויתובון מיא על־מצראי על־רתיכיהון ועל־פרשיהון : וארים משה ית־ידיה על־ימא ותב ימא לעידן צפרא לתוקפיה ומצראי ערקין לקדמותיה ושניק יי ית־מצראי בגו ימא : ותבו מיא וחפו ית־רתיכיא וית־פרשיא לכל משרית פרעה דעלו בתריהון בימא לא־אשתאר בהון עד־חד : ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא להון שורין מימינהון ומשמאלהון : ופרק יי ביומא ההוא ית־ישראל מידא דמצראי וחזא ישראל ית־מצראי מייתין על־כיף ימא : וחזא ישראל ית־גבורת־ידא רבתא דעבד יי במצרים ודחילו עמא מן־קדם־יי והימינו במימרא דיי ובנביאות־משה עבדיה : בכין שבח משה ובני ישראל ית־תושבחתא הדא קדם־יי ואמרו למימר נשבח ונודי קדם־יי ארי־אתגאי על־גיותניא וגיאותא דליה־הוא סוסיא ורכביה רמא בימא : תוקפי ותושבחתי

דחילא

לשון הבטה כמו שדה צופים אקל פסגה : בעמוד אש וענן · עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות : ויהם · לשון מהומה אשטורדי"שון בלע"ז ערבבם נטל סגניות שלהם · ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנאמר מהומה הרעמת קול הוא לכלן וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם : (כה) ויסר את אופן מרכבותיו · מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואבריהן מתפרקים : וינהגהו בכבדות · בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות : נלחם להם במצרים · במצריים · דבר אחר במצרים בארץ מצרים שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים : (כו) וישבו המים · שזקופין ועומדים כחומה ישובו למקומם ויכסו על מצרים : (כז) לפנות בקר · לעת שהבקר פונה לבא : לאיתנו · לתקפו הראשון : נסים לקראתו · שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים : וינער ה' · כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהן חיות לקבל הייסורין · ושניק הוא לשון טרוף בלשון ארמי והרבה יש במדרשי אגדה : (כח) ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה · כן דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת · וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותיו ותחריהם לכל כליהם ואינה אלא תיקון לשון : (ל) וירא ישראל את מצרים מת · שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו : (לא) את היד הגדולה · את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה · והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד ממש הן והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדבור : (א) אז ישיר משה · אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה · וכן אז ידבר יהושע · וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה · אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה' · וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לה · אז יבנה שלמה במה פרשו בו החכמים שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו · אבל מדרשו אמרו ר"זל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה ואין לומר וליישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב · על פי ה' יחנו · ויש אשר יהיה הענן לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה איני יכול ליישבו

בלשון

יונתן בן עוזיאל

ויסר ונסר ית גלגלי רידוותיה דפרעה והוו מדברין יתהון בקשיו והוון מהלכן ושריין מן בתריהון ואמרו מצראי אלין לאלין נעירוק מן עמא בית ישראל ארום מימרא דיי הוא דמגיח להון קרבין במצראי : ויאמר ואמר יי למשה ארכן ית ידך על ימא ויתובון מאין על מצראי על רתיכיהון ועל פרשיהון : ויט וארכן משה ית ידיה על ימא ותב ימא לעידוני צפרא לתוקפיה ומצראי ערקין כל קביל גללוי ועלים יי ית מצראי בגו ימא דלא ימותון במיצעיה מן בגלל דיקבלון פורענות דמשתלחא להון : וישובו ותבו גללי ימא וחפון ית רתיכיא וית פרשיא לכל משריית פרעה דעלו בתריהון בימא לא אישתייר בהון עד חד ׃ ובני ישראל ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא להון הי כשורין מימינהון ומשמאלהון : ויושע ופריק ושיזיב יי ביומא ההוא ית ישראל מן ידיהון דמצראי וחמון ישראל ית מצראי מיתין ולא מיתין רמאין על גיף ימא : וירא וחמון ישראל ית גבורת ידא תקיפתא די עבד יי בה ניסין במצרים ודחילו עמא מן קדם יי והימינו בשום מימרא דיי ובנביאותיה דמשה עבדיה : אז ישיר משה הא בכן שבח משה ובני ישראל ית שבח שירתא הדא קדם יי ואמרין למימר נודה ונשבחא קדם יי רמא דמתגאי על גיוותניא ומתנטל על מנטליא כל מאן דמתגאי קדמוי הוא במימריה פרע מניה על די אזיד פרעה רשיעא קדם יי ואתנטל בלבביה ורדף בתר עמא בני ישראל סוסוון ורוכביהון רמא וטמע יתהון בימא דסוף :

ירושלמי

ופרק ית גלגלי רידוותיהון והוון מדברין להון גררין מן בתריהון אורחהון דמגליתא מהוין נגדן לגלגליא חזרו גלגליא ורידוותה למיהויין נגדן למגלותא ורמיין על ימא עניין מצראי ואמרין אילין לאילין ניערוק מן קדם עמא דבני ישראל ארום דין הוא מימרא דיי דהוה עביד להון ניצחני קרביהון עד דהוון יהבין גבן במצרים :

ארכין :

ירושלמי

וארכין משה ית ידיה על ימא וחזר ימא לעידנוי צפרא לאחריה :

ירושלמי

בכן שבח משה ובני ישראל ית שבח שירתא הדא קדם יי ואמרין למימר נודי ונשבח קדם יי דהוא רם על רמיא ומתגאי על גיוותניא וכל מן דמתגאה קדמוהי הוא במימריה מתפרע מניה סוסוון ורכביהון על דאיתגאו ורדפו בתר עמא דבית ישראל רמא וטבע יתהון בימא דסוף :

עזי

בלשון הזה: כי גאה גאה · כתרגומו · (דבר אחר בא שבכל לומר שעשה דבר שא"א לב"ו לעשות כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס והסוס ורוכבו רמה בים וכל שא"א לעשות ע"י זולתו נופל לשון גאות כמו כי גאות עשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ה' ויהיה לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כולם כרש"י ישן :) דבר אחר כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלסו בו עוד יש נוספות ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו : סוס ורוכבו · שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותן לרום ויורדין לעומק ואינן נפרדין : רמה · השליך וכן ורמו לגו אתון נורא · ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומ' ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדים לתהום כמו מי ירה אבן פנתה מלמעלה למטה : (ב) עזי וזמרת יה · אנקלוס תרגם תוקפי

לא עבדו ישרא' ע"ז במצרי' ואת' עוש' להם נסים והשמיע קולו לשרו של ים ונתמלא עליהם חימה מיד השיבו הקב"ה שוטה שבעולם וכי לדעתם עבדוהו וגם במדרש שם שבשביל הקב"ה ישראל מטעכת עווה שר של מצרי' : מיתין ולא מיתין וככי הוא במדרש ילקוט וירא ישראל מצרי' מתים איכו אומר אלא מת דמתי' ולא מתים כענין שנ' כנאת נפשה כי מתה וכי מתה היה אלא מתה ולא מתה וה"פ מת"ד מת משמע קרוב למית' דמניכו לשון מת כענין זה גבי יוסף אנכי מת ולא אמר אמית משמע לשון הוה דעכשיו מת וכאמ' היה חי אלא קרוב למיתה קאמר וכן בפרשת זאתחנן כי אנכי מת בארץ הזאת וק"ל והטעם כאן כדי שלא יאמרו מצרים כשם שאנו אבודים כים כך ישרא' אבדו וא"כ משמע שכבר פלטן הים ובאמת איתא פ' הספיק' גבי הפות כוורא דיתבה לה ואכלה טינא באופא ואדחוה מיא וכו' ופרש"י שדיחוהו גלים שדרך הים איכו קובל דבר מת לכן י"ל שדייק המתרג' דמלת מת הנו משמע ממש אלא סמוך למיתה ולפ"ז לא היה הים פולטן בדבונו לולי שהקב"ה רמז לשר הים שיפלטן כשהיו גוססין וזהו מתין ולא יהין גם י"ל דמלת מת כדרש לפניו ולאחריו וירא ישראל את מצרים מת ואו מת על שפת הים ולכן דורש שהיו מתין קצת ועדיין לא מיתו לגמרי אך מתו על שפת הים וזהו דמתרגם רמאין על גיף ימא ר"ל מוטלים על שפת הים וק"ל · מנטליא מתנשא יעל מתנשאי' · הכי יונתן ירושלמי מתרגמי' כל מאן דמתגאי וכו' פי' באמ שמתגאים בזה פורע הקב"ה ונזהו גאה גאה ועיין בילקוט: וטמע מלשון אטמין מטמוניה תי' טמעיון :

כל מקום שנ' מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכול' וירעם ה' והרעם קול דכאן הוא מהומת אש : ושעמם נ"ל כענין ופי' ענין מהומ' ושיגעון דתרגו' של תמהון שעמון : ירושלמי נ"ל דמוליית וזו תרגו' של פרדות כמו מולי דכירכי וכדפירשנו לעיל : רידוותיה פי' עגלו' ומרכבו' ונקרא שמו' לר"ל לרדיא שפי' לחריש' ולפי שחורשי' בעגלות נקרא רדיה וכן תרגו' לא תחרש לא תרדי : יונתן דלא ימיתון במצעיה וכול' כל אלה ימותו כרש"י ותכיסכו : ופריק ושזיב ופריק כמשמעו ושזיב שהציל אותם מן הסר של ים שנתמלא עליהם חימ' כדאית' במדרש אכביר והמים להם חומה שירד סמאל ואמ' לפניו רבש"ע

ב עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה
ל' חסר : זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו :
ג יהוה איש מלחמה יהוה שמו :
ד מרכבת פרעה וחילו ירה בים
ומבחר שלשיו טבעו בים סוף : ס
ב' חסר ה תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו אבן :
ד' חסר : ו ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך
יהוה תרעץ אויב : ז וברב גאונך
תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש :
ח וברוח אפיך נערמו מים נצבו
כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים :
ט אמר אויב ארדף אשיג אחלק
שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו
ידי

דחילא יי אמר במימריה והוה לי לפריק
דין אלהי ואבני ליה מקדש אלהא
דאבהתי ואפלח קדמוהי : יי מרי נצחן קרביא
יי שמיה : רתיכי פרעה ומשריתיה שדי
בימא ושפר גברוהי אטבעו בימא דסוף :
תהומיא חפו עליהון נחתו לעומקיא כאבנא :
ימינך יי אדירא בחילא ימינך יי תברת סנאה :
ובסגי תוקפך תברתנון לדקמו על עמך שלחת
רוגזך שיציתינון כנורא לקשא :
ובמימר פומך חכימו מיא קמו כשור אזליא קפו
תהומי בלבא דימא : דהוה אמר סנאה
ארדוף אדביק איפלג בזתא תשבע מנהון נפשי
אשלוף חרבי תשיצינון ידי :

אמרת

תוקפי ותושבחתי עזי כמו עוזי בשורק וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא
אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת ובכל שאר מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעזי . עזי אליך אשמורה . וכן
כל תיבה בת שתי אותיות הנקוד מלאפום כשהיא מאורכת באות שלישית ואין השנית בשבא בחטף הראשונה נקודה
בשורק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי על עלו יסור עולו כל כלו ושלישית על כלו ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל
ישעיה ושל תלים נקודים בחטף קמץ . ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה
לכך אני אומר ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים
שוכני בחגוי סלע שוכני סנה . וזהו שבחו עוז וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזרת
השם בעברת ה' על דברת בני האדם . ולשון וזמרת לשון לא תזמר זמיר עריצים כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של
אלקינו היה לנו לישועה . ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו
את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב היה לו לומר עשה צלעות סביב . וכן בדברי הימים ובני ישראל
היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם . מבלתי יכולת ה' וישחטם היה לו לומר
שחטם ואנשים אשר שלא אשה וימותו מתו היה לו לומ' ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב היה לו לומ' עזב : זה אלי .
בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים : ואנוהו . אנקלוס תרגם
לשון נוה בית שאכן . לנוה נאן . דבר אחר ואנוהו לשון נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח
ואדום וכל הענין : אלקי אבי . זה וארוממנהו . אלקי אבי . לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה
ואלהותו עלי מימי אבותי : (ג) ה' איש מלחמה . בעל מלחמות כמו איש נעמי וכל איש ואיש מתורגמין בעל
כמו וחזקת והיית לאיש לגבור : ה' שמו . מלחמותיו לא בכלי זין אלא בשמו הוא נלחם כמ"ש ואני בא אליך בשם ה'
צבאות . דבר אחר ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי
עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהו' עסוק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו (ד) ירה בים :
שדי בימא שדי לשון ירייה . וכן הוא אומר או ירה יירה או אשתדאה אישתדי ותיו משמשת באלו במקום יתפעל :
ומבחר . שם דבר כמו מרכב מושב משכב מקרא קדש : טבעו . אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה .
ויטבע ירמיהו בטיט תלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששעבדו את ישראל בחומר ובלבנים : (ה) יכסיומו .
כמו יכסום והיוד האמצעית יתיר' כן דרך מקראות בכך כמו מחול ירביון ירוויון מדשן ביתך והיוד ראשונה שמשמשת
לשון עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן . יכסימו אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו
להיות יכסיומו מלאפום (גם כאן מוכח להיות מלאפום כמ"ש .) כמו אבן . ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום
אחר יאכלמו כקש . הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין ויורדין . בינוניים כאבן . והכשרים כעופרת
שנחו מיד : (ו) ימינך ימינך . שני פעמים כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין : ימינך ה'
נאדרי בכח . להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב . ולי נראה אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר
לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת . נאדרי היו"ד יתירה כמו רבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום : תרעץ . תמיד
היא רועצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירצצו את ישראל בשופטים : (ד"א ימינך הנאדרת בכח היא משבר
ומלקה אויב וברוב גאונך אם היד לבד רועצת האויב כשהו' מרומם ברוב גאונו אז יהרס קמיו ואם רוב גאונו לבד
אויביו נהרסים ק"ו כשלה כם חרון אף יאכלמו:) (ז) תהרוס . תמיד אתה הורס קמיך הקמים כנגדך ומי הם
שקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה
קורא אותם אויביו של מקום : (ח) וברוח אפיך . היוצא משני נחירים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת
מלך בשר ודם כדי להשמיע אוזן הבריות כפי הווה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן
באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי כשזעפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו
קצרה ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו לך בשבילך אחטם
במו כאדם בחטם במסכת שבת כך נראה בעיני . וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני
חורב לשון שרפה ומוקד שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף וחרון מגזרת חרה כמו רצון מגזרת רצה וחזון
מגזרת חזה וכן חמה לשון חמימות וכן הוא אומר וחמתו בערה בו ובכוח החמה אומר נתקררה דעתו : נערמו מים .
אנקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון נחות המקרא כמו ערמת חטים ונכנו כמו נד יוכיח ; נערמו . ממוקד רוח
שיצא מאפך יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים : כמו נד . כתרגומו כשור כחומה :
נד לשון צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה כונס כנד לא כתב כונס כנאד אלא כנד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס לשון
שכניס היה לא לכתוב מכניס בכנאד מי הים אלא כונס לשון אוסף ונוכר הוא וכן קמו נד אחד וכן ויעמדו נד אחד

ואין

יונתן בן עוזיאל

עזי תוקפן ורב תושבחתן דחיל על כל עלמיא יי אמר במימריה והוה לי אלהא פרוקמן חדיי אימהון הוון ויינקיא מחוון באצבעתהון לאבהתהון ואמרין דין הוא אלהן דהוה מוניק לן דובשא מן כיפא ומשח מן שמיר טינרא בעידן דאימן נפקן לאנפי ברא וילדן ושבקן יתן תמן ומשדר מלאכא ומסחי יתן ומלפף יתן וכדון נשבחיניה אלהא דאבהתן ונרוממיניה: ה' אמרין בני ישראל יי גיברא עביד קרבינן בכל דר ודר מודע גבורתיה לעמיה בית ישראל יי שמיה בשמיה כן גבורתיה יהי שמיה מברך לעלמי עלמין: מרכבות ארתכוי דפרעה וחילוותיה שדא בימא שיפר עולימי גברוי רמא וטמע יתהון בימא דסוף: תהומות תהומיא כסון עליהון נחתו ושקעו במצולתיה דימא אידמון הי כאבנא: ימינך ימינך יי מה משבחא היא בחילא ימינך יי תכרית בעל דבביהון דעמך דקיימין לקובליהון מן בגלל לאבאשא להון: וברוב גבסוני גיפתנותך תפכר שורי בעלי דבביהון דעמך תגרי בהון תקוף רוגזך תגמר יתהון הי כנורא בערא שלטא בקשא: וברוח ובמימר מן קדמך איתעבידו מיא עורמן עורמן קמו להון צרירין הי כזיקין מיא נזליא קפו עליהון תהומיא בגו פילגוס דימא רבא: אמר דהוה אמר פרעה רשיעא סנאה ובעל דבבא ארדוף בתר עמא בני ישראל ונרע יתהון שריין על גיף ימא ונסדרא לקובליהון סדרי קרבא ונקטול בהון קטול רב ונסבי ונבוז מנהון ביזא רבא ונשבי מנהון שביא רבא ואיפלוג ביזיהון לעמי עבדי קרבי וכד תתמלי נפשי מן אדם קטוליהון מן בתר כדין אשלוף חרבי ואישצי יתהון ביד ימיני:

ירושלמי

תוקפא ורוב תושבחא דחיל כל עלמא יי אמר במימריה והוה לן לפריק מן חדי אימהתא הוו ינקיא מרמזין באצבעתהון לאבהתהון ואמרין להון דין הוא אבונן דהוה מינק לן דבש מן כיפא ומשח יתן מן שמיר טינרא עניין בני ישראל ואמר דין לדין דין הוא אלהן ונשבח יתיה אלהא דאבהתן ונרוממה יתיה:

ירושלמי

יי ביקר שכינתיה הוא דעביד לכון נצחני קרביכון בכל דר ודר מודע גבורתיה לעמא בית ישראל יי שמו כי כשמיה כן גבורתיה יהא שמיה משבח לעלמי עלמין: רתיכוי דפרעה וחיילותיה קשת עליהון גירין בימא שפר עולימוי וגיברוי טמע בימא דסוף:

ירושלמי

מה משבחא היא בחילא ימינך יי דרעא ומרצצא שורי בעלי דבביהון דעמך:

ירושלמי

אמר פרעה רשיעא שנאה ובעיל דבבא ארדוף בתר עמא בני ישראל וארעי יתהון שירין על גף ימא אשבי מנהון שביא רבא ואבזי מנהון ביזא רבא אפליג מן נכסיא לעמי עבדי קרבא וכד תתמלי נפשי מנהון מן בבר כן אשלוף הרבי ואשיצי יתהון ביד ימיני:

נשפת

ואין לשון קימה ועמידה בכאדום אלא בחומות ובכורים ולא ממנו נאד נקוד אלא במלא פום כמו שיאה דיועתי בנאדך את נאד החלב: קפאו · כמו וכגבינה תקפיאני שסוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקים את המצריים על האבן ככח ונלחמים בם בכל מיני קושי: בלב ים · בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן עד לב השמים · בלב האלה · לשון עקרו ותקפו של דבר: (ט) אמר אויב · לעמו כשפיתם בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו · יתמלא מהם · נפשי · רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו תמלא מהם יש הרבה בלשון הזה כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי · ולא יכלו דברו לשלום כמו דבר עמו · בני יצאוני כמו יצאו ממני · מספר צעדי אגידנו כמו אגיד לו · אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם · אריק חרבי · אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו נשאר ריק נופל בו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם · וכליו יריקו · ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון וירק את חניכיו אזדיין בחרבי מצינו הלשון מוסב אף על היוצא שמן תורק · לא הורק מכלי אל כלי לא הורק שבלי אין כתוב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מצינו הלשון מוסב אף על היין · וכן והריקו חרבותם על יופי חכמתך דחירם: תורישמו · לשון רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר:

נשפת ·

נה"ת ה' מריה ניצחין וכו' הקרבט מבאר ע"דהקבלה עש"דפ"ב ע"ג: ירושלמי קשת עליהון גירי דרדים לשון ירה כי תרגו' את ירה בים תן סוף לא יקשות תמן גירו: דרעא הוא מלשון תרועם בשבט: שורי לשון חומה או לשון רעיבה ושביר': יונתן גיפתנותך כמו גוונתגיותך: תפכר לשון גמרא דשבת פ"ק שבר ידיה: תגרי בהון וכו' ר"ל לשון גירוי והסתה וק"ל: עורמן הוא מתרגמו על הנד ומלשון ערימת חיטים ס"ל דלא המכילת' נצבו כמו נד מה נוד צרור ואינן מוציא· נמכנים וכו' אבל אונקל' תרגם הכימו מיא ז' באת דמכילת' שם אמרו הכם בתחבתה אף אתה כיתתם ערמומיות כמים ונעו סמים נלחמו' בהם בכל מיני ערמומיות שבעולם ולפי זה תפסר כדותך לגישב ולנתר דעת יונתן באמרו עורמן ר"ל מלשון ערמות ותחבולות וק"ל:

מן חדי אמהון כנ"ל ופי' שמשדי אמם טורו באצבעותיה' זה אלי כדפי' רשי וכל זה בפ"ק דסוט' כיון שמגיע זמן שלידהן הולכת ויולדת תחת התפוח והקב"ה שולח משמי מרום ומנק' ומספרס כחיה שמספרת הולד ומלק' לפסר ב' עגולי' א' של שמן וא' של דבש דכתי' ויניקהו דבש מסלע וכו' ר"ש וק"ל: שמיר טינרא ר"ל תוקף סלע כמו חלמיש צור הל' שמיר טינר': משדר מלאכא וכו' פי' שלח מלאך ורחץ הילדי' כי תרגו' רחץ סחי: ומלפף יתן פי' פורך שמלפפים ססינוקות כדאית' בשבת ופי' שכורכי' אות' בסדינים: כשמיה כן גבורתיה ר"ל שאין לוחם בשוסי כלי זיין אלא נלחם בשמו שהו' גבורתו. וא"ב בשם ה' מתמדות

י נשפת ברוחך כסמו ים צללו
כעופרת במים אדירים : יא
מי כמכה באלם יהוה מי כמכה נאדר
בקדש נורא תהלת עשה
פלא : יב נטית ימינך תבלעמו ארץ :
יג נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת
בעזך אל נוה קדשך : יד
שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת :
טו אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב
יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען :
טז תפל עליהם אימתה ופחד בגדל
זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יהוה עד יעבר
עם זו קנית : יז תבאמו ותטעמו בהר
נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה מקדש
אדני כוננו ידיך : יח יהוה ימלך
לעלם ועד : יט כי בא סוס פרעה
ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה
עלהם את מי הים ובני ישראל
הלכו ביבשה בתוך הים :
פ כ ותקח מרים הנביאה אחות
אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה
בתפים ובמחלת : כא ותען להם מרים
שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים :
ס כב ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו
אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא

מצאו

ב׳ ודין חסר׳ חד מן ח׳ ידגש בתרי יה״ו בלא מבטל כדי שלא יראה כאילו מיכה ואין כבין לגמגם מיכה אלא ס׳ כי אז העביר פסלו שנא׳ ועבר בים צרה ואומר זה אלי ... מיכה ולפי זה זם פסק בין כתבו לאלים : א׳ מן ח׳ דגש ב״מ כדי שלא יראה כמחרף ומגדף אלא עוד יתירה בשביל י׳ ניסין שנעשו במקדש ובשביל עשרה קדושות במקדש אהרן : ב׳ מקרים :

אמרת במימרך חפא עליהון ימא אשתקעו
באברא במיין תקיפין : לית בר מנך את הוא
אלהא יי לית בר מנך אלהא את אדיר
בקודשא דחיל תושבחן עביד פרישן :
ארימת ימינך בלעתנון ארעא : דברתא
בטבותך לעמא דנן דפרקתא סוברתא בתוקפך
לדירא דקודשך : שמעו עממיא זעו דחלא
אחדתינון לדהוו יתבין בפלשת : בכין
אתבהילו רברבי אדום תקיפי מואב אחדינון
רתיתא אתברו כל דהוו יתבין בכנען :
תפיל עליהון אימתא ודחלתא בסגי תוקפך
ישתקון כאבנא עד דיעבר עמך יי ית ארנונא
עד דיעבר עמא דנן די פרקתא ית ירדנא :
תעילינון ותשרינון בטורא דאחסנתך אתר
מתקן לבית שכינתך אתקינתא יי מקדשא יי
אתקנוהי ידך : יי מלכותיה קאים לעלם
ולעלמי עלמיא : ארי עלו סוסות פרעה
ברתיכוהי ובפרשוהי בימא ואתיב יי עליהון ית
מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא :
ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תופא
בידהא ונפקא כל נשיא בתרהא בתופין
ובחינגין : ומעניא להן מרים שבחו ואודו
קדם יי ארי אתגאי על גיותנא וגיאותא דיליה
היא סוסיא ורכביה רמא בימא : ואטיל משה
ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא
ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא :

ואתו

(י) נשפת. לשון הפחה וכן וגם נשף בהם : צללו. שקעו עמקו לשון מצולה : כעופרת. אבר פלו״ם בלע״ז : (יא) באלים. בחזקים כמו ואת אילי הארץ לקח. אילותי לעזרתי חושה : נורא תהלות. יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו על כן לך דומיה תהלה : (יב) נטית ימינך. כשהקב״ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר וה׳ יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור משל לכלי זכוכית הנתונים בידי אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין : תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה׳ הצדיק : (יג) נהלת. לשון מנהל ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית : (יד) ירגזון. מתרגזון : יושבי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת : (טו) אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם ליראה כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל : נמוגו. נמסו כמו ברביבים תמוגגנה. אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו : (טז) תפול עליהם אימתה. על הרחוקים. ופחד. על הקרובים כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגומ׳ : עד יעבור עד יעבור. כתרגומו. קנית. חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם : (יז) תביאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו (נראה שלא יכנסו לארץ וכו׳ ואכי איתא בסדר ערכים נוחלין ובמכילתא הבנים יכנסו ולא האבות אף שלא נגזר גזירת מרגלים עדיין מ״מ ניבא ולא ידע מה ניבא מהרש״ל) מכון לשבתך. מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת : מקדש ה׳. הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתיבה שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה׳ חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה׳ ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה שלו : לעולם ועד. לשון עולמות הוא והוי״ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה אבל אבי היודע ועד שהוי״ו בו שמוש קמוצה היא : (יט) כי בא סוס פרעה. כאשר בא : (כ) ותקח מרים הנביאה וגו׳. היכן נתנבאה כשהיא אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו׳ כדאיתא בסוטה. ד״א אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו : את התף. כלי של מיני זמר : בתפים ובמחלות. מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב״ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים : (כא) ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה לנשים : (כב) ויסע משה. הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים שנאמר תורי זהב נעשה

לך

יונתן בן עוזיאל

נשפת אשבת רוח מן קדמך יי וכסון עליהון גירין דימא נחתו ושקעו הי כאברא מיא ממשבחיא : מי כמוכה מן כוותך באילי מרומא יי מן כוותך הדור בקודשא דחיל בתושבחן עביד ניסין ופרישן לעמיה בית ישראל : נטית ימא וארעא הוון מדיינין הין עם דא כחדא ימא הוה אמר לארעא קבילי בנייכי וארעא הות אמרא לימא קביל קטילנך לא ימא הוה בעי למטמע יתהון ולא ארעא הות בעיא למבלע יתהון דחילא הות ארעא למקבלא יתהון מן בגלל דלא יתבעון גבה ביום דינא רבא לעלמא דאתי היכמא דיתבע מינה דמי דהבל מן יד ארכינת יד ימינך יי בשבועה על ארעא דלא יתבעון מינה לעלמא דאתי ופתחת ארעא פומה ובלעת יתהון : נחית דברת בחסדך עמך האילין די פרקת ואחסינת יתהון טוור בית מוקדשך מדור בית שכינת קודשך : שמעו שמעו אומיא יתרגזון דחילא אחדת יתהון כל עמודי דיירי ארעהון דפלישתאי : אז נבהלו הא בכן אתבהלון רברבני אדומאי תקיפי מואבא אחדת יתהון רתיתא אתמסי לבהון בגויהון כל עמודי דיירי ארעהון דכנענאי : תפול תפיל עליהון אימתא דמותא ודחילתא בתקוף אדרע גבורתך ישתתקון הי כאבנייא עד זמן די יעברון עמך יי ית נחלי ארנונא עד זמן די יעברון עמך האילין דקנית ית מגיזתיה דיובקא : תביאמו תעיל יתהון ותנצוב יתהון בטור בית מקדשך אתר דמכוון קביל כורסי יקרך מזומן קביל בית שכינת קדשך אתקינתא יי בית מקדשך יי תרתין אידייך שכלילו יתיה : יי ימלוך כד חמון עמא בית ישראל ית ניסיא וית פרישוותא דעבד להון קודשא יהי שמיה משבח על ימא דסוף וגבורת ידיה בני גלליא עניין ואמרין אלין לאילין איתו ניתן כליל דרבו בריש פרוקן דהוא מהליך ולא עבר דהוא מעביר ולא חליף דדיליה הוא כליל מלכותא והוא מלך מלכין בעלמא הדין ודיליה היא מלכותא לעלמא דאתי ודיליה היא והויא לעלמי עלמין : כי בא ארום עלו סוסוות פרעה ברתיכוי ובפרשוי בימא וחזר יי עליהון ית מוי דימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא והמן סלקון עינוון בסימן ואילני מיכלא וירקי ומיגדי בארעית ימא : ותקח ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תופא בידא ונפקן כל נשייא בתרהא בתופייא הוו חיילין ובחינגייא מחנגין : ותען וזמרת להון מרים נודי ונשבחא קדם יי ארום תוקפא ורוממותא דידיה הוא על גוותנין הוא מתגאי ועל רמין הוא מתנטל על די אזיד פרעה רשיעא ורדף בתר עמא בני ישראל סוסוותיה ורתיכוי רמא וטמע יתהון בימא דסוף : ויסע ואטיל משה ית ישראל מן ימא

ירושלמי

ימא וארעא הוו מדיינין דין לקביל דין ימא הוה אמר לארעא קבילי בנייכי וארעא הות אמרת לימא קביל קטילך לא ארעא הות בעיא למבלוע יתהון ולא ימא הוה בעי למטמעא יתהון ובמימר מן קדמך ארכינת ית ידך ימינך בשבועה ואשבע לארעא דלית את תבע יתהון מינה לעלמא דאתי בכין פתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון :

תפיל עליהון אימתא דמותא ותבירא בתקוף אדרע גבורתך ידמדמון כאבניא עד דיעברון עמא האילין דפרקית ית מגיזתיה דיובקא וית מגיזתיה דיורדנא עד זמן יעברון עמא אילין די קנית לשמך :

תעיל יתהון ותנציב יתהון בטור בית אחסנתך מדור בית שכינת קודשך די זמינת לה יי בית מקדשא יי תרתין ידך שכלילו יתיה :

כיון דחמין בית ישראל ית ניסיא ופלאין דעבד להון קודשא בריך הוא על גף ימא יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין יהבו יקר ותושבחתא ורוממו לאלההון עניין בני ישראל ואמרין אילין לאילין אתון ניתן כלילא בריש פרוקא דהוא מעבר ולא מתעבר דהוא מחליף ולא מתחלף דהוא מלך מלכים בעלמא הדין ועוד דידיה היא כלילא דמלכותא לעלמא דאתי דידיה היא עד עלם עלמיא :

בתופייא הוון חיילן :

ימא

את הים עד יעבור את הירדן עד יעבור נחלי ארנון וכן תרג' אונקלו' : מגיזתיה פי' דרך ושביל לש' גמר' דפ"ע"ם שלא קחזינן דאיכא גזייתא וכו' ע"ש וכן מעבר יבו ק מתרגמים מעבר נגיזת ע"ש : בני גלליא ר"ל בני גולים ושם ישראל שהיו בני גלות וכן כת גליסי מתרגמים כרתהא דגלליא וכן לעיל בפ' ויגש במקרא ואת העם כתבו גללוויא ושכל עכין א' ויש מפרשים וגורסין בנוי בי"וד ור"ל שיו עומדים בין גלי הים ואמרו ועכו ס' ימלוך לעולם ועד : אתר דמכוון קביל כורסי יקרך הרקשי מפרשו ע"ד הקבלה שרומו לירושלים של מעלה ע"ש דפ"ג ע"כ : כליל דרבו בראש פרוקן ר"ל כליל תפארת וכתר יקר בראש הגואל הוא הק"בה שמעביר את אחרים ושוא קיים לעולמי עד וכו' וק"ל : עינוון בסימן פירש מעינות מתוקים וה"ל שנעשו לשם כך ומאז כים כל מיני מאכל מים מתוקים מתוך הים

אהבת כמו כתב זיקא כלשון גער' : אמרת זכתוא תרגום של אדירים : יתא ולרעא כוו מדיינין הין עם דין כלו' במכולתה ד"א נטית ימינך מגיר שהים זורקן ליבש ויבש זורקן לים אמר הים בים ואין כשעה שלא קבלתי אלא דמו של הבל דם יחיד כאמר לו ועתה ארורה האדמה ועכשיו זוחך אני יבולם דם כל אוכלסין אלו ומה שת"א ארמת של ימינך נטית וכן ובזהו' נטוים בדרוס אחמין ולא תפגנמו כמו אחרי רכים להטות שמי' תלשון כטוס הוא כיון נמרץ כי בספק"כה נפרש תפרשמים כדין אריב זמינך ובדין שמאלים אשתכח ודזכין מתערין בעלמא ואשתכחין תמן והות דכה יד ע לזה : כמלו ארנוכא כדליתא בילקוט פד ועבור עמך ס' עד יעבור

מצאו מים: כג ויבאו מרתה ולא יכלו
לשתת מים ממרה כי מרים הם על־כן קרא־שמה
מרה: כד וילנו העם על־משה
לאמר מה־נשתה: כה ויצעק אל־
יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל־המים וימתקו
המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: כו
ויאמר אם־שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך
והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת
כל־חקיו כל־המחלה אשר־שמתי במצרים לא־
אשים עליך כי אני יהוה רפאך: ס כז
ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים
ושבעים תמרים ויחנו־שם על־המים: א
ויסעו מאילם ויבאו כל־עדת בני־ישראל אל־
מדבר־סין אשר בין־אילם ובין סיני בחמשה
עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים:
ב וילינו כל־עדת בני־ישראל על־משה ועל־
אהרן במדבר: ג ויאמרו אלהם
בני ישראל מי־יתן מותנו ביד־יהוה בארץ מצרים
בשבתנו על־סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי־
הוצאתם אתנו אל־המדבר הזה להמית את־
כל־הקהל הזה ברעב: ס ד
ויאמר יהוה אל־משה הנני ממטיר לכם לחם
מן־השמים ויצא העם ולקטו דבר־יום ביומו
למען אנסנו הילך בתורתי אם־לא: ה
והיה ביום הששי והכינו את אשר־יביאו והיה
משנה על אשר־ילקטו יום יום: ו
ויאמר משה ואהרן אל־כל־בני ישראל ערב
וידעתם כי יהוה הוציא אתכם מארץ מצרים:
ז ובקר וראיתם את־כבוד יהוה
בשמעו את־תלנתיכם על־יהוה ונחנו מה כי
תלונו עלינו: ח ויאמר משה בתת
יהוה לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע
בשמע יהוה את־תלנתיכם אשר־אתם מלינם
עליו ונחנו מה לא־עלינו תלנתיכם כי על־יהוה:
ט ויאמר משה אל־אהרן אמר אל־כל־עדת
בני ישראל קרבו לפני יהוה כי שמע את
תלנתיכם: י ויהי כדבר אהרן
אל־כל

ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה ארי
מרירין אינון על־כן קרא־שמה מרה:
ואתרעמו עמא על־משה למימר מה־נשתי:
וצלי קדם־יי ואלפיה יי אעא ורמא לגו מיא ובסימו
מיא תמן שוי ליה קים ודין ותמן נסיה: ואמר
אם־קבלא תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר
בעינוהי תעביד ותצית לפקודוהי ותטר כל־
קימוהי כל־מרעין דשויתי במצרים לא־אשוינון
עלך ארי אנא יי אסך: ואתו לאילים ותמן תרתי
עסרי מבועין דמיין ושבעין דיקלין ושרו תמן על־
מיא: ונטלו מאילים ואתו כל־כנשתא
דבני־ישראל למדברא דסין דבין אילים ובין
סיני בחמשא עסרא יומא לירחא תנינא למפקהון
מארעא דמצרים: ואתרעמו כל־כנשתא
דבני־ישראל על־משה ועל־אהרן במדברא:
ואמרו להון בני ישראל לוי דמיתנא קדם־יי
בארעא דמצרים כד־הוינא יתבין על־דודי
בסרא כד־הוינא אכלין לחמא וסבעין ארי
אפקתון יתנא למדברא הדין לקטלא ית־כל־
קהלא הדין בכפנא: ואמר יי למשה הא־אנא
מחית לכון לחמא מן־שמיא ויפקון עמא
וילקטון פתגם־יום ביומיה בדיל דאנסינון
היהכון באוריתי אם־לא: ויהי ביומא שתיתאה
ויתקנון ית־דייתון ויהי על־חד־תרין על
דילקטון יום יום: ואמר משה ואהרן לכל־
בני ישראל ברמשא ותדעון ארי יי אפיק יתכון
מארעא דמצרים: ובצפרא ותחזון ית־יקרא
דיי כד־שמיע קדמוהי ית־תורעמתכון על־יי
ונחנא מה ארי תתרעמון עלנא: ואמר משה
בדיתן יי לכון ברמשא בסרא למיכל ולחמא
בצפרא למסבע כד־שמיען קדם־יי ית־
תורעמתכון דאתון מתרעמין עלוהי ונחנא מה
לא־עלנא תורעמתכון אלהן על־מימרא דיי:
ואמר משה לאהרן אימר לכל־כנשתא דבני
ישראל קריבו קדם יי ארי שמיע־קדמוהי ית
תורעמתכון: והוה כד־מליל אהרן עם־כל־
כנישתא

ב' פתרי':

שם שמ' פרה אדומה שבשם שזה ממתיק המרים כך זה מעבירת שגאים: מחלה אותיו' בלחם אותיו' המנח לימ' לך שמתי' ואחרא מוכי חלאים חלאים במר' ופת כחלת ויקיהון של מים מבטלין ולכן מתק לו עינות מים

חמשי
יך

רפאך רפא רפא ירפא דגש ברפוא' מבידי שמים כלה במוכי ושבידי אדם כלה כקושי: וילונו ק': אנסנו הילך בתורתי שלא ביתכם התורה אלא לאוכלי המן:

תלינו ק'.

ויהי כדבר אהרן ולא משה כי בזכות אהרן היו מתכנסים לכך בתוך והנה כבוד ה' וגו'

רש"י

לך עם נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיעם בעל כרחם: (כג) ויבאו מרתה. כמו למרה. ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה ותי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכות כשהיא נדבקת לה"א שהוא אוסיף במקום ה"א ת"ד תהפך לתי"ו בסמיכתה כמו חימה אין לי. וחמתו בערה בו. הרי ה"א של שרש נהפכה לתי"ו מפני שנסמכה על הוא הנוספת וכן עבד ואמה. הנה אמתי בלהה. לנפש חיה. ונפשתו חיתו לנפש. בין הרמה ותשובתו הרמתה: (כד) וילנו. לשון נפעל הוא וכן תרגום לשון נפעל הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה לסבב הדבור אל האדם מתלונן מתרעם ולא אומר לונן רועם וכן יאמר הלועז דקונפ"ל שי"ט שהוא מסב הדבור אליו כאומרו עליו: (כה) שם שם לו. במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין. ושם נסהו. לעם וראה קשי ערפו שלא נמלכו במשה בלשון יפה בקש עלינו שיהיה לנו מים לשתות אלא נתלוננו: (כו) אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם. תעשה: היא עשיה: והאזנת. תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו. דברים שאין בהם אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצר הרע
מקנטר

ומא דסיף נפקו למדברא דחלוצא ומיילו תלתא יומין במדברא בטילין מן פיקודייא ולא אשכחו מייא: ויבאו ואתו למרה ולא יכילו למשתי מוי ממרה ארום מרירין הינון בגין כן קרא שמיה מרה: וילנו ואתרעמו עמא על משה למימר מה נשתי: ויצעק וצלי קדם יי ואחוי ליה יי אילן מריר דארדפני וכתב עלוי שמא רבא ויקירא וטלק לגו מיא ואתחלון מיא תמן שוי ליה מימרא דיי גזירת שבתא וקיים איקר אבא ואמא דיני פדעא ומשקופי וקנסין דמקנסי לחייביא ותמן נסיא בנסיונא עשיריתא: ויאמר ואמר אין קבלא תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר קדמוי תעביד ותצית לפקודוי ותנטור כל קיימוי כל מרעין בישין דשויתי על מצראי לא אשוינון עלך ואם תעברון על פתגמי אורייתא ומשתדרין עלך אין תתובון אעדינון מנך ארום אנא הוא יי אסאך: ויבאו ואתו לאלים ובאלים תרתיסרי עינוון דמיין עיניא לכל שבטא ושובעין דקלין כל קביל שובעין סביא דישראל ושרון תמן על מייא: ויסעו ונטלו מאילים ואתון כל כנישתא דישראל למדברא דסין דבין אלים ובין סיני בחמיסר יומין לירחא דאייר הוא ירחא תניינא למיפקהון מארעא דמצרים: וילנו ובההוא יומא פסק להון לישא דאפיקו ממצרים ואתרעמון כל בני ישראל על משה ועל אהרן במדברא: ויאמרו ואמרו להון בני ישראל הלואי דמיתנא במימרא דיי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דדוותא דבישרא כד הוינא אכלין לחמא ושבעין ארום הנפקתון יתן למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא: ויאמר ואמר יי למשה הא אנא מחית לכון לחמא מן שמייא דאיצטנע לכון מן שירויא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומיה מן בגלל לנסוייהון אין נטרין מצוותא דאורייתי אין לא: והיה ויהי ביומא שתיתאי ויזמנון מה דייתון לקמיהון למיכל ביומא בשבתא ויערבון בבתיא וישתתפון בדרתיהון בגין למיתייא מהין להין ויהי להון בכופלא על מה דמלקטין יומא ויומא: ויאמר ואמר משה ואהרן לכל בני ישראל ברמשא ותנדעון ארום יי אפיק יתכון פריקין מארעא דמצרים: ובקר ובצפרא יתגלי עליכון יקר שכינתא דיי כד שמיען קדמוי ית תורעמתכון קדם יי ואנחנא מא אנן חשיבין ארום אתרעמתון עלנא: ויאמר ואמר משה בדין תדעון בדיזמן יי לכון ברמשא בישרא למיכול ולחמא בצפרא למסבוע בדשמיעין קדם יי ית תורעמותכון דאתון מתרעמין עלוי ואנחנא מה אנן חשיבין לא עלנא תורעמותכון אלהין על מימרא דיי: ויאמר ואמר משה לאהרן אימר לכל כנישתא דבני ישראל קריבו קדם יי ארום שמיען קדמוי ית תורעמותכון: ויהי והוה במללות אהרן עם כל כנישתא דישראל

ירושלמי

אורחא דחלוצה:

ואיריינו עמא:

וצלי משה קדם יי והוי ליה מימרא דיי אילן דארדפני וקלק בגו מיא ואתחליין מיא תמן חוי ליה מימרא דיי קיימין וסידרי דינין ותמן נסי יתיה ניסין בניסיונא עשיראה:

ארום אנא יי די במימרי מסי יתך: ואתון לאילימה ותמן תרתי עשרי עינין דמיין כל קביל תרתי עשרי שבטיא דישראל ושבעין דיקלין כל קביל שבעין סביא סנהדרין דישראל:

ואנן מה אנן חשיבין:

מקנטר עליהם מה איסור באו לנמה כאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם. לא אשים עליך ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך. זהו מדרשו ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה שאומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי וזהו איזון מצות וכן הוא אומר רפאות תהי לשריך (כז) שתים עשרה עינות מים. כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם. ושבעים תמרים. כנגד ע' זקנים: (א) בחמשה עשר יום. נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק (אי משירי המצה) ששים ואחת סעודות וירד להם מן בששה עשר באייר ויום אחד בשבת היה כדאיתא במסכת שבת (ב) וילונו. לפי שכלה הלחם: (ג) מי יתן מותנו. שנמות ואינו שם דבר כמו מותנו אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו לעשות אנחנו לחנות אנחנו למות אנחנו. ותרגומו לוי דמיתנא. לו מתנו. הלואי והיינו מתים: (ד) דבר יום ביומו. צורך אכילת יום ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר: למען אנסנו. אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילין ללקוט של יום של שאר ימות השבוע. אומר אני אשר יביאו והיה משנה. לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו

לא' שווית אחרונות ע"ש כדף פ"ב גם מה שתרגם ואלפיה הוא לשון ליתוד ס"ל כרש"י דאמר ויורהו דבר מן התורה [illegible] שנאמר וירכי ויאמר ונגמר: דיני פרעא ומשקופי הם דיכין פגעי וחבורו' ופן ת"א על פגע וחבורה וכן תי' על כגע [illegible] חבורה לא תרגם כן ת"א הכא נראה מבח כדע' שגב חבורה נקרא' כלשון משקופי ולפעמי' כאופן אחר ומה שתרגם על ומשקפי [illegible] ת"א התודעי דאמ' או דיניקנקון ונו' וביבוק אבנא' על הוק ס"ל כרי"י באפילה'. כנקיונ' עשירית ר"ל שיסרא כמו את הקב"ה [illegible]

מיה מליחים ובדאיתא במדרש ילקוט מפסק' יש ישים כמרקחת: וירקי ומיגדי כאדמי' מינו ירקות וסירות מאגדכי' מנאו כתחתית פים וק'ל: פוון חיילין לשון מתיקו' הוא מה מתוק הלמה חלי: אזיד כרעב פי' הלך כמו מלאת מכו אזדא כמו אזל וכן אזד לטעמי' הנזכר נגמרא: בטילין מפקודיא פי' שהיו בטלי' מהבורא פדאיתא כב"ק פי' מרו' דירפני רגימו' אמרי לא מנאו מים ד"ת שנמשלו למי' : מריר דארדפני ס"ל כרי' בן קרחה במכילת' דסבר עץ הורדפני ופי' כערוך אילן גדל על פני המי' ועליו דומי' לשושני' ומרים ביות' וכם המו' של בהמ' הוא: כאוכלם לעל' ולעלמ' עלתיה פי' פרק"כט מיעוס עולמות שני' הרי פ' עולמו' וימו

אל־כל־עדת בני־ישראל ויפנו אל־המדבר והנה
כבוד יהוה נראה בענן : פ יא וידבר יהוה אל־
משה לאמר : יב שמעתי את־תלונת בני
ישראל דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו
בשר ובבקר תשבעו־לחם וידעתם כי אני
יהוה אלהיכם : יג ויהי בערב
ותעל השלו ותכס את־המחנה ובבקר היתה
שכבת הטל סביב למחנה : יד
ותעל שכבת הטל והנה על־פני המדבר דק
מחספס דק ככפר על־הארץ : טו
ויראו בני־ישראל ויאמרו איש אל־אחיו מן
הוא כי לא ידעו מה־הוא ויאמר משה
אלהם הוא הלחם אשר נתן יהוה לכם
לאכלה : טז זה הדבר אשר צוה
יהוה לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת
מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו :
יז ויעשו־כן בני ישראל וילקטו
המרבה והממעיט : יח וימדו בעמר
ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר
איש לפי־אכלו לקטו : יט ויאמר
משה אלהם איש אל־יותר ממנו עד־בקר :
כ ולא־שמעו אל־משה ויותרו
אנשים ממנו עד־בקר וירם תולעים ויבאש
ויקצף עלהם משה : כא וילקטו
אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחם השמש
ונמס : כב ויהי ביום הששי לקטו
לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל־נשיאי
העדה ויגידו למשה : כג ויאמר
אלהם הוא אשר דבר יהוה שבתון שבת־
קדש ליהוה מחר את אשר־תאפו אפו ואת
אשר־תבשלו בשלו ואת כל־העדף הניחו
לכם

כנישתא דבני־ישראל ואתפניאו למדברא
והא יקרא דיי אתגלי בעננא :
ומליל יי עם־משה למימר : שמיע קדמי
ית־תורעמת בני ישראל מליל עמהון למימר
בין שמשיא תיכלון בישרא ובצפרא תשבעון
לחמא ותדעון ארי אנא יי אלהכון : והות
ברמשא וסליקת סלוי וחפת ית־משריתא
ובצפרא הות נחתת טלא סחור־סחור
למשריתא : וסליקת נחתת טלא והא על־
אפי מדברא מערק מקלף דערק כגיר כגלידא
על־ארעא : וחזו בני־ישראל ואמרו גבר
לאחוהי מנא הוא ארי לא ידעין מה־הוא
ואמר משה להון הוא לחמא דיהב יי לכון
למיכל : דין פתגמא דפקיד יי לקוטו מניה
גבר לפום מיכליה עומרא לגולגלתא מניין
נפשתיכון גבר לדי במשכניה תסבון :
ועבדו־כן בני ישראל ולקטו דאסגי ודאזער :
וכלו בעומרא ולא אותר דאסגי ודאזער
לא חסר גבר לפום־מיכליה לקטו :
ואמר משה להון אינש לא־ישאר מניה עד־
צפרא : ולא־קבילו מן־משה ואשארו
גובריא מניה עד־צפרא ורחיש ריחשא וסרי
ורגיז עליהון משה : ולקטו יתיה בצפר
בצפר גבר כפום מיכליה ומה־דמשתאר
מניה על־אפי חקלא כד־חם עלוהי־שמשא
פשר : והוה ביומא שתיתאה לקטו לחמא
על־חד־תרין תרין עומרין לחד ואתו כל־
רברבי כנישתא וחויאו למשה : ואמר להון
הוא דמליל יי שבא שבתא־קודשא קדם
יי מחר ית דאתון־עתידין־למיפא אפו וית די־
אתון־עתידין־לבשלא בשילו וית כל־מותרא
אצנעו

וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה לקיטתו היה נמצא לחם משנה וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן
לכם ברכה בבית למלאות העמר פעמים ללחם יומים (ו) ערב. כמו לערב. וידעתם כי ה' הוציא אתכם ממצרים
לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו (ז) ובקר
וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן נאמר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם
ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה ולחם שאלתם לצורך בירידתו
לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח
בקופסא: את תלונותיכם על ה'. כמו אשר על ה': ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו עלינו. שתרעימו
עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני
דגשותו וקריאתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יוד וקרא
תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה: (ח)
בשר לאכל. ולא לשובע. למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב
לפי שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד
שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מלינים עליו. את שאחרים השומעים
אתכם מתלוננים: (ט) קרבו. למקום שהענן ירד: (יג) השליו. מין עוף ושמן מאד: היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן
ובמקום אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' הא כיצד הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח
בקופסא: (יד) ותעל שכבת הטל. וגו' כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת חמה אף אם
תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחנה בחמה היא עולה מאליה. באויר ורבותינו דרשו ועיין בב"ר ה' ל"א שהטל
עולה

ש' וכתיב כן ובספר אחר כמסר י"ל מלא השלין:
י"ל ונקרא ופולס בגימטריא
ר"נח שהיה המן ככלע כר"מח אברים:
בזה הפסוק יש כל האלפ' ביתא לומר כל המקיים את התורה
הק"בה מזמין לו פרנסתו בלא טורח באוכלי המן:
א' חסר יוד בלישנא:
ש' והוא חד מן פתחי דקמצא:
כאן אמ' שבת ואחר כך קדש ובפרשת ויקהל הקדים קדש לשבת לומר שמוסיפין מחול על קדש בכניסתו וביציאתו.

ישראל ואתפניאו למדברא והא יקר שכינתא דיי אתגלי בענן יקרא :
וידבר ומליל יי עם משה למימר : שמעתי שמיע קדמי ית תורעמות בני ישראל מליל עמהון למימר ביני שמשתא תיכלון בשרא ובצפרא תיכלון לחמא ותנדעון ארום אנא הוא יי אלהכון : ויהי והוה ברמשא וסליקו פיסיונין וחפו ית משריתא ובצפרא הוות אנחות טלא מתקדשא מיתקנא הי כפתורין חזור חזור למשריתא : ותעל וסליקו ענניא ואחיתו מנא עילוי אנחות טלא והוות על אנפי מדברא דקיק מסרגל דקיק כגלידא על ארעא : ויראו וחמון בני ישראל והוון תמהין ואמרין אינש לחבריה מא הוא ארום לא ידעון מה הוא ואמר משה להון הוא לחמא דאצטנע לכון מן שירויא בשמי מרומא וכדון יהביה יי לכון למיכל : זה הדבר דין פתגמא דפקיד יי לקוטו מיניה גבר לפום מיכליה עומרא לגולגלתא מניין נפשתיכון גבר לפום סכום אינשי משכניה תסבון : ויעשו ועבדו כן בני ישראל ולקיטו מנא מאן דמסגי ומאן דאזער : וימודו ואכילו בעומרא לא אשתייר מן מכילתא מאן דאסגי למילקט ודאזער למילקט לא חסר מן מכילתא גבר לפום מיכליה לקיטו : ויאמר ואמר משה להון גבר לא ישייר מיניה עד צפרא : ולא ולא קבילו מן משה ושיירו דתן ואבירם גוברייא חייביא מיניה עד צפרא וארחש מורנין וסרי ורגז עליהון משה : וילקטו והוו מלקטין יתיה מן עידן צפרא עד ארבע שעין דיומא איניש לפום מיכליה ומן ארבע שעין ולהאל שחין שימשא עילוי והוה שייח ומתעבד מבועין דמיין ונגרין עד ימא רבא ואתיין חיוון דכיין ובעירן ושתיין מיניה והוו בני ישראל צדיין ואכלין יתהון : ויהי והוה ביומא שתיתאה לקטו לחם בכפלא תרין עומרין לבר נש חד ואתו כל רברבני כנישתא ותנו למשה : ויאמר ואמר להון משה הוא דמליל יי עבדתון שבא שבת קודשא קדם יי למחר ית דאתון צריכין למיפא מחר איפו יומא דין וית דאתון צריכין למבשלא מחר בשילו יומא דין וית כל מה דמשתייר מן מה די תיכלון יומא דין אצנעא יהיה

ירושלמי

בכפורא

ירושלמי

הוה שייח

ויהי

פולס מן הארץ כאזור וכמלו' שכבת הטל כתגלה המן וראו והנה על פני המדבר וגו' מחוספס מגולה ואין דומה לו במקר' ויש לומר מחוספס לשון חפיסה ודלוסקמ' שבלשון משנ' כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל ואנקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן ככפור כפור יילידא בלעז דעדק כגיר כאבני גיר זה אין נכע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזרניך · דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד דק טלבש בלעז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיף שתרגם אנקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק : (טו) מן הוא · הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך : כי לא ידעו מה הוא · שיקראוהו בשמו : (טז) עמר · שם מדה · מספר נפשותיכם · כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת : (יז) המרבה והממעיט · יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש את שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו · (כ) ויותירו אנשים · דתן ואבירם : וירם תולעים · לשון רמה : ויבאש · הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים · (כא) וחם השמש ונמס · הנשאר בשדה נמס נעשה נחלים ושותין ממנו איילים וצבאים ואומו' העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל · פשר לשון פושרין על ידי השמש מתחמם ומפשיר · ונמס דוש"טנפריר · ודוגמתו בסנהדרין בסוף ארבע מיתות : (כב) לקטו לחם משנה · כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים שני העמר לאחד ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו (שאם להגיד שהיו שנים היה יכתוב) ולא כתי' שני העומר לאחד אלא משונה בטעם וריח : ויגידו למשה · שאלוהו מה היום מימים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם שוא אמר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל : את אשר תאפו אפו · מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום · לשון

פסיונין פ' מין עוף ספקראת שלין לשון רז"ל פ"ק דקדושין יש מתבזל לאכיו פיסיונין ועיין שם בר"שי : אנחות טלא מתקדשא ר"ל שהיה מזומן לשון התקדשו : הי כפתורין י"מ כשלחנות שמוכן אצלהם וי"מ שהוא לשון פת המוכן מתוקן כמו לחם בתקונו וק"ל : מסרגל דקיק כל דבר שנעשה בסדר כמו שרטוט הספר · קרוי סרגול : ואכילו וכן א"ת וכלו הכל לשון מידה ומשורה וכן מכילתא כמו שאז"ל מדה דכייל : וארחיש מורנין לשון רמישת דבר הרוחש על הארץ כי תרגום רמש ורחיש פי' שתליע ומורנין הם תולעי' כדאית' פ' אלו טריפו' ועיי' פיר"שי תולעת יוצא מן הריאה : עד ארבע שעין כדאיתא בברכות פרק ד' ויוחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר וכו' : ומן ד' שעין ולהאל כמו מכאן ולהלאה · ושחין לשון חימום כמו אם בשוחה

כדאית' בפ' יש כדרכיו ואם תעכרו על פרותיו אורייתא ומשקלתי' דקבה ליה כתי' מה שהקשו בפרק חלק וכי מאחר שלא שם מאלה רפואה לי"ל ותירצו מקרא זה מכאנו כדרש אם תשמע לא אשיב ואם לא תשמע אשים ואפ"ה אני יי' רופאך : דאיתנגיז לכון מן שרוייא פירוש שנבראת משבת ימי בראשית בין השמשות ומאז הכינו הקב"ה בשביל ישראל עתו : ויערכון נביא ויתהפכון בתרהיון דרים וסבילו כלות שיכינו כדי שיוכלו להביא מבית לביתו וזהו את אשר יביאו וכן שיתוף מבואו' כפקא ליה מלשון והכינו כל כלמד שצריך לזמן ולהכין דורכיו בשבת ומה אמר היו יביאו כלמר שצריך ערוב ושתוף להביא מדין לדין ומחלק הפסוק :

2 3 אמ

לכם למשמרת עד הבקר: כד
ויניחו אתו עד הבקר כאשר צוה משה ולא
הבאיש ורמה לא היתה בו: כה
ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום
ליהוה היום לא תמצאהו בשדה: כו
ששת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת
לא יהיה בו: כז ויהי ביום
השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו:
ס כח ויאמר יהוה אל משה
עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי:
כט ראו כי יהוה נתן לכם השבת
על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים
שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום
השביעי: ל וישבתו העם ביום השבעי:
לא ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד
לבן וטעמו כצפיחת בדבש: לב
ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה מלא
העמר ממנו למשמרת לדרתיכם למען יראו
את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי
אתכם מארץ מצרים: לג ויאמר משה
אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר
מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם:
לד כאשר צוה יהוה אל משה ויניחהו
אהרן לפני העדת למשמרת: לה ובני
ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם
אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה
ארץ כנען: לו והעמר עשרית האיפה
הוא: פ א ויסעו כל עדת בני
ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי יהוה ויחנו
ברפידים ואין מים לשתת העם: ב
וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים
ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה
תנסון את יהוה: ג ויצמא שם העם
למים וילן העם על משה ויאמר למה זה
העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת
מקני בצמא: ד ויצעק משה אל יהוה
לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני: ס ויאמר יהוה אל משה עבר

לפני

ו' חסר בלישנא: י' נחסר: מטעימין כיס את: בד' ס"ת יצא: חון לתחום: בד' מנין חס': י' נחסר: למען יראו את הלחם ר"ת אליה: י' דס' ושאר: מן והעומר לפרשת המן רמז שיאכלו מן עד יקריבו העומר: שביעי יז מטעימין כיס: י' נחסר:

אצנעו לכון למטרא עד צפרא: ואצנעו יתיה עד
צפרא כמא דפקיד משה ולא סרי ורחשא לא
הוה ביה: ואמר משה אכלוהי יומא דין ארי
שבתא יומא דין קדם יי יומא דין לא תשכחניה
בחקלא: שתא יומין תלקטניה וביומא
שביעאה שבתא לא יהא ביה: והוה
ביומא שביעאה נפקו מן עמא למלקט ולא
אשכחו: ואמר יי למשה עד אימתי אתון
מסרבין למיטר פקודי ואורייתי: חזו ארי יי
יהב לכון שבתא על כן הוא יהב לכון ביומא
שתיתאה לחם תרין יומין תיבו איניש תחותוהי
לא יפוק אנש מאתריה ביומא שביעאה:
ונחו עמא ביומא שביעאה: וקרו בית ישראל
ית שמיה מנא והוא כבר זרע גידא חיור
וטעמיה כאסקריטון בדבש: ואמר משה דין
פתגמא דפקיד יי מלי עומרא מניה למטרא
לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא דאוכלית יתכון
במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים:
ואמר משה לאהרן סב
צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מנא ואצנע
יתיה קדם יי למטרא לדריכון: כמא דפקיד יי
למשה ואצנעיניה אהרן קדם סהדותא למטרא:
ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד דעלו
לארע יתיבתא ית מנא אכלו עד דאתו לסיפי
ארעא דכנען: ועומרא חד מן עסרא בתלת
סאין הוא: ונטלו כל כנישתא דבני ישראל
ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי ושרו
ברפידים ולית מיא למשתי עמא: ונצא עמא
עם משה ואמרו הבו לנא מיא ונשתי ואמר
להון משה מה אתון נצן עמי מה אתון מנסן
קדם יי: וצחי תמן עמא למיא ואתרעם עמא
על משה ואמר למא דנן אסקתנא ממצרים
לקטלא יתי וית בני וית בעירי בצחותא:
וצלי משה קדם יי למימר מה אעביד לעמא הדין
עוד זעיר פון וירגמנני: ואמר יי למשה עיבר

קדם

בשול אפייה נופל בלחם ובשול בישול בתבשיל: למשמרת לגניזה: (כה) ויאמר משה אכלוהו היום וגומר: שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו מה ת"ל היום היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: (כו) וביום השביעי שבת: שבת הוא המן לא יהיה בו ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים: (כח) עד אנה מאנתם: משל הדיוט הוא באדי הכרבא לקי כרבא על ידי הירקא לקי כרבא: (כט) ראו: בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס

נעשה

וְחֵי נְטוּר עַד צַפְרָא ׃ וינחו וְאַצְנְעוּ יָתֵיהּ עַד צַפְרָא הֵיכְמָא דְפַקִּיד מֹשֶׁה
וְלָא סְרִי וְרִיחְשָׁא לָא הֲוַת בֵּיהּ ׃ ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה אֲכְלוּהִי יוֹמָא דֵין אֲרוּם
שַׁבְּתָא יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ יוֹמָא דֵין לָא תַשְׁכְּחוּנֵיהּ בְּחַקְלָא ׃ ששת שִׁיתָא יוֹמִין תִּלְקְטוּנֵיהּ
וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה דְהוּא שַׁבְּתָא לָא יְהֵי בֵּיהּ מַנָּא נָחִית ׃ ויהי וַהֲוָה בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה נְפָקוּ מִן רַשִׁיעֵי עַמָּא לְמִלְקוֹט מַנָּא וְלָא אַשְׁכָּחוּ ׃ ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד
אֵימַת אַתּוּן מְסָרְבִין לְמִנְטוּר פִּיקוּדַי וְאוֹרָיְיתַי ׃ ראו חֲמוֹן אֲרוּם יְיָ יְהַב לְכוֹן יַת שַׁבְּתָא בְּגִין
כֵּן הוּא יָהִיב לְכוֹן בְּיוֹם שְׁתִיתָאָה לְחֵים לִתְרֵין יוֹמִין שְׁרוֹן גְּבַר בְּאַתְרֵיהּ וְלָא תְטַלְטְלוּן מִדְּעַם מֵרְשׁוּתָא
לִרְשׁוּתָא בַּר מֵאַרְבְּעָא גַרְמִידֵי וְלָא יִפּוֹק אֱינַשׁ מֵאַתְרֵיהּ לְטַיְילָא לְבַר מִתְּרֵין אַלְפִין גַּרְמִידֵי בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה ׃ וישבתו וְנָחוּ עַמָּא בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה ׃ ויקראו וּקְרוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל

ירושלמי

יַת שְׁמֵיהּ מַנָּא וְהוּא כְּבַר זְרַע כּוּסְבַּר חִיוַר ‏· כְּזֶרַע דְּכוּסְבַּר חִיוַר וְטַעְמֵיהּ כְּשִׁיפִּיִין בִּדְבַשׁ ׃
וְטַעְמֵיהּ כְּאִשְׁיָשִׁין בִּדְבַשׁ ׃ ויאמר וַאֲמַר
מֹשֶׁה דֵין פִּתְגָּמָא דְפַקִּיד יְיָ לְאַצְנָעָא מְלֵי עוּמְרָא מִנֵּיהּ לְמַטְּרָא לְדָרֵיכוֹן מִן בִּגְלַל דְּיִחְמוּן דָּרַיָּא מְסָרְבַיָּא
יַת לַחְמָא דְאוֹכֵלִית יַתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּהַנְפָּקוּתִי יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם ׃ ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן סַב צְלוֹחִית דְּפָחַר חֲדָא וְהַב תַּמָּן מְלֵי עוּמְרָא מַנָּא וְאַצְנַע יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ לְמַטְּרָא לְדָרֵיכוֹן ׃
כאשר הֵיכְמָא דְפַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה וְאַצְנְעֵיהּ אַהֲרֹן קֳדָם סַהֲדוּתָא לְמַטְּרָא ׃ ובני וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲכַלוּ יַת מַנָּא אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַיּוּהִי דְמֹשֶׁה עַד מֵיתֵיהוֹן לְאַרְעָא מְיַתְבָא יַת מַנָּא אֲכַלוּ אַרְבְּעִין יוֹמִין בָּתַר
מוֹתֵיהּ עַד דַּעֲבָרוּ יַרְדְּנָא וְעָלוּ לִסְיָיפֵי אַרְעָא דִכְנַעַן ׃ והעמר וְעוּמְרָא חַד מִן עַשְׂרָא לִתְלַת סָאִין
הוּא ׃ ויסעו וּנְטָלוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּדְבְּרָא דְסִין לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל מֵימְרָא דַייָ וּשְׁרוֹ
בִּרְפִידִים אֲתַר דְּבַטִּילוּ אִידֵיהוֹן מִמִּצְוָתָא דְאוֹרָיְיתָא וְאִתְיַבַּשׁוּ מַבּוּעַיָּא וְלָא הֲוָה מוֹי לְמִשְׁתֵּי לְעַמָּא ׃
וירב וּנְצוּ רַשִׁיעֵי עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ הַב לָן מוֹי וְנִשְׁתֵּי וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה מָה נָצַן אַתּוּן עִמִּי וּמָה
מְנַסַּן אַתּוּן קֳדָם יְיָ ׃ ויצמא וּצְחֵי תַמָּן עַמָּא לְמוֹי וְאִתְרָעַם עַמָּא עַל מֹשֶׁה וַאֲמַר לְמָא דְנַן אַסֵּיקְתָּנָא
מִמִּצְרַיִם לְקַטָּלָא יָתָנָא וְיַת בְּנָנָא וְיַת גֵּיתָנָא בְּצַחוּתָא ׃ ויצעק וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר מָה
אַעֲבֵד לְעַמָּא הָדֵין תּוּב קְלִיל זְעֵיר וְהִינּוּן רָגְמִין יָתִי ׃ ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עִיבַר קֳדָם
עַמָּא וּדְבַר עִמָּךְ מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְחוּטְרָךְ דִּמְחֵית בֵּיהּ יַת נַהֲרָא דְּבַר בִּידָךְ וְאִיזֵיל לָךְ מִן קֳדָם תּוּרְעֲמַתְהוֹן ׃
הנני

מִשָּׁם בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת לָבַת לְכָח לְחַסְדֵּי יוֹמַיִם · שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו · מִכָּאן סָמְכוּ חֲכָמִים אַרְבַּע אַמּוֹת לְיוֹצֵא חוּץ לַתְּחוּם
ג' לְגוּפוֹ וְאֶחָד לְפִישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם ׃ אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ · אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁל תְּחוּם שַׁבָּת וְלֹא בְּמְפוֹרָשׁ שֶׁאֵין
תְּחוּמִין אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְעִיקָּרוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל לוֹקְטֵי הַמָּן נֶאֱמַר ׃ (לא) וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן · עֵשֶׂב שְׁמוֹ
קוֹלְיַינְדְרִי וְזַרְעוֹ עָגוֹל וְאֵינוֹ לָבָן וְהַמָּן הָיָה לָבָן וְאֵינוֹ נִמְשָׁל לְזֶרַע גַּד אֶלָּא לְעִנְיַן הָעִיגּוּל כְּזֶרַע גַּד הָיָה וְהוּא לָבָן ׃
כְּצַפִּיחִית · בָּצֵק שֶׁמְּטַגְּנִין אוֹתוֹ בִּדְבַשׁ וְקוֹרִין לוֹ אִסְקְרִיטִין בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה וְהוּא תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס · (לב) לְמִשְׁמֶרֶת · לְגָנִיזָה ׃ לְ
דוֹרוֹתֵיכֶם · בִּימֵי יִרְמְיָהוּ כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ מוֹכִיחָם לָמָּה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וְהֵם אוֹמְרִים נַנִּיחַ מְלַאכְתֵּנוּ וְנַעֲסוֹק
בַּתּוֹרָה מֵהֵיכָן נִתְפַּרְנֵס הוֹצִיא לָהֶם צִנְצֶנֶת הַמָּן אָמַר לָהֶם אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה' שִׁמְעוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא רְאוּ · בָּזֶה נִתְפַּרְנְסוּ
אֲבוֹתֵיכֶם הַרְבֵּה שְׁלוּחִין יֵשׁ לוֹ לַמָּקוֹם לְהָכִין מָזוֹן לִירֵאָיו ׃ (לג) צִנְצֶנֶת · צְלוֹחִית שֶׁל חֶרֶס כְּתַרְגּוּמוֹ · וְהַנַּח אוֹתוֹ
לִפְנֵי ה' · לִפְנֵי הָאָרוֹן וְלֹא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנָה אֹהֶל מוֹעֵד אֶלָּא שֶׁנִּכְתַּב כָּאן בְּפָרָשַׁת הַמָּן ׃ (לה) אַרְבָּעִים שָׁנָה ·
וַהֲלֹא חָסֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁהֲרֵי פ"ו שֶׁל אִייָר יָרַד לָהֶם הַמָּן תְּחִלָּה וּבִי"ו בְּנִיסָן פָּסַק שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן
מִמָּחֳרָת אֶלָּא מַגִּיד שֶׁהָעוּגוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם טָעֲמוּ בָּהֶן טַעַם מָן ׃ אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת · לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן
שֶׁהִיא יְשׁוּבָה שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מְיוּשֶּׁבֶת וְטוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְתַרְגּוּם שֶׁל
נוֹשֶׁבֶת יְתִבְתָּא ר"ל מְיוּשֶּׁבֶת רש"י יָשָׁן ׃) אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנַעַן בִּתְחִלַּת הַגְּבוּל קוֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְהֵם עַרְבוֹת מוֹאָב ·
נִמְצְאוּ מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה אֶלָּא בְּעַרְבוֹת מוֹאָב כְּשֶׁמֵּת מֹשֶׁה בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר פָּסַק הַמָּן מִלֵּירֵד וְנִסְתַּפְּקוּ מִמָּן שֶׁלָּקְטוּ
בּוֹ בַּיּוֹם עַד שֶׁהִקְרִיבוּ הָעוֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח ׃ (לו) עֲשִׂירִית
הָאֵיפָה · הָאֵיפָה שָׁלֹשׁ סְאִין וְהַסְּאָה שֵׁשׁ קַבִּין וְהַקַּב אַרְבָּעָה לוּגִין וְהַלּוֹג שֵׁשׁ בֵּיצִים נִמְצָא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה אַרְבָּעִים
וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחוֹמֶשׁ בֵּיצָה וְהוּא שִׁיעוּר לְחַלָּה וְלִמְנָחוֹת ׃ (ב) מַה תְּנַסּוּן · לוֹמַר הֲיוּכַל לָתֵת מַיִם בְּאֶרֶץ צִיָּה ׃
(ד) עוֹד מְעַט · אִם אַמְתִּין עוֹד מְעַט וּסְקָלוּנִי ׃ (ה) עֲבוֹר לִפְנֵי הָעָם · וּרְאֵה אִם יִסְקְלוּךָ לָמָּה הוֹצֵאתָ לַעַז
עַל בָּנַי ׃ וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל · לְעֵדוּת שֶׁיִּרְאוּ שֶׁעַל יָדְךָ הַמַּיִם יוֹצְאִים מִן הַצּוּר וְלֹא יֹאמְרוּ מַעְיָנוֹת הָיוּ שָׁם
מִימֵי קֶדֶם ׃ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאוֹר · מַה ת"ל אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאוֹר אֶלָּא שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים עַל הַמַּטֶּה
שֶׁאֵינוֹ מוּכָן אֶלָּא לְפוּרְעָנוּת בּוֹ לָקָה פַּרְעֹה וּמִצְרַיִם כַּמָּה מַכּוֹת בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם לְכָךְ נֶאֱמַר אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאוֹר
יִרְאוּ

מוּגוּת וְזֶהוּ טַעַם הַמְּכִילְתָּא אָכֵן הַת"י ס"ל מִדִּכְתִיב שֶׁכְּבַר מַתִּיר לָכֶם דַּיְקָא וְלֹא לְאוֹרְחִין וְע"כ כְּתַב וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין וְאָכְלִין ע"כ ׃
זֶרַע כּוּסְבַּר בַּגְּמָרָא פ' יוֹם הַכִּפּוּרִים עָגוֹל כּוּסְבַּר שֶׁבְּסָרִים וּפֵּרַשׁ"י קוֹלְיַינְדְרִי ׃ כְּאִשְׁיָשִׁין פֵּירֵשׁ וּלְמָקוֹמוֹת וְחָלוֹת דִּפְתָּה אוֹ שֶׁמְּטַגְּנִין אוֹתָם בִּדְבַשׁ
מִגְּזַר לְשׁוֹן שֶׁל אֲכִילָה וְאִשְׁיָשוֹת · צְלוֹחִית דְּפַחַר פֵּי' צִנְצֶנֶת וּכְלִי שֶׁל חֶרֶס כְּפִי' רַשִׁ"י וְר"ל פֵּ"ק דְּתַרְגּוּמִית מַאנֵי דְּפַחַר · דְּבַטִּילוּ אִידֵיהוֹן
מַה שֶּׁקָּרְאוּ יְדֵיהֶם בַּפְּסִיקְתָּא מִשּׁוּם רְפִידִים נוֹטָרִיקוֹן רָפוּ יְדֵיהֶם מִתּוֹרָה וְכוּ' ע"ש ׃

יונתן
אוֹ בִּתְחוּם וְכֵן נִקְרָא שֶׁחֵין ע"ש שֶׁכְּלָא פִּי חֲמִימוּת כִּדְפֵּ' רַשִׁ"י ס' וְאָחוּז עיין שָׁם ׃ גּוּז שִׁיִּים לִפְנֵי פֵּירוּ' הַצָּרִיךְ הוּא לְשׁוֹן בַּתֵּים הַמְּסִ' שִׁי"מ שֶׁהוּא לְשׁוֹן מִי טָחוּ דִּיחֶזְקֵאל מִפִּי' שֶׁצָּרִיךְ לְשׁוֹט כַּמְּסִ' וְלֹא לְמוֹכְרִים כְּרֶגֶל שֶׁלֹּא וּפִשְׁטוּתוֹ בִּתְמִים וְהוּא לֹ' שִׁיטָה וְא"כ בֵּיאוּר שֶׁהִיא לְהָכֵל שׁוּסְף שְׁנַיִם דְּרִיכִי' לְשׁוּשִׁי וּגְבוּרִין אֲמַר דְּכָא אַחֲשׁוֹר דְּלַיְיף מְדַכְּדֵךְ יָדֵם הַשְׁמָא לֹא בּוּרֵךְ גַּם כִּי לֹא לְרִיק אֲבָל בְּרָכָה הַמְּסִ' וְא"ש לִפְנֵי כִּי הַמַּיִם שׁוּתִים מָן הַמִּי' וְא"ח בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹכְלִים אִיתְּמַר אַךְ לֹא כִּדְרָא בַּמְּכִילְתָּא צְרִי אֵלָא שֶׁאִיתּוּת הָיוּ נִרְאִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים טַעַם מָן שֶׁהִיא יוֹרֵד לְיִשְׂרָאֵל גְּבוּל בָּאִימוּת מַקְבִּילִים רַק בְּתוֹךְ הַמִּדְבָּר אוֹ בְּגוּפָן אָסוּר עַל כְּנֵי אֶרֶץ הָעוֹלָם וּמִיכִי עַל בְּנֵי

לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר
הכית בו את־היאר קח בידך והלכת :
ו הנני עמד לפניך שם ׀ על־הצור בחרב
והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש
כן משה לעיני זקני ישראל : ז ויקרא
שם המקום מסה ומריבה על־ריב ׀ בני ישראל
ועל נסתם את־יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו ל' וחסר :
אם־אין : פ ח ויבא עמלק וילחם
עם־ישראל ברפידם : ט ויאמר
משה אל־יהושע בחר־לנו אנשים וצא הלחם
בעמלק מחר אנכי נצב על־ראש הגבעה ומטה
האלהים בידי : י ויעש יהושע כאשר
אמר־לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור
עלו ראש הגבעה : יא והיה כאשר
ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר
עמלק : יב וידי משה כבדים ויקחו־
אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו
בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד־
בא השמש : יג ויחלש יהושע את־
עמלק ואת־עמו לפי־חרב : פ יד
ויאמר יהוה אל־משה כתב זאת זכרון בספר
ושים באזני יהושע כי־מחה אמחה את־זכר
עמלק מתחת השמים : טו ויבן משה
מזבח ויקרא שמו יהוה ׀ נסי : טז
ויאמר כי־יד על־כס יה מלחמה ליהוה בעמלק
מדר דר ·

שהזכי' זכות אבות אמונה זה אברהם דכתיב והאמין בה' · עד בא זה יצחק דכתיב ויצחק בא מבא' השמש זה יעקב דכתיב כיס כי בא השמש : ל' וחסר :

קלו' · לד אתוונ' · סימן · סכ"לס · סימן :
מקטירין ודבורה אסא גביאה · בפוטטים סימן ד' :

קדם עמא ודבר עמך מסבי ישראל וחוטרך
דמחיתא ביה ית נהרא סב בידך ותיזיל · הא
אנא קאים קדמך תמן ׀ על־טינרא בחורב ותימחי
בטינרא ויפקון מניה מיא וישתי עמא ועבד כן
משה לעיני סבי ישראל : וקרא שמא דאתרא
נסיתא ומצותא על־דנצו ׀ בני ישראל ועל
דנסיאו קדם־יי למימר האית שכינתא דיי ביננא
אם־לא : ואתא עמלק ואגח־קרבא עם־ישראל
ברפידים : ואמר משה ליהושע בחר־לנא
גיברין ופוק אגח־קרבא בעמלק מחר אנא קאים
על־ריש רמתא וחוטרא דאתעבידו ביה נסין
מן־קדם־יי בידי : ועבד יהושע כמא דאמר־
ליה משה לאגחא קרבא בעמלק ומשה אהרן
וחור סליקו לריש רמתא : והוה כד מרים
משה ידוהי מתגברין דבית־ישראל וכד מנח
ידוהי מתגברין דבית־עמלק : וידי משה יקרן
ונסיבו־אבנא ושויאו תחותוהי ויתב עלה ואהרן
וחור סעידין בידוהי מכא חד ומכא חד והואה
ידוהי פרישן בצלו עד־דעאל שמשא : ותבר
יהושע ית־עמלק וית־עמיה לפתגם־דחרב :
ואמר יי למשה כתב דא דוכרנא בספרא ושוי
קדם יהושע ארי־מימחא אימחי ית־דוכרנא
דעמלק מתחות שמיא : ובנא משה מדבחא
ופלח־עלוהי קדם־יי דעבד־ליה ניסין : ואמר
בשבועה אמירא־דא־מן־קדם־דחילא
דשכינתיה על־כורסי יקרא דעתיד־דיתגח־קרבא
קדם־יי בדבית עמלק לשיציותהון מדרי עלמא :

וישמע

ושמע

...ראו אותו שאף לטובה הוא מוכן : (ו) והכית בצור · על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו : (ח) ויבא עמלק וגו' · סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין · חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני · משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו ובא הכלב ונשכו : (ט) בחר לנו · לי ולך השוה לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך · מנין ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אהרן גדול ממנו היה ועושה את חבירו כרבו · ומורא רבך כמורא שמים שנאמר אדוני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה כמורדים בך אלו מרדו בהקב"ה · וצא הלחם · צא מן הענן והלחם בו : מחר · בעת המלחמה אנכי נצב : בחר לנו אנשים · גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן · דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו : (י) ומשה ואהרן וחור · מכאן לתענית שצריכים ג' לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים : (יא) כאשר ירים משה ידו · וכי ידיו של משה עושות המלחמה וכו' כדאיתא בר"ה : (יב) וידי משה כבדים · בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו : ויקחו · אהרן וחור : אבן וישימו תחתיו · ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער : ויהי ידיו אמונה · ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה : עד בא השמש · שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצט"רו לנוגיהם באיזו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות : (יג) ויחלש יהושע · חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה : (יד) כתוב זאת זכרון · שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות : ושים באזני יהושע · המכניס
את

אנני — האנא קאים קדמך תמן באתרא דתחמי רושם ריגלא בחורב ותמחי ביה בטינר חוטרך ויפקון מניה מוי למישתי וישתון עמא ועבד היכדין משה קדם סבי ישראל: ויקרא — וקרא שמא דאתרא ההוא נסיונא ומצותא בגין דנצו בני ישראל עם משה ובגין דנסיין קדם יי למימר האין קושטא איקר שכינתא דיי שריא בינגא אין לא: ויבא — ואתא עמלק מארע דרומא ושוור בליליא ההוא אלף ושית מאה מילין ומן בגלל מצותא דהוה ביני עשו וביני יעקב אתא ואגח קרבא עם ישראל ברפידים והוה נסיב וקטיל גוברין מדבית דן דלא הוה עננא מקביל יתהון מן בגלל פולחנא נוכראה די בידיהון: ויאמר — ואמר משה ליהושע בחר לנא גוברין גיברין ותקיפין בפקודיא ונצחני קרבא ופוק מתחות ענני יקרא וסדר סדרי קרבא לקביל משיריין עמלק מחר אנא קאים בצומא מעתד בזכוות אבהתא רישי עמא וזכוות אימהתא דמתילן לגלימתא וחוטרא דאתעבידו ביה ניסין מן קדם יי בידוי: ויעש — ועבד יהושע היכמא דאמר ליה משה לאגחא קרבא בעמלק ומשה ואהרן וחור סליקו לריש רמתא: והיה — והוה כד זקיף משה ידוי בצלו ומתגברין דבית ישראל וכד הוה מנח ידוי מן למצלייא ומתגברין דבית עמלק: וידי — וידוי דמשה הוו יקירין מן בגלל דעכב קרבא למחר ולא אזדרז ביומא ההוא לפורקנא דישראל ולא הוה יכיל למיזקפהון בצלו ומן דהוה צבי לסגופי נפשיה נסיבו אבנא ושויו תחותוי ויתיב עילוה ואהרן וחור מסעדין לידוי מיכא חד ומיכא חד והואה ידוי פריסן בהימנותא בצלו וצומא עד מטמוע שמשא: ויחלש — ותבר יהושע ית עמלק דקטע רישי גיבריא דעמיה על פום מימרא דיי בקטילת סייפא: ויאמר — ואמר יי למשה כתוב דא דוכרנא בספר סביא דמלקדמין ושוי פתגמיא האילין במשמעיה דיהושע ארום מימחא אמחי ית דוכרן עמלק מתחות שמיא: ויבן — ובנא משה מדבחא וקרא שמיה מימרא דיי דין ניסא דילי דניסא דעבד אתרא בגיני הוא: ויאמר — ואמר ארום קיים מימרא דיי בכורסי יקריה דהוא במימריה יגיח קרבא בדבית עמלק וישיצי יתהון לתלתי דריא מדרא דעלמא דין ומדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי:

ירושלמי

והוה כד זקיף משה ידוי בצלו הוו בית ישראל מיתגברין וכד הוה מנע ידוי מלצלוי הוון בית עמלק מתגברין ונפלין בסדרי קרבא:
וידוי דמשה הוו זקפן בצלו:
ואמר שבועה נפקת מתחות כורסי יקרא דריבון כל עלמא יי מלכא קדמאה דעתיד למיתב על כורסיהון דמלכותיה דבני ישראל היא שאול בר קיש והוא יסדר סידרי קרבא כל קביל דבית עמלק ויקטול יתהון ומה דמשתייר מנהון ישיצון יתהון מרדכי ואסתר יי במימריה אמר לשיצאה ית דכרניה דעמלק לדרי דרין:

וישמע

את ישראל לארץ שיזוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ: כי מחה אמחה · לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו: (טו) ויקרא שמו · של מזבח: יי' נסי · הקב"ה עשה לנו כאן נס. לא שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו: (יז) ויאמר · משה: כי יד על כס יה · ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר האויב תמו חרבות לנצח וזהו עמלק שכתוב בו ועברתו שמרה נצח וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב הרי השם שלם · וכונן למשפט כסאו הרי כסאו שלם:

חסלת ויהי בשלח

פ"א לא נאמר שם אלא וישמע הכנעני וילחם וא"כ באן ויבא מיותר תלמד שבא בלילה אחת ומה שכתב נסיב גוברים מן בית דן דריש ילקוט דברים כ"ו ספוק י"ח עיין שם וכן לעיל במדבר ושם: גיברין ותקיפין בפקודיא דייק מדכתיב אנשים: אלף ושית מאה מדברי ר"כ שאמר ארבע מאות פרסה כדאיתא במכילתא: פולחנא נוכראה פע"ז שהיה בידם שפסל מיכה שהיה אצל שבט דן דכתיב ועבר בים: דהוה צבי היה רוצה לסגופי נפשיה כבר פירשנו שתרגום של לענות נפש הוא סיגוף וזהו פשוט דעבר אתרא פי' שהשכינה עברה במקום הזה להושיע את ישראל ובגאון מהר"ד גורס באתרא הדא, וכפוץ הוא: בספר סביא דמלקדמין פירש וקניה שהתשובים שכתבו כל דבריהם בספר מלחמות ושמו נקרא גם כן ספר הישר וכמה איכו אתנן:

יונתן
דתחמי פירו' שהרא' כי תרגום של ראיית חמיתו: רוש' ריגלא י"ת תרגום של נקורים רגולים ויש לפרש כמו שהוא לשון רגל דכתיב גבי מלאכים וכף רגליהם רגל עגל ורמז זה בפסוק זה לאיות' מלת עומד גם שם ולא ה"לל אלא הנני לפניך על הצור אלא שיזה כתן פי' כאלו עומד כרגליו ושם תכה את הצור וכשכילתא איתא ל תקו' שהמנא שם יושב ר ניאדם שם אני לפניך ולא עולה על לבבך לדמות כתוב אך בשמיות אלילם כי הדברים עתיקים מרמוים לרגלי מרכבה של מעלה ארגמן וסהין: מתלך מדרוס וכו' נפקא ל"מ הענין שכיר' ושוור פי' קפץ. כלו' א' מדכתיב ויבא זלק פ' כמ"ר

יח וישמע יתרו כהן מדין חתן משה
את כל אשר עשה אלהים
למשה ולישראל עמו כי הוציא יהוה את ישראל
ממצרים: ב ויקח יתרו חתן משה את צפרה
אשת משה אחר שלוחיה: ג ואת שני בניה
אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ
נכריה: ד ושם האחד אליעזר כי אלהי
אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה: ה
ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל
המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים:
ו ויאמר אל משה אני חתנך יתרו
בא אליך ואשתך ושני בניה עמה: ז
ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק לו
וישאלו איש לרעהו לשלום ויבאו האהלה:
ח ויספר משה לחתנו את כל
אשר עשה יהוה לפרעה ולמצרים על אודת
ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך
ויצלם יהוה: ט ויחד יתרו על כל
הטובה אשר עשה יהוה לישראל אשר הצילו
מיד מצרים: י ויאמר יתרו ברוך
יהוה אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד
פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים:
יא עתה ידעתי כי גדול יהוה
מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם:
יב ויקח יתרו חתן משה עלה
וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל זקני ישראל
לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים:
יג ויהי ממחרת וישב משה לשפט
את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד
הערב: יד וירא חתן משה את
כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה
אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך
וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב:
טו ויאמר משה לחתנו כי יבא
אלי העם לדרש אלהים: טז כי יהיה
להם

ושמע יתרו רבא דמדין חמוהי
דמשה ית כל דעבד יי
למשה ולישראל עמיה ארי אפיק יי ית ישראל
ממצרים: ודבר יתרו חמוהי דמשה
ית צפורה אתת משה בתר דשלחה:
וית תרין בנהא דשום חד גרשום ארי אמר דייר
הויתי בארע נוכראה: ושום חד אליעזר
ארי אלהא דאבא הוה בסעדי ושיזבני מחרבא
דפרעה: ואתא יתרו חמוהי דמשה ובנוהי
ואתתיה לות משה למדברא דהוא שרי תמן
לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי: ואמר
למשה אנא חמוך יתרו אתי לותך ואתתך ותרין
בנהא עמה: ונפק משה לקדמות חמוהי
וסגיד ונשיק ליה ושאילו גבר לחבריה לשלם
ועלו למשכנא: ואשתעי משה לחמוהי ית
כל דעבד יי לפרעה ולמצראי על עיסק ישראל ית
כל עקתא דאשכחתנון באורחא ושזבינון יי:
וחדי יתרו על כל טבתא דעבד יי לישראל
דשזביה מידא דמצראי: ואמר יתרו בריך יי
דשזיב יתכון מידא דמצראי ומידא דפרעה
דשזיב ית עמא מתחות מרות מצראי: כען
ידענא ארי רב יי ולית אלה בר מניה ארי
בפתגמא דחשיבו מצראי למידן ית ישראל
ביה דנונון: ונסיב יתרו חמוהי דמשה
עלון ונכסת קודשין קדם יי ואתא אהרן וכל
סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוהי דמשה
קדם יי: והוה מיומא דבתרוהי ויתב
משה למידן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה
מן צפרא עד רמשא: וחזא חמוהי דמשה
ית כל דהוא עביד לעמא ואמר מה פתגמא
הדין דאת עביד לעמא מה דין את יתיב בלחודך
וכל עמא קימין עלוך מן צפרא עד
רמשא: ואמר משה לחמוהי ארי אתן
לותי עמא למתבע אולפן מן קדם יי:
כד יהוי להון דינא אתן לותי ודאין אנא בין
גברא

וישמע יתרו. מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק: יתרו. שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב
חבר קיני פוטיאל. יתר על שם שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה. יתרו כשנתגייר וקיים המצות הוסיפו
לו אות אחת על שמו. חובב שחבב את התורה. וחובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה. ויש אומרים רעואל אביו של יתרו
היה ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי: חותן משה. כאן היה יתרו מתכבד
במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמר וישב אל יתר חותנו: למשה ולישראל. שקול משה כנגד
כל ישראל: את כל אשר עשה. להם בירידת המן ובבאר ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה על כולם: (ב) אחר שלוחיה.
בשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר
האלהים. אמר לו מי הם הללו אמר לו זו אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים
אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה: (ד)
ויצילני

שני

פ פ

וישמע

יתרו ושמע יתרו אונוס מדין חמוי דמשה ית כל מאן דעבד יי למשה ולישראל
עמיה ארום אפיק יי ית ישראל ממצרים : ויקח ודבר יתרו חמוי
דמשה ית צפורה אינתתיה דמשה בתר דשלחה מלותיה כד הוה אזיל למצרים :
ואת שני וית תרין בנהא דשום חד גרשום ארום אמר דייר הויתי בארעא נוכראה דלא
דידי היא : ושם ושום חד אליעזר ארום אמר אלהא דאבא הוה בסעדי ושיזבני
מחרבא דפרעה : ויבא ואתא יתרו חמוי דמשה ובנוי דמשה ואינתתיה לות משה למדברא
דהוא שרי תמן סמיך לטוורא דאתגלי עלוי יקרא דיי למשה מן שירויא : ויאמר ואמר
למשה אנא חמוך יתרו אתי לגותך לאתגיירא ואין לא תקביל יתי בגיני תקביל בגין אנתתך ותרין
בנהא דעמה : ויצא ונפק משה מתחות ענני יקרא לקדמות חמוי וסגיד ונשיק ליה
וגייריה ושיילו גבר לחבריה לשלם ואתו למשכן בית אולפנא : ויספר ותני משה
לחמוי ית כל מה דעבד יי לפרעה ולמצראי על עיסק ישראל ית כל עקתא דאשכחתנון באורחא על
ימא דסוף ובמרה וברפידים והיך אגיח עמהון עמלק ושיזבינון יי : ויחד ובדח יתרו
על כל טבתא דעבד יי לישראל דיהב להון מנא וביריא ודי שיזבינון מן ידא דמצראי : ויאמר
ואמר יתרו בריך שמא דיי דשיזיב יתכון מן ידא דמצראי ומן ידא דפרעה דשיזיב ית עמא מתחות
מרוות מצראי : עתה כדון חכימית ארום תקיף הוא יי על כל אלהיא ארום בפתגמא
דארשיעו מצראי למידן ית ישראל במיא עליהון הדר דינא לאיתדנא במיא : ויקח
ונסיב יתרו עלוון ונכסת קודשין קדם יי ואתא אהרן וכל סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוי דמשה
קדם יי ומשה הוה קאי ומשמש קדמיהון : ויהי והוה ביומא דבתר יומא דכפורי ויתיב
משה למידן ית עמא וקם עמא קדם משה מן צפרא עד רמשא : וירא וחמא חמוי
דמשה ית כל דהוא טרח ועביד לעמיה ואמר מה פתגמא הדין דאנת עביד לעמא מה דין אנת יתיב
לבלחודך למידון וכל עמא קיימין קדמך מן צפרא עד רמשא : ויאמר ואמר משה
לחמוי ארום אתיין לוותי עמא למתבוע אולפן קדם יי : כי יהיה ארום יהי להון
דינא

ושיזבני מחרב פרעה · כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ניבקש להרוג משה נעשה צוארו כעמוד של שיש: (ה) אל המדבר · אף אנו יודעים שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה : (ו) ויאמר אל משה · על ידי שליח : אני חותנך יתרו וגומר · אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה · (ז) ויצא משה · כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו · איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנאמר והאיש משה : (ח) ויספר משה לחותנו · למשוך את לבו לקרבו לתורה : את כל התלאה · שעל הים ושל עמלק : התלאה · למ"ד אלף מן היסוד של תיבה והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תכונה :(ט) ויחד יתרו · וישמח יתרו זהו פשוטו · ומדרש אגדה נעשה בשרו חידודין חידודין מצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה : על כל הטובה · טובת המן והבאר והתורה · ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים · עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא : (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים · אומה קשה : מיד פרעה · מלך קשה : מתחת יד מצרים · כתרגומו לשון רידוי ומרות היד שהיו מכבידים עליהם היא העבודה : (יא) עתה ידעתי · מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר : מכל האלהים · מלמד שהיה מכיר בכל ע"א שבעולם שלא הניח ע"א שלא עבדה : כי בדבר אשר [illegible] עליהם · כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים : אשר זדו · אשר הרשיעו · ורבותינו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו : (יב) עולה · כמשמעה שהיא כולה כליל : זבחים · שלמים : ויבא אהרן וגומר · ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם . לפני האלהים · מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו שכינה : (יג) ויהי ממחרת · מוצאי יום הכיפורים היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו · ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורים שהרי קודם

ובניה הוא כדכתי' ר"א בנו וק"ל : ונשיק ליה וגייריה דייק מדכתיב את"פ איש לרעהו ואי עדיין לא נתגייר לא קראו הכתוב רעהו של משה דכל מקום דכתיב רעהו משמע כתוהו כדאו"ל גבי לא תחמוד את רעך דשע כמותך וכן אמרו במשפטים על רעהו ולא לגוי ועוד י"ל דנפקא ליה מוישתחו שלא נודע מי השתחוה למי ומש"רשי לא ניחא ליה שהרי מצינו שיתרו נ"כ נקרא איש כדכתי' ויואל משה לשבת האיש ולכן פירשו יונתן שר"ל וישתחו להקב"ה שהכירו ונתגייר : מנא ובירא · לעיל מי' תלי גבי כל התלאה ים ומרה ורפידים ה אכשר שדרש כמו שדרז"ל אשר מצאתם עליהם בדרך זו מלחמה עמלק אתכם יונתן דרש מצאת' על הים בדרך זו מרה ורפידי' שגם היה לחם אוסר כי כפנין דמה שייך ל' עייפם ותלאה שהיא לשון לאות ככתוב ממקומות הרבה אך הכא גבי על כל הטובה שי' באר ומן ולא תור' כדפיר"שי שסובר שזאת הפרשה נאמרה קודם מתן תורה וחוקים לקי' וגו' נאמר על דינין ושבת ובריה שנצטוו במרה וכלך וחזר ואע"פ שלא נכתבו ביאתו וחזרתו בפירוש כי הנה אמר ויהי ממחרת לא כמ"ש רשי ואפשר שכבר שבסברם עד ויהי ממחרת נאמר קוד' מתן תורה אולא רצה לפרשו על התורה כי לא שייך לומ' על התורה עשה ול' עשה אחר מתמע על מן ובאר וק"ל: בפתגמא דארשיע איתדנא במיא ולפי זה לא היה הדבר במקרה ונזדמן אלא כאותה מדה שחטאו : סוה קאי ואשמש יש לומר שדרש מטריקון ע"ש יותן משה עם עומד ומשמש · ודורשי גמטריאות אומרי' רמז חותן משה גימ' עשר סגלות עומד ומשמש וק ל

אונוס מדין פי' כערוך חמור דמדינא שכן כלשון יון קורין לחמור אונוס וכאן דבר הכתוב מגנותו · גם יש לפרש מושל של מדין שיש לו כח בעסק דשלחה מלותיה כד הוה אזיל פיון כרש"י אתי לוותך לאתגיירא דייק מדאמר באה אליך שהוא יתור לשון ודורש שבא לכנוס שיקבלוהו תחת כנפי השכינה ויהא לאתגיירא גם רמז אני חתנך יתרו נוטריקון אני שנעשה לו לאח ע"פ כל ישראל אחיהם וכדמפרש וכבוד דמשה לאפוקי מרש"י דמפרש כמי דיתרו וק"ל שלאח"כ שנולדו לו בנים והוא אחר ביאת משה אלינו דוגמא שאז"ל גבי יעקב שלאח' שבא אל לבן ולדו לו בנים זמה דכתיב כאן וכיו ולפי

לחם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין
רעהו והודעתי את־חקי האלהים ואת־
תורתיו: יז ויאמר חתן משה
אליו לא־טוב הדבר אשר אתה עשה:
יח נבל תבל גם־אתה גם־העם
הזה אשר עמך כי־כבד ממך הדבר לא־תוכל
עשהו לבדך: יט עתה שמע בקלי — ל' וחסר:
איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה לעם
מול האלהים והבאת אתה את־הדברים
אל־האלהים: כ והזהרתה אתהם את־ — ב' ב' חסר דין מלא:
החקים ואת־התורת והודעת להם את־
הדרך ילכו בה ואת־המעשה אשר יעשון:
כא ואתה תחזה מכל־העם אנשי־
חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמת
עלהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים — ג' חסרים:
ושרי עשרת: כב ושפטו את־העם — חסר וו:
בכל־עת והיה כל־הדבר הגדול יביאו אליך
וכל־הדבר הקטן ישפטו־הם והקל מעליך
ונשאו אתך: כג אם את־הדבר
הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמד וגם
כל־העם הזה על־מקמו יבא בשלום:
שלישי
כד וישמע משה לקול חתנו ויעש
כל אשר אמר: כה ויבחר משה אנשי־
חיל מכל־ישראל ויתן אתם ראשים על־העם
שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי
עשרת: כו ושפטו את־העם בכל־עת
את־הדבר הקשה יביאון אל־משה וכל־
הדבר הקטן ישפוטו הם: כז וישלח
משה את־חתנו וילך לו אל־ארצו: פ
יט בחדש השלישי לצאת בני־
ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר
סיני: ב ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני
ויחנו במדבר ויחן־שם ישראל נגד ההר:
ג ומשה עלה אל־האלהים ויקרא אליו
יהוה מן־ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב
ותגיד

מקומו. ב' במסור' דין ונתכוונת על מקומו ואינכו לומ' אם העם' דין למשה הרי הוא שלום ואסר לא יעשו לו דין לעולם וזהו ונתכוונת וגו': קדמאה ישפטון תמיב' ישפוטו:

גברא ובין חבריה ומהודענא להון ית
קימיא דיי וית אוריתיה: ואמר חמוהי
דמשה ליה לא תקן פתגמא דאת עביד:
מילאה תילאי אף את אף עמא
הדין דעמך ארי יקיר מנך פתגמא
לא תיכול למעבדיה בלחודך:
כען קביל מני אמלכינך ויהי מימרא
דיי בסעדך הוי את לעמא תבע אולפן
מן קדם יי ותהי מייתי את ית
פתגמיא לקדם יי: ותזהר יתהון
ית קימיא וית אוריתא ותהודע
להון ית אורחא דיהכון בה וית
עובדא דיעבדון: ואת תחזי מכל
עמא גברין דחילא דחלין דיי גברין
דקשוט דסנן לקבלא ממון ותמני עליהון
רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין
ורבני עישוריתא: וידונון ית עמא
בכל עידן ויהי כל פתגם רב ייתון
לותך וכל פתגם זעיר ידונון אינון
ויקלון מנך ויסוברון עמך: אם
ית פתגמא הדין תעביד ויפקדינך יי
ותיכול למיקם ואף כל עמא הדין על
אתריה יהך בשלם: וקביל משה
למימר חמוהי ועבד כל דאמר: ובחר
משה גברין דחילא מכל ישראל ומני יתהון
רישין על עמא רבני אלפין רבני מאותא רבני
חמשין ורבני עישוריתא: ודיינין ית עמא
בכל עידן ית פתגם קשי מיתין לות משה
וכל פתגם זעיר דיינין אינון: ושלח משה
ית חמוהי ואזל ליה לארעיה: בירחא
תליתאה למיפק בני ישראל מארעא דמצרים
ביומא הדין אתו למדברא דסיני: ונטלו
מרפידים ואתו למדברא דסיני ושרו במדברא
ושרא תמן ישראל לקביל טורא: ומשה סליק
קדם יי וקרא ליה יי מן טורא למימר כדנן תימר
לבית

קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חקי וגו' ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בשבעה עשר בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום הכיפורים. ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניה. אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שניה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגומר. אל נא תעזוב אותנו. ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו שחזר. אם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה. הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חובב חותן משה: וישב משה ויעמוד העם. יושב כמלך וכולן עומדים. והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכולם נצבים: מן הבקר עד הערב. אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפי' שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר בו ויהי ערב וכו': (טו) כי יבא. כי בא ל' הוה: לדרוש אלהים כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: (ע) כי יהיה להם דבר בא. מי שהיה לו הדבר בא אלי: (יז) ויאמר חותן משה. דרך כבוד
קוראו

דינא אתאן לוותי ודיינגא בין גברא ובין חבריה ומהודענא להון ית קימיא דייוית אורייתיה: ויאמר ואמר חמוי דמשה ליה לא תקין פתגמא דאנת עביד: נבל תבל מיהר תינתר אוף אנת אוף אהרן ובנוי וסביא דעמך ארום יקיר מינך פתגמא לא היכול למעבדיה בלחודך: עתה כדון קביל מיני אימלכינך ויהי מימרא דיי בסעדך הוי אנת לעמא תבע אולפן מן קדם יי ותייתי אנת ית פתגמא דילהון קדם יי: והזהרת ותזהר יתהון ית קימייא וית אורייתא ותהודע להון ית צלותא דייצלון בבית כנישתהון וית אורחא דיבקרון למריעין ודיהכון למיקבור מתיא ולמיגמול בה חיסדא וית עובדא ושורת דינא ודיעבדון מלגוו לשורתא לרשיעין: ואתה ואנת ברור מכל עמא גיברי חילא דחליא דיי גוברין דקשוט דסנן לקבלא ממון שיקרא ותמני עליהון רבני אלפין רבני מאוותא רבני חומשין ורבני עישורייתא: ושפטו וידינון ית עמא בכל עידן ויהי כל פתגם רב ייתון לוותך וכל פתגם קליל ידונון הינון ויקילון מן מטול דעלך ויסוברון עמך: אם אין ית פתגמא הדין תעביד דתיהי פני מן דינא ויפקידינך יי פקודיא ותיכול למיקם למישמעהון ואוף אהרן ובנוי וכל סביא דעמא הדין על אתר בי דינהון ייתון בשלם: וישמע וקביל משה למימר חמוי ועבד כל דאמר: ויבחר ובחר משה גיברי חילא מכל ישראל ומני יתהון רישין על עמא רבני אלפין שית מאה רבני מאוותא שית אלפין רבני חומשין תריסר אלפין ורבני עישורייתא שית רבוון: ושפטו והוון דיינין ית עמא בכל עידן ית פתגם קשי מייתין לוות משה וכל פתגם קליל דיינין הינון: וישלח ופטר משה ית חמוי ואזל ליה לגיירא כל בני ארעיה:

בחדש השלישי בירחא תליתאה לאפקות בני ישראל מארעא דמצרים ביומא הדין בחד לירחא אתו למדברא דסיני: ויסעו ונטלו מרפידים ואתו למדברא דסיני ושרו במדברא ושרא תמן ישראל בלב מייחד כל קביל טוורא: ומשה ומשה סליק ביומא תניינא לריש טוורא וקרא ליה יי מן טוורא למימר כדנא תימר לנשיא דבית יעקב ותתני לבית ישראל:

ומשה סליק למיתבע אולפן מן קדם יי וקדם ליה דיברא דיי מן טורא למימר כדנן תימר לאינשי ביתיה דיעקב ותתני אולפן לכנשתיהון דבני ישראל:

אתם

קוראו הכתוב חותנו של מלך: (יח) נבל תבול. כתרגומו. ולשון לשון כמישה פלייסטרא. כמו והעלה נבל. פנבול עלה מגפן שהוא כתוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכותו תש וכלאה: גם אתה. לרבות אהרן ושבעי' זקנים: כי כבד ממך. כובדו רב יותר מכחך: (יט) איעצך ויהי אלהים עמך. בעצה אמר לו צא המלך בגבור': היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומליץ ביניהם למקום ושואל משפטים מאתו: את הדברים. דברי ריבותם: (כא) ואתה תחזה. ברוח הקודש שעליך: אנשי חיל. עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים: אנשי אמת. אלו בעלי הבטחה שהן כדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריהן נשמעין: שונאי בצע. שסונאין את ממונם בדין כדאיתא דאמרי' כל דייכא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא: שרי אלפים. הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף: שרי מאות. שש אלפים היו: שרי חמשים. שנים עשר אלף: שרי עשרות. ששים אלף (מה שפירש רש"י על כל השרים כמה היו והוא לבאור ללא צורך והנה באמת תקן בזה והירץ קושיא בפסוק דקחשיב מלמעלה למטה ר"ל המספר מרובה קודם מספר המועט ולא ס"ל לא מתחלה שרי עשרות כראשונה ואחכ' בסדרגה כול' ולפי פירושו שהזכיר ופרט הכוס מנין השרי' בא וחשוב וכשתדקדק במנינם ולגבייהו אתי שפיר מספר המועט תחלה ואח"כ בסדרג' בנכון ודוק) (כב) ושפטו. וידונון לשון צווי: והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל. כמו והכבד את לבו והכות את מואב לשון הווה: (כג) וצוך אלהים ויכלת עמוד. המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד. ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך: (כו) ושפטו. ודיינין ית עמא: יביאון. מייתן: ישפוטו הם. כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא תעברי. ותרגומו דיינין איכון מקראות העליונים היו לשון צווי לכך מת: רגמין וידונון ייתון ידונון ומקראו' שללו לשון עשייה: (כז) וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו: (א) ביום הזה. בראש חדש לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנה. (ב) ויסעו מרפידים. מה ת"ל לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת: נגד ההר. למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח: (ג) ומשה עלה. ביום השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר וישכם משה בבקר: כה תאמר. בלשון הזה וכסדר הזה: לבית יעקב. אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה: ותגד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פרש לזכרים דברים הקשין כגידין: אחר

דכתיב למען ירבו ימיכם על האדמה ואדרו"ל במקום אחר שעתיד יכנסו כל מקומות בתי כנסיות לארץ ישראל ויבנה המקדש על מקומם ודוק היטב בגמר' תאמר איכא שבא בבבל וקבין מפסט מתוך דבדי אלה: תלגו לשורתא ר"ל למנים תשורה הדין לרשעי' ונפק' ליה מאת הדרך ילכו בה וכן ארז"ל כפסוק למען תלך בדרך טובים זק"ל: מני מן דינא פ' שיהא מכוי מהדינים ועסקים: רבני אלפין שית מאה וכו' עיין ברש"י וכה"ג מה שחדשה שקבלתי מפי מורי מוקני סגאון כר"ו ותמנא די סיכוקך ועוד לאלוה מילין לומר כוונתו בעשות החשבון כדי שלא תאמר שהיו שרי מאות בלא עות עצמו ואח"ב יחקרו מנין השרים בעצמם אלא מאה עם השר עצמו וכן שר אלף עם השר בעצמו וכן בולשון במנין הכתוב כאן וק"ל: בלב מייחד עיין ברש"י ודוקי תדעית שכתוב בלשון רבי' ויסעו ויחנו ופעם ביחיד ויחן אלא בלב אחד:

מיתר תעת' הוא מבין כשירה בכשירת מגין מהדקל כמו עלה נובלת נופלת מן האילן וכן תרגוס ישל זיתיך יתרין' צלותא דיצלון וכו' למרעין פי' יבקר' החולי תרגו' של חולי מרעין ודיהכון תרגוס של ילכון ודרש והודעת' להם ר"ל לטובתיהם היינו התפלה שמארכת ימי האדם ע"ד שאמר רז"ל אקדימו ואחשיכו לבי כנישת' כי היכי דתוריך חייכי ומ"ל כאן. כר"א במודעי בכ"ק והודעת להם זה בית חייהם וכו' ולא כרש"י שפי' שסד שהוא בית ת"ח והודעו' וא"כ כהכרח יהיה והודעת להם על עניין אחר זו בית חייהם כי כבר כתי' החקים ולדידיה יפורש לתר' אפכי' כפשוטו בית הקברו' וכל וגם בית התפלה שמארכת חיי האדם

ותגיד לבני ישראל: ד אתם ראיתם אשר
עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי
נשרים ואבא אתכם אלי: ה ועתה
אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי
והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל
הארץ: ו ואתם תהיו לי ממלכת
כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר
אל בני ישראל: ז ויבא משה ויקרא
לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים
האלה אשר צוהו יהוה: ח ויענו כל
העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה
וישב משה את דברי העם אל יהוה:
ט ויאמר יהוה אל משה הנה
אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם
בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ויגד משה
את דברי העם אל יהוה:
ויאמר יהוה אל משה לך אל העם וקדשתם
היום ומחר וכבסו שמלתם: יא והיו
נכנים ליום השלישי כי ביום השלשי ירד
יהוה לעיני כל העם על הר סיני: יב
והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם
עלות בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות
יומת: יג לא תגע בו יד כי סקול יסקל
או ירה יירה אם בהמה אם איש לא
יחיה במשך היבל המה יעלו בהר: יד
וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את
העם ויכבסו שמלתם: טו ויאמר
אל העם היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו
אל אשה: טז ויהי ביום השלישי

ג' מלא בליש': ד' ר"פ אתם: חלוקי' בספרי' בהרבה ספרים יש במצרים. ובספרים מדוייקים גם כן נמצא ס"ת מדוייקי' כתנה למצרים:

רביעי

והייתם לי סגלה מכל העמים סופי תיבות מילה: ב' מלא בתורה: ג' חסרים: חסרי': ל' פתורים: ב' לשון יו"דין:

לבית יעקב ותחוי לבני ישראל: אתון חזיתון
דעבדית למצראי ואטלית יתכון כעל גדפי
נשרין וקריבית יתכון לפולחני: וכען
אם קבלא תקבלון למימרי ותטרון ית
קימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא ארי
דילי כל ארעא: ואתון תהון
קדמי מלכין כהנין ועם קדיש אילין
פתגמיא דתמליל עם בני ישראל: ואתא
משה וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית
כל פתגמיא האילין דפקדיה יי:
ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל
דמליל יי נעביד ואתיב משה ית פתגמי עמא
קדם יי: ואמר יי למשה הא אנא מתגלי
לך בעיבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי
עמך ואף בך יהימנון לעלם וחוי משה ית
פתגמי עמא קדם יי: ואמר יי למשה
איזיל לות עמא ותזמנינון יומא דין ומחר
ויחורון לבושיהון: ויהון זמינין ליומא
תליתאה ארי ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני
כל עמא על טורא דסיני: ותתחם ית עמא
סחור סחור למימר אסתמרו לכון מלמיסק
בטורא ומלמקרב בסופיה כל דיקרב בטורא
אתקטלא יתקטל: לא תקרב ביה ידא
ארי אתרגמא יתרגם או אשתדאה
ישתדי אם בעירא אם אינשא לא יתקיים
במיגד שופרא אינון מרשן למסק בטורא:
ונחת משה מן טורא לות עמא וזמין ית
עמא וחורו לבושיהון: ואמר לעמא הוו
זמינין לתלתא יומין לא תקרבון לצד אתתא:

בהית והוה

(ד) אתם ראיתם. ולא מסורת היא בידכם לא בדברים אני משגר לכם לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם אשר עשיתי במצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. זה יום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כולם לרעמסס. ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כנשר הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני. אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגומר. ויבא בין מחנה מצרים וגומר. והיו מצרים זורקים חיצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם: ואביא אתכם אלי. כתרגומו: (ה) ועתה אם. עתה אם תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות: ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת התורה: סגלה. אוצר חביב כמו וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם. כך אתם לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו: אלה הדברים. לא פחות ולא יותר: (ח) וישב משה את דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב: (ט) בעב הענן. במעבה הענן וזהו ערפל: וגם בך. גם בנביאים הבאים אחריך: ויגד משה את דברי וגומר. ביום המחרת שהוא רביעי לחדש: את דברי העם וגומר. תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך רצוננו לראות את מלכנו: (ויאמר ה' אל משה א"כ שמזקיקין לדבר עמם לך אל העם:) (י) וקדשתם. וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר: (יא) והיו נכונים. מובדלים מאשה: ליום השלישי. שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל
הענין

אתם　אתון חמיתון מה די עבדית למצראי ומעגית יתכון על עננין הי כעל גדפי נשרין מן פילוסין ואובילית יתכון לאתר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא ובההוא ליליא אתיבית יתכון לפילוסין ומתמן קריבית יתכון לאולפן אורייתי: ועתה　וכדון אין קבלא תקבלון למימרי ותנטרון ית קיימי ותהון קדמי חביבין מכל עממיא דעל אפי ארעא: ואתם　ואתון תהון קדמי מלכין קטירי כלילא וכהנין משמשין ועם קדיש אלין פתגמייא דתמליל עם בני ישראל: ויבא　ואתא משה ביומא ההוא וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל פתגמייא האלין דפקדיה יי: ויענו　ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל דמליל יי נעביד ואתיב משה ית פתגמי עמא קדם יי: ויאמר　ואמר יי למשה ביומא תליתאה הא אנא מתגלי עלך בעיבא דעננא יקרא מן בגלל דישמעון עמא במללותי עמך ואוף בך יהימנון לעלם ותני משה ית פתגמי עמא קדם יי: ויאמר　ואמר יי למשה ביומא רביעאה איזיל לות עמא ותזמנינון יומא דין ויומחרא ויחוורון לבושיהון: והיו　ויהון זמינין ליומא תליתאה ארום ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני כל עמא על טורא דסיני: והגבלת　ותתחים ית עמא ויקומון חזור חזור לטורא למימר הוו זהירין מלמיסק בטור ולמיקרב בסייפיה כל דיקרב בטוורא אתקטלא יתקטל:

אתון חמיתון ית מה דאפרעית מן מצראי וסבלית יתכון על עננין קלילין היך על כנפי נשרין וקריבית יתכון לאולפן אורייתי: וכדו אם משמע תשמעון בקל מימרי ותטרון ית קיימי ותהוון לשמי לעם אוחרן וחביבין היך סגולה מן כל אומיא ארום לשמא דיי היא כל ארעא: ואתון תהוון לשמי מלכין וכהנין ואומא קדישא אילין דיבריא הי תמליל: ואתא משה וקרא לחכימיא דישראל וסדר קדמיהון ית כל דבריא האילין דפקיד יתיה מימרא דיי: וענין כל עמא כחדא בלבהון שלימה ואמרו כל די מליל מימרא דיי נעביד וחזר משה ית [illegible] עמא בצלו קדם יי: ואמר מימרא דיי למשה הא מימרי מתגלי לך בעביא דעננא מן בגלל ישמעון עמא במללותי עמך ולחוד בך מילי נכואתך משה עבדי יהימנון לעלם ותני משה ית פתגמי עמא בצלו קדם יי: לא תקרב ביה יד אנש ארום מתרגמא יתרגים או גירי דאשא יתקשטון ביה אי בעיר אי גבר לא יחי במתקעה דשיפורא אינון יסקון לטורא: ואמר לעמא הוו מזמנין לתלתא יומין לא תקרבון לתשמיש דערסא:

לא תגע　לא תקרב ביה ידא ארום יתרגמא יתרגם באבנא ברדא או גירין דאישא ידרקון ביה אין בעירא אין אינשא לא יתקיים ברם במיגד קל שופרא והינון מרשן למיסק בטורא: וירד משה　ונחת משה ביומא ההוא לות עמא וזמין ית עמא וחוורו לבושיהון: ויאמר　ואמר לעמא הוו זמינין לתלתי יומין לא תקרבון לתשמיש דערים: ויהי　והוה ביומא תליתאה בשיתא בירחא בעידוני צפרא והוה קלין דרעים וברקין ועננא תקיף קטיר על טוורא

הענין פאמור כפרשת ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה: לעיני כל העם: מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם: (יב) והגבלת: קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה: לאמר: הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאן ואתה הזהירם על כך: ונגע בקצהו: אפילו בקצהו: (יג) ירה יירה: מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות: יירה: יושלך למטה לארץ כמו ירה בים: במשוך היובל: כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת הקול וכיון שנסתלק הם רשאין לעלות: היובל הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו של יצחק היה: (יד) מן ההר אל העם: מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם: (טו) היו נכונים לשלשת ימים: לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי רבי יוסי ולדברי האומר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה: כל שלשת ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משמשו ג' ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי לזריעה וטהור מלטמא את הפולטת: (טז) בהיות הבקר: מלמד

ירושלמי　בצלו קדם ה' דקשה להם כמיןשככל כמו שתרגם רש"י דהא כבר בכתי' ושב ולא ניחא ליה כמה שפי' רש"י ולהרמב"ן כמו שככל שבשרשה משה תשובת העם כבדו שבעבור ישמע דייקא ולא ירגו בבקשתם לכן פתחיל להתפלל עליהם אז דרך הלכה ומחזיר משה פתגמ' עמא בצלו קדם ה' כרצון שפירש דבר יהם מה שאמרו כל אשר דבר ה' כעשה בזונתם אוה בדרך מילין שבקשו מי יתן ונעשה כל דבריו וק"ל: יתקשטון פי' יתקעו תיכים מלשון קשת נגזר ודוגמא לזה בשל פרשת בשלח שמוקים אז תלאים ע"ש: יונתן גירין דאשת ידרקון ביה כפקא ליה הכין תרים יירה לשון יורה כחיצים גם פי' כל הקמון תשקעו כמים שתיקם בידו פנים מדאמר הפסוק לקמן וגם הכהנים וגו' אמר בן יסרון כפ א' שהוא מותה בידי שמים ולא כר' ע' שם ע"ש:

מן פילוסין הוא רעמסס כי תרגום של ויסעו מרעמסס מפילוסין ואוביליתי ... והכאתיכם ביה בליליא לבי המקדש לעשות הפסח ודייק מתוך דכתיב ואבי אתכם אלי ועדיין היו במדבר אלא תחילה לאו ולכן פי' שהוליכם לפה המוריה מקום בבכוש שם בית המקדש ועשו הפסח והשיבם וחזרו לרעמסס בשעה קלה וק"ל: מלכין קטורי כלילא פירש שתרגם אחר קבלת התורה אומרים ... ככתוב תורה וחכמה לומר אשכין כתרים שקשרו המלאכים לכל אחד מישראל אף ככתוב נעמה וכו' כנגד נעמה וק"ל: כוונת חליפה עיין בר"ש וכמספרים דכבין אותו בגמרא ... מכאן ואמכ ... מקרתו ...

ח׳ חסר בלישנ׳ :

כל אורייתא חסר ב״מג׳ לם מלה :

ח׳ חס׳ : ט׳ מלה בתורה:

חמשי

ג׳ ומלא ס׳:

ד׳ חס׳ בתורה:

ששי

ב

בא לידע שים שם מתכוי פתולס : כ״ו מלה בתחין אלהים זולתו השם לבדו:

בהיות הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על־
ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל־העם
אשר במחנה : יז ויוצא משה
את־העם לקראת האלהים מן־המחנה
ויתיצבו בתחתית ההר : יח והר
סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יהוה באש
ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל־ההר מאד :
יט ויהי קול השפר הולך וחזק מאד
משה ידבר והאלהים יעננו בקול : כ
וירד יהוה על־הר סיני אל־ראש ההר ויקרא
יהוה למשה אל־ראש ההר ויעל משה :
כא ויאמר יהוה אל־משה רד העד
בעם פן־יהרסו אל־יהוה לראות ונפל ממנו
רב : כב וגם הכהנים הנגשים
אל־יהוה יתקדשו פן־יפרץ בהם יהוה :
כג ויאמר משה אל־יהוה לא־
יוכל העם לעלת אל־הר סיני כי־אתה העדתה
בנו לאמר הגבל את־ההר וקדשתו : כד
ויאמר אליו יהוה לך־רד ועלית אתה ואהרן
עמך והכהנים והעם אל־יהרסו לעלת אל־יהוה
פן־יפרץ־בם : כה וירד משה אל־
העם ויאמר אלהם : ס א וידבר אלהים את
כל־הדברים האלה לאמר : ס ב אנכי יהוה
אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית
עבדים : ג לא־יהיה לך אלהים אחרים
על־פני : ד לא־תעשה־לך פסל
וכל

והוה ביומא תליתאה במהוי צפרא והוו קלין
וברקין ועננא תקיף על־טורא וקל שופרא תקיף
לחדא וזע כל־עמא די במשריתא : ואפיק
משה ית־עמא לקדמות מימרא דיי מן־משריתא
ואתעתדו בשפולי טורא : וטורא דסיני
תנן כוליה מן־קדם דאתגלי עלוהי יי
באישתא וסליק תנניה כתננא דאתונא וזע כל־
טורא לחדא : והוה קל שופרא אזיל ותקיף
לחדא משה ממליל ומן־קדם־יי מתעני ליה
בקל : ואתגלי יי על־טורא דסיני לריש
טורא וקרא יי למשה לריש : טורא
וסליק משה : ואמר יי למשה חות
אסהיד בעמא דילמא־יפגרון קדם־יי למחזי
ויפל מנהון סגי : ואף כהניא דקריבין
לשמשא קדם־יי יתקדשון דילמא־יקטול בהון
יי : ואמר משה קדם־יי לא־ייכול עמא
למיסק לטורא דסיני ארי־את אסהידת בנא
למימר תחים ית־טורא וקדישהי : ואמר
ליה יי איזל חות ותיסק את ואהרן עמך וכהניא
ועמא לא־יפגרון למיסק קדם־יי דילמא־
יקטול־בהון : ונחת משה לעמא
ואמר להון : ומליל יי ית כל־פתגמיא
האילין למימר : אנא יי אלהך דאפיקתך
מארעא דמצרים מבית עבדותא : לא־
יהוי לך אלהא אוחרן בר־מני : לא־
תעביד לך צלם וכל־דמות די בשמיא
מלעילא

הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד. וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה׳ עומד: (יז) לקראת האלקים מגיד שהשכינה יוצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וז״ש ה׳ מסיני בא ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליה׳ כגיגית: (יח) עשן כולו. אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד השין פתח אלא לשון פועל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם תננא וכל עשן שבמקר׳ נקודי׳ קמץ מפני שהם שם דבר: הכבשן של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר ת״ל בוער באש עד לב השמי׳. ומה ת״ל ככבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם כיוצא בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן: (יט) הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע: משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב״ה מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע: יעננו בקול. יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר הבאת להורידו: (כ) וירד ה׳ על הר סיני. יכול ירד עליו ממש ת״ל כי מן השמים דברתי עמכם. מלמד שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם (כא) העד בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר: פן יהרסו וגו׳. שלא יהרסו את מצבם ע״י שתאותם אל ה׳ לראות ויקרבו לצד ההר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם ואפי׳ הוא יחידי חשוב לפני רב: פן יהרסו. כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף המפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב: (כב) וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה בהם: הנגשים אל ה׳. להקריב קרבנות אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות: יתקדשו. יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפרץ. לשון פרצה יהרג בהם ויעשה בהם פרצה: (כג) לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם שהרי מותרי׳ ועומדין הם היום שלשת ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: (כד) לך רד. והעד בהם שנייה שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמך ת״ל ועלית אתה. אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והכהנים מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהנים. והעם כל עקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה׳: פן יפרץ בם. אף על פי שהוא נקוד חטף קמץ אינו זז מגזרתו כן דרך כל תיבה שנקודתה מלאפום כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ: (כה) ויאמר אליהם. התראה זו: (א) וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין שאי׳

על טוורא וקל שופרא תקיף לחדא וזע כל עמא די במשריתא : ויוצא ואנפיק משה ית עמא לקדמות שכינתא דיי מן משריתא ומן יד תלש מארי עלמא ית טוורא וזקפיה באוירא והוה זייג הי באספקלריא ואיתעתדו תחותי טוורא : והר סיני וטוורא דסיני תנין כוליה מן בגלל דארכין ליה שמיא ואתגלי עלוי באישא מצלהבא וסליק קוטריה הי כקוטרא דאתונא וזע כל טוורא לחדא : ויהי והוה קל שופרא אזיל ותקיף לחדא משה הוה ממלל ומן קדם יי הוה מתעני בקל נעים ומשבח ונעימתא מליא : וירד ה׳ ואתגלי יי על טוורא דסיני על ריש טוורא וקרא יי למשה לריש טורא וסליק משה : ויאמר ואמר יי למשה חות אסהיד בעמא דלמא יכוונון קדם יי לאסתכלא ויפיל מנהון רב דבהון : וגם ואוף כהניא דקריבין לשמשא קדם יי יתקדשון דלמא יקטול בהון יי : ויאמר ואמר משה קדם יי לא יכלון עמא למיסק לטוורא דסיני ארום אנת אסהידת בנא למימר תחים ית טוורא וקדשוהי : ויאמר ואמר ליה יי איזל חות ותיסק אנת ואהרן עמך וכהניא ועמא לא יכוונון למיסק למסתכלא קדם יי דלמא יקטול בהון : וירד ונחת משה מן טוורא לות עמא ואמר להון קריבו קבילו אורייתא עם עשרתי דבריא : וידבר אלהים ומליל יי ית כל דביריא האילין למימר : אנכי דבירא קדמאה כד הוה נפיק מן פום קודשא יהי שמיה מברך הי כזיקין והי כברקין והי כשלהובין דנור למפד דינור מן ימיניה ולמפד דאישא מן שמאליה פרח וטייס באויר שמיא וחזר ומתחמי על משיריתהון דישראל וחזר ומתחקק על לוחי קיימא דהוון יהיבין בכף ידוי דמשה ומתהפיך בהון מן סטר לסטר ובכן צווח ואמר עמי בני ישראל אנא הוא יי אלהכון די פרקית ואפיקית יתכון פריקין מן ארעא דמצראי מן בית שעבוד עבדיא : לא יהיה דבירא תניינא כד הוה נפיק מן פום קודשא יהי שמיה מברך הי כזיקין והי כברקין והי כשלהובין דנור למפד דנור מן ימיניה ולמפד דאישא מן שמאליה פרח וטייס באויר שמיא חזר ומתחמי על משיריתהון דישראל וחזר ומתחקק על לוחי קיימא ומתהפיך בהון מן סטר לסטר ובכן הוה צווח ואמר עמי בית ישראל לא יהוי לך אלהא אוחרן בר מיני : לא תעשה לא תעבדון לכון צלם וצורה וכל דמוי

וטורא דסיני עטר כוליה מן קדם דאתגלי עלוי יקר שכינתא דיי בשלהיבא דאשתא :

ויפול מנהון אוכלוסין סגיין :

ונחת משה מן טורא לעמא ואמר להון קריבו וקבילו עשרתי דיבריא :

ומליל מימרא דיי ית כל שבח דיבריא האילין למימר :

יש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן ת״ל וידבר אלהים דיין ליפרע : את כל הדברים האלה · מלמד שאמר הק״בה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן · אם כן מה ת״ל עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו : (קושיית אם כן בו׳ פי׳ לפירש זה שמוכח מאת כל הדברים האלה שגם שאר עשר דברות · אולם אמר הק״בה בדבור אחד · א״כ מה ת״ל אנכי וכו׳ ר״ל מה בא להודיענו כמה שפרט לשון כ׳ דברות אלו מהשאר מדהוציאם בלשון זה שהשמעות דווקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה יצאו והלא לפ״ז כולם כמותם הק״בה בכבודו ובעצמו דיברם · ותירץ שחזר ופירש וכו׳ ור״ל באותה החזרה לא החזיר ללמד על הכלל יצא אלא על הפרט אלו שני דברות ראשונות ביחוד ודוק) לאמר · מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו : (ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי · ד״א לפי שנגלה כים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים · שנאמר ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו · הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הם אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים · דבר אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה הוא שאמר למה ה׳ יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי : מבית עבדים · מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים ת״ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים : (ג) לא יהיה לך · למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים ת״ל לא יהיה לך : אלהים אחרים · שאינן אלוהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקראותם אלוהות אצלו · ד״א אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים עליהם ואינן עונין אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם : על פני · כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע״ז אלא אותו הדור : (ד) פסל · על שם שנפסל

הסר כמו עוטרים את דוד שפי׳ הקיפוהו כעטרה המקפת הראש וכן בלשון חכמינו עיטור דבוש · ויש גורסים עתר בתי״ו והוא כמו עתר ענן הקטורת דיחזקאל ופי׳ עונ׳ איד העשן מהלקחת ולוהט : יונתן בקל נעים וכו׳ דק״ל מאי בקול שאינו מוכן ופירשנוהו בקול הידוע דכתי׳ קול ה׳ בהדר : דרב כהנן גם רשי׳ הרגיש בזה דוכפל לשון יחיד ולתרגמו קאי · רב על המופלא שבהם כמו ראש סנהדרין ובדרשתי לנתן תורה בארתי יפה כוונת המתרגם כזה מכוון לרמז אמתיות אין ראוי להאריך כאן : ק״ל אורייתא

יונתן תלש מרא עלמא טורי וכו׳ פירש תלש הק״בה את ההר וסגביהו כאויר ועמדו ישראל תחת ההר ממש וכדפי׳ ר״שי והוא מתוך גמרא דשבת : והוה זייג הי כאספקלרי׳ פי׳ היה זסי׳ וצלול תלשון זוגית׳ חוורתא וכפרק כינד צולין כמו דזיג יכוונא כו׳ הי כאספקלרי׳ כמראה הזכוכית והוא לבו׳ נאספקלריא המאירה : דארכין ליה שמיא שהשפיל והוריד שמי׳ וכדכת׳ רש״י פרכין השמי׳ וק״ל מנלהכא באמת פירש מלוטש ומוסיר וכן ת״י נפושה קליל מנלהכא :

ירושלמי עטר סוליה וכו׳ יש לפרשו לשון הסרה שהעשן סר ונהלק אותם ונתגבר וכן ת״י הכמות לא סרו לא פטרו · וגם ימ׳ לשון סיכוב והיקפ׳ שהקיף וסיבב כל

וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ ה לֹא־תִשְׁתַּחְוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ ו וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָי׃ ס ז לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ פ ח זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ יא כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס יב כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס יג לֹא תִרְצָח׃ ס יד לֹא תִנְאָף׃ ס טו לֹא תִגְנֹב׃ ס טז לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס יז לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ

מִלְעֵילָא וְדִי בְּאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃ לָא־תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל־בְּנִין מָרָדִין עַל־דָּר־תְּלִיתַי וְעַל־דָּר־רְבִיעַי לְשָׂנְאַי כַּד־מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר־אֲבָהַתְהוֹן׃ וְעָבֵיד טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין לְרָחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִקּוֹדָי׃ לָא תֵימֵי בִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דְּיֵימֵי בִשְׁמֵיהּ לְשִׁקְרָא׃ הֱוִי דְכִיר יָת־יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵיהּ׃ שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעֲבֵד כָּל־עֲבִידְתָּךְ׃ וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם־יְיָ אֱלָהָךְ לָא־תַעֲבֵיד כָּל־עֲבִידָא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ׃ אֲרֵי שִׁתָּא־יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת־שְׁמַיָּא וְיָת־אַרְעָא יָת־יַמָּא וְיָת־כָּל־דִּי־בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עַל־כֵּן בָּרֵיךְ יְיָ יָת־יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁיהּ׃ יַקַּר יָת־אֲבוּךְ וְיָת־אִמָּךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ עַל אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ וְלָא־תִקְטוֹל נְפַשׁ׃ לָא־תְגוּף׃ לָא־תִגְנוֹב׃ לָא־תַסְהֵיד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא׃ לָא תַחְמֵיד בֵּית חַבְרָךְ לָא־תַחְמֵיד אִתַּת חַבְרָךְ וְעַבְדֵּיהּ וְאַמְתֵיהּ וְתוֹרֵיהּ וַחֲמָרֵיהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ׃ וְכָל־עַמָּא חָזָן יָת־קָלַיָּא וְיָת־בָּעוּרַיָּא וְיָת קָל שׁוֹפָרָא וְיָת־טוּרָא תָּנֵין וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק׃

ואמרו

שביעי יח וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃

ויאמרו

פסוקים י"ד :

פסל: כל תמונה. תמונת כל דבר אשר בשמים: (ה) אל קנא. מקנא ליפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עבודת אלילים כל לשון קנא אנפרימנט בלעז נותן לב ליפרע: לשונאי. כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: (ו) נוצר חסד. שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור נמצאת מדה טובה יתרה על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים: (ז) לשוא. הראשון לשון שקר כתרגומו כמה דתימר) אי זהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב (השני לשון מגן כתרגומו זה הנשבע לחנם ולהבל על של עץ עץ ואבן אבן:)(ח) זכור ושמור. בדבור אחד נאמרו וכן מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה הוא שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמענו. זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתה הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת: (ט) ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה: (י) אתה ובנך ובתך. אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על הקטנים וזהו ששנינו קטן שבא לכבות אין שומעים לו מפני ששביתתו עליך: (יא) וינח ביום השביעי. כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נח בשבת: ברך ויקדשהו. ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: (יב) למען יאריכון ימיך. אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: (יג) לא תנאף. אין ניאוף אלא באשת איש שנאמר מות יומת הנואף והנואפת ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים: (טו) לא תגנוב. בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליה' מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין: (יח) וכל העם רואים. מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומנין שלא היה בהם אלם ת"ל ויענו כל העם ומנין שלא היה בהם חרש ת"ל נעשה ונשמע: רואים את הקולות. רואין את הנשמע שא"א לראות במקום אחר: את הקולות. היוצאין

מפי

דמוי דבשמיא מלעילא ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא : לא לא תסגדון להון ולא תפלחון
קדמיהון ארום אנא יי אלהכון אלה קנאן ופורען ומתפרע בקינאה מדכר חובי אבהת רשיען על בנין
מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לשנאי : ועשה וגנטיר חסד וטיבו לאלפין דרין לרחמי
צדיקיא ולנטרי פקודיי ואורייתי : לא תשא עמי בית ישראל לא ישתבע חד מנכון בשום מימריה
דיי אלהכון על מגן ארום לא מזכי יי ביום דינא רבא ית כל מאן דמשתבע בשמיה על מגן : זכור
עמי בית ישראל הוו דכירין יומא דשבתא למקדשא יתיה : ששת שיתא יומין תיפלחון ותעבדון
כל עבידתיכון ויומא שביעאה שבא ונייח קדם יי אלהכון לא תעבדון כל עבידתא אתון ובניכון ובנתיכון
ועבדיכון ואמהתיכון וגיוריכון די בקרויכון : כי ארום בשיתא יומין ברא יי ית שמיא וית ארעא
וית ימא וית כל מה דאית בהון ונח ביומא שביעאה בגין כן בריך יי ית יומא דשבתא וקדיש יתיה :
כבד עמי בית ישראל הוו זהירין גבר ביקרא דאבוהי וביקרא דאמיה מן בגלל דיסגון יומיכון על
ארעא דיי אלהכון יהיב לכון : לא תרצח עמי בני ישראל לא תהוון קטולין לא חברין ולא
שותפין עם קטולין ולא יתחמי בכנישתיהון דישראל עם קטולין ולא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון
לחוד הינון למהוי עם קטולין ארום בחובי קטוליא חרבא נפיק על עלמא : לא תנאף עמי בני
ישראל לא תהוון גיורין לא חברין ולא שותפין עם גיורין ולא יתחמי בכנישתיהון דישראל עם גיורין
דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם גיורין ארום בחובי גיורא מותא נפיק על
עלמא : לא תגנוב עמי בני ישראל לא תהוון גנבין לא חברין ולא שותפין עם גנבין ולא יתחמי
בכנישתיהון דישראל עם גנבין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם גנבין ארום
בחובי גנביא כפנא נפיק על עלמא : לא תענה עמי בני ישראל לא תהוון מסהדין בחבריכון
סהדי שקרא לא חברין ולא שותפין עם מסהדין סהדי שיקרא ולא יתחמי בכנישתיהון דישראל עם
מסהדין סהדי שקרא דלא יקומון בניכון בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם מסהדין סהדי שיקרא
ארום בחובי סהדי שיקרא עננן סלקין ומיטרא לא נחית ובצורתא אתיא על עלמא : לא תחמוד
עמי בני ישראל לא תהוון חמודין לא חברין ולא שותפין עם חמודין ולא יתחמון בכנישתיהון דישראל
עם חמודין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם חמודין ולא יחמיד חד מנכון ית
אינתתיה דחבריה ולא לעבדיה ולא לאמתיה ולא לתוריה ולא לחמריה ולא לכל מאן דאית לחבריה ארום
בחוביא חימודיא מלכותא מתגריא בנכסיהון
דבני נשא ולמיסב יתהון ועתירי נכסין
מתמסכנין וגלותא אתיא על עלמא : וכל העם
וכל עמא חמיין ית קליא היך הוו מתהפכין
במשמעהון דכל חד וחד והיך הוו נפקין מן גוא
בעוריא וית קל שופרא היך הוה מאחי מיתיא
וית טורא תנין וחמון כל עמא ורתען וקמו תריסר מילין מרחיק :

ירושלמי

וכל עמא הוו חמין ית קליא וית לפידיא וית
קלא דשיפורא וית טורא עטיר וחמיין עמא וזעו
וקמו להון מרחיק :

ויאמרו

מפי הגבורה : וינועו · אין נוע אלא זיע : ויעמדו מרחוק · פי' כרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך
מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון :

לכעכור

כד"א כאמרו כמ"ש ולכן באופן שתרגם על אנכי כן תרגם על לא יהיה וק"ל : פרח וטייס באויר פירש הדיבור שט באויר ועד שנתגלה
למחנה ונעשה לפיד אש ושלהבת וכראה במחנה ישראל ואח"כ חוזר וחקק על הלוחות ומתהפך מסטר לסטר פי' שהדבור נהפך מצד זה
לצד זה בדכתיב כתובים משני עבריהם או רמז שבשבעים פנים מובן כל דבור על צד נגלה ונסתר ובכתוב דבר דבור על אופניו כמו
אופן עגלה המתהפך לכל צד וק"ל : לא חברין ולא שותפין בכולם כתב כן משום דכתיב אל תשת ידך עם רשע ואוי לרשע ואוי
לחבירו וק"ל : וילפון לחוד היכון פירש וילמדו גם המה להיות אוחזי' מעשה אבותיהם בידיהם : בחובי קטוליא חרבא נפיק
הוא מדה כנגד מדה : גיורין וכן לקמן בפרשת קדושים הנואף והנואפת . גיורא וגיורת' ובתרגום אונקלס גיופין וכל עניי
וניאוף : בחובי גנביא כפנא פי' כעון גנבים רעבה הוא קחם רעב יוצא לעולם גם שיש תבואה אך אינו בממצא ליוקרה : ור'
אתיא וכו' זהו כעון עדות שקר הוא עון גרוע ולכן המטר לא ירד ורעב של בצורת בא ב"מ : מלכות' מתגריא בנכסיהון פי'
מתגרי' בנכסין מתוכן של ישראל כעון החמדה והוא מדה כנגד מדה הם חמדו מה שאינו שלהם גם המלכיות חומדין של
נכסין מתמסכנין · פירש גם העשירים בנכסים וממונם מגולגלים עם כל זה מתדלדלים וזהו מתמסכנין לשון דל ומסכן
בעיני לפניה מתמסכנין כבין שהמלכיות מתמשכים בנכסיהם וק"ל זאתה תחזה ותכתב: מטוב בעיניך : מגו באורי
שהם : מאחי מתיא פירש היה מחיה מתים בקול שופר הראשון שיצא נפשם בדבור הסוה · ולא כר"שי שפי
אם אמש : ורתען פירש תזרו ולא חוריהם מדברי שגמרת ארעא ממחניהם ארעא מלפניהם :

אזרוונא דקשה לא מה אמר וכדמתרגים רש"י גם כן כזה ולא פי' כר"שי : שמוסב אלאפלם מאמר שם אלא קאי אמה דלמע' וק"ל : כד הוה נפק מפו' קודש יש"מ דס"ל כמאמר"ז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו : הם כזיקין לשון רז"ל זיקוקי דנורא וזה ניצוצי אש -וכן כברקים כשלבוכיין הס שלהביות דא כורא של אש : לסכר כמו לפיר ופי' אבוקה אש כבון דא צריך למוריע שביה בדבום ראשונים הסר פסוק לא יהיה לך גם טעות גדול שנירף פסוק לא תעשה בדבור שני לתרגומו ובאמת דעת יונתן כדרז"ל שתב' דברו' ראשונות

יט ויאמרו אל־משה דבר־אתה עמנו ונשמעה ואל־ידבר עמנו אלהים פן־נמות:
כ ויאמר משה אל־העם אל־תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על־פניכם לבלתי תחטאו:
כא ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל־הערפל אשר־שם האלהים: ס
כב ויאמר יהוה אל־משה כה תאמר אל־בני ישראל אתם ראיתם כי מן־השמים דברתי עמכם:
כג לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם:
כד מזבח אדמה תעשה־לי וזבחת עליו את־עלתיך ואת־שלמיך את־צאנך ואת־בקרך בכל־המקום אשר אזכיר את־שמי אבוא אליך וברכתיך:
כה ואם־מזבח אבנים תעשה־לי לא־תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה:
כו ולא־תעלה במעלת על־מזבחי אשר לא־תגלה ערותך עליו:

ע"ב · יוכ"ד · סימן ·

ומפטירין בשנת מות המלך עזיהו · בישעיה סימן ו'

ואמרו למשה מליל את עמנא ונקביל ולא ימליל עמנא יי דילמא נמות: ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון אתגלי לכון יקרא דיי ובדיל דתהי דחלתיה על אפיכון בדיל דלא תחובון: וקם עמא מרחיק ומשה קריב לצית אמיטתא דתמן יקרא דיי: ואמר יי למשה כדנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית עמכון: לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: מדבח אדמתא תעביד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית ניכסת קודשך ית ענך וית תורך בכל אתר די אשרי שכינתי לתמן אשלח ברכתי לך ואבריכינך: ואם מדבח אבנין תעביד קדמי לא תבני יתהון פסילן דילמא תרים חרבך עלה ותחלינה: ולא תיסק בדרגין על מדבחי דלא תתגלי ערייתך עלוהי:

ל"ט שלא לעשות צורה:

מפטיר

ב' כ"ב וכל מגנם תורים דבוריהם · מצות בנית שנאמר שאם אמנה פשרת בבית הכנסת · אבוא אליך וברכתיך:

מ' שלא לבנות המזבח מאבני גזית שנאמר לא תבנה אתהן:

מ' א שלא לעלות במעלות המזבח:

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:
ב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא

ואלין דיניא די תסדר קדמיהון:
ארי תזבון עבדא בר ישראל שית שנין יפלח ובשביעתא

כא

מ"ב לדון בדיני עבד:

(כ) לבעבור נסות אתכם · לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם: נסות · לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס הרימו נסי כנס על הגבעה כתורן על ראש ההר: ובעבור תהיה יראתו · על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: (כא) נגש אל הערפל · לפנים משלש מחיצות חושך ענן וערפל שנאמר והר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שנאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (כב) כה תאמר · בלשון הזה: אתם ראיתם · יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו שמה שאחרים מסיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין: כי מן השמים דברתי · וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ ד"א הרכין שמים ושמי השמים והציען על ההר וכן הוא אומר ויט שמים וירד: (כג) לא תעשון אתי · לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום: אלהי כסף · בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות: ואלהי זהב · בא להזהיר שלא יוסיף על שנים שאם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם · לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: (כד) מזבח אדמה · מחובר באדמה שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כפים · ד"א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן: תעשה לי · שתהא תחלת עשייתו לשמי: וזבחת עליו · אצלו כמו ועליו מטה מנשה · או אינו אלא עליו ממש ת"ל הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ואין שחיטה בראש המזבח: את עולותיך ואת שלמיך · אשר מצאנך ומבקרך · את צאנך ואת בקרך פירוש לאת עולותיך ואת שלמיך: בכל המקום אשר אזכיר את שמי · אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך · מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים ולברך את העם: (כה) ואם מזבח אבנים · רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה ואם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם זו משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבני' שנ' אבנים שלמות תבנה וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנאמר העבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר וכן אם תקריב מנחת

ביכורים

ויאמרו ואמרו למשה מליל אנת עמנא ונקבל ולא יתמליל עמנא תוב מן קדם יי דלמא נמות: ויאמר ואמר משה לעמא לא תדחלון ארום מן בגלל לנסיותכון אתגלי לכון יקרא דיי ומן בגלל דתהוי דחלתיה על אפיכון בגין דלא תחובון: ויעמד וקם עמא תריסר מילין מרחיק ומשה קריב לציית אמיטתא דתמן יקר שכינתא דיי: ויאמר ואמר יי למשה כדנא תימר לבני ישראל אתון חמיתון ארום מן שמיא מלילית עמכון: לא עמי בני ישראל לא תעבדון למסגוד דמות שמשא וסהרא וכוכביא ומזליא ומלאכיא דמשמשין קדמוי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: מזבח אדמה מדבח אדמתא תעביד לשמי ותהי דבח עלוי ית עלוותך וית נכסת קודשך מן ענך ומן תורך בכל אתרא דאשרי שכינתי ואנת פלח קדמי תמן אשלח עלך ברכתי ואיבריכינך: ואם מדבח אבנין תעביד לשמי לא תבני יתהון חציבין דאין ארימת פרזלא דמניה מתעבר סייפא על אבנא אפיסתא יתיה: ולא תעלה ואתון כהניא דקיימין למשמשא קדמי לא תסקון במסוקיין על מדבחי אלהין בגישריא דלא תתחמי עריתך עלוי:

ירושלמי

מדבח קביע בארעא תעבדון לשמי ותהוון מקרבין עלוי ית עלותכון וית נכסת קודשיכון ית ענכון וית תוריכון בכל אתר דתדכרון ית שמי קדישא מיתרי מתגלי עליכון ומברך יתכון: ואם מדבח אבנין תעבדון לשמי לא תבני חציבין ארום פרזלא חרבא מתעביד מיניה אי עברת פרזלא עלוי אפיסה יתיה: ואתון כהניא בני דאהרן דקיימין ומשמשין על גבי מדבחי לא תסקון בדרגין על מדבחי דלא תתגלי עריתך עלוי:

ואלה המשפטים ואלין היננון סדרי דיניא די תסדר קדמיהון: כי תקנה ארום תיזבון בגניבותיה לעבדא בר ישראל שית שנין יפלח ובמעלי שביעתא יפוק לבר חורין מגן

שכוריס זו מכות שפומר שהיא חוכה ועל כרחך אינ אם הללו תלויין אלא ודאין וכלשון כאשר הם מפמשיט: גזית. לשון גזיזה שפוסלין ומכתתין בכרזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כיזה תשמש כלשון פן שהוא דילמא פן הניף חרבך עליה ותחלליה. את למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעות ולא מדברות בשביל שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות: (כו) לא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות אשקלונ"ש בלע"ז אלא חלק יהא ומשופע. אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בהם מנהג בזיון. והרי דברים קל וחומר ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה:

חסלת וישמע יתרו

ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים. ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח ופי' בעזרה.) אשר תשים לפניהם. אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם: לפניהם. ולא לפני עובדי אלילים ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני כותים מחלל את השם ומיקר שם אלילים להשיבם שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשהאויבים פלילים זהו עדות לעלוי יראתם: (ב) כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם לבניכם בלקוח מן הנכרי אבל בלקוח מישראל יצא בשש תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחיך. כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמו שנאמר ואם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין: לאמהי לחירות: (ג) אם בגפו יבא. שלא היה

פמר 2 כ

דמשמעין קדמוי דרש מגלת את ובין נרים ומפרשי וגם יש לפרש כדרך רתן ס"פ ליונתן קמיצות מפקיק את רליכם לא תעשון וגו' אלא תחסף עמם במעוד הר קיניריאן עמליבי' ואמשמין ע' נין וכדלית' כמדרש שאמר הקכ"ה במטו אחר מאהבתו אחיו במדרש המג' פור וע"פ שאמר סברי' עתיקי ורפ' גותיקין: בגימרי פי' פיסקה כתב גבר שלא להפסיק עליו בסיומו גב' אפיקת' וכן בירושלמי הפיק הם הרגום של אלא וק"ל: יונה: משבטים היוכון כגניבותיה דייק דדייק רש"י ימון כפירושין: וכמקבלי שביעות' פי' אל קהוצי מדותיב ובשביעי' אפינו באמצע או כפוף שביעי'

יצא לחפשי חנם: ג אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: ד אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: ה ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: ו והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם: ס ז וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: ח אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: ט ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה: י אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע: יא ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: ס יב מכה איש ומת מות יומת: יג ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה: ס יד וכי

ובשביעתא יפוק לבר חורין מגן: אם בלחודוהי ייעול בלחודוהי יפוק אם בעיל אתתא הוא ותיפוק אתתיה עמיה: אם רבוניה יתן ליה אתתא ותליד ליה בנין או בנן אתתא ובנהא תהי לרבונהא והוא יפוק בלחודוהי: ואם מימר יימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אתתי וית בני לא אפוק לבר חורין: ויקריביניה רבוניה לקדם דיניא ויקרביניה לות דשא דלות מזוזתא וירצע רבוניה ית אודניה במרצעא ויהי ליה עבד פלח לעלם: וארי יזבין גבר ית ברתיה לאמהו לא תפוק כמפקנות עבדין: אם בישא בעיני רבונהא דקיימה ליה ויפרקינה לגבר אוחרן ליתיה רשו לזבונה במישלטיה בה: ואם לבריה יקיימינה כהילכת בנת ישראל יעביד לה: אם אוחרנתא יסב ליה זיונה כסותה ועונתה לא ימנע: ואם תלת אילין לא יעביד לה ותפוק מגן בלא כסף: דימחי אינש ויקטליניה אתקטלא יתקטל: ודלא כמן ליה ומן קדם יי אתמסר לידיה ואשוי לך אתרא דיערוק לתמן: וארי

מ"ג ת"ר מנוס יעוד אמה העבריה מצות פדיונה: מ"ה שלא ימכור אמה העבריה: מ"ו שלא ימנע מאמה העבריה שאר כסות בנות ישראל שאר כסות ועונה: שנכתה חסר ולא לומר שעקר בונם כשבת ולא תשאר שם אחי הרבוע:

נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים: אם בעל אשה הוא. ישראלית: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו:

(ד) אם אדוניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנא' אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: (ה) את אשתי. השפחה: (ו) אל האלהים. לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל ורצעת באזנו ובדלת. בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדוניו את אזנו במרצע. הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמ' במצורע תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראה אזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו. אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר צרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעולם. עד היובל. או אינו אלא לעולם כמשמעו ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג: (ז) וכי ימכור איש את בתו לאמה. בקטנה הכתוב מדבר. יכול אפילו הביאה סימנים אמרת ק"ו ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשים אותו לסימני נערות שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תצא כצאת העבדים. כיציאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שינה. או אינו אלא לא תצא כצאת עבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים. יכול העברי יוצא בראשי איברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים אף הוא אינו יוצא בראשי איברים: (ח) אם רעה בעיני אדוניה. שלא נשאה חן בעיניו לכונסה: אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה. וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים: והפדה. יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו. כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש נמצא שקנית עבודת כל שנה בששית המנה ועשתה אצלך שתי שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישית

בגפו: אם אין בלחודוי יעול בלחודוי יפוק ואין מרי אינתתא בת ישראל הוא ותפוק אנתתיה עמיה: אם אין רבוניה יתן ליה איתא אמתא ותיליד ליה בנין או בנן איתא ובנהא תהא לרבונהא והוא יפוק בלחודוי: ואם אמר ואין יתני ויימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אנתתי וית בני לא איפוק לבר חורין: והגישו ויקרביניה רבוניה לקדם דיינייא ויסב מנהון רשותא ויקרביניה לות דשא דלות מזוזתא ויחייט רבוניה ית אודניה ימינא במחטא ויהי ליה עבד פלח עד יובלא: וכי ואריום יזבון גבר בר ישראל ית ברתיה זעירתא לאמהו לא תיפוק במפקנות עבדיא כנענאי דמשתחררין בשינא ועינא אלהן בשנין דשמיטתא ובסימניא וביובלא ובמותת רבונהא ופורקן בכספא: אם רעה אין לא השכחת חינא קדם רבונהא דזמין יתה ויפרוק יתה אבוהא לגבר אוחרן לית ליה רשו לזבונה חלף דשני מרה רשותיה עלה: ואם ואין לציד בריה זמין יתה כהילכת בנת ישראל יעביד לה: אם אחרת אין חורנתא בת ישראל יסב ליה עליה מזונה ותכשיטיה ומעייל לה לא ימנע לה: ואם שלש אין תלת מילייא האלין לא יעבר לה למזמנא יתה ליה או לבריה או למיפרקא ליד אבוהא ותיפוק מגן דלא כסף ברם גט פטורין יהיב לה: מכה דימחי לבר ישראל או לבת ישראל ויקטלינה אתקטלא יתקטיל בסייפא: ואשר ודי לא איזדווג ליה ומן קדם יי ארע עיקתיה לידוי ואזמן לה אתר דיערוק לתמן:

ירושלמי

ואם אתא אוחרי יסב עלה מזונה תכשיטה מיעלה ומפקת לוותה לא ימנע מינה:

וכי

פליגיות המכה ותנא מאלך: לעם נכרי לא ימשול למכרה · שאינו רשאי למוכרה לאחר לא האדון ולא האב: בבגדו בה · אם בא לבגוד בה שלא קיים בה מצות ייעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה: (ט) ואם לבנו ייעדנה · האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך: כמשפט הבנות: שאר כסות ועונה: (י) אם אחרת יקח לו · עליה: שארה כסותה ועונתה לא יגרע · מן האמה שייעד לו כבר: שארה · מזונות: כסותה · כמשמעו: עונתה · תשמיש: (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה · אם אחת משלש אלה לא יכנסנה לא ומה הן השלש יעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה: ויצאה חנם · ריבה לה יציאה לזו יותר מזה שריבה לעבדים ומה היא יציאתה למדך שתצא בסימנין ותשהא עמו עד שתביא סימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנאמר העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא כאן או אינו דא דפליגי אומר שתצא אלא בבגרות ת"ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: (יב) מכה איש ומת · כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש: מכה איש ומת · למה נאמר לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומע אני בהכאה בלא מיתה ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה ואת הקטן מנין ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפילו קטן ואפילו אשה ועוד אלו נאמר ומכה איש שומע אני אפילו קטן שהרג ושהכה יהא חייב ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים במשמע ת"ל ומכה איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש: (יג) ואשר לא צדה · לא ארב לו ולא נתכוון: צדה · לשון ארב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה לשון צד ציד שצידת חיות אין נופל בה"א בפועל שלה ושם דבר בו ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה הפועל שלו צד · ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה וכן נמנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלקות של צד נחברנו בחלק על צד הכבאי צד: אורב ומילין לצד עליון ימלל אף כאן אשר לא צדה לא נדד למצוא לו שום צד מיתה ואף זה יש לפרשו אלו חוק דבר לשון אורב הוא: והאלהים אנה לידו · זמן לידו לשון לא תאונה אליך רעה לא יאונה לצדיק כל און מתאנה יש הוא לי מזדמן למצוא לו עילה: והאלהים אנה לידו · ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והרגו ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג: ושמתי לך מקום · אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו זה מחנה

דלות מזוזה פי' אל הדלת עצמו הלוח שהיא הדלת המחובר למזוזה הבית ולא אל המזוזה ויחייט פי' מבין רציעה לשון גמר' לא עבא תחייט: ויסב מנהון רשות' צריך ליטול רשות מהם דאם לא כן מה ההגשה מעכבת: דמני מרה הנה מתרגם בבגדו לשון בגד וכסות ור"ל מאחר שבגדו ארוכה הראשון עליה דהיינו שמכרה פע' א' לא יוכל למכור' אח"כ ודרש אם למקר' כדאיתא בקדושין דאיכא דפליגי בה: לציד בריה הוא לשון תגבה' אבה כיכן קטן ת"א אל תגבו אל אבה לא תקרבון ושם לציד אתת' וכן ת"פ אחרי יגיע כמה שבעי' יעויין שם: כרס גט פטורין וכו' ר"ל אבל אם יעדה צריכה גט דר"מ מאח' שלא נתקדש' כמאמר כחם אלא בכסף

קנייתה א"כ אף גט א"צ כזולתה ונקה לפ"ז הפסיק מחולק דרישיה מסתעי שלא יעוד ושיפיה דקרא ביעוד ובכין משמע שאכילתא ומנאתי רמז לדבר כי אין בכסף נוטריקון אם יש בסולין כתוב ספר פטורי וק"ל: שיקתיה לשון צער הוא שלשון אונות כמו אוני וק"ל:

בשיקוקא

יזד איש על־רעהו להרגו בערמה מעם
מזבחי תקחנו למות : ס טו ומכה
אביו ואמו מות יומת : ס טז
וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת :
ס יז ומקלל אביו ואמו מות יומת :
ס יח וכי־יריבן אנשים והכה־
איש את־רעהו באבן או באגרף ולא ימות
ונפל למשכב : יט אם־יקום והתהלך
בחוץ על־משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן
ורפא ירפא : ס כ וכי־יכה איש
את־עבדו או את־אמתו בשבט ומת תחת
ידו נקם ינקם : כא אך אם־יום
או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא : ס
כב וכי־ינצו אנשים ונגפו אשה הרה
ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר
ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים : כג
ואם־אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש :
כד עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד
רגל תחת רגל : כה כויה תחת כויה
פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה : ס
כו וכי־יכה איש את־עין עבדו או־את־
עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו :
כז ואם־שן עבדו או־שן אמתו יפיל
לחפשי ישלחנו תחת שנו : כח וכי־יגח

שור

מ"ז מ"ח מ"ט
פ"א להכות
אב ואם
וקלל לקללם
ועוד בכלל
מות יומת
מגיס להרוג
בחנק
שכתוב :
פ' נדון דיני
קנסות :
שני
כ"ה ג"ע כ"ד
סורגין
בסייף
שכתוב:
אם יקום
או' ספסוק
ביום מתחיל
באלף ומפיל
באלף לומר
לך פסק כס
פולה יאורין
על האדם
וגוזר עליהם
שילכו לחות
יום ולחוקם
ספה :
ג'כ' פתח
כ"ה קמץ :
בל ליפנה
מלה כר תן
פ'ג'בליפנה
ב' חס' יוד
קדמא' וא'
ספר דקמ' :
כ"פ לדון
בדיני נפשות:

ירשע גבר על־חבריה למקטליה בנכילו מן
מדבחי תדבריניה למיקטל : ודימחי אבוהי
ואמיה אתקטלא יתקטיל : ודיגנוב נפשא
מבני ישראל ויזבניניה וישתכח בידיה
אתקטלא יתקטיל : ודילוט אבוהי ואמיה
אתקטלא יתקטיל : וארי־ינצון גברין וימחי
גבר ית־חבריה באבנא או בכורמיזא ולא ימות
ויפול לבוטלן : אם־יקום ויתהליך בברא על
בורייה ויהי־זכאה מחיא לחוד בוטלניה יתן
ואגר אסיא ישלם : וארי־ימחי גבר ית־
עבדיה או ית־אמתיה בשולטן וימות תחות
ידיה אתדנא יתדן : ברם אם־יומא או תרין
יומין יתקיים לא יתדן ארי כספיה הוא :
וארי־ינצון גברין וימחון אתתא מעדיא ויפקון
ולדהא ולא יהא מותא אתגבאה יתגבי כמא
דישוי עלוהי בעלה דאתתא ויתן מן־מימר
דיינייא : ואם־מותא יהא ותתן נפשא חלף
נפשא : עינא חלף עינא שינא חלף שינא
ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא : כואה חלף
כואה פידעא חלף פידעא משקופי חלף משקופי :
וארי־ימחי גבר ית־עינא דעבדיה או־ית־עינא
דאמתיה ויחבלינה לבר־חורין יפטריניה חלף
עיניה : ואם־שינא דעבדיה או־שינא דאמתיה
יפיל לבר־חורין יפטריניה חלף שיניה : וארי־יגח

תור

מתכוין לו : (יד) וכי יזיד איש. למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפילו גוי ורופא ושליח בית דין שהמית
במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג ת"ל וכי יזיד ולא שוגג על רעהו ולא על גוי
להרגו בערמה ולא שליח בית דין והרופא והרב הרודה את תלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין : מעם מזבחי.
אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות : (טו) ומכה אביו ואמו. לפי שלמדנו על החובל בחבירו
שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על אביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה :
אביו ואמו. או זה או זה : מות יומת בחנק : (טז) וגונב איש ומכרו. למה נאמר לפי שנאמר כי ימצא איש
גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין ת"ל וגונב איש ומכרו.
ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונב אשה מנין ת"ל וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה
גלה זה : ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר קודם מכירה : מות יומת. בחנק כל מיתה
האמורה בתורה סתם חנק היא והפסיק הענין וכתב עוד וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו. ונ"ל היינו
פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומ"ס לא מקשינן : (יז) ומקלל אביו ואמו. למה נאמר לפי שהוא אומר כי איש
איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש
ובין אשה א"כ למה נאמר איש כי יקלל להוציא את הקטן : מות יומת. בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב
לכולן באוב וידעוני סתם דמיהם בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו : (יח) וכי יריבן אנשים. למה נאמר לפי שנ'
עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו : ונפל למשכב. כתרגומו ויפול
לבוטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו : (יט) על משענתו. על בוריו וכחו : ונקה המכה. וכי תעלה על
דעתך שיהרג זה שלא הרג וזה מהלך על משענתו אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכן
משמעו כשקם זה ומהלך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה : רק שבתו. בטול מלאכתו
מחמת החולי ואם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו הוא שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי
אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו רגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל : ורפא
ירפא. כתרגומו ישלם שכר הרופא : (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. בעבד כנעני הכתוב מדבר
או אינו אלא בעברי ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד שקנוי לו עולמית ועדיין הייתי אומר בכלל מכה איש
ומת אף כאן הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור. בשבט
בשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אינו אלא אפילו אין בו כדי להמית ת"ל כאן בשבט ונאמר להלן יד אשר ימות בה (או בכלי עץ יד
אשר ימות בו) ואף על פי שהכתוב מדבר בישראל קל וחומר מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית
ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כל שכן : נקם ינקם. מיתת סייף וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם

ברית

וכי יזיד וארום ירשע גבר על חבריה למקטליה בנכילו אפילו כהנא הוא ומשמש על גבי מדבחי מתמן תסבוניה ותקטלוניה בסייפא :

ומכה ודחביל באבוי ובאימיה אתקטלא יתקטל בשינוקא דסודרא :

וגנב ודיגנוב נפש מבני ישראל ויזבניניה וישתכח ברשותיה אתקטלא יתקטל בשינוקא דסודרא :

ומקלל ודילוט לאבוי ולאימיה בשמא מפרשא אתקטלא יתקטל באטלות אבנין :

וכי וארום ינצון גברין וימחי חד לחבריה באבנא או במחוקא ולא ימות ויפול למרע :

אם אין יקום מפרעיה ומהליך בשוקא על מורניתיה ויהי זכיי מחייא מדין קטול להוד בוטלן עיבידתיה וצעריה ונזקיה ובהתיה יתן ואגר אסיא ישלם עד דמתסי :

ארום יתהשיב גבר על חבריה למקטול יתיה בכמונא אפילו הוא כהנא רבא דקאי ומשמש קדמוי מן תמן תסבון יתיה ותקטלון יתיה :

ודי מבזי :

או במרתוקא ולא ימות ויטלק לערס מרע :

מתנקמא יתנקם :

וכי יכה וארום ימחי גבר ית עבדיה כנענאה או ית אמתיה כנענית א בשרביטא וימות בההוא יומא תחות ידיה יתדנא יתדן דין קטילת סייפא :

אך ברם אין יומא חד מעידן לעידן או תרין יומין קטיעין יתקיים לא יתדן מטול דכסף זביניה הוא :

וכי וארום ינצון גברין וימחון איתתא מעברא ואפילת ית וולדהא ולא יהא בה מותא מתקנסא יתקנס וולדא היכמא דמשוי עליה בעלא דאנתתא ויתן על מימר דיינייא :

ואם ואין מותא יהא בה ותדינון נפשא דקטולא חולף נפשא דאתתא :

עין דמי עינא חולף עינא דמי שינא חולף שינא דמי ידא חולף ידא דמי ריגלא חולף ריגלא :

כויה דמי צער מיחרוך חולף מחרוך דמי פודעא חולף פודעא דמי הלכשיש חולף הלכשיש :

וכי יכה וארום ימחי גבר ית עינא דעבדיה כנענאי או ית עינא דאמתיה כנענית א ויסמינה לבר חורין יפטריניה חולף עיניה :

ואם ואין שינא דעבדיה כנענאי או שינא דאמתיה כנעניתא יפיל לבר חורין יפטריניה חולף שיניה :

וכי יגח וארום ינגש תור ית גבר או ית איתא וימות יתרגמא יתרגם תורא ולא יתנכס למיכול ית בשריה

ברית : (כא) אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם . אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כל שכן אלא יום שהוא כיומים ואיזה זה מעת לעת · לא יוקם כי כספו הוא · אם לאחר שהכהו אף על פי שמת מתוך מעת לעת קודם שמת חייב : (כב) וכי ינצו אנשים · זה עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה : ונגפו · אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן רגלך בטרם יתנגפו רגליכם ולאבן נגף : ולא יהיה אסון · באשה : ענוש יענש · לשלם דמי ולדות לבעל · שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמים בשביל הריונה : יענש · יגבו ממון ממנו כמו וענשו אותו מאה כסף כאשר ישית עליו וגו' · כשיתבענו הבעל בבית דין להשית עליו עונש על כך : ונתן · המכה דמי ולדות : בפלילים · על פי הדיינים : (כג) ואם אסון יהיה · באשה : ונתת נפש תחת נפש · רבותינו חולקים בדבר יש אומרים נפש ממש ויש אומרים ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק : (כד) עין תחת עין · סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו לימכר בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל : (כה) כויה תחת כויה · מכות אש ומשמעו דבר הנשרף ויש בה פחת דמים ושבת ורפוי וצער · פצע · היא מכה המוציאה דם שפוצע את בשרו ... ונותן שבת ורפוי ובשת וצער ומקרא זה יתר הוא · ובתלמוד דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאף על פי שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה בסם ... אלא אומרים יש לו לחתכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וצערו : חבורה · היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שמאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה ... וכן שרופות קדים ... : (כו) את עין עבדו · כנעני אבל עברי אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים : תחת עינו · וכן בכ"ד ראשי איברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד האמה · ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן לא נבראת עמו · ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין : (כח) וכי יגח שור · אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה : ולא יאכל את בשרו · ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה · בהנאה מנין תלמוד לומר ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום · זהו מדרשו · ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי :

מעת לעת ג"כ כדכתב ר"ש"ש : צער מחרך פירש : דבר שריפה כמו פמו תריך בקא : כלפשים לפי הענין הוא תרגום של חבורים נעתי ולא מצאתי לו דמיון ולא יתנכם דקבס ליה בביטא כמו ספה רש"י וכן תירין והוא פשוט לי : ואוק תד תי עבדא וא יהן דטנו אתיכ' שמייב מק"ו לכן כה' דפטור וק"ל בר"ג דאמר ובעל השור נקי נקי מדמי עבד בפרק שור שנגח ע"ש:

יונתן במינוקא דסודרא תרגום אונקלוס ויכנער יפיזיק וכן כאן ר"ל מתנת מודר יקסם להוך דמט כי כך מית חנק בפרק ד' מיתות י"ט : במתח מפרש כדתי ל' במכילתא ובלמדתינו' לשון זנות כאן ואחד נוקמו כגם ג"כ מת מם אתם כש"ם בדליתא בסנהדרין פס כמ"ד : בתרתוקא פי בלגרוף לתרע לשון שביב תרע וה"ח ח ל' : מורניקא תרגום של חמר ותגית סוף מורניתא וכהן לפי ה נגין ר"ל שהילך בהם יש חכי ואקל כידו ול"ל : בוטלן עבידתיה תרגומו של שבת שמבטל אז : וכהתיה הוא בושת ובתרגומו כמה בשמי : מעידן לעידן פי' מעת לעת ונראה דמלת יום דהיינו יומי שלם יום ולילה או תרין בלגין דיומא ר"ל חצי של היום וחצי דאחר ויחד הוא יום שלם

שור את־איש או את־אשה ומת סקול יסקל
השור ולא יאכל את־בשרו ובעל השור נקי :
כט ואם שור נגח הוא מתמל שלשם
והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה
השור יסקל וגם־בעליו יומת : ל אם־
כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר־יושת
עליו : לא או־בן יגח או־בת יגח כמשפט
הזה יעשה לו : לב אם־עבד יגח השור
או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור
יסקל : ס לג וכי־יפתח איש בור או
כי־יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל־שמה שור או
חמור : לד בעל הבור ישלם כסף ישיב
לבעליו והמת יהיה־לו : ס לה וכי־
יגף שור־איש את־שור רעהו ומת ומכרו את־
השור החי וחצו את־כספו וגם את־המת יחצון :
לו או נודע כי שור נגח הוא מתמול
שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת
השור והמת יהיה־לו : ס לז כי
יגנב־איש שור או־שה וטבחו או מכרו חמשה
בקר ישלם תחת השור וארבע־צאן תחת השה :

כב

א אם־במחתרת ימצא הגנב והכה
ומת אין לו דמים : ב אם־זרחה
השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם־אין לו
ונמכר בגנבתו : ג אם־המצא תמצא
בידו הגנבה משור עד־חמור עד־שה חיים שנים
ישלם : ס ד כי יבער־איש שדה או־כרם
ושלח את־בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו
ומיטב כרמו ישלם : ס ה כי־תצא אש
ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה
שלם

נ"ג שלא לאכול שור הנסקל : בל"ת ואם דעניינים במקף כר מן דין וקי' שור פר מקרין : יל חסר וחד מלא ויקר סדיון : נ"ד לדון בנזקי הבור :

מ"ס לדון בדיני הגנב במיקם או בתשלומין :

נ"ו לדון בנזקי המבער : נ"ז לדון בנזקי האש :

תור ית־גברא או ית־ איתתא וימות אתרגמא
יתרגם תורא ולא יתאכל ית־בסריה ומריה
דתורא יהי־זכאה : ואם תור נגח הוא
מאתמלי ומדקדמוהי ואתסהד במריה ולא
נטריה ויקטול גבר או איתתא תורא יתרגם ואף־
מריה יתקטיל : אם־ממון ישוון עלוהי ויתן
פורקן נפשיה ככל דישוון עלוהי : או־לבר־
ישראל יגח־תורא או־לבת־ישראל יגח כדינא
הדין יתעביד ליה : אם־לעבדא יגח תורא או
אמתא כספא תלתין סילעין יתן לרבוניה ותורא
יתרגם : וארי־יפתח גבר גוב או ארי־יכרה
גבר גוב ולא יכסיניה ויפל־תמן תורא או חמרא :
מריה דגובא ישלם כספא יתיב למרוהי ומיתא
יהא־דיליה : וארי־יגוף תור־דגבר ית־תורא
דחבריה וימות ויזבנון ית־תורא חיא ויפלגון ית־
כספיה ואף ית־דמי־מיתא יפלגון : או אתידע
ארי תור נגח הוא מאתמלי ומדקדמוהי ולא
נטריה מריה שלמא ישלם תורא חלף תורא
ומיתא יהא דיליה : ארי יגנוב־גבר תור או־
אימר ויכסיניה או יזבניניה חמשא תורין ישלם
חלף תורא וארבע ענא חלף אימרא : אם־
במחתרתא ישתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה
דמא : אם־עינא דסהדיא נפלת־עלוהי דמא
ליה שלמא ישלם אם־לית ליה ויזדבן בגנובתיה :
אם־אשתכחא ישתכח בידיה גנובתא מתור
עד־חמור עד־אימר כד־אינון־חיין על־חד־תרין
ישלם : ארי יוכיל־גבר חקל או־כרם וישלח ית־
בעיריה וייכול בחקל אחרן שפר חקליה ושפר
כרמיה ישלם : ארי יתפק נור
וישכח כובין ויתאכלון גדישין או קמתא או
חקל

(כט) מתמול שלשום · הרי שלש נגיחות : והועד בבעליו · לשון התראה בעדים כמו העד העיד בנו האיש : והמית איש וגו' · לפי שנאמר כי יגח איני יודע אלא שהמיתו כנגיחתו המיתו כנשיכה דחיפה · בעיטה מנין תלמוד לומר והמית : וגם בעליו יומת · בידי שמים · יכול בידי אדם תלמוד לומר מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו : (ל) אם כופר יושת עליו · אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אשר ספק תלוי לשון אשר זה משפטו שישיתו עליו בית דין כופר : ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי רבי ישמעאל · רבי עקיבא אומר דמי מזיק : (לא) או בן יגח · בן שהוא קטן : או בת · שהיא קטנה לפי שנאמר והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על גדולים ת"ל או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים : (לב) אם עבד או אמה · כנעניים : שלשים שקלים יתן · גזרת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ארבעה זהובים שהם חצי אונקיא למשקל הישר של קולוניא : (לג) וכי יפתח איש בור · שהיה מכוסה וגלהו : או כי יכרה · למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא לפי שאחר כורה שהוא חייב : ולא יכסנו · הא אם כסהו פטור וברשות הרבים דבר הכתוב : שור או חמור · הוא הדין לכל בהמה : שבכל מקום שנאמר שור או חמור אינו אלא ללמדך אותו שור. שור תשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה לשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים : (לד) בעל הבור · בעל התקלה אף על פי שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו : כסף ישיב לבעליו · ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין (והא דכתיב מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין שמין · עידית הירך בגמרא בס"ק דב"ק רב הונא בריה דרב יהושע דזהו אם בא לגבות קרקע אבל מטלטלי כל מילי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא) : והמת יהיה לו · לניזק ושמין את הנבלה ונוטלים בדמים ומשלם לו המזיק שליה תשלומי נזקו : (לה) וכי יגוף · ידחוף בין בקרנים בין בגופו בין שנשכו בשיניו כלן בכלל

נגיפה

בשניה ומריה דתורא יהא זכאי מדין קטול ואוף מדמי עבדא ואמתא : ואם ואין תור נגשן
הוא מאיתמלי ומדקדמוי ואתסהד על אנפי מריה תלתי זמני ולא נטריה ובתר כן קטל גברא או איתתא
תורא יתרגם ואוף מריה יתקטל במיתותא דמשתלחא עלוי מן שמיא : אם כפר ברם אין
קנסא דממונא יתשוי עלוי ויתן פורקן נפשיה ככל מה דישוון עלוי סנהדרין דישראל : או בן
אין בר ישראל יגח תורא אין לבת ישראל יגח כדינא הדין יתעביד ליה : אם ברם אין עבד
כנענאי נגש תורא או אמתא כנעניתא כסף תלתין סלעין יתן למריה דעבדא או דאמתא ותורא יתרגם :
וכי יפתח וארום יפתח איניש גוב או ארום יחפס איניש גוב בשוקא ולא יכסיניה ונפול תמן תורא
או חמרא : בעל מריה דגובא ישלם כסף יתיב למריה דמי תוריה וחמריה ונבילתא יהא דיליה :
וכי יגף וארום יגוף תור דגבר ית תורא דחבריה וימות ויזבנון ית תורא חייא ויפלגון ית דמיה ואוף
ית דמי מותא יפלגון : או אין אשתמודע ארום תור נגחן הוא מאתמלי ומדקדמוי ולא נטריה
מריה שלמא ישלם תורא חולף תורא ונבילתא ומושכא יהא דיליה : כי יגנוב ארום יגנוב גבר
תור או אימר ויכסיניה או זבניה חמשא תורא ישלם חולף תור חד מן בגלל דבטליה מן רדייה וארבע
ענא חולף אימר חד מן בגלל דאקטיה בגניבותיה ולית ביה עבידתא : אם אין בחרכא דכותלא
משתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה חובת שפיכות אדם זכאי : אם זרחה אין בריר פתגמא
כשמשא דלא למקטול נפש עאל וקטליה חובת שפיכות אדם זכאי עלוי ואין אשתזיב מן ידוי שלמא
ישלם אין לית ליה מה דמשלם ויזדבן ליה בית דינא מן גניבותיה ועד שתא דשמיטתא : אם אין
בסהדיא משתכחא ברשותיה גניבותא מן תור עד חמר עד אימר כד הינון קיימין על חד תרין ישלם :
כי ארום יפקר גבר חקיל או כרמא וישלח ית בעיריה ויכול בחקל גבר אוחרן שפר חקליה
ושפר כרמיה ישלם : כי תצא ארום תתפק נור ותשכח כובין ותגמר גדיש או מידעם דקאי
או חקיל שלמא ישלים מאן דאדליק ית דליקתא : כי

ונגיחה זה שאין נגיחה אלא לשון מכה : שור איש · שור של איש : ומכרו את השור וגומר · בשוים הכתוב מדבר
שור שוה ר' המית שור שוה ר' בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי
וחצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיק המיתה · למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן פשוט אין אתה למד שאינן
שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר או יכול אף בשאינן שוין כדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב ויחצו את
שניהם אם אמרת כך פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה לימכר לנכרים הרבה יותר מדמי שור המזיק ואי
אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק
אין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך
שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמד לשאינן שוין שמשלם חצי נזקו שמין לו את הנבילה ומה שפחתו דמיו בשביל
המיתה נוטל חצי הפחת והולך · ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו
ואם נגח ומת אח"כ אין הניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לו כדי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה
מאתים אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה : (לו) או נודע · או שנודע · או לא נודע
היה תם שלא נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשום הרי שלש נגיחות : שלם ישלם שור · נזק שלם : והמת יהיה לו · לא
לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישלם ניזק כל נזקו : (לז) חמשה בקר וגו' · אמר רבי יוחנן בן זכאי חס המקום על
כבודן של בריות · שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם חמשה שה שנושאו על כתפו משלם
ארבעה הואיל ונתבזה בו · אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה ·
שה שלא בטלו ממלאכה ארבעה : תחת השור תחת השה · שכאן הכתוב נות' שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת
אלא בשור ושה בלבד : (א) אם במחתרת · כשהיה חותר את הבית · אין לו דמים · אין זו רציחה הרי הוא כמת
מעקרו כאן לימדך תורה אם בא להרגך השכם להורגו וזה להורגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו
ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו : (ב) ואם זרחה
השמש עליו אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום · כשלום כך פשוט לך
שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו
בא על עסקי נפשות : דמים לו · כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית : שלם ישלם · הגנב ממון שגנב
ואינו חייב מיתה ואונקלוס שתרגם ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים
קודם שבא בעל הבית ובשבא בעל הבית כנגדו ועמדו בו שלא יהרגנו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו
אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון : (ג) אם המצא תמצא · ברשותו שלא טבח ולא
מכר · משור עד חמור · כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר מקרא
אחר על שה ועל שלמה ועל כל אבדה ישלם שנים לרעהו · חיים שנים ישלם · ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי
חיים : (ד) כי יבער · את בעירה · ובער · כולם לשון בהמה כמו אנחנו ובעירנו : כי יבער יוליך בהמותיו בשדה
וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשלוח בעירה או בבעור · וסי' רבותינו שלוח הוא נזקי הרגל וכף רגל
ובער הוא נזקי השן שאוכלת ומבערת : בשדה אחר · בשדה של איש אחר : מיטב שדהו ישלם שמין את הניזק ואם בא
לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע ממיטב שיש לו · למדך הכתוב שהנזקין
שמין להם בעידית : (ה) כי תצא אש · אפילו מעצמה : ומצאה קוצים · קרדונש בלעז : ונאכל גדיש · שליחכה בקוצים עד
שהגיעה

ובדברי רז"ל פוקר שעושים כמויד וכאן פירשו שיש לעצמו שדה וכרם ושלא בעירן וגו' ודרש כי יבער מלשון כבר ובער אמום מפשי
תרגום הכתוב ... ישקר בשדה אחר ... שלו ומזיק את חבירו ... בתרג' ... ליפי בחור של ... אין מתרגמים ·

דמשתלחא עלוי וכולי יעויין ברש"י ומפרשים : יחפס לפי המנין הוא לשון חפירה וכן כתבנו לעיל כתרגומו פסוק ויחפר כא' ע"ל אבל יש לות' ג"כ סבר' דשייך לשון חיפוש גבי בריית בור דכל מי שכורה בור מחפש לדבר כל דהות וק"ל : ימוסכא נתנא כגמ' משתמש לש' עור : מן רדייה כגמרא כ"ק אי לרדיה וסי' שם לגורה חריש' וכן כאן שביטלו מחרישה וק"ל : דאקטיה בגנבותא : לשון רז"ל : ע"מ למיקט והוא נער וכן כאן שגיערו לנושאו אכתיפו וכדפי' רש"י ויש מגיהים יעויין שם שאין צריך : בית דינא כחומשים ראשונים' היה הכתוב פרי והוא כ"ד והיה ראשי תיבות בית דינא שבכ"ד שמכרוהו צריכי' לגלגל והאמת יורם דרכו : יפקר גבר חקל מתרג' מלה יזיר לש' המורגל

שלם ישלם המבער את הבערה׃ ס

ו כי יתן איש אל רעהו כסף או
כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא
הגנב ישלם שנים׃ ז אם לא ימצא
הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא
שלח ידו במלאכת רעהו׃ ח על כל
דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה
על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד
האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען
אלהים ישלם שנים לרעהו׃ ס

ט כי יתן איש אל רעהו חמור או
שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר
או נשבה אין ראה׃ י שבעת
יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו
במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם׃ יא
ואם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו׃ יב אם טרף
יטרף יבאהו עד הטרפה לא ישלם׃ פ יג וכי
ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין
עמו שלם ישלם׃ יד אם בעליו
עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו׃
ס טו וכי יפתה איש בתולה
אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו
לאשה׃ טז אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף
ישקל כמהר הבתולת׃ ס יז מכשפה לא תחיה׃ יח
כל שכב עם בהמה מות יומת׃ ס יט
זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו׃ כ
וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם
בארץ מצרים׃ כא כל אלמנה ויתום לא
תענון׃ כב אם ענה תענה אתו כי אם
צעק

דקל שלמא ישלם דאדליק ית דליקתא׃ ארי יתן
גבר לחבריה כסף או מנין למטר ויתגנבון מבית
גברא אם ישתכח גנבא ישלם על חד תרין׃
אם לא ישתכח גנבא ויתקרב מריה דביתא
לקדם דיניא אם לא אושיט ידיה בממא דמסר
ליה חבריה׃ על כל פתגם דחוב על
תור על חמר על אימר על כסו על כל אבדתא
די יימר ארי הוא דין לקדם דיניא ייעול דין
תרויהון די יחייבון דיניא ישלם על חד תרין
לחבריה׃ ארי יתן גבר לחבריה חמר או תור
או אימר וכל בעירא למטר וימות או יתבר
או אשתבי לית דחזי׃ מומתא דיי תהי בין
תרויהון אם לא אושיט ידיה בממא דמסר ליה
חבריה ויקביל מריה מניה מומתא ולא
ישלם׃ ואם אתגנבא יתגניב מעמיה ישלם
למרוהי׃ אם אתברא יתבר ייתי סהדין
דתביר לא ישלם׃ וארי ישאל גבר מן חבריה
ויתבר או ימות מריה לית עמיה שלמא
ישלם׃ אם מריה עמיה לא ישלם אם
אגירא הוא על באגריה׃ וארי ישדל
גבר בתולתא דלא מארשא וישכוב עמה
קימא יקיימינה ליה לאנתו׃ אם מסרבא
לא יצבי אבוהא למתנה ליה כספא יתקול
כמוהרי בתולתא׃ חרשא לא תחי׃
כל דישכוב עם בעירא אתקטלא יתקטיל׃
דדבח לטעות עממיא יתקטיל אלהן לשמא דיי
בלחודוהי׃ וגיורא לא תונון ולא תעיקון ליה
ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים׃ כל ארמלא
ויתם לא תענון׃ אם ענאה תעני יתיה ארי
אם

שלישי

כ"ח לדון בדיני שומר חנם׃

כ"ט לדון בדיני טוענין וכופרין׃

ל' לדון בדיני נושא שכר [illegible]׃

אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו לכל אחד יש מאתים וזה מנה וזה אומ' ר' שלי וזה או' ר' שלי יחלוקו עד אשר יביא אליהו אשר יאמר כי הוא זה בגימ' מודה במקצת הטענה׃

ל"א לדון בדיני השואל׃

ל"ב לדון בדיני מפתה׃

מכשפ' אותיו' המכשף אח' גחלים יאחד את זה׃

ל"ג שלא להחיו' מכשפה׃

ל"ד ל"ה שלא להונות הגר בדברים ולא בממון׃

ל"ו שלא לענות יתום ואלמנה׃

שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע׳ או השדה׳ שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שניה׃ שלם ישלם המבעיר׳ אע"פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מאליה על ידי קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק׃ (ו) וגונב מבית האיש׳ לפי דבריו׃ אם ימצא הגנב ישלם׳ הגנב שנים לבעלים׃ (ז) ואם לא ימצא הגנב׳ ובא השומר הזה שהוא כבעל הבית׃ ונקרב אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו׃ (ח) על כל דבר פשע׳ שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים׃ ישלם שנים לרעהו׳ למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואחר כך באו עדים שכך דרשו רבותינו׃ ונקרב בעל הבית אל האלהים׳ קריבה זו שבועה היא׳ אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה מיד נתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו׳ נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה׃ אשר יאמר כי הוא זה׳ לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר׃ ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני׃ (ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור׳ פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגניבה כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בשומר שכר לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמו שכתוב אם גנב יגנב מעמו ישלם׳ אבל על האונס כגון מת מעצמו או נשבר או נשבה בחוזק על לסטים ואין רואה שיעיד בדבר (י) שבועת ה׳ תהיה׳ ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואח"כ נאנסה חייב באונסים׃ ולקח בעליו׳ השבועה ולא ישלם לו השומר כלום׃ (יב) אם טרף יטרף׳ על חיה רעה׃ יביאהו עד׳ יביא עדים שנטרפה באונס ופטור׃ הטרפה לא ישלם׳ אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם׳ טרפת חתול ושועל ונמיה משלם׳ טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לימדך לדון כן שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל

ונ'

כי יתן — ארום יתן גבר לחבריה כסף או מאנין למינטר בלא אגר נטיר ומתגנבין מן בית גבר אין משתכח גנבא איהו משלם על חד תרין: אם לא — אין לא אשתכח גנבא ויתקרב מריה ביתא לקדם דייניא ויומי דלא אושיט ידיה בעיסקא דחבריה: על כל — על כל מדעם דאתביר בכוסיא על תור על חמר על אימר על כסו ועל כל אבידתא יומי כד יימר ארום הוא דין וכד משתכחא גניבותא בתר כן ביד גנבא קדם דייניא יעיל דין תרוויהום דין מריה דביתא ודין גנבא ולמאן דמחייבין דייניא ישלם גנבא על חד תרין לחבריה: כי יתן — ארום יתן גבר לחבריה חמר או תור או אימר וכל בעירא למנטור בלא אגר נטיר וימות או איתביר מן חיוא או אשתבי ולית סהיד חמי ומסהיד: שבועת — מומתא דיי תהי בין תרויהום יומי דלא אושיט ידיה בעסקא דחבריה ויקבל מריה מניה מומתא ולא ישלם: ואם — ואין יתגנבא יתגנב מניה דהוה ליה עמיה אגר נטיר ישלם למרוי: אם טרף — אין איתברא יתבר מן חיות ברא מייתי ליה סהדין או ימטיניה עד גופא דתביר לא ישלם: אם יתקטלא יתקטיל ייתי ליה מן איברוי סהיד קטילא לא ישלם:

וכי — וארום ישאל גבר מדעם מן חבריה ויתבר מנא או מית בעירא מריה לית עמיה שלמא ישלם: אם — אין מריה עמיה לא ישלם. אין אגירא הוא עאל פסידיה באגריה:

וכי יפתה — וארום ישרגג גבר בתולתא דלא מארסא וישמש עמה מפרנא יפרין יתה ליה לאנתו: אם מאן — אין לא חמיא ליה או דלא יצבי אבוהא למתנא ליה כסף חמשין סלעין יתקנס הי במפרוני בתולתא: מכשפה — עמי בני ישראל כל עביד חרשיותא לא תקיימון: כל — כל דישכוב עם בעירא באטלות אבנין יתקטלון: זבח — כל מאן דדבח לטעוות עממיא יתקטל בסייפא ונכסוי יתגמרון בגין כן לא ההון פלחין אלהין לשמא דיי בלחודוי: וגר — וגיורא לא תקנטון במילין ולא תעיקון למסב ליה גנסוי עמי בני ישראל הוו דכירין ארום דיירין הוייתון בארעא דמצרים: כל אלמנה — כל ארמלא ויתם לא תסגפון: אם — אין סגפא תסגף יתיה אזדהרון לכון ארום אין יקום ויצווח עליכון בצלו קדמי שמע אנא בקל צלותיה ופרע ליה:

ירושלמי

ארום ישרגג גבר בתולה דלא אירסת וישמש עמה מפרנה יפרן ליה לאתא:

(יג) וכי ישאל. בא ללמד על השואל שחייב באונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של שור איננו עם השואל במלאכתו (יד) ואם בעליו עמו. בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת חייב בשכר שואל אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה: אם שכיר הוא. אם השור איננו שאול אלא שכור בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי על ידי שכרו בא תחת ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר: (טו) וכי יפתה. מדבר על לבה עד שמשמעת לו וכן תרגומו ארי ישדל שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה. יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה: (טז) כמהר הבתולות. שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנאמר ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף. (יז) מכשפה לא תחיה. אלא תומת בבית דין ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות מכשפות: (כל שוכב עם בהמה. מות יומת בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהן דמיהן בם) (יט) לאלהים. לע"א אלו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד בפת"ח) היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים שכל למ"ד ובי"ת וה"א המשמשת בראש תיבה אם נקודה בחטף כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש לאי זה מלך לאי זה מדבר לאי זה עיר וכן למלכים ולרגלים בחירק צריך לפרש ואם איננו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפילו קדש אבל כשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר (פתח וקמץ ענין אחד בעבין זה וגם זו כדרך אחר כ"מ בדקדוקי רש"י עיינן בו) מודיע באי זה מלך מדבר וכן לעיר מודע באי זה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם מקום אחר ביוצא בו אין במוך באלהים לפי שלא פירש כך ליתקד פתח: יחרם. יומת למה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפנים וחייבים עליהם לכל ע"א בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמנשק והמגפף איננו במיתה אלא באזהרה: (יט) וגר לא תונה. אונאת דברים קונטרליי"ר בלע"ז: ולא תלחצנו. בגזילת ממון: כי גרים הייתם. אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת מום שבך אל תאמר לחבירך. כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם. (כא) כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם: (כב) אם ענה תענה אותו. הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עונשו

כלא לגר נטיר לא זכר השוכר דהיינו רק שומר חנם ונלמ"ס ארז היה שומר שכר וחייב היה בפשיעה: כל מדעם דאקבר הכפיה פי' כל מידי שנשבר בפשיעה מלשון גמ' פי' הגזל בתר' אכדם בכביה אין מאמידה כו' וכאן פי' ג"כ אפילו בטבס נהפך או אבדה שהוא כל מידי דפשיעה או פי' בכוסי בקתר: ויומי וכן מומתא הכל לשון שבוע': מייתי כהדין או ימטי עד גופא דתביר סבירא ליה שהוא ליגנב דמשתמש נהרין אנכיי אד נצייו ויד נפהח וק"אי אחר ילכין ולא'ד'לר חרין ור"ל זניה עדי כו ור"ל שיך ה עדי שמו חית השדה טרפו מייבאהו עד הטריפה וק"ל: ירושלמי הכה הגאון מהר"ד גרס וייתי מן חיות ברא סהיד קטילא פו' ותרגמו ויפטור מו' בסדים וזה הדרך נראה לו יותר כי קרוב לדעת

עמון והוא הוא. ובעיני נראה לייסב הגירסא ורצונו באם יביא אבר אחד שנראה מיניה וביה שנטרף ע"י חיה לא ישלם לפי שזה עדות כדבר שנטרף לכן סברא שדי לו באבר אחד ועיין בא"א וכן ברמ"בן ודעת כבוני תמנא ועיין בתכילת': יונתן על פקידת באגר' תרגם גם שרע שכרו יתן לו ולא ישלם כשאר שומרי' בהוזיל והמסבר בא לו: ישרגג לפי שענין הוא לשון פיתוי ופריסתה רעסו תי ישרא

צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו׃ כג
וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם
אלמנות ובניכם יתמים׃ פ כד אם־
כסף תלוה את־עמי את־העני עמך לא־תהיה
לו כנשה לא־תשימון עליו נשך׃ כה אם־
חבל תחבל שלמת רעך עד־בא השמש תשיבנו
לו׃ כו כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו
לערו במה ישכב והיה כי־יצעק אלי ושמעתי
כי־חנון אני׃ ס כז אלהים
לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר׃ כח
מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן־לי׃
כט כן־תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים
יהיה עם־אמו ביום השמיני תתנו־לי׃ ל
ואנשי־קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא
תאכלו לכלב תשלכון אתו׃ ס א לא תשא
שמע שוא אל־תשת ידך עם־רשע להית עד
חמס׃ ב לא־תהיה אחרי־רבים
לרעת ולא־תענה על־רב לנטת אחרי רבים
להטת׃ ג ודל לא תהדר בריבו׃
ס ד כי תפגע שור איבך או חמרו
תעה השב תשיבנו לו׃ ס ה
כי־תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו
וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו׃

לא

אם־מקבל יקבול קדמי קבלא אקביל קבילתיה׃ ויתקיף רוגזי ואקטול יתכון בחרבא ויהוין נשיכון ארמלן ובניכון יתמין׃ אם־כספא תוזיף בעמי ית־עניא די עמך לא־תהי ליה כרשיא לא־תשוון עלוהי חבוליא׃ אם־משכונא תיסב כסותא דחברך עד־מיעל שימשא תתיביניה ליה׃ ארי היא כסותיה בלחודיה היא תותביה למשכיה במא ישכוב ויהי ארי־יקבל קדמי ואקבל קבילתיה ארי־חננא אנא׃ דיינא לא תקיל ורבא בעמך לא תלוט׃ בכירך ודמעך לא תאחר בוכרא דברך תפריש קדמי׃ כן־תעביד לתורך לענך שבעא יומין יהי עם־אמיה ביומא תמינאה תפרשיניה קדמי׃ ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר תליש מן־חיוא־חייא לא תיכלון לכלבא תירמון יתיה׃ לא תקביל שמע דשקר לא־תשוי ידך עם־חייבא למהוי־ליה סהיד שקר׃ לא־תהי בתר־סגיאי לאבאשא ולא־תתמנע מלאלפא מה־דבעינך על־דינא בתר סגיאי שלם דינא׃ ועל־מסכינא לא הרחים בדיניה׃ ארי־תערע תורא דסנאך או חמריה דטעי אתבא תתיביניה ליה׃ ארי־תחזי חמרא דסנאך רביע תחות טועניה ותתמנע מלמשבק ליה משבק־תשבוק מה־דבלבך עלוהי ותפריק

עמיה

עונשו (נסא דכתיב ויהיו נשיכ' וגומ' זהו אם צעק יצעק אבל כא' לא צעק לא פירש ו"קל) כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש עונשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גוזם כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אליוגו' : (כג) והיו נשיכם אלמנות משמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכ' אלמנות ובניכם יתומי' אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו : (כד) אם כסף תלוה את עמי · רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתו' רשות חוץ משלשה וזה אחד מהן : את עמי · עמי ונכרי עמי קוד' עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחר' עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לנכרי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך : לא תהיה לו כנושה · לא תתבענו בחוזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הלויתו אלא כאלו לא הלויתו כלומר לא תכלימהו : נשך · רבית שהיא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבטבט ונופח עד קדקדו · כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה : (כה) אם חבל תחבל · כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע (חבול תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמי' אמר הק"בה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה אצלי כל לילה ולילה ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך אף אתה טול והשיב טול והשיב) ועד בא השמש תשיבנו לו · כל היום תשיבנו לו עד בא השמש ובבא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה : (כו) כי היא כסותה · זו טלית : שמלתו · זה חלוק : במה ישכב · לרבות את המצע : (כז) אלהים לא תקלל · הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין : (כח) מלאתך · חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורים : ודמעך · התרומה ואיני יודע מהו לשון דמע : לא תאחר · לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה : בכור בניך תתן לי · לפדותו בחמש סלעים מן הכהן ושלא בכור זה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה דקה מטפל בו שלשים יום ואח"כ נותנו לכהן : (כט) שבעת ימים יהיה עם אמו · זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא יקריבנו קודם שמנה לפי שהוא מחוסר זמן : וביום השמיני תתנו לי · יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביום השמיני אתה רשאי ליתנו לי : (ל) ואנשי קדש תהיון לי · אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי : ובשר בשדה טרפה · אף בבית כן אלא שדבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף · וכן כי בשדה מצאה וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדבר הכתוב בהווה · ובשר דתליש מן חיות חיתא בשר שנתלש על ידי טרפה זאב או ארי מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחייה : לכלב תשליכון אותו · אף הוא בכלב · או אינו אלא כלב כמשמעו ת"ל בנבלה או מכור לנכרי קל וחומר לטריפה שמותרת בכל הנאות · אם כן מה ת"ל לכלב ללמדך שהכלב נכבד ממנו ולמדך הכתוב שאין הק"בה מקפח שכר כל בריה שנא' ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב

לשונו

פ"ו להלוות לעניי ישראל : פ"ח שלא יתבע חוב מעני שאין לו במה לפרוע : פ"ט שלא להשיד יד בין לוה למלוה ברבית · אני הספר:

רביעי

פ' פ"א פ"ב שלא לברך ה' · ושלא לקלל הדיין · ושלא לקלל הנשיא :

כג

פ"ג שלא להקדי' תרומ' לביכורים : פ"ד שלא לאכול טרפ' : פ"ה שלא לשמוע טענת בעל דין : פ"ו שלא יעיד בעל עבירות : פ"ז שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות בשביל אחד : פ"ח שלא ילמד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות : פ"ט מצות הטיית אחרי רבים · פ"י שלא לרחם עני בדין : פ"א מצות פריקת משא :

ליה : וחרה ויתקף רוגזי ואקטול יתכון בחרבא דמותא ויהון נשיכון ארמלן ובניכון יתמין : אם כסף אין כספא תוזיף לעמי ית ענייא דעמא לא תהי ליה הי כרשיא

אם כספא תוזפון לעמי ית מסכינא דעימכון לא תהוון ליה מרי חוב דחיק לא תשוון עלוי לא שערין ולא רביין :

לא תשוון עלוי דלהוי עלוי סהדין ומידי ערבנותא לא על שערין ולא ריביין : אם אין ממשכנא תמשכן כסותא דחברך עד לא ימטוע שמשא תתביניה ליה : כי היא ארום היא טלת דמתכסי בה בלחודה היא חלוק תותביה דנפלא למשכביה ואין תיסב מצע ערסיה במה ישכוב ויהי אין יקבול קדמי ואקביל צלותיה ארום אלהא חננא אנא : אלהים עמי בני ישראל דייניכון לא תקילין ורבנין דמתמנין נגודין בעמך לא תלוטון : מלאתך בכורי פירך ובכורי חמר נעווך לא תשהי על זמניהון מן לאסקותהון לאתר שכינתי בוכרי דברך תפריש קדמי : כן היכדין תעבד לבוכרי תורך ועניך שובעא יומין יהי יניק בתר אמיה וביומא תמינאה תפרישיניה קדמי : ואנשי ואנשין קדישין טעמין חולין בדכותא תהון קדמי ברם בשר תליש מן חיותא חייא לא תיכלון לכלבא תירמון יתיה בסוטריה : לא תשא עמי בני ישראל לא תקבלון מילי שקרא מגברא דייכול קורצין בחבריה קדמך ולא תשוי ידך עם רשיעא דיהי סהיד שקר : לא תהיה עמי בני ישראל לא תהוון בתר סגיאין למבאשא אלהן למטיבא ולא יתמנע חד מנכון למלפא זכו על חבריה

עמי בני ישראל לא תהוון אזלין בתר סגיא למבאשא ברם אלהן למיטבא ולא תתמנע חד מנכון למלפא זכו לחבריה בדינא ולא תימרון בליבכון בתר סגיא דינא סטי :

בדינא למימר הא בתר סגיאי דינא סטי : ודל ומסכנא דאתחייב בדיניה לא תיסב ליה אפין למרחמא עלוי ארום לית מיסב אפין בדינא : כי תפגע אין תארע תורא דסנאך דאת סני ליה על חובתא דאנת ידע ביה בלחודך או חמרא דטעי מן ארחא אתבא תתביניה ליה : כי אין תחמי חמרא דסנאך דאנת סני ליה על חובתא דאנת ידע ביה בלחודך רביע תחות טוניה ותמנוע לנפשך מלמקרב ליה משבוק תשבוק בההיא שעתא ית סנא דבלבך עלוי ותפרוק ותטעון עמיה :

לא תטה

לשונו אמר הקב"ה תנו לו שכרו : (א) לא תשא שמע שוא · כתרגו' לא תקביל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו : אל תשת ידך עם רשע · המטעין את חברו תביעת שקר שהבטיחהו להיות לו עד חמס : (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות · יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו · מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין על מופלא שבבי' דין לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן בואלים תחלה שיאמרו את דעתם · ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי משמע המקרא עוד דרשו בו כן : אחרי רבים להטות · ויש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין · ומתמשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דיתכבי לך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו לא תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם ולא תענה על ריב לנטות וגו' · ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהיה תלוי בצואר הרבים : (ג) ודל לא תהדר · לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא אזכנו ואכבדנו : (ה) כי תראה חמור שונאך וגו' הרי כי משמש לשון דלמא שהוא מהרבע לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו : וחדלת מעזוב לו · בתמיה : עזב תעזוב עמו · עזיבה זו לשון עזרה וכן עזור ועזוב וכן ויעזבו את ירושלם עד החומה מלאוה עפר לעזוב ולסייע את חוזק החומה כי תראה כי תאמר בלכבך רבים הגוים האלה ממני וגו' שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם ומדרש כך דרשו רבותינו כי תראה' וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמי' שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת נכרי ומשאו ישראל וחדלת · עזב תעזוב עמו · לפרק המשא מלמשקל ליה מלישול מעליו ממנו : אכיונך ·

בגמר' והוא דעת הס"מג להלכ' : שערין ריביין שבושא כמו שפתר העיקר יותר ממה שכבר הנעיק בלועז בהיתר ומיא לשון עשר לפי זה אולי שפרן תרגום שלכשך וריבין דתרבית וכן משמע בירושלמי כגודי' בשלחים לשון שרית ובגידות · כעוון הוא פי' דמעוך לשון דמעות העינים' ב"כ יוצא היין מסיקב והוא לשון רז"ל כפ"ב דע"ז כעוה חרתהו וכן ת"א פ' ויחי יטופן נעוכי ופיהם שהיו לבך יקב יעוין שם : אכסין קדישי' טעימי' חולי' בדכותא פי' שיתקדשו לאכול חולין בטהרה כדאית' רגיגור' : בשר תליש מחיותא חייא פי' בשר התלוש מבהמה בחייה וסבי אית' כפ' נ"ה וכבשר בשדה טרפה לא תאכלו זה בשר מן החי · כסוטר' פי' בשכרו שלא תרן לשונו על ישראל כדפי' רש"י דייכול קורצין עסקו וידוע שהוא דרך רכילות ובדפי' בספר קדושי' ע"ש : בלי לים עליותכה דאנת ידע בלחודך פי' שאת' שונא אותו עבור חטא שחטא כיוון לכיונו ודייק אבי מרדכי' לא תשנא את אחיך וא"כ איך כתר פוח

מהכתוב
בי בנלמין
הגתר'ם
מניחתהת
גוכה פורכי
תתם פר"שי
פתוכה ·
אין גומנא מרכ'
בדרז"ל : אין
לא תניח פ'
אם אינס
רחוים לו :
לא תקנאין
לא תדבר
וכן פי' לנו
מלשון הקש'
וכן אז"ל
לא תגכוב על
מכת למיקע
נהוא ירוע :
יתקטל
בקיימא פ'
בחרב וכן
דין עבודה
זרה : ונכבש
יתגמרון
כי דרש
אלות הרפ
כנוכר צבים
הנדקת
וכאמר בדיג
אם שמא
בינתון
לשון
וק'ל :
ברשת
שלא יתכב
לשון
שכני
בעני אלא
ידמה לך
כעושר
שליכו
לך פלוש
וק"ל ·
לא תאני
וכו' קבל
גמידי
ערבונותא
כי כל
להזהיר
הפדים נעוב
שלא גרא ·
עדי'
ערב בר
ריבין בי לא
ישמעון את
לצדי' ומפב
במקמות
ק לנכראים

חמישי

ו לא תטה משפט אבינך בריבו :
ז מדבר־שקר תרחק ונקי וצדיק אל־
תהרג כי לא־אצדיק רשע : ח ושחד לא
תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים :
ט וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את־
נפש הגר כי־גרים הייתם בארץ מצרים :
י ושש שנים תזרע את־ארצך ואספת
את־תבואתה : יא והשביעת תשמטנה
ונטשתה ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית
השדה כן־תעשה לכרמך לזיתך : יב
ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי
תשבת למען ינוח שורך וחמרך וינפש בן־אמתך
והגר : יג ובכל אשר־אמרתי אליכם
תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע
על־פיך : יד שלש רגלים תחג לי בשנה :
טו את־חג המצות תשמר שבעת
ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש
האביב כי־בו יצאת ממצרים ולא־יראו פני ריקם :
טז וחג הקציר בכורי מעשיך אשר
תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך
את־מעשיך מן־השדה : יז שלש
פעמים בשנה יראה כל־זכורך אל־פני האדן
יהוה : יח לא־תזבח על־חמץ דם־
זבחי ולא־ילין חלב־חגי עד־בקר :
יט ראשית בכורי אדמתך תביא בית
יהוה אלהיך לא־תבשל גדי בחלב אמו :
כ הנה אנכי שלח מלאך
לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל־המקום אשר
הכנתי : כא השמר מפניו ושמע בקלו
אל־תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו :
כב כי אם־שמוע תשמע בקלו ועשית
כל אשר אדבר ואיבתי את־איביך וצרתי את־
צרריך : כג כי־ילך מלאכי לפניך

ששי

פ"כ שלא להטות משפט חוטא מפני רשעו : פ"ג שלא לאחר הדין בלוו"ה הדע' : פ"ד שלא ליקח שוחד : פ"ה שמיטת קרקעות ב' כמסור' דין ויתרם אבלת הם לו שפירות שביעי' אסורין בסחורה : פ"ו מצות שביתה שבת : כ"ו פ"ח שלא לשבוע בשם אלילים ושלא להדיח אחריהם : פ"ט לחוג ברגלים : פ"צ"ח שלא לשחוט הפסח בעוד החמץ ברשותינו : שלא להלין אמוריו : פ"ב מצות הבאת בכורי' בבית הבחירה : פ"ג שלא לבשל בשר בחלב : יל ואלה : יל וחסר דקקר :

אונקלוס

עמיה : לא תצלי דין מסכינך בדיניה : מפתגמא
דשיקרא הוי רחיק ודזכי ודינפק זכי מן דינא
לא תקטול ארי לא אזכי חיבא : ושוחדא
לא תקביל ארי שוחדא מעור עיני חכימין
ומקלקל פתגמין תריצין : וגיורא לא תעיקון
ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין
הויתון בארעא דמצרים : ושית שנין תזרע ית
ארעך ותיכנוש ית עללתה : ושביעתא
תשמטינה ותרטשינה וייכלון מסכיני עמך
ושארהון תיכול חיות ברא כן תעבד לכרמך
לזיתך : שיתא יומין תעביד עובדך וביומא
שביעאה תנוח בדיל דינוח תורך וחמרך וישקוט
בר אמתך וגיורא : ובכל די אמרית לכון
תסתמרון ושום טעות עממיא לא תדכרון לא
ישתמע על פומך : תלת זמנין תחגון קדמי
בשתא : ית חגא דפטיריא תיטר שבעא יומין
תיכול פטירא כמא דפקידתך לזמן ירחא דאביבא
ארי ביה נפקתא ממצרים ולא יתחזון קדמי
ריקנין : וחגא דחצדא בכורי עובדך די תזרע
בחקלא וחגא דכנשא במיפקא דשתא במיכנשך
ית עובדך מן חקלא : תלת זמנין בשתא
יתחזון כל דכורך קדם ריבון עלמא יי : לא
תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון בר מן
מדבחא תרבי נכסת חגא עד צפרא : ריש
בכורי ארעך תיתי בית מקדשא דיי אלהך לא
תיכלון בשר בחלב : הא אנא שלח
מלאכא קדמך למטרך באורחא ולאעלותך
לאתרא דאתקינית : איסתמר מן קדמוהי
וקביל למימריה לא תסריב לקיבליה ארי לא
ישבוק לחוביכון ארי בשמי מימריה :
ארי אם קבלא תקבל במימריה ותעבד
כל דאימליל ואסני ית סנאך ואעיק לדמעיקין
לך : ארי יהך מלאכי קדמך

ויעלינך

והביאך

הביאור

(ו) אביונך · לשון אבה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה : (ז) ונקי וצדיק אל תהרג · מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירים אותו ת"ל ונקי אל תהרג ואע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בבית דין מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו · ומניין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבית דין ת"ל וצדיק אל תהרג וזה צדיק הוא שנצטדק בבית דין : כי לא אצדיק רשע · אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו כמיתה שנתחייב בה : (ח) ושחד לא תקח אפי' לשפוט אמת וכל שכן כדי להטות הדין שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט · יעור פקחים · אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו : ויסלף · כתרגומו ומקלקל : דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים : (ט) וגר לא תלחץ · בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע : את נפש הגר · כמה קשה לו כשלוחצים אותו : (י) ואספת את תבואתה · לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך : (יא) תשמטנה · מעבודה : ונטשתה · מאכילה אחר זמן הביעור · ד"א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה · ונטשתה מלזבל ומלקשקש : ויתרם תאכל חית השדה · להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר · מכאן אמרו אין מעשר בשביעית : כן תעשה לכרמך · ותחלת המקרא בשדה הלבן כמו שאמור למעלה שש שנים תזרע את ארצך : (יב) וביום השביעי תשבות · אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה

קרויה

לא תטא עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תַצְלוּן דִּין מִסְכֵּינָא בְּדִינֵיהּ: מדבר מִפִּתְגַם שִׁיקְרָא
הֱוֵי רָחִיק וּדִינְפַּק זַכַּאי מִבֵּי דִינָךְ וְאַשְׁכְּחוּ לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ וְדִי נְפַק חַיַּיב וְאַשְׁכְּחוּ לֵיהּ זְכוּ לָא תִקְטוֹל
אֲרוּם לָא הֲוֵינָא מְזַכֵּי לֵיהּ אִין הוּא חַיָּיבָא: ושחד וְשׁוֹחְדָא לָא תְקַבֵּל אֲרוּם שׁוֹחְדָא
מְסַמֵּי עֵינֵי נַסְבוֹי וּמְטַלְטֵל חַכִּימַיָא מִמּוֹתְבָנֵיהוֹן וּמְקַלְקֵל פִּתְגָמִין תְּרִיצִין דִּמְכַתְּבִין בְּאוֹרָיְיתָא
וּמְעַרְבֵּב מִילֵי זַכָּאִין בְּפוּמְהוֹן בְּשַׁעַת דִּינָא: וגר וּלְגִיוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן חַכִּימְתּוּן יַת
אֲנִיק נְפַשׁ גִּיוֹרָא אֲרוּם דַּיָּירִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: ושש וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יַת אַרְעָךְ
וְתִכְנוֹשׁ יַת עֲלַלְתָּא: והשביעית וּשְׁבִיעֵיתָא תַּשְׁמְטִינָא מִפּוּלְחָנָא וְתַפְקַר פֵּירְהָא
וְיֵיכְלוּן מִסְכֵּינֵי עַמָּא וְשִׁיוֹרֵיהוֹן תֵּיכוֹל חֵיוַת בָּרָא כְּדֵין תַּעֲבֵיד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ: ששת ימים
שִׁיתָא יוֹמִין תַּעֲבֵד עוֹבְדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ מִן בְּגַלַל דִּינוּחוּן תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָּךְ
עַרְלָאָה וְגִיוֹרָא: ובכל וּבְכָל פִּקּוּדַיָּא דַאֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְּרוּן וְשׁוּם טַעֲוַות עַמְמַיָּא לָא
תִדְכְּרוּן וְלָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן: שלש תְּלָתָא זִמְנִין תֵּחַגּוּן קֳדָמַי בְּשַׁתָּא: את חג
יַת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּנְטוֹר שׁוּבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא הֵיכְמָא דְפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא
אֲרוּם בֵּיהּ נְפַקְתְּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יִתַּחְמוּן קֳדָמַי רֵיקָנִין: וחג וְחַגָּא דְחַצְדָא בִּכּוּרֵי עוֹבָדָךְ
דְתִיזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִכְנָשָׁא בְּמִפְקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יַת עוֹבָדָךְ מִן חַקְלָא: שלש
תְּלָתִי זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתַּחְמוּן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ: לא תזבח עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא
תִכְּסוּן עַד דְּחָמִיעַ בְּבָתֵּיכוֹן אַדְּם נִכְסַת פִּיסְחִי וְלָא יְבִית בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת פִּסְחִי עַד צַפְרָא
לָא מִן בִּשְׂרָא דְתֵיכְלוּן בְּרַמְשָׁא: ראשית שֵׁירוּי בִּיכּוּרֵי פֵּירֵי אַרְעָךְ תֵּיתֵי לְבֵית מוּקְדְּשָׁא
דַיְיָ אֱלָהָךְ עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵית אַתּוּן רַשָּׁאִין לָא לְמִבְשְׁלָא וְלָא לְמֵיכַל בְּשַׂר וַחֲלַב מְעָרְבִין כַּחֲדָא דְלָא
יִתְקַף רוּגְזִי וְאִיבְשֵׁיל עִיבּוּרֵיכוֹן דִּגְנָא וְקַשָּׁא תַּרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא: הנה אנכי הָא אֲנָא מְשַׁגַּר
מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמַטְרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאַעֲלוּתָךְ לַאֲתַר שְׁכִינְתִּי דְאַתְקֵינִית: השמר אִיזְדַּהַר מִן
קֳדָמוֹי וְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ לָא תְסָרֵיב עַל מִילּוֹי אֲרוּם לָא אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרוּם בִּשְׁמִי מֵימְרֵיהּ:
כי אם אֲרוּם אִין קַבָּלָא תְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ וְתַעֲבֵיד כָּל דַּאֲמַלֵּיל עַל יְדוֹי וְאַסְנֵי יַת סַנְאָךְ
וְאָעִיק לְמְעִיקָךְ: כי ילך אֲרוּם יְטַיֵּיל מַלְאֲכִי קֳדָמָךְ וְיָעִילִינָךְ לְוַת אֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי
וּכְנַעֲנָאֵי

מרווח שבת לא תכתוב בה שבת כראשית: למען ינוח שורך וחמורך· תן לו נייח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה נייח אלא צער: בן אמתך· בהכד ערל הכתוב מדבר. והגר· גר תושב: (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו· לעשות כל מצות עשה שבתורה כאוזהר' שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו: לא תזכירו· שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"א פלונית או תעמוד עמי ביום ע"א פלונית ד"א וככל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך ששקולה ע"א כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן. לא ישמע· מן הנכרי: על פיך· שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בע"א שלו נמצאת שאתה גורם שיזכר על ידך: (יד) רגלים· פעמים וכן כי הכיתנו זה שלש רגלים: (טו) חדש האביב· שהתבואה מתמלאת בו באביה אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות: ולא יראו פני ריקם· כשתבאו לראות פני ברגלים הביאו לי עולות (טז) וחג הקציר הוא חג שבועות: בכורי מעשיך· שהוא זמן הבאת בכורים שתי הלחם שהאין שהאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש שנ' וביום הבכורי' וגו': וחג האסיף· הוא חג הסוכות· באספך את מעשיך· שכל ימות החמה התבואה מתיבשת בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים: (יז) שלש פעמים וגו'· לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יעתרו רגלים ממקומן: כל זכורך הזכרים שבך· (יח) לא תזבח על חמץ וגו'· לא תשחט את הפסח כ"ד בניסן עד שתבער החמץ: ולא ילין חלב חגי וגו'· חוץ למזבח: עד בקר· יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה: ולא ילין· אין לינה אלא בעמוד השחר שנאמר עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח: (יט) ראשית בכורי אדמתך· אף שביעית חייבת בביכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך· כיצד אדם נכנס לתוך שדהו ראה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ומקדישה ואין בכורים אלא משבעה המינין האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו': לא תבשל גדי· אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך תדע שהרי מצינו בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון הנכי אשלח גדי עזים את גדיי העזים שני גדיי עזים ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף עגל וכבש במשמע וכג' מקומות נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול: (כ) הנה אנכי שולח מלאך· כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך: אשר הכינותי· אשר זמנתי לתת לכם וזהו פשוטו· ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי שכנגדו וזה אחד מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה: (כא) אל תמר בו· לשון המראה אשר ימרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם· אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין והוא שלוח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו· מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו· ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי: (כב) וצרתי· כתרגומו ואעיק:

עללת כבר פי' שהוא תבואה ולא מבישרא דתיכלון ברמשא פי' לא מן הבשר שאכלו מבערב שפסול בלינה כדאיתא בפסחי' פ' תמיד נשחט רב הונא ראיבתי' לא ילין חגי עד בוקר עד בוקר הוא דלא הא כל הלילה ילין וכתי' והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלים על הקרבנו' הוא תנוקים והוא מפרק הגיכתרו וכו' ואבשל עיבוריכון דגנא וקשא וכו' פי' שקשה ליה שתיבות ופירשו ועיין בחתום פרס
פדרש"ב מקיפות הספוק בע"א קרנה לנו וק"ל:

שוכבך ולא בעדים שראוה עובר על עבירה דאז מות לשנאותו וי"א דמקתני סתרו בו והעידו בב"ש ונענשו את"ש חזר לכשרותו ואסור לשנאותו אבל ודאי כתרגומו וק"ל ויעוד יש לפרש דהכר כר כתן כמבילתא דאמר כישראל הכתו מדבר ומה ק"ל אויבך שאם הכה אדם את בנו או שפשה עמו מריב במנה אויבו לפי שעה וק"ל: מסמי עיני נסבוהי פי' שמקמא עיני המקבל: ומטלטל ופו' פי' השוחד מטריד דעת החכמי מישו' דעת א"ל ופו' המקבל: מטלטל חכימיא ממותבניהון פי' כשמקבל שוחד מט' את החכמים היושבים אצלו מדרך ישוכן לדרכו הט"א: תריצין דמכתבי באורייתא פי' דברי' מצודקים וישרים שמחקק כתורה ופלפו' רש"י: אניק פי' צער ויגון נפש הגר

והבאך אל־האמרי והחתי והפרזי והכנעני
החוי והיבוסי והכחדתיו : כד לא־תשתחוה
לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם
כי הרס תהרסם ושבר תשבר מצבתיהם :
כה ועבדתם את יהוה אלהיכם וברך את־
לחמך ואת־מימיך והסרתי מחלה מקרבך :
ס כו לא־תהיה משכלה ועקרה בארצך
את־מספר ימיך אמלא : כז את־אימתי
אשלח לפניך והמתי את־כל־העם אשר תבא
בהם ונתתי את־כל־איביך אליך ערף :
כח ושלחתי את־הצרעה לפניך וגרשה
את־החוי את־הכנעני ואת־החתי מלפניך :
כט לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן־
תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה :
ל מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר
תפרה ונחלת את־הארץ : לא ושתי את־
גבלך מים־סוף ועד־ים פלשתים וממדבר עד־
הנהר כי אתן בידכם את ישבי הארץ וגרשתמו
מפניך : לב לא־תכרת להם ולאלהיהם
ברית : לג לא ישבו בארצך פן־יחטיאו
אתך לי כי תעבד את־אלהיהם כי־יהיה לך
למוקש :

כד

א ואל־משה אמר עלה אל־
יהוה אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני
ישראל והשתחויתם מרחק : ב ונגש
משה לבדו אל־יהוה והם לא יגשו והעם לא
יעלו עמו : ג ויבא משה ויספר לעם
את כל־דברי יהוה ואת כל־המשפטים ויען כל־
העם קול אחד ויאמרו כל־הדברים אשר־דבר
יהוה נעשה : ד ויכתב משה את כל־
דברי יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר
ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל :
ה וישלח את־נערי בני ישראל ויעלו עלת
ויזבחו זבחים שלמים ליהוה פרים : ו ויקח
משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על־
המזבח : ז ויקח ספר הברית ויקרא באזני
העם ויאמרו כל אשר־דבר יהוה נעשה ונשמע :
ח ויקח משה את־הדם ויזרק על־העם ויאמר
הנה דם־הברית אשר כרת יהוה עמכם על כל־
הדברים האלה : ט ויעל משה ואהרן
נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל :

ויראו

ויעלינך לאמוראי וחיתאי ופריזאי וכנענאי
חואי ויבוסאי ואשיצינון : לא תסגוד
לטעותהון ולא תפלחינון ולא תעביד כעובדיהון
ארי פגרא תפגרינון ותברא תתבר קמתהון :
ותפלחון קדם יי אלהכון ויברך ית מיכלך וית
משתיך ואעדי מרעין בישין מבינך : לא תהי
מתכלא ועקרא בארעך ית מנין יומך אשלים :
ית אימתי אשלח קדמך ואיתבר ית כל עמא דאת
אתי לאגחא קרב בהון ואמסר ית כל בעלי
דבבך קדמך מחזרי קדל : ואשלח ית
ערעיתא קדמך ותתריך ית חואי ית כנענאי
וית חתאי מן קדמך : לא אתריכינון מן
קדמך בשתא חדא דילמא תהי ארעא צדיא
ותסגי עלך חיות ברא : זעיר זעיר אתריכינון
מן קדמך עד דתסגי ותחסן ית ארעא :
ואשוי ית תחומך מימא דסוף ועד ימא
דפלשתאי וממדברא עד פרת ארי אמסר בידכון
ית יתבי ארעא ותתריכינון מן קדמך : לא תגזור
להון ולטעותהון קיים : לא יתבון בארעך
דילמא יחייבון יתך קדמי ארי תפלח ית
טעותהון ארי יהון לך לתקלא : ולמשה
אמר סק קדם יי את ואהרן נדב ואביהוא ושבעין
מסבי ישראל ותסגדון מרחיק : ויתקרב
משה בלחודוהי לקדם יי ואינון לא יקרבון ועמא
לא יסקון עמיה : ואתא משה ואשתעי לעמא
ית כל פתגמיא דיי וית כל דיניא ואתיבו כל
עמא קלא חד ואמרו כל פתגמיא דמליל יי
נעביד : וכתב משה ית כל פתגמיא דיי
ואקדים בצפרא ובנא מדבחא בשפולי טורא
ותרתא עשרי קמן לתרין עסר שבטיא דישראל :
ושלח ית בוכרי בני ישראל ואסיקו עלון ונכיסו
נכסת קודשין קדם יי תורין : ונסיב משה
פלגות דמא ושוי במזרקיא ופלגות דמא זרק על
מדבחא : ונסיב ספרא דקימא וקרא קדם
עמא ואמרו כל די מליל יי נעביד ונקביל :
ונסיב משה ית דמא וזרק על מדבחא לכפרא
על עמא ואמר הא דמא דקימא דגזר יי עמכון
על כל פתגמיא האילין : וסליק משה
ואהרן נדב ואביהוא ושבעין מסבי ישראל :
וחזו

(כד) הרס תהרסם · לאותם אלוהות: מצבותיהם אבנים שהם מציבין להשתחוות להם: (כו) לא תהיה משכלה אם

בכנענאי חיואי ויבוסאי ואשיצינון : לא לא תסגדון לטעוותהון ולא תפלחינון ולא תעבדון כעובדיהון בישייא ארום מפכרא תפכר בית סגודהון ותברא תתבר קמתי צילמיהון : ועבדתם ותפלחון
קדם יי אלהכון ויברך ית מזוני מיכלך ומשתייך ואעדי מחת מרירתא מגווך : לא תהיה לא תהי
תכלא ועקרא בארעך ית מניין יומי חייך אשלם מיומא ליומא : את אימתי ית אימתי אשדר
קדמך ואשגש ית כל עמיא דאת אתי לסדרא בהון סדרי קרבא ואיתין ית כל בעלי דבבך קדמך מחזרי
קדל : ושלחתי ואשדר ית אורעיתא קדמך ותתרך ית חיואי וית כנענאי וית חיתאי מן קדמך :
לא לא איתריכינון מן קדמך בשתא חדא דלמא תהי ארעא צדיא ויסגון עלך חיות ברא כד ייתון
למיכל פיגריהון ויזקון בך : מעט מעט קליל קליל איתרכינון מן קדמך עד די תסגי ותחסין
ית ארעא : ושתי ואשוי ית תחומך מן ימא דסוף עד ימא דפלישתאי ומן מדברא ועד פרת
ארום אמסור בידכון ית כל יתבי ארעא ואנת תתריכינון מן קדמך : לא לא תגזרון להון
ולטעוותהון קיים : לא לא תיתבון להון שכונן בארעך דלמא יטעינך ויחייבון יתך קדמי
ארום תפלח ית טעוותהון ארום יהון לך לתוקלא : ואל משה ולות משה אמר מיכאל סרכן
חכמתא ביומא שביעאה לירחא סק קדם יי אנת ואהרן נדב ואביהוא ושובעין מסבי ישראל ותסגדון
מרחיק : ונגש ויתקרב משה בלחודוי קדם יי והינון לא יתקרבון ועמא לא יסקון עמיה :
ויבא ואתא משה ואשתעי לעמא ית כל פתגמיא דיי וית כל דיניא ואתיב כל עמא קלא חד ואמר
כל דמליל יי נעביד : ויכתב וכתב משה ית פתגמיא דיי ואקדים בצפרא ובנא מדבחא בשיפולי
טורא ותריסרי קמן לתריסרי שבטיא דישראל : וישלח ושדר ית בוכרי בני ישראל ארום עד
ההיא שעתא הוות פולחנא בבוכריא דעד כדון לא איתעביד משכן זמנא ועד כדון לא איתיהיבת
כהונתא לאהרן ואסיקו עלוון וניכסת קודשין קדם יי תורין : ויקח ונסיב משה פלגות אדם
ניכסא ושוי במזרקיא ופלגות אדם נכסא דרק על מדבחא : ויקח ספר ונסיב ספרא דקיימא דאורייתא
וקרא קדם עמא ואמרו כל פתגמיא דמליל יי נעביד ונקבל : ויקח ונסיב משה ית פלגות דמא
דבמזרקיא ודרק על מדבחא לכפרא על עמא ואמר הא דין אדם קיימא דגזר יי עמכון על כל פתגמיא
האלין : ויעל וסליק משה ואהרן נדב ואביהוא ושובעין מסבי ישראל :

ויראו

אם תעשה רצוני : משכלה · מפלת נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלה : (כז) והמותי : כמו והממתי ותרגומו ואשגש · וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשתהפוך לדבר בלשון פעלתי יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלא פום כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו · וסבותי מגזרת וסבב בית אל דלותי מגזרת דללו וחרבו · על כפי חקותיך מגזרת חקקי לב · את מרצותי מגזרת רצץ עזב דלים · והמתרגם והמותי ואקטיל טועה הוא · שאלו מגזרת מיתה היה אין ה"א שלו בפתח ולא מ"ם שלו מודגשת ולא נקודה מלא פום · אלא והמתי בצירי כגון והמתה את העם הזה · והתי"ו מודגשת לפי שהיא במקום שתי תוין · האחת נשרשת לפי שאין מיתה בלא ת"יו · והאחת משמשת כמו אמרתי חטאתי עשיתי · וכן וכרתי את תי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך שלשה תו"ין שתים ליסוד כמו ביום תת ה' מתה אלהים היא והשלישי לשמוש : עורף · שינוסו מפניך ויהפכו לך ערפם : (כח) הצרעה · מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים · והצרעה לא עברה את הירדן · והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג · לפיכך מכל שבעה אומות לא מנה כאן אלא אלו · וחוי אף על פי שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה : (כט) שממה · ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה : ורבה עליך · ותרבה עליך · (ל) עד אשר תפרה · תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו : (לא) ושתי · לשון השתה ותי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין שיתה בלא תי"ו והאחת לשמוש : עד הנהר · פרת : וגרשתמו · ותגרשם : (לג) כי תעבוד וגומר · הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות וזהו לשון אי שהוא אחד מארבעה לשונות שהכי משמש וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר · כמו אם תקריב מנחת בכורים שהוא חובה : (א) ואל משה אמר · פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות בד' בסיון נאמרה לו : (ב) ונגש משה לבדו · אל הערפל . (ג) ויבא משה ויספר לעם בו ביום . את כל דברי ה' · מצות פרישה והגבלה : ואת כל המשפטים · שבע מצות שנצטוו בני נח · ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שנתנו להם במרה : (ד) ויכתב משה · מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה : וישכם בבקר · בחמשה בסיון : (ה) את נערי · הבכורות · (ו) ויקח משה חצי הדם · מי חלקו מלאך בא וחלקו : באגנות · שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם · ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה : (ז) ספר הברית · מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו במרה : (ח) ויזרק · אין זריקה ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרא על עמא :

ויראו

מחת מרירתא רמס בלשונו זה מרירתא כדאיתא בבבא קמא פרק החובל מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה פ"ג חלאים יש בה ומחלה בגימטריא הכי הוא : מיומא ליומא פירש כאיוב יום שנולד באותו יום ימות והכי איתא פרק קמא דסוטה היום מלאו שמתי וימי למדך שהקדוש ברוך הוא משלים שנות הצדיקים מיום ליום ומחודש לחודש שנאמר את מספר ימיך אמלא : ואשגש עיין ברש"י שמביא תרגומו והוא לשון גמרא כ"פ : כדייתון למיכל פגריהון מישב ורבא עליך חיית מטעם שיבאו לאכול הפג' : קרבן לשון הוא פ"ה בדניאל קרבן הלתא ואת ופירש כאן שר הממונים על החכמה ועפ"י הקבלה ידוע שמיכאל הוא נמשך מחסד שמקורו מחכמה עליונים והבן : ביומא שביעאה מ"ל בשבע לחודש עלה משה ופלוגתן היא בגמרא :

ויראו את אלהי ישראל ותחת
רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים
לטהר : יא ואל־אצילי בני ישראל לא
שלח ידו ויחזו את־האלהים ויאכלו וישתו :
ס יב ויאמר יהוה אל־משה עלה — וכ׳ כטעם
אלי ההרה והיה־שם ואתנה לך את־לחת האבן — קדמא אזלא
והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם : — דספרא :
יג ויקם משה ויהושע משרתו ויעל
משה אל־הר האלהים : יד ואל־
הזקנים אמר שבו־לנו בזה עד אשר־נשוב אליכם
והנה אהרן וחור עמכם מי־בעל דברים יגש
אלהם : טו ויעל משה אל־ההר ויכס — פ״ד חסר
הענן את־ההר : טז וישכן כבוד־יהוה — וא׳ מלא :
על־הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל־ — **מפטיר**
משה ביום השביעי מתוך הענן : יז
ומראה כבוד יהוה כאש אכלת בראש ההר לעיני — ו׳ קמץ :
בני ישראל : יח ויבא משה בתוך
הענן ויעל אל־ההר ויהי משה בהר ארבעים יום
וארבעים לילה :

אונקלוס

וחזו ית יקר אלהא דישראל ותחות כורסי
יקריה כעובד אבן טבא וכמחזי שמיא לבריר :
ולרברבי בני ישראל לא הוה נזקא וחזו ית יקרא
דיי והוו חדן בקורבניהון דאתקבלו ברעוא
כאלו אכלין ושתן : ואמר יי למשה סק לקדמי
לטורא והוי תמן ואתן לך ית לוחי אבנא ואוריתא
ותפקידתא דכתבית לאלפיהון : וקם משה
ויהושע משומשניה וסליק משה לטורא דאתגלי
עלוהי יקרא דיי : ולסביא אמר אוריכו לנא
הכא עד דנתוב לותכון והא אהרן וחור עמכון
מן דאית ליה דינא יתקריב לקדמיהון :
וסליק משה לטורא וחפא ענגא ית טורא :
ושרא יקרא דיי על טורא דסיני וחפהי ענגא
שיתא יומין וקרא למשה ביומא שביעאה מגו
ענגא : והיזו יקרא דיי כחיזו
אישתא אכלא בריש טורא לעיני בני ישראל :
ועל משה בגו ענגא וסליק לטורא והוה משה
בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון :

קל״ח · עזי״אל סימן · חנ״גה סימן :

ומפטירין בדבר אשר היה אל ירמיהו · כירמיהו בסי׳ לד׳

פ פ פ

כה וידבר

יהוה אל־משה לאמר :
ב דבר אל־בני ישראל ויקחו־ — יקחו לי עול׳
לי תרומה מאת כל־איש אשר ידבנו לבו תקחו — מ׳ היינו עין
את־תרומתי : ג וזאת התרומה אשר — יפה ה׳ מג׳ ·
תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת : ד — מאת כל ·
ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים : ה — כל עולה
ועורת אילם מאדמים ועורת תחשים ועצי שטים : — תמנים
שמן — היינו בינוני

ומליל יי עם משה למימר :
מליל עם בני ישראל ויפרשון
קדמי אפרשותא מן כל גבר דיתרעי לביה
תסבון ית אפרשותי : ודא אפרשותא
דתסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא : ותכלא
וארגוונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי : ומשכי
דדיכרי מסמקי ומשכי דססגונא ואעי שיטין :
מישחא

(י) ויראו את אלהי ישראל · נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב״ה לערבב שמחת התורה ונאצין — ה׳ מתמנים
לנדב ואביהוא עד יום חנכת המשכן · ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער אש בם ה׳ ותאכל בקצה המחנה — מאת כל
בקצינים שבמחנה : כמעשה לבנת הספיר · היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו — ר״ת עולה ס׳
משועבדים במעשה לבנים : וכעצם השמים לטוהר · משנגאלו היה אור וחדוה לפניו : ונעליס — היינו עין
כתרגומו לשון מראה : לטוהר · לשון ברור וצלול : (יא) ואל אצילי · הם נדב ואביהוא והזקנים : — רעה · אחד
לא שלח ידו · מכלל שהיו ראויים לשלח בהם יד : ויחזו את האלהים וגומר · היו מסתכלין בו בלבב גס — משנים :
מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא ואונקלוס לא תרגם כן · אצילי לשון גדולים כמו ומאציליה קראתיך : — תקחי את
ויאצל מן הרוח · שם אמות אצילה : (יב) ויאמר ה׳ אל משה · לאחר מתן תורה : עלה אלי ההרה והיה שם · — תר מתי ולא
ארבעים יום : את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם · כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל — אמר תקח
עשרת הדברות הן · ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו : (יג) — שאין גובין
ויקם משה ויהושע משרתו · לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן · ואומר אני שהיה התלמיד מלוה — צדקה בא׳
לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע — משנים :
נטה שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו
שלא היה יהושע עמהם : (יד) ואל הזקנים אמר · בצאתו מן המחנה : שבו לנו בזה · והתעכבו
כאן אם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו : חור · בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפונה
שנאמר ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור · אפרת זו מרים כדאיתא בסוטה : מי בעל דברים : מי שיש לו
דין : (טו) ויכס הענן · רבותינו חולקין בדבר · יש מהם אומרים אלו ששת ימים שתראש חדש (עד עצרת יום
מתן

ויראו וזקפו נדב ואביהוא ית עיניהון וחמון ית איקר אלהא דישראל ותחות אפיפורין דריגלוי דמייצע תחות כורסייה הי כעובד אבן ספירינון מדכר שעבודא דשעבידו מצראי ית בני ישראל בטינא ובליבנין והוון נשייא בטשן ית טינא עם גובריהון הוות תמן ריבא מפנקתא מעברתא ואפילת ית עוברא ואתכבש עם טינא נחת גבריאל ועבד מניה לבינתא ואסקיה לשמי מרומא ואתקניה גלוגדק תחות אפיפורין דמרי עלמא זיויה הי כעובד אבן טבא והי כתקוף שפר שמיא כד היגון ברירין מן ענניא :

איפופרין דריגלוי כעובד לבן דספירינון וכחיזו שמיא כד הוו נקיין מן ענניא :

ואל אצילי וגלוות נדב ואביהוא עולימיא שפיריא לא שדר מחתיה בההיא שעתא ברם אתנטרא להון ליום תמיני לאשלמותא לאסערא עליהון וחמון ית איקר שכינתא דיי והוון חדן בקורבניהון דאתקבלו ברעוא הי כאכלין והי כשתיין :

ויאמר ואמר יי למשה סוק קדמי לטוורא והוי תמן ואיתן לך ית לוחי אבנא דבהון רמיז שאר פתגמי אורייתא ושית מאה ותליסרי פקודייא דכתבית לאלופהון : ויקם וקם משה ויהושע משומשניה וסליק משה לטוורא דאיתגלי עלוי יקר שכינתא דיי : ואל הזקנים ולחכימיא אמר אמתינו לנא הכא עד זמן דנתוב לוותכון והא אהרן וחור עמכון מאן דאית ליה עיסק דינא יתקרב לוותהון : ויעל וסליק משה לטורא וחפא ענן יקרא ית טורא : וישכן ושרא איקר שכינתא דיי על טורא דסיני וחפהי ענן יקרא שיתא יומין וקרא למשה ביומא שביעאה מגו ענגא : ומראה וחיזו זיו יקרא דיי הי כאשא בערא וזיקוקי אשא אכלא אישא והוון חמן ותמהין בני ישראל : ויבא משה ועאל משה בגו ענגא וסליק לטורא והוה משה בטורא אליף פתגמי אורייתא מן פום קודשא יהי שמיה משבח ארבעין יממין וארבעין לילוון :

וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל ויפרשון קדמי אפרשותא מן כל דיתרעי ליביה ולא באלמותא תסבון אפרשותי : וזאת ודא אפרשותא דתסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא : ותכלת ותיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי : ועורות ומשכי דדכרי מסמקי ומושכי דססגונא וקיסין דשיטין : ושמן

אתן תורה רש"י ישן) ויכסהו הענן לאמר : ויקרא אל משה ביום השביעי · לומר עשרת הדברות ומשה וכל ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה · ויש ויכסהו הענן למשה ששת ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים : (יח) בתוך הענן · ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הקדוש ברוך הוא שביל בתוכו :

חסלת ואלה המשפטים ·

ויקחו לי תרומה · לי לשמי : תרומה · הפרשה · יפרישו לי מממונם נדבה : ידבנו לבו · לשון נדבה והוא לשון רצון טוב פיישנט בלעז : תקחו את תרומתי · אמרו רבותינו שלש תרומות אמורות כאן : אחת תרומת בקע לגלגולת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי · ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור · ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד · שלש עשרה דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם : (ג) זהב וכסף ונחשת וגומר · כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד · ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנאמר וכסף פקודי העדה וגומר בקע לגלגלת וגומר ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת : (ד) תכלת צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק : ארגמן · צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן : ושש · הוא פשתן : ועזים · נוצה של עזים לכך תרגם אונקלוס ומעזי שהוא מן העיזים ולא עזים עצמם שתרגום של עזים עזיא : (ה) מאדמים · צבועים היו אדום לאחר עבודן : תחשים · מין חיה שלא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכך מתורגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו · ועצי שטים · ומאין היו להם במדבר פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים :

וכו' ע"ש : תמיניי לאשלמותא פירש שמיני למילואים כי כן מתרגם הוא לקמן ולכן המתין להם הש"י ולא שלח יד בם וכדפי' רש"י שם שלא לערבב שמחה : לאסערא עליהון פי' לשון פ"ה כירמיה סערת ה' שענייני כמו היש סוער וכן סופה וסערה והוא לעורר עליהם או לדקדק עמהם כמו שאז"ל שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה : ית איקר שכינתא כן ת"א ראיתי ית יקר שכינתא ועיין ברקבת דנ"ג ע"ב שכתב מה שרוצה בזה ודעת המתרגמים להתרחק לאל חטא וטעותם חלילה וכאתה הוא דבר תמוה ואקוה לאל כי מזכתי ראתה בדרך פשוטי מה שהוא ואחוה יעויין בדרשותי שדרשתי ברוב עם הדרת ויצא לאור הדפוס אי"ה בזמן קרוב : ולא באלמותא · פירש שלא יקחו בחוזקה וככה כנזכר בגמרא כ"פ אלם · והזהיר בזה דלא תימא מדכתב ויתרומה לבים פירש רצון לבו : דפרשתא דנתיה דלראנו דויקרא שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אלא לא בחוזקה ושום כפייה :

יונתן

אפיפורין תרגום של הדום רגלין הוא וכתבא כלשון ר"זל כרכה וכגמ' פרק ט"ו דכלים : פיפירון של כעלי כהים ופי' הערוך פורסן קמון תחת רגליהם וגלוגדקא הוא קפסל יותר קטון מתכו ונמצא בגמרא פר' אין נדין וקנא' היא בשכונתי ויוצא כגלודגי שלו : תמן ריבא מפנקתא וכו' ואתכבש עם טינא נחת גבריאל עיין כל זה במדרש אככיר וכאן הוא מספר כל צרת ישרא' שהכל במצרים וכדפי' רש"י שלכן כראה כמעשה לבנת הספיר וכו' והיה נערה אחת שם מפונקת מעוברת והפילה העובר ונתקע עם טיט וכיון שראה גבריאל שערי האומות תלמידין קנאגוריא רמז לגבריא' ועשו לכיסא והעלה לשמי שמים

ו שמן למאר בשמים לשמן המשחה
ולקטרת הסמים: ז אבני־שהם ואבני
מלאים לאפד ולחשן: ח ועשו לי
מקדש ושכנתי בתוכם: ט ככל
אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת
תבנית כל־כליו וכן תעשו: ס
י ועשו ארון עצי שטים אמתים
וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו:
יא וצפית אתו זהב טהור מבית
ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב:
יב ויצקת לו ארבע טבעת זהב
ונתתה על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על־צלעו
האחת ושתי טבעת על־צלעו השנית: יג
ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב: יד
והבאת את־הבדים בטבעת על צלעת הארן
לשאת את־הארן בהם: טו בטבעת
הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו: טז
ונתת אל־הארן את העדת אשר אתן אליך:
יז ועשית כפרת זהב טהור אמתים
וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה: יח
ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם
משני קצות הכפרת: יט ועשה כרוב
אחד מקצה מזה וכרוב־אחד מקצה מזה מן־
הכפרת תעשו את־הכרבים על־שני קצותיו:
כ והיו הכרבים פרשי כנפים
למעלה סככים בכנפיהם על־הכפרת ופניהם
איש אל־אחיו אל־הכפרת יהיו פני הכרבים:
כא ונתת את־הכפרת על־הארן
מלמעלה ואל־הארן תתן את־העדת אשר אתן
אליך: כב ונועדתי לך שם ודברתי
אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על־
ארון העדת את כל־אשר אצוה אותך אל־בני
ישראל: פ כג ועשית שלחן עצי שטים
אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קמתו:

וצפית

ושכנתי רמז לבית ראשון ושכן הב' שני ושני ת"כ: ארון בגימט' כור ולכן כתי' בשלחן ועשית לו וכאן כתיב ועשית עליו גומר שכתר תורה עולה על גביהן:

כל אוריי' חסר: בלא חסר:

צ"ו שלא לסוגיה כדי שהארון ממנו:

שני

בג' מסככא פרשי כנפים, וכל קריאה תלוף פרסים כנפים: ל' מלא: ל' מלא וחד חסר: כל אורייתא חסר:

מישחא לאנהורא בוסמיא למשח רבותא
ולקטורת בוסמיא: אבני בורלא ואבני
אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא:
ויעבדון קדמי מקדש ואשרי שכינתי ביניהון:
ככל די אנא מחזי יתך ית דמות משכנא וית
דמות כל מנוהי וכן תעבדון: ויעבדון
ארונא דאעי שיטין תרתין אמין ופלגא אורכיה
ואמתא ופלגא פותייה ואמתא ופלגא רומיה:
ותחפי יתיה דהב דכי מגיו ומברא תחפיניה
ותעביד עלוהי זיר דדהב סחור סחור: ותתיך
ליה ארבע עזקן דדהב ותתן על ארבע זויתיה
ותרתין עזקן על סטריה חד ותרתין עזקן על
סטריה תינינא: ותעביד אריחי דאעי שיטין
ותחפי יתהון דהבא: ותעיל ית אריחיא
בעזקתא על סיטרי ארונא למיטל ית ארונא
בהון: בעיזקת ארונא יהון אריחיא לא יעדון
מניה: ותתן בארונא ית סהדותא די אתן
לך: ותעביד כפורתא דדהב דכי תרתין
אמין ופלגא אורכה ואמתא ופלגא פותיה:
ותעביד תרין כרובין דדהב נגיד תעביד יתהון
מתרין סיטרי כפורתא: ועביד כרובא חד
מסיטרא מכא וכרובא חד מסיטרא מכא מן
כפורתא תעבדון ית כרוביא על תרין סיטרוהי:
ויהון כרוביא פריסן גדפיהון לעילא מטלין
בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד
לקבל כפורתא יהון אפי כרוביא: ותתן ית
כפורתא על ארונא מלעילא ובארונא תתן ית
סהדותא די אתן לך: ואיזמן מימרי לך תמן
ואמליל עמך מעילוי כפורתא מבין תרין
כרוביא די על ארונא דסהדותא ית כל די אפקיד
יתך לות בני ישראל: ותעביד פתורא דאעי
שיטין תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה
ואמתא ופלגא רומיה:

ותחפי

(ו) שמן למאור. שמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה. שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא. לקטורת הסמים. שהיו מקטירין בכל ערב ובקר כמו שמפורש בואתה תצוה ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרות עשן: (ז) אבני שהם. שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה: מלואים. על שעושין לאבן כמין בית מושב בזהב כמין גומא ונותנים האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת: לאפוד ולחשן. אבני השהם לאפוד ואבני המלואים לחשן וחשן ואפוד מפורשים בואתה תצוה והן מיני תכשיט: (ח) ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית קדושה: (ט) ככל אשר אני מראה אותך. כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו. לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם. ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: (י) ועשו ארון. כמין ארונות שעושים בלא רגלים עשוים כמין ארגז שקורין אישקרי"ן יושב על שוליו: (יא) מבית ומחוץ תצפנו. שלשה ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה. נתן של עץ בתוך של זהב ותל'

ושמן ומשח זיתא לאנהרא ובוסמיא לפיטומא דמשח רבותא ולפיטומא דקטרת בוסמיא: אבני מרגליין דבורלין הינון מרגליין דאשלמותא למכבשא ולמקבעא באיפודא ובחושנא: ועשו ויעבדון לשמי מוקדשא ואשרי שכינתי ביניהון: ככל מה דאנא מחמי יתך ית צורת משכנא וית צורת כל מנוי והיכדין תעבדון: ועשו ויעבדון ארונא דקיסי שיטא תרתין אמין ופולגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיא ואמתא ופלגא רומא: וצפית ותחפי יתיה דהב דכי מגיו ומברא תחפיניה ותעביד עלוי דיר דדהב חזור חזור: ויצקת ותתיך ליה ארבע עזקן דדהב ותתן על ארבע איזתווי ותרתין עזקן על ציטריה חד ותרתין עזקן על ציטריה תניינא: ועשית בדי ותעביד אריחי דקיסי שיטא ותחפי יתהון דהבא: והבאת ותהנעל ית אריחיא בעזקתא על ציטרי ארונא למיטול ית ארונא בהון: בטבעות בעיזקתא דארונא יהון מחתן אריחיא לא יעדון מניה: ונתת ותיתן בגו ארונא ית סהדותא דאיתן לך: ועשית ותעביד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא אורכא ואמתא ופלגא פותיה וסומכה יהי פושכה: ועשית ותעביד תרין כרובין דדהב דכי נגיד תעביד יתהון מתרין ציטרי כפורתא: ועשה ועיבד כרובא חד מציטרא מיכא וכרובא חד מציטרא מן כפורתא תעביד ית כרוביא מתרין ציטרוי: והיו ויהון כרוביא פריסן גדפיהון לעילא כל קבל רישיהום מטללין בגדפיהום על כפורתא ואפיהון חד כל קבל חד לקביל כפורתא יהון אפי כרוביא: ונתת ותתן ית כפורתא על ארונא מלעילא ובגו ארונא תיתן ית לוחי סהדותא דאיתן לך: ונועדתי ואיזמן מימרי לך תמן ואימליל עמך מעילוי כפורתא מבין תרין כרוביא דעל ארונא דסהדותא ית כל מה דאפקיד יתך לות בני ישראל: ועשית ותעביד פתורא דקיסי שיטין תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: וצפית

נשל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ: זר זהב. כמין כתר מוקף לו סביב למעלה שפתו שעשה הארון שהיכון גבוה מן התחתי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה הימנו משהו וכשהכפרת שוכב על עובי הכתלים עולם הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהוא והוא סימן לכתר תורה: (יב) ויצקת. לשון התכת וכתרגומו: פעמותיו. כתרגומו זוויתיה ובזוויות העליונות סמוך לכפרת היו נתונים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם שנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות בפרק שתי הלחם: ושתי טבעות על צלעו האחד הן הן ארבע טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והוי"ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך לישבם כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת: צלעו. צדו: (יג) בדי. מוטות: (טו) לא יסורו ממנו. לעולם: (טז) ונתת אל הארן כמו בארון: העדות. התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצוות הכתובות בה: (יז) כפרת. כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה. כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכותלים הרבעתם ואף על פי שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עוביה טפח: (יח) כרובים. דמות פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה. שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולדרין אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו: מקשה. בטדי"ן בלעז כמו דא לדא נקשן: קצות הכפרת. ראשי הכפרת: (יט) ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת עשה את הכרובים זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחברם לכפרת: (כ) פורשי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת כדאיתא בסוכה: (כא) ואל הארון תתן את העדות. לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה: (כב) ונועדתי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת. ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישין זה את זה בא השלישי והכריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי וי"ו זו יתירה וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר את אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא: (כג) קומתו. גובה רגליו עם עובי הדף:

זר זהב.

גלפיטומא דקטרת בוסמ' פי' עירוב הבשמים וסוא לשון פטו' הקטור' ופי' מרקחת הקטורת: מרגליות דברליין כן הגהתיו כ"ב תי' בכר' קבוה אבני שוהם מרגליין דבורליא: היכון מרגליין דא בלע' פי' דלא הימא מדבפי' אבני והבני המלואים תרתי ותמצא אלא אבני שוהם הם המלואים שתרגומו דא בלעות: איזתוורי לפי הענין הוא על ד' הזויות אתכם במנא שבן תי"פ ויקהל וכו' כמו אתגזירא כי שגור אות בלשון לחלף צ' כ' וכן בקטרי' בליטריס לפי שמתוקן א' הם וקטרף ואמתורא מדובר על קנה א' וכאן על ד' קנותיו עמנא דברי רז"ל וכתרגום בתרוץ בערבו: ויוסבם יחד פוסכם פי' שמסביב על כפורת יתא טפח ונן פירש"י ועיין בתפורשי' דיוקו: דקיפי שין יתרגמו של עצים וגם מלרז"ל על קיסים :

כו מלות כנגד בית הבחירה: זהב כגימט' דוד שהוא יזכה לזרע של מלכים: כ"ט חסר ו"ת: ב' חסר:

כד וצפית אתו זהב טהור ועשית לו זר זהב
סביב: כה ועשית לו מסגרת טפח סביב
ועשית זר זהב למסגרתו סביב: כו ועשית לו
ארבע טבעת זהב ונתת את הטבעת על ארבע
הפאת אשר לארבע רגליו: כז לעמת המסגרת
תהיין הטבעת לבתים לבדים לשאת את
השלחן: כח ועשית את הבדים עצי שטים
וצפית אתם זהב ונשא בם את השלחן: כט
ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר
יסך בהן זהב טהור תעשה אתם: ל ונתת
על השלחן לחם פנים לפני תמיד: פ לא

נ"ח מלות כנגד סידור לחם הפנים לכו"כ:

שלישי

ועשית מנרת זהב טהור מקשה תיעשה
המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה
ממנה יהיו: לב וששה קנים יצאים מצדיה
שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני
מנרה מצדה השני: לג שלשה גבעים
משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה
גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן
לששת הקנים היצאים מן המנרה: לד
ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה
ופרחיה: לה וכפתר תחת שני הקנים ממנה
וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת
שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים מן
המנרה: לו כפתריהם וקנתם ממנה יהיו כלה
מקשה אחת זהב טהור: לז ועשית את נרתיה
שבעה והעלה את נרתיה והאיר על עבר פניה:

ס' מלין דלית לסמך הכרע: בלא חסר עד קדמה':

ומלקחיה

ותחפי יתיה דהב דכי ותעביד ליה זיר דדהב
סחור סחור: ותעביד ליה גדנפא רומיה
פושכא סחור סחור ותעביד זיר דדהב לגדנפיה
סחור סחור: ותעביד ליה ארבע עזקן דדהב
ותתן ית עזקתא על ארבע זויתא די לארבע
רגלוהי: לקביל גדנפא תהוין עזקתא
לאתרא לאריחיא למיטל ית פתורא: ותעביד
ית אריחיא דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא
ויהון נטלין בהון ית פתורא: ותעביד
מגיסוהי ובזיכוהי וקסוותיה ומכילתיה דיתנסך
בהין דהב דכי תעביד יתהין: ותתן על פתורא
לחם אפיא קדמי תדירא: ותעביד מנרתא
דדהב דכי נגיד תתעביד מנרתא שידה וקנה
כלידהא חזורהא ושושנהא מנה יהון: ושיתא
קנין נפקין מסטרהא תלתא קני מנרתא
מסיטרה חד ותלתא קני מנרתא מסיטרה
תנינא: תלתא כלידין מציירין בקניא חד חזור
ושושן ותלתא כלידין מציירין בקניא חד חזור
ושושן כן לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא:
ובמנרתא ארבע כלידין מציירין חזורהא
ושושנהא: וחזור תחות תרין קנין דמנה וחזור
תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין
דמנה לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא: חזוריהון
וקניהון מנה יהון כלה נגידא חדא דדהב
דכי: ותעביד ית בוציניהא שבעא ותדליק
ית בוציניהא ויהון מנהרין לקביל אפהא:

וציבתהא

(כד) זר זהב. סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים: (כה) מסגרת. תרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שולחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר האמור ופירש לך כאן שעל המסגרת היה: (כז) לעמת המסגרת תהיין הטבעות. ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים: לבתים. לצורך בתים: לבדים. תרגומו אתרא לאריחיא: (כח) ונשא בם. לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: (כט) ועשית קערותיו וכפותיו. קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולים לו למטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפות השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו. בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו. הם כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קשו"א: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהין עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה (ע"א גורס חמשה) פצולים זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכים על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אנקלוס שתרגם מכילתיה הוא כדברי האומר מנקיות הן סניפין: אשר יסך בהסן. אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך בהן שהיו עליו כמין סכך וכסוי וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך

נא

וצפית וְחַפִּי יָתֵיהּ דְהַב דְכֵי וְעָבַד לֵיהּ דִיר דִדְהַב חֲזוֹר חֲזוֹר : ועשית וְעָבַד לֵיהּ גְפוּף רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָא חֲזוֹר חֲזוֹר וְעָבַד דִיר דִדְהַב לְגִיפוּפֵיהּ חֲזוֹר חֲזוֹר : ועשית וְעָבַד לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דִדְהַב וִיהַב יַת עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע זִוְיָין דִי לְאַרְבַּע רִיגְלוֹי : לעמת כָּל קֳבֵיל גְפוּף תְּהֶוְיָין עִזְקָתָא לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָא לְמִיטוֹל יַת פָּתוֹרָא : ועשית וְעָבַד יַת אֲרִיחַיָא דְקֵיסֵי שִׁטָא וְחַפִּי יַתְהוֹן דַהֲבָא וִיהוֹן נַטְלִין בְּהוֹן יַת פָּתוֹרָא : ועשית וְעָבַד פַּיְלָתוֹי וּבָזִיכוֹי וְקַשְׂוָותוֹי וּמְכִילָתוֹי דִי יְשַׁמֵּשׁ וִיחַרֵק בְּהוֹן דִדְהַב דְכֵי עָבַד יַתְהוֹן : ונתת וְיִסְדַר עַל פָּתוֹרָא לְחֵמָא גַוָואָה קֳדָמַי תְּדִירָא : ועשית וְעָבַד מְנַרְתָּא דִדְהַב דְכֵי נְגִיד עָבַד מְנַרְתָּא בְּסִיס דִידָהּ וְקַנְיָהָא כַּלִּידָהָא וְחִיזוּרַיָהּ וְשׁוֹשַׁנַיָהּ מִינָהּ יְהוֹן : וששה וְשִׁיתָא קְנִין נָפְקִין מִצִיטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי מְנַרְתָּא מִצִיטְרָא חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנַרְתָּא מִצִיטְרָא תִּנְיָנָא : שלשה תְּלָתָא כַּלִּידִין מְשַׁקְעִין בְּצִיּוּרֵיהוֹן בְּקַנְיָא חַד חֵיזוּר וְשׁוֹשַׁן וּתְלָתָא כַּלִּידִין מְשַׁקְעִין בְּצִיּוּרֵיהוֹן בְּקַנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן הֵיכְדֵין לְשִׁיתָא קְנִין דְנַפְקִין מִן מְנַרְתָּא : ובמנורה וּבִמְנַרְתָּא אַרְבְּעָה כַּלִּידִין מְשַׁקְעִין בְּצִיּוּרֵיהוֹן חֵיזוּרַיָהָא וְשׁוֹשַׁנַיָהָא : וכפתר וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְמִינָהּ וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְמִנָהּ וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְמִינָהּ לְשִׁיתָא קְנִין דְנַפְקִין מִן מְנַרְתָּא : כפתריהם חֵיזוּרֵיהוֹן וְקַנֵיהוֹן מִינָהּ יְהוֹן כּוּלָהּ נְגִידָא חֲדָא דִדְהַב דְכֵי : ועשית וְעָבַד יַת בּוֹצִינָהָא שַׁבְעָא וְדַלִּיק כַּהֲנָא דִמְתַמַּנֵי יַת בּוֹצִינָהָא וִיהוֹן מְנַהֲרִין כָּל קֳבֵל אַפָּהָא :

ומלקחיה

ירושלמי

גפוף טופח חזר ומקף :

גיפוף תרגום של מסגרת וא"ת גדנפא וסוא ארבע כמפש דומ' : פיילהוי לפי היכין הוא תרגומו של קערות ונתנא ג"כ בלשון המשכה כפרק היה מכיזכתקע' ג' טס כיילי חרק ושם פי' ר"ש פיילי כור : ויתרק תרגומו של יסך והוא כמו שמן תורק מורה על דבר המורק מכלי גים רוקי' לפרשו לשון קרירות שמתוך הקנים אלו המועדין כארץ יתקררו הלחם וכדפי' רש"י עיין בו אבל כאתת כפי שפרשתי וק"ל :

וזהו יוסך והנסך לשון סכך וכסוי הם : (ל) לחם הפנים · שיש לו פנים כמו שפי' ומנין שלחם וסדר מערכותיו מפורשים באמור אל הכהנים : (לא) מקשה תעשה המנורה · שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולדרי"ן אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי אומנות ומפריד הקנים אילך ואילך : מקשה · תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בט"ין בלע"ז כמו דא לדא נקשן : תעשה המנורה · מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה : ירכה · הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשת הרגלים יוצאין הימנה ולמטה : וקנה · הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה : גביעיה · הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדירנ"ש ואלו עשויין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי : כפתוריה · כמין תפוחים היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורו' שלפני השרים וקורין להם פומיל"ש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק שבין כפתור לכפתור : ופרחיה · ציורין עשויין בה כמין פרחין : ממנה יהיו · הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם לבדם וידביקם : (לב) יוצאים מצדיה · לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובהו של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים ששה קנים : (לג) משוקדים · כתרגומו מצויירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניאל"ר : שלשה גביעים · בולטין מכל קנה וקנה : כפתור ופרח · היה לכל קנה וקנה : (לד) ובמנורה ארבעה גביעים · בגופה של מנורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והשלשה למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה : משוקדים כפתוריה ופרחיה · זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה : (לה) וכפתור תחת שני הקנים · מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך כך שנינו במלאכת המשכן גובהה של מנורה י"ח טפחים הרגלים והפרח ג"ט הוא הפרח האמור בירכה שנאמר עד ירכה עד פרחה וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מארבעה גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן השלשה כפתורים שהקנים נמשכים מתוכן שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו' וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולין כנגד גובהה של מנורה וטפחיים חלק נשתיירו שם ג"ט שבהם שלשה גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ"ב לששה קנים שלשה לכל אחד ואחד וארבעה בגופה של מנורה הרי כ"ב וי"א כפתורים ששה בששת הקנים ושלשה בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד נאמר במנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך והאחד בשלשה טפחים העליונים עם שלשה הגביעים ותשעה פרחים היו לה ששה לששת הקנים שנאמר בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה למנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפ' בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק במשנה זו שכתובה למעלה תמצאם כמנינם איש איש במקומו : (לז) את נרותיה · כמין בזיכין שנותנים בתוכן השמן והפתילות : והאיר על עבר פניה · עשה פי שש הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה :

ומלקחיה ·

לח ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור :
לט ככר זהב טהור יעשה אתה את
כל־הכלים האלה : מ וראה ועשה
בתבניתם אשר־אתה מראה בהר : ס

רביעי

כו

א ואת־המשכן תעשה עשר יריעת
שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני כרבים
מעשה חשב תעשה אתם : ב ארך היריעה
האחת שמנה ועשרים באמה ורחב ארבע באמה
היריעה האחת מדה אחת לכל־היריעת :
ג חמש היריעת תהיין חברת אשה
אל־אחתה וחמש יריעת חברת אשה אל־אחתה :
ד ועשית ללאת תכלת על שפת
היריעה האחת מקצה בחברת וכן תעשה בשפת
היריעה הקיצונה במחברת השנית :
ה חמשים ללאת תעשה ביריעה
האחת וחמשים ללאת תעשה בקצה היריעה
אשר במחברת השנית מקבילת הללאת אשה
אל־אחתה : ו ועשית חמשים קרסי
זהב וחברת את־היריעת אשה אל־אחתה
בקרסים והיה המשכן אחד :
ז ועשית יריעת עזים לאהל על־המשכן
עשתי־עשרה יריעת תעשה אתם :
ח ארך היריעה האחת שלשים באמה
ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת
לעשתי עשרה יריעת : ט וחברת את־
חמש היריעת לבד ואת־שש היריעת לבד וכפלת
את־היריעה הששית אל־מול פני האהל :
י ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה האחת
הקיצנה בחברת וחמשים ללאת על שפת היריעה
החברת השנית : יא ועשית קרסי נחשת
חמשים והבאת את־הקרסים בללאת וחברת
את־האהל והיה אחד :
יב וסרח העדף ביריעת האהל חצי
היריעה

כל אלף בפתח ותנייתא אלף כסגול ותליתא כסגול וכן ביריעות עזים כללו של דבר כל אתנחתא וזקף וסוף פסוק אלף בלדס כסגול במ"כ :

כל אורך דגוש כמוכח ודעמיס כגרש :

וציבתהא ומחתיתהא דדהב דכי : ככרא
דדהב דכי יעביד יתה ית כל־מניא האילין :
וחזי ועיביד בדמותהון דאת מתחזי בטורא :
וית־משכנא תעביד עשר יריען דבוץ שזיר
ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת־כרובין עובד
אומן תעביד יתהון : אורכא דיריעתא
חדא עשרין ותמני אמין ופותיא ארבע אמין
דיריעתא חדא משחתא חדא לכל־יריעתא :
חמש יריען יהוין מלפפן חדא עם־חדא וחמש
יריען מלפפן חדא עם־חדא :
ותעביד ענובין דתיכלא על־שפתא דיריעתא
חדא מסיטרא בית לופי וכן תעביד בשיפתא
דיריעתא בסטרא דבית־לופי תיניתא :
חמשין ענובין תעביד ביריעתא חדא וחמשין
ענובין תעביד בסטרא דיריעתא דבבית־
לופי תניתא מכוונן ענוביא חדא עם־חדא :
ותעביד חמשין פורפין דדהב ותלפיף ית־
יריעתא חדא עם־חדא בפורפיא ויהי משכנא
חד : ותעביד יריען דמעזי לפרסא
על־משכנא חדא־עשרי יריען תעביד יתהין :
אורכא דיריעתא חדא תלתין אמין ופותיא
ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא
לחדא עסרי יריען : ותלפיף ית־חמש
יריען לחוד וית־שית יריען לחוד ותעיף ית־
יריעתא שתיתיתא לקביל אפי משכנא :
ותעביד חמשין ענובין על־שיפתא דיריעתא חדא
בסיטרא דבית־לופי וחמשין ענובין על שיפתא
דיריעתא דבית לופי תניינא : ותעביד
פורפין דנחשא חמשין ותעיל ית־פורפיא
בענוביא ותלפיף ית־משכנא ויהי חד :
וסירחא דיתיר ביריעת משכנא פלגות יריעתא
דיתירא

(לח) ומלקחיה. הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן ליתנן ולמושכן בפי הנרות. ועל שם
שלוקחים בהם קרוים מלקחים ובתרגום צ"א לשון צבת טנלייש בלעז : ומחתתיה. הם כמין בזיכין קטנים
שחותה בהן את האפר שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ולשון מחתה
פויישדרא בלעז כמו לחתות אש מיקוד : (לט) ככר זהב טהור. שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא
ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול ק"כ מנה והמנה הוא ליטרא ששוקלין בה כסף
למשקל קולוניא והם ק' זהובים כ"ה סלעים והסלע ד' זהובים : (מ) וראה ועשה. ראה כאן בהר תבנית
שאני מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש : אשר אתה
מראה. כתרגומו דאת מתחזי בטורא אלו היה נקוד מראה בפתח היה פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד
חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראים לך : (שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה) (א) ואת
המשכן תעשה עשר יריעות. להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויים מאחוריהן לכסותן : שש
משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני. הרי ד' מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן ושלשה של צמר וכל חוט וחוט
כפול ששה הרי ארבעה מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט : כרובים מעשה חושב. כרובים היו
בהן מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד
מכאן

ומלקחיה וּמַלְקְטַיְיהָא וּמַחְתִּיָיהָא דִדְהַב דְכֵי : ככר קִנְטְנַר דִדְהַב דְכֵי יַעֲבֵד יָתָהּ יַת
כָּל מַנַיָיא דִידָהּ הָאִלֵין : וראה וַחֲמֵי וְעִבֵד בְּצִיוְרֵיהוֹן דְאַנְתְּ מִתְחַמֵי בְּטוּוְרָא : ואת המשכן
וְיַת מַשְׁכְּנָא תַּעֲבֵיד עֲשַׂר יְרִיעָן דְבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְוָונָא וּצְבַע זְהוֹרִי צִיוּר כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמַן תַּעֲבֵיד
יָתְהוֹם ארך אוּרְכָא דִירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִין וּפוּתְיָה אַרְבַּע אַמִין דִירִיעֲתָא חֲדָא
מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְכָל יְרִיעֲתָא : חמש חֲמֵשׁ יְרִיעָן תֶּהֶוְיָין מְלָפְפָן חֲדָא עִם חֲדָא וַחֲמֵשׁ יְרִיעָן
חוֹרָנְיָין מְלָפְפָן חֲדָא עִם חֲדָא : ועשית וְתַעֲבֵיד עֲנוּבִין דְתִכְלָא עַל אִימְרָא דִירִיעֲתָא חֲדָא
מִן צִיטְרָא בְּבֵית לִיפוּפָא וְכֵן תַּעֲבֵיד בְּאִימְרָא דִירִיעֲתָא בְּבֵית לִיפוּפָא תִּנְיָין : חמשים חַמְשִׁין
עֲנוּבִין תַּעֲבֵיד בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעֲבֵיד בְּצִיטְרָא דִירִיעֲתָא דִבְבֵית לִיפוּפָא תִּנְיֵינָא מְכַוְונָן
עֲנוּבַיָיא חַד כָּל קְבֵיל חַד : ועשית וְתַעֲבֵיד חַמְשִׁין פּוּרְפִין דִדְהַב וּתְלַפֵּיף יַת יְרִיעֲתָא חֲדָא
עִם חֲדָא בְּפוּרְפַיָיא וְיִתְחַבַּר מַשְׁכְּנָא לְמֶהֱוֵי חַד : ועשית וְתַעֲבֵיד יְרִיעָן דְמַעֲזֵי לְמִפְרַס עַל
מַשְׁכְּנָא חַדְסְרֵי יְרִיעָן תַּעֲבֵיד יַתְהֵין : ארך אוּרְכָא דִירִיעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִין וּפוּתְיָא אַרְבַּע
אַמִין דִירִיעֲתָא חֲדָא מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְחַדְסְרֵי יְרִיעָן : וחברת וּתְלַפֵּיף יַת חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוּד
כָּל קְבֵל חַמְשָׁא סִפְרֵי אוֹרַיְתָא וְיַת שִׁית יְרִיעָן לְחוּד כָּל קְבֵל שִׁית סִדְרֵי מַתְנִיתָא וְתִיעוּף יַת יְרִיעֲתָא
שְׁתִיתֵיתָא כָּל קְבֵל אַפֵּי מַשְׁכְּנָא : ועשית וְתַעֲבֵיד חַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל אִימְרַת דִירִיעֲתָא חֲדָא
בְּצִיטְרָא בְּבֵית לִיפוּפָה וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל אִימְרָא דִירִיעֲתָא בְּבֵית לִיפוּפָא תִּנְיֵינָא : ועשית
וְתַעֲבֵיד פּוּרְפִין דִנְחַשׁ חַמְשִׁין וְתָעוֹל יַת פּוּרְפַיָיא בַּעֲנוּבַיָיא וּתְלַפֵּף יַת מַשְׁכְּנָא וִיהֵי חַד :
וסרח וּשְׁיפוּעַ מוֹתָרָא בִּירִיעוֹת מַשְׁכְּנָא
פַּלְגוּת יְרִיעֲתָא דְיַתִּירָא תִּשְׁפַּע עַל אֲחוֹרֵי וּשְׁיפוּעֵהּ :
וחמשה וְחַמְשָׁא גַּגְרִין לְלוּחֵי צְטַר מַשְׁכְּנָא

מכאן · הרי מגד זה וכשר מגד זה כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלעז פיישש"א : (ג) תהיין
חוברות · תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד : אשה אל אחותה : כך דרך המקרא לדבר בדבר
שהוא לשון נקבה וכדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים ופניהם איש אל אחיו :
(ד) לולאות · לצו"ל בלעז וכן ת"א ענובין לשון עניבה : מקצה בחברת · באותה יריעה שבסוף החבור קבוצת
חמשת היריעות קרויה חוברת : וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית · באותה יריעה שהיא
קיצונה לשון קצה כלומר לסוף החוברת : (ה) מקבילות הלולאות אשה אל אחותה · שמור שתעשה הלולאות במדה
אחת מכוונות הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברת שכשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של
יריעה זו מכוונות כנגד של זו וזהו לשון מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של נגד לקבל · היריעות ארכן כ"ח ורחבן
ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד כמלאה רחבן עשרים וכן החוברת השנית · והמשכן ארכו שלשים מן המזרח
למערב שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח
למערב · רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגומר ושני קרשים למקוצעות
הרי עשר וכמקומה אפרשם למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל
רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעובייה אמה נשתיירו י"ו אמה שמונה לצפון ושמונה
לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות · רחבן של יריעות ארבעים
אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברת שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים
שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ארבעה (כרש"ן חמשה)
עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין וילון נשתיירו שמונה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי
אמות התחתונות מגולות זו מצאתי בברייתא דמסכת מדות · אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את
עמודי המזרח ותשעה אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב בפרשה זו מסייעתנו ונתת את הפרוכת תחת הקרסים
ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה : (ו) קרסי זהב · פירמיל"ש
בלעז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן : (ז)
יריעות עזים · מנוצה של עזים : לאהל על המשכן · לפרוש אותן על היריעות התחתונות : (ח)
שלשים באמה · שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנותן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה
מכאן לכסות אחת משתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו
היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גובהן אמה : (ט) וכפלת את היריעה הששית · העודפת
באלו העליונות יותר מן התחתונות : אל מול פני האהל · חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך
שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה : (יב) וסרח העודף ביריעות האהל :
על יריעות המשכן יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שאמור בהם לאהל על המשכן וכל
האמור כאן אינו אלא לשון גג אהל שמאהילות ומכסות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי
למערב שחצי של יריעה אחת היריעה עשרה היתירה היה נכפל אל מול פני האהל נשארו שתי אמות רחב חצי עודף
על רוחב התחתונות : תסרח על אחורי המשכן · לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים :
(יג) והאמה מזה והאמה מזה · לצפון ולדרום : בעודף · באורך יריעות האהל שהן עודפות על אורך יריעות
המשכן שתי אמות : יהיה סרוח על צדי המשכן · לצפון ולדרום כמו שפירש למעלה למדה תורה דרך ארץ שיחא
אדם

חמש כל
קביל חמשה
ספרי
אורייתא
וית שית:
כל קביל
שית סדרי
מתניתא :
מפרש ודרש
מכין שחמש
רמז כנגד ה'
חומשי תורה
ומספר ששה
מרמז כנגד
שית סדרי
משנה וכפס'
ליה מרכא
בגווי לחבר
החמש לבד
והשש לבד
וכודאי אין
דבר שיצא
מפי מאמרו
יתברך ב"ה
בהזדמן
ובמקרה
אלא הכל
לכוונה ורמז
נפלא
הנסתרות
לה' ולכן
הדרש
שמרמז של
שני תורות
הם תורה
שבכתב
ותור' שבעל
פה :

הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן׃
יג וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּעֹדֵף
בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן
מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ׃ יד וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה
לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
חמישי מִלְמָעְלָה׃ פ טו וְעָשִׂיתָ אֶת־
הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃
טז עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה
וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ יז
שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ יח
וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ
ל' תניין נגב' קימנס׃ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה׃ יט וְאַרְבָּעִים
אַדְנֵי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי
כלם חסר׃ אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃
כ וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן
עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ כא וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם
כָּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים
תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ כב וּלְיַרְכְּתֵי
הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ כג
פ' וחסר׃ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃
כד וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ
ג' תניין אל ראשו׃ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה
לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ כה
וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר
אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
פולם חסר אד כתראה כמ"ה׃ כו וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד׃ כז וחמשה

דְיָתִירָא תִּסְרַח עַל אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא׃ וְאַמְּתָא מִכָּא וְאַמְּתָא מִכָּא בִּדְיָתִיר בְּאוֹרְכָּא יְרִיעָתָא דְמַשְׁכְּנָא יְהֵי סְרִיחַ עַל סִטְרֵי מַשְׁכְּנָא מִכָּא וּמִכָּא לְכַסָּיוּתֵיהּ׃ וְתַעְבֵּיד חוֹפָאָה לְמַשְׁכְּנָא דְּמַשְׁכֵּי דִכְרֵי מְסַמְּקֵי וְחוֹפָאָה דְמַשְׁכֵּי סַסְגּוֹנָא מִלְּעֵילָא׃ וְתַעְבֵּיד יָת דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא דְאָעֵי שִׁטִּין קָיְמִין׃ עֶשֶׂר אַמִּין אוּרְכָּא דְדַפָּא וְאַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא דְדַפָּא חַד׃ תְּרֵין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְּבִין חַד לָקֳבֵיל חַד כֵּן תַּעְבֵּיד לְכֹל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא׃ וְתַעְבֵּיד יָת דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא עַסְרִין דַּפִּין לְרוּחַ עֵיבַר דָּרוֹמָא׃ וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דִּכְסַף תַּעְבֵּיד תְּחוֹת עַסְרִין דַּפִּין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִירוֹהִי וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִירוֹהִי׃ וְלִסְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא לְרוּחַ צִיפּוּנָא עַסְרִין דַּפִּין׃ וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד׃ וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא תַּעְבֵּיד שִׁתָּא דַפִּין׃ וּתְרֵין דַּפִּין תַּעְבֵּיד לְזָוְיָת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן׃ וִיהוֹן מְכַוְּנִין מִלְּרַע וְכַחְדָא יְהוֹן מְכַוְּנִין עַל רֵישֵׁיהּ לְעִיזְקְתָא חֲדָא כֵּן יְהֵי לִתְרֵיהוֹן לִתְרֵין זָוְיָן יְהוֹן׃ וִיהוֹן תְּמָנְיָא דַפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד׃ וְתַעְבֵּיד עָבְרֵי דְאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חַד׃ וחמשא

אדם תם על קיבה: אחורי המשכן. הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויים צדדין לימין ולשמאל: (יד) מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחר של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן שלשים ורחבן עשר אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים: (טו) ועשית את הקרשים. ה"לל ועשית קרשים כמה שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה בניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם הוא שיסד הפייט שלו טס מטע מזורזים. קורות בתינו ארזים. שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: עצי שטים עומדים. איתשטכב"ש כלמן שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב בקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש: (טז) עשר אמות ארך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו ארכו של משכן. לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: (יז) שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע (ר"ל קרש נקרא מה שנשאר לאחר שחרץ מכאן ומכאן. ואז נשאר רוחב אמה. כמנא חצי רוחב הקרש שבאמצע הוא חצי אמה. וכן פי' רשי" בהדיא בפרק הזורק שהחריץ באמצע רחב חצי אמה. והיה חורץ רביעית אמה מכל צד. וכל יד היה רחב רביעי' אמה. וכן כל שפת אדן היה רחב רביעי' אמה. ודוק היטב. ואז קרש הלוכה סרמ"בן ותמיהתו מסולק'.) ואותן הידות מכניס באדנים שהיו חלולים והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים ארבעים זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשת צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש

משכנא : והאמה ואמתא מיכא ואמתא מיכא בדייתיר בארך יריעתא דמשכנא יהי
משפע על צטרי משכנא מיכא ומיכא לכסיותיה : ועשית ותעביד חופאה למשכנא מושכי
דדכרי מסמקי וחופאה דמשכי ססגוונא
מלעילא: ועשית ותעביד ית לוחיא
למשכנא דקיסי שיטא קיימין הי כאורח נציביהון:
עשר עשר אמין אורכא דלוחא ואמתא ופלגא דאמתא פותיא דלוחא חד : שתי
תרתין צירין ללוחא חד מכוונן צטר חד בגו חד היכדין תעביד לכל לוחי משכנא : ועשית
ותעביד ית לוחיא למשכנא עשרין לוחין לרוח עיבר דרומא : וארבעים וארבעין חומרין
דכסף תעביד תחות עשרין לוחין תרין חומרין
תחות לוחא חד לתרין צירוי ותרין חומרין תחות
לוחא חד לתרין צירוי : לצלע ולסטר
משכנא תניינא לרוח ציפונא עשרין לוחין : וארבעים וארבעין חומריהון דכסף תרין חומרין
תחות לוחא חד ותרין חומרין תחות לוחא חד : ולירכתי ולסייפי משכנא מערבאה תעביד
שיתא לוחין : ושני ותרין לוחין תעביד לזויית משכנא בסופיהון : והיו ויהון
מזווגין מלרע וכחדא יהון מזווגין על רישיהון בעזקתא חדא היכדין יהי לתרויהון לתרין זיוין יהון :
והיו ויהון תמניא לוחין וחומריהון דכסף שיתסרי חומרין תרין חומרין תחות לוחא חד
ותרין חומרין תחות לוחא חד: ועשית ותעביד נגרין דקיסי שיטא חמשא ללוחי צטר משכנא חד :
וחמשה

ירושלמי
הקרשים לווחי :

ירושלמי
חומרין דכסף :

כאורת נציבהון רצונו כדרך שהן נטועי' לאפוקי שכובים ודעתו כרש"י וכבר כתבו בפרק ה' ביומא פ' בא לו כהן גדול מבין שיטין עומדי' שעומדי' דרך גידוליהם :

לקרש כעובי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמי' מלמטה שיחברון את ידי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה : משלבות · עשויות כמין שליבת סולם ומובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם : אשה אל אחותה · מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו ב' ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן : (יח) לפאת נגבה תימנה : אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא : (כב) ולירכתי · לשון סוף כתרגומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים והמערב אחורים וזהו סוף שהפנים הוא הראש : תעשה ששה קרשים · הרי ט' אמות רחב : (כג) ושני קרשים למקצעות · אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן · אלא שאלו השנים אינן בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מכוון שוה : ויהיו תואמים מלמטה כל הקרשים תואמים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקם זו מזו זהו שפירשתי שיהו צירי הידות חרוצים מצדיהן שיהא רוחב הקרש בולט לצדדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חרוץ של צד קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניהם : (כד) ויחדיו יהיו תמים · כמו תאומים : על ראשו של קרש אל הטבעת האחת · כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני צדדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת כמנה מתאים לקרש שאצלו · אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות והקרש שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש: (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי · ור"ל שהדרומי והצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו ומה שכתב היה טבעת בעובי קרש ר"ל בעובי קרש המערבי ודוק ·) הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלים מחוברים : כן יהיה לשניהם · הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף הצפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות : (כה) והיו שמנה קרשים · הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשי' ושני קרשי' תעשה למקוצעות נמצאו שמנה קרשי' כסדר מערבי כך שנויה במשנה מעשה סדר הקרשי' במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין · ול"נ שהגרסא כמין שני חווקין כמין שני שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגומר כך היא המשנה ובספ' שלה הבעתי למעלה בסדר המקראות : (כו) בריחים · כתרגומו עברין ובלעז אשפרי"ש : חמשה לקרשי צלע המשכן · אלו חמשה שלשה הן אלא הבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבעה אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו שנאמר והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצה אל הקצה שבעליונים ושבתחתונים היו להן טבעות בקרשים ליכנס בתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק א' מן התחתוני' ולמט' וכל חלק הו' רביע ארך הקרש ושני חלקי' בין טבעת לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונין זה כנגד זה אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובי': בעיביין ונוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה וזהו שנאמר בתוך הקרשים הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום ארך כל אחת ט"ו אמה והתיכון ארכו שלשים אמה וזהו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב והחמשה בריחים שבמערב ארך העליונים והתחתונים שש אמות והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רוחב שמנה קרשים כך היא מפורשת במלאכת המשכן : (כט) בתים לבריחים · הטבעות שתעשה הם יהיו בתים ליכנס בהן הבריחים : וצפית את הבריחים זהב · לא שהיה הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום צפוי אלא היה קובע כמין שתי פיפיות של זהב כמין שני סדקי קנה

וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן לירכתים ימה: כח והבריח התיכן בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה: כט ואת הקרשים תצפה זהב ואת טבעתיהם תעשה זהב בתים לבריחם וצפית את הבריחם זהב: ל והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר: ס

ששי לא ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב יעשה אתה כרבים: לב ונתתה אתה על ארבעה עמודי שטים מצפים זהב וויהם זהב על ארבעה אדני כסף: לג ונתתה את הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: לד ונתת את הכפרת על ארון העדת בקדש הקדשים: לה ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנרה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון: לו ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם: לז ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב וויהם זהב ויצקת להם חמשה אדני נחשת: ס

כז

א ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קמתו: ב ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת: ג ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו

ומחתתיו

כל צלע דמשכנ' טעמו למעלה ופתח: פלס כתיב כן וכתקר' אחרת: מקר 'ל חסר וא' מלא: ב' סבירין תפשם סיתן פ"ק ככר פרוכת: ג' ומלר' ומלא: ב"ח קמצין: כל אוריתא חסר: ג' חסר: ל' נחס' ח' חסר:

וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי סטר משכנא לסופיהון מערבא: ועברא מציעאה בגו דפיא מעבר מן סייפי לסייפי: וית דפיא תחפי דהבא וית עזקתהון תעביד דהבא אתרא לעבריא ותחפי ית עבריא דהבא: ותקים ית משכנא כהלכתיה די אתחזיתא בטורא: ותעביד פרוכתא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן יעביד יתה צורת כרובין: ותתן יתה על ארבעא עמודי שיטין מחפן דהבא וויהון דהבא על ארבעא סמכין דכסף: ותתן ית פרוכתא תחות פורפיא ותעיל תמן מגו לפרוכתא ית ארונא דסהדותא ותפריש פרוכתא לכון בין קודשא ובין קודש קודשיא: ותתן ית כפורתא על ארונא דסהדותא בקודש קודשיא: ותשוי ית פתורא מברא לפרוכתא וית מנרתא לקביל פתורא על סטר משכנא דרומא ופתורא תתן על סטר ציפונא: ותעביד פרסא לתרע משכנא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייר: ותעבד לפרסא חמשא עמודי שיטין ותחפי יתהון דהבא וויהון דהבא ותתיך להון חמשא סמכין דנחשא: ותעביד ית מדבחא דאעי שיטין חמש אמין אורכא וחמש אמין פותיא מרבע יהי מדבחא ותלת אמין רומיה: ותעביד קרנוהי על ארבע זויתיה מניה יהוין קרנוהי ותחפי יתיה נחשא: ותעביד פסכתרותיה למספי קטמיה ומגרופיתיה ומזרקוהי וצינוריתיה ומחתיתיה

לכל

תלוי וקובען אצל הטבעת לכאן ולכאן ארכן ממלא את רחב הקרש מן הטבעת לכאן ומתוך לכאן והבריח נכנס לתוכו ומתוכו לטבעת ומן הטבעת לפה השני כמלאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחים הללו מבחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים: (ל) והקמות את המשכן. לאחר שיגמר הקימהו: הראית בהר. קודם לכן שאני עתיד ללמד' ולהראותך סדר הקמתו: (לא) פרכת. לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. כל מין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין: מעשה חושב. כבר פירשתי שזו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה: כרובים. ציורין של בריות יעשה בה: ארבעה עמודים תקועים בתוך ארבעה אדנים ואונקליות קבועין בהן עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך בו והאונקליות הן ווין שהרי במין ווין הן עשויים והפרכת ארכה עשר אמות לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות כגבהן של קרשים פרוסה בשלישו של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר' ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתי חוברות של יריעות המשכן רחב החוברת עשרים אמה וכשפרשו על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישו של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: (לה) ושמת את השלחן. שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה. ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה. ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי המזרח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד ארך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות: (לו) ועשית מסך. וילון הוא מסך כנגד

הפתח

תנייניא וחמשא נגרין ללוחי צטר משכנא לסופיהון מערבא: והבריח ונגרא מציעאה בגו לוחיא משלביש מן סייפי לסייפי מן אילנא דנציב אברהם בבירא דשבע וכד עברו ישראל ית ימא קטעו מלאכיא ית אילנא וטלקוהי לימא והוה טפי על אנפי מיא והוה מלאכא מכריז ואמר דין הוא אילנא דנציב אברהם בבירא דשבע וצלי תמן בשום מימרא דיי ונסבוהי בני ישראל ועבדו מניה נגרא מציעאה אורכיה שובעין אמין ופרישן מתעבדן ביה דכד הוו מוקמין ית משכנא הוה מסגלגל הי כעכנא חזור חזור מלגיו ללוחי משכנא וכד הוה מתפרק הוה פשיט הי כחוטרא: ואת וית לוחיא תחפי דהבא וית עזקתהון תעביד דהבא אתרא לנגרין ותחפי ית נגריא דהבא: והקמות וחקים ית משכנא כהילכתא דאתחמיתא בטוורא: ועשית פרכת ותעביד פרגודא דתכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן יעביד יתה צורין כרובין: ונתת ותסדר יתה על ארבעה עמודי שיטא מחפין דהבא וויהון דהבא על ארבעה חומרין דכסף: ונתת ותיתן ית פרגודא תחות פורפיא ותעול להמן מלגיו לפרגודא ית ארונא דסהדותא ותפריש פרגודא לכון ביני קודשא וביני קדש קודשיא: ונתת ותיתן ית כפורתא בהדי כרוביא דנפקין נגיד מנה בקדש קודשיא: ושמת ותשוי ית פתורא מברא לפרגודא וית מנרתא כל קביל פתורא על סטר משכנא דרומא ופתורא תסדר על סטר ציפונא: ועשית ותעביד פרסא לתרע משכנא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי וכוץ שזיר עובד ציור מחטא: ועשית ותעביד לפרסא חמשא עמודי שיטא ותחפי יתהון דהבא וויהון דהבא ותתיך להון חמשא חומרין דנחשא:

ועשית ותעביד ית מדבחא דקיסי שיטא חמש אמין אורכא וחמש אמין פותיא מרבע יהא מדבחא ותלת אמין רומיה: ועשית קרנותיו ותעביד קרנוהי על ארבע זיוייתיה מניה יהוין קרנוי זקיפן לעיל ותחפי יתיה נחשא: ועשית ותעביד דודוותיה למידרדא יתיה ומגרפתיה ומזירקוי ומשילייתיה ומחתייתיה כל מנוי תעביד נחשא:

ירושלמי

וחמשא נגרין לווחין סטרוי דמשכנא:

שיפועיא מן מערבא:

ואנקלוותהון דדהב:

ירושלמי

ותעביד דודוותה למידרדה יתה ויעוי ומזרקוי ומשלייתה ומחתייתה לכל מנוי תעביד נחשא:

ועשית

ספיתה כמו סכת כמדו לשון מגין: מעשה רוקם · הצורות עשויות בו מעשה מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה רוקם · שם האומן ולא שם האומנות ותרגומו עובד צייר ולא עובד צייר מדת המסך כמדת הפרכת עשר אמות על עשר אמות: (א) ועשית את המזבח וגו' · ושלש אמות קומתו דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ' כאן נאמ' רבוע ונאמ' בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה: (ב) ממנו תהיינה קרנותיו · שלא יעשה לבדם ויחברם בו: וצפית אותו נחשת · לכפר על עזות מצח שנאמר ומצחך נחושה (ג) סירותיו · כמין יורות: לדשנו · להסיר דשנו לתוכם והוא שת"א למספי קטמיה לספוק דשן לתוכם כי יש מלים בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה אויל משריש ואחלופו ובכל תבואתי תשרש · וכמוהו בסעיפיה פוריה ואחלופו מסעף פורה מפשח סעיפים ובמוהו וזה האחרון עצמו שבר עצמיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים ואחלופו סקלו מאבן ססירו אבני וכן ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז אדשנדר"יר: ויעיו · כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז וודי"ל: מזרקותיו · לקבל בהם דם הזבחים ומזלגותיו · כמין אונקליות כפופים ומכה בהם בבשר ונתחבים בו ומהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלעז קרוקי"ש ובלשון חכמים צנוריות: ומחתותיו · בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם שהיין קרויים מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון שאיבת אש ממקומה וכן היתתה איש אש בחיקו: לכל כליו · כמו כל כליו: מכברי

ובן לנפון כל קרש רוחבו אמה וחצי הרי ס' אמות ואח"כ ח' קרשים שרחבן לב אמות הסר מהם ב' אמות שהיו מובלעים עובי הקרשי' שבצדם כדפי' רש"י במנא שבית הבריח התיכון שבעים אמות אורכו ופליג אבריית' דמלאכת המשכן ועיין ברש"י דחשיב אורכו מזורח למערב ולא היה רק שלשים אמות ודוק: ופרישן · תרגום של ניסים ונפלאות נעשו בו ומה הוו כדמתרגם ואז"ל שהיה מתגלגל הי כעכנ' פי' שנתעקם כנחש כך שנצרך לכפוף לסבב המשכן בעת הקמתו וכד פי' ובעת הפרקו עקימתו מתפשט והיה ישר כמטה וי"ל כזה לשיטותיה מקצה ונתפרק פשיט כחוטרא כותל א' עד קצה כותל ג' היה הכל בריח א' ולא בכל כותל בריח לבדו כמנא שבכל היה וכן תנא בנס היה עומד ועיין במ"ש רש"י שם פ' הזורק וז"ל שאחר שהקרשי' כולם נתונים כאדני' לצפון מערב דרום היה מבריח לג' רוחות ואין אומן יכול לעשות כן ולכן זולת התפשטו כחוטרא לא היה כאפשר לפרקו ולכן היה הכל בנסים ובפלאות · והכל מרמז לדברי' עליוני' כנודע ליודעי חן סוד מאמרם ז"ל כמודים דרבנן ג"כ על אופן זה כבריפה כחיוואל וזקיפה כחיטרא והכוונה לתקן קלקול הרא"ש שיצא חו"טר מגורש כחש וביחוד בענין המשכן שכללין ופרטיו בולם ורובם מרומזים לתקון ההוא ובאשר תמצא נפלאות כדברי רז"ל במדרשים רבים ובכבודי' אשר קצר המצע להביעם שנה לפניך ולמצם עצמי אך ישמע חכם ויוסיף לקח: כהדי כרוביא דנפקי' כו' פי' שהכרובי' מתוכי' מכפור' מתחילתו מעשה מקשה ודייק כרש"י עיין כו: למידרדא יתיה לפי הבנין הו' תרגו' של מדשן וכדפי' רש"י ובל"ה הו' ל' הסרה והבדלת דבר הנדבק כמו וירדיהו אל כפיו · ולשון תכמיכו ה רודה פת מההכנר ובן הרודה בנורתו וכולם לשון הפרשה והפרד': ומשלייתיה וכן בירושלמי וכי' לשון כי ישל זיתך וכן כ"לח משילין פירות ולפי שמושבין הספר ומספכים ומעלקים מאברים הנה ונקנן למהר שריפתן וקרויין באולבות משלייות וק"ל:

מסלכים פתו שליכם הנכנסת בנקב עמודי הפולם וכנגל' משולבו' וכפי' שמכריח מקצ"א קנים: מאילנא דנציב · אברה' נסק' ליה מדכתיב הבריח התיכון כס' הירוע מימנ' אברהם דכתיב ויטע אשל ואז"ל אילנו' הרבה מגני' נטע שם; וקבי קירש ודייק מ' דהקרשים ע"ש מ"מ מהיכן היו להם עצי שטי' במדבר דרשו מה שדרשו; ובכאן דרש שהמלאכי' קצצוהו והשליכוהו לימא והיה צף על פני המים וכו' ג אורבים שפטין אמין אפרים מקנה אל קנה במשמעו דס"ל כת"ר בהזורק מקנה מזרחית דרומית אל קנה מזרחית צפונית כמנא שכבר לארכו כל ג' רוחות שהם עשרים וקרשי' לדרום

ומחתתיו לכל־כליו תעשה נחשת :
ד ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת
ועשית על־הרשת ארבע טבעת נחשת על ארבע
קצותיו : ס ה ונתתה אתה תחת כרכב
המזבח מלמטה והיתה הרשת עד חצי המזבח:
ו עשית בדים למזבח בדי עצי שטים וצפית
אתם נחשת : ז והובא את־בדיו בטבעת
והיו הבדים על־שתי צלעת המזבח בשאת
אתו : ח נבוב לחת תעשה אתו כאשר
הראה אתך בהר כן יעשו : ס ט ועשית
את חצר המשכן לפאת נגב־תימנה קלעים
לחצר שש משזר מאה באמה ארך לפאה
האחת : י ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים
נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף : יא וכן
לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדו
עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמדים
וחשקיהם כסף : יב ורחב החצר לפאת
ים קלעים חמשים אמה עמדיהם עשרה
ואדניהם עשרה : יג ורחב החצר לפאת
קדמה מזרחה חמשים אמה : יד וחמש
עשרה אמה קלעים לכתף עמדיהם שלשה
ואדניהם שלשה : טו ולכתף השנית חמש
עשרה קלעים עמדיהם שלשה ואדניהם
שלשה : טז ולשער החצר מסך עשרים אמה
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה
רקם עמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה : יז
כל־עמודי החצר סביב מחשקים כסף וויהם
כסף ואדניהם נחשת : יח ארך החצר מאה
באמה ורחב חמשים בחמשים וקמה חמש
אמות שש משזר ואדניהם נחשת : יט לכל
כלי המשכן בכל עבדתו וכל־יתדתיו וכל־
יתדת החצר נחשת :

ג"ן יעלו בית' פ"לו סימן :

ומפטירין וה' נתן חכמה לשלמה: במלכי' בסי' ה' :

פלס חסר : לקמן וס' כפח :
פלס מלא :
שביעי
כלס חסר בר מן ד' מלא :
ל' חסר דחתר: חסר ו'ו כל משכנא קדמא חסר תניי כ' ד' מלא :
כולס מלא בר מן ד' : ד' מלא :
מפטיר
ל' חסר וחד מלא : ס'דמטעי' דסבירין כל :

לכל־מנוהי תעביד נחשא :
ותעביד ליה סרדא עובד מצדתא דנחשא
ותעביד על־מצדתא ארבע עזקן דנחשא
על ארבעה סטרוהי : ותתן יתה תחות
סובבא דמדבחא מלרע ותהי מצדתא עד פלגות
מדבחא : ותעביד אריחיא למדבחא
אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון נחשא :
ויעיל ית־אריחוהי בעזקתא ויהון אריחיא על־
תרין סטרי מדבחא במיטל יתיה : חליל
לוחין תעביד יתיה כמא די־אחזי יתך בטורא
כן יעבדון : ותעביד ית דרת משכנא לרוח
עיבר־דרומא סרדין לדרתא דבוץ שזיר מאה
באמין אורכא לרוחא חדא : ועמודוהי
עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף : וכן לרוח צפונא באורכא
סרדין מאה אורכא ועמודוהי עסרין וסמכיהון
עשרין נחשא ווי עמודיא וכיבושיהון כסף :
ופותיא דדרתא לרוח מערבא סרדין חמשין
אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון עסרא :
ופותיא דדרתא לרוח קידומא מדינחא
חמשין אמין : וחמש עסרי אמין סרדין
לעיברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא :
ולעיברא תיניינא חמש עסרי סרדין עמודיהון
תלתא וסמכיהון תלתא : ולתרע דרתא
פרסא עשרין אמין תכלא וארגוונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר עובד ציור עמודיהון ארבעא
וסמכיהון ארבעא : כל־עמודי דרתא סחור
סחור מכבשין כסף וויהון דכסף וסמכיהון
נחשא : אורכא דדרתא מאה באמין
ופותיא חמשין בחמשין ורומא חמש אמין
דבוץ שזיר וסמכיהון דנחשא : לכל מאני
משכנא בכל פולחניה וכל־סכוהי וכל־
סכי דדרתא דנחשא :

(ד) מכבר · לשון כברה שקורין קריבל"א כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת : (ה) כרכב המזבח · סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכב כמו ששנינו בהכל שוחטין אלו הן גלמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא כמו שעושים חריצין עגולין בקרשי דסכי התיבות והספסלי העץ אף למזבח עשה חריץ סביבו והיה רחבו אמה בדפנו לנוי והוא לסוף שלש (ס"א שש) אמות של גבהו כדברי האומר גבהו פי שנים כארכו הא מה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים אי זהו כרכוב בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקנו שם והכתי' תחת כרכוב המזבח ולמטה למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו · ותירץ תתרן תרי הוו חד לנוי וחד לכהני' דלא ישתרגו וזה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו למטה עד חצי המזבח נמצא שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמי' התחתוני' וכנגדו עשו למזבח בית עולמי' דוגמת חוט הסקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו אע"פ שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת מזבח אדמ' תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא · ומזבח אדמה זה מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקו' חנייתן ובכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח

ועשית לו ותעביד ליה קנקל עובד מצדתא קנקל :
דנחשא ותעביד על מצדתא ארבע עזקן דנחשא
על ארבע ציטרוי : ונתת ותיתן יתה תחות סובבי מדבחא מלרע ותהי מצדתא עד פלגות
מדבחא ואין נפיל גומא או גומרא דאשא מעילוי מדבחא נפיל עילוי קנקל ולא יתמטי לארעא ונסבין
יתיה כהניא מעילוי קנקל ומהדרין יתיה על מדבחא : ועשית בדי ותעביד אריחין דקיסי
שיטא ותחפי יתהון נחשא : והובא ויהנעל ית אריחוי בעזקתא ויהון אריחיא על תרין צטרי
מדבחא במיטל מדבחא : נבוב חליל לוחין מלי עפרא תעביד יתיה היכמא דאחמיתך
בטוורא היכדין יעבדון : ועשית את חצר
והעביד ית דרת משכנא לרוח עיבר דרומא ירושלמי
ווילון לדרתא דבוץ שזיר מאה אמין אורכא לרוח ווילוון :
חדא : ועמודיו ועמודוי עשרין
וחומריהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכיבושיהון כסף : וכן והיכדין לרוח צפונא באורכא ווילוון
מאה אורכא ועמודיהון עשרין וחומריהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכיבושיהון כסף : ורחב
ופותיא דדרתא לרוח מערבא וילוון חמשין אמין עמודיהון עשרא וחומריהון עשרא : ורחב ופותיא
דדרתא לרוח קידומא מדינחא חמשין אמין : וחמש עשרה וחמיסרי אמין ווילוון לעיברא
עמודיהון תלתא וחומריהון תלתא : ולשער ולתרע דרתא פרסא עשרין אמין דתיכלא וארגוונא
וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייר מחטא עמודיהון ארבעא וחומריהון ארבעא : כל כל עמודי
דרתא חזור חזור מכבשין כסף וויהון כסף וחומריהון דנחשא : ארך אורכא דדרתא מאה
אמין ופותיא חמשין למערבא וחמשין למדינחא ורומא חמש אמין דבוץ שזיר וחומריהון דנחשא :
לכל כלי לכל מאני משכנא בכל פולחניה וכל מתחוי וכל מתחי דרתא חזור חזור דנחשא :

ואתה

המזבח מלא חוט הסקרא ורגליו מגיעין עד אמה שתוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר עשר אמות קומתו ולדברי האומר דברים ככתבן שלש אמות קומתו לא היה ארך הכבש אלא עשר אמות כך מצאתי במשנת מ"ט מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים למדנוהו מן המקרא : (ז) בטבעות. בארבע טבעות שנעשו למכבר : (ח) נבוב לוחות. כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו חמש אמות על חמש אמות כמין סדן : (ט) קלעים. עשויין כמין קלעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגום סרדין כתרגומו של מכבר שמתורגם סרדא לפי שהן מנוקבין ככברה. לפאת האחת. כל הרוח קרוי פאה : (י) ועמודיו עשרים. חמש אמות בין עמוד לעמוד : ואדניהם. של העמודים נחשת האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועים לתוכן והיה עושה כמין קונדסין שקורין פל"ש ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקלי שבעמוד העשוי כמין וי"ו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להציב דלתות שקורין גונז"יש ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצו' החצר : ווי העמודי'. הם האונקליות : וחשוקיהם. מוקפין היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשם אחד באמצעם. אך יודע אני שחשוק לשון חגורה שכך מצינו בפילגש בגבעה ועמו צמד חמורי' חבושים תרגומו חשוקים. (יג) לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קדם לשון פנים אחור לשון אחורים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כד"א הים האחרון ים מערבי : חמשים אמה. אותן חמשים אמה לא היו סתומים כלם בקלעים לפי שבהם הפתח אלא חמש עשרה אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב חלל הפתח בינתים עשרים אמה וזהו שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון להסך כנגד הפתח עשרים אמה ארך כרחב הפתח : (יד) עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה שבמזרח חמש אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית וארבעה עמודים למסך הרי עשרה עמודים למזרח כנגד עשרים למערב : (יז) כל עמודי החצר סביב. לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ומערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן : ארך החצר. הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה : (יח) ורחב חמשים בחמשים. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת חמשים החיצונים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימיים וכלה ארכו לסוף שלשים נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות באמצע רחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו : וקומה חמש אמות. גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים : ואדניהם נחשת. להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאן :
(יט) לכל כלי המשכן. שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתדות ועמודים : יתדות. כמין נגרים נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכבדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני שמתן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח :

קנקל פי' הערוך הוא אבן גדולה שיש לו חלונות הרבה וכן המכבר היו נקבים הרב' וכל מה שעשוי נקבי' קרוי קנקל שמו קנקל : גומא הוא לפי הענין מפורש על התיבה וכמוהו גמתו עם ור"ל חתיכת בשר ולקמן בויקהל גרס גרדמי' והוא גם לשון עצם וכאן יכול להיות פירושו כמו לשון גחלים כמו השאר : ווילוון לדרתא וכו' וכן בירושלמי ווילוון ופי' כמו וילון המוזכר בלשון חכמינו בתלמוד : מלי עפרא כדפי רש"י שאותו של נחושת חלול היה ממלאי' אדמה : מחתי דרתא פי' היתדות המכבידין ומושכים היריעות למטה תרגומו דמושכים מותחים וק"ל :

פ פ פ

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו
אליך שמן זית זך כתית
למאור להעלת נר תמיד : כא באהל
מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו
אהרן ובניו מערב עד בקר לפני יהוה חקת עולם
לדרתם מאת בני ישראל : ס א ואתה
הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך
בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר
ואיתמר בני אהרן : ב ועשית בגדי
קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת :
ג ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר
מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו
לכהנו לי : ד ואלה הבגדים
אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ
מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך
ולבניו לכהנו לי : ה והם יקחו את הזהב
ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני
ואת השש : ו ועשו את האפד זהב תכלת
וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה חשב :
ז שתי כתפת חברת יהיה לו אל שני קצותיו
וחבר : ח וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו
ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני
ושש משזר : ט ולקחת את שתי אבני שהם
ופתחת עליהם שמות בני ישראל : י ששה
משמתם על האבן האחת ואת שמות הששה
הנותרים על האבן השנית כתולדתם : יא
מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי
האבנים

ואת תפקיד ית בני ישראל ויסבון
לך משח זיתא דכיא כתישא
לאנהרא לאדלקא בוצינא תדירא : במשכן
זימנא מברא לפרוכתא דעל סהדותא יסדר יתיה
אהרן ובנוהי מרמשא עד צפרא קדם יי קים
עלם לדריהון מן בני ישראל : ואת קרב
לותך ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה מגו
בני ישראל לשמשא קדמי אהרן נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר בני אהרן : ותעביד לבושי
קודשא לאהרן אחוך ליקר ולתושבחא :
ואת תמליל עם כל חכימי לבא דאשלמית
עמהון רוח חוכמתא ויעבדון ית לבושי אהרן
לקדשותיה לשמשא קדמי : ואילין לבושיא
דיעבדון חושנא ואיפודא ומעילא וכיתונא
מרמצא מצנפתא והמיינין ויעבדון לבושי
קודשא לאהרן אחוך ולבנוהי לשמשא קדמי :
ואינון יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא
וית צבע זהורי וית בוצא : ויעבדון ית אפודא
דדהבא תכלא וארגונא צבע זהורי ובוץ שזיר
עובד אומן : תרתין כתפין מלפפן יהון ליה על
תרין סטרוהי ויתלפף : והמיין תקוניה די עלוהי
כעובדיה מניה יהא דהבא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר : ותסב ית תרתין אבני
בורלא ותגלוף עליהן שמהת בני ישראל : שיתא
משמהתהון על אבנא חדא וית שמהת שתא
דאשתארו על אבנא תנייתא כתולדתהון :
עובד אומן אבן טבא כתב מפרש כגלף דעזקא
יגלוף

תנוח בני פני נוח רינו להדלק' הנר לנגים בשבת : כתית ת"י ת"כ שנים יהא נוהג הדלקה תמ:ורה להיינו רנון לומר שני מקרא : נר תמיד בנל' בשבת :

כח

ק' מלות לבישת בגדי הכהנים : יל תקין וכ'

יל תקין הכ':

ף' חסר בלישנא :

ואתה תצוה · (כ) זך · בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית כו': כתית · הזתים היה כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהו בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן · והשמן השני פסול למנור וכשר למנחות שנא' כתית למאור ולא כתית למנחות : להעלות נר תמיד · מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה : תמיד · כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום · וכן במנחת חבתין נאמר תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב · אבל תמיד שאמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא : (כא) מערב עד בקר · תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בקר · ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום : (א) ואתה הקרב · אליך לאחר שתגמר מלאכת המשכן : (ג) לקדשו לכהנו לי · לקדשו להכניסו בכהונה על ידי הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא בלעז שנטריאה : (ד) חשן · תכשיט כנגד הלב : אפוד · לא שמעתי (שהוא לבוש) ולא מצאתי בברייתא פירוש תכניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצינט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנא' ודוד חגור אפוד בד למדנו שהאפוד חגורה היא · וא"א לומר אין בו אלא החגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח"כ ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגם אונקלוס בהמיין אפודה למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר שלמטה קרוי אפוד ע"ש שאופדו ומקשטו בו כמו שנאמר ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה והכתפות קבועות בו · ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ · ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין בתמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים : מעיל · הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון : תשבץ · עשוין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב ובלעז קורין אותו קשטו"נש בלעז : מצנפת · כמין כיפה כובע שקורין קופ"יא שהרי במקום אחר קורא

ואתה תצוה · ואנת תפקד ית בני ישראל ויסבון לך משחא דזיתא דכיא כתישא לאנהורי
לאדלקא בוציניא תדירא : באהל במשכן זימנא מברא לפרגודא דעל
סהדותא יסדר יתיה אהרן ובנוי מן רמשא ועד צפרא קדם יי קיים עולם לדריהון מן בני ישראל :
ואתה ואנת קריב לוותך ית אהרן אחוך וית בנוי עמיה מגו בני ישראל לשמשא קדמי אהרן נדב
ואביהוא אלעזר ואיתמר בנוי דאהרן : ועשית ותעביד לבושא דקודשא לאהרן אחוך ליקר
ולתושבחא : ואתה ואנת תמליל עם כל חכימי לבא דאשלימית עמהון רוחא דחכמתא
ויעבדון ית לבושי אהרן לקדשותיה לשמשא קדמי : ואלה ואלין לבושיא דיעבדון חושנא
ואפודא ומעילא וכיתונין מרמצן מצינפן וקמורין ויעבדון לבושי קודשא לאהרן אחוך ולבנוי לשמשא
קדמי : והם והיגון יסבון מן ממונהון ית דהבא וית תיכלא וית ארגוונא וית צבע זהורי וית
בוצא : ועשו ויעבדון ית אפודא תכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן :
שתי תרתין כתפין מלפפן יהוון ליה לתרין סטרוי ויתלפיף : וחשב והמיין טיכוסיה
דעלוי הי כעובדיה מניה יהי דדהבא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר : ולקחת ותיסב
ית תרתין מרגלין דבורלא ותגלוף עליהון שמהת בני ישראל : ששה שיתא מן קצת שמהתהון
מרגלייא הדא וית שמהת שיתא דמשתיירין על מרגליתא תנייתא מסדרין הי כילדותהון :
מעשה עובד אומן יהוויין מרגלייתא גליף חקיק ומפרש הי כגלוף דעזקא תגלוף
ית תרתין מרגלייתא על שמהת בני ישראל מקפן באומנותהון מרמצן

ודהב

אמרה לפרגודא פרגוד תרג' של פרכת ונזכ' בפרש' תרומה כמה פעמים ובלשון חכמים בתלמוד פי' מי שעומד מאחורי הפרגוד וגם פירש רש"י מחיצה שמבדלת בין מקום לשכינה והוא פשוט : וקמורין גם כן בפ' בראשית תרגם בפסוק ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור ופירשנו חגורות ומכאן מוכח :

קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין : ואבנט · היא חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד : בגדי קדש · מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם : (ה) והם יקחו · אותם חכמי לב שעושים הבגדי' יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים : (ו) ועשו את האפוד · אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים וישגה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראות : האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועו' עשויות ממין האפוד ארוכו' כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלו' לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצות לימין וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין במשבצות שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר : זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · חמשת מינין הללו שזורים בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקין וקוצצין פתילים מהם וטווין אותו חוט של זהב עם ששה חוטים של תכלת וחוט של זהב עם ששה חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל א' וא' ואח"כ שוזר את כלם כא' נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה וכן מפורש במסכת יומא ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגומר · למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין · מעשה חושב · כבר פירשתי שהוא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריהם דומות זו לזו : (ז) שתי כתפות וגו' · הסינר מלמטה והחשב שהאפוד היא החגורה ונמודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעות החשן באות מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני שהם קבועות בהן אחת בכל אחת : אל שני קצותיו · אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש שנאמר לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם : וחבר · האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואח"כ מחברם : (ח) וחשב אפודתו · וחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנו לכהן ומקשטו · אשר עליו · למעלה בשפת הסינר היא החגורה : כמעשהו · כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת מינים כך אריגת החשב מעשה חשב ומחמשת מינין : ממנו יהיה · עמו יהיה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו : (י) כתולדותם · כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת · ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדותו כ"ה אותיות בכל אחת ואחת : (יא) מעשה חרש אבן · מעשה אומן של אבנים · חרש זה דבוק הוא לתיבה של אחריו ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו · וכן חרש עצים נטה קו חרש של עצים · וכן חרש ברזל מעצד כל אלה דבוקים ופתוחים : פתוחי חותם · כתרגומו כתב מפורש כגלף דעזקא חרוכות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ככר ומפורש : על שמות · כמו בשמות : מוסבות משבצות · מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקע

יא האבנים על שמת בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם׃
יב ושמת את שתי האבנים על כתפת האפד אבני זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני יהוה על שתי כתפיו לזכרן׃ ס
יג ועשית משבצת זהב׃
יד ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת העבתת על המשבצת׃ ס
טו ועשית חשן משפט מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר תעשה אתו׃
טז רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו׃
יז ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד׃
יח והטור השני נפך ספיר ויהלם׃
יט והטור השלישי לשם שבו ואחלמה׃
כ והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם׃
כא והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט׃
כב ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור׃
כג ועשית על החשן שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן׃
כד ונתתה את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעת אל קצות החשן׃
כה ואת שתי קצות שתי העבתת

תתן

ג' תגלים : ב' תמרים נ כ' מלא דין ולא סמיך : **שני** כלם חסר כר מנ כ' : כלם חסר כר מנ כ' : כלם חסר עמ' א' בעמיתות אחרים : אפוד כגימ' מלאך שהיה שלוכם כמלאך : מערכן ערך אבנע כתב פאבנע קטנים פמודדים מאלכס עד גודל למדת החשן דכתי' ריס זרת ארכו כו' ומ"ס : ל' וחסר : כלם מלא בפא' חסר : קדמא מת פפי העבותות אפוד' ויתנו שתי העבתת חשב :

תגלוף ית תרתין אבניא על שמהת בני ישראל משקען מרמצן דדהב תעביד יתהן׃ ותשוי ית תרתין אבניא על כתפי אפודא אבני דכרנא לבני ישראל ויטול אהרן ית שמהתהון קדם יי על תרין כתפוהי לדכרנא׃ ותעביד מרמצן דדהב׃ ותרתין תכין דדהב דכי מתחמן תעביד יתהן עובד גדילו ותתן ית תכיא גדילתא על מרמצתא׃ ותעביד חושן דינא עובד אומן כעובד אפודא תעבדיניה דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר תעביד יתיה׃ מרבע יהי עיף זרתא אורכיה וזרתא פותיה׃ ותשליך ביה אשלמות אבנא ארבעא סדרין דאבן טבא סידרא קדמאה סמקן ירקן וברקן סידרא חד׃ וסידרא תניינא איזמרגדין שבזיז וסבהלום׃ וסידרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עיגלא׃ וסידרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנטירי מרמצן בדהב יהון באשלמותהון׃ ואבניא יהוין על שמהת בני ישראל תרתי עסרי על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעיזקא גבר על שמיה יהוין לתרי עסר שבטין׃ ותעביד על חושנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי׃ ותעביד על חושנא תרתין עיזקן דדהב ותתן ית תרתין עיזקתא על תרין סיטרי חושנא׃ ותתן ית תרתין גדילן דדהב על תרתין עיזקתא בסיטרי חושנא׃ וית תרתין גדילן דעל תרין סיטרוהי

תתן

במשבצות כתלאת המשבצת מוקפת את האבן סביב ומשכר המשבצת בכתפות האפוד : (יב) לזכרון · שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו ויזכור צדקתם : (יג) ועשית משבצות · מיעוט משבצות ב' ולא פי' לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ובפרשת החשן גומר לך פירושן : (יד) שרשרות זהב · שלשלאות : מגבלות · לסוף גבול החשן תעשה אותם : מעשה עבות · מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפליים כאותן שעושין לכורות אלא כאותן שעושים לעדשקאות שקורין אינשנשי"ש · של עבותות כעבויות · ונתת את שרשרות · מעשה עבות על משבצות אלו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור כאן לשון צווי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוה על עשייתן ועל קביעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שבוים לעשות עם האפוד וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יזוקקו לך לקבוע בם שרשרות מגבלות על החשן תקבם על המשבצות הללו : (טו) חשן משפט · שמכפר על קלקול הדין · ד"א משפט · שמברר דבריו והבטחתו אמת דריש"מנט בלעז שהמשפט משמש שלש לשונות דברי טענות הבעלי דינים וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש לשון בירור דברים שמפרש ומברר דבריו : כמעשה אפוד · מעשה חושב ומחתחת מינין : (טז) זרת ארכו וזרת רחבו · כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנאמר והיו על לב אהרן תלוי בכתיפות האפוד הבאה מאחוריו על כתפיו וכפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין : (יז) ומלאת בו · על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות שהתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים : (כ) משובצים זהב · יהיו הטורים במילואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא עובי האבן וזהו לשון במלואותם כשיעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר : (כא) איש על שמו · כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן · פטדה לשמעון · וכן כלם : על החשן · בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין : (כב) שרשות · לשון שרשי אילן שמאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד וזהו שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר שהרי"ש יתרה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרות כלשון עברית כשלשלת בלשון משנה : גבלות

[illegible]

דדהב תעביד יתהון : ושמת ותסדר ית תרתין מרגלייתא על כתפי אפודא מרגלייתא מדכרן זכותא לבני ישראל ויטול אהרן ית שמהת בני ישראל על תרין כתפוי לדוכרנא : ועשית ותעביד מרמצן דדהב : ושתי שרשרות ותרתין שישלן דדהב דכי מתחמן תעביד יתהון עובד קליעא ותתין ית שושלתא קליעתא על מרמצתא : ועשית ותעביד חושן דינא דביה מהודע דיניהון דישראל דאתכסי מן דינייא וסדרי נצחן קרביהון ולמכפרא על דינייא עובד אומן הי עובד אפודא תעבדיניה דדהבא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר תעבד יתיה : רבוע מרבע יהי עיף זרתא אורכיה וזרתא פותייה : ומלאת ותשלים ביה אשלמות דמרגליין טבאן ארבעה סידרין דמרגליין טבאן כל קביל ארבע טריגונין דעלמא סדרא קדמאה סמוקתא ירקתא וברקתא סדרא חד ועליהון חקיק ומפרש שמהת שבטיא ראובן שמעון ולוי : והטור ושום סדרא תניינא איזמורד וספירינון וכדכודין ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטיא יהודה דן ונפתלי : והטור ושום סדרא תליתאה קנכירינון וערקין ועין עיגל ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטיא גד ואשר ויששכר : והטור ושום סדרא רביעאה כרום ימא רבא ובירליוות חלא ומרגניית אפנטורין ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטיא זבולן יוסף ובנימין משקען בדהב יהון באשלמותהון : והאבנים ומרגלייתא תהוין מתנסבן על שמהת בני ישראל הינון תרתיסרי על שמהתהון גליף חקיק ומפרש הי כגלוף דעזקא גבר מרגליתיה על שמיה תהוויין לתריסר שבטין : ועשית ותעביד על חושנא שישלן מתחמן עובד קליעא דדהב דכי : ועשית ותעביד על חושנא תרתין עזקן דדהב דכי ותיתן ית תרתין עזקתא על תרין סטרי חושנא : ונתת ותיתן ית תרתין קליען דדהב על תרתין עיזקתא בסיטרי חושנא : ואת ית תרתין קליען דעל תרין סטרי

תיתן

ירושלמי

שישלן :

פשך :

ותשלים עמיה אשלימו דאבנא ארבע סדרין דאבן טבא סידרא קמייתא סמקתא וירקתא וברקתא כתב מפרש עליהון שם שיבטין תלתא ראובן שמעון לוי :

וסידרא תיניינא כדכדנא וספילינא ועין עיגלא כתב מפרש עליהון שם שבטין תלתא יהודה יששכר וזבולון :

וסידרא תליתאה זוזין ובירזלין וזמרגדין כתב מפרש עליהון שם שבטין תלתא דן נפתלי וגד :

וסידרא רביעאה כרום ימא בדולחא ומרגליתא כתב מפרש עליהון שם שבטין תלתא אשר יוסף ובנימין משקעין דהב יהוון באשלמותהון :

מהודע דיניהון דאתכסי כירגא פירון ברש"י ומנחם וסדרי נצחן קרביהון במלוכיד יתומים שהיו כפוס פודיטוס טכתון מערכה מנחם ערכא טריגונין מרמזים בנגד ארבע בכנפות הארץ ומכוחר בספר בקודים ומספר שמות בן' כתר הראשון סדר ראשון שמעון לוי וכמכני יהוד' דן ונפתלי דספר מדבתיב כתולדתם מפני סדר בתולדם נקבעו בחשן ירושלמי

ספר תרגום

זהו מגבלות האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קצה אשו"מיל בלעז : מעשה עבות של זרת"ם מעשה קליעה : על החשן · לצורך החשן כדי לקבעם בו · ולא יתכן לומר שהוא תחלת עשייתן עליו שהם בן יונתן ירד אם הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר כתובים בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ומשים על קצות בדבריו בבקר החשן שתי טבעות זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן : ועל שני קצות החשן : לשתי פאות שכנגד הצואר ואת שבצב לימין ולשמאל הבאים מול כתפות האפוד : (כד) ונתת את שתי עבותות הזהב · והן הן שרשרות גבלות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשיו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן ראשונות ירושלמי שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו : (כה) ואת שתי קצות : של שתי עבותות שני ראשיהם של כל אחת : בטור החמשי תתן על שתי המשבצות · הן הן שכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן יהודה עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי עבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרת זבולן דבל הימנית תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית : ונתת המשבצות על כתפות בחשן האפוד אחת כזו ואחת כזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ונמצא הוא תלוי ועדין שפת החשן ומהברתו התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לגופו לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפרש ליה שיקרשו והולך : אל מול פניו · של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ בני הבכרים והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פניו : לבני

על

הגבירים בזעקיובכן

אבן עזרא

והם קודמים כזמן לסדר שני תולדות אבל הם קודמים כמעלה שהם בני הגבירות ולפ"ז בתולדותם בי' כמעלות ואיתן יששכר בתולדה ולכן מתרגם שבטור הג' היו דן נפתלי גד שהם בני השפחות לבדם ואל תשוב ותזהירי מאשר שהיה עם בני כטור הרביעי כדתרגם אשר יוסף כמתן דלק"מ כי אי אפשר להיות לו עם בני השפחות שבטור ד' ובכל טור היו רק ג' לבד הוכרח לשים עם יוסף ובנימן : איזמורד וספירינון וכו' והרוצה לעיין לקמן במדבר בס"ו אזמרגדין אבודין ושבלים בדמתרגם כאן אונקלוס :

תתן על־שתי המשבצות ונתתה על־כתפות
האפד אל־מול פניו : כו ועשית
שתי טבעות זהב ושמת אתם על־שני קצות
החשן על־שפתו אשר אל־עבר האפד ביתה :
כז ועשית שתי טבעות זהב ונתתה אתם
על־שתי כתפות האפוד מלמטה ממול פניו
לעמת מחברתו ממעל לחשב האפד : כח
וירכסו את־החשן מטבעתו אל־טבעת האפוד
בפתיל תכלת להיות על־חשב האפוד ולא־יזח
החשן מעל האפוד : כט ונשא אהרן את־
שמות בני־ישראל בחשן המשפט על־לבו בבאו
אל־הקדש לזכרן לפני־יהוה תמיד : ל ונתת
אל־חשן המשפט את־האורים ואת־התמים והיו
על־לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את־
משפט בני־ישראל על־לבו לפני יהוה תמיד :

שלישי

ס לא ועשית את־מעיל האפוד
כליל תכלת : לב והיה פי־ראשו בתוכו שפה
יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה־לו
לא יקרע : לג ועשית על־שוליו רמני תכלת
וארגמן ותולעת שני על־שוליו סביב ופעמני זהב
בתוכם סביב : לד פעמן זהב ורמון פעמן זהב
ורמון על־שולי המעיל סביב : לה והיה על־
אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל־הקדש לפני
יהוה ובצאתו ולא ימות : ס לו ועשית
ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש
ליהוה : לז ושמת אתו על־פתיל תכלת והיה
על־המצנפת אל־מול פני־המצנפת יהיה :
לח והיה על־מצח אהרן ונשא אהרן את־

עון

כ' מלא : דין כרביע ודבתריה פרקא וסי' ר"ן :
המשבצות ק' :
ט' מלא ג' בפסוק :
ג' מלא : ק"א שלא יזח החשן מעל האפוד :
ח' ו' מלא וכ' חסר :
חשן המשפט בגימטריא מכפר על הרהור הלב :
את האורים ואת התומים בגימ' שם של שבטים ואבות :
ט' מלאים : ב' כתיב א' : ק"ב שלא לקרוע המעיל : ט' חס' בלישנ' :
סימן קול רס"ל מלא הגרים וכל נביאים וכתובים דכוותיה בר מן ס' חסר :
ג' חסר :

תתן על־תרתין מרמצתא ותתן על־כתפי אפודא
לקבל אפוהי : ותעביד תרתין
עיזקן דדהב ותשוי יתהן על־תרין סיטרי
חושנא על־סיפתיה די לעברא דאפודא לגיו :
ותעביד תרתין עיזקן דדהב ותתן יתהן על־
תרין כתפי אפודא מלרע מלקביל אפוהי לקביל
בית־לופי מעלוי להמיין אפודא :
ויחדון ית־חושנא מעזקתיה לעזקתא דאפודא
בחוטא דתכלתא למהוי על־המיין אפודא ולא־
יתפרק חושנא מעלוי אפודא : ויטול אהרן ית־
שמהת בני־ישראל בחשן דינא על־לביה
במעליה לקודשא לדכרנא קדם־יי תדירא :
ותתן בחשן דינא ית־אוריא וית־תומיא ויהון על־
לבא דאהרן במעליה קדם יי ויטול אהרן ית־
דין בני־ישראל על־לביה קדם יי תדירא :
ותעביד ית־מעילא דאפודא
גמיר תכלא : ויהי פומיה־כפיל לגויה תורא
יהי־מקף לפומיה סחור־סחור עובד מחי כפום
שריין יהי־ליה לא יתבזע : ותעביד על־
שפולוהי רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי על־
שפולוהי סחור־סחור וזגין דדהב ביניהון סחור־
סחור : זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא ורמונא
על־שפולי מעילא סחור־סחור : ויהי על־אהרן
לשמשא וישתמע קליה במעליה לקודשא קדם
יי ובמפקיה ולא ימות : ותעביד ציצא דדהב דכי
ותגלוף עלוהי כתב מפרש קודש ליי : ותשוי
יתיה על־חוטא דתכלתא ויהי על־מצנפתא
לקביל אפי־מצנפתא יהי : ויהי על־בית־עינוהי

דאהרן

(כו) על שני קצות החשן. הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונים אינן כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן וקצת הסינר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו: על שתי כתפות האפוד מלמטה. שהמשבצות ניתנו בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא שנאמר לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעמת החגורה ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן טבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יזח תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה: (כז) ממול פניו. בעבר החיצון: (כח) וירכסו. לשון חבור וכן מרוכסי איש חבורי חבלי רשעים וכן והרכסים לבקעה הרים המוכים זה לזה שא"א לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעה מישור ונוח לילך: להיות על חשב האפוד. להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא יזח. לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: (ל) את האורים ואת התומים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורים: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מ"א שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט ע"ש סליחת המשפט: (לא) את מעיל האפוד. שהאפוד נתון עליו לחגורה: כליל תכלת. כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו: (לב) והיה פי ראשו. פי המעיל בגבהו הוא פתיחת בית הצואר: בתוכו. כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרא. למדנו שהשריונים פיהם

תיתן על תרתין מרמצתא ותיתן על כתפי אפודא כל קביל אנפוי : ועשית ותעביד תרתין
עזקן דדהב ותיתן יתהון על תרין סטרי חושנא על שיפמיה דלעיברא לאפודא לגיו : ועשית
ותעביד תרתין עזקן דדהב ותתן יתהון על תרין כתפי אפודא מלרע מקביל אפוי כל קביל בית לופי
מעילוי להמיין אפודא : וירכסו ויטכסון ית חושנא מעזקתיה לעזקת איפודא בשזיר חוטא
דתיכלא למהוי אדיק על המיין אפודא ולא יתפרק חושנא מעילוי אפודא : ונשא ויטול אהרן
ית שמהת בני ישראל בחשן דינא על ליביה בזמן מעליה לקודשא לדוכרן טב קדם יי תדירא : ונתת
ותיתן בחשן דינא ית אוריא דמנהרין מליהון ומפרסמין טמירן דבית ישראל וית תומיא דמשלימין
בעובדיהון לכהנא רבא דתבע אולפן מן קדם יי בהון דבהון חקיק ומפרש שמא רבא וקדישא דביה
אתבריין תלת מאה ועשרתי עלמיא וחקיק ומפרש באבן שתיה דבה התם מארי עלמא פום תהומא
רבא מן שירויא וכל מאן דמדכר ההוא שמא קדישא בשעת אניקי משתזיב וטמירן מגליין ויהון על
לבא דאהרן בזמן מיעליה קדם יי ויטול אהרן ית דין בני ישראל על ליביה קדם יי תדירא : ועשית
ותעביד ית מנטר מעילא דאפודא שזיר חוטא
דתיכלא : והיה ויהי פום רישיה
במיצעיה תורא בשיפמיה יהי מקיף לפומיה
חזור חזור עובד גרדאי הי כפום לשיריא יהי ליה
לא יתבזע : ועשית ותעביד על שיפולוי
רומניין דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי על

ירושלמי

ויהי פום רישיה במצעא סיפווא יהוי מקיף
לפומיה חזורה עובד גרדי כפום סירא יהוי ליה
לא יתבזע :

שיפולוי חזור חזור וחיזוריין דדהבא במציעיהון חזור חזור : פעמון חיזורא דדהבא ורמונא
דתכלתא ודצבע זהורי חיזורא דדהבא ורומנא דתכלתא ודצבע זהורי על שיפולי מנטר מעילא חזור
חזור סכומהון שבעין וחד : והיה ויהי עטיף על אהרן לשמשא וישתמע קליה בזמן מיעליה
לקודשא קדם יי ובזמן מיפקיה ולא ימות באישא מצלהבא : ועשית ותעביד ציצא דדהב
דכי ותגלוף עלוי חקיק ומפרש קדש ליי : ושמת ותשוי יתיה על שזיר חוטא דתכלתא לכפרא
על חציפי אפיא ויהי על מצנפתא מעילוי תפילת רישא כל קביל אפי מצנפתא יהי : והיה
ויהי על פדחתא דבית אפוי דאהרן מן צידעא לצידעא יתמטי ויטול אהרן ית עוויית קודשיא דיקדשון
בני

שלהם פיהם כפול : לא יקרע · כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו שזה ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו תמנו הנאמר בבדי הארון · (לג) רמוני · עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת : ופעמוני זהב · זגין עם עינבלין שבתוכם : בתוכם סביב · ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל : (לד) פעמון זהב ורמון · פעמון זהב ורמון אצלו : (לה) ולא ימות · מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו או לא יהחייב מיתה בא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים (לו) ציץ כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעות מקיף על מצח מאוזן לאוזן : (לז) על פתיל תכלת ובמקו' אחר הוא אומ' ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתי' כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומ' והיה על מצח אהרן · ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו בנקובים והלויין כו בשני ראשים ובאמצעו ששה בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדן וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל באמצעי שבראשו קשור עם ראשי הפנים הולך על בני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל והיה על המצנפת מלמעלה : (לח) ונשא אהרן · לשון סליחה ואף על פי כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון כשנמצא מסולק העון מן הקדשים : את עון הקדשים · לרצות על הדם והחלב שקרבו בטומאה כמו ששנינו אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן : והיה על מצחו תמיד : א"א לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד באותה

לפי שהמעיל הוא לבוש העליון שקרוי מנטר מעיל כמו שקורין הגלימא ועיין בתס"רד פנכים כו בדבריהם הרבה אבל בהוראה וראה שנם לקמן על מלת מעיל לבד מתרגם ג"כ מנטר מעיל ודוק : סכומהון שבעים וחד · נראה דכאן וברשת פקודי במני מקומות טעות הוא וצ"ל שבעין ותרין ויהיו מה בריכי' אבו לומר דפליג אתלמודא דידן בזבחים פ' ימוכו מקדם דאיתא התם ומבי' שמונה ושבעים זגין והן · עיככלי ותולה כו לר"ו מגד זה ולר"נ מגד זה ר' דוסא אומר משום ר' יודא ל"ו וזה מגד זה וי"ה מגד זה ואת"כ דגמ' מתרגם יכ"ע דלא כתחן וע"ק דבפרש' פקודי כתיב שהיו שבעים ודוק כי נמ"ט : לאתכפרא על חציפי אפא כ"ה כגמרא פרק יש נערכין ונפקא להוא מדכתיב הכא והיה על מצח אהרן וכתיב התם ומצח אשה זונה היה לך · מעלוי תפלת רישיה ולא ס"ל כפ"ד כשחיטת קדשים שהתפילין היו בין ציץ למצנפת אלא שהציץ היה למעלה מן התפילין ששם שם המפרש דקדוש הוא מוקדש תקדו את הפילין ומעלים בקודש : מן נדעה לנדא לר"ג בסכת מלי אלהדעי נדעה ועי' מקום כפילה בכ"א עליו :

וישכבון הוא עניין קיטוט או תיקון כי בן תרגם לקמן על והכרת ותטכס : אדיק בלי פירש דמין לשון ב' אדוקים בבטה : דמכריזין מיליהון פרחיה במקכת ברכות לא נקרא שמם אורים שמאירים דבריהם ומו' ו דבה אתסוב' פום תהומא דכא מן פרוי' פורש בתחילת בריאת העולם הוא בו הק' כף את פי תהומו : בגמ' אליקו משתי בפור' הזוכיר בפם בתון בעת צרה משתזיב על ודו : מנטר מעילא לבאורך הגיונם ומגעם ונוכו לשון כשורי

עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה: לט ושבצת הכתנת שש ועשית מצנפת שש ואבנט תעשה מעשה רקם: מ ולבני אהרן תעשה כתנת ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת: מא והלבשת אתם את אהרן אחיך ואת בניו אתו ומשחת אתם ומלאת את ידם וקדשת אתם וכהנו לי:

מב ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו: מג והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו חקת עולם לו ולזרעו אחריו: ס

כט א וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימם: ב ולחם מצות וחלת מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן סלת חטים תעשה אתם: ג ונתת אותם על סל אחד והקרבת אתם בסל ואת הפר ואת שני האילם: ד ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים: ה ולקחת את הבגדים והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפד ואת האפד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפד: ו ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת: ז ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אתו: ח ואת בניו תקריב והלבשתם כתנת: ט וחגרת אתם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעת והיתה להם כהנה לחקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו: י והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר: יא ושחטת את הפר לפני יהוה פתח אהל מועד: יב ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח: יג ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה: יד ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא:

ואת

ל' ספר :

כ' מלא בתו' ונכתב לסס ודין :

פ' במסורת דין ולוידך לא תקרבו לגלות ערוה רמז שבגדי כהונה מכפרים על עריות :

רביעי
כט

ל' בפירא חסר בר מן א' תמימים יעמן : ס"ל מלא תורה :

בל לחסה חסר :

בל אוריתא חס' ב' מן ד' יד :

ג' חסר

דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא די יקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי תדירא לרעוא להון קדם יי: ותרמיץ כתונא דבוצא ותעביד מצנפתא דבוצא והמיין תעביד עובד צייר: ולבני אהרן תעביד כתונין ותעביד להון המיינין וקובעין תעביד להון ליקר ולתושבחא: ותלביש יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה ותרבי יתהון ותקריב ית קורבניהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי: ועיבד להון מכנסין דבוץ לכסאה בסר עריא מחרצין ועד ירכן יהון: ויהון על אהרן ועל בנוהי במעלהון למשכן זימנא או במקרבהון למדבחא לשמשא בקודשא ולא יקבלון חובא ולא ימותון קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי: ודין פתגמא דתעביד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור חד בר תורי ודיכרין תרין שלמין: ולחם פטיר וגריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח סולת חטין תעביד יתהון:

ותתן יתהון על סלא חד ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית תרין דיכרין: וית אהרן וית בנוהי תקריב לתרע משכן זימנא ותסחי יתהון במיא: ותסב ית לבושיא ותלביש ית אהרן ית כתונא וית מעיל איפודא וית איפודא וית חושנא ותתקין ליה בהמיין איפודא: ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כלילא דקודשא על מצנפתא: ותסב ית משחא דרבותא ותריק על רישיה ותרבי יתיה: וית בנוהי תקריב ותלבישנון כתונין: ותזריז יתהון המיינין אהרן ובנוהי ותתקין להון קובעין ותהי להון כהונתא לקים עלם ותקריב קורבנא דאהרן וקורבנא דבנוהי: ותקריב ית תורא לקדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא: ותכוס ית תורא קדם יי בתרע משכן זמנא: ותסב מדמא דתורא ותתן על קרנת מדבחא באצבעך וית כל דמא תשוד ליסודא דמדבחא: ותסב ית כל תרבא דחפי ית גויא וית חצרא דעל כבדא וית תרתין כלין וית תרבא דעליהון ותסיק למדבחא:

וית בסר תורא וית משכיה וית אוכליה תוקיד בנורא מברא למשריתא חטאתא הוא:

בני ישראל לכל מתנת קודשיהון דמשקרין בהון ויהי על פתחתא תדירא לרעוא להון קדם יי :
ושבעת ותרמיץ כיתונא דבוצא למכפרא על שירי אדמא ובאה ותעביר מצנפתא דבוצא למכפרא
על מגיסי רעיוניהון וקמור תעביד עובד ציור : ולבני ולבני אהרן תעביד כתונין ותעביד
להון קמורין וכובעין תעביד להון ליקר ולתושבחא : והלבשת ותלבש יתהון ית אהרן אחוך
וית בנוי עמיה ותרבי יתהון ותקריב ית
קורבניהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי : ירושלמי אברסקין דבוץ :
ועשה ועביד להון אוורקסין דבוץ לכסאה בשר עיריא מן אסר קמור חרציהון ועד ירכיהון
יהון : והיו ויהון על אהרן ועל בנוי בזמן מעלהון למשכן זימנא או במקרביהון למדבחא
לשמשא בקודשא ולא יקבלון חובא באשא מצלהבא קיים עלם ליה ולבנוי בתרוי : וזה הדבר
ודין פתגמא דתעביד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמוי סב תור חד בר תורי דלא עירובין ודכרין תרין
שלמין : ולחם ולחים פטיר וגריצן פטירין דפתיכין במשח זיתא ועירובין דלחים פטיר
דמשיחין במשח ויתא סמידא דחינטין תעביד יתהון : ונתת ותיתן יתהון על סלא חד ותקריב
יתהון בסלא וית תורא וית תרין דכרין יסוברם באסלא : ואת וית אהרן וית בנוי תקרב
לתרע משכן זימנא ותטבול יתהון בארבעין סאוין דמיין חיין : ולקחת ותסב ית לבושיא
ותלבש ית אהרן ית כיתונא וית מנטר מעיל אפודא וית אפודא וית חושנא ותטכס יתיה בהמיין אפודא :
ושמת ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כלילא דביה חקיק שמא דקודשא על מצנפתא :
ולקחת ותיסב ית משחא דרבותא ותריק על רישיה ותרבי יתיה : ואת בניו וית בנוי
תקריב ותלבישינון כיתונין : וחגרת ותטכס יתהון בקמורין לאהרן ובנוי ותכבוש להון כובעין
ותהי להון כהונתא לקיים עלם ותקרב קורבנא דאהרן וקורבנא דבנוי : והקרבת ותקריב ית
תורא קדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוי ית ידיהון על ריש תורא : ושחטת ותיכוס ית תורא
קדם יי לתרע משכן זימנא : ולקחת ותיסב מאדמא דתורא ותיתן על קרנת מדבחא באדבעך
וית כל דמא תשוד ליסודא דמדבחא : ולקחת את כל ותיסב ית כל תרבא דחפי על בני גווא
וית דמשתאר על חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון ותסדר על מדבחא : ואת
וית בשרא דתורא וית מושכיה וית ריעיה תוקיד בנורא מברא למשריתא חטאתא היא :

ואת

שירי אדמא וכהא פי' על שופך דם נקי שנאמר ויטכלו הכתונת בד' ולכן הכתוב מכפר על כתונת עמי יוסף מגיעי רעיוניהון על גבוה סרו מי יכוא דבר שבגובה ויכפר אמעשה גוב' שגם כדפת גבוה כך דרשו רז"ל כויקר' רז"ל וכמקפת ערוכין : ותקרב. ית קרבניהון אף ע"פ דכתיב וקדשת' מיד אחר ומלאת מ"מ תרגם הוא ואנקלם הכי מ"מ דכתיב ומלאת את יד אהרן וגו' ואחר כך והקרבת ואח"כ כתיב והזית דהיינו קודם ולכן אף כאן

כאותה שעה ולדברי האומר עודהו על מזבחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה כדרש על מזבחו תמיד מלמד שאמת תרגמו כן
כי בעודו על מזבחו שלא יקיח דעהו ממנו : (לט) ושבצת · עשה אותה משבצות משבצות וכולה של שש : (מ) דלא היה
ולבני אהרן תעש' כותנות : ד' בגדים הללו ולא יותר כתונת ואבנט ומגבעות היא מצנפת ומכנסי' כתובי' למטה בפרש': קידוש אלא
(מא) והלבשת אותם את אהרן · אותם האמורין באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט וזיץ אחר
ומכנסים הכתובים למטה בכולם : ואת בניו אתו · אותם הכתובים בהם : ומשחת אותם · את אהרן ואת בניו בשמן שמקריב
המשחה : ומלאת את ידם : כל מלוי ידים לשון חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא ובלשון אמה קרבנם
לעז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גוו"אנטו ועל ידו הוא מחזיקו בדבר ולא תכף
וקורין לאותה מסירה דיוסטיר והוא מלוי ידים : (מב) ועשה להם · לאהרן ולבניו מכנסי בד · הרי ח' בגדים ומיד וק"ל :
לכ"ג וד' לכהן הדיוט : (מג) והיו על אהרן · כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו ועל בניו · האמורין בהם : דל' עירובין
כבואם אל אהל מועד · להיכל וכן למשכן : ומתו · הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה : חקת עולם לו · כל אהבלא פי'
מקום שנאמר חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו : (א) לקח · כמו קח ושתי גזירות הן אחת של קיחה פי': סמידא
ואחת של לקיחה ולשן פתרון אחד : פר אחד · לכפר על מעשה העגל שהוא פר : (ב) ולחם מצות · וחלות ורקיקי רחיבטין
מצות הרי אלו ג' מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מצות היא הקרויה למטה בענין חלת לחם שמן על שם שנותן שמן כמו קולת
ברבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר חלות : בלולות בשמן · כשהן קמח יוצק כהן שמן ובוללן : דחיטין :
משוחים בשמן · אחר אפייתן מושחן כמין כי כ"ף יוונית שהיא עשויה כנו"ן שלנו : (ג) והקרבת אותם · אל חצר ופ"ה בעזרה
המשכן ביום הקמתו : (ד) ורחצת · זו טבילת כל הגוף : (ה) ואפדת · קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו : ז' חנטי' כורך
(ו) נזר הקדש · זה הציץ : על המצנפת · כמו שפי' למעלה על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין מאחורי ופרש
שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע : (ז) ומשחת אותו · אף משיחה זו כמין כי נותן שמן על חינטין :
ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באצבעו : (ט) והיתה להם · מלוי ידים זה לכהונת עולם : ומלאת · על ידי הדברים יקוברין
האלה יד אהרן ויד בניו · במילוי ופקודת הכהונה : (יא) פתח אהל מועד · בחצר שמשכן שלפני הפתח: (יב) כאמלא
על קרנות · למעלה בקרנות ממש : ואת כל הדם · שירי הדם : אל יסוד המזבח · כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב ישאו כסל
סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ : (יג) החלב המכסה את הקרב · הוא הקרום שעל הכרס שקורין טיל"א : ואת או כאמלא
היותרת · היא טרפ"שא דכבדא שקורין טיברי"ש : על הכבד · אף מן הכבד נוטל עמה : (יד) תשרף כאם לא מצינו פי' כמוט כי
חטאת כן תרגום
על כמוט כפ' שלא עיין כתל : בארבע סאוין דמייא כי כן הו' שיעור מקוה . אוורקסין וכן בירושלמי אברסקין פי' מטכסייכן עיין
כמס' רד ועוד לאלוה מילין וקצר המצע לנחם בין הדבקים : ותטכס לשון זה מתרגם על ויורכבו ואל ואפדת וכאן כי הוא כדפירשנו
לשון קישוט ותיקון או טכסיסין לשון רז"ל ונעביד ליה טכסיסין ברכה ויקהל : ותקרב קורבניהון כו' ק"ל דמלאו ידים היינו
קרבן ודפרשנו לעיל : בני גוואה פי' בני מעיים שהם בתוך הגוף בפנים לשון רז"ל בבתי גואי · שפי' בבתים הפנימים :

טו ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל׃ טז ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב׃ יז ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו׃ יח והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא׃ יט ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל׃ כ ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוך אזן אהרן ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב׃ כא ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו׃ כב ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא׃ כג וככר לחם אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד מסל המצות אשר לפני יהוה׃

חמישי כד ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני יהוה׃ כה ולקחת אתם מידם והקטרת המזבחה על העלה לריח ניחוח לפני יהוה אשה הוא ליהוה׃ כו ולקחת את החזה מאיל המלאים אשר לאהרן והנפת אתו תנופה לפני יהוה והיה לך למנה׃ כז וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל המלאים מאשר לאהרן ומאשר לבניו׃ כח והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה׃ כט ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם את ידם׃ ל שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד לשרת בקדש׃ לא ואת איל המלאים תקח ובשלת את בשרו במקם קדש׃ לב ואכל אהרן ובניו את בשר האיל ואת הלחם אשר בסל

וית דכרא חד תסב ויסמכון אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא׃ ותכוס ית דכרא ותסב ית דמיה ותזרוק על מדבחא סחור סחור׃ וית דכרא תפליג לאברוהי ותחליל גויה וכרעוהי ותתן על אברוהי ועל רישיה׃ ותסיק ית כל דכרא למדבחא עלתא הוא קדם יי לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי הוא׃ ותסב ית דכרא תנינא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא׃ ותכוס ית דכרא ותסב מדמיה ותתן על רום אודנא דאהרן ועל רום אודנא דבנוהי דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון ריגלהון דימינא ותזרוק ית דמא על מדבחא סחור סחור׃ ותסב מן דמא דעל מדבחא וממשחא דרבותא ותדי על אהרן ועל לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה ויתקדש הוא ולבושוהי ובנוהי ולבושי בנוהי עמיה׃ ותסב מן דכרא תרבא ואליתא וית תרבא דחפי ית גווא וית חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון וית שקא דימינא ארי דכר קורבניא הוא׃ ופתא דלחם חדא וגריצתא דלחם משח חדא ואספוג חד מסלא דפטיריא די קדם יי׃ ותשוי כולא על ידי דאהרן ועל ידי דבנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי׃ ותסב יתהון מידהון ותסיק למדבחא על עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי קורבנא הוא קדם יי׃ ותסב ית חדיא מדכר קורבניא די לאהרן ותרים יתיה ארמא קדם יי ויהי לך לחולק׃ ותקדש ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא דאתרם ודאתפרש מדכר קורבניא מדי לאהרן ומדי לבנוהי׃ ויהי לאהרן ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא היא ואפרשותא יהי מן בני ישראל מנכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי׃ ולבושי קודשא דלאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קורבנהון׃ שבעת יומין ילבשינון כהנא תחותוהי מבנוהי דיעול למשכן זמנא לשמשא בקודשא׃ וית דכר קורבניא תסב ותבשל ית בסריה באתר קדיש׃ ויכול אהרן ובנוהי ית בסר דכרא וית לחמא דבסלא

יז תנא׃ וזמנין קדמ׳ ותליתאה ... ג׳ מלין בסוף׳ ... יב׳ ... יד׳

כל חסר כר מן ב׳ ... יב קמץ ... פתח ... תרומה הוא ד׳ ... יג חסר ... לג רפה ... לב קרי ... ואת הלחם כר מן ... את סלת׃

תנוך תנוך נקראת תנוך ... (יז) וזרקת בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ... ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד אבל שאר זבחים אין טעונין קרן ואין אצבע אלא מתן דמם מחצי המזבח ולמטה

ואת האיל וית דכרא חד תסב ויסמכון וית דיכרא תפסג לפסגוי ותשזג פני גווה וריגלוי ועגול דלחי :
אהרן ובנוי ית ידיהון על ריש דכרא : ותתן על פסגוי ועל רישיה :
ושחטת ותיכוס ית דכרא ותסב ית אדמיה
ותדרוק על מדבחא חזור חזור : ואת וית דכרא תפסיג לפסגוי ותחליל בני גואה וכרעוי ותסדר
על איברוי ועל רישיה : והקטרת ותסיק ית כל דכרא למדבחא עלתא הוא קדם יי לאתקבלא
ברעוא קורבנא קדם יי הוא : ולקחת ותיסב ית דכרא תניינא ויסמוך אהרן ובנוי ית ידיהון
על ריש דכרא : ושחטת ותיכוס ית דכרא ותיסב מן אדמיה ותיתן על חסחוס אודנא דאהרן
דימינא ועל חסחוי אודנא דבנוי דימינא ועל אילוון ידיהון דימינא ועל אליון ריגליהון דימינא ותדרוק ית
מותר אדמא על מדבחא חזור חזור . ולקחת ותיסב מן אדמא דעל מדבחא וממשחא דרבותא
ותדי על אהרן ועל לבושוי ועל בנוי ועל לבושי בנוי עמיה : ולקחת ותיסב מן דכרא תרבא
ואליתא וית תרבא דחפי ית בני גווא וית דמשתאר על חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון
וית שוקא דימינא ארום דכר קורבניא הוא : וככר ועגול דלחים חד וגריץ דלחים פתיך במשח
חד ועריך חד מסלא דפטירא דקדם יי : ושמת ותשוי כולא על ידי אהרן ועל ידי בנוי ותרים
יתהון ארמא קדם יי : ולקחת ותיסב יתהון מידיהון ותסדר במדבחא על עלתא לאתקבלא
ברעוא קדם יי קורבנא הוא קדם יי : ולקחת ותיסב ית חדיא מדכר קורבניא דלאהרן ותריב
יתה ארמא קדם יי ויהא לך לחולק : וקדשת ותקדש ית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא
דאיתרם ודאיתפרש מדכר קורבניא מידי לאהרן ומידי לבנוהי : והיה ויהא לאהרן ולבנוי
לקיים עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא היא ואפרשותא יהא מן בני ישראל מנכסת קודשיהון
אפרשותהוי קדם יי : ובגדי ולבושי קודשא דלאהרן יהון לבנוי בתרוי לרבאה בהון ולקרבא
בהון ית קורבנהון : שבעת שובעא יומין ילבשינון כהנא דיקום בתרוי מן בנוי ולא מן ליואי
בזמן דיעולין למשכן זימנא לשמשא בקודשא : ואת איל וית דכר קורבניא תיסב ותבשל ית
בשריה באתר קדיש : ואכל וייכול אהרן ובנוי ית בישרא דדיכרא וית לחמא די בסלא בתרע

משכן

פי' לשון סגתרא במסכת סוטה פ"ק ותלקט לשון שני עגולי וכו' ופי' שהי' כעין ככר עגול כעשה להן נם : ועריך חד לפי הענין הוא תרגום של ורקיק ולעיל תרגם של רקיקין : פרוכין ככ"ת וא"כ או צ"ל כאן ועריך או לעיל צ"ל ועריכין ככ"ף וק"ל : תכבוי ולא מן ליוואי מטעם דכהן קודם לכל אדם וכדקבכן

ולמטה ואינו עולה ככבש אלא עומד בארץ וזורק סביב כך מפורש בשחיטת קדשים שאין סביב אלא שתי מתנות שהן ארבע האחת בקרן זוית זו והאחת שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם ניתן בארבע רוחות סביב לכך קרוי סביב . (יז) על נתחיו . עם נתחיו מוסף על שאר הנתחים : (יח) ריח ניחוח . נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני אשה . לשון אש והיא הקטרת איברים שעל האש : (כ) תנוך . הוא הסחוס האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנ"רוס : בהן ידם . הגודל ובפרק האמצעי : (כב) החלב . זה חלב הדקים או הקיבה : והאליה . מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר לעמת העצה יסירנה מקום שהכליות יועצות ובאימורי שור לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה : ואת שוק הימין . לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האימורים אלא זו בלבד : כי איל מלואים הוא : לשון שלמות שהושלם בכל מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים (עיין במזרחי) לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין : (כג) וככר לחם . מן החלות : וחלת לחם שמן . ממין הרבוכה ורקיק . מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ואין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק וזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד : (כד) על כפי אהרן והנפת שניהם עסוקים בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן : תנופה . מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים . (כה) על העולה . על האיל הראשון שהעלית עולה . לריח ניחוח . לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו אשה . לאש נתן : ליי . לשמו של מקום : (כז) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכל : (כח) חק עולם מאת בני ישראל . שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן : (כו) תנופה . לשון הולכה והבאה ויטליר בלעז : (כז) הורם . לשון מעלה ומוריד : (כח) כי תרומה היא . החזה ושוק הזה : (כט) לבניו אחריו . למי שבא בגדולה אחריו : למשחה . להתגדל בהם שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתים למשחה אל תגעו במשיחי : ולמלא בם את ידם . על ידי הבגדים היא מתלבש בכהונה גדולה : (ל) שבעת ימים . רצופין : ילבשם הכהן . אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול : אשר יבא אל אהל מועד . אותו כהן המוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו . תחתיו מבניו . מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו : הכהן תחתיו מבניו מכאן ראיה כל לשון כהן לשו' פועל עובד ממש ולפיכך מגזרתו תכיר במשך לפניו : (לא) במקום קדוש וגו' בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים הם : (לב) פתח

אהל

בשל פתח אהל מועד : לג ואכלו אתם אשר
כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם וזר לא
יאכל כי קדש הם : לד ואם יותר מבשר
המלאים ומן הלחם עד הבקר ושרפת את
הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא : לה
ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי
אתכה שבעת ימים תמלא ידם : לו ופר
חטאת תעשה ליום על הכפרים וחטאת על
המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו :
לז שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת
אתו והיה המזבח קדש קדשים כל הנגע במזבח
יקדש : ס לח וזה אשר תעשה
על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום
תמיד : לט את הכבש האחד תעשה בבקר
ואת הכבש השני תעשה בין הערבים : מ
ועשרן סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך
רביעת ההין יין לכבש האחד : מא ואת
הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר
וכנסכה תעשה לה לריח ניחח אשה ליהוה :
מב עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד
לפני יהוה אשר אועד לכם שמה לדבר אליך
שם : מג ונעדתי שמה לבני ישראל
ונקדש בכבדי : מד וקדשתי את אהל
מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש
לכהן לי : מה ושכנתי בתוך בני ישראל
והייתי להם לאלהים : מו וידעו כי אני
יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ
מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם :

ל

פ א ועשית מזבח מקטר קטרת
עצי שטים תעשה אתו : ב אמה ארכו
ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו
קרנתיו : ג וצפית אתו זהב טהור את גגו
ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ועשית לו זר
זהב סביב : ד ושתי טבעת זהב תעשה לו
מתחת לזרו על שתי צלעתיו תעשה על שני
צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה :
ה ועשית את הבדים עצי שטים וצפית
אתם זהב : ו ונתתה אתו לפני הפרכת
אשר על ארן העדת לפני הכפרת אשר על
העדת אשר אועד לך שמה : ז והקטיר
עליו

ק"ג נאכול לכהנים בשר קטנת :
משפים רבתיב את :
ס"ב מנחון קסר :
ע וחסר וחד מלא :
ד' פלישכא פ' חסר וכ' מלא :
ג' חסר בתורה : קדמאה פרכ' תנייני כפרת פ"ך סימן : ק"ר מנוח הקטר קשר'

דבסלא בתרע משכן זימנא : וייכלון יתהון
דאתכפר בהון לקרבא ית קורבנהון לקדשא
יתהון וחילוני לא ייכול ארי קודשא אינון : ואם
ישתאר מבסר קורבניא ומן לחמא עד צפרא
ותוקיד ית דאשתאר בנורא לא יתאכיל ארי
קודשא הוא : ותעביד לאהרן ולבנוהי כדין ככל
דפקדית יתך שבעא יומין תקריב קורבנהון :
ותורא דחטאתא תעביד ליומא על כפוריא ותדכי
על מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי יתיה
לקדשותיה : שבעא יומי תכפר על מדבחא
ותקדיש יתיה ויהי מדבחא קודש קודשיא כל
דיקרב במדבחא יתקדש : ודין דתעביד על
מדבחא אמרין בני שתא תרין ליומא תדירא :
ית אימרא חד תעביד בצפרא וית אימרא
תנינא תעביד בין שמשיא : ועסרונא
סולתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא ונסכא
רבעות הינא חמרא לאימרא חד : וית
אימרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא
וכנסכה תעביד לה לאתקבלא ברעוא קורבנא
קדם יי : עלתא תדירא לדריכון בתרע משכן
זמנא קדם יי דאזמין מימרי לכון תמן למללא עמך
תמן : ואזמין מימרי תמן לבני ישראל
ואתקדש ביקרי : ואקדש ית משכן זמנא
וית מדבחא וית אהרן וית בנוהי אקדש
לשמשא קדמי : ואשרי שכינתי בגו בני ישראל
ואהוי להון לאלה : וידעון ארי אנא יי
אלההון דאפקית יתהון מארעא דמצרים
לאשראה שכינתי ביניהון אנא יי אלההון :
ותעבד מדבחא לאקטרא עלוהי קטורת בוסמין
דאעי שטין תעביד יתיה : אמתא אורכיה
ואמתא פותיה מרבע יהי ותרתין אמין רומיה
מניה קרנוהי : ותחפי יתיה דהב דכי ית
איגריה וית כותלוהי סחור סחור וית קרנוהי
ותעביד ליה דיר דדהב סחור סחור : ותרתין עזקן
דדהב תעביד ליה מלרע לדיריה על תרין זויתיה
תעביד על תרין סטרוהי ויהי לאתרא לאריחיא
למיטל יתיה בהון : ותעביד ית אריחיא דאעי
שיטין ותחפי יתהון דהבא : ותתן יתיה לקדם
פרוכתא דעל ארונא דסהדותא לקדם כפורתא
דעל סהדותא דאזמין מימרי לך תמן : ויקטר
עלוהי

אהל מועד · כל החצר קרוי כן : (לג) ואכלו אותם אהרן ובניו · לפי שהם בעלים : אשר כופר בהם : כל זרות ותעוב : למלא את ידם · באיל ולחם שבסל : לקדש אותם · שעל ידי המלואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה : כי קדש הם · קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהרה לזר שאוכל קדש קדשים שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש

שמשן וימנא : ואכלו ויכלון יתהון דאתכפר בהון לקרבא ית קורבנהון למקדשא יתהון
לשמשא קדמי וחילוני לא ייכול ארום קודשא הינון : ואם ואין ישתייר מבשר קורבניא ומן
לחמא עד צפרא ותוקיד ית דמשתייר בנורא לא יתאכיל ארום קודשא הוא : ועשית ותעביד
לאהרן ולבנוהי הכדין ככל די פקידית יתך שובעא יומי תקרב קורבנהון : ופר ותורא דחטאתא
תעביד ליומא על כיפוריא ותדכי על מדבחא בכפרותך עלוי ותרבי עלוי לקדשותיה : שבעת ימים
שובעא יומין תכפר על מדבחא ותקדש יתיה ויהי מדבחא קודש קודשין כל דיקרב במדבחא יתקדש מן
בני אהרן ברם מן שאר עמא לית אפשר להון למקרב דלמא יתוקדון באשא מצלהבא דנפיק מן קודשיא :
וזה אשר ודין קורבנא דתעביד על מדבחא אמרין בני שנה תרין ליומא תדירא : את ית
אמרא חד תעביד בצפרא וית אמרא תניינא תעביד ביני שמשתא : ועשרן ועשרונא סמידא
פתיך במשח זיתא כתישא רבעות הינא וניסוכא רבעות הינא לאמרא חד : ואת הכבש
וית אמרא תניינא תעביד ביני שמשתא הי כמנחת צפרא והי כניסוכא תעביד לה לארקבלא ברעוא
קורבנא קדם יי : עלת עלת תדירא לדריכון בתרע משכן זימנא קדם יי דאזמין מימרי לכון
תמן למללא עמך תמן : ונועדתי ואיזמן מימרי תמן לבני ישראל ואיקדש ברבניהון בגין יקרי :
וקדשתי ואקדיש ית משכן זימנא וית מדבחא וית אהרן וית בנוי איקדש לשמשא קדמי :
ושכנתי ואשרי שכינתי בגו בני ישראל ואהוי להון לאלהא : וידעו וידעון בני ישראל
ארום אנא יי אלההון די הנפיקית יתהון פריקין מארעא דמצרים לאשראה שכינתי ביניהון אנא הוא יי
אלההון : ועשית מזבח ותעביד מדבחא לאסקא עלוי קטורת בוסמיא דקיסי שיטא תעביד
יתיה : אמה אמתא אורכיה ואמתא פותייה מרבע יהא ותרתין אמין רומיה מיניה יהון קרנוי
זקיפין : וצפית ותחפי יתיה דהב דכי ית איגריה וית כותלוי חזור חזור וית קרנוי ותעביד ליה
זיר דדהב חזור חזור : ושתי ותרתין עזקן דדהב תעביד ליה מלרע לזיריה על תרין זיוייתיה
תעביד על תרין צטרוי ויהא לאתרא לאריחיא למיטל יתיה בהום : ועשית ותעביד ית אריחיא
דקיסי שיטא ותחפי יתהון דהבא : ונתת ותתן יתיה קדם פרגודא דעל ארונא דסהדותא
קדם כפורתא דעל סהדותא דאיזמן מימרי לך תמן : והקטיר ויקטר עלוי אהרן קטרת בוסמין

בצפר

כרס מן שאר עמה • כדאיתא בפרק המזבח מקדש דדווקא כל הראוי לקד' מזרע אהרן ולא ישראל וזהו לא כר' עקיבא ולא כרבי הגלילי כת"כ שקאי על קרבן ועיין ברש"י וכסגנון זה כדרש אליבא על הכהן וק"ל : כדכפירון פירוש כגדולים ומכובדים שכהן והם נדב ואביהו' וכדפירש"י ועיין כו :

דקדש הם : (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה · שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין
לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה : אותכה · כמו אותך : שבעת ימים תמלא וגומר בענין הזה
וקרבנות הללו בכל יום · (לו) על הכפורים · בשביל הכפורים לכפר על המזבח · מכל זרות ותעוב ולפי שנאמר
שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא
לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה · ומדרש ת"כ אומר כפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזול
במלאכת המשכן והמזבח : וחטאת · ותדכי לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי : ומשחת אותו · בשמן
המשחה וכל המשיחות כמין כ' : והיה המזבח קדש : ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש אפי' קרבן פסול
שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנאמר כל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון
דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד והטריפה וכיוצא בהן ת"ל וזה אשר תעשה הסמוך
אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבה
חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן · (מ) ועשרון סלת · עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה : בשמן
כתית · לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו
למנחות ת"ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף הטחון בריחים כשר בהן :
רבע ההין · שלשה לוגין : ונסך · לספלים כמו ששנינו במסכת סוכה שני ספלי של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים
כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין במזבח
בית עולמים ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ : (מא) לריח ניחוח · על המנחה נאמר שמנחת נסכים
כולה כליל וסדר הקרבת האיברים בתחילה ואח"כ המנחה שנאמר עולה ומנחה : תמיד · מיום אל יום לא יפסיק
יום בנתים : (מב) אשר אועד לכם · כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא ויש מרבותינו למדים מכאן
שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן ויש אומרים מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי
אתך מעל הכפורת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא :
(מג) ונועדתי שמה · אתועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם : ונקדש · המשכן
בכבודי שתשרה שכינתי בו · ומ"א אל תקרי בכבודי אלא במכובדי במכובדים שבי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום
הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי : (מו) לשכני
בתוכם · על מנת לשכון אני בתוכם : (א) מקטר קטרת · להעלות עליו קטור עשן סמים : (ג) את גגו
זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתן : זר זהב · סימן לכתר כהונה :
(ד) צלעותיו כאן הוא לשון זויות כתרגומו לפי שנאמר על שני צדיו שתי זויותיו שבשני צדיו : והיה · מעשה
הטבעות האלה : לבתים לבדים · בית תהיה הטבעת לבד : (ו) לפני הפרכת · שמא תאמר מתוך מכנגד הארון
משוך אל לדרום ת"ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ : (ז) בהטיבו · לשון נקוי הבזיכין של המנורה

ז' ומל' דמלא עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו

מפטיר את הנרת יקטירנה : ח ובהעלת אהרן את
הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני
יהוה לדרתיכם : ט לא תעלו עליו קטרת
זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו : י
וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם
חטאת הכפרים אחת בשנה יכפר עליו
לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה :

ק"ס שלא להעלות קטרת זרה ולא שום עבודה במזבח הזהב : ז' פתחין :

עלוהי אהרן קטורת בוסמין בצפר בצפר באתקנותיה ית בוציניא יקטירנה : ובאדלקות אהרן ית בוציניא בין שמשיא יקטירנה קטורת בוסמין תדירא קדם יי לדריכון : לא תסקון עלוהי קטורת בוסמין נוכראין ועלתא ומנחתא ונסכין לא תנסכון עלוהי : ויכפר אהרן על קרנתיה חדא בשתא מדם חטאתא דכפוריא חדא בשתא יכפר עלוהי לדריכון קודש קודשין הוא קדם יי :

ק"ח · מיכאל סימן :

ומפטירין אתה בן אדם הגד את בית ישראל · ביחזקאל בסי' מ"ג :

פ פ פ פ פ פ

וידבר יהוה אל משה לאמר :
יב כי תשא את ראש
בני ישראל לפקדיהם
ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד אתם ולא
יהיה בהם נגף בפקד אתם : יג זה יתנו
כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל
הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל
תרומה ליהוה : יד כל העבר על הפקדים
מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת יהוה :
טו העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית
השקל לתת את תרומת יהוה לכפר על
נפשתיכם : טז ולקחת את כסף הכפרים
מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד
והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה לכפר על
נפשתיכם : יז וידבר יהוה אל
משה לאמר : יח ועשית כיור נחשת וכנו
נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין
המזבח ונתת שמה מים : יט ורחצו אהרן
ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם : כ
בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימתו או
בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה
ליהוה

ס' ר"פ בטעם מונח לפני גרש : ק"ו לתת מחצית השקל בכל שנה ונתנו אם תקראנו למפרע יהיה גם כן ונתנו לומר לך כל מה שאדם נותן לצדקה יחזור אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום : שקל בגי' נפש שבא לכפר על הנפש : עשרים בגימ' עשיר ד"ל שהיו כלם שוים בזה : מבן עשרים שנה ס"ת המן שבא להכרי' שקלים של המן : סמך פרשת כיור לפרשת שקלים לומר שהגשמים נעצרים בשביל פוסקי צדק' ואינ' נותנין : ק"ו לקדש שכהן ידיו ורגליו לעבודה :

ומליל יי עם משה למימר : ארי תקביל ית חושבן בני ישראל למניינהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי כד תמני יתהון ולא יהי בהון מותא כד תמני יתהון : דין יתנון כל דעבר על מניניא פלגות סלעא בסלעי קודשא עסרין מעין סלעא פלגות סלעא אפרשותא קדם יי : כל דעבר על מניניא מבר עסרין שנין ולעילא יתן אפרשותא קדם יי : דעתיר לא יסגי ודמסכן לא יזער מפלגות סלעא למיתן ית אפרשותא קדם יי לכפרא על נפשתיכון : ותסב ית כספא דכפוריא מן בני ישראל ותתן יתיה על פולחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל לדכרנא קדם יי לכפרא על נפשתיכון : ומליל יי עם משה למימר : ותעביד כיורא דנחשא ובסיסיה דנחשא לקדוש ותתן יתיה בין משכן זמנא ובין מדבחא ותתן תמן מיא : ויקדשון אהרן ובנוהי מניה ית ידיהון וית ריגליהון : במיעלהון למשכן זמנא יתקדשון מיא ולא ימותון או במקרבהון למדבחא לשמשא לאסקא קורבנא

מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר : הנרות · לושנ"ש בלעז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה : (ח) ובהעלת · כשידליקם להעלות להבתן : יקטירנה · בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים : לא תעלו עליו · על מזבח זה : קטורת זרה · שום קטורת של נדבה כלן זרות לו חוץ מזו : ועולה ומנחה · ולא עולה ומנחה עולה של בהמה ועוף ומנחה היא של לחם : (י) וכפר אהרן · מתן דמים : אחת בשנה · ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו : חטאת הכפורים · הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו : קדש קדשים · המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת :

חסלת ואתה תצוה

כי (יב) תשא · לשון קבלה כתרגומו כשתחפוץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגלות אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם : ולא יהיה בהם נגף · שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד : (יג) זה יתנו · הראה לו כמין מטבע של

אש

בצפר בצפר באתקנותיה ית בוציניא יקטרינה : ובהעלות ובאדלקות אהרן ית בוציניא בינֵי שמשתא יקטרינה קטרת בוסמין תדירא קדם יי לדריכון : לא לא תסקון עלוי קטרת בוסמין דעממין נוכראין ועלתא ומנחתא וניסוכין לא תנסכון עלוי : וכפר ויכפר אהרן על קרנוי חדא בשתא מן אדם חטאתא דכפוריא חדא זמנא בשתא יכפר עלוי ביומא דכפורי לדריכון קודש קודשין הוא קדם יי :

דין שיעורא אתחמי בטוורא פי' נראה למשה כסדר ס"י וכאו שפירש רש"י ודייק מלת זה אלא שהיה מתקשה עד שהראה לו שקל"ה וכו' ועיין כי ונתפורש :

וידבר

ומליל יי עם משה למימר : כי תשא ארום תקביל ית חושבן בני ישראל למנייניהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי כד תמני יתהון ולא יהא בהון ניזקא דמותא כד תמני יתהון : זה דין שיעורא איתחמי למשה בטוורא הי כדינרא דאשא והיכדין אמר ליה כדין יתנון כל מאן דעבר על מניניא פלגות סילעא בסילעא דטבעא דקודשא עשרין מנין סלעא פלגות סילעא אפרשותא קדם יי : כל כל מאן דעבר על מניניא מבר עשרין שנין ולעילא יתן אפרשותא קדם יי : העשיר דעתיר לא יסגי ודמסכן לא יזער מפלגות סלעא למיתן ית אפרשותא קדם יי לכפרא על נפשתיכון : ולקחת ותיסב ית כספא דכיפוריא מן בני ישראל ותיתן יתיה על עבידת משכן זימנא ויהי לבני ישראל לדוכרן טב קדם יי לכפרא על נפשתיכון : וידבר ומליל יי עם משה למימר : ועשית כיור ותעביד כיורא דנחשא ובסיסיה דנחשא לקידוש ותסדר יתיה בין משכן זימנא ובין מדבחא ותיתן תמן מוי : ורחצו ויסבון

ירושלמי

ארום תקביל ית ריש חושבן סכומהון דבני ישראל :

הם ומשקלם. מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו : העובר על הפקודים · דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן אל אשר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה : מחצית השקל בשקל הקדש · במשקל השקל שקבעתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה : עשרים גרה השקל · עכשיו פירש לך כמה הוא . גרה · לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחוות לו לאגורת כסף ולככר לחם : עשרים גרה השקל · שהשקל הטלם ד' זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו שתות ונעלותו לשש מעה בכסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה' : (יד) מבן עשרים שנה ומעלה · למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים : (טו) לכפר על נפשותיכם · שלא תנגפו על ידי מנין דבר אחר לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן שלש תרומות שנכתב כאן תרומת ה' שלש פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר שנאמר וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהן נעשו האדנים שנאמר ויהי מאת ככר הכסף וגומר והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקלים לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים ועל אותם תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באין והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנאמר כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו : (טז) ונתת אותו על עבודת אהל מועד · למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמו שנאמר ויגף ה' את העם משל לצאן החביבה על בעלים שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בה להודיעו שהיא חביבה עליו וא"א לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים וגו' ומהמנין הזה נעשו האדנים משקליהם שלו שנאמר ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגומר הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שניה באייר משהוקם המשכן · ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני עשרים תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ראש השנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדשה שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שניהם המניינים בשנה אחת המנין האחד היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר : על עבודת אהל מועד · הן האדנים שנעשו בו : (יח) כיור כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים : וכנו · כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור : לרחצה · מוסב על הכיור : ובין המזבח · מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתים משום שנאמר ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים : (יט) את ידיהם ואת רגליהם · בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש : (כ) בבאם אל אהל מועד · להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע"ז : ולא ימותו · הא אם לא רחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן : אל המזבח · החיצון שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר :

ליהוה: כא ורחצו ידיהם ורגליהם ולא
ימתו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדרתם:
שני פ כב וידבר יהוה אל משה לאמר:
כג ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור
חמש מאות וקנמן בשם מחציתו חמשים
ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים: כד
וקדה חמש מאות בשקל הקדש ושמן זית הין:
כה ועשית אתו שמן משחת קדש רקח
מרקחת מעשה רקח שמן משחת קדש יהיה:
כו ומשחת בו את אהל מועד ואת ארון
העדת: כז ואת השלחן ואת כל כליו ואת
המנרה ואת כליה ואת מזבח הקטרת:
כח ואת מזבח העלה ואת
כל כליו ואת הכיר ואת כנו: כט
וקדשת אתם והיו קדש קדשים כל הנגע בהם ק״ח מצות
יקדש: ל ואת אהרן ואת בניו תמשח עשיית כ״ג
וקדשת אתם לכהן לי: לא ואל בני ישראל גדולי׳ בשמן
תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי המשחה :
לדרתיכם: לב על בשר אדם לא ייסך ק״ט ק״י שלא
ובמתכנתו לא תעשו כמהו קדש הוא קדש ימשח זר
יהיה לכם: לג איש אשר ירקח כמהו ואשר בשמן
יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו: ס המשחה
ושלא יעשה
כתוכו :
לד ויאמר יהוה אל משה קח לך
סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה
בד בבד יהיה: לה ועשית
אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור
קדש: לו ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה
לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה
קדש קדשים תהיה לכם: לז קי״א שלא
והקטרת אשר תעשה במתכנתה לא תעשו לכם לעשות
קדש תהיה לך ליהוה: לח איש אשר יעשה במתכונת
כמוה להריח בה ונכרת מעמיו: ס לא הקטרת :
וידבר יהוה אל משה לאמר:

קורבנא קדם יי: ויקדשון ידיהון ורגליהון ולא
ימותון ותהי להון קים עלם ליה ולבנוהי
לדריהון: ומליל יי עם משה למימר:
ואת סב לך בוסמין רישא מירא דכיא מתקל
חמש מאה וקנמן בשם פלגותיה מתקל מאתן
וחמשין וקנה בוסמא מתקל מאתן וחמשין:
וקציעתא מתקל חמש מאה בסלעי קודשא
ומשח זיתא מלא הינא: ותעביד יתיה משח
רבות קודשא בוסם מבסם עובד בוסמנו משח
רבות קודשא יהי: ותרבי ביה ית משכן
זימנא וית ארונא דסהדותא: וית פתורא וית
כל מנוהי וית מנרתא וית מנהא וית מדבחא
דקטורת בוסמיא: וית מדבחא
דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה:
ותקדש יתהון ויהון קודש קודשין כל דיקרב
בהון יתקדש: וית אהרן וית בנוהי תרבי
ותקדש יתהון לשמשא קדמי: ועם בני ישראל
תמליל למימר משח רבות קודשא יהי דין לי
לדריכון: על בסרא דאנשא לא יתסך ובדמותיה
לא תעבדון כותיה קודשא הוא קודשא יהי לכון:
גבר דיבסם דכותיה ודיתן מניה על חלוני
וישתיצי מעמיה: ואמר יי למשה סב לך בוסמין
נטופא וטופרא וחלבנתא בוסמין ולבונתא
דכיתא מתקל במתקל יהי: ותעביד יתה
קטורת בוסמין בוסם עובד בוסמנו מערב דכי
קודשא: ותשחוק מנה ותדיק ותתן מנה
קדם סהדותא במשכן זמנא די איזמן מימרי לך
תמן קודש קודשין תהי לכון: וקטורת בוסמין
די תעביד בדמותה לא תעבדון לכון קודשא תהי
לך קדם יי: גבר דיעביד
דכותה לארחא בה וישתיצי מעמיה:
ומליל יי עם משה למימר:

רש״י

(כא) ולא ימותו· לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידים ורגלים שמיתה האמורה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: (כג) בשמים ראש· חשובים: וקנמון בשם· לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב: מחציתו חמשים ומאתים· מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים נמצא כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור אם כן למה נאמר בו מחצית גזירת הכתוב היא להביאו לחצאין להרבות בו ב׳ הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בכריתות: וקנה בשם· קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר בשם: חמשים ומאתים· סך משקל כולו: (כד) וקדה· שם שרש עשב ובלשון חכמים קציעה: הין· שנים עשר לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל רבי מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא שרחצם במים שלא יבלעו את השמן ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מעל העקרין: (כה) רקח מרקחת· רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה והרי הוא כמו רקח רגע ואינו כמו רוגע הים וכמו רוקע הארץ שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת: רקח מרקחת· רקח העשוי ע״י אומנות מרקחת: מעשה רוקח· שם האומן בדבר: (כו) ומשחת בו· כל המשיחות כמין כי חוץ משל מלכים שהן כמין נזר: (כט) וקדשת אותם· משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו׳ כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וליבה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אם

דבר

ויסבין מניה בנטילא דכיא ויקדשון במוהי אהרן ובנוי ית ידיהון וית ריגליהון : בבאם בזמן מיעלהון למשכן זימנא יקדשון מוי ולא ימותון באשא מצלהבא ותהא להון קיים עלם ליה ולבנוי לדריהון : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר :

ואתה ואנת סב לך בוסמין בשירוייא מור בחיר מתקל חמש מאה מנין וקינמון בושם פלגותיה מתקל מאתן וחמשין מנין וקנה בושמא מתקל מאתן וחמשין מנין : וקדה וקציעתא מתקל חמש מאה מנין סילעין בסלעי קודשא ומשח זיתא מלי קסטא דסכומיה תריסר לוגין לוגא לכל שיבטא לתריסר שבטין : ועשית ותעביד יתיה משח רבות קודשא בושם מתבשם עובד מתבשם בשמא ממזיג משח רבות קודשא יהא : ומשחת ותרבי ביה ית משכן זימנא וית ארונא דסהדיתא : ואת השלחן וית פתורא וית כל מנוי וית מנרתא וית מנהא וית מדבחא דקטרת בוסמיא : ואת וית מדבחא דעלתא וית כל מנוי וית כיורא וית בסיסיה : וקדשת ותקדש יתהון ויהון קודש קודשין כל דיקרב בהון מן כהניא יתקדש ומשאר שבטיא יתוקד באשא מצלהבא קדם יי : ואת אהרן וית אהרן וית בנוי תרבי ותקדש יתהון לשמשא קדמי : ואל ועם בני ישראל תמליל למימר משח רבות קודשא יהא דין קדמי לדריכון : על בשר על בישרא דאינשא לא יתמרק וכדמוייה לא תעבדון כוותיה קודשא הוא קודשא יהא לכון : איש גבר די ימזג כוותיה ודיתן מיניה על חילוני דלא מבנוי דאהרן וישתיצי מעמיה : ויאמר ואמר יי למשה סב לך בוסמיא קטף וכשת וחלבניא בוסמין בחירין ולבונתא דכייתא מתקל במתקל יהא : ועשית ותעבד יתיה קטרת בוסמנן בושם עובד ממזיג מערב דכי קודשא : ושחקת ותיכתוש מינה ותדיק ותתן מינה קדם סהדותא במשכן זימנא דאיזמין מימרי לך תמן קודש קודשין תהא לכון : והקטרת וקטרת בוסמין דתעביד בדמוייה לא תעבדון לכון קודשא תהא לכון קדם יי : איש גבר דיעבד דכוותה לארחא בה וישתיצי מעמיה : וידבר יי ומליל

ירושלמי

ואת סב לך רישי בוסמנין טבין מור בחיר תקל חמש מאוון דסלעין :

ירושלמי

קטף ושובלא מוריא וחלבנייא :

דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין ושנויה היא משנה שאינה אלא מזבח מתוך שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש אותם אני כין ראוי בין שאינו ראוי תלמוד לומר כבשים מה כבשים ראויים אף כל ראוי כל משיחת משכן וכליו ותלבישם מתורגם לשון רבוי לפי שאין דורך משיחה אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן ושאר משיחות כגון רקיקין משוחין ראשית שמנים ימשחו לשון ארמית הם כלשון עברית : (לא) לדרתיכם · מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא : זה · בגמטריא תריסר לוגין הוו : לא ייסך · בשני יודין לשון לא יפעל כמו למען ייטב לך : (לב) על בשר אדם לא ייסך · מן השמן הזה עצמו : ובמתכונתו לא תעשו כמוהו · בסכום סממניו · לא תעשו אחר כמוהו במשקל סמנין הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר ואף העשוי במתכונתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו : מתכונתו · לשון חשבון כמו מתכונת הלבנים יתן במתכונתה של קטרת (לג) ואשר יתן ממנו · מאותו של משה · על זר · שאינו צורך כהונה ומלכות (לד) נטף · הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלעז גו"מא והבבלי קורין לו טרי"אקה : שחלת · שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון המשנה קרוי צפורן וזהו שתרגם אונקלוס וטופרא : חלבנה · בשם שריחו רע וקורין לו גלב"נא ומנאה הכתוב בין סמני הקטרת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהו נמנין עמנו · סמים · אחרים : ולבונה זכה · מכאן למדו רבותינו אחד עשר סממנין נאמרו לו למשה בסיני מעוט סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה שלש הרי חמשה סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשר ולבונה הרי אחת עשרה ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכום הרי שמנה שהשבלת נרד אחד שנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה והקנה והקנמון הרי אחד עשר · בורית כרשינה אינו לקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה : בד בבד יהיה · אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה ושנינו הצרי והציפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה ול' בד נראה בעיני שהוא לשון יחיד אחד כא' יהיו זה כמות זה : (לה) ממולח · כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים מלחיך וחובליך על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות כדי לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בכוך : ממולח טהור קדש ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה : (לו) ונתת ממנה וגומר · היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד : אשר אועד לך שמה · כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום : (לז) במתכונתה במנין סממניה : קדש תהיה לך לה' · שלא תעשנה אלא לשמי · (לח) להריח בה · אבל עושה אתה כמתכונתה משלך

כדי

בנטילא דכיא ויקדשון כתוי פירש בכלי טהור וקרא נטלא כמ"ש רז"ל ותקנו ברכ' נטילת ידים או פירש כנטילה טהורה שכב' נטהרו ידיהם מרוח הטומאה השורה על ידיהם ולכן לא להסיר רוח הטומא' מידים כאותן המי' שהרי נתקדשו לגבוה ואין ראוי להשת' כהן לחול אלא ניטול מהם ידיו טהורות וזהו שתרגם ויקדשון כמוסי דאותן מים אינם אלא לקידוש ידים ורגלים לעבודה ולא לטהר מרוח הטומאה וק"ל : בשרויא · הוא לשון תחילה ר"ל כראשונה ומלת ראש לשון חשיבו' שיקח כראשונה מור דרור וכן מר :חמ- מתלת בשרויא שיהא כמשך ראש למלת מר דאם יהיה כמשך למלת בשתי' היה מתרגם שירוא ולא בשרויא אלא כ... קיסט' הוא כדי

עם מרת כלי שמחזיק הין וכן תרגם יונתן במקום הין נדק קיסט' דקסוט ועיין שם : ממזיג פי' לשון עירוב ומזיגה ועיין ב"ח פי' מ"ש ומאריך במלת מזיגה וכי רבים טעו במלה זו ע"ש · ותקדש וכו' יתוקד באשא הנה מפרש יקדש לאחרי אלפין א' כמשמעו דרש במי עיין שם ושמת הזר הנוגע בהם באש יקוד ניכוה וק"ל : קטף וכשת לא מצאתי חבירו ולפי גי' המריך הוא כמו קשט בדברי חכמינו :

ב ראה קראתי בשם בצלאל בן־
אורי בן־חור למטה יהודה:
ג ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה
ובדעת ובכל־מלאכה: ד לחשב מחשבת
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת: ה ובחרשת
אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל־מלאכה:
ו ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן־
אחיסמך למטה־דן ובלב כל־חכם־לב נתתי
חכמה ועשו את כל־אשר צויתך: ז את
אהל מועד ואת־הארן לעדת ואת־הכפרת אשר
עליו ואת כל־כלי האהל: ח ואת־השלחן
ואת־כליו ואת־המנרה הטהרה ואת־כל־כליה
ואת מזבח הקטרת: ט ואת־מזבח העלה
ואת־כל־כליו ואת־הכיור ואת־כנו: י ואת בגדי
השרד ואת־בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת־בגדי
בניו לכהן: יא ואת שמן המשחה ואת־קטרת
הסמים לקדש ככל אשר־צויתך יעשו: פ
יב ויאמר יהוה אל־משה לאמר:
יג ואתה דבר אל־בני ישראל לאמר אך את־
שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם
לדרתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם:
יד ושמרתם את־השבת כי קדש הוא לכם
מחלליה מות יומת כי כל־העשה בה מלאכה
ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה: טו
ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת
שבתון קדש ליהוה כל־העשה מלאכה ביום
השבת מות יומת: טז ושמרו בני־
ישראל את־השבת לעשות את־השבת לדרתם
ברית עולם: יז ביני ובין בני ישראל
אות הוא לעלם כי־ששת ימים עשה יהוה את־
השמים ואת־הארץ וביום השביעי שבת וינפש:
ס יח ויתן אל־משה ככלתו לדבר
אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים
באצבע אלהים: לב א וירא העם כי־בשש
משה לרדת מן־ההר ויקהל העם על־אהרן
ויאמרו אליו קום עשה־לנו אלהים אשר ילכו
לפנינו כי־זה משה האיש אשר העלנו מארץ
מצרים לא ידענו מה־היה לו:

ויאמר

חזי דרביתי בשום בצלאל בר־
אורי בר־חור לשבטא דיהודה:
ואשלמית עמיה רוח נבואה מן־קדם יי
בחוכמתא ובסוכלתנו ובמדע ובכל־עיבידא:
לאלפא אומנון למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא:
ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא
למעבד בכל־עיבידא: ואנא הא יהבית עמיה ית
אהליאב בר־אחיסמך לשבטא דדן ובלב כל־
חכימי־לבא יהבית חוכמתא ויעבדון ית כל־די
פקידתך: ית משכן זמנא וית־ארונא לסהדותא
וית־כפורתא דעלוהי וית כל־מני משכנא:
וית־פתורא וית־מנוהי וית־מנרתא דכיתא וית־
כל־מנהא וית־מדבחא דקטורת בוסמיא: וית־
מדבחא דעלתא וית־כל־מנוהי וית־כיורא וית־
בסיסיה: וית לבושי שמושא וית־לבושי
קודשא לאהרן כהנא וית־לבושי בנוהי לשמשא:
וית משח רבותא וית־קטורת בוסמיא לקודשא
בכל די־פקידתך יעבדון: ואמר יי למשה
למימר: ואת מליל עם־בני ישראל למימר ברם
ית־יומי־שביא די־לי תטרון ארי את היא בין
מימרי וביניכון לדריכון למידע ארי אנא יי
מקדישכון: ותטרון ית־שבתא ארי קודשא
היא לכון דיחלינה אתקטלא יתקטיל ארי כל־
דיעביד בה עיבידתא וישתיצי אנשא ההוא מגו
עמיה: שיתא יומין תתעביד עיבידתא וביומא
שביעאה שבת שבתא קודשא קדם יי כל־
דיעביד עיבידתא ביומא דשבתא אתקטלא
יתקטיל: ויטרון בני־ישראל ית־שבתא למעבד
ית־שבתא לדריהון קים עלם: בין מימרי ובין
בני ישראל את היא לעלם ארי־שיתא יומין עבד
יי ית־שמיא וית־ארעא וביומא שביעאה שבת
ונח: ויהב למשה כד־שיצי למללא עמיה
בטורא דסיני תרין לוחי סהדותא לוחי אבנא
כתיבין באצבעא דיי: וחזא עמא ארי־אוחר משה
למיחת מן־טורא ואתכניש עמא על־אהרן ואמרו
ליה קום עביד־לנא דחלן דיהכון קדמנא ארי־
דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים
לא ידענא מה־הוה ליה:

ואמר

כדי לאמרה לצבור: (ב) קראתי בשם · למעשה מלאכתי את בצלאל: (ג) חכמה · מה שאדם שומע מאחרים
ולמד: תבונה · מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד דעת · רוח הקדש: (ד) לחשוב מחשבות · אריגת
מעשה חשב: (ה) חרשת · לשון אומנות כמו חרש חכם ואונקלוס פירש ושנה בפירושו שאומן אבנים קרוי
אומן וחרש עץ קרוי נגר למלאת · להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות משבצת מושב האבן ועביה (ו)
ובלב כל חכם לב וגו' · ועוד שאר חכמי לב יש בכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתך: (ז)
ואת הארון לעדות · לצורך לוחות העדות; הטהורה · על שם זהב טהור; (י) ואת בגדי השרד · אומר אני
לפי

לקמן: חק ולו מכשבה יתי' יש לחשו' ולכבות ולא מקביעי:

ג' מלא בתורה:

שלישי

אך מיעוט למעט פקוח נפש וקרבנו' צבור שכל אלו דוחין שבת:

יו' ושאר מקר' עמה: ימם כזיקה תעשה סימן זכר ונקבה כראש: את חמרים: וביום השביעי שבת וינפש ס"ת שתים שתי' נפשו' יש לאדם בשבת ועל כן פ' דוינפ' בפולה משום שתי נפשות

לב

כי זה משה עד סוף הפסוק בגימטריא שפרח' להם השטן מטתו של משה ברקיע:

ומליל יי עם משה למימר : ראה חמי משה חמי משה הא רביית וקריית בשם טב בצלאל
דקריית בשום טב בצלאל בר אורי בר חור
לשבטא דיהודה : ואמלא ואשלמית עמיה רוח קודשא מן קדם יי בחכמתא בסוכלתנו ובמנדעא
ובכל עיבידתא : לחשוב למיחשב ברעיוניהון היך למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא :
ובחרשת ובאגלפות מרגליתא לאשלמא ובנגרות קיסא למעבד כל עיבידתא : ואני ואנא
הא מניית עמיה ית אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן ובליבא דכל חכימי ליבא אוסיפית רוח חוכמתא
ויעבדון ית כל מה דאפקידיתך : את אהל ית משכן זימנא וית ארונא דסהדותא וית כפורתא
דעלוי וית כל מני משכנא : ואת וית פתורא וית כל מנוי וית מנרתא דכיתא וית כל מנהא וית
מדבחא דקטרת בוסמיא : ואת מזבח וית מדבחא דעלתא וית כל מנוי וית כיורא וית בסיסיה :
ואת בגדי וית לבושי שמושא וית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוי לשמשא :
ואת שמן וית משח רבותא וית קטרת בוסמיא לקודשא הי ככל מה דפקידתך יעבדון : ויאמר
ואמר יי למשה למימר : ואתה ואנת תמליל עם בני ישראל למימר ברם ית יומי שביא דילי
תנטרון ארום את הוא בין מימרי וביניכון למידע ארום אנא הוא יי מקדישכון : ושמרתם
ותינטרון ית שבתא ארום קודשא היא לכון כל דיפסינה איתקטלא איתקטל ארום כל מאן דיעביד בה
עיבידתא וישתיצי בר נשא ההוא מעמיה : ששת שיתא יומין יתעביד עיבידתא וביומא שביעאה
שבת שבתא קודשא קדם יי כל מאן דיעביד עיבידתא ביומא דשבתא אתקטלא יתקטיל במטלות אבנין :
ושמרו וינטרון בני ישראל ית שבתא למעבד תפנוקי שבתא לדריהון קיים עלם : ביני
בין מימרי ובין בני ישראל את היא לעלם ארום בשיתא יומין ברא יי ושכליל ית שמיא וית ארעא וביומא
שביעאה שבת ונח : ויתן אל משה ויהב למשה כד פסק למללא עמיה בטוורא דסיני תרין
לוחי סהדותא לוחי דאבן ספירינון מכורסי יקרא מתקלהון ארבעין סאין כתיבין באדבעא דיי :
וירא וחמא עמא ארום אשתהי משה מן למיחות מן טוורא ואתכניש עמא על אהרן כד חמון דעבר
זימנא דקבע להון ואזל סטנא ואטעינון והדר לבהון זהוהין ואמר ליה קום עיבד לנא דחלן דיטיילון
קדמנא ארום דין משה גברא דאסקנא מארעא דמצרים אשתלהב בטוורא דאשא מצלהבא מן קדם
יי לא אשתמודענא מה הוה ליה בסיפיה :

ויאמר

לפי פשוטו של מקרא אי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני ונראין דברי שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר שש עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש : בגדי השרד · יש מפרשים לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא · ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר שהיו ארוגים במחט עשויים נקבים נקבים לצידון בלעז : (יא) ואת קטרת הסמים לקדש : לצורך הקטרת היכל שהוא קדש : (יג) ואתה דבר אל בני ישראל ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה : אך את שבתותי תשמורו · אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן : כי אות היא ביני וביניכם · אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה : לדעת · האומות בה כי אני ה' מקדשכם : (יד) מות יומת · אם יש עדים והתראה : ונכרתה · בלא התראה : מחלליה · הנוהג בה חול בקדושתה : (טו) שבת שבתון · מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי : קדש ליי' · שמירת קדושתה לשמי ובמצותי : (יז) וינפש · כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו לשבר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע : (יח) ויתן אל משה וגומר · אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן (נ"ע טובא דלמא הכל כסדר וצווי הקב"ה למשה היה מ' ימים הראשונים טרם עשותם העגל וקודם רדתו מההר עשו את העגל · ומשה לא הגיד לישראל צווי המשכן עד למחרת י"כ שהיו ישראל מרוצים להקב"ה · וכן הוא בהדיא בזוהר ויקהל אשר על כן בצווי הקב"ה כתיב מאת כל איש דייעו גם ערב רב כמו שדר"ז"ל איש איש מלמד כו' · ומשה בצוויו אמר לישראל קחו מאתכם דייקא ולא מערב רב לפי שהם גרמו בנזקים וק"ל :) ככלתו · ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה ד"א מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין הן האמורים בספר ישעיה אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים : לדבר אתו · החקים והמשפטים שבואלה המשפטים : לדבר אתו · מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד : לוחות : לחת כתיב שהיו שתיהן שוות : (א) כי בושש משה · כתרגומו לשון איחור וכן בשש רכבו ויחילו עד בוש כי בשעלם
ת"א לפי שמצינו בהכנים שהקימו בגלגל דכתיב הרימו להם איש אבן מהירדן ואר"ז"ל משקל כל אחד מ' סאה ולא לחנם שקלן אלא לידע משקל הלוחות שנאמר בהם ג"כ לוחות אבנים ובאו לגזירה שוה וק"ל : ואזל סטנא וכו' עיין הרמו בבעל טורים : לכהין גנזנבות וגבות הרוח מלשון תזוח דעתם וכן במגלת בפרק עגלה ערופה משרבו זחוחי הלב : אשתלהב בטוורא דאשא כן
כמסכת I (37) לו א

כשום טב יש לפרש דדרש ודייק בשמא ושם בצלאל שהיה בצילו של הבורא והיא שאמר' לו וק"ל : במטלות אבנין זהו סקילה ודאים לו' ממקושש והכין הוא בגמרא במסכת שבת : למיעבד תפנוקי שבתא קשה ליה מאי לעשות את השבת והלא שב ואל תעשה הוא אלא להתענג בשב' ולעשות תפנוקין ותענוגים ועי"ל מה דשבת מורה על דבר המיוחד - כן והוא תענוגים מה שאינ' בימים אחרים : דאבן ספירינון הכי הוא בפרקי ר"א הלוחות לא נבראו מן הארץ אלא מן השמים ושל ספירין הוא ועיין ברקנטי דף ק"א ע"כ מה שכתב בזה : מתקלהון ארבעי' סאין הכי הוא בירושלמי דשקלים תני ר' יודן הלוחות היו משוי ארבעי' סאין וכו' ונפקא להו ממ"ד ל זות אבן מרמז שהיה משקל שקלן אלא לכהין זהובי דאשא כן ארנ"ל

ב ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי
הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם
והביאו אלי: ג ויתפרקו כל העם את
נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן:
ד ויקח מידם ויצר אתו בחרט ויעשהו
עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר
העלוך מארץ מצרים: ה וירא אהרן
ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר חג ליהוה
מחר: ו וישכימו ממחרת ויעלו עלת
ויגשו שלמים וישב העם לאכל ושתו ויקמו
לצחק: פ ז וידבר יהוה אל משה
לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ
מצרים: ח סרו מהר מן הדרך אשר
צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו
לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך
מארץ מצרים: ט ויאמר יהוה אל משה
ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא:
י ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם
ואעשה אותך לגוי גדול: יא ויחל
משה את פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה
יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים
בכח גדול וביד חזקה: יב למה יאמרו
מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים
ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך
והנחם על הרעה לעמך: יג זכר לאברהם
ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך
ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים
וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם
ונחלו לעלם: יד וינחם יהוה על הרעה
אשר דבר לעשות לעמו: פ טו ויפן
וירד משה מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת
כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים:

והלחת

מזבח לפניו בג' וס' חזר דדרשינן מזבח לפניו :
י"ס ושותים :
קדמת הצלי' בבירי תנייון העלית בחיריק וא' כם ויטב אלהי' למילדות נ"כ :
ומנלא :
י"ח הקר
רביעי

ואמר להון אהרן פריקו קדשי דדהבא די באודני
נשיכון בניכון ובנתיכון ואיתו לי: ואתפריקו
כל עמא ית קדשי דדהבא די באודניהון ואיתיאו
לות אהרן: ונסיב מידיהון וצר יתיה
בזיפא ועבדיה עגל מתכא ואמרו אלין דחלתך
ישראל דאסקוך מארעא דמצרים: וחזא
אהרן ובנא מדבחא קדמוהי וקרא אהרן ואמר
חגא קדם יי מחר: ואקדימו ביומא דבתרוהי
ואסיקו עלון וקריבו נכסין ואסחר עמא למיכל
ולמשתי וקמו לחייכא: ומליל יי עם משה
איזיל חות ארי חביל עמך דאסיקתא מארעא
דמצרים: סטו בפריע מן אורחא די
פקידתינון עבדו להון עגל מתכא וסגידו ליה
ודבחו ליה ואמרו אילין דחלתך ישראל די אסקוך
מארעא דמצרים: ואמר יי למשה גלי
קדמי ית עמא הדין והא עם קשי קדל הוא:
וכען אנח בעותך מן קדמי ויתקף רוגזי בהון
ואשיצינון ואעביד יתך לעם סגי: וצלי
משה קדם יי אלהיה ואמר למה יי יתקף רוגזך
בעמך די אפיקתא מארעא דמצרים בחיל רב
ובידא תקיפא: למא יימרון מצראי למימר
בבישא אפיקינון לקטלא יתהון ביני טוריא
ולשיציותהון מעל אפי ארעא תוב מתקוף רוגזך
ואתיב מן בישתא דחשיבתא למעבד לעמך:
אדכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדך די
קיימתא להון במימרך ומלילתא עמהון אסגי
ית בניכון ככוכבי שמיא וכל ארעא הדא די
אמרית אתן לבניכון ויחסנון לעלם: ותב
יי מן בישתא די מליל למעבד לעמיה:
ואתפני ונחת משה מן טורא ותרין לוחי
סהדותא בידיה לוחי כתיבין מתרין עבריהון
מכא ומכא אנון כתיבין:

ולוחיא

משה לבא אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים מ' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו נמצא יום ארבעים בי"ז בתמוז בא שטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא כולי כדאיתא במסכת שבת וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו. אלוהות הרבה איוו להם: כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלוהות אשר ילכו לפנינו: (ב) באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו. לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: (ג) ויתפרקו. לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקרגייר בלעז: את נזמי. כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר מן העיר: (ד) ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קשירה בחרט לשון סודר כמו המטפחות והחריטים ויצר ככרים כסף בשני חריטים: והשני ויצר לשון צורה בחרט בכלי אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו צורות בזהב כעט סופר החורט אותיות בלוחות פנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש וזהו שתרגם אונקלוס וצר יתיה בזיפא לשון זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקודים שקורין בלע"ז ניי"ל ומזייפין על ידו חותמות: עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו

ויאמר ואמר להון אהרן פריקו קדשי דדהבא דבאודני נשיכון בניכון ובנתיכון ואייתו לוותי : ויתפרקו ופריקו נשיא למיתן תכשיטיהון לגבריהון ומן יד פריקו כל עמא ית קדשי דדהבא די באודניהון ואייתיו לאהרן : ויקח ונסיב מידיהון וצר יתיה בשושיפא ורמא יתיה בטופרא ועבדיה עיגל מתכא ואמרו אילין דחלתך ישראל דהנפקוך מארעא דמצרים :

וירא אהרן וחמא אהרן ית חור נכיס קדמוי ודחיל ובנא מדבחא קדמוי וקרא אהרן בקל עציב ואמר חגא קדם יי מחר מנכסת קטול בעלי דבבוי אלין דכפרין במריהון ופרגו איקר שכינתי יי בעיגלא הדין :

ירושלמי

וחמא אהרן ית חור נכיס קדמוי ודחיל ובנא מדבחא קדמוי וקרא אהרן ואמר חגא : וקמו להון מגחכין בפולחנא נוכראה :

וישכימו ואקדימו מיומא חדא ואסיקו עלוון וקריבו ניכסין ואסחר עמא למיכול ולמשתי וקמו להון למגחכא בפולחנא נוכראה : וידבר ומליל יי עם משה איזל חות מן רבות יקרך דלא יהבית לך רבותא אלהן בגין ישראל וכדון חבילו עובדיהון עמך דאפיקתא מארעא דמצרים : סרו סטו בפריע מן אורחא דפקידתינון בסיני לא תעבדון לכון צלם וצורה וכל דמו וכדון עבדו להון עיגל מתכא וסגידו ליה ודבחו ליה ואכריזו קדמוי אלין דחלתך ישראל דאסקוך מארעא דמצרים : ויאמר ואמר יי למשה גלי קדמי זדונהון דעמא הדין והא עם קשי קדל הוא : ועתה וכדון אנח בעותך ולא תפגין אליהון קדמי ואנח רגז אשתא תקיפתא בהון ואשיצינון ואעבד יתך לעם סגי : ויחל ואתחלחל משה מן רתיתא ושרי לצלאה קדם יי אלהיה ואמר למא יי יתקוף רוגזך בעמך דהנפקת מארעא דמצרים בחיל רב ובידא תקיפא : למה למא דין יימרון מצראי דמשתיירין למימר בבישא אנפיקינון לקטלא יתהון ביני טווריא תבור וחרמון ושריון וסיני ובגין לשיצאה יתהון מעל אנפי ארעא תוב מתקוף רוגזך ויהוי תוהו קדמך על בישתא דמלילת למעבד לעמך : זכור הוי דכיר לאברהם ליצחק ולישראל עבדך דקיימתא להון במימרך ומלילתא להום אסגי ית בניכון הי ככוכבי שמיא וכל ארעא הדא דאמירת לכון איתן לבניכון ויחסנון לעלם : וינחם והוה תוהו מן קדם יי על בישתא דחשיב למעבד לעמיה : ויפן ואתפני ונחת משה מן טוורא ותרין לוחי סהדותא בידיה לוחין כתובין מתרין ציטריהון מיכא ומיכא

ועשאוהו בכספים וי"א מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמכמך בו במצרים והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל : מסכה · לשון מתכה ד"א קכ"ה קנטרין זהב היו בו כגימטריא של מסכה : אלה אלהיך · ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו : (ה) וירא אהרן · שהיה בו רוח חיים שנאמר בתבנית שור אוכל עשב וראה שהצליח מעשה שטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי : ויבן מזבח · לדחותם : ויקרא חג לה' מחר · ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהי' מוכיחן והרגוהו וזהו ויבן (לשון בינה) מזבח לפניו ויבן מזבח לפניו ועוד ראה ואמ' מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם בונים אותו זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן עשויה בבת אחת מתוך שאני בונה אותו ואני מתעצל במלאכתו ובין כך ובין כך משה בא : חג לה' · בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום : (ו) וישכימו · השטן זרזם כדי שיחטאו : לצחק · יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר לצחק בי ושפיכות דמים כמו שנאמר יקומו הנערים וישחקו לפנינו אף כאן נהרג חור : (ז) וידבר · לשון קושי הוא כמו וידבר אתם קשות : לך רד · מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי בית דין של מעלה : שחת עמך · שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו : (ט) קשה עורף · מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע : (י) הניחה לי · עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם : (יא) למה ה' יחרה אפך · כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור : (יב) והנחם · התעשת מחשבה אחרת להטיב להם : על הרעה · אשר חשבת להם : (יג) זכור לאברהם · אם עברו על עשרת הדברות אברהם אביהם נתנסה בעשר נסיונות ועדיין לא קבל שכרו תנהו לו ויוצא עשר בעשר : לאברהם ליצחק ולישראל · אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו לישרף עליך באור כשדים · אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה · אם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו כסא של רגל אחד . אשר נשבעת להם בך · לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנאמר בי נשבעתי נאם ה' וליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי : (טו) משני עבריהם · היו האותיות נקראות

עקרת חג אלא החג יפת אתנם לה' כי באכוד רשפי' רינה וק"ל : דלא יהבית לך רבות פי' לא נתתי לך גדולה וכבוד אלא עבו' ישרא' כדפי' רש"י וע"ש : תפגין · לשון צעקה ותפילה ל"גמ' כפ"ק דר"ה הפגינו בלילה ופי' רש"י צעקו בפיקי' ויש גורסי' תכגיע : ואתחלחל בברכות פ' תפלת השחר אר"א מלמד שעשה משה תפלה עד שאחזתו אחילו וחולי : דמשתיירין דלא תקבי ופלא כגון כטכעו כי"פי

כמקפ' שכת שהרא' להם השטן דמות מטתו בעב ולכן היו קבורים שאת בשריפה אשה מנלכבא : וקריבו נשיא מקרבי' היו אנשים ליתן הכשיטיהן כבגד' וליף הכי מדכתיב אשר באזניהם ולא כתיב באזני נשיה' כדלעיל אלא פירושו באזני עצמ' : בקיפרא מהר"ד פי' מ"ש אמכסי באמת הוא דמות ובלסי ס"לע"ז כן פי' בערוך וכן הוא בויקרא רבה : בכיס נשחט ועיין ברש"י כי שניהם לדבר אחד נתכוונו : מנכסת קטול בעלי דבבוי וכו' פי' חג לה' יהיה ונחמת שחיטת מיתת בעלי דבבוי שונאי' פ' אלה שבופרים במריהון : ופרגו הרליפו כבוד השכינה בתבנית שור והו קרא אהרן באזניהם · דאל"כ יגרל התמיה על איש כמוהו ירבה בישרא לא זו בלבד הענל אף זו

טז והלחת מעשה אלהים המה והמכתב
מכתב אלהים הוא חרות על הלחת : יז
וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל
משה קול מלחמה במחנה : יח ויאמר
אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול
ענות אנכי שמע : יט ויהי כאשר קרב
אל המחנה וירא את העגל ומחלת ויחר אף
משה וישלך מידו את הלחת וישבר אתם תחת
ההר : כ ויקח את העגל אשר עשו
וישרף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני
המים וישק את בני ישראל : כא ויאמר
משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי
הבאת עליו חטאה גדלה : כב ויאמר
אהרן אל יחר אף אדני אתה ידעת את העם כי
ברע הוא : כג ויאמרו לי עשה לנו
אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש
אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו :
כד ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו
לי ואשלכהו באש ויצא העגל הזה : כה
וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה אהרן
לשמצה בקמיהם : כו ויעמד משה
בשער המחנה ויאמר מי ליהוה אלי ויאספו אליו
כל בני לוי : כז ויאמר להם כה אמר
יהוה אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו
עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש
את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו :
כח ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן
העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש :
כט ויאמר משה מלאו ידכם היום ליהוה
כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה :
ל ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם
אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל
יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם : לא
וישב משה אל יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה
חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב : לב

ועתה

פרעו ק' וכתיב כה"א שבשביל פ' דברי' שבשו אכלו ושתו ויקומו לצחק · וישתחוו · ויזבחו · ומחולות : מידיו ק' חסר יוד שכפרו ביוד הדברות :

פרע אותיו' ערב שערב רב גרמו להם לטעותו :

פרע ב"ית כי פרע הוא ראשו יהיה פרע מה מגרע מטמא אף פ"א מטמא :

י' ומלא : ג' וחסר :

ד' מטעים סבירין אלפים :

חמישי

ולוחיא עובדא דיי אנון וכתבא כתבא דיי הוא
מפרש על לוחיא : ושמע יהושע ית קל
עמא כד מיבבין ואמר למשה קל קרבא
במשריתא : ואמר לא קל גברין דנצחין
בקרבא ואף לא קל חלשין דמתברין קל דמחייכין
אנא שמע : והוה כד קריב למשריתא
וחזא ית עגלא וחינגין ותקיף רוגזא דמשה
ורמא מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשפולי
טורא : ונסיב ית עגלא די עבדו ואוקיד
בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא
ואשקי ית בני ישראל : ואמר משה לאהרן
מא עבד לך עמא הדין ארי איתיתא עלוהי
חובא רבא : ואמר אהרן לא יתקיף רוגזא
דרבוני את ידעת ית עמא ארי בביש הוא :
ואמרו לי עביד לנא דחלן דיהכן קדמנא ארי
דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים לא
ידענא מא הוה ליה : ואמרית להון
למאן דדהבא פריקו ויהבו לי ורמיתיה בנורא
ונפק עגלא הדין : וחזא משה ית עמא ארי
בטיל הוא ארי בטילינון אהרן לאסבותהון שום
ביש בדריהון : וקם משה בתרע משריתא
ואמר מאן דחלא דיי ייתון לותי ואתכנשו
לותיה כל בני לוי : ואמר להון כדנן אמר
יי אלהא דישראל שוו גבר חרביה על ירכיה
עיברו ותובו מתרע לתרע במשריתא וקטולו
גבר ית אחוהי וגבר ית חבריה ואנש ית
קריביה : ועבדו בני לוי כפתגמא דמשה
ונפל מן עמא ביומא ההוא כתלתא אלפין
גברא : ואמר משה קריבו ידכון קורבנא
יומא דין קדם יי ארי גבר בבריה ובאחוהי
ולאיתאה עליכון יומא דין ברכן : והוה ביומא
דבתרוהי ואמר משה לעמא אתון חבתון חובא
רבא וכען אסק קדם יי מאים אכפר על חוביכון :
ותב משה לקדם יי ואמר בבעו חב עמא הדין
חובא רבא ועבדו להון דחלן דדהב :

וכען

בקראות ומעשה נסים הוא : (טז) מעשה אלהים המה · כמשמעו הוא בכבודו עשאן · ד"א כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה : חרות · לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אנטליי"ר בלעז : (יז) ברעה · בהריעו שהיו מריעים ושמחים וצוחקים : אין קול ענות גבורה · אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים ווי אוי ניסה : קול ענות · קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו : (יט) וישלך מידיו וגו' · אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כלה כאן וכל ישראל משומדי' ואתננה להם : תחת ההר · לרגלי ההר : (כ) ויזר · לשון נפוץ וכן יזורה על נוהו גפרית וכן כי חנם מזורה הרשת שזורין בו דגן וקטנית : וישק את בני ישראל · נתכוון לבודקן כסוטות שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין עדים בלא התראה במגפה שנאמר ויגוף ה' את העם לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם : (כא) מה עשה לך העם הזה : כמה יסורים סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה : (כב) כי ברע הוא · בדרך רע הם הולכין תמיד ובנסיונות לפני המקום : (כד) ואומר להם · דבר אחד והם מהרו והתפרקו :

ואשליכהו

ומיכא אינון כתיבין : והלוחות ולוחיא
עובדא דיי הינון וכתבא כתבא דיי הוא חקיק
ומפרש על לוחיא : וישמע ושמע יהושע
ית קל עמא כד מיבבין בחדוא קדם עיגלא ואמר למשה קל סידרי קרבא במשריתא : ויאמר
ואמר לא קל גיברין דנצחין בסידרי קרבא ולא קל חלשין דמתנצחין מן בעלי דבביהון בסידרי קרבא קל
פלחי פולחני נוכראה ומגחכן קדמאה אנא שמע : ויהי והוה כד קריב משה למשריתא וחמא
ית עיגלא וחינגין בידיהון דרשיעיא מחנגין ומגחנין קדמוי וסטנא הוה בגויה מטפז ומשוור קדם עמא
ומן יד תקף רתח רוגזיה דמשה וטלק מן ידוי ית לוחיא ותבר יתהון בשיפולי טוורא ברם כתבא קדישא
די בהון הוה פרח וטייס לאויר שמייא והוה צווח ואמר חבל על עמא דשמעו בסיני מן פום קודשא לא
תעבדון לכון צלם וצורה וכל דמו ולסוף ארבעין יומין עבדו עיגל מתכא דלית ביה משא : ויקח
ונסיב ית עיגלא דעבדו ואוקיד בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרי על אנפי מוי דנחלא ואשקי ית בנא
ישראל וכל מאן דיהב תמן כל מאנא דדהבא הוא סימא נפקא באנפוי : ויאמר ואמר משה
לאהרן מה עבד לך עמא הדין ארום אתיתא עלוי חובא רבא : ויאמר ואמר אהרן לא יתקיף
רוגזא דרבוני אנת ידעת ית עמא ארום בני צדיקיא אינון ברם יצרא בישא הוא דאטעיגון : ויאמרו
ואמרו לי עיבד לנא דחלן דיטיילון קדמנא ארום דין משה גברא דאסקנא מארעא דמצרים אישתלהב
בטוורא באישא מצלהבא מן קדם יי ולא אשתמודענא מה הוה ליה בסיפיה : ואמר ואמרית
להון למאן אית דהב פריקו ויהבו לי וטלקתיה בנורא ועאל סטנא בגויה ונפק מניה דמות עיגלא
הדין : וירא וחמא משה ית עמא ארום
פריעין הינון ארום פריעו על ידוי דאהרן ית
כלילא קדישא דהוה ברישיהון והוה שמא רבא
ויקירא חקיק ומפרש ביה ונפק טבהון ביש
בעממי ארעא וקנין להון שום ביש לדריהון :
ויעמוד וקם משה בתרע סנהדרין דמשריתא
ואמר מאן הוא דחליא דיי ייתון לותי ואתכנשו לוותיה כל בנוי דלוי : ויאמר ואמר להון
כדנן אמר יי אלהא דישראל כל מאן דדבח לטעוות עממיא יתקטל בסייפא וכדון עיברו ותובו מתרע
סנהדרין לתרע בי דינא במשריתא ובעו מן קדם יי דישתביק לכון חובא דא ואתפרעו מן רשיעיא פלחי
פולחנא נוכראה וקטולו אפילו גבר ית אחוי וגבר ית חבריה ואינש ית קריביה : ויעשו ועבדון
בני לוי הי כפתגמא דמשה ונפלו מן עמא דהוה סימא באפיהון בקטילת סייפא ביומא ההוא כמנין
תלתא אלפין גברא : ויאמר ואמר משה קריבו קורבנכון על שפיכות אדמא די בידיכון ויתכפר
לכון קדם יי ארום נגעתון גבר בבריה ובאחוי ולאייתאה עליכון יומא דין ברכתא : ויהי והוה
ביומאחרי ואמר משה לעמא אתון חבתון חובא רבא וכדון איסק ואיצלי קדם יי הלואי איכפר על
חוביכון : וישב ותב משה וצלי קדם יי ואמר במטו מינך ריבון כל עלמיא
גלי

מבעשין :
קל מקלסין בפולחנא נוכראה :

ירושלמי

וחמא משה ית עמא ארום פריעין אינון ארום
פרעו כלילא דדהבא דהוה ברישיהון דהוה
שמא מפרשא חקיק עליהון מן טורא דחורב :

ואשליכהו באש · ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא : (כה) פרוע · מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה : לשמצה בקמיהם · להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם : (כו) מי לה' אלי · יבא אלי : כל בני לוי · מכאן שכל השבט כשר : (כז) כה אמר וגו' · והיכן אמר זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא : אחיו · מאמו והוא ישראל : (כט) מלאו ידכם · אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהני' למקום : כי איש · מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו : (ל) אכפרה בעד חטאתכם · אשים כופר וקנוח וסתימ' לנגד חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא : (לא) אלהי זהב · אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך

אלא שלא המיתו אלא היו חמים כודקין ונותני' סימן בכותני זהב לעגל : בני צדיקיא וכו' פי' דהכר שאהרן היה מלין יושר מול מגיד פשע ישראל שהיצה"ר הוא השטן שטעה אותם דא"לכ ושתלה כל בקרחון כמ"ש כדפי' רש"י היה קשה מלת העם שהוא מיותר ולא הל"ל אלא אתה ידעת כי ברע הוא אלא שאם דייקא שמצד טבעם הם רעים ולא. מצד גזע אבותם כי בני צדיקים הם א"ופי' שעם כי ברע הוא על שערב רב ומה שתרגם בני צדיקיא הוא כמו בני פסולי' לשון גמרא דגיטין פ' המגרש עבדא דכן מוזדק לעבדיה שפי' עבד זה פסול לעדות וק"ל : ואפיל סטנא בגוי' דיוקים כדאיתא במגילה פ' הקורא רש"בא א' לעולם יהא אדם זוהר בתשובה שמתוך תשובה שהשיב אהרן ויצא עגל הזה מקרו המינים לכן מתרגם ואפל השטן בתוכו שלא היה כן בטבע כמשמעו' פשוטו דקרא אלא שהשטן היה גרמא בנזקים: כלילא קדישא כו' פי' אות' כתרים שקשרו המלאכים בראשי ישראל כיון שחטאו ירד ק"ד מלאכי חבלה ופרקום כדאית' בשבת פ' ר' עקיבא וגם באיכה רבתי תני רשב"י זיין היה להם לישראל בסיני והיה שם המפורש כתוב עליו וכשחטאו ניטל מהם וזהו מה שתרגם והוה שמא רבה ויקירא חקיק ומפרש ביה וכו' וכדמתרגם בכבודו וכמבואר בפסוק ויגלו : ונפק טיבהון ביש פי' שם רע שמם עולה והוא לשון התלמוד בכתובו' מה טיבו של פלוני וכהן הוא נבכר פירשנו יעויין שם :

אלא ר"ל הכשארים והוא פרעם שנשאר כדכתיב לא נשאר עד אחד אבל א' נשאר ועיין בר"פי שמה : ויחזי אהן קדמך ר"ל שיתחר' על מחשבה ראשונה והוא לשון רבותינו הודה על הראשונות והא חרטה : מירבין בחדוא ר"ל אף שבכל מקום יכבא שכיא הריגה מורה על הצבור וכן כאן דכתיב ברעה מ"מ היה יכבא שלשמחה : מטפז ומשור פי' מדלג ומרקד מלשון מפוזרתא דפירא עיין כרש"י שם : חבל ווי כמו חבל על דאבדין וכו' דיהב תמן כל מאנא כו' פי' כל הנותן לעגל כלי זהב היה יוצא סימן בפניו דקשה על פיר"שי דא"כ לאיה נתרצו ישרא לשתות מאותן מים

ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא
מספרך אשר כתבת: לג ויאמר יהוה
אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי:
לד ועתה לך נחה את העם אל אשר
דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי
ופקדתי עליהם חטאתם: לה ויגף
יהוה את העם על אשר עשו את העגל אשר
עשה אהרן: פ א וידבר יהוה
אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר
העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי
לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה:
ב ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי
את הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי
והיבוסי: ג אל ארץ זבת חלב ודבש
כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן
אכלך בדרך: ד וישמע העם את
הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו
עליו: ס ה ויאמר יהוה אל משה אמר
אל בני ישראל אתם עם קשה ערף רגע אחד
אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך מעליך
ואדעה מה אעשה לך: ו ויתנצלו
בני ישראל את עדים מהר חורב: ז
ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה
הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד והיה כל
מבקש יהוה יצא אל אהל מועד אשר מחוץ
למחנה: ח והיה כצאת משה אל
האהל יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו
והביטו אחרי משה עד באו האהלה:
ט והיה כבא משה האהלה ירד עמוד
הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה:
י וראה כל העם את עמוד הענן
עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש
פתח אהלו:

הנה מלאכי אותיות מיכאל שהוא מנהיגי שמיוחד לו:

לג

פאת' פום ...

ב' מלעיל:

ב' מלא:

והיה כל מבקש כאן מכאן שכל אדם ...ות כדי שילמוד תורה:

ג' מלא בתור':

ו' חסר בליש':

וכען אם שבקת לחוביהון ואם לא מחני
כען מספרך די כתבתא: ואמר יי
למשה מן די חב קדמי אמחיניה מספרי:
וכען איזיל דבר ית עמא לאתר די מלילית לך
הא מלאכי יהך קדמך וביום אסערותי ואסער
עליהון חוביהון: ומחא יי ית עמא
על די אשתעבדו לעיגלא די עבד אהרן:
ומליל יי עם משה איזיל סק מכא את ועמא
דאסקתא מארעא דמצרים לארעא די
קיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך
אתנינה: ואשלח קדמך מלאכא
ואתריך ית כנענאי אמוראי וחתאי ופריזאי
חיואי ויבוסאי: לארעא עבדא חלב ודבש
ארי לא אסליק שכינתי מבינך ארי עם קשי
קדל את דילמא אשיצינך באורחא:
ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין ואתאבלו
ולא שויאו גבר תקון זיניה עלוהי:
ואמר יי למשה אימר לבני ישראל אתון עם
קשי קדל שעא חדא אסלק שכינתי מבינך
ואשיצינך וכען אעדי תקון זינך מנך גלי קדמי
מה אעביד לך: ואעדיאו בני ישראל ית תקון
זיניהון מטורא דחורב: ומשה נסיב ית
משכנא ופרסיה ליה מברא למשריתא
ארחיק מן משריתא וקרי ליה משכן בית
אולפנא ויהי כל דתבע אולפן מן קדם יי נפק
למשכן בית אולפנא דמברא למשריתא: והוה
כד נפק משה למשכנא קיימין כל עמא
ומתעתדין גבר בתרע משכניה ומסתכלין אחורי
משה עד דעליל למשכנא: והוה כד
עליל משה למשכנא נחית עמודא דעננא
וקאים בתרע משכנא ומתמליל עם משה:
וחזן כל עמא ית עמודא דעננא קאים
בתרע משכנא וקיימין כל עמא וסגדין גבר בתרע
משכניה:

וידבר

ומליל

לאלך שהיה מאכילו ומשקהו את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: (לב) ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב איני אומר לך מחני: ואם אין מחני. וזה מקרא קצר והרבה: מספרך. מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים: (לד) אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו אל אדוניהו: הנה מלאכי. ולא אני: וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: (לה) ויגוף ה' את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה: (א) לך עלה מזה. ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה: אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך: (ב) וגרשתי את הכנעני וגו'. שש אומות הם והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו: (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש. אני אומר לך להעלותם: כי לא אעלה בקרבך. לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשה עורף אתה. וכשאני בקרבם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם: אכלך. לשון כליון: (ד) הדבר הרע. שאין השכינה שורה ביניהם: איש עדיו. כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע: (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך

גלי קדמך תשובא הי כנהורא וכדון חב עמא הדין חובא רבא ועבדו להון דחלן דדהב :
ועתה וכדון אין תשבוק לחוביהון שבוק ואין לא מחיני כדון מן ספר צדיקיא דכתבת שמי בגויה :
ויאמר ואמר יי למשה לא חמי למימחי שמך אלהן מאן דחב קדמי אמחיניה מספרי :
ועתה וכדון איזל דבר ית עמא לאתר דמלילית לך הא מלאכי יטייל קדמך וביום
אסערותי אסער עליהון חוביהון : ויגף וחבל מימרא דיי ית עמא על דגחנן לעיגלא
דעבד אהרן : וידבר ומליל יי עם משה איזל אסתלק מכא דלמא יתקף רתח רוגזי בעמא
ואשיצינון בגין כן טייל אנת ועמא דאסיקתא מארעא דמצרים דקיימית לאברהם ליצחק
וליעקב למימר לבנך איתנינה : ושלחתי ואיזמן קדמך מלאך ואיתרך על ידוי ית כנענאי
אמוראי חיתאי ופריזאי חיואי ויבוסאי : אל ארץ לארע עבדא חלב ודבש ארום לית
אפשר דאיסלק שכינת יקרי מביניכון ברם לא יהי יקרי שרי במדור משריתיהון ארום עם קשי קדל
אנת דלמא אישיצינכון בארחא : וישמע ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין
ואתאבלו ולא שוויו גבר ית תיקון זיניה דאתיהב להון בסיני דביה שמא רבא וקדישא חקיק
ומפרש עלוי : ויאמר ואמר יי למשה אימר לבני ישראל אתון עם קשי קדלשעא חדא
קלילא איסלק איקר שכינתי מבינך ואישיצינך וכדון אעדי תיקון זינך מינך דאתגלי קדמי מאן
אעבד לך : ויתנצלו ואתרוקנו בני ישראל מן תיקון זיניהון דשמא רבא מפרש כתיב
בהון דאתיהבו להון למתנה מן טוור חורב : ומשה ומשה נסיבינון וטמירינון במשכן
אולפן אורייתא דיליה ברם ית משכנא נסב מתמן ופרסיה ליה מברא למשריתא ארחיק יתיה
מן משירית עמא דאתנדון תרין אלפין אמין והוה קרי ליה משכן בית אולפנא והוי כל מאן
דהדר בתתובא בלב שלים קדם יי הוה נפיק למשכן בית אולפנא דמברא למשריתא מודי
על חוביה ומצלי על חוביה ומשתבק ליה : והיה והוה כד הוה נפיק משה
מן משריתא ואזיל למשכנא קיימין כל רשיעי עמא ומתעתדין גבר בתרע משכניה ומסתכלין
בעינא בישא אחורי משה עד זמן מיעליה למשכנא : והיה והוה כד עאיל משה
למשכנא נחית עמודא דענן יקרא וקאי בתרע משכנא ומתמליל מימרא דיי עם משה :
וראה וחמן כל עמא ית עמודא דעננא קאי בתרע משכנא ומן יד קיימין כל עמא וסגדין
כל קבל משכנא כדקיימין גבר בתרע משכניה :

וידבר

ונליתי[?] אעלה בקרבך[?] פן אכלך כי כן גזרת עליכם כ' אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמו שנאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואכלם אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך: ועתה הורידו עדיך ממך שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה אעשה לך בפקודת שאר העוון אני יודע מה שבלבי לעשות לך: (ו) את עדים מהר חורב את העדי שהיה בידם מהר חורב: (ז) ומשה מאותו עוון והלאה יקח את האהל לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד: הרחק אלפים אמה כענין שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה: וקרא לו והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה: כל מבקש ה' מכאן למבקש זקן כמקבל פני שכינה: יצא אל אהל מועד כמו יוצא ר"א והיה כל מבקש ה' אפילו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה חביריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: (ח) והיה לשון הווה: כצאת משה מן המחנה ללכת את האהל: יקומו כל העם עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם: והביטו אחרי משה לשבח אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: (ט) ודבר עם משה כמו ומדבר עם משה תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט (י) והשתחוו לשכינה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה לאחר

לפי לשון המתלקות ופי' הפסוק לדעת אונק' שלא הוא כתוב בספר המתורגמן וזולת המפרשים כולם מאריכי יעויין בדבריהם ודעת יונתן מפרש מלת אעלה לכמה אופנים ל' סלוק כמו ויעל מאברם' ומלשון עלייה וגם נדרש לפניו ולאחריו הפסוק שאין לו הכרע וקצר המגיע מלהשתרע והבן ודו"ק: תיקון זיניה גם לפרש דעתו הזיין כדר"ש ועיין לעיל ולקמן: דאתנדון ב' אלפין אמין עיין ברש"י ומקורו בתנחומא שנדה מעובדי ע"ז לכבוד המקום ב"ה היה הנדוי בשתים משאר נידוי שאינו רק ד' אמות אבל מ"מ לא יותר מב' אלפי' כדי שיוכלו לילך בשבת שם להתפלל כמש"ה: דהדר בתתובא פי' דחזר בתשובה ומקבלו' נפיק בישא רש"י מפרשו לשבח ולית לא ס"ל אלא לגנאי ופלוגת' ר' אמי ורבי יצחק היא בפ"ק דקדושין ומאמרו כמה שוקיו כמה צווארו שבח וכו': ומתמלל קבל מתלל וכן ת"א כאן וגבי מתן תורה בתי בספר' ואתחנן פסוק פני' בפני' דבר ה' עמכ' ומה שאינו טעמו אלא תרגמו אפין באפין כוונו בזה לרמז בפלא על דברות אלקים שאחת דבר ושתים נשמע וזהו פנים תרי אפין משמע וגמ' פני' אל פנים כן באה תשובתם בנדסך ושאת א"ש שם וישם לפניהם ולא נאמר ויגד להם דברי השם וכן מדוקדק היטב

ויעב

מתרגם הסדרן לתרע בידוי' וכו' וכמו מן קדם ה' וכו' הוא דורש סמלו מספר לשמו זו ספר הכתוב ... שילתין כתפלי ... שיעשו תשובה ... דבוק היתה באפני ... אותם מידי ... בפניהם כדלעיל: דלמא יתקף רתח רוגזי הרגש הכי מפני שקשה יתורת על מזה לא הלי"ל רק עלה אל הארץ אלא כדמתרגם: לית אפשר דאסלק שריכת יקרי וכו' ראה דבריו שהם לדעת אונקלו' ובות שניהם לדבר אחד כתבתי שלא לפרש כפירוש רש"י רקם לדיוק מאי כן אכלך כדרך והא אדרבה יותר יש ליר' מלאך דכתי' כי לא ישא לפשעיכם וכדפרש"י שם שהוא שליח ואין פושט אלא שליחותי לבד יותר כיחא

יא וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־
פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה
וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ
הָאֹהֶל: פ יב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה
וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה
אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי:
יג וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה:
יד וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ:
טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ
הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה: טז וּבַמֶּה
יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ
הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־
הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: פ
יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־
מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם: יח
וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ: יט
וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ
וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר
אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם:
כ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי
הָאָדָם וָחָי: כא וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם
אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר: כב וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי
וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־
עָבְרִי: כג וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־

אחרי

כולם מלעיל בר מן ב' רפ' סקף סגולתא:
חסר יו"ד:
ל' כתובים וחסר:
בג מלא כתו':
ששי
חד מן פתחין דספרא:
ל' וחסר:

וּמְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה מַמְלַל עִם מַמְלַל כְּמָא
דִּמְמַלֵּיל גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ וְתָב לְמַשְׁרִיתָא
וּמְשׁוּמְשָׁנֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עוּלֵימָא לָא עָדֵי
מִגּוֹ מַשְׁכְּנָא: וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ חֲזִי
דְּאַתְּ אָמַר לִי אַסֵּיק יָת עַמָּא הָדֵין וְאַתְּ לָא
הוֹדַעְתַּנִי יָת דִּי תִשְׁלַח עִמִּי וְאַתְּ אֲמַרְתְּ
רַבֵּיתָךְ בְּשׁוּם וְאַף אַשְׁכַּחְתְּ רַחֲמִין קֳדָמָי:
וּכְעַן אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ הוֹדַעְנִי
כְּעַן יָת אוֹרַח טוּבָךְ וְאִדַּע רַחֲמָךְ בְּדִיל
דְּאַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָמָךְ וּגְלֵי קֳדָמָךְ אֲרֵי עַמָּךְ
עַמָּא הָדֵין: וַאֲמַר שְׁכִינְתִּי תְהָךְ וְאַנִיחַ
לָךְ: וַאֲמַר קֳדָמוֹהִי אִם לֵית שְׁכִינְתָךְ
מְהַלְּכָא בֵינָנָא לָא תַסְּקִנַּנָא מִכָּא:
וּבְמָה יִתְיְדַע הָכָא אֲרֵי אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין
קֳדָמָךְ אֲנָא וְעַמָּךְ הֲלָא בִּמְהָךְ שְׁכִינְתָךְ
עִמַּנָא וְיִתְעַבְדָן לַנָא פְּרִישָׁן לִי וּלְעַמָּךְ מִשְׁנֵי
מִכָּל עַמָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא:
וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַף יָת פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי
מַלֵּילְתָּא אַעְבֵּיד אֲרֵי אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין
קֳדָמַי וְרַבֵּיתָךְ בְּשׁוּם: וַאֲמַר אַחֲזֵינִי
כְּעַן יָת יְקָרָךְ: וַאֲמַר אֲנָא אַעְבַּר
כָּל טוּבִי עַל אַפָּךְ וְאֶקְרֵי בִשְׁמָא דַּיְיָ קֳדָמָךְ וְאֵיחוֹן
לְמַאן דְּאֵיחוֹן וַאֲרַחֵם עַל מַאן דַּאֲרַחֵם:
וַאֲמַר לָא תִכּוֹל לְמֶחֱזֵי יָת אַפֵּי שְׁכִינְתִּי אֲרֵי לָא
יְחֶזְיַנַּנִי אֱנָשָׁא וְיִתְקַיָּם: וַאֲמַר יְיָ הָא אֲתַר
מְתַקַּן קֳדָמַי וְתִתְעַתַּד עַל טִנָּרָא: וִיהֵי בְּמִעְבַּר
יְקָרִי וַאֲשַׁוֵּינָךְ בִּמְעָרַת טִנָּרָא וְאַגֵּין בְּמֵימְרִי עֲלָךְ
עַד דְּאֶעְבַּר: וְאַעְדֵּי יָת דִּבְרַת יְקָרִי וְתֶחֱזֵי יָת

דבתרי

לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' עשה שם מ' יום ובקש רחמים שנאמר ואתנפל לפני ה' וגומר ובר"ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר בהם ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגומר מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס · בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: ושב אל המחנה · תרגומו ותאיב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן ונצבו וקיימין והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין · ומדרשו דבר ה' אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקריבם: (יב) ראה אתה אומר אלי · ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגומר ואתה לא הודעתני וגו' ואשר אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אינו הודעה שאין אני חפץ בו: ואתה אמרת ידעתיך · הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם: (יג) ועתה · אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך · ואדעך למען אמצא חן בעיניך · ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אכיר כמה שכר מציאת החן: וראה כי עמך הגוי הזה · שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי: (יד) ויאמר פני ילכו · כתרגומו

ודבר ה׳ ומתמליל יי עם משה ממלל קבל ממלל קל דבורא הוה שמע ברם זיו אפין לא הוה חמי היכמא דממלל גבר עם חבריה ומן בתר דאסתלק קל דבורא תאיב למשריתא ומחני פתגמיא לכנישתהון דישראל ברם משומשניה יהושע בר נון הוה טלי לא הוות זייע מגו משכניה׃

ירושלמי

ושמשיה יהושע בר נון טלי זעיר לא פסק מגו משכנא׃

ויאמר ואמר משה קדם יי חמי מה דאנת אמר לי סליק ית עמא הדין ואנת לא אורעתני ית מאן דאנת שלח עמי ואנת במימרך אמרת מניית יתך בשום טב ואוף אשכחת רחמין קדמי׃ ועתה וכדון אין בבעו אשכחית רחמין קדמך אודעני כדון ית אורח טובך ואנדע רחמך היך אנת מדבר עם בני נשא זכאין מטי להון הי כחייבין ולחייבין הי כזכאין ותוב זכאין מטי להון הי כמנוותהון וחייבין מטי להון הי כחוביהון מן בגלל דאשכח רחמין קדמך וגלי קדמך ארום עמך עמא הדין׃ ויאמר ואמר אמתין עד דיהכון סבר אפין דרוגזא ומן בתר כדון אניח לך׃ ויאמר ואמר ליה אין לית אפין מהלכא מיננא לא תסלקיננא מיכא בסבר אפין דרוגזא׃ ובמה ובמה יתידע כדון ארום אשכחית רחמין קדמך אלהין במללות שכינתך עימן ויתעבדן לנא פרישן בסלקותך רוח נבואה מעילוי אומיא ותהי מתמליל ברוח קודשא לי ולעמך מן בגלל דניהי משניי מכל עממיא דעל אנפי ארעא׃ ויאמר ואמר יי למשה אוף ית פתגמא הדין דמלילתא אעבד ארום אשכחתא רחמין קדמי ומנית יתך בשום טב׃ ויאמר ואמר אחמי כדון יתי ית יקרך׃ ויאמר ואמר האנא מעבר כל מכילת טובי קדמך ואיקרי בשום מימריה דיי קדמך ואיחוס על מאן דחמי ליה למיחוס ואירחים על מאן דחמי ליה למתרחמא׃ ויאמר ואמר לית אפשר לך למיחמי ית סבר אפי ארום לא יחמינני אינשא ויתקיים׃

ירושלמי

ואמר הא אנא מעבר כל מכילת טובי קדמך ואיקרי בשם טב יי קדמך ואחוס על מה דחמי ליה למיחס וארחם על מה דחמי ליה למתרחמא׃

ויאמר ה׳ ואמר יי הא אתר מתקן קדמי ותהי מעתד על טינרא׃ והיה ויהי במעיבר יקר שכינתי ואשוינך באספלירא דטינרא ואגין במימרי עלך עד זמן דאעיבר׃ והסירותי ואעבר

שתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו. בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: (טז) ובמה יודע איפוא. יודע מציאת החן הלא בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומו׳ העולם ע"א: ונפלינו אני ועמך. ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו והפלה ה׳ בין מקנה מצרים וגומר: (יז) גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על ע"א אעשה ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון ואלי דבר יגונב שומעין על פליח: (יח) ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהי׳ עת רצון ודבריו מקובלים והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר ונומר. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה כפון במערה: וקראתי בשם ה׳ לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין כי רחמי לא כלים: וחנותי את אשר אחון. אותן פעמים שארצה לחון: ורחמתי. עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם: (כ) ויאמר לא תוכל וגו׳. אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני: (כא) הנה מקום אתי. בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצורכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: (כב) בעבור כבודי. כשאעבור לפניך: בנקרת הצור. כמו העיני האנשים ההם תנקר יקרום עורבי נחל אני קרתי ושתיתי מים נקרה לשם: נקרת הצור. כריית הצור: ושכותי כפי. מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש ואעדי ית דברת יקרי כשאסלק הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן: (כג) וראית את אחורי. הראהו קשר של תפילין:

תרגומו מת"א: במללות שכינתך כל זה שם ג׳ דברי׳ בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו וכו׳ י"ש ועיין ברש"י כי דרך א"לשם: כל מכילות וניפי׳ כל מדות טובו׳. ואיחוס על מאן דחמי למיחוס דלא פ"ל כרמ׳ דלא׳ וחנותי את"פ שאי׳ הגון וכו׳: באספלירא יש לגרוס כ-לאת ואו תרגום של נקרת הצור וכן בלשון רז"ל פ"ק דבתר׳ אקום׳ דאספלירא ואפרשי׳ התוספ׳ בשם שערוך שהוא מערה ושם כרו"ם:

ויצב ויגד וכמה כמלים אפין וסתרות חוקות באיש על כנין ואין כאן מקום להאריך כאשר עם לכבי בהרחבה הענין כפי שדרשתיו ברוב עם הדרת מה"ה כמהן תורה כע"לם פה ורנקבורט ואם יגמור השם בעדי אוציאם לאור הדפוס כעזר אשי אכם קנאו יראה מכאן וכולו משם תדרשנו: ומתני׳ פי׳ וסיפר: טלי נער משרת: היך את מדבר וכו׳ פי׳ היאך את מתנהג עם בני אדם ולמה יש צדיק ורע לו ויש צדיק וטוב לו רשע ורע לו רשע וטוב לו וכן הוא במסכ׳ ברכו׳ ויהוא מקדרש׳ בע"א: עד יהכון סבר אפין כו׳ פי׳ כמש"ר ז"ל שם בפ"ק דברכות שאמר לו הקב"ה למש׳ המתן לי עד שיעברו פני׳ של זעם: אינלית אפין מהלכ׳ מינכא פי׳ אם לא יסורו ממני פני׳ של זעם ושים את

אחרי ופני לא יראו : פ לד א ויאמר
יהוה אל משה פסל לך שני לחת אבנים
כראשנים וכתבתי על הלחת את הדברים אשר
היו על הלחת הראשנים אשר שברת : ב
והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת
לי שם על ראש ההר : ג ואיש לא יעלה
עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם הצאן
והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא : ד
ויפסל שני לחת אבנים כראשנים וישכם משה
בבקר ויעל אל הר סיני כאשר צוה יהוה אתו
ויקח בידו שני לחת אבנים : ה וירד יהוה
בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהוה : ו
ויעבר יהוה על פניו ויקרא יהוה יהוה אל
רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת : ז
נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה
לא ינקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים
על שלשים ועל רבעים : ח וימהר משה
ויקד ארצה וישתחו : ט ויאמר אם נא
מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו
כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו
ונחלתנו : י ויאמר הנה אנכי כרת ברית
נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נבראו בכל
הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה
בקרבו את מעשה יהוה כי נורא הוא אשר אני
עשה עמך : יא שמר לך את אשר אנכי מצוך
היום הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני
והחתי והפרזי והחוי והיבוסי : יב
השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר
אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך :
יג כי את מזבחתם תתצון ואת
מצבתם תשברון ואת אשריו תכרתון :
יד כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה
קנא

ד' פסוקים וגם גם :
נוצר רבתי
בחטף פתח :
י' ותסר יוד
י' ותסר :
פרשה סדך ... מפניך סימן :
לא מל' כתור :
ר רבתי

דבתרי ודקדמי לא יתחזון : ואמר יי
למשה פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי
ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא די הוו על לוחיא
קדמאי די תברתא : והוי זמין
לצפרא ותסק בצפרא לטורא דסיני ותתעתד
קדמי תמן על ריש טורא : ואנש לא יסק
עמך ואף אנש לא יתחזי בכל טורא אף ענא
ותורי לא ירעון לקבל טורא ההוא :
ופסל תרין לוחי אבניא כקדמאי ואקדים משה
בצפרא וסליק לטורא דסיני כמא דפקיד יי יתיה
ונסיב בידיה תרין לוחי אבניא : ואתגלי יי
בעננא ואתעתד עמיה תמן וקרא בשמא דיי :
ואעבר יי שכינתיה על אפוהי וקרא יי יי אלהא
רחמנא וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון
וקשוט : נטר טיבו לאלפי דרין שביק לעוין
ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין לאורייתיה
ולדלא תיבין לא מזכי מסער חובי אבהן על
בנין ועל בני בנין מרדין על דר תליתאי ועל
דר רביעאי : ואוחי משה וכרע על ארעא וסגיד :
ואמר אם כען אשכחית רחמין קדמך יי תהך כען
שכינתא דיי בינגא ארי עם קשי קדל הוא
ותשבוק לחובנא ולחטאנא ותחסננא : ואמר הא
אנא גזר קים קדם כל עמך אעביד פרישן דלא
אתבריאו בכל ארעא ובכל עממיא ויחזי כל
עמא דאת בינהון ית עובדא דיי ארי דחיל
הוא דאנא עביד עמך : טר לך ית דאנא
מפקדך יומא דין הא אנא מתריך מן קדמך ית
אמוראי וכנענאי וחתאי ופריזאי וחיואי
ויבוסאי : אסתמר לך דילמא תגזר קים ליתיב
ארעא די את עליל עלה דילמא יהי לתקלא בינך :
ארי ית אגוריהון תתרעון וית קמתהון תתברון
וית אשיריהון תקצצון : ארי לא תסגוד לטעות
עממיא

(א) פסל לך · הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך משם נתעשר משה הרבה : פסל
לך · אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך
קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדיין אינה
אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת
שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כן המלך זה
הק"בה השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הק"בה אלו ישראל לכך נאמר פסל לך : (ב) נכון ·
מזומן : (ג) ואיש לא יעלה עמך · הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהן עין רעה אין לך
יפה מן הצניעות : (ה) ויקרא בשם ה' · מתרגמינן וקרא בשמא דיי : (ו) ה' ה' · מדת רחמים היא אחת קודם
שיחטא ואחת היא לאחר שיחטא וישוב : אל · אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני ואין לומר
למדת הדין למה עזבתני כך מצאתיה במכילתא : ארך אפים · מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה :
ורב חסד · לצריכי חסד שאין להם זכיות כל כך · ואמת · לשלם שכר טוב לעושי רצונו : (ז) נוצר חסד ·
שהאדם עושה לפניו : לאלפים · לשני אלפים דורות : עונות · אלו הזדונות : פשעים · אלו המרדים שאדם
מורד להכעיס : ונקה לא ינקה · לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ורבותינו דרשו
מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים : פוקד עון אבות על בנים · כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שכבר
פירש במקרא אחר לשונאי : ועל רבעים · דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש
מאות

ואעבר ית כיתי מלאכיא דקיימין ומשמשין קדמי ותחמי ית קטור דבידא דתפילי איקר שכינתי ואפי איקר שכינתי לית אפשר לך למיחמי : ויאמר ואמר יי למשה פסל לך תרין לוחי אבנין הי כקדמאי ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי די תברתא : והיה והוי זמין לצפרא ותיסוק לצפרא לטוורא דסיני ותתעתד קדמי תמן על ריש טורא : ואיש ואינש לא יסק עמך ואוף אינש לא יתחמי בכל טוורא אוף ענא ותורי לא ירעון כל קביל טוורא ההוא : ויפסול ופסל תרין לוחי אבנין הי כקדמאי ואקדם משה בצפרא וסליק לטוורא דסיני היכמא דפקיד יי יתיה ונסיב בידיה תרין לוחי אבניא : וירד יי ואתגלי יי בענני איקר שכינתיה ואתעתד משה עמיה תמן וקרא משה בשום מימרא דיי : ויעבר ה' ואעבר יי שכינתיה על אפוי וקרא יי יי אלהא רחמנא וחננא ארך רוח וקריב רחמין מסגי למעבד חסד וקשוט : נצר נטיר חסד וטיבו לאלפי דרין שרי ושביק על חובין ומעבר על מרודין ומכפר על חטאין סלח לדתייבין לאורייתא ולדלא תייבין לא מזכי ביום דינא רבא מסער חובי אבהן על בנין מרודין על דר תליתאי ועל רביעאי : וימהר ואוחי משה וגחן על ארעא וסגיד : ויאמר ואמר אין בבעו אשכחית רחמין קדמך יי תהך כדון שכינת יקרך יי ביננא ארום עם קשי קדל הוא ותשבוק לחובנא ולחטאנא ותחסנינא ית ארעא דקיימית לאבהתנא דלא תשלחפיננא בעם אוחרן : ויאמר ואמר הא אנא גזר קיים דלא אשלחיף עמא הדין בעם אוחרן ברם מינך יפקון אוכלוסין דצדיקין קביל כל עמך אעביד פרישן להון בזמן דיהכון בשיבייתא על נהרוות בבל ואסליקינון מתמן ואשרינון מן לגיו לנהר סמבטיון וכהינון פרישן לא אתברייו בכל דיירי ארעא ובכל עממיא ויחמון כל עמא דאנת שרי ביניהון ביומא ההוא ית עובדא דיי ארום דחיל הוא דאנא עביד עמך : שמר לך טור לך ית מה דאנא מפקיד לך יומא דין האנא מתרך מן קדמך ית אמוראי וכנענאי וחיתאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי : השמר איסתמר לך דילמא תגזור קיים ליתיב ארעא דאנת עליל עלה דילמא יהי לתקלא בינך : כי את ארום ית איגוריהון תתרעון וית קמתהון תתברון וית אשיריהון תקצצון : כי לא ארום לית לכון רשו למסגוד לאלה

ירושלמי

ואטיל ית ידי : ואעבר ית כיתי מלאכיא דקיימין ומשמשין קדמי ואחמי ית דבירא דא[illegible] שכינתי לית אפשר לך למיחמי

ירושלמי

ועברת יקר שכינתיה דיי קדמוי וצלי משה ואמר יי יי אלהא רחמנא וחננא רחיק רגז וקריב רחמין ומסגי למעבד חסד וקשוט : נטר טיבו לאלפי דרין שרי ושביק לחובין ולסירחנין ומזכיא לא מזכי יי ית חייביא ביום דינא רבא ומדכר חובי אבהן רשיען על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי : וזריז משה ואקר על ארעא ואודי ושבח :

מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים : (ח) וימהר משה · כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו : (ט) ילך נא יי' בקרבנו · כמו שהבטחת מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגומר יש כי במקום אם : ונחלתנו · ותתננו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא תשרה שכינתך על האומות ע"א : (י) כורת ברית · על זאת : אעשה נפלאות . לשון ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות ע"א שלא תשרה שכינתי עליהם : (יא) את האמורי וגומר · שש אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם : (יג) אשריו · הוא אילן שעובדים אותו : (יד) קנא שמו · מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעובדיו :

קיטור דבידא · אם בגירסא כדלא וכירושלמי קשר תפלי' של יד וכי אם בגמרא פ"ק דברכי' שהוא אמר ר"ש . מלמד שהראה לו קשר תפילין גם כי מלשון אחורי פני' שבכל ראש קא משמעי' מ"מ אין תימא לפרש אשל יד וכן משמע נמי מדברי הרש"נא שכיא הכותב גמי הרקנטי דק"ד ע"ב כתב להדיא שקשר ש"ת רמז לחכמה של יד שכל הספירות נקשרו בה והביא סיוע לדבריו מתי"כע יע"ש ויש גורסים לכמ' אופנים דבירא קיטור כמו שהוא בירושלמי או קיטור דברא ור"ל קשר של תורה שהיא כשל ראש באחוריו וק"ל : ותתעתד • כנ"ל והוא תרגומו של ושבת מגזר' קמנו ואכלם ונתעודד וכן מתרגם על ויתייצב לקמן : לדתייבין לאורייתא עיין בר"ש · ומ"ש לאורייתא י"ל דרש תלת לאלפי' מלשון תאלכך חכמה תשלחפינ' פי' לשון חילוף והוצאה שלא יכלו אומה אחרת וכ"ה לשון תלמוד בשבת פרק משלחפי גבי אשכן · ברם מינך יפקון אוכלסין צדיקים פי' חיילות נפקא ליה הכי מסיפיה דקרא אני עושה עמך משמע בתשמעו דוקא עמך ומ"ל כ"רי כמ"ק דכרשות כל דיבור שיוצא מהק"בה אפי' על תנאי אינו חוזר מכלן ממשה שנאמר הרף ואעשה אותך לגוי גדול ואע"ג דבעא משה רחמי ובטל ה"ה אוקמי בזרעי שנאמר ובני משה גרשם ואליעזר ויהיו בני אלעזר רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה יתני ר"ילמעלה מן ס' רבוא וכו' וכן ס"ל ולכן מתרגם שכי אף שלא אחליפם באומ' אחרת ומ"מ שבטל הדבור לגמרי מכל מקום ממך יצאו אוכלסי' ויקוים לאחאים ר"ל דבור ואעשך לגוי גדול : כזמן דיהכן בשביותא פירש כשילכו בשביה ובגלות ואז אוציאם משם וזהו לעתיד לבוא ומבקש ליה הכי, ומ"ש אשר לא נבראו בכל הארץ משמע שקאי אלעתיד :

קנא שמו אל קנא הוא : טו פן־תכרת ברית
ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו
לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו : טז ולקחת
מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו
את־בניך אחרי אלהיהן : יז אלהי מסכה לא־
תעשה־לך : יח את־חג המצות תשמר
שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד
חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים :
יט כל־פטר רחם לי וכל־מקנך תזכר פטר
שור ושה : כ ופטר חמור תפדה בשה ואם־
לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא־
יראו פני ריקם : כא ששת ימים תעבד
וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת :
כב וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים
וחג האסיף תקופת השנה : כג שלש פעמים
בשנה יראה כל־זכורך את־פני האדן יהוה
אלהי ישראל : כד כי־אוריש גוים מפניך
והרחבתי את־גבלך ולא־יחמד איש את־ארצך
בעלתך לראות את־פני יהוה אלהיך שלש
פעמים בשנה : כה לא־תשחט על־חמץ דם־
זבחי ולא־ילין לבקר זבח חג הפסח : כו
ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך
לא־תבשל גדי בחלב אמו : פ כז
ויאמר יהוה אל־משה כתב־לך את־הדברים
האלה כי על־פי הדברים האלה כרתי אתך
ברית ואת־ישראל : כח ויהי־שם עם־יהוה
ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים
לא שתה ויכתב על־הלחת את דברי הברית
עשרת הדברים : כט ויהי ברדת משה מהר
סיני ושני לחת העדת ביד־משה ברדתו מן־
ההר ומשה לא־ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו :

וירא

קי"ב שלא לאכול ולשתות אתקרובת ע"א : סמך את חג המצות לאלהי מסכה לומר שע"א אסורים בהנאה כחמץ בפסח : י' קמץ זקף : ד' סבירין וכל : קי"ג לשבות מעבודת הארץ בשנת השמיטה : ב' חסר : ב' חד מלא וחד חסר : קי"ד שלא לאכול בשר בחלב :

שביעי

ג' וכתבין :

עממיא ארי יי קנא שמיה אל קנא הוא : דילמא
תגזר קים ליתיב ארעא ויטעון בתר טעותהון
וידבחון לטעותהון ויקרון לך ותיכול מדבחיהון :
ותסב מבנתהון לבנך ויטעין בנתהון בתר
טעותהן ויטעין ית־בנך בתר טעותהן : דחלן
דמתכא לא תעביד־לך : ית־חגא דפטיריא תטר
שבעא יומין תיכול פטירא כמא דפקידתך לזמן
ירחא דאביבא ארי בירחא דאביבא נפקתא
ממצרים : כל־פתח ולדא דילי הוא וכל־בעירך
דיכרין תקדיש בכור תור ואמר : ובוכרא
דחמרא תפרוק באמרא ואם־לא תפרוק
ותנקפיה כל־בוכרא דבנך תפרוק ולא־יתחזון
קדמי ריקנין : שתא יומין תפלח וביומא
שביעאה תנוח בזרועא ובחצדא תנוח : וחגא
דשבועיא תעביד לך בכורי חצד חטין וחגא
דכנשא במפקא דשתא : תלת זמנין בשתא
יתחזון כל־דכורך קדם רבון־עלמא יי אלהא
דישראל : ארי־אתריך עממין מן־קדמך ואפתי
ית־תחומך ולא־יחמיד אינש ית־ארעך במסקך
לאתחזאה קדם יי אלהך תלת זמנין בשתא :
לא־תכוס על־חמיע דם־פסחי ולא־יביתון
לצפרא בר־ממדבחא תרבי־נכסת־חגא דפסחא :
ריש בכורי ארעך תיתי לבית־מקדשא דיי אלהך
לא־תיכלון בשר בחלב : ואמר יי למשה כתב־לך
ית־פתגמיא האילין ארי על־מימר פתגמיא
האילין גזרית עמך קים ועם־ישראל : והוה
תמן קדם־יי ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא
לא אכל ומיא לא אשתי וכתב על־לוחיא ית
פתגמי קימא עשרא פתגמין : והוה כד־נחת
משה מטורא דסיני ותרין לוחי דסהדותא בידא
דמשה במיחתיה מן־טורא ומשה לא־ידע ארי

סגי

(טז) ואכלת מזבחו · כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתם שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך : (יח) חדש האביב · חדש שהביכור שהתבואה מבכרת בבישולה : (יט) כל פטר רחם לי · באדם : וכל מקנך תזכר וגומר · וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר יפטור זכר את רחמה : פטר · לשון פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון ת"ו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת : (כ) ופטר חמור · ולא שאר בהמה טמאה · תפדה בשה · נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים : וערפתו · עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו : כל בכור בניך תפדה · חמשה סלעים פדיונו קצוב שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה : ולא יראו פני ריקם · לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולת ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין : (כא) בחריש ובקציר תשבות · למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגומר ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת : (כב) ביכורי

קציר

לאלה אוחרן ארום יי קנאי ופורען שמיה אלה קנאי ופורען הוא : פן דילמא תגזור קיים ליתיב
ארעא ויטעון בתר טעוותהון וידבחון לטעוותהון ויזמנון לך ותיכול מן דיבחי טעוותהון :
ולקחת ותיסב מבנתהון לבנך וכד טעיין בנתהון בתר טעוותהין מטעיין אוף ית בנך בתר טעוותהין :
אלהי דהלין המתכא לא תעבדון לכון :
את חג ית חגא דפטיריא תנטרון שובעא
יומין תיכול פטירי היכמא דפקידתך לזמן ירחא
דאביבא ארום בירחא דאביבא נפקתון פריקין
ממצרים : כל פטר כל פתח וולדא
דילי הוא וכל בעירך תקדיש מנהון דכריא
דתורי ואימרי : ופטר ובוכרא דחמרא
תפרוק באימרא ואין לא תפרוק ותנקפיה
בקופיץ וכל בוכרא דברך תפרוק ולא יתחמון
קדמי ריקנין : ששת שיתא יומין תפלח
וביומא שביעאה תנוח ברידיא ובחצדא תנוח :
וחג שבועות וחגא דשבועיא תעביד לך
בזמן בכורי חצד חינטין וחגא דכנשא במיפקא
דשתא : שלש תלת זימנין בשתא
יתחמיון כל דכורך קדם ריבון עלמיא יי אלהא דישראל : כי אוריש ארום איתריך עממין
מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמיד איניש ית ארעך בזמן מיסקך לאתחמאה קדם יי אלהך תלת
זימנין בשתא : לא תשחט לא תכסון קדם עד לא תבטלין חמיע נכסת פסחי ולא יביתון
לצפרא בר ממדבחא תרבי נכסת פיסחא : ראשית שירוי בוכרת פירי ארעכון תייתון לבית
מוקדשא דיי אלהכון לית אתון רשאין לא למבשלא ולא למיכול בשר וחלב תריהון מערבין כחדא דלא
יתקוף רוגזי בכון ואירשין פירי אילניכון עם בוסרא בלבלוביהון וטרפיהון כחדא : ויאמר יי
ואמר יי למשה כתוב לך ית פתגמיא האילין ארום על מימר פתגמיא האילין גזרית עמך קיים ועם
ישראל : ויהי והוה תמן קדם יי ארבעין יממין וארבעין לילוון לחמא לא אכל ומוי לא
אישתי וכתב על לוחיא חורנייתא ית פתגמי קיימא עשרתי דביריא דהוו כתיבין על לוחיא קדמאי :
ויהי והוה בזמן מיחת משה מן טוורא דסיני ותרין לוחי סהדותא בידא דמשה במיחתיה מן
טוורא ומשה לא חכים ארום אשתבהר זיו
איקונין דאנפוי דהות ליה מן זיו איקר שכינתא
דיי בזמן מלליותיה עמיה :

ירושלמי

ויטעין :
כל קדמוי פלחי ולדא תפרשון לשמי כל פטריכון
דיכריא קדמוי פלחי וולדא דתורא ודאימרא :
עמי בית ישראל לית אתון רשאין למיחמי
יי אלהכון ריקנין מן כל מצוה :
בירידא :
לא תכסון על חמיע אידם ניכסת דפסחא לא
יבית מן בישרא די תכסון בלילי יומא טבא
קדמיא דפסחא מן רמשא עד צפרא : שירוי
ביכרת עללתכון היתון לבית מקדשא דיי אלהכון
עמי בית ישראל לית אתון רשאין לא למבשלא
ולא למיכלא בשר וחלב מעורבין כחדא :

ירושלמי

ארי שבחו זיויהון דאפי :

וירא

קציר חטים · שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים : בכורי · שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש חטים למקדש
שמנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא : וחג האסיף · בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית
אסיפה זו לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך : תקופת השנה · שהיא בחזרת השנה בתחילת השנה
הבאה : תקופת · לשון מסיבה והקפה : (כג) כל זכורך · כל הזכרים שבך · הרבה מצות בתורה נאמרו
ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם : (כד) אוריש
כתרגומו אתריך וכן החל רש וכן ויורש את האמורי לשון גרושין : והרחבתי את גבולך · ואתה רחוק מבית הבחירה
ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש הרגלים הללו : (כה) לא תשחט וגומר · לא תשחט את
הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה : ולא ילין · כתרגומו אין לינה מועלת
בראש המזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר : זבח חג הפסח · אימוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברים :
(כו) ראשית בכורי אדמתך · משבעת המינין האמורים בשבח ארצך ארץ חטה ושעורה וגפן וגומר ודבש הוא
דבש תמרים : לא תבשל גדי · אזהרה לבשר בחלב ושלשה פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד
לאיסור בישול : גדי · כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי
סתם כל יונקים במשמע : בחלב אמו · פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים :
(כז) את הדברים האלה · ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה : (כט) ויהי ברדת משה · כשהביא
לוחות אחרונות ביום הכפורים : כי קרן · לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני
ההוד רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו שנאמר ושכותי כפי :

ירושלם
כל קדמי
פלחי ולדא
פי' כל
ראשין
הפות' פלחי
כמו פולח
ובוקע ופיר'
הכי
לראשון
הפת' ובקע
רחמה וכן
פלח רכב
פירושו
ביקוע אבן
של רחיים :
כרידא וכן
בירושלמי
כירידא פי'
כחריסה
והוא לשון
התלמוד
דוכין לרדיא
וכן ת"י לא
תחרוש :
ואירשין עם
בוכרא וכו'
הוא לשון
רש וקלקול
והכה לעיל
בפרשת
משפטים
גרסינן.
ואיבשל
אבוריכון
וגו' וכאן
מתרג' שלא
יפלו הפירו'
בעוד בוסר
עם העלים
ודרש
פתיכות
כדכתבינא
לעיל :
אסתכסר
תרגום של
לבש
ולתפארת
הוא
לשבסורא
והוא לשון
חור כסיר :
דהוה מזין
איקר כו'
ס"ל כר'
ברכיה
כטל
קרני הוד מן
המער' וכו' ;
כירושלמי
אחרי שבחו
זיוהון כו'
הוא ג'
לשון שבח
ומעלה ש' י'
לדו של שלו
מגל אחר.

ויראו

ל וירא אהרן וכל־בני ישראל את־משה
והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו : לא
ויקרא אלהם משה וישבו אליו אהרן וכל־
הנשאים בעדה וידבר משה אלהם : לב
מפטיר ואחרי־כן נגשו כל־בני ישראל ויצום את כל־
אשר דבר יהוה אתו בהר סיני : לג ויכל
משה מדבר אתם ויתן על־פניו מסוה : לד
ובבא משה לפני יהוה לדבר אתו יסיר את־
המסוה עד־צאתו ויצא ודבר אל־בני ישראל את
אשר יצוה : לה וראו בני־ישראל את־פני
משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את־
המסוה על־פניו עד־באו לדבר אתו :

ד׳כ׳ חסר וכ׳ מלא : מכתיבת הלוחות זכה לקירון · קרנים מידו לו יסס חביוז פיזו רא זיתיבות מלאה :

קל״ט · חנ״כאל · סימן :

ומפטירין ויעש חירם · במלכים כסימן י״ח ·

חזו אהרן וכל־בני ישראל ית־משה והא סגי זיו־ יקרא דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותיה : וקרא להון משה ותבו לותיה אהרן וכל־רברביא בכנישתא ומליל משה עמהון : ובתר־כן אתקריבו כל־בני ישראל ופקדינון ית כל־דמליל יי עמיה בטורא דסיני : ושיצי משה מלמללא עמהון ויהב על־אפוהי בית־אפי : וכד־עליל משה לקדם יי למללא עמיה מעדי ית־בית־אפוהי עד־מפקיה ונפיק וממליל עם־בני ישראל ית דמתפקד : וחזן בני־ישראל ית־אפי משה ארי סגי זיו יקרא דאפי־משה ומתיב משה ית־בית־אפי על־אפוהי עד־דעליל למללא עמיה :

פ פ פ

לה
א ויקהל משה את־כל־עדת בני־
ישראל ויאמר אלהם אלה
הדברים אשר־צוה יהוה
לעשת אתם : ב ששת ימים תעשה
מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת
שבתון ליהוה כל־העשה בו מלאכה יומת :
ג לא־תבערו אש בכל משבתיכם ביום
השבת : פ ד ויאמר משה אל־
כל־עדת בני־ישראל לאמר זה הדבר אשר־צוה
יהוה לאמר : ה קחו מאתכם תרומה ליהוה
כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהוה זהב וכסף
ונחשת : ו ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש
ועזים : ז וערת אילם מאדמים וערת תחשים
ועצי שטים : ח ושמן למאור ובשמים לשמן
המשחה ולקטרת הסמים : ט ואבני שהם ואבני
מלאים לאפוד ולחשן : י וכל־חכם־לב בכם
יבאו ויעשו את כל־אשר צוה יהוה : יא את־
המשכן את־אהלו ואת־מכסהו את־קרסיו ואת־
קרשיו את־בריחו את־עמדיו ואת־אדניו :
את׳

לשבת אותיו׳ ל׳ תשע · וחסר וי״ו · לומר לט׳ מלאכות יעשו · אוחסר בו׳ ימים ולא בשבת : קט״ו שלא יעשו בית דין משפט מות בשבת : לא תבערו אש אמר הק״בה אור שלי פי׳ של ג׳ ימים שובת בשילכם בם אור שלכם יהא שובת : בשבת ויאמר ר״ת וס״ת תורה שמיך התורה בשבת : בדוחין ק׳ :

וכנש משה ית־כל־כנישתא דבני ישראל ואמר להון אלין פתגמיא דפקיד יי למעבד יתהון : שתא יומין תתעביד עיבידתא וביומא שביעאה יהי לכון קודשא שבא שבתא קדם־יי כל־דיעביד ביה עיבידתא יתקטיל : לא־תבערון אשתא בכל מותבניכון ביומא דשבתא : ואמר משה לכל־כנישתא דבני־ ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי למימר : סבו מנכון אפרשותא קדם־יי כל דיתרעי לביה ייתי ית אפרשותא קדם־יי דהבא וכספא ונחשא : ותכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי : ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי דססגונא ואעי שטין : ומשחא לאנהורותא ובוסמיא למשח רבותא ולקטורת בוסמיא : ואבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא : וכל־חכימי־לבא דבכון ייתון ויעבדון ית כל־דפקיד יי : ית־משכנא ית־פרסיה וית־חופאיה ית־פורפוהי וית־דפוהי ית־עברוהי

(ל) וייראו מגשת אליו · בא וראה כמה גדול כוחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים : (לא) הנשיאים בעדה · כמו נשיאי העדה : וידבר משה אליהם · שליחותו של מקום ולשון הוה הוא כל ענין הזה · (לב) ואחרי כן נגשו · אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או לבני ישראל · תנו רבנן כיצד סדר המשנה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו בשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו בן ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים

וירא וחמא אהרן וכל בני ישראל ית משה והא אשתבהר זיו איקונין דאנפוי ודחילון מן למקרבא
לותיה : ויקרא וקרא להון משה ותבו לוותיה אהרן וכל רברביא דאתמנון נגודין בכנישתא
ומליל משה עמהון : ואחר כן ומבתר כדין איתקריבו כל בני ישראל ופקידינון ית כל מה
דמליל יי עמיה בטוורא דסיני : ויכל ופסק
משה מן למללא עמהון ויהב על איקונין דבית
אפוי סודרא : ובבא וכד עליל משה
לקדם יי למללא עמיה מעדי ית סודרא דעל
איקונין דבית אנפוי עד מיפקיה ונפיק וממליל עם בני ישראל ית מה דאתפקד : ויראו וחמיין
בני ישראל ית איקונין דמשה ארום אשתבהר זיו איקונין דאנפי משה ותאיב משה ית סודרא על בית
אפוי עד זמן מיעליה למללא עימיה :

ירושלמי

סודרא :

ויקהל

וכנש משה ית כל כנישתא דבני ישראל ואמר להון אלין פתגמיא דפקיד יי
למעבד יתהון : ששת שיתא יומין תתעביד עיבידתא וביומא שביעאה
יהי לכון קודשא שבתא נייחא קדם יי כל דיעביד עיבידתא ביומא דשבתא אתקטלא יתקטיל במטלות
אבנין : לא תבערו עמי בני ישראל לא
תבערון אשתא בכל אתר מותבניכון ביומא
דשבתא : ויאמר ואמר משה לכל כנישתא
דבני ישראל למימר דין פתגמא דפקיד יי למימר:
קחו סבו מנכון אפרשותא קדם יי כל מאן
דאיתרעי לביה ייתי ית אפרשותא דיי דהבא
וכספא ונחשא : ותכלת ותיכלא
וארגוונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי : ועורות
דשיטא : ושמן

ירושלמי

לא תבערון אשתא בכל אתר בית מדוריכון
ביומא דשבתא :
ית משכנא וית משכניה וית חפוייה וית פורפוי
וית לווחוי וית נגרוי וית עמודוי וית חומרוי :

ומשכי דדיכרי מסמקי ומשכי דססגונא וקיסי
ומשחא לאנהרותא ובוסמיא למשח רבותא ולקטרת בוסמיא :
אבני מרגליין דבורלין הינון ומרגליין דאשלמותא למשקעא באפודא ובחושנא: ובכל
וכל חכימי ליבא דבכון ייתון ויעבדון ית כל דפקד יי : את המשכן ית משכנא וית
פרסיה וית חופאה דילה ית פורפוי וית לוחוי וית נגרוי וית עמודוי וית חומרוי :

את

זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד
ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכו' כדאיתא בערובין : (לג) ויתן
על פניו מסוה · כתרגומו בית אפי לשון ארמי הוא בגמרא סוי לבא ועוד בכתובות הוה קא מסוה לאפה לשון הבטה
אף כאן מסוה בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה
נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום מדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא
מסוה : (לד) ודבר אל בני ישראל · וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא מתלקח מהם : (לה) והשיב את
המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו · וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו :

חסלת כי תשא

ויקהל משה · למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא לשון הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים
אלא הן נאספין על פי דבורו ותרגומו ואכניש : (ב) ששת ימים · הקדים להם אזהרת
שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת: (ג) לא תבערו אש · יש מרבותינו
אומרים הבערה ללאו יצאת וי"א לחלק יצאת : (ד) זה הדבר אשר צוה ה' · לי לאמר לכם : (ה) נדיב
לבו · על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב ככר פי' נדבת המשכן ומלאכתו במקום נואם : (יא) את המשכן · יריעות
התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן : ואת אהלו · הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג : ואת מכסהו : מכסה
עורות

יב את הארן ואת בדיו את הכפרת ואת
פרכת המסך: יג את השלחן ואת בדיו ואת
כל כליו ואת לחם הפנים: יד ואת מנרת
המאור ואת כליה ואת נרתיה ואת שמן המאור:
טו ואת מזבח הקטרת ואת בדיו ואת שמן
המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך הפתח
לפתח המשכן: טז את מזבח העלה ואת
מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו
את הכיר ואת כנו: יז את קלעי החצר את
עמדיו ואת אדניה ואת מסך שער החצר:
יח את יתדת המשכן ואת יתדת החצר
ואת מיתריהם: יט את בגדי השרד
לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן
הכהן ואת בגדי בניו לכהן: כ
שני ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה: כא
ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה
רוחו אתו הביאו את תרומת יהוה למלאכת אהל
מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש: כב ויבאו
האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חח
ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר
הניף תנופת זהב ליהוה: כג וכל איש
אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני
ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים
הביאו: כד כל מרים תרומת כסף ונחשת
הביאו את תרומת יהוה וכל אשר נמצא אתו עצי
שטים לכל מלאכת העבדה הביאו: כה וכל
אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה את
התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת
השש: כו וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה
בחכמה טוו את העזים: כז והנשאם הביאו
את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד
ולחשן: כח ואת הבשם ואת השמן
למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים: כט
שלישי כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא
לכל המלאכה אשר צוה יהוה לעשות ביד משה
הביאו בני ישראל נדבה ליהוה: פ
ל ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא יהוה
בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה:
לא וימלא אתו רוח אלהים בחכמה
בתבונה ובדעת ובכל מלאכה: לב
ולחשב מחשבת לעשת בזהב ובכסף ובנחשת:
לג ובחרשת אבן למלאת ובחרשת

סימן לחתי ותימני גמרי ופסתי סגני ופקויי:
יל וחד הס:
ג' וסימן בכפלא אתמיהון: תבימי' וריסיה:
כ' חד מלא וחד חסר לחסר דחסר: ג' כ' מלא: ל רפי ומלא:
כל ספר' חסר בר מן כ':
סימן מפמידין פרנס מלא מכבור מדפקס:
כ' חסר: לב חסר:
ג' ד' מלא: וז' חסר:

עברוהי ית עמודוהי וית סמכוהי: ית ארונא
וית אריחוהי ית כפורתא וית פרוכתא דפרסא:
ית פתורא וית אריחוהי וית כל מנוהי וית
לחים אפיא: וית מנרתא דאנהורי וית מנהא
וית בוצינהא וית משחא דאנהורותא: וית
מדבחא דקטורת בוסמיא וית אריחוהי וית
משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא וית פרסא
דתרעא לתרע משכנא: ית מדבחא דעלתא
וית סרדא דנחשא דיליה ית אריחוהי וית כל
מנוהי ית כיורא וית בסיסיה: ית סרדי דרתא
ית עמודוהי וית סמכהא וית פרסא דתרע דרתא:
ית סכי משכנא וית סכי דרתא וית אטוניהון:
ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי
קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:
ונפקו כל כנישתא דבני ישראל מן קדם משה:
ואתו כל גבר דאתרעי לביה וכל דאשלמת
רוחיה יתיה איתיאו ית אפרשותא קדם
יי לעבידת משכן זמנא ולכל פולחניה וללבושי
קודשא: ואתו גבריא על נשיא כל דאתרעי
לביה איתיאו שירין ושבבין ועזקן ומחוך כל מן
דדהב וכל גבר דארים ארמות דהבא קדם יי:
וכל גבר דאשתכח עמיה תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ ומעזי ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי
ססגונא איתיאו: כל דארים ארמות כסף ונחש
איתיאו ית אפרשותא קדם יי וכל דאשתכח
עמיה אעי שטין לכל עיבידת פולחנא איתיאו:
וכל אתתא חכימת לבא בידהא מעזלא ומיתן
כד עזיל ית תכלא וית ארגונא ית צבע זהורי
וית בוצא: וכל נשיא דאתרעי לבהן עמהן
בחוכמא עזלן ית מעזיא: ורברביא איתיאו ית
אבני בורלא וית אבני אשלמותא לשקעא
באיפודא ובחושנא: וית בוסמא וית משחא
לאנהורותא ולמשחא דרבותא ולקטורת בוסמיא:
כל גבר ואתתא דאתרעי לבהון עמהון
לאיתאה לכל עיבידתא די פקיד יי למעבד בידא
דמשה איתיאו בני ישראל נדבתא קדם יי:
ואמר משה לבני ישראל חזו דרבי יי בשום
בצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה:
ואשלים עמיה רוח נבואה מן קדם יי
בחכמתא בסוכלתנו ובמדע ובכל עיבידא:
ולאלפא אומנון למעבד בדהבא ובכספא
ובנחשא: ובאומנות אבן טבא

לאשלמא

את יַת אֲרוֹנָא וְיַת אֲרִיחוֹי וְיַת כַּפּוּרְתָּא וְיַת פַּרְגּוֹדָא דִפְרָסָא : את יַת פָּתוֹרָא וְיַת אֲרִיחוֹי וְיַת
כָּל מָנוֹי וְיַת לְחֶם דְאַפַּיָא : ואת המנורה וְיַת מְנַרְתָּא דְאַנְהוֹרֵי וְיַת בּוֹצִינָהָא וְיַת מִשְׁחָא
דְאַנְהָרוּתָא : ואת מזבח וְיַת מַדְבְּחָא דִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָא וְיַת אֲרִיחוֹי וְיַת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיַת
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא וְיַת פְּרָסָא דְתַרְעָא לְתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא : את יַת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיַת קַנְקַל
דִנְחָשָׁא דִילֵיהּ יַת אֲרִיחוֹי וְיַת מָנוֹי יַת כִּיּוֹרָא וְיַת בְּסִיסֵיהּ : את קלעי יַת וִוילוֹת דַרְתָּא יַת עַמּוּדוֹי
וְיַת חוּמְרָנָהָא וְיַת פְּרָסָא דִתְרַע דַרְתָּא : ואת וְיַת מַחְתֵּי מַשְׁכְּנָא וְיַת מַחְתֵּי דַרְתָּא וְיַת אַטוּנֵיהוֹן
את בגדי יַת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא וְיַת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא דְלְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיַת לְבוּשֵׁי בְנוֹי
לְשַׁמָּשָׁא : ויצאו וּנְפָקוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם מֹשֶׁה : ויבאו וְאָתוּ כָּל
גְּבַר דְ[...]עֵי לִבֵּיהּ וְכָל דְאַשְׁלִימַת רוּחֵיהּ בִּנְבוּאָתָא דְעִמֵּיהּ הַיְתִיוּ יַת אַפְרָשׁוּתָא לִקְדָם יְיָ לַעֲבִידַת
מַשְׁכַּן זִמְנָא וּלְכָל פּוּלְחָנֵיהּ וְלִלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא : ויבאו וְאָתוּ גּוּבְרַיָא עִם נְשַׁיָא כָּל מַאן דְאִתְרְעֵי
לִבֵּיהּ הַיְתִיוּ שֵׁירִין וְשֵׁיוְוין עִזְקָן מְחוֹבִין וְכָל תַּכְשִׁיט דִדְהַב כָּל גְּבַר דְאָרִים אֲרָמוּת דַהֲבָא קֳדָם יְיָ :
וכל וְכָל גְּבַר דְהִשְׁתַּכַח עִמֵּיהּ תִּיכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמְעַזֵּי וּמוֹשְׁכֵי דְדִכְרֵי מְסַמְּקֵי
וּמַשְׁכֵי סַסְגּוֹנָא הַיְתִיוּ : כל כָּל דְאָרִים אֲרָמוּת כַּסְפָּא וּנְחָשָׁא אַיְתִיוּ יַת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ
וְכָל מַאן דְהִשְׁתַּכַח עִמֵּיהּ קֵיסִין דְשִׁיטָא לְכָל עִיבִידַת פּוּלְחָנָא הַיְתִיוּ : וכל וְכָל אִתְּתָא חַכִּימַת
לִבָּהָא בִּידָהָא הֲוַת עָזְלָא וּמַיְתִין כָּל עֲזִיל יַת תִּיכְלָא וְיַת אַרְגְּוָנָא וְיַת צְבַע זְהוֹרִי וְיַת בּוּצָא :
וכל הנשים וְכָל נְשַׁיָא דְאִתְרְעֵי לִבְּהוֹן עִמְּהוֹן בְּחָכְמְתָא הֲווֹן עָזְלָן יַת מְעַזַּיָא עַל גוּוְיָתְהוֹן וּמְנַפְּסָן
יַתְהֵין כַּד הִינִין חַיִין : והנשיאים וַעֲנָנֵי שְׁמַיָא אָזְלִין לְפִישׁוֹן וְדָלְיָין מִתַּמָּן יַת אַבְנֵי בּוּרְלְוָוָה
חֵילָא וְיַת אַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא וּמַחְתַּן יַתְהוֹן בְּאַנְפֵּי מַדְבְּרָא אָזְלִין רַבְרְבֵי
יִשְׂרָאֵל וּמַיְיתַן יַתְהוֹן לְצָרוֹךְ עִיבִידְתָּא : ואת הבשם וְתַיְיבִין עֲנָנֵי שְׁמַיָא וְאָזְלִין לְגַן עֵדֶן וְנָסְבִין
מִתַּמָּן יַת בּוּשְׂמָא בְּחִירָא וְיַת מִשְׁחָא דְזֵיתָא לְאַנְהָרוּתָא וְיַת אַפְרַסְמָא דַכְיָא לִמְשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת
בּוּסְמַיָא : כל איש כָּל גְּבַר בַּר יִשְׂרָאֵל וְאִתְּתָא בַּת יִשְׂרָאֵל דְאִתְרְעֵי לִבְּהוֹן עִמְּהוֹן לְאַיְיתָאָה
לְכָל עִיבִידְתָּא דְפַקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד בִּידָא דְמֹשֶׁה הַיְתִיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְדַבְתָּא קֳדָם יְיָ : ויאמר
וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמוֹן דְמַנֵּי יְיָ בְּשׁוּם
טַב בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא דִיהוּדָא :

ירושלמי

וימלא וְאַשְׁלִים עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה נְסִיבָה :
מִן קֳדָם יְיָ בְּחוּכְמְתָא בְּסוּכְלְתָנוּ וּבְמַנְדְּעָא וּבְכָל וּבְגַלָּפִית אַבְנַיָא טַבְתָא דְאַשְׁלָמָא וְנַגָּרוּת
עִיבִידְתָא : ולחשוב וּלְאַלָּפָא קִיסָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עִיבִידָא דְאוּמָנוּ :
אוּמָנְוָון לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא : ובחרשת וּבְאַגְלָפוּת מַרְגָּלִיתָא טַבְתָא
לְאַשְׁלָמוּת בְּהוֹן יַת עִיבִידְתָא וּבְנַגָּרוּת קִיסָא
לְמֶעְבַּד

עורות אלים והתחשים : (יב) ואת פרכת המסך · פרכת המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי
מסך וסכך וכן סכת בעדו · הסכי סך את דרכך : (יג) לחם הפנים · ככר פירש' פ"ל שם שהיו לו פנים לכאן
ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה : (יד) ואת כליה · מלקחים ומחתות · נרותיה · לוצי"ש בלעז בזיכי'
שמשמן והפתילות נתונין בהן : ואת שמן המאור · אף הוא צריך חכמי לב שהוא משוכה מאחר שמניס כמו שמפורש
במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית זך : (טו) מסך הפתח · וילון שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא
יריעות : (יז) את עמודיו ואת אדניה · הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה :
ואת מסך שער החצר · וילון פרוש לצד המזרח כ' אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב ושתומין
דימנו לצד צפון ט"ו אמה וכן לדרום שנאמר ט"ו אמה קלעים לכתף : (יח) יתדות · לתקוע ולקשור בהם
קופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח : מיתריהם חבלים לקשור : (יט) בגדי השרד · לכסות הארון והשלחן
המנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות : (כב) על הנשים · עם הנשים וסמוכי' אליהן (ומה שהתרגום
הניח על פשוטו משום דלא מתרגם ויבאו האנשים ואתו גבריא כמו שמתרגם לעיל מיניה רק מתרגם ומייתן ·
ורצה לומר שהביאו את וכזם בעודו אנשים כמו שכתב רש"י על טוו את העזים :) חח · הוא תכשיט של זהב עגול
נתון על הזרוע והוא הצמיד · כומז · כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פירשו שם כומז כאן
מקום זמה : (כג) וכל איש אשר נמצא אתו · תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אלים או תחשים
כולם הביאו : (כו) טוו את העזים · היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווין אותם : (כז)
והנשיאים הביאו · אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו
בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור
את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו' לכך התנדבו
בחנוכת המזבח תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב : (ל) חור בנה של מרים היא
אפליפב

מחתי · משכנ' המש · היתידות שבהם · פורשים היריעות ולפיל סוף תרומה · כתוב את זה והוא ל"ח · וימתחסד כאוקל לשב' וק"ל : רוחים בנבואתא וכו' הכפל הכריחו לדרוש זה דמתי נשאו לבו ונדבה רוחו אלא רמז לרוח נבואה כמו וימלא רוח אלקים וגו' וק"ל : י"ג ושבכין ופי' כובע של זהב ו' הב כזה כי ה"פ הייתיו שירין פירש הביאו נזמי' ושוין פזקן ופי' ופשו מוקמות וכלי פחוק כדפי' רשי על כומז וזהו מחוכין ודוק : עזלן פל גוייתהון פ' שבעודם בגופם של עזים טוו : ומנפסן כמו ומנפצן והוא לשון גמרא פ' הרואה וכמה : ועכבי שמית וכו' כן שלא בהנחותא כשיאים ממנו וכן הוא אומר בשיאי' ורוח וגשם אין ומ"מ הביאו כתי לפי פשוטו נשיאי השבטים כי נבנים לתוספת ור"ל

עץ לעשות בכל־מלאכת מחשבת : לד
ולהורת נתן בלבו הוא ואהליאב בן־אחיסמך ב' חסר ו' בתרא :
למטה־דן : לה מלא אתם חכמת־
לב לעשות כל־מלאכת חרש וחשב ורקם
בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש וארג
עשי כל־מלאכה וחשבי מחשבת :

לו

א ועשה בצלאל ואהליאב וכל־איש לו כתיב יוד:
חכם־לב אשר נתן יהוה חכמה ותבונה
בהמה לדעת לעשת את־כל־מלאכת עבדת י"ג חסר :
הקדש לכל אשר־צוה יהוה : ב
ויקרא משה אל־בצלאל ואל־אהליאב ואל
כל־איש חכם־לב אשר נתן יהוה חכמה בלבו
כל אשר נשאו לבו לקרבה אל־המלאכה
לעשת אתה : ג ויקחו מלפני משה
את כל־התרומה אשר הביאו בני ישראל
למלאכת עבדת הקדש לעשת אתה והם
הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר :
ד ויבאו כל־החכמים העשים את
כל־מלאכת הקדש איש־איש ממלאכתו אשר־
המה עשים : ה ויאמרו אל־משה ג' וחד ומרכ':
לאמר מרבים העם להביא מדי העבדה
למלאכה אשר־צוה יהוה לעשת אתה :
ו ויצו משה ויעבירו קול במחנה ד' ג' מלא וחד חסר:
לאמר איש ואשה אל־יעשו־עוד מלאכה
לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא : ז

רביעי

והמלאכה היתה דים לכל־המלאכה לעשות אתה
והותר : ס ח ויעשו כל־חכם־
לב בעשי המלאכה את־המשכן עשר יריעת
שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבים כל אוריית' חסר ו"ג :
מעשה חשב עשה אתם : ט ארך היריעה כל ארך
האחת שמנה ועשרים באמה ורחב ארבע באמה דכות' כטעם
היריעה האחת מדה אחת לכל־היריעת : מונח ודעמי'
י ויחבר את־חמש היריעת אחת אל־ כספ' גרש
אחת וחמש יריעת חבר אחת אל־אחת : וקימניך דפקיד יתיב ונדכביד קדים :
יא ויעש ללאת תכלת על שפת היריעה
האחת מקצה במחברת כן עשה בשפת היריעה
הקיצונה במחברת השנית : יב חמשים
ללאת עשה ביריעה האחת וחמשים ללאת עשה ב' מלאים :
בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת
הללאת אחת אל־אחת : יג ויעש
חמשים קרסי זהב ויחבר את־היריעת אחת אל־
אחת בקרסים ויהי המשכן אחד : פ
יד ויעש יריעת עזים לאהל על־המשכן

עשתי

לאשלמא ובנגרות אעא למעבד בכל־עיבידת
אומנון : ולאלפא יהב בלביה הוא
ואהליאב בר־אחיסמך לשבטא דדן :
אשלם עמהון חכימות־לבא למעבד כל־
עיבידת נגר ואומן וצייר בתכלא ובארגונא
בצבע זהורי ובבוצא ומחי עבדי כל־עיבידא
ומלפי אומנון: ועבד בצלאל ואהליאב
וכל־גבר חכים־לבא דיהב יי חוכמתא
וסוכלתנותא בהון למידע למעבד ית כל־עיבידת
פולחן קודשא לכל די־פקיד יי : וקרא
משה לבצלאל ולאהליאב ולכל גבר חכים־לבא
דיהב יי חוכמתא בלביה כל דיתרעי לביה למקרב
לעיבידתא למעבד יתה : ונסיבו מן־קדם
משה ית כל־אפרשותא דאיתיאו בני ישראל
לעיבידת פולחן קודשא למעבד יתה ואנון
מייתן ליה עוד נדבתא בצפר בצפר :
ואתו כל־חכימיא דעבדין ית כל־עיבידת
קודשא גבר־גבר מעיבידתיה דאנון עבדין :
ואמרו למשה למימר מסגן עמא לאיתאה
מיסת פולחנא לעיבידתא דפקיד יי למעבד
יתה : ופקיד משה ואעברו כרוז במשריתא
למימר גבר ואתתא לא־יעבדון־עוד עיבידתא
לאפרשות קודשא ופסק עמא מלאיתאה :
ועיבידתא הות מיסת לכל־עיבידתא
למעבד יתה ויתרת : ועבדו כל־חכימי־
לבא בעבדי עיבידתא ית־משכנא עסר יריען
דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת־
כרובין עובד אומן עבד יתהון : אורכא
דיריעתא חדא עסרין ותמניא אמין ופותיא
ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא
לכל־יריעתא : ולפיף ית־חמש יריען
חדא עם־חדא וחמש יריען לפיף חדא עם־
חדא : ועבד ענובין דתכלא על ספתא
דיריעתא חדא מסטרא בית־לופי כן עבד
בסיפתא דיריעתא בסטרא בית־לופי
תנינא : חמשין ענובין עבד
ביריעתא חדא וחמשין ענובין עבד בסטרא
דיריעתא דבית־לופי תנינא מכונן ענוביא
חדא לקבל־חדא : ועבד חמשין
פורפין דדהב ולפיף ית־יריעתא חדא עם־חדא
בפורפיא והוה משכנא חד : ועבד
יריען דמעזי לפרסא על־משכנא חדא־עסרי

יריען

יְרִיעָן עֲבַד יָתְהֵין : אוּרְכָּא
דִירִיעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין
פּוּתְיָא דִירִיעֲתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לַחֲדָא
עַסְרֵי יְרִיעָן : וְלַפֵּיף יָת
חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוּד וְיָת שִׁית יְרִיעָן לְחוּד :
וַעֲבַד עֲנוּבִין חַמְשִׁין עַל סִפְּתָא דִירִיעֲתָא בִּסְטְרָא

בית

עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם : טו
אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע
אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי
עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת : טז וַיְחַבֵּר אֶת־
חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד :
יז וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה

הקיצונה

כולה חסר ולו כרמן ה': ל' דקמיך:

יונתן בן עוזיאל

לְמֶיעֱבַד בְּכָל עִיבִידַת אוּמְנָוָן : ולהורות ּלְמֵילַף אוּמְנָוָתָא לְמִשְׁאַר אוּמְנַיָא יְהַב מַנְדְעָא בְּלִבֵּיהּ הוּא וְאָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן : מלא אַשְׁלִים עִמְּהוֹן חַכִּימוּת לִיבָּא לְמֶעְבַּד כָּל עִיבִידַת נַגָּר וְאוּמָן וְצַיָּיר בְּתִיכְלָא וּבְאַרְגְּוָונָא וּבִצְבַע זְהוֹרִי וּבְבוּצָא וְגַרְדֵי עַבְדֵי כָּל עִיבִידְתָּא וּמַלְפֵי אוּמְנָוָן : ועשה וְיַעֲבֵד בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל גְּבַר חַכִּים לִיבָּא דִיהַב יְיָ חוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּתָא בְּהוֹן לְמִידַע וּלְמֶעְבַּד יַת כָּל עִיבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְכָל מַה דְפַקִּיד יְיָ : ויקרא וּקְרָא מֹשֶׁה לִבְצַלְאֵל וּלְאָהֳלִיאָב וּלְכָל גְּבַר חַכִּים לִיבָּא דִיהַב יְיָ חָכְמְתָא בְּלִבֵּיהּ כָּל מַאן דְאִיתְרְעֵי לִיבֵּיהּ לְמִיקְרַב לְעִיבִידְתָּא לְמֶעֱבַד יָתָהּ : ויקחו וּנְסִיבוּ מִן קֳדָם מֹשֶׁה יַת כָּל אַפְרָשׁוּתָא דְאַיְיתִיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעִיבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְמֶעֱבַד יָתָהּ וְהִינּוּן מַיְיתִין לֵיהּ תּוּב נְדַבְתָּא בִּצְפַר בִּצְפַר מִן מָמוֹנְהוֹן : ויבאו וְאָתוּ כָּל חַכִּימַיָא דְעָבְדִין יַת כָּל עִיבִידַת קוּדְשָׁא גְּבַר גְּבַר מֵעִיבִידְתֵּיהּ דְהִינּוּן עָבְדִין : ויאמרו וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַסְגִּיִין עַמָּא לְמַיְיתָיָא מִיסַת פּוּלְחָנָא לְעִיבִידְתָּא דְפַקֵּד יְיָ לְמֶעֱבַד יָתָהּ : ויצו וּפְקִיד מֹשֶׁה וְאַעֲבָרוּ כָרוֹזָא בְּמַשְׁרִיתָא לְמֵימַר גְּבַר וְאִיתְּתָא לָא יַעַבְדוּן תּוּב עִיבִידְתָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּפְסַק עַמָּא מִלְאַיְתָאָה : והמלאכה וְעִיבִידְתָּא הֲוַת כְּמִיסַת לְכָל עִיבִידְתָּא וְעָבְדוּ יָתָהּ וּבְרַם שַׁיְירוּ : ויעשו וְעָבְדוּ כָל חַכִּימֵי לִיבָּא יַת מַשְׁכְּנָא עֲשַׂר יְרִיעָן דְבוּץ שְׁזִיר וְתִיכְלָא וְאַרְגְּוָונָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמָן עֲבַד יַתְהוֹן : ארך אוּרְכָּא דִירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין סְכוּם דִירִיעֲתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְכָל יְרִיעָתָא : ויחבר וְלַפֵּיף יַת חֲמֵשׁ יְרִיעָן חֲדָא עִם חֲדָא וְחָמֵשׁ יְרִיעָן לַפֵּיף חֲדָא עִם חֲדָא : ויעש וַעֲבַד עֲנוּבִין דְתִיכְלָא עַל שִׂפְּתָא דִירִיעֲתָא חֲדָא מִסִּטְרָא בֵּית לוּפֵי כֵּן עֲבַד בְּשִׂיפְּתָא דִירִיעֲתָא בֵּית לוּפֵי תִּנְיָינָא : חמשים חַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד בִּסְטְרָא דִירִיעֲתָא דְבֵית לוּפֵי תִּנְיָינָא מְכַוְּונָן עֲנוּבַיָא חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא : ויעש וַעֲבַד חַמְשִׁין פּוּרְפִין דִדְהַב וְלַפֵּיף יַת יְרִיעֲתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפוּרְפַיָא וַהֲוָה מַשְׁכְּנָא חַד : ויעש וַעֲבַד יְרִיעַן דְמֵעֲזֵי לִפְרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא חֲדְסְרֵי יְרִיעָן עֲבַד יַתְהוֹן : ארך אוּרְכָּא דִירִיעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָא דִירִיעֲתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לַחֲדְסְרֵי יְרִיעָן : ויחבר וְלַפֵּיף יַת חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוּד כָּל קֳבֵיל חַמְשָׁא סִפְרֵי אוֹרַיְיתָא וְיַת שִׁית יְרִיעָן לְחוּד כָּל קֳבֵיל שִׁיתָּא סִדְרֵי מַתְנִיְיתָא : ויעש וַעֲבַד עֲנוּבִין חַמְשִׁין עַל סִיפְּתָא דִירִיעֲתָא בְּצִיטְרָא בֵּית לוּפֵי וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד עַל סִיפְּתָא דִירִיעֲתָא דְבֵית לוּפֵי תִּנְיָינָא : ויעש וַעֲבַד

פורפין

שהלכו הענני' לפישון ולקחו משם אבני שהם הכמנאים כחול הים והשליכו אותם סמוך למחנה ישראל דנשיאי ישראל הלכו ולקטו והביאום למשכן : ותייבין ענני שמיא וכו' דייק הכי דאם פי' נשיאים נשיאי ישראל מהיכן נוטלים כוסם את מג"ע ומי נטלו משם ענני' ויהיו ג"כ הפסוק זה מחובר למעלה דכתי' בית והנשאי' חס' יוד ראשונה ומזה נלמוד פי' עננים כדפירשנו : ה' ספרי אורייתא כבר מפורש כדברינו לעיל הרמז נגד ה' חומשי תורה ושיתא סדרי משנה : לטללא- פי' לסכך וגדילת' ונרש"י

(לד) אהליאב משבט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל: (ה) מדי העבודה. יותר מכדי צורך העבודה: (ו) ויכלא. לשון מניעה: (ז) והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ולהותר: והותר. כמו והכבד את לבו. והכות את מואב: ויעש

למעלה: באורח גדיבסין הכין הוא בגמרא פ' לולב וערבה ונפק' להו מעצי שטי' עומדים שעומדים דרך גדילתן התחתון למטה ועליון למעלה כנטיעתן:

הקיצנה במחברת והמשים ללאת עשה על־
שפת היריעה החברת השנית: יח ויעש
קרסי נחשת חמשים לחבר את־האהל להית
אחד: יט ויעש מכסה לאהל ערת אילם
מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה:
ס כ ויעש את־הקרשים למשכן עצי
שטים עמדים: כא עשר אמת ארך הקרש
ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד: כב
שתי ידת לקרש האחד משלבת אחת אל־
אחת כן עשה לכל קרשי המשכן: כג ויעש
את־הקרשים למשכן עשרים קרשים לפאת נגב
תימנה: כד וארבעים אדני־כסף עשה תחת
עשרים הקרשים שני אדנים תחת־הקרש האחד
לשתי ידתיו ושני אדנים תחת־הקרש האחד
לשתי ידתיו: כה ולצלע המשכן השנית
לפאת צפון עשה עשרים קרשים: כו
וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש
האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: כז
ולירכתי המשכן ימה עשה ששה קרשים:
כח ושני קרשים עשה למקצעת המשכן
בירכתים: כט והיו תואמם מלמטה ויחדו
יהיו תמים אל־ראשו אל־הטבעת האחת כן
עשה לשניהם לשני המקצעת: ל
והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר
אדנים שני אדנים שני אדנים תחת הקרש
האחד: לא ויעש בריחי עצי שטים חמשה
לקרשי צלע־המשכן האחת: לב וחמשה
בריחם לקרשי צלע־המשכן השנית וחמשה
בריחם לקרשי המשכן לירכתים ימה: לג
ויעש את־הבריח התיכן לברח בתוך הקרשים
מן־הקצה אל־הקצה: לד ואת־הקרשים
צפה זהב ואת־טבעתם עשה זהב בתים לבריחם
ויצף את־הבריחם זהב: לה ויעש את־
הפרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר
מעשה חשב עשה אתה כרבים: לו
ויעש לה ארבעה עמודי שטים ויצפם זהב וויהם
זהב ויצק להם ארבעה אדני־כסף: לז
ויעש מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת
שני ושש משזר מעשה רקם: לח ואת־
עמודיו חמשה ואת־וויהם וצפה ראשיהם
וחשקיהם זהב ואדניהם חמשה נחשת: פ
לז א ויעש בצלאל את־הארן עצי שטים אמתים
וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו:

ויצפהו

ס' חסר כליסנא:

חמישי

שליםי כשהן מחוברין: י"ל חסר קדמאה מלא ג' חסר בליסנא: ב' וחד חסר:

כלם חסר ו'

ו' פתחין וחד קמץ:

י"ל דקמיך:

ד' מלאים:

לא הזכיר בצלאל אלא על הארון לומר שהיה בצלאל יודע סוד הארון והמרכבה שהארון הוא כנגד כסא הכבוד:

בית־לופי וחמשין ענובין עבד על־ספתא
דיריעתא דבית־לופי תנינא: ועבד פורפין
דנחש חמשין ללפפא ית־משכנא למהוי חד:
ועבד חופאה למשכנא דמשכי דדכרי מסמקי
וחופאה דמשכי ססגונא מלעילא: ועבד ית־
דפיא למשכנא דאעי שטין קיימין: עסר
אמין אורכא דדפא ואמתא ופלגות אמתא
פותיא דדפא חד: תרין צירין לדפא
חד משלבין חד לקביל חד כן עבד לכל דפי
משכנא: ועבד ית־דפיא למשכנא
עסרין דפין לרוח עיבר דרומא: וארבעין
סמכין דכסף עבד תחות עסרין דפין תרין
סמכין תחות־דפא חד לתרין צירוהי ותרין
סמכין תחות־דפא חד לתרין צירוהי:
ולסטר משכנא תנינא לרוח ציפונא עבד עסרין
דפין: וארבעין סמכיהון דכסף תרין סמכין
תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד:
ולסיפי משכנא מערבא עבד שתא דפין:
ותרין דפין עבד לזוית משכנא בסופיהון:
והוו מכונין מלרע וכחדא הוו מכונין
ברישיהון בעזקתא חדא כן עבד לתרויהון
לתרתין זוין: והוו תמניא דפין וסמכיהון
דכסף שתא עשר סמכין תרין סמכין תרין סמכין
תחות דפא חד: ועבד עברי דאעי שטין
חמשא לדפי סטר־משכנא חד: וחמשא עברין
לדפי סטר־משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי
משכנא לסופהון מערבא: ועבד ית־עבריא
מציעאה לאעברא בגו דפיא מן־סיפי לסיפי:
וית־דפיא חפא דהבא וית־עזקתהון עבד
דהבא אתרא לעבריא וחפא ית־עבריא דהבא:
ועבד ית־פרוכתא דתכלא וארגונא וצבע זהורי
ובוץ שזיר עובד אומן עבד יתה צורת־כרובין:
ועבד לה ארבעה עמודי שטין וחפנון דהבא
וויהון דהבא ואתיך להון ארבעא סמכין דכסף:
ועבד פרסא לתרע משכנא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר עובד צייר: וית־עמודוהי
חמשא וית־וויהון וחפי רישיהון וכבושיהון
דהבא וסמכיהון חמשא דנחשא:
ועבד בצלאל ית־ארונא דאעי שטין תרתין
אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה
ואמתא ופלגא רומיה:

וחפהי

והפהי דהב דכי מגו ומברא ועבד ליה דיר דדהב סחור־סחור : ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על־סטריה חד ותרתין עזקן על־סטריה תנינא : ועבד אריחי דאעי שטין וחפא יתהון דהבא : ואעיל ית־אריחיא בעיזקתא על סטרי דארונא למיטל ית־ארונא : ועבד כפורתא דדהב דכי תרתין־אמין ופלגא אורכה ואמתא ופלגא פותיה : ועבד תרין כרובין דדהב נגיד עבד יתהון

ב ויצפהו זהב טהור מבית ומחוץ ויעש לו זר זהב סביב : ג ויצק לו ארבע טבעת זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על־צלעו האחת ושתי טבעת על־צלעו השנית : ד ויעש בדי עצי שטים ויצף אתם זהב : ה ויבא את־הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את־הארן : ו ויעש כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה : ז ויעש שני כרבים זהב מקשה עשה אתם

משני

כל אוריית חסר :

יונתן בן עוזיאל

פורפין דנחשא ללפפא ית משכנא למהוי חד : ויעש ועבד חופאה למשכנא משכי דדכרי
מסמקי ומשכי דססגונא לטללא מלעילא : ויעש ועבד ית לוחיא למשכנא מן קיסי שיטא
קיימין הי כאורח נציבהון : עשר עשר אמין אורכא דלוחא ואמתא ופלגא דאמתא פותיא
דלוחא חד : שתי תרין צירין ללוחא חד מכוונן סטר חד בגו סטר חד היכדין עבד לכל לוחי
משכנא : ויעש ועבד ית לוחיא למשכנא עשרין לוחין לרוח עיבר דרומא : וארבעים
וארבעין חומרין דכסף עבד תחות עשרין לוחיא תרין לוחין תחות חומרין חד לתרין צירוי ותרין חומרין
תחות לוחא חד לתרין צירוי : ולצלע ולסטר משכנא תניינא לרוח ציפונא עבד עשרין לוחין :
וארבעים וארבעין חומריהון דכסף תרין חומרין תחות לוחא חד ותרין חומרין תחות לוחא חד :
ולירכתי ולסייפי משכנא מערבא עבד שיתא לוחין : ושני ותרין לוחין עבד לזווית
משכנא בסופיהון : ויהיו והוון מזווגין מלרע וכחדא הוון מזווגין ברישיהון בעזקתא חדא
היכדין עבד לתריהון לתרתין זיוויין : והיו והוון תמניא לוחין וחומריהון דכסף שיתסר
חומרין תרין חומרין תרין חומרין תחות לוחא חד : ויעש ועבד נגרין דקיסי שיטא חמשא
ללוחי סטר משכנא חד : וחמשה וחמשא נגרין ללוחי סטר משכנא תניינא וחמשא נגרין
ללוחי סטר משכנא לסופיהון מערבא : ויעש ועבד ית נגרא מציעאה לשלבשא
בגו לוחיא מן סייפי לסייפי מן אילנא דנציב
אברהם אבונן בבירא דשבע וצלי תמן בשום
מימרא דיי אלהא עלמא : ואת וית לוחיא חפא דהבא וית עזקתהון עבד דהבא אתרא
לנגרין וחפא ית נגרין דהבא : ויעש ועבד ית פרגודא דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר עובד אומן עבד יתה כרובין צירין : ויעש לה ועבד לה ארבעה עמודי קיסי שיטא
וחפנון דהבא ווייהון דהבא ואתך להון ארבעה חומרין דכסף : ויעש ועבד וילון פריס לתרע
משכנא דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד ציור : ואת וית עמודוי חמשא וית
ווייהון חמשא וחפי רישיהון וכיבושיהון דהבא וחומריהון חמשא דנחשא : ויעש בצלאל
ועבד בצלאל ית ארונה דקיסי שיטא תרתין אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה ואמתא ופלגא
רומיה : ויצפהו וחפייה דהב דכי מגיו ומברא ועבד ליה דיר דדהב חזור חזור : ויצק לו
ואתיך ליה ארבע עיזקן דדהב על ארבע אסתוורוי ותרתין עיזקן על סיטריה חד ותרתין עיזקן על סטריה
תניינא : ויעש ועבד אריחי דקיסא שיטא וחפא יתהון דהבא : ויבא ואעיל ית אריחיא
בעיזקתא על סיטרא דארונא למיטל ית ארונא : ויעש כפרת ועבד כפורתא דדהב דכי תרתין
אמין ופלגא אורכא ואמתא ופלגא פותיא ברם סומכה הות פושכא : ויעש ועבד תרין כרובין
דדהב

ירושלמי
ועבד ית ניגריא מציעיא לברדוק ביני לוחיא :

ירושלמי. לברדוק ביני לוחיא י"ת פרוש לשון גמרא פרק הרואה סכב' והברדקנוס וסנים אלא הם שני הפכיי' ולפי הענין דכאן נמי בריח התיכון היה יותר ארוך מאשר הבריחים וק"ל :

כרס קומכה הוות פושכא פירש לבד עוביה היה טפח :

(א) ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר מאשר חכמים נקראת על שמו :

משני קצות הכפרת: ח כרוב
אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן
הכפרת עשה את הכרבים משני קצותו (קצותיו: ו ק':)
ט ויהיו הכרבים פרשי כנפים
למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם
איש אל אחיו אל הכפרת היו פני הכרבים:
פ י ויעש את השלחן עצי
שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי
קמתו: יא ויצף אתו זהב טהור
ויעש לו זר זהב סביב: יב ויעש לו
מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב למסגרתו סביב:
יג ויצק לו ארבע טבעת זהב ויתן
את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו:
יד לעמת המסגרת היו הטבעת
בתים לבדים לשאת את השלחן: טו
ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם זהב
לשאת את השלחן: טז ויעש את
הכלים אשר על השלחן את קערתיו ואת
כפתיו ואת מנקיתיו ואת הקשות אשר יסך
בהן זהב טהור: פ יז ויעש
את המנרה זהב טהור מקשה עשה את המנרה
ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה היו:
יח וששה קנים יצאים מצדיה שלשה
קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה (ד' כתיב נגד בתורה:)
השני: יט שלשה גבעים משקדים
בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים
משקדים בקנה אחד כפתר ופרח כן לששת
הקנים היצאים מן המנרה: כ
ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה
ופרחיה: כא וכפתר תחת שני הקנים
ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר
תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים
ממנה: כב כפתריהם וקנתם ממנה
היו כלה מקשה אחת זהב טהור: כג
ויעש את נרתיה שבעה ומלקחיה ומחתתיה
זהב טהור: כד ככר זהב טהור עשה
אתה ואת כל כליה: פ כה
ויעש את מזבח הקטרת עצי שטים אמה ארכו
ואמה רחבו רבוע ואמתים קמתו ממנו היו
קרנתיו: כו ויצף אתו זהב טהור את גגו
ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ויעש לו זר זהב (ד' כ' מלא וב' חסר:)
סביב: כז ושתי טבעת זהב עשה לו מתחת
לזרו על שתי צלעתיו על שני צדיו לבתים לבדים
לשאת

יתהון מתרין סטרי כפורתא: כרובא חד
מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן
כפורתא עבד ית כרוביא מתרין סטרוהי:
והוו כרוביא פריסין גדפיהון לעילא מטלין
בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד
לקביל כפורתא הוו אפי כרוביא: ועבד
ית פתורא דאעי שטין תרתין אמין אורכיה
ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה:
וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה זיר דדהב
סחור סחור: ועבד ליה גדנפא רומיה
פושכא סחור סחור ועבד זיר דדהב לגדנפיה
סחור סחור: ואתיך ליה ארבע עזקן
דדהב ויהב ית עזקתא על ארבע זויתא
דלארבע רגלוהי: לקביל גדנפא הואה
עזקתא אתרא לאריחיא למיטל ית פתורא:
ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון
דהבא למיטל ית פתורא: ועבד ית
מניא דעל פתורא ית מגיסוהי וית בזיכוהי
וית מכילתיה וית קשותא דמנסכין בהין דהב
דכי: ועבד ית מנרתא דדהב דכי נגיד עבד
ית מנרתא שדה וקנה כלידהא חזורהא
ושושנהא מנה הוו: ושתא קנין נפקין
מסטרהא תלתא קני מנרתא מסטרה חד ותלתא
קני מנרתא מסטרה תנינא: תלתא כלידין
מציירין בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין
מציירין בקניא חד חזור ושושן כן לשיתא קנין
דנפקין מן מנרתא: ובמנרתא ארבעא
כלידין מציירין חזורהא ושושנהא: וחזור
תחות תרין קנין דמנה וחזור תחות תרין קנין
דמנה וחזור תחות תרין קנין דמנה לשתא
קנין דנפקין מנה: חזוריהון
וקניהון מנה הוו כולה נגידא חדא דדהב
דכי: ועבד ית בוציניהא שבעא
וצביתהא ומחתיתהא דדהב דכי: ככרא
דדהב דכי עבד יתה וית כל מנהא: ועבד
ית מדבחא דקטורת בוסמיא דאעי שטין
אמתא אורכיה ואמתא פותיה מרבע
ותרתין אמין רומיה מניה הואה קרנוהי:
וחפא יתיה דהב דכי ית איגריה וית
כותלוהי סחור סחור וית קרנוהי ועבד ליה
זיר דדהב סחור סחור: ותרתין עזקן
דדהב עבד ליה מלרע לזיריה על תרתין
זויתיה על תרין סטרוהי לאתרא לאריחיא
למיטל

לשאת אתו בהם: כח ויעש את הבדים עצי
שטים ויצף אתם זהב: כט ויעש
את שמן המשחה קדש ואת קטרת הסמים
טהור מעשה רקח: ס
לח א ויעש את
מזבח העלה עצי שטים חמש אמות ארכו וחמש
אמות רחבו רבוע ושלש אמות קמתו: ב
ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו היו קרנתיו
ויצף אתו נחשת:

ויעש

למיטל יתיה בהון: ועבד ית אריחיא
דאעי שיטין וחפא יתהון דהבא: ועבד ית
משחא דרבותא קודשא וית קטורת בוסמיא
דכי עובד בוסמנו: ועבד ית מדבחא
דעלתא דאעי שטין חמש אמין אורכיה וחמש
אמין פותיה מרבע ותלתא אמין רומיה:
ועבד קרנוהי על ארבע זויתיה מניה הואה
קרנוהי וחפא יתיה נחשא:

ועבד

יונתן בן עוזיאל

דדהב דכי נגיד עבד יתהון מתרין סיטרי כפורתא: כרוב כרובא חד מסטרא מיכא וכרובא
חד מסטרא מיכא נגידין ואדיקין הוון כרוביא ולא מתפרשין מן כפורתא ארום בחוכמת רוח נבואה עבד
ית כרוביא מתרין סטרוי: ויהיו והוון כרוביא פריסין גדפיהון בהדי רישיהון לעילא מטללין
בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד כל קביל כפורתא הוון אנפי כרוביא: ויעש את השלחן
ועבד ית פתורא דקיסי שיטא תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: ויצף
וחפא יתיה דהב דכי ועבד ליה דיר דדהב חוור
חוור: ויעש ועבד ליה גפוף רומיה
פושכא חוור חוור ועבד דיר דדהב לגפופיה
חוור חוור: ויצק ואתיך ליה ארבע
עיזקן דדהב ויהב ית עיזקתא על ארבע זיוייתא
דלארבע ריגלוי: לעמת כל קביל גפוף הואה עיזקתא אתרא לאריחיא למיטל ית פתורא:
ויעש ועבד ית אריחיא דקיסי שיטא וחפא יתהון דהבא למיטל ית פתורא: ויעש את הכלים
ועבד ית מניא דעל פתורא ית פיילוותיה וית מכילתיה וית בזיכוי וית קסוותא דמחפין בהון דדהב
דכי: ויעש ועבד ית מנרתא דדהב דכי נגיד עבד ית מנרתא בסיס דידה וקנהא כלידהא
חזורייהא ושושנהא מינה הוון: וששה ושיתא קנין נפקין מסיטרהא תלתא קני מנרתא
מסיטרא חד ותלתא קני מנרתא מסטרא תניינא: שלשה תלתא כלידין משקעין בציוריהון
בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין משקעין בציוריהון בקניא חד חזור ושושן היכדין לשיתא קנין
דנפקין מן מנרתא: ובמנרה ובמנרתא ארבעא כלידין משקעין בציוריהון חיזורהא ושושנהא:
וכפתר וחיזור תחות תרין קנין דמינה וחיזור תחות תרין קנין דמינה וחיזור תחות תרין קנין
דמינה לשיתא קנין דנפקין מינה: כפתריהם חיזוריהון וקניהון מינה הוו כולה נגידא חדא
דדהב דכי: ויעש ועבד ית בוצינהא שבעא ומלקטיהא ומחתיהא דדהב דכי:
ככר קנטינר דדהב דכי עבד יתה וית כל מנהא: ויעש ועבד ית מדבחא דקטרת בוסמיא
מן קיסי שיטא אמתא אורכיה ואמתא פותייה מרבע ותרתין אמין רומיה מיניה הוון קרנוי זקיפין:
ויצף וחפא יתיה דהב דכי ית איגריה וית כותלוי חזור חזור וית קרנוי ועבד ליה דיר דדהב חזור
חזור: ושתי ותרתין עיזקן דדהב עבד ליה מלרע לדיריה על תרין זיוייתיה על תרין סיטרוי
לאתרא לאריחיא למיטול יתיה בהון: ויעש ועבד ית אריחיא דקיסי שיטא וחפא יתהון דהבא:
ויעש ועבד ית מישחא דרבותא קודשא וית קטורת בוסמיא דכי עובד בוסמנו: ויעש
ועבד ית מדבחא דעלתא דקיסי שיטא חמש אמין אורכיה וחמש אמין פותיה מרבע ותלת אמין רומיה:
ויעש קרנותיו ועבד קרנוי על ארבע זויירה מיניה הוואה קרנוי זקיפין לעיל וחפא יתיה נחשא:

ויעש

ירושלמי

כרוב כרובא חד מסטרא מיכא וכרובא

ירושלמי

גיפוף פשך חזר ומקף ועביד כליל דדהב לגפופא
חזור ומקף:

קסוותא דמחפיין לשון כביכוי ועיין כמס' ספירס רש"י פ' תרומה וק"ל:

ג וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־
הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת אֶת־
הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת׃
ד וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת
נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד־חֶצְיוֹ׃
ה וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע הַקְּצָוֹת
לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים׃ ו
וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת׃
ז וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל
צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְבוּב לֻחֹת
עָשָׂה אֹתוֹ׃ ס ח וַיַּעַשׂ אֵת
הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת
אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס
ט וַיַּעַשׂ אֶת־הֶחָצֵר לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה
קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָּאַמָּה׃ י
עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא
וְלִפְאַת צָפוֹן מֵאָה בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים
וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם
כָּסֶף׃ יב וְלִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים
בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וָוֵי
הָעַמֻּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כָּסֶף׃ יג וְלִפְאַת
קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ יד
קְלָעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ טו וְלַכָּתֵף
הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הֶחָצֵר קְלָעִים חֲמֵשׁ
עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃
טז כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃
יז וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם כָּסֶף
וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כֹּל עַמֻּדֵי הֶחָצֵר׃ יח
וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ
וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר׃
יט וְעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם
אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ כ וְכָל־הַיְתֵדֹת
לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב נְחֹשֶׁת׃

שביעי

מפטיר

קכב: מנוח סימן:

ומפטירין ויעש חירום במלכים בסימן ז׳

ועבד ית כל מני מדבחא ית פסכתרותא וית
מגרופיתא וית מזרקיא וית צינוריתא וית
מחתיתא כל מנוהי עבד נחשא׃ ועבד
למדבחא סרדא עובד מצדתא דנחשא תחות
סובביה מלרע עד פלגיה׃ ואתיך ארבע
עזקתא בארבע זויתא לסרדא דנחשא אתרא
לאריחיא׃ ועבד ית אריחיא דאעי שטין
וחפא יתהון נחשא׃ ואעיל ית אריחיא
בעזקתא על סטרי מדבחא למיטל יתיה בהון
חליל לוחין עבד יתיה׃ ועבד ית כיורא
דנחשא וית בסיסיה דנחשא במחזית נשיא
דאתיין לצלאה בתרע משכן זמנא׃ ועבד
ית דרתא לרוח עיבר דרומא סרדי דרתא
דבוץ שזיר מאה באמין׃ עמודיהון
עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא
וכבושיהון כסף׃ ולרוח צפונא מאה אמין
עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי
עמודיא וכבושיהון כסף׃ ולרוח מערבא
סרדין חמשין אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון
עסרא ווי עמודיא וכבושיהון כסף׃ ולרוח
קדומא מדינחא חמשין אמין׃ סרדין חמש
עסרי אמין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון
תלתא׃ ולעברא תנינא מכא ומכא לתרע
דרתא סרדין חמש עסרי אמין עמודיהון תלתא
וסמכיהון תלתא׃ כל סרדי דרתא סחור
סחור דבוץ שזיר׃ וסמכיא לעמודיא
דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף וחפוי
רישיהון דכסף ואנון מכבשין כסף כל עמודי
דרתא׃ ופרסא דתרע דרתא עובד צייר
תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר ועסרין
אמין אורכא ורומא בפותיא חמש אמין לקביל
סרדי דרתא׃ ועמודיהון ארבעא
וסמכיהון ארבעא דנחשא וויהון
כסף וחפוי רישיהון וכבושיהון
כסף׃ וכל סיכיא למשכנא
ולדרתא סחור
סחור דנחשא׃

אלין מניני משכנא משכנא דסהדותא די אתמניאו על מימרא דמשה פולחן ליואי בידא דאיתמר בר אהרן כהנא : ובצלאל

כא אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן : כב ובצלאל

יונתן בן עוזיאל

ויעש ועבד ית כל מאני מדבחא ית דודוותיא וית מגרופיתא וית מזרקייא וית משילייתא וית מחתייתא לכל מנוי עבד נחשא : ויעש ועבד למדבחא קנקל עובד מצרתא דנחשא תחות סובביה מלרע עד פלגיה מטול לקבלא גומריא וגרמיא דנפלין מן מדבחא : ויצק ואתיך ארבע עיזקן בארבע זיוויתיה לקנקל דנחשא אתרא לאריחיא : ויעש ועבד ית אריחיא דקיסי שיטא וחפא יתהון נחשא : ויביא והנעל ית אריחיא בעיזקתא על סטר מדבחא למיטל יתיה בהון חליל לוחין מלי עפרא עבד יתיה : ויעש ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיסיה דנחשא מן אספקלירי נחשא נשיא צניעותא ובעידן דאתיין לצלאה בתרע משכן זימנא הואן קיימין על קרבן ארמותהון ומשבחן ומודן ותייבין לגובריהון וילדן בנין צדיקין בזמן דמידכן מן סואבות דימהון : ויעש ועבד ית דרתא לרוח עיבר דרומא וילוי דרתא דבוץ שזיר מאה אמין : עמודיהם עמודיהון עשרין וחומריהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכיבושיהון דכסף : ולפאת ולרוח צפונא מאה אמין עמודיהון עשרין וחומריהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכיבושיהון דכסף : ולפאת ים ולרוח מערבא וילוון חמשין אמין עמודיהון עשרא וחומריהון עשרא ווי עמודיא וכיבושיהון דכסף : ולפאת קדמה ולרוח קידומא מדינחא חמשין אמין : קלעים ווילוון חמיסרי אמין לעיברא עמודיהון תלתא וחומריהון תלתא : ולכתף ולעיברא תניינא מיכא ומיכא לתרע דרתא ווילוון חמיסרי אמין עמודיהון תלתא וחומריהון תלתא : כל קלעי כל וילוי דרתא חוור חזור דבוץ שזיר : והאדנים וחומריא לעמודיא דנחשא ווי עמודיא וכיבושיהון כסף וחיפוי רישיהון כסף והינון מכבשין כסף היכדין הוו מתעבדין כל עמודי דרתא : ומסד ופרסא דתרע דרתא עובד צייור מחטא דתיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר ועשרין אמין אורכא ורומיה כפותיה חמש אמין כל קביל וילוי דרתא : ועמודיהם ועמודיהון ארבעא וחומריהון ארבעא דנחשא וויהון כסף וחיפוי רישיהון וכיבושיהון כסף : וכל היתדות וכל מתחיא למשכנא ולדרתא חזור חזור דנחשא :

ירושלמי

ובצלאל

ירושלמי

ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיס דדיה דנחש בחזון נשיא צניעתא דהוון צניען בתרע משכן זימנא :

ס ס ס

אלה פקודי אלין מנייני מתקלוון וסכומהון דמשכנא דסהדותא דאתמני על פום מימרא דמשה ברם פולחן ליואי הוות בידא דאיתמר בר אהרן כהנא :

ובצלאל

(ז) נבוב לוחות · נבוב הוא חלול וכן ונבוב שלש אצבעות נבוב : נבוב לוחות · הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע : (ח) במראות הצובאות · בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע א"ל הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר במראות הצובאות · ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכו למי שקנא לה בעלה ונסתרה ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ומהם נעשה כו' וגומר וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם אנקלוס במחזית נשיא ונסת תרגום של מראות מירדוריא כלעז · וכן מצינו בישעיה והגליונים מתרגמינן מחזייתא : אשר צבאו להביא נדבתן : (יח) לעומת קלעי החצר · כמדת קלעי החצר :

פקודי מלא וזו ספק לכל ק' אלף שלא יתבדוהו שלקח מן הכסף: משכן עדות כמנין משכן היה עדות שסכימה בור' ביסרא שבי' ראשון עמד תי' שנה כמנין משכן :

גומריא וגרמיא גחלים ועצמות ולכן היה המכבר כדי לקבל גחלים ועצמות הנופלות : מאספקלירי נחשא פירש מטיב נקוש הנחושת והוא לרנ"ל אספקלריא דאלירם ומה שמתרג' שהנשים חסידות ההללו שם יכו' יכול להיות שדרש ממקרא הכתובים כנתל הטירא בנדך הסוך לטובה ועיין שם :

פקודי מניני מתקלוון וכו' עיין כרש"י בנקודה :

חסלת ויקהל

ובצלאל בן־אורי בן־חור למטה יהודה עשה את
כל־אשר־צוה יהוה את־משה׃ כג ואתו
אהליאב בן־אחיסמך למטה־דן חרש וחשב
ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש׃
כד כל־הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת
הקדש ויהי ׀ זהב התנופה תשע ועשרים ככר
ושבע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש׃
כה וכסף פקודי העדה מאת ככר
ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל
הקדש׃ כו בקע לגלגלת מחצית השקל
בשקל הקדש לכל העבר על־הפקדים מבן
עשרים שנה ומעלה לשש־מאות אלף ושלשת
אלפים וחמש מאות וחמשים׃ כז
ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש
ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת הככר
ככר לאדן׃ כח ואת־האלף ושבע
המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים
וצפה ראשיהם וחשק אתם׃ כט ונחשת
התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע־מאות
שקל׃ ל ויעש בה את־אדני פתח
אהל מועד ואת מזבח הנחשת ואת־מכבר
הנחשת אשר־לו ואת כל־כלי המזבח׃ לא
ואת־אדני החצר סביב ואת־אדני שער החצר
ואת כל־יתדת המשכן ואת־כל־יתדת החצר
סביב׃ לט א ומן־התכלת והארגמן
ותולעת השני עשו בגדי־שרד לשרת בקדש
ויעשו את־בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה
יהוה את־משה׃ פ ב ויעש
את־האפד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
משזר׃ ג וירקעו את־פחי הזהב
וקצץ פתילם לעשות בתוך התכלת ובתוך
הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש
מעשה חשב׃ ד כתפת עשו־לו חברת
על־שני קצוותו חבר׃ ה וחשב אפדתו
אשר עליו ממנו הוא כמעשהו זהב תכלת
וארגמן ותולעת שני ושש משזר כאשר צוה
יהוה את־משה׃ ס ו ויעשו
את־אבני השהם מסבת משבצת זהב מפתחת
פתוחי חותם על־שמות בני ישראל׃
ז וישם אתם על כתפת האפד אבני
זכרון לבני ישראל כאשר צוה יהוה את־משה׃
פ ח ויעש את־החשן מעשה
חשב כמעשה אפד זהב תכלת וארגמן ותולעת
שני

הזהב ה' מיני זהב· חתי· ונוסי· וטמפת· זכותו· וכל כלי זהב· כנגד המשוי כהס חמשה עמודין· פרק מררי· ענוי לחן· עבודה קשה׃

ל' ומלא׃

לט כל סדר הספר' כתוב כפי"ן נקמצא׃

שני חמישי כהכן מחוברין: כ' וחד קמץ ב'פסוקי' דאית· כהון מן ד' מלין דמיין קדמ' לא נקיב ו"ו וג' נקבין ו"ו: קצותיו ק' ל' וחסר: ג' מלא בתורה׃

כולם תמר בר מן ח' מלא׃

ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה עבד
ית כל דפקיד יי ית משה׃ ועמיה אהליאב
בר אחיסמך לשבטא דדן נגר ואומן וצייר
בתכלא ובארגונא ובצבע זהורי ובבוצא׃
כל דהבא דאתעביד לעיבידתא בכל עיבידת
קודשא והוה דהב ארמותא עסרין ותשע ככרין
ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא׃
וכסף מנייני כנישתא מאה ככרין ואלף ושבע
מאה ושבעין וחמש סלעין בסלעי קודשא׃
תקלא לגולגלתא פלגות סלעא בסלעי קודשא
לכל דעבר על מניניא מבר עסרין שנין ולעילא
לשית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה
וחמשין׃ והואה מאה ככרי כספא
לאתכא ית סמכי קודשא וית סמכי פרוכתא
מאה סמכין למאת ככרין ככרא לסמכא׃
וית אלף ושבע מאה ושבעין וחמשא עבד
ווין לעמודיא וחפי רישיהון וכבש יתהון׃
ונחש ארמותא שבעין ככרין ותרין אלפין
וארבע מאה סלעין׃ ועבד בה ית סמכי
תרע משכן זמנא וית מדבחא דנחשא וית
סרדא דנחשא דליה וית כל מני מדבחא׃
וית סמכי דרתא סחור סחור וית סמכי תרע
דרתא וית כל סכי משכנא וית כל סכי
דרתא סחור סחור׃ ומן תכלא וארגונא
וצבע זהורי עבדו לבושי שמושא לשמשא
בקודשא ועבדו ית לבושי קודשא דלאהרן
כמא דפקיד יי ית משה׃ ועבד ית אפודא
דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר׃ ורדידו ית טסי דדהבא וקציצו
חוטין למעבד בגו תכלא ובגו ארגונא ובגו
צבע זהורי ובגו בוצא עובד אומן׃
כתפין עבדו ליה מלפפין על תרין סטרוהי
מלפף׃ והמיין תקוניה דעלוהי מניה
הוא כעובדיה דדהבא תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר כמא דפקיד יי ית משה׃
ועבדו ית אבני בורלא משקען מרמצן בדהב
גליפן כתב מפרש על שמהת בני ישראל׃
ושוי יתהון על כתפי אפודא אבני דוכרנא
לבני ישראל כמא דפקיד יי ית משה׃
ועבד ית חושנא עובד אומן כעובד אפודא
דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר׃ מרבע הוה עיף עבדו ית
חושנא

ובצלאל ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה עבד ית כל דפקיד יי ית משה: ואתו
עמיה אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן נגר ואומן וצייר בתיכלא ובארגוונא ובצבע זהורי ובבוצא:
כל כל דהבא דאתעביד לעיבידתא בכל עיבידת קודשא והוה סכום דהב ארמותא עשרין
ותשע קנטירין ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא דין הוא דהב ארמותא דארימו בני
ישראל כל גבר דאתרעי ליביה לאפרשא: וכסף וכסף מנייני דבני ישראל דיהבו בזמן
דממני משה גבר פורקן נפשיה מאה קינטרין ואלפא ושבע מאה ושובעין וחמש סלעין בסלעי קודשא:
בקע דרכמונא לגולגלתא פלגות סלעא בסלעא קודשא לכל מאן דעבר על מנייניא מבר
עשרין שנין ולעילא לשית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין: ויהי והואה מאה
קנטינרין דכספא לאתכא ית חומרי קודשא וית חומרי פרגודא מאה חומרין כל קבל קנטינרין
קנטינר לחומרא: ואת האלף וית אלפא ושבע מאה ושבעין וחמש סלעין עבד ווין
לעמודיא וחפא רישיהון וכבש יתהון: ונחשת ונחשא דארמותא שבעין קנטירין
ותרין אלפין וארבע מאה סילעין: ויעש בה ועבד בה ית חומרי תרע משכן זימנא
וית מדבחא דנחשא וית קנקלי דנחשא דיליה וית כל מאני מדבחא: ואת וית
חומרי דרתא חזור חזור וית חומרי תרע דרתא וית כל מתחי משכנא וית כל חומרי דרתא חזור
חזור: ומן התכלת ומן תיכלא וארגוונא וצבע זהורי עבדו לבושי שמושא לשמשא
בקודשא ועבדו ית לבושי קודשא די לאהרן כהנא הי כמה דפקיד יי ית משה: ויעש
את האפד ועבד ית אפודא דדהבא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: וירקעו
ורדידו ית טסי דדהבא וקטעו יתהון שזרין למעבד בגו תיכלא ובגו ארגוונא ובגו צבע זהורי ובגו
בוצא עובד אומן: כתפת כתפין עבדו ליה מלפפן על תרין ציטרוי יתלפף:
וחשב והמיין טיכוסיה דעלוי מניה הוא הי כעובדוי דהבא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי
ובוץ שזיר היכמא דפקיד יי ית משה: ויעשו את אבני ועבדו ית מרגלוון דבורלת
חלא משקעין מרמצן גליפן כתב חקיק מפרש על שמהת בני ישראל: וישם ושוי יתהון
על כתפי אפודא אבני דוכרנא לבני ישראל היכמא דפקיד יי ית משה: ויעש
ועבד ית חושנא עובד אומן הי פעובד אפודא דדהבא תיכלא וארגוונא וצבע זהורי ובוץ
שזיר

אלה פקודי בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן. שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל: משכן העדות. עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם: עבודת הלוים. פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שמפורש בפרשת נשא: ביד איתמר. הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: (כב) ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה. אשר צוה אותו אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואחר כך משכן (לא לבכין צווי להתנדב קאמר דהא אדרבה להיפך צווי הקב"ה בפרשת תרומה מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות ואח"כ צווי הקרשים וציווי מרע"ה ריש ויקהל תחלה המשכן ואהלו ואח"כ הכלים אלא מיירי לענין צווי לפועל איך יפעול כסדר. ותמצא בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם בצלאל וגומר הוזכר מתחילה את אהל מועד ואח"כ הכלים אבל לענין להתנדב להכין מה שיהיו צריכין מה לי מה שמתנדב תחלה ועיין בתוס' פ' ברואים. וא"ת מנלן שמרע"ה ציוה לבצלאל הכך הענין וז"ל דכתי' בפר' ויקהל ויקרא משה לבצלאל ולאהליאב וגומר וקצר מה שדיבר עמהם. ובמתי קרא מדכתיב אשר ציוה את משה אזיכן דהיינו מצוה להם כהיפך: ודוק היטב) אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה אמר לו משה בצל אל היית כי בודאי כך צוה לי הקב"ה וכן עשה המשכן תחילה ואח"כ עשה כלים: (כד) ככר. ששים מנה ומנה של קדש כפול היה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במניינם מג' אלפים שאין מגיעין לככר: (כו) בקע. הוא שם משקל מחצית השקל: לשש מאות אלף וגו'. כך היו ישראל וכך עלה מניינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומכין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולם מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים. כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאי' עולים אלף ושבע מאות וע"ה שקלים: (כז) לצקת. כתרגומו לאתכא: את אדני הקדש. של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני הפרכת ד' הרי ק' וכל שאר האדנים נחשת כתוב בהם: (כח) וצפה ראשיהם. של עמודים מהן שבכולן כתוב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף: (א) ומן התכלת והארגמן וגו'. שש לא נאמר כאן מכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה היה שש אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש: (ג) וירקעו. כמו לרוקע הארץ כתרגומו ורדידו טסין היו מרדדין מן הזהב אשטנ"דרא בלעז טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדים הטסין דקין וקוצצין מהן פתילים לאורך שטם לעשות אותן פתילים מתרוכת עם כל מין ומין בה בן ואפיר שנאמר כאן זהב חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול ששה והזהב חוט

דין דהב ארומתא וכו' תיקון ביתור לשונא זה דלת תימא מדכתי' אלה פקודי אשר פקד על פי משה שזה מכין השקלים של בקע לכך מתרגם שזה בא כתורת נדבה מש"ה כסף פקודי בא בהיוב: חומרי תרע דרת' תא התרגו' של יתדות שער החצר ושל יתדו' החצר חומרי דרת' וא"ש לפי סגנתיכנ וק"ל: דבורלת חלא ככר מפורש לעיל כדברינו יבוקא משם: קביל ו' טריגונין דעלאה [illegible] לשון גמרא פ"ק דנזיר' דיגון טריגון טרטיגון הרי כאן ארבע וה"ש ד' רוחות העולם:

שני ושש משזר: ט רבוע היה
כפול עשו את החשן זרת ארכו וזרת רחבו
כפול: י וימלאו בו ארבעה טורי
אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד:
יא והטור השני נפך ספיר ויהלם:
יב והטור השלישי לשם שבו
ואחלמה: יג והטור הרביעי תרשיש שהם
וישפה מוסבת משבצת זהב במלאתם:
יד והאבנים על שמת בני ישראל הנה
שתים עשרה על שמתם פתוחי חתם איש על
שמו לשנים עשר שבט: טו ויעשו על
החשן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב טהור:
טז ויעשו שתי משבצת זהב ושתי טבעת
זהב ויתנו את שתי הטבעת על שני קצות
החשן: יז ויתנו שתי העבתת הזהב על
שתי הטבעת על קצות החשן: יח ואת
שתי קצות שתי העבתת נתנו על שתי המשבצת
ויתנם על כתפת האפד אל מול פניו: יט
ויעשו שתי טבעת זהב וישימו על שני קצות
החשן על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה:
כ ויעשו שתי טבעת זהב ויתנם על שתי
כתפת האפד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו
ממעל לחשב האפד: כא וירכסו את החשן
מטבעתו אל טבעת האפד בפתיל תכלת להית
על חשב האפד ולא יזח החשן מעל האפד כאשר
צוה יהוה את משה: כב ויעש את מעיל האפד
מעשה ארג כליל תכלת: כג ופי המעיל
בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע:
כד ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת
וארגמן ותולעת שני משזר: כה ויעשו
פעמני זהב טהור ויתנו את הפעמנים בתוך
הרמנים על שולי המעיל סביב בתוך הרמנים:
כו פעמן ורמן פעמן ורמן על שולי המעיל
סביב לשרת כאשר צוה יהוה את משה:
ס כז ויעשו את הכתנת שש מעשה
ארג לאהרן ולבניו: כח ואת המצנפת
שש ואת פארי המגבעת שש ואת מכנסי הבד
שש משזר: כט ואת האבנט שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם כאשר
צוה יהוה את משה: ס ל ויעשו
את ציץ נזר הקדש זהב טהור ויכתבו עליו
מכתב פתוחי חותם קדש ליהוה: לא

ויתנו

כ׳ כ״ב חסר ח״ו כתורה וב׳ מלא דמלא כתיב ובאדרון חסר דחסר בת ב:

משבצות י׳ ק׳:

שלישי
ששי

כהן מחוברים:

כ׳ דין מלא וא׳ חסר:

לחסרים רמנים הרמנים כל אורייתא ומלכי׳ חסר וו כמ״א מלא:

ט׳ חסר בליסנא:

לנחסר:

ג׳ מלאים:

חושנא זרתא אורכיה וזרתא פותיה עיף:
ואשלימו ביה ארבעא סדרין דאבן טבא סדרא
קדמאה סמקן ירקן וברקן סדרא חד:
וסדרא תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום:
וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עיגלא:
וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנתירי
משקען מרמצן דדהב באשלמותהון: ואבניא
על שמהת בני ישראל אנין תרתא עסרי
על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעזקא גבר
על שמיה לתרי עסר שבטין: ועבדו על
חושנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי:
ועבדו תרתין מרמצן דדהב ותרתין עזקן דדהב
ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין סטרי
חושנא: ויהבו תרתין גדילן דדהב על
תרתין עזקתא על סטרי חושנא: וית
תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי יהבו על תרתין
מרמצתא ויהבינון על כתפי איפודא לקביל
אפוהי: ועבדו תרתין עזקן דדהב ושויאו על
תרין סטרי חושנא על ספתיה דלעיברא
דאיפודא לגו: ועבדו תרתין עיזקן דדהב
ויהבינון על תרתין כתפי איפודא מלרע מלקביל
אפוהי לקביל בית לופי מעילוי המיין איפודא:
ואחדו ית חושנא מעיזקתיה לעיזקתא דאיפודא
בחוטא דתכלא למהוי על המיין איפודא ולא
יתפרק חושנא מעילוי איפודא כמא דפקיד יי
ית משה: ועבד ית מעילא דאיפודא
עובד מחי גמיר תכלא: ופומיה דמעילא
כפיל לגויה כפום שריין תרא מקף לפומיה
סחור סחור דלא יתבזע: ועבדו על שפולי
מעילא רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי שזיר:
ועבדו זגין דדהב דכי ויהבו ית זגיא בגו רמוניא
על שפולי מעילא סחור סחור בגו רמוניא:
זגא ורמונא זגא ורמונא על שפולי מעילא
סחור סחור לשמשא כמא דפקיד יי ית משה:
ועבדו ית כתונין דבוצא עובד מחי לאהרן
ולבנוהי: וית מצנפתא דבוצא וית שבח
קובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר:
וית המינא דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע
זהורי עובד ציור כמא דפקיד יי ית משה:
ועבדו ית ציצא כלילא דקודשא דדהב דכי וכתבו
עלוהי כגלוף דעזקא כתב מפרש קודשא ליי:

ויהבו

ויהבו עלוהי חוטא דתכלא למתן על מצנפתא
מלעילא כמא דפקיד יי ית משה : ושלימת
כל עיבידת משכנא משכן זמנא ועבדו בני
ישראל ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו :
ואתיאו

ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על המצנפת
מלמעלה כאשר צוה יהוה את משה : ס לב
ותכל כל עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני
ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו :
ויביאו

ותכל כל
ונהכת
עבודת
כגימטרי'
בכ"ס
בכבלין
נגמר :

יונתן בן עוזיאל

שזיר : רבוע מרבע הוה עיף עבדו ית
חושנא זרתא אורכיה וזרתא פותיה עיף :
וימלאו ואשלימו ביה ארבעא סדרין מרגלין
טבן כל קבל ארבעת טריגונין דעלמא סדרא
קמייתא סמוקתא ירוקתא וברקתא סדרא חד ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא ראובן שמעון
ולוי : והטור ושום סידרא תניינא איזמורד וספירינון וכדכודין ועליהון חקיק ומפרש שמהת
תלת שבטיא יהודה דן ונפתלי : והטור השלישי ושום סדרא תליתא קנכירין וטרקין ועין
עיגל ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא גד אשר ויששכר : והטור ושום סדרא
רביעאה כרום ימא רבא ובורלת חלא ומרגנית אפנטורין ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא
זבולן יוסף ובנימין משקען מרמצן בדהב באשלמותהון : והאבנים ומרגליתא על שמהת
בני ישראל תריסרי על שמהתהין כתב גליף חקיק ומפרש הי כגלוף דעיזקא גבר מרגלייתיה על שמיה
לתריסר שבטיא : ויעשו ועבדו על חושנא שלשלן מתחמן עובד קליעא דדהב דכי :
ויעשו שתי ועבדו תרתין מרמצן דדהב ותרתין עזקן דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין ציטרי
חושנא : ויתנו ויהבו תרתין קליען דדהב על תרתין עיזקתא על ציטרי חושנא :
ואת שתי וית תרתין קליען דמסדרן על תרין ציטרוי יהבו על תרתין מרמצתא ויהבונון על כתפי
אפודא כל קבל אנפוי : ויעשו ועבדו תרתין עזקן דדהב ושויאו על תרתין ציטרי חושנא על
שיפתיה דלעברא דאפודא לגיו : ויעשו ועבדו תרתין עזקן דדהב וסדרונון על תרין כתפי
אפודא מלרע מלקבל אנפוי כל קביל בית לופי מעילוי להמיין אפודא : וירכסו וטכיסו ית חושנא
מעזקתא לעיזקת אפודא בשזיר תיכלא למיהוי אדיק על המיין אפודא ולא יתפרק חושנא מעילוי
אפודא היכמא דפקיד יי ית משה : ויעש ועבד ית מנטר מעילא עובד גרדי שזיר תיכלא :
ופי המעיל ופום מנטר מעילא כפיל במיצעיה הי כפום שיריא תורא בשיפתיה מקף לפומיה חזור
חזור מטול דלא יתבזע : ויעשו על שולי ועבדו על שיפולי מנטר מעילא רומניין דתיכלא
וארגוונא וצבע זהורי שזיר : ויעשו ועבדו חיזוריין דדהב ויהבו ית חיזוריא במציעות רומניא
על שיפולי מנטר מעילא חזור חזור במציעות רומניא : פעמן חזורא ורומנא חיזורא ורומנא
כולהון שבעין על שיפולי מנטר מעילא חזור חזור לשמשא היכמא דפקיד יי ית משה : ויעשו
ועבדו ית כתונין דבוץ עובד גרדי לאהרן ולבנוי : ואת וית מצנפתא דבוצא וית ברצוץ כובעיא
דבוצא וית אוורקסי בוצא דבוץ שזיר : ואת האבנט וית קמורא דבוץ שזיר ותיכלא וארגוונא
וצבע זהורי עובד ציור היכמא דפקיד יי ית משה : ויעשו את ציץ ועבדו ית ציצת כלילא
דקודשא דדהב דכי וכתבו עלוי גליף חקיק ומפרש קודש ליי : ויתנו עליו וסדרו עלוי שזיר חוטא
דתכלא מטול למיתן על מצנפתא מן לעילא דתפילא דרישא היכמא דפקיד יי ית משה : ותכל
ושלימת כל עיבידת משכנא משכן זימנא ועבדו בני ישראל היכמא דפקיד יי ית משה היכדין עבדו :
ויביאו

ירושלמי

ירושלמי
פשך אורכיה ופשך פותיה כפיל :

אדיקעל
המיין
כדבק כאפו'
וכמ' פירשתי
שהוא לשון
גמרא שפי'
אדוקים
בקשר :
מנטר הוא
לבוש שעליון
וכדפירשנו
לעיל פ"ט :
כולהן שבעין
נ"ל שבעין
והרין וכן
כתבנו לעיל
פרשת הנוס
מגס
קדרשנו
ומנהג
דייק :
ברנון
כובעיא
לשון זה נמצא
מדוכר על
הדבר שיוצא
לחוץ והם
הפולנים
היפים
היוצאים מן
הגד :

שביעי עם כל אחד ואחד : (כח) ואת פארי המגבעות · תפארת המגבעות · המגבעות המפוארין :
(לא) לתת על המצנפת מלמעלה ועל ידי הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר א"א לומר הציץ על המצנפת
שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין והציץ היה נתון על המצח הרי
המצנפת למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת מלמעלה ועוד הקשיתי כה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת
ובענין הצוואה הוא אומר ונתת אותו על פתיל תכלת ואומר אבי פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במצנפת לפי
שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן וכדי יקשרנו כמנחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו
ותולהו

רביעי
פריחיו ק':
וכתיקו' מלא
י' כתיב:

פ לג ויביאו את־המשכן אל־
משה את־האהל ואת־כל־כליו קרסיו קרשיו
בריחו ועמדיו ואדניו: לד ואת־מכסה
עורת האילם המאדמים ואת־מכסה ערת
התחשים ואת פרכת המסך: לה
את־ארון העדת ואת־בדיו ואת הכפרת:
לו את־השלחן את־כל־כליו ואת
לחם הפנים: לז את־המנרה הטהרה
את־נרתיה נרת המערכה ואת־כל־כליה ואת
שמן המאור: לח ואת מזבח הזהב ואת שמן
המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח האהל:
לט את מזבח הנחשת ואת־מכבר הנחשת אשר־
לו את־בדיו ואת־כל־כליו את־הכיר ואת־כנו:
מ את קלעי החצר את־עמדיה ואת־
אדניה ואת־המסך לשער החצר את־מיתריו
ויתדתיה ואת כל־כלי עבדת המשכן לאהל
מועד: מא את־בגדי השרד לשרת
בקדש את־בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת־בגדי
בניו לכהן: מב ככל אשר־צוה יהוה
את־משה כן עשו בני ישראל את כל־העבדה:
מג וירא משה את־כל־המלאכה
והנה עשו אתה כאשר צוה יהוה כן עשו ויברך
אתם משה: פ מ וידבר יהוה
אל־משה לאמר: ב ביום־החדש
הראשון באחד לחדש תקים את־משכן אהל
מועד: ג ושמת שם את ארון העדות
וסכת על־הארן את־הפרכת: ד והבאת
את־השלחן וערכת את־ערכו והבאת את־
המנרה והעלית את־נרתיה: ס ה ונתתה
את־מזבח הזהב לקטרת לפני ארון העדת
ושמת את־מסך הפתח למשכן: ו
ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן אהל־
מועד: ז ונתת את־הכיר בין־אהל
מועד ובין המזבח ונתת שם מים: ח
ושמת את־החצר סביב ונתת את־מסך שער
החצר: ט ולקחת את־שמן המשחה ומשחת
את־המשכן ואת־כל־אשר־בו וקדשת אתו ואת־
כל־כליו והיה קדש: י ומשחת את־

מזבח

סימן דפסוק
ואלה יעמדו
וגו' ראובן
גד ואשר
וזבולן דן
ונפתלי:

מ
חמישי
שביעי בשמ'
מחוברים:
ס' מלא
בתור':

ו' ומלרע:

ב"ט חסרים:

ואתיאו ית משכנא לות משה ית משכנא
וית כל מנוהי פורפוהי דפוהי עברוהי
ועמודוהי וסמכוהי: וית חופאה דמשכי
דכרי מסמקי וית חופאה דמשכי ססגונא
וית פרוכתא דפרסא: ית ארונא
דסהדותא וית אריחוהי וית כפורתא:
ית פתורא ית כל מנוהי וית לחם אפיא:
ית מנרתא דכיתא ית בוצינהא בוציני סדרא
וית כל מנהא וית משחא דאנהורותא:
וית מדבחא דדהבא וית משחא דרבותא וית
קטורת בוסמיא וית פרסא דתרע משכנא:
ית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא דיליה
ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית
בסיסיה: ית סרדי דרתא ית עמודהא
וית סמכהא וית פרסא לתרע דרתא ית
אטונוהי וסכהא וית כל מני פולחן משכנא
למשכן זמנא: ית לבושי שמושא
לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן
כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:
ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו בני ישראל ית
כל פולחנא: וחזא משה ית כל עיבידתא
והא עבדו יתה כמא דפקיד יי כן עבדו ובריך
יתהון משה: ומליל יי עם משה למימר:
ביומא דירחא קדמאה בחד לירחא תקים ית
משכנא משכן זמנא: ותשוי תמן ית
ארונא דסהדותא ותטיל על ארונא ית
פרוכתא: ותעיל ית פתורא ותסדר
ית סדרוהי ותעיל ית מנרתא ותדלק ית
בוצינהא: ותתן ית מדבחא דדהבא
לקטורת בוסמיא לקדם ארונא דסהדותא
ותשוי ית פרסא דתרעא למשכנא: ותתן ית
מדבחא דעלתא לקדם תרע משכנא משכן
זמנא: ותתן ית כיורא בין משכן זמנא
ובין מדבחא ותתן תמן מיא: ותשוי ית
דרתא סחור סחור ותתן ית פרסא דתרע
דרתא: ותסב ית משחא דרבותא
ותרבי ית משכנא וית כל דביה ותקדש יתיה
וית כל מנוהי ויהי קודשא: ותרבי ית

מדבחא

ותולין במצנפת כשהיא כראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת ממעל ואחת מתחת לגד מצחו וכן באמצע שכן ההאבגוח לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר רה"ג יהס הכניס כלן יחד מאחוריו לתוך ערפו ומושיבן על המצנפת ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת שהוא: ומרובין הן שהרי מניכו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו' ועל פרחך פתות מששה לא היו שהרי בשתי קצות החשן

ויביאו ואייתיו ית משכנא לות משה לבית מדרשיה דהוו תמן יתבין משה ואהרן ובנוי
והוה מתרץ להון סדר כהונתא ותמן יתבין סבי ישראל ואחויאו ליה ית משכנא וית כל מנוי פורפוי
לוחוי נגרוי עמודוי וחומרוי : ואת מכסה וית חופאה דמשכי דדכרי מסמקי וית חופאה
דמשכי ססגונא וית פרגודא דפרסא : ואת ארן וית ארונא דסהדותא וית אריחוי וית
כפורתא וכרוביא דנפקין נגיד מינה חד מיכא וחד מיכא : ואת השלחן וית פתורא וית
כל מנוי וית לחים אפיא : ואת מנורת וית מנרתא וית בוצינהא בוציני סדורא דמסדרין
כל קבל שבעתי כוכביא דנהיגין בשיטריהון ברקיעא בימכא ובליליא וית משחא דאנהרותא :
ואת מזבח וית מדבחא דדהבא וית משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא וית פרסא
דבתרע משכנא : ואת מזבח וית מדבחא דנחשא וית קנקל דנחשא דיליה ית אריחוי וית
כל מנוי ית כיורא וית בסיסיה : את קלעי ית וילוי דרתא וית עמודהא וית חומרהא וית
פרסא להרע דרתא וית אטונוי ומתחהא וית כל מני פולחן משכנא למשכן זימנא : את בגדי
ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוי לשמשא : ככל
היכל מה דפקיד יי ית משה היכדין עבדו בני ישראל ית כל פולחנא : וירא וחמא משה
ית כל פולחנא והא עבדו יתה היכמא דפקיד יי היכדין עבדו ובריך יתהון משה ואמר תשרי שכינתא
דיי בעובדי ידיכון : וידבר ה׳ ומליל יי עם משה למימר : ביום ביומא דירחא
קמאה הוא ירחא דניסן בחד לירחא תקים ית משכנא משכן זימנא : ושמת ותשוי תמן
ית ארונא דסהדותא ותטליל על ארונא ית כפורתא : והבאת והנעל ית פתורא בסטר צפונא
מטול דמתמן מתיהב עותרא דמתמן זלחן רסיסי מלקושין על עיסבין למתפרנסא בהון דיירי עלמא
ותסדר ית סדרוי תרין סדרי לחמא גואה שית עגולין בסידרא כל קביל שבטוי דיעקב ותהנעיל ית
מנרתא בסטר דרומא מטול דמתמן שבילי שמשא וסיהרא ומתמן איסרטוון דנהורי ותמן גנזי חכמתא
דמתילין לנהורי ותדלק ית בוצינהא שובעא כל קביל שבעתי כוכביא דמתילין לצדיקיא דמנהרין
לעלמא בזכותהון : ונתת ותיתן ית מדבחא דדהבא לקטרת בוסמיא קדם ארונא דסהדותא
מטול חכימיא דעסיקין באורייתא וריחהון נדיף הי כקטרת בוסמיא ותשוי ית פרסא דתרעא למשכנא
מטול צדיקיא דחפין בזכותהון על עמא בית ישראל : ונתת ותיתן ית מדבחא דעלתא
קדם תרע משכן זימנא מטול עתירייא דמסדרין פתורא קדם תרעיהון ומפרנסין מסכנייא ומשתביק
להון חוביהון כאילו מקרבין עלתא על מדבחא : ונתת את הכיור ותיתן ית כיורא ביני
משכן זימנא וביני מדבחא ותיתן תמן מוי מטול חוביא דהדרין בתיובתא ושדיין עקמומיתהון הי
כמיא : ושמת ותשוי ית דרתא חזור חזור מטול זכוות אבהת עלמא דמחזרין הזור
חזור לעמא בית ישראל ותתן ית פרסא דתרע דרתא מטול זכוות אמהת עלמא דפריס בתרע
גהינם מן בגלל דלא יעלון תמן נפשת דרדקי עמא דישראל : ולקחת ותסב ית
משחא דרבותא ותרבי ית משכנא וית כל דביה ותקדש יתיה מטול כליל דמלכותא דבית יהודה
ומלכא משיחא דעתיד למפרק ית ישראל בסוף יומיא : ומשחת ותרבי ית

מדבחא

שהמן היו שתי טבעות החשן ובשתי כתפות האפוד היו שתי טבעות שאפוד שכנגדן, ולפי דרך קצירה ארבעה חוטין היו ומכל מקום פתות מסכים א׳א : (לב) ויעשו בני ישראל את המלאכה ככל אשר צוה ה׳ וגו׳ : (לג) ויביאו את המשכן וגו׳ שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמר לו עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש רבי תנחומא : ויברך אותם משה אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו וגו׳ והוא אחד מי"א מזמורים שבתפלה למשה : (ג) וסכות על הארון לשון הגנה שהרי מחיצה היה : (ד) וערכת את ערכו שתים מערכות של לחם הפנים :

ויפרש

דיסון תמן משה ואהרן ובנו׳ דייק הכי מכח קושיא דאיך לא הלך משה אל האהל וכליו ומתיך עד שהביאו אליו כל כלי קודש אלה וזהו תימה גדול מאהים אשם עכין אחד לכן תרגם ת"ש דאלו היו אצלו וכל זקני סנהדרי ישראל : בשטריהון כדקיפא פי׳ ממשלותיהם והוא לשון הכתוב כאיוב שם משטרו בארץ : והנעל ית פתורא כמו ועייל שלחן : דמתמן מתייהיב עותרא על שם הפסוק כי מצפון זהב יאתה והרקנט פי׳ זה ע"ד הקבלה יע"ש בדף נ"ו ע"ג : זלחן רסיסי מלקושי׳ פי׳ משם ניזלין מטר לשון גמרא בכמ׳ דוכתי זילא׳ דמטרא : עגולי׳ גם זה לשון גמרא כ׳עיגולין א׳ של דבש ואח׳ של שמן ופי׳ כיכרים : לשון לפי הענין פירושו כאן שבילין דנהורי ודומהו כמא

שבח וזולתו פירושו חבורה ופעודה דמתילין לנהורא ע"ש הכתו׳ יתרון החכם כיתרון האור וכו׳ : דמתילין לצדיקיא הכוכבי׳ כמ"ש לצדיקים עש"ה ומצדיקי הרבים ככוכבים וגו׳ : עתיריא דמסדרין פי׳ העשירים ישראל שנותני׳ מלחמם לדלים וגמתלים פוונת שלחן דומה למזבח : עקמומיתיהון כמיא פי׳ משליכי׳ עקמומיות הלב וערלת׳ עש"ה שפכי כמים לבך אל על הכתו׳ תשליך במצולות ים כל חטאתם וק"ל :

מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את המזבח
והיה המזבח קדש קדשים: יא ומשחת
את הכיר ואת כנו וקדשת אתו: יב
והקרבת את אהרן ואת בניו אל פתח אהל
מועד ורחצת אתם במים: יג והלבשת
את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת
אתו וכהן לי: יד ואת בניו תקריב
והלבשת אתם כתנת: טו ומשחת אתם
כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להית
להם משחתם לכהנת עולם לדרתם: טז
ויעש משה ככל אשר צוה יהוה אתו כן עשה:
ס יז ויהי בחדש הראשון בשנה השנית
באחד לחדש הוקם המשכן: יח ויקם
משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את
קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו:
יט ויפרש את האהל על המשכן וישם
את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה יהוה
את משה: ס כ ויקח ויתן את העדת
אל הארן וישם את הבדים על הארן ויתן את
הכפרת על הארן מלמעלה: כא ויבא את
הארן אל המשכן וישם את פרכת המסך ויסך
על ארון העדות כאשר צוה יהוה את משה:
ס כב ויתן את השלחן באהל מועד
על ירך המשכן צפנה מחוץ לפרכת: כג
ויערך עליו ערך לחם לפני יהוה כאשר צוה יהוה
את משה: ס כד וישם את המנרה באהל
מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה: כה
ויעל הנרת לפני יהוה כאשר צוה יהוה את
משה: ס כו וישם את מזבח הזהב
באהל מועד לפני הפרכת: כז ויקטר עליו
קטרת סמים כאשר צוה יהוה את משה:
ס כח וישם את מסך הפתח למשכן:
כט ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל
מועד ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר
צוה יהוה את משה: ס ל וישם את
הכיר בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים
לרחצה: לא ורחצו ממנו משה ואהרן
ובניו את ידיהם ואת רגליהם: לב בבאם
אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירחצו
כאשר צוה יהוה את משה: ס לג ויקם את
החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער
החצר ויכל משה את המלאכה: פ לד ויכס
הענן את אהל מועד וכבוד יהוה מלא את
המשכן

כל אורייתא חסר בר מן ג':
ששי
ג' ב' מלא ואחד חסר: ד' מלא:
לח פסוקים אל על על:
ח' מלא כתורם:
הזכיר על כל דכור ודכור באסף מה ח' ונומר והם לח פעמים וכנגד' תקנו לח ברכות ויש כהן קי"ג תיבות וכן בסיפי הברכו' כמו בהל' מגן אברהם כאל' מחי' המתי' יש קי"ג תיבות:

מדבחא דעלתא וית כל מנוהי ותקדיש ית
מדבחא ויהי מדבחא קודש קודשין:
ותרבי ית כיורא וית בסיסיה ותקדיש יתיה:
ותקריב ית אהרן וית בנוהי לתרע משכן זמנא
ותסחי יתהון במיא: ותלבש ית אהרן
ית לבושי קודשא ותרבי יתיה ותקדיש יתיה
וישמש קדמי: וית בנוהי תקריב ותלבש
יתהון כתונין: ותרבי יתהון כמא דרביתא
ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון
רבותהון לכהנות עלם לדריהון: ועבד משה
ככל דפקיד יי יתיה כן עבד: והוה בירחא
קדמאה בשתא תניתא בחד לירחא אתקם
משכנא: ואקים משה ית משכנא ויהב
ית סמכוהי ושוי ית דפוהי ויהב ית עברוהי
ואקים ית עמודוהי: ופרס ית
פרסא על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא
עלוהי מלעילא כמא דפקיד יי ית משה:
ונסיב ויהב ית סהדותא בארונא ושוי ית
אריחיא על ארונא ויהב ית כפורתא על ארונא
מלעילא: ואעיל ית ארונא למשכנא ושוי
ית פרוכתא דפרסא ואטיל על ארונא דסהדותא
כמא דפקיד יי ית משה: ויהב ית פתורא
במשכן זמנא על שידא דמשכנא צפונא מברא
לפרוכתא: וסדר עלוהי סדרין דלחם
קדם יי כמא דפקיד יי ית משה: ושוי
ית מנרתא במשכן זמנא לקביל פתורא על
שידא דמשכנא דרומא: ואדליק ית
בוציניא קדם יי כמא דפקיד יי ית משה:
ושוי ית מדבחא דדהבא במשכן זמנא קדם
פרוכתא: ואקטר עלוהי קטורת בוסמין
כמא דפקיד יי ית משה: ושוי ית פרסא
דתרעא למשכנא: וית מדבחא דעלתא שוי
בתרע משכנא משכן זמנא ואסיק עלוהי ית
עלתא וית מנחתא כמא דפקיד יי ית משה:
ושוי ית כיורא בין משכן זמנא ובין מדבחא
ויהב תמן מיא לקדוש: ומקדשין מניה משה
ואהרן ובנוהי ית ידיהון וית רגליהון:
במיעלהון למשכן זמנא ובמקרבהון למדבחא
מקדשין כמא דפקיד יי ית משה: ואקים
ית דרתא סחור סחור למשכנא ולמדבחא ויהב
ית פרסא דתרע דרתא ושיצי משה ית
עבידתא: וחפא ענגא ית
משכן זמנא ויקרא דיי אתמלי ית משכנא:
ולא

מדבחא דעלתא וית כל מנוי ותקדש ית מדבחא ויהי מדבחא קודש קודשין מטול כלילא דכהונתא דאהרן ובנוי ואליהו כהנא רבא דעתיד למשתלחא בסוף גלוותא : ומשחת ותרבי ית כיורא וית בסיסיה ותקדש יתיה מטול יהושע משומשנך רבא דסנהדרין דעמיה דעל ידוי עתידה ארעא דישראל לאתפלגא ומשיחא בר אפרים דנפיק מיניה דעל ידוי עתידין בית ישראל למנצחא לגוג ולסיעתיה בסוף יומיא : והקרבת ותקרב ית אהרן וית בנוי לתרע משכן זימנא ותסחי יתהון במיא : והלבשת ותלבש ית אהרן ית לבושי קודשא ותרבי יתיה ותקדש יתיה וישמש קדמי : ואת וית בנוי תקריב ותלבישינון כיתונין : ומשחת ותרבי יתהון היכמא דרבית ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון רבותהון לכהונת עלם לדריהון : ויעש ועבד משה הי ככל מה דפקיד יי יתיה היכדין עבד : ויהי והוה בירחא קמאה הוא ירחא דניסן בשתא תניינתא בחד לירחא איתקם משכנא : ויקם ואקים משה ית משכנא ויהב ית חומרוי ושוי ית לוחוי ויהב ית נגרוי ואקים ית עמודוי : ויפרוש ופרס ית פרסא על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא עלוי מן לעילא היכמא דפקיד יי ית משה : ויקח ויתן ונסיב ית תרין לוחי אבניא לוחי קימא דאתיהיבו ליה בחורב והוו קיימין על מסית את בגית אולפנא הנון לוחי סהדותא ותברי לוחיא בארונא ושוי ית אריחיא על ארונא ויהב ית כפורתא בהדי כרוביא דנפקין נגיד מינה על ארונא מלעילא : ויבא והנעל ית ארונא למשכנא ושוי ית פרגודא דפרסא וטליליה על ארונא דסהדותא היכמא דפקיד יי ית משה : ויתן ויהב ית פתורא במשכן זימנא על שידא דמשכנא ציפונא מברא לפרגודא : ויערך וסדר עלוהי סדורין דלחים קדם יי היכמא דפקיד יי ית משה : וישם ושוי ית מנרתא במשכן זימנא כל קביל פתורא על שידא דמשכנא דרומא : ויעל ואדלק בוציניא קדם יי היכמא דפקיד יי ית משה : וישם ושוי ית מדבחא דדהבא במשכן זימנא קדם פרגודא : ויקטר ואסיק עלוי קטורת בוסמין היכמא דפקיד יי ית משה : וישם ושוי ית פרסא דתרעא למשכנא : ואת מזבח וית מדבחא דעלתא שוי בתרע משכנא ואסיק עלוי ית עלתא וית מנחתא היכמא דפקיד יי ית משה : וישם את הכיור ושוי ית כיורא על בסיסיה בין משכן זימנא ובין מדבחא ויהב תמן מיין חיין לקידוש ולא פסקין ולא סריין כל יומיא : ורחצו ונסבין משה ואהרן ובנוי מיניה בנטלא ומקדשין מניה ית ידיהון וית ריגליהון : בבאם בזמן מיעלהון למשכן זימנא ובמיקרבהון למדבחא ומקדשין היכמא דפקיד יי ית משה : ויקם ואקים ית דרתא חזור חזור למשכנא ולמדבחא ויהב ית פרסא דבתרע משכנא וגמר משה ית עיבידתא : ויכס וחפא ענן יקרא ית משכן זימנא ואיקר שכינתא דיי איתמלי ית משכנא :

ירושלמי

ויערך וסדר עלוהי לחים סדר אפיא קדם יי :

ולא

(ט) ויפרש את האהל · הן יריעות העזים : (כ) את העדות · הלוחות : על ירך המשכן · בתרגומו לצד כירך ... צפונה · בחצי הצפוני של רוחב הבית : ירך · ... ויקטר עליו קטרת · שחרי' וערבית כמו שנאמר בבקר בבקר בהטיבו את הנרות וגו' : (כא) ... אהרן וגו' · אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאלו שנצטוו בו ביום שנאמר קרב אל המזבח וגו' : (כב) והעלה עליו את העולה · עולת התמיד : ואת המנחה · מנחת נסכים של תמיד כמו שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן וגו' : (כט) ... משה ואהרן ובניו · יום שמיני למלואים השוו כולם לכהונה ותרגומו ומקדשין מיניה : (לא) ורחצו ... (לב) ובקרבתם · כמו ובקרבתם בפיקריבו · ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן ... מועד וכתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו :

לעיני

... ורחצו ממנו וגו' א"כ ובקרבתם אל מזבח ירחצו ... המשכן רחצו מן הכיור שנתן משה בתחלה ולא מרו כל היום ... כמו כיור וכו' ... משה או ... ויתן שמה ... כמו והיו שם עד היום הזה · ובראשון ... בערב ונכנס :

יהושע משומשנך סירס סדרם סכיור רמז ליסוסע אפר יונק מיד עו משה רבינו גם למד תורה הנמשל למים וכמו פני' לתורה דרושי' לכל הפנים : ומה שדרש על משיח נראה לי דדייק מאלת ומשחת לשון משיח ... וכפרת דכתי' אח"כ לכהונת עולי לדורתם וגו' דק"ל מאי וקדשת אותו דהא קאי אכיור וכנו וב"לל וקדשת אותו אלא דקאי אמשיח : והוו קיימין על אש פי' ע"ד שאז"ל במס' שבת מ"ס וסמך שבלוחות בנס היו עומדים : ובקנה חומשי' מנא' על אחר פי' על מקומם המיוחד להם וראשון עיקר : ותברי לוחיא כי הלוחות ושברי לוחות מונחים בארון : ולא פסקין ולא סריין ורחצו פי' משה שנתן שם מים מדי ... ולא חסרו ולא הסריחו ונפקא ליה

לה ולא־יכל משה לבוא אל־אהל מועד כי־שכן עליו הענן וכבוד יהוה מלא את־המשכן׃ לו ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם׃ לז ואם־לא יעלה הענן ולא יסעו עד־יום העלתו׃ לח כי ענן יהוה על־המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל־בית־ישראל בכל־מסעיהם׃

לח ומל' וחד מלא את־המשכן׃ ובמסעלות

ולא־יכיל משה למיעל למשכן זמנא ארי־שרא עלוהי עננא ויקרא דיי אתמלי ית־משכנא׃ ובאסתלקות עננא מעלוי משכנא נטלין בני ישראל בכל מטלניהון׃ ואם־לא מסתלק עננא ולא נטלין עד־יומא אסתלקותיה׃ ארי ענן יקרא־דיי על־משכנא בימטא וחיזו אשתא הוי בליליא ביה לעיני כל־בית־ישראל בכל־מטלניהון׃

חזק

חזק

סכום פסוקי דספרא ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה וסימן אר"ט וסדריו כ"ט ופרשיותיו י"א וחציו אלהים לא תקלל׃ ומנין הפתוחות ס"ט · מנין הסתומות נ"ה׃ וסך הכל קס"ד פרשיות׃

יונתן בן עוזיאל

ולא יכל ולא הוה אפשר למשה למיעל למשכן זימנא ארום שרא עלוי ענן יקרא ואיקר שכינתא דיי איתמלי ית משכנא׃ ובהעלות ובאשון אסתלקות ענן יקרא מעלוי משכנא נטלין בני ישראל בכל מטלניהון׃ ואם ואין לא מסתלק ענן יקרא ולא נטלין עד יום אסתלקותיה׃ כי ענן ארום ענן יקרא דיי הוה מטלל על משכנא בימטא ועמודא דאישתא הוה מנהר בליליא וחמיין כל בני ישראל בכל מטלניהון׃

ירושלמי

ארום ענן יקר שכנתיה דיי הוה מטלל על משכנא בימטן ואשתא הוה מנהרא עלויה כל ליליא חמיין כל בית ישראל בכל מטלניהון׃

(לו) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם· בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע וכן וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות׃

ועתה אפרש מעשה האפוד לפי שפי' האפוד והחשן פרקים פרקים על פירושי המקראות ויש לטעות בצירופן אני כותב אותם ביחד · האפוד היה עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגרו מאחוריו כנגד לבו למטה מאצילו רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא במחט אלא מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל מרוחקות זו מזו שעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר שכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צואריו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהן אחת על כתף הימין ואחת על כתף השמאל והמשבצות נתונות בראשיהן לפני כתפיו של כהן וראשי שתי עבותות הזהב התקועות בשתי טבעות החושן בשתי קצות רחבו העליון ואחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצות לימין וכן ראשי שרשרת השמאלית תקועין במשבצות שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתיתו וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב וטבעות החשן כנגד טבעות האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ומובדל והולך וחוזר׃

חסלת ספר ואלה שמות ב"ה׃

[library stamp]

[illegible]

יחיאל בר שמעון ז"ל פון אייראין

ספר ויקרא

זה הספר של יחיאל בר נתנאל ז"ל [illegible]

[illegible]

כ"ה כסלו תקנ"ג [illegible]

[illegible]

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים

ויקרא

אל־משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר: ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם אדם כי־יקריב מכם קרבן ליהוה מן־הבהמה מן־הבקר ומן־הצאן תקריבו את־קרבנכם: ג אם־עלה קרבנו מן־הבקר זכר תמים יקריבנו אל־פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני יהוה: ד וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו: ה ושחט את־בן הבקר לפני יהוה והקריבו בני אהרן הכהנים את־הדם וזרקו את־הדם על־המזבח סביב אשר־פתח אהל מועד: ו והפשיט את־העלה ונתח אתה לנתחיה: ז ונתנו בני אהרן הכהן אש על־המזבח וערכו עצים על־האש: ח וערכו בני

אהרן

וקרא

למשה ומליל יי עמיה ממשכן זמנא למימר: מליל עם־בני ישראל ותימר להון אנש ארי יקריב מנכון קורבנא קדם־יי מן־בעירא מן־תורי ומן־ענא תקריבון ית־קורבנכון: אם־עלתא קורבניה מן־תורי דכר שלים יקריביניה לתרע משכן זמנא יקריב יתיה לרעוא ליה קדם יי: ויסמוך ידיה על ריש עלתא ויתרעי ליה לכפרא עלוהי: ויכוס ית־בר תורי קדם יי ויקרבון בני אהרן כהניא ית־דמא ויזרקון ית־דמא על־מדבחא סחור־סחור דבתרע משכן זמנא: וישלח ית־עלתא ויפליג יתה לאיברהא: ויתנון בני אהרן כהנא אישתא על־מדבחא ויסדרון אעיא על־אישתא:

ויסדרון

אלף דויקרא זעירא שמש' לא רצ' לכתו' אלא ויקר כאלו לא נראה לו ה' אלא מקרה ואמ' לו הק"בה לכתוב גם אלף וכתב' אלף קטנה ה' אלפין צפנו' כנגד חמש' חומשי תורה: קלו לעשות מעשה הפעל' במשפטה:

בן בקר עולה שנ"ד שצריך להיות בן שנה:

ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר וקרא זה אל זה אבל לנביאי האומות עכו"ם נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה שנ' ויקר אלהים אל בלעם: ויקרא אל משה. הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלמד מן ההדיוט: אליו. למעט את אהרן רבי יהודה אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמר י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין לדבר אתו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך כולן בתורת כהנים יכול ישמעו את קול הקריאה (הרא"ם גורס הדיבור) ת"ל קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו (מ"כ בשם הר"ן שדייק דרש"י ממה שאתיבה המיוחדת הדיבור מורגשת במכתא יותר מאלו היה כתוב לו שג"כ מורה על יחוד הדבור אלא אינו מורגש וכתב אליו שג"כ הוא תיבה המיוחדת הדיבור ואמנם מורגשת במכתא להורות יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו ודוק מנאתי:) מאהל מועד. מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך ת"ל את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתהלים קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק. כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפורת יכול מעל הכפורת כולה ת"ל מבין שני הכרובים: לאמר. צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודין מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדבור ד"א צא ואמור להן דברי והשיבני אם יקבלום כמו שנאמר וישב משה את דברי העם וגו': (ב) אדם כי יקריב מכם. כשיקריב בקרבנות נדבה דבר הענין: אדם. למה נאמר מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל: הבהמה. יכול אף חיה בכלל ת"ל בקר וצאן: מן הבהמה ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע: מן הבקר. להוציא את הנעבד: מן הצאן. להוציא את המוקצה: ומן הצאן. להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומר למטה מן הבקר שאין ת"ל להוציא את הטרפה: תקריבו. מלמד שבאים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות: (ג) זכר. ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס: תמים. בלא מום: אל פתח אהל מועד. מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ויקרב כל אחד לשם מי שהיא יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת"ל יקריבנו: יקריב אותו. מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: לפני ה' וסמך. אין סמיכה בבמה: (ד) העולה. להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא שלמים העולה פרט לעולת העוף: ונרצה לו. על מה הוא מרצה לו אם על כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שניתק לעשה: (ה) ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר:

ויקרא

והוה כיון דאשלים משה למיקמא ית משכנא חשיב משה ואיידין בליביה ואמר טוורא דסיני דהוה ריבוייה ריבוי דשעתא וקידושיה קידוש דתלת יומין לא הוה אפשר לי דאיסוק לותיה עד זמן דהוה דבורא מתמליל עמי ברם משכן זימנא הדין דריבוייה ריבוי לעלם וקידושיה קידוש לעלם מן דינא הוה דלא איעול לגויה עד זמן די יתמלל עמי מן קדם יי ובכן קרא דבורא דיי למשה ומליל מימרא דיי עמיה מן משכן זימנא למימר:

ויקרא

והוה כד כיון דאשלים משה למקמא ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל מנוי וחשיב משה בלביה ואמר טורא דסיני דריבוייה ריבוי שעה וקידושיה קידוש שעה לא סליקית לגויה עד זמן די יתאמר לי מן קדם יי ברם משכן זימנא דריבוייה ריבוי עלם וקידושיה קידוש עלם דינא הוא דלא גיעול לגויה עד זמן דאתאמר לי מן קדם יי וקרא דברא דיי למשה וכל מימרא דיי הוה עמיה מן משכן זימנא למימר:

דבר מליל עם בני ישראל ותימר להום אינש די יקרב מנכון ולא מן מומריא פלחי אליליא קרבנא קדם יי מן בעירא דכיא מן תורי ומן ענא ולא מן חיתא תקרבון ית קרבניכון: אם עלה אין עלתא היא קורבניה מן תורי דכר שלים יקריביניה לתרע משכן זימנא יקריב יתיה לרעוא עלוי קדם יי: וסמך ויסמוך בתוקפא יד ימיניה על ריש עלתא מטול דיתרעי ליה לכפרא עלוי: ושחט ויכוס טבחא בבית מטבחיא ית בר תורי קדם יי ויקרבון בני אהרן כהנא ית אדמא במניא וידרקון ית אדמא במיזרקיא על מדבחא חזור חזור דבתרע משכן זימנא: והפשיט וישלח ית משכא מן עלתא ויפסג יתה לפסגהא: ונתנו ויתנון בני אהרן כהנא אשתא על מדבחא ויסדרון קיסין על אישתא: וערכו ויסדרון בני אהרן כהניא ית פסגייא וית רישא וית פריסותא דתרבא על קיסין דעל אישתא דעל מדבחא: וקרבו וכריסא וריגלוי יחליל במיא ויסק כהנא ית

ירושלמי

ויחליש ית עלתא ויפסג יתה לפסגהא:

כולא

ה׳ בעזרה: והקריבו · זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן: בני אהרן יכול חללים ת״ל הכהנים: את הדם · וזרקו את הדם · מה ת״ל דם דם שני פעמים להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו · יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות שאלו למעלה והיא למטה ת״ל במקום אחד דמו: וזרקו · עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחות המזבח או יכול יקיפנו כחוט ת״ל וזרקו וא״א להקיף בזריקה · אי וזרקו יכול בזריקה אחת ת״ל סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע: אשר פתח אהל מועד · ולא בזמן שהוא מפורק: (ו) והפשיט · מה ת״ל העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח: אותה לנתחיה · ולא נתחיה לנתחים: (ז) ונתנו אש · אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט: בני אהרן הכהן · כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: (ח) בני אהרן הכהנים · כשהסר בכיהונו הא כהן הדיוט שעבד בשמונה

כיון דאשלים וכו׳ חשיב ואיידן בליבי׳ וכו׳ פי׳ כשהוקם המשכן היה משה חושב בדעתו ודן בלבו ק״ו מהר סיני דהוה רבוי׳ וכו׳ פי׳ שהיה מעיקרו לפי שעה ונתקדש רק לשעה ימי הגבלה היו לפוני׳ לג׳ ימים ואעפ״כ לא היה כאשר לו לעלות עד שקראהו כדכתיב ויקרא אליו מן ההר מכ״ש אהל מועד שקדושתו לעולם וכו׳: ובכן קרא וכו׳ וכל זה דייק מויקרא ולמה צריך לקוראו ולא עייל ביה מעצמו דהא לכך הוקם המשכן כדי ליכנס בו אלא שהיה ק״ו כנזכר ולכך לא עלה לבו לעלו׳ עד יקראהו וק״ל: מומרי׳ פלחי אליליא פי׳ שלא לקבל

קרבן מן המומר עע״ז ואם שאמר פלחי אליליא דקדק וכיון למה שאחז״ל בשחיטת חולין ודלא להוי הא גופא קשיא ועיין שם כי אין כאן מקומו להאריך: מן בעירא דכיא פי׳ מן בהמה טהור׳ והיוקו כרש״י וגם מ״ש ולא מן חייתא נפק׳ ליה מבקר ובאן בפיר׳ רש״י: בתוקפא ר״ל בדאיתא פרק אין דורשין סמיכה בכל כחו בעינן: בבית מטבחיא ר״ל דהשחיטה כשרה אפי׳ בזר אפילו בבית מטבחי׳ וכדפי׳ רש״י ודיוקו מדלא כתי׳ לפני ה׳ את פני הפרכת ויפשב וכו׳ ככר פי׳ בס׳ לך לך פי׳ ט״ו ע״ע כפן תשפת מבואר כמה פעמי׳: פריסות׳ דתרבא פי׳ שאומרים שהחלב מונח כתוכם ;לכן שמונה פרוס על הכרש

קרוי

אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש אשר על המזבח׃
ט וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבחה עלה אשה ריח ניחוח ליהוה׃ ס
י ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעלה זכר תמים יקריבנו׃
יא ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב׃
יב ונתח אתו לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו וערך הכהן אתם על העצים אשר על האש אשר על המזבח׃
יג והקרב והכרעים ירחץ במים והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה׃ פ
יד ואם מן העוף עלה קרבנו ליהוה והקריב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו׃
טו והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח׃
טז והסיר את מראתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן׃
יז ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה׃ ס

ב
א ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליהוה סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה׃
ב והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה׃
ג והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה׃ ס
ד וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תנור סלת חלות מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן׃ ס

ויסדרון בני אהרן כהניא ית איבריא ית רישא וית תרבא על אעיא דעל אישתא דעל מדבחא׃ וגויה וכרעוהי יחליל במיא ויסיק כהנא ית כולא למדבחא עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ ואם מן ענא קורבניה מן אמריא או מן בני עיזיא לעלתא דכר שלים יקריביניה׃ ויכוס יתיה על צדא דמדבחא ציפונא קדם יי ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמיה על מדבחא סחור סחור׃ ויפליג יתיה לאברוהי וית רישיה וית תרביה ויסדר כהנא יתהון על אעיא דעל אישתא דעל מדבחא׃ וגוא וכרעיא יחליל במיא ויקריב כהנא ית כולא ויסיק למדבחא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ ואם מן עופא עלתא קורבניה קדם יי ויקריב מן שפניניא או מן בני יונה ית קורבניה׃ ויקרביניה כהנא למדבחא ויחלוק ית רישיה ויסיק למדבחא ויתמצי דמיה על כותל מדבחא׃ ויעדי ית זפקיה באוכליה וירמי יתיה בסטר מדבחא קידומא באתר דמוקדין קיטמא׃ ויפריק יתיה בגדפוהי לא יפריש ויסיק יתיה כהנא למדבחא על אעיא דעל אישתא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ ואניש ארי יקריב קורבן מנחתא קדם יי סולתא יהי קורבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבונתא׃ וייתינה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסולתה וממשחה על כל לבונתה ויסיק כהנא ית אדכרתה למדבחא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ ודאישתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קודש קודשין מקורבניא דיי׃ וארי תקריב קורבן מנחתא מאפה תנור סולתא גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין

ד׳ פתחין נח׳ קמץ ג׳ תלת בתור׳
שני
ב

פטירין ואם

בשתים בגדים שבודתו ספולה: את הנתחים ואת הראש. לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת הפדר. למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה: אשר על המזבח. שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: (ט) עולה. לשם עולה יקטירנו: אשה. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש פוייר״ש בלעז: ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: (י) ואם מן הצאן. וי״ו מוסיף על ענין ראשון ולמה הופסק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: מן הצאן מן הכשבים ומן העזים. הרי אלו מעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם: (יא) על ירך המזבח. על צד המזבח: צפונה לפני ה׳. ואין צפון בבמה: (יד) מן העוף. ולא כל העוף לפי שנאמר תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת״ל מהעוף: תורים. גדולים ולא קטנים: בני יונה. קטנים ולא גדולים: מן התורים או מן בני היונה. פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול בגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: (טו) והקריבו. אפילו פרידה אחת יביא: הכהן ומלק. אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן: ונמצה דמו. לשון מיץ אפיס כי אפס המץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד: ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מולק אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו וכו׳ אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר: (טז) מראתו. מקום הראי זה הזפק: בנוצתה. עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס כמו כי נצו גם נעו ואונקלוס תרגם באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן אמר נוטל את הקורקבן עמה ורבותי׳ אמרו קודר סכינו

אומם

כולא למדבחא עלתא היא קרבן דמתקבל ברעוא קדם ייי: ואם ואין מן בני ענא קורבניה מן אימריא או מן בני עזיא לעלתא דכר שלים יקרביניה: ושחט ויכוס יתיה טבחא על שיפולי מדבחא בסטר ציפונא קדם ייי וידרקון בני אהרן כהניא ית אדמיה במזרקיא על מדבחא חזור חזור: ונתח ויפסיג יתיה לפסגוי ית רישיה וית גופיה ויסדר כהנא יתהון על קיסין דעל אישתא דעל מדבחא: והקרב וכריסא וריגלוי יחליל במיא ויקרב כהנא ית כולא ויסיק למדבחא עלתא היא קורבן דמתקבל ברעוא קדם ייי: ואם ואין מן עופא קורבניה קדם ייי ויקרב מן שפניניא או מן בני יוניא ית קורבניה ברם שפניניא יקריב מן רברבין ובני יוניא מן גוזלין: והקריבו ויקרביניה כהנא למדבחא ויחזום ית רישיה ויסיק למדבחא ויתמצי אדמיה על כותל מדבחא: והסיר ויעדי ית זרוקפיה בלקטיה ויטלק יתיה לסטר מדבחא קידומא באתר דמוקדין קיטמא: ושסע ויתלע יתיה בגדפוי ולא יפריש גדפוי מניה ויסיק יתיה כהנא למדבחא על קיסין דעל אישתא עלתא היא קרבן דמתקבל ברעוא קדם ייי: ונפש ובר נש ארום יקרב קרבן מנחתא קדם ייי קמחא סמידא יהי קורבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבונתא: והביאה וייתינה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מן קמחא סמידא ומן טוב משחא על כל לבונתא ויסיק כהנא ית שפר אדכרתא למדבחא קרבנא דמתקבל ברעוא קדם ייי: והנותרת ומה דמשתייר מן מנחתא יהי לאהרן ולבנוי קדש קודשין מקורבניא דייי: וכי תקריב וארום תקריב קרבן מנחתא דמתאפי בתנורא סמידא גריצן פטירן ופתיכן במשח וספוגין פטירין

ירחץ ישזג:

ירושלמי

ויקריב יתיה כהנא על גבי מדבחא ויעזם רישיה ויסדר על גבי מדבחא ויתמצי דמיה על שיפולי מדבחא: ויעבר ית קורקבניה בנטשא ויטלק יתה סמיך למדבחא מן מדינחא לאתר בית שפיכות קיטמא: ויתלע יתיה בגדפוי לא יפריש ויסדר יתיה כהנא על גבי מדבחא על קיסיא דאית על אשתא:

ועריכי משח:

שוסק נקמין כמין ארוכה ונוטלו עם הנוצה של העוף · פעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה כאמר פרק והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר · בעוף שנזון מן הגזל כאמר והשליך את המעים שאכלו מן הגזל: אצל המזבח קדמה · במזרחו של כבש: אל מקום הדשן · מקום שנותנים שם תרומת הדשן בכל בקר ודשון מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעים שם במקומן: (יז) ושסע · אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון וישסעהו כשסע הגדי: בכנפיו · עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: לא יבדיל · אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו · נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: (א) נפש כי תקריב · לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו: סלת יהיה קרבנו · המתנדב הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין לפי שנאמרו כאן חמש מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת: סלת · אין סלת אלא מן החטין שנאמר סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנאמר ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה: ויצק עליה שמן על כולה: ונתן עליה לבונה · על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לבד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר ריבוי במקרא אלא למעט · ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה כמו שנאמר בלולה בשמן ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה: ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר: (ב) הכהנים וקמץ · מקמיצה ואילך מצות כהונה · וקמץ משם · ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: מלא קמצו · יכול מבורץ מבצבץ ויוצא לכל צד ת"ל בקמצו אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמע לשון עברית: על כל לבונתה · לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא: לבונתה והקטיר · אף הלבונה בהקטרה: מלא קומצו מסלתה ומשמנה · הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה: אזכרתה · הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: (ג) לאהרן ולבניו · כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת והדיוט במחלוקת: קדש קדשים · היא להם מאשי ה' אין להם חלק בה אלא לאחר מתנות האישים: (ד) וכי תקריב וגו' · שאמר הרי עלי מנחת מאפה תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין וכחלקו רבותינו במשיחתן ולא מושחן ואחר כך מושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן ויש אומרים מושחן כמין כי ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים מה ת"ל

אף מן סגול לכן תרגם סלקיה וקל': ויתלע לפי הפנין הוא לשון ביקוע כמו התולעת שהוא מבקע בפיו וק"ל ואומר היה בראש תרגומו כמו ויתלע שהוא לשון חביבה כמו ונבל תילה גבי ריאה במסכ' חולין: ומן טוב משחא פי' מקום שנקרא קומכו: יש אדכרתא פי' השובח ממנה לאפוקי אם עלה בידו גרגיר תרדרנו מ"ש הוא כת"ב מ"ש י' קמ"ו מ"ם

ג' פירוש

קדוש מזרח אומרים וכן לקמן פי' ג' ושם קוכח מדכתיב בסדיה אח"ב החלב אלא ממש כדאמרינן כדס שפנינים ומ' פי מן הקטנים גדרים קורים גדולים ולא קטנים בני יונה קטני ולא גדולי והכין הוא כשחיט' הולין אחר רכא וכו' ודיוקו דקרא גקט תורים ובני יונים וקורא: ותרגו' דומלין וכן ירושלמי תרגו' ויעזם והוא כמו ניתזם בהתחלף אותיו' אח"ע גם"כ הוא לשון המשנה פרק ג' דרתאי לחנו' אלי ירק ופירשו המפרשי' מלשון כרית' גלא מלאכי לבי להגיה בדכתו' בינכתן מפה שכן מכילן המתורגמן כדרך עין שם זרוקפים לפי הענין מוכרח פירושו מקום ריעיה הפוף ויש מגיהי' זפקים וקל"ג בלקטיה הולך לשיטת רש"י לפרש בנוצתה העניים ולכן שמעוף הלק ככל תיקו' היה בראש קומכו: יש

ואם־מנחה על־המחבת קרבנך סלת בלולה
בשמן מצה תהיה: ו פתות אתה פתים
ויצקת עליה שמן מנחה הוא: ס ז ואם־
מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה:
ח והבאת את־המנחה אשר יעשה מאלה
ליהוה והקריבה אל־הכהן והגישה אל־
המזבח: ט והרים הכהן מן־המנחה את־
אזכרתה והקטיר המזבחה אשה ריח ניחח
ליהוה: י והנותרת מן־המנחה לאהרן
ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה: יא כל־
המנחה אשר תקריבו ליהוה לא תעשה חמץ
כי כל־שאר וכל־דבש לא־תקטירו ממנו אשה
ליהוה: יב קרבן ראשית תקריבו אתם
ליהוה ואל־המזבח לא־יעלו לריח ניחח: יג
וכל־קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית
מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל־קרבנך
תקריב מלח: ס יד ואם־תקריב מנחת
בכורים ליהוה אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב
את מנחת בכוריך: טו ונתת עליה שמן ושמת
עליה לבנה מנחה היא: טז והקטיר הכהן את־
אזכרתה מגרשה ומשמנה על כל־לבנתה אשה
ליהוה: פ ג א ואם־זבח שלמים קרבנו אם מן־
הבקר הוא מקריב אם־זכר אם־נקבה תמים
יקריבנו לפני יהוה: ב וסמך ידו על־ראש
קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו בני אהרן
הכהנים את־הדם על־המזבח סביב: ג
והקריב מזבח השלמים אשה ליהוה את־החלב
המכסה את־הקרב ואת כל־החלב אשר על־
הקרב: ד ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר
עליהן אשר על־הכסלים ואת־היתרת על־הכבד
על־הכליות יסירנה: ה והקטירו אתו בני־
אהרן המזבחה על־העלה אשר על־העצים אשר
על־האש אשה ריח ניחח ליהוה: פ ו ואם־
מן־הצאן קרבנו לזבח שלמים ליהוה זכר או

נקבה

פטירין דמשיחין במשח: ואם־מנחתא על
מסריתא קורבנך סולתא דפילא במשח פטיר
תהי: בצע יתה בצועין ותריק עלה משחא
מנחתא היא: ואם־מנחתא רדתא קורבנך
סולתא במשח תתעביד: ותיתי ית־מנחתא
דיתעבד מאילין קדם־יי ויקריבנה לכהנא
ויקרבינה למדבחא: ויפריש כהנא מן־
מנחתא ית־אדכרתה ויסיק למדבחא קורבן
דמתקבל ברעוא קדם־יי: ודישתאר מן־
מנחתא לאהרן ולבנוהי קודש קודשין
מקורבניא דיי: כל־מנחתא דתקרבון קדם־יי לא
תתעבד חמיע ארי כל־חמיר וכל־דבש לא־
תסקון מניה קורבנא קדם־יי: קורבן קדמי
תקרבון יתהון קדם־יי ולמדבחא לא־יתסקון
לאתקבלא ברעוא: וכל־קורבן מנחתך במלחא
תמלח ולא תבטיל מלח קים אלהך מעל
מנחתך על כל־קורבנך תקריב מלחא: ואם־
תקריב מנחת בכורין קדם־יי אביב קלי בנור
פירוכן רכיכן תקריב ית מנחת בכורך: ותתן
עלה משחא ותשוי עלה לבונתא מנחתא
היא: ויסיק כהנא ית־אדכרתה מפירוכנה
וממשחה על כל־לבונתה קורבנא קדם־יי:
ואם־ניכסת קודשיא קורבניה אם מן־תורי
הוא מקריב אם־דכר אם־נוקבא שלים יקריביניה
קדם־יי: ויסמוך ידיה על־ריש קורבניה
ויכסיניה בתרע משכן זמנא ויזרקון בני אהרן
כהניא ית־דמא על־מדבחא סחור־סחור: ויקריב
מניכסת קודשיא קורבנא קדם־יי ית־תרבא דחפי
ית־גווא וית כל־תרבא דעל־גווא: וית תרתין
כוליין וית־תרבא דעליהון דעל־גיססיא וית־
חצרא דעל־כבדא על־כוליתא יעדינה: ויסקון
יתיה בני־אהרן למדבחא על־עלתא דעל־
אעיא דעל־אישתא קורבן דמתקבל ברעוא
קדם־יי: ואם־מן־ענא קורבניה לניכסת

קודשיא

ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנאמר כתית ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן נקמצות על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאומר פי רקיקין באים עשר רקיקין: (ה) ואם מנחה על המחבת. שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי היה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשי המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות ג' מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן לכלי קודם לעשייתן: סלת בלולה בשמן. מלמד שבוללן כשהן סלת: (ו) פתות אותה פתים. לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: ויצקת עליה שמן מנחה היא. לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור ת"ל עליה הוציא את החלות ולא הוציא את הרקיקין ת"ל היא: (ז) מרחשת. כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין. כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע: (ח) אשר יעשה מאלה. מאחד מן המינים הללו: והקריבה. בעליה אל הכהן: והגישה. הכהן אל המזבח מגישה לקרן דרומית מערבית של מזבח: (ט) את אזכרתה. היא הקומץ: (יא) וכל דבש. כל מתיקת פרי קרויה דבש: (יב) קרבן ראשית תקריבו. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת שנאמר חמץ תאפינה ובכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים

מלח

דמשיחין במשח: ואם ואין מנחתא על מסריתא קורבנך סמידא פתיכא במשח פטיר תהי: פתות רסיק יתה ריסוקין ותריק עלה משחא מנחתא היא: ואם מנחת ואין מנחת מרתחא קרבנך סמידא רתח במשח תתעביד:

והבאת ותהנעל ית מנחתא דתתעבד מן סמידא ומשחא האלין לקדם יי ויקרבינה גברא דמייתי יתה לות כהנא וכהנא ימטינה למדבחא: והרים ויפרש כהנא מן מנחתא ית שבח אדכרתה ויסיק למדבחא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: והנותרת ומה דמשתייר מן מנחתא יהי לאהרן ולבנוי קדש קודשין מקרבנייא דיי: כל

המנחה כל מנחתא די תקרבון קדם יי לא תתעבד חמיע ארום כל חמיר וכל דבש לא תקרבון מניה קרבנא קדם יי: קרבן קרבן שירויא תקרבון יתהון קדם יי דלחים ביכוריא חמיר מתקרב ותמרי בזמן ביכורי איבא עם דובשיה מתקריב וייכלון יתהון כהניא ברם למדבחא לא יתסקון לאתקבלא ברעוא: וכל קרבן וכל קורבן מנחתך במילחא תמלח ולא תבטל מלח קיים אלהך מעילוי מנחתך מטול דעשרין וארבע מוהבתא דכהניא אתגזרו בקיים מילחא בגין כן על כל קרבנך תקריב מילחא: ואם ואין תקרב מנחת ביכורין קדם יי מהבהב קלי בנורא קמח קלי ופירוכין תקרב ית מנחת ביכורך: ונתת ותתן עלה משח זיתא ותשוי עלה לבונתא מנחתא היא: והקטיר ויסיק כהנא ית שבח אדכרתה מן פירוכייא ומטוב משחה על כל לבונתה קורבנא קדם יי: ואם ואין נכסת קודשיא קורבניה אין מן תורי הוא מקרב אין דכר אין נוקבא שלים יקרביניה: וסמך ויסמוך יד ימיניה בתוקפא על ריש קורבניה ויכסיניה טבחא בתרע משכן זימנא וידרקון בני אהרן כהניא ית אדמא על מדבחא חזור חזור: והקריב ויקריב מנכסת קודשיא קרבנא קדם יי ית פריסותא דתרבא דחפי ית כריסא וית כל תרבא דעל כריסא: ואת שתי וית תרתין כולין וית תרבא דעליהון דעל כפלי וית חצרא דעל כבדא דעל כוליתא יעדינה: והקטירו ויסקון יתיה בני אהרן למדבחא על עלתא דעל קיסין דעל אישתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ואם ואין מן ענא קורבניה לניכסת קודשיא קדם יי דכר או נוקבא שלים יקריביניה: אם אין אימר הוא מקריב ית קורבניה ויקריב יתיה קדם יי: וסמך ויסמוך בתוקפא יד ימיניה על ריש קורבניה ויכוס יתיה טבחא קדם משכן זימנא וידרקון בני אהרן ית אדמיה על מדבחא חזור חזור: והקריב ויקריב מנכסת קודשיא קרבנא קדם יי טוב שומניה אליתא שלימתא כל קביל דקיתא יעבר יתיה וית פריסותא דתרבא דחפי ית כריסא וית כל תרבא דעל כריסא: ואת שתי וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון דעל כפלי וית חצרא דעל כבדא על כולייתא יעדינה: והקטירו ויסקיניה כהנא למדבחא לחם קורבנא קדם יי: ואם עז ואין מן בני עיזא קורבניה ויקריביניה קדם יי

ירושלמי

ותרסק יתה ריסוקין ותריק עלה משחא:

ארום כל דמחמע וכל דחלי:

תרבא וגיעא שלימה לקביל עיצייא יעבר יתיה וית תרב דחפי על כריסה:

(יג) מלח ברית. שהברית כרותה למלח משבעת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג: על כל קרבנך. על עולת בהמה ועוף ואימורי כל הקדשים כולן: (יד) ואם תקריב. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל וגו': מנחת בכורים. במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בישול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב: קלוי באש. שמיבשין אותם על האור באבוב של קלאים פרש"י במנחות שם הכלי של אומני קליות שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: גרש כרמל. גרושה כעודה לחה גרש לשון שבירה וטחינה גורסה כמו בריחים של גרוסות כמו ויגרס בחצץ וכן גרסה נפשי: כרמל. כעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן כרמל בצקלונו: (א) שלמים. שמטילים שלום בעולם ד"א שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: (ג) ואת כל החלב וגומר. להביא חלב שעל הקבה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר להביא חלב שעל הדקין: (ד) הכסלים. פלנקין בלעז שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם מלמטה וזהו החלב שתחת שמתנים שקורין בלעז לומבלו"ש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים וכתחתיתו הבשר חופהו: היותרת. היא דופן המסך שקורין איברי"ש ובלשון ארמי חצרא דכבדא: על הכבד. שיטול מן הכבד עמה מעט ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד: על הכבד ועל הכליות. לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו: (ה) על העולה. מלבד העולה למדנו שתקדים עולת התמיד לכל קרבן על המערכה: (ו) אם כשב. לפי שיש באמורי הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות:

נורקני

כמו שדרש ר' עקיבא כל החלב לרבות חלב שעל הדקין ירושלמי תרבא וגיעא שלימה הכי מתרג' על חלבו האליה תמימ' ית ש[illegible] על החלב על החזה בלשון הזה תרב דעל כיבא פרכון מזה שבכל ת[illegible] סמפת [illegible] ומנקר' משא יהיה כאיזה תנור [illegible] וק"ל:

דקיק יתה ריסוקין לשון רכותינו בעלי תלמוד כמקומו' הרבה ריסוק מברי' וכדמ': דתתעביד מקמידא פי' העשוי' מהסולת והשמ' וכדומ' צריכי' הגה' לפסוקי' אחרי' כדאמ' ר' שמעון במס' מנחות פ' כאות מנ' ונפקא ליה מהלם משמע מיעוט כלות' אין שמן הגשם אלא הדומה לאלה והכי פרש"י וק"ל: ויקרבי' גבר' כדפר' ודוקו עיין' ירושלמי דמחמע וכל דחלי פי' דבר חימוץ ודבר מתוק מדברי רז"ל חורפי' מחלי' ליה דלחי' בכורי' חמיר ותמרי וכו' כלום עיין בר"פי' ומס' תכינה: מטולדעשרין וארבע' מוהבת תרגן מתנות מוהבת' כי תרגו' ויתן ויהב וה"פ ק"ד מתנות כהונ' נתגזרו בקיום ברית שברת הגם לאהרן שהברית כרותה למלח משבת ימי ברא' ש' וכו ועיין ברש"י: שומניה אליתא פי' מובחר השומן שבו' האליה כל קביל דקית ר"ל שא' החוליה שעל הדקין

נקבה תמים יקריבנו : ז אם־כשב הוא־
מקריב את־קרבנו והקריב אתו לפני יהוה : ח
וסמך את־ידו על־ראש קרבנו ושחט אתו לפני
אהל מועד וזרקו בני אהרן את־דמו על־המזבח
סביב : ט והקריב מזבח השלמים אשה
ליהוה חלבו האליה תמימה לעמת העצה
יסירנה ואת־החלב המכסה את־הקרב ואת
כל־החלב אשר על־הקרב : י ואת שתי
הכלית ואת־החלב אשר עלהן אשר על־הכסלים
ואת־היתרת על־הכבד על־הכלית יסירנה :
יא והקטירו הכהן המזבחה לחם אשה
ליהוה : פ יב ואם עז קרבנו והקריבו
לפני יהוה : יג וסמך את־ידו על־ראשו
ושחט אתו לפני אהל מועד וזרקו בני אהרן
את־דמו על־המזבח סביב : יד והקריב
ממנו קרבנו אשה ליהוה את־החלב המכסה
את־הקרב ואת כל־החלב אשר על־הקרב :
טו ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר
עלהן אשר על־הכסלים ואת־היתרת על־הכבד
על־הכלית יסירנה : טז והקטירם הכהן המזבחה
לחם אשה לריח ניחח כל־חלב ליהוה : יז
חקת עולם לדרתיכם בכל מושבתיכם כל־חלב
וכל־דם לא תאכלו : פ א וידבר יהוה אל־
משה לאמר : ב דבר אל־בני ישראל לאמר
נפש כי־תחטא בשגגה מכל מצות יהוה אשר
לא תעשינה ועשה מאחת מהנה : ג אם
הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב
על חטאתו אשר חטא פר בן־בקר תמים ליהוה
לחטאת : ד והביא את־הפר אל־פתח אהל
מועד לפני יהוה וסמך את־ידו על־ראש הפר
ושחט את־הפר לפני יהוה : ה ולקח הכהן
המשיח מדם הפר והביא אתו אל־אהל מועד :
ו וטבל הכהן את־אצבעו בדם והזה מן־
הדם שבע פעמים לפני יהוה את־פני פרכת
הקדש : ז ונתן הכהן מן־הדם על־קרנות
מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל

מועד

(margin notes: מלא יתיר גדול מן הכהן בדכתיב והכשבים כבריד ינקב · ג' חסרי' בסדרם · בל אחריוהא ספר כ"מ כ' ג' מלא · בל אחריותא ספר ב' מפי · רביעי ד · ד' מלא בתורה · ב' מלא בתורה)

קורשיא קדם יי דכר או נוקבא שלים
יקרבינה : אם אימר הוא מקריב ית קורבניה
ויקרב יתיה קדם יי : ויסמוך ית ידיה על ריש
קורבניה ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון
בני אהרן ית דמיה על מדבחא סחור סחור :
ויקרב מנכסת קודשיא קורבנא קדם יי תרביה
אליתא שלמתא לקביל שדרתא יעדינה וית
תרבא דחפי ית גווא וית כל תרבא דעל גווא :
וית תרתין כוליין וית תרבא די עליהון דעל
גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא
יעדינה : ויסקיניה כהנא למדבחא לחים
קורבנא קדם יי : ואם מן בני עזיא קורבניה
ויקרביניה קדם יי : ויסמוך ית ידיה על רישיה
ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן
ית דמיה על מדבחא סחור סחור : ויקריב
מניה קורבניה קורבנא קדם יי ית תרבא
דחפי ית גווא וית כל תרבא דעל גווא : וית
תרתין כוליין וית תרבא די עליהון דעל גיססיא
וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה :
ויסקינון כהנא למדבחא לחים קורבנא
לאתקבלא ברעוא כל תרבא קדם יי : קים
עלם לדריכון בכל מותבניכון כל תרבא וכל
דמא לא תיכלון : ומליל יי עם משה למימר :
מליל עם בני ישראל למימר אינש ארי יחוב
בשלו מכל פיקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא
ויעבד מחד מנהון : אם כהנא רבא יחוב
לחובת עמא ויקריב על חובתיה דחב תור בר
תורי שלים קדם יי לחטאתא : וייתי ית
תורא לתרע משכן זימנא לקדם יי ויסמוך ית
ידיה על ריש תורא ויכוס ית תורא קדם יי :
ויסב כהנא רבא מדמא דתורא וייתי יתיה
למשכן זימנא : ויטבול כהנא ית אצבעיה
בדמא וידי מן דמא שבע זימנין קדם יי קדם
פרוכתא דקודשא : ויתן כהנא מן דמא
על קרנת מדבח קטורת בוסמיא קדם יי דבמשכן
זימנא וית כל דמא דתורא ישוד ליסודא

דמדבחא

(ח) אותו · שתי מתנות שהן ד' ועל סביב אינו זורק ואינו נותן כל סביב אלא חטאת : (ט) חלבו ·
המובחר שבו ומהו זה האליה התמימה : לעמת העצה · למעלה מן הכליות היועצות : (יא) לחם
אשה לה' · לחמו של אש לשם גבוה : לחם · לשון מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו · עבד לחם רב · לשחוק עושים
לחם : (יז) חקת עולם · יפה מפורש בת"כ וכל הפסוק : (כ) מכל מצות ה' · פירשו רבותינו אין חטאת
באה אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת · ממצות לא תעשה [illegible] מן מכחור [illegible]
מהנה :

מועד ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד : ח ואת כל חלב פר החטאת ירים ממנו את החלב המכסה על הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב : ט ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכליות יסירנה : י כאשר יורם משור זבח השלמים והקטירם הכהן על מזבח העלה : יא ואת

עור

ג' מלא
בתורה
י' ומלא

דמדבחא דעלתא דבתרע משכן זמנא : וית כל תרב תורא דחטאתא יפריש מניה ית תרבא דחפי על גוא וית כל תרבא דעל גוא : וית תרתין כולין וית תרבא די עליהון דעל גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה : כמא דמתפרש מתור נכסת קודשיא ויסקינון כהנא על מדבחא דעלתא : וית

משך

יונתן בן עוזיאל ירושלמי

יי : וסמך ויסמוך יד ימיניה על רישיה ויכוס יתיה טבחא קדם משכן זמנא וידרקון בני אהרן ית אדמיה על מדבחא חזור חזור : והקריב ויקרב מניה קורבנא קדם יי ית פריסותא דתרבא דחפי ית פריסא וית כל תרבא דעל פריסא : ואת שתי וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון דעל כפלי וית חצרא דעל כברא דעל כולייתא יעדינה : והקטירם ויסקינון כהנא למדבחא להים קורבנא לאתקבלא ברעוא כל תריב קדם יי : חקת עולם קיים עלם לדריכון בכל מותביכון כל תריב וכל אדם לא תיכלון ברם על גבי מדבחא יתקריב לשמא דיי : וידבר ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל למימר בר נש ארום ייחוב בשלו מכל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויעבד מן חד מנהון :

אם אין כהנא רבא דמתרבי במשחא ייחוב במקרביה קרבן חובת עמא דלא כהילכתיה ויקרב בגין חובתיה תור בר תורי שלים קדם יי לחטאתא : והביא ויעול ית תורא לתרע משכן זמנא לקדם יי ויסמוך יד ימיניה על ריש תורא ויכוס טבחא ית תורא קדם יי : ולקח ויסב כהנא רבא דמתרבי במשחא מדמא דתורא ויהנעל יתיה למשכן זמנא : וטבל ויטמש כהנא ית אצבעיה באדמא וידי מן אדמא שבע זימנין קדם יי קבל פרגודא דקודשא : ונתן ויתן כהנא מן אדמא על קרנת מדבחא דקטרת בוסמיא דקדם יי דבמשכן זימנא וית כל אדמא דתורא יישוד ליסודא דמדבחא דעלתא דבתרע משכן זימנא : ואת כל וית כל תריב תורא דחטאתא יפריש מניה ית פריסותא דתרבא דחפי ית בריסא וית כל תרבא דעל פריסא : ואת וית תרתין כוליין וית תרבא דעליהון דעל כפלי וית חצרא דעל כברא דעל כולייתא יעדינה : כאשר היכמא דמתפרש מתור נכסת קודשיא היבדין יתפרשון מן אימרא ומן עיזא ויסקינון כהנא על מדבחא

ירושלמי

ויצבוע כהנא אצבעיה מן אדמא וידי שובעא זמנין :

דעלתא

מרויח : (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם · מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמו שנאמר לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא זה שאין תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל : פר · יכול זקן ת"ל בן אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כיצד זה פר בן ג' : (ה) אל אהל מועד · למשכן ובבית עולמים להיכל · (ו) את פני פרכת הקדש · כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים לא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו : (ז) ואת כל דם שירי הדם : (ח) ואת כל חלב פר · חלבו היה לו לומר מה ת"ל פר לרבות פר של יה"כ לכליות ולחלבים ויותרת : החטאת · להביא שעירי ע"ז לכליות ולחלבים ויותרת : ירים ממנו · מן המחובר שלא יתחנו קודם הסרת חלבו ת"כ : (י) כאשר יורם · מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פירש כאן אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמן אף זה לשמו ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם · ובשחיטה קדשים מצריכו ללמוד שאינו שאין למדין למד מן הלמד בקודשים בפ' איזהו מקומן : על הכבד ועל הכליות · על ראשו ועל כרעיו

בלן

עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו
וקרבו ופרשו: יב והוציא את כל הפר אל
מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן
ושרף אתו על עצים באש על שפך הדשן ישרף:
פ יג ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם
דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות יהוה
אשר לא תעשינה ואשמו: יד ונודעה
החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר
בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל מועד:
טו וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש
הפר לפני יהוה ושחט את הפר לפני יהוה:
טז והביא הכהן המשיח מדם הפר אל אהל
מועד: יז וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה
שבע פעמים לפני יהוה את פני הפרכת:
יח ומן הדם יתן על קרנת המזבח אשר
לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל הדם ישפך
אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד:
יט ואת כל חלבו ירים ממנו והקטיר
המזבחה: כ ועשה לפר כאשר עשה לפר
החטאת כן יעשה לו וכפר עלהם הכהן ונסלח
להם: כא והוציא את הפר אל מחוץ למחנה
ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון חטאת
הקהל הוא: פ כב אשר נשיא יחטא ועשה
אחת מכל מצות יהוה אלהיו אשר לא תעשינה
בשגגה ואשם: כג או הודע אליו חטאתו
אשר חטא בה והביא את קרבנו שעיר עזים
זכר תמים: כד וסמך ידו על ראש השעיר
ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה לפני
יהוה חטאת הוא: כה ולקח הכהן מדם
החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה
ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח העלה: כו
ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב זבח
השלמים וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו:
פ כז ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם
הארץ בעשתה אחת ממצות יהוה אשר לא
תעשינה ואשם: כח או הודע אליו חטאתו
אשר חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה
נקבה על חטאתו אשר חטא: כט וסמך את
ידו על ראש החטאת ושחט את החטאת
במקום העלה: ל ולקח הכהן מדמה
באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל
דמה ישפך אל יסוד המזבח: לא ואת כל
חלבה

פסול כפרות כתיב כפרים ומליחה חוץ מכהן גדול לפי שגגת תלמוד עולם זדון:
קהל לסקריב ב"ד קרבן אס.טעו בהוראה
ד' נמלא
ל' חסר את
מולם חסר שרין ד'
חטאת הקהל סמיך ליה אשר נשיא יחטא לומר לך כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא חוטא:
בל פ' ויקרא חוץ מן ד' מית'
חמישי
קכב לסכינה יחיד קרבן קבוע על שגגת חיוב כרת:

משך תורא וית כל בסריה על רישיה ועל
כרעוהי וגויה ואוכליה: ויפיק ית כל תורא
מברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד
קיטמא ויוקד יתיה על אעיא באשתא על
אתר בית מישד קיטמא יתוקד: ואם כל
כנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא
מעיני קהלא ויעבדון חד מכל פקודיא דיי
דלא כשרין לאתעבדא ויחובון: ותתידע
חובתא דחבו עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי
לחטאתא וייתון יתיה לקדם משכן זמנא:
ויסמכון סבי כנישתא ית ידיהון על ריש תורא
קדם יי ויכוס ית תורא קדם יי: וייתי כהנא
רבא מן דמא דתורא למשכן זמנא: ויטבול
כהנא אצבעיה מן דמא וידי שבע זמנין קדם
יי ית קדם פרוכתא: ומן דמא יתן על קרנת
מדבחא די קדם יי דבמשכן זמנא וית כל דמא
ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא דבתרע משכן
זמנא: וית כל תרביה יפריש מניה ויסק
למדבחא: ויעביד לתורא כמא דעבד לתורא
דחטאתא כן יעביד ליה ויכפר עליהון כהנא
וישתביק להון: ויפק ית תורא למברא
למשריתא ויוקיד יתיה כמא דאוקיד ית תורא
קדמאה חטאת קהלא הוא: אם רבא יחוב
ויעביד חד מכל פקודיא דיי אלהיה דלא
כשרין לאתעבדא בשלו ויחוב: או אתידע
ליה חובתיה דחב בה וייתי ית קורבניה צפיר
בר עזין דכר שלים: ויסמוך ידיה על ריש
צפירא ויכוס יתיה באתרא דיכוס ית עלתא
קדם יי חטאתא הוא: ויסב כהנא מדמא
דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא
דעלתא וית דמיה ישוד ליסודא דמדבחא
דעלתא: וית כל תרביה יסק למדבחא כתרב
נכסת קודשיא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה
וישתביק ליה: ואם אינש חד יחוב בשלו מעמא
דארעא במעבדיה חד מפקודיא דיי דלא כשרין
לאתעבדא ויחוב: או אתידע ליה חובתיה
דחב וייתי קורבניה צפירת עזי שלמא נוקבא
על חובתיה דחב: ויסמוך ית ידיה על ריש
חטאתא ויכוס ית חטאתא באתרא דעלתא:
ויסב כהנא מדמה באצבעיה ויתן על קרנת
מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא
דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא דאתעדא
תרב

דעלתא : ואת כל עור וית כל משך תורא וית בישריה על רישיה ועל ריגלוי ועל בני גויה ורעייה : והוציא ויפוק ית כל תורא לאתר דכי למברא למשריתא לאתר בית מישד קיטמא ויוקד יתיה על קיסין בנורא על אתר בית מישד קיטמא יתוקד : ואם כל עדת ואין כל כנישתא דישראל ישתלון ויתכסי פתגם מן מחמי קהלא ויעבדון בשלו מן חד מן כל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויתחייבון : ונודעה ותשתמודע להון חובתא דאתחייבון עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי לחטאתא ויייתון יתיה לקדם משכן זימנא : וסמכו ויסמכון תריסר סבי כנישתא דמתמנין אמרכולין על תריסר שיבטיא יד ידיהון בתוקפא על ריש תורא ויכוס נכסא ית תורא קדם יי : והביא ויעול כהנא רבא מן אדמא דתורא למשכן זימנא : וטבל ויטמוש כהנא אצבעיה מן אדמא ויידי מניה שבע זימנין קדם יי קדם פרגודא : ומן הדם ומן אדמא יתן על קרנת מדבחא דקדם יי דבמשכן זימנא וית כל אדמא יישוד ליסודא דמדבח עלתא דבתרע משכן זימנא : ואת וית כל תרביה יפריש מניה ויסיק למדבחא :

ועשה ויעביד לתורא היכמא דעבד לתורא דחטאתא דכהנא רבא היכדין יעביד ליה ויכפר עליהון כהנא וישתבק להון : והוציא ויפוק ית תורא למברא למשריתא ויוקיד יתיה היכמא דאוקיד ית תורא קדמאה דכהנא רבא מטול דישבוק חובין דישראל ביה וברם חטאת קהלא הוא : אשר נשיא בזימנא דרבא בעמיה יחוב ויעביד חד מן כל פקודיא דיי אלהיה דלא כשרין לאתעבדא בשלו ויתחייב : או הודע או אשתמודע ליה חובתיה דחב וייתי קורבניה צפיר בר עזי דכר שלים :

וסמך ויסמוך בתוקפא יד ימיניה על ריש צפירא ויכוס יתיה טבחא באתר דיכוס ית עלתא קדם יי חטאתא הוא : ולקח ויסב כהנא מן אדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית אדמיה ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא : ואת כל וית כל תרביה יסיק למדבחא הי כתריב ניכסת קודשיא ויכפר עלוי כהנא מחובתיה וישתביק ליה : ואם ואין בר נש חד ייחוב בשלו מן עמא דארעא במעבדיה חד מן פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויתחייב : או הודע או אשתמודע ליה חובתיה דחב וייתי ית קורבניה צפירתא דעזי שלימתא מטול חובתיה דחב : וסמך ויסמוך יד ימיניה על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתרא דעלתא : ולקח ויסב כהנא מן אדמא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל אדמא ישוד ליסודא דמדבחא : ואת וית כל תרביה יעדי הי כמא דאיתעדא תריב מעלוי נכסת קודשיא ויסק כהנא למדבחא לאתקבלא ברעוא קדם יי ויכפר עלוי כהנא וישתבק ליה : ואם כבש ואין אימר ייתי קורבניה לחטאתא נוקבא שלימתא ייתינה :

וסמך

תרגו' אנק כנישת' דמתמניא אמרכולין וכו' פי' שנים עשר זקני' שממוני' אמרכולי' פי' נשיאי' כן תיב"ע נשיא אחד לגוסי וכן ונשיא נשיאי הלוים מתרגם אמרכולי' ואיתא כתם' שב"ע האמנני איזהו אמרכולין שהוא מר על הכל וכן פי' רש"י כאן עדת ישראל סנהדרין דהכי איתא פ"ק דסנהדרי' מדכתי' זקני העדה משמע מיוחדי' שבעדה ולא ס"ל לא כר' ולא כר"ש דחד אמר שלשה וחד אמר חמשה בין הסומכי' דדייק מדכתי' זקני העדה משמע ליה זקני כל העדה והכי מסתבר דהא כל הקהל חטאו ולמה יהיו הסומכי' ה' או ג' אלא דשנים עשר הן דהיינו מכל שבט ושבט אחד ודוק.

כולן לשון תוספת אף כמו מלבד : (יב) אל מקום טהור · לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר מחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור : מחוץ למחנה · חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותינו במסכת יומא ובסנהדרין : אל שפך הדשן · מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה : על שפך הדשן ישרף · שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן : (יג) עדת ישראל · אלו סנהדרין : ונעלם דבר · טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר : הקהל ועשו · שעשו הצבור על פיהם : (יז) את פני הפרכת · ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש משחטאו כולם ח"ו נסתלקה הקדושה · (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד · זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח : (יט) ואת כל חלבו ירים אע"פ שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו כו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזועם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו : (כ) ועשה לפר · זה כאשר עשה לפר החטאת כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפי' שם שלא פירש כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בניתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן במתנה אחת מהן מעכבת : (כב) אשר נשיא יחטא · לשון אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו ק"ו שמתחרט על זדונותיו : (כג) או הודע · כמו אם הודע הדבר הרבה או יש משמשין כלשון אם ואם במקום או וכן או נודע כי שור נגח הוא : הודע אליו · כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה : (כד) במקום אשר ישחט את העולה · בצפון שהוא מפורש בעולה : חטאת הוא · לשמו כשר שלא לשמו פסול : (כה) ואת דמו · שירי הדם : (כו) כחלב זבח השלמים · כאותן אמורין המפורשים בעז האמור אצל שלמים : (לא) כאשר הוסר חלב

מעל

חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים
והקטיר הכהן המזבחה לריח ניחח ליהוה וכפר
עליו הכהן ונסלח לו: פ לב ואם כבש
יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה:
לג וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט
אתה לחטאת במקום אשר ישחט את העלה:
לד ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן
על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל
יסוד המזבח: לה ואת כל חלבה יסיר
כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים והקטיר
הכהן אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו
הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו: פ

ה

א ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא
עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו:
ב או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או
בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה
או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא
ואשם: ג או כי יגע בטמאת אדם לכל
טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע
ואשם: ד או נפש כי תשבע לבטא בשפתים
להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם
בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת
מאלה: ה והיה כי יאשם לאחת מאלה
והתודה אשר חטא עליה: ו והביא את
אשמו ליהוה על חטאתו אשר חטא נקבה מן
הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר
עליו הכהן מחטאתו: ז ואם לא תגיע ידו
די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים
או שני בני יונה ליהוה אחד לחטאת ואחד
לעלה: ח והביא אתם אל הכהן והקריב
את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו
ממול ערפו ולא יבדיל: ט והזה מדם
החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה
אל יסוד המזבח חטאת הוא: י ואת השני
יעשה עלה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו
אשר חטא ונסלח לו: ס יא ואם לא תשיג
ידו לשתי תרים או לשני בני יונה והביא את
קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת לחטאת
לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי
חטאת הוא: יב והביאה אל הכהן וקמץ
הכהן ממנה מלוא קמצו את אזכרתה והקטיר
המזבחה על אשי יהוה חטאת הוא: יג
וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת
מאלה

תרב מעל נכסת קודשיא ויסיק כהנא למדבחא
לאתקבלא ברעוא קדם יי ויכפר עלוהי כהנא
וישתביק ליה: ואם אימר ייתי קורבניה
לחטאתא נוקבא שלמא ייתינה: ויסמוך ית
ידיה על ריש חטאתא ויכוס יתה לחטאתא
באתרא דיכוס ית עלתא: ויסב כהנא מדמא
דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא
דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא:
וית כל תרבה יעדי כמא דמתעדא תרב אימר
מנכסת קודשיא ויסק כהנא יתהון למדבחא
על קורבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא על חובתיה
דחב וישתביק ליה: ואינש ארי יחוב וישמע
קל מומי והוא סהיד או חזא או ידע אם לא
יחוי ויקביל חוביה: או אינש דיקרב בכל
מדעם מסאב או בנבלת חיתא מסאבתא או
בנבלת בעירא מסאבא או בנבלת רחיש מסאב
ויהי מכסא מניה והוא מסאב וחב: או ארי
יקרב בסואבת אנשא לכל סואבתיה דיסתאב
בה ויהי מכסא מניה והוא ידע וחב: או
אינש ארי יקיים לפרשא בסיפון לאבאשא או
לאוטבא לכל די יפרש אנשא בקיום ויהי
מכסא מניה והוא ידע וחב לחדא מאילין:
ויהי ארי יחוב לחדא מאילין ויודי דחב עלה:
וייתי ית חובתיה לקדם יי על חובתיה דחב
נוקבא מן ענא אימרתא או צפירת עזי לחטאתא
ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה: ואם לא תמטי
ידיה כמיסת אימרא וייתי ית חובתיה דחב
תרתין שפנינין או תרין בני יונה לקדם יי חד
לחטאתא וחד לעלתא: וייתי יתהון לות
כהנא ויקריב ית דלחטאתא קדמיתא וימלוק
ית רישיה מקביל קדליה ולא יפריש: וידי
מדמא דחטאתא על כותל מדבחא ודישתאר
בדמא יתמצי ליסודא דמדבחא חטאתא הוא:
וית תנינא יעביד עלתא כדחזי ויכפר עלוהי
כהנא מחובתיה דחב וישתביק ליה: ואם לא
תדביק ידיה לתרתין שפנינין או לתרין בני יונה
וייתי ית קורבניה דחב חד מן עסרא בתלת
סאין סולתא לחטאתא לא ישוי עלה משחא
ולא יתן עלה לבונתא ארי חטאתא היא:
וייתינה לות כהנא ויקמוץ כהנא מנה מלי
קומציה ית אדכרתה ויסק למדבחא על קורבניא
דיי חטאתא היא: ויכפר עלוהי כהנא על
חובתיה דחב מחדא מאלין וישתביק ליה ותהי
לכ׳

ב׳ כאשר הוסר חלב ומעת הוסר התמיד לומר שמעת הוסר התמי׳ הוסר כל חלב שבכליות כשהלת ברכב בכלי.

רש"י

ה

קל"ג מצות עדות: אם לוא יגיד מלא וי"ו קרי ביה אם לו יגיד כמו׳ פי׳ שהגיד לו ככר ספר אינו חוזר ומגיד ז׳ מקתין:

קכ"ד מצות קרבן עולה ויורד: וג׳ מלא קכ"ה שלא להבדיל הרא׳ מחטאת העוף ולוקדמת לא יבדיל:

ג׳ זא׳ את השני:

שביעי

כולהון כתיב בן בר מן תנינ׳ קהן קהן שלא ליתן שמן ושלא ליתן לבונה במנחת חוטא: ב׳ מלא ש׳ כתיב יו"ד

וסמך ויסמוך ית ימיניה על ריש חטאתא ויכוס יתה מטול קורבן חטאתא באתרא דיכוס ית עלתא :
ולקח ויסב כהנא מן אדם חטאתא באדבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל אדמא ישור ליסודא דמדבחא : ואת כל וית כל תרבא יעדי היכמא דאתעדא תריב אימר מניכסת קודשיא ויסיק יתהון כהנא למדבחא על קורבניא דיי ויכפר עלוי כהנא על חובתיה דחב וישתבק ליה : ונפש וכר נש ארום יחוב וישמע קל אומאה דלווט ואיהוא סהיד או חמא חד מעלמא דעבר על פתגמי מומתא או ידע בחבריה דבטיל שבועא ולווט אין לא יחוי יקביל חוביה : או נפש או בר נש די יקרב בכל מדעם דמסאיב או בניבלת חיוא מסאבתא או בניבלת בעירא מסאבתא או בניבלת רחיש מסאב ויתכסי מניה והוא מסאב ויקרב בכל קודשיא ויתחייב : או כי יגע או ארום יקרב בסואבית אינשא לכל סובתיה דמסתאב בה ויתכסי מניה ויקרב בכל קודשיא ומן בתר כדין איתגלי ליה ואיהו ידע דמסאב ולא אידכי ויתחייב : או נפש או בר נש ארום יומי לפרשא בשיפוון לאבאשא או לאיטבא לכל גוון דיפרש אינשא לדהווה ולדעתיד למיתי באומתא ומשקר ביה ויתכסי מניה ומבתר דעבד איתגלי ליה ואיהו ידע דשקר ולא תב ואתחייב לחדא מן אילין : והיה ויהי ארום יחוב בחדא מארבעתי אלין וכתר כן תהא ויודי חובתא דחב עלה : והביא וייתי ית קרבן אשמיה לקדם יי מטול חובתיה דחב נוקבא מן ענא אימרתא או צפירתא דעיזי לחטאתא ויכפר עלוי כהנא מן חובתיה : ויבא לא תגיע ואין לא תארע ידיה כמיסת למייתייא אימרא וייתי ית קרבן אשמיה דחב תרין שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יוניא קדם יי חד לחטאתא וחד לעלתא : והביא וייתי יתהון לות כהנא ויקרב ית מאן דאתבחר לחטאתא בשירויא ויחזום ית רישיה לקבל קודליה ולא יפריש רישיה מן קדליה : והזה וידי מן אדם חטאתא על כותל מדבחא ודאשתייר באדמא יתמצי ליסודא דמדבחא חטאתא הוא : ואת השני וית עוף תניין יעביד עלתא הי כהלכת עופא דאתבחר בשירויא לחטאתא ולא כהלכת חטאתא [illegible] ודאימר בר עיזי ויכפר עלוי כהנא מהובתיה דחב וישתבק ליה : ואם לא ואין לא תארע ידיה כמיסת למייתייא תרין שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יוניא וייתי ית קורבניה דחב חד מן עשרא בתלת סאין סמידא לחטאתא ולא ישוי עלה משחא ולא יתן עלה לבונתא ארום חטאתא היא : והביאה וייתינה לות כהנא ויקמוץ כהנא מינה מלי קומציה ית שבח אדכרתא ויסק למדבחא על קורבניא דיי חטאתא היא : וכפר ויכפר עלוי כהנא על חובתיה דחב מחד מאילין וישתבק ליה ותהי לכהנא כמנחתא : וידבר ומליל

ירושלמי

למכאישא או למיטבא :

מעל זבח השלמים · כאימורי עז האמורים בשלמים : (לג) ושחט אותה לחטאת · שתהא שחיטתה לשם חטאת : (לה) כאשר יוסר חלב הכשב · שנתרבו אמוריו באליה אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האמורין : אשי ה' · כל מדורות האש העשויות לשם פוא"לויש בלעז : (א) ושמעה קול אלה · בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיגיד לו : (ב) או נפש אשר תגע וגומר · ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במס' שבועות נדרש כן : ונעלם ממנו הטומאה : ואשם · באכילת קדש או בביאת מקדש : (ג) בטומאת אדם · זו טומאת מת : לכל טומאתו · לרבות טומאת מגע זבין וזבות : אשר יטמא · לרבות הנוגע בבועל נדה : בה · לרבות בולע נבלת עוף טהור ונעלם ולא ידע שנטמא : ואשם · באכילת קדש או בביאת מקדש : (ד) בשפתים · ולא בלב : להרע · לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן : לכל אשר יבטא לרבות לשעבר : ונעלם ממנו ועבר על שבועתו · כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם : (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה · חטאת קודמת לעולה לה"ד לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו : ולא יבדיל · אינו מולק אלא סימן אחד : עורף · הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר : מול עורף · מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר : (ט) והזה מדם החטאת · בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח : חטאת היא · לשמה כשרה שלא לשמה פסולה : (י) כמשפט · כדת האמורה בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה : (יא) כי חטאת היא · ואין בדין שיהא קרבנו מהודר : (יב) חטאת היא · נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה : (יג) על חטאתו אשר חטא · כאן שנה הכתוב ששרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על

רשמע קל אומתא דלווט וכו' פי' שבועה דקללה והכא דגיקו בתי' קול אלה אין אלה אלא שבועה וכדפי' רש"י או חמא חד מעלמא -דרים או ראה שראה או שמע בעצמו אחד מן עולם שעבר על דבר שחייבו עליו מיתה או ידע בחבריה שבטל שבוע' גאלה וגו' סוביה דמסאב פי' טומאה שנטמא וכאלו כתוב מאוכתי' ונכאן מוכח שפירוש ראשון עיקר בפי' וירא כראשית י"ח שכתבנו כפסוק ואכרהם ושרים זקני' וגו' וע"ש : ויקרב בכל קודשיא פי' שאכל בטומאה קדשים או נכנס למקד' ומן בתר כדין אתגלי ליה הכי מתרגם על ונעלם דמשמע מכלל דידע בראשונה כשבוע' פרק קמא ידע דמסאב ולא אדכי : פי' ידע שנטמא ולא הטהיר את עצמו : לכל גוון דיפרש אינשא לדהווה ולדעתיד פי' שישבע שבועת ביטוי לרהוח בלשון אהרג' דהוה שכבר היה והוא לשעבר ולדעתיד והכי איתא במס' שבועו' פ' שבועת ביטוי כי תשבע לבטא וגו' אין לי אלא להבא שעבר מנין ת"ל או לכל אשר יבטא האדם בשבועה וכדפי' רש"י וקל' : בחדא מארבעתי אלין וכו' פי' אלו ד' דברי' בעלמא עדות והעלם טומאת בהמה ושרץ והעלם טומאת אדם והעלם שבועת בטוי · וכתר כן תהא פי' ואח"כ הוא תוהא ומתחרט ומודה על פשעיו · כהלכת עופא וכו' פי' כמשפט האמורה בעולת העוף כדבר בראש הפרשה ולא כמשפט חטאת דסר יקיימנו מה חטאת העוף אינו עורף אף עולת העוף כן וס'ל כר' ישמעאל ור"א בר שמעון במס' חולין דסבירא בר"ד ממשפט חטאת העוף וע"ש :

מאלה ונסלח לו והיתה לכהן כמנחה : ס
יד וידבר יהוה אל־משה לאמר : טו
נפש כי־תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי
יהוה והביא את־אשמו ליהוה איל תמים מן־
הצאן בערכך כסף־שקלים בשקל־הקדש לאשם:
טז ואת אשר חטא מן־הקדש ישלם ואת־
חמישתו יוסף עליו ונתן אתו לכהן והכהן יכפר
עליו באיל האשם ונסלח לו: פ יז ואם־
נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל־מצות יהוה
אשר לא תעשינה ולא־ידע ואשם ונשא עונו :
יח והביא איל תמים מן־הצאן בערכך לאשם
אל־הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר־שגג
והוא לא־ידע ונסלח לו : יט אשם הוא
אשם אשם ליהוה : פ כ וידבר יהוה אל־
משה לאמר : כא נפש כי תחטא ומעלה
מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או־בתשומת
יד או בגזל או עשק את־עמיתו : כב או־
מצא אבדה וכחש בה ונשבע על־שקר על־אחת
מכל אשר־יעשה האדם לחטא בהנה : כג
והיה כי־יחטא ואשם והשיב את־הגזלה אשר
גזל או את־העשק אשר עשק או את־הפקדון
אשר הפקד אתו או את־האבדה אשר מצא :
כד או מכל אשר־ישבע עליו לשקר ושלם
אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו
יתננו ביום אשמתו : כה ואת־אשמו יביא
ליהוה איל תמים מן־הצאן בערכך לאשם אל־
הכהן : כו וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח
לו על־אחת מכל אשר־יעשה לאשמה בה :

וידבר

לכהנא כמנחתא : ומליל יי עם־משה למימר :
אינש ארי־ישקר שקר ויחוב בשלו מקודשיא
דיי וייתי ית־אשמיה קדם־יי דכר שלים מן־
ענא בפורסניה כסף־סילעין בסילעי־קודשא
לאשמא : וית דחב מן־קודשא ישלם וית־
חומשיה יוסף עלוהי ויתן יתיה לכהנא וכהנא
יכפר עלוהי בדיכרא דאשמא וישתביק ליה :
ואם־אינש ארי יחוב ויעביד חד מכל־פקודיא
דיי דלא כשרין לאתעבדא ולא־ידע וחב ויקביל
חוביה : וייתי דכר שלים מן־ענא בפורסניה
לאשמא לות־כהנא ויכפר עלוהי כהנא על
שלותיה דאשתלי והוא לא־ידע וישתביק ליה :
אשמא הוא על־חובתיה דהוא־חב אשמא
יקרב קדם־יי : ומליל יי עם־משה למימר :
אינש ארי יחוב וישקר שקר קדם־יי ויכדיב
בחבריה בפוקדנא או בשותפות ידא או בגזילא
או אנס ית־חבריה : או־אשכח אבדתא וכדיב
בה ואשתבע על־שיקרא על־חדא מכל דיעביד
אינשא למיחב בהן : ויהי ארי־יחטי ויחוב
ויתיב ית־גזילא דגזל או ית־עושקא דעשק או
ית־פוקדנא דאתפקד לותיה או ית־אבדתא
דאשכח : או מכלא דאשתבע עלוהי לשיקרא
וישלם יתיה ברישיה וחומשיה יוסף עלוהי
לדהוא דיליה יתנינה ביומא דחובתיה : וית־
אשמיה ייתי קדם־יי דכר שלים מן־ענא
בפורסניה לאשמא לות־כהנא : ויכפר עלוהי
כהנא קדם יי וישתביק ליה על־חדא מכל
דיעביד למיחב בה :

ומליל

קכא מצות הוספת חומש למועל בקדשי׳ :
ג׳ מלא כלשון אונקלוס׳
קכט מצות קרבן אשם תלוי׳
כח׳ וכחש בעמיתו שאיל וכחש שן כיי׳ ובין עמיתו שמכחש פדבר שאינו יודע כי אלא הקב״ה ובין ורו:
קל מצות השבת גזל׳ ב׳ וחסר׳ לאסר ב׳ כמה דין׳ וצריך לאשר עמל כויתנהו אלקו והיינו כראיתא שהגוזל הגזול מחכית ואפילו שוס פרוט׳ יוליכנו אחריו אפילו למדי:
קלא מצות קרבן אשם ודאי׳

ביום דעואל סימן
תמשירין פם זו יברתי כישעים בם׳ מ״ג :

על חטאתו דקדקו רבותינו מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והעריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא מקצתן שתי תורים. הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה. הפריש מעות לעשירי׳ האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות. ומה ת״ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת״ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלין לעשירית האיפה כדלי דלות : והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין וזו לפי פשוטו. ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהא כשאר מנחת נדבת כהן שהיא ככליל תהיה לא תאכל: (טו) כי תמעול מעל. אין מעילה בכל מקום אלא שנוי וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל : וחטאה בשגגה מקדשי ה׳. שנהנה מן ההקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא מה להלן הוזהר אף כאן הוזהר אי מה להלן לא הוזהר אלא על האוכל אף כאן לא הוזהר אלא על האוכל ת״ל תמעול מעל רבה : קדשי ה׳. המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים : איל. לשון קשה כמו ואת אילי הארץ לקח אף כאן קשה בין שתי שניו: בערכך כסף שקלים. שיהא שוה שתי סלעים : (טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קרן וחומש להקדש:
(יז) ולא ידע ואשם והביא. הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור ששתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת : ולא ידע ואשם ונשא עונו. רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענש את שידע רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה

ומליל יי עם משה למימר : נפש בר נש ארום ישקר שקר ויחוב בשלו ויתהני מן קודשיא דיי וייתי
ית קורבן אשמיה לקדם יי דכר שלים מן ענא בעילוייה כסף הי כדמי הניית קודשא דאיתהני סילעין
בסילעי קודשא לקרבן אשמא : ואת וית הניית קודשא דחב מן קודשא ישלים וית חומשיה דדמוי
יוסיף עלוי ויתן יתיה לכהנא וברם כהנא יכפר עלוי בדיכרא דאשמא וישתבק ליה : ואם נפש ואין
בר נש ארום יחוב ויעבד חדא מכל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעובדא ולא ידע ואתחייב ויקבל חוביה :
והביא וייתי דכר שלים מן ענא בעילוייה לאשמא לות כהנא ויכפר עלוי כהנא על שלותיה
דאישתלי והוא לא ידע וחב וישתביק ליה : אשם הוא קורבן אשמא הוא כל דאתחייב לקרבן
אשמא ייתי קורבן לאשמא לשמיה דיי על חובתיה דחב : וידבר ומליל יי עם משה למימר :
נפש בר נש ארום יחוב וישקר שיקרין לשום מימריה דיי ויכפור בחבריה בפקדונא דאפקיד גביה
או בשותפות ידא או בגזולא או דיטלום ית
חבריה : או מצא או אשכח אבדתא

ירושלמי
או עצה ית חבריה :

ויכפור בה ואשתבע על שיקרא על חדא מכל דיעבד אינשא לאתחייבא בהון : והיה ויהי אין יחטי
ויתחייב ויומי ויתיב ית גזולא דגזל או ית עציא די עצא או ית פקדונא די אתפקד גביה או ית אבדתא
דאשכח : או מכל או מכל מדעם דאשתבע עלוי לשיקרא וישלים יתיה ברישיה וחומש דמוי יוסף
עלוי למריה דהוא דיליה יתנינה ביומא דתהא על חובתיה : ואת אשמו וית קורבן אשמיה
ייתי לקדם יי דכר שלים מן ענא בעילוייה לאשמא לות כהנא : וכפר ויכפר עלוי כהנא
קדם יי וישתבק ליה על חדא מכל דיעביד לאתחייבא בה :

וידבר

עליו ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה אם
מדה פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין ומן הנותרות
והמתענה ביו' הכפורים על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות · רבי עקיבא
אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה וגומר אם מתקיימת העדות בשני' למה פרט לך
הכתוב שלשה אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב
לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושה מצוה · רבי
אלעזר בן עזריה אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו' קבע הכתוב
ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה
הרי הקב"ה קובע לו ברכה : (יח) בערכך לאשם · בערך האמור למעלה : אשר שגג והוא לא ידע · הא אם ידע
לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג
הרי זה יהרג : (יט) אשם הוא אשם אשם · הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו
פתח שהוא לשון פעל וא"ת מקרא שלא לצורך הוא · כבר דרוש הוא בת"כ · אשם אשם · להביא אשם שפחה חרופה
שיהא איל בן ב' שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת"ל הוא : (כא) נפש כי תחטא · אמר רבי עקיבא
מה ת"ל ומעלה מעל בה' לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא
מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חברו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך
כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם : בתשומת יד · ששם בידו ממון להתעסק או במלוה : או בגזל · שגזל
מידו כלום : או עשק · הוא שכר שכיר : (כב) וכחש בה · שכפר : על אחת מכל אשר יעשה האדם
לחטא ולהשבע על שקר לכפירת ממון : (כג) כי יחטא ואשם · כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות
כי יחטא ואשם : (כד) בראשו · הוא הקרן ראש הממון : (וחמשתיו רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת
אם כפר בה ונשבע והודה חוזר ומביא חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע בו
פחות משוה פרוטה :) לאשר הוא לו · למי שהממון שלו :

פי' כדמי
הניית קודש'
וכו' פי' שמין
כמה היא
שוה מה
דאתהני ...
הקדשים
וישלם ערכו
ויוסיף
חמישית של
שומא ההיא
וכן משמע
בפי' רש"י
יעוין משם :
כל דאתחייב
לקרבן אשם'
וכו' דקשה
ליה מאי
אשם הוא
אשם אשם
אלא לדרשא
כדדרש ·
דיטלום פי'
בערוך כל
איש כליסט
והוהב כנס
נקרא גבר
סולמא ·
ויתחייב
ויומי פי'
שנשבע שלא
ידע כלום
והוא ידע
כמנהג שעבר
על שבועתו
ית עציא
דיעצא פי'
או שיעצו
לו דבר רע
וכן תרגם
ירושלמי
או עצה
ית חבריה :
כיומא דתהא
על חוביה
פי' ביום
שמתחרט
על עונותיו
לשון גמר'
תוהא
ארתשובה :

חסלת ויקרא

פ פ פ פ פ פ

ו וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב צו את־אהרן ואת־בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על־המזבח כל־הלילה עד־הבקר ואש המזבח תוקד בו: ג ולבש הכהן מדו בד ומכנסי־בד ילבש על־בשרו והרים את־הדשן אשר תאכל האש את־העלה על־המזבח ושמו אצל המזבח: ד ופשט את־בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את־הדשן אל־מחוץ למחנה אל־מקום טהור: ה והאש על־המזבח תוקד־בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: ו אש תמיד תוקד על־המזבח לא תכבה: ס ז וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני־אהרן לפני יהוה אל־פני המזבח: ח והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה ואת כל־הלבנה אשר על־המנחה והקטיר המזבח ריח ניחח אזכרתה ליהוה: ט והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל במקום קדש בחצר אהל־מועד יאכלוה: י לא תאפה חמץ חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם: יא כל־זכר בבני אהרן יאכלנה חק־עולם לדרתיכם מאשי יהוה כל אשר־יגע בהם יקדש: פ יב וידבר יהוה אל־משה לאמר: יג זה קרבן אהרן ובניו אשר־יקריבו ליהוה ביום המשח אתו עשירת האפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב: יד על־מחבת בשמן תעשה מרבכת תביאנה תפיני מנחת פתים תקריב ריח־ניחח ליהוה: טו והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה חק־עולם ליהוה כליל תקטר: טז וכל־מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל: פ יז

ומליל יי עם־משה למימר: פקיד ית־אהרן וית־בנוהי למימר דא אוריתא דעלתא היא עלתא דמתוקדא על־מדבחא כל־ליליא עד־צפרא ואשתא דמדבחא תהי יקדא ביה: וילבש כהנא לבושין דבוץ ומכנסין דבוץ ילבש על־בסריה ויפריש ית־קיטמא דתיכול אשתא ית־עלתא על־מדבחא וישויניה בסטר מדבחא: וישלח ית־לבושוהי וילבש לבושין אוחרנין ויפיק ית־קיטמא למברא למשריתא לאתר דכי: ואשתא על־מדבחא תהי יקדא ביה לא תטפי ויבער עלה כהנא אעין בצפר בצפר ויסדר עלה עלתא ויסק עלה תרבי נכסת קודשיא: אשתא תדירא תהי יקדא על־מדבחא לא תטפי: ודא אוריתא דמנחתא דיקרבון יתה בני־אהרן קדם יי לקדם מדבחא: ויפריש מניה בקומציה מסולתא דמנחתא וממשחה וית כל־לבונתא דעל־מנחתא ויסיק למדבחא לאתקבלא ברעוא אידכרתא קדם יי: ודישתאר מנה יכלון אהרן ובנוהי פטירא תתאכיל באתר קדיש בדרת משכן זימנא יכלונה: לא תתאפי חמיע חולקהון יהבית יתה מקורבני קודש קודשין היא כחטאתא וכאשמא: כל־דכורא בבני אהרן יכלינה קים עלם לדריכון מקורבניא דיי כל־דיקרב בהון יתקדש: ומליל יי עם־משה למימר: דין קורבנא דאהרן ובנוהי דיקרבון קדם יי ביומא דירבון יתיה חד מן עסרא בתלת סאין סולתא מנחתא תדירא פלגותה בצפרא ופלגותה ברמשא: על־מסריתא במשח תתעביד רביכא תיתינה תופיני מנחת ביצועין תקריב לאתקבלא ברעוא קדם יי: וכהנא דאתרבא תחותוהי מבנוהי יעביד יתה קים עלם קדם יי גמיר תתסק: וכל־מנחתא דכהנא גמיר תהי לא תתאכיל:

זאת תורת העולה הוא העולה ג' לות' כל פסוק בתו' העולה כאלו הקריב כולם: קלו קלג מנור העולה הדשן: מצות הדלק' את כל המזבח: קלד שלא לכבות אש מעל המזבח:

קלה שיאכלו הכהנים שירי המנחות: קלו שלא לעשות שירי מנחות חמץ:

צו

קלז להקריב כהן גדול מנחה בכל יום:

קלח שלא יאכל מנחת כהן:

וידבר

רש"י צו את אהרן: אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העולה וגו' הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה לא ירד ואי זה אם עלה ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו: היא העולה. מיעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה: (ג) מדו בד. היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו: על בשרו. שלא יהא דבר חוצץ בינתים: והרים את הדשן. היה חותה מלא המחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש: הדשן אשר תאכל האש את העולה. ומשאכלתו האש עושהו דשן: על המזבח. מצא איברים שעדין לא נתאכלו מחזירין על המזבח לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות שנאמר את העולה על המזבח: (ד) ופשט את בגדיו. אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן תמיד בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ילבש בגדים אחרים פחותין מהם: והוציא את הדשן. הצבור בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום אבל התרומה חובה בכל יום: (ה) והאש על המזבח תוקד בו. רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כולם

נדרש

וידבר

וידבר ומליל יי עם משה למימר: צו פקיד ית אהרן וית בנוי למימר דא אורייתא דעלתא דאתיא למכפרא על הירהורי ליבא היא עלתא דמתעבדא בעלתא בטוורא דסיני וקיימא על אחר בית יקידתא על מדבח כל ליליא עד צפרא ברם אישתא דמדבחא תהי יוקדא ביה: ולבש וילבוש כהנא לבושין דבוץ ואוורקסין דבוץ ילבוש על בישריה ויפרוש ית קיטמא דתיכול אישתא ית עלתא על מדבחא וישויניה בצטר מדבחא: ופשט וישלח ית לבושוי וילבש לבושין חורנין ויהנפק ית קיטמא למברא למשריתא לאתר דכי. והאש ואישתא על מדבחא תהי יוקדא ביה לא תיטפי וילפי עלה כהנא אעין בצפר בצפר עד ארבע שעין דיומא ויסדר עלת עלתא ויסיק עלה תרבי נכסת קודשיא: אש תמיד אישתא תדירא תהי יוקדא על מדבחא לא תיטפי: וזאת ודא אורייתא דמנחתא דיקרבון יתה בני אהרן כהנא קדם יי לקדם מדבחא: והרים ויפריש מניה בקומציה מן סמידא דמנחתא ומן טובה על כל לבונתא דעל מנחתא ויסיק למדבחא לאתקבלא ברעוא שבח אדכרתה קדם יי: והנותרת ומה דמשתיירא מינה ייכלון אהרן ובנוי פטירי תתאכל באתר קדיש בדרת משכן זימנא ייכלונה: לא תאפה לא תתאפי חמיע חולקהון מן מותר מנחתא דיהבית להון מקרבני קדש קודשין היא הי כחטאתא הי כאשמא: כל זכר כל דכורא בבני אהרן ייכלינה קיים עלם לדריכון מקרבנייא דיי כל דיקרב בהון יתקדש: וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר: זה דין קורבנא דאהרן ודבנוי די יקרבון קדם יי ביומא דירבון יתיה למחסן כהונתא רבתא חד מן עשרא בתלת סאין סמידא מנחתא פלגותא בצפרא ופלגותא ברמשא: על על מסריתא במשח זיתא פתיכא תתעבד מטגנא תעיל יתה מרסקא מנחת ריסוקין תקרב לאתקבלא ברעוא קדם יי: והכהן וכהנא רבא דמתרבי במשחא וברם יתחותוי מבנוי יקומון לכהנין איהו יעבד יתה קיים עלם קדם יי גמירא תתסדר ותיתסק: וכל וכל מנחתא דכהנא גמירא תתסדר ותיהווי לא תיתאכל: וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר:

ירושלמי

ולבש ומכנסי ואברסקין:

ירושלמי

מרתחא תעיל יתה מרסקא מנחת ריסוקין תקרבון ריח דרעוא לשמא דיי:

ודרשו במסכת יומא שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם: וערך עליה העולה · עולת תמיד היא תקדים אלכי השלמים אם יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלים כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים: (ו) אש תמיד · אש שנאמר בו תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר בה להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד. לא תכבה · המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: (ז) וזאת תורת המנחה · תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שימול אין לי טעינות שמן ולבונה את מנחת ישראל שהיא בקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין תלמוד לומר תורת: הקרב אותה · היא הגשה בקרן מערבית דרומית: לפני ה' · הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח · הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: (ח) והרים ממנו · מהמחובר שיהא עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה כרי": בקמצו · שלא יעשה מדה לקומץ: מסלת המנחה ומשמנה · מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה המנחה· שלא תהא מעורבת באחרת: ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר · שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: (ט) במקום קדוש · ואיזהו בחצר אהל מועד: (י) לא תאפה חמץ חלקם · אף השירים אסורים בחמוץ: כחטאת כאשם · מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: (יא) כל זכר · אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגומר אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת: כל אשר יגע וגומר · קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה יקדש להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה: (יג) זה קרבן אהרן ובניו · ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנאמר מנחת תמיד וגו' והכהן המשיח תחתיו מבניו חק עולם וגו': (יד) מרבכת · חלוטה ברותחין כל צרכה: תופיני · אפויה אפיות הרבה פי' אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת: מנחת פתים · מלמד שטעונה פתיתה: (טו) המשיח תחתיו מבניו · המשיח מבניו תחתיו: כליל תקטר · אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת

פי' ד' שעות על היוסד ודייק שזהו זמן בוקר כדדייקו בברכו' פ' תפלת השחר ועיין לעיל בפ' בשלח פסוק וילקטו: ומן טובה פי' מטוב השמן דהיינו מקום שנתרבה השמן וכדפי' ר"שי ודיוקו עיין במזרחי · לאתקבלא ברעוא שבח אדכרתה פי' שיהא מקובל ברצון טוב שבח אזכרתה לפני ה' וק"ל · מן מותר מנחת' פי' אפילו שיריים הנותרים מן המנחה אסורי' בחמץ ודייק כדדייקי' במנחות פ' כל המנחות באות מצה אבל אסר החמיצו שיריה עובר בל"ת מנה"ם אמר ר"ל אמר קרא לא תאפה חמץ חלקם אפי' חלקם לא תאפה חמץ וכו': למיחסן כהונת' רבתא פי' ליישב הכתוב' גדולה: חד מן עשרה וכו' פי' בת"כ א' מי' כ"ג סאין שהם ז' רבעין וברם יתחותו' מבניו יקומון פי' כאמת שהכהן קודם לכסוב' אשר מתלא מקומו ועיין בפרשת תצוה וזכי אות' ביומא פרק בא לו מבנין יעשה אותם מלמד שהכהן קודם לכל אדם בה מתלא מקו' אבינו נמצא להן תאשר ימלא את ידיו וכן כל שררה ודבר שבקדושה בעולם פא"ש המרדכי בגוף ש'

לממכפר' על הרהורי ליבא פי' שבא לכפר על הרהורי לב כדאי' בויקר' רבה אין העולה בא אלא על הרהורי הלב וכו' ורמז דכתי' העולה על רוחכם היה לא תהיה יחזקאל כ"ג דמתעבדא בעלה' בשור' דסיני קשה ליה מאי העולה פי' שטעו' כלה כמו עולת הרי קני ובן מורה ה"א הידוע וכן הוא כ"תכ מכין לעולת הדורו' שטעוני' כלה ה"ל עולת תמיד העשוי' בהר סיני כו' ומכאן רשי' כפר' פנחס וזל' היא הפול שהקריבו קודם מתן תורה דכתי' ויעלו עולות וגו' ויקח מש' חצי הדם וגו' ויסר כאגנו' אף עולו' הדורו' טוענות כלה ולהד' פי' דרש"י שסי היא עולה שהקריבו בימי תלואי' שהיה בהר סיני: כנטר כמו כסטר פי' בצדי המזבח: כל בצפר עד ארבע שעין שחובל

שלישי

קלט מצות מעש' פתוח'

וידבר יהוה אל־משה לאמר : יח דבר אל־
אהרן ואל־בניו לאמר זאת תורת החטאת במקום
אשר תשחט העלה תשחט החטאת לפני יהוה
קדש קדשים הוא : יט הכהן המחטא אתה
יאכלנה במקום קדש תאכל בחצר אהל מועד :
כ כל אשר־יגע בבשרה יקדש ואשר
יזה מדמה על־הבגד אשר יזה עליה תכבס
במקום קדש : כא וכלי־חרש אשר
תבשל־בו ישבר ואם־בכלי נחשת בשלה ומרק
ושטף במים : כב כל־זכר בכהנים יאכל
אתה קדש קדשים הוא : כג וכל־חטאת
אשר יובא מדמה אל־אהל מועד לכפר בקדש
לא תאכל באש תשרף :
ז
א וזאת תורת
האשם קדש קדשים הוא : ב במקום
אשר ישחטו את־העלה ישחטו את־האשם
ואת־דמו יזרק על־המזבח סביב : ג ואת
כל־חלבו יקריב ממנו את האליה ואת־החלב
המכסה את־הקרב : ד ואת שתי הכלית
ואת־החלב אשר עליהן אשר על־הכסלים ואת־
היתרת על־הכבד על־הכלית יסירנה : ה
והקטיר אתם הכהן המזבחה אשה ליהוה
אשם הוא : ו כל־זכר בכהנים יאכלנו
במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא : ז
כחטאת כאשם תורה אחת להם הכהן אשר
יכפר־בו לו יהיה : ח והכהן המקריב את־
עלת איש עור העלה אשר הקריב לכהן לו
יהיה : ט וכל־מנחה אשר תאפה בתנור
וכל־נעשה במרחשת ועל־מחבת לכהן המקריב
אתה לו תהיה : י וכל־מנחה בלולה־
בשמן וחרבה לכל־בני אהרן תהיה איש כאחיו :
פ יא וזאת תורת זבח השלמים
אשר יקריב ליהוה : יב אם על־תודה יקריבנו
והקריב על־זבח התודה חלות מצות בלולת
בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת
חלת בלולת בשמן : יג על־חלת לחם חמץ
יקריב קרבנו על־זבח תודת שלמיו : יד
והקריב ממנו אחד מכל־קרבן תרומה ליהוה
לכהן הזרק את־דם השלמים לו יהיה : טו

ובשר

קס שלא לאכול מבשר קדשים הכתו' כבמיס : קמא מצות מעש' האשם :

פגלס חס כר אן ב'

לא זוגי' קדמה' נכו' גו בענין ותכיין לה נכיב לא :

ל' וסות חד מן פתחין בחקרחתא דספרא ·

רביעי

קמב מצות מעשה שלמים · כמך וזאת תורת לאיש באחיו לומר שסניס הפוסקי' התורה כעשין ראשי' ואף אם מקטרגי' זה את זה בדרכ' את אב בקופה:

אונקלוס

תתאכיל : ומליל יי עם־משה למימר :
מליל עם־אהרן ועם־בנוהי למימר דא אוריתא
דחטאתא באתרא דתתנכס עלתא תתנכס
חטאתא קדם יי קודש קודשין היא : כהנא
דמכפר בדמה ייכלינה באתר קדיש תתאכיל
בדרת משכן זימנא : כל דיקרב בבסרה יתקדש
ודיהי מדמה על־לבושא דיהי עלה תחור באתר
קדיש : ומן־דחסף דתתבשל ביה יתבר ואם־
במנא דנחשא תתבשל ויתמריק וישתטיף
במיא : כל־דכורא בכהניא ייכול יתה קודש
קודשין היא : וכל־חטאתא דיתעל מדמה
למשכן זמנא לכפרא בקודשא לא תתאכיל
בנורא תתוקד : ודא אוריתא דאשמא קודש
קודשין הוא : באתרא דיכסון ית־עלתא יכסון
ית־אשמא וית־דמיה יזרוק על־מדבחא סחור־
סחור : וית כל־תרביה יקריב מניה ית
אליתא וית־תרבא דחפי ית־גוא : וית תרתין
כולין וית־תרבא דעליהן דעל־גיססיא וית־
חצרא דעל־כבדא על־כוליתא יעדינה : ויסיק
יתהון כהנא למדבחא קורבנא קדם־יי אשמא
הוא : כל־דכורא בכהניא ייכלינה באתר
קדיש יתאכיל קודש קודשין הוא : כחטאתא
כן־אשמא אוריתא חדא להון כהנא דיכפר
ביה דיליה יהי : וכהנא דמקריב ית־עלת
גבר משך עלתא דיקריב לכהנא דיליה יהי :
וכל־מנחתא דתתאפי בתנורא וכל־דתתעביד
ברדתא ועל־מסריתא לכהנא דמקריב יתה
דיליה תהי : וכל־מנחתא דפילא־במשח ודלא
פילא לכל־בני אהרן תהי גבר כאחוהי : ודא
אוריתא דנכסת קודשיא דיקריב קדם־יי :
אם על־תודתא יקרביניה ויקריב על־נכסת
תודתא גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין
פטירין דמשיחין במשח וסולתא רביכא גריצן
דפילן במשח : על־גריצן דלחם חמיע יקריב
קורבניה על־נכסת תודת קודשוהי : ויקריב
מניה חד מכל־קורבנא אפרשותא קדם־יי
לכהנא דיזרוק ית־דם נכסת־קודשיא דיליה
יהי : ובסר נכסת תודת קודשוהי ביום

קורבניה

מנחת כהן של נדבה : כליל · כולה שוה לגבוה : (יט) המחטא אותה · העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת ידו : המחטא אותה יאכלנה · הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה : (כ) כל אשר

למימר: דבר מליל עם אהרן ועם בנוי למימר דא אורייתא דחטאתא באתרא דתתנכס עלתא
תתנכס חטאתא קדם יי קדש קודשין הוא: הכהן כהנא די מכפר באדמא ייכלונה
באתר קדיש תתאכל בדרת משכן זימנא: כל כל דימקרב בבישרה יתקדש ודידי מן אדמה על
לבושא דידי עלה תתחוור באתר קדיש: וכלי וכל מאן דפחר דתתבשל ביה יתבר מטול דלא
יבשלון ביה הולי ואין במנא דנחשא תתבשל ויסתפן בגרגישתא וישתטיף במוי: כל זכר כל
דכורא בכהניא ייכול יתיה קדש קודשין היא: וכל חטאת וכל חטאתא דאיתעל מן אדמה למשכן
זימנא מטול לכפרא בקודשא לא תתאכל בנורא תיתוקד: וזאת התורת ודא אורייתא דאשמא
קודש קודשין הוא: במקום באתרא דיכסון ית עלתא יכסון ית אשמא וית אדמיה ידרוק על
מדבחא חזור חזור: ואת וית כל תרביה יקרב מניה ית אליתא וית תרבא דחפי ית בני גווא:
ואת וית תרתין כולין וית תרבא דעליהון דעל כפלי וית חצרא דעל כבדא דעל כולייתא יעדינה:
והקטיר ויסיק יתהון כהנא למדבחא קרבנא קדם יי אשמא הוא: כל זכר כל דכורא בכהניא
יכלונה באתר קדיש יתאכל קדש קודשין היא: כחטאת כהילכת חטאתא היכדין הילכת אשמא
אורייתא חדא להון כהנא די יכפר ביה דיליה יהי: והכהן וכהנא דימקרב ית עלת גבר אוחרן
משך עלתא דיקרב לכהנא דיליה יהי: וכל מנחה וכל מנחתא דתיתאפי בתנורא וכל דתתעבד
במרחשתא ועל מסריתא לכהנא דמקרב יתה דיליה יהי: וכל מנחה וכל מנחתא פתיכא במשח
ומנגבא לכל בני אהרן תהי גבר כאחוי: וזאת
ודא אורייתא דניכסת קודשיא די יקרב קדם יי:

ירושלמי
תוויא חדא:

אם על תודה אין על תודתא יקרביניה ויקרב על נכסת תודתא גריצן פטירן פתיכן במשח זיתא
ועריכין פטירן משיחין במשח זיתא וקמחא מטגנא פתיכא במשח זיתא: על חלת על גריצתא
דלחים חמיע יקרב קורבניה על ניכסת תודת קודשוי: והקריב ויקרב מניה חד מכל קורבנא
אפרשותא קדם יי לכהנא דזריק ית אדם נכסת קודשיא דיליה יהי: ובשר ובשר נכסת תודת
קודשוי

אשר יגע בבשרה · כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה: יקדש · להיות כמוה אם פסולה יפסל ואם כשירה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד · ואם הוזה הדם על הבגד אותו מקום הדם הבגד אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה: אשר יזה · יהא נזה כמו לא יטה לארץ מנלם יהא נטוי: (כא) ישבר · לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר והוא הדין לכל הקדשים: ומורק · לשון תמרוקי הנשים אשקי"רמנט בלעז: ומורק ושוטף · לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב שאין יוצא מידי דופיו לעולם ·
(כב) כל זכר בכהנים יאכל אותה · הא למדת שהמחטא אותם האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי (כג) וכל חטאת וגומר · שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה: וכל · לרבות שאר קדשים: (א) קדש קדשים הוא · הוא קרב ואין תמורתו קרבה: (ב) ישחטו · ריבה לנו שחיטות כו הרבה לפי שמצינו אשם בצבור כאמר ישחטו רבים ותלאו בעולה להביא עולת ציבור לצפון.) (ג) ואת כל חלבו וגומר · עד כאן לא נתפרשו אימורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא: את האליה · לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה: (ה) אשם הוא · עד שינתק שמו נתנו ליתד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע"פ שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו ושם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעייה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא האמור בחטאת לפי שהאשם לא נאמר בו הוא אלא לאחר הקטרת אימורין והוא עצמו שלא הוקטרו אימוריו כשר. (ו) קדש קדשים הוא · בתורת כהנים הוא נדרש: (ז) תורה אחת להם · בדבר זה לכהן אשר יכפר בו הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן: (ח) עור העולה · אשר הקריב לכהן לו יהיה · פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקים בשריה: (ט) לכהן המקריב אותה וגו' · יכול לו לבדו תלמוד לומר לכל בני אהרן תהיה · יכול לכלן תלמוד לומר לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה: (י) בלולה בשמן · זו מנחת נדבה: וחרבה · זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: (יב) אם על תודה יקריבנו · אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן: והקריב על זבח התודה · ארבעה מיני לחם חלות ורקיקין ורבוכה שלשה מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וגומר וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמשה סאין ירושלמיות שהן ששה מדבריות עשרים עשרון: מרבכת · לחם חלוט ברותחין כל צורכו: (יג) יקריב קרבנו על זבח · מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ולצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח: (יד) אחד מכל קרבן · לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומה לכהן העובד עבודתה והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים: (טו) ובשר זבח תודת שלמיו · יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגה ארבע עשר

סחוכל רבה תשוב' מהר"ם ועי"ש נ"ד מה שכתב תכבסי פי' סופסים: די מכפר בהדתא פי' כהן שעובד עבודתו ותכפ' בזריק' הדם והייכ' דווק' הכהן בדפ"ר: יתבר מטול דלאוכלו פי' לכך ישבר כדי שלא יבשלו בו חולין וכרפ' רש"י: והתכבס כל דבר שמשכיר כתם או חלודה קרוי קמון: פגרגשה פי' כמעכה שלדמים גורפין. ומגיהי' ויקתפג וחסיר מלג: ר"ב מקתפג ואם בעשר שמתי' כדאי' בתם' שבת וכן בפרק ואלו מגלחין ... לא לילה שלישית רק בערב כדאית' בפסחים פ"א : ירושלמי תוויא חדא פי' הגאון מסר"ד שהוא לשון דיבור תלגאן דעת וכן הרבה ובכלם ענין הגדה וכן ת"א תגיד תחוי ונראה שרצונו לפרש שהירושלמי מפרש תלת תודה :

ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא־
יניח ממנו עד־בקר: טז ואם־נדר׳או נדבה זבח
קרבנו ביום הקריבו את־זבחו יאכל וממחרת
והנותר ממנו יאכל: יז והנותר מבשר
הזבח ביום השלישי באש ישרף: יח ואם
האכל יאכל מבשר־זבח שלמיו ביום השלישי
לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה
והנפש האכלת ממנו עונה תשא: יט
והבשר אשר יגע בכל־טמא לא יאכל באש
ישרף והבשר כל־טהור יאכל בשר: כ
והנפש אשר־תאכל בשר מזבח השלמים אשר
ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא
מעמיה: כא ונפש כי־תגע בכל־טמא
בטמאת אדם או׳בבהמה טמאה או בכל־־שקץ
טמא ואכל מבשר־־זבח השלמים אשר ליהוה
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: כב וידבר
יהוה אל־משה לאמר: כג דבר אל־־בני
ישראל לאמר כל־־חלב שור וכשב ועז לא
תאכלו: כד וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה
לכל־מלאכה ואכל לא תאכלהו: כה כי כל־
אכל חלב מן־הבהמה אשר יקריב ממנה אשה
ליהוה ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: כו
וכל־דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף
ולבהמה: כז כל־נפש אשר־־תאכל כל־דם
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: פ כח
וידבר יהוה אל־משה לאמר: כט דבר אל־
בני ישראל לאמר המקריב את־־זבח שלמיו
ליהוה יביא את־קרבנו ליהוה מזבח שלמיו: ל
ידיו תביאינה את אשי יהוה את־־החלב על־־
החזה יביאנו את החזה להניף אתו תנופה
לפני יהוה: לא והקטיר הכהן את־־החלב
המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו: לב
ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי
שלמיכם: לג המקריב את־־דם השלמים
ואת־־החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין
למנה: לד כי את־חזה התנופה ואת־שוק

קמץ קמד שלא להותיר מן הקדשים אחר זמן אכילתן ומנו׳ שריפ׳ הנותר·
קמה קמו קמז שלא לאכול פגול ושלא לאכול בשר קודש שנטמ׳ ומנו׳ שריפתן·
כמ״ג אייתוכי יש באנכתוחס:
קמח שלא לאכל חלב·
קמט שלא לאכול דם·
להניף אותו שגיאט׳מוליך ומביא מעלה ומוריד·

קורבניה יתאכיל לא־יצנע מניה עד־צפרא:
ואם־נדרא׳או נדבתא נכסת קורבניה ביומא
דיקריב נכסתיה יתאכיל וביומא דבתרוהי
ודישתאר מניה יתאכיל: ודישתאר מבסר
נכסתא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: ואם־
אתאכלא יתאכיל מבסר־נכסת קודשוהי ביומא
תליתאה לא־־יהי לרעוא דמקריב יתיה לא
יתחשב ליה מרחק יהי ואינש דייכול מניה
חוביה יקביל: ובסר־קודשא דיקרב בכל־־
מסאב לא יתאכיל בנורא יתוקד ובסר־קודשא
כל־דידכי לקודשא ייכול בסר־קודשא: ואינש
דייכול בסרא מנכסת קודשיא דקדם יי
וסאובתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מעמיה:
ואינש ארי־יקרב בכל־מסאב בסאובת אינשא
או׳בבעירא מסאבא או בכל־שקץ מסאב וייכול
מבסר־נכסת קודשיא דקדם־יי וישתיצי אינשא
ההוא מעמיה: ומליל יי עם־משה למימר:
מליל עם־־בני ישראל למימר כל־־תרב תור
ואימר ועזא לא תיכלון: ותרב נבילא ותריב
תבירא יתעבד לכל־־עיבידתא ומיכל לא
תיכלוניה: ארי כל־דייכול תרבא מן־בעירא
דיקרבון מנה קורבנא קדם־יי וישתיצי אינשא
דייכול מעמיה: וכל־־דמא לא תיכלון בכל
מותבניכון דעופא ודבעירא: כל־אינש דייכול
כל־דמא וישתיצי אינשא ההוא מעמיה: ומליל
יי עם־משה למימר: מליל עם־־בני ישראל
למימר דמקריב ית־־נכסת קודשוהי קדם־־יי
ייתי ית־־קורבניה קדם־יי מנכסת קודשוהי:
ידוהי ייתין ית קורבניא דיי ית־־תרבא דעל־־
חדיא ייתיניה ית חדיא לארמא יתיה ארמותא
קדם יי: ויסק כהנא ית־תרבא למדבחא ויהי
חדיא לאהרן ולבנוהי: וית שוקא דימינא
תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון:
דמקריב ית־דם נכסת־קודשיא וית־תרבא מבני
אהרן דליה יהי שוקא דימינא לחולק: ארי
ית־חדיא דארמותא וית־שוקא דאפרשותא

עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה: ביום קרבנו יאכל· וכזמן בשרם זמן לחמה לא יניח ממנו עד בקר· אוכל
הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: (טז) ואם נדר או נדבה: שלא
הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש בענין: וממחרת והנותר ממנו· בראשון
יאכל· נ״א יתירה היא ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה וכגון ת״ת וקדש ונכא מרמס:
(יח) ואם האכל יאכל וגו׳ במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע
תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן פי׳ בשעת הקרבתו לא תעלה
אם

קודשוי ביום קורבניה יתאכיל לית אפשר לאיצטנעא מניה עד צפרא: ואם ואין נדרא או נדבתא נכסת קורבניה ביומא דיקרב ית ניכסתיה יתאכיל וביומחרן ומה דמשתייר מניה יתאכיל בפניא: והנותר ומה דמשתייר מבשר נכסת קודשיא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: ואם ואין יתאכלא יתאכל מבשר נכסת קודשוי ביומא תליתאה לא יתרעי מן דמקרב יתיה לא יתחשב ליה לזכו פסיל יהי ואינש דייכול מניה חוביה יקבל: והבשר ובשר קודשיא די יקרב בכל מסאב לית אפשר דמיתאכל בנורא יתוקד ובשר קודשא כל דידכי לקודשא ייכול בשר קודשא: והנפש ובר נש דייכול בסרא מניכסת קודשיא דמתקרבין קדם יי וסובתיה עלוי וישתיצי בר נשא ההוא מעמיה: ונפש ובר נש ארום יקריב בכל מסאב בסואבות אינשא או בבעירא מסאבא או בכל שיקוץ מסאב וייכול מבשר ניכסת קודשיא דמתקרבין קדם יי וישתצי בר נשא ההוא מעמיה: וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר: דבר מליל עם בני ישראל למימר כל תרב תור ואימר ועיזא לא תיכלון: וחלב ותריב חיוא דמקלקלא בשעת ניכסתא ודמית נבלא במותנא ותריב חיוא תבירא אפשר דיתעבד לכל עיבידתא ברם תריב חיוא דמכשרא יתסק על מדבחא ומיכל לא תיכלוניה: כי כל ארום כל דייכול תריב מן בעירא דמתכשרא למקרב מינה קרבנא קדם יי וישתיצי בר נשא ההוא דייכול ית תרבא מעמיה: וכל דם וכל אדמא לא תיכלון בכל מותבניכון לעופא ולבעירא: כל נפש כל בר נש דייכול כל אדם מן דכל חי וישתיצי בר נשא ההוא מעמיה: וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר: דבר מליל עם בני ישראל למימר כל מאן דמקרב ית נכסת קודשוי קדם יי ייתי בגרמיה ית קורבניה לקדם יי מן נכסת קודשוי: ידיו ידוי ייתין ית קורבניא דיי די יפרש מניכסת קודשיה ית תרבא שומנגיתא דעל חדיא וית חדיא כד מחתך בתרין עלעין מיכא ותרין עילעין מיכא לקבל אפקותא ייתיניה לארמא יתיה ארמא קדם יי: והקטיר ויסק כהנא ית תרבא למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוי: ואת וית שקא דיפינא מן כתפא ועד דרועא תתנון אפרשותא לכהנא מניכסת קודשיכון: המקריב מאן דמקרב ית אדם נכסת קודשיא וית תריב מן בני אהרן דיליה תהי שקא דיפינא לחולק: כי את ארום ית חדיא

ירושלמי

ופגול פסול יהי:

ירושלמי

ידוי יתעלן ית קורבנא דיי ית תרבא דעל ניעא יהב יתיה וית ניעא למנפא יתיה אנפוי קדם יי: החזה ניעא: דארמותא

ואת כמחשבה ואם חשב פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו · אפילו בתוך הזמן עונה תאכל · (יט) והבשר · שלהדם שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל · והבשר לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר · מה תלמוד לומר לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (כ) וטומאתו עליו · בטומאת הגוף הכתוב מדבר אכל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' · ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלש כריתות אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשום רבותינו בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואחד ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו:(והבשר כל טהור יאכל בשר· כלומר כל מה שאסרתי לך כחטאת ואשם שאם יצאו חוץ לקלעי' אסורה כמו שכתב בחצר אהל מועד יאכלוה בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפי' בכל העם:) (כד) יעשה לכל מלאכה · בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות: ואכל לא תאכלהו · אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור: (כו) לעוף ולבהמה · פרט לדם דגים וחגבים: בכל מושבותיכם · לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר: (ל) ידיו תביאינה וגו' · שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזה נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן: את אשי ה' : ומה הן האישים את החלב על החזה: יביאנו · כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אישי החלבים יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שג' כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות · את החלב על החזה יביאנו · ואת החזה למה מביא להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא הוא מן האישים לפי שנאמר את אישי ה' את החלב על החזות יכול שיהא אף החזה לאישים לכך נאמר ואת החזה להניף ונותר: (לא) והקטיר הכהן החלב ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה מן המזבח (לב) שוק מן הפרק של ארכובה התחתונה עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של ירך: (לג) המקריב את דם השלמים וגו' · מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולב בבשר: תנופה תרומה · מוליך ומביא מעלה ומוריד: (לד) ולמלאים · ליום חינוך הכהונה: (כ) קח את אהרן:

פרשה

החזה כשחותכו' לאהו ותרין עלעי' מכ' גלעו' כבתו' בדביא' חוה עילעי' כפות' וכבר פי' בספר ברא שי' בי פילגש יהן ב'גלעו מנד זה וכן מנד הב': אפקות' מפרקת או בוחר קרוי אפקות' וכאן פי' נגד מפרק' דהיינו שהגלעות קשורי' בו וכן תרגו' של ואעבר מפרקתו ואתבר אפקותיה וכן הוא ל' גמר ב' התבלא אפקות' דדיקלא ופי' בוחר הדקל ולא לקביל אפקות' הוא כתו לאומה

תריב חיוא דמקלקל' בשעת ניכסתא פי' חלב בהמה שנתנבלה בשעת שחיטתה וגם שמתנבל' במיתה ונקראת חיווא כמו שמתרגם בפרשת משפטי' בהמו' ואנשי קודש בשר דתליש מחיות' וקא' אבהמ' וכדפירש רש"י ז"ל שם ועיין בהגהה שלי בפי' אש' הנהתי ע"ש ודוק: ברם תריב חיווא דמיכשרא וכו' קשה ליה מאי ואכל לא תאכלהו הרי כבר כאמ' לא תאכל ואל כא לאשמועינן דחלב של בהמ' כשרה שלא נטרפה לא בשעת שחיטה ולא לאחר שחיט' יעלה על מזבח והיא דווקא כשר לקרבן ולא יתאכל וק"ל: כל אדם מן כל דחי פי' מכל החי אפי' דם הדגי' כשכנסן במקום אחד ואפי' דם מכמו אסור מפני מראית עין כדאית' במס' חולין פ' דם שחיט' גבי דם דגי' ודם שבל גבי כבר וכו':וית חדיא כד מחתך פי' גלעות וי' ת' בו וכן תרגו' של אות כמו לאומה

ימגי

התרומה לקחתי מאת בני־ישראל מזבחי
שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק־
עולם מאת בני ישראל: לה זאת משחת
אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב
אתם לכהן ליהוה: לו אשר צוה יהוה לתת
להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת
עולם לדרתם: לז זאת התורה לעלה
למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח
השלמים: לח אשר צוה יהוה את־משה
בהר סיני ביום צותו את־בני ישראל להקריב
את־קרבניהם ליהוה במדבר סיני: פ ח
וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב קח את־
אהרן ואת־בניו אתו ואת הבגדים ואת שמן
המשחה ואת פר החטאת ואת שני האילים
ואת סל המצות: ג ואת כל־העדה הקהל
אל־פתח אהל מועד: ד ויעש משה כאשר
צוה יהוה אתו ותקהל העדה אל־פתח אהל
מועד: ה ויאמר משה אל־העדה זה הדבר
אשר־צוה יהוה לעשות: ו ויקרב משה
את־אהרן ואת־בניו וירחץ אתם במים: ז
ויתן עליו את־הכתנת ויחגר אתו באבנט וילבש
אתו את־המעיל ויתן עליו את־האפד ויחגר
אתו בחשב האפד ויאפד לו בו: ח
וישם עליו את־החשן ויתן אל־החשן את־
האורים ואת־התמים: ט וישם את־המצנפת
על־ראשו וישם על־המצנפת אל־מול פניו את
ציץ הזהב נזר הקדש כאשר צוה יהוה את־
משה: י ויקח משה את־שמן המשחה
וימשח את־המשכן ואת־כל־אשר־בו ויקדש
אתם: יא ויז ממנו על־המזבח שבע פעמים
וימשח את־המזבח ואת־כל־כליו ואת־הכיר
ואת־כנו לקדשם: יב ויצק משמן המשחה
על ראש אהרן וימשח אתו לקדשו: יג
ויקרב משה את־בני אהרן וילבשם כתנת
ויחגר אתם אבנט ויחבש להם מגבעות כאשר
צוה יהוה את־משה: יד ויגש את פר
החטאת ויסמך אהרן ובניו את־ידיהם על ראש
פר החטאת: טו וישחט ויקח משה את־הדם ויתן
על־

פ' ממרין פתח' וקרין הש"ר.
ס' סבירין כא"ר.
רביעי ח
הקהל פתוח'
תאי בתורה מכבותים:
את שמן קד'. ויקח מם' את שמן המשח' הכיון ויקח אשר משמן המשחה:
קדמה דחתן ויחגר אתו באבנט ותכיון דיקרב ויחגר אתם אבנט:
חמישי

נסיבית מן־בני ישראל מנכסת קודשיהון
ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוהי לקים
עלם מן בני ישראל: דא רבות אהרן ורבות
בנוהי מקורבניא דיי ביומא דיקרבון יתהון
לכהנא קדם יי: דפקיד יי למתן להון ביומא
דרבון יתהון מן בני ישראל קים עלם לדריהון:
דא אוריתא לעלתא למנחתא ולחטאתא
ולאשמא ולקורבניא ולנכסת קודשיא:
דפקיד יי ית משה בטורא דסיני ביומא דפקיד
ית בני ישראל לקרבא ית קורבניהון קדם יי
במדברא דסיני: ומליל יי עם משה למימר:
קריב ית אהרן וית בנוהי עמיה וית לבושיא
וית משחא דרבותא וית תורא דחטאתא וית
תרין דיכרין וית סלא דפטיריא: וית כל
כנישתא כנוש לתרע משכן זמנא: ועבד
משה כמא דפקיד יי יתיה ואתכנישת כנישתא
לתרע משכן זמנא: ואמר משה לכנישתא דין
פתגמא דפקיד יי למעבד: וקריב משה ית
אהרן וית בנוהי ואסחי יתהון במיא: ויהב
עלוהי ית כתונא וזריז יתיה בהמינא ואלביש
יתיה ית מעילא ויהב עלוהי ית אפודא וזריז
יתיה בהמיין אפודא ואתקן ליה ביה: ושוי
עלוהי ית חושנא ויהב בחושנא ית אוריא
וית תומיא: ושוי ית מצנפתא על רישיה
ושוי על מצנפתא לקביל אפוהי ית ציצא דדהבא
כלילא דקודשא כמא דפקיד יי ית משה: ונסיב
משה ית משחא דרבותא ורבי ית משכנא וית
כל דביה וקדיש יתהון: ואדי מניה על
מדבחא שבע זמנין ורבי ית מדבחא וית כל
מנוהי וית כיורא וית בסיסיה לקדשותהון:
ואריק ממשחא דרבותא על רישא דאהרן ורבי
יתיה לקדשותיה: וקריב משה ית בני אהרן
ואלבישינון כיתונין וזריז יתהון המיינין ואתקין
להון קובעין כמא דפקיד יי ית משה: וקרב
ית תורא דחטאתא וסמך אהרן ובנוהי ית
ידיהון על ריש תורא דחטאתא: ונכס ונסיב משה
ית דמא ויהב על קרנת מדבחא
סחור סחור
באצבעיה

פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים בענין צוואת המלואים בואתה תצוה ועכשיו ביום ראשון למלואים הם נזכרים בשעת מעשה: (ג) הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה:
זו

באצבעיה ודכי ית מדבחא וית דמא אריק ליסודא
דמדבחא וקדשיה לכפרא עלוהי : ונסיב ית
כל תרבא דעל גווא וית חצר כבדא וית תרתין
כולין וית תרבהון ואסיק משה למדבחא : וית
תורא וית משכיה וית בסריה וית
אוכליה

אוקיד

על־קרנות המזבח סביב באצבעו ויחטא את־
המזבח ואת־הדם יצק אל־יסוד המזבח
ויקדשהו לכפר עליו :
טז ויקח את־כל־
החלב אשר על־הקרב ואת יתרת הכבד ואת־
שתי הכלית ואת־חלבהן ויקטר משה המזבחה:
יז ואת־הפר ואת־ערו ואת־בשרו ואת־פרשו

שרף

יונתן בן עוזיאל

וארמותא וית שוקא דאפרשותא נסיבית מן נכסת קודשיכון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוי לקיים עלם מן בני ישראל : וזאת דא רבותא דאהרן ורבותא דבנוי על כל אחוהון ליואי דיכלון מקורבניא דיי ביומא דיקרבון יתהון לשמשא קדם יי : אשר צוה דפקיד יי למנתן להום ביומא דרבי יתהון מעם בני ישראל קיים עלם לדריהון : זאת התורה דא אורייתא לעלתא דאתיא לכפרא על הרהורי לבא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולאשלמותא ולנכסת קודשיא : אשר צוה ה' דפקיד יי ית משה בטוורא דסיני ביומא דפקיד ית בני ישראל לקרבא קורבניהון קדם יי במשכנא דעבדו ליה במדברא דסיני : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : קח קריב ית אהרן דאתרחק על עובדא דעיגלא וטול ית לבושיא דפקידתך וית מישחא דרבותא וית תורא וית תרין דכרין וית סלא דפטיריא : ואת וית כל כנישתא כנוש לתרע משכן זימנא : ויעש ועבד משה היכמא דפקיד יי ואתכנישת כנישתא בעשרין ותלתא יומין לירחא דאדר לתרע משכן זימנא : ויאמר ואמר משה לכנישתא דין פתגמא דפקיד יי למעבד : ויקרב וקריב משה ית אהרן וית בנוי ואסחי יתהון במוי : ויתן וסדר עלוי ית כיתונא וזריז יתיה בקמורא ואלביש יתיה ית מנטר מעילא ויהב עלוי ית אפודא וזריז יתיה בהמיין אפודא ואתקין ליה ביה : וישם ושוי עלוי ית חושנא וסדר בחושנא ית אוריא וית תומיא : וישם ושוי ית מצנפתא על רישיה ושוי על מצנפתא כל קביל אנפוי ית ציצא דדהבא כלילא דקודשא היכמא דפקיד יי ית משה : ויקח ונסיב משה ית משחא דרבותא ורבי ית משכנא וית כל די ביה וקדיש יתיה : ויז ואדי מניה על מדבחא שבע זימנין ורבי ית מדבחא וית כל מנוי וית כיורא וית בסיסיה לקדשותהון : ויצק ואריק מן משחא דרבותא על ריש אהרן ורבי יתיה בתר דאלבשיה מטול לקדשותיה : ויקרב וקריב משה ית אהרן וית בנוי ואלבשינון כתונין וזריז יתהון קמורין וכבש להון כובעין היכמא דפקיד יי ית משה : ויגש וקריב ית תורא דחטאתא וסמך אהרן ובנוי ית ידיהון ימיני על ריש תורא דחטאתא דילהון : וישחט ונכס משה ית תורא ונסיב משה ית אדמא ויהב על קרנת מדבחא חזור חזור באדבעיה ורבי ית מדבחא מן כל ספק אנוס וחטופין מטול דחשיב בלבביה דלמא נסיבא פרביא דבני ישראל אפרשותא מן אחיהון באונסא וקריבו לעיבידת משכנא או דלמא הישתיכח בבני ישראל דלא הוה בליביה למיתייא לעיבידתא ושמע קל כרוזא ואיסתפי ואייתי בלא צבו מטול כן דכי יתיה בארם תורא וית מותר אדמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשיה לכפרא עלוי : ויקח ונסיב ית כל תרבא דעל בני גווא וית חצר כבדא וית תרתין כוליין וית

תרביהון

זה הדבר · דברים שתראו שאני עושה לפניכם כך ציוני הקדוש ברוך הוא לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה כל הענין הזה (דפרשת המלואים פירשתי כולה תצוה :) (ח) את האורים · כתב של שם המפורש : (ט) וישם על המצנפת · פתילי תכלת הקבועים בציץ ניתן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת : (יא) ויז ממנו על המזבח · לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו : (יב) ויצק · וימשח · בתחלה יוצק על ראשו ואח"כ נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה : (יג) ויחבש · לשון קשירה : (טו) ויחטא את המזבח · חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה : ויקדשהו · בעבודה זו : לכפר עליו · מעתה כל הכפרות : (יז) הכבד שהיה

תמצא

פי' תרגום לעומת העגה קביל דקית' כ"כ הגאון מדרד' מן כתפא ועד דרועא עיינכפי רש"י דאפרתא פי' לכך בוש השם ליקח את אהרן שהיה מתרחק מהעכודתן מפני עון העגל דא"לכ מה"ל קח וגו' וכן הוא כת"כ : מנטר כמו גלימא לבוש העליון קרי' מנטר יע לבוש' דפקדת' כמ"ש אלה הבגדים אשר יעשו ואהכיש כנישתא כ"כג יומין וגו' עיין ברש"י ספר זו כאמר' ז' ימים קיד' הקמ' המשכ' וכו' והקמת המשכן א"ש יו' א' דר"ח ניסן וח' ימי מילואים כמנין שמשיחת אהרן ולבישת בגדי

עיין בהר"אש : ורבי יתיה בתר דאלבשיה שלא תפרש ויתשח אותו תחת גומו ל"פ בתר דלבש לא משח גופו אלא בין ריסי עיני' כו"ר ורבי ית מדבח מכל ספק אנוס וחטופי' פיר' טיהרו המזבח מכל ספק גזל ואונס : מטול דחשיב בלבביה פי' סרדר כלבו שמא לקח פרבי ישראל מאת הפוטרים כטלו תרומה מהם באונס וקרבו לעבודת המשכן או שמא יצאה בישראל שהמחת מורת הכרוז הפי :

קדמ' ויסמך אהרן ובניו בפסוק' תנ"כ ותליתא' ויסמכו אהרן ובניו בפני בריסין וסימן יחיד אחד רבים שנים·

שרף באש מחוץ למחנה כאשר צוה יהוה
את־משה: יח ויקרב את איל העלה ויסמכו
אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש האיל: יט
וישחט ויזרק משה את־הדם על־המזבח סביב:
כ ואת־האיל נתח לנתחיו ויקטר משה
את־הראש ואת־הנתחים ואת־הפדר: כא
ואת־הקרב ואת־הכרעים רחץ במים ויקטר
משה את־כל־האיל המזבחה עלה הוא לריח־
ניחח אשה הוא ליהוה כאשר צוה יהוה את־
משה: כב ויקרב את־האיל השני איל המלאים
ויסמכו אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש האיל:
כג וישחט ויקח משה מדמו ויתן על־תנוך אזן־
אהרן הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן
רגלו הימנית: כד ויקרב את־בני אהרן ויתן
משה מן־הדם על־תנוך אזנם הימנית ועל־בהן
ידם הימנית ועל־בהן רגלם הימנית ויזרק משה
את־הדם על־המזבח סביב: כה ויקח את־
החלב ואת־האליה ואת־כל־החלב אשר על־
הקרב ואת יתרת הכבד ואת־שתי הכלית
ואת־חלבהן ואת שוק הימין: כו ומסל המצות
אשר לפני יהוה לקח חלת מצה אחת וחלת
לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על־החלבים
ועל שוק הימין: כז ויתן את־הכל על כפי
אהרן ועל כפי בניו וינף אתם תנופה לפני יהוה:
כח ויקח משה אתם מעל כפיהם ויקטר
המזבחה על־העלה מלאים הם לריח ניחח אשה
הוא ליהוה: כט ויקח משה את־החזה ויניפהו
תנופה לפני יהוה מאיל המלאים למשה היה
למנה כאשר צוה יהוה את־משה: ל ויקח
משה משמן המשחה ומן־הדם אשר על־
המזבח ויז על־אהרן על־בגדיו ועל־בניו ועל־
בגדי בניו אתו ויקדש את־אהרן את־בגדיו
ואת־בניו ואת־בגדי בניו אתו: לא ויאמר
משה אל־אהרן ואל־בניו בשלו את־הבשר
פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו ואת־הלחם
אשר בסל המלאים כאשר צויתי לאמר אהרן
ובניו יאכלהו: לב והנותר בבשר ובלחם
באש תשרפו: לג ומפתח אהל מועד לא
תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם
כי שבעת ימים ימלא את־ידכם: לד
כאשר עשה ביום הזה צוה יהוה
לעשת לכפר

עליכם :

ששי

הוא חדא מן ז' בטע' מרעימי':

בולס חסר

יש ספרי' אחד בטעם תביר:

כל דסמיך לא"לע"פתחין:

שביעי

ובסדר תצוה ועל:

כן הוא בכל קריי' בר מן א' ואת בגדיו לא בכם·

מפטיר

חס' וי"ו דאמר' בס"ק דיומא לעשות זו" הפסק פרש שהיו מזין עליו כל ששת הימים ולא היו מזין עליו בשבת:

אוקיד בנורא מברא למשריתא כמא דפקיד
יי ית־משה: וקריב ית דיכרא דעלתא
וסמכו אהרן ובנוהי ית־ידיהון על־ריש
דיכרא: ונכיס וזרק משה ית־דמא על־
מדבחא סחור־סחור: וית־דיכרא פליג
לאיברוהי ואסיק משה ית־רישא וית־איבריא
וית־תרבא: וית־גוא וית־כרעיא חליל
במיא ואסיק משה ית־כל־דיכרא למדבחא
עלתא הוא לאתקבלא־ברעוא קורבנא הוא
קדם־יי כמא דפקיד יי ית־משה:
וקריב ית־דיכרא תנינא דכר קורבניא וסמכו
אהרן ובנוהי ית־ידיהון על־ריש דיכרא: ונכיס
ונסיב משה מדמיה ויהב על־רום־אודנא
דאהרן דימינא ועל־אליון ידיה דימינא ועל־
אליון רגליה דימינא: וקריב ית־בני אהרן
ויהב משה מן־דמא על־רום אודנהון דימינא
ועל־אליון ידהון דימינא ועל־אליון רגלהון
דימינא וזרק משה ית־דמא על־מדבחא סחור־
סחור: ונסיב ית־תרבא וית־אליתא וית־כל־
תרבא דעל־גוא וית חצר כבדא וית־תרתין
כוליין וית־תרבהן וית שוקא דימינא: ומסלא
דפטיריא דקדם יי נסיב גריצתא פטירתא חדא
וגריצתא דלחם משח חדא ואספוג חד ושוי
על־תרביא ועל שוקא דימינא: ויהב ית־כולא
על ידי דאהרן ועל ידי דבנוהי וארים יתהון
ארמא קדם־יי: ונסיב משה יתהון מעל
ידיהון ואסיק למדבחא על־עלתא קורבניא
אינון לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא קדם־יי:
ונסיב משה ית־חדיא וארימיה ארמא קדם יי
מדכר קורבניא למשה הוה לחולק כמא דפקיד
יי ית־משה: ונסיב משה ממשחא דרבותא
ומן־דמא דעל־מדבחא ואדי על־אהרן על־
לבושוהי ועל־בנוהי ועל־לבושי בנוהי עמיה
וקדיש ית־אהרן ית־לבושוהי וית־בנוהי וית־
לבושי בנוהי עמיה: ואמר משה לאהרן
ולבנוהי בשילו ית־בסרא בתרע משכן זמנא
ותמן תיכלון יתיה וית־לחמא דבסל קורבניא
כמא דאתפקדית למימר אהרן ובנוהי ייכלוניה:
ודישתאר בבשרא ובלחמא בנורא תוקדון:
ומתרע משכן זמנא לא תפקון שבעא יומין
עד יום משלם יומי קורבניכון ארי שבעא
יומין יקריב ית־קורבניכון: כמא דעבד
ביומא הדין פקיד יי למעבד לכפרא עליכון:

ובתרע

וּבִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא תִּיתְּבוּן יְמָם וְלֵילֵי שִׁבְעָא
יוֹמִין וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַּיְיָ וְלָא תְמוּתוּן
אֲרֵי כֵן אִתְפַּקְּדִית׃ וַעֲבַד אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת
כָּל פִּתְגָּמַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃
ויהי

עֲלֵיכֶם׃ לה וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ
יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
לו וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃

נ"ו סימן: ומפטירין כה אמר ה' צבאות. ביסעי' בסימן נ':

והעבר

יונתן בן עוזיאל

תרביהון ואפיק משה למדבחא : ואת הפר ית תורא וית מושכא וית בישריה וית רעייה אוקיד
בנורא מברא למשריתא היכמא דפקיד יי ית משה : ויקרב וקריב ית דכר עלתא וסמכו אהרן ובנוי ית
ידיהון על ריש דיכרא : וישחט ונכס ית דיכרא ודרק משה ית אדמא על מדבחא חזור חזור :
ואת וית דיכרא פסיג לפיסגוי ואסיק משה ית רישא וית פסגויא וית תרבא : ואת הקרב
וית בני גווא וית ליגלאה חליל במוי ואסיק משה ית דיכרא למדבחא עלתא היא לאתקבלא ברעוא
קורבנא הוא קדם יי היכמא דפקיד יי ית משה : ויקרב וקריב ית דיכרא תניינא דכר אשלמותא
דשלים בכולא וסמכו אהרן ובנוי ית ידיהון על ריש דיכרא : וישחט ונכס ית דיכרא ונסיב משה
מן אדמיה ויהב על חסחוס אודנא דאהרן דהוא גדירא דמציעאה דאודן ימינא ועל פירקא מציעאה
דריגליה ימינא : ויקרב וקריב ית בני אהרן ויהב משה מן אדמא על גדירא מיצעא דאודניהון
ימינא ועל פירקא מיצעא דידיהון ימינא ועל פירקא מיצעא דריגליהון דימינא ודרק משה ית
כל מותר אדמא על מדבחא חזור חזור : ויקח ונסיב ית תרבא וית אליתא וית כל תרבא דעל בני
גווא וית חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרביהין וית שקא דימינא : ומסל ומסלא דפטיריא
דקדם יי נסב גריצתא פטירתא חדא וגריצתא דלחים פתיך במשח חדא ועריך חד ושוי על תרביא ועל
שקא דימינא : ויתן וסדר ית כולא על ידי אהרן ועל ידי בנוי וארים יתהון ארמא קדם יי :
ויקח ונסב משה יתהון מעל ידיהון ואסיק על מדבחא על עלתא קרבן אשלמותא הינון דשלימון
בכולא מטול לאתקבלא ברעוא קדם יי : ויקח ונסיב ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי מדכר
קורבניא אתפרש למשה הוה לחולק היכמא דפקיד יי ית משה : ויקח ונסיב משה ממשחא
דרבותא ומן אדמא דעל מדבחא ואדי על אהרן ועל לבושוי ועל בנוי ועל לבושי בנוי עמיה וקריש ית
אהרן וית לבושוי וית בנוי וית לבושי בנוי עמיה : ויאמר ואמר משה לאהרן ולבנוי בשילו ית
בשר קורבניא בדודוותיא בתרע משכן זימנא ותמן תיכלון יתיה וית לחמא דבסל קורבניא היכמא
דפקידית למימר אהרן ובנוהי ייכלוניה : והנותר ומה דמשתייר בבישרא ובלחמא
בנורא תוקדון : ומפתח ומתרע משכנא לא תפקון שובעא יומין עד יום מישלם
יומי אשלמותכון ארום שובעא יומין יתוקם משכנא ויתפרק ויתקרב קורבנכון : כאשר
היכמא דעבד וסדר ית סדר קורבניא ביומא הדין היכדין פקיד יי למעבד אתון בתר יומי אשלמותא
למכפרא עליכון : ופתח ובתרע משכן זימנא תיתבון יומם ולילי שובעא יומין ותיטרון
ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארום היכדין איתפקדית : ויעש ועבד אהרן ובנוי
ית כל פתגמיא דפקיד יי בידא דמשה :

ויהי

שלא כרנוכו וכת' מאשר ידכמו לכו לכן טיהר הגה המזבח וק"ל: דכר אשלמותא דשלים בכולא פי' איל המלואי' בקרא שלמי' שבגמי' בהם הכל כיפני' רש"י ומת"כ: חסחוס אוז כ' דאהרן גדירא דאמצעי פי' גדר האמצעי שבאוזן וכ"ה בת"כ גבי מצורע על תנוך יכול על ודאי ת"ל על תנוך האוזן אי על תנוך האוזן יכול על הגבוה שבאוזן ת"ל על הנוך הא כיצד זהו גדר האמצעי וכן כאן על פרקא מיצעא פי' על אבר האמצע בדוד ודעתא פי' בשירית תרגו' שלמיר בשר דודי כיצרא ובנת הרבש כדימר :

שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה : (כב) איל המלואים. איל השלמים שהמלואים לשון שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם. (כו) וחלת לחם שמן. היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות : (כח) ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת ימי המלואים : על העלה. אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה : (לד) צוה ה' לעשות. כל שבעת הימים. ורבותינו דרשו לעשות זה

יתגשם

ארום שובעא יום יתוקם ויתפרק פי' בשבעת ימי המלואי' היה משה מעמיד המשכן בכל בוקר ומקריב קרבנותיו עליו ומפרקו ובשמיני העמידו ולא פירקו וק"ל כנודע. היכדין פקיד יי' למעבד בתר יומי אשלמות פי' כמו שעבד סדר עבודה וקרבנותיו שביו' המלואי' את אהרן כך כה"ג ביום הכפורי' שפירש ז' ושמש יום א' וכן הוא ביומא פ"ק כוהן יכול אהרן א' מקודש כמו שהיה בכניסת שבעה ושמש יום אחד פירש ז' ושמש יו' א' ומש רבינו מסר לו כל שבע' פדי לחנכו בעבודה תק לדורו' פ"ג בירש' ושמש יום א' וכו ע"פ

ויהי

פ פ פ

א ויהי ביום השמיני קרא משה
לאהרן ולבניו ולזקני ישראל:
ב ויאמר אל־אהרן קח־לך עגל בן־בקר
לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה:
ג ואל־בני ישראל תדבר לאמר קחו
שעיר־עזים לחטאת ועגל וכבש בני־שנה תמימם
לעלה: ד ושור ואיל לשלמים לזבח
לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי היום יהוה
נראה אליכם: ה ויקחו את אשר
צוה משה אל־פני אהל מועד ויקרבו כל־העדה
ויעמדו לפני יהוה: ו ויאמר משה
זה הדבר אשר־צוה יהוה תעשו וירא אליכם
כבוד יהוה: ז ויאמר משה אל־
אהרן קרב אל־המזבח ועשה את־חטאתך ואת־
עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את־קרבן
העם וכפר בעדם כאשר צוה יהוה: ח
ויקרב אהרן אל־המזבח וישחט את־עגל
החטאת אשר־לו: ט ויקרבו בני
אהרן את־הדם אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן
על־קרנות המזבח ואת־הדם יצק אל־יסוד
המזבח: י ואת־החלב ואת־הכלית
ואת־היתרת מן־הכבד מן־החטאת הקטיר
המזבחה כאשר צוה יהוה את־משה:
יא ואת־הבשר ואת־העור שרף
באש מחוץ למחנה: יב וישחט את־
העלה וימצאו בני אהרן אליו את־הדם ויזרקהו
על־המזבח סביב: יג ואת־העלה
המציאו אליו לנתחיה ואת־הראש ויקטר על־
המזבח: יד וירחץ את־הקרב ואת־
הכרעים ויקטר על־העלה המזבחה:
טו ויקרב את קרבן העם ויקח את־
שעיר החטאת אשר לעם וישחטהו ויחטאהו
כראשון: טז ויקרב את־העלה ויעשה

כמשפט

ועגל וכבש לכבוש מעש' העגל ואיל היה מרקד לפני ה' באיל וה"ד וירקידם כמו עגל:

ב' תגין על ר' פסים כראש לו מוכח בקרני השור בשביל חטא העגל:

ב' חסר:

ד' מלא בתורה:

ב' ומלא:

פ פ פ

והוה ביומא תמינאה קרא משה
לאהרן ולבנוהי ולסבי ישראל:
ואמר לאהרן סב לך עיגל בר תורי לחטאתא
ודכר לעלתא שלמין וקריב קדם יי:
ועם בני ישראל תמליל למימר סבו צפיר בר
עזין לחטאתא ועיגל ואימר בני שנא שלמין
לעלתא: ותור ודכר לנכסת קודשיא
לדבחא קדם יי ומנחתא דפילא במשח ארי
יומא דין יקרא דיי מתגלי לכון:
ונסיבו ית דפקיד משה לקדם משכן זמנא
וקריבו כל כנישתא וקמו קדם יי:
ואמר משה דין פתגמא דפקיד יי תעבדון
ויתגלי לכון יקרא דיי: ואמר משה
לאהרן קרב למדבחא ועיבד ית חטאתך וית
עלתך וכפר עלך ועל עמא ועיבד ית קורבן
עמא וכפר עליהון כמא דפקיד יי:
וקרב אהרן למדבחא ונכיס ית עגלא דחטאתא
דליה: וקריבו בני אהרן ית דמא ליה
וטבל אצבעיה בדמא ויהב על קרנת מדבחא
וית דמא אריק ליסודא דמדבחא: וית
תרבא וית כוליתא וית חצרא מן כבדא מן
חטאתא אסיק למדבחא כמא דפקיד יי ית
משה: וית בשרא וית משכא אוקיד
בנורא מברא למשריתא: ונכיס ית
עלתא ואמטיאו בני אהרן ליה ית דמא וזרקיה
על מדבחא סחור סחור: וית עלתא
אמטיאו ליה לאיברהא וית רישא ואסיק על
מדבחא: וחליל ית גוא וית כרעיא
ואסיק על עלתא למדבחא: וקריב ית
קורבן עמא ונסיב ית צפירא דחטאתא דלעמא
ונכסיה וכפר בדמיה כקדמאה:
וקריב ית עלתא ועבדה כדחזי:

וקריב

מעשה פרה: לכפר· זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים ו... שכהן השורף את הפרה: (לה) ולא תמותו· הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה: (לו) ויעש אהרן ובניו· להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל:

חסלת צו את אהרן·

ויהי ביום השמיני· למלואים הוא ר"ח ניסן שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם: ולזקני ישראל· להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס: (ב) קח לך עגל· להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה על מעשה העגל שעשה: (ד) כי היום ה' נראה אליכם

פ ס ס

ויהי ביום השמיני : והוה ביומא תמינאה לרבות אהרן ובנוי ויום תמינאה לאשלמותא הוא יומא קדמאה לירחא דניסן אקים משה ית משכנא ולא פרקיה ולא שמש תוב על גבי מדבחא בכן קרא משה לאהרן ולבנוי ולסבי סנהדרי ישראל : ויאמר ואמר לאהרן סב לך עיגל בר תורי לחטאתא מטול דלא ישתעי עלך סטנא לישן תליתאי על עיסק עיגלא דעבדת בחורב וברם דכר לעלתא תיסב מן בגלל די ידכר לך זכותא דיצחק דכפתיה אבוי כדיכרא בטוור פולחנא תריהון יהון שלמין וקריב קדם יי : ואל בני ישראל ועם בני ישראל תמליל למימר סבו ברם אתון צפיר בר עיזי מטול דסטנא מימתיל ביה מטול דלא ישתעי עליכון לישן תליתאי על עיסק צפיר בר עזי דנכיסו שבטוי דיעקב ורמיו יתיה ועיבד יתיה לחטאתא ועיגלא מטול דאשתעבדתון לעיגלא ואימר בר שתיה מטול דידכר לכון זכותא דיצחק דכפתיה אבוי הי כאימרא תריהון שלמין לעלתא : ושור ותור ואמרא לנכסת קודשא לדבחא קדם יי מן בגלל דיתרעי בכון ומנחתא פתיכא במשח זיתא ארום יומא דין איקר שכינתא דיי מתגלי לכון : ויקחו ואזדרזון אהרן ובנוי וכל בני ישראל ונסיבו ית מה דפקיד משה והייתיו לקדם משכן זימנא וקריבו כל כנישתא וקמו בלב שלים קדם יי : ויאמר ואמר משה דין פתגמא דתעבדון אעברו ית יצרא בישא מן לבכון ומן יד יתגלי לכון איקר שכינתא דיי : ויאמר והוה כיון דחמא אהרן מדבחא בקרנוי מדמי לעיגלא איסתפי למיקרב לגביה בכין אמר ליה משה אגיס מנדעך וקריב למדבחא ולא תסתפי ועיבד ית חטאתך וית עלתך וכפר אמטולתך ואמטול עמא ועיבד ית קרבן עמא וכפר עליהון הי כמא דפקיד יי : ויקרב וקריב אהרן למדבחא בזריזותא ונכיס ית עיגלא דחטאתא דידיה : ויקריבו וקריבו בני אהרן ית אדמא לותיה וטבל אדבעיה באדם תורא ויהב על קרנת מדבחא וית שאר אדמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשיה למכפרא עלוי : ואת החלב וית תריב וית פולין וית חצרא מן כבדא מן חטאתא אסיק למדבחא הי כמא דפקיד יי ית משה : ואת בשר וית בישרא וית מושכא אוקיד בנורא מברא למשריתא : וישחט ונכס ית עלתא ואקריבו בני אהרן ליה ית אדמא ודרקיה על מדבחא חזור חזור : ואת העלה וית עלתא אקריבו יתה לפסגהא וית רישא ואסיק על מדבחא : וירחץ וחליל ית בני גווא וית ריגליא ואסיק על עלתא למדבחא : ויקרב וקריב ית קרבן עמא ונסיב ית צפירא דחטאתא די לעמא ונכסיה וכפר באדמיה דצפירא הי כמא דכפר באדם עיגלא דחטאתא דיליה דקריב בשירויא : ויקרב וקריב ית עלתא ועבדה בהלכת עלתא דקריב אמטולתיה :

ויקרב

אליכם · להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה : (ז) קרב אל המזבח · שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת : את חטאתך · עגל בן בקר : ואת עולתך · האיל : ואת קרבן העם · שעיר עזים ועגל וכבש כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא ומבאן אתה למד : (יא) ואת הבשר וגו' · לא מצינו חטאת חצונה נשרפת אלא זו ושל מלואים ובלן ע"פ הדבור : (יב) וימציאו · לשון הושטה והזמנה : (טו) ויחטאהו · עשהו כמשפט חטאת : כראשון · כעגל שלו : (טז) ויעשה כמשפט · המפורש בעולת נדבה בויקרא : (יז) וימלא כפו · היא קמיצה : מלבד עולת הבקר · כל אלה עשה אחר עולת

דרש מלת זקן לישנ' דמשתמע לתרי אנפין דלא ישתעי עלך פיטגא לישנ' תליתאי כדאיתא בת"כ אמר משה אהרן אחי אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עוונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שלא דורון לפניך עד שלא תכנס למקדש · שמא ישנאך בבואך למקדש ומה שנקרא לישן תליתאי כבר פירשנו זה כמה פעמים ע"ש המעשה שהיה בגמרא שהרג את שלשה · וכן מביאו הערוך דף קי"ד : ורמיו יתיה הוא לשון מרמה כן הוא בתו' דפר' מילואים' : מדמי לעיגלא עיין בכ"ט תמצא הרמז : בזריזותא · דייק מדכתיב אל המזבח לא נצרך דפשיטא דלמזבח הקרב דעליה קאי אלא אע"פ שהיה מתיירא מן המזבח כמודע אפי' הכי קרב בזריזות וק"ל : וטבל אדבעיה וכו' פירש אצבעו טבל בדם השור וגם שדם עגל היתה נקט שור לפי שהעבירם ג"כ כעשיית בשני מינים בעגל ובשור כעגל דכתיב ויעשו להם עגל מסכה ובשור כנאמר וימירו את כבודם בתבנית שור ולכך תרגם באדם תורא כדי שיבא שור ויכפר על מעשה שור וק"ל : וחלל ית בני גווא מה דמתרגם על וירחץ דהכי וחליל נאמר וירחץ וחזור אז וישחי דגבי אדם שייך לומר רחיצה וגבי בגד שייך לשון חיוור ואמנם גבי קרב לא שייך לומר אלו שהיהם רק וחלל שמריקים ומחללים אותו מזבלו ונעשו חלולים וכן נכי בשר שייך לומר וחלל כדתניא כתלמוד דחללי כיטנתא וק"ל : כמא דכפר באדם עיגלא דחטאת דילי פי' שכפר בדם שעיר כמו שכפר בדם עגל חטאת שלו זהו לשון ויחטאהו לשון חטוי ופי' שקאי אכתיב' שדם מדכתיב כראשון אמאי קאי אהקרבה ושחיטה הרי בהדיא נאמר ויקרב וישחטהו אלא על נתינת הדם למזבח כעגל שלו כדתניא בת"כ בהדיא . בהלכת עלתא דקרב אמטולתיה פי' בשבילו ולא ס"ל כהאי תנא שמביא ר"שי כמשפט המפורש בעולת בויקרא · מתרי טעמי חדא דס"ל כבית הלל דילפינן שלמי חובה משלמי נדבה א"כ ילפינן ג"כ עולת חובה תן נדבה ולא אצטריך קרא עלים כדאית' בפ"ק דביצה ע"ש וא"כ כמשפט לא אלא כמשפט עולתו דקרב בשבילו ועוד מטעם אחר דאלו כא כמשפט ללמד על עולת חובה שטעונה סמיכה והפשט בעולת נדבה הא ילפינן מקרא דסמך ידו על ראש קב' ויקרא כדפ"רשי שתה א"כ כמשפט לא אלא לדרשתו כדמתרגם ודחייה סר"אם עיין בו סברת בעלמא היא ואדרבא י"ל דאמר כבר כראשון אמר כאן כמשפט כ"ב דרך הלשון מתחילה לומר נבדיה כאיוהו

2 ב

יונתן לרבות · פי' למשח' וכ"ש בת"כ שהוא יום שמיני לקדושת אהרן ובניו ומשיחותם היה: בכ"ג כאדר כדתרגם לעיל פרשת צו גבי ותקהל העדה : לאשלמותא · פי' למילואים כדפ'רש"י . הוא יומא קדמאה לירחא דניסן אקים משה ולא פרקיה ר"ל דקודם לכן אקים ופריק אותו כדפי' לעיל פ' צו כפסוק ומפתח וכן הוא בת"כ. ומביאו רשי ומוכח בהדי ממה שקרא משה ביום השמיני ואמר לאהרן קח לך עגל ולא קראו מיד כשמשח אלא ז' ימים היה משה

שני

במשפט: יז ויקרב את־המנחה
וימלא כפו ממנה ויקטר על־המזבח מלבד
עלת הבקר: יח וישחט את־השור
ואת־האיל זבח השלמים אשר לעם וימצאו בני
אהרן את־הדם אליו ויזרקהו על־המזבח סביב:
יט ואת־החלבים מן־השור ומן־
האיל האליה והמכסה והכלית ויתרת הכבד:
כ וישימו את־החלבים על־החזות
ויקטר החלבים המזבחה: כא ואת
החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה
לפני יהוה כאשר צוה משה: כב
וישא אהרן את־ידו אל־העם ויברכם וירד
מעשת החטאת והעלה והשלמים:
כג ויבא משה ואהרן אל־אהל מועד
ויצאו ויברכו את־העם וירא כבוד־יהוה אל־
כל־העם: כד ותצא אש מלפני
יהוה ותאכל על־המזבח את־העלה ואת־
החלבים וירא כל־העם וירנו ויפלו על־פניהם:

שלישי

י א ויקחו בני־אהרן נדב ואביהוא
איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת
ויקריבו לפני יהוה אש זרה אשר לא צוה
אתם: ב ותצא אש מלפני יהוה
ותאכל אותם וימתו לפני יהוה: ג
ויאמר משה אל־אהרן הוא אשר־דבר יהוה
לאמר בקרבי אקדש ועל־פני כל־העם אכבד
וידם אהרן: ד ויקרא משה אל־
מישאל ואל אלצפן בני עזיאל דד אהרן ויאמר
אלהם קרבו שאו את־אחיכם מאת פני־הקדש
אל־מחוץ למחנה: ה ויקרבו וישאם
בכתנתם אל־מחוץ למחנה כאשר דבר משה:
ו ויאמר משה אל־אהרן ולאלעזר
ולאיתמר בניו ראשיכם אל־תפרעו ובגדיכם
לא־תפרמו ולא תמתו ועל כל־העדה יקצף

ואחיכם

וקריב ית־מנחתא ומלא ידיה מנה ואסיק
על־מדבחא בר מעלת צפרא:
ונכס ית תורא וית־דכרא נכסת קודשיא
דלעמא ואמטיאו בני אהרן ית־דמא ליה
וזרקיה על־מדבחא סחור־סחור: וית־
תרביא מן־תורא ומן־דכרא אליתא וחפי־
גוא וכוליתא וחצר כבדא: ושויאו
ית־תרביא על־חדותא ואסיק תרביא למדבחא:
וית־חדותא וית שוקא דימינא ארים
אהרן ארמא קדם יי כמא דפקיד משה:
וארים אהרן ית־ידוהי על־עמא וברכינון
ונחת מלמעבד חטאתא ועלתא ונכסת
קודשיא: ועל משה ואהרן למשכן
זמנא ונפקו ובריכו ית־עמא ואתגלי יקרא
דיי לכל־עמא: ונפקת אישתא מן
קדם יי ואכלת על־מדבחא ית־עלתא וית־
תרביא וחזא כל־עמא ושבחו ונפלו על־
אפיהון: ונסיבו בני־אהרן נדב ואביהוא
גבר מחתיתיה ויהבו בהין אישתא ושויאו
עלה קטורת בוסמין וקריבו קדם יי אישתא
נוכריתא דלא פקיד יתהון:
ונפקת אישתא מן־קדם יי ואכלת יתהון ומיתו
קדם יי: ואמר משה לאהרן הוא
דמליל יי למימר בקריבי אתקדש ועל־אפי כל־
עמא אתיקר ושתיק אהרן: וקרא
משה למישאל ולאלצפן בני עזיאל אחבוהי
דאהרן ואמר להון קרבו טולו ית־אחוכון מן־
קדם אפי־קודשא למברא למשריתא:
וקריבו ונטלום בכתוניהון למברא למשריתא
כמא דמליל משה: ואמר משה
לאהרן ולאלעזר ולאיתמר בנוהי רישיכון
לא־תרבון פירוע ולבושיכון לא־תבזעון ולא
תמותון ועל כל־כנישתא יהי רוגזא

ואחיכון

יז' סוף נגח: פ"א מסך תורא פ"א סוף בר מקרין:

תנופ' וקמי' לית וישא ידיו שכנוס" כפיו צריך להגביה ידיו:

ותאכל אות' בגימטריא זה הנפש: וידם כ' במקר' וידם אהרן: וידם השמש רמז למ' שאמרו מאורי' לוקין כל אב בית דין שמתו בני אהרן בית אב בית דין: קנ' קנא שלא יכנסו כהני' למקדש מגודלי שער:

עולת התמיד: (יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב: וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם כמצאו העליונים למטה: (כב) ויברכם. ברכת כהנים יברכך יאר ישא: וירד. מעל המזבח: (כג) ויבא משה ואהרן וגומר. למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינ' והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'. אהרן אחיכם כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: (כד) וירנו. כתרגומו: ותצא אש. רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן ר' ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא

ויקרב וְקָרֵיב יַת מִנְחָתָא וּמְלָא יְדֵיהּ מִינָהּ וְנָסֵיב מִינָהּ צְרִיר אַדְכַּרְתָּהּ וְאַסִּיק עַל מַדְבְּחָא בַּר מִן עֲלַת צַפְרָא : וישחט וּנְכֵיס יַת תּוֹרָא וְיַת דִּיכְרָא נִיכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לְעַמָּא וְאַקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יַת אַדְמָא לֵיהּ וּדְרָקֵיהּ עַל מַדְבְּחָא חֲזוֹר חֲזוֹר : ואת וְיַת תַּרְבַּיָּא מִן תּוֹרָא וּמִן דִּיכְרָא אֲלִיתָא וְדַחֲפֵי בְּנֵי גַוָּא וְכוּלְיָיתָא וְחֲצַר כַּבְדָּא : וישימו וְשַׁוִּיוּ יַת תַּרְבַּיָּא עַל חַדְוָותָא וְאַסִּיק תַּרְבַּיָּא לְמַדְבְּחָא : ואת החזות וְיַת חַדְוָותָא וְיַת שָׁקָא דְּיַמִּינָא אֲרֵים אַהֲרֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ הֵיכְמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : וישא וּפְרַס אַהֲרֹן יַת יְדוֹי לְקָבֵל עַמָּא וּבָרֵיכִינּוּן וּנְחַת מִן מַדְבְּחָא בַּחֲדוּא מִן דְּפַסֵּק לְמֶעְבַּד חַטָּאתָא וַעֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא : ויבא וְכֵיוָן דְּאִיתְעֲבִידוּ קוּרְבָּנַיָּא וְלָא אִתְגְּלִיַּית שְׁכִינְתָּא הֲוָה אַהֲרֹן מִיבְהִית וַאֲמַר לְמֹשֶׁה דִּלְמָא לָא אִתְרְעֵי מֵימְרָא דַּיְיָ בְּעוֹבָדֵי יְדַי בְּמֵיעַלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִימְנָא וְצַלּוּ עַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וּנְפַקוּ וּבָרִיכוּ יַת עַמָּא וַאֲמַר יְקַבֵּל מֵימְרָא דַּיְיָ בְּרַעֲוָא יַת קוּרְבָּנֵיכוֹן וְיִשְׁרֵי וְיִשְׁבּוֹק עַל חוֹבֵיכוֹן וּמִן יַד אִיתְגְּלֵי אִיקַר שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ לְכָל עַמָּא :

ותצא וּנְפַקַת אֶישָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכָלַת עַל מַדְבְּחָא יַת עֲלָתָא וְיַת תַּרְבַּיָּא וַחֲמוּן כָּל עַמָּא וְאוֹדוּן וְאִיתְרְכִינוּ בִּצְלוֹ עַל אַנְפֵּיהוֹן : ויקחו וּנְסִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ וִיהָבוּ בְּהוֹן אֶישָׁתָא וְשַׁוִּיאוּ עֲלָהּ קְטֹרֶת בּוּסְמִין וְקָרִיבוּ קֳדָם יְיָ אֶישָׁתָא נוּכְרֵיתָא מִן תַּפְיָין מַה דְּלָא פַּקֵּיד יַתְהוֹן : ותצא וּנְפַקַת שַׁלְהוֹבִית אֶישָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ בִּרְגַז וְאִיתְפְּלִיגַת לְאַרְבַּעְתֵּי חוּטִין וְעָלַת בְּגוֹ אַפֵּיהוֹן וְאוֹקֵידַת יַת נִשְׁמָתְהוֹן בְּרַם גּוּפֵיהוֹן לָא אִיתְחָרְכוּ וּמִיתוּ קֳדָם יְיָ : ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה הוּא דְּמַלֵּיל יְיָ עִמִּי בְּסִינַי לְמֵימַר בִּדְקָרִיבִין קֳדָמַי אֲנָא מְקַדֵּשׁ מַשְׁכְּנָא דְּאִין לָא מִזְדַּהֲרִין בְּעִיבִידַת קוּרְבָּנַיָּא אוֹקֵידִינוּן בְּשַׁלְהוֹבִית אֶישָׁתָא מִן קֳדָמוֹי מְטוּל דְּעַל מִיחְמֵי כָּל עַמָּא אִיתְיַקַּר וּשְׁמַע אַהֲרֹן וּשְׁתִיק וְקַבֵּל אֲגַר טַב עַל מִשְׁתּוּקֵיהּ : ויקרא וּקְרָא מֹשֶׁה לְמִישָׁאֵל וּלְאֶלְצָפָן בְּנוֹי דְּעוּזִּיאֵל לֵיוָאֵי חֲבִיבָא דְּאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן קְרִיבוּ טוּלוּ יַת אֲחוּכוֹן מִן קוּדְשָׁא וְתִסּוֹבְרִינוּן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא : ויקרבו וּקְרִיבוּ וְסוֹבְרוּנוּן בְּאוּנְקְלָוֵון דְּפַרְזְלָא בְּכִיתּוּנֵיהוֹן וְקַבְרוּנוּן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא הֵיכְמָא דְּמַלֵּיל מֹשֶׁה : ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בְּנוֹי רֵישֵׁיכוֹן לָא תְרַבּוּן פֵּרוּעַ וּלְבוּשֵׁיכוֹן לָא תְבַזְּעוּן וְלָא תְמוּתוּן בִּיקִידַת אֶישָׁתָא וְעִילוֹי כָּל כְּנִישְׁתָּא יְהֵי רוּגְזָא

ירושלמי

וְאִתְרְכִינוּ בִּצְלוֹ עַל אַפֵּיהוֹן : אֶישָׁא בְּרַיָּא :

שלא יכנסו שתויי יין לתקדש משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאיתא בויקרא רבה : (ג) הוא אשר דבר וגומר · היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך וידם אהרן · קבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתיחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין : בקרובי · בחירי : ועל פני כל העם אכבד · כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא מתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך אל תיקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך : (ד) דד אהרן · עוזיאל אחי עמרם היה שנאמר ובני קהת וגומר : שאו את אחיכם וגומר · כאדם שאומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה : (ה) בכתנתם · של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם במין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם : (ו) אל תפרעו · אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל

א"כ היה שמח משפכה מקרבנותו : מיבהית פי' כבהל · דלמא לא אתרעי פי' שמא לא נתרצה במעובדי ידי פי' במעשה ידי · בלו פי' והתפללו וישרי פי' וימחול וישבוק פי' ויעזוב וכל ענין פסוק זה מבואר בדרז"ל על כל גדותיהם דלכך התפלל ויהי נועם וכן תרגם כאן ויהא רעוא : ואתרכינו גם מה שכינה התרגם כאן מכל שאר ויפלו הוא דלא תימה שלא יכלו לראות כבוד השכינה ולכן נפלו ולפ"ז יהיה מלשון נופל וגלוי עינים וכדכתב באברהם ויפול על פניו ממורא השכינה וזה א"א לפרש כאן דהא אמר להם משה להעביר היצר הרע וירא כבוד יי' וכשהעבירו א"כ למה נפלו לכן תרגום ואתרכינו בצלו וכן תרגום הירושלמי והוא לשון השתחוו' וירידה בתפלה מלשון ארכין שמיא דכיתרי כ"פ וכאן ר"ל שירדו בתפלתם בכריעה והשתחוואה המעורר' כוונה גדולה כמו פניעות עיני' וכ"ש השתחוואתין על זה היתה הנפילה וירידה זו עליה היא לגבייהון וק"ל : אישתא נוכרתא מתפיין פי' מן פוריים כי תרגום דפוריים הוא תפיי' ורצה בזה דלא תימא שם קריבו אש זרה ממש ח"ו מע"ן מאחר שתרגם נוכראה לכן פירש נוכראה מן תפיין לאורתך שמה שנקראה זרה הוא ע"ש שאינו קודש אלא מתפים הנ"ר ולכן נקרא אש זרה : שלהבת אשתא פירש לשם אש ונפקא מנ"ש כתיב ותצא אש ובמתאוננים כתיב אש מה להלן לשם דהא כתיב ותשקע משמע שמתחלה היה להב אף כאן היה להב אש ושוריפתו גודל שכם דא"ם לא נשרפו גופיהם אפי' כל סבת אש גדול וק"ל : ברגז אפשר לומר דיליף בג"ש כתי' כתי' מלפני ה' וכאמר להלן כי יצא הקצף מלפני ה' מה להלן רוגז אף כאן רוגז ועו' י"ל דדרש מלפניה משמע כמו בכתוב בתורה לפני השם של ה' והוא אלקים שהוא מדת דין וממנו יצא רוגז דהא בתעשי כראשי' נזכר אלהים מתחלה ולכן נאמר עליו לפני ה' וק"ל : לארבעתי חוטין פי' הכיוון נתחלק לד' חוטין של אש ונכנס ב' לב' נחירי אפיהון כדאיתא בסנהדרין פ' ד' מיתות ב' חוטים של אש יצאו ונחלקו לד' ב' בחוטמו של זה וב' בחוטמו של זה וגופיהון לא איתחרכו מי' לא נתהפכו לפון יהויך רמי' וכן חריך סוקים בל"ג ודייק מדכתי' לפני ה' משמע דוקא לפניו מתו ולא לפני העם שנשמתו' נשרפו וגופם קיים וכל זה שם בגמרא עיין שם : בדקריבין קדמי אתקדש משכנא דייק ממה דכתיב אקדש ובמאי אלא כדפי' : בנוי דעוזיאל ליואים כי בפסוק לא נזכר שהיו לויים

יונתן כאיזהו ואיזר כראשון וא"כ אינו הא לפרש כבדות ולומר כראשון אלא כמשפט דהיינו כמשפט כראשונים שהי' עולתו : צריר אדכרתם פי' שאינה בלולה בשמן והוא לשון גמרא פ"ק דפסחים ופ"ק דחולין דבעי ר"ל צרור של מנחות וכו' ודייק מד"ל כתיב כדלעיל כויקרא מעלת ומשמים וק"ל : ונחת מן מדבחא בחדוותא הכי איתא בת"כ ודייק מדכתיב וירד מעשות החטאות · וגו' מדתלי ירידתו בעשיית הקרבנות ש"מ שהיה עליו עול ככר קודש עשייתן ולכן

ואחיכם כל־בית ישראל יבכו את־השרפה אשר
שרף יהוה׃ ז ומפתח אהל מועד
לא תצאו פן־תמתו כי־שמן משחת יהוה עליכם
ויעשו כדבר משה׃ פ ח
וידבר יהוה אל־אהרן לאמר׃ ט יין
ושכר אל־תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל־
אהל מועד ולא תמתו חקת עולם לדרתיכם׃
י ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין
הטמא ובין הטהור׃ יא ולהורת
את־בני ישראל את כל־החקים אשר דבר יהוה
אליהם ביד־משה׃ פ יב
וידבר משה אל־אהרן ואל־אלעזר ואל־איתמר׀
בניו הנותרים קחו את־המנחה הנותרת
מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל המזבח כי
קדש קדשים הוא׃ יג ואכלתם
אתה במקום קדוש כי חקך וחק־בניך הוא
מאשי יהוה כי־כן צויתי׃ יד ואת
חזה התנופה ואת׀ שוק התרומה תאכלו במקום
טהור אתה ובניך ובנתיך אתך כי־חקך וחק־
בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל׃ טו
שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים
יביאו להניף תנופה לפני יהוה והיה לך ולבניך
אתך לחק־עולם כאשר צוה יהוה׃ טז
ואת׀ שעיר החטאת דרש דרש משה והנה
שרף ויקצף על־אלעזר ועל־איתמר בני אהרן
הנותרים לאמר׃ יז מדוע לא־
אכלתם את־החטאת במקום הקדש כי קדש
קדשים הוא ואתה׀ נתן לכם לשאת את־עון
העדה לכפר עליהם לפני יהוה׃ יח
הן לא־הובא את־דמה אל־הקדש פנימה אכול
תאכלו

ואחיכון כל־בית ישראל יבכון ית־יוקידתא
דאוקיד יי׃ ומתרע משכן זמנא לא
תפקון דילמא תמותון ארי־משח רבותא דיי
עליכון ועבדו כפתגמא דמשה׃
ומליל יי לאהרן למימר׃ חמר ומרוי לא־
תשתי את ובנך עמך במיעלכון למשכן זמנא
ולא תמותון קים עלם לדריכון׃ ולאפרשא
בין קודשא ובין חולא ובין מסאבא ובין
דכיא׃ ולאלפא ית־בני ישראל ית
כל־קימיא דמליל יי להון בידא דמשה׃
ומליל משה עם־אהרן ועם־אלעזר ועם־
איתמר בנוהי דאשתארו סבו ית־מנחתא
דאשתארא מקורבניא דיי ואכלוהא פטיר
בסטר מדבחא ארי קודש קודשין היא׃
ותיכלון יתה באתר קדיש ארי חולקך וחולק־
בנך היא מקורבניא דיי ארי־כן אתפקדית׃
וית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא
תיכלון באתר דכי את ובנך ובנתך עמך ארי־
חולקך וחולק־בנך אתיהיבו מנכסת קודשי בני
ישראל׃ שקא דאפרשותא וחדיא
דארמותא על קורבני תרביא ייתון לארמא
ארמא קדם יי ויהי לך ולבנך עמך לקים־עלם
כמא דפקיד יי׃ וית־צפירא דחטאתא
מתבע תבעיה משה והא אתוקד ורגיז על־
אלעזר ועל־איתמר בני אהרן דאשתארו
למימר׃ מדין לא־אכלתון ית־
חטאתא באתר קדיש ארי קודש קודשין
היא ויתה יהב לכון לסלחא על־חובי
כנישתא לכפרא עליהון קדם־יי׃
הא לא־אתעל מדמיה לבית קודשא גואה
מיכל

ושלא יכנס קרועי בגדי׳: קצ"ב שלא יצאו הכהנים מן המקדש בשעת עבודה:
רביעי
קנ"ג שלא יכנסו שתויי יין במקדש: תשת נוטריקו׳ תפלת שכור תועבה: אין פסוק מתחיל ביין אלא זה שהכי׳ ילל׳ לעולם כמ"ד שתויי יין הין: יין ושכר ופניך ליה ולהבדיל שמבדילין על היין: כלם מלא בר מן ג׳ ה׳ כתיב ...: חצי התורה בתיבו׳ דרש מכה ודרש מכה ומ"ס לכתוב דרש בסוף הפסוק ודרש בריש פסוק:
חמישי
ו׳ מלא:

אבל אתם לא תערבבו שמחתו של מקום׃ (ז) ולא תמותו · הא אם תעשו כן תמותו׃ ואחיכם כל בית ישראל · מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה׃ (ט) יין ושכר · יין דרך שכרותו׃ בבואכם אל אהל מועד · אין לי אלא בבואכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד׃ (י) ולהבדיל · כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד פסל׃ (יא) ולהורות · למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה תלמוד לומר אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה׃ (יב) הנותרים · מן המיתה מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו ואין השמד אלא כלוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא׃ קחו את המנחה · אף על פי שאתם אוננין וקדשים אסורין לאונן׃ את המנחה · זו מנחת שמיני ומנחת נחשון׃ ואכלוה מצות · מה ת"ל לפי שהיא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות׃ (יג) וחק בניך · אין לבנות חק בקדשים׃ כי כן צויתי · באנינות יאכלוה׃ (יד) ואת חזה התנופה · של שלמי צבור׃ תאכלו במקום טהור · וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר׃ אתה ובניך ובנותיך · אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכל בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק ת"ל כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות׃ (טו) על אשי החלבים · מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה ויישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פי׳ את שלשתן בצו את אהרן׃ (טז) שעיר החטאת · שעיר מוספי ר"ח ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ר"ח ומכולן

דוגזא ברם שתוקו ותזכון ית דינא עליכון ואחיכון כל בית ישראל יבכון ית יקידתא דאוקד יי :
ומפתח ומתרע משכן זימנא לא תיפקון דילמא תמותון ארום משח רבותא דיי עליכון ועבדו הי
כפתגמא דמשה : וידבר ומליל יי עם אהרן למימר : יין חמר וכל מדעם מרוי
לא תשתי אנת ובנך עמך בזמן מיעלכון למשכן זימנא הי כמא דעבדו בנך דמיתו ביקידת אישתא קיים
עלם לדריכון : ולהבדיל ולאפרשא ביני קודשא וביני חולא וביני מסאבא וביני דכיא :
ולהורות ולאלפא ית בני ישראל ית כל קיימא דמליל יי להון בידא דמשה : וידבר
ומליל משה עם אהרן ועם אלעזר ועם איתמר בנוי דאישתיירו מן יקידתא סיבו ית מנחתא דאשתיירת
מקורבניא דיי ואכלוהא פטיר בסטר מדבחא ארום קודש קודשין היא : ואכלתם ותיכלון
יתה באתר קדיש ארום הולקך והולק בנך היא מקורבניא דיי ארום היכדין איתפקדית : ואת חזה
וית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא תיכלון באתר דכי אנת ובנך עמך ארום חולקך וחולק בנך
איתיהיבו מנכסת קודשיא דבני ישראל : שוק שקא דאפרשותא וחדיא דארמותא על
קורבניה תרביא ייתון לארמא ארמא קדם יי ויהי לך ולבנך עמך לקיים עלם היכמא דפקיד יי :
ואת וית תלתא צפיריא אתקריבו ביומא ההוא צפירא דריש ירחא וצפירא דחטאתא דלעמא
צפירא דחטאתא דקריב נחשון בר עמינדב לחנכת מדבחא אזל אהרן ובנוי ואוקידו תלתיהון אתא
משה ותבע ית צפירא דחטאתא די לעמא ותבעיה והא איתוקד ורתח על אלעזר ועל איתמר בנוי
דאהרן דאשתיירו למימר : מדוע מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארום קדש
קודשין היא ויתה יהב לכון למשרי על סרחנות כנשתא לכפרא עליכון קדם יי : הן הא לא
איתעל

ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל י"א מפני טומאה שנגעה בו נשרף וי"א מפני אנינות נשרף לפי
שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות : דרש דרש · שתי דרישות
אלו מפנימה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו אלו כך היא בת"כ : על אלעזר ועל איתמר · בשביל כבודו של אהרן הפך
פניו כנגד הבנים וכעס · לאמר · אמר להם השיבוני על דברי : (יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום
הקדש וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אומר במקום הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאת ונפסלה :
כי קדש קדשים היא · ונפסלין ביוצא והם אמרו לו לאו אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם
אותה : ואותה נתן לכם לשאת וגומר · שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים : (והא דלא היו בעת ההיא בעלים
דבעלים הם הכהנים באותו פעם מבואר בסוד הגלגול ע"ש בונינא קדישא האלה · מה"רר יצחק לוריא ז"לבה)
לשאת את עון העדה · מכאן למדנו ששעיר ר"ח היה שהוא מכפר עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת
נחשון לא לכפרה באו : (יח) הן לא הובא וגומר · שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר וכל חטאת אשר
יובא מדמה וגומר : אכל תאכלו אותה · היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים : כאשר צויתי · לכם במנחה :

ויקרבו וידבר
ויפאס אלא שריפאוסי כאונק' : ביקידת אישתא פיר' בשריפה ודייק מדכתיב תאוחו ולמד מיתה מעד ועוכן בגמרא : וכל מדעם
מרויפי' כל מידי דמשכר : כמה דעבדו בנך דס"ל לא מתו בניו של אהרן אלא שנכנסו שתויי יין וק"ל : דא שאירו מן יקידתא
דפתובדס רש רש"י : תלתא צפורי אתקרבו ביומא ההוא : שלשה שעירי חטאת נקרבו ביומא ההוא וכדמביא רש"י הת"כ בלימוד
שעיר זה שעיר נחשון חטאת זו חטאת שמיני דרש זה שעיר של ר"ח : ואוקידו תלתיהון וכו' בכאן מקום לתמוה קשה ההככה בכן
ארחיב הדיבור קצת ואכתוב כל דעות המפרשים שמאריכים לתעליקס והנה הגאון מהר"ד פי' ואוקידו תלתיהון הרצון אהרן
ושני בניו הם שלשתן יחדיו שרפו השעיר ולכך קצף משה על שלשתן אלא שהפך פניו כנגד אהרן כדפי' רשי' בשביל כבוד' של אהרן
וכו' והביאו לזה הדוחק הקושיא המפורסמת לכל מבין לפי פירוש תלתיהון שלשה שעירים הא כהדיא כתיב והנה נשרף לשון
יחיד ולא כתיב נשרפו ומזה למדו ודייקו לימודם ר' נחמיה ור' יהודה ור' שמעון ואליביייהו דכולי עלמא הבין הוא וא"כ איך יחלוק
על כולהון ולכן נראה דהא דמתרגם אוקידו תלתיהון ס"ל דבאמת שלשתן נשרפו דדריש משעיר זה שעיר נחשון ומחטא' זה חטאת
שמיני ומן דרש זה שעיר דר"ח ומיד כתיב והנה שורף משמע שלשתן נשרפו ואת דכתיב והנה שורף בלשון יחיד קאי על משה
שדרשתו לא היה אלא על אחד מהם ודייק הכי' דבאמת שלשתן נשרפו ולא נאכלו דס"ל כר' נחמיה דאמר מפני האנינות נשרפו'
וכיון שטעם כן לכן נשרפו שלשתן כדתניא בת"כ כר' יודה ור' שמעון אמרו מפני שטומאה נשרפו דאי מפני אנינות נשרפו היה
לשלשתן לישרף משמע מזה דהאי דסבר מפני אנינות נשרפו סברא הוא דשלשתן באמת נשרפו וא"כזו הסברה אימתי' לפי
התרגום דשלשתן נשרף מפני שהאנינות דס"ל דהא דצוה משה לא כול באנינות מנחה דווקא צוה להם שנ' קחו את המנחה או שלמים
כדכתיב כי חק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל אבל שעירים לא נצטוו בשום מקום לאכול באנינות והיכא דגלי גלי והיכא דלא
גלי לא גלי ומשה הבין שכניהם מהם נשרפו כדין אחד דהיינו שעיר נחשון מפני טומאה שנגע בו ואחד דהיינו שעיר ר"ח מפני
אנינו' דהוא קדשי דורות ואסור' לאכל באנינות והשלישי דהיינו שעיר הפס דרש לשריפתו מפני מה נשרף אם מפני אנינות הא
קדשי שעה הוא ומותרים ואם מפני הטומאה כמי לא חיישינן דמכיון ששעיר הפס היו נזהרים בו דכיון דרכי' הוא מש"כ בשעיר
נחשון היינו דמתרגם ותבע צפירה דחטאת די לעם והא איתוקד דס"ל דדווקא אזה דרש ולא אשאר דמדכתי' ואותה נתן לכם
לשאת עון עדה דהיינו דווקא שעיר העם דס"ל שבא לכפר על מעשה שעיר שהביאו השבטים לפני יעקב וכדמתרגם לעיל ורמיז
יהיה פי' שרימו את אביהם כאו' חיה רעה אכלתהו ולכן נרמז כעון העדה דכל עדה הם עשרה והיינו עשרה מהשבטים שהיו
במכירת יוסף ובכירה לסתי"ו דזהו היה מכפר שעיר העם דשעיר ר"ח היה מכפר על שמיעת את הירח כדאיתא בחולין ובמסכת
שבועות והנה דשעיר נחשון ג"כ היה מכפר אמכירת יוסף אמ"מ לא היה מכפר רק על שבט יודה כדפירש רשי' בפרשת נשא
ולכן מתרגם דקאי אדפיהם על חטאת העם וע"ז השיב לו אהרן הן היום הקריבו חטאתם ועולתם וגומר פי' ומה אתם מהרהם
עלינו על שלא אכלנו את חטאת העם הלא לא צויתנו לאכול באנינות כ"א שלמים ומנחה וחטאת לא צויתם ודרי היום הקריבו
חטאת ועולה ועל זה לא היה צויתן לאכול באנינות דאם מפני שקדשי שעה הם מותרים זה אינו דאפי' קדשי שעה הן חמורים בית
ממעשר שני ומה מעשר שני דקיל ואין אוכלים אותן באנינות שנ' ולא אכלתי ממנו באוני קל וחומר לקדשים שהן חמורים דאינן
לא בעל

יונתן לויים סודיענו כוס שמכאן נלמד דכהנים אינה מתאי' למתים אלא לויים וכן הוא בת"כ בפסוק זה בכ' ותקברונון סי' ותשאו אותם וכן בפסוק שאחרי וקריבו סוברונון באונקלוון דפרזלא פי' בחניתות נקראים כ"לא האנקי של ברזל וכן הוא בסנהדרין ודייק דהא ויומתו לפני ה' משמע שמתו לפני ולפנים בקדשי קדשים וא"כ איך הותרו הלויים לכנס לשם שנאמר

תאכלו אתה בקדש כאשר צויתי : יט
וידבר אהרן אל־משה הן היום הקריבו את־
חטאתם ואת־עלתם לפני יהוה ותקראנה אתי
כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני יהוה :
כ וישמע משה וייטב בעיניו : פ
א וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן
לאמר אלהם : ב דברו אל־בני ישראל
לאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל־הבהמה
אשר על־הארץ : ג כל מפרסת פרסה
ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה
תאכלו : ד אך את־זה לא תאכלו
ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה את־הגמל כי־
מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא
לכם : ס ה ואת־השפן כי־מעלה גרה
הוא ופרסה לא יפריס טמא הוא לכם :
ו ואת־הארנבת כי־מעלת גרה הוא ופרסה
לא הפריסה טמאה הוא לכם : ז ואת־
החזיר כי־מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה
והוא גרה לא־יגר טמא הוא לכם : ח
מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו טמאים
הם לכם : ט את־זה תאכלו מכל אשר
במים כל אשר־לו סנפיר וקשקשת במים בימים
ובנחלים אתם תאכלו : י וכל אשר
אין־לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל
שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם
לכם : יא ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו
ואת־נבלתם תשקצו : יב כל אשר
אין־לו סנפיר וקשקשת במים שקץ הוא לכם :
יג ואת־אלה תשקצו מן־העוף לא
יאכלו שקץ הם את־הנשר ואת־הפרס ואת
העזניה

בל אורייתא חסר בר מן א' :

ששי

יא

קנ"ד מצות בדיק' סימני בהמה וחיה: קנ"ה שלא לאכול בהמה טמאה :

קנ"ו מצות בדיקת סימני דגים: קדמא וכל אשר אין לו תנין כל אשר אין לו: קנ"ז קנ"ח שלא לאכול שרץ המים ושלא לאכול דג טמא : קנ"ט שלא לאכול עוף טמא· נשר בנסר בונתו דב זיב אתחדא כנשר מעורבי :

מיכל תיכלון יתה בקודשא כמא דפקידית :
ומליל אהרן עם־משה הא יומא־דין קריבו ית־
חטאתהון וית־עלותהון קדם יי וערעא יתי־עקן
כאלין אלו־פון־אכלית חטאתא יומא־דין התקין
קדם יי : ושמע משה ושפר בעינוהי :
ומליל יי עם־משה ולאהרן למימר להון :
מלילו עם־בני ישראל למימר דא חיתא דתיכלון
מכל־בעירא דעל־ארעא : כל דסדיקא
פרסתא ומטלפא טילפין פרסתא מסקא פשרא
בבעירא יתה תיכלון : ברם ית־דין לא
תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא ית־גמלא
ארי־מסיק פשרא הוא ופרסתיה לא סדיקא
מסאב הוא לכון : וית־טפזא ארי־מסיק
פשרא הוא ופרסתיה לא אסדיק מסאב הוא
לכון : וית־ארנבא ארי־מסקא פשרא
היא ופרסתא לא אסדיק מסאבא היא לכון :
וית־חזירא ארי־סדיק פרסתא הוא ומטליפן
טילפין פרסתיה והוא פשרא לא־פשר מסאב
הוא לכון : מבסרהון לא תיכלון ובנבילתהון
לא תקרבון מסאבין אנון לכון : ית־דין
תיכלון מכל דבמיא כל דליה ציצין וקלפין במיא
בימיא ובנחליא יתהון תיכלון : וכל
דלית ליה ציצין וקלפין בימיא ובנחליא
מכל ריחשא דמיא ומכל נפשא חיתא דבמיא
שקצא אנון לכון : ושקצא יהון לכון
מבסרהון לא תיכלון וית־נבילתהון תשקצון :
כל דלית ליה ציצין וקלפין במיא שקצא הוא
לכון : וית־אלין תשקצון מן־עופא לא
יתאכלון שקצא אנון נשרא ועור ועזיא :

ודיתא

(יט) וידבר אהרן · אין לשון דבור אלא לשון עז שנאמר וידבר העם וגומר אפשר משה קצף על אלעזר על איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה אלא מדת כבוד · אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב ת"ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגומר הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בספרי של פנחס שני : הן היום הקריבו · מהו אומר אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן · ותקראנה אותי כאלה · אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפ' כהנים שהכהן מטמא להם : ואכלתי חטאת · ואם אכלתי הייטב וגומר · היום · אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה : הייטב בעיני ה' · אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות : (כ) וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי : (א) אל משה ואל אהרן · למשה אמר שיאמר לאהרן : לאמר אליהם · אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר · או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אומר לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר : (ב) דברו אל בני ישראל · את כלם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה : זאת החיה · לשון חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות ע"א לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כולי כדאיתא במדרש רבי תנחומא : זאת החיה : מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו : את זה תאכלו וגו' · אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין ומראה להם וכן בעוף : את אלה תשקצו מן העוף · וכן בשרצים וזה לכם הטמא : זאת החיה מכל הבהמה · מלמד שהבהמה בכלל חיה : (ג) מפרסת · כתרגומו סדיקא : פרסה · פלאנט"ה בלעז : ושוסעת שסע · שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנים כתרגומו ומטלפן טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואין שסועות ומובדלות

יונתן בן עוזיאל

איתעל מן אדמא לות קודשא גוואה מיכל תיכלון יתיה בקודשא היכמא דאיתפקידית: וידבר אהרן ומליל אהרן עם משה הא יומא דין קריבו בני ישראל ית קרבן חטאתהון ועלוותהון קדם יי וארע יתי סקול באילין בתרין בני. הלא מעשרא תניינא אתפקד די לא למיכול אכי מיניה כל דכן קרבן חטאתא ומה ... אשתליית ואכלית מן קרבן חטאתא ... מא דין אוף תרין בני דאשתיירו הוה להו... ... מן דינא דייתוקדון דלית אפשר די שפר... קדם יי: וישמע ושמע משה ... ושפר קדמוי ואפיק כרוזא במשריתא למי... ...למרת הילכתא מני ואהרן אחי אדכר יתה לי:

ירושלמי

כג ית חטוותיהון וית עלוותהון קדם יי ואתילפא יתהן דחטאתא חמירא מן מעשרא תנינא ולית אפשר לאבילא למיכל מיניה ואנא דארע יתי אבילא רובא יומא הדין דמיתו תרין בני נרב ואביהוא ואנא אכיל עליהון הא אילו אכלית חטאת יומא האית אפשר דשפיר ותקין קדם יי:

כיון דשמע משה ושפר פתגמא באפוי ואפיק כרוז בכל משריתהון דישראל ואמר אנא הוא דאיתעלמית הילכתא מיני ואהרן אחוי אליף יתה לי ועל דאשפל משה גרמיה קביל עליה ... סגי ושמע משה ושפר פתגמא באפוי:

וידבר ה' ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר להון ... אהרן דיזהרון ית בני ישראל די טעמון ביכותא מיבלהון ויתפרשון מסואבות תמגיסירי טריפן: דב... מלילו עם בני ישראל למימר דא חייתא דתכשרא למיכלכון מן כל בעירא דעל ארעא: כל כל דטי...א פרסתא מטילפן טילפין פרסתא ודאית לה קרנין מסקא פישרא בבעירא יתה תיכלון: אך ברם ית דין לא ייכלון מפינא דמסקי פישרא וסדיקי פרסתא דאתיליד מפסאבתא ברם ית גמלא ארי מסיק פישרא ופרסתיה לא סדיקא מסאב הוא לכון: ואת השפן וית טוווא ארום מסיק פישרא ופרסתיה לא סדיקא מסאב הוא לכון: ואת הארנבת וית ארנבא ארום מסיק פישרא הוא ופרסתא לא סדיקא מסאבא היא לכון: ואת וית חזירא ארום סדיק פרסתא הוא ומטלין טילפין פרסתא והוא פישרא לא פשר מסאב הוא לכון: מבשרם מבישריהון לא תיכלון ובניבלתיהון לא תקרבון מסאבין אינון לכון: את זה ית דין תיכלון מן כל דבמיא כל דליה ציצין וחרספיתין בימייא ובנחליא יתהון תיכלון: וכל אשר וכל דלית ליה ציצין וחרספיתין בימייא ובנחליא מן כל ריחשא די במיא שיקצא הינון לכון: ושקץ ושיקצא יהון לכון ציריהון ורועדיהון ומבישריהון לא תיכלון וית גיבלתהון תשקצון ומן הנייתהון תתרחקון: כל כל דלית ליה ציצין וחרספיתין במיא שיקצא הוא לכון: ואת אלה וית אלין מינייא תשקצון מן עופא דלית

ומוכדלות לגמרי שאלשתן מחוברות: מעלת גרה · מעלה ומקיאה האוכל ממעים ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה · כך שמו ויתפל לאתו ומגוררת מים הנגרים שהות נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שע"י הגרם אוכל נכשר ונמוח: בבהמה · מיכה יתירים היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו: אותה תאכלו · ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה: (ח) מבשרם לא תאכלו · אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': (ט) מבשרם · על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידין וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו · יכול יהוא ישראל מוזהרים על מגע נבלה ת"ל אמור אל הכהנים וגומר · כהנים מוזהרים ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה לא כל שכן ומה תלמוד לומר לא תגעו ברגל: (י) סנפיר · אלו ששט בהם: קשקשת · אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר ושריון קשקשים הוא לבוש · שרץ · בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו · לאסור את עירוביהן אם יש בו בנותן טעם: מבשרם · אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו · לרבות יבחושין שסיננן יבחושין משיילונם כלען: (יב) וכל אשר אין לו וגומר · מה תלמוד לומר שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין אלו ליבשה השורן במים מנין תלמוד לומר וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן בעלייתו מותר: (יג) לא יאכלו · לחייב את המאכילין לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה תלמוד לומר לא תאכלו באכילה אסורין בהנאה מותרין

וכו' פי' תוכית כרוז במחנה ואמר שנתעלמה הלכה ממני ואהרן הזכירני וכן הוא ברבה ויש לומר שדייק מוייטב בעיניו משמע וייטב בעיני אהרן וכמה ייטב לו בתם שהודית כרוז וק"ל: למימר להון וכו' דעתו כדפי' רש"י דה"א נפרש דלאמר קאי אישראל הנו' ודאית לה קרנין ר"ל אפי' חיה כמו צבי ויחמור שיש להם קרנים גדולים וכדתניא פרק בהמה המקשה ע"ש · דאתייליד ממסאבת פירש הנולד מטומאה ית תיאק כפ"ק דבכורות אך את זה לא תאכלו וגו' יש לך שהוא מעלה גרה ומפרים פרסה שאי את אוכל ותיזה זה טהור הנולד מן הטמאה וכו' ודייק דהל"כ ליכתוב קרא אך את זה לא תאכלו ממעלה הגרה ומפריסי פרסה למה לי אלא יש מעלה גרה ומפרסת פרסה שג"כ טמא ונוא טהור הנולד מן הטמאה בדאמרן: תמגיסירי פי' טמרה עשר טריפות

לאכול · כאכינות דמה לי קדשי שעה ומה לי קדשי דורות כזה וזהו דמתרגם כמי הלא מעשרת ניכ' אתפקיד דנה למיכל אכל מיניה כל דכן חטאת פיר' כ"ש חטאת ולכך מתרג' חטאתא כתב כין חטאת העם שהיא לשעה כין חטאת ר"ח שהיא לדורו' כיון דקדוש הן מתעסר וכן שעיר נחשין כמי דאתו תרווייהו בק"ו ממעש' ודוק היטב כי כל דברי' אלו כמסיני נתכו: סקול תרגום של אסון סקול וה"כן ויקראוני אסון · ור"מ 'ל תקלה · ומה אלו אשתליית פי' אלו שגגתי ואכלתי בשוגג: אף ב' בניי וכו' דייק מדכתיב ותקראנה אותי כאלה מאת' כי הי' אירע לי כאלו כבאלו ואכלתי כמו אם אכלתי חטאת היום ואפיק כרוז':

העזניה : יד ואת־הדאה ואת־האיה
למינה : טו את כל־ערב למינו :
טז ואת בת היענה ואת־התחמס ואת־
השחף ואת־הנץ למינהו : יז ואת־הכוס
ואת־השלך ואת־הינשוף : יח
ואת־התנשמת ואת־הקאת ואת־הרחם :
יט ואת החסידה האנפה למינה
ואת־הדוכיפת ואת־העטלף : כ כל
שרץ העוף ההלך על־ארבע שקץ הוא לכם :
כא אך את־זה תאכלו מכל שרץ
העוף ההלך על־ארבע אשר־לא כרעים ממעל
לרגליו לנתר בהן על־הארץ : כב את־
אלה מהם תאכלו את־הארבה למינו ואת־
הסלעם למינהו ואת־החרגל למינהו ואת־
החגב למינהו : כג וכל שרץ העוף
אשר־לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם :
כד ולאלה תטמאו כל־הנגע בנבלתם
יטמא עד־הערב : כה וכל־הנשא
מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד־הערב :
כו לכל־הבהמה אשר הוא מפרסת
פרסה ושסע איננה שסעת וגרה איננה מעלה
טמאים הם לכם כל־הנגע בהם יטמא :
כז וכל הולך על־כפיו בכל־החיה ההלכת
על־ארבע טמאים הם לכם כל־הנגע בנבלתם
יטמא עד־הערב : כח והנשא את־
נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד־הערב טמאים
המה לכם : ס כט וזה לכם
הטמא בשרץ השרץ על־הארץ החלד והעכבר
והצב למינהו : ל והאנקה והכח
והלטאה והחמט והתנשמת : לא אלה
הטמאים לכם בכל־השרץ כל־הנגע בהם
במתם יטמא עד־הערב : לב וכל
אשר־יפל עליו מהם במתם יטמא מכל־כלי־עץ
או בגד או־עור או שק כל־כלי אשר־יעשה
מלאכה בהם במים יובא וטמא עד־הערב
וטהר : לג וכל־כלי־חרש אשר־
יפל מהם אל־תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו
תשברו : לד מכל־האכל אשר יאכל
אשר יבוא עליו מים יטמא וכל־משקה אשר
ישתה

הקאת דרכו לקיא' מאכלו:

ס'כתיבין לא וקריין לו: ק"ס מנוות כדיקת סימני חגבים:

ג' כ' חסר וא' מלא: קס"ת לסיות ממנם סרני' טמאים: סשורץ בגמ' כשעורה ססיעורו כשעורה:

פולס חסר בר מן כ': ד' קמן:

שביעי

כל כפילם על כר מין אל:

ודיתא וטרפיתא לזנה :
ית כל־עורבא לזנוהי :
וית בת נעמיתא וציצא וצפר שחפא ונצא
לזנוהי : וית־קדיא ושלינונא וקפופא :
[illegible]יתא וקאתא וירקריקא : וית חוריתא
[illegible] לזנה ונגר טורא ועטלפא : כל
[illegible] עופא דמהליך על־ארבע שקצא הוא
[illegible]ם ית־דין תיכלון מכל ריחשא
[illegible]רבע דליה קרסולין מעלוי
[illegible] ארעא : ית־
רגלוהי [illegible]
[illegible]א לזנוהי וית־
אלין מנה[illegible]
[illegible] לזנוהי וית־חגבא
דשונא [illegible]
לזנוהי : וכל ר[illegible]שא דעופא דליה
ארבע רגלין שקצא הוא לכון : ולאלין
תסתאבון כל־דיקרב בנבילתהון יהי־מסאב
עד־רמשא : וכל־דיטול מנבילתהון
יצבע לבושוהי ויהי־מסאב עד־רמשא :
לכל־בעירא דהיא סדיקא פרסתא וטילפין
לא־איתהא מטליפא ופשרא לא־איתהא
מסקא מסאבין אנון לכון כל־דיקרב בהון יהי
מסאב : וכל־דמהליך על־ידוהי בכל־
חיתא דמהלכא על־ארבע מסאבין אנון לכון
כל־דיקרב בנבילתהון יהי־מסאב עד־רמשא :
ודיטול ית־נבילתהון יצבע לבושוהי ויהי־מסאב
עד־רמשא מסאבין אנון לכון : ודין
לכון דמסאב בריחשא דרחיש על־ארעא
חולדא ועכברא וצבא לזנוהי : ויילא
וכוחא והלטתא וחומטא ואשותא :
אלין דמסאבין לכון בכל־ריחשא כל־דיקרב
בהון במותהון יהי־מסאב עד־רמשא :
וכל דיפל־עלוהי מנהון במותהון יהי מסאב
מכל־מאן־דאע או לבוש או־משך או שקא
כל־מאן דתתעביד עיבידתא בהון במיא
יתעל ויהי־מסאב עד־רמשא וידכי :
וכל־מאן־דחסף דיפיל מנהון לגויה כל
דבגויה יהי־מסאב ויתיה תתברון :
מכל־מיכל דמתאכיל דיעלון עלוהי מיא
יהי מסאב וכל־משקי דישתתי בכל־מאן
יהי

מותרין : כל עוף שנאמר בו למינה' למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם וכולן מין אחד : (טז) הנץ אישפרוי"ר : (יז) שלך· פירשו רבותינו זה השולה דגים מן הים וזהו שתרגם אונקלוס ושלינונא : כוס וינשוף· הם צואיטש"ש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד אחר דומה לו שקורין יוא"ן : (יח) תנשמת· היא קלבא שורי"ץ ודומה לעכבר ופורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפ"א : (יט) החסידה· זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה
במזונות

דלית להון ציבעא יתירא ודלית ליה זפקתא ודקורקבניה ליתוי מקליף לא יתאכלון שיקצא הינון ית
נישרא וית עוזא וית בר גזא : ואת וית דייתא וית דהיא טרפיתא לזנה : ואת וית
כל עורבא לזניה : ואת בת וית בת נעמיתא וית חטפיתא וית ציפר שחפא וית בר נצצא
לזניה : ואת הכוס וית ציירא וית שלינונא מן ימא וית קיפופא : ואת וית אותיא וית
קקא וית שרקרקא : ואת וית דייתא חוורתא ואכמתא לזנה וית נגר טורא וית טרפירא : וכל
וכל ריחשא דעופא דמהלך על ארבע זני דיבבי וזני אוזעיה וזני זיבורי שיקצא הוא לכון ברם דובשא
דזיבורא יתאכל : אך ברם ית דין תיכלון מן כל ריחשא דעופא דמהלך על ארבע כל דאית
ליה קרסולין מלעיל לריגלוי למשרג בהון על ארעא : את אלה ית אלין מינייא מנהון תיכלון
ית גובאי לזניה וית רשונא לזניה וית ניפולא לזניה וית כרזבא דהיא נדונא לזניה : וכל שרץ
וכל ריחשא דעופא דליה ארבע ריגלין שיקצא הוא לכון : ולאלה ולאלין תסתאבון כל דיקרב
בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא : וכל וכל דיוסיט מן נבילתהון יצבע לבושוי ויהי מסאב
עד רמשא : לכל לכל בעירא דהיא סדיקא פרסתא וטילפין ליתה מטלפא ופישרא ליתהא
מסקא מסאבין הינון לכון כל דיקרב בהון יהא מסאב : וכל הולך וכל דמטייל על ידוי בכל
חייתא דמהלכא על ארבע מסאבין הינון לכון כל דיקרב בנבילתיהון יהא מסאב עד רמשא : והנושא
ודיוסיט ית נבילתהון יצבע לבושוי ויהי מסאב עד רמשא מסאבין הינון לכון : וזה לכם
ודין לכון דמסאב דמיה ומשכיה ובישריה בריחשא דרחיש על ארעא ברכושתא ועכברא אוכמא
וסמוקא וחיורא וחרדונא לזנוי : והאנקה ומינקת חיויא וכחא ושממיתא וקיצוצא וסלמנדרא :
אלה אלין תמניא מינייא דמסאבין לכון בכל ריחשא כל דיקרב בהון ובמושכיהון ובאדמיהון יהא
מסאב עד רמשא : וכל וכל מדעם דיפול עלוי מנהון במותהון דאיבריא דידהון דאתפשח
מנהון יהא מסאב כל מאן דקיסא או לבוש או צלא או שק כל מאן דתתעביד בהון עיבידתא בארבעין
סאוין דמוי יתעל ויהי מסאב לכל צרוך עד רמשא וידכי : וכלי חרש ומאן דפחר דיפיל
מנהון לגויה כל מאן די בגויה יהא מסאב ויתיה תתברון : מכל מכל מיכלא דמיתאכיל די ייעלון
עלון

באזניות : סאנפס · היא דיה רגזנית וכמדומה לי שקורין אותה פוארון : הדוכיפת תרנגול הבר וכרבלתו
כפולה ובלעז הרו"פא ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו
שפירשו רבותינו במסכת גיטין בפרק מי שאחזו : (כ) שרץ העוף · הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ
כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים : (כא) על ארבע · על ד' רגלים : ממעל לרגליו · סמוך לצואריו יש לו
במין שני רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח ויש מהן הרבה
באותן שקורין לנגו"סטא אבל אין אנו בקיאין בהן שארבע סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וארבע כנפים
וקרסולין אלו הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך
ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהן : (כג) וכל שרץ העוף וגומר ·
בא ולמד שאם יש לו חמש טהור : (כד) ולאלה · העתידין לאמר בענין למטה תטמאו כלומר בנגיעתם יש
טומאה : (כה) וכל הנושא מנבלתם : בכל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס
בגדים : (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת · כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא
מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין של סוף הפרשה פי' על בהמה טהורה : (כז) על כפיו ·
כגון כ"לב ודוב וחתול : טמאים הם לכם · למגע : (כט) · וזה לכם הטמא · כל טמאות הללו אינן לאיסור
אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים ולכנס במקדש : החלד · מוסטיל"א ·
והצב · פרוייט שדומה לצפרדע : (ל) אנקה · הריצ"ון : הלטאה · ליזי"רדה : חומט · לימצ"ה : תנשמת · טלפ"א :
(לב) במים יובא · ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואחר כך וטהר בהערב השמש : (לג) אל
תוכו · אין כלי חרש מטמא אלא מאוירו : כל אשר בתוכו יטמא · הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו : (ס"א כ"ל
בתוכו) ואותו תשברו · למד שאין לו טהרה במקוה : (לד) מכל האוכל אשר יאכל · מוסב על מקרא
שלפניו : כ"ל אשר בתוכו יטמא · מכ"ל הא' וכל אש"ר יא"כל אשר באו . עליו מים והוא בתוך כלי חרש הטמא
יטמא למדנו מכאן דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשבאו
עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך
יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין
ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרש ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל
אוכל ומשקה מטמאים מאויר כלי חרש ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרש לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא
ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא
נגע

יונתן
זני דיבבי יש
מגיחים
יניכא
ואומרים
שהוא מין
תולעת
הגדילה
בבגדי צמר
דכגמרא
פר' הסולח
וא"כ דה"פ
דפתו שים
כמה מינים
זני דיבבי
פי' מיני
שרצים
שמיבבין
מלשון יבבא
ויליל ועושין
בן כשכורת
כאויר
כמפורסם
לכל וזני
אוזעיה ר"ל
מיני צירעים
כי תרגום של
הצרעה
אשלא
אוזעיתא
וזני זיבורי
פי' מיני
דבורים לשון
גמרא ככמה
דוכתי כרסי
דוכסים וכו'
דכריו גבוים
ע"פ גמרא
פ"ק דבכורו'
את זה
תאכלו וגומ'
תניא ר'
עקיבא שרץ
העוף טמא
אי אתם
אוכל אבל
אתה אוכל
מה שעוף
טמא משרץ
ואיזו זה
דבש הדבורי'
וכו' לכן פי'
ג"כ הדבש
היוצא ממנו
אינו בגלל
שרץ העוף
גובא ·
רשונא ·
ניפול' הכי
איתא פ' אלו

טרפות תנא דבי ר' ישמעאל ארבה זה גובי · סלעם זה רשון חרגל זה נפל : כרזובא תרגום של ושקמותם בחנמל בכרזובא נדונא · שם
פא"ט חגב זה נדיין . דמיה ומשכיה · פי' דם עורו ובשרו ודייק מדכתיב וזה לכם הטמא כדאיתא בזבחי' פרק קדשי מזבח ·
ועכברא אוכמא וכו' הכי איתא בחולין פ' העור והרוטב נאמר טומאה בחולד' וטומאה בעכבר מה חולדה דכל שמתו חולדה אף
עכבר כל שמתו עכבר הן לבנה אדומה או שחורה · ומנקת חויא י"ל מין שרץ מיונקת מן חויא : וכוחא ושממיתא וכו' זה כשום
תרגו' של כ"ח ושממית' יכול להיות הנזכר במשלי · שממית בידים תתפש שהוא עכביש : וסלמנדרא הוא מין שרץ הנברא

ישתה בכל כלי יטמא : לה וכל
אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים
יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם :
לו אך מעין ובור מקוה מים יהיה
טהור ונגע בנבלתם יטמא : לז
וכי יפל מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע
טהור הוא : לח וכי יתן מים על
זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם :
ס לט וכי ימות מן הבהמה אשר היא
לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב :
מ והאכל מנבלתה יכבס בגדיו
וטמא עד הערב והנשא את נבלתה יכבס
בגדיו וטמא עד הערב : מא וכל
השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל :
מב כל הולך על גחון וכל הולך על
ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ
על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם : מג
אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ
ולא תטמאו בהם ונטמתם בם : מד
כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם
קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם
בכל השרץ הרמש על הארץ : מה
כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים
להית לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש
אני : מו זאת תורת הבהמה
והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל
נפש השרצת על הארץ : מז להבדיל
בין הטמא ובין הטהר ובין החיה הנאכלת
ובין החיה אשר לא תאכל :

צ"א · עבדיה סימן :
ומפטירין ויוסף עוד דוד · בשמואל בסי' ו' :

ס ס ס

יהי מסאב : וכל דיפל מנבילתהון עלוהי
יהי מסאב תנור וכירים יתרעון מסאבין אנון
ומסאבין יהון לכון : ברם מעין וגוב
בית כנישת מיא יהי דכי ודיקרב בנבילתהון
יהי מסאב : וארי יפל מנבילתהון על
כל בר זרע זירוע דיזדרע דכי הוא :
וארי יתיהבון מיא על בר זרעא ויפל
מנבילתהון עלוהי מסאב הוא לכון : וארי
ימות מן בעירא דהיא לכון למיכל דיקרב
בנבילתה יהי מסאב עד רמשא : ודייכול
מנבילתא יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא
ודיטול ית נבילתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב
עד רמשא : וכל ריחשא דרחיש על
ארעא שקצא הוא לא יתאכל : כל
דמהליך על מעוהי וכל דמהליך על ארבע עד
כל סגיאות רגלין לכל ריחשא דרחיש על
ארעא לא תיכלינון ארי שיקצא אנון :
לא תשקצון ית נפשתכון בכל ריחשא דרחיש
ולא תסתאבון בהון ותסתאבון פון בהון :
ארי אנא יי אלהכון ותתקדשון ותהון קדישין
ארי קדיש אנא ולא תסאבון ית נפשתכון
בכל ריחשא דרחיש על ארעא : ארי
אנא יי דאסיק יתכון מארעא דמצרים למהוי
לכון לאלהא ותהון קדישין ארי קדיש אנא :
דא אוריתא דבעירא ודעופא וכל נפשא
חיתא דרחשא במיא ולכל נפשא
דרחישא על ארעא : לאפרשא בין
מסאבא ובין דכיא ובין חיתא
דמתאכלא ובין חיתא
דלא מתאכלא :

ס ס ס

פס"ב לחיות אוכלי' ומשקין מטמאין : ל' ומלא : ל' וחסר : ל' ומלא :

פס"ג לחיות הנבלה מטמ' במגע ובמש' :

מ"ו דגחון חצי התורה באותיו' והיא וי"ו רבתי :

פס"ד פס"ה פס"ו שלא לאכול שרץ הארץ · ולא אותם השרצים שנולדים בזרעים ובפירות ואף אות' המתהוין מן העפוש : להבדיל וגו' סמוך אשה כי תזריע שצריך להמתין שלשה חדשי' להבחין בין זרע לזר' ולפרוש מתנה סמוך לוסתה :

נגע השרץ בגב התנור ראשון והפת שניים ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נכנסה בהן מגבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת · ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת : (לה) תנור וכירים · כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת על נקב האחד הכירה ושניהם פיהם למעלה : יותץ שאין לכלי חרס טהרה בטבילה : וטמאים יהיו לכם · שלא תאמר מצווה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי : (לו) אך מעין ובור מקוה מים · המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמד יהיה טהור הטובל בהן מטומאתו : ונוגע בנבלתם יטמא · אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומאתם יטמא · שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא : (לז) זרע זרוע · זריעה של מיני זרעונין : זרוע · שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרעונים : טהור הוא · למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקבל טומאה עד שיבא עליו מים : (לח) וכי יותן מים על זרע · לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר : מים על זרע · בין מים בין שאר משקין בין הם על הזרע בין זרע נופל לתוכן הכל נדרש בתורת כהנים : ונפל מנבלתם עליו · אף מקצת מן המיר

שלא

עלון מוי יהי מסאב וכל משקי דישתיתי בכל מן יהי מסאב : וכל וכל מידעם דיפיל | יותץ יתרעון :

מנבילתהון עלוי יהי מסאב תנורין ותפיין יסתרון מסאבין הינון ומסאבין יהון לכון : אך לחוד עינוון וגובין בית כנישות מיין נבעין יהא דכי ברם די יקרב בנבילתהון בגו מיא האיליין יהי מסאב :

וכי יפל וארום אין יפיל מנבילתהון על כל זרע זרעונין באורתא די יידרע בגוגביה דכי הוא :

וכי יתן וארום אין מתיהיב מוי על בר זרעא ויפיל מנבילתהון עלוי ברוטביה מסאב הוא לכון :

וכי ימות וארום אין יתפשח איברא וימות מן בעירא דכיא חזיא לכון למיכול דיקרב בנבילתה יהי מסאב עד רמשא : והאוכל ודייכול מנבילתה יצבע לבושוי ויהי מסאב עד רמשא ודיוסיט ית נבילתה יצבע ית לבושוי ויהי מסאב עד רמשא : וכל וכל ריחשא דרחיש על ארעא שיקצא הוא לא יתאכיל : וכל וכל דמהליך על מעוי וכל דמהלך על ארבע מן חיויא ועד נדל דמסגי ריגלין בכל ריחשא דרחיש על ארעא לא תיכלונון ארום שיקצא הינון : אל לא תשקצון ית נפשתיכון בכל ריחשא דרחיש ולא תסתאבון בהון דילמא תסתאבון פון בהון : כי ארום אנא יי הוא אלהכון ותתקדשון ותהוון קדישין ארום קדיש אנא ולא תסתאבון ית נפשתיכון בכל ריחשא דרחיש על ארעא : כי אני ה' ארום אנא הוא יי דאסיקית יתכון פריקין מן ארעא דמצרים מטול למיהוי לכון לאלהא ותהוון קדישין ארום קדיש אנא : זאת דא היא גזירת אורייתא דבעירא ועופא וכל נפשת חייתא דרחשא על ארעא : להבדיל לאפרשא ביני מסאבא וביני דכיא ביני חיתא דמיכשרא לאיתאכלא וביני חייתא דלא מיכשרא לאיתאכלא :

ירושלמי

כל דשחף על מעוי בכל חייתא :

ס ס ס

וידבר

שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אכל ומשירד לו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו : (לט) בנבלתה · ולא בעצמות וגידין ולא בקרנים וטלפים ולא בעור : (מ) והנושא את נבלתה · חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו · והאוכל מנבלתה · יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה אם כן מה תלמוד לומר האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית : וטמא עד הערב · אף על פי שטבל צריך הערב שמש : (מא) השורץ על הארץ · להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אכל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו · לא יאכל · לחייב על המאכיל כאוכל ואין קריושרן אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד : (מב) הולך על גחון · זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו : כל הולך · להביא השלשולין ואת הדומה לדומה : הולך על ארבע · זה עקרב : כל להביא את החפושית השקר"בוט בלעז ואת הדומה לדומה : מרבה רגלים · זה נד"ל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפיד"ש : (מג) אל תשקצו · באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקוץ נפש בתגע וכן אל תטמאו באכילתם : ונטמתם בם · אם אתם מטמאים בהן בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה : (מד) כי אני ה' אלהיכם · כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה : והייתם קדושים · לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא : ולא תטמאו וגומר · לעבור עליהם בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרנו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש : (מה) כי אני ה' המעלה אתכם · על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם : (מו) להבדיל · לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן : בין הטמא ובין הטהור · צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו : ובין החיה הנאכלת · צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כשרה לנולד בה סימני טרפה פסולה :

אאה

חסלת ויהי ביום השמיני ·

דיוקו ג"כ וס"ל בהילל כדאיתא בת"כ ולא דמי לארץ שמעלה מטומאה מטומאתן ומעלה על הטהור מלטמאה אף מקוה מעלתו כו' יודרת כנוגבים פי' כיבשה דאלו היו בשעת זריעתן במקום לחיסר א"כ כמנא שהן טמאים דתלושין הן ומקבלים טומאה ולכן תרגם: ג"כ באורתא פירש בדרך סלול שבני אדם הולכים שם ומיבשין הקרקע : יתפשח · הוא לשון גמרא פסח דיקלא ועניינו לשון קציצה ובדיקה דהיינו לפי שמעין אם נקצין אבר מן החי ה"ז מטמאה והכי איתא בגמר' הא במה מדבר באבר מבהמה חיה יכדפרש' רש"י וכאן דיוקו מדכתיב מן הבהמה משמע דקאי על האבר וק"ל · דכיא מדכתי' אשר לכם לאכלה משמע שהבהמה טהורה הוא : מן חויא ועד נדל פ' מן הנחש ועד מרבה רגלים זה נדל כדאיתא בחולין ובכמה מקומות בתלמוד נזכר נדל גבי תכוי : ירושלמי דשחף על מעוי פי' הערוך כי על גחונך תלך ת"י תרגו שחף ולפי ענין דכאן כמי הכי פירושו וק"ל : יונתן דמכשרא ודלא מכשרא דיוקו כרש"י דהל"כ קשה צריכה לאיתר אלא שנולד בו סימני' וזהו דמכשרא :

אתולדת הזה בחתקיקין התניר ז' שנים כעני הדם · וכמושכיסון פירש בעורתיהם · וכאדמיהן כרס שלהם וכדאיתא בשבת פ' שמנה שרצי' אל הטמאים לרבות את עורותיהם וכו' ע"ש : וכל תדבם : פי' וכל מאותה כמו כל מידי דאתפסח לשון רז"ל פסח דיקלא ועניינו שביר' וקציצ' וה"פ כשנקצץ אבר מהבהמה בחייה ה"ז מטמאה בנבלה ודייק כדאית בגמ' בפסוק זה במי הכתוב מדבר אי במתים הרי מיתתן אמורה אם באבר מן המת הרי אבר מן המת' אמו' למעלה אלא באבר מן החי : בארבעין סהווין דמי' מלאה אגב אורחא הודיענו שיעור מקוה את באים מי' לטבילה : בנבלתהון בגו מיא וכו מי אפילו בתוך המים טמא וכדפי' רש"י

יב א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב דבר אל־בני ישראל
לאמר אשה כי תזריע וילדה
זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה
תטמא: ג וביום השמיני
ימול בשר ערלתו: ד ושלשים
יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל־
קדש לא־תגע ואל־המקדש לא תבא עד־
מלאת ימי טהרה: ס ה ואם־
נקבה תלד וטמאה שבעים כנדתה וששים יום
וששת ימים תשב על־דמי טהרה: ו
ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש
בן־שנתו לעלה ובן־יונה או־תר לחטאת אל־
פתח אהל־מועד אל־הכהן: ז
והקריבו לפני יהוה וכפר עליה וטהרה ממקר
דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה:
ח ואם־לא תמצא ידה די שה ולקחה
שתי־תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד
לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה: פ

יג א וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר:
ב אדם כי־יהיה בעור־בשרו שאת
או־ספחת או בהרת והיה בעור־בשרו לנגע
צרעת והובא אל־אהרן הכהן או אל־אחד
מבניו הכהנים: ג וראה הכהן את־
הנגע בעור־הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה
הנגע עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו
הכהן וטמא אתו: ד ואם־בהרת
לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין־מראה מן־
העור ושערה לא־הפך לבן והסגיר הכהן את־
הנגע שבעת ימים: ה וראהו הכהן ביום
השביעי והנה הנגע עמד בעיניו לא־פשה הנגע
בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית:
ו וראה הכהן אתו ביום השביעי
שנית והנה כהה הנגע ולא־פשה הנגע בעור
וטהרו הכהן מספחת הוא וכבס בגדיו
וטהר:

ואם

קס"ו לחיות יולד' מטמא':

קס"ח שלא יאכל הטמא מן הקדשי': סימן ימי מפיק דמי לא מפיק וסימן מיס מגולין דמים מכוסין:

קס"ט מצות קרבן יולדת:

ק"ע מצות ענייני טומא' במצורע:

בתוך נגעים ליולדת לומר שכל מי שאינו שומר נדות הולד מצורע:

פוסק חסר בר מן כ':

שני

פוסק מלא בר מן ח':

ומליל יי עם־משה למימר:
מליל עם־בני ישראל למימר
אתתא ארי תעדי ותליד דכר
ותהי־מסאבא שבעא יומין כיומי ריחוק סאובתה
תהי־מסאבא: וביומא תמינאה יתגזר בסרא
דעורלתיה: ותלתין ותלתא יומין תתיב בדם דכו
בכל־קודשא לא־תקרב ולמקדשא לא תיעול
עד־דמשלם יומי דכותה: ואם־נוקבתא
תליד ותהי־מסאבא ארבעה־עשר כריחוקה
ושתין ושתא יומין תתיב על־דם דכו:
ובמשלם־יומי דכותה לברא או לברתא
תיתי אימר בר־שתיה לעלתא ובר־יונה או־
שפנינא לחטאתא בתרע משכן־זמנא לות־
כהנא: ויקרביניה קדם יי ויכפר עלה
ותדכי מסואבת דמהא דא אוריתא דילדתא
לדכר או לנוקבא: ואם־לא תשכח
ידה כמיסת אימרא ותסב תרין שפנינין או
תרין בני יונה חד לעלתא וחד לחטאתא ויכפר
עלה כהנא ותדכי: ומליל יי עם־משה
ועם־אהרן למימר: אינש ארי־יהי במשך־
בסריה עמקא או־עדיא או בהרא ויהי
במשך־בסריה למכתש סגירו ויתיתי לות־אהרן
כהנא או לות־חד מבנוהי כהניא: ויחזי
כהנא ית־מכתשא במשך־בסרא ושערא
במכתשא אתהפיך למחור ומחזי מכתשא
עמיק ממשך בסריה מכתש סגירותא הוא
ויחזיניה כהנא ויסאב יתיה: ואם־
בהרא חורא היא במשך בסריה ועמיק לית־
מחזאה מן־משכא ושערה לא־אתהפיך
למחור ויסגר כהנא ית־מכתשא שבעא יומין:
ויחזיניה כהנא ביומא שביעאה והא מכתשא
קם כדהוה לא־אוסיף מכתשא במשכא
ויסגריניה כהנא שבעת יומין תנינות:
ויחזי כהנא יתיה ביומא שביעאה תנינות והא
עמיא מכתשא ולא־אוסיף מכתשא במשכא
וידכיניה כהנא עדיתא היא ויצבע לבושוהי וידכי:
ואם

אשה (ב) כי תזריע אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה וחיה ועוף במעשה
בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע. לרבות שאפילו
ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה: כימי נדת דותה תטמא. כסדר
כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפי' נפתח הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזב מגופה
לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואיבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין
תשב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש. וישב באלוני ממרא: בדמי טהרה. אף על פי שרואה טהורה: בדמי טהר.
לא מפיק ה"א ונוח שם דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א ימי טוהר שלה: לא תגע. אזהרה לאוכל וכולי כמו
ששנינו ביבמות: בכל קדש. לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב
לטהרה

וידבר ומליל יי עם משה למימר : **דבר** מליל עם בני ישראל למימר אתתא ארום
תעדי ותיליד ביר דכר ותהי מסאבא שבעא יומין הי כיומי ריחוק סאובתא היכדין
תסתאב : **וביום** וביומא תמינאי תשתרי וברא יתגזר בשר ערלתיה :
ושלשים יום ותלתין ותלתא יומין רציפין תהי כל דמהא דכיין ברם בכל קודשיא לא תקרב ולבי
מקדשא לא תיעול עד זמן מישלם יומי דכותה : **ואם נקבה** ואין פרת נוקבא תליד ותהי
מסאבא ארבסרי יומין רציפין הי כריחוקה ובחמיסר תישתרי ושיתין ושיתא יומין רציפין תהי על
דמהא דכיין : **ובמלאת** ובמשלם יומי דכיתא לברא או לברתא תייתי אימר בר שתיה לעלתא
וגוזל בר יונן או שפנינא לחטאתא לתרע משכן זימנא לות כהנא : **והקריבו** ויקרבינה קדם
יי ויכפר עלה כהנא ותידכי מבוע תרין דמהא דא היא אורייתא דילידתא לדכר או לנוקבא :
ואם לא ואין לא השכח ידהא הי כמיסת למיתוייא אימרא ותיסב תרין שפנינין או תרין גוזלין בני
יאון חד לעלתא וחד לחטאתא ויכפר עלה כהנא ותידכי : **וידבר ה'** ומליל יי עם משה למימר :
אדם בר נש ארום יהי במשך בישריה שומא
זקיפא או קלופי או בהקי ויהי במשך בישריה
למיכתש סגירו ויתיתי לות אהרן כהנא או לות
חד מבנוי כהניא : **וראה** ויחמי כהנא

ירושלמי

פומא או קלפא או בהקי :

ית מכתשא במשך בישרא ושערא במכתשא איתהפיך לחיוור וחיזיו דמכתשא עמיק למחוור כתלגא
יתיר ממשך בישריה מכתש סגירותא הוא ויחמיניה כהנא ויסאיב יתיה : **ואם בהרת** ואם
בהקי חיוורתא כסידא היא במשך בישריה ועמיק לית חיזויה למחוור כתלגא יתיר מן משכא ושערה
לא אתהפיך לחיוור כסידא ויסגר כהנא מכתשא שבעא יומין : **וראהו** ויחמיניה כהנא ביומא
שביעאה והא מכתשא קם כד הוה לא הליך פיסיונא דמכתשא במשכא ויסגריניה כהנא שבעא יומין
תניינות : **וראה** ויחמי כהנא יתיה ביומא שביעאה תניינות והא עמא מכתשא לא הליך
פסיונא דמכתשא במשכא וידכיניה כהנא קלופי מטפלא הוא ויצבע לבושוי וידכי :

ואם

יונתן
כיר דכר · הוסיף תלא כיר והוא תל"ג מעבר' כיר וכן ת"א שמות א' ומי' בר זכר וכן ברתי נוקבה והור' לנו כוה שדוקא בר קיימא כגור' אדם וכן נקבה שהיא בת קיימת, לאפוקי המפלת דברי' שאינם בצורת אדם כדהסב בגמרא ודייק תהבי: וכיוצא המינאה תשתרי מיר' מותרת לבעל' דוקא ע"י טבילה ונפקא ליה מדהפסיק במיל' שאינן ענין לבאן אלא הוא ...

נטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים של מחר תביא את כפרת טהרתה : (ז) והקריבו · למדך שאין אלא הוא מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי זה הוא זה חטאת שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר כתיבת טעם בו הטהרה תלויה : וטהרה · מכלל שעד כאן קרויה טמאה : (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת · לא הקדימה תמכי מה שכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר : (ב) שאת או ספחת ונומר · שמות נגעים הן ולבנות זו מזו : בהרת · חברבורות טיח כלען וכן בהיר הוא בשחקים : אל אהרן בח' ימים ונומר · גזרת הכתוב היא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן : (ג) הפך לבן · תתחילה שחור והפך כדי שלא לבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים : עמוק מעור בשרו · כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל : יהיו הכל ונוה תוכו · יאמר לו טמא אתה שהשער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב : (ד) ועמוק אין מראהו · לא שמחים ידעתי פירושו : והסגיר · יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנים עליו : (ה) בעיניו · ואביו ואמו במראהו וכשיעור ברא שוי : והסגירו שנית · הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט : (ו) כהה · כוכהה מנבעים מראותיו ולא עמד במראותו או פשה טמא : מספחת · שם נגע טהור : וכבס בגדיו וטהר · הואיל ונזקק להסגר כדאיתא נקרא בגמר' ומכוב

בי' מקור של שני דמים שבא שם דם טהור ודם טמא כדאיתא בגמרא ודייק מדכתיב דמיה לשון רבים ולא כתיב דמה לשון יחיד תרין דמהא וק"ל: ובתוספת התרי דייק מייתור כנדתה דבשלמא לעיל גבי זכר לא בלמד שמותרת לבעלה ע"י טבילה אחר כך אלא מדכתיב וביום השמיני וכדפי' שני תכני שהוברת כימי נדת דותה כדלמד בגמרא שיהא רצופים מה נידה סמוכים דס"א אי לא כתי' שיכול אפילו תפסיק מדכתיב שבע' ימים אבל הכי דכתיב שבועים ולא ימים תמילא א"נ ללימוד סמוכים דמשמע תעבתם מדלא כתיב ימים א"כ בל כנדתה אלא בא ללמוד דביום ט"ו תכף תטבול וקפא מותרת לבעלה כמו הנדה שמותרת לבעלה ע"י טבילה דוק : שומא זקיפא הכי הוא בגמרא אין שאת אלא גבוה שנאמר על ההרים ועל הגבעות הנשאות ויכול להיות כי שומא הוא יבלא וזקיפא היא גבוה כי בערך הבהרת היא גבוה שאין לכנונית כלבנונית הבהרת שכל שיהר לבן יותר עמוק ג חיוורת כסידא וכן בפסוק דלקמיה למחוור כתלגא פירש כדאיתא בפרק קמא דשבועות בהרת עזה כשלג שאת כסיד וכו' ולכן תרגם הפסוק ועמוק אין מראה מן העור חיורת כסידא ולית חיזויה כתלגא יתיר מן משכא נר"ל יותר מהעור דס"ל כת"ק דתנא מה לשון בהרת כמראה הצל שהן גבוהים ממראה חמה וגם סבר דדוקא לכנונית של שלג עמוק מן העור ולא של סיד ואע"פ דכתיב בהרת לבנה א"כ א"א שלא תהא עמוקה מהעור מ"מ מדכתיב ועמוק אין מראה מן העור משמע שלבנוניתם אינה כל כך עזה כשלג רק כסיד שהיא שנייה לא לפי הגמרא ולכן תרגם כסידא ולפי דרכו ופירש זה תימה על דברי הרמ"בן ושר' אם בתיקונם דברי רש"י שכתב כאן לא ידעתי פירושו ועיין בדבריהם ונראה הכי כעלם מהם דברי המתרגם וכמ"ש וא"כ למה כתב לא ידעתי ובדברינו אלא כתב הרב רבי מוכרים וז"ל ועמוק אין מראה מן העור אע"פ שאמרו כל מראה לבן עמוק כמראה חמה עמוק' מהצל מ"מ כשיום גם באיזה מדריגה ולכן לא יפים כל לבן עמוק אצלו ולפי כהיותו עובר גבול הלובן של עור עד שיהיה יחס לובן העור אליו כיחס הצל אל החמה ע"כ פסיוני · פירש לא הלך הנגע שהוא פסיוני פי' פשה בעור וכו' :

ז ואם פשה תפשה המספחת בעור
אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו ונראה שנית
אל הכהן: ח וראה הכהן והנה
פשתה המספחת בעור וטמאו הכהן צרעת
הוא: פ ט נגע צרעת כי
תהיה באדם והובא אל הכהן: י
וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה
שער לבן ומחית בשר חי בשאת: יא
צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן
לא יסגרנו כי טמא הוא: יב ואם
פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את
כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני
הכהן: יג וראה הכהן והנה כסתה
הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע כלו הפך
לבן טהור הוא: יד וביום הראות
בו בשר חי יטמא: טו וראה הכהן
את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא
צרעת הוא: טז או כי ישוב הבשר
החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן: יז
וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן
את הנגע טהור הוא: פ יח
ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא:
שלישי יט והיה במקום השחין שאת לבנה או
בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן:
כ וראה הכהן והנה מראה שפל מן
העור ושערה הפך לבן וטמאו הכהן נגע צרעת
הוא בשחין פרחה: כא ואם יראנה
הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה איננה
מן העור והוא כהה והסגירו הכהן שבעת
ימים: כב ואם פשה תפשה בעור
וטמא הכהן אתו נגע הוא: כג
ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה צרבת
השחין הוא וטהרו הכהן: ס כד
רביעי או בשר כי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית
המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה:
כה וראה אתה הכהן והנה נהפך
שער לבן בבהרת ומראה עמק מן העור
צרעת הוא במכוה פרחה וטמא אתו הכהן נגע
צרעת הוא:

ואם

ואם אוספא תוסיף עדיתא במשכא בתר דיתחזי
לכהנא לדכותיה ויתחזי תנינות לכהנא:
ויחזי כהנא והא אוסיפת עדיתא במשכא
ויסאביניה כהנא סגירותא היא:
מכתש סגירו ארי תהי באנשא ויתיתי לות
כהנא: ויחזי כהנא והא עמקא
חורא במשכא והיא הפכת שערא מחור ורושם
בשרא חיא בעמיקתא: סגירות
עתיקא היא במשך בסריה ויסאביניה כהנא
לא יסגריניה ארי מסאב הוא: ואם
מסגא תסגי סגירותא במשכא ותחפי סגירותא
ית כל משך מכתשא מרישיה ועד ריגלוהי
לכל חיזו עיני כהנא: ויחזי כהנא והא
חפת סגירותא ית כל בסריה וידכי ית
מכתשא כוליה אתהפיך למחור דכי הוא:
וביומא דיתחזי ביה בסרא חיא יהי מסאב:
ויחזי כהנא ית בסרא חיא ויסאביניה בסרא
חיא מסאב הוא סגירותא היא: או
ארי יתוב בסרא חיא ויתהפיך למחור וייתי
לות כהנא: ויחזיניה כהנא והא
אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית
מכתשא דכי הוא: ואינש ארי יהי
ביה במשכיה שיחנא ואתסי: ויהי
באתר שיחנא עמקא חורא או בהרא חורא
סמקא ויתחזי לכהנא: ויחזי כהנא
והא מחזהא מכיך מן משכא ושערה אתהפיך
למחור ויסאביניה כהנא מכתש סגירותא היא
בשחנא סגיאת: ואם יחזינה כהנא
והא לית בה שער חור ומכיכא ליתהא מן
משכא והיא עמיא ויסגריניה כהנא שבעת
יומין: ואם אוספא תוסיף במשכא
ויסאב כהנא יתיה מכתשא היא: ואם
באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת רושם
שיחנא היא וידכיניה כהנא: או אינש ארי יהי
במשכיה כואה דנור ותהי רושם כואה בהרא
חורא סמקא או חורא: ויחזי יתה כהנא והא
אתהפיך שערא לחורא בבהרתא ומחזהא
עמיק מן משכא סגירותא היא בכואה סגיאת
ויסאב יתיה כהנא מכתש סגירותא היא:

ואם

נקרא טמא וצריך טבילה: (ח) וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת היא. המספחת הזאת: צרעת. לשון נקבה: נגע. לשון זכר: (י) ומחית. שנויי"ט בלעז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה. שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואע"פ שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: (יא)

צרעת

ואם פשה — ואם הלוכי הליך פסיתא דקילופי דמיטפלא במשכא בתר דאיתחמי לכהנא
לדכותיה ויתחמי תניינות לכהנא : וראה — ויחמי כהנא והא הליכת פיסיונא
דקילופי מיטפלא במשכא ויסאביניה כהנא מטול דסגירותא הוא : נגע צרעת —
מכתש סגירו ארום יהי בבר נש ויתיתיה לות כהנא : וראה — ויחמי כהנא והא שומא
זקיפא חוורא במושכא כעמר נקי והיא הפכת שערא למחוור מקרום ביעתא ורושם בישרא
חייא בשומא : צרעת — סגירותא עתיקותא היא במשך בישריה ויסאביניה ויחלטיניה
כהנא לא יסגירינה ארום מסאב הוא : ואם — ואין מסגיא תסגי סגירותא במושכא
ותחפי סגירותא ית כל משך בישריה מרישיה ועד ריגלוי לכל חיזיו דחמיין עינוי דכהנא ומהבוונן
בין למדכיא ובין לסאבא : וראה — ויחמי כהנא והא חפת סגירותא ית כל בישריה וידכי
ית מכתשא כוליה אתהפיך לחיוור דכי הוא : וביום — ברם ביומא דיתחמי ביה בישרא
חייא דביה יהי מסאב : וראה — ויחמי כהנא ית בישרא חייא ויסאביניה מטול דבישרא
חייא דביה מסאב הוא סגירותא הוא : או כי ישוב — או ארום יתוב בישרא חייא ויתהפיך
לחיוור וייתי לות כהנא : וראהו — ויחמיניה כהנא והא אתהפיך מכתשא למחוור וידכי
כהנא ית מכתשא דכי הוא : ובשר — ובר נש ארום יהי ביה במושכיה שיחנא ואיתסי :
והיה — ויהי באתר שיחנא שומא זקיפא חוורא או בהקי מיטפלא חוורא סמקא מערבין
ויתחמי לות כהנא : וראה — ויחמי כהנא והא חיזויהא מכיך מן מושכא למחוור ושערה
אתהפיך למחוור ויסאביניה כהנא מטול דמכתש סגירותא הוא בשיחנא סגיאת : ואם —
ואין יחמינה כהנא והא לית בה שער חיוור ומכיכא לא איתא למחוור יתיר מן משכא מטול דהיא
עמיא ויסגירינה כהנא שובעא יומין : ואם — ואין הלכא תהליך פסיונא במושכא ויסאב
כהנא יתיה מכתשא הוא : ואם תחתיה — ואין באתרה קמת בהקי לא הליכת פסיונא
צולקת שיחנא היא וידכיניה כהנא : או בשר — או בר נש ארום יהי במושכיה כוואה דנור
ותהי רושם כוואה בהקי חוורא סומקא מערבין או חוורא בלחודא : וראה — ויחמי יתיה
כהנא והא אתהפיך שערא למחוור כסידא וחיזויה עמיק למיחור כתלגא יתיר מן משכא סגירותא הוא
בכוואה סגיאת ויסאב יתיה כהנא מכתש סגירותא הוא :

ואם

צרעת נושנת היא · מכה ישנה היא זו ונראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה : (יב) מראשו · של אדם ועד רגליו : לכל מראה עיני הכהן · פרט לכהן שחשך מאורו : (יד) וביום הראות בו בשר חי · אם צמחה בו מחיה הרי כבר פי' שהמחיה סימן טומאה אלא שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאים משום מחיה לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד שמשופע אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה לכך הבהרת נטמאת : וביום · מה תלמוד לומר ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל : (טו) טמא הוא · הבשר ההוא : בשר · לשון זכר : (יח) שחין · לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי שבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור : ונרפא · השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר : או בהרת לבנה אדמדמת · שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם : מראה שפל · ואין מראה שפל אלא מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל : (כ) נגע היא שאת הזאת אני אומרת : (כג) תחתיה · במקומה : צרבת השחין · כתרגומו רושם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר · כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו ונצרבו בה כל פנים רייטרי"ר בלעז : צרבת · רייטרי"מנט בלעז : (כד) מחית המכוה · כשנתרפא המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה · וסימני מכוה וסימני שחין שוין הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה כולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס :

פרא

פי' אותה בגמ' דשנייה לצמר לבן כקרום ביצה ולכך מתרגם על ושאת הפכה השער לבן : ויחליטניה · דומיק בחלט מלוקיה בקרת לא יסגרנו למה לי ליתא וטמאו וליפתק אלא סורה לבן דרק מצורע מוחלט הוא ולא מוסגר : בין למדכיא ובין לסאבא · פי' בין לטהר ובין לטמא ודייק דס"ל למראה עיני הכהן לכל יתורא ובכ"מ רבויא הוא ומאן דא לרבות בין המתכוין בין לטהר והנולהיפך וק"ל : בהקי מיטפלא וכו' · פי' שאי בהרת טפלה היא לבהרת שהיא לבנה כשלג והיא עיקר ושאת טפלה כצמר לבנוניתם חלק אלא פתוך כמוזכר במתניתי' וזה"ש חיוורא סומקא מערבין פי' לבן ואודם מעורבין יחד וזהו פתוך וק"ל :

דקלופי דמטפלא ר"ל קליפת השחין מדובקת בעור ולא שיחים בגע טמא ומתרגם אספחת מיטפלא כדאית' בגמ' שם אין ספחת אלא לשון טפילה שנאמר ספחני נא וגו' והא דלא תרגם הכי לעיל גבי ספחת דנזכר שם דקשה כאן הת"של מספחת לי"ל דס"לנ וטהרו הכהן ספחת היא אלא מספח' במ"ס בפימוש מורם שהוא שם נגע טפור שטפילם לספחת ולא ספחת בעור גם שלא תגי לברם לעיל וק"ל: כצמר נקי פי' כצמר נקי שהוא בן יומו דס"ל כחכמי' דאמרי שאת כצ"ל ואמר רב כיבי כצמר נקי בן יומו כקרום ביעתא פי' כקלפה של ביצה

כו ואם יראנה הכהן והנה אין בבהרת
שער לבן ושפלה איננה מן העור והוא כהה
והסגירו הכהן שבעת ימים : כז וראהו
הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור
וטמא הכהן אתו נגע צרעת הוא : כח
ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור
והוא כהה שאת המכוה הוא וטהרו הכהן כי
צרבת המכוה היא : פ כט ואיש
או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן :
ל וראה הכהן את הנגע והנה מראהו
עמק מן העור ובו שער צהב דק וטמא אתו
הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא :
לא וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה
אין מראהו עמק מן העור ושער שחר אין בו
והסגיר הכהן את נגע הנתק שבעת ימים :
לב וראה הכהן את הנגע ביום השביעי והנה
לא פשה הנתק ולא היה בו שער צהב ומראה
הנתק אין עמק מן העור : לג והתגלח
ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן את הנתק
שבעת ימים שנית : לד וראה
הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה
הנתק בעור ומראהו איננו עמק מן העור וטהר
אתו הכהן וכבס בגדיו וטהר : לה
ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו :
לו וראהו הכהן והנה פשה הנתק
בעור לא יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא :
לז ואם בעיניו עמד הנתק ושער
שחר צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו
הכהן : ס לח ואיש או אשה
כי יהיה בעור בשרם בהרת בהרת לבנת :
לט וראה הכהן והנה בעור בשרם
בהרת כהות לבנת בהק הוא פרח בעור טהור
הוא : ס מ ואיש כי ימרט ראשו
קרח הוא טהור הוא : מא ואם מפאת
פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא :
מב וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע
לבן אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או
בגבחתו : מג וראה אתו הכהן והנה
שאת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו
כמראה צרעת עור בשר : מד איש
צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו
נגעו : מה והצרוע אשר בו הנגע

בגדיו

קדמא ואזלא כמונח קדמא ואזלא כמקף ונחלקת :

חמישי
גימל רבתי פנ' צריכם גילוח גדול בכל מקום שיש שער כזר ומצורע ולוים : קע"א שלא נגלח שער הנתק : בולם חסר בר מן ב' : ל דגש :

ששי
רביעי כסכן מחוברים ד' ב' חסר ב' מלא :

קע"ב פירוש במצורע בקריעה ופריעה :

ואם יחזינה כהנא והא לית בבהרתא שער
חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא
ויסגרניה כהנא שבעת יומין : ויחזיניה
כהנא ביומא שביעאה אם אוספא תוסיף
במשכא ויסאב כהנא יתיה מכתש סגירותא
היא : ואם באתרהא קמת בהרתא
לא אוסיפת במשכא והיא עמיא עימק כואה
היא וידכיניה כהנא ארי רושם כואה היא :
וגבר או אתתא ארי יהי ביה מכתשא בריש או
בדקן : ויחזי כהנא ית מכתשא והא
מחזוהי עמיק מן משכא וביה שער סומק דעדק
ויסאב יתיה כהנא נתקא הוא סגירות רישא
או דיקנא הוא : וארי יחזי כהנא ית
מכתש נתקא והא לית מחזוהי עמיק מן משכא
ושער אוכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש
נתקא שבעא יומין : ויחזי כהנא ית
מכתשא ביומא שביעאה והא לא אוסיף
נתקא ולא הוה ביה שער סומק ומחזי נתקא
לית עמיק מן משכא : ויגלח סחרני
נתקא ודעם נתקא לא יגלח ויסגר כהנא ית
נתקא שבעא יומין תנינות : ויחזי כהנא
ית נתקא ביומא שביעאה והא לא אוסיף
נתקא במשכא ומחזוהי ליתוהי עמיק מן
משכא וידכי יתיה כהנא ויצבע לבושוהי וידכי :
ואם אוספא יוסיף נתקא במשכא בתר דכותיה :
ויחזיניה כהנא והא אוסיף נתקא במשכא לא
יבקר כהנא לשער סומק מסאב הוא : ואם
כד הוה קם נתקא ושער אוכם צמח ביה אתסי
נתקא דכי הוא וידכיניה כהנא : וגבר או
אתתא ארי יהי במשך בסרהון בהרן בהרן
חורן : ויחזי כהנא והא במשך בסריהון בהרן
עמיין חורן בוהקא הוא סגי במשכא דכי הוא :
וגבר ארי יתר שער רישיה קריח הוא דכי הוא :
ואם מקביל אפוהי יתר שער רישיה גלוש הוא
דכי הוא : וארי יהי בקרחותא או בגלושתא
מכתש חור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותיה
או בגלושותיה : ויחזי יתיה כהנא והא עמיק
מכתשא חור סמוק בקרחותיה או בגלושותיה
כמחזי סגירות משך בסרא : גבר סגיר
הוא מסאב הוא סאבא יסאביניה כהנא
ברישיה מכתשיה : וסגירא דביה מכתשא

לבושוהי

ואם ואין יחמינה כהנא והא לית בבהקי שער חיוור ומכיכא לא איתה למחוור יתיר מן מושכא
מטול דהיא עמיא ויסגריניה כהנא שובעא יומין : וראהו ויחמיניה כהנא ביומא שביעאה
אין הלכא תהליך פסיונא במושכא ויסאיב כהנא יתיה מטול דמכתש סגירותא הוא : ואם
ואין באתרה קמת בהקי לא הליכת פיסיינתא במושכא והיא עמיא שומת כואה היא וידכאיניה כהנא
ארום צולקת כואה היא : ואיש וגבר או איתא ארום יהי ביה מכתשא בריש או בדקן :
וראה ויחמי כהנא ית מכתשא והא חיזויה עמיק למחוור יתיר מן משכא וביה שער מצלהב כחיזו
דהב דקיק ויסאב יתיה כהנא ניתקא הוא סגירות רישא או דיקנא הוא : וכי יראה וארום
יחמי כהנא ית מכתש ניתקא והא לית חיזויה עמיק למחוור יתיר מן משכא ושער אוכם לית ביה ויסגר
כהנא ית מכתש ניתקא שובעא יומין : וראה ויחמי כהנא ית מכתשא ביומא שביעאה
והא לא הליך פיסיון מכתשא ולא הוה ביה שער מצלהב כחיזו דהב וחיזוי ניתקא לית עמיק יתיר מן
משכא : והתגלח ויספר ית שערא דחזרנות ניתקא ברם דעם ניתקא לא יספר ויסגר כהנא
ית ניתקא שובעה יומין : וראה ויחמי כהנא ית ניתקא ביומא שביעאה והא לא הליך פיסיון
ניתקא במשכא וחיזויה ליתוי עמיק למחוור יתיר מן משכא וידכי יתיה כהנא ויצבע לבושוי וידכי :
ואם ואין הלך תהלך פסיונא דניתקא במשכא בתר דכותיה : וראהו ויחמיניה כהנא
והא הליך פיסיון נתקא במשכא לא יפשפש כהנא לשער מצלהב מטול דמסאב הוא : ואם בעיניו
ואם כד היה קם ניתקא ושער אוכם צמח ביה איתסי ניתקא דכי הוא וידכיניה כהנא : ואיש
וגבר או איתא ארום יהי במשוך בישריהון בהקי בהקי חיוורן : ∘ וראה ויחמי כהנא והא
במשך כשריהון בהקי עמיין חוורן צהר הוא סגי במשכא דכי הוא : ואיש כי וגבר ארום
ייתר שער רישיה קרוח הוא דכי הוא : ואם ואין מקביל אנפוי יתר שער רישיה גלשלשן הוא
דכי הוא : וכי וארום יהי בקרוחתא או בגילשולשתא מכתש חיור סמוקרי מערב סגירות
סגיא הוא בקורחתיה או בגלשלושתיה : וראה ויחמי יתיה כהנא והא שומת מכתשא
חיוורא סמקא מערבן בקורחתיה או בגלשלשותיה הי כחיזו סגירות משך בישרא : איש
גבר סגיר הוא מסאב הוא סאבא יסאביניה כהנא מטול דברישיה מכתשיה : והצרוע
ומצורעא דביה מכתשא לבושוי יהון מבזעין ורישי יהי מרבי פרוע ועל ספריא יהוי מהלך ועל
שיפמיה

בראש או בזקן · בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער
צהב : (ל) וכו שער צהוב · שנהפך שער שחור שבו לצהוב : נתק הוא · כך שמו של נגע שבמקום שער : (לא)
ושער שחור אין בו · הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו
שנאמר ושער שחור צמח בו וגומר : (לב) והנה לא פשה וגו' · הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא :
(לג) והתגלח סביבות הנתק : ואת הנתק לא יגלח · מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא נכר אם פשה שאם
יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח : (לו) אחרי טהרתו · אין לי אלא פושה לאחר הפיטור מנין אף
בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה : (לז) ושער שחור · מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב
תלמוד לומר ושחור ולשון צהוב דומה לתכנית הזהב צהוב כמו זהוב או"רבלא בלעז : טהור הוא וטהרו הכהן · הא טמא
שטהרו הכהן לא טהר : (לח) בהרות · חברבורות : (לט) כהות לבנות · שאין לובן שלהן עז אלא כוהה כהק ·
כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רו"ש בין חברבורו' אדמימותו קרוי בהק כאיש עדשן שבין עדשה
לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח : (מ) קרח הוא טהור הוא · טהור מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש
וזקן שהן מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר כשער לבן ומחיה ופשיון : (מא) ואם מפאת פניו · משפוע
קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת : (מב)
נגע לבן אדמדם · פיתוך מנין שאר המראות תלמוד לומר : (מג) כמראה צרעת עור בשר כמראה
הצרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו · ומה אומר בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשתי
שבועות ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין
מטמאין בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה : (מד) בראשו נגעו · אין לי אלא נתקין מנין לרבות
שאר המנוגעים ת"ל טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגומר : (מה) פרומים · קרועים : פרוע · מגודל שער : ועל שפם יעטה · כאבל : שפם · שער השפתים גר"נון בלעז : וטמא טמא יקרא ·
משמיע על

גלשלשן תרגום של גבח הוא בכאן ולפי הענין מפרש גבח מלשון גבוה שכן אותיות אח"הע מתחלפים וכן כמצא יותר שמתורגם על
ענין גבהות כמו הרים גלשלשותא וכן תרגם על שגלשו מהר גלעד יעקב וכבני דעבדו גלישושיתא כטורא דגלעד וכן כאן לפי הבינו
שפירשנו וכן כתב המתורגמן בערכו ע"ש · סמוקרי וכן תרגם לעיל פ' כראשית כ"ה על אדמוני ע"ש : בפרית · יש מפרשים על
ספר הים ילך ורצה לומר כלו' מחוץ למחנה ואין בו לא טעם ולא ריח · והגאון מהר"ר מגיה בפריא פי' מלשון המקרא בפוק היבדי'
ור"ל שילך כאבל במקום ספדיא וקרוב לראשון ונראה דיותר צריך לשנות ספריא ופירש במקור ליטול גם נפרכין דרדי"ל בגם

יונתן
צולקת
שיחנא וכן
לעיל שמות
כ' פ' בת"
ולשון גמרא
הוא בפרק
סמדיר
דאית' שם
גבי ושבנו
בלבלונתבה
מקומו צלקת
ופ"רשי
משחייהם
המכה נשאר
במקום המכ'
רושם וזהו
מה וק"ל :
וכדפי' רשי
שער
מצלהב
תרגום של ·
צהוב' והוא
מראה הכוס'
אל האדום
וכן ת"י בא
להבה אש
מצלהבא
ופי' כי השא'
צהוב דומה
ללהבה :
דחזרנות
ניתקא פירש
שסביב
הנתק וכן
דמתרגם
אח"כ דעם
ניתקא נמי
ה"פ עם ,
שעם הנתק
ותואן
סביבותיו .
כדפירש
רשי ונפקא
ליה
בשתגלחין ·
שהנתק מגלח
חוצה לו
ומניח ב'
שערות סית'
ניכר וכו'
בדאיתא
בת"כ · צהר
כמו בהיר
ונח : מקבל
אנפוי פירוש
מנגד פניו
ופוא תרגום
של מפאת
וק"ל :

בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל־שפם
יעטה וטמא טמא יקרא: מו כל־
ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב
מחוץ למחנה מושבו: ס מז
והבגד כי־יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או
בבגד פשתים: מח או בשתי או
בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל־מלאכת
עור: מט והיה הנגע ירקרק או
אדמדם בבגד או בעור או־בשתי או־בערב
או בכל־כלי־עור נגע צרעת הוא והראה את־
הכהן: נ וראה הכהן את־הנגע
והסגיר את־הנגע שבעת ימים: נא
וראה את־הנגע ביום השביעי כי־פשה הנגע
בבגד או־בשתי או־בערב או בעור לכל אשר־
יעשה העור למלאכה צרעת ממארת הנגע טמא
הוא: נב ושרף את־הבגד או
את־השתי או את־הערב בצמר או בפשתים
או את־כל־כלי העור אשר־יהיה בו הנגע כי־
צרעת ממארת הוא באש תשרף: נג
ואם יראה הכהן והנה לא־פשה הנגע בבגד או
בשתי או בערב או בכל־כלי־עור: נד
וצוה הכהן וכבסו את אשר־בו הנגע והסגירו
שבעת־ימים שנית: שביעי נה וראה
הכהן אחרי הכבס את־הנגע והנה לא־הפך
הנגע את־עינו והנגע לא־פשה טמא הוא
באש תשרפנו פחתת הוא בקרחתו או
בגבחתו: נו ואם ראה הכהן
והנה כהה הנגע אחרי הכבס אתו וקרע אתו
מן־הבגד או מן־העור או מן־השתי או מן־
הערב: נז ואם־תראה עוד בבגד
או־בשתי או־בערב או־בכל־כלי־עור פרחת
הוא באש תשרפנו את אשר־בו הנגע:
נח והבגד או־השתי או־הערב או־
כל־כלי העור אשר תכבס וסר מהם הנגע וכבס
שנית וטהר: נט זאת תורת נגע־
צרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או
הערב או כל־כלי־עור לטהרו או לטמאו:

סז״ בנים סימן:
ומפטירין ואיש בא מבעל שלשה במלכים ב׳ כ׳ ד׳:

פ פ פ

יד

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב
זאת תהיה תורת המצרע
ביום טהרתו והובא אל־הכהן: ג

לבושוהי יהון מבזעין ורישיה יהי פריע ועל־
שפם כאבילא יתעטף ולא־תסתאבון ולא־
תסתאבון יקרי: כל־יומין דמכתשא ביה
יהי מסאב מסאב הוא בלחודוהי יתיב מברא
למשריתא מותביה: ולבושא ארי־יהי
ביה מכתש סגירו בלבוש עמר או בלבוש כתן:
או בשתיא או בערבא לכתנא ולעמרא
או במשכא או בכל־עיבידת משך:
ויהי מכתשא יריק או סמוק בלבושא או
במשכא או בשתיא או־בערבא או בכל־
מאן־דמשך מכתש סגירותא הוא ויתחזי
לכהנא: ויחזי כהנא ית־מכתשא
ויסגר ית־מכתשא שבעא יומין: ויחזי
ית־מכתשא ביומא שביעאה ארי־אוסיף
מכתשא בלבושא או־בשתיא או־בערבא או
במשכא לכל דיתעביד משכא לעבידתא סגירות
מחסרא מכתשא מסאב הוא: ויוקיד
ית־לבושא או ית־שתיא או ית־ערבא בעמרא
או בכתנא או ית־כל־מן דמשך דיהי־ביה
מכתשא ארי־סגירות מחסרא היא בנורא
תתוקד: ואם יחזי כהנא והא לא־אוסיף
מכתשא בלבושא או בשתיא או בערבא או בכל־
מן דמשך: ויפקיד כהנא ויחורון ית
דביה מכתשא ויסגריניה שבעא יומין תנינות:
ויחזי כהנא בתר דחוורו ית־מכתשא והא לא־
שנא מכתשא מן־כד הוה ומכתשא לא־אוסיף
מסאב הוא בנורא תוקדיניה תברא היא
בשחיקותיה או בחדתותיה: ואם חזא
כהנא והא עמיא מכתשא בתר דחוורו יתיה
ויבזע יתיה מן־לבושא או מן־משכא או מן־
שתיא או מן־ערבא: ואם־תתחזי
עוד בלבושא או־בשתיא או־בערבא או בכל־מן
דמשך סגיא היא בנורא תוקדיניה ית דביה
מכתשא: ולבושא או־שתיא או־ערבא
או־כל־מן דמשך דיתחור ויעדי מנהון
מכתשא ויצטבע תנינות וידכי: דא
אוריתא דמכתש־סגירו לבוש־עמר או כתנא
או שתיא או ערבא או כל־מן־דמשך לדכאותיה
או לסאבותיה:

פ פ פ

ומליל יי עם־משה למימר: דא
תהי אוריתא דסגירא ביומא
דדכותיה ויתיתי לות־כהנא: ויפוק

קמג מצות ענין כנפי בגדים:

ל׳ וחד בירקרק:

פל לשון ריתוק ולחום נקיד בפנגל: וכל לשון ערוך ומתוק כנריו

כבגד כופר הספר ופמס

עין קרח: זאת תורת נגע תורת המצרע: תורת אשר בו: זאת התורה:

קפד מצות עשר׳ מצורע כעץ ארז וב׳ צפרים:

כהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא אתסי מכתש סגירותא מן סגירא : ויפקיד

ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע : וצוה

כ' וא בנגע :

יונתן בן עוזיאל

שיפמיה יהי מעטף והי כאבילא יהי לביש וכרוזא מכריז ואמר רחוקו רחוקו מן מסאבא : כל יומי כל יומוי דמכתשא ביה יהי מסאב מטול דמסאב הוא בלחודוי יתיב ולצד אינתתיה לא יתקרב מברא למשריתא מותביה : והבגד ולבושא ארום יהי ביה מכתש סגירו בלבוש עמר או בלבוש כיתן : או בשתי או בשיתיא או בערבא לכיתנא ולעמרא או בצלא או בכל עיבידת צלא : והיה ויהי מכתשא ירוק או סמוק בלבושא או בצלא או בשתיא או בערבא או בכל מאן דיצלא מכתש סגירותא היא ויתחמי לכהנא : וראה ויחמי כהנא ית מכתשא ויסגר ית מכתשא שובעא יומין : וראה ויחמי ית מכתשא ביומא שביעאה ארום הליך פיסיון מכתשא בלבושא או בשיתיא או בערבא או בצלא לכל דיתעבד צלא לעיבידתא צורעא מחלטא מכתשא מסאב הוא : ואם ואין יחמי כהנא והא לא הליך פיסיון מכתשא בלבושא או בשיתיא או בערבא או בכל מאן די צלא : וצוה ויפקד כהנא ויחוורון ית עיסקא דביה מכתשא ויסגיריניה שובעא יומין תניינות : וראה ויחמי כהנא בתר דחוורו ית מכתשא והא לא שנא מכתשא מן כד הוה ומכתשא לא הליך פיסיוניה מסאב הוא בנורא תוקדיניה מטול דצורעא שקיעא היא ברדדיה או בלבדיה : ואם ואין חמא כהנא והא עמא מכתשא בתר דחוורו יתה רבנין יתיה מן לבושא או מן צלא או מן שיתיא או מן ערבא : ואם ואין תתחמי תוב בלבושא או בשיתיא או בערבא או בכל מאן דיצלא סגיא היא בנורא תוקדיניה ית עיסקא דביה מכתשא : והבגד ולבושא או שיתיא או ערבא או כל מאן דיצלא דתחוור ויעדי מניה מכתשא ויצטבע תניינות וידכי : זאת דא אורייתא דמכתש סגירו לבוש עמר או דכיתן או שיתיא או ערבא או כל מאן דיצלא לדכאותיה או לסאבותיה :

פ פ פ

וידבר ומליל יי עם משה למימר : זאת דא תהי אורייתא דמצרעא ביומא דדכותיה ויתיתי לות כהנא : ויצא ויפוק כהנא למברא למשריתא ויחמי והא איתסי סגירותא מן סגירא : וצוה

אפשיע שהוא טמא ויפרשו ממנו : (מו) בדד ישב · שלא יהיו טמאים יושבין עמו · ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו בין איש לרעהו אף הוא יבדל : מחוץ למחנה · חוץ לג' מחנות · (מח) לפשתים ולצמר · של פשתים או של צמר : או בעור · זה עור שלא נעשה בו מלאכה : או בכל מלאכת עור · זה עור שנעשה בו מלאכה · (מט) ירקרק · ירוק שבירוקין : אדמדם · אדום שבאדומים : (נא) צרעת ממארת · לשון סילון ממאיר פויינט בלעז · ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו : (נב) בצמר או בפשתים · של צמר או של פשתים זהו פשוטו · ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא כאש תשרף אינה צריכה ד"א מה ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחר · אומריות לשון שפה כמו אימרא (נד) את אשר בו הנגע · יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת"ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו : (נה) אחרי הכבס · לשון העשות : לא הפך הנגע את עינו לא כהה ממראיתו והנגע לא פשה · מכלל שנאמר לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו תלמוד לומר והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים כולי כדאית' בתורת כהנים ורמזתיה כאן ליישב המקרא על אופניו פחתת היא · לשון גומא כמו באחת הפחתים כלומר שפלה היא כגע שמראיו שוקעין : בקרחתו או בגבחתו · כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה : קרחתו · שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמר קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרח וגבח ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים וגבחת לשון חדשים כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרח לשון אחורים והגבח לשון פנים כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו' והקרח כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כן מפורש בתורת כהנים : (נו) וקרע אותו · יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו (נז) פורחת היא · דבר החוזר וצומח : באש תשרפנו · את כל הבגד (נח) וסר מהם הנגע · אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי : וכבס שנית · לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע :

זאת

חסלת אשה כי תזריע :

דקאי על האדם לכן תרגם עינוקא : ברדדיה בלבדיה · על בקרחתו מתרגם ברדדיה כי הוא לשון אחוריים כל ששופע ויורד וכו' כדפי' רש"י ומה שמעתי הבעיק שתרגומו רגיד כדלעיל פ' בראשית כ"ד · ולבדיה הוא מצמר שמלפפי' בוסתיקוקות והוא בגד עבה וזה חדש והוא לשון מורגל בדברי רז"ל ברכות אילה : ויצטבע · פורנו בזה כדפי' רש"י דהאי וכבס אינו לליבון אלא לטבילה :

שאכל אסור בכתילת בפרכים גם מצורע אסו' וק"ל כר"י דפליג אד"ח יוסי בספק אלו מגלחין ואמר בפס שאכל אסור לגלח פ"כ אסור ליטול צפרנין ובכ"ש ק"ל אם לא עד שינוי כדבת' הי"ד י"ד סי' ש : ולצד אנתתי' לא יתקרב כדפירש' יפוזין והוא מדם בנגד מדה ובקוזה במס' ערכין וברכות ג"ב ובז' כפ' אלו מגלחין נפק' להו מדכתי' וישב מחוץ לאהלו ואין אהל אלא אשתו שנאמר שובו לאהליכם וק"ל : בגלתי פי' בם ר ומנא כדרז"ל ערבא דגלא ובי' משה של עור ומ' דלא הרגב מבבי' על כי מסכית הוא ער של לדס אכל מה הוא צור כנכה צורים מוחלטא בהרא מוהלכת בזה כמו כמ' מוחלט וק"ל : ית עיסקא דביה מכתש' דלא קיהה

ד וצוה הכהן ולקח למטהר שתי־צפרים
חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב:
ה וצוה הכהן ושחט את־הצפור
האחת אל־כלי־חרש על־מים חיים:
ו את־הצפר החיה יקח אתה ואת־עץ
הארז ואת־שני התולעת ואת־האזב וטבל אותם
ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה על
המים החיים: ז והזה על המטהר
מן־הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את־הצפר
החיה על־פני השדה: ח וכבס
המטהר את־בגדיו וגלח את־כל־שערו ורחץ
במים וטהר ואחר יבוא אל־המחנה וישב מחוץ
לאהלו שבעת ימים: ט והיה ביום
השביעי יגלח את־כל־שערו את־ראשו ואת־
זקנו ואת גבת עיניו ואת־כל־שערו יגלח וכבס
את־בגדיו ורחץ את־בשרו במים וטהר:
י וביום השמיני יקח שני־כבשים תמימם
וכבשה אחת בת־שנתה תמימה ושלשה
עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ולג אחד שמן:
יא והעמיד הכהן המטהר את האיש
המטהר ואתם לפני יהוה פתח אהל מועד:
יב ולקח הכהן את־הכבש האחד והקריב
אתו לאשם ואת־לג השמן והניף אתם תנופה
לפני יהוה: יג ושחט את־הכבש
במקום אשר ישחט את־החטאת ואת־העלה
במקום הקדש כי כחטאת האשם הוא לכהן
קדש קדשים הוא: יד ולקח הכהן
מדם האשם ונתן הכהן על־תנוך אזן המטהר
הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו
הימנית: טו ולקח הכהן מלג השמן
ויצק על־כף הכהן השמאלית: טז
וטבל הכהן את־אצבעו הימנית מן־השמן אשר
על־כפו השמאלית והזה מן־השמן באצבעו
שבע פעמים לפני יהוה: יז ומיתר
השמן אשר על־כפו יתן הכהן על־תנוך אזן
המטהר הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן
רגלו הימנית על דם האשם: יח והנותר
בשמן אשר על־כף הכהן יתן על־ראש המטהר
וכפר עליו הכהן לפני יהוה: יט ועשה
הכהן את־החטאת וכפר על־המטהר מטמאתו
ואחר

בולס מלא · בולס חסר : וין קדמא : כל לשון כפו' אפר כ"מב ודין חד אנכסן : שבע פעמים · בבור ד' דכרל כנגעי כאין עליו : קמ"ס מצות תגלחת מצורע : קמ"ו מצות טבילה לטמאים · כל קרי' כבשה וכל שמאלת כשכה : ג' כ' מלא ואחד חסר : קמ"ז מצות קרבן מצורע : **שני** חמישי כשהן מחוברים : כל לשמאל מלא : כל לשמ' חסר · פולס מלא כר מן א' · כל ופסה דפרסה הפוך :

ויפקד כהנא ויסב למדכי תרתין צפרין חין
דכין ואעא דארזא וצבע זהורי ואזובא:
ויפקיד כהנא ויכוס ית צפרא חדא למן דחסף
על מי מבוע: ית צפרא חיתא יסב
יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית
אזובא ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא
דצפרא דנכיסתא על מי מבוע: וידי על דמדכי
מן סגירותא שבע זמנין וידכיניה וישלח ית
צפרא חיתא על אפי חקלא: ויצבע דמדכי
ית לבושוהי ויגלח ית כל שעריה ויסחי במיא
וידכי ובתר כן יעול למשריתא ויתיב מברא
למשכניה שבעא יומין: ויהי ביומא
שביעאה יגלח ית כל סעריה ית רישיה וית
דקניה וית גביני עינוהי וית כל סעריה יגלח
ויצבע ית לבושוהי ויסחי ית בסריה במיא
וידכי: וביומא תמינאה יסב תרין אמרין
שלמין ואימרתא חדא בת שתה שלמתא ותלתא
עסרונין סולתא מנחתא דפילא במשח ולוגא חד
דמשחא: ויקים כהנא דמדכי ית גברא
דמדכי ויתהון קדם יי בתרע משכן זמנא:
ויסב כהנא ית אימרא חד ויקרב יתיה לאשמא
וית לוגא דמשחא וירים יתהון ארמא קדם יי:
ויכוס ית אימרא באתר דיכוס ית חטאתא וית
עלתא באתר קדיש ארי כחטאתא אשמא הוא
לכהנא קודש קודשין הוא: ויסב כהנא
מדמא דאשמא ויתן כהנא על רום אודנא
דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון
רגליה דימינא: ויסב כהנא מלוגא
דמשחא ויריק על ידא דכהנא דסמאלא:
ויטבול כהנא ית אצבעיה דימינא מן משחא
דעל ידיה דסמאלא וידי מן משחא באצבעיה
שבע זמנין קדם יי: ומשאר משחא
דעל ידיה יתן כהנא על רום אודנא דמדכי
דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון
רגליה דימינא על דמא דאשמא:
ודישתאר במשחא דעל ידא דכהנא יתן על
רישא דמדכי ויכפר עלוהי כהנא קדם יי:
ויעביד כהנא ית חטאתא ויכפר
על דמדכי מסובתיה.
ובתר

(ב) **זאת** תהיה תורת וגו'. מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: (ג) אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: (ד) חיות. פרט לטריפות: טהורות. פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב. מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו

וצוה ויפקד כהנא ויסב לדמידכי תרין ציפורין חיין ודכיין וקיסא דארזא וצבע זהורי ואזובא :

וצוה ויפקד כהנא לטבחא ויכוס ית צפורא חדא למאן דחסף על מי מבוע : את הצפר ·
ית צפרתא חייתא יסב יתה וית קיסא דארזא וית צבע זהורי וית איזובא ויטמש יתהון וית צפרתא חייתא
באדמא דצפרא דנכיסא ובמי מבוע : והזה וידי על בית אפוהי דמידכי מן סגירותא שבעתי
זמנין וידכיניה ויפטר ית צפרתא חייתא על אנפי חקלא ויהי אין איטימוס ההוא גברא למלקי תוב
בצורעא תייבא צפרא חייתא לביתיה ביומא ההוא ומתכשרא למיכלא וית צפרא נכיסא הוה מקבר
כהנא במיחמי מצורע : וכבס ויצבע דמדכי ית לבושוי ויספר ית כל שעריה ויסחי במיא
וידכי ובתר כן ייעול למשריתא ויתיב מברא למשכן בית מותביה ולא יקרב לצד אינתתיה שובעא
יומין : והיה ויהי ביומא שביעאה יספר ית כל שעריה ית רישיה וית דיקניה וית גביני
עינוי וית כל שעריה יספר ויצבע ית לבושוי ויסחי ית בישריה במוי וידכי : וביום וביומא תמינאה
יסב תרין אמרין שלמין ואמרתא חדא בר שתא שלימתא ותלתא עשרונין סמידא למנחתא פתיכא
במשח זיתא ולוגא חדא דמשח זיתא : והעמיד ויוקים כהנא דמדכי ית גברא דמדכי וית
אימריא קדם יי בתרע משכן זמנא : ולקח ויסב כהנא ית אימרא חד ויקריב יתיה לקרבן אשמא
וית לוגא דמשחא וירים יתהון ארמא קדם יי : ושחט ויכוס טבחא ית אימרא באתרא דיכוס
ית חטאתא וית עלתא באתר קדיש ארום הי כחטאתא היכדין אשמא הוא לכהנא קודש קודשין הוא :
ולקח ויסב כהנא מן אדמא דאשמא ויתן כהנא על גדירא מיצעא דאודנא דמידכי דימינא ועל
פירקא מיצעא דידיה דימינא ועל פירקא מיצעא דריגליה דימינא : ולקח ויסב כהנא בידיה
ימינא מלוגא דמשחא ויריק על ידא דכהנא דשמאלה : וטבל ויטמש כהנא ית איצבעיה
ימינא מן משחא דעל ידיה שמאלא וידי משחא באדבעיה שבעתא זימנין : ומיתר וממה דמשתייר
ממשחא דעל ידיה יתן כהנא על חסחוס דאודנא דמידכי דימינא ועל פירקא מיצעא דידיה ימינא ועל
פירקא מיצעא דריגליה ימינא עלוי אתר דיהב מן שירויא אדם קרבן אשמא : והנתר ומה דמשתייר
מן משחא דעל ידא דכהנא יתן על רישא דמידכי ויכפר עלוי כהנא קדם יי : ועשה ויעבד
כהנא ית קרבן חטאתא ויכפר על דמידכי מסואבותיה ובתר כן יכוס ית עלתא :

והעלה

עצמו תגאותו כתולעת כאזוב : עץ ארז · מקל של ארז : שני תולעת · לשון של צמר צבוע זהורית : (ה) מים חיים · נותן אותן תחילה בכלי כדי שיהא דם הצפור נכר בהם וכמה הן רביעית : (ו) את הצפור החיה יקח אותה · מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה : (ח) וישב מחוץ לאהלו · שאסור בתשמיש המטה : (ט) את כל שערו וגו' · כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער ונראה : (י) וכבשה אחת · לחטאת : ושלשה עשרונים · לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים : ולוג אחד שמן · להזות שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות · (יא) לפני יי' · בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים : (יב) והקריב אותו לאשם · יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם : להניף · שהוא טעון תנופה חי : והניף אותם · את האשם ואת הלוג : (יג) במקום אשר ישחט וגו' · על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו' : כי כחטאת · כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה כחטאת תלמוד לומר וכו' כתורת כהנים : (יד) תנוך · גדר אמצעי שבאזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרים קורים לו טנד"רום : בהן · גודל : (טז) לפני ה' · כנגד

כדאיתא בת"כ אל פני השדה תלמד שאם שלחה וחזרת לתוך ידיו הסת מותרת באכילה : וית צפורא נכיסא פירש הצפור השחוטה היה הכהן קובר אותה : למיחמי מצורע פי' לפני המצורע כי כן היא במשנה שלימה פ' י"ד דכלים וקבר לפניו ופירש שם רש"י לפני מצורע לפי שאסור בהנאה ולא יקרב לצד אינתתיה כ"ה בת"כ פ' וא"ת ודייק מדכתיב מחוץ לאוהלו ואיזו אוהל אלא אשתו שנאמר שובו לכם לאהליכם : ויצבע ויסחי זה מדבר בטבילה כדכתיב לעיל פרשת תזריע : וית אמריא לאפוקי דלא נאמר דקאי א"כ המנחות דאינו שייך גבי מנחות לשון והעמיד אלא דקאי אכבשים וק"ל : ויכוס טבחא ק"ל דגויי ככה ישחט ככל אדם וסבר כרבי דפליג א"רי : פרקא מיצעא פי' אבר אמצעי שביד · בידיה ימינא דייק מדכתיב בתריה על כף השמאלית מדפורט הכתוב דוקא שמאלית ש"מ הכא דלא פירש ימינא היא : עלוי אתר דיהב מן שרויא פירש על מקום שנתן לבתחלה :

יונתן

בית אפוהי דמדכי י"ל פירושו כדאיתא בת"כ גית אותרים על מכחו זרה - אין איטימוס גבר לשון עתיד וכן הוא בערוך ומביאו תרגום של ליות עתידים ליום הזה דיהון אטימוס כו' ופירש כאן אם יהיה מוכן החיים הוא להלקות עוד בצרעת וכו' דהכי איתא בתנחומא למה שחט אחת ומניח אחת אלא סימנא הוא אם יעשה תשובה אין הצרעת חוזרת עליו משמע דאם לא עשה תשובה הצרעת חוזרת וגם הצפור המשולח' וכן אר"ל כל צפור טהורה לרבות המשולח' וכן כתב הרקנטי ע"ד הקבלה שסוד שתי צפרים בסוד שעיר המשתלח ועי' דף קי"ח ע"א : והכשרה למיכלא

מסכין

ואחר ישחט את־העלה: כ והעלה
הכהן את־העלה ואת־המנחה המזבחה וכפר
עליו הכהן וטהר: ס כא
ואם־דל הוא ואין ידו משגת ולקח כבש אחד
אשם לתנופה לכפר עליו ועשרון סלת אחד
בלול בשמן למנחה ולג שמן: כב
ושתי תרים או שני בני יונה אשר תשיג ידו
והיה אחד חטאת והאחד עלה: כג
והביא אתם ביום השמיני לטהרתו אל־הכהן
אל־פתח אהל מועד לפני יהוה: כד
ולקח הכהן את־כבש האשם ואת־לג השמן
והניף אתם הכהן תנופה לפני יהוה:
כה ושחט את־כבש האשם ולקח
הכהן מדם האשם ונתן על־תנוך אזן־המטהר
הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו
הימנית: כו ומן־השמן יצק הכהן
על־כף הכהן השמאלית: כז והזה
הכהן באצבעו הימנית מן־השמן אשר על־כפו
השמאלית שבע פעמים לפני יהוה:
כח ונתן הכהן מן־השמן אשר על־
כפו על־תנוך אזן המטהר הימנית ועל־בהן ידו
הימנית ועל־בהן רגלו הימנית על־מקום דם
האשם: כט והנותר מן־השמן
אשר על־כף הכהן יתן על־ראש המטהר לכפר
עליו לפני יהוה: ל ועשה את־
האחד מן־התרים או מן־בני היונה מאשר
תשיג ידו: לא את אשר־תשיג ידו
את־האחד חטאת ואת־האחד עלה על־המנחה
וכפר הכהן על המטהר לפני יהוה:
לב זאת תורת אשר־בו נגע צרעת
אשר לא־תשיג ידו בטהרתו: פ
לג וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן
לאמר: לד כי תבאו אל־ארץ כנען
אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת
בבית ארץ אחזתכם: לה ובא אשר־
לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית:
לו וצוה הכהן ופנו את־הבית
בטרם יבא הכהן לראות את־הנגע ולא יטמא
כל־אשר בבית ואחר כן יבא הכהן לראות את־
הבית: לז וראה את־הנגע והנה
הנגע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או
אדמדמת ומראיהן שפל מן־הקיר: לח
ויצא הכהן מן־הבית אל־פתח הבית והסגיר
את־

ל"פ וכל סקטר' דכיות כמ"ג המזבח:

שלישי

בל ליטל' חמר:

קדמא' והניף אתם תנופה לפני ה' תניין והניף אתם הכהן תנופה לפני ה':

ד' וכל ד"ה דכותים כר מן ו':

רביעי

שופי כתבם מחוברים: קצה מכות נותת כתי' מנוגעין: ב' ואחר כן יבא הכהן: ואחר כן יבא אליה וכעלתם כמו הבאת שתפנים כלים נאים שלא יטמאו: אף התם כמו כריכם להסיר כלים מנאים כדי שתתגנס בעיניו לא שתא כם:

ובתר־כן יכוס ית־עלתא: ויסק כהנא
ית־עלתא וית־מנחתא למדבחא ויכפר
עלוהי כהנא וידכי: ואם־מסכן הוא
ולית ידיה מדבקא ויסב אמר חד דאשמא
לארמא לכפרא עלוהי ועסרונא סולתא חד
דפיל במשח למנחתא ולוגא דמשחא:
ותרתין שפנינין או תרין בני יונה דתדביק ידיה
ויהי חד חטאתא וחד עלתא: וייתי
יתהון ביומא תמינאה לדכותיה לות־כהנא
לתרע משכן זמנא קדם יי: ויסב כהנא
ית־אמרא דאשמא וית־לוגא דמשחא
וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי:
ויכוס ית־אמרא דאשמא ויסב כהנא מדמא
דאשמא ויתן על־רום אודנא דמדכי דימינא
ועל־אליון ידיה דימינא ועל־אליון רגליה
דימינא: ומן־משחא יריק כהנא על־
ידא דכהנא דשמאלא: וידי כהנא
באצבעיה דימינא מן־משחא דעל־ידיה
דשמאלא שבע זמנין קדם יי: ויתן
כהנא מן־משחא דעל־ידיה על־רום אודנא
דמדכי דימינא ועל־אליון ידיה דימינא ועל־
אליון רגליה דימינא על־אתר דמא דאשמא:
ודישתאר מן־משחא דעל־ידא דכהנא יתן
על־רישא דמדכי לכפרא עלוהי קדם יי:
ויעביד ית־חד מן־שפניניא או מן־בני יונה
מדתדביק ידיה: ית דתדביק ידיה ית־
חד חטאתא וית־חד עלתא על־מנחתא ויכפר
כהנא על דמדכי קדם יי: דא אוריתא
דביה מכתש סגירו דלא תדביק ידיה בדכותיה:
ומליל יי עם־משה ועם־אהרן למימר: ארי
תעלון לארעא דכנען דאנא יהיב לכון לאחסנא
ואתן מכתש סגירו בבית ארע אחסנתכון:
ויעול דדיליה ביתא ויחוי לכהנא למימר
כמכתשא אתחזי לי בביתא: ויפקד
כהנא ויפנון ית־ביתא עד־לא יעול כהנא
למחזי ית־מכתשא ולא יסתאב כל־דבביתא
ובתר כן יעול כהנא למחזי ית־ביתא:
ויחזי ית־מכתשא והא מכתשא בכותלי
ביתא פחתין ירקן או סמקן ומחזיהן מכיך
מן־כותלא: ויפוק כהנא מן־ביתא
לתרע ביתא ויסגר ית־ביתא שבעא
יומין:

יומין : ויתובו כהנא את־הבית שבעת ימים : לט ושב
ביומא שביעאה ויחזי והא אוסיף מכתשא הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע
בכותלי ביתא : ויפקד כהנא וישלפון ית־ בקירת הבית : מ וצוה הכהן וחלצו
אבניא את־

יונתן בן עוזיאל

והעלה ויסיק כהנא ית עלתא וית מנחתא למדבחא ויכפר עלוי כהנא וידכי : ואם
דל· ואין מסכן הוא ולית ידיה מספקא ויסב אימר חד אשמא לארמא מטול למכפרא עלוי
ועשרונא סמידא חד פתיך במשח זיתא למנחתא ולוגא דמשח זיתא : ושתי ותרתין
שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יון מה דתספוק ידיה ויהי חד חטאתא וחד עלתא : והביא
וייתי יתהון ביומא תמינאה לדכותיה לות כהנא לתרע משכן זמנא קדם יי : ולקח
ויסב כהנא ית אימרא דאשמא וית לוגא דמשחא ויריס יתהון ארמא קדם יי : ושחט
ויכוס טבחא ית אימרא דאשמא ויסב כהנא מן אדמא דאשמא ויתן על גדירא מיצעא
דאודנא דמידכי ימינא ועל פירקא מיצעא דידיה ימינא ועל פירקא מיצעא דריגליה
ימינא : ומן השמן ומן משחא יריק כהנא ביד ימיניה על ידא דכהנא
דשמאלא : והזה וידי כהנא באידבעיה דימינא ממישחא דעל ידיה דשמאלא שבעתי
זמנין קדם יי : ונתן ויתן כהנא ממשחא דעל ידיה על גדירא מיצעא דאודנא דמידכי
ימינא ועל פירקא מיצעא דידיה ימינא ועל פירקא מצעא דריגליה ימינא על אתר דיהב מן שירויא
אדם קרבן אשמא : והנותר ומה דמשתייר מן משחא דעל ידא דכהנא יתן על רישא
דמידכי לכפרא עלוי קדם יי : ועשה ויעבד ית חד מן שפניניא רברביא או מן גוזלין
בני יון מן מה דמספקא ידיה : את אשר ית מה דמספקא ידיה לאייתייא ייתי ית חד
חטאתא וית חד עלתא על קרבן מנחתא ויכפר כהנא על דמידכי קדם יי : זאת דא
תיהוי גזירת אחויית דביה מכתש צורעתא אין לא ספיקת בין ידוי למייתייא מן קרבנייא רברביא
ייתי מן קרבנייא קליליא האילין דמיפרשין הכא ליום דכותיה : וידבר ה' ומליל יי
עם משה ועם אהרן למימר : כי תבאו ארום תיעלון לארעא דכנען דאנא יהיב
לכון לאחסנא ומשתכח גבר דבני ביתא בחטופין ואיתן מכתש סגירו בבירת ארע אחסנתכון :
ובא וייתי דדיליה ביתא ויתני לכהנא למימר הי כמכתשא איתחמי לי
בביתא : וצוה ויפקד כהנא ויפנון ית ביתא עד לא ייעול כהנא למיחמי ית ביתא
מטול דלא יסתאב כל דבביתא ומן בתר כדין ייעול כהנא למיחמי ית ביתא : וראה
ויחמי כהנא והא מכתשא כתרין גריסין מן אבני דיליה ארבע כותלין משקען יורקן או סומקן
וחיוהון מכיך יתיר מן כותלא : ויצא ויפוק כהנא מן ביתא לתרע ביתא מלבר ויסגר
ית ביתא שובעא יומין : ושב ויתוב כהנא ביומא שביעאה ויחמי והא הליך פיסיון מכתשא
בכותלי ביתא : וצוה ויפקד כהנא וישמטון ית אבניא דבהון מכתשא ויטלקון יתהון למברא
לקרתא

כנגד בית קדשי הקדשים : (כ) ואת המנחה · מנחת נסכים של בהמה : (כא) ועשרון סלת אחד · לכבש
זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו : ולוג שמן · לתת ממנו על הבוהנות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק
הכתוב לפרש : (כג) ביום השמיני לטהרתו שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת : (כח) על
מקום דם האשם · אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם : (לד) ונתתי נגע צרעת ·
בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה
שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן : (לה) כנגע נראה לי בבית · אפילו הוא חכם ויודע שהוא
נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי : (לו) בטרם יבא הכהן וגו' · שכל זמן
שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה : ולא יטמא כל אשר בבית · שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק
להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי
טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה : (לז) שקערורות · שוקעין במראיתן :
וחלצו

כהן בשמותיהן ובמראותיהן : בחטופין פירוש בגזלה שהנגעים באים בעון גזילה שגזל הרבי' ושאינו שלו כמ"ש גבי עזיהו וכן הוא
ברבה ודייק הכי אדכתי' ונתתי ולא כתי' כי יהיה אלא שע"כ בזה הקב"ה לנתן בשביל שבור על יורוש סטומאה מחמת עון הגזילה שכו
הן משמע כוזסר: והא מכתשא כתרין גריסי' וכו' ארבע כותלין כן הוא כמש' בו"ר פרק קמא שאין הנגע מטמ' אא כשיעור שני גריסין
שהוא כאיסור ודוק' בארבע כתלי' ולא כ"ג ב' בתלי' ועיין בת"כ כל הדיוקי' מה שדייקו בהדיא הכל מתוך הפסוקים היטב באר יפה :

ספנינין רכרבין הרג' הכי גם כי לא נאמר כאן מן התורי' למעט קטני' וכתזריע גבי יולדת וכן יונה או תור לא מתרגם רברבין דדייק מדכתיב בתריה והכי יונים הייני דוקא גוזלין שהם קטני' א"כ ש"מ תורי' דילפי' מהכי יונים דוקא קטני' ש"מ תורי' דוקא גדולי' ולא קטני' והכין הוא בגמרא בשחיטת חולין עב" אבל ביולדת כתי' בן יונה בריסיה להכי לא מתרגם רברבין מדאקדים קרא בן יונה דכתיב בן יונה או תור לא מצי ללף מבן יונה דכל מקום שמקדים קרא תורים ילפי' מהכי יונים דבתרים ולכן מתרג' רברבין ודו"ק : גזירת אחויית פי' תורן' מראות הנגעים שהכהן בקי

את האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל
מחוץ לעיר אל מקום טמא : מא
׳ל וחסר : ואת הבית יקצע מבית סביב ושפכו את העפר
אשר הקצו אל מחוץ לעיר אל מקום טמא :
מב ולקחו אבנים אחרות והביאו
אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את
הבית : מג ואם ישוב הנגע ופרח
בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות את
׳ל ומלא : הבית ואחרי הטוח : מד ובא
׳ל מלא ו״את חסר : הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת
ממארת הוא בבית טמא הוא : מה
ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל
עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום
טמא : מו והבא אל הבית כל
ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב : מז
פ׳ דסמיך : והשכב בבית יכבס את בגדיו והאכל בבית
יכבס את בגדיו : מח ואם בא יבא
׳לחסר וחד מלא ותרויהון בענין : הכהן וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי
הטח את הבית וטהר הכהן את הבית כי נרפא
הנגע : מט ולקח לחטא את הבית
שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזב :
נ ושחט את הצפר האחת אל כלי חרש
ב׳ קדמת אפר ודין מלא : על מים חיים : נא ולקח את עץ הארז
ואת האזב ואת שני התולעת ואת הצפר החיה
וטבל אתם בדם הצפר השחוטה ובמים החיים
והזה אל הבית שבע פעמים : נב וחטא
כל אורייתא חסר בר תן ג׳ : את הבית בדם הצפור ובמים החיים ובצפר
החיה ובעץ הארז ובאזב ובשני התולעת :
חמישי
נג ושלח את הצפר החיה אל מחוץ
לעיר אל פני השדה וכפר על הבית וטהר :
חד מן ל״ד פסוקים מן ג׳ מלין בתורה : נד זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק :
נה ולצרעת הבגד ולבית : נו ולשאת
ולספחת ולבהרת : נז להורת ביום הטמא
וביום הטהר זאת תורת הצרעת : פ
טו
וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר :
ב דברו אל בני ישראל ואמרתם אלהם איש

אבניא דבהון מכתשא ויִרמון יתהון למברא
לקרתא לאתר מסאב : וית ביתא
יקלפון מגיו סחור סחור ויִרמון ית עפרא
דקליפו למברא לקרתא לאתר מסאב : ויסבון
אבנין אוחרנין ויעלון לאתר אבניא ועפרא אוחרן
יסב וישוע ית ביתא : ואם יתוב מכתשא
ויסגי בביתא בתר דשליפו ית אבניא ובתר
דקליפו ית ביתא ובתר דאתשע : ויעול
כהנא ויחזי והא אוסיף מכתשא בביתא סגירות
מחסרא היא בביתא מסאב הוא :
ויתרע ית ביתא ית אבנוהי וית אעוהי וית
כל עפר ביתא ויפק למברא לקרתא לאתר
מסאב : ודיעול לביתא כל יומין דיסגר
יתיה יהי מסאב עד רמשא : ודישכוב
בביתא יצבע ית לבושוהי ודייכול בביתא יצבע
ית לבושוהי : ואם מיעל יעול כהנא ויחזי
והא לא אוסיף מכתשא בביתא בתר דאתשע
ית ביתא וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי
מכתשא : ויסב לדכאה ית ביתא תרתין
צפרין ואע דארזא וצבע זהורי ואזובא :
ויכוס ית צפרא חדא למן דחסף על מי מבוע :
ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע
זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא
דצפרא נכיסתא ובמי מבוע וידי לביתא שבע
זמנין : וידכי ית ביתא בדמא דצפרא
ובמי מבוע ובצפרא חיתא ובאעא דארזא
ובאזובא ובצבע זהורי : וישלח ית צפרא
חיתא למברא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על
ביתא וידכי : דא אוריתא לכל מכתש
סגירותא ולנתקא : ולסגירות לבושא
ולביתא : ולעמקא ולעדיא ולבהרא :
לאלפא ביום מסאבא וביום דכיא דא אוריתא
דסגירותא : ומליל יי עם משה ועם אהרן
למימר : מלילו עם בני ישראל ותימרון
להון גבר גבר ארי יהי דאיב מבשריה דוביה
מסאב :

איש

(מ) וחלצו את האבנים · כתרגומו ויִשלפון ישלם משם כמו וחלצה נעלו לשון הסרה : אל מקום טמא · מקום שאין טהרות מטמאות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן כעודן בו : (מא) יקציע · רדוניי״ר בלעז ובלשון משנה יש ברכה : מבית · מבפנים : סביב · סביבות הנגע כ״ה כ נדרש כן שיקליף הטיח שסביב אבני הנגע : הקצו · לשון קצה אשר קצעו בקצות הנגע סביב : (מג) הקצות · לשון העשות וכן הטוח. אבל חלץ את האבנים מושב הלשון אל האדם שחלצן והוא משקל לשון כבד כמו כפר דבר. ואם ישוב הנגע וגומר · יכול חזר בו ביום יאמ טמא ת״ל ושב הכהן אם ישוב מה שיבה האמור להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע : (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה · יכול לא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אף על פי שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אף על פי שאינו פושה א״כ מה תלמוד לומר והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ורא

והנה

לקרתא לאתר מסאב : ואת הבית וית ביתא יקלפון מגויה חזור חזור ויטלקון ית עפרא
דקליפו מברא לקרתא לאתר מסאב : ולקחו
ויסבון אבנין חורניין ויעלון באתר אבניא ועפרא
חורן יסב ויתטש ית ביתא : ואם ואין
יתוב מכתשא ויסגי בביתא מן בתר דשמיטן ית
אבניא ומן בתר דקליפו ית ביתא ומן בתר דאיתטש : ובא וייתי כהנא ויחמי והא הליך
פיסיון מכתשא בביתא סגירות מחלטא היא בביתא מסאב הוא : ונתץ ויפכרון ית ביתא ית אבנוי
וית קיסוי וית כל עפרא דביתא ויפק למברא לקרתא לאתר מסאב : והבא ומאן דייעול
לביתא כל יומין דיסגר יתיה יהי מסאב עד רמשא : והשכב ודישכוב בביתא יצבע ית לבושוי
ודייכול בביתא יצבע ית לבושוי : ואם בא ואין מיעל ייעול כהנא ויחמי והא לא הליך פיסיון
מכתשא בביתא בתר דאיתטש ית ביתא וידכי כהנא ית ביתא ארום איתסי מכתשא : ולקח ויסב
לדכאה ית ביתא תרתין צפרין וקיסא דארזא וצבע זהורי ואיזובא : ושחט ויכוס טבחא ית
ציפרא חדא למנא דפחר על מי מבוע : ולקח ויסב ית קיסא דארזא וית איזובא וית צבע
זהורי וית צפרא חייתא ויטמוש יתיה באדמא דציפרא נכיסתא ובמי מבוע ויַדי לביתא שבע זמנין :
וחטא וידכי ית ביתא באדמא דציפרא חייתא ובקיסא דארזא ובאיזובא ובצבע זהורי : ושלח
ויפטור ית צפורא חייתא למברא לקרתא על אנפי חקלא ויכפר על ביתא וידכי ברם אין איטימוס בייתא
למילקי תוב בצורעא תייבא ציפורא חמן ביומא ההוא ומתכשרא לאיכלא וית ציפרא נכיסתא הוה
מקבר כהנא במיחמי מרי ביתא : זאת דא תהוי גזרת אחויית אורייתא לכל מכתש סגירותא
ולניתקא : ולצרעת ולצורעא דלבושא
ולביתא : ולשאת ולשומא ולקלופי ולבהקי :
להורות למלפא כהנא לעמא בין יומא
קבילא דלא למיחמי ביה מכתשא לבין יומא
נהירא ובין בר נשא מסאבא לבין בר נשא דכיא דא תהוי גזירת אחויית מכתש צורעתא : וידבר ה'
ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : דברו מלילו עם בני ישראל ותימרון להון גבר טלי או
גבר סיב ארום יהי דאיב מבשריה דויה חמא תלת זימני מסאב הוא :

ירושלמי

ויטשון ית ביתא :

ירושלמי

ולשומא ולקלפיתא ולבהקיתא :

וזאת

ובנה פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר כו' לא חזר הסגר ומנין עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תלמיד לומר ובא ואם בא יבא באה הכתוב מדבר אם בפושה בראשונה הרי אמור הסי כפושה בשני הרי אמור הא איכו אומר ובא ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני : וראה והנה לא פשה : זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוי מה יעשה לו ביאה אמורה למעלה ביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כן כולי כדאיתא בתורת כהנים גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשיון וסדר המקראות כך הוא : (מג) ואם ישוב ופרח : (מו) ובבא אל הבית : (מז) והאוכל בבית · ובא הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד כראשון שניתן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלשה שבועות : (מח) ואם בא יבא · בסוף שבוע שני : וראה והנה לא פשה · מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר פי' על החוזר שטעון נתיצה : (מו) כל ימי הסגיר אותו · ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי : יטמא עד הערב · מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפילו שהה כדי אכילת פרס ת"ל (מז) והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מניין ת"ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מניין תלמוד לומר יכבס יכבס ריבה אם כן למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס : (נז) להורות ביום הטמא · איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו :
(ב) כי יהיה זב · יכול זב מכל מקום יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזוב וטמאה בזובה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב ממקום שמטמא טומאה קלה קרי מטמא טומאה חמורה זיבה : זובו טמא · לימד על הטפה שהיא מטמאה · וזוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומה ללובן ביצה המוזרת שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת :

ויפכרון עמן שבירה הוא כמו פכר ידיה ובענה ולפצתים מתרגם ויפגרון והוא ג"כ לשון שבירה כמו פגרא בתלמוד : פירוש המחלק של ויפטור כולן עיין למעל בריש הפרש' מכות' היטב: אחויית אורייתא ג"כ לעיל מבואר למלף כהנא פי' ללמוד כהנא לעם בהיות ומה ירא' הנגעי' : קבילא פירש חושך ואופל לבין יומא נהירא פירש שאין רואין הנגעים בין' מעונן אלא יומא נהירא ודייק מביום הטמא ובטהור ביום לו אלא בין יום ליום לחלק וכן בת"כ במקא' בפסוק ולהורות : גבר טלי כבר כתבנו פירוש איש נער וגבר סב פיר' איש זקן · ונפקו ליה מכפל איש איש : תלת זימני ... בן בזה בגמרת כמה פעמים דכתיב כי יהיה זב מבשרו זוב מנה הכתוב שתים לטומאה ש"ם לקרבן וק"ל

איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא׃
ג וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו
את־זובו או־החתים בשרו מזובו טמאתו הוא׃
ד כל־המשכב אשר ישכב עליו הזב
יטמא וכל־הכלי אשר־ישב עליו יטמא׃
ס ה ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו
ורחץ במים וטמא עד־הערב׃ ו והישב
על־הכלי אשר־ישב עליו הזב יכבס בגדיו ורחץ
במים וטמא עד־הערב׃ ז והנגע
בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד־
הערב׃ ח וכי־ירק הזב בטהור וכבס
בגדיו ורחץ במים וטמא עד־הערב׃ ט
וכל־המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא׃
י וכל־הנגע בכל אשר יהיה תחתיו
יטמא עד־הערב והנושא אותם יכבס בגדיו
ורחץ במים וטמא עד־הערב׃ יא וכל
אשר יגע־בו הזב וידיו לא־שטף במים וכבס
בגדיו ורחץ במים וטמא עד־הערב׃ יב
וכלי־חרש אשר־יגע־בו הזב ישבר וכל־כלי־עץ
ישטף במים׃ יג וכי־יטהר הזב מזובו
וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ
בשרו במים חיים וטהר׃ יד וביום
השמיני יקח־לו שתי תרים או שני בני יונה
ובא לפני יהוה אל־פתח אהל מועד ונתנם אל־
הכהן׃ טו ועשה אתם הכהן אחד
חטאת והאחד עלה וכפר עליו הכהן לפני יהוה
מזובו׃ טז ואיש כי־תצא ממנו שכבת־
זרע ורחץ במים את־כל־בשרו וטמא עד־הערב׃
יז וכל־בגד וכל־עור אשר־יהיה עליו
שכבת־זרע וכבס במים וטמא עד־הערב׃
יח ואשה אשר ישכב איש אתה
שכבת־זרע ורחצו במים וטמאו עד־הערב׃
פ יט ואשה כי־תהיה זבה דם יהיה
זבה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל־
הנגע בה יטמא עד־הערב׃ כ וכל
אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר־תשב
עליו יטמא׃ כא וכל־הנגע
במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד־
הערב׃ כב וכל־הנגע בכל־כלי אשר־תשב
עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד־הערב׃
כג ואם על־המשכב הוא או על־הכלי
אשר־הוא ישבת־עליו בנגעו־בו יטמא עד־
הערב

קע"ט מצות טומאת זוב:
כל לישנא חסר כר מנה' ג
חצי הספר
ג' ב' חסר וא' מלא:
יא ומלא: ורחץ במים בגימטריא ובארבעים סאה ד"א במים כמ"מ סי' מ' סאה:
ד' חסר את' ק"פ מצות קרבן הזב:
ששי
שבים כסדן מתוכרין:
קפ"א מצות טומאת שכבת זרע:
קפ"ב מצות טומאת נדים: תסים בנדת' בני' עד פסי' טבלה במים:

מסאב הוא׃ ודא תהי סובתיה בדוביה
ריר בשריה ית־דוביה או־חתים בסריה
מדוביה סאובתיה היא׃ כל־משכבא
דישכוב עלוהי דובנא יהי מסאב וכל־מנא
דיתיב עלוהי יהי מסאב׃ וגבר דיקרב
במשכביה יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד־רמשא׃ ודיתיב על־מנא דיתיב
עלוהי דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי
מסאב עד־רמשא׃ ודיקרב בבשר דובנא
יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד־
רמשא׃ וארי־ירוק דובנא בדכיא ויצבע
לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־רמשא׃
וכל־מרכבא דירכב עלוהי דובנא יהי מסאב׃
וכל־דיקרב בכל דיהי תחותוהי יהי מסאב עד־
רמשא ודיטול יתהון יצבע לבושוהי ויסחי במיא
ויהי מסאב עד־רמשא׃ וכל דיקרב ביה
דובנא וידוהי לא־שטף במיא ויצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד־רמשא׃ ומאן
דחסף דיקרב־ביה דובנא יתבר וכל־מאן דאע
ישתטף במיא׃ וארי־ידכי דובנא מדוביה
וימני ליה שבעא יומין לדכותיה ויצבע לבושוהי
ויסחי בסריה במי מבוע וידכי׃ וביומא
תמינאה יסב־ליה תרתין שפנינין או תרין בני
יונה וייתי לקדם יי לתרע משכן זמנא ויתנינון
לכהנא׃ ויעביד יתהון כהנא חד חטאתא
וחד עלתא ויכפר עלוהי כהנא קדם יי מדוביה׃
וגבר ארי־תפוק מניה שכבת זרעא ויסחי במיא
ית־כל־בשריה ויהי מסאב עד־רמשא׃
וכל־לבוש וכל־משך דיהי עלוהי שכבת־זרעא
ויצטבע במיא ויהי מסאב עד־רמשא׃
ואתתא דישכוב גבר יתה שכובת זרעא ויסחון
במיא ויהון מסאבין עד־רמשא׃ ואתתא
ארי־תהי דייבא דם יהי דובה בבשרה שבעא
יומין תהי בריחוקה וכל־דיקרב בה יהי מסאב
עד־רמשא׃ וכל דתשכוב עלוהי בריחוקה
יהי מסאב וכל דתתיב עלוהי יהי מסאב׃
וכל־דיקרב במשכבה יצבע לבושוהי ויסחי
במיא ויהי מסאב עד־רמשא׃ וכל־
דיקרב בכל־מאן דתתיב עלוהי יצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד־רמשא׃
ואם על־משכבא הוא או על־מנא דהיא
יתבא עלוהי במקרביה ביה יהי מסאב עד־
רמשא

וזאת תהי סאובתיה גוון חיוור בדוויה חריר בישריה ית דוויה או דאיתחתם בישריה מדוויה סאובתיה היא : כל המשכב כל משכבא דמייחד למשכוב עלוי דובנא יהי מסאב וכל מנא דמייחד למיתב עלוי יהי מסאב : ואיש וגבר די יקרב במשכביה יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : והישב ודי יתיב על מאנא דמייחד למיתב עלוי דובנא יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : והנגע ודיקרב בבשר דובנא יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : וכי ירק וארום אין יריק דובנא בדכיא ויצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : וכל וכל זוגא ומרכבא דירכוב עלוי דובנא יהי מסאב וכל דיקרב בכל מאן דיהי תחותוי יהי מסאב עד רמשא ; והנושא ודיוסיט יתהון יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא ; וכל וכל מדעם דיקרב ביה דובנא וידוי לא שטף במיא יהי מסאב ואין גברא הוא יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : וכלי חרש ומאן דפחר דיקרב בגויה דובנא יתבר וכל מאן דקיסא ישתטיף במיא : וכי וארום אין פסק מדובנא דוביה וימני ליה שובעא יומין לדכותיה ויצבע לבושוי ויסחי בישריה במי מבוע וידכי : וביום וביומא תמינאה יסב ליה תרין שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יוון וייתי יתהון לקדם יי לתרע משכן זימנא ויתנינון לכהנא : ועשה ויעבד כהנא חד קורבן חטאתא וחד קורבן עלתא ויכפר עלוי כהנא קדם יי וידכי מן דוויה : ואיש וגבר ארום אישתלי ויפוק מיניה שוכבת זרעא ויסחי בארבעין סאין דמוי ית כל בישריה ויהי מסאב עד רמשא : וכל וכל לבושא וכל צלא די יהוי עלוי שכבת זרעא ויצטבע במוי ויהי מסאב עד רמשא : ואשה ואיתתא תניתא די ישמש גבר עמה שכבת זרעא ויסחון בארבעין סאוין דמוי ויהון מסאבין עד רמשא : ואשה ואנתתא ארום תהי דייבא אדם סמוק ואוכם ומוריק הי כגון זעפרנא או הי כמוי דגרגישתא או הי כמזג חמר סימוק בתרין חולקין דמוי אדם מסאב הוי דובא בבישרא שובעא יומין תהי יבבא בריחוקא כל דיקרב בה יהי מסאב עד רמשא : וכל וכל מדעם דמייחד למשכב עלוי בעידוני ריחוקה יהי מסאב וכל מדעם דמייחד למיתב עלוי בעידוני ריחוקה יהי מסאב : וכל וכל מאן דיקרב במשכבה יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : וכל וכל דיקרב בכל מאנא דמייחד למיתב עלוי יצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא :

ואם

(ג) רר · לשון ריר שזב את בשרו : את זובו כמו ריר שיוצא צלול : או החתים · שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו וזהו פשוטו ומדרשו מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקראו טמא · שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד שתים לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן : (ד) כל המשכב · הראוי למשכב יכול אפי' מיוחד למלאכה אחרת ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו : אשר ישב · ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב במיוחד תמיד לכך : (ה) ואיש אשר יגע במשכבו · לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין : (ו) והיושב על הכלי · אפילו לא נגע אפילו עשרה כלים זה על זה כולן מטמאין משום מושב וכן במשכב : (ח) וכי ירוק הזב בטהור · ונגע בו או נשאו שהרוק מטמאו במשא : (ט) וכל המרכב אע"פ שלא ישב עליו כגון התפוס של סרגא שקורין ארצ"ון טמא משום מרכב והאוכף שקורי' א"לווש טמא טומאת מושב : (י) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו · של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים וזהו חומר במשכב מבמרכב : והנושא אותם · כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמא בגדים : (יא) וידיו לא שטף במים · בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים : (יב) וכלי חרש אשר יגע בו הזב · יכול אפילו נגע בו מאחוריו בולי כדאיתא בתורת כהנים עד מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה הסטו : (יג) וכי יטהר · כשיפסוק : שבעת ימים לטהרתו · שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן רצופין : (יח) ורחצו במים · גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים הוא : (יט) כי תהיה זבה יכול מאחד מכל אבריה תלמוד לומר והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור : דם יהיה זובה בבשרה · אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן אדום : בנדתה כמו ומתבל ינדוהו שהיא מנודע ממגע כל אדם : תהיה בנדתה · אפילו לא ראתה אלא ראייה ראשונה : (כג) ואם על המשכב הוא · השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפילו לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא שעליון טעון כבוס בגדים :

על

זוכה · ומרכבה יש לפרש שהוא אזור בספופכין על סוסים שאוזרים בו ונמצא ברלי' פי' י"ו בזון והפורכי בן בתנחומא פר' ואתחנן אפרן ששיר זוגי שלו כו' או י"ל זוגא מין מרכב ובדמתרגם הי' למיכיהן לזוגים י' א' נברא יצבע לבושוי מחק בהא דקשה מאי נכבס בגדוו דהא דישא דקרא קאי על שום מפני שנגע מוב דכתיב וכל אשר יגע בו הזב ולא כפיהנם : ואיתתא תניתא פירו' פעם שנית שישכב האי' עמה לאפוקי ביאה הראשונה שאינה מטמאה דקסירא ליה כר' יוחנן במסכ' נ' שבמות דדר ש אותה פרט לצלה דאין אזה מתעברת מביאה ראשונה לבן אינה מטמא בראשונה וק"ל : כמזג אתר סמוק פי' כמראה יין אדום המכורב בשני חלקי מים וכל המראות הללו ס"ל כבית הלל דדוקא אלו המראות טמאות הן :

הערב׃ כד ואם שכב ישכב איש
אתה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל־
המשכב אשר־ישכב עליו יטמא׃ ס
כה ואשה כי־יזוב זוב דמה ימים
רבים בלא עת־נדתה או כי־תזוב על־נדתה
כל־ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה טמאה
הוא׃ כו כל־המשכב אשר־
תשכב עליו כל־ימי זובה כמשכב נדתה יהיה־
לה וכל־הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה
כטמאת נדתה׃ כז וכל־הנוגע
בם יטמא וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד־
הערב׃ כח ואם־טהרה מזובה
וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר׃
כט וביום השמיני תקח־לה שתי
תרים או שני בני יונה והביאה אותם אל־
הכהן אל־פתח אהל מועד׃ ל ועשה
הכהן את־האחד חטאת ואת־האחד עלה וכפר
עליה הכהן לפני יהוה מזוב טמאתה׃
לא והזרתם את־בני־ישראל מטמאתם
ולא ימתו בטמאתם בטמאם את־משכני אשר
בתוכם׃ לב זאת תורת הזב ואשר
תצא ממנו שכבת־זרע לטמאה־בה׃
לג והדוה בנדתה והזב את־זובו
לזכר ולנקבה ולאיש אשר ישכב עם־טמאה׃

קפג מצות טומאת הזבה׃

קדמא דזב כל המשכב כרעים תקיין דזבה כל המשכב בשני נרישין ופי אשה גרושה׃

שביעי

קפד מצות קרבן הזבה׃

מפטיר

רמשא׃ ואם משכב ישכב גבר יתה
ויהי ריחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעא יומין
וכל־משכבא דישכוב עלוהי יהי מסאב׃
ואתתא ארי־ידוב דוב דמה יומין סגיאין בלא עדן
ריחוקה או ארי־תדוב על־ריחוקה כל־יומי דוב
סאובתה כיומי ריחוקה תהי מסאבא היא׃
כל־משכבא דתשכוב עלוהי כל־יומי דובה
כמשכב ריחוקה יהי־לה וכל־מנא דתתב עלוהי
מסאב יהי כסואבת ריחוקה׃ וכל־דיקרב
בהון יהי מסאב ויצבע לבושוהי ויסחי במיא
ויהי מסאב עד־רמשא׃ ואם־דכיאת
מדובה ותמני לה שבעא יומין ובתר־כן תדכי׃
וביומא תמינאה תסב־לה תרין שפנינין או
תרין בני יונה ותיתי יתהון לות־כהנא לתרע
משכן זמנא׃ ויעביד כהנא ית־חד
חטאתא וית־חד עלתא ויכפר עלה כהנא קדם יי
מדוב סאובתה׃ ותפרשון ית־בני ישראל
מסואבתהון ולא ימותון בסואבתהון בסאביהון
ית־משכני דביניהון׃ דא אוריתא דדובנא
ודתפוק מניה שכבת זרעא לאיסתאבא־בה׃
ולדסאובתא בריחוקה ולדדאיב ית־דוביה
לדכר ולנוקבא ולגבר דישכוב
עם־מסאבתא׃

צ׳ עידו סימן׃
ומפטירין והרכבת תנשיסי מלכיסד ב׳ סימן ז׳׃

פ פ פ

טז א וידבר יהוה אל־משה אחרי
מות שני בני אהרן
בקרבתם לפני־יהוה
וימתו׃ ב ויאמר יהוה אל־משה דבר
אל־אהרן אחיך ואל־יבא בכל־עת אל־הקדש
מבית לפרכת אל־פני הכפרת אשר על־הארן
ולא ימות כי בענן אראה על־הכפרת׃
ג בזאת יבא אהרן אל־הקדש בפר
בן־בקר לחטאת ואיל לעלה׃ ד
כתנת־בד קדש ילבש ומכנסי־בד יהיו על־בשרו
ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי־קדש
הם

קפה שלא יכנס כ״ג בכל עת אל הקדש׃

פ פ פ

ומליל יי עם־משה בתר דמיתו תרין
בני אהרן בקרוביהון אשתא
נוכריתא קדם־יי ומיתו׃
ואמר יי למשה מליל עם־אהרן אחוך ולא־
יהי־עליל בכל־עידן לקודשא מגיו לפרוכתא
לקדם כפורתא דעל־ארונא ולא ימות ארי
בעננא אנא מתגלי על־בית־כפורתא׃
ברא יהי־עליל אהרן לקודשא בתור בר־
תורי לחטאתא ודכר לעלתא׃ כתונא
דבוצא דקודשא ילבש ומכנסין דבוץ יהון על־
בסריה ובהמינא דבוצא ייסר ומצנפתא
דבוצא יחית ברישיה לבושי־קודשא אנון
ויסחי

על הכלי לרבות את המרכב בגגעו בו יטמא ולינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים:
(כד) ותהי נדתה עליו יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמשה לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה
תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא
אדם

ואם ואין על משכבא הוא פרובא דגופיה או על מאנא דהיא יתבא על קצתיה בזמן מקרביה ביה יהי מסאב עד רמשא : ואם ואין שמשא ישמש גבר עמה ותהוי ריחוקה עלוי ויהי מסאב שובעא יומין וכל משכבא דמייחד למשכביה עלוי יהי מסאב : ואשה ואינתתא ארום ידוב דוב אדמא יומין תלתא בלא אשוני ריחוקה או ארום תידוב בתר יומי ריחוקה כל יומי דוב סאובתא תהי מסאבא למשמש עמה מטול דמסאבא היא : וכל וכל משכבא דמייחד למשכוב עלוי כל יומי דובה הי כמשכבא דמיי[illegible] לריחוקה יתחשב לה וכל מאנא דמייחד למיתב עלוי מסאב יהי הי כריחוק סאובתה : וכל וכל מאן דיקרב בהון יהי מסאב ויצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאוין דמוי ויהי מסאב עד רמשא : ואם ואין אידכיית מדובה ותמני לה שובעא יומין ובתר כדין תטבול בארבעין סאוין דמוי ותדכי : וביום וביומא שביעאה תסב לה תרין שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יונה ותיתי יתהון לות כהנא לתרע משכן זמנא : ועשה ויעבד כהנא ית חד חטאתא וית חד עלתא ויכפר עלה כהנא קדם יי מדוב סאובתה : והזרתם ותפרשון ית בני ישראל מן סאובתהון ויתפרשון מן נשיהון סמיך לווסתהון ולא יסתקף עליהון דימותון מטול סאובתהון בסאוביהון ית משכני דתמן איקר שכינתי שריא ביניהון : זאת דא גזירת אחויית דובנא ומן דיפוק מניה שוכבת זרעא לאיסתאבא בה : והדוה ולדסאיבתא בעידוני ריחוקה ולדדייב ית דיביה לדכר או לנוקבא ולגבר די ישמש עם מסאבתא כל אלין יהון זהירין בסואבתהון וכד ידכון ייתון ית קורבנהון מטול למכפרא עליהון :

וידבר ומליל יי עם משה מן בתר דמיתו תרין בנוי דאהרן כהניא רברביא בזמן קרוביהון אישא בריא קדם יי ומיתו באשא מצלהבא : ויאמר ואמר יי למשה מליל עם אהרן אחוך ולא יהי עליל בכל עידן לקודשא מן לגיו לפרגודא לקדם כפורתא ארום בענני איקרי שכינתי מתגלי על בית כפורי : בזאת בהדא מידה יהי עליל אהרן לקודשא בתור בר תורי דלא עירובין לקרבן חטאתא ודכר לעלתא : כתנת כיתונא דבוץ מילת קודשא ילבש ואוורקסין דבוץ מילת יהון על בישריה ובקמורא דבוץ יצר ומצניפא דבוץ מילת נטיכם ברישיה לבושי קודשא

ירושלמי

תרין בנוי דאהרן בקרוביהון אשא בריא :

אדם וכלי חרס : (כה) ימים רבים · שלשה ימים : בלא עת נדתה · אחר שיצאו שבעת ימי נדתה : או כי תזוב את שלשת הימים הללו : על נדתה · מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרון בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונ' שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינ' רואה ודרשו בפרשה זו אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה : (לא) והזרתם · אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכן נזיר אחיו : ולא ימותו בטומאתם · הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה : (לב) זאת תורת הזב · בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב : (לג) והזב את זובו · בעל שתי ראיות וכבעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה :

חסלת זאת תהיה :

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו' · מה תלמוד לומר היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב · בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן : (ב) ואמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא · שלא ימות כדרך שמתו בניו : ולא ימות · שאם בא הוא מת : כי בענן אראה · כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו · ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורי' : (ג) בזאת · גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון : בזאת יבא אהרן וגו' · אף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורי' כמו שמפורש בסוף הפרש' בחדש השביעי בעשר לחדש : (ד) כתנת בד וגו' · מגיד שאינו משמש לפני' בשמונ' בגדי' שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעש' סניגור אלא בארבעה ככהן הדיוט

פני' דכתיב והזרתם וסמיך ליה אחרי מות וכו' : וכד ידכון ייתון קורבנא וכו' יליף כן מדכתיב זאת תורת הזב וכולן חסל מצורע כהניא רברביא מה שני' שכבני' גדולי' היו דק"ל למה סתמן הכתוב בני אהרן ולא הזכירן כשמותם אלא להורות שלא נספק לומר שמתו מפני שקרבו האש למזבח והיו טבולים ולכך נשרפו שלשם והזר הקריב יומת · אלא רצונו שהיו כוהני' גדולים ומיתתן היה כמו שתרגם בזמן קרוביהון אישא בריא גם כי לא כתיב בקרא רק בקורבתם סתמו וק"ל :

כדוכא לגופי' פי' כוכ בפים דבל הריני' הכתרי' כוכ כאוגי' גם כזה ור"צ כרוכא ור"ב שישיה רוב גופי' על המשכב ומושב : יומין תלתא דייק כת"ב מדכאמר ימים רבים מיעוט ימים שנים אף רבים מעוט רבים ג' יכול שנים וג' הרי פי' ובי נאמר ימים ורבים והלא לא נאמר אלא ימים רבים הא כיצד רבים אלו ימים מרובים על הב' וכתב הן הוי אומר ג' : תמאבא לדתשמשא דייק מבימי בידתה ד"לא הרי נאמר למטה כל המשכב וכל הדינים האמורים גבי זב אלא לאשמועינן דמטמא בועלה כנידה : יסתקף תרגום והתעולל וכבר פירש' זכאן דייק במיתה ע"ן מדכתי' והזרתם ולא ימותו וכן הוא כמקבת שבועות . כי משום רשב"א כל שאינו פירש סמוך לוסת אפי' הוין לו בני' ככני אהרן

ורחץ במים את בשרו ולבשם: ה
ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים
לחטאת ואיל אחד לעלה: ו והקריב
אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד
ביתו: ז ולקח את שני השעירם
והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל מועד:
ח ונתן אהרן על שני השעירם
גרלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל:
ט והקריב אהרן את השעיר אשר
עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת:
י והשעיר אשר עלה עליו הגורל
לעזאזל יעמד חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח
אתו לעזאזל המדברה: יא
והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר
בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר
לו: יב ולקח מלא המחתה גחלי
אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו
קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת:
יג ונתן את הקטרת על האש לפני
יהוה וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר
על העדות ולא ימות: יד ולקח
מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה
ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם
באצבעו: טו ושחט את שעיר
החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית
לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר
והזה אתו על הכפרת ולפני הכפרת:
טז וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל
ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד
השכן אתם בתוך טמאתם: יז וכל
אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש
עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל
קהל ישראל: יח ויצא אל המזבח
אשר לפני יהוה וכפר עליו ולקח מדם הפר
ומדם השעיר ונתן על קרנות
המזבח סביב:

והזה

ולבשם ה' תיבות כלו בס שטעוני' :כין': קמו מנות עבודת יוה הכפורים: בל ליסנה חסר יו"ד מכיין כר מן יב' מלא דמלא: ד' חסר בליסנ': ב' ומלא: ד' ואחד קטרת: לאאמוה א' למעלה ושבע למטה כי די לתחתונים שיהיו אחד מו כסליוני' וכן אמר דוד ז' הללו את ה' מן השמים וז' הללו את ה' מן הארץ: ל' וחסר: בל ליסנים חסר כר מן ג': שני ד' מלא סתור':

ויסחי במיא ית בסריה וילבשינון: ומן
כנשתא דבני ישראל יסב תרין צפירי עזין
לחטאתא ודכר חד לעלתא: ויקריב
אהרן ית תורא דחטאתא דליה ויכפר עלוהי
ועל אינש ביתיה: ויסב ית תרין צפירין
ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא:
ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין עדבא חד
לשמא דיי ועדבא חד לעזאזל: ויקריב
אהרן ית צפירא דסליק עלוהי עדבא לשמא
דיי ויעבדיניה חטאתא: וצפירא
דסליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם כד חי
קדם יי לכפרא עלוהי לשלחא יתיה לעזאזל
למדברא: ויקריב אהרן ית תורא
דחטאתא דליה ויכפר עלוהי ועל אינש ביתיה
ויכוס ית תורא דחטאתא דליה:
ויסב מלי מחתיתא גומרין דאשא מעלוי
מדבחא מן קדם יי ומלי חופנוהי קטורת
בוסמין דקיקין ויעיל מגיו לפרוכתא: ויתן
ית קטורת בוסמיא על אשתא קדם יי
ויחפי ענן קטורתא ית כפורתא דעל
סהדותא ולא ימות: ויסב מדמא
דתורא וידי באצבעיה על אפי כפורתא קדומא
ולקדם כפורתא ידי שבע זמנין מן דמא
באצבעיה: ויכוס ית צפירא דחטאתא
דלעמא ויעיל ית דמיה למגיו לפרוכתא
ויעביד לדמיה כמא דעבד לדמא דתורא
וידי יתיה על כפורתא ולקדם כפורתא:
ויכפר על קודשא מסואבת בני ישראל
וממרדיהון לכל חוביהון וכן יעביד למשכן
זמנא דשרי עמהון בגו סואבתהון:
וכל אינש לא יהי במשכן זמנא במיעליה
לכפרא בקודשא עד מפקיה ויכפר עלוהי
ועל אינש ביתיה ועל כל קהלא דישראל:
ויפוק למדבחא דקדם יי ויכפר עלוהי ויסב
מדמא דתורא ומדמא דצפירא ויתן על
קרנת מדבחא סחור סחור:

וידי

ובולן של בוץ: קדש ילבשם. שיהא משל הקדש. ינקני כתרגומו יתות כרישים זכיה בראשו כמו ותנח בגדו ואחתיה: ורחץ במים. אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: (ו) את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה ולהלן כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: (ח) ונתן אהרן על שני השעירים גורלות. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימינו וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל: עזאזל. הוא הר עז וקשה צוק גבוה. שנאמר ארץ גזרה חתוכה: (ט) ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: (י) יעמד חי. כמו יועמד חי על ידי אחרים ותרגומו יתקם כד חי: מה תלמוד לומר לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים.

קודשא הינון פרם בלבושי דהבא לא יהי עלל מטול דלא ידכר חובת עיגלא דדהבא ובזמן
מיעליה יסחי ית בישריה בארבעין סאווין דמוי וילבישינון : ומאת ומן כנישתא דבני
ישראל יסב תרין צפירי בני עזי דלא עירובין לקרבן חטאתא ודכר חד לעלתא : והקריב
ויקרב אהרן ית תורא דחטאתא דהוא מן ממוניה ויכפר באשתעות מיליא עלוי ועל אינש
ביתיה : ולקח ויסב ית תרין צפירין ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא :
ונתן ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין שוין עדבא חד לשמא דיי ועדבא חד לעזאזל
ויטריף בקלפי ויופקינון ויטלקינון על צפיריא : והקריב ויקריב אהרן ית צפירא
דסלק עלוי עדבא לשמא דיי ויעבדיניה קרבן חטאתא : והשעיר וצפירא דסלק
עלוי עדבא לעזאזל יתוקם בחיין קדם יי לכפרא על סרחנות עמא בית ישראל לשדרא יתיה
לממת באתר תקיף וקשי דבמדברא דצוק דהוא בית חדודי : והקריב ויקרב אהרן
ית תורא דיליה ויכפר באישתעות מיליא עלוי ועל אינש ביתיה ויכוס ית תורא דחטאתא דיליה :
ולקח ויסב מלי מחתיתא גומרין לחשן דאישא מעילוי מדבחא מוקדם יי ומלי חופנוי
קטורת בוסמין כתישין ויעיל מן לגיו לפרגודא : ונתן ויתן ית קטרת בוסמיא על אישתא
קדם יי ויחפי ענן תנן קטורתא ית כפורתא דעל סהדותא ולא ימות באשא מצלהבא קדם יי :
ולקח ויסב מן אדמא דתורא וידי באדבעיה ימינא על אפי כפורתא לרוח קידומא ולקדם
כפורתא ידי שבע זמנין מן אדמא באדבעיה ימינא : ושחט ויכוס ית צפירא דחטאתא
דמן ממונא דעמא ויעיל ית אדמא דצפירא מלגיו לפרגודא ויעביד לאדמיה היכמה דעבד לאדמא
דתורא וידי יתיה על כפורתא ולקדם כפורתא : וכפר ויכפר על קודשא באישתעות
מיליא מסואבות בני ישראל וממרודיהון לכל חטאיהון והיכדין יעביד למשכן זמנא דשרי עמהון בגו
סאובתהון : וכל וכל אינש לא יהי במשכן זימנא בזמן מיעליה לכפרא בקודשא על
חוביהון דישראל עד זמן מפקיה ויכפר עלוי ועל אנש ביתיה ועל כל קהלא דישראל : ויצא
ויצדד ויפוק מן קודשא למדבחא דקדם יי ויכפר עלוי באשתעות מיליא ויסב מאדמא דתורא ומאדמא
דצפירא כד הינון מערבין ויתן על קרנת מדבחא חזור חזור :

והזה

לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששילוחו למיתה : לכפר עליו . שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגומר : (יא) וכפר בעדו וגו' . וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהן כלן קרויים ביתו שנאמר בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרין בו וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנאמר וכפר על הקדש מטומאות וגו' : מעל המזבח . החיצון : (יב) מלפני ה' . מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי : דקה . מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקטרת דקה היא שנאמר ושחקת ממנה הדק . אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת : (יג) על האש . שבתוך המחתה : ולא ימות . הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה : (יד) והזה באצבעו . הזאה אחת במשמע : ולפני הכפרת יזה שבע . הרי אחת למעלה ושבע למטה : (טו) אשר לעם . מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם : כאשר עשה לדם הפר אחת למעלה ושבע למטה : (טז) מטמאות בני ישראל . על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנאמר לכל חטאתם וחטאת היא שוגג . ומפשעיהם . אף הנכנסין מזיד בטומאה : וכן יעשה לאהל מועד . כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה : השוכן אתם בתוך טומאותם . אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם : (יח) אל המזבח אשר לפני ה' . זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל ומה תלמוד לומר ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית : וכפר עליו . מה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה :

והזה

היום ולא זהב עש"דף קיח ע"ד : מן ממוניה כן הוא בגמרא מס' שבועו' נפקא ליה מאשר לו ממש : באשתעות מלה פי' בודוי דכהני' : עדבין שוין פי' גורלות שוות כי כן אית' במס' יומא שלא יעשה אחד של כסף ואחד של זהב מדכתי' גורלות או שהשעירים היו שוים : ויטריף בקלפי ויפקינון מדכתב ויפקינון משמע שהוא מפרש ויטרף ויערב ולא כפי' רש"י שהוא מלשון חטף לחוץ דהא תרגם ויפקינון הוא הוצא' ור"ל שערבב בקלפי פי' בתוך תיבה קטנה המחזקת שני ידים והוציא שלא בכוונה : ויטלקינון וזרקן על השעירי' : לאתר תקיף וקשי פי' למקום עז וקשה דדרש נוטריקו' עז אל מלשון איל הארץ וכן הוא בפ' שני שעירי : בית הדורי ים מפרשי' מלשון בית דירתו של עזאזל ועיין ג"כ במהר"ד ולי נראה בפשיטות לגרוס בית חידודי' שהוא מקום שהשעיר היה מתקיים שם ושם נפשה וכן תנן בפרק בא לו אמר יודא והלא סימן גדול היה להם מירושלי' ועד בית חידודי' ג' מילין וכו' וע"ש בפרש"י בית חדו' המדבר וק"ל דמן תמוכה דעמא דייק הכי כמו מאי אשר לעם וכי לא ידעינן דמשל העם היה אלא ר"ל משל ממונם כן הוא בגמרא : ויצדד ויפוק פי' שיהא סובב ומצדד אחוריו' זהו דרך כבוד כלפי מעלה או שכן היה צריך לסבב המזבח ולצדדו ולהזות וכן הוא ביומא פ' הוציאו לו שהתחיל מקרן מזרחי' דרומי' וכו' בד ביבון מערבי' דייק מדכתי' ולקח מדם הפר ומדם השעיר היו דאין מעורבי' וכו' וכן הוא ביומא :

דלא פרוכי' עיין במהר"ד ופי"ל דלא כלאים כי תרגו' של כלאים ערובין ופי' כאן שצריך להיות דוק' מין במין לאפוקי מין שלא במינו דתאמט מכן הבקר רובע ונרבע מפני שנעבד כם עבירה פסול לגבוה וכן מכן הבקר דווקא ולא מבר שאר מיני' וכן תרגם בכי' עיזא דלא פרוכין דייק כמו מדכתיב בני עיזים שיהו מין במינו ולא שעיר בן שאר מינים :

בלבושי

דסכא לאיתי על הכין הוא כסדיא בר"ה פרק ראהו כ"ד

ודייק מדכתי' בד גבי י"ה משמע שאין משמש בפני' כח' בגדים שמשא בחוץ והדקנטי פי' עד"ה כי סד רומז לת"ת שעולה כד בכד רמז לחוט של חסד המשוך בליו וע"כ היו בגדי' לבנים

באשתעות

יט והזה עליו מן הדם באצבעו
שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל:
כ וכלה מכפר את הקדש ואת
אהל מועד ואת המזבח והקריב את השעיר
החי: כא וסמך אהרן את שתי ידו על
ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת
בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן
אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי
המדברה: כב ונשא השעיר עליו את
כל עונתם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר
במדבר: כג ובא אהרן אל אהל מועד
ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש
והניחם שם: כד ורחץ את בשרו
במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה
את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם:
כה ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה:
כו והמשלח את השעיר לעזאזל
יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן
יבוא אל המחנה: כז ואת פר
החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא את
דמם לכפר בקדש יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו
באש את ערתם ואת בשרם ואת פרשם:
כח והשרף אתם יכבס בגדיו ורחץ
את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה:
כט והיתה לכם לחקת עולם
בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את
נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר
הגר בתוככם: ל כי ביום הזה יכפר
עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה
תטהרו: לא שבת שבתון היא
לכם ועניתם את נפשתיכם חקת עולם:
לב וכפר הכהן אשר ימשח אתו
ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו ולבש את
בגדי הבד בגדי הקדש: לג וכפר
את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח
יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר:
לד והיתה זאת לכם לחקת עולם
לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה
ויעש כאשר צוה יהוה את משה: פ

וידבר

קדמאה החי בסגול תחת הה"א תניין פ"ז בפתח פתח הה"א ופי' הטעם:

על סוף פסו' פס כר מלא פס"ם

שלישי

ל' וחד את חלב:

כולם מלא:

ל' וחסר:

ג' מלא בתורה:

כולם חסר בר מן ד' לא כתיב יוד בתורה:

וידי עלוהי מן דמא באצבעיה שבע זמנין
וידכיניה ויקדשיניה מסואבת בני ישראל:
וישיצי מלכפרא על קודשא ועל משכן זמנא
ועל מדבחא ויקריב ית צפירא חיא:
ויסמוך אהרן ית תרתין ידוהי על ריש צפירא
חיא ויודי עלוהי ית כל עוית בני ישראל וית
כל מרדיהון לכל חטאיהון ויתן יתהון על ריש
צפירא וישלח ביד גבר דזמין למהך למדברא:
ויטול צפירא עלוהי ית כל עויתהון לארע לא
יתבא וישלח ית צפירא במדברא:
וייעול אהרן למשכן זמנא וישלח ית
לבושי בוצא דילבש במעליה לקודשא ויצנעינון
תמן: ויסחי ית בסריה במיא באתר
קדיש וילבש ית לבושוהי ויפוק ויעביד ית
עלתיה וית עלת עמא ויכפר עלוהי ועל עמא:
וית תרבי דחטאתא יסיק למדבחא:
ודמוביל ית צפירא לעזאזל יצבע לבושוהי
ויסחי ית בסריה במיא ובתר כן יעול
למשריתא: וית תורא דחטאתא וית
צפירא דחטאתא דאתעל מדמהון לכפרא
בקודשא יפיק למברא למשריתא ויוקדון בנורא
ית משכהון וית בסרהון וית אוכליהון:
ודמוקיד יתהון יצבע לבושוהי ויסחי ית בסריה
במיא ובתר כן ייעול למשריתא: ותהי
לכון לקיים עלם בירחא שביעאה בעשרא לירחא
תענון ית נפשתכון וכל עיבידא לא תעבדון
יציבא וגיוריא דיתגיירון ביניכון: ארי
ביומא הדין יכפר עליכון לדכאה יתכון מכל
חוביכון קדם יי תדכון: שבא שבתא היא
לכון ותענון ית נפשתכון קיים עלם:
ויכפר כהנא דירבי יתיה ודיקריב ית קורבניה
לשמשא תחות אבוהי וילבש ית לבושי בוצא
לבושי קודשא: ויכפר על מקדש
קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחא יכפר
ועל כהניא ועל כל עמא דקהלא יכפר:
ותהי דא לכון לקיים עלם
לכפרא על בני ישראל מכל חוביהון חדא
בשתא ועבד כמא דפקיד יי ית משה:

ומליל

(יט) והזה עליו מן הדם. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות על גגו: וטהרו. משאר שעבר. וקדשו. לעתיד לבא: (כא) איש עתי. המוכן לכך מיום אתמול: (כג) ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשית בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושט ולובש בגדי לבן: ובא אל אהל מועד. להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים:

ופשט

והוה וְיַדִי עֲלוֹי מִן אַדְמָא בְּאֶדְבְּעֵיהּ יַמִינָא שְׁבַע זִמְנִין וִידַכִּינֵיהּ וִיקַדְשִׁינֵיהּ מִסּוֹאֲבוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :
וכלה וְיִפְסוֹק מִן לְמִכְפְּרָא עַל קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא בְּאִישְׁתְּעוּת מִלְיָא וִיקָרֵב יַת צְפִירָא חַיָּא : וסמך וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן יַת תַּרְתֵּין יְדוֹי בְּסִידְרָא הָדָא יְדָא דְיַמִּינֵיהּ עַל שְׂמָאלֵיהּ עַל רֵישׁ צְפִירָא חַיָּא וְיוֹדֵי עֲלוֹי יַת כָּל עֲוָיַית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַת כָּל מְרוֹדֵיהוֹן לְכָל חַטָּאֵיהוֹן וְיִתֵּן יַתְהוֹן בְּשְׁבוּעָה אֲמִירָה וּמְפָרְשָׁא בִּשְׁמָא רַבָּא וְיַקִּירָא עַל רֵישׁ צְפִירָא וְיִפְטוֹר בְּיַד גְּבַר דִּי מְזַמַּן מִן אֶשְׁתָּקַד לְמֵהַךְ לְמַדְבְּרָא דְצוּק דְהוּא בֵּית הַדוֹרֵי : ונשא וְיִסּוֹבַר צְפִירָא עֲלוֹי יַת כָּל חוֹבֵיהוֹן לַאֲתַר צָדְיָא וְיִפְטַר גַּבְרָא יַת צְפִירָא לְמַדְבְּרָא דְצוּק וְיִסּוֹק צְפִירָא עַל טוּרַיָּא דְבֵית הַדוֹרֵי וְיִדְחִינֵּיהּ רוּחַ זִיקָא מִן קֳדָם יְיָ וִימוּת : ובא אהרן וְיֵיעוֹל אַהֲרֹן וּבְנוֹי לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִשְׁלַח יַת לְבוּשֵׁי בוּצָא דְמִילַת דִּלְבַשׁ בִּזְמַן מֵיעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא וְיַצְנְעִינּוּן תַּמָּן : ורחץ וְיַסְחֵי יַת בִּשְׂרֵיהּ בְּמוֹי בַּאֲתַר קַדִּישׁ וְיִלְבַּשׁ יַת לְבוּשׁוֹי וְיִצַּדֵּד וְיִפּוֹק וְיַעֲבֵיד יַת עֲלָתֵיהּ וְיַת עֲלַת עַמֵּיהּ וִיכַפֵּר עֲלוֹי וְעַל עַמֵּיהּ : ואת חלב וְיַת תַּרְבָּא דְחַטָּאתָא יַסִּיק לְמַדְבְּחָא : והמשלח וּדִיפְטוֹר יַת צְפִירָא לַעֲזָאזֵל יְצַבַּע יַת לְבוּשׁוֹי וְיַסְחֵי יַת בִּשְׂרֵיהּ בְּאַרְבְּעִין סָאווּן דְמוֹי וּמִן בָּתַר כְּדֵין יֵעוֹל לְמַשְׁרִיתָא : ואת פר וְיַת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וְיַת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דְאִיתָעַל מִן אַדְמֵיהוֹן לְכַפָּרָא בְּקוּדְשָׁא יִתַּפְּקוּן בְּאַסָּלִין עַל יְדֵיהוֹן דְטַלְיָא דְכַהֲנַיָּא וְיִסּוֹבְרוּנּוּן לְמִיבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיוֹקְדוּן בְּנוּרָא יַת מַשְׁכֵיהוֹן וְיַת בִּשְׂרֵיהוֹן וְיַת רִיעֲיהוֹן : והשרף וּדְמוֹקִיד יַתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹי וְיַסְחֵי יַת בִּשְׂרֵיהּ בְּאַרְבְּעִין סָווִין דְמוֹי וּמִן בָּתַר כֵּן יֵעוֹל לְמַשְׁרִיתָא : והיתה וּתְהֵי דָא לְכוֹן לִקְיָים עֲלָם בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הוּא יֶרַח תִּשְׁרִי בְּעַשְׂרָא יוֹמִין לְיַרְחָא תְּעַנּוּן יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן מִן מֵיכְלָא וּמִן מִשְׁתְּיָא וּמִן הֲנָיַית בֵּי וְתַמְרוּקָא וּמְסָנָא וְתַשְׁמִישׁ עַרְסָא וְכָל עִיבִידְתָּא לָא תַעַבְדוּן יַצִּיבָא וְגִיוֹרָא דְיִתְגַּיַּיר בֵּינֵיכוֹן : כי אֲרוּם בְּיוֹמָא הָדֵין יְכַפֵּר עֲלֵיכוֹן לְדַכָּאָה יַתְכוֹן מִכָּל חוֹבֵיכוֹן וְאַתּוּן קֳדָם יְיָ תּוֹדוּן סוּרְחָנוּתְכוֹן וְתִדְכּוּן : שבת שַׁבַּת שַׁבָּתָא הוּא לְכוֹן כָּל עִיבִידַת פּוּלְחָנָא לָא תַעַבְדוּן וּתְעַנּוּן יַת נַפְשָׁתְכוֹן קְיָים עֲלָם : וכפר וִיכַפֵּר כַּהֲנָא דִּי רַבֵּי יָתֵיהּ וּדִיקָרֵב קוּרְבָּנֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא תְּחוֹת אֲבוֹי וְיִלְבַּשׁ יַת לְבוּשֵׁי בוּץ מִילַת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא : וכפר וִיכַפֵּר עַל מַקְדַּשׁ קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא וְעַל כַּהֲנַיָּא וְעַל כָּל עַמָּא דִקְהָלָא יְכַפֵּר בְּאִשְׁתְּעוּת מִילַיָּא : והיתה וּתְהֵי דָא לְכוֹן לִקְיָים עֲלָם לְכַפָּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חוֹבֵיהוֹן חֲדָא זִמְנָא בְּשַׁתָּא וַעֲבַד אַהֲרֹן

ירושלמי

וְיַת מַרְעֲיֵיהוֹן :

וְתִצוּמוּ בָהּ עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן :

ופשט את בגדי הבד אחר שהוב ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות · תמיד של שחר בבגדי זהב : ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן · ואילו ואיל העם ומקצת המוספי' בבגדי זהב : והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן · ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא · ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו' · ויצא ועשה את עולתו וגו' ואת חלב החטאת וגומ' וכל הפרשה עד ואחר יבא אל המחנה ואח"כ ובא אהרן והניחם שם · מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר : (כד) ורחץ את בשרו וגומר : לאמעלה למדנו מרחץ את בשרו ולבש שבשעה שבא כה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת התמיד של שחר ולבש בגדי לבן לעבודת היום וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה : במקום קדוש · המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה וכן ד' טבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונה היתה בחול : ולבש את בגדיו · שמנה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה : ויצא · מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם : ועשה את עלתו · איל לעולה האמור למעלה כזאת יבא אהרן וגו' : ואת עולת העם · איל לעולה האמור למעלה ומאת עדת בני ישראל וגו' · (כה) ואת חלב החטאת · אמורי פר ושעיר יקטיר המזבח · על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה : (כז) אשר הובא את דמם · להיכל ולפני ולפנים · (לב) וכפר הכהן אשר ימשח וגומר · כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול כמותו הבא אחריו שיהא כמותו : ואשר ימלא את ידו · אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין ת"ל ואשר ימלא את ידו וגומר וזהו כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה : לכהן תחת אביו ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם : (לד) ויעש כאשר צוה וגומר · כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת המלך : אשר

ככר פירשנו שפירשו כמוט וכן הוא בגמרא פ' שני שעירי' ויבכימון תמן הכי הוא כת"כ והניחם שם מלמד שטעונים גניזה שאינו לובש ב"ג לי"כ הבא : ולא כהן הדיוט כל ימות השנה · ע"י דטלא כהני פירש ע"י נערי הכהנים וק"ל : ומסכת פי' נעילת הסנדל ותשמיש ערקת תשיעים המט' וכן הוא בגמרא פר' י כ : תודון סורחנתכון פירש שיתוודו את חטאתם ואז דוקא מכפר ונפקא מלפני יי' וק"ל כל עבידת פולחנא דקשה ליה אם שבת הוא ולמה צריך להתפנות והלא אסור בשבת אלא לענין איסור מלאכה כקרב שנת :

יד ימינו על שמאלו הכי איתא במסכ' יומא א"א שיהיו מונחות זו אצל זו שאין יכול להחזיק שטח שכין שתי קרנותיו רק פניו מונהן זו על גב זו כמו יד אחד ויכול להחזיק אותם וק"ל : אשתקד פי' שנה שעברה והיה מזומן לזה מאז ודייק בשמי' טקר או עיתי שמורגל ללכת ומזומן לכך ועיין במזרחי : דבית הדורי כבר גלינו דמתינו שבכל מקום הנזכר כראה נגרופ בית הדודי וכדפירשנו : וידחינים רוח זיקא פירש הכי דלפי הגמרי משמע שיפול להיות שלממנים לא ימות כדאיתא בפ' שעירים דחף ולא מת מהו שירד אחריו לכן מתרגם שהרוח דוחפו כחוזק ואז ודאי מת מהדחיפה וברקנט משמע הגירי' גו רוח זיקא ופירש שהיה דוחפו לתוך הרוח ונכון הוא : וע"ש : כאבל'

חמישי

א וידבר יהוה אל־משה לאמר:
ב דבר אל־אהרן ואל־בניו ואל כל־בני
ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר־צוה
יהוה לאמר: ג איש איש מבית
ישראל אשר ישחט שור או־כשב או־עז במחנה
או אשר ישחט מחוץ למחנה: ד
ואל־פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן
ליהוה לפני משכן יהוה דם יחשב לאיש ההוא
דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו:
ה למען אשר יביאו בני ישראל
את־זבחיהם אשר הם זבחים על־פני השדה
והביאם ליהוה אל־פתח אהל מועד אל־הכהן
וזבחו זבחי שלמים ליהוה אותם: ו
וזרק הכהן את־הדם על־מזבח יהוה פתח אהל
מועד והקטיר החלב לריח ניחח ליהוה:
ז ולא־יזבחו עוד את־זבחיהם
לשעירם אשר הם זנים אחריהם חקת עולם
תהיה־זאת להם לדרתם: ח ואלהם
תאמר איש איש מבית ישראל ומן־הגר אשר־
יגור בתוכם אשר־יעלה עלה או־זבח:
ט ואל־פתח אהל מועד לא יביאנו
לעשות אתו ליהוה ונכרת האיש ההוא מעמיו:
י ואיש איש מבית ישראל ומן־
הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל־דם ונתתי פני
בנפש האכלת את־הדם והכרתי אתה מקרב
עמה: יא כי נפש הבשר בדם הוא
ואני נתתיו לכם על־המזבח לכפר על־נפשתיכם
כי־הדם הוא בנפש יכפר: יב על־
כן אמרתי לבני ישראל כל־נפש מכם לא־תאכל
דם והגר הגר בתוככם לא־יאכל דם:
יג ואיש איש מבני ישראל ומן־
הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או־עוף
אשר יאכל ושפך את־דמו וכסהו בעפר:
יד כי־נפש כל־בשר דמו בנפשו הוא
ואמר לבני ישראל דם כל־בשר לא תאכלו כי נפש
כל־בשר דמו הוא כל־אכליו יכרת: טו
וכל־נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח
ובגר וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד־הערב
וטהר: טז ואם לא יכבס ובשרו לא
ירחץ ונשא עונו: פ יח א וידבר יהוה
אל־משה לאמר: ב דבר אל־בני
ישראל ואמרת אלהם אני יהוה אלהיכם:

אס קורא במחוכר: אליהם מלא פוד לומר לך שצריך לפרסם הדבר במערם: ק"בו שלא לבחוץ קדשים בחוץ ס' קמנין נסי' כר כשד אקרב כפיר קמי תרעא: ע נחמריו"ד תנייכא וכל לישנא חסרי דחסר כר תן כ' מלא דמלא:

ד' חסר את:

קדמאה ובתרא' בית וכ' מניעת שוא ומימן בסב' תקובכ גבר:

קפ"ח מנות בקוי הדם: דם חיה אי עוף טעונים בסוי שאין מקריבים מתנו על המזבח שלא תסא מדת כדין מקטרגת איך דם יאכל דם לכך צוה לכסות:

יח

ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל
ותימר להון דין פתגמא דפקיד יי למימר:
גבר גבר מבית ישראל דיכוס תור או אימר או
עזא במשריתא או דיכוס מברא למשריתא:
ולתרע משכן זמנא לא אתיה לקרבא קורבנא
קדם יי קדם משכנא דיי דמא יתחשב לגברא
ההוא דמא אשד וישתיצי אינשא ההוא מעמיה:
בדיל דייתון בני ישראל ית דיבחיהון דאנון
דבחין על אפי חקלא וייתינון קדם יי לתרע
משכן זמנא לות כהנא ויכסון נכסת קודשין
קדם יי יתהון: ויזרוק כהנא ית דמא
על מדבחא דיי בתרע משכן זמנא ויסק תרבא
לאתקבלא ברעוא קדם יי: ולא ידבחון
עוד ית דבחיהון לשידים דאנון טען בתריהון
קיים עלם תהי דא להון לדריהון: ולהון
תימר גבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא
דיתגיירון ביניכון דיסק עלתא או נכסת קודשיא:
ולתרע משכן זמנא לא ייתיניה למעבד
יתיה קדם יי וישתיצי אינשא ההוא מעמיה:
וגבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא
דיתגיירון ביניכון דייכול כל דמא ואתן רוגזי
באינשא דייכול ית דמא ואישיצי יתיה מגו
עמיה: ארי נפש בסרא בדמא היא
ואנא יהביתיה לכון על מדבחא לכפרא על
נפשתכון ארי דמא הוא על נפשא מכפר:
על כן אמרית לבני ישראל כל אינש מנכון לא
ייכול דם וגיוריא דיתגיירון ביניכון לא ייכול
דם: וגבר גבר מבני ישראל ומן גיוריא
דיתגיירון ביניכון דיצוד צידא חיתא או עופא
דמתאכיל וישוד ית דמיה ויכסיניה בעפרא:
ארי נפש כל בסרא דמיה בנפשיה
הוא ואמרית לבני ישראל דם כל בסרא לא
תיכלון ארי נפש כל בסרא דמיה הוא כל
דייכליניה ישתיצי: וכל אינש דייכול
נבילא ותבירא ביציביא ובגיוריא ויצבע
לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא
וידכי: ואם לא יצבע ובסריה
לא יסחי ויקביל חוביה:
ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל ותימר להון אנא יי
אלהכון:

אהרן הי כמא דפקיד יי ית משה : וידבר הי ומליל יי עם משה למימר : דבר ·
מליל עם אהרן ועם בנוי ועם בני ישראל ותימר להון דין פתגמא דפקיד יי למימר : איש
גבר טלי או סיב מבית גניסת ישראל די יכוס נכסת תור או אימר או עיזא במשריתא או די יכוס מברא
למשריתא : ואל פתח ולתרע משכן זימנא לא אייתיה לקרבא קירבנא קדם יי קדם משכנא
דיי אדם קטול יתחשב לגברא ההוא ותהי ליה כאילו אדם זכאי אשד וישתיצי בר נשא ההוא מעמיה :
למען מן בגלל דייתון בני ישראל ית ניכסתהון דהינון דבחין על אנפי חקלא וייתונון קדם יי
לתרע משכן זימנא לות כהנא ויכסון ניכסת קודשין קדם יי יתהון : וזרק ויזרוק כהנא
ית אדמא על מדבחא דיי בתרע משכן זימנא ויסק תרבא לאתקבלא ברעוא קדם יי : ולא
ולא ידבחון תוב ית דיבחיהון לטעון דמתילין לשידי דהינון טען בתריהון קיים עלם תהי דא להון
לדריהון : ואליהם ולהון תימר גבר גבר טלי וגבר סיב מבית גניסת ישראל ומן גיורא
דיתגיירון למיתב ביניכון די יסיק עלתא או ניכסת קודשיא : ואל פתח ולתרע משכן זימנא
לא ייתיניה למעבד יתיה קורבנא קדם יי וישתצי בר נשא ההוא מעמיה : ואיש וגבר טלי
וגבר סיב מבית גניסת ישראל ומן גיורא דמתגיירין למיתב ביניהון די ייכול כל אדמא ואתן ית פנוייתא
למעסוק בבר נשא ההוא די ייכול כל אדמא ואישיצי יתיה מגו עמיה : כי נפש ארום קיום
נפש כל בישרא באדמא הוא ואנא יהבתיה לכון לגזירתא דתיתנון אדם ניכסא על מדבחא מטול
למכפרא על אדם נפשתכון ארום אדם ניכסא הוא על חובי נפשא מכפר : על כן בגין כן
אמרית לבני ישראל אזדהרון דכל בר נש מנכון לא ייכול אדמא וגיוריא דמתגיירין למיתב ביניכון לא
ייכלון אדמא : ואיש וגבר טלי או גבר סיב מבית גניסת ישראל ומן גיוריא דיתגיירון
למיתב ביניכון די יצוד צידא חייתא או עופא דמיכשרין למיכל וישוד ית אדמיה בגכסתא ואין לא
מתקלקלא ניכסתיה יכסיניה בעפרא : כי נפש ארום קיום נפש כל בישרא אדמיה בנפשיה
היא ואמרית לבני ישראל אדם כל בישרא לא תיכלון ארום קיום נפש כל בישרא אדמיה הוא כל מן
דייכליניה ישתיצי : וכל נפש וכל בר נש דייכול ביסרא דמטלק בקילקול ניכסתא ובשר
תבירא ביציבא ובגיורא ויצבע לבושוי ויסחי בארבעין סאווין דמוי ויהי מסאב עד רמשא וידכי :
ואם ואין ארשע ולא יצבע ובשריה לא יסחי
ויקבל חוביה : וידבר ומליל יי עם משה

ירושלמי

למימר : דבר מליל עם בני ישראל ואין לא חוור ובשריה לא ישוג ויקבל חוביה :
ותימר להון אנא הוא יי אלהכון :

במעשה

(ג) אשר ישחט שור או כשב · במוקדשין הכתוב מדבר שנאמר להקריב קרבן: במחנה · חוץ לעזרה: (ד) דם יחשב · כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו: דם שפך · לרבות את הזורק דמים בחוץ : (ה) אשר הם זובחים · אשר הם רגילים לזבוח : (ז) לשעירים · לשדים כמו ושעירים ירקדו שם : (ח) אשר יעלה עולה · לחייב על המקטיר איברים בחוץ (עיין בר"אם) כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין : ונכרת · ורעו נכרת וימיו נכרתין: (י) כל דם · לפי שנאמר כנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל דם: ונתתי פני · פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו : (יא) כי נפש הבשר · של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו לכפר על נפש האדם תבא נפש ויכפר על הנפש : (יב) כל נפש מכם · להזהיר גדולים על הקטנים : (יג) אשר יצוד · אין לי אלא ציד אווזין ותרנגולין מנין תלמוד לומר ציד מכל מקום אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת: אשר יאכל · פרט לטמאים : (יד) דמו בנפשו הוא · דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו : כי נפש כל בשר דמו היא הנפש היא הדם: דם ובשר לשון זכר · נפש לשון נקבה : (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה · בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה וטרפה האמורה כאן לא נכתב אלא לדרוש וכן שניהו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת"ל טרפה מי שיש במינו טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: ונשא עונו · אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות : (יו) ובשרו לא ירחץ ונשא עונו · על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות : (כ) אני ה' אלהיכם · אני הוא שאמרתי בסיני אנכי ה' אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי ר' אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר : כמעשה

יאכל משמע דוקא שתאכל כשר לאכילה וס"ל כר"ש ולא כר' מאיר דפליגי פר' כסוי הדם : דמטלק בקלקול נכסתא פי' המושלך באשפ' מחמת נבלות המתיאש אך הוא מטמא בבית הבליעה דהכי יליף בפרק האקשה תאשר תאכל :

יונתן
מפית גניסת פי' ממשפחת ומכואר כ"פ · אדם דזאי אשד פי' כאלו שפך דם אדם נדיק : לשעון דמתילין לאידין פ' לע"ז הדומי' לשידים נסקא מאשר זוניס' אחריהם לרבות ע"ז שנאמר שעורים ונתיב שעירים ורקדו שם וכ"ה בת"כ : ואתן ית פנוייתא פנים מלשון פנאי שיפנה מעסקיו לעסוק באיש הזה וכן בת"כ · יהבתי' לכון לגזרתא דקשה ליה מאי ונתתיו וכי הק"בה מקריב בכבודו ובעצמו אלא הגזירה נתן על חוביכפש' מכפר רש"ד בנפש בשביל הנפש : ואין לא מתקלקלא ניכסת' יכסנ' בעפר' פיר' דוקא אם לא נתקלקל היינו שלא נטרפה בשעת שחיטה או הוא חייב לכסות אבל אם נטרפה פטור מכיסוי ודייק מאשר

ג כמעשה ארץ־מצרים אשר ישבתם־
בה לא תעשו וכמעשה ארץ־כנען אשר אני מביא
אתכם שמה לא תעשו ובחקתיהם לא תלכו׃
ד את־משפטי תעשו ואת־חקתי
תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם׃
ס ה ושמרתם את־חקתי ואת־משפטי
אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני יהוה׃
ס ו איש איש אל־כל־שאר
בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני יהוה׃
ס ז ערות אביך וערות אמך
לא תגלה אמך הוא לא תגלה ערותה׃
ס ח ערות אשת־אביך לא
תגלה ערות אביך הוא׃ ס ט
ערות אחותך בת־אביך או בת־אמך מולדת בית
או מולדת חוץ לא תגלה ערותן׃ ס
י ערות בת־בנך או בת־בתך לא
תגלה ערותן כי ערותך הנה׃ ס
יא ערות בת־אשת אביך מולדת
אביך אחותך הוא לא תגלה ערותה׃ ס
יב ערות אחות־אביך לא תגלה שאר
אביך הוא׃ ס יג ערות אחות־
אמך לא תגלה כי־שאר אמך הוא׃ ס
יד ערות אחי־אביך לא תגלה אל־
אשתו לא תקרב דדתך הוא׃ ס
טו ערות כלתך לא תגלה אשת בנך
הוא לא תגלה ערותה׃ ס טז
ערות אשת־אחיך לא תגלה ערות אחיך הוא׃
ס יז ערות אשה ובתה לא תגלה
את־בת־בנה ואת־בת־בתה לא תקח לגלות
ערותה שארה הנה זמה הוא׃ יח
ואשה אל־אחתה לא תקח לצרר לגלות ערותה
עליה בחייה׃ יט ואל־אשה בנדת
טמאתה לא תקרב לגלות ערותה׃ כ
ואל־אשת עמיתך לא־תתן שכבתך לזרע
לטמאה־בה׃ כא ומזרעך לא־תתן
להעביר למלך ולא תחלל את־שם אלהיך אני יהוה׃

ד' חסר כליש׃ וחיכם' סמיך לי' לא תקרבו וגו' לומר אף ע"פ שצויתי וחייכם לא תקרבו לגלו' ערי' כי בגלוי עריות יהרג ואל יעבור׃ קמט שלא לקרב לעריו'ת קנ קנא קנב שלא לגלות ערות האב וכו'׃ קנג קנד קנה קנו שלא לגלות ערות אחותו וכו'׃ קנז קנח קנט שלא לגלות ערות אחותו וכו'׃ בלטחופי בנירי׃ ר"ח שלא לגלות ערות אח אביו וכו'׃ רב רג רד רה רו שלא לגלות ערות אשת בנו וכו'׃ רז רח שלא לגלות ערות אחות אשתו וכו'׃

כעובדי עמא דארעא דמצרים דתיבתון בה
לא תעבדון וכעובדי עמא דארעא דכנען
דאנא מעיל יתכון לתמן לא תעבדון
ובנימוסיהון לא תהכון׃ ית דיני
תעבדון וית קימי תטרון למהך בהון אנא יי
אלהכון׃ ותטרון ית קימי וית דיני
די יעבד יתהון אינשא ויחי בהון בחיי עלמא
אנא יי׃ גבר גבר לכל קריב בשריה
לא תקרבון לגלאה עריא אנא יי׃
עירית אבוך ועירית אמך לא תגלי אמך היא לא
תגלי עריתה׃ עירית אתת אבוך לא
תגלי עריתא דאבוך היא׃ עירית אחתך
בת אבוך או בת אמך דילידא מן אבוך מן
אתתא אוחרין או מן אמך מן גבר אוחרן לא
תגלי עריתהן׃ עירית בת ברך או בת
ברתך לא תגלי עריתהן ארי עריתך אנין׃
עירית בת אתת אבוך דילידא מן אבוך אחתך
היא לא תגלי עריתה׃ עירית אחת אבוך
לא תגלי קריבת אבוך היא׃ עירית אחת
אמך לא תגלי ארי קריבת אמך היא׃
עירית אחבוך לא תגלי לאתתיה לא תקרב אתת
אחבוך היא׃ עירית כלתך לא תגלי
אתת ברך היא לא תגלי עריתה׃
עירית אתת אחוך לא תגלי עריתא דאחוך היא׃
עירית אתתא וברתה לא תגלי ית בת ברה
וית בת ברתה לא תסב לגלאה עריתה
קריבין אנין עיצת חטאין היא׃
ואתתא עם אחתה לא תסב לאעקא לה
לגלאה עריתה עלה בחיהא׃ ולאתתא
בריחוק סאובתה לא תקרב לגלאה עריתה׃
ובאתת חברך לא תתן שכובתך לזרעא
לאסתאבא בה׃ ומבנך לא תתן
לאעברא למולך ולא תחיל ית שמא
דאלהך אנא יי׃

וית

את־

(ג) כמעשה ארץ מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים מכולם: ובחקותיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים המחוקקים להם כגון טרטיאות ואצטריאות. רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאלו לא נאמרו היו כדאי לאמרן: ואת חקותי תשמרו. דברים שהן גזרת המלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נאמר אני ה' גזרתי עליכם אי אתם רשאי ליפטר: ללכת בהם. אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האומות: (ה) ושמרתם את חוקתי. לרבות שאר דקדוקי הפרשה שלא פרט הכתוב. דבר אחר ליתן שמירה ועשיה לחוקים ושמירה ועשיה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשיה למשפטים ושמירה לחוקים:

וחי

כמעשה כעובדין בישין דעמא דארעא דמצרים דיתיתכון בה לא תעבדון והיכעובדין בישין דעמא דארעא דכנען דאנא מעיל יתכון לתמן לא תעבדון ובנימוסיהון לא תהכון:

את משפטי ית סדרי דיניי תעבדון וית קיימי תיטרון להלכא בהון אנא יי אלהיכון:

ושמרתם ותטרון ית קיימי וית סדרי דיני דאין יעבד יתהון אינשא וייחי בהון בחיי עלמא וחולקיה עם צדיקיא אנא יי:

איש איש גבר טלי וגבר סיב לכל קריבת בישריה לא תקרבון לבזאה עיריתא בתשמישתא ובפרסומי עירייא אנא יי:

ערות אביך עריית אבוך ועריית אמך לא תיבזי איתא לא תשמש עם אבהא וגבר לא ישמש עם אמיה אימך היא לא תגלי עירייתה:

ערות עריית איתת אבוך לא תבזי מטול דעירייתא דאבוך היא:

ערות עריית אחתך בת אביך או בת אמך מה דיוליד אבך מן איתא אוחרי או מן אמך או מה דילידת אמך מן אבך או מן גבר חורן לא תבזי עריתהן:

ערות עריית ברת ברך או ברת ברתך לא תבזי עריתהן ארום הי כעיריתך הינין:

ערות עריית בת איתת אבוך דילידת מן אבך אחתך היא לא תבזי עירייתה:

ערות עריית אחת אבך לא תבזי קריבת בשר אבך היא:

ערות עריית אחת אמך לא תבזי ארום קריבת בשר אמך היא:

ערות עריית אחבוך לא תבזי ולות איתתיה לא תקרב בתשמיש ערסא איתת אחבוך היא:

ערות עריית כלתך לא תבזי איתת ברך היא לא תבזי עריתה:

ערות עריית איתת אחוך לא תבזי בחיי אחוך ובתר מותיה אין אית ליה בנין עיריתא דאחוך היא:

ערות עריית איתא וברתה לא תבזי ית גרת ברה וית ברת ברתה לא תיסב לבזאה עריתה קריבת בישרא הינון זנו היא:

ואשה ואיתתא בחיי אחתא לא תיסב לאעקא לה לבזאה עריתה עלה כל יומי חייהא:

ואל אשה ולציד איתתא בזמן ריחוק סאובתה לא תקרב לבזאה עירייתא:

ואל ולציד איתת חברך לא תיתן תשמישך לזרעא לאסתאבא בה:

ומזרעך ומן זרעך לא תיתן בתשמישתה לציד בת עממין לעברא לפולחנא אוחרא ולא תפיס ית שמא דאלהך אנא יי:

ירושלמי

ולא תפסון ית שמא דאלהכון כדין אמר יי:

ואת זכר

וחי בהם· לעולם הבא ואם תאמר לעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני ה'· נאמן לשלם שכר: (ו) לא תקרבו· להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר לשון רבים· אני ה'· נאמן לשלם שכר: (ז) ערות אביך· זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך· להביא אמו שאינה אשת אביו· (ח) ערות אשת אביך· לרבות לאחר מיתה: (ט) בת אביך· אף בת אנוסה במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ· בין שאומר לו לאביך קיים את אמה ובין שאומר לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך וגו'· בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנאמר בהן לא תגלה בין שהיא ממנו ובין שהיא מאיש אחר: (י) ערות בת בנך· קל וחומר לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות: (יא) ערות בת אשת אביך· לימד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין: (יד) ערות אחי אביך לא תגלה· ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב: (טו) אשת בנך היא· לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ונכרית: (יז) ערות אשה ובתה· לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה לכך נאמר לא תקח לשון קיחה וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה: שארה הנה· קרובות זו לזו: זמה· עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא: (יח) אל אחותה· שתיהן כאחת: לצרור· לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה· למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: (כא) למולך· ע"ז היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגלים בין שתי מדורות האש:

לא תתן·

ואין ארשע פי' ואם הרשיע במזיד ולא יכנס ודייק מדילפי' גזירה שוה דעונו נשא שהוא בכרת א"כ ע"כ אתה אומר שהוא פושע וכן בק"כ· בחיי עלמא וחולקא עם צדיקיא וכו' עיין ברש"י ותמצא פרושך כנידך: בתשמישתא ובפרסומי ערויא פי' שלא לגלות ערוה הן בהעתים הן בפרסום ערוה דהיינו בשיקה דר"ל כאידך דעולא בפ"ק דע"ז: מה דיוליד אבך מן איתא אוחרי וכו' דרש מה דכתיב מולדת בית היינו לידת אשתו ראשונה ואיסה הראשון ומולדת חוץ היינו אשתו שנייה ואיסה השני: ובתר מותא אינתתיה ליה בנין דייק מאי כמה יבמה יבא עליה דאמר קרא אלא לאחר מיתה: ריחוק סאובתה לא

תקרב פי' אפילו קירוב בשר אסור: לציד בת עממי' וכו' הנה מה שמקשים העולם שבכאן התרגום הוא נגד משנה מתניתין מגילה דאיתא שם האומר מזרעך לא תתן להעביר למולך ומזרעך לא תתן לאעברא בארמיו' משתקין אותו בנזיפ' הנה תעיין בספר הערוך בערך ארמאה ואז יסיר מעליך תמוה הקושיים ותמצא כדי רוות צמאונך:

כב ואת־זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה הוא׃ כג ובכל־בהמה לא־תתן שכבתך לטמאה־בה ואשה לא־תעמד לפני בהמה לרבעה תבל הוא׃ כד אל־תטמאו בכל־אלה כי בכל־אלה נטמאו הגוים אשר־אני משלח מפניכם׃ כה ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את־ישביה׃ כו ושמרתם אתם את־חקתי ואת־משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוככם׃ כז כי את־כל־התועבת האל עשו אנשי־הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ׃ כח ולא־תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את־הגוי אשר לפניכם׃ כט כי כל־אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם׃ ל ושמרתם את־משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יהוה אלהיכם׃

ויות דכורא לא תשכוב משכבי אתתא תועבתא היא׃ ובכל־בעירא לא־תתן שכובתך לאסתאבא־בה ואתתא לא־תקום קדם בעירא למשלט־בה תבלא היא׃ לא תסתאבון בכל־אלין ארי בכל־אלין אסתאבו עממיא דאנא מגלי מן־קדמיכון׃ ואסתאבת ארעא ואסערית חובה עלה ורוקינת ארעא ית־יתבהא׃ ותטרון אתון ית־קימי וית־דיני ולא תעבדון מכל תועבתא האלין יציביא וגיוריא דיתגיירון ביניכון׃ ארי ית־כל־תועבתא האלין עבדו אינשי־ארעא דקדמיכון ואסתאבת ארעא׃ ולא־תרוקין ארעא יתכון בסאוביכון יתה כמא דרוקינת ית־עמא דקדמיכון׃ ארי כל־דיעבד מכל תועבתא האלין וישתיצון נפשתא דיעבדן מגו עמהין׃ ותטרון ית־מטרת־מימרי בדיל דלא־למעבד מנימוסי תועבתא דאתעבידא קדמיכון ולא תסתאבון בהון אנא יי אלהכון׃

רש״לא ליתן מורעו למולך וכו׳:

שביעי

די ריא ריב שלא לבא על הזכר ושלא לבא על הבהמה: ושלא תביא האשה עליה את הבהמה: ל׳ נחסר:

מפטיר

ח׳ לשון חול:

ל׳ ומלא:

ל׳ וחסר וס׳ חסר בליסנא:

פ׳ כי פ״ל סימן ׳ עד״ו סימן׃
ומפטירין ויהי דבר וגו׳ התשפוט ביחזקאל בסי׳ כ״ב:

פ פ פ

יט

א וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ ב דבר אל־כל־עדת בני־ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם׃ ג איש אמו ואביו תיראו ואת־שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם׃ ד אל־תפנו אל־האלילם ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם׃ ה וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה לרצנכם תזבחהו׃ ו ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד־יום השלישי באש ישרף׃ ז ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה׃

ומליל יי עם־משה למימר׃ מליל עם־כל־כנישתא דבני־ישראל ותימר להון קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון׃ גבר מן־אמיה ומן־אבוהי תהון דחלין וית־יומי־שביא דילי תטרון אנא יי אלהכון׃ לא־תתפנון בתר־טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון׃ וארי תכסון נכסת קודשין קדם־יי לרעוא לכון תכסוניה׃ ביומא דיתנכיס יתאכיל ומיומא דבתרוהי ודישתאר עד־יומא תליתאה בנורא יתוקד׃ ואם מתאכלא יתאכיל ביומא תליתאה מרחק הוא לא־יהי לרעוא׃

עדה כבי יס׳ וסמיך ליה קדושים שדבר מקדוש׳ בריך עשרים דהיינו אדם וכן זפ׳ אני ה׳ אלהיכם בפרשה זו ריג מצות ורחת אכ כו׳: ריד רטו שלא לפנות אחר עבודת אלילים כו׳:

שני

ואבליו ודייבלוניה

זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למולך. זו העברת האש: (כג) תבל הוא. לשון קדש ערוה וניאוף וכן ואפי על תכליתם. דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמה: (כח) ולא תקיא הארץ אתכם. משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תריקן לשון ריקון מריקה עצמה מהם: (כט) הנפשות העושות. הזכר והנקבה במשמע: ושמרתם את משמרתי. להזהיר בית דין על כך: ולא תטמאו בהם אני ה׳ אלהיכם. הא אם תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני ה׳ אלהיכם:

חסלת אחרי מות:

זכר וְעִם דְכוּרֵי לָא תִשְׁכּוּב בְּתַשְׁמִישֵׁי אִיתָא מְרַחֲקָא הִיא : ובכל
וּבְכָל בְּעִירָא לָא תִיתֵּן תַּשְׁמִישְׁתָּךְ לְאִסְתַּאֲבָא בַּהּ וְאִיתְּתָא לָא תִקְרַב קֳדָם בְּעִירָא לְאִתְהַנְיָיא מִינַהּ
תִּבְלָא הוּא : אל תטמאו לָא תִסְתַּאֲבוּן בַּחֲדָא מִכָּל אִילֵין אֲרוּם בְּכָל אִילֵין אִיסְתַּאֲבוּ
עַמְמַיָא דַאֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן : ותטמא וְאִסְתָּאֲבַת אַרְעָא וְאַסְעָרִית חוֹבָהָא עֲלָהּ
וּפְלַטַת אַרְעָא יַת דַיָירָהָא : ושמרתם וְתִיטְרוּן אַתּוּן כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת קְיָימַי וְיַת סִדְרֵי
דִינַיי וְלָא תַעַבְדוּן חֲדָא מִכָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִילֵין יַצִיבַיָא וְגִיוֹרַיָא דְיִתְגַיְירוּן בֵּינֵיכוֹן : כי את
אֲרוּם יַת תּוֹעֵיבָתָא הָאִילֵין עֲבָדוּ אִינְשֵׁי
אַרְעָא דְקֳדָמֵיכוֹן וְאִסְתְּאָבַת אַרְעָא : ולא
תקיא וְלָא תְפְלוֹט אַרְעָא יַתְכוֹן בְּסָאוֹבְכוֹן
יָתְהוֹן הֵיכְמָא דִפְלַטַת יַת עַמָּא דְקָדְמֵיכוֹן :
כי אֲרוּם כָּל מַאן דְיַעֲבֵד חֲדָא מִכָּל
תּוֹעֵבָתָא הָאִילֵין וְיִשְׁתֵּיצְיַין נַפְשָׁתָא דְיַעַבְדוּן הֵיכְדֵין מִגוֹ עַמְמֵיהוֹן : ושמרתם וְתִטְרוּן
יַת מַטְרַת מֵימְרֵי לְאַזְהָרָא מְטוּל לְמֶעֱבַד מִנִימוּסֵי תּוֹעֵיבָתָא דְאִיתְעֲבִידוּ בְּאַרְעָא קֳדָמֵיכוֹן וְלָא
תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן אֲנָא הוּא יְיָ אֱלָהָכוֹן :

ירושלמי

וְלָא תְפְלוֹט אַרְעָא יַתְכוֹן :

פ פ פ

וידבר וּמַלֵיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר : דבר מַלֵיל עִם כָּל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן קַדִישִׁין תְּהוֹן אֲרוּם קַדִישׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהָכוֹן : איש גְבַר מִן
אִמֵיהּ וּמִן אֲבוּי תְּהוֹון דַחֲלִין וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי תִּנְטְרוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהָכוֹן : אל תפנו
לָא תִסְטוּן לְפוּלְחַן טַעֲוָון וְדַחֲלָן דְמַתְּכָא לָא תַעַבְדוּן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהָכוֹן : וכי תזבחו
וַאֲרוּם תִּיכְסוּן נִיכְסַת קוּדְשַׁיָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּיכְסוּנֵיהּ : ביום בְּיוֹמָא דְיִתְנְכֵס
יִתְאֲכֵל וּבְיוֹמָא חוֹרָן וּמַה דְמִשְׁתַּיַיר עַד יוֹמָא תְּלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד : ואם וְאִין אִיתְאַכְלָא
יִתְאֲכֵיל בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה פְּסִיל הוּא לָא יְהֵוֵי לְרַעֲוָא :

ואכליו

דבר אל כל עדת בני ישראל · מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה:
קדושים תהיו · הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא
קדושה. אשה זונה וחללה וגומר אני ה' מקדשכם · ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו · קדושים יהיו אשה
זונה וחללה: (ג) איש אמו ואביו תיראו · כל א' מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו · ומדרשו אין לי
אלא איש אשה מניין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ למה נאמר איש שבאיש ספק בידו לעשות אבל אשה
רשות אחרים עליה: אמו ואביו תיראו · כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד
הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים: ואת שבתותי תשמרו ·
סמך שבת למורא אב לומר אף על פי שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו
וכן בשאר כל מצות : אני ה' אלהיכם · אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל
את דברי איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו · ואי זהו כבוד
מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא: (ד) אל תפנו אל האלילים · לעבדם · אלילים לשון
אל כלא הוא חשוב . ואלהי מסכה · תחילתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותם
אלוהות : לא תעשו לכם · לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו למעמכם אבל אחרים
עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים : (ה) וכי תזבחו וגומר ·
לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע לה
זמן אכילה הרי כבר נאמר אם נדר או נדבה זבח קרבנו וגומר: לרצונכם תזבחהו · תחילת זביחתו תהא
על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני : לרצונכם ·
אנפויינמנטו זהו לפי פשוטו · ורבותינו למדו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט: (ו) ביום
זבחכם יאכל · כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם האכל יאכל וגו' · אם אינו ענין
לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' הבהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבין
כרת על אכילתו ת"ל והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט
במחשבת חוץ למקומו:

ואוכליו

ח ואכליו עונו ישא כי את קדש יהוה חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה:
ט ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט:
י וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם:
יא לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו:
יב ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני יהוה:
יג לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר:
יד לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני יהוה:
טו לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך:
טז לא תלך רכיל בעמיך לא תעמד על דם רעך אני יהוה:
יז לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא:
יח לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני יהוה:
יט את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך:
כ ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והוא

שפחה

ודייכליניה חוביה יקבל ארי ית קודשא דיי אחיל וישתיצי אינשא ההוא מעמיה: וכמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך למחצד ולקטא דחצדך לא תלקט: וכרמך לא תעליל ונתרא דכרמך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי אלהכון: לא תגנבון ולא תכדבון ולא תשקרון איניש בחבריה: ולא תשתבעון בשמי לשקרא ותחיל ית שמא דאלהך אנא יי: לא תעשוק ית חברך ולא תינוס לא תבית אגרא דאגירא לותך עד צפרא: לא תלוט דלא שמע וקדם דלא חזי לא תשים תקלא ותדחל מאלהך אנא יי: לא תעבדון שקר בדין לא תסב אפי מסכינא ולא תהדר אפי רבא בקושטא תדיניה לחברך: לא תיכול קורצין בעמך לא תקום על דמא דחברך אנא יי: לא תשני ית אחוך בלבך אוכחא תוכח ית חברך ולא תקבל על דליה חובא: לא תקום ולא תטר דבבו לבני עמך ותרחמיה לחברך כותך אנא יי: ית קימי תטרון בעירך לא תרכיב עירובין חקלך לא תזרע עירובין ולבוש עירובין שעטנזא לא יסק עלך: וגבר ארי ישכוב ית אתתא שכבת זרעא והיא

אמא

(ח) ואוכליו עונו ישא· בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הפגול שכבר מיעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת כריתות למדוהו מגזרה שוה: (ז) פגול· מתועב כמו ומרק פגולים כליהם: (ט) לא תכלה פאת שדך· שיניח פאה בסוף שדהו: ולקט קצירך· שבולים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט: (י) לא תעולל· לא תטול עוללות שבה והן ניכרות איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף: ופרט כרמך· גרגירי ענבים הנושרים בשעת בצירה: אני ה' אלהיכם דיין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות שנאמר אל תגזול דל וגומר כי ה' יריב ריבם וגומר: (יא) לא תגנובו· אזהרה לגונב ממון לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מעניינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין: לא תכחשו· לפי שנאמר וכחש בה ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תכחשו: ולא תשקרו· לפי שנאמר ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא תשקרו: לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו· אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר: (יב) לא תשבעו בשמי· למה נאמר לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: (יג) לא תעשוק· זה הכובש שכר שכיר: לא תלין· לשון נקבה מוסב על הפעולה: עד בקר· בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות: (יד) לא תקלל חרש· אין לי אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים: ולפני עור לא תתן מכשול· לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו: ויראת מאלהיך· לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך: (טו) לא תעשו עול במשפט· מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנאמר כי תועבת ה' כל עושה עול והתועבה קרויה שקץ וחרם שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגומר: לא תשא פני דל· שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול· שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפט עמיתך· כמשמעו· דבר אחר הוי דן את חבירך לכף זכות: (טז) לא תלך רכיל· אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיימנט בלעז· וראייה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה בשוק

הלך

ד"ו שלא לאכול נותר: ר"ל ר"ח ר"ט ר"ב רכא רפב ר"ג רכד שלא לכלות פיאות כו': רכה רכו רפו רכט שלא לגנוב כו': רכ"ט ר"ל רל"א רל"ב שלא לעשוק את חברו: רל"ג שלא לקלל זקן וכו':

שלישי

רכיפי בתוכר: רלד רלה רלו שלא לעול בשפטו: רלז רלח רלט רמ [illegible] שלא לרגל בחבר כו': רמ"ב רמ"ג שלא לנקום ושלא לנטור: רמ"ד לאהוב כל אדם כו': רמ"ה רמו שלא להרבי' בהמה [illegible]

ואכליו ודייכלינֵיה חוֹבֵיה יְקַבֵּל אָרוּם יַת קוּדְשָׁא דַיְיָ אַפֵּיס וְיִשְׁתֵּיצֵי בַּר נָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ : ובקצרכם וּבְזִמַן מִחְצַדְכוֹן יַת חַצְדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְסַיְיפוּן אוּמְנָא חַדָא דְאִית בְּחַקְלָךְ לְמֶחְווֹר וּלְקָטָא דְחַצְדָךְ לָא תְלַקִּיט : וכרמך וּכְרָמֵיכוֹן לָא תְבַעֲרוּן טוּטָלְוָותְהוֹן וְנִתְרָא דְכַרְמָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵי וּלְגִיוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן בְּחִיבּוּרְהוֹן אֲנָא הוּא יְיָ אֱלָהֲכוֹן : לא תגנובו עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תְהַווֹן גַּנְבִין וְלָא תְכַפְּרוּן וְלָא תְשַׁקְּרוּן אֱנַשׁ בְּחַבְרֵיהּ : ולא עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יִשְׁתַּבַּע חַד מִנְכוֹן בִּשְׁמֵי לְשִׁיקְרָא לְאַפָּסָא יַת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ : לא תעשק לָא תְטַלּוּם יַת חַבְרָךְ וְלָא תָנִיס וְלָא תְבִית סוּטְרָא דַאֲגִירָא לִמְעַכְּבָא גַבָּךְ עַד צַפְרָא : לא תקלל לָא תְלוּטוּן מִן דְלָא שָׁמַע וְקֳדָם סַמְיָא לָא תְשַׁוּוֹן תּוּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ : לא תעשו עול לָא תַעַבְדוּן שְׁקַר בְּסִדְרֵי דִינָא לָא תִסַּבוּן אַפִּין לְמִסְכְּנָא וְלָא תְיַיקְּרוּן אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדוּנוּן חַבְרֵיכוֹן : לא לָא תְהַווֹן אָזְלִין בָּתַר לִישָׁן תְּלִיתָאי דְהוּא קָשֵׁי הֵי כְּחַרְבָּא דְקָטֵיל מִן תְּרֵין חוּרְפּוֹי לְמֵיכַל קוּרְצִין לִמְעִיקָא לְבַר עַמָּךְ לָא תִימְנַע זְכוּ דְחַבְרָךְ לְמַסְהֲדָא עֲלוֹי בְּדִינָא אֲנָא יְיָ : לא תשנא לָא תְמַלְּלוּן שְׁעִיעַיָא בְּפוּמְכוֹן לְמִיסְנֵי יַת אֲחוּכוֹן בְּלִיבְּכוֹן אוֹכָחָא תוֹכְחוּן יַת חַבְרֵיכוֹן בְּרַם אִין מִיבְּהִית לָא תְקַבְּלוּן בְּטוּלְתֵיהּ חוֹבָא : לא תקום לָא תְהַווֹן נַקְמִין וְלָא נַטְרִין דְבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וְתִרְחֲמֵיהּ לְחַבְרָךְ דְמִן אַנְתְּ סָנֵי לָךְ לָא תַעֲבֵיד לֵיהּ אֲנָא יְיָ : את חקותי יַת קְיָמַיי תִּטְרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְבְּעִינֵיהּ עִירְבּוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עִירְבּוּבִין וּלְבוּשׁ עִירְבּוּבִין כִּלְאֵי עֲמַר וְכִיתָּן לָא יִסּוּק עֲלָךְ : ואיש וּגְבַר אֲרוּם יִשְׁכּוּב עִם אִיתְּתָא תַּשְׁמִישׁ זַרְעָא וְהִיא אַמְתָא וְחַרְתָא מִתְאָרְסָא לִגְבַר חָרֵי וּמִתְפָּרְקָא כּוּלָּהּ עד

וּבְחַצְדְכוֹן יַת חֲצַד אַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצוּן אוֹ מִן אוּחְרַיָא דְאִית בְּחַקְלֵיכוֹן לְמֶחְצוֹר וּלְקֵט חַצְדְכוֹן לָא תְלַקְטוּן : וְכַרְמְכוֹן לָא תְבַעֲרוּן טוּטָלְוָותְהוֹן וּפְרֶט כַּרְמֵיכוֹן לָא תְלַקּוּטוּן : עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא תְהֶווֹן בָּתַר לִישָׁנָא תְּלִיתָאָה עַל חַבְרֵיכוֹן וְלָא תִשְׁתּוֹק אִידְמָא דְחַבְרָךְ בִּזְמַן דְאַתְּ יָדַע קְשׁוֹט בְּדִינָא כְּדֵין אֲמַר יְיָ :

אלך רכיל הולכי רכיל כתובת וכדזל ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה מלשני בסתר רעהו לשון דמיה לשון מדברת גדולות לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שה"כ נחלפת בגימל שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו כית בפ"א וגימל בכ"ף וקוף בכ"ף וכון בלמ"ד וזין בצ"די וכן וירגל בעבדך רגל בתרמה לאמר עלי רעה וכן לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים לתקשט בהם הנשים על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל ותרגום לא תיכל קורצין כמו ואכלו קורציהון דיהודאי אכל ביה קורצא בי מלכא נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ומעמידם על האמת ואותה הלעטה נקרא אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים : לא תעמוד על דם רעך לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו : אני ה' נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע : (יז) ולא תשא עליו חטא לא תלבין את פניו ברבים : (יח) לא תקום · לומר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואיזו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם ואהבת לרעך כמוך · אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה : (יט) את חקותי תשמרו · ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגומר חקים אלו גזרת מלך שאין טעם לדבר : ובגד כלאים · למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד · מניין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר שנימלל ושוזר זה עם זה לחברו מיבטל"ר בלעז כמו חזיין לנאזי דאית בהון שאנו מפרשין לשון כמה פליסט"רא ולשון שעטנז פירש מנחם מחברת צמר ופשתים : (כ) נחרפת לאיש · מיועדת ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר : והפדה לא נפדתה · פדויה ואינה פדויה ויש לה פדיון בכסף : או חופשה · בשטר : בקרת תהיה · היא לוקה ולא הוא יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין ורבותינו למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' : כי לא חפשה · לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קדושיה קדושין

הא

אוון שבסוף השדה ואחריא מלשון סוף וס"ל כר' שמעון בפ"ק דפליג את"ק וסבר ובלבד שיתן בסוף כשיעור דווקא שיתן הפאה בסוף השדה : יונתן חד מנכון מתקן כזה דלא תימא מדכתיב לא תשבעו בלשון רבים ה"א דדווקא רבים דמנכרפתא חבורי ואיכא חלול השם קמ"ל אפילו חד מנכון אסור לישבע בשם : למעכבא גבך פירש דיש לך רק לעכב אבל אסור ודייק מדכתיב אוכך וכן הוא בבבא מציעא אתך ויש לך ואל תאמר לו לך ושוב : דלא שמע לאפוקי דלא תימא דווקא חרש · לישנא תליתא בכר פרשנו זה כמה פעמים שלכך נקרא כן שהורג ג' וכן בתרגו' ירו' כאן : דהוא קשי הי כחרבא דקטל מן תרי חורפיבי' בהוא קשה בחרב ההורג בשתי פיפיות כמו שדרשו ז"ל בפסוק יש בוטה כמדקרות חרב : למיכל קורצין למעיקא וכו' פי' לאכול עוגה כי כן משפט מעשי הרוכלים והמוסרים לאכול שום הלעטה בבית המקבל · למעקא פי' למיצר : לא תמנע וכו' פי' כשיודעת זכות של חברך אל תמנע מלהעיד וכן הוא בגמרא סנהדרין ב' בן סורר ומו' : שעיעיא פי' דברי חלקלקות בפה ולא בלב שהוא עון גדול : ברם הכן מכסית

ב ג

יונתן לא תסייפון לשון סוף כלומר שלא יסיים לקצור כל השדה עד סופו וכן ת"י פרשת אמור אומר' חדא פירש שורה אחת מכל השדה וע"ל כדאית' במשנה דפאה פ"ד וע"ש בפירש רש"י דפיאה שהיא קוצרין אבל וכו' ומשמע דבשארם חד שורה בכל שטח השדה בשתי אן בערב וק"ל : לא תבערון טוטלותהון פי' עוללו' הן ענבי' שאין להם לא כתף ולא נטף כן הוא במשנ' פיאה פ"ז ופי' שם רע"ם שנקראו כן מפני שהם כעולל נגד איש כן הם כנגד האשכולת דייינו ענבים קטנים : בחבוריהן כן הוא במשנה כ' דפיאה ודייק מקרא שנ"ל במחוב ולא כהלום :

ירושלמי אוון אוחריין פי'

שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או
חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא
חפשה : כא והביא את אשמו ליהוה
אל פתח אהל מועד איל אשם : כב
וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יהוה על
חטאתו אשר חטא ונסלח לו מחטאתו אשר
חטא : פ כג וכי תבאו אל
הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו
את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא
יאכל : כד ובשנה הרביעת יהיה
כל פריו קדש הלולים ליהוה : כה
ובשנה החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם
תבואתו אני יהוה אלהיכם : כו לא
תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו :
כז לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית
את פאת זקנך : כח ושרט לנפש
לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם
אני יהוה : כט אל תחלל את בתך
להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה :
ל את שבתתי תשמרו ומקדשי
תיראו אני יהוה : לא אל תפנו אל
האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם
אני יהוה אלהיכם : לב מפני שיבה
תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יהוה :
ס לג וכי יגור אתך גר בארצכם לא
תונו אתו : לד כאזרח מכם יהיה
לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך כי גרים
הייתם בארץ מצרים אני יהוה אלהיכם :
לה לא תעשו עול במשפט במדה
במשקל ובמשורה : לו מאזני צדק אבני
צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהוה
אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים :

רביעי
רמ"ז שלא לאכל ערלה · רמ"ח מצות קדושת נטע רבעי : רמ"ט שלא לאכל אכילת בן סורר ומורה : ר"נ רנ"א שלא לנחש ושלא לעונן : רנ"ב רנ"ג רנ"ד שלא להקיף פאת הראש וכו' : רנ"ה מצות ירא' מקדש : רנ"ו רנ"ז שלא לעשות מעשה אובות כו' : רנ"ח מצות כיבוד חכמי' וכו' :

חמישי
וכן כמחובר רנ"ט ר"ס שלא לעשות עול במדות ומצות צדוק המאזנים והמשקלות והמדות :

אמא אחידא לגבר ואתפרקא לא אתפרקת
בכספא או חירותא לא אתיהיבת לה בשטר
בקורתא תהי בה לא ימותון ארי לא אתחררת :
וייתי ית אשמיה קדם יי לתרע משכן זמנא
דכרא לאשמא : ויכפר עלוהי כהנא
בדכרא דאשמא קדם יי על חובתיה דחב
וישתביק ליה מחובתיה דחב : וארי תיעלון
לארעא ותצבון כל אילן דמיכל ותרחקון ריחקא
ית אביה תלת שנין יהי לכון מרחק לאבדא לא
יתאכיל : ובשתא רביעתא יהי כל אביה
קודש תושבחן קדם יי : ובשתא חמישתא
תיכלון ית אביה לאוספא לכון עללתיה אנא יי
אלהכון : לא תיכלון על דמא לא תנחשון
ולא תענון : לא תקפון פאתא דרישכון
ולא תחבל ית פאתא דדיקנך : וחבול
על מית לא תתנון בבסרכון ורושמין חריתין לא
תתנון בכון אנא יי : לא תחיל ית ברתך
לאטעיותה ולא תטעי ארעא ותתמלי ארעא
עיצת חיטאין : ית יומי שביא דילי תטרון
ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי :
לא תתפנון בתר בידין ודכורו לא תתבעון
לאסתאבא בהון אנא יי אלהכון : מן קדם
דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל
מאלהך אנא יי : וארי יתגיר עמכון גיורא
בארעכון לא תונון יתיה : כיציבא מנכון
יהי לכון גיורא דיתגיר עמכון ותרחים ליה
כותך ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים אנא
יי אלהכון : לא תעבדון שקר בדין
במשחתא במתקלא ובמכילתא :
מאזנון דקשוט מתקלין דקשוט מכילן דקשוט
והינין דקשוט יהון לכון אנא יי אלהכון
דאפקית יתכון מארעא דמצרים :

ושמרתם וחתרון

סא אם חופשה קדושין קדושין וחייב מיתה : (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא · לרבות את המזיד כשוגג
(כג) וערלתם ערלתו · ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות ממנו : שלש שנים יהיה לכם ערלים ·
מאימתי מונה לו משעת נטיעתו יכול אם הבריכו לאחר שלש שנים יהא מותר ת"ל יהיה בהוייתו יהא : (כד) יהיה
כל פריו קדש · כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגומר : קדש לה' · אם מעשר אינו נאכל חוץ לחומות
ירושלים אלא בפדיון אף זה כן ודבר זה הלולים לה' הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים . (כה) להוסיף לכם
תבואתו · המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה היה רבי
עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף
לכם תבואתו : אני ה' · אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי : (כו) לא תאכלו על הדם · לכמה
פנים נדרש בסנהדרין · שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין עד שתצא נפשה ועוד
הרבה : לא תנחשו : כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך : לא תעוננו ·
לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת : (כז) לא תקיפו פאת ראשכם ·
זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב שלאחורי אזניו עקרו שערו למעלה מצדעיו
הרבה : פאת זקנך : סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי
פאות ' ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד : (כח) ושרט לנפש · כן דרכן של אמוריים להיות
משרטין בשרם כשמת להם מת : וכתובת קעקע · כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם · שמקעקעו במחט
והוא

עד כדון לא איתפריקאת בכספא או שטר — מרדו אינון חייבין :
שיחרורה לא איתיהיב לה פשפוש יהוי בדינא
למלקי היא מחייבא ולא הוה ברם סדר קטולין לית דינון חשיבין ארום לא איתחרת כולה : והביא
וייתי גבר דשמיש עמה ולא היא ית קרבן אשמיה לתרע משכן זימנא דיכרא לאשמא : וכפר
ויכפר עלוי כהנא בדיכרא דאשמא קדם יי מטול חובתיה דחב וישתבק ליה מחובתיה דחב :
וכי תבאו ואריום תיעלון לארעא ותינצבון כל אילין דמיכלא ותגזרון גזירא ית איבביה תלת שנין
יהי לכון מרחק לאבדא לא יתאכיל : ובשנה ובשתא רביעתא יהי כל איבביה קודשי תושבחן
קדם יי מתפרק מן כהנה : ובשנה ובשתא חמישיתא תיכלון ית איביה מטול דיוספון לכון מן
שמיא עללתא אנא הוא יי אלהכון : לא לא תיכלון מבשר כל ניכסתא עד דאדמא קיים במזרקיא
לא תהוון נטרי נחשין ולא אחורי סנהדרין עיינין : לא לא תקפון צדדי רישיכון ולא תגלבון ית
שומת דיקניכון : ושרט ושורטת חיבול על נפש דמית לא תיתנון בבשרכון וכתב חקיק לרשם
חרית צייורא לא תתנון בכון אנא יי : אל תחלל לא תפסון ית בנתיכון למסבא יתהון לזנו ולא
תשהון למסבא בנתיכון לגוברין סמיך לפירקיהון דלא יטעיין בזנו בתר עממי ארעא ותיתמלי ארעא זנו :
את שבתותי ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מוקדשי תהון אזלין בדחלתא אנא יי : אל
לא תסטון בתר שאלי בידין ומסיק זכורו ותבעי גרם ידוע ולא תיתבעון לאיסתאבא בהון אנא יי
אלהכון : מפני מן קדם סבין דסבירין באורייתא תקומון ותייקר אפי חכימא ותידחל מאלהך
אנא יי : וכי יגור ואריום אין איתגייר ואיתחזק עימכון גיורא בארעכון לא תונון יתיה במילין
קשין : כאזרח כיציבא מנכון יהי לכון גיורא דמתגייר עמכון ותרחם ליה כוותך דמאן את סני
לך לא תעביד ליה ארום דיירין הויתון בארעא דמצרים אנא הוא יי אלהכון : לא לא תעבדון
שיקרא בסידרא דינא במשחתא דקייטא וסיתווא במתקלא ובמכילתא בגדישותא ובמחקא : מאזני
צדק מודנוון דקשוט מתקלין דיקשוט מכילן
דקשוט וקיסטין דקשוט יהי לכון אנא יי אלהכון — ירושלמי
דהנפקית יתכון פריקין מארעא דמצרים : — ובמזניא :
ושמרתם

מכהונה וכו' פי' אחר מתכנים מן הוצאתו הין עליו אשת והכי דייקו במקב' תרגום שובי' תוכיה חפי' ק' שממים ב' ביום ולא קיבל ממון שיחור ויוכיח ת"ל לא תשא פי' שלא יקבול המוכיח : דמאן את סני לך לא תעבי' ליה כדאיתה ר' עקיבה זהו כלל גדול בתורה וכההוא גר דהילל דולפו' כל התורה באומרו מאי דסני לך לחברך לא תעביד : אמתא וחרתא פי' שפחה וכת חורין דהיינו חציה שפחה וחצי' בת חורין ומאורסת לעבד חורין דהיינו לעבד עברי · ומהפרקא כולה פי' נפדתה כולה רק שלא נפדתה בכסף וק"ל כר' עקיבה וכר' אליעזר בן עזריה ונפקא ליה מהפדה ולא נפדתה וק"ל פשפוש יהוי פי' דרישה וחקירה יהא בדין למלקא

והוא משחיר לעולם : קעקע · לשון ושוקע אותו והוקעתם אותם תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם וכמהו מחוקין ותחוכין בקרקע פורפויינט בלעז : (כט) אל תחלל את בתך להזנותה · כשיזנו בזנותה לביאה שלא לשם קדושין : ולא תזנה הארץ · אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו' : (ל) ומקדשי תיראו · לא יכנס לא במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמרו אין בנין בית המקדש דוחה שבת : (לא) אל תפנו אל האובות · אזהרה לבעל אוב וידעוני · בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו · וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר : אל תבקשו · להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם : אני יי' אלהיכם · דעו את מי אתם מחליפין במי : (לב) מפני שיבה תקום · יכול זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה · והדרת פני זקן · איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך : (לג) לא תונו · אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד ע"א ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שניתנה מפי הגבורה : (לד) כי גרים הייתם · מום שבך אל תאמר לחבירך : אני ה' אלהיכם · אלהיך ואלהיו אני : (לה) לא תעשו עול במשפט · אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם : במדה זו מדת הארץ : במשקל כמשמעו : ובמשורה · היא מדת הלח והיבש : (לו) אבני צדק · הם המשקולות ששוקלין כנגדן : איפה היא מדת היבש הין · זו היא מדת הלח. אשר הוצאתי אתכם · על מנת כן · ד"א אני הבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו

מלקות ארבעים ידרש בקורת מלשון מבקרין היינו פשפוש למלקות : מרחק לאבדא פי' שיהא מרחק ממנו לאבד אותם לומר שהן אסורים בהנאה כמו אבד תאבדון וכן הוא כה"כ : מטול דיוספון עוללת' ר"ל שלא יאמר האדם הרי ארבע שנים מצטער בו אני חנם לכך כתי' להוסיף וגו' וכן הוא בברכות פ' כיצד מברכין : מבשר כל ניכסת' וכו' פי' שלא לאכול מבשר שחוטה ועוד הדם קיים בגידי' וכן הוא בפ' ד' מיתות : לא תהוו נטרי' נחשין פ' שלא יהיו שומרים ניחושי' מאחרי' ולא אחורי סנהדרין עיינין פי' שלא יעיינו וילמדו בוה מסנהדרין גם שהם בקיאי' בניחושי' ומעשי כישוף דאלו להתלמד כדי לדון ולהורות כמה מעשים מקולקלי' כדאית' פ' ד' מיתות לא תלמד לעשות דווקא וק"ל · תגלבון ית שומת דיקניכון פי' תרגו' של תער גלב ור"ל דדווק' גילוח שיש בו השחתה וזהו תער וז"ייק נתי מפאת ונשמב סוף זקנו והיינו שבולת של זקנו היינו שומת ולא תשהון למסבא פי' אל תשיאו בנותיכם לא שום סמוך לפירקיהון לזמנך דהיינו עד עת שיהיו בוגרות שמתוך כך תבא לידי זנות וכן סבר ר' עקיבא בסנהדרין ע"ש : וכל מה שתרגם כבנין ידוע והדרת זקן וכיונא עיין פרש"י : מה את סני לך וכו' כדפי' רש"י גם כן במשחתא דקייטא וסיתווא פי' במדת הקבל שבימי הקיץ ובימי החורף בתקני' באזהן כדרך ועי"ש בראב"ע גם כאן במפרשי' במכילת' בגדים ובמחוקה פי' לוח כבגוד' מקו' שגודשין במחק כדאית' בפ' המוכר הספינה

לז ושמרתם את־כל־חקתי ואת־
ששי כל־משפטי ועשיתם אתם אני יהוה : פ
כ א וידבר יהוה אל־משה לאמר :
ב ואל־בני ישראל תאמר איש איש
מבני ישראל ומן־הגר הגר בישראל אשר יתן
בא"ס חסר : מזרעו למלך מות יומת עם הארץ ירגמהו
באבן : ג ואני אתן את־פני באיש
ההוא והכרתי אתו מקרב עמו כי מזרעו נתן
למלך למען טמא את־מקדשי ולחלל את־שם
קדשי : ד ואם העלם יעלימו עם
הארץ את־עיניהם מן־האיש ההוא בתתו
בא"ס כתובים כן : מזרעו למלך לבלתי המית אתו : ס
ושמתי אני את־פני באיש ההוא ובמשפחתו
והכרתי אתו ואת כל־הזנים אחריו לזנות אחרי
המלך מקרב עמם : ו והנפש אשר
ז' חס' בליסבא : ל' נתפר : תפנה אל־האבת ואל־הידענים לזנת אחריהם
ונתתי את־פני בנפש ההוא והכרתי אתו
מקרב עמו : ז והתקדשתם והייתם
קדשים כי אני יהוה אלהיכם : ח
ושמרתם את־חקתי ועשיתם אתם אני יהוה
מקדשכם : ט כי־איש איש אשר
יקלל את־אביו ואת־אמו מות יומת אביו ואמו
סמך איש אשר ינאף למקלל אביו ואמו לפי שהממזר אינו יודע מי אביו ומקללו : קלל דמיו בו : י ואיש אשר ינאף
את־אשת איש אשר ינאף את־אשת רעהו
מות־יומת הנאף והנאפת : יא
ואיש אשר ישכב את־אשת אביו ערות אביו
גלה מות־יומתו שניהם דמיהם בם :
יב ואיש אשר ישכב את־כלתו מות
יומתו שניהם תבל עשו דמיהם בם :
יג ואיש אשר ישכב את־זכר משכבי
אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם
בם : יד ואיש אשר יקח את־אשה
דס"א שישרפו בבית דין מי שנתחייב שרפה : ואת־אמה זמה הוא באש ישרפו אתו ואתהן
ולא־תהיה זמה בתוככם : טו ואיש
אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת־
בא"ס סיתן קלוי בא"ס גרע : הבהמה תהרגו : טז ואשה אשר תקרב
אל־כל־בהמה לרבעה אתה והרגת את־האשה
ג' דלא מפיק חד מפיק : ואת־הבהמה מות יומתו דמיהם בם :

ואיש

ותטרון ית־כל־קימי וית־כל־דיני ותעבדון
יתהון אנא יי : ומליל יי עם־משה
למימר : ולבני ישראל תימר גבר גבר
מבני ישראל ומן־גיוריא דיתגיירון בישראל
דיתן מזרעיה למולך אתקטלא יתקטיל עמא
בית־ישראל ירגמוניה באבנא : ואנא
אתן ית־רוגזי בגברא ההוא ואשיצי יתיה מגו
עמיה ארי מזרעיה יהב למולך בדיל לסאבא ית־
מקדשי ולאחלא ית־שמא דקודשי :
ואם מכבש יכבשון עמא בית־ישראל ית־
עיניהון מן־גברא ההוא כדיהב מזרעיה למולך
בדיל־דלא למקטל יתיה : ואשוי אנא
ית־רוגזי בגברא ההוא ובסעדוהי ואשיצי יתיה
וית־כל־דטען בתרוהי למטעי בתר מולך מגו
עמהון : ואינש דיתפני בתר בידין
ודכורו למטעי בתריהון ואתן ית־רוגזי באנשא
ההוא ואשיצי יתיה מגו עמיה : ותתקדשון
ותהון קדישין ארי אנא יי אלהכון :
ותטרון ית־קימי ותעבדון יתהון אנא יי
מקדשכון : ארי־גבר גבר דילוט ית־
אבוהי וית־אמיה אתקטלא יתקטיל אבוהי
ואמיה לט קטלא חיב : וגבר דיגוף ית־
אתת גבר דיגוף ית־אתת חבריה אתקטלא־
יתקטיל גיפא וגיפתא : וגבר דישכוב
ית־אתת אבוהי עריתא דאבוהי גלי
אתקטלא־יתקטלון תרויהון קטלא חיבין :
וגבר דישכוב ית־כלתיה אתקטלא יתקטלון
תרויהון תבלא עבדו קטלא חיבין :
וגבר דישכוב ית־דכורא משכבי אתתא
תועבא עבדו תרויהון אתקטלא יתקטלון
קטלא חיבין : וגבר דיסב ית־אתתא
וית־אמה עיצת־חטאין היא בנורא יוקדון
יתיה ויתהן ולא־תהי עיצת־חטאין ביניכון :
וגבר דיתן שכובתיה בבעירא אתקטלא
יתקטיל וית־בעירא תקטלון : ואתתא
דתקרב לות־בעירא למשלט בה ותקטול ית־
אתתא וית־בעירא אתקטלא יתקטלון
קטלא חיבין :

וגבר

משקלותיו כמלח לסוחות את הבריות שאין מכירין בהם : (ב) ואל בני ישראל תאמר. עונשין על האזהרות : מות יומת · בבית דין ואם אין כח בבית דין עם הארץ מסייעין אותן : עם הארץ · שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ על ידי מצות הללו : (ג) אתן את פני · פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו : באיש · ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין : כי מזרעו נתן למולך · לפי שנאמר מעביר בנו ובתו בא"ס בן בנו ובן בתו מניין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך זרע פסול מניין ת"ל בתתו מזרעו למולך · למען טמא את מקדשי · את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי כלשון ולא יחלל את מקדשי : (ד) ואם העלם יעלימו · אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה
אם

ושמרתם ותיטרון ית כל קיימי וית כל סידרי דיניי ותעבדון יתהון אנא יי׃ וידבר
ומליל יי עם משה למימר׃ ואל בני ישראל ועם בני ישראל תמליל למימר גבר טלי או
גבר סיב מן גניסת בני ישראל דיעבד מזרעיה למלך למיתוקדא בנורא איתקטלא יתקטל עמא
בית ישראל יחייבון יתיה במטלות אבנין׃ ואני ואנא איתן פנוייתא למעסוק בגברא
ההוא ואישיצי יתיה מגו עמיה ארום מזרעיה יהב לפולחנא אוחרא מן בגלל לסאבא ית מקדשי
ולאפסא ית שמא דקודשי׃ ואם העלם ואין מכבש יכבשון עמא בית ישראל ית
עיניהון מן גברא ההוא בדיתן מזרעיה לפולחנא אוחרא מטול דלא למקטול יתיה׃
ושמתי ואשוי אנא פנוייתא למעסוק בגברא ההוא ובגניסתיה דמחפיין עלוי לאתרדאה
בייסורי ויתיה אישצי וית כל דטען בתרוי למטעי בתר פולחנא אוחרא מגו עמהון׃ והנפש
וגבר נש דיסטי בתר שאלי בידין ומסקי זכורו ותבעי גרם ידוע למטעי בתריהון ואיתן פנויתא למעסוק
בגבר נשא ההוא ואישיצי יתיה במותנא מגו עמיה׃ והתקדשתם ותתקדשון והוון
קדישין בגופיכון מטול דאקבל ברעוא צלותכון אנא הוא יי מקדשכון׃ ושמרתם ותיטרון
ית קיימי ותעבדון יתהון אנא הוא יי מקדישכון׃ כי איש ארום גבר טלי וגבר סיב דיילוט
ית אבוי וית אמיה בשמא מפרש אתקטלא יתקטל באטלות אבנין מטול דאבוי ואמיה לט קטלא חייב׃
ואיש וגבר די יגור ית איתת גבר מארסא או די יגור ית איתת חבריה מבעלא איתקטלא
יתקטל על מיבעלא בשינוק סודרא אקושא בגו רכיבא ועל מארסא באטלות אבנין גיורא וגיורתא׃
ואיש וגבר די ישמש עם איתת אבוי בין דהיא אמיה בין דהיא חורנייתא עריתא דאבוי
בזי איתקטלא יתקטלון תריהון קטלא חייבין
באטלות אבנין׃ ואיש וגבר די ישמש
עם כלתיה אתקטלא יתקטלון תריהון תבלא

ירושלמי

אירמיהון ברישיהון׃

עבדו קטלא חייבין באטלות אבנין׃ ואיש וגבר די ישמש עם דכורא תשמישין דאיתא תועיבתא
עבדו תריהון אתקטלא יתקטלון באטלות אבנין׃ ואיש וגבר דיסב ית איתא וית אימה זנו היא
בנורא יוקדון יתיה ויתהין באתכות אבר לפמהון ולא תהי זנו ביניכון׃ ואיש וגבר די יתן
תשמישיה בבעירא אתקטלא יתקטל באטלות אבנין וית בעירא תקטלון בקולפי׃ ואשה ואתתא
די תקרב לציד כל בעירא למתהניא מינה ותקטלון ית איתתא באטלות אבנין וית בעירא בקולפי
אתקטלא יתקטלון דין קטול חייבין׃

ואיש

אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: (ה) ובמשפחתו׳ אמר רבי שמעון וכי משפחה מה
חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולן מחפין עליו: והכרתי אותו׳ למה נאמר
לפי שנאמר במשפחה יכול יהיו כל המשפחה בהכרת תלמוד לומר אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא
ביסורין: לזנות אחרי המולך׳ לרבות שאר ע"א שעבדה בכך ואפילו אין זו עבודתה: (ז) והתקדשתם׳ זו פרישות
ע"א. (ט) אביו ואמו קלל׳ לרבות לאחר מיתה: דמיו בו׳ זו סקילה וכן כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם
ולמדו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בראשו אין נענש על מיתתו
אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג: (י) ואיש׳ פרט לקטן: אשר ינאף את אשת׳ פרט לאשת קטן למדנו שאין לקטן
קדושין ועל איזו אשה אני חייבתי לך: אשר ינאף את אשת רעהו׳ פרט לאשת גוי למדנו שאין קדושין לגוי: מות
יומת בחנק והנואפת׳ כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק: (יב) תבל עשו׳ גנאי ל׳א מבלבלין זרע האב
בזרע הבן: (יג) משכבי אשה׳ מכניס כמכחול בשפופרת: (יד) ישרפו אותו ואתהן׳ אי אתה יכול לומר אשתו
הראשונה ישרפו שהרי בהיתר נשאה ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא חמותו
ואמה ויש מרבותינו שאומרים׳ אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת מהן ולשון יווני הוא הן אחת: (טו) ואת
הבהמה תהרגו׳ אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל
וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עבירה׳ כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון
את כל המקומות הרי דברים ק"ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת
שרוף וכלה המטה את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה:

חסד

בספר׳ עמק ברכה על מ"ש ז"ל הרוצה לקבל מ"ש שלימה יפנה וכו׳ וק"ל למעיין שם: בשמא דמפורש פיר׳ שאינו חייב מיתה עד
שיקלל בשם המפורש מדכתי׳ בנוקבו וכן דייקי במכילת׳ משפטי׳: וגבר דייגור אתת גבר מארסא פי׳ ארוסה ובעולה ודייק מדכתי׳
תרי זימני אשר ינאף: על מבעלא בשינוק סודרא אקושא בגו רכיב׳ פי׳ על הבעולה חייב חנק דהיינו שינוק סודרא פי׳ כיעו׳
הסודר כדמפרש בפרק ד׳ מיתות וע"ש ברש"י הטעם שנותני׳ סודרין קשה לתוך רכה: מארסא באטלות אבנין פי׳ על ארוסה חייב
סקילה ודייק מדכתי׳ פ׳ כי תצא גבי נערה וסקלת׳: בין חורנייתא פי׳ בין שהיא אמו ממש ובין שהיא אמו חורגה ודייק מדכתיב אשת
אביו: באתכת אבר לפומהון פי׳ שמתיכין עופרת רותחת בפיהם כדאית׳ פ׳ ד׳ מיתות: משקעין אותו בזבל וכורכי׳ סודר קשה לתוך רכה
וכורך על צוארו זה מושך אצלו עד שפותח פיו ומדליק הפתילה של אבר דאתיא שריפה שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה
וגוף קיים אף כאן:

ספינה: למיתוקדא כנורא פי׳ לישרף באש ס"ל כאביו ותיין ברש"י שלפני פרשת אחרי מות: עמה בית ישראל ס"א כר"ג דדרש עם הארץ עם שעתידין לירש הארץ ואי זהו אלו ישראל: אתן פנויתא ככר פירשתי: בגברא ההוא ובגניסתא פי׳ הוא בכרת ומשפחתו לרדות ביסורין מגו דחופין עליו וכן בשבועות סעדות כריש פירק׳ ואמר שם אם הוא חטא משפחתו מה חטאו אלא ללמדך מפני שכולם מחפין עליו וק"ל: ואשוי יתיה במותנא פי׳ מיתה קודם זמנו: קדישין בגופיכון וכו׳ פי׳ שיהיו קדושים בגוף כדי שיקבל ברצון את תפלותיכם ויכול לרמז ע"ד מה שכת׳ מ"ן הוצכי הגאון מר"ן

יז ואיש אשר־יקח את־אחתו בת־
אביו או־בת־אמו וראה את־ערותה והיא תראה
את־ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם
ערות אחתו גלה עונו ישא׃ יח
ואיש אשר־ישכב את־אשה דוה וגלה את־
ערותה את־מקרה הערה והוא גלתה את־
מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם׃
יט וערות אחות אמך ואחות אביך
לא תגלה כי את־שארו הערה עונם ישאו׃
כ ואיש אשר ישכב את־דדתו ערות
דדו גלה חטאם ישאו ערירים ימתו׃
כא ואיש אשר יקח את־אשת
אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים
יהיו׃ כב ושמרתם את־כל־
חקתי ואת־כל־משפטי ועשיתם אתם ולא־
תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם
שמה לשבת בה׃ כג ולא תלכו
בחקת הגוי אשר־אני משלח מפניכם כי את־
כל־אלה עשו ואקץ בם׃ כד ואמר
לכם אתם תירשו את־אדמתם ואני אתננה
לכם לרשת אתה ארץ זבת חלב ודבש אני
יהוה אלהיכם אשר־הבדלתי אתכם מן־
העמים׃ כה והבדלתם בין־

מפטיר

הבהמה הטהרה לטמאה ובין־העוף הטמא
לטהר ולא־תשקצו את־נפשתיכם בבהמה
ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר־הבדלתי
לכם לטמא׃ כו והייתם לי
קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן־
העמים להיות לי׃ כז ואיש או־
אשה כי־יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו
באבן ירגמו אתם דמיהם בם׃

וגבר דיסב ית־אחתיה בת־אבוהי או־בת־
אמיה ויחזי ית־עריתה והיא תחזי ית־עריתה
קלנא הוא וישתיצון לעיני בני עמהון עירית
אחתיה גלי חוביה יקביל׃ וגבר דישכוב
ית־אתתא מסאבא ויגלי ית־עריתה ית־קלנה
גלי והיא תגלי ית־סואבת דמהא וישתיצון
תרויהון מגו עמהון׃ ועירית אחת אמך
ואחת אבוך לא תגלי ארי ית־קריביה גלן
חוביהון יקבלון׃ וגבר דישכוב ית־אתת
אחבוהי עריתא דאחבוהי גלי חוביהון יקבלון
דלא־ולד ימותון׃ וגבר דיסב ית־אתת
אחוהי מרחקא היא עריתא דאחוהי גלי דלא־
ולד יהון׃ ותטרון ית־כל־קימי וית־
כל־דיני ותעבדון יתהון ולא־תרוקן יתכון
ארעא דאנא מעיל יתכון תמן למתב בה׃
ולא תהכון בנימוסי עממיא דאנא מגלי מן־
קדמיכון ארי ית־כל־אלין עבדו ורחיק מימרי
יתהון׃ ואמרית לכון אתון תירתון ית־
ארעהון ואנא אתננה לכון למירת יתה ארע
עבדא חלב ודבש אנא יי אלהכון דאפרשית
יתכון מן־עממיא׃ ותפרשון בין־
בעירא דכיא למסאבא ובין עופא מסאבא
לדכיא ולא־תשקצון ית־נפשתכון בבעירא
ובעופא ובכל דתרחיש ארעא דאפרשית לכון
לסאבא׃ ותהון קדמי קדישין ארי
קדיש אנא יי ואפרשית יתכון מן־עממיא
למהוי פלחין קדמי׃ וגבר או־אתתא
ארי־יהי בהון בידין או דכורו
אתקטלא יתקטלון באבנא
ירמון יתהון קטלא
חיבין׃

ואיש וגבר די ישמש עם אחתיה ברת אבוי או ברת אמיה ויבזי ית עריתה והיא תבזי ית עריתיה גניי הוא ארום חסדא עבדית עם קדמאי מן בגלל דיתמלי עלמא מנהון עד לא אתיהיב קיימא בעלמא ומן דאתיהיב קיימא בעלמא כל דיעבד כדין וישתיצון בסייפא וחמיין בישתהון בני עמהון מטול דעריית אחתיה בזי חוביה יקבל : ואיש וגבר די ישמש עם אתתא דוותא ובזי ית עריתה וית מבוע אדם סובתא בזי והיא בזיית ית מבוע אדמהא וישתיצון תריהון במותנא מגו עמהון : וערות ועריית אחת אמך ואחת אבך לא תבזי ארום ית קריביה בישריה בזי חוביהון יקבלון במותנא יסופון : ואיש וגבר די ישמש עם איתת אחבוי עריית אחבוי בזי חוביהון יקבלון במותנא יסופון דלא וולד ימותון : ואיש וגבר די יסב ית איתת אחבוי בחייוי מרחקא היא עריתא דאחוי בזי דלא וולד יהון :

ושמרתם ותטרון אתון כנישתא דישראל ית כל קיימי וית כל סדרי דיניי ותעבדון יתהון ולא תפלוט יתכון ארעא דאנא מעיל יתכון לתמן למיתב בה : ולא תלכו ולא תהכון בנימוסי עממיא דאנא מגלי מן קדמיכון ארום ית כל מרחקייא האילין עבדו ורחיק מימרי יתהון : ואמר ואמרית להון אתון תתרתון מן תועיבתא אילין מן בגלל דתירתון ית ארעהון ואנא איתנינה לכון למירת יתה ארע עבדא חלב ודבש אנא הוא יי אלהכון דאפרשית יתכון מן עממיא : והבדלתם ותפרשון בין בעירא דמיתכשרא למיכל לדמיפסלא למיכל ובין עופא דמיפסל למיכל לדמתכשר למיכל ולא תשקצון ית נפשתיכון בבעירא ובריסת חייתא ובעופא ובכל מן דתרחיש ארעא דאפרישית לכון לסאוביהון : והייתם ותהוון קדמי קדישין ארום קדיש אנא יי דבחרית בכון ואפרישית יתכון מן עממיא מטול למהוי פלחין קדמי : ואיש וגבר או אתתא ארום יהי בהון בידין או זכורו אתקטלא יתקטלון באבנא יאטלון יתהון קטלא חייבין :

(יז) חסד הוא · לשון ארמי חרפה חסודא · ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר עולם חסד יבנה : (יח) הערה · גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והאות יורדת בתיבה לפסד דבר כמו ערו ערו · מגורת לא קסר ולא זע · וכן מחוס מגורת אח והערה זו נחלקו בה רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה : (יט) וערות אחות אמך · שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהם בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם · אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב : (כ) אשר ישכב את דודתו · המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהוא במונע בלי ולד : (כא) ערירים · כתרגומו בלא ולד ודומה לו ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלה ערירים יהיו ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה לא יחיו לו כשיטת תולדותיו קוברן בחייו ערירים יהיו ואם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו : נדה היא · השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה · ורבותי' דרשו לאסור הערה בה נדה שבערוה המורשת בה את מקורה הערה : (כג) ואקוץ · לשון מיאוס כמו קצתי בחיי אדם שהוא קץ במזונו :

(כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה · אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין ומכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה : אשר הבדלתי לכם לטמא · לאסור : (כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי · אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו · רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי תלמוד לומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים : (כז) כי יהיה בהם אוב וגומר · כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת :

חסלת קדושים תהיו :

פירשו האיך דקשה איך הלא מאחר ואחר אליכם וגו' כשאמר ולא תלכו בחקותיה' : בעירא דמתכשרא למיכל וכו' פי' בין בהמה הכשרה לך למיכל ושכשל לאכול תלידי שחיטה וכן פי' רש"י בבעירא דריסת חייתא וכו' פי' בבהמה שנטרפה ומותה דריסת חיה ועוף שנטרפה מחמת דריסת חכן ודייק כן מדכתי' תרי פעמי' בקרא והבדלתם ולא תשקצו אלא חד קאי אנטרפה מחמת מיתה וא' שנטרפה קודם שחיטה וק"ל :

קסטא קלפי פי' פיזרגו פכחת כשנכם של בן שראשו טב והוא לשו' גמר' דפ' הרואה יהבי ליה קלפא ופרק אכסיפות קולפי טבו בלפי כפקא ליה מדכתי' גמ' פסת' תפרוגא ונבי אדם תות יותא פ"מ דמיקח כבהם מגוב' מאדם : היפרא עבדית עם קדמאי בגלל כו' פיין בחשל ודייק מדכתי' חסד ולא אמר לשונות דחכינה : עד לא אתיהיב קיימא פי' פי' שלא נכנס התורה היה כל זה מותר איתא אחרי ב"ל ופי' בתוו אחיו אבל לאחר מיתה יבמה יבא עליה וק"ל : במותנא יסופון פי' ימותון עוונותיה' בלימם עד שימותו וממיתה ממרקת · ולשון יסופון מלשון בטרם יספו וכדומ' רבים : תתרתון וכו' בגלל דתירתון פי' מן וזכירין המועבה שאלם כדי

כא ויאמר

ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־
הכהנים בני אהרן ואמרת
אלהם לנפש לא־יטמא
בעמיו : ב כי אם־לשארו הקרב אליו
לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו : ג
ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא־היתה
לאיש לה יטמא : ד לא יטמא בעל
בעמיו להחלו : ה לא־יקרחו קרחה
בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא
ישרטו שרטת : ו קדשים יהיו
לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את־אשי
יהוה לחם אלהיהם הם מקריבם והיו קדש :
ז אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה
גרושה מאישה לא יקחו כי־קדש הוא לאלהיו :
ח וקדשתו כי את־לחם אלהיך
הוא מקריב קדש יהיה־לך כי קדוש אני יהוה
מקדשכם : ט ובת איש כהן כי תחל
לזנות את־אביה היא מחללת באש תשרף :
ס י והכהן הגדול מאחיו אשר־
יוצק על־ראשו שמן המשחה ומלא את־ידו
ללבש את־הבגדים את־ראשו לא יפרע ובגדיו
לא יפרם : יא ועל כל־נפשת מת
לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא : יב
ומן־המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו
כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני יהוה :
יג והוא אשה בבתוליה יקח :
יד אלמנה וגרושה וחללה זנה
את־אלה לא יקח כי אם־בתולה מעמיו יקח
אשה : טו ולא־יחלל זרעו בעמיו כי
אני יהוה מקדשו : פ טז וידבר
יהוה אל־משה לאמר : יז דבר אל־
אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו
מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו :

ואמר

ואמר יי למשה אימר לכהניא בני אהרן ותימר להון על מית לא־יסתאב בעמיה : אלהן לקריביה דקריב ליה לאמיה ולאבוהי ולבריה ולברתיה ולאחוהי : ולאחתיה בתולתא דקריבא ליה דלא־הות לגבר לה יסתאב : לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה : לא־ימרטון מרט ברישיהון ופאתא דדקנהון לא יגלחון ובבשריהון לא יחבלון חבול : קדישין יהון קדם אלההון ולא יחלון שמא דאלההון ארי ית־קורבניא דיי קורבן אלההון אנון מקרבין ויהון קדישין : אתתא מטעיא ומחללא לא יסבון ואתתא דמתרכא מבעלה לא יסבון ארי קדיש הוא קדם אלהיה : ותקדשיניה ארי ית־קורבן אלהך הוא מקריב קדיש יהא־לך ארי קדיש אנא יי מקדשכון : ובת גבר כהן ארי תתחל למטעי מקדושת אבוהא היא מתחלא בנורא תתוקד : וכהנא דיתרבא מאחוהי דיתרק על־רישיה משחא דרבותא ודיקריב ית־קורבניה למלבש ית־לבושיא ית־רישיה לא־ירבי פרוע ולבושוהי לא יבזע : ועל כל־נפשת מיתא לא ייעול לאבוהי ולאמיה לא יסתאב : ומן־מקדשא לא יפוק ולא יתחל ית־מקדשא דאלהיה ארי כליל משח רבות אלהיה עלוהי אנא יי : והוא אתתא בבתולהא יסב : ארמלא ומתרכא וחלילא מטעיא ית־אלין לא יסב אלהין בתולתא מעמיה יסב אתתא : ולא־יחל זרעיה בעמיה ארי אנא יי מקדשיה : ומליל יי עם־משה למימר : מליל עם־אהרן למימר גבר מבנך לדריהון דיהי ביה מומא לא יקרב לקרבא קורבניה קדם־אלהיה :

ארי

רפ"ג שלא יטמא כהן הדיוט וכו' :

רפ"ד מצות שמחת הכהנים לקרוביהם וכו' :

רפ"ה שלא ישא כהן טכיליוס כו'

רפ"ו רפ"ז רפ"ח שלא יקח כהן אשה זונה : רפ"ט לחלוק כבוד לזרע אהרן כו' :

ר"ע רפ"א שלא יכנס כהן גדול באהל המת : רפ"ב שישא בתולה : רפ"ג רפ"ד שלא יקח כ"ג אלמנה וכו' :

שני

רפ"ה רפ"ו שלא יעבוד כהן בעל מום קבוע :

(א) אמר אל הכהנים · אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים · בני אהרן · יכול חללים תלמוד לומר הכהנים : בני אהרן · אף בעלי מומין במשמע · בני אהרן ולא בנות אהרן : לא יטמא בעמיו · בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה : (ב) כי אם לשארו · אין שארו אלא אשתו : (ג) הקרובה · לרבות את הארוסה : אשר לא היתה לאיש · למשכב : לה יטמא · מצוה : (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו · לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו : (ה) לא יקרחו קרחה · על מת והלא אף ישראל הוזהרו כל כך אלא לפי שנאמר בישראל בין עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש תלמוד לומר בראשם ויליפו ישראל מכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ואף להלן כל הראש אף כאן על מת : ופאת זקנם לא יגלחו · לפי שנאמר בישראל לא תשחית יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער : ובבשרם לא ישרטו שרטת · לפי שנאמר בישראל ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת לחייב על

על

ויאמר

ואמר יי למשה אימר לכהניא בני אהרן דכוריא דיתפרשון מן סאוב וכדנא תימר
להון על בר נש דמית לא יסתאב בעמיה : כי אם אלהן לאנתתא דקריבא
לגופיה לאמיה ולאבוי ולבריה ולברתיה ולאחוי : ולאחותו ולאחתיה
בתולתא דקריבא ליה ולא מארסא ודעד כדון לא הות מיבעלא לגבר לה יסתאב : לא לא
יסתאב בעלא לאיתתיה אילהן כד כשרא ליה ברם לקריבא דהיגון עבדין עובדי עמיה יתחל עליהון : לא יקרחו לא ירשמון בין עיניהון ולא
רושם ב[...]שיהון ואומנא דיקניהון לא יספדון
ובבשריהון לא יחבלון חיבול : קדושים
קדישין יהון קדם אלההון ולא יפסון ית שמא
דאלההון ארום ית קורבניא דיי תקרובתא
דאלההון הינון מקרבין ויהון קדישין בגופיהון : אשה אתתא מטעיא בזנו ודאיתילידא
מן פסוליא לא יסבון ואתתא דמפטרא בין מגברא בין מן יבמה לא יסבון ארום קדיש הוא קדם אלהיה :
וקדשתו ותקדשיניה לכהנא ארום ית קורבן אלהך הוא מקריב קדיש יהי לך ולא תפסיניה ארום
קדיש אנא יי מקדישכון : ובת וברת גבר כהין מארסא ארום תפיס גרמה למטעי בזני עד
דהיא עם בית אבוהא וזניית בנורא תתוקד : והכהן וכהנא רבא דמתרברב על אחוי די
יתריק על רישיה משחא דרבותא ודיקרב ית קורבניה למלבוש ית לבושיא ית רישיה לא ירבי פירוע
פולחניה לא יבזע בשעת אניקי : ועל ולות כל בר נש דמית לא ייעול לאבוי ולאמיה לא
יסתאב : ומן ומן מקדשא לא יפוק ולא יפיס ית מקדשא דאלהיה ארום משח רבות אלהיה
עלוי אנא יי : והוא והוא איתא דאית בה בתולהא יסב : אלמנה ארמלא
ומפטרא ודאיתילידא מן פיסוליא ומטעיא בזני ית אלין לא יסב אלהן בתולתא מיכשרא מבנת עמיה
יסב אתתא : ולא ולא יפיס זרעיה בעמיה ארום אנא יי מקדשיה : וידבר ומליל
יי עם משה למימר : דבר מליל עם אהרן למימר גבר מבנך לזרעיית דריהון דיהי ביה
מומא

ירושלמי

ולא יפסון :

אתתא זנו ומפטרה :

על כל שריטה ושריטה שחייבת זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואידי יודע שהיא שרטת : (ו) קדושים יהיו · על כרחם יקדישום בית דין בכך : (ז) זונה · שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר : חללה · שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונה · (ח) וקדשתו · על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש · קדוש יהיה לך · נהוג בו קדש לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה : (ט) כי תחל לזנות · כשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל ונזכרה או מן האירוסין או מן הנשואין ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה : את אביה היא מחללת · חללה ובזוהו את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל : (י) לא יפרע · לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום : (יא) ועל כל נפשות מת · באהל המת : נפשות מת · להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל : לאביו ולאמו לא יטמא · לא בא אלא להתיר לו מת מצוה : (יב) ומן המקדש לא יצא · אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה : ולא יחלל את מקדש שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל : (יד) חללה · שנולדה מפסולי כהונה : (טו) ולא יחלל זרעו הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה : (יז) לחם אלהיו · מאכל ואלא אף אלהיו

כד פסרה ליה פירש כדפיר"שי דוקא לאסתו הספרה מחוייב לטמא ולא לאסתו שהיא פסולה לו כגון גרושה וחלוצה וזולת וכן הוא כהאם רבה וכן בכמה פסוקים אזל לשיטת רש"י : עבדין עובדי עמין פי' בדוקא כמותן מעשי עמא אן מטמא הוא להם לאפוקי כשפירשו מדרכי צבור וכן בת"כ ודאיקי מכעמין לא ירשמון וכו' ולא רושם כרישהון פי' שלא יקרחו קרחה בין עיניהם ולא כראשם כגון דס"ל ג"ש ליליף ישראל מכהנים שיחייבו על הראש כמו שכהנים א"כ צריך להביא לתרגם חד יקרחו על עניים וא"כ קרא יתרא ולא הוה דקאי אחד ישראל נזהרו על

שפנים אלא בא לאשמועינן דגם ישראל חייבים על הראש לאפוקי אי לא תרגם חד קרחה על שפנים ה"א דקאי על הראש וקרחה קרחה תרי זימנא מוקמינן לחייב על כל קרחה כדאיתא במסכת מכות ישראל לא היו חייבים אהראש דמהיכי תיתי לחייבם כיון דקרא דגבי כהנים לא מיותר וצריך לגופיה לחייב כהנים אהראש מש"ה כישראל לכך תרגם דקאי על פנים ואסר פנ"ק ברייתא לאימור ואלא גם ישראל הוזהרו על הפנים אלא דכא לא אשמועינן שגם ישראל חייבים על פנים ועל הראש : קדישין בגופיהון פירש קדושים מעצמם שלא יכריחו אותם ב"ד כסברת לוס והרש מדבתים כרישא דקרא תמיה : דאתילידו מפסולא כדפירש רש"י וכן הוא בפ' הכל על יבמתו : בין מן גברא בין מן יבמה פירש שנתגרשה בין מבעלה או מן יבמה זו חלוצה וכן דייקו ביבמות אותם : ולא תפסיניה פירש שלא יחללו כדפירש רש"י לנהוג בו קדושה וכן בגמרא דמסכת נדרים : ברת כהין מארסא פירש דס"ל דוקא ארוסה בשריפה ולא פנויה ונשואה וכן הוא בפ' ארבע מיתות : וזהו דית תרגם עד היא עם בית אבוהא רצה לומר לאפוקי נשואה דלאו בשריפה אכיה היא אז היה בחנק כשאר א"א וכו' : תפיס גרמה פי' שחללה בעצמה ברצונה לזנות לאפוקי אנוסה דלאו בשריפה : בשעת אניקי פירש בשעת צרה · דאית בה בתולה דווקא שיש בתולים לאפוקי בוגרת שכלו בתולים ולא כר"ל פר"ש ור' אלעזר דמכשרים בוגרת :

יח כי כל־איש אשר־בו מום לא יקרב
איש עור או פסח או חרם או שרוע : יט
או איש אשר־יהיה בו שבר רגל או שבר יד :
כ או־גבן או־דק או תבלל בעינו או
גרב או ילפת או מרוח אשך : כא
כל־איש אשר־בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש
להקריב את־אשי יהוה מום בו את לחם אלהיו
לא יגש להקריב : כב לחם אלהיו
מקדשי הקדשים ומן־הקדשים יאכל :
כג אך אל־הפרכת לא יבא ואל־המזבח
לא יגש כי־מום בו ולא יחלל את־מקדשי כי אני
יהוה מקדשם : כד וידבר משה
אל־אהרן ואל־בניו ואל־כל־בני ישראל :

שלישי

כב

פ א וידבר יהוה אל־משה
לאמר : ב דבר אל־אהרן ואל־בניו
וינזרו מקדשי בני־ישראל ולא יחללו את־שם
קדשי אשר הם מקדשים לי אני יהוה :
ג אמר אלהם לדרתיכם כל־איש
אשר־יקרב מכל־זרעכם אל־הקדשים אשר
יקדישו בני־ישראל ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה
הנפש ההוא מלפני אני יהוה : ד
איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים
לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל־טמא־נפש
או איש אשר־תצא ממנו שכבת־זרע :
ה או־איש אשר יגע בכל־שרץ
אשר יטמא־לו או באדם אשר יטמא־לו לכל
טמאתו : ו נפש אשר תגע־בו וטמאה
עד־הערב ולא יאכל מן־הקדשים כי אם־רחץ
בשרו במים : ז ובא השמש וטהר
ואחר יאכל מן־הקדשים כי לחמו הוא :
ח נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה־
בה אני יהוה : ט ושמרו את־משמרתי
ולא־ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו אני
יהוה מקדשם : י וכל־זר לא־יאכל
קדש תושב כהן ושכיר לא־יאכל קדש :

וזהו פולש לא רמז כן יח פנים לחופה · וכן זהוא כחתן יוצא מחופתו :

רמ"ז שלא יכנס בעל מום בהיכל :

רמ"א שלא יעבוד כהן טמא :

רמ"ט שלא יאכל כהן טמא תרומה

ר"ב רמ"ח רב"ב רמ"ג שלא יאכל זר תרומה וקדשים ולא התושב ושכיר של כהן וכו' :

ארי כל־גבר דביה מומא לא יקרב גבר עויר או
חגיר או חרים או שריע : או גבר דיהי
ביה תבר רגלא או תבר ידא : או גבין
או דוקא או חליז בעינוהי או גרבן או חזזן או
מריס פחדין : כל־גבר דביה מומא
מזרעא דאהרן כהנא לא יקרב לקרבא ית
קורבניא דיי מומא ביה ית קורבן אלהיה לא
יקרב לקרבא : קורבן אלהיה מקודשי
קודשיא ומן־קודשיא ייכול : בהם
לפרוכתא לא ייעול ולמדבחא לא יקרב ארי
מומא ביה ולא יחל ית־מקדשי ארי אנא יי
מקדשהון : ומליל משה עם־אהרן ועם
בנוהי ועם־כל־בני ישראל : ומליל יי עם
משה למימר : מליל עם־אהרן ועם
בנוהי ויפרשון מקודשיא דבני־ישראל ולא יחלון
ית־שמא דקודשי די אנון מקדשין קדמי אנא
יי : אימר להון לדריכון כל־גבר די־יקרב
מכל־בניכון לקודשיא די יקדשון בני־ישראל
קדם־יי וסאובתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההוא
מן־קדמי אנא יי : גבר גבר מזרעא
דאהרן והוא סגיר או דאיב בקודשיא לא ייכול
עד די ידכי ודיקרב בכל־טמא נפשא או גבר די
תפוק מניה שכבת זרעא : או־גבר דיקרב
בכל־ריחשא דיסתאב־ליה או באינשא דיסתאב
ליה לכל סאובתיה : אינש דיקרב ביה
ויהי מסאב עד־רמשא ולא ייכול מן־קודשיא
אלהן אסחי בשריה במיא : ובמיעל
שמשא וידכי ובתר־כן ייכול מן־קודשיא ארי
לחמיה הוא : נבילא ותבירא לא ייכול
לאסתאבא בה אנא יי : ויטרון ית
מטרת מימרי ולא־יקבלון עלוהי חובא וימותון
ביה ארי יחלוניה אנא יי מקדשהון :
וכל־חלוני לא־ייכול קודשא תותבא דכהנא
ואגירא לא־ייכול קודשא :

וכת

וכהן

מאכל כל סעודה קרויה לחם כמו עבד לחם רב : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב · אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך : חרם · שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת : שרוע · שאחד מאבריו גדול מחבירו עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו אחת ארוכה מחברתה : (כ) או גבן · שורציל"ש בלעז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב : או דק · שיש לו בעיניו דוק שקורין טיי"לא כמו הנוטה כדוק : או תבלול · דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא שהוא עוגל המקיף את השחור שקורין פרוני"לא והחוט הזה מפסיק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלול חיליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן פירשו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב : גרב וילפת · מיני שחין הם · גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ : ילפת · היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והיא לחה מבחוץ ויבשה מבפנים · ובמקום אחר קורא לגרב שחין לח מבחוץ ויבש מבפנים · שנאמר ובגרב ובחרס · אבחרס כשמתך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וגשמו מתוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות : מרוח אשך · לפי התרגום מריס פחדין נפחדין ארוכין

מומא לא יתכשר לקרבא קורבן אלהיה : או דגבינוי חפין עינוי או דלית ליה שער בגבינוי
כי כל ארום כל גבר דביה מומא לא יקרב או דגביה או חגנים או יחלזוה בעינוי או דמלי
גבר דסמי או דחגיר או דלקי בחוטמיה או גרב או דמלי חזזין או דחסר בוליא :
דמישתמיט ירכיה : או איש או גבר
דיהי ביה תביר דרגל או תביר דידא : או גבן או דגבינוי שכבן חפין עינוי או לית שער בגבינוי
או דחלזון בעינוי דמערב חיוורא באוכמא או דמלי חרסין יבישין או דמלי חזזיתא מצריתא או דפחדוי
נפיחן וקליטן : כל איש כל גבר כהין דביה מומא מזרעא דאהרן כהנא לא יתכשר לקרבא קרבנא
דיי מומא ביה ית קרבן אלהיה לא יתכשר לקרבא : לחם ברם מותרי קרבניא דאלהיה מה
דמשתייר מן קודשי קודשיא ומן קודשיא יתפרנס : אך לחוד לברגודא לא יעול ולמדבחא
לא יקרב ארום מומא ביה ולא יפיס ית מקדשי ארום אנא יי מקדשהון : וידבר ומליל משה עם
אהרן ועם בנוי ועם כל בני ישראל : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם
אהרן ועם בנוי ויתפרשון מקודשיא דבני ישראל ולא יפסון ית שמא דקודשי דהינון מקדשין קדמי אנא
יי : אמר אימר להון אזדהרון לדריכון כל גבר דיקרב מכל בניכון לקודשיא די יקדשון בני ישראל
קדם יי וסובתיה עלוי וישתיצי בר נשא ההוא במותנא מן קדמי אנא יי : איש איש גבר טלי או
גבר סיב מזרעא דאהרן והוא מצרעא או דייב בקודשיא לא ייכול עד זמן דמידכי ודיקרב בכל סואבת
בר נש או גבר דתיפוק מניה שכבת זרעא : או איש או גבר די יקרב בכל רוחשא דיסתאב ליה
או באינשא דמית דיסתאב ליה ולכל סאובתיה בחייוי : נפש בר נש כהין דיקרב ביה יהי מסאב
עד רמשא ולא ייכול מן קודשיא אלהן אין אסחי בשריה בארבעין סאוין דמוי : ובא ויטמוע
שמשא ויתכשר ובתר כדין ייכול מן קודשיא ארום מזוניה הוא : נבלה נבילא וקטולא לא
ייכול לאסתאבא בה אנא יי : ושמרו ויטרון בני ישראל ית מטרת מימרי ולא יקבלון עלוי
חובא ולא ימותון ביה באישא מצלהבא ארום יפסוניה אנא יי מקדשהון : וכל זר וכל חילוני
לא ייכול קודשא בר ישראל דהוא תותבא דכהנא ואגירא לא ייכול קודשא :
וכהן

מרחפין שהכנים שלו כתותין פחדיו כמו גידי פחדיו ישורגו : (כא) כל איש אשר בו מום · לרבות שאר מומין
מום בו · כשמומו בו פסול הוא. אם עבר מומו כשר : לחם אלהיו כל מאכל קרוי לחם : (כב) מקדשי הקדשים ·
אלו קדשי הקדשים : ומן הקדשים יאכל · אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמר קדשים קלים
אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה
ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים : (כג) אך
אל הפרכת · להזות שבע הזאות שעל הפרכת : ואל המזבח · החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים :
ולא יחלל את מקדשי · שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל : (כד) וידבר משה במצוה הזאת : אל אהרן וגו'
ואל כל בני ישראל להזהיר בית דין על הכהנים : (ב) וינזרו · אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר וינזרו מאחרי
נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן ד"א וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם
קדשי סרס המקרא ודרשהו : אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן : (ג) כל איש אשר יקרב · אין
קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה בכל קדש לא תגע אזהרה
לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה וא"א לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכילה בצו את אהרן שתי
כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת"כ וכי יש נוגע חייב א"כ מה תלמוד
לומר יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבין עליו משום טומאה אלא א"כ קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת
כהנים למה כבר דרשו במסכת שבועות אחת לכלל ואחת לפרט כו' : וטומאתו עליו · וטומאת האדם עליו יכול בבשר
הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו
פורחת ממנו הכתוב מדבר וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה : ונכרתה · יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתישב
במקום אחר ת"ל אני ה' בכל מקום אני : (ד) בכל טמא נפש במי שנטמא במת : (ה) בכל שרץ אשר יטמא
לו בשיעור הראוי לטמא בכעדשה : או באדם במת אשר יטמא לו בשיעורו לטמא והוא כזית : לכל טומאתו · לרבות
נוגע בזב וזבה נדה ויולדת : (ו) נפש אשר תגע בו · באחד מן הטמאים הללו : (ז) ואחר יאכל מן הקדשים · לא
נדרש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה בהערב השמש : מן הקדשים · ולא כל הקדשים : (ח) נבלה וטרפה לא
יאכל לטמאה בה · לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת
אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו
טרפה : (ט) ושמרו את משמרתי · מלאכול תרומה בטומאת הגוף : ומתו בו · למדנו שהיא מיתה בידי שמים :
(י) לא יאכל קדש · בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה : תושב כהן ושכיר · תושבו של כהן ושכירו לפיכך
תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים
שיוצא

אוכל בתחלתו וק"ל : ירושלמי · דגבינוי פי' קצר גבות פי' כמו גבות שהוא ארוך ונמשך או דחסר בוליא ר"ל שבקטיו או לי'
או פי' חסר ביצה : קרתן ויפסון במותנא פי' ונכרתו ממיתה לאפוקי דלא תפרש יכרת ממקומו מצד זה לצד זה ויתיישב במקום
אחר ודייק מדכתיב אני ה' וכדפי' רש"י. ולכל טומאתו בחייו פי' לכל טומאה שנטמא בה בחייו כדפירש רש"י · גר נש כה
אפרש שקוי' הכהן מדכתיב בתריה ולא יאכל מן הקדשים : בארבעין סאוין דמוי כי זה הוא שיעור מקוה וק"ל :

דלקי בחוטמיה ואבל הכן דחשיב עיין בר"שי : דגבינוי שכבן חפין עינוי אין לוה שער כל ה חסר או יתיר חשיב מום וכן פירשו בבלמוסי' כאותות גבות פטורים גבוה האיפן מורות על מדות הבונות רעות ופחיתות : דחלזון בעינוי וכו' דמלי חרסין דפחדוי נפיחן כל זה עיין בר"שי וכמפרשין וע"ל בר' עקיבא בפ' אלו מומין ולא כאידך דסם דאכולהו קשה ליה וק"ש : ברם מותרי קירבניא פי' ממה שנשאר מהקרבנות ומה קדשים יאכל לאפוקי שאינו אוכל מן המחלוק' דהיינו חלק שאר כהנים דיליף בק"ו מטבול יום ממוסר' בפורים שהן כשירין לעבודה לאחר ואינן אוכלי' בתחלוקת בעל מום שאין כשר לעבודה לאחר היינו דין שאינו ...ספקטיו שכ לי' ויתיישב במקום גר נש כה; ..ה

יא וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא
יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו :
יב ובת כהן כי תהיה לאיש זר הוא
בתרומת הקדשים לא תאכל : יג
ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה
ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה
תאכל וכל זר לא יאכל בו : יד
ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו עליו
ונתן לכהן את הקדש : טו ולא
יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו
ליהוה : טז והשיאו אותם עון
אשמה באכלם את קדשיהם כי אני יהוה
מקדשם : פ יז וידבר יהוה
אל משה לאמר : יח דבר אל אהרן
ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלהם
איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל
אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל
נדבותם אשר יקריבו ליהוה לעלה :
יט לרצנכם תמים זכר בבקר
בכשבים ובעזים : כ כל אשר
בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם :
כא ואיש כי יקריב זבח שלמים
ליהוה לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן
תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו :
כב עורת או שבור או חרוץ או
יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה
ליהוה ואשה לא תתנו מהם על המזבח
ליהוה : כג ושור ושה שרוע
וקלוט נדבה תעשה אתו ולנדר לא ירצה :
כד ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא
תקריבו ליהוה ובארצכם לא תעשו :
כה ומיד בן נכר לא תקריבו את
לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם
מום בם לא ירצו לכם : ס כו
וידבר יהוה אל משה לאמר : כז
שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים
תחת

וכהנא ארי יקני נפש קנין כספיה הוא ייכול
ביה ויליד ביתיה אנון ייכלון בלחמיה :
וברת כהנא ארי תהי לגבר חילוני היא
באפרשות קודשיא לא תיכול : וברת
כהנא ארי תהי ארמלא ומתרכא ובר לית
לה ותתוב לבית אבוהא כרביותהא מלחמא
דאבוהא תיכול וכל חילוני לא ייכול ביה :
וגבר ארי ייכול קודשא בשלו ויוסף חומשיה
עלוהי ויתן לכהנא ית קודשא : ולא
יחלון ית קודשיא דבני ישראל ית דיפרשון
קדם יי : ויקבלון עליהון עוין וחובין
במיכלהון בסואבא ית קודשיהון ארי אנא
יי מקדשהון : ומליל יי עם משה למימר : מליל
עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר
להון גבר גבר מבני ישראל ומן גיוריא בישראל
דיקריב קורבניה לכל נדריהון ולכל נדבתהון
דיקרבון קדם יי לעלתא : לרעוא לכון
שלים דכר בתוריא באימריא ובעזיא :
כל דביה מומא לא תקרבון ארי לא לרעוא
יהי לכון : וגבר ארי יקריב נכסת
קודשיא קדם יי לפרשא נדרא או לנדבתא
בתורי או בענא שלים יהי לרעוא כל מומא
לא יהי ביה : עויר או תביר או פסיק
או יבלן או גרבן או חזזן לא תקרבון אלין
קדם יי וקורבנא לא תתנון מנהון על
מדבחא קדם יי : ותור ואימר יתיר
וחסיר נדבתא תעביד יתיה ולנדרא לא יתרעי :
ודמריס ודריסים ודשליף ודגזיר לא תקרבון
קדם יי ובארעכון לא תעבדון : ומיד
בר עממין לא תקרבון ית קורבן אלהכון
מכל אלין ארי חבולהון בהון מומא בהון
לא לרעוא יהון לכון : ומליל יי עם משה למימר :
תורא או אימר או עזא ארי יתיליד ויהי שבעא יומין
בתר

פסמורים
מלה וי"ו
לומר לך
שאין בין
נמרו'
לבנרות.
אלא לחדשי'
בלבד :
רמ"ד
שלא לאכול
טבל וכו' :

רביעי
י"א פסוקים
סוכיף
קדשים
בואת
ספרסה
כנגד י"א
דברים שכין
תרומה
לקדש
ל' מנא בתו'
ד' וחסר :
ר"פה שלא
להקדיש
בעלי מומי'
להקריב
למזבח וכו'
רפ"ו להיות
כל קרבן
תמים
רפ"ז שלא
ליתן מום
בקדשים :

רפ"ח רפ"ט
ר"צ
שלא לשחוט
בעלי מומין
לשם קרבן :
רצ"א שלא
לסרק וכו' :
רצ"ב שלא
להקריב
קרבן וכו' :

שאינה כשם כא הכתוב ולמדך מכאן שאין גופו קנוי לאדונו לאכול בתרומתו : (יא) וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי לגופו : ויליד ביתו. אלו בני השפחות ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו' בספרי : (יב) לאיש זר. ללוי וישראל : אלמנה וגרושה. מן האיש הזר : וזרע אין לה. ממנו : ושבה. הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים : וכל זר לא יאכל בו. לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה. זרות אמרתי לך ולא אנינות : (יד) כי יאכל קדש. תרומה : ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה : (טו) ולא יחללו וגו' להאכילם לזרים : (טז) והשיאו אותם. את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהן. וא"ת ביכליהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן : והשיאו אותם. זה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא יביא את עצמו וכן ויקבור אותו בגיא הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי : (יח) נדריהם. הרי עלי : נדבותם. הרי זו : (יט) לרצונכם. הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנט בלעז ואיזהו הראוי לרצון. תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים
אבל

וכהן וכהנא ארום יקני בר נש נוכראה קנין כספיה הוא ייכול ביה ומרבייני ביתיה
אינון ייכלון בלחמיה : ובת וברת כהן ארום תהי מתנסבא לגבר חילוניי היא
באפרשות קודשיא לא תיכול : ובת וברת כהין ארום תהי ארמלא או מיתרכא וולד
לית לה מניה ותבת לבית איבהא דלא מינטרא יבם הי כיומי טליותה ולא מעברא מן מזוניה
דאיבהא תיכול וכל חלוני לא ייכול ביה : ואיש וגבר ישראל ארום ייכול קודשא
בשלו ויוסיף חומש דמוי עלוי ויתן לכהנא ית קודשא : ולא יחללו ולא יפסון ית
קודשיא דבני ישראל ית דיפרשון לשמא דיי : והשיאו ויארעון יתהון חובי אשמתהון
במיכלהון בסואבא ית קודשיהון ארום אנא יי מקדישיהון : וידבר ומליל יי עם משה
למימר : דבר מליל עם אהרן ועם בנוי ועם כל בני ישראל גבר טלי או גבר סיב מבית גניסת ישראל
ומן גיורא דבישראל דיקרב קורבניה לכל נדריהון ולכל נסיבתהון דיקרבון קדם יי לעלתא :
לרצונכם לרעוא לכון שלים דכר בתורי באימריא ובבני עזיא : כל כל
דביה מומא לא תקרבון ארום לא לרעוא יהי לכון : ואיש כי וגבר ארום יקרב
נכסת קודשיא קדם יי לאפרשא נדרא או נסיבתא בתורי או בענא שלים יהי לרעוא כל מומא
לא יהי ביה : עורת דסמי או דתביר גרמא או דריסוי לקיין או דעינוי לקיין דמערב
חיורא באוכמא או דמלי חרסין יבשין או חזזיתא מצריתא לא תקרבון אלין קדם יי וקורבנא
לא תקרבון מנהון על מדבחא קדם יי : ושור ותור ואימר יתיר כוליא או דחסיר
כוליא נסיבא תעביד יתיה ולנדרא לא יהי לרעוא : ומעוך ודמעיך ודכתישן פחדוי
ודשחית ודמרסיס גידוי לא תקרבון לשמא דיי ובארעכון לא תסרסון : ומיד ומן
יד בר עממין לא תקרבון ית קורבן אלהכון מכל אלין ארום חיבולהון בהון מומא בהון פסילין הינון
לא לרעוא יהון לכון : וידבר ה׳
ומליל יי עם משה למימר : שור עידן
דאדכר לן סדרי קורבנינן מה דהוינן מקרבין
בכל שנא ושנא הוו קורבנינן מכפרין על חובינן
וכדו די גרמו חוביא ולית לן מה נקרבא מן עדרי
ענינן תורא
אתבחר

ירושלמי

עידן דאתחבר לן סדרי קורבנינן מה דהוינן
מקרבין בכל שנא ושנא הוו קורבנינן מכפרין
על חובינן וכדו די גרמו חוביא ולית לן
מה נקרבא מן עדרי ענינן תורא
אתבחר

אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר : (כא) לפלא נדר · להפריש
בדיבורו : (כב) עורת · שם דבר של מום עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת : או שבור · לא יהיה :
חרוץ · ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה · יבלת · ורו״א בלעז : גרב · מין חזזית וכן ילפת
לשון ילפת כמו וילפת שמשון שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה : לא תקריבו · שלשה פעמים להזהיר על
הקדשתן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן : ואשה לא תתנו · אזהרת הקטרתן : (כג) שרוע · אבר גדול מחבירו :
קלוט פרסותיו קלוטות : נדבה תעשה אותו · לבדק הבית : ולנדר · למזבח : לא ירצה · אי זה הקדש בא לרצות הוי
אומר זה הקדש המזבח : ומעוך וכתות ונתוק וכרות · בביצים או בגיד : (כד) מעוך ביציו מעוכים ביד : כתות · כתושים
יותר ממעוך · נתוק · תלושים ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש :
וכרות · כרותין בכלי ועודן בכיס : ומעוך · תרגומו ודמריס זהו לשונו בארמית לשון כתישה : ונתוק · תרגומו וכרות דוקא
ודרסים כמו הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות וכן קנה המרוסס : ובארצכם לא תעשו · דבר זה לסרס שום
בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארצכם שאי אפשר לומר נא נצטוו על הסרוס אלא
בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ : (כה) ומיד בן נכר · נכרי
שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואע״פ שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא
אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם לכך
נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל : משחתם · חבולהון : לא ירצו
לכפר עליכם : (כז) כי יולד · פרט ליוצא דופן : אותו ואת בנו · נוהג בנקבה לאסור לשחוט האם
והבן או הבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן :

אותו

באשה · מגלהכת · פי׳ ככף · כא״ג של · שלהבת · דילוף · תדכתי׳ פי · אסרן ולא · ימתו וגבי · חלול קדשים · כ״ו כל · כוכראה · כרש״י · דלא מנטר׳ · ליבם ולא · מעברא פי׳ · שאינ׳ זקוקה · ליבם ואינה · מעוברת א״ג · זקוקה ליבם · אינה שבה · לבית אביה · לאכול · בתרומה ופ״ס · בגמר׳ · תאורם : · במיכלהון · בטאוב עיין · כרמב״ן · תג״פל רפא · שאמר כי · יש דורך · להרגש כן · דריסוי · לקיין פי׳ · שרים של עין · שלקה כדפי׳ · רמב״ן ופי׳ · רים עור · לשון גמרא · תכין ריסי · עיניך ניכר : · ודכתישן · פחדוי · תפרש · דמעוך · גניף · דוקא גבי · כיס נתוק · וכרות דוקא · כגיד ופ״ל · כרי׳ ולא · כר״א : · עידן דתדכר · לן וכו׳ כל · הפסו׳ א״א לך · פרושו כתש · שהרב כ״ה · שור כבחר · לנו בזכות

שוקן זה אברהם דאת׳ ממזרח כדכתי׳ מי העיר ממזרח פטיר כולי פי׳ אדון ושר לשון גמרא כדמא בן נחינא רא״ש פטיר כולי היא
וכן לשון פטרון: וקריב לשמן כר תור׳ רכין ופמין פי׳ בן בקר רך וטוב אמרת אתבאר פי׳ שה נבחר לשנית בזכות יצחק הנעקד ע״ג
המזבח ואמת יצחק שכללהון עי׳ ראש כלילת יופי שלשה וכבהו עיניו גדי בר עיזי פירש זה נבחר בזכות יעקב שלימה פי׳ הם ע״ש
יעקב איש תם ואכיל לאבוי עי׳ ובהיא לאבין גדי לקבל סדר הברכו׳ : דישתמודע דלא נפיל פי׳ שיכירו שאינו נפל וכדאיתא
בפ״ב ע״ב :

אחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן
אשה ליהוה׃ כח ושור או שה אתו
ואת בנו לא תשחטו ביום אחד׃ כט
וכי תזבחו זבח תודה ליהוה לרצנכם תזבחו׃
ל ביום ההוא יאכל לא תותירו
ממנו עד בקר אני יהוה׃ לא
ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני יהוה׃
לב ולא תחללו את שם קדשי
ונקדשתי בתוך בני ישראל אני יהוה מקדשכם׃
לג המוציא אתכם מארץ מצרים
להיות לכם לאלהים אני יהוה׃ פ
א וידבר יהוה אל משה לאמר׃
ב דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם
מועדי יהוה אשר תקראו אתם מקראי קדש
אלה הם מועדי׃ ג ששת ימים
תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון
מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא
ליהוה בכל מושבתיכם׃ פ ד אלה
מועדי יהוה מקראי קדש אשר תקראו אתם
במועדם׃ ה בחדש הראשון בארבעה
עשר לחדש בין הערבים פסח ליהוה׃ ו
ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות ליהוה
שבעת ימים מצות תאכלו׃ ז ביום
הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת
עבדה לא תעשו׃ ח והקרבתם אשה
ליהוה שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש
כל מלאכת עבדה לא תעשו׃ פ ט
וידבר יהוה אל משה לאמר׃ י
דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל
הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה
והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן׃

והניף

רנ"ג פסוקים הקרבן מכן ז' וכח׃ רנ"ד שלא לשחוט כהת' וכנה כו'׃
רנ"ה רנ"ו שלא לעשות דבר שיתחלל בו שם שמים ומצות קדוש השם וכו'׃
חמישי
כג
רנ"ז רנ"ח רנ"ט ס' מצות שביתה ביום ראשון של פסח ומצות שביתה ביום ז' כו' ושלא לעשות מלאכה וכו' ס"מ מצות הקרבן העומר וכו'׃

בת אמיה ומיומא תמינאה ולהלא יתרעי
לקרבא קרבנא קדם יי׃ ותורתא או אמר
יתה וית ברה לא תכסון ביומא חד׃
וארי תכסון נכסת תודתא קדם יי לרעוא
לכון תכסון׃ ביומא ההוא יתאכיל לא
תשארון מניה עד צפרא אנא יי׃
ותטרון פקודי ותעבדון יתהון אנא יי׃
ולא תחלון ית שמא דקודשי ואתקדש בגו בני
ישראל אנא יי מקדשכון׃ דאפיק יתכון
מארעא דמצרים למהוי לכון לאלהא אנא יי׃
ומליל יי עם משה למימר׃ מליל עם
בני ישראל ותימר להון מועדיא דיי דתערעון
יתהון מערעי קדיש אלין אנון מועדי׃
שתא יומין תתעביד עבידתא וביומא שביעאה
שבא שבתא מערע קדיש כל עבידא לא
תעבדון שבתא היא קדם יי בכל מותבניכון׃
אלין מועדיא דיי מערעי קדיש דתערעון יתהון
בזמניהון׃ בירחא קדמאה בארבעת
עשרא לירחא בין שמשיא פסחא קדם יי׃
ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין חגא
דפטיריא קדם יי שבעא יומין פטירא תיכלון׃
ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכון כל
עבידת פולחן לא תעבדון׃ ותקרבון
קורבנא קדם יי שבעא יומין ביומא שביעאה
מערע קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון׃
ומליל יי עם משה למימר׃
מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון
לארעא דאנא יהיב לכון ותחצדון ית חצדה
ותיתון ית עומרא ריש חצדכון לכהנא׃

וירים

(כח) אותו ואת בנו׃ אף כלו ואותו במשמע׃ לרצונכם תזבחו׃ תחלת זביחתכם הזהרו שתהיו לרצון לכם. ומהו הרצון ביום ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואף על פי שפרט לאכילים לשני ימים חזר ופרט לאכילין ליום אחד שבפסח וביחתן על מנת לאכלן כזמנן׃ (ל) ביום ההוא יאכל׃ לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לו זמן אכילה שהרי כתוב ובשר זבח תודת שלמיו וגומר׃ אני ה'׃ דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך׃ (לא) ושמרתם׃ זו משנה׃ ועשיתם׃ זה המעשה׃ (לב) ולא תחללו׃ לעבור על דברי מזידין ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכך מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו'׃ (לג) המוציא אתכם׃ על מנת כן׃ אני ה'׃ נאמן לשלם שכר׃ (ב) דבר אל בני ישראל מועדי ה'׃ עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלם׃ (ג) ששת ימים׃ מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות׃ (ד) אלה מועדי ה'׃ למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש׃ (ה) בין הערבים׃ משש שעות ולמעלה׃ פסח לה'׃ הקרבת קרבן ששמו פסח׃ (ח) והקרבתם אשה וגו'׃ הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין

יונתן בן עוזיאל

אתבחר קדמוי בגין מדכר זכות סבא דאתא מפרינתא פטיר כולי קריב לשמך בר תורין רכיך שמין איסרא אתבחר תניין בגין מדכר זכותיה דשייה דאתעקר על גבי מדבחא ופשט צואריה בגין שמך שמיא מכו ונחתו וחמא יצחק ית שכלוליהון וכהיין עיגוי מפרופיא מן בגין כדין זכה ואזדמן ליה אמרא תחותוי לעלתא גדי בר עזי אתבחר תחותא בגין מדכר זכות שלימא דעבד גדיי בר עזי תבשילין ואוביל לאבוי וזכה למקבלא סדר ברכתא בגין כן פריש משה נביא ואמר עמי בני ישראל תור או אימר או גדיא ארום יתיליד כאורח עלמא ויהי שבעתא יומין בתר אמיה מטול דישתמודע דלא נפיל ומיומא תמינאה ולהלאה יתרעי לקרבא קורבנא לשמא דיי׃ ושור עמי בני ישראל היכמא דאבונן רחמן בשמיא כן תהוון רחמנין בארעא תורתא או רחלא יתה וית ברה לא תיכסון ביומא חד׃ וכי ואורום תכסון נכסת נכסתא לשמא דיי לרעוא לכון תיכסון׃ ביום ביומא ההוא יתאכל לא תשיירון מניה עד צפרא אנא יי׃

ירושלמי

אתבחר קדמי בגין למדכרא סביא מדינחא פטיר כוליה קרב לשמך בר תורין ורהט לבקרותיה ונסיב בר תורין רכיך ועב ויהב יתיה לרביא ואוחי רביא למיעבד יתיה ופטירין אפה וייכול מלאכין וזכה למתבשרא דהא שרה ילדה ליצחק אמרא איתבחר תניין בגין למדכרא זכוותיה דישייה דעקד גרמיה על גבי מדבחא ופשט צואריה בגין שמך שמיא מכו ונחתו וחמא יצחק ית שכלוליהון וכהיין עיגוי מסרומיא מן בגין כדין זכה ואזדמן ליה תמן אמר תחורתוי לעלתא׃ ותו זכו תליתאי גדי בר עיזין למידכרא זכותיה דתמימא דלביש משכין גדיין ועבד תבשילין ואייתי לאבוי מן תבשילוי וחמר אשקי יתיה וזכה למתקבלא סדר בירכתא מן יצחק אבוי ולמוקמא תרי עשר שבטין קדישין לשמך׃ דהא בכן פריש משה נביא דיי ואמר עמי בית ישראל תור או אימר או גדי ארום דאתיליד ויהי שובעא יומין בתר אמיה ומן יומא תמינאה ולהלן יהוי כשר למקרבא יתיה קורבנא לשמא דיי׃

ושמרתם ותיטרון ית פיקודי ותעבדון יתהון אנא יי דיהב אגר טב לנטרי פקודי ואורייתי׃

ולא תחללו ולא תפסון ית שמא דקודשי ואתקדש בגו בני ישראל אנא יי מקדשכון׃

המוציא דהנפיק יתכון פריקין מארעא דמצרים מטול למהוי לכון לאלהא אנא יי׃ וידבר ה׳ ומליל יי עם משה למימר׃ דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון זמן סדורי מועדיא דיי דתארעון יתהון מארעי קדיש אלין הינון זמן סדורי מועדיי׃ ששת שיתא יומין תתעבד עיבידא וביומא שביעאה שבא ונייחא מארע קדיש כל עיבידא לא תעבדון שבתא היא ליי בכל אתר מותבניכון׃ אלה מועדי אלין זמני סידורי מועדיא דיי מארעי קדיש די יתרעון יתהון בזימניהון׃ בחדש בירחא דניסן בארביסר לירחא ביני שימשתא זמן ניכסת פיסחא לשמא דיי׃ ובחמשה עשר ובחמיסר יומין לירחא הדין חגא דפטיריא לשמא דיי שבעתי יומין פטירי תיכלון׃ ביום ביומא קדמאה דחגא מארע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון׃ ותקרבתם ותקרבון קרבנא לשמא דיי שבעתי יומי ביומא שביעאה דחגא מארע קדיש כל עיבידת פולחנא לא תעבדון׃ וידבר ה׳ ומליל יי עם משה למימר׃ דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון ארום תעלון לארעא דאנא יהיב לכון ותחצדון ית חצדא ותייתון ית עומרא שירוי חצדכון לות כהנא׃

והניף

ירושלמי לבקרותיה פי׳ לדיר של בקר ששם שרויים הבהמות ויהב אותה לרביא פי׳ ויתן כן הבקר לנער ואוחי ויתמה לעשות׳ ופטירין פיר׳ מצות תליתאי פי׳ השלישי הוא יעקב דלבש עור גדיי וחמר אשקיה יין השקהו וכל פסוק זה ביין כולו שכן הוא לפת הואת שאין לנו להקריב כאשר היה בראשונה שזכו סדר הקרבנות בכל שנה ומכפרין כל העונות וק״ל וא״שנ׃ בכמה דאכונן רחמן פירש כמו שאבינו שבשמים רחמן אף אתם כן כולו מבואר בפסוק יודע צדיק נפש בהמתו זה סק״כה וכו׳ ורואי לקיסר והלכת בדרכיו כמ״ש ז״ל׃

יונתן תורת׳ או רחלא פירש פרה ורחל׃ לאפוקי זכר שאינו נוהג ב׳ כרבנן׃ אתר מותבניכון

זה את זה ׃ והקרבתם אשה לה׳ ׃ תכל מקום אם אין פרים הכא אלים ואשר אין פרים ואלים׃ תבא כבשים׃ שבעת ימים כל מקום שנאמר שבעת שבר דבר הוא שבוע של ימים שטיבה כלעו וכן כל לשון שמונת ששה חמשת שלשת מלאכת עבודה ׃ אפילו מלאכות הם שובות לכם עבודה ונורך שיש הפרון בים בכטלה שלהן כגון דבר האבד כך הנה זו מתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכולי ׃ (י) ראשית קצירכם שתהא ראשונה לקציר ׃ עומר ׃ עשירית האיפה כך היתה שמה כמו וימודו בעומר ׃

מה דמתרגם גבי שבת בכל אתר כולי וגבי חדש בכל מותבניכון ולא אתר יש לומר רבה לומר דשבת נוהג מן בארץ מן בח״ל לאפוקי חדש דסברי שאין נהג אלא בארץ ויכול להיות דגם ליה סבירא ליה אפי ביני שאשתא ס״ל בין השמשות ממש ולא כפירש רש״י דפירי׳ פשע עשות וכן סבר ת״ק דרבי במגילת ביומא קדמאה דחגא דקשב ליה וכי ראשון הוא וסלא ט״ו הוא אלא ראשון ליום טוב ׃

יא והניף את־העמר לפני יהוה
לרצנכם ממחרת השבת יניפנו הכהן :
יב ועשיתם ביום הניפכם את־העמר
כבש תמים בן־שנתו לעלה ליהוה : יג
ומנחתו שני עשרנים סלת בלולה בשמן אשה
ליהוה ריח ניחח ונסכה יין רביעת ההין :
יד ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד־
עצם היום הזה עד הביאכם את־קרבן אלהיכם
חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם :
פ טו וספרתם לכם ממחרת השבת
מיום הביאכם את־עמר התנופה שבע שבתות
תמימת תהיינה : יו עד ממחרת השבת
השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה
חדשה ליהוה : יז ממושבתיכם
תביאו לחם תנופה שתים שני עשרנים סלת
תהיינה חמץ תאפינה בכורים ליהוה :
יח והקרבתם על־הלחם שבעת
כבשים תמימם בני שנה ופר בן־בקר אחד
ואלים שנים יהיו עלה ליהוה ומנחתם ונסכיהם
אשה ריח־ניחח ליהוה : יט ועשיתם
שעיר־עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה
לזבח שלמים : כ והניף הכהן אתם
על לחם הבכרים תנופה לפני יהוה על־שני
כבשים קדש יהיו ליהוה לכהן : כא
וקראתם בעצם היום הזה מקרא־קדש יהיה
לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם
בכל־מושבתיכם לדרתיכם : כב
ובקצרכם את־קציר ארצכם לא־תכלה פאת שדך
בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב
אתם אני יהוה אלהיכם : פ כג
וידבר יהוה אל־משה לאמר : כד
דבר אל־בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד
לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא־
קדש : כה כל־מלאכת עבדה לא
תעשו והקרבתם אשה ליהוה : פ
כו וידבר יהוה אל־משה לאמר :
כז אך בעשור לחדש השביעי הזה
יום הכפרים הוא מקרא־קדש יהיה לכם
ועניתם את־נפשתיכם והקרבתם אשה ליהוה :
כח וכל־מלאכה לא תעשו בעצם
היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם
לפני יהוה אלהיכם : כט כי כל־
הנפש

שב שג שד שלא לאכול לא מתבואה חדשה כו'.

שה שו מצות ספירה כו' וכו' שקרבת שתי הלחם.

ל' ומלא ולו קדמא :

שז שח מצות שביתה כיום בעצרת ושלא לעשות בו מלאכה :

ששי

שט שי מצות שביתה בראש השנה ושלא לעשות בו מלאכה :

שיא שיב מצות תענית כיום ושלא לאכול בשתות בו :

ויריס ית־עומרא קדם יי לרעוא־לכון מבתר יומא
טבא ירימיניה כהנא : ותעבדון ביום
ארמותכון ית־עומרא אימר שלים בר־שתיה
לעלתא קדם־יי : ומנחתיה תרין עשרונין
סולתא דפילא במשח קורבנא קדם־יי
לאתקבלא ברעוא ונסכיה חמרא רבעות הינא :
ולחם וקלי ופירוכן לא תיכלון עד־בכרן יומא הדין
עד איתואיכון ית־קורבנא דאלהכון קים עלם
לדריכון בכל מותבניכון : ותמנון לכון
מבתר יומא־טבא מיום איתואיכון ית־עומרא
דארמותא שבע שבוען שלמן יהוין :
עד מבתר שבועתא שביעתא תמנון חמשין
יומין ותקרבון מנחתא חדתא קדם־יי :
ממותבניכון תייתון לחם ארמותא תרתין
גריצן תרין עשרונין סולתא יהוין חמיע יתאפין
בכורין קדם־יי : ותקרבון על־לחמא
שבעא אימרין שלמין בני שנה ותור בר־תורי חד
ודכרין תרין יהון עלתא קדם־יי ומנחתהון
ונסכיהון קורבן דמתקבל־ברעוא קדם־יי :
ותעבדון צפיר־בר־עזין חד לחטאתא ותרין
אימרין בני שנה לנכסת קודשיא : ויריס
כהנא יתהון על לחם בכוריא ארמא קדם יי
על־תרין אימרין קודשא יהון קדם־יי לכהנא :
ותערעון בכרן יומא הדין מערע־קדיש יהי לכון
כל־עיבידת פולחן לא תעבדון קים עלם בכל־
מותבניכון לדריכון : ובמחצדכון ית־
חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך בחצדך
ולקטא דחצדך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק
יתהון אנא יי אלהכון : ומליל יי עם־
משה למימר : מליל עם־בני ישראל
למימר בירחא שביעאה בחד לירחא יהי לכון
נייחא דוכרן יבבא מערע קדיש :
כל־עיבידת פולחן לא תעבדון ותקרבון
קורבנא קדם־יי : ומליל יי עם־
משה למימר : ברם בעשרא לירחא
שביעאה הדין יומא דכפוריא הוא מערע־
קדיש יהי לכון ותענון ית־נפשתיכון ותקרבון
קורבנא קדם־יי : וכל־עיבידא
לא תעבדון בכרן יומא הדין ארי יומא
דכפוריא הוא לכפרא עליכון קדם יי אלהכון :
ארי כל־אינש דלא־יתענא
בגון

והניף · וירים ית עומרא קדם יי לרעוא לכון מבתר יומא טבא קמאה דפסחא ירימיניה כהנא :
ועשיתם ותעבדון ביום ארמותכון ית עומרא אימר שלים בר שתיה לעלתא לשמא דיי :
ומנחתו ומנחתיה תרין עשרונין סמידא פתיכא במשח זיתא קורבנא לשמא דיי מטול לאתקבלא ברעוא וניסוכי חמר עינבי רבעות הינא : ולחם ולחים וקלי ופירוכין חדתין לא תיכלון עד כרן יומא הדין עד זמן איתוייכון ית קרבן אלהכון קיים עלם לדריכון בכל מותבניכון : וספרתם ותמנון לכון מבתר יומא טבא קמאה דפסחא מן יום איתוייכון ית עומרא דארמותא שבע שבועין שלמין יהויין : עד ממחרת עד מבתר שבועתא שביעאה תימנון חמשין יומין ותקרבון מנחתא דלחים חדת לשמיה דיי : ממושבותיכם מאתר מותבניכון תייתון לחם ארמותא תרתין גריצן תרין עשרונין סמידא יהווין חמיע יתאפיין ביכורין לשמא דיי : והקרבתם ותקרבון על לחמא ההוא שבעא אמרין שלמין בני שנה ותור בר תורין דלא עירובין חד לחטאתא ותרין אמרין בני שנה לנכסת קודשיא : ועשיתם ותעבדון צפיר בר עיזי דלא עירובין חד לחטאתא ותרין אימרין בני שנה לנכסת קודשיא : והניף ויירים כהנא יתהון על לחמא דביכוריא ארמא קדם יי על תרין אימרין קודשא יהון לשמא דיי לכהנא : וקראתם ותערעון חיין וקיימין הי בזמן כרן יומא הדין מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון קיים עלם בכל מותביכון לדריכון : ובקצרכם ובזמן מחצדכון ית חצד ארעכון לא תסייפון אומנא חדא דאית בחקלה בחצדך ולקטא יחצדך לא תלקיט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא הוא יי אלהכון :
וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל למימר בתשרי דהוא ירחא שביעאה יהי לכון יומא טבא דוכרן יבבא מארע קדיש : כל כל עיבידת פולחנא לא תעבדון ותקרבון קורבנא קדם יי לשמא דיי : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר :
אך ברם בעשרא יומין לירחא שביעאה הדין יומא דכפוריא הוא מארע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון מפיכלא ומשתיא והנית בי בני ותמרוקין ותשמיש ערסא וסנדלא ותקריבון קרבנא קדם יי : וכל וכל עיבידתא לא תעבדון בכרן יומא הדין ארום יומא דכיפוריא הוא לכפרא עליכון קדם יי אלהכון : כי ארום כל בר נש דייכול לציימא ולא יצום בכרן יומא הדין ישתיצי במותנא מגו עמיה : וכל.

ירושלמי

ארום כל נפש דכפשת למצום ולא צימה ביום צום כפוריה :

(יא) והניף · כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים : לרצונכם · אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם : ממחרת השבת · ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו : (יב) ועשיתם כבש · חובה לעומר הוא בא : (יג) ומנחתו · מנחת נסכיו : שני עשרונים : כפולה היתה : ונסכו יין רביעית ההין · אע"פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים : (יד) קלי · קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור : כרמל · הן קליות שקורין גרניי"ש : בכל מושבותיכם · נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו : (טו) ממחרת השבת · ממחרת יום טוב : תמימות תהיינה · מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות : (טז) השבת השביעית · כתרגומו שבועתא שביעתא : עד ממחרת השבת השביעית תספרו · ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום : חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה' · ביום החמשים תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום החמשים תספרו ומקרא מסורס הוא : מנחה חדשה · היא מנחה הראשונה שהובאה מן החדש וא"ת הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים : (יז) ממושבותיכם ולא מחוצה לארץ : לחם תנופה · לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה : בכורים · ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם : (יח) על הלחם · בגלל הלחם חובה ללחם : ומנחתם ונסכיהם כמשפט · מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפ' נסכים שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש : (יט) ועשיתם שעיר עזים · יכול שבעת כבשים ושעיר האמורים כאן הם ז' כבשים ושעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הן אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין : (כ) והניף אותם חיים תנופה · מלמד שטעונין תנופה חיים יכול כולם ת"ל שני כבשים : קדש יהיו · לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן קדש קדשים : (כב) ובקצרכם · חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין אמר רבי אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו : תעזב · הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם : אני ה' אלהיכם · נאמן לשלם שכר : (כד) זכרון תרועה · זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל : (כה) והקרבתם אשה · המוספין האמורין בחומש הפקודים : (כז) אך כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא לשבים ואינו מכפר על שאינם שבין :

מבתר יומא טבא וכו' פ"ל או בזה זמן חובת העומר ועיין ברש"י ובמפרשים היטב : שבועתא פי' שבוע מאם לאפוקי י"ט · מנחתא דלחים פירש מנחת הלחם אפי' בשל שע ורים מקרא לתי' וכן הוא במנחות גריצן פירש חלות : דלא ערובין פבר פירשתי כפ' מזורע ותפראיך חיין וקיימין פי' דקשה ליה' מאי בענם סיוסי בזה אלא במו שאתסר יומא דין : לא ובקייפון אומנא חדא פי' ככרשת קרושים כפסוק, לא תכלה : בתשרי דירחא שביעא דס"ל דכניסן נבר' העולם כמנא שתשרי הוא השביע : לאפוקי הסיבך : דייכול לציימא פי' שהוא בריא לאפוקי חולה מסוכן או יולדת ובינונת :

וכאכדתי

הנפש אשר לא־תענה בעצם היום הזה
ונכרתה מעמיה : ל וכל־הנפש
אשר תעשה כל־מלאכה בעצם היום הזה
והאבדתי את־הנפש ההוא מקרב עמה :
לא כל־מלאכה לא תעשו חקת עולם
לדרתיכם בכל משבתיכם . לב
שבת שבתון הוא לכם ועניתם את־נפשתיכם
בתשעה לחדש בערב מערב עד־ערב תשבתו
שבתכם : פ לג וידבר יהוה
אל־משה לאמר : לד דבר אל־בני
ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי
הזה חג הסכות שבעת ימים ליהוה .
לה ביום הראשון מקרא־קדש כל־
מלאכת עבדה לא תעשו : לו
שבעת ימים תקריבו אשה ליהוה ביום
השמיני מקרא־קדש יהיה לכם והקרבתם
אשה ליהוה עצרת הוא כל־מלאכת עבדה לא
תעשו : לז אלה מועדי יהוה
אשר־תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה
ליהוה עלה ומנחה זבח ונסכים דבר־יום
ביומו : לח מלבד שבתת יהוה
ומלבד מתנותיכם ומלבד כל־נדריכם ומלבד
כל־נדבותיכם אשר תתנו ליהוה : לט
אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם
את־תבואת הארץ תחגו את־חג־יהוה שבעת
ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני
שבתון : מ ולקחתם לכם ביום
הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ־
עבת וערבי־נחל ושמחתם לפני יהוה
אלהיכם שבעת ימים : מא וחגתם
אתו חג ליהוה שבעת ימים בשנה חקת עולם
לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו :
מב בסכת תשבו שבעת ימים כל־
האזרח בישראל ישבו בסכת : מג
למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי
את־בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם :

פ"ס נפ' פסק' בגו' ח'
עינוין אכילה שתייה רחיצה וסיכה ונעילת סנדל ותשמיש
בטו' וחמש שבלות לכהן גדול וחמש תפלו' :
ששי
סי"ג סי"ד
שלא לעשות מלאכה בהם:
ומנות ספי"ז כו :
סט"ו סי"ו
סי"ז סי"ח
מצות שביתה ביום ראשון של סכות
ושבית' ביום שמיני כו'
ושלא לעשות מלאכה בראשון
ולא בשמיני:
כל דקתיך לא לא פתחין :
ד' כ' מלא:
סי"ט מצות נטילה לולב:
פרי עץ הדר כני' אתרוגי':
כפת תמרי' סימנו לולב
לולב כני' חיי' לכך
יבש פסו'
עץ חיים סימנו לולב
שעולה כמנין חיים·
סב מצות ישיבת סוכ':
תגין על כף דפסכות
דמד כ'
אמות יודע שיוסב בכל
סוכה :

בכרן יומא הדין וישתיצי מעמיה :
וכל־אינש דיעביד כל־עיבידא בכרן יומא
הדין ואוביד ית־אינשא ההוא מגו עמיה :
כל־עיבידא לא תעבדון קים עלם לדריכון בכל
מותבניכון : שבא שבתא הוא לכון
ותענון ית־נפשתכון בתשעה לירחא ברמשא
מרמשא עד־רמשא תנוחון ניחכון :
ומליל יי עם־משה למימר : מליל עם
בני ישראל למימר בחמשא עסרא יומא
לירחא שביעאה הדין חגא דמטליא שבעא
יומין קדם־יי : ביומא קדמאה מערע
קדיש כל־עיבידת פולחן לא תעבדון :
שבעא יומין תקרבון קורבנא קדם־יי ביומא
תמינאה מערע־קדיש יהי לכון ותקרבון קורבנא
קדם־יי כנישין תהון כל־עיבידת פולחן לא
תעבדון : אלין מועדיא דיי דתערעון
יתהון מערעי קדיש לקרבא קורבנא קדם־יי
עלתא ומנחתא נכסת־קודשין ונסוכין פתגם־
יום ביומיה : בר משביא דיי ובר
ממתנתיכון ובר מכל־נדריכון ובר מכל־
נדבתכון דתתנון קדם־יי : ברם בחמשא
עשרא יומא לירחא שביעאה במכנשכון ית־
עללתא דארעא תחגון ית־חגא־דיי שבעא
יומין ביומא קדמאה ניחא וביומא תמינאה
ניחא : ותסבון לכון ביומא קדמאה
פירי אילנא אתרוגין ולולבין והדסין וערבין
דנחל ותחדון קדם יי אלהכון שבעא יומין :
ותחגון יתיה חגא קדם־יי שבעא יומין
בשתא קים עלם לדריכון בירחא שביעאה
תחגון יתיה : במטליא תתבון שבעא
יומין כל־יציביא בישראל יתבון במטליא :
בדיל דידעון דריכון ארי במטלת־ענגין אותיבית
ית־בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים
אנא יי אלהכון :

ומליל

וידבר

(ל) והאבדתי · לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן : (לא) וכל מלאכה ונומר · לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על אכילת לילה כמלאכת יום : (לה) מקרא קדש · קדשהו בכסות נקייה ובתפלה ובשאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ובתפלה : (לו) עצרת היא · עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם : כל מלאכת עבודה · אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר : לא תעשו · יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה ת"ל היא :

עולם

ונל וְכָל בַּר נַשׁ דְיַעֲבִיד כָּל עֲבִידָא בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְאוֹבִיד יַת בַּר נְשָׁא הַהוּא בְּמוֹתָנָא מִגוֹ עַמֵיהּ :
כל מלאכה כָּל עֲבִידַת פּוּלְחָנָא לָא תַעַבְדוּן קְיָים עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכָל אֲתַר מוֹתְבָנֵיכוֹן :
שבת שַׁבָּא וְנַיְיחָא הוּא לְכוֹן וְתַעַנוּן יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן וְתִשְׁרוּן לְצַיְימָא בְּתִשְׁעָא יוֹמִין לְיַרְחָא בְּעִידוּנֵי רַמְשָׁא כִּי רַמְשָׁא הַהוּא עַד רַמְשָׁא חוֹרָן תְּהֱוֹן צַיְימִין צוֹמְכוֹן וְשָׁבְתִין שׁוּבֵיכוֹן וְעַבְרִין וּמְנַיֵין מוֹעֲדֵיכוֹן בְּחֶדְוָה :

ירושלמי
מן רַמְשָׁא עַד רַמְשָׁא תְּהֱוֹן צַיְימִין צוֹמֵיכוֹן וְשָׁבְתִין שׁוּבְתֵיכוֹן וְעַבְרִין וְמַנְיֵין מוֹעֲדֵיכוֹן בְּחֶדְוָה :

וידבר ה' וּמַלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר :
דבר מַלֵיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחַמֵיסַר יוֹמִין לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדֵין חַגָא דִמְטַלַיָא שׁוּבְעָא יוֹמִין לִשְׁמָא דַיְיָ :
ביום בְּיוֹמָא קַדְמָאָה דְחַגָא מְעָרַע קַדִישׁ כָּל עֲבִידַת פּוּלְחָנָא לָא תַעַבְדוּן :
שבעת שִׁבְעָתֵי יוֹמִין תְּקָרְבוּן קוּרְבָנָא לִשְׁמָא דַיְיָ פְּנִישִׁין תְּהֱוֹן לְצַלָאָה קֳדָם יְיָ עַל מִטְרָא כָּל עֲבִידַת פּוּלְחָנָא לָא תַעַבְדוּן בְּיוֹמָא תְמִינָאָה מְעָרַע קַדִישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָנָא קֳדָם יְיָ :
אלה אִילֵין זִמְנָא סִדְרֵי מוֹעֲדַיָא דַיְיָ דְתַעַרְעוּן יַתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִישׁ לְקָרָבָא קוּרְבָנָא לִשְׁמָא דַיְיָ עֲלָתָא וּמִנְחָתָא נִכְסַת קוּדְשִׁין וְנִיסוּכִין פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ :
מלבד בַּר מִן יוֹמֵי שַׁבַּיָא דַיְיָ בַּר מִמַתְּנָתֵיכוֹן וּבַר מִנִדְרֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נְסִיבָתֵיכוֹן דְתִתְּנוּן קֳדָם יְיָ :
אך בְּרַם בְּחַמֵיסַר יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּזִמַן מִכְנַשְׁכוֹן יַת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא תֵּחַגוּן יַת חַגָא דַיְיָ שׁוּבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא קַמָאָה נַיְיחָא וּבְיוֹם תְּמִינָאָה נַיְיחָא :
ולקחתם וְתִסְבוּן מִן דִילְכוֹן בְּיוֹמָא קַמָאָה דְחַגָא פֵּירֵי אִילָן מְשַׁבַּח תְּרוּגִין וְלוּלַבִין וַהֲדַסִין וְעַרְבִין דְמַרְבְּיָין עַל נַחְלִין וְתֵיחְדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן שִׁבְעָתֵי יוֹמִין :

ירושלמי
תְּרוּגִין וְלוּלַבִין :

ותגתם וְתֵחַגוּן יָתֵיהּ חַגָא קֳדָם יְיָ שׁוּבְעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא קְיָים עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה תֵּחַגוּן יָתֵיהּ :
בסכת בִּמְטַלַיָא דִתְרֵי דוּפְנַיְיהָא כְּהִלְכַתְהוֹן וּתְלִיתַיָא עַד פּוּשְׁכָא וְטוּלָהּ סַגִי מִשִׁמְשָׁהּ מִתְעַבְדָא לְטוּלָא לְשׁוּם חַגָא מִן זִינִין דְמַרְבְּיָין מִן אַרְעָא וּתְלִישִׁין מִשְׁחַתְהָא עַד שַׁבְעָא פוּשְׁכֵי וְחַלָלָא דְרוּמָא עַשְׂרָא פוּשְׁכֵי תֵּיתְבוּן בָּהּ שׁוּבְעָא יוֹמִין כָּל דְכוּרַיָא בְיִשְׂרָאֵל וַאֲפִילוּ זְעִירֵי דְלָא צְרִיכִין לְאִימְהוֹן יֵתְבוּן בִּמְטַלַיָא מְבָרְכִין לְבָרְיֵיהוֹן כָּל אֵימַת דְעָיְילִין תַּמָן :
למען מִן בִּגְלַל דְיִדְעוּן דָרֵיכוֹן אֲרוּם בִּמְטַלַת עַנְנֵי יְקָרָא אוֹתֵיבִית יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּזִמַן דְהַנְפֵּיקִית יַתְהוֹן פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא הוּא יְיָ אֱלָהָכוֹן :

וידבר ה'

(לז) עולה ומנחה · מנחת נסכים הקריבה עם העולה : דבר יום ביומו · חק הקצוב בחומש הפקודים : דבר יום ביומו · הא אם עבר יומו בטל קרבנו : (לט) אך בחמשה עשר יום תחגו · קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת תלמוד לומר אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה : באספכם את תבואת הארץ · שיהא יורע שנים זה בא כזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שבוא באמצע הקיץ או בחורף : תחגו · שלמי חגיגה : שבעת ימים · אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביא כל שבעה ת"ל ותגותם אותו יום אחד באמצע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין : (מ) פרי עץ הדר · עץ שטעם עצו ופריו שוה · הדר · הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג : כפות תמרים · חסר וי"ו לומר שאינה אלא אחת : וענף עץ עבות · שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה : (מב) האזרח · זה אזרח : בישראל · לרבות את הגרים : (מג) כי בסוכות הושבתי · ענני כבוד :

מו"ה

לאתכללי תל מטר וכן הוא בספיקתא' בכסה אני כושל בכסבים הרוחות והגשמי' שמזיקין למלאכת השדה כשאתם מתפללי' עליכם לפני ואני פותח לכם האוצרות והרוחות שבהם וכך מפרש עגרת : מן דילכון פי' משלכם ולא מן הגזל וכן בזוכם פ' לולב הגזול : במטללתא פירש בסוכה של שתי דפנות כהלכתן ושלישית אפי' טפח וסימנך בכה חסר כתיב וסכן זה · וטולה סגי משמשה פי' וצלתה מרובה מחמתה : מתעבדא לטולא לשם חגא פי' סוכה העשויה לשם חג לאפוקי סוכה ישנה כב"ש כגמרא והוא ידוע ועיין כל הפסוק זה כביאור תהר"ר כי אפוכי מטרא לא נני :

וחסרון לציינה פי' ומתחילים לה ז' כ"ת כפרש קודש הכלי' ז' וג' סיום פין ונח' ל' על הקי"ם כראיית ביומא פ' יום הכפורי' וזהו תרגם בעידוני רמשא פי' לא פרב תמש : בייתין צומיון ושבתין שנכון פי' כמו י"כ חגוה תן הייבתר להוסיף מחול על קודש כדתנן כן שבתות וי"ט מרכתיב שבתכם דכל תקוני' שב' שבית מום צ"י מחול על קודש :
ירושלמי דכמיתת לציינם פירש שם כיפולתו וכבחו לה זמנות כדפרשת וכן תרגום שלדי שם כיותת וק"לין כביאין תאוין לנלאם קדם ה' על זרח' פי' מגדו תו:בתת

מד וידבר משה את מעדי יהוה
אל בני ישראל: פ
א וידבר יהוה אל משה לאמר: ב
צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך
כתית למאור להעלת נר תמיד: ג
מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו
אהרן מערב עד בקר לפני יהוה תמיד חקת
עולם לדרתיכם: ד על המנרה
הטהרה יערך את הנרות לפני יהוה תמיד:
פ ה ולקחת סלת ואפית אתה
שתים עשרה חלות שני עשרנים יהיה החלה
האחת: ו ושמת אותם שתים
מערכות שש המערכת על השלחן הטהר לפני
יהוה: ז ונתת על המערכת לבנה
זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה ליהוה:
ח ביום השבת ביום השבת יערכנו
לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם:
ט והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו
במקום קדש כי קדש קדשים הוא לו מאשי
יהוה חק עולם: ס י ויצא בן
אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני
ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש
הישראלי: יא ויקב בן האשה
הישראלית את השם ויקלל ויביאו אתו אל
משה ושם אמו שלמית בת דברי למטה דן:
יב ויניחהו במשמר לפרש להם
על פי יהוה: פ יג וידבר
יהוה אל משה לאמר: יד הוצא
את המקלל אל מחוץ למחנה וסמכו כל
השמעים את ידיהם על ראשו ורגמו אתו כל העדה:
ואל

שביעי
כד
ויקחו אליך / שמן זית זך / ממך שמן / זית למוכם / לומר / שגות וכו' / הסלל / כל שאונת / ימי חנוכה / כדרך / שנומרין / אותו כל / שתות ימי / החג: / ט"ל תל' / כתו' ג:
ל' וא' / מערכת:
ג' כ' חסר / וא' מלא:

ומליל משה ית סדר מועדיא דיי ואליפינון
לבני ישראל: ומליל יי עם משה למימר:
פקיד ית בני ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא
כתישא לאנהרא לאדלקא בוציניא תדירא:
מברא לפרוכתא דסהדותא במשכן זמנא
יסדר יתיה אהרן מרמשא עד צפרא קדם יי
תדירא קים עלם לדריכון: על מנרתא
דכיתא יסדר ית בוציניא קדם יי תדירא:
ותסב סולתא ותיפי יתה תרתא עשרי גריצן
תרין עסרונין תהי גריצתא חדא: ותשוי
יתהון תרתין סדרין שית סדרא על פתורא
דכיא קדם יי: ותתן על סדריא
לבונתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרא קורבנא
קדם יי: ביומא דשבתא ביומא
דשבתא יסדרנה קדם יי תדירא מן קדם בני
ישראל קים עלם: ותהי לאהרן ולבנוהי
ויכלוניה באתר קדיש ארי קודש קודשין הוא
ליה מקורבניא דיי קים עלם: ונפק
בר איתתא בת ישראל והוא בר גבר מצראי
בגו בני ישראל ואתנציאו במשריתא בר אתתא
בת ישראל וגברא בר ישראל: ופריש
בר אתתא בת ישראל ית שמא וארגיז ואיתיאו
יתיה לות משה ושום אמיה שלמית בת
דברי לשבטא דדן: ואסרוהי בבית
מטרא עד דיתפריש להון על גזירת מימרא
דיי: ומליל יי עם משה למימר:
אפיק ית דארגיז למברא למשריתא ויסמכון
כל דשמעו ית ידיהון על רישיה וירגמון יתיה
כל כנשתא:
ולבני

(ב) צו את בני ישראל. זו פ' מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך: שמן זית זך. שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך ושנים מפורשים במנחות ובת"כ: תמיד. מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום (ג) פרכת העדות. שלפני הארון שהוא קרוי עדות. ורבותינו דרשו על נר מערבי שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים. יערוך אותו אהרן מערב עד בקר. יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבעה להם: (ד) המנורה הטהורה. שהיא זהב טהור. ד"א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר: (ו) שש המערכת. שש חלות המערכת האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. ד"א על טהרו של שלחן שלא יהו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן: (ז) ונתת על המערכת. על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחד: והיתה. הלבונה הזאת ללחם לאזכרה שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון: ללחם. שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה: והיתה. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא: (ט) ואכלוהו. מוסב על הלחם שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן אשה ישראלית. מהיכן יצא רבי לוי אומר מעולמו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה: ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחויב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחויב עמד וגדף: בן איש מצרי. הוא המצרי שהרג משה: בתוך בני ישראל. מלמד שנתגייר: וינצו במחנה. על עסקי המחנה: ואיש הישראלי. זה שכנגדו שמיחה בו מטע אהלו: (יח) ויקב. כתרגומו ופריש שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלומית בת דברי. שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה: שלומית. דהוה פטפטה שלם עלך שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: בת דברי. למט' דן. מגיד שהרשע גורם גנאי
לו גנאי

וידבר ה׳ ומליל משה ית זמן סידורי מועדיא דיי ואליפנון לבני ישראל:

וידבר ה׳ ומליל יי עם משה למימר: צו פקיד ית בני ישראל ויסבון מן דילך משח זיתא זכיך כתיש לאנהרא לאדלקא בוציניא תדירא ביומא דשבתא וביומא דעובדא: מחוץ מברא לפרגודא דסהדותא לעלמא דשכינתא שריא בישראל במשכן זימנא יסדר יתיה אהרן מרמשא ועד צפרא קדם יי תדירא קיים עלם לדריכון: ולקחת סלת ותיסב סמידא ותיפי יתה תריסרי גריצן שווין לתריסר שבטיא תרי עשרונין תהי גריצתא חדא: ושמת ותסדר יתהון תרתין סדורין שית בסדרא חדא ושית בסדרא חדא על פתורא בטהריה דמסדר קדם יי: ונתת ותיתן על סידוריא צריד לבונתא ברירתא ותהי ללחמא לאדכרא קורבנא קדם יי: ביום השבת ביומא דשבתא ביומא דשבתא יסדריניה חדת קדם יי תדירא מן בני ישראל קיים עלם:

והיתה ותהי לאהרן ולבנוי וייכלוניה מן בתר אסתלקותיה מעל פתורא באתר קדיש ארום קודש קודשין הוא ליה מקורבניא דיי קיים עלם: ויצא גברא רשיעא מרוד באלה שמיא נפק ממצרים בר גברא מצראה דקטל גברא בר ישראל במצרים ועאל על איתתיה ואתעברת וילידת בר בגו בני ישראל וכד הוון ישראל שריין במדברא בעא למפרוס משכניה בגו שיבטא דבני דן ולא שבקוהי מן בגלל דטיכסין דישראל גבר על טיכסיה באתוון לייחוס אבהתהון שריין ואתקוטטו כחדא במשריתא ואזלו לבי דינא בר איתתא בת ישראל וגברא בר ישראל דמן שבטא דדן: ויקב וכד נפק מבי דינא כד מחייב פריש וחרף בר איתתא בת ישראל ית שמא רבא ויקירא דמתפרש דשמע בסיני ואזיד וארגיז ושום אימיה שלומית בת דברי לשבטא דדן:

ויניחהו דין הוא חד מן ארבעתי דינין דיעלו קדם משה נביא ודן יתהון על פום מימרא דלעיל מינהון דינא ממונא ומנהון דיני נפשתא בדיני ממונא הוה משה זריז ובדיני נפשתא הוה מתיין ובאליין ובאליין אמר משה לא שמעית מן בגלל למילפא רישי סנהדרייא דישראל דעתידין למקום בתריה דיהוון זריזין בדיני ממונא ומתונין בדיני נפשתא ולא יבהתון למישאלא דינא דמתקשי להון ארום משה רבהון דישראל צריך דיימר לא שמעית בגין כן אצנעו יתיה בבית מטרא עד זמן דיתפרש להון על גזרת מימרא דיי:

וידבר ומליל יי עם משה למימר:

הוצא הנפק ית מרגזא למברא למשריתא ויסמכון כל סהדיא דשמעו בארגזותיה ודיינייא ית ידיהון על רישיה ויאטלון יתיה באבנין כל כנישתא:

ירושלמי

וחרף ברה דאיתא ישראל ית שמא מפרשא וגדף:

ירושלמי

דין חד מארבע דינין די עלו לקדם משה רבן בתרין מנהון הוה משה מתון ובתרין מנהון הוה משה זריז במחרפא דחריף שמא קדישא בגידופין ובמקוששא דחליל שבתא בזדוני דהוה משה מתון מן בגלל דהוא דיניהון דיני נפשן ובמסאבין דלא יכילו למעבד פסחא בזימניה ובגין בנת צלפחד הוה משה זריז מן בגלל דהוה דיניהון דיני ממון: ובאילין אמר לא שמעית למלפא דייני דעתידין למקם בתר משה למיהוון מתינין בדיני נפשן וזריזין בדיני ממון דלא יבהתון למימר לא שמעינן ברם משה רבן אמר לא שמעית ואצנעון במטרא יתיה קדם עד לא יתפרש להון מן קדם יי באילין דיניה יתעביד ביה:

ואל

לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצ׳ בו אהליאב בן אחיסמך למט׳ דן: נשבח לאביו שבח לשבטו: (יב) ויניחוהו לבדו ולא הניחו מקושש עמו שהניה׳ היו בפרק אח׳ ויודעי׳ היו שהמקושש במית׳ אבל לא פירש להם באי זו מית׳ לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו׳ אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: (יד) השומעים · אלו העדים: כל· להביא את הדיינים: את ידיהם · אומר לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: כל העדה · במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו:

בדתניא כת״כ ע״ש דזה אינו דרך כבוד לגבוה ללון במקום השלחן שהם הערכתו אלא ודאי במקום קודש דפשי׳ היינו מקום אחר ולא השלחן וזהו לאחר שסלקוהו מעל פתורא גברא חייבא פי׳ איש מורד שמרד באלהי השמי׳ דקטל גברא וזהו פי׳ רש״י: איש בר ישראל ובא על אשתו וילדה בן בתוך בני ישראל וכשהיו ישראל שרויי׳ במדבר רצה לפרוש אוהלו בתוך מחנה דן שהיה אומר מבנות דן אמי ולא הניחוהו מפני שרגלי ישראל איש על דגלו לבית אבותם ולא יחנו אחר משפחות האם ויצאו במחנה והלכו לב״ד של משה זה הכו אשה ישראלית וכשל דינו בר ישראל מאש וכשיצא מב״ד של משה חייב היה מחרף בן המצרי שם המפורש ששמע בסיני ונשה בן מזיד בשעתו הוא לך פירוש הפסוק וכן הוא בפרקי ר״א וע״ש וכפקא הכי כדאיתא ב״כ מאי ויצא שיצא מב״ד של משה וכו׳ וע״ש כלהורך דין הוא חד וכו׳ ד׳ דינין שהיה משה דן על פי ה׳ ומהכון דיני ממונות ומהכון דיני נפשות מקושש ומחרף דיני נפשות וכו׳ כבית דלפח וטומא פבח שמנו׳ וגו׳ דיני נפשות שהיה מתון כי כן מתחילין מן הצד ובדיני ממונות היה זריז ואמר כ היה אות לא שמעתי ללמוד לסנהדרין ודורות

ואלישכון לישראל פי׳ ולאדם לנפי לי׳ בריר ישראל הגרא פי׳ תמיד היך בשבת ובחול: מברא לפרגודא דסהדות׳ לשלחן פי׳ הסדר׳ אעיר לעולם שסביבם שרוים כישראל כן הוא כתב׳ וכחיש ברירי לבונתא פיין פרושו כשמיני פי׳ ותלא פס׳ לזריפר שבטה קשה ליה לאמ דוק׳ המכני׳ זה אלא לכל שבט וזכט א׳: יהדריניה חדק פי׳ לחם רם לכל שבת ושבת כדאמרי׳ נת״כ בשבת עורך הרזה׳ והקריני׳ ישנה׳ ת״כ אהלקיתי׳ מעל פתורא פי׳ ויאכל׳ לאחר שמסלקי׳ הלחם מהשלחן ודייק מדכתי׳ בתרים במקו׳ קודש נא״כ כ׳כ שזה אינו מקו׳ השלחן דמהאי ייא נפק׳ דליכא ואפילו היה כל ג״כ במקום קודש

טו ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו : יז ונקב שם יהוה מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת : יז ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת : יח ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש : יט ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו : כ שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו :

מפטיר

כא ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת : כב משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה כי אני יהוה אלהיכם : כג וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן ובני ישראל עשו כאשר צוה יהוה את משה :

ולבני ישראל תמליל למימר גבר גבר ארי ירגיז קדם אלהיה ויקבל חוביה : ודיפריש שמא דיי אתקטלא יתקטל מירגם ירגמוניה כל כנשתא כגיורא כיציבא בפרשותיה שמא יתקטיל : וגבר ארי יקטול כל נפשא דאינשא אתקטלא יתקטיל : ודיקטול נפש בעירא ישלמינה נפשא חלף נפשא : וגבר ארי יתן מומא בחבריה כמא דעבד כן יתעביד ליה : תברא חלף תברא עינא חלף עינא שנא חלף שנא כמא דיהב מומא באינשא כן יתיהיב ביה : ודיקטול בעירא ישלמינה ודיקטול אינשא יתקטל : דינא חד יהי לכון כגיורא כיציבא יהי ארי אנא יי אלהכון : ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית דארגיז למברא למשריתא ורגמו יתיה אבנא ובני ישראל עבדו כמא דפקיד יי ית משה :

קכ"ד · פו"זיא"ל סימן :
ומפטירין והכהנים הלוים · ביחזקאל בסימן מ"ד:

כה

א וידבר יהוה אל משה בהר סיני לאמר : ב דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה : ג שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה : ד ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליהוה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר : ה את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ : ו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך : ז ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל : ס ח וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה :

פכ"א שכ"ב · פכ"ד שלא לסכור שאדמם בשנה ספיחת אלא כאילנו' ושלא נקנות ספיחים ושלא נאסף פירי' האילן וכו' : פכ"ה שכ"ו שפ"ז מנות ספירת ימי היובל שהם ז' שמיטו' :

ומליל יי עם משה בטורא דסיני למימר : מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון לארעא דאנא יהיב לכון ותשמיט ארעא שמיטתא קדם יי : שית שנין תזרע חקלך ושית שנין תכסח כרמך ותכנוש ית עללתה : ובשתא שביעיתא ניח שמיטתא יהי לארעא דתשמיט קדם יי חקלך לא תזרע וכרמך לא תכסח : ית כתא דחצדך לא תחצד וית ענבי שבקך לא תקטוף שנת שמטתא יהי לארעא : ותהי שמיטת ארעא לכון למיכל לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך ולתותבך דדיירין עמך : ולבעירך ולחיתא דבארעך תהי כל עללתה למיכל : ותמני לך שבע שמיטין דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון לך יומי שבע שמיטין דשנין ארבעין ותשע שנין :

והעברת · ותעבר

(טו) ונשא חטאו · בכרת כשאין התראה : ונוקב שם אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי : (יו) ונוקב לשון קללה כמו מה אקב : (יז) ואיש כי יכה · לפי שנאמר ומכה איש וגומר אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מנין ת"ל כל נפש אדם : (כ) כן ינתן בו · פירשו רבותינו שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הנתון מיד ליד : (כא) ומכה בהמה ישלמנה · למעלה.

ואל בני ישראל ועם בני ישראל תמליל למימר גבר טלי או גבר סיב דירגז ויחרף שום כינוי אלהיה ויקבל חוביה : ונקב ברם מאן דמפרש ומחרף שמא דיי אתקטלא יתקטל אטלא יאטלון יתיה אבנין כל כנישתא כגיורא כיציבא בזמן דיחרף שמא דמייחד יתקטיל : ואיש וגבר ארום יקטול כל נפשתי דבר נשא מבני ישראל אתקטלא יתקטל בסייפא : ומכה ודיקטול נפש בעירא ישלמינה נפשא חלף נפשא : ואיש וגבר ארום יתן מומא בחבריה היכמא דעבד היכדין יתעביד ליה : שבר דמי תברא חולף תברא דמי עינא חולף עינא דמי שינא חולף שינא היכדין דיתן מומא באנשא היכדין יתיהב ביה : ומכה ומאן דיקטול בעירה ישלמינה ומאן דיקטול אינשא יתקטל : משפט דינא הדא יהי לכון כגיורא כיציבא יהי ארום אנא יי אלהכון : וידבר משה ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית מרגזא למברא למשריתא ואטלו יתיה אבנין ובני ישראל עבדו למסמך ידיהון ולמרחף ולמצלב ולמקבור היכמא דפקיד יי ית משה :

ירושלמי

תבר תשלומי תבר עין תשלומי עין ושן תשלומי שן היך דיהב מום בבר נשא כן יתיהב ביה :

פ פ פ

וידבר יי ומליל יי עם משה בטוורא דסיני למימר : דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון ארום תיעלון לארעא דאנא יהיב לכון ותשמט ארעא שמיטתא קדם יי : שש שנים שית שנין תזרעון חקליכון ושית שנין תגזרון כרמיכון ותכנשון ית עללתא : ובשנה ובשתא שביעתא נייח דשמיטתא יהי לארעא די תשמיט קדם יי חקליכון לא תזרעון וכרמיכון לא תגזרון : את ית כתי שביק חצדכון לא תחצדון וית עינבי רדופיכון לא תקטפון שנת שמיטתא יהי לארעא : והיתה ותהי שמטת ארעא לכון למיכל לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך ולתותבך דדיירין עמך : ולבהמתך ולבעירך ולחייתא די בארעך תהי כל עללתה למיכל : וספרת לך ותמני לך שבע שמיטין דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון לך סכום יומי שבע שמיטין דשנין ארבעין ותשע שנין :

והעברת

למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה : ומכה אדם יומת · אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב וכא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מיזיים אף מכה אביו מחייב פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד יעשה בו חבורה : (כב) אני יי אלהיכם · אלהי כלכם בשר אני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים : (כג) ובני ישראל עשו : כל מצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה :

חסלת אמור אל הכהנים

(א) בהר · סיני מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל מצות נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ · ונ"ל שכך פירושה לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ושנאו בערבות מואב : (ב) שבת לה' · לשם יי' כשם שנאמר בשבת בראשית לא (ד) יהיה לארץ · לשדות ולכרמים : לא תזמור שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו קוצים כסוחים שרופה באש כסוחה : (ה) את ספיח קצירך · אפי' לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח : לא תקצור · להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל : נזירך · שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם : לא תבצור · אותם אינך בוצר אלא מן המופקר : (ו) והיתה שבת הארץ וגומר · אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך שבת הארץ לכם לאכלה · מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור : לך ולעבדך ולאמתך · לפי שנאמר ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן : ולשכירך ולתושבך · אף הגוים : (ז) ולבהמתך ולחיה · אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך מה ת"ל ולבהמתך מקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית : (ח) שבתות שנים שמטות שנים יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה : והיו לך ימי שבע וגומר : מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא ישלו לך חשבון שנות השמטות למספר מ"ט :

יונתן

אחריו יעשו כן ולא יהיו כוסים לומר לא שמענו מק"ו ממשם וק"ל : פדרית ודייכית כדפירש . רש"י : ויחרף שם כינוי פי' אפילו כשיחרף שם כינוי ולא שם המפורש אפילו הכי חייב : שמא דמייחד פי' שם המיוחד וס"ל כרבי מאיר בפרק ד' מיתות ע"ש היאך נפקא ליה מקראי : בסייפא פי' בחרב אע"פ שכל מיתה האמורה בתורה סתם חנק היא מ"מ כאן דבהריגה איירי בסייף היא · דמי תברא דמי עינא וכולהו עיין פה כרא"ם וכתרגום פ' משפטים למספך ולמדחף פי' שפעו ניוויו שמתיכה ושהיו דוחפין אותו למטה ולהלים פתולהו ואתכם לתקבר שלא תליכים ככלתו על כני העץ וכו' פי' רש"י ז"ל :

ומנו' תקיע' שופר בו'

ט והעברת שופר תרועה בחדש
השביעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו
שופר בכל ארצכם: י וקדשתם את
שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל
ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל
אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו: יא
יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא
תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את
נזריה: יב כי יובל הוא קדש תהיה
לכם מן השדה תאכלו את תבואתה:
יג בשנת היובל הזאת תשבו איש
אל אחזתו: יד וכי תמכרו ממכר
לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את
אחיו: טו במספר שנים אחר היובל
תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר
לך: טז לפי רב השנים תרבה מקנתו
ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו כי מספר
תבואת הוא מכר לך: יז ולא תונו
איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יהוה
אלהיכם: יח ועשיתם את חקתי
ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם
על הארץ לבטח: יט ונתנה הארץ
פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה:
כ וכי תאמרו מה נאכל בשנה
השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו:
כא וצויתי את ברכתי לכם בשנה
הששית ועשת את התבואה לשלש השנים:
כב וזרעתם את השנה השמינת
ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעת
עד בוא תבואתה תאכלו ישן: כג
והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים
ותושבים אתם עמדי: כד ובכל ארץ
אחזתכם גאלה תתנו לארץ: ס כה
כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב
אליו וגאל את ממכר אחיו:

שב ח שב"ט של שלא לעכוד שאדמה
בשנת היובל וכו'
שלישי
וכשהן אחוכרין
שני
שלא לדון כדיני מקח וממכר כו'
של"ב של"ג שלא להונות חבירו במק' וממכר · ולא כדברי' וכו' איש את עמיתו ויראת' שופי תיבות שתות · לומר לך שאונאה עד שתות:
של"ד שלא למכור שדה בארץ ישרא' כו': של"ה מנו' השבת קרקע לבעליהם ביובל וכו':
רביעי

ותעבר שופר יבבא בירחא שביעאה בעשרא
לירחא ביומא דכפוריא תעברון שופרא בכל
ארעכון: ותקדשון ית שנת חמשין
שנין ותקרון חירותא בארעא לכל יתבהא
יובלא היא תהי לכון ותתובון גבר לאחסנתיה
וגבר לזרעיתיה תתובון: יובלא
היא שנת חמשין שנין תהי לכון לא תזרעון
ולא תחצדון ית כתהא ולא תקטפון ית
שבקהא: ארי יובלא היא קודשא
תהי לכון מן חקלא תיכלון ית עללתה:
בשתא דיובלא הדא תתובון גבר לאחסנתיה:
וארי תזבנון זבינין לחברך או תזבנון מן יד חברך
לא תונון גבר ית אחוהי: במנין
שניא בתר יובלא תזבון מן חברך במנין
שני עללתא יזבין לך: לפום
סגיות שניא תסגי זבינוהי ולפום זעירות
שניא תזעיר זבינוהי ארי מנין עללתא הוא
מזבין לך: ולא תונון גבר ית חבריה
ותדחל מאלהך ארי אנא יי אלהכון:
ותעבדון ית קימי וית דיני תטרון ותעבדון
יתהון ותיתבון על ארעא לרוחצן:
ותתן ארעא אבהא ותיכלון למשבע ותתבון
לרוחצן עלה: וארי תימרון מה ניכול
בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית
עללתנא: ואפקיד ית ברכתי לכון
בשתא שתיתיתא ותעביד ית עללתא לתלת
שנין: ותזרעון ית שתא תמינתא
ותיכלון מן עללתא עתיקא עד שתא תשיעתא
עד מיעל עללתה תיכלון עתיקא:
וארעא לא תזדבן לחלוטין ארי דילי ארעא ארי
דיירין ותותבין אתון קדמי: ובכל
ארע אחסנתכון פורקנא תתנון לארעא:
ארי יתמסכן אחוך ויזבן מאחסנתיה וייתי פריקיה
דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוהי:

וגבר

ואיש

(ט) והעברת · לשון ויעבירו קול במחנ' לשון הכרזה: ביום הכפורי' ממשמע שנ' ביום הכפורים איני יודע שהו' בעשו' לחדש אכ"ל נאמ' בעשור לחודש אא לומ' לך תקיעת בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכ' ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד: (י) וקדשתם · בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקודשת השנה: וקראתם דרור · לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר אמר רבי יהודה מהו לשון דרור כמדייר בי דירה וכו' שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים: (יא) יובל היא · שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר: ושבתם איש אל אחוזתו · שהשדות חוזרות לבעליהן: ואיש אל משפחתו תשובו · לרבות את הנרצע: יובל היא שנת החמשים שנה מה ת"ל לפי שנאמר וקדשתם וגומר כו' כדאיתא בראש השנה ובת"כ: את נזיריה · את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמטה ושנת החמשים יובל: (יב) קדש תהיה לכם · תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין תלמוד לומר תהיה בהויתה תהא: מן השדה תאכלו · על ידי השדה אתה אוכל מן הבית אתם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית

כך

והעברת ותעבר קל שופר יבבא בירחא שביעאה בעשרא לירחא ביומא דכפוריא תעברון קל שופר חירותא בכל ארעכון : וקדשתם ותקדשון ית שנת חמשין שנין ותכרזון חירותא בארעא דישראל לכל יתבהא יובלא היא תהי לכון ותתובון גבר לאחסנותיה וגבר לייחוסיה תתובון : יובל יובלא היא שנת חמשין שנין תהי לכון לא תזרעון ולא תחצדון כאוותהא ולא תקטפון ית עובי שמיטהא : כי יובל ארום יובלא היא קודשא תהי לכון מן חקלא תיכלון ית עללתא : בשנת בשתא דיובלא הדא תתובון גבר לאחסנתיה : וכי תמכרו וארום תזבנון זביני לחבריכון או תזבנון עסקא דמיטלטלא מן יד חבריכון לית אתון רשאין לאוניא גבר ית חבריה : במספר עמי בני ישראל אין אתון זבנין חקיל או כרמא כמנין סכום שניא בתר יובלא תזבנון מן חבריכון כמנין שניא דכנישות עללתא יזבנון לכון : לפי לפום סכום סוגי שניא תסגי זבינוי ולפום סכום זעירות שניא תזעיר זבינוי ארום מניין כנישות עללתא הוא מזבן לך : ולא תונו ולא תונון גבר ית חבריה במילין קשין ותדחל מאלהך אנא הוא יי אלהכון : ועשיתם ותעבדון ית קיימי וית סדרי דיני תטרון ותעבדון יתהון ותיתבון על ארעא לרוחצן : ונתנה ותתן ארעא איבה ותיכלון ותשבעון ותיתבון על ארעא לרוחצן : וכי וארום אין תימרון מה ניכול בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית כתי עללתנא : וצויתי ואפקיד ית ברכתי לכון מן אוצריי טבין דבשמי שבינתי בשתא שתיתיתא ותעביד ית עללתא דתספוק לתלת שנין : וזרעתם ותזרעון ית שתא תמינתא ותיכלון מן עללתא עתיקתא דהיא שתא שתיתיתא עד שתא תשיעתא עד זמן מיעל עללתא תיכלון עתיקתא : והארץ וארעא דישראל לא תזדבן לחלוטין ארום דילי ארעא ארום דיירין ותותבין אתון עמי : ובכל ובכל ארע אחסנתכון פורקנא תיתנון לארעא : וכי ימוך וארום אין יתמסכן אחוך ויזבון מאחסנתיה וייתי פריקיה דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוי :

ואיש

עד נאמר ביובל : (יג) תשובו איש אל אחוזתו · והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו · אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל : (יד) וכי תמכרו וגומר · לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מניין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומניין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או קנה מיד עמיתך : אל תונו · זו אונאת ממון : (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה · זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על הונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות שדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכור לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח זה תמכור לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה ושני אינו יוצא פשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שניסר שנים : (טז) תרבה מקנתו · תמכרנה ביוקר תמעיט מקנתו · תמעיט בדמים : (יז) ולא תונו איש את עמיתו · כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר אלא מי שמחשבה בלבו נאמ' בו ויראת מאלהיך : (יח) וישבתם על הארץ לבטח · שבעון שמטה ישראל גולים שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמטות שבטלו היו : (יט) ונתנה הארץ וגו' · וישבתם לבטח עליה · שלא תדאגו משנת בצורת : ואכלתם לשובע · אף בתוך המעים תהא בו ברכה : (כ) ולא נאסף · אל הבית : את תבואתינו כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם : (כא) לשלש השנים · לקצת הששית מניסן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן : (כב) עד השנה התשיעית · עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמיני לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשו' לארבע שנים בששית שלפני השמטה השביעי' שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שני' רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כלן : (כג) והארץ לא תמכר · ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה : לצמיתות · לפסיקה למכירה פסוקה עולמית : כי לי הארץ · אל תרע עיניך בה שאינה שלך : (כד) ובכל ארץ אחוזתכם · לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמוך לפרשה של אחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב : (כה) כי ימוך אחיך ומכר · מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני : מאחוזתו · ולא כלה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו : וגאל את ממכר אחיו · ואין הלוקח יכול לעכב :

ואיש

יונתן

סופר חירותא פי' דוקא של חירות תעבירו בכל הארץ אפי' שלא בכ"ד אות 'תקיעה' דוחה יוה' כפורים לתפוקי שופ' שאינו של חירות כתקיעת ר"ה אינו דוחה אלא בכ"ד ולא בכל הארץ וכן נפקא להו בת"כ מקראי. בברית פ"מ בארעא דישראל פי' בזמן שאתם קורא דרור בא"א גם היא בת"ל. לאפוקי אם אין יושב בארץ אין יושב בת"ל כדאיתא' בגמרא דר"ה פ"ק: עיסקא דמטלטלא פי' אמר רב בר חנינא כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירו' שביעית לסוף מוכר את מטלטלין שנאמר בשנת היובל ובמך ליה וכי תמכרו או קנה מיד דבר הנקנה מיד ליד והוא מטלטלין: במילין קשין כן סוף בכ"מ פ' הזהב ולא

עונו באונאת דברים הכתוב מדבר וכו' ועיין מה כרש"י : כתי עללת' פי' ספיח תבואתינו כן הוא בת"כ וכי עתידין אתם לומר מה נאכל בו' הן לא נזרע ולא נאסוף אמר ר' עקיבא אם אין אנו זורעים מה הן אוספי' מכאן לספיחים שהם אסורים : מן אוצריי שבין וכו' דק"ל וכי שייך לשון צווי גבי ברכה ולא ה"ל כ"א ושלחתי ברכתי אלא דקאי הצווי על האוצרות שיפתחו :

מאן

כו ואיש כי לא יהיה־לו גאל והשיגה
ידו ומצא כדי גאלתו׃ כז וחשב
את־שני ממכרו והשיב את־העדף לאיש אשר
מכר־לו ושב לאחזתו׃ כח ואם־לא
מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה
אתו עד שנת היובל ויצא ביבל ושב לאחזתו׃
ס כט ואיש כי־ימכר בית־
מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד־תם שנת
ממכרו ימים תהיה גאלתו׃ ל ואם לא־יגאל עד־
מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר־בעיר
אשר־לא חמה לצמיתת לקנה אתו לדרתיו לא
יצא ביבל׃ לא ובתי החצרים אשר
אין־להם חמה סביב על־שדה הארץ יחשב גאלה
תהיה־לו וביבל יצא׃ לב וערי הלוים
בתי ערי אחזתם גאלת עולם תהיה ללוים׃
לג ואשר יגאל מן־הלוים ויצא
ממכר־בית ועיר אחזתו ביבל כי בתי ערי הלוים
הוא אחזתם בתוך בני ישראל׃ לד
ושדה מגרש עריהם לא ימכר כי־אחזת עולם
הוא להם׃ ס לה וכי־ימוך
אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי
עמך׃ לו אל־תקח מאתו נשך
ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך׃
לז את־כספך לא־תתן לו בנשך
ובמרבית לא־תתן אכלך׃ לח אני
יהוה אלהיכם אשר־הוצאתי אתכם
מארץ מצרים לתת לכם את־ארץ כנען להיות
לכם לאלהים׃ ס לט וכי־ימוך
אחיך עמך ונמכר־לך לא־תעבד בו עבדת
עבד׃ מ כשכיר כתושב יהיה
עמך עד־שנת היבל יעבד עמך׃ מא
ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל־משפחתו
ואל־אחזת אבתיו ישוב׃

כי־

חמישי
שלישי כשהן מחוברים
שלו לסיות גאולות בתי ערי חומה:

קדמ' לצמיתו' רפי
תכין לצמיתות
דגש פי' מוצר חלש
אונס' חזק:

סלו שלא למכור
מגרשי שלוים כו':

סלח שלא לסלוג
ערבית וכו':

ששי
שביעי כשהן מחוברין:
סלט סמ סמא סלא
לעבוד עבד עברי
עבודת בזיון:

וגבר ארי לא־יהי ליה פריק ותדביק ידיה וישכח
כמיסת פורקניה׃ ויחשיב ית־שני
זבינוהי ויתיב ית־מותרא לגבר דזבין ליה
ויתוב לאחסנתיה׃ ואם־לא אשכחת
ידיה כמיסת דיתיב ליה ויהון זבינוהי ביד
דזבן יתיה עד שתא דיובלא ויפוק ביובלא ויתוב
לאחסנתיה׃ וגבר ארי־יזבין בית־
מותב קרתא מקפא־שור ויהי פורקניה עד־
משלם שתא דזבינוהי עידן בעידן יהי פורקניה׃
ואם לא־יתפרק עד־משלם ליה שתא
שלמתא ויקום ביתא דבקרתא דליה שורא
לחלוטין לדזבן יתיה לדרוהי לא יפוק ביובלא׃
ובתי פצחיא דלית־להון שור מקף סחור־סחור
על־חקל ארעא יתחשבון פורקנא יהי־ליה
וביובלא יפקון׃ וקרוי ליואי בתי
קרוי אחסנתהון פורקן עלם תהי לליואי׃
ודיפרוק מן־ליואי ויפקון זביני־ביתא וקרוי
אחסנתיה ביובלא ארי בתי קרוי ליואי היא
אחסנתהון בגו בני ישראל׃ וחקל רוח
קרויהון לא יזדבן ארי־אחסנת עלם הוא
להון׃ וארי־יתמסכן אחוך ותמוט ידיה עמך
ותתקף ביה דיר ותותב ויחי עמך׃ לא־
תסב מניה חבוליא ורביתא ותדחל מאלהך
ויחי אחוך עמך׃ ית־כספך לא־תתן
ליה בחבוליא וברביתא לא־תתן מיכלך׃
אנא יי אלהכון דאפקית יתכון מארעא
דמצרים למתן לכון ית־ארעא דכנען למהוי
לכון לאלהא׃ וארי־יתמסכן אחוך
עמך ויזדבן־לך לא־תפלח ביה פולחן
עבדין׃ כאגירא כתותבא יהי עמך עד־
שתא דיובלא יפלח עמך׃ ויפוק מעמך
הוא ובנוהי עמיה ויתוב לזרעיתיה ולאחסנת
אבהתוהי יתוב׃

ארי־

(כו) ואיש כי לא יהיה לו גואל · וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: (כז) וחשב את שני ממכרו · כמה שנים היו עד היובל כך וכך וכמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות לפי חשבון של כל שנה אכלת אותה שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את הנשאר וזהו והשיב את העודף כדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר לו · המוכר הזה שבא לגאלה: (כח) די השיב לו · מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל · שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתו: (כט) בית מושב עיר חומה · בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאולתו · לפי שנאמר בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינו גואלה: והיתה גאולתו · של בית: ימים · ימי שנה שלמה קרויים ימים וכן תשב הנערה אתנו ימים: (ל) וקם הבית לצמיתות · יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה: לא יצא ביובל · אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: (לא) ובתי החצרים · כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה ויש הרבה בספר יהושע הערים וחצריהם כחצריהם ובטירותם: על שדה הארץ יחשב · הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו · מיד אם ירצה ובזה יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: וביובל יצא · בחנם: (לב) וערי הלוים · מ"ח עיר

שנתנו

ואיש וגבר ארום לא יהי ליה מאן דחמי למפרוק זבינוי ותארע ידיה וישכח הי
כמיסת פורקניה: וחשב וידייק ית סכום שני זבינוי ויתיב ית מותרא לגבר דזבין
ליה ויתוב לאחסנתיה: ואם ואין לא תארע ידיה היכמסת דיתיב ליה ויהי זבינוי
ביד מן דזבן יתיה עד שתא דיובלא ויפוק בלא כסף ויתוב לאחסנתיה: ואיש
וגבר ארום יזבון בית מותבא בבירנין דמקפין שור ויהי פורקניה עד משלם שתא דזבינוי מן עידן
לעידן יהי פורקניה: ואם ואין לא יתפריק עד זמן מישלם ליה שתא שלימתא
ויקום ביתא דבקרתא דליה שורין לחלוטין לדיזבן יתיה לדרוי לא יפוק ביובלא:
ובתי ובתי כופרניא דלית להון שור מקף חזור חזור הי כטינדיסין דפריסן על חקל ארעא
יתחשבון פורקנא תהי להון וביובלא יפקון: וערי וקירוי ליואי בתי קירוי אחסנתהון
פורקן עלם יהי לליואי: ואשר ומאן דיפרוק מן ליואי ויפוק זביני ביתא וקירוי
אחסנתהון ביובלא ארום בתי קירוי ליואי
היא אחסנתהון בגו בני ישראל:
ושדה וחקל פרוילי קירויהון
לא יזדבנון ארום אחסנת עלם הוא להון:
וכי וארום יתמסכן אחוך ותמוט
ידיה עמך ותתקיף ביה ותהנייה ידור
ותותב ויתפרנס עמך: אל תקח עמי בית ישראל לא תיסבון לא שערין ולא
ריפיין ודחל מאלהך ויתפרנס אחוך עמך:
את כספך עמי בני ישראל ית
כספיכון לא תיתנון ליה בשערין ובריבין לא
תתנון עיבוריכון: אני ה' אנא
הוא יי אלהכון די פריקית ואפיקית יתכון
פריקין מן ארעא דמצרים מטול למיתן לכון
ית ארעא דכנען למהוי לכון לאלהא: וכי ימוך וארום יתמסכן אחוך עמך ויזדבן
לך לא תפלח ביה הי כנימוסי פולחנות עבדיא: כשכיר הי כאגירא הי כתותבא
יהי עמך עד שתא דיובלא יפלח עמך: ויצא ויפוק לבר חורין מעמך הוא ובנוי עמיה ויתיב
לגניסתיה ולאחסנת אבהתוי יתוב:

ירושלמי

וחקל פרוילי קירייהון לא יזדבן ארום
אחסנת:

ירושלמי

ית כספך לא תתן ליה בשעורין ובריבין לא
תתן מזונך:

כי עבדי

שנתנו להם: גאולת עולם. גואל מיד אפילו לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה: (לג) ואשר יגאל מן הלוים. ואם יקנה בית או עיר מהם: ויצא ביובל. אותו ממכר של בית או של עיר ויחזור ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל. וגאולה זו לשון מכירה. ד"א לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם: ויצא ממכר בית. הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצא ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם. לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות כדי שלא יופקעו נחלתם מהם: (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל כמו שנאמר בישראל ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם. (לה) והחזקת בו. אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו: גר ותושב. אף אם הוא גר או תושב ואי זהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלות: (לו) ויראת מאלהיך. לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך או שתולה מעותיו בנכרי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך: (לח) אשר הוצאתי וגו'. והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר שלנכרי הם: ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הם כבדות עליכם: לתת לכם את ארץ כנען. בשכר שתקבלו מצותי: להיות לכם לאלהים. שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כעובד ע"א: (לט) עבודת עבד. עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול מנעלו: (מ) כשכיר כתושב. עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים תנהג בו: עד שנת היובל. אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוציאו: (מא) ובניו עמו. אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו: אל אחוזת אבותיו. אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך: אחזת. חזקה:

מאן דחמי למפרוק פי' גואל הראוי לגאול וגם כן מרגיש בקושי' שכתב רש"י: מן עידן לעידן פי' מעת לעת וסבירא ליה כרבנן פרק המוכר ויתי' מבעי ליה למעת לעת דאי מוכר תוס שנת ממכרו ה"א מיום ראשון אין מעת לעת לא קמ"ל וכ"ש: כטינדסין וכו' פי' כאוכלי' הפרוקי על השדה ודומהו כתב' בפר' ר"א גבי משה שרגלין בהר וכולן בשמים כטנד' שהיא פרוצה וכני ארס ע ומדי' בתוכ' וכו' עש": ויתפרנס אחיך עמך פי' שלא תניה חיותו ממש אלא פרנסהו היינו חיותו רש"י כשערין פי' שיעור נוסף על הקרן והכי דייק לישנא דתרגו' ירושלמי:

כי עבדי

מב כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם
מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד :
מג לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך :
מד ועבדך ואמתך אשר יהיו לך
מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד
ואמה : מה וגם מבני התושבים
הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר
עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה :
מו והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם
לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני
ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך : ס
מז וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך
אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר
משפחת גר : מח אחרי נמכר גאלה
תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו : מט
או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו
ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל :
נ וחשב עם קנהו משנת המכרו לו
עד שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים
כימי שכיר יהיה עמו : נא אם עוד
רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו :
נב ואם מעט נשאר בשנים עד
שנת היבל וחשב לו כפי שניו ישיב את
גאלתו : נג כשכיר שנה בשנה יהיה
עמו לא ירדנו בפרך לעיניך : נד
ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היבל הוא
ובניו עמו : נה כי לי בני ישראל
עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ
מצרים אני יהוה אלהיכם :

שביעי

שמ"ב לעבוד
בעבד
כנעני
לעולם :

בן דדו חסר
ו"ו אותיות
דוד
יגאלנו :

שמ"נ שלא
להניח
לנכרי
לעבוד
בעבד
עברי
בפרך :

כו

א לא תעשו לכם אלילם ופסל ומצבה לא
תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם
להשתחות עליה כי אני יהוה אלהיכם :
ב את שבתתי תשמרו ומקדשי
תיראו אני יהוה :

דש"מ שלא
בשתחוות על
אבן משכית
אפילו לשם :

ארי עבדי אנון דאפקית יתהון מארעא
דמצרים לא יזדבנון זבין עבדין : לא
תפלח ביה בקשיו ותדחל מאלהך : ועבדך
ואמתך דיהון לך מן עממיא דבסחרניכון מנהון
תקנון עבדין ואמהן : ואף מבני תותביא
ערליא דדיירין עמכון מנהון תקנון ומזרעיהון
דעמכון דאתילידו בארעכון ויהון לכון
לאחסנא : ותחסנון יתהון לבניכון
בתריכון למירת אחסנא לעלם בהון תיפלחון
ובאחיכון בני ישראל גבר באחוהי לא תפלח
ביה בקשיו : וארי תדביק יד ערל ותותב
עמך ויתמסכן אחוך עמיה ויזדבן לערל תותב
דעמך או לארמאי מזרעית גיורא : בתר
דיזדבן פורקנא תהא ליה חד מאחוהי
יפרקיניה : או אחבוהי או בר אחבוהי
יפרקיניה או מקריב בשריה מזרעיתיה
יפרקיניה או דתדבק ידיה ויתפרק :
ויחשב עם זבניה משתא דאזדבן ליה עד
שתא דיובלא ויהי כסף זבינוהי במניין שניא
כיומי אגירא יהי עמיה : אם עוד סגיאות
בשניא לפומהן יתיב פורקניה מכסף זבינוהי :
ואם זעיר אשתאר בשניא עד שתא דיובלא
ויחשיב ליה כפום שנוהי יתיב ית פורקניה :
כאגיר שתא בשתא יהי עמיה לא יפלח ביה
בקשיו לעינך : ואם לא יתפרק באילין
ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמיה :
ארי דלי בני ישראל עבדין עבדי אנון דאפקית
יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון :
לא תעבדון לכון טעון וצלם וקמא לא תקימון
לכון ואבן סגידא לא תתנון בארעכון למסגד עלה
ארי אנא יי אלהכון : ית
יומי שביא דילי תטרון
ולבית מקדשי תהון
דחלין אנא יי :

כ"ו: חטול' לאחוז"ם סימן:
ומצעירין ויאמר ירמיהו בירמיה כסי' ל"ב:

כי עבדי הם · שטרי קודם : לא ימכרו ממכרת עבד · בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח : (מג)
לא תרדה בו בפרך · מלאכה שלא לצורך כדי לענותו · לא תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד
שאבא · שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר
ויראת : (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך · א"ת א"כ במה אשתמש כעבדי אני מושל באומות איני נוחל שהרי
הזהרתני לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני : מאת הגוים : הם יהיו לך לעבדים · אשר סביבותיכם · ולא שבתוך גבול
ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה : (מה) וגם מבני התושבים · שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם
וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד : מהם תקנו · אותם תקנו : (מו)
והתנחלתם אותם לבניכם · החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם · ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שא"כ
היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם : איש באחיו · להביא נשיא בעמו ומלך במשרתיו
שלא לרדות בפרך : (מז) יד גר ותושב גר והוא תושב כתרגומו ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב : וכי תשיג
יד גר

כי עבדי ארום עבדי היגון דהנפיקית יתהון פריקין מארעא דמצרים לא יזדבנון הי
נימוסי זבין עבדיא : לא לא תשתעבדון ביה בקשיו ותדחל מאלהך : ועבדך
ברם עבדיכון ואמהתיכון דיהון לכון מן אמהתכון דמן עממיא די בחזרנותיכון מנהון תזבנון עבדין
ואמהן : וגם ואוף מבני תותביא ערליא דדיירין עמכון מנהון תזבנון ומן ייחוסיהון
דעמכון דאתילידו בארעכון ולא מן כנענאי ויהון לכון לאחסנא : והתנחלתם ותחסנון
יתהון לבניכון בתריכון לירותת אחסנא לעלם בהון תפלחון ובאחוכון בני ישראל גבר בחבריה לא
תשעבדון בהון בקשיו : וכי וארום תארע ית ערל ותותב דעמך ויתמסכן אחוך עמיה
ויזדבן לערל תותב דעמך או לשריש פולחנא נוכראה למשמשא לה ולפלחהא דמזרעית גיורא :
אחרי בתר דישתמודע לכון דיזדבן מן יד פורקנא יהי ליה חד מן אחוי יפרקיניה :
או דודו או אחבוי או בר אחבוי יפרקיניה או מקריב בישריה מזרעתיה יפרקיניה או
תארע ידיה או ידא דציבורא ויתפריק : וחשב וידייק עם ערלאה דזבניה משתא דיזדבן
ליה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינוי כמנין שניא הי כיומי אגירא יהי עמיה : ואם עוד
אין עד גרון אית סגיו בשניא לפום סכומהון יתיב פורקניה מכסף זבינוי : ואם מעט ואם
קליל ישתיירון בשניא עד שתא דיובלא ויתחשב ליה כפום סכום שנוי יתיב ית פורקניה :
כשכיר הי באגיר שנא בשנא יהי עמיה לא ישעביד ביה בקשיו ואנת חמי ליה :
ואם ואין לא יתפרק באילין שניא ויפוק בר חורין בשתא דיובלא הוא ובנוי עמיה :
כי לי ארום דילי היגון בני ישראל משתעבדין לאורייתי עבדי היגון דאפיקית יתהון
פריקין מארעא דמצרים אנא הוא יי אלהכון :

לא תעשו לא תעבדון לכון טעוון

ירושלמי

צילמין וקמתין מטול סגודא לא תקימון לכון

ואבן דטעו

ואבן מציירא לא תתנון בארעכון למגחן עלה
ברם סטיו חקיק בציורין ודיוקנין תשוון בארעית מקדשיכון ולא למסגוד לה ארום אנא יי אלהכון :
את שבתותי ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מוקדשי תהון אזלין בדחלתי אנא יי :

יד גר ותושב עמך · מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך : ומך אחיך עמו · מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו : משפחת גר · זה הגוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לע"א עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים : (מח) גאולה תהיה לו · מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קאמר אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואע"פ כן לא תלה עליו בעקיפין מפני חלול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים וכא ליגאל ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים · כימי שכיר יהיה עמו · חשבון המגיע לכל שנה ושנה חשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו : (נא) ואם עוד רבות בשנים · עד היובל : (נג) לעיניך · הכל כמו שפירש : לא ירדנו בפרך לעיניך · כלומר ואתה רואה : (כד) ואם לא יגאל באלה · באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש : (נה) כי לי בני ישראל עבדים · שטרי קודם : (א) אני ה' אלהיכם · כל המשעבדן תלמטה כאלו משעבדן מלמעלה : לא תעשו לכם אלילים · כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"א אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לווה ברבית כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר את עצמו לא חזר בו לא דיין לישראל אלא אפילו לנכרי : ואבן משכית · לשון כסוי כמו ושכותי כפי שמכסין הקרקע ברצפת אבנים : להשתחוות עליה · אפי' לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש : (ב) אני ה' · נאמן לשלם שכר :

חסלת בהר סיני :

ודיוקנין פי' רק רצפת המקדש תעשו בה ציורין ודמותי' אפילו שהשתחואה דמקדש בפשוט ידים ורגלים היא אפ"ה מותר כדאית' במגילה פ' הקורא ע"ש דיליף ואבן משכית לא תתנו בארצכם : בדחלתי לאפוקי שלא יכנס למקדש במקלו ותרמילו ואפונדתו וכו' או הפי' שילך באפילה על דרך יראתך :

הי תותביא פי' ערליא תושב ערל מדכתי' בתריה גר ותושב וכן בת"כ דייק מקרא ע"ש : לשריש פולחן' נוכראה לשמשא יכול להיות פירושו כדמפרש רש"י : בתר דישתמודע פי' תכף אחרי שיודע לכם מכירתו יגאלנו ואין להמתין עד שיטמע וכן בת"כ ידא דציבורא פי' אם לא יגאלם אחד ממשפחתו מחויב הציבור לפדותו מדכתי' אחד מאחיו : ואנת חמי מדכתי' לעיניך כדפי' רש"י משתעבדין לאורייתי פי' ישראל משועבדי' לתורתי להגות בה יומם ולילה לשמרה ולעבד' ולא עבוד' פרך : וקמתין פירש מצבות מטול סגידא פי' בשביל השתחויה ברם סטיו חקיק בציירין

פ פ פ פ פ פ

ג **אם** בחקתי תלכו ואת־מצותי
תשמרו ועשיתם אתם :
ד ונתתי גשמיכם בעתם
ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו :
ה והשיג לכם דיש את־בציר ובציר
ישיג את־זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם
לבטח בארצכם : ו ונתתי שלום
בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה
מן־הארץ וחרב לא־תעבר בארצכם : ז
ורדפתם את־איביכם ונפלו לפניכם לחרב :
ח ורדפו מכם חמשה מאה ומאה
מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב :
ט ופניתי אליכם והפריתי אתכם
והרביתי אתכם והקימתי את־בריתי אתכם :
י ואכלתם ישן נושן וישן מפני
חדש תוציאו : יא ונתתי משכני
בתוככם ולא־תגעל נפשי אתכם : יב
והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם
תהיו־לי לעם : יג אני יהוה אלהיכם
אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם
עבדים ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם
קוממיות : יד ואם־לא תשמעו לי
ולא תעשו את כל־המצות האלה : טו
ואם־בחקתי תמאסו ואם את־משפטי תגעל
נפשכם לבלתי עשות את־כל־מצותי להפרכם
את־בריתי : טז אף־אני אעשה־זאת
לכם והפקדתי עליכם בהלה את־השחפת ואת־
הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש וזרעתם
לריק זרעכם ואכלהו איביכם :

ונתתי

אם בקימי תהכון וית־פקודי
תטרון ותעבדון יתהון :
ואתן מטריכון בעדנהון ותתן
ארעא עללתה ואלן חקלא יתן אבה :
ויערע לכון דישא לקטפא וקטפא יערע לאפוקי
בר־זרעא ותיכלון לחמכון למשבע ותיתבון
לרוחצן בארעכון : ואתן שלמא בארעא
ותשרון ולית דמניד ואבטל חיתא בישתא מן־
ארעא ודקטלין בחרבא לא־יעידון בארעכון :
ותרדפון ית־בעלי־דבביכון ויפלון קדמיכון
לחרבא : וירדפון מנכון חמשא
מאה ומאה מנכון לרבותא יערקון ויפלון בעלי־
דבביכון קדמיכון לחרבא : ואתפני
במימרי לאיטבא־לכון ואפיש יתכון ואסגי יתכון
ואקים ית־קימי עמכון : ותיכלון עתיקא
דעתיק ועתיקא מן־קדם חדתא תפנון :
ואתן משכני ביניכון ולא־ירחק מימרי יתכון :
ואשרי שכינתי ביניכון ואהוי לכון לאלהא ואתון
תהון־קדמי לעם : אנא יי אלהכון
דאפיקית יתכון מארעא דמצרים מלמהוי להון
עבדין ותברית ניר־עממיא מנכון ודברית יתכון
בחירותא : ואם־לא תקבלון למימרי
ולא תעבדון ית כל־פקודיא האלין :
ואם־בקימי תקוצון ואם ית־דיני תרחק
נפשכון בדיל־דלא למעבד ית־כל־פקודי
לאשניותכון ית־קימי : אף־אנא
אעביד־דא לכון ואסער עליכון בהולתא
שחפתא וקדחתא מחשכן עינין ומפחן נפש
ותזרעון לריקנו זרעכון וייכלוניה בעלי־דבביכון :
ואתן

אם בחקתי תלכו ר"ת אכה שתלכו בדרכי אכת סמך אם בחקתי לשב' שפקולי הם שכל המצות והחקי' ועוד סמך שבתות לו כתיב גשתב' כעת' דהיינו כלילי שבתות :

שני

שלישי

חמישי כהן מזוכרין מסכני מכין פנים של אבנים עמד בבית שני :

יא חסר · יב ומלא

יג ומלא :

(ג) **אם** בחקתי תלכו · יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה : ואת מצותי תשמרו · הוו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים כמו שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם : (ד) בעתם · בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון (בלילי רביעית רש"י ישן) בלילי שבתות : ועץ השדה · הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות : (ה) והשיג לכם דיש את בציר · שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע : ואכלתם לחמכם לשובע · אוכל קמעא והוא מתברך במעיו : (ו) ונתתי שלום · שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל : וחרב לא תעבור בארצכם · אין צ"ל לומר שלא יבאו למלחמה אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה : (ז) לפניכם לחרב · איש בחרב רעהו : (ח) מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם : חמשה מאה ומאה רבבה · וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו (יש מדקדקי' בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא הל"ל וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפורשים והמוסיפים בלשון רש"י כפרש"י בראשית לא היה צריך להתחיל ומה טעם פתח שגם כן כפל וע"ש ביטובם וכאן נראה לפרש למורי הגאון מופלג מוהר"ר משה חריף נר"ו שמלת רבבה סובל ב"פ פי' א' עשרת אלפים וע"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופירש ב' רבבה מספר מרובה ע"ש ריבוי וזה הפירש סובל רש"י באמרו והלא לא היה צ"ל וכו' ודוק.) אלא אינו

אם בחקתי

אִין בְּקְיָמַי אוֹרַייְתִי תְּהַכוּן וְיַת סִדְרֵי דִינַי תִּנְטְרוּן וְתַעַבְדוּן יַתְהוֹן : ונתתי וְאִיתֵּן מִטְרַיָּא דְאַרְעֲכוֹן בְּעִידַנְהוֹן בְּכִיר וְלַקִּישׁ וְתִיתֵּן אַרְעָא פֵּירֵי עֲלַלְתָּא וְאִילָן דְאַנְפֵּי בָרָא יַצְלַח בְּפֵירוֹי : והשיג וִיאַרַע לְכוֹן דְּרָכָא יַת קְטָפָא וְקִטָפָא יַאֲרַע אַפְקוּת בַּר זַרְעָא וְתֵיכְלוּן לַחְמְכוֹן וְתִיסְבְּעוּן וְתֵתְבוּן לְרוּחְצַן בְּאַרְעֲכוֹן : ונתתי וְאִיתֵּן שְׁלָמָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְתִשְׁרוּן וְלֵית דִמְנִיט וְאֵבְטֵיל רְשׁוּת חֵיוַת בָּרָא מִן אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְשָׁלוּפֵי חֶרֶב לָא יֶעְדוּן בְּאַרְעֲכוֹן : ורדפתם וְתִרְדְּפוּן יַת בַּעֲלֵי דְבָבְכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן תְּבִירֵי חֶרֶב : ורדפו וְיִרְדְּפוּן מִנְכוֹן חַמְשָׁא לְמָאתָא וּמָאתָא מִנְכוֹן לְרִבְבוּתָא יַעֲרִיקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן תְּבִירֵי חֶרֶב : ופניתי וְאֶתְפְּנֵי מִן אַגַר עַמְמַיָּא לְמִשְׁלְמָא לְכוֹן אַגַר עוֹבָדֵיכוֹן טָבַיָּא וְאַתְקוֹף יַתְכוֹן וְאַסְגֵּי יַתְכוֹן וְאָקִים יַת קְיָמִי עִמְּכוֹן : ואכלתם וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְמִעַתַּק וְלָא תִסְלְמְנְטוּן וּבְרַם עַתִּיקָא מִן קֳדָם עִיבּוּרָא חַדְתָּא תְּפַנּוּן מִן אוֹצְרֵיכוֹן : ונתתי וְאִיתֵּן שְׁכִינַת יְקָרִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יַתְכוֹן : והתהלכתי וְאַשְׁרֵי אִיקַר שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וְיֶהֱוֵי מֵימְרִי לְכוֹן לֶאֱלָהָא פָרוֹק וְאַתּוּן תְּהוֹן לִשְׁמִי לְאוּמָא קַדִּישָׁא : אני ה׳ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיקִית יַתְכוֹן פְּרִיקִין מִן אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְהוֹן מְשַׁעַבְדִין וְתַבְרִית נִיר שִׁעְבּוּדְהוֹן מֵעֲלֵיכוֹן וְדַבְּרִית יַתְכוֹן מִבֵּינֵיהוֹן בְּנֵי חוֹרֵי וְהַלְכִית יַתְכוֹן בְּקוֹמָא זְקוּפָא : ואם לא וְאִם לָא תִיצְבוּן לְמִשְׁמַע לְאוּלְפַן מַאַלְפֵי אוֹרַייְתִי וְלָא תַעַבְדוּן מִן רְעוּתְכוֹן יַת כָּל פִּיקוּדַיָּא הָאִלֵין : ואם וְאִין בִּקְיָמֵי אוֹרַייְתִי תְּקוּצוּן וְאִין יַת סִדְרֵי דִינַי תְּרַחִיק נַפְשָׁתֵיכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יַת כָּל פִּקוּדַיי וְסוֹפְכוֹן לְמִבְטְלָא יַת קְיָמִי : אף אני לְחוּד אֲנָא אַעְבֵּיד דָא לְכוֹן וְאֵיגְרֵי עֲלֵיכוֹן מְחַת מוּתַנְתָּא יַת שַׁחֲפוּתָא וְיַת קַדַּחְתָּא מְכַלְיָא עַיְינִין וּמְסַיְּיפָא נְפַשׁ וְתִידְּרְעוּן לְרֵיקָנוּ זַרְעֲכוֹן דְּלָא יַצְמַח ונתיא

אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה : ונפלו אויביכם וגומר · שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ : (ט) ופניתי אליכם אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל"ד למלך ששכר פועלים וכו׳ כדאיתא בת"כ : והפריתי אתכם בפריה ורביה : והרבתי אתכם · בקומה זקופה : והקימותי את בריתי אתכם · ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנאמר וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה בבית חדשה לא כברית וגומר : (י) ואכלתם ישן נושן · הפירות יהיו משתמרין וטובים להתיישן שיהא ישן הנו' של שלש שנים יפה לאכל משל אשתקד : וישן מפני חדש תוציאו · שיהו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן : (יא) ונתתי משכני · זה בית המקדש : ולא תגעל נפשי · אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור : (יב) והתהלכתי בתוככם · אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים : (יג) אני ה׳ אלהיכם · כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים : מוטות · כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו עשה לך מוסרות ומוטות קבילייא בלעז : קוממיות בקומה זקופה : (יד) ואם לא תשמעו לי · להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגומר הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה תלמוד לומר לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומכוין למרוד בו וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה׳ מאד מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו וכן בנמרוד גבור ציד לפני ה׳ שמכירו ומתכוין למרוד בו : ולא תעשו · משלא תלמדו לא תעשו הרי שתים עבירות : (טו) אם בחוקותי תמאסו · מואס באחרים העושים : משפטי תגעל נפשכם · שונא החכמים : לבלתי עשות · מונע את אחרים מעשות : את כל מצותי · כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות : להפרכם את בריתי · כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכו׳ עד השביעית ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושין שונא את החכמים מונע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר : (טז) והפקדתי עליכם · וצויתי עליכם : שחפת · חולי שמשחף את הבשר אנפולי"ש בלעז דומה לנפוח שהוקלה נפוחתו ומראית פניו זעופה : קדחת · חולי שמקדיח את הגוף ומחמם ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי : מכלות עינים ומדיבות נפש · העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחה במותו כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים :

אין בקיומי אורייתא דאם בקיום המצות הא כתיב ואת מצותי תשמרו כדפירשי : בכיר ולקיש פי׳ יורה ומלקוש ודיו׳ מדכתיב בעתם היינו שהי׳ רביעה הנופלת בחשון : ואילן דאנפי ברא פירש אילן סרק והיינו אנפי ברא פי׳ כיער שאינו עושה פרי, כדאיתא בת"כ : ואבטל רשות חיות רבונו גם שיהיו חיות בארץ לא יהי׳ להם רשו׳ להזיק : ושלופי חרב לא יעידון לתרגומו לא קאי אחרב ממש אלא אכלי מלחמה ומה שמהרים גם באונקלוס לא יעידון כבר כתב המתורגמן בערכו שנו׳ תרגום של העב רא אמנם גסי שפרושו ספרא בא״י כן הוא על ברוב מפורש בכ"ז שמעתי מפי אחי הגדול האלוף מהר"ר ווערעתס

[ל]פתלי כר"ו שהיה מיישבו לפי הדרך ומכחג הרבה ארצות ומדינות בשעת חירום ומלחמה אינם מניחים לעבור שום איש ירינו ואמנם מקירין ומסלקים ממני כלי זיינו ביד השוטר ושלטון העיר ולכן אמנם בעין השלום לא יצאונו לסלק החרב כי איש באחיו יבטחו ויאמינו זוזו ולא יעידון וק"ל : ולא תסלמנטון פירש שיאכלו ישן נושן בלא שדיפה כדאיתא בב"כ פר׳ המקבל׳ ואכלכם התבואה ישן בלא סלמנטון איקר שכינתי בגיכון דקשה ליה אפרש ר"שי והלא כתיב בתוכם ואיך אפשר שלא יאי על תולם הבא גם על עה"ז א"א דכתיב גבים אם אוכלם אם וילך בתוך כ"ו אלא אשריית השכינה : ואוליך יתהון מבכיהו׳ בבקמת׳ פירש מתחל׳ יצאו לחירות ואח"כ ילכו בקומה זקופה כדפי׳ רשי דאם לא יצאו תחלה לחירות א"א ג"כ לילך בקומה זקופה : למשמע לאולפן מאלפי אורייתא פי לשאת בדברי חכמים שלתדיס תורתי וכן הוא בת"כ : ולא תעבדון מן רעותכן פי׳ אם לא תעשו ברצון טוב ובנפש חפיצה : אקת מותנ׳ פי׳ מכת מותן כדפי׳ רש"י ובוא׳ גמרה דבתי מדליקין :

17 ונתתי פני בכם ונגפתם לפני
איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף
אתכם : 18 ואם עד אלה לא
תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על
חטאתיכם : 19 ושברתי את גאון
עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם
כנחשה : 20 ותם לריק כחכם ולא
תתן ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פריו :
21 ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו
לשמע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם :
22 והשלחתי בכם את חית השדה
ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם
והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם : 23
ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי :
24 והלכתי אף אני עמכם בקרי
והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם :
25 והבאתי עליכם חרב נקמת נקם
ברית ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר
בתוככם ונתתם ביד אויב : 26
בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחמכם
בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם
ולא תשבעו : ס 27 ואם בזאת לא
תשמעו לי והלכתם עמי בקרי : 28
והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתי אתכם אף אני
שבע על חטאתיכם : 29 ואכלתם
בשר בניכם ובשר בנתיכם תאכלו : 30
והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם
ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם וגעלה
נפשי אתכם :

ונתתי

ואתן רוגזי בכון ותתברון קדם בעלי דבביכון
וירדון בכון סנאיכון ותערקון ולית דרדיף
יתכון : ואם עד אלין לא תקבלון
למימרי ואוסיף למרדי יתכון שבע על חוביכון :
ואתבר ית יקר תקפכון ואתן ית שמיא
דעליכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא
וארעא דתחותיכון תקיפא כנחשא מלמעבד
פירין : ויסוף לריקנו חילכון ולא תתן
ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתן אביה :
ואם תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון לקבלא
למימרי ואוסיף לאיתאה עליכון מחא שבע
כחוביכון : ואגרי בכון ית חיות ברא
ותתכיל יתכון ותשיצי ית בעירכון ותזעיר יתכון
ויצדון אורחתכון : ואם באלין לא
תתרדון למימרי ותהכון קדמי בקשיו :
ואהך אף אנא עמכון בקשיו ואלקי יתכון אף
אנא שבע על חוביכון : ואיתי עליכון
דקטלין בחרבא ויתפרעון מנכון פורענותא
על דעברתון על פתגמי אוריתא ותתכנשון
לקרויכון ואיגרי מותנא ביניכון ותתמסרון ביד
סנאה : בדאתבר לכון סעיד מיכלא
ויפיין עשר נשין לחמכון בתנורא חד ויתיבן
לחמכון במתקלא ותיכלון ולא תשבעון :
ואם בדא לא תקבלון למימרי ותהכון קדמי
בקשיו : ואיהך עמכון בתקוף רגז ואדרי
יתכון אף אנא שבע על חוביכון : ותיכלון
בשר בניכון ובשר בנתיכון תיכלון : ואישיצי
ית במתכון ואקצץ ית חניסנסיכון ואתן ית
פגריכון על פגרי טעותכון וירחיק מימרי יתכון :

ואתן

וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו אויביכם : (יז) ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם : ורדו בכם שונאכם : כמשמעו ישלטו בכם. אגדת ת"כ מפרשה זו אף אני אעשה זאת. איני מדבר אלא באף וגם אף אני אלך עמכם בקרי : והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אני מביא אחרת וסמוכה לה : בהלה. מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן : את השחפת. יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת"ל ומדיבות נפש : וזרעתם לריק זרעכם. זורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים תלמוד לומר ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שנייה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה ליתן המצור ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד : ד"א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתם עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנאמר אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם : ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה : ונגפתם לפני אויביכם. שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ : ורדו בכם שונאכם. שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגומר ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגומר : ונסתם. מפני אימה : ואין רודף אתכם. מבלי כח : (יח) ואם עד אלה. ואם בעוד אלה לא תשמעו : ויספתי. עוד יסורין אחרים : שבע על חטאתיכם. שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה : (יט) ושברתי את גאון עוזכם : זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם : ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה

משה

וכתייא ייכלון יתהון בעלי דבביכון : ונתתי ואיתן פניותא למעסוק בכון ותיתברון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותערקון ולית דרדיף יתכון : ואם ואין בתר אלין מרדוותא לא תצבון למשמע לאולפן אורייתי ואוסיף למירדי יתכון שבע מאחתא על שבע עבירן די חטיתון קדמי : ושברתי ואיתבר ית איקר תקוף מקדשיכון ואיתן ית שמיא דעילויכון ברירן הי כפרזלא דלא מזיע מן דלא למחתא לכון טלין ומיטרין וארעא דתחותיכון הי כנחשא דמזיע למובדא פירהא : ותם ויסוף לריקנו חיליכון ולא תיתן ארעכון ית מה דאתון מעלין לגווה ואילן דאנפי ברא יקלח פירוי : ואם ואין תהכון עמי בעראי ולא תצבון למשמע לאולפן אורייתי ואוסיף לאייתאה עליכון שביעתא מחא על שבע עבירן די חטיתון קדמי : והשלחתי ואיגרי בכון רשות חיות ברא ותתכל יתכון ותשיצי ית בעיריכון מברא ותזעיר יתכון מלגיו ויצדיין איסתכון : ואם באלה ואין באילין מרדוותא לא תתרדון קדמי ותהכון קדמי בעראי : והלכתי ואידכר אוף אנא יתכון בעראי בעלמא ואמחי יתכון לחוד אנא שבע מחן על שבע עבירן די חטיתון קדמי : והבאתי ואייתי עליכון עם שלופי חרב למתפרע מנכון על דבטלתון ית קיימי ותתכנשון מן ציירא לקורייכון ואיגרי מותנא ביניכון ותתמסרון כד מיתין ביד סנאכון : בשברי כד אתבור לכון חוטר כל סעדי מזונא ויאפיין עשר נשין לחמיכון בתנורא חד מדהוא זעיר ומדדיין ומפלגן לכון כד מינפל במתקלא ותיכלון ולא תשבעון : ואם בזאת ואין בהדא תוכחתא לא תשמעון לאולפן אורייתי ותהלכון קדמי בעראי : והלכתי ואידכר אוף אנא יתכון בעראי בעלמא ואירדי יתכון לחוד אנא שבע מחן על שבע עבירן די חטיתון קדמי : ואכלתם ותיכלון בשר בניכון ובשר בנתיכון אמר משה נביא כמה קשיין הינון חוביא ומה מרירין אינון חטייאי די גרמו לאבהתנא למיכול בשר בניהון ובנתיהון על דלא נטרו מצותא דאורייתא : והשמדתי ואשיצי ית במותיכון ואפכר ית מנחשיכון וקסמיכון ואשוי ית פגריכון רמאין על פגרי טעוותיכון ותירחיק מימרי יתכון :

ירושלמי

אי מה בישין אינון חוביא ומה מרירין אינון חטייא דגרמו לאבהתן בירושלם למיכל בשר בניהון ובנתהון :

ונתתי

שנם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחושת וגומר שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה : (כ) ותם לריק כחכם · הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון והלקה אותו הרי שניו של זה קהות : ולא תתן ארצכם את יבולה · אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע : ועץ הארץ אפי' מן הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה : לא יתן · משמש למעלה ולמטה אפן ואפרי' : לא יתן פריו · כשהוא מברח משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות : (כא) ואם תלכו עמי קרי · רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא פרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש לשון מניעה וכן הוקר רגלך וכן יקר רוח וקרוב לשון זה לתרגומו של אנקלוס לשון קושי שמקשים לבם ליכנס מהתקרב אלי : שבע כחטאתיכם · שבע פורעניות אחרים במספר שבע כחטאתיכם · (כב) והשלחתי · לשון גרוי : ושכלה אתכם · אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה מניין ת"ל ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומניין שהיא ממיתה בנשיכתה ת"ל עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית : ושכלה אתכם · אלו הקטני' : והכרית' את בהמתכ' מבחוץ : והמעיטה אתכם · מבפני' : ונשמו דרכיכ' שבילים גדולים ושבילים קטני' הרי שבע פורעניות שן בהמה שן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכרית' והמעיט' ונשמו : (כג) לא תוסרו לי לשוב אלי : (כד) נקם ברית · ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו : ד"א נקם ברית נקמת בריתי : אשר עברתם · כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים : ונאספתם · מן החוץ אל תוך הערי' מפני המצור : ושלחתי דבר בתוככם · על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליהם לפי שאין מלינים את המת בירושלם וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב : (כו) מטה לחם · לשון משען כמו מטה עז : בשברי לכם מטה לחם · אשבור לכם כל משעד אוכל והם חלי רעב : ואפו' עשר נשים לחמכם בתנור אחד · מחוסר עצים : והשיבו לחמכם במשקל · שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלק ביניהם : ואכלתם ולא תשבעו זהו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מארה במעים ונתת' אינם מן המנין היא החרב : (ל) במותיכם מגדלים ובירניות : חמניכם ·

כחייה פירש שמפיק יסד כדלעיל וכאן קש'ליה הי מדכתיב וזרעתם לריק היינו שלא יצמיח א"כ איך יכאו אויבים ויאכלו ולכן מתרגם כדמתרגם : תקוף מקדשיכון פי' בית המקדש כדפיר"שי : ואתן שמיא כדירן הי בפרזלא וכו' פי' שמים חזקים כברזל דלא מניע כשכיל שלא ירד טל ומטר וכל זה עיין ברש"י גלא תתן ארעכון מה דאתון מעלין לגווה אפי' הזרע שמעל'כה כר"שי : מן ציירא פי' מחמת המצודה : כד מיתין כדפי' רש"י וכן חוטר כל סעדי מזונא ג"כ כדפיר' רש"י ו"ל ותרגומו חוטר מדהוא זעיר פירש מחמת קטנותו נוהא הקלל' ומדדן ומפלגי' פי' הכל מנין. קללה שיהא כמכר כמדידה ובמשקל ומחלקים או מריבין זה עם זה מין תמיד שמתכוו' קטון ויכול להיות שנ"ל ומרדיין לשון פרודה פת פרודה דכם וק"ל : אמר משה נביא כמה קשיין וכולי יש לומר דקשה להתרגו' למה אמר ואכלת' לשון עבר ומוסף לעתיד בוי"ו ההיפוך אלא שתרגם"ה ידע בנבואה שכך יהיה וק"ל : ואפכר פי' ואשבר ואהרס את המכשפים שלכם כי כל הע"ז היו רובם בשביל כישוף וניחוש : פגריכון רמאין פי' מוטלי' ונפולי' כמעשה דהסו' תפוח וק"ל :

לא ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם:
לב והשמתי אני את הארץ ושממו עליה איביכם הישבים בה:
לג ואתכם אזרה בגוים והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה:
לד אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה:
לה כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה:
לו והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף:
לז וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם:
לח ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם:
לט והנשארים בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם ימקו:
מ והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי:
מא אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם:
מב וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר:
מג והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם:
ואף

ואתן ית קרויכון חרבא ואצדי ית מקדשיכון ולא אקביל ברעוא קורבן כנישתכון: ואצדי אנא ית ארעא ויצדון עלה בעלי דבביכון דיתבין בה: ויתכון אבדר בין עממיא ואגרי בתריכון דקטלין בחרבא ותהי ארעכון צדיא וקרויכון יהון חרבא: בכן תרעי ארעא ית שמיטהא כל יומי דצדיאת ואתון בארע בעלי דבביכון בכן תשמט ארעא ותרעי ית שמיטהא: כל יומי דצדיאת תשמט ית דלא שמטא בשמיטיכון כד הויתון יתבין עלה: ודישתארון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דשנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא דשקיף ויערקון כמיערוק מן קדם דקטלין בחרבא ויפלון ולית דרדיף: ויתקלון גבר באחוהי כמקדם דקטלין בחרבא ורדיף לית ולא תהי לכון סיעדא קדם בעלי דבביכון: ותבדון ביני עממיא ותגמר יתכון ארע בעלי דבביכון: ודישתארון בכון יתמסון בחוביהון בארעתא בעלי דבביכון ואף בחובי אבהתהון בישיא דאחידין בידיהון יתמסון: ויודון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו קדמי ואף דהליכו קדמי בקשיו: אף אנא איהך עמהון בקשיו ואעיל יתהון בארע בעלי דבביהון או בכן יתבר לבהון טפשא ובכן ירעון ית חוביהון: ודכירנא ית קימי דעם יעקוב ואף ית קימי דעם יצחק ואף ית קימי דעם אברהם אנא דכיר וארעא אנא דכיר: וארעא תתרטיש מנהון ותרעי ית שמיטהא בדצדיאת מנהון ואנון ירעון ית חוביהון לוטין חלף ברכן איתי עליהון דבדיני קצו וית קימי רחיקת נפשהון:
ואף

פולס׳ חסר יו״ד: אזרה סוק עקומים גומר לך פניתי לכס ארץ ו׳ עממין לקייסר פתורים: ד׳ ג׳ חסר ואחד מלא: ב׳ וחסר: ג׳ ומלא: מטעינן ביה איביכם: ביעקב לא כתב ביה זכירה לפי שאמרו כנו׳ ומונח לפני הקב״ה: אבות אביו ולמפר׳ אומ׳ שקב״ה אני זכר אפרן כאתס׳ וכלכן כתיב אף חוץ אינו׳ פסים מטיתו שלימ׳ ולא יצא ממנו פסולת:

מין ע״א שמעמידין על אגנות וע״ש שמעמידין בחמה קרויין חמנים: ונתתי את פגריכם · תפוחי רעב היו ומוציאין יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכרסו נבקעת ונופל עליה: וגעלה נפשי אתכם · זה סילוק שכינה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה · יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשימותי את מקדשיכם · יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים וכבות הסמרת כמות הרי שתים כריתת חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השאדת הכרכיות יכלו החמנים שבראשי הבננות ויכרתו: ונתתי את פגריכם וגו׳ הרי שלש סלוק שכינה ארבע חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: (לב) והשימותי אני את הארץ · זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושביה: (לג) ואתכם אזרה בגוים · זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין וישראל נזרו כבמזרה כאדם שזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה: והריקותי · כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב שנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה · שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בתורת כהנים: (לד) אז תרצה · תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה: והרצת · למלך את שבתותיה: (לה) את אשר לא שבתה · שבעים שנה של גלות בבל הן היו

ונתתי ואיתן ית קורייכון צדיין ואשעמם ית מוקדשיכון ולא אקבל ברעוא ריח קורבניכון : והשימותי ואצדי לחוד אנא ית ארעא דלא יהי עלה נייח רוחא ויצדון היכדין עלה סנאיכון דשריין בה : ואתכם ויתכון אדרי ביני עממיא ואיגרי בתריכון עם שלופי חרב ותהי ארעכון צדייא וקורייכון יהויין צדיאן : אז תרצה הא בכן תרעי ארעא ית שני שמיטתהא כל יומין דהיא צדיא מנכון ואתון תהוון מיטלטלין בארע בעלי דבביכון בכן תתנייח ארעא ותרעי ית שני שמיטתהא : כל כל יומין דהיא צדיא מנכון תתנייח היכמא דלא אתנייחת ית שני שמיטיכון כד הויתון שריין עלה : והנשארים ודישתיירון בכון ואעיל תברא בליבהון בארעתא דסנאיהון ויהי רדיף יתהון קל טרפא דנתיר מן אילן ויערקון הי כמערוקי חרבא ויפלון ולית רדיף : וכשלו ויתקלון גבר באחוי הי כמן קדם שלופי חרבא ורדיף לא אית ולא תהי לכון תייקא למקום קדם בעלי דבביכון : ואבדתם ותיבדון ביני עממיא ותגמר יתכון במותנא ארע בעלי דבביכון : והנשארים ודמשתייר מנכון יתימסון בחוביהון בארעתא דסנאיכון ואוף בחובי אבהתהון בישיא דאחידין בידיהון עמהון יתימסון : והתודו ויודון בשעת אניקהון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשיקריהון דשקרו במימרי ואוף דהליכו עמי בעראי : אף אני ברם אנא אדכר יתהון בעראי בעלמא ואעיל יתהון בגלותא בארע בעלי דבביהון הא בכן ייתבר לבהון זדנא ובכן ירעין ית חוביהון : הכרתי ואדכר ברחמין ית קיימא דקיימית עם יעקב בבית אל ואוף ית קיימא דקיימית עם יצחק בטוור מוריה ואוף ית קיימי דקיימית עם אברהם ביני פיסוגיא אדכור וארעא דישראל אדכור ברחמין : והארץ וארעא תתרטיש ותשתביק מנהון ותירעי ית שובי שמיטהא כל יומין דהיא צדיא מנכון והינון ירעין ית חוביהון לווטין חלף בירכן ימטון עליהון מיכלא כל קביל מיכלא היא מטול דהינון בסידרי דיניי קצו וית קיימי אורייתי רחיקת נפשיהון : ואף

ירושלמי

ואידכר ברחמין קיימא דקיימית עם יעקב בביתאל וקיימא די קיימית עם יצחק בטור מוריה וקיימא דיקיימית עם אברהם ביני בתרייא אדכר ברחמין וארעא דישראל אדכר ברחמין :

וארעא תשבוק מנהון ותרעי ית שובי שמיטתא כל יומין דהוות צדו מנהון ואינון ימרקו ית חוביהון מכלא חלף מכלא וסדרין חלף סדרין ית סדר דיני מאסו : ולחוד

אנן היו כנגד ע' שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים שנה שלש מאות והשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלם הוא שנאמר ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמר באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדן לצדקיהו נא וחשוב ארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם והם שש עשרה למאה יד שמיטין וב' יובלות הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע שלשים ושש שנה חמש שמיטות הרי שבעים חסר אחת ואותו יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה : (לו) והבאתי מרך פחד ורך לבב מ"ם של מרך יסוד נופל הוא כמו מ"ם שלמועד ושל מיקם : ונסו מנוסת חרב כאלו רודפים הורגים אותם : עלה נדף שהרוח דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף לשון חבטה שדופות קדים שקיפי קידום לשון משקוף מקום חבטת הדלת) וכן תרגומו שלחבורה משקופי : (לז) וכשלו איש באחיו כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ : כמפני חרב כאלו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה בזה : (לח) ואבדתם בגוים כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה : ואכלה אתכם אלו המתים בגולה : (לט) בעון אבותם אתם כשעונות אבותם אתם כאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם : ימקו לשון המסה כמו ימסו וכמוהו תמקנה בחוריהן נמקו חבורותי (מא) והבאתי אותם אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו' : או אז יכנע כמו או נודע כי שור נגח הוא אם אז יכנע לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגומר : ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם : (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו וזכרתי את בריתי יעקוב למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדי הרי יצחק ואם אינו כדי הרי אברהם שהוא כדי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח : (מג) יען וביען גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו :

ואף

ואשמותי לשון שממון המוזכר בדברי ר"זל ופניהם משומם וחורבם : דלא יהי עלה נייח רוחא פי' לשנאיהם שיושבים עליהם כדפי' רש"י ועיין בייפרש"י שובי שמיטתא פי' שבתות שמיט' : טרפא דנחק מאילן פי' עלים הנושרים מן האילנות מחמת רוח שמנשבה : ותגמ' יתכון בעוקתא עיין ברש"י ואוף בחובי אבהתהון דאחידי ג"כ ברש"י דווק' שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם : בשעת אניקהון פי' בעת צרותיהם : ביני פיסוגי' פי' בין הבתרי' שכרת ברית אתו ואת זרעו : אדכור ברחמין מ"ש גבי הארץ ברחמי' ידוע לנו וארעא תתרטיש פי' לשון אם על בני' רטושה ולשון נכפה רטושין בב"מב' המפקיד : מיכלא קבל מיכלא פי' מדה נגד מדה :

מד וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם
לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם
לִהְיֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃
מו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ א וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר
בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ ג וְהָיָה
עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים
שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ׃ ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה
עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃ ה וְאִם מִבֶּן־
חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ
הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃
ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ
שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף
וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃
ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה
עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃ ח וְאִם־מָךְ הוּא
מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ
הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃
ס ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ
מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה
יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר
אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר
בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃
יא וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־
יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה
לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃ יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ
בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃
יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־
עֶרְכֶּךָ׃ יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר
יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃ טו וְאִם־
הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃

ואבי

ואף־ברם־דא במהויהון בארע בעלי
דבביהון לא־ארטישנון ולא־ארחקינון
לשיציותהון לאשנאה קימי עמהון ארי אנא
יי אלההון׃ ודכרנא להון קים קדמאי
דאפיקית יתהון מארעא דמצרים לעיני
עממיא למהוי להון לאלהא אנא יי׃
אלין קימיא ודיניא ואוריתא דיהב יי
בין מימריה ובין בני ישראל בטורא דסיני
בידא דמשה׃ ומליל יי עם משה
למימר׃ מליל עם בני ישראל ותימר
להון גבר ארי יפריש נדר בפורסן נפשתא
קדם יי׃ ויהי פורסניה דדכורא מבר
עשרין שנין ועד בר־שתין שנין ויהי פורסניה
חמשין סלעין דכסף בסלעי קודשא׃
ואם־נוקבתא היא ויהי פורסנה תלתין סלעין׃
ואם מבר־חמש שנין ועד בר־עשרין שנין ויהי
פורסניה דדכורא עסרין סלעין ולנוקבתא
עשר סלעין׃ ואם מבר־ירחא ועד בר־
חמש שנין ויהי פורסניה דדכורא חמש סלעין
דכסף ולנוקבתא פורסנה תלת סלעין דכסף׃
ואם מבר־שתין שנין ולעלא אם דכורא
יהי פורסניה חמש עסרי סלעין ולנוקבתא
עשר סלעין׃ ואם־מסכן הוא מפורסניה
ויקימיניה קדם כהנא ויפרוס יתיה כהנא על־
מימר דתדביק יד נדרא יפרסיניה כהנא׃
ואם־בעירא דיקרבון מנה קורבנא קדם יי
כל דיתן מנה קדם יי יהי קודשא׃
לא יחליפיניה ולא־יעבר יתיה טב בביש או־
ביש בטב ואם־חלפא יחליף בעירא בבעירא
ויהי־הוא וחילופיה יהי קודשא׃
ואם־כל־בעירא מסאבא דלא־יקרבון מנה
קורבנא קדם יי ויקים ית־בעירא קדם
כהנא׃ ויפרוס כהנא יתה בין טב
ובין ביש כפורסן כהנא כן יהי׃
ואם־מפרק יפרקינה ויוסף חומשיה על־
פורסניה׃ וגבר ארי־יקדש ית־
ביתיה קודשא קדם יי ויפרסיניה כהנא בין
טב ובין ביש כמא דיפרוס יתיה כהנא כן
יקום׃ ואם־דאקדיש יפרוק ית־
ביתיה ויוסף חומש כסף־פורסניה עלוהי
ויהי ליה׃

ואם

כל ספר' כהר סיני בת"א:
רביעי
כז
סמי כסכן מחוררין ד' חס' בליסנה: סתם לדון כערכי אדם כפרסת ערכי' יסוד סקלים ול' סקלים וכו': פרהכל קמ"ג סקלים לכפר מל מ"ם קללות סכת"כ וכ"ס סכתבה תורה ססס כין הכל קמ"ג ולכן פחך ערכין לקללות:
ל' ומלא וא' יעריכנו.
חמישי
ס' קמצין: ו' קבירי' אמנם: סמו סלא להעיר קדשי: סמו להיות בתמור' קדש:
ג' כתי' כן חסר יוד תמיין: סמ"ח סמ"ט ס"כ לדון כדיני ערכי בהמה ולדון בערכי בתי' ולדון בערכי סדה

(מד) ואף גם זאת. ואף אפי' אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא אמאסם לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: (מה) ברית ראשונים. של שבטים: (מו) והתורות. אחת בכתב ואחת על פה מגיד

ואף ואוף על כל דא ארחים יתהון במימרי כד יהוונין גליין בארע בעלי דבביהון לא אמאסינון במלכותא דבבל ולא ירחק מימרי יתהון במלכותא דמדי למשציאיתהון במלכותא דיון למפסוק קיימי עמהון במלכותא דארום ארום אנא הוא יי אלהכון ביומוי דגוג : וזכרתי ודכירנא להון קיים

ולחור בהדא כי הויתון שרין בארעא בעלי דבביכון לא מאסית יתהון במלכותא דבבל ולא רחיקית יתהון במלכותא דמדי ולא שציתית יתהון במלכותא דיון למיפסה קיימי עמהון במלכותא דאדום ארום הוא יי אלהכון ביומי גוג :

דקיימית עם אבהתהון קדמי בזמן דפריקית ואפיקית יתהון פריקין מארעא דמצרים וחמיין כל עממיא ית כל גבורתא דעבדית להון מטול למהוי להון לאלהא אנא יי : אלה החקים אלין קימייא וסדרי דיניא וגזירת אורייתא דיהב יי בין מימריה ובין בני ישראל בטוורא דסיני עלוי דמשה : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר ארום יפריש פירוש דנדרא בעילוי נפשתא לשמא דיי : והיה ויהי עלוייה דביר דבר מן בר עשרין שנין ועד בר שתין שנין ויהי עלוייה חמשין סילעין דכסף בסלעי קודשא : ואם ואין ברת נוקבא היא ויהי עלוייה תלתין סלעין : ואם ואין מבר חמש שנין ועד בר עשרין שנין ויהי עלוייה דביר דכר עשרין סלעין ולנוקבא עשר סלעין : ואם ואין מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי עלוייה דביר דכר חמש סלעין דכסף ודברתא נוקבא עילוייה תלתא סלעין דכסף : ואם מבן ואין מבר שתין שנין ולעילא אין ביר דכר ויהי עלוייה חמיסר סלעין ולברתא נוקבא עשר סלעין : ואם ואין מסכן הוא ממיסת עלוייה ויוקימיניה קדם כהנא ויעליניה כהנא כמסת דתדביק יד נודירא היכדין יעליניה כהנא : ואם בהמה ואין בעירא דיקרבון מינה קורבנא קדם יי כל דיתן מיניה קדם יי יהי קודשא : לא לא ישלחפיניה ולא יפרג יתיה שלים בדביה מומא ודביה מומא בשלים ואין מיפרוג יפרג בעירא בבעירא ויהי הוא ופירוגיה יהי קודשא : ואם כל ואין כל בעירא מסאבא דלא יקרבון מינה קורבנא קדם יי ויקים ית בעירא קדם כהנא : והעריך ויעלי כהנא יתיה בין טב לבין ביש היכמא דיעלי כהנא היכדין יהי : ואם גאל ואין מיפרוק יפרקיניה ויוסף חומש דמיה על עלוייה : ואיש וגבר ארום יקדש ית ביתיה קודשא קדם יי ויעליניה כהנא בין טב לבין ביש היכמא דמעלי כהנא היכדין יקום : ואם ואין דין דמקדיש יפרוק ית ביתיה ויוסיף חומש כסף עלוייה עלוי ויהי דיליה :

ולא יפרג יתיה טב בביש או ביש בטב ואין מפרגא יפרג בעיר בבעיר ויהי הוא ופירוגיה יהי קדיש :

ואין כל בעיר מסאב דלא יקרבון מיניה קרבן לשמא דיי :

ויסדר כהנא יתיה בין טב ובין ביש בעילוייה דכהנא כן יהוי :

ויוסף חומשיה דמוי על עילוייה :

קודשא לשמא דיי ויסדר כהנא היך מה די סדר יתיה :

ואין די דאקדיש הומש כסף עילוייה עלוהי ויהי דידיה :

ואם

ואין

כסדרי דיני קנו בן סוא בת"כ פ' משפטי' תתאקו אלו הדיני' ואת חקותי תגעל כמאס אלו מדרשות וכו' ע"ש: אבהתהון בזמן דפריקית ואפיקי' דקאם ליה את זי כרית ראשוני' את הוצאתי דאי אתכות קאיוכי הוכית פאכות אלא כדפי' כתי רשי": ביר דכר פי' בן זכר לסג"ת דין גרמ' דעשר' ביר ישלחפיניה פ' לשון חילוף וכן תי" לעיל פ', ניבא: שליסי בדביה מומ וכן לסוסך פי' הם בבעל מום וכן להיפך יפרג תרגום של תמורה : חומש דמיה פי' חומש דמיה' שאמין שבשמה בת' בית שוה ומוסיפי' תומשם:

מגיד שכלם נתנו לאם' בסיני : (ב) כי יפלא · יפריש בפיו : בערכך נפשות · ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי. (ג) והיה ערכך וגומר · אין ערך זה לשון דמים אלא כין שהוא יוקר כין שהוא זול כפי שנין הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו: ערכך כת' ערך וכפל הכפין לא ידעתי מאיזה לשון הוא : (ה) ואם מבן חמש שנים · לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי : (ו) ואם מבן ששים וגו' · כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת כשהזקין יותר משליש בערכו והאשה אינה פוחתת אלא שליש בערכה דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסימנא טבא בביתא : (ח) ואם מך הוא · שאין ידו משגת ליתן הערך הזה : והעמידו לערך לפני הכהן והעריכו לפי השגת ידו של מעריך : על פי אשר תשיג לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו : (ט) כל אשר יתן ממנו · אמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר. (י) טוב ברע · תם בבעל מום או רע בטוב וכל שכן טוב בטוב ורע ברע : (יא) כל בהמה טמאה · בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקריבה ולמדך הכתוב שאין קדשי' תמימי' יוצאין לחולין בפדיון אלא אם כן הוממו : (יב) כערכך הכהן כן יהיה · לשאר כל אדם הבא לקנות' מיד ההקדש : (יג) ואם גאל יגאלנו · בבעלים החמיר הכתו' להוסיף חומש וכן במקדי' בית וכן במקדישים את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלי' מוסיפין חומ' ולא שאר כל אדם:

והיה

כולם חסר בר תן כ״ו

יז ואם משדה אחזתו יקדיש
איש ליהוה והיה ערכך לפי זרעו זרע חמר
שערים בחמשים שקל כסף : יז
אם משנת היבל יקדיש שדהו כערכך יקום :
יח ואם אחר היבל יקדיש שדהו
וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים
הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערכך :
יט ואם גאל יגאל את השדה
המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו
וקם לו : כ ואם לא יגאל את
השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא
יגאל עוד : כא והיה השדה בצאתו
ביבל קדש ליהוה כשדה החרם לכהן תהיה
אחזתו : כב ואם את שדה מקנתו
אשר לא משדה אחזתו יקדיש ליהוה :
כג וחשב לו הכהן את מכסת
הערכך עד שנת היבל ונתן את הערכך ביום
ההוא קדש ליהוה : כד בשנת היבל
ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחזת
הארץ : כה וכל ערכך יהיה בשקל
הקדש עשרים גרה יהיה השקל :
כו אך בכור אשר יבכר ליהוה
בבהמה לא יקדיש איש אתו אם שור אם שה
ליהוה הוא : כז ואם בבהמה
הטמאה ופדה בערכך ויסף חמשתו עליו ואם
לא יגאל ונמכר בערכך : כח אך כל
חרם אשר יחרם איש ליהוה מכל אשר לו
מאדם ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא
יגאל כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה :
כל

קדמא עליו והיה לו תכין עליו וקם לו :

ששי

פסח שלא לפנית הקדשים הקרבן לקרב :

פבכ לדון בדיני מגרים לכהן :

שביעי

פפג פכר אלא ימכר שדה החרם ונאלת יגאל

ואם מחקל אחסנתיה יקדש גבר קדם יי ויהי
פורסניה לפום זרעיה בר זרע כור שעורין
בחמשין סלעין דכסף : אם משתא
דיובלא יקדש חקליה כפורסניה יקום :
ואם בתר יובלא יקדש חקליה ויחשב ליה
כהנא ית כספא על פום שניא דאשתארא
עד שתא דיובלא ויתמנע מפורסניה :
ואם מפרק יפרוק ית חקלא דאקדש יתיה
ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי ויקום ליה :
ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא
לגבר אוחרן לא יתפריק עוד :
ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם
יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתיה :
ואם ית חקל זביניה דלא מחקל אחסנתיה
יקדש קדם יי : ויחשב ליה כהנא
ית נסיב פורסניה עד שתא דיובלא ויתן ית
פורסניה ביומא ההוא קודשא קדם יי :
בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבניה מניה
לדדיליה אחסנת ארעא : וכל פורסניה
יהי בסלעי קודשא עשרין מעין יהי סלעא :
ברם בוכרא דיתבכר קדם יי בבעירא לא
יקדש גבר יתיה אם תור אם אימר דיי הוא :
ואם בבעירא מסאבא ויפרוק בפורסניה
ויוסף חומשיה עלוהי ואם לא יתפריק ויזדבן
בפורסניה : ברם כל חרמא דיחרים
גבר קדם יי מכל דליה מאנשא ובעירא ומחקל
אחסנתיה לא יזדבן ולא יתפריק כל חרמא
קודש קודשין הוא קדם יי : כל חרמא
דיתחרם

(טז) והיה ערכך לפי זרעו. לא כפי שוויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוה בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה בקדש אלא למנין שני היובל שאם נגאלה הרי טוב: ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: (יז) אם משנת היובל יקדיש וגומר. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד: כערכך יקום. כערך הזה האמור יהיה: חמשים כסף יתן: (יח) ואם אחר היובל יקדיש וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהת ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות. כפי חשבון כיצד הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יתר על כולן והשקל ארבעים ושמנה פונדיונין הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט. ובא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון: (יט) ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת: (כ) ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: ואם מכר. הגזבר: את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד לשוב ביד המקדיש: (כא) והיה השדה בצאתו ביובל. מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל: קדש לה'. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתן לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (כב) ואם את שדה מקנתו וגומר. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה שבשדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל כדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה :
ואם

ואם ואין מן חקיל אחסנתיה יקדש גבר קדם יי ויהי עלוייה כמיסת זרעיה אתר דמיזדרע ביה כור סעורין בחמשין סלעין דכסף :

אם משנת אין משתא דיובלא יקדיש חקלא הי כעילוייה יקום : ואם

ואין בתר יובלא יקדיש חקליה וידייק ליה כהנא ית סכום כספא כמיסת שניא דמשתיירן עד שתא דיובלא ומנכי ליה מן עלוייה :

ואם ואין מפרק יפרוק ית חקלא דין דאקדיש יתיה ויוסיף חומש כסף עלוייה עלוי ויקום ליה :

ואם ואין לא יפרוק ית חקלא ואין זבין ית חקלא לגבר חורן לא יתפריק תוב : והיה

ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם יי הי כחקל אפרשא לכהנא תהי אחסנתיה :

ואם ואין ית חקיל זביני דלא מן חקיל אחסנתיה יקדיש קדם יי : וחשב

וידייק ליה כהנא ית סכום דמי עלוייה עד שתא דיובלא ויתן ית עילוייה ביומא ההוא קודשא קדם יי : בשנת בשתא דיובלא

יתוב חקלא למן דזבניה מניה למאן דדיליה אחסנת ארעא : וכל ערכך וכל עלווייה

יהי בסלעי קודשא עשרין מעין הויא סלעא : אך

ברם בוכרא דיתפרש לשמא דיי בבעירא לית אפשר דיקדיש גבר יתיה אין תור אין אימר לשמא דיי הוא : ואם ואין בבעירא

מסאבא ויפרוק בעילווייה ויוסיף חומש דמוי עלוי ואין לא מתפרק ויזדבן בדמי עלווייה :

אך ברם כל אפרשא די יפריש גבר קדם יי מן כל דאית ליה מאנשא ובעירא ומחקיל אחסנתיה לא יזדבן ולא יתפרק כל אפרשא קודש קודשין הוא קדם יי : כל חרם

כל

ואין מחקל אחסנתיה יפריש גבר לשמא דיי ויהוי עילוייה לפום זרעיה זרע חמר דשערין :

ואין משתא דיובלא יפריש חקליה כעילוייה יקום :

ואין מיפרק יפרוק ית חקלא דין דמקדיש יתיה ויסף חומש סלעין דכסף עילוייה עלוהי ויהוי ליה :

קודשא לשמא דיי כחקל אפרשו :

ירושלמי

ואין ית חקל זביניה יקדיש לשמא דיי :

ויחשיב ליה כהנא ית אפרשות עילוייה עד שתא דיובלא ויתן ית אפרשות עלוויה ביומא הדין קודש לשמא דיי :

ירושלמי

בשתא דיובלא יחזור חקלא לדין דיזבן יתיה מן גביה לדין דאית ליה אחסנות ארעא :

ירושלמי

וכל עלוייה יהוי בסלעי קודשא :

לחוד בוכרא דיפריש קדם יי בבעירא אין תור אין אימר לשמא דיי הוא :

ואין מבעירא מסאבא ויפרוק בעילוייה ויוסיף חמשיה דמוי עלוי ואין לא יתפריק ויזדבן בעילוייה :

לחוד כל אפרשו די יפריש גבר לשמא דיי מן כל דאית ליה מן בני אנשא ובעירא :

כל אפרשות קדש קודשין הוא לשמא דיי :

ואם לא יגאל · ויתכרנה גזבר לאחר אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו ההקדיש וכן תאמר לאשר קנהו הליקח הזה האחרון מאותו וזהו הנזכר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש : (כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש · כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש : עשרים גרה · עשרים מעות כך היו מתחילה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף דינר עשרים וארבע מאות לסלע : (כו) לא יקדיש איש אותו · לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו · (כז) ואם בבהמה הטמאה וגומר · אין המקרא הזה מוסב אל הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמו' אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב של מעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהומתה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית : ופדה בערכך · כפי מה שיעריכנה הכהן אם לא יגאלנה על ידי בעלים : ונמכר בערכך · לאחרים : (כח) אך כל חרם וגומר · נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהן : לא ימכר ולא יגאל · אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים : (כט) כל חרם קדש קדשים הוא · האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן כמו

כט כל חרם אשר יחרם מן האדם
לא יפדה מות יומת : ל וכל מעשר
הארץ מזרע הארץ מפרי העץ ליהוה הוא קדש
ליהוה : לא ואם גאל יגאל איש
ממעשרו חמשיתו יסף עליו : לב
וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט
העשירי יהיה קדש ליהוה : לג לא
יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם
המר ימירנו והיה הוא ותמורתו
יהיה קדש לא יגאל : לד
אלה המצות אשר צוה יהוה
את משה אל בני ישראל
בהר סיני : חזק

מפטיר
שנים שנו
מצות מעשר
בהמה בכל
שנה · ושלא
למכור אותו
מצות במילוי
מ"ס נדר ולו
היו עולה
תרי"ב וסוף
בני תלמידי
חכמים על
שם חכם לב
יקח מצות :

דיתחרם מן אנשא לא יתפריק אתקטלא
יתקטל : וכל מעשר ארעא מזרעא
דארעא מפרי אילנא דיי הוא קודשא קדם יי :
ואם מפרק יפרוק גבר ממעשריה חומשיה
יוסף עלוהי : וכל מעשר תורין ועאן
כל דיעבר תחות חוטרא עשיראה יהי קודשא
קדם יי : לא יבקר בין טב
לביש ולא יחלפיניה ואם חלפא
יחלפיניה ויהי הוא וחילופיה
יהי קודשא לא יתפריק :
אלין פקודיא דפקיד יי ית
משה לבני ישראל בטורא
דסיני : חזק

ע"ח ע"זא סימן
ומפטירין בירמיה בקינות׳ :

סכום הפסוקים של ספר זה שמנה מאות ותשעים ותשעה · וסימן נט"ף וחציו והנוגע בבשר הזב :
ומנין הפתוחות נ"ב והסתומות מ"ו וסך הכל צ"ח :

שנינו במסכת ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה : מאדם · כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים : (כט) כל חרם אשר יחרם וגומר היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום : מות יומת · הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך : (ל) וכל מעשר הארץ · במעשר שני הכתוב מדבר מזרע הארץ · דגן : מפרי העץ תירוש ויצהר : לה' הוא · קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלים כמו שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגומר : (לא) ממעשרו · ולא ממעשר חבירו הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלם כמו שנאמר ונתת בכסף וגומר : (לב) תחת השבט · כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבוע בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר כן עושה לטלאים ועגלים של כל שנה ושנה : יהיה קדש · ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו שיהא בשרו נתן לכהנים : לא יבקר וגומר · לפי שנאמר כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה תלמוד לומר (לג) לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד :

תשלת ספר ויקרא

כל אפרשא די יתפרש מן אינשא לא יתפרק בכספא אלהן בעלוון ובניכסת קודשין ובמבעי רחמין קדם יי מטול דדין קטול מתחייב :

וכל וכל מעשרא דארעא מזרעא דארעא ומפירי אילנא דיי הוא קודש קודשין הוא קדם יי :

ואם גאל ואין מפרוק יפרוק גבר מעשריה חומש דמוי יוסף עלוי :

וכל וכל מעשרא דתורי ועני כל דחלפין תחות שרביטא עשיראה יהי קודשא קדם יי :

לא יבקר לא יפשפש בין טב לביש ולא יפרגיניה ואין מפריג יפרגיניה ויהי הוא ופירוגיה יהי קודשא לא יתפריק :

אלה המצות אלין פקודיא דפקיד יי ית משה ולית אפשר לחדתא בהון מדעם ופקידינון מטול לאחוואותהון לות בני ישראל בטורא דסיני :

וידבר

כל אפרשו דאפרש מן בני אנשא לא מתפרק מתקטלא יתקטיל :

ירושלמי

לשמא דיי הוא קודשא לשמא דיי :

ואין מפרק יפרוק גבר מן מעשריה חומש דמוי יוסף עלוי :

וכל מעשרא דתורא ודענא כל דיעיבר תחות שרביטא עשיראה יהוי קודשא לשמא דיי :

לא יפשפש בין טב לביש ולא יפרג יתיה ואם פרגא יפרג יתיה ויהוי הוא ופירוגיה יהוי קודשא ולא יתפריק :

אילין פיקודיא :

יונתן לא יתפרק בכספא וכו' פי' כדפירש רשי ולכן לא יתכפר בכופר ממון מפני היותו מחוייבי מית' בידי שמים ואין לו תקנה כי אם בעולות ובזבחים וזהו וניכסת קודשא שהוא קדשים מקודשים לשמים וכתב רחמים שיתפלל ויבקש רחמים לפני הק"בה

דרבותינו זכרו אלהים רוח בסברת : מטול דדין קטול חייב פי' משום שזה חייב מיתה בידי שמים כגון שסרב בלא מדים והתראה ביולה : ולית אפשר לחדת פי' לא אפשר לחדש בהם מידי. כדאז"ל אלה המצות מלמד שאין נביא רשאי לחדש בהם דבר ועם עיקר גדול באמונתינו כמ"ש הרמ"בם בהקדמה : ופקידינון לאחוואותהון פי' וצוה למשה לפרשהם לכל בני ישראל :

סליק בחקותי : סליק לאלוה אבותי : וסליק ספר ויקרא שבח אל אלקים אקרא :

וידבר

יהוה אל־משה במדבר סיני באהל מועד באחד
לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ
מצרים לאמר: ב שאו את־ראש כל־
עדת בני־ישראל למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות כל־זכר לגלגלתם: ג
מבן עשרים שנה ומעלה כל־יצא צבא בישראל
תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן:
ד ואתכם יהיו איש איש למטה איש
ראש לבית־אבתיו הוא: ס ה ואלה
שמות האנשים אשר יעמדו אתכם לראובן
אליצור בן־שדיאור: ו לשמעון
שלמיאל בן־צורישדי: ז ליהודה
נחשון בן־עמינדב: ח ליששכר
נתנאל בן־צוער: ט לזבולן אליאב
בן־חלן: י לבני יוסף לאפרים אלישמע
בן־עמיהוד למנשה גמליאל בן־פדהצור:
יא לבנימן אבידן בן־גדעני:
יב לדן אחיעזר בן־עמישדי:
יג לאשר פגעיאל בן־עכרן:
יד לגד אליסף בן־דעואל:
טו לנפתלי אחירע בן־עינן:
טז אלה קרואי העדה נשיאי מטות
אבותם ראשי אלפי ישראל הם: יז
ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר
נקבו בשמות: יח ואת כל־העדה
הקהילו באחד לחדש השני ויתילדו על־
משפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן
עשרים שנה ומעלה לגלגלתם: יט
כאשר צוה יהוה את־משה ויפקדם במדבר
סיני: פ כ ויהיו בני־ראובן
בכר ישראל תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות לגלגלתם כל־זכר מבן עשרים
שנה ומעלה כל יצא צבא: כא

לעיל מניינם כתיב אלם ממנין ופמי׳ ליה במדבר לומר אם אין אדם משים עצמו במדבר אינו יכול לידע תורה ומצות:

פרשאו׳ מתחי׳ באליצור ומקיים בציב׳ע״ט יברכהו באישון עינו: ועי׳ סמנן:

קרואי ק׳ ב׳ מלא:

ט׳ מלא בקור׳:

שני

כל תוריי׳ חסר:

ומליל

יי עם משה במדברא דסיני במשכן זמנא בחד
לירחא תנינא בשתא תניתא למפקהון מארעא
דמצרים למימר: קבילו ית חושבן כל
כנשתא דבני ישראל לזרעיתהון לבית
אבהתהון במנין שמהן כל דכורא לגולגלתהון:
מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא
בישראל תמנן יתהון לחיליהון את ואהרן:
ועמכון יהון גברא גברא לשבטא גבר ריש לבית
אבהתוהי הוא: ואלין שמהת
גובריא דיקומון עמכון לראובן אליצור בר
שדיאור: לשמעון שלמיאל בר
צורי שדי: ליהודה נחשון בר
עמינדב: ליששכר נתנאל בר
צוער: לזבולן אליאב בר חילון:
לבני יוסף לאפרים אלישמע בר עמיהוד
למנשה גמליאל בר פדה צור: לבנימן
אבידן בר גדעוני: לדן אחיעזר בר
עמישדי: לאשר פגעיאל בר עכרן:
לגד אליסף בר דעואל: לנפתלי
אחירע בר עינן: אלין מערעי
כנשתא רברבי שבטי אבהתהון רישי
אלפיא דישראל אנון: ודבר משה
ואהרן ית גובריא האלין דאתפרשו בשמהן:
וית כל כנשתא כנשו בחד לירחא תנינא
ואתיחסו על זרעיתהון לבית אבהתהון
במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא
לגולגלתהון: כמא דפקיד יי ית
משה ומנינון במדברא דסיני: והוו
בני ראובן בוכרא דישראל תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן
לגלגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין
ולעילא כל נפיק חילא:

וידבר

ומליל יי עם משה במדברא דסיני במשכן זימנא בחד לירחא דאייר הוא ירחא תניינא דשתא
תנייתא לזמן מפקהון מארעא דמצרים למימר: שאו קבילו ית חושבן כל כנישתא
דבני ישראל לגניסתהון לבית אבהתהון במניין שמהן כל דכורא לגלגלותהון: מבן
מבר עסרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישראל תמנון יתהון לחיליהון אנת ואהרן:
ואתכם ועמכון יהון גבר גבר לשבטא גבר ריש לבית אבהתוי הוא: ואלה
שמות ואלין שמהת גובריא דיקומון עמכון לראובן אליצור בר שדיאור: לשמעון
לשמעון אמרכול שלומיאל בר צורי שדי: ליהודה ליהודה אמרכול נחשון בר עמינדב:
ליששכר ליששכר אמרכול נתנאל בר צוער: לזבולן לזבולן אמרכול
אליאב בר חלון: לבני יוסף לבני יוסף לאפרים אמרכול אלישמע בר עמיהוד:
למנשה למנשה אמרכול גמליאל בר פדה צור: לבנימין לבנימין אמרכול
אבידן בר גדעוני: לדן לדן אמרכול אחיעזר בר עמי שדי: לאשר לאשר
אמרכול פגעיאל בר עכרן: לגד לגד אמרכול אליסף בר דעואל: לנפתלי
לנפתלי אמרכול אחירע בר עינן: אלה אלין מזמני עם כנישתא רברבי שבטיא
דאבהתהון רישי אלפיא דישראל הינון: ויקח ודבר משה ואהרן ית גובריא האלין
דאתפרשו בשמהן: ואת כל וית כל כנישתא כנשו בחד יומא לירחא דאייר היא
ירחא תניינא ואתייחסו על זרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא
לגולגלתהון: כאשר היכמא דפקיד יי ית משה ומנגון במדברא דסיני: ויהיו

ירושלמי

והוו בני ראובן בוכרא דישראל ייחוסיהון
לגניסתהון לבית אבהתהון במניין שמהן
לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין ולעילא כל
נפיק חילא:

סכומיהון:

פקודיהם

ספר במדבר

וידבר (א) במדבר סיני באחד לחדש. מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאן באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם: (ב) למשפחותם. דע מנין כל שבט ושבט: לבית אבותם. מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו: לגלגלותם. על ידי שקלים בקע לגלגולת: (ג) כל יוצא צבא. מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים: (ד) ואתכם יהיו. כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט: (ח) אלה קריאי העדה. הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה: (יז) האנשים האלה. את י"ב נשיאים הללו: אשר נקבו. לו כאן בשמות: (יח) ויתילדו על משפחותם. הביאו ספרי יחוסיהם ועידי חזקת לידתם כל א' וא' להתייחס על השבט (יט) אך את מטה לוי לא תפקד. כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו. דבר אחר צפה הקדוש ברוך הוא שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל: (נ) ואתה הפקד את הלוים. כתרגומו מני לשון מנוי שררה על דבר שהוא ממונה עליו כמו ויפקד המלך פקידים:

יורידו

כא פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף וחמש מאות: פ

כב לבני שמעון תולדתם למשפחתם לבית אבתם פקדיו במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

כג פקדיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות: פ

כד לבני גד תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

כה פקדיהם למטה גד חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים: פ

כו לבני יהודה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

כז פקדיהם למטה יהודה ארבעה ושבעים אלף ושש מאות: פ

כח לבני יששכר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

כט פקדיהם למטה יששכר ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות: פ

ל לבני זבולן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

לא פקדיהם למטה זבולן שבעה וחמשים אלף וארבע מאות: פ

לב לבני יוסף לבני אפרים תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

לג פקדיהם למטה אפרים ארבעים אלף וחמש מאות: פ

לד לבני מנשה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

לה פקדיהם למטה מנשה שנים ושלשים אלף ומאתים: פ

לו לבני בנימן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

לז פקדיהם למטה בנימן חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: פ

לח לבני דן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא:

לט פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות:

כלם מלא בר מן ג' חסר: פלת"ד פסוקים דגלגלתם מנוי' במגירה ותקונים ואין לה כוכב בראשם לפי שהוד' נשיא בית אב לשמעוני זמרי בישרא בגלוי ראשו וכקית' וקנפ': כל דפסוקים חסר בר מן ד' ראובן שמעון גד מנשה וסימן ר' ש' ג' מ': כלם חסר בר מן ב' מלא: כל אורייתא חסר בר מן ב' מלא: כלם חס' בר מן ו"ן מלא:

מניניהון לשבטא דראובן ארבעין ושתא אלפין וחמש מאה: לבני שמעון תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון מניניהון במנין שמהן לגלגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דשמעון חמשין ותשע אלפין ותלת מאה: לבני גד תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דגד ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין: לבני יהודה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דיהודה שבעין וארבע אלפין ושית מאה: לבני יששכר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דיששכר חמשין וארבע אלפין וארבע מאה: לבני זבולן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דזבולן חמשין ושבע אלפין וארבע מאה: לבני יוסף לבני אפרים תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דאפרים ארבעין אלפין וחמש מאה: לבני מנשה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דמנשה תלתין ותרין אלפין ומאתן: לבני בנימן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דבנימן תלתין וחמש אלפין וארבע מאה: לבני דן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דדן שתין ותרין אלפין ושבע מאה:

לבני

אונקלוס

לבני אשר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דאשר ארבעין וחד אלפין וחמש מאה: בני נפתלי תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דנפתלי חמשין ותלת אלפין וארבע מאה: אלין מניניא דמנא משה ואהרן ורברבי ישראל תרי עסר גברין גברא חד לבית אבהתוהי הוו: והוו כל מניני בני ישראל לבית אבהתהון מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישראל:

והוו

מ לבני אשר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: מא פקדיהם למטה אשר אחד וארבעים אלף וחמש מאות: פ

מב בני נפתלי תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: מג פקדיהם למטה נפתלי שלשה וחמשים אלף וארבע מאות: פ

מד אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבתיו היו: מה ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל:

ויהיו

בכולם אמר לבני לבד מנפתלי שאמר בני לפי שבשבט נפתלי היו בנו' יותר מבנים ג

ז' חסר ו'ו:

יונתן בן עוזיאל

פקודיהם סכומהון לשבטא דראובן ארבעין ושית אלפין וחמש מאה: לבני שמעון לבנוי דשמעון ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עסרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דשמעון חמשין ותשעה אלפין ותלת מאה: לבני גד לבנוי דגד ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דגד ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין: לבני יהודה לבנוי דיהודה ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא:

פקודיהם סכומהון לשבטא דיהודה ארבעין ושבעא אלפין ושית מאה: לבני יששכר לבנוי דיששכר ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגלגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דיששכר ארבעה וחמשין אלפין ושית מאה:

לבני זבולן לבנוי דזבולן ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דזבולן חמשין ושבעה אלפין וארבע מאה: לבני יוסף לבנוי דיוסף לבנוי דאפרים ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דאפרים ארבעין אלפין וחמש מאה: לבני מנשה לבנוי דמנשה ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגולגלותהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא:

פקודיהם סכומהון לשבטא דמנשה תלתין ותרין אלפין ומאתן: לבני בנימין לבנוי דבנימין ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דבנימין תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה: לבני דן לבנוי דדן ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא:

פקודיהם סכומהון לשבטא דדן שתין ותרין אלפין ושבע מאה: לבני אשר לבנוי דאשר ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דאשר ארבעין וחד אלפין וחמש מאה:

בני נפתלי בנוי דנפתלי ייחוסיהון לגניסתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: פקודיהם סכומהון לשבטא דנפתלי חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה: אלה הפקודים אילין סכומי מנייניא דמנא משה ואהרן ורברבי ישראל תריסר גוברין גברא חד לבית אבהתוי הוון: ויהיו והוו כל סכומי מנייני בני ישראל לבית אבהתהון מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישראל:

ויהיו

מו ויהיו כל-הפקדים שש-מאות
אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים:
מז והלוים למטה אבתם לא התפקדו
בתוכם: פ מח וידבר יהוה אל-
משה לאמר: מט אך את-מטה לוי
לא תפקד ואת-ראשם לא תשא בתוך בני
ישראל: נ ואתה הפקד את-הלוים
על-משכן העדת ועל כל-כליו ועל כל-אשר-לו
המה ישאו את-המשכן ואת-כל-כליו והם
ישרתהו וסביב למשכן יחנו: נא
ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן
יקימו אתו הלוים והזר הקרב יומת:
נב וחנו בני ישראל איש על-מחנהו
ואיש על-דגלו לצבאתם: נג
והלוים יחנו סביב למשכן העדת ולא-יהיה
קצף על-עדת בני ישראל ושמרו הלוים את-
משמרת משכן העדות: נד ויעשו
בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את-משה כן
עשו: פ

ב שלישי

א וידבר יהוה אל-
משה ואל-אהרן לאמר: ב איש על-
דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד
סביב לאהל-מועד יחנו: ג והחנים
קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם
ונשיא לבני יהודה נחשון בן-עמינדב:
ד וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים
אלף ושש מאות: ה והחנים עליו
מטה יששכר ונשיא לבני יששכר נתנאל בן-
צוער: ו וצבאו ופקדיו ארבעה
וחמשים אלף וארבע מאות: ז
מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן-חלן:
ח וצבאו ופקדיו שבעה וחמשים
אלף וארבע מאות: ט כל-הפקדים
למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת-
אלפים וארבע-מאות לצבאתם ראשנה יסעו: ס
י דגל מחנה ראובן תימנה
לצבאתם ונשיא לבני ראובן אליצור בן-
שדיאור: יא וצבאו ופקדיו ששה
וארבעים אלף וחמש מאות: יב
והחונם עליו מטה שמעון ונשיא לבני שמעון
שלמיאל בן-צורישדי: יג וצבאו
ופקדיהם תשעה וחמשים אלף ושלש מאות:
יד ומטה גד ונשיא לבני גד אליסף

והוו כל-מניניא שית-מאה
ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין:
ולואי לשבטא דאבהתהון לא אתמניאו
ביניהון: ומליל יי עם-משה למימר:
ברם ית-שבטא דלוי לא תמני וית-חושבנהון
לא תקביל בגו בני ישראל:
ואת מני ית-לואי על-משכנא דסהדותא ועל
כל-מנוהי ועל כל-דליה אנון יטלון ית-
משכנא וית-כל-מנוהי ואנון ישמשוניה
וסחור-סחור למשכנא ישרון:
ובמיטל משכנא יפרקון יתיה לואי ובמשרי
משכנא יקימון יתיה לואי וחילוני דיקרב
יתקטיל: וישרון בני ישראל גבר
על-משרוהי וגבר על-טקסיה לחיליהון:
ולואי ישרון סחור-סחור למשכנא דסהדותא
ולא-יהי רוגזא על-כנשתא דבני ישראל
ויטרון לואי ית-מטרת משכנא דסהדותא:
ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית-משה כן
עבדו: ומליל יי עם-משה ועם-
אהרן למימר: גבר על-טקסיה
באתון לבית אבהתהון ישרון בני ישראל מלקביל
סחור-סחור למשכן-זמנא ישרון:
ודשרן קידומא מדינחא טקס משרית יהודה
לחיליהון ורבא לבני יהודה נחשון בר-עמינדב:
וחיליה ומניניהון שבעין וארבעה אלפין ושית
מאה: ודשרן סמיכין עלוהי שבטא
דיששכר ורבא לבני יששכר נתנאל בר-צוער:
וחיליה ומנינוהי חמשין וארבעה אלפין וארבע
מאה: שבטא דזבולן ורבא לבני
זבולן אליאב בר-חילון: וחיליה ומנינוהי
חמשין ושבעא אלפין וארבע מאה:
כל-מניניא למשרית יהודה מאה ותמנן ושתא
אלפין וארבע-מאה לחיליהון בקדמיתא נטלין:
טקס משרית ראובן דרומא לחיליהון ורבא
לבני ראובן אליצור בר-שדיאור:
וחיליה ומנינוהי ארבעין ושתא אלפין וחמש
מאה: ודשרן סמיכין עלוהי שבטא
דשמעון ורבא לבני שמעון שלמיאל בר-צורי
שדי: וחיליה ומניניהון חמשין
ותשעא אלפין ותלת מאה: ושבטא
דגד ורבא לבני גד אליסף בר-רעואל:
וחיליה

בזלס חסר
וכן בר תן א'

י"ג וחסר
כ"ח מל"ת
וא' חסר

ג' מל"ת בתור'

כל"ס חסר ו"ו
בת"ב זהחו"ל
דשמעון
חסר י"וד
בחונים
בגדרות
תלת דמל"א

ולא אמר
ומטה כדרך
שאמר
בתחרים לפי
שזבולן היה
מפרנס
ויששכר לפי'
לא רגס
שהיה
עוסק
בתורה
טפילה לו
לומר יששכר
גדול כתוקו:

ויהיו | והוו כל סכומי שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין :
והלוים | וליואי לשבטא דאבהתהון לא אתמניאו ביניהון : וידבר ה׳ ומליל יי עם
משה למימר : אך ברם ית שבטא דלוי לא תמני וית חושבנהון לא תקבל בגו בני ישראל :
ואתה | ואנת מני ית ליואי על משכנא דסהדותא ועל כל מנוי ועל כל דיליה הינון יטלון ית משכנא
וית כל מנוי והינון ישמשוניה וחזור חזור למשכנא ישרון : ובנסוע ובמיטל משכנא
יפרקון יתיה ליואי ובמישרי משכנא יקימון יתיה ליואי וחילוני דיקרב יתקטיל באישא מצלהבא מן
קדם יי : וחנו וישרון בני ישראל גבר על בית משרוי וגבר על טקסיה לחיליהון :
והלוים | וליואי ישרון חזור חזור למשכנא דסהדותא ולא יהי רוגזא על כנישתא דבני ישראל
ויטרון ליואי ית מטרת משכנא דסהדותא : ויעשו ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית משה
היכדין עבדו : וידבר ה׳ ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : איש גבר על
טקסיה באתוון דמסתמנין על טיקסיהון לבית אבהתהון ישרון בני ישראל מלקביל סחור סחור למשכן
זמנא ישרון : והחונים | משריתא דישראל הוה אורכא תריסר מילין ופותיה תריסר מילין
ודישרון קידומא מדינחא טיקס משריתא יהודא לחיליהון בארבעתי מילין מרבען וטיקסיה הוה
ממילת תלת גוונין כל קביל תלת מרגליתא דבחושנא סמוקא וירוקא וברוקא וביה חקיק ומפרש
שמהת תלת שבטיא יהודה יששכר וזבלון ובמציעותיה כתיב יקום יי ויתבדרון סנאך ויערקון בעלי
דבבך מן קדמך וביה הוה חקיק צורת בר אריון מטול דרבא לבני יהודה נחשון בר עמינדב :
וצבאו | וחיליה וסכומהון דשבטיא שובעין וארבעה אלפין ושית מאה : והחנים
ודישרן סמיכין ליה שבטא דיששכר ורבא דהוה ממני על חילות שיבטא דבני יששכר נתנאל בר
צוער : וצבאו וחיליה וסכומהון דשיבטיא חמשין וארבעה אלפין וארבע מאה :
מטה זבולון | שבטא דזבולן ורבא דהוה ממני על חלות שבטא דבני זבולון אליאב בר חילון :
וצבאו | וחיליה וסכומיהון דשבטיה חמשין ושובעא אלפין וארבע מאה : כל הפקודים
כל מנייניא למשרית יהודה מאה וחמשין ותמנן אלפין וארבע מאה לחילוותהון בקדמיתא נטלין :
דגל | טיקס משרית ראובן דרומא ישרון לחיליהון בארבעתי מילין מרבען וטיקסיה הוה
ממילת תלה גוונין כל קבל תלת מרגלייתא דבחושנא אזמורד ושבזיז וסבהלום וביה חקיק ומפרש
שמהת תלת שבטיא ראובן שמעון גד ובמציעותיה כתיב שמע ישראל יי אלהנא יי אחד וביה הוה
חקיק צורת בר איילא והוה חמי למהוי ביה צורת בר תורי ברם משה נביא חלפיה מטול דלא ידכר
להון חובת עיגלא ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דראובן אליצור בר שדיאור : וצבאו
וחיליה וסכומהון דשבטיה חמשין ותשע אלפין ותלת מאה : ומטה ושבטא דגד ורבא דהוה
ממני

יונתן כארבעתי מילין מרבעין · י"מ שהייתה חנייתם של יהודה וכל החונים ארבע על ארבע דהיינו י"ב על י"ב וזהו פירש של מרבעין גם כי הוא קות׳ דעת הגמרא שהיה תלת פרס אות עיין בביאורי תסר"ד שמיישבו גם יש לפרש מילת מרבעין אלשון רוכב ורכב ופי׳ שהיו ישראל רוכבים ומונחים י"ב תיל שהם ארבע פרסאות וק"ל וכן מביא הילקט בספר׳ פקודי כדעת התנא שהוא ממש ופ"ש · וטיקסיה הוה ממילת תלת גוונין וכו׳ פי׳ ודגלו היה של שלשה גוונים אם לעומת ג׳ אבני החושן סמוקא ירקא וברק׳ שהם אודם פטדה ברקת ותקן מבור׳ כם שמותיהן של ג׳ שבטים יהודה יששכר זבולן שהיו ב

(נא) יורידו אותו · כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון בו הענן ויחנו שם ומקימין אותו : והזר הקרב · לעבודתם זו : יומת · בידי שמים :
(נב) איש על דגלו · כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל : (נג) ולא יהיה קצף · אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח כי יצא הקצף וגו׳ :
(ב) באותות · כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום וכו׳ כדאיתא בתנחומא בפרשה זו : מנגד · מרחוק מיל כמו שנאמר ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו : (ג) קדמה · לפנים הקרוים קדם ואיזהו רוח מזרחית והמערב קרוי אחור : (ט) ראשונה יסעו · כשרואין הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכים כדרך חנייתן הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ג׳ שבטים
ראובן

דגל א׳ ודייק מדכתיב איש על דגלו באותות לבית אבותם היינו שמות אבותם וכן כולם וחקיק ביה צורת בר אריוותא עלשם הכתוב גור אריה ובמציעותיה כתיב יקום ה׳ פי׳ מחנה · באמצעית היא מחנה לויה מחנה שכינה כתוב קומה ה׳ ויפוצו אויביך וגומר · אזמורד וכו׳ תרגם של נופך ספיר ויהלם וכ"כ ת"א ובמציעותיה דראובן כתו׳ שמע ישראל וגו׳ והיו ראוי להיות צורת שור רק לא יזכור להם עון העגל נתחלף לצורת אילה כמו לעופר האילים ולכן הפך עון העגל שהוא ע"ז נכתב בדגלם שמע ישראל ה׳ אחד גם מפני אמ"ל שבניו של יעקב השיבו לו בשעה שאין בלבך אלא אחד וכו׳ ומתחלה ראש המדברים משבטייה היה ראובן ושמעון בבכור בבכורתו וק"ל :

קנכרן

בן־רעואל : טו וצבאו ופקדהם
חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים :
טז כל־הפקדים למחנה ראובן מאת
אלף ואחד וחמשים אלף וארבע־מאות וחמשים
לצבאתם ושנים יסעו : ס יז ונסע
אהל־מועד מחנה הלוים בתוך המחנת כאשר
יחנו כן יסעו איש על־ידו לדגליהם : ס
יח דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה
ונשיא לבני אפרים אלישמע בן־עמיהוד :
יט וצבאו ופקדיהם ארבעים אלף
וחמש מאות : כ ועליו מטה מנשה
ונשיא לבני מנשה גמליאל בן־פדהצור :
כא וצבאו ופקדיהם שנים ושלשים
אלף ומאתים : כב ומטה בנימן
ונשיא לבני בנימן אבידן בן־גדעני : כג
וצבאו ופקדיהם חמשה ושלשים אלף וארבע
מאות : כד כל־הפקדים למחנה
אפרים מאת אלף ושמנת־אלפים ומאה לצבאתם
ושלשים יסעו : ס כה דגל מחנה
דן צפנה לצבאתם ונשיא לבני דן אחיעזר בן־
עמישדי : כו וצבאו ופקדיהם שנים
וששים אלף ושבע מאות : כז
והחנים עליו מטה אשר ונשיא לבני אשר
פגעיאל בן־עכרן : כח וצבאו ופקדיהם
אחד וארבעים אלף וחמש מאות : כט
ומטה נפתלי ונשיא לבני נפתלי אחירע בן־עינן :
ל וצבאו ופקדיהם שלשה וחמשים
אלף וארבע מאות : לא כל־הפקדים
למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמשים אלף ושש
מאות לאחרנה יסעו לדגליהם : פ
לב אלה פקודי בני־ישראל לבית
אבתם כל־פקודי המחנת לצבאתם שש־מאות
אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים :
לג והלוים לא התפקדו בתוך בני
ישראל כאשר צוה יהוה את־משה :
לד ויעשו בני ישראל ככל אשר־
צוה יהוה את־משה כן־חנו לדגליהם וכן נסעו
איש למשפחתיו על־בית אבתיו : פ
ג א ואלה תולדת אהרן ומשה ביום
דבר יהוה את־משה בהר סיני : ב
ואלה שמות בני־אהרן הבכר נדב ואביהוא
אלעזר ואיתמר : ג אלה שמות בני
אהרן

הפס ק מתחיל כו"לם ומסיים בד"לת לפי סימנך פקדים
בד' מקומות אפרים לפני מנשה :
כולם חסר פרתן א' :
כל מטה ומט' דר"פ דסמיך בטפחא :
ד' חסר לצבאתם :
ד' וחסר :
ו' חסר :
ג רביעי

וחיליה ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית
מאה וחמשין : כל־מניניא למשרית
ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע־מאה
וחמשין לחיליהון בתנינתא נטלין :
ונטיל משכן־זמנא משרית ליואי בגו משריתא
כמא דשרן כן נטלין גבר על־אתריה
לטקסיהון : טיקס משרית אפרים
לחיליהון מערבא ורבא לבני אפרים אלישמע
בר־עמיהוד : וחיליה ומניניהון
ארבעין אלפין וחמש מאה : ודסמיכין
עלוהי שבטא דמנשה ורבא לבני מנשה
גמליאל בר־פדהצור : וחיליה ומניניהון
תלתין ותרין אלפין ומאתן : ושבטא
דבנימן ורבא לבני בנימן אבידן בר־גדעוני :
וחיליה ומניניהון תלתין וחמש אלפין וארבע
מאה : כל־מניניא למשרית אפרים
מאה ותמני אלפין ומאה לחיליהון בתליתתא
נטלין : טיקס משרית דן צפונא
לחיליהון ורבא לבני דן אחיעזר בר־עמי שדי :
וחיליה ומניניהון שתין ותרין אלפין ושבע
מאה : ודשרן סמיכין עלוהי
שבטא דאשר ורבא לבני אשר פגעיאל בר־עכרן :
וחיליה ומניניהון ארבעין וחד־אלפין וחמש
מאה : ושבטא דנפתלי ורבא לבני
נפתלי אחירע בר־עינן : וחיליה
ומניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה :
כל־מניניא למשרית דן מאה וחמשין ושבעא
אלפין ושית מאה בבתריתא נטלין
לטקסיהון : אלין מניני בני־
ישראל לבית אבהתהון כל־מניני משריתא
לחיליהון שית־מאה ותלתא אלפין וחמש
מאה וחמשין : וליואי לא אתמניאו
בגו בני ישראל כמא דפקיד יי ית־משה :
ועבדו בני ישראל ככל דפקיד יי ית־משה כן־
שרן לטקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתהון על־בית
אבהתוהי : ואלין תולדת אהרן
ומשה ביומא דמליל יי עם־משה בטורא
דסיני : ואלין שמהת בני־אהרן
בוכרא נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר :
אלין שמהת בני אהרן כהניא דאתרביאו
דאתקרב קורבנהון לשמשא :
ומית

ראובן כדרום וכל אפרים כמערב וכל דן כצפון (יז) ונסע אהל מועד · לאחר שני דגלים אלו : כאשר יחנו כן

ומית נדב ואביהוא קדם יי בקרוביהון
אישתא נוכריתא קדם יי במדברא דסיני
ובנין לא הוו להון ושמש אלעזר ואיתמר על
אפי אהרן אבוהון :

ומליל

אהרן הכהנים המשחים אשר מלא ידם לכהן : ל' וחסר או :
ד וימת נדב ואביהוא לפני יהוה
בהקרבם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים
לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן
אביהם

י' תפר בלישנא :

יונתן בן עוזיאל

ממני על חילוות שבטא בני דגד אליסף בר דעואל : וצבאו וחיליה וסכומהון דשבטיה ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה : כל כל סכום מניניא למשרית ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע מאה וחמשין לחיליהון בתנייתא נטלין : ונסע ויטול משכן זימנא משירית ליואי בגו משירייתא ובית משרוייהון בארבעתי מילין מרבען במציעותא הוון נטלין הי כמא דשרן היכדין נטלין גבר על תחומיה לטיקסיהון : דגל טיקס משריית אפרים לחיליהון מערבא ישרון ומשיריתהון בארבעתי מילין מרבען וטיקסיה הוה ממילת תלת גוונין כל קבל תלת מרגלייתא דבחושנא קנכירין טרקין ועינגל וביה חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא אפרים מנשה ובנימין ובמציעותיה כתיב ועננא דיי עליהון בימא במיטלהון מן משיריתא וביה הוה חקיק צורת ריבא ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני דאפרים אלישמע בר עמיהוד : וצבאו וחיליה וסכומהון דשבטיה ארבעין אלפין וחמש מאה : ועליו ודסמיכין ליה שבטא דמנשה ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני מנשה גמליאל בר פדה צור : וצבאו וחיליה וסכומהון דשבטיה תלתין ותרין אלפין ומאתן : ומטה ושבטא דבנימין ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני בנימין אבידן בר גדעוני : וצבאו וחיליה וסכומהון דשבטיה תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה : כל כל סכום מניניא למשריית אפרים מאה ותמני אלפין ומאה לחיליהון בתליתיתא נטלין : דגל טיקס משרית דן לציפונא לחיליהון ובית משרוייהון בארבעתי מלין מרבען וטקסיה הוה ממילת תלת גוונין כל קביל תלת מרגלייתא דבחושנא כרום ימא ובירלוות חלא אפנטור וביה חקיק ומפרש שמהת תלת שבטיא דן ונפתלי אשר ובמציעותיה חקיק ומפרש ובמישרוי יימר תוב יי שרי בקרך בגו ריבוות אלפיא דישראל וביה הוה חקיק צורת חיוי חרמן ורבא דהוה ממני על חילוות שבטוי דבני דן אחיעזר בר עמי שדי : וצבאו וחיליה וסכומהון דשיבטיה שתין ותרין אלפין ושבע מאה : והחנים ודישרן סמיכין ליה שבטא דאשר ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן : וצבאו וחיליה וסכומהון דשבטיה ארבעין וחד אלפין וחמש מאה : ומטה ושבטא דנפתלי ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן : וצבאו וחיליה וסכומהון דשבטיה חמשין ותלת אלפין וארבע מאה : כל כל סכום מניניא למשריית דן מאה וחמשין ושובעא אלפין ושית מאה בבתריתא נטלין לטיקסיהון : אלה אלין סכום מניני בני ישראל לבית אבהתהון כל מניני משרייתא לחיליהון שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין : והלוים וליואי לא אתמניאו בגו בני ישראל היכמא דפקיד יי ית משה : ויעשו ועבדו בני ישראל ככל מה דפקד יי ית משה היכדין שרן לטיקסיהון והיכדין נטלין גבר לזרעיתיה לבית אבהתוי : ואלה ואלין יחוסי אהרן ומשה דאתיחסו ביומא דמליל יי עם משה בטורא דסיני : ואלה ואלין שמהת בני אהרן כהניא תלמידיא דמשה רבהון דישראל ואתקרין על שמיה ביומא דאיתרביאו מטול דאיתקריב קרבניהון לשמשא : וימת ומית נדב ואביהוא קדם יי באישתא מצלהבא בזמן קרוביהון אישתא נוכריתא מן חפיין ובנין לא הוו להון ושמש אלעזר ואיתמר על אפי אהרן אבוהון :

וידבר

כן יסעו · כמו שפי' הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו: על ידו · על מקומו ואין לשון יד זו ממשמעו רוח שלגדו קרוי של ידו הסמוכה לו לכל כושטה ידו אייל"שון איסה כלעז : (כ) ועליו · כתרגו' ודסמיכין עלוהי : (א) ואלה תולדות אהרן ומשה · ואינו מוכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו : ביום דבר ה' אל משה · נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה : (ב) ושרתו אותו · ומהו השירות ושמרו את משמרתו לפי שמשמרת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנאמר אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים הללו מסייעין אותם זו היא השירות :

כ ב ושמרו

קנכירין טרקין ואיכפיגל תרגום של לשם שבו ואחלמה ומקוק עליו צורת ריבא פי' צורת ילד היה על דגל אפרים פ"ש הכתוב הבן יקיר לי אפרים וילד שעשועים ולא כ"ל כאופני מדר' שחקק עליו צורת שור מחמת שם העגל כדמתרגם לעיל גבי ראובן · צורת חיוי חרמן פירש צורת נחש ושפיפון כדגל מחנה דן וכפתלי אשר על שם הכתוב יהי דן נחש עלי דרך ושפיפון וגומר וחקוק עליו : וכמשרוי יימר טוב ה' תרגום של ובנחה יאמר והטעם בשביל שהם אחרונה נקטו ויחנו כ"ה במדרש תלמודי דמשה וכן ק"ל מ"ש לר"שי ועיין כן ביומא דאתרבאו י"מ וכו' יעויין מאסר' מן חפיין :

אביהם׃ פ ה וידבר יהוה אל־
משה לאמר׃ ו הקרב את־מטה לוי
והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו׃
ז ושמרו את־משמרתו ואת־
משמרת כל־העדה לפני אהל מועד לעבד את־
עבדת המשכן׃ ח ושמרו את־כל־
כלי אהל מועד ואת־משמרת בני ישראל לעבד
את־עבדת המשכן׃ ט ונתתה את־
הלוים לאהרן ולבניו נתונם נתונם המה לו
מאת בני ישראל׃ י ואת־אהרן
ואת־בניו תפקד ושמרו את־כהנתם והזר הקרב
יומת׃ פ יא וידבר יהוה אל־
משה לאמר׃ יב ואני הנה לקחתי
את־הלוים מתוך בני ישראל תחת כל־בכור
פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלוים׃
יג כי לי כל־בכור ביום הכתי כל־
בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל־בכור
בישראל מאדם עד־בהמה לי יהיו אני יהוה׃
פ יד וידבר יהוה אל־משה
במדבר סיני לאמר׃ טו פקד את־
בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל־זכר מבן־
חדש ומעלה תפקדם׃ טז ויפקד
אתם משה על־פי יהוה כאשר צוה׃
יז ויהיו־אלה בני־לוי בשמתם גרשון
וקהת ומררי׃ יח ואלה שמות בני־
גרשון למשפחתם לבני ושמעי׃ יט
ובני קהת למשפחתם עמרם ויצהר חברון
ועזיאל׃ כ ובני מררי למשפחתם
מחלי ומושי אלה הם משפחת הלוי לבית
אבתם׃ כא לגרשון משפחת הלבני
ומשפחת השמעי אלה הם משפחת הגרשני׃
כב פקדיהם במספר כל־זכר מבן־
חדש ומעלה פקדיהם שבעת אלפים וחמש
מאות׃ כג משפחת הגרשני אחרי
המשכן יחנו ימה׃ כד ונשיא בית־
אב לגרשני אליסף בן־לאל׃ כה
ומשמרת בני־גרשון באהל מועד המשכן והאהל
מכסהו ומסך פתח אהל מועד׃ כו
וקלעי החצר ואת־מסך פתח החצר אשר על־
המשכן ועל־המזבח סביב ואת מיתריו לכל
עבדתו׃ כז ולקהת משפחת העמרמי ומשפחת
היצהרי ומשפחת החברני ומשפחת העזיאלי
אלה הם משפחת הקהתי׃ כח במספר כל־

זכר

פ׳ חסרי׳ וא׳ מלא דמלא ונסי׳ ואחיסם הלוים בקוני לכל עמוד׳ דדברי הימים׃

כל אורי׳ מלא בר מן ו׳׳

חמישי

גו׳ ולים פס ברגש׃

לקדמ׳ כתיב ו׳ וכתרה קריה׳

ומליל יי עם משה למימר׃
קרב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן
כהנא וישמשון יתיה׃
ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנשתא
קדם משכן זמנא למפלח ית פולחן משכנא׃
ויטרון ית כל מני משכן זמנא וית מטרת בני
ישראל למפלח ית פולחן משכנא׃
ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין
אנון ליה מן בני ישראל׃ וית אהרן
וית בנוהי תמני ויטרון ית כהונתהון וחילוני
דיקרב יתקטיל׃ ומליל יי עם משה
למימר׃ ואנא הא קריבית ית ליואי
מגו בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא
מבני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי׃
ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל
בוכרא בארעא דמצרים אקדישית קדמי כל
בוכרא בישראל מאנשא עד בעירא
דילי יהון אנא יי׃ ומליל יי עם משה
במדברא דסיני למימר׃ מני ית בני לוי
לבית אבהתהון לזרעיתהון כל דכורא מבר
ירחא ולעלא תמנינון׃ ומנא יתהון
משה על מימרא דיי כמא דאתפקד׃
והוו אלין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת
ומררי׃ ואלין שמהת בני גרשון
לזרעיתהון לבני ושמעי׃ ובני קהת
לזרעיתהון עמרם ויצהר חברון ועזיאל׃
ובני מררי לזרעיתהון מחלי ומושי אלין אנון
זרעית לואי לבית אבהתהון׃ לגרשון
זרעית לבני וזרעית שמעי אלין אנון זרעית
גרשון׃ מניניהון במנין כל דכורא
מבר ירחא ולעלא מניניהון שבעא אלפין
וחמש מאה׃ זרעית גרשון אחורי
משכנא ישרון מערבא׃ ורב בית
אבא לבית גרשון אליסף בר לאל׃
ומטרת בני גרשון במשכן זמנא משכנא ופרסא
חופאיה ופרסא דתרע משכן זמנא׃
וסרדי דרתא וית פרסא דתרע דרתא דעל
משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית
אטונוהי לכל פולחניה׃ ולקהת זרעית
עמרם וזרעית יצהר וזרעית חברון וזרעית עזיאל
אלין אנון זרעית קהת׃ במנין כל

דכורא

דכורא מבר ירחא ולעלא תמניא אלפין ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא · זרעית בני קהת ישרון על צדא דמשכנא דרומא : ורב בית אבא לזרעית קהת אליצפן בר עזיאל : ומטרתהון ארונא ופתורא

זכר מבן חדש ומעלה שמנת אלפים ושש מאות שמרי משמרת הקדש : כט משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה : ל ונשיא בית אב למשפחת הקהתי אליצפן בן עזיאל : לא ומשמרתם הארן

יונתן בן עוזיאל

וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : הקרב קרב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן כהנא וישמשון יתיה : ושמרו ויתפלגון לעשרין וארבע חולקין ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנישתא לקדם משכן זימנא למפלח ית פולחן משכנא : ושמרו ויטרון ית כל מאני משכן זימנא וית מטרת בני ישראל למפלח ית פולחן משכנא : ונתת ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוי מתנה הינון יהיבין ומסירין ליה מלות בני ישראל : ואת וית אהרן וית בנוי תמני ויטרון ית כהונתהון וחילוני דיקרב יתקטל באשא מצלהבא קדם יי : וידבר יי ומליל יי עם משה למימר : ואני ואנא הא קריבית ית ליואי מגו בני ישראל חלף כל בוכריא פתח ולדא מבני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי : כי לי ארום דילי כל בוכרא בבני ישראל ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדישית קדמי כל בוכרא בישראל מאינשא ועד בעירא דילי יהון אנא יי : וידבר ה' ומליל יי עם משה במדברא דסיני למימר : פקד מני ית בני לוי לבית אבהתהון לגניסתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמנינון : ויפקד ומנא יתהון משה על פם מימרא דיי היכמא דאתפקד : ויהיו והוו אילין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת ומררי : ואלה ואילין שמהת בני גרשון לגניסתהון לבני ושמעי : ובני ובנוי דקהת לגניסתהון עמרם ויצהר וחברון ועזיאל : ובני ובנוי דמררי לגניסתהון מחלי ומושי אילין אינון גניסת ליואי לבית אבהתהון : לגרשון לגרשון גניסת לבני וגניסת שמעי אילין הינון גניסת גרשון : פקודיהם סכומהון במניין כל דכורא מבר ירחא ולעילא סכומהון שבעתי אלפין וחמש מאה : משפחות תרתין גניסתא די נפקו מגרשון בתר משכנא ישרון מערבא : ונשיא ורב בית אבא דהוה מתמני על תרתין גניסתא דגרשון אליסף בן לאל : ומשמרת ומטרת בני גרשון במשכן זימנא משכנא ופרסא חופאה ופרסא דבתרע משכן זימנא : וקלעי ווילוות דרתא וית פרסא דבתרע דרתא דעל משכנא ועל מדבחא חוזר חזור וית אטעוי לכל פולחניה : ולקהת ולקהת גניסתא דעמרם וגניסתא דיצהר וגניסתא דחברון וגניסתא דעזיאל אילין הינון גניסת קהת : במספר במניין כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמניא אלפין ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא : משפחות ארבעת גניסתא די נפקו מקהת ישרון על שידא דמשכנא דרומא : ונשיא ורב בית אבא דהוה מתמני על גניסת קהת אליצפן בר עזיאל : ומשמרת ומטרתהון ארונא ופתורא ומנרתא ומדבחיא ומאני קודשא

אם מן הכיורי' כיכן הי' בפרשת סיני ועיין שם וכן תרגום של כירייס יונתן ע"ש לעשרין וארבע חולקין כדאית' בגמר' כ"ד משמרות היו במקדש:

(ז) ושמרו את משמרתו · כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שאומר בבגתן ותרש והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה. (ח) ואת משמרת בני ישראל · שכלן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך נוטלין מהם המעשרות בשכרן שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם (ט) נתונים המה לו · לעזר: מאת בני ישראל · כמו מתוך בני ישראל כלומר משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום וזהו נתנה לו שנאמר ואתנה את הלוים נתונים וגו' (י) ואת אהרן ואת בניו תפקוד · לשון פקידות ואינו לשון מניין: ושמרו את כהונתם · קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורו' לכהנים: (יב) ואני הנה לקחתי · ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרין אותן לשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתי' תמורתן לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו ע"א נבחרו תחתיהם (טו) מבן חדש ומעלה · משיצא מכלל נפלי' הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש אמר רבי יהודה ברבי שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרי' עם כניסתה בפתח מצרי' ילדה אותה ונמנית בשבעי' נפשות שכשתמנה מנינם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחת והיא השלימה את המנין (טז) על פי ה' · אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם א"ל הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועומד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר על פי ה': (כא) לגרשון משפחת הלבני · כלומר לגרשון היו הפקודים משפח' הלבני ומשפח' השמעי פקודיהם כך וכך (כה) המשכן · יריעות התחתונות והאהל יריעות עזי' העשויות לגג: מכסהו · עורות אילים ותחשים · ומסך פתח · הוא הוילון (כו) ואת מיתריו · של משכן והאהל ולא של חצר: (כט) משפחות בני קהת יחנו תימנ' · ומסומכין להם דגל ראובן החונים תימנ' אוי

בל לורייתא חסר בכיאי וכתיבים מלא ; האלן והשלחן והמנרה והמזבחת וכלי הקדש
אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבדתו:
לב ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן
אהרן הכהן פקדת שמרי משמרת הקדש:
לג למררי משפחת המחלי
כולהון מלאין בר מן חד: ומשפחת המושי אלה הם משפחת מררי:
לד ופקדיהם במספר כל זכר מבן חדש
ומעלה ששת אלפים ומאתים: לה
ונשיא בית אב למשפחת מררי צוריאל בן
דקסת על ירך המשכן תימנ' תניין דמררי על ירך המשכן יחנו צפונה כ' חסר: אביחיל על ירך המשכן יחנו צפנה: לו
ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו
ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבדתו: לז
ועמדי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם
לח והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל
יש פסי' כין משה לאהרן לומר משה במקום אחד לכד ואהרן ובניו במקום אחד לכד: מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת
המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת:
לט כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן
על פי יהוה למשפחתם כל זכר מבן חדש
ומעלה שנים ועשרים אלף: פ מ ויאמר
י' נקודות בתורה: יהוה אל משה פקד כל בכר זכר לבני ישראל
מבן חדש ומעלה ושא את מספר שמתם:
ששי מא ולקחת את הלוים לי אני יהוה
נ' תקריס: תחת כל בכר בבני ישראל ואת בהמת הלוים
תחת כל בכור בבהמת בני ישראל: מב
ויפקד משה כאשר צוה יהוה אתו את כל בכור
בבני ישראל: מג ויהי כל בכור זכר במספר
כולהון חסרי' בר מן א': שמות מבן חדש ומעלה לפקדיהם שנים
ועשרים אלף שלשה ושבעים ומאתים: פ
מד וידבר יהוה אל משה לאמר: מה
כלם מלא בר מן ו' חסר: קח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל ואת
בהמת הלוים תחת בהמתם והיו לי הלוים אני
יהוה: מו ואת פדויי השלשה והשבעים
ב' ומלא: והמאתים העדפים על הלוים מבכור בני ישראל:
מז ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת
בשקל הקדש תקח עשרים גרה השקל: מח
ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העדפים בהם:
ג' ומלא: מט ויקח משה את כסף הפדיום מאת
העדפים על פדויי הלוים: נ מאת בכור בני
ישראל לקח את הכסף חמשה וששים ושלש
הפדיום ק'? מאות ואלף בשקל הקדש: נא ויתן משה את
שביעי כסף הפדים לאהרן ולבניו על פי יהוה כאשר צוה
ד יהוה את משה: פ א וידבר יהוה אל משה
כל ליש' חס' בר מן א': ואל אהרן לאמר: ב נשא את ראש בני קהת מתוך בני לוי למשפחתם לבית אבתם: ג מבן

שלשים

אונקלוס

ופתורא ומנרתא ומדבחיא ומני קודשא
דישמשון בהון ופרסא וכל פולחניה:
ואמרכלא דממנא על רברבי ליואי אלעזר
בר אהרן כהנא דמתחות ידוהי ממנן
נטרי מטרת קודשא: למררי זרעית מחלי
וזרעית מושי אלין אנון זרעית מררי:
ומניניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעלא
שתא אלפין ומאתן: ורב בית אבא לזרעית מררי
צוריאל בר אביחיל על צדא דמשכנא ישרון
ציפונא: ודמסיר למיטר בני מררי דפי משכנא
ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכל מנוהי וכל
פולחניה: ועמודי דרתא סחור סחור וסמכיהון
וסכיהון ואטוניהון: ודשרן קדם משכנא
קידומא קדם משכן זמנא מדנחא משה ואהרן
ובנוהי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל
וחילוני דיקרב יתקטיל: כל מניני ליואי דמנא
משה ואהרן על מימרא דיי לזרעיתהון כל דכורא
מבר ירחא ולעלא עשרין ותרין אלפין: ואמר
יי למשה מני כל בוכריא דכריא לבני ישראל
מבר ירחא ולעלא וקביל ית מנין שמהתהון:
ותקרב ית ליואי קדמי אנא יי חלף כל בוכרא
בבני ישראל וית בעירא דלואי חלף כל בוכרא
בבעירא דבני ישראל: ומנא משה כמא דפקיד
יי יתיה ית כל בוכרא בבני ישראל: והוו כל
בוכריא דכריא במנין שמהן מבר ירחא ולעלא
למניניהון עשרין ותרין אלפין מאתן ושבעין
ותלתא: ומליל יי עם משה למימר: קריב ית
ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא
דליואי חלף בעירהון ויהון משמשין קדמי ליואי
אנא יי: וית פורקן מאתן ושבעין ותלתא דיתירין
על ליואי מבוכריא דבני ישראל: ותסב חמש
חמש סלעין לגולגלתא בסלעי קודשא תיסב
עשרין מעין סלעא: ותתן כספא לאהרן ולבנוהי
פורקן דיתירין בהון: ונסיב משה ית כסף
פורקנהון מן דיתירין על פריקי ליואי: מן בוכריא
דבני ישראל נסיב ית כספא אלף ותלת מאה
ושתין וחמש סלעין בסלעי קודשא: ויהב משה
ית כסף פריקיא לאהרן ולבנוהי על מימרא דיי
כמא דפקיד יי ית משה: ומליל יי עם משה
ועם אהרן למימר: קבילו ית חושבן בני קהת
מגו בני לוי לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר

תלתין

תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא למעבד עבידתא במשכן זמנא: דין פולחן בני קהת במשכן זמנא קודש קודשיא:

שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד: ד זאת עבדת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים:

וייעול ובא

יונתן בן עוזיאל

קודשא דישמשון בהון ופרסא וכל פולחניה: ונשיא ואמרכול דממני על רברבי ליואי אלעזר בר אהרן כהנא הוא הוה שאיל באוריא ותומיא מתחות ידוי ממנן נטלי מטרת קודשא: למררי למררי גניסתא דמחלי וגניסתא דמושי אלין הינון גניסת מררי: פקודיהם סכומהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא שיתא אלפין ומאתן: ונשיא ורב בית אבא דהוה מתמני על גניסת מררי צוריאל בר אביחיל על שידא דמשכנא ישרון צפונא: ופקודת ודמסיר למנטר בני מררי לוחי משכנא ונגרוי ועמודוי וחומרוי וכל פולחניה: ועמודי ועמודי דדרתא חזור חזור וחומריהון וסיכיהון ומתחיהון: והחנים ודישרון קדם משכן זימנא מדינחא משה ואהרן ובנוי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחלוני דיקרב יתקטל באשא מצלהבא מן קדם יי: כל פקודי כל סכומי מנייני ליואי די מנא משה ואהרן על פום מימרא דיי לגניסתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא עשרין ותרין אלפין: ויאמר ואמר יי למשה מני כל בוכריא דוכריא בבני ישראל מבר ירחא ולעילא וקביל ית סכום מניין שמהתהון: ולקחת ותקריב ית ליואי קדמי אנא יי חלף כל בוכריא בבני ישראל וית כל בעירא דליואי חלף כל בוכרא בבעירא דבני ישראל: ויפקד ומנא משה היכמא דפקיד יי יתיה ית כל בוכריא בבני ישראל: ויהיו והוון כל בוכריא דוכריא בסכום מניין שמהן מבר ירחא ולעילא לסכום מנייניהון עשרין ותרין אלפין מאתן ושובעין ותלתא: וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר: קח קריב ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירת ליואי חלף בעיריהון ויהון משמשין קדמי ליואי אנא יי: ואת פדויי וית פרקוני מאתן ושובעין ותלתא מה דאשתיירו על ליואי מבוכריא דבני ישראל: ולקחת ותסב חמשא חמשא סלעין לגולגלתא בסלעי קודשא תסב עשרין מעין סלעא: ונתת ותיתן כספא לאהרן ולבנוי פרקוני מה דמשתיירין בהון: ויקח ונסיב משה ית פורקנהון מה דמייתרין על פירקוני ליואי: מאת מלות בוכריא דבני ישראל נסיב ית כספא אלף ותלת מאה ושתין וחמש סלעין בסלעי קודשא: ויתן ויהב משה ית כסף פרקונא לאהרן ולבנוי על פם מימרא דיי היכמא דפקיד יי ית משה: וידבר ומליל יי עם משה למימר: נשא קבילו ית חושבן בני קהת מגו בני לוי לגניסתהון לבית אבהתהון: מבן מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא למעבד עבידתא במשכן זמנא: זאת דא פולחנת בני קהת במשכן זמנא קודש קודשיא: ובא

הוא שאול באורים ותומים וכו' דייק הכין מדכתיב גבים בשאר כשאר הלוי משמרת שהיה לו מעלה יתירה על כל הנשיאים הלוים מנד שהיה שואל באורים ותומים:

מילואת תרגם של קדשין ופירשים לעיל ויעוין שם:

אוי לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו שהיו שכנו עמהם במחלוקת: (לח) ומסך היה סהרכ שאף היה קרוים פרכת המסך: (לב) ונשיא נשיאי הלוי ממונה על כלם ופל מה היה כשהיא ופקודת שומרי משמרת על ידו היה פקוד כולם: (לג) משה ואהרן ובניו ושמוכין להם דגל מחנה יהודה ושכני עליו יששכר וזבולון טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכיניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולי בתורה שנ' יהודה מחוקקי ומבני יששכר יודעי בינה וגו' מאתים ראשי סנהדראות וזבולון תומכים בשבט סופר. (לד) אשר פקד משה ואהרן נקוד על אהרן לומר שלא היה במנין הלוים. שנים ועשרים אלף ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות בני קהת שמונת אלפים ושש מאות בני מררי ששת אלפים ומאתים ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקין לשלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות אותן שלש מאות לויים בכורות היו ודיין שיפקיעו עצמם מן הפדיון: (מ) פקד כל בכור זכר מבן חדש ומעלה משיצא מכלל ספק נפלים: (מה) ואת בהמת הלוים וגו' לא פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה: (מו) ואת פדויי השלשה וגומר ואת הבכורות שצריכין להפדות בכסף אלו שלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים על הלוים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת כך היה מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: העודפים על פדויי הלוים על אותן שפדו הלוים בגופן. (מז) חמשת ושבעים ושלש מאות ואלף כך סכום החשבון. (כ) חמשת שקלים לגלגלת למאתים בכורות אלף שקל לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל לשלשה בכורות חמשה עשר שקל. אמר כיצד אעשה בכור שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלשה פתקין כתב עליהן ה' שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם באו וטלו פתקיכם לפי הגורל:

(ב) נשא את ראש וגו' מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים ועד בן חמשים שנה והפחות משלשים לא בתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח והיותר על בן חמשים כחו מכחיש מעתה: (ד) קדש הקדשים המקודש שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת:

ובא

ס ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורדו את | ב' וחסר יוד וקס. סמיך:
פרכת המסך וכסו בה את ארן העדת:
ו ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו
בגד כליל תכלת מלמעלה ושמו בדיו:
ז ועל שלחן הפנים יפרשו בגד
תכלת ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת ואת | כולם חסר י' וחסר:
המנקית ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו
יהיה: ח ופרשו עליהם בגד תולעת
שני וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את
בדיו: ט ולקחו בגד תכלת וכסו | קדמה ונחדר ושמו בדיו וב' מגיעים ושמו את. בדיו:
את מנרת המאור ואת נרתיה ואת מלקחיה
ואת מחתתיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו
לה בהם: י ונתנו אתה ואת כל
כליה אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט:
יא ועל מזבח הזהב יפרשו בגד
תכלת וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את
בדיו: יב ולקחו את כל כלי השרת
אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת
וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט:
יג ודשנו את המזבח ופרשו עליו
בגד ארגמן: יד ונתנו עליו את
כל כליו אשר ישרתו עליו בהם את המחתת את
המזלגת ואת היעים ואת המזרקת כל כלי | ב' בתורים נחסר וירס:
המזבח ופרשו עליו כסוי עור תחש ושמו בדיו:
טו וכלה אהרן ובניו לכסת את
הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי | י' וחסר:
כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש
ומתו אלה משא בני קהת באהל מועד: טז
ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור
וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה
פקדת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו:
פ יז וידבר יהוה אל משה
ואל אהרן לאמר: יח אל תכריתו | **מפטיר**
את שבט משפחת הקהתי מתוך הלוים:
יט וזאת עשו להם וחיו ולא ימתו
בגשתם את קדש הקדשים אהרן ובניו יבאו
ושמו אותם איש איש על עבדתו ואל משאו:
כ ולא יבאו לראות כבלע את | ב' מלא בקורים:
הקדש ומתו:
וידבר

ויעול אהרן ובנוהי במיטל משריתא ויפרקון ית
פרוכתא דפרסא ויכסון בה ית ארונא דסהדותא:
ויתנון עלוהי חופאה דמשך ססגונא ויפרסון
לבוש גמיר תכלא מלעילא וישוון אריחוהי:
ועל פתורא דלחם אפיא יפרסון לבוש תכלא
ויתנון עלוהי ית מגיסיא וית בזיכיא וית
מכילתא וית קסוות ניסוכין ולחמא תדירא
עלוהי יהי: ויפרסון עליהון לבוש
צבע זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא
וישוון ית אריחוהי: ויסבון לבוש
תכלא ויכסון ית מנרתא דאנהורי וית
בוצינהא וית צבתהא וית מחתיתהא וית
כל מני משחא דישמשון לה בהון:
ויתנון יתה וית כל מנהא לחופאה דמשך
ססגונא ויתנון על אריחיא: ועל
מדבחא דדהבא יפרסון לבוש תכלא ויכסון
יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית
אריחוהי: ויסבון ית כל מני שמושא
דישמשון בהון בקודשא ויתנון לבוש תכלא
ויכסון יתהון בחופאה דמשך ססגונא ויתנון על
אריחיא: ויספון ית קטמא דמדבחא
ויפרסון עלוהי לבוש ארגון:
ויתנון עלוהי ית כל מנוהי דישמשון עלוהי
בהון ית מחתיתא וית צנוריתא וית מגרופיתא
וית מזרקיא כל מני מדבחא ויפרסון עלוהי
חופאה דמשך ססגונא וישוון אריחוהי:
וישיצי אהרן ובנוהי לכסאה ית קודשא וית כל
מני קודשא במיטל משריתא ובתר כן יעלון בני
קהת למיטל ולא יקרבון לקודשא ולא ימותון
אלין מטול בני קהת במשכן זמנא:
ודמסיר לאלעזר בר אהרן כהנא משחא
דאנהורותא וקטורת בוסמיא ומנחתא תדירא
ומשחא דרבותא מטרת כל משכנא וכל דביה
בקודשא ובמנוהי: ומליל יי עם משה
ולאהרן למימר: לא תשיצון ית שבטא
זרעית קהת מגו לואי: ודא עיבידו להון
ויחון ולא ימותון במקרבהון לקודש קודשיא
אהרן ובנוהי יעלון וימנון יתהון גבר גבר על
פולחניה ולמטוליה: ולא יעלון למחזי
כד מכסן ית מני קודשא ולא ימותון:
ומליל

קנ"ט · חלקיהו סימן:

ומפטירין · בת"ב כשופט ויהי תקפר · סימן א':

ובא ועליל אהרן ובנוי בזמן מיטל משריתא ויפרקון ית פרגודא דפרסא ויכסון ית ארונא דסהדותא :
ונתנו ויתנון עלוי חופאה דמשך ססגונא ית פיילותא :
ויפרשון לבוש שזיר עלוי מלעילא וישוון
אריחוי : ועל ועל פתור לחים אפיא יפרסון לבוש דתכלא ויתנון עלוי ית פילנותא וית בזיכיא
וית מנקיתא וית קסוות ניסוכא ולחים תדירא עלוי יהי : ופרשו ויפרשון עלוי לבוש צבע
זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית אריחוי : ולקחו ויסבון לבוש דתיכלא
ויכסון ית מנרתא דאנהורי וית בוצינהא וית מלקטייא וית מחתיתא וית כל מני שמושא דישמשון
לה בהון : ונתנו ויתנון יתה וית כל מנהא לחופאה דמשך ססגונא ויתנון על אסלא :
ועל מזבח ועל מדבחא דדהבא יפרסון לבוש תיכלא ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון
ית אריחוי : ולקחו ויסבון ית כל מאני שמושא די ישמשון בהון בקודשא ויתנון ללבוש
דתכלא ויכסון יתהון בחופאה דמשך ססגונא
ויתנון על קופא : ודשנו וידרדון ירושלמי
ית מדבחא ויפרסון עלוי לבוש ארגוון : וידרדון ית מדבחא :
ונתנו ויתנון עלוי ית כל מנוי דישמשון
עלוי בהון ית מחתייתא וית משלייתא וית מזירקיא וית מגרופייתא כל מאני מדבחא ויפרשון עלוי
חופאה דמשך ססגונא וישוון אריחוי : וכלה ויפסוק אהרן ובנוי לכפאה ית קודשא
וית כל מאני קודשא בזמן מיטל משריתא ומן בתר כדין ייעלון בני קהת למסוברא ולא יקרבון
לקודשא דלא ימותון באשא מצלהבא דין מטול בני קהת במשכן זמנא : ופקדת
ודמסיר לאלעזר בר אהרן כהנא משחא דאנהורותא וקטרת בוסמיא ומנחת דתדירא ומשחא דרבותא
מסרת כל משכנא וכל דביה בקודשא ובמנוי : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר :
אל תכריתו לא תסתקפון לשיצאה ית שבטא דגניסת קהת מגו ליואי : וזאת
ודא תקנתא עבידו להון ויחון בחיי דצדיקי ולא ימותון באשא מצלהבא ויזוחון עיניהון מן בית
קודש קודשיא בזמן מקרבהון לתמן אהרן ובנוי
ייעלון וימנון יתהון גבר גבר על פולחניה ירושלמי
ולמטוליה : ולא ולא ייעלון למתחמייא ולא יעלון ליואי למחמי כד יהוון כהניא משקעין
כד ייעלון כהניא לשיקוע מאני קודשא דלא מני בית קודשא דלא ימותון :
ימותון באשא מצלהבא :

לא תסתקפון כבר פירשנו שהוא תרגו' הקתוללו ור"ל אל תרגמתו לפה : ויחון בחיי דצדיקי וכו' דייק מדכתי' כתב וחיו ולא ימותו כדגבירא וכן ומשמעו כג"פ : ויזוחון עיניהון פי' שתזוחו עיניהם מראות לשון ולא יזוח חושן והוא דבר פשוט ומבואר : כד יעלון כהניא לשיקוע מאני קודשא פירוש כשיכנסו הכהנים להכניס כלי הקוד' בתוך נרתקו פרשו :

וידבר :

(ה) ובא אהרן ובניו וגומר · יכניסו כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יצטרכו הלוים בני קהת אלא לשאת : בנסוע המחנה · כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו : (ז) קערות וכפות וקשות ומנקיות · כבר פירש' במלאכת המשכן : הנסך · שכסוי לשון מסך אשר יוסך בהם : (ט) מלקחיה · כמין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה : מחתותיה כמין כף קטנה ומוליכה פשוטין ולא בגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא מצדדיה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן : נרותיה · לוצי"ש בלעז שנותנים בהן השמן והפתילות : (יא) אל מכסה עור תחש · כמין מרצוף : (יב) את כל כלי השרת אשר ישרתו בהם בקדש · בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקטורת שמשרתין בהם במזבח הפנימי : (יג) ודשנו את המזבח · מזבח הנחשת : דשנו · יטלו את הדשן מעליו : ופרשו עליו בגד ארגמן · ואש שירדה מן השמים רבוצה תחתיו כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת : (יד) מחתות · שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן עשוים כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ולפניה שואבות את הגחלים : מזלגות · צנוריות של נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ונוחר : יעים · הם מגרפות וכלען וודי"ל והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח : (טו) לכסות את הקדש · הארון והמזבח : ואת כל כלי הקדש · המנורה וכלי שרת : ומתו · שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים : (טז) ופקדת אלעזר · שהוא ממונה עליהם לשאת אותם · שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקרב בשעת חנייתן : פקודת כל המשכן · ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כל הפקודים למעלה בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקדש הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא : (יח) אל תכריתו · אל תגרמו להם שימותו : (כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש · לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד תכלת וכסו אותו במכסה תחש ובלוע שלו הוא כסויו :

חסלת במדבר סיני

וידבר יהוה אל משה לאמר :
כב נשא את ראש בני
גרשון גם הם לבית אבתם
למשפחתם : כג מבן שלשים שנה
ומעלה עד בן חמשים שנה תפקד אותם כל ס"ל מלא בתורה :
הבא לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד :
כד זאת עבדת משפחת הגרשני
לעבד ולמשא : כה ונשאו את יריעת
המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש
אשר עליו מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד :
כו ואת קלעי החצר ואת מסך
פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח
סביב ואת מיתריהם ואת כל כלי עבדתם ואת
כל אשר יעשה להם ועבדו : כז
על פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני
לכל משאם ולכל עבדתם ופקדתם עלהם
במשמרת את כל משאם : כח
זאת עבדת משפחת בני הגרשני באהל מועד מן דחית בתריה בני מכודת
ומשמרתם ביד איתמר בן אהרן הכהן : כרכים וסימן בני
ס כט בני מררי למשפחתם לבית דכפים ובן
אבתם תפקד אתם : ל מבן שלשים כל ספרתם
שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה תפקדם כל זולת :
הבא לצבא לעבד את עבדת אהל מועד :
לא וזאת משמרת משאם לכל
עבדתם באהל מועד קרשי המשכן ובריחיו
ועמודיו ואדניו : לב ועמודי החצר
סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם לכל כליהם
ולכל עבדתם ובשמת תפקדו את כלי משמרת קדמה
משאם : לג זאת עבדת משפחת מספחת בטפחה
בני מררי לכל עבדתם באהל מועד ביד איתמר תביין מספחת
בן אהרן הכהן : לד ויפקד משה בתביר
ואהרן ונשיאי העדה את בני הקהתי למשפחתם תליתה
ולבית אבתם : לה מבן שלשים פסקתא :
שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא **שני**
לצבא לעבדה באהל מועד : לו ב' דמטעים פקירי' וסב'
ויהיו פקדיהם למשפחתם אלפים שבע מאות הע"מו
וחמשים : לז אלה פקודי משפחת פראשוקיםן
הקהתי כל העבד באהל מועד אשר פקד משה
ואהרן על פי יהוה ביד משה : ס לח
ופקודי בני גרשון למשפחותם ולבית אבתם : פ' מלא :

ומליל יי עם משה למימר :
קביל ית חושבן בני
גרשון אף אנון לבית
אבהתהון לזרעיתהון : מבר תלתין שנין
ולעלא עד בר חמשין שנין תמני יתהון כל
דאתי לחילא חילא למפלח פולחנא במשכן
זמנא : דין פולחן זרעית גרשון
למפלח ולמטול : ויטלון ית יריעת
משכנא וית משכן זמנא חופאיה וחופאה
דססגונא דעלוהי מלעלא וית פרסא דתרע
משכן זמנא : וית סרדי דרתא
וית פרסא דמעלנא דתרע דרתא דעל
משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית אטוניהון
וית כל מני פולחנהון וית כל דיתמסר להון
ויפלחון : על מימר אהרן ובנוהי תהי
כל פולחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל
פולחנהון ותמנון עליהון במטרא ית כל
מטולהון : דין פולחן זרעית בני גרשון
במשכן זמנא ומטרתהון בידא דאיתמר בר
אהרן כהנא : בני מררי לזרעיתהון
לבית אבהתהון תמני יתהון : מבר
תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין תמנינון
כל דאתי לחילא למפלח ית פולחן משכן
זמנא : ודא מטרת מטולהון לכל
פולחנהון במשכן זמנא דפי משכנא ועברוהי
ועמודוהי וסמכוהי : ועמודי דרתא
סחור סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון לכל
מניהון ולכל פולחניהון ובשמהן תמנון ית מני
מטרת מטולהון : דין פולחן זרעית בני
מררי לכל פולחנהון במשכן זמנא בידא
דאיתמר בר אהרן כהנא : ומנא
משה ואהרן ורברבי כנשתא ית בני קהת
לזרעיתהון ולבית אבהתהון : מבר
תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל
דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא :
והוו מניניהון לזרעיתהון תרין אלפין שבע מאה
וחמשין : אלין מניני זרעית קהת
כל דפלח במשכן זמנא דמנא משה ואהרן על
מימרא דיי בידא דמשה : ומניני בני
גרשון לזרעיתהון ולבית אבהתהון :

מבר תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא: והוו מניניהון לזרעיתהון לבית אבהתהון תרין אלפין ושית מאה ותלתין: אלין מניני זרעית בני גרשון כל דפלח במשכן זמנא דמנא משה ואהרן על מימרא דיי:

ומניני

לט מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל מועד: מ ויהיו פקדיהם למשפחתם לבית אבתם אלפים ושש מאות ושלשים: מא אלה פקודי משפחת בני גרשון כל העבד באהל מועד אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה:

ופקודי

יונתן בן עוזיאל

וידבר ומליל יי עם משה למימר: נשא קביל ית חושבן בני גרשון אוף הינון לבית אבהתהון לגניסתהון: מבן מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין תמני יתהון כל דאתי לחיילא חילא למעבד עבידתא במשכן זמנא: זאת דא היא פולחנת גניסת גרשון למפלח ולמטול: ונשאו ויטלון ית יריעת משכנא וית משכן זמנא חופאיה וחופאה דססגונא דעלוי מלעילא וית פרסא דתרע משכן זמנא: ואת וית ווילות דרתא וית פרסא דמעלנא דתרע דרתא דעל משכנא חזור חזור וית אטוניהון וית כל מאני פולחנהון וית כל מה דיתמסר להון ויפלחון: על פי על מימרא דאהרן ובנוי יהי כל פולחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פולחנהון ותמנון עליהון במטרא ית כל מטולהון: זאת דא היא פולחנת גניסת בני גרשון במשכן זמנא ומטרתהון ביד איתמר בר אהרן כהנא: בני בני מררי לגניסתהון לבית אבהתהון תמני יתהון: מבן מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין תמנינון כל דאתי לחילא למיפלח ית פולחן משכן זמנא: וזאת ודא מטרת מטולהון לכל פולחנהון במשכן זמנא לוחי משכנא ונגרוי ועמודוי וחומרוי: ועמודי ועמודי דרתא חזור חזור וחומריהון וסיכיהון ומתחיהון לכל מאניהון ולכל פולחנהון ובשמהן תמנון ית כל מני מטרת מטולהון: זאת דא היא פולחנת גניסת בני מררי לכל פולחנהון במשכן זמנא בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: ויפקד ומנא משה ואהרן ית בני קהת לגניסתהון ולבית אבהתהון: מבן מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא: ויהיו והוו סכומהון לגניסתהון תרין אלפין ושבע מאה וחמשין: אלה אלין מנין סכומי גניסת קהת כל דפלח במשכן זמנא די מנא משה ואהרן על פום מימרא דיי בידא דמשה: ופקודי ומנין סכומי בני גרשון לגניסתהון ולבית אבהתהון: מבן מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא: ויהיו והוו סכומהון לגניסתהון תרין אלפין ושית מאה ותלתין: אלה אלין מניני סכומי בני גרשון כל דיפלח במשכן זמנא דימנא משה ואהרן על פם מימרא דיי בידא דמשה:

ופקודי

(כב) נשא את ראש בני גרשון גם הם. כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה. (כה) את יריעות המשכן. עשר התחתונות: ואת אהל מועד. יריעות עזים העשויות לאהל עליו: מכסהו. עורות אילים מאדמים: מסך פתח. וילון המזרחי: (כו) אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של חצר המסוככים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב: ואת כל אשר יעשה להם כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון: (כז) על פי אהרן ובניו. ואיזה מהבנים ממונה עליהם ביד איתמר בן אהרן הכהן: (לב) ויתדותם ומיתריהם. של עמודים שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח. ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהן הקלעים בשפתם העליונה כבלונקאות וקונדסין כמו ששנוי במלאכת המשכן.

עבודת

מב ופקודי משפחת בני מררי למשפחתם
לבית אבתם: מג מבן שלשים שנה
ומעלה ועד בן־חמשים שנה כל־הבא לצבא
לעבדה באהל מועד: מד ויהיו
פקדיהם למשפחתם שלשת אלפים ומאתים:
מה אלה פקודי משפחת בני מררי
אשר פקד משה ואהרן על־פי יהוה ביד־משה:
מו כל־הפקדים אשר פקד משה
ואהרן ונשיאי ישראל את־הלוים למשפחתם
ולבית אבתם: מז מבן שלשים
שנה ומעלה ועד בן־חמשים שנה כל־הבא
לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד:
מח ויהיו פקדיהם שמנת אלפים
וחמש מאות ושמנים: מט על־פי
יהוה פקד אותם ביד־משה איש איש על־עבדתו
ועל־משאו ופקדיו אשר־צוה יהוה את־משה:

שלישי

ה א וידבר יהוה אל־משה לאמר:
ב צו את־בני ישראל וישלחו מן־
המחנה כל־צרוע וכל־זב וכל טמא לנפש:
ג מזכר עד־נקבה תשלחו אל־מחוץ
למחנה תשלחום ולא יטמאו את־מחניהם אשר
אני שכן בתוכם: ד ויעשו־כן בני
ישראל וישלחו אותם אל־מחוץ למחנה כאשר
דבר יהוה אל־משה כן עשו בני ישראל:
פ ה וידבר יהוה אל־משה
לאמר: ו דבר אל־בני ישראל איש
או־אשה כי יעשו מכל־חטאת האדם למעל מעל
ביהוה ואשמה הנפש ההוא: ז
והתודו את־חטאתם אשר עשו והשיב את־
אשמו בראשו וחמישתו יסף עליו ונתן לאשר
אשם לו: ח ואם־אין לאיש גאל
להשיב האשם אליו האשם המושב ליהוה
לכהן מלבד איל הכפרים אשר יכפר־בו עליו:
ט וכל־תרומה לכל־קדשי בני־ישראל
אשר־יקריבו לכהן לו יהיה: י
ואיש את־קדשיו לו יהיו איש אשר־יתן לכהן לו
יהיה: פ יא וידבר יהוה

רביעי

אל־משה לאמר: יב דבר אל־בני
ישראל ואמרת אלהם איש איש כי־תשטה אשתו ומעלה בו מעל:

ומנייני זרעית בני מררי לזרעיתהון לבית
אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעלא
ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא
במשכן זמנא: והוו מנייניהון לזרעיתהון
תלתא אלפין ומאתן: אלין מנייני זרעית
בני מררי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי
בידא דמשה: כל מנייניא דמנא משה
ואהרן ורברבי ישראל ית ליואי לזרעיתהון ולבית
אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעלא
ועד בר חמשין שנין כל דאתי למפלח פולחן
פולחנא ופולחן מטול במשכן זמנא:
והוו מנייניהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן:
על מימרא דיי מנא יתהון בידא דמשה גבר
גבר על פולחניה ועל מטוליה ומנינוהי דפקיד
יי ית משה: ומליל יי עם משה
למימר: פקיד ית בני ישראל וישלחון
מן משריתא כל דסגיר וכל דדאיב וכל דמסאב
לטמי נפשא דאנשא: מדכר עד נוקבא
תשלחון למברא למשריתא תשלחונון ולא
יסאבון ית משריתהון דשכנתי שריא ביניהון:
ועבדו כן בני ישראל ושלחו יתהון למברא
למשריתא כמא דמליל יי עם משה כן עבדו בני
ישראל: ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם בני ישראל גבר או אתתא ארי
יעבדון מכל חובי אנשא לשקרא שקר קדם
יי ויחוב אנשא ההוא: ויודון ית חוביהון
דעבדו ויתיב ית חוביה ברישיה וחומשיה
יוסף עלוהי ויתן לדחב ליה: ואם לית
לגברא פריק לאתבא חובתא ליה חובתא דמתיב
קדם יי לכהנא בר מדכר כפוריא דיכפר ביה
עלוהי: וכל אפרשותא לכל קודשיא
דבני ישראל דיקרבון לכהנא דליה יהי:
וגבר ית מעשר קודשוהי דליה יהון גבר דיתן
לכהנא דליה יהי: ומליל יי עם משה
למימר: מליל עם בני ישראל ותימר
להון גבר גבר ארי תסטי אתתיה ותשקר
ביה שקר:

וישכוב

ושכב

פלס חסר בר מן א': קדמ' כפשט' תנינ' ברבים תליתא' כזקף פרו' סימן: כל אורייתא חסר ולו:

נכנס היכל והתודו רמז שכל המומתי' מתודים בעת יציאתן: הנפש: אבן שנה ... שילוח למטים חוץ למחנה שכינ' ושלא יכנס טמא בכל המקדש ·

שנט מגות וידוי על הטפה · שם לטמות לקוטה כדין שאמור בפ' קוטה ·

(מז) עבודת עבודה · הוא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת: ועבודת משא · כמשמעו: (מט) ופקודיו אשר צוה ה' את משה · ואותן הפקודים היו כמצוה מבן שלשים שנה ועד בן חמשים. (ב) צו את בני ישראל וגו' פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום כדאיתא במסכת גיטין בפרק הניזקין: וישלחו מן המחנה · שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה חניית הלוים סביב כמו שמפורש

בפרשת

ופקודי ומניין סכומי גניסת בני מררי לגניסתהון לבית אבהתהון : מבן מבר
תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא : ויהיו
והוו סכומהון לגניסתהון תלת אלפין ומאתן : אלה אלין מנייני סכומי גניסת בני מררי
דמנא משה ואהרן על פם מימרא דיי בידא דמשה : כל כל סכום מנייניא דמנא משה
ואהרן ורברבי ישראל ית ליואי לגניסתהון ולבית אבהתהון : מבן מבר תלתין שנין
ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא למפלח פולחן מטרתא ופולחן מטול במשכן זימנא :
ויהיו והוו סכומהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן : על פי על
פום מימרא דיי מנא יתהון בידא דמשה גבר גבר על פולחניה ועל מטוליה וסכומיה היכמא
דפקיד יי ית משה : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : צו פקד
ית בני ישראל ויפטרון מן משריתא כל דמצורע וכל דדאיב וכל דמסאב לטמי נפשא דמית :
מזכר מדכורא ועד נוקבא תשלחון למברא למשריתא תפטורונון ולא יסאבון
ית משריהון דשכינת קודשי שריא ביניהון : ויעשו כן ועבדו כן בני ישראל
ופטרו יתהון למברא למשריתא היכמא דמליל יי עם משה היכדין עבדו בני ישראל :
וידבר ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל גבר או
איתא די יעבדון מכל חובי אנשא למשקרא שקר קדם יי ויתחייב בר נש ההוא :
והתודו ויודון ית חוביהון דעבדו אין ממונא אנס לחבריה ויתוב ית חובתיה
ברישיה וחומש דמוי יוסף עלוי ויתן קרנא וחומשא למאן דאתחייב ליה : ואם
ואין לא אית לגברא פריק לאתבא חובתיה ליה חובתא דמייתב קדם יי לכהנא יתן בר
מדכר כפוריא די יכפר ביה עלוי : וכל וכל אפרשותא לכל קודשיא דבני ישראל
דיקרבון לכהנא דיליה יהון : ואיש וגבר ית מעשר קודשוי דיליה יהון ולא חסרין
ניכסוי גבר מה דיתן לכהנא דיליה יהי : וידבר ה' ומליל יי עם משה
למימר : דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר גבר ארום תסטי אנתתיה
ותשקר ביה שקר :

ושכב

מבר ולא חסרין נכסוי פי' בלא יחסרו נכסי הכוהן מעשר: לכהן ואדרב' לו יהיה הרבה כדפי' רש"י

בפ' במדבר סיני היא מחנ' לויה ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ד' רוחות היא מחנה ישראל הצרוע נשתלח חוץ לכולן הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים וטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משולח אלא משל שכינה וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים: טמא לנפש. דמסאב לטמי נפשא דאנשא אומר אני שהוא לשון עצמות אדם בלשון ארמי ובדברים רבה יש בפ"ר אדריינוס שחיק טמיא שחיק עצמות: (ו) למעול מעל בה'. הרי חזר וכתב כאן פר' גוזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה האחד שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר והשני על גזל הגר שהוא נתן לכהנים: (ז) את אשמו בראשו. הוא הקרן שנשבע עליו: לאשר אשם לו. למי שנתחייב לו: (ח) ואם אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להתודות על עונו ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או בן או בת או אח או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים: האשם המושב. זה הקרן והחומש: לה' לכהן. קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר: מלבד איל הכפורים. האמור בויקרא שהוא צריך להביא: (ט) וכל תרומה וגומר. אמר ר' ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא שמחזר אחריהם לבית הגרנות ומה ת"ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורים שנאמר בהם תביא בית ה' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ת"ל לכהן לו יהיה בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבאו ויטלום בזרוע ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרות ואינו נותנן לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות: ואיש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו יהיה. ממון הרבה: איש איש כי תשטה אשתו. מה כתוב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה: (יב) איש איש. ללמדך שמועלת בשתים באיש מלחמה שלמעלה ובאיש מלמטה: כי תשטה אשתו. שנו רבותינו אין המנאפים נואפין עד שנכנס בהם רוח שטות דכתיב כי תשטה וכתוב בו נואף אשה חסר לב. ופשוטו של מקרא כי תשטה תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו שטה מעליו ועבור אל ישט אל דרכיה לבך: ומעלה בו מעל. ומהו המעל.

ושכב

יג ושכב איש אתה שכבת זרע
ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה
ועד אין בה והוא לא נתפשה׃ יד
ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והוא
נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את
אשתו והיא לא נטמאה׃ טו
והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את
קרבנה עליה עשירת האיפה קמח שערים
לא יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה כי מנחת
קנאת הוא מנחת זכרון מזכרת עון׃
טז והקריב אתה הכהן והעמדה
לפני יהוה׃ יז ולקח הכהן מים
קדשים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע
המשכן יקח הכהן ונתן אל המים׃
יח והעמיד הכהן את האשה לפני
יהוה ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה
את מנחת הזכרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן
יהיו מי המרים המאררים׃ יט
והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא
שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת
אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה׃
כ ואת כי שטית תחת אישך וכי
נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי
אישך׃ כא והשביע הכהן את
האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה
יתן יהוה אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך
בתת יהוה את ירכך נפלת ואת בטנך
צבה׃ כב ובאו המים המאררים
האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה
האשה אמן אמן׃

לא בקיע לוי כמורם

כולם חסר כר מן כ' מלא · סגה סכב שלא יתן שמן במנח' קוטס ולא לבונה

המאררים כולם שני פעמי' רמ"ח לומר שבודקין רמ"ח איברים של איש ושל אשה לכך כתיב מנחת קנאות חוא וקריב' חיא לו מלא כלשון נקבה

פסיק בין שני אמנים לומר אמן מאיש זה אמן מאיש אחר ·

ויכתוב · וכתב

וישכוב גבר יתה שכובת זרעא ויהי מכסא מעיני בעלה ומטמרא והיא מסאבא וסהיד לית בה והיא לא אתחדת׃ ויעבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה והיא מסאבא או עבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה והיא לא מסאבא׃ וייתי גברא ית אתתיה לות כהנא וייתי ית קורבנה עלה חד מן עסרא בתלת סאין קמחא דשערין לא יריק עלוהי משחא ולא יתן עלוהי לבונתא ארי מנחת קנאתא הוא מנחת דוכרנא מדכרת חובין׃ ויקריב יתה כהנא ויקימינה קדם יי׃ ויסב כהנא מיא מן כיור במן דחסף ומן עפרא דיהי ביסודי משכנא יסב כהנא ויתן למיא׃ ויקים כהנא ית אתתא קדם יי ויפרע ית רישא דאתתא ויתן על ידהא ית מנחת דוכרנא מנחת קנאתא היא ובידא דכהנא יהון מיא מריריא מלטטיא׃ ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא שכיב גבר יתיך ואם לא סטית לאסתאבא בר מבעליך הוי זכאה ממיא מריריא מלטטיא האלין׃ ואת ארי סטית בר מבעליך וארי אסתאבת ויהב גבר ביך ית שכובתיה בר מבעליך׃ ויומי כהנא ית אתתא במומתא דלוטא ויימר כהנא לאתתא יתן יי יתיך ללוט ולמומי בגו עמיך בדיתן יי ית ירכיך מסיא וית מעיכי נפיחין׃ ויעלון מיא מלטטיא האלין במעיכי לאפחא מעין ולאמסאה ירכא ותימר אתתא אמן אמן׃

(יג) ושכב איש אותה · איש פרט לקטן ומי שאינו איש׃ איש אותה שכבת זרע · שכיבתה פוסלת אותה ואין שכבת אחרת פוסלת אותה כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו׃ ונעלם מעיני אישה · פרט לסומא שאם היה רואה ומעמעם אין המים בודקין אותה׃ ונסתרה · שיעור שתראה לטומאה כיאה׃ ועד אין בה · הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה׃ ועד אין בה · בטומאה אבל יש עדים לסתירה׃ נתפשה · נאנסה כמו ותפשה ושכב עמה׃ (יד) ועבר עליו · קודם לסתירה׃ רוח קנאה וקנא · פירשו רבותינו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני׃ והוא נטמאה או עבר עליו וגו' · כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו׃ (טו) קמח · שלא יהא מסלת׃ שעורים · ולא חטים היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה׃ לא יצוק עליו שמן · שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך׃ ולא יתן עליו לבונה · שהאמהות נקראו לבונה שנאמר אל גבעת הלבונה והיא פירשה מדרכיהן׃ כי מנחת קנאות הוא · הקמח הזה קמח לשון זכר׃ מנחת קנאות · מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל׃ (יז) מים קדושים · שקדשו בכיור לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרי' תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תבדק בו׃ בכלי חרש · היא השקת את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקידה בזויה של חרס׃ (יח) והעמיד הכהן וגו' · והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה' אלא מסיעין היו אותה ממקו' למקו' כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה׃ ופרע · סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן׃ לפני ה' · בשער נקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים׃ ונתן על כפיה · לייגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא יתמחה השם המיוחד על המים׃ המרים · על שם סופן שהם מרים לה׃ המאררים · המחסרים אותה מן העולם לשון סלון

ושכב וְיִשְׁמֵשׁ גְבַר חוֹרָן עִמַהּ תַּשְׁמִישׁ דְעָרִיס וִיהֵי מְכַסִי מֵעֵינֵי בַּעֲלָהּ וּמִיטַמְרָא וְהִיא מְסָאֲבָא וְסַהֲדוּ בְּרִיר לֵית דִּמְסָהִיד בָּהּ וְהִיא לָא אִתְחַדַת : ועבר וְיִעִיבַר עֲלוֹי רוּחַ קִנְאָתָא וִיקַנֵי יַת אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא אִסְתָּאֲבַת אוֹ עָבַר עֲלוֹי רוּחַ קִנְאִיתָא וִיקַנֵי יַת אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא אִסְתָּאֲבַת : והביא וּמְטוּל דְלָא אַיְיתִי גַבְרָא הַהוּא אַפְרָשׁוּתָא וּמַעַשְׂרָא אִסְתַּקַף עֲלוֹי דְיַיְתֵי יַת אִנְתְּתֵיהּ לְכַהֲנָא וּמְטוּל דְאִיהִי אַטְעִימַת לְגַיוֹרָא תַּפְנוּקִין אִסְתַּקַף עֲלָהּ דְיַיְתֵי יַת קוּרְבָּנָהּ דְקַיֵיץ עֲלָהּ מוֹ־לָהּ חַד מִן עַשְׂרָא בִּתְלַת סָאִין קִמְחָא דְשַׂעֲרֵי דְהִינוּן מֵיכְלָא דִבְעִירֵי לָא יְרִיק עֲלָהּ מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלָהּ לְבוּנְתָא אֲרוּם מִנְחַת קִנְאִיתָא הִיא מִנְחַת דוּכְרָנָא מִדְכַּרַת חוֹבִין : והקריב וִיקָרֵב יָתָהּ כַּהֲנָא וִיקִימִינָהּ קֳדָם יְיָ : ולקח וְיִסַב כַּהֲנָא מַיָא קַדִישִׁין מִן כִּיוֹרָא בְּנַטְלָא וִירְנִינוּן בְּמָאן דַחֲסַף מְטוּל דְאִיהִי אַשְׁקִיַת לְגַיוֹרָא חֲמַר בְּסִים בְּמָאנִין יְקִירִין וּמִן עַפְרָא דִי יְהֵי בְּשִׁיפוּלֵי מַשְׁכְּנָא מְטוּל דְסוֹף כָּל בִּשְׂרָא לְעַפְרָא יִסַב כַּהֲנָא וְיִתֵּן לְמַיָא : והעמיד וִיוֹקֵם כַּהֲנָא יַת אִיתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיֶאֱסוֹר עַל חַרְצַהּ אַשְׁלָא מְעִילוֹי תַּדְיָהָא מְטוּל דְאִיהִי אַסְרַת חַרְצָהָא בְּצַלְצוֹלִין וְיִפְרַע יַת רֵישָׁא דְאִיתְּתָא מְטוּל דְאִיהִי קַלְעַת שְׂעַר רֵישָׁהּ וְיִתֵּן עַל יְדָהָא יַת מִנְחַת דוּכְרָנָא מִנְחַת קִנְאִיתֵי הִיא וּבִידָא דְכַהֲנָא יְהוֹן מַיָא מְרִירַיָא בְּדוּקַיָא : והשביע וְיוֹמֵי יָתָהּ כַּהֲנָא בְּשְׁבוּעַת שְׁמָא רַבָּא וְיַקִירָא וְיֵימַר כַּהֲנָא לְאִתְּתָא אִין לָא סְטֵית לְאִסְתָּאָבָא בְּתַשְׁמִישׁ דְעָרִיס בַּר מִן רְשׁוּתָא דְבַעֲלִיךְ תְּהוֹי זַכָּאָה מִמַּיָא מְרִירַיָא בְּדוּקַיָא הָאִלֵין : ואת וְאַנְתְּ אֲרוּם סְטֵית בַּר מִן רְשׁוּתָא דְבַעֲלִיךְ וַאֲרוּם אִסְתָּאֲבַת בְּתַשְׁמִישׁ דְעָרִיס וִיהַב גְבַר בִּיךְ יַת תַּשְׁמִישֵׁיהּ בַּר מִן רְשׁוּתֵיהּ דְבַעֲלִיךְ : והשביע וְיוֹמֵי כַּהֲנָא יַת אִתְּתָא בְּקִיוּם וְגוּמְתָא וְיֵימַר כַּהֲנָא לְאִתְּתָא יִתֵּן יְיָ יָתִיךְ לְלוֹט וּלְמוֹמֵי בְּגוֹ בְּנֵי עַמִיךְ בְּדִיתֵּן יְיָ יַת יַרְכוּנִיךְ מִתְמַסְיָין וְיַת כַּרְסִיךְ מְנַפְחָא : ובאו וְיֵעֲלוּן מַיָא בְּדוּקַיָא הָאִלֵין בִּמְעַיְיכִי לְמִנְפַּחָא מִיסַן וּלְמַסְיָא יַרְכוּנִין וְתַעֲנֵה אִיתְּתָא וְתֵימַר אָמֵן אִין אִסְתָּאֲבִית כַּד מְאָרְסָא אָמֵן אִין אִסְתָּאֲבִית כַּד נְסִיבְתָּא : וכתב וְיִכְתּוֹב יַת לְוַטַיָא הָאִלֵין כַּהֲנָא עַל מְגִילְתָא וְיִמְחוֹק לְמַיָא בְּדוּקַיָא :

ירושלמי

הַדַּכִּי מִן מַיָא בְּדוּקַיָא לְבַדֶק הָאִלֵין :

ירושלמי

וְתֵימַר אִתְּתָא אָמֵן דְלָא אִסְתָּאֲבִית אָמֵן אִין אֲנִי עֲתִידָה לְמִסְתָּאָבָא :

והשקה

[illegible] ממחיר ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את האחריס ואף אנקלוס לא תרגם ליטייא אלא מלטטיא מראות קללה בגופה של זו : (יט) והשביע אותה וגומר · ומה היא השבועה אשר לא שכב הנקי ספא אם שכב חנקי (פ"א לא תנקי) שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שתנוס לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות : (כ) ואת כי שטית · כי משמש לשון אם : (כא) בשבועת האלה · שבועה של קללה : יתן ה' אותך לאלה וגו' · ישיו הכל מקללין ביך יבואך כדרך שבא לפלונית : ולשבועה · שישבעו הכל כשבעין כיך לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית · וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה וברכו וגו' בך יברך ישראל לאמר : את ירכך · בקללה הקדים ירך לבטן לפי שבה התחילה בעבירה תחילה : צבה · כתרגומו נפוחה : (כב) לצבות בטן · כמו להצבות בטן וזהו שמוש פתח שלמ"ד נקודה בו וכן לנחותם הדרך לראותכם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך להפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך : לצבות בטן ולנפיל ירך · בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור : אמן אמן · קבלת שבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן על האלה אמן על השבועה ·

והשקה

יתגלגל עליה וכו' דקיין עלה פי' שקצוב עליה וכו' · קמחא דשעירי מיכלא דבעירי פי' השעורים שהביא מנחה הם מאכל בהמה עשירית האיפה מדה כנגד מדה שחטא במעשר וק"ל · מטול דאשקית יין מתוק במאנין יקירי' הכל כדפי' רש"י ומן עפרא וכו' מטול דסוף כל בישרא לעפרא כאן נותן טעם על לקיחת עפר וכן בגמ' הכ"ל ט"א אמר רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לקוט' זכתה יצא ממנה בן כאברהם אבינו שכ' בו אנכי עפר ואפר ולא זכתה תחזור לעפר : ויאסר על חרצה אשלא פי' שקושר על מתניה חבל מעלוי תדייהא פיר' ע"ג הדדים · ממול דאיהי אסרת חרצהא בצלצולים פי' בשביל שהיא חגרה לו בצלצול חגורה קטנה וקנים וכל זה בגמרא דסוטה הכ"ל ע"ש בקיום וגומתא פי' בשבועת פשע של מיתה ולשון כוס כמצא ביקרא רבה פרשת אחרי מות פ"ד למלך שמשיה כתו וכו' ואירע כשושבנות דבר של זיכמון וכו' · כד מארסא · כד מנסבא · כן הוא בקוטה משנה שלימה זכוה דעת ת"ק על מה היא אומרת אמן אמן לא שלא סטיתי ארוסה ונשואה ושלא סטיתי ארוסה ושומרת יבם ובירושלמי כאן סבר כדעת ר"מ דתני' את קוסבר אמן שלא נטמאתי אמן שלא אטמא ורש"י סבר כדעת אחרות · ית נריר אדכרתא עיין בשתיכי בפסו' ואת כל לכוכים :

וונתן ומפדו כריר ר"ל דווקא עד' כרורי' שראו במכחול כשפופרת לאפוקי עידי כיעור וק"ל · והיא לא אסתאבת לא ראשון כמחק וצריך להיות והיא אסתאבת ודוק · ומטול דלא אייתי גברא וכו' פי' בשביל שלא הביא הלוים הטוה תרומה ומעשר כראוי כתפולל שלא להביא אשתו לכהן כדפי' רש"י בזאת גמרא דפרק קמא דסוטה אמר ריש לקיש כתיב וכו' · ומטול דהיא אטעימית לגיורא וכו' פי' בשביל שהטעימתו לגואף שלם שתראיתו גיורא · מפנקי מעדנים וכן הוא כמו בגמרא דסוטה דלעי' היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה אם מאכל בהמה אסתקף עלה פי'

לגיורא

כג וכתב את־האלת האלה הכהן
בספר ומחה אל־מי המרים : כד
והשקה את־האשה את־מי המרים המאררים
ובאו בה המים המאררים למרים :
כה ולקח הכהן מיד האשה את
מנחת הקנאת והניף את־המנחה לפני יהוה (כ' וחסר)
והקריב אתה אל־המזבח : כו וקמץ
הכהן מן־המנחה את־אזכרתה והקטיר
המזבחה ואחר ישקה את־האשה את־המים :
כז והשקה את־המים והיתה אם־ (ל' מפיק ה')
נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים
המאררים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה (ל' וחסר)
והיתה האשה לאלה בקרב עמה : כח
ואם־לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה (כ' וחסר)
ונזרעה זרע : כט זאת תורת הקנאת
אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה :
ל או איש אשר תעבר עליו רוח
קנאה וקנא את־אשתו והעמיד את־האשה
לפני יהוה ועשה לה הכהן את כל־התורה
הזאת : לא ונקה האיש מעון והאשה
ההוא תשא את־עונה : פ

ו

א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב
דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם איש או־ (ד' חסר בליש')
אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה :
ג מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ
שכר לא ישתה וכל־משרת ענבים לא ישתה
וענבים לחים ויבשים לא יאכל :
ד כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן
היין מחרצנים ועד־זג לא יאכל : ה
כל־ימי נדר נזרו תער לא־יעבר על־ראשו עד־ (כ' חסר בליש')
מלאת הימם אשר־יזיר ליהוה קדש יהיה גדל
פרע שער ראשו : ו כל־ימי הזירו (ל' ומלא)
ליהוה על־נפש מת לא יבא : ז
לאביו ולאמו לאחיו ולאחתו לא־יטמא להם
במתם כי נזר אלהיו על־ראשו : ח (ג' חסר)
כל ימי נזרו קדש הוא ליהוה : ט
וכי־ימות מת עליו בפתע פתאם וטמא ראש
נזרו וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי
יגלחנו

ויכתוב ית־לוטיא האלין כהנא בספרא וימחוק
למיא מריריא : וישקי ית־אתתא
ית־מיא מריריא מלטטיא ויעלון בה מיא
מלטטיא למרירו : ויסב כהנא
מידא דאתתא ית מנחת קנאתא וירים ית־
מנחתא קדם יי ויקריב יתה למדבחא :
ויקמוץ כהנא מן־מנחתא ית־אדכרתה ויסיק
למדבחא ובתר כן ישקי ית־אתתא ית־מיא :
וישקינה ית־מיא ותהי אם־אסתאבת ושקרת
שקר בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא למרירו
ויפחון מעהא ותתמסי ירכה ותהי אתתא
ללוט בגו עמה : ואם־לא אסתאבת
אתתא ודכיאה היא ותפוק זכאה ותעדי עידוי :
דא אוריתא דקנאתא דתסטי אתתא בר
מבעלה ותסתאב : או גבר דיעבר עלוהי
רוח קנאה ויקני ית־אתתיה ויקים ית־אתתא
קדם יי ויעביד לה כהנא ית כל־אוריתא הדא :
ויהי זכאה גברא מחובין ואתתא ההיא תקבל
ית־חובה : ומליל יי עם־משה
למימר : מליל עם־בני ישראל ותימר
להון גבר או־אתתא ארי יפריש למדר נדר נזירו
למיזר קדם־יי : מחמר חדת ועתיק
יזר חל דחמר־חדת וחל דחמר־עתיק לא
ישתי וכל־מתרות ענבין לא ישתי וענבין רטיבין
ויבישין לא ייכול : כל יומי נזריה
מכל דיתעביד מגופנא דחמרא מפורצנין ועד־
עצורין לא ייכול : כל־יומי נדר
נזריה מספר לא־יעיבר על־רישיה עד־משלם
יומיא דיגזיר קדם־יי קדיש יהי מרבי פרוע
שער רישיה : כל־יומין דיגזור
קדם־יי על־נפשא דמיתא לא ייעול :
לאבוהי ולאמיה לאחוהי ולאחתיה לא־יסתאב
להון במותהון ארי כלילא דאלהיה על־רישיה :
כל יומי נזריה קדיש הוא קדם־יי :
וארי־ימות מיתא עלוהי בתכיף שלו ויסאיב
ריש נזריה ויגלח רישיה ביומא דדכותיה
ביומא שביעאה יגלחיניה :
וביומא

(כד) והשקה את האשה. אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב מנחתה אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו
בה למרים לפי שנא' זר כתוב וירך מכיון לאחר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה בכולם אם כן מה ת"ל בטן וירך לפי שהן
התחילו בעבירה תחילה לפיכך התחיל מהם הפורענות: למרים. להיות לה רעים ומרים: והניף. מוליך ומביא
מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן (כה) והקריב אותה. זו היא הגשתה בקרן
דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות: (כו) אזכרתה. הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו
במנחה

השקה וישקי ית אתתא ית מיא מריריתא בדוקיא ויעלון בה מיא בדוקיא ללוט : ולקח ויסב כהנא מידא דאתתא ית מנחתא דקנאיתא ויירים ית מנחתא קדם יי ויקרב יתה על גבי מדבחא : וקמץ הכהן ויקמוץ כהנא מן מנחתא ית צריד אדכרתה ויסיק למדבחא ומבתר כן ישקי ית אתתא ית מיא : והשקה וישקינה ית מיא ויהי אין אסתאבת בתשמיש דעריס ושקרת שקר בבעלה ויעלון בה מיא בדוקיא ללוט ותנפח כריסה ותתמסי ירכה ותהי אתתא ללוטא בגו בני עמה ברם לגיורא בדקין מיא בדוקיא האינון בכל אתרא דהוא תמן : ואם ואין לא אסתאבת אנתתא בתשמיש דעריס ודכיתא היא ותפוק זכיא נזיוה מנהר ותשכח רחמין קדם בעלה ותעבר בבר דכר : זאת דא אחויית אורייתא קנאתא דתסטי אתתא בר מן רשותא דבעלה ותסתאב בתשמיש דעריס : או איש או גבר דיתעיבר עלוי רוח קנאיתא ויקני ית אתתיה ויקים ית אתתיה קדם יי ויעביד לה כהנא ית כל אורייתא הדא : ונקה ואין זכאי גברא מחובין אתתא ההיא תקבל ית חובהא : וידבר ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר או אתתא ארום חמיין סטיתא בקלקולה ויפריש מן חמרא או על שום מדעם ידר נדר נזירו למפרש לשמא דיי : מיין מן חמר חדת ועתיק יפרש חלא דחמר חדת וחלא דחמר עתיק לא ישתי וכל שיקייני דאיתרו ביה ענבי לא ישתי ועינבין רטיבין וצמיקין לא ייכול : כל ימי כל יומי נזריה מכל דמתעבד מגופנא דחמרא מגופנין מקלופין ועד זגין גוואין דענבא לא ייכול : כל ימי נדר כל יומי נדר נזריה גלב לא יעיבר על רישיה עד זמן משלם יומיא דיפרש לשמא דיי קדיש יהא מרבה פרוע שער רישיה : כל ימי כל יומין דיפרש לשמא דיי על בר נש דמית לא יעול : לאביו לאבוי ולאמיה לאחוי ולאחתיה לא יסתאב להון במותהון ארום כלילא דאלהיה על רישיה : כל ימי כל יומי נזריה קדיש הוא קדם יי : וכי ימות וארום ימות מיתא עלוי בתכוף שלו ויסאב ריש נזריה ויגלח רישיה ביום דכותיה ביומא שביעאה יגלחיניה :

ירושלמי

מחמר חדת ועתיק יתנזר חמע דחמר חדת וחמע דחמר עתיק לא ישתי וכל שזוג דענבין לא ישתי :

וביום

יונתן

לגיורא כדקין מיא פירש לכותך נשי בן כודקים המים המרים במקום אשר הוא שם כדאיתא בתנחומא פרשה זו ודייק כן מדכתיב וכאן : ותיפוק זכיא בזיוה יש גורסים בזיוה ופירש לשון גמרא דנדרים בכות כוותאן את שעכיית מכוולת ויוקר נראה לגרוס בזיוס תכבר פירש שתנא בזיו שלם בפניסי מאירות וכו' וק"ל ותתעבר בבר דכר כדפירש רש"י כן הוא בפרק ארוסה וגוסף אשר היתה יולדת נקבות ילדת זכרים : על שום מדעם פירש שנדר על שום דבר מה דאיתרו ביה עינבי וכן בת"א מתרות ענבים והוא לשון שריית

פותחת בהם לזכרון לנכות : (כז) והשקה את המים · לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני : וצבתה בטנה וגומר · אף על פי שהקללה ירך תחלה בתים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה : והיתה האשה לאלה · כמו שפירש שיהיו הכל אלין בה : בקרב עמה · הפרש בין אדם המתגנול במקום שנכר לאדם המתגנול במקום שאינו נכר : (כח) ואם לא נטמאה האשה · בסתירה זו וטהורה היא · ממקום אחר : ונקתה · ממים המאררים ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים : (ל) או איש · כמו או נודע כי שור נגח אם יש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה : (לא) ונקה האיש מעון · אם בדקוה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש · ד"א משישקנה תהא אצלו בהיתר ונקה מעון שהעון אסורה לבעלה : (ב) כי יפליא · יפריש לאם נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף : נדר נזיר · אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין : לנזיר לה' · להבדיל עצמו מן היין לשם שמים : (ג) מיין ושכר · כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר בשהוא ישן : וכל משרת · לשון נכיעה במים וכל משקה ולשון משנה יש הרבה אין שורין דיו ומוכים נזיר ששרה פתו ביין : (ד) חרצנים · הם הגרעינין : זג · הם הקליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג · (ה) קדוש יהיה · השער שלו לגדל שפרע של שער ראשו : פרע · ניקוד פתח קטן לפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע של שער ופירוש של פרע גדול של שער וכן את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות מל' יום : (ח) כל ימי נזרו קדוש הוא · זו קדושת הגוף מליטמא למתים : (ט) פתע · זה אונס : פתאום זה שוגג ויש אומרים פתע פתאום דבר אחד הוא מקרה של פתאום : וכי ימות מת עליו · באוהל שהוא בו : ביום טהרתו · ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת"ל ביום השביעי אי שביעי יכול אפילו לא הזה ת"ל ביום טהרתו :

וביום

כגמרא דפרק בה כוחלא · מקליפיס ועד זגין גוואין פירש מקלפין מן החיצונים גוואין מן הפנימיות כדאיתא בנזיר פ"ג מינים החרצנים אילו החיצונים הזגין אלו הפנימיים וסבר ליה כרבי יודא · ולוקלם פ' לכרבי יוסי דפליג על רבי יודא ועיין בם במפרשי רש"י דכאן ; בתכוף בלו פירש ברש"י כן ת"א וכן הוא בגמרא דכריתות פ' ד' מחוסרי כפרה :

מתן

יגלחנו: י וביום השמיני יבא שתי
תרים או שני בני יונה אל הכהן אל פתח אהל
מועד: יא ועשה הכהן אחד לחטאת
ואחד לעלה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש
וקדש את ראשו ביום ההוא: יב
והזיר ליהוה את ימי נזרו והביא כבש בן
שנתו לאשם והימים הראשנים יפלו כי טמא
נזרו: יג וזאת תורת הנזיר ביום
מלאת ימי נזרו יביא אתו אל פתח אהל מועד:
יד והקריב את קרבנו ליהוה
כבש בן שנתו תמים אחד לעלה וכבשה אחת
בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים
לשלמים: טו וסל מצות סלת חלת
בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן
ומנחתם ונסכיהם: טז והקריב הכהן
לפני יהוה ועשה את חטאתו ואת עלתו:
יז ואת האיל יעשה זבח שלמים
ליהוה על סל המצות ועשה הכהן את מנחתו
ואת נסכו: יח וגלח הנזיר פתח
אהל מועד את ראש נזרו ולקח את שער ראש
נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים:
יט ולקח הכהן את הזרע בשלה
מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה
אחד ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו:
כ והניף אותם הכהן תנופה
לפני יהוה קדש הוא לכהן על חזה התנופה
ועל שוק התרומה ואחר ישתה הנזיר יין:
כא זאת תורת הנזיר אשר ידר
קרבנו ליהוה על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי
נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו:
פ כב וידבר יהוה אל משה
לאמר: כג דבר אל אהרן ואל בניו
לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם:
ס כד יברכך יהוה וישמרך:
ס כה יאר יהוה פניו אליך ויחנך:
ס כו ישא יהוה פניו אליך וישם
לך שלום: ס כז ושמו את שמי
על בני ישראל ואני אברכם: ס
א ויהי ביום כלות משה להקים את
המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו

ואת

וביומא תמינאה ייתי תרתין שפנינין או תרין
בני יונה לות כהנא לתרע משכן זמנא:
ויעביד כהנא חד לחטאתא וחד לעלתא ויכפר
עלוהי מדחב על מיתא ויקדש ית רישיה
ביומא ההוא: ויזיר קדם יי ית
יומי נזריה וייתי אימר בר שתיה לאשמא ויומיא
קדמאי יבטלון ארי אסתאב נזריה:
ודא אוריתא דנזירא ביום משלם יומי נזריה
ייתי יתיה לתרע משכן זמנא:
ויקריב ית קורבניה קדם יי אימר בר שתיה
שלים חד לעלתא ואימרתא חדא בת שתה
שלמתא לחטאתא ודכר חד שלים לנכסת
קודשיא: וסלא דפטיריא סולתא
גריצן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין
במשח ומנחתהון ונסכיהון: ויקרב
כהנא קדם יי ויעביד ית חטאתיה וית
עלתיה: וית דכרא יעביד נכסת
קודשיא קדם יי על סלא דפטיריא ויעביד
כהנא ית מנחתיה וית נסכיה:
ויגלח נזירא בתרע משכן זמנא ית ריש נזריה
ויסב ית סער ריש נזריה ויתן על אשתא דתחות
דודא דנכסת קודשיא: ויסב כהנא
ית דרעא בשילא מן דכרא וגריצתא פטירתא
חדא מן סלא ואספוג פטיר חד ויתן על ידי נזירא
בתר דיגלח ית נזריה: וירים יתהון
כהנא ארמא קדם יי קודשא הוא לכהנא
על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא
ובתר כן ישתי נזירא חמרא: דא אוריתא
דנזירא דידר קורבניה קדם יי על נזריה בר
מדתדביק ידיה כפום נדריה דידר כן יעביד על
אוריתא דנזריה: ומליל יי עם משה
למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי
למימר כדין תברכון ית בני ישראל כד תימרון
להון: יברכינך יי ויטרינך:
ינהר יי שכנתיה לותך וירחם יתך:
יקבל יי שכנתיה לותך וישוי לך שלם:
וישוון ית ברכת שמי על בני ישראל ואנא
אברכינון: והוה ביומא דשיצי משה לאקמא
ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל

מנוהי

ילפמאים כתיב ידר ונזירות כפ״ב דקתס נזירות שלשים יום וכן גם כן יהיה עולה שלשים

כה תברכו להזכיר זכו׳ ואני והנער נלכה עד כה וכה יהיה זרעך · וזהו אשר עד כה ברכני ה׳ : ברכת כהני׳ מתחיל יברכך ומקיים בשלום כנגד ה׳ יברך את עמו בשלום · יברכך כנגד אברהם דכ׳ וה׳ ברך ואברכה מברכך · יאר כנגד יצחק דכתיב ... עולת ראיים : ישא כנגד יעקב דכתי׳ וישא יעקב רגליו :

חמישי

ז

במקום ברכת כהנים לפרש׳ נזיר לומר שהשותה יין פסול לברכת כהנים פקודה מנודה

(י) וביום השמיני יביא שתי תורים · להוציא את השביעי · הו אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבן וקבע זמן למקריבין מה קרבין הכתוב שמיני ומשמיני והלאה אף מקריבין שמיני ומשמיני והלאה : (יא) מאשר חטא על הנפש · שלא נזהר מטומאת המת רבי אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין : וקדש את ראשו לחזור

וביום וביומא תמינאה ייתי תרין שפנינין או תרין גוזלין בני יונן לות כהנא לתרע משכן זמנא :
ועשה ויעבד כהנא חד חטאתא וחד לעלתא ויכפר עלוי מאן דחב על דאסתאב למיתא ויקדיש ית
רישיה ביומא ההוא : והזיר לה' ויפריש קדם יי ית יומי נזריה וייתי אמר בר שתיה לאשמא
ויומיא קדמאי יבטלון ארום אסתאב נזריה : וזאת ודא אחויית אורייתא נזירא ביום מישלם
יומי אפרשותיה ימטי ית גרמיה לתרע משכן זמנא : והקריב ויקריב ית קורבניה קדם יי
אימר בר שתיה שלים חד לעלתא ואמרתא חדא ברת שתא שלימתא לחטאתא ודכר חד שלים לנכסת
קודשיא : וסל וסלא דפטירי סמידא גריצן במשח זיתא ועירוכין פטירין דמשיחין במשח
זיתא ומנחתהון ונסכיהון : והקריב ויקריב כהנא קדם יי ויעבד ית חטאתיה וית עלתיה :
ואת האיל וית דיכרא יעביד נכסת קודשין קדם יי על סלא דפטיריא ויעבד כהנא ית מנחתיה
וית נסכיה : וגלח ויגלח נזירא ית ריש נזריה לברא בתר דנכיסו ית נכסת קודשיא בתרע
משכן זמנא ויסב ית שער ריש נזריה ויתן על אשתא דתחות דודא דניכסת קודשיא : ולקח
ויסב כהנא ית אדרועא דמיבשלא שלימא מן דיכרא וגריצתא פטירתא חדא מן סלא ועריך פטיר חד
ויתן על ידי נזירא בתר דיגלח ית נזריה : והניף ויריים יתהון כהנא ארמא קודשא הוא
לכהנא על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא ומבתר כדין ישתי נזירא חמרא : זאת
דא אחויית אורייתא נזירא די ידר קורבניה קדם יי על נזריה בר מן מה דתדבק ידיה כמסת נדריה
לאיתאה מדי ידר היכדין יעביד על אורייתא נזריה : וידבר ומליל יי עם משה למימר :
דבר מליל עם אהרן ועם בנוי למימר כדנא תברכון ית בני ישראל במפרסהון ידיהון על דוכנא
בהדין לישן יימרון להון : יברכך ה' וישמרך : יאר ה' פניו אליך ויחנך : ישא ה'
פניו אליך וישם לך שלום : יברכינך יי בכל עסקך ויטרינך מן ליליי ומזייעי ובני טיהררי ובני
צפרירי ומזיקי וטלני : ינהר יי סבר אפוי לך בהעסקך באורייתא ויגלי לך טמירן ויחוס עלך :
יסבר יי סבר אפוי לך בצלותך וישוי עלך שלם בכל תחומך : ושמו וישוון ית ברכת שמי
על בני ישראל ואנא במימרי אברכינון : ויהי ביום והוה ביום ריש ירחא דניסן פסק
משה למקמא ית משכנא דלא פירקיה תוב ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל מנוי וית מדבחא
וית

לחזור להתחיל מנין נזירותו: (יב) והזיר לה' את ימי נזרו · יחזור וימנה נזירותו כתחילה : והימים הראשונים יפלו · לא יעלו מן המנין: יביא אותו · (יג) יביא את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בן כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה את עצמם כיוצא בו ויקבור אותו בגיא הוא קבר את עצמו: (טו) ומנחתם ונסכיהם · של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים: חלות מצות ורקיקי מצות: עשר מכל מין: (יז) זבח שלמים לה' על סל המצות · ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם: את מנחתו ואת נסכו · של איל: (יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד: אשר תחת זבח השלמים תחת הדוד שהוא מבשלן בו לפי שהשלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל: (יט) הזרוע בשלה · לאחר שנתבשלה: (כ) קדש הוא לכהן. החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן: על חזה התנופה · מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו לידון בדבר החדש לפרשת זרוע הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק. (כא) מלבד אשר תשיג ידו · שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים : כפי נדרו אשר ידור כן יעשה · מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר מוסיף ולא יחסר שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג' בהמות הללו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה: אמור להם · כמו זכור שמור בלשון ראשונה ; (כג) אמור להם שיהו כולם שומעים : אמור · מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם : (כד) יברכך · שיתברכו נכסיך: וישמרך · שלא יבאו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר והרבה מדרשים דרשו בו בספרי: (כה) יאר ה' פניו אליך · יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות: ויחנך · יתן לך חן: (כו) ישא ה' פניו אליך · יכבוש כעסו: (כז) ושמו את שמי: יברכום בשם המפורש: ואני אברכם · לישראל ואסכים עם הכהנים · ד"א ואני אברכם לכהנים: (א) ויהי ביום כלות משה · (ר"ל כפתח ולא כלות בשבא ודוק) כלת כתיב יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: כלות משה · בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראוהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנאמר זכור יי' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגומ' לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה ביתך דוד: כלות משה להקים

יונתן

תאן דחב על דאסתאב למיתא פיו כרש"י וכן בגמרא פ"ק דנדרים סבר הכי ר' ישמעאל לברא פירש לחוץ בתר דנביזו וכו' כדפיר' רש"י דמבשלא שלימא פי' כשהיא שלימה ומ"ל כת"ק דרשב"א דאמר אין בשילה אלא שלימה כן הוא בספרי לסדיא: במפרקון ידיכון על דוכנא פירש בפרישת כפים על המקום הנקרא דוכנא וכן הוא בקוטב פרק ואלו נאמרין נאמר כאן כה תברכו ונאמ' להלן ויברכ' וישא אהרן ידו מה להלן בנשיאות כפים אף כאן בנשיאו' כפים על מקו' הנטב' נקרא דוכן: ויטרינך מן [illegible] לילי [illegible] וכן דמפרש ברכה כמל עסקי נכסים ושמירה מן מי כי מזיקי' ושדים בין לילות וכבי טיהררי רצה לומר תיני קליפות ורחין רעי' השורין בין השמשות ובלילה וזהו טיהררי מלשון טסור יומא וצפרירי הם שידין השוררים בבוק' מלשון צפרא ומזיקי וטלוי וק"ל · יבחר סבר אפי באורייתא כן הוא בגמרא" זו מאור תורה שנ' כי נר מצוה ותורה אור ודייק מדכי מצביו ולא שייך כלפי מעלה ודוק ויגלי לך טמירן דייק תויחנך מעתיק סודות ורזי התורה דטמירן מלשון יודעי חן בגלותך בן הוא בספרי ישא יי'. פניו אליך כשפם שאתה עומד ומתפלל שנאמר ויאמר הנה נשאתי את פניך וגו' ריש ירחא פסק למקמי וכו כל זה עיין ברש"י :

ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש
אתם: ב ויקריבו נשיאי ישראל
ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם
העמדים על הפקדים: ג ויביאו
את קרבנם לפני יהוה שש עגלת צב ושני
עשר בקר עגלה על שני הנשאים ושור לאחד
ויקריבו אותם לפני המשכן: ס
ד ויאמר יהוה אל משה לאמר:
ה קח מאתם והיו לעבד את עבדת
אהל מועד ונתתה אותם אל הלוים איש כפי
עבדתו: ו ויקח משה את העגלת
ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים: ז
את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן
לבני גרשון כפי עבדתם: ח ואת
ארבע העגלת ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי
כפי עבדתם ביד איתמר בן אהרן הכהן:
ט ולבני קהת לא נתן כי עבדת
הקדש עלהם בכתף ישאו: י
ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח ביום המשח
אתו ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח:
יא ויאמר יהוה אל משה נשיא
אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם
לחנכת המזבח: ס יב ויהי המקריב ביום
הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה
יהודה: יג וקרבנו קערת כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת
בלולה בשמן למנחה: יד כף אחת
עשרה זהב מלאה קטרת: טו פר
אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: טז שעיר עזים אחד לחטאת:
יז ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה
חמשה זה קרבן נחשון בן עמינדב:

ג' חסר בתורה
ג' חסר ופלוגתא על ה: ט"ל מלא בתורה:
ב' מל' בתור' אשר סלה יום:
ג' חסר:
ד' כתיב כן תנויינא דפסיק:
בכל כתיב נשיא חוץ מיהודה שלמד הוא אותו השבט להקטין את עצמו: ישב כא עכדן הס' הנער:
כולם כתיב כן בר מן ד' מלאים דמלאים וא' חס' דחסר:

מנוהי וית מדבחא וית כל מנוהי ורבינון
וקדיש יתהון: וקריבו רברבי ישראל רישי
בית אבהתהון אנון רברבי שבטיא אנון
דקימין על מניניא: ואיתיאו ית
קורבניהון קדם יי שית עגלן כד מחפין
ותרי עסר תורין עגלתא על תרין רברביא ותור
לחד וקריבו יתהון לקדם משכנא:
ואמר יי למשה למימר: קבל מנהון
ויהון למפלח ית פולחן משכן זמנא ותתן
יתהון לליואי גבר כמיסת פולחניה:
ונסיב משה ית עגלתא וית תורין ויהב
יתהון לליואי: ית תרתין עגלתא
וית ארבעה תורין יהב לבני גרשון כמיסת
פולחנהון: וית ארבע עגלן וית
תמניא תורין יהב לבני מררי כמיסת
פולחנהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא:
ולבני קהת לא יהב ארי פולחן קודשא
עליהון בכתפא נטלין: וקריבו
רברביא ית חנוכת מדבחא ביומא דרביו
יתיה וקריבו רברביא ית קורבנהון לקדם
מדבחא: ואמר יי למשה רבא חד
ליומא רבא חד ליומא יקרבון ית קורבנהון
לחנוכת מדבחא: והוה דמקריב ביומא
קדמאה ית קורבניה נחשון בר עמינדב
לשבטא דיהודה: וקורבניה מגסתא
דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה
מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי
קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח
למנחתא: בזיכא חדא מתקל עסר סלעין
היא דדהב מליא קטורת בוסמיא: תור חד
בר תורי דכר חד אימר חד בר שתיה לעלתא:
צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אימרין בני
שתא חמשא דין קורבנא דנחשון בר עמינדב:

ביום

ביומא

להקים. ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חודש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו: (ב) הם נשיאי המטות. שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנאמר ויכו שוטרי ישראל הם העומדים על הפקודים. שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנאמר ואתכם יהיו וגו': (ג) שש עגלות צב. אין צב אלא מחופים וכן בצבים ובפרדים עגלות מכוסין קרויים צבים: ויקריבו אותם לפני המשכן. שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום: אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני שהם ואבני מלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה: (ח) כפי עבודתם. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים: (ט) כי עבודת הקדש עליהם. משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' לפיכך בכתף ישאו: ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח. לאחר שהתנדבו העגלות והבקר

ויקריבו — וקריבו אמרכלא דישראל רישי בית אבהתהון ית כל מנוי ורבינון וקדש יתהון :
ויביאו — ואיתיו ית קורבנהון קדם יי שית עגלן כד מחפן ומטקסן ותריסר תורין עגלתא ביני תרין אמרכלין ותורא לחד ולא צבא משה למסב מנהון וקריבו יתהון קדם משכנא : הינון רברבי שבטיא הינון דמתמנן במצרים אמרכולין על מניינייא :

ירושלמי
שית עגלן מזווגן :

ויאמר — ואמר יי למשה למימר :
קח — קבל מנהון ויהון ציבי לצרוך סדורא ותורין ועיגלן יהון למפלח ית פולחן משכן זמנא ותתן יתהון לליואי גבר כמיסת פולחניה :
ויקח — ונסב משה ית עגלתא וית תורי ויהב לליואי :
את שתי — ית תרתין עגלתא וית ארבעת תורי יהב לבני גרשון כמסת פולחנהון :
ואת — וית ארבע עגלן וית תמנן תורי יהב לבני מררי כמסת פולחנהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא :
ולבני קהת — ולבני קהת לא יהב עגלן ותורין ארום פולחן קודשא רמיא עליהון בכתפא נטלין :
ויקריבו — וקריבו רברביא ית חנוכת רבותא דמדבחא ביומא דרבי יתיה וקריבו רברביא ית קורבנהון לקדם מדבחא :
ויאמר — ואמר יי למשה אמרכול חד ליומא אמרכול חד ליומא יקרבון ית קורבנהון לחנוכת רבותא מדבחא :
ויהי המקריב — והוה דמקרב ביומא קמאה ית קורבניה נחשון בר עמינדב רב בית אבא לשבטא דיהודה :
וקרבנו — וקורבניה דמקריב פילי דכסף חדא גילדא סמיך מאה ותלתין סלעין בסלעי בית קודשא הות מתקלא מזירקא חד דכסף דגילדא קלישי שובעין סלעין בסלעי בית קודשא תרין מאניא האלין קריב יתהון מליין סמידא מן אפרשותא פתיכא במשח זיתא למנחתא :
כף — בזיכא חדא מתקלא עשר סלעין דכסף והיא הות דדהב טב קריב יתה מליא קטורת בוסמנין טבין מן אפרשותא :
פר — תור חד בר תורין בר תלת שנין דכר חד בר תרתין שנין ואימר חד בר שתיה תלתיהון קרב רב שבטא דיהודה לעלתא :
שעיר — צפיר בר עזין חד קריב לחטאתא :
ולזבח — ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא ברחי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין סדר קורבנא די יקריב מנכסוי נחשון בר עמינדב :

ירושלמי
וקורבניה דיקרב פיילי דכסף חד מאה ותלתין סילעין בסלעי בית קודשא הות מתקלא מזרקא חד דכסף תקל שובעין סילעין בסלעי בית קודשא תרין מאניא האלין קריב יתהון מליין סולתא פילהא ומזרקא מעירבא במשח למנחתא : בזיך חדא מתקלא עשרא סלעין די הוות דדהבא קריב יתה מליא רישי בוסמנין טבין ומפטמין ודכיין לקטורת בוסמיא : תור חד בר תורין בר תלת שנין דכר חד בר תרתין אמר חד בר שתיה לעלתא הוה רב שיבטא מקריב לעילא : צפיר בר עיזין חד קריב רב שבטא להטאתא : ולנכסת קודשיא קריב תורין תרין דכרין תרין נדיין חמשא ואמרין בני שתהון חמשא דין קורבנא דיסדר וקרב מן נכסוי רב שבטא דבנוי דיהודה נחשון בר עמינדב :

ביום

נבקר לשאת המשכן נשאו לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו : (י) ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח · כי לא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה : (יא) יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח · ועדין לא היו יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנאמר לו מפי הק"בה יקריבו למסעות איש יומו : (יב) ביום הראשון · אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם : למטה יהודה · יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא : (יג) שניהם מלאים סולת · למנחת נדבה : (יד) עשרה זהב · כתרגומו משקל עשר שקלי הקדש היה בה : מלאה קטרת · לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה : (טו) פר אחד · מיוחד שבעדרו : (טז) שעיר עזים אחד לחטאת · לכפר על קבר התהום (עיין בר"אם) טומאת הפסק :

המקריב

אמר לו הק"בה מתן להם הויה עליהן קיימיה עד היכן והיכן קרבו ר"א אמר כנגד הקריבוהו וחד אמר כנגדן הקריבו וכו' : דגילדא קלישא פי' עור דק וקלוש וכי מזרק וכי קערה היה גילדא פתיך פי' עור עב כדאית' בספרי מה הפרש בין קערה למזרק קערה גילדא עבה מזרק גילדא דק ולשון גילדא הרבה בגמרא . בוסמנין טבין מן אפרשותא פי' מן נדבה כו פי' רש"י וכדאיתא במנחות פ' התכלת : מלאה קטורת זו קטורת נדבה ודייק מדכתיב בסוף הפרשה ביום המשח אותו את כפי ישו"ל תמצא שהיו מלאים וק"ל · ועיין במפרשים :

יונתן
שית עגלן מחפיי ומטקנין דאורכס אין מחיפין כדפי' רש"י וכרכות פ' לב אין צב אלא אטוקי' ופי' מזוקנת על עתכניס וכירושלמי מתרגם שית עגלן מזוין ואי לצוו חנמ' ככ"ת פ' קמ סה כר את הכלאים' הוויג בכלאי פטור יפיו' אחד שלב' ותרג' ... כנויה שכל עגלה היו לב זוג בקר במזוכבים אותם וק"ל ולא תבחר ... מנם לאותב פי' מלא רב' מעה לקבל מהם וכן פי' רש"י ועיין היטב במזרחי ומפרשי' ויתנן ציבי לצרוך סדורא ציבי הוא לשון הככה תלגון גמ' דכד' פ' בנות כותים' כנגי לי וזידתא פי' הכינו לי וכו' סדורא היא תרגום של מערכה כיר עיזין איפני לסדר המערכה שם גלגות ... כו ע"ג ... ... כמפקיקין וכד' הפרש' לב ע"ג תד

פ יח בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר
נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃ יט הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ
קְעָרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
כ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
כא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ כב שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ כג וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ פ כד בַּיּוֹם כולם מלא
הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ כר׳ מן א׳ חסר׃
כה קָרְבָּנוֹ קְעָרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ כז פַּר אֶחָד בֶּן־
בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
כח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
כט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם כולם חסר
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה כר׳ מן כ
זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ פ ל
בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־
שְׁדֵיאוּר׃ לא קָרְבָּנוֹ קְעָרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ לב כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ לג פַּר אֶחָד בֶּן־
בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
לד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
לה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ פ
לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן כולם מל׳ כר
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ לז קָרְבָּנוֹ מן ג׳ חסר׃
קְעָרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ לח
כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
לט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
שְׂעִיר

בְּיוֹמָא תִּנְיָנָא קָרִיב נְתַנְאֵל בַּר־צוּעָר רַבָּא
דְיִשָּׂשכָר׃ קָרִיב יָת־קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקָלַהּ מִזְרְקָא
חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב
מְלֵיָא קְטוֹרֶת בֻּסְמַיָּא׃ תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר־חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃
צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי חַמְשָׁא
אִמְּרִין בְּנֵי־שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן נְתַנְאֵל בַּר־
צוּעָר׃ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֻן
אֱלִיאָב בַּר־חֵילֹן׃ קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא
דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקָלַהּ
מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן׀ מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מְלֵיָא קְטוֹרֶת בֻּסְמַיָּא׃
תּוֹר חַד בַּר־תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר־חַד בַּר־שַׁתֵּיהּ
לַעֲלָתָא׃ צְפִיר בַּר־עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי־שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן
אֱלִיאָב בַּר־חֵילֹן׃ בְּיוֹמָא רְבִיעָאָה רַבָּא
לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר־שְׁדֵיאוּר׃
קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין
סִלְעִין הֲוָה מַתְקָלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ
שִׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן׀ מְלַן
סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב
מְלֵיָא קְטוֹרֶת בֻּסְמַיָּא׃ תּוֹר חַד בַּר־
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר־חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃
צְפִיר בַּר־עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי חַמְשָׁא
אִמְּרִין בְּנֵי־שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִיצוּר בַּר־
שְׁדֵיאוּר׃ בְּיוֹמָא חֲמִישָׁאָה רַבָּא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר־צוּרִישַׁדָּי׃
קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין
סִלְעִין הֲוָה מַתְקָלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ
שִׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן׀ מְלַן
סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מְלֵיָא קְטֹרֶת
בֻּסְמִין׃ תּוֹר חַד בַּר־תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר־
חַד

(יח) הקריב נתנאל בן צוער. הקריב את קרבנו. מה ת"ל הקרי' בשבטו של יששכר מה שלא נאמר ככל השבטים

יחד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שתא חמשא דין קורבן שלמיאל בר צורישדי : ביומא שתיתאה רבא לבני גד אליסף בר דעואל :

מ שעיר־עזים אחד לחטאת :
מא ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן שלמיאל בן־צורישדי :
מב ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן־דעואל :

כולם חסרי׳ נדגש :

קורבניה

קרבנו

יונתן בן עוזיאל

ביום השני ביומא תנינא קריב ית קורבניה נתנאל בר צוער רב בית אבא לשבטא דיששכר : הקריב קריב ית קורבניה בתר יהודה על פום קודשא פיילי דכסף חדא גילדא סמיך מאה ותלתין סלעין בסלעי בית קודשא הוה מתקליה מזירקא חדא דכסף דגילדא קליש שובעין סלעין בסלעי בית קודשא תרין מניא האלין קריב יתהון מליין סמידא מן אפרשותא פתיכא במשח זיתא למנחתא : כף בזיכא חדא מתקלא עשרא סלעין והיא דדהב טב קריב יתה מליא קטורת בוסמנין טבין מן אפרשותא : פר תור חד בר תורין בר תלת שנין דכר חד בר תרתין שנין אימר חד בר שתיה קרב רב שבטא דיששכר לעלתא : שעיר צפיר בר עזין חד קריב לחטאתא : ולזבח ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי חמשא ברחי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין סדר קורבנא דקריב מנכסוי נתנאל בר צוער : ביום השלישי ביומא תליתאה קריב בית אבא לבני זבולן אליאב בר חלון : קרבנו קורבניה דקריב פיילי דכסף חדא גילדא סמיך מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא וגו׳ : כף בזיכא חדא מתקל וגו׳ : פר תור חד וגו׳ : שעיר צפיר בר עזין וגו׳ : ולזבח ולנכסת קודשיא וגו׳ : ביום הרביעי ביומא רביעאה קריב רב בית אבא לבני ראובן אליצור בר שדיאור : קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגו׳ : כף בזיכא חדא מתקל וגו׳ : פר תור חד וגו׳ : שעיר צפיר בר עזין וגו׳ : ולזבח השלמים ולנכסת קודשיא וגו׳ : ביום החמשה ביומא חמישאה קריב רב בית אבא לבית שמעון שלמיאל בר צורישדי : קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגו׳ : כף בזיכא חדא מתקל וגו׳ : פר תור חד וגו׳ : שעיר צפיר בר עזין וגו׳ : ולזבח ולנכסת קודשיא וגו׳ : ביום הששי ביומא שתיתאה קריב רב בית אבא לבני גד אליסף בר דעואל : קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגו׳ : כף בזיכא חדא מתקלא וגו׳ : פר תור חד בר תורי וגו׳ : שעיר צפיר בר עזין וגו׳ : ולזבח ולנכסת קודשיא תורין וגו׳ : ביום השביעי ביומא שביעאה קריב רב בית אבא לבני אפרים אלישמע בר עמיהוד :

הסבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אני אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לרגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יוד שהוא משמע הקרב לבין נווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמי׳ שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנו׳ הללו וכיסודו של ר׳ משה הדרשן ומנאתי אמר ר׳ פנחס בן יאיר בשם אלעזר בן נוער השיאן עצה זו : (יט) קערת כסף מנין אותיותיו כנגד תת״קל כנגד שנותיו של אדם הראשון : שלשים ומאה משקלה על שם שהעתיד תולדות לקיים העולם בן ק״ל היה שנ׳ ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד את וגו׳ : מזרק אחד כסף כנגד תק״ך על שם נח שהעתיד תולדות בן ת״ק שנה ועל שם עשרי׳ שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפי׳ אבל והיו ימיו מאה ועשרים שנה לפיכ׳ נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנ׳ בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין : שבעים שקל כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו (כ) כף אחת כנגד התורה שניתנה מידו של הק״בה : עשרה זהב כנגד עשרת הדברות : מלאה קטרת גי׳ של קטר׳ תרי״ג מצות ובלבד שתחליף ק״וף בד״לת על ידי א״ת ב״ש ג״ר ד״ק : (כא) פר אחד כנגד אברהם שנ׳ בו ויקח בן בקר : איל אחד כנגד יצחק ויקח את האיל וגו׳ כבש אחד כנג׳ יעקב והכשבי׳ הפריד יעק׳ : (כב) שעיר עזים לכפר על מכירת יוסף שנ׳ וישחטו שעיר עזים : (כג) ולזבח השלמי׳ בקר שנים כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אילים כבשים ועתודים ג׳ מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים כנגד תורה נביאים וכתובים שלש חמשיות כנגד חמשה חומשים וחמשה הדברות שכתובין של לוח אחד וחמש שכתובים על השני עד כאן מיסוד. (עד ביום השלישי נשיא וגו׳) של ר׳ משה הדרשן ביום הג היה הנשיא שמקריב לבני זבולון כן כלם אבל בנתנאל שנ׳ בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא לפי שבכר כבר שמו והקריבתו ובשאר שלא נאמ׳ בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלו׳ אותו היו׳ היה הנשיא המקריב לשבט פלו׳ :

ביום

מג קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: מד כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: מה פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה:
מו שעיר עזים אחד לחטאת:
מז ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זה קרבן אליסף בן דעואל: פ
מח ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן
עמיהוד: מט קרבנו קערת כסף אחת
שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: נ כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: נא פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה:
נב שעיר עזים אחד לחטאת: נג
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן
אלישמע בן עמיהוד: פ נד ביום
השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור:
נה קרבנו קערת כסף אחת שלשים
ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל
בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה: נו כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: נז פר אחד בן
בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה:
נח שעיר עזים אחד לחטאת: נט ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני שנה חמשה זה קרבן גמליאל בן
פדהצור: פ ס ביום התשיעי נשיא
לבני בנימן אבידן בן גדעני: סא
קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:
סב כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
סג פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד
בן שנתו לעלה: סד שעיר עזים אחד
לחטאת: סה ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני
שנה חמשה זה קרבן אבידן בן גדעני:

ביום

פולס דגש בר מנן׳:

כ״ס כתיב כן בר מן ד׳ מלא דתנה ואחד הפר דקסף׳

כ״ב פסוקים לית נכון לא תריך ולא זע״ר פירש לה יוד ולא וין:

ב״ל מלא כר מן׳ י הער׳ בונג׳ חקר:

כ״ס כתיב נ׳ בר מן ד׳ מלא׳ דר״ל ני ואי׳ חסר דחסר מי״ב וכס נהנים׳

קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין
סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא
דפילא במשח למנחתא: בזכא
חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא
קטורת בוסמין: תור חד בר תורי
דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא:
צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין
בני שתא חמשא דין קורבן אליסף בר דעואל:
ביומא שביעאה רבא לבני אפרים אלישמע בר
עמיהוד: קורבניה מגיסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד
דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא:
בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא
קטורת בוסמין: תור חד בר תורי דכר
חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר
עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שתא חמשא דין קורבן אלישמע בר עמיהוד:
ביומא תמינאה רבא לבני מנשה גמליאל בר
פדהצור: קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה
ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף
מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון
מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזכא
חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת
בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר
חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד
לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי
חמשא גדייא חמשא אמרין בני שתא חמשא
דין קורבן גמליאל בר פדהצור: ביומא
תשיעאה רבא לבני בנימן אבידן בר גדעוני:
קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין
הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקלה שבעין
סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא
במשח למנחתא: בזכא חדא מתקל עשר
סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין: תור
חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא:
צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שתא חמשא דין קורבן אבידן בר גדעוני:

ביומא

ביומא עשיראה רבא לבני דן אחיעזר בר עמישדי : קורבניה מגיסתא דכסף
חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא
חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא :
בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב
מליא קטורת בוסמין : תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר
בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין
תרין דכרין גדיי חמשא אמרין בני שתא
חמשא דין קורבן אחיעזר בר עמישדי :
ביומא חד־עשר יום רבא לבני אשר פגעיאל בר־
עכרן : קורבניה מגיסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקליה מזרקא חד
דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא
בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא
קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר
חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר
עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא
תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שתא חמשא דין קורבן פגעיאל בר עכרן :
ביומא תרי־עשר יומין רבא לבני נפתלי אחירע
בר

ס ביום העשירי נשיא לבני
סו
דן אחיעזר בן־עמישדי : סז קרבנו
קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : סח
כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : סט
פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו
לעלה : ע שעיר עזים אחד לחטאת :
עא ולזבח השלמים בקר שנים אילם
חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה
כן נגיעים זה קרבן אחיעזר בן־עמישדי : פ עב
ביום כפ"תם ביום עשתי־עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל
בר תן כ' בן־עכרן : עג קרבנו קערת־כסף אחת
ביום פפ"כם שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים
שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה
בשמן למנחה : עד כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת : עה פר אחד בן־בקר
איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה : עו
שעיר־עזים אחד לחטאת : עז ולזבח
השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים
חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן
כ' מיום כמפי' בפ"ע פגעיאל בן־עכרן : פ עח ביום
שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן־
עינן

יונתן בן עוזיאל

קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגומר :
כף בזיכא חדא מתקל וגומר : פר תור
חד בר תורין וגו' : שעיר צפיר וגומר :
ולזבח ולנכסת קודשיא וגומר :
ביום השמיני ביומא תמינאה קריב רב
בית אבא לבני מנשה גמליאל בר פדה צור :
קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגומר :
כף בזיכא חדא מתקל וגומר : פר
תור חד וגומר : שעיר צפיר בר עזין
וגומר : ולזבח ולנכסת קודשיא
תורין תרין וגומר : ביום התשיעי
ביומא תשיעאה קריב רב בית אבא לבני בנימין
אבידן בר גדעוני : קרבנו קורבניה
דקריב וגומר : כף בזיכא חדא מתקל
וגומר : פר תור חד בר תורין וגומר :
שעיר צפיר בר עזין וגומר :

ולזבח ולנכסת קודשיא תורין תרין
וגומר : ביום העשירי ביומא עשיראה
קריב רב בית אבא לבני דן אחיעזר בר עמישדי :
קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגומר :
כף בזיכא חדא וגומר : פר תור
חד בר תורין וגומר : שעיר צפיר
בר עזין וגומר : ולזבח ולנכסת
קודשיא וגומר : ביום עשתי עשר
ביום תריסר יומא קריב רב בית אבא לבני אשר
פגעיאל בר עכרן : קרבנו קורבניה
דקריב פיילי וגומר : כף בזיכא חדא
וגומר : פר תור חד בר תורין וגומר :
שעיר צפיר בר עזין וגומר : ולזבח
ולנכסת קודשיא תורין תרין וגומר :
ביום שנים עשר יום ביום תריסר יומא קריב
רב בית אבא לבני נפתלי אחירע בר עינן :

קרבא

עיזן : עט קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : פ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פא פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה :
פב שעיר־עזים אחד לחטאת : פג ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אחירע בן־עינן : פד זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי־כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה : פה שלשים ומאה הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים אלפים וארבע־מאות בשקל הקדש : פו כפות זהב שתים־עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל־זהב הכפות עשרים ומאה : פז כל־הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים־עשר כבשים בני־שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת : פח וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני־שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו : פט ובבא משה אל־אהל מועד לדבר אתו וישמע את־הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על־ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו :

בר־עינן : קורבניה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא : בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שתא חמשא דין קורבן אחירע בר־עינן : דא חנוכת מדבחא ביומא דרביאו יתיה מן רברבי ישראל מגיסי כספא תרתא עסרי מזרקי־כספא תרין עשר בזיכי דדהבא תרתא עשרי : מאה ותלתין סלעין הוה מתקלא־דמגיסתא חדא דכספא ושבעין דמזרקא חד כל כסף מניא תרין־אלפין וארבע־מאה בסלעי קודשא : בזיכי דדהבא תרתא־עשרי מלין קטורת־בוסמיא מתקל עסר־סלעין הוי־מתקלא דבזיכא בסלעי קודשא כל־דהב בזיכיא מאה ועשרין : כל־תורי לעלתא תרין עשר תורין דכרין תרי־עשר אימרין בני־שנא תרי עשר ומנחתהון וצפירי בר־עזי תרי עשר לחטאתא : וכל תורי לנכסת קודשיא עשרין וארבעה תורין דכרין שתין גדיין שתין אימרין בני־שנא שתין דא חנוכת מדבחא בתר דרביאו יתיה : וכד־עליל משה למשכן זמנא למללא עמיה ושמע ית־קלא דמתמליל עמיה מעלוי כפורתא די על־ארונא דסהדותא מבין תרין כרוביא ומתמליל עמיה :

על אוריתא מלת בלישנ' בר מן ב' חסר :

ד' וחד וזהב ואשתם א"ב

ד' כ' חסר וכ' מלא :

מבין שני הכרובים ד"ת חסם לומר לך שהו' חשוב ככרוב על תתלת :

קפ"ו פת"וס סמ"ונדכ סימן :

ואפטרין בשופטים ויהי איש אחד בסימן י"ג :

ח

פתך כריתי לחנוכת לפרסם הנס בנרות :

א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב דבר אל־אהרן ואמרת אליו בהעלתך את־הנרת אל־מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות : ג ויעש כן אהרן אל־מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את־משה :

ומליל יי עם־משה למימר : מליל עם־אהרן ותימר ליה באדלקותך ית־בוציניא לקביל אפי מנרתא יהון־מנהרין שבעא בוציניא : ועבד כן אהרן לקביל אפי מנרתא אדליק בוצינהא כמא דפקיד יי ית־משה :

וזה ודין

(פד) ביום המשח אותו · בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום בשעות אומר ביום משחו אותו למדנו שנמשח ביום ואם תלמוד לומר ביום המשח אותו ביום שנמשח הקריב : קערות כסף שתים עשרה · הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול : (פה) שלשים ומאה הקערה האחת ונגמר · מה תלמוד לומר לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה

קרבנו קורבניה דקריב פיילי וגומר : כף בזיכא חדא מתקלא וגומר : פר תור חד בר תורין וגומר : שעיר צפיר בר עזין וגומר : ולזבח השלמים ולניכסת קודשיא תורין תרין דיכרי חמשא ברחי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין סדר קורבנא די קריב מנכסוי אחיבע בר עינן : זאת חנכת המזבח דא חנופת רבותיה למדבחא ביום דרביו יתיה מנכסי רברבי ישראל פיילי דכסף תרתיסרי כל קביל תריסר שבטיא מזירקי דכסף תריסר כל קביל נשיאה דבני ישראל בזיכי דדהבא תריסר כל קבל תריסר מזליא : שלשים מאה וחלתין סלעין הוי מתקלא דפיילתא חדא דכספא כל קביל שנין דהוה יוכבד כד ילידת ית משה ושובעין סילעין הוי מתקלא דמזירקא חד כל קבל שובעין סבי סנהדרין רבא כל כסף מניא תרין אלפין וארבע מאה סלעין בסלעי בית קודשא : כפות בזיכי דדהבא תריסרי כל קביל רברבי ישראל מליין קטורת בוסמין טבין מתקל עשר סילעין הוה מתקלא דבזיכא בסלעי בית קודשא כל קביל עשירתא דבירייא כל דהב בזיכיא מאה ועשרין כל קביל שניא דחיא בהון משה נביא : כל הבקר כל תורי לעלתא תריסר תורא לרב בית אבא דיכרא דיכרין תריסר מטול דיהוכרון תריסר רברבי ישמעאל אמרין בני שנה תריסר מטול דיהובדון תריסר רברבי פרס ומנחתהון מטול דיעדי כפנא מן עלמא וצפירי עזין תריסר לחטאתא מטול לכפרא על חובי תריסר שבטיא : וכל בקר וכל תורי לנכסת קודשיא עשרין וארבע תורין כל קביל עשרין וארבע מטרתא דיכרי שתין כל קביל שיתין שנין דהוה יצחק כד יליד ית יעקב ברחי שיתין כל קבל שתין אפין דברכת כהניא אמרין בני שנה שתין לכפרא על שתין ריבון דישראל דא חנוכת רבות מדבחא ביומא דרביו יתיה : ובבא משה וכד עליל משה למשכן זמנא למללא עמיה ושמע ית קל רוחא דמתמליל עמיה כד נחית מן שמי שמיא עילוי כפורתא דעל ארונא דסהדותא מבין תרין כרוביא ומתמן הוה דבורא מתמליל עמיה :

וידבר ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם אהרן ותימר ליה בזמן אדלקותך ית בוציניא כל קבל מנרתא יהון מנהרין שבעתי בוציניא תלת לקביל רוח מערבא ותלת לקביל רוח מדינחא ושביעא במציעאה : ויעש ועבד כן אהרן כל קבל אפי מנרתא אדליק בוציניהא היכמא

משקלה ולא פירש כאי זו שקל לכך חזר וכללו כאן וכלל ככולן כל כסף הכלים בשקל הקדש : כל כסף הכלים וגומר למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כלן כאחת לא רבה ולא מעט : (פו) כפות זהב שתים עשרה · למה נאמר לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף ת"ל כפות זהב של זהב היו : (פט) ובבא משה · שני כתובים המכחישים זה את זה בא השלישי ויכריע ביניהם כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יצא לאהל מועד : מדבר · כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו : וידבר אליו · למעט את אהרן מן הדברות : וישמע את הקול · יכול קול נמוך ת"ל את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל :

חסלת נשא

בהעלותך (ב) על שם שהלהב עולה כתיב בהדלקתן לשון עליה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מעליה ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב : אל מול פני המנורה אל מול נר האמצעי שאינו אלא בגוף של מנורה · יאירו שבעת הנרות · ששה שעל ששת הקנים שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך : (ג) ויעש כן אהרן · להגיד שבחו של אהרן

[illegible]

על החתם מעל הכפרת : קבל עשרת דבריא דייק מדכתיב עשרה עשרה בכף : קביל שנין דחייא בהון משה כבואה דייק מדכתיב וכתב מנייכא שהיה זהב הכפות ק"ך וכי אינן יודעים דק"ך היו אלא לדרשא וק"ל · לרב בית אבא דיכרא פי' לנשיא בית אב וכו' דיכרין תריסר כו' דיהוכדון כו' פי' שיאבדו שנים עשר נשיאי ישמעאל ואמרין תריסר בשביל שיאבדו י"ב נשיאי פרס ומנחת סולת כדי לסלק הרעב מן העולם ושעיר עזים לכפר על י"ב שבטים ר"ל שחטאו גבי יוסף כדפירש רש"י לעיל וכן ת"י בפרש' שמיני בפסוק קחו לכם שעיר עזים ומה שלא תרגם מה הכוונה בכבשים י"ב בקר כמו גבי י"ב אילים וכבשים איפשר שהי"ב בקר ג"כ מורים לענין זה והוא כוונת לבקרים אגמות וק"ל עשרין וארבע מטרת פי' כ"ד משמרות כנ"ל קביל שיתין דהוה יצחק וכו' שנאמר ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם · קביל שיתין אפין דברכת כהנים פי' כנגד ששים אותיות שבברכות כהנים וי"ב כמדו פרים ששה שגימטריא אלוקי' אותיות שבכ"ב ואמרין שתין עלם' רבוא דישראל לכפר עליהם כד נחית מן שמיא כל פסוק ק זך כד

כל קביל תריסר סבטיא דקבא ליה מנייכא לזוכי לא ידעינן דכל כמה נשיאי' היו לכל נשיא א' נתנו י"ב קערות וי"ב מזרקות וכן כפות אלא לדרשתיה קאתא ואפר תמאום לשלחן נכוס לסכין מס סייבות ים לי"ב מזלות עם י"ב נשיאי ישרא' וכן עם י"ב שבטיים ובהכם נדרשת רמל מה כמין הקערות וכפות לרתזים כאלו כנס הפיין בספר הדם חבור קודש הנקרא שפע טל וכהקדמת כן תאם גם וגם התנא דברים כביתים ותהוקים לאיך כטוב ותוסיף לקמי קביל שנין יוכבד כד ילידא תמבדכיתם ק"ל גנים ולא דרש בתנחותא בזכות יהודם וגם דמסחבר טפי לדרגא מרחזי

ד וזה מעשה המנרה מקשה זהב
עד־ירכה עד־פרחה מקשה הוא כמראה אשר
הראה יהוה את־משה כן עשה את־המנרה׃
פ ה וידבר יהוה אל־משה לאמר׃
ו קח את־הלוים מתוך בני ישראל
וטהרת אתם׃ ז וכה־תעשה להם
לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער
על־כל־בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו׃
ח ולקחו פר בן־בקר ומנחתו סלת
בלולה בשמן ופר־שני בן־בקר תקח לחטאת׃
ט והקרבת את־הלוים לפני אהל מועד
והקהלת את־כל־עדת בני ישראל׃ י
והקרבת את־הלוים לפני יהוה וסמכו בני־ישראל
את־ידיהם על־הלוים׃ יא והניף
אהרן את־הלוים תנופה לפני יהוה מאת בני
ישראל והיו לעבד את־עבדת יהוה׃
יב והלוים יסמכו את־ידיהם על
ראש הפרים ועשה את־האחד חטאת ואת־
האחד עלה ליהוה לכפר על־הלוים׃ יג
והעמדת את־הלוים לפני אהרן ולפני בניו והנפת
אתם תנופה ליהוה׃ יד והבדלת
את־הלוים מתוך בני ישראל והיו לי הלוים׃
שני
טו ואחרי־כן יבאו הלוים לעבד את־
אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה׃
טז כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני
ישראל תחת פטרת כל־רחם בכור כל מבני ישראל
לקחתי אתם לי׃ יז כי לי כל־בכור
בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל־
בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי׃
יח ואקח את־הלוים תחת כל־בכור בבני
ישראל׃ יט ואתנה את־הלוים נתנים
לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את־עבדת
בני־ישראל באהל מועד ולכפר על־בני ישראל
ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני־ישראל אל־
הקדש׃ כ ויעש משה ואהרן וכל־עדת בני־
ישראל ללוים ככל אשר־צוה יהוה את־משה
ללוים כן־עשו להם בני ישראל׃ כא
ויתחטאו הלוים ויכבסו בגדיהם וינף אהרן אתם
תנופה לפני יהוה ויכפר עליהם אהרן לטהרם׃
כב ואחרי־כן באו הלוים לעבד את־
עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני בניו כאשר
צוה יהוה את־משה על־הלוים כן עשו להם׃

וידבר

מה פולה את
מנורה של
מנדים את
ספתים׃

לנחר
תנופה לפני
יי׃

כל ספר חס
קר מלה תלת
ל׳ ויחד
ופקקדפתי׃

קדמה כבל
אשר צוה ה׳
את משה
ללוים כן
עשו להם
בני ישראל
קניו׳ כאשר
צוה ה׳ את
משה על הלוים
כן עשו להם׃

ודין עובד מנרתא נגידא דדהב עד־שידה עד־
שושנהא נגידא היא כחיזוא די אחזי יי ית־משה
כן עבד ית־מנרתא׃ ומליל יי עם־
משה למימר׃ קרב ית־ליואי מגו
בני ישראל ותדכי יתהון׃ וכדין־
תעביד לחון לדכואיהון אדי עליהון מיא
דחטאתא ויעברון מספר על־כל־בשרהון ויחורון
לבושיהון וידכון׃ ויסבון תור בר־
תורי ומנחתיה סולתא דפילא במשח ותור־
תנין בר־תורי תסב לחטאתא׃ ותקריב
ית־ליואי קדם משכן זמנא ותכנוש ית־כל־
כנשתא דבני ישראל׃ ותקריב ית־
ליואי קדם יי ויסמכון בני־ישראל ית־ידיהון על־
ליואי׃ וירים אהרן ית־ליואי ארמא קדם
יי מן בני ישראל ויהון למפלח ית־פולחנא דיי׃
וליואי יסמכון ית־ידיהון על ריש תוריא ויעביד
ית־חד חטאתא וית־חד עלתא קדם יי לכפרא
על־ליואי׃ ותקים ית־ליואי קדם
אהרן וקדם בנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי׃
ותפריש ית־ליואי מגו בני ישראל ויהון
משמשין קדמי ליואי׃ ובתר־כן יעלון
ליואי למפלח ית־משכן זמנא ותדכי יתהון
ותרים יתהון ארמא׃ ארי אפרשא
מפרשין אנון קדמי מגו בני ישראל חלף פתח כל־
ולדא בוכרא כולא מבני ישראל קריבית יתהון
קדמי׃ ארי דילי כל־בוכרא בבני ישראל
באינשא ובבעירא ביומא דקטלית כל־בוכרא
בארעא דמצרים אקדשית יתהון קדמי׃
וקריבית ית־ליואי חלף כל־בוכרא בבני ישראל׃
ויהבית ית־ליואי מסירין לאהרן ולבנוהי מגו
בני ישראל למפלח ית־פולחן בני־ישראל במשכן
זמנא ולכפרא על־בני ישראל ולא יהי בבני
ישראל מותא במקרב בני־ישראל לקודשא׃
ועבד משה ואהרן וכל־כנשתא דבני־ישראל
לליואי ככל דפקיד יי ית־משה לליואי כן־עבדו
להון בני ישראל׃ ואדכיאו ליואי
וחורו לבושיהון וארים אהרן יתהון ארמא קדם
יי וכפר עליהון אהרן לדכואיהון׃
ובתר־כן עלו ליואי למפלח ית־פולחנהון במשכן
זמנא קדם אהרן וקדם בנוהי כמא דפקיד יי
ית־משה על־ליואי כן עבדו להון׃

ומליל

מינָרְתָא דְפַקִיד יְיָ יַת מֹשֶׁה : וזה וְדֵין עוֹבַד מְנָרְתָא מִינָא קָשְׁיָא דִדְהַב עַד בְּסִיס דִידָהּ וְעַד
שׁוֹשַׁנַיְיהָא עוֹבַד אוּמָן בְּקוּרְנַסָא הִיא מִתְעַבְדָא הֵי כְּחֵיזוּ דְאַחֲזֵי יְיָ יַת מֹשֶׁה הֵיכְדֵין עֲבַד בְּצַלְאֵל יַת
מְנָרְתָא : וידבר ה' וּמַלֵיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : קח קְרֵיב יַת לֵיוָאֵי מִגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּתְדַכֵּי יַתְהוֹן : וכה וּכְדֵין תַּעֲבֵיד לְהוֹן לְדַכָּאוּתְהוֹן אַדִי עֲלֵיהוֹן מַיָא דְחַטָּאתָא
וְיִעַבְרוּן גְלַב עַל כָּל בִּשְׂרְהוֹן וִיחַוְורוּן לְבוּשֵׁיהוֹן וְיִדְכּוּן בְּאַרְבְּעִין סְאוִון דְמַיָא : ולקחו וְיִסְבוּן
תּוֹר בַּר תּוֹרֵי וּמִנְחָתֵיהּ סוּלְתָא פְּתִיכָא בִּמְשַׁח זֵיתָא וְתוֹר תִּנְיָין בַּר תּוֹרֵי תִּסַּב לְחַטָּאתָא : והקרבת
וּתְקָרֵב יַת לֵיוָאֵי לִקְדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִכְנוֹשׁ יַת כָּל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל : והקרבת
וּתְקָרֵב יַת לֵיוָאֵי קֳדָם יְיָ וְיִסְמְכוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת יְדֵיהוֹן עַל לֵיוָאֵי : והניף וִירִים אַהֲרֹן
יַת לֵיוָאֵי אֲרָמָא קֳדָם יְיָ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן לְמִפְלַח יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ : והלוים
וְלֵיוָאֵי יִסְמְכוּן יַת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרֵי וְעִיבֵד יַת חַד חַטָּאתָא וְיַת חַד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל
לֵיוָאֵי : והעמדת וּתְקִים יַת לֵיוָאֵי קֳדָם אַהֲרֹן וּקְדָם בְּנוֹי וּתְרִים יַתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ :
והבדלת וְתַפְרֵשׁ יַת לֵיוָאֵי מִגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן מְשַׁמְשִׁין קֳדָמַי לֵיוָאֵי : ואחרי
וּמִן בָּתַר כְּדֵין יֵיעֲלוּן לֵיוָאֵי לְמִפְלַח פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וּתְדַכֵּי יַתְהוֹן וּתְרִים יַתְהוֹן אֲרָמָא : טז
כי נתנים אֲרוּם מַפְרְשָׁא מְפָרְשִׁין הִינוּן קֳדָמַי מִגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חוּלַף פָּתַח כָּל וַלְדָא
בּוּכְרַיָא כּוּלְהוֹן דְמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קָרֵיבִית יַתְהוֹן קֳדָמַי : כי לי אֲרוּם דִילִי כָּל בּוּכְרָא
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵינָשָׁא וּבִבְעִירָא בְּיוֹמָא דְקַטְלֵית כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַקְדֵישִׁית יַתְהוֹן קֳדָמַי :
ואקח וְקָרֵיבִית יַת לֵיוָאֵי חוּלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל : ואתנה וִיהַבִית יַת
לֵיוָאֵי יְהִיבִין לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹי מִגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח יַת פּוּלְחַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וּלְכַפָּרָא עַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מוֹתָא בְּזִמַן מִיקְרַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקוּדְשָׁא : ויעש
וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵיוָאֵי הֵי כְּכָל מַה דְפַקֵיד יְיָ יַת מֹשֶׁה עַל לֵיוָאֵי הֵיכְדֵין עֲבָדוּ
לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : ויתחטאו וְאִידַכִּיאוּ לֵיוָאֵי וְחַוְורוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וַאֲרִים אַהֲרֹן יַתְהוֹן אֲרָמָא
קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן אַהֲרֹן לְדַכָּאוּתְהוֹן : ואחרי כן וּמִבָּתַר כְּדֵין עָלוּ לֵיוָאֵי לְמִפְלַח יַת
פּוּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לִקְדָם אַהֲרֹן וְלִקְדָם בְּנוֹי הֵי כְמָא דְפַקֵיד יְיָ יַת מֹשֶׁה עַל לֵיוָאֵי הֵיכְדֵין
עבדו

אהרן שלא שינה : (ד) וזה מעשה המנורה · שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה : מקשה · בטדי"ן בלע"ז לשון דא לדא נקשן עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור : עד ירכה עד פרחה · ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים : עד ירכה עד פרחה · כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה · עד ירכה שהוא אבר גדול : ועד פרחה שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ודרך עד לשמש כלשון זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית : כמראה אשר הראה וגו' · כתבנית אשר הראהו בהר כמו שנ' וראה ועשה בתבניתם וגו' · כן עשה את המנורה · מי שעשאה ומ"א על ידי הקב"ה נעשית מאליה : (ו) קח את הלוים · קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום : (ז) הזה עליהם מי חטאת · של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם : והעבירו תער · מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע"א והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים : (ח) ולקחו פר בן בקר · והוא עולה כמו שפי' ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בע"א : ופר שני · מה ת"ל שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת (ע"כ דברי ר"מ) · ובזו יש סמך לדבריו בת"כ ואומר אני שהוראת שעה היתה שהציבור היה להם להביא לחטאת ע"א שעיר כר · (ט) והקהלת את כל עדת · לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו ידיהם עליהם : (יא) והניף אהרן את הלוים תנופה · כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי שלש תנופות נאמרו בפרשה זו הראשונה לבני קהת לכך נאמר בה והיו לעבוד את עבודת ה' לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו' השניה לבני גרשון לכך נאמר בה תנופה לה' שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים (כ"ל דאו קדשים מיד משה בני מררי ·) השלישית לבני מררי : (יז) נתונים נתונים · נתונים למשא נתונים לשיר : פטרת · פתיחת : (יז) כי לי כל בכור · שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים : לקחתי אותם לי · עד שטעו בעגל ועכשיו ואקח את הלוים ואתנה וגו' חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שנכפל אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכך ראיתי בב"ר : ולא יהיה בבני ישראל נגף · שלא יצטרכו לגשת לקדש שאם יגשו יהיה נגף :

פוכד אומן בקורנסא וכו' כלום כרש"י וכספרי היכדין עבד כבלאל וכו' כפי' ראשון דרש"י ז"ל ויעברון גלב וכן לשיל פר' נשא כפסוק כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו גלב לא יעבור ושם לשון כפוק דיחזקאל תער הגלבי' וק"ל מ' סאין שצריך שיעור מקוה : אחזוותא די נביאי פי' מנורה של הלויים וסוא לשון גמרא אחוי ליה כמו אורה לני דלא מיפסלין במומיהון פי' שלא נפסלו במומין של שנים לכסר מום כדאי' בפ"ק דחולין ואת אשר לא יתנו ללוים ת"ר בכהנים במומין בפסולים בשני' בשרי' לוים במומין פסולי בשני' בפסולי' ודינא מדכתיב בחרים מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבוד' וגו' ולא יעבוד עוד מכאן למדנו שהשניר פוסלין בלויים ולא מומין

ויעש

פ כג וידבר יהוה אל משה לאמר:
כד זאת אשר ללוים מבן חמש
ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת
אהל מועד: כה ומבן חמשים שנה
ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד: כו
ושרת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת
ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללוים במשמרתם:

שלישי

ט
פ א וידבר יהוה אל משה
במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ
מצרים בחדש הראשון לאמר: ב
ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו:
ג בארבעה עשר יום בחדש הזה
בין הערבים תעשו אתו במעדו ככל חקתיו
וככל משפטיו תעשו אתו: ד וידבר
משה אל בני ישראל לעשת הפסח: ה
ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום
לחדש בין הערבים במדבר סיני ככל אשר צוה
יהוה את משה כן עשו בני ישראל: ו
ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא
יכלו לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני
משה ולפני אהרן ביום ההוא: ז
ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים
לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן
יהוה במעדו בתוך בני ישראל: ח
ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה
יהוה לכם: פ ט וידבר יהוה אל
משה לאמר: י דבר אל בני ישראל
לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך
רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח ליהוה:
יא בחדש השני בארבעה עשר יום
בין הערבים יעשו אתו על מצות ומררים
יאכלהו: יב לא ישאירו ממנו עד
בקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו
אתו: יג והאיש אשר הוא טהור
ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה
הנפש

ומליל יי עם משה למימר: דא דלליואי
מבר חמש ועסרין שנין ולעלא ייתי לחילא
חילא בפולחן משכן זמנא: ומבר
חמשין שנין יתוב מחיל פולחנא ולא יפלח
עוד: וישמש עם אחוהי במשכן זמנא
למטר מטרא ופולחנא לא יפלח כדין תעביד
לליואי במטרתהון: ומליל יי עם משה
במדברא דסיני בשתא תניתא למפקהון
מארעא דמצרים בירחא קדמאה למימר:
ויעבדון בני ישראל ית פסחא בזמניה:
בארבעת עסרא יומא בירחא הדין בין שמשיא
תעבדון יתיה בזמניה ככל גזרתיה וככל דחזי
ליה תעבדון יתיה: ומליל משה עם בני
ישראל למעבד פסחא: ועבדו ית פסחא
בניסן בארבעת עסרא יומא לירחא בין שמשיא
במדברא דסיני ככל דפקיד יי ית משה כן עבדו
בני ישראל: והוו גבריא דהוו מסאבין
לטמי נפשא דאינשא ולא יכילו למעבד פסחא
ביומא ההוא וקריבו קדם משה וקדם אהרן
ביומא ההוא: ואמרו גבריא האנון ליה
אנחנא מסאבין לטמי נפשא דאינשא למא
נתמנע בדיל דלא לקרבא ית קורבנא דיי
בזמניה בגו בני ישראל: ואמר להון
משה אוריכו עד דאשמע מה דאתפקד קדם
יי עליכון: ומליל יי עם משה
למימר: מליל עם בני ישראל למימר
גבר גבר ארי יהי מסאב לטמי נפשא דאינשא
או באורח רחיקא לכון או לדריכון ויעביד פסחא
קדם יי: בירחא תנינא בארבעת עסרא
יומא בין שמשיא יעבדון יתיה על פטיר ומררין
ייכלוניה: לא ישארון מניה עד צפרא
וגרמא לא יתברון ביה ככל גזירת פסחא
יעבדון יתיה: וגברא דהוא דכי ובאורח
לא הוה ויתמנע למעבד פסחא וישתיצי אינשא
ההוא

מלא וי"ו לאחר שמת פעות וזמן מחיטס:

מא' וי"ו לומר לך שלא עשו במדבר אלא אותו פסח לבד:

ד' קמוצים ויפיו: אנשי' אשר היו טמאים לנפש אדם בגימ' אלו נושאי ארונו של יוסף:

פעם שני מלו פס' שני ביד כאייר · ומלות אכילתו על מצות ומרורים שליל חמשה עשר:

שעו שפח שלא להותיר כלום מבשר פס' שני ושל' לשבור בו עצם ... תמה: יכרת בנפ' ובזה קיבו זיכו' ... ומ"לך אחד איש ואחד אשה בכלל: ונשים:

(כ) כן עשו משה ואהרן וכל עדת וגו' · משה העמידן ואהרן הניף ישראל סמכו את ידיהם: (כב) כאשר צוה ה' כן עשו. להגיד שבח העושין והנעשה בהן שאחד מהם לא עיכב: (כד) מבן חמש ועשרים · ובמקום אחר אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן ל' עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סי' יפה במשנתו בחמש שנים שוב אינו רואה: (כה) ולא יעבד עוד · עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו: (כו) לשמור משמרת · לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות: (א) בחדש הראשון · פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד: (ב) במועדו · אף בשבת · אף בטומאה: (ג) ככל חקותיו · אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה: וככל משפטיו · אלו מצות שעל גופו מצות אחרות כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ (ד) וידבר משה וגו' · מה ת"ל והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' אלא כששמע פרשת מועדי' מסיני אמר להם וחזר והזהירם בשעת מעשה: (ו) לפני משה ולפני אהרן · כשניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו: (ז) למה

נגרע

ענו להון : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : זאת דא אחוויתא די ללואי דלא מופסלין במומהון ברם מבר עשרין וחמש שנין ולעלא ייתי לחילא חילא בפולחן משכן זמנא : ומבן ומבר חמשין שנין ייתוב מחיל פולחנא ולא יפלח תוב : ושרת וישמש עם אחוי במשכן זמנא למטר מטרא ופולחנא לא יפלח היכדין תעביד לליואי במטרתהון : וידבר ה' ומליל יי עם משה במדברא דסיני בשתא תניתא לזמן מפקהון מארעא דמצרים בירחא קדמאה למימר : ויעשו ויעבדון בני ישראל נכסת פסחא ביני שמשתא בזמניה : בארבעה עשר בארביסר יומא בירחא הדין בין שמשתא תעבדון יתיה בזמניה מכל קיימוי וכל דינוי תעבדון יתיה : וידבר ומליל משה עם בני ישראל למעבד ית נכסת פסחא : ויעשו ועבדו ית פסחא בארביסר יומין לירחא ביני שמשתא במדברא דסיני ככל מה די פקיד יי ית משה הכדין עבדו בני ישראל : ויהי אנשים והוו גובריא דהוו מסאבין לטמא נפש בר נש דמית עליהון בתכף דפוקדניה רמיא עליהון ולא יכילו למעבד פסחא ביומא ההוא דהוה יום שביעאה לסואבתהון וקריבו לקדם משה וקדם אהרן ביומא ההוא : ויאמרו ואמרו גובריא האנון ליה אנחנא אסתאבנא לבר נש דמית עלנא למא כדין נתמנע בגין דלא למיכוס פסחא ולמזרוק אדמא דקורבנא דיי על מדבחא בזמניה ובשריה ייכלון דכיין בנו בני ישראל : ויאמר דין הוא

חד מארבעה דינין דעלו קדם משה נביא ודן יתהון על מימרא דקודשא בקצת מנהון הוה משה מתין מן בגלל דהוו דיני נפשתא ובקצתהון הוה משה זריז מן בגלל דהוו דיני ממונא ובאלין ובאלין אמר משה לא שמעית מן בגלל למלפא לרישי סנהדרייתא דעתידין למיקום מן בתריה דיהון מתונין בדיני נפשתא וזריזין בדיני ממונא ולא יבהתון למשאלא דינא דמתקשי להון ארום משה דהוה רבהון דישראל צריך דיימר לא שמעית בגין כן אמר להון משה אוריכו עד דאשמע מה דאתפקד מן קדם יי על דלכון : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני ישראל למימר גבר טלי או גבר סיב ארום

ירושלמי

דין חד מארבע דינין דעלו לקדם משה בתרין מנהון הוה משה מזרז ובתרין מנהון הוה משה מתון : במסאבין דלא יכילו למעבד פסחא בזמניהון ובגין בנתא דצלפחד הוה משה מזרז מן בגלל דהוה דיני ממון דיניהון : ובמחרפא דחרף שמא קדישא ובמקושש דחלל שבתא בידנו הוה משה מתון מן בגלל די הוו דיניהון דיני נפשתא : ובאלין אמר לא שמעית למלפא דיינא דעתידין למקם בתר משה למהוי זריזין בדיני ממונא ומתינין בדיני נפשתא דלא יבהתון למימר לא שמעית ברם משה רבן אמר לא שמעית ואמר להון קומו ושמעו מה די פקיד מימרא דיי לכון :

יהי מסאב לטמי בר נש דמית או דייב או סגיר דמרחק באורח עלמא בקריות ליליא והוה בר מן סקוף משכניה לכון גרמיכון או לדריכון וידחי למעבד פסחא קדם יי : בחדש בירחא תניינא הוא ירחא דאייר בארביסר יומא ביני שמשתא יעבדון יתיה על פטיר ומררין ייכלוניה : לא ישאירו לא ישיירון מניה עד צפרא וגרמא לא יתברון ביה ככל אחויית גזירת פסחא דניסן יעבדון יתיה ברם בפסחא דניסן היכון ייכלון פטירי וקורבן פסחא לא יעבדון מטול דסואבתהון בהון ובפסחא דאייר יידכון ויקרבון יתיה : והאיש וגברא דהוא דכי ובאורח עלמא לא אסתאב ומברא לסיקוף משכניה

פגרע · אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטהורים (ק"א לטהורים כ"ג רא"ם) אמר להם עמדו ואשמע' כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה וראויים היתה פרשה זו ליאמר על ידי משה כשאר התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי . (ר') או בדרך רחוקה · נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יום טוב ואין אסור חמץ אלא

שדין עיין בפר' אמר כ"ד ססו' ויכיחוהו במאמר בפ' מקושש בת"י ובת"ס דמרחק באורח עלמא בקריות לילא פי' לא רחוקה ממש אלא שנרחק מסדר עולם שנטמא מפני שראה קרי בלילה ונטמא הוא וזהו בר מן סקוף צריך להיות וזהו בר מן וכו' שהיה חוץ מאסקופת דמשכן שלא יכול לכנס בתוך המשכן מתוך טומאתו פי' פרש"י · והיא דעת ר' אליעזר בפסחים פ' מי שהיה ועיין פאורחי כאן · ברם בפסחא דניסן יכלו פטרין וכו' פירש בפסח ראשון יאכלו מצות ולא חמץ דלא תימא הדלא הקריבו קרבן פסח לא יאכלו מצות דשאני קרבן דלא קריבון בטומאה לאפוקי מצוה דלא וכא לאשתעינן דפסח שני אוכלין חמץ או מצה נפבי סוא

מיה שתשתי סירש כין שבמסות ועיין בפ' כא כהאדם סוס לכם וכנוס שפירשנו פסר דמיה עליהון [illegible] מבריכין לקרבן ולא יכולי למעבד פסחא פי' ולא היו יכולין לעשות הפסח כו כיון שהוא יום שביעי לטומאתו ודייק כדאיתא די בסוכה פרק הישן דטעמא מה מנו' היו וחל שביעי שלהם בערב פסח שנאמר ביום ההוא דאז אינן יכולין לעשות הפסח רק לאחר יכולין לעשותו וכר בקובא ק"ל וכ"ש למה כין נתמנע בגין דלא למיכוס פסחא וכו' כל זה עיין כוונתו כר"ש ומקורו בספרי דין היא חד מארבע דינין וכו' כל כורח פירש בקוקא ה"ה סוא

הנפש ההוא מעמיה כי קרבן יהוה לא הקריב
במעדו חטאו ישא האיש ההוא : יד
וכי יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת
הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם
ולגר ולאזרח הארץ : פ
טו וביום הקים את המשכן כסה
רביעי
הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על
המשכן כמראה אש עד בקר : טז כן יהיה
תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה : יז
ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני
ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו
בני ישראל : יח על פי יהוה יסעו בני
ישראל ועל פי יהוה יחנו כל ימי אשר ישכן
הענן על המשכן יחנו : יט ובהאריך
הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל
את משמרת יהוה ולא יסעו : כ ויש
ס׳ ג׳ מלא וב׳ חסר :
אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי
יהוה יחנו ועל פי יהוה יסעו : כא ויש
ס׳ קמצין :
אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן
בבקר ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו :
כב או ימים או חדש או ימים בהאריך
ל׳ כתיב כן חסר וי״ו קמצין :
הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא
יסעו ובהעלתו יסעו : כג על פי יהוה
יחנו ועל פי יהוה יסעו את משמרת יהוה שמרו
על פי יהוה ביד משה : פ א וידבר
יהוה אל משה לאמר : ב עשה לך שתי
ל׳ מלא דמל׳ תורה :
חצוצרת כסף מקשה תעשה אתם והיו לך
למקרא העדה ולמסע את המחנות : ג
ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל
כל תורעת מלא בר מן ג׳ :
מועד : ד ואם באחת יתקעו ונועדו
אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל : ה
ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה :
ו ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות
החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם :
ז ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא
תריעו : ח ובני אהרן הכהנים יתקעו
בחצצרות והיו לכם לחקת עולם לדרתיכם :
ט וכי תבאו מלחמה בארצכם על
הצר הצרר אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם
לפני יהוה אלהיכם ונושעתם מאיביכם :
י וביום שמחתכם ובמועדיכם
ובראשי חדשכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם
ועל

ההוא מעמיה ארי קורבנא דיי לא קריב
בזמניה חוביה יקבל גברא ההוא : וארי
יתגיר עמכון גיורא ויעביד פסחא קדם יי
כגזירת פסחא וכדחזי ליה כן יעביד קימא חד
יהי לכון ולגיורא וליציבא דארעא :
וביומא דאתקם ית משכנא חפא ענגא ית
משכנא למשכנא דסהדותא וברמשא הוי על
משכנא כחזו אישתא עד צפרא :
כן הוי תדירא עננא חפי ליה וחזו אישתא
בליליא : ולפום אסתלקות עננא מעלוי
משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא
דשרי תמן עננא תמן שרן בני ישראל :
על מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא
דיי שרן כל יומין דשרי עננא על משכנא שרן :
ובאורכות עננא על משכנא יומין סגיאין ונטרין
בני ישראל ית מטרת מימרא דיי ולא נטלין :
ואית דהוי עננא יומין דמנין על משכנא על
מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין :
ואית דהוי עננא מרמשא ועד צפרא ומסתלק
עננא בצפרא ונטלין או יממם ולילי ומסתלק עננא
ונטלין : או תרין יומין או ירחא
או עדן בעדן באורכות עננא על משכנא
למשרי עלוהי שרן בני ישראל ולא נטלין
ובאסתלקותיה נטלין : על מימרא דיי
שרן ועל מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא
דיי נטרין על מימרא דיי בידא דמשה :
ומליל יי עם משה למימר : עיביד
לך תרתין חצוצרן דכסף נגיד תעביד יתהין
ויהוין לך לערעא כנשתא ולאטלא ית
משריתא : ויתקעון בהין ויזדמנון
לותך כל כנשתא לתרע משכן זמנא :
ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותך רברביא רישי
אלפיא דישראל : ותתקעון יבבא ויטלון
משריתא דשרן קידומא : ותתקעון יבבא
תנינות ויטלון משריתא דשרן דרומא יבבא
יתקעון למטלניהון : ובמכנש ית קהלא
תתקעון ולא תיבבון : ובני אהרן כהניא
יתקעון בחצוצרתא ויהוין לכון לקים עלם
לדריכון : וארי תיעלון לאגחא קרבא
בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון
בחצוצרתא ויעול דוכרניכון לטבא קדם יי
אלהכון ותתפרקון מבעלי דבביכון : וביום
חדותכון ובמועדיכון ובירישי ירחיכון ותתקעון
בחצוצרתא

כבלו חקיעת תבו׳ שמות האמצע סוף מלחמה : במט תנות תקיעת חצוצרות מלחמה ומקרא :

משכניה לא הוה ופסק מלמעבד קורבן פסחא דניסן וישתצי בר נשא ההוא מעמיה ארום קורבנא דיי
לא קריב בזמניה חוביה יקבל גברא ההוא : וכי יגור וארום אין יתגייר עמכון גיורא ויעביד
פסחא קדם יי כאוויית גזירת פסחא וכדחזי ליה הכדין יעבד קימא חדא יהי לכון ולדיירא ולייציבא
דארעא : וביום הקים וביומא דאתקם ית משכנא חפא ענן יקרא ית משכנא והוה מטלל ביממא
למשכנא דסהדותא וברמשא הוי על משכנא הי כחיזו אישא עד צפרא : כן יהיה כדין הוי
תדירא ענן יקרא חפי ליה ביממא וחיזו אשתא בליליא : ולפי ולפום אישון אסתלקות ענני
יקרא מעילוי משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרי דשרי תמן ענגא תמן שרן בני ישראל :
על פי על פום מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל פום מימרא דיי שרן כל יומין דשרי ענן יקרא
על משכנא ברם הינון שרן : ובהאריך ובאורכות ענגא על משכנא יומין סגיאין וינטרון
בני ישראל ית מטרת מימרא דיי ולא נטלין : ויש ואית זמן דהוי ענן יקרא יומין דמנין
הינון שבעתי יומי שבעתא על משכנא על פום מימרא דיי שרן ועל פום מימרא דיי נטלין :
ויש ואית זמן דהוי ענן יקרא מן רמשא ועד צפרא ומסתלק ענן יקרא בצפרא ונטלין או יימם
ולילי ומסתלק ענגא ונטלין : או ימים או תרין יומין או ירחא או שתא שלימתא באורכות
ענן יקרא על משרנא למישרי עלוי שרן בני ישראל ולא נטלין ובזמן אסתלקותיה נטלין : על פי
על פום מימרא דיי שרן ועל פום מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא דיי נטרין על פום מימרא דיי בידא
דמשה : וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : עשה עיבד לך מדילך תרתין
חצוצרן דכסף ממינא קשיא עובד אומן תעבד יתהון ויהון לך לערעא כנישתא ולאטלא ית משירייתא :
ותקעו ויתקעון בהון ויזדמנון לוותך כל כנישתא לתרע משכן זמנא : ואם באחת
ואין בחדא יתקעון ויזדמנון לוותך רברביא רישי אלפיא דישראל : ותקעתם ויתקעון יבבתא
ויטלון משירייתא דשרן קידומא : ותקעתם ותתקעון יבבתא תניינות ויטלון משירייתא
דשרן דרומא יבבתא יתקעון למטלניהון : ובהקהיל ובזמן מכנש ית קהלא תתקעון ולא
תיבבון : ובני ובני אהרן כהניא שלימיא יתקעון בחצוצרתא ויהון לכון לקיים עלם לדריכון :
וכי תבאו וארום תיעלון לאסדרא סדרי קרבא בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון בחצוצרתא
ויעול דוכרנכון לטבא קדם יי אלהכון ותתפרקון מבעלי דבביכון : וביום וביום חדוותכון
ומועדיכון ובריש ירחיכון ותתקעון בחצוצרתא על עלוותכון ועל נכסת קודשיכון ויהון לכון לדוכרנא
טבא

אלא עם באלילתו : (יד) וכי יגור אתכם גר ועשה פסח · יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת
וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חביריו כחקה וכמשפט יעשה : המשכן לאהל
העדות · המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות : יהיה על המשכן · כמו הוה על המשכן וכן כל לשון הפרשה :
(יז) העלות הענן · כתרגומו אסתלקות וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה
לשון סלוק אלא גבוה ועליה כמו עב קטנה ככף איש עולה מים : (יח) על פי ה' יסעו · שנינו במלאכת המשכן
כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה
מהלך עד שמשה אומר קומה ה' וכו' בספרי : ונסע דגל מחנה יהודה · (יח) ועל פי ה' יחנו · כיון שהיו ישראל
חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות
אלפי ישראל הוי אומר על פי ה' וביד משה : (ט) ויש · כלומר ופעמים : ימים מספר · ימים מועטים : (כב)
או ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו : (ב) למקרא העדה · כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם
לאסוף אליך תקראם על ידי חצוצרות : ולמסע את המחנות · בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן כמלאכת אהה
אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי החצוצרות : מקשה · מן העשת מעשה מן הקשה
הקורנס : ותקעו בהן · בשתיהן והוא סימן למקרא העדה שנאמר ונועדו אליך כל העם אל פתח אהל מועד
(ד) ואם באחת יתקעו · הוא סימן למקרא הנשיאים שנאמר ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יעידתן אל אהל
מועד ומגזרה שוה הוא בא בספרי : (ה) ותקעתם תרועה · סימן מסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה
כן הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים : (ז) ובהקהיל את הקהל ונומר לפי שהוא אומר והיו לך למקרא
העדה ולמסע את המחנות מה מקרא העדה תוקע בב' כהנים ובשתיהן שנאמר ותקעו בהן ונומר אף מסע המחנות
בשתיהם יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין חילוק בין
מקרא העדה למסע את המחנות תלמוד לומר ובהקהיל את הקהל ונומר לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין
לנשיאים הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו וזו אין בהם תרועה ומסע המחנות בשתיהן
על ידי תרועה ותקיעה : (ח) ובני אהרן · יתקעו במקראות ובמסעות הללו : (י) על עולותיכם · בקרבן
צבור הכתוב מדבר : אני ה' אלהיכם · מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנאמר ותקעתם לזכרון אני ה'
אלהיכם

הוא בספרי נפקא מת"ש ועכס לא יסברו כי ענס כיה בכלל וינא מן הכלל ללמד מה ענס מכום שבגופו הכתוב מדב' אף כשהוא אומר בכל חוקת הפסח יעשה כמנום שבגופו הכתוב מדב' לאפוקי מכח וביעור חמץ באוויית גזירת פסחא י"ב באוויית ויותר ראה לגרוס כאורייתא וכי' כתורת חקת הפסח : שבעתא יומי שבעתא מדייק ג"פ ומפרש הכם שבוע המית' היא וק"ל · עביד מדילך סכין הוא כתנחומא עשה לך משלך : כהניא שלימיא פי' דייק ה' דהכהנים משמע התמימים שלמי' דוקא ולא בעלי מומים : כרם קטנה מתערבב וכו' דייק מאי לזכרון דכתיב גבי מועדים דא"כ גבי מלחמה שפי' קאי אזכרון הטוב ול"ת זכרון הטוב שהתרוע' יתערבב השטן שלא
יקטרג ואין יעלה זכרונם לטוב וזהו זכרון גם דומה כזה ליום הזכרון שאז התקיעה בשביל זה בנודע :

ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני
שישי אלהיכם אני יהוה אלהיכם : פ יא
ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש
נעלה הענן מעל משכן העדת :
יב ויסעו בני־ישראל למסעיהם
ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן :
יג ויסעו בראשנה על־פי יהוה ביד־משה :
יד ויסע דגל מחנה בני־יהודה בראשנה
לצבאתם ועל־צבאו נחשון בן־עמינדב : טו
ועל־צבא מטה בני יששכר נתנאל בן־צוער :
טז ועל־צבא מטה בני זבולן אליאב בן־
חלן : יז והורד המשכן ונסעו בני־
גרשון ובני מררי נשאי המשכן : ס יח
ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ועל־צבאו
אליצור בן־שדיאור : יט ועל־צבא מטה
בני שמעון שלמיאל בן־צורי־שדי : כ
ועל־צבא מטה בני־גד אליסף בן־דעואל :
כא ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו
את־המשכן עד־באם : ס כב ונסע דגל
מחנה בני־אפרים לצבאתם ועל־צבאו אלישמע
בן־עמיהוד : כג ועל־צבא מטה בני מנשה
גמליאל בן־פדהצור : כד ועל־צבא מטה
בני בנימן אבידן בן־גדעוני : כה ונסע
דגל מחנה בני־דן מאסף לכל־המחנת לצבאתם
ועל־צבאו אחיעזר בן־עמישדי : כו
ועל־צבא מטה בני אשר פגעיאל בן־עכרן :
כז ועל־צבא מטה בני נפתלי אחירע בן־
עינן : כח אלה מסעי בני־ישראל לצבאתם
ויסעו : ס כט ויאמר משה לחבב בן־
רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל־
המקום אשר אמר יהוה אתו אתן לכם לכה אתנו
והטבנו לך כי־יהוה דבר־טוב על־ישראל :
ל ויאמר אליו לא אלך כי אם־אל־
ארצי ואל־מולדתי אלך : לא ויאמר אל־
נא תעזב אתנו כי על־כן ידעת חנתנו במדבר
והיית לנו לעינים : לב והיה כי־
תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב
יהוה עמנו והטבנו לך : לג ויסעו
מהר יהוה דרך שלשת ימים וארון ברית־יהוה
נסע

פלגן כת' ונס' וכ' יהוד' כתיב ויסע חסר ת' שכל מ שהיו במדבר היו כמותיו כאלו לא נסע : ל' ובאתר' דגל מחנה בני :

ל' ונולה :

פ' ושאר כי אל ארצי : ל' וחסר :

בחצוצרתא על עלותכון ועל נכסת קודשיכון
ויהון לכון לדכרנא קדם אלהכון אנא יי
אלהכון : והוה בשתא תניתא בירחא תנינא
בעסרין בירחא אסתלק עננא מעלוי משכנא
דסהדותא : ונטלו בני־ישראל למטלניהון
ממדברא דסיני ושרא עננא במדברא דפארן :
ונטלו בקדמיתא על־מימרא דיי בידא דמשה :
ונטיל טיקס משרית בני־יהודה בקדמיתא
לחיליהון ועל־חיליה נחשון בר־עמינדב :
ועל חילא דשבטא דבני יששכר נתנאל בר־
צוער : ועל חילא דשבטא דבני
זבולן אליאב בר־חילון : ומתפרק משכנא
ונטלין בני־גרשון ובני מררי נטלי משכנא :
ונטיל טיקס משרית ראובן לחיליהון ועל־חיליה
אליצור בר־שדיאור : ועל־חילא
דשבטא דבני שמעון שלמיאל בר־צורי שדי :
ועל חילא דשבטא דבני־גד אליסף בר־דעואל :
ונטלין בני קהת נטלי מקדשא ומקימין ית־
משכנא עד־מיתיהון : ונטיל טקס משרית
בני־אפרים לחיליהון ועל־חיליה אלישמע בר־
עמיהוד : ועל־חילא דשבטא דבני
מנשה גמליאל בר־פדהצור : ועל־חילא
דשבטא דבני בנימן אבידן בר־גדעוני :
ונטיל טיקס משרית בני־דן מכניש לכל־
משריתא לחיליהון ועל־חיליה אחיעזר בר־
עמישדי : ועל־חילא דשבטא דבני אשר
פגעיאל בר־עכרן : ועל־חילא דשבטא
דבני נפתלי אחירע בר־עינן : אלין מטלני
בני־ישראל לחיליהון ונטלו : ואמר משה
לחובב בר־רעואל מדינאה חמוהי דמשה נטלין
אנחנא לאתרא דאמר יי יתיה אתן לכון איתא
עמנא ונוטיב לך ארי־יי מליל לאיתאה־טבא
על־ישראל : ואמר ליה לא איזיל אלהן
לארעי ולילדותי איזיל : ואמר לא כען
תשבוק יתנא ארי על־כן ידעת כד־הוינא שרן
במדברא וגבורן דאתעבידא־לנא חזיתא בעינך :
ויהי ארי־תיזל עמנא ויהי טבא ההוא דיוטב
יי עמנא ונוטיב לך : ונטלו מטורא
דאתגלי־עלוהי־יקרא־דיי מהלך תלתא יומין
וארון

אלהיכם זו מלכיות וכו': (יא) בחדש השני. נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר עשרה ימים עשו בחורב שהרי בר"ח סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה שנאה: (יב) למסעיהם. כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון: במדבר פארן. קברות התאוה במדבר פארן היה ושם חנו ממסע זה (יז) והורד המשכן. כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות והארון וכלי המקדש של משא

שבא קדם אלהכון פרס סטנא מתערבב לקל יבבותכון אנא הוא יי אלהכון : ויהי והוה
בשתא תנייתא בירחא תנייתא הוא ירחא דאייר בעשרין לירחא אסתלק ענן יקרא מעילוי משכנא
דסהדותא . ויסעו ונטלו בני ישראל למטלניהון ממדברא דסיני ושרא ענן יקרא במדברא דפארן :
ויסעו ונטלו בקדמיתא על פום מימרא דיי בידא דמשה : ויסע דגל ונטל טיקס
משריית בני יהודה לחיליהון ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני יהודה נחשון בר עמינדב :
ועל ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני יששכר נתנאל בר צוער : ועל ורבא
דהוה ממני על חילוות שבטא דבני זבולן אליאב בר חלון : והורד ומתפרק משכנא ונטלין
בני גרשון ובני מררי נטלי משכנא : ונסע ונטל טיקס משריית ראובן לחיליהון ורבא דהוה
ממני על חילוות שבטא דבני ראובן אליצור בר שדיאור : ועל ורבא דהוה ממני על חילוות
שבטא דבני שמעון שלומיאל בר צורי שדי : ועל ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא דבני
גד אליסף בר דעואל : ונסעו ונטלין גניסת קהת נטלי מוקדשא ומקימין ית משכנא
עד מיתיהון : ונסע ונטל טיקס משריית בני אפרים לחיליהון ורבא דהוה ממני על
חילוות שבטא דבני אפרים אלישמע בר עמיהוד : ועל ורבא דהוה ממני על חילוות
שבטא דבני מנשה גמליאל בר פדה צור : ועל ורבא דהוה ממני על חילוות שבטא
דבני בנימין אבידן בר גדעוני : ונסע ונטיל טיקס משריית בני דן מכניש לכל משירייתא
לחיליהון ורבא דהוה ממני על חילוות שבטיה אחיעזר בר עמי שדי : ועל ורבא דהוה
ממני על חילוות שבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן : ועל ורבא דהוה ממני על חילוות
שבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן : אלה אלין מטלני בני ישראל לחיליהון ואסתלק ענן
יקרא מעילוי משכנא ונטלו : ויאמר ואמר משה לחובב בר רעואל מדינאה חמוי דמשה
נטלין אנחנא מיכא לאתרא דאמר יי יתיה איתן לכון איתא עמנא ונוטיב לך ארום יי מליל לאוטבא
לגיורא על ישראל : ויאמר ואמר ליה לא איזיל אלהן לארעי ולילדותי איזיל :
ויאמר ואמר לא כדון תשבוק יתנא ארום בגין כן דידעתא כד הוינן שרן במדברא למידן
ואליפת לנא עיסק דינא והוית חביב עלן כבבת עיננא : והיה ויהי ארום תיזיל עמנא
ויהי טבא ההוא דיוטב יי עמנא ונוטיב לך בפילוג ארעא : ויסעו ונטלו מטורא דאתגלי
עלוי איקר שכינתא דיי מהלך תלתא יומין וארון קיימא דיי מטייל קדמהון תלתין ושית מילין מהלך

ביומא

בני קהת עומדים מכוסין ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים : (כא)
נושאי המקדש · נושאי דברים המקודשים : והקימו את המשכן בני גרשון ובני מררי שהיו קודמים להם
מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדיין
בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאים בני
קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וזהו משמע המקרא : והקימו
מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת : (כה) מאסף לכל המחנות · תלמוד ירושלמי לפי
שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו איתא כמאן דאמר
כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מן ב' יחנו כן יסעו ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות
(כח) אלה מסעי · זה סדר מסעיהם : ויסעו ביום ההוא נסעו . (כט) חובב הוא יתרו שנאמר
מבני חובב חתן משה ומה ת"ל ותבאנה אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא ושמות הרבה
היו לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה חובב על שחיבב את התורה כו' : נוסעים אנחנו אל המקום · מיד
עד שלשה ימים אנו נכנסין לארץ שבמסע זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ ישראל אלא שחטאו במתאוננים
ומפני מה שתף משה עצמו עמהן עדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס : (ל) אל ארצי ואל מולדתי
אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי : (לא) אל נא תעזוב · אין נא אלא לשון בקשה שלא
יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו : כי
על כן ידעת חנותנו במדבר · כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו
לנו : כי על כן ידעת · כמו על אשר ידעת כמו כי על כן לא נתתים לשלח כי כי על כן באו כי על כן ראיתי
פניך : והיית לנו לעינים · לשון עבר כתרגומו · דבר אחר לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה
מאיר עינינו דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר ואהבתם את הגר : (לב) והיה הטוב
ההוא · מה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה
והניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב :
(לג) דרך שלשת ימים · מהלך שלשה ימים הלכו ביום אחד שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד : וארון ברית
ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים · זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדים לפניהם דרך

כ 2 שלשת

לאוטבא לגיורת דהם ל"כ מחיכי דמשמע כתיבה טעמו הוא על והטבנו לך אלא השל שה"ש הדבר טוב שיטיבו ישראל עם הגרים וק"ל ואליפת לנא עיבקא וכו' וכדפי' רש"י סכי הוא בילקוט רמז תש"כו ד"א והייתה לנו לעינים אפי' אין דייני אלא כל דבר שנתעלם מעינינו תהא מאיר עינינו שנא' ואתה תחזה ואונקלוס שתרגם וגבורי' דאתעבידא לנא ג"ה בגין מירם שיהיה לנו לפדות כפרי האותות מה שראית בעיניך האותות הגדולות וירא ישראל מוסר לבבם תחת בכפי הפכיות בך דעתו לבור דיבשא דפעות ובגין כדבינו באות דייעב תלתין ושית מילין מאיכין תלתין מדאי ושית תיו ומי די ... שהארץ בחמשם שהיה בה דרך הלך לבני ... דרך שלשת

קום סיינן 'לפרשיות · והנה בילקוט רמז תשכ"ו בהדיא פי' מה ת"ל ויסעו מהר ה' מלמד שהלכה שכינה בו ביום ל"ו מילין ויסעו
לא"י ועיין שם · והגאון ביו וכו פי' שהוגים ומתכוונים שתבא באזניו לשמיע רעת' כדפירש רש"י :

נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם
מנוחה : לד ועגן יהוה עליהם יומם
בנסעם מן המחנה : ס לה
ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יהוה ויפצו
איביך וינסו משנאיך מפניך : לו
ובנחה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל :
פ יא א ויהי העם כמתאננים רע
באזני יהוה וישמע יהוה ויחר אפו ותבער בם
אש יהוה ותאכל בקצה המחנה : ב
ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יהוה
ותשקע האש : ג ויקרא שם המקום
ההוא תבערה כי בערה בם אש יהוה :
ד והאספסף אשר בקרבו התאוו
תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי
יאכלנו בשר : ה זכרנו את הדגה
אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת
האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת
השומים : ו ועתה נפשנו יבשה
אין כל בלתי אל המן עינינו : ז והמן
כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח : ח
שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה
ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו
כטעם לשד השמן : ט וברדת הטל
על המחנה לילה ירד המן עליו : י
וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש
לפתח אהלו ויחר אף יהוה מאד ובעיני משה
רע

וארון קימא דיי נטל קדמיהון מהלך תלתא
יומין לאתקנא להון אתר בית מישרי :
ועננא יקרא דיי מטיל עליהון בימָמא במיטלהון
מן משריתא : והוה במיטל ארונא
ואמר משה אתגלי יי ויתבדרון סנאך ויערקון
בעלי דבבך מן קדמך : ובמשרוהי
אמר תוב יי שרי ביקרך בגו רבבן אלפיא
דישראל : והוה עמא כד מסתקפין
ביש קדם יי ושמיע קדם יי ותקיף רוגזיה
ודליקת בהון אישתא מן קדם יי ושיציאת בסופי
משריתא : וצוח עמא על משה וצלי
משה קדם יי ואשתקעת אישתא : וקרא
שמא דאתרא ההוא דליקתא ארי דליקת בהון
אישתא מן קדם יי : וערבובין דביניהון
שאילו שאלתא ותבו ובכו אף בני ישראל ואמרו
מן ייכלינגא בסרא : דכירין אנחנא ית
נוניא דהוינא אכלין במצרים מגן ית בוציניא
וית אבטיחיא וכרתי ובוצלי ותומי : וכען
נפשנא תאיבא לית כל מדעם אלהן למנא
עינגא : ומנא כבר זרע גידא הוא וחזויה
כחיזו בדולחא : שיטין עמא ולקטין ודצבי
טחין בריחיא או דצבי דאיך במדוכתא
ומבשלין ליה בקדרא ועבדין יתיה גריצן והות
טעמיה כטעים דליש במשחא : וכד נחית
טלא על משריתא ליליא נחית מנא עלוהי :
ושמע משה ית עמא בכן לזרעיתהון גבר בתרע
משכניה ותקיף רוגזא דיי לחדא ובעיני משה
ביש

שנים לנולן
שמוכים
לות' שאין
זה מקומה :
זכתבה כאן
להפסיק בין
פורענות
ראשונה
לפורענות
שניה ושכה
גונין המוכין
לומר
שתקומן ל'
פרשיות
לבנית :

יא

ע' וחסר וזו
יסוד חד תן
ת"ח מלו'
בספי' א'
כאמנע
תיבותא ולא
קרין :
ל' וחסרין
ל' ומלא :
כ' פתחים
ב' וחסר
ל' נחסר

שלשת ימים לתקן להם מקום חנייה : (לד) וענן ה' עליהם יומם. שבעה עננים כתובים במסעיהם ארבעה מד' רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים : (מן המחנה ממקום חנייתן) (לה) ויהי בנסוע הארון. עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו' כדאיתא בכל כתבי הקדש. קומה ה'. לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר תנחומא בויקהל : ויפוצו אויביך. המכונסין : וינוסו משנאיך. אלו הרודפים : משנאיך. אלו שונאי ישראל שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנאמר ומשנאיך נשאו ראש ומי הם על עמך יערימו סוד : (לו) שובה ה'. מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן בשובה ונחת תושעון : רבבות אלפי ישראל. מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משני אלפים ושני רבבות : (א) ויהי העם כמתאוננים. אין העם אלא רשעים וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה ואומר העם הרע הזה. וכשהם כשרים קרואים עמי שנאמר שלח עמי עמי מה עשיתי לך : כמתאוננים. אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש : רע באזני ה'. תואנה שהיא רעה באזני ה' שמכוונים שתבא באזניו ויקניט אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך : ויחר אפו. אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד : בקצה המחנה. במוקצין שבהם לשפלות אלו ערב רב. רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם ובגדולים : (ב) ויצעק העם אל משה. משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא : ותשקע האש. שקעה במקומה בארץ שאלו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח : (ד) והאספסוף. אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים : וישבו. גם בני ישראל ויבכו עמהם : מי יאכילנו בשר. ופי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' ואם תאמר אכלום והלא בכניסתן לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' אלא שמבקשים עלילה : (ה) אשר נאכל במצרים חנם. א"ת שמצריים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן לכם אם תבן לא היו נותנין להם חנם דגים היו נותנין להם חנם ומהו אומר חנם חנם מן המצות : את הקשואים. אמר רבי שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למיניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל למלך וכו' כדאיתא בספרי : הקשואים הם קוקומבר"ש בלעז : אבטיחים. בודיק"ש : החציר. כרישין פורלי"ש ית בוציניא וכו' : (ו) אל המן עינינו. מן בשחר מן בערב : (ז) והמן כזרע גד. מי שאמר זו לא
אמר

יונתן בן עוזיאל

ביומא ההוא והוא הוה מידבר קדם משריתא דישראל מהלך תלתא יומין לאתקנא להון אתר בית מישרוי : וענן ועננא איקר שכינתא דיי מטלל עליהון ביממא במיטלהון מן משריתא : ויהי והוה כד הוה בעי למיטל ארונא הוה עננא מקפל וקאים ולא הוה נטיל עד דמשה הוא קאי בצלו מצלי ובעי רחמין מן קדם יי וכן אמר אתגלי כדון מימרא דיי בתקוף רוגזך ויתבדרון בעלי דבביהון דעמך ולא יהוי לסנאיהון ריגל למיקום קדמך : ובנחה וכד הוה בעי למשרי ארונא הוה עננא מקפל וקאים ולא הוה פריס עד דהוה משה קאים בצלו ומצלי ובעי רחמין מן קדם יי וכן אמר תוב כדון מימרא דיי ברחמך טביא ודבר ית עמך ישראל ואשרי איקר שכינתך ביניהון ורחים ית ריבוותא דבית יעקב מניין אלפיא דישראל : ויהי העם והוו רשיעי עמא במצטערין מכוונין והגיאו ביש קדם יי ושמיע קדם יי ותקיף רוגזיה ודליקת בהון אישא מצלהבא מן קדם יי ושיציאת מן רשיעיא דבסייפי משריתא דבית דן דהוה פיסלא עמהון : ויצעק וצווחו עמא על משה דיבעי עליהון וצלי משה קדם יי ואשתקעת אישתא באתרה : ויקרא וקרא שמיה דאתרא ההוא דליקתא ארום דליקת בהון אישתא מצלהבא מן קדם יי : והאספסוף וגיורייא דאתכנשו ביניהון שאילו שאילתא ותבו ובכו ברם בני ישראל ואמרו מאן ייכליננא בישרא : זכרנו דכירין אנחנא ית נוניא דהוינא אכלין במצרים מגן בלא תפקרתא ית קטייא וית קפלוטייא וית מלפפוניא וית בצלייא וית תומייא : ועתה וכדון נפשנא מנגבא לית כל מדעם אלהן למנא אנן מסתכיין במסכן דמודיק מגיסא מידיא : והמן חביל על עמא דמיכלהון לחים שמיא ומתרעמין דמנא דמוייה כזרע כוסבר חיור כד נחית מן שמיא וכד הוה קדיש חיזויה הי כחיזו בידלחא : שטו חפסין רשיעי עמא ומלקטין וטחנין בריחותא ומן דהוה צבי הוה שחיק בדוכיתא ומבשלין ליה בלאפיסא ועבדין מניה חררן והוי טעמיה כטעם גיוא די מסרבלא בשומנא : וברדת וכד נחית טלא על משריתא בליליא הוה נחית מנא עלוי : וישמע ושמע משה ית עמא בכן על קריבתא דמתאסרן להון גבר לתרע משכניה ותקיף רוגזא דיי

ירושלמי

והוה כד הוה ארונא נטל הוה משה קאים ידוי בצלו ואמר קום כען מימרא דיי בתקוף חילך ויתבדרון בעלי דבביהון דעמך ויערקון שנאך מן קדמך :

וכד ארונא הוה שרי הוה משה זקיף ידוי בצלו ואמר חזור כען מימרא דיי מן תקוף רוגזך ותוב עלן ברחמך טביא ובריך רבוותא ואסגי אלפיא דבני ישראל :

מדכרין אנחנא ית נוניא דהוינן אכלין במצרים מגן ית קטיא וית מלפפניא וית פרתיא וית בצליא וית תומיא :

הוון שייטין עמא ומלקטין וטחנין בריחותא או דשין יתה במוזכתא והוויין מבשלין יתה בלפדיא ועבדין יתה עוגין והוה טעמיה כטעם בששיין בדבש :

אחר וישראל אומרים בלתי אל המן עינינו ופק"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו' כלומר דאינו בא עלם על מה מתלוננים בכי וזמן כך וכך הוא תשיב : כזרע גד · עגול כגידא זרע קוליינדרא כדולח · פה אבן טובה קריסטל : (ח) שטו · אין שייט אלא לשון טיול אישבלייר בלא עמל : וטחנו ברחים וגומר · לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלים : בפתר · קדרה : לשד השמן · לחלוח של שמן כך פרשו דונש ודומה לו ונהפך לשדי בחרבוני קיץ ורבל"תד יסוד נספך לחלוחי בחרבוני קיץ ורבותינו פרשוהו לשון שדים אך אין ענין שדים אצל שמן וא"א לומר לשד השמן לשון וישמן ישורון שאם כן היה המ"ס בקוד קמץ וטעמו למטה תחת הם"ס עכשיו שהמ"ם בקוד פתח קטן והטעם תחת הש"ין לשון שמן הוא והשי"ן שנקודה בקמץ גדול ואינה בקודם בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעסה הגלוסה כשמן וקטופה בדבש ותרגום של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו של דונש שהעסה הנלושה בשמן להלוחית שמן יש בה : (י) בוכה למשפחותיו · משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על

וגורסים מדורית ושאר גירסו' זאתה תבחר · וכד הוה קדיש יש גורסים קדיש ומי' כשהיה נקרש נראה כעין הבדולח וי"מ קדיש בגדיה מוכן ומזומן לשון התקדשו למחר שכפרשה זו · כוסבר חוור פירש עגול חפסין רשיעי עמא וכו' וטחנין בריחותא כדא"זל כתיב לחם וכתיב עוגות לחם לצדיקים וכיבונו' ועוגות לרשעים ובהאי קרא כתיב עוגות לכן תרגם על רשעים וחפסין לשון חיפוש שחפשו אחרי עלילות · בלאפיסיא כמו באלפס בלשון משנה כאם באלפס · וסירושלמי תרגם בלפדיא וי"מ שהוא לשון גמרא דפרק הפועלים לעבדו ליה שיחין לפדין וי"ג לפוין והוא כמו בת"ז וכששיין בדבש פי' מטוגן ומטוטש כו : כיון גדאה שהוא תרגום של סוד השמן וכן רבה ביותם · דמסורבל בעותנא פי' מסוכך בשמן כמו קטון המסורבל :

דבסייפי ביה דן פירש כדמתרגם גם לעיל פרשת נשא שמחנה דן באחרונה נסעו וכן תרגם לעיל פרשת בשלח שהיה במחנה דן עבודה זרה ודייק הכי מדכתיב בקצה המחנה משמע לשון קץ וסוף והיינו דן דכתיב ביה מאסף לכל המחנות ואסוס הכסל לא קלטון סמכן אכן מסוכיא במסכן דמודיק חביס' כו' פירש אל המן אכו מגפים כמסכן פיר' כעני ורש דמודיק פי' שמביט ומצפה אל הקדרה דמתרגם מגיסתא אי לפהותי לחם מתרגומו מנוקין דלחים ממיס פירש תידים פי' מן הידים וכו' כעני המצפה מיד בוכה בעל הבית שיתן לו וי"מ כע"א

רָע: יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה
ל' חסר אלף לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי:
יב הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה
ס' חסר כלישנא. אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ
ל' וחסר. כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
ל' וחסר. נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו: יג מֵאַיִן לִי בָּשָׂר
לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ
בָשָׂר וְנֹאכֵלָה: יד לֹא־אוּכַל אָנֹכִי
לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי:
טו וְאִם־כָּכָה אַתְּ־עֹשֶׂה לִּי הָרְגֵנִי נָא
הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי:
ס טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־
לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם
זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: יז וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי
עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי
עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה
לְבַדֶּךָ: יח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ
לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר
מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהוָה
לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם: יט לֹא יוֹם אֶחָד
תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמָיִם וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֲשָׂרָה
יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: כ עַד חֹדֶשׁ
יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא
יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ
לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם:
כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר
אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים: כב
הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־
דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם: ס כג
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה
תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם־לֹא: כד
וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף
שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת
הָאֹהֶל:

חד מלה מילין תיקון סופרים. כנגד שבעים נפש שירדו למצרים ותגיע על אח דאספה לומר לך שיהיו בקיאי וזהירין בחמשה חומשי תורה

ס' ג' מלא וכ' חסר:

לית יב אלף

ביש: ואמר משה קדם יי למא אבאשתא
לעבדך ולמא לא אשכחית רחמין קדמך לשואה
ית מטול כל עמא הדין עלי:
האב אנא לכל עמא הדין אם בני אנון דאמרת
לי סוברהי בתוקפך כמא דמסובר תורבינא ית
ינקא על ארעא דקימתא לאבהתוהי:
מנן לי בסרא למתן לכל עמא הדין ארי בכן
עלי למימר הב לנא בסרא וניכול: לית
אנא יכיל בלחודי לסוברא ית כל עמא הדין
ארי יקיר מני: ואם כדין את עביד לי
קטולני כען קטול אם אשכחית רחמין קדמך ולא
אחזי בבשתי: ואמר יי למשה כנוש
קדמי שבעין גברא מסבי ישראל דידעת ארי
אנון סבי עמא וסרכוהי ותדבר יתהון למשכן
זמנא ויתעתדון תמן עמך: ואתגלי
ואמליל עמך תמן וארבי מן רוחא דעלך ואשוי
עליהון ויסוברון עמך במטול עמא ולא תסובר
את בלחודך: ולעמא תימר אזדמנו למחר
ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי למימר מאן
ייכליננא בסרא ארי טב לנא במצרים ויתן יי
לכון בסרא ותיכלון: לא יומא חד תיכלון
ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עסרא
יומין ולא עסרין יומין: עד ירח
יומין עד דתתקצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף
דקצתון במימרא דיי דשכינתיה שריא ביניכון
ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא
ממצרים: ואמר משה שית מאה
אלפין גברין רגלאה עמא דאנא ביניהון ואת
אמרת בסרא אתן להון וייכלון ירח יומין:
הענן ותורין יתנכסון להון היספקון להון אם ית
כל נוני ימא יתכנשון להון היספקון להון:
ואמר יי למשה המימרא דיי יתעכב כען תחזי
היערעינך פתגמי אם לא:
ונפק משה ומליל לעמא ית פתגמיא דיי וכנש
שבעין גברא מסבי עמא ואקים יתהון סוחרנות
למשכנא

על עבירות האמורות להם: (יב) כי תאמר אלי. שאתה אומר אלי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן לך נחה את העם ואומר ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים אתכם: על האדמה אשר נשבעת לאבותיו. אתה אומר לי לשאתם בחיקי: (טו) ואם ככה את עושה לי. תשש כחו של משה כנקבה כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה: ואל אראה ברעתי. ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרים בתורה לכינוי ולתקון לשון: (טז) אספה לי. הרי תשובה לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנאמר לך ואספת את זקני ישראל אלא באש תבערה מתו וראויים היו לכך מסיני דכתיב ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו ולא רצה הקב"ה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן: אשר ידעת כי הם וגו'. אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמין עליהם ומוכים
על ידם

יי לחדא ובעיני משה ביש: ויאמר ואמר משה קדם יי למא אבאשתא לעבדך ולמא לא אשכחית רחמין קדמך לשויא ית טרחא דעמא הדין עלי: האנכי האנא עברית וחשחשית במעיי ית כל עמא הדין אין בניי הינון דאמרת לי במצרים טעון טורחנהון בחילך הכמא דטעין פדגוגא למינוקא עד זמן דימטון לארעא דקיימתא לאבהתהון: מאין מינן לי בשרא למיתן לכל עמא הדין ארום בכן עלי למימר הב לנא בשרא וניכול: לא לית אנא יכיל בלחודי למיטען לכל עמא הדין ארום יקיר הוא מיני: ואם ככה ואין כדין אנת עביד לי דתשבוק כל טרחהון עלי קטולני כדון במיתותא דנייחין בה צדיקיא אין אשכחית רחמין קדמך ולא אחמי בבישותי: ויאמר ואמר יי למשה כנוש לשמי שובעין גברין זכאין מסבי ישראל דידעת דהינון הוו סבי עמא וסרכוי במצרים ותדבר יתהון למשכן זמנא ויתעתדון תמן עמך: וירדתי ואתגלי באיקר שכינתי ואמלל עמך תמן וארבי מן רוח נבואה דעלך ואשוי עליהון ויטעינון עמך בטורחא דעמא ולא תטעון אנת בלחודך: ואל העם ולות עמא תימר אזדמנו למחר ותיכלון בישרא ארום בכיתון קדם יי למימר מן יספיננא בישרא ארום טב לנא במצרים ויתן יי לכון בסרא ותיכלון: לא לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עשרה יומין ולא עשרין יומין: עד עד ירח יומין עד דתפוק סריותא מנחיריכון ותהוי לכון לריחוק חולף דקצתון במימרא דיי דאיקר שכינתיה שריא ביניכון ובכיתון קדמוי למימר למא דנן נפקנא ממצרים: ויאמר ואמר משה שית מאה אלפין גברין ריגליין עמא דאנא שרי ביניהון ואנת אמרת בישרא איתן להון וייכלון ירח יומין: הצאן העאן דבערב ותורי דבנבט יתנכסון להון ויספקון להון אין ית כל נוני דימא רבא יתכנשון להון ויספקון להון: ויאמר ואמר יי למשה האפשר דאית קדם יי מחסור כדון תחמי היארעינך פתגמי אין לא: ויצא ונפק משה ממשכן בית שכינתא ומליל עם עמא ית פתגמיא דיי וכנש שובעין גוברין מסבי ישראל ואקים יתהון

חזור

תאנא עברית ית כל עמא האלין אין אנא ילידית יתהון ארום תימר לי סבול יתהון בחובך היך מה דסבל פדגוגא ית מינוקא על ארעא דקיימתא לאבהתוי:

ולא איחמי בבישתהון דעמך:

האנכי עברי' כדים כנ"ל תלשון עיבור והריון · דטעין כדגוגא כדאיתא בב"ר ריש פרשתא ואחי אבלו · אומן אמון פדגוג ושוא מפורש לעיל פר' וישלח ס' ל"ס פסו' ח' · מן יספיננא בישרא פיר' תלשון ספי לי התורה ושוא דרך הלעטם דרכו של רעבתן: העאן דכפר' ותורי דבנבט פי' הערוך כי תרגום של קדר נבט ור"ל צאן ושורי דקדר ונבט:

עליהם שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן: ולקחת אותם. קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום: והתיצבו שם עמך. כדי שיראו ישראל ויכבדו ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה: (יז) וירדתי. זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה: ודברתי עמך. ולא עמהם: ואצלתי. כתרגומו וארבי כמו ואל אצילי בני ישראל: ושמתי עליהם. למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום: ונשאו אתך. התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים: ולא תשא אתה לבדך. הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי: (יח) התקדשו. הזמינו עצמכם לפורענות וכן הוא אומר והקדישם ליום הרגה: (כ) עד חדש ימים. זו בכשרים שמתמצין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה. ברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם: עד אשר יצא מאפכם. כתרגומו דתקוצון ביה יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף: והיה לכם לזרא. שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם. ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי פיס לשון שקורין לחרב זרא: את ה' אשר בקרבכם. אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו: (כא) שש מאות אלף רגלי. לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים. רבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים: (כב) הצאן ובקר ישחט. זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר הכל כמשמעו מי יספיק להם כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו ואיזו קשה זו או שמעו נא המורים אלא לפי שלא אמר ברבים חיפה לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיפה לו הכתוב. רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגומר ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהא אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומר לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: (כג) עתה תראה היקרך דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר א"א לעמוד על הטפל מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי א"ל לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן (זה קאי גם לרש"י לעיל) אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת אמרו פשרה היא זו אין בו כח למלאת שאלתינו וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו יצא מיד: (כד) ולא יספו. לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ואונקלוס תרגם ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: וישארו שני אנשים. מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאי לגדולה

האהל: כה וירד יהוה בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו: כו וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד ותנח עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה: כז וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: כח ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם: כט ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם יהוה נביאים כי יתן יהוה את רוחו עליהם: ל ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל: לא ורוח נסע מאת יהוה ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים על פני הארץ: לב ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה: לג הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף יהוה חרה בעם ויך יהוה בעם מכה רבה מאד: לד ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאוים: לה מקברות התאוה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות: פ

יב א ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח:

ויאמרו

למשכנא: ואתגלי יי בענגא ומליל עמיה ורבי מן רוחא דעלוהי ויהב על שבעין גברא סביא והוה כד שרת עליהון רוח נבואה ומתנבן ולא פסקין: ואשתארו תרין גברין במשריתא שום חד אלדד ושום תנינא מידד ושרת עליהון רוח נבואה ואנון בכתיביא ולא נפקו למשכנא ואתנביאו במשריתא: ורהט עולימא וחוי למשה ואמר אלדד ומידד מתנבן במשריתא: ואתיב יהושע בר נון משומשניה דמשה מעולימוהי ואמר רבוני משה אסרינון: ואמר ליה משה הקנאתי את מקני לי רעינא פון דיהון כל עמא דיי נביאן ארי יתן יי ית רוח נבואתיה עליהון: ואתכניש משה למשריתא הוא וסבי ישראל: ורוחא נטל מן קדם יי ואפרח שליו מן ימא ורמא על משריתא כמהלך יומא לכא וכמהלך יומא לכא סחור סחור למשריתא וכרום תרתין אמין על אפי ארעא: וקם עמא כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוהי וכנשו ית שליו דאזער כנש עשרא דגורין ושטחו להון שטיחין סחור סחור למשריתא: בסרא עד כען בין שניהון עד לא פסק ורוגזא דיי תקיף בעמא וקטל יי בעמא קטול סגי לחדא: וקרא ית שמא דאתרא ההוא קברי דמשאלי ארי תמן קברו ית עמא דשאילו: מקברי דמשאלי נטלו עמא לחצרות והוו בחצרות: ומלילת מרים ואהרן במשה על עיסק אתתא שפירתא דנסיב ארי אתתא

שפירתא

יא ומחר אלף

יג חסר

מתנבאים בשורייקו׳ משה תנית פבאו כגן אלקים יהושע תכני׳ ג׳ מלה:

שביעי

כתיב שלויו קרי שלוים שלוים לצדיקים ושלוים לרשעים שהיה להם קוצים: לנותלה

יב

יב ותחבר ולו׳ הכשית בגימ׳ יפת מראה:

לגדולה: (כו) והמה בכתובים. במבוררים שבהם לסנהדרין, ונכתבו כלם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהיה משכון עולה לכל שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיעין אליהם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע״ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובררן מכל שבט ושבט ששה והיו ע״ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק א״ל לא המקום חפץ בך: (כז) וירץ הנער. י״א גרשום בן משה היה: (כח) כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם. ד״א תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ: (כט) המקנא אתה לי. הקנאתי אתה מקנא: לי. כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם שנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור הכפר״כמו פלנו אוחז בעובי תמשה: (ל) ויאסף משה. מפתח אהל מועד: אל המחנה. נכנסו איש לאהלו: ויאסף לשון כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך ואסף לכלם יכזור ולא ידע מי אוספם. מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו: (לא) ויגז. ויפריח וכן כי גז חיש. מן כנגזו ועבר: ויטש. כמו והנם נטושים על פני כל הארץ ונטשתיך המדברה: וכאמתים. פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא לתגביה ולא לשחוח: (לב) הממעיט. מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף י׳ חמרים: וישטחו. עשו אותן משטיחין משטיחין: (לג) טרם יכרת. כתרגומו עד לא פסק. ד״א אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: (א) ותדבר. אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן היא פתחה בדבור תחלה לפיכך הקדימה הכתוב תחלה ומנין שהיתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה כשנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם זקוקים לנבואה יהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו נענשה ק״ו למספר בגנותו של חבירו. האשה הכושית מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי. כושית

חד חזור למשכנא : וירד ואתגלי יי בענן איקר שכינתא ומליל עימיה ורבי מן גבואת רעלוי ומשה לא חסיר מדעם ויהב על שובעין גוברין סביא והוה כד שרת עליהון רוח נבואת ומתנבן ולא פסקין : וישארו ואשתיירו תרין גוברין במשריתא שמיה דחד אלדד ושמיה דתניין מידד בנוי דאליצפן בר פרנך דילידת ליה יוכבד ברת לוי בזמן דפטרה עמרם גברה ואתנסיבת ליה עד דלא ילידת ית משה ושרת עליהון רוח נבואה אלדד הוה מתנבי ואמר הא משה מתכניש מן עלמא ויהושע בר נון משמש משריתא קאי מן בתריה ומדבר עמא בית ישראל ומעיל יתהון לארע כנענאי ומחסין יתה להון מידד הוה מתנבי ואמר הא סלוי סלקן מן ימא וחפיין כל משריתא דישראל ויהוי לעמא לתוקלא ברם תריהון כחדא מתנבין ואמרין הא מלכא סליק מן ארעא דמגוג בסוף יומיא ומכנש מלכין קטרי תגין ואפרכין לובשי שריונין וכל עממיא ישתמעון ליה ומסדרין קרבא בארעא דישראל על בני גלוותא ברם קדים איטימוס להון בשעת אניקין ומקטל כלהון ביקידת נשמתא בשלהובית אשתא דנפקא מתחות כורסי יקרא ונפלין פגריהון על טוריא דארעא דישראל וייתון כל חיות ברא וציפרי שמיא ויכלון גושמיהון ומבתר כדין ייחון כל מתיא דישראל ויתפנקון מן טוריא דאצטנע להון מן שירויא ויקבלון אגר עובדיהון והינון הוון מן סביא דסליקו במיקיא בתוכיא ולא נפקו למשכנא דאיטמרו למערוק מן רבנותא ואתנביין במשריתא : וירץ ורהט טליא חד ותני למשה ואמר אלדד ומידד מתנביין הכין במשריתא : ויען ואתיב יהושע בר נון משומשניה דמשה ואמר ריבוני משה בעי רחמין מן קדם יי וכלי מנהון רוח נבואתא : ויאמר ואמר ליה משה המן בגלל דאתנבו עלי דאנא מתכניש מן עלמא ואנת משמש מן בתריי אנת מקני לי רעינא פון דיהון כל עמא דיי נביין ארום יתן יי ית רוח נבואתיה עליהון : ויאסף ואתכניש משה למשריתא הוא וכל סבי ישראל : ורוח ורוחא דעלעולא נפקת ונטלת ברוגזא מן קדם יי ובעא למשטפיה לעלמא אילולי זכותא דמשה ואהרן ונתב בימא רבא ואפרח שלוי מן ימא רבא ושרא על דין דזעיר במשריתא כמהלך יומא לציפונא וכמהלך יומא לדרומא וכרום תרתין אמין הוה פרח על אנפי ארעא והוו מהלכין בהון עד פרתהון מטול דלא ילעון בזמן מכנשהון יתהון : ויקם העם וקמו מחסרי הימנותא די בעמא כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוי מכנשין ית סלוי דקטיע ודחגיר כנש עשרא כרוויין ושטחו להון משטיחין חזרנות משריתא : הבשר בשיעיא הוו אכלין מן בישרא ולמן דיהביה להון לא הוו מברכין בישרא עד כדון הוה ביני ככיהון עד לא פסק ורוגזא דיי תקיף ברשיעי עמא וקטל יי בעמא קטול סגי לחדא : ויקרא וקרא ית שום אתרא ההוא קברי דמשיילי בישרא ארום תמן קברו ית עמא דשיילו בישרא : מקברות ומן קברי דמשיילי בישרא נטלו עמא לחצרות והוון בחצרות : ותדבר ואשתעיו מרים ואהרן במשה פתגמין דלא מהגנין על עיסק אתתא כושייתא דאסבוהי כושאי

ואשתיירו תרין גוברין במשריתא שמיה דחד מנהון אלדד ושמיה דתניינא מידד ושרת עליהון רוח קודשא אלדד הוית מתנבא ואמר הא משה נביא ספרהון דישראל מתכנש מגו עלמא ויהושע בר נון תלמידוי משמש משריתא מן בתריה : מידד מתנבא ואמר הא סליון סלק מן ימא והוי תקלא לבני ישראל ותרויהון הוון מתנביין כחדא ואמרין בסוף עקב יומיא גוג ומגוג וחיילותיה סלקין לירושלם ובידוי דמלכא משיחא איגון נפלין ושובע שנין דיומין ידליקו בני ישראל מן מני זייניהון לחורשא לא יפקין ואלין לא יקוצון ואינון הוו משובעתי חכימיא ולא נפקו שובעתי חכימיא מן משכנא עד אלדד ומידד מיתנבן במשריתא :

ירושלמי

עשר כורין :

ואישתעו מרים ואהרן במשה על עסק איתא כושייתא דנסיב והא לא איתא כושייתא הוות צפורה איתת משה אלא היך מה דהדין כושייא משני בשריה מכל ברייתא כן הוות צפורה איתת משה יאיה בריוה ושפירה בחזוה ומשניא בעובדיא טבא מכל נשיא דדריא ההוא :

יונתן
ברם תריהון כחדא מתנבאין על גוג וכו' הכין הוא בפ"ק דסנהדרין אמר רב נחמן על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים ומשמע להו הכי מתשובות משה ובים כל עם ה' נביאים דנם אבל שניהם טובים היו מתנבאים : אוטימוס ככר תפורש פהוא לגון שוי ומזומנ' דאיטמרו לתפרק מן רבנותא סונ דעת ר"ש שאומר כתקנא בשתייתי אלדד ומידד בשאומר הק"כס אספו לי שבעים איש אמרו אין אנו ראוי ויי' לגדול' ות"ש שהיו במי פרקך נסי בפרקי דר"א משמע הכי שהין מיוכבד לאחר מית' עמרם וכן פי' רש"י בר"ס ובתנחומא משמע שלא היו אחים בלל ואלדד סיה בן כסלון ומידד היה בן שפטן : כפי רחתיר וכלו נבואת' כי הוא מפרש כלא' מניעם . ורוחא דעל

עולא פי' רוח סערה כ"כ תרגום במקום אחר עד פרתהון פי' עד טיבוריהן כדי שלא יטריחו כדפי' רש"י וכפת למעטפה פלמא כמדרש"ל וישטחו ויאשו מלתר שהתחייבו שוחתיה של ישראל בלייה ויגלו בזכות משה דקטיע ודחגור כדפי' רש"י וכ"ל פ"ק דתענית שלא כתונתא בן כסוני קטיעי פגרים בנכון תאם כור עשרה כריגין צרי' בשרם כרי שאינן גל על תבואת לא שוה

ב ויאמרו הרק אך במשה דבר יהוה
הלא גם בנו דבר וישמע יהוה: ג
והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני
האדמה: ס ד ויאמר יהוה פתאם
אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם
אל אהל מועד ויצאו שלשתם: ה
וירד יהוה בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא
אהרן ומרים ויצאו שניהם: ו ויאמר
שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם יהוה במראה
אליו אתודע בחלום אדבר בו: ז
לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא:
ח פה אל פה אדבר בו ומראה ולא
בחידת ותמנת יהוה יביט ומדוע לא יראתם
לדבר בעבדי במשה: ט ויחר אף
יהוה בם וילך: י והענן סר מעל
האהל והנה מרים מצרעת כשלג ויפן אהרן
אל מרים והנה מצרעת: יא
ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת
עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו:
יב אל נא תהי כמת אשר בצאתו
מרחם אמו ויאכל חצי בשרו: יג ויצעק
משה אל יהוה לאמר אל נא רפא נא לה:
ויאמר

ענו ק׳ שולש חסר פר תנ״ו:

מלא תלת פר מ״א ג

מ״א יראה כמתלתה זמן שאמרו חז״ל אל תסתכל ברחותו בשעת קלקלתו:

שפירתא דנסיב רחיק: ב ואמרו הלחוד
ברם במשה מליל יי הלא אף עמנא מליל
ושמיע קדם יי: וגברא משה ענותן
לחדא מכל אנשא דעל אפי ארעא:
ואמר יי בתכיף למשה ולאהרן ולמרים פוקו
תלתיכון למשכן זמנא ונפקו תלתיהון:
ואתגלי יי בעמודא דעננא וקם בתרע משכנא
וקרא אהרן ומרים ונפקו תרויהון:
ואמר שמעו כען פתגמי אם יהון לכון נביאין
אנא יי בחזוון אנא מתגלי להון בחלמין אנא
ממליל עמהון: לא כן עבדי משה
בכל ביתי מהימן הוא: ממלל עם ממלל
מלילנא עמיה בחזו ולא בחידן ודמות יקרא
דיי מסתכל ומא דין לא דחילתון למללא
בעבדי במשה: ותקיף רוגזא דיי בהון
ואסתלק: ועננא אסתלק מעילוי משכנא
והא מרים חורא כתלגא ואתפני אהרן לות
מרים והא סגירא: ואמר אהרן למשה
בבעו רבוני לא כען תשוי עלנא חובא
דאטפשנא ודסרחנא: לא כען תתרחק
דא מבינגא ארי אחתנא היא צלי כען על בסרא
מיתא הדין דבה ויתסי: וצלי משה קדם
יי למימר אלהא בבעו אסי כען יתה:

ויאמר

ששית · בגמטריא יפת מראה: על אודות האשה · על אודות גירושיה: כי אשה כושית לקח · מה ת״ל אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל: האשה הכושית · על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כושית לקח · ועתה גרשה: (ב) הרק אך · עמו לבדו דבר ה': הלא גם בנו דבר · ולא פירשנו מדרך ארץ: (ג) עניו · שפל וסבלן: פתאום · נגלה עליהם פתאום והן טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבוע לדבור: (ד) צאו שלשתכם · מגיד שלשתן נקראו בדבור אחד מה שא״א לפה לומר ולאוזן לשמוע: (ה) בעמוד ענן · יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב״ה יוצא למלחמה יחיד שנאמר ה' איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים · שיהו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: ויצאו שניהם · ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני · ד״א שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: (ו) שמעו נא דברי · אין נא אלא לשון בקשה: אם יהיה נביאכם · אם יהיו לכם נביאים: ה' במראה אליו אתודע · שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: (ח) פה אל פה · אמרתי לו (סוברה לפרש כן דאלו כפשוטו ספק״ף הוזכר לפבה דא״כ היה או פא״פ מוש כפשוטו: וזה א״א · דהא כתיב בסוף נשא מדבר אליו וע״ש ברש״י · אלא פא״פ פירושו א״ל לפרוש בו' ופא״פ לאו דוקא אלא ר״ל בהדיא ודוק) לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה ולא בחידות · ומראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראות פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל חוד חידה וגומר · יכול מראה שכינה ת״ל לא תוכל לראות את פני: ותמונת ה' יביט · זה מראה אחורים כענין שנאמר וראית את אחורי: בעבדי במשה · אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אף על פי שאין משה כמשה אפי' אינו עבדי כדאי הייתם לירוא מפניו וכ״ש שהוא עבדי ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם וילך · מאחר שהודיעם סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודיענו סרחונו: (י) והענן סר · ואחר כך והנה מרים מצורעת כשלג משל למלך שאמר לפידגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו: (יא) נואלנו · כתרגומו לשון אויל: (יב) אל נא תהי · אחותנו זו: כמת · שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה: אשר בצאתו מרחם אמו · אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב וכן חצי בשרו חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב אשר מאחר שיצאת מרחם אמנו היא לנו כאלו נאכל חצי בשרנו כענין שנאמר כי אחינו בשרנו הוא ולפי תמשמעו אף הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת: אשר בצאתו · מאחר שיצאה זו מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרה הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא · ד״א אל נא תהי כמת אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה אם אני אי אפשר לראותה שאני קרוב

קרוב

משאי למשה במיערקיה מן קדם פרעה וריחקה ארום לאיתא אסבוהי ית מלכתא דכוש ורחיק מינה : ויאמרו ואמרו הלחוד ברם עם משה מליל יי דאתפרש מתשמיש דעריס הלא אוף עמנא מליל ושמיע קדם יי : והאיש משה וגברא משה ענוותן בדעתיה לחדא מן כל בני נשא דעל אנפי ארעא ולא חש למליהון : ויאמר ה' ואמר יי למשה ולאהרן ולמרים פוקו תלתיכון למשכן זמנא ונפקו תלתיהון : וירד ואתגלי יקרא דיי בעמודא דענן יקרא וקם בתרע משכנא וקרא אהרן ומרים ונפקו תרויהון : ויאמר ואמר שמעו בבעו פתגמי עד דאמליל אין יהוון כל נביא דקמו מן יומת עלמא מתמליל עמהון היכמא דמתמליל עם משה דמימרא דיי בחזיו לוותהון מתגלי בחלמא ממלילנא עמהון :

לא כן לא כדין ארחא דמשה עבדי בכל בית ישראל עמי מהימן הוא : פה ממלל עם ממלל מלילית עמיה דיתפרש מתשמיש דעריס וחזיו ולא במימרא מתגלינא ליה באסנא ודמו דבתר שכינתי חזי ומא דין לא דחלתון לאשתעויי כהלין מליא בעבדי במשה : ויחר ואסתלק איקר שכינתא דיי מנהון ואזיל : והענן ועננא איקר שכינתא דיי אסתלק מעלוי משכנא והא מרים לקת בצורעא ואסתכל אהרן לוות מרים והא לקת בצורעא :

ויאמר ואמר אהרן למשה בבעו מינך ריבוני לא תשוי עלנא חובא דאיטפשנא ודי פרחנא : אל נא בבעו מינך לא תהוי מרים אחתן מצרעא מסאבא באהילא במיתא דהיא מדמיא לוולדא דאישלם במעי אמיה תשעא ירחין וכיון דימטא קיצא למפוק לעלמא ואתאכיל פלגות בשריה בזמן דיתבא אמיה על מתברא וימות וולדא ומפקא יתיה חייתא כד מחתך היכדין כד הויין בארעא דמצרים הות מרים אחתן חמיא יתן בגלותן ובטלטולן ובשעבודן וכדו מטת זמנא למפק ולמירות ית ארעא דישראל הא כדון היא מתמנעא מנן בבעו מינך רבוני צלי כען עלה ולא נובדא זכותה מגו קהלא : ויצעק משה וצלי משה ובעא רחמין קדם יי למימר בבעו ברחמין אלהא רחמנא בבעו אלהא דשליט בנשמת כל בישרא אסי בבעו לה :

ירושלמי

לית כות עבדי משה בכל קומיטון דיש לבילרין קומיטמון דידי היימן הוא :

ירושלמי

דאישתלינן : לא בבעו תהוי מרים אחתנן מצרעא מטמארה באהלא כמיתא ארום היך מה דהדין ולדא דהיה במעיא דאמיה תשעא ירחין במיא ובאישתא ולא מנזיק וכיון דמטא קיציה למיפוק מן מעוי דאמיה אתאכיל פלגות בישריה כן הות מרים אחתנן מטרפא עמנא במדבריא והות עמן בעקנא וכיון דימטא קיצין למיעל לארעא דישראל למא היא מתמנע מינן צלי כען על בישרא מיתי וייחי ולא ניבד זכוותה :

ירושלמי

אלהא דמסיבל בשרא אסי יתה :

ויאמר

קרובה אין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו : (יג) אל נא רפא נא לה : בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו : לאמר מה ת"ל אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו ביוצא בו, וידבר משה לפני ה' לאמר וגומר מה ת"ל לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו' כיוצא בו ויאמר משה לבני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר השיבו רב לך : רפא נא לה מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה : ד"א שלא יאמרו בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה תו' מ"ר) ואביה

סכינתי חזי דק"ל מאי ותמונת ה' יביט והלא השיב למשה ובכי לא יראני האדם וחי אלא ודמו דבתר ר"ל מראה אחורים שהוא פנים ואחור הבורא' אור החוזר ודי היה מדמיא לוולדא דאישלם כמעי אמן הוא מפרש מהו בצאתו מרחם אמו ותדייק כל מה שתרגם רש"י ולפי דרכו מבואר ג"כ היטב : דיוקא על מתכוונת פי' כאם מונעת על המשבר :

קוץ הכרם לשון גמרא דמכפרא כרך וסירוגו חכילה וכליפ' וק"ל דמכבוש כושי במערקי' כל זה מבוא הילקוט ספרי שמות מדם של משה שמלך ת' שני' בכוש ולא קרב אל המלכה כלל וזהו אשה כשית וק"ל : דאתקריש מתשמיש דצפוק כדפי' רש"י וי"פס : כבל בית ישראל מתקן כוס מאי ביתי ואלא הוא יה' מקומו של עולם ומדיין לא נכנה כ"ה אלא בתרגומו והירושלמי דמתרגם בכל קומיטון כמו קומטי' שמכיונו מקומות הנה תרים ורזי עולם מה שלמעלה ומטה כים וכיבשה וגם' רזי התלאכי' גלי' לים ולא כטוארא מתגליא כאיסנא פי' בסנגלקי' בקנה וזהו ארים סראסון לנבי משה ודמו דבתר

מפטיר

יד ויאמר יהוה אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף:
טו ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים:
טז ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן:

קל"ו פס' ללאלי סימן
הפטרין רכינשמחם כוכריה בסי' ב'

ואמר יי למשה ואלו אבוהא מנזף נזף בהא הלא תתכלם שבעא יומין תסתגר שבעא יומין למברא למשריתא ובתר כן תתכניש:
ואסתגרת מרים מברא למשריתא שבעא יומין ועמא לא נטל עד דאתכנשת מרים: ובתר כן נטלו עמא מחצרות ושרו במדברא דפארן:

יג

וידבר

א וידבר יהוה אל משה לאמר:
ב שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם:
ג וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי יהוה כלם אנשים ראשי בני ישראל המה:
ד ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור:
ה למטה שמעון שפט בן חורי:
ו למטה יהודה כלב בן יפנה:
ז למטה יששכר יגאל בן יוסף:
ח למטה אפרים הושע בן נון:
ט למטה בנימן פלטי בן רפוא:
י למטה זבולן גדיאל בן סודי:
יא למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי:
יב למטה דן עמיאל בן גמלי:
יג למטה אשר סתור בן מיכאל:
יד למטה נפתלי נחבי בן ופסי:
טו למטה גד גאואל בן מכי:
טז אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע:
יז וישלח אתם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אלהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר:
יח וראיתם את הארץ מה הוא ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב:
יט ומה הארץ אשר הוא ישב בה הטובה הוא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים:
כ ומה הארץ השמנה הוא אם רזה היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים:

ומליל

ומליל יי עם משה למימר: שלח לך גוברין ויאללון ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל גברא חד גברא חד לשבטא דאבהתוהי תשלחון כל רבא דבהון: ושלח יתהון משה ממדברא דפארן על מימרא דיי כולהון גוברין רישי בני ישראל אנון: ואלין שמהתהון לשבטא דראובן שמוע בר זכור: לשבטא דשמעון שפט בר חורי: לשבטא דיהודה כלב בר יפנה: לשבטא דיששכר יגאל בר יוסף: לשבטא דאפרים הושע בר נון: לשבטא דבנימן פלטי בר רפוא: לשבטא דזבולן גדיאל בר סודי: לשבטא דיוסף לשבטא דמנשה גדי בר סוסי: לשבטא דדן עמיאל בר גמלי: לשבטא דאשר סתור בר מיכאל: לשבטא דנפתלי נחבי בר ופסי: לשבטא דגד גאואל בר מכי: אלין שמהת גובריא דשלח משה לאללא ית ארעא וקרא משה להושע בר נון יהושע: ושלח יתהון משה לאללא ית ארעא דכנען ואמר להון סקו דא בדרומא ותסקון לטורא: ותחזון ית ארעא מה היא וית עמא דיתיב עלה התקיף הוא אם חלש הזעיר הוא אם סגי: ומה ארעא דהוא יתיב בה הטבא היא אם בישא ומה קרויא דהוא יתיב בהין הבפצחין אם בכרכין: ומה ארעא העתירא היא אם מסכינא האית בה אילנין אם לא ותתקפון ותסבון מאבא דארעא ויומיא יומי בכורי ענבין:

ויעלו

(יד) ואביה ירק ירק בפניה. ואלו אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתי תסגר ז' ימים: ואחר תאסף. אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משלח מחוץ למחנה ובהתרפאותו נאסף אל המחנה לכך כתוב בו אסיפה: והעם לא נסע. זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו':

חסלת בהעלותך

ויאמר ה׳ ואמר יי למשה ואבוהא אילו מנזף נזף באנפהא הלא הות מתכספא ומיטרדא שבעתי יומין סכדון דנזפה בה מן דינא דתתכסף ארביסר יומין אלהן מסתיא דתטרד שבעתי יומין מברא למשריתא ואנא מעכב בגין זכותך ענני יקרי ומשכנא וארונא וכל ישראל עד זמן דתתסי ומן בתר כדין תתכניש: ותסגר ואיטרדת מרים מברא למשריתא שבעתי יומין ועמא לא נטל עד זמן דאתסיית מרים: ואחר אף על גב דאתחייבת מרים נביאתא למלקי בצורעא בעלמא הדין צולפן סגי אית להון לעלמא דאתי לצדיקיא ולנטרי פקודי אורייתא לפום דאתיעדת מרים נביאתא שעא זעירא למידוע מה הוות בסיפיה דמשה בההוא זכותא הוון כל ישראל שיתין רבוון דהינון סכום תמניין לגיונין ועננא יקרא ומשכנא ובירא לא זייעין ולא נטלין עד זמן דאיתסיאת מרים נביאתא ומן בתר כדין נטלו עמא מחצרות ושרון במדברא דפארן:

ירושלמי

אף על גב דאתחייבת נביאתא לאצטרעא אית בן אולפן סגי בפיקודיא ולנטורי מצוותא מצוה זעירא דעביד איניש מקבל עלה אגר סגי וכין דקמת מרים נביאתא על גיף נהרא בשעא זעירא למידע מה הוי בסופא דמשה הוון בני ישראל שיתין ריבוון דהינון סכום תמניא ליגיונין ועננא יקרא ובירא לא זעו ולא נטלו מן אתריהון עד זמן דאיתסיאת מרים נביאתא מצרעתא ומן בתר דאיתסיאת מרים נביאתא מצרעתא בתר כן נטלו עמא מחצרות ושרון במדברא דפארן:

וידבר ומליל יי עם משה למימר: שלח לך שלח לך גוברין חריפין ויאללון ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל גברא חד גברא חד לשבטא דאבהתוי תשלחון מן קדם כל אמרכול דבהון: וישלח ושדר יתהון משה ממדברא דפארן על פם מימרא דיי כלהון גוברין חריפין דמתמנן רישי על בני ישראל הינון: ואלה ואלין שמהתהא דתריסר גובריא מאלליא לשבטא דראובן עזגד שמוע בר זכור: למטה לשבטא דשמעון עזגד שפט בר חורי: לשבטא דיהודה עזגד כלב בר יפונה: לשבטא דיששכר עזגד יגאל בר יוסף: לשבטא דאפרים עזגד הושע בר נון: לשבטא דבנימין עזגד פלטי בר רפוא: לשבטא דזבולן עזגד גדיאל בר סודי: לשבטא דיוסף לשבטא דמנשה עזגד גדי בר סוסי: לשבטא דדן עזגד עמיאל בר גמלי: לשבטא דאשר עזגד סתור בר מיכאל: לשבטא דנפתלי עזגד נחבי בר ופסי: לשבטא דגד עזגד גאואל בר מכי: אלה שמות אלין שמהת גובריא דשדר משה לאללא ית ארעא וכד חמא משה ענוותנותיה קרא משה להושע בר נון יהושע: וישלח ושדר יתהון משה לאללא ית ארעא דכנען ואמר להון סקו בהדין איטרא בדרומא ותסקון לטורא: וראיתם ותיחמון ית ארעא מה היא וית עמא דיתיב עלה התקיף הוא אין חליש הזעיר הוא אין סגי: ומה ומה ארעא דהוא יתיב בה הטבתא היא אין בישתא ומא קורייא דהוא יתיב בהון הבכרכין פציחי חניין אין בחקרין: ומה ומא שבח ארעא השמינין איניון פירייא אין כחישין האית בה אילנין דמיכל אין לא ותעבדון תוקפא ותיסבון מאיבא דארעא ויומיא די אזלו בעשרין ותשעה לירחא דסיון יומי דמן בכורי ענבין:

ירושלמי

ומה ארעא השמינין אינון פירין או עצין:

שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר: שלח לך. לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמה שנא׳ ותקרבון אלי כלכם וגו׳ ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו׳ חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען לא ירשוה: על פי ה׳. ברשותו שלא עכב על ידו: כלם אנשים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו: ויקרא משה להושע וגו׳. התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים: (יז) עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של ארץ ישראל שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה ואחר כך מראין את השבח: (יח) את הארץ מה היא. יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין: החזק הוא הרפה. סימן מסר להם אם בפרזים יושבין חזקים הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם: (כ) הבמחנים. תרגומו הבפצחין פרזין מכוסין ופתוחין מאין חומה: השמנה היא. כמעיינות ותבואות טובים ובריאים: (כא) היש בה עץ. אם יש בה אדם כשר שיגין עליהם בזכותו: בכורי ענבים. ימים שהענבים מתבשלין בבכור:

ויעלו

אלין מסורות
פי׳ אלהם
די כ״ן ימים
ואלא אבכה
בדפי׳ רא״ל
כוהמש
לא נקט יע״מ
וק״ל: אולכן
סגיינסי׳
שכר הרבה
לצדיקי׳
מק״ו מכאן
מהריש
דאיתעדת
פי׳ נתעכבה
ואך מומש
כיאור
נתעכבה
השכינה
וששי׳ ריבוא
ישראל עד
דנתרפאת

חסל
פרשת
בהעלתך

גוברין
חריפין וכן
לקמן וכן
דעת תנחומ׳
כל אקוד
שנא׳ אכשי׳
אינם אלא
חשובים וכן
פי׳ והאים
כייי שאול
וקן כת
כאנשים
לשבטא
דראובן
עזגד יב
כאן וכן תי
כוישלח
יעקב
מלאכים
לוגדין גם
כואני׳ שעם
לדבריהם
כי גבי
נפתלי אילם
שלוח׳
מתרגם על
מלא אילם
עזגד וגם
אינם ראים
דעל אילה
שלוחם
מתרגם
עזגד קליל
וכודך לבריה
מילי מגי׳
וק״ל לכן
אתם תכתר
נכון:

שני

כא ויעלו ויתרו את־הארץ ממדבר־צן עד־רחב לבא חמת: כב ויעלו בנגב ויבא עד־חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים: כג ויבאו עד־נחל אשכל ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן־הרמנים ומן־התאנים: כד למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול אשר־כרתו משם בני ישראל: כה וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום: כו וילכו ויבאו אל־משה ואל־אהרן ואל־כל־עדת בני־ישראל אל־מדבר פארן קדשה וישיבו אתם דבר ואת־כל־העדה ויראום את־פרי הארץ: כז ויספרו־לו ויאמרו באנו אל־הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה־פריה: כח אפס כי־עז העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם־ילדי הענק ראינו שם: כט עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני יושב על־הים ועל יד הירדן: ל ויהס כלב את־העם אל־משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי־יכול נוכל לה: לא והאנשים אשר־עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל־העם כי־חזק הוא ממנו: לב ויציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל־בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל־העם אשר־ראינו בתוכה אנשי מדות: לג ושם ראינו את־הנפילים בני ענק מן־הנפלים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם:

יד

א ותשא כל־העדה ויתנו את־קולם ויבכו העם בלילה ההוא: ב וילנו על־משה ועל־אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהם כל־העדה לו־מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו־מתנו:

ולמה

ואתבעיאו ומליקו ואלילו ית ארעא ממדברא דצין עד רחוב למטי חמת: וסליקו בדרומא ואתא עד חברון ותמן אחימן ששי ותלמי בני גבריא וחברון שבע שנין אתבניאת קדם טאנס דמצרים: ואתו עד נחלא דאתכלא וקצו מתמן עוברתא ואתכל עינבין חד ונטלוהי באריחא בתרין ומן רמוניא ומן תאניא: לאתרא ההוא קרא נחלא דאתכלא על עיסק אתכלא דקצו מתמן בני ישראל: ותבו מלאללא ית ארעא מסוף ארבעין יומין: ואזלו ואתו לות משה ולות אהרן ולות כל כנשתא דבני ישראל למדברא דפארן לרקם ואתיבו יתהון פתגמא וית כל כנשתא ואחזיאונון ית אבא דארעא: ואשתעיאו ליה ואמרו אתינא לארעא דשלחתנא ואף עבדא חלב ודבש היא ודין אבה: לחוד ארי תקיף עמא דיתיב בארעא וקרויא כריכן רברבן לחדא ואף בני גבריא חזינא תמן: עמלקאה יתיב בארע דרומא וחתאה ויבוסאה ואמוראה יתיב בטורא וכנענאה יתיב על ימא ועל כיף ירדנא: ואצית כלב ית עמא למשה ואמר מיסק ניסק ונירת יתה ארי מיכל ניכול לה: וגבריא דסליקו עמיה אמרו לא ניכול למיסק לות עמא ארי תקיף הוא מננא: ואפיקו שום ביש על ארעא דאלילו יתה לות בני ישראל למימר ארעא דעברנא בה לאללא יתה ארעא מקטלא יתבהא היא וכל עמא דחזינא בגוה אנשין דמשחן: ותמן חזינא ית גבריא בני עבק מן גבריא והוינא בעיני נפשנא כקמצין וכן הוינא בעיניהון: וארימת כל כנשתא וִיהַבוּ ית קלהון ובכו עמא בליליא ההוא: ואתרעמו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמרו להון כל כנשתא לוי דמיתנא בארעא דמצרים או במדברא הדין לוי דמיתנא:

ולמה

כלכן חסר כל ספין מלא:

ס' אגר:

ו' מלא וג' חסר:

ו' מלא בתור' ב' מנהון בפסוק: ליפמך רבתי:

שלישי

פ' מלא:

ב' א' מלא וכ' חסר זוד קדמו

(כא) ממדבר צין עד רחוב לבא חמת. הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרחית עד מקצוע מערבית כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול דרומי מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: (כב) ויבא עד חברון. כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם. וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב ויתנו לכלב את חברון: שבע שנים נבנתה. אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה צוען למצרים בנו הגדול אלא שהיתה מבונה בשבעה כיוצא בו זכאי להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקבורת מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנאמר כי היו בצוען שריו והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים: (כג) זמורה. שוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי בה: וישאהו במוט בשנים. ממשמע שנאמר וישאהו במוט איני יודע שהוא בשנים מה תלמוד לומר בשנים בשני מוטות הא כיצד שמונה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רימון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצתם להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע במשאוי אחד מהם צא ולמד מאבני ס

ויעלו וסליקו ואלילו ית ארעא מן מדברא דצין עד פלטיות מעלך לאנטוכיא : ויעלו
וסליקו מן צטר דרומא ואתו עד חברון ותמן אחימן ששי ותלמי מרבני דענק גברא וחברון שבע
שנין אתבניית קדם עד לא תתבני טאניס
דמצרים : ויבאו ואתו עד נחלא ירושלמי
דאתכלא וקצו מתמן עוברתא ואיתכל דעינבין ואתו על נחל סגולה וקטעו מתמן עוברא ובית
חד וסוברוהי באסלא בכתיף תרין מנהון ומן מן סגול דעינבין חד וטענו יתיה בקופה ביני תרין
רמוניא ומן מן תיניא : למקום גוברין ומן מן רמוניא ומן תיניא :
לאתרא ההוא קרו נחלא דאתכלא על עיסק.
עוברתא דקציצו מתמן בני ישראל והוה חמרא נטיף מניה כנחלא : וישובו ותבו
מלאללא ית ארעא בתמניא יומין בירחא דאב מסוף ארבעין יומין : וילכו ואזלו ואתו
לות משה ולות אהרן ולות כל כנישתא דבני ישראל למדברא דפארן לרקם ואתיבו להון פתגמא
ולות כל כנישתא וחמיאונון ית איבא דארעא : ויספרו לו ואשתעייו ליה ואמרו
אתאנא לארעא דשדרתנא ואוף עבדא חלב ודבש היא ודין איבה : אפס לחוד ארום
תקיף עמא דיתיב בארעא וקירויא כריכן תניין רברבן לחדא ואוף מרביני דענק גיברא חמינא תמן :
עמלק עמלקאי יתבין בארע דרומא וחיתאי ויבוסאי ואמוראי יתבין בטורא וכנענאי יתבין על
ימא ועל תחום יורדנא : ויהס ושתיק
כלב ית עמא ואציתינון לות משה ואמר מיסק ירושלמי
ניסק ונירת יתה ארום מיכל ניכול לה : ושתק :
והאנשים וגבריא דסליקו עמיה אמרו
לא ניכול למיסוק לות עמא ארום תקיף הוא מננא : ויוציאו ואפיקו טיב ביש על ארעא
דאלילו יתה לות בני ישראל למימר ארעא דעברנא בה לאללא יתה ארעא מקטלא יתבהא היא
במרעין וכל עמא דגויה גברא מרי מיכלן בישן : ושם ותמן חמינא ית גבריא בני ענק
מגניסת גיבריא והוינא דמיין באנפי נפשנא הי כקמצין והכדין הוינא דמיין באנפי נפשיהון :
ותשא וארימת כל כנישתא ויהבו ית קליהון ובכו עמא בליליא ההוא ואתקביעת להון ההוא
ליליא לבכיתא לדריהון : וילנו ואתרעמו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמר להון
כל כנישתא לואי דמיתנא בארעא דמצרים או במדברא הדין לואי דמיתנא :

ולמה

אלכים שהקימו בגלגל הרימו לכם איש אבן אחד מן הירדן על שכמו והקימום בגלגל ושקלום ידוחינו משקל כל אחד
ארבעים סאה ונמרי טוכא דמידלי איכא על כתפיה איכו אלא שלים משאוי כמשאוי שמסייעין אותו להרים : (כו)
וישובו מתור הארץ מקן ארבעים יום : והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני
עשרה פרסאות ליום הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב"ה
שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך : (כז) וילכו ויבאו מהו וילכו להקיש הליכתן לביאתן מה
ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה : וישיבו אותם דבר את משה ואת אהרן : (כח) זבת חלב ודבש היא כל
דבר שקר שאין אומרין בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו : (כט) בצורות לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון
בירניות עגולות וכלשון ארמי כריך עגול : (ל) עמלק יושב ונזמר לפי שכבר נכוו בעמלק הזכירוהו מרגלים
כדי ליראם : על יד הירדן יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור : (לא) ויהס כלב השתיק את כלם :
אל משה לשמוע מה שידבר במשה צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו
ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את
המן והגיז לנו את השליו : עלה נעלה אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו :
ויהס לשון שתיקה וכן הס כל בשר הס כי לא להזכיר כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודת אנשים אומר ש"ט :
(לב) ארץ אוכלת יושביה בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי
מתים והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבל ולא יתנו לב לאלו : אנשי מדות גדולים וגבוהים וצריך לתת לאם מדה
כגון גלית גבהו שש אמות וזרת וכן איש מדון איש מדה : (לג) הנפילים ענקים מבני שמחזאי ועזאל דהנו
שנפלו מן השמים בימי דור אנוש : וכן היינו בעיניהם שמענו אומרים זה לזה נמלים רא"ש ובפ"א חגבים
יש בכרמים כאנשים ענק שמעניקים חמה בקומתן : (כ) לו מתנו הלואי ומתנו :

בתנא

עפסרין. ותשע גירא סיון תכיון שנאנו לסוף שתוכם ימים לחדש אב כדמתרגם גבי וישיבו מתור הארץ תקן ת' יגים ות ימי היו' הליכתם דהא כגזר עליהם לתיל כמדבר מ' שנה יום לשנה נה ותש כ' ימים של חודש סיון ול' יום של תמוז וח' ימי' של אב הרי מ"ט כ"ט לסיון וק"ל: ויתמכרין חוקתא פי' שיפגו חוקם בקרקע שהרי הלכו כגבולים כדפיר' רש"י כר"ם מתרגין וכן אכלו פירותיה דפוי חוקם כשאכילם בפני המוכר חמרא נסך כנהלא דקשם דלא הוה לקרא שם המקום רק אשכול לבד ע"ש האשכול ולאם נקרא נחל אלא ע"ש דיין שהיה נוטף כנחל בתמניא יומין בירח דאב סמוך על קרא דכלילה בהוא

אח"ז שהוקכפם כביא לדורות נמצא שחורבה היה מקודם זה יומא חדא : גברא מרי מיכלן בישין פירש מרי מדות רעות
דתרגום מדה הוא מיכלא ודייק הכי דמאי מדות הלא כל אנשי שבעולם יש להם מדות כ"א לפי ערכי ואין לפרש מדות גדולות
דהוה עיקר חסר ועוד אא"ל שהיו בעלי מדות גדולים דהא בקרא שלאחריו ספרו מבני ענק שהמה הנביא גדולים וחוקים א"כ פ"כ
צריך לתרגם שהם בסבב תכונתם ומדותם רעות מצד טבע הארץ המגדל תכונו' כאלו ושכינפו ואתקביעו לכון בהוא ליליא וכלו
כן הוא דעת שגמרא דתענית פרק בשלשה פרקים ובתנחומא וע"ש :

ג ולמה יהוה מביא אתנו אל־הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצריםה׃
ד ויאמרו איש אל־אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה׃
ה ויפל משה ואהרן על־פניהם לפני כל־קהל עדת בני ישראל׃
ו ויהושע בן־נון וכלב בן־יפנה מן־התרים את־הארץ קרעו בגדיהם׃
ז ויאמרו אל־כל־עדת בני־ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד׃
ח אם־חפץ בנו יהוה והביא אתנו אל־הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר־הוא זבת חלב ודבש׃
ט אך ביהוה אל־תמרדו ואתם אל־תיראו את־עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו אל־תיראם׃
י ויאמרו כל־העדה לרגום אתם באבנים וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל־כל־בני ישראל׃

רביעי

יא ויאמר יהוה אל־משה עד־אנה ינאצני העם הזה ועד־אנה לא־יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבו׃
יב אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי־גדול ועצום ממנו׃
יג ויאמר משה אל־יהוה ושמעו מצרים כי־העלית בכחך את־העם הזה מקרבו׃
יד ואמרו אל־יושב הארץ הזאת שמעו כי־אתה יהוה בקרב העם הזה אשר־עין בעין נראה ׀ אתה יהוה ועננך עמד עלהם ובעמד ענן אתה הלך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה׃
טו והמתה את־העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר־שמעו את־שמעך לאמר׃
טז מבלתי יכלת יהוה להביא את־העם הזה אל־הארץ אשר־נשבע להם וישחטם במדבר׃
יז ועתה יגדל־נא כח אדני כאשר דברת לאמר׃
יח יהוה ארך אפים ורב־חסד נשא עון ופשע ונקה לא ינקה פקד עון אבות על־בנים על־שלשים ועל־רבעים׃
יט סלח־נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד־הנה׃
כ ויאמר יהוה סלחתי כדברך׃

ואולם

ג' וחסר תלת סבורים׃ · מלא מלה׃ · ל' חסר ו"ו וחד מלא׃ · ל' ופקד׃ · יג' מלה פתורים׃ · ל' חס' קדמ' דפסוק׃ · יוד רבתי · ואמר זכור · חסד נדקת · הכיס' סגפי' · זיתו כעטר' · בפיונות׃ · מלה כ' פסוקים · כתורים · פישיון סמ' · פרו מסר · ירדן׃ · מגודל חסר' · ב' במ ז׳ ר׳ · גוד' וריוסף · זם"ם כ' · סירנפיר · מכים עתרו · לשרו מסם · נדוד סידטו · לכבוזל · עליכם׃

ולמא יי מעיל יתנא לארעא הדא למפל בחרבא נשנא וטפלנא יהון לביזא הלא טב לנא דנתוב למצרים׃ ואמרו גבר לאחוהי נמני רישא ונתוב למצרים׃ ונפל משה ואהרן על אפיהון קדם כל קהל כנשתא דבני ישראל׃ ויהושע בר נון וכלב בר יפנה מן מאללי ית ארעא בזעו לבושיהון׃ ואמרו לכל כנשתא דבני ישראל למימר ארעא דעברנא בה לאללא יתה טבא ארעא לחדא לחדא׃ אם רעוא בנא קדם יי ויעיל יתנא לארעא הדא ויתנינה לנא ארעא דהיא עבדא חלב ודבש׃ ברם במימרא דיי לא תמרדון ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון עדא תוקפהון מנהון ומימרא דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון׃ ואמרו כל כנשתא למרגם יתהון באבניא ויקרא דיי אתגלי במשכן זמנא לכל בני ישראל׃ ואמר יי למשה עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד אימתי לא יהימנון במימרי בכל אתיא דעבדית ביניהון׃ אמחינון במותא ואשיצינון ואעביד יתך לעם רב ותקיף מנהון׃ ואמר משה קדם יי וישמעון מצראי ארי אסיקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון׃ ויימרון ליתיב ארעא הדא דשמעו ארי את יי דשכינתך שריא בגו עמא הדין דבעיניהון חזן שכינת יקרא דיי ועננך מטיל עליהון ובעמודא דעננא את מדבר קדמיהון ביממא ובעמודא דאשתא בליליא׃ ותקטיל ית עמא הדין כגברא חד ויימרון עממיא דשמעו ית שמע גבורתך למימר׃ מדלית יכלא קדם יי לאעלא ית עמא הדין לארעא דקיים להון וקטלינון במדברא׃ וכען סגי כען חילא קדמך יי כמא דמלילתא למימר׃ יי מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון שביק לעוין ולמרוד סלח לדתייבין לאוריתיה ודלא תייבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי׃ שבוק כען לחובי עמא הדין כסגיאות טבותך וכמא דשבקתא לעמא הדין ממצרים ועד כען׃ ואמר יי שבקית כפתגמך׃

וברם

(ד) נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פירשו לשון ע"ז׃ (ט) אל תמרדו. ושוב ואתם אל תיראו׃ כי לחמנו הם. נאכלם כלחם׃ סר צלם. מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם. ד"א צלו של מקום סר מעליהם׃ (י) לרגום אותם. את יהושע וכלב׃ וכבוד ה'. הענן

שירד

ולמה ולמא יי מעיל יתנא לארעא הדא למיפל בחרבא דכנענאי נשנא וטפלנא יהון למיבז הלא טב לנא דנתוב למצרים : ויאמרו ואמרו גבר לאחוי נמני עלן מליך לריש ונתוב למצרים : ויפל ואתרכינו משה ואהרן על אפיהון קדם כל כנישתא דבני ישראל : ויהושע ויהושע בר נון וכלב בר יפונה מן מאללי ית ארעא בזעו לבושיהון : ויאמרו ואמרו לכל כנישתא למימר ארעא דעברנא בה לאללא יתה טבא ארעא להדא לחדא : אם חפץ אין רעוא דיי אית בנא ואעיל יתנא לארעא הדא ויתנינה לנא ארעא דהיא עבדא חלב ודבש : אך ברם בפיקודיא דיי לא תבעשון ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארום בידנא מסירין הינון תש חיל גבורהון מעליהון ומימרא דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון : ויאמרו ואמרו כל כנישתא לאטלא יתהון באבנין ואיקר שכינתא דיי אתגלי בענני יקרא במשכן זמנא : ויאמר ה' ואמר יי למשה עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד אימתי לא יהימנון במימרי לכל אתוותא דעבדית ביניהון : אכנו אמחי יתהון במחתא דמותא ואישצי יתהון ואמני יתך לעם רב ותקיף מנהון : ויאמר ואמר משה וישמעון בניהון דמצראי דאישתנקו בימא ארום אסיקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון : ואמרו ויימרון בחדווא ליתבי ארעא הדא דישמעו ארום אנת הוא יי דשכינתך שריא בגו עמא הדין דבעיניהון חמון שכינת יקרך יי על טוורא דסיני וקבילו תמן אורייתך ועננך מטליל עליהון דלא יהנזקון משרבא ומטרא ובעמודא דעננא אנת מדבר קדמיהון ביממא מטול למכבא טורייא וגלימתא ולמידלי משריא ובעמודא דאישתא לאנהרא בליליא : והמתה ומן בתר כל ניסיא האלין אנת קטיל ית עמא הדין כגברא חד ויימרון עממיא דישמעו ית שמע גבורתך למימר : מבלתי מן בגלל דלא הוות יוכלא מן קדם יי לאעלא ית עמא הדין לארעא דקיים להון וקטלינון במדברא : ועתה וכדון יסגי כדון חילא קדמך יי ויתמלי רחמין עליהון ויתי חשוי לעם רב הי כמא דמלילתא למימר : ה' יי אריך רוח וקריב רחמין שרי לחובין ומכפר על סורחנין מזכי לדתייבין לאורייתא ודלא תייבין לא מזכי מסער חובי אבהן רשיעין על בנין מרודין על דר תליתאי ועל דר רביעאי : סלח נא שבוק כדון לסורחנות עמא הדין כסגיאות טבוותך והיכמא דשריתא לעמא הדין מן זמן דנפקו ממצרים ועד כדון : ויאמר ה' ואמר יי שבקית כפתגמך : ואולם

ירושלמי

יי אריך רחמין ורחיק רגז וקריב רחמין ומסגי למיעבד חסד וקשוט ומזכי לא מזכי יי חייביא ביום דינא מדכר חובי אבהן רשיעין על בנין מרדין :

ירושלמי

נשוי עלן מלך ונחזור למצרים :

יונתן לא קבטו לשון בפיוט בגמ' מקכ שכח כטס לשרגא וכן כבכובה בטם כים וכיר רגל נפטוכמייה רכיכי : ויסתמון כיהון דמזרחי דלא יהכן לומר הסי ענאם שרי נטבעו ניסי פוף אלא ודאי דקלא אבניבס : לתכלא טירא וגלימתא פיר' לעשות הכריס גבוהיס : כמוכיס וטירא [illegible] וגבעות : ויתמלי רחמין פליגן דרבי מסתע לים כשיזורק לאדום אדכי מד' הגדולים או יתעורר רחמי' וזהו ועתה יגדל דייק' ועיין כראקנט בדף קת"ד

ירד שם : (יא) עד אנה ינאצוני ירגיזוני : בכל האותות . בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין ע"ד שתכלה שיכולת בידי לקיים הבטחתי : (יב) ואורישנו כתרגומו תרוכינן וא"ת מה תעשה לשבועת אבות ואעשך כבו' זה ע"פ לגוי גדול שאתה מזרעם (יג) ושמעו מצרים ושמעו את אשר תהרגם כי העלית כי ונו .. בלשון אשר והסרתו הקבלה כמו אם העלית כמו אך הגד' אותם תקרב' וכשישמעו שאתה הורג' לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם ויתי תשמ' אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם וזו היא : (יד) ואמרו אל יושבי הארץ הזאת כמו על יושבי הארץ לעשר רב הזאת ומה יאמרו עליהם מה שאמר בסוף הענין מבלתי יכולת ה' בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתם נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו כך שנתקה אהבתך מהם עד הכה : (טו) והמתה את העם הזה הבי ולא כאיש אחד פ' פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו שמעך וגו : (טז) מבלתי יכולת וגו' לפי שיושבי מקבר הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לל"א מלכים וזאת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להכניסם שחטם : יכולת שם דבר הוא (יז) כאשר דברת לאמר ומהו הדבור ומוסר פסוק (יח) ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להק"בה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים הטע ומלא אמר לו לצדיקים אמר לו הק"בה אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך לדבר כשחטאו ישראל ב' כקידם בעגל ובמרגלים התפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הק"בה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים . (יט) יגדל נא כח ה' לעשות דבריך : (יח) ונקה לשבים : לא ינקה לשאינן שבים : (כ) כדברך בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה' :

והכי פירש ועתה יגדל נא כח לגדל האותו ה'

והולך

אותי ר"ל כיתקיים ג"כ כאשר דברת ואעשך אותך לגוי גדול וכן עניין פסוק זה בו ובירושלמי שכיבס הדין ודעתם תמנה בשתיין שבי תמה בתרגום בדף קכ"ו שורש יד תק"ר ד"א וכ' צל מ"י ל"א ד"ת גזרית ותעיי"ן ונתתנו

כא ואולם חי אני וימלא כבוד יהוה את כל הארץ: כב כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: כג אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם וכל מנאצי לא יראוה: כד ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה: כה והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף: פ

כו וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: כז עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: כח אמר אלהם חי אני נאם יהוה אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: כט במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: ל אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון: לא וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה: לב ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה: לג ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר: לד במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תנואתי: לה אני יהוה דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימתו: לו והאנשים אשר שלח משה לתור את הארץ וישבו וילונו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ: לז וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני יהוה: לח ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ:

וידבר

וברם קים אנא ומליא יקרא דיי ית כל ארעא: ארי כל גבריא דחזו ית יקרי וית אתותי דעבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנא עסר זמנין ולא קבילו במימרי: אם יחזון ית ארעא דקימית לאבהתהון וכל דארגיזו קדמי לא יחזונה: ועבדי כלב חלף דהות רוח אוחרי עמיה ואשלים בתר דחלתי ואעילניה לארעא דעל לתמן ובנוהי ירתונה: ועמלקאה וכנענאה יתיב במישרא מחר אתפנו וטולו לכון למדברא אורח ימא דסוף: ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: עד אימתי לכנשתא בישתא הדא דאנון מתרעמין עלי ית תורעמת בני ישראל דאנון מתרעמין עלי שמיע קדמי: אימר להון קים אנא אמר יי אם לא כמה דמלילתון קדמי כן אעביד לכון: במדברא הדין יפלון פגריכון וכל מניניכון לכל חושבנכון מבר עשרין שנין ולעלא דאתרעמתון עלי: אם אתון תיעלון לארעא דקימית במימרי לאשראה יתכון בה אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון: וטפלכון דאמרתון לביזא יהי ואעיל יתהון וידעון ית ארעא דקצתון בה: ופגריכון דילכון יפלון במדברא הדין: ובניכון יהון מאחרין במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית חוביכון עד דיסופון פגריכון במדברא: במנין יומיא דאלילתון ית ארעא ארבעין יומין יומא לשתא יומא לשתא תקבלון ית חוביכון ארבעין שנין ותדעון ית דאתרעמתון עלי: אנא יי גזרית במימרי אם לא דא אעביד לכל כנשתא בישתא הדא דאזדמנו עלי במדברא הדין יסופון ותמן ימותון: וגבריא דשלח משה לאללא ית ארעא ותבו וארעימו עלוהי ית כל כנשתא לאפקא שום ביש על ארעא: ומיתו גבריא דאפיקו שום ביש על ארעא במותנא קדם יי: ויהושע בר נון וכלב בר יפנה אתקימו מן גבריא האנון דאזלו לאללא ית ארעא:

ומליל

(כא) ואולם. כמו אבל זאת אעשה לכם: חי אני. לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ כך אקיים לכם: (כב) כי כל האנשים הרואים וגו'. (כג) הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה זאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם אלא אמיתם

ואולם   וברם בשבועה קיים אנא
דמליא יקרא דיי ית כל ארעא :   כי כל
ארום כל גובריא די חמון ית יקרי וית אתוותי
דעבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנן
עשר זמנין ולא קבילו למימרי :   אם   בשבועא אמירא דא דלא יחמון ית ארעא דקיימית
לאבהתהון ולא דרא דארגיזו קדמי לא יחמונה:
ועבדי כלב   ועבדי כלב חולף דהוות
רוח אוחרי עמיה ואשלים בתר דחלתי ואעליניה
לארעא דעאל תמן ובנוי ירתונה :   והעמלקי   ועמלקאי וכנענאי יתיב במישרא מחר אתפנו
וטולו לכון למדברא אורח ימא דסוף :   וידבר ה׳   ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר :
עד מתי   עד אימת לכנישתא בישתא דמתחמרין עלי ית תורעמות בני ישראל דהינון
מתרעמין עלי שמיע קדמי :   אמור   אימר להון בשבועא קיים אנא אין לא היכמא דמלילתון
קדמי היכדין אעביד לכון :   במדבר   במדברא הדין יתרמון גושמיכון כל סכומהון לכל
חושבנהון מבר עשרין שנין ולעילא דאתרעמתון עלי :   אם אתם   בשבועא חמירא דאתון
לא תיעלון לארעא דקיימית במימרי לאשראה יתכון בה ארום אלהן כלב בר יפונה ויהושע בר נון :
וטפכם   וטפליכון דאמרתון דלביזא יהון ואעיל יתהון ויינדעון ית ארעא דקצתון בה :
ופגריכם   ופיגריכון דלכון יתרמון במדברא הדין :   ובניכם   ובניכון יהון טעיין
במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית חוביכון עד זמן דיסופון פגריכון במדברא :   במספר   במנין
יומיא דאלילתון ית ארעא ארבעין יומין יומא לשתא יומא לשתא תקבלון ית חוביכון ארבעין שנין
ותנדעון ית דאתרעמתון עלי :   אני ה׳   אנא יי גזרית במימרי אין לא גזרית במימרי לכל
כנישתא בישתא הדא דאזדמנו למרדא עלי במדברא הדין יסופון ותמן ימותון :   והאנשים
וגובריא די שדר משה לאללא ית ארעא ותבו וארעימו עלוהי ית כל כנשתא לאפקא טיב ביש על
ארעא :   וימותו   ומיתו גובריא דאפיקו טיב ביש על ארעא בשבעא יומין באילול והוון מורני
נפקין מן פרתהון ואזלין עד בית לישנהון ואכלין לישנהון עם מוריגיהון ואתקברו במותנא מן קדם
יי :   ויהושע   ויהושע בר נון וכלב בר יפונה אתקיימו מן גובריא האינון דהליכו לאללא
ית ארעא :

וידבר

ירושלמי

ואמר מימרא דיי הא שריתי ושבקית
פתגמך :

ירושלמי

דארימית ית ידי בשבועה:

מורני פכר כמלה רעפן ומכוחר שרס תולעים מן פירתהן פי׳ מן כרשיהם׳ ואכלין לישנהון עם מוריגהון דלא ב״ל כדעת רו״ל שהלשון נכנס לטבור אלא שנכנס ללשון ואכל הלשון עם החיך שלהם וזהו מוריגיהון פי׳ תרגום מתוק לחיך הוא בסיאה למוריגה וק״ל ואיסי לא תגלא לכון הוסיף מלת לכון לתקן כים דלא חיתה מסהמא לא תגלה אלא תגלה רק לכם היא לא תגלת ויהרקנט מבארו על הענינים והדברי׳ עתיקי׳ בדף מ״ט פ״ג יב״ש׳

(כב) וינסו׳ כמשמעו: זה עשר פעמים׳ שני׳ בים ושני׳ במן ושנים בשלו כו׳ כדאיתא במסכת ערכין: (כג) אם יראו׳ לא יראו: (כד) רוח אחרת׳ שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב שהיו סבורים שיאמר כתוכם וזהו שנאמר בספר יהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי: וימלא את לבו אחרי׳ וזה מקרא קצר: אשר בא שמה׳ חברון תנתן לו: יורשנה׳ כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום יירשנה: (כה) והעמלקי וגו׳ אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם: מחר פנו׳ לאחוריכם וסעו לכם וגו׳: (כז) לעדה הרעה וגו׳ אלו המרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה: אשר המה מלינים׳ את ישראל עלי. את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים׳ המרגלי׳ מלינים׳ אותם עלי שמעתי: (כח) חי אני׳ לשון שבועה: אם לא כן אעשה כביכול איני חי: כאשר דברתם׳ שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: (כט) וכל פקודיכם לכל מספרכם׳ כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן עשרים שנה וגו׳ להוציא שבטו של לוי שאין פקודים מבן עשרים: (לב) ופגריכם אתם׳ כתרגומו לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם (לג) ארבעים׳ שנה׳ לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעים כדי שיגיעו אותן של בני עשרים לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר וביום פקדי במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם זו ואף כאן נאמר ונשאו את עונותיכם ולא עונותיכם שתי עונות של עגל ושל תלונה ונחשב להם במנין מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנה שניה נתנו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם׳ כתרגומו ויקבלון את חוביכם: (לד) את תנואתי׳ שהניאותם את לבבכם מאחרי׳ תנואה׳ לשון הסרה כמו כי הניא אביה אותה: (לו) וישובו וילינו עליו׳ וכשבו מתור הארץ הרעימו עליו כל העדה בהוצאת דבה אותן האנשים׳ וימותו כל מוציאי דבת הארץ דבה לשון חיבוב דברים שמלקיחין לשומעם לאדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים׳ ויש לטובה ויש לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה יש דבה שהיא טובה: דבה׳ פרלדי״ש בלעז: (לז) במגפה לפני ה׳׳ באותה מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ונכנסין לתוך טבורם לכך נאמר במגפה ולא במגפה׳ וזהו לפני ה׳׳ במיתה הראויה

לט וידבר משה את הדברים
האלה אל כל בני ישראל ויתאבלו העם מאד :
מ וישכמו בבקר ויעלו אל ראש
ההר לאמר הננו ועלינו אל המקום אשר אמר
יהוה כי חטאנו : מא ויאמר משה
למה זה אתם עברים את פי יהוה והוא לא
תצלח : מב אל תעלו כי אין יהוה
בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם :
מג כי העמלקי והכנעני שם לפניכם
ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי יהוה
ולא יהיה יהוה עמכם : מד ויעפלו
לעלות אל ראש ההר וארון ברית יהוה ומשה
לא משו מקרב המחנה : מה וירד
העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום
ויכתום עד החרמה : פ
טו
א וידבר
יהוה אל משה לאמר : ב דבר אל בני
ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל ארץ
מושבתיכם אשר אני נתן לכם : ג
ועשיתם אשה ליהוה עלה או זבח לפלא נדר או
בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח ליהוה
מן הבקר או מן הצאן : ד והקריב
המקריב קרבנו ליהוה מנחה סלת עשרון בלול
ברבעית ההין שמן : ה ויין לנסך
רביעית ההין תעשה על העלה או לזבח לכבש
האחד : ו או לאיל תעשה מנחה
סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ההין :
ז ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח
ניחח ליהוה : ח וכי תעשה בן בקר
עלה או זבח לפלא נדר או שלמים ליהוה :
ט והקריב על בן הבקר מנחה סלת
שלשה עשרנים בלול בשמן חצי ההין :
י ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה
ריח ניחח ליהוה : יא ככה יעשה
לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים
או בעזים : יב כמספר אשר תעשו
ככה תעשו לאחד כמספרם : יג כל
האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח
ניחח ליהוה : יד וכי יגור אתכם גר
או אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח
ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה :
טו הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת
עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני יהוה :

פ' חסר : ג' בגעין :

פלג' חסר ו'

ויעפילו כגי' בעפתר כתיב' לגמן דאמר מן במעפילין היה :

לעולם בקורם פולם חסר יו"ד קדמא במ"כ :

ת' מוחדים בקורם וסי' במקד בקדל בו :

תורה

ומליל משה ית פתגמיא האלין לכל בני ישראל
ואתאבלו עמא לחדא : ואקדימו בצפרא וסליקו
לריש טורא למימר הא אנחנא סלקין לאתרא
דאמר יי ארי חבנא : ואמר משה למה דנן
אתון עברין על גזירת מימרא דיי והיא לא
תצלח : לא תסקון ארי לית שכינתא
דיי ביניכון ולא תתברון קדם בעלי דבביכון :
ארי עמלקאה וכנענאה תמן קדמיכון ותפלון
בחרבא ארי על כן תבתון מבתר פולחנא דיי
ולא יהי מימרא דיי בסעדכון : וארשעו למיסק
לריש טורא וארון קימא דיי ומשה לא עדו מגו
משריתא : ונחת עמלקאה וכנענאה דיתיב
בטורא ההוא ומחונון וטרדינון עד חרמה :
ומליל יי עם משה למימר : מליל עם בני
ישראל ותימר להון ארי תעלון לארע מותבניכון
דאנא יהיב לכון : ותעבדון קורבנא
קדם יי עלתא או נכסת קודשיא לאפרשא
נדרא או בנדבתא או במועדיכון למעבד
לאתקבלא ברעוא קדם יי מן תורי או מן
ענא : ויקריב דמקריב קורבניה קדם
יי מנחתא סולתא עשרונא דפילא ברבעות
הינא משחא : וחמרא לנסכא רבעות
הינא תעביד על עלתא או לנכסת קודשיא
לאמרא חד : או לדכרא תעביד
מנחתא סולתא תרין עשרונין דפילא במשח
תלתות הינא : וחמרא לנסכא
תלתות הינא תקריב לאתקבלא ברעוא קדם
יי : וארי תעביד בר תורי עלתא
או נכסת קודשיא לפרשא נדרא או נכסת
קודשיא קדם יי : ויקריב על בר
תורי מנחתא סולתא תלתא עשרונין דפיל במשח
פלגות הינא : וחמרא תקריב לנסכא
פלגות הינא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי :
כדין יתעביד לתורא חד או לדכרא חד או
לאימר באמריא או בעזיא : כמנין דתעבדון
כדין תעבדון לחד במניניהון : כל יציבא
יעביד כדין ית אלין לקרבא קורבן דמתקבל
ברעוא קדם יי : וארי יתגייר עמכון
גיורא או דביניכון לדריכון ויעביד קורבן
דמתקבל ברעוא קדם יי כמא דתעבדון כן
יעביד : קהלא קימא חד לכון
ולגיורא דאתגייר קים עלם לדריכון כותכון
כגיורא יהי קדם יי :

אורייתא

וידבר וּמַלִיל משה ית פתגמיא האלין עם כל בני ישראל ואתאבלו עמא לחדא : יז וישכימו

ואקדימו בצפרא וסליקו לריש טוורא למימר הא אנחנא סלקין לאתרא דאמר יי ארום חבנא :

ויאמר ואמר משה מה דין אתון עברין על גזירת מימרא דיי ואיהי לא תצלח לכון :

אל תעלו לא תסקון ארום לית שכינתא דיי שריא ביניכון וארונא ומשכנא ועננא יקרא ליתיהון

מטיילין ולא תיתברון קדם בעלי דבביכון : כי העמלקי ארום עמלקאי וכנענאי תמן זמינין

קדמיכון ותתרמון קטילין בחרבא ארום מן בגלל דתבתון מן בתר פולחנא דיי בגין כן לא יהי מימרא

דיי בסעדכון : ויעפילו ואזדרזו בחשוכא

קדם קריצתא למיסוק לריש טורא ברם ארונא ירושלמי

דביה קיימא דיי ומשה לא זזו מגו משריתא : ויעפילו וזריזו :

וירד ונחת עמלקאה וכנענאה דיתיב בטוורא

ההוא וקטילו יתהון ושציאונון וטרדונון עד שצייו : וידבר ומליל יי עם משה למימר :

דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון ארום תיעלון לארע מותבניכון דאנא יהיב לכון :

ועשיתם ותעבדון על מדבחא קורבנא קדם עלתא או ניכסת קודשיא לפרשא נדרא או בנדיבותא

או בזמן מועדיכון למעבד רעותא דמארי עלמא לאתקבלא ברעוא קדם יי מן תורי או מן ענא :

והקריב ויקריב גברא דמקרב קורבניה קדם יי מנחתא סמידא עשרונא פתיכא ברבעות הינא משח

זיתא : ויין וחמר עינבא לניסוכא רבעות הינא דעבד על עלתא או לנכסת קודשא לאימר

חד : או לאיל או לדכרא תעביד מנחתא תרין עשרונין סמידא פתיכא במשח זיתא תלתות

הינא : ויין וחמר עינבא תלתות הינא תקריב בסיפלי לניסוכא מטול לאתקבלא ברעוא קדם יי :

וכי וארום תעביד בר תורי עלתא או נכסתא לפרשא נידרא או נכסת קודשיא קדם יי :

והקריב ויקריב על בר תורי מנחתא סמידא תלתא עשרונין פתיך במשח זיתא פלגות הינא :

ויין וחמר עינבא לניסוכא פלגות הינא קורבני דמתקבל ברעוא קדם יי : ככה היכדין

יתעביד לתורא חד או לדיכרא חד או לאימר בר אימרי או בני גדיא : כמספר כחושבן תורי

ואמרי וגדיי דתעבדון קרבנא היכדין תעבדון לכל חד וחד לפום סכומהון : כל כל יציביא

בישראל ולא בבר עממין יעביד היכדין ית אלין נסוכייא לקרבא קורבנא דמתקבל ברעוא קדם יי :

וכי יגור וארום יתגייר עמכון גיורא או מן דהוא כדון ביניכון לדריכון ויעבד קרבן דמתקבל ברעוא

קדם יי היכמא דתעבדון כן יעבד : הקהל קהלא כולא קיימא חדא לכון ולגיורא די יתגיירון

קיים

כתיב קדם קירבנא דרש עלת ויעפילו פלגין ה'פל כי אוהיית את'הב מתחלפות וכחלו כתיב ויתפילו וכ"ס פתיחות גם כי נדרש כד' ת יפירש קרינות ה' א קידם עמיר פעתר ונלייתו :

לפי על פי מדותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא מודד מדה כנגד מדה : (לא) ויחושו ופלכ חיו • מה תלמיד לומר חיו מן האנשים ההם אלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם להייתם : (מ) אלרחש ההר • פיה הדרך העולה לארץ ישראל והיא לא תצלח • זו שאתם עושין לא תצלח : (מג) שאל כן שבתם • כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו' : (מד) ויעפילו לשון חוזק וכן הנה עפלה איכגרים בלשון עזות וכן עופל בת ציון עיפל ובחן ומדרש תנחומא מפרשו לשון אופל הלכו חשכים שלא ברשות : (מה) ויכתום • כמו ותכית אותו טחון מכה אחר מכה : עד החרמה • שם המקום נקרא על שם המאורע : (ג) ועשיתם אשה • אין זה צווי אלא כשתבואו שם ותעלה על לבבכם לעשות אשה לה' : לריח ניחח • נחת רוח לפני : לפלא נדר או בנדבה וגו' • או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד : (ד) והקריב המקריב • תקריבו כבשים ומנחה לכל כשתה המנחה בליל והשמן נבלל בתוכה. והיין למפלים כמו שנינו במסכת סוכה : (ה) לכבש האחד • על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין : (ו) או לאיל • ואם איל הוא • ורבותינו דרשו או לרבות את הפלגס לנסכי איל (י) אשה ריח • אינו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש : (יא) או לשה • בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים בכל ושה קרוים כתוך שנתם : איל • בן שלשה עשר חדש ויום אחד : (יב) כמספר אשר תעשו • כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם : כמספרם • כלכבה אם מם פרם של נסכיה : ככה כגר • כמותכם כן גר • כן דרך לשון עברית כגן ה' כארץ מצרים כזה כזה הגר ס כמוני כמוך כעמי כעמך : (יח) בבואכם אל הארץ • משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כלן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה : (כ) ראשית עריסותיכם • כשתלושו כדי עיסתכם שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה היא ויאודו בעומר עומר לגלגלת תרימו תרומה ראשיתה כלומר קודם שתאכלו ממנה רא שית חלקם חלה אחת תרימו תרומה לשם ה' : חלה • טורטלל בלע"ז : כתרומת גרן • שלא נאמר בה שיעור ולא בתרומת מעשר שנאמר בה שיעור אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה

טז תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה
לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם׃ פ

ששי

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם
שָׁמָּה׃ יט וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם
הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה׃ כ
רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת
גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃ כא מֵרֵאשִׁית
עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃
ס כב וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ
אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה׃ כג אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כד וְהָיָה אִם־
מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה
פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת׃
כה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת־
קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־
שִׁגְגָתָם׃ כו וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר

שביעי

הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם בִּשְׁגָגָה׃ ס
כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה
עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת׃ כח וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־
הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר
עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ׃ כט הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה
בִּשְׁגָגָה׃ ל וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה ׀ בְּיָד רָמָה
מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ לא כִּי
דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת ׀ תִּכָּרֵת
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֺנָה בָהּ׃ פ לב
וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ
עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ לג וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ
הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל כָּל־הָעֵדָה׃ לד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי

לא

ב' חסר · ט"ב מצות חלה · חלה תנין על ס"ח ס' דכריס חייבין כחל' מראשית עריסותיכם · שפנוק מתחיל כמס ומסיי' כמס לומר לך ענין יסס אחד · מארבעים פל' תורייתא · חסר בר יתן ל' מלא · ל' חסר אף · יט' אלין בתיב ס"ת כסוף תיבותא ולא ספקין · פתח וקומץ באתנח וסוף לך שמוחן · אחד מיו ומסוי שבנ' ספור כפ"א פתח לחם ם' בני' מסקול' בס בכל ואל כל התעות ׃

אוֹרַיְתָא חֲדָא וְדִינָא חַד יְהֵי לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן עִמְּכוֹן׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה
לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן בְּמֵיעַלְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲנָא מַעֵיל יָתְכוֹן
לְתַמָּן׃ וִיהֵי בְּמֵיכַלְכוֹן מִלַּחְמָא דְאַרְעָא
תַּפְרְשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ׃ רֵישׁ
אַצְוָתְכוֹן חַלְּתָא תַּפְרְשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא כְּמָה
דְּמַפְרְשִׁין מִן אִדְּרָא כֵּן תַּפְרְשׁוּן יָתַהּ׃
מֵרֵישׁ אַצְוָתְכוֹן תִּתְּנוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא
לְדָרֵיכוֹן׃ וַאֲרֵי תִשְׁתְּלוּן וְלָא תַעְבְּדוּן יָת
כָּל־פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין דְּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה׃
יָת כָּל־דְּפַקֵּיד יְיָ לְוָתְכוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה מִן־יוֹמָא
דְּפַקֵּיד יְיָ וּלְהָלָּא לְדָרֵיכוֹן׃ וִיהֵי אִם מֵעֵינֵי
כְנִשְׁתָּא אִתְעֲבֵיד לְשָׁלוּ וְיַעְבְּדוּן כָּל־כְּנִשְׁתָּא
תּוֹר בַּר־תּוֹרֵי חַד לַעֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ וּמִנְחָתֵיהּ וְנִסְכֵּיהּ כִּדְחָזֵי וּצְפִיר בַּר־עִזֵּי חַד
לְחַטָּאתָא׃ וִיכַפַּר כָּהֲנָא עַל־כָּל־כְּנִשְׁתָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן אֲרֵי שָׁלוּתָא הִיא
וְאִנּוּן אַיְתִיאוּ יָת־קֻרְבַּנְהוֹן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
וְחוֹבַתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל־שָׁלוּתְהוֹן׃
וְיִשְׁתְּבֵק לְכָל־כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא
דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן אֲרֵי לְכָל־עַמָּא בְשָׁלוּתָא׃
וְאִם־אֱנָשׁ חַד יְחוּב בְּשָׁלוּ וִיקָרֵיב עִזָּא בַּת־
שַׁתַּהּ לְחַטָּאתָא׃ וִיכַפַּר כָּהֲנָא עַל־אֱנָשׁ
דְּאִשְׁתְּלִי בְּמֶחֱבֵיהּ בְּשָׁלוּ קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי
וְיִשְׁתְּבֵק לֵיהּ׃ יַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְגִיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן אוֹרַיְתָא חֲדָא יְהֵי
לְכוֹן לְדְיַעְבֵּיד בְּשָׁלוּ׃ וֶאֱנָשׁ דְּיַעְבֵּיד
בְּרֵישׁ גְּלֵי מִן־יַצִּיבַיָּא וּמִן־גִּיּוֹרַיָּא קֳדָם־יְיָ הוּא
מַרְגֵּיז וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃
אֲרֵי עַל־פִּתְגָּמָא דַּיְיָ בְּסַר וְיָת־פִּקּוֹדוֹהִי אַשְׁנִי
אִשְׁתֵּיצָאָה יִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא חוֹבֵיהּ בֵּיהּ׃
וַהֲווֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁכַּחוּ גְבַר כַּד־
מְגַבֵּב אָעִין בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ וְקָרִיבוּ
יָתֵיהּ דְּאַשְׁכַּחוּ יָתֵיהּ כַּד־מְגַבֵּב אָעִין לְוָת־
מֹשֶׁה וּלְוָת־אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל־כְּנִשְׁתָּא׃
וְאַסְרוּ יָתֵיהּ בְּבֵית מַטְּרָא אֲרֵי לָא־אִתְפָּרַשׁ לְהוֹן

מה

ולנחתום אחד מארבעים ושמנה׃ (כא) מראשית עריסותיכם. למה נאמר לפי שנאמר ראשית
עריסותיכם שומע אני ראשונה שבעריסות תלמוד לומר מראשית מקצתה ולא כולה׃ תתנו לה' תרומה. לפי שלא
שמענו שיעור חלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה׃ (כב) וכי תשגו ולא תעשו. ע"ז היתה בכלל כל המצות
שהכופר מודה בה ... עליה פר ושעיר שכתוב מוציאה כאן מכלל לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת׃ וכי תשגו וגו'.
ע"ז הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה העובר
על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים
ואיזו זו ע"ז׃ אשר דבר ה' אל משה. אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום
ושאר כולם ע"י משה׃ (כג) את כל אשר צוה וגו'. מגיד שכל המודה בע"ז כאלו כופר בכל התורה

חלא

קיים עלם לדריכון כותכון כגיורא יהי קדם יי : תורה אורייתא חדא ודינא חד יהי לכון
ולגיורא דיתגיירון עמכון : וידבר ומליל יי עם משה למימר : דבר מליל עם בני
ישראל ותימר להון במיעלכון לארעא דאנא מעיל יתכון לתמן : והיה ויהי במיכלכון מלחמא
דעללתא דארעא ולא מן אוריזא ודוחינא וקיטני תפרשון אפרשותא קדם יי : ראשית שירוי
עצוותכון חלתא חד מן עשרין וארבעה תפרשון אפרשותא לכהנא כמא דמפרשין מן אדרא היכדין
תפרשון יתה : מראשית מן שירוי
עצוותכון תתנון אפרשותא קדם יי לדריכון : ירושלמי
וכי תשגו וארום תשתלון ולא תעבדון חדא מן שרוי אצוותכון תתנון לשמא דיי אפרשו :
מכל פקודיא האלין דמליל יי עם משה : את
ית כל מה דפקיד יי לוותכון בידא דמשה מן יומא דפקיד יי ולהלא לדריכון : והיה ויהי אין
מן מחמי כנישתא איתעבידת סורחנותא בשלו ויעבדון כל כנישתא תור בר תורי חד לעלתא לאתקבלא
ברעוא קדם יי ומנחתיה וניסוכיה כד חמי וצפיר בר עזין דלא עירובין חד לחטאתא : וכפר
ויכפר כהנא על כל כנישתא דבני ישראל וישתרי להון ארום שלותא היא והינון הייתיאו ית קורבניהון
קורבנא קדם יי וקרבן סורחנותהון קריבו קדם יי על שלותהון : ונסלח וישתרי מן קדם יי לכל
כנישתא דבני ישראל ולגיוריא דמתגיירין ביניהון ארום לעמא אירע בשלותא : ואם נפש ואין בר
נשא חד ייחוב בשלו ויקרב גדיתא בר שתא דלא עירובין לחטאתא : וכפר ויכפר כהנא על בר נשא
דאשתלי כד סרח בשלו קדם יי לכפרא עלוי וישתרי ליה : האזרח יציבא בבני ישראל ולגיורי
דמתגיירין ביניכון אורייתא חדא יהי לכון ולמאן דיעבד בשלו : והנפש ובר נש דיעבד בזדנא מן
יציביא או מן גיוריא ולא תאיב מן סורחנותיה
קדם יי הוה מרגיז וישתיצי בר נשא ההוא מגו
עמיה : כי ארום על פתגמא קדמאה דפקיד
יי בסיני בסר וית תפקידתא מהולתא בטיל
אישתיצאה בעלמא הדין ישתיצי בר נשא ההוא
בעלמא דאתי דעתיד למתן חושבן חובתיה ליום
דינא רבא : ויהיו והוו בני ישראל שריין
במדברא גזירת שבתא אשתמודע להון גרם
קנסא דשבתא לא אשתמודע להון קם גברא
מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואתלוש קיסין

ירושלמי
ארום פתגמא דייבזי וית פקודוי אפס משתיצא
תשתיצי נפשא ההיא חוביה תתקבל :
מגביב קיסין :
דין חד מן ארבע דינין כוליה כתוב למעלה
במקלל ובטמא מת :
ואצנייעו יתיה במטרא עד זמן די איתפרש להון
מן קדם יי באלין דינין יתעביד ביה :

ביומא דשבתא ויחמון ית סהדיא ויתנון למשה ומשה יתבע אולפן מן קדם יי וידון יתי ובכן אשתמודע
קנסא לכל בית ישראל ואשכחו סהדיא ית גברא כד תליש ועקר קיסין ביומא דשבתא : ויקריבו
וקריבו יתיה בתר דאתרו ביה ותלש סהדיא דהשכחו יתיה תליש קיסין לות משה ולות אהרן ולות כל
כנישתא : ויניחו דין הוא חד מן ארבעא דינין די עלו קדם משה נביא ודן יתהון על פום מימרא דקודשא
מנהון

עולה ובכל מה שהתנבאו הנביאים שנאמר למן היום אשר צוה ה' והלאה : (כד) אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ·
אם מפני עיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג שטעו והורו על אחת מן המצוות שהיא מותרת לעבוד ע"א בכך :
לחטת · חסר א' שאינו כשאר חטאות שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאות קודמות לעולה שנאמר ואת
השני יעשה עולה וזו עולה קודמת לחטאת : (כה) הביאו את קרבנם אשה לה' · זה האמור בפרשה הוא פר
העולה שנאמר אשה לה' : וחטאתם · זה השעיר : (כז) ונפש אחת תחטא בשגגה · בע"א : עז בת שנתה · שאר עבירות
יחיד מביא כשבה או שעירה וכזו קבע לה שעירה : (ל) ביד רמה · במזיד : מגדף · מחרף כמו והיתה חרפה
וגדופה אשר גדפו נערי מלך אשור ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את השם שהוא בכרת : (לא) דבר ה' ·
שהורה ע"א מפי הגבורה והשאר מפי משה : עונה בה · בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה : (לב) ויהיו
במדבר וימצאו · בגנותן של ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחללה : המוצאים
אותו מקושש שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו : (לד) כי לא פורש מה יעשה לו ·
באיזו

להכות עונש שלא נתחייב מקושש וכתוב על ידו לפי שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב והפי' אם זכות וחובה איכא
בכתיבת הפרשה אלא שכוונתו היה שתאמר ע"י לכך נכתבה על ידו אע"ג שעובר עבירות מ"מ לא קפה הק"בה שכרו כזה וכתבה
על ידו גם כי יש כוונה אחרת על כתיבת הפר' לחובה כבעא אלא כתוב' כן חביב : דין חד מן ארבע וכו' כו ידרשו ממעון המשה :
לא

ולא מן
אוריזא
ודוחנא
וקיטני דהכ'
לית' כמ"ש
מדכתיב
כאן לחם
ונאמר להלן
לחם מה לחם
דלהלן חמשה
מינים אף
כאן חמשה מיני'
ארץ חטה
ושעורה וכו'
לחם הארץ
דלא
עירובין
כדומה לו
הרכה
כתרגום זה
ומבואר
לעיל
הדרשה
אשם : וית
תפקודת
מהולתא
בטיל כן הוא
בסנהדרין
פר' חלק
ואת מצותו
הפר זה
המפר ברית
בשר ומה
שלא הניחו
כפשוטו על
כל המצות
אפשר משום
דכתיב עונה
בה דהיינו
דבוקה בו
והוא ביחוד
מצות מילה
לכ"ת
תפקודת
מהולתא :
מדבית יוסף
דק"ל כר'
עקיבא כפרי'
הזורע
דאמר
מקושש זה
צלפחד היה
ושם יתבא
אולפי' וכו'
וככן
אשתמודע
ויהיו פי' כמ"ש
רתוי בית'
פרשת
מקושש

לא פרש מה יעשה לו : ס
לה ויאמר יהוה אל משה מות יומת האיש רגם אתו באבנים כל העדה מחוץ למחנה :
לו ויציאו אתו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו אתו באבנים וימת כאשר צוה יהוה את משה : פ
לז ויאמר יהוה אל משה לאמר :
לח דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת :
לט והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות יהוה ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם :
מ למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם :
מא אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יהוה אלהיכם :

מה דיעבדון ליה : ואמר יהוה למשה אתקטלא יתקטיל גברא רגומו יתיה באבניא כל כנשתא מברא למשריתא : ואפיקו יתיה כל כנשתא למברא למשריתא ורגמו יתיה באבניא ומית כמה דפקיד יי ית משה : ואמר יי למשה למימר : מליל עם בני ישראל ותימר להון ויעבדון להון כרוספדין על כנפי כסותהון לדריהון ויתנון על כרוספדא דכנפא חוטא דתכלתא : ויהון לכון לכרוספדין ותחזון יתה ותדכרון ית כל פקודיא דיי ותעבדון יתהון ולא תטעון בתר הרהור לבכון ובתר חיזו עיניכון דאתון טען בתריהון : בדיל דתדכרון ותעבדון ית כל פקודי ותהון קדישין קדם אלהכון : אנא יי אלהכון דאפיקית יתכון מארעא דמצרים למהוי לכון לאלהא אנא יי אלהכון :

קט״ו · פל״ט · קימן :
ומפטירין וישלח יהושע · כיהושע בסימן ב׳ :

פ פ פ

ויקח

טז א קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן :
ב ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם :
ג ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם יהוה ומדוע תתנשאו על קהל

פ פ פ

ואתפליג

קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני ראובן : וקמו לאפי משה וגבריא מבני ישראל מאתן וחמשין רברבי כנשתא מערעי זמן אינשין דשמא : ואתכנשו על משה ועל אהרן ואמרו להון סגי לכון ארי כל כנשתא כולהון קדישין וביניהון שריא שכינתא דיי

באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה : (לו) ויוציאו אותו · מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מב״ד : (לח) רגוס · פשנ״ש כנען וכן הלוך אלא״ט וכן זכור ושמור : (לח) ועשו להם ציצית · על שם הפתילים התלויים בה כמו ויקחני בציצת ראשי ד״א ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן החרכים : תכלת · צבע ירוק של חלזון : (לט) וזכרתם את כל מצות ה׳ · שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי״ג : ולא תתורו אחרי לבבכם · כמו מתור הארץ הלב והעינים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות : (מא) אני ה׳ · נאמן לשלם שכר : אלהיכם · נאמן ליפרע : אשר הוצאתי אתכם · על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי : אני ה׳ אלהיכם · עוד למה נאמר כדי שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר לא עושין ולא נוטלין שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם ד״א למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא : ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע״א לומר שהמחלל את השבת כעובד ע״א שאף היא שקולה ככל המצות וכן בעזרא הוא אומר ועל הר סיני ירדת ותתן לפניך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם · ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם : (מ) את כל מצותי : (לח) על כנפי בגדיהם · כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים על ד׳ כנפות ולא בעלת ג׳ ולא בעלת חמש (ר״ל שאין עושין א׳ ציצת כנ׳ כנפית אלא ד׳ בד׳ כנפות כמבואר בטור א״ח סי׳ י׳ :) כנגד ד׳ לשונות של גאולה שנאמר במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי : פתיל תכלת · על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים :

שפה מצות צנית : שפב שלא להורג אחר מחשבת הלב וראיית העינים :

מפטיר

ציצית עולה תרי״ם חוטין וה׳ קשרים תרי״ג לומר לך שקולה מצות צנית בכל התורה כולה · כנגד ד׳ מצות ד׳ צניה כד׳ כנפי בגדין מכל מקום שפני ידבר : ככל אחד ה׳ קשרים שיזכור לחמשה חומשי תורה וכנגד ח׳ שמונה חוטין יזכור שלשה מלכות עשרים בשמנה לזכרים שמרגילים את האדם לעבירה ואם ישמור יזכה לעלות למעלה משמים רקיעים :

יך

ממך מחלוק׳ קרח לפרשת צניה שבל שמין הבגדי׳ חלק על משה חמשים נאמנים כ״ר דשפי׳ ירעך קראי חסר לך שעברו על לאצברן׳

מנהון דיני ממונא ומנהון דיני נפשתא בדיני ממונא הוה משה זריז ובדיני נפשתא הוה מתין בהון ובאלין ובאלין אמר משה לא שמעית מן בגלל למלפא רישי סנהדרי דעתידין למיקום דיהוון זריזין בדיני ממונא ומתונין בדיני נפשתא ולא יבהתון למשיילא דינא דמתקשי להון ארום משה דהוה רבהון דישראל צרך דיימר לא שמעית בגין כן אצנעוהי בבית אסירי ארום עד כדון לא אתפרש הדין דינא יתעביד ביה : ויאמר ה׳ ואמר יי למשה אתקטלא יתקטיל גברא אטלו יתיה באבנא כל כנשתא מברא למשריתא : ויצאו והנפיקו יתיה כל כנשתא מברא למשריתא ואטלו יתיה באבניא ומית היכמא דפקיד יי ית משה : ויאמר ה׳ ואמר יי למשה למימר : דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון ויעבדון להון ציציתא לא מן כיסיא ולא מן סיסיא ולא מן גרדיא אלהן לשומהון יעבדונון ויפסקון רישי חוטיהון ויתלון בחמשת קיטרין ארבעא בגו תלתא על ארבעת אנפי גוליהון דמתעטפין בהון לדריהון ויתנון על אנפא גוליתהון שזיר דתכלא : והיה ויהי לכון למצוותא ציצית ותחמון יתיה בזמן דאתון מתעטפין בהון ביממא ותדכרון ית כל פיקודיי ותעבדון יתהון ולא תסטון למטעי בתר הרהור לבבון ובתר חיזו עיניכון דאתון טען בתריהון : למען מן בגלל דתדכרון ותעבדון ית כל פיקודיי ותהוון קדישין הי כמלאכיא דמשמשין קדם יי אלהכון : אני ה׳ אנא הוא יי אלהכון די פרקית ואפיקית יתכון פריקין מארעא דמצרים מטול למהוי לכון לאלהא אנא הוא יי אלהכון :

ירושלמי

ויעבדון להון ציצין על צנפת דגולתהון לדריהון ויתנון על ציצין דגולתהון שזיר דתכלא :

* * *

ויקח קרח

ונסיב גולייתיה דכולא תיכלא קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני ראובן : ויקומו וקמו בחוצפא ואורו הילכתא באנפוי דמשה על עיסק תיכלא משה הוה אמר אנא שמעית מן פום קודשא יהי שמיה מברך דציציית יהון מן חיוור וחוטא חד דתיכלא יהי ביה קרח וחברוי עבדו אלין וציצייתהון כלהון דתיכלא מה דלא פקיד יי ומסעדין להון גובריא מבני ישראל מאתן וחמשין אמרכלי כנשתא מערעי זמן למיטל ולמישרי מפרשין בשמהן : ויקהלו ואתכנשו על משה ועל אהרן ואמרו

ירושלמי: וגסיב עיצה ופלג קרח :

(א) ויקח קרח · פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא : ויקח קרח · לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפליג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. דבר אחר ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנאמר קח את אהרן קחו עמכם דברים : בן יצהר בן קהת בן לוי · ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנאמר ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל · ודתן ואבירם · בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו · ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנאמר ובני קהת וגו׳ עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מינה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס ר״נ ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו והם אליצור בן שדיאור וחבריו וכיוצא בו שנאמר נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר אלה קריאי העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להן חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה : בני ראובן · דתן ואבירם ואון בן פלת : (ג) רב לכם · הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה : כלם

מה יתן לו אלא כמלאכי השרת [illegible] וק״ל : ונסיב גולייתיה דק״ל מה שכתב רש״י מאי לקח אלא לקח טליתו וכן לשון זה כגמר׳ ע״כ [illegible] ב״ב דתני לקיבלכה הוא [illegible] וגולייתיה [illegible] וירושלמי מתרגם ונסיב עצה ג״כ מפרש מאי ולקח אלא נוטל עצה וכן הוא בתנחומא שנטל עצה מאשתו · דכולא תכלא [illegible] וק״ל [illegible] קורח לפי׳ [illegible] וק״ל [illegible] מטול משה [illegible] כתיב לעיל ויקהלו על משה ועל אהרן וכאן כתיב [illegible] וישמע משה לבדו ולא אהרן אלא שהדבורו למשה כו׳ [illegible] ואם כיסוף כי״ש [illegible] שיעור [illegible] כבודו על [illegible] רצו לבדוק את משה לכן [illegible] יפול אהרן עם הכהונה וק״ל :

לא מן כיתנא פי׳ אותן חוטין שלקחו משל הבגד כתפכריים סיסית פי׳ אלו פקיפות של שתי שנטוו לבסוף בגד · גרדי׳ פי חוטין שמתחיירין בסוף הבגד לאחר אריגה וכל זה המנחות פ׳ התכלת ת״ר רבי יהוד׳ : אלהן לשמן פירש שיה׳ עשויין לשמן ויפסקון רישי חוטיה כדאית׳ כתם יכשור שפוסקין והדר תיתבן כדי של יפיף׳ כראי׳ כאחד אלא חלוקי׳ חמשה קשרים פ׳ קשרים ר״ל ניצל בתוך שלש אצבעו׳ ובו׳ כ״ה נמי במנחות׳ הילכת׳ ד׳ בתורג׳ ועל ארבעת כנפי הבגדי החמון יתיה כימאא הכי מוראיתס אותו קדישין הי כמלאכי דמשמשין קדמי תפרש מאי והיינו קדושים לאלהיכם דהנאמר קדושים לה׳אם תגד׳

קהל יהוה : ד וישמע משה ויפל על־פניו :
ה וידבר אל־קרח ואל כל־עדתו לאמר בקר וידע
יהוה את־אשר־לו ואת־הקדוש והקריב אליו
ואת אשר יבחר־בו יקריב אליו : ו זאת עשו
קחו־לכם מחתות קרח וכל־עדתו : ז ותנו
בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני יהוה מחר
והיה האיש אשר־יבחר יהוה הוא הקדוש רב־
לכם בני לוי : ח ויאמר משה אל־קרח שמעו־
נא בני לוי : ט המעט מכם כי־הבדיל אלהי
ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם
אליו לעבד את־עבדת משכן יהוה ולעמד לפני
העדה לשרתם : י ויקרב אתך ואת־כל־
אחיך בני־לוי אתך ובקשתם גם־כהנה : יא
לכן אתה וכל־עדתך הנעדים על־יהוה ואהרן
מה־הוא כי תלונו עליו : יב וישלח משה
לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא
נעלה : יג המעט כי העליתנו מארץ זבת
חלב ודבש להמיתנו במדבר כי־תשתרר עלינו
גם־השתרר : יד אף לא אל־ארץ זבת חלב
ודבש הביאתנו ותתן־לנו נחלת שדה וכרם
העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה : טו
ויחר למשה מאד ויאמר אל־יהוה אל־תפן אל־
מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי
את־אחד מהם : טז ויאמר משה אל־קרח
אתה וכל־עדתך היו לפני יהוה אתה והם ואהרן
מחר : יז וקחו איש מחתתו ונתתם
עליהם קטרת והקרבתם לפני יהוה איש
מחתתו חמשים ומאתים מחתת ואתה ואהרן
איש מחתתו : יח ויקחו איש מחתתו ויתנו
עליהם אש וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח
אהל מועד ומשה ואהרן :

ויקהל

ד' מלא · ג"מלא : ט"ו קמצין : יא חסר וא"ו · תלינו ק' וכתיב כוא"ו בלו"תר על ו' אתם מליני ומסרהריסד מסס ואהרן אלמור ולימור בתנק אלבכן

שני

כלם כתיב כן בר א"ת ופרש פריעותי בדברי ימים :

כולם מלאים בת"ד חסר ·

דיי : ושמע משה ונפל על־אפוהי : ומליל עם־קרח ועם־כל־כנשתיה למימר בצפרא ויהודע יי ית־דכשר־ליה וית־דקדיש ויקרב לקדמוהי וית דיתרעי־ביה יקריב לשמושיה : דא עבידו סבו־לכון מחתין קרח וכל־כנשתיה : והבו בהון אישתא ושויאו עליהון קטרת־בוסמין קדם יי מחר ויהי גברא דיתרעי יי הוא קדיש סגי־לכון בני לוי : ואמר משה לקרח שמעו כען בני לוי : הזעיר לכון ארי־אפריש אלהא דישראל יתכון מכנשתא דישראל לקרבא יתכון קדמוהי למפלח ית־פולחן משכנא דיי ולמיקם קדם כנשתא לשמשותהון : וקרב יתך וית־כל־אחך בני־לוי עמך וכען אתון בען אף־כהונתא רבתא : בכן את וכל־כנשתך דאזדמנתון על־יי ואהרן מה־הוא ארי אתרעמתון עלוהי : ושלח משה למקרי לדתן ולאבירם בני אליאב ואמרו לא נסק : הזעיר ארי אסיקתנא מארעא עבדא חלב ודבש לקטלותנא במדברא ארי־אתרברבת עלנא אף־אתרברבא : ברם לא לארעא עבדא חלב ודבש אעלתנא ויהבתא־לנא אחסנת חקלין וכרמין העיני גבריא האנון תשלח־לעורא לא נסק : ותקיף למשה לחדא ואמר קדם־יי לא־תקבל־ברעוא קורבנהון לא חמרא דחד מנהון שחרית ולא אבאישית ית־חד מנהון : ואמר משה לקרח את וכל־כנשתך הוו זמינין לקדם יי את ואנון ואהרן מחר : וסבו גבר מחתיתיה ותתנון עליהון קטורת־בוסמין ותקרבון קדם יי גבר מחתיתיה מאתן וחמשין מחתין ואת ואהרן גבר מחתיתיה : ונסיבו גבר מחתיתיה ויהבו עליהון אישתא ושויאו עליהון קטורת־בוסמין וקמו בתרע משכן זמנא ומשה ואהרן :

ואכנש

כלם קדושים · כלם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה : ומדוע תתנשאו · אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברר לאחיך כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה שמעו : (ד) ויפל על פניו · מפני המחלוקת שכבר זה בידם סרחון רביעי חטאו בעגל ויחל משה במתאוננים ויתפלל משה במרגלים ויאמר משה ושמעו מצרים במחלקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני : (ה) בקר ויודע וגו' עת שכרות הוא לנו ולא כבון להראות לפניו וסוף היה מתכוון לדחות שמא יחזרו בהן : בקר ויודע ה' את אשר לו · לעבודת לויה : ואת הקדוש · לכהונה : והקריב · אותם אליו תרגומו והתרגום מוכיח כן ויקרב לקדמוהי יקריב לשמושיה · ומדרשו בקר א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו וגו' : (ו) זאת עשו קחו לכם מחתות · מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם מתקבצים בבית אחד אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד ואתם ר"נ איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקטרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדים : (ז) רב לכם בני לוי ·

דבר

ואמרו להון סגי לכון רבנותא ארום כל כנשתא כולהון קדישין וביניהון שריא שכינתא דיי ומה דין
אתון מתרברבין על קהלא דיי : וישמע ושמע משה היך קניין כל חד מנהון ית אינתתיה
לאשקייותהן מיא בדוקיא מטול משה ונפל על אנפוי מן כיסופא : וידבר ומליל עם קרח ועם
כנישת סעדוי למימר צפרא ויהודע יי ית דכשר ליה וית דקדיש ויקרב לפולחניה וית דיתרעי ביה יקרב
לשמושיה : זאת דא עיבידו סבו לכון מחתיין קרח וכל כנישת סעדוי : ותנו והבו בהון
אישתא ושוו עליהון קטורת בוסמין קדם יי מחר ויהי גברא דיתרעי ביה יי הוא דקדיש סגי לכון בני
לוי . ויאמר ואמר משה לקרח ולגניסתיה קבילו כען בני לוי : המעט הזעירא היא
לכון ארום אפריש אלהא דישראל יתכון מן כנשתא דישראל לקרבא יתכון לשימושיה למפלח ית פולחן
משכנא דיי ולמיקום קדם כנשתא לשמשותהון : ויקרב וקריב יתך וית כל אחך בני לוי עמך
וכדון אתון תבעין אוף כהונתא רבתא : לכן בגין כן אנת וכל כנישת סעדך דאזדמנתון על מימרא
דיי ואהרן מה הוא ארום מתרעמין אתון עלוי : וישלח ושדר משה פולין לזמנא לבי דינא רבא
לדתן ולאבירם בני אליאב ואמרו לא ניסוק : המעט הזעירא היא ארום אסיקתנא ממצרים
ארעא דעבדא חלב ודבש לקטלותנא במדברא ארום מתרברבת עלנא אוף אתרברבא : אף ברם לא
לארע עבדא חלב ודבש אעלתנא ויהבת לנא אחסנת חקלין וכרמין העיניהון דגובריא האינון דבארעא
ההיא תסנוור ותנצח יתהון ולא ניסוק לתמן :

ויחר ותקיף למשה לחדא ואמר קדם יי בבעו מנך לא תסתכל לדורון דידהון דלא חמרא דחד מנהון שחרית ולא אבאישית לחד מנהון : ויאמר ואמר משה לקרח אנת וכל כנישת סעדך הוו זמינין לבי דינא קדם יי אנת והינון

ירושלמי

ובאש למשה לחדא ואמר קדם יי לא תסתכל לדורון דידהון לא חמרא דחד מנהון נסיבית ולא אבאשית לחד מינהון :

ואהרן מחר : וקחו וסבו גבר מחתיתיה ותתנון עליהון קטורת בוסמין ותקרבון קדם יי גבר
מחתיתיה מאתן וחמשין מחתיין ואנת ואהרן גבר מחתיתיה : ויקחו ונסיבו גבר מחתיתיה ויהבו
בהון אישתא ושויאו עליהון קטורת בוסמין וקמו בתרע משכן זמנא מציטרא חד ומשה ואהרן מציטרא
חד

דבר גדול אמרתי לכם ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב שהם חוטאים על נפשותם שנאמר את מחתות
החטאים האלה בנפשותם · וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל
ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר
כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה
חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט אשר יבחר ה' הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו
עשו תשובה ומשה היה רואה תנחומא : (ו) מחתות . כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד : רב לכם ·
דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב"ה : (ח) ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי · התחיל לדבר עמו
בדברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כלם התחיל לזרז
בהם שמעו נא בני לוי : (ט) ולעמוד לפני העדה · לשיר על הדוכן : (י) ויקרב אותך · לאותו שירות
שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל : (יא) לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה' כי בשליחותו עשיתי
לתת כהונה לאהרן ולא לנו היא המחלוקת הזו : (יב) וישלח משה וגו' · מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה
מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום . לא נעלה · פיהם הכשילם אין להם אלא ירידה : (יד) ותתן לנו · הדבר מוסב
על לשון שאמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם ואמרת לנו אעלה אתכם מעוני מצרים אל
ארץ טובה וגו' · משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו
במדבר הזה יפלו פגריכם : העיני האנשים ההם תנקר וגו' · אפי' אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא
נעלה : האנשים ההם · כאדם התולה קללתו בחבירו : (טו) ואל תפן אל מנחתם · לפי פשוטו הקטורת שהם
מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם ומדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך
לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו : לא חמור אחד מהם נשאתי · לא חמורו של אחד מהם נטלתי אפילו כשהלכתי
ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא נטלתי אלא משלי
שחרית לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך שחוור : והם · עדתך : (יז) והקרבתם איש מחתתו ·
החמשים ומאתים איש שבכם : (יח) ויקהל עליהם קרח : בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל
השבטים ופתה אותן כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין ונוטלין כל
הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם : וירא כבוד ה' · בא בעמוד ענן :
אל

לזמנא לבי
דינא רבא
פירש לאותין
אותם לב"ד
הגדול ולא
ס"ל כרש"י
שבלא לחזור
אחר
השלום
דאם כן היה
לו לשלוח
אחר קרח
עצמו · אלא
ודאי
שהזמינם
לדין שאם כן
יותר
יתחייבו
תקרה כי
הוא בא
מגד אחו
טענות קנת
אבל הם
שהם בני
ראובן ואין
להם חלק
ונחלה כשבט
לוי מה להם
לחלוק וק"ל :
דכארעא
היא הנקר
כאנגלא ס"ל
כרש"י
שקאי על
עצמם דעל
כן למה
יעלו הגדולים
במשה שיהיה
בידו לנקר
עינם אם לא
יעלו הלא
בעת
החזיקו
במחלוקת
לבטל
ולסתור
דבריו
למיגזו וגם
הלשון של
פסוק משמע
לשון יותר
הם הבן
מתרגם
שקאי על
האנשים
שהיו כאן
הלא
לא קומיסר
הם שניהם
אותנו לירד
הארץ

העיניהם תנקר : תרין אוירין מן יומך כדרך ערבי פסחים משום ערך אחד מתגלא לקרח ב"ש
ומיבי

יט ויקהל עליהם קרח את כל העדה
אל פתח אהל מועד וירא כבוד יהוה אל כל
העדה: ס כ וידבר יהוה אל שלישי
משה ואל אהרן לאמר: כא הבדלו
מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע:
כב ויפלו על פניהם ויאמרו אל
אלהי הרוחת לכל בשר האיש אחד יחטא ועל פ׳ יתי׳ כן
כל העדה תקצף: ס כג וידבר חסר וא׳
יהוה אל משה לאמר: כד דבר אל פתוח:
העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן
ואבירם: כה ויקם משה וילך אל
דתן ואבירם וילכו אחריו זקני ישראל:
כו וידבר אל העדה לאמר סורו נא
מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו
בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם:
כז ויעלו מעל משכן קרח דתן
ואבירם מסביב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח
אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם: כח
ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה שלחני
לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי:
כט אם כמות כל האדם ימתון ב׳ ימתון:
אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יהוה ל׳ ופקד
שלחני: ל ואם בריאה יברא יהוה שאחר מלה:
ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל פ׳ כתובי׳
אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו שם ומאכלו
האנשים האלה את יהוה: לא פרח לומר
ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה שהאכיל
ותבקע האדמה אשר תחתיהם: לב קרח לפרתו
ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת פרשהתסים׳
בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל חתרו
הרכוש: לג וירדו הם וכל אשר פי׳ לי׳ בש׳
להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו ד׳ תיבות:
מתוך הקהל: לד וכל ישראל אשר
סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פן תבלענו
הארץ: לה ואש יצאה מאת יהוה
ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי
הקטרת: ס א וידבר יהוה
אל משה לאמר: ב אמר אל אלעזר
בן אהרן הכהן וירם את המחתת מבין השרפה
ואת האש זרה הלאה כי קדשו:

ואכנש עליהון קרח ית כל כנשתא לתרע משכן
זמנא ואתגלי יקרא דיי לכל כנשתא:
ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר:
אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון כשעה:
ונפלו על אפיהון ואמרו אל אלהא רוחיא לכל
בשרא גברא חד ייחוב ועל כל כנשתא יהי
רוגזא: ומליל יי עם משה למימר:
מליל עם כנשתא למימר אסתלקו מסחור
סחור למשכנא דקרח דתן ואבירם:
וקם משה ואזל לות דתן ואבירם ואזלו בתרוהי
סבי ישראל: ומליל עם כנשתא למימר
זורו כען מעלוי משכני גבריא חיביא האלין
ולא תקרבון בכל דלהון דלמא תלקון בכל
חוביהון: ואסתלקו מעלוי משכנא
דקרח דתן ואבירם מסחור סחור ודתן ואבירם
נפקו קימין בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון
וטפליהון: ואמר משה בדא תדעון ארי
יי שלחני למעבד ית כל עובדיא האלין ארי לא
מרעותי: אם כמותא דכל אנשא
ימותון אלין וסערא דכל אנשא יסתער עליהון
לא יי שלחני: ואם בריאה יברי יי
ותפתח ארעא ית פומה ותבלע יתהון וית
כל דלהון ויחתון כד חיין לשאול ותדעון ארי
ארגיזו גבריא האלין קדם יי: והוה
כד שיצי למללא ית כל פתגמיא האלין
ואתבזעת ארעא דתחותיהון: ופתחת
ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית אינש
בתיהון וית כל אינשא דלקרח וית כל קנינא:
ונחתו אנון וכל דלהון כד חיין לשאול וחפת
עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא: וכל
ישראל דבסחרניהון ערקו לקלהון ארי אמרו
דלמא תבלעיננא ארעא: ואשתא
נפקת מן קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין
גבריא מקרבי קטורת דבוסמיא:
ומליל יי עם משה למימר: אימר
לאלעזר בר אהרן כהנא ויפריש ית מחתיתא
מבין יקידיא וית אישתא ידרי להלא ארי
אתקדשא:

ית

את

(כב) אל אלהי הרוחות. יודע מחשבות אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכלם אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא: האיש אחד. הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף. אמר הקב"ה יפה אמרתם אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: (כד) העלו מסביב. כתרגומו אסתלקו מסחור סחור למשכן קרח: (כה) וילך אל דתן. סבור שישאו לו פנים ולא נשאו: (כז) יצאו נצבים.

ויקהל וכנש עליהון קרח ית כל כנישתא לתרע משכן זמנא ואתנטל בעותריה דאשכח תרין אוצרין מן אוצרוי דיוסף מליין כסף ודהב ובעא למטרד בההוא עותרא ית משה וית אהרן מן עלמא אילולי דאתגלי איקרא דיי לכל כנישתא : וידבר ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : הבדלו אתפרשו מגו כנישתא הדא ואשיצי יתהון בשעא זעירא :

ויפלו ואתרכינו בצלו על אפיהון ואמרו אל אלהא דשוי רוח נשמתא בגופי בני נשא ומניה מתיהבא רוחא לכל בישרא האין גברא חד יחוב ועל כל כנישתא יהי רוגזא : וידבר ה ומליל יי עם משה למימר : דבר קביליה צלותכון על כנישתא

ירושלמי

ואתרכינו על אפיהון ואמר אלהא דשליט בנשמת כל בשרא חד גברא חטי ועל כל עמא הוה רגוז :

כדון מליל להון למימר אסתלקו מן חזור חזור למשכנא דקרח דתן ואבירם : ויקם וקם משה ואזל לאוכחא לדתן ואבירם ואזלו בתרוי סבי ישראל : וידבר ומליל לכנישתא למימר זורו כדון מעלוי משכני גובריא חייביא אליין דאתחייבו קטול מן טליותהון במצרים פרסמו מסטרין דילי כד קטלית ית מצראי על ימא ארגיזו קדם יי באלוש אפיסו ית יומא דשבתא וכדון אזדמנו על מימרא דיי בגין כן חוי לנדוייהון ולגמרא ית כל נכסיהון ולא תקרבון בכל מה דאית להון דלמא תלקון בכל חוביהון : ויעלו ואסתלקו מעלוי משכנא דקרח דתן ואבירם מן חזור חזור ודתן ואבירם נפקו במילי חירופין וקמו וארגיזו למשה בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון וטפליהון : ויאמר ואמר משה בדא תנדעון ארום יי שדרני למעבד ית כל עובדיא האילין ארום לא מן רעות לבי : אם

אין כמיתותא דמייתין בה כל בני נשא ימותון אליין וסכמות על אינשא יסתכם עליהון לא יי שדרני : ואם בריאה ואין לא אתבריאת מיתותא להון מן יומת עלמא אתברי להון כדון ואין לא אתברי פום לארעא מן שירויא אתברי לה כדו ותפתוח ארעא ית פומהא ותבלע יתהון וית כל דלהון ויחתון כד חיין לשייול ותנדעון ארום ארגיזו גובריא האלין קדם יי : ויהי והוה כדי פסק למללא ית כל פתגמיא האלין ואתבזעת ארעא דתחותיהון : ותפתח ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית אנש בתיהון וית כל אינשא דלקרח וית כל נכסיא : וירדו ונחתו הינון וכל דלהון כד חיין לשייול וחפת עליהון ארעא ואובדו מגו קהלא : וכל וכל ישראל די בחזרנהון ערקו מן דחיל קלהון הוו צווחין ואמרין זכאי הוא יי וקושטא היך דינוי וקושטא הינון פתגמי משה עבדיה ואנן רשיעיא דמרדנא ביה ובני ישראל אפכו כדי שמעו ארום אמרו דלמא ר בלוע יתן ארעא : ואש ואשתא נפקת ברוגזא מן קדם יי ואכלת ית מאתן ודמשין גוברין מסקי קטורת בוסמיא : וידבר ומליל יי עם משה למימר : אמר אמר לאלעזר בר אהרן כהנא ויפריש ית מחתיא מן בייני יקידיא וית אישתא בדרי להאל ארום אתקדשא :

ירושלמי

ארום לא מן לבי בדית יתהון : אם מותא דמייתין בה בני אנשא ימותון אלין וסכמות דכל אנשא יסתכם עליהון לא יי שלח יתי :

ואיני מתיהב רוח׳ לכל בישרא דיי׳ תדכתיב רוחו׳ תדתי׳ מאתא קבילות צלותכון דת״לב יאחי הוסיף לדבר הלא ככר אמר יאכלם אותם אלא שהכים לתפלו מבו : פרסימו מבטרין פי׳ לעיל ריש פרשת ויגלו דף מ״ו כפי׳ יכ׳ וע״ש פיש סני נירפו׳ כטלת וכת״יו : כגין כן חא לנדוייהן ולגמר׳ כל נכסיהון פי׳ לגוז גידוי וחרס סביריז ככל חרב לזרוקי הזרופיז דרך תלת נגני׳ כדלעיל קתו בחינפו : היך בזוחין וגו׳ ונסר׳ כמו לקילפי פי׳ לקול קורח וכנין בהיו צועקי׳ כקול מר נדיק ה׳ אפכי פיס ח תרגום על ידי תרקא ופהן תחר. ס אפכו ופן לעיל ויסס תרגום והפיך׳

את

נ״נימי לקומס וקומה לחרף ולגדף כמו ויתיצב א׳ יוסר דנלית : ונשיהם ובניהם וטפם : כה ורחם כמה קשה המחלוקת שהרי ב״ד של מטה אין עונשין עד שיביא שתי שערות וב״ד של מעלה עד כ׳ שנה כאן אבדו אף יונקי שדים : (כח לעשות את כל המעשים האלה · שעשיתי על פי הדבר לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי : לא ה׳ שלחני · אלא הכל עשיתי מדעתי ובדין הוא חולק עלי : (ל) ואם בריאה יברא ה׳ לחמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז וידעתם כי הנה לכם ה׳ ואני [illegible] ואני הם שנבחרו לאהרן כהונה [illegible] בריאה פה לארץ [illegible] לא ונבראה ס׳ [illegible] (לד) נסו לקולם · בשביל הקול היוצא על בליעתן : (ב) ואת האש שבתוך המחתות זרה הלאה · לארץ מעל המחתות : כי קדשו · המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת :

המחתים

ג את מחתות החטאים האלה
בנפשתם ועשו אתם רקעי פחים צפוי למזבח כי — ג' מלא ·
הקריבם לפני יהוה ויקדשו ויהיו לאות לבני — ב' חסר ·
ישראל : ד ויקח אלעזר הכהן את — ל' חסר ·
מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום — ל' חסר ·
צפוי למזבח : ה זכרון לבני ישראל — ל' ומלא ·
למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע
אהרן הוא להקטיר קטרת לפני יהוה ולא יהיה
כקרח וכעדתו כאשר דבר יהוה ביד משה לו :
פ ו וילנו כל עדת בני — רביעי
ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם
המתם את עם יהוה : ז ויהי בהקהל
העדה על משה ועל אהרן ויפנו אל אהל מועד
והנה כסהו הענן וירא כבוד יהוה : ח
ויבא משה ואהרן אל פני אהל מועד :
ס ט וידבר יהוה אל משה
לאמר : י הרמו מתוך העדה הזאת
ואכלה אתם כרגע ויפלו על פניהם : יא
ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן
עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך
מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף
מלפני יהוה החל הנגף : יב ויקח
אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל
והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על
העם : יג ויעמד בין המתים ובין
החיים ותעצר המגפה : יד ויהיו
המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות
מלבד המתים על דבר קרח : טו
וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד
והמגפה נעצרה : פ טז וידבר
יהוה אל משה לאמר : יז דבר — חמישי
אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב
מאת כל נשיאהם לבית אבתם שנים עשר
מטות איש את שמו תכתב על מטהו :
יח ואת שם אהרן תכתב על מטה
לוי כי מטה אחד לראש בית אבותם : — ט' מלא בתורה :
יט והנחתם באהל מועד לפני
העדות אשר אועד לכם שמה : כ — ב' מל' כתור'
והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח — חצי הספר
והשכתי מעלי את תלנות בני ישראל אשר הם
מלינם עליכם : כא וידבר משה אל
בני ישראל ויתנו אליו כל נשיאיהם מטה — כ' וכתבין
לנשיא אחד מטה לנשיא אחד לבית אבתם — קדמא חסר ודין מלא :

ויפלו על פניהם ולא התפללו כלו לתפלה שלא היתה שגור' בפיהם ועל כן אמר כי יצא הקצף כדאמר רבי חנינא בן דוסא בפסחים המתפלל על החולים אם אין תפלתי שגורה בפי אני יודע שהוא מטורף :

ית מחתית חיביא האלין דאתחיבו
בנפשתיהון ויעבדון יתהון טסין רדידין חופאה
למדבחא ארי קריבונון קדם יי ואתקדשא
ויהון לאת לבני ישראל : ונסיב אלעזר
כהנא ית מחתית נחשא דקריבו יקידיא
ורדידונין חופאה למדבחא : דכרנא לבני
ישראל בדיל דלא יקרב גבר חלוני דלא מזרעא
דאהרן הוא לאסקא קטורת בוסמין קדם יי ולא
יהי כקרח וככנשתיה כמה דמליל יי בידא דמשה
ליה : ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל
מיומא דבתרוהי על משה ועל אהרן למימר
אתון גרמתון דמית עמא דיי : והוה
באתכנשות כנשתא על משה ועל אהרן
ואתפניאו למשכן זמנא והא חפהי ענגא ואתגלי
יקרא דיי : ועאל משה ואהרן לקדם משכן
זמנא : ומליל יי עם משה למימר :
אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון
כשעה ונפלו על אפיהון : ואמר משה
לאהרן סב ית מחתיתא והב עלה אישתא מעלוי
מדבחא ושוי קטורת בוסמיא ואוביל בפריע
לכנשתא וכפר עליהון ארי נפק רוגזא מן קדם יי
שרי מותנא : ונסיב אהרן כמה דמליל
משה ורהט לגו קהלא והא שרי מותנא בעמא
ויהב ית קטורת בוסמיא וכפר על עמא :
וקם בין מיתיא ובין חייא ואתכלי מותנא :
והוו דמיתו במותנא ארבעת עסר אלפין ושבע
מאה בר מדמיתו על פלוגתא דקרח :
ותב אהרן למשה לתרע משכן זמנא ומותנא
אתכלי : ומליל יי עם משה למימר :
מליל עם בני ישראל וסב מנהון חוטרא
חוטרא לבית אבא מן כל רברבניהון לבית
אבהתהון תרי עסר חוטרין גבר ית שמיה
תכתוב על חוטריה : וית שמא
דאהרן תכתוב על חוטרא דלוי ארי
חוטרא חד לריש בית אבהתהון :
ותצנעינון במשכן זמנא קדם סהדותא דאזמין
מימרי לכון תמן : ויהי גברא דאתרעי
ביה חוטריה יצעי ואניח מן קדמי ית תורעמת
בני ישראל דאנון מתרעמין עליכון :
ומליל משה עם בני ישראל ויהבו ליה
כל רברבניהון חוטרא לרבא חד
חוטרא לרבא חד לבית
אבהתהון

את מחתת יַת מַחְתְּיַית חַיָּבַיָּא הָאִלֵּין דְאִתְחַיָּבוּ קְטוֹל בְּנַפְשָׁתְהוֹן וְיַעַבְדוּן מִנְהוֹן רְדִידֵי טַסִּין חַפֵּיי לְמַדְבְּחָא אֲרוּם קָרִיבִינוּן קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדָּשׁוּ וִיהוֹן לְאָת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ויקח וּנְסֵיב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא יַת מַחְתְּיָית נְחָשָׁא דְקָרִיבוּ יוֹקִידַיָּא וְרַדִּידִינוּן חַפֵּיי לְגוּפָא דְמַדְבְּחָא דְמִן שֵׁירוּיָא הֲווֹן תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ דְמַדְבְּחָא: זכרון דוּכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן בְּגַלַל דְלָא יִקְרַב גְּבַר חִלוֹנֵי דְלָא מִן בְּנֵי אַהֲרֹן לְאַסָּקָא קְטוֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָם יְיָ וְלָא יְהֵי גְּבַר מִתְנַטֵּל לְמִפְלוֹג עַל עֵיסַק כְּהוּנְתָא כְּקֹרַח וּכְכְנִישְׁתֵּיהּ סְעַ׳ וְסוֹפֵיהּ לְהוֹבָדָא וְלָא כְמִיתוּתָא דְקֹרַח וּכְכְנִשְׁתֵּיהּ בִּיקִידַת אֵשָׁא וּבְלִיעַת אַרְעָא אֱלָהֵן לְמִלְקֵי בִּסְגִירוּתָא הֵיכְמָא דְמַלִּיל יְיָ לְמֹשֶׁה שַׁוֵּי יְדָךְ בְּעִיטְפָךְ וּלְקַת יְדֵיהּ בִּצְוֹרְעָא הֵיכְדֵין יִמְטֵי לֵיהּ: וילנו וְאִתְרַעֲמוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא חָרָן עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן לְמֵימַר אַתּוּן גְּרַמְתּוּן דִּין מוֹתָא עַל עַמָּא דַיְיָ: ויהי וַהֲוָה בְּאִתְכַּנְּשׁוּת כְּנִשְׁתָּא עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן לְמִקְטְלְהוֹן וְאִתְפְּנִיוּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְהָא חַפְיֵיהּ עֲנַן אִיקַר שְׁכִינְתָּא וְאִתְגְּלֵי תַמָּן אִיקָרָא דַיְיָ: ויבא וְעָאל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: וידבר וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: הרמו אִתַּפְרָשׁוּ מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא הָדָא וַאֲשֵׁיצֵי יָתְהוֹן כְּשַׁעָא זְעֵירָא וְאִתְרְכִינוּ בִּצְלוֹ עַל אַפֵּיהוֹן: ויאמר וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן סַב יַת מַחְתְּיָא וְהַב עֲלָהּ אֵישָׁתָא מֵעִילָוֵי מַדְבְּחָא וְשַׁוֵּי קְטוֹרֶת בּוּסְמִין עַל אֵישָׁתָא וְאוֹבִיל בִּפְרִיעַ לְוַת כְּנִשְׁתָּא וְכַפַּר אֲמַטּוּלְהוֹן אֲרוּם נְפַק מְחַבְּלָא דְאִתְכְּלִי בְּחוֹרֵב דִּשְׁמֵיהּ קֶצֶף מִן קֳדָם יְיָ בְּהַרְמָנָא שָׁרֵי לְקַטָּלָא: ויקח וּנְסֵיב אַהֲרֹן הֵיכְמָא דְמַלִּיל מֹשֶׁה וּרְהַט לְמִצַּע קְהָלָא וְהָא שָׁרֵי קֶצֶף מְחַבְּלָא לְחַבָּלָא בְּעַמָּא וִיהַב יַת קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וְכַפַּר עַל עַמָּא: ויעמד וְקָם לֵיהּ אַהֲרֹן בִּצְלוֹ בְּמִצְעוּ וְעָבַד מְחִיצוּתָא בְּמַחְתִּיתָא בֵּינֵי מֵיתַיָּא וּבֵינֵי חַיַּיָא וְאִתְכְּלִיאַת מוֹתָנָא: ויהיו וַהֲווֹ סְכוּם דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא אַרְבֵּיסַר אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה בַּר מִדְמִיתוּ עַל פְּלוּגְתָּא דְקֹרַח: וישב וְתַב אַהֲרֹן לְוַת מֹשֶׁה לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּמוֹתָנָא אִתְכְּלִיַית: וידבר וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: דבר מַלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְסַב מִנְהוֹן חוּטְרָא חוּטְרָא לְבֵית אַבָּא מִלְוַת כָּל אַמַרְכַּלְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן תְּרֵיסַר חוּטְרִין גְּבַר יַת שְׁמֵיהּ תִּכְתּוֹב עַל חוּטְרֵיהּ: ואת שם וְיַת שְׁמָא דְאַהֲרֹן תִּכְתּוֹב עַל חוּטְרָא דְלֵוִי אֲרוּם חוּטְרָא חַד לְרֵישׁ בֵּית אֲבָהַתְהוֹן: והנחתם וְתַצְנְעִינוּן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם סַהֲדוּתָא דַאֲזַמֵּן מֵימְרִי לָכוֹן תַּמָּן: והיה וִיהֵי גַּבְרָא דְאִתְרְעֵי בֵּיהּ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי חוּטְרֵיהּ יְנַעֵי וְאִישְׁדֵּיךְ מִנִּי יַת תּוּרְעֲמוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְהִינוּן מִתְרַעֲמִין עֲלֵיכוֹן: וידבר וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהָבוּ לֵיהּ כָּל אַמַרְכְּלֵיהוֹן חֻטַר לְאַמַרְכּוֹל חַד חֻטַר לְאַמַרְכּוֹל חַד לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן תְּרֵיסַר

ירושלמי

לְאוֹת לְסִימָן:

ירושלמי

אִתַּפְרָשׁוּ מִן בֵּינֵי עַם כְּנִשְׁתָּא הָדָא וַאֲשֵׁיצֵי יָתְהוֹן כְּקַלִּיל זְעֵיר וְאִתְרְכִינוּ בִּצְלוֹ עַל אַפֵּיהוֹן:

חפוי לגופא דמדבחא פירש לגוף המזבח כי בתחלה היו תשמישי מזבח ועכשיו נעשו לגוף וכן הוא במסכת מנחות פרק שתי הלחם ומכוער עד שעשה דתעלין בקודש ואין מורידין וק"ל אין למולקי בסגירותא פי' להלקות בצרעת ודרש מלא ביד משה שנעשה לו בידו וזהו שוי ידי בעטפך פי' בחיקך וכן מניכו שאנגעים באי' על גסי רוח ורודפי' אחר כבוד כקרח ועדתו כדחשיב בפרק יב בערכין סט"ז דברים נגעי' באים וכפר אמטולהון פירש וכפר בשבילם: ארום נפק

(ג) החטאי' האלה בנפשותם · שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה: רקועי · רדודין: פחים · טסין מחכלם ארודדין טינבי"ש בלעז: צפוי למזבח · למזבח הנחשת: ויהיו לאות · לזכרון שיאמרו אליו היו מאותן שנחלקו דאתכלו על הכהונה ונשרפו: (ד) וירקעום · אינכטוברים בלעז: (ה) ולא יהיה כקרח · כדי שלא יהיה כקרח: בחורב פירש כאשר דבר ה' ביד משה לו · כמו עליו ועל אהרן דבר א משה שיהיו הוא ובניו כהני' לפיכ' לא יקרב איש זר אשר לא הפסים מפס מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכי' אצל דבור שהרגו' כמו על · ומדרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל בחורב לקב' משה רמז לחולקי' על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלק' משה בידו שנ' ויוציאה והנה מצורעת כשלג וע"כ לקה עוזי' בצרעת: הלותות (יא) וכפר עליהם · רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה (ר"ל כשנתן רשות למשחי' אז ונותנו ישרא אין מבחי' בין טוב לרע ועל מה שתוסיף מדילית יש תיקון בקטור' אבל מה שגוזר הקב"ה בסדי' אין תכמ' ואין תבונה לזדוננו לו וכוה מתור' מ"ש א"כ שלא הניח התלאך את אהרן לפנו בקטור' והלא סוד מסר רז וא"א היה גוזר הקב"ה כמ"ש ה' מלאכי אבי שלוחו של מקו' · ודו') כדאית' במסכת שבת: (יג) ויעמוד בין המתים וגו' · אחז את המלאך והעמידו על כרחו מבלא א"ל הנח לי לעשות שליחותי א"ל משה צוני לעכב על ידך א"ל אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה א"ל אין משה וכשהלה אומ' כלו' מלבו אלא מפי הגבור' אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה א פתח אהל מוע' בא עמי ושאל וזהו שנא' וישב בוכות שלש' אהרן א מש' · ד"א למה בקטר לפי שהיו ישרא מליזי' ומרננ' אחר הקטור לומ' סם המות הוא אין מתו נדב ואביהוא אבו' נשלקו על ידו נשרפו' מאתי' ומאתי' איש אמ' הקב"ה תראו שעוצ' המגפה הוא והחטא הוא ממתית: (יח) כי מטה אחד · ב' ונשחיירנו אף על פי שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא: (כא) ושבוקתי · תרי וכן סוה כמו כמדר' אבל

פתח ברשות הקב"ה יצא דכתיב כי יצא הקצף מלפני ה' ועיין ברא"מ נמי דק"תה ע"ש מביא דעת רבי"ן שאי"א להם לפעוף פעולתם פי אם ברשותו יתברך וזהו דמתרגם בהרמנא וק"ל · ורהט לתיבת ר"ל לאתמצע הקהל כדכתיב תוך · וקם אהרן בצלו דרש אלא וישאוד אין עמידה אלא תפלה דכתיב ויעמוד פנחס ויפלל ועבד מחיצה במחתיית' דק"ל איך עמד אהרן בין המתים ובין החיים אלא שעשה מחיצות במחתות שעשה היה הקטורת וק"ל:

שנים עשר מטות ומטה אהרן בתוך מטותם׃
כב וינח משה את המטת לפני יהוה
באהל העדת׃ כג ויהי ממחרת ויבא
משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן
לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים׃
כד ויצא משה את כל המטת
מלפני יהוה אל כל בני ישראל ויראו ויקחו
איש מטהו׃ פ כה ויאמר יהוה
אל משה השב את מטה אהרן לפני העדות
למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי
ולא ימתו׃ כו ויעש משה כאשר צוה
יהוה אתו כן עשה׃ פ כז
ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו
אבדנו כלנו אבדנו׃ כח כל הקרב
הקרב אל משכן יהוה ימות האם תמנו לגוע׃
ס א ויאמר יהוה אל אהרן
אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון
המקדש ואתה ובניך אתך תשאו את עון
כהנתכם׃ ב וגם את אחיך מטה
לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך
ואתה ובניך אתך לפני אהל העדת׃
ג ושמרו משמרתך ומשמרת כל
האהל אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא
יקרבו ולא ימתו גם הם גם אתם׃
ד ונלוו עליך ושמרו את משמרת
אהל מועד לכל עבדת האהל וזר לא יקרב
אליכם׃ ה ושמרתם את משמרת
הקדש ואת משמרת המזבח ולא יהיה עוד
קצף על בני ישראל׃ ו ואני הנה
לקחתי את אחיכם הלוים מתוך בני ישראל
לכם מתנה נתנים ליהוה לעבד את עבדת
אהל מועד׃

ג' מלא וחד חסר וכלם
ד' מלא בתורה׃
חסר וי"ו
מפיו יכתבים כמו מכבכים׃
ששי
כל אורייתא כתיב כן׃
ל' פסק׃
יח
סמג תלוה סמיר' במקדש׃
ספר שלא יתעסק כסבל בעבודת הלוים׃
ספה שלא יעבוד זר במקדש׃
ספו שלא לבטל שמירת המקדש׃

תרי עסר חוטרין וחוטרא דאהרן בגו חוטריהון׃
ואצנע משה ית חוטריא קדם יי במשכנא
דסהדותא׃ והוה ביומא דבתרוהי
ועאל משה למשכנא דסהדותא והא נעא
חוטרא דאהרן לבית לוי ואפיק לבלבין ואניץ
נץ וכפית שגדין׃ ואפיק משה ית כל
חוטריא מן קדם יי לות כל בני ישראל
ואשתמודעו ונסיבו גבר חוטריה׃
ואמר יי למשה אתיב ית חוטרא דאהרן
לקדם סהדותא למטרא לאת לעמא סרבנא
ויסופן תורעמתהון מן קדמי ולא ימותון׃
ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה כן עבד׃
ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מננא
קטלת חרבא הא מננא בלעת ארעא הא
מננא דמיתו במותנא׃ כל דקריב
מקרב למשכנא דיי מאית הא אנחנא סיפן
למסת׃ ואמר יי לאהרן את ובנך ובית
אבוך עמך תקבלון על חובי מקדשא ואת ובנך
עמך תקבלון על חובי כהונתכון׃ ואף
ית אחך שבטא דלוי שבטא דאבוך קריב לוחך
ויתוספון עלך וישמשונך ואת ובנך עמך קדם
משכנא דסהדותא׃ ויטרון מטרתך
ומטרת כל משכנא ברם למני קודשא
ולמדבחא לא יקרבון ולא ימותון אף אנון
אף אתון׃ ויתוספון עלך ויטרון ית
מטרת משכן זמנא לכל פולחן משכנא וחלוני
לא יקרב לותכון׃ ותטרון ית מטרת
קודשא וית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רוגזא
על בני ישראל׃ ואנא הא קריבית
ית אחיכון ליואי מגו בני ישראל לכון מתנא
יהיבין קדם יי למפלח ית פולחן משכן
זמנא׃

ואתה ואת

(כב) כמו ויצבו שמים ואחת המלך שבכם: בתוך מטותם. הניחו באמצע שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח: (כג) ויוצא פרח. כמשמעו. ציץ. הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל: ויגמל שקדים. כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה נצה: ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיהו והצרעת זרחה במצחו. תרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה: (כה) ותכל תלונתם. כמו ותכלה תלונותם. לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו הלונותם מרמורים בלעז ויש חלוק בין תלונות לתלונתם. תלונתם אחת תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הם תלונות הרבה: למשמרת לאות. לזכרון שבחרתי באהרן הכהן ולא ילונו עוד על הכהונה: (כח) כל הקרב הקרב וגו'. אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין ליכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחבריו ויכנס לתוך אהל מועד ימות: האם תמנו לגוע. שמא הופקרנו למיתה: (א) ויאמר ה' אל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל

שלא

מֵימַר חוּטְרִין וְחוּטֶר אַהֲרֹן בִּמְצִיעוּת חוּטְרֵיהוֹן : ויהי וְהָוָה
בְּמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא : ויהי וְהָוָה
מִיוֹמָא חָרָן וְעָאל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא
וְהָא יָיעָא חוּטֶר אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וְאַפִּיק לַבְלוּבִין
וְאָנִיץ נִצִּין בֵּיהּ בְּלֵילְיָא גְּמַר וְעָבַד לוּזִין : ויוצא וְהַנְפֵּק מֹשֶׁה יַת כָּל חוּטְרַיָא
מִן קֳדָם יְיָ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתְּמוֹדְעוּ וּנְסִיבוּ
גְּבַר חוּטְרֵיהּ : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
אָתֵיב יַת חוּטְרָא דְאַהֲרֹן קֳדָם סַהֲדוּתָא לְמַטְּרָא
לְאָת לִבְנַיָא סַרְבָנַיָא וִיסוּפוּן תּוּרְעֲמָתְהוֹן מִן
קֳדָמַי וְלָא יְמוּתוּן : ויעש וַעֲבַד מֹשֶׁה הֵיכְמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ הֵיכְדֵין עֲבַד : ויאמרו
וַאֲמָרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה לְמֵימַר הָא מִנַּן
אִשְׁתֵּיצִיאוּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא וּמִנַּן אִתְבְּלָעוּ
בְּאַרְעָא וְאוּבְדוּ הָא אֲנַחְנָא חֲשִׁיבִין כְּאִלּוּ אֲבַדְנָא
בּוּלָּנָא : כל הקרב כָּל דְקָרֵיב מִיקְרַב
לְמַשְׁכְּנָא דַייָ מָאִית הַבְרַם סַפְנָא לְמִשְׁתֵּיצָאָה : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן אַנְתְּ וּבְנָךְ
וּבֵית אֲבָךְ עִמָּךְ תְּקַבְּלוּן חוֹבֵי קוּדְשַׁיָא אִין לָא
מִזְדַּהֲרִין בְּעִסְקֵיהוֹן וְאַנְתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ תְּקַבְּלוּן יַת
חוֹבֵי כְּהוּנַּתְכוֹן אִין לָא מִזְדַּהֲרִין בְּאַפְרָשׁוּתְהוֹן :
וגם וְאוּף יַת אֲחָךְ שִׁבְטָא דְלֵוִי דְמִתְקְרֵי עַל שְׁמָא דְעַמְרָם אֲבוּךְ קָרֵיב לְוָתָךְ וְיִתְחַבְּרוּן
לְוָתָךְ וִישַׁמְּשׁוּנָךְ וְאַנְתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ תְּקוּמוּן קֳדָם מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא : ושמרו
וְיִטְרוּן מַטַּרְתָּךְ וּמַטְּרַת כָּל מַשְׁכְּנָא בְּרַם לְמָאנֵי קוּדְשָׁא וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרְבוּן וְלָא יְמוּתוּן אוּף הִינוּן
אוּף אַתּוּן : ונלוו וְיִזְדַּמְּנוּן לְוָתָךְ מִלְּבַר וְיִטְרוּן יַת מַטְּרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא לְכָל פּוּלְחַן
מַשְׁכְּנָא וְחִלּוֹנַי לָא יִקְרַב לְוָתְכוֹן : ושמרתם וְתִטְרוּן יַת מַטְּרַת קוּדְשָׁא וְיַת מַטְּרַת
מַדְבְּחָא וְלָא יְהֵי תוּב רוּגְזָא דַהֲוָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : ואני וַאֲנָא הָא קָרֵיבִית יַת
אֲחוּכוֹן לֵיוָאֵי מִגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכוֹן מַתְּנָא יְהִיבִין קֳדָם יְיָ לְמִפְלַח יַת פּוּלְחַן
מַשְׁכַּן זִמְנָא :

ויגע וְאַצְנַע מֹשֶׁה יַת חוּטְרַיָא קֳדָם יְיָ

ירושלמי

וַהֲוָה מִן יוֹמָא דְבַתְרָא וְעַל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְהָא אַפְרַח חוּטְרָא דְאַהֲרֹן לְבֵיתָא דְלֵוִי וְאַפֵּק פִּרְחִין וְאָנֵיץ נִיצִּין וְהַסֵּיל לוּזִין בַּר לוּזַיָא :

ירושלמי

וַאֲמָרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָא סַפְנַן וּבָדְנַן כּוּלָּנָא אִשְׁתֵּיצִינַן אִית מִינַּן דִימִית בְּמַגֵיפְתָא אִית מִינַּן דִיפַתְחַת אַרְעָא יַת פּוּמָהּ וּבְלָעַת יַתְהוֹן :

ואתה

שלא יכנסו למקדש: אתם ובניך ובית אביך · הם בני קהת אבי עמרם: תשאו את עון המקדש · עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורי' לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע: ואתם ובניך הכהני' תשאו את עון כהונתכם · שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם: (ב) וגם את אחיך · בני גרשון ובני מררי: וילוו · ויתחברו עליכם להזהיר גם את הזרים מליקרב אליכם: וישרתוך · בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין: (ד) וזר לא יקרב אליכם · אתכם אני מזהיר על כך: (ה) ולא יהיה עוד קצף · כמו שהיה כבר שנאמר כי יצא הקצף: לכם מתנה נתונים · יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעלה לשמור משמרת גזברין ואמרכלין:

עמודם

כיה בלילה דאסר לא כן תם היה הנם : ועבד לוזין כן הוא בויקרא רב' השקד זה הלא מכן אשתכיאו ומכן אתבלעו מדכתיב כמו אכלנה על שמא דמתרס אכן יש דוחקי' ומישבי' מה שכתבו על שם עמרם הייני כדלעיל גבי שמות המטות בתיב ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי דהיינו כיון שנקרא על שם אהרן בנקרא על שם עמרם ת"כ והכון כדאיתא

ביאורו גם את אחיך מטה לוי שומע אני אף הנשים כמשמעו הלא' לומר שבט אביך זהו עמרם שיקרא שבט על שמו
ובמובן כוונת המתרגם : ויזדמנון לוותך אלכר פי' תכתון בדפוס'
רש"י בכהן ·

ז ואתה ובניך אתך תשמרו את־
כהנתכם לכל־דבר המזבח ולמבית לפרכת
ועבדתם עבדת מתנה אתן את־כהנתכם והזר
הקרב יומת : פ ח וידבר
יהוה אל־אהרן ואני הנה נתתי לך את־משמרת
תרומתי לכל־קדשי בני־ישראל לך נתתים
למשחה ולבניך לחק־עולם : ט
זה יהיה לך מקדש הקדשים מן־האש כל־
קרבנם לכל־מנחתם ולכל־חטאתם ולכל־
אשמם אשר ישיבו לי קדש קדשים לך הוא
ולבניך : י בקדש הקדשים
תאכלנו כל־זכר יאכל אתו קדש יהיה־לך :
יא וזה־לך תרומת מתנם לכל־
תנופת בני ישראל לך נתתים ולבניך ולבנתיך
אתך לחק־עולם כל־טהור בביתך יאכל אתו :
יב כל חלב יצהר וכל־חלב תירוש
ודגן ראשיתם אשר־יתנו ליהוה לך נתתים :
יג בכורי כל־אשר בארצם אשר־
יביאו ליהוה לך יהיה כל־טהור בביתך יאכלנו :
יד כל־חרם בישראל לך יהיה :
טו כל־פטר רחם לכל־בשר אשר־
יקריבו ליהוה באדם ובבהמה יהיה־לך אך ׀ פדה
תפדה את בכור האדם ואת בכור־הבהמה
הטמאה תפדה : טז ופדויו מבן־חדש
תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש
עשרים גרה הוא : יז אך בכור־שור
או־בכור כשב או־בכור עז לא תפדה קדש הם
את־דמם תזרק על־המזבח ואת־חלבם תקטיר
אשה לריח ניחח ליהוה : יח
ובשרם יהיה־לך כחזה התנופה וכשוק הימין
לך יהיה : יט כל ׀ תרומת הקדשים
אשר ירימו בני־ישראל ליהוה נתתי לך ולבניך
ולבנתיך אתך לחק־עולם ברית מלח עולם הוא
לפני יהוה לך ולזרעך אתך : כ
ויאמר יהוה אל־אהרן בארצם לא תנחל וחלק
לא־יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך
בתוך בני ישראל : ס
שביעי
כא ולבני לוי הנה נתתי
כל־מעשר בישראל לנחלה חלף עבדתם אשר־
הם עבדים את־עבדת אהל מועד :
ולא

ג' את"כם כפתח ·

מקדש הקדשי' מן ס"ת שמן כמו שדרשו רז"ל לרבות לוג שמן של מצורע :

וזה לך־וכן למעלה זה יהיה לך שני פסוקים זה פו'ל'כ"ד רמז לכ"ד מתנו' כהונה :

ג' ב' מלאים ואחד חסר

מות' ס'

ג' קמצין וכל מתפסר דכוותי ·

ואת ובנך עמך תטרון ית כהנתכון לכל־
פתגם מדבחא ולמגו לפרוכתא ותפלחון
פולחן מתנה איתן ית כהנתכון וחלוני
דיקרב יתקטיל : ומליל יי עם אהרן
ואנא הא יהבית לך ית מטרת אפרשותי
לכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתינון
לרבו ולבנך לקים עלם : דין יהי
לך מקודש קודשיא מותר מן אשתא כל־
קורבנהון לכל מנחתהון ולכל חטותהון
ולכל אשמהון דיתיבו קדמי קדש קודשין
דילך הוא ולבנך : בקודש קודשין
תיכלוניה כל דכורא ייכול יתיה קודשא יהי
לך : ודין לך אפרשות מתנתהון לכל־
ארמות בני ישראל לך יהבתינון ולבנך
ולבנתך עמך לקים עלם כל דדכי בביתך
ייכול יתיה : כל טוב משח וכל טוב
חמר ועבור ראשיתהון דיתנון קדם יי לך
יהבתינון : בכורי כל דבארעהון
דייתון קדם יי דילך יהי כל דדכי בביתך
ייכלוניה : כל חרמא בישראל דילך
יהי : כל פתח ולדא לכל בסרא
דיקרבון קדם יי באינשא ובבעירא יהי לך
ברם מפרק תפרוק ית בוכרא דאינשא וית
בוכרא דבעירא מסאבא תפרוק :
ופורקניה מבר ירחא תפרוק בפורסניה כסף
חמש סלעין בסלעי קודשא עסרין מעין הוא :
ברם בוכרא דתורא או בוכרא דאמרא או בוכרא
דעזא לא תפרוק קודשא אנון ית דמהון תזרוק
על מדבחא וית תרביהון תסיק קורבן לאתקבלא
ברעוא קדם יי : ובסרהון יהי לך כחדיא
דארמותא וכשקא דימינא לך יהי : כל
אפרשות קודשיא דיפרשון בני ישראל קדם יי
יהבית לך ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם קים
מלח עלמא הוא קדם יי לך ולבנך עמך :
ואמר יי לאהרן בארעהון לא תחסין וחולק
לא יהי לך ביניהון מתנן דיהבית לך אנון
חולקך ואחסנתך בגו בני ישראל :
ולבני לוי הא יהבית כל מעשרא בישראל
לאחסנא חלף פולחנהון דאנון פלחין ית
פולחן משכן זמנא :
ולא

(ז) עבודת מתנה · במתנה נתתיה לכם : (ח) ואני הנה נתתי לך · בשמחה לשון שמחה הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם וגו'

ואתה ואנת ובנך עמך תנטרון ית כהונתכון לכל פתגם מדבחא ולמגיו
לפרגודא ותפלחון לפום עדביא כפולחנא ובן מיכל מתנה איתן ברבותא ית כהונתכון
וחילוניי דיקרב יתקטל : וידבר ה' ומליל יי עם אהרן ואנא בחדוא יהבית לך
ית מטרת אפרשותי חלתא וביכוריא וכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתינון לרבו ולבנך לקיים
עלם : זה דין יהי לך מקודש קודשיא מה דמשתייר מעלתא דענא מן אישתא
כל קורבנהון לכל מנחתהון לכל חטוותהון ולכל אשמהון די יתיבון קדמי קודש קודשין דילך
הוא ודבנך : בקדש בקודש קודשיא תיכלוניה כל דכורא ייכול יתיה ברבותא
קודשא יהי לך : וזה ודין דזכיתי לך אפרשות מתנתהון לכל א[illegible] בני ישראל
לך יהבתינון ולבנך ולבנתך עמך לקיים עלם כל דידכי בביתך ייכול [illegible] :
כל חלב כל טוב משח זיתא וכל
טוב חמר עינבא ועיבור שירוייהון דיתנון קדם
יי לך יהבתינון : בכורי בכורי דכל
פירי אילני ארעהון דיקרבון קדם יי דילך יהי
כל דדכי בביתך ייכלוניה : כל חרם

ירושלמי

כל טוב חוטייא וכל טוב חמר ומשחא
שירוייהון :

כל המגמר בישראל דילך יהי : כל כל פתח וולדא לכל בישרא בבעירא דיקרבון
מיניה קדם יי כדינא דאינשא כן דינא בבעירא למהוי דילך ברם מפרק תפרוק ית בוכרא
דאינשא בחמשא סלעין וית בוכרא דבעירא מסאבא תפרוק באמריא : ופדויו
ופרקוניה דבר נש מבר ירחא תפרוק בסכום עילוייך כסף חמש סלעין בסלע[illegible] קודשא
עשרין מעין הוא : אך ברם בוכרא דתורי או בוכרא דאימרי או בוכרא דעזי לא
תפרוק מטול דקודשא הינון וית אדמתהון תדרוק על מדבחא וית תרביהון תסיק קורבן דמתקבל
ברעוא קדם יי : ובשרם ובישרהון יהי לך למיכל הי כחדיא דארמותא והי כשקא
דימינא דילך יהי : כל כל אפרשות קודשיא די יקדשון בני ישראל קדם יי יהבית
לך ולבנך ולבנתך עמך לקיים עלם ולא יתבטיל הי כמלחא דמבסים בשר קורבניא דקיים
עלם הוא קדם יי היכדין הוא לך ולבנך : ויאמר ה' ואמר יי לאהרן בארעהון לא
תקבל אחסנא כמשאר שבטיא וחולקא לא יהוי לך ביניהון אנא חלקך ואחסנתך בגו בני ישראל :
ולבני ולבנוי דלוי הא יהבית ית כל מעשרא בישראל באחסנא חולף פולחנהון דהינון
פלחין ית פולחן משכן זמנא :
ולא

לפום עדביא כיר' הפרית הוא על פי הגורל כמו המתנה וכן בספרי זוטא : ועבדת שומע אני מעורבבין, תלמו' לומר עבודת מתנה מה מתנ' בפיום אף עבודה בפיום ; הלחם ובכורים אלו נודנים בירושלים ובגבולים כדאיתא;

ולא תהא הפרכאין כא אחד ומרער עליו ועל השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני
כותב וחותם לך ותעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב
ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן : משמרת תרומתי ·
שאתה צריך לשמרן בטהרה : למשחה : לגדולה : (ט) מן האש · לאחר הקטורת האישים :
לכל קרבנם · כגון זבחי שלמי צבור מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו : אשר ישיבו לי · זה גזל
הגר : (י) בקדש הקדשים תאכלנו וגו' · למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה
ולזכרי כהונה : (יא) תרומת מתנם · המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל נזיר · לכל תנופת ·
שהרי אלו טעונין תנופה : כל טהור · ולא טמאים : דבר אחר כל טהור לרבות אשתו : (יב)
ראשיתם · היא תרומה גדולה : (יח) כחזה התנופה וכשוק הימין · של שלמים שנאכלין לכהנים
ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד · אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד : (יג)
לך יהיה · בא רבי עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הוייה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו
נאכל אלא ליום ולילה : (יט) כל תרומת הקדשים · מחיבתה של פרשה זו כללה בתחלה וכללה בסוף
ופרט באמצע : ברית מלח עולם · כרת ברית עם אהרן כדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים ·
ברית מלח כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם וחלק לא יהיה בתוכם · אף בביזה :
ופסר

בחולין פרק הזרוע : מעלתא דענא פירש מעולת בהמה מן הצאן וכן הוא בספרי שם צא וראה איזהו מורם שכולו
לאישים ויש לך שימנו היתר א"ת מוכן כי אם עולת צאן ; ברבותא קודשא יהי לך יש מגיהין בדכותא ופירוש כטהרה
דלא תימא מדלא כתיב כהון כל טהור אלא כל זכר משמע אף טמאין · בא להורות דלא נאכלין אלא לטהורין מקל וחומר
ומה קדשים קלים כרת הקדוש ברוך הוא עמהם ברית שלא יאכלו אלא לטהורים כדאיתא בספרי קדשי קדשים לא כ"ש וק"ל ;
ספר

כב ולא־יקרבו עוד בני־ישראל אל־
אהל מועד לשאת חטא למות׃ כג
ועבד הלוי הוא את־עבדת אהל מועד והם ישאו
עונם חקת עולם לדרתיכם ובתוך בני ישראל לא
ינחלו נחלה׃ כד כי את־מעשר בני־
ישראל אשר ירימו ליהוה תרומה נתתי ללוים
לנחלה על־כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא
ינחלו נחלה׃ פ כה וידבר יהוה
אל־משה לאמר׃ כו ואל־הלוים
תדבר ואמרת אלהם כי־תקחו מאת בני־ישראל
את־המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם
והרמתם ממנו תרומת יהוה מעשר מן־המעשר׃
כז ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן־
הגרן וכמלאה מן־היקב׃ כח כן תרימו
גם־אתם תרומת יהוה מכל מעשרתיכם אשר
תקחו מאת בני ישראל ונתתם ממנו את־תרומת
יהוה לאהרן הכהן׃ כט מכל מתנתיכם
תרימו את כל־תרומת יהוה מכל־חלבו את־
מקדשו ממנו׃ ל ואמרת אלהם
בהרימכם את־חלבו ממנו ונחשב ללוים
כתבואת גרן וכתבואת יקב׃ לא
ואכלתם אתו בכל־מקום אתם וביתכם כי־שכר
הוא לכם חלף עבדתכם באהל מועד׃
לב ולא־תשאו עליו חטא בהרימכם
את־חלבו ממנו ואת־קדשי בני־ישראל לא
תחללו ולא תמותו׃

מרימתםר מתנו קרי · כיס מתיכו · אחי תורתין ממין כל · אליכו מיכו ולא מחדש כל סימן: · כל לישנא · חס׳ כר מן א ד׳ כ׳ חסר · וב׳ מלא׃

מפטיר

ג׳ ומלא׃ · ו׳ מלא׃

ולא־יקרבון עוד בני ישראל למשכן זמנא
לקבלא חובא לממת׃ ויפלחון ליואי
אנון ית־פולחן משכן זמנא ואנון יקבלון חוביהון
קים עלם לדריכון ובגו בני ישראל לא יחסנון
אחסנא׃ ארי ית־מעשרא דבני־
ישראל דיפרשון קדם־יי אפרשותא יהבית
לליואי לאחסנא על־כן אמרית להון בגו בני
ישראל לא יחסנון אחסנא׃ ומליל יי
עם־משה למימר׃ ועם־ליואי
תמליל ותימר להון ארי־תסבון מן בני־ישראל
ית־מעשרא דיהבית לכון מנהון באחסנתכון
ותפרשון מניה אפרשותא קדם־יי מעשרא
מן־מעשרא׃ ותתחשיב לכון אפרשותכון
כעבורא מן־אדרא וכמלאתא מן־מעצרתא׃
כן תפרשון אף־אתון אפרשותא קדם־יי מכל
מעסריכון דתסבון מן בני ישראל ותתנון מניה
ית־אפרשותא קדם־יי לאהרן כהנא׃
מכל מתנתכון תפרשון ית כל־אפרשותא דיי
מכל־שופריה ית־מקדשיה מניה׃
ותימר להון באפרשותכון ית־שופריה מניה
ויתחשיב לליואי כעללת אדרא וכעללת
מעצרתא׃ ותיכלון יתיה בכל־אתר
אתון ואינש בתיכון ארי־אגרא הוא לכון חלף
פולחנכון במשכן זמנא׃ ולא־תקבלון עלוהי
חובא באפרשותכון ית־שופריה מניה וית־
קודשיא דבני־ישראל לא תחלון ולא תמותון׃

צ״ה · דגאל · סימן׃
ומפטירין ויאמר שמואל · בשמואל א׳ בסימן י״א׃

יט

א **וידבר** יהוה אל־משה ואל־אהרן
לאמר׃ ב זאת
חקת התורה אשר־צוה
יהוה לאמר דבר אל־בני ישראל ויקחו אליך
פרה אדמה תמימה אשר אין־בה מום אשר לא־
עלה עליה על׃ ג ונתתם אתה אל־
אלעזר הכהן והוציא אתה אל־מחוץ למחנה
ושחט אתה לפניו׃ ד ולקח אלעזר הכהן

לא תחללו ונמיך ליה · חקת התורה שלמי׳חכם · אחיטא הוא · קולו אשם · ולא תחותו · ונמיך ליה · חקת התורה דכתיב בן · קיים היא לאתוקים · כס׃ · ובכ מנות · ורם אנ ות׳׃

ומליל יי עם־משה ועם־אהרן
למימר׃ דא גזירת
אוריתא דפקיד יי למימר
מליל עם־בני ישראל ויסבון לך תורתא סמוקתא
שלמתא דלית בה מומא דלא־סליק עלה
נירא׃ ותתנון יתה לאלעזר כהנא
ויפיק יתה למברא למשריתא ויכוס יתה
קדמוהי׃ ויסב אלעזר כהנא

מרמה · תרמה

(כב) וכם · הלוים ישאו עונם של ישראל שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם׃ (כד) אשר ירימו לה׳ תרומה · הכתוב קראו תרומה עד שיפרישו ממנו תרומות מעשר׃ (כז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן · תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאין וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית׃ כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב · תרומת קירוש ויצהר הנוטלת מן היקבים׃ מלאה · לשון בישול תבואה שנתמלאת׃ יקב · הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן יקבי המלך הוא ים אוקיינוס חפירה שחפר מלכו של עולם׃ (כח) כן תרימו גם אתם · כמו שישראל תרימים מגרנם ומיקביהם תרימו
אתם

ועבד — ויפלחון

ולא — וְלָא יִקְרְבוּן תּוּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְקַבָּלָא חוֹבָא לִמְמַת ׃ ויפלחון
לֵיוָאֵי הִינוּן יַת פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְהִינוּן יְקַבְּלוּן יַת חוֹבֵיהוֹן אִין לָא מִזְדַּהֲרִין בְּפוּלְחַנְהוֹן קְיָים עָלַם
לְדָרֵיכוֹן וּבְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא ׃ כי את אֲרוּם יַת מַעַשְׂרָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיפַרְשׁוּן
קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא יְהָבִית לְלֵיוָאֵי לְאַחְסָנָא בְּגִין כֵּן אֲמָרִית לְהוֹן דִּבְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא ׃
וידבר ה׳ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר ׃ ואל הלוים וּלְלֵיוָאֵי תְּמַלֵּיל וְתֵימַר לְהוֹן
אֲרוּם תִּסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מַעַשְׂרָא דִּיהָבִית לְהוֹן בְּאַחְסַנְתְּהוֹן וְתַפְרְשׁוּן מִנֵּיהּ אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ
מַעַשְׂרָא מִגּוֹ מַעַשְׂרָא ׃ ונחשב וְאִתְחַשַּׁב לְכוֹן אַפְרָשׁוּתְכוֹן הֵי כְעִיבוּרָא מִן אִידְרָא וְהֵי
כְּחַמְרָא דִּמְלִיתָא מִן מַעֲצַרְתָּא ׃ כן תרימו הֵיכְדֵין תַּפְרְשׁוּן לְחוּד אַתּוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם
יְיָ מִכָּל מַעַשְׂרֵיכוֹן דְּתִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנוּן מִנֵּיהּ אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא ׃ מכל
מִכָּל מַתְּנָתֵיכוֹן תַּפְרְשׁוּן יַת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מִן כָּל שְׁפַר טוּבֵיהּ וּבֵיהּ ׃ ואמרת וְתֵימַר
לְהוֹן לְכַהֲנַיָּא בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יַת שְׁפַר טוּבֵיהּ מִנֵּיהּ וּבֵיהּ וְיִתְחַשַּׁב לְלֵיוָאֵי הֵי כְּאַפְרָשׁוּת עִיבוּרָא מִן גּוֹא
אִידְרָא וְהֵי כְּאַפְרָשׁוּת חַמְרָא מִגּוֹ מַעֲצַרְתָּא ׃ ואכלתם וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ אַתּוּן כַּהֲנַיָּא בְּכָל
אֲתַר אַתּוּן וֶאֱנָשׁ בָּתֵּיכוֹן אֲרוּם אַגְרָא הוּא לְכוֹן חִלּוּף פּוּלְחַנְכוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא ׃ ולא וְלָא
תְקַבְּלוּן עֲלוֹי חוֹבָא בִּזְמַן אַפְרָשׁוּתְכוֹן יַת שְׁפַר טוּבֵיהּ מִנֵּיהּ וּבֵיהּ לְאוֹכְלֵי מִנֵּיהּ לִדְסָאִיב וְיַת קוּדְשַׁיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תְפַסּוּן וְלָא תְמוּתוּן ׃

וידבר · וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר ׃ זאת דָא גְזֵירַת אַחְוָויַת אוֹרַיְתָא
דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֵימַר מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מֵאַפְרָשׁוּת לִשְׁכַּתָּא תּוֹרְתָא
סוּמַקְתָּא בְּרַת תַּרְתֵּין שְׁנִין דְּלֵית בָּהּ מוּמָא וְשׁוּמָא מִשְּׂעַר חוֹרָן דְּלָא סְלִיק עֲלָהּ דְּכַר וְלָא אִטְרַחָא בְּאִיבְזָן
עִיבִירְתָּא וְאִסְּרָא וְקַטְרָבָא וְלָא אִירְעָא בּוּקְתָא וְסוֹל וְסִירְתָּא וְכָל דְּדָמֵי לְנִירָא ׃ ונתתם וְתִתְּנוּן
יָתָהּ לְאֶלְעָזָר סְגַן כַּהֲנַיָּא וְיַהַנְפֵּק יָתָהּ לְחוּדָהָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיִסְדַּר חֲזוֹר חֲזוֹר לָהּ סִידּוּרֵי קֵיסִין
דְּתִינַיָּא וְכַהֲנָא אוּחְרָן יִכּוֹס יָתָהּ קֳדָמוֹי בִּתְרֵין סִימָנַיָּא כְּמִשְׁאַר בְּעִירָן וְיִבְדְּקִינַהּ בִּתְמַנֵי סְרֵי טְרֵיפָן ׃
ולקח וְיִסַּב אֶלְעָזָר בְּכִהוּנְתֵיהּ מִן אַדְמַהּ בְּאֶצְבַּע יַד יְמִינֵיהּ וְלָא יְקַבְּלִינֵיהּ בְּמָנָא וְיַדֵּי לְסִידּוּרָא דְקֵיסֵי
תִינַיָּא

(כט) מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה׳ · בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את כהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר : (ל) בהרימכם את חלבו ממנו · לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו : ונחשב · המותר ללוים חולין גמורין : כתבואת גרן · לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה׳ תרומה יכול יהא כולו אסור ת״ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין : (לא) בכל מקום · אפילו בבית הקברות : (לב) ולא תשאו עליו חטא וגו׳ · הא אם לא תרימו תשאו חטא : ולא תמותו · הא אם תחללו תמותו :

חקת ויקח קרח

(ב) **זאת** חקת התורה · לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה : ויקחו אליך · לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר : אדומה תמימה · שתהא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה : (ג) אלעזר · מצותה בסגן : אל מחוץ למחנה · חוץ לשלש מחנות : ושחט אותה לפניו · זר שוחט ואלעזר רואה : (ד) אל נכח פני אהל מועד · עומד במזרחו של ירושלים

ומתכוין

אטרחא באוכפא עבודא פירש שלא הטריחה בעייפות מלאכה והוא מלשון הנמר׳ דשבת פ׳ האורג דף ק״ו וכב״מ פ׳ המפקיד ... מחמת אוכפא קטלא ויליף בסוטה פ׳ עגלה ערופה דמעודה פסולה בה ודייקא שעייפה והטריחה תחתה ולא מעכלת בהלוכה : קטרבא הוא רצועה שקושרים בה צואר בהמה ועול ... מלשון הגמרא דכלים פ׳ י״ד העול והקטרב : עזקתא הוא דרבון וסול וקרוא לשון גמרא דבכורי׳ פ׳ יש בכור מכין לרבות הסיל והסיד ... שאין מתקיימים בו דם וסירתא הוא קוץ לאלעזר סגן כהונה דאותם דוקא בסגן אבל שאר פרות בכהן גדול כן מבואר בספרי · ויהנפק יתיה לאחרא פירש יונתן לבדה ולא אחרת עמה הכין הוא ביומא פ׳ טרף בקלפי וע״ש הטעמים : קיסין דתיניא פירש שיסבבה סוגב בעצי תאינה שאין ... שהכשר ... ולא בתוים פ״ל כר״י מוין בילקוט · כמישאר בעירן פירש כמו שאר בהמות צריכין ... ובשר ... שחיטת חולין · טריפות וק״ל לאפוקי כמ״ד דמתכוין ארוכה ואי״נ דבדיקה אלא טריפה כשחיטה · ... אלא בעושים בבגדי כהונה ולא בפסוליו כ״ש בספרי מת״ל ולקח אלעזר הכהן והלא כבר נאמר והיקשר ... אוהם אל אלעזר הכהן אלא ... דברים בשם תוספות דבשמאל פסולה ·

בבגדי קודש · באצבע יד ימינית ... ומתכוין

ספר טוכים · תיני וכיח · פי׳ שיפריש · והכתוב על · הט בולא · מהרם על · הט״ב כן · הוא כמבנס · בכבריולא · ונטלין הרם · על היפס · ולא יתין · אמרינו · תינו וק״ל ׃ · מאפרשות · ליבנית פי׳ · מתרותה · לי זה ונלו · התבות פן · הוא כיונתות · פ׳ יקומן · ובן נשחרי · ומינה · היל יט · ונתפה · בלקוי פרש · ע׳ דוית · מסמרים · אותה · יחורין · ולי קיים · הגנים · יתרונות · מלכים ׃ · שונח משער · הכתוב חוירן פיה · יכלה · שנדלי עליו · שערות · לכנות · ומאיתיונות · תחתיונות · כדפי׳ רא״ם · דלא תלק · עלה דבר · כדחיה · כתם שוכן · עליה עיף · כשירה עלם · עליו זכר · פסולה ולא

מדמה באצבעו והזה אל נכח פני אהל מועד
מדמה שבע פעמים: ה ושרף את
הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה
על פרשה ישרף: ו ולקח הכהן
עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך
שרפת הפרה: ז וכבס בגדיו הכהן
ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל המחנה וטמא
הכהן עד הערב: ח והשרף אתה
יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים וטמא עד
הערב: ט ואסף איש טהור את
אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור
והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה
חטאת הוא: י וכבס האסף את
אפר הפרה את בגדיו וטמא עד הערב והיתה
לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם:
יא הנגע במת לכל נפש אדם
וטמא שבעת ימים: יב הוא
יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר
ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום
השביעי לא יטהר: יג כל הנגע
במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא
את משכן יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא
מישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד
טמאתו בו: יד זאת התורה אדם
כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר
באהל יטמא שבעת ימים: טו
וכל כלי פתוח אשר אין צמיד
פתיל עליו טמא הוא: טז וכל
אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת
או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים:
יז ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת
ונתן עליו מים חיים אל כלי:

ולקח

ב' מלא בתורה:
ד' חסר את:
ד' חס' את:
כלה מלא בר מן א' הנה סס דשמואל:
קדמא את משכן ה' טמא קטייה' כי את מקדש ה' טמא:
שבג מנות טומאת מת:

מדמה באצבעיה וידי לקביל אפי משכן זמנא
מדמה שבע זמנין: ויוקיד ית תורתא
לעינוהי ית משכא וית בסרה וית דמה על
אוכלה יוקיד: ויסב כהנא אעא דארזא
ואיזובא וצבע זהורי וירמי לגו יקידת תורתא:
ויצבע לבושוהי כהנא ויסחי בסריה במיא
ובתר כן ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא
עד רמשא: ודמוקיד יתה יצבע
לבושוהי במיא ויסחי בסריה במיא ויהי מסאב
עד רמשא: ויכנוש גבר דכי ית קטמא
דתורתא ויצנע למברא למשריתא באתר דכי
ותהי לכנשתא דבני ישראל למטרא למי
אדיותא חטאתא היא: ויצבע דכניש
ית קטמא דתורתא ית לבושוהי ויהי מסאב
עד רמשא ותהי לבני ישראל ולגיוריא
דיתגיירון ביניהון לקים עלם: דיקרב
במיתא לכל נפשא דאינשא ויהי מסאב
שבעא יומין: הוא יהי עלוהי ביומא
תליתאה וביומא שביעאה ידכי ואם לא ידי
עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה לא
ידכי: כל דיקרב במיתא בנפשא
דאינשא דימות ולא ידי עלוהי ית משכנא
דיי סאב וישתיצי אינשא ההוא מישראל ארי
מי אדיותא לא אזדריקו עלוהי מסאב יהי עוד
סאובתיה ביה: דא אוריתא אינש ארי
ימות במשכנא כל דעליל למשכנא וכל
דבמשכנא יהי מסאב שבעא יומין:
וכל מן דחסף פתיח דלית מגופת שיע מקף
עלוהי מסאב הוא: וכל דיקרב על אפי
חקלא בקטיל חרבא או במיתא או בגרמא
דאינשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין:
ויסבון לדמסאב מעפר יקידת חטאתא ויתנון
עלוהי מי מבוע למן:

ויסב

מכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם:
משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע: ז אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא
בערב ואחר יבא אל המחנה: וטמא הכהן עד הערב. סרסהו ודרשהו וטמא עד
ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל: (ט) והניח מחוץ למחנה. לשלשה חלקים מחלקה אחד נתן בהר המשחה
ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין
הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת: לפרות אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת
קרוים הגוים לשון זריקה: למי נדה. למי הזייה כמו וידו אבן בי לשון זריקה
שהיא כקדשים ליאסר בהנאה: חטאת היא. לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטאת לומר
במה בנפש. (יב) הוא יתחטא בו. באפר הפרה: (יג)
ואי זה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה. ד"א בנפש זו
רביעית דם: את משכן ה' טמא. אם נכנס לעזרה אפילו בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי:
עוד טומאתו בו. אף על פי שטבל: (יד) כל הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: (טו)

וכל

תיניא מן לבנן מן ציטרא דממצע פל קביל אפי משכן זימנא מאדמה בטיבולא חדא שבע זמנין : ושרף ויפקון מגו סדורא ויוקד כהן אוחרן ית תורתא כד חמי אלעזר ית מושכה וית בישרה וית אדמה על ריעייה יוקד : ולקח ויסב כהן אוחרן בקעתא דקיסא דגולמיש ואיזובא וצבע דאשתני בזהורי ויטלוק לגו יקידתא דתורתא ויסגי דליקתא לאפושי קיטמא :

וכבס ויצבע לבושי כהנא דינכס ית תורתא ויסחי בישריה בארבעין סווין דמוי ומן בתר כדין ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא ההוא קדם טיבוליה עד רמשא : ושורף וכהנא דמתעסק ביקידתא יצבע לבושי בארבעין סווין דמוי ויסחי בישריה בארבעין סווין דמוי ויהי מסאב קדם טבוליה עד רמשא : ואסף ויכנוש גבר כהין דכי ית קטמא דתורתא בקלל דפחר מקף מגופת שייע ויפלג ית קטמא לתלת חולקין חדא יהיב בחייל וחדא בטוור משחא וחדא מפלג לכל מטרת ליואי ותהי לכנישתא דבני ישראל למוי אדיותא ברם שיבוק חובת עיגלא היא : וכבס ויצבע כהנא דכניש ית קטמא דתורתא ית לבושוי ויהי מסאב קדם טבוליה עד רמשא ותהי לדכותא לבני ישראל ולגיוריא דיתגיירון ביניהון לקיים עלם : הנוגע דיקרב בשכיבא לכל בר נשא ואפילו לוולדא בר ירחין לגושמיה ובדמיה יהי מסאב שובעא יומין : הוא יהי עלוי מי קטמא ההוא ביומא תליתאה וביומא שביעאה ידכי ואין לא ידי עלוי ביומא תליתאה יעכב עלוי וביומא שביעאה לא ידכי : כל כל דיקרב בשכיבא ובוולדא בר תשעא ירחין בגושמיה ובדמיה דימות ולא ידי עלוי ית משכנא דיי סאיב וישתיצי בר נשא ההוא מישראל ארום מוי אדיותא לא אזדריקו עלוי מסאב הוא תוב סובתיה ביה עד דידי ויהדר וידי ויטבול ברמשא שביעאה : זאת דא אחויית אוריתא גבר ארום ימות תחות גננא דפריס כל מאן דעליל למשכנא אורח תרעא ולא מן צדדיה כד פתח תרעיה מכל דבמשכנא ואפילו קרקעיתיה ואבנוי וקיסוי ומנוי יהי מסאב שובעא יומין : וכל כלי וכל מאן דפחר פתיח דלית מגופתא מחברא ביה מקף על פומיה דיפריש ביניה ובין סובתא מסאב הוא בגוינא באוירא דסובתא דמפומיה ומגויה ולא מגביה : וכל וכל מאן דמקרב על אנפי ברא ולא במיתא דבגויסא דאמיה בקטיל סייפא או בסייפא דקטל ביה או בשכיבא שלימא ואפילו בגרמיה בשערתא או בגרמא דאינשא חייא דפרש מיניה או בקבורתא וגוללא ודופקא יהי מסאב שובעא יומין : ולקחו ויסבון לדמסאב מן עפר יקידת חטאתא ויתן עלוי מי מבוע לגו מאן דפחר :

ירושלמי

ויטלק לגו קטם יקידת תורתא :

ירושלמי

וכל מן דחסף פתיח די לית פורייתא משעא עילוי מסאב הוא :

ולקח

וכל כלי פתוח · ככלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה כחבור טמא הוא אבל אם יש צמיד פתיל עליו טהור פתיל · לשון מחובר בלשון עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי עם אחותי : (יו) על פני השדה · רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה :

ונתנו

א"ר ישמעאל בספרי יע"ש וכרש"י: תחו' גננא דפרס על דס"ל דווק' תח' אהל הפרוס בידי אדם כ"ר יודא דפלג ארכן כפרק היסן ע"ס: אורח תרעי' ולא מצדדיה פי' דרך פתחו הוא מטמ' ולא מן הצדדין כשפתו' ואפי' קרקע שלו ואבני ואבני' ואפי' קס וכו' כל זה בילקוט דמפומיה ומגוויה פי' שמקבל טומאות אוהל מתוכו ולא מגבו : ולא במית' דבכריסא פי' מתה בחוך מפי אמו וכר' ישמעאל ס"ל בחולין ספא ליה מעל פני השדה לרבות עובר במעי אמו בסייפא דקטיל ביה מדכתי' בחלל חרב מלמד על החרב שטמא כטומאת הנגע בה או בגרמא דאנש חיא וכו' פי' אבר מן החי ונפק' מעצם אדם : גם זה שם · תלתא קלחין כמקרא חד פי' תלת פרביטו' בקשר אחד דילף לקיחה מלקיחה וכו' יע"ש :

ויפקון מגו סדורא פי' שיונייאס מתוך סדור עצי המערכה הנקראי' לתעלה : ויוקד כהן אוחרא יליף מדכתיב לעיניו ש"מ שאחר שורפה בדי שלא יסיח דעת כל א' ו"א · בקעתא דקיסא דגולמיש הרגוס של עץ בקעת וכיוצא בהם פעמים כתלמיד בתפב כינס ופי' בקעת' חתיכת עץ· גולמיש מין ארז : בקלל דפחר פי' פר"ת כתכב' פרס סבוא הכד של חרס בזה האמר חטאת וכן שם במשנה פי' קלל חטאת או פי' בחתיכת כלי חרס והכל א' [illegible] ותרגו' [illegible] קולת מקף מגופת שעי' פי' שמיקף מגופת הייכן פיסים עליו בצמיד פתיל· שלא יטמא העפ' מתוכו : ויפלג וכו' כל זה ברש"י· לגושמים לגבם שלו ובדמים פי' שנוגע ברביעי' דם שהיא בכם האדם וס"ל כר"ע דפליג

יח ולקח אזוב וטבל במים איש
טהור והזה על־האהל ועל־כל־הכלים ועל־
הנפשות אשר היו־שם ועל־הנגע בעצם או
בחלל או במת או בקבר : יט והזה
הטהר על־הטמא ביום השלישי וביום השביעי
וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים
וטהר בערב : כ ואיש אשר־יטמא
ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל
כי את־מקדש יהוה טמא מי נדה לא־זרק עליו
טמא הוא : כא והיתה להם לחקת
עולם ומזה מי־הנדה יכבס בגדיו והנגע במי
הנדה יטמא עד־הערב : כב וכל
אשר־יגע־בו הטמא יטמא והנפש הנגעת
תטמא עד־הערב : פ א ויבאו בני־
ישראל כל־העדה מדבר־צן בחדש הראשון
וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם :
ב ולא־היה מים לעדה ויקהלו על־
משה ועל־אהרן : ג וירב העם עם־
משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני
יהוה : ד ולמה הבאתם את־קהל
יהוה אל־המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו :
ה ולמה העליתנו ממצרים להביא
אתנו אל־המקום הרע הזה לא ׀ מקום זרע
ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות :
ו ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל־
פתח אהל מועד ויפלו על־פניהם וירא כבוד־
יהוה אליהם : פ ז וידבר יהוה אל־
משה לאמר : ח קח את־המטה והקהל
את־העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל־הסלע
לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן־הסלע
והשקית את־העדה ואת־בעירם : ט
ויקח משה את־המטה מלפני יהוה כאשר צוהו :
י ויקהלו משה ואהרן את־הקהל
אל־פני הסלע ויאמר להם שמעו־נא המרים
המן־הסלע הזה נוציא לכם מים : יא
וירם משה את־ידו ויך את־הסלע במטהו פעמים
ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם :

ויאמר

שני
ס"א כ"ו נ"ס קטן

מגד מלות מי הנדה מטמאין ומטמאין פ' קבר

יג וחסר וג' בלישנא

ב
סימן זה לפ' פרה בכרתון בספרא' הפר' זגם כמו בדרש חז"ל סמיכות צדיקים למכפרה כמו פרה

ס"ן מלא עיורים

שלישי

יא והסר בראורייתא סמרים חסר וכתר סמרים תג'

ויסב אזובא ויטבול במיא גבר דכי ויהי על־
משכנא ועל־כל־מניא ועל־נפשתא דהוו תמן
ועל־דיקרב בגרמא או בקטילא או במיתא או
בקברא : וידי דכיא על־מסאבא ביומא תליתאה
וביומא שביעאה וידכיניה ביומא שביעאה
ויצבע לבושוהי ויסחי במיא וידכי ברמשא :
וגבר דיסתאב ולא־ידי עלוהי וישתיצי אינשא
ההוא מגו קהלא ארי ית־מקדשא דיי סאיב מי
אדיותא לא־אזדריקו עלוהי מסאב הוא :
ותהי להון לקים עלם ודידי מי־אדיותא יצבע
לבושוהי ודיקרב במי אדיותא יהי־מסאב עד־
רמשא : וכל דיקרב־ביה מסאבא
יהי־מסאב ואינש דיקרב־ביה יהי־מסאב עד־
רמשא : ואתו בני־ישראל כל־כנשתא
למדברא־דצין בירחא קדמאה ויתיב עמא
ברקם ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן :
ולא־הוו מיא לכנשתא ואתכנשו על־משה ועל־
אהרן : ונצא עמא עם־משה ואמרו
למימר לוי דמיתנא במותא דאחנא קדם יי :
ולמא אעילתון ית־קהלא דיי למדברא הדין
לממת תמן אנחנא ובעירנא : ולמא
אסקתונא ממצרים לאיתאה יתנא לאתרא
בישא הדין לא אתר כשר לבית־זרע אף־לא־
תינין וגופנין ורמונין ומיא לית למשתי :
ועל משה ואהרן מן־קדם קהלא לתרע משכן
זמנא ונפלו על־אפיהון ואתגלי יקרא־דיי להון :
ומליל יי עם־משה למימר :
סב ית־חוטרא וכנוש ית־כנשתא את ואהרן
אחוך ותמללון עם־כיפא לעיניהון ויתן מוהי
ותפיק להון מיא מן־כיפא ותשקי ית־כנשתא
וית־בעירהון : ונסיב משה ית־
חוטרא מן־קדם יי כמא דפקדיה :
וכנשו משה ואהרן ית־קהלא לקדם
כיפא ואמר להון שמעו־כען סרבניא המן־
כיפא הדין נפיק לכון מיא : וארים
משה ית־ידיה ומחא ית־כיפא בחוטריה תרתין
זמנין ונפקו מיא סגיאי ושתיאת כנשתא
ובעירהון ·

(יט) וחטאו ביום השביעי הוא גמר טהרתו : (כ) ואיש אשר יטמא וגומר · אם נאמר מקדש למה נאמר משכן כו' כדאיתא בשבועות : (כא) ומזה מי הנדה · רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה : והנוגע יטמא · ואינו טעון כבוס בגדים : (כב) וכל אשר יגע בו הטמא זה שנטמא במת יטמא : והנפש הנוגעת בו · בטמא מת : תטמא עד הערב · כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה וזה שנטמא בו אב הטומאה ונוגע בו אב הטומאה ונטמא אדם זהו פירושו לפי משמעו והלכותיו · ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו : (ב) ויקחו אליך משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהן כך יביאו זו לכפרה משלהם : פרה אדומה : משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל :

תמימה

ילקוט ויזה ויסב אזובא תלתא קילחין באיסרא חדא ויטמוש במיא האינון בעידן קבול סובתא גבר פהין דכי וידי על משכנא ועל כל מניא ועל בני נש דהוו תמן ועל דמקרב בגרמא דחייא דפרש מניה ונפל או בקטול חרבא או בשכיבא במותנא או בבית קבורתא וגוללא ודופקא : והזה וידי כהנא דכיא על גברא מסאבא ביומא תליתאה וביומא שביעאה וידכיניה ביומא שביעאה ויצבע לבושוי ויסחי במיא וידכי ברמשא : ואיש וגבר דיסתאב ולא ידי עלוי וישתיצי בר נשא ההוא מגו קהלא ארום ית מקדשא דיי סאיב מי אדיותא לא אזדריקו עלוי מסאב ההוא : והיתה ותהי לכון לקיים עלם ולחוד כהנא דמדי מי אדיותא יצבע לבושוי ודיקרב במי אדיותא יהי מסאב עד רמשא . וכל וכל מדעם דיקרב ביה מסאבא ולא בה סיטא יהי מסאב ובר נש דכי דיקרב ביה יהי מסאב עד רמשא : ויבאו ואתו בני ישראל כל כנשתא למדברא דצין בעשרא יומין לירחא דניסן ומיתת תמן מרים ואתקברת תמן : ולא ולפום דבזכותא דמרים אתיהיבת בירא כד שכיבת אתגניזת בירא ולא הוו מוי לכנישתא ואתכנישו על משה ועל אהרן : וירב ונצא עמא על משה ואמר למימר הלואי דמיתנא כד מיתו אחנא קדם יי : ולמה ולמא אתיתון ית קהלא דיי למדברא הדין למימת תמן אנחנא ובעירנא : ולמה ולמא אסקתונא ממצרים לאייתאה יתן לאתרא בישא הדין לא אתר כשר לבית דרע ואוף לא למנצב תינין וגופנין ורומנין ומוי לית למשתי : ויבא ועאל משה ואהרן מן קדם תורעמות קהלא לתרע משכן זמנא ואתרכינו על אפיהון ואתגלי איקר שכינתא דיי להון : וידבר ומליל יי עם משה למימר : קח סב ית חטר ניסיא וכנוש ית כנישתא אנת ואהרן אחוך ותומון תריכון ית כיפא בשמא רבא ומפרשא כד היגון חמיין ויתן מוהי ואין יסרב לאפוקי מחי אנת לחודך ביה בחוטרא דבידך ותהנפק להון מיא מן כיפא ותשקי ית כנישתא וית בעיריהון : ויקח ונסיב משה ית חטר ניסיא מן קדם יי היכמא דפקדיה : ויקהילו וכנישו משה ואהרן ית קהלא לקדם כיפא ואמר להון משה שמעו כדון

ירושלמי

סורבניא המן כיפא הדין אפשר לן להנפקא לכון מיא : וירם וזקף משה ית ידיה ומחא ית כיפא בחטריה תרתין זמנין בזמנא ואתרע משה : קמאה אטיפת ארמא ובזמנא תניינא נפקו מיין סגיאין ואשתיאת כנשתא ובעיריהון :

ויאמר

אדומה. על שם אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום : תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתומתם : לא עלה עליה עול. כשם שפרקו מעליהם עול שמים : (ג) אל אלעזר הכהן. כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור : (ד) ושרף את הפרה. כשם שנשרף העגל : (ו) עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות והאזוב נמוך מכלם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו : (ח) למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו'. וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויזר על פני המים וגומר כך ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת וגו' : (א) כל העדה. עדה השלימה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים : ותמת שם מרים. למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת : ותמת שם מרים. אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר על פי ה' כאלם מספי : (ב) ולא היה מים לעדה. מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים : (ג) ולו גוענו הלואי שגוענו : בגוע אחינו. במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה. בגוע. שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו לינקד בגוע : (ח) ואת בעירם מכאן שחס הקב"ה על ממונם של ישראל : (י) ויקהלו וגומר. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה. המן הסלע הזה מוציא. לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר להם : המורים סרבנים לשון יוני שוטים מורים את מוריהם : המן הסלע הזה. שלא נכיר עליו נוציא לכם מים (יא) פעמים. לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכות כבראשונה שנאמר והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע

יונתן נסל דמקרב בגרמא חייא וכו' יש לתמוה לדברים שמי אל הנוגע במנס על אבר מן החי מכלן ליטמא מנס כספור' הא לא ילפינן אלא מהנוגע ככנס : בעשרה יומין לירחא ניסן סן הוא במגלת תעניות ניסן כאחר בו מת שני סמי אהרן ונוע וכו' בעשרה בו מתה מרים בנבואה ונאהלם הבאר ונוע וכו' כד מיתו אחונא שסוא דורש שכתב ולא סנ' זודם : למיכתב לעשות · ותומון תריכון פירש' והשכיכו תרווייכון הסלע שיוציא מים דק"ל. מלה ודברתם וכן הוא בילקוט ודברתם שנה עליו פרק אחד וכו' ואין יסרב לאפוקי מחי אנת לחודך דייק מדכתיב וסוצאת לשון יחיד גבי כריאה דקרא אמר שתפנתו יוציא אלא כשירב על הסכמה אז יכה אותו ומדכתיב בלשון יחיד משמע אמה קאי דכל האותות במטה נעשו על ידי משה ומה שנעשה על ידי אהרן בכח תרגום רנ"ל וכ"ט לדבריהם : ומכיא קראה לטיפת אדמה דייק מדכתיב ויזובו משמע בזב שהוא נוטף טיפה דם וכיונא בה איתא בתנחומא וכן רש"י כתב אף שלא הוציא לדייק שלא ויזובו בזב מתש והבן.

פ יב ויאמר יהוה אל משה
פ' ומלא כתי' ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני
בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל
הארץ אשר נתתי להם: יג המה מי מריבת
אשר רבו בני ישראל את יהוה ויקדש בם:
רביעי ס יד וישלח משה מלאכים מקדש אל
מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את
כל התלאה אשר מצאתנו: טו וירדו
אבתינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו
לנו מצרים ולאבתינו: טז ונצעק אל יהוה
ד' ב' חסר ותד מלא: וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים
חסר יוד על ו' תכות פוביאנו והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך: יז
נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא
יתסס: נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה ימין
כן דעו: ושמאול עד אשר נעבר גבלך: יח ויאמר
אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך:
יט ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה
ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם רק
אין דבר ברגלי אעברה: כ ויאמר לא תעבר
ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה:
כ' חסר: כא וימאן אדום נתן את ישראל עבר
חמישי בגבלו ויט ישראל מעליו: פ
שלישי כשהן מחוברין: כב ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל
העדה הר ההר: כג ויאמר יהוה אל
משה ואל אהרן בהר ההר על גבול ארץ אדום
לאמר: כד יאסף אהרן אל עמיו כי
לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על
אשר מריתם את פי למי מריבה: כה
ב' מלאים: קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אתם הר
ההר: כו והפשט את אהרן את בגדיו
והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת
שם: כז ויעש משה כאשר צוה יהוה
ויעלו אל הר ההר לעיני כל העדה:

ויפשט

ובעירהון: ואמר יי למשה ולאהרן חלף דלא
הימנתון במימרי לקדשותי לעיני בני ישראל
בכן לא תעלון ית קהלא הדין לארעא דיהבית
להון: אנון מי מצותא דנצו בני ישראל
קדם יי ואתקדש בהון: ושלח משה
אזגדין מרקם לות מלכא דאדום כדנן אמר
אחוך ישראל את ידעת ית כל עקתא
דאשכחתנא: ונחתו אבהתנא למצרים
ויתיבנא במצרים יומין סגיאין ואבאישו לנא
מצראי ולאבהתנא: וצלינא קדם יי וקבל
צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא ממצרים והא
אנחנא ברקם קרתא דבסטר תחומך:
נעבר כען בארעך לא נעיבר בחקל ובכרם ולא
נשתי מי גוב באורח מלכא נזיל לא נסטי לימינא
ולסמאלא עד דנעיבר תחומך: ואמר ליה
אדומאה לא תעבר בתחומי דלמא בדקטלין
בחרבא איפוק לקדמותך: ואמרו ליה
בני ישראל באורח כבשא נסק ואם מימך
נשתי אנא ובעירי ואתן דמיהון לחוד לית פתגם
דביש ברגלי איעבר: ואמר לא תעבר
ונפק אדומאה לקדמותיה בחיל רב וביד
תקיפא: וסריב אדומאה ולא שבק ית
ישראל למיעבר בתחומיה וסטא ישראל מלותיה:
ונטלו מרקם ואתו בני ישראל כל כנשתא להר
טורא: ואמר יי למשה ולאהרן בהר טורא על
תחום ארעא דאדום למימר: יתכניש אהרן
לעמיה ארי לא ייעול לארעא דיהבית לבני
ישראל על דסריבתון על מימרי למי מצותא:
דבר ית אהרן וית אלעזר בריה ואסיק יתהון
להר טורא: ואשלח ית אהרן ית לבושוהי
ותלבישנון ית אלעזר בריה ואהרן יתכנש וימות
תמן: ועבד משה כמה דפקיד יי וסליקו לחר
טורא לעיני כל כנשתא:

ואשלח

סלע והכהו: (יב) יען לא האמנתם בי. גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו
עליהם כעון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן והלא הצאן ובקר ישחט קשה מזו אלא
לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קידוש השם: להקדישני. שאלו
דברתם אל הסלע והוציא הייתי מתקדש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך
לפרנסה מקיים דבורו של מקום קל וחומר אנו: לכן לא תביאו. בשבועה כמו לכן נשבעתי לבית עלי נשבע בקפיצה
שלא ירבו בתפלה על כך: (יג) המה מי מריבה. הם הנזכרים במקום אחר את אלו ראו אצטגניני פרעה
שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ויקדש בם. שמתו משה ואהרן על
ידם שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא ירא ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך וכן הוא
אומר בקרובי אקדש: (יד) אחיך ישראל. מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם
שנאמר לו כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה אותו החוב לפרעו: אתה ידעת את כל התלאה. לפיכך פירש אביכם
מעל אבינו והלך לו אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו מפני השטר חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב: (טו) וירעו לנו.
סבלנו צרות רבות: ולאבותינו. מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל: (טז) וישמע
קולנו. בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים: מלאך. זה משה מכאן שהנביאים קרויים
מלאכים ואומר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים: (יז) נעברה נא בארצך. אין לך לעורר על הירושה אל ארץ ישראל
כשם

ויאמר ואמר יי למשה ולאהרן בשבועתא חולף דלא הימנתון במימרי לקדשותי למחמיהון בבני ישראל בגין כן לא תהנעלון ית קהלא הדין לארעא די אתן להון : המה הינון מי מצותא דנצו בני ישראל קדם יי על עיסק בירא דאיתגניזת ואתקדש בהון במשה ואהרן כד איתיהיבת להום : וישלח ושדר משה אזגדין מרקם לות מלכא דאדום למימר כדנן אמר אחוך ישראל אנת ידעת ית כל אניקי דאשכחתנא : וירדו ונחתו אבהתן למצרים ויתיבנא במצרים יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי ולאבהתנא : ויצעק וצלינא קדם יי וקביל צלותנא ושדר חד ממלאכי שירותא והנפקנא ממצרים והא אנחנא ברקם קרתא דמתבניא בסטר תחומך : נעברה נעיבר כדון בארעך לא נשרגגא בתולן ולא נאנוס אריסן ולא נבעול נשי גוברין באורח מלכא דבשמיא נזיל ולא נסטי לימינא ולשמאלא להנזקא בשבילי רשותא עד דנעיבר תחומך : ויאמר ואמר ליה אדומאה לא תעיבר בתחומי דלמא בשליפי חרב אפוק לקדמותך : ויאמרו ואמרו ליה בני ישראל באסטרטיא דמלכא נזיל אין מייך נשתי אנא ובעירי ואיתן דמי טימהון לחוד לית פתגם דביש בלחודי אעיבר : ויאמר ואמר לא תעיבר ונפק אדומאה לקדמותיה בחיל רב ובידא תקיפתא : וימאן וסרב אדומאה למשבוק ית ישראל למעיבר בתחומיה וסטא ישראל מלוותיה דהוו מיפקדין מן קדם מימרא דשמיא דלא למסדרא עמהון סדרי קרבא מטול דעד כדון לא מטא זמנא למתיהבא נקמתא דאדום בידיהון : ויסעו ונטלו מרקם ואתו בני ישראל כל כנשתא לטוורוס אומנוס : ויאמר ואמר יי למשה בטוורוס אומנוס על תחום ארעא דאדום למימר : יאסף יתכניש אהרן לעמיה ארום לא ייעול לארעא דיהבית לבני ישראל מטול דסרבתון על מימרי במי מצותא : קח דבר ית אהרן וית אלעזר בריה ואסיק יתהון לטוורוס אומנוס : והפשט ואשלח ית אהרן ית לבושוי יקר כהונתא ותלבישינון ית אלעזר בריה ואהרן יתכנש וימות תמן : ויעש ועבד משה היכמא דפקיד יי יתיה וסליקו לטוורוס אומנוס בר חמן כל כנשתא :

ויפשט

ירושלמי

נעבר בען בארעך לא ניגוס אניסן ולא נשרגגה בתולן ולא נבעי נשי גוברין באסטרטא דמלכא נזיל לא נסטי לא לימין ולא לשמאל עד זמן די נעיבר תחומך :

ירושלמי

וסטון ישראל מעילויהון דהוון מפקדין אבוהון דבשמיא דלא יסדרון לקבליהון סדרי קרבא : ותחליש ית אהרן :

פעם שלא פרעת כתוב עשו לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך : לא נשתה מי באר · מי בורות היה צריך לומר אלא כך אמר משה אף על פי שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם מכאן לאכסנאי אע"פ שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי ליהנות את אושפיזו דרך המלך נלך וגומר · אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול : (יח) פן בחרב אצא לקראתך · אתם מתגאים בקול שהוריש לכם אביכם ואומרים ונצעק וישמע קולנו ואני אצא אליכם במה שהורישני אבי על חרבך תחיה : (יט) רק אין דבר · אין שום דבר מזיקך : (כ) וביד חזקה · בהבטחת זקנו והידים ידי עשו : (כב) כל העדה · כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותן שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כלכם היום : (כג) הר ההר · הר ע"ג הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואף על פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן : על גבול ארץ אדום · מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנביא אומר ליהושפט בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך : (כה) קח את אהרן · בדברים של ניחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך (כו) את בגדיו · את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו שנאמר לו כאשר מת אהרן אחיך מיתה שנתאוית לה : (כז) ויעש משה · אף על פי שהדבר קשה לו לא עכב :

ויראו

יונתן בשבועתא חולף וכו' עיין ברש"י ובמפרשיו בפרטו ובספ' אמרי שפר ואתקדש במשה ואהרן עיין ברש"י היטב מלאכא שירותא מפרש מלאכים ממש מלאכי שרת · לא נשרגגא בתולן לשון פיתוי ופתוי וכן בפרשת משפטים בקרא דכי יפתה ודרש תשדם שמותרת לכל בשדה ואלת בכרם דרש על ארוסות שצ"ל נעולות ככרם דכתיב גן נעול ולא נשתי מי באר · לא נבעול נשי גוברים ע"ד שתה מים מבורך וכו' זה דורש דק"ל אסר לא יעברו בשדה ובכרם ובאיזה כתיב ימנאן דרך המלך אלא כדדרש ומירש בדרך המלך כמו קאי לפ"ז מלכא דבשמיא אחר שלעיל תיכיף משתמי דברים שאמרים או י"ל דדייק מדכתיב המלך בה' הידיעה מורה על המיוחד יה' : באיסטרטיא הוא הרבה בגמרא · קרטיא ופלטיא וכו' דרך כבושה ושם דרך המלך בפשוטו מרותו במקילה ודוק וכן תרגם לקמן :

כח ויפשט משה את־אהרן את־בגדיו וילבש אתם את־אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה ואלעזר מן־ההר׃
כט ויראו כל־העדה כי גוע אהרן ויבכו את־אהרן שלשים יום כל בית ישראל׃

כא

א וישמע הכנעני מלך־ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי׃
ב וידר ישראל נדר ליהוה ויאמר אם־נתן תתן את־העם הזה בידי והחרמתי את־עריהם׃
ג וישמע יהוה בקול ישראל ויתן את־הכנעני ויחרם אתהם ואת־עריהם ויקרא שם־המקום חרמה׃ פ
ד ויסעו מהר ההר דרך ים־סוף לסבב את־ארץ אדום ותקצר נפש־העם בדרך׃
ה וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל׃
ו וישלח יהוה בעם את הנחשים השרפים וינשכו את־העם וימת עם־רב מישראל׃

ב' פס ישמעאל:

ד' מסר שמות:

קלקל בגי'ים רמ"ח שנבלע ברמ"ח אברים:

ויבא

ואשלח משה ית אהרן ית לבושוהי ואלביש יתהון ית אלעזר בריה ומית אהרן תמן בריש טורא ונחת משה ואלעזר מן טורא׃ וחזו כל כנשתא ארי מית אהרן ובכו ית אהרן תלתין יומין כל בית ישראל׃ ושמע כנענאה מלכא דערד דיתיב בדרומא ארי אתא ישראל אורח מאלליא ואגיח קרבא בישראל ושבא מניה שביא׃ וקיים ישראל קיים קדם יי ואמר אם ממסר תמסר ית עמא הדין בידי ואגמר ית קרויהון׃ וקביל יי צלותיה דישראל ומסר ית כנענאה וגמר יתהון וית קרויהון וקרא שמא דאתרא חרמה׃ ונטלו מהור טורא אורח ימא דסוף לאקפא ית ארעא דאדום ועקת נפשא דעמא באורחא׃ ואתרעם עמא במימרא דיי ועם משה נצו למא אסקתונא ממצרים לממת במדברא ארי לית לחמא ולית מיא ונפשנא עקת במנא הדין דמיכליה קליל׃ וגרי יי בעמא ית חיון קלן ונכיתו ית עמא ומית עם סגי מישראל׃

ואתא

(א) ויראו כל העדה. כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מת אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו: כל בית ישראל. האנשים והנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו: כי גוע. אומר אני שמתרגם דהא מית טועה הוא אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בלשון דהא אלא על אמרם שנסתלקו ענני כבוד וכדאמר ר' אבהו דא"ר אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו ועל לשון זה נופל לשון דהא לפי שהיא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו למה ייראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמתיכו אם משמש בלשון אשר כמו אם מרוע לא תקצר רוחי והרבה מעודשים מזה אם תרגום יחזו.

(ב) וישמע הכנעני. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כולי כדאיתא בראש השנה ועמלק מעולם רצועת מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: יושב הנגב. זה עמלק שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישר' מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי: דרך האתרים. דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנאמר ויעלו בנגב. דבר אחר דרך האתרים דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנאמר דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת: (ג) והחרמתי. אקדיש שללם לגבוה: (ד) ויחרם אתהם. כתרגומו: ואת עריהם. חרמי גבוה: (ה) דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנאמר וסעו המדברה דרך ים סוף וכאן חזרו לאחוריהם עיין פר' פינחס שבע מסעות שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו מת בפניהם וצא ובדוק במסעות ותמצא שבע מסעות מן מוסרות עד הר ההר. לסבוב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך. בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו ל"ח שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בענוי הדרך ובלשון לעז אנקרוש"ר ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שאתה מוצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כגון ותקצר נפשי בהם וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל וכל דבר הקשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופל לשון גודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון וגם נפשם בחלה בי נגדלה עלי ויגעם כסוס הטרחה כללו של פירוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו: (ו) באלהים ובמשה. השוו עבד לקונו: למה העליתנו. שניהם שוים: ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאוס: בלחם הקלוקל. לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: (ז) את הנחשים השרפים. ששורפים את האדם בארס שיניהם: וינשכו את העם. יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים:

ויבאו

ויפשט וְאַשְׁלַח משֶׁה יַת אַהֲרֹן יַת לְבוּשׁוֹי אִיקָר כְּהוּנְתָא וְאַלְבֵּישׁ יַתְהוֹן יַת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָן בְּרֵישׁ טַוְורָא וּנְחַת משֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טַוְורָא : ויראו וְכַד חָמוּן כָּל כְּנִשְׁתָּא ... וּבְכוֹ יַת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין גּוּבְרַיָא וּנְשַׁיָא דְיִשְׂרָאֵל :

וְחָמוּן כָּל עַמָּא דִכְנִישְׁתָּא משֶׁה נְחִית מִן רֵישׁ טַוְורָא מָאנוֹי בְּזִיעִין וְקִיטְמָא בְּרֵישֵׁיהּ וַהֲוָה בָּכֵי וְאָמַר וַוי לִי עֲלָךְ אַהֲרֹן אָחִי עַמּוּד צְלוֹתְהוֹן דְבָנֵי יִשְׂרָאֵל ...

ירושלמי

וְחָמוּן כָּל עַמָּא דִכְנִישְׁתָּא משֶׁה נְחִית מִן רֵישׁ טוּרָא מָאנוֹי בְּזִיעִין וְקִיטְמָא בְּרֵישֵׁיהּ וַהֲוָה בָּכֵי וְאָמַר וַוי לִי עֲלָךְ אַהֲרֹן אָחִי עַמּוּד צְלוֹתְהוֹן דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּהֲוֵיתָא מְכַפֵּר עֲלֵיהוֹן חַד זְמַן בְּכָל שַׁתָּא בְּהַהִיא שַׁעְתָּא הֵימִינוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרוּם מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹן יַת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כָּל עַם כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל :

יונתן בן עוזיאל

וָאַהֲרֹן אִסְתַּלְּקוּ עֲנָנָא יְקָרָא בְּחַד לְיַרְחָא דְאַב וְחָמוּן כָּל כְּנִישְׁתָּא משֶׁה נְחִית מִן טַוְורָא מָנוֹי בְּזִיעִין וַהֲוָה בָּכֵי וְאָמַר וַוי לִי עֲלָךְ אַהֲרֹן אָחִי עַמּוּד צְלוֹתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל אִיף הֵינוּן בְּכוֹן יַת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין גּוּבְרַיָא וּנְשַׁיָא דְיִשְׂרָאֵל :

וישמע וּשְׁמַע עֲמָלֵק דַהֲוָה שָׁרֵי בְּאַרַע דָרוֹמָא וְאָתָא וְאִשְׁתַּנִּי וּמְלַךְ בַּעֲרָד אֲרוּם נָח נַפְשֵׁיהּ דְאַהֲרֹן וְאִסְתַּלַּק עַמּוּדָא דַעֲנָנָא דַהֲוָה מְדַבַּר בִּזְכוּתֵיהּ קֳדָם עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וַאֲרוּם אָתוּ יִשְׂרָאֵל אוֹרַח אַלְלַיָא אָתַר דְמָרְדוּ בְּמָארֵי עָלְמָא דְכַד תָּבוּ אַלְלַיָא הֲווֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שָׁרְיָין בִּרְקַם וְהָדְרוּ לַאֲחוֹרֵיהוֹן מִן רְקַם עַד מוֹסֵרוֹת שִׁית מַשְׁוְרָיָין אַרְבְּעִין שְׁנִין נַטְלוּ מִן מוֹסֵרוֹת וְתָבוּ לִרְקַם אוֹרַח מַאַלְלַיָא וְאָתוּ לְטוּרוּס אוּמָנִים בְּמוֹת אַהֲרֹן הָא בְּכֵן אָתָא וְאַגַּח קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנְּהוֹן שִׁבְיָא רַבָּא : וידר וְקַיֵּים יִשְׂרָאֵל קְיַים קֳדָם יְיָ וְאָמַר אִין מִמְסַר תִּמְסַר יַת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וְאִיגַמַּר יַת קִירְוֵיהוֹן : וישמע וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל וּמְסַר יַת כְּנַעֲנָאָה וְגַמַּר יַתְהוֹן וְיַת קִירְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא חָרְמָה : ויסעו מהר ההר וּנְטָלוּ מִטוּרוּס אוּמָנִים מַהֲלַךְ יַמָּא דְסוּף לְאַחְזָרָא יַת אַרְעָא דֶאֱדוֹם וְקַנְטַת נַפְשָׁא דְעַמָּא בְּאוֹרְחָא : וידבר וְהַרְהַרוּ עַמָּא בְּלִבְבֵיהוֹן וְאִשְׁתָּעִיאוּ עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּבְמשֶׁה נְצוֹ לְמָא אַסֵּיקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לִמְמַת בְּמַדְבְּרָא אֲרוּם לֵית לַחְמָא וְלֵית מַיָא וְנַפְשָׁנָא קְנַטַת בְּמַנָא הָדֵין דִמְזוֹנֵיהּ קְלִיל :

וישלח בְּרַת קָלָא נַפְלַת מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְכֵן אַמְרַת אִיתוֹן חֲמוּן כָּל בְּנֵי נָשָׁא כָּל טַבְוָון דְעַבְדִית לְעַמָּא אַסֵּיקִית יַתְהוֹן פְּרִיקִין מִמִּצְרַיִם אַחֵיתִית לְהוֹן מַנָא מִן שְׁמַיָא וּגְדַרוּ חֲזַרוּ וְאִתְרַעֲמוּ עֲלוֹי וְהָא חִוְיָא דְגָזְרִית עֲלוֹי מִן יוֹמֵי שֵׁירוּי עָלְמָא עַפְרָא יְהֵי מְזוֹנֵיהּ וְלָא אִתְרְעַם עֲלָוַי וְעַמִּי אִתְרַעֲמוּ עַל מְזוֹנֵיהוֹן וּכְדוּן יֵיתוֹן חִוְיָא דְלָא אִתְרַעֲמוּ עַל מְזוֹנֵיהוֹן וְיִנְכְּתוּן יַת עַמָּא דִי אִתְרַעֲמוּ עַל מְזוֹנֵיהוֹן בְּכֵן גָרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּעַמָּא יַת חִיוָון חוּרְמָנִין וּנְכִיתוּ יַת עַמָּא וּמִיתוּ אוּכְלוּסִין סַגִּיאִין מִיִשְׂרָאֵל :

ירושלמי

וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה מַלְכָּא דַעֲרָד דַהֲוָה שָׁרֵי בְּדָרוֹמָא אֲרוּם מִית אַהֲרֹן גַּבְרָא חֲסִידָא דִי בִזְכוּתֵיהּ הֲוָיִין עֲנָנֵי דִיקָרָא מַגִּינִין עַל יִשְׂרָאֵל וְאִסְתַּלַּק עַמּוּדָא דַעֲנָנָא וַאֲרוּם מִיתַת נְבִיאֲתָא מִרְיָם דְבִזְכוּתָהּ הֲוָת בֵּירָא מְהַלְּכָא וְאִתְגְּנִיזַת בֵּירָא עֲמֵי וַאֲמַר עֲמִידֵי קְרָבָא אִיתוֹן וְנִסְדַּר סִדְרֵי קְרָבָא כָּל קֳבֵל יִשְׂרָאֵל אֲרוּם מַאֵינָן לְאוֹרְחָא דִי עֲלוּ בָהּ אַלְלַיָא וּסְדָרוּ סִדְרֵי קְרָבָא כָּל קֳבֵל יִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנְּהוֹן שִׁבְיָא רַבָּא :

ירושלמי

בְּרַת קָל נַפְקַת מִגּוֹ אַרְעָא וְאִשְׁתְּמַע קָלָא בִּמְרוֹמַיָא חֲמוּן כָּל בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאָצִיתוּ וּשְׁמוּעוּ כָּל בְּנֵי בִּישְׂרָא לְטִית חִוְיָא מִן שֵׁירוּיָא וַאֲמָרִית לֵיהּ עַפְרָא יְהֵי מְזוֹנָךְ וְלָא אִתְרְעַם עַל מְזוֹנֵיהּ אַסֵּיקִית עַמִּי פְּרִיקִין מִמִּצְרַיִם וְאַחֲתִית לְהוֹן מַנָא מִשְּׁמַיָא וְאַגִּיזִית לְהוֹן סְלָוָון מִן יַמָּא וְאַסֵּיקִית לְהוֹן בֵּירָא מִתְּהוֹמָא חָזְרוּ עַמִּי לְמִתְרַעֲמָא קֳדָמַי עַל עֵסֶק מַנָא לְמֵימַר נַפְשָׁן מְעִיקָא בְּלַחְמָא דְמֵיכְלֵיהּ קְלִיל מִן בְּגִין כֵּן יֵיתֵי חִוְיָא דְלָא אִתְרְעַם עַל מְזוֹנֵיהּ וְיִנְכּוּת לְעַמָּא הָאִילֵין דְאִתְרַעֲמוּ עַל מְזוֹנֵיהוֹן וְגָרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּעַמָּא יַת חִוְיָא שָׂרְפַיָא וּנְכִיתוּ יַת עַמָּא וּמִיתוּ אוּכְלוּסִין סַגִּין מִן יִשְׂרָאֵל :

ויבא

מת אהרן עיין בפסוק בתרגומו שאותן סבאים כאן שלכו שם מקעות ונראה דט"ס הוא ונ"ל שבע ומ"ם: ויחזרו משה בלבכיהון ד"ק סכי שמה כין הרם למקום כ"ה אינו צריך לדבר כי הסית' יודע נסתרות ודי בהדבר לכך וכן הז"ל כ' חלק מכל המהרש"ר היזר רבו באלו מהרהר אחר שכינה ויליף מפסוק זה שנאמר וידבר העם באלקים וכמשה וא"כ אי לא היה כו' וידבר בהרהר הלב ... ק"ל : ונפשנו קצה תלשון כפש תלשון אלא קיטני וכיוצא ... תרגום של שמיון והא יוונית וכו ד"ק מסכתמי' בפה ידיעה שקלו הסנהש הנבראות מבריאות העולם וכל הפסוק עיין ברש"י:

ח ויבא העם אל משה ויאמרו
חטאנו כי דברנו ביהוה ובך התפלל אל יהוה
ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד
העם: ט ויאמר יהוה אל משה
עשה לך שרף ושים אתו על נס והיה כל הנשוך
וראה אתו וחי: י ויעש משה נחש
נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשך הנחש
את איש והביט אל נחש הנחשת וחי:
יא ויסעו בני ישראל ויחנו באבת:
יב ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים
במדבר אשר על פני מואב ממזרח השמש:
יג משם נסעו ויחנו בנחל זרד:
יד משם נסעו ויחנו מעבר ארנון
אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול
מואב בין מואב ובין האמרי: טו
על כן יאמר בספר מלחמת יהוה את והב
בסופה ואת הנחלים ארנון: יו
ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול
מואב: יז ומשם בארה הוא הבאר
אשר אמר יהוה למשה אסף את העם ואתנה
להם מים: יח אז ישיר ישראל את
השירה הזאת עלי באר ענו לה:
יט באר חפרוה שרים כרוה נדיבי

בל חויא קמץ: שני
דכיתי כשהן מחוברין: ו' חס' כלשכ' בתורה:
ב' מלא בענין:
ל' וחסר:
ואשד שנחליטד ס"א דם שהדם היה יורד מן ההרוגים שנהרגו בנחל:

ואתא עמא למשה ואמרו חבנא ארי אתרעמנא קדם יי ועמך נצינא צלי קדם יי ויעדי מננא ית חויא וצלי משה על עמא: ואמר יי למשה עיביד לך קליא ושוי יתיה על את ויהי כל דיתנכית ויחזי יתיה ויתקים: ועבד משה חויא דנחשא ושויה על את והוי כד נכית חויא ית גברא ומסתכל לחויא דנחשא ומתקים: ונטלו בני ישראל ושרו באבות: ונטלו מאבות ושרו במגיזת עבראי במדברא דעל אפי מואב ממדנח שמשא: מתמן נטלו ושרו בנחלא דזרד: מתמן נטלו ושרו מעיברא דארנון די במדברא דנפיק מתחום אמוראה ארי ארנון תחום מואב בין מואב ובין אמוראה: על כן יתאמר בספרא קרבין דעבד יי על ימא דסוף וגבורן דעל נחלי ארנון: ושפוך נחליא דמדברין לקבל לחית ומסתמיך לתחום מואב: ומתמן אתיהיבת להון בירא היא בירא דאמר יי למשה כנוש ית עמא ואתן להון מיא: בכן שבח ישראל ית תושבחתא הדא סקי בירא שבחו לה: בירא דחפרוה רברביא כרוה רישי

(ח) ויתפלל משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: על נס. על כלונס שקורין פירק"א בלעז וכן כנס על הגבעה ארים נסי שאו נס ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קורהו נס: (ט) כל הנשוך. אפילו כלב או חמור נושכו היה ניזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראייה בעלמא וכנשיכ' הנחש נאמר והביט והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא היה ממהר להתרפאו' אלא אם כן מביט בו בכוונה ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים: (ס"א נמוקי') (י) נחש נחשת. לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון: (יב) בעיי העברים. לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי לשון חורבה הוא דבר הטאוט במטאטא ושפיין כיסוד לכדם והוא מלשון ויעים ויעה ברד: העברים. דרך מעבר שעוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי': על פני מואב ממזרח השמש. במזרחה של ארץ מואב: (יד) גבול האמורי. תחום סוף מצר שלהם וכן גבול מואב לשון קצה וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היוצא מגבול האמורי. רצועה יוצאה מגבול האמרי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם וא"ע שלא פירש משה פי' יפתח) כמו שאמר יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא נכנסו לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: (טו) על כן יאמר. על חניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה' כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו. את והב. כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כך יאמר מן יהב והב ואו יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בניסי ים סוף כך יש לספר בניסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים: (יו) ואשד הנחלים. תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים של מעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו הנקעים בהר של צד מואב וכנגד של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת לקבל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשב' ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב: (ס"א אינו. ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם:) (יז) ומשם בארה. משם באו אל הבאר: כיצד אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו משל אומר

ויבא ואתו עמא לות משה ואמרו חבנא ארום הרהירנא ואשתעינא ביקר שכינתא דיי ועמך נצינא צלי קדם יי ויעדי מננא ית מחת חיויא וצלי משה על עמא :

ויאמר ה' ואמר יי למשה עיבד לך חיויא דנחשא ושוי יתיה על אתר תלי ויהי כל דנכית יתיה חיויא ויהי מסתכל ביה וחאי אין מכוון לביה לשום מימרא דיי :

ויעש ועבד משה חיויא דנחשא ושוי יתיה על אתר תלי והוי כד נכית חיויא ית גברא והוה מסתכל בחיויא דנחשא ומכוין ליביה לשום מימרא דיי וחאי :

ירושלמי

ועבד משה חיויא דנחש ושוי יתיה על אתר תלי והוה כל מן דהוה מינכת בחיויא הוה תלי אפוי בצלו גב אבוי דבשמיא ומסתכל בחיויא דנחשא וחיה :

ויסעו ונטלו מתמן בני ישראל ושרו באובות : ויסעו ונטלו מאובות ושרו במשרי מגזתא במדברא אתר דמכוין על אנפי מואב מטדנח שמשא : משם מתמן נטלו ושרו בנחלא דמרבי חילפי וגלי וסיגלי : משם ומתמן נטלו ושרו מן להאל לארנון במעברא דבמדברא דנפיק מתחום אמוראה ארום ארנון תחום מואב מפצע בין מואב ובין אמוראה ויתבין ביה פומרניא פלחי טעוותהון : על כן על כן יתאמר בספר אורייתא דתמן כתיבין קרביא דיי את והב דהוון בעלעולא דסגירותא וטרידין בסוף משיריתא היכון בסרויית ישראל דארום ומואב איטמרו ביני טווריא למכמן ולשיצאה עמא בית ישראל ומארי עלמא דמן לטווריא וקריבו דין לדין ומיתו ואדמהון הוה נגיד בנחלא סמיך לארנון : ואשד ושפכות נחליא דאדמהון הוה נגיד עד מותבות לחיית ברם איהי אשתזיבת מן דין גמירא על דלא הות בעיטתהון והא היא לתחום מואב : ומשם ומתמן אתיהיבת להון בירא היא בירא דאמר יי למשה כנוש ית עמא ואיתן להון מוי : אז ישיר הא בכן שבח ישראל ית שבח שירתא הדא בזמן דאתכסיית והדרת בירא דאתייהיבת להום בזכותא דמרים סוקי בירא סוקי בירא הוון מזמרין לה והיא סלקא : באר בירא דחפרו יתה אבהת עלמא אברהם יצחק ויעקב רברבניא דמלקדמין חפרו יתה רישי

עמא

ירושלמי

ושתק :

בגין כדין יתאמר בספר אורייתא דיי דמתיל בספר קרביא ניסיא וגבורתא דעבד יי לעמיה בני ישראל כד הוו קיימין על ימא דסוף כן עבד עמהון כד הוו עברין ית נחלי ארנונא : כד הויין בני ישראל עברין בנחל ארנונא איטמרו מואביא במעריא די בנחלי אמרין כד יהוון בני ישראל עברין אנן נפקין לקדמותהון ומקטלין יתהון ורמז ריבון כל עלמא יי דידע מה דבלבביא וגלי קדמוי מה בכוליתא רמז לטוריא ואקפו רישיהון אלין לאלין ורציצו רישי גבריהון שטיפו נחליא מן אידם קטילין והוו ישראל מהלכין על רישי טוריא מלעיל ולא ידעו ניסיא וגבורתא די עבד יי עמהון בנחלי ארנון ולחיית קרתא דלא הות שותפא בעצתהון אשתזבת להון והא היא סמיכא לתחומיהון דמואבאי : הא בכן שבחו ישראל ית שבח שירתא אדא סוקי בירא הוו מזמרין לה והיא סלקא : בירא דחפרו יתה רברבי עלמא מן שירויא אברהם יצחק ויעקב שכלילו יתה סוכלתני

עלמא

אומר נתת פת להינוק הודיע לאמו לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלת משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה : (יח) עלי באר· מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה ומנין שהבאר הודיעם להם שנ' ומשם בארה וכי משם היתה והלא מתחלה ארבעי' שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו : באר חפרוה · זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן :

במשענתם

יונתן בנחלא דמרבי כרפ' גרפיג' ופי' מגדל פשפ חילפי דרש תלת זרד לשון זרדין נסוח עשבי' כדאיתא בסוכה פרק לולב הגזול ע"ש מתי חלפא גילא כפרש לספגא וסיגלי הס עשבי בשמי' כדאית' פרק כיצ' מברכי' סיגלי מברכין עלייהו בור' מיני בשמים ויכול להיות שדרש כמו תלת כחל לשון ערבי כחל· פסלפולת דסגירותא ספין בות בברכות ס' הרואה הנה את והב שני מנורעי' הין והלכו בסוף המחנה : היכון כשרו את ישראל כלומר הסי סין מבשרי' את ישראל מן דין גמירא סיר' מן אותם בלייה כשארם היא בשביל שלא היה באותה שנה ודייק הכי דלאה ליה למימר שער נשמן לגבול מואב אלא אף שקרוב להם היה ואעי נרשם אוה לשכנו אף על פי כן

ביון דלא שמע לעתיקים נידלא : בירא דחפרו יתה אבהת עלמא כל זה בילקוט באר חפרוה וכי חפירה היה שם אלא פיתוחים בוכות שרים שנאמר פתח צור ויזובו מים כי זכר דבר קדשו את אברהם וגומ' :

י' ומתנה / ל' נחסר
העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה:
כ וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:
ע' ומלעיל
כא ובמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן:
שביעי
כב וישלח ישראל מלאכים אל סיחן מלך האמרי לאמר:
כג אעברה בארצך לא נטה בשדה ובכרם לא נשתה מי באר בדרך המלך נלך עד אשר נעבר גבלך:
ב' חמרים
כד ולא נתן סיחן את ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחן את כל עמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל:
כה ויכהו ישראל לפי חרב ויירש את ארצו מארנן עד יבק עד בני עמון כי עז גבול בני עמון:
כו ויקח ישראל את כל הערים האלה וישב ישראל בכל ערי האמרי בחשבון ובכל בנתיה:
ב' חוריה ספר כר תן ש' תלת
כז כי חשבון עיר סיחן מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן:
כח על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון:
כלא חסר כר מן ה' ש' תלת בתו'
כט כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחן אכלה ער מואב בעלי במות ארנן:
ל אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פליטם ובנתיו בשבית למלך אמרי סיחון:
לא ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא:
לב וישב ישראל בארץ האמרי:
ספר רלט פסוק ...
וישלח

עמא ספריא בחטריהון וממדברא אתיהיבת להון: ומדאתיהיבת להון נחתא עמהון לנחליא ומנחליא סלקא עמהון לרמתא: ומרמתא לחילתא דבחקלי מואב ריש רמתא ומסתכיא על אפי בית ישימון: ושלח ישראל אזגדין לות סיחון מלכא דאמוראה למימר: איעבר בארעך לא נסטי בחקל ובכרם לא נשתי מי גוב באורח מלכא ניזיל עד דניעבר תחומך: ולא שבק סיחון ית ישראל למעבר בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה ונפק לקדמות ישראל למדברא ואתא ליהץ ואגיח קרבא בישראל: ומחהי ישראל לפתגם דחרב ויריתו ית ארעיה מארנונא עד יובקא עד בני עמון ארי תקיף תחומא דבני עמון: וכבש ישראל ית כל קרויא האלין ויתיב ישראל בכל קרוי אמוראה בחשבון ובכל כפרנהא: ארי חשבון קרתא דסיחון מלכא דאמוראה היא והוא אגיח קרבא במלכא דמואב קדמאה ונסיב ית כל ארעיה מידיה עד ארנון: על כן יימרון מתליא עולו לחשבון תתבני ותשתכלל קרתא דסיחון: ארי קידום תקיף כאישא נפקת מחשבון עבדי קרבא כשלהוביתא מקרתא דסיחון קטילו עמא דשרו בלחית מואב כומריא דפלחין בית דחלא רמתא דארנון: וי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש מסר בנוהי גלוין ובנתיה בשביא למלכא אמוראה סיחון: ופסקת מלכו מחשבון עדא שולטן מדיבון וצדיאנא עד נופח דסמיך עד מידבא: ויתיב ישראל בארע אמוראה:
ושלח

(יט) במשענותם · במטה: וממדבר · נתנה להם: (כ) וממתנה נחליאל · כתרגומו: ומבמות הגיא אשר בשדה מואב · כי שם מת משה ושם בטלה הבאר · ד"א כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט: במחוקק · על פי משה שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו על המים לא נזכר שמו של הקב"ה · משל למלך שהיו מזמינין אותו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך: (כא) ראש הפסגה · כתרגומו ריש רמתא: פסגה · לשון גובה וכן פסגו ארמנותיה · הגביהו ארמנותיה: ונשקפה · אותה הפסגה על פני מקום שתמו ישימון ונקרא לשון מדבר שבוא שמה · דבר אחר ונשקפה הבאר על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר · כך דרש ר' תנחומא: (כב) וישלח ישראל מלאכים · ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל: (כג) אעברה בארצך · אף על פי שלא נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו שלום: (כד) ולא נתן סיחון וגומר · לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו ישראל נעברה נא בארצך א"ל כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך: ויבא לקראת ישראל · אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכובשו וכל שכן שהיה בחשבון אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף: (כח) כי עז · ומהו חוזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם אל תצורם וגומר: (כה) בנותיה · כפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם · למה הוצרך ליכתב לפי שנאמר אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל: מידו · מרשותו: (כז) על כן · על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב. יאמרו המושלים · בלעם שנאמר בו וישא משלו · בלעם ובעור והם שאמרו באו חשבון
שלא

עמא משה ואהרן ספריהון דישראל משכויתיה בחוטריהון ומפדברא אתיהיבת להון למתנה : וממתנה ומן דאתייהיבת להון למתנא חזרת למיסוק עמהון לטוורא רמייא ומטווריא רמייא נחתא עמהון לגלימתא מחירא לכל משירייתא דישראל ומשקיא יתהון כל חד וחד בתרע משכניה : ומבמות ומטווריא רמייא נחתא עמהון לגלימתא עמיקתא ואתגניזת עמהון בתחומיהון דמואבאי ריש רמתא דמדיקא כל קבל בית ישימון מטול דבטילו פתגמי אורייתא : וישלח ושדר ישראל עזגדין לות סיחון מלכא דאמוראה למימר : אעברה אעיבר בארעך לא נאנוס אריסן ולא נשרגג בתולן ולא נבעול נשי גוברין אורח מלכא דבשמיא נזיל עד דניעיבר תחומך : ולא ולא שבק סיחון ית ישראל למעבר בתחומיה וכנש סיחון ית כל עמיה ונפק לקדמות ישראל למדברא ואתא ליהץ ואגח קרבא בישראל : ויכהו ומחיהי ישראל בשמתא דיי דקטלא בפתגם דחרב ויריתו ית ארעיה מארנונא עד יובקא עד תחום בני עמון ארום תקיף הות רבת תחום בני עמון ועד כדון אית להון אכנא : ויקח וכבש ישראל ית כל קרויא האלין ויתיב ישראל בכל קרוי אמוראי בחשבון ובכל כפרנהא : כי חשבון ארום חשבון קרתא דסידון מלכא דאמוראה היא והוא אגח קרבא במלכא דמואב קדמאה ונסיב ית כל ארעיה מן ידיה עד ארנון : על כן על כן יימרון בחורתא מהולייא אמרין צדיקיא דשלטין ביצריהון אירו ונחשוב זיינא דעיבדא טבא כלו קביל אגרא ואגר עובדא בישא כלו קבל זיינא יתבני וישתכלל דמיתער ומשיח באורייתא : כי ארום מילין תקיפין הי כאשא נפקין מפומי צדיקיא מרי חושבנא דנא וזכוון חסינין הי כשלהוביתא מאלין דקריין ומשיחין באורייתא אכלת אישתהון לסנאה ולבעיל דבבא דמתחשבין קומיהון הי כפלחי כמסי טעוותא דנחלי ארנונא : אוי לך ויא לכון סנאי צדיקיא אבדתון עמא דכמיש פרסינה פתגמי אורייתא לית להון תקנתא עד דייצדכון למגלי לאתר דילפון אורייתא ובניהון ובנתהון מתרחקן בשביית חרבא כל קבל מתמלכין במולכנא דאורייתא אמוראי ומשיחין באורייתא : ונירם ואמירין רשיעיא לית רמא ומנטלא חמי כל דא עבד חושבנכון עד דיסוף כרבונא נפשיכון ומרי עלמא יצדי יתהון עד דיפח נפשיהון ויצדון כמא דאצדי קרוי אמוראי ופליטי רבניהון מן תרעא רבא דבית מלכותא עד שוקא דנפחיא דסמיך עד מדבא : וישב ויתיבו ישראל בתר דקטילו ית סיחון בארעא דאמוראי

ירושלמי

עלמא סנהדרין שובעתי חכימיא דמפרשין משכויתה בחוטריהון משה ואהרן סופריהון דישראל וממדברא אתיהיבת לית מתנא : ומן דאתיהיבת להון בירא מתנא חזרת למהוי להון לנהלין שטפין מתגברין חזרת למהוי סליקא לריש טוריא ונחתא עמהון לנחליא עמיקתא אתגניזת מנהון בירא דאית בתחומיהון דמואבאי ריש רמתא דמצטייפא כל קבל אבית ישימון :

ירושלמי

מן בנין בן יימרון מתולי מתלייא עולו :

ירושלמי

ארום עם גוברין ובערין היך אשא נפקו מחשבון עבדי קרבא כשלהבין דאשא מקרתא דסיחון קטילו מלכיהון דאמוראי שיצון לחיית קרתהון דמואבאי קטילו. כומריא דהוו טרבחין קדם טעוותיה דארנונא : אוי לכון מואבאי ספתון עבדתון פלחי טעוותא כמוש מפרתגן בניכון בפוזתין בקולרייא ובנתכון בשבייתא למלכיהון דאמוראי סיחון : ופסקא מלכו מן חשבון ושולטן מן דיבון וצדו אורחתיה עד נפחיא דסמיך למידבא : ושרון ישראל בארעהון דאמוראי :

שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגומר: תבנה ותכונן חשבון בשם סיחון להיות עירו : (כט) כי אש יצאה מחשבון מאכבשה סיחון : אכלה ער מואב שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי ולחיית בלשון ארמי ; ער מואב ער של מואב : (ל) אוי לך מואב. שקללו את מואב שימסרו בידו : כמוש שם אלהי מואב. נתן הכוהן את בניו של מואב : פלטים נקיפר פלטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגומר : (לא) וניירם אבד תלכות שלהם : אבד חשבון עד דיבון. תלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון תרגום של מר עד כלומר עד ניר מדיבון ניר לשון מלכות ונתעלה אני במו ולאפון היות ניר לדוד עבדי : ונשים : אין דגושה לשון שתמה כן יאמרו שתוסלים והשים אותם : עד

לגליאקא תרגו עמך : דמדיקא תרגום של פסקפס וסכטא וכאמן הרב כתי : מטול דבטילו פתגמי אורייתא דק"ל מאי פסיק כשקפ' על פני ישמון אלא פסיה תורה פס' מבסלין התורה סנהגם מימאן וכן בילקוט פ"ש' לא בסרגג בתולין יש לדקדק דהתי' הכף קנה הסדר כאן תלכיל דהת' הרגם מתחלה לא כפרגג בתולין והת' כך אריסן גם כי יש ליגב קנר המנש תהסתרש. וכל המשפיף גורם דמיתפר דרש תלת עיר שבות כמו עירס לאס תיסן ותשים באורייתא פיר' ותדבר באגריתא תלמון שיתא ומשיחין בפעודס הנ"ק כדר"ול. בגמרא ד"ם דייק תלבפי פריבגם מפחמא לא תספו אומנו' פסו בידם ולין כחינו אלא בפי הרב בשם מפרש : ונד כדון אית לאוף ארבא פירש

לג וישלח משה לרגל את־יעזר וילכדו בנתיה ויירש את־האמרי אשר־שם :
לד ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך־הבשן לקראתם הוא וכל־עמו למלחמה אדרעי :
לה ויאמר יהוה אל־משה אל־תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת־כל־עמו ואת־ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון :
לה ויכו אתו ואת־בניו ואת־כל־עמו עד־בלתי השאיר־לו שריד ויירשו את־ארצו :

כב

א ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו :

ועמרש ק״י · פלא הדברי׳ לקראתינו נסי׳ן חקדי יי כי לא תתנו : מ׳ מלא בתורה : ל מל׳ התור׳ וכל הנביאים וכתובי׳ דכו׳ חלא בר מן פ׳ חסר :

ישלח משה לאללא ית־יעזר וכבשו כפרנהא ותריך ית־אימוראה דתמן : ואתפניאו וסליקו לאורח מתנן ונפק עוג מלכא־דמתנן לקדמותהון הוא וכל־עמיה לאגחא קרבא לאדרעי : ואמר יי למשה לא־תדחל מניה ארי בידך מסרית יתיה וית־כל־עמיה וית־ארעיה ותעביד ליה כמה דעבדת לסיחון מלכא דאימוראה דיתיב בחשבון : ומחו יתיה וית־בנוהי וית־כל־עמיה עד־דלא אשתאר־ליה משיזיב ויריתו ית־ארעיה : ונטלו בני ישראל ושרו במישריא דמואב מעברא לירדנא דיריחו :

פ״ז לאידכא סימן · ואוחל סימן · עזי סימן : ומפטירין ויפתח הגלעדי בשופטים · קי׳ לח :

פ פ פ

וירא.

ב בלק בן־צפור את כל־אשר־עשה ישראל לאמרי :
ג ויגר מואב מפני העם מאד כי רב־הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל :
ד ויאמר מואב אל־זקני מדין עתה ילחכו הקהל את־כל־סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן־צפור מלך למואב בעת ההוא :
ה וישלח מלאכים אל־בלעם בן בער פתורה אשר על־הנהר ארץ בני־עמו לקרא־לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את־עין הארץ והוא ישב ממלי :
ו ועתה לכה־נא ארה־לי את־העם הזה כי־עצום הוא ממני אולי אוכל נכה־בו ואגרשנו מן־הארץ כי ידעתי את אשר־תברך מברך ואשר תאר יואר :
ז וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבאו אל־בלעם וידברו אליו דברי בלק :

ספק עליהם כנפור לקללן וזהו כנעור. לנוד וגו׳ כן קללת חכם · לא תכא : כלם חסר ולו בר מן כ׳ : · ה׳ חסר : סנה עולה כ׳ לומר שהיה רכותו ינה · אדה לי פיו סכ׳ילו שלכסיף קלל אותו : · ג׳ וחסר : ב׳ ומלא :

פ פ פ

וחזא

בלק בר־צפור ית כל־דעבד ישראל לאימוראי : ודחיל למואבאה מן־קדם עמא לחדא ארי־סגי הוא ועקת למואבאה מן־קדם בני ישראל : ואמר מואבאה לסבי מדין כען ישיצון קהלא ית־כל־סחרננא כמה־דמלחיך תורא ית ירוקא דחקלא ובלק בר־צפור מלכא למואב בעידנא ההיא : ושלח אזגדין לות־בלעם בר־בעור לפתור ארם דעל־פרת ארע בני־עמיה למקרי־ליה למימר הא עמא נפק ממצרים הא חפא ית־עין־שמשא דארעא והוא שרי מלקבלי : וכען איתא־כען לוט־לי ית־עמא הדין ארי־תקיף הוא מני מאים אכול לאגחא־ביה קרבא ואתרכיניה מן־ארעא ארי ידענא ית דתברך מברך ודתלוט ליט : ואזלו סבי מואב וסבי מדין וקסמיא בידיהון ואתו לות־בלעם ומלילו עמיה פתגמי בלק :

ויאמר ואמר

עד פפח · השיתופים עד כפח : (לג) וישלח משה לרגל את יעזר · המרגלים לכדוה · אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם : (לד) אל תירא אותו · שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברה׳ · שנ׳ ויבא הפליט והוא עוג שפלט מן הרפאי׳ שהכו כדר לעומר וחביריו בעשתרו׳ קרני׳ שנ׳ רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאי׳ : (לה) ויכו אותו · משה הרגו כדאיתא בברכות בסרותא עקר טורא בר תלתא פרסי וכו׳ :

חסלת זאת חקת

(ב) וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמרי · אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה וכמה לפיכך · (ג) ויגר מואב · לשון מורא כמו גורו לכם : ויקץ מואב · קצו בחייהם : (ד) אל זקני מדין · והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנ׳ המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם · ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדותיו אמרו לו אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שכחו בפיו · כלחוך השור · כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה : בעת ההיא · לא היה ראוי למלכות מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מינוהו עליה׳ לצורך שעה : (ה) פתורה · כשלחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם ולפי פשוטו של מקרא כן שם המקום : ארץ בני עמו · של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך ואם תאמר מפני מה השרה הקב״ה שכינתו על גוי רשע כזה

שלא

דאמוראי: וישלח ושדר משה ית כלב וית פנחס לאללא ית מכבר וכבשו כופרנהא ושיצון ית אמוראי דתמן: ויפנו ואתפניו וסליקו אורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי: ויאמר והוה כיון דחמא משה ית עוג זע וארתית מן קדמוי עני ואמר הין הוא עוג רשיעא דהוה מחסיר ית אברהם ושרה אבהתן למימר אתון מדמיין לאלנין שתולין על פרקטונין דמיין ברם פירין לית הנון עבדין בגין כן אמתין ליה קודשא בריך הוא למחוויא לדריא ויחמי מן בניהון אוכלוסין סגיאין לאתמסרא בידיהון בכן אמר יי למשה לא תדחל מניה ארום בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית כל ארעיה ותעביד ליה הי כמא דעברת לסיחון מלכא דאמוראי דהוה יתיב בחשבון: ויכו והוה כיון דחמא עוג רשיעא ית משריתא דישראל דהוה שיתא פרסי אמר ליה אנא מסדר סדרי קרבא כלו קביל עמא הדין דלמא יעבדון לי היכמא דעבדו לסיחון אזל ועקר טוורא בר שיתא פרסי ואחתיה על רישיה למטלק עליהון מן יד זמין מימרא דיי זחלא ופכר טוורא ונקריה וטמע רישיה בגויה בעא למשלפיה מן רישיה ולא יכיל מן בגלל דמשכי ככיה ושיניה פמיה הלכא והלכא אזל משה ונסב נרגא ברת עישרתי אמין וטפז עישרתי אמין ומחייה בקרסוליה ונפל ומית מן להאל למשריתא דישראל דהכין כתיב ומחו יתיה וית בנוי וית כל עמיה עד די לא שיירו ליה משיזיב ויריתו ית ארעיה: ויסעו ונטלו בני ישראל ושרון במישריא דמואב מעיברא לירדנא דיריחו:

שלח משה למיללא ית מכוור וכבישו כפרניא ושיצון ית אמוראי די הוון תמן: והוה כד חמא משה ית עוג ואמר הלא דין עוג רשיעא דהוה מונה לאברהם ושרה ואמר אברהם ושרה מדמיין לאלנין יאין דקיימין על מבועין דמיין ברם פירין לא עבדין בגין כדין קיים יתיה יי קודשא יהא שמיה מברך שנין סגיין עד זמן דחמא ביניהון ובני בניהון וחזר ונפל בידיהון ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארום בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעא ותעביד ליה היך מא דעבדתא לסיחון מלכיהון דאמוראי דהוה שרי בחשבון:

ואזלו חכימי מואבאי וחכימי מדינאי ואגרין חתימין בידיהון ואתון לות בלעם ומלילו עמיה פתגמא דבלק:

ס ס ס

וירא

וחמא בלק בר צפור ית כל מה דעבד ישראל לאמוראי: ויגר ודחילו מואבאי מן קדם עמא לחדא ארום סגי הוא ואתיעקו מואבאי בחייהון מן קדם בני ישראל: ויאמר ואמרו מואבאי לחבי מדינאי ארום עמא חד ומלכו חד הוון עד ההוא יומא כדון ישיצון קהלא ית כל חזרנותנא היכמא דמבעי תורא ית עסבא דחקלא ובלק בר צפור מדינאה מלכא למואב בעידנא ההיא ולא בעדנא חורנא דהכין הוה תנאה ביניהון למהוי מלכין לפירקין מאילך ואילך: וישלח ושדר עזגדין לות לבן ארמאי הוא בלעם דבעא למבלוע ית עמא בית ישראל בר בעור דאיטפש מסוגעי חכמתיה ולא חס על ישראל זרעא דבני בנתיה ובית מותביה בפדן היא פתור על שמיה פתיר חלמיא והיא מתבניא בארם דעל פרת ארע דפלחין וסגדין ליה בני עמיה למקרי ליה למימר הא עמא נפק ממצרים והא חפא ית חזווא דארעא והוא שרי מן קבלי: ועתה וכדון איתא בבעו לוט בגני ית עמא הדין ארום תקיף הוא מני לוואי איכול לאזעוריה ואתריכיניה מן ארעא ארום ידעית ית די תברך מברך ודי תלוט ליט יילוט: וילכו ואזלו סבי מואב וסבי מדין ומיגדין דקיסמין חתימן בידיהון ואתו לות בלעם ומלילו עמיה פתגמי בלק: ויאמר

שלא יהא פתחון פה לאומו' לומר או היה לנו כביאים חוזרנו למוטב העמיד להם נביאי' והם פרצו גדר העול' שבתחלה היו גדורים בעריו' וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות: לקרא לו · הקריאה שלו היתה ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון הרבה: עם יצא ממצרים · וא"ת מה מזיקך: הנה כסה את עין הארץ · סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום: והוא יושב ממולי · חסר כתיב קרובים הם להכריתני כמו פי אמילם: (ו) נכה בו · אני ועמי נכה בהם · ד"א בלשון משנה מיעוט הוא מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט: כי ידעתי וגו' · על מלחמת סיחון שעזרתו להכות את מואב: (ז) וקסמים בידם · כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי · ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם:

ליגו — כ 2

דקסמין חתומין יש מגיהין ואצריך ור"ל כתבי קסמים ויובית התימן בידיהון שהוא מעין אגרות שאוב ויחוס בו מציוני כשיף · ובן הוא בירושלמי לסדית ואקחרו וכן תלקמן ומת'שנו וכדון תקחרו והוא לשון יפיבם מ"ג ערגילין ליקב בעגול מעין קח.. קחור.

פיר' מעתיק לא בינתן רש"י להכקס ממון וק"ל בחורה מתולית פי' בחיר המושליך ישאו משלים ואמרי צריקה דשלטין כני כלזה ככ"ם פרק סח · כר אות רלמ"ס ע"כ יאמרו המושלים לג המושלים ביגרם כאן חשבון כאן נחשבו חשבונו' של עולם והכם' מגוף כגד שכרם וכן להפך וק"ל · לות לכן האר' הכי כדר' כם חל' ד"א כלעס' שכלם כם ומם שמו לכן קארתי שמו: · כר בעור דאיטפש מסוגעי חכמתיה זל דדרש מלת בער הסר כתיב ומשמעותי' כמו איש בער הו לשון בעירס שפירושו כסמותין וכן בער כמו כסיר · פתי חכמות מדיו כיתי' לא ק"ל דרשה רש"י וסגדין ליה בני עמה ככין הוא בתנחומא שבכעכייס נעבדייס הסתתוו לנו' איכול לאזעוריה דרש מלת נכה כמו שפירשי' ג"ם · ותיגדין

ח ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי
אתכם דבר כאשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי־
מואב עם־בלעם: ט ויבא אלהים
אל־בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך:
י ויאמר בלעם אל־האלהים בלק בן־
צפר מלך מואב שלח אלי: יא הנה
העם היצא ממצרים ויכס את־עין הארץ עתה
לכה קבה־לי אתו אולי אוכל להלחם בו
וגרשתיו: יב ויאמר אלהים אל־
בלעם לא תלך עמהם לא תאר את־העם כי
ברוך הוא: יג ויקם בלעם בבקר
ויאמר אל־שרי בלק לכו אל־ארצכם כי מאן יהוה
לתתי להלך עמכם: יד ויקומו
שרי מואב ויבאו אל־בלק ויאמרו מאן בלעם הלך
עמנו: טו ויסף עוד בלק שלח שרים
רבים ונכבדים מאלה: טז ויבאו
אל־בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן־צפור אל־
נא תמנע מהלך אלי: יז כי־כבד
אכבדך מאד וכל אשר־תאמר אלי אעשה ולכה־
נא קבה־לי את העם הזה: יח
ויען בלעם ויאמר אל־עבדי בלק אם־יתן־לי
בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את־פי
יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה:
יט ועתה שבו נא בזה גם־אתם
הלילה ואדעה מה־יסף יהוה דבר עמי:
כ ויבא אלהים אל־בלעם לילה
ויאמר לו אם־לקרא לך באו האנשים קום לך
אתם ואך את־הדבר אשר־אדבר אליך אתו
תעשה: כא ויקם בלעם בבקר
ויחבש את־אתנו וילך עם־שרי מואב:
כב ויחר־אף אלהים כי־הולך הוא
ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על־
אתנו ושני נעריו עמו: כג ותרא
האתון את־מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלופה
בידו ותט האתון מן־הדרך ותלך בשדה ויך
בלעם את־האתון להטתה הדרך:

ויעמד

ואמר להון ביתו הכא בליליא ואתיב יתכון
פתגמא כמא דימליל יי עמי ואוריכו רברבי
מואב עם בלעם: ואתא מימר מן קדם
יי לות בלעם ואמר מן גבריא האלין דעמך:
ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא
דמואב שלח לותי: הא עמא דנפק
ממצרים וחפא ית עין שמשא דארעא כען
איתא לוט לי יתיה מאים אכול לאגחא ביה
קרב ואתריכיניה: ואמר יי לבלעם לא
תיזיל עמהון לא תלוט ית עמא ארי בריך הוא:
וקם בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק איזילו
לארעכון ארי לית רעוא קדם יי למשבקי למיזל
עמכון: וקמו רברבי מואב ואתו לות
בלק ואמרו סריב בלעם למיתי עמנא:
ואוסיף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין ויקירין
מאלין: ואתו לות בלעם ואמרו ליה
כדנן אמר בלק בר צפור לא כען תתמנע
מלמיתי לותי: ארי יקרא איקרינך
לחדא וכל דתימר לי אעביד ואיתא כען לוט
לי ית עמא הדין: ואתיב בלעם ואמר
לעבדי בלק אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף
ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דיי
אלהי למעבד זעירתא או רבתא: וכען
אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מה
יוסף יי למללא עמי: ואתא מימר מן
קדם יי לבלעם בליליא ואמר ליה אם למקרי
לך אתו גבריא קום איזיל עמהון וברם ית
פתגמא דאמליל עמך יתיה תעביד:
וקם בלעם בצפרא וזריז ית אתניה ואזל עם
רברבי מואב: ותקיף רוגזא דיי ארי אזיל
הוא ואתעתד מלאכא דיי באורחא לסטן
ליה והוא רכיב על אתניה ותרין עולימוהי עמיה:
וחזת אתנא ית מלאכא דיי מעתד באורחא
וחרביה שליפא בידיה וסטת אתנא מן אורחא
ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטיותה
לאורחא:

וקם

ותלא בתור: ג' נחסר: שני חמישי כשהן מחוברין: ג' מלא ה' להתי מלא בלעם הלך עמנו חסר מלא לתתי לך בכסף אלחד שמונתו לארכות לו שפרוש: פ' קמץ: ד' מלא פתורם: פ' חסר: פסק כן דינו: פולחון חסר: ס"ל מלא כתורם: בדרך לשטן מכאן שכל דרכי' בחזק' פסים: ג' מלא פתורם: ג' נחסר:

(ח) לינו פה הלילה. אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי אומות העולם ע"א שנאמר ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלילה כאדם ההולך אצל פלגשו בהחבא: כאשר ידבר ה' אלי. אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך שמא אין כבודי לקחתי להלוך אלא עם שרים גדולים: וישבו. לשון עכבה:
(ט) מי האנשים האלה עמך. להטעותו בא (ר"ל ישראל דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כוונת הש"י שאמר מי האנשים היתה לטובה לפניו כדברי פמ"ש רש"י בפ' בראשית איכה. אך בא לבלעם לטעות בו) אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין:
(י) בלק בן צפור וגו'. אף על פי שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים. (יא) קבה לי. זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש: וגרשתיו. מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי

ויאמר ואמר להון ביתו הכא בליליא ואתיב יתכון פתגמא היכמא דימלל יי עמי ואסחרו
רברבי מואב עם בלעם : ויבא ואתא מימר מן קדם יי לבלעם ואמר מן גובריא האילין
כען דביתו עמך : ויאמר ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא דמואבאי שדר
פולין לותי : הנה הא עמא נפק ממצרים וחפא ית חיזוא דארעא וכדון איתא לוט בגיני
יתיה לואי איכול למסדרא סדרי קרב ביה ואתרכיניה : ויאמר ואמר יי לבלעם לא תיזיל
עמהון ולא תלוט ית עמא ארום בריכין הינון מני מיומא דאבהתהון : ויקם וקם
בלעם בצפרא ואמר לרברבי מואב איזילו לארעכון ארום לית רעוא מן קדם יי למשבקי למיזל
עמכון : ויקומו וקמו רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו מסרב בלעם למיתי עמנא ·
ויסף ואוסף תוב בלק למשדרא רברבין סגיאין ויקירין מאלין : ויבאו ואתו
לות בלעם ואמרו ליה כדנן אמר בלק בר צפור לא כדון תתמנע מלמיתי לותי : כי כבד
ארום מיקרא איקרינך להדא וכל דתימר לי אעבד ואיתא כדון לוט לותי ית עמא הדין :
ויען ואתיב בלעם ואמר לעבדי בלק אין יתן לי בלק מלי ביתיה קורטור דיליה
כסף ודהב לית לי רשו למעיבר על גזירת מימרא דיי אלהי למעבד מלתא זעירתא או רבתא :
ועתה וכדון אסחרו בבעו הכא אוף אתון בליליא ואנדע מה יוסף מימרא דיי
למללא עמי : ויבא ואתא מימר מן קדם יי לבלעם בליליא ואמר ליה אין
למקרי לך אתו גובריא קום טייל עמהון ולחוד פתגמא דאמליל עמך יתיה תעביד :
ויקם וקם בלעם בצפרא וזריז
ית אתניה ואזל עם רברבי מואב :
ויחר ותקיף רוגזא דיי ארום אזיל
הוא ללטוטינון ואתעתד מלאכא דיי באיסרטא
למישטן ליה והוא רכיב על אתניה ותרין
עולימוי יניס וימבריס עמיה : ותרא
וחמת אתנא ית מלאכא דיי מעתד באיסרטא וחרביה שליפא בידיה וסטת אתנא מן ארחא ואזלת
בחקלא ומחא בלעם ית אתנא למכוונא יתה לאיסרטא :

ירושלמי

וקם בלעם בצפרא ושוי ית אתניה ואזל עם
רברבני מואב :

ויעמוד

אעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק : (יב) לא תלך עמהם · אמר לו אם כן אקללם במקומי אמר לו לא
תאור את העם אמר לו אם כן אברכם אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרים לצירעה לא
מדבשיך ולא מעוקציך : (יג) להלך עמכם · אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה
לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפיכך ויוסף עוד בלק : (יז) כי כבד אכבדך מאד · יותר ממה
שהיית נוטל לשעבר (ר"ל במלחמת סיחון) אני נותן לך · (יח) מלא ביתו כסף וזהב · למדנו שנפשו רחבה
ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח
ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח : לא אוכל לעבור · על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים וניבא כאן
שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה : (יט) גם אתם · פיו הכשילו
גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים : מה יוסף · לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא
יוסיף לברך כאן ניבא שעתיד להוסיף לברך ברכות על ידו : (כ) אם לקרא לך · אם
הקריאה שלך ובשבילך תטול עליה שכר : קום לך אתם · ואך על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך
אותו תעשה ואף על פי כן וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה : (כא) ויחבוש את אתונו ·
מכאן ששנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו · אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם
שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו : עם שרי מואב · לבו כלבם שוה : (כב)
כי הולך הוא · ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך : לשטן לו · מלאך של רחמים היה והיה
רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד : ושני נעריו עמו · מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך
עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה : (כג) ותרא האתון · והוא
לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעה תטרף דעתו כשיראה
מזיקין : וחרבו שלופה בידו · אמר רשע זה הניח כלי אומנותו שכלי זיינן של אומות העולם בחרב
והוא בא עליהם בפיו שהיא אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן סופו ואת בלעם בן
בעור הרגו בחרב :

במשעול ·

מלי ביתיה
קורטור
וע"ן לקמן
ברע' כ"ד
פסוק י"ג
והטפ תרגום
כי קורטור
הוא תרגום
של ביתו
וא"כ בכ"ל
בית ומיותר
הוא ופי'
מהר"ל
קורטר הוא
לשון אוצר
כ"כ הקב"ע
שהמלא
בקיטס כסף
מלין
תרגום יון
פימין :
ובנים
אדרכם
תגם יתמשא
שפיר'
דפית וכן
פי' השדוך
ז"ל קום
טייל עמהון
שינה
תרגומו
מאמר
מקומו' ולא
ב' אלא
קום אזל
אלא
שהבי"ת
לא נוהג
רק טייל
באמת'
והמנם על
וילך עם
שרי מואב
תרגום
והזיל ה'
הוא עי"ש
מאמרו יח' והולך עמם וע"פ היטב חרה לו יח' וזהו שתרגם עם ותקיף רוגזא ה' ארום אזיל הוא ודוק :

כד. ויעמד מלאך יהוה במשעול הכרמים
גדר מזה וגדר מזה: כה ותרא האתון את
מלאך יהוה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל
בלעם אל הקיר ויסף להכתה: כו ויוסף
מלאך יהוה עבור ויעמד במקום צר אשר אין
דרך לנטות ימין ושמאול: כז ותרא
האתון את מלאך יהוה ותרבץ תחת בלעם ויחר
אף בלעם ויך את האתון במקל: כח
ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה
עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים: כט
ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב
בידי כי עתה הרגתיך: ל ותאמר האתון
אל בלעם הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי
מעודך עד היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות
לך כה ויאמר לא: לא ויגל יהוה את
עיני בלעם וירא את מלאך יהוה נצב בדרך
וחרבו שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו:
לב ויאמר אליו מלאך יהוה על מה
הכית את אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי
יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי: לג
ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי
נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה
החייתי: לד ויאמר בלעם אל מלאך
יהוה חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי
בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי:
לה ויאמר מלאך יהוה אל בלעם לך
עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך
אתו תדבר וילך בלעם עם שרי בלק:

וישמע

ו' ומלא : ל' חסר : ג' מלא : פן דינו מלא : גג מלא בתו' : ג' כ' מלא : וזין חסר : ה' מלאים בתורה : גב מלא :

וקם מלאכא דיי בשביל כרמיא אתר דגדירא מכא וגדרא מכא: וחזת אתנא ית מלאכא דיי ודחיקת לכתלא ודחיקת ית רגלא דבלעם לכתלא ואוסיף לממחה: ואוסיף מלאכא דיי למעבר וקם באתר עק דלית אורח למסטי לימינא ולסמאלא: וחזת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת תחות בלעם ותקיף רוגזא דבלעם ומחא ית אתנא בחוטרא: ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת זמנין: ואמר בלעם לאתנא ארי חייכת בי אלופון אית חרבא בידי ארי כען קטלתיך: ואמרת אתנא לבלעם הלא אנא אתנך דרכבת עלי מדאיתך עד יומא הדין המילף אליפנא למעבד לך כדין ואמר לא: וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא דיי מעתד באורחא וחרביה שליפא בידיה וכרע וסגיד לאפוהי: ואמר ליה מלאכא דיי על מא מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית למסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למיזל באורחא לקבלי: וחזתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין אלופון לא סטת מן קדמי ארי כען אף יתך קטלית ויתה קיימית: ואמר בלעם למלאכא דיי חבית ארי לא ידעית דאת מעתד לקדמותי באורחא וכען אם ביש בעינך איתוב לי: ואמר מלאכא דיי לבלעם איזל עם גבריא ולחוד ית פתגמא דאמליל עמך יתיה תמליל ואזל בלעם עם רברבי בלק:

ושמע

(כד) במשעול. כתרגומו בשביל. וכן אם ישפוק עפר שומרון לשועלים עפר הנדבק בכפות הרגלים בהליכתן וכן מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו: גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא: (כה) ותלחץ. היא עצמה: ותלחץ. את אחרים את רגל בלעם: (כו) ויוסף מלאך ה' עבור. לעבור עוד לפניו אלא להיות לפניו במקום אחר כמו והוא עבר לפניהם. ומדרש אגדה יש בתנחומא מה ראה לעמוד בשלשה מקומות סימני אבות הן: (כח) זה שלש רגלים. רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה: (כט) התעללת. כתרגומו לשון גנאי ובזיון: לו יש חרב בידי. גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו ולאתון זו צריך לכלי זיין: (ל) ההסכן הסכנתי. כתרגומו וכן הלאל יסכן גבר. ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר ברטיבא שדאי ליה כולי כדאיתא במסכת ע"א: (לב) כי ירט הדרך לנגדי. רבותינו חכמי משנה דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה כשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא כמו ותכל דוד לצאת אחריכה ירט לשון רצון וכן ועל ידי רשעים ירטני מפייס ומנחם אותי ע"י רשעים שאינן אלא מקניטים: (לג) אולי נטתה. כמו לולי פעמים שאולי משמש בלשון לולא: גם אתכה הרגתי. הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתך ע"י כי גם הריגה. ואותה החייתי. ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא הרגתיה שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן והרגת את האשה ואת הבהמה תהרוגו: (לד) כי לא ידעתי. גם זה גנותו על כרחו הודה שהוא היה משבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי: אם רע בעיניך אשובה לי. להתריס נגד המקום היא תשובה זו אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברהם קח נא את בנך וגומר ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: (לה) לך עם האנשים. בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו: ואפס. על כרחך את הדבר אשר אדבר וגומר: לך עם האנשים. כי חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם: עם שרי בלק. שמח לקללם כמותם:

וישמע

ויעמוד וקם מלאכא דיי ברוחקא דמיצע ביני כרמיא אתר דאקים יעקב ולבן אוגר וקמא מציטרא מיכא וסכותא מציטרא מיכא וקיימו דלא למעיבר דין תחום דין לבישא :

וקם מלאכא דיי באמצע כרמיא סגייא מן דין וסגיא מן דין סיטרא :

ותרא וחמת אתנא ית מלאכא דיי ואדחקת לסייגא ודחקת ית ריגל בלעם לסייגא ואוסיף למימחה ומלאכא אתכסי מינה : ויוסף ואוסיף מלאכא דיי למעיבר וקם באתר רחיק דלית אורח למיסטי לימינא ולשמאלא : ותרא וחמת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת לה תחות בלעם ותקיף רוגזא דבלעם ומחא ית אתנא בשוטא : ויפתח עשרתי פתגמין אתבריאו בתר שכלול עלמא במיעלי שבתא ביני שימשתא מנא ובירא וחוטרא דמשה ושמירא וקשתא ועננני יקרא ופום ארעא וכתב לוחי קיימא ומזיקי ופום ממלל אתנא ביה היא שעתא פתח מימרא דיי ית פומה ואזדמן לה ממלל ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארום מחיתני דין תלת זמנין : ויאמר ואמר בלעם לאתנא ארום שקרת בי אילו אית סייפא בידי ארום כדון קטלתיך : ותאמר ואמרת אתנא לבלעם ווי לך בלעם חסיר דעתא אנת דאנא בעירא מסאבא מיתא בעלמא הדין ולא אתיא לעלמא דאתי לא יכילת למילוט יתי כל רכן בגוי דאברהם יצחק ויעקב דבזכותהון אתברי עלמא ואנת אזיל למילט יתהון ודי גנבתא דעתהון דעמא האלין ואמרת לית הדא אתנא דידי שאילא היא בידי וסוסיא דידי שרי ברטיבא הלא אנא אתנך דרכבת עלי מן טליותך עד זמן יומא הדין הא מתהנייתי מנך במשכבא ולא אתכוונית למעבר לך היכדין ואמר לא : ויגל וגלא יי ית עיני דבלעם וחמא ית מלאכא דיי מעתד באיסרטא וסייפיה שליפא בידיה וגחן וסגיד על אנפוי : ויאמר ואמר ליה מלאכא דיי מטול מה מחית ית אתנא דנן תלת זמנין הא אנא נפקית למישטן לך ואתנא דחילת חמת סטת מן ארחא וגלי קדמי דאנת בעי למיזל למילוט ית עמא ומילא לא מהוגנא לקבלי : ותראני וחמתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין אלולפון לא סטת מן קדמי ארום כען אוף יתך קטלית ויתה קיימית : ויאמר ואמר בלעם למלאכא דיי חבית ארום לא ידעית ארום אנת מעתד לקדמותי בארחא וכדון אין ביש קדמך איתוב לי : ויאמר ואמר מלאכא דיי לבלעם איזיל עם גובריא וברם ית פתגמא דאמליל עמך יתיה תמליל ואזל בלעם עם רברבי בלק :

ירושלמי

ואמרת אתנא לבלעם ווי לך בלעם רשיעא חסר דעתא וכל חוכמא לא אשתכח בך הא אנא בעיר מסאב מיתא בעלמא הדין ולא אתיא לעלמא דאתי לא יכלת למילוט יתי בחוכמת דעתך על חד כמה וכמה בנוי דאברהם יצחק ויעקב דבזכותיהון אתברי עלמא מן שירויא והיך את אזל למילט יתהון כד גנבת דעתיהון דעמא האלין ואמרת להון לית אתנא הדא דידי שאילא היא בידי ברם הלא אנא היא אתנך די רכבת עלי מן טליותך עד יומא הדין המתכוונת אתכוונת למעבד לך כדון ואמר לה לא :

וישמע

ויגום וימרום בני מסנפים היו וכן יתכיאיסר ת"י שמות א' דף כ' ע"ב : לאיסרטא כבר פירש לעיל פ' כ' פסוק י"ט תרגום של מסילה וע"ש : אתר דאקים לבן ליעקב אוגר וקמה פירש גל ומצבה מכד זה וגל וקמה מוס וכן שוכתא היא מצבה כמבואר פרשת ויצא שכשבאו זה לזה שנאמר עד הגל הזה ועדה המצבה ועתה

לתרגומו שלכן זה בלעם בדלעיל הוא בעצמו עבר על בריתו ולא קיים מאמרו : ומלאכא אתכסי מינה דק"ל לאם השיבה בפעם ג' דוקא ולא בפעם שני אלא דאיתכסי מינה המלאך ומסבורה היתה שגם בלעם לא ראה המלאך כולי האי ואולי מקרה הוא זה שני פעמים אבל בפעם הג' כיון שראתה את המלאך סברה שגם בלעם רואה המלאך יר' לנגדו ואף על פי כן מכה אותה ואז על כן התחיל האתון לדבר אליו וק"ל : בשוטא פירש בשבט : עשרתי פתגמין אתבריאו מקום שהמשנה דאבות תנא מעשה וסבירא ליה עכשי כבוד · חסיר דעתך וכו' כ"ן כדפירש רש"י בר"ה לוים חרב וע"ש : ודיגנבת דעתהון וכו' כמה דרשות דרש בהקרא זה וכזה רבינו לדרוש אנכי אתונך שהשיבה כי הבראו דרכיה אמרה א"ל מ"ט לא רכבת אסוסיא א"ל ברטיבא שדיא ליה מיד ותאמר האתון הלא אנכי אתונך א"ל לטעונא בעלמא אמרה ליה אשר רכבת עלי א"ל באקראי בעלמא א"ל מעודך ועוד לא עוד שאני עושה לך משעם אישות וכל זה איתא בפרק חלק יעוין אם סכנת תרתים : ומילא לא מסגנא לקבלא כל זה עיין כאן ברש"י :

לקראת

לו וישמע בלק כי־בא בלעם ויצא
לקראתו אל־עיר מואב אשר על־גבול ארנן
אשר בקצה הגבול : לז ויאמר בלק
אל־בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא־לך
למה לא־הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך :
לח ויאמר בלעם אל־בלק הנה־באתי
אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר
ישים אלהים בפי אתו אדבר : לט
וילך בלעם עם־בלק ויבאו קרית חצות :
מ ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם
ולשרים אשר אתו : מא ויהי בבקר
ויקח בלק את־בלעם ויעלהו במות בעל וירא
משם קצה העם : א ויאמר בלעם
אל־בלק בנה־לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה
שבעה פרים ושבעה אילים : ב ויעש
בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל
במזבח : ג ויאמר בלעם לבלק התיצב
על־עלתך ואלכה אולי יקרה יהוה לקראתי ודבר
מה־יראני והגדתי לך וילך שפי : ד
ויקר אלהים אל־בלעם ויאמר אליו את־שבעת
המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח :
ה וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר
שוב אל־בלק וכה תדבר : ו וישב אליו
והנה נצב על־עלתו הוא וכל־שרי מואב :
ז וישא משלו ויאמר מן־ארם ינחני
בלק מלך־מואב מהררי־קדם לכה ארה־לי יעקב
ולכה זעמה ישראל : ח מה אקב לא
קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה : ט
כי־מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן־עם
לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב :
י מי מנה עפר יעקב ומספר את־
רבע

ושמע בלק ארי־אתא בלעם ונפק לקדמותיה
לקרתא דמואב דעל־תחום ארנון דבסטר
תחומא : ואמר בלק לבלעם הלא משלח
שלחית לותך למקרי־לך למה לא־אתיתא לותי
הבקושטא הויתא אמר ליה אנא־יכיל ליקרך :
ואמר בלעם לבלק הא־אתיתי לותך כען המיכל
יכילנא למללא מדעם פתגמא דישוי יי בפומי
יתיה אמליל : ואזל בלעם עם־בלק ואתו
לקרית מחוזוהי : ונכיס בלק תורין ועאן
ושדר לבלעם ולרברביא דעמיה : והוה
בצפרא ודבר בלק ית־בלעם ואסקיה לרמת
דחלתיה וחזא מתמן קצת מן־עמא : ואמר
בלעם לבלק בנה־לי הכא שבעא מדבחין ואתקין
לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין : ועבד
בלק כמא דמליל בלעם ואסיק בלק ובלעם תור
ודכר על־כל־מדבחא : ואמר בלעם לבלק
אתעתד על־עלתך ואיהך מאים יערע מימר־מן־
קדם־יי לקדמותי ופתגמא דיחזנני ואחוי־לך
ואזל יחידי : וערע מימר מן־קדם־יי
לבלעם ואמר קדמוהי ית־שבעא מדבחין סדרית
ואסיקית תור ודכר על־כל־מדבחא : ושוי
יי פתגמא בפומא דבלעם ואמר תוב לבלק וכדין
תמליל : ותב לותיה והא מעתד על־עלתיה
הוא וכל־רברבי מואב : ונטל מתליה
ואמר מן־ארם דברני בלק מלכא־דמואב מטורי
מדינחא איתא לוט־לי יעקב ואיתא תריך־לי
ישראל : מה אלוטיה דלא לטייה אל ומה
אתרכיה דלא תרכיה יי : ארי־מריש טוריא
חזיתיה ומרמתא סכיתיה הא־עמא בלחודיהון
עתידין דיחסנון־עלמא ובעממיא לא־יתדנון
גמירא : מן יכול־למני דעדקיא
דבית

פ'חד מלא
אין חסר :
שליש י

כג
בל תורייתא
חסר :
י' מלא
בקורה :
קדמאה
כאשר
דבר חכייתא
כאשר אמר
בלע' וא"פס
דבר ואמרת
אל כתיב סא
וילך שפי
בגי' חגר
ברגל :

עלם חס' וא
לבדד ישכון
ב'תגין על שין
ישכון לומר
לך שישכון
באר"ץ שבעה
עממין :
ספר בגימט'
מרלא כחול
דומו לאת
מכוכבים
מפרלא כחול

(לו) וישמע בלק · שלח שלוחים לבשרו : (לז) האמנם לא אוכל כבדך · נתנבא שסופו לצאת מעמו בקלון :
אל עיר מואב · אל מטרופולין שלו עיר החשובה שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור : (לט) קרית חוצות ·
עיר מלאה שווקים אנשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלו : (מ) בקר וצאן · דבר מועט :
במות בעל · כתרגומו לרמת דחלתיה שם ע"א : אולי יקרה ה' לקראתי · אינו רגיל לדבר עמי ביום : וילך שפי ·
כתרגומו יחידי לשון שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה : (ד) ויקר · לשון עראי לשון גנאי לשון טומאת קרי
כלומר בקושי ובבזיון ולא היה נגלה עליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל : את שבעת המזבחות ·
שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחו'
ואני ערכתי כנגד כלן אברהם בנה ארבעה ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו ויעתק משם ההרה וגומר ויאהל אברם
וגו' ואחד בהר המוריה ויצחק בנה אחד ויבן שם מזבח וגו' ויכרו שם עבדי יצחק באר ויעקב בנה שנים אחד בשכם
ואחד בבית אל : ואעל פר ואיל במזבח · ואברהם לא העלה אלא איל אחד : (ז) ארה לי יעקב · ולכה זועמה
ישראל · בשני שמותיהם א"ל לקללם שמא אחד מהם מובהק : (ח) מה אקב לא קבה אל · כשהיו ראוים
להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם כי באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנאמ' ארור אפם כשנכנס אביהם
במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם גם ברוך יהיה כשמברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם
כשמקללים לא נאמר אלה עמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה : לא זעם ה' · אני
אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך וזהו שנאמר עמי
זכור נא מה יעץ וגומר ומה ענה אותו בלעם וגומר למען דעת צדקות ה' : (ט) כי מראש צורים אראנו ·
אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבות
ואמהות : הן עם לבדד ישכון · הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו : ובגוים לא יתחשב ·
כתרגומו

וישמע ושמע בלק ארום אתא בלעם ונפק לקדמותיה לקרתא דמואב דעל תחום ארנון דבסטר תחומא : ויאמר ואמר בלק לבלעם הלא שדרא שדרית לותך למקרי לך למא לא אתיתא לותי הברם מן קושטין הוית אמר לית אנא יכיל למייקרא יתך : ויאמר ואמר בלעם לבלק הא אתיתי לותך כדון המיכל יכילנא למללא מדעם פתגמא דיזמן יי בפומי יתיה אמליל : וילך ואזל בלעם עם בלק ואתון לקרתא דמקפן שורין לפלטיוון קרתא רבתא היא קרתא דסיחון היא בירושא : ויזבח ונכס בלק תורין ועאן ושדר לבלעם ולרברבייא דעמיה : ויהי והות עידוני בצפרא ודבר בלק ית בלעם ואסקיה לרמת דחלתא דפעור וחמא מתמן משיריין דן דמהלכין בקצת עמא דאתפרסמו מתחות ענני יקרא : ויאמר ואמר והוה כיון דחמא בלעם יתהון דפולחנא נוכראה ביניהון חרא בליביה ואמר לבלק בני לי הכא שובעא אגורין ועתד לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין : ויעש ועבד בלק היכמא דמליל בלעם ואסיק בלק ובלעם תור ודכר על אגורא : ויאמר ואמר בלעם לבלק איתעתד על עלתך ואיהך דלמא יזדמן מימרא דיי לקדמותי ופתגם מה דיחוי לי ואיתני לך ואזל נחין פחיויא : ויקר וארע מימרא מן קדם יי בבלעם ואמר קדמוהי ית שבעתי אוגריא סדרית ואסיקית תור ודכר על כל אגורא : וישם ושוי יי פתגמא בפום בלעם ואמר תוב לות בלק והיכדין תמליל : וישב ותב לותיה והא מעתד על עלתיה הוא וכל רברבי מואב : וישא ונטל מתל נבותיה ואמר מן ארם דעל פרת דברני בלק מלכא דמואבאי מן טוורי מדינחא איתא לוט בגיני דבית יעקב ואיתא זעיר לי ישראל : מה מה אנא לאיט ומימרא דיי מבריך יתהון ומן אנא מזעיר ומימרא דיי מסגי יתהון : כי אמר בלעם רשיעא מסתכל אנא בעמא הדין דהינון מדברין בזכות אבהתהון צדיקיא דמתילין לטווריא ובזכות אימהתהון דמתילן לגלימתא הא עמא בלחודיהון עתידין למיחסן עלמא מטול דבנימוסי אומיא לא מדברין : מי מנה והוה כיון דחמא בלעם חייבא דבית ישראל הוון גזרין עורלתהון וטמרין בעפרא דמדברא אמר מן ייכול לממני זכוותא חסינייא האלין וסכום עובדיא טביא דעם חדא מן ארבעתי משירייתא דישראל אמר בלעם רשיעא אין קטלין יתי בית ישראל בסייפא כבר מבשרנא דליה לי חולק לעלמא דאתי ברם אין מייתנא מותא

ירושלמי

ואזל בלעם בלב שפי :

ירושלמי

ונטל במתל נבויתיה ואמר מן ארם דבר יתי בלק מלכיהון דמואבאי מטורי מדינחא איתא בע' לייט לי דבית יעקב ואיתא זעיר לי שבטיא דבית ישראל : מה אנא לייט דבית יעקב ומימרא דיי מברך יתהון ומה אנא מזעיר דבית ישראל ומימרא דיי מסגי יתהון : חמי אנא עמא האלין מדברין בזכות אבהתהון צדיקיא דתמילין לטוריא אברהם יצחק ויעקב ובזכות ארבעתי אמהתא דמתילן בגלמתא שרה רבקה רחל ולאה הא עמא האינון לבלחודיהון שריין ובנמוסי עממיא לא מתערבין : מן ייכלי לממני עולימיהון דבית יעקב דאתאמר עליהון די הוון סגין ככוכבי שמיא אמר בלעם רשיעא במתל נבויתיה אין קטלין הינון ישראל יתיה בחרבא מבשר הוא בלעם דלית ליה חולק לעלמא דאתי ברם אין מית הוא בלעם מותנין קשיטין אלווי תהוי אחריתא כזעירא די בהון :

לקרתא דמקפן שורין וכו' פירש עיר מתקסין חומה אפי' לכל טיוון ברחובות שבה ודרש קרית חוצות פרצס לומה אפילו חוצ' ורחובות מכה סס בקרים' מוקפת חומ' כ"ל : ונחר בלק לשון תורגל בכמ חז"ל מותר לנחרו פרט לנותר וכן סרכה : וחמא מסריח דדן כבר מפורש כדברינו וא' כתם סטעס' שבחמת מתחלם לא רנס לקללם' כי כרוך סוא גם לא יכול לאלום עינו הרע בהם מה פנני ככור הקימום אך אחר שנמלם ע"ן כשבט דן נתקלק מפנן שאל זם כא הרע בקנא שמחנה לגם קוניר סכסס ופריקד פסייטון

ואנא

בתרגומו לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים וגומר אינן נמנין עם השאר · דבר אחר כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם שנאמר ה' בדד ינחנו וכשהאומות בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואין עולם

בפרשת זכור כי השכן מגם פלט רבה לומר כדפירש' מגוס שהיה ספל מיכה עמהם פלט אותם הענן וביו חון למחנה ולו וירא מפד דייקא ולא בזולת מחנה ישראל בולם קדושים ורבותינו זכרונם לברכה דרשו כפרק קמא דר"ה וירא לפי שמת אהרן וגם הלקו ענני כבוד ולא ס"ל הכי אלא דייק ותרגו' דאתפרסמו מתחות ענני וקאי אשבט דן לבדו שהם נעגלו כעוונם ודייק מהם : בתו כחוית פירש מתוך שהיה חגור כדאיתא כתי כסנהדרין אמר ר"י בלעם חגר ברגלו אחת היה ומ"ש כחוית דרש תמלת שפי לשון שפיפון כדתרגום לעיל כתה פעמים · אתל כמתיה כמו מתל כמתיה כימלת כבית בנגר מלשון כיב לכן אין הפקודה כאלף זו ואין למחוק כבותים : דהינון מדברין יש מפרשים מתנהגים מלשון דבר אחד לדור וכן פוק חזי מאי עמא דבר ויש מפרשים מדבהין כב"ף ופירש שהם זוכרין ומזכירים וכות אבות · ודייק הכי מגוריה כמו הביטו אל צור מחצבתם אין קטלין יתי ישראל בסייפא שאומר בלעם את ישראל ישראל יסרגוני בחרב הם יקבלו אומתי האומות עשו ויהיה חדה כנגד חרם על שאני מקב"ל

רבע ישראל תמת נפשי מות ישרים ותהי
אחריתי כמהו : יא ויאמר בלק
אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה
ברכת ברך : יב ויען ויאמר הלא את
אשר ישים יהוה בפי אתו אשמר לדבר :
יג ויאמר אליו בלק לך נא אתי
אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו
תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם :
יד ויקחהו שדה צפים אל ראש
הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל פר ואיל
במזבח : טו ויאמר אל בלק התיצב
כה על עלתך ואנכי אקרה כה : טז
ויקר יהוה אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר
שוב אל בלק וכה תדבר : יז
ויבא אליו והנו נצב על עלתו ושרי מואב אתו
ויאמר לו בלק מה דבר יהוה : יח
וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי
בנו צפר : יט לא איש אל ויכזב
ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר
ולא יקימנה : כ הנה ברך לקחתי
וברך ולא אשיבנה : כא לא הביט
און ביעקב ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו
עמו ותרועת מלך בו : כב אל מוציאם
ממצרים כתועפת ראם לו : כג כי לא
נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר
ליעקב ולישראל מה פעל אל :
כד הן עם כלביא יקום וכארי
יתנשא

דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא
או חדא מארבע משריתא דישראל תמות נפשי
מותא דקשטוהי ויהי סופי כותהון :
ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי למילט סנאי
דבריתך והא ברכא מברכת להון : ואתיב
ואמר הלא ית די ישוי יי בפומי יתיה אטר למללא :
ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר אוחרן
דתחזיניה מתמן לחוד קצתיה תחזי וכוליה לא
תחזי ותלוטיה לי מתמן : ודבריה לחקל
סכותא לריש רמתא ובנא שבעא מדבחין ואסיק
תור ודכר על כל מדבחא : ואמר לבלק
אתעתד הכא על עלתך ואנא אתמטי עד כא :
וערע מימר מן קדם יי בבלעם ושוי פתגמא
בפומיה ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל :
ואתא לותיה והוא מעתד על עלתיה ורברבי
מואב עמיה ואמר ליה בלק מה מליל יי : ונטל
מתליה ואמר קום בלק ושמע אציה למימרי בר
צפור : לא כמילי בני אנשא מימר אלהא בני
אנשא אמרין ומכדבין ואף לא כעובדי בני
בשרא דאנון גזרין למעבד ותיבין ומתמלכין
דהוא אמר ועביד וכל מימריה מתקים : הא
ברכן קבילית ואברכניה לישראל ולא אתיב
ברכתי מניה : אסתכלית לית פלחי גלולין
בדבית יעקב ואף לא עברי ליאות שקר בישראל
מימרא דיי אלההון בסעדהון ושכינת מלכהון
ביניהון : אלהא דאפיקנון ממצרים תוקפא
ורומא דליה : ארי לא נחשיא צבן דייטב לדבית
יעקב ואף לא קסמיא רעין ברבות בית ישראל
בעידן יתאמר ליעקב ולישראל מה עבד אלהא :
הא עמא כליתא שרי וכאריא
יתנטל

רביעי
שפי כשהן
מתיבריס :
תניין
קראתיך דפי'
ניקח ספר
ספרית
ניקרא :

שלשון חסר
בר תן א'
פלא נופיהם
חבר לאפרים

כ' חסר
בבגרי :

חמישי

שפסיק
מתחיל כאלו
ומקיים כאלו
שלא יעות
משה עד
שיסרוב
מיצה מלכי
מדין :

עולה להם אין מתחשבין וזהו ובגוים לא יתחשב : (י) מי מנה עפר יעקב וגומר · כתרגומו מארבע משריית
ארבע דגלים : ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהן מקיימין בעפר לא תחרוש בשור ובחמור לא תזרע כלאים
אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם : ואת מספר את רובע ישראל · רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהם
תמות נפשי מות ישרים · שבהם : (יג) וקבנו לי · לשון צווי קללהו לי : (יד) שדה צופים · מקום גבוה
היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר : ראש הפסגה · בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה
פרצה להפרץ בישראל משם שמת משה שם כסבור שמשם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה (טו)
אקרה כה · מאת הקב"ה : אקרה · לשון אתפעל : (טז) וישם דבר בפיו · ומה היא השימה הזאת מה חסר
המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כששמע שאינו נרשה לקלל אמר אם כן מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן
לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה א"ל על כרחך תשוב אל בלק (יז)
ושרי מואב אתו · ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא
מקצתם : מה דבר ה' · לשון צחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך : (יח) קום בלק · כיון שראהו מצחק בו נתכוון
לצערו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום : בנו צפור · לשון מקרא הוא זה כמו
חיתו יער וחיתו ארץ למעינו מים : (יט) לא איש וגומר · כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה
אומות ואתה סבור להמיתם במדבר : ההוא אמר וגו' · בלשון תימה ותרגום תיבין ומתמלכין חוזרין ונמלכים לחזור
בהם : (כ) הנה ברך לקחתי · אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו לברך אותם · (ס"א ברך כמו לברך יו"ד)
וברך ולא אשיבנה · הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו : וברך · כמו ובירך וכן הוא גזרת רי"ש כמו חורף
חרף כמו חרף וכן ובוצע ברך מתהלל ומברך את הגזול ואומר אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיז הוא
להקב"ה ואין לומר ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן (ר"ל סגול תחת הרי"ש) וטעמו למעלה א"כ לפי שהוא
לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה : (כא) לא הביט און ביעקב וגומר · כתרגומו ד"א אחרי פשוטו
פוה

מותא דקשיטין לואי דתיהי סופי כזעירא דבהון : ויאמר ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי
למילוט סנאי דברתך והא ברכא מברכת להון : ויען ואתיב ואמר הלא ית מאן דישוי יי בפומי
יהיה אנטר ימללא : ויאמר ואמר ליה בלק איתא כדון עמי לאתר חורן דתחמיניה מתמן
לחוד משיריתא דמהלך בקצתיה תחמי וכולהון משירייהון לית אפשר דתחמי ותלוטיה לי מתמן :
ויקחהו ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא ובנא שובעא אגורין ואסק תור ודכר על כל אגורא :
ויאמר ואמר לבלק אתעתד הכא על עלתך ואנא אתארע עד הכא : ויקר וארע
מימר מן קדם יי בבלעם ושוי פתגמא בפומיה ואמר תוב לות בלק והיכדין תמליל : ויבא
ואתא לותיה והא מעתד על עלתיה ורברבי מואב עמיה ואמר ליה בלק מה מליל יי : וישא משלו
ונטל מתל נבותיה ואמר קום בלק ושמע אצית
מילי בריה דצפור : לא לא כמילי בר נש מימר
אלהא חי וקיים רבון כל עלמיא יי דבר נש אמר
ומסרב ואוף לא דמיין עובדוי לעובדי בני בישרא
דמתמלכין ותייבין מסה דגזרין ברם רבון כל
עלמיא יי אמר לאסגאה ית עמא הדין הי ככוכבי
שמיא ולאחסנותהון ית ארע כנענאי האפשר
דאמר ולא יעבד ומה דמליל האפשר דלא
יקיימינה : הנה הא ברכתא קבילית מן
פום מימר קודשא לא אמנע סדר ברכתהון
מנהון : לא אמר בלעם רשיעא לית אנא
מסתכל פלחי טעוותא בדבית יעקב ולא
מתקיימין עבדי ליעות שקר בדבית ישראל מימר
דיי אלההון בסעדיהון ויבבות מלכא משיחא
מיבבא ביניהון : אל מוציאם אלהא דיפרק
ואפיק יתהון פריקין מן ארעא דמצרים תוקפא
ורוממותא תושבחתא וגבורתא דדיליה הוא : כי
ארום לא קאים נטורי נחשין בדבית יעקב ולא
קסומי קיסמין ברבותא דישראל כעידנא הדין
יתאמר לבית יעקב ולבית ישראל מה משבחין
הינון ניסיא ופרישתא דעבד להון אלהא :
הן עם יחידאה הוא עמא הדין כאריא ושרי כאריא
בגבורתא וכליתא מתנטלין לא דמכין הינון עד
דיקטלון קטול רב בבעלי דבביהון וביזת קטוליא
ירתון

ירושלמי

ואנא במימרי איקר יתך :
לא כמימר בני אנשא הוות מימריה דאלהא חייא
ולא כעובדיהון דבני אנשא עובדוי דאלהא בני
אנשא אמרין ולא עבדין גזרין ולא מקיימין
וחזרין וכפרין במליהון ברם אלהא אמר ועבד
גזר ומקיים וגזרתוהי קיימין עד לעלם :
הא למברכא אדברית ומבריך אנא ית ישראל
וברכן ליה אנא מנע מנהון :
לית אנא חמי פלחי שקר ולא פלחי פולחן נוכרי
בגו שבטיא דבני ישראל מימרא דיי הוי עמהון
ויבבות מן איקר מלכיהון מגין עליהון :
אלהא דיפרק ואפיק יתהון פריקין ממצרים
תוקפא ותושבחתא ורוממותא דידיה היא :
ארום לית אנא רמי עבדי נחשא בגו דבית יעקב
ואף לא קוסמי קסמין בגו שבטיא דבני ישראל
בעידנא הדין יתאמר ליעקב מה טבו ונחמן דיי
עתיד למתניא עלינון דבית יעקב כדו אמר במהל
נביותיה טוביכון צדיקיא מה אגר טב מתקן
לכון גבי אבוכון דבשמיא לעלמא דאתי :
הא עמא האלין כאריא שריין וכאריותא
מתגברין הינון מה דלית אריא נייח ולא שדיך
עד זמן דהוא אכיל ומשיט בשר ושתי אדם כדין
אינון

אומנתא שרגיתי לקללם כמה שזה כוחסר וכודחי לא יפי חלק לעולם הבא מדנפרע מדם כנגד מדם אך אם וכולו : כזעירא דכסון דייק תמכר יעקב ספליסר שכתם ועליו קאי ספיקא דקרא ותחם אחריתי כמותו :

ויכבו' מלכא תמיה' דריש תלת ותרוע' כמשמעו לשון תרועה בשופר תמיה ואונקלם דמתרגם שכינת מלכיהון ביניה כוונתו כספר הדקנ"ט דף קנ"ב ע"א :

שהוא נדרש אחריו נאה : לא הביט · הק"בה און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו · עמל · לשון עבירה כמו הרה עמל כי אתה עמל וכעס תביט לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום : ה' אלהיו עמו · אפי' מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן · ותרועת מלך בו · לשון חבה וריעות כמו רעה דוד אוהב דוד ויתנה לתרעהו וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון · (כב) אל מוציאם ממצרים · אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם · כתועפות ראם לו · כתוקף רום וגבה שלו וכן וכסף תועפות לשון תוקף הוא ואומר אני שהיא לשון עוף יעופף שמעופף ברום וגובה יתוקף רב הוא זה ותועפות ראם · עפיפת גובה ד"א תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים : (כג) כי לא נחש ביעקב · כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים : כעת יאמר ליעקב וגומר · עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו ולמדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל וזהו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך · ד"א יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הוה אינן צריכין לנחש וקוסם כי בכל עת שצריך לאמר ליעקב ולישראל מה פעל הק"בה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם ואונקלוס לא תרגם כן · (כד) הן עם כלביא יקום וגו' · כשהן עומדין משנתן שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרות את שמע ולהניח תפילין : לא ישכב · בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום בא מחנה וגייס להזיקם הק"בה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם חללים · ד"א הן עם כלביא יקום וגומר כתרגומו · ודם חללים ישתה · מתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויסרב הוא עמהם שנאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם :

יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים
ישתה: כה ויאמר בלק אל בלעם
גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו:
כו ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא
דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר יהוה אתו
אעשה: כז ויאמר בלק אל בלעם
לכה נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני
האלהים וקבתו לי משם: כח ויקח
בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני
הישימן: כט ויאמר בלעם אל בלק
בנה לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה
פרים ושבעה אילם: ל ויעש בלק
כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבח:

כד

א וירא בלעם כי טוב בעיני יהוה
לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת
נחשים וישת אל המדבר פניו: ב

ששי

וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן
לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים: ג
וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם
הגבר שתם העין: ד נאם שמע
אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי
עינים: ה מה טבו אהליך יעקב
משכנתיך ישראל: ו כנחלים נטיו
כגנת עלי נהר כאהלים נטע יהוה כארזים
עלי מים: ז יזל מים מדליו וזרעו
במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו:
ח אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו

יאכל

ד' מלא בפרשה: ג' מלא בתורה:
ג' חסר:
קדמ' כלאשר דבר:
כמ' דאמרין אמר קרא שכר שהואה בלעם לתרנגול כמו שהוא נואף מכל כן בלעם וכמו שהתרנגול יודע העתים כן בלעם יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס:
ג' חסר:
ב' ומלא:

אונקלוס

יתנטל לא ישרי בארעיה עד דיקטול קטול
ונכסי עממיא ירת: ואמר בלק לבלעם
אף מילט לא תלוטינון אף ברכא לא תברכינון:
ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא מלילית
עמך למימר כל די ימליל יי יתיה אעביד:
ואמר בלק לבלעם איתא כען אידברינך
לאתר אוחרן מה אם יהי רעוא מן
קדם יי ותלוטיה לי מתמן: ודבר בלק
ית בלעם ריש רמתא דמסתכיא על אפי
בית ישימון: ואמר בלעם לבלק בני
לי הכא שבעא מדבחין ואתקין לי הכא שבעא
תורין ושבעא דכרין: ועבד בלק
כמה דאמר בלעם ואסיק תור ודכר על כל
מדבח: וחזא בלעם ארי תקין קדם יי
לברכא ית ישראל ולא הליך כזמן בזמן אלהין
לקדמות נחשיא ושוי למדברא אפוהי:
וזקף בלעם ית עינוהי וחזא ית ישראל שרן
לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם
יי: ונטל מתליה ואמר אימר בלעם בריה
בעור ואימר גברא דשפיר חזי: אימר
דשמע מימר מן קדם אל וחיזו מן קדם שדי
חזי שכיב ומתגלי ליה: מה טבא ארעך
יעקב בית מישרך ישראל: כנחלין דמדברין
כגינת שקיא דעל פרת כבוסמיא דנציב יי כארזין
דנציבין על מיא: יסגי מלכא דיתרבא מבנוהי
וישלוט בעממין סגיאין ויתקוף מאגג מלכיה
ותתנטל מלכותיה: אלהא דאפיקינון ממצרים
תוקפא ורומא דיליה יבלעון בני ישראל נכסי

עממיא

(כה) גם קב לא תקבנו. גם ראשון תוספת על גם השני וגם שני על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהיה וכן גם בחור גם בתולה: וקבותו לי. אין זה לשון צווי כמו וקבנו אלא לשון עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם אלדירש בלעז: (כח) ראש הפעור. קוסם היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואין יודעים מה רואים: (א) וירא בלעם כי טוב וגו'. אמר אינו צריך לבדוק בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם: ולא הלך כפעם בפעם. כאשר עשה ב' פעמים: לקראת נחשים. לנחש: אולי יקרה ה' לקראתי. כרצונו אמר רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול: וישת אל המדבר פניו. כתרגומו: (ב) וישא את עיניו. בקש להכניס בהם עין רעה והרי יש לך ג' מדותיו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה האמורים למעלה: שוכן לשבטיו. ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו: ותהי עליו רוח אלהים. עלה בלבו שלא יקללם: (ג) בנו בעור. כמו למעינו מים ומ"א שניהם היו גדולים מאבותיהם: בלק בנו צפור. אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרס היה: שתום העין. עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא כדי שישתום ויסתום ויגוב. ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקדוש ברוך הוא יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם ויש מפרשים שתום העין פתוח העין כמו שתרגם אנקלוס ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה: (ד) נופל וגלוי עינים. פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: (ה) מה טובו אהליך. על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה: משכנותיך. חניותיך כתרגומו: דבר אחר מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם: משכנותיך. אף כשהן חרבין לפי שהן משכון עליהם וחורבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה ה' את חמתו וכתיב ויצת אש בציון: (ו) כנחלים נטיו. שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק. אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקללם כשאמר להשית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם ומעין הוא

קללות

ורתון: ויאמר ואמר בלק לבלעם אוף לטטא לא תלוטינון אוף ברכא לא תברכינון: ויען ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא מן שירויא מלילית עמך למימר כל דימלל יי יתיה אעבד: ויאמר ואמר בלק לבלעם איתא כדון אידברינך לאתר חורן דילמא תהי רעוא מן קדם יי ותלטטיה בגיני מתמן: ויקח ודבר בלק ית בלעם לריש רמתא דמדיקא על אנפי בית ישימות: ויאמר ואמר בלעם לבלק בני לי הכא שובעא אגורין ועתד לי הכא שובעא תורין ושובעא דכרין: ויעש ועבד בלק היכמא דאמר בלעם ואסיק תור ודכר על כל אגורא: וירא וחמא בלעם ארום שפר הוה קדם יי לברכא ית ישראל ולא הליך זמן בתר זמן לקדמות קוסמיא ושוי למדברא אנפוי למדכר עליהון עובדא דעיגלא דעבדו תמן: וישא וזקף בלעם ית עינוי וחמא ית ישראל שריין לשבטיהון בבתי מדרשיהון ולא הוון תרעיהון מכוונין כלו קבל תרעי חבריהון ושרת עלוי רוח נבואה מן קדם יי: וישא ונטל מתל נבותיה ואמר אימר בלעם בר בעור ואימר גברא דיקיר מן אבוי דרזיא סתימיא מה דאתכסי מן נבייא הוה מתגלי ליה ועל דלא הוה גזיר נפיל על אנפוי עד זמן דשרי מלאכא לקובליה: נאם אימר דשמע מימר מן קדם אלהא חייא דחיזו מן קדם אל שדי הוה חמי וכד בעי דמתגלי ליה הוה משטתח על אנפוי ורזיא סתימיא מה דאתכסי מן נבייא הוה מתגלי ליה: מה כמה יאוון היכון בתי מדרשיכון במשכנא די שמיש בהון יעקב אבוכון וכמה יאי הוא משכן זמנא דמייצע ביניכון ומשכניכון דחזור חזור ליה בית ישראל: כנחלים כנחלין דמיין דמתגברין כן היכון בית ישראל יתבין עדרין עדרין מתגברין באולפן אוריתא והי כגנין שתילין על פרקטוני נהרין כן הינון תלמידיהון חבורן חבורן בבית מדרשיהון זיו אפיהון ינהר כזיו רקיעין דיברא יי ביום תניין לבריאת עלמא ומתחיגון ליקר שכינתא דמיין ומנטלין על כל אומיא כארזיא דליבנוס דשתילין על מבועי מיין: יזל יקום מנהון מלכיהון ופרוקהון מנהון ובהון יהוי וזרעיית בנוי דיעקב ישלטון בעממין סגיאין קמאה דימלוך עליהון יגיח קרבא בדבית עמלק ויתרומם על אגג מלכיהון ובגין דיחוס עלוי יתנטיל מניה מלכותיה:

אינון עמא האלין לא ניחין ולא שריבין עד זמן דיקטלון בעלי דבביהון וישפכון אידם קטילי בעלי שנאיהון כמיא:

ירושלמי

וחמא בלעם ארום שפר הוה מן קדם יי למברכא ית ישראל ולא אזל היך מה דהוה אזיל בכל זמן וזמן למשתאלא בדכירא לקדמות קסמיא אזל ושוין אפוי למדברא והוה מדכר להון עובדא דעיגלא בעא למלוט ית ישראל: ונטל במתל נביותיה ואמר אמר בלעם ברא דבעור אמר גברא דיקיר מן אחוי מה דאתכסי מכל נביאיא אתגלי עלוי: אימר גברא דשמע מילל מן קדם יי ודי חזא מן קדם שדי חזה וכד הוה בעי חזיה נשטתח על אפוי ורזי נבואתא מתגלין ליה והוה מתנבי על נפשיה דהוא נפיל בחרבא וסוף נבואתא למתקיימא: מה טבין היכון משכנין דצלי בהון יעקב אבוהון ומשכן זמנא דעבדתון לשמי ומשכניכון חזור חזור לכון דבית ישראל: נחלין מתגברין כן יהוון ישראל מתגברין על בעלי דבביהון וכגנין שתילין על מבועין דמיין מן יהון קרייתהון ספקן ספרין ומלפי אורייתא והיך שמיא רמתה מימרא דיי לבית שכינה ליה כן יהוון ישראל חיין וקיימין עד לעלם ויאין ומשבהין כארזיא דמיין ומנטלין בבריותיה: יקום מלכיהון לבניהון ופרוקהון מנהון ובהון ויהוי ויתהוי מכנש להון גלותהון מן מדינתא בעלי דבביהון ובניהון ישלמון באומיא ותקיף מן שאול די חס על אגג מלכיהון דעמלקאי ותתדרב מלכותיה דמלכא משיחא:

אלהא אל

קללות שבקש לומר כולי כדאיתא בחלק: כאהלים · כתרגומו לשון מור ואהלות: כטע ה' · כגן עדן: לשון אחר כאהלים כטע ה' כשמים המתוחין כאהל: כטע ה' · נטיעה מגינו כאהלי' שנ' ויטע את י' חפרנו שנ' (וימתחם כאהל לשבת ולשון זה איכו דא"כ היה לו לינקד כאוהלים אל"ף בחולם:) (ז) מדליו · מבארותיו · ופירושו כתרגומו: וזרעו במים רבי' · לשון הצלחה הוא זה כזורע הזורע על פני מים: וירם מאגג מלכו · מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק: ותנשא מלכותו · של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה: אל מוציאו ממצרים · מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את הגוים שהם צריו: ועצמותיהם וכן הוא בתנחומא: דלכנין לשון לבנון ורצה בזה כארזי לבנון: יקום מנהון מלכיהו' וכו' הכין הוא בפ' חלק אומ' ר"מ מברכותיו של הרשע אתה לומד מה היה בלבו לא ישי' להם מלך בן מלך: יול מים מדליו לא תמה מלכותו שולטת באומות וכו': וירם מאגג מלכו זה

למדבר לשון עוכדא דעיגלא דקא' ליה מאי ויסת פנין פגישה בגראה פנ ישראל פת פכין אל היקו' אשר היו שפם הייכו המדב' על להזכיר מעשה עגל ווהי בבית' בכהי: מדרשיהון דייק אהליך ע"ד אדם כי ימות באוהל שאז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באוהלה של תורה: ולא הוו תרעיהון מכוונין כוונתו ברש"י ז"ל: גברא דיקי' מן אבוי בדפי' רש"י בלעם גדול מאביו היה: דלא הוה גזיר שלא היה נימול כדכתיב באברהם' ויפל:

ירושלמי

כדדיר' וכו' תרגום של טוב וידעו פירין ודכירו: שתילין על פרקטונין תרגום של פשיטי לו בריכות פרקטונין דמיא כן כל בפרוך: בזה רקיפין דרש נהר לשון כחורין וסגי' בזורא: גם י"ל דדרש מלה באהלי' דכתיב וימחסו כאוהל לשבת

יאכל גוים צריו ועצמתיהם יגרם וחציו ימחץ:
ט כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו
מברכיך ברוך וארריך ארור: ס
י ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר
בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת
ברך זה שלש פעמים: יא ועתה
ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה
מנעך יהוה מכבוד: יב ויאמר
בלעם אל בלק הלא גם אל מלאכיך אשר
שלחת אלי דברתי לאמר: יג
אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא
אוכל לעבר את פי יהוה לעשות טובה או
רעה מלבי אשר ידבר יהוה אתו אדבר:
יד ועתה הנני הולך לעמי לכה
איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית
הימים: טו וישא משלו ויאמר
נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:
טז נאם שמע אמרי אל וידע דעת
עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:
יז אראנו ולא עתה אשורנו ולא
קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל
ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת:
יח והיה אדום ירשה והיה ירשה
שעיר איביו וישראל עשה חיל: יט
וירד מיעקב והאביד שריד מעיר: פ
כ וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית
גוים עמלק ואחריתו עדי אבד: כא
וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך
ושים בסלע קנך:

כי אם

ב׳ קמוצין וב׳ פתחין

פולס קמץ בר מן ג׳ מין וד׳ חסרי׳

קמצא וז׳ מלפי׳

ט׳ מלא שחורם׳

בל׳ אוריתא חסר ן׳

קרקר פתח בס דג דג בני׳ דוד

שביעי

עממיא סנאיהון ובביזת מלכיהון יתפנקון
וארעתהון יחסנון: ט ינוח ישרי בתקוף
כאריא וכליתא ליתי דיקימיניה בריכך יהון
בריכין ולייטך יהון ליטין: י ותקיף רוגזא
דבלק בבלעם ושקפינון לידוהי ואמר בלק
לבלעם למילט סנאי קריתך והא ברכא מברכת
להון דנן תלת זמנין: יא וכען איזיל לך
לאתרך אמרית יקרא איקרינך והא מנעך יי
מן יקר: יב ואמר בלעם לבלק הלא אף
לאזגדך דשלחת לותי מלילית למימר:
יג אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי
רשו למעבר על גזירת מימרא דיי למעבד
טבתא או בישתא מרעותי דימליל יי יתיה
אמליל: יד וכען הא אנא אזיל לעמי איתא
אמלכינך מה דתעביד ואחוי לך מה דיעביד
עמא הדין לעמך בסוף יומיא: טו ונטל
מתליה ואמר אימר בלעם בריה בעור ואימר
גברא דשפיר חזי: טז אימר דשמע מימר
מן קדם אל וידע מדע מן קדם עילאה
חיזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה:
יז חזיתיה ולא כען סכיתיה ולא איתוהי קריב כד
יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל
ויקטול רברבי מואב וישלוט בכל בני אנשא:
יח ויהי אדום ירתא ויהי ירתא שעיר לבעלי
דבבוהי וישראל יצלח בנכסין: יט ויחות חד
מדבית יעקב ויובד משיזיב מקרית עממיא:
כ וחזא ית עמלקאה ונטל מתליה ואמר ריש
קרביא דישראל הוה עמלקאה וסופיה לעלמא
ייבד: כא וחזא ית שלמאה ונטל מתליה
ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך:
ארי

ועצמותיהם. של צריו: יגרם. ענינו פרק בו לשון שבירה וכן לא גרמו לבקר וכן את חרסיה תגרמי
ואני אומר לשון עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על ערמימותו: וחציו
ימחץ. אנקלוס תרגם חציו של צרים חלוקת שלהם כמו בעלי חצים מרי פלגותא. ימחץ לשון ומחצה
וחלפה רקתו שיחלקו את ארצם וזה לפתור לשון חצים ממש חציו של הקדוש ברוך הוא ימחץ בדמם של צרים יטבול
ויצבע בדמם כמו למען תמחץ רגלך ואינו זו מלשון מכה כמו מחצתי שהצבוע בדם נראה כאלו מחוץ ונגוע:
(ט) כרע שכב כארי. כתרגומו יתישבו בארצם בכח ובגבורה: (י) ויספוק. הכה זו על זו: (יג)
לעבור את פי ה׳. כאן לא נאמר אלהי כמו שאמר בראשונה לפי שידע שנפלה בעיני הקב״ה ונטרד: (יד) הולך
לעמי. מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב״ה מעלי: איעצך. מה לך לעשות ומה היא העצה אלהיהם של אלו
שונא זמה הוא כו׳ כדאיתא בחלק תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל
בדבר בלעם: אשר יעשה העם הזה לעמך. מקרא קצר הוא זה איעצך להכשילם ואומר לך מה שהן עתידין להרע
למואב באחרית הימים: (יז) ומחץ פאתי מואב. התרגום מפרש קיצר המקרא ויקטול וכו׳: (טז) ויודע
דעת עליון. לכוין השעה שכועס בה: (יז) אראנו. רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא
לאחר זמן: דרך כוכב. כתרגומו לשון דרך קשתו שהכוכב עובר כחץ ובלעז דישטינ״ט בלומריקו״ס מזל: וקם
שבט. מלך רודה ומושל: ומחץ פאתי מואב. זה דוד שנאמר בו השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית
וגומר: וקרקר. לשון קירוי כמו אני קרתי מקבת בור נוקרתם יקרוה ערבי נחל פורייר בלעז: כל
בני שת. כל האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון: (יח) והיה ירשה שעיר.
לאויביו ישראל: (יט) וירד מיעקב. ועוד יהיה מושל אחר מיעקב. והאביד שריד מעיר.
החשובה: { אדום והיא רומי׳ } ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים:

אל אלהא דאפיקינון פריקין ממצרים תוקפא ורומא תושבחתא וגבורתא דיליה ישיצי ית אומיא בעלי דבביהון ותוקפהון יתבר וגירי מחוות פורענותיה יגרי בהון וישיצינון :

כרע נייחין ושריין כאריא וכליתא דכד דמיך מאן יקימיניה מברכהון יהון בריכין כמשה נבייא ספריהון דישראל ומלטטיהון יהון ליטין כבלעם בר בעור :

ויחר ותקף רוגזא דבלק בבלעם וטפח ית ידוי ואמר בלק לבלעם למילט סנאי דברתיך והא ברכא מברכת להון דנן תלת זמנין : ועתה וכדון ערוק לך לאתרך אמרית מייקרא איקרינך והא מנע יי לבלעם מן יקרא : ויאמר ואמר בלעם לבלק הלא עם אזגדייך דשדרת לותי מלילית למימר : אם אין יתן לי בלק מלא קורטור דיליה כסף ודהב לית לי רשו למעיבר על גזירת מימר דיי למעבד טבתא או בישתא מן רעותי מה דימליל יי יתיה אמליל : ועתה וכדון האנא מתפני ואזיל לעמי איתא אימלכינך איזל זמין פונדקין ומני בהון נשיא מטעייתא זבין מיכלא ומישתייא בבציר מן טימהון וייתון עמא הדין וייכלון וישתון וירוון וישמשון עמהון ויכפרון באלההון ויתמסרון בידך בשעא קלילא ויפלון מנהון סגיאין ברם בתר כדין עתידין הינון דישלטון בעמך בסוף עקב יומיא :

וישא ונטל מתל נבותיה ואמר אימר בלעם בר בעור ואימר גברא דיקר מן אבוי דרזיא סתימיא מה דאתכסי מן נבייא הוה מתגלי ליה : נאם אימר דשמע מימר מן קדם אלהא וידע שעתא דרתח ביה אלהא עלאה דחיזו מן קדם שדי חמי וכד הוה בעי דיתגלי ליה הוה משתטח ונפיל על אפוי ורזיא סתימיא מה דאתכסי מן נבייא הוה מתגלי ליה : אראנו חמי אנא ליה וליתיה כדון מסתכל אנא ביה וליתיה מקריב כד ימלוך מליך תקיף מדבית יעקב ויתרבי משיחא ושיבט תקיף מישראל ויקטול רברבני מואבאי וירוקי כל בנוי דשת משירייתיה דגוג דעתידין למסדרא סדרי קרבא בישראל ויפלון פגריהון כולהון קדמוי : והיה אדום ויהון אדומאי תריכין ויהון תריכין בני דגבלא מן קדם ישראל סנאיהון וישראל יתקפון בנכסין ויחסנונון : וירד ויקום שליט מדבית יעקב ויוביד וישיצי שיזבותא דמשתייר מן קוסטנטיני קרתא חייבתא ויצדי ויחרוב קרתא מרודא וקיסרין תקיף קרוי עממיא וירא

אלהא דפרק ואפיק יתהון פריקין מארעא דמצרים תוקפא ותושבחתא ורוממותא דידיה יכלין בני ישראל על בעלי דבביהון וקירייתהון יפלגון וגיבריהון יקטלון ומותריהון יפלגון : הא עמא האילין כאריא שרין וכאריותא מיתגברין מן דבריך יתכון ישראל יהוי מבורך כמשה נביא ספריהון דישראל ומן דלייט יתכון יהוי ליט כבלעם בר בעור : ותקף רוגזא דבלק על בלעם וטפח בכף ידוי ואמר בלק לבלעם למילט שנאי דבריה יתך ולחוד מברכא : וכדו הא אנא אזל לות עמי איתא הען אעוץ יתך עיצה די תעביד בעמא האילין חמי יתהון ואין לא לית את שליט בעמא האילין ברם עתידין הינון עמא האילין משלוט בעמך בסוף עקב יומיא :

ירושלמי

ונטל במתל נביותיה ואמר אמר בלעם בר בעור ואמר גברא דיקיר מן אחוי מה דאתכסי מן כל נבייא אתגלי עלוי :

ירושלמי

אמר גברא דשמע ממלל מן קדם יי וידע דעה מן קדם עילויה דחזו מן קדם שדי הוה חזי וכד היה בעי הוה משטח על אפוי ורזי נבואתא מתגלין ליה והוה מתנבי על נפשיה דהוא נפיל בחרבא וסוף נביותיה למתקיימא : חמי אנא ליה ולית הוא כדון ומסתכל אנא ביה ולית הוא קריבא עתיד למקם מלך מדבית יעקב ופריק ושליט מדבית ישראל ויקטול תקיפי מואבאי וירוקן וישיצי כל בני מדינחא :

ויהי פרס ירתי טורא דגבלא לבעלי דבביהון וישראל יתגברו בחיל תקיף :

עתיד מלך למיקם מדבית יעקב וישיצי ית כל מה דמשתייר מן קרכא חייבא .

יונתן שאול ראה המלכים : יקטיל מיכים תלכותים דרש ותכנה תלשון יפה פרסם ראשך :
ירושלמי כברותים פי' תין אינה עבב טוב : וטפח ית ידוי לשון התכנם מטפחין כיתנפג המנהר תאיד : זמין פונדקין וכו' נשיה מטעית' פי' זוכו' ויתכרן אכילה ושתי' בביר תן טתהין פיר' בפחו' מפרים שווים שילכו אחר הזול וכן הות להדית בסנהדרין הושב כהן וזונות זקנים תכחין וילדים בפנים זקנים אחת' כפום והילדים אמרים בפחות וכו' וכזה כתשכו אחריהם עס בפחות כ"י ירושלמי בני מדינחא יכול להיות שעס בולד עת כשגרש הק"כ"ה את אד' הר' מחנן עדן לקדם ופש"ט נקרא בני מדינחא ויונתן קרא' כאן לרדיא כמי דעת ולקין בני מדינחא נק"ל

כב כי אם יהיה לבער קין עד מה
אשור תשבך: כג וישא משלו ויאמר
אוי מי יחיה משמו אל: כד וצים
מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי
אבד: כה ויקם בלעם וילך וישב
למקמו וגם בלק הלך לדרכו: פ
א וישב ישראל בשטים ויחל העם
לזנות אל בנות מואב: ב ותקראן
לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו
לאלהיהן: ג ויצמד ישראל לבעל
פעור ויחר אף יהוה בישראל: פ
ד ויאמר יהוה אל משה קח את
כל ראשי העם והוקע אותם ליהוה נגד השמש
וישב חרון אף יהוה מישראל: ה
ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש
אנשיו הנצמדים לבעל פעור: ו
והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו
את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת
בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד:
ז וירא פינחס בן אלעזר בן
אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח
בידו: ויבא

ק' נטעת מלעיל: משמו יחסר אחרא מלא: בל אורייתא חסר:

כה

בשטים לשון בי תשטה אשתו· ויחל העם מלשון שנתחללו מקדושתם: ב' ומלא: וכל מלא בתורה: כולם חסר בר מן ג':

מפטיר

רמח אותיות חרם שמאן חרם:

אונקלוס

ארי אם יהי לשיצאה שלמאה עד מה אתוראה ישבינך: ונטל מתליה ואמר ווי לחיביא דיחון כד יעביד אלהא ית אילין: וסיען יצטרחן מרומאי ויענון לאתור וישתעבדון לעיבר פרת ואף אנון לעלמא ייבדון: וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ואף בלק אזל לארחיה: ויתיב ישראל בשיטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב: וקראה לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא וסגידו לטעותהן: ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקיף רוגזא דיי בישראל: ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחיב קטול קדם יי לקביל שמשא ויתוב תקוף רוגזא דיי מישראל: ואמר משה לדיני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור: והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית מדינתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישראל ואנון בכן בתרע משכן זמנא: וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנשתא ונסיב רומחא בידיה:

ועל

יונתן בן עוזיאל

וחמא ית דבית עמלק ונטל מתל נבותיה ואמר שירוי אומיא דאגיחו קרבא בדבית ישראל הינון

דבית

ירושלמי

וחמא ית עמלקאה ונטל במתל נביותיה ואמר שרוי אומיא דסדרו קרבא בל קהל ישראל הינון

דבית

(כ) וירא את עמלק. נסתכל בפורענות של עמלק: ראשית גוים. הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכך תרגם אנקלוס: ואחריתו לאבד כידם שנאמר תמחה את זכר עמלק: (כא) את הקיני. לפי שהיה קני תקוע אצל עמלק כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' הזכירו אחר עמלק. נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנאמר כהם תרעתים שמעתים סוכתים: איתן מושבך. תמה אני מהיכן זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישראל: (כב) כי אם יהיה לבער קין וגו'. אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם מה בכך: עד מה אשור תשבך. עד היכן מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות: (כג) וישא משלו וגו'. כיון שהזכיר את שביית אשור אמר: אוי מי יחיה משמו אל. מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומות ועוד יבאו ציים מיד כתים ויעברו כתיים שהן ארומיים בבירניות גדולות על אשור: (כד) וענו אשור. וענו אותם מעבר הנהר: וגם הוא עדי אובד. וכן פי' דניאל עד דקטילת חיותא והובד גשמה: ציים. ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר ובורני רבתא: (א) בשטים. כך שמה: לזנות אל בנות מואב. על ידי עצת בלעם כדאיתא בחלק: (ב) וישתחוו לאלהיהן. כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה: (ג) פעור. על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו: ויחר אף ה' בישראל. שלח בם מגפה: (ד) קח את כל ראשי העם. לשפוט את העובדים לפעור: והוקע אותם. את העובדים: והוקע. היא תלייה כמו והוקענום לה' בגבעת שאול ועובדי ע"ז בסקילה וכל הנסקלין נתלין: נגד השמש. לעין כל וד"א השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו: (ו) והנה איש מבני ישראל בא. נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם אמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה יושב: כזבי בת צור: לעיני משה. אמרו לו משה זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך כו' כדאיתא התם: את המדינית. כדאיתא באלו הן הנשרפין בסנהדרין: והמה בוכים. נתעלמה ממנו הלכה (כל הבועל ארמית קנאין פוגעים בו) געו כולם בבכיה: כמגל עמד משה כנגד ששים ריבוא שנ' ויעחן עד אשר דק וגו' וכאן רפו ידיו אלא כדי שיבא פנחס ויטול את הראוי לו: (ז) וירא פנחס. ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר לו קרייני דאגרתא איהו ליהוי פורנקא מיד ויקח רומח בידו וגו':

של

דבית עמלק וסופיהון ביומי מלכא משיחא למסדרא סדרי קרבא עם בני מדינחא עם דבית ישראל ברם סופיהון דאליין ודאיליין עד עלמא יהון לאובדנא : וירא וחמא ית יתרו דמתגייר ונטל מתל נבותיה ואמר מה תקיף הוא משרוייך די שוית בניקריא דטינריא מדורך : כי אם ארום אין יתגזר למהוי לבזתא בנוי דשלמיא עד מדי ייתי סנחריב מלכא דאתור וישבי יתך : וישא ונטל מתל נבותיה ואמר ווי מאן יתקיים בזמן דיתגלי מימרא דיי למיתן אגר טב לצדיקיא ולמתפרעא מן רשיעיא ומכתת אומיא ומלכיא ומגרי אליין באליין : וצים וציצין יצטרחן ממני זיינא דיפקון באכלוסין סגיאין מן למברניא ומארע אטליא ויצטרפון בלגיונין דיפקון מן קוסטנטיני ויצערון לאתוראי וישעבדון כל בנוי דעבר ברם סופהון דאיליין ואיליין למיפל ביד מלכא משיחא ויהוון עד עלמא לאובדנא : ויקם וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ולחוד בלק אזל לאורחיה ואקים ית בנתהון דמדינאי בקולין מבית ישימות עד טור תלגא והואן זבנן זיני כיסנין בבציר מן טימהון במילכת בלעם רשיעא בפרשת אורחתא : וישב ויתיב ישראל באתרא דהוה מתקרי שטים על שטותא וקלקולא דהיה בהון ושריאו עמא לאופסא קדושתהון ולמפער גרמיהון לטופסא דפעור ולמטעית בתר בנת מואבאי דמפקן ית טופסיה דפעור מחותי פסיקייהון : ותקראן וקראה לעמא לדבחי טעוותהון ואכלין עמא במרזיחיהון וסגדין לטעוותהון : ויצמד ואתחברו עמא בית ישראל בבעלא פעור במסמרא בקיסא דלא מתפרש בלא קיסמא ותקיף רוגזא דיי בישראל : ויאמר ואמר יי למשה סב ית כל רישי עמא ומני יתהון דיינין וידונון דינין דקטולין ית עמא דטעו בתר פעור ותצלוב יתהון קדם מימרא דיי על קיסא קבל שמשא בקריצתא ועם מטמוע שמשא רהית יתהון ותקברינון ויתוב תקוף רוגזא דיי מישראל : ויאמר ואמר משה לדייני ישראל קטולו איניש גבר שיבטיה דאדבקו בטעוות פעור : והנה והא גבר מבני ישראל אתא ואחד בבלוריתא דמדייניתא וקריב יתה לות אהוהי למחמי משה ולמחמי כל כנישתא דבני ישראל עני וכן אמר למשה מה דא למקרב לגבה ואין אמר אנת דאסירא היא הלא אנת נסיבת ית מדייניתא ברת יתרו וכד שמע משה רתח ואשתלי ואינון בכיין וקריין שמע וקיימין דבתרע משכן זימנא : וירא

דבית עמלק ובעקבא בסוף יומיא הינון יסדרון לקיבליהון סידרי קרבא וסופהון לאבדן יהוי ואובדתיהון עד לעלם :

וחמא ית שלמיא ונטל במתל נבויתיה ואמר מה תקיף הוא מישרוייך ושויית בבקרת בית מדורך :

ארום אין יהוי שלמיא לבזה עד בען אתוריא עתיד קאים שבי יתך :

אלווי מן ייחי בד ישוי מימרא דיי למיתן אגר טב לצדיקיא ולמתפרע מרשיעא :

ויפקון אוכלוסין סגין בלבדניא מן מדינתא רבתא ויצרפון עימהון ליגיונין סגיין מן דרומאי וישעבדון אתוריא ויצערון כל בני עבר נהרא ברם סופיהון דאלין ודאלין לאבדון יהוי ואובדנא עד לעלם :

וקם בלעם ואזל וחזר לאתריה ולחוד בלק :

ושרון ישראל בשיטין ושרון עמא למזניא עם בנתהון דמואבאי :

וקרין לעמא לדבחי טעותהן :

ואדבקו ישראל לפלחי טעותא פעור ותקיף רוגזא דיי על ישראל :

ואמר מימרא דיי למשה סב ית כל רישי עמא ואוקים יתהון סנהדרין קדם יי ויהוון צלבין כל מן דמתחייב למתקטלא ועם מעלי שמשא יהוון מחתין נבלתיה וקברין בכן יחזור תקוף רוגזא דיי מן ישראל :

ואמר משה לסרכיא דישראל קטולו גבר ית איניש גיתיה אילין די אדביקו לפלחי טעוותא פעור והא גבר מבני ישראל אתא וקריב לות אחוי ית מריגיתא קדם משה וקדם כל כנישתא דבני ישראל והא אינון בכיין בתרע משכן זמנא :

וחמא פנחס בר אלעזר ברא דאהרן כהנא רבא וקם מגו קהלא ונסיב רומחא :

אלחפו הפ"ר כי זכה לה' בבכרים ת"כ מס' הזוהר בקולין כמו כמוקילין ור"ל בקניותו חדדים וכן תו לעיל נה קונים חשסה קולין תעביד וא"כ להגיה כ"ת' ונ"ב זיני כיסנין פי' מיני כיסנין מלמת פת סבלת בכיסני ופי' ר"ח שם פת שעושין כמין כסכין תלתי' פונר ושקדים ומיני מרקחת ג' מפין יותס בבתי משתאות וק"ל שטותא וקילקילא דרש מלת שיטים מטות שאין אדם חוטא וכו' חוכסא פי' לחלל קדושתם לגזוא בם ויתין לטופסא תלמון דפוס וטופסא דסערא וכמובן סרבס כמרזחיהון פאנבית מערות ומתא נותן ביאורות בריסא נואח כאן כינוי לבית תשמתו עליהם :

ויפקון באוכלוסין סגיאתי' מן לא' ברכא כן פי' רש"י על וצי אדיר וכרכא דברג' ויש מפרשי' גדולות ומחריא איטליא י"ל סוי איטלית של אדום : דיפקון מן קוס טנטני זו של ישמעאל וכי סופיהון דאלין ואילין למפל ביד מלכא משיחא כמין זה המתיק מהזוהר פ' אמור ז"ל ואז ומינין בני ישראל לאתערא קרבין בעלמא ולאתכנשא בני אדום פלייהו ויתערין קרבין כנגד חד על ימא וחד על יבש' וחד סמיך לירושלים ושלטין אילן באילין ואדע לא יתמסר לבני אדום כנסי' זמנא יתער עמא חד מסייפי עלמא על קרתא רבתא ויגח בה קרבא ג' ירחין ויתכנשון תמן עממין ויפלו בידייהו עד דיתכנשון כל בני אדום מכל סייפי עלמא וכדין יתגזר קב"ה

ח ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל׃
ט ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף׃

ועל בתר גברא בר ישראל לקובתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית איתתא למעהא ואתכליאת מותנא מעל בני ישראל׃ והוו דמיתו במותנא עשרין וארבעה אלפין׃

ק"ד · מנוח · סימן׃

ומפטירין והיה שארית יעקב · כתוב בסימן ט׳׃

פנחס

י וידבר יהוה אל משה לאמר׃
יא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי׃
יב לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום׃
יג והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל׃
יד ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעני׃
טו ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא׃
טז וידבר יהוה אל משה לאמר׃
יז צרור את המדינים והכיתם אותם׃
יח כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום המגפה על

דבר

מניע של קוף לומר שמורו של זקנאים לם׃

שלום כנ׳ שלומותיו

ומליל יי עם משה למימר׃ פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא אתיב ית חימתי מעל בני ישראל בדקני ית קנאתי ביניהון ולא שיציתי ית בני ישראל בקנאתי׃ בכן אימר הא אנא גזר ליה ית קימי שלם׃ ותהי ליה ולבנוהי בתרוהי קים כהונת עלם חלף דקני קדם אלהיה וכפר על בני ישראל׃ ושום גברא בר ישראל קטילא דאתקטיל עם מדיניתא זמרי בר סלוא רב בית אבא לבית שמעון׃ ושום איתתא דאתקטילת מדיניתא כזבי ברת צור ריש אומי בית אבא במדין הוא׃ ומליל יי עם משה למימר׃ אעיק ית מדינאי ותקטול יתהון׃ ארי מעיקין אנון לכון בנכליהון דנכילו לכון על עיסק פעור ועל עיסק כזבי ברת רבא דמדין אחתהון דאתקטילת ביומא דמותנא על

עיסק

(ח) אל הקבה. אל האהל: אל קבתה. כמו הלחיים (ס"א אל הקיבה) והקיבה כוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם ושרבה נסים נעשו לו כולי בדאיתא התם׃

חסלת וירא בלק

(יא) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרימנט בלע"ז: (יב) את בריתי שלום. שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו: (יג) והיתה לו בריתי זאת: ברית כהנת עולם. שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לאלהיו. בשביל אלהיו כמו המקנא אתה לי ויקנאתי לציון בשביל ציון: (יד) ושם איש ישראל וגומר. במקום שיוחס את הצדיק לשבח יחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מחמשה בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס שאף על פי שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: (טו) ושם האשה המוכה וגו׳. להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל: ראש אומות. אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו׳ והוא היה חשוב מכולם שנאמר ראש אומות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאו שלישי: בית אב. חמשה בתי אבות היו למדין עפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: (יז) צרור. כמו זכור שמור לשון הווה עליכם לאיבה אותם: (יח) כי צוררים הם לכם וגו׳ על דבר פעור. שהפקירו בנותיהם לזנות כדי להטעותכם אחר פעור ואת מואב לא צוה להשמיד מפני

רות

וירא וַחֲמָא פִּנְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא וְאִידְכַּר הִילְכְתָא עָנֵי וְאָמַר מַאן דְּיִקְטוֹל וְקַטִּיל הָאן אִינּוּן אַרְיָוָותָא דְּשִׁבְטָא יְהוּדָה כֵּיוָן דְּחָמוּן שָׁתְקִין קָם מִגּוֹ סַנְהֶדְרֵי דִּילֵיהּ וּנְסִיב רוּמְחָא בִּידֵיהּ:

ויבא תְּרֵיסַר נִיסִין אִתְעֲבִידוּ לְפִנְחָס בִּזְמַן דְּעָל בָּתַר גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל לְוַת מִדְיָנִיתָא נִס קַדְמָאֵי דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִפְרַשׁ יַתְהוֹן וְלָא פֵּירַשׁ: נִס תִּנְיָין דְּאִסְתְּתִם פּוּמְהוֹן וְלָא צַוְוחִין דְּאִלּוּ הֲווֹן צַוְוחִין הֲווֹן מִשְׁתֵּיזְבִין: נִס תְּלִיתָאֵי דְּכַוֵּין בְּרוּמְחָא וּבַרְזִינוּן כַּחֲדָא יַת גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל מִבֵּית גִּיבְרֵיהּ וְיַת מִדְיָנִיתָא מִבֵּית בִּהַתְתָּהּ תּוּרְפָהּ: נִס רְבִיעָאֵי דְּקָם רוּמְחָא בְּאַתַר בִּרְזוּא וְלָא אִשְׁתְּמִיט: נִס חֲמִישָׁאֵי בַּר סוֹבַר יַתְהוֹן אוֹדְקָף שִׁיקְפָא נְטַל מִינֵיהּ עַד דִּנְפַק: נִס שְׁתִיתָאֵי סוֹבַר יַתְהוֹן בְּכָל מַשִּׁירְיָיתָא דְּיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה שִׁיתָא פַּרְסֵי וְלָא אִשְׁתַּלְהֵי: נִס שְׁבִיעָאֵי זְקִיפִינוּן בִּדְרַע יַמִּינֵיהּ לְמֶחְמֵי כּוּלְּהוֹן קְרִיבוֹי וְלָא יְכִילוּ לְהַנְזָקוּתֵיהּ: נִס תְּמִינָאֵי דְּאִתְעַשַּׁן אָע רוּמְחָא וְלָא אִיתְבַּר מִן מְטוּלָא: נִס תְּשִׁיעָאֵי דְּאִתְנְגִיד פַּרְזְלָא פְּשִׁיעוּר תַּרְווֵיהוֹן וְלָא אִשְׁתַּלִּיפוּ מִנֵּיהּ: נִס עֲשִׂירָאֵי אָתָא מַלְאָכָא וְהָפַךְ אִיתְּתָא מִלְּרַע וְגַבְרָא מִלְּעֵיל דִּיחְמוּן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת חִיסוּדֵיהוֹן: נִס חֲדִיסְרָאֵי דְּאִתְנְטַרוּ בְּחַיִין עַד זְמַן דְּהַלִּיךְ יַתְהוֹן בְּכָל מַשִּׁירְיָיתָא מִן בִּגְלַל דְּלָא יִסְתָּאַב כַּהֲנָא בְּאֹהֲלֵי דְּמִיתָא: נִס תְּרֵיסְרָאֵי דְּאִתְקְרִישׁ אַדְמֵיהוֹן וְלָא נָפִיל עִילָוֵיהּ כֵּיוָן דְּאוֹבִיל יַתְהוֹן בְּמַשִּׁירִיתָא חֲבַט שַׁדְנֵיהִי וּמִיתוּ עָנֵי וַאֲמַר קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא אֶפְשַׁר דְּמִטּוֹל אִלֵּין יִפְּלוּן עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע אַלְפִין מִיִּשְׂרָאֵל וּמִן יַד אִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמֵי שְׁמַיָּא וְאִתְכַּלְיַית מוֹתָנָא מֵעִילָוֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ירושלמי וְעָל בָּתַר גְּבַר יִשְׂרָאֵל לְקוּבְתָא וּדְקַר יַת תַּרְוֵיהוֹן יַת גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל וְיַת אִיתְּתָא בְּקִבְתָּא וְאִתְכַּלְיַית מַגֵּיפְתָא מֵעִילָוֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ויהיו וַהֲווֹ סְכוּם דְּמִיתוּ בְּמוֹתָנָא עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע אַלְפִין:

ירושלמי וַהֲווֹ אִלֵּין דְּמִייתִין בְּמַגֵּיפְתָא עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין:

וידבר

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: פנחס פִּנְחָס קַנָּאָה בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא אָתִיב יַת רִיתְחִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּקַנֵּי יַת קְנָאֲתִי וְקָטִיל חַיָּיבָא דִּבֵינֵיהוֹן וְאַמְטוּלֵיהּ לָא שֵׁיצִיית יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:

לכן בְּשׁבוּעָא אֵימַר לֵיהּ מִן שְׁמִי הָאֲנָא גְּזַר לֵיהּ יַת קְיָמִי שְׁלָם וְאַעְבְּדִינֵיהּ מַלְאָךְ קְיָים וְיֵיחֵי לְעָלְמָא לְמִבְשַׂרָא גְּאוּלְתָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

ירושלמי בִּשְׁבוּעָה אֲזִיל מֹשֶׁה וְאֵמַר לְפִינְחָס הָא אֲנָא יָהֵב לֵיהּ:

והיתה וִיהוֹךְ דְּחַסְדוּתֵי לְמֵימַר חָלָא בַּר פּוּטִי מִדְיָנָאָה הוּא דְּהָא אֲנָא מִיַּחֲסִינֵיהּ לִכְהוּנְתָא רַבְּתָא וְחוּלָף דְּאָחַד רוּמְחָא בִּדְרָעֵיהּ וּמְחָא לְמִדְיָנִיתָא לְבֵית בְּהַתַּת קִיבְתָהּ וְצַלִּי בְּפוּמֵיהּ עַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִזְכוּן כַּהֲנַיָּא לִתְלַת מַתְּנָן דְּרוֹעָא וְלֹעָא וְקִיבְתָא וִיתְהֵי לֵיהּ וְלִבְנוֹי בַּתְרוֹי קְיָים רְבוּת עָלַם חוּלָף דְּקַנֵּי לֶאֱלָהֵיהּ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ושם איש וְשׁוּם גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל קְטִילָא דְּאִתְקְטִיל עִם מִדְיָנִיתָא זִמְרִי בַּר סָלוּא רַב בֵּית אַבָּא לְשִׁבְטָא שִׁמְעוֹן: ושם וְשׁוּם אִתְּתָא קְטִילְתָּא מִדְיָנִיתָא כָּזְבִּי בְּרַת צוּר דְּמִתְקַרְיָא שְׁלוֹנַאי בְּרַת בָּלָק רֵישׁ אוּמָא דְּמוֹאָב תְּמִדְיָן בֵּית מוֹתְבֵיהּ הוּא: וידבר ה׳ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: צרור אָעִיק יַת מִדְיָנָאֵי וְתִקְטוֹל יַתְהוֹן: כי אֲרוּם עַיְיקִין הִינוּן לְכוֹן בְּעֵיטַת רְמִיוּתְהוֹן דִּרְמַיִין לְכוֹן עַל עֵיסַק פְּעוֹר וְעַל עֵיסַק כָּזְבִּי בְּרַת רַבָּא דְּמִדְיָן אֲחַתְהוֹן דְּאִתְקְטִילַת

ירושלמי בִּנְכִלֵיהֶם בְּשִׁקְרֵיהוֹן:

עולם היה צ"ל לחיות דהא פנחס אשר הרומח בתחילה בזמרי ואח"כ בתוך המדיינית ובתרגום הרומח היה מלמעלה והנה למטה אלא המלאך הפכן כדי להראותם כדרך שנאף ופיה כו׳ כאן כסדרן ועיין בסנהדרין פ׳ הנשרפין: חקלא בלק וקטל חילא דפשון דק"ל מאי כתובים אלא בתרגומו וק"ל ואמטוליה פיר׳ בשבילו ונמצא בלשון גמרא הרבה פעמים ואעבדיניה מלאך קיים פירש אעשנו מלאך והוי נגד בכל דבר רואני שאין שייך בו מיתה וכ"ה במפרשים ומייתי בילקוט ויעל מלאך יי׳ זה פנחס ופניו בעורים כלפידי ודייק מדכתיב ברית שלו׳ היינו מלאכי שלום שאין כסם לא קנאה וגאה רק בשלום גם מתי יתברך מקרא שלום וחולף דחסדותי פי׳ שמבור שביוחסו כדפיר׳ רש"י ומה שלא תרגום הכי ולעיל דאמר לומר שצריך לי חמו ולומר מן אהרן הכא לתורות שלא מתכה; פנחס ולא פתייחם אחר אהרן עד שמעשם בלתי ולכן מתחיל כאמרו פנחס קנאי כפסוק דראשון וכן אר׳ גם במס׳ זבחים מר׳ טפול יוש אבל כאן מוזכר לתרגם וק"ל יזכון כהניא לתלת מתנן הכי סוה במסכת חולין פ׳ הזרוע מהם דורשי חמורות מ"ה ותרגום של לחיים הוא לועה פרדיתא בסנהדרין כד"ת סקוטר לועז של ישראל וק"ל: דמתקרי שלונאי בסנהדרין פרק הנשרפין ע"ש להמתכר כוכי זהכי אמר רב שמה לא פוכי שמה אלא שלונאי וכו׳ כרת בלקשכי משמע בר יפ׳ כ"א צור סוא ול ויסוד שם אחרה לו איכי שותית אלא למעט שכך נוכי מה יכו׳ עייקין בעטת רמיותהון לשון ערמה ימראה ופירש המה"ח סרת ז׳ אפיו תרמיתין מתכם ולא כפיר׳ מחר"ר שסכין דמייתהון ופי׳ לשון מחשבה ודמיונות לשון אל תדמי ומ"ש וכו׳ דמיונית ומלומש

יונתן וּפַרְזִינִין תרגום אבס פדור ובינור ואכרזיניה כדור וכבית אלא וכן בגמרא סנהדרין כד"ה ותם׳ חולין פ"ק מכרז סרו ולפיל כאלו דף ע"ו ריש חנק דתכרון יתאכא: בבית גיבריה פי׳ זכרות והוא סמוס: בהת תורפה פי׳ תרגום של בושת וגו׳ נטל פירש לפי הענין לשון מגהיה ולא: אישתלפו ולא נקיים לפ"ג הני כרכי דשילהי ... תרומות כתיבים ורסנהדר דאחת ... כיפי ים"ם: דאתעבו ולא איתבר מן מטולה פי׳ כהחז; מן הרומח ולא נשבר אך: הפק׳ ... וכלזה עיין כגירסי׳ והגמתי על סתמן: ונם אירנו׳ מלר׳ בדרך כמיתתם׳ ס ס וזין כסדר ודר

כו

ויהי אחרי המגפה פרשה זו פתוחה באמצע פסוק בין המגפה ומנין שלא חסלוט המגפה ...פקוד מות'

דבר פעור : יט ויהי אחרי המגפה ס
א ויאמר יהוה אל משה ואל פ
אלעזר בן אהרן הכהן לאמר :
ב שאו את ראש כל עדת בני
ישראל מבן עשרים שנה ומעלה לבית אבתם
כל יצא צבא בישראל : ג וידבר משה
ואלעזר הכהן אתם בערבת מואב על ירדן ירחו
לאמר : ד מבן עשרים שנה ומעלה
כאשר צוה יהוה את משה ובני ישראל היצאים
מארץ מצרים : ס ה ראובן בכור

שני

ישראל בני ראובן חנוך משפחת החנכי לפלוא
משפחת הפלאי : ו לחצרן משפחת
החצרני לכרמי משפחת הכרמי : ז
אלה משפחת הראובני ויהיו פקדיהם שלשה
וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים :
ח ובני פלוא אליאב : ט ובני
אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם
קרואי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן (קריאי ק')
בעדת קרח בהצתם על יהוה : י
ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת קרח
במות העדה באכל האש את חמשים ומאתים (ג' וחסר)
איש ויהיו לנס : יא ובני קרח לא
מתו : ס יב בני שמעון
למשפחתם לנמואל משפחת הנמואלי לימין
משפחת הימיני ליכין משפחת היכיני :
יג לזרח משפחת הזרחי לשאול
משפחת השאולי : יד אלה משפחת
השמעני שנים ועשרים אלף ומאתים :
ס טו בני גד למשפחתם לצפון
משפחת הצפוני לחגי משפחת החגי לשוני
משפחת השוני : טז לאזני משפחת
האזני לערי משפחת הערי : יז
לארוד משפחת הארודי לאראלי משפחת
האראלי : יח אלה משפחת בני גד
לפקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות :
ס יט בני יהודה ער ואונן וימת
ער ואונן בארץ כנען : כ ויהיו בני
יהודה למשפחתם לשלה משפחת השלני לפרץ
משפחת הפרצי לזרח משפחת הזרחי :
כא ויהיו בני פרץ לחצרן משפחת
החצרני לחמול משפחת החמולי : (כ' א' חסר)
כב אלה משפחת יהודה לפקדיהם ששה ושבעים אלף וחמש מאות :

בני

עיסק פעור : והוה בתר מותנא
ואמר יי למשה ולאלעזר בר אהרן כהנא
למימר : קבילו ית חושבן כל כנשתא
דבני ישראל מבר עסרין שנין ולעלא לבית
אבהתהון כל נפיק חילא בישראל :
ומליל משה ואלעזר כהנא ואמר למימני
יתהון במישריא דמואב על ירדנא דיריחו
למימר : מבר עסרין שנין ולעלא כמא
דפקיד יי ית משה ובני ישראל דנפקו מארעא
דמצרים : ראובן בוכרא דישראל
בני ראובן חנוך זרעית חנוך לפלוא זרעית
פלוא : לחצרון זרעית חצרון לכרמי
זרעית כרמי : אלין זרעית ראובן והוו
מניניהון ארבעין ותלתא אלפין ושבע מאה
ותלתין : ובני פלוא אליאב :
ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא
דתן ואבירם מערעי כנשתא דאתכנשו על
משה ועל אהרן בכנשתא דקרח באתכנושיהון
על יי : ופתחת ארעא ית פומא ובלעת
יתהון וית קרח במותא דכנשתא כד אכלת
אישתא ית מאתן וחמשין גברא והוו לאת :
ובני קרח לא מיתו : בני שמעון
לזרעיתהון לנמואל זרעית נמואל לימין זרעית
ימין ליכין זרעית יכין : לזרח זרעית
זרח לשאול זרעית שאול : אלין
זרעית שמעון עסרין ותרין אלפין ומאתן :
בני גד לזרעיתהון לצפון זרעית צפון
לחגי זרעית חגי לשוני זרעית שוני :
לאזני זרעית אזני לערי זרעית ערי :
לארוד זרעית ארודי לאראלי זרעית
אראלי : אלין זרעית בני גד
למניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה :
בני יהודה ער ואונן ומית ער ואונן
בארעא דכנען : והוו בני יהודה
לזרעיתהון לשלה זרעית שלה לפרץ זרעית
פרץ לזרח זרעית זרח : והוו בני
פרץ לחצרון זרעית חצרון לחמול זרעית חמול :
אלין זרעית יהודה למניניהון שבעין ושתא
אלפין וחמש מאה :

בני

דאתקטילת ביומא דמותנא על עיסק פעור : ויהי והוה בתר מותנא אתגוללו רחמי שמיא למתפרעא פורענות דין עמיה ואמר יי למשה ולאלעזר בר אהרן כהנא למימר : שאו קבילו ית סכום חושבן כל כנישתא דבני ישראל מבר עשרין שנין ולעילא לבית אבהתהון כל נפיק חילא בישראל : וידבר ומליל משה ואלעזר כהנא עם אמרכליא ואמר למימני יתהון במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר : מבן מבר עשרין שנין ולעילא היכמא דפקיד יי ית משה ובני ישראל דנפקו מארעא דמצרים : ראובן ראובן בוכרא דישראל בנוי דראובן חנוך גניסת חנוך לפלוא גניסת פלוא : לחצרון לחצרון גניסת חצרון לכרמי גניסת כרמי : אלה אלין גניסתא דראובן והוו סכומיהון ארבעין ותלת אלפין ושבע מאה ותלתין : ובני ובנוי דפלוא אליאב : ובני ובנוי דאליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם מעדעי כנשתא דאתכנשו ופליגו על משה ועל אהרן בכנשתא דקרח בזמן דאתכנשו ופליגו על יי : ותפתח ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית קרח כד מיתו כנישת רשיעי כד אכלת אישתא ית מאתן וחמשין גוברין והוו לניסיון : ובני קרח ובנוי דקרח לא הוו בעיטתא דאבוהון ואזלו בתר אולפנא דמשה נביא לא מיתו במותנא ולא לקו ביקידתא ולא טמעו בבליעת ארעא : בני שמעון בנוי דשמעון לגניסתהון לנמואל גניסת נמואל לימין גניסת ימין ליכין גניסת יכין : לזרח לזרח גניסת זרח לשאול גניסת שאול : אלה אלין גניסתא דשמעון עשרין ותרין אלפין ומאתן : בני גד בנוי דגד לגניסתהון לצפון גניסת צפון לחגי גניסת חגי לשוני גניסת שוני : לאזני לאזני גניסת אזני לערי גניסת ערי : לארוד לארוד גניסת ארוד לאראלי גניסת אראלי : אלה אלין גניסת בני גד לסכומהון ארבעין אלפין וחמש מאה : בני יהודה בנוי דיהודה ער ואונן ומיתו ער ואונן על חוביהון בארעא דכנען : ויהיו והוו בני יהודה לגניסתהון לשלה גניסת שלה לפרץ גניסת פרץ לזרח גניסת זרח : ויהיו והוו בני פרץ לחצרון גניסת חצרון לחמול גניסת חמול : אלה אלין גניסתא דיהודה לסכומהון שובעין ושיתא אלפין וחמש מאה :

ירושלמי

ובנוי דקרח על דלא הוו בעצתיה דאבוהון לא מיתו :

בני

יונתן נראה לענ כל אשר יבחר לתתפרע פורענות פיר' לנקוט נקיות ירושלמית סמריינוס וכתו סמפורס כפרסא מעות :

כות שסיתה מחידס לצאת מסס כדאמרינן בככא קמא : (יט) ויהי אחרי המגפה וגו' · משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות · דבר אחר כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין עכשו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין : (כ) לבית אבותם · על שבט האב יתיחסו ולא אחר האם : (ג) וידבר משה ואלעזר הכהן אתם · דברו עמם על זאת שצוה המקום למנותם · לאמר · אמרו להם צריכים אתם להמנות : (ד) מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגו' · שיהא מנייכם מבן עשרים שנה ומעלה שנאמר כל העובר על הפקודים וגו' : (ה) משפחת החנכי · לפי שהיו האומות מבזין אותם מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם לפיכך הטיל הקדוש ברוך הוא שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהן בני אבותיהם וזה הוא שמפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכולם כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף : (ט) אשר הצו · את ישראל על משה : בהצותם · את העם על ה' : הצו · השיאו את ישראל לריב על משה לשון הפעילו : (י) ויהיו לנס · לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר לחלוק על הכהונה : (יא) ובני קרח לא מתו · הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם · (יג) לזרח · הוא צוחר לשון נוהר אבל משפחת אחד בטלה וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בניס ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות ומצאתי בגמרא ירושלמית שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד וכאו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמונה מסעות מהר ההר למוסרה שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן והלא בהר ההר מת וממוסרה עד הר ההר שמונה מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועוזיאלי ומבני יצהר לא במנין כאן אלא משפחת הקרחי והרביעית לא ידעתי מה היא ורבי תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי שאמרו שמשבט שמעון במגפה מתו עשרים וארבעה אלף שבכל כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון : (כו) לאזני · אומר אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו :

ליעקב

כג בני יששכר למשפחתם תולע
משפחת התולעי לפוה משפחת הפוני :
כד לישוב משפחת הישבי לשמרן
משפחת השמרני : כה אלה משפחת
יששכר לפקדיהם ארבעה וששים אלף ושלש
מאות : ס כו בני זבולן
למשפחתם לסרד משפחת הסרדי לאלון
משפחת האלני ליחלאל משפחת היחלאלי :
כז אלה משפחת הזבולני לפקדיהם
ששים אלף וחמש מאות : ס כח
בני יוסף למשפחתם מנשה ואפרים :
כט בני מנשה למכיר משפחת
המכירי ומכיר הוליד את גלעד לגלעד משפחת
הגלעדי : ל אלה בני גלעד איעזר
משפחת האיעזרי לחלק משפחת החלקי :
לא ואשריאל משפחת האשראלי
ושכם משפחת השכמי : לב
ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת
החפרי : לג וצלפחד בן חפר לא היו
לו בנים כי אם בנות ושם בנות צלפחד מחלה
ונעה חגלה מלכה ותרצה : לד
אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים
אלף ושבע מאות : ס לה אלה
בני אפרים למשפחתם לשותלח משפחת
השתלחי לבכר משפחת הבכרי לתחן משפחת
התחני : לו ואלה בני שותלח לערן
משפחת הערני : לז אלה משפחת
בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש
מאות אלה בני יוסף למשפחתם : ס
לח בני בנימן למשפחתם לבלע משפחת
הבלעי לאשבל משפחת האשבלי לאחירם
משפחת האחירמי : לט לשפופם
משפחת השופמי לחופם משפחת החופמי :
מ ויהיו בני בלע ארד ונעמן משפחת
הארדי לנעמן משפחת הנעמי : מא
אלה בני בנימן למשפחתם ופקדיהם חמשה
וארבעים אלף ושש מאות : ס מב
אלה בני דן למשפחתם לשוחם משפחת
השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם :
מג כל משפחת השוחמי לפקדיהם
ארבעה וששים אלף וארבע מאות : ס מד בני אשר למשפחתם לימנה משפחת הימנה לישוי
משפחת הישוי לבריעה משפחת הבריעי : מה לבני בריעה לחבר משפחת החברי למלכיאל
משפחת המלכיאלי :

בני יששכר לזרעיתהון תולע זרעית תולע לפוה
זרעית פוני : לישוב זרעית ישוב לשמרון
זרעית שמרון : אלין זרעית יששכר
למניניהון שתין וארבעה אלפין ותלת מאה :
בני זבולן לזרעיתהון לסרד זרעית סרד לאלון
זרעית אלון ליחלאל זרעית יחלאלי :
אלין זרעית זבולן למניניהון שתין אלפין
וחמש מאה : בני יוסף לזרעיתהון
מנשה ואפרים : בני מנשה למכיר זרעית
מכיר ומכיר אוליד ית גלעד לגלעד זרעית גלעד :
אלין בני גלעד איעזר זרעית איעזר לחלק זרעית
חלק : ואשריאל זרעית אשריאל ושכם
זרעית שכם : ושמידע זרעית שמידע
וחפר זרעית חפר : וצלפחד בר חפר לא
הוו ליה בנין אלהן בנן ושום בנת צלפחד
מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה :
אלין זרעית מנשה ומניניהון חמשין ותרין
אלפין ושבע מאה : אלין בני אפרים
לזרעיתהון לשותלח זרעית שותלח לבכר זרעית
בכר לתחן זרעית תחן : ואלין בני שותלח
לערן זרעית ערן : אלין זרעית בני
אפרים למניניהון תלתין ותרין אלפין וחמש
מאה אלין בני יוסף לזרעיתהון : בני
בנימן לזרעיתהון לבלע זרעית בלע לאשבל
זרעית אשבל לאחירם זרעית אחירם :
לשפופם זרעית שפופם לחופם זרעית חופם :
והוו בני בלע ארד ונעמן זרעית ארדי לנעמן
זרעית נעמן : אלין בני בנימן לזרעיתהון
ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה :
אלין בני דן לזרעיתהון לשוחם זרעית שוחם
אלין זרעית דן לזרעיתהון :
כל זרעית שוחם למניניהון שתין וארבע אלפין
וארבע מאה : בני אשר לזרעיתהון
לימנה זרעית ימנה לישוי זרעית ישוי לבריעה
זרעית בריעה : לבני בריעה לחבר זרעית
חבר למלכיאל זרעית מלכיאל :

ושום

ושם

משולש' פמוח וכתיב פתי לומר שכל ישראל חונים אליו ללמוד מתורתו: ישיב הוא יוב וקורא אותו ישוב בשביל שבעלי יששכר היו:

ל' מלא:

ל' נחסר:

ל' מלא ג' פתחין קי:

בבני אפרים כתיב אלה ובכל פס אלה אהיך ישראל שיצא מהם ירבעם שעשה שני עגלים ולכן כתיב גם כן אלה בבני דן על שם ויתן את פס' בדן:

ישם' בכל קיים לומר מתים לו פן אלא נלה על אחיו שמכירת יוסף:

כל אוריית' זבכיליבה פ' פר' מן פ' ה':

ושום בת אשר סרח : אלין זרעית בני־
אשר למניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע
מאה : בני נפתלי לזרעיתהון
ליחצאל זרעית יחצאלי לגוני זרעית גוני :
ליצר זרעית יצר לשלם זרעית
שלם :

אלין

מו ושם בת־אשר שרח : מז אלה משפחת
בני־אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע
מאות : ס מח בני נפתלי למשפחתם
ליחצאל משפחת היחצאלי לגוני משפחת
הגוני : מט ליצר משפחת היצרי לשלם
משפחת השלמי :

אלה

יונתן בן עוזיאל

בני יששכר בנוי דיששכר לגניסתהון תולע גניסת תולע לפוה גניסת פוה : לישוב לישוב גניסת ישוב לשמרון גניסת שמרון: אלה אלין גניסת יששכר לסכומהון שיתין וארבע אלפין ותלת מאה: בני זבלון בנוי דזבלון לגניסתהון לסרד גניסת סרד לאלון גניסת אלון ליחלאל גניסת יחלאל :

אלה אלין גניסת זבלון לסכומהון שתין אלפין וחמש מאה : בני יוסף בנוי דיוסף לגניסתהון מנשה ואפרים : בני בנוי דמנשה למכיר גניסת מכיר ומכיר אוליד ית גלעד לגלעד גניסת גלעד : אלה אלין בנוי דגלעד איעזר גניסת איעזר לחלק גניסת חלק : ואשריאל ואשריאל גניסת אשריאל ושכם גניסת שכם : ושמידע ושמידע גניסת שמידע וחפר גניסת חפר : וצלפחד וצלפחד בר חפר לא הוו ליה בנין אלהן בנן ושום בנת צלפחד מחלה נעה חגלה מלכה ותרצה : אלה אלין גניסת מנשה וסכומהון חמשין ותרין אלפין ושבע מאה : אלה אלין בני אפרים לסכומהון לשותלח גניסת שותלח לבכר גניסת בכר לתחן גניסת תחן : ואלה ואלין בני שותלח לערן גניסת ערן : אלה אלין גניסת בנוי דאפרים לסכומהון תלתין ותרין אלפין וחמש מאה אלין בנוי דיוסף לגניסתהון : בני בנימין בנוי דבנימין לגניסתהון לבלע גניסת בלע לאשבל גניסת אשבל לאחירם גניסת אחירם : לשפופם לשפופם גניסת שפופם לחופם גניסת חופם : ויהיו והוו בנוי דבלע ארד ונעמן גניסת ארד לנעמן גניסת נעמן : אלה אלין בנוי דבנימין לגניסתהון וסכומהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה: אלה אלין בנוי דדן לגניסתהון לשוחם גניסת שוחם אלין גניסת דן לגניסתהון :

כל כל גניסת שוחם לגניסתהון שתין וארבעא אלפין וארבע מאה : בני אשר בנוי דאשר לגניסתהון לימנה גניסת ימנה לישוה גניסת ישוה לבריעה גניסת בריעה : לבני לבנוי דבריעה לחבר גניסת חבר למלכיאל גניסת מלכיאל : ושם ושום ברת אשר סרח דאדברת בשתין רבוון מלאכין ואיתעלת לגנתא דעדן בחייהא מן בגלל דבשרת ית יעקב דעד כדון יוסף קיים : אלה אלין גניסת בנוי דאשר לסכומהון חמשין ותלת אלפין וארבע מאה : בני נפתלי בנוי דנפתלי לגניסתהון ליחצאל גניסת יחצאל לגוני גניסת גוני : ליצר ליצר גניסת יצר לשלם גניסת שלם :

גירסת הרמב"ן · ושום בת אחת אשר וגו' :

אלה

ועיין לעיל פרשת ויגש דף פ"ט כביאורינו זה ובפרשת ויחי דף פ"נ פס"ג :

(כד) לישוב · הוא יוב האמור ביורדי מצרים כי כל המשפחות נקראו ע"ש יורדי מצרים והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים' וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים ע"ש בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לב' משפחות אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו וחמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינות ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן : (לו) ואלה בני שותלח וגו' · שאר בני שותלח נקראו תולדותיהם ע"ש שותלח ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו ונמצאו בני שותלח לשתי משפחות כל חשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמנה הרי ששים וחמש וזהו שנא' כי אתם המעט וגו' כ"ה מבני חמשה אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן ע' אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו : (לח) לאחירם · הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו וראש אמו נקרא אחירם : שפופם · הוא מופים על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות : (לט) לחופם · הוא חופים : (מו) ושם בת אשר שרח · לפי שהיתה קיימת במנין מנאה כאן :

לאלה

מז אלה משפחת בני נפתלי למשפחתם פקדיהם חמשה וארבעים אלף וארבע מאות:
נא אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים: פ
נב וידבר יהוה אל משה לאמר:
נג לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות:
נד לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו:
נה אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו:
נו על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט: ס
נז ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי למררי משפחת המררי:
נח אלה משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי וקהת הולד את עמרם:
נט ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחתם:
ס ויולד לאהרן את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר:
סא וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני יהוה:
סב ויהיו פקדיהם שלשה ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל כי לא נתן להם נחלה בתוך בני ישראל:
סג אלה פקודי משה ואלעזר הכהן אשר פקדו את בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו:
סד ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו את בני ישראל במדבר סיני:
סה כי אמר יהוה להם מות ימתו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון: ס

כז

א ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה:
ב ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל העדה פתח אהל מועד לאמר:
ג אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על יהוה בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו

ה' קמצין ט"ל מלא פתורים:

שלישי

כל לישנא מלא בר מן א' חסר, י"כ חסר ו"ד ולא חסר ולוי

אלה פקודי בני ישראל אלה כטעם רביע וחין כמספר סימ' דבם ישרא.

מנוון סימן:

אונקלוס

אלין זרעית נפתלי לזרעיתהון ומנינהון ארבעין וחמשא אלפין וארבע מאה: אלין מניני בני ישראל שית מאה וחד אלפין שבע מאה ותלתין: ומליל יי עם משה למימר: לאלין תתפליג ארעא באחסנא במנין שמהן: לסגיאי תסגון אחסנתהון ולזעירי תזערון אחסנתהון גבר לפום מנינוהי תתיהב אחסנתיה: ברם בעדבא תתפליג ית ארעא לשמהן שבטי אבהתהון יחסנון: על פום עדבא תתפליג אחסנתהון בין סגיאי לזעירי: ואלין מניני ליואי לזרעיתהון לגרשון זרעית גרשון לקהת זרעית קהת למררי זרעית מררי: אלין זרעית לוי זרעית לבני זרעית חברון זרעית מחלי זרעית מושי זרעית קרח וקהת אוליד ית עמרם: ושום אתת עמרם יוכבד בת לוי דילידת יתה ללוי במצרים וילידת לעמרם ית אהרן וית משה וית מרים אחתהון: ואתיליד לאהרן ית נדב וית אביהוא ית אלעזר וית איתמר: ומית נדב ואביהוא בקרוביהון אישתא נוכריתא קדם יי: והוו מניניהון עסרין ותלתא אלפין כל דכורא מבר ירחא ולעילא ארי לא אתמניאו בגו בני ישראל ארי לא אתיהיבת להון אחסנא בגו בני ישראל: אלין מניני משה ואלעזר כהנא דמנו ית בני ישראל במשריא דמואב על ירדנא דיריחו: ובאלין לא הות גבר ממניני משה ואהרן כהנא דמנו ית בני ישראל במדברא דסיני: ארי אמר יי להון מימת ימותון במדברא ולא אשתאר מנהון אינש אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון: וקריבא בנת צלפחד בר חפר בר גלעד בר מכיר בר מנשה לזרעית מנשה בר יוסף ואלין שמהת בנתיה מחלה נועה וחגלה ומלכה ותרצה: וקמא קדם משה וקדם אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל כנשתא בתרע משכן זמנא למימר: אבונא מית במדברא והוא לא הוה בגו כנשתא דאזדמנו על יי בכנשתא דקרח ארי בחוביה מית ובנין לא הוו ליה:

למא

(נג) לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מבן עשרים אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שיצאו חלף והלך ואם היו לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: (נד) לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואף על פי שלא היו החלקים שוים שהכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח

הקדש

אלה אלין גניסת נפתלי לגניסתהון לסכומהון ארבעין וחמשא אלפין וארבע מאה : אלה אלין סכומי בני ישראל שית מאה וחד אלפין שבע מאה ותלתין . וידבר ה' ומליל יי עם משה למימר : לאלה לאלין שבטיא תתפלג ארעא באחסנא במנין שמהן : לרב לשיבטא דעמיה סגי תסגון אחסנתהון ולשבטא דעמיה זעיר תזער אחסנתהון גבר לפום סכומהון יתיהב אחסנתיה : אך ברם בעדבין תתפליג ארעא לשמהן שבטיא דאבהתהון יחסינון : על פי על פום עדבין תתפליג אחסנתהון בין סגיאי לזעירי . ואלה ואלין סכומי ליואי לגניסתהון לגרשון גניסת גרשון לקהת גניסת קהת למררי גניסת מררי : אלה אלין גניסת ליואי גניסת לבני גניסת חברון גניסת מחלי גניסת מושי גניסת קרח וקהת אוליד ית עמרם : ושם ושום איתת עמרם יוכבד ברת לוי דילידת ללוי במיעלהון במצרים ביני שוריא וילידת לעמרם ית אהרן וית משה וית מרים אחתהון : ויולד ואתיליד לאהרן ית נדב וית אביהוא ית אלעזר וית איתמר : וימת ומית נדב ואביהוא בקרובתהון אישתא נוכריתא מן חתיין קדם יי : ויהיו והוו סכומהון עשרין ותלתא אלפין כל דכורא מבר ירחא ולעילא ארום לא אתמניאו בגו בני ישראל ארום לא איתיהיבת להון אחסנא בגו בני ישראל : אלה אלין סכומי משה ואלעזר כהנא די סכמון ית בני ישראל במישריא דמואב על ירדנא דיריחו : ובאלה ובאלין לא הוה גבר מן סכומי משה ואהרן כהנא די סכמון ית בני ישראל במדברא דסיני : כי אמר ארום אמר יי להון ממת ימותון במדברא ולא אשתייר להון אנש אלהן כלב בר יפונה ויהושע בר נון : ותקרבנה וקריבן לבי דינא בנת צלפחד בר חפר בר גלעד בר מכיר בר מנשה לגניסת מנשה בר יוסף כד שמען דארעא מתפלגא לדוכרין ורחיצו ברחמי מארי עלמא ואלין שמהת בנתא מחלה נועה חגלה מלכה ותרצה : ותעמדנה וקמא קדם משה בתר דקמא קדם אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל כנישתא לתרע משכן זמנא למימר : אבינו אבונא מית במדברא והוא לא הוה בגו כנישתא דמתרעמין ודאזדמנו למרדא על יי בכנישתא דקרח ארום בחוביה מית ולא אחטי לחורנין ובנין דוכרין לא הוו ליה : למה

פקדם כמו שמפורש בכבא בתרא . אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקודש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בשנים עשר פתקין ושנים עשר גבולי' בי"ב פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכו ונוטל שני פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ובת' של גבול המפורש לו והגורל עצמו היה צווח ואומ' אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחברו אלא בשוויה בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים : (נה) לשמות מטות אבותם . אלו יוצאי מצרים שנה הכתוב נחלה זו מכל הנחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המת וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרו נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה וזהו שנ' לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקום לפי זכות שיצאו ממצרים ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני חלקים עכשו נטלו ד' חלקים : (נו) על פי הגורל . הגורל היה מדבר כמו שפירש מגיד שנתחלקה ברוח הקודש לכך נאמר על פי ה' : אך בגורל יוצאו יהושע וכלב ובן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ואומר על פיה' נתנו לו את העיר אשר שאל : (נז) משות אבותם . יצאו גרים ועבדים : (נח) אלה משפחות הלוי . חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי : (נט) אשר ילדה אותה ללוי . אשתו ילדתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע : (סב) כי לא התפקדו בתוך בני ישראל . להיות נמנין בני עשרים שנה מה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה שנאמר איש לפי פקודיו יותן נחלתו : (סד) ובאלה לא היה איש . אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרים והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן : (א) למשפחות מנשה בן יוסף . למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר והעליתם את עצמותי ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק אם יחסו לגנאי כגון בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו : מחלה ונועה וגומר . ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה מגיד שכולן שקולות זו כזו לפיכך שנה את סדרן : (ב) לפני משה ולפני אלעזר . מגיד שלא עמדו לפניהם אלא כשנת הארבעים אחר מיתת אהרן : לפני משה ואחר כך לפני אלעזר איפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן משום רבי אלעזר אומר בבית המדרש היו יושבין ועמדו לפני כולם : (ג) והוא לא היה . לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו .

בעי סוריא פירש בין החואית ועיין בפ' יינה דף פ' בין"י ובת"ש בבימורי סילהי בדף ע"ט וע"ש ב נזיר בין שני בירים שבו חוקף הלא וע"ל פרשת סימני דף ש"ו ובת"י כד שמען דארעא מתפלגא לדוכרי כל זה בילקוט כיון ששמעו בנות צלפחד שהארץ מתחלק לשבטים לזכרים ולא לנקבות נתקבצו כולן זו לזו כך היה עצתן ואמרו לא ברחמי ב"ו רחמי המקום וכו' שמרחם על כל מעשיו הן זכרים הן נקבות וכו' : וקמא קדם משה בתר דקמו קדם אלעזר כ"ל כ"ישב' רתא דר"ש ילא אחטי לחורנין פי' שלא החטיא אחרים עמו כר"שי"ם :

היה לו: ד למה יגרע שם־אבינו מתוך
משפחתו כי אין לו בן תנה־לנו אחזה בתוך אחי
אבינו: ה ויקרב משה את־משפטן
לפני יהוה: ו ויאמר יהוה
אל־משה לאמר: ז כן בנות צלפחד
דברת נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי
אביהם והעברת את־נחלת אביהן להן:
ח ואל־בני ישראל תדבר לאמר איש
כי־ימות ובן אין לו והעברתם את־נחלתו לבתו:
ט ואם־אין לו בת ונתתם את־נחלתו
לאחיו: י ואם־אין לו אחים ונתתם
את־נחלתו לאחי אביו: יא ואם־אין
אחים לאביו ונתתם את־נחלתו לשארו הקרב
אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל
לחקת משפט כאשר צוה יהוה את־משה:
יב ויאמר יהוה אל־משה עלה
אל־הר העברים הזה וראה את־הארץ אשר
נתתי לבני ישראל: יג וראיתה אתה
ונאספת אל־עמיך גם־אתה כאשר נאסף אהרן
אחיך: יד כאשר מריתם פי במדבר־
צן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם
מי־מריבת קדש מדבר־צן: טו
וידבר משה אל־יהוה לאמר: טז יפקד
יהוה אלהי הרוחת לכל־בשר איש על־העדה:
יז אשר־יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם
ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת יהוה
כצאן אשר אין־להם רעה: יח
ויאמר יהוה אל־משה קח־לך את־יהושע בן־נון
איש אשר־רוח בו וסמכת את־ידך עליו:
יט והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן
ולפני כל־העדה וצוית אתו לעיניהם:
כ ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל־עדת
בני

מן רבתי
רביעי
ג' נקבות
סג"ה לדון בדיני נחלות
ז' פת' באתנח בעיפ"א
מחיתו לב"ר
אוהיות כ"ל' שיחו לויאין שירו אלא אתנו ויינו מס שאירן חז"ל שבכל יורג את אגמו:
אין פסו' אחר כוה בקורים באלו בסני פגו' ולכפם יפקד ה' וגו' ובו' י"ג כח' תיבות ולכך פ"כא יהושע את ישראל כח' שנים זהו שנאמר יזכרת את ה' כי הוא הנותן לך את לעשו' חיל:

למה יתמנע שמא דאבונא מגו זרעיתיה ארי
לית ליה בר הב לנא אחסנא בגו אחי אבונא:
וקריב משה ית דינהן קדם יי: ואמר
יי עם משה למימר: יאות בנת
צלפחד ממללן מתן תתן להון אחידת אחסנא
בגו אחי אבוהן ותעבר ית אחסנת אבוהן להן:
ועם בני ישראל תמליל למימר גבר ארי
ימות ובר לית ליה ותעברון ית אחסנתיה
לברתיה: ואם לית ליה ברתא
ותתנון ית אחסנתיה לאחוהי: ואם
לית ליה אחין ותתנון ית אחסנתיה לאחי
אבוהי: ואם לית אחין לאבוהי
ותתנון ית אחסנתיה לקריביה דקריב ליה
מזרעיתיה ויירת יתה ותהי לבני ישראל לגזירת
דין כמא דפקיד יי ית משה:
ואמר יי למשה סק לטורא דעבראי הדין וחזי ית
ארעא דיהבית לבני ישראל: ותחזי יתה
ותתכניש לעמך אף את כמא דאתכניש אהרן
אחוך: כמא דסרבתון על מימרי
במדברא דצין במצות כנשתא לקדשותי במיא
לעיניהון אנון מי מצות רקם מדברא דצין:
ומליל משה עם יי למימר: ימני יי
אלהא רוחיא לכל בסרא גברא על כנשתא:
דיפוק קדמיהון ודיעול קדמיהון ודיפקנון
ודיעלנון ולא תהי כנשתא דיי כענא דלית
להון רעי: ואמר יי למשה דבר
לך ית יהושע בר נון גבר דרוח נבואה ביה
ותסמוך ית ידך עלוהי: ותקים
יתיה לקדם אלעזר כהנא ולקדם כל כנשתא
ותפקיד יתיה לעיניהון: ותתן מזיוך
עלוהי בדיל דיקבלון מניה כל כנשתא
דבני

רבי עקיבא אומר מקושש עצים היה ור"ש אומר מן המעפילים היה: (ד) למה יגרע שם אבינו. אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם: כי אין לו בן. הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו: (ה) ויקרב משה את משפטן. נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. ד"א ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן: (ו) כן בנות צלפחד דוברות. כתרגומו יאות. כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה: כן בנות צלפחד דוברות. יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו: נתן תתן. שני חלקים נטלו חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר: והעברת. לשון עברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו. ד"א על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תמצא נחלה לא בכולן אלא לאותו הדור בלבד. וכן והעברתם את נחלתו לבתו. בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברת: (יא) לשארו הקרוב אליו ממשפחתו. ואין משפחה קרויה אלא משפחת האב: (יב) עלה אל הר העברים. למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקב"ה גזרתי במקומה עומדת. ד"א כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין ואמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס: (יג) כאשר נאסף אהרן אחיך. מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן. ד"א אין אתה טוב ממנו על אשר לא קדשתם אותי. כמו שמדבר בכל מקום שכתב מיתתם כתב סורחנם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר ידי, לא הגיע זמנכם לסמטר
כמון

למה למא יתמנע שום אבונא מגו גניסתיה ארום לית ליה ביר דכר אין לית אנן חשיבין כביר ואימן בנטרא ייבם תסב אימן חולק אבונן וחולק אחא דאבונן ואין אנן חשיבין כביר הב לן אחסנא בגו אחי אבונן :

ויקרב דין חד מן ארבעה דינין די עלו קדם משה נביא וסכם יתהון על דעתא דלעיל מנהון דיני ממונא ומנהון דיני נפשתא בדיני ממונא הוה משה זריז ובדיני נפשתא הוה משה מתין ובאליין ובאליין אמר משה לא שמעית מן בגלל למלפא רישי סנהדרי דישראל דעתידין למיקום מן בתריה דיהוון זריזין לדיני ממונא ומתונין לדיני נפשתא ולא יבהתון למשיילא דינא דמתקשי להון ארום משה דהוה רבהון דישראל צרך דיימר לא שמעית בגין כן קריב משה ית דינהין קדם יי :

ירושלמי

דין חד מן ארבעה דינין וכו' כתוב לעיל גבי מקושש וגבי טמא נפש :

ויאמר ה' ואמר יי עם משה למימר :

כן יאות בנת צלפחד ממללן כתיבא הוות דא קדמי אלהן ובאין לאיתאמרא על ידיהן מיתן תיתן להון ירתו ואחסנא בגו אחי אבוהן ותעבר ית אחסנת אבוהן להון :

ואל ועם בני ישראל תמליל למימר גבר ארום ימות וביר דכר לית ליה ותעברון ית אחסנתיה לברתיה :

ואם ואין לית ליה ברתא ותתנון ית אחסנתיה לאחוהי :

ואין ואין לית ליה אחין ותתנון ית אחסנתיה לאחוי מן אבוי :

ואם ואין לית אחין לאבוי ותתנון ית אחסנתיה לקריביה דקריב ליה מגניסת אבוי ויירות יתה ותהי לבני ישראל לאחווית גזירת דין היכמא דפקיד יי ית משה :

ירושלמי

ואקריב משה ית סדר דיניהון קדם יי :

ויאמר ה' ואמר יי למשה סוק לטוורא דעבראי הדין וחמי ית ארעא דיהבית לבני ישראל :

וראית ותחמי יתה ותתכניש לעמך לחוד אנת היכמא דאתכניש אהרן אחוך :

כאשר מטול דסרבתון על מימרי במדברא דצין במוי מצות כנשתא לקדשותי במיא למחמיהון הינון מוי מצות ריקם במדברא דצין :

וידבר ומליל משה קדם יי למימר :

יפקוד ימני מימרא דיי דשליט בנשמת בר נש ומניה מתייהב רוח נשמתא לכל בישרא גבר מהימן על כנשתא :

ירושלמי

ימני מימרא דיי אלהא דשליט בנישמת כל בישרא גבר ממנין על עמא דכנישתא :

אשר די הוי נפיק קדמיהון לסדרי קרבא ודיהווי עליל קדמיהון מן סדרי קרבא ודיפוק יתהון מן יד בעלי דבביהון ודיעול יתהון לארעא דישראל ולא תהי כנשתא דיי בלא חכימין מן בגלל דלא יטעון ביני עממיא כענא דטען ולית להון רעי :

ויאמר ואמר יי למשה דבר לך ית יהושע בר נון גבר דרוח נבואה מן קדם יי שריא עלוי ותסמוך ית ידך עלוי :

והעמדת ותקים יתיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא ותפקיד יתיה למיחמיהון :

ונתת ותיתן מזיו יקרך עלוי מן בגלל די יקבלון מניה כל כנשתא דבני ישראל :

ולפני

בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכו' אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סורחנן להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד: (יד) הם מי מריבה קדש · הם לבדם אין בהם עון אחר · ד"א הם שהמרו במרה הם היו שהמרו בים סוף הם עצמם שהמרו במדבר צין: (טו) וידבר משה אל ה' וגו' להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור: לאמר · אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו: (טז) יפקוד ה' כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיע שעה שאתבע צרכי שירשו בני את גדולתי אמר לו הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפני כדי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהל וזהו שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה: אלהי הרוחות · למה נאמר אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: (יז) אשר יצא לפניהם · לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהן למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר אל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנאמר וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו' וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש: ואשר יוציאם בזכיותיו · ואשר יביאם · בזכיותיו · ד"א שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ: (יח) קח לך · קחנו בדברים אשריך שזכית לפרנס בניו של מקום: לך · את שבדוק לך את זה אתה מכיר: אשר רוח בו · כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד: וסמכת את ידך עליו · תן לו מתורגמן שידרוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה: (יט) וצויתה אותו · על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: (כ) ונתתה מהודך עליו :

כנטרא יבם תיסב אמן חולקונו' בגין דיכנס יורש נכסי התה כשתיכם ולמכונו ואמר תיסם אימן כו' דהוי כאלו התב לוקרת ותביאו לכי' וחולק אחת נראה שכות כמו עם אחת דאכונן ור"ל חלק בנכסי חפר כרש"י וכן פוח לקמן בפסוק בן כנות צלפחד · ובגמרא את היה לו לצלפחד שמ' כלא כניסי וירש צלפחד עם אחיו מה נחלתו · מכאן וקב' יהבון לציל כבאור וכלא כך בתקומו מתרגם זה ודן יתהון · וכאן בנע"ד שר'ל לשון הבכיות שבבכים כדעתו לשאול בק'כם עצנו וזהו ישוב וכם וק"ל · ולא יבבתון לשון בושת וחרפה וככר מבואר במ"ש :

בני ישראל: כא ולפני אלעזר הכהן
יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה על־
פיו יצאו ועל־פיו יבאו הוא וכל־בני־ישראל אתו
וכל־העדה: כב ויעש משה כאשר
צוה יהוה אתו ויקח את־יהושע ויעמדהו לפני
אלעזר הכהן ולפני כל־העדה: כג
ויסמך את־ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה
ביד־משה: פ כח א וידבר יהוה
אל־משה לאמר: ב צו את־בני ישראל
ואמרת אלהם את־קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי
תשמרו להקריב לי במועדו: ג
ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליהוה
כבשים בני־שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד:
ד את־הכבש אחד תעשה בבקר
ואת הכבש השני תעשה בין הערבים:
ה ועשירית האיפה סלת למנחה
בלולה בשמן כתית רביעת ההין: ו
עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה
ליהוה: ז ונסכו רביעת ההין לכבש
האחד בקדש הסך נסך שכר ליהוה:
ח ואת הכבש השני תעשה בין
הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח
ניחח ליהוה: פ ט וביום
השבת שני־כבשים בני־שנה תמימם ושני
עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו:
י עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד
ונסכה: פ יא ובראשי
חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני־בקר
שנים ואיל אחד כבשים בני־שנה שבעה
תמימם: יב ושלשה עשרנים סלת
מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים
סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד:
יג ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה
בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליהוה:
יד ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר
ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין
זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה:
ושעיר

פ' ונסבר: חמישי כח מ״ה לאמר צו את ס״ת ... ד׳ פתחין: ג׳ בטעם ...

דבני ישראל: ולקדם אלעזר כהנא
יקום וישאל ליה בדין אוריא קדם יי על־
מימריה יהון נפקין ועל־מימריה יהון
עלין הוא וכל־בני־ישראל עמיה וכל־
כנשתא: ועבד משה כמה דפקיד יי
יתיה ודבר ית־יהושע ואקימיה קדם אלעזר
כהנא וקדם כל־כנשתא: וסמך ית־ידוהי
עלוהי ופקדיה כמה דמליל יי בידא דמשה:
ומליל יי עם־משה למימר: פקיד ית־
בני ישראל ותימר להון ית־קורבני לחם סדור
לקורבני לאתקבלא ברעוא תטרון לקרבא קדמי
בזמניה: ותימר להון דין קורבנא
דתקרבון קדם יי אמרין בני שנה שלמין תרין
ליומא עלתא תדירא: ית־אמרא חד
תעביד בצפרא וית אמרא תנינא תעביד בין
שמשיא: וחד מן־עסרא בתלת סאין
סולתא למנחתא דפילא במשח כתישא רבעות
הינא: עלתא תדירא דאתעבידא בטורא
דסיני לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי:
ונסכיה רבעות הינא לאמרא חד בקודשא
יתנסך נסוך דחמר עתיק קדם יי: וית
אמרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא
וכנסכיה תעביד קורבן דמתקבל ברעוא קדם
יי: וביומא דשבתא תרין אמרין
בני־שנה שלמין ותרין עשרונין סולתא דמנחתא
דפילא במשח וניסכיה: עלת שבתא
תתעביד בשבתא על־עלת תדירא ונסכה:
ובריש ירחיכון תקרבון עלתא קדם יי תורין בני־
תורי תרין ודכר חד אמרין בני־שנה שבעא
שלמין: ותלתא עשרונין סולתא מנחתא
דפילא במשח לתורא חד ותרין עשרונין סולתא
מנחתא דפילא במשח לדכרא חד:
ועסרונא עסרונא סולתא מנחתא דפילא במשח
לאמרא חד עלתא לאתקבלא ברעוא קורבנא
קדם יי: ונסכיהון פלגות הינא יהי
לתורא ותלתות הינא לדכרא ורבעות הינא
לאמרא חמרא דא עלת ריש ירח באתחדתותיה
בן לכל־

זה קירון עור פנים: מהודך. ולא כל הודך. נמצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה: למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שיהו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך: (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמוד. הרי שאלתך שאמרת שאין הכבוד הזה זז מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר: ושאל לו. כשיצטרך לצאת למלחמה: על פיו. של אלעזר: וכל העדה. סנהדרין: (כב) ויקח את יהושע. לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעולם הבא: (כג) ויסמוך את ידיו. בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה שהקב״ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה: כאשר דבר ה׳. אף לענין הסוד כהן מסודו עליו: (כ) צו את בני ישראל. מה אמור למעלה יפקוד ה׳ אמר לו הקב״ה עד שאתה מצוני על בני ... לפני אלך שמיתה נפטר׳ מן העולם ... לכולם על כניס בנ׳ פרשיות בספרי: קרבני. זה הדם: לחמי. אלו אימורין

ולפני — וקדם אלעזר כהנא ישמיש ויהי כד יתכסי מניה פתגם וישאיל ליה בדין אוריא קדם יי על מימרא דאלעזר כהנא יהון נפקין לסדרי קרבא ועל מימריה יהון עלין למידון דינא הוא וכל בני ישראל עמיה וכל כנשתא : ויעש — ועבד משה היכמא דפקיד יי יתיה ודבר ית יהושע ואקימיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא : ויסמך — וסמך ית ידוי עלוי ופקדיה היכמא דפקיד יי ית משה : וידבר ה׳ — ומליל יי עם משה למימר : צו — פקיד ית בני ישראל ותימר להון ית קורבני לחים סדור פתורי ייכלון כהניא ומה דאתון מקרבין על גב מדבחא לית רשו לגבר דייכול מניה הלא אישתא היא דאכלא יתיה והוא מתקבל קדמי לריח רעוא : עמי בני ישראל הוו זהירין למקרבא יתיה מאפרשות לשכתא קרבן קדמי בזמניה : ואמרת — ותימר להון דין סדר קרבניא די תקרבון קדם יי אמרין בני שנה שלמין תרין ליומא עלתא תדירא : את — ית אימר חד תעביד בצפרא למכפרא על חובי ליליא וית אימר תניין תעביד ביני שמשתא למכפרא על חובי יממא : ועשירית — וחד מן עשרא בתלת סווין סמידא דחינטיא למנחתא פתיכא במשח זיתא כתישא רבעות הינא : עלת — עלת תדירא היכמא דהוות מקרבא על טוורא דסיני מטול לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי : ונסכו — וניסוכיה רבעות הינא לאימר חד במאני בית קודשא יתנסך ניסוך חמר עתיק ואין לא משכח חמר עתיק מייתי חמר בר ארבעין יומין למנסכא קדם יי : ואת — וית אימר תניין תעביד ביני שמשתא הי כדורונא דצפרא והי כניסוכיה תעביד קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי : וביום — וביומא דשבתא תרין אמרין בני שנה שלמין ותרין עשרונין סמידא למנחתא פתיכא במשח זיתא וניסוכיה : עלת — עלת שבתא תתעבד בשבתא ומיתוספא על עלת תדירא וניסוכה : ובראשי — ובריש ירחכון תקרבון עלתא קדם יי תורין בני תורי דלא עירובין תרין ודכר חד אמרין בני שנה שבעא שלמין : ושלשה — ותלתא עשרונין סמידא למנחתא פתיכא במשח זיתא לתורא חד ותרין עשרונין סמידא דמנחתא פתיכא במשח זיתא לדכרא חד : ועשרון — ועשרונא עשרונא סמידא למנחתא פתיכא במשח זיתא לאמרא חד עלתא לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי : ונסכיהם — וניסוכיהון דמתקרב עמהון פלגות הינא יהי לתורא ותלתות הינא לדכרא ורבעות הינא לאמרא חמר עינבי דא עלתא תהוי מתקרבא בכל ריש ירח וירח בזמן אתחדתות כל רישי ירחי שתא :

ושעיר

ירושלמי

פקיד ית בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחים סידור פתורי מה דאתון מקרבין קדמי על גבי מדבחא הלא אשתא היא דאכלא יתיה והוא מתקבל מנכון קדמי לריח דרעוא עמי בני ישראל הוו זהירין למקרבא יתיה קדמוי בזימניה :

ירושלמי

במאני בית קודש יתנסך ניסוך חמר בחיר לשמא דיי :

אזורין וכן הוא אומר והקטיר הכהן המזבחה לחם אשה : לאשי · הנתנין לאשי מזבחי : תשמרו · שיהיו כהני׳ ולויים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדו׳ : במועדו · בכל יום מועד הוא התמידין : (ג) ואמרת להם · אזהר׳ לב״ד : שנים ליום · כפשוטו ועקרו בא ללמד שיהו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של טבעות : (ד) את הכבש אחד · אע״פ שכבר כאמר בפר׳ ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו׳ היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות : (ה) סלת למנחה · מנחת נסכים : עשוים בהר סיני · כאותן שנעשו בימי המלואים ד״א העשוים בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה מה זו כבה ויסם כתגנות מלמד שטעונה כלי : (ז) ונסכו · יין : בקדש הסך · על המזבח יתנסכו : נסך שכר · יין המשכר פרט ליין מגתו : (ח) ריח ניחח · נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני (ט) עולת שבת בשבתו · ולא עולת שבת בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת״ל בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו : על עולת התמיד · אלו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד ויגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן כל המוספין באין אחר עולת התמיד לתלמוד זה : ונסכה · ונסכה של שני כבשים של מוסף אשבוש בנסכי׳ : (יד) זאת עולת חדש בחדשו ·

סבר תוירי דמשכר דוקא : דלא כרבנן דלא כלאים ועיין בביאורינו בר׳ ממיני · והזכרן כיבר׳ פי׳ על מיפוש היורח ככתו׳ ברש״ כאן נסרונה לפתור על אמירת דברים · ועיין בחולין ובשוגת בת״ש ס״ש ובן בפקיי בונת ביאורו ב״ם ונ׳ בזה :

יונתן לשכתא סידור תכנון קריבת הכהנים וכדלעיל : חד תתעביד בצפרא למכפרא חובי ליליא כמא דאמרינן לא לן אדם בירושלים ובידו עון הא כיכד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה ושל בין הערבים מכפר על של יום : קימתא כיר׳ פירש דווקא מן חטין ולא משעורים ובו׳ בקרבן דוקא וכן הוא בכמה דוכתי תרגומו קמח סלתות ובאחד פרט מן חיטין אף כאן סלתות מן החטים ולא מן השעורים ועיין לא מצא חמר עתיק וכו׳ במשנה קחת דמנחות בזמן מכפל הסך נסך חד לקרבן מתכ׳ ולא בחירת ליה קרבן יורה בן כ׳ זיר ויסם : מייתי חמר בר ארבעים יום שירוש הם לא נגמר יין ישן יבוא יין בן מ׳ יום למפוקי יין מגיתו כדאיתא בבבא בתרא פרק המוכר פירות ושם לסו מרכתיב

טו ושעיר עזים אחד לחטאת ליהוה
על־עלת התמיד יעשה ונסכו : ס
טז ובחדש הראשון בארבעה עשר
יום לחדש פסח ליהוה : יז ובחמשה
עשר יום לחדש הזה חג שבעת ימים מצות
יאכל : יח ביום הראשון מקרא־
קדש כל־מלאכת עבדה לא תעשו : יט
והקרבתם אשה עלה ליהוה פרים בני־בקר
שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה
תמימם יהיו לכם : כ ומנחתם
סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר ושני
עשרנים לאיל תעשו : כא עשרון
עשרון תעשה לכבש האחד לשבעת הכבשים :
כב ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם :
כג מלבד עלת הבקר אשר לעלת
התמיד תעשו את־אלה : כד כאלה
תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח־ניחח
ליהוה על־עולת התמיד יעשה ונסכו :
כה וביום השביעי מקרא־קדש
יהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו : ס
כו וביום הבכורים בהקריבכם
מנחה חדשה ליהוה בשבעתיכם מקרא־קדש
יהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו :
כז והקרבתם עולה לריח ניחח ליהוה
פרים בני־בקר שנים איל אחד שבעה כבשים
בני שנה : כח ומנחתם סלת
בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד שני
עשרנים לאיל האחד : כט עשרון עשרון
לכבש האחד לשבעת הכבשים : ל
שעיר עזים אחד לכפר עליכם : לא
מלבד עלת התמיד ומנחתו תעשו תמימם יהיו־
לכם ונסכיהם : פ

כט

א ובחדש
השביעי באחד לחדש מקרא־קדש יהיה לכם כל־
מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם :
ב ועשיתם עלה לריח ניחח ליהוה
פר בן־בקר אחד איל אחד כבשים בני־שנה
שבעה תמימם : ג ומנחתם סלת
בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים
לאיל : ד ועשרון אחד לכבש האחד
לשבעת הכבשים : ה ושעיר־עזים
אחד חטאת לכפר עליכם : ו מלבד
עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה
ונסכיהם כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה :

ב' מלא פליג' :

ג' מלא בתורה וחד חסר :

בכולה נאמר לחטאת חוץ מזה' כאן שנתכפר בו אל הקורא שמכפרת על לומדים :

מן לכל־רישי ירחי שתא : וצפיר בר־עזי
חד לחטאתא קדם־יי על־עלתא תדירא יתעביד
ונסכיה : ובירחא קדמאה בארבעת עסרא
יומא לירחא פסחא קדם־יי : ובחמיסת
עסרא יומא לירחא הדין חגא שבעא יומין
פטירא יתאכיל : ביומא קדמאה מערע
קדיש כל־עיבידת פולחן לא תעבדון :
ותקרבון קורבנא עלתא קדם־יי תורין בני־תורי
תרין ודכר חד ושבעא אמרין בני שנא שלמין
יהון לכון : ומנחתהון סולתא דפילא
במשח תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין
לדכרא תעבדון : עשרונא עשרונא תעביד
לאמרא חד כן לשבעא אמרין : וצפירא
דחטאת חד לכפרא עליכון : בר מעלת
צפרא דהיא עלת תדירא תעבדון ית־אלין :
כאלין תעבדון ליומא שבעא יומין לחים קורבן
דמתקבל־ברעוא קדם־יי על־עלתא תדירא
יתעביד ונסכיה : וביומא שביעאה מערע
קדיש יהי לכון כל־עיבידת פולחן לא תעבדון :
וביומא דבכוריא בקרוביכון מנחתא חדתא
קדם־יי בעצרתיכון מערע קדיש יהי לכון כל־
עיבידת פולחן לא תעבדון : ותקרבון
עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני־
תורי תרין ודכר חד שבעא אמרין בני־שנא :
ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין
לתורא חד תרין עסרונין לדכרא חד :
עסרונא עסרונא לאמרא חד לשבעא אמרין :
צפיר בר־עזין חד לכפרא עליכון : בר
מעלת תדירא ומנחתיה תעבדון שלמין יהון
לכון ונסכיהון : ובירחא שביעאה בחד
לירחא מערע־קדיש יהי לכון כל־עיבידת פולחן
לא תעבדון יום יבבא יהי לכון :
ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם־יי תור
בר־תורי חד דכר חד אמרין בני־שנא שבעא
שלמין : ומנחתהון סולתא דפילא
במשח תלתא עסרונין לתורא תרין עסרונין
לדכרא : ועסרונא חד לאמרא חד
לשבעא אמרין : וצפיר־בר־עזי חד
לחטאתא לכפרא עליכון : בר מעלת
ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה
ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קורבנא
קדם־יי :

ובעסרא

ובעשור

אונקלוס

ובעסרא לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון כל עיבידא לא תעבדון : ותקרבון עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין יהון לכון : ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא תרין עסרונין לדכרא חד :

עסרונא

ס ז ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו : ח והקרבתם עלה ליהוה ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם יהיו לכם : ט ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל האחד :

עשרון

וטהרים כל מלאכה עבודה דכן כל מלאכה אסורה אפי' אוכל נפש שהותר באחר ימים טובים :

יונתן בן עוזיאל

ושעיר וצפיר בר עזי חד לחטאתא קדם יי על חוסרן סיהרא על עלת תדירא תעבד וניסוכיה :
ובחדש ובירחא דניסן בארביסר יומין לירחא נכסת פסחא קדם יי : ובחמשה ובחמישת עשר יומא לירחא הדין חגא שובעא יומין פטירי יתאכיל : ביום ביומא קמאה דחגא מארע קדיש כל עיבידת פולחנא לא תעבדון : והקרבתם ותקרבון קרבנא עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד ושובעא אמרין בני שנא שלמין יהון לכון : ומנחתם ומנחתהון סמידא דחנטיא פתיכא במשח זיתא תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין לדכרא תעבדון : ועשרון ועשרונא עשרונא תעביד לאימר חד היכדין לשובעא אימרין : ושעיר וצפירא דחטאתא חד לכפרא עליכון : מלבד בר מעלת צפרא די לעלתא תדירא תעבדון ית אליין קורבניא : כאלה כאלין קורבני יומא קמאה תעבדון כל יומא שובעא יומין דחגא לחים קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי על עלתא תדירא יתעביד וניסוכיה : וביום וביומא שביעאה מארע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון : וביום וביומא דביכוריא בקריבכון דורונא מן עללתא חדתא קדם יי בעצרתיכון כד יתמלון שבעתי שבועיא מארע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון : והקרבתם ותקרבון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד שובעא אמרין בני שנא : ומנחתם ומנחתהון סמידא דחנטיא פתיכא במשח זיתא תלתא עשרונין לתורא חד תרין עשרונין לדיכרא חד : עשרון עשרונא עשרונא לאימרא חד כדין לשובעא אימרין : שעיר צפיר בר עזי חד לכפרא עליכון : מלבד בר מן עלת תדירא ומנחתיה תעבדון שלמין יהוון לכון וחמר ניסוכיהון :
ובחדש השביעי ובירחא שביעאה הוא ירחא דתשרי בחד לירחא מארע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון יום יבבא יהי לכון למערבבא סטנא דאתי למקטרגא לכון בקל יבבותכון : ועשיתם ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שובעא שלמין : ומנחתם ומנחתהון סמידא דחנטיא פתיכא במשח זיתא תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין לדיכרא : ועשרון ועשרונא חד לאימרא חד היכדין לשובעת אימרין : ושעיר וצפיר בר עזי חד לחטאתא למכפרא עליכון : מלבד בר מן עלת ריש ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה וניסוכיהון בסדר דינהון לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי : ובעשור ובעשרא יומין לירחא שביעאה הוא ירחא דתשרי מארע קדיש יהי לכון ותסגפון ית נפשתיכון מן מיכלא ומשתיא מבי בני ותמרוקא מסנדלא ותשמיש דערים כל עבידת פולחנא לא תעבדון : והקרבתם ותקרבון עלתא קדם יי לאתקרבא ברעוא תור חד בר תורי דכר חד אימרין בני שנא שובעא שלמין יהון לכון : ומנחתם ומנחתהון סמידא דחנטיא פתיכא במשח זיתא תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדיכרא חד

כחדשו · שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין : (טו) ושעיר עזי' וגו' · כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו והכל כמו שמפור במסכ' שבועו' ובשהכם שעיר ראש חדש שנ' בו לה' תלמודו ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקדוש ברוך הוא בלבד ושאר השעירים למדין ממנו ומדרשו באגדה אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה אלי על שמעטתי את הירח : על עולת התמיד · יעשה כל קרבן זה : ובקבו · אין ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת : (יח) כל מלאכה עבודה · אפילו מלאכות הצריכות לכם כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורים ביום טוב : (יט) פררים בנגד אברהם (שנאמר רץ אברהם) אלים · כנגד אילו של יצחק . כבשים · כנגד יעקב שנ' והכשבים הפריד יעקב וסימנו ראיתי זאת : (כד) כאלה תעשו ליום · שלא יהי פוחת וראשון והולכין בפרי החג : (כו) וביום הבכורים · חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונה למנחת חטים הבאה מן החדש : (לא) תמימים יהיו ונסכיהם · אף הנסכים יהיו תמימים למדו רבותינו מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים :

(ו)

מגבגר

אכי בני פו' בית המרחץ ותמרוק סוך טיב סמנהנת הגוף והיא סיכת סנזכר בתלמיד וכל פסוק זה מבוחר כסף' אמו' אמרין בני שנם וכו' חסר לפי החשבון במסכ' סוכ' פרק החליל ס"ס ויתנו שעיר אחד משרים וכן בכל קרבנות ומהיותם שלא סירש על שעיר וחסר מהמספר ודוק : ומנחתי ים תגיהין גפי יותם סליתאם תורי הריק' בתריסר מנרת וגורקי' חד סר וכן גבי יום רביעי כמקום תריסר חד סרכי שמתי עשר כתיב וגבי יום החמישי כמקום תריסר מגהין עשר מגהון ודוק וזה הכל כי בכל יום ויום היו כ"ג משמרות משמשים ותשמרת

עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת
הכבשים: יא שעיר־עזים אחד חטאת
מלבד חטאת הכפרים ועלת התמיד ומנחתה
ונסכיהם: ס יב ובחמשה עשר יום לחדש
השביעי מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכת
עבדה לא תעשו וחגתם חג ליהוה שבעת ימים:
יג והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה
פרים בני־בקר שלשה עשר אילם שנים כבשים
בני־שנה ארבעה עשר תמימם יהיו: יד
ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר
האחד לשלשה עשר פרים שני עשרנים לאיל
האחד לשני האילם: טו ועשרון עשרון
לכבש האחד לארבעה עשר כבשים: טז
ושעיר־עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד
מנחתה ונסכה: ס יז וביום השני
פרים בני־בקר שנים עשר אילם שנים כבשים
בני־שנה ארבעה עשר תמימם: יח
ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפט: יט ושעיר־עזים אחד
חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיהם:
ס כ וביום השלישי פרים עשתי־עשר
אילם שנים כבשים בני־שנה ארבעה עשר
תמימם: כא ומנחתם ונסכיהם לפרים
לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: כב
ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה
ונסכה: ס כג וביום הרביעי פרים
עשרה אילם שנים כבשים בני־שנה ארבעה
עשר תמימם: כד מנחתם ונסכיהם
לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט:
כה ושעיר־עזים אחד חטאת מלבד עלת
התמיד מנחתה ונסכה: ס כו וביום
החמישי פרים תשעה אילם שנים כבשים בני־
שנה ארבעה עשר תמימם: כז ומנחתם
ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם
כמשפט: כח ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד ומנחתה ונסכה: ס כט
וביום הששי פרים שמנה אילם שנים כבשים
בני־שנה ארבעה עשר תמימם: ל ומנחתם
ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם
כמשפט: לא ושעיר חטאת אחד מלבד
עלת התמיד מנחתה ונסכיה: ס לב
וביום השביעי פרים שבעה אילם שנים כבשים

ב״ב

עסרונא עסרונא לאמרא לאמרא חד לשבעת אמרין:
צפיר בר עזין חד חטאתא בר מחטאת דכפוריא
ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון:
ובחמשת עסרא יומא לירחא שביעאה מערע
קדיש יהי לכון כל עבידת פולחנא לא תעבדון
ותחגון חגא קדם יי שבעא יומין:
ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי
תורין בני תורי תלת עסר דכרין תרין אמרין בני
שנא ארבעת עסר שלמין יהון: ומנחתהון
סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא חד
לתלתא עסר תורין תרין עסרונין לדכרא חד
לתרין דכרין: ועסרונא עסרונא לאמרא
חד לארבעת עסר אמרין: וצפיר
בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה
ונסכה: וביומא תנינא תורין בני תורי
תרי עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא
עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון
לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי:
וצפיר בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא
ומנחתה ונסכיהון: וביומא תליתאה
תורין חד עסר דכרין תרין אמרין בני שנא
ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון
ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון
כדחזי: וצפיר חטאתא חד בר מעלת
תדירא ומנחתה ונסכה: וביומא
רביעאה תורין עסרא דכרין תרין אמרין בני
שנא ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון
ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי:
וצפיר בר עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא
מנחתה ונסכה: וביומא חמישאה תורין
תשע דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת
עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי
לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי:
וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה
ונסכה: וביומא שתיתאה תורין תמניא
דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת עסר
שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי
לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי:
וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה
ונסכהא: וביומא שביעאה תורין
שבעא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעת
עסר

ביום הכפורים לא כתיב לכפר לפי שיו' הכפורי' מכפר:

כל בקר דעכין בתביר:

בן דינו רמע:

שני ונסכיהם שני ונסכיהם שביעי כמשפט וכו' כו"ז מים מכאן סמכו חז"ל רמז לניסוך המים מן התורה כולם מלא בר מן ג' דאתנן שני רביעי ושעיר עזים ושמיני אכ"ד כזים כולם חסר בר מן ג':

עשרון עשרונא עשרונא לאימרא חד היכדין לשובעא אמרין : שעיר צפיר בר עזי
חד חטאתא בר מקרבי חטאת כפוריא ועלת תדירא ומנחתהון וחמר ניסוכיהון : ובחמשה עשר
ובחמיסר יומא לירחא שביעאה מארע קריש יהי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון ותחגון חגא
דמטליא קדם יי שובעא יומין : והקרבת ותקרבון עלתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי תורין בני
תורי תליסר אזלין כל יומא וחסרין סכומהון שובעין על שובעין עממין ומקרבין יתהון תליסר מטרתא
דכרין תרין דמקרבין תרין מטרתא אמרין בני שנא ארביסר שלמין דמקרבין תמני מטרתא שיתא מנהון
מקרבין תרי תרי ותרין מנהון חד חד שלמין יהון : ומנחתם ומנחתהון סמידא דחנטיא פתיכא
במשח זיתא תלתא עשרונין לתורא חד לתליסר תורין תרין עשרונין לדיכרא חד לתרין דכרין : ועשרון
ועשרונא עשרונא לאימר חד לארביסר אימרין : ושעיר וצפיר בר עזי חד חטאתא דמקרב מטרתא
חד בר מעלת תדירא וסמידא דחנטיא למנחתא וחמר ניסוכא : וביום השני וביומא תניינא דחגא
דמטליא תקרבון תורין בני תורי תריסר לתריסר מטרתא דיכרין תרין לתרי מטרתא אמרין בני שנא
ארביסר שלמין לתשעת מטרתא חמשא מנהון מקרבין תרי תרי וארבע מנהון חד חד : ומנחתם
ומנחתהון סמידא דחנטיא וחמר ניסוכיהון מה דיתהון מקרבין עם תוריא ועם דיכריא ואימריא
במניניהון כסדר דינא : ושעיר וצפיר בר עזי חד למטרתא חד חטאתא בר מעלת תדירא וסמידא
דחנטיא למנחתהון וחמר ניסוכיהון : וביום השלישי וביומא תליתאה דחגא דמטליא תקרבון
תורין חדיסר לחדיסר מטרתא דכרין תרין לתרין מטרתא אמרין בני שנא ארביסר שלמין לעשר מטרתא
ארבעה מנהון מקרבין תרי תרי ושית מנהון חד חד : ומנחתם ומנחתהון סמידא דחנטיא וחמר
ניסוכיהון מה די תקרבון עם תורי ודכרי ואמרי במניינהון כסדר דינא : ושעיר וצפירא דחטאתא
חד למטרתא חד בר מן עלת תדירא וסמידא דחנטיא למנחתא וחמר ניסוכיה : וביום הרביעי
וביומא רביעאה דחגא דמטליא תורי עשרא לעשר מטרתא דיכרין תרין לתרי מטרתא אימרין בני שנא
ארביסר שלמין לתריסר מטרתא תלת מנהון מקרבין תרי תרי ותמני מנהון מקרבין חד חד : ומנחתם
מנחתהון סמידא דחנטיא וחמר ניסוכיהון מה די תקרבון עם תורי ודכרי ואימרי במנייניהון כסדר דינא
ושעיר וצפיר בר עזי חד למטרתא חד חטאתא בר מן עלת תדירא וסמידא דחנטיא למנחתא וחמר
ניסוכה : וביום החמישי וביומא חמישאה דחגא דמטליא תורין תשעא לתשעת מטרתא
דכרין תרין לתרי מטרתא אימרין בני שנא ארביסר שלמין לתריסר מטרתא תרי מנהון מקריבין תרי
תרי ותריסר מנהון חד חד : ומנחתם וסמידא דחינטיא למנחתהון וחמר ניסוכיהון מה דתקרבון
עם תורי ודכרי ואימרי במנייגהון כסדר דינא : ושעיר וצפירא דחטאתא חד למטרתא חדא
בר מן עלת תדירא וסמידא דחנטתא למנחתא וחמר ניסוכה : וביום הששי וביומא שתיתאה
דחגא דמטליא תורין תמניא לתמני מטרתא דכרין תרין לתרי מטרתא אימרין בני שנא ארביסר שלמין
לתליסר מטרתא חדא מנהון מקרבא תרי ותריסר מנהון חד חד : ומנחתם ומנחתהון סמידא
דחינטיא וחמר ניסוכיהון מה דתקרבון עם תורי ודיכרי ואמרי כמניניהון כסדר דינא : ושעיר
וצפירא דחטאתא חד למטרתא חדא בר מן עלת תדירא וסמידא דחינטתא למנחתא וחמר ניסוכה
וצלוחיתא דמיא הוון מנסכין ביומא דחגא דמטליא דוכרן טב לרביעא דמטרא : וביום השביעי
וביומא שביעאה דחגא דמטליא תקרבון תורין שובעא לשבע מטרתא דיכרין תרין לתרי מטרתא אמרין
בני שנא ארביסר שלמין לארביסר מטרתא סכומהון דכל אימריא תשעין ושית לכפרא על תשעין
ותשעין לווטיא : ומנחתם ומנחתהון סמידא [illegible] וחמר ניסוכיהון מה דתקרבון עם [illegible]

ודכרי

סה"ד הוא הקריבה שעיר עזים ולכן חסב מטרה אחד ר"ל אחד תהים צרות ... ספירמים הרי כ"ד זכו' ולכן כתל יום ויום היו תקריבים כסדר זכתו' ותיין היטב וכן כיתר כ' החליל ע"כ :

וצלוחית דמים וכו' כר"ח ת"ל דתלי בפ"ק דתענית אר"י יודא וסבר דשגי כהנ הוא מזכיר על הנזמים שבלחם בביום ונסכי' כסכם נסוכין הכתו' תדבר הז"ל ניסוך המים ולחם ניסוך היין ועשב ותריכר מנסון חד ... [illegible]

מלבד עולת החדש · ורמות חדש שבות כיום ר"ח : (יח) מלבד חטאת הכפורים · שעיר הבא [illegible]
בפנים שאמור באחרי מות שגם היא חטאת : ועולת התמיד · ומלבד עולת התמיד העשו אולות הללו :
ונסכיהם · מוסב על מפנין הכתוב' ועל תמ זו והו לשון נוי מלבד עולת התמיד ומנחת' תמ זו את אלה ונסכיהם
וכן כל נסכיהם האמור בכל המועדות חוץ מאל קרבני' הח: שבלו ונסכה ונסכיהם ונסכים שבכם מוקדים על בין מידי
ואינן לשון נוי שהנסכים של מוספים כתובין לינכחן בכל יום ויום . (יח) ומנחתם ונסכיהם לפרים · פרי החג
ע' הם כנגד ע' אומות ומתמעטים והולכים וכיתי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין : ולכבש ים · כנגד ישראל
שנקראו שה פזורה קבועים ומניינם השנים ושונה לכלות מהם הנעים · והמינים קללות שבמשנה תורה ...
כחטר ונסכיהם על הגידיים ... [illegible] ... ומספט כמשפט מעיד ... ונסכיהם ...
לפם עבורים כמשפטם · (כב) ... דבר אחר עבדות ... [illegible]

פולס תלת
מנין כר מן
דין כ' פסוק
בתורה דסוף
כל תכותיין
מס׃

לג בני־שנה ארבעה עשר תמימם׃
ומנחתם ונסכהם לפרים לאילם ולכבשים
במספרם כמשפטם׃ לד ושעיר חטאת
אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה׃
מפטיר ס לה ביום השמיני עצרת תהיה לכם
כל־מלאכת עבדה לא תעשו׃
לו והקרבתם עלה אשה ריח ניחח
ליהוה פר אחד איל אחד כבשים בני־שנה
שבעה תמימם׃ לז מנחתם ונסכיהם
לפר לאיל ולכבשים במספרם כמשפט׃
לח ושעיר חטאת אחד מלבד עלת
התמיד ומנחתה ונסכה׃ לט אלה
תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם
ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם
ולשלמיכם׃ **ל** א ויאמר משה אל־
בני ישראל ככל אשר־צוה יהוה את־משה׃

כלס מסר
פרין וכן׃

עסר שלמין׃ ומנחתהון ונסכיהון לתורי
לדכרי ולאמרי במניניהון כדחזי להון׃
וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה
ונסכה׃ ביומא תמינאה כנישין תהי
לכון כל־עבידת פולחן לא תעבדון׃
ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם־
יי תור חד דכר חד אמרין בני־שנא שבעא
שלמין׃ מנחתהון ונסכיהון לתורא
לדכרא ולאמרי במניניהון כדחזי׃
וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה
ונסכה׃ אלין תעבדון קדם־יי בזמניכון
בר מנדריכון ונדבתכון לעלותכון ולמנחתכון
ולנסכיכון ולנכסת קודשיכון׃ ואמר משה
לבני ישראל ככל דפקיד יי ית־משה׃

נדרי' בגים' קס"ח : לח"לק סימן · וחליפ"להו סימן ·
ומפטירין ניר ס' סיתה אל אליה · במלכים ב' בסימן נט׃

רוצח
שבנדרים
ח ז' כ כרוכת
אם חינו
מ על' שכמון
נדרים
שבני' מקיס
בכבורים
אותיות
פרק זב
לומר לך כת
י"ב גניס
מוס אחד
נדרים
פנדקי'׃

פ פ פ

ב **וידבר** משה אל־ראשי המטות
לבני ישראל לאמר זה
הדבר אשר צוה יהוה׃
ג איש כי־ידר נדר ליהוה או־השבע
שבעה לאסר אסר על־נפשו לא יחל דברו ככל־
היצא מפיו יעשה׃ ד ואשה כי־תדר
נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה׃
ה ושמע אביה את־נדרה ואסרה
אשר אסרה על־נפשה והחריש לה אביה וקמו
כל־נדריה וכל־אסר אשר־אסרה על־נפשה
יקום׃ ו ואם־הניא אביה אתה
ביום שמעו כל־נדריה ואסריה אשר־אסרה על־
נפשה לא יקום ויהוה יסלח־לה כי־הניא אביה
אתה׃ ז ואם־היו תהיה לאיש ונדריה
עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על־נפשה׃
ח ושמע אישה ביום שמעו והחריש
לה וקמו נדריה ואסרה אשר־אסרה על־נפשה
יקמו׃ ט ואם ביום שמע אישה
יניא אותה והפר את־נדרה אשר עליה ואת
מבטא שפתיה אשר אסרה על־נפשה ויהוה
יסלח

פ פ פ

ומליל משה עם־רישי שבטיא
לבני ישראל למימר דין
פתגמא דפקיד יי׃
גבר ארי־ידר נדר קדם־יי או־יקים קים למיסר
איסר על נפשיה לא יבטל פתגמיה ככל־דיפוק
מפומיה יעביד׃ ואתתא ארי־תדר נדר
קדם־יי ותסר אסר בבית אבוהא ברביותהא׃
וישמע אבוהא ית־נדרה ואסרה דאסרת על־
נפשה וישתוק לה אבוהא ויקומון כל־נדרהא
וכל־אישרי דאסרת על־נפשה יקומון׃
ואם־יעדי אבוהא יתה ביומא דשמע כל־
נדרהא ואסרהא דאסרת על־נפשה לא יקומון
ומן־קדם־יי ישתביק־לה ארי־אעדי אבוהא
יתה׃ ואם־מהוה תהוי לגבר ונדרהא
עלה או פירוש ספותהא דאסרת על־נפשה׃
וישמע בעלה ביומא דשמע ויشתוק לה ויקומון
נדרהא ואסרהא דאסרת על־נפשה יקומון
ואם ביומא דשמע בעלה אעדי יתה ויבטל ית
נדרהא דעלה וית פירוש ספותהא דאסרת על
נפשה ומן־קדם־יי ישתביק לה׃

ויזיר

כרגל הקריבו כנגד ע' אומות וכאין ללבות אומר להם כמקים בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם׃
(לו) פר אחד איל אחד · אלו כנגד ישראל כשעבכו לי מעט עוד ולשון חבה הוא כבנים הנפטרים מאביהם
ואומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד משל למלך שעשה קבוצה כדי ובתדרש

דכרי ואמרי במנייניהון כסדר דינהון : ושעיר וצפירא דחטאתא חד למטרתא חדא בר מן עלת תדירא וסמידא דחנטיא למנחתא וחמר ניסוכה : ביום השמיני ביומא תמינאה כנישין תהוון בחדוא מן מטילכון לבתיכון כנישת חדוא ויומא טבא ואירוע קדיש תהוי לכון כל עיבידת פולחנא לא תעבדון : והקרבתם ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי קורבניז קלילין תור חד קדם אלה חד דכר חד יעמא יחידאי אמריז בני שנא שבעא שלמין לחדוות שובעא יומין : מנחתם מנחתהון סמידא דחנטתא וחמר ניסוכיהון מה דתקרבין עם תורי ודכרי ואמרי במנייניהון כסדר דינא : ושעיר וצפירא דחטאתא חד בר מן עלת תדירא וסמידא למנחתא וחמר ניסוכה : אלה אלין תקרבון קדם יי בזמן מועדיכון בר מנדריכון דנדרתון בחגא דתייתון בחגא ונסיבתכון לעלוותכון ולמנחתיכון ולניסוכיכון ולנכסת קודשיכון : ויאמר ואמר משה לבני ישראל ככל מה דפקיד יי ית משה :

פ פ פ

וידבר ומליל משה עם אמרכלי שבטיא לבני ישראל למימר דין פתגמא דמליל יי למימר : איש גבר בר תליסר שנין ארום ידר נדרא קדם יי או יקיים קים למיסר איסרא ממדעם דהתירא על נפשיה לא יפיס פתגמיה ברם בית דינא שרן ליה ואין לא שרו ליה ככל מה דיפוק מפומיה יעביד : ואשה ואתתא דלא עברת תריסר שנין ארום תידר נדר קדם יי ותיסר איסר בבית איבהא עד תריסר שנין : ושמע וישמע איבהא ית נדרהא וכל איסרה דאסרת על נפשה ויתכוון וישתוק לה איבהא ויתקיימון כל נדרהא וכל איסרא דאסרת על נפשה יתקיים : ואם ואין יבטל איבהא יתה ביומא דשמע או לא אתכוון לקיימא ובטיל בתר דישמע כל נדרהא ואיסרא דאסרת על נפשה לא יתקיימון ומן קדם יי ישתרי וישתבק לה ארום בטיל אבוהא יתה מן רשותא דנדרא : ואם היו ואין אתנסבא אתנסיבת לגבר ונדרהא עלה ופירושי סיפתהא דאסרת על נפשה בבית איבהא ולא בטיל איבה עד לא אתנסיבת ובדאתנסיבת לגבר יתקיימון : ושמע ואין בתר דאתנסיבת נדרת וישמע בעלה וביומא דשמע יתכוון לקיימותהון וישתוק לה ויתקיימון נדרהא ואיסרהא דאסרת על נפשה יתקיימון : ואם ביום ואין ביומא דשמע בעלה בטיל לה וישרי ית נדרה דעלה וית פירוש ספרהא דאסרת על נפשה ומן קדם יי ישתרי וישתבק לה :

ובמדרש רבי תנחום למדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות למחר יאכילנו דגים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קטנית למחר מאכילנו ירק פוחת והולך כפרי החג : (לט) אלה תעשו לה' במועדיכם · דבר הקצוב לחובה : לבד מנדריכם · אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה היא בידיכם או נדרים ונדר או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלם ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר : (א) ויאמר משה אל בני ישראל · להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר לה זו אלא כפרשת נדרים הוא התחיל דברו :

חסלת פנחס

(ב) **ראשי** המטות · חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל · ומה ראה לאומרה כאן לומר שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות · או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר דבר אל אהרן וגומר אף זו נאמרה לכולן : זה הדבר · משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר ה' מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר · ד"א זה הדבר ממועט הוא לומר שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה כלשון הכתוב אבל אם חלפו אין מותר ואין מופר : (ג) נדר · האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפי' נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת"ל לאסר איסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור : לא יחל דברו · כמו לא יחלל דברו לא יעשה דברו חולין : בבית אביה ברשות אביה ואפי' אינה בביתו : (ד) בנעוריה · ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י"א שנים ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י"ב שנה ויום אחד אינה צריכה לבדק : (ו) ואם הניא אביה אותה · אם מנע אותה מן הנדר כלומר שהפר לה הנאתו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה · ופשוטו לשון מניעה והסרה וכן למה תניאון וכן אמן ראש אל יניא ראשי וכן וידעתם את תנואתי את אשר הסרתם מעלי · וה' יסלח לה · במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואע"פ שהוא מופר ואם המופרין צריכים סליחה ק"ו לשאינן מופרים : (ח) ואם היו תהיה לאיש · זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי נשואה אומר וכאן בארוסה ובא להלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין

הפוי בחדוו' וכו' בכי הוא בספרי אין שרה אלא כניסה שנא' אני שגור ולא אוכל וכו' וכן במז"ה ורקנטי ע"ש תור חד קדם אלהא חד ולא ק"פ כמ"ד בפר' פחלילפר יחיד כנגד אומ' יחידה וכדמיקי רז"ל כאן דקשה ליה היל אחד כנגד מי אלא פר כנגד קב"ה והיל גבר ישראל גוי אחד משל למלך בו' כדרך כאגא דהייהון כחגא כל שקר' כחג"א וכדפי' רש"י וק"ל :

בר תליסר שנין לאפוקי קטין כדאיתא בגמרא כאמר כאן נדר ונאמר להלן נדר מה נדר האמור להלן הפלאה במוך לאיש אף כאן וכו' מכאן אמרו· בן י"ג שנים ויום אחד נדריו קיימין מתדכפל דכתיב שלא תאמר מדכתיב לאסר איסר ידי דאמירה אין שייך נדר דעת שי ואסורים אסר קוני :

יסלח־לה: י ונדר אלמנה וגרושה
כל אשר־אסרה על־נפשה יקום עליה:
יא ואם־בית אישה נדרה או־
אסרה אסר על־נפשה בשבעה:
יב ושמע אישה והחרש לה לא הניא
אתה וקמו כל־נדריה וכל־אסר אשר־אסרה על־
נפשה יקום: יג ואם־הפר יפר אתם
אישה ביום שמעו כל־מוצא שפתיה לנדריה
ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה
יסלח־לה: יד כל־נדר וכל־שבעת
אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו:
טו ואם־החרש יחריש לה אישה
מיום אל־יום והקים את־כל־נדריה או את־
כל־אסריה אשר עליה הקים אתם כי־החרש
לה ביום שמעו: טז ואם־הפר
יפר אתם אחרי שמעו ונשא את־עונה:
יז אלה החקים אשר צוה יהוה את־
משה בין איש לאשתו בין־אב לבתו בנעריה בית
אביה: פ לא וידבר יהוה אל־
משה לאמר: ב נקם נקמת בני
ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל־עמיך:
ג וידבר משה אל־העם לאמר החלצו
מאתכם אנשים לצבא ויהיו על־מדין לתת
נקמת־יהוה במדין: ד אלף למטה
אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא:
ה וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה
שנים־עשר אלף חלוצי צבא: ו
וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת־
פינחס בן־אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש
וחצצרות התרועה בידו: ז
ויצבאו על־מדין כאשר צוה יהוה את־משה
ויהרגו כל־זכר: ח ואת מלכי

ונדר ארמלא ומתרכא כל דאסרת על נפשה יקום עלה: ואם בית בעלה נדרת או אסרת אסר על נפשה בקיום: וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתה ויקומון כל נדרהא וכל אסרי דאסרת על נפשה יקומון: ואם בטלא יבטיל יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאסר נפשה לא יקומון בעלה בטילינון ומן קדם יי ישתביק לה: כל נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה יבטלינון: ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל אסרהא דעלה קים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע: ואם בטלא יבטיל יתהון בתר דשמע ויקביל ית חובה: אלין קימיא דפקיד יי ית משה בין גבר לאתתיה בין אבא לברתיה ברביותהא בית אבוהא: ומליל יי עם משה למימר: אתפרע פורענות בני ישראל מן מדינאי בתר כן תתכניש לעמך: ומליל משה עם עמא למימר זריזו מנכון גברין לחילא ויהון על מדין למתן פורענות דין עמא דיי במדין: אלפא לשבטא אלפא לשבטא לכל שבטיא דישראל תשלחון לחילא: ואתבחרו מאלפיא דישראל אלפא לשבטא תרי עסר אלפין מזרזי חילא: ושלח יתהון משה אלפא לשבטא לחילא יתהון וית פינחס בר אלעזר כהנא לחילא ומאני דקודשא וחצצרת יבבתא בידיה: ואתחילו על מדין כמא דפקיד יי ית משה וקטלו כל דכורא: וית מלכי מדין קטלו

על

צריך לומר אם קיים אחד מהם : ונדרים עליה . שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו :
(ט) ושמע אישה וגו' . הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים : (יג) ואם הפר יפר אותם . יכול
אפילו לא הפר לה אב ת"ל בנעוריה בית אביה כל שבנעוריה ברשות אביה היא : (י) כל אשר אסרה על נפשה
יקום עליה . לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר אבל אלמנה מן
האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה רשות לאביה : (יא) ואם בית אישה נדרה . בנשואה הכתוב מדבר :
(יד) כל נדר וכל שבועת איסר וגו' . לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת"ל לענות נפש אינו
מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם מפורשים במסכת נדרים : (טו) מיום אל יום . שלא תאמר מעת
לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך : (טז) אחרי שמעו . אחרי ששמע וקיים
שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום : ונשא את עונה . הוא נכנס תחתיה למדנו מכאן
שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין : (ב) מאת המדינים . ולא מאת המואבים שהמואבים
נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה אבל מדיינים
נתעברו על ריב לא להם . ד"א מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית : (ג) וידבר
משה וגו' . אע"פ ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר : החלצו . כתרגומו לשון חלוצי צבא
מזוינים : אנשים . צדיקים וכן בחר לנו אנשים וכן אנשים חכמים וידועים : נקמת ה' . שהעומד

וידר יְנָדְרָא דְאַרְמְלָא וּמְתָרְכָא כָּל דְאַסְרַת עַל נַפְשָׁהּ יְקוּם עֲלָהּ : ואם עַד דְהִיא בְבֵית בַּעֲלָהּ וְלָא בַגְרַת נִדְרַת אוֹ אָסְרַת אֱסַר עַל נַפְשָׁהּ בְקִיוּמָא : ושמע וְיִשְׁמַע בַּעֲלָהּ וְיִשְׁתּוֹק לָהּ וְלָא בַטֵיל יָתָהּ וּמִית עַד דְלָא בַגְרַת וְיִתְקַיְימוּן כָּל נִדְרָהָא וְכָל אֵיסָרֵי דְאַסְרַת עַל נַפְשָׁהּ יִתְקַיְימוּן וְלֵית אִיבָהָא זַכֵּי בַהּ תוּב לְבַטָלוּתְהוֹן : ואם וְאִין מִישְׁרָא יִשְׁרֵי יַתְהוֹן בַּעֲלָהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמַע כָּל אַפְקוּת שִׂפְוָתָהָא לְנִדְרָהָא וּלְאִיסָרֵי נַפְשָׁהָא לָא יִתְקַיְימוּן וְאִין בַּעֲלָהּ בַּטִילִינוּן וְלָא יַדְעַת וַעֲבְרַת מִן קֳדָם יי יִשְׁתְּבֵק לָהּ : כל נדר כָּל נִידְרָא וְכָל קִיּוּם אֱסָרָא לְסַגָפָא נָפַשׁ בַּעֲלָהּ יְקַיְימִינוּן וּבַעֲלָהּ יְבַטְלִינוּן : ואם וְאִין מִשְׁתַּק יִשְׁתּוֹק וּמִתְכַּוֵון לָהּ בַּעֲלָהּ מִיוֹמָא דִשְׁמַע לְיוֹמָא חָרָן וְיִתְקַיְימוּן כָּל נִדְרָהָא אוֹ יַת כָּל אֵיסָרָהָא דַעֲלָהּ וּבְמִשְׁתּוֹקֵיהּ קַיֵים יַתְהוֹן אֲרוּם שְׁתִיק לָהּ בְּיוֹמָא וְאִתְכַּוֵון וְלָא שַׁרִינוּן בְּיוֹמָא דִשְׁמַע : ואם וְאִין מִישְׁרָא יִשְׁרֵי לָהּ יוֹמָא חַד בָּתַר דִשְׁמַע לָא סַגִיא לָהּ בְּשֵׁירוּתָא וְאִין מִפְסָא פְסְתָא בַּעֲלָהּ אוֹ אִיבָהּ מְקַבִּיל יַת חוֹבָהּ : אלה אִלֵין אַחְוָיַית קְיָמַיָא דְפַקִיד יי יַת מֹשֶׁה בֵּין גְבַר לְאִתְּתֵיהּ בֵּין אִיבָא לִבְרָתֵיהּ בְּיוֹמֵי טַלְיוּתָא עַד דְהִיא בְבֵית אִיבָהָא וְלָא בְיוֹמֵי טַלְיוּתָהּ וְהִיא בְבֵית בַּעֲלָהּ :

וידבר ה' וּמַלֵיל יי עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר : נקום אִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן מִדְיָנָאֵי וּמִן בָּתַר כְּדֵין תִּתְכְּנֵשׁ לְעַמָךְ : וידבר וּמַלֵיל מֹשֶׁה עִם עַמָא לְמֵימַר אִזְדְרָזוּ לְוַתְכוֹן גוּבְרִין לְחֵילָא וִיהוֹן מְסַדְרִין סִדְרֵי קְרָבָא עַל מִדְיָן לְמֵיתַן פּוּרְעָנוּת עַמָא דַיי בְּמִדְיָן : אלף אַלְפָא לְשִׁבְטָא אַלְפָא לְשִׁבְטָא לְכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל תְּשַׁדְרוּן לְחֵילָא : וימסרו וְאִתְבְּחָרוּ גוּבְרִין צַדִיקִין וּמַסְרוּן נַפְשְׁהוֹן מֵאַלְפַיָא דְיִשְׂרָאֵל אַלְפָא לְשִׁבְטָא תְּרֵיסַר אַלְפִין מְזָרְזֵי חֵילָא : וישלח וְשַׁדַר יַתְהוֹן מֹשֶׁה אַלְפָא לְשִׁבְטָא לְחֵילָא יַתְהוֹן וְיַת פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְחֵילָא וְאוּרַיָא וְתוּמַיָא דְקוּדְשָׁא לְמִשְׁאַלָא בְהוֹן וַחֲצוֹצְרַת יַבָּבָא בִּידֵיהּ לְמִכְנַשׁ וּלְמִשְׁרֵי וּלְמִיטַל מַשִׁרְיָתָא דְיִשְׂרָאֵל : ויצבאו וְאִתְחַיָלוּ עַל מִדְיָן אַקְפוּהָ מִתְּלַת טְרִיגוֹנָהָא הֵיכְמָא דְפַקִיד יי יַת מֹשֶׁה וּקְטָלוּ כָּל דְכוּרָא :

ירושלמי

בַּעֲלָהּ אַפֵּס יַתְהוֹן :

ירושלמי

בַּעֲלָהּ יָפֵס יַתְהוֹן :

ירושלמי

בְּיוֹמָא טַלְיוּתָהּ בְּבֵיתֵיהּ דַאֲבוּהָא :

ירושלמי

אוֹרְיֵינוּ מִן לְוַתְכוֹן :

ואת

כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה : (ד) לכל מטות ישראל · לרבות שבט לוי : (ה) וימסרו · להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא שמעו המיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני ומשמתו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן : (ו) אותם ואת פינחס · מגיד שהיה פנחס שקול כנגד כולם · ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור · ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר ומדנים מכרו אותו ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנאמר מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"א ומזרע יוסף שפטפט ביצרו : ד"א שהיה משוח מלחמה וכלי הקדש · זה הארון והציץ שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלים על החללים מן האויר וכן בבלעם כתיב על חלליהם בספר יהושע : בידו · ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו :

חמשה ·

שנודר מיטל עליה · גרסי יכול להיות מלשון רש"ה שהנודר כמו דרשה וי"ל : ולא בגרה רבותא אשמועינן אע"פ שלא הבגרות אם וזיין קטנה היא אין לאביה רשות בה לבטל נדרה כיון דנשואה היא ואפי' שלא נעשית בוגרת וק"ל : ואין בעלה בשילינון ולא ידעה דק"ל אם איש הפירש בעיטת זו יקלה לה אלא אם היא לא יודעת דבעלה הפרש ובכרס נידרם : ירושלמי בעלה אפס יתהון כמכת ג"כ ביונתן ור"ל מסר ותחלל והוא מתחלתות לשון יופם וגלהו ר"ל אמכיל וק"ל :

כרת סיוע דיכת שי' לי פי' אפילו שאת בשבעין חכבלא יפה אלא ככ"ש וכן הוא בספרי דייק מלא יחל כרש"י : דלא עברה תריסר פנין נבקא לבו ברש"י והוא בספרו ואי' אתנבל ופו' ק"ל דבנסוא מתחנו קרא והא דמקשנן בגרין נאר הא אורחא בנשואה קרא אחריו כ"י לא בית אבה בדרך · לא קאת ופ"ל דכריבי קשו קראי כנגא הא אם כולא בנדרים בנדרה בביה תביס ואי מנדרה בריק באלף להוויות אין לאבות חלק בבן · והאיפא דייק אותו לאמן ואם לכתוב בר" פ"ל ודוק : דאתרת אל כנגא בגוף אביה דייק תוכרוות עליה גדרני שבלין דבר מכום אדית לבות בעלה : ""ו ; מן דבות דכד לשון אל הם ודע לייחות אין שלא הכגמא אם בעלה בשילינון ירושלמי

ג' וחד אל חללים : מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם
ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי
מדין ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב :
ט וישבו בני ישראל את נשי מדין
ד' חסר : ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקנהם
ואת כל חילם בזזו : י ואת כל
עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו
באש : יא ויקחו את כל השלל
ואת כל המלקוח באדם ובבהמה :
יב ויבאו אל משה ואל אלעזר
ב' חסר בתורה : הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת
המלקוח ואת השלל אל המחנה אל ערבת
ד' ומלא : בל קריי' רחו מואב אשר על ירדן ירחו : ס
כר מן יושע ומלכים : יג ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל
נשיאי העדה לקראתם אל מחוץ למחנה :
שלישי יד ויקצף משה על פקודי החיל
שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא
ה' מלא בתורה : המלחמה : טו ויאמר אליהם
משה החייתם כל נקבה : טז
הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר
מעל ביהוה על דבר פעור ותהי המגפה
בעדת יהוה : יז ועתה הרגו
ב' ואסר : כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב
זכר הרגו : יח וכל הטף בנשים
אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם :
יט ואתם חנו מחוץ למחנה
שבעת ימים כל הרג נפש וכל נגע בחלל
תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי אתם
ושביכם :

וכל

על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור
וית חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית
בלעם בר בעור קטלו בחרבא :
ושבו בני ישראל ית נשי מדין וית
טפלהון וית כל בעיריהון וית כל גיתיהון
וית כל נכסיהון בזו :
וית כל קרויהון במותבניהון וית כל בית
סגדתהון אוקידו בנורא : ושבו
ית כל עדאה וית כל דברתא באנשא
ובבעירא : ואיתיאו לות משה
ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא דבני
ישראל ית שביא וית דברתא וית
עדאה למשריתא למישריא דמואב דעל
ירדנא דיריחו : ונפקו משה ואלעזר
כהנא וכל רברבי כנשתא לקדמותהון
למברא למשריתא : ורגיז משה על
דממנן על חילא רבני אלפין ורבני מאותא
דאתו מחיל קרבא : ואמר להון
משה הקיימתון כל נוקבא :
הא אנון הואה לבני ישראל בעצת בלעם
לשקרא שקר קדם יי על עיסק פעור והות
מותנא בכנשתא דיי : וכען קטולו
כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת
גבר למשכבי דכורא קטולו : וכל
טפלא בנשיא דלא ידעא משכבי דכורא
קיימו לכון : ואתון שרו מברא
למשריתא שבעא יומין כל דקטל נפשא
וכל דקרב בקטילא תדון עלוהי ביומא
תליתאה וביומא שביעאה אתון
ושביכון :

וכל

(ח) חמשת מלכי מדין. וכי אינו רואה שחמשה מנה שהוצרך לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה ושוו כולם בפורענות. בלעם הלך שם ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להלחם. נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו: בחרב. הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם וע"י תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר ועל חרבך תחיה: (י) טירותם. מקום פלטרין שלהם שהוא לשון מושב שמכירים יודעים קוריהם. ד"א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם סרני פלשתים טורני פלשתאי:
(יא) ויקחו את כל השלל וגו'. מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בביזה שלא ברשות שנאמר את כל השלל וגו' ובליהם מפורש בקבלה סביב העדה בעהלים וגו' אף אנשי המלחמה שביך כלם צדיקים: מלקוח. אדם ובהמה. ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה: שלל. הם מטלטלין של מלבוש ותכשיטין: (ט) בז. הוא בזת מטלטלין שאינם תכשיט: (יג) ויצאו משה ואלעזר הכהן. לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: (יד) ויקצף משה על פקודי החיל. ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש בהם כח למחות: (טז) בדבר בלעם. אמר להם אם אתם מכניסים

כל

ואת וְיַת מַלְכֵי מִדְיָנָאֵי קְטָלוּ עַל קְטוֹלֵי מַשִׁרְיַיתְהוֹן יַת אֱוִי וְיַת רֶקֶם וְיַת צוּר הוּא בָּלָק וְיַת חוּר וְיַת רֶבַע חַמְשָׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְיַת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר קְטָלוּ בְּסַיְיפָא וַהֲוָה כֵּיוָן דְחַמָא בִּלְעָם חַיָּבָא יַת פִּנְחָס כַּהֲנָא רָדִיף מִן בַּתְרוֹי עֲבַד מִלְתָא דְקוֹסְמִין וּפָרַח בַּאֲוִיר שְׁמַיָא מִן יַד אִידְכַּר פִּנְחָס שְׁמָא רַבָּא וְקַדִּישָׁא וּפָרַח בַּתְרוֹי וְאַחְדֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְאַחֲתֵיהּ שָׁלַף סַיְיפָא וּבְעָא לְמִקְטְלֵיהּ פָּתַח פּוּמֵיהּ בְּמִלֵי תַחֲנוּנִין וַאֲמַר לְפִנְחָס אִין תְּקַיֵּים יַת נַפְשִׁי מִשְׁתַּבַּעְנָא לָךְ דְכָל יוֹמֵי דַאֲנָא קַיָּים לֵית אֲנָא מְלַטֵּט יַת עַמָּךְ עָנֵי וַאֲמַר לֵיהּ הֲלָא אַנְתְּ הוּא לָבָן אֲרַמָּאָה דִבְעֵית לְמִישֵׁיצָאָה יַת יַעֲקֹב אֲבוּנָן וּנְחַתָּא לְמִצְרַיִם בְּגִין לְמוֹבְדָא זַרְעֵיהּ וּמִן בָּתַר דִנְפָקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרֵיתָא בְהוֹן עֲמָלֵק רַשִׁיעָא וּכְדוֹן אִתְגָּרְתָא אִתְגְּרָא לְמֵילוֹט יַתְהוֹן וְכֵיוָן דַחֲמֵיתָא דְלָא אַהֲנְיָין עוֹבָדָךְ וְלָא קַבִּיל מֵימְרָא דַיְיָ מִינָךְ אַמְלִיכַת מִלְכָא בִּישָׁא יַת בָּלָק לְמוֹקְמָא יַת בְּנָתֵיהּ בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָתָא לְמַטְעָיָא יַתְהוֹן וּנְפָלוּ בְגִין כֵּן מִנְהוֹן עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין בְּגִין כֵּן לֵית אֶפְשַׁר תּוּב לְמִקַיְימָא יַת נַפְשָׁךְ וּמִן יַד שְׁלַף סַיְיפֵיהּ מִן תִּיקֵיהּ וְקַטְלֵיהּ׃ וישבו וּשְׁבוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת נְשֵׁיהוֹן דְמִדְיָנָאֵי וְיַת טַפְלֵיהוֹן וְיַת כָּל בְּעִירֵיהוֹן וְיַת כָּל גֵּיתֵיהוֹן וְיַת כָּל נִכְסֵיהוֹן בָּזוּ׃ ואת וְיַת כָּל קִרְוֵיהוֹן וּבָתֵי טִירָנְיָיהוֹן וְיַת כְּמָסֵי בֵּית סִגְדֵיהוֹן אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ ויקחו וּשְׁבוֹ יַת כָּל עֲדִיתָא וְיַת כָּל דְבַרְתָּא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃ ויביאו וְאַיְיתִיאוּ לְוַת מֹשֶׁה וּלְוַת אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְוַת כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת שִׁבְיְיתָא וְיַת דְבַרְתָּא וְיַת עֲדִיתָא לְמַשִׁרְיָתָא לְמֵישְׁרַיָא דְמוֹאָב עַל יַרְדְנָא דִירִיחוֹ׃ ויצאו וּנְפָקוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְכָל אֲמַרְכְּלֵי כְנִשְׁתָּא לְקַדְמוּתְהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשִׁרְיָתָא׃ ויקצף וּכְנַס מֹשֶׁה עַל אִסְטְרַטֵּיגִין דִמְמַנָן עַל חֵילָא רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא דְאָתוּ מֵחֵיל סִדְרֵי קְרָבָא׃ ויאמר וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה הֲקַיֵּימְתּוּן כָּל נוּקְבָא׃ הן הנה הָכִין הִינִין דַהֲוָאָה תַקְלָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵיצְתָא דְבִלְעָם לְמִשְׁקְרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ עַל עֵיסַק פְּעוֹר וַהֲוַת מוֹתָנָא בִּכְנִשְׁתָּא דַיְיָ׃ ועתה וּכְדוֹן קְטוֹלוּ כָּל דְכוּרָא בְּטַפְלַיָא וְכָל אִתְּתָא דִידַעַת גְבַר לְמִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא קְטוֹלוּ׃ וכל וְכָל טַפְלָא בִנְשַׁיָא אוֹקִימוּ כְלוֹ קֳבֵיל צִיצָא דְקוּדְשָׁא וְיִסְתַּכְלָן בֵּיהּ וּמַאן דְהִיא מְבַעֲלָא לִגְבַר יִתְעַבְּרוּן אַפָּהָא מוֹרִיקֵי וּמַאן דְלָא יָדְעַ מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא יְהוֹן סַמְקִין אַפָּהָא הֵיךְ נוּרָא וְתַקַּיְימוּנִין לְכוֹן׃ ואתם וְאַתּוּן שְׁרוֹ לְמִבָּרָא לְמַשִׁרְיָתָא שִׁבְעָא יוֹמִין כָּל דִקְטִיל בַּר נְשָׁא וְכָל דִיקְרַב בִּקְטִילָא תַדוּן עֲלוֹי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַתּוּן וּשְׁבִיכוֹן׃

וכל לבוש

פלמזונות (פ"א האומות) שבפולם אין אתם יכולים לאפ שמא מרובים אתם מזסתמרים שהיו שם מאות רכב כחורבאו ואפיאתכם עצה אלהיהם של אלו שונא זמה פוא וכו׳ כדאיתא בחלק וכספרי: הן הנה · מגיד שהיו מכירים אותן זו היא שככשל פלוני בה: (יז) וכל אשה יודעת איש · ראוים ליכפל אף על פי שלא נבעלה ולפני אנין הצבירים ונראויה ליכפל פניה מוריקות: הרוגו · למה חזר ואמר להפסיק הענין דברי ר׳ יש׳ מעא שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה י דעת איש וכל הטף בנשים וגומר איני יודע אם להרוג פם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמר הרגו: (וכל אשה יודעת׳) (יח) מחוץ למחנה · שלא יכנסו לעזרה: כל הורג כפר רבי מאיר אומר בסור׳ כדבר המקבל טומאה בכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי באת כאלו נוגע במת עצמו או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו תלמוד לומר וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי חבורו: תתחטאו · כמי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומר קברי נכרים אין מטמאין באהל שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם · אתם קרויים אדם מודה הוא שהנכרים מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלות שנא׳ אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם · לא שהנכרים מקבלין טומאה וצריכין הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבאו לברית ויטמאו צריכין הזאה:

וכל

נשיאים אסטרטיגין: אקיפוס מתלת סריגנוסא פי׳ן סקיפוס משלשה רוחות וגמרא בגמרא פגול דרגין טריגין וכן בה״י לעיל פר׳ מבורם: וכיון דחמא כלם׳ וכו׳ כל זה כסנהדרין פ׳ חלק וכם משמע כורגו: פוא לבן הרמא׳ פי׳ לעיל בראשי׳ כ״כ ק״ו והמנא מנא ליה שפוא לבן הרמי וכו׳:

יונתן
כמסי בית סגידהון פירו׳ בימוס בית מושב הפ״ז וכן כתב בירושלמי תרגום של במיהיון במקסון ועיי׳ לקמן כ״תי תמפי לג׳ פסיק כ״כ: ואסטרטיגין כתב בגמר׳ נויק תי [illegible] [illegible] ואסטרטיגין שפי׳ עשירי׳ ונגידים ושרים וכן ויעש דוד דגניר בית נחם

כ וכל-בגד וכל-כלי-עור וכל-מעשה
עזים וכל-כלי-עץ תתחטאו: ס
כא ויאמר אלעזר הכהן אל-אנשי
הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר-
צוה יהוה את-משה: כב אך את-
הזהב ואת-הכסף את-הנחשת את-הברזל את-
הבדיל ואת-העפרת: כג כל-דבר
אשר-יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי
נדה יתחטא וכל אשר לא-יבא באש תעבירו
במים: כד וכבסתם בגדיכם ביום
השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל-המחנה:
ס כה ויאמר יהוה אל-
משה לאמר: כו שא את ראש מלקוח
השבי באדם ובבהמה אתה ואלעזר הכהן
וראשי אבות העדה: כז וחצית את-
המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא
ובין כל-העדה: כח והרמת מכס
ליהוה מאת אנשי המלחמה היצאים לצבא
אחד נפש מחמש המאות מן-האדם ומן-הבקר
ומן-החמרים ומן-הצאן: כט
ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן תרומת
יהוה: ל וממחצת בני-ישראל תקח
אחד אחז מן-החמשים מן-האדם מן-הבקר
מן-החמרים ומן-הצאן מכל-הבהמה ונתתה
אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה:
לא ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר
צוה יהוה את-משה: לב ויהי
רביעי
המלקוח יתר הבז אשר בזזו עם הצבא צאן
שש-מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים:
לג ובקר שנים ושבעים אלף:
לד וחמרים אחד וששים אלף:
לה ונפש אדם מן-הנשים אשר לא-ידעו משכב
זכר כל-נפש שנים ושלשים אלף:
לו ותהי המחצה חלק היצאים בצבא
מספר הצאן שלש-מאות אלף ושלשים אלף
ושבעת אלפים וחמש מאות: לז
ויהי המכס ליהוה מן-הצאן שש מאות חמש
ושבעים: לח והבקר ששה ושלשים
אלף ומכסם ליהוה שנים ושבעים:
לט וחמרים שלשים אלף וחמש מאות
ומכסם ליהוה אחד וששים: מ
ונפש אדם ששה עשר אלף ומכסם ליהוה
שנים ושלשים נפש: מא ויתן משה
את-

וכל לבוש וכל מאן דמשך וכל עובד מעזי
וכל מאן דאע תדון עלוהי: ואמר
אלעזר כהנא לגברי חילא דאתו לקרבא
דא גזרת אוריתא דפקיד יי ית משה:
ברם ית דהבא וית כספא ית נחשא ית
ברזלא ית אבצא וית אברא: כל
מדעם דמתעל בנורא תעברוניה בנורא וידכי
ברם במי אדיותא יתדי וכל דלא מתעל בנורא
תעברוניה במיא: ותחוורון לבושיכון
ביומא שביעאה ותדכון ובתר כן תיעלון
למשריתא: ואמר יי למשה למימר:
קביל ית חושבן דברת שביא באינשא ובבעירא
את ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנשתא:
ותפליג ית דברתא בין גברי מגיחי קרבא
דנפקו לחילא ובין כל כנשתא: ותפריש
נסיבא קדם יי מן גברי מגיחי קרבא דנפקו
לחילא חד נפשא מחמש מאה מן אינשא
ומן תורי ומן חמרי ומן ענא:
מפלגותהון תסבון ותתן לאלעזר כהנא
אפרשותא קדם יי: ומפלגות בני
ישראל תסב חד דאתחד מן חמשין מן
אינשא מן תורי מן חמרי ומן ענא מכל
בעירא ותתן יתהון לליואי נטרי מטרת
משכנא דיי: ועבד משה ואלעזר
כהנא כמה דפקיד יי ית משה:
והוה דברתא שאר ביזא דבזו עמא דנפקו
לחילא ענא שית מאה ושבעין וחמשא
אלפין: ותורי שבעין ותרין אלפין:
וחמרי שתין וחד אלפין: ונפשא
דאינשא מן נשיא דלא ידעא משכבי
דכורא כל נפשתא תלתין ותרין אלפין:
והות פלגותא חולק גבריא דנפקו לחילא
מנין ענא תלת מאה ותלתין ושבע אלפין
וחמש מאה: והוה נסיבא קדם יי
מן ענא שית מאה שבעין וחמש:
ותורי תלתין ושתא אלפין ונסיבהון קדם
יי שבעין ותרין: וחמרי תלתין אלפין
וחמש מאה ונסיבהון קדם יי שתין וחד:
ונפשא דאינשא שתת עשר אלפין ונסיבהון
קדם יי תלתין ותרין נפשין: ויהב משה
ית

[illegible]

את מכס תרומת יהוה לאלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את משה : מב וממחצית בני ישראל אשר חצה משה מן האנשים הצבאים :

ית נסיב אפרשותא קדם יי לאלעזר כהנא כמה דפקיד יי ית משה : ומפלגות בני ישראל דפלג משה מן גבריא דנפקו לחילא : והות

יונתן בן עוזיאל

וכל וכל לבוש וכל מנא דצלא וכל עובד מעזי קרנא וגרמא וכל מאן דקיסה תדון עלוי ית קיסטרא וית אברא :
ויאמר ואמר אלעזר כהנא לגוברי חילא דאתו מן סדרי קרבא דא אחוויית גזירת אורייתא דפקיד יי ית משה : אך ברם לחודהון בלא חלדותהון ית דהבא וית כספא וית נחשא וית פרזלא וית קסטירא וית ברכימישא מניהון לא גולמיא ולא פשוטיא : כל דבר כל מידעם דאורחיה למתעלא בנורא לבסיא קדירתא שפודיא ואסכלתא תעברון בנורא וידכי בתר כן במיא דכשרין לאידכאה בהון דוותא יתדי וכל דלא מיתעל בנורא כהנכתא כסיא קתוניא קומקומסיא תעברון בארבעין סווין דמוי : וכבסתם ותחוורון לבושיכון ביומא שביעאה ותדכון ומן בתר כן תיעלון למשריתא : ויאמר ואמר יי עם משה למימר : שא סב ית שירוי ביזת שביתא באינשא ובבעירא ותקבל חושבנה אנת ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנשתא : וחצית ותפליג ית דברתא בין גובריא בלושיא דאחדו ית עדיתא באנחות קרבא דנפקו לחילא וביז כל כנשתא : והרמות ותפריש נסיבא לשמא דיי מן גוברי מגיחי קרבא דינפקו לחילא חדא בת נשא מחמש מאה היכדין מאנשא מן תורי ומן חמרי ומן ענא : ממחציתם מן פלגותהון דהוא חולק גברי מגיחי קרבא תסבון ותתנון לאלעזר כהנא אפרשותא לשמא דיי : וממחצית ומפלגות דבני ישראל תסב חד דמיתחד מן חמשין מן בת נשא ומן תורי ומן חמרי ומן כל בעירא ותתן יתהון לליוואי נטרי מטרת משכנא דיי : ויעש ועבד משה ואלעזר כהנא היכמא דפקיד יי ית משה : ויהי והות סכום דברתא שייור ביזתא דבזו עמא דנפקו לחילא מניין ענא שית מאה ושובעין וחמשא אלפין : ובקר ותורי שובעין ותרין אלפין : וחמרים וחמרי שיתין וחד אלפין : ונפש ונפשת אינשא מן נשיא דלא ידעו תשמיש דכורא כל נפשתא תלתין ותרין אלפין : ותהי והות פלגותא חולק גובריא די נפקו לחילא סכום ענא תלת מאה ותלתין ושובעא אלפין וחמש מאה : ויהי והות סכום נסיבא לשמא דיי מן ענא שית מאה שובעין וחמש : והבקר וסכום תורי תלתין ושתא אלפין וסכום נסיבתהון לשמא דיי שובעין ותרין : וחמרים וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה וסכום נסיבתהון לשמא דיי שיתין וחד : ונפש ונפשת אינשא שיתת עשר אלפין וסכום נסיבתהון לשמא דיי תלתין ותרין נפשן : ויתן ויהב משה ית סכום נסיבת אפרשותא דיי לאלעזר כהנא היכמא דפקיד יי ית משה : וממחצית ומפלגות בני ישראל די פליג משה מן גובריא דנפקו לחילא : ותהי

(כ) וכל מעשה עזים. להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות : (כא) ויאמר אלעזר הכהן וגומר. לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי נכרים וכן אתה מוצא בשמיני למילואים שנאמר ויקצוף משה על אלעזר ועל איתמר בא לכלל כעס בא לכלל טעות וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע ע"י הכעס טעה : אשר צוה ה' וגו'. תלה ההוראה ברבו : (כב) אך את הזהב וגומר. אף על פי שלא הזהיר משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול ואך לשון מיעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אין מעכב' יהיה כמות שהוא : (כג) כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו כלום : תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו מה שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין ומה שתשמישו ע"י צלי כגון השפוד והאסכלה ילבננו באור : אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאה אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה ורבותינו דרשו מכאן שאף לאחר הגעלה לכלי מתכות ומי נדה האמורין כאן דרשו מים הראויין לטבול בהם נדה וכמה הם ארבעים סאה : וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע"י האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור : תעבירו במים. מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות : (כד) אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל : (כו) שא את ראש. קח את החשבון : (כז) וחצית בין תופשי המלחמה וגו'. חציו לאלו וחציו לאלו : (לב) ויהי המלקוח יתר הבז. לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את כל ענין הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוק' ולכלל מכס שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו שם איש לו ולא בא לכלל חלוקה המספר שכאן וגו'. (מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. למחצה למטה המלחמה ...

ל

קרבן' וגורמא כי הכל דמעיזים מן הקרנים וטלפים וכן הוא במסכת חולין פרק שחיטות חולין וכ"ש קשירה וכרכומית הוא הרנוסי כל כדיל ועופרת ותימ' דעגיל שמות ט"ו דן קי"ז ת"ו תופרת ... וכן ... ט"ו ... ברכוס ... וכן פייז במתורגמן פרק אכן שמכיה סה"פ במדבר ל"א ... ובסס ירושל' כמנא ולפני ... כנתנא גנומיא ... כלי ... קיטון קומקמס קימקס ... ... מחציון את העיר

מג ותהי מחצת העדה מן־הצאן שלש־מאות אלף ושלשים אלף שבעת אלפים וחמש מאות:
מד ובקר ששה ושלשים אלף:
מה וחמרים שלשים אלף וחמש מאות:
מו ונפש אדם ששה עשר אלף:
מז ויקח משה ממחצת בני־ישראל את־האחז אחד מן־החמשים מן־האדם ומן־הבהמה ויתן אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה כאשר צוה יהוה את משה: (פ' חסר ובפנין:)

חמישי

מח ויקרבו אל־משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות:
מט ויאמרו אל־משה עבדיך נשאו את־ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא־נפקד ממנו איש:
נ ונקרב את־קרבן יהוה איש אשר מצא כלי־זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על־נפשתינו לפני יהוה: (ג' וא' ואלעזר:)
נא ויקח משה ואלעזר הכהן את־הזהב מאתם כל כלי מעשה:
נב ויהי כל־זהב התרומה אשר הרימו ליהוה ששה עשר אלף שבע־מאות וחמשים שקל מאת שרי האלפים ומאת שרי המאות: (פ' דמפירין ושכם:)
נג אנשי הצבא בזזו איש לו:
נד ויקח משה ואלעזר הכהן את־הזהב מאת שרי האלפים והמאות ויבאו אתו אל־אהל מועד זכרון לבני־ישראל לפני יהוה: ס (פ'חס'כתור')

לב ששי

א ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני־גד עצום מאד ויראו את־ארץ יעזר ואת־ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה:
ב ויבאו בני־גד ובני ראובן ויאמרו אל־משה ואל־אלעזר הכהן ואל־נשיאי העדה לאמר:
ג עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען: (ג' ריש פסוק ומל' כתיר')
ד הארץ אשר הכה יהוה לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: ס (ג' וחסר)
ה ויאמרו אם־מצאנו חן בעיניך יתן את־הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל־תעברנו את־הירדן:
ו ויאמר משה לבני־גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה:
ז ולמה תנואון את־לב בני ישראל מעבר אל־הארץ אשר־נתן להם יהוה: (תניאון ק':)
ח כה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את־הארץ:
ט ויעלו עד־נחל אשכול ויראו את־הארץ ויניאו את־לב בני ישראל (ג' ומלא:)

לבלתי

והות פלגות כנשתא מן ענא תלת מאה ותלתין ושבעא אלפין וחמש מאה: ותורי תלתין ושתא אלפין: וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה: ונפשא דאנשא שתת עסר אלפין: ונסיב משה מפלגות בני ישראל ית דאתחד חד מן חמשין מן אנשא ומן בעירא ויהב יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי כמה דפקיד יי ית משה: וקריבו לות משה דממנן די לאלפי חילא רבני אלפין ורבני מאותא: ואמרו למשה עבדך קבילו ית חושבן גברי מגיחי קרבא די עמנא ולא שגא מננא אינש: וקריבנא ית קורבנא דיי גבר דאשכח מאן דדהב שירין ושבבין עזקן קדשין ומחוך לכפרא על נפשתנא קדם יי: ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מנהון כל מאן דעובדא: והוה כל דהב אפרשותא דאפרשו קדם יי שתת עסר אלפין שבע מאה וחמשין סלעין מן רבני אלפין ומן רבני מאותא: גברי דחילא בזו גבר לנפשיה: ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מן רבני אלפין ומאותא ואיתיאו יתיה למשכן זמנא דכרנא לבני ישראל קדם יי:

ובעיר סגי הוה לבני ראובן ולבני גד תקיף לחדא וחזו ית ארע יעזר וית ארע גלעד והא אתרא אתר כשר לבית בעיר: ואתו בני גד ובני ראובן ואמרו למשה ולאלעזר כהנא ולרברבי כנשתא למימר: מכלילתא ומלבשתא וכומרין דבית נמרי ובית חושבנא ובעלי דבבא וסיעת בית קבורתא דמשה ובעון: ארעא דמחא יי ית יתבהא קדם כנשתא דישראל ארע כשרא לבית בעיר היא ולעבדך אית בעיר: ואמרו אם אשכחנא רחמין בעינך תתיהב ית ארעא הדא לעבדך לאחסנא לא תעברננא ית ירדנא: ואמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכון ייתון לקרבא ואתון תתבון הכא: ולמה תונון ית לבא דבני ישראל מלמעבר לארעא דיהב להון יי: כדין עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון מרקם גיאה למחזי ית ארעא: וסליקו עד נחלא דאתכלא וחזו ית ארעא ואוניאו ית לבא דבני ישראל בדיל

דלא

ויהי והות סכום פלגות כנשתא מן ענא תלת מאה ותלתין ושובעא אלפין וחמש מאה : ובקר וסכום תורי תלתין ושית אלפין : וחמרים וסכום חמרי תלתין אלפין וחמש מאה : ונפש ובנת נשא שתסר אלפין : ויקח ונסיב משה מפלגות בני ישראל ית דמיתחד חד מן חמשין מן בנת נשא ומן בעירא ויהב יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי היכמא דפקיד יי ית משה : ויקרבו וקריבו לות משה אסטרטיגין דממנן על אלפי חילא רבני אלפין ורבני מאוותא : ויאמרו ואמרו למשה עבדך קבילו ית סכום גוברי מגיחי קרבא די עמנא ולא שגא מננא אינש : ונקרב וקריבנא דורונא לשמא דיי כיון דמסר יי ית מדינאי בידינן וכבשנן ית ארעהון וית מדינתהון והוינן עיילין לטרקליניהון וחמיין בנתיהון יאתא חטייתא מפרנקתא וכל גבר דהוה משכח עליהן מנין דדהב הוי שרי כלילייא מן רישהון קדשיא מן אודניהון קטליא מן צווריהון שירייא מן אדריעהון עוקתא מן אצבעתיהון מחוכיא מבית תדייהון ובכל דא חס יי למיתלי עיני בן ולא אסתכלון בחדא מנהון דלא למחייבא בחדא מנהין ולא נמות במיתותא דמייתין בה רשיעיא לעלמא דאתי ודא יידכר לן ליום דינא רבא למכפרא על נפשתן קדם יי : ויקח ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מנהון כל מאן דעובדא : ויהי והוה סכום כל דהב אפרשותא דאפרשו לשמא דיי שיתסר אלפין ושבע מאה וחמשין סלעין מן רבני אלפין ומן רבני מאוותא : אנשי גוברין דחילא בזזו גבר לנפשיה : ויקח ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מן רבני אלפין ומאוותא ואיתיאו יתיה למשכן זמנא דוכרנא טבא לבני ישראל קדם יי : ומקנה רב ובעירי סגיא הוון לבני ראובן ולבני גד תקיף לחדא וחמון ית ארעא דמכוור וית ארע גלעד והא אתרא אתר כשר לבית בעיר : ויבאו ואתו בני גד ובני ראובן ואמרו למשה ולאלעזר כהנא ולרברבי כנשתא למימר : עטרות מכללתא ומדבשתא מכוור ובית נמרי ובית חושבני מעלת מרא שירן ובית קבורתיה דמשה ובעון : הארץ ארעא דכבש יי ומחא יתבהא קדם כנשתא דישראל ארע כשר לבית בעיר היא ולעבדך אית בעיר : ויאמרו ואמרו אין אשכחנא רחמין קדמך תתיהב ארעא הדא לעבדך לאחסנא לא תעברננא ית יורדנא : ויאמר ואמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכון ייתון לקרבא ואתון תיתבון הכא : ולמה ולמא תבטלון רעוות בני ישראל מלמעיבר לארעא דיהב להון יי : כה הכדין עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון מריקם גיעא למחמי ית ארעא : ויעלו וסליקו עד נחלא דאתכלא וחמון ית ארעא ובטילו רעות ליבא דישראל בגין דלא למיעל לארעא דיהב להון יי :

ירושלמי

וקריבנן ית קורבנא דיי כד הוינן עלין בבתיהון דמלכיא מדינאי ובקיטוני מדמכהון והוינן חמין תמן בנתיהון דמלכיא מדינאי יאיין ומפרנקתא והוינן נסבין מנהון קוריא דדהבא מן רישיהון וקדשיא מאודניהון ועיזקייא מאצבעתא ועקלייא מאורעהון ושעוכיא מן בית תדיהון חס לן משה רבן לא אסתכל חד מינן בחדא מנהון ולא אתיחד חד מינן בחדא מנהון דלא ניהוי שותף עמה בגהינם לעלמא דאתי היא תקים לן ביום דינא רבא לכפרא על נפשתנא קדם יי :

וחמון ית ארעא דמכוור וית ארעא דגלעד והא אתרא אתר דנכסין היא :

מכללתא מדבשתא ומכוור ובית נמרין וחשבון ולעלה ושבם ונבו ובען :

מקנה נכסין :

ולמה תתברון :

וסליקו עד סגולה וחמון ית ארעא :

ויחר

לעדה ומוציאה לחם מן הלנשים הנופלים : (מו) ותהי מחצת העדה כך וכך : (מז) ויקח משה וגו' הפקידים הממונים (מח) לא נפקד לא נחסר ותרגום לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון כמו אנכי אחטנה תרגומו דהוה שגיא מתכיילא וכן כי יפקד מושבך יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם וכן ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין איש יושב שם : (אצעדה אלו צמידים של רגל : צמיד על יד :) (נ) עגיל נזמי אזן : וכומז דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין : (ד) עטרות ודיבון וגו' ארץ סיחון ועוג היו : (ו) התאחיכם לשון תמיה הוא (ז) ולמה תניאון תסירו ותמניעו לבם מעבור שיהיו סבורין שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם : (ח) מקדש ברנע כך שמה ושתי קדש היו :

הקניזי

הקניזי

מתחלמי' ג"כ ואין צורך כי פי' מיקולית צמיד שכתוב על הזרוע והוא פה שקול בית הכבד ומן מעוכיא על שם מיעוך ומעתוש וק"ל :

הנלחמת מחס : חטייתא מפנקתא תרגום של הרכה כך וסענוגה ופיין בערוך ערכו וכן תי' לעיל על הילדי' רכים פרש' וישלח דף כ"ו : קדישא מן אודניהון פי' הנזמים שבאזניה כי כן תרגו' של נזמי הזהב ית קדושיא : קטליא הוא ענק לצואר : מחוכיא אנכי הדין פיר' הוא דפוס של בית הדדים ולפי שמכיא לידי שחוק וקלות ראש נקרא מחוכיא : ירושלמי ובקיטוני מדמכהון פירש בערוך מקיטון ובן תי' לעיל בח"מ שכבך ופ"ש דף ק' בתי' קוריא דדסכא יש מפרשים מלשון קריא ופי' עיר של זהב והוא לשון גמרא דפרק במה ישם ולא נפיר זהב ופירשו כמין נשקא ומצוייר עליו כמין עיר והוא תכשיט נשים ופיין בערוך : ופיקולית יש מגיהין ועגולית כי ג"ק ממוצא אחד הם וכן מעוכית מחוכית בי אותיות אח"הע

לבלתי־בא אל־הארץ אשר־נתן להם יהוה׃
י ויחר־אף יהוה ביום ההוא וישבע
לאמר׃ יא אם־יראו האנשים העלים
ממצרים מבן עשרים שנה ומעלה את האדמה
אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב כי לא־
מלאו אחרי׃ יב בלתי כלב בן־יפנה
הקנזי ויהושע בן־נון כי מלאו אחרי יהוה׃
יג ויחר־אף יהוה בישראל וינעם   י׳ נחסר׃
במדבר ארבעים שנה עד־תם כל־הדור העשה
הרע בעיני יהוה׃ יד והנה קמתם
תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד
על חרון אף־יהוה אל־ישראל׃ טו
כי תשובן מאחריו ויסף עוד להניחו במדבר   י׳ נמלא׃
ושחתם לכל־העם הזה׃ ס טז
ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה   כולם חסר ב׳ וחסר וא׳ ובני דן ודון
וערים לטפנו׃ יז ואנחנו נחלץ חשים
לפני בני ישראל עד אשר אם־הביאנם אל־מקומם
וישב טפנו בערי המבצר מפני ישבי הארץ׃   כולם מלא
יח לא נשוב אל־בתינו עד התנחל
שביעי בני ישראל איש נחלתו׃ יט כי לא
ננחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו
אלינו מעבר הירדן מזרחה׃ פ כ
ויאמר אליהם משה אם־תעשון את־הדבר הזה
אם־תחלצו לפני יהוה למלחמה׃ כא
ועבר לכם כל־חלוץ את־הירדן לפני יהוה עד
הורישו את־איביו מפניו׃ כב ונכבשה
הארץ לפני יהוה ואחר תשבו והייתם נקים
מיהוה ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם
לאחזה לפני יהוה׃ כג ואם־לא תעשון
כן הנה חטאתם ליהוה ודעו חטאתכם אשר
תמצא אתכם׃ כד בנו־לכם ערים
לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו׃
כה ויאמר בני־גד ובני ראובן אל־
משה לאמר עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה׃
כו טפנו נשינו מקננו וכל־בהמתנו
יהיו־שם בערי הגלעד׃ כז ועבדיך
יעברו כל־חלוץ צבא לפני יהוה למלחמה כאשר
אדני דבר׃ כח ויצו להם משה את
אלעזר הכהן ואת יהושע בן־נון ואת־ראשי
אבות המטות לבני ישראל׃ כט ויאמר
משה אלהם אם־יעברו בני־גד ובני־ראובן
אתכם את־הירדן כל־חלוץ למלחמה לפני יהוה
ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את־ארץ
הגלעד

דלא למיעל לארעא דיהב להון יי׃
ותקיף רוגזא דיי ביומא ההוא וקיים למימר׃
אם יחזון גבריא דסליקו ממצרים מבר עסרין
שנין ולעלא ית ארעא דקיימית לאברהם ליצחק
וליעקב ארי לא אשלימו בתר דחלתי׃
אלהן כלב בר יפנה קנזאה ויהושע בר נון
ארי אשלימו בתר דחלתא דיי׃
ותקיף רוגזא דיי בישראל ואטלטלינון במדברא
ארבעין שנין עד דסף כל דרא דעביד דביש
קדם יי׃ והא קמתון חלף אבהתכון
תלמידי גבריא חיביא לאוספא עוד על תקוף
רוגזא דיי לישראל׃ ארי תתובון מבתר
דחלתיה ויוסף עוד לאשבקותהון במדברא
ותחבלון לכל עמא הדין׃ וקריבו לותיה
ואמרו חטרין דען נבני לבעירנא הכא וקרוין
לטפלנא׃ ואנחנא נזדרז מבעין
קדם בני ישראל עד דנעילינון לאתרהון ויתבון
טפלנא בקרוין כריכן מן קדם יתבי ארעא׃
לא נתוב לבתנא עד דיחסנון בני ישראל גבר
אחסנתיה׃ ארי לא נחסין עמהון מעברא
לירדנא ולהלא ארי קבילנא אחסנתנא לנא
מעברא דירדנא מדינחא׃ ואמר
להון משה אם תעבדון ית פתגמא הדין אם
תזדרזון קדם עמא דיי לקרבא׃ ויעבר
לכון כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא דיי עד
דיתרך ית בעלי דבבוהי מן קדמוהי׃
ותתכבש ארעא קדם עמא דיי ובתר כן תתובון
ותהון זכאין מן קדם יי ומישראל ותהי ארעא
הדא לכון לאחסנא קדם יי׃ ואם לא
תעבדון כן הא חבתון קדם יי ודעו חובתכון
דתשכח יתכון׃ בנו לכון קרוין לטפלכון
וחטרין לענכון ודיפוק מפומכון תעבדון׃
ואמרו בני גד ובני ראובן למשה למימר עבדך
יעבדון כמא דרבוני מפקיד׃ טפלנא
נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון תמן בקרוי
גלעד׃ ועבדך יעברון כל מזרז
חילא קדם עמא דיי לקרבא כמה דרבוני ממליל׃
ופקיד להון משה ית אלעזר כהנא וית יהושע
בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני ישראל׃
ואמר משה להון אם יעברון בני גד ובני
ראובן עמכון ית ירדנא כל דמזרז לקרבא
קדם עמא דיי ותתכבש ארעא קדמיכון ותתנון
להון

ויחר ותקיף רוגזא דיי ביומא ההוא וקיים למימר : אם יראו גובריא דסליקו ממצרים מבר עשרין שנין ולעילא ית ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב ארום לא שלימו בתר דחלתי : בלתי שלימו בתר דחלתא דיי : ויחר אף ארגעין שנין עד דסף כל דרא דעבד דביש קדם יי : והנה תלמידי גובריא חייביא למוספא תוב על תקוף רוגזא דיי על ישראל : כי תשובון ארום תתובון מבתר דחלתיה ויוסף תוב לאוחרותהון במדברא ותחבלון לכל עמא הדין : ויגשו וקריבו לותיה ואמרו דירין דעאן נבני לבעירנא הכא וקירוין לטפלנא : ואנחנו ואנחנא נזדרז מבעין בגו בני ישראל עד דנעילינון לאתרהון ויתבון טפלנא בקרוי חקרא מן קדם יתבי ארעא : לא לא נתוב לבתנא עד דיחסנון בני ישראל גבר אחסנתיה : כי ארום לא נחסין עמהון מעיברא ליורדנא ולהלא ארום מטת אחסנתנא לנא מעיברא דיורדנא מדינחא : ויאמר ואמר להון משה אין תעבדון ית פתגמא הדין אין תזדרזון קדם עמא דיי לאגחא קרבא : ועבר ויעיבר לכון כל דמזרז ית יורדנא קדם עמא דיי לאגחא קרבא עד דיתריך ית בעלי דבבוי מן קדמוי : ונכבשה ותתכבש ארעא קדם עמא דיי ומן בתר כדין תתובון ותהון זכאין מן קדם יי ומישראל ותהי ארעא הדא לכון לאחסנא קדם יי : ואם ואין לא תעבדון ית פתגמא הדין הא חבתון קדם יי אלהכון ודעו חובתכון דהארע יתכון : בנו בנו לכון קורין לטפלכון ודירין לענכון ודנפיק מפומכון תעבדון : ויאמר ואמרו בני גד ובני ראובן באסכמותא חדא למשה למימר עבדך יעבדון כל דריבוני מפקיד : טפנו טפלנא נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון תמן בקוריי גלעד : ועבדיך ועבדך יעיברון כל דמזרז חילא קדם עמא דיי לקרבא היכמא דריבוני ממליל : ויצו ופקיד עליהון משה ית אלעזר כהנא וית יהושע בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני ישראל : ויאמר ואמר להון משה אין יעיברון בני גד ובני ראובן עמכון ית יורדנא כל דמזרז לקרבא קדם עמא דיי ותתכבש ארעא קדמיכון ותתנון להון ית ארע גלעד לאחסנא : ואם

ירושלמי

אם יראו אין יחמון : בלתי אלהן כלב בר יפונה קניזאה ויהושע בר נון ארום שלימו בתר דחלתא דיי : ויחר אף ותקיף רוגזא דיי בישראל וטלטלינון במדברא : והנה והא קמתון בתר אבהתכון

ירושלמי

תסגון גובריין חייבין למיספה עוד על תקוף רוגזא :

ירושלמי

בקירוין תלולין מן קדם דמרי ארעא :

ירושלמי

בנו לכון קירוין לטפליכון ודיכוין לענכון ומה דנפק מפומכון תעבדון :

(יב) הקנזי · חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל : (יג) ויניעם · ויטלטלם מן נע ונד : (ס"א דוכפקתוס ונטלטלם כנע ונד) (יד) לספות · כמו ספו שנה על שנה · עולותיכם ספו וגו' לשון תוספת : (יז) ככנה למקננו מורכב מעני פי' · חקים היו של מתוכם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העקר עקר והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כן גדרות לצאנכם · (יז) ואנחנו נחלץ חושים · נזדיין מהירים גזרות : כמו מהר שלל חש בז ימהר יחישה : לפני בני ישראל · בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד וטרף זרוע אף קדקד ואף משה חזר ושירש לפני כאלה הדברים ואזו התנאי במשנה התנאי וגו' חלוצים תעברו לפני אחיכם בקירין הגולין פי' בני ישראל כל בני חיל וכיריחו כתיב והחלוץ עובר לפניהם זה ראובן וגד שקיימו תנאם : וישב טפנו · בעודנו עריס גבוהל אצל אחינו · בערי המבצר שבנינו עכשיו : (יט) מעבר הירדן והלאה · בעבר המערבי · כי באה נחלתנו וכבורות עבר הקלנים בעבר המזרחי · (כד) לצנאכם · תיבה זו מגזרת צונה ואלפים כלם שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לגזר תל לנזוק וא"לף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא · תיקונו של רבי משה הדרשן למדתי כן : ויעונה ותיגי תילן מפיכם תעשו · לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק שתשה לא בקש משה אלא ונכבשה ואחר התוכנו והם קבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו : (כה) ויאמר בני גד · כלם כאיש אחד : (כו) ויצו להם · כמו עליהם ועל תנאם מנה אלעזר ויהושע כמו ה' ילחם לכם :

פי' יונתן אין יחמון לאחרותיהון כנ"ל וכן ה"א באונק לם : ובטילו דעות לכא ר"ל בטלו חפץ לבבם שהיה אחז כדעתם לעלות אל הארץ אשר פיניס' דורשי' פה : נזדרז מכפין וכן ה"א כאן לשון אהירות ואלות כיכן תרגום של יחם שתידות לזנו ומכסה דמעהדא : ודירין לענכון פי' בוא תרגום של גדרות לצאנכם וכן חילפיל ס ויחידק פ"ס ויצ"ג במ"ש וכן כמבא בגמר סכוכ' בא לדיר וכן כתרגום ירושלמי שתרג' ודובון נענכון וים מגיהים ודירין ואני' שנ"ל כמו כפי' ויש לייסב סגירם' כמו שהיא ודופון ויאים פירושו מקו' לחצאן כי תרגום של מקום דוך פלן וכן אלף דופקתום מורכב מעני גזרות : בקירין הגולין פי' עריס גבוהל וכבורות לשון תל ותיגי תילן

הגלעד לאחזה : ל ואם־לא יעברו
חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ כנען :
לא ויענו בני־גד ובני ראובן לאמר את
אשר דבר יהוה אל־עבדיך כן נעשה :
לב נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה
ארץ כנען ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן :
לג ויתן להם משה לבני־גד
ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן־יוסף את־
ממלכת סיחן מלך האמרי ואת־ממלכת עוג
מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ
סביב : לד ויבנו בני־גד את־דיבן
ואת־עטרת ואת ערער : לה ואת־
עטרת שופן ואת־יעזר ויגבהה : לו
ואת־בית נמרה ואת־בית הרן ערי מבצר
וגדרת צאן : לז ובני ראובן בנו
את־חשבון ואת־אלעלא ואת קריתים :
לח ואת־נבו ואת־בעל מעון
מוסבת שם ואת־שבמה ויקראו בשמת את־
שמות הערים אשר בנו : לט וילכו
בני מכיר בן־מנשה גלעדה וילכדה ויורש את־
האמרי אשר־בה : מ ויתן משה
את־הגלעד למכיר בן־מנשה וישב בה :
מא ויאיר בן־מנשה הלך וילכד
את־חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר :
מב ונבח הלך וילכד את־קנת ואת־
בנתיה ויקרא לה נבח בשמו :

קי"ב פסו' יק"ב עזג"ל סימן:
ומפטירין שמעו דבר ה' בירמיה בסי' ב"ג

פ' חסר כתורה : פספו' מתחיל ככון ומסיים ככון כלומר מעבר הירדן שהוא רחב ג' אמות וגו' בגימ' תיכון לומר שכל לב שבטי' יעברו : ל' כתיב אלף : מ' ג' מלא וכ' חסר לא שלשה לא מפיק הא זה שלא נתקיים לו זה השם לבנות לא כיון כארץ שנפר שבקש לבנות ולא כנה ויאמר לו בנוז שלא דבר עמה הוא במגלו' אתעסלים :

להון ית־ארעא דגלעד לאחסנא : ואם
לא יעברון מזרזין עמכון ויחסנון ביניכון בארעא
דכנען : ואתיבו בני־גד ובני ראובן
למימר ית דמליל יי לעבדך כן נעביד :
נחנא נעבר מזרזין קדם עמא דיי לארעא
דכנען ועמנא אחודת אחסנתנא מעברא
לירדנא : ויהב להון משה לבני־גד
ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר
יוסף ית־מלכות סיחון מלכא דאמוראה וית
מלכות עוג מלכא דמתנן ארעא לקרוהא
בתחומין קרוי ארעא סחור סחור : ובנו
בני־גד ית־דיבון וית־עטרות וית ערוער :
וית־עטרות שופן וית־יעזר ורמתא :
וית־בית נמרה וית־בית הרן קרוין כרכין
וחטרין דען : ובני ראובן בנו ית־חשבון
וית־אלעלא וית קריתים : וית־נבו
וית־בעל מעון מקפן שמהן וית־שבמה וקרו
בשמהן ית־שמהת קרויא דבנו :
ואזלו בני מכיר בר־מנשה לגלעד וכבשוה ותריכו
ית־אמוראה דבה : ויהב משה ית־גלעד
למכיר בר־מנשה ויתיב בה : ויאיר בר
מנשה אזל וכבש ית־כפרניהון וקרא יתהין
כפרני יאיר : ונבח אזל וכבש ית־קנת
וית־כפרנהא וקרא לה נבח
בשמיה :

ס ס ס

לג א אלה מסעי בני־ישראל
אשר יצאו מארץ
מצרים לצבאתם
ביד־משה ואהרן : ב ויכתב משה
את־מוצאיהם למסעיהם על־פי יהוה ואלה
מסעיהם למוצאיהם : ג ויסעו
מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום
לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני־ישראל
ביד רמה לעיני כל־מצרים : ד
ומצרים מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל־
בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים :

יסעו

ב' דסמיך לפסח :

ס ס ס

אלין מטלני בני־ישראל דנפקו
מארעא דמצרים להיליהון
בידא דמשה ואהרן :
וכתב משה ית־מפקנהון למטלניהון על
מימרא דיי ואלין מטלניהון למפקניהון :
ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמשת עסרא
יומא לירחא קדמאה מבתר יומא דפסחא
נפקו בני־ישראל בריש גלי לעיני כל מצראי :
ומצראי מקברין ית דקטל יי בהון כל־בוכרא
ובטעותהון עבד יי דינין :

ונטלו

(לא) ואתנו אחזת נחלתנו · כלומר ביזינו וברשותינו תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה : (לו) וגדרות צאן זו
מוץ

ואם ואין לא יעיברון מזרזין עמכון ויחסנון ביניכון בארעא דכנען : ויענו ואתיבו בני גד ובני ראובן ואמרו ית כל דמליל יי לעבדך היכדין נעביד : נחנו נחנא נעיבר מזרזין קדם עמא דיי לארעא דכנען ועמנא אחידת אחסנתנא מעיברא ליורדנא : ויתן ויהב להון משה לבני גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר יוסף ית מלכות סיחון מלכא דאמוראי וית מלכות עוג מלכא דמתנן ארעא לקורייהא בתחומי קוריי ארעא חזור חזור : ויבנו ובנו בני גד ית מדבשתא וית מכללתא וית לחיית : ואת וית מכללת שופנא וית מכ[ב]ר גרמתא : ואת וית כרכא תקיפא בבית נימרין וית בית הרן קוריי תקפא גדירין דעאן : ובני ובני ראובן בנו ית בית חושבני וית מעלת מרא וית קרתא דתרין שוקהא מכבשן בממירא היא בירישא : ואת נבו וית בית קבורתיה דמשה וית קרתא דבלק דפגרו מתמן טעות פעור במדור בית במסיא וית קרתא דמקפן שוריהא גליף שמהת גיבריהא וית שירן ובתר דבנינון קרו להון שמהן בשום גובריא דבנונון : וילכו ואזלו בני מכיר בר מנשה לגלעד וכבשוה ותריכו ית אמוראי דבה : ויתן ויהב משה ית גלעד למכיר בר מנשה ויתיב בה : יאיר ויאיר בר מנשה אזל וכבש ית כופרניהון וקרא יתהון כופרני יאיר : ונבח ונבח אזל וכבש ית קנת וית כופרנהא וקרא לה נבח על שמיה :

ירושלמי

ובנו בני גד ית דבשתא וית מכללתא וית לחית : וית מכלילתא דשופני וית מכוור וית יגבהה :

פ פ פ

אלה

מסעי אלין מטלני בני ישראל די נפקו מארעא דמצרים לחיליותהון כד אתעבידו להון ניסין על יד משה ואהרן : ויכתוב וכתב משה ית מפקנהון למטלניהון על מימר דיי ואלין מטלניהון לטפקנהון : ויסעו מרעמסס ונטלו מן פילוסין בירחא דניסן בחמשת עסרא יומא לירחא קדמאה מבתר דאכלו ניכסת פסחא נפקו בני ישראל בריש גלי למיחמיהון דכל מצראי : ומצרים ומצראי מקברין ית דקטל יי בהון כל בוכרא ובטעוותהון עבד מימר דיי דינין טעוות מתכא הוו מתרככין טעוות אבנא מתגדעין טעוות פחרא מתעברין בקיקין טעוון דעא מתעבדין קטם ודבעירי מייתין : ויסעו ונטלו בני ישראל מן פילוסין ושרו בסוכות אתרא דאתחפיאו שבעת ענני יקרא : ויסעו ונטלו מסכות ושרו באיתם

ירושלמי

ונטלו מן פילוסין בירחא קדמאה :

דבסטר

סוף פסוק מוסב על תחלת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו לשמות ערי מבצר ... ודרות צאן ואת נבו ואת ... מעון ונוסבו שם ... וכל ... מעון ... פ"א כס יחיו ... ונוריי ... קוריים ... שם לשמות אחרים ... מוסבות אם ... וכל מעון ומוסבות לשם אחר : (לח) ואת שבמה ... בנו שבמה ... וכנו ... שמות ... ואת ... כבי ... המורים לתעלף . (לט) וירש . כתרגו' ותריך שתיבת ריש ... שתי ... לשון ירושה ולשון הורשה ... טירוד ותירוך : (מא) חוותיהם . כפרניהון : ויקרא אתהן חוות יאיר . לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון : (מב) ויקרא לה נבח . לא ... מפיק ה"א וראיתי ... דו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפי' סוא רפס ... מדרשו ... ומתמהני ... שתי תיבות הדומות לה ויאמר לה ... ולגבות לה כית :

חסלת ראשי המטות

(א) אלה מסעי ... למה נכתבו המסעו' הללו להודיע חסדיו של מקום שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות צא מהם י"ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזרה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנאמר ואחר נסעו העם מחצרות ... ואומר אלה לך ... ובוא וראה ... ויחנו ברתמה ... ועוד הוצא משם ח' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב ... מצא שכל ... שנים לא נסעו אלא עשרים מסעות זה מיסודו של רבי משה הדרשן ... רבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכולי : (ד) ומצרים מקברים . טרודים באבלם :

ואחד למטה ואחד למעלה ... פירש ... מקבעים ... : מרעמסס עיין לעיל ... דף קי"ב בתרגום וביאורי : ... שמעון ... ונוכף ... בנים ... טובות ... בפרק קמא דמ"ו ... עי' ... ספר ... תדכתיב ...

ויחנו

אתעבידו לשון נסים דייק מדכתיב המסעות בודאי אתי להודיע לן מה וכן כרכם פרש' זו כתב שהניסים הם שהיו גרדפים ולא ניזוקים מגהשים גרפים כו' יעויין אצ"ר תרתר דאכלו נכס' פסח וכן תרגום בגד לט ל דף קכ"ג כרים העמודו וע"ש וכביאורי : מתכא הוו מתרככין אבנא ובו' פחרא וכו' בקיקין דמא וכו' דייק מדכתיב אשר הכה ולא הוה ליה למימר אלא מצרים מקברים אשר המית ה' אלא לדרש סכסס כל אלו אחרת דאתחפיאו ... ענני ... וכו' עיין בילקוט ופ' ברכי עקיבא דפליג אתכוויד וסבר אין סיכות אלא ענני כבוד . גם מדכתיב סכות ... אלא ... ויכתב ... עם כל ... את ... חקי ... אלא מרמז על שם ... עננים ... מקיפים מד' רוחות אחד לעלה ... ר' לין ... מדכתיב כרוך ... ולא

ה וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וַיַּחֲנוּ
בְּסֻכֹּת: ו וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם
אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר: ז וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם
וַיָּשָׁב עַל־פִּי הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ
לִפְנֵי מִגְדֹּל: ח וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת
וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים בְּמִדְבַּר אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה: ט
וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם:
י וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף:
יא וַיִּסְעוּ מִיַּם־סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־סִין:
יב וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר־סִין וַיַּחֲנוּ בְּדָפְקָה:
יג וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ:
יד וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם
טו וְלֹא־הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת:
טז וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִם וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינָי:
וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה:
יז וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת:
יח וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה:
יט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ:
כ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה:
כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה:
כב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה:
כג וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר:
כד וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ בַּחֲרָדָה:
כה וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת:
כו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת:
כז וַיִּסְעוּ מִתָּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח:
כח וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה:
כט וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה:
ל וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמֹסֵרוֹת:
לא וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן:
לב וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד:
לג וַיִּסְעוּ מֵחֹר הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה:
לד וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ בְּעַבְרֹנָה:
לה וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר:
לו וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְמִדְבַּר־
צִן הִוא קָדֵשׁ: לז וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ
בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם: לח וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת
הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:
ואהרן

ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו בסכות:
ונטלו מסכות ושרו באיתם דבסטר מדברא:
ונטלו מאיתם ותב על פום חירתא דקדם בעל
צפון ושרו קדם מגדול: ונטלו מן פום
חירתא ועברו בגו ימא למדברא ואזלו מהלך
תלתא יומין במדברא דאיתם ושרו במרה:
ונטלו ממרה ואתו לאילים ובאילים תרי עסר
מבועין דמיין ושבעין דיקלין ושרו תמן:
ונטלו מאילים ושרו על ימא דסוף: ונטלו
מימא דסוף ושרו במדברא דסין: ונטלו
ממדברא דסין ושרו בדפקה: ונטלו מדפקה
ושרו באלוש: ונטלו מאלוש ושרו
ברפידים ולא הוה תמן מיא לעמא למשתי:
ונטלו מרפידים ושרו במדברא דסיני:
ונטלו ממדברא דסיני ושרו בקברי דמשאלי:
ונטלו מקברי דמשאלי ושרו בחצרות:
ונטלו מחצרות ושרו ברתמה: ונטלו
מרתמה ושרו ברימון פרץ: ונטלו מרמון
פרץ ושרו בלבנה: ונטלו מלבנה ושרו
ברסה: ונטלו מרסה ושרו בקהלתא:
ונטלו מקהלתא ושרו בטורא דשפר:
ונטלו מטורא דשפר ושרו בחרדה: ונטלו
מחרדה ושרו במקהלות: ונטלו ממקהלות
ושרו בתחת: ונטלו מתחת ושרו בתרח:
ונטלו מתרח ושרו במתקה: ונטלו ממתקא
ושרו בחשמונה: ונטלו מחשמונה ושרו
במוסרות: ונטלו ממוסרות ושרו בבני
יעקן: ונטלו מבני יעקן ושרו בחור הגדגד:
ונטלו מחור הגדגד ושרו ביטבתא: ונטלו
מיטבתא ושרו בעברונה: ונטלו מעברונה
ושרו בעציון גבר: ונטלו מעציון גבר ושרו
במדברא דצין היא רקם: ונטלו מרקם
ושרו בהור טורא בסיפי ארעא דאדום:
וסליק אהרן כהנא להור טורא על מימרא דיי
ומית תמן בשנת ארבעין למיפק בני ישראל
מארעא דמצרים בירחא חמישאה בחד לירחא:
ואהרן

(יז) ויחנו ברתמה. ע"ש לשון הרע של מרגלים שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים: (לח) על פי ה'. מלמד שמת בנשיקה: (מ) וישמע הכנעני. לימדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל לכך חזר וכתבה:

סעי

אונקלוס

ואהרן בר מאה ועסרין ותלת שנין כד מית בהור טורא : ושמע כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא בארעא דכנען במיתי בני ישראל : ונטלו מהור טורא ושרו בצלמונה : ונטלו מצלמונה ושרו בפונן : ונטלו מפונן ושרו באובות :

לט ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו בהר ההר : ס
מ וישמע הכנעני מלך ערד והוא ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל :
מא ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה :
מב ויסעו מצלמנה ויחנו בפונן :
מג ויסעו מפונן ויחנו באבת :

ונטלו

ויסעו

יונתן בן עוזיאל

דבכיר מדברא : ויסעו מאיתם ונטלו מאיתם ותבו על פמי חירתא מרבעתא דקדם טעוות צפון ושרו קדם מגדול : ויסעו
ונטלו מפומי חירתא ועברו בגו ימא ונפקו מן ימא ואזלו על כיף ימא כנישין איבכין ומרגליין ואזלו מבתר כדין מהלך תלתא יומין במדברא דאיתם ושרו במרה : ויסעו ונטלו ממרה
ואתו לאלים ובאלים תרתיסרי עינוון דמיין לתריסר שבטין ושובעין דיקלין כלו קבל שובעין חכימיא
ושרו תמן על מיא : ויסעו ונטלו מאילים ושרו על גיף ימא דסוף : ויסעו ונטלו מגיף
ימא דסוף ושרו במדברא דסין : ויסעו ונטלו ממדברא דסין ושרו בדפקה : ויסעו ונטלו
מדפקה ושרו בכרך תקיף : ויסעו ונטלו מאתר תקיף ושרו ברפידים ומטול דרפין ידיהון מפתגמי
אורייתא לא הוה תמן מוי למשתי לעמא : ויסעו ונטלו מרפידים ושרו במדברא דסיני : ויסעו
ונטלו ממדברא דסיני ושרו בקיברי דמשאלי בישרא : ויסעו ונטלו מקברי דמשיילי בישרא ושרו
בחצרות אתרא דאסתגרת מרים נביאתא : ויסעו ונטלו מחצרות ושרו בריתמה אתר דמרבי אילני
רתמי : ויסעו ונטלו מאתר דמרבי אילני רתמי ושרו ברומנא דמתקיף פירוי : ויסעו ונטלו
מרומנא דמתקיף פירוי ושרו בלבנא אתר דתחומי לה מבינתא בניין : ויסעו ונטלו מלבנה ושרו
בבית ריסא : ויסעו ונטלו מרסה ושרו בקהלת אתר דאתכנשו קרח וסייעתיה על משה ואהרן :
ויסעו ונטלו מקהלה ושרו בטוורא דשפירין פירוי : ויסעו ונטלו מטוורא דשפירין פירוי ושרו
בחרדה אתר דתווהו על בישתא דמותנא : ויסעו ונטלו מחרדה ושרו במקהלות אתר כנופיא :
ויסעו ונטלו ממקהלות ושרו בארעית מקהלות : ויסעו ונטלו מארעית מקהלות ושרו בתרח :
ויסעו ונטלו מתרח ושרו במתקה אתר דבסימין מוהי : ויסעו ונטלו באתר דבסימין מוהי ושרו
בחשמונה : ויסעו ונטלו מחשמונה ושרו באתר מרדותא : ויסעו ונטלו מאתר מרדותא ושרו
בביני עקתא : ויסעו ונטלו מביני עקתא ושרו בשקיפין ואתרא מתקרי גדגוד : ויסעו ונטלו
משקיפין דגדגוד ושרו ביטבת אתר טב וניית : ויסעו ונטלו מאתר טב וניית ושרו במגזתא : ויסעו
ונטלו ממגזתא ושרו בכרך תרנגולא : ויסעו ונטלו מכרך תרנגולא ושרו במדברא ציני טוור פרזלא
היא רקם : ויסעו ונטלו מרקם ושרו בטוורוס אומנים בסייפי ארעא דאדום : ויעל אהרן
וסליק אהרן כהנא לטוורוס אומנוס על מימרא דיי ומית תמן בשנת ארבעין למיפק בני ישראל ממצרים
בירחא חמישאה בחד לירחא : ואהרן ואהרן בר מאה ועשרין ותלת שנין כד מית בטוורוס אומנים :
וישמע ושמע עמלק חייבא ואתחבר בכנענאי ומלך בערד ובית מותביה בארע דרומא כד אתו בני
ישראל ואגיח בהון וגמרו יתהון וית קירוויהון : ויסעו ונטלו מטוורוס אומנים ושרו בצלמונה
אתר חובאי וכור בארע אדומאי ותמן עקת נפשא דעמא באורחא : ויסעו ונטלו מצלמונה ושרו
בפונון אתר דגרי יי בהון ית חיוון קלן וסליקת קבילתהון עד צית שמיא : ויסעו ונטלו מאתר דגרי

ירושלמי

ונטלו מאיתן וחזרו לפומהקי חירתא דאית על אפי טעותא :
ונטלו ממרה ואתו לאילימה ובאילים תרתי עשרי עיינין דמיין כל קביל תרי עשרי שבטיא דישראל ושבעין דיקלין כל קביל שבעין סביא סנהדרין דישראל ושרו תמן :

ולא כתיב ויסעו ויחנו אלא כדי שנעלו כורת היה וברכתי ויקם כהתם שהשיא כע"כ לפי שהקפו ח"ט ועיין בפרשת בשלח : לתריסר שבטין ושבעין דיקלין קביל שבעין חכימי לשון אילן כגדול ודייק דהם לכתוב מה שהיה הוה אלא לרמז ועיין ג"כ בפ' בשלח : גיף ימא פי' שפת הים סוף : בכרך תקיף תרגם הכי על שם שבנה אותו שני מלכי ענק : כדאית' פ"ק דיומא שני גבה כנ' אלוש ודורשי' שם שמשים שסרן פסח' לכן תרגם אתר תקיף ע"ש גבוריהן וק"ל : רפיין ידיהון כמר פירש דכפתי ממל' רפ' ידים וכ"ש אתר דאפכנשו קרח

וקימתים פי' מקום שנתאספו קרח ותכורתו ודרש כן מתלת קהילות שנכנסם היה בקהלת על קהלת' ומש"ה תרגם כן : אתר דתווהו גם על ויחרד ינתק ח"רס תתרגם וכיה תוכח . אתר מרדותא דייק בשמה דמוסרות ודרשו לשון מוסר ותכחת שכיפים כסכי ביבורין וק"ל בבירי עקתא פי' צר ותבוע ודרש יעקן לשון עיקה פי' מקום צר ודחוק : בשקיפין לשון משקופי החלונות ודייק מאלי חור הגדגד במשמעו תורין וקדקי וכן בגמרא סוף פ' אישון ותורים בשקיפי' במגויתא הוא מקום מעבר שנעשה בלי ספינים ודרש מלשון עברונם

מד ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול
מואב : מה ויסעו מעיים ויחנו בדיבן
גד : מו ויסעו מדיבן גד ויחנו בעלמן
דבלתימה : מז ויסעו מעלמן דבלתימה
ויחנו בהרי העברים לפני נבו : מח
ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבת מואב על
ירדן ירחו : מט ויחנו על־הירדן מבית
הישמת עד אבל השטים בערבת מואב :
ס נ וידבר יהוה אל־משה בערבת
מואב על־ירדן ירחו לאמר : נא דבר
אל־בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים
את־הירדן אל־ארץ כנען : נב והורשתם
את־כל־ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל־
משכיתם ואת כל־צלמי מסכתם תאבדו ואת כל־
במותם תשמידו : נג והורשתם את־
הארץ וישבתם־בה כי לכם נתתי את־הארץ
לרשת אתה : נד והתנחלתם את־הארץ
בגורל למשפחתיכם לרב תרבו את־נחלתו
ולמעט תמעיט את־נחלתו אל אשר־יצא לו שמה
הגורל לו יהיה למטות אבתיכם תתנחלו :
נה ואם־לא תורישו את־ישבי הארץ
מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים
בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על־
הארץ אשר אתם ישבים בה : נו והיה
כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם : פ

לד

א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב
צו את־בני ישראל ואמרת אלהם כי־אתם באים
אל־הארץ כנען זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה
ארץ כנען לגבלתיה : ג והיה לכם פאת־
נגב ממדבר־צן על־ידי אדום והיה לכם גבול נגב
מקצה ים־המלח קדמה : ד ונסב לכם הגבול
מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיה תוצאתיו
מנגב לקדש ברנע ויצא חצר־אדר ועבר עצמנה :
ונסב

בל אוריית' ספר בר מנ"א :

יל כתיב כן ספר ויו :

ב' והתנחלת' הארץ ואידך גבי מכר דעבד איתקש לקרקעות :

נשין ק' ז' בת' הא כפו' תיבות נקריא ו' הו

ונטלו מאובות ושרו במגיזת עבראי בתחום
מואב : ונטלו ממגיזתא ושרו בדיבון גד :
ונטלו מדיבון גד ושרו בעלמון דבלתימת :
ונטלו מעלמון דבלתימה ושרו בטורי דעבראי
דקדם נבו : ונטלו מטורי דעבראי ושרו
במשריא דמואב על ירדנא דיריחו : ושרו על
ירדנא מבית ישימות עד מישר שיטין במשריא
דמואב : ומליל יי עם־משה במשריא דמואב
על־ירדנא דיריחו למימר : מליל עם־בני ישראל
ותימר להון ארי־אתון עברין ית־ירדנא לארעא
דכנען : ותתרכון ית־כל־יתבי ארעא מן
קדמיכון ותחבדון ית כל־בית־סגדתהון וית־כל־
צלמי מתכתהון תחבדון וית כל־במתהון תשיצון :
ותתרכון ית־יתבי־ארעא ותתבון בה ארי לכון
יהבית ית־ארעא למירת יתה : ותחסנון ית־
ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיאי תסגון ית־
אחסנתהון ולזעירי תזעירון ית־אחסנתהון
לדיפוק ליה תמן עדבא דליה יהי לשבטי
אבהתכון תחסנון : ואם־לא תתרכון ית־יתבי
ארעא מן־קדמיכון ויהי דתשארון מנהון לסיען
גטלן זיין לקבליכון ולמשירין מקפנכון ויעיקון
לכון על־ארעא דאתון יתבין בה : ויהי כמא
דחשיבית למעבד להון אעבד לכון : ומליל
יי עם־משה למימר : פקיד ית־בני ישראל
ותימר להון ארי־אתון עלין לארעא דכנען דא
ארעא דתתפלג לכון באחסנא ארעא דכנען
לתחומהא : ויהי לכון רוח־דרומא ממדברא
דצן על־תחומי אדום ויהי לכון תחום דרומא
מסיפי ימא־דמלחא קידומא : ויסחר לכון
תחומא מדרומא למסקנא דעקרבים ויעיבר לצן
ויהון מפקנוהי מדרומא לרקם גיאה ויפוק
לחצר־אדר ויעיבר לעצמון :
ויסחר

(מד) בעיי העברים · לשון חרבות וגלים כמו לעי השדה שמו את ירושלים לעיים : (מט) מבית הישימות עד
אבל השטים · כאן למדך שעור מחנה ישראל י"ב מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי ליה ההוא אתרא כו' :
אבל השטים · מישור של שטים אבל שמו : (נא) כי אתם עוברים את הירדן וגו' : (נב) והורשתם וגו' · והלא
כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם לאו מים
באין ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע כעודם בירדן : והורשתם · וגרשתם : משכיתם · כתרגומו בית סגדתהון
על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליהם בפשוט ידים ורגלים כדכתיב ואבן משכית
לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה : מסכותם · כתרגומו מתכתהון : (נג) והורשתם את הארץ · והורשתם אותה
מיושביה ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה : (נד) אל אשר יצא לו שמה · מקרא
קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה : למטות אבותיכם · לפי חשבון יוצאי מצרים · יד"א כי"ב גבולין
במנין השבטים : (נה) והיה אשר תותירו מהם · יהיו לכם לרעה : לשכים בעיניכם · ליתדות המנקרות עיניכם
תרגום של יתדות סיכיא : ולצנינים · פותרין בו הפותרים לשון מסוכת קוצים המסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם
מאין

מהון ית חיוון קלן ושרו באובות : ויסעו ונטלו מאובות ושרו במגזת עיבראי בתחום מואבאי : ויסעו ונטלו ממגיזתא ושרו בדיבון בית מזלא : ויסעו ונטלו מדיבון בית מזלא ושרו בעלמון דבלתימה אוף תמן אתכסיית מנהון בירא על דשבקו פתגמי אורייתא דבסימין כדבלתא : ויסעו ונטלו מעלמון דבלתימה ושרו בטוורא עבראי קדם בית קבורתיה דמשה : ויסעו ונטלו מטוורי עבראי ושרו במישריא דמואב על יורדנא דיריחו : ויחנו ושרו על יורדנא מבית ישימות עד מישר שיטין במישריא דמואב : וידבר ומליל יי עם משה במישריא דמואב על יורדנא דיריחו למימר : דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון ארום אתון עברין ית יורדנא לארעא דכנען : והורשתם ותתרכון ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ותספון ית כל בית סגדיהון וית כל צלמי מתכוותהון תסייפון וית כל במסיהון תשיצון : והורשתם ותתרכון ית יתבי ארעא ותתבון בה ארום לכון יהבית ית ארעא למירות יתה : והתנחלתם ותחסנון ית ארעא בעדבין לגניסתכון לשיבט דעמה הסגין תסגי ולשבט דעמיה זעירין תזעיר לדיפוק ליה תמן עדבא דיליה יהי לשבטא אבהתכון תתחסנון : ואם ואין לא תתרכון ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ויהי מה דתשיירון מנהון לסכיין בעיינא בישא לכון ומקיפין לכון בתריסין בסיטריכון ויתעיקון יתכון על ארעא דאתון יתבין בה : והיה ויהי כמא דחשילית למעבד להון אעביד לכון : וידבר ומליל יי עם משה למימר : צו פקיד ית בני ישראל ותימר להון ארום אתון עלין לארעא דכנען דא ארעא דתתפלג לכון באחסנא ארעא דכנען בתחומהא : והיה ויהוי לכון תחום דרומא מן מדברא דציני טור פרזלא על תחומי אדום ויהוי תחום דרומא מן סייפי ימא דמלחא מדינחא : ונסב ויקיף לכון תחומא מן דרומא למסוקיתא דעקרבית ויעיבר לציני טוור פרזלא ויהוון מפקנוי מן דרומא לרקם גיעא ויפוק לטירת אדריא ויעיבר לקיסם :

ירושלמי

ותשיצינון ית כל דיירי ארעא מן קדמיכון ותסופון ית כל טעוותהון וית כל צלמי מתכוותהון תתפרכון וית כל במסיהון תשיצון :

ירושלמי

ויהוי לכון תחומא מדרומא ממדברא דרקם כל קביל תחומיהון דאדומאי ויהי לכון דרומא מסיפי ימא דמלחא מן מדינחא : ויקף לכון תחומא דרומיא מן מסקיתא דעקרבין ויעבר בטור פרזלא ויהוי מפקנוי מדרום לרקם דגיעא ויפוק דירת אדריא ויעבר בקסם :

ויקף

ויקף

אליבזיונא וכו' ונדרו אתכם כתרגומו : (ב) אשר תפול לכם וגומר · לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בח"ל הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות : תפל לכם · על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה ומ"א אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעה אומות ממעלה וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין להם עוד כח : (ג) והיה לכם פאת נגב · רוח דרומית אשר מן המזרח למערב : ממדבר צין · אשר אצל אדום מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת השבטות כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנאמר מן שיחור אשר על פני מצרים ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח ומשם הפכו ישראל ממצרים אל רצה שמקום לקרב את כניסתו לארץ היה מעבירם את הגבולים לצד צפון וכאין לארץ ישראל ולא עשה · כן וזהו שנאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר פלשתים יו יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדו והולכין אצל דרום מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו מלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומה של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל עבר מזרחי שלה לרחבה ובשבלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיו בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום : (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים · כל מקום שנ' ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומו של מעלה עקרבים נמצא מעלה עקרבים

מתרגמינן אלין בזיוני מלשון מגן וצינה : דחשלית פירש שחשבתי כי תרגום של לב חורש מחשבות ליבא דחשיל דציני טור פרזלא פירש מקום המגדל דקלים שנקראים ציני הר ברזל בראייתא כמסכת סוכה פ' לולב הגזול ;

מתרגמינן כ

דרך

תרגמא

דרב עזיון

גבר לשון

קרא גבר :

ומה שתרגם

על כמות

מקבלות פני

הר"א כמו

שמביכו

בפסוק

חורין עליון

חורין

תחתון ולכך

הוגה לעיל

היטב וק"ל :

ותיתכר

ככנעני וכו'

יש לבין למה

תרגם כאן

שעמלק

נקהפר

ככנען

ונהוקה

מתרגם גלא

היה כנען

רק שהחליף

לשונו לכנען

כלכד ופתי

וחיפור

ועש"ב :

ואגיה פתוך

וכו' דייק

מפכא כי

ישראל ואין

לו חיבור

בפנוטו :

ותקבון כל

בית סגדתון

לשון אסיפה

וכן מ"ש

ותקיימון

הכל לשון

כליון כמו

קפו תמו

כמהיון

תסיכין לשון

כיסוק וכן

לפי למאות

ל"א סבוע

וכמוהו

הרכה ויכר

בא

כביאוריכו :

לגניסתיכון

מכוחך ג"כ

שהוא לשון

אסף לם

יתד ית הו

קן כים

דחשילו ק"ל

ה ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים
והיו תוצאתיו הימה : ו וגבול ים
והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם
גבול ים : ז וזה יהיה לכם גבול
צפון מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר :
ח מהר ההר תתאו לבא חמת והיו
תוצאת הגבל צדדה : ט ויצא הגבל
זפרנה והיו תוצאתיו חצר עינן זה יהיה לכם
גבול צפון : י והתאויתם לכם
לגבול קדמה מחצר עינן שפמה :
יא וירד הגבל משפם הרבלה מקדם
לעין וירד הגבל ומחה על כתף ים כנרת
קדמה : יב וירד הגבול הירדנה
והיו תוצאתיו ים המלח זאת תהיה לכם הארץ
לגבלתיה סביב : יג ויצו משה את
בני ישראל לאמר זאת הארץ אשר תתנחלו
אתה בגורל אשר צוה יהוה לתת לתשעת
המטות וחצי המטה : יד כי לקחו
מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני
הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו
נחלתם : טו שני המטות וחצי
המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו
קדמה מזרחה : פ טז וידבר
יהוה אל משה לאמר : יז אלה
שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ
אלעזר הכהן ויהושע בן נון :

ונשיא

פ' מלא בקורא : ל' חסר עצורים וט' פליגנה : ס' חסר ב' לשנה : ג' מלא בפסוקים : ולמטה פעם אחרת הלם סמיך החנבי' לוח' פנל' בסמוכות ונחים :

ויסחר תחומא מעצמון לנחלא דמצרים ויהון
מפקנוהי לימא : ותחום מערבא
ויהי לכון ימא רבא ותחומיה דין יהי לכון
תחום מערבא : ודין יהי לכון תחום
צפונא מן ימא רבא תכונון לכון להור
טורא : מהור טורא תכונון למטי
חמת ויהון מפקנוהי דתחומא לצדד :
ויפוק תחומא לזפרון ויהון מפקנוהי לחצר
עינן דין יהי לכון תחום צפונא :
ותכונון לכון לתחום קידומא מחצר עינן
לשפם : ויחות תחומא משפם לרבלה
ממדנח לעין ויחות תחומא ויםטי על ספר ים
גינוסר קידומא : ויחות תחומא לירדנא
ויהון מפקנוהי לימא דמלחא דא תהי לכון
ארעא לתחומהא סחור סחור : ופקיד משה
ית בני ישראל למימר דא ארעא דתתחסנון
יתה בעדבא דפקיד יי למתן לתשעת שבטין
ופלגות שבטא : ארי קבילו שבטא
דבני ראובן לבית אבהתהון ושבטא דבני
גד לבית אבהתהון ופלגות שבטא דמנשה
קבילו אחסנתהון : תרין שבטין
ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מעברא
לירדנא דיריחו קידומא מדינחא :
ומליל יי עם משה למימר :
אלין שמהת גבריא דיחסנון לכון ית ארעא
אלעזר כהנא ויהושע בר נון :

ורבא

עקרבי' לפנים מן המצר · ועבר צנה · אל צין כמו מצרימה : והיו תוצאותיו · קצותיו בדרומה של קדש ברנע : ויצא חצר אדר · מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומש' לנחל מצרים ולצין ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שמתחיל להרחיב מעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד דרום ובא לו לנחל מצרים ויוצא לצד המערב אל הים הגדול שהוא מצר מערבית של כל א"י כנגד נחל מצרים במקצוע מערבית דרומית : (ה) והיו תוצאותיו הימה · אל מצר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה : (ו) וגבול ים · ומצר מערבי מהו : והיה לכם הים הגדול · למצר הגבול הנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין אישול"ש · (ז) גבול צפון · מצר צפון : מן הים הגדול תתאו לכם להר ההר · שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו : תתאו · תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אצל הר ההר : תתאו · לשון סיבה כמו אל תא הרצים ... והפגעו בלבא חמת והיא אנטוכיא : ותשופע : (ח) מהר ההר · תסבו ותלכו אל מצר שבצפון לצד המזרח · תוצאות הגבול · סופי הגבול · כל מקום שנאמר תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עומד להלן כלל או ששם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך לפנים באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה של הראשון קראו תוצאות שמשם כלה אותה מדה : (ט) והיו תוצאותיו חצר עינן · סוף הים סוף המצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מצר המזרחי : (י) והתאויתם · לשון סיבה ונטייה כמו תתאו : שפמה · במצר המזרחי ומשם הרבלה : (יא) מקדם לעין · שם מקום והמצר הולך במזרחו כמצא העין לפנים מן המצר ומארץ ישראל הוא : וירד הגבול · כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך : ומחה על כתף ים כנרת קדמה · שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוך זויתו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי הקיפו' אותה לארבע רוחותיה : (טו) קדמה מזרחה · אל פני העולם שאמר במזרח שרוח מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל : (יז) אשר ינחלו לכם · בשבילכם : כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון ומה שהם עושין יהיה עשוי כאלו עשאום שלוחים ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים ; לכם · בשבילכם ובמקומכם כמו ה' ילחם לכם ;

לנחל

יונתן בן עוזיאל

תחומא מקיסם לנילוס דמצראי ויהון מפקנוי למערבא : וגבול ותחום מערבא ויהוי לכון ימא רבא אוקיינוס ותחומיה הינון מי בראשית עם מיא קדמאי דהוון בגוויה אברוי ופרכידוי ברכוי ומדינתיה נסוי ומחוזוי ספינתיה ואלגוותיה דין יהוי לכון תחום מערביא : וזה יהיה לכון תחום ציפונא מן ימא רבא תכוונון לכון לטוורים אומנים : מהר ההר מטוורים אומנים תכוונון לכון מעלך לטבריא ויהון מפקנוי דתחומא מן תרין ציטרוי מכוונין לכרכור דבר זעמה ולכרכוי דבר סניגורא ודוקינוס ותרנגולא עד קיסרין מעלך לאבלס דקילקאי : ויצא ויפוק תחומא לקרן זכותא ולגבתא דחטמונא ויהון מפקנוי לבירא דבית סכל ולמציעות דרתא רבתא דמטעא בין טירת עינוותא לבין דרמשק דין יהוי לכון תחום ציפונא : והתאויתם ותכוונון לכון לתחום מדינחא מטירת עינוותא לאפמיאה : וירד הגבול משפם ויחות תחומא מן אפמיאה לדפני מן מדנח לעינוותא ויחות תחומא למערת סניאס וממערת פמיאס יחות תחומא לטור תלגא ומטור תלגא יחות תחומא לעינן ומעינן יחות תחומא ויפק מישרא מישר נחלי ארנונא וייתי למדברא וציני טור פרולא מי מצותא אכל ודמוכה סמיך לגניסר כרך מלכוותהון דאדומאי אחסנות שיבט ראובן וגד ופלגות שיבט מנשה ויחות תחומא ויקיף לתחום ימא דגניסר ממדינחא : וירד ויחות תחומא ליורדנא ויהון מפקנוי לימא דמלחא ויקם גיעא מן דרומא טוורוס אומנים מן ציפונא ימא רבא מן מערבא ימא דמלחא מן מדינחא דא תהוי לכון ארעא דישראל למצרני תחומהא חזור חזור : ויצו ופקיד משה ית בני ישראל למימר דא ארעא דתחסנון יתה בעדבא דפקיד יי למיתן לתשעת שבטין ופלגות שבטא : כי ארום קבילו שבטא דבני ראובן לבית אבהתהון ושבטא דבני גד לבית אבהתהון ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון : שני תרין שבטין ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מעברא ליורדנא מדינחא : וידבר ה׳ ומליל יי עם משה למימר : אלה אלין שמהת גובריא דיחסנון לכון ית ארעא אלעזר כהנא ויהושע בר נון : ונשיא

ירושלמי

ויהי תחומא מן קסם לנילוס מצרים ויהון מפקנוי מן מערבא :

ותחום ימא רבא הוא אוקיינוס נסוי ומחדוי וספינתא עם מיא קדמיא דאית בגויה הינון מי בראשית דין יהוי לכון תחומא מערביא :

ודין יהוי לכון תחום ציפוניא מן ימא רבא תכוונון לכון לטוורוס מנוס :

מטוורוס מנוס תכוונון לכון למעלי אנטוכייא ויהון מפקנוי תחומא דאבולת דקילקאי :

ויפקון תחומא לזפירין ויהוון מפקנוי דירת עיינותא דין דיהוי לכון תחום צפוניא :

ותכוונון לכון תחומא מערביא מדירת עיינותא לאפמיס :

ויחות תחומא לאפמיס לדפני למדינחא לעינותא ויחות תחומא וימטי סמיך לימא דגינוסר מן מערבא :

ויחות לירדנא ויהוון מפקנוי ימא דמלחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא חזור חזור :

תרין שבטיא ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מן ירדנא דיריחו קדמאין מן מדינחא מן מישר ימא דמלחא נפק להון תחומא לכנרת כרך דמלכתהון דאמוראי ומכנרת כרך מלכותהון דאמוראי נפק להון תחומי לטור תלגא ולחומתא דלבנן ומטור תלגא ולחומתא דלבנן נפק להון תחומא לחובא דימין צפון עיינותא דדמשק ומחובא די מן צפון עיינותא דדמשק נפק להון תחומא לדיוקינוס טור תלגא דקיסריון די מן מדנח מערב דן ומן יוקינוס תורנגלא דקסריון די מן מדנח מערב דן נפק להון תחומא לנהרא רבא נהרא פרת דעלוי סדר נצחני קרבוי דיי מתעבדין ומן נהרא רבא נהרא פרת נפק להון תחומא מקרון זבתא בתרא כל מרכון זמרא בית מלכותא דסיחון מלכיהון דאמוראי ובית מלכותא דעוג מלכא דמתנן נפיק לרפיח ולשקמזיי עד מטי ספר ימא דמילחא הדין הוא חולקהון דתרין שבטיא ופלגות שבטא :

לאוני טוות פרולא ק״ל כר״שי נ״ית כמו לציון וכן הכל כל תיב׳ שצריך למ״ד בתחילתו ה״א בסופ׳ : לטירת הוא לשון חצרים ותחומים. הינון מי כראשי׳ דייק ממה פ״א כפסוק כפל לשון במלות שונות כרישא כתי׳ וגבול הים והים לכסי וכסיפא וגבולים יהיו לא להורות כמ באומרו והים שהוא פכר רק הוא המסכב למתי׳ שככר היה בימים כראשית : ות״ש אבידוס ים רוזיס׳ לגרום אכרזוי תלכין גמרי דכן סורר ומורס וכל אכרזייהו שפירושו כל סמיך לו וכן ישרבידו לשון גמרת דכתוב׳ וכל פרוודא ותרג׳ מגרש הוא פרווי׳ וכן ענין ואלגוותיה ר״ל מה דבגוה ופיר׳ מה שבתוך מגבו׳ עצמו : וכרכוי פי׳ הפרכוס סגדוליס׳ ופוויין מטס אפס קנקן ברחם פי כל דברי׳ פחלן דברי קבלה ויחס קבלה

פוא נקבל׳ ונראה שמשמעות או הם אוי הים ומדינות שבתוך הים ואשר על שפת הים ועגבולי הים ואלגוותא ר״ל מה שבתוך הים וגם מתוכם לם חבלים נכלו לם בשפת הים וכמו אלגבתי שפתים ותו׳ גוף ימא : ירושלמי נסוי ומחדוי וספינתא וכו׳ ים רוזים להביא ויחזוי לשון מחוז וגבול ואומר אני בלתה שם״גם ללא בורך בי תרגום ויחזו ואחידו ונ״כ הכל חדה ובאן עניים גבוני ומבקיים : לקרן זכותה הוא לשון תור כדיר ופי׳ כבפת סופ״רן וכתשתמו׳ המלה וק״ל : לדפני מן מדנח רבנה קורא דפני וכן לענת בפתיחת דהוכת רבתי בעקיחת לא כאמינו בה ויושב בדפני של אכט ביופית תהנות כרונה פירוש קמדוך מעפה ודולה של ויחוג תחומא לאפמיאס לדפני שם מקום אולי תקפתיא : מלכותהון דאדומאי ים מגניסר דאמוראי ג

יח ונשיא אחד נשיא אחד ממטה
תקחו לנחל את־הארץ׃ יט ואלה
שמות האנשים למטה יהודה כלב בן־יפנה׃
כ ולמטה בני שמעון שמואל בן־
עמיהוד׃ כא למטה בנימן אלידד
בן־כסלון׃ כב ולמטה בני־דן
נשיא בקי בן־יגלי׃ כג לבני יוסף
למטה בני־מנשה נשיא חניאל בן־אפד׃
כד ולמטה בני־אפרים נשיא קמואל
בן־שפטן׃ כה ולמטה בני־זבולן נשיא
אליצפן בן־פרנך׃ כו ולמטה בני־
יששכר נשיא פלטיאל בן־עזן׃ כז
ולמטה בני־אשר נשיא אחיהוד בן־שלמי׃
כח ולמטה בני־נפתלי נשיא פדהאל
בן־עמיהוד׃ כט אלה אשר צוה
יהוה לנחל את־בני־ישראל בארץ כנען׃
פ א וידבר יהוה אל־משה
בערבת מואב על־ירדן ירחו לאמר׃

לה
חמישי

ב צו את־בני ישראל ונתנו ללוים
מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש לערים
סביבתיהם תתנו ללוים׃ ג
והיו הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו
לבהמתם ולרכשם ולכל חיתם׃ ד
ומגרשי הערים אשר תתנו ללוים מקיר העיר
וחוצה אלף אמה סביב׃ ה ומדתם
מחוץ לעיר את־פאת־קדמה אלפים באמה
ואת־פאת־נגב אלפים באמה ואת־פאת־ים
אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה
והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים׃
ו ואת הערים אשר תתנו ללוים
את שש־ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה
הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר׃
ז כל־הערים אשר תתנו ללוים
ארבעים ושמנה עיר אתהן ואת־מגרשיהן׃
ח והערים אשר תתנו מאחזת
בני־ישראל מאת הרב תרבו ומאת המעט
תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו
ללוים׃ פ ט וידבר יהוה

ששי

אל־משה לאמר׃ י דבר אל־בני
ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את־
הירדן ארצה כנען׃ יא והקריתם
לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה
רצח מכה נפש בשגגה׃

חוץ מאלדד ומחק לגוד פל גסר סנכובאם מנקראת פי׳ לגוונת׃
כל פרינה נשיא כר מן ג׳ חסרים יהודם שמעון בנימן׃
כל פרינה בני כר מן ב׳ חסר כני יהודם בנימן׃
פסי עסהן מחוברים׃ תח׳ לתת ערים ללוים לשבת והן קולטות׃
ג׳ ומלא׃ ב׳ חסר מליאות׃
פ׳ חסר׳ אז יבדיל ורע׃

ורבא חד רבא חד משבטא תסבון לאחסנא
ית ארעא׃ ואלין שמהת גבריא
לשבטא דיהודה כלב בר יפנה׃
ולשבטא דבני שמעון שמואל בר עמיהוד׃
לשבטא דבנימן אלידד בר כסלון׃
ולשבטא דבני דן רבא בקי בר יגלי׃
לבני יוסף לשבטא דבני מנשה רבא חניאל
בר אפוד׃ ולשבטא דבני אפרים רבא
קמואל בר שפטן׃ ולשבטא דבני
זבולן רבא אליצפן בר פרנך׃ ולשבטא
דבני יששכר רבא פלטיאל בר עזן׃
ולשבטא דבני אשר רבא אחיהוד בר
שלומי׃ ולשבטא דבני נפתלי רבא
פדהאל בר עמיהוד׃ אלין דפקיד יי
לאחסנא ית בני ישראל בארעא דכנען׃
ומליל יי עם משה במשריא דמואב על
ירדנא דירחו למימר׃ פקיד ית בני
ישראל ויתנון לליואי מאחסנת אחודתהון קרוין
למתב ורוח לקרויא סחרנהון תתנון לליואי׃
ויהון קרויא להון למתב ורוחיהון יהון
לבעירהון ולקניניהון ולכל חיותהון׃
ורוחי קרויא דתתנון לליואי מכותל קרתא
ולברא אלף אמין סחור סחור׃ ותמשחון
מברא לקרתא ית רוח קידומא תרין אלפין
באמין וית רוח דרומא תרין אלפין באמין וית
רוח מערבא תרין אלפין באמין וית רוח צפונא
תרין אלפין באמין וקרתא במציעא דין יהי להון
רוחי קרויא׃ וית קרויא דתתנון
לליואי ית שית קרוי שיזבותא דתתנון למערק
תמן קטולא ועליהון תתנון ארבעין ותרתין
קרוין׃ כל קרויא דתתנון לליואי
ארבעין ותמני קרוין יתהן וית רוחיהן׃
וקרויא דתתנון מאחודת בני ישראל מן סגיאי
תסגון ומן זעירי תזערון גבר כפום אחסנתיה
דיחסנון יתן מקרווהי לליואי׃
ומליל יי עם משה למימר׃
מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון
עברין ית ירדנא לארעא דכנען׃
ותזמנון לכון קרוין קרוי שיזבותא יהוין לכון
ויערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא
בשלו׃

ויהון

יב וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט׃
יג וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃

ויהון לכון קרויא לשיזבא מגאיל דמא ולא ימות קטולא עד דיקום קדם כנשתא לדינא׃ וקרויא דתתנון שית קרוי שיזבותא יהוין לכון׃

תט מגאל לסרוג הרוצח עד עמדו בדין כפרשת מגרש כתי' ב' פעמים למקלט סילקטולא יהרג הכפע פיש לו חתמ' שמות׃

ית

את

יונתן בן עוזיאל

ירושלמי

ונשיא ואמרכול חד אמרכל חד מן שבטא תתברון לאחסנא ית ארעא׃ ואלה
ואלין שמהת גובריא לשבטא דבית יהודה כלב בר יפנה׃ למטה שמעון לשבטא
דשמעון שמואל בר עמיהוד׃ למטה בנימין לשבטא דבנימין אלידד בר כסלון׃
למטה דן לשבטא דדן אמרכל בקי בר יגלי׃ למטה לשבטא דבני יוסף
לשבטא דבני מנשה אמרכל חניאל בר אפוד׃ למטה אפרים לשבטא דבית אפרים
אמרכל קמואל בר שפטן׃ למטה זבולן לשבטא דזבולן אמרכל אליצפן בר פרנך׃
למטה יששכר לשבטא דבית יששכר אמרכל פלטיאל בר עזן׃ למטה אשר
לשבטא דאשר אמרכל אחיהוד בר שלומי׃ למטה נפתלי לשבטא דבני נפתלי אמרכל
פדהאל בר עמיהוד׃ אלה אלין דפקיד יי לאחסנא ית בני ישראל בארעא דכנען׃
וידבר ומליל יי עם משה במישריא דמואב על יורדנא דיריחו למימר׃ צו פקיד
ית בני ישראל ויתנון לליואי מאחסנת אחודתהון
קירוין למיתב ופרוילין לקירויא חזורנותהון
תתנון לליואי׃ והיו ויהון קרויא
להון למיתב וכדורלהון יהוון לבעיריהון
ולקנייניהון ולכל צורכיהון׃ ומגרשי
ופרוורילי קרויא דתתנון לליואי חזור קרתא ולבר אלפא גרמידי חזור חזור׃ ומדותם
ותמשחון מברא לקרתא ית ציטרא דמדינחא
תרין אלפין גרמידי וית רוח דרומא תרין אלפין
גרמידי וית רוח מערבא תרין אלפין גרמידי וית
רוח ציפונא תרין אלפין גרמידי וקרתא במיצעא
דין יהי לכון ברורלי קרויא׃ ואת

ירושלמי: ופרווילי לקריית חזור חזור להון יתננון לליואי׃

וכדורלהון פירוש וקכיכותיהון

ירושלמי: ופרווילי׃

וית קרוייא דתתנון לליואי ית שית קוריין דקלטן
קטולא למיערוק לתמן קטולא ועליהון תתנון ארבעין ותרתין קוריין׃ כל
כל קירויא דתתנון לליואי ארבעין ותמני קוריין יתהין וית פרוורוליהין׃ והערים
וקוריין דתתנון מן אחסנת בני ישראל מן שבטא דעמיה סגי תסגון ומן שבטא דעמיה זעיר תזערון גבר אגב אחסנתיה
דיחסנון יתן מקירויי לליואי׃ וידבר ומליל יי עם משה למימר׃ דבר מליל
עם בני ישראל ותימר להון ארום אתון עברין ית יורדנא לארעא דכנען׃ והקריתם ותזמנון
לכון קוריין בשוקין ובתי חיוותא קרוין קלטן יהוויין לכון ויעירוק לתמן קטולא דיקטול בר נש בשלו׃
והיו ויהון לכון קרוייא למקלט קטולא מן תבע אדמא ולא ימות קטולא עד דיקום קדם
כנישתא לדינא׃ והערים וקרוייא דתתנון שית קרוין קלטן קטולא יהוויין לכון׃

אח

(יח) לנחל את הארץ. שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם: (כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו
אותה לכם למחלקותיה: (ב) ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם
בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה: ולכל חיתם. לכל צרכיהם: (ד) אלף אמה סביב. ואחריו הוא אומר
אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימיים למגרש והחיצונים לשדות וכרמים: (יא)
והקריתם. אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני: (יב) מגואל. מפני גואל
הדם שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. מגיד שאף על פי שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן
לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען:

אח

יד את שלש הערים תתנו מעבר
לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי
מקלט תהיינה: טו לבני ישראל
ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים
האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה:
טז ואם בכלי ברזל הכהו וימת רצח
הוא מות יומת הרצח: יז ואם
באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רצח הוא
מות יומת הרצח: יח או בכלי
עץ יד אשר ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות
יומת הרצח: יט גאל הדם הוא
ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימתנו:
כ ואם בשנאה יהדפנו או השליך
עליו בצדיה וימת: כא או באיבה
הכהו בידו וימת מות יומת המכה רצח הוא
גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו:
כב ואם בפתע בלא איבה הדפו או
השליך עליו כל כלי בלא צדיה: כג
או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל
עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו:
כד ושפטו העדה בין המכה ובין
גאל הדם על המשפטים האלה:
כה והצילו העדה את הרצח מיד
גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו
אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל
אשר משח אתו בשמן הקדש: כו
ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר
ינוס שמה: כז ומצא אתו גאל
הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם
את הרצח אין לו דם: כח כי בעיר
מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות
הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחזתו:
כט והיו אלה לכם לחקת משפט
לדרתיכם בכל מושבתיכם: ל
כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח ועד
אחד לא יענה בנפש
למות:

ולא

כל שגגה ויומת: קדמא אשר ימות בה ועדיו אשר ימות בו ונמית אשר בו בו:

ג' ובמזן אדמי תית במאור ק':

קו' להגלות רוצח בשוגג לערי מקלט:

ג"ד חסר וכ' מלא:

ג' פעמים כהן גדול בפרשה לאמר אחד כהן גדול שנמשח ואח' מרובה בגדים ואח' כהן גדול שעבד בלס משיחי ערונה מיתתם: חיה בלא ילמד סעד מכות אי סוכ' אחר מסעיד עליו כדיכי ממנו:

ית תלת קרויא תתנון מעברא לירדנא וית
תלת קרויא תתנון בארעא דכנען קרוי
שיזבותא יהוין: לבני ישראל ולגיוריא
ולתותביא דביניהון יהוין שית קרויא
האלין לשיזבא למערק לתמן כל דיקטול נפשא
בשלו: ואם במאן דברזלא מחהי וקטליה
קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא:
ואם באבנא דמתנסבא בידא דהיא כמיסת
דימות בה מחהי וקטליה קטולא הוא
אתקטלא יתקטיל קטולא: או במאן
דאע דמתנסיב ביד דהיא כמיסת דימות ביה
מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל
קטולא: גאיל דמא הוא יקטול ית
קטולא כד אתחייב ליה מן דינא הוא יקטליניה:
ואם בשנאה דחהי או רמא עלוהי בכמנא
וקטליה: או בדבבו מחהי בידיה וקטליה
אתקטלא יתקטיל מחיא קטולא הוא גאיל דמא
יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא:
ואם בתכיף בלא דבבו דחהי או רמא עלוהי כל
מאן בלא כמן ליה: או בכל אבנא דהיא
כמיסת דימות בה בלא חזי ורמא עלוהי וקטליה
והוא לא סני ליה ולא תבע בישתיה:
וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאיל דמא על
דיניא האלין: וישזבון כנשתא ית
קטולא מיד גאיל דמא ויתיבון יתיה כנשתא
לקרית שיזבותיה דערק לתמן ויתיב בה עד
דימות כהנא רבא דרבי יתיה במשח קודשא:
ואם מפק יפוק קטולא ית תחום קרית שיזבותיה
דיערוק לתמן: וישכח יתיה גאיל דמא
מברא לתחום קרית שיזבותיה ויקטול גאיל דמא
ית קטולא לית ליה דמא: ארי בקרית
שיזבותיה יתיב עד דימות כהנא רבא ובתר
דימות כהנא רבא יתוב קטולא לארע אחסנתיה:
ויהון אלין לכון לגזירת דין לדריכון בכל
מותבניכון: כל דיקטול נפשא לפום
סהדין יקטל ית קטולא וסהיד חד לא יסהיד
באינש לממקטל:

ולא

(יד) את שלש הערים וגומר · אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים ומחצה השוה מנין ערי
מקלט שלהם משום דבגלעד כפישי רוצחים דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם: (טז) ואם בכלי ברזל
הכהו · אין זה מדבר בהורג בשוגג אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית
שנאמר שבכולם אשר ימות בו דמתרגמינן דכיה כמיתה דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל
ממית בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכיוצא בו אשר ימות בו ואת"ת בהורג בשוגג שבכתוב מדבר
הוא

את שלש
יַת תְּלַת קִרְוַיָּא תִּתְּנוּן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וְיַת תְּלַת קִרְוַיָּא תִּתְּנוּן בְּאַרְעָא
דִּכְנַעַן קִרְוֵי קְלָטָן תֶּהֱוְיָן׃ לבני ישראל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא וּלְתוֹתָבַיָּא דְּבֵינֵיהוֹן יְהוֹוְיָן
שִׁית קִרְוַיָּא הָאִילֵין לְשֵׁיזָבָא לְמֵעְרוֹק לְתַמָּן כָּל דְּיִקְטוֹל בַּר נַשׁ בְּשָׁלוּ׃ ואם וְאִין בְּמָנָא
דְּפַרְזְלָא בְּמַשְׁהוּ מַחְהִי וְקַטְלֵיהּ קָטוֹלָא הוּא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל קָטוֹלָא׃ ואם וְאִין
בְּאַבְנָא מְלוֹא יְדָא דִי כְּמֵיסַת דִּימוּת בָּהּ מַחְהִי וְקַטְלֵיהּ קָטוֹלָא הוּא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל קָטוֹלָא׃
או אוֹ בְּמָנָא דְקֵיסָא מְלוֹא יְדָא דִי כְּמֵיסַת דִּימוּת בַּר מַחְהִי וְקַטְלֵיהּ קָטוֹלָא הוּא
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל קָטוֹלָא׃ גאל תָּבַע אַדְמָא הוּא יִקְטוֹל יַת קָטוֹלָא כַּד יְעַרְעֵנֵיהּ
מִבַּרָא לְקִרְוַיָּא הָאִלֵּין בְּדִינָא הוּא יִקְטְלִינֵיהּ׃ ואם בשנאה וְאִין בְּסִנְאָה הֲדַף וְאִתְכַּוֵּן
וְהַדְפֵיהּ אוֹ טְלַק עֲלוֹי בְּלוּנְסַן וְשֵׁיפוּתָא וּגְ[...]גִיל עֲלוֹי כֵּיפִין בְּכַוְונוּת לִיבָּא וְקַטְלֵיהּ׃ או באיבה
אוֹ נְטַר לֵיהּ בָּבוּ וּמַחְהֵי בִּידֵיהּ וְקַטְלֵיהּ קָטוֹלָא הוּא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל קָטוֹלָא הוּא תָּבַע אַדְמָא
יִקְטוֹל יַת קָטוֹלָא כַּד אִתְחַיַּיב לֵיהּ׃ ואם וְאִין בְּשָׁלוּ בְּלָא נְטַר לֵיהּ בָּבוּ הֲדָפֵיהּ אוֹ
טְלַק עֲלוֹי כָּל מָאן וְלָא אִתְכַּוַּן לְמִקְטְלֵיהּ׃ או אוֹ בְּכָל אַבְנָא דְהִיא כְּמֵיסַת דִּימוּת בְּלָא
מִ[...] וּטְלַק עֲלוֹי מִדַּעַם וְקַטְלֵיהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵיהּ וְלָא תָּבַע בִּשְׁתֵּיהּ׃ ושפטו וִידִינוּן
[...]לְתָא בֵּין מַחְיָא וּבֵין תָּבַע אַדְמָא עַל סֵדֶר דִּינַיָּא הָאִילֵין׃ והצילו וִישֵׁיזְבוּן כְּנִשְׁתָּא יַת
קָטוֹלָא מִן יַד תָּבַע אַדְמָא וִיתִיבוּן יָתֵיהּ כְּנִישְׁתָּא לְקִרְוַיָּא דִּקְלָטֵיהּ דְּאַפַּךְ לְתַמָּן וִיתִיב בָּהּ עַד זְמַן
דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא דְּרַבִּי יָתֵיהּ סַגְיָא בִּמְשַׁח רְבוּתָא וּמְטוּל דְּלָא צַלִּי בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרֵי בְּקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא
עַל [...] עֲבֵירָן [...] דְּלָא יִתְקְלוּן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּפוּלְחָנָא נוּכְרָאָה וּבְגִילוּי עֶרְיָיתָא וּבִשְׁדִיוּת אֲדַם
[...] אַיְתִיָה בִּידֵיהּ לְבַטְלוּתְהוֹן בִּצְלוֹתֵיהּ וְלָא צַלִּי בְּטוּל כֵּן אִתְקְנַס לְמֵמַת בְּשַׁתָּא הַהִיא׃ ואם יצא
וְאִין מִ[...]ק יִפּוּק קָטוֹלָא כָּל אֵימַת דְּכַהֲנָא רַבָּא קַיָּים מִן תְּחוּם קַרְתָּא
דְּקַלְטֵיהּ דְּעָרַק לְתַמָּן׃ ומצא וְיַשְׁכַּח יָתֵיהּ תָּבַע אַדְמָא מִבָּרָא לִתְחוּם קַרְתָּא דִּקְלָטֵיהּ
וְיִקְטוֹל תָּבַע אַדְמָא יַת קָטוֹלָא לֵית לֵיהּ סִדְרִין דִּקְטוֹל׃ כי אֲרוּם בְּקִירְיָיתָא דִּקְלָטֵיהּ
יְתִיב עַד דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא וּמִן בָּתַר דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא יְתוּב קָטוֹלָא לַאֲרַע אַחְסַנְתֵּיהּ׃
והיו וִיהוֹן אִלֵּין אַרְוַיָיתָא לְכוֹן לִגְזֵירַת דִּינִין לְדָרֵיכוֹן בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן׃
מכה כָּל דְּיִקְטוֹל בַּר נַשָׁא עַל מֵימַר סָהֲדִין דְּחָמְיָין לְמִסְהַד עֲלוֹי יִקְטוֹל תָּבַע אַדְמָא אוֹ בֵּי דִינָא
יַת קָטוֹלָא וְסָהִיד חַד לָא יִסְהַד בְּבַר נַשׁ לִמְמַת׃

ולא

(יז) באבן יד · שיש בה מלא יד : אשר ימות בה · שיש בה שיעור להמית כתרגומו לפי שנאמר והכה
איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה : (יח) או בכלי עץ יד · לפי
שנאמר וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא כו כדי להמית
(יט) בפגעו בו · אפילו בתוך ערי מקלט : (כא) בצדיה · כתרגומו בכמנא במארב:
(כב) בפתע · באונס ות"י בתכיף שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו: (כג) או בכל
אבן אשר ימות בה · הכהו בלא ראות · ויפל עליו · מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עליה
אינו גולה : (כה) עד מות הכהן הגדול · שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח בא
לסלק השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול · דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול
להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו : אשר משח אותו בשמן הקדש · לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא
כמו אשר משחו אלא כמו אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש · ורבותינו דרשוהו במסכת מכות לראיה דבר
ללמוד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני
שנאמר אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו:
(כז) אין לו דם · הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם : (כט) בכל מושבותיכם ·
למדנו שתהא סנהדרי קטנה נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל : (ל) כל מכה נפש וגומר ·
הבא להרגו על שהכה את הנפש · לפי עדים · ירצחו שיעידו שבמזיד וברתראה הרגו : ולא תקחו כפר ·
לא יפטר בממון :

שלונסין וסרותא פי' מיני יחידות כן מר מהם · כעריך ויתורג' וידינון וסרוחא לשון קרש כמו דמית כבוריס וכן ישקכל ג' טוריס
[...] ולא תלכלכו את הארץ ...

דקתן למטה פי' עדות מרגליות לפנים וק"ל · ופו פי' יקלקל כמו שנוף וכן לקמן כבי לא תטמאון בבכלחוש
ספ' בי יתנא כ"ב פסוק כ"ב וע"ש בתי וכמ"ש :

לא ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת׃
לב ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן׃
לג ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו׃
לד ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני יהוה שכן בתוך בני ישראל׃ פ

ס"ה תלג שלא נקח כופר מן המחוייב מיתה ולא מהמחוייב גלות׃ ג' מוקפים וסימן נגף דמא כיצא׃

לו

שביעי

א ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף וידברו לפני משה ולפני הנשאים ראשי אבות לבני ישראל׃
ב ויאמרו את אדני צוה יהוה לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל ואדני צוה ביהוה לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנתיו׃
ג והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל נחלתינו יגרע׃
ד ואם יהיה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומנחלת מטה אבתינו יגרע נחלתן׃
ה ויצו משה את בני ישראל על פי יהוה לאמר כן מטה בני יוסף דברים׃
ו זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים׃
ז ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל׃
ח וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו׃
ט ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל׃
י כאשר צוה יהוה את משה כן עשו בנות צלפחד׃
יא ותהיינה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה בנות צלפחד לבני דדיהן לנשים׃

ס' חסר בלבנת ונחתין׃

פ' דמעיינין קדושת הקב בטע' מהפך נחלה ממטות קניין אלא תסב נחלה ממטה תסב נחלה כשם דרגא תביר קית, מכרי לבס מטם לחס׃

מפטיר

יב ממשפחת בני מנשה בן יוסף היו לנשים ותהי נחלתן על מטה משפחת אביהן׃
יג אלה המצות והמשפטים אשר צוה יהוה ביד משה אל בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו׃

מקוון קל׃ ל' וחסר׃

פ"ג אורייתא חסר כר בן אשר׃

קנ"ב · מח"לם ת"לם · סימן׃
ומפטירין כה אמר ה' · בירמיה סימ' ב'׃

חזק

ולא תקבלון ממון על איניש קטול דהוא חיב למקטל ארי אתקטלא יתקטיל׃ ולא תקבלון ממון למערק לקרית שיזבותיה למתב למתב בארעא עד דימות כהנא׃ ולא תחיבון ית ארעא דאתון בה ארי דמא הוא מחיב ית ארעא ולארעא לא מתכפר על דם זכאי דאתאשד בה אלהין בדם אשדיה׃ ולא תסאבון ית ארעא דאתון יתבין בה דשכנתי שריא בגוה ארי אנא יי דשכנתי שריא בגו בני ישראל׃ וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל׃ ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן ית ארעא באחסנא בעדבא לבני ישראל ורבוני אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתיה׃ ויהוין לחד מבני שבטיא דבני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהין מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטא דיהוין להון ומעדב אחסנתנא יתמנע׃ ואם יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף אחסנתהין על אחסנת שבטא דיהוין להון ומאחסנת שבטא דאבהתנא יתמנע אחסנתהין׃ ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין׃ דין פתגמא דפקיד יי לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהון יהוין לנשין ברם לזרעית שבטא דאבוהן יהוין לנשין׃ ולא תסחר אחסנא לבני ישראל משבטא לשבטא ארי גבר באחסנת שבטא דאבהתוהי יתדבקון בני ישראל׃ וכל ברתא ירתת אחסנא משבטיא דבני ישראל לחד מזרעית שבטא דאבוהא תהי לאנתו בדיל דירתון בני ישראל גבר אחסנת אבהתוהי׃ ולא תסחר אחסנא משבטא לשבטא אוחרנא ארי גבר באחסנתיה יתדבקון שבטיא דבני ישראל׃ כמה דפקיד יי ית משה כן עבדו בנת צלפחד׃ והואה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונועה בנת צלפחד לבני אחי אבוהן לנשין׃ מזרעית בני מנשה בר יוסף הואה לנשין והות אחסנתהן על שבטא זרעית אבוהן׃ אלין פקודיא ודיניא דפקיד יי בידא דמשה לות בני ישראל במישריא דמואב על ירדנא דירחו׃

חזק

סכום פסוקי דספר במדבר סיני אלף ומאתים ושמנים ושמנה וסימן אר"פח וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח · וסדריו ל"ב · מכין הפתוחות כ"ב ופתוסות מ"א וסדריו כ"ח · ופרשיותיו עשר · סו והכל קכ"ח :

יונתן בן עוזיאל

ולא ולא תקבלון פורקן לשיזבא בר נש קטולא דהוא חייב לממת ארום אתקטלא יתקטל :
ולא ולא תקבלון פורקן לדערק לקרייתא דקלטיה למתוב למיתב בארעא עד זמן דימות כהנא :
ולא תחניפו ולא תטנפון ית ארעא דאתון בה ארום דם זכאי דלא מתפרע הוא יטוף ית ארעא
ולארעא לא מתכפר על דם זכאי דאשתדי בה אלהן בשדיות אדם דמאן דשדיה : ולא ולא
תסאבון ית ארעא דאתון בה ארום דשכינתי שריא בגווה ארום אנא הוא יי דשכינתי שריא בגו בני
ישראל : ויקרבו וקריבו לבי דינא רישי אבהתא לגניסת בני גלעד בר מכיר בר מנשא ולגניסת
בני גלעד בר יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל : ויאמרו ואמרו
ית רבוני פקיד יי למיתן ית ארעא באחסנתא בעדבא לבני ישראל ורבוני אתפקד מן קדם יי למיתן
ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתיה : והיו והואה לחד מבני שבטיא דבני ישראל לנשין
ויתמנע אחסנתהון מאחסנת אבהתנא ויתוסף על אחסנת שבטיא דיהוויין להון ומן עדב
אחסנתנא יתמנע : ואם ואין יהוי יובלא לבני ישראל ויתוסף אחסנתהון על אחסנת
שבטיא דיהוויין להון ומאחסנת שבטא דאבהתנא יתמנע אחסנתהון : ויצו ופקיד משה
ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין : זה הדבר דין
פתגמא דפקיד יי לא לדריא דעתידין למיקום בתר פילוג ארעא אלהן לבנת צלפחד למימר לדתקין
בעיניהן תהוויין לנשין לחוד לגניסת שבט אבהן תהוויין לנשין : ולא תסב מטול
דלא תיתקף אחסנא לבני ישראל משבטא לשבטא חורנא ארום גבר באחסנת שבטא דאבהתוי
ידבקון בני ישראל : כאשר היכמא דפקיד יי ית משה היכדין עבדו בנת צלפחד :
ותהיינה והואה מחלה תרצה חגלה ומלכה ונועה בנת צלפחד לבני חביביהון לנשין :
ממשפחות מגניסת בני מנשה בר יוסף הואה לנשין והות אחסנתהון על שיבט גניסת
אבוהן : אלה המצות אלין פקודיא וסדרי דיניא דפקיד יי בידא דמשה
לות בני ישראל במישריא דמואב על יורדנא דיריחו :

יונתן לא לדריא דעתידין למיקום וכו' דייק הכי מדלא כתיב כאן זה הדבר אשר צוה ה' לבני ישרא' לאמר כדכתיב לעיל גבי בנו' צלפחד גם בני ישרא' תדבר לאמר שא"ז הדב' אשר צוה ה' לבנו' צלפחד דהיינו להם דווקא ולא לדורות וכתיב נמי כל בת יורשת נחלה וגו' משמע דלדורו' נמי אין זה חיוב אלא עצה טובה וק"ל כרבי י[illegible]דא דמייתי' סוגיא בספרו' ענה מביאן לספה למעוט אביה' וק"ל

חזק

(לב) ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו · למי שנס אל עיר מקלטו שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון לתת כפר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן : לנוס · כמו לנס שנס כמו שובי מלחמה כי מוליס אין פה אשר תאמר שוב על מי שנס כמו שובי מלחמה וכן גזוגי מושבי עקורים כום פלומר תוכרת ואם תאמר לנוס לפרוש ותפרשהו לא תקחו כפר ואול על מי שגל כפר כן התאמר לנוס על מי שנס כפר ידעתי שיוכן יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב : (לג) ולא תחניפו · ולא תרשיעו לא תחייבון כתרגומו : (לד) אשר אני שוכן בתוכה · שלא תשכינו אותי בטומאתה : כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל · אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם : (ג) ונוסף על נחלת המטה · שהרי בנה יורשה ונחשב מקיים על שבט אביו : (ד) ואם יהיה היובל · מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסוק : ואחר שאינו היובל · כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שירושה היא חוזרת ואפילו אם יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמצאת שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם : (ח) וכל בת יורשת נחלה · שלא היה בן לאביה : (יא) מחלה תרצה וגו' · כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ובשאר כל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד שהקולות זו כזו :

חסלת ספר במדבר

חמשה חומשי התורה הלז שייך להקטן יעקב בכה"ר צבי ז"ל סופר סת"ם גויערסהיים :

אלה

אלין

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר
הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין
תפל ולבן וחצרת ודי זהב׃ ב אחד
עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע׃
ג ויהי בארבעים שנה בעשתי
עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני
ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו אלהם׃
ד אחרי הכתו את סיחן מלך האמרי
אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר
יושב בעשתרת באדרעי׃ ה בעבר
הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה
הזאת לאמר׃ יהוה אלהינו דבר
אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה׃
פסו

[illegible]

אלין פתגמיא דמליל משה עם כל ישראל בעברא
דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל
דארגיזו במשרא לקביל ים סוף בפארן אתפלו
על מנא ובחצרות ארגיזו על בסרא ועל
דעבדו עיגל דדהב׃ מהלך חד עסר יומין
מחורב אורח טורא דשעיר עד רקם גיאה׃
והוה בארבעין שנין בחד עסר ירחין בחד לירחא
מליל משה עם בני ישראל ככל דפקיד יי יתיה
לותהון׃ בתר דמחא ית סיחון מלכא
דאמוראה דיתיב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן
דיתיב בעשתרות באדרעי׃ בעברא
דירדנא בארעא דמואב שרי משה פריש ית
אולפן אוריתא הדא למימר׃ יי אלהנא
מליל עמנא בחורב למימר סגי לכון דיתיבתון
בטורא

(א) אלה הדברים

לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגומר: בערבה. בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין: בין פארן ובין תפל ולבן. א"ר יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרות. במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום. ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל: (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך אחד עשר יום ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגומר ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו כו' כדאיתא בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנאמר הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו: (ד) אחרי הכותו. אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן: סיחון אשר יושב בחשבון. אלו לא היה סיחון קשה והיה יושב בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואלו היתה עיר אחרת וסיחון יושב בתוכה היה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרות. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרות. הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זו היא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שנ'

[illegible]

אלה הדברים

אלין פתגמי אוכחותא דימליל משה עם כל ישראל כנפינון לותיה כד הוון בעיברא דיירדנא ענא ואמר להון הלא במדברא בטוורא דסיני אתיהיבת לכון אורייתא ובמישריא דמואב אתפרשת לכון כמה ניסין ופרישן עבד לכון קודשא בריך הוא מזמן דעברתון על גיף ימא דסוף דעבד לכון אסטרט לכל שבטא ושבטא ואתון סטיתון מבתר מימריה וארגיזתון קדמוי בפארן על מימרא אלליא וטפלתון עלוי מילי שקרא ואתרעמתון על מנא דאחית לכון חיוור מן שמיא ושיילתון בישרא בחצרות והוי חמי לכון למשתיציא מגו עלמא אלולי דדכר לכון זכות אבהתכון צדיקיא ומשכן זימנא וארון קיימא ומאני קודשא דחפיתון דהבא סנינא וכפר לכון על חובת עיגל דהבא : אחד עשר מהלך חדסר יומין מחורב מאורח טוורא דגבלא עם ריקם גיעא ועל די סטיתון וארגזתון קדם יי איתחרתון ארבעין שנין : ויהי והוה לסוף ארבעין שנין בחדסר ירח הוא ירחא דשבט בחד בירחא מליל משה עם בני ישראל ככל מה דפקיד יי יתיה לוותהון : אחרי מן בתר דמחא ית סיחן מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן דיתיב בעשתרוותא באדרעת : בעבר בעברא דיורדנא בארעא דמואב שרי משה למלפא ית פתגמי אורייתא הדא למימר : יי אלהינו יי אלהן מליל עמן ולא אנא מגרמי בחורב למימר סגי לכון ואתהני לכון עד תאידנא דקבילתון ביה אורייתא ועבדתון ביה משכנא ומניה ואקימיתון רבנין עליכון ומבען כדי לכון לאיתרחא בטוורא הדין :

אלה הדברים

אלין פתגמיא די מליל משה עם כל ישראל היכח יהוון עד דהיגון יהיבין בעיברא דירדנא עני משה ואמר להון הלא במדברא בטורא דסיני אתיהיבת לכון אוריתא ובמישריא דמואב אתפרשת לכון כמה ניסין וגבורן עבד לכון מימרא דיי כד הויתון קיימין על ימא דסוף אתבזע ימא מן קדמיכון ואתעביד תרי עשר אסרטין מן אסרט חדא לכל שיבטא ארגזתון קדמוי על ימא וסריבתון על ימא דסוף על עסק מלליא דישתלחו מן מדברא דפארן גזר עליכון דלא תעלון לארעא דישראל ובגין מנחא דאמריתון נפשן מעיקא בלחמא הדין דמיכליה קליל גרי בכון חיותהון ובחצרות די נפלו פיגריכון על ידי בשרא ובגין עגלא דעבדתון אמר במימריה למשצי יתכון אלולי דאידכר קיימא דיקיים לאבהתכון לאברהם יצחק ויעקב ומשכן זימנא די עבדתון לשמיה וארון קיימא דיי עלתכון בגויה והפיתון יתיה בדהבא סנינא : מהלך חד עשר יומין מן טורא דחורב אורח טורא דגבלא עד רקם דגיעא על דחטתון וארגיזתון קדמוי אתעכבתון והליכתון יתהון לארבעין שנין :

והוה בסוף ארבעין שנין :

מנו

אמורי שאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט משם וזהו שנאמר ויבא הפליט ואומר כי רק עוג מלך סבשן נשאר מיתר הרפאים : באדרעי · שם המלכות : (ס) הואיל · התחיל כמו הנה נא הואלתי : באר את התורה · בשבעים לשון פירשה להם : (ו) רב לכם שבת · כפשוטו ויש מדרשי אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על שבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות :

חלוק כאשר הכתוב בעצמו כיון טעם כי שם קברו העם את התאוים וכמעט שפירש המקום הזה יש מזכירים כשמעיין למעלה פ' בהעלותך סיכה וכן יתמע מתוך המדרש ילקוט פקודים וכי שני חצרות היו וכו' וע"ש ודוק : ודאתרגם ירושלמי גרי בכון חיוון עיין בתרגום יונתן לעיל פ' חקת ובמ"ש · דהכא סנינה פי' זהב מזוקק ושאר המוזקקות לשון המסכנת בתלמוד וכן בפסוק מזוקק אמרתם · ערבריש ק"ו תימרה דר סכן תיהוק"ל ולא כתכפי כמו שאמרו פי' לא אנא מגרמי אתמר לכם כך אלא מפי הקב"ה היא וכן פירש"י לקיון של ספרן והוא תלויים בעת שהיה לאמור ולא ילקוט פגי לשון ואתהני לשון ופי' שהתרגם מדשיראו ואתהני לשון ר"ל הרבה הנאות להם

יונתן

בפרינון פי' הקבילוה ובא ה' במים בנתרה כמו איכנך ואתם את בכיפית וכו' :

אסרטון פי' דרך המסובב ושם: אלליא פי' מרגלים ונמצא בתרגום הרבה כן ושיילתון בישרא בחצרות וכן בירושלמי וגרי בכון חיוון וכו' ובחצרות די נפלו וכו' והכא יש חקים לפרש ובי בחצרות התאוו קאו פרו אבותינו אכלו בשר ונאלא בקברות התאוה שאלו בשר וכן סיניהם תקפה בם נפלו פגריהם ועל שם זה נקרא קברות התאוה על שם קברו את העם המתאוים וקברות התאוה אינה חצרות דהא כתיב מקברות התאוה נסעו חצרות וג' עושתא ים לומר שייך לה רק' מקום הסוף חצרות ע"ש תחלתו כי ע"ש סופה נקרא בשם הרש קברות

פְּנ֣וּ ׀ וּסְע֣וּ לָכֶ֗ם וּבֹ֨אוּ הַ֥ר הָאֱמֹרִי֮ וְאֶל־
כָּל־שְׁכֵנָיו֒ בָּעֲרָבָ֥ה בָהָ֛ר וּבַשְּׁפֵלָ֥ה וּבַנֶּ֖גֶב וּבְח֣וֹף
הַיָּ֑ם אֶ֤רֶץ הַֽכְּנַעֲנִי֙ וְהַלְּבָנ֔וֹן עַד־הַנָּהָ֥ר הַגָּדֹ֖ל נְהַר־
פְּרָֽת׃ ח רְאֵ֛ה נָתַ֥תִּי לִפְנֵיכֶ֖ם אֶת־
הָאָ֑רֶץ בֹּ֚אוּ וּרְשׁ֣וּ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֣ע יְ֠הֹוָה
לַאֲבֹ֨תֵיכֶ֜ם לְאַבְרָהָ֨ם לְיִצְחָ֤ק וּֽלְיַעֲקֹב֙ לָתֵ֣ת לָהֶ֔ם
וּלְזַרְעָ֖ם אַחֲרֵיהֶֽם׃ ט וָאֹמַ֣ר אֲלֵכֶ֔ם
בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר לֹא־אוּכַ֥ל לְבַדִּ֖י שְׂאֵ֥ת אֶתְכֶֽם׃
י יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם הִרְבָּ֣ה אֶתְכֶ֑ם
וְהִנְּכֶ֣ם הַיּ֔וֹם כְּכוֹכְבֵ֥י הַשָּׁמַ֖יִם לָרֹֽב׃
יא יְהֹוָ֞ה אֱלֹהֵ֣י אֲבֽוֹתֵכֶ֗ם יֹסֵ֧ף עֲלֵיכֶ֛ם
כָּכֶ֖ם אֶ֣לֶף פְּעָמִ֑ים וִיבָרֵ֣ךְ אֶתְכֶ֔ם כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר לָכֶֽם׃
יב אֵיכָ֥ה אֶשָּׂ֖א לְבַדִּ֑י טָרְחֲכֶ֥ם וּמַֽשַּׂאֲכֶ֖ם
וְרִֽיבְכֶֽם׃ יג הָב֣וּ לָ֠כֶם אֲנָשִׁ֨ים
חֲכָמִ֧ים וּנְבֹנִ֛ים וִידֻעִ֖ים לְשִׁבְטֵיכֶ֑ם וַאֲשִׂימֵ֖ם
בְּרָאשֵׁיכֶֽם׃ יד וַתַּעֲנ֖וּ אֹתִ֑י וַתֹּ֣אמְר֔וּ
טֽוֹב־הַדָּבָ֥ר אֲשֶׁר־דִּבַּ֖רְתָּ לַעֲשֽׂוֹת׃
טו וָאֶקַּ֞ח אֶת־רָאשֵׁ֣י שִׁבְטֵיכֶ֗ם
אֲנָשִׁ֤ים חֲכָמִים֙ וִֽידֻעִ֔ים וָאֶתֵּ֥ן אֹתָ֛ם רָאשִׁ֖ים
עֲלֵיכֶ֑ם שָׂרֵ֨י אֲלָפִ֜ים וְשָׂרֵ֣י מֵא֗וֹת וְשָׂרֵ֤י חֲמִשִּׁים֙
וְשָׂרֵ֣י עֲשָׂרֹ֔ת וְשֹׁטְרִ֖ים לְשִׁבְטֵיכֶֽם׃
טז וָאֲצַוֶּה֙ אֶת־שֹׁ֣פְטֵיכֶ֔ם בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא
לֵאמֹ֑ר שָׁמֹ֤עַ בֵּין־אֲחֵיכֶם֙ וּשְׁפַטְתֶּ֣ם צֶ֔דֶק בֵּין־
אִ֥ישׁ וּבֵין־אָחִ֖יו וּבֵ֥ין גֵּרֽוֹ׃

ס"א מינין חסד:

ד' כתיבן חסרי':

שני

ל' וחסר ולו: ביניכ חס' עד לומר לך כי החפס הוא כרחם' בשביל שיש בידם למחו' ולאינם מוחין: ואצוה את שפטיכם בעת ראשי דינות ולהם מתר שבריך איגב פדין

אִתְפְּנוּ וּטְלוּ לְכוֹן וְעוּלוּ לְטוּרָא דֶאֱמוֹרָאָה וּלְכָל מְגִירוֹהִי בְּמֵישְׁרָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֵלְתָּא וּבְדָרוֹמָא וּבִסְפַר יַמָּא אַרַע כְּנַעֲנָאָה וְלִבְנָן עַד נַהֲרָא רַבָּא נַהַר פְּרָת׃ חֲזוֹ דִיהָבִית קֳדָמֵיכוֹן יָת אַרְעָא עוּלוּ וְאַחְסִינוּ יָת אַרְעָא דְּקַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן׃ וַאֲמָרִית לְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר לֵית אֲנָא יָכִיל בִּלְחוֹדַי לְסוֹבָרָא יַתְכוֹן׃ יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַסְגִּי יַתְכוֹן וְהָא אִיתֵיכוֹן יוֹמָא דֵין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְסָגֵי׃ יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְכוֹן יוֹסֵף עֲלֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן אֶלֶף זִמְנִין וִיבָרֵךְ יַתְכוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל לְכוֹן׃ אֵיכְדֵין אֲסוֹבַר בִּלְחוֹדַי טָרְחֲכוֹן וְעַסְקֵיכוֹן וְדִינְכוֹן׃ הָבוּ לְכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וְסוּכְלְתָנִין וּמַדְּעָן לְשִׁבְטֵיכוֹן וַאֲמַנֵּינוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן׃ וַאֲתֵיבְתּוּן יָתִי וַאֲמַרְתּוּן תַּקִּין פִּתְגָמָא דְמַלֶּלְתָּא לְמֶעְבַּד׃ וּדְבָרִית יָת רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וּמָרֵי מַדַּע וּמַנִּיתִי יַתְהוֹן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עֲסוֹרְיָתָא וְסָרְכִין לְשִׁבְטֵיכוֹן׃ וּפַקֵּידִית יָת דַּיָּינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמָעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי וּבֵין גִּיּוֹרֵיהּ׃

לא

לט

ישיבתכם בהר הזה. עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות: (ז) פנו וסעו לכם. זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמורי. כמשמעו: ואל כל שכניו. עמון ומואב והר שעיר: בערבה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדול. מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול. משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחוור וישתחוו לך קרב לגבי דהינא ואידהן: (ח) ראה נתתי. בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו. אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה. אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין: לאבותיכם. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדי לעצמו יצחק כדי לעצמו יעקב כדי לעצמו: (ט) ואומר אליכם בעת ההיא לאמר. מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגומר. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השליו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם. הגדיל והרים אתכם על דייניכם. נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים. וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומות העולם כדייני אלו שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיהם נפש: (י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס' ריבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים: (יא) יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים. מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגומר אמר להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי. אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי (ס"א שאמרנו) לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא: טרחכם. מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין: ומשאכם. מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם. מלמד שהיו רוגנים: (יג) הבו לכם. הזמינו עצמכם לדבר: אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים מה ת"ל אנשים צדיקים: חכמים. כסופים: ונבונים. מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא נבון דומה לשולחני

פנו וסעו אתפניאו וטולו לכון לערד וחורמה ועולו לטורא דאמוראה ולות כל דיירי עמון ומואב וגבלא במישרא דחורשא בטורא בשפילתא ובדרומא ובספר ימא אשקלון וקיסרין ארע כנענאה עד קלרוהי דליבנן אתר טוורי בית מקדשא עד נהרא רבא נהרא פרת׃ ראה חמון די מסרית קדמיכון ית דיירי ארעא ולא תצטרפון למיטול זיינא עולו ואחסינו ית ארעא וקבעו בה דפטיא ופלגוהא הי כמא דקיים לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למיתן להון ולבניהון בתריהון׃ ואמר לכון בעידנא ההיא למימר ליתנא שבקינכון על דיינא חד דאנא לא יכילנא בלחודי למסוברא יתכון׃ ה׳ מימרא דייאלהכון אסגי יתכון והאיתיכון יומא דין הי ככוכבי שמיא לסגי׃ ה׳ יי אלהא דאבהתכון יוסף עליכון כוותכון אלף זימנין מטול ברכתי דא ויברך יתכון בלא סכומא הי כמא דמליל לכון׃ איכה היך אנא יכיל בלחודיי למסבול טרחות אפקרסותכון ודמחשלין עלי בישתא ומילי דינכון דמפקין סלעא אפוקי תרי׃ הבו זמנו לכון גוברין חכימין וסוכלתנין בילקוט מרעיונהון וממרי מנדעא לשבטיכון ואימנינון רישין עליכון׃ ותענו ואתיבתון יתי ואמרתון תקין פתגמא דמלילתא למעבד׃ ואקח ודברית ית רישי שבטיכון ואורכתנון במלאכא גוברין חכימין וממרי מנדעא וסוכלתנין מרעיוניהון לא אשכחית ומניתיתנון רישי עליכון רבני אלפין רבני מאוותא רבני חמשין רבני עשורייתא שית ריבוון ותריסר אלפין ורבני עשרייתא שית ריבוון וסרכין לשבטיכון׃ ואצוה ופקידית ית דיינכון בעידנא ההיא ית סדרי דינייא למימר קבילו מן אחוכון דלא ימלל חד כל מילוי וחד מקטע מילוי ומדשמעתון מיליהון לית אפשר לכון דלא למדנהון ותדונון דינא בקשוט ופשרות שלמא בין גברא לאחוי ובין מאן דמאגר מלי דינין׃

לא תכירו

לפולחני חנך כשמכירין לו מצות לראות רואה וכשאין מכירין לו סוס תחור ומכאן מצלו׃ וידועים לשבטיכם · שהם נכרים לכם שאם בא לפני יתעטף כטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם׃ בראשיכם · ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה׃ ואשמה · חסר יוד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה׃ (יד) ותענו אותי וגו׳ חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו עליכו דיינין הרבה אם אין מכירנו אני מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים׃ לעשות · אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה · (טו) ואקח את ראשי שבטיכם · משכתים בדברים אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון חבה׃ אנשים חכמים וידועים · אבל נבונים לא מצאתי זו אחת מז׳ מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא ג׳ אנשים צדיקים חכמים וידועים׃ ראשים עליכם · שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס (מכיתו לכ״ח) אחרון יוצא ראשון׃ שרי אלפים · אחד ממונה על אלף׃ שרי מאות · ממונים על מאה׃ ושוטרים · מכיתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמלין כרצועה על פי הדיינין׃ (ז) ואצוה את שופטיכם · אמרתי להם הוו מתונין בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים׃ בעת ההיא · משמניתים אמרתי להם אין עכשיו בשבר לשעבר שאתם ברשות עצמכם עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור׃ שמוע · לשון הווה אוד״נט בלעז כ״דא שמור וזכור ושמור׃ ובין גרו · זה בעל דינו שאוגר עליו דברים דבר אחר וכין גרו אפילו על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור לכיריים׃

לא תגורו

(עיין לעיל פרשת פס בתרגום יונתן דף ז׳ וכו״ש׃ ובמישרא דחורשא ככר פירש שתרגומו של יער פורשא וגלניא שיין בילקוט דף ח״ט שכתב אין אתם צריכים להקבע רפטון וכאן פירוש למנות סגנים על הגורל וכן ופלגוהא פירוש ומחלק גם כן׃ ויש מפרשים דיפטי הוא מעיל שיש לו שני צורות ולובשים אותו לכם לא נצטרך המלבוש הזה וק״ל׃ ומ״פ וז״ל כ״ל כמו דופטיא כלשון יון פטיא כרית ורצה לומר תשו שבי כרוא וק׃ שכ במנהג עוד שהם כשמנצחים עדינה או עיר עושים מדורת אור של שמחה וקורין אותם כלשון אשכנז וראיר פוייער ופאל שמ׳ ישראל בשמחת שעולכם ועתה חמר קבעו כירות שיהא נראה לכם כאלו נכנסתם הארץ ומחלק כלי ערעור וכיבוש וק״ל׃ מתקדשין כלשון צפורו וכבר תפורש כפי׳ רשי ג״פ׃ ודמתשלין וכו׳ אשר דמותי תרגו׳ יונתן כמה דחשבונין וכו׳ לחון מרשיכונין ופירש שהם נבונים פי׳ כבון יקרא כשבות תבי׳ דבר מתוך דבר ובו׳ מוניח שכל נדי ליטול שנים שנים נים נשלשה ונו׳ וכו׳ לשון הדייננו לפני לכך תגרע דבר שבונית מתחשבת עצמו׃ ותורכתנון פירש משכתים כדכתיב׃

דכתי

יונתן וכן הוא בילקוט שתקן לבוא רב לכם כג׳ דרכים וזה אחד מהם׃ ומכאן כיש לכון לאיתרחא וכו׳ פירש קדבר רע לכם לספר פסר פוס וסרכא ראיות ומפ׳ שתורגם על זה׃ לאתרחא וכן לעיל פסוק אחד עשר׃ התפניאו וטולו לכון כלוה תכוא׳ כפיר״שי ארץ אנשים מערבות עד קלרוסי סלי ארץ לכנען אחד עד לשם כו לשם הוא תאמר בוף גבול ארץ כנען כיון כ״דא ויפה בין גבול כנען מצידון כאשה ופני עד לשע ומהורס פיותן עם קדרוסי דפטיא

יז לא־תכירו פנים במשפט כקטן
כגדל תשמעון לא תגורו מפני־איש כי המשפט
לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון
אלי ושמעתיו: יח ואצוה אתכם
בעת ההוא את כל־הדברים אשר תעשון:
יט ונסע מחרב ונלך את כל־המדבר
הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר
האמרי כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד
קדש ברנע: כ ואמר אלכם באתם
עד־הר האמרי אשר־יהוה אלהינו נתן לנו:
כא ראה נתן יהוה אלהיך לפניך
את־הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה אלהי
אבתיך לך אל־תירא ואל־תחת: כב
ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים
לפנינו ויחפרו־לנו את־הארץ וישבו אתנו דבר
את־הדרך אשר נעלה־בה ואת הערים אשר נבא
אליהן: כג וייטב בעיני הדבר
ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט:
כד ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד־
נחל אשכל וירגלו אתה: כה ויקחו
בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו
דבר ויאמרו טובה הארץ אשר־יהוה אלהינו נתן
לנו: כו ולא אביתם לעלת ותמרו
את־פי יהוה אלהיכם: כז ותרגנו
באהליכם ותאמרו בשנאת יהוה אתנו הוציאנו
מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו:
כח אנה אנחנו עלים אחינו המסו
את־לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלת
ובצורת בשמים וגם־בני ענקים ראינו שם:
כט ואמר אלכם לא־תערצון ולא־
תיראון מהם: ל יהוה אלהיכם
ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה
אתכם במצרים לעיניכם:

ובמדבר

שלישי

לא תשתמודעון אפין בדינא מלי זעירא
כרבא תשמעון לא תדחלון מקדם גברא ארי
דינא דיי הוא ופתגמא דיקשי מנכון תקרבון
לותי ואשמעיניה: ופקידית יתכון בעדנא
ההיא ית כל פתגמיא דתעבדון: ונטלנא
מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא
ההוא דחזיתון אורח טורא דאמוראה כמה
דפקיד יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה:
ואמרית לכון אתיתון עד טורא דאמוראה דיי
אלהנא יהיב לנא: חזי דיהב יי אלהך
קדמך ית ארעא סק אחסין כמה דמליל יי
אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר:
וקריבתון לותי כולכון ואמרתון נשלח גברין
קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבו יתנא
פתגמא ית ארחא דניסק בה וית קרויא
דניעול להין: ושפר בעיני פתגמא
ודברית מנכון תרין עסר גברין גברא חד
לשבטא: ואתפניאו וסליקו לטורא
ואתו עד נחלא דאתכלא ואלילו יתה:
ונסיבו בידיהון מאבא דארעא ואחיתו לנא
ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא ארעא דיי
אלהנא יהיב לנא: ולא אביתון
למיסק וסריבתון על מימרא דיי אלהכון:
ואתרעמתון במשכניכון ואמרתון בדסני יי יתנא
אפקנא מארעא דמצרים למימסר יתנא בידא
דאמוראה לשיצאותנא: לאן אנחנא
סלקין אחנא תברו ית לבנא למימר עם רב
ותקיף מננא קרוין רברבן וכריכן עד צית
שמיא ואף בני גבריא חזינא תמן:
ואמרית לכון לא תתברון ולא תדחלון מנהון:
יי אלהכון דמדבר קדמיכון מימריה יגיח לכון
ככל דעבד עמכון במצרים לעיניכון:

ובמדברא

(יז) לא תכירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינים נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמינהו כאלו הכיר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעון. שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון. ד"א כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש. לא תיראו. ד"א לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש לשון אוגר בקיץ: כי המשפט לאלהים הוא. מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט: תקרבון אלי. על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה והיכן הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: (יח) את כל הדברים. אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא. שראיתם בו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות: (כב) ותקרבון אלי כלכם. בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם קריבה ההיא הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחו אותם לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים

ויחפרו

לא תגירו — לא תשתמודעון אפין בדינא מילי זעירא הי כמילי רבא תשמעון ולא תדחלון
מן קדם עתיר ושולטן ארום דינא מן קדם יי וחמי כל טומריא ופתגמא דיקשי בכון תקרבון לותי
ואשמעיניה : ואצוה — ופקידית יתכון בעידנא ההיא ית כל עשרא פתגמיא דתעבדון
בין דיני ממונא לדיני נפשתא : ונסע — ונטלנא מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא
ההוא דחמיתון חיוון ככשורין ועקרבין כקשתין סריין רמין לקובליכון אורח טוורא דאימוראה היכמא
דפקיד יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיעא : ואמר — ואמרית לכון אתיתון עד טוורא
דאמוראה דיי אלהנא יהיב לנא : ראה — חמון דיהב יי אלהכון לכון ית ארעא סוקו ואחסינו
היכמא דמליל יי אלהכון לכון לא תדחלון ולא תיתברון : ותקרבון — וקריבתון לותי
בערבוביא כולכון ואמרתון נשדר גוברין קדמנא ויתרגנון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית
אורחא דניסק בה וית קירויא דניעול לותהון : וייטב — ושפר בעיני פתגמא ודברית
מנכון תריסר גוברין ברירין גוברא חד לשבטא : ויפנו — ואתפניו וסליקו לטוורא ואתו עד
נחלא דאתכלא ותרגינו יתה : ויקחו — ונסיבו בידיהון מן איבא דארעא ואחיתו
לוותנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו כלב ויהושע טבא ארעא דיי אלהנא יהיב לנא : ולא —
ולא צביתון למיסוק והימנתון לפתגמי עשרא רשיעין וסריבתון על מימרא דיי אלהכון : ותרגנו —
ורגינתון במשכניכון נסיבתון בניכון ובנתיכון בעיטפיכון למימר ווי לכון טפשין
מחר אתון מתקטלין בטול דסני יי יתנא אפקנא מן ארעא דמצרים למימסר יתנא בידא דאמוראה
לשיציותנא : אנא — לאן אנחנא סלקין אחנא מסמיסן ית ליבנא למימר עם רב ותקיף מננא
קירוין רברבן וכריכן עד צית שמיא ואוף בני ענק גברא דמינא תמן : ואמר — ואמרית
לכון לא תתברון ולא תדחלון מנהון : ה׳ — מימרא דיי אלהכון די מדבר קדמיכון הוא
יגיח לכון ככל מה דעבד לכון במצרים למיחמיכון :

ירושלמי

וכוונו וסליקו לטורא ומטו עד נחלא סגולה : וילילו יתה :

ובמדבר

שלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כלכם
בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים : וישיבו אותנו דבר · באיזה לשון הם
המדברים · את הדרך אשר נעלה בה · אין דרך שאין בה עקמימות : ואת הערים אשר נבא אליהן · תחלה
לכבוש : (כג) וייטב בעיני הדבר · בעיני ולא בעיני המקום · ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה
בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים ובגבעות
אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום מיד אמר לו טול
מעותיך איני מנסהו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם
בכם : ואקח מכם · מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם : שנים עשר אנשים איש אחד לשבט · מגיד
שלא היה שבט לוי עמהם : (כד) עד נחל אשכול · מגיד שנקרא על שם סופו : וירגלו אותה · מלמד
שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב : (כה) ויורידו אלינו · מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות :
ויאמרו טובה הארץ · מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב : (כו) ותמרו · לשון התרסה התרסתם
כנגד מאמרו : (כז) ותרגנו · לשון הרע וכן דברי נרגן אדם שמוציא דבה : בשנאת ה׳ אותנו · והוא היה
אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו מדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך : בשנאת ה׳ אותנו
הוציאנו מארץ מצרים הוציאתו לשנאה היתה משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא
ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה
ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען : (כח) ערים גדולות ובצורות
בשמים · דברו הכתובים לשון הבאי : (כט) לא תערצון · לשון שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון :
(ל) ילחם לכם · בשבילכם : (לא) ובמדבר אשר ראית · מוסב על מקרא שלמעלה הימנו
ככל אשר עשה אתכם במצרים · ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגומר :

באר

לשון יחיד שבפסוק זה ולכן מפרשו בלשון שקאי על כל ישראל ומצינו כמה פעמים שקראם שכתוב בלשון יחיד מפני שחיבה במקום
שאמר כדרך כלל וק"ל : גוברין ברירין פנ"ל וכו׳ אנשים מובחרים ורגיבתון כנ"ל ועיין בערים או לשון רגון וכפי׳ והימנתון
לפתגמי רשיעין פי׳ הם המרגלים : טפשין לשון טפוי וצער ומבואר : נסיבתון בניכון ובנתיכון בעיטפיכון וכו׳ בספרי
מקטלין את כולם מאמרים להם אוי לכם כי למחר יהיו נולדים מכם וכו׳ וק"ל : יגיח לכון לשון מלחמה וכן לעיל
סוף פ׳ ילחם לכם וגומר :

רבני חגפין תריסר אלפין נמי שכן שות חשבון של שנים רבוא שלישראל שרי אלפים ושמאות ושרי מאות ט׳ אלפים ושרי חמישים לכ אלפים ושרי עשרות שמים רבוא : שלא יתלל יחד כל אלגם דמתיך ונכשתקא פרעתא שבגדו : ופמרות שלמא וכו׳ פירש מגום למשו׳ פסרש פמש"אל ודייקו מדפתים ושמטם נדק כין אים נאחיו וכו׳ מספר לשמש בניהם בנדק אלא דקאי על פשרה דגדע לשנאים : מאן דמתגר מילי דינים פירש מי שאוגר עליו דברים : בריין רמוז פי׳ מופדקי׳ מוסלכים לבניהם מחמת הארון שלך לבנים : תמון דיהב פ׳ יפו׳ לכון וכו׳ סוקו ואחסינו קשה לאתרגם

לא ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך
כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר
הלכתם עד באכם עד המקום הזה:
לב ובדבר הזה אינכם מאמינם ביהוה
אלהיכם: לג ההלך לפניכם בדרך לתור
לכם מקום לחנתכם באש לילה לראתכם בדרך
אשר תלכו בה ובענן יומם: לד
וישמע יהוה את קול דבריכם ויקצף וישבע
לאמר: לה אם יראה איש באנשים
האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר
נשבעתי לתת לאבתיכם: לו זולתי כלב בן
יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך
בה ולבניו יען אשר מלא אחרי יהוה: לז
גם בי התאנף יהוה בגללכם לאמר גם אתה לא
תבא שם: לח יהושע בן נון העמד
לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה
את ישראל: לט וטפכם אשר אמרתם
לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע
המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה:

רביעי

מ ואתם פנו לכם וסעו המדברה
דרך ים סוף: מא ותענו ותאמרו
אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל
אשר צונו יהוה אלהינו ותחגרו איש את כלי
מלחמתו ותהינו לעלת ההרה: מב
ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו ולא תלחמו
כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם:
מג ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו
את פי יהוה ותזדו ותעלו ההרה: מד
ויצא האמרי הישב בהר ההוא לקראתכם וירדפו
אתכם כאשר תעשינה הדברים ויכתו אתכם
בשעיר עד חרמה: מה ותשבו ותבכו
לפני יהוה ולא שמע יהוה בקלכם ולא האזין
אליכם: מו ותשבו בקדש ימים
רבים כימים אשר ישבתם: ב א

ב חמישי

ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר יהוה
אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים: ב
ויאמר יהוה אלי לאמר: ג
רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם ד
צפנה: ואת העם צו לאמר
אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים
בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד:
ה אל תתגרו בם כי לא אתן לכם

מארצם

ובמדברא דחזיתא דסוברך יי אלהך כמא
דמסובר גברא ית בריה בכל אורחא דהלכתון
עד מיתיכון עד אתרא הדין:
ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי
אלהכון: דמדבר קדמיכון באורחא
לאתקנא לכון אתר בית מישרי לאשריותכון
בעמודא דאשתא בליליא לאחזיותכון
באורחא דתהכון בה ובעמודא דעננא
ביממא: ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון
ורגיז וקיים למימר: אם יחזי גבר
בגבריא האלין דרא בישא הדין ית ארעא
טבתא דקיימית למתן לאבהתכון:
אלהין כלב בר יפנה הוא יחזינה וליה אתן
ית ארעא דדריך בה ולבנוהי חלף דאשלים
בתר דחלתא דיי: אף עלי הוה רגז
מן קדם יי בדיליכון למימר אף את לא תיעול
לתמן: יהושע בר נון דקאים קדמך
הוא ייעול לתמן יתיה תקיף ארי הוא יחסנינה
לישראל: וטפלכון דאמרתון לביזא יהי
ובניכון דלא ידעו יומא דין טב וביש אנון יעלון
לתמן ולהון אתנינה ואנון יירתונה:
ואתון אתפנו לכון וטולו למדברא אורח ימא
דסוף: ואתיבתון ואמרתון לי חבנא
קדם יי אנחנא ניסק ונגיח קרב ככל דפקדנא
יי אלהנא וזריזתון גבר ית מני קרביה ושריתון
למיסק לטורא: ואמר יי לי אימר להון לא
תסקון ולא תגיחון קרב ארי לית שכינתי ביניכון
ולא תתברון קדם בעלי דבביכון: ומלילית
עמכון ולא קבלתון וסריבתון על מימרא דיי
וארשעתון וסליקתון לטורא: ונפק אמוראה
דיתיב בטורא ההוא לקדמותכון ורדפו יתכון
כמא דנתזן דבריתא וטרדו יתכון בשעיר עד
חרמה: ותבתון ובכיתון קדם יי ולא קביל
יי צלותכון ולא אצית למליכון: ויתבתון
ברקם יומין סגיאין כיומיא דיתיבתון:
ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף
כמא דמליל יי עמי ואקיפנא ית טורא דשעיר
יומין סגיאין: ואמר יי לי למימר:
סגי לכון דאקיפתון ית טורא הדין אתפנו לכון
לצפונא: וית עמא פקיד למימר אתון עברין
בתחום אחיכון בני עשו דיתבין בשעיר וידחלון
מנכון ותסתמרון לחדא: לא תתגרון בהון ארי
לא

ובמדבר — ובמדברא דחמיתא חיוון קלן מליין אירס דקטול וסוברך יי אלהך בענני איקר שכינתיה
היכמא דמסובר גבר ית בריה בכל ארחא דהליכתון עד זמן מיתיכון עד אתרא הדין ׃ ובדבר
ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון ׃ ההלך — דמדבר קדמיכון בארחא
לאתקנא לכון אתר בית משרוי לאשריותכון בעמודא דאישא בליליא לאנהרותכון בארחא דתהכון
בה ובעמודא דעננא ביממא ׃ וישמע — ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון ורגיז וקיים למימר ׃
אם — אין יחמון גבר בגובריא האלין דרא בישא הדין ית ארעא טבתא דקיימית למיתן לאבהתכון ׃
זולתי — אלהן כלב בר יפונה הוא יחמינה וליה איתן ית ארעא סכתא ארעא דחברון דמטייל בה
ולבנוי חולף דאשלים בתר דחלתא דיי ׃ גם בי — אוף עלי הוה רגז מן קדם יי מטולכון
למימר אוף אנת לא תיעול לתמן ׃ יהושע — יהושע בר נון דמשמש בבית אולפנך הוא ייעול
לתמן יתיה תקיף ארום הוא יחסנינה ית ישראל ׃ וטפכם — וטפלכון דאמרתון לעדי יהון
ובניכון דלא ידעין יומא דין בין טב לביש הינון ייעלון לתמן ולהון אתנינה והינון ירתונה ׃
ואתם — ואתון אתפנו לכון וטולו למדברא אורח ימא דסוף ׃ ותענו — ואתיבתון ואמרתון
לי חבנא קדם יי אנחנא ניסק וניגיח קרבא ככל דפקדנא יי אלהנא ואסרתון גבר ית מאני זייניה ושריתון
למיסוק לטורא ׃ ויאמר — ואמר יי לי אימר להון לא תיסקון ולא תסדרון סדרי קרבא ארום
לית שכינתי מהלכא ביניכון ולא תיתברון קדם בעלי דבביכון ׃ ואדבר — ומלילית לכון ולא
קבילתון וסרבתון על מימרא דיי וארשעתון
וסליקתון לטורא ׃ ויצא — ונפק אמוראה
די יתיב בטורא ההוא לקדמותכון ורדפו יתכון
היכמא דחררן ונחייסן אורעייתא ומחו יתהון
בגבלא עד חרמה ׃ ותשובו — ותבתון

ירושלמי

ורדפו יתכון היך מה דרדיפו דבורייתא
יתכון בגבלא עד חרמה ׃

ובכיתון קדם יי ולא קביל יי צלותכון ולא אצית למיליכון ׃ ותשבו — ויתיבתון ברקם יומין
סגיאין כיומיא דיתיבתון ׃ ונפן — ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף היכמא
דמליל יי לי ואקיפנא ית טורא דגבלא יומין סגיאין ׃ ויאמר — ואמר יי לי למימר ׃
רב לכם — סגי לכון דאקיפתון ית טורא הדין איתפנו לכון לציפונא ׃ ואת
וית עמא פקיד למימר אתון עברין בתחום אחוכון בנוי דעשו דיתבין בגבלא וידחלון מנכון
ואסתמרון לחדא ׃ אל — לא תיתגרון בהון ארום לא אתן לכון מארעתהון

עד

דתמיתא חווין קלן מליין אירס דקטול כנ"ל ודייק מדבקים וכמדבר אשר ראית אשר נשאך מקום דא ראיה לזה היא אשר נשאך גם כן לתוך היא דסיכנ פרש מלאי אירס נוזחת וקל"ל וחיין הערעית פי נמבה את פוקן את סאדם וכו לשון חוני קטולו מליין חמ כרא ג"ל

(לא) כאשר ישא איש את בנו · כמו שפירש אצל ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגומר · משל
להולך בדרך וכו לפניו באו לסטים לשבותו וכו' : (לב) ובדבר הזה · שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ
אינכם מאמינים בו : (לג) לראותכם · כמו להראותכם וכן לנחותם הדרך וכן להשמיע בקול תודה וכן ללכת
לנוד בארעתא : (לו) אשר דרך בה · חברון כמו שנאמר ויבא עד חברון : (לז) התאנף · נתמלא רוגז :
בה לכם · אתרתי לספמיר [illegible]
(מ) פנו לכם ואחריכם ותלכו במדבר דרך ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק
בין ים סוף לבין שעיר [illegible] מן המערב למזרח : (מא) ותהינו
לפני פננו ועלינו אל המקום זה [illegible] : (מב) לא תעלו · לא עלייה היא
לכם אלא ירידה : (מג) כאשר תעשינה הדבורים · מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף
הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים : (מה) ולא שמע ה' בקולכם · כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו אכזרי :
(מו) ותשבו בקדש ימים רבים · י"ט שנה שנאמר כימים אשר ישבתם כשאר המסעות והם היו ל"ח שנה י"ט
מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנאמר וישבו במדבר כך [illegible] :
(א) ונפן ונסע המדברה · אלו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר לצפונו לארץ מן דרומו [illegible]
מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכים לצד המזרח ונסב את הר שעיר כל דרומו עד ארץ
מואב : (ג) פנו לכם צפונה · סובו לצד רוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לנסיע נמצאו הולבין את רוח
מזרחית וזהו שנאמר ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב : (ד) ונשמרתם מאד · ומהו השמירה אל תתגרו בהם :
(ה) עד מדרך כף רגל · אפילו מה שהרגל דורכת אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא
ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום דריכת כף רגל על הר הזיתים שנאמר ועמדו רגליו וגומר : ירושה
לעשו · משבעה עממים נתתי לו שבעה לבני קיני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו
ומעתים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא עשאו כבנו :
תמרו

מארצם עד מדרך כף רגל כי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר: ו אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם: ז כי יהוה אלהיך ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדל הזה זה ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר: ח ונעבר מאת אחינו בני עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאילת ומעציון גבר ס ונפן ונעבר דרך מדבר מואב: ט ויאמר יהוה אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה כי לא אתן לך מארצו ירשה כי לבני לוט נתתי את ער ירשה: יא האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורם כענקים: יב רפאים יחשבו אף הם כענקים והמאבים יקראו להם אמים: יג ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יהוה להם: יד עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד: טו והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה להם: טז וגם יד יהוה היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם: יז ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם: ס יח וידבר יהוה אלי לאמר: יט אתה עבר היום את גבול מואב את ער: כ וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם כי לא אתן מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתיה ירשה: כא ארץ רפאים תחשב אף הוא רפאים ישבו בה לפנים והעמנים יקראו להם זמזמים: כב עם גדול ורב ורם כענקים וישמידם יהוה מפניהם ויירשם וישבו תחתם: כג כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד היום הזה: כד והעוים הישבים בחצרים עד עזה כפתרים היצאים מכפתור השמידם וישבו תחתם: כה קומו סעו ועברו את נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחון מלך

חשבון

עד מדרך כף רגל · עד דרך כוכב שעקב:

פריגמא

ל' חסר ואח' אל' וא' חסר בלשנ"ה:

ג' חסר:

ג' וחסר:

פולס חסרי' בלשנ' כמ"ג:

פולס חסר כמ"ו ואלו: פ' חסר

'תח' וי"ו:

לא אתן לכון מארעהון עד מדרך פרסת ריגלא ארי ירותא לעשו יהבית ית טורא דשעיר: עיבורא תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ואף מיא תזבנון מנהון בכספא ותשתון: ארי יי אלהך ברכך בכל עובדי ידך ספיק לך צורכך במהכך ית מדברא רבא הדין דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהך בסעדך לא חסרת מדעם: ועברנא מלות אחנא בני עשו דיתבין בשעיר מאורח מישרא מאילת ומעציון גבר ואתפנינא ועברנא אורח מדברא דמואב: ואמר יי לי לא תצור על מואבאי ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן לך מארעיה ירותא ארי לבני לוט יהבית ית לחית ירותא: אימתני מלקדמין יתבין בה עם רב וסגי ותקיף כגבריא: גבריא מתחשבין אף אנון כגבריא ומואבאי קרן להון אימתני: ובשעיר יתיבו חוראי מלקדמין ובני עשו תריכינון ושיציאונון מן קדמיהון ויתיבו באתרהון כמה דעבד ישראל לארע ירותתיה דיהב יי להון: כען קומו ועברו לכון ית נחלא דזרד ועברנא ית נחלא דזרד: ויומיא דהלכנא מרקם גיאה עד דעברנא ית נחלא דזרד תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא מגו משריתא כמה דקיים יי להון: ואף מחא מן קדם יי הות בהון לשיצאותהון מגו משריתא עד דשלימו: והוה כד שלימו כל גברי מגיחי קרבא לממת מגו עמא: ומליל יי עמי למימר: את עבר יומא דין ית תחום מואב ית לחית: ותתקריב לקביל בני עמון לא תצור עליהון ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן מארע בני עמון לך ירותא ארי לבני לוט יהביתה ירותא: ארע גבריא מתחשבא אף היא גברין יתיבו בה מלקדמין ועמונאי קרן להון חשבני: עם רב וסגי ותקיף כגבריא ושיצינון יי מן קדמיהון ותריכינון ויתיבו באתרהון: כמה דעבד לבני עשו דיתבין בשעיר דשיצי ית חוראי מן קדמיהון ותריכינון ויתיבו באתרהון עד יומא הדין: ועואי דיתבין ברפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו מקפוטקיא שיציאונון ויתיבו באתרהון: קומו טולו ועברו ית נחלא דארנון חזי דמסרית בידך ית סיחון מלכא

דחשבון

עַד כְּמֵיסַת פַּרְסַת רִיגְלָא אֲרוּם יְרוּתָא לְעֵשָׂו יְהָבִית יַת טוּרָא דְגַבְלָא מְטוּל אִיקָרָא דְעָבַד לְאָבוּי : אכל עִיבוּרָא תִּזְבּוּן מִנְהוֹן בְּכַר חַי בְּכַסְפָּא וְתֵיכְלוּן וְאוּף מַיָּא תִּזְבְּנוּן מִנְהוֹן בְּכַסְפָּא וְתִישְׁתּוּן : כי אִזְדַּהֲרוּן דְּלָא תְעִיקוּן לְהוֹן אֲרוּם יְיָ אֱלָהֲכוֹן בָּרִיךְ יַתְכוֹן בְּכָל עוּבָדֵי יְדֵיכוֹן סוֹפִּיק צָרְכֵּיכוֹן בְּמֵיהָכָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּסַעְדְּכוֹן לָא חֲסַרְתּוּן מִדַּעַם : ונעבר וְעָבַרְנָא מִלְּוָת אַחָנָא בְנֵי עֵשָׂו דְיָתְבִין בְּגַבְלָא מֵאֵילַת וּמִכְּרַךְ תַּרְנְגוֹלָא וְאִתְפְּנִינָא וְעָבַרְנָא אוֹרַח מַדְבְּרָא דְמוֹאָב : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר לָא תְעִיק יַת מוֹאֲבָאֵי וְלָא תְסַדַּר לְקִיבְלֵיהוֹן סִדְרֵי קְרָבָא אֲרוּם לָא אֶתֵּין לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן יְרוּתָא אֲרוּם לִבְנוֹי דְלוֹט יְהָבִית יַת לְחָיַית יְרוּתָא : האמים אֵימְתָנַיָּא מִן לְקַדְמִין יָתִיבוּ בָהּ עַם רַב וְסַגִּי וְרָמִין הֵי פַנְבַּרַיָּא : רפאים גִּיבָּרַיָּא דְיָתְבִין בְּמֵישַׁר גִּינְבְּרֵי מִתְחַשְׁבִין אוּף הִינּוּן הֵי פַנְבַּרַיָּא דְאִתְמְחִיו בְּטוֹפָנָא וּמוֹאֲבָאֵי קָרָן לְהוֹן אֵימְתָנֵי : ובשעיר וּבְגַבְלָא יָתִיבוּ גְנוּסַיָּא מִן לְקַדְמִין וּבְנֵי עֵשָׂו תְרִיכוּנוּן וְשֵׁיצִיאוּנוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן וְיָתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן הֵיכְמָא דְעָבַד יִשְׂרָאֵל לְאַרַע יְרוּתְתֵיהּ דִיהַב יְיָ לְהוֹן : עתה כְּדוּן קוּמוּ וְעִיבָרוּ לְכוֹן יַת נַחַל טַרְוַויָּא וְעָבַרְנָא יַת נַחַל טַרְוַויָּא : והימים וְיוֹמַיָּא דְהַלִּיכְנָא מִן רְקַם גֵּיעָא עַד דְעָבַרְנָא יַת נַחַל טַרְוַויָּא תְּלָתִין וּתְמַנֵּי שְׁנִין עַד דְּסָף כָּל דָּרָא גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא הֵיכְמָא דְקַיֵּים יְיָ לְהוֹן : וגם וְאוּף מַחָא מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְּרִיַּית לְהוֹן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא עַד דִּי פְסָקוּ : ויהי וַהֲוָה כַּד פְּסָקוּ כָּל גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָב עָבְדֵי בִישְׁתָּא לִמְמַת מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא : וידבר וּמַלֵּיל יְיָ עִמִּי לְמֵימַר : אתה אַתּוּן עָבְרִין יוֹמָא דֵין יַת תְּחוּם מוֹאָב יַת לְחָיַית : וקרבת וְתִתְקְרֵבוּן לָקֳבֵיל בְּנֵי עַמּוֹן לָא תְצוּר עֲלֵיהוֹן וְלָא תִתְגְּרֵי בְהוֹן לְסִדְרֵי קְרָב אֲרוּם לָא אֶתֵּין לְכוֹן מֵאַרַע בְּנֵי עַמּוֹן יְרוּתָא אֲרוּם לִבְנוֹי דְלוֹט מְטוּל זַכְוָתֵיהּ דְאַבְרָהָם יְהַבְתַּהּ יְרוּתָא : ארץ אֲרַע גִּיבָּרַיָּא מִתְחַשְׁבָא לְחוֹד הִיא גִּבָּרַיָּא יָתִיבוּ בָהּ מִן לְקַדְמִין וְעַמּוֹנָאֵי קָרָן לְהוֹן זִימְתָּנֵי : עם עַמָּא רַבָּא וְחַסִּינָא הֵי כְּגִינְבְּרַיָּא וְשֵׁיצִינוּן מֵימְרָא דַיְיָ מִן קֳדָמֵיהוֹן וְתָרִיכוּנוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן : כאשר כְּמָא דְעָבַד לִבְנוֹי דְעֵשָׂו דְיָתְבִין בְּשֵׂעִיר דְּשֵׁיצֵי יַת חוֹרָאֵי מִן קֳדָמֵיהוֹן וְתָרִיכִינוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן עַד יוֹמָא הָדֵין : והעוים וּשְׁאַר פְּלֵיטַת כְּנַעֲנָאֵי דַּהֲווֹ שָׁרָן בְּכוּפְרָנַיָּא דְרָפִיעַ עַד עַזָּה קַפּוֹטְקָאֵי דִנְפָקוּ מִן קַפּוֹטְקִיָּא שֵׁיצִיאוּנוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן : קומו אִזְדַּקְּפוּ טוּלוּ וְעִבְרוּ יַת נַחֲלֵי אַרְנוֹנָא חֲמוּן דִּי מְסָרִית בִּידֵיכוֹן יַת סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן

ירושלמי

וְעָבַרְנָא מִלְּוָת אַחֵינָא בְּנֵי עֵשָׂו אִלֵּין דְּשָׁרְיָין בְּגַבְלָא מִן אוֹרַח מֵישְׁרָא מִן אֵילַת וּמִן כְּרַךְ תַּרְנְגוֹלָא וְכַוֵּון וַעֲבַרְנָא אוֹרַח מַדְבְּרָא דְמוֹאָב :

(ו) תכרו · לשון מקח וכן אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: (ז) כי ה' אלהיך ברכך · כמבול ולא
לפיכך לא תכפו את טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים:
שפכנו פניס להלוך דרך מזרחית: (ט) ונפן ונעבור · לצד צפון
אותם ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך כתיב ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם (י) ואל תתגר בם · לא אסר להם על מואב לא מלחמה אבל מיראים היו
כאמר אתתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער · שם המדינה: (יא) האמים לפנים וגו' · אתה סבור שזו רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתי תחתם: (יב) רפאי' יחשבו אף הם · אימים כענקים הנקראים רפאים ע"ש שכל הרואה אותם ידיו מרפות · ובשעיר ישבו החורים ונתתים לבני עשו: (יג) יירשום · לשון הווה כלו' נתתי שהיו מורישים אותם והולכים: (יד) עתה קומו · לאמר ולסוגם כתיב ח' שנה שלא יגרמו לבכיים עוד [illegible] · ויהי כאשר תמו וגו': (יח) וידבר ה' אלי וגו' · אבל מגלות המרגלים ע"כ לא נאמר בפ' וידבר ה' דמשמע
(יט) אתה עובר היום את גבול מואב מול בני עמון · מכאן שארץ עמון לצד צפון: (כ) ארץ רפאים תחשב · גמתו כמבו'
וישוב הדעת לדבריו [illegible] (יז) אלא כשביל ישראל: [illegible] אלא מלחמה [illegible]
[illegible] (כא) ארץ רפאים תחשב [illegible] שרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם: (כד) והעוים וזאת פקיד
והאשרודיו והאשקלוני והגתיו והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אברה' לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם: והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם מותרים לקחתם מידם:

מינעבים הם שהכל מגדלם כדאית' בגמרא פרק כל שעה גבי ואלו ירקות ר"מ אומר אף ניעיים וטוורת וכו' ועיין בפרשת תקף
עוברי כיתא ומי שעוברים בים וק"ל לשון הנ"ח ויש מגיהים עוברי בישתא ולתה שקורת תכפר נטול ·
דאגרם פסיותא במקפת קרושי' ורחא מ"ט לא אמ' פר' תמא דילוך תקרת פי לבני לוט וגו' ומשני יקום בבוד אברהם עמ"ה:

יונתן עיבורא תוכון בר חי פי' לחבוקי בישולי גוויה וכדאית' פ' אין מעמידין אמר רב סגנאסל בפני' שמות חי אין בו משום בישולי גוויה וק"ל: מופני מריכון וכו' כדאיתא בילקוט פ' תת"ס ידע אלהי לכתך אתה ידע הילוכך ליכלוכך נשרך בפרנסתך וכו' ומלפ' תרנגולא תרגום של צביון גבי כמו שלג זה בין לעיל פרשת המסעות"ם בגינברא כי' כמו בבריח ולידי הענק תרגו' בני גבריא כס' במדבר ל"ג וכן כפרשה זו : דאתמחיין בטופנא ה"ל הם שנמחו [illegible] קרני': כחל טרוויא פיר' תוך מטול זכותיה

חשבון האמרי ואת ארצו החל רש והתגר בו
מלחמה: כה היום הזה אחל תת
פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים
אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך:
כו ואשלח מלאכים ממדבר קדמות
אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר:
כז אעברה בארצך בדרך בדרך
אלך לא אסור ימין ושמאול: כח
אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי
ושתיתי רק אעברה ברגלי: כט כאשר
עשו לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים
הישבים בער עד אשר אעבר את הירדן אל
הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו:
ל ולא אבה סיחן מלך חשבון העברנו
בו כי הקשה יהוה אלהיך את רוחו ואמץ את
לבבו למען תתו בידך כיום הזה: ס

ששי

לא ויאמר יהוה אלי ראה החלתי
תת לפניך את סיחן ואת ארצו החל רש לרשת
את ארצו: לב ויצא סיחן לקראתנו
הוא וכל עמו למלחמה יהצה: לג
ויתנהו יהוה אלהינו לפנינו ונך אתו ואת בנו
ואת כל עמו: לד ונלכד את
כל עריו בעת ההוא ונחרם את כל עיר מתם
והנשים והטף לא השארנו שריד:
לה רק הבהמה בזזנו לנו ושלל
הערים אשר לכדנו:
לו מערער אשר על שפת נחל ארנן
והעיר אשר בנחל ועד הגלעד לא היתה קריה
אשר שגבה ממנו את הכל נתן יהוה אלהינו
לפנינו: לז רק אל ארץ בני עמון
לא קרבת כל יד נחל יבק וערי ההר וכל אשר
צוה יהוה אלהינו:

ג

א ונפן ונעל
דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא
וכל עמו למלחמה אדרעי: ב ויאמר
יהוה אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו
ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית
לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון:
ג ויתן יהוה אלהינו בידנו גם את
עוג מלך הבשן ואת כל עמו ונכהו עד בלתי
השאיר לו שריד: ד ונלכד את כל
עריו בעת ההוא לא היתה קריה אשר לא לקחנו
מאתם ששים עיר כל חבל ארגב ממלכת עוג
בבשן:

דחשבון אמוראה וית ארעיה שרי לתרכותיה
ותתגרי למעבד עמיה קרב: יומא הדין
אשרי למתן זועתך ודחלתך על אפי עממיא
דתחות כל שמיא דישמעון שמעך ויזועון
ויתברון מן קדמך: ושלחית אזגדין
ממדבר קדמות לות סיחון מלכא דחשבון
פתגמי שלם למימר: אעבר בארעך
באורחא באורחא איזיל לא אסטי לימינא
ולסמאלא: עיבורא בכספא תזבין לי
ואיכול ומיא בכספא תתן לי ואשתי להוד
אעבר ברגלי: כמא דעבדו לי בני עשו
דיתבין בשעיר ומואבאי דיתבין בלחית עד
דאעבר ית ירדנא לארעא דיי אלהנא יהב
לנא: ולא אבא סיחון מלכא דחשבון
למשבקנא למעבר בתחומיה ארי אקשי יי
אלהך ית רוחיה ותקיף ית לביה בדיל
לממסריה בידך כיומא הדין: ואמר יי
לי חזי דשריתי לממסר קדמך ית סיחון וית
ארעיה שרי לתרכותיה למירת ית ארעיה:
ונפק סיחון לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא
קרבא ליהץ: ומסריה יי אלהנא
קדמנא ומחינא יתיה וית בנוהי וית כל
עמיה: וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא
ההיא וגמרנא ית כל קרוי גבריא ונשיא
וטפלא לא אשארנא משיזיב:
לחוד בעירא בזנא לנא ועדי קרויא דכבשנא:
מערער דעל כיף נחלא דארנון וקרתא דבנחלא
ועד גלעד לא הות קרתא דתקיפת מננא ית
כולא מסר יי אלהנא קדמנא: לחוד
לארע בני עמון לא קריבתא כל כיף נחלא יובקא
וקרוי טורא וכל דפקיד יי אלהנא.
ואתפנינא וסליקנא אורח מתנן ונפק עוג מלכא
דמתנן לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא קרבא
לאדרעי: ואמר יי לי לא תדחל מניה ארי בידך
מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה
כמא דעבדתא לסיחון מלכא דאמוראה דיתיב
בחשבון: ומסר יי אלהנא בידנא אף ית
עוג מלכא דמתנן וית כל עמיה ומחנוהי עד
דלא אשתאר ליה משיזיב: וכבשנא
ית כל קרווהי בעדנא ההיא לא הות קרתא
דלא נסיבנא מנהון שתין קרוין כל בית פלך
טרכונא מלכותא דעוג במתנן:

בחשבון ואמוראה וית ארעיה שרי לתרכותיה ותתגרי למסדרא לקובליה סדרי קרבא : היום
יומא דין שריית למיתן זועתך ודחלתך על אנפי כל עממיא דתחות כל שמיא דישמעון שמע זכוותך
ה״ד קמון שמשא וסיהרא אתעכבו ופסקון מן למימר שירתא כמיסת יומא ופלגא וקמו במדורהון עד
דאנחת קרבא בסיחון ויזועון ויתחלחלון מן קדמך : ואשלח ושדרית עזגדין מגו מדברא דסמיך
למדבר קדמות לות סיחון מלכא דאמוראי פתגמי שלם למימר : אעברה
אעיבר בארעך בארחא דהיא ארח כבישא איזיל לא אסטי להנזקותך לימינא ולשמאלא : אכל
עיבור כד חי בכספא תזבין לי ואיכול ומוי בכספא תיתן לי ואישתי לחוד אעיבר בלחודוי : כאשר
היכמא דעבדו לי בנוי דעשו דיתבין בגבלא ומואבאי דיתבין בלחיית עד זמן דאיעיבר ית יורדנא לארעא דיי
אלהנא יהיב לנא : ולא אבה
ולא צבא סיחון מלכא דחשבון לאעברותנא בגו תחומיה ארום אקשי יי אלהך ית יצרא דרוחיה ואיתקף ית ליבביה מן בגלל למסריה בידך ביומא הדין :
ויאמר ואמר יי לי חמי באורכות שמשא וסיהרא דשריית למסר בידך ית סיחון וית ארעיה
שרי לתרכותיה למירות ית ארעיה : ויצא ונפק סיחון לקדמותנא הוא וכל עמיה לאגחא
קרבא ליהץ : ויתנהו ומסר יתיה יי אלהנא קדמנא ומחינא יתיה וית בנוי וית כל עמיה :
וגלכד וכבשנא ית כל קרווי בעידנא ההוא וגמרנא ית כל קרויא גובריא ונשיא וטפליא לא אשארנא
משיזיב : רק לחוד בעירי בזנא לנא ועדי קרויא דכבשנא : מערוער
מערוער דעל גיף נחלא דארנונא וקרתא דמתבניא
במציעות נחלא עד גלעד לא הוות קרתא דתקיפת
מננא ית כולהון מסר יי אלהנא קדמנא :
רק לחוד לארע בני עמון לא קריבתא כל
אתר נחלי יובקא וקרוי טוורא בכל מה דפקיד
יי אלהנא : ונפן ואתפנינא וסליקנא
אורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותנא
הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעת :
ויאמר ואמר יי לי לא תדחל מניה ארום
בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה
ותעביד ליה הכמא דעבדת לסיחון מלכא
דאמוראה דיתיב בחשבון : ויתן ומסר
יי אלהנא בידנא אוף ית עוג מלכא דמתנן וית כל
עמיה ומחינוהי עד דלא אשתאר ליה משיזיב :
וגלכד וכבשנן ית כל קירווייה בעידנא ההיא לא הוות קרתא דלא נסיבנא מנהון שתין קירווין תירת
כל תחום פלך טרגונא מלכותא דעוג במתנן :

ירושלמי

כיון דחמא משה ית רשיעא זע ומרתת מן קדמוי
ואמר הלא דין הוא דהוה מחסד לאברהם ולשרה
אבוהון ישירה ואמר להון אתון דמיין לאילנין
שתולין על מבועין דמיין ברם פירין לית הינון
עבדין בגין כן אסתיליה קודשא בריך הוא יהא
שמיה משבח ארייא יהיה שנין סניאין מן בגלל
למחויא יתיה לדריא דהוא מסר יתיה ביד בנוי
ואמר מימרא דיי ליה משה לא תדחל מיניה ארי
בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה
ותעביד ליה היך מה דעבדת לסיחון מלכהון
דאמוראי דהוה שרי בחשבון :

כל

(כה) תחת כל השמים · למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ועודע הדבר תחת כל השמים : (כו)
ממדבר קדמות · אף על פי שלא ציוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם
... ליתנה לישראל חזר לאומה על עשו וישמעאל ונגלה לפניו שלא יקבלוה ואף על פי כן פתח להם בשלום
אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום · ד״א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק
אחד לשרוף את המצרים אלא שלחתני ממדבר אל פרעה לאמור שלח את עמי במתון : (כ)
כאשר עשו לי בני עשו · לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין מכר אוכל ומים : עד אשר אעבור את הירדן · מוסב
על אעברה בארצך : (לא) החילותי תת לפניך · כשה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על
צוארו : (לב) ויצא סיחון · לא שלח כשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה : (לד) ואת כיו ...
... החרים אנשים נכיות סיחון ... זכותו לבו לשון בוזז ...
(לה) ... כל יד נחל יבוק · כל אצל נחל יבוק · וכל אשר צוה ה׳ ...
שלא עמוד לו זכות ... (ב) אל תירא אותו · ... (א) ...
... יונתן ... ירושלמי ... (ד) ... כל חבל ארגוב ... תרגומו ...
...

ה כל־אלה ערים בצרת חומה גבהה
דלתים ובריח לבד מערי הפרזי הרבה מאד:
ו ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחן
מלך חשבון החרם כל־עיר מתם הנשים והטף:
ז וכל־הבהמה ושלל הערים
בזונו לנו: ח ונקח בעת ההוא את־
הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן
מנחל ארנן עד־הר חרמון: ט צידנים
יקראו לחרמון שרין והאמרי יקראו־לו שניר:
י כל ׀ ערי המישר וכל־הגלעד וכל־
הבשן עד־סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן:
יא כי רק־עוג מלך הבשן נשאר
מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא
ברבת בני עמון תשע אמות ארכה וארבע אמות
רחבה באמת־איש: יב ואת־הארץ
הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשר־על־נחל
ארנן וחצי הר־הגלעד ועריו נתתי לראובני
ולגדי: יג ויתר הגלעד וכל־הבשן
ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל
הארגב לכל־הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים:
יד יאיר בן־מנשה לקח את־כל־
חבל ארגב עד־גבול הגשורי והמעכתי ויקרא
אתם על־שמו את־הבשן חות יאיר עד היום
הזה: טו ולמכיר נתתי את־הגלעד:
טז ולראובני ולגדי נתתי מן־הגלעד
ועד־נחל ארנן תוך הנחל וגבל ועד יבק הנחל
גבול בני עמון: יז והערבה והירדן
וגבל מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת
שביעי אשדת הפסגה מזרחה: יח ואצו
אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם
את־הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני
אחיכם בני־ישראל כל־בני־חיל: יט
מפטיר רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי־מקנה רב
לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם: כ
עד אשר־יניח יהוה ׀ לאחיכם ככם וירשו גם־הם
את־הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר
הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם:
כא ואת־יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר
עיניך הראת את כל־אשר עשה יהוה אלהיכם
לשני המלכים האלה כן־יעשה יהוה לכל־
הממלכות אשר אתה עבר שמה: כב לא
תיראום כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם:

ק"ה · מלכיה · סימן:

ואתחנן

כל־אלין קרויא כריכן מקפן שור רם דלתין ועברין בר מקרוי פצחיא דסגיאין לחדא: וגמרנא יתהון כמה דעבדנא לסיחון מלכא דחשבון גמרנא כל־קרויא גבריא נשיא וטפלא: וכל־בעירא ועדי קרויא בזנא לנא: ונסיבנא בעדנא ההיא ית־ארעא מיד תרין מלכי אמוראה דבעברא דירדנא מנחלא דארנון עד־טורא דחרמון: צידונאי קרן לחרמון סריון ואמוראי קרן ליה טור־תלגא: כל קרוי מישרא וכל־גלעד וכל־מתנן עד־סלכה ואדרעי קרוי מלכותיה דעוג במתנן: ארי לחוד עוג מלכא דמתנן אשתאר משאר גבריא הא ערסיה ערסא דברזלא הלא היא ברבת בני עמון תשע אמין אורכה וארבע אמין פותיה באמת מלך: וית־ארעא הדא ירתנא בעדנא ההיא מערער דעל־נחלא דארנון ופלגות טורא דגלעד וקרוהי יהבית לשבטא דראובן ולשבטא דגד: ושאר גלעד וכל־מתנן מלכותא דעוג יהבית לפלגות שבטא דמנשה כל־בית־פלך טרכונא לכל־מתנן ההוא מתקרי ארע גבריא: יאיר בר־מנשה נסיב ית־כל־בית־פלך טרכונא עד־תחום גשוראה ואפקירוס וקרא יתהון על־שמיה ית־מתנן כפרני יאיר עד יומא הדין: ולמכיר יהבית ית־גלעד: ולשבט־ראובן ולשבט־גד יהבית מן־גלעד ועד־נחלא דארנון גו נחלא ותחומא ועד יובקא נחלא תחומא דבני עמון: ומישרא וירדנא ותחומיה מגינוסר ועד ימא דמישרא ימא דמלחא תחות משפך מרמתא מדנחא: ופקידית יתכון בעדנא ההיא למימר יי אלהכון יהב לכון ית־ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון קדם אחיכון בני־ישראל כל־מזרזי חילא: לחוד נשיכון וטפלכון ובעירכון ידענא ארי בעיר סגי לכון יתבון בקרויכון דיהבית לכון: עד דיניח יי לאחיכון כותכון וירתון אף־אנון ית־ארעא דיי אלהכון יהיב להון בעברא דירדנא ותתובון גבר לירותתיה דיהבית לכון: וית־יהושע פקידית בעדנא ההיא למימר עינך חזאן ית כל דעבד יי אלהכון לתרין מלכיא האלין כן־יעבד יי לכל־מלכותא דאת עבר לתמן: לא תדחלון מנהון ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון:

ומפטירין חזון ישעיהו

וצליתי

כל אלה כל איליין קירוין חקרא מקפן שורין רמין אחידן בתרעין ונגרין בר מקרוי פצחיא סגי לחדא: ונחרים וגמרנא ית קירויהון היכמא דעבדנא לסיחון מלכא דחשבון היכדין גמרנא ית כל קרווי גובריא נשיא וטפלא: וכל הבהמה וכל בעירי ועדיי קרויא בזנא לנא: ונקח ונסיבנא בעידנא ההיא ית ארעא מן רשות תרין מלכי אמוראי דבעיברא דיורדנא מנחלי ארנונא עד טוורא דחרמון: צידונים צידנאי הוון קרן לחרמון טוורא דמסרי פירוי ואימוראי קרן ליה טוור תלגא דלא פסיק מניה תלגא לא בקייטא ולא בסיתווא: כל ערי כל קירוי מישרא וכל גלעד וכל מתנן עד סלווקיא ואדרעת קירוי מלכותא דעוג במתנן: כי רק ארום לחוד עוג מלכא דמתנן אשתייר משותר גיבריא דאשתציו בטובענא הא שווייה שווייה דפרזלא הא היא יהיבא בבית ארכיון ברבת בני עמון תשע אמין אורכה וארבע אמין פותיה באמתא דגרמיה: ואת וית ארעא הדא יריתנא בעידנא ההיא מערער ועד כיף נחלא ופלגות טוורא דגלעד וקירווי יהבית לשבט ראובן ולשבט גד: ויתר ושאר גלעד וכל מתנן מלכותיה דעוג יהבית לחצי שיבט מנשה כל תחום בית פלך טרגונא וכל מתנן ההוא מתקרי ארע גיבריא: ויאיר ויאיר בר מנשה נסיב ית כל תחום פלך טרגונא עד תחום קורזי ואנטיקירוס וקרא יתהון על שמיה ית מתנן כפרני יאיר עד יומא הדין: ולמכיר ולמכיר יהבית ית גלעד: ולראובני ולשיבט ראובן ולשיבט גד יהבית מן גלעד ועד נחלי ארנונא מציעות נחלא ותחומיה ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון: והערבה ומישרא ויורדנא ותחום מגניסר ועד ימא דמישרא וקרתא טבריה דסמיכא לימא דמלחא תחום שפכות מיא מרמתא מדינחא: ואצו ופקידית יתכון שיבט ראובן ושבט גד ופלגות שיבט מנשה בעידנא ההיא למימר יי אלהכון יהיב לכון ית ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון קדם אחוכון בני ישראל כל מזרזי חילא: רק לחוד נשיכון טפליכון ובעיריכון ידענא ארום בעיר סגי לכון יתבון בקירויכון די יהבית לכון: עד עד זמן דיניח יי לאחוכון כוותכון ויירתון אוף הינון ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון ותתובון גבר לירותתיה דיהבית לכון: ואת וית יהושע פקידית בעידנא ההיא למימר עינך חמיין ית כל דעבד יי אלהכון לתרין מלכיא האילין היכדין יעביד יי לכל מלכוותא דאנת עבר לתמן: לא תיראם לא תידחלון מנהון ארום מימרא דיי אלהכון מגיח לכון:

ואתחנן

כל אלין קריין תליל מקפן שורין רמין תרעין ונגרין:

ירושלמי

צידונאי קרן לחרמון ארעא מסרי פירותי ואימוראי קרן ארעא מרבי פירי אילנא: הלא היא יהיבא בארכיון דבני עמא:

ירושלמי

כל תחום אטרכונא עד תחום קירויית אפיקרס וקרא יתהון על שמיה: ומישרא ויורדנא ותחומא מגנוסר ועד ימא דמישרא ימא דמלחא תחות בית שפיכות קיטמא מן מדינחא:

פס הספרכיה: (ה) ערי פפרזי פרזות ופתוחות בלא חומה וכן פרזות תשב ירושלם: (ו) החרם לשון הווה הלוך וכלות. (ח) מיד מרשות (ט) צידנים יקראו לחרמון וגומר ומקום אחר כפרשת ואתחנן הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוזרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא שניר הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען: (יא) מיתר הרפאים שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים והוא פלט הן הפליט ובא הפליט והוא עוג כאמה איש באמת שלו: (יב) ואת הארץ הזאת האמורה למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נחל ארנון ולגדי הכל עד ירושת עד הר חרמון הים (יד) חוות יאיר הוא שקרא ארץ רפאים הוא אותם שנתתי לאברהם: (יז) תוך הנחל וגבול כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר מכאן הוא שנאמר וירדן מערבי שלו ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם הואיל כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת (יז) כנרת מעבר הירדן וגבול הירדן ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם לבני ראובן וגד היה מדבר לפני אחיכם הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר וטרף זרוע אף קדקד:

תקפו עוזרי, פי׳ תמיד, וכן שניר, שרין וכאן, ר״ל כדאית׳, בילאדנו, שריין, שפירותן, אשרירין, חמית רוש, פירות, סנדילים, באילן לא, יוכלו לעמוד, ויפלו והכל, אחד וק״ל, לא בקייטא, ולא בסיתוו׳, פי לא פקיד, ולא כחורף, כטובענא, כמכול וכבר, מבואר כפ״ה, שוייא, דפרזלא פי׳, מטה של, ברזל וכן, לשווי כרי, וככר מבוא׳, ג״כ בתרגום, כבית, ארכיון פי׳, בכ׳ הספרים, או בית מלא, והוא לשון, גמרא ד״כב, פ׳ נט מבוש, ספוא שרא, דכתוב בה, סנה מלך, ארכן וכן, בית נדין, תרגום כי, ארוכות, באמת, דגרמיה פי׳, באמת עצמו, שהוא אמת, עוג כדפרש, רש״י וכן ת״א, באמת מלך, וכל זה דלא, תימא, מדכתיב, באמת איש, אשאריאיש, קאמר וא״כ, מאי רבות׳, אלא אמת, מלך הוא עוג, מלך הבשן:

חסלת ואלה הדברים

ואתחנן

אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃

כד אֲדֹנָי יְהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃

כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃

כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃

כז עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃

כח וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃

כט וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר׃ פ

ד א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם׃

ב לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם׃

ג עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃

ד וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃

ה רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

ו וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃

ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃

ומי

וְצַלֵּיתִי

קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר׃ יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא דְּאַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָךְ וּכְגִבְרָוָתָךְ׃ אֶעְבַּר כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּבְעִבְרָא דְיַרְדְּנָא טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבֵּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ לָא תּוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי עוֹד בְּפִתְגָמָא הָדֵין׃ סַק לְרֵישׁ רָמָתָא וּזְקוֹף עֵינָךְ לְמַעַרְבָא וּלְצִפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדְנְחָא וַחֲזֵי בְעֵינָךְ אֲרֵי לָא תְעִבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ וּפַקֵּיד יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְּפֵהִי וְעַלְּמֵהִי אֲרֵי הוּא יְעִבַּר קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא יַחְסֵין יָתְהוֹן יָת אַרְעָא דְּתֶחֱזֵי׃ וִיתֵיבְנָא בְחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר׃ וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא דַּאֲנָא מַלֵּיף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוֹן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן יָהֵיב לְכוֹן׃ לָא תוֹסְפוּן עַל פִּתְגָמָא דַּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּיהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן דַּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן׃ עֵינֵיכוֹן חֲזָאָה יָת דַּעֲבַד יְיָ בְּפָלְחֵי בַעְלָא פְעוֹר אֲרֵי כָּל גַּבְרָא דַּהֲלִיךְ בָּתַר בַּעְלָא פְעוֹר שֵׁיצְיֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ׃ וְאַתּוּן דְּאַדְבֶּקְתּוּן בִּדְחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן קַיָּמִין כֻּלְּכוֹן יוֹמָא דֵין׃ חֲזוֹ דְּאַלֵּיפִית יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין כְּמָא דְּפַקְּדַנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דְּאַתּוּן עָלִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי הִיא חָכְמַתְכוֹן וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּישְׁמְעוּן יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן לְחוֹד עַם חַכִּים וְסוּכְלְתָן עַמָּא רַבָּא הָדֵין׃ אֲרֵי מַן עַם רַב דְּלֵיהּ אֱלָהָא קָרִיב לֵיהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵיהּ בְּעִדַּן עָקְתֵיהּ כַּיְיָ אֱלָהַנָא בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַלַּן קֳדָמוֹהִי׃

ומן

בדוי אלקי' בגו' לפולס יעדר אדם פכחו אל. אקוסיא"חם נתכלל. ואלן ממשם את ברלך וסו שאל הגדול ואת ידך מאקפ זו אתה גמר אשר מי אל בשמים כנגד אתה קדוש. אעברה כא אל ישאל אדם ברכין בג' ראפונו' רב לך פרה מלך וגדול ממך הוא אדם שראגון עו' בקנם' מיתה לבל ד"א אם יולך פכ אכל אמו אף לי רב. מיקיד מבומתי:

ד ולא תגרעו ממנו לשמור את סוף קיבו פרלג:

שני כלכם היום גם עיך ליש לעדקי אתכם מפתמא מצית בלותא סמוכו:

(כג) **ואתחנן** אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם · אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן · ד"א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה כדאיתא בספרי: **בעת ההיא** · לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר: **לאמר** · זה אחד מג' מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו · (כד) **ה' אלהים** · רחום בדין · **אתה החלות להראות את עבדך** · פתח לעמוד ולהתפלל אף על פי שנגזרה גזירה אמר

א

ואתחנן

ואתחנן אל ה׳ ובעית רחמין מן קדם יי בעידנא ההיא למימר : ה׳

בבעו ברחמין מן קדמך יי אלהים אנת שריתא לאחזאה ית עבדך ית רבותך וית גבורת ידך תקיפתא דאת הוא אלהא ולא אית בר מינך דשכינתך שריא בשמיא מלעילא ושליט בארעא לא דיעביד כעובדך וכגבורתך : אעברה אעיבר כדון ואחמי ית ארעא טבתא דבעיברא דיורדנא טוורא טבא דנן דביה מתבניא קרתא דירושלם וטוור ליבנן דביה עתיד למישרי שכינתא : ויתעבר ה׳ ורגיז יי עלי בגללכון ולא קביל צלותי ואמר יי לי סגי לך לא תוסיף למללא קדמי תוב בפתגמא הדין : עלה סוק לריש רמתא וזקוף עינך למערבא ולציפונא ולדרומא ולמדינחא וחמי בעינך ארום לא תעיבר ית יורדנא הדין : וצו פקיד ית יהושע ותקיפהי ואלימהי ארום הוא יעיבר קדם עמא הדין והוא יחסין יתהון ית ארעא דאנת חמי : ונשב ושרינן בחילתא בכיין על חובינן דאזדווגן לפלחי טעוות פעור :

ירושלמי

ושרינן בחילתא בכיין על חובינן ומתוודין על חטאנן על דאדבקינן לפלחי טעוותא בעל פעור :

ועתה ישראל וכדון ישראל שמעו לקימיא ולדיניא דאנא מליף יתכון למעבד מן בגלל דתיחון ותיעלון ותירתון ית ארעא דיי אלהא דאבהתכון יהיב לכון : לא תוספו ליתכון רשאין למוספא על פתגמיא דאנא מפקיד יתכון ולא תבצרון מניה מן לא למנטור ית פקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד יתכון : עיניכם עיניכון חמיתון ית דעבד מימרא דיי בפלחי טעוות פעור ארום כל בר נש דטעא בתר טעוות פעור שציה יי אלהך מבינך : ואתם ואתון דדבקתון בדחלתא דיי אלהכון קיימין כולכון יומא דין : ראה חמון דאליפית יתכון קיימין ודינין היכמא דפקדני יי אלהים למעבד היכנא בגו ארעא דאתון עאלין לתמן למירתה : ושמרתם ותנטרון ותעבדון ית אורייתא ארום היא חכמתכון וסוכלתנותכון למיחמי עממיא דישמעון ית כל קימיא האילין ויימרון לחוד עם חכים וסוכלתני עמא רבא הדין : כי מי ארום הי דא אומא רבא דאית ליה אלהא קריב לותיה בשום מימרא דיי אלהן אורחיהון דעממיא נטלין דחלתהון על כתפיהון ודמיין קריבין להון והינון רחיקין מטול דלא שמעין באודניהון ברם מימרא דיי יתיב על כורסיה רם ומנטל ושמע צלותנא בכל עידן דאנן מצליין קמיה ועביד בעותן : ומי

ירושלמי

ארום הי דא אומא רבא דאית לה אלהא דיקרב לוותה כיי אלהן בכל שעה די אנן קריין ליה והוא עני יתן :

לו מתך לודתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופש הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם כתיב הייתי לאמות מכאן : את גדלך · זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה׳ · ואת ידך · זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם · החזקה · שאתה כובש ברחמים את מדת הדין בחזקה : אשר מי אל וגומר · אינך דומה למלך בשר ודם שיש לו יועצין וסנקתדרין שממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך · כמעשיך · אתה החילות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב ראה החילותי תת לפניך הראני מלחמת ל״א מלכים : (כה) אעברה נא · אין נא אלא לשון בקשה : ההר הטוב הזה · זו ירושלים : והלבנון · זה בית המקדש : (כו) ויתעבר ה׳ · נתמלא חימה · למענכם · אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם : רב לך · שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר · ד״א רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך : (כז) וראה בעיניך · בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כלה שנאמר ויראהו ה׳ את כל הארץ : (כח) וצו את יהושע · על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות : וחזקהו ואמצהו · בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל : כי הוא יעבור · אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כשלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו׳ וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך קם לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין : (כט) ונשב בגיא וגו׳ · ונצמדתם לע״ז ואע״פ כן ועתה ישראל שמע אל החוקים והכל מחול לך ואני לא שכחתיך לי : (ב) לא תוסיפו · כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו : (ו) ושמרתם · זו משנה : ועשיתם · כמשמעו : כי היא חכמתכם ובינתכם וגו׳ · בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים

כ 2 חקים קר

ורחוקים מגי עושה לו ע״ז ומתפלל אליו ואינו עונה אותו אבל ישראל עומד ומתפלל לאביו והוא עונה אותו פסוק וקרובים ורחוקים

ח וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ ט רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ י יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃ יא וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃ יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ יג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ יד וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ טז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ יז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃ יח תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ יט וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ כ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כא וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ כב כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כד כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ

כה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים

שלישי

לבניך ולבני בניך ג' מנלן שסוכי' לומר שכל מי שבנו ובן בנו תלמוד חכם פוק אין התורה פוסקת מזרעו׃

ב' כ"פ בתורה חסר וזן קדמאה׃ ל' חסר וחד מלא׃

ב' חסר בלישנה׃

ג' מל' צפורי' ב' נחלה׃

ב' מ' לודי׃

ל' מוריותא מלא במ"ג חסר׃

וּמַן עַם רַב דְּלֵיהּ קְיָמִין וְדִינִין קְשִׁיטִין כְּכֹל אוֹרָיְתָא הָדָא דַּאֲנָא יָהֵיב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃ לְחוֹד אִסְתַּמַּר לָךְ וּטַר נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּלְמָא תִתְנְשֵׁי יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ וְדִלְמָא יְעִידוּן מִלִּבָּךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּךְ וּתְהוֹדְעִנּוּן לִבְנָךְ וְלִבְנֵי בְנָךְ׃ יוֹמָא דְּקָמְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחוֹרֵב כַּד אֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן יָת פִּתְגָּמַי דְּיֵלְפוּן לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא דְּאִנּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְפוּן׃ וּקְרֵיבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא׃ וּמַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קָל פִּתְגָּמִין אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזַן אֱלָהֵן קָלָא׃ וְחַוִּי לְכוֹן יָת קְיָמֵיהּ דְּפַקֵּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד עַסְרָא פִתְגָּמִין וּכְתַבִינּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא׃ וְיָתִי פַּקֵּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתְכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּ בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ דִּלְמָא תְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צַלְמָא דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָא׃ דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דְּבְאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר גַּדְפָּא דְּפָרַח בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃ דְּמוּת כָּל רִחְשָׁא דִּבְאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי דְּבְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃ וְדִלְמָא תְזְקוֹף עֵינָךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן דִּי פְלַג יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכֹל עַמְמַיָּא דִּתְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃ וְיָתְכוֹן קָרֵיב יְיָ לְדַחַלְתֵּיהּ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִכּוּרָא דְּפַרְזְלָא מִמִּצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָּמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבְתָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא׃ אֲרֵי אֲנָא מָאֵית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא׃ אִסְתַּמַּרוּ לְכוֹן דִּלְמָא תִתְנְשׁוֹן יָת קְיָמָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּגְזַר עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלֵם דְּמוּת כּוֹלָא דְּפַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא׃ אֲרֵי תוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין

וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃
כו הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר

וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צְלַם דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃ אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא

ירושלמי

דְּמוּת כָּל נוּנַיָּא דְּאִית בְּמַיָּא מִתְּחוֹת לְאַרְעָא׃ לְמֶהֱוֵי עַם חֲבִיבִין הֵיךְ סְגוּלָה כְּיוֹמָא הָדֵין׃ אֲרוּם יְיָ אֱלָהָכוֹן אֶשָּׁא דְּאָכְלָה אֶשָּׁא הוּא אֱלָהָא קַנָּאָן וּמִתְפָּרַע בְּקִנְאָן הוּא׃

יונתן בן עוזיאל

ומי גוי וְהֵי דָא אוּמָּא רַבָּא דִּילֵיהּ קְיָימִין וְדִינִין תְּרִיצִין כְּכָל אוֹרַיְיתָא הָדָא דַּאֲנָא סָדַר קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃ רק לְחוֹד אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן וְטוֹרוּ נַפְשָׁתֵיכוֹן לַחֲדָא דִּלְמָא תִּתְנְשׁוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא דַּחֲמִיתוֹן בְּסִינַי בְּעֵינֵיכוֹן וְדִלְמָא יְעִידוּן מִן לִבְּכוֹן כָּל יוֹמֵי חַיֵּיכוֹן וּתְהוֹדְעוּנוּן לִבְנֵיכוֹן וְלִבְנֵי בְנֵיכוֹן׃ יום וְתִדְכְּרוּן גַּרְמֵיכוֹן בְּמַעְסַקְכוֹן בְּהַהוּא יוֹמָא דְּקַמְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּחוֹרֵב בִּזְמַן דַּאֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִינוּן יָת פִּתְגָּמֵי דִּילְפוּן לְמִדְחַל מִן קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא דְּהִינוּן קַיָּימִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְּפוּן׃ ותקרבון וְקָרֵיבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁיפוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא דָּלִיק בְּאִשָּׁתָא וְשַׁלְהוֹבֵיהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וְאַמִּיטְתָא׃ וידבר ה' וּמַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אִישָּׁתָא קָל דִּבִּירָא אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּ לָא חֲמִיתוּן אֱלָהֵן קָל מְמַלֵּל׃ ויגד וְתָנֵי לְכוֹן יָת קְיָימֵיהּ דְּפַקִּיד יָתְכוֹן לְמֶעֱבַד עֲשַׂרְתֵּי דִּבּוּרַיָּא וּכְתַבִינוּן עַל לוּחֵי סַמְפִּירִינוֹן׃ ואתי וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ בְּעִידָנָא הַהִיא לְמַלְּפָא יָתְכוֹן קְיָימִין וְדִינִין לְמֶעֱבַדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃ ונשמרתם וְתִסְתַּמְרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתְכוֹן אֲרוּם לָא חֲמִיתוּן כָּל דְּמוּ בְּיוֹמָא דְּמַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב מִגּוֹ אִשָּׁתָא׃ פן תשחיתון הֲווֹן זְהִירִין דְּלָא תְּחַבְּלוּן עוֹבְדֵיכוֹן וְתַעַבְדוּן לְכוֹן צְלַם דְּמוּ דְּכָל טְעוּ דְּמוּ דִּדְכַר אוֹ דְּנוּקְבָא׃ תבנית דְּמוּ דְּכָל בְּעִירָא דִּי בְּאַרְעָא דְּמוּ דְּכָל צִיפַּר גַּפָּא דְּפָרְחָא בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃ תבנית דְּמוּ דְּכָל רִיחְשָׁא דִּבְאַרְעָא דְּמוּ כָּל נוּנֵי דִּבְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃ ופן תשא וְדִלְמָא תִּתְלוּן עֵינֵיכוֹן לְצֵית שְׁמַיָּא וְתֶחֱמוּן יָת שִׁמְשָׁא וְיָת זִיהֲרָא וְיָת רֵישֵׁי כּוֹכְבַיָּא כָּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעוּן וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן וְתִפְלְחִינוּן דְּפַלֵּיג יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּהוֹן דַּעְתְּהוֹן דְּכָל עַמְמַיָּא דִּתְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃ ואתכם לקח ה' וְיָתְכוֹן נְסֵיב מֵימְרָא דַּיְיָ לְחוּלְקֵיהּ וְאַנְפֵּיק יָתְכוֹן מִכּוּר פַּרְזְלָא מִמִּצְרַיִם מִטּוּל לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם אַחְסַנְתָּא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ והי וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָּמֵיכוֹן דְּאִתְרַעַמְתּוּן עַל מַיָּא וְקַיֵּים דְּלָא אֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וּדְלָא אֵיעוֹל לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן אַחְסַנְתָּא׃ כי אנכי אֲרוּם אֲנָא שָׁכִיב בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא׃ השמרו אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן דִּלְמָא תִּתְנְשׁוֹן יָת קְיָימָא דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן דִּגְזַר עִמְּכוֹן וְתַעַבְדוּן לְכוֹן צְלַם דְּמוּת כּוֹלָּא דְּפַקְּדִינָךְ יְיָ אֱלָהָכוֹן דְּלָא לְמֶעֱבַד׃ כי ה' אֲרוּם יְיָ אֱלָהָכוֹן מֵימְרֵיהּ אִישָּׁא אָכְלָא אִשָּׁא הוּא אֱלָהָא קַנַּאי וּמִתְפָּרַע בְּקִנְאָה׃ כי תוליד אֲרוּם תֵּילְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַסְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן עוֹבְדֵיכוֹן וְתַעַבְדוּן לְכוֹן צְלַם דְּמוּת כּוֹלָּא וְתַעַבְדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹי׃ העדותי אַסְהֵידִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין סַהֲדִין קַיָּימִין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא אֲרוּם מֵיבַד תּוֹבְדוּן בִּסְרְהוֹבְיָא מֵעִלָּוֵי אַרְעָא דְּאַתּוּן

(ח) חקים ומשפטים. הגונים ומקובלים: (ט) רק השמר לך פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחו אותם ותעשו אותם על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים: (י) יום אשר עמדת. מוסב על מקרא של מעלה מהם אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראיתם את הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילמדון לעצמם: (יד) ואותי צוה ה' ללמד אתכם. תורה שבע"פ (יז) ס' זכר ונקבה: (יט) ונדחת. להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם: אשר חלק להם. להאיר להם. ד"א לאלוהות לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא: (כ) כור. כלי שמזקקין בו את הזהב: (כא) התאנף. נתמלא רוגז: על דבריכם. על אודותיכם על עסקיכם: (כב) כי אנכי מת וגו'. אינני עובר. מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים: (כג) תמונת כל. תמונת כל דבר: אשר צוך ה'. אשר צוך שלא לעשות: (כד) אל קנא. מקנא לנקום. אנפרדמנ"ט בלע"ז מתחרה על רוגזו לפרוע פורענות: (כה) ונושנתם. רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמנה מאות וחמשים ושתים שנה כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמנה מאות וחמשים ושתים שנה כמנין ונושנת כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנו: (כו) העידותי בכם. הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם:

יונתן ודיכי' תרין פי' ישרי' פי בתוסר לכ ובגיס' תרג' בקיסוטן ליכה וכחרינותא: תתנשקון תשכחו כמו נשיתי טובה יתידון תרג' כל יסורו לפעמי' ופיין לגיל פרשת בחקותי דף פ"ט: ותדכון גרמיכי' וכו' דיו' כראית כ' מי שמתן אחר רי"כ לכל מכין לכל קרי אלמור כתורה שכ' וחידעתס לבניך וכתי' אשר תגר עמדת לפני ס' מה להלן ב"ק אסורים אף כאן ב"ק אסוריס גמא דפרק' כל והוא מלגון סנמרא עירכא ברח פר' גדפא: וית רישי כוכביה ספר התזלות ונלגליהם: ותתעסקון כתרגו' ונג תרגום ד נכבתס לגון יאן עתיקא ומן עוזין יותק נתעיצקון הוא לגון דרך וכאן פי' ההיות יבירו אתכם עד ששתיך דרך תהיו מוכרחים לגעתם:

אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה
לא־תאריכן ימים עליה כי השמד תשמדון׃
כז והפיץ יהוה אתכם בעמים
ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יהוה
אתכם שמה׃ כח ועבדתם־שם
אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא־יראון
ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחן׃
כט ובקשתם משם את־יהוה אלהיך
ומצאת כי תדרשנו בכל־לבבך ובכל־נפשך׃
ל בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה
באחרית הימים ושבת עד־יהוה אלהיך
ושמעת בקלו׃ לא כי אל רחום
יהוה אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח
את־ברית אבתיך אשר נשבע להם׃
לב כי שאל־נא לימים ראשנים
אשר־היו לפניך למן־היום אשר ברא אלהים
אדם על־הארץ ולמקצה השמים ועד־קצה
השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע
כמהו׃ לג השמע עם קול אלהים
מדבר מתוך־האש כאשר־שמעת אתה ויחי׃
לד או הנסה אלהים לבוא לקחת
לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים
ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים
גדלים ככל אשר־עשה לכם יהוה אלהיכם
במצרים לעיניך׃ לה אתה הראת
לדעת כי יהוה הוא האלהים אין עוד מלבדו׃
לו מן־השמים השמיעך את־קלו
ליסרך ועל־הארץ הראך את־אשו הגדולה
ודבריו שמעת מתוך האש׃ לז
ותחת כי אהב את־אבתיך ויבחר בזרעו אחריו
ויוצאך בפניו בכחו הגדל ממצרים׃
לח להוריש גוים גדלים ועצמים
ממך מפניך להביאך לתת־לך את־ארצם
נחלה כיום הזה׃ לט וידעת היום
והשבת אל־לבבך כי יהוה הוא האלהים
בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת אין עוד׃
מ ושמרת את־חקיו ואת־
מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך
ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על־
האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך כל־
הימים׃

ולמקצה השמים ועד קצה השמים יתכן שעולם ועד סופו מהלך ת"ק שנה שני אני אלא מדי שאמר למולחו די וחיתא הכלן סא שים ת"ק לא כחות ולא יותר · אלא דנפקא לי מן גדי בגדים ג' אותיות שין דלת יוד ... הנפלס מן גדי ותלה ת"ק או הנסה זו כזה הפסוק יש אלפא בית ארכה סקב"ם ליתן אם מתורה מגדי אלא שאמרה מדת הדין נסה אותה אתלא : ממך ומתרה את חקיו ואת תנזחין לאו יכדיל לאחר שחורם ... קולטות :

ארעא דאתון עברין ית־ירדנא לתמן למירתה
לא־תורכון יומין עלה ארי אשתיצאה תשתיצון
ויבדר יי יתכון בין עממיא ותשתארון עם
דמנין בעממיא די ידבר יי יתכון לתמן׃
ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא עובד
ידי אינשא אעא ואבנא דלא חזן ולא שמעין
ולא אכלין ולא מריחין׃ ותתבעון מתמן
ית־דחלתא דיי אלהך ותשכח ארי תתבעי מן־
קדמוהי בכל־לבך ובכל־נפשך׃ כד
יעוק לך וישכחונך כל פתגמיא האלין בסוף
יומיא ותתוב לדחלתא דיי אלהך ותקביל
למימריה׃ ארי אלהא רחמנא יי אלהך
לא ישבקינך ולא יחבלינך ולא יתנשי ית־קימא
דאבהתך דקיים להון׃ ארי שאל־כען
ליומיא קדמאי דהוו קדמך למן־יומא דברא
יי אדם על־ארעא ולמסיפי שמיא ועד־סיפי
שמיא ההוה כפתגמא רבא הדין או
האשתמע דכותיה׃ השמע עמא קל־
מימרא דיי ממליל מגו אשתא כמא דשמעת
את ואתקים׃ או ניסין עבד יי לאתגלאה
למפרק ליה עם מגו עם בנסין באתין ובמופתין
ובקרבא וביד תקיפא ובדרעא מרממא
ובחזונין רברבין ככל דעבד לכון יי אלהכון
במצרים לעיניכון׃ את אתחזיתא
למדע ארי יי הוא אלהא לית עוד בר מניה׃
מן שמיא אשמעך ית־קל מימריה לאלפותך
ועל־ארעא אחזיך ית־אשתיה רבתא ופתגמוהי
שמעת מגו אשתא׃ וחלף ארי רחים
ית־אבהתך ואתרעי בבנוהי בתריהון ואפקך
במימריה בחיליה רבא ממצרים׃
לתרכא עממין רברבין ותקיפין מנך מן־קדמך
לאעלותך למתן לך ית־ארעהון אחסנא כיומא
הדין׃ ותדע יומא דין ותתיב לבך
ארי יי הוא אלהא דשכינתיה בשמיא
מלעילא ושליט על־ארעא מלרע לית עוד׃
ותטר ית־קימוהי וית־פקודוהי דאנא מפקיד
לך יומא דין דייטב לך ולבנך בתרך ובדיל
דתוריך יומין על־ארעא דיי אלהך יהיב לך
כל־יומיא׃

וְאַתּוּן עָבְרִין יַת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ לָא תּוֹרְכוּן יוֹמִין עֲלַהּ אֲרוּם מִשְׁתֵּיצָאָה תִּשְׁתֵּיצוּן :

והפיץ ה' — וִיבַדַּר יְיָ יַתְכוֹן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְתִשְׁתָּאֲרוּן בְּעַם קְלִיל בֵּינֵי עַמְמַיָּא דִּיבַדַּר יְיָ יַתְכוֹן תַּמָּן בְּגָלוּתָא :

ועבדתם — וְתִיטְעוּקוּן לְמִפְלַח תַּמָּן לְפָלְחֵי טַעֲוָתָא עוֹבַד אִידֵיהוֹן דִּבְנֵי נָשָׁא מִן קֵיסָא וְאַבְנָא דְּלָא חָמְיָין וְלָא שָׁמְעִין וְלָא אָכְלִין וְלָא מָרִיחִין :

ובקשתם — וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן לְמֵיתַב לִדְחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְתִשְׁכְּחוּן רַחֲמִין אֲרוּם תִּבְעוּן מִן קֳדָמוֹי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן :

בצר לך — כַּד תִּיעוּק לְכוֹן וְיַאַרְעוּן לְכוֹן כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִילֵין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וְתִתּוּבוּן עַד דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְתִקַבְּלוּן לְמֵימְרֵיהּ :

כי אל — אֲרוּם אֱלָהָא רַחְמָנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן לָא יִשְׁבְּקִינְכוֹן וְלָא יְחַבְּלִנְכוֹן וְלָא יִתְנְשֵׁי יַת קְיָימָא דַּאֲבָהַתְכוֹן דְּקַיֵּים לְהוֹן :

כי — אֲרוּם שְׁאִיל כְּדוּן לְדָרַיָּא דְּמִן יוֹמֵי שֵׁירוּיָא דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסַּייְפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סַייְפֵי שְׁמַיָּא הֲהֲוָה הֵיךְ פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע דִּכְוָותֵיהּ :

השמע — הַאֶפְשַׁר דְּשָׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָא קַיָּים דִּמְמַלֵּל מִגּוֹ אֶישָּׁא הֵיכְמָא דִּשְׁמַעְתּוּן אַתּוּן וְאִתְקַיָּים :

ירושלמי

אוֹ הָיְיתָא אוּמָּא וּמַלְכוּ דִּי שְׁמָעַת :

או הנסה — אוֹ הֵיךְ נִיסָא דַּעֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה לְמִיפְרַשׁ לֵיהּ אוּמָּא בְּפִיצְתָּא מִגּוֹ עַם אוֹחֲרֵי בְּנִיסִין בְּאָתִין וּבְתִמְהִין וּבְסִדְרֵי נִצְחָנֵי קְרָבִין וּבִדְרָע מְרָמַם וּבְחֶזְוָונֵי רַבְרְבִין הֵי כְּכָל מַה דַּעֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם וְעֵינֵיכוֹן חָמְיָין :

ירושלמי

אוֹ נִיסַיָּא דַּעֲבַד מֵימְרָא דַּייָ לְמֵיעַל לְמִבְחַר לֵיהּ אוּמָּא מִגּוֹ אוּמָּא :

אתה — אַנְתְּ אִתַּחְמֵיתָא יַת פְּרִישָׁתָא הָאִילֵין מְטוּל לְמִנְדַּע אֲרוּם יְיָ הוּא אֱלָהָא לֵית תּוּב בַּר מִינֵיהּ :

מן — מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא אַשְׁמְעִינְכוֹן יַת קָל מֵימְרֵיהּ לְמַכְסָנָא יַתְכוֹן בְּאוּלְפָנֵיהּ וְעַלוֵי אַרְעָא אַחְמֵינְכוֹן יַת אֶישָּׁתֵיהּ רַבְּתָא וּפִתְגָמוֹי שְׁמַעְתּוּן מִגּוֹ אֶישָּׁתָא :

ותחת — וְחוּלַף דְּרָחִים יַת אֲבָהָתְכוֹן אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְאִתְרְעֵי בִּבְנוֹי דְּיַעֲקֹב בַּתְרוֹי וְאַפְּקִינְכוֹן בְּאַפֵּי רְעוּתֵיהּ בְּחֵילֵיהּ מִמִּצְרַיִם :

להוריש — לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנְּכוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן לְאַעֲלוּתְכוֹן לְמִיתַּן לְכוֹן יַת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא בְּיוֹמָא הָדֵין :

וידעת — וְתִנְדְּעוּן יוֹמָא דֵין וְתִתּוּבוּן עַל לִבְּכוֹן אֲרוּם יְיָ אֱלֹהִים דִּשְׁכִינְתֵיהּ שָׁרְיָא בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע לֵית חוֹרָן בַּר מִינֵיהּ :

ושמרת — וְתִנְטְרוּן יַת קְיָימוֹי וְיַת פִּקּוּדוֹי דַּאֲנָא מְפַקֵּד לְכוֹן יוֹמָא דֵין דְּיוֹטַב לְכוֹן וְלִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן וּמִן בְּגַלַל דְּתֵיגְּרְדוּן יוֹמָא דֵין עַל אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יְהִיב לְכוֹן כָּל יוֹמַיָּא :

רשי

(כח) ועבדתם שם אלהים · כתרגומו משתעבדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם : (לא) לא ירפך · מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאצלו וכן אחזתיו ולא ארפנו שלא נכתב ארפנו כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומפעל כמו הרפה לה תן לה רפיון הרף ממני התרפה ממני : (לב) לימים ראשונים · על ימים ראשונים : ולמקצה השמים · וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה וזו פשוטו · ומדרשו מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה : הנהיה כדבר הגדול הזה · ומהו הדבר הגדול השמע עם וגו' : (לד) הנסה אלהים · הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת גוי וגו' · כל הה"א הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחטף פתח הנהיה השמע : במסות · על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון השתאר על אם אוכל לעשות הן הרי זה נסיון : באותות · בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך : ובמופתים · הם הפלאות שהביא עליהם הנפלאות : ובמלחמה · בים שנאמר כי ה' נלחם להם : (לה) הראת · כתרגומו איתחזיתא כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת : (לז) ותחת כי אהב · וכל זה תחת אשר אהב : ויוציאך בפניו · כאדם המנהיג בנו לפניו שנאמר ויסע מלאך האלהים ההולך וגומר וילך מאחריהם · ד"א ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר נגד אבותם עשה פלא ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחריו : (לח) ממך מפניך · סרסהו ודרשהו להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך : כיום הזה · כאשר אתה רואה היום :

תו

פרישתא האילין פי' ניסים ונפלאות אלו למכסנא לשון קובסא ויקורי' בי תרגום על ועוזם תופחם ודבעיק מכשנותא · וכן אשרי הגבר איורא יאתי טב לגברא דמסכינים יה וכו' · דתיגגדון לשון המשכם ואריכות · ואולי רק יש מגיהי' חדא יומין ואיכן נכון רק יאכן לגרוס יומיכון וק"ל :

יונתן
שוכד
אידיהון
מעשי ידיהם
ובמוסו
כסרכם
מקומות
בתרגום
אידו כמו
ידו והוא
פשוט
ומורגל :
בקרטוכים
פ' כמסיהן ·

ירושלמי

שוירת עם
אני מילות
סידה וכ"ל
ודוק ביוכתא
למיעל
למבסר ליה
אומה מגו
אומה אומר
אני שיותר
נכון לגדוש
ולמכרר ליה
וכו' ומנאתי
למכשקר
ליה והוא
לשון חפוש
וביקור כמו
לפקר בה יפל
קו לבשקר
בהיכלו :

יונתן

כפינתא פי'
בגורל כי
לא יבוא ואו'
על גורל
הצדיקים
תו' על עינת'
דצדיקיא
ת"ח מלשון
כלה כי
להגילך
ביום מרך רע
תרגומו
דתיתכיין
אורח כיסא :
וכן

רביעי
פותח ולא
פלו שרפה
פה־ם
שנאמר כשבי
סמכר על לה
פרצה שהוא
דבר שני :
וזאת גולן:
ספיך ליה
פוה : פתורי
פת יהוי גלה
למקום
סקירה :
גולן תלה לו
ששם לינן
גולין כגון
לב סתכם
לבכו וחרב
לתלמידו
בדליתה
במספת
תמות :

מא אז יבדיל משה שלש
ערים בעבר הירדן מזרחה שמש : מב
לנס שמה רוצח אשר ירצח את־רעהו בבלי־דעת
והוא לא־שנא לו מתמל שלשם ונס אל־אחת מן־
הערים האל וחי : מג את־בצר
במדבר בארץ המישר לראובני ואת־ראמת
בגלעד לגדי ואת־גולן בבשן למנשי :
מד וזאת התורה אשר־שם משה
לפני בני ישראל : מה אלה העדת
והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל־בני
ישראל בצאתם ממצרים : מו בעבר
הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחן מלך
האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני
ישראל בצאתם ממצרים : מז ויירשו
את־ארצו ואת־ארץ עוג מלך־הבשן שני מלכי
האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש :
מח מערער אשר על־שפת־נחל ארנן
ועד־הר שיאן הוא חרמון : מט וכל־
הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת
אשדת הפסגה : פ

ה א ויקרא
משה אל־כל־ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל
את־החקים ואת־המשפטים אשר אנכי דבר
באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם :
ב יהוה אלהינו כרת עמנו ברית
בחרב : ג לא את־אבתינו כרת יהוה
את־הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום
כלנו חיים : ד פנים בפנים דבר יהוה עמכם
בהר מתוך האש : ה אנכי עמד בין־יהוה
וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את־דבר יהוה כי
יראתם מפני האש ולא־עליתם בהר לאמר : ס
ו אנכי יהוה אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים :
ז לא־יהיה לך אלהים אחרים על־
פני : ח לא־תעשה לך פסל כל־תמונה
אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר
במים מתחת לארץ : ט לא־תשתחוה
להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא
פקד עון אבת על־בנים ועל־שלשים ועל־רבעים
לשנאי :

ועשה

פולם חסר
גר מן ח'
למה :

בכן אפריש משה תלת קרוין בעברא דירדנא
מדנחא שמשא : למערק לתמן קטולא
דיקטול ית־חבריה בלא־מדעיה והוא לא־סני
ליה מאתמלי ומדקמוהי ויערוק לחדא מן־
קרויא האלין ויתקים : ית־בצר
במדברא בארע מישרא לשבטא דראובן
וית־ראמת בגלעד לשבטא דגד וית־
גולן במתנן לשבטא דמנשה : ודא
אוריתא דסדר משה קדם בני ישראל :
אלין סהדותא וקימיא ודיניא דמליל
משה עם־בני ישראל במפקהון ממצרים :
בעברא דירדנא בחילתא לקביל בית פעור בארע
סיחון מלכא אמוראה דיתיב בחשבון דמחא
משה ובני ישראל במפקהון ממצרים :
ויריתו ית־ארעיה וית־ארעא דעוג מלכא
דמתנן תרין מלכי אמוראה דבעברא דירדנא
מדנח שמשא : מערוער דעל־כיף־נחלא
דארנון ועד־טורא דסיאון הוא חרמון :
וכל־מישרא עברא דירדנא מדנחא ועד ימא
דמישרא תחות משפך מרמתא : וקרא
משה לכל־ישראל ואמר להון שמע ישראל ית־
קימיא וית־דיניא דאנא ממליל קדמיכון יומא
דין ותלפון יתהון ותטרון למעבדהון :
יי אלהנא גזר עמנא קים בחורב : לא
עם־אבהתנא גזר יי ית־קימא הדין אלהן עמנא
אנחנא אלין הכא יומא־דין כולנא קימין :
ממלל עם ממלל מליל יי עמכון בטורא מגו
אישתא : אנא הויתי קאים בין־מימרא
דיי וביניכון בעדנא ההיא לחואה לכון ית־
פתגמא דיי ארי דחילתון מן־קדם אישתא ולא
סליקתון בטורא למימר : אנא יי אלהך
דאפיקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא :
לא־יהוי לך אלה אוחרן בר־מני :
לא־תעבד לך צלם כל־דמו דבשמיא מלעלא
ודבארעא מלרע ודבמיא מלרע לארעא :
לא־תסגוד להון ולא תפלחנון ארי אנא יי
אלהך אל קנא מסער חובי אבהן על־בנין
מרדין על־דר־תליתאי ועל־דר־רביעאי לסנאי
כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון :
ועבד

(מא) אז יבדיל · נתן לב לפרוח הרד לדבר שיבדילם ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה : בעבר הירדן מזרחה שמש · בצד שבמזרחו של ירדן : מזרח שמש · לפי שהוא דבוק נקודה ר"א פתח מזרח על שם מקום זריחת השמש : (מד) וזאת התורה · זו שהוא
סדיר

אז יבדיל משה הא בכן אפריש משה תלת קרוין בעברא דיורדנא מדנח שמשא :
לנוס למערוק לתמן קטולא דיקטול ית חבריה ולא אתכוון והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי ויעירוק לחדא מקרוייא האלין ויתקיים :
את בצר ית בוצרין במדברא בארע מישרא לשיבט ראובן וית רמתא בגלעד לשיבט גד וית דבריא במתנן לשיבט מנשה :
וזאת ודא אחוויית אורייתא די סדר משה קדם בני ישראל :
אלה אילין סהידוותא וקימיא ודיניא דמליל משה עם בני ישראל בזמן מפקהון ממצרים :
בעבר ותנון משה בעברא דיורדנא בחילתא לקביל בית פעור בארע סיחון מלכא דאמוראי דיתיב בחשבונא דמחא משה ובני ישראל במפקהון ממצרים :
ויירשו ויריתו ית ארעיה וית ארע עוג מלכא דמתנן תרין מלכי אמוראי דבעברא דיורדנא מדנח שמשא :
מערוער מערער דעל גיף נחלי ארנון ועד טוורא דסיאון הוא טור תלגא :
וכל הערבה וכל מישרא עיברא דיורדנא מדינחא ועד ימא דמישרא תחות משפך מרמתא :
ויקרא וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמעו ישראל ית קיימיא וית דיניא דאנא ממליל קדמיכון יומא דין ותילפון יתהון ותינטרון למעבדהון :
ה' יי אלהנא גזר עימנא קיים בחורב :
לא לא עם אבהתנא גזר יי ית קיימא הדין אלהן עימנא אנחנא אילין הכא יומא דין כולנא חיין וקיימין :
פנים ממלל קבל ממלל מליל יי עימכון בטוורא מגו אישתא :
אנכי אנא הוית קאים בין מימרא דיי וביניכון בעידנא ההיא למתנייא לכון ית פתגמא דיי ארום דחלתון מן קדם קל מימרא דיי דמשתמע מגו אישתא ולא סליקתון בטוורא כד אמר :
אנכי ה' אלהיך עמי בני ישראל אנא הוא יי אלהכון די פרקית ואפיקית יתכון פריקין מן ארעא דמצראי מבית שעביד עבדיא :
לא יהיה עמי בני ישראל לא יהוי לכון אלה אוחרן בר מיני :
לא תעבדון לכון צלם וכל דמו דבשמיא מלעיל ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא :
לא תשתחוה לא תסגדון להון ולא תפלחון קדמיהון ארום אנא הוא יי אלהכון אלה קנאן ופורען ומתפרע בקנאה מדכר חובי אבהן רשיען על בנין מרודין על דר תליתאי ועל דר רביעאי לסנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון :

ירושלמי

די יקטול ית חבריה בכחוף דלא ידע והוא לא הוא סני ליה מאתמול ולא דקדמוי :

ירושלמי

ודא אחוית אורייתא דשוי משה קדם בני ישראל :

ירושלמי

מן לחיית דאית על גב נחל ארנונא ועד טורא דמסרי פירוי הוא טור תלגא :

ועשה

זכור

ירושלמי

בכחוף כנ"ל תרגום של ואשר כפתע ואין כתכוף וכבר תפות' בת"י ובת"א עתנת :

יונתן

ותתנון פי' חזר ושנאם לפם :

ירושלמי

דמסרי פירוי תפות' לעיל :

יונתן

לאתבואה פי' לבנות ולעמוד לא יהוי לכון אלה אוחרן וכו' לא תעבדון לכון צלם :

להיות לקדר אחר פרשתו : (מס) אלה העדות אשר דבר וכו' אשר דבר בצאתם ממצרים הזר ובכאו לתם בערבות מואב אשר כעבר הירדן ההיא במזרח שמעבר השני היה במערב : (ג) לא את אבותינו לבד כרת ה' וגומר · כי אתנו כולם הנכיס : א"ר ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני עמהם אתכם על דבר פדרך שסרסור עומד בין המוכר ללוקח הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם : (ו) לאמר מוסב על דבר ה' מכם כשר שתוך האש לאמר אנכי עומד בין ה' וביניכם : (ז) על פני · בכל מקום אשר אני שם ונשוב כל העולם : ד"א בלזמן שאני קיים : עמרת הדברות בכר פירשתיו :

בלשון מדרוך הראשונות מאמר שמתרגם זכור לא יסוף לך ובכאן לא תעשה לך בכל מראה כוונתם בכל לבונוס שניהם דיבור אחד נגם בכמות הגת נגאמר מתכר כמו כן אפי במוקים :

ועשה חסד לאלפים לאהבי
ולשמרי מצותו : ס יא לא תשא
את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה
את אשר ישא את שמו לשוא : ס
יב שמור את יום השבת לקדשו
כאשר צוך יהוה אלהיך : יג ששת
ימים תעבד ועשית כל מלאכתך :
יד ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך
לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך
ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר
בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך :
טו וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה
ובזרע נטויה על כן צוך יהוה אלהיך לעשות
את יום השבת : ס טז כבד
את אביך ואת אמך כאשר צוך יהוה אלהיך
למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה
אשר יהוה אלהיך נתן לך : ס
יז לא תרצח : ס
יח ולא תנאף : ס
יט ולא תגנב : ס
כ ולא תענה ברעך עד שוא : ס
כא ולא תחמד אשת רעך
ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו
שורו וחמרו וכל אשר לרעך : ס

חמישי

כב את הדברים האלה דבר יהוה
אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל
קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני לחת אבנים
ויתנם אלי : כג ויהי כשמעכם את
הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבון
אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם :
כד ותאמרו הן הראנו יהוה אלהינו
את כבדו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש
היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם
וחי : כה ועתה למה נמות כי תאכלנו
האש הגדלה הזאת אם יספים אנחנו לשמע
את קול יהוה אלהינו עוד ומתנו :
כו כי מי כל בשר אשר שמע קול
אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי :
כז קרב אתה ושמע את כל אשר
יאמר יהוה אלהינו ואת תדבר אלינו את כל
אשר ידבר יהוה אלהינו אליך ושמענו ועשינו :
כח וישמע יהוה את קול דבריכם

בדברכם

מצותי ק' : שמור את יום השבת דאלפי תיבות בתים יפופי קיבוע דתים לותר לך מכדומי' כפתים ונחלי דתמי' מוחין משכת : מנין על מש'שאמרתי במו תעפת חדשי' ואביו קזמו נוסרי' מתפעפעד' פתאורות כנדרי' וגתו מימנס' אמ"נם מש"עם : ח"יו שלא לפתאום מאון חפירו וכו : חמישי פוך לא תרנח לההדמם אמרם' וגו' משה' דכתיב ולארץ לא יפופר דבר ולא תגלף מרציחם דכתיב דנוח וכחוף ומתיך לו לם תגנוב מאום מים נגוכים ואתקו : ג' בלשנא וכר :

ועביד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי פקודי : לא תימי בשמא דיי אלהך למגנא ארי לא יזכי יי ית דיימי בשמיה לשקרא : טר ית יומא דשבתא לקדשותיה כמה דפקדך יי אלהך : שתא יומין תפלח ותעביד כל עבידתך : ויומא שביעאה שבתא קדם יי אלהך לא תעביד כל עבידא את וברך וברתך ועבדך ואמתך ותורך וחמרך וכל בעירך וגיורך דבקרויך בדיל דינוח עבדך ואמתך כותך : ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים ואפקך יי אלהך מתמן בידא תקיפא ובדרעא מרממא על כן פקדך יי אלהך למעבד ית יומא דשבתא : יקר ית אבוך וית אמך כמה דפקדך יי אלהך בדיל דיורכון יומך ובדיל דיוטב לך על ארעא דיי אלהך יהיב לך : לא תקטול נפש : ולא תגנוף : ולא תגנוב : ולא תסהיד בחברך סהדותא דשקרא : ולא תחמיד אתת חברך ולא תירוג בית חברך חקליה ועבדיה ואמתיה תוריה וחמריה וכל דלחברך : ית פתגמיא האלין מליל יי עם כל קהלכון בטורא מגו אישתא עננא ואמטתא קל רב ולא פסק וכתבינון על תרין לוחי אבניא ויהבינון לי : והוה כמשמעכון ית קלא מגו חשוכא וטורא בעיר באישתא וקריבתון לותי כל רישי שבטיכון וסביכון : ואמרתון הא אחזינא יי אלהנא ית יקריה וית רבותיה וית קל מימריה שמענא מגו אישתא יומא הדין חזינא ארי ממליל יי עם אינשא ומתקיים : וכען למה נמות ארי תכליננא אישתא רבתא הדא אם מוספין אנחנא למשמע ית קל מימרא דיי אלהנא עוד מיתין אנחנא : ארי מן כל בסרא דשמע קל מימרא דיי קימא דממליל מגו אישתא כוותנא ואתקיים : קרב את ושמע ית כל דיימר יי אלהנא ואת תמליל עמנא ית כל דימליל יי אלהנא עמך ונקביל ונעביד : ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון

במללותכון

ועשה חסד ונטיר חסד וטיבו לאלפי דרין לרחמי צדיקיא ולנטרי פקודי ואורייתי: לא תשא עמי בני ישראל לא ישתבע חד מנכון בשום מימריה דיי אלהכון על מגן ארום לא מזכי יי ביום דינא רבא ית כל מאן דמשתבע בשמיה על מגן: שמור עמי בני ישראל הוו נטרין ית יומא דשבתא למקדשא יתיה הי כמא דפקיד יתכון יי אלהכון: ששת שיתא יומין תפלחון ותעבדון כל עיבידתכון ויומא שביעאה שבי ונייח קדם יי אלהכון לא תעבדון כל עיבידתא אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון ותוריכון וחמריכון וכל בעיריכון וגיוריכון די בקרויכון מן בגלל דינוחון עבדיכון ואמהתיכון כוותכון: וזכרת ותהוון דכירין ארום משעבדין הויתון בארעא דמצרים ופרק ואפיק יי אלהכון יתכון מתמן בידא תקיפא ובדרע מרמם בגין כן פקדך יי אלהך למעבד ית יומא דשבתא: כבד עמי בני ישראל הוו זהירין גבר באיקרא דאבוי ובאיקרא דאמיה היכמא דפקידכון יי אלהכון מן בגלל דיורכון יומיכון ומן בגלל דייטיב לכון על ארעא דיי אלהכון יהיב לכון: לא תרצח עמי בני ישראל לא תהוון קטולין לא חברין ולא שותפין עם קטולין ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם קטולין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון להון הינון למהוי עם קטולין ארום בחובי קטולייא חרבא נפיק על עלמא: לא תנאף עמי בני ישראל לא תהוון גיורין לא חברין ולא שותפין עם גיורין ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם גיורין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון לחוד הינון למהוי עם גיורין ארום בחובי גיוריא מותא נפיק על עלמא: לא תגנב עמי בני ישראל לא תהוון גנבין לא חברין ולא שותפין עם גנבין ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם גנבין ארום בחובי גנביא כפנא נפיק על עלמא: לא תענה עמי בני ישראל לא תהוון מסהדין סהדי דשיקרא לא חברין ולא שותפין עם מסהדי סהדו דשיקרא ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם מסהדין סהדו דשקרא ארום בחובי מסהדי שקרא עננין סלקין ומטרא לא נחית ובצורתא אתי על עלמא: לא תחמוד עמי בני ישראל לא תהוון חמודין לא חברין ולא שותפין עם חמודין ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם חמודין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון להון איגון למהוי עם חמודין ולא יירוג חד מנכון ית אנתתיה דחבריה ולא ירוג חד מנכון ית ביתיה דחבריה ולא חקליה ולא עבדיה ולא אמתיה ולא תוריה ולא חמריה ולא כל מאן דאית לחבריה ארום בחובי חמודיא מלכותא מתגריא בנכסיהון דבני נשא למסב יתהון וגלותא אתיא על עלמא: את הדברים ית פתגמיא האלין מליל יי עם כל קהלכון בטוורא מגו אישתא עננא ואמיטתא קל רב דלא פסיק יהוה קל דבירא מתכתיב על תרין לוחי מרמירין ויהבינון לי: ויהי והוה כיון דשמעתון ית קל דברא מגו חשוכא וטוורא דליק באישתא וקריבתון לותי כל רישי שבטיכון וחכימיכון: ותאמרו ואמרתון הא אחמי יתהון מימרא דיי אלהנא ית שכינת יקריה וית רבות תושבחתיה וית קל מימריה שמענא מגו אישתא יומא הדין חמינא ארום ממליל יי עם בר נש דרוח קודשא ביה ומתקיים: ועתה וכדון למא נמות ארום תיכליננא אישתא רבתה אין מוספין אנחנא למשמע ית קל מימרא דיי אלהנא תוב ממייתין אנחנא: כי מי ארום הי דין כל בר בישרא דשמע קל מימרא דאלהא קיים ממליל מגו אישתא כוותנא ואתקיים: קרב קריב את ותשמע ית כל מה דיימר יי אלהנא ואנת תמליל עמנא ית כל דימליל יי אלהא לך ונקבל ונעביד: וישמע ושמע קדם יי ית קל פתגמיכון

במללותכון

יונתן: כאיקרא פירש כיקר כמו כיקרא ועל משקל זה יד יאידה וק"ל: לא תהוון קטולין ולא חברין ולא שותפין דהתורה כלתי נקודו' וקרי ביה לא תרציה פועל יוצא לשורש כפה"תיו פתוח: וכן לא תגנוב וכן כולהון: ארום בחובי קטוליא חרבא נפק מדה כנגד מדה בכולהו וכל זה מבואר בפרשת ויסמע יתרו: הא אחמי יתהנא כנ"ל ודוק בפנים:

(יב) שמור ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת כאמרו ובשמיפם אחת בשמעו: כאשר צוך קודם מתן תורה במרה: (טו) וזכרת כי עבד היית וגו' על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו. (יז) כאשר צוך אף על כבוד אבותם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חק ומשפט: (יח) לא תנאף אין לשון ניאוף אלא באשת איש: (כא) לא תתאוה לא תירוג אף הוא לשון חמדה כמו נחמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי. (כב) ולא יסף מתרגמינן ולא פסק לפי שאין בשר ודם יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת צריך להפסיק ומדת הקדוש ברוך הוא אינו כן לא היה פוסק ומפני שאין פוסק לא היה מוסיף:) ניקולו חזק וקיים לעולם: דבר אחר לא הוסיף להראות באותו פומבי: (כו) ואת תדבר אלינו התשתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה ובי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני:

ה' אלקינו

בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל
דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־
אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ כט מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם
זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי כָּל־
הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם׃
ל לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃
לא וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה
אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם
לְרִשְׁתָּהּ׃ לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין
וּשְׂמֹאל׃ לג בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב
לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃

י"א ספר: ד' חסר:

ו

א וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
ב לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן
יָמֶיךָ׃ ג וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ׃ פ ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד׃ ה
וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ ו וְהָיוּ
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־
לְבָבֶךָ׃ ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ׃ ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת
עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃
ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס

ל' ספר רחסר:

עין דשמע גדול משבעים שנות יג לישראל וכתן לפס מרם מכדרים כמ' פניו: אחד דלית גדולה אמר שמלכיהו כשתים וכארץ וכו' רוחו' העולם וגם מלא קטע כלים: ד"א ע"ז ודלית גדולה שריבה עד והיו אתם עדי כו' ה' עי"ן תיבה מגות אחדו' ה' ימו': על"ם מצות קלשד מור' מ"כ תמות קריאת שמע שחרית וכו': תכ"א תכ"ב מצו' תפילין של יד כו': תכ"ג מצות מזוזה:

בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל
פִּתְגָּמֵי עַמָּא הָדֵין דְּמַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ כָּל
דְּמַלִּילוּ׃ לְוַי דִּיהֵי לִבָּא הָדֵין לְהוֹן
לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוֹדַי כָּל יוֹמַיָּא
בְּדִיל דְּיֵיטַב לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלַם׃
אִיזִיל אֵימַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃
וְאַתְּ הָכָא קוּם קֳדָמַי וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ יָת כָּל
תַּפְקֵידְתָּא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּתַלְּפִינוּן וְיַעְבְּדוּן
בְּאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃
וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּמָה דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לָא
תִסְטוּן לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא׃ בְּכָל אוֹרְחָא
דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוּן
וְיֵיטַב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דְּתֵירְתוּן׃
וְדָא תַּפְקֵידְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ בְּדִיל דְּתִדְחַל יָת יְיָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כֹּל יוֹמֵי
חַיָּיךְ וּבְדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ׃ וּתְקַבֵּל
יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דְּיֵיטַב לָךְ וְדִתְסְגוּן לַחְדָא
כְּמָה דְּמַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא
חֲלַב וּדְבַשׁ׃ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ
אֱלָהַנָא יְיָ חָד׃ וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ
בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ וּבְכָל נִכְסָךְ׃
וִיהוֹן פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא
דֵּין עַל לִבָּךְ׃ וּתְתַנֵּינוּן לִבְנָךְ וּתְמַלֵּיל
בְּהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבִמְהָכָךְ בְּאוֹרְחָא
וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבִמְקִימָךְ׃ וְתִקְטְרִינוּן
לְאָת עַל יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינָךְ׃
וְתִכְתְּבִינוּן עַל מְזוּזִין וְתִקְבְּעִינוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ
וּבְתַרְעָךְ׃

ויהי

והיה

(ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: (ה) ואהבת. עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריחו מניחו והולך לו: בכל לבבך. בשני יצריך דבר אחר בכל לבבך שלא יהא לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך. בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך: דבר אחר בכל מאודך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן בדוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגומר צרה ויגון אמצא וגומר: (ו) והיו הדברים. מהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו: אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה דיוטגמא מנוח המלך הבאה בכתב: (ז) ושננתם. לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: לבניך. אלו התלמידים מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואומר בני הנביאים אשר בית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנאמר ועתה בני אל תשלו וכשם שהתלמידים קרוים

בנים

במללותכון עמי ואמר יי לי שמיע קדמי ית קל פתגמי עמא הדין דמלילו עמך אוטיבו כל מה די מלילו : מי יתן לואי דיהי יצרא דלבהון שלים ברעות דין להון למדחל מן קדמי ולמנטור ית כל פקודיי כל יומיא מן בגלל דיוטב להון ולבניהון לעלם : לך איזיל אימר להון שרי לכון לאזדווגא עם נשיכון דאתפרשתון דנן תלתא יומין : ואתה ואנת פרש מן אנתתך מטול דבסנהדרי דלעיל אנת קאי לגבי ואמליל עמך ית תפקדיא וקימיא ודיניא דתלפון יתהון ויעבדון בארעא דאנא יהיב לכון למירתה : ושמרתם ותסדון טורג למעבד היכמא דפקיד יי אלהכון יתכון לא תסטון לימינא ולשמאלא : בכל בכל ארחא דפקיד יי אלהכון יתכון תהכון מן בגלל דתיחון ויוטב לכון ותורכון יומין בארעא דתירתון : וזאת ודא אחוויית תפקידתא קיימיא ודיניא דפקיד יי אלהכון למילפא יתכון למעבד בארעא דאתון עברין לתמן למירתה : למען מן בגלל דתדחל קדם יי אלהך למינטור כל קיימוי ופקודוהי דאנא מפקיד לך אנת וברך ובר ברך כל יומי חייך ומן בגלל דיורכון יומך : ושמעת ותקבל ישראל ותנטר למעבד מטול דיוטב לך ותסגון לחדא היכמא דמליל יי אלהא דאבהתך לך ארע דפירהא שמינין כחלב וחליין כדבש : שמע ישראל והוה כיון דמטא זמניה דיעקב אבונן למתכנשא מגו עלמא הוה מסתפי דלמא אית בבנוי פסולא קרא יתהון ושיילינון דלמא אית בליבכון עקמנותא אתיבו כלהון כחדא ואמרו ליה שמע ישראל אבונן יי אלהנא יי חד עני יעקב ואמר בריך שום יקריה לעלמי עלמין : ואהבת אמר משה נביא לעמא בית ישראל איזילו בתר פולחנא קשיטא דאבהתכון ותרחמון ית יי אלהכון בתרי יצרי ליבכון ואפילו נסיב ית נפשכון ובכל ממונכון : והיו ויהון פתגמיא האלין דאנא מפקיד יתכון יומא דין כתיבין על לוח ליבכון : ושננתם ותגמרינון לבנך ותהוון הגיין בהון במותביכון בבתיכון בזמן מיעסקכון בחיתונכון ובמיתהכיכון באורחכון ובפנייא סמיך למשכביכון ובצפרא סמיך למיקמיכון : וקשרתם ותקטורינון לאתין כתיבין על ידך דשמאלא ויהוון לתפילין על מוקרך כלו קביל על עינך : וכתבתם ותכתובינון על מזוזיין ותקבעינון בתולתא לקביל חקי על סיפי ביתך ובתרעך מימינא במיעלך :

ירושלמי

אלוהי מן יתן יהוי ליבא טבא הדין להון :

ירושלמי

ארעא עבדא פירין טבין נקיין כחלבא וחליין וטעימין כדובשא כיון דמטא קיצא דאבונן יעקב למסתלקא מגו עלמא קרא לתרי עשר שבטיא בנוי ואקים יתהון חזור חזור לדרגשא עני אבונן יעקב ואמר להון חילמא לטעותא דהוי תרח אבוי דאברהם פלהאתון פלחין דילמא לטעותא דהוה לבן אחוי דאמהא פלחאתון פלחין או לאלהא דיעקב אתון פלחין ענין תרי עשר שבטיא כחדא בלב שלימה ואמר שמע כען ישראל אבונן יי אלהנא יי חד עני יעקב ואמר יהי שמיה רבא מברך לעלם :

והיה

פירש שנאמר כנים אתם לפ' אלקיכם פך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגומר : ודברת בם · שלא יהא עיקר דבורך אלא בם עשם עיקר ואל תעשם טפל : ובשכבך · יכול אפילו שכב באמצע היום ת"ל ובקומך יכול אפילו עומד בחצי הלילה ת"ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה : (ח) וקשרתם לאות על ידך אלו תפילין שבזרוע : והיו לטוטפות בין עיניך אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים : מזוזות ביתך · מזוזת כתיב שאין צריך אלא אחת · ובשעריך · ובקום שבא לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות : תנוכים · לפי שהיו מקום סרטן ומלאים מעלה בו לשון חניכה :

תפית

דייק בהריכת לשונו זה שלא תאמר בין עיניך ממש אלא על מקום קבל על עינך והוא שקדקד בגובה הראש ובדליתא כגמרא מקום שנתח של ראש מתחלת עיקרי השער כמנחו עד סוף מקום שמוחו של תינוק רופס וראה לזה מלת וקצרם"ם כוכדאקין מות תיקי פירש לשלים עליו של גובה השער כנגד תלק הפנימי דהיינו טפח התיתון כי תרגום של פניתי תיקי פאו יונתן ת"י ב"י והפך מתיקי וכן הוא בפ' סקויין ואמר שהוא לרב יהודה ומן בתרגום שיר השירים פסוק שאלו תחת לראשו ומ"פ בימינה כמומלך דייק מרכתיב מזוזת ביתך דרך ביאתך ובי עקר תיסם רגלים דימינה עקר בריבים וק"ל · והשמשות שלא באמצע יציאה ומשום :

פרי לבא לאודווגא שכי אימא כמכבת מכית אין אומר אלא אומר שחוזרו ליקר' לאמם וכן ארי"י מיומי לא קרלקי לאכתי אלא ביתי וגו' : וכיון דשתא זמניה וכו' כל חוזא פסוק זה עיין בפ' ויחם דף פ"ד פוטש מיפקיקיכון בחיתוכיכון ולקמן י"א י"ט ברם בבתיכון עם חתוכיכון ושיא חיא פר"ל יוסי כסותי"ש אמנם כתב סוכה דף כ"ב וכרפוש דף י"ח דרש פרט לחתן הכונס לבתולה ואפשר המתרגם פותב לפסק הלכה שאפי' חתן חייב בק"ש ופחן בפי' רשב"ם מברטנורי בפ"ב דברכ' על מעשה ד"ג שמסא פו' וכבב א וכו' ונפסרא סמיך למיקמיכון פדליה א בגמרא בפסכך פכמ' אדם שבשבי' ובקום' פבא אדם עו מדי' על מה קדך פו' קבל על

שישי י והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל
הארץ אשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק
וליעקב לתת לך ערים גדלת וטבת אשר לא
בנית: יא ובתים מלאים כל טוב
אשר לא מלאת וברת חצובים אשר לא
חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת
ושבעת: יב השמר לך פן תשכח
את יהוה אשר הוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים: יג את יהוה אלהיך
תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע:
יד לא תלכון אחרי אלהים אחרים
מאלהי העמים אשר סביבותיכם:
טו כי אל קנא יהוה אלהיך בקרבך
פן יחרה אף יהוה אלהיך בך והשמידך מעל
פני האדמה: ס טז לא
תנסו את יהוה אלהיכם כאשר נסיתם במסה:
יז שמור תשמרון את מצות יהוה
אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צוך:
יח ועשית הישר והטוב בעיני יהוה
למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטבה
אשר נשבע יהוה לאבתיך: יט
להדף את כל איביך מפניך כאשר דבר יהוה:
ס כ כי ישאלך בנך מחר
לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה
יהוה אלהינו אתכם: כא ואמרת
לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו
יהוה ממצרים ביד חזקה: כב
ויתן יהוה אותת ומפתים גדלים ורעים
במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו:
כג ואותנו הוציא משם למען
הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע
לאבתינו: כד ויצונו יהוה לעשות
את כל החקים האלה ליראה את יהוה
אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום
הזה: כה וצדקה תהיה לנו כי
נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יהוה
אלהינו כאשר צונו: ס ז א
שביעי כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר אתה
בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך
החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים ממך:

נ' תלת פתורס:

תכר שלא לבקות נבה אחת יותר תדלי:

ד' בפיב מן בקורס: ג' תלת פלצ' :כולס פור כרתן ג':

ה' ומקרו

ויהי ארי יעלינך יי אלהך לארעא דקיים
לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למתן לך
קרוין רברבן וטבן דלא בניתא: ובתין
מלן כל טוב דלא מליתא וגובין פסילין
דלא פסלתא כרמין וזיתין דלא נצבתא
ותיכול ותשבע: אסתמר לך דילמא
תתנשי ית דחלתא דיי דאפקך מארעא
דמצרים מבית עבדותא: ית יי אלהך
תדחל וקדמוהי תפלח ובשמיה תקיים:
לא תהכון בתר טעות עממיא מטעות עממיא
דבסחרניכון: ארי אל קנא יי אלהך
שכינתיה בינך דילמא יתקף רוגזא דיי אלהך
בך וישיצינך מעל אפי ארעא: לא
תנסון קדם יי אלהכון כמא דנסיתון בניסתא:
מטר תטרון ית פקודיא דיי אלהכון
וסהידותיה וקימוהי דפקדך: ותעביד
דכשר ודתקין קדם יי בדיל דייטב לך ותיעול
ותירת ית ארעא טבתא דקיים יי לאבהתך:
למתבר ית כל בעלי דבבך מן קדמך כמא
דמליל יי: ארי ישאלינך ברך מחר
למימר מה סהידותא וקימיא ודיניא דפקיד
יי אלהנא יתכון: ותימר לברך עבדין
הוינא לפרעה במצרים ואפקנא יי ממצרים
בידא תקיפא: ויהב יי אתין ומופתין
רברבין ובישין במצרים בפרעה ובכל אינש
ביתיה לעיננא: ויתנא אפיק מתמן
בדיל לאעלא יתנא למתן לנא ית ארעא
דקיים לאבהתנא: ופקדנא יי למעבד
ית כל קימיא האלין למדחל קדם יי אלהנא
לטב לנא כל יומיא לקימותנא כיומא הדין:
וזכותא תהי לנא ארי נטר למעבד ית כל
תפקידתא הדא קדם יי אלהנא כמא
דפקדנא: ארי יעלינך יי אלהך לארעא
דאת עליל לתמן למירתה ויתרך עממין
סגיאין מן קדמך חתאי וגרגשאי ואמוראי
וכנענאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי שבעה
עממין סגיאין ותקיפין
מנך:

וימסרינון

ונתנם

וימסרינון יי אלהך קדמך ותמחינון גמירא תגמר יתהון לא תגזר להון קים ולא תרחם עליהון :

ולא

ב ונתנם יהוה אלהיך לפניך והכיתם החרם תחרים אתם לא־תכרת להם ברית ולא תחנם :

ולא

יונתן בן עוזיאל

והיה ויהי ארום יעילינך יי אלהך לארע דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למיתן לך קירוין רברבין וטבן דלא אשתלהית למבני : ובתים ובתין דמליין כל טובא דלא עסקת למימלי ובירין פסילן דלא לעית למפסל כרמין וזיתין דלא טרחת למינצב ותיכול ותיסבוע : השמר אסתמרו לכון דלמא תתנשון דחלתא דיי אלהכון דפרק ואפיק יתכון פריקין מארעא דמצרים מן בית שעבוד עבדיא : את ה' מן קדם יי אלהכון תהוון דחלין וקדמוי תפלחון ובשום מימרי יי בקשוט תומון : לא לא תהכון בתר טעוות עממיא מנחלת עממיא דבחזרניכון : כי אל ארום אלה קנאן ופורען יי אלהכון שכינתיה שריא ביניכון דלמא יתקוף רוגזא דיי אלהכון בכון וישיציגון בסרהוביא מעילוי אפי ארעא : לא תנסו עמי בני ישראל הוו זהירין דלא תנסון ית יי אלהכון היכמא דנסיתון בעישרתי נסיונין : שמר מינטל תנטרון ית פקודיא דיי אלהכון וסהידוותיה וקיימוי דפקיד לכון : ועשית ותעביד דתקין ודכשר קדם יי מן בגלל דייטיב לכון ותיעלון ותירתון ית ארעא טבתא דקיים יי לאבהתכון : להדף למידחי ית כל בעלי דבבך מן קדמך היכמא דמליל יי : כי ישאלך ארום ישיילינך ברך מחר למימר מה סהידוותא וקיימיא ודיניא דפקד יי אלהנא יתכון : ואמרת ותימרון לבניכון משעבדין הוינן לפרעה במצרים ואפיקנא מימרא דיי ממצרים בידא תקיפתא : ויתן ה' וגרי מימרא דיי אתין ותמהין רברבין ומכתשין בישין דמצרים ובפרעה ובכל אינש ביתיה והוינא חמיין בעיננא : ואותנו ויתנא אפיק יקרין בגלל לאעלא יתנא למיתן לנא ית ארעא דקיים לאבהתנא : ויצונו ופקיד עלנא יי למעבד ית כל קימיא האילין למדחל מן קדם יי אלהנא לטב לנא כל יומיא לקיימותנא כזמן יומא הדין : וצדקה וזכו יהי נטיר לנא לעלמא דאתי ארום נטר למעבד ית כל תפקידתא הדא קדם יי אלהנא הי כמא דפקדנא : כי ארום יעילינך יי אלהך לארעא דאת עליל לתמן למירתא ויגלי עממין סגיאין מן קדמך חיתאי וגרגשאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי שבעתי עממין סגיאין ותקיפין מנך : ונתנם וימסרינון יי אלהכון קדמיכון ותמחינון גמרא תגמרון יתהון בשמתא דיי לא תגזרון להון קיים ולא תרחמון עליהון :

לא

(יב) מבית עבדים · כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים : (יג) ובשמו תשבע · אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע : (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם · הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר : (טז) במסה · כשיצאו ממצרים שנסוהו במים שנאמר היש ה' בקרבנו : (יח) הישר והטוב · זו פשרה לפנים משורת הדין : (יט) כאשר דבר · והיכן דבר והמותי את כל העם וגו' : (כ) כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא אחר זמן : (א) ונשל · לשון השלכה והתזה וכן ונשל הברזל : (ב) לא תחנם · לא תתן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה גוי זה · ד"א לא תתן להם חניה בארץ :

כי

דק"ל מאי כאשר נסית' במסה ולא בשאר מקומות ג"כ ניסהו אלא אלא במסה על שאמר על הכלל ולא על הפרט המקום בו לאחר הנסיון נקראת מסה ולא בשעת הנסיון :

תכס אונק׳ תריגת טכעת מתמין

יונתן בקשוט תומן פי׳ באמת תשבעו מלשון הגמרא תומתא והכי פוא כפ"א דתמורה לא תשא את שם אומא אפי׳ שבועת אמת הסות לא מנית אמרת דפתי׳ וכשמו תשבע : בסרהובית כנ"ל וכפר מבואר במקומו׳ ן רבי׳ בפירושו כיסיונין

ארוס

שישי ו והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל־
הארץ אשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק
וליעקב לתת לך ערים גדלת וטבת אשר לא־
בנית: יא ובתים מלאים כל־טוב
אשר לא־מלאת וברת חצובים אשר לא־
חצבת כרמים וזיתים אשר לא־נטעת ואכלת
ושבעת: יב השמר לך פן־תשכח
את־יהוה אשר הוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים: יג את־יהוה אלהיך
תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע:
יד לא תלכון אחרי אלהים אחרים
מאלהי העמים אשר סביבותיכם:
טו כי אל קנא יהוה אלהיך בקרבך
פן־יחרה אף־יהוה אלהיך בך והשמידך מעל
פני האדמה: ס טז לא
תנסו את־יהוה אלהיכם כאשר נסיתם במסה:
יז שמור תשמרון את־מצות יהוה
אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צוך:
יח ועשית הישר והטוב בעיני יהוה
למען ייטב לך ובאת וירשת את־הארץ הטבה
אשר־נשבע יהוה לאבתיך: יט
להדף את־כל־איביך מפניך כאשר דבר יהוה:
ס כ כי־ישאלך בנך מחר
לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה
יהוה אלהינו אתכם: כא ואמרת
לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו
יהוה ממצרים ביד חזקה: כב
ויתן יהוה אותת ומפתים גדלים ורעים
במצרים בפרעה ובכל־ביתו לעינינו:
כג ואותנו הוציא משם למען
הביא אתנו לתת לנו את־הארץ אשר נשבע
לאבתינו: כד ויצונו יהוה לעשות
את־כל־החקים האלה ליראה את־יהוה
אלהינו לטוב לנו כל־הימים לחיתנו כהיום
הזה: כה וצדקה תהיה־לנו כי־
נשמר לעשות את־כל־המצוה הזאת לפני יהוה
אלהינו כאשר צונו: ס ז א
שביעי כי יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ אשר־אתה
בא־שמה לרשתה ונשל גוים־רבים מפניך
החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים ממך:

ו׳ מלא פתורים:

ספר שלא לבקות ככל את יותר תדפי:

ד׳ בפיק פן כיורים: ג׳ מלא בלבד: כולם ברכן ג׳:

ג׳ וספרו

ויהי ארי יעלינך יי אלהך לארעא דקים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למתן לך קרוין רברבן וטבן דלא בניתא: ובתין מלן כל טוב דלא מליתא וגובין פסילן דלא פסלתא כרמין וזיתין דלא נצבתא ותיכול ותשבע: אסתמר לך דילמא תתנשי ית דחלתא דיי דאפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא: ית יי אלהך תדחל וקדמוהי תפלח ובשמיה תקים: לא תהכון בתר טעות עממיא מטעות עממיא דבסחרניכון: ארי אל קנא יי אלהך שכינתיה בינך דילמא יתקף רוגזא דיי אלהך בך וישיצינך מעל אפי ארעא: לא תנסון קדם יי אלהכון כמא דנסיתון בניסתא: מטר תטרון ית פקודיא דיי אלהכון וסהדותיה וקימוהי דפקדך: ותעביד דכשר ודתקין קדם יי בדיל דייטב לך ותיעול ותירת ית ארעא טבתא דקים יי לאבהתך: למתבר ית כל בעלי דבבך מן קדמך כמא דמליל יי: ארי ישאלינך ברך מחר למימר מה סהידותא וקימיא ודיניא דפקיד יי אלהנא יתכון: ותימר לברך עבדין הוינא לפרעה במצרים ואפקנא יי ממצרים בידא תקיפא: ויהב יי אתין ומופתין רברבין ובישין במצרים בפרעה ובכל אינש ביתיה לעינגא: ויתנא אפיק מתמן בדיל לאעלא יתנא למתן לנא ית ארעא דקים לאבהתנא: ופקדנא יי למעבד ית כל קימיא האלין למדחל קדם יי אלהנא לטב לנא כל יומיא לקימותנא כיומא הדין: וזכותא תהי לנא ארי נטר למעבד ית כל תפקידתא הדא קדם יי אלהנא כמא דפקדנא: ארי יעלינך יי אלהך לארעא דאת עליל לתמן למירתה ויתריך עממין סגיאין מן קדמך חתאי וגרגשאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי וחואי ויבוסאי שבעה עממין סגיאין ותקיפין מנך:

וימסרינון

ונתנם

וימסרינון יי אלהך קדמך ותמחינון גמירא תגמר יתהון לא־תגזר להון קים ולא תרחם־ עליהון:

כ ונתנם יהוה אלהיך לפניך והכיתם החרם תחרים אתם לא־תכרת להם ברית ולא תחנם:

תכה מגזר פריגה טכעת פתמינה

ולא ולא

יונתן בן עוזיאל

והיה ויהי ארום יעילינך יי אלהך לארע דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למיתן לך קירוין רברבין וטבן דלא אשתלהית למבני : ובתים ובתין דמליין כל טובא דלא עסקת למימלי וביירין פסילן דלא לעית למפסל כרמין וזיתין דלא טרחת למינצב ותיכול ותיסבוע : השמר אסתמרו לכון דלמא תתנשון דחלתא דיי אלהכון דפרק ואפיק יתכון פריקין מארעא דמצרים מן בית שעבוד עבדיא : את ה' מן קדם יי אלהכון תהוון דחלין וקדמוי תפלחון ובשום מימרי יי בקשוט תומון : לא לא תהכון בתר טעוות עממיא מנחלת עממיא דבחזרניכון : כי אל ארום אלה קנאן ופורען יי אלהכון שכנתיה שריא ביניכון דלמא יתקוף רוגזא דיי אלהכון בכון וישיציגון בסרהוביא מעילוי אפי ארעא : לא תנסו עמי בני ישראל הוו זהירין דלא תנסון ית יי אלהכון היכמא דנסיתון בעישרתי נסיונין : שמר מינטל תנטרון ית פקודייא דיי אלהכון וסהידוותיה וקיימוי דפקיד לכון : ועשית ותעבדון דתקין ודכשר קדם יי מן בגלל דייטיב לכון ותיעלון ותירתון ית ארעא טבתא דקיים יי לאבהתכון: להדף למידחי ית כל בעלי דבבך מן קדמך היכמא דמליל יי : כי ישאלך ארום ישיילינך ברך מחר למימר מה סהידוותא וקיימייא ודינייא דפקד יי אלהנא יתכון : ואמרת ותימרון לבניכון משעבדין הוינן לפרעה במצרים ואפיקנא מימרא דיי ממצרים בידא תקיפתא : ויתן ה' וגרי מימרא דיי אתין ותמהין רברבין ומכתשין בישין במצרים ובפרעה ובכל אינש ביתיה והוינא חמיין בעיננא : ואותנו ויתנא אפיק מתמן בגלל לאעלא יתנא למיתן לנא ית ארעא דקיים לאבהתן : ויצונו ופקיד עלנא יי למעבד ית כל קימיא האלין למדחל מן קדם יי אלהנא לטב לנא כל יומיא לקיימותנא כזמן יומא הדין : וצדקה וזכו יהי נטיר לנא לעלמא דאתי ארום נגטר למעבד ית כל תפקידתא הדא קדם יי אלהנא היכמא דפקדנא : כי ארום יעילינך יי אלהך לארעא דאת עליל תמן למירתא ויגלי עממין סגיאין מן קדמך חיתאי וגרגשאי ואימוראי וכנענאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי שבעתי עממין סגיאין ותקיפין מנך : ונתנם וימסרינון יי אלהכון קדמיכון ותמחינון גמרא תגמרון יתהון בשמתא דיי לא תגזרון להון קיים ולא תרחמון עליהון :

יונתן בקשוט תומון פי' כאמת תשבעו מלשון הגמרא תומתא והכי סוגיא כפ"א דתמורה לא תשא את שם אלהיך אפי' שבועת אמת הסוגיא לא תניא אמרת דפתי' ובשמו תשבע :: בפרהוביא בנ"ל וכפר מבואר במקומו' רבי' בעיצרקיי כיסוניך

לא

(יב) מבית עבדים · כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים : (יג) ובשמו תשבע · אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע : (יד) אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם · הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר : (טז) במסה · כשיצאו ממצרים שנסוהו במים שאמר היש ה' בקרבנו : (יח) הישר והטוב · זו פשרה לפנים משורת הדין : (יט) כאשר דבר · והיכן דבר והמותי את כל העם וגו': (כ) כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא אחר זמן : (א) ונשל · לשון השלכה והתזה וכן ונשל הברזל : (ב) לא תחנם · לא תתן להם חן אסור לאדם לומר כמה נאה גוי זה · ד"א לא תתן להם חניה בארץ :

כי

שפ"י אתי כאשר נסית' במסה ולא כשאר מקומות ג"כ ניסהו אלא אלה במקום על שאמר בו כל שכלל ולא על המקום בין לאחר שנסיון נקראת במסה ולא בשעת הנסיון :

ארום

ג ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו
ובתו לא תקח לבנך: ד כי יסיר
את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים וחרה
אף יהוה בכם והשמידך מהר:
ה כי אם כה תעשו להם
מזבחתיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשירהם
תגדעון ופסיליהם תשרפון באש:
ו כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך
בך בחר יהוה אלהיך להיות לו לעם סגלה
מכל העמים אשר על פני האדמה:
ז לא מרבכם מכל העמים חשק
יהוה בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל
העמים: ח כי מאהבת יהוה
אתכם ומשמרו את השבעה אשר נשבע
לאבתיכם הוציא יהוה אתכם ביד חזקה
ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים:
ט וידעת כי יהוה אלהיך הוא
האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד
לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור: י ומשלם
לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל
פניו ישלם לו: יא ושמרת את המצוה
ואת החקים ואת המשפטים אשר
אנכי מצוך היום
לעשתם:

תכון שלא שמו על עובדי אלילים:
תכון שלא לשחית' בסו' אלילים:
מרכסה בחיב המר לי ור מתשנום שיכם פ' ת' מתנשין מצ'כם:

מפטיר

מצותיו ק'

ולא תתחתן בהון ברתך לא תתן לבריה
וברתיה לא תיסב לברך: ארי
יטעין ית ברך מבתר פולחני ויפלחון לטעות
עממיא ויתקף רוגזא דיי בכון וישיצינך
בפריע: ארי אם כדין תעבדון
להון אגוריהון תתרעון וקמתהון תתברון
ואשריהון תקוצצון וצלמיהון תוקדון
בנורא: ארי עם קדיש את קדם
יי אלהך בך אתרעי יי אלהך למהוי ליה
לעם חביב מכל עממיא דעל אפי ארעא:
לא מדסגיאין אתון מכל עממיא צבי יי
בכון ואתרעי בכון ארי אתון זעירין מכל
עממיא: ארי מדרחים יי יתכון
ומדנטר ית קימא דקיים לאבהתכון אפיק
יי יתכון בידא תקיפא ופרקך מבית עבדותא
מידא דפרעה מלכא דמצרים:
ותדע ארי יי אלהך הוא אלהים אלהא
מהימנא נטר קימא וחסדא לרחמוהי
ולנטרי פקודוהי לאלף דרין:
ומשלם לסנאוהי טבון דאנון עבדין
קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר
עובד טב לסנאוהי טבון דאנון עבדין
קדמוהי בחייהון משלם להון:
ותטר ית תפקידתא וית קימיא וית
דיניא דאנא מפקיד לך יומא דין למעבדהון:

קי"א. עזיא"ל סימן: ומפטירין נחמו נחמו עמי בישעיה
בסי' מ':

* * * * * *

יב **והיה** עקב תשמעון את
המשפטים האלה
ושמרתם ועשיתם
אתם ושמר יהוה אלהיך לך את הברית ואת
החסד אשר נשבע לאבתיך: יג
ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי
אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך
ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע
לאבתיך

לאבתיך שנשבע בחיב קדש לעשות מאמיך לית מקב בלוע' חיוב לעשות לכל עברים שמלך פירוש בסוף עקב תשמע ים כי מפורות נזמן כשמרים מקם רב'

ויהי חלף דתקבלון ית דיניא
האלין ותטרון ותעבדון
יתהון ויטר יי אלהך לך ית
קימא וית חסדא דקיים לאבהתך:
וירחמינך ויברכינך ויסגינך ויברך ולדא דמעך
ואבא דארעך עבורך חמרך ומשחך בקרי
תורך ועדרי ענך על ארעא דקיים לאבהתך

למתן

יונתן בן עוזיאל

לא תתחתן ׃ לא תתחתנון בהון בנתיכון לא תתנון לבניהון ובנתיהון לא תסבון לבניכון דכל מאן דמתחתן בהון כמתחתן בטעוותהון ׃ כי ארום יטעיין בנתיהון ית בניכון מן בתר פולחני ויפלחון לטעוות עממיא ויתקף רוגזא דיי בכון וישיצינכון בסרהובנא ׃ כי אם ארום אין כדי תעבדון לכון איגוריהון תפרעון וקמתהון תתברון ואילני סיגדיהון תקצצון וצלמי טעוותהון תוקדון בנורא ׃ כי עם ארום עמא קדישא אתון קדם יי אלהיכון ובכון אתרעי יי אלהכון מטול למהוי ליה לעם חביב מכלהון עממיא דעל אנפי ארעא ׃ לא לא מן בגלל דאתון גיוותנין מן כלהון אומיא צבי יי בכון ואתרעי בכון אלהן דאתון מכיכי רוחא ועינוותנין מכל עממיא ׃ כי מאהבת ארום מן בגלל רחים יי יתכון ומן דנטיר ית קיימא דקיים לאבהתכון אפיק יתכון פריקין בידא תקיפא ופרקכון מבית שעבוד עבדיא מן ידא דפרעה מלכא דמצרים ׃ וידעת ותנדעון ארום יי אלהכון הוא דיינא תקיפא ומהימנא נטיר קיימא וטיבו לרחמוי צדיקיא ולנטרי פקודוי לאלפין דרין ׃ ומשלם ומשלים לסנאוי אגר עובדיהון טביא בעלמא הדין מן בגלל למשיציא יתהון לעלמא דאתי ולא משהי לסנאוי אלא עד דהינון בחיין בעלמא הדין משלים להון גומליהון ׃ ושמרת ותנטרון ית תפקידתא וית קיימיא וית דינייא דאנא מפקד יתכון למעבדהון ׃

ירושלמי

לא תתערבא ׃

ומשלם לשנאוי אגר מצוון קלילן דאית בידיהון בעלמא הדין מן בגלל למשיציא יתהון לעלמא דאתי ולא משהי למשלמא לשנאוי אגר מצוון קלילין דאית בידיהון בעלמא הדין ׃

והיה עקב ׃ ויהי חולף די תקבלון ית דינייא האלין ותנטרון ותעבדון יתהון וינטר יי אלהכון לכון ית קיימא וית חסדא דיקיים לאבהתכון ׃ ואהבך וירחמינכון ויבריכינכון ויסגינכון ויברך וולדי מעיכון ופירי ארעכון עיבוריכון חמרכון ומשחיכון

רש"י

(ד) כי יסיר את בנך מאחרי בנו של גוי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי יסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר את בנך וגו' ׃ (ה) מזבחותיהם של אבנים ׃ מצבותם אבן אחת ׃ אשיריהם אילנות שעובדין אותן ׃ ופסיליהם צלמים ׃ (ו) לא מרובכם ׃ כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק ה' בכם כי אתם המעט ׃ הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות וחירם שאמר אל אני מושב אלהים ישבתי ׃ כי אתם המעט ׃ הרי כי משמש בלשון דהא ׃ (ח) כי מאהבת ה' ׃ הרי כי משמש בלשון אלא לא מרובכם חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם ׃ ומשמרו את השבועה ׃ (ט) לאלף דור ׃ ולהלן הוא אומר לאלפים ׃ כאן שהוא סמוך אצל לאוהביו ׃ אוהבים ׃ אלו העושים מאהבה ׃ שומרי מצותיו ׃ אלו העושים מיראה ׃ (י) ומשלם לשונאיו אל פניו ׃ בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא ׃ (יא) היום לעשותם ׃ ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם ׃

חסלת ואתחנן

והיה (יב) עקב תשמעון ׃ אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון ׃ ושמר ה' וגו' ישמור לך הבטחתו ׃ (יג) שגר אלפיך ׃ ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה ׃ עשתרות צאנך

בעל הטורים

לא תתחתן ׃ ... בנך כו' ... מפרש ... הגמרא בפסחים דלא מהני ... ופליג ... אמר ... כתיב

לאבתיך לתת לך׃
יד ברוך תהיה מכל־העמים לא־יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך׃
טו והסיר יהוה ממך כל־חלי וכל־מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל־שנאיך׃
טז ואכלת את־כל־העמים אשר יהוה אלהיך נתן לך לא־תחוס עינך עליהם ולא תעבד את־אלהיהם כי־מוקש הוא לך׃ ס
יז כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם׃
יח לא תירא מהם זכר תזכר את אשר־עשה יהוה אלהיך לפרעה ולכל־מצרים׃
יט המסת הגדלת אשר־ראו עיניך והאתת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך יהוה אלהיך כן־יעשה יהוה אלהיך לכל־העמים אשר־אתה ירא מפניהם׃
כ וגם את־הצרעה ישלח יהוה אלהיך בם עד־אבד הנשארים והנסתרים מפניך׃
כא לא תערץ מפניהם כי־יהוה אלהיך בקרבך אל גדול ונורא׃
כב ונשל יהוה אלהיך את־הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן־תרבה עליך חית השדה׃
כג ונתנם יהוה אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמדם׃
כד ונתן מלכיהם בידך והאבדת את־שמם מתחת השמים לא־יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם׃
כה פסילי אלהיהם תשרפון באש לא־תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת יהוה אלהיך הוא׃
כו ולא־תביא תועבה אל־ביתך והיית חרם כמהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי־חרם הוא׃ פ

ח
א כל־המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את־הארץ אשר־נשבע יהוה לאבתיכם׃
ב וזכרת את־כל־הדרך אשר הוליכך יהוה אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את־אשר בלבבך התשמר מצותו אם־לא׃
ג ויענך וירעבך ויאכלך את־המן אשר לא־ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על־הלחם לבדו יחיה האדם כי על־כל־מוצא פי־יהוה יחיה האדם׃

שני

אונקלוס

למתן לך׃ בריך תהי מכל עממיא לא יהי בך עקר ועקרא ובבעירך׃ ויעדי יי מנך כל מרעין וכל מכתשי מצראי בישיא דידעת לא ישוינון בך ויתנינון בכל סנאך׃ ותגמר ית כל עממיא די יי אלהך יהיב לך לא תחוס עינך עליהון ולא תפלח ית טעותהון ארי לתקלא יהון לך׃ ארי תימר בלבך סגיאין עממיא האלין מני איכדין איכול לתרכותהון׃ לא תדחל מנהון אדכרא תדכר ית דעבד יי אלהך לפרעה ולכל מצראי׃ נסין רברבין דחזאה עינך ואתיא ומופתיא וידא תקיפתא ודרעא מרממא דאפקך יי אלהך כן יעביד יי אלהך לכל עממיא דאת דחיל מן קדמיהון׃ ואף ית ערעיתא יגרי יי אלהך בהון עד דיבדון דאשתארו ודאטמרו מן קדמך׃ לא תתבר מן קדמיהון ארי יי אלהך שכינתיה בינך אלהא רבא ודחילא׃ ויתרך יי אלהך ית עממיא האלין מן קדמך זעיר זעיר לא תיכול לשיציותהון בפריע דלמא תסגי עלך חיות ברא׃ וימסרינון יי אלהך קדמך וישגישינון שגוש רב עד דישתיצון׃ וימסר מלכיהון בידך ותוביד ית שמהון מתחות שמיא לא יתעתד אינש קדמך עד דתשיצי יתהון׃ צלמי טעותהון תוקדון בנורא לא תחמיד כספא ודהבא די עליהון ותסב לך דלמא תתקל ביה ארי מרחק קדם יי אלהך הוא׃ ולא תעיל דמרחק לביתך ותהי חרמא כותיה שקצא תשקצינה ורחקא תרחקינה ארי חרמא הוא׃ כל תפקידתא דאנא מפקיד לך יומא דין תטרון למעבד בדיל דתיחון ותסגון ותיעלון ותירתון ית ארעא דקיים יי לאבהתכון׃ ותדכר ית כל אורחא דדברך יי אלהך דנן ארבעין שנין במדברא בדיל לענותך לנסיותך למדע ית דבלבך התטר פקודוהי אם לא׃ וענך ואכפנך ואוכלך ית מנא דלא ידעת ולא ידעו אבהתך בדיל להודעותך ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקיים אנשא ארי על כל אפקות מימר מן קדם יי חיי אנשא׃

בקרת תוריכון ועדרי ענכון על ארעא דקיים לאבהתך למיתן לך : ברוך בריכין
תהוון מן כל עממיא לא יהוון בכון גוברין עקרין ונשין עקרן ולא בעיריך עקרן מעמר וחלב
ושלוי : והסיר ויעדי יי מינך כל מרעין וכל מכתשיא דגרי יי על מצרים בישיא דידעת
לא ישוינון בכון ויגרינון בכל סנאיכון : ואכלת ותגמר ית כל עממיא דיי אלהך
יהיב לך לא תיחוס עינך עליהון ולא תפלח ית טעוותהון ארום לתוקלא הינון לך :
כי תאמר דילמא תימר בליבך סגיאין עממיא האלין מני היכדין איתי לי
יוכלא לתרכותהון : לא לא תדחלון מנהון הוון דכירין ית גבורן דעבד יי
אלהך לפרעה ולכל מצראי : המסות הגדולות ניסין רברבין דחמיתון בעיניכון
אתיא ותמהיא וגבורת ידא תקיפתא וניצחנות אדרע מרממא כד אפקכון יי אלהכון
פריקין היכדין יעבד יי אלהכון לכל עממיא דאנת דחיל מן קדמיהון : וגם
ולחוד ית מחת אורעייתא מריקייא יגרי יי אלהכון בכון עד דיהובדון מה דמשתותרין ומה
דמיטמרין מן קדמיכון : לא תערץ לא תיתברון מן קדמיהון ארום שכינת יי
אלהכון ביניכון אלהא רבא ודחילא : ונשל ויגלי יי אלהכון ית עממיא האלין
מן קדמיכון קליל לא תיכול לשיציותהון בפריע דילמא יסגי עליכון חיות ברא כד ייתון למיכול
גושמיהון : ונתנם וימסרינון יי
אלהכון קדמיכון ויערבינון עירבוב רב עד
דישתיצון : ונתן וימסור מלכיהון
בידכון ותובדון ית שומהון מדוכרנא תחות
כל שמיא לא יתעתד איניש קומיכון עד
דישתיצי יתהון : פסילי

ירושלמי

ויערבב יתהון עירבוב רב עד זמן
דישתיצון :

צלמי טעוותהון תוקדון בנורא לא תחמדון כספא ודהבא דעליהון ותסבון לכון דילמא תיתקלון
בהון ארום מרחק קדם יי אלהכון הוא : ולא ולא תיעלון ריחוקי טעוותא
ותשמישהא לבתיכון דלא תהוון שמיתין כוותהון שקצא תשקצינון היך סאוב שיקצא
ורחקא תרחקינון מטול דשמתין הינון : כל המצוה כל תפקידתא דאנא מפקידכון
יומא דין תטרון למעבד מן בגלל דתיחון ותיסגון ותיעלון ותירתון ית ארעא דקיים יי לאבהתכון :
וזכרת ותהוון דכירין ית כל אורחא
דדברכון יי אלהכון דנן ארבעין שנין במדברא
מן בגלל לסגופכון ומן בגלל לנסיוכון למנדע
הנטרין אתון פיקודוי אין לא : ויענך ועניך ואכפנך ואוכלך ית מנא דלא ידעתון ולא ידעון
אבהתך מן בגלל להודעותך ארום לא על לחמא בלחודוי חיי בר נשא ארום על כל מה
דאתברי על מימרא דיי חיי בר נשא :

ירושלמי

ארום לא על מזונא לבלחודוי :

שמלתך

תכור הגאון פמו עשתרות קרניים לשון חוזק ותרגו' אונקלוס ועדרי ענך ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות
שמעשרות את בעליהן : (יד) עקר . שאינו מוליד : (יז) כי תאמר בלבבך . על כרחך לשון
דילמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם ולא יתכן לפרשו
באחת משאר לשונות של כי שיפיל עליו שוב לא תירא מהם : (יט) המסות . נסיונות
והאותות . כגון ויהי לנחש וזיין לדם כיבשה : והמופתים . המכות המופלאות : והיד החזקה .
זה הדבר : והזרוע הנטויה . זו החרב של מכת בכורות : (כ) הצרעה . מין שרץ העוף
שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרים שם : (כב) פן תרבה
עליך חית השדה . והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתייראין מן החיה שנאמר וחית השדה השלמה לך אלא גלוי
היה לפניו שעתידין לחטוא : (כג) והמם . נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם האחרונה מן היסוד והרי הוא
כמו והם אותם והבל והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כמשפט של שלש אותיות :
(א) כל המצוה . כפשוטו ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה
אלא על שם הגומרה שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה
לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם :
(ג) [illegible]
[illegible]

יונתן
ואיפתיכון פירש מתן
שלכם :
פקרת
הוריכון
מקור ט:ס
פסוריסי
פימדיסי
נקראיסי
בקרת נסמא
ראיו כערב
בערך בקר
ודכיא ג"ן
שגר אלפיך
בירושלמי
כקרת
תוריכון :
מעמר וחלב
ושלוי פירש
מעמר וחלב
נשלוי הסר
וולדות :
פריקי' יארי
כמון פי'
הבות
ונשיכות
כלשו' סגמרי
דפכת פרק
שמנה
פרנים מאן
דשרקיא
חוית ובן
כמסכת ע"ן
לשרקיא
חויא דלית
ליה מעותא
ובמוכו
הרסם כגת'
לשון מעכני'
ארב :
דמשתותרין
כמו
דמשתארין
וכתובו
פרש ביונתן
גושמיהון :
בפר מבואר
בביאורינו
שהוא לשון
גוף :
דקיימן פ'כל
פי' יתיר :

ד שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: ה וידעת עם־לבבך כי כאשר ייסר איש את־בנו יהוה אלהיך מיסרך: ו ושמרת את־מצות יהוה אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו: ז כי יהוה אלהיך מביאך אל־ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר: ח ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ־זית שמן ודבש: ט ארץ אשר לא במסכנת תאכל־בה לחם לא־תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת: י ואכלת ושבעת וברכת את־יהוה אלהיך על־הארץ הטבה אשר נתן־לך: יא השמר לך פן־תשכח את־יהוה אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום: יב פן־תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת: יג ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה־לך וכל אשר־לך ירבה: יד ורם לבבך ושכחת את־יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: טו המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין־מים המוציא לך מים מצור החלמיש: טז המאכלך מן במדבר אשר לא־ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך: יז ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את־החיל הזה: יח וזכרת את־יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את־בריתו אשר־נשבע לאבתיך כיום הזה: ס

רביעי

יט והיה אם־שכח תשכח את־יהוה אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחוית להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון: כ כגוים אשר יהוה מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יהוה אלהיכם: פ

ט

א שמע ישראל אתה עבר היום את־הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלת ובצרת בשמים: ב עם־גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק:

כסותך לא בליאת מנך ומסאנך לא יחיפו דנא ארבעין שנין: ותדע עם לבך ארי כמא דמלקי גברא ית בריה יי אלהך מלקי לך: ותטר ית פקודיא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמדחל יתיה: ארי יי אלהך מעיל לך לארעא טבתא ארע נגדא נחלין דמיין מבועי עינון ותהומין נפקין בבקעין ובטורין: ארע חטין וסערין וגופנין ותאנין ורמונין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש: ארעא דלא במסכנו תיכול בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה ארעא דאבנהא ברזלא ומטורהא תפסול נחשא: ותיכול ותסבע ותברך ית יי אלהך על ארעא טבתא דיהב לך: אסתמר לך דילמא תתנשי ית דחלתא דיי אלהך בדיל דלא למטר פקודוהי ודינוהי וקימוהי דאנא מפקיד לך יומא דין: דילמא תיכול ותסבע ובתין שפירין תבני ותתיב: ותורך וענך יסגון לך וכספא ודהבא יסגי לך וכל דלך יסגי: וירים לבך ותתנשי ית דחלתא דיי אלהך דאפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא: דדברך במדברא רבא ודחילא אתר דחיוין קלן ועקרבין ובית צחונא אתר דלית מיא דאפיק לך מיא מטינרא תקיפא: דאוכלך מנא במדברא דלא ידעו אבהתך בדיל לענייותך ובדיל לנסיותך לאוטבא לך בסופך: ותימר בלבך חילי ותקוף ידי קנו לי ית נכסיא האלין: ותהי דכיר ית יי אלהך ארי הוא יהיב לך עיצה למקני נכסין בדיל לקימא ית קימיה דקיים לאבהתך כיומא הדין: ויהי אם אתנשאה תתנשי ית דחלתא דיי אלהך ותהך בתר טעות עממיא ותפלחינון ותסגוד להון אסהדית בכון יומא דין ארי מיבד תיבדון: כעממיא דיי מוביד מן קדמיכון כן תיבדון חלף דלא קבילתון למימרא דיי אלהכון: שמע ישראל את עבר יומא דין ית ירדנא למיעל למירת עממין רברבין ותקיפין מנך קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא: עם רב ותקיף בני גבריא דאת ידעת ואת שמעת מן ייכול למיקם קדם בני גבריא:

שמלתך פּוּתְכּוֹן לָא בְלַת מֵעִילְוֵי גוּשְׁמְכוֹן וְרִיגְלֵיכוֹן לָא הֲלִיכוּ בְּיְחֵפִין הֲוַן אַרְבְּעִין שְׁנִין : וידעת וְתִנְדְּעוּן עִם רַעְיוֹנֵי לִיבְּכוֹן אֲרוּם הֵיכְמָא דְמַסְקַר גְּבַר יַת בְּרֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מַסְקַר יַתְכוֹן : ושמרת וְתִנְטְרוּן יַת פִּקּוּדַיָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן לִמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹי וּלְמִדְחַל יָתֵיהּ : כי אֲרוּם יְיָ אֱלָהֲכוֹן מְעִיל יַתְכוֹן לְאַרְעָא מְשַׁבְּחָא בְּפֵירְהָא אַרְעָא דְנַגְדָא נַחְלִין דְמַיִין צְלִילִין מַבּוּעֵי עִינְוָון חָלְיָין וּתְהוֹמִין דְלָא מְיַבְּשִׁין נָפְקִין בְּבִקְעָן וּבְטוּוָרִין : ארץ אַרְעָא דְמַרְבְּיָא חִיטִין וְשַׂעֲרִין וּמְלַבְלְבָא גוּפְנִין דְמִנְהוֹן נְפִיק חֲמַר חַל וְחָרִיף וּמַרְבְּיָא תֵינִין וְרוּמָנִין אֲרַע דְמִן זֵייתְהָא עָבְדִין מְשַׁח וּמִן תּוּמְרַיְיהָא עָבְדִין דְבַשׁ : ארץ אַרְעָא דְלָא בְחוּסְרָנָא תֵיכְלוּן בַּהּ לַחְמָא לָא תֶחְסַר כָּל מִדַּעַם בַּהּ אַרְעָא דִי אַבְנָהָא גְזִירָן בְּרִירָן הֵי פַּרְזְלָא וְתַלְמִידָהָא שָׁאֲלִין שְׁאֵילָן מְסִיאָן כִּנְחָשָׁא : ואכלת וְהָוֵון זְהִירִין בְּזִמְן דְאַתּוּן אָכְלִין וְשָׂבְעִין הֲווֹ מוֹדִין וּמְבָרְכִין קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן עַל כָּל פֵּירֵי אַרְעָא מְשַׁבַּחְתָּא דִיהַב לְכוֹן : השמר אִסְתַּמְרוּן לְכוֹן דִילְמָא תִתְנְשׁוֹן יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן מִן בְּגַלַל דְלָא לְמִנְטַר פִּקוּדוֹי וְדִינוֹי וְקְיָימוֹי דְאֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן יוֹמָא דֵין : פן דִלְמָא תֵיכְלוּן וְתִשְׂבְּעוּן וּבָתִין שַׁפִּירִין תִּבְנוֹן וְתִיתְּבוּן : ובקרך וְתוֹרֵיכוֹן וְעָנֵיכוֹן יִסְגוּן וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא יִסְגֵי לְכוֹן וְכָל דִילְכוֹן יִסְגֵי : ורם וְיִתְרָם לִבְּכוֹן וְתִתְנְשׁוֹן יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דְאַפִּיקְכוֹן פְּרִיקִין מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית שִׁעְבּוּד עַבְדַיָא : המוליכך דְדַבְּרָךְ בְּרַחֲמוֹי בְּמַדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָא אֲתַר מְלֵי חִיוָון קָלָן חֲקִיפִין עַקְרַבִּין וּבֵית צַחְוָונָא אֲתַר דְלֵית מוֹי דְאַפֵּיק לָךְ מוֹי מִשְׁמִיר טִינָרָא : המאכלך דְאוֹכַלְךָ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא דְלָא יָדְעוּן אֲבָהָתָךְ מִן בְּגַלַל לְסַגְּפוּתָךְ וּמִן בְּגַלַל לְנַסְיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוֹפָךְ : ואמרת הֲווֹ זְהִירִין דְלָא תֵימְרוּן בְּלִיבְּכוֹן חֵילָנָא וְתוֹקֶף יְדָנָא קְנוּ לָנָא יַת נִכְסַיָא הָאִלֵין : וזכרת וּתְהֱוֹון דְכִירִין יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרוּם הוּא דְיָהִיב לְכוֹן מִלְכָא לְמִקְנֵי נִכְסִין מִן בְּגַלַל לְקַיְימָא יַת קְיָימֵיהּ דְקַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן כְּזִמְן יוֹמָא הָדֵין : והיה וִיהֵי אִין מִנְשָׁא תִנְשׁוֹן יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וּתְהָכוּן בָּתַר טָעֲוַות עַמְמַיָא וְתִפְלְחוּנוּן וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן אַסְהֵידִית עֲלֵיכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן : כגוים הֵי כְעַמְמַיָא דַיְיָ מְגַלֵּי מִן קֳדָמֵיכוֹן הֵיכְדֵין תֵּיבְדוּן חוֹלַף דְלָא קַבֵּלְתּוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן :

שמע שְׁמָעוּ יִשְׂרָאֵל אַתּוּן עָבְרִין יוֹמָא דֵין יַת יַרְדְּנָא לְמֵיעוֹל לְמֵירוּת עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנְכוֹן קִירְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָא : עם גדול עַם רַסִּין וְגִיוָותָן הֵי כְגִבָּרַיָא דְאַתּוּן יְדַעְתּוּן וְאַתּוּן שְׁמַעְתּוּן מַן יֵיכוֹל לְמֵיקַם קֳדָם בְּנֵי גִיבָּרַיָא :

ירושלמי

ארץ אַרְעָא דְמִן זֵיתְהָא עָבְדִין מְשַׁח וּמִן תְּמָרְהָא עָבְדִין דוּבְשָׁא :

ירושלמי

די אַבְנָהָא בְרִירִין כְּפַרְזְלָא וְטוּרַיָא חֲסִינִין כִּנְחָשָׁא :

וידעת

(ד) שמלתך לא בלתה · פירש כבוד היה שפירש המפרשים ומגהציש אותם כמין פליש מגוהצים והלך וקטנותו היה שפיו גדליש היה גדל לכוונן עמהס כלבוש הזה על הומטן מגדל עמו : לא בצקה · לא נפחש כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות : (ח) דת שיון · זתים העושים שמן : (ט) גדולים ועצומים ממך · אתם עצום והם עצומים ממך :

אל

עזרי ומדרבי׳ מה״ל וק״ל : על כל פירי ארעא דלא שייך ואכלת גפי הארץ ומאי וברכת אלא דקאי לפירותיה ושל הארץ הטובה : מצאתי פירש״י תרגום של זור חלמיש וכיצד לשון אבן חוק : דיהיב לבון מלכא פי׳ פי׳ עצה דק״ל יאכלה ושלא לא לגבורים כח וק״ל והוכר יבון בפרהוכי פי׳ והאחרים בקל חיש מהר : ושירין פי׳ דלא תימא לשון ואמרת לשון נוני שוא אלא אזכר׳ באת תאמר :

יונתן

דמסקר על מדריך ומהיב ולתר כבן א׳ ארעא דנגדא כד׳ מן יתפק לגרום יפק לקמן כרבש זו : חל וחריף כצ״ל ובפי׳ מהוק יחוקא ויחפימתא נזרין בזירים כי׳ תיתוי הכתים וכדאיתא בגמרא פ״ק דתענית אמר ר׳ אבא לרב אויא מהחסר מוכי לסו אבן תנכי לא תדעקים ארץ אשר אדוניך ברול אל מקרי אצגים שלא סוכים ספס ת״ס ברייוכפרול וכן בירושלמי כאן ופי׳ תוזי׳ ופפר מתולך אבלין ופטיבין ונ׳ לפירותיב והב לבין מלכא פי׳ הוא

ג וידעת היום כי יהוה אלהיך
הוא העבר לפניך אש אכלה הוא ישמידם
והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר
כאשר דבר יהוה לך: ד אל תאמר
בלבבך בהדף יהוה אלהיך אתם מלפניך לאמר
בצדקתי הביאני יהוה לרשת את הארץ הזאת
וברשעת הגוים האלה יהוה מורישם מפניך:
ה לא בצדקתך ובישר לבבך אתה
בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה
יהוה אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את
הדבר אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם
ליצחק וליעקב: ו וידעת כי לא
בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך את הארץ הטובה
הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה:
ז זכר אל תשכח את אשר
הקצפת את יהוה אלהיך במדבר למן היום אשר
יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום
הזה ממרים הייתם עם יהוה:
ח ובחרב הקצפתם את יהוה
ויתאנף יהוה בכם להשמיד אתכם:
ט בעלתי ההרה לקחת לוחת
האבנים לוחת הברית אשר כרת יהוה עמכם
ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם
לא אכלתי ומים לא שתיתי:
י ויתן יהוה אלי את שני לוחת
האבנים כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל
הדברים אשר דבר יהוה עמכם בהר מתוך
האש ביום הקהל: יא ויהי מקץ
ארבעים יום וארבעים לילה נתן יהוה אלי את
שני לחת האבנים לחות הברית: יב
ויאמר יהוה אלי קום רד מהר מזה כי שחת
עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר מן הדרך
אשר צויתם עשו להם מסכה: יג
ויאמר יהוה אלי לאמר ראיתי את העם הזה
והנה עם קשה ערף הוא: יד
הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת
השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו:
טו ואפן וארד מן ההר וההר
בער באש ושני לוחת הברית על שתי ידי:
טז וארא והנה חטאתם ליהוה
אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר
מן הדרך אשר צוה יהוה אתכם: יז
ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם
לעיניכם

ל' מורישם מלא כמ"ג ספר:

ב' חסר ד' כתיב כן:

ב' פסוק כן דין תנייניה ופסוק על שני לחות האבנים:

ב' קמצין:

ומלא חסר יוד באחרי ו' מדברים ספר:

ותידע יומא דין ארי יי אלהך הוא עבר קדמך מימריה אשא אכלא הוא ישיצנון והוא יתברינון קדמך ותתריכנון ותובידנון בפריע כמה דמליל יי לך: לא תימר בלבך בדיתבר יי אלהך יתהון מן קדמך למימר בזכותי אעלני יי למירת ית ארעא הדא ובחובי עממיא האלין יי מתרך להון מן קדמך: לא בזכותך ובקשיטות לבבך את עליל למירת ית ארעהון ארי בחובי עממיא האלין יי אלהך מתרך להון מן קדמך ובדיל לקימא ית פתגמא דקיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב: ותידע ארי לא בזכותך יי אלהך יהיב לך ית ארעא טבתא הדא למירתה ארי עם קשי קדל את: הוי דכיר לא תנשי ית דארגיזתא קדם יי אלהך במדברא למן יומא דנפקתא מארעא דמצרים עד מיתיכון עד אתרא הדין מסרבין הויתון קדם יי: ובחורב ארגזתון קדם יי ותקיף רוגזא דיי בכון לשיצאה יתכון: במסקי לטורא למסב לוחי אבניא לוחי קימא דגזר יי עמכון ויתיבית בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא שתיתי: ויהב יי לי ית תרין לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל פתגמיא דמליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא: והוה מסוף ארבעין יממין וארבעין לילון יהב יי לי ית תרין לוחי אבניא לוחי קימא: ואמר יי לי קום חות בפריע מכא ארי חביל עמך דאפקתא ממצרים סטו בפריע מן אורחא דפקדתנון עבדו להון מתכא: ואמר יי לי למימר גלי קדמי ית עמא הדין והא עם קשי קדל הוא: אנח בעותך מן קדמי ואשיצנון ואמחי ית שמהון מתחות שמיא ואעביד יתך לעם תקיף וסגי מנהון: ואתפניתי ונחתית מן טורא וטורא בער באשתא ותרין לוחי קימא על תרתין ידי: וחזית והא חבתון קדם יי אלהכון עבדתון לכון עגל מתכא סטיתון בפריע מן אורחא דפקיד יי יתכון: ואחדית בתרין לוחיא ורמיתינון מעל תרתין ידי ותברתנון לעיניכון:

אונקלוס

ואשתטחית קדם יי כקדמיתא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי על כל חובתכון דחבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי :

ארי

יח ואתנפל לפני יהוה כבראשנה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו :

כי

יונתן בן עוזיאל

וידעת ותנדעון יומא דין ארום יי אלהכון שכינת יקריה מטילא קדמיכון מימריה אישא אכלא הוא ישיצינון והוא יתריכינון מן קדמיכון ותתרכינון ותובדינון בסיהוביא היכמא דמליל יי אלהכון לכון : אל תאמר לא תימרון בליבכון כד ידחי יי אלהכון יתהון מן קדמיכון למימר בזכותי אעלני יי למירת ית ארעא הדא ובחובי עממיא האלין יי מתרכהון מן קדמיכון : לא בצדקתך לא מטול זכוותכון ובכשריות ליבכון אתון עלין למירות ית ארעהון ארום בחובי עממיא האלין יי אלהכון מתרך יתהון מן קדמיכון ומן בגלל לקיימא ית פתגמא דקיים יי לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב : וידעת ותנדעון ארום לא בזכוותכון יי אלהכון יהיב לכון ית ארעא משבחא הדא למירתה ארום עם קשי קדל אתון : זכר הוו דכירין לא תתנשון ית דארגיזתון קדם יי אלהכון במדברא למן יומא דנפקתון מארעא דמצרים עד מיתיכון עד אתרא הדין מסרבין הויתון קדם יי : ובחורב ובחורב ארגזתון קדם יי והוה רוגזא מן קדם יי בכון לשיציא יתכון : בעלותי כד סליקית לטוורא למיסב לוחי מרמירא לוחי קיימא דגזר יי עמכון ושהיית בטוורא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי : ויתן ויהב יי לי ית תרין לוחי מרמירא כתיבין באיצבעא דיי ועליהון כתיבין באיצבעא דיי ועליהון כתיב הי ככל פתגמיא דמליל יי עמכון בטוורא מגו אישתא ביום כנישת קהלא : ויהי והוה מסוף ארבעין יממין וארבעין לילוון יהב יי לי ית תרין לוחי מרמירא לוחי קיימא : ויאמר ואמר יי לי קום חות בפריע מיכא ארום חבילו ארחתהון עמא דאתקריין על שמך דאפיקתא מארעא דמצרים סטו בפריע מן אורחא דפקידתינון בסיני לא תעבדון לכון צלם וצורה ועבדו להון מתכא : ויאמר ואמר יי לי למימר גלי קדמי סורהבנות עמא הדין והא עם קשי קדל הוא : הרף אנח בעותך מן קדמי ואשיצינון ואמחי ית שומהון מתחות שמיא ואעביד יתך לעם תקיף וסגי מנהון : ואפן וכוונית ונחתית מן טוורא וטוורא דליק באישתא ותרין לוחי קיימא על תרין ידיי : וארא וחמית והא סרחתון קדם יי אלהכון עבדתון לכון עיגל מתכא סטיתון בפריע מן ארחא דפקיד יי יתכון : ואתפש ואחדית בתרין לוחיא וטלקתינון מעלוי תרתין ידיי ותברתינון ואתון חמיין כד לוחיא מיתברין ואתוותא פרחין : ואתנפל ובעית רחמין מן קדם יי כד בקדמיתא ארבעין יממין וארבעין לילוון לחמא לא אכלית ומוי לא אשתיית מטול כל חוביכון דחבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוי :

כי

ירושלמי

ואתפש ותפשית בתרין לוחיא וטלקית יתהון :

יונתן

חמיין כד לוחייא מיתברין כן הוא בספרים ס"א אתלי דפרי' ולאבדם לעיניכם קבלו לוחות נשברו ואותיות פורחות ופגן (?) חתמתי מלאיי כד"ל ופזוט. סוף כמדרש ובדרז"ל: ובפיוט יקיט בסיכנא ט חיש י"פ כי ויתחון עד אשר רק ועוד דפיה חקיקן ולפי זה כמפיכא פירוש טחן פ"טב ו"פ בכלי התוף לכך היה לשון טיחן ומערוס וק"ל :

(ד) אל תאמר בלבבך · בצדקתי וברשעת הגוים גרמו : (ה) לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים · הרי משמע כלשון אלא : (ט) ואשב בהר · אין ישיבה אלא לשון עכבה : (י) לוחות · לוחת כתיב שבכתים מ' יום כמצאו כלים ככ"ט כאב באמת עלה בלא כתיבן בו ביום נברצה לישראל · אמר לו לאמר שבל עד שני לוחות עם סוף ארבעים יום כמנאו כלים בי"ם בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו לעשר פלחתי סדבריך לכך מוקבת למחילה ולבליחה ונמיך בנתרצה ברצון שלם שנאמר כראשנים של לוחות אחרונות והכי פארשי ספר חיות את הטובים מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון אמור מעתה האמצעיים היו בכעס :

ונפלתין

יט כי יגרתי מפני האף והחמה אשר
קצף יהוה עליכם להשמיד אתכם וישמע יהוה
אלי גם בפעם ההוא : כ ובאהרן
התאנף יהוה מאד להשמידו ואתפלל גם בעד
אהרן בעת ההוא : כא ואת חטאתכם
אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרף אתו
באש ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר
ואשלך את עפרו אל הנחל הירד מן ההר :
כב ובתבערה ובמסה ובקברת התאוה
מקצפים הייתם את יהוה : כג ובשלח
יהוה אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את
הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את פי יהוה
אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו :
כד ממרים הייתם עם יהוה מיום
דעתי אתכם : כה ואתנפל לפני יהוה
את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כי אמר יהוה להשמיד אתכם :
כו ואתפלל אל יהוה ואמר אדני
יהוה אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית
בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה :
כז זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב
אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל
חטאתו : כח פן יאמרו הארץ אשר
הוצאתנו משם מבלי יכלת יהוה להביאם אל
הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם
להמתם במדבר : כט והם עמך ונחלתך
חמישי אשר הוצאת בכחך הגדל ובזרעך הנטויה :
י א בעת ההוא אמר יהוה אלי
פסל לך שני לוחת אבנים כראשנים ועלה אלי
ההרה ועשית לך ארון עץ : ב ואכתב
על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת
הראשנים אשר שברת ושמתם בארון : ג
ואעש ארון עצי שטים ואפסל שני לחת אבנים
כראשנים ואעל ההרה ושני הלחת בידי :
ד ויכתב על הלחת כמכתב הראשון
את עשרת הדברים אשר דבר יהוה אליכם
בהר מתוך האש ביום הקהל ויתנם יהוה אלי :
ה ואפן וארד מן ההר ואשם את
הלחת בארון אשר עשיתי ויהיו שם כאשר צוני
יהוה : ו ובני ישראל נסעו מבארת
בני יעקן מוסרה שם מת אהרן ויקבר שם ויכהן
אלעזר בנו תחתיו :

משם

ארי דחילית מן קדם רוגזא וחימתא דרגיז יי עליכון לשיצאה יתכון וקביל יי צלותי אף בזמנא ההיא : ועל אהרן הוה רגז מן קדם יי לחדא לשיצאותיה וצליתי אף על אהרן בעדנא ההיא : וית חובתכון דעבדתון ית עגלא נסיבית ואוקדית יתיה בנורא ושפית יתיה בשופינא יאות עד דהוה דקיק לעפרא ורמית ית עפריה לנחלא דנחית מן טורא : ובדליקתא ובנסיתא ובקברי דמשאלי מרגזין הויתון קדם יי : וכד שלח יי יתכון מרקם גיאה למימר סקו ואחסינו ית ארעא דיהבית לכון וסרבתון על מימרא דיי אלהכון ולא הימנתון ליה ולא קבילתון למימריה : מסרבין הויתון קדם יי מיומא דידעית יתכון : ואשתטחית קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין לילון דאשתטחית ארי אמר יי לשיצאה יתכון : וצליתי קדם יי ואמרית יי אלהים לא תחביל עמך ואחסנתך דפרקתא בתוקפך דאפקתא ממצרים בידא תקיפא : אדכר לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב לא תתפני לקשיות עמא הדין ולחוביהון ולחטאיהון : דילמא יימרון דיירי ארעא דאפקתנא מתמן מדלית יוכלא קדם יי לאעלותהון לארעא דמליל להון ומדסנא יתהון אפיקנון לקטלותהון במדברא : ואנון עמך ואחסנתך דאפקתא בחילך רבא ובדרעך מרממא : בעדנא ההיא אמר יי לי פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי וסק לקדמי לטורא ותעביד לך ארונא דאעא : ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי דתברתא ותשוינון בארונא : ועבדית ארונא דאעי שיטין ופסלית תרין לוחי אבניא כקדמאי וסליקית לטורא ותרין לוחיא בידי : וכתב על לוחיא ככתבא קדמאה ית עשרא פתגמין דמליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא ויהבינון יי לי : ואתפניתי ונחתית מן טורא ושויתי ית לוחיא בארונא דעבדית והוו תמן כמא דפקדני יי : ובני ישראל נטלו מבארות בני יעקן למוסרה תמן מית אהרן ואתקבר תמן ושמיש אלעזר בריה תחותוהי :

מתמן

ויגרתי בי היא זמנא אשתלחון מן קדם יי חמשתי מלאכיא מחבליא לחבלא ית ישראל אף וחימה וקצף ומשחית וחרון כיון דישמע משה רבהון דישראל אזל ואדכר שמא רבא ויקירא ואוקים מקבריהון אברהם ויצחק ויעקב וקמון בצלותא קדם יי ומן יד אתכליאו תלת מנהון ואשתיירון תרין אף רבא וחימה בעא משה רחמין ואתכליאו אוף תריהון וחפר שייח בארעא דמואב וטמרינון כשבועת שמא רבא ודחילא דהכין כתיב ארום דחילית מן קדם רוגזא וחימתא דרגז יי עליכון למשציא יתכון וקביל יי צלותי אוף בזמנא ההיא : ובאהרן ועל אהרן הוה רגז מן קדם יי לחדא לשיציותיה וצליתי אוף על אהרן בעידנא ההיא : ואת וית סורחנתכון דעבדתון ית עגלא נסיבית ואוקידית יתיה בנורא ושפיית יתיה בשופינא טבאות עד דהוה דקיק בעפרא וטלקית ית עפריה לנחלא דנחית מן טוורא : ובתבערה ובבית יקידתא ובניסיתא ובקברי תמודא מרגיזין הויתון קדם יי : ובשלח ובזמן דשלח יי יתכון מרקם גיעא למיטר סוקו ואחסינו ית ארעא דיהבית לכון וסריבתון על מימרא דיי אלהכון ולא הימנתון ליה ולא קבלתון למימריה : ממרים מסרבין הויתון קדם יי מן יומא דחכימית יתכון : ואתנפל ואשתטחית בצלו קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין לילוון דאשתטחית בצלו ארום אמר יי למשציא יתכון : ואתפלל וצליית קדם יי ואמרית בבעו ברחמין מן קדמך יי אלהים לא תחבל עמך ואחסנתך דיפרקת בתוקפך די אפיקת ממצרים בגבורת אידא תקיפתא : זכר הוי דכיר לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב ולא תסתכל לקשיות לב עמא הדין לרשעיהון ולסורחנותהון : פן דלמא יימרון דיירי ארעא דאפקתנא מתמן מדאיתהיש חילא מן קדם יי לאעלותהון לארעא דמליל להון ומדסני יתהון אפיקינון לקטלותהון במדברא : והם והינון עמך ואחסנתך דאפיקתא בחילך רבא ובדרעך מרממא : בעת בעדנא ההיא אמר יי לי פסל לך תרין לוחי מרמירא כצורתהון דקמאי וסוק לקדמי לטוורא ועיבד לך ארונא דקיסא : ואכתב ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קמאי דיתבר חילך דתברתנון ותשוינון בארונא : ואעש ועבדית ארונא דקיסי שיטא ופסלית תרי לוחי מרמירא כצורת קמאי וסלקית לטוורא ותרין לוחיא בידי : ויכתב וכתב על לוחיא הי ככתבא קמאה ית עשרתי דביריא דמליל יי עמכון בטוורא מגו אישתא ביומא דאתכנשו קהלא ויהבינון יי לי : ואפן וכוונית ונחתית מן טוורא ושויית ית לוחיא בארונא דעבדית והוו תמן צניעין היכמא דפקדני יי : ובני ובני ישראל נטלו מן כופרני בירי בני יעקן למוסרה תמן אגח עמהון עמלק כד מלך בערד דשמע דמית אהרן ואסתלקו ענני יקרא ומדעקת על ישראל על קרבא ההיא בעו למתוב למצרים והדרו שית מטלין רדפו בני לוי בתריהון וקטלו מנהון תמני גניסן והדרו לאחוריהון אף מבני לוי אתקטילו ארבע גניסן אמרו דין לדין מאן גרם לנא קטולא הדא אלא על דאתרשלנא במספדא דאהרן חסידא וקבעו תמן מספדא כל בני ישראל כאלו תמן מית אהרן ואתקבר תמן ובכן שמיש אלעזר בריה באתרוי :

ירושלמי

ובקבריא תחמודיא :

וא זתשתשש כנ"ל כתו כסוף הספוקי דתייסר הולך די תכרתכו' כן צריך לכיות וזהו פשוט בכרעות פ' אין עומדים ג' דברים הסכים הק"כ עם! אגם וזה הדא מכחון ודייקו מדכתיב אשר יוצר וק"ל : כצורתיה דקמאי דיין מכרשוכים מגם כדמותיהם מס רא זוגי' שש טפחים מס רא זוגי' שלקנפריכון שיה מטלין פירש שם מספות ויש גירס ס שכפ נ"ע לעיל פ' חקת וכמ"ש תמני גניסן פי' שמונה משפחות וכדפי' רש"י בשם תלמוד ירושלמי בפ' פנחס ואשמע פס שלא נאבדו מישראל רק ז' משפחות מכנימון ה' ואבד שישי ואכנון לגר נ"ע :

משה

(ב) ובאהרן התאנף ה' · לפי ששמע לכם · להשמידו זה כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל : ואתפלל גם בעד אהרן · והועילה תפילתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו השנים : (כח) טחון · לשון הווה כמו הלוך וכלות תולא"ש בלע"ז ואתנפל וגומר · אלו הן עצמן האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר הפלתו שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגומר : (א) בעת ההיא · לסוף מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסול לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זהו הארון שעשה בצלאל שהרי תשכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי כרדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא כיתי עלי ונענשו עליו ונשבה : (ו) ובני ישראל נסעו ומבארות בני יעקן מוסרה · מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות וגומר ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות מתוספות למר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד זאת קשיתם לי כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם מלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מהם והם הרגו מהם עד שהחזירום ואחר כך חזרו לדרכם ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד :

ז מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מָיִם׃ ח בָּעֵת
הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ
וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ט
עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה
הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃
י וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה
אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ
לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם׃   שני
יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ
וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ יג לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב
לָךְ׃ יד הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם
וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ׃
טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה
אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־
הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ טז וּמַלְתֶּם
אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃
יז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר
וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
יח עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב
גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ יט
וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃
כא הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ כב
בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה
שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃
יא א וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים׃

מִתַּמָּן נְטַלוּ לְגֻדְגּוֹד וּמִן־גֻּדְגּוֹד לְיָטְבַת אַרְעָא נָגְדָא נַחֲלִין דְּמַיִן׃ בְּעִדָּנָא הַהִיא אַפְרֵישׁ יְיָ יָת־שִׁבְטָא דְלֵוִי לְמִטַּל יָת־אֲרוֹן קְיָמָא־דַייָ לְמֵיקַם קֳדָם יְיָ לְשַׁמָּשׁוּתֵיהּ וּלְבָרָכָא בִּשְׁמֵיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ עַל־כֵּן לָא־הֲוָה לְלֵוִי חוּלָק וְאַחְסָנָא עִם־אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּיהַב לֵיהּ יְיָ אִנּוּן אַחְסַנְתֵּיהּ כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ אֱלָהָךְ לֵיהּ׃ וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵים בְּטוּרָא כְּיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא לָא־אֲבִי יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ׃ וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם אִיזֵיל לְמִטַּל קֳדָם עַמָּא וְיֵעֲלוּן וְיֵירְתוּן יָת־אַרְעָא דְּקַיֵּימִית לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן׃ וּכְעַן יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּכָל־אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם יָתֵיהּ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל־לִבָּךְ וּבְכָל־נַפְשָׁךְ׃ לְמִטַּר יָת־פִּקּוֹדַיָּא דַייָ וְיָת־קְיָמוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא־דֵין דְּיִטַב לָךְ׃ הָא דַייָ אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל־דְּבַהּ׃ לְחוֹד בַּאֲבָהָתָךְ צְבִי יְיָ לְמִרְחַם יָתְהוֹן וְאִתְרְעֵי בִּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן מִכָּל־עַמְמַיָּא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וְתַעְדּוֹן יָת טַפְשׁוּת לִבְּכוֹן וְקְדָלְכוֹן לָא תַקְשׁוֹן עוֹד׃ אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהּ דַּיָּנִין וּמָרֵי מַלְכִין אֱלָהָא רַבָּא גִּבָּרָא וּדְחִילָא דְּלֵית קֳדָמוֹהִי לְמִסַּב אַפִּין וְאַף־לָא לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא׃ עָבֵיד דִּין יְתַם וְאַרְמְלָא וְרָחֵים גִּיּוֹרָא לְמִתַּן לֵיהּ מְזוֹן וּכְסוּ׃ וּתְרַחֲמוּן יָת־גִּיּוֹרָא אֲרֵי־דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יָת־יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלַח וּלְדַחַלְתֵּיהּ תִּתְקָרַב וּבִשְׁמֵיהּ תְּקַיֵּים׃ הוּא תּוּשְׁבַּחְתָּךְ וְהוּא אֱלָהָךְ דַּעֲבַד עִמָּךְ יָת־רַבְרְבָתָא וְיָת־חֲסִינָתָא הָאִלֵּין דַּחֲזָאָה עֵינָךְ׃ בְּשִׁבְעִין נַפְשָׁן נְחַתוּ אֲבָהָתָךְ לְמִצְרָיִם וּכְעַן שַׁוְּיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לִסְגֵּי׃ וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וְתִטַּר מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי כָּל־יוֹמַיָּא׃

משם   מתמן נטלו לגודגוד ומן גודגוד ליטבת ארע נגדא נחלין דמיין :   בעת

בעדנא ההיא אפריש יי ית שבטא דלוי מטול דקניאו לשמיה לאתקטלא בגין יקריה למסובלא
ית ארון קיימא דיי למיקום קדם יי לשמשותיה ולברכא בשמיה עד זמן יומא הדין :

על כן   בגין כן לא הוה לשבטא דלוי חולק ואחסנא עם אחוהי מתנן דיהב ליה יי
הינון אחסנתיה היכמא דמליל יי אלהכון ליה :   ואנכי   ואנא הוית קאי בטוורא
בעי ומצלי הי כיומיא קדמאי ארבעין יממין וארבעין לילוון וקביל יי צלותי אוף בזימנא ההיא
לא צבא יי לחבלותך :   ויאמר   ואמר יי לי קום איזל לתייר קדם עמא וייעלון
וירתון ית ארעא דקיימית לאבהתהון למיתן להון :   ועתה   וכדון ישראל מה יי אלהכון
בעי מנכון אלהן למדחל מן קדם יי אלהכון למהך בכל אורחן דתקנן קדמוי ולמרחם יתיה ולמפלח
קדם יי אלהכון בכל ליבכון ובכל נפשכון :   לשמר   למנטור ית פקודוי דיי וית קיימוי
דאנא מפקד יתכון יומא דין מטול דיוטב לכון :   הן   הא דיי אלהכון שמיא ושמי
שמיא ובית מלאכיא דבהון למשמשין קדמוי ארעא וכל דאית בה :   רק   לחוד
באבהתכון צבא יי מטול למרחם יתכון ואתרעי בבניהון בתריהון כוותכון מכל עממיא דעל אנפי
ארעא בזמן יומא הדין :   ומלתם   ותעדון ית טפשות לבכון וקדלכון לא תקשון
תוב :   כי ה'   ארום יי אלהכון הוא אלהא דיינא ומארי מלכין אלהא רבא גיברא
ודחילא דלית קדמוי מיסב אפין ואוף לא לקבלא שוחדא :   עשה   עבד דין ייתם
וארמלתא ורחים גיורא למיתן ליה מזון ואסטולא :   ואהבתם   ותרחמון ית גיורא
ארום גיורין הויתון בארעא דמצרים :   את ה'   מן קדם יי אלהכון תדחלון וקדמוי
תפלחון ובדחלתיה תתקרבון ובשמיה תומון :   הוא   הוא תושבחתכון והוא אלהכון
דעבד עמכון ית רברבתא וית חסינתא האלין דחמיתון בעיניכון :   בשבעים
בשובעין נפשתא נחתו אבהתכון למצרים וכדון שוינכון יי אלהכון הי ככוכבי שמיא לסוגי :
ואהבת   ותרחמון ית יי אלהכון ותינטרון מטרת מימריה וקיימוי ודינוי
ופקודוי כל יומיא :

וידעתם

(ז) ומן הגדגדה וגו'. ומוסרה פשיטא אלא כך כתב על מיתתו של אהרן שנראה לכתב זאת ונראה לכתב
אלו מת שם ונתן משה תוכחה זו לשיבור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו
הלוחות' ולהודיעך שהוקשה לו מה שכתבו ראש לפרוש ממנו כיוסף שעשו בו את העגל
ה' וגו'. מוסב לענין הראשון : (ח) בעת ההיא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא
טעו הבדילם המקום מכם ובתוך המקרא זה לחזרת בני יעקב לומר שאף כזו לא היו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם
(י) ואנכי עמדתי בהר. לקבל לוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר
שעליים האחרונות זו חזר ופירש כאן : (ח) לשאת ארון. הלוים : לעמוד לשרתו.
לברך בשמו. הכהנים והוא נשיאת כפים : (ט) על כן לא היה ללוי חלק.
שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרוש ולזרוע : ה' הוא נחלתו. נוטל פרס מן המלך :
(י) כימים הראשונים. של לוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים היו בכעס :
מעתה אמור בלבד כחן את הכעס וגו' : (יא) ויאמר ה' אלי וגו'. אף על פי שסרתם מאחריו ותעיתם בעגל
אמר לי לך נחה את העם וגו' : (יב) ועתה ישראל. אע"פ שעשיתם כל זאת עודו רחמיו וחבתו
עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם : כי אם ליראה וגו'. רבותינו דרשו מכאן הכל בידי
שמים חוץ מיראת שמים : (יג) לשמור את מצות ה'. ואף היא לא חנם אלא לטובך שתקבלו שכר :
(יד) הן לה' אלהיך. הכל ואף על פי כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל : (טו) בכם.
כאותם הנבחרים מכל העמים כיום הזה : (יז) ואדוני האדונים. ערלת לבבכם. אוטם לבבכם וכסויו :
(טז) ערלת לבבכם. לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו : לא ישא פנים. אם
תפרקו עולו : ולא יקח שוחד. לפייסו בממון : (יח) עושה משפט יתום ואלמנה. פרי
תפרקו ואבל גבורתו אתה מוצא ענותנותו : ואוהב גר. לתת לחם ושמלה והדבר חשוב הוא זה שכל
שמו של יעקב אבינו של זה נתפלל וכן לא לחם לאכול ובגד ללבוש : (יט) כי גרים הייתם.
מום שבך אל תאמר לחברך : (כ) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד לו ובו תדבק. לאחר שיהיו
בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע :

וארבדם

פ וידעתם היום כי לא את־בניכם
אשר לא־ידעו ואשר לא־ראו את־מוסר יהוה
אלהיכם את־גדלו את־ידו החזקה וזרעו
הנטויה: ג ואת־אתתיו ואת־
מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך־
מצרים ולכל־ארצו: ד ואשר עשה
לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את־מי
ים־סוף על־פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם
יהוה עד היום הזה: ס ה ואשר עשה
לכם במדבר עד־באכם עד־המקום הזה:
ו ואשר עשה לדתן ולאבירם בני
אליאב בן־ראובן אשר פצתה הארץ את־פיה
ותבלעם ואת־בתיהם ואת־אהליהם ואת כל־
היקום אשר ברגליהם בקרב כל־ישראל:
ז כי עיניכם הראת את־כל־מעשה
יהוה הגדל אשר עשה: ח ושמרתם
את־כל־המצוה אשר אנכי מצוך היום למען
תחזקו ובאתם וירשתם את־הארץ אשר אתם
עברים שמה לרשתה: ט ולמען
תאריכו ימים על־האדמה אשר נשבע יהוה
לאבתיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב
ודבש: פ י כי הארץ
אשר אתה בא־שמה לרשתה לא כארץ מצרים
הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את־זרעך
והשקית ברגלך כגן הירק: יא
והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ
הרים ובקעת למטר השמים תשתה־מים:
יב ארץ אשר־יהוה אלהיך דרש
אתה תמיד עיני יהוה אלהיך בה מרשית
השנה ועד אחרית שנה: ס
יג והיה אם־שמע תשמעו אל־
מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה
את־יהוה אלהיכם ולעבדו בכל־לבבכם ובכל־
נפשכם:

ג׳ ותלא׳ ד׳ כ׳ הלא׳ נב חקר:

שביעי

לית חסר א׳ מרשית הו׳ היית מתברי׳ הלם מנות מכלם: בכל לבבכם ובכל נפשכם

ותדעון יומא דין ארי לא ית בניכון דלא
ידעו ודלא חזו ית אולפנא דיי אלהכון ית
רבותיה ית ידיה תקיפתא ודרעיה מרממא:
וית אתותיה וית עובדוהי דעבד בגו מצרים
לפרעה מלכא דמצרים ולכל ארעיה:
ודעבד למשרית מצראי לסוסותהון ולרתיכיהון
דאטיף ית מי ימא דסוף על אפיהון במרדפהון
בתריכון ואבידנון יי עד יומא הדין:
ודעבד לכון במדברא עד מיתיכון עד אתרא
הדין: ודעבד לדתן ולאבירם בני
אליאב בר ראובן דפתחת ארעא ית פומה
ובלעתנון וית אנש בתיהון וית משכניהון
וית כל יקומא דעמהון בגו כל ישראל:
ארי עיניכון חזאן ית כל עובדא דיי רבא
דעבד: ותטרון ית כל תפקידתא
דאנא מפקיד לך יומא דין בדיל דתתקפון
ותעלון ותירתון ית ארעא דאתון עברין תמן
למירתה: ובדיל דתורכון יומין על
ארעא דקיים יי לאבהתכון למתן להון ולבניהון
ארעא עבדא חלב ודבש: ארי
ארעא דאת עליל לתמן למירתה לא כארעא
דמצרים היא דנפקתון מתמן דזרעת ית זרעך
ומשקית ליה ברגלך כגינת ירקא:
וארעא דאתון עברין תמן למירתה ארע טורין
ובקען למטר שמיא שתיא מיא:
ארעא דיי אלהך תבע יתה תדירא עיני יי
אלהך בה מרישא דשתא ועד סופא
דשתא: ויהי אם קבלא תקבלון
לפקודי דאנא מפקיד יתכון יומא דין למרחם
ית יי אלהכון ולמפלח
קדמוהי בכל לבבכון ובכל
נפשכון:

פתח

ונתתי

(ב) וידעתם היום. יתנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי: כי לא את בניכם אני מדבר עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי רבי יהודה א״ל רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה א״ל ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון כל מקום שהיה אחד מהם שם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: (ז) כי עיניכם

הראות

ומדעתם וְתִנְדְעוּן יוֹמָא דֵין אֲרוּם לָא עִם בְּנֵיכוֹן דְלָא יַדְעִין וְלָא חָמוּן יַת אוּלְפַן אוֹרַיְיתָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יַת רְבוּתֵיהּ וְיַת יְדֵיהּ תַּקִיפְתָּא וּדְרָעֵיהּ מְרָמְמָא: ואת אתתיו וְיַת אַתְוָתֵיהּ וְיַת עוֹבָדוֹי דַעֲבַד בְּגוֹ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְכָל יַתְבֵי אַרְעֵיהּ: ואשר וּדְעָבַד לְמַשִׁרְיַת מִצְרַיִם לְסוּסָוַתְהוֹן וּלְאַרְתִּכֵיהוֹן דִי אַטִיף יַת מוֹי דְיַמָא דְסוּף עַל אַפֵּיהוֹן כַּד רְדָפוּ בַתְרֵיכוֹן וְאַבְדִינוּן יְיָ עַד זְמַן יוֹמָא הָדֵין: ואשר וּדְעָבַד לְכוֹן בְּמַדְבְּרָא עַד זְמַן מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין: ואשר וּדְעָבַד לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בַּר רְאוּבֵן דְפַתְחַת אַרְעָא יַת פּוּמָהּ וּבַלְעָתְנוּן וְיַת אֱנַשׁ בָּתֵיהוֹן וְיַת כָּל טַרְיָיתָא דַהֲווֹ עִמְהוֹן בְּגוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל: כי אֲרוּם בְּעֵינֵיכוֹן אַתּוּן חָמְיָין יַת כָּל עוֹבָדָא דַיְיָ רַבָּא דִי עֲבַד: ושמרתם וְתִטְרוּן יַת כָּל תַּפְקֶדְתָּא דַאֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן יוֹמָא דֵין מִן בְּגַלַל דְתִתְקְפוּן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יַת אַרְעָא דְאַתּוּן עָבְרִין לְתַמָּן לְמֵירְתָהּ: ולמען וּמִן בְּגַלַל דְיִסְגוּן יוֹמֵיכוֹן עַל אַרְעָא דְקַיֵים יְיָ לַאֲבָהַתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן אַרְעָא דְפֵירָהָא שְׁמֵינִין כְּחָלָב וְחַלְיָין כְּדִבְשׁ: כי הארץ אֲרוּם אַרְעָא דְאַנְתְּ עָלֵיל תַּמָּן לְמֵירְתָהּ לָא כְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם הִיא דִנְפַקְתּוּן מִתַּמָּן דְתִזְרַע יַת זַרְעָךְ וּמַשְׁקֵיית לֵיהּ בְּגַרְמָךְ הֵי כְּגִינַת יַרְקָא: והארץ וְאַרְעָא דְאַתּוּן עָבְרִין לְתַמָּן לְמֵירְתָהּ אַרַע טוּרִין וּבִקְעָן מִן מִטְרָא דְנָחִית מִן שְׁמַיָא שָׁתְיָא מוֹי: ארץ אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע יָתָהּ בְּמֵימְרֵיהּ לְאוֹטָבוּתָא תְדִירָא עֵינֵי יְיָ אֱלָהָךְ מִסְתַּכְּלִין בָּהּ מִן שֵׁירוּיָא דְשַׁתָּא וְעַד סוֹפָא דְשַׁתָּא: והיה וִיהֵי אִין קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְפִקוּדַיי דַאֲנָא מְפַקֵּיד יַתְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יַת יְיָ אֱלָהָכוֹן וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן:

ירושלמי

אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן תָּבַע יָתָהּ בִּתְדִירָא:

ונתתי

פירוש. מוסב על המקרא האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' ואומר כי אתם עתם אשר עיניכם הרואות וגומר: (י) לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל כשיצאו ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו. יכול בגנותה הכתוב מדבר וכן אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה ת"ל וחברון שבע שנים נבנתה וגומר אדם אחד בונה והם בונה ונותן לקטן ואחר כך בונה את הכעור שפסולתו של ראשון הוא נותן באחרון ובכל מקום הוא מחבב וחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיו מלכים גדלים שם כי היו בזוען ארצות וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הוקצה לקבורת מתים ואף על פי כן היא יפה מצוען ובכתובות דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול אלא שנבנית בשבעה מצוען: אשר יצאתם משם. אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים שנאמר במיטב הארץ וגומר אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת: כגן הירק. שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף: (יא) ארץ הרים ובקעות. משובח ההר מן המישור שבמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשת כורין ארבעה מארבעה שפועיו ואחד בראשו: ובקעות. הן מישור: (יב) אשר ה' אלהיך דורש אותה. והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות פעמים לטובה פעמים לרעה כו' כדאיתא בר"ה: מראשית השנה. מר"ה נידון מה יהא בסופה: (יג) והיה אם שמוע. והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים: אם תשמעו. אם תשמע בישן תשמע בחדש וכן אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה כתיב במגלה אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום: לאהבה את ה'. שלא תאמר הרי אני למד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה וסוף הכבוד לבא: ולעבדו בכל לבבכם. עבודה שהיא בלב זו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר וכוין פתיחן וגו' וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך: בכל לבבכם ובכל נפשכם. והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לציבור:

ונתתי

את כל טורית זיו מפרשים שכיח לבון חוורות ממון שתרשי תמר זה שנת יגתו בו חן מלשין כית ואוהב כי תרגום בל ינת חגב סדר ת"ג טירת הדרם גבן ולת פי טירתסי מדבר ליה ועיין בחבר"ד מה בבתב דעתו מה רונים לכנים כאן וית כל יקותה דסוג פרק נתינין ראינה מה העריך בערכו שם התרוה להוכן גולין לאטורין גדולים ולא ברכים קטנים אלא עיירות בינונית פי' כרכים קטני' וחוקי' תרגום בחבריסין וכטירות ככנתהון ובברכיהון ולכן מתרגם על אהליהם טירתא יתם כאן כמ"ש ואתם תבקרו:

יד ונתתי מטר־ארצכם בעתו יורה
ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך׃
טו ונתתי עשב בשדך לבהמתך
ואכלת ושבעת׃ טז השמרו לכם פן־
יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם׃ יז וחרה אף־
יהוה בכם ועצר את־השמים ולא־יהיה מטר
והאדמה לא תתן את־יבולה ואבדתם מהרה
מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם׃
יח ושמתם את־דברי אלה על־
לבבכם ועל־נפשכם וקשרתם אתם לאות על־
ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם׃
יט ולמדתם אתם את־בניכם לדבר
בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך
ובקומך׃ כ וכתבתם על־מזוזות
ביתך ובשעריך׃ כא למען ירבו
ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע
יהוה לאבתיכם לתת להם כימי השמים על־
הארץ׃ ס כב כי אם־שמר

מפטיר

תשמרון את־כל־המצוה הזאת אשר אנכי מצוה
אתכם לעשתה לאהבה את־יהוה אלהיכם
ללכת בכל־דרכיו ולדבקה־בו׃
כג והוריש יהוה את־כל־הגוים
האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים
מכם׃ כד כל־המקום אשר תדרך כף־
רגלכם בו לכם יהיה מן־המדבר והלבנון מן־
הנהר נהר־פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם׃
כה לא־יתיצב איש בפניכם פחדכם
ומוראכם יתן ׀ יהוה אלהיכם על־פני כל־הארץ
אשר תדרכו־בה כאשר דבר לכם׃ ס

קיא · אלק · יעל"א · סימן׃

ואתן מטר־ארעכון בעדניה בכיר ולקיש
ותכנוש עבורך וחמרך ומשחך׃
ואתן עסבא בחקלך לבעירך ותיכול ותשבע׃
אסתמרו לכון דלמא יטעי לבכון ותסטון
ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון׃
ויתקף רוגזא דיי בכון ויחוד ית שמיא
ולא יהי מטרא וארעא לא תתן ית
עללתה ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא
דיי יהיב לכון׃ ותשוון ית פתגמי
אלין על לבכון ועל נפשכון ותקטרון יתהון
לאת על ידכון ויהון לתפלין בין עיניכון׃
ותלפון יתהון ית בניכון למללא בהון במתבך
בביתך ובמהכך באורחא ובמשכבך
ובמקימך׃ ותכתבינון על מזוזין
ותקבעינון בספי ביתך ובתרעך׃
בדיל דיסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא
דקיים יי לאבהתכון למתן להון כיומי שמיא
על ארעא׃ ארי אם מטר תטרון
ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד יתכון
למעבדה למרחם ית יי אלהכון למהך בכל
אורחן דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתיה׃
ויתרך יי ית כל עממיא האלין מן
קדמיכון ותירתון עממין רברבין ותקיפין
מנכון׃ כל אתרא דתדרוך פרסת
רגליכון ביה דלכון יהי מן מדברא ולבנן מן
נהרא נהר פרת ועד ימא מערבא יהי
תחומכון׃ לא יתעתד אינש
קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי
אלהכון על אפי כל ארעא דתדרכון
בה כמא דמליל לכון׃

הפטרה ותאמר ציון · בישעיה סימן מ"ט׃

(יד) ונתתי מטר ארצכם. עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי: בעתו. בלילות שלא יטריחו אתכם. דבר אחר בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם: יורה. היא רביעה שבכלה לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים: ומלקוש. רביעה היורדת סמוך לקציר למלאת התבואה בקשיה. ולשון מלקוש דבר המאוחר כמתרגמינן והיה העטופים ללבן לקישיא. דבר אחר לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין: ואספת דגנך. אתה תאספהו אל הבית ולא אויביך כענין שנאמר אם אתן דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו ולא כשהיו שנאמר והיה אם זרע ישראל וגו': (טו) ונתתי עשב בשדך. שלא תצטרך להוליכם למדברות. דבר אחר שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת. הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעיים ואכלת ושבעת: (טז) השמרו לכם. כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקדוש ברוך הוא אלא מתוך שביעה שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם. לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ודבק בעבודה זרה וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ...

ונתתי ואתן מטרא דארעכון בעדניה בכיר במרחשון ולקיש בניסן ותכנשון עיבוריכון חמריכון ומשחיכון ׃

ונתתי ואיתן עסבא בחקלך לבעירך ותיכול ותסבע ׃

השמרו אסתמרו לכון דלמא יטעי יצרא דלבכון ותסטון ותפלחון לטעוות עממיא ותסגדון להון ׃

וחרה ויתקף רגזא דיי בכון ויחוד ית עני שמיא ולא יחתון מטרא וארעא לא תתן עללתא ותיבדון בבהילו מעלוי ארעא משבחא דיי יהיב לכון ׃

ושמתם ותשוון ית פתגמי אלין על לבכון ועל נפשכון ותקטרונון יתהון בר הוון בתפילין על תפילא לאת על רום ידכון שמאליתא ויהון לתפילין קבל מוקדיכון בין עיניכון ׃

ולמדתם ותלפון יתהון ית בניכון למגרסא בהון במתביכון בבתיכון ובמהכיכון באורחא ובפניא סמיך למשכבכון ובצפרא סמיך למקימיכון ׃

וכתבתם ותכתובונון במגילתא על מיזוזיין ותקבעינון בתיריא קבל תקי בסיפי בתיכון ובתרעיכון ׃

ירושלמי: ובתרעיכון ובקירויכון ׃

למען מן בגלל דיסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא דקיים יי לאבהתכון למיתנא להון כסכום יומין דקיימין שמיא על ארעא ׃

כי ארום אין מנטור תנטרון ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד יתכון למעבדה למרחם ית יי אלהכון למהך בכל ארחן דתקנן קדמוי ולאתקרבא לדחלתיה ׃

ותוריש ויתריך מימרא דיי ית כל עממיא האלין מן קדמיכון ותירתון עממין רברבין ותקיפין מנכון ׃

כל מקום כל אתרא די תדרוך פרסת רגליכון ביה דלכון יהי מן מדברא וטוור לבנן הינון טורי בית מקדשא מן נהרא רבא נהרא פרת עד ימא דאוקינוס הינון מי בראשית סטר מערבא יהי תחומיכון ׃

לא יתיצב לא יתעתד בר נש באפיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי אלהכון על אפי כל יתבי ארעא דתדרכון בה היכמא דמליל לכון ׃

ירושלמי: לא יקום גבר ושליט קדמיכון ואימתכון ודחלתכון ׃

ראם

כן אלא כיון שאין מגורים שלפסוק כתורה הריכי קרוב לעבוד אלהים אחרים ׃ [illegible] אלהים אחרים · ששם אחרים [illegible] (יז) את יבולה · אף מה שאתם מוביל לה כמכין [illegible] ואבדתם מהרה · על כל אחר הייסורין [illegible] לא אתכם מן האדמה שגרמה [illegible] מהרה · איני נותן לכם ארכה [illegible] (יח) ושמתם את דברי · אף לאחר [illegible] (יט) לדבר בם · משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה [illegible] (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם · אם עשיתם כן [illegible] (כב) שמור תשמרון · אזהרה אחר אזהרה [illegible] ללכת בכל דרכיו · הוא רחום ואתה תהא רחום [illegible] ולדבקה בו · [illegible] (כג) והוריש ה' · [illegible] (כה) לא יתיצב איש וגו' · אין לי אלא איש [illegible] פחדכם ומוראכם · [illegible] כאשר דבר לכם · [illegible]

רפב

חסלת והיה עקב

[illegible]

דמקן קדמוי [illegible]

יונתן
כפיר
במרחשון
ונקי' בניסן
שבי אותם
בפרק קמא
דתעני' יורש
בחבון
ומלקוש
בניסן ׃
של רוש
ידיכון ולפע
פ' כל דף
פגוכם יד
פתאל וע"ש
וס"מע וכן
עמל מוגדך
ובדפי לעיל
עם וח פגן
ומקדימן
כבר כיורש
פכוס הרגל
של אום
ונקדר
לגמבל הלבנ
בבקיכון שם
איתנויכון
כבר הכלמו
לבל את זם
ופיכנו
דעניכו
ואין אשר
ועוד יש
ליום קונמי'
דגעני
שכ. ונת תל
כל
פשוטיכיים
שאף השר
שרודי בבית
החתונות
ובום ישי
במבו' ואבי'
שבי השר
חומפי' בק"מ
וגו"מ כתן
עשר
מיקומיכון
וק"ל מ"ב
פר"ל בתן
גשר ואף
וכבין
הגבעונים לו
על ידו
חיקוניהם
נדר' פסוק
במס מ' יבנ'
לך פ' ביא
ישראלנויס
אמרן וכן
בחולתה
מקון בוס מפי
פבי פים' נמרא

ראה אנכי נתן לפניכם היום
ברכה וקללה:
כז את הברכה אשר
תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי
מצוה אתכם היום: כח והקללה
אם לא תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם וסרתם
מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת
אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם:
ס כט והיה כי יביאך יהוה אלהיך
אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה
את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר
עיבל: ל הלא המה בעבר הירדן
אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב
בערבה מול הגלגל אצל אלוני מרה: לא
כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ
אשר יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה
וישבתם בה: לב ושמרתם לעשות
את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן
לפניכם היום: יב א אלה החקים
והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר
נתן יהוה אלהי אבתיך לך לרשתה כל הימים
אשר אתם חיים על האדמה: ב
אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם
הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על
ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן:
ג ונתצתם את מזבחתם ושברתם
את מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי
אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן
המקום ההוא: ד לא תעשון כן
ליהוה אלהיכם: ה כי אם אל
המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מכל שבטיכם
לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה:
ו והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם
ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם
ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם:
ז ואכלתם שם לפני יהוה אלהיכם
ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר
ברכך יהוה אלהיך: ח לא תעשון
ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל הישר
בעיניו: ט כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר יהוה אלהיך נתן לך:

חזי דאנא יהיב קדמיכון יומא דין
ברכן ולוטין: ית ברכן
אם תקבלון לפקודיא דיי
אלהכון דאנא מפקיד יתכון יומא דין:
ולוטין אם לא תקבלון לפקודיא דיי אלהכון
ותסטון מן אורחא דאנא מפקיד יתכון יומא
דין למהך בתר טעות עממיא דלא ידעתון:
ויהי ארי יעילנך יי אלהך לארעא דאת עליל
תמן למירתה ותתן ית מברכיא על טורא
דגרזין וית מלטטיא על טורא דעיבל:
הלא אנון בעברא דירדנא אחורי אורח מעלני
שמשא בארע כנענאה דיתיב במישרא לקביל
גלגלא בסטר מישרי מורה: ארי אתון
עברין ית ירדנא למיעל למירת ית ארעא דיי
אלהכון יהיב לכון ותירתון יתה ותתבון בה:
ותטרון למעבד ית כל קימיא וית דיניא דאנא
יהיב קדמיכון יומא דין: אלין קימיא
ודיניא דתטרון למעבד בארעא דיהב יי אלהא
דאבהתך לך למירתה כל יומיא דאתון קימין
על ארעא: אבדא תאבדון ית
כל אתריא דפלחו תמן עממיא דאתון ירתין
יתהון ית טעותהון על טוריא רמיא ועל רמתא
ותחות כל אילן עבוף: ותתרעון ית
אגוריהון ותתברון ית קמתהון ואשריהון
תוקדון בנורא וצלמי טעותהון תקצצון ותובדון
ית שומהון מן אתרא ההוא:
לא תעבדון כן קדם יי אלהכון:
אלהן לאתרא דיתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון
לאשראה שכינתיה תמן לבית שכינתיה תתבעון
ותיתון לתמן: ותיתון לתמן עלותכון
ונכסת קודשיכון וית מעשריכון וית אפרשות
ידכון ונדריכון ונדבתיכון ובכורי תורכון ועניכון:
ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל
אושטות ידכון אתון ואינש בתיכון דברכך יי
אלהך: לא תעבדון ככל דאנחנא עבדין
הכא יומא דין גבר כל דכשר בעינוהי:
ארי לא אתיתון עד כען לבית ניחא ולאחסנתא
דיי אלהך יהיב לך:

ותעברון

ראה

אמר משה נביא חמון דאנא מסדר קדמיכון יומא דין ברכתא וחילופא : את הברכה · ית ברכתא אין תקבלון לפקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד לכון יומא דין : והקללה וחילופא אין לא תקבלון לפיקודיא דיי אלהכון ותטעון מן ארחא דאנא מפקיד יתכון יומא דין למטעי בתר טעוות עממיא דלא ידעתון : והיה ויהי ארום ייעל יתכון יי אלהכון לארעא דאתון עללין לתמן למירתה ותתנון שית שבטין על טורא דגריזים ושית שבטין על טורא דעיבל מברכיא יהוון הפכין אפיהון לקבל טורא דגריזים ומלטטיא יהוון הפכין אפיהון לקבל טורא דעיבל : הלא הלא אינון יתיבין מלהלא ליורדנא אחורי אורח מטמעא דשמשא בארע כנענאה דשרי במישרא מלוקבל גלגלא בסטרי חזוי ממרא : כי ארום אתון עברין ית יורדנא למיעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון ותירתון יתה ותיתבון בה : ושמרתם ותטרון למעבד ית כל קיימיא וית דיניא די אנא יהיב קדמיכון יומא דין : אלה אלין קיימיא ודיניא דתנטרון למעבד בארעא דיהב יי אלהא דאבהתכון לכון למירתה כל יומיא דאתון קיימין על ארעא : אבד אבדא תאבדון ית כל אתריא די פלחו תמן עממיא דאתון ירתין יתהון ית טעוותהון על טוריא רמיא ועל גליפתא ותחות כל אילן דריוויה שפיר : ונתצתם ותסתרון ית אגוריהון ותתברון ית קמתהון ואילניהון תוקדון בנורא וצילמי טעוותהון תשקצון ותשיצינון ית שומהון מן אתרא ההוא : לא תעשון ליתיכון רשאין למחקא כתב שמא דיי אלהכון : כי אם אלהין בארעא דיתרעי מימרא דיי אלהכון מן כל שבטיכון לאשראה שכינתיה תמן לבית שכינתיה תתבעון ותיתון תמן : והבאתם ותייתון תמן עלוותכון ונכסת קודשיכון וית מעשרתכון וית אפרשות ידיכון ונדריכון ונסבתיכון ובכורי תוריכון ועניכון : ואכלתם ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל אושטות ידיכון אתון ואינש בתיכון דיברכינכון יי אלהכון : לא תעשון ליתיכון רשאין למעבד הכמא דאנן עבדין הכא יומא דין גבר כל דכשר בעינוי : כי ארום לא אתיתון עד כדון לבי מוקדשא דהוא בית נייחא ולאחסנת ארעא דיי אלהכון יהיב לכון :

ירושלמי

וחילופיהון אין לא תשמעון :

(כו) **ראה** אנכי · ברכה וקללה · האמורות בהר גריזים ובהר עיבל · (כז) את הברכה · על מנת אשר תשמעו . מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגומר · הא למדת כל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל · מכאן אמרו המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה · (כט) ונתתה את הברכה · כתרגומו ית מברכיא את המברכים : על הר גריזים · כלפי הר גריזים הופכין פניהם ופותחין בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' כל הארורים שבפרשה אמרו תחלה בלשון ברוך ואחר כך הופכין פניהם כלפי הר עיבל ופותחין בקללה : (ל) הלא המה · נתן להם סימן : אחרי · אחר העברת הירדן והלאה למרחוק · ויזמו לשון אחרי כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא : דרך מבוא השמש · להלן מן הירדן לצד מערב · וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקוד בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא דגש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך רפה . מול הגלגל · רחוק מן הגלגל · אלוני מורה · שכם הוא שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה · (לא) כי אתם עוברים את הירדן וגו' · נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו את הארץ : (ב) אבד תאבדון · אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"א שצריך לשרש אחריה . את כל המקומות אשר עבדו שם וגו' · ומה תאבדון מהם את אלהיהם אשר על ההרים (ג) מזבח של אבנים הרבה : מצבה · של אבן אחת והיא בימוס שעושין לה אשרה · אילן הנעבד : ואבדתם את שמם · לכנות להם שם לגנאי בית גלייא קורין לה בית כריא עין כל עין קוץ (ד) לא תעשון כן · להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר · ד"א ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם · לא תעשון כן אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן ההיכל או מן המזבח או מן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב (ה) לשכנו תדרשו · זה משכן שילה · (ו) זבחיכם · שלמים של חובה : מעשרותיכם · מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה : תרומת ידכם · אלו הבכורים שנאמר בהם ולקח הכהן הטנא מידך . ובכורות בקרכם וגו' · להקריבם שם · (ז) אשר ברככם ה' · לפי הברכה הבא . (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה וגו' · מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן ונוהג כשתעברו את הירדן מיד מותרים אתם להקריב בבמה כל ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק וכשתבאו לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ומשוח ועומד נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא על חובה אותם תקריבו בבמה : (ט) כי לא באתם · עד עתה · כמו עדיין : אל המנוחה · זו שילה : נחלה · זו ירושלים :

פית מבטין ושית שבטין וכו' פוה מבואר יותר מאונקלוס מאי ונתתה הברכה וכו' יש מי שית שבטין לומר ונתת כדפי' רש"י ומימיה ובזה מבואר יותר הקרא את המברכים האורים ברוך וכו' כמיטרי חזוי ממרא הוא מתרגם אלוני מורה כמו אלוני ממרא : נימון רגאין למחקא שמין כרש"י כד"ת וכן סוכה בסמ"ג : דריווים שפיר דמראיהו כל יפה ויפה נותן טעם ומפרש לאם דווקא עץ רענן :

בפשטה

ועברתם את־הירדן וישבתם
בארץ אשר־יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח
לכם מכל־איביכם מסביב וישבתם־בטח :
יא והיה המקום אשר־יבחר יהוה
אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל
אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם
מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם
אשר תדרו ליהוה : יב ושמחתם
לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם ובנתיכם
ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי
אין לו חלק ונחלה אתכם : יג
השמר לך פן־תעלה עלתיך בכל־מקום אשר
תראה : יד כי אם־במקום אשר
יבחר יהוה באחד שבטיך שם תעלה עלתיך
ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך :
טו רק בכל־אות נפשך תזבח
ואכלת בשר כברכת יהוה אלהיך אשר נתן־לך
בכל־שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל :
טז רק הדם לא תאכלו על־הארץ
תשפכנו כמים : יז לא־תוכל לאכל
בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת
בקרך וצאנך וכל־נדריך אשר תדר ונדבתיך
ותרומת ידך : יח כי אם־לפני יהוה
אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר יהוה אלהיך
בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר
בשעריך ושמחת לפני יהוה אלהיך בכל משלח
ידיך : יט השמר לך פן־תעזב
את־הלוי כל־ימיך על־אדמתך :
ס כ כי־ירחיב יהוה אלהיך
את־גבלך כאשר דבר־לך ואמרת אכלה בשר כי־
תאוה נפשך לאכל בשר בכל־אות נפשך תאכל
בשר : כא כי־ירחק ממך המקום
אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם וזבחת
מבקרך ומצאנך אשר נתן יהוה לך כאשר
צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך :
כב אך כאשר יאכל את־הצבי
ואת־האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו
יאכלנו :

רק

עולה :

שני

ג' פסוקים [illegible]

שלא להעלות קדשים בחוץ [illegible] פדיות קדשים [illegible] : [illegible] שלא לאכול מעשר שני של דגן [illegible] שלא לאכול בכור [illegible] לירושלים וכו' [illegible] שלא לאכול בשר חטאת ואשם חוץ לקלעים וכו' : [illegible] שלא יאכלו הכהנים בכורים חוץ לעזרה :

שלישי

[illegible] שלא לעזוב את הלוים וכו' : [illegible]

ותעברון ית־ירדנא ותיתבון בארעא דיי אלהכון
מחסין יתכון ויניח לכון מכל־בעלי־דבביכון
מסחור־סחור ותיתבון לרוחצן :
ויהי אתרא דיתרעי יי אלהכון ביה לאשראה
שכינתיה תמן לתמן תיתון ית כל־דאנא מפקיד
יתכון עלותכון ונכסת־קודשיכון מעשריכון
ואפרשות ידכון וכל שפר נדריכון דתדרון קדם
יי : ותחדון קדם יי אלהכון אתון
ובניכון ובנתכון ועבדיכון ואמהתכון וליואה
דבקרויכון ארי לית־ליה חולק ואחסנא עמכון :
אסתמר לך דלמא תסיק עלותך בכל־אתר
דתחזי : אלהין באתרא דיתרעי
יי בחד משבטך תמן תסיק עלותך ותמן תעביד
כל דאנא מפקיד לך : להוד בכל־
רעות נפשך תכוס ותיכול בשרא כברכתא
דיי אלהך דיהב לך בכל־קרוך מסאבא ודכיא
יכלוניה כבשר טביא ואילא : להוד
דמא לא תיכלון על־ארעא תשדיניה כמיא :
לית לך רשו למיכל בקרוך מעשר עיבורך
חמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך וכל־נדרך
דתדר ונדבתך ואפרשות ידך :
אלהן קדם יי אלהך תיכליניה באתרא דיתרעי
יי אלהך ביה את וברך וברתך ועבדך ואמתך
וליואה דבקרוך ותחדי קדם יי אלהך בכל
אושטות ידך : אסתמר לך דלמא
תשבוק ית־ליואה כל־יומך על־ארעך :
ארי יפתי יי אלהך ית־תחומך כמא דמליל לך
ותימר איכול בשרא ארי־תתרעי נפשך למיכל
בשרא בכל־רעות נפשך תיכול בשרא :
ארי־יתרחק מנך אתרא דיתרעי יי אלהך
לאשראה שכינתיה תמן ותכוס מתורך ומענך
דיהב יי לך כמא דפקדתך ותיכול בקרוך בכל
רעות נפשך : ברם כמא דמתאכיל
בשר־טביא ואילא כן תיכליניה מסאב ודכי
כחדא יכלוניה :

להוד

(י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ · שהחלקו [illegible] כל אחד מכיר את חלקו [illegible] : והניח לכם · לאחר כבוש וחלוק ומנוחה מן הגוים אשר סביב [illegible] (יא) [illegible] [illegible] [illegible]

ועברתם וְתַעַבְרוּן יַת יוֹרְדְנָא וְתֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן מַחְסֵן יַתְכוֹן וְיָנִיחַ לְכוֹן מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִן חֲזוֹר חֲזוֹר וְתִבְנוּן בֵּית מוּקְדְשָׁא וּמִבָּתַר כְּדֵין תֵּיתְבוּן לְרוּחְצָן : והיה וִיהֵי אַתְרָא דִיִתְרְעֵי בֵּיהּ מֵימְרָא דַיְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָן לְתַמָּן תַּיְתוּן יַת כָּל קוּרְבָּנַיָא וּבִכּוּרַיָא וּמַעַשְׂרַיָא דְאַנָא מְפַקֵּיד יַתְכוֹן תַּמָן תְּקָרְבוּן עֲלָוָתְכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן תַּמָן תֵּיכְלוּן מַעַשְׂרֵיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת יְדֵיכוֹן וְכָל שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן דְתִידְרוּן קֳדָם יְיָ : ושמחתם וְתֶחֱדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתְכוֹן וְלֵיוָאָה דִבְקִירְוֵיכוֹן אֲרוּם לֵית לֵיהּ חוּלָק וְאַחְסָנָא עִמְּכוֹן : השמר אִסְתְּמָרוּ לְכוֹן דִלְמָא תַּסְקוּן עֲלָוָתְכוֹן בְּכָל אַתְרָא דְאַתּוּן חָמַיִין : כי אם אֱלָהֵן לְאַתְרָא דִיִתְרְעֵי יְיָ בְּאַחְסָנַת חַד מִן שִׁבְטֵיכוֹן תַּמָן תַּסְקוּן עֲלָוָתְכוֹן וְתַמָּן תַּעַבְדוּן יַת כָּל מַה דְאַנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן : רק לְחוֹד בְּכָל רְעוּת נַפְשְׁכוֹן תִּכְּסוּן וְתֵיכְלוּן בִּישְׂרָא הֵי כְבִרְכְתָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן דִיהַב לְכוֹן בְּכָל קִרְוֵיכוֹן דִמְסָאֲבִין מִן לְמִקְרַב לְקוּדְשַׁיָא וּדְדַכְיָין לְמִקְרַב לְקוּדְשַׁיָא כַּחֲדָא יֵיכְלוּן יָתֵיהּ כְּבִשְׂרֵיהּ דְטַבְיָא וְאַיְלָא : רק לְחוֹד בְּאַדְמָא הֱווֹ זְהִירִין עַל אַרְעָא תֵּישְׁדוּנֵיהּ הֵי כְמַיָא : לא לֵית לְכוֹן רְשׁוּ לְמֵיכוֹל בְּקִרְוֵיכוֹן מַעַשְׂרֵי עִיבּוּרֵיכוֹן חַמְרֵיכוֹן וּמִשְׁחֵיכוֹן וּבְכוּרֵי תוֹרֵיכוֹן וְעָנְכוֹן וְכָל נִדְרֵיכוֹן דְתִדְרוּן וְנִסְבַתֵּיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת יְדֵיכוֹן : כי אם אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן תֵּיכְלוּנֵיהּ בְּאַתְרָא דִיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן בֵּיהּ אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתְכוֹן וְלֵיוָאֵי דִבְקִירְוֵיכוֹן וְתֶחֱדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּכָל אוֹשָׁטוּת יְדֵיכוֹן : השמר אִסְתַּמְרוּ לְכוֹן דִלְמָא תִּשְׁבְּקוּן יַת לֵיוָאֵי כָּל יוֹמֵיכוֹן דְאַתּוּן שָׁרַן עַל אַרְעֲכוֹן : כי ירחיב אֲרוּם יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָכוֹן יַת תְּחוּמְכוֹן הֵיכְמָא דְמַלֵּיל לְכוֹן וְתֵימְרוּן נֵיכוֹל בִּישְׂרָא אֲרוּם תִּירוֹג נַפְשָׁךְ לְמֵיכוֹל בִּישְׂרָא בְּכָל רִגְוַת נַפְשָׁךְ תֵּיכוֹל בִּישְׂרָא : כי אֲרוּם יִתְרַחַק מִנְכוֹן אַתְרָא דִיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָן וְתִכְּסוּן מִן תּוֹרֵיכוֹן וּמִן עָנֵיכוֹן דִיהַב יְיָ אֱלָהָכוֹן לְכוֹן הֵיכְמָא דְפַקֵּידִית יַתְכוֹן וְתֵיכְלוּן בְּקִירְוֵיכוֹן בְּכָל רִיגוּג נַפְשֵׁיכוֹן : אך בְּרַם הֵיכְמָא דְמִתְאַכֵל בִּישְׂרָא דְטַבְיָא וְאַיְלָא הֵיכְדֵין תֵּיכְלוּנֵיהּ דִמְסָאַב לְמִקְרַב לְקוּדְשַׁיָא וּדְדַכֵּי לְמִקְרַב לְקוּדְשַׁיָא כַּחֲדָא תֵּיכְלוּן :

ובל ספר נדריכון פל"פ חדרי ספיין כפכים ובכורי תוריכון ועכון וכל נדריכון כל"לועיין כפגים : כל ריגוג לבון תאוה וספדם כזו כפי ותמיד ורגיג ותכותי :

ירושלמי

דמרחק מן קודשיא ודדכי מן קודשיא כחדא תיכלון :

רש

לשלה אמור לעיין שילה וכהן אמור לעלין ירושלם ולכך חלקם שכתוב ליתן שיעור בין חלוי שמחרבה שילה וכאן לניר וחרבה כיב אחלו לגבעון כי בכמות מותרות עד שבאו לירושלם : מבחר נדריכם · מלמד שיביא מן המובחר : (יג) השמר לך · ליתן לא תעשה על הדבר : בכל מקום אשר תראה · אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב עלפי נביא · גון אליהו בהר הכרמל . (יד) באחד שבטיך בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה (טו) רק בכל אות נפשך · במה הכתוב מדבר אם בבשר קדשים לאכלם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר רק · תזבח ואכלת · אין לך בהן היתר גיזה וחלב אלא אכילה על ידי זביחה · הטמא והטהור · לפי שהם קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר כאן טמא וטהור אוכלים בקערה אחת · כצבי וכאיל · שאין קרבן בא מהם כצבי וכאיל פטורים מן הבכורה ומן הזרוע והלחיים והקבה : (טז) רק הדם לא תאכלו · אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח לא תאכלו תשפכנו כמים · לומר לך שאין צריך כסוי · ד"א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים : (יז) לא תוכל · בא הכתוב ליתן לא תעשה על הדבר : לא תוכל · רבי יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם את מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר שנקראת כן · ופשוטו של מקרא · כי אם בספר המאורים ומפסחים בלאים שכתבו עליהם את אמנתם ובכורי בקרך · אזהרה לכהנים : ונדבותיך · אלו הבכורים · (יח) לפני ה' לפנים מן החומה · והלוי אשר בשעריך אם אין לך ליתן לו חלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר עני הזמינהו על שלמיך · (יט) השמר לך · ליתן לא תעשה על הדבר : על אדמתך · אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל : (כ) כי ירחיב · למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מעושר ונחת : בכל אות נפשך וגומר · אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן מקדישים ומקריבים שלמים : (כא) כי ירחק ממך המקום · ולא תוכל לבא ולראות שם בכל יום כמו שכבר מתאכן הולך : וזבחת כאשר צויתיך · למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני : (כב) אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל אינך מוזהר לאוכלן בטהרה אף אתה אינך מוזהר אף הפסולין מותרין בהם

כג רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם
הוא הנפש ולא־תאכל הנפש עם־הבשר׃
כד לא תאכלנו על־הארץ תשפכנו
כמים׃ כה לא תאכלנו למען ייטב
לך ולבניך אחריך כי־תעשה הישר בעיני
יהוה׃ כו רק קדשיך אשר־יהיו לך
ונדריך תשא ובאת אל־המקום אשר־יבחר
יהוה׃ כז ועשית עלתיך הבשר
והדם על־מזבח יהוה אלהיך ודם־זבחיך ישפך
על־מזבח יהוה אלהיך והבשר תאכל׃
כח שמר ושמעת את כל־הדברים
האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך
אחריך עד־עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני
יהוה אלהיך׃ ס כט כי־יכרית
יהוה אלהיך את־הגוים אשר אתה בא־שמה
לרשת אותם מפניך וירשת אתם וישבת
בארצם׃ ל השמר לך פן־תנקש
אחריהם אחרי השמדם מפניך ופן־תדרש
לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את־
אלהיהם ואעשה־כן גם־אני׃ לא
לא־תעשה כן ליהוה אלהיך כי כל־תועבת
יהוה אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את־
בניהם ואת־בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם׃

יג

א את כל־הדבר אשר אנכי מצוה
אתכם אתו תשמרו לעשות לא־תסף עליו ולא
תגרע ממנו׃ פ ב כי־יקום
בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או
מופת׃ ג ובא האות והמופת אשר־
דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים
אשר לא־ידעתם ונעבדם׃ ד לא
תשמע אל־דברי הנביא ההוא או אל־חולם
החלום ההוא כי מנסה יהוה אלהיכם אתכם
לדעת הישכם אהבים את־יהוה אלהיכם בכל־
לבבכם ובכל־נפשכם׃ ה אחרי
יהוה אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת־מצותיו
תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו
תדבקון׃ ו והנביא ההוא או חלם
החלום ההוא יומת כי דבר־סרה על־יהוה
אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך

מבית

תנב שלא לאכול אבר מן החי כו'׃

תנג לספק בהבאת קדשים כו'׃

רביעי

תנד תנה שלא להוסיף על מצות התורה כו'׃

תנו שלא לשמוע למתנבא [illegible] פ"א פו'׃

לחוד תקף בדיל דלא למיכל דמא ארי דמא
הוא נפשא ולא תיכול נפשא עם בשרא׃
לא תיכלניה על ארעא תשדיניה כמיא׃
לא תיכלניה בדיל דייטב לך ולבנך בתרך ארי
תעביד דכשר קדם יי׃ לחוד מעשר
קודשך דיהון לך ונדרך תטול ותיתי לאתרא
דיתרעי יי׃ ותעביד עלותך בסרא
ודמא על מדבחא דיי אלהך ודם נכסת
קודשך יתשד על מדבחא דיי אלהך ובסרא
תיכול׃ טר ותקביל ית כל פתגמיא
האלין דאנא מפקיד לך בדיל דייטב לך ולבנך
בתרך עד עלם ארי תעביד דתקין ודכשר קדם
יי אלהך׃ ארי ישיצי יי אלהך ית
עממיא דאת עליל לתמן לתרך יתהון מן
קדמך ותירת יתהון ותיתב בארעהון׃
אסתמר לך דלמא תתקל בתריהון בתר
דישתיצון מן קדמך ודלמא תתבע לטעותהון
למימר אכדין פלחין עממיא האלין ית טעותהון
ואעביד כן אף אנא׃ לא תעביד כן
קדם יי אלהך ארי כל דמרחק קדם יי דסני
עבדין לטעותהון ארי אף ית בניהון וית
בנתהון מוקדין בנורא לטעותהון׃ ית
כל פתגמא דאנא מפקיד יתכון יתיה תטרון
למעבד לא תוספון עלוהי ולא תמנעון מניה׃
ארי יקום בינך נביא או חלים חלמא ויתן
לך את או מופתא׃ וייתי אתא ומופתא
דמליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא
דלא ידעתינון ונפלחינון׃ לא תקביל
לפתגמי נביא ההוא או לחלים חלמא ההוא
ארי מנסי יי אלהכון יתכון למדע האיתיכון
רחמין ית יי אלהכון בכל לבבכון ובכל
נפשכון׃ בתר פולחנא דיי
אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית פקודוהי
תטרון ולמימריה תקבלון וקדמוהי תפלחון
ובדחלתיה תתקרבון׃
ונביא ההוא או חלים חלמא ההוא יתקטיל
ארי מליל סטיא על יי אלהכון דאפיק
יתכון מארעא דמצרים ודפרקך

מבית

(כג) רק חזק לבלתי אכול הדם. ממה שנא' חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק דברי רבי יהודה. ר' שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות: ולא תאכל הנפש עם הבשר. אזהרה לאוכל אבר מן החי: (כד) לא תאכלנו. אזהרה לדם התמציות:

לא תאכלנו

רק חזק לְחוּד אִתְחוֹקְפוּן בְּיִצְרֵיכוֹן מְטוּל דְּלָא לְמֵיכוּל אִדְמָא אֲרוּם אִידְמָא הוּא קְיוּם נַפְשָׁא
לָא תֵיכְלוּן אִדְמָא דְבֵיהּ קְיוּם נַפְשָׁא עִם בִּשְׂרָא: לא תאכלנו לָא תֵיכְלוּנֵיהּ עַל אַרְעָא
תִּישְׁדוּנֵיהּ הֵי כְּמַיָּא: לא תאכלנו לָא תֵיכְלוּנֵיהּ מִן בְּגַלַל דְּיֵיטַב לְכוֹן וְלִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן אֲרוּם
תַּעַבְדוּן דְּכָשֵׁר קֳדָם יְיָ: רק קדשיך לְחוּד בְּעִירֵי מַעֲשַׂר קוּדְשֵׁיכוֹן דִּיהֲווֹן לְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן
תִּיטְלוּן וְתֵיתוּן לְאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ: ועשית וְתַעֲבֵד כְּהִלְכָתָא עֲלָוָותָךְ בִּסְרָא וְאִדְמָא עַל
מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְאַדַם שְׁאָר נִכְסַת קוּדְשָׁךְ יִשְׁתְּפֵיךְ עַל מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּבִשְׂרָא אִתְכְּשַׁר לְמֵיכוּל: שמר
טוּרוּ וְקַבִּילוּ יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לְכוֹן מִן בְּגַלַל דְּיֵיטַב לְכוֹן וְלִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן
עַד עָלְמָא אֲרוּם תַּעַבְדוּן דְּתַקִּין כָּשֵׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כי יכרית אֲרוּם יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָת
עַמְמַיָּא דְאַתּוּן עָלְלִין לְתַמָּן לְתָרְכוּתְהוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן וְתֵירְתוּן יָתְהוֹן וְתֵיתְבוּן בְּאַרְעֲהוֹן: השמר
אִסְתַּמְרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תִּיתּוֹקְלוּן בָּתַר טָעֲוָתְהוֹן מִן בָּתַר דְּיִשְׁתֵּיצוֹן מִן קֳדָמֵיכוֹן אוֹ דִּלְמָא תִתְבְּעוּן
לְטָעֲוָתְהוֹן לְמֵימַר הֵיכְדֵין פָּלְחִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין לְטָעֲוָתְהוֹן וְנַעֲבֵיד כְּדֵין אוּף אֲנַן: לא לָא
תַעַבְדוּן פּוּלְחָנָא כְדֵין לַיְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרוּם כָּל דִּמְרַחֵק יְיָ דְּסָנֵי עָבְדִין לְטָעֲוָתְהוֹן אֲרוּם אוּף יָת בְּנֵיהוֹן
וְיָת בְּנָתֵיהוֹן כָּפְתִין וּמוֹקְדִין בְּנוּרָא לְטָעֲוָתְהוֹן: את כל יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא דַּאֲנָא מְפַקֵּיד
יָתְכוֹן יָתֵיהּ תִּטְרוּן לְמֶעְבַּד לָא תוֹסְפוּן עֲלוֹי וְלָא תִבְצְרוּן מִנֵּיהּ: כי יקום אֲרוּם יְקוּם
בֵּינֵיכוֹן נְבִי שִׁקְרָא אוֹ מָרֵי חָלִים חֶלְמָא דְּזָדוֹנוּתָא וְיִתֵּן לְכוֹן אָת אוֹ תִמְהָא: ובא וְיֵיתֵי אָתָא אוֹ
תִמְהָא דְּמַלֵּיל עִמְּכוֹן לְמֵימַר נְהָךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא דְּלָא חֲכִימְתּוּן וְנִפְלוֹחַ קֳדָמֵיהוֹן:
לא תשמע לָא תְקַבְּלוּן לְפִתְגָמֵי נְבִי שִׁקְרָא הַהוּא אוֹ מִן חָלִים חֶלְמָא הַהוּא אֲרוּם מְנַסֵּי יְיָ
אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לְמִנְדַּע הַאִיתֵיכוֹן רָחֲמִין יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּכָל לִבַּבְכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן:
אחרי ה' בָּתַר פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוּן וְיָתֵיהּ תִּדְחֲלוּן וְיָת פִּקּוֹדוֹי תִּנְטְרוּן וּלְמֵימְרֵיהּ
תְּקַבְּלוּן וְקֳדָמוֹי תְּצַלּוּן וּבְדַחַלְתֵּיהּ תִּתְקָרְבוּן: והנביא וּנְבִי שִׁקְרָא הַהוּא אוֹ חָלִים חֶלְמָא וְדָנָא
הַהוּא יִתְקְטֵל בְּסַיְיפָא אֲרוּם מַלֵּיל סָטְיָא עַל יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא
דְּמִצְרַאֵי וְדִיפַרְקְכוֹן

מבית

(כה) לא תאכלנו · אזהרה לדם האיברים: למען ייטב לך וגו' · בא ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו ק"ו לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם:
(כו) רק קדשיך · אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתיך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך אלא תקריבם אלא לא יאם לבית הבחירה. (כז) ועשית עולותיך · אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך ישכשר תאכל · עוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ ללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו: (כח) שמור · זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנא' כי נעים כי תשמרם בבטנך ואם שניתה אפשר שתעשה ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בא למעשה: את כל הדברים · שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה: הטוב · בעיני השמים · והישר · בעיני אדם · (ל) פן תנקש · אנקלוס תרגם לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו וכי נקש נושה לכל אשר לו וקלל את הרשע לאיות עליו כושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר תמונו: אחר שנשמדו מפניך · אחר שתראה שהשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשיהם מקולקלים שעשו אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך: איכה יעבדו · לפי שלא עבודת ע"ז אלא על לפי בדבר אחד כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור וניסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי לה' לבדו דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך שאם דרכה של ע"ז אפילו שלא כדרכה חייב: (לא) כי גם את בניהם · גם לרבות את אבותם ואמותיהם אמר רבי עקיבא אני ראיתי נכרי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו: (א) את כל הדבר · קלם כחמורים · תשמרון לעשות · לא תוסף עליו · חמשה טוטפות חמשה מינין בלולב ארבע ברכות לברכת כהנים: (ב) ונתן אליך אות · בשמים כענין שנאמר בגדעון. והתעמדו אות ואומר יהיה חורב על הגיזה וגו': אף על פי כן לא תשמע לו ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם: (ה) ואת מצותיו תשמרו · תורת משה: ובקולו תשמעו · בקול הנביאים: ואותו תעבודו · במקדשו: ובו תדבקון · הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מתים בקור חולים כמו שעשה הקדוש ברוך הוא: סרה · דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר בו: והפדך מבית עבדים · אפילו אין לו עליך אלא שפדאך דיו:

פי יפיתך

יונתן ארוםי תעבדון דתקין על וכשר וכו' כנ"ל ועיין במגיד אך טעמות כל כי פסוק לא תאכלנו כתיב ארום תעבדון דכשר ובשי לא צריך לסיום כן וק"ל: או מרי חלמי חלמא דזדונותא פירש שחלם לו החלום היום כזדון לבבו דהיינו שמידבר בו כל היום כדי שיבוא לו בחלום לעלם וק"ל: וקדמוה תצלון דרש תעבדו על עבוד שבלב

מבית עבדים להדיחך מן הדרך אשר צוך יהוה
אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך :
ס ז כי יסיתך אחיך בן
אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך
אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים
אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך :
ח מאלהי העמים אשר סביבתיכם
הקרבים אליך או הרחקים ממך מקצה הארץ
ועד קצה הארץ : ט לא תאבה
לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא
תחמל ולא תכסה עליו : י כי
הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו
ויד כל העם באחרנה : יא
וסקלתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל
יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית
עבדים : יב וכל ישראל ישמעו
ויראון ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה
בקרבך : ס יג כי תשמע
באחת עריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבת
שם לאמר : יד יצאו אנשים בני
בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר
נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא
ידעתם : טו ודרשת וחקרת
ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה
התועבה הזאת בקרבך : טז
הכה תכה את ישבי העיר ההוא לפי חרב
החרם אתה ואת כל אשר בה ואת
בהמתה לפי חרב : יז ואת כל
שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש
את העיר ואת כל שללה כליל ליהוה
אלהיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד :
יח ולא ידבק בידך מאומה מן
החרם למען ישוב יהוה מחרון אפו ונתן לך
רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתיך :
יט כי תשמע בקול יהוה אלהיך
לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום
לעשות הישר בעיני יהוה אלהיך : ס
יד א בנים אתם ליהוה אלהיכם לא
תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת :
כי

בעריה סרש
מקרבך
מעיקריה
כי יסיתך
אלין שופנין
נתעיתי ,

כתגית כו':

תהכ מלה
לפסית אחד
מישראל
לע"ם :

קאג מנות
אקיר'
מבדים
היטב כו':

ספד תכה
תפו אנות
פריסת עיר
מכנסת כו':
ונתן לך
רחמי
ורחמך
וסמיך ליה
מני' אהס
למור לך
מסלתי מיס
לו רחמי'
ונרחם על
סכדיות
ספ"כה
מרחם עלי
מלב על
הכן :

מבית עבדותא לאטעיותך מן אורחא
דפקדך יי אלהך למהך בה ותפלי עביד דביש
מבינך : ארי ימלכנך אחוך בר אמך
או ברך או ברתך או אתת קימך או חברך
דכנפשך בסתרא למימר נהך ונפלח לטעות
עממיא דלא ידעת את ואבהתך :
מטעות עממיא דבסחרנכון דקריבין לך או
דרחיקין מנך מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא :
לא תיבי ליה ולא תקביל מניה ולא
תחוס עינך עלוהי ולא תרחים ולא תכסי
עלוהי : ארי מקטל תקטליניה ידך
תהי ביה בקדמיתא למקטליה וידא דכל
עמא בבתריתא : ותרגמיניה באבניא
וימות ארי בעא לאטעיותך מדחלתא דיי
אלהך דאפקך מארעא דמצרים מבית
עבדותא : וכל ישראל ישמעון וידחלון
ולא יוספון למעבד כפתגמא בישא הדין
בינך : ארי תשמע בחדא מקרוך דיי
אלהך יהיב לך למתב תמן למימר :
נפקו גברין בני רשעא מבינך ואטעיאו ית יתבי
קרתהון למימר נהך ונפלח לטעות עממיא
דלא ידעתון : ותתבע ותבדוק ותשאל
יאות והא קושטא כיון פתגמא אתעבידת
תועבתא הדא בינך : ממחא תמחי
ית יתבי קרתא ההיא לפתגם דחרב
גמר יתה וית כל דבה וית בעירה לפתגם
דחרב : וית כל עדאה תכנוש לגו
פתאה ותוקיד בנורא ית קרתא וית כל עדאה
גמיר קדם יי אלהך ותהי תל חרוב לעלם לא
תתבני עוד : ולא ידבק בידך מדעם
מן חרמא בדיל דיתוב יי מתקוף רוגזיה ויתן
לך רחמין וירחם עלך ויסגינך כמא דקיים
לאבהתך : ארי תקבל למימרא דיי
אלהך למטר ית כל פקודוהי דאנא מפקדך
לך יומא דין למעבד דכשר קדם יי אלהך :
בנין אתון קדם יי אלהכון לא תתחממון
ולא תשוון מרט בין עיניכון על
מית :
ארי

(ז) כי יסיתך — אין הסתה אלא גרוי כמו אם ה' הסיתך בי. אחיך בן אמך — אחיך מאביך או אחיך מאמך. חיקך — השוכבת בחיקך ומתחממת כך. אשר כנפשך — זה אביך, פירש לך הכתוב את החביבין לך קודמין לאחרים. בסתר — דבר שכתוב בהווה שאין דבר של מסית אלא בסתר, אלהים הוא אומר בכשף במרב יום כאישון לילה ואפלה. אשר לא ידעת אתה ואבותיך — דבר גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין את מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך שתעזוב מה שמסרו לך אבותיך.

מבית שעבוד עבדיא לאטעיותכון מן ארחא דפקידכון יי אלהכון למהלכא בה ותפלון עבדי בישתא מביניכון : כי ארום יטעינך מילכא בישא אחוך בר אימך כל דכן בר איבך או ברך או ברתך או איתתך דדמכא בעובך או חברך דחביב עלך כנפשך ברז למימר נהך ונפלח לטעוות עממיא דלא חכימתא אנת ואבהתך : מאלהי טעוות שבעתי עממיא דבחזרנותכון דקריבין לכון או מן שאר עממיא דרחיקין לכון מן סייפי ארעא ועד סייפי ארעא : לא לא תיצבון להון ולא תקבלון מניה ולא תיחוס עיניכון עלוי ולא תרחמון ולא תכסון בטומרא עלוי : כי ארום מקטל תקטליניה ידיכון יתושטן ביה בשירויא למקטליה וידיהון דכל עמא בסופא : וסקלתו ותאטלון יתיה באבנא וימות ארום בעא לאטעיותכון מדחלתא דיי אלהך דאפיק יתכון פריקין מארעא דמצרים מבית שעבוד עבדיא : וכל וכל ישראל ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד כפתגמא בישא הדין ביניכון : כי תשמע ארום תשמעון בחדא מן קירויכון דיי אלהכון יהיב לכון למיתב תמן למימר : יצאו נפקו גוברין זדנין מאולפנא דחכימיא דביניכון ואטעיו ית יתבי קרתיהון למימר נהך ונפלח לטעוות עממיא דלא חכימתון : ודרשת ותתבעון ותבדקון ית סהדיא ותשיילון טבאות והא קושטא כיוון פתגמא אתעבידת תועיבתא הדא ביניכון : הכה ממחא תמחון ית יתבי קרתא ההיא לפתגם דחרב גמרא יתה וית כל דבה וית בעירה לפתגם דחרב : ואת וית כל עדאה תכנשון במצע פתאה ותוקדון בנורא ית קרתא וית כל עדאה גמיר קדם יי אלהכון ותהי תל חרוב לעלם לא תתבני תוב : ולא ולא אידבק בידכון מדעם מן שמתא מן בגלל דיתוב יי מתקוף רוגזיה ויכמור עליכון רחמין וירחם עליכון ויסגינכון היכמא דקיים לאבהתכון : כי תשמע ארום תקבלון למימרא דיי אלהכון למנטור ית כל פקודוי דאנא מפקיד לכון יומא דין למעבד דכשר קדם יי אלהכון : בנים הי כבנין חביבין אתון קדם יי אלהכון לא תגודון בישריכון ולא תשוון כליל דיסער על בית אפיכון על נפש דמית : כי עם

ירושלמי

ארום יסטי יתך אחוך ברא דאמך או ברך או ברתך או אתתא דדמכא עמך :

ירושלמי

בנין חביבין אתון קדם יי אלהכון לא תעבדון חבורין חבורין לפולחנא נוכריתא ולא תשוון קרחה על בית אפיכון לטמי נפשא דמית :

(ח) הקרובים אליך או הרחוקים · למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטבען של קרובים אתה למד טבען של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים : מקצה הארץ · זו חמה ולבנה וצבא השמים שמהלכין מסוף העולם ועד סופו : (ט) לא תאבה לו · לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב ולא תשמע אליו בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו לזה לא תעזוב ולא תחוס עינך עליו · לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחוס · ולא תחמול · לא תהפוך בזכותו · ולא תכסה עליו · אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק : (י) כי הרג תהרגנו · אם יצא מב"ד חייב אל תחזירהו לזכות : ידך תהיה בו בראשונה · מצוה ביד הנסת להמיתו ואח"כ ביד כל העם וגו' : (יג) באחת עריך · פרט לירושלים שלא נתנה לדירה · כי תשמע לאמר · שומע אתה אומרים וגו' : (יד) אנשים · ולא נשים : יושבי עירם · ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אינה נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה : (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב · מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא · ודרישה וחקירה והשב ושאלה אינו מן המנין ... שאם יש לך מקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב ובמקום אחר הוא אומר ודרשת היטב ולמדו היטב מהיטב : (טז) הכה תכה · אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם בחנק : (יז) כליל לה' אלהיך · לשמו ובשבילו : (יח) למען ישוב ה' מחרון אפו · שכל זמן שע"א בעולם חרון אף בעולם : (א) לא תתגודדו · לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים : בין עיניכם · אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים :

כי עם

למיתב בלא פרוש כדבר ... שטומרא פי' בסתר : דחכימיא דביניכון ד"ל ... ורבנן אלא ר"ל המכרים וידועים שביניכם ... עליהם : ודנין מאולפנא בפרש"י כל עיר ... ולא תשוון כליל די סער עיין ... ולא תעבדון ... שלא יחרשו ... בין עיניכם ... בלשון הזה :

ב כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך
ובך בחר יהוה להיות לו לעם סגלה מכל
העמים אשר על־פני האדמה: ס
ג לא תאכל כל־תועבה:
ד זאת הבהמה אשר תאכלו שור
שה כשבים ושה עזים: ה איל וצבי
ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר: ו
וכל־בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי
פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו:
ז אך את־זה לא תאכלו ממעלי
הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את־הגמל
ואת־הארנבת ואת־השפן כי־מעלה גרה המה
ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם: ח
ואת־החזיר כי־מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא
הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו:
ס ט את־זה תאכלו מכל אשר
במים כל אשר־לו סנפיר וקשקשת תאכלו:
י וכל אשר אין־לו סנפיר וקשקשת
לא תאכלו טמא הוא לכם: ס יא
כל־צפור טהרה תאכלו: יב וזה
אשר לא־תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה:
יג והראה ואת־האיה והדיה למינה:
יד ואת כל־ערב למינו:
טו ואת בת היענה ואת־התחמס
ואת־השחף ואת־הנץ למינהו: טז
את־הכוס ואת־הינשוף והתנשמת:
יז והקאת ואת־הרחמה ואת־
השלך: יח והחסידה והאנפה
למינה והדוכיפת והעטלף: יט וכל
שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו:
כ כל־עוף טהור תאכלו:
כא לא־תאכלו כל־נבלה לגר אשר־
בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם
קדוש אתה ליהוה אלהיך לא־תבשל גדי בחלב
אמו: פ כב עשר תעשר את כל־תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה:

ארי עם קדיש את קדם יי אלהך ובך אתרעי
יי למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא דעל אפי
ארעא: לא תיכול כל דמרחק:
דא בעירא דתיכלון תורין אמרין דרחילין וגדין
דעזין: אילא וטביא ויחמורא
ויעלא ורימא ותורבלא ודיצא:
וכל בעירא דסדיקא פרסתא ומטלפן טלפין
תרתין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה
תיכלון: ברם ית דין לא תיכלון
ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא מטלפי
טלפיא ית גמלא וית ארנבא וית טפזא
ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון לא סדיקא
מסאבין אנון לכון: וית חזירא
ארי סדיק פרסתא הוא ולא פשר מסאב הוא
לכון מבסרהון לא תיכלון ובנבלתהון לא
תקרבון: ית דין תיכלון מכל
דבמיא כל דליה ציצין וקלפין תיכלון:
וכל דלית ליה ציצין וקלפין לא תיכלון מסאב
הוא לכון: כל ציפר דכי תיכלון:
ודין דלא תיכלון מנהון נשרא וער ועזיא:
ובר גזא וטרפיתא ודיתא לזנה:
וית כל עורבא לזניה:
וית בת נעמיתא וציצא וציפר שחפא ונצא
לזנוהי: וקדיא וקפופא ובותא:
וקתא וירקריקא ושלינונא: וחוריתא
ואבו לזנה ונגר טורא ועטליפא:
וכל ריחשא דעופא מסאב הוא לכון לא
יתאכלון: כל עופא דכי תיכלון:
לא תיכלון כל נבילא לתותב ערל דבקרוך
תתנינה וייכלינה או תזבנינה לבר עממין ארי
עם קדיש את קדם יי אלהך לא תיכלון בשר
בחלב: עשרא תעשר ית כל
עללת זרעך דיפיק חקלא שתא שתא:
ותיכול

מצוה שלא לאכול פסולי המוקדשים כו':

מ"ע מנות(?) בדיקת סימני העוף כו'. ... כבשר ... עוף ... בעופות ... אם על פיך ... כנים ... ואינם ... עליהם וכן ... אכזרי לכך ... מכולם:

מצוה שלא לאכול ... העוף כו':

מצוה שלא לאכול בשר בהמה חיה כו':

ששי

לא תבשל גדי בחלב אמו ... וכבוד ... מצגמנות ... מעשר שני:

ואכלת

(ב) כי עם קדוש אתה. קדושת עצמך מאבותיך ועוד ובך בחר ה': (ג) כל תועבה. כל שתעבתי
לך כגון צרם אזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך: כל מום לא יהיה בו: בא ולמד כאן אלא ישחט
ויאכל ... שלא יבשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה.
(ה) איל וצבי ויחמור. למדנו שהחיה בכלל בהמה ולמדנו שהבהמה וחיה טמאה מרובים מן הטהורים שבכל
מקום פורט את המועט: אקו. מתורגם יעלא יעלי סלע הוא אשטנבו"ק: ותאו. תור'בלא תור היער בלע"ז
... : (ו) מפרסת. סדוקה כתרגומו: פרסה. פלנ"טא: ושוסעת. חלוקה בשתי צפרנים
... יש פרסה ואינה חלוקה בפרסים והיא טמאה. בבהמה. משמע מה שנמצא בבהמה תאכל מכאן אמרו שהשליל
... (ז) השסועה. בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו לא מצא
... בבהמה

כי עם — אֲרוּם עַם קַדִּישׁ אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן וּבְכוֹן אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם חָבִיב מִכָּל עַמְמַיָּא דְעַל אַפֵּי אַרְעָא ׃

לא תאכל — לָא תֵיכְלוּן כָּל מִדַּעַם דְּרַחִיקִית מִנְכוֹן ׃

זאת — דָּא הִיא בְּעִירָא דְתֵיכְלוּן תּוֹרִין וְאִימְרֵי בְּנֵי רְחֵילִין וְלָא בְנֵי מְסָאֲבִין וְגַדְיֵי בְנֵי עִזִּין וְלָא עֵירוּבֵי טְמֵאִין ׃

איל — אַיְלִין וְטַבְיָין וְיַחְמוּרִין יַעֲלִין וְרֵימָנִין וְתוֹרֵי בַר וְדִיצִין ׃

וכל — וְכָל בְּעִירָא דִּסְדִיקָא טִלְפַיָּא וְלָהּ קַרְנִין וּסְדִיק סִדְקָא מַסְקָא פִישְׁרָא בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן ׃

מַסְקָן גֵּרָהּ בִּבְעִירָא יָתָהּ תֵּיכְלוּן ׃

אך — בְּרַם יַת דֵּין לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְקֵי פִישְׁרָא וּמִסְדִיקֵי פַרְסָתָא ש׳ וְרָא דְּלֵיהּ תְּרֵין רֵישִׁין וְתַרְתֵּין שִׁדְרָאִין הוֹאִיל וְלֵית בְּזִינֵיהּ חָזֵי לְמִתְקַיְּמָא יַת גַּמְלָא וְיַת אַרְנְבָא וְיַת טַפְזָא אֲרוּם מַסְקֵי פִישְׁרָא הִינוּן וּפַרְסַתְהוֹן לָא סְדִיקִן מְסָאֲבִין הִינוּן לְכוֹן ׃

אֲרוּם מַסְקֵי גֵּרָא הִינוּן וּפַרְסַתְהוֹן לֵית הִיא סְדִיקָת ׃

ואת החזיר — וְיַת חֲזִירָא אֲרוּם סְדִיק פַּרְסְתָא הוּא וְלֵית בְּנֵפִיק בֵּיהּ דִּסְדִיק וְלָא פָשַׁר מְסָאַב הוּא לְכוֹן מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וּבִנְבִילְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן ׃

אך — לְחוֹד יַת דֵּין תֵּיכְלוּן מִן כָּל דִּבְמַיָּא כָּל דְּלֵיהּ צִיצִין לְמִפְרַח וְחַרְסְפִיתִין עַל מַשְׁכֵיהּ וְאִין נָתְרוּן וְאִשְׁתַּיַּיר חַד תְּחוֹת לִיסְתֵּיהּ וְחַד תְּחוֹת צִיצֵיתֵיהּ וְחַד תְּחוֹת גּוּנְבֵיהּ יָתֵיהּ תֵּיכְלוּן ׃

וכל — וְכָל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין וְחַרְסְפִיתִין לָא תֵיכְלוּן מְסָאַב הוּא לְכוֹן ׃

כל — כָּל צִיפַּר דַּכֵי דְּאִית לֵיהּ זָפֵק וְקוּרְקְבָנֵיהּ קְלִיף וְאִית לֵיהּ אֶצְבְּעָא יַתִּירָא וְלָא דָּרִיס תֵּיכְלוּן ׃

וזה — וְדֵין דְּלָא תֵיכְלוּן מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעוּזָא וּבַר גַּזָּא ׃

וְדֵין דְּלָא תֵיכְלוּן מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעַרְיָא וּבַרְגַּזָּא ׃

והראה — וְדַיְּתָא חִיוָּרָא וְאוּכַּמְתָּא דְּהִיא אִיבּוּ וְדַיְּתָא לִזְנָהּ ׃

וְדַּתָּא וְיַת אִיבּוּ וְדַיְּתָא לְמִינָהּ ׃

ואת כל — וְיַת כָּל בְּנֵי עוּרְבָא לִזְנֵיהוֹן ׃

ואת בת — וְיַת בַּת נַעֲמִיתָא וְיַת חֲטִיפִיתָא וְיַת צִיפַּר שַׁחְפָּא וְיַת בַּר נִצָּא לִזְנוֹי ׃

ואת — וְיַת קִיפּוֹפָא וְיַת שָׁלֵי נוּנָא מִן יַמָּא וְיַת צַדְיָא ׃

והקאה — וְקָקָא חִיוָּרְתָּא וְאוּכַּמְתָּא וּשְׁרַקְרְקָא ׃

והחסידה — וְדַיְּתָא חִיוָּרְתָּא וְאוּכַּמְתָּא לִזְנָהּ

וְדַיְּתָא חִיוָּרִיתָא וְאַבְנִיתָא לְמִינָהּ וְיַת נַגַּר טוּרָא וְיַת חַרְפִּתָּא ׃

וְנַגַּר טוּרָא וַעֲטַלֵּפָא ׃

וכל שרץ — וְכָל דִּיבְבֵי וְזִיבּוּרֵי וְזִיזֵי דְּטַלּוּפְחֵי וּפוּלֵי דְפַרְשֵׁי מִן אוּכְלָא וּפַרְחִין הֵי כְעוֹפָא מְסָאֲבִין אִינוּן לְכוֹן לָא יִתְאַכְלוּן ׃

כל עוף — כָּל גּוֹבָא דְּכַיָּא תֵּיכְלוּן ׃

לא תאכלו — לָא תֵיכְלוּן כָּל דְּמִיקַלְקְלָא בִּנְכִסְתָּא לְגִיּוֹר עָרֵל דִּבְקִירְוֵיכוֹן תִּתְּנוּנָהּ וְיֵיכְלוּנַהּ אוֹ תְזַבִּין לְבַר עַמְמִין אֲרוּם עַם קַדִּישׁ אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לֵית אַתּוּן רַשָּׁאִין לְמִבְשְׁלָא כָּל דְּכֵן לְמֵיכוֹל בְּשַׂר בַּחֲלַב תַּרְוֵיהוֹן מְעָרְבִין כַּחֲדָא ׃

עשר תעשר — הֲוֵי זְהִירִין לְעַשְּׂרָא פֵּירֵיכוֹן מַה דְּאַתּוּן מַפְקִין וְכָנְשִׁין מִן חַקְלָא כָּל שַׁתָּא וְשַׁתָּא וְלָא פֵּירֵי שַׁתָּא עַל פֵּירֵי שַׁתָּא אוֹחֲרֵי ׃

עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעַשְׂרָא תְּעַשְּׂרוּן יַת כָּל עֲלַלַת זַרְעֵיכוֹן מַה דְּאַתּוּן זָרְעִין בְּאַפֵּי בָרָא וְכָנְשִׁין עֲלָלִין בְּכָל שְׁנָא שְׁנָא עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֵית אַתּוּן רַשָּׁאִין לְמַעְשְׂרָא וּלְמֵיכוֹל מִן פֵּירֵי שְׁנָא וְעַד פֵּירֵי שְׁנָא ׃

ואכלת

בפ׳ יש מפני [illegible] כתרו כת״כ (ח) וכבכלם לא תגעו רבותינו פי׳ ברגל שאדם חייב לטהר [illegible] ... (ט) כל כשור טהורה תאכלו [illegible] (י) וזה אשר [illegible] (יא) [illegible] ... (יו) [illegible] (יז) [illegible] (יח) [illegible] (יט) [illegible] (כ) כל עוף טהור תאכלו [illegible] ... (כא) לגר אשר בשעריך [illegible] כי עם קדוש אתה לה׳ [illegible] ... (כב) עשר תעשר [illegible] ... וכן לענין בכורים [illegible] עליהן ׃

נאכלת [illegible]

ולא פירוש טעיין פי׳ דיוקא שם סכנים ועזי׳ ולא בלהיס׳ כדאת׳ ר״א בחולין כה׳ אותו והככ׳ ופירוש׳ דנפק׳ מדלא כתיב שם בשפי׳ ועיזי׳ ס״מ ורו׳ ומולא טמיין פי׳ להפוקי רבא מטמא ומטהור ׃ שנולא חד חי׳ וכו׳ וליתא בזיניה חזי למתקיימא פירוש שאינו בזיניו ראוי להתקיים כדוגמתו והכי סבר רב דפליג אשמואל במסכת נדה פרק המפלת ופ״ט וז״ש למפ׳ ח כיי׳ לבלוך ולשים כתוך הגיסר וכן הולכים בדרך נקראו׳ אורחים ופורחי׳ ואיך נתרין ואשתייר חד תחו׳ ליסתיה פרי׳ אפילו נושרים הקשקשים בעיס ובאחר א׳ כשר וכן הוא בת״כ להדיא ׃ תחו׳ ליסתי׳ ותחות גונביה פו׳ תחת לחייו וזנבו והכי סברי בת״פ וכן הוא בתוספת ׃

כג ואכלת לפני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את יהוה אלהיך כל הימים:
כד וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יברכך יהוה אלהיך:
כה ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו:
כו ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה וביתך:
כז והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק ונחלה עמך: ס
כח מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך:
כט ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה: ס

טו

א מקץ שבע שנים תעשה שמטה:
ב וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה ליהוה:
ג את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:
ד אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יהוה בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה:
ה רק אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום:
ו כי יהוה אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: ס
ז כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון:
ח כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו:
ט השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת

השמטה

ותיכול קדם יי אלהך באתרא דיתרעי לאשראה שכינתיה תמן מעשר עיבורך חמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך בדיל דתילף למדחל קדם יי אלהך כל יומיא: וארי יסגי מנך אורחא ארי לא תיכול למטעניה ארי יתרחק מנך אתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן ארי יברכינך יי אלהך: ותתן בכספא ותצור כספא בידך ותהך לאתרא דיתרעי יי אלהך ביה: ותתן כספא בכל דיתרעי נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת ועתיק ובכל דתשאלינך נפשך ותיכול תמן קדם יי אלהך ותחדי את ואינש ביתך: וליואה דבקרוך לא תשבקיניה ארי לית ליה חולק ואחסנא עמך: מסוף תלת שנין תפיק ית כל מעשר עללתך בשתא ההיא ותצנע בקרוך: וייתי ליואה ארי לית ליה חולק ואחסנא עמך וגיורא ויתמא וארמלתא דבקרוך וייכלון ויסבעון בדיל דיברכינך יי אלהך בכל עובדי ידך דתעביד: מסוף שבע שנין תעביד שמטתא: ודין פתגם שמטתא דישמט כל גבר מרי רשו דירשי בחבריה ולא יתבע מן חבריה ומן אחוהי ארי קרא שמטתא קדם יי: מן בר עממין תתבע ודיהי לך עם אחוך תשמיט ידך: לחוד ארי לא יהי בך מסכינא ארי ברכא יברכינך יי בארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא למירתה: לחוד אם קבלא תקבל למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד לך יומא דין: ארי יי אלהך ברכך כמא דמליל לך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תיזיף ותשלוט בעממין סגיאין ובך לא ישלטון: ארי יהי בך מסכינא חד מאחך בחדא מקרוך בארעך דיי אלהך יהב לך לא תתקף ית לבך ולא תקפוץ ית ידך מאחוך מסכינא: ארי מפתח תפתח ית ידך ליה ואוזפא תוזפיניה כמסת חסרוניה דיחסיר ליה: אסתמר לך דלמא יהי פתגמא עם לבך בשע למימר קריבת שתא שביעתא שתא דשמטתא

ותבאש

ונתת ב' במסור' דין ופרש אותם ככפיך ומיינו דתנן שמפקיד לכל חמירין ובררך המפסיל לא זו' [illegible] נעמה אתר קרא וגרת הכסף בידיך אפ"ס סנרורים [illegible] בידך וזהו אף כל פי שגרת אותו במכפיך יהיה בידך: עד תנות מעשר עני קחת תמעשר פני כי' אפס הפו מנית בשמטת כספ ס בנכרית [illegible] לבבי כו' [illegible] מגות גדקה פתח ספ' פסולין לומר פתח לו ידך ונפר פיך לספר אותו [illegible]

(כג) ואכלת וגו'. זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר אחר ללוים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו' [illegible] ואכלת בכל מקום [illegible] זה מעשר [illegible] (כד) כי [illegible]

ואכלת ותיכלון מעשרא תניינא קדם יי אלהכון באתרא דיתרעי לאשראה שכינתיה תמן מעשר עיבוריכון חמריכון ומשחכון וכן ביכורי תוריכון ועניכון מן בגלל דתילפון למידחל מן קדם יי אלהכון כל יומיא : וכי וארום יסגי מנכון אורחא ארום לא תיכול למסוברא ית מעשרא ארום יתרחק מנכון אתרא דיתרעי יי אלהכון לאשראה שכינתיה תמן ארום יברכינך יי אלהך :

ונתת ותחליל בכספא ויהון פריטי צרירין בידך ותהך לאתרא דיתרעי יי אלהכון ביה :

ונתת ותיתן כספא בכל דיתרעי נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת ועתיק ובכל דתשיילינך נפשך ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון אתון ואנש בתיכון : והלוי וליואה דבקירויכון לא תשבקוניה ארום לית ליה חולק ואחסנא עמכון : מקצה מסוף תלת שנין תפקון ית כל מעשר עללתכון בשתא ההיא ותצנעון בקירויכון : ובא וייתי ליואה ארום לית ליה חולק ואחסנא עמכון וגיורא ויתמא וארמלתא דבקירויכון וייכלון ויסבעון מן בגלל דיברככון יי אלהכון בכל עובדי ידיכון דתעבדון : מקץ מסוף שבעתי שנין תעבדון שמיטתא : וזה ודין אחוויית הילכת שמיטתא אשמיטו כל בר נש מרי כזופתא דיזוף בחבריה ליתגשו למדחקא בחבריה למתבוע אוזפותיה ולא מן אחוי בר ישראל ארום קרא בית דינא שמיטתא קדם יי : את ית בר עממין תדחוק ודינא די יהוי לך עם אחוך תשמיט ידך : אפס להוד אין אתון עסיקין במצוותא דאורייתא לא יהוי בכון מסכינא ארום ברכא יברככון יי בארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא למירתה : רק לחוד אין קבלא תקבלון למימרא דיי אלהכון למינטור ולמיעבד ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד לכון יומא דין : כי ארום יי אלהכון בירככון היכמא דמליל לכון ותמשכנון עממין סגיאין ואתון לא תתמשכנון ותשלטון בעממין סגיאין ובכון לא ישלטון : כי יהיה ואין ליתיכון עסיקין במצוותא דאורייתא ויהוי בכון מסכינא מחד אחך בחדא מן קירווך בארעך דיי אלהך יהיב לך לא תתקף ית לבבך ולא תמנע ית אידך מאחוך מסכנא : כי פתוח אלא מפתח תפתח ית אידך ליה ומוזפא תוזפיניה הי כמסת חוסרניה דייחסר ליה :

השמר אסתמרו לכון דלמא יהי פתגם עם לבבכון בזדנותא למימר קריבא

שתא

עסיקין במצוותא דאורייתא מיכתו עסק גרע"י ·

ברכך. שתהא התבואה מרובה לעשר: (כו) בכל אשר תאוה נפשך. כלל: בבקר ובצאן וביין ובשכר. פרט: ובכל אשר תשאלך נפשך. חזר וכלל. מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו': (כז) והלוי לא תעזבנו. מליתן לו מעשר ראשון. כי אין לו חלק ונחלה עמך. יצאו לקט שכחה פאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן חייבין במעשר: (כח) מקצה שלש שנים בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה לשלישית שיבערם מן הבית בשלישית: (כט) ובא הלוי ויטול מעשר ראשון: והגר והיתום. ויטלו מעשר שני שבשנה זו. ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים. ואכלו ושבעו. תן להם כדי שביעתן מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו'. ואתה הולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושניה ... מעשר: (א) מקץ שבע שנים יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת"ל קריבה שנת השבע ואם אתה אומר שבע לכל מלוה ומלוה לאחד ... קריבה היא לעולם שבע שנים למנין השמיטה: (ב) שמוט כל בעל משה ידו. שמוט את ידו של כל בעל משה: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם וכשאין אתם עושין רצונו של מקום אביונים בכם. אביון. דל מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר: (ה) רק אם שמוע תשמע. אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע. שמע קמעא משמיעין אותו הרבה: (ו) כאשר דבר לך. והיכן דבר ברוך אתה בעיר: והעבטת. כל לשון הלואה כשהוא נופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם הוא נופל על הלוה כגון ולוית ... והעבטת גוים רבים. יכול אתה לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבוט: ומשלת בגוים רבים. יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו: (ז) כי יהיה בך אביון. התאב תאב קודם. מאחד אחיך. אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. באחד שעריך. עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ. יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ. מאחיך האביון. אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: כי פתוח תפתח. אפי' כמה פעמים (ח) כי פתוח תפתח. הרי כי משמש בלשון אלא: והעבט תעביטנו. אם לא רצה במתנה תן לו במלוה. די מחסורו. ואי אתה מצווה לעשרו. אשר יחסר לו. אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו. זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו: (ט) וקרא עליך. יכול מצוה תלמוד לומר ולא יקרא: והיה בך חטא. מכל מקום אפילו לא יקרא. אם כן למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא:

נתן

השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן
לו וקרא עליך אל־יהוה והיה בך חטא׃
י נתון תתן לו ולא־ירע לבבך
בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יהוה
אלהיך בכל־מעשך ובכל משלח ידך׃
יא כי לא־יחדל אביון מקרב הארץ
על־כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את־ידך
לאחיך לעניך ולאבינך בארצך׃ ס
יב כי־ימכר לך אחיך העברי או
העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעת
תשלחנו חפשי מעמך׃ יג וכי־
תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם׃
יד העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך
ומיקבך אשר ברכך יהוה אלהיך תתן־לו׃
טו וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים ויפדך יהוה אלהיך על־כן אנכי מצוך
את־הדבר הזה היום׃ טז והיה כי־
יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת־
ביתך כי־טוב לו עמך׃ יז ולקחת
את־המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד
עולם ואף לאמתך תעשה־כן׃
יח לא־יקשה בעיניך בשלחך אתו
חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש
שנים וברכך יהוה אלהיך בכל אשר תעשה׃
שביעי פ יט כל־הבכור אשר
יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה
אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור
צאנך׃ כ לפני יהוה אלהיך תאכלנו
שנה בשנה במקום אשר־יבחר יהוה אתה
וביתך׃ כא וכי־יהיה בו מום פסח
או עור כל מום רע לא תזבחנו ליהוה אלהיך׃
כב בשעריך תאכלנו הטמא
והטהור יחדו כצבי וכאיל׃
כג רק את־דמו לא תאכל על־
הארץ תשפכנו כמים׃ פ
טז א שמור את־חדש האביב ועשית
פסח ליהוה אלהיך כי בחדש האביב הוציאך
יהוה אלהיך ממצרים לילה׃

וזבחת

ותבאש עינך באחוך מסכינא ולא תתן ליה
ויקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא׃
מתן תתן ליה ולא יבאש לבך במתנך ליה
ארי בדיל פתגמא הדין יברכנך יי אלהך
בכל עובדך ובכל אושטות ידך׃
ארי לא יפסוק מסכינא מגו ארעא על כן
אנא מפקדך למימר מפתח תפתח ית ידך
לאחוך לענך ולמסכינך בארעך׃
ארי יזדבן לך אחוך בר ישראל או בת ישראל
ויפלחינך שית שנין ובשתא שביעתא תפטרניה
בר חורין מעמך׃ וארי תפטרניה
בר חורין מעמך לא תפטרניה ריקן׃
אפרשא תפריש ליה מענך ומאדרך וממעצרתך
דברכך יי אלהך תתן ליה׃
ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים
ופרקך יי אלהך על כן אנא מפקיד לך ית
פתגמא הדין יומא דין׃ ויהי ארי
יימר לך לא אפוק מעמך ארי רחימך וית אינש
ביתך ארי טב ליה עמך׃ ותסב ית
מרצעא ותתן באודניה ובדשא ויהי לך עבד
פלח לעלם ואף לאמתך תעביד כן׃
לא יקשי בעינך במפטרך יתיה בר חורין מעמך
ארי על חד תרין באגר אגירא פלחך שית שנין
ויברכינך יי אלהך בכל דתעביד׃
כל בוכרא דיתיליד בתורך ובענך דכרין
תקדיש קדם יי אלהך לא תפלח בבוכרא
דתורך ולא תגוז בוכרא דענך׃
קדם יי אלהך תיכליניה שתא בשתא באתרא
דיתרעי יי את ואינש ביתך׃
וארי יהי ביה מומא חגיר או עויר כל
מום ביש לא תכסיניה קדם יי אלהך׃
בקרוך תיכליניה מסאבא
ודכיא כחדא כבשר טביא ואילא׃
לחוד ית דמיה לא תיכול על ארעא
תשדיניה כמיא׃ טר ית ירחא
דאביבא ותעביד פסחא קדם יי אלהך ארי
בירחא דאביבא אפקך יי אלהך ממצרים ועבד
לך נסין בליליא׃ ותכוס פסחא

קדם

(י) נתון תתן לו · אפילו מאה פעמים : לו · בינו ובינך : כי בגלל הדבר · אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה : על כן · מפני כן : (יא) לאמר · עצה אני לטובתך משיאך : לאחיך לעניך · לאיזה אח לעני : לאביונך · ביו"ד אחד לשון עני אחד אבל עניך בשני יודין שני עניים : (יב) כי ימכר לך · על ידי אחרים במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו ב"ד הכתוב מדבר אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה ב"ד שאין האשה נמכרת בגנבתה שנ' בגנבתו ולא בגנבתה אף האמה בקדושי ... ולמד כאן שאם יצאו בשש ... קודם שהבי' סימנין

סמנ

שתא שביעתא שתא דשמיטתא ותבאש עיניכון באחוכון מסכינא ולא תתנון ליה ויקבול עליכון קדם יי ויהי בכון חובא : נתן מתן תתנון ליה ולא יבאש לבכון במתנכון ליה ארום מטול פתגמא הדין יברככון יי אלהכון בכל עובדיכון ובכל אושטות ידיכון : כי ארום מטול דלא נטרין בית ישראל במצוותא דאורייתא לא פסקין מסכנין מגו ארעא בגין כן אנא מפקידכון למימר מפתח תפתחון ית ידיכון לאחיכון ולעניי שיבבותכון ולמסכיני ארעכון :

מתן תתנון ליה לא יבאש באפיכון במן תתנון ליה : אין נטרין הינון ישראל מצוותא דאורייתא לא הוי בהון מסכנין ברם אין שבקין הינון מצוותא דאורייתא ארום לא פסקין מסכניא בגו ארעא בגין כן אנא מפקד יתכון למימר מפתח תפתחון ית ידיכון לאחיכון מסכיניא ולצריכיא דאית בארעכון : מיוודא תזוודון ליה :

כי ימכר ארום יזדבן לכון אחוכון בר ישראל או בת ישראל ויפלחנכון שית שנין ובמעלי שביעתא תפטרוניה לבר חורין מגביכון : וכי וארום אין תפטרוניה בר חורי מגביכון לא תפטרוניה ריקנא : העניק מדברא תדחרון ליה מן ענכון מן אידריכון ומן מעצרתכון דבריכינון יי אלהכון תתנון ליה : וזכרת ותהוון דכירין ארום משעבדין הויתון בארעא דמצרים ופרקכון יי אלהכון מטול כן אנא מפקדכון למעבד ית פתגמא הדין יומא דין : והיה ויהי ארום יימר לך לא אפוק מן גבך ארום ריחמך וית אינש ביתך ארום טב ליה דמתהני עמך : ולקחת ותסב ית מרצעא ותנעוץ באודניה ובתרע בית דינא ויהי לך עבד פלח עד יובלא ואוף לאמתך תכתוב גט חירו ותתן לה : לא לא יקשי בעינך במפטרך יתיה לבר חורין מן גבך ארום בכופלא על אגר אגירא פלחך שית שנין ויברכך מטוליה יי אלהך בכל מה דתעבד : כל כל בוכרא דאתיליד בתורך ובענך דוכריא תקדש קדם יי אלהך לא תפלוח בבכורי תוריכון ולא תיגוז בכורי עניכון : לפני קדם יי אלהכון תיכלוניה שנא בשנא באתרא דיתרעי יי אתון ואינש בתיכון : וכי וארום יהי ביה מומא חגיר או סמי כל מדעם ביש לא תכסוניה קדם יי אלהכון : בשעריך בקרויכון תיכלוניה דמסאב מן למקרב לקודשיא ודדכי למקרב לקודשיא כדדא הי כבשר טביא ואיילא : רק לחוד אדמיה לא תיכלון על ארעא הי דמוי היך כמיא : שמור הוון זהירין למנטור זמני מועדיא לעבורי שתא ולמנטר תקופתא בירחא דאביבא למעבד ביה פסחא קדם יי אלהכון ארום בירחא דאביבא אפיק יתכון יי אלהכון ממצרים והיכלון יתיה בליליא :

וזבחת

מנא ומו'חדש כאן הפנק העניק : (יד) העניק תעניק · לשון עדי בגובה וצואר · אעין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו ו"א לשון הטענה על צוארו · מצאנך מגרנך ומיקבך יכול אין לי אלא אלו בלבד ת"ל אשר ברכך · מכל מה שברכך כירוך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות ולמדו רבותינו במסכת קדושין כמה נותן לו מכל מין ומין (טו) וזכרת כי עבד היית · והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת הים אף אתה הענק ושנה לו : (יז) עבד עולם · יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל · ואף לאמתך תעשה כן · הענק לה · יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת"ל אם אמר יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת : (יח) כי משנה שכר שכיר · מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום ואדוניו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון :

(יט) כל הבכור תקדיש · ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש · אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא יקדיש וגו' הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה · ד"א א"א לומר תקדיש שכבר נאמר לא תקדיש וא"א לומר לא תקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדש עלוי ונותן לו הקדש כפי טובת הנאה שבו : לא תעבד בבכור שורך ולא תגוז וגו' . אף בהחלוף למדו רבותינו שהוא אסור ולא שדבר הכתוב בהווה : לפני ה' אלהיך תאכלנו · לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה כי אחד וכו' שנאמר ובשרם יהיה לך וגו' : שנה בשנה · מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו · שנה בשנה · אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד : (כא) מום · כלל · פסח ועור · פרט · כל מום רע · חזר וכלל מה הפרט מפורש מום שבגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר : (כג) רק את דמו לא תאכל · שלא תאמר הואיל וכולו היתר הוא שהרי אסור שהוא בשרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון וכו' יכול יהא אף הדם מותר תלמוד לומר רק את דמו לא תאכל : (א) שמור את חדש האביב · מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה : ממצרים לילה · והלא ביום יצאו שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו' :

וזבחת

יונתן לקרובכון ולמסכני שיבבותכון פיר' קריבך היינו עניי פתך קודם לעניי קריבך מחמ' שכינת לשון גירך בשיבבותיה ולמסכני ארעכון ולא הרג' ארעך לשון יחיד כאשר פירש בפסוק כן כולם בשבילך זה להורות כי גם הדך בתוך ארץ נקראו שכינה עירך וקרוביך כשכינים מחמת שהוא תרגום המיוחדת לכולכם כך הגמר לומר ולדרוש : ולתתך ובן וכו' חירותא בט פתחא והורה לנו דתקבלנה קלא אחרם ולא תגרם כרפו"ר ק"ל : לעבורי שתא ולמנטר קיום הא בירחא דאביבא כירש תיפא התקופה דוק בנוסח כדאיתא בב"ק דר"ס שלא ליה רב ירחא בר הנין לרבא כי חזית דתשכא תקופה טבת ... לתקופת ניסן ... דכתיב את ... הנך פ' ... ק"ל :

וזבחת

ב וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר יהוה לשכן שמו שם:
ג לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:
ד ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר:
ה לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך:
ו כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים:
ז ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך:
ח ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה מלאכה: ס
ט שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות:
י ועשית חג שבעות ליהוה אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יהוה אלהיך:
יא ושמחת לפני יהוה אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם:
יב וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה: פ
יג חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך:
יד ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך:
טו שבעת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר יבחר יהוה כי יברכך יהוה אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח:
טז שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את פני יהוה ריקם:

ותכוס פסחא קדם יי אלהך מן בני ענא ונכסת קודשיא מן תורי באתרא דיתרעי יי לאשראה שכינתיה תמן:
לא תיכול עלוהי חמיע שבעא יומין תיכול עלוהי פטיר לחים עני ארי בבהילו נפקתא מארעא דמצרים בדיל דתדכר ית יום מפקך מארעא דמצרים כל יומי חייך:
ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך שבעא יומין ולא יבית מן בסרא דתכוס ברמשא ביומא קדמאה לצפרא:
לית לך רשו למכס ית פסחא בחדא מקרוך דיי אלהך יהיב לך:
אלהן באתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן תכוס ית פסחא ברמשא כמיעל שמשא זמן מפקך ממצרים:
ותבשל ותיכול באתרא דיתרעי יי אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך לקרוך:
שתא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה כניש קדם יי אלהך לא תעביד עבידא:
שבעא שבועין תמני לך משרי מגלא בחצד עומרא דארמותא תשרי למימני שבעא שבועין:
ותעביד חגא דשבועיא קדם יי אלהך מסת נדבת ידך דתתן כמא דיברכינך יי אלהך:
ותחדי קדם יי אלהך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה דבקרוך וגיורא ויתמא וארמלתא דביניך באתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן:
ותהדכר ארי עבדא הויתא במצרים ותטר ותעביד ית קימיא האלין:
חגא דמטליא תעביד לך שבעא יומין במכנשך מאדרך וממעצרתך:
ותחדי בחגך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה וגיורא ויתמא וארמלתא דבקרוך:
שבעא יומין תחוג קדם יי אלהך באתרא דיתרעי יי ארי יברכינך יי אלהך בכל עללתך ובכל עובדי ידך ותהי ברם חדי:
תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם יי אלהך באתרא דיתרעי בחגא דפטיריא ובחגא דשבועיא ובחגא דמטליא ולא יתחזון קדם יי ריקנין:

(ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן. שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו: ובקר. תזבח לחגיגה כי אם נמנעו בפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע ופ"ד למדו רבותינו דברים הרבה מהמקרא הזה: (ג) לחם עוני. לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת. ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון ושחפזון לא שלך היה אלא של מצרים שכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו' ואומר: למען תזכור. על ידי אכילת הפסח והמצה: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אזהרה למותר

וזבחת פסח וְתִיכְּסוּן פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בֵּינֵי שִׁמְשָׁתָא וְעָאן וְתוֹרֵי לְמָחָר בְּכֵן יוֹמָא דְחַגָּא בְּאַתְרָא דִיתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן : לא לָא תֵּיכְלוּן עַל פִּסְחָא חֲמִיעַ שׁוּבְעָא יוֹמִין תֵּיכְלוּן לִשְׁמֵיהּ פַּטִּיר לַחְמָא עַנְיָא אֲרוּם בִּבְהִילוּ נְפַקְתּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִן בִּגְלַל דְּתִידְכְּרוּן יָת יוֹם מִיפַּקְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כָּל יוֹמֵי חַיֵּיכוֹן : ולא וְתִידַּהֲרוּן מִקַּמֵּי פִסְחָא דְּלָא יִתַּחְמֵי לְכוֹן חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמְכוֹן שׁוּבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית בַּר מִן בִּישְׂרָא דְּתִכְּסוּן בְּרַמְשָׁא בְּיוֹמָא קַמָּאָה לְצַפְרָא : לא תוכל לֵית לְכוֹן רְשׁוּ לְמִכּוֹס יָת פִּסְחָא בְּחָדָא מִן קִירְוֵיכוֹן דַּיְיָ אֱלָהָכוֹן יָהֵיב לְכוֹן : כי אם אֱלָהִין בְּאַתְרָא דִיתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן תִּיכְסוּן יָת פִּסְחָא בְּרַמְשָׁא בְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא תֵּיכְלוּנֵיהּ עַד פַּלְגוּת לֵילְיָא זְמַן שֵׁירוּיַת פּוּרְקָנְכוֹן מִמִּצְרָיִם :

ובשלת וְתִטְווֹן וְתֵיכְלוּן בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן בֵּיהּ וְתִתְפְּנֵי בְּצַפְרָא מִיפַּק חַגָּא וּתְהָךְ לְקִרְוָוךְ : ששת בְּיוֹמָא קַמָּאָה תְּקָרְבוּן יָת עוּמְרָא וְתֵיכְלוּן פַּטִּירֵי מֵעֲלַלְתָּא עַתִּיקָתָא וְשִׁיתָּא יוֹמִין דְּאִשְׁתַּיְירוּ תְּהוֹן מַרְשַׁן לְמֵיכוֹל פַּטִּירֵי מֵעֲלַלְתָּא חַדְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּהוֹן כְּנִישִׁין בְּתוּשְׁבַּחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לָא תַעַבְדוּן עִיבִידְתָּא : שבעה שׁוּבְעָא שָׁבוּעִין תִּימְנוּן לְכוֹן מִזְּמַן דְּתִשְׁרוּן לְמִשְׁגַּר חֲמַגְלָא לְמִחְצַד בְּחַקְלָא בָּתַר חֲצַד עוּמְרָא תִּשְׁרוּן לְמִמְנֵי שׁוּבְעָא שָׁבוּעִין :

ועשית וְתַעַבְדוּן חֲדוּוַת חַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הֵי כְמִסַּת נִדְבַת יְדֵיכוֹן הֵיכְמָא דִּבָרֵיכִנְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן : ושמחת וְתֵיחְדוּן בְּחֶדְוַות חַגָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵיוָאֵי דִּי בְקִרְוֵיכוֹן וְגִיּוֹרָא וְיִתְמָא וְאַרְמַלְתָּא דִּי בֵּינֵיכוֹן בְּאַתְרָא דִיתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן : וזכרת וּתְהוֹן דְּכִירִין אֲרוּם מְשַׁעְבְּדִין הֲוֵיתוּן בְּמִצְרַיִם וְתִיטְרוּן וְתַעַבְדוּן יָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין : חג הסכת חַגָּא דִמְטַלַּיָּא תַּעַבְדוּן לְכוֹן שׁוּבְעָא יוֹמִין בְּמִכַּנְשְׁכוֹן עֲלַלְתָּא מֵאִידְּרֵיכוֹן וְחַמְרָא מִמַּעְצְרָתֵיכוֹן : ושמחת וְתֵיחְדוּן בְּחֶדְוַות חַגֵּיכוֹן בְּשָׁאוּבְתָא וְחֶלִילָא אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵיוָאָה וְגִיּוֹרָא וְיִתְמָא וְאַרְמַלְתָּא דִּי בְקִרְוֵיכוֹן : שבעת שׁוּבְעָא יוֹמִין תֵּחַגְּגוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּאַתְרָא דִיתְרְעֵי יְיָ אֲרוּם יְבָרֵיכִנְכוֹן יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּכָל עֲלַלְתְּכוֹן וּבְכָל עוֹבָדֵי אִידֵיכוֹן וּתְהוֹן בְּרַם חָדְיִין בְּאַצְלָחוּתָא : שלש תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתַּחְמוּן כָּל דְּכוּרֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְפַטִּירַיָּא וּבְחַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא וּבְחַגָּא דִמְטַלַּיָּא וְלֵיתֵיכוֹן רַשָּׁאִין לְמִתְחַמְיָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן רֵיקָנִין מִכָּל מִצְוָותָא :

איש

לנותר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד כמו שאתה אומר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ולפי שנפסק הכתוב ממניני שלפסח התחיל לדבר בחקות שבעת ימים [illegible] שבעת ימים [illegible] מצות תאכלו ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש בלי [illegible] מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר [illegible] אומר שלמים הנשחטים כל שבעה בכל מיחידיו [illegible] אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון ד"א אחר כתוב נא יד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון [illegible] ביום טוב הראשון שהכתוב מדבר בו [illegible] שלא תקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב הראשון עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר וכך היא שנויה במסכת פסחים : (ו) בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים · הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זובחו וכבא השמש אוכלו ומועד צאתך אתה שורפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה : (ז) ובשלת · זהו צלי אש שאף הוא קרוי בשול ופנית בבקר · לבקרו של שני מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב : (ח) ששת ימים תאכל מצות · ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים שבעה מן הישן וששה מן החדש ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שהיא רשות ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנאמר בערב תאכלו מצות · עצרת לה' אלהיך · עצור עצמך מן המלאכה · דבר אחר כנופיא של מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך (ט) מהחל חרמש בקמה · משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר : (י) מסת נדבת ידך · די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקרא אותם קרואים לאכול (יא) לוי וגר יתום ואלמנה · ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך : (יב) וזכרת כי עבד היית וגו' · על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה החקים האלה · (יג) באספך · בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ · ד"א באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב : (טו) והיית אך שמח · לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה · (טז) ולא יראה את פני ה' ריקם · אלא הבא עולת ראייה ושלמי חגיגה :

איש

שר יון משחק כר פי הערה ומכן אשר לפניך ותשוון פי' לזון כלי לפי הענין שפון חגא בדפירש"י מעללתא פי' שהוא חקיקתא פר' [illegible]

ביני שמשתא פי' בין השמשות תרגם ועאן ובקר והלא פסח לאו צאן ובקר אלא שה לבד אמ' דהרי מילי' מנחת פסח דהיינו קרבן פסח וזבחת כמתרגם חגא בין הערבי' וצאן ובקר לכבוד החג לאחר : דלא יתחמי כצ"ל ולא יבית בר [illegible] פי' ולא ילין חוץ מאותו בשר דזבחת ערב יום [illegible] יכול ללוו [illegible] כתיב דרגן דכחגיגת עד הכיתיב מדבר ולא שנאכלת לשני ימים ויום ענייני

יז איש כמתנת ידו כברכת יהוה
אלהיך אשר נתן לך:

גבר כמתנת ידיה כבירכתא דיי אלהך דיהב
לך:

קכ״ו פסוקים. פלא״ו סימן:

ומפטירין עניה סוערה. כישעיה בסי׳ נ״ד

פ פ פ

פ פ פ

יח **שפטים** ושטרים תתן
לך בכל שעריך
אשר יהוה אלהיך
נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט
צדק: יט לא תטה משפט לא
תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני
חכמים ויסלף דברי צדיקים: כ
צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ
אשר יהוה אלהיך נתן לך: ס
כא לא תטע לך אשרה כל עץ אצל
מזבח יהוה אלהיך אשר תעשה לך:
כב ולא תקים לך מצבה אשר
שנא יהוה אלהיך: ס א
לא תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה
בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך
הוא: ס ב כי ימצא
בקרבך באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן
לך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני
יהוה אלהיך לעבר בריתו: ג
וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש
או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי:
ד והגד לך ושמעת ודרשת היטב
והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת
בישראל: ה והוצאת את האיש
ההוא או את האשה ההוא אשר עשו את
הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את
האשה וסקלתם באבנים ומתו:

דינין ופורענין תמני לך בכל
קרוך דיי אלהך יהיב לך
לשבטך וידונון ית עמא
דין דקשוט: לא תצלי דין לא תשתמודע
אפין ולא תקביל שוחדא ארי שוחדא מעור
עיני חכימין ומקלקל פתגמין תריצין:
קושטא קושטא הוי רדיף בדיל דתיחי ותירות
ית ארעא דיי אלהך יהיב לך: לא
תצוב לך אשרת כל אילן בסטר מדבחא דיי
אלהך דתעביד לך: ולא תקים לך
קמא דרחק יי אלהך: לא תכוס
קדם יי אלהך תור ואימר דיהי ביה מומא
כל מדעם ביש ארי מרחק קדם יי אלהך הוא:
ארי ישתכח בינך בחדא מן קרוך דיי אלהך
יהיב לך גבר או אתתא דיעביד ית דביש
קדם יי אלהך למעבר קימיה:
ואזל ופלח לטעות עממיא וסגיד להון
ולשמשא או לסיהרא או לכל חילי שמיא
דלא פקידית: ויתחוה לך ותשמע
ותתבע יאות והא קושטא כיון פתגמא
אתעבידת תועבתא הדא בישראל:
ותפיק ית גברא ההוא או ית אתתא
ההיא דעבדו ית פתגמא בישא הדין
לתרע בית דינך ית גברא או ית אתתא
ותרגמינון באבניא וימותון:

בעל הטורים: פלא אלות. מינוי שופטי ושוטרים. שפטים בגי׳ מכסף. שמעמידין שופטי בעלי כספי. שיודעין לנטל בכספי. שפטים תגין לתפלם. ולמטה ירא״ם. שדיין חרב מלמעלה ונגיהנ׳ פתוחה מלמטה. הנכ תגג שלא ליטע אילן במקדש. לך הגד שלא להקריב בעל מום. מגבר אחרים. בגימט דיין שאינו הגון. שכל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נוטע אשרה אצל המזבח:

על

על

(יז) איש כמתנת ידו. מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:

חסלת ראה אנכי

(יח) שופטים ושוטרים. שופטים. דיינין הפוסקים את הדין: ושוטרים. הרודין את העם במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך. בכל עיר ועיר: לשבטיך. מוסב על תתן לך שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך. מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר: ושפטו

איש גְבַר הֵי כְּמֶסַת מוֹהֲבוּת יְדֵיהּ הֵי כְּבִרְכְתָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן דִיהַב לְכוֹן :

ס ס ס

שופטים

דַיָינִין קְשִׁיטִין וּסַרְכִין אַלִימִין תְּמַנוּן לְכוֹן בְּכָל קִירְוֵיכוֹן דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יְהִיב לְכוֹן לְשִׁבְטֵיכוֹן וִידוּנוּן יַת עַמָא דִין קְשׁוֹט : לא לָא תִצְלוֹן דִינָא וְלָא תִסְבוּן אַפִּין וְלָא תְקַבְּלוּן שׁוֹחֲדָא אֲרוּם שׁוֹחֲדָא מְסַמֵי עֵינֵי חַכִּימַיָא דְנַסְבִין לֵיהּ דְגָרִים לְהוֹן טַפְשׁוּתָא וּמְעַרְבֵּב מִילִין זַכָּאִין בְּפוּם דַיָינַיָא בְּשַׁעַת דִינֵיהוֹן : צדק דִין קְשׁוֹט וְדִין שְׁלַם בִּקְשׁוֹט תְּהֵי רָדִיף מִן בְּגַלַל דְתֵיחוּן וְתֵירְתוּן יַת אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יְהִיב לְכוֹן : לא תטע הֵיכְמָא דְלֵיתֵיכוֹן רַשָּׁאִין לְמִנְצוֹב אֲשֵׁירְתָא לִסְטַר מַדְבְּחָא דַיְיָ הֵיכְדֵין לֵיתֵיכוֹן רַשָּׁאִין לְמִזוּוְגָא בְּדִינָא גַבְרָא טַפְשָׁא עִם דַיָינָא חַכִּימָא לְמַלְפָא לְכוֹן יַת דְתַעַבְדוּן לְכוֹן : ולא וְהֵיכְמָא דְלֵיתֵיכוֹן רַשָּׁאִין לְמֵקְמָא קָמָא הֵיכְדֵין לֵיתֵיכוֹן רַשָּׁאִין לְמַנָאָה לְפַרְנָסָא גַבְרָא זֵידְנָא דְרָחִיק יְיָ אֱלָהָכוֹן : לא תזבח לָא תִכְּסוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן תּוֹר וְאִימַר דִיהֵי בֵיהּ מוּמָא אוֹ כָל מִדַעַם בִּישׁ דְנִיזַל וְאַנִיס אֲרוּם מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הוּא : כי ימצא אֲרוּם יִשְׁתְּכַח בֵּינֵיכוֹן בְּחָדָא מִן קִרְוֵיכוֹן דַיְיָ אֱלָהָכוֹן יְהִיב לְכוֹן גְבַר אוֹ אִיתָא דְיַעֲבֵד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן לְמֶעֱבַר עַל קְיָימֵיהּ : וילך וְאָזַל בָּתַר יִצְרָא בִישָׁא וּפְלַח לְטַעֲוַות עַמְמַיָא וּסְגִיד לְהוֹן וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָא דְלָא פַקֵידִית : והגד וְאִתְחַוָא לְכוֹן וְתִשְׁמְעוּן וְתִתְבְּעוּן יַת סַהֲדַיָא טָבָאוּת וְהָא קוּשְׁטָא כִּוַון פִּתְגָמָא אִתְעֲבִידַת תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בֵּינֵיכוֹן : והוצאת וְתַפְקוּן יַת גַבְרָא הַהוּא אוֹ יַת אִנְתְּתָא הַהִיא דַעֲבָדוּ יַת פִּתְגָמָא בִישָׁא הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִינֵיכוֹן יַת גַבְרָא אוֹ יַת אִנְתְּתָא וְתִאטְלוּנוּן בְּאַבְנַיָא וִימוּתוּן :

ירושלמי

דַיָינִין וְסַרְכִין : לָא תִיסְטוּן דִינָא וְלָא תִסְבוּן אַפִּין וְלָא תִסְבוּן שׁוֹחַד דִסְמוּן אֲרוּם שׁוֹחֲדָא מְסַמֵי עֵינֵי חַכִּימַיָא וּמְקַלְקֵל מִילֵיהוֹן דְזַכָּאִין בְּשַׁעַת דִינֵיהוֹן :

על פי

את הצד וגו׳ · מנה דיינין מומחים וצדיקים לשפוט צדק : (יט) לא תטה משפט · כמשמעו · לא תכיר פנים · אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו · ולא תקח שוחד · אפי׳ לשפוט צדק : כי השחד יעור · משיקבל שוחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו · דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת : (כ) צדק צדק תרדוף · הלך אחר בית דין יפה : למען תחיה וירשת · כדי מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן : (כא) לא תטע לך אשרה · לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה מוזהר שלא יעשה על נטיעתה · ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך · אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית : (כב) ולא תקים לך מצבה · מצבה אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים · אשר שנא · מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היתה לכנענים ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לעבודה זרה : (א) לא תזבח כל דבר רע · אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע · שלא לעבוד אל נסיך בדברות בשחיטת קדשים : (ב) לעבור בריתו · אשר כרת אתכם שלא לעבוד אל נסיך : (ג) אשר לא צויתי לעבדם : (ד) כ״ו ; מכוון העדות : (ה) והוצאת את שעריך את האיש ההוא וגו׳ · המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו · ותרגומו לקירויך :

ספר

על-פי שנים עדים או שלשה
עדים יומת המת לא יומת על-פי עד אחד:
ז יד העדים תהיה-בו בראשנה
להמיתו ויד כל-העם באחרנה ובערת הרע
מקרבך: פ ח כי יפלא ממך
דבר למשפט בין-דם לדם בין-דין לדין ובין נגע
לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל-
המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו:
ט ובאת אל-הכהנים הלוים ואל-
השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו
לך את דבר המשפט: י ועשית על-
פי הדבר אשר יגידו לך מן-המקום ההוא אשר
יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך:
יא על-פי התורה אשר יורוך ועל-
המשפט אשר-יאמרו לך תעשה לא תסור מן-
הדבר אשר-יגידו לך ימין ושמאל:
יב והאיש אשר-יעשה בזדון לבלתי
שמע אל-הכהן העמד לשרת שם את-יהוה
אלהיך או אל-השפט ומת האיש ההוא
ובערת הרע מישראל: יג וכל-
העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד:
שני ס יד כי-תבא אל-הארץ
אשר יהוה אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה
בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל-הגוים אשר
סביבתי: טו שום תשים עליך מלך
אשר יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך תשים
עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר
לא-אחיך הוא: טז רק לא-ירבה-לו
סוסים ולא-ישיב את-העם מצרימה למען
הרבות סוס ויהוה אמר לכם לא תספון לשוב
בדרך הזה עוד: יז ולא ירבה-לו
נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה-לו
מאד: יח והיה כשבתו על כסא
ממלכתו וכתב לו את-משנה התורה הזאת על-
ספר מלפני הכהנים הלוים: יט
והיתה עמו וקרא בו כל-ימי חייו למען ילמד
ליראה את-יהוה אלהיו לשמר את-כל-דברי
התורה הזאת ואת-החקים האלה לעשתם:
כ לבלתי רום-לבבו מאחיו ולבלתי
סור מן-המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים
על-ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל:
יח ס א לא-יהיה לכהנים
הלוים כל-שבט לוי חלק ונחלה עם-ישראל

פי' רש"י
מדיקי פ"א כפולים לומר דוקא מפיהם ולא מפי כתבם: יומת המת אלו ראשיהם שכחייהן קרויין מתים:
קנח תמה לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמיד לישראל בכל זמן:
קנז תנח מנות תנוי מלך עלינו:
קנט שלא ירבה המלך סוסים:
קס שלא לזכות בארץ מצרים לעולם:
קסא תקב שלא ירבה לו המלך נשים וכסף וזהב:
תקג שיכתוב המלך ספר תורה אחת:
עליישי

אונקלוס

על-מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקטיל
דחיב-קטול לא יתקטיל על-מימר סהיד חד:
ידא דסהדיא תהי ביה בקדמיתא למקטליה
וידא דכל-עמא בבתריתא ותפלי עביד דביש
מבינך: ארי יתכסי מנך פתגמא לדינא
בין-דם לדם בין-דין לדין ובין-מכתש סגירו
למכתש סגירו פתגמי פלוגת-דינא בקרוך ותקום
ותסק לאתרא דיתרעי יי אלהך ביה:
ותיתי לות כהניא ליואי ולות דינא דיהי
ביומיא האנון ותתבע ויחוון לך ית פתגמא
דדינא: ותעביד על-מימר פתגמא
דיחוון לך מן-אתרא ההוא דיתרעי יי ותטר
למעבד ככל דילפונך: על-מימר
אוריתא דילפונך ועל דינא דיימרון לך תעביד
לא תסטי מן-פתגמא דיחוון לך ימינא
ושמאלא: וגברא דיעביד ברשע
בדיל-דלא לקבלא מן-כהנא דקאים
לשמשא תמן קדם-יי אלהך או לות-דינא
ויתקטיל גברא ההוא ותפלי עביד-דביש
מישראל: וכל-עמא ישמעון
וידחלון ולא ירשעון עוד: ארי-תיעול
לארעא דיי אלהך יהיב לך ותירתה ותיתב בה
ותימר אמני עלי מלכא ככל-עממיא
דבסחרני: מנאה תמני עלך מלכא
דיתרעי יי אלהך ביה מגו אחך תמני עלך
מלכא לית-לך רשו למנאה עלך גבר נוכראי
דלא-אחוך הוא: לחוד לא-יסגי-
ליה סוסון ולא-יתיב ית-עמא למצרים בדיל
לאסגאה סוסון ויי אמר לכון לא תוספון למתב
באורחא הדין עוד: ולא יסגי-
ליה נשין ולא יטעי לביה וכספא ודהבא לא
יסגי-ליה לחדא: ויהי כמתביה על
כורסי מלכותיה ויכתוב ליה ית-פרשגן
אוריתא הדא על-ספרא מן-קדם כהניא
ליואי: ותהי עמיה ויהי-קרי ביה
כל-יומי חיוהי בדיל דיילף למדחל קדם-יי
אלהיה למטר ית-כל-פתגמי אוריתא הדא
וית-קימיא האלין למעבדהון:
בדיל דלא-ירים ליביה מאחוהי ובדיל-דלא
יסטי מן-תפקידתא ימינא ושמאלא בדיל דיוריך
יומין על-מלכותיה הוא ובנוהי בגו ישראל:
לא-יהי לכהניא ליואי
כל-שבטא דלוי חולק ואחסנא עם-ישראל

על־פי עַל מֵימַר תְּרֵין סַהֲדִין אוֹ תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקְטֵיל דְּמִתְחַיֵּיב קְטוֹל לָא יִתְקְטֵיל עַל מֵימַר סָהִיד חַד׃ יד יְדָא דְּסַהֲדַיָּא תְּהֵי בֵּיהּ בְּשֵׁירוּיָא לְמִקְטְלֵיהּ וִידָא דְּכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלּוֹן עֲבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינֵיכוֹן׃

כי יפלא אֲרוּם יִתְפָּרַשׁ מִנְכוֹן פִּתְגָמָא לְדִינָא בֵּינֵי אֲדַם סָאוּב לְאָדָם דְּכֵי וּבֵינֵי דִּינֵי נַפְשָׁתָא לְדִינֵי מָמוֹנָא בֵּינֵי מוֹכְתַשׁ צוֹרְעָא לְמַכְתַשׁ נִתְקָא מִלֵּי פְּלוּגְתָּא בְּבֵית דִּינְכוֹן וּתְקוּמוּן וְתִיסְקוּן לְאַתְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּיהּ׃

ירושלמי

אֲרוּם יִתְכַּסֵּי מִנְכוֹן פִּתְגָם לְסְדַר דִּין בֵּין דַּם דִּקְטוֹלִין בֵּין דַּם דִּבְתוּלִין בֵּין מַכְתַשׁ צַרַעְתָּא בֵּין מַכְתַשׁ נִתְקָא מִלִּין דִּמְצוּ לְקִרְוַיְיכוֹן וּתְקוּמוּן וְתִסְקוּן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּיהּ׃

ובאת וְתֵיתוּן לְוַת כָּהֲנַיָּא דְּמִשִּׁיבְטָא לֵוִי וּלְוַת דַּיָּינָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנוּן וְתִתְבְּעוּן מִנְּהוֹן וִיחַוּוּן לְכוֹן יַת הִלְכַת דִּינָא׃ ועשית וְתַעַבְדוּן עַל מֵימַר הִלְכַת אוֹרָיְתָא דִּיחַוּוּן לְכוֹן מִן אַתְרָא הַהוּא דְּיִתְרְעֵי יְיָ וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּכָל דְּיַלְפוּנְכוֹן׃

על־פי עַל מֵימַר אוֹרָיְתָא דְּיַלְפוּנְכוֹן וְעַל הִלְכַת דִּינָא דְּיֵימְרוּן לְכוֹן תַּעַבְדוּן לָא תִסְטוּן מִן פִּתְגָמָא דִּיחַוּוּן לְכוֹן יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃ והאיש וְגַבְרָא דְּיַעֲבַד בִּזְדָנוּתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִשְׁמַע מִן כָּהֲנָא דְּקָאִים לְשַׁמָּשָׁא תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן אוֹ מִן דַּיָּינָא וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא הַהוּא וּתְפַלּוֹן עָבֵיד דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל׃ וכל־העם וְכָל עַמָּא יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יַרְשְׁעוּן תּוּב׃

כי תבא אֲרוּם תֵּיעֲלוּן לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְכוֹן וְתֵירְתוּן יָתָהּ וְתֵיתְבוּן בָּהּ וְתֵימְרוּן נְמַנֵּי עֲלָן מַלְכָּא כְּכָל עַמְמַיָּא דִּבְחוּזְרָנוּתָנָא׃ שום תִּתְבְּעוּן אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וּמִבָּתַר כְּדֵין תְּמַנּוּן עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא לֵית לְכוֹן רְשׁוּ לְמַנָּאָה עֲלֵיכוֹן גְּבַר חִלוֹנֵי דְּלָא מִן אֲחוּכוֹן הוּא׃ רק לְחוֹד לָא יַסְגוּן לֵיהּ עַל תְּרֵין סוּסָוָון דִּלְמָא יִרְכְּבוּן רַבְרְבָנוֹי עֲלֵיהוֹן וְיִתְגָּאוּן וְיִתְבַּטְּלוּן מִפִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא וִיחוֹבוּן חוֹבַת גָּלוּתָא לְמִצְרַיִם וַיְיָ אֲמַר לְכוֹן לָא תוֹסְפוּן לְמִתוֹב בְּאָרְחָא הָדֵין תּוּב׃ ולא וְלָא יַסְגוּן לֵיהּ נְשִׁין עַל תַּמְנֵסְרֵי דְּלָא יִטְעַיָן לִבֵּיהּ וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא לָא יַסְגֵּי לֵיהּ דְּלָא יִתְרַם לִבֵּיהּ לַחֲדָא וְיִמְרוֹד בְּאֱלָהּ שְׁמַיָּא׃ והיה וִיהֵי אִין נַיִיחַ הוּא בְּמִצְווֹתָא דְּאוֹרָיְתָא יָתִיב לְרוּחְצָן עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ וְיִכְתְּבוּן לֵיהּ סָבַיָּא יַת פַּרְשָׁא אוֹרָיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא מִן קֳדָם כָּהֲנַיָּא דְּמִן שִׁיבְטָא לֵוִי׃ והיתה וּתְהֵי גַּבֵּיהּ וִיהֵי קָרֵי בֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹי מִן בְּגַלַל דְּיֵילַף לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהֵיהּ לְמִנְטַר יַת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא וְיַת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֶעְבְּדְהוֹן׃ לבלתי מְטוֹל דְּלָא יָגִיס לִבֵּיהּ יַתִּיר מִן אֲחוֹי וּמְטוֹל דְּלָא יִסְטֵי מִן תַּפְקֵידְתָּא לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא מִן בְּגַלַל דְּיֵינְגּוֹד יוֹמִין עַל מַלְכוּתֵיהּ הוּא וּבְנוֹי בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל׃

לא יהיה לָא יְהֵי לְכָהֲנַיָּא דְּמִן שִׁיבְטָא לֵוִי חוּלָק וְאַחְסָנָא עִם אֲחוּהִי

קורבניא

(ו) שנים או שלשה אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם׃ (ח) כי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך׃ בין דם לדם. בין דם טמא לדם טהור׃ בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חייב׃ בין נגע לנגע. בין נגע טמא לנגע טהור׃ דברי ריבות. שיהו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה׃ וקמת ועלית. מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות׃ (ט) והכהנים הלוים. הכהנים שיצאו משבט לוי׃ אל השופט אשר יהיה בימים ההם. ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו, אין לך אלא שופט שבימיך׃ (יא) ימין ושמאל. אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל׃ (יג) וכל העם ישמעו. מכאן שממתינים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל׃ (טז) לא ירבה לו סוסים. אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמה שנאמר בשלמה ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף [illegible] ומאה (יז) ולא ירבה לו נשים. אלא יח שמונה עשר כמו שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואסף לך כהנה וכהנה׃ וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. אלא כדי ליתן לאכסניא׃ (יח) והיה כשבתו. אם עשה כן כדאי הוא שתתקיים מלכותו׃ את משנה התורה. שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאה עמו׃ ואונקלוס תרגם פת גן סתר משנה לשון שנון ודבור׃ (יט) מלפני הכהנים הלוים. (כ) לבלתי סור מן המצוה. אפילו מצוה קלה של נביא׃ למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולה ובקרים ולא שמרתו ואמר [illegible] לשמור כל היום ולא הספיק להעלות עולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת כי מגיד שאם כבר עתה [illegible] לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש׃ הוא ובניו. מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם׃ (א) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין׃ חלק. בביזה׃ ונחלה. בארץ׃ אשי ה'. קדשי המקדש׃ ונחלתו. אלו קדשי הגבול

אשי יהוה ונחלתו יאכלון׃ ב
ונחלה לא־יהיה־לו בקרב אחיו יהוה הוא
נחלתו כאשר דבר־לו׃ ס ג
וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי
הזבח אם־שור אם־שה ונתן לכהן הזרע
והלחיים והקבה׃ ד ראשית דגנך
תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן־לו׃
ה כי בו בחר יהוה אלהיך מכל־
שבטיך לעמד לשרת בשם־יהוה הוא ובניו כל־
הימים׃ ס ו וכי־יבא הלוי מאחד
שעריך מכל־ישראל אשר־הוא גר שם ובא בכל־
אות נפשו אל־המקום אשר־יבחר יהוה׃
ז ושרת בשם יהוה אלהיו ככל־
אחיו הלוים העמדים שם לפני יהוה׃
ח חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו
על־האבות׃ ס ט כי אתה בא
אל־הארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך לא־תלמד
לעשות כתועבת הגוים ההם׃ י
לא־ימצא בך מעביר בנו־ובתו באש קסם קסמים
מעונן ומנחש ומכשף׃ יא וחבר
חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל־המתים׃
יב כי־תועבת יהוה כל־עשה אלה
ובגלל התועבת האלה יהוה אלהיך מוריש אותם
מפניך׃ יג תמים תהיה עם יהוה
אלהיך׃ יד כי הגוים האלה
אשר אתה יורש אותם אל־מעננים ואל־קסמים
ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה אלהיך׃
טו נביא מקרבך מאחיך כמני
יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון׃

ככל

קורבניא דיי ואחסנתיה ייכלון׃
ואחסנא לא־יהי־ליה בגו אחוהי מתנן דיהבינ
ליה יי אנון אחסנתיה כמה דמליל ליה׃
ודין יהי דחזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא
אם־תור אם־אימר ויתן לכהנא דרעא ולועא
וקבתא׃ ריש עבורך חמרך ומשחך
וריש גזת ענך תתן־ליה׃
ארי ביה אתרעי יי אלהך מכל־שבטך למיקם
לשמשא בשמא דיי הוא ובנוהי כל־יומיא׃
וארי־ייתי ליואה מחדא מקרוך מכל־ישראל
דהוא דר תמן וייתי בכל־רעות נפשיה לאתרא
דיתרעי יי׃ וישמש בשמא דיי
אלהיה ככל־אחוהי ליואי דמשמשין תמן קדם
יי׃ חולק כחולק ייכלון בר
ממטרתא דייתון בשבתא דכן אתקינו
אבהתנא׃ ארי את עליל לארעא דיי
אלהך יהיב לך לא־תילף למעבד כטעות עממיא
האנון׃ לא־ישתכח בך מעבר בריה
וברתיה בנורא קסים קסמין מעונן ומנחש
וחרש׃ ורטין רטן ושאיל בבידין
ובזכורו ותבע מן־מיתיא׃
ארי מרחק יי כל־עביד אלין ובדיל תועבתא
האלין יי אלהך מתריך יתהון מן־קדמך׃
שלים תהי בדחלתא דיי אלהך׃
ארי עממיא האלין דאת ירית יתהון מן־מעונניא
ומן־קסמיא שמעין ואת לא כן יהיב לך יי
אלהך׃ נביא מבינך מאחך כותי יקים
לך יי אלהך מניה תקבלון׃

ככל

פקד פקד בלא יטנן שבט לוי חלק וכו׳ ... רביעי ... חמישי ...

שבכלל תרומות ומעשרות אבל נחלה בארץ לא יהיה לו בקרב אחיו וקספרי׳ דורשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלה אחרים
(ב) בקרב אחיו. זו נחלת חמשה ... ארץ כנען שמעבר הירדן ... כקרא
ארץ ... סיחון ועוג ... וקיני וקנזי וקדמוני ... וכו׳
כפרשת ... לאחרן על כן לא היה ללוי ... לא קיני וקנזי וקדמוני ... שוב נאמר
קנוניות ... בספרי ... בקרב אחיו ... נחלת ...
... וכחלה ... שבטים ... לא חלקו נחלה אלא למספר שבטים בלבד ...
... ועד ... ליהוד ... ופקדו שבט ... נטלו ...
(ג) מאת העם ... כאשר דבר לו ... בארצם לא תנחל אני חלקך
ולא ... אם שור אם שה ... הזרוע ... עד כף של יד שקורין אשפל״דו
של חיים ... לחיים ... הקבה
... (ד) ראשית דגנך ...
... אחד מארבעים ... אחד מששים בינונית אחד
... אחד ...
... ראשית גז צאנך ...
... וכמה נותן
... ראשית ...
... (ו) וכי יבא הלוי ... יכול ...
... (ח) ... (ז) ... ושרת
... ככן

קורבניא דיי ובאחסנתהון ייכלון: ונחלה ואחסנת חקיל וכרם לא תהי ליה ביני אחוי עשרין וארבע מוהבתא דכהונתא דיהב ליה יי הינון אחסנתיה היכמא דמליל ליה: וזה יהיה ודין יהי חולקא דחמי לכהניא מן עמא מלות דבחי דבחין אין תור אין אימר ויתנון לכהנא אדרעא דימינא ולוחיא ארעייא ולוחיא דרקיתא וקיבתא: ראשית שירוי עיבוריכון חמריכון ומשחיכון ושירוי גיזת עניכון כמסת קאוורא תתנון ליה: כי בו מטול דביה אתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון למקום לשמשא בשמא דיי הוא ובנוי כל יומיא: וכי יבא וארום ייתי ליואה מחדא מן קרויכון מכל ישראל דהוא דייר תמן וייתי בכל כריך דרעיא נפשיה לאתרא דיתרעי יי: ושרת וישמש בשום מימרא דיי אלהיה היכ כל אחוי ליואי דמשמשין תמן קדם יי: חלק חולק כל קבל חולק בשוה ייכלון בר ממותבי קורבניא דייכלון לכהניא דאורייתו להון אלעזר ואיתמר אבהתכון: כי אתה בא ארום אתון עללין לארעא דיי אלהכון יהיב לכון לא תילפון למעבד כריחוקי עממיא האינון: לא ימצא לא ישתכח בכון מעברין בניהון ובנתיהון בנורא לא קסומי קוסמין ולא חרודי עיינין ולא נטורי נחשין ולא חרשין: וחבר ומחברין ואסרין חיוון ועקרבין וכל מיני רחשין ושאלין אובא טמיא ודכורו ותבע מן מיתיא: כי תועבת ארום מרחק קדם יי כל עביד אלין ומטול תועיבתא האלין יי אלהכון מתריכיהון מן קדמיכון: תמים שלמין תהוון בדחלתא דיי אלהכון: כי ארום עממיא האילין דאתון עתידין למירות יתהון לחרורי עיינא ולקוסמי קוסמיא צייתין ואתון לא כוותהון אילהן כהניא שיילין אוריא ותומיא ונביא תריציא יהב לכון יי אלהכון: נביא נביא מביניכון מן אחוכון דדמי לי ברוח קודשא יקים לכון יי אלהכון מניה תקבלון: ככל

ירושלמי

ויית בר ובגניה דזבינו ליה על אבהתא:

לא אשתכח בכון מעבר בריה וברתיה בנורא לאקסומי קסמין ולא חרורי עיינין ולא נטורי נחשין וחרשין:

וחבורי חבורא בישין ואזרי חיווא ועקרבי וכל מיני רחשין ושאלי אובא ומסקי זכורו ותבעין אולפן מן מיתיא:

לחרורי עייניה ולקסמי קיסמיא ישמעון:

הכי שפיר יקריב קרבנות נדבתו לו חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו ד"א עוד למד על הכהנים המאיש לרגל שמקריבין כמשמר ומשירין [illegible] בקרבנות הבאות מחמת הרגל ואף על פי שאין מוספי הרגל [illegible] ויאכלו [illegible] : (ח) [illegible] בחולקין בעורות [illegible] ויכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל [illegible] [illegible] ונדרים ונדבות [illegible] לבד [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (ט) לא תלמד לעשות · אבל אתה למד להבין ולהורות [illegible] [illegible] (י) [illegible] היא עבודה המולך [illegible] קוסם [illegible] · איזהו [illegible] מעונן · רבי [illegible] · מנחש · [illegible] (יא) וחובר חבר · [illegible] [illegible] · (יב) [illegible] (יג) [illegible] (יד) לא כן נתן לך · [illegible] (טו) מקרבך מאחיך כמוני · [illegible] מקרבך מאחיך יקים לך [illegible]

[illegible] דברי [illegible] : מתותבי קורבניא [illegible] [illegible] [illegible] שמות [illegible] ברוח קודשא [illegible] מקרבך מאחיך [illegible] [illegible] רוח הקדש:

טז. ככל אשר־שאלת מעם יהוה
אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר לא אסף לשמע
את־קול יהוה אלהי ואת־האש הגדלה
הזאת לא־אראה עוד ולא אמות׃
יז ויאמר יהוה אלי היטיבו אשר
דברו׃ יח נביא אקים להם
מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר
אליהם את כל־אשר אצונו׃ יט
והיה האיש אשר לא־ישמע אל־דברי אשר
ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו׃ כ
אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את
אשר לא־צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים
אחרים ומת הנביא ההוא׃ כא
וכי תאמר בלבבך איכה נדע את־הדבר אשר
לא־דברו יהוה׃ כב אשר
ידבר הנביא בשם יהוה ולא־יהיה הדבר ולא
יבא הוא הדבר אשר לא־דברו יהוה בזדון
דברו הנביא לא תגור ממנו׃ ס

יט

א כי־יכרית יהוה אלהיך את־
הגוים אשר יהוה אלהיך נתן לך את־ארצם
וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם׃
ב שלוש ערים תבדיל לך בתוך
ארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה׃
ג תכין לך הדרך ושלשת את־
את־גבול ארצך אשר ינחילך יהוה אלהיך
והיה לנוס שמה כל־רצח׃ ד וזה
דבר הרצח אשר־ינוס שמה וחי אשר יכה את־
רעהו בבלי־דעת והוא לא־שנא לו מתמל
שלשם׃ ה ואשר יבא את־רעהו
ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ
ונשל הברזל מן־העץ ומצא את־רעהו ומת
הוא ינוס אל־אחת הערים־האלה וחי׃
ו פן־ירדף גאל הדם אחרי
הרצח כי יחם לבבו והשיגו כי־ירבה הדרך
והכהו נפש ולו אין משפט־מות כי לא שנא
הוא לו מתמול שלשום׃ ז
על־כן אנכי מצוך לאמר שלש ערים תבדיל
לך׃ ס ח ואם־ירחיב יהוה אלהיך
את־גבלך כאשר נשבע לאבתיך ונתן לך את־
כל־הארץ אשר דבר לתת לאבתיך׃

ככל דשאלתא מן־קדם יי אלהך בחורב
ביומא דקהלא למימר לא אוסיף למשמע ית־
קל מימרא דיי אלהי וית־אשתא רבתא
הדא לא־אחזי עוד ולא אמות׃
ואמר יי לי אתקינו דמלילו׃
נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן
פתגמי נבואתי בפומיה וימליל עמהון ית
כל־דאפקדניה׃ ויהי גברא
דלא־יקבל לפתגמי דימליל בשמי מימרי
יתבע מניה׃ ברם נביא דירשע
למללא פתגם בשמי ית דלא פקידתיה למללא
ודימליל בשום טעות עממיא ויתקטיל נביא
ההוא׃ וארי תימר בלבך כדין
נדע ית־פתגמא דלא מלליה יי׃
דימליל נביא בשמא דיי ולא־יהי פתגמא ולא
יתקיים הוא פתגמא דלא־מלליה יי ברשע
מלליה נביא לא תדחלון מניה׃
ארי־ישיצי יי אלהך ית־עממיא דיי אלהך יהיב
לך ית־ארעהון ותירתינון ותיתב בקרויהון
ובבתיהון׃ תלת קרוין תפריש
לך בגו ארעך דיי אלהך יהיב לך למירתה׃
תתקין לך אורחא ותתליה ית־תחום ארעך
דיחסנינך יי אלהך ויהי למערק לתמן כל־
קטולא׃ ודין פתגם קטולא
דיערוק לתמן ויתקיים דיקטול ית־חבריה
בלא־מדעית והוא לא־סני ליה מאתמלי
ומדקמוהי׃ ודיעול עם חבריה
בחורשא למקץ אעין ותתמריג ידיה בברזלא
למקץ אעין וישתליף ברזלא מן־אעא וישכח
ית־חבריה וימות הוא יערוק לחדא מן־
קרויא־האלין ויתקיים׃
דילמא ירדוף גאיל דמא בתר קטולא ארי
יחם ליביה וידבקיניה ארי־תסגי אורחא
ויקטליניה נפש וליה לית־חובת־דין דקטול
ארי לא סני הוא ליה מאתמלי ומדקמוהי׃
על־כן אנא מפקיד לך למימר
תלת קרוין תפריש לך׃ ואם־יפתי
יי אלהך ית־תחומך כמא־דקיים לאבהתך
ויתן לך ית־כל־ארעא דמליל למתן
לאבהתך׃

ככל ככל דשיילתון מן קדם יי אלהכון בחורב ביומא דאתכנשו שבטיא לקבלא אורייתא למימר לא נוסיף למשמע ית קל דיבורא מן קדם יי אלהנא וית אישתא רבתא הדא לא נחמי תוב דלא נמות. **ויאמר** ואמר יי לי אתקינו מה דמלילו: **נביא** נביא אקים יהון מביני אחוהון דרוח קודשא ביה כוותך ואיתן פתגמי נבואתי בפומיה וימליל עמהון ית כל דאיפקדיניה: **והיה** ויהי גברא דלא יקבל פתגמי נבואתי דימלל בשמי מימרי יתפרע מניה: **אך** ברם נבי שקרא דירשע למללא פתגמא בשמי ית דלא פקידתיה למללא ודי ימליל בשום טעוות עממיא ויתקטל נביא ההוא בסייפא: **וכי** וארום תימרון ברעיונכון היכדין נידע ית פתגמא דלא מלליה יי: **אשר** מה דימליל נבי שיקרא בשמא דיי ולא ייתי פתגמא ולא יתקיים הוא פתגמא דלא מלליה יי בזדנותא מלליה נבי שיקרא לא תדחלון מניה: **כי יכרית** ארום ישיצי יי אלהכון ית עממיא דיי אלהכון יהיב לכון ית ארעהון ותירתונון ותיתבון בקירויהון ובבתיהון: **שלש** תלת קרוין תפרשון לכון בגו ארעכון דיי אלהכון יהיב לכון למירתה: **תכין** תכוונון לכון אורחא ותתלתון ית תחום ארעכון דיחסנכון יי אלהכון ויהי למערוק לתמן כל קטולא: **וזה** ודין הילכת קטולא דיערוק לתמן וייחי דיקטול ית אחיה בלא מתכוון ליה והוא לא נטר ליה סנא מאתמלי ומדקמוי: **ואשר** ומאן דעליל עם חבריה בחורשא למקטע קיסין ותדחף אידיה בסיקוריא למקטע קיסא וישמוט פרזלא מן קתא וישכח ית חבריה וימות הוא יערוק לחדא מן קירויא מזמניא האלין וייחי: **פן** דלמא ירדוף תבע אדמא בתר קטולא ארום ירתח עלוי ליביה בעקתיה וידבקיה ארום הסגי אורחא ויקטליניה נפש וליה לא אית חובת דין דקטול ארום לא סני הוא ליה מאתמלי ומדקמוי: **על כן** בגין כן אנא מפקיד לכון יומא דין תלת קירוין תפרשון לכון: **ואם ירחיב** ואין יפתי יי אלהכון ית תחומכון היכמא דקיים לאבהתכון ויתן לכון ית כל ארעא דקיים למיתן לאבהתכון:

ירושלמי

ודיעול עם חבריה בחורשא למקטוע קיסין ויתקוף בה בסיקורא למקטע קיסין וישמיט פרזל מן קיסא ויערע ית חבריה וימות הוא יערוק לחדא מן קירויתא האילין ויחי:

ירושלמי

ארום ירתע ליביה ויארע:

פי

מת' לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר. אבל צויתיו לחבירו: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר: ומת. בחנק. ג' מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו והמתנבא בשם ע"א. אבל הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא העובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו: (כא) וכי תאמר בלבבך. עתידין אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור מתנבא ואומר הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד וצווח על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים אשר לא גלו עם יכניה בבלה יובאו ועד גלות צדקיהו: (כב) אשר ידבר הנביא. ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו. ואם תאמר זו במתנבא על העתידות הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי הקב"ה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה לכך נאמר אליו תשמעון: לא תגור ממנו. לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו: (ג) תכין לך הדרך. מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן מן השניה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: (ה) ונדחה ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה בגרזנא לשון ונשמטה ידו להפיל המכה בגרזן על העץ: (ו) ונשל הברזל מן העץ. יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מנצבו ויש אומרים שיהא הברזל משל חתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: (ח) פן ירדוף גואל הדם. לכך אני אומר לך להכין לך דרך וערי מקלט רבים: (ט) ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקנזי וקדמוני: ויספת לך עוד שלש. הרי תשע שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא:

ט כי תשמר את כל המצוה
הזאת לעשתה אשר אנכי מצוך היום לאהבה
את יהוה אלהיך וללכת בדרכיו כל הימים
ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה:
י ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך
אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה והיה עליך
דמים: ס יא וכי יהיה איש
שנא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת
ונס אל אחת הערים האל: יב ושלחו
זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל
הדם ומת: יג לא תחוס עינך
עליו ובערת דם הנקי מישראל וטוב לך:
ס יד לא תסיג גבול רעך אשר
גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך לרשתה: ס טו
לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת
בכל חטא אשר יחטא על פי שני עדים או על
פי שלשה עדים יקום דבר: ס טז
כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה:
יז ועמדו שני האנשים אשר להם
הריב לפני יהוה לפני הכהנים והשפטים אשר
יהיו בימים ההם: יח ודרשו השפטים
היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו:
יט ועשיתם לו כאשר זמם לעשות
לאחיו ובערת הרע מקרבך: כ
והנשארים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד
כדבר הרע הזה בקרבך: כא ולא
תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד
רגל ברגל: ס כ א כי תצא למלחמה
על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא
תירא מהם כי יהוה אלהיך עמך המעלך מארץ
מצרים: ב והיה כקרבכם אל המלחמה
ונגש הכהן ודבר אל העם: ג ואמר
אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה
על

ארי תטר ית כל תפקדתא הדא למעבדה
דאנא מפקיד לך יומא דין למרחם ית יי
אלהך ולמהך באורחן דתקנן קדמוהי כל יומיא
ותוסיף לך עוד תלת קרוין על תלת אלין:
ולא ישתפיך דם זכאי בגו ארעך דיי אלהך
יהיב לך אחסנא ויהי עלך חובת דין דקטול:
וארי יהי גבר סני לחבריה ויכמון ליה ויקום
עלוהי ויקטליניה נפש וימות ויערוק לחדא מן
קרויא האלין: וישלחון סבי קרתיה
וידברון יתיה מתמן וימסרון יתיה ביד גאיל דמא
ויתקטל: לא תחוס עינך עלוהי
ותפלי אשדי דם זכאי מישראל וייטב לך:
לא תשני תחומא דחברך דתחימו קדמאי
באחסנתך דתחסן בארעא דיי אלהך יהיב לך
למירתה: לא יקום סהיד חד
בגבר לכל עוין ולכל חובין בכל חטא דיחטי על
מימר תרין סהדין או על מימר תלתא סהדין
יתקיים פתגמא: ארי יקום
סהיד שקר בגבר לאסהדא ביה סטיא:
ויקומון תרין גברין דלהון דינא קדם יי קדם
כהניא ודיניא דיהון ביומיא האנון:
ויתבעון דיניא יאות והא סהיד שקרא סהדא
שקרא אסהיד באחוהי: ותעבדון
ליה כמא דחשיב למעבד לאחוהי ותפלי עביד
דביש מבינך: ודישתארון ישמעון
וידחלון ולא יוספון למעבד עוד כפתגמא בישא
הדין בינך: ולא תחוס עינך
נפשא חלף נפשא עינא חלף עינא שנא
חלף שנא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא:
ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי
סוסון ורתיכין עם סגי מנך לא תדחל מנהון
ארי יי אלהך מימריה בסעדך דאסקך מארעא
דמצרים: ויהי במקרבכון לאגחא
קרבא ויתקרב כהנא וימליל עם עמא:
ויימר להון שמעו ישראל אתון מתקרבין יומא
דין

תקנא שלא [illegible] הורג

ששי

תקכב שלא להסיג גבול

תקכג שלא לחתוך דין על פי [illegible] זוגין מתחלפין [illegible]

תקכד לעשות לעדים כאשר זממו

כ

תקכה [illegible]

(יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב. מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה
סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא
לרעהו וגו' שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש: (יג) לא תחוס עינך. שלא תאמר
הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים: (יד) לא תסיג גבול. לשון
נסוגו אחור כשמחזיר סימן תחומין לאחור לתוך שדה חבירו לגזול את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול
מה תלמוד לומר לא תסיג לימד על העוקר תחום חבירו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ ת"ל בנחלתך אשר
תנחל בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: (טו) עד
אחד

כי ארום תנטרון ית כל תפקידתא הדא למיעבדה דאנא מפקדכון יומא דין למירחם ית יי אלהכון ולמהך בארחן דתקנן קדמוי כל יומיא ותוספון לכון תוב תלת קירוין על תלת איליין : ולא ולא יתשד אדם זכאי בארעכון דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא ויהי עליכון חובת דין קטולא : וכי יהיה איש וארום יהי גבר סני לחבריה ויכמון עליה בטומרא ויקום עלוי ויקטליניה נפש וימות ויעירוק לחדא מן קירויא האלין : ושלחו וישדרון חכימי קרתיה וידברון יתיה מתמן וימסרון יתיה ביד תבע אדמא ויתקטל : לא לא יחוס עיניכון עלוי ותפלון שדיי דם זכאי מישראל וייטב לכון : לא תסיג לא תשנון תחום חבריכון דאהחימו קמאי באחסנתכון דתחסנון בארעא דיי אלהכון יהיב לכון למירתה : לא יקום לא יתקיים סהדו דחד בגבר לכל סרחן נפש ולכל חוב ממון ולכל חט דיחטי ברם על מימרא דיי למתפרעא על טומריא על מיא: סהיד חד יומי למפסל ית מה דמסהיד עלוי ועל מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקיים פתגמא : כי יקום ארום יקומון סהדין שיקרין בבר נש לאסהדא ביה סטיא : ועמדו ויקומון תרין גוברין דליהון תיגרא קדם יי קדם כהניא ודייניא דיהון ביומיא האינון : ודרשו ויתבעון דייניא לסהדין דמזמין יתהון טבאות והא סהדו דשקר בפום סהדין שיקרא אסהידו באחוהון : ועשיתם ותעבדון להון היכמא דחשיבו למעבד לאחוהון ותפלון עבדי דביש מביניכון : והנשארים ורשיעיא דמשתיירין ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד תוב כפתגמא בישא הדין ביניכון :

ולא ולא תיחוס עיניכון נפשא חלופי נפשא דמי עינא חולף עינא דמי שינא חולף שינא דמי ידא חולף ידא דמי ריגלא חולף ריגלא : כי תצא ארום תפקון לסדרי קרבא על בעלי דבביכון ותיחמון סוסון וארתכין עמין גיורין וטירונין אלימין מנכון לא תדחלון מנהון ארום כולהון חשיבין כסוסיא חד וכרתיכא חד קדם יי אלהכון דמימריה בסעדכון דאפקכון פריקין מארעא דמצרים : והיה ויהי בזמן דאתון קריבין לאגחא קרבא ויתקרב כהנא וימלל עם עמא : ואמר ויימר להון שמעו ישראל אתון מתקרבין יומא דין לסדרי קרבא

על

על טומריא פירש על הין הנסתרות פרע להם השם : על תיה תהיה חד יומי לציבחיר פי' יא גדימים על מיתר ולמי מה בלשונו פי' כמו אלנתאי פסיד ור"ל יכול להעיד עד א' לחייב שבועה מי שכופר לחבירו וק"ל : ורשיעיא דמשתיירין. דייק הכי מדלא כתיב וכל העם ישמעו כמו לעיל אלא כתרגומו הנשארים כמו תן כדרכי ב"א שנותרים וק"ל : וטירונין אלימין פי' ושרים חוקים אלא קבע בית מזיקא וכן כילם דקאי ליה תמי ענמת נפש יהא לאחר מותו אלא הטעם לא חשום ענמת נפש שוריר קרא אלא שמא יגרום הפטא וק"ל.

אחד · זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד : לכל עון ולכל חטאת · לחייבו עונש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה · אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב להשביע לו : על פי שני עדים · ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמיד תורגמן בין העדים ובין הדיינים : (טז) לענות בו סרה · דבר שאינו שהוסר מעד הוא מכל העדות כולה כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני : (יז) ועמדו שני האנשים · בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד : אשר להם הריב · אלו בעלי הדין : לפני ה' · יהא דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנאמר בקרב אלהים ישפט : אשר יהיו בימים ההם · יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד : והנה אותם וכודקים את זמים את העדים לפויהם כדרי זמן כחקירים : (יח) ודרשו השופטים היטב · על פי המזימין שאמר כאן אתה הערגו אין נהרגין : (יט) כאשר זמם · ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין : לעשות לאחיו · מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה אלא במיתת הבועל שהיא בחנק שנאמר באה תשרף היא ולא בועלה לכך נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כמותן : (כ) ישמעו ויראו · מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין : (כא) עין בעין · ממון וכן שן בשן וגומר : (א) כי תצא למלחמה · סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה דבר אחר לומר לך אם עשית משפט צדק אתה זוכה שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי : על אויביך · יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך : סוס ורכב · בעיני כלם כסוס אחד וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה : עם רב ממך · בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב : (ב) כקרבכם אל המלחמה · סמוך לצאתכם מן הספר : ונגש הכהן · המשוח לכך והוא הנקרא משוח מלחמה : ודבר אל העם · בלשון הקדש : (ג) שמע ישראל · אפילו אין בכם זכות אלא קיום שמע בלבד כדי אתם שיושיע אתכם : על אויביכם · אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום

על־איביכם אל־ירך לבבכם אל־תיראו ואל־
תחפזו ואל־תערצו מפניהם : ד
כי יהוה אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם־
איביכם להושיע אתכם : ס ה ודברו
השטרים אל־העם לאמר מי־האיש אשר בנה
בית־חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן־ימות
במלחמה ואיש אחר יחנכנו :
ו ומי־האיש אשר נטע כרם ולא
חללו ילך וישב לביתו פן־ימות במלחמה ואיש
אחר יחללנו : ז ומי־האיש אשר
ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן־
ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה :
ח ויספו השטרים לדבר אל־
העם ואמרו מי־האיש הירא ורך הלבב ילך
וישב לביתו ולא ימס את־לבב אחיו כלבבו :
ט והיה ככלת השטרים לדבר
אל־העם ופקדו שרי צבאות בראש העם :
ס י כי־תקרב אל־עיר
להלחם עליה וקראת אליה לשלום :
יא והיה אם־שלום תענך
ופתחה לך והיה כל־העם הנמצא־בה יהיו
לך למס ועבדוך : יב ואם־לא
תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת
עליה : יג ונתנה יהוה אלהיך
בידך והכית את־כל־זכורה לפי־חרב :
יד רק הנשים והטף והבהמה
וכל אשר יהיה בעיר כל־שללה תבז לך ואכלת
את־שלל איביך אשר נתן יהוה אלהיך לך :
טו כן תעשה לכל־הערים הרחקת
ממך מאד אשר לא־מערי הגוים־האלה הנה :
טז רק מערי העמים האלה אשר
יהוה אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל־
נשמה : יז כי־החרם תחרימם
החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי
כאשר צוך יהוה אלהיך :
יח למען אשר לא־ילמדו אתכם
לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם
וחטאתם ליהוה אלהיכם :

כי

מלהזן חסר וי״ו · תקנו סלא לפתן יפני שלוים ·
באמר ·
שביעי
תקנו לשנות במלחמת הרשות כמ׳ כפי שכתובים ·
י״ב ומלא ·
ט׳ כטעם מלרע ·
מטעין כיס נכל ·
תקנת סלא להבית את׳ מן׳ לתיות פיקן לחתי נמיתי ·

יין לאגחא־קרבא על־בעלי־דבביכון לא־יזוע
לבכון לא־תדחלון ולא־תתבעתון ולא־תתברון
מן־קדמיהון : ארי יי אלהכון
מדבר קדמיכון לאגחא לכון קרב־עם־בעלי־
דבביכון למפרק יתכון : וימללון
סרכיא עם־עמא למימר מן־גברא דבנא
ביתא־חדתא ולא חנכיה יהך ויתוב לביתיה
דילמא־יתקטל בקרבא וגבר אוחרן יחנכניה :
ומן־גברא דנציב כרמא ולא אחליה יהך
ויתוב לביתיה דילמא־יתקטל בקרבא וגבר
אוחרן יחלניה : ומן־גברא דארס
אתתא ולא נסבה יהך ויתוב לביתיה דילמא
יתקטיל בקרבא וגבר אוחרן יסבינה :
ויוספון סרכיא למללא עם־עמא ויימרון מן־
גברא דדחול ותביר לבא יהך ויתוב לביתיה
ולא־יתבר ית־לבא דאחוהי כלביה :
ויהי כד־ישצון סרכיא למללא
עם־עמא וימנון רבני חילא בריש עמא :
ארי־תתקרב לקרתא לאגחא עלה
ותקרי לה מלין דשלם : ויהי אם־
שלם תענינך ותפתח לך ויהי כל־עמא דישתכח
בה יהון לך למסקי־מסין ויפלחונך :
ואם־לא תשלים עמך ותעביד
עמך קרב ותצור עלה : וימסרינה יי
אלהך בידך ותמחי ית־כל־דכורה לפתגם־
דחרב : לחוד נשיא וטפלא ובעירא
וכל דיהי בקרתא כל־עדאה תיבוז לך ותיכול
ית־עדאה סנאך דיהב יי אלהך לך :
כן תעביד לכל־קרויא דרחיקין מנך לחדא דלא־
מקרוי עממיא־האלין אנון :
לחוד מקרוי עממיא האלין דיי אלהך יהיב לך
אחסנא לא תקיים כל־נשמתא :
ארי־גמרא תגמרנון חתאי ואמוראי כנענאי
ופרזאי חואי ויבוסאי כמה דפקדך יי אלהך :
בדיל דלא ילפון יתכון למעבד
ככל תועבתהון דעבדין לטעותהון ותחובון קדם
יי אלהכון :

ארי

ונכבלים ויפקוס ויפולים ונהמס כחמורים לכל כותל ויבחלנו ימיתו · עיר הקריש אבל אחפסו ויאבו שומרון
אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה : אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו ·
ארבעה אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים וכו׳ בשעה שנכנסים ובו׳ למלחמה ולא כדי לבהלם
וכו׳

עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לָא יְזוּחַ לִבְּכוֹן לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִרְתְּתוּן וְלָא תִתְּבְּרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן ׃ כי ה' אֲרוּם יְיָ אֱלָהֲכוֹן שְׁכִינְתֵיהּ מִידַבְּרָא קֳדָמֵיכוֹן לְאַגָּחָא מְטוּלְכוֹן עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרוֹק יַתְכוֹן ׃ ודברו וִימַלְלוּן סַרְכַיָּא עִם עַמָּא לְמֵימַר מַאן גַּבְרָא דִי בְנָא בֵּיתָא חַדְתָּא וְלָא קְבַע בֵּיהּ מְזוּזְתָא לְשַׁכְלָלוּתֵיהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִגְרוֹם לֵיהּ חוֹבָא וְיִתְקְטֵל בִּקְרָבָא וּגְבַר חוֹרָן יְשַׁכְלְלִינֵיהּ ׃ ומי וּמַאן גַּבְרָא דִינְצִיב כַּרְמָא וְלָא פַרְקֵיהּ מִן כַּהֲנָא וְאַחְלֵיהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִגְרוֹם לֵיהּ חוֹבָא דְלָא פַרְקֵיהּ וְיִתְקְטֵל בִּקְרָבָא וּגְבַר חוֹרָן יַחְלִינֵיהּ ׃ ומי וּמַאן גַּבְרָא דְקַדֵּישׁ אִתְּתָא וְלָא נַסְבַהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דְּלָא יִגְרוֹם לֵיהּ חוֹבָא דְלָא חֲדֵי בְּאִנְתְּתֵיהּ וְיִתְקְטֵל בִּקְרָבָא וּגְבַר חוֹרָן יִסְבִינָהּ ׃ ויספו וְיוֹסְפוּן סַרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מַאן הוּא גַּבְרָא דְדָחִיל מֵחוֹבוֹי וְלִיבֵּיהּ תָּבִיר יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִתְקַבְּלוּן אֲחוֹי בְּחוֹבוֹי וְיִתְבַּר לִבְּהוֹן הֵיךְ לִיבֵּיהּ ׃ והיה וִיהֵי כַּד פָּסְקִין סַרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיִמְנוּן רַבְרְבָנֵי חֵילִין בְּרֵישׁ עַמָּא ׃ כי תקרב אֲרוּם תִּקְרְבוּן לְקַרְתָּא לְסַדְרָא עֲלָהּ סִדְרֵי קְרָבָא וְתִשְׁדְּרוּן לְוָותָהּ פְּרוֹקִין לְמִקְרֵי לֵיהּ לִשְׁלָם ׃ והיה וִיהֵי אִין מִלִּין דִּשְׁלָם תְּתִיב לְכוֹן וְתִפְתַּח לְכוֹן פִּילוּוָתָהּ וִיהֵי כָּל עַמָּא דְמִשְׁתַּכַּח בָּהּ יְהוֹן לְמַסְּקֵי מִסִּין וְיִפְלְחוּנְכוֹן ׃ ואם וְאִין לָא תַשְׁלִים עִמְּכוֹן וְתַעֲבִיד עִמְּכוֹן קְרָבָא וְתִקְפוּן עֲלָהּ ׃ ונתנה וִימְסְרִינָהּ יְיָ אֱלָהֲכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתִמְחֵי יַת כָּל דְּכוּרָהּ לְפִתְגַם חֶרֶב ׃ רק לְחוֹד נְשַׁיָּא וְטַפְלָא וּבְעִירָא וְכָל דִּיהֵי בְקַרְתָּא כָּל עֲדָאָהּ תִּיבּוֹזוּן לְכוֹן וְתֵיכְלוּן יַת עֲדֵי סַנְאֵיכוֹן דִּיהַב יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְכוֹן ׃ כן תעשה הֵיכְדֵין תַּעַבְדוּן לְכָל קִרְוַיָּא דִרְחִיקִין מִנְּכוֹן לַחֲדָא דְּלָא מִקִּרְוֵי שִׁבְעָתֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין הִינוּן ׃ רק לְחוֹד מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְכוֹן אַחְסַנְתָּא לָא תְקַיְימוּן כָּל נִשְׁמָא ׃ כי אֲרוּם גַּמְרָא תְגַמְּרִינוּן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי וּפְרִיזָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי הֵיכְמָא דְפַקִּידְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן ׃ למען מִן בִּגְלַל דְּלָא יַלְפוּן יַתְכוֹן לְמֶעְבַּד כְּכָל מְרַחֲקָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ לְטַעֲוָותְהוֹן וְתֶחֱבוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן ׃

ירושלמי

וְלָא יִפְרַג יָתֵיהּ ׃

ירושלמי

וִיהֵוֵי אִין מִילִּין דִּשְׁלָם תַּעֲנֵי לָךְ וְתִיפְתּוּחַ לְכוֹן פִּילְוָותָא וִיהֵוֵי כָּל עַמָּא דְמִשְׁתַּכְּחִין ׃

ירושלמי ולא יפרג סנה אמר"ל פי' אם נפי' מ"ש שלין בורך לסגים כי כן דרך סררגים לתרגם בגימ"ל כאז פעמים לעי"ן וככ' ביתרגנ ובן לקמן כי תנח כ"א פסוק י"ט ביונתן וירושלמי תרגו' של סמיר פירוגז פילוותא פירושו שער ופתח כעיר וכן גבי יוכבד שנולדה פי' בין חמרים וק"ל ׃

על איחבו אלו שכנגדן ויכוחו ורומקים כפוסיהם ומנה-לין אותם לסמים קול שפסת פרסות סוסיהם ונוחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיע קול ׃ אל ירך לבבכם · מצהלת סוסים ׃ אל תיראו · מהגפת תריסין ׃ ואל תחפזו · מקול הקרנות ׃ ואל תערצו מקול הצווחה ׃ כי ה' אלהיכם וגומר · הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו ׃ ההולך עמכם · זה מחנה הארון ׃ (ה) ולא חנכו · לא דר בו · חנוך לשון התחלה ׃ ואיש אחר יחנכנו · ודבר של עגמת נפש הוא זה ׃ (ו) ולא חללו · לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאוכלן בירושלם או לחללן בדמים ויאכל הדמים בירושלם ׃ (ח) ויספו השוטרים · למה נאמר כאן ויספו ׃ מה פין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמא ורך הלבב · רבי עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירות והרואה חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה ׃ פן ימות במלחמה ושוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדי הוא שימות ׃ (ט) שרי צבאות · שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו וקפין בני אדם שומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילת ניסה ׃ (י) כי תקרב אל עיר · בשלחת מלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגומר ׃ (יא) כל העם הנמצא בה · אפילו אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית להחריתם אתה רשאי לקיימם ׃ למס ועבדום · עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד ׃ (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה · הכתוב מבשר' שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך ׃ וצרת עליה · אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת התחלואים ׃ (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך ׃ (יד) והטף · אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים ׃ (יז) כאשר צוך · לרבות את הגרגשי ׃ (יח) למען לא ילמדו · הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם ׃

יט כי־תצור אל־עיר ימים
רבים להלחם עליה לתפשה לא־תשחית את־
עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא
תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור :
כ רק עץ אשר־תדע כי לא־
עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית
מצור על־העיר אשר־הוא עשה עמך מלחמה
עד רדתה : פ
כא א כי־ימצא
חלל באדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך לרשתה
נפל בשדה לא נודע מי הכהו :
ב ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו
אל־הערים אשר סביבת החלל :
ג והיה העיר הקרבה אל־החלל
ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא־
עבד בה אשר לא־משכה בעול :
ד והורדו זקני העיר ההוא את־
העגלה אל־נחל איתן אשר לא־יעבד בו ולא
יזרע וערפו־שם את־העגלה בנחל :
ה ונגשו הכהנים בני לוי כי בם
בחר יהוה אלהיך לשרתו ולברך בשם יהוה
ועל־פיהם יהיה כל־ריב וכל־נגע :
ו וכל זקני העיר ההוא הקרבים
אל־החלל ירחצו את־ידיהם על־העגלה
הערופה בנחל : ז וענו ואמרו
ידינו לא שפכה את־הדם הזה ועינינו לא ראו :
ח כפר לעמך ישראל אשר־פדית
יהוה ואל־תתן דם נקי בקרב עמך ישראל
ונכפר להם הדם : ט ואתה תבער הדם
הנקי מקרבך כי־תעשה הישר בעיני יהוה :

תקנט סלא לבהמית אילני מאכל במצור וכן כל השחתה בכלל :
מלחמה עד רדתה כנ' אף זהו מכת :
כא
קשר לוקין רגא שמודדין מראשו :
חקל חקלא מכו' עריפת ספר' נכחל איתן ואל"ף לעבוד ולזרוע בחיתי הנחל :
מפטיר
שפכו ק' :
כפר לעמך ישראל תכחן מכל ישראל מרכין זה לזה :

ארי־תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא־תחביל ית־אילנה לארמא עלוהי ברזלא ארי מניה תיכול ויתיה לא תקוץ ארי לא־כאינשא אילן חקלא למיעל מן־קדמך בצירא : לחוד אילן דתדע ארי לא־אילן דמיכל הוא יתיה תחביל ותקוץ ותבני כרקומין על־קרתא דהיא עבדא עמך קרב עד־דתכבשה : ארי־ישתכח קטילא בארעא דיי אלהך יהיב לך למירתה רמי בחקלא לא ידיע מן־קטליה : ויפקון סבך ודינך וימשחון לקרויא דבסחרנות קטילא : ותהי קרתא דקריבא לקטילא ויסבון סבי קרתא ההיא עגלת תורין דלא־אתפלח בה דלא־נגדת בניר : ויחתון סבי קרתא ההיא ית־עגלתא לנחל בייר דלא־יתפלח ביה ולא יזדרע וינקפון תמן ית־עגלתא בנחלא : ויתקרבון כהניא בני לואי ארי בהון אתרעי יי אלהך לשמשותיה ולברכא בשמא דיי ועל־מימריהון יהי כל־דין וכל־מכתש סגירו : וכל סבי קרתא ההיא דקריבין לקטילא יסחון ית־ידיהון על־עגלתא דנקיפא בנחלא : ויתיבון ויימרון ידנא לא אשדא ית־דמא הדין ועיננא לא חזאה : כהניא יימרון כפר לעמך ישראל דפרקתא יי ולא־תתן חובת־דם זכאי בגו עמך ישראל ויתכפר להון על־דמא : ואת תפלי אשדי דם זכאי מבינך ארי־תעביד דכשר קדם־יי :

צ"ן · קל"א · סימן :
ומפטירין אנכי אנכי בישעיה : כסימן נ"א :

ס ס ס

י כי־ תצא למלחמה על־איביך ונתנו יהוה אלהיך בידך ושבית שביו :
יא וראית בשביה אשת יפת־תאר
וחשקת בה ולקחת לך לאשה : יב
והבאתה אל־תוך ביתך וגלחה את־ראשה
ועשתה את־צפרניה : יג והסירה
את־שמלת שביה מעליה וישבה בביתך
ובכתה

ארי־ תפוק לאגחא־קרבא על־בעלי־דבבך וימסרנון יי אלהך בידך ותשבי שביהון : ותחזי בשביה אתתא שפירת היזו ותתרעי בה ותסבה לך לאנתו : ותעליגה לגו ביתך ותגלח ית־רישה ותרבי ית־טופרהא : ותעדי ית־כסות שביה מנה ותתיב בביתך
ותבכי

ס' וקמי'לים כי תצא למלחמה לומר שה' יצא עמך כתכין שכ' ויצא ה' ונלחם וגו' : ונלחם את רחבה נפי מסטיכה ראשה לפתותך :
ותעשה את צפרניה לכי ברמזה לך בסר לפתותך :

יחים · פרים : רביש · ב' מכאן אין צרין על עיירות של נכרים פחות מג' ימים קודם לשבת ולמד שפותח בשלום · פניה אף ב' ימים ובן הוא אומר ויסב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת סרבות כפתוב אדבר : כי האדם עץ השדה פרי

כי תצור אֲרוּם תְּקִפּוּן עַל קַרְתָּא כָּל יוֹמֵי שַׁבְעָתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עֲלָהּ לְמִכְבְּשָׁהּ בְּשַׁבַּתָּא לָא תְחַבְּלוּן יַת אִילָנַהָא לְמִישְׁרֵי עֲלוֹי מַן דְּפַרְזְלָא אֲרוּם מִפֵּירוֹי תֵּיכְלוּן וְיָתֵיהּ לָא תְקוּצוּן אֲרוּם לָא כְבַר נַשׁ אִילַן דְּאַנְפֵּי בָרָא לְמִטְמְרָא מִקֳּמֵיכוֹן בְּצַיְירָא: רק לְהוֹד אִילַן דְּתִנְדְּעוּן אֲרוּם לָא אִילַן עֲבִיד פֵּירֵי מֵיכַל הוּא יָתֵיהּ תְּחַבְּלוּן וְתִקְטְעוּן וְתִבְנוּן קַרְקוֹמִין עַל קַרְתָּא מָרְדָא דְעָבְדָא עִמְּכוֹן קְרָבָא עַד דְּתִכְבְּשׁוּנָהּ:

כי ימצא אֲרוּם יִשְׁתְּכַח קְטִילָא בְּאַרְעָא דְּלָא טָמִיעַ בְּאוּגְרָא בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהִיב לְכוֹן לְמִירְתַהּ רְמֵי וְלָא צְלוּב בְּקִיסָא בְּחַקְלָא וְלָא טָאִיף עַל אַנְפֵּי מַיָּא לָא אִשְׁתְּמוֹדַע מַאן קַטְלֵיהּ: ויצאו וְיִפְּקוּן מִבֵּי דִּינָא רַבָּא תְּרֵי מִן חַכִּימַיִךְ וּתְלַת מִן דַּיָּינַךְ וְיִמְשְׁחוּן מֵאַרְבַּע טְרִיגוֹנִין יַת קִרְוַיָּא דִּי בְּחֲזוֹרְנוּת קְטִילָא:

והיה וִיהֵי קַרְתָּא דִּקְרִיבָא לִקְטִילָא מִתְחַשְׁדָא נַסְבֵי בֵּי דִּינָא רַבָּא מִפַּטְרִין וְיִסְבוּן חַכִּימֵי סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא עֵיגְלַת בְּרַת תּוֹרִין דְּלָא עֵירוּבִין בְּרַת שַׁתָּא דְּלָא אִתְפְּלַח בָּהּ וְלָא נַגְדַת בְּנִיר: והורידו וְיִדְּחוּן חַכִּימֵי קַרְתָּא הַהִיא יַת עֵיגְלְתָא לַחֲקִיל בַּיִיר דְּלָא יִתְעֲבִיד בֵּיהּ פּוּלְחַן אֲרַע וְלָא יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן יַת עֶגְלְתָא בְּקוֹפִיץ מִבַּתְרָהָא בִּמְצַע חַקְלָא: ונגשו וְיִקְרְבוּן כָּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲרוּם בְּהוֹן אִתְרְעֵי מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן לְשַׁמְּשׁוּתֵיהּ וּלְבָרְכָא יַת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמֵיהּ וְעַל מֵימַר פּוּמְהוֹן יְהֵי מִתְדָּן כָּל דִּין וְכָל מַכְתַּשׁ צוֹרְעָא לְמִסְגַּר וּלְמִחְלַט: וכל זקני וְכָל חַכִּימֵי קַרְתָּא הַהִיא דְּקְרִיבִין לִקְטִילָא יַשְׁזְגוּן יַת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָא דִּנְקִיפָא בְּחַקְלָא: וענו וְיָתִיבוּן וְיֵימְרוּן גְּלֵי קֳדָם יְיָ דְּלָא אָתָא לִידֵינָן וּפְטַרְנֵיהּ מִן דְּשַׁדָּא יַת אַדְמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חָמוּן: כפר כָּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפֵּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּפְרַקְתְּ יְיָ וְלָא תְשַׁוֵּי חוֹבַת אֲדַם זַכַּאי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּגְלֵי מַן קַטְלֵיהּ וְיִתְכַּפֵּר לְהוֹן עַל דְּמָא וּמִן יַד נָפְקִין נְחִיל דְּמוֹרְנִין מִגּוֹ פַּרְתָּה דְּעֶגְלְתָא נַגְדִין וְאָזְלִין עַד אַתְרָא דְּקָטוֹלָא תַּמָּן וְסַלְּקִין עֲלוֹי וְאַחֲדִין בֵּי דִּינָא יָתֵיהּ וְדַיְינִין יָתֵיהּ: ואתה וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל תְּפַלּוּן מְשַׁדֵּי דַם זַכַּאי מִבֵּינֵיכוֹן אֲרוּם תַּעַבְדוּן דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ:

ירושלמי

וְעֵינָן לָא חֲמוֹן דְּמַן דִּין דִּישְׁפַּךְ יָתֵיהּ:

ס ס ס

כי תצא

אֲרוּם תִּפְקוּן לְסִדְרֵי קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וִימַסְּרִינוּן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיָתָא מִנְּהוֹן: וראית וְתִחְמוּן בְּשִׁבְיָתָא אִיתְּתָא שַׁפִּירַת רֵיוֵי וְתִתְרְעוּן בָּהּ וְתִסְבוּנָהּ לְכוֹן לְאִינְתּוּ: והבאתה וְתַעֲלִינָהּ לְגוֹ בֵּיתָךְ וּתְסַפַּר יַת מַזַּיָּא דְרֵישָׁהּ וְתַצְמֵי יַת טוּפְרַיְיהָא: והסירה וְתַשְׁנֵי יַת כְּסוּת שִׁבְיָתָא מִנָּהּ וְתַטְבְּלִינָהּ וּתְגַיְירִינָהּ בְּבֵיתָהּ: ובכתה

הריכי ית אם בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו: (כ) עד רדתה · לשון רדוי שתהא כפופה לך: ויצאו זקניך · מיוחדים שבזקניך סנהדרי גדולה · ומדדו · מתקום שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבות · לכל צד לידע אי זו קרובה. (ד) אל נחל איתן · קשה שלא נעבד: וערפו · קוצץ עורפה בקופיץ אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: (ז) ידינו לא שפכה · וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה. הכהנים אומרי' כפר לעמך ישראל: (ח) ונכפר להם הדם · הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: (ט) ואתה תבער · מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה':

חסלת שופטים ושוטרים

(י) כי תצא

למלחמה · במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמ' ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה: ושבית שביו · לרבות כנעניים שבתוכה ואע"פ שהן משבעה אומות: ולקחת לך לאשה · לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו: אשת · אפילו אשת איש: ועשתה את צפרניה · תגדלם כדי שתתנוול: (יג) והסירה את שמלת שביה · לפי שהם נאים שהגוים בנותיהם' מתקשטות במלחמה כדי להזנות אחרים עמהם: וישבה בביתך · בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בנוולה שתתגנה עליו: ובכתה

וימשו גל תו ועבדו אוגר ושבת היא בפ"ט דסוטה: טריגונין פי' רוחו' וצדדים וכבר אמו' אצלינו: נסבי בית דינא רבא מפטרין פי' שרי ב"ד הגדול וחכמי' אפי' הם חולפי' עמו ולאחר שאמרו חולפי' להם ועיין במדר' לקוט בייר ית' לשון הפירות וכן בגמ' פ' כלל גדול וצ"ל שהוא לשון אוכיר ולא אעבוד ופי' מדבר שממה שלא יצמח בו ועיקרו כאן לשון חוזק וק"ל · לא אתא לידינן. מאן דשדא דמא פי' לא בא לידינו הרוצח שופך הדם הזה: נחיל דמורנין פי' קיבוץ של תולעי' והוא לשון הומ' כה"ל של דבורים מגו פרתא פי' מטיבורו ומייתי לה הרקנטי דף קפ"א ע"ג וגורס רמתא מגו פרתא ורמז לדבר זאת תבער דם הנקיים' ת ריתה ע"ש אתידעון יש רוצים להגיה וצ"ל שהוא לשון אשה' מנו אתם' ידעתי או לשון' ויודע אדם: וקיבתי' לפי הענין הוא לשון גידול בם"ני'

יונתן כל יומי שבתות דריש ומיסה רבים כל ימיו השבוע לאפוקי תת"ד ימיסה שניה רבים שלשם וכדפירשי' לתכבשה בשבתה דהי' מיקורה לתספם אסי' בשבת וכן הוה בקושי אין גרין על העיר לכתחלה אבי ג' ימים קודם שבת ואם הקיפה ואיר' שבת לאות אין השבין הפיזיה מלקמתה ואבצ דקבר דווקא כמקיפה כל ימי השבוע אין יכולין לכובשה בשבת אבל כנגדין כיתר כיום שני אין רמאין לכובשה בשבת כיון שיכלו לבוא בתחלה ביום ה' ולכובשה ביום ו' וזה"ס כל ימי שבעתא ויל דשב כתב אין נרין פחות מג' ימים קודם לשבה וק"ל: מן דפרזלא פירום בלי ברזל דלא טמיע באוגרא כב"ל פירש ולא טמין בגל בי

ובכתה את־אביה ואת־אמה ירח ימים ואחר
כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה׃
יד והיה אם־לא חפצת בה
ושלחתה לנפשה ומכר לא־תמכרנה בכסף לא־
תתעמר בה תחת אשר עניתה׃ ס
טו כי־תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה
והאחת שנואה וילדו־לו בנים האהובה
והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה׃
טז והיה ביום הנחילו את־בניו
את אשר־יהיה לו לא יוכל לבכר את־בן־
האהובה על־פני בן־השנואה הבכר׃
יז כי את־הבכר בן־השנואה יכיר
לתת לו פי שנים בכל אשר־ימצא לו כי־הוא
ראשית אנו לו משפט הבכרה׃ ס
יח כי־יהיה לאיש בן סורר ומורה
איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא
ישמע אליהם׃
יט ותפשו בו
אביו ואמו והוציאו אתו אל־זקני עירו ואל־שער
מקמו׃
כ ואמרו אל־זקני עירו
בננו זה סורר ומרה איננו שמע בקלנו זולל
וסבא׃
כא ורגמהו כל־אנשי עירו
באבנים ומת ובערת הרע מקרבך וכל־ישראל
ישמעו ויראו׃ ס
כב וכי־
יהיה באיש חטא משפט־מות והומת ותלית
אתו על־עץ׃
כג לא־תלין נבלתו
על־העץ כי־קבור תקברנו ביום ההוא כי־קללת
אלהים תלוי ולא תטמא את־אדמתך אשר יהוה
אלהיך נתן לך נחלה׃ ס

שני

כב

א לא־תראה את־שור אחיך או את־שיו נדחים
והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך׃
ב ואם־לא קרוב אחיך אליך ולא
ידעתו ואספתו אל־תוך ביתך והיה עמך
עד דרש אחיך אתו והשבתו לו׃
ג וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה
לכל־אבדת אחיך אשר־תאבד ממנו ומצאתה
לא תוכל להתעלם׃ ס

לא־

ותבכי ית אבוהא וית אמה ירח יומין ובתר כן
תיעול לותה ותבעלינה ותהי לך לאנתו׃
ויהי אם לא תתרעי בה ותפטרינה לנפשה
וזבנא לא תזבנינה בכספא לא תתגר בה
חלף דעניתה׃ ארי תהוין לגבר תרתין
נשין חדא רחימתא וחדא שניאתא וילדן
ליה בנין רחימתא ושניאתא ויהי ברא בוכרא
לשניאתא׃ ויהי ביומא דיחסין ית
בנוהי ית דיהי ליה לית ליה רשו לבכרא
ית בר רחימתא על אפי בר שניאתא בוכרא׃
ארי ית בוכרא בר שניאתא יפריש למתן ליה
תרין חולקין בכל דישתכח ליה ארי הוא ריש
תוקפיה ליה חזיא דינא דבכירותא׃
ארי יהי לגבר בר סטי ומרוד ליתוהי מקביל
למימר אבוהי ולמימר אמיה ומלפין יתיה ולא
מקביל מנהון׃ ויחדון ביה אבוהי ואמיה
ויפקון יתיה לקדם סבי קרתיה ולתרע בית
דין אתריה׃ ויימרון לסבי קרתיה ברנא
דין סטי ומרוד ליתוהי מקביל למימרנא זליל
בסר וסבי חמר׃ ויירגמוניה כל אנשי
קרתיה באבניא וימות ותפלי עביד דביש
מבינך וכל ישראל ישמעון וידחלון׃
וארי יהי בגבר חובת דין דקטול ויתקטיל
ותצלוב יתיה על צליבא׃ לא
תבית נבילתיה על צליבא ארי מקבר
תקברניה ביומא ההוא ארי על דחב קדם יי
אצטליב ולא תסאיב ית ארעך דיי אלהך יהיב
לך אחסנא׃ לא תחזי ית תורא דאחוך
או ית אמריה דטען ותתכבש מנהון אתבא
תתיבינון לאחוך׃ ואם לא קריב אחוך
לותך ולא ידעתיה ותכנשיניה לגו ביתך ויהי
עמך עד דיתבע אחוך יתיה ותתיביניה ליה׃
וכן תעביד לחמריה וכן תעביד לכסותיה וכן
תעביד לכל אבידתא דאחוך דתיבד מניה
ותשכחינה לית לך רשו לאתכסאה׃

לא

(יג) ובכתה את אביה · כל כך למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מנוולת׃ (יד) והיה אם לא חפצת בה · הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה׃ לא תתעמר בה · לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושימוש עימראה מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן׃ (יז) פי שנים · כנגד שני אחים׃ ככל אשר ימצא לו · מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק׃ (יח) סורר · סר מן הדרך׃ ומורה · ממרה בדברי אביו לשון ממרים׃ ויסרו אותו · מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו׃ בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו
מוצא

ותבכי על טעות בית אבהא ואמהא ותשהי תלת ירחין די תידע אין היא מעברא ומן בתר כדין תיעול לותה ותפריז יתה ותהוי לך לאנתו : והיה ויהי אין לא תתרעי בה ותפטרינה לבלחודהא בגיטה וזבנא לא תזבנינה בכספא לא תתגר בה בתר דשמשת עמה . כי תהיין ארום תהויין לגבר תרתין נשין חדא רחימתא ליה וחדא סניתא ליה וילידן ליה בנין רחימתא וסניתא ויהי ביר בוכרא לסניתא : והיה ויהי ביום אחסנותיה ית בנוי ית נכסין דיהי ליה לית ליה רשו למתן הולק בכורותא לבר רחימתא על אנפי ביר סניתא דהוא בוכרא : כי ארום ית בוכרא ביר סניתא יהוי לכולא ההוא בוכרא למתן ליה תרין חולקין בכל מה דמשתכח גביה ארום הוא שירוי תוקפיה ליה חזיא בכירותא : כי יהיה ארום יהי לגבר ביר סורהבן ומרוד דליתוי מקבל למימר אבוי ולמימרא דאמיה ויכסנון יתיה ולא מקבל אולפן מנהון : ותפשו בו ויחדון ביה אבוי ואמיה ויפקון יתיה לקדם חכימי קרתא לתרע בי דינא דבאתריה : ואמרו ויימרון לחכימי קרתא עברינן על גזרת מימרא דיי' בגין כן אתיליד לנא ברנא דין דהוא סורהבן ומרוד ליתוי אצית למימרנא גרגרן בבשרא ושתאי בחמרא : ורגמוהו ויהי אין דחיל ומקבל עלוי אולפנא יבעון לקיימותיה מקיימוניה ואין תאיב ומריד יאטלוניה כל אנשי קרתיה באבנא וימות ותפלון עביד דביש מבניכון וכל ישראל ישמעון וידחלון : וכי יהיה איש וארום אין יהי בגבר חובת דין קטול ויתחייב אטלות אבנין ובתר כדין יצלבון יתיה על קיסא : לא תלין לא תבית נבלת גושמיה על קיסא ארום מקבר תקבורניה ביומא ההוא ארום קילותא קדם אלהא למצלוב גבר אלהן חובוי גרמו ליה ומן בגלל דברייקנא דיי' אתעבד תקברוניה עם מטמוע שמשא דלא יקילון ברייתא ביה ולא תטופון בנבילתהון דחייבא ית ארעכון דיי' אלהכון יהיב לכון אחסנא : לא תראה לא תחמון ית תורא דאחוכון או ית אימריה טעיין ותפלגון דעתכון מנהון אתבא תתיבונון ליה : ואם ואין לא קריבא דעתא דאחוך עמך או לא חכימתיה ותכנשיניה לגו ביתך ויהי מתפרנס גבך עד זמן דיתבע אחוך יתיה ותתיבניה ליה : וכן והיכדין תעביד לחמריה והיכדין תעביד לכסותיה והיכדין תעביד לכל אבידתא דאחוך די מרבדא מניה ותשכחא לית לך רשו לכסאה מיניה

אכריז עלת ותהדרינה :

ירושלמי

אין לא אתרעי את בה ותשלח יתה ברשות נפשה ומזבנא לא תזבין יתה בכסף לא תתגר בה חלף דיהבת רשותך עלה :

ירושלמי

ותצלבון יתיה על קיסא :

ירושלמי

וכן תעביד לחמריה וכן תעביד לאצטליתיה :

לא

מונה ועומד בפרשת דרכים ותלפטם הבריות תמרים תורה ימות זכאי ול ימות חייב : (כא) וכל ישראל ישמעו לזהריר : סמיכות הפרשיות מגיד שאם תקיים פלוני סבין ואמר ומוף סילה לתרבות רעה יעבור עבירות ויתחייבו מיתה כב"ד : ניקלת אלהים תלוי . זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שדומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת : (א) והתעלמת . כובש עין כאלו אינו רואהו : לא תראה ... דרוש אחיך . וכי תעלה על דעתך שיתננו לו קודם שידרשנו אלא דרשהו שלא יהא רמאי : והשבותו לו . שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבענו ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר : לא תוכל להתעלם . לכבוש עינך כאלו אינך רואה אותו :

יונתן

עלטמו׳ בית אבה דק״ל ככים כל כך לגם : ג׳ ירחין וכו׳ בספרי סבר פכי ר״ש ופליג אר״א דס׳ ירח א׳ ימים שכינס כדי שלפס חדשים אין בית נעכרת ר״ל תיקון ס״ד כר״ס ק״ל מין זרע ראשון לזרע שני כניסת ופלח תשמש פגם ק״ל : תיתגר לשון סוחר : והוד׳ לבולה כדתיתה כב״כ פר׳ יש נוחלין יכיר יכירנו לזהריר : שירוי תוקפיה פי׳ ראשית כוחו כי תרגם של כל ראשית שירוי ויכסנון יתי׳ ביי כמס״רר שרוכ׳ לגגים ואין צריך לדרבינו

שכתבנו לעיל פ׳ ואתחנן כי תרגום של תוכחה ויסורין דוא וע״ש וכ״מש : ויחדון תרג׳ של אוחז אחיד וכן כאן : עבריין על גזירת מימרא דיי׳ וכך שני רבותיני תמה גוררת תמיה ועבירה גוררת עבירה דכתיב וראית את יפת תואר מה כתיב אחריו כי יהיה לאיש בן סורר : ולא תטופון פיר׳ תנופו לשון על דא טפת ור״ל שלא יטופון את הארץ בנבלת הרשעים ויש רוצים לגרוס ולא תסכלין במנלתהון דחייבים וכבר גלינו דעתינו בזה ועיין ספר מטעמים שמחא עיין לעיל פרשת שופטים בפרשת כי ימצא : קרינה דאחוך דאדבקיה ואם לא קרוב אליך ולא ידעתו ר״ל אלא חדא שלימד על קרוב בקורב רק רחוק תחשב אגאם ולא ידעתו אותו לשון מקרא : אכריז ותהדרינה . פי׳ דאם שאלה אינו דין נוס לם קובעין חייב לשמרה עכ״ל :

לא

ס ד לא תראה את חמור אחיך
או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם
תקים עמו: ס ה לא יהיה כלי
גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי
תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה: פ
ו כי יקרא קן צפור לפניך בדרך
בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם
רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח
האם על הבנים: ז שלח תשלח
את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך
והארכת ימים: ס ח כי תבנה
בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים
בביתך כי יפל הנפל ממנו: ט לא תזרע
כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר
תזרע ותבואת הכרם: ס י לא
תחרש בשור ובחמר יחדו: יא לא
תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו: ס
יב גדלים תעשה לך על ארבע
כנפות כסותך אשר תכסה בה: ס
יג כי יקח איש אשה ובא אליה
ושנאה: יד ושם לה עלילת דברים
והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת
לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים:
טו ולקח אבי הנער ואמה והוציאו
את בתולי הנער אל זקני העיר השערה:
טז ואמר אבי הנער אל הזקנים
את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה:
יז והנה הוא שם עלילת דברים
לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי
בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר:

ולקחו

לא תחזי ית חמרא דאחוך או תוריה דרמן
באורחא ותכבוש מנהון אקמא תקים עמיה:
לא יהי תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן
גבר בתקוני אתתא ארי מרחק קדם יי אלהך
כל עביד אלין: ארי יערע קינא
דצפרא קדמך באורחא בכל אילן או על
ארעא אפרוחין או ביעין ואמא רביעא על
אפרוחין או על ביעין לא תסב אמא על בניא:
שלחא תשלח ית אמא וית בניא תסב לך
בדיל דייטב לך ותוריך יומין:
ארי תבני ביתא חדתא ותעביד תיקא לאגרך
ולא תשוי חובת קטול בביתך ארי יפל דנפיל
מניה: לא תזרע כרמך עירובין
דילמא תסתאב דמעת זרעא דתזרע ועללת
כרמא: לא תרדי בתורא ובחמרא
כחדא: לא תלבש שעטנזא עמר
וכתן מחובר כחדא: כרוספדין תעביד
לך על ארבע כנפי כסותך דתתכסי בה:
ארי יסב גבר אתתא ויעול לותה ויסנינה:
וישוי לה תסקופי מלין ויפיק
עלה שום ביש ויימר ית אתתא הדא נסבית
ועלית לותה ולא אשכחית לה בתולין:
ויסב אבוהא דעולימתא ואמה ויפקון ית
בתולי עולימתא לקדם סבי קרתא לתרע בית
דינא: ויימר אבוהא דעולימתא
לסביא ית ברתי יהבית לגברא הדין לאנתו
וסנהא: והא הוא שוי תסקופי
מלין למימר לא אשכחית לברתך בתולין ואלין
בתולי ברתי ויפרסון שושיפא קדם סבי
קרתא:

וידברון

מצוה תקמא
שלא להניח
בהמת חבירו
רובצת תחת
משאה אלא
שיטעננו
ומצות תקמ'
מחט"ס
מצוה תקמג שלא
תלבש האשה
תכשיטי איש
מלבושי
האיש ושלא
יתקשט האיש
בתכשיטי
האשה.
מצוה תקמד
מצות שלוח
הקן ושלא
ליקח האם
מעל הבנים.
מצוה תקמו
מצות מעקה
ושלא להניח
מכשול.
מצוה תקמט
שלא לזרוע
כלאים.

מצוה שלא
לעשות מלאכה
בשני מיני
בהמה.
מצוה שלא
ללבוש
שעטנז.
מצוה מצות
קדושי אשה
כולהון
שנזכרו ק'

(ד) הקם תקים. זו טעינה לטעון משאוי שנפל מעליו: עמו. עם בעליו, אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון, פטור: (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף: ולא ילבש גבר שמלת אשה. לילך לישב בין הנשים. ד"א שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי: כי תועבת. לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה: (ו) כי יקרא. פרט למזומן: לא תקח האם. בעודה על בניה: (ז) למען ייטב לך וגו'. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות: (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותבא לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו: מעקה. גדר סביב לגג ואנקלוס תרגם תיקא כגון תיק שמשמר את שבתוכו: כי יפול הנופל. ראוי זה ליפול ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב: (ט) כלאים. חטה ושעורה וחרצן במפולת יד: פן תקדש. כתרגומו תסתאב כל דבר שנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור נופל בו לשון קדוש כמו אל תגש בי כי קדשתיך: (י) לא תחרוש בשור ובחמור. הוא הדין לכל שני מינים שבעולם. ס"א להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת משא: (יא) שעטנז. לשון ערוב. ורבותינו פרשו שוע טווי ונוז: (יב) גדילים תעשה לך. אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב: (יג) ובא אליה ושנאה. סופו: (יד) ושם לה עלילות דברים. עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבא לידי לשון הרע: את האשה הזאת. מכאן שאין אומר דבר אלא בפני

בעל

לא תראה לָא תֶחֱמוּן יַת חֲמָרָא דַאֲחוּכוֹן אוֹ תוֹרֵיהּ רְמָאן בְּאוֹרְחָא וְתִכְבְּשׁוּן עֵינֵיכוֹן מִנְהוֹן מֵיקַם תְּקִימוּן עִמֵּיהּ :

לא לָא יְהֵוֵי גוּלְיַין דְצִיצִית וּתְפִלִּין דְהִנוּן תִּקּוּנֵי גְבַר עַל אִיתָא וְלָא סְפַר גְבַר בֵּית שֵׁיחְיָא וְעֶרְיָיתֵיהּ וּבֵי אַנְפּוֹי לְאִיתְחַמְאָה הֵיךְ נְשָׁא אֲרוּם מְרַחֵק קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן הוּא כָּל דְעָבֵיד אִלֵּין :

כי יקרא אֲרוּם אִי אִזְדַמַן שַׁרְכְּפָא דְצִיפַּר דְכֵי קֳדָמָךְ בְּאִסְרָטָא בְּכָל אִילָן אוֹ עַל אַרְעָא גוֹזְלִין אוֹ בְעִין וְאִימָא רְבִיעָא עַל אֶפְרוֹחִין אוֹ עִילוֹי בְעִין לָא תִסַּב אִימָא מֵעַל בְּנַיָא :

שלח מִפְטַר תִּפְטוּר יַת אִמָּא וְיַת בְּנַיָא תִּסַּב לָךְ מִן בִּגְלַל דְיִיטַב לָךְ בְּעָלְמָא הָדֵין וְתוֹרִיךְ יוֹמִין בְּעָלְמָא דְאָתֵי :

כי תבנה אֲרוּם תִּיבְנֵי בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעֲבֵיד תִּיַּק גִיפוּפִין לְאִיגָּרָךְ לָא תִגְרְמוּן לְאִסְתַּקְפָא חוֹבַת אַדַם דְיִקְטוֹל בְּבֵיתָךְ דִלְמָא יִפּוֹל דִין דְחָמֵי לְמִיפַּל מִנֵּיהּ :

לא לָא תִזְרְעוּן פַּרְדֵיסְכוֹן עֵירוּבִין דִלְמָא תִתְחַיֵּיב יְקִידְתָא דִימְעַת זַרְעָא דְתִזְרְעוּן וַעֲלַלַת כַּרְמָא :

לא תחרש לָא תֶהֱוֹן רָדְיָין בְּתוֹרָא וּבַחֲמָרָא וּבְכָל בִּרְיָיתָא בְּהָדֵין זֵינִין קְטִירִין כַּחֲדָא :

לא לָא תֶהֱווֹן לָבְשִׁין וְמִשְׁתַּחֲנִין בִּכְסוּי דְשִׁיעַ וְעָזִיל וְנִיז עֲמַר וְכִיתָּן מְעָרְבִין כַּחֲדָא :

גדילים בְּרַם לְאִצְטוֹלֵי כִיתָּן חוּטֵי צִיצִית מִן עֲמַר תְּהוֹן מַרְשָׁן לְמֶעֱבַד לְכוֹן עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי גוּלְיַיתְכוֹן דְתִתְעַטְפוּן בָּהּ בִּימָמָא :

כי יקח אֲרוּם יִסַּב אִינַשׁ אִיתָא בְּתוּלְתָא וְיֵיעוֹל עֲלָהּ וּמִבָּתַר כְּדֵין יִסְנִינָהּ :

ושם וִישַׁוֵּי לָהּ עֲרַד דְמִילִין וְיַפֵּיק עֲלָהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יַת אִיתָא הָדָא נְסֵיבִית וְשַׁמֵּשִׁית עִמָּהּ וְלָא אַשְׁכָּחִית לָהּ סַהֲדוּוָן :

ולקח וְיִסְּבוּן אֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָּא וְאִימָהּ רִשׁוּ מִבֵּי דִינָא וְיַפְקוּן יַת שׁוֹשִׁיפָא בְּהֲדֵי סַהֲדְוָון דְעוּלֵימְתָּא לְוַת חַכִּימֵי קַרְתָּא לְתָרַע בֵּי דִינָא :

ואמר וְיֵימַר אֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָּא לְחַכִּימַיָא יַת בְּרַתִּי קַדִּישִׁית לְגַבְרָא הָדֵין לְאִנְתּוּ וּמִן בָּתַר דְשַׁמֵּישׁ עִמָּהּ סְנָא לָהּ :

והנה הוא וְהָא הוּא שַׁוִּי עֲרַד דְמִילִין לְמֵימַר לָא אַשְׁכָּחִית לִבְרַתָּךְ סַהֲדְוָון וְאִילֵּין סַהֲדוּוֵי בְּרַתִּי וְיִפְרְסוּן שׁוֹשִׁיפָא קֳדָם חַכִּימֵי קַרְתָּא :

ולקחו

ירושלמי

פִּישְׁבַק תִּשְׁבּוֹק יַת מַה דְבְלִיבָּךְ עֲלוֹי וּמִפְרַק תִּפְרוֹק עִמֵּיהּ וּמִטְעַן תִּטְעֲנוּן עִמֵּיהּ :

ירושלמי

וְתַעֲבֵיד גִּפּוּף לְאִיגָּרָךְ וְלָא תְשַׁוֵּי חוֹבַת שְׁפִיכוּת אִדְם זַכַּאי בְּבֵיתָךְ :

ירושלמי

גְּדִילִין דְצִיצִית תַּעַבְדוּן עַל אַרְבַּעְתֵּי צִנְפַּת גוּלְתֵיכוֹן דִיתְכַּסוּן בָּהּ :

מעלדין : (טו) [illegible] מי שנגדלו גדילים הרבים [illegible] : (יז) ואחר[illegible] ויסבבין סנערם. [illegible] (יז) [illegible] ס"ו [illegible] כשמלה : [illegible]

[illegible]

פירוש הערות : [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

יח ולקחו זקני העיר ההוא את-
האיש ויסרו אתו: יט וענשו אתו
מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם
רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא-
יוכל לשלחה כל-ימיו: ס כ
ואם-אמת היה הדבר הזה לא-נמצאו בתולים
לנער: כא והוציאו את-הנער
אל-פתח בית-אביה וסקלוה אנשי עירה
באבנים ומתה כי-עשתה נבלה בישראל
לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך:
ס כב כי-ימצא איש שכב
עם-אשה בעלת-בעל ומתו גם-שניהם האיש
השכב עם-האשה והאשה ובערת הרע
מישראל: ס כג כי יהיה נער בתולה
מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה:
כד והוצאתם את-שניהם אל-
שער העיר ההוא וסקלתם אתם באבנים
ומתו את-הנער על-דבר אשר לא-צעקה בעיר
ואת-האיש על-דבר אשר-ענה את-אשת
רעהו ובערת הרע מקרבך: ס
כה ואם-בשדה ימצא האיש
את-הנער המארשה והחזיק-בה האיש ושכב
עמה ומת האיש אשר-שכב עמה לבדו:
כו ולנער לא-תעשה דבר אין לנער
חטא מות כי כאשר יקום איש על-רעהו
ורצחו נפש כן הדבר הזה: כז
כי בשדה מצאה צעקה הנער
המארשה ואין מושיע לה: ס
כח כי-ימצא איש נער בתולה אשר
לא-ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו:
כט ונתן האיש השכב עמה לאבי
הנער חמשים כסף ולו-תהיה לאשה תחת
אשר ענה לא-יוכל שלחה כל-ימיו: ס
א לא-יקח איש את-אשת
אביו ולא יגלה כנף אביו: ס ב

כג

לא-יבא פצוע-דכא וכרות שפכה בקהל יהוה: ס
ג לא-יבא ממזר בקהל יהוה
גם דור עשירי לא-יבא לו בקהל יהוה: ס
ד לא-יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה
גם דור עשירי לא-יבא להם בקהל יהוה עד-
עולם:

י״ג מלא בתורים · תקנג תקנד שתכב חבת מיציא שם רע תחתיו לעולם ושלח אגרשה · תקנה אנות כ״ד לסקיל מי שנתחייב סקילה ·

תקנו שלא לענוש מי שעבר באונס ·

תקנז תקנח שאונס ישא אנוסתו ושלא יגרשנה כל ימיו ·

תקנט תקס שלא ישא פצוע דכא · שלא ישא ממזר · שלא ישא עמוני ומואבי

ויִדברון סבי קרתא ההיא ית גברא וילקון יתיה: ויגבון מניה מאה סלעין דכסף ויתנון לאבוהא דעולמתא ארי אפיק שום ביש על בתולתא דישראל וליה תהי לאנתו לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי:

ואם קושטא הות פתגמא הדין לא אשתכחו בתולין לעולמתא: ויפקון ית עולמתא לתרע בית אבוהא ויִרגמונה אנשי קרתה באבניא ותמות ארי עבדת קלנא בישראל לזנאה בית אבוהא ותפלי עביד דביש מבינך:

ארי ישתכח גבר שכיב עם אתתא אתת גבר ויתקטלון אף תרויהון גברא דשכיב עם אתתא ואתתא ותפלי עביד דביש מישראל:

ארי תהי עולמתא בתולתא דמארסא לגבר וישכחנה גבר בקרתא וישכוב עמה: ותפקון ית תרויהון לתרע קרתא ההיא ותרגמון יתהון באבניא וימותון ית עולמתא על עיסק דלא צוחת בקרתא וית גברא על עיסק דעני ית אתת חבריה ותפלי עביד דביש מבינך:

ואם בחקלא ישכח גברא ית עולמתא דמארסא ויתקף בה גברא וישכוב עמה ויתקטל גברא דשכיב עמה בלחודוהי: ולעולמתא לא תעביד מדעם לית לעולמתא חובת דין דקטול ארי כמא דיקום גברא על חבריה ויקטליניה נפש כן פתגמא הדין: ארי בחקלא אשכחה צוחת עולמתא דמארסא ולית דפריק לה:

ארי ישכח גבר עולמתא בתולתא דלא מארסא ויחדינה וישכוב עמה וישתכחון: ויתן גברא דשכיב עמה לאבוהא דעולמתא חמשין סלעין דכסף וליה תהי לאנתו חלף דעניה לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי:

לא יסב גבר ית אתת אבוהי ולא יגלי כנפא דאבוהי:

לא ידכי דפסיק ודמחבל למיעל בקהלא דיי: לא ידכי ממזירא למיעל בקהלא דיי אף דרא עשיראה לא ידכי ליה למיעל בקהלא דיי: לא ידכון עמונאי ומואבאי למיעל בקהלא דיי אף דרא עשיראה לא ידכי להון למיעל בקהלא דיי עד עלמא:

על

על

ולקחו ויסבון חכימי קרתא ההיא ית גברא וילקון יתיה : וענשו ויזמון יתיה מאה סלעין דכסף ויתנון לאבוהא דעולימתא ארום אפיק טיב ביש על בתולתא כשרא דישראל וליה תהי לאנתו לית ליה רשו למפטרה כל יומוי : ואם ואין קשוט הוה פתגמא הדין לא אישתכחו סהידוון לעולימתא : והוציאו ויפקון ית עולימתא לתרע בית אבוהא ויאטלונה אנשי קרתא באבניא ותמות ארום עבדת קלנא בישראל למפקא שום ביש דזנו על בית אבוהא ותפלון עביד דביש מביניכון : כי ימצא ארום אין משתכח גבר משמש עם איתתא אתת גבר חורן ויתקטלון אף תרויהון גברא דמשמש עם איתתא ואתתא ואפילו אין מעברא לא תשהוניה עד דתיליד אילהן בי היא שעתא יתקטלונון בשינוקא דסודרא ותפלון עביד דביש מישראל : כי יהיה ארום תהוי עולימתא בתולתא מיקדשא לגבר וישכחינה גבר חורן בקרתא וישמש עמה : והוצאתם ותפקון ית תריהון לתרע בי דינא דבקרתא ההיא ותאטלון יתהון באבניא וימותון ית עולימתא מן בגלל דלא פגנת בקרתא וית גברא מן בגלל דשמש עם אתת חבריה ותפלון עביד דביש מביניכון : ואם ואין בברא ישכח גברא ית עולימתא דמיקדשא ויתקף בה גברא וישמש עמה ויתקטל גברא דשמש עמה בלחודוי : ולנערה ולעולימתא לא תעבדון מדעם ביש לית לעולימתא דין קטול אלהן גברא יפטרינה מניה בגיטא ארום היכמא דיכמון גבר על חבריה ויקטלינה נפש היכדין פתגמא הדין : כי ארום באנפי ברא אשכחה פגנת עולימתא דמקדשא ולא אזדמן פריק לה : כי ימצא ארום ישכח גבר עולימתא בתולתא דלא מיקדשא ויחוד בה ומשמש עמה ומשתכחין : ונתן ויתן גברא דשמיש עמה לאבוהא דעולימתא דמי בהתה חמשין סלעין דכסף וליה תהי לאנתו חולף דעניית לית ליה רשו למפטרה בגיטא כל יומוי : לא לא יסב גבר ית אתתא דאניס או דשרגיג אבוי וכל דכן איתת אבוי ולא יגלי כנפא דגלי אבוי : לא יבא לא ידכי דמסרס ודפסיק גירא למיסב איתא מקהל עמא דיי : לא יבא ממזר לא ידכי דמתיליד מן זנו דביה מומא בישא דאתיהיב בעממיא חולונאי למיסב איתא כשרא מקהל עמא דיי אוף דרא עשיראה לא ידכי ליה למיעל בקהלא דיי : לא יבא לא ידכון דכורי עמונאי ומואבאי למיסב איתא מקהל עמא דיי ברם דר עשיראה לא ידכי למיסב איתא מקהל עמא דיי עד עלמא :

ירושלמי

ואין קושטא הוה פתגמא הדין לא אשכחו סהדין לטליתא :

ויפקון ית טליתא מן תרע ביתא דאבוהא וירגמון יתה עמה :

על

(יח) ויסרו אותו · מלקות : ולא אמת היה הדבר · כעדים וחקירות שזנתה לאחר אירוסין : (כא) אל פתח בית אביה · ראו גדולים שגדלתם : לזנות בית אביה · כמו בבית אביה : כל הענין עירם · כמשמעו כל הענין : (כב) ומתו גם שניהם · להוציא מעשה חדודים שאין האשה נהנית מהם : גם · לרבות הבאים אחריהם : דבר אחר גם שניהם לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד : (כג) ומנערה זו נערה · לפיכך שבא עליה פירצה קוראה לגנב בא אצלה כביתה לא הורע לה : (כו) כי כאשר יקום וגו' · לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא והחזקה עמד עליה כאדם העומד על חברו להרגו . ורבותינו דרשוהו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו' : (א) לא יקח · אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה · ולא [illegible] כנף אביו · [illegible] אשת אביו [illegible] ולא [illegible] [illegible] חייבי כריתות [illegible] במיתת בית דין שאין בה כרת : (ב) פצוע דכא שנפצעו או נדכאו ביצים שלו : וכרות שפכה · שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שותת ואינו מוליד : (ג) לא יבא ממזר בקהל ה' . לא ישא ישראלית : (ד) לא יבא עמוני · לא ישא ישראלית :

על

[illegible] אבן מספיקא לכולם לא מהדרינן דשתא כתרגומו ויכמון [illegible] · לשון רז"ל [illegible] דמי כהתא וכו פירש דמי כושה [illegible] חמשים כסף [illegible] [illegible] שלא דוקא נערה שלם כ"א [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] חילוק [illegible] [illegible] לא ידכון :

[illegible]

ב ס

ינתן

ויזמון יתיה עיין במה"רד ועיין מה שכת' נראה שהוא לשון הזמנה כמו סידר דהוציאו לתפ' י' ועי' סב"ד תיבות להזמין סתמא כפקח לפיכך [illegible] דקודה י"ם לשון מיתה וגרס ואיי כן אלא הפי' עיין בכרכות קדושים דף נ"ו נת"ש וכמ"ש גברא יפטירנה בגיטא אירס חיקו סבבל קרבנו יפטור [illegible] כגט א"פ שלאנס ואנוסה מותרת לישראל דמקשקש [illegible] אם כהונה או פרנוד שבקה [illegible] לא לנבאים שנאל ופרש כתיב ילא אמרה ותא דכתיב ובעקה חפי'

על־דבר אשר לא־קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את־בלעם בן־בעור מפתור ארם נהרים לקללך:
ו ולא־אבה יהוה אלהיך לשמע אל־בלעם ויהפך יהוה אלהיך לך את־הקללה לברכה כי אהבך יהוה אלהיך:
ז לא־תדרש שלמם וטבתם כל־ימיך לעולם: ס
ח לא־תתעב אדמי כי אחיך הוא לא־תתעב מצרי כי־גר היית בארצו:
ט בנים אשר־יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל יהוה: ס
י כי־תצא מחנה על־איביך ונשמרת מכל דבר רע:
יא כי־יהיה בך איש אשר לא־יהיה טהור מקרה־לילה ויצא אל־מחוץ למחנה לא יבא אל־תוך המחנה:
יב והיה לפנות־ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל־תוך המחנה:
יג ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ:
יד ויתד תהיה לך על־אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את־צאתך:
טו כי יהוה אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא־יראה בך ערות דבר ושב מאחריך: ס
טז לא־תסגיר עבד אל־אדניו אשר־ינצל אליך מעם אדניו:
יז עמך ישב בקרבך במקום אשר־יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו: ס
יח לא־תהיה קדשה מבנות ישראל ולא־יהיה קדש מבני ישראל:
יט לא־תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית יהוה אלהיך לכל־נדר כי תועבת יהוה אלהיך גם־שניהם: ס
כ לא־תשיך לאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל־דבר אשר ישך:
כא לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך למען יברכך יהוה אלהיך בכל משלח ידך על־הארץ אשר־אתה בא־שמה לרשתה: ס

רביעי

חמישי

על עיסק דלא ערעו יתכון בלחמא ובמיא באורחא במפקכון ממצרים ודאגר עלך ית בלעם בר בעור מפתור ארם דעל פרת למלטותך:
ולא אבא יי אלהך לקבלא מן בלעם והפך יי אלהך לך ית לוטין לברכן ארי רחמך יי אלהך:
לא תתבע שלמהון וטבתהון כל יומך לעלם:
לא תרחק אדומאה ארי אחוך הוא לא תרחק מצראה ארי דיר הויתא בארעיה:
בנין דיתילדון להון דרא תליתאה ידכון להון למיעל בקהלא דיי:
ארי תפוק משריתא על בעלי דבבך ותסתמר מכל מדעם ביש:
ארי יהי בך גבר דלא יהי דכי מקרי ליליא ויפוק למברא למשריתא לא יעול לגו משריתא:
ויהי למפני רמשא יסחי במיא ובמיעל שמשא יעול לגו משריתא:
ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותפוק תמן לברא:
וספרא תהי לך על זינך ויהי במתבך לברא ותחפר בה ותתוב ותכסי ית מפקתך:
ארי יי אלהך שכינתיה מהלכא בגו משריתך לשיזבותך ולממסר בעלי דבבך קדמך ויהי משריתך קדישא ולא יתחזי בך עבירת פתגם ויתוב מימריה מלאוטבא לך:
לא תמסר עבד עממין ליד רבוניה דישתיזב לותך מן קדם רבוניה:
עמך יתיב ביניכון באתרא דיתרעי בחדא מן קרוך בדיטב ליה לא תוניניה:
לא תהי איתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גבר מבני ישראל אתתא אמא:
לא תעיל אגר זניתא וחולפן כלבא לבית מקדשא דיי אלהך לכל נדרא ארי מרחק קדם יי אלהך אף תרויהון:
לא תרבי לאחוך רבית כסף רבית עבור רבית כל מדעם דמתרבי:
לבר עממין תרבי ולאחוך לא תרבי בדיל דיברכינך יי אלהך בכל אושטות ידך על ארעא דאת עליל לתמן למירתה:

(ה) על דבר: על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם ... (ז) לא תדרש שלומם ... (ח) לא תתעב אדמי ...

על דבר על עיסק דלא זמינו לכון בלחמא ובמוי בארחא במפקכון ממצרים ודאוגר לכון ית בלעם בר בעור מן פתור חלמיא דמתבניא בארע ארם דעל פרת למילט יתכון:

ולא אבה ולא צבי יי אלהכון לקבלא מן בלעם והפך יי אלהכון בפומיה ממולכון ית לווטין לברכן ארום רחימנכון יי אלהכון:

לא תדרש לא תתבעון שלמהון וטבהון כל יומיכון דאפילו מתגיירין סנא נטיר בלבהון עד עלמא:

לא תתעב לא תרחקון אדומאה דאתי לאתגיירא ארום אחוכון הוא לא תרחקון מצראה דאתי לאתגיירא ארום דיירין הויתון בארעהון:

בנים בנין דמתילדין להון דר תליתאה ידכון למסבא מעם קהלא דיי:

כי תצא ארום תפקון משירויין על בעלי דבביכון ותסתמרון מכל פתגם ביש מפולחנא נוכראה וגילוי עריתא ושדיות אדם זכאי:

כי יהיה ארום יהי בך גבר דלא יהי דכי מקריות הרהור לילייא ויפוק למברא למשריתא לא יעול למציע משריתא:

ירושלמי

ויהוי לעדוני רמשא ישזג במיא:

והיה ויהי לעדוני רמשא יסחי במוי וכמטמוע שמשא יעול לגו משריתא:

ויד ואתר מזמן יהוי לך מברא למשריתא ותשוד תמן מוי דריגלך:

ויתד וסיכא תהוי קביעא לכון על מאני זיניכון אתר דתסרון סייפיכון ויהא במחפר לברא ותהוי חפיר בה ותפני תמן ותתוב ותכסי ית רעייך:

כי ה' ארום יי אלהכון שכינתיה מהלכא בגו משיריתיכון לשיזבותכון ולמימסר סנאיכון בידיכון בגין כן יהי אתר משריתכון קדישא ולא יחמי ביכון קלנא דמידעם דלא יסלק שכינתיה מביניכון:

לא תסגיר לא תימסור נוכראה בידא פלחי טעותיה דאישתזיב גביכון למהוי תחות טלל שכינתי דמטול היכנא ערק מן פולחן טעותיה:

עמך עמכון יתיב ויגטור מצותא ביניכון אליפו יתיה אורייתא קבעו ליה בית מדרשא באתרא דיצבי בחדא מן קירויכון אתעסקו עמיה כד יוטיב ליה לא תונוניה במלין:

לא יהיה לא תפסון בנתיכון למהוי נפקת ברא ולא יתפס גברא בר ישראל ית גרמיה בזני:

ירושלמי

לא תהוי נפקת ברא מבנתהון דבית ישראל ולא יהוי נפק בר מן בני ישראל:

לא לא תעלון אגר מוהבות מטעיתא ופירוג דכלב לקרבא בבי מוקדשא דיי אלהכון לכל נדרא בל דכן לשאר קורבניא ארום מרחק קדם יי אלהכון אוף תרויהון:

ירושלמי

לא תעלון אגר זוני ופירוג כלב:

לא לא תרבי מדילך לחברך על מיזפו דאוזפך לא על מזפו דכסף ומזפו דמיכלא ולא על מזפו דכל מדעם דמתרבי:

לנכרי לבר עממין תיזוף מיניה בריביתא ולאחוך לא תיזוף בריביתא מן בגלל דיברכינך יי אלהך בכל אושטות ידך על ארעא דאנת עליל לתמן למירתה:

כי

אחור מה פעם שהיו להם אכסניא ישעת הדחק לפיכך (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו' ושאר אומות מותרין מיד את לומד שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב ומצרים שטבעום נתעבו שהחטיאום [illegible] (י) כי תצא מחנה וגו' ונשמרת שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: (יא) מקרה לילה דבר הכתוב בהווה: ויצא אל מחוץ למחנה זו מצות עשה: ולא יבא אל תוך המחנה זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה: (יב) והיה לפנות ערב סמוך להעריב שמשו יטבול שאינו טהור בלא הערב שמש: ויד תהיה לך כתרגומו [illegible]: (יג) מחוץ למחנה חוץ לענן: (יד) על אזניך לבד משאר כלי [illegible] [illegible] (טו) ולא יראה בך [illegible] (טז) לא תסגיר עבד כתרגומו: דבר אחר אפילו עבד כנעני [illegible] (יח) לא תהיה קדשה [illegible] מזומנת לזנות: ולא יהיה קדש מזומן למשכב זכור [illegible] [illegible] (יט) אתנן זונה [illegible] ומחיר כלב [illegible] (כ) לא תשיך [illegible] (כא) לנכרי תשיך [illegible]

[illegible]

כב כי־תדר נדר ליהוה אלהיך לא תאחר לשלמו כי־דרש ידרשנו יהוה אלהיך מעמך והיה בך חטא: כג וכי תחדל לנדר לא־יהיה בך חטא: כד מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת בפיך: ס כה כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל־כליך לא תתן: ס כו כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך: ס

כד

א כי־יקח איש אשה ובעלה והיה אם־לא תמצא־חן בעיניו כי־מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: ב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש־אחר: ג ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר־לקחה לו לאשה: ד לא־יוכל בעלה הראשון אשר־שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי־תועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את־הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: ס

שישי ה כי־יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא־יעבר עליו לכל־דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את־אשתו אשר־לקח: ו לא־יחבל רחים ורכב כי־נפש הוא חבל: ס ז כי־ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר־בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך: ס ח השמר בנגע־הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר־יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתם תשמרו לעשות: ט זכור את אשר־עשה יהוה אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים: ס י כי־תשה ברעך משאת מאומה לא־תבא אל־ביתו לעבט עבטו:

ארי תדר נדר קדם יי אלהך לא תאחר לשלמותיה ארי מתבע יתבעניה יי אלהך מנך ויהי בך חובא: וארי תתמנע מלמדר לא יהי בך חובא: אפקות ספותך תטר ותעביד כמא דנדרתא קדם יי אלהך נדבתא כמא דמלילתא בפומך: ארי תתגר בכרמא דחברך ותיכול ענבין כנפשך שבעך ולמנך לא תתן: ארי תיעול בקמתא דחברך ותקטוף מלילין בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך: ארי יסב גבר אתתא ויבעלינה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח בה עבירת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה: ותפוק מביתיה ותהך ותהי לגבר אחרן: ויסנינה גברא בתראה ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה ליה לאנתו: לית ליה רשו לבעלה קדמאה דפטרה למתב למסבה למהוי ליה לאנתו בתר דאסתאבת ארי מרחקא היא קדם יי ולא תחיב ית ארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא: ארי יסב גבר אתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלוהי לכל פתגם פני יהי לביתיה שתא חדא ויחדי ית אתתיה דנסיב: לא יסב משכונא ריחיא ורכבא ארי בהון מתעביד מזון לכל נפש: ארי ישתכח גבר גניב נפשא מאחוהי מבני ישראל ויתגר ביה ויזבניניה ויתקטיל גברא ההוא ותפלי עביד דביש מבינך: אסתמר במכתש סגירו למטר לחדא ולמעבד בכל דיאלפון יתכון כהניא ליואי כמא דפקדתינון תטרון למעבד: הוי דכיר ית דעבד יי אלהך למרים באורחא במפקכון ממצרים: ארי תרשי בחברך רשות מדעם לא תיעול לביתיה למסב משכוניה:

רש"י

(כג) לא תאחר לשלמו · שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא : (כד) מוצא שפתיך תשמור · ליתן עשה על לא תעשה : (כה) כי תבא בכרם רעך · בפועל הכתוב מדבר : ואל כליך לא תתן · מכאן שאין פועל אוכל אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל שכרו את לעדור ולקשקש אינו אוכל : כנפשך · כמה שתרצה : שבעך · ולא אכילה גסה : (כו) כי תבא בקמת רעך · אף זו בפועל הכתוב מדבר : (א) כי מצא בה ערות דבר · מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו : (ב) לאיש אחר · אין זה בן זוגו של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה : (ג) ושנאה האיש האחרון · הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוברתו שנאמר או כי ימות : (ד) אחרי אשר הוטמאה · לרבות סוטה שנסתרה : (ה) אשה חדשה · שהיא חדשה לו ואפי' אלמנה פרט למחזיר גרושתו : ולא יעבור עליו · דבר הצבא : לכל דבר · שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי

כי ארום תידרון נדרא קדם יי אלהכון לא תוחרון לשלמותיה תלת חגין ארום מתבע ירבעיניה יי אלהכון ובקורבנא לא יהי חוב ופסולא דבהפתיק מרי עלמא קאי ולא יהי בך חובת עיכוב נדרא וכי תחדל וארום תתמנעון מלמידר לא יהי בכון חובא : מוצא מומ.א די יפוק מן שפוותכון תקימון מצוותא דכשרין לאתעבדא תעבדון ודלא כשרין לאתעבדא לא תעבדון והיכמא דנדרתון תשלמון חטאתא ואשמא עלוון ונכסת קודשין תקרבון קדם יי אלהכון וניסכהא תיתון ונבזביית בית מיקדשא דמלילתון תתנון ולעניי צדקתא כה דאפרתון בפומכון :

כי תבא ארום תיעול למיסב אגרא בפועל בכרמא דחברך ותיכול כרעוות נפשך עד דתסבע ולמאנך לא תתן : כי ארום תיעול למסב אגרא פעל בקמתא דחברך ותקטוף פירוכיין בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך : כי יקח ארום יסב גבר איתא ויעול עלה ויהי אין לא השכחת רחמין בעינוי ארום אשכח בה עבירת פתגם ויכתוב לה ספר תירוכין קדם בי דינא ויתן ברשותה ויפטור יתה מביתיה : ויצאה ונפקת מבייתיה ותהך ותהי לגבר אוחרן : ושנאה ויסנינה גברא בתראה ויכתוב לה ספר תירוכין ויתן ברשותה ויפטור לה מבייתיה או אכריזו עלוי וימות גברא בתראה דנסבה ליה לאיתו : לא לית ליה רשו לבעלה קמאה דפטרה מן שירויא למתוב למסבה למהוי ליה לאנתו מבתר דאיסתאבת ארום מרחקא היא קדם יי ולא מרחקין בנהא דתיליד מניה ולא תחייב חובת מותנא ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא : כי יקח ארום יסב גבר איתא חדתא בתולתא לא יפוק בחילא דלא יארע עלוי כל מדעם ביש פני יהי בביתיה שתא חדא ויחדי עם אנתתיה דנסיב : לא יחבול לא

ימשכן גבר ריחיא וריכבא ארום צורכי דבהון מתעבד מזון לכל נפשא הוא ממשכן ולא יהוי גבר אסר חתני וכלין בחרשין ארום נפשא דעתיד למפק מנהון הוא מחבל : כי ימצא ארום ישתכח בר נש גניב נפש מאחוי מבני ישראל ויעביד ביה פרקמטיא ויזבניניה ויתקטל גברא ההוא בשינוק סודרא ותפלי עביד דביש מבינך : השמר אסתמרו דלא למקטוע בישרא דביה בהקי אלהין למנטור לחדא ולמעבד ביני מכתש צורעתא למכתש ניתקא ביני מסאבא לביני דכיא הי ככל מה דילפון יתכון כהניא דמן שיבט לוי היכמא דפקידתינון תנטרון למעבד : זכור הוו זהירין דלא למחשד חד בחבריה דלא ילקי הוו דכירין מה דעבד יי אלהכון למרים דחשדת למשה במילתא דלא הוות ביה ולקת בצורעא ואתעכבת בארחא במפקכון ממצרים : כי תשה ארום תוזפון בחבריכון מוזפו דמדעם לא תיעול לביתיה למשכוני משכוניה : בחוץ

ירושלמי

לא תמשכנון ריחיא וריכביא ארום צורכי נפשא הוא ממשכן : ולא יהוון איסורי חתנין וכלין ארום כל דעבד אילין כפר בחיי עלמא דאתי :

עלמי כמן כנוז בנה בית ולא חנכו ולא ארש אשה ולא לקחה מפסיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים יחזיר לביתו · אף בשביל ביתו זה בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו זו תנייתו בשביל גורמי בשלא זה לביתו · זה בית ונקיים את... ית זת כרמו : ושמח · ישמח את את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה וזה מתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום עליבשה אלא על ושמח : (ו) רחים · הוא מתחתונה : ורכב · הוא העליונה : לא יחבל · אם בא למשכנו על חובו בבית דין לא ימשכנו בדברים שעושים בהן אוכל נפש : (ז) כי ימצא · בעדים והתראה וכן כל יומתא שבתורה · והשתמר בו אינו חייב עד שישתמש בו : (ח) השמר בנגע הצרעת · שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת ככל אשר יורו אתכם · אם להסגיר אם להחליט אם לטהר : (ט) זכור את אשר עשה אלהיך למרים · אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת · לא תספר לשון הרע זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים : (י) כי תשה ברעך · תחוב בחבירך : משאת מאומה · חוב של כלום :

לא

פירוש פי׳ דאית׳ כי במיתת היא מיצה דיוהרים תוע׳ חדתא בתולתא דרש אם חדשה כשאמרו וקרי ולא יהיו נבר אשר חתנין וכלין בחרשים פי׳ שלא יראה קוסר חתני׳ וכלות בכישוף שימנעהו מבוא עלי׳ ודרש שהיכות המפסיק דלעיל מויים ביקח היא אשה חדשה וגרח לאומר לקח דחייבו ... ולקמן ליה לא יחבול רחויי ורכבא לאחר אומרים לא יחייר אחד מהן בחתנים כחשמי כספי׳ ... כלוות עליה בדרך ... ודברים תורה ... ולקים ... ורכבותו לאלים וגם חניגו לשון ... כתרגום יונתן ... ריחיא ... לשון ... דחיי ... דכתיב לגבות ... ואין לנו אלא לשת״פ לפי שפסר כן כזה נשמע הוא כיון דאמר התתני׳ בפר כביתא ...

וכקורבנא לא יהי חוב ופיסולא דכי רות כפ״ק דר״ה דקה׳ דריש וזיה כך חטא ולא כזיר כ״מ שמקריבין או כתאל כך אפי׳ עבר זמן ליחד נדרי טורח מ׳ רגלים צריך ק״ד פי׳ דכרפת׳ פי׳ לשון אפותיקי כמו לקיין דכי ר ל״ב ל״ד תי׳ אז לשון פיתקא כלומר שעדיין בקדושתו ופתקא על סקב״ה מוחד ילקד בה אך שהקרבן אינו פסול בפיכוב פמש״: מיתתא וכו׳ כבר פירשנו שכופם וש״ם השתו לקיימ׳ אם לט״ב תקיימו׳ ואם לשנו׳ אינו׳ שנזיר׳ וכבר מוזכם ועות׳ פוא כנך פי׳ בגלך לשון שנמר בכ״ם דקכ״ה הא כבלא ופירש וכן בנח גלא ספרא : פי׳ ... פירוכין ... פי׳ בייקרא כ׳... פי׳ סוורק נע״ש ולא מרחקין

יא בחוץ תעמד והאיש אשר אתה
נשה בו יוציא אליך את העבוט החוצה :
יב ואם איש עני הוא לא תשכב
בעבטו : יג השב תשיב לו את
העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך
ולך תהיה צדקה לפני יהוה אלהיך :
ס יד לא תעשק שכיר עני
ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשעריך :
טו ביומו תתן שכרו ולא תבוא
עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את
נפשו ולא יקרא עליך אל יהוה והיה בך חטא :
ס טז לא יומתו אבות על בנים
ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו :
ס יז לא תטה משפט גר
יתום ולא תחבל בגד אלמנה : יח
וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך יהוה
אלהיך משם על כן אנכי מצוך לעשות את
הדבר הזה : ס יט כי
תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא
תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען
יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידיך :
ס כ כי תחבט זיתך לא
תפאר אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה :
כא כי תבצר כרמך לא תעולל
אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה :
כב וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר
הזה : ס כה א כי יהיה ריב
בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו
את הצדיק והרשיעו את הרשע :

והיה

בברא תקום וגברא דאת רשי ביה יפק לך ית
משכונא לברא : ואם גבר מסכן הוא
לא תשכוב במשכוניה : אתבא תתיב
ליה ית משכונא במיעל שמשא וישכוב
בכסותיה ויברכינך ולך תהי זכו קדם יי אלהך :
לא תעשוק אגירא עניא ומסכינא מאחך או
מגיורך דבארעך בקרוך :
ביומיה תתן אגריה ולא תיעול עלוהי שמשא
ארי עניא הוא וליה הוא מסר ית נפשיה ולא
יקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא : לא
ימותון אבהן על פום בנין ובנין לא ימותון על
פום אבהן גבר בחוביה ימותון : לא
תצלי דין גיור יתם ולא תסב משכונא לבוש
ארמלא : ותדכר ארי עבדא הויתא
במצרים ופרקך יי אלהך מתמן על כן אנא
מפקדך למעבד ית פתגמא הדין :
ארי תחצוד חצדך בחקלך ותתנשי עומרא
בחקלא לא תתוב למסביה לגיורא ליתמא
ולארמלתא יהי בדיל דיברכינך יי אלהך בכל
עובדי ידך : ארי תחבוט זיתך לא תפלי
בתרך לגיורא ליתמא ולארמלתא יהי :
ארי תקטוף כרמך לא תעולל בתרך לגיורא
ליתמא ולארמלתא יהי : ותדכר ארי
עבדא הויתא בארעא דמצרים על כן אנא
מפקיד לך למעבד ית פתגמא הדין :
ארי יהי דין בין גבריא ויתקרבון
לדינא וידונון ויזכון ית זכאה ויחיבון ית
חייבא :

ויהי

(יב) לא תשכב בעבוטו · לא תשכב ועבוטו אצלך : (יג) השב תשיב · אם כסות לילה הוא ואם
כסות יום החזירהו בבקר וכבר כתב באלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו כל יום תשיבנו לו וכבא השמש
תטלנו : וברכך · ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה : (יד) לא תעשוק שכיר · והלא כבר
כתוב לא תעשוק את רעך אלא לעבור על אביון בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא תעשוק
את רעך : אביון · התאב לכל דבר : מגרך · זה גר צדק : בשעריך · זה גר תושב האוכל נבלות : אשר
בארצך · לרבות שכר בהמה וכלים : (טו) ואליו הוא נושא את נפשו · אל השכר הזה הוא נושא את נפשו
למות עלה בכבש ונתלה באילן · והיה בך חטא · מ"מ אלא שממהרין ליפרע על ידי שקורא : (יו) לא יומתו
אבות על בנים · בעדות בנים ואם תאמר בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל איש שאינו איש מת בעון
אבות על בנים : (יז) לא תטה משפט גר יתום · ועל העשיר כבר הוזהר
אביו וקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים : לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר מעשיר לכך הזהיר ושנה
עליו : לא תחבול · שלא בשעה שלוותה : (יח) וזכרת · על מנת כן פדיתיך לשמור
חקותי אפילו יש חסרון כיס בדבר : (יט) ושכחת עומר · ולא גדיש מכאן אמרו עומר
שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה : בשדה · לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור : לא תשוב
לקחתו · מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב : למען יברכך · ואף על פי
שבאת לידו שלא במתכוין ק"ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך
עליה : (כ) לא תפאר · לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחין פאה לאילן : אחריך ·
זו שכחה :

פחוז בשוקא תיקום וגברא דאנת מוזיף ביה יפיק לך ית משכונא לשוקא : ואם אין גבר מסכין הוא לא תבית ומשכוניה גבך :

השב אחבא תתיבליה ית משכונא כד מטמע שימשא ויגני בגלופקריה ויברכינך ולך תהי זכו דיסהיד עלך שימשא קדם יי אלהך :

לא תעשוק לא תטלומון הבריכון ולא תשנון סוטריה דאגירא עניא ומסכנא מן אחוכון או מן גיוריכון דמתגיירין בארעכון בקירויכון :

ביומו ביומיה תפרע ליה סוטריה ולא תטמוע עלוי שימשא מטול דעניא הוא ומטו תיה הוא סבר לקיימא ית נפשיה ולא יקבול עלך קדם יי ויהי בך חובא :

לא יומתו לא יתקטלון אבהן לא בסהדות ולא בחובי בנין ובנין לא יתקטלון לא בסהדות ולא בחובי אבהן איש בחוביה על סהדין כשירין יתקטלון :

ירושלמי

מחזורא תחזור ליה ית משכונא במיעל שימשא ואידמוך באיסטליתיה ויבריך יתך ולך תהוי זכו קדם יי אלהך :

לא תעצון אגרא דאגירא מסכינא וצריכא מן אחוכון :

ירושלמי

ביומיה תתן אגריה ולא תטמוע עלוהי שמשא ארום מסכין הוא ומן בגין אגרא הוא סבל ליה ית נפשיה ולא יצוח עליכון קדם יי איזדהרו דלא יהוי בכון חובא :

לא תטה לא תצלי דין גיורא ויתמא וארמלא ולא ימשכן חד מנכון כסו דארמלתא דלא יקומו שיבבן בישן ויפקון עלה טיב ביש כד תהדרון משכונה לה :

וזכרת ותהוון דכירין ארום משעבדין הויתון בארעא דמצרים ופרק יתכון מימרא דיי אלהכון מתמן בגין כן אנא מפקיד לכון למעבד ית פתגמא הדין :

כי תקצר ארום תחצדון חצדיכון בחקליכון ותתנשון עומרא בחקלא לא תתובון למיסביה לגיורא ליתמא ולארמלתא יהי מטול די יברככון מימרא דיי אלהכון בכל עובדי ידיכון :

כי תחבוט ארום תשבטון זיתיכון לא תבקרינון מה בתריכון לגיורא ליתמא ולארמלא יהי :

כי תבצור ארום תקטפון כרמיכון לא תעליל מן בתריכון לגיורא ליתמא ולארמלא יהון :

וזכרת ותהוון דכירין ארום משעבדין הויתון בארעא דמצרים בגין כן אנא מפקיד לכון למעבד ית פתגמא הדין :

כי יהיה ארום יהי תיגרא בין תרין גוברייא ויתקרבון לות דינא וידונון יתהון ויזכון לזכותא ית זכאה ולחובא ית חייבא :

ירושלמי

ארום תתרון זיתיכון לא תהבקרינון יהוון מן בתר כן לגיורא ליתמא ולארמלא יהון :

ארום תקטפון כרמיכון לא תבערו טוטלוותהון מבתר כן לגיורא ולארמלתא יהוון :

והיה

וו שלחני (כא) לא תעוללי — מלמד כו' עוללות לא תקחנה ואין זו היא. עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף יש אומר בפרק לא אחד מהם הרי היא לבעל הבית וראיתי בגמרא ירושלמית אי זו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו ה' כמנוח התלויות בשדרה ויורדות (כב) כי יהיה ריב — אם נשו לסוף נגשים אל המשפט אמור הטעם מ"ב וקיום אין שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה : והרשיעו את הרשע יכול כל המתחייבין כדין לוקין תלמוד לומר

והיה

ד' וכרי' שמעשה באדם אחד שקשר יהודי אחד ונכרית כתוך שבתו ולא היה אדם יודע בו שהיה חטא בזה רק הרשע הזה הגיד בשמת מיתתו אבי קברתי את ב' שהתן והכה מפני מלאך המות יקרבני שלופה ביתנו ותה לי שבעון הזה גרם מיתתי וגם אין לי חלק לעה"ב ומיש פרחה נשמתו שכ"ל ושה"כ ובשותם יברך : תיולומון חבריכון כדכתיב דמק דגם על משיר קאי ועיין תוכיה ובים : דלא יקומון שיבבן בישין כי' שבוני' רעים ויוציאו שם רע וזהו טיבא ית מלשין מה טיבו על פלוני תבטון הוא לשון מאם בשבט להוציא שמן וירושלמי תתרון לשון נשירה ונפילה : תקטפון כמו תקטפין מוטלוותהון הוא תרגומו של עוללות וכן בכ' קדושים בפוק ופראך לא תעולל מתרגם ירושלמי פרמכון לא תבערין מוטלותהון נאין לודמיון וע"ש דף

יונתן אשמות שבניך כרחז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבחדר שנקרא גוף וזה מתכב שגאולה כמעשה זה שלא נלקח כסאה משחרר הוא וק"ל ומכאתי בספר מדרי' נמות חיבור קודם אחרן ישרא מפליג כמין זה ... דברי' ונ"ל ופתוקי מפי חכם א'רכי עובדי כן

ב והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר :
ג ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך :
ד לא תחסם שור בדישו : ס
ה כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה :
ו והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל :
ז ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי :
ח וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה :
ט ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו :
י ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל : ס
יא כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו :
יב וקצתה את כפה לא תחוס עינך : ס
יג לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה :
יד לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה :
טו אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך :
טז כי תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול :

ויהי אם בר חיב לאלקאה חיבא וירמניה דינא וילקיניה קדמוהי כמיסת חובתיה במנין : ארבעין ילקיניה לא יוסיף דילמא יוסיף לאלקיותיה על אלין מחא רבא ויקל אחוך לעינך : לא תחוד פום תורא בדישיה : ארי יתבון אחין כחדא וימות חד מנהון ובר לית ליה לא תהי אתת מיתנא לברא לגבר אוחרן יבמה יעול עלה ויסבה ליה לאנתו ויבמינה : ויהי בוכרא די תליד יקום על שמא דאחוהי מיתנא ולא יתמחי שמיה מישראל : ואם לא יצבי גברא למיסב ית יבימתיה ותסק יבמתיה לתרע בית דינא לקדם סביא ותימר סריב יבמי לאקמא לאחוהי שמא בישראל לא אבי ליבמותי : ויקרון ליה סבי קרתיה וימללון עמיה ויקום ויימר לא רעינא למסבה : ותתקרב יבמתיה לותיה לקדם סביא ותשרי סיניה מעל רגליה ותרוק באפוהי ותתיב ותימר כדין יתעבד לגברא דלא יבני ית ביתא דאחוהי : ויתקרי שמיה בישראל בית שרי סינא : ארי ינצון גברין כחדא גבר ואחוהי ותתקרב אתת חד לשיזבא ית בעלה מיד מחוהי ותושיט ידה ותתקף בבית בהתתיה : ותקוץ ית ידה לא תחוס עינך : לא יהי לך בכיסך מתקל ומתקל רב וזעיר : לא יהי לך בביתך מכילא ומכילא רבתא וזערתא : מתקלין שלמין דקשוט יהון לך מכילן שלמין דקשוט יהון לך בדיל דיורכון יומך על ארעא דיי אלהך יהיב לך : ארי מרחק קדם יי אלהך כל עביד אלין כל עביד שקר :

מקור הקשה מדוע מלקו' לרשעים
מלא יוסיף כו'.
הקלו אלא למקום את בהמתם כשעת מלאכתם.
הקלן הקיים אלא הכנסה
היבמה לאח'
מצות יבום.

הקדש לצות עליהם.

מר קרא מצות שבלת מכ רדף ושל' לפיס על הרודף.
מרב שלא כפהם
מאומים
מאמקלות כו'

זכור

(ב) והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הלוקה לאוד מן שמכין לא תחסום שור כדישו לאו שלא נתק לעשה: והפילו השופט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה: לפניו כדי רשעתו ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו: במספר. ואינו נקוד במספר לאחריו סמוך לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים והן ארבעים חסר אחת: (ג) לא יוסיף. מכאן אזהרה למכה את חבירו: ונקלה אחיך. כל היום קורהו רשע ומשלקה קרוי אחיך: (ד) לא תחסום שור. דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ולכל מלאכה ... בדישו. יכול יחסמנה מבחוץ תלמוד לומר לא תחסום שור מכל מקום ... ולמה נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן שאין גדולו מן הארץ ... לאלו שנגמרה מלאכתו ... (ה) כי ישבו אחים יחדו שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו ... ובן אין לו. עיין עליו ... (ו) והיה הבכור. גדול האחים הוא מיבם אותה: אשר תלד. פרט לאיילונית שאינה יולדת: יקום על שם אחיו. זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו: לא ימחה שמו. פרט לאשת סריס ששמו מחוי: השערה. כתרגומו לתרע בית דינא: (ח) ועמד. בעמידה: ואמר. בלשון הקדש ואף היא דברים בלשון הקדש: (ט) וירקה בפניו. על גבי קרקע: אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה: (י) ונקרא שמו וגו'. מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל:

הוי

והיה | ויהי אין מתחייב למלקי חייבא וירבעיניה דיינא וילקיניה קדמוי כמיסת חובתיה בדיניה : ארבעים | ארבעין יצליף וחסיר חד ילקיניה לא ישלים דילמא יוסיף למילקייה על תלתין ותשע אילין מלקות יתיר ויסתכן ולא יתבזי אחוך ואנת חמי ליה :

לא תחסום | לא תזממון פום תורא בשעת דרכיה ברם יבימתא דאיתרעת קמי לקי שיחנא ודלי חמי לא תזממונה ליה : כי ישבו | בד דיירין בעלמא הדין שעא חדא אחין מן איבא דמיחדין באחסנתא לא תיהוי איתת שכיבא הפקרא בשוקא לגבר חילונאי יבמה יעול עלה ויסבינה ליה לאיתו וייבם יתה : והיה | ויהי בוכרא דתליד יקום באחסנתא על שום אחוי שכיבא ולא יתמחי שמיה מישראל : ואם | ואין לא יצבי גברא למיסב ית יבימתיה ותיסק יבימתיה לתרע בי דינא קדם חמשא חכימין ויהון תלתא לדיינין ותרין לסהדין ותימר בלישן בית קודשא קדמיהון מסרב יבמי למיקמא לאחוי שמא בישראל לא צבי ליבמותי : וקראו | ויקרון ליה חכימי קרתיה וימללון עמיה מילכא קשיטא ויקום בבי דינא ויימר בלישן בית קודשא לא רעינא למיסבא . ונגשה | ותתקרב יבימתיה לותיה לקדם חכימיא ויהי נעיל בריגלא דיבימה סנדלא דליה עקיבא דחייט בשנצי ובפום סנדלא שנצי קטירן ויחפס ריגליה בארעא ותקום איתתא ותשרי שנצי ותשלוף סנדליה מעלוי ריגליה ומן בתר כדין תירוק קדמוי רוקא נפישא דמתחמי לחכימיא ותתיב ותימר כדין חמי לאתעובדא לגברא דלא יבנה ית ביתא דאחוי : ונקרא | וכל דקיימין תמן יכרזון עלוי ויקרון שמיה בישראל בי שליף סנדלא : כי ינצו | ארום מתגריין בני נשא כחדא גבר וחבריה ותתקרב איתת חד מנהון לשיזבא ית בעלה מיד מחהוי ותושיט ידה ותתקיף בבית בהתתיה : וקצתה | ותקטעון ית פיסת ידה לא תחוסן עיניכון : לא יהיה | לא יהוי לכון בנרתיקיכון מתקלין דרביל מתקלין רברבין למהוי זבין בהון ומתקלין זעירין למהוי מזבין בהון : לא | לא יהוי לכון בבתיכון מכלן רברבין למהוי זבין בהון ומכלן זעירין למהוי מזבין בהון : אבן | מתקלין שלמין ומסחאתא דקשוט יהוי לכון מכילן ושלמן וקסטין דקשוט יהוי לכון מן בגלל דיסגון יומיכון על ארעא דיי אלהכון יהיב לכון : כי תועבת | ארום מרחק קדם יי אלהכון כל דעביד אלין ניכליא כל דעבד שיקרא בפרקמטיא :

ויהוי אין צריך חייבא למלקי וירבעי יתיה דיינא וימחי יתיה קדמוי במיסת חובתיה במנין :

ירושלמי

עמי ישראל לא תזממון תורא בשעת אורכיה :

ירושלמי

ויתקרי שמיה בישראל בייתא שלופי סנדלא ומבטלי מצוותיה דיבמתה :

ירושלמי

ויפשוט ידיה ותתקף בבית קיטמי :

לא יהווי בכיסכון מתקלין זעירין למהוי מזבן בהון ומתקלין רברבין למהוי זבן :

לא יהוי לכון בבתיכון מכילן מכילן ומכילא רבא למהוי זבן בהון ומכלא זעירא למהוי מזבן בהון:

זכור

(יא) כי ינצו אנשים · סופן לבא לידי מכות כמו שנאמר מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי מצות · (יב) וקצותה את כפה · ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון : (יג) גדולה וקטנה · גדולה כשמחבת את ... שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה : (יד) לא יהיה לך · אם עשית כן לא יהיה לך כלום . אבן ואבן · משקלות : (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך · אם עשית כן יהיה לך הרבה .

זכור

... שאין לו עקב · רוקא נפישא וכו' רוק הנראה לעיני וכל דקיימין יכרזון כדפי' רש"י ... דבכיל פי' ... אותיות ... מבני אדם ומסחתא פי' תאזנים כי כן הוא תרגומו וכן עתב בערוך וע"ש · ... דקשוט ... פי' ... דכלים ... ופי' הערוך ... אלא לשתוק מכל עושה ... :

לא תזממון פי"ל ועיין בתרגום ירושלמי ג"כ כרש יבמתא דאתערעת פי' יבמה שנפלה לפני מוכה שחין וכו' דלא חמי לה כו' שחין דאתי נכבון לא והכי הוא פי' ולד משא אמין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שחין חוסמים חוסם שנא' לא תחסום שור בדישו ומאיך ליה כי יסבונו' ני"ת ודלא חמיא דלא חמי ובירא שאינו רואה ד"ל פוא ועיין ביבמות דף ד' · התינן מן מיכא בפי סוף יבמות דינבריכן אחות מבטו יעקב: קדם חמשא חכימין בפי סוף ביבמות ע הבות קליבא ולנא ליחמשא ופי' אלא לא לדיינים וכ' עדות · שאין כי קודשא כדפי' רש"א כאן · תולך קפיצה פירי תנא שוכם ומתוקני שוגי פירה דכי פוח ואו לי יבמתם · רלים סקיבא פרליתא ביבמות פמ"ח ירבלו

מפטיר

פ יז זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: יח אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: יט והיה בהניח יהוה אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

הוי דכיר ית דעבד לך עמלק בארחא במפקכון ממצרים: דערעך בארחא וקטיל בך כל דהוו מתאחרין בתרך ואת משלהי ולאי ולא דחיל מן קדם יי: ויהי כד יניח יי אלהך לך מכל בעלי דבבך מסחור סחור בארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא למירתה תמחי ית דכרנא דעמלק מתחות שמיא לא תתנשי:

מרג תרך מצות זכרון מעשה עמלק ומצות לספרים ערפו ובלא עמכח מעמים:

קי פ"לי סימן:
ומפטירין רני עקרה כישעיה כסימן ל"ד:

פ פ פ

כו א והיה כי תבוא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה: ב ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם: ג ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום ליהוה אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבתינו לתת לנו: ד ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יהוה אלהיך: ס ה וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב: ו וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה: ז ונצעק אל יהוה אלהי אבתינו וישמע יהוה את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו: ח ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים: ט ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש: ועתה

ויהי ארי תיעול לארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא ותירתה ותתב בה: ותסב מריש כל אבא דארעא דתעיל מארעך דיי אלהך יהיב לך ותשוי בסלא ותהך לאתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן: ותיתי לות כהנא דיהי ביומיא האנון ותימר ליה חויתי יומא דין קדם יי אלהך ארי עלית לארעא דקיים יי לאבהתנא למתן לנא: ויסב כהנא סלא מן ידך ויחתניה קדם מדבחא דיי אלהך: ותתיב ותימר קדם יי אלהך לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם זעיר והוה תמן לעם רב תקיף וסגי: ואבאישו לנא מצראי ועניאנא ויהבו עלנא פולחנא קשיא: וצלינא קדם יי אלהא דאבהתנא וקביל יי צלותנא וגלי קדמוהי עמלנא ולאותנא ודוחקנא: ואפקנא יי ממצרים בידא תקיפא ובדרעא מרממא ובחזונא רבא ובאתין ובמופתין: ואעלנא לאתרא הדין ויהב לנא ית ארעא הדא ארע עבדא חלב ודבש: וכען

מצוה בנית' פ"איר רתו לבכורי' אחד מבאים:

מרז מצות קריא' על הבכורים מקרא בספר פרשה:

מספר לוד צדקינו הוהו עשר סימנים בשלכון בפרקו:

(יז) זכור את אשר עשה לך. אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון: (יח) אשר קרך בדרך. לשון מקרה: דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור: דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקרה אותה בפני אחרים: ויזנב בך. מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריך. חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן: ואתה עיף ויגע. עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב בתריה ויבא עמלק: ויגע. בדרך: ולא ירא. עמלק אלהים מלהרע לך: (יט) תמחה את זכר עמלק. מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על בהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

הסלת כי תצא

זכור הֲווֹ דְכִירִין יַת דַעֲבָדוּ לְכוֹן דְבֵית עֲמָלֵק בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם: אשר דַאֲרָעוּ יַתְכוֹן בְּאָרְחָא וַהֲוָה קָטִיל בְּכוֹן כָּל דַהֲוָה מִתְאַחֵר לְמִסְטֵי בָּתַר מֵימְרֵי הָנוּן גּוּבְרַיָא דְמִשִׁבְטָא דְבֵית דָן דַהֲוָה בִּידֵיהוֹן פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה וְהָוָה עֲנָנָא פָּלִיט יַתְהוֹן וּדְבֵית עֲמָלֵק מְקַבִּיל יַתְהוֹן וְקָטַע בֵּית גִּיבְרֵיהוֹן וְשָׁדֵי לְעֵילָא וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲוֵיתוּן לְעַיְיפִין מִשַׁלְהֵין מִכֵּיפֵי שִׁעְבּוּדָא דְמִצְרָאֵי וּמִן דְלוֹחֵי גַּלְלֵי יַמָא דַעֲבַרְתּוּן בְּמִצְעֵיהוֹן וְלָא דְחִילוּ בֵּית עֲמָלֵק מִן קֳדָם יְיָ: והיה וִיהֵי כַּד יְנִיחַ יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְכוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִן חֲזוֹר חֲזוֹר בְּאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהִיב לְכוֹן אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ תִּמְחוֹן יַת דּוּכְרָנָא דַעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָא וְאַפִּילוּ לְיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא לָא תִּתְנְשֵׁי:

ירושלמי: דַאֲרָעוּ יַתְכוֹן בְּאוֹרְחָא וַהֲווֹן מְקַטְלִין בְּכוֹן כָּל דַהֲוָה לְבָרָא מִהִיתְהַר בָּתַר מֵימְרֵי הֲוָה עֲנָנָא פָּלִיט יָתֵיהּ וּדְבֵית עֲמָלֵק מְקַבְּלִין יָתֵיהּ וּמְקַטְלִין יָתֵיהּ וְאַתּוּן עַמָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהָיִין וּמְשַׁלְהַיִין וְלָא דְחִילוּ דְבֵית עֲמָלֵק מִן קֳדָם יְיָ:

והיה

כי תבא וִיהֵי אֲרוּם תֵּיעֲלוּן לְאַרְעָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהִיב לְכוֹן אַחְסָנָא וְתֵירְתוּנַהּ וְתֵיתְּבוּן בָּהּ: ולקחת וְתִסְבוּן מִן שֵׁירוּי בִּכּוּרַיָא דְמִתְבַּשְׁלִין מִן שֵׁירוּיָא בְּכָל אִיבָּא דְאַרְעָא דְתָעִיל מֵאַרְעֲךָ דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהִיב לְכוֹן וּתְשַׁוּוֹן בְּסַלָא וּתְהָכוּן לְאַתְרָא דְיִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָן: ובאת וְתִעְטְרוּן בְּסַלַיָא וְצַנַיָא וּפִיפִירַיָא וְתֵיעֲלוּן לְוַת כַּהֲנָא דִי יְהֵוֵי מְמַנֵי לְכָהֵן רַב בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן וְתֵימְרוּן לֵיהּ אוֹדֵינַן יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרוּם עָלֵינַן לְאַרְעָא דְקַיֵים יְיָ לְאַבְהָתָן לְמִתַּן לָנָא: ולקח וְיִסַּב כַּהֲנָא יַת סַלָא דְבִיכּוּרַיָא מִן יְדָךְ וְיוֹבִיל וְיֵיתֵי וְיָרִים וִיחִית וּמִבָּתַר כְּדֵין יַחְתִּינֵיהּ קֳדָם מַדְבְּחָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן: וענית וְתָתִיבוּן וְתֵימְרוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן לַאֲרַם נַהֲרַיָא נַחְתַּת אֲבוּנָן יַעֲקֹב מִן שֵׁירוּיָא וּבְעָא לְאוֹבְדוּתֵיהּ וְשֵׁיזְבֵיהּ מֵימְרָא דַיְיָ מִן יְדוֹי וּמִבָּתַר כְּדֵין נְחַת לְמִצְרַיִם וְאִתּוֹתַב תַּמָן לְעַם קַלִיל וַהֲוָה תַּמָן לְאוּמָא רַבָּא וְתַקִּיפָא וּמְסַגְיָא: וירעו וְאַבְאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי וְצַעֲרוּ יָתָנָא וִיהַבוּ עֲלָנָא פּוּלְחָנָא קַשְׁיָא: ונצעק וְצַלֵינָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתָנָא וּגְלֵי קֳדָמוֹי צַעֲרָנָא וְלֵיעוּתָן וְדוּחְקָן: ויוציאנו וְהַנְפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפְתָּא וּבְדְרַע מְרַמְמָא וּבְחֶזְוָונָא רַבָּא וּבְאָתִין וּבְתִמְהִין: ויביאנו וְאַעֲלָנָא לְאַתְרָא הָדֵין וִיהַב לָנָא יַת אַרְעָא הָדָא אֲרַע דְפֵירְהָא שְׁמֵינִין כְּחַלַב וְחַלְיָין כְּדְבַשׁ:

ועתה

ירושלמי: וְתֵיתֵי לְוַת כַּהֲנָא דִי יְהֵוֵי מְמַנָא כְּהֵן רַב בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן וְתֵימְרוּן לֵיהּ אוֹדֵינַן וְשַׁבְּחִינַן יוֹמָא הָדֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָא אֲרוּם עָלֵינַן לְאַרְעָא דְקַיֵים מֵימְרָא דַיְיָ לַאֲבָהָתָן לְמִתַּן לָן:

נסיתתו

(א) **והיה** כי תבא: וירשתה וישבת בה. מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה: (ב) מראשית. ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעת המינין: זית שמן. זית אגורי ששמנו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית. אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים: (ג) אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא: ואמרת אליו. שאינך כפוי טובה: הגדתי היום. פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף אותו כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף: (ה) וענית. לשון הרמת קול: ארמי אובד אבי. מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים באו עלינו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים: במתי מעט. בשבעים נפש: (ט) אל המקום הזה. זה בית המקדש: ויתן לנו את הארץ. כמשמעו:

בכורי' נאים מאים הידור מכוה לעטר שיקי ירושלים בפירות וכפלים יפיפיותם כנגד יפה וחשוב מכוסה הכל ומעיטף הן מוהני לכהן רב פי' פיהא מתנה לכהן גדול דייק מה דהכהן וק"ל. ויוביל וייתי וירים ויחית פי' הכהן מוליך ומבי' תחלה והוריד ומוליך ומביא וכן פ"ל ארמ"כ יעק' בת' סוכה פרק לולב וערבה גיצר יד יד כו'. הרמה דפירות מאנים פירוש דמה' הארץ זבת וגם' אלא פירות הארץ הם שמינים כחלב וחליין פירות. ומתוקים כדבש: כסהא

יונתן סירון נוכרי' וכו' דבית דן וכו' פ' לחכה כוכ"חס ק"ל רבכן דפליגו אר' כמאן אמרינן כל הכתובים אומרים בנטו אל דן הלשון זכן מיוחס ע"ג וכבירזי וכרתי' ינד בפ' בשלח דף ק"ך: וקטע בית גוברי הון ושדי לעילא פירש החך התיום זו זין כ פי מפנק ומהלתי רחמת האמי רוציפ' קדים הא' רי דתן כשלא נזה כי מלת הנחלים' הוא איתני' נחם מילם כי במה פרי' מזורע כחם נתקנא בכרית מילה ודי כום לא ומן דלוחי גלילי ימא כור' מפחד גליהים כי תרגום פחד דלוח: אפי' לימות משיח פיין בפרשת בשלח. בדף הכ"ל וכו"גם: רסלוא יביכוא כמו' כלפון גמרא דדרדרי פרק הנודר גם שקל ניכה ופירש כלי ור"ל. אין שמסער הבכורים בסלים נאים א. הבלים

ועתה הנה הבאתי את ראשית
פרי האדמה אשר נתתה לי יהוה והנחתו לפני
יהוה אלהיך והשתחוית לפני יהוה אלהיך:
יא ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך
יהוה אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר
בקרבך: ס יב כי תכלה
לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה
השלישת שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום
ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו:
יג ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי
הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום
ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי
ממצותיך ולא שכחתי: יד לא
אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא
ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי
עשיתי ככל אשר צויתני: טו
השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את
עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו
כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש:
ס טז היום הזה יהוה
אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת
המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך
ובכל נפשך: יז את יהוה האמרת
היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר
חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו:
יח ויהוה האמירך היום להיות
לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל
מצותיו:

ולתתך

וכען הא איתיתי ית ריש אבא דארעא דיהבת
לי יי ותחתיניה קדם יי אלהך ותסגוד קדם
יי אלהך: ותחדי בכל טבתא דיהב
לך יי אלהך ולאנש ביתך את וליואה וגיורא
דבינך: ארי תשיצי לעשרא ית כל
מעשר עללתך בשתא תליתאה שתא דמעשרא
ותתן לליואה לגיורא ליתמא ולארמלתא
ויכלון בקרויך וישבעון: ותימר קדם יי
אלהך פליתי מעשר קודשא מן ביתא ואף
יהביתיה לליואה ולגיורא ליתמא ולארמלתא
ככל פקודך דפקדתני לא עברית מפקודך ולא
אתנשיתי: לא אכלית באבלי מניה
ולא חליפית מניה במסאב ולא יהבית מניה
למית קבלית למימרא דיי אלהי עבדית ככל
דפקדתני: אסתכי ממדור קודשך מן
שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא
דיהבת לנא כמא דקיימתא לאבהתנא ארע
עבדא חלב ודבש:
יומא הדין יי אלהך מפקדך למעבד ית קימיא
האלין וית דיניא ותטר ותעביד יתהון בכל
לבך ובכל נפשך: ית יי הטבת יומא
דין למהוי לך לאלה ולמהך באורחן דתקנן
קדמוהי ולמטר קימוהי ופקודוהי ודינוהי
ולקבלא למימריה: ויי חטבך יומא
דין למהוי ליה לעם חביב כמא דמליל לך
ולמטר כל פקודוהי:

ולמתנך

סוף פסוק בגי' כ"כ כנגד התורה שנתנה בכ"ב אותיות:

שני

תרי אגום וידוי מעשר:

תרי קרא קרי בלא לאכול מעשר שני כאנינות ושלא לאכלו בטומאה ושלא להוציא ממנו שאר דברים שאינם צורך אכילה ואפי' לתכריכי את תמוה שהשקיפה עולה בגי' המ"ג מאות כלומר השקיפה ממהלך ת"ק שנה שמשמי' לארץ ותגין על השקיף לומר כוכות אברהם שהוליד למאה שנה: מ"ל מלא כתו': קל"ד פיוט:

(י) והנחתו. מגיד שנוטלו אחר הנפת כהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף: (יא) ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מחג ואילך מביא ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם: והגר אשר בקרבך. מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו: (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה רביעית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות תלמוד לומר כי תכלה לעשר מעשרות רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שנה השלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה שבשנה ראשונה ושניה של שמטה נוהג בה מעשר ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך הרי שני מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מהן אלא אחד מהן ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר ונתתה ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון: לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכו': (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עכשו: וגם נתתיו ללוי. מעשר ראשון וגם לרבות תרומות ובכורים: לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ככל מצותך. נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר: לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי ממין

על

ועתה · כדון הא אייתיתי ית שירוי ביכורי איבא דארעא דיהבת לי יי ותחתיניה קדם יי אלהך ותסגוד קדם יי אלהך : ושמחת ותחדי בכל טבתא דיהב לך יי אלהך ולאינש בתיכון ותהנון ותיכלון אתון וליואי וגיורי דביניכון : כי תכלה ארום תשיצון לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתיתא דשמיטיתא ותיתנון מעשרא קמאה לליואי מעשרא תניינא הוא מעשר מסכניא לגיורא ליתמא ולארמלתא וייכלון בקרווך וישבעון : ואמרת ומעשר תליתאי תיפק ותיכול קדם יי אלהך ותימר הא אפרשנן קודשיא מן ביתא ולחוד יהבנן מעשרא קמאה לליואי מעשרא תניינא לגיורי ליתמא ולארמלא הי ככל תפקידתך דפקידתני לא עברית חדא מן פקודייך ולא אנשיית : לא לא אכלית ביומי אבלי מניה ולא אפרשית מניה במסאב ולא יהבית מניה תכריכין לנפש דמית שמענן בקל מימרא דיי עבדית ככל מה דפקידתני : השקיפה אודיק ממדור בית שכינת קודשך מן שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא דיהבת לנא היכמא דקיימת לאבהתנא ארעא דפירהא שמינין כחלב וחליין כדבש : היום יומא דין יי אלהכון מפקיד לכון למעבד ית קיימיא האלין וית דיניא ותטרון ותעבדון יתהון בכל לבכון ובכל נפשכון : את ה' ית יי חטבתון חטיבא חדא בעלמא יומנא דהכין כתיב שמע ישראל יי אלהנא יי חד מטול למהוי לאלהא ולמהך בארחן דתקנן קדמוי ולמנטור קיימוי ופקודוי ודינוי ולמקבלא למימריה : וה' ומימרא דיי חטיב יתכון חטיבא חדא בעלמא יומנא דהכין כתיב מאן כוות עמך ישראל עם יחידאי בארעא מטול למהוי ליה לעם חביב היכמא דמליל לכון ולמנטור כל פקודוי :

ירושלמי

ארום תשלמון למעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתיא דהיא שנת מעשרתא מסכיניא ותיתנון מעשרא קדמייא לליואי מעשר מסכיניא לגיוריה ליתמיא ולארמלתא וייכלון בקירייכון וישבעון :

ירושלמי

לא אכלינן באבלנו מיניה ולא אפרשנן מיניה בסואבא ולא יהבינן מיניה תכריכין לטמי נפש דמית שמענן בקל מימרא דיי אלהן עבדנן בכל מה די איתפקד עלנא :

אדיק מבעו ממדור בית שכינת יקרך וקודשך מן שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא די הבת לן היך מה דקיימת לאבהתן ארעא דעבדא פירין טבין נקיין פתלבא וחליין וטעימן כדובשא :

ית מימרא דיי אמליכתון עליכון יומא דין למהוי לכון לאלהא :

ומימרא דיי אמליך עליכון לשמיה לעם חביבא היך סגולה היך מה די מליל לכון ולמיטר כל פיקודוי :

ולתתך

על שאינו מינו ומן החדש על הישן : ולא שכחתי · מלברכך על הפרשת מעשרות : (יד) לא אכלתי באוני ממנו · מכאן שאסור לאונן : (יח) ולא בערתי ממנו בטמא · בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמו שנא' בפסולי המוקדשים בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגומר אכל זה לא תוכל לאכל דרך אכילה שצריך שאמור במקום אחר : ולא נתתי ממנו למת · לעשות לו ארון ותכריכין : שמעתי בקול ה' אלהי · הביאותיו לבית הבחירה : עשיתי ככל אשר צויתני · שמחתי ושמחתי בו : (טו) השקיפה ממעון קדשך · עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם : אשר נשבעת לאבותינו · לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש : (טז) היום הזה ה' אלהיך · בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם : ושמרת ועשית אותם · בת קול מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה : (יז) האמרת והאמירך · אין להם עד מוכיח במקרא ול"נ שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתי לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא לשון תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און : (יח) כאשר דבר לך · והייתם לי סגולה : (יט) ולהיותך עם קדוש · כאשר דבר והייתם לי קדושים :

מונר

יט ולתתך עליון על כל הגוים
אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך
עם קדש ליהוה אלהיך כאשר דבר :

רביעי כז

פ א ויצו משה וזקני ישראל את
העם לאמר שמר את כל המצוה אשר אנכי
מצוה אתכם היום : ב והיה ביום
אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהוה
אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת
אתם בשיד : ג וכתבת עליהן
את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר
תבא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך ארץ
זבת חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך
לך : ד והיה בעברכם את הירדן
תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה
אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד :
ה ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך
מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל :
ו אבנים שלמות תבנה את מזבח
יהוה אלהיך והעלית עליו עולת ליהוה אלהיך :
ז וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת
לפני יהוה אלהיך : ח וכתבת על
האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב :
ס ט וידבר משה והכהנים הלוים
אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל
היום הזה נהיית לעם ליהוה אלהיך :
י ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית
את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום :
ס יא ויצו משה את העם ביום
ההוא לאמר : יב אלה יעמדו לברך
את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן
שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן :
יג ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל
ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי : יד
וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם :
ס טו ארור האיש אשר יעשה
פסל ומסכה תועבת יהוה מעשה ידי חרש ושם
בסתר וענו כל העם ואמרו אמן : ס טז
ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן :

ארור

ולמתנך עלאה על כל עממיא דעבד לתושבחא
ולשום ולרבו ולמהוך עם קדיש קדם יי אלהך
כמה דמליל : ופקיד משה וסבי
ישראל ית עמא למימר טרו ית כל תפקידתא
דאנא מפקיד יתכון יומא דין :
ויהי ביומא דתעברון ית ירדנא לארעא דיי
אלהך יהיב לך ותקים לך אבנין רברבין ותסוד
יתהון בסידא : ותכתוב עליהון
ית כל פתגמי אוריתא הדא במעברך בדיל
דתיעול לארעא דיי אלהך יהיב לך ארע עבדא
חלב ודבש כמה דמליל יי אלהא דאבהתך לך :
ויהי במעברכון ית ירדנא תקימון ית אבניא
האלין דאנא מפקיד יתכון יומא דין בטורא
דעיבל ותסוד יתהון בסידא : ותבני תמן
מדבחא קדם יי אלהך מדבח אבנין לא
תרים עליהון ברזלא : אבנין שלמן
תבני ית מדבחא דיי אלהך ותסיק עלוהי עלון
קדם יי אלהך : ותכוס נכסת
קודשין ותיכול תמן ותחדי קדם יי אלהך :
ותכתוב על אבניא ית כל פתגמי אוריתא
הדא פריש יאות : ומליל משה
וכהניא ליואי עם כל ישראל למימר אצית
ושמע ישראל יומא הדין הויתא לעם קדם יי
אלהך : ותקביל למימרא דיי אלהך
ותעביד ית פקודוהי וית קימוהי דאנא מפקדך
יומא דין : ופקיד משה ית עמא
ביומא ההוא למימר : אלין יקומון
לברכא ית עמא על טורא דגריזים במעברכון
ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף
ובנימן : ואלין יקומון על לוטיא
בטורא דעיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי :
ויתיבון ליואי ויימרון לכל
אינש ישראל קל רם : ליט גברא
דיעביד צלם ומתכא מרחקא קדם יי עובד
ידי אומנא וישוי בסתרא ויתיבון כל עמא
ויימרון אמן : ליט דיקלי אבוהי
ואמיה ויימר כל עמא אמן :

ליט

רש"י
ג' כוין
קדה.
מנותיו ק' :

גריזים
כניתשריל
אנו כה יהיה
כן

קולרס
ומזין ליה
לריר החים
לסר יעבה
פסלי לוור
שקיני של
רם היינו
בקול מק"כת
ממתו דבור
מכי ה' ולא
יאים לך :

(א) שמור את כל המצוה · לשון הווה גרדי"נט בלעז : (ב) והקמות לך · בירדן ואחר כך תוציאו משם
אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל כמהלת אתה אומר ג' מיני אבנים היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן
בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה : (ח) באר היטב · בשבעים לשון : (ט) הסכת · כתרגומו :
היום הזה נהיית לעם · בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית : (יב) לברך את העם · כדאיתא
במסכת

ולתחד ולמנאה יתכון רמין וגיותנין על כל עממיא דעבד לרבו ולשום דיקר ולשיבהורא
מטול למהוי עם קדיש קדם יי אלהכון היכמא דמליל : ויצו ופקיד משה וסבי ישראל
ית עמא למימר טורו ית כל תפקידתא דאנא מפקיד לכון יומנא : והיה ויהי ביומא
דתעברון ית יורדנא לארעא דיי אלהכון יהיב לכון ותקימון לכון אבנין רברבין ותשועון יתהון בגירא :
וכתבת ותכתוב עליהון ית כל פתגמי אורייתא הדא במעברכון מן בגלל דתיעלון
לארעא דיי אלהכון יהיב לכון ארעא דפירהא שמינין כחלב ועבדין דבש היכמא דמליל יי אלהא
דאבהתכון לכון : והיה ויהי בזמן דתעברון ית יורדנא תקימון ית אבניא האלין דאנא
מפקד יתכון בטוורא דעיבל ותשועון יתהון בגירא : ובנית ותיבנון תמן מדבחא קדם
יי אלהכון מדבח אבנין לא תרים עליהון פרזלא : אבנים אבנין שלמין תבנון ית מדבחא
דיי אלהכון ותסקון עלוי עלוון קדם יי אלהכון : וזבחת ותיכסון נכסת קודשין ותיכלון
תמן ותיחדון קדם יי אלהכון : וכתבת
ותיכתובון על אבניא ית כל פתגמי אורייתא
הדא כתב חקיק ומפרש מתקרי בחד לישן
ומיתרגם בשבעין לישנין : וידבר
ומליל משה וכהניא בני לוי עם כל עמא למימר
צייתו ושמעו ישראל יומנא הדין אתבחרתון
למהוי עמא קדם יי אלהכון : ושמעת
ותקבלון למימרא דיי אלהכון ותעבדון ית
פקודוי וית קיימוי דאנא מפקיד לכון יומא דין : ויצו משה ופקיד משה ית עמא ביומא
ההוא למימר : אלה אלין שבטיא יקומון לברכא ית עמא על טורא דגריזים במעברכון
ית יורדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין : ואלה ואלין שבטיא יקומון
על לווטיא בטוורא דעיבל ראובן גד ואשר
וזבולן דן ונפתלי : וענו ויכרזון
ליואי ויימרון לכל אינש ישראל בקלא רמא :
ארור שיתא שבטין קמו על טוורא
דגריזים ושיתא על טוורא דעיבל וארונא
וכהניא וליואי במציעא מברכיא הוון הפכין
אפיהון כלו קבל טוורא דגריזים ואמרין בריך
יהוי גברא דלא יעבר צלם וצורה וכל דמו מה
דמרחק קדם יי עובד ידי אומן ולא ישוי בטומרא
מלטטיא הוון הפכין אפיהון כלו קבל טוורא
דעיבל ואמרין ליט יהוי גברא דיעביד צלם
וצורה וכל דמו מה דמרחק קדם יי עובד ידי
אומן ושוי בטומרא הוון עניין כלהון כחדא
ואמרין אמן : ארור מקלה ליט דמזלזל
איקרא דאבוי ודאמיה עניין כלהון כחדא
ואמרין אמן :

ירושלמי

ותכתבון על אבניא ית כל מילי שבח אורייתא
הדא כתב חקיק ומפרש טבאות מתקרי
ומתרגם בשבעין לשון :

ירושלמי

אשיתא שבטין יקומון להון על טורא דגריזים
ואשיתא שיבטין יקומון על טורא דעיבל
וארונא וכהניא וליואי יהיבין במציעא וכל
ישראל מן כא ומן כא הפכין אפיהון לקביל טורא
דגריזים ופתחו פומהון יג פומהון בברכה בריך
יהוי גברא דלא עבר צלם וצורה וכל דמומה
דסני ומרחק קדם יי עובד ידי בר נשא ודלא ישוי
בטומריא ומלטיא הוון הפכין אפיהון לקבל
טורא דעיבל ואמר ליט יהוי גברא די יעביד צלם
וצורה וכל דמומה דסני ומרחק קדם יי עובד
ידי בר נש ודי ישוי בטומרא והוון כל עמא עניין
אלין ואלין ואמרין אמן :

יונתן

לשם דיקר כיון של יקר ולשבי מורה תרגום של תפארת : תשופין כגירה פירש תטוחון בסיד וכן בת ... איכה גירה וסייד : בחד לישן ואתורגם בת דייק מנהר ... מגיע ההיאור יהיה דווקא הייטב שכל יכינום אבל הכתב א"ב כ"א לחד . גם היטב בנית' ככי הוי וכדפירש רש"ל ועיין במפרשין : דמו מה דמרחק פי' כל דמות הרחוקה נזרה לפני ה' אלקינו :

ירושלמי

טוחסום לגון חסירנ' או התיב בקול המוח ספיהו ותכן סלם כיחד דמזלזל איקרא פירו' המכמש כבוד אב ואם :

ארור

במסכת סוטה ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הכהנים
לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגומר ואלו ואלו עונין אמן הפכו
פניהם לצד עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגומר וכן בכלם עד ארור אשר לא יקים :
(יז) מקים אביו ... המזלזל לגון ובקלה אחיך :

יז ארור מסיג גבול רעהו ואמר כל-
העם אמן: ס יח ארור משגה
עור בדרך ואמר כל-העם אמן: ס
יט ארור מטה משפט גר-יתום ואלמנה
ואמר כל-העם אמן: ס כ
ארור שכב עם-אשת אביו כי גלה כנף אביו
ואמר כל-העם אמן: ס כא
ארור שכב עם-כל-בהמה ואמר כל-העם אמן:
ס כב ארור שכב עם-אחתו
בת-אביו או בת-אמו ואמר כל-העם אמן:
ס כג ארור שכב עם-חתנתו
ואמר כל-העם אמן: ס כד
ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל-העם אמן:
ס כה ארור לקח שחד להכות
נפש דם נקי ואמר כל-העם אמן: ס
כו ארור אשר לא-יקים את-דברי
התורה-הזאת לעשות אותם ואמר כל-העם
אמן: ס

כח

א והיה אם-שמוע
תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את-
כל-מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתנך יהוה
אלהיך עליון על כל-גויי הארץ: ב
ובאו עליך כל-הברכות האלה והשיגך כי
תשמע בקול יהוה אלהיך: ג
ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ד
ברוך פרי-בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך
שגר אלפיך ועשתרות צאנך: ס ה
ברוך טנאך ומשארתך: ו ברוך אתה
בבאך וברוך אתה בצאתך: ז יתן
יהוה את-איביך הקמים עליך נגפים לפניך
בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו
לפניך: ח יצו יהוה אתך את-הברכה
באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר-
יהוה אלהיך נתן לך: ט יקימך יהוה
לו לעם קדוש כאשר נשבע-לך כי תשמר את-
מצות יהוה אלהיך והלכת בדרכיו:
י וראו כל-עמי הארץ כי שם יהוה
נקרא עליך ויראו ממך: יא והותרך
יהוה לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי
אדמתך על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך
לתת לך:

יפתח

ליט דישני תחומא דחבריה ויימר כל-עמא
אמן: ליט דיטעי עוירא באורחא
ויימר כל-עמא אמן:
ליט דיצלי דין גיורא יתם וארמלא ויימר כל-
עמא אמן: ליט דישכוב עם-
אתת אבוהי ארי גלי כנפא דאבוהי ויימר כל-
עמא אמן: ליט דישכוב עם-כל-
בעירא ויימר כל-עמא אמן:
ליט דישכוב עם-אחתיה בת-אבוהי או בת-
אמיה ויימר כל-עמא אמן:
ליט דישכוב עם-חמותיה ויימר כל-עמא אמן:
ליט דימחי חבריה בסתרא ויימר כל-עמא אמן:
ליט דיקבל שוחדא למקטל נפש דם זכאי ויימר
כל-עמא אמן: ליט דלא-יקים
ית-פתגמי אוריתא-הדא למעבד יתהון ויימר
כל-עמא אמן: ויהי אם-קבלא
תקבל למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית-
כל-פקודוהי דאנא מפקיד לך יומא-דין ויתנינך
יי אלהך עלאה על כל-עממי ארעא:
וייתון עלך כל-ברכתא האלין וידבקונך ארי
תקבל למימרא דיי אלהך:
בריך את בקרתא ובריך את בחקלא:
בריך ולדא-דמעך ואבא דארעך ולדא דבעירך
בקרי תורך ועדרי ענך: בריך סלך
ואצותך: בריך את במיעלך ובריך
את במפקך: יתן יי ית-בעלי-דבבך
דקימין עלך תבירין קדמך באורחא חדא יפקון
לותך ובשבע אורחן יערקון מן-קדמך:
יפקיד יי עמך ית-ברכתא באוצרך ובכל
אושטות ידך ויברכינך בארעא דיי אלהך יהיב
לך: יקימינך יי קדמוהי לעם קדיש כמא
דקיים-לך ארי תטר ית-פקודיא דיי אלהך
ותהך באורחן דתקנן קדמוהי:
ויחזון כל-עממי ארעא ארי שמא דיי אתקרי
עלך וידחלון מנך: ויותרינך יי
לטבא בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא
דארעך על ארעא דקיים יי לאבהתך
למתן לך:

יפתח

ס' בטעם רביע וסימן דינא דאחתים גלי וקם ברמיותיה

בסתר כג' חט' בלא מן הרע ובגעט' תפר מתון תכיר

לעשות פשט"א וס מן ארור מוסט ידו לבוחד ס"ל מלא כתו':

כל הם לאמר לעשות כר מן א' לשמו' ולעשות ונתנך כ' לרחם ולא לזכר. ב' מלא כתו'

ששי

כ' מלא כתו'

יקימך לבדעות ב' ידכי ה' כמי יכלתיכו פס יי נקרא רלא' תיבות שין פירש שין של תפילין:

(יז) מסיג גבול. מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע לשון והוסג אחור: (יח) משגה עור. הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה: (כד) מכה רעהו בסתר. על לשון הרע הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן י"א ארורים

ארור מסיג ליט דישני תחומא דחבריה הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור משגה ליט דיטעי אכסניא באורחא דהוא מדמי לסמיא הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור מטה ליט דיצלי דין דייר ייתם וארמלא הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור שוכב ליט דמשמש עם אתת אבוי ארום גלי כנפא דגלי אבוי הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור שוכב ליט דמשמש עם כל בעירא הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור ליט דמשמש עם אחתיה ברת אבוי או ברת אמיה הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור ליט דמשמש עם חמותיה הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור מכה ליט דימחי חבריה בלישן תליתאי בטומרא הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור ליט דמקבל שוחדא למיקטול בר נש למשדי אדם זכאי הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן : ארור תריסרי שבטיא כל חד וחד הוה אמר פירכתא בכללא וליוטיא בכללא מברכיא הוון הפכין אפיהון לכל מילא ומילא כלו קבל טוורא דגריזים ואמרין בריך יהוי גברא די יקים ית פתגמי אורייתא הדא למעברהון מלטטיא הפכין אפיהון כלו קבל טוורא דעיבל ואמרין ליט יהוי גברא דלא יקים ית פתגמי אורייתא הדא למעברהון הוון עניין כלהון כחדא ואמרין אמן פתגמיא אלין אתאמרו בסיני ואתנייו במשכן זמנא ואיתליתון במישרי מואב תריסרי מלין מן מלתא לכל שבטא ועל כל פיקודא ופיקודא אתגזר עלה תלתין ושית קיימין : והיה ויהי אין קבלא תקבלון למימרא דיי אלהכון למינטר ולמעבד ית כל פקודוי דאנא מפקיד לכון יומנא ויתנינכון יי אלהכון רמין וגיותנין על כל עממי ארעא : ובאו וייתון עליכון כל בירכתא האלין וידבקונכון ארום תקבלון למימרא דיי אלהכון : ברוך בריכין אתון בקרתא ובריכין אתון בחקלא : ברוך בריכין וולדי מעיכון ופירי ארעכון בקרי תוריכון ועדרי עניכון : ברוך בריך סלי ביכוריכון וחלת שירוי עצוותכון : ברוך בריכין אתון במיעלכון לבתי מדרשכון ובריכין אתון במפקכון לפרקמטייכון : יתן ה ישוי מימרא דיי ית בעלי דבביכון דקיימין לקובליכון למבאשא תבירין קדמיכון באורחא חד יהון נפקין לוותכון לסדרי קרבא ובשבעא אורחין טעיין יהוון ערקין מן קדמיכון : יצו ה יפקיד יי עמכון ית בירכתא באוצריכון ובכל אושטות ידיכון ויבריכינכון בארעא דיי אלהכון יהיב לכון : יקימך ה יקים יתכון מימרא דיי קדמוי לעם קדיש היכמא דקיים לכון ארום תנטרון ית פקודיא דיי אלהכון ותהכון באורחן דתקנן קדמוי : וראו ויחמון כל עממי ארעא ארום שמא דיי חקיק מזמן בתפילין דעלך וידחלון מנך : והותירך וישיירינכון מימרא דיי לטבא בוולדא דמעיכון ובוולדא דבעיריכון ובאיבא דארעכון על ארעא דקיים יי לאבהתכון :

ירושלמי

ליט יהוי גברא דמשני תחומא : ליט יהוי גברא דיטעי אכסניא באורחא דהוא דמי לסמיא ויענון כל עמא ויימרון אמן :

ליט יהוי גברא דמשמש עם חביבתיה ויענון כל עמא ויימרון אמן :

ירושלמי

בריכין תהון בסלי ביכוריכון ובעצוותכון : בריכין תהוון במיעלכון בבית מדרשיכון ובריכין תהוון במיפקכון מן בתי מדרשיכון :

יפה תואר

ארורים יש כאן כנגד י"א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו : (כו) אשר לא יקים כאן כלל את כל הארורים כולם וקללום עליהם באלה ובשבועה : (ד) שגר אלפיך · ולדות בקרך שהבהמה משגרת מתעיה. ועשתרות צאנך · כתרגומו ורבותי' אמרו למה נקרא שמן עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזיקות אותן כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים : (ה) ברוך טנאך · פירותיך ד"א טנאך דבר לח שאתה מסנן בכלים · ומשארתיך · דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב : (ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך · שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם : (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך · כן דרך הנבהלים לברוח מתפזרין לכל צד :

ב ב

תלתין ושית קיימים פי' לכל מצוה נכרתו ל"ו כריתות' י"ב דסיני וי"ב דאוהל מועד וי"ב דערבות מואב וכו' : שירוי עצוותכון פי' החלת עיסתכם ונתינת א' מן ז"ם ארץ · במיעלכון לבי מדרשא ע"ש. ועוד נ"ל כמש"ס' במפקכון לפרקמטכון כן הוא בתדרש רבה ודרש נאה ויש לדרך ומוצאת אותה וקנין ק"ל : ארחין טעיין ישוין פי' דרכי בנוקיהו ומטעים כו' וגו' ר"א אומר אלו תפילין שבראש לפי שבס בגלוי ואת כי שם ה' נקרא שנה ר"ה שאין רחו על תפילין שבראש : ומש"א התכלת דעלך ת"ל וכן ותחוומן ויותר פיה כרא"ם לסגים כומן תפילין עלך וכדאיתא בפ"ק דברכות ורחו כל עמי הארץ

דיוקנו אכסניא באורחא דה"א דמי לעתיד דייק התם דכתיב כדרך ואי אמאה ממש קאי אתי כדרך הא אפי בעור וככית מוכר אלאו דכתיב ולפני עור לא תתן מכשול הלא מדכתיב כדרך ממש דקאי להור' דבור זוה אחר שאינו יודע הדרך וק"ל : לישן תליתאי פירש לשון הרע מיקרא תליתאי משום דמחבולי לעיל פרשה כראבית דף ד' שבוק ויפה ובפי' קידושים דף ל"ד כתב וכתו בפסחים ומ"ש : תריסרי מילין פי' אלה לכל שבט כנגד י"ב שבטים וכל זה כפוש' פ"הנ כאמרו' ד"פ וכו' ש"ל דפליג אר"ש וסתר ברוך בכלל וכפרס וכן ארור בכלל וארור כפרט ובללי' ופרטות נאמרו בסיני כאוהל מועד ושנו בערבות מואב :

יב יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב
את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את
כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא
תלוה: יג ונתנך יהוה לראש ולא
לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי
תשמע אל מצות יהוה אלהיך אשר אנכי
מצוך היום לשמר ולעשות: יד ולא
תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם
היום ימין ושמאול ללכת אחרי אלהים אחרים
לעבדם: פ טו והיה אם לא
תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את
כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום
ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך: ב"מ ואחד חסר נ"ו:
טז ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה:
יז ארור טנאך ומשארתך:
יח ארור פרי בטנך ופרי אדמתך
שגר אלפיך ועשתרות צאנך:
יט ארור אתה בבאך וארור אתה
בצאתך: כ ישלח יהוה בך את
המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ל' ומלא:
ידך אשר תעשה עד השמדך ועד אבדך מהר
מפני רע מעלליך אשר עזבתני:
כא ידבק יהוה בך את הדבר עד
כלתו אתך מעל האדמה אשר אתה בא שמה
לרשתה: כב יככה יהוה בשחפת סם פוס שמגו' שבע פגיונים כשחפת ובקדח' וגו' כנגד שבע עבירות בלבו:
ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון
ובירקון ורדפוך עד אבדך: כג
והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר
תחתיך ברזל: כד יתן יהוה את
מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד
השמדך: כה יתנך יהוה נגף לפני
איביך בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים
תנוס לפניו והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ:

יפתח יי לך ית אוצריה טבא ית שמיא
למתן מטר ארעך בעדניה ולברכא ית כל
עובדי ידך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא
תזוף: ויתנינך יי לתקיף ולא לחלש
ותהי ברם לעילא ולא תהי לתחתא ארי
תקבל לפקודיא דיי אלהך דאנא מפקיד לך
יומא דין למטר ולמעבד: ולא תסטון
מכל פתגמיא דאנא מפקיד יתכון יומא דין
ימינא ושמאלא למהך בתר טעות עממיא
למפלחהון: ויהי אם לא תקביל
למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל
פקודוהי וקימוהי דאנא מפקיד לך יומא דין
וייתון עלך כל לוטיא האלין וידבקנך:
ליט את בקרתא וליט את בחקלא:
ליט סלך ואצותך:
ליט ולדא דמעך ואבא דארעך בקרי תורך
ועדרי ענך: ליט את במיעלך וליט
את במפקך: יגרי יי בך ית
מאירתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל
אושטות ידך דתעביד עד דתשתיצי ועד
דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדך
דשבקתא דחלתי: ידבק יי בך
ית מותנא עד דישיצי יתך מעל ארעא
דאת עליל לתמן למירתה:
ימחינך יי בשחפתא ובקדחתא ובדלקתא
ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא
וירדפונך עד דתיבד: ויהון שמיא
דעלוי רישך תקיפין כנחשא מלאחתא מטרא
וארעא דתחותך תקיפא כברזלא מלמעבד פירין:
יתן יי ית מטר ארעך אבקא ועפרא מן שמיא
יחות עלך עד דתשתצי: יתנינך יי תביר קדם
סנאך באורחא חדא תפוק לוהי ובשבע אורחן
תעירוק מן קדמוהי ותהי לזיע לכל מלכות

(כ) המארה. חסרון כמו צרעת ממארת: מהומה. שגוש קול בהלות: (כב) בשחפת. שבשרו נשחף ונפוח: קדחת. לשון כי אש קדחה באפי והיא אש של חולים חולי כלעז שחימומה חם מאד: ודלקת. חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם: ובחרחור. חולי המחממו תוך הגוף ומביאו תמיד לצמאון ובלעז אישטרדימנט לשון ועצמי חרה מני חרב נחר מפוח אש: ובחרב. יביא עליך גייסות: בשדפון ובירקון. מכת תבואות שבשדות: שדפון. רוח קדים הלי"דש בלעז: ירקון. יובש ופני התבואות מכסיפין ונהפכין לירקון קי"א בלעז: עד אבדך. תרגום עד דתיבד כלומר עד אבוד אותך שהכלה מאליך: (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות שאלו משה מפי עצמו אמרן ושבפרשת בחקותי מפי הקב"ה אמרן כמשמען וכי נאמר ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר לקללם אינך יככה ה' כך יככה ה' הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד וגם כן בקללות הקל שבאותה הוא אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחשה שלא יהיו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אעפ"י שלא יריקו מטר מ"מ לא יהיה חורב של חרבון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין מ"מ קללה היא הארץ מבינה כנחשת בין עלה ככרזל לא תוציא פירותיה וכן השמים לא יריקו מטר: (כד) מטר ארצך

יפתח ה׳ ארבעה מפתחי בידי דמארי עלמא דלא מסרינון בידא דטפסרא מפתחא דחייתא
ודקבורייא ודמזוני ודמטרא וכן אמר משה נביא הכא יפתח יי לכון ית אוצריה טב דעמיה משמיא
למתן מטר ארעכון בזמניה בכיר במרחשון ולקיש בניסן ולברכא ית כל עובדי ידיכון ותוזפון לעממין
סגיאין ואתון לא תצטרכון למיזוף : ונתנך ה׳ וימני מימרא דיי יתכון למלכין ולא להדיוטין
ותהוון לחוד מנטלין ולא תהוון למאיסין ארום תקבלון לפקודיא דיי אלהכון דאנא מפקיד לכון יומנא
למנטור ולמעבד : ולא תסור ולא תסטון מן כל פתגמיא דאנא מפקיד לכון יומנא לימינא
ולשמאלא למהך בתר טעות עממיא למפלחהון : והיה כד פתח משה נביא למימר פתגמי
אוכחותא האלין אתרגישת ארעא ושמיא זעו שמשא וזיהרא קדרון וכוכביא כנשו זיווהון אבהת
עלמא צווחין מבית קבורתהון וכל ברייתא שתקין ואילנייא לא טלטיל ואניהון עניין אבהת עלמא
ואמרין חבול עלי בנינן כד יחובון וימטון עליהון לווטיא אלין היך יכלין לסוברותהון ודלמא יעבד
בהון שיצוי ולא תהי זכותין מגנא עליהון ולא יהוי גברא דיקום ויצלי אמטולתהון ברת קלא נפלת
מן שמי מרומא וכן אמרת לא תדחלון אבהת עלמא דאפילו פסקא זכותהון דכל דריא זכותכון לא
יפסוק וקיימא דקיימית עמכון לא מבטלא ותהי מגנא עליהון עני משה נביא ואמר אף על גב דאנא
מוכח יתהון על תנאה מתיופחין למימר דאין לא תקבלון למימרא דיי אלהכון דלא למטור למעבד
ית כל פקודוי וקיימי דאנא מפקיד לכון יומא דין וייתון עילויכון פלחון לווטיא האלין וידבקונכון :
ארור ליטין אתון בקרתא וליטין אתון בחקלא : ארור ליטין סלי ביכוריכון
וחלת שירוי עצוותכון : ארור ליטין וולדי מעיכון ופירי ארעכון בקרי תוריכון ועדרי
ענכון : ארור ליטין אתון במעלכון לבתי קיאטרוניכון וקירקיסתכון למבטלא פתגמי
אורייתא וליטין אתון במיפקכון לפרגמטייכון : ישלח יגרי מימרא דיי בכון ית לווטתא
לטטא ממונכון וית ערבובא לערבבא שלמכון וית מזופיתא בכל אושטות ידכון דתעבדון עד
דתשתיצון ועד דתובדון בסרהוביא מן קדם בישות עובדיכון דשבקתון דחלתי :
ידבק ה׳ יאדק מימרא דיי בכון ית מותא דישיצי יתכון מעילוי ארעא דאתון עללין
תמן למירתה : יככה ה׳ ימחי יתכון מימרא דיי בשחפותא ובקדחותא ובאישתא
דגרמיא דדלקא מוחיא ובהרהורי דלוחי צירתא דליבא ובשליפי חרבא ובשדפונא ובירקונא
דמקרוניא וירדפונכון על שוייכון עד דתיבדון : והיו שמיך ויהון שמיא דעילויכון
הי כנחשא דמזיע ולא מספקין לכון טלין ומטרין וארעא דתחותכון הי כפרזלא דלא מזיע דלא מ
מרטיבא אילני ואספרמקי ומגדי וירקי : יתן יגרי יי בתר מטרין דנחתין על ארעכון זיקא דמסקא
אבקא ועפרא עילוי עסבי חיקליכון מן שמיא יחות פורענו עליכון עד דתשתיצון :
יתנך ישוי יתכון מימרא דיי תבירין קדם בעלי דבביכון בארחא חד תפקון
לקדמותהון לסדרי קרבא ובשבעתי ארחן טעיין תהוון מפכין יג׳ ערקין מן קדמיהון ותהוון
לריחוק לכל מלכוות ארעא :

והיתה

ארצך אבק ועפר · זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרבין את העפר ורוח בא ומעלה את
האבק ומכסה את עשב שזרעים שהן לחין מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין : (רש״י) לזעוה ·
לזועה ולניע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא עלאן :

בשפין

תרגם מכין עפלים יתכון מכיני זאזיפון יתמן קול זמר וכן הוא לשון גמרא דשבת פרק קמא רמי בר אבא אמר זאוגא וכו׳ כל
הפסוק מבואר תעבנו : קיאטרוניכון הם בתים של שחוק לשון טרטראות :
לנטטא ממוניכון דייק ליסנא דמתרגם לשין הסרון הוא כדפירש רש״י והסרון שייך גבי ממון וקירקסתיכון בתי טיול של ע״ז :
מזופיתא תרגום של מארה בירמיה ס׳ כ״ג על פסוק הנה מארת ה׳ את מזופיתא מקדם ה׳ וכן ערבוביא גבי שלום :
אדוקים בטופס : וכאישתא דגרמיא פיר׳ אש שבעצמות מתקדחים : יאדק לשון גמרא אדוק וכן שניד
דלאי פירוש סרהור של פחד שהיה כאב לב והיינו צירתא דליבא מכת יבשות הגוף במת תמיד : דדלקא מוחיא שסמות שכנן מקדח · ובהרהורי
מטותיכם כ״כ קרוס שליבותי תשכבי אבי ולשווי ברי קלקית וש״ס : על שיווייכון פירוש על
למה זה פירוש דכאן ינכם פי׳ רש״י שפיר׳ שגם השמים לנחושת ואף שיהין מזיעין קצת כנחושת שמטיר מ״מ לא יאים כדי סיפוק : ולא מספקין טלין ומטרין ובחקוקי תרגום יונתן דלא
דלא מרטיבא פירוש שלא יהא מלחלח ומתוך כך לאתגדל האדין פירות : אספרמקי מיני בשמים הם ומלשון שגבראה דמנחות
פרק שתכלת רב חייא טרח נאסלי לנו באספרמקי ומגדי : בתר מיטרין וכו׳ דיוקו כרש״י כתר ויקא מיטרא :

יונתן ארבע מפתחות וכו׳ : דלא מסרינון בידא דטפסרא פי׳ שאינם נמסרים ביד שליח וטפסירא פיר׳ כמו תפסר למלך וכ״ה בגמרא דיומא : בכיר במרחשון ולקיש בניסן עיין לעיל פרשת בחקותי : לא טלטל ואיזיהון פי׳ מניעין ענפיהם של פן כי כן

כו והיתה נבלתך למאכל לכל־עוף
השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד :
כז יככה יהוה בשחין מצרים
ובעפלים ובגרב ובחרס אשר לא־תוכל להרפא:
כח יככה יהוה בשגעון ובעורון
ובתמהון לבב : כט והיית ממשש
בצהרים כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח
את־דרכיך והיית אך עשוק וגזול כל־הימים
ואין מושיע : ל אשה תארש ואיש
אחר ישגלנה בית תבנה ולא־תשב בו כרם
תטע ולא תחללנו : לא שורך טבוח
לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מלפניך ולא
ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע :
לב בניך ובנתיך נתנים לעם אחר
ועיניך ראות וכלות אליהם כל־היום ואין לאל
ידך : לג פרי אדמתך וכל־יגיעך
יאכל עם אשר לא־ידעת והיית רק עשוק ורצוץ
כל־הימים : לד והיית משגע ממראה
עיניך אשר תראה : לה יככה יהוה
בשחין רע על־הברכים ועל־השקים אשר לא־
תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך :
לו יולך יהוה אתך ואת־מלכך אשר
תקים עליך אל־גוי אשר לא־ידעת אתה ואבתיך
ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן : לז
והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים
אשר־ינהגך יהוה שמה : לח
זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו
הארבה : לט כרמים תטע ועבדת
ויין לא־תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת :
מ זיתים יהיו לך בכל־גבולך
ושמן לא תסוך כי ישל זיתך : מא
בנים ובנות תוליד ולא־יהיו לך כי ילכו בשבי :
מב כל־עצך ופרי אדמתך יירש
הצלצל : מג הגר אשר בקרבך
יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה
מטה :

אטתריס ק':

קדמ' וסיית את אך עשו' וגזול תכייכ' והיית רק עשוק וגזול ישכבנה ק':

ד' ומלא אחד חסר:

ל' חסר נ"ו:

פה הפסוק תתחיל כזית ומסיים כזית לומר שאין הזית מתקלקל כאילן אחר אלו כניך כשתילי זיתים אלא יתפרכו באחרים ולכך סמך בנים ובנות תוליד:

ותהי נבלתך משגרא למיכל לכל־עופא דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניד : ימחינך יי בשחנא מצראי ובטחורין ובגרבא ובחרס יבש דלא־תיכול לאתסאה : ימחינך יי בטפשותא ובסמיותא ובשעממות לבא : ותהי ממשש בטיהרא כמא דממשש עוירא בקבלא ולא תצלח ית־אורחך ותהי ברם עשיק ואניס כל־יומיא ולית דפריק : אתתא תירוס וגבר אוחרן ישכבינה ביתא תבני ולא־תתיב ביה כרמא תיצוב ולא תחליניה: תורך יהי־נכיס לעינך ולא תיכול מניה חמרך יהי־אניס מן־קדמך ולא יתיב לך ענך מסירין לבעלי־דבבך ולית לך פריק : בנך ובנתך מסירין לעמא אוחרן ועינך חזיין ויסופן בגללהון כל־יומא ולית חילא בידך : אבא דארעך וכל־ליאותך ייכול עמא דלא ידעת ותהי ברם עשיק ורעיע כל־יומיא : ותהי משתטי מחיזו עינך דתהי חזי : ימחינך יי בשיחנא בישא על־רכובין ועל־שוקין דלא־תיכול לאתסאה מפרסת רגלך ועד־מוחך : יגלי יי יתך וית־מלכך דתקים עלך לעמא דלא־ידעת את ואבהתך ותפלח תמן לעממא פלחי־טעותא אעא ואבנא: ותהי לצדו למתל ולשועי בכל עממיא דידברינך יי לתמן : בר־זרע סגי תפיק לחקלא וזעיר תכנוש ארי יחסלינה גובא : כרמין תצוב ותפלח וחמרא לא־תשתי ולא תכנוש ארי תיכלינה תולעתא : זיתין יהון לך בכל־תחומך ומשחא לא תסוך ארי יתרון זיתך : בנין ובנן תוליד ולא־יהון לך ארי־יהכון בשביא : כל־אילנך ואבא דארעך יחסנינה סקאה : תותב־ערל דבינך יהי־סליק עיל־מנך לעלא לעלא ואת תהי־נחית לתחתא לתחתא :

(כז) בשחין מצרים · רעה היה מאד לח מבחוץ ויבש מבפנים כמו שמפורש בבכורות: גרב · שחין לח · חרס · שחין יבש כחרס: (כח) בתמהון לבב · אוטם הלב אשטורדישו"ן בלעז : (כט) עשוק · בכל מעשיך יהיו ערעור : (ל) ישגלנה · לשון שגל פלגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ותיקון סופרים הוא זה · תחללנו · בשנה הרביעית לאכול פריו : (לב) וכלות אליהם · מצפות אליהם שישובו ואינם שבים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים : (לז) לשמה · אשטורדישו"ן כל הרואה אותך ישום עליך : למשל · כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני : ולשנינה · לשון ושננתם ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון ספור ומשעי · יחסלנו · יכלנו ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה את הכל . כי ישל · ישיר פירותיו לשון וכי ישל הברזל :

והיתה ותהי נבילתכון משגרא למיכל לכל עופא דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניט יתהון מעילוי נבילתכון : יככה ה' ימחינכון מימרא דיי בשיחני דילקו בהון מצראי ובטחוריא דמסמיין חזוותא וכגרבא ובחיכוכא דלא תיכלון לאיתסאה : יככה ימחינכון מימרא דיי בשווייותא דמטפשא מוקדא ובסמיותא וכשיעממות ליבא : והיית ממשש ותהוון תביעין מילכא טבא לרוחי עקתכון ולא יהוי בכון מחוי קושטא היכמא דממשש סמיא בקיבלא דלית לעדי אורחא למהמי למכוונותהון בארחא ולא תצלחון ית ארחתכון ותהוון ברם עציין ואניסין כל יומיא ולית דפריק : אשה איתא תקדש וגבר הורן ישמש עמה ביתא תבני ולא תיחב ביה כרמא תנצוב ולא תחליניה : שורך תוריכון יהון נכיסין ואתון חמיין ולא תיכלון מנהון חמריכון יהוויין אניסין מן קדמיכון ולא יתובון לכון ענכון מסירין לבעלי דבביכון ולית לכון פריק : בניך בניכון ובנתיכון מסירין לעם חילונייי ועיניכון חמיין וחשכן עליהון כל יומא ולית בידיכון עובדין טבין דתתוקפן ידיכון בצלו קדם יי אבוכון דבשמיא דיפרוק יתכון : פרי פירי ארעכון וכל ליעותכון יגמר עמא דלא חכימתון ותהוון ברם טלימין ודריסין כל יומיא : והיית ותהוון משתטיין מפורענותא ומן מחמי עינכון דתיחמון תזועון : יככה ימחינכון מימרא דיי בשיחנא בישא על רכוביא מטול דחמיטתון לפתגם עבירתא ועל שקייא דרהטו לה ואין לא תתובון לאורייתא לא תיכלון לאיתסאה אלהין תילקון ביה מפרסת ריגליכון ועד מוקדא דרישיכון : יולך ה' יגלי יי יתכון וית מלככון דתמנון עליכון לאומא דלא חכימתון אתון ואבהתכון ותהוון מסקי ארנונין לפלחי טעוון דקיסין ואבנין : והיית ותהוון לשעמום למתלין ולתנויין ביני עממיא דידבר יתכון יי לתמן : זרע בר זרע סגי תפקון לחקלא וזעיר תכנשון ארום יקרסם יתיה גובאי : כרמים כרמין תנצבון ותפלחון וחמרא לא תשתון ולא תעצרון למכנוש ארום יגמריניה זחלא : זתים זיתים יהון לכון בכל תחומכון ומשח לא תשוטון ארום יתרון זיתיכון : בנים בנין ובנן תולדון ולא יהוויין מהניין לכון ארום יזלון בשיביתא : כל עצך כל אילניכון ופירי ארעכון ישיצי חלכונא : הגר ערלאה דדייר ביניכון יסוק עליכון מסוקין על מסוקין ואתון תחותון לרע מניה מחותין מן מחותין :

ירושלמי

ולית דמניד יתכון :

ירושלמי

ימחי יתכון מימרא דיי בשוחנא דמצרים ובטחוריא ובגרבא ובחכוך חספא די לא יכלין למתסיא :

ירושלמי

בניכון ובנתיכון מסירין לעם חורי ועיניכון חמיין ויהון כסיהון עליהון כל יומיא ולית לכון עובדין טבין די יספק אלהא על ידיכון למפרוק יתהון :

ואין יהרהר ליבכון למפלח לטעוותהון

ירושלמי

תפקון לברא וקליל תכנשון ארום יקרסום יתיה גובא :

ומשח לא המשחון ארום יתר נצה דזייתיכון :

כל אילניכון ופירי ארעכון יירתון יתהון מסיקיא :

הוא

באוכיכא ופן בירושלמי כחבכך חפס' ושפי' שמחבך ספחין בחרס : בשוייתא דמפסא יש רוצים לפרש כחולי שמטפס שמות שכרא ונזון מוקדא כדלקמן ובספיומות בכר מפו"ש כביאורנו ול"ג גמרא סוא כט.. מ..ז לידי שמוש : תולב' טבא פי' עגם טובא לפרנס בדוחיכם ולא יסוי בכון מחוי קוסטא פי' שלא יהא רך מורם צדק ואמת ודייק דאי כמשמעו שתבין תורי' הלא בכר נתקללו כמורון אלא ש"מכעין פלב טיכס : ה בזה דמחשב קתיא בקיבלא פי' כאשר ימשש העיור כחוש דלית לעדי אורח' פי' ואין אדם ביכול להראות לו הדרך הנכון ובדאמר ר"ל בגמרא כל יאני הייתי מגשפר על מסוקין וכו'

וע"ש ודעת כמכים תמצא : חילוני ולית בידיכון כבר מפורש : עובדין טבין פי' ואין בידיך מעשים טובים דדרש ואין לאל ידך ש"יכו נו לא ידיו לאל אתוכה בתפלה וכוונה : דחמיטתון פי' בשביל זכרות לדבר עבירה כ"ב תרגום של ופרבים כורעות ... דחמטון וכן בתילים ע"ח הכריע ת"י אחמיט : לא תתובון לאורייתא דקשה ליה ובלא כתיב בי-לבי ס' רופאך ... אלא הוא לנבים ואת לשאינם שבים : מוקדא הוא תרגום של קדקד וכן לעיל פסוק כ"ח ... בשווייות דמטפש מוקדא : ארנוני פי' מסים : יקרסם פי' ישבר וכן בירושלמי : זחלא לשון זוחלי עפר : יתרון ויתכון פי' יפלו מחמת השלמי'. וכן בירושלמי : בר זרע

מד הוא ילוך ואתה לא תלונו הוא
יהיה לראש ואתה תהיה לזנב : מה
ובאו עליך כל־הקללות האלה ורדפוך והשיגוך ב׳ מלא
עד השמדך כי־לא שמעת בקול יהוה אלהיך וחד חסר
לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוך : מו דברכה חסר ולן :
והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד־עולם :
מז תחת אשר לא־עבדת את־יהוה
אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל :
מח ועבדת את־איביך אשר
ישלחנו יהוה בך ברעב ובצמא ובעירם
ובחסר כל ונתן על ברזל על־צואריך עד השמידו ג׳ וחס׳
אתך : מט ישא יהוה עליך גוי ולן :
מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי
אשר לא־תשמע לשנו : נ גוי עז
פנים אשר לא־ישא פנים לזקן ונער לא יחן : ל׳ וקמץ :
נא ואכל פרי בהמתך ופרי־
אדמתך עד השמדך אשר לא־ישאיר לך דגן
תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד
האבידו אתך : נב והצר לך בכל־ ב׳ מלא :
שעריך עד רדת חמתיך הגבהת והבצרות אשר
אתה בטח בהן בכל־ארצך והצר לך בכל־ ל׳ וחסר : ולשון חס׳
שעריך בכל־ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך :
נג ואכלת פרי־בטנך בשר בניך
ובנתיך אשר נתן־לך יהוה אלהיך במצור
ובמצוק אשר־יציק לך איבך : נד
האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו באחיו
ובאשת חיקו וביתר בניו אשר יותיר : סימן דענין
נה מתת ׀ לאחד מהם מבשר בניו דפתיך
אשר יאכל מבלי השאיר־לו כל במצור ובמצוק שפריך ככל
אשר יציק לך איבך בכל־שעריך : ספריך איכך
נו הרכה בך והענגה אשר לא־ קיס׳ בחזרק
נסתה כף־רגלה הצג על־הארץ מהתענג ומרך וכלא בס״כח
תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה : ושאר איכך
נז ובשליתה היוצת ׀ מבין רגליה לוד כספת
ובבניה אשר תלד כי־תאכלם בחסר־כל בסתר וכלת בסגנל :
במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בשעריך : סו לשון מל׳ :
נח אם־לא תשמר לעשות את־
כל־דברי התורה הזאת הכתבים בספר הזה
ליראה את־השם הנכבד והנורא הזה
את יהוה אלהיך :
והפלא

הוא יוזפינך ואת לא תוזפיניה הוא יהי תקיף
ואת תהי חלש : וייתון עלך כל־לוטיא
האלין וירדפונך וידבקינך עד דתשתיצי ארי־
לא קבילתא למימרא דיי אלהך למטר
פקודוהי וקימוהי דפקדך : ויהון בך
לאת ולמופתין ובבנך עד־עלמא : חלף
דלא פלחתא קדם־יי אלהך בחדוא ובשפירות
לבא מסגי כולא : ותפלח ית־בעלי־
דבבך דיגרינון יי בך בכפנא ובצחותא
ובערטילתא ובחסירות כולא ויתן ניר דפרזלא
על־צוארך עד דישצי יתך : ייתי יי עלך
עם מרחיק מסיפי ארעא כמא דמשתדי
נשרא עמא דלא־תשמע לישניה : עם
תקיף אפין דלא נסיב אפי לסבא ועל־ינקא לא
מרחים : וייכול ולדא דבעירך ואבא־
דארעך עד דתשתיצי דלא־ישאר לך עיבורא
חמרא ומשחא בקרי תורך ועדרי ענך עד
דיוביד יתך : ויעוק לך בכל־קרוך עד
דיכבוש שורך רמיא וכריכיא דאת רחיץ
לאשתזבא בהון בכל־ארעך ויעוק לך בכל־
קרוך בכל־ארעך דיהב יי אלהך לך :
ותיכול ולדא דמעך בשר בנך ובנתך דיהב לך
יי אלהך בצירא ובעקתא דיעיק לך סנאך :
גברא דרכיך בך ודמפנק לחדא תבאש עיניה
באחוהי ובאתת קימיה ובשאר בנוהי דישאר :
מלמתן לחד מנהון מבשר בנוהי דייכול מדלא
אשתאר־ליה כולא בצירא ובעקתא דיעיק
לך סנאך בכל־קרוך : דרכיכא בך
ודמפנקא דלא־נסיאת פרסת־רגלה לאחתא
על־ארעא מאתפנק ומרכיכו תבאש עינה
בגבר קימה ובברה ובברתה : ובזעיר־
בנהא דיפקון מנה ובבנהא דתליד ארי־תיכלינון
בחסירות־כולא בסתרא בצירא ובעקתא
דיעיק לך סנאך בקרוך : אם־לא תטר
למעבד ית־כל־פתגמי אוריתא הדא דכתיבין
בספרא הדין למדחל ית־שמא יקירא
ודחילא הדין ית יי אלהך :
ויפריש

(מ) [illegible]

הוא ילוך הוא יזפינכון ואתון לא תוזפון להון הוא יהוי שליט ואתון תהוון הדיוטין : ובאו וייתון עליכון כל לווטיא האלין וירדפונכון ויערקובכון עד דתשתיצון ארום לא קבילתון למימרא דיי אלהכון למינטר פקודוי וקיימוי די פקיד יתכון : והיו ויהון בכון לאתין ולתמהין ובבניכון עד עלמא : תחת חולף דלא פלחתון קדם יי אלהכון בחדווא ובשפירות לבא מסוגעי כל טובא : ועבדת ותפלחון ית בעלי דבביכון דיגרינון מימרא דיי בכון בכפנא ובצחותא ובערטליותא ובחוסרן כל טבתא וישוון נירי פרזלא על צווריכון עד זמן דישיצי יתכון : ישא יטייס מימרא דיי עליכון אומא מרחיק מן סייפי ארעא קלילין כמא דטייס נשרא אומא דלא תישמע לישניה : גוי אומא חציפי אפין דלא נסיב אפין לסבא ועל עולים לא חיים : ואכל ויגמרון וולדי דבעיריכון ופירי ארעכון עד דתשתיצון דלא ישיירון לכון עיבור משח וחמר בקרי תוריכון ועדרי ענכון עד זמן די יהובדון יתכון : והצר לך ויעיקון לכון בכל קירויכון עד זמן די יחתון אשוריכון רמיא ותליליא דאתון רחיצין בהון לאשתיזבא בהון בכל ארעכון ויעיקון לכון בכל קירויכון בכל ארעכון דיהב יי אלהכון לכון : ואכל ויגמרון וולדי מעיכון דתיכלונון בכפנא בשר בניכון ובנתיכון דיהב יי אלהכון לכון בצערו ובעקא דיעיקון לכון סנאיכון : האיש גברא דמחטי בכון ודימפרנק לחדא תבאש עייניה באחוי ובאיתתא דדמכא בעוביה ובשייר בנוי דישייר : מתת מן לא למתן לחד מנהון מבשר בנוי די ייכול מן דלא אשתייר ליה מדעם בצערו ובעקא די יעיקון לכון סנאיכון בכל קירויכון : הרכה דמחטייתא בכון ודמפרנקא דלא נסיית פרסת ריגלה למדרס על ארעא מן פרינקא ומן חיטוייא תבאש עינה בבעיל דדמיך בעובה ובברה ובברתה : ובשליתה ובשפיר שילייתא דתיפוק מבית תורפה בעידן מולדה ובבנה דתוליד ארום תיכלינון בחוסרן כל מדעם בטומרא בצערו ובעקא די יעיקון לכון סנאיכון בקירויכון : אם לא אין לא תנטרון למעבד ית כל פקודייא דאורייתא הדא דכתיבין בספרא הדין למדחל ית שמא יקירא ודחילא הדין ית יי אלהכון :

ירושלמי

אומה חציפת אפין די לא נסב אפא לסב ועל טליא לא חייסא :

ירושלמי

גברא דמחטי בכון ודימפנק לחדא תבעש עיגוי באחוי ובאיתת טליותיה ובמותריה בנוי דיותיר :

ירושלמי

דמחטיא בכון ודמפנקה די לא נסיית כף למיטליא על ארעא מן פנקינה ומן חטיתא תבעש עיינה בבעל טליותא ובברה ובברתה :

והפלא

פיה לכתוב יורש ולא לשון טורפה וגרסינן שאם כן היה לו לכתוב יוריש : (מג) מרוב כל · כעוד שיש לך כל טוב (מט) כאשר ידאה הנשר · פתאום ודרך מצלחת ויקלו סוסיו : לא תשמע לשונו · לא תכיר לשונו וכן פשמע חלום לפתור אותו וכן כי שומע יוסף אינטידרי : (נב) עד רדת חומותיך · לשון רדוי וכבוש (נג) ואכלת בשר בניך במצור · מחמת פיפון ברשר .על הבנים ויתיב בשר פנוק תקח רפכון : (נד) הרך בך · הרחמני ורך לבב על בניו : תרע עינו · יוכד להעליר עיכו מרבד מתת לאחר מהם מבשר אחיהם אשר יאכל : וביתר בניו אשר יותיר · מן שמתונים שבחט לנו אכל. הנה עינו רעה וברב בנים תליתן להם מבשר אחיהם הנשחטים · (נו) רעה עינם בלום תיקם ובבנם ובבתם · שגדולים : (נז) ובשליתם · בניס הקטנים בכלן יתפוו · עינם צרה כשתאכל את האחד תליתן לאכר אכלה מן ספבר:

מזיקיין על מזוקיין וכן מתותין מן מחותין דייק בכאן כליבנים ומיותב לדרכו קודה אחד ואין כאן מקום להאריך : יתהון אבותיכון. כי כיה היזרזקיין שהם כמותם

והפלא

נעיר ופערי' תוקים כ"כ תי' פורמי' ג' עתהו מאכמפיה פתחו אכולפת וכן לשון הגמר' דכ"מ פ' איזו כבך דאמרינן דקדם בתבלבי: דמתפניק לשון תפנוג ותפנוק כמו לעיל פ' וישלח טליה.חטיין כדק כ"ו וכן במדבר לח"ב ופני' ובמס"ש:

נט והפלא יהוה את־מכתך ואת
מכות זרעך מכות גדלת ונאמנות וחלים
רעים ונאמנים׃ ס ס והשיב בך את
כל־מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו
בך׃ סא גם כל־חלי וכל־מכה
אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יהוה
עליך עד השמדך׃ סב ונשארתם
במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים
לרב כי־לא שמעת בקול יהוה אלהיך׃
סג והיה כאשר־שש יהוה עליכם
להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יהוה
עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם
מעל האדמה אשר־אתה בא־שמה לרשתה׃
סד והפיצך יהוה בכל־העמים
מקצה הארץ ועד־קצה הארץ ועבדת שם
אלהים אחרים אשר לא־ידעת אתה ואבתיך
עץ ואבן׃ סה ובגוים ההם לא
תרגיע ולא־יהיה מנוח לכף־רגלך ונתן יהוה
לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש׃
סו והיו חייך תלאים לך מנגד
ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך׃
סז בבקר תאמר מי־יתן ערב ובערב
תאמר מי־יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד
וממראה עיניך אשר תראה׃ סח
והשיבך יהוה מצרים באניות בדרך אשר
אמרתי לך לא־תסיף עוד לראתה והתמכרתם
שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה׃
ס סט אלה דברי הברית אשר־
צוה יהוה את־משה לכרת את־בני ישראל
בארץ מואב מלבד הברית אשר־כרת אתם
בחרב׃ פ כט א ויקרא משה
אל־כל־ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם את
כל־אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל־עבדיו ולכל־ארצו׃

ויפרש יי ית־מחתך וית מחת בנך מחן רברבן
ומהימנן ומכתשין בישין ומהימנין׃
ויתיב בך ית כל־מכתשי מצרים דדחילתא מן־
קדמיהון וידבקון בך׃ אף כל־מרע וכל־
מחא דלא כתיבין בספר אוריתא הדא ייתינון
יי עלך עד דתשתיצי׃ ותשתארון בעם
זעיר חלף דהויתון ככוכבי שמיא לסגי ארי לא
קבלתא למימרא דיי אלהך׃ ויהי כמא
דחדי יי עליכון לאוטבא לכון ולאסגאה יתכון כן
יחדי יי עליכון לאובדא יתכון ולשיצאה יתכון
ותטלטלון מעל ארעא דאת עליל לתמן
למירתה׃ ויבדרינך יי בכל־עממיא
מסיפי ארעא עד־סיפי ארעא ותפלחון תמן
לעממיא פלחי טעותא דלא ידעת את ואבהתך
אעא ואבנא׃ ובעממיא האנון לא תנוח
ולא־יהי מנח לפרסת רגלך ויתן יי לך תמן לב
דחול וחשכות עינין ומפחת נפש׃
ויהון חיך תלן לך מקבל ותהי־פחיד בליליא
ובימכא ולא תהימן בחיך׃ בצפרא
תימר מן־יתן רמשא וברמשא תימר מן־יתן
צפרא מתוהות לבך דתהי תוה ומחיזו עינך
דתהוי־חזי׃ ויתיבינך יי למצרים
בספינן באורחא דאמרית לך לא־תוסיף עוד
למחזה ותזדבנון תמן לבעלי־דבבך לעבדין
ולאמהן ולית דקני׃ אלין פתגמי
קימא דפקיד יי ית־משה למגזר עם־בני
ישראל בארעא דמואב בר מקימא דגזר
עמהון בחורב׃ וקרא משה
לכל־ישראל ואמר להון אתון חזיתון ית
כל־דעבד יי לעיניכון בארעא דמצרים
לפרעה ולכל־עבדוהי ולכל־
ארעיה׃ ניסין

המסות

פלחלי מלא בן
צ"ח כתיב
צ"ת קינות׃

ד' קמץ יתי
וס"ק
דכותי׃

ד ומלא׃

לית בתור"ה
ומלא׃

פי' זיות
כת כתס
וכו' זיות
בתפלות נח
לפגן מכ"ן
זיוס
שבת כח'׃
כולם חסר׃

כט
שביעי

(נט) והפלא ה' את מכתך. מופלאות ומובדלות משאר מכות: ונאמנות. ליסרך לקיים שליחותן:
(ס) אשר יגרת מפניהם. מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו
יראים מהם שלא יבואו גם עליהם תדע שכן כתיב אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים
עליך אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם. לשון עלייה:
(סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו'. מועטין חלף מרובין: (סג) כן ישיש ה' את
אויביכם עליכם להאביד וגו'. ונסחתם. לשון עקירה וכן בית גאים יסח ה': (סד) ועבדתם
שם אלהים אחרים. כתרגומו לא עבודת אלהות ממש אלא מעלים מס וגולגליות לכומרי ע"ז: (סה)
לא תרגיע. לא תנוח כמו ולא תרגמה: לב רגז. לב חרד כתרגומו דחיל כמו שאול מתחת רגזה לך שמתו'
מעיד ירגזון יוקדות תבעירו ירגזון: וכליון עינים. מצפה לישועה ולא תבא: (סו) חייך תלואים
לך. על הספק: כל ספק תלוי שמא אמות היום בחרב שבאה עלינו ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק:
ולא תאמין בחייך. זה הסומך על הפלטר: (סז) בבקר תאמר מי יתן. והיה הערב של אמש:
ובערב תאמר מי יתן בקר. של אמש שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: (סח)
באניות. בספינות:

והפלא ויכסי מימרא דיי מנכון רוח קודשא כד ייתון מחתין עליכון ומחתין על בניכון מחן רברבן ומהימנן דלא למשבקכון ומרעין בישין ומהימנין דמתעהקין על גושמיכון :

והשיב ויתיב בכון ית כל מרעיא דאתגריי במצראי דדחילת מן קדמיהון ויתאדקון בכון :

גם כל לחוד כל מרעין וכל מחא דלא כתיבין בספר אורייתא הדין יסקינון מימרא דיי עליכון עד דתשתיצון :

ונשארתם ותשתיירון באומא קלילא חולף די הויתון הי ככובבי שמיא לסוגי ארום לא קבילתון למימרא דיי אלהכון :

והיה ויהי היכמא דחדי מימרא דיי עליכון לאוטבותכון ולאסגאה יתכון היכדין יחדי מימרא דיי עליכון עממין נוכראין להובדא יתכון ולמשציא יתכון ותיתעקרון בעילוי ארעא דאתון עללין לתמן למירתה :

והפיצך ה׳ ויבדרכון יי ביני כל עממיא מסייפי ארעא ועד סייפי ארעא ותהוון מפק ארנונא לפלחי טעוותא דלא ידעתון את ואבהתכון דמן קיסין ואבנין :

ובגוים ואין יתפלג דעתכון למפלח לטעוותהון ואיגרי ביניכון וביני עממיא האינון ולא תנוחין ולא יהוי מנח לפרסת רגליכון ויתן מימרא דיי לכון תמן ליבא דחלא דמחשכן עיינין ומפחת נפש :

ירושלמי

ויתן לכון תמן לב דחיל יסוף עייניכון ודאב נפש :

והיו ויהון חייכון תליין לכון מקבל ותהון דחלין יימם ולילי ולא תהימנון בחייכון :

בבקר בצפרא תהוון אמרין לואי דיהי רמשא דעקן מארכן שעי יומא באפיכון וברמשא תהוון אמרין לואי דיהי צפרא דעקן מארכן שעי ליליא באפיכון מתווהות ליבכון דתיהוון תווהין ומן מחמי עיניכון דאתון חמיין פורענותא ודחלין :

והשיבך ויגלינכון מימרא דיי למצרים באילפיא בגו ימא דסיף בארחא דעברתון ואמרית לכון לא תיספון תוב למחמי יתה ותזדבנון תמן בשירויא לבעלי דבביכון בדמין יקירין היך מרי אומנון ומן בתר כדין בדמין זולין בעבדין ואמהן עד דתיזלזלון למשתעבדא מגן ולית דמכניש :

ירושלמי

ויחזור יתכון מימרא דיי למצרים בלברנייא באורחא די אמרית לכון לא תוספון עוד למחמי יתה :

אלה אלין פתגמי קיימא דפקיד יי ית משה למגזור עם בני ישראל בארעא דמואב בר מן קיימא דגזר עמהון בחורב :

ויקרא וקרא משה לכל ישראל ואמר להון אתון חמיתון ית כל מחוותא דעבד מימרא דיי לעיניכון בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוי ולכל יתבי ארעיה :

המסות

באניות · כספינות בשבים : והתמכרתם שם לאויביך · אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים : ואין קונה · כי יגזרו עליך הרג וכליון : והתמכרתם · בלשון איכותרונדרין וו"ש ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין קונה : (סט) לכרות את בני ישראל · שיקבלו עליהם תורה באלה ובשבועה : מלבד הברית · קללות שבת"כ שנאמרו בסיני :

ולא

בשלייתה ממש קאמר: יחדי מימרא הא עליכון עממין נוכראי׳ לפי פשוטו משמע שמפרש ישיש פועל יוצא כדייקו חז"ל בסנהדרין פ׳ דיני ממונות אמר רי" בר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים ישיש וק"ל . ומו׳ יש לפרש שמדבר בלשון נקיה כמי שאינו רוצה לומר כן על ישראל איהכו כדרכן של רז"ל אבל כל קללה לנתר על שונאיהם של ישראל מנחתי כשם מחותני האלוף מר"ר דוד מזרחקא דפקן מארכן שעי יומא כי׳ שהצרות מאריכי׳ שעות היום ונדמה להם יום כשנה ולפו" מאי בקר בוקר של אחר ומאי ערב ערב של אותו יום ולא ק"ל שבכל יום קללתו מרובה כדפי׳ רש"י וק"ל· באלפי׳ פי׳ בספינה פי תרגום של אניות תו׳ פי׳ אילפא דתרשיש וכן פס אניות יהלכון תמן אלפי׳ אולין ובן בירושלמי לבדניא וכן לעיל במדבר כ״ד וציים מיד כיתי׳ תי׳ ואולבני׳ שגיאן בל דניא וק"ל. היך מרי אומנון פי׳ כבעלי אומנות שקוני׳ בדמים יקרים : ולית דמכניש פי׳ ולא ימצא מי שמרקק: ליפא תיבני אלהן לינדע פי׳ שלא נתן לב לשכוח דרכיו רק נתן לב לדעת וכן פולם דקשה לפי כם שו א׳ כמה חטאתם אם לא נתן לב פריעמם מוכרחים ולא בחירתם גם מפי עליון לא תצא הרעות למנוע טוב אלא שנתן לב לדעת רק מעצמם פשתו : לא בלתוים גורמים כליתו ואין צורך כי זוא לשון גמר׳ :

כמפיר׳ שליוקא נפ׳ תורה כאנכע דלא ניתא לים בפירש כני׳ קטנים ופדכורים דא"כ הא כתי׳ בקרים וכבנין אשר תלד ומאי מביד לים כוס דבגדולי׳ א"א לפרש דהא ככר נאמר ככנס וכבתם אלו הגדולי׳ אלא

י' מלא בתורה וא' חסר ולא נתן ה' לכם וגו' יסתך ליה: ואולך אתכם ארבעים שנ' רמז שצד ארבעי' שנה אין אדם עומד על דעת רבו ·

ב המסת הגדלת אשר ראו עיניך
האתת והמפתים הגדלים ההם : ג
ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות
ואזנים לשמע עד היום הזה : ד
ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו
שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך :
ה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא
שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם :
ו ותבאו אל המקום הזה ויצא
סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו
למלחמה ונכם : ז ונקח את ארצם
ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט
המנשי : ח ושמרתם את דברי
הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את
כל אשר תעשון :

מפטיר

כל אורייתא חסר בר מן ד' מלא · ל' מפיק ה"א כל ניסב' מלא

נסין רברבין דחזאה עינך אתיא ומופתיא
רברביא האנון : ולא יהב יי לכון
לבא למדע ועינין למחזי ואודנין למשמע עד
יומא הדין : ודברית יתכון ארבעין
שנין במדברא לא בליאו כסותכון מנכון ומסנך
לא עדו מעל רגלך : לחמא לא אכלתון
וחמר חדת ועתיק לא שתיתון בדיל דתדעון
ארי אנא יי אלהכון : ואתיתון לאתרא
הדין ונפק סיחון מלכא דחשבון ועוג מלכא
דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא ומחינונון :
ונסיבנא ית ארעהון ויהבנה לאחסנא לשבטא
דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה :
ותטרון ית פתגמי קימא הדין ותעבדון יתהון
בדיל דתצלחון ית כל דתעבדון :

קכ"ב · לעבדיו · סימן :

ומפטירין קומי אורי · בישעיה בסימן ס' :

פ פ פ פ פ פ

ט **אתם** נצבים היום כלכם לפני
יהוה אלהיכם ראשיכם
שבטיכם זקניכם ושטריכם
כל איש ישראל : י טפכם נשיכם
וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב
מימיך : יא לעברך בברית יהוה
אלהיך ובאלתו אשר יהוה אלהיך כרת עמך
היום : יב למען הקים אתך היום
לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך
וכאשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב :
יג ולא אתכם לבדכם אנכי כרת
את הברית הזאת ואת האלה הזאת :
יד כי את אשר ישנו פה עמנו
עמד היום לפני יהוה אלהינו ואת אשר איננו
פה עמנו היום :

ראשיכם קדים לשבטיכם לזקניכם לומר תורה רבך כמורה פתים · ג' מלא

שני

אתון קימין יומא דין כולכון
קדם יי אלהכון רישיכון
שבטיכון סביכון וסרכיכון
כל אינש ישראל : טפלכון נשיכון
וגיורך דבגו משריתך מלקט אעך עד מלי מיך :
לאעלותך בקימא דיי אלהך ובמומתיה דיי
אלהך גזר עמך יומא דין :
בדיל לאקמא יתך יומא דין קדמוהי לעמא
והוא יהי לך לאלהא כמא דמליל לך וכמא
דקיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב :
ולא עמכון בלחודיכון אנא גזר ית קימא
הדין וית מומתא הדא :
ארי ית דאיתוהי הכא עמנא קאים יומא
דין קדם יי אלהנא וית מן דליתוהי הכא
עמנא יומא דין :

כי ארי

(ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת · להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו · עד היום הזה · שמעתי שאותו היום שנתן
משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב בפ' וילך ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה
רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר
לא לכם נתנה לא לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' היום הזה הבנתי שאתם
דבקים וחפצים במקום : (ו) ותבאו אל המקום הזה · עתה אתם רואים אתכם בגדולה ובכבוד אל תבעטו
במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת · ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף
דעתו של רבו ותבונת חכמתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד
ולפיכך (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' : את מש

חסלת והיה כי תבא

המסות ניסין רברבן דחמיתון בעיניכון אתיא ותמהיא רברביא האילין :

ולא ולא יהב מימרא דיי לכון ליבא למנשי אלהין למנדע ועיינין למרמזא אלהין לאתמי ואודנין לטמטמא אלהין לציתא ואתון נשיתון אורייתא דליבכון ורמזתון בעייניכון וטמטמתון אודניכון בזמן יומא הדין : ואולך והליכית יתכון ארבעין שנין במדברא לא בלמו כסותכון מעלוי גושמיכון וסנדליכון לא איטלעו מעלוי ריגליכון : לחם לחמא דעיבורא לא אכלתון וחמר ומירת לא שתיתון והוות אורייתי תדירא בסתרא במדרשיכון מטול דתתעסקון בה ותידעון ארום אנא הוא יי אלהכון : ותבאו ואתיתון לאתרא הדין ונפק סיחון מלכא דחושבנא ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לסדרי קרבא ומחונון : ונקח וכבשנן ית ארעהון ויהבנא אחסנא לשיבט ראובן ולשיבט גד ולפלגות שיבט מנשה : ושמרתם ותנטרון ית פתגמי קיימא הדא ותעבדון יתהון מן בגלל דתצלחון ית כל דתעבדון :

ירושלמי

ותטרון ית מילי שבח אורייתא הדא ותעבדון יתהון מן בגלל דתתבוננון ית כל מה דתעבדון:

אתם

נצבים · אמר משה נביא לנא בטומרא אנא מסהיד בכון אלהן כד אתון מעתדין יומנא כולכון קדם יי אלהכון רישי סנהדרין דלכון ואמרכלי שבטיכון סביכון וסרכיכון כל אינש ישראל : טפכם טפלכון נשיכון וגיוריכון דיבגו משירוייכון מקטע קיסיכון עד מילואי מימיכון : לעברך לאעלותכון בקיימא דיי אלהכון ולאזדהותכון במומתיה דיי אלהכון גזר עמכון יומנא : למען מן בגלל לקיימא יתכון יומנא ליה לאומא בריר והוא יהוי לכון לאלה היכמא דמליל לכון והי כמא דקיים לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב : ולא ולא עמכון בלחודיכון אנא גזר ית קיימא הדא ומסהיד ית מומתא הדא : כי ארום ית כל דריא דקמון מן יומת עלמא כלהון הינון קיימין הכא עמנא יומנא קדם יי אלהנא וית כל דריא דעתידין למיקום עד סוף כל עלמא כלהון הינון קיימין

ירושלמי

טפלכון נשיכון וגיוריכון דאית בגו משירייתכון מקטועי קיסיכון עד מלוי מימיכון : מלעברכון בקיימא דיי אלהכון ובשבועתא דיי אלהכון מקים עמכון יומא דין :

ארום כל דריא די קמו מן יומות עלמא ועד כדון עמנא קיימין הכא יומא קדם יי אלהכון וית כל דריא דעתידין למיקום מן בהרן כאילו קיימין הכא עימן יומא דין :

(ט) **אתם** נצבים · מלמד שכינסם משה לפני הק"בה ביום מותו להכניסם בברית : ראשיכם שבטיכם ראשיכם לשבטיכם : זקניכם ושוטריכם · החשוב חשוב קודם ואח"כ כל איש ישראל : (י) מחוטב עציך · מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים : (יא) לעברך · להיותך עובר בברית · ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם : לעברך בברית · דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו : (יב) למען הקים אותך היום לו לעם · כל כך הוא נכנס לטורח לאמן קיים אותך לפניו לעם · והוא יהיה לך לאלהים · לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם עד כאן פירשתי לפי פשוטו של מקרא ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבת"כ הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים לפניו : היום · כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף הפרשה של מעלה מזו מפייסן אתם ראיתם את אשר עשיתי · דבר אחר אתם נצבים לפי שהיו ישראל עוברין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול . ולא אתכם לבדכם · ואף עם דורות העתידים להיות :

אוטלפו פיר' לא נתבלו אלו עליהן המנעלים מעל רגליכם כי כן תרגום של נעל איש כ[illegible] וכן רכים · לחמא דעיבורא פי' לחם של דגן לא אכלתם כ"א לחם מן כג"ל דתצלחון ק"ל כ[illegible] דאמר כל פסוק כתורה בכמין מגליין דבר זה אתו' בתורה וכו' דרתיכ ושמרתם למען תשכילו ולא מגליין שהוריש נכניו כיד אחריהם ולא מגליהי' כיון שאיני מכתל מ"מ כדי ליתא וליתן בכבשיו והכי דחק ליתא דקרא השב לו שהוא פוסל יונה וק"ל :

ירושלמי

באלין קיימין יש רוצים להגיה כלהון קיימים וכדאיתא ביונתן י"א ב שאל זה לייחד ולומר כל דורות הבאים באלו · אפכי שבריין אירך בעולם וק"ל

פי

שלישי

טו כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם: יו ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם: יז פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יהוה אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה: יח והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה: יט לא יאבה יהוה סלח לו כי או יעשן אף יהוה וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה יהוה את שמו מתחת השמים: כ והבדילו יהוה לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה: כא ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההוא ואת תחלאיה אשר חלה יהוה בה: כב גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצביים אשר הפך יהוה באפו ובחמתו: כג ואמרו כל הגוים על מה עשה יהוה ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה: כד ואמרו על אשר עזבו את ברית יהוה אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים: כה וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם: כו ויחר אף יהוה בארץ ההוא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה: כז ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה: כח הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת:

והיה

(margin notes:) וגלם מל'ע' : · ג' וחסר · פרס חסר ו' וקרי כיס פרס רמז כפרס פוררס : · ג' מלאים ג' חסרים ג' מל' כתור' וכל נביאים וכתובים דכוותה : · יל וחסר : · וצבויים ק' : · בקנ' ספרי' תמכא ונס : · ל"ד גדולה וחסר יוד לומר שאין ספלכה · נוק' לעבר' באנשים :

ארי אתון ידעתון ית דיתיבנא בארעא דמצרים וית דעברנא בגו עממיא דעברתון: וחזיתון ית שקוציהון וית טעותהון אעא ואבנא כספא ודהבא דעמהון: דלמא אית בכון גבר או אתתא או זרעית או שבטא דלביה פני יומא דין מדחלתא דיי אלהנא למהך למפלח ית טעות עממיא האנון דלמא אית בכון גבר מהרהר חטאין או זדון: ויהי במשמעיה ית פתגמי מומתא הדא ויחשיב בלביה למימר שלמא יהי לי ארי בהרהור לבי אנא אזיל בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא: לא יבי יי למשבק ליה ארי בכן יתקף רוגזא דיי וחמתיה בגברא ההוא וידבקון ביה כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין וימחי יי ית שמיה מתחות שמיא: ויפרשניה יי לבישא מכל שבטיא דישראל ככל לוטי קימא דכתיבין בספר אוריתא הדין: ויימר דרא בתראה בניכון דיקומון מבתריכון ובר עממין דייתי מארע רחיקא ויחזון ית מחתא דארעא ההיא וית מרעהא דאמרע יי בה: גפריתא ומלחא יקדא כל ארעה לא תזדרע ולא תצמח ולא יסק בה כל עסבא כהפכתא דסדום ועמורה אדמה וצבוים דהפך יי ברוגזיה ובחמתיה: ויימרון כל עממיא על מה עבד יי כדין לארעא הדא מה תקוף רוגזא רבא הדין: ויימרון על דשבקו ית קימא דיי אלהא דאבהתהון דגזר עמהון באפקותיה יתהון מארעא דמצרים: ואזלו ופלחו לטעות עממיא וסגידו להון דחלן דלא ידעונין ולא אטיבא להון: ותקיף רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתאה עלה ית כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין: וטלטלינון יי מעל ארעהון ברגז ובחימתא ובתקוף רב ואגליאנון לארע אוחרי כיומא הדין: דמטמרן קדם יי אלהנא ודגליאן לנא ולבננא עד עלמא למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא:

ויהי

(טו) כי אתם ידעתם וגו' ותראו את שקוציהם. לפי שראיתם האומות ע"א ושמא הסית לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם. (יז) פן יש בכם וגו' לפיכך אני צריך להשביעכם: (יו) ותראו את שקוציהם. על שם שהם מאוסים כשקצים: גלוליהם. מוסרחים ומאוסים כגלל: עץ ואבן. אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין הנכרי ירא שמא יגנבו: (יז) פן יש בכם. שמא יש בכם: אשר לבבו פונה היום. מלקבל עליו הברית. שרש פרה ראש ולענה. שרש מגדיל עשב מר כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בכדירא"ש בלע"ז

כלשו

קיימין הכא עמן יומנא : כי אתם ארום אתון ידעתון סכום שניא דיתיבנא בארעא דמצרים וגבורן דעבד לנא ביני עממיא דעברתון : ותראו וחמיתון ית מרחקתהון וית טעוון דילהון דמן קיסא ואבנא דרמיין באושקקי וטעוון דכסף ודהב דיהיבין עמהון בבתיא אחרין דמין בתריהון דלא יתגנבון : פן אזדהרון דלמא אית בכון השתא ולא יהי בתר דנא בר נש או איתא או גניסא או שבטא דליביה מתפני למטעי יומנא מדחלתא דיי אלהנא למפלח ית טעוות עממיא האינון דלמא אית בכון טעו דשריש דליביה מהרהר עלוי בתר חיטאיה דשרוי חיטאה חלי וסופיה מריר פאגרניה דמותא :

וחמיתון ית מקשיצתהון וית מרחקתהון טעוון דקיסא וטעוון דאבניא טעוון דכסף וטעוון דדהב טעוותא דקיסא ודאבנא הוון מטלקין יתהון בשוקייא וטעוותא דכספא ודהבא הוו יהיבין עמהון בגו ביתא דחלין מנהון דלא יתגנבון : דלא יהוי לכון גבר או אתתא או זרעי או שבטא דליביה סטי יומא דין מן קדם יי אלהן למיזל למפלח ית טעוותא דעממיא האינון דלמא יהוי בכון גבר דליביה מהרהר בחטאה דהוא מדמי לשרש קביעא בארעא ארום רישיה חלי כדבשא וסופיה מריר כלענתא דמותא :

והיה ויהי במשמעיה ית פתגמי מומתא הדא ויתייאש בלביה למימר שלמא יהי לי ארום בתקוף יצרא בישא דלבי אזול מן בגלל למוספא חובי שלותא על זדוניתא : לא לא יהי רעוא מן קדם יי למשבק ליה ארום בכן יתקוף רוגזא דיי וחימתיה בבר נש ההוא ויחיל ביה כל פתגמי לווטתא דכתיבין בספרא הדין וימחי יי ית שום דוכרניה מתחות שמיא : והבדילו ויפרישניה יי לבישא מכל שבטיא דישראל הי ככל לווטי קיימא דכתיבין בספרא הדין : ואמר ויימרון דריא בתראי בניכון די יקומון מן בתריכון ובר עממי דייתי מארע רחיקא ויחמון ית מחוותא דארעא ההיא וית מרעהא דגרי יי בה : גפרית כובריתא ומלחא עם אשא מצלהבא תהי יקדא כל ארעא לא תתזרע ולא תרבי צמחין ולא יסק בה כל עשבא תשתקע היך תהפכנותא דסדום ועמורה אדמה וצבויים דהפך מימרא דיי ברוגזיה ובכליתיה : ואמרו ויימרון כל עממיא מטול מה עבד יי היכנא לארעא הדא מה הוה תקוף רוגזא רבא הדין : ואמרו ויימרון מטול דשבקו ית קיימא דיי אלהא דאבהתהון דגזר עמהון באפקותיה יתהון מארעא דמצרים : וילכו ואזלו בתר יצרא בישא ופלחו למעוות עממיא וסגידו להון דחלן דלא ידעוגין ולא אתפלגון להון : ויחר אף ותקיף רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתיא עלה ית כל לווטיא דכתיבין בספרא הדין : ויתשם וטלטילינון יי מעלוי ארעהון ברגוז ובכלו ובתקוף רב וטלקינון בגלותא לארע חורן כזמן יומא הדין : הנסתרות טמירתא גליין קדם יי אלהנא והוא יפרע מנהון וגלייתא יתמסרן לנא ולבננא עד עלמא למעבד להון דינא מטול לקיימא ית כל פתגמי אורייתא הדא :

והיה

כלעו כאו והתגלה והתפלל : בשרירות לבי אלך · כמראיין לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלו׳ מה שלבי רואה לעשות : למען ספות הרוה · למען שאוסיף לו פורענו׳ על מה שעשה עד הנה בשוגג ושייתי מתכיר עליה׳ וגור׳ פתה שאדם עם המזיד והפרע מתנו הכל וכן ת״א כדיל לאוסב׳ ליה חטאי שלותא על זדונותא שאוסיף לו אני השגגו׳ על הזדונו׳ : רוה · שוגג שהוא עושה כאדם שכור עושה שלא מדעת : צמאה · שהוא עושה מדעת וכתאוה. (יט) יעשן אף ה׳ : ע״י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן כלה עשן כאפו וא״פ שאין זו לשון המקו׳ הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ : יקנאת · לשון חמה אנפרמינ״ט אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה · הכתוב׳ בספר תורה הזה · ולמלה הוא אומר בספר תורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו׳ הזאת לשון נקבה מוסב על התורה הזה לשון זכר מוסב על הספר ופ״י פיסוק הטעמים כן נחלקין לשני לשונות בפרשת קללות שבפרשה כתובה תחת בספר והתורה הזאת דביקים זה לזה לכך אחר הזאת וכאן הטפח נתונה תחת התורה נמצ׳ ספר התורה דבוקי׳ זה לזה לפיכ׳ לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספ׳ · (כה) ולא חלק להם · לא נתנם לחלק : לא ידעום לא ידעו בהם גבור׳ אלהות · וא״ת לא אוטבא להון לא הטיבו להם שום טוב׳ : ולשון חלק אותו אוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק : (כו) ויתשם ה׳ · כתרגומו וטלטלינון וכן ספני נותשו תמלה מתחם : (כח) הנסתרות לה׳ אלהינו · ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מענים את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם׳ איש וגו׳ ואחר כך ויראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמוניו של חבירו אין אני מענים אתכם על הנסתרו׳ שהן לה׳ אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים · נקוד על לנו ולבנינו לדרוש אף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה :

ונב ה׳

יונתן דרמיין כאושקקי וכו פי׳ המושלכים בחוצות וברחובות וה״ג שאיר׳ מכד שמן פן ולכן · דמין י״ג דשי״ן שקיגריםי סדלין אחריהם שלא יגנבו וכן תרגם אותו הנפילים ממסה ׳ וכביהם : אין בכון השתא ולא יהוי כתר דנא פי׳ שמ׳ יש בכם לעת בזאת או יתהוה אח׳ כך ת״ו איש או אשה : שרוי חיטאה חלי פי׳ התחלת החט׳ מתוק וסופו מר כאגרנ׳ כמו הגרנא ופי׳ חשש תולי וכיין כערוך ערך הגרני וחותיות אחר״ש מתחלפים , ופשר הוא אגרנא ר״ל כסוף יום המות. ומן שפר ומוכש כינ׳ מחר כי תבא על שכרי תסף יקדא לשון יקד יקוד שהאש ישרף ולא כאשר היה נדפס דבשון יקר׳ כרים /ד׳ ז׳ : ולא אתפלגון ולא נתנו לחלקם ׃

ל

רביעי

[illegible margin notes]

א וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר
נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ ב
וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ ג וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ ד
אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃ ה
וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ
אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃
ו וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־
לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ
וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ׃ ז וְנָתַן
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ
וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ׃ ח וְאַתָּה

חמישי

תָשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃
ט וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה
יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ
לְטֹבָה כִּי יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר
שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ׃ י כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה
בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ ס

ששי

יא כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא רְחֹקָה
הִוא׃ יב לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי
יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ
וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יג וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם
הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ
לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יד כִּי־
קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ׃

שביעי

טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־
הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃
טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃

ואם־

וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עֲלָךְ כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּיהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתִיב לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דְּאַגְלְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן׃ וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ כְּכֹל דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין אַתְּ וּבְנָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ וִיתִיב יְיָ אֱלָהָךְ יָת שְׁבֵי גָלְוָתָךְ וִירַחֵם עֲלָךְ וִיתוּב וִיכַנְּשִׁנָּךְ מִכָּל עַמְמַיָּא דְּבַדְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן׃ אִם יְהֵי גָלוּתָךְ בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּמָּן יְכַנְּשִׁנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וּמִתַּמָּן יְקָרְבִנָּךְ׃ וְיַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּירִיתוּ אֲבָהָתָךְ וְתֵירְתַהּ וְיוֹטֵיב לָךְ וְיַסְגִּינָךְ מֵאֲבָהָתָךְ׃ וְיַעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת טַפְשׁוּת לִבָּא דִּבְנָךְ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּךְ׃ וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְעַל סָנְאָךְ דִּרְדָפוּךְ׃ וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ וְתַעְבֵּיד יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין׃ וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ בְּוַלְדָּא דִמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ לְטָבָא אֲרֵי יְתוּב יְיָ לְמֶחְדֵּי עֲלָךְ לְטָב כְּמָא דַּחֲדִי עַל אֲבָהָתָךְ׃ אֲרֵי תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ אֲרֵי תַפְקֵידְתָּא הָדָא דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לָא מְפָרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא רְחִיקָא הִיא׃ לָא בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא לִשְׁמַיָּא וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנַּנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ׃ וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא לְמֵימַר מַן יִעְבַּר לָנָא לְעִבְרָא דְיַמָּא וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנַּנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ׃ אֲרֵי קָרִיב לָךְ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּפוּמָּךְ וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ חֲזִי דִּיהָבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טָבְתָא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּשְׁתָּא׃ דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דְּאַתְּ עָלֵיל תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

ואם־

והיה ויהי כד ייתון עליכון ית כל פתגמיא האלין בירכן וחילופהון דסדרית קדמיכון מרי תתובא ותיתבון על ליבכון למיתב לפולחני בכל גלוות עממיא דאגלי יתכון יי לתמן : ושבת טוביכון דצדיקיא מרי תתובא דכד תתובון ותתובון מטיא תיובתכון עד כורסי יקרא דיי אלהכון אין תקבלון למימריה ככל מה דאנא מפקיד לכון יומנא אתון ובניכון בכל לבכון ובכל נפשכון : ושב ויקבל מימריה ברעוא ית תיובתכון וירחם עליכון ויתוב ויכנוש יתכון מכל עממיא דבדר יי אלהכון יתכון לתמן : אם אין יהון מבדריכון בסייפי שמיא מתמן יכנוש יתכון מימרא דיי אלהכון על ידוי דאליהו כהנא רבא ומתמן יקרב יתכון על ידוי דמלכא משיחא : והביאר ויעלינכון מימרא דיי אלהכון לארעא דיריתו אבהתכון ותירתה ויוטב לכון ויסגינכון יתיר מן אבהתכון : ומל ה ויעדי יי אלהכון ית טפשות לבכון וית טפשות לבא דבניכון ארום יבטל יצרא בישא מן עלמא ויברי יצרא טבא די ימלכינכון למירחם ית יי אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון מן בגלל דיוגדון חייכון עד עלמין : ונתן ויגרי מימרא דיי אלהכון ית לווטיא האלין על בעלי דבביכון דאעיקו יתכון בגלוותכון ועל סנאיכון דרדפו מן בתריכון עד די אנסו יתכון : ואתה ואתון תתובון ותקבלון למימרא דיי ותעבדון ית כל פקודוי דאנא מפקיד לכון יומנא : והותירך וישיירינכון יי אלהכון לטבא דתצלחון בכל עובדי ידיכון בוולדא דמעיכון ובוולדא דבעיריכון ובפירי ארעכון לטבא ארום יתוב מימרא דיי למיחדי אמטולכון לאוטבא לכון היכמא דחדי על אבהתכון : כי תשמע ארום תקבלון למימרא דיי אלהכון למנטר פקודוי וקיימוי דכתיבין בספר אורייתא הדין ארום תתובון לדחלתא דיי אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון : כי המצוה ארום תפקידתא הדא דאנא מפקיד לכון יומנא לא מכסיא היא מנכון ולא רחיקא היא : לא לא בשמיא היא למימר מן יסוק בדילנא בשמיא ויסבינה לנא וישמע יתה לנא ונעבדינה : ולא ולא מן האל לעיבר ימא רבא היא למימר מאן יעיבר בדילנא לעיבר ימא רבא ויסבינה לנא וישמע יתה לן ונעבדינה : כי קרוב ארום קריב לכון פתגמא בכית מדרשכון פתחו פומכון למהוי הגיין בהון ברירו לבכון למעבד יתהון : ראה חמון די סדרית קדמיכון יומנא ית ארחא דחיי דביה משתלם אגר טב לצדיקיא וית ארחא דמותא דביה משתלם אגר ביש לרשיעיא : אשר דאנא מפקיד לכון יומנא למרחם ית יי אלהכון ולמהך באורחן דתקנן קדמוי ולמנטר פקודוי וקיימוי ודינוי ותיחון ותסגון ויבריכינכון יי אלהכון בארעא דאתון עללין לתמן למירתה : ואם

ירושלמי

לא בשמיא היא אורייתא למימר אלווי מן אין הוה לן חד כמשה נביא די יסוק לשמיא וייתי יתה לן וישמע ית פיקודיא ונעבד יתהון : ולא מעבר ימא רבא היא אורייתא למימר אלווי הוה לן חד כיונה נביא דייחות לעומקי ימא רבא וייתי יתה לן וישמע ית פקודיא ונעבד יתהון : ארום קריב הוא לוהכון פתגם לחדא בפומכון למיהון הגיין בה ובלבביכון למעבד יתה : חזון הא שוית קדמיכון יומא הדין ית אורחא דחייא דהיא אורחא טבתא וית אורחא דמותא דהיא אורחא בישתא :

(ג) ושב ה' אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם. ועוד י"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל. ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות בני עמון. (יא) לא נפלאת היא ממך. לא מכוסה היא ממך כמו שנאמר כי יפלא ויתכסי ותרד פלאים ותרד במטמוניות מכוסה מבושה בעתון : (יב) לא בשמים היא. שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה : (יד) כי קרוב אליך הדבר שהתורה נתונה לכם בכתב ובעל פה : (טו) את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך : (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הרי הטוב ובו תלוי ; וחיית ורבית. הרי החיים. בהעבר :

פי' כצלי תשובה מטיא תקבלכון עד כורפי יקרא פי' כרא"ז גדולה השובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמ' שובה ישראל עד ה' וכן כאן כתיב עד ה' אלהיך : דיוגדון חייכון פירש יתארכו אחריכו כל ימי חייכם עד עולם : בבית מדרשיכון פתחו פומיכון למהוי הגיין בהון פי' שצריך להגות בפיו ולהרהר בלימוד הלב כמאמר ברוריה חיים למוציאהם וכת"ש חכמ' כחון תרונם ירושלמי אי הוה לן חד כמשה נביא וכו' אי הוה לן חד כיונה נביא כל זה כמדרש לא תאמרו משה אחד עומד עלינו ימרוח לנו וכן לא מעבר לים שלא יאמר מי לנו כיונה הנביא אמר צ"ל בעמקי הים לעובר לבני בני אדם

ואם

יז ואם־יפנה לבבך ולא תשמע
ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם :
מפטיר יח הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון
ב' ותקר ונו לא־תאריכן ימים על־האדמה אשר אתה עבר
את־הירדן לבוא שמה לרשתה : יט
העדתי בכם היום את־השמים ואת־הארץ
החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה
ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך :
כ לאהבה את־יהוה אלהיך לשמע
בקלו ולדבקה־בו כי הוא חייך וארך ימיך לשבת
על־האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם
ליצחק וליעקב לתת להם :

בחיים מולה שבתים לנת׳ סב זכרים פנים בת״ר כדרך ה׳ בס וכן פוד ס׳ לזיתלון נחיי החדש ע׳ פנס ·

א׳ · לב״כו סימן :

ומפטירין שוש אשיש · כיספים בסימן פ״כ :

ואם־יתפני לבך ולא תקביל ותטעי ותסגוד
לטעות עממיא ותפלחנון :
חויתי לכון יומא דין ארי מיבד תיבדון לא־תורכון
יומין על־ארעא די את עבר ית־ירדנא למיעל
לתמן למירתה : אסהידית בכון יומא־
דין ית־שמיא וית־ארעא חיי ומותא יהבית
קדמך ברכן ולוטין ותתרעי בחיי בדיל דתיחי
את ובנך : למרחם ית־יי אלהך
לקבלא למימריה ולאתקרבא לדחלתיה ארי
הוא חיך ואורכות יומך למיתב על־ארעא
דקיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב
למתן להון :

פ פ פ

לא

ב״נ החק ס״ת ד׳ ב״נ המלך כבחל רחב הפכה יוס כ׳ הו ג׳ הז נכבים וילך נפרדי׳ הפסוק מתחיל ומסיים בלי לומר שהק״בה הולך לפני ישראל ולאחריסם

א וילך משה וידבר את־הדברים
האלה אל־כל־ישראל :
ב ויאמר אלהם בן־
מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד
לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את־
הירדן הזה : ג יהוה אלהיך הוא
עבר לפניך הוא־ישמיד את־הגוים האלה
מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר
דבר יהוה : ד ועשה יהוה להם כאשר
עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר
השמיד אתם : ה ונתנם יהוה לפניכם
שני ועשיתם להם ככל־המצוה אשר צויתי אתכם :
ו חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תערצו
מפניהם כי יהוה אלהיך הוא ההלך עמך לא
שלישי ירפך ולא יעזבך : ס ז ויקרא
משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל־ישראל חזק
קדמה דקריאה כי אתה תבוא תכיבה דגיאה כי אתה תביא ואמץ כי אתה תבוא את־העם הזה אל־הארץ
אשר נשבע יהוה לאבתם לתת להם ואתה
תנחילנה אותם : ח ויהוה הוא
ההלך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך
לא תירא ולא תחת : ט ויכתב
משה את־התורה הזאת ויתנה אל־הכהנים בני
לוי הנשאים את־ארון ברית יהוה ואל־כל־זקני
ישראל : י ויצו משה אותם לאמר מקץ
שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות :
בבוא

פ פ פ

ואזל משה ומליל ית־פתגמיא
האלין עם־כל־ישראל :
ואמר להון בר־מאה ועשרין
שנין אנא יומא־דין לית־אנא יכיל עוד למפק
ולמיעל ויי אמר לי לא תעבר ית־ירדנא הדין :
יי אלהך מימריה עבר קדמך הוא־ישיצי ית־
עממיא האלין מן־קדמך ותירתינון יהושע הוא
עבר קדמך כמא דמליל יי :
ויעביד יי להון כמא דעבד לסיחון ולעוג מלכא
אימוראה ולארעהון דשיצי יתהון :
וימסרינון יי קדמיכון ותעבדון להון ככל־
תפקידתא דפקידית יתכון :
תקיפו ואלימו לא־תדחלון ולא־תתברון מן־
קדמיהון ארי יי אלהך מימריה מדבר קדמך
לא ישבקינך ולא ירחקינך : וקרא
משה ליהושע ואמר ליה לעיני כל־ישראל תקף
ואליים ארי את תיעול עם־עמא הדין לארעא
דקיים יי לאבהתהון למתן להון ואת תחסנינה
יתהון : ויי הוא מדבר קדמך מימריה
יהי בסעדך לא ישבקינך ולא ירחקינך לא
תדחל ולא תתבר : וכתב משה ית־
אוריתא הדא ויהבה לכהניא בני לוי דנטלין
ית־ארון קימא דיי ולכל־סבי ישראל :
ופקיד משה יתהון למימר מסוף שבע שנין
בזמן שתא דשמיטתא בחגא דמטליא :
במיתי

ואם וְאִין יְהַרְהֵר לִבְּכוֹן וְלָא תְקַבְּלוּן וְתִטְעוּן וְתִסְגְדוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָא וְתִפְלְחוּנוּן : הגדתי תַּנֵיתִי לְכוֹן יוֹמָנָא אֲרוּם מֵיבַד תֵּיבְדוּן וְלָא תּוֹגְדוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דְאַתּוּן עָבְרִין יַת יוֹרְדְנָא לְמֵיעַל לְתַמָן לְמֵירְתַהּ : העידותי לָא סַהֲדִין דְעָבְרִין מִן עַלְמָא אֲנָא מַסְהִיד בְּכוֹן יוֹמָנָא אֱלָהֵן שְׁמַיָא וְאַרְעָא חַיֵי וּמוֹתָא סַדְּרִית קֳדָמֵיכוֹן בִּרְכְתָא וְחִילוּפָא וְתִתְרְעוּן בְּאוֹרְחָא דְחַיֵי הִיא אוֹרַיְתָא מִן בְּגַלַל דְתֵיחוּן בְּחַיֵי עַלְמָא דְאָתֵי אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן : לאהבה לְמִירְחַם יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְקַבָּלָא בְּמֵימְרֵיהּ וּלְמִקְרַב לְדַחַלְתֵּיהּ אֲרוּם אוֹרַיְתָא דְאַתּוּן עַסִיקִין בָּהּ הִיא חַיֵיכוֹן בְּעַלְמָא הָדֵין וְאוּגְדוֹת יוֹמֵיכוֹן בְּעַלְמָא דְאָתֵי וְתִתְכַּנְשׁוּן בְּסוֹף גָלְוָותָא וְתֵיתְבוּן עַל אַרְעָא דְקַיֵים יְיָ לְאַבְהַתְכוֹן לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן :

• • •

וילך וַאֲזַל מֹשֶׁה לְמַשְׁכַּן בֵּית אוּלְפָנָא וּמַלֵיל יַת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל : ויאמר וַאֲמַר לְהוֹן בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אֲנָא יוֹמָנָא לֵית אֲנָא יָכִיל תּוּב לְמִיפַּק וּלְמֵיעַל וּמֵימְרָא דַיְיָ אֲמַר לִי לָא תְעִיבַר יַת יוֹרְדְנָא הָדֵין : ה׳ יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּשְׁכִינְתֵּיהּ עָבִיר קֳדָמֵיכוֹן הוּא יְשֵׁיצֵי יַת עַמְמַיָא הָאִלֵין וְתֵירְתוּנוּן יְהוֹשֻׁעַ הוּא יְטַיֵיל קֳדָמֵיכוֹן הֵיכְמָא דְמַלֵיל יְיָ : ועשה וְיַעְבֵּד יְיָ פּוּרְעֲנוּת דִינָא מִנְהוֹן הֵיכְמָא דַעֲבַד לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי אֱמוֹרָאֵי וּלְעַמְמֵי אַרְעֲהוֹן דִשֵׁיצֵי יַתְהוֹן : ונתנם וְיִמְסְרִינוּן מֵימְרָא דַיְיָ קֳדָמֵיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן הֵי כְּכָל תַּפְקֵידְתָּא דְפַקֵידִית יַתְכוֹן : חזקו אִיתּוֹקְפוּ וְאִתְחַיְילוּ לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרוּם יְיָ אֱלָהֲכוֹן שְׁכִינְתֵּיהּ מִידַבְּרָא קֳדָמֵיכוֹן לָא יִשְׁבְּקִינְכוֹן וְלָא יְרַחֲקִינְכוֹן : ויקרא וּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ מִן גוֹ עַמָא וַאֲמַר לֵיהּ לְמֵיחְמֵיהוֹן דְכָל יִשְׂרָאֵל אִיתּוֹקַף וְאִתְחַיַיל אֲרוּם אַנְתְּ מְתַמַנֵי לְמֵיעוֹל עִם עַמָא הָדֵין לְאַרְעָא דְקַיֵים מֵימְרָא דַיְיָ לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִיתַּן לְהוֹן וְאַנְתְּ תַּפְלֵיג יַתָהּ לְהוֹן : והי וּמֵימְרָא דַיְיָ שְׁכִינְתֵּיהּ מִידַבְּרָא קֳדָמָךְ וּמֵימְרֵיהּ יְהֵי בְּסַעֲדָךְ לָא יִשְׁבְּקִינָךְ וְלָא יְרַחֲקִינָךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּרַע : ויכתוב וּכְתַב מֹשֶׁה יַת אוֹרַיְתָא הָדָא וּמַסְרָהּ לְכַהֲנַיָא בְּנֵי לֵוִי דְנַטְלִין יַת אֲרוֹן קְיָימָא דַיְיָ וּלְכָל חַכִּימֵי יִשְׂרָאֵל : ויצו וּפַקֵיד מֹשֶׁה יַתְהוֹן לְמֵימַר בְּסוֹף שְׁבַע שְׁנִין בְּאַשׁוֹנֵי שַׁתָּא דִשְׁמִיטְתָא בְּחַגָא דִמְטַלַיָא :

בבא.

(יז) ואם יפנה לבבך · הרי הרע : (יח) כי אבד תאבדון · הרי המות : (יט) העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ · שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת ד״א העידותי בכם את השמים אמר להם הקב״ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה : ובחרת בחיים · אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים · כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתו ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך ועל זה נאמר ה׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך :

חסלת אתם נצבים

(א) וילך משה לא אוכל עוד לצאת ולבא · יכול שתשש כחו תלמוד לומר לא כהתה עינו ולא נס ליחה למרות ה׳ אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע (ב) וה׳ אמר לי · אמר לו זהות פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה׳ אמר אלי · מבני היום · היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות · ד״א לצאת ולבא · בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה : (ו) לא ירפך · לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו : (ז) כי אתה תבא את העם הזה · תיעול עם עמא הדין משה א״ל ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב״ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דור ולא שני דברים לדור : (ט) ויכתוב משה ויתנה · כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו : (י) מקץ שבע שנים בשנה ראשונה של שמטה השמינית ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא לשמינית :

ואנת תפליג לא מתרגם את תורית דקשה ובלא כל שבט מנחיל לשבטו לבית אבותיו ומאי ואתה ... את הארץ : כל יוכנם מאצו ולשון זה מורגל בתרגום :

הגדון פירש תיאבדון כדלעיל די גדון : לא סהדין דעברין מן עלמא כדפי׳ רש״י : ואוגדות יומיכון בעלמא דאתי דייק מדכתיב כי היא חייך ואורך ימים אלא קאי אעה״ב ויתיב לשבת על האדמה אלא כתרגם : ותתכנשון בסוף גלותא ר״ל בכסיף ... אחר הגלות : חסל נצבים : וילך למשכן בית אולפנא דק״ל מאי וילך וידבר אלא שהלך לבית מדרש להוכיחם קודם מותו : והיא מפס ליהושע מן גו עמא כי שבתנמר כל ישראל ... לא קרא אלא ליהושע כדי שלא יאמרו ישראל ליהושע תלמידו מנה משה במקומו : מדבקו ואלו ... היה בוחר

יא בבוא כל־ישראל לראות את־פני
יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את־
התורה הזאת נגד כל־ישראל באזניהם :
יב הקהל את־העם האנשים והנשים
והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען
ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם ושמרו לעשות
את־כל־דברי התורה הזאת : יג
ובניהם אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו ליראה את־
יהוה אלהיכם כל־הימים אשר אתם חיים על־
האדמה אשר אתם עברים את־הירדן שמה
לרשתה : פ יד ויאמר יהוה
אל־משה הן קרבו ימיך למות קרא את־יהושע
והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע
ויתיצבו באהל מועד : טו וירא יהוה
באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על־פתח
האהל : טז ויאמר יהוה אל־משה הנך
שכב עם־אבתיך וקם העם הזה וזנה ׀ אחרי ׀
אלהי נכר־הארץ אשר הוא בא־שמה בקרבו
ועזבני והפר את־בריתי אשר כרתי אתו :
יז וחרה אפי בו ביום־ההוא ועזבתים
והסתרתי פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות
רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי־אין
אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה :
יח ואנכי הסתר אסתיר פני ביום
ההוא על כל־הרעה אשר עשה כי פנה אל־
אלהים אחרים : יט ועתה כתבו
לכם את־השירה הזאת ולמדה את־בני־ישראל
שימה בפיהם למען תהיה־לי השירה הזאת
לעד בבני ישראל : כ כי־אביאנו אל־
האדמה ׀ אשר־נשבעתי לאבתיו זבת חלב
ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל־אלהים
אחרים ועבדום ונאצוני והפר את־בריתי :
כא והיה כי־תמצאן אתו רעות רבות וצרות
וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח
מפי זרעו כי ידעתי את־יצרו אשר הוא עשה
היום בטרם אביאנו אל־הארץ אשר נשבעתי :
כב ויכתב משה את־השירה
הזאת ביום ההוא וילמדה את־בני ישראל :
כג ויצו את־יהושע בן־נון ויאמר
חזק ואמץ כי אתה תביא את־בני ישראל אל־
הארץ אשר־נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך :
כד ויהי ׀ ככלות משה לכתב את־
דברי התורה־הזאת על־ספר עד תמם :

ויצו

במיתי כל־ישראל לאתחזאה קדם יי אלהך
באתרא דיתרעי תקרי ית־אוריתא הדא קדם
כל־ישראל ותשמעינון : כנוש ית־
עמא גבריא ונשיא וטפלא וגיורך דבקרוך בדיל
דישמעון ובדיל דילפון וידחלון קדם־יי
אלהכון ויטרון למעבד ית־כל־פתגמי אוריתא
הדא : ובניהון דלא־ידעין ישמעון
וילפון למדחל קדם־יי אלהכון כל־יומיא
דאתון קימין על־ארעא דאתון עברין ית־ירדנא
תמן למירתה : ואמר יי למשה הא
קריבו יומך לממת קרי ית־יהושע ואתעתדו
במשכן זמנא ואפקדניה ואזל משה ויהושע
ואתעתדו במשכן זמנא : ואתגלי
יי במשכנא בעמודא דעננא וקם עמודא דעננא
על־תרע משכנא : ואמר יי למשה
הא־את שכיב עם־אבהתך ויקום עמא הדין
ויטעי ׀ בתר ׀ טעות עממי־ארעא דהוא עליל־
לתמן ביניהון וישבקון דחלתי וישנון ית־קימי
דגזרית עמהון : ויתקוף רוגזי בהון
ביומא־ההוא וארחיקינון ואסלק שכינתי מנהון
ויהון למיכל ויערען יתהון בישן סגיאן ועקן
ויימר ביומא ההוא הלא מדלית שכינת־אלהי
ביני ארעוני בישיא האלין : ואנא
סלקא אסלק שכינתי מנהון ביומא ההוא על־
כל־בישתא דעבדו ארי אתפניאו בתר־טעות
עממיא : וכען כתובו לכון ית־
תושבחתא הדא ואלפא ית־בני־ישראל שויה
בפומהון בדיל דתהי־קדמי תושבחתא הדא
לסהיד בבני ישראל : ארי אעלנון לארעא ׀
דקיימית לאבהתהון עבדא חלב ודבש ויכלון
ויסבעון ויתפנקון ויתפנון בתר־טעות עממיא
ויפלחונן להון וירגזון קדמי וישנון ית־קימי :
ויהי ארי־יערען יתהון בישן סגיאן ועקן ותתיב
תושבחתא הדא קדמוהי לסהיד ארי לא תתנשי
מפום בניהון ארי גלי־קדמי יצרהון דאנון עבדין
יומא־דין עד־לא אעלינון לארעא דקיימית :
וכתב משה ית־תושבחתא הדא ביומא ההוא
ואלפה לבני ישראל : ופקיד ית־יהושע
בר־נון ואמר תקיף ואלים ארי את תעיל ית־בני
ישראל לארעא דקיימית להון ומימרי יהי
בסעדך : והוה ׀ כד
שיצי משה למכתב ית־פתגמי אוריתא
הדא על־ספרא עד דשלימו :

ופקיד

מלא ולא כי שלשה היו כאן כהנים וזקנים אנשי' ונשים וטף וגרך : תרי"ג מצות הקהל שמנה כמוצאי שביעית בשני מחג הסוכות :

הן קרבו' את' מר"פה רבותו ש"פ בזה הלשון שבחתיך שאמרתי הן לה' אלהיך השמים וכדרך זה אתם מברכים לאות אמר לו הקב"ה וכי לא אמרת הן לא יאמינו לי : ל' פתח :

כ' סבירין עשו : תרי"ג מצותו כל איש ספר תורה לעצמו או לקנותו ולהגיה בו אפילו מות אביו :

בבא בְּמֵיתֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחַמָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן בְּאַתְרָא דְיִתְרְעֵי תִּיקְרוֹן יַת אוֹרַיְתָא הָדָא קֳבֵל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמַעְהוֹן : הקהל כְּנוֹשׁוּ יַת עַמָּא גּוּבְרַיָּא לְמֵילַף וְנָשַׁיָּא לְמִשְׁמַע אוּלְפָנָא וְטַפְלַיָּא לְקַבּוֹלֵי עֲלֵיהוֹן אַגְרָא דְמַיְיתִין יַתְהוֹן וְגִיּוֹרַיָּא דְּבְקִירְוֵיכוֹן דְּיִחְמוּן אִיקַר אוֹרַיְיתָא וְיִדְחֲלוּן כּוּלְהוֹן מִן קֳדָם מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָכוֹן וְיִטְרוּן לְמֶעְבַּד יַת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא :

ובניהם וּבְנֵיהוֹן דְּלָא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּן וְיֵילְפוּן לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן כָּל יוֹמַיָּא דְּאַתּוּן קַיְימִין עַל אַרְעָא דְּאַתּוּן עָבְרִין יַת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתָהּ : ויאמר תְּלָתָא צַדִּיקַיָּא אִתְאַמְרַת קְרִיבוּתָא בְּמִיתַתְהוֹן מִטוּל דְּלָא מָטוּ לְיוֹמֵי אֲבָהַתְהוֹן וְכָל חַד וְחַד מִנְּהוֹן פַּרְנָסָא בְּיוֹמוֹי יַעֲקֹב אֲבוּנָן וְדָוִד מַלְכָּא וּמֹשֶׁה נְבִיָּא דְּהָכֵין כְּתִיב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא קְרִיבַן יוֹמָךְ לִמְמַת קְרֵי יַת יְהוֹשֻׁעַ וְתִתְעַתְּדוּן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וַאֲפַקְדִינֵיהּ וַאֲזַל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתְּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא : וירא וְאִתְגְּלֵי אִיקַר שְׁכִינְתֵּיהּ דַיְיָ בְּמַשְׁכְּנָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם עַמּוּדָא דַעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּנָא וּמֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ קָמוּ מִן לְבַר : ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אַנְתְּ שָׁכֵיב בְּעַפְרָא עִם אֲבָהָתָךְ וְנִשְׁמָתָךְ תְּהֵוֵי גְנִיזָא בְּגִנֵּיז חַיֵּי עָלְמָא עִם אֲבָהָתָךְ וִיקוּמוּן רַשִׁיעֵי עַמָּא הָדֵין וְיִטְעוּן בָּתַר טָעֲוַות עַמְמַיָּא דְּהִינוּן עָלְלִין תַּמָּן בֵּינֵיהוֹן וְיִשְׁבְּקוּן דַּחַלְתִּי וְיַשְׁנוּן יַת קְיָימִי דִּי גְזָרִית עִמְּהוֹן : וחרה אפי וְיִתְקוֹף רוּגְזִי בְּהוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא וְאֵירְחֵיקִינוּן וְאֶסַּלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְבִיזָא וִיאַרְעָן יַתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיעִין וְעָקָן וְיֵימְרוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא בְּשִׁבוּעָה מִטוּל דְּלֵית שְׁכִינַת אֱלָהֵי שָׁרְיָא בְּמִצְעִי אִירְעוּנִי בִּישָׁתָא הָאִלֵּין :

ירושלמי

וְיִשְׁבְּקוּן וְיַפְסוּן יַת קְיָימָא דִּי קַיְימִית עִמְּהוֹן :

ואנכי וַאֲנָא מְסַלָּקָא אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא עַד דְּיִתְמַקְמְקוּן וִיקַבְּלוּן פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיהוֹן עַל כָּל בִּישָׁתָא דַעֲבָדוּ אֲרוּם אִתְפְּנִיוּ בָּתַר טָעֲוַות עַמְמַיָּא : ועתה וּכְדוּן כְּתוֹבוּ לְכוֹן יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא וְאַלְּפָהּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁוְיָהּ בְּפוּמְהוֹן בְּדִיל דִּתְהֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָמוֹי לְסָהִיד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל : כי אביאנו אֲרוּם אֵיעֲלִינוּן לְאַרְעָא דְקַיְימִית לַאֲבָהַתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִדְהֲנוּן וְיִתְפְּנוּן לְטָעֲוַות עַמְמַיָּא וְיִפְלְחוּנוּן וְיַרְגְּזוּן קֳדָמוֹי וְיַשְׁנוּן יַת קְיָימִי : והיה וִיהֵי אֲרוּם יַעַרְעָן יַתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיעָן וְעָקָן וְתַסְהִיד תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָמֵיהוֹן לְסָהֲדוּ אֲרוּם גְּלֵי קֳדָמַי דְּלָא תִתְנְשֵׁי מִפּוּם בְּנֵיהוֹן אֲרוּם גְּלֵי קֳדָמַי יַת יִצְרְהוֹן בִּישָׁא דְּהִינוּן עָבְדִין יוֹמָנָא עַד לָא אֵעִילִינוּן לְאַרְעָא דְקַיְימִית : ויכתב וּכְתַב מֹשֶׁה יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא וְאַלְּפָהּ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

ויצו וּפַקֵּיד יַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר אִיתְּקַף וְאִתְחַיַּל אֲרוּם אַנְתְּ תָּעִיל יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דְקַיְימִית לְהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעֲדָךְ : ויהי וַהֲוָה כַּד פְּסַק מֹשֶׁה לְמִכְתּוֹב יַת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְיתָא הָדָא עַל גְּוִילָא עַד דִּי אַשְׁלִימִינוּן :

ירושלמי

וַהֲוָה בֵּיוָן דְּאַשְׁלֵם מֹשֶׁה לְמִכְתּוֹב יַת מִלֵּי שְׁבַח אוֹרַיְיתָא הָדָא עַד זְמַן דְּחַסְלָהּ :

ויצו

למונחי שפיפית : (יא) תקרא את התורה הזאת · המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאיתא במסכת סוטה פל בימה של כן שהיו עושין בעזרה : (יב) האנשים · ללמוד : והנשים · לשמוע : והטף למה באו · לתת שכר למביאיהם : (יד) וצונו · ואזרזנו : (יז) נכר הארץ · גויי הארץ : ונאצוני · והכעיסוני וכן כל ניאוץ לשון כעס : (יח) והסתרתי פני · כמו שאיני רואה בצרתם : (יט) את השירה הזאת · האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו : (כא) וענתה השירה הזאת לפניו לעד · שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו : כי לא תשכח מפי זרעו · הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי : (כג) ויצו את יהושע בן נון · מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם :

לקוח

נשמתך כגן עדן באוצרותיך ומצין זה בספרי ע"ש : תן לכר פירוש אלהון כמו אלכר ואלגיו : יתמקמקון · רקב ונימוק כמו תקמוק בשר : נידחכון לשון קרב לגבי דהיכא ואידהן :

יונתן תלתא צדיקיא אתאמרית קריבותא וכו' : כל זה כמדרש ילקוט בר' ויחי אר"ל כל מי שנא' בו קריב' לא הגיע לימי אבותיו בדו' כתי' ויקרבו ימי דוד ובומי הי ד' מאות שנה ודוד לא חי אלא שבעים שנים במדרש חי ק"ו משה חי ק"ך יצחק ק"פ ויעקב קמ"ו בכולהון : כאמר קריבה : אנת שכיב בעפרא ונשמתך תהוי גניזא תיקן כאן דא"א לומר הנך שוכב דומיא דושכבתי עם אבותי דהיינו במערת המכפלה דהא משה נקבר בגיא אלא מלי עם אבותיך פירוש ענין בקוספא

שביעי

ד"ג מלא וחד חסר ונדין סוק:

כה ויצו משה את הלוים נשאי ארון ברית יהוה לאמר: כו לקח את ספר התורה הזה ושמתם אתו מצד ארון ברית יהוה אלהיכם והיה שם בך לעד: כז כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם יהוה ואף כי אחרי מותי: כח הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ: כט כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם: ל וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם:

ואף כי"ו כי' שניס אחרי מותי יסוסף פרים את ישראל את פני בני שניס אחריכו ווקניס:

ופקיד משה ית ליואי נטלי ארון קימא דיי למימר: סבו ית ספרא דאוריתא הדין ותשוון יתיה מסטר ארון קימא דיי אלהכון ויהי תמן בך לסהיד: ארי אנא ידענא ית סרבנותך וית קדלך קשיא הא עד דאנא קים עמכון יומא דין מסרבין הויתון קדם יי ואף ארי בתר דאמות: אכנישו לותי ית כל סבי שבטיכון וסרכיכון ואמליל קדמיהון ית פתגמיא האלין ואסהיד בהון ית שמיא וית ארעא: ארי ידענא בתר דאמות ארי חבלא תחבלון ותסטון מן אורחא דפקידית יתכון ותערע יתכון בישתא בסוף יומיא ארי תעבדון ית דביש קדם יי לארגזא קדמוהי בעובדי ידיכון: ומליל משה קדם כל קהלא דישראל ית פתגמי תושבחתא הדא עד דשלימו:

ע' אדני"ה סימן:
ומפטירין דרשו ה' בישעיהו בסי' נ"ה:

פ פ פ   פ פ פ

לב א האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי: ב יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עשב: ג כי

השמים והדברים עולה תרי"ג כלומר האזינו לתרי"ג מצות. לקחי בגימטרי' קחת כמים לקחי יש קחת: ופרכיכים וגו' וסמיך ליה כי שם ה' אקרא יונתן שתהללו על עזירת גשמים:

אציתו שמיא ואמליל ותשמע ארעא מימרי פומי: יבסם כמטרא אולפני יתקבל כטלא מימרי כרוחי מטרא דנשבין על דתאה וכרסיסי מלקושא דעל עשבא: ארי

יונתן בן עוזיאל   ירושלמי

ויצו ופקיד משה ית ליואי נטלי ארון קיימא דיי למימר: לקח סבו ית ספרא דאורייתא הדא ותשוון יתיה בקופסא מן צטר ימינא דארון קיימא דיי אלהכון ויהי תמן בכון לסהיד: כי אנכי ארום גלי קדמי ית סורהבנותכון וית קדלכון קשיא הא עד זמן דאנא בחיים ביניכון יומא דין מסרהבין הויתון קדם יי ואוף כל דכן בתר דאימות: הקהילו אלי כנושו לוותי ית כל חכימי שבטיכון וסרכיכון ואמליל במשמעהון ית כל פתגמיא האלין ואסהיד בהון ית שמיא וית ארעא: כי ידעתי ארום חכים אנא בתר דאימות ארום חבלא תחבלון עובדיכון ותטעון מן ארחא דפקידית יתכון ותארע יתכון בישתא בסוף יומיא ארום תעבדון דביש קדם יי לארגזא קדמוי: וידבר משה ומליל משה במשמע כל קהלא דישראל ית פתגמי שבחא הדא עד די שלימו:

ירושלמי: על אחת כמה וכמה בתר דאימות:

פ פ פ

האזינו השמים · וַהֲוָה דִי מְטָא קִיצֵיהּ דְמֹשֶׁה נְבִיָא לְמִתְכַּנְשָׁא מִגוֹ עַלְמָא אֲמַר בְּלִבֵּיהּ לֵיתְנָא מַסְהִיד בְּעַמָא הָדֵין סַהֲדִין דְטַעֲמִין מִיתוּתָא בְּעַלְמָא הָדֵין הָאֲנָא מַסְהִיד בְּהוֹן סַהֲדִין דְלָא טַעֲמִין מִיתוּתָא בְּעַלְמָא הָדֵין בְּרַם סוֹפֵיהוֹן לְאִתְחַדְתָּא לְעַלְמָא דְאָתֵי יְשַׁעְיָה נְבִיָא כַּד הֲוָה מִתְנַבֵּי בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל יְהַב שְׁמִיעָא לִשְׁמַיָא וְצַיְיתָא לְאַרְעָא מִן בְּגַלַל דַהֲוָה קְרִיב לְאַרְעָא וְרָחִיק מִן שְׁמַיָא בְּרַם מֹשֶׁה נְבִיָא כַּד הֲוָה מִתְנַבֵּי בִּכְנִישַׁתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל יְהַב שְׁמִיעָא לְאַרְעָא וְצַיְיתָא לִשְׁמַיָא מִן בְּגַלַל דַהֲוָה קְרִיב לִשְׁמַיָא וְרָחִיק מִן אַרְעָא דְהָכֵין כְּתִיב אֲצִיתוּ שְׁמַיָא וְאֵימַלֵיל וְתִשְׁמַע אַרְעָא מֵמַלַל פּוּמִי :

כֵּיוָן דִמְטָא קִיצֵיהּ דְמֹשֶׁה לְמִסְתַּלְקָא מִגוֹ עַלְמָא אֲמַר הָא אֲנָא מַסְהִיד בְּעַלְמָא הָאִילֵין מִילָא דְלָא טַעֲמָא מִיתוּ מַסְהִיד אֲנָא בְּהוֹן שְׁמַיָא וְאַרְעָא דְלָא טַעֲמִין מִיתוּ בְּעַלְמָא הָדֵין בְּרַם סוֹפֵיהוֹן כַּלְיָין לְעַלְמָא דְאָתֵי דְכֵן הוּא מְפָרֵשׁ וַאֲמַר טוּלוּ לִשְׁמַיָא עֵינֵיכוֹן וְאִסְתַּכְּלוּ לְאַרְעָא מִלְרַע אֲרוּם שְׁמַיָא כְּתְנָנָא יִמְסוּן וְאַרְעָא כִּלְבוּשָׁא תִּבְלֵי בְּרַם אֲנָא עָתִיד בָּרֵי שְׁמַיִם חַדְתִּין וְאַרְעָא חַדְתָּא יְשַׁעְיָה נְבִיָא כַּד הֲוָה מִתְנַבֵּא בִּכְנִשְׁתְּהוֹן דְיִשְׂרָאֵל עַד דַהֲוָה רָחִיק מִן שְׁמַיָא וְקָרִיב לְאַרְעָא יְהַב שְׁמוּעָתָא לִשְׁמַיָא וְצַיְיתָא לְאַרְעָא דְכֵן הוּא מְפָרֵשׁ וַאֲמַר שִׁמְעוּ שְׁמַיָא וַאֲצִיתוּ אַרְעָא אֲרוּם מֵימְרָא דַיְיָ אֲמַר מֹשֶׁה נְבִיָא כַּד הֲוָה מִתְנַבֵּא בִּכְנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַד דַהֲוָה קָרִיב לִשְׁמַיָא וְרָחִיק מִן אַרְעָא יְהַב צַיְיתָא לִשְׁמַיָא וּשְׁמוּעָתָא לְאַרְעָא כֵּן הוּא מְפָרֵשׁ וַאֲמַר אֲצִיתוּ שְׁמַיָא וְאֵמַלֵיל וְתִשְׁמַע אַרְעָא מֵמַלַל דְפוּמִי :

יערוף יִנְקוֹף עַל מְרוֹדַיָא הֵיךְ מִטְרָא סַפְחָא ° אוּלְפָנִי וְתִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא עַל מְקַבְּלֵי אוּלְפָנָא הֵיךְ טַלָא מַמְלְלֵי דִילִי כְּרַבִּיעוֹת רוּחֵי מִיטְרָא דְמִינְתְּבִין עַל דִיתְאִין בְּיַרַח מַרְחֶשְׁוָן וְכִרְסִיסִין לְקוֹשִׁין דִמְרַוִין צִמְחוֹנֵי אַרְעָא בְּיַרְחָא דְנִיסָן :

יִבְסַם עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמִטְרָא אוּלְפַן אוֹרַיְיתִי תִּקַבֵּל עֲלֵיהוֹן כְּרַעֲוָא דְטַלָא מֵימַר פּוּמִי כְּרוּחַיָא דִמְנַשְׁבִין עַל עִשְׂבָא וּכְרְסִיסֵי דְמַלְקוֹשָׁא דְנַחֲתִין וּמְרַוְיָין צִמְחָא דְאַרְעָא בְּיַרְחָא דְנִיסָן :

כי · עמר

(כו) לקוח · כמו זכור שמור הלוך : מצד ארון ברית ה' · נחלקו בו חכמי ישראל בב"ב יג מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ולא מצד סליחות היה מונח בתוך הארון : (כח) הקהילו אלי · ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנאמר עשה לך ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו לקיים מה שנא' אין שלטון ביום המות : ואעידה בם את השמים ואת הארץ · וא"ת הרי כבר העיד למעלה העידותי בכם היום וגומ' התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשו בא לומר האזינו השמים וגו' : (כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון · והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאלו הוא חי :

חסלת וילך

(א) **האזינו** השמים · שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ · ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה על ידי האומות : (ב) יערף כמטר לקחי · זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו השמים טל ומטר : יערף · לשון יטיף וכן יערפו דגן יערפו טל : תזל כטל · שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין : כשעירים · לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן וכרביבים · טיפי מטר נראה לי על שם שיורים כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת · דשא · ארברי"ן עטיפת הארץ מכוסה בירק : עשב · קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב :

כי שם

ומקנת עכוס דומיא דתלמידים שאינ' רוצים ללמוד והתורה נער להם ולא ללומדי' ברצון טוב כדאמ' להם כטל שהכל שמחים ב וכדאית' בפ"ק דתענית רבא רמי כתי' יערוף כמטר לקחי וכתי' תזל כטל אם ת"ח הגון הוא תזל כטל ואם לאו ערפיהו כמטר כרביעות רוחי מיטרא ו"א כארבע רוחו' מיטרא וכדאית' בספרי ולא תלמון רבותמסכי המטר רובע לקרקע עד שיגדל : מינתבין על דיתאין כירת ניסן אין הספרו' גדולי' עדיין הניצנים נראו בארץ ולא צריך כשעירים אלא בחשון אז הן גדולים תנועי' ברוחות בהם ורביבי' שהם טיפי' טיפי' הן כנגן שאז הם קטני' וצריכי' לנחת ואז מטר גדול מזיק להם ופ"ב אינם צריכי רק מטר קטן וק"ל :

כקוספא פו ארגנו אן סיבה כמו' תונח גו כקיפסא וכאן תרג' על הארון כן : יונתן קופיהון לאתחדתא דלא תימא כיון שהעדי' קיימי איך אפש' שיגאלון ישראל מגלותם מפני העדים ' שיעידו השפוטם לכן תרג' סופיהון לא זחדת' ר"ל שלא יעיד יהיו שמים חדשי' וארץ חדש' ואותן עדים יעברו ושבי הוא כספרי להדין נדרש כשבוק כי הנני בורא שמים חדשים גומר : ינקוף הנה מתרגם עלי יערוף לשון הריגה כמו וערפו אתה העגלה ספחא אולפני לשון נשתמש בדמו ולא לשון שמי' הוא ותקבל כרעוא כלומר יקבלו אולפני כלומ' אפר תלמידי' שמורדי על המורדים שאינם רוצים לקבל דברי תורה יפה כמטר שמקנת' שמחין ב

ג כי שם יהוה אקרא הבו גדל
לאלהינו: ד הצור תמים פעלו
כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק
וישר הוא: ה שחת לו לא בניו
מומם דור עקש ופתלתל: ו
הליהוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא
הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך:
ז זכר ימות עולם בינו שנות דר
ודר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך:
ח בהנחל עליון גוים בהפרידו
בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני
ישראל. ט כי חלק יהוה עמו יעקב חבל
נחלתו: י ימצאהו בארץ מדבר
ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו
יצרנהו כאישון עינו:

ה"א גדולה לומר וכי לה' תגמלו זאת שאינן לכם חנתשי תורה ... ל' וחד ויינב ... עמים: הלא זין שבוין ... לכם ... ל' ומו"ם בתורם:

כנשר

אונקלוס

ארי בשמא דיי אנא מצלי הבו רבותא קדם אלהנא: תקיפא דשלמין עובדוהי ארי כל אורחתיה דינא אלהא מהימנא דמן קדמוהי עולה לא נפיק מן קדם דזכאי וקשיט הוא: חבילו להון לא ליה בניא דפלחו לטעותא דרא דאשניאו עובדוהי ואשתניאו: הא קדם יי אתון גמלין דא עמא דקבילו אוריתא ולא חכימו הלא הוא אבוך ואת דיליה הוא עבדך ואתקנך: אדכר יומין דמן עלמא אסתכל בשני דר ודר שאל אבוך ויחוי לך סבך ויימרון לך: באחסנא עלאה עממיא בפרשותיה בני אנשא קים תחומי עממיא למנין בני ישראל: ארי חולקא דיי עמיה יעקב עדב אחסנתיה: ספק צורכיהון בארע מדברא ובבית צחונא אתר דלית מיא אשרינון סחור סחור לשכינתיה אליפנון פתגמי אוריתא נטרנון כבבת עיניהון:

כנשרא

יונתן בן עוזיאל

כי שם ה' ווי להון לרשיעיא דמדכרין שמא קדישא בגדופין ארום משה דהוה רבהון דישראל לא הוה אפשר ליה למדכר ית שמא קדישא עד דהוה מחניך פומיה בריש שירתא בתמניין וחמשין אתין דהינון עשרין וחד מלין ומן בתר כדין אמר ארום בשמא דיי אנא מצלי ואתון עמא בית ישראל הבו איקר ורבותא קדם אלהנא:

ירושלמי

אמר משה נביא ווי להון לרשיעיא דמדכרין שמא קדישא בגדיפין ארום לחד מן מלאכי מרומא לית אפשר למידכרא שמא מפרשא עד זמן דאינון אמרין קדוש קדוש קדוש תלת זימנין ומנהון יליף משה ולא הוה מדכר שמא מפרש עד זמן דהוה מחניך פומיה בעשרין וחדא מילין דאינון תמנין וחמשא אתין וכן הוא מפרש ואמר האזינו השמים וארבעה כי שם יי אמר משה נביא בשמא דיי אנא מצלי ואתון עמא ישראל הבו יקר ותושבחתא ורבו רוממו לאלהא:

הצור אמר

(ג) כי שם ה' אקרא. הרי כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש: (ד) הצור תמים פעלו. אף על פי שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו: אל אמונה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואף על פי שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ואין עול. אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה: צדיק וישר הוא. הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי וישר להם. צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו: (ה) שחת לו וגו'. כתרגומו חבילו להון ולא ליה: בניו מומם. בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ולא מומו: דור עקש. עקום ומעוקל כמו ואת הישרים יעקשו. ובלשון משנה חולדה שעיניה עקומות ועקושות: ופתלתל. אנטורטלייש כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו בכריכות הגדיל. פתלתל מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל: (ו) הלה' תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו אתם מקניטין שיש בידו ליפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובות: עם נבל. ששכחו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע: הלא הוא אביך קניך. שקנאך שקנך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך. אומה באומות: ויכוננך. אחרי כן בכל מיני בסיס ומן מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים כרך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם. מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו: בינו שנות דור ודור. דור אנוש שהציף עליהם מי אוקיינוס ודור המבול ששטפם. ד"א לא נתתם לבבכם על שעבר בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא: שאל אביך. הנביאים שנקראו אבות כמו שנאמר באליהו אבי אבי רכב ישראל: זקניך. אלו החכמים: ויאמרו לך. הראשונים: בהפרידו בני אדם: (ח) בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלקם כהלכן והציפן ושטפם:

כב.פין

הצור אמר משה נביא כד סליקית לטוורא דסיני חמית רבון כל עלמיא יי מרבע יומא לארבעא חולקין תלת שעין עסיק באורייתא תלת עסיק בדינא ותלת מברזג בין גבר לאיתא וגזר למרומם ומאיך ותלת מפרנס כל ברייתא דהכין כתיב תקיף דשלמין עובדוי ארום כל ארחתוי דינא אלהא מהימנא דמן קדמוי עולא לא נפיק דזכאי וקשיט הוא :

שחת חבילו עובדיהון טביא בניא חביביא אשתכח מומא בהון דרא עוקמנא דאשניו עובדיהון ואוף סדר דינה דעלמא אשתני עליהון :

הלהי האפשר דלשום מימרא דיי אתון גמלין דא עמא דהוון טפשין וקבילו אורייתא ולא חכימו הלא הוא אבוכון דיקנא יתכון הוא ברא יתכון ושכליל יתכון :

זכור אידכרו מן יומת עלמא אתבוננו בשנהון דכל דר ודר קרון בספרי אורייתא ויתנון לכון ובספרי נביא ויימרון לכון :

בהנחל באחסנות עלאה עלמא לעממיא די נפקו מבנוי דנח באפרשותיה מכתבין ולישנין לבני נשא בדרא דפלגותא בי היא זמנא רמא פיצתא עם שובעין מלאכיא רברבי עממין דאתגלי עמהון למחמי קרתא ובי היא זימנא אקים תחומי אומיא כסכום מניין שובעין נפשתא דישראל דנחתו למצרים :

כי חלק וכיון דנפל עמא קדישא בפיצתא דמארי עלמא פתח מיכאל פומיה ואמר ארום חולק טב דשום מימרא דיי עמיה פתח גבריאל פומיה בתושבחתא ואמר דבית יעקב עדב אחסנתיה :

ימצאהו ארע יתהון שריין במדברא בצדייות אתר דמיללין שידין ווידווין ובית צחותא אגין עליהון שבעתי ענני איקריה אליפינון ית אורייתיה נטרינון היכמא דשכינא נטרא בבי דעיוניה :

כנשר

אמר משה נביא כד סליקית למרומא חמית תמן ריבון כל עלמיא יי מרבע יומא לארבע חולקין תלת שעין עסיק באורייתא ותלת שעין עסיק בדינא ותלת שעין עסיק מפרנס עלמא ותלת שעין מזווג גבר לאיתא תקיפא דשלמין עובדוהי ארום כל אורחתיה דינין דקשוט אלהא מהימנא וקשיטא ולית קדמוי שקר צדיק וקשיט בדינא הוא :

חבילו בניא עובדיהון ולא קדמוי מחבלין אלא להון עד די חבלו מומא איתיהב בהון דרא עוקמא ופתלגא דשני עובדוי ואף סידרי עלמא אישתני עלוי :

הא מן קדם יי תגמלו הדא אומא טפשא ולא חכימיא הלא הוא אבוכון דבשמיא דקנא יתכון הוא ברא יתכון ושכליל יתכון :

אידכרו יומין ימות עלמא אתבוננו לשני בכל דר ודר שאילו לאבהתכון דיחכמין מנכון באורייתא ויתנון לכון חכימין ויימרון לכון :

באחסנות עילאה אומיא בפרשותיה לשני בני אינשא קבע תחומין לאומיא למניין שבטיא דבני ישראל :

ארום לחלקא דיי אנון עמיה דבני ישראל ודבית יעקב עדב אחסנתיה :

אגע יתהון טעיין בארעא מדברא ובצדותא דליל ישימון אקיף עליהון ענני יקר שכינתיה אליף יתהון עשרתי דיבריא נטר יתהון ועייני יתהון היך דשכינא נטר עיינא :

כנישרא

כתמניע
חפירה וחמש' אתיש
דפיכון
עשרין והלי
תלי' ר"ל מן
החזינו וכל
הפסוק וכך
נדר' בספרי:
מברזג לשון
זיווג: וגזר
למרות ומאיך
ים רונ[illegible]
מפני [illegible]
[illegible]
כת פלוני לבן
פלוני
אמר כמי
[illegible]
כחות דרגא
וזהו וגזר
בשעת
הכרון לאי
שסות מרות
שיני' חזוב
תא'ר"ל בכל
לקיים כזות
דרגא' אך
דרך הזה
אין כן
מתב והסימה
כמו שמגלה
פי' תרומה
ומשפיל ע"ד
הגמרא
לפוטם בחית
גזירה אחת
שסקב"ה
תכרין
כת פלוני לבן
פלוני
וגדה כ' לפ
חתו וגזר
למרומם ר"ל
לעני
בנכמי סיחי'
שפיל וממני
וק'ל :
וחוף סידר
דיני דעלמא
וכו' דק'ל

כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם : למספר בני ישראל · בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון : (ט) כי חלק ה' עמו · למה כל זאת לפי שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו · ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו · והוא השלישי באבות המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי שלשה כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק : (י) ימצאהו בארץ מדבר · אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן · ובתהו יליל ישימון · ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממון כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר : יסובבנהו · שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפהו עליהם כגיגית · יבוננהו · שם בתורה ובינה : יצרנהו · מנחש שרף ועקרב ומן האומות · כאישון עינו · הוא השחור שבעין שממנו יוצא האור · ואונקלוס תרגם יתנהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם לא ימצא לנו ההר : יסובבנהו · פי' מפרשים אשריגון סחור לשכינתיה אהל מועד באמצע וארבע' דגלים לד' רוחות :
כנשר
וסוני' וכן גבתבם עליהם מעשה כראוי כמדם שמרדו ותדד להם הקב"ה וק"ל : דהוון טפשין וקבילו אורייתא דק' לתפייאם בכל וגו' ביטא בשוות בכל ודאי הוא לא חכם אלא אף שסופר שם נפל כשקבלו התורה אעפ"כ לא חכימו : רמא פיצתא פי' גורל עם שובעין מלאכיא כל זה כפר"א רש"א קרא הקב"ה לשבעי' מלאכי' המסבבי' את כסא כבודו וא"ל בואו ונבלבל לשונם לע' גוי' ולע' לשון והפילו גורלות ונפל גורל הקב"ה על אברהם וזרעו : וידוורין וכו' כתובות כולם לשון שידים ורוחין אוחרין · היכמא דשכינא נטרא בבי עיוניה פי' הוא השחור שבעין ושובב בתוכו :

יא כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף
שלישי יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו:
יב יהוה בדד ינחנו ואין עמו אל
נכר: יג ירכבהו על במותי ארץ
ויאכל תנובת שדי ויניקהו דבש מסלע
ושמן מחלמיש צור: יד חמאת
בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים
בני בשן ועתודים עם חלב כליות
חטה ודם ענב תשתה חמר: טו וישמן
ישרון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש
אלוה עשהו וינבל צור ישעתו:
טז יקנאהו בזרים בתועבת יכעיסהו:
יז יזבחו לשדים לא אלה אלהים
לא ידעום חדשים מקרב באו לא שערום
רביעי אבתיכם: יח צור ילדך תשי ותשכח
אל מחללך: יט וירא יהוה וינאץ
מכעס בניו ובנתיו: כ ויאמר אסתירה
פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת
המה בנים לא אמן בם:

יתיר ו' חסר יו"ד תי' דכרות יונקים כל את בים ד' מלא בתורה ב' מלא כתשו ו' חסר בליגנה:

ל' ומלא י' חסר דחסר:

כנשרא דמחיש לקניה על בנוהי מתחופף פרים גדפוהי מקבילהון מנטילהון על תקוף אברוהי: יי בלחודיהון עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולא יתקים קדמוהי פולחן טעואן: אשרנון על תוקפי ארעא ואוכלנון ביזת סנאיהון ויהב להון ביזת שליטי קרוין ונכסי יתבין פרכין תקיפין: יהב להון ביזת מלכיהון ושליטיהון עם עותר רברבניהון ותקיפיהון עמא דארעהון ואחסנתהון עם ביזת חיליהון ומשריהון ודם גבריהון אתשד כמיא: ועתר ישראל ובעט אצלח תקוף קנא נכסין ושבק פולחן אלהא דעבדיה וארגיז קדם תקיפא דפרקיה: אקניאו קדמוהי בפולחן טעואן בתועיבתא ארגיזו קדמוהי: דבחו לשדין דלית בהון צרוך דחלן דלא ידעונין חדתן דמקריב אתעבידא לא אתעסקו בהון אבהתכון: דחלת תקיפא דבראך אתנשיתא שבקתא פולחן אלהא דעבדך: וגלי קדם יי ותקיף רוגזיה מדארגיזו קדמוהי בנין ובנן: ואמר אסלק שכינתי מנהון גלי קדמי מה יהי בסופיהון ארי דרא דאשניו אנון בניא דלית בהון הימנו:

הם אנון

(יא) כנשר יעיר קנו · נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברת' כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו: יעיר קנו · יעורר בניו; על גוזליו ירחף · אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קדש אלוה מתימן יבא זו רוח רביעית: יפרוש כנפיו יקחהו · כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לפוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן האדם לפיכך נושאן על כנפיו אמר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב"ה ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בלסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגומר ויבא בין מחנה מצרים וגומר: (יב) ה' בדד · ה' בדד ובטח נהגם במדבר: ואין עמו אל נכר · לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם · ורבותינו דרשוהו על העתיד וכן תרגם אנקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליש? הדבר לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על וזכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור: (יג) ירכבהו על במותי ארץ · כל המקרא כתרגומו: ירכיבהו וגומר · על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות ויאכל תנובות שדי · אלו פירות ארץ ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות. ויניקהו דבש מסלע. מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה: ושמן מחלמיש צור · אלו זיתים של גוש חלב: (יד) חמאת בקר וחלב צאן · זה היה בימי שלמה שנאמר עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן: עם חלב כרים · זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר ואוכלים כרים מצאן: חלב כליות חטה · זה היה בימי שלמה שנאמ' ויהי לחם שלמה וגו': ודם ענב תשתה חמר · בימי עשרת השבטים השותים במזרקי יין: (יג) במותי ארץ · לשון גובה: שדי · לשון השדה: חלמיש צור · תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיבה של אחריו נקוד חלמיש וכשהוא דבוק נקוד חלמיש: (יד) חמאת בקר · הוא שומן הנקלט ע"ג החלב: וחלב צאן חלב של צאן · וכשהוא דבוק נקוד חלב כמו בחלב אמו: כרים · כבשים: ואילים כמשמעו: בני בשן · שמנים היו: כליות חטה · חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככוליא · ודם ענב · היה שותה טוב וטעם יין חשוב: · חמר · יין בלשון ארמי. חמר · אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם ויינום בלשונו · ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אנקלוס אשרינון על תקפי ארעא וגומר: (טו) עבית · לשון עובי: כשית · כמו כסית לשון כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא אומר וישם פימה עלי כסל: כשית · יש לשון קל בלשון כסוי כמו וכיסה קלון ערום ואם כתב כשית דגוש היה נשמע כשית את אחרים כמו כי כסה פניו: וינבל צור ישועתו · גנה ובזהו שנאמר אחוריהם אל היכל ה' וגומר אין נבול גדול מזה: (טז) יקנאהו · הבעירו חמתו וקנאתו: בתועבות · במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה: (יז) לא אלוה · כתרגומו לית בהון צרוך. אלו היה בהם צרוך לא היתה קנאה

כפולה

יונתן בן עוזיאל

כנשר היך נישרא דמעורר ומחיש לשרכפתיה ועל תסילוי מחופף כדין שכינתיה מעורר למשיריתהון דישראל וחפא עליהון טול שכינתיה והיכמא דנישרא פריס גדפוי על בנוי וטעין יתהון וסביל יתהון על איברוי כדין טעינינון וסבלינון ואשרינון על תקוף כרכי ארעא דישראל :

ה׳ מימרא דיי בלחודיהון ישרינון בארעהון ולא משרי ביניהון פלחי פולחנא נוכראה :

ירכיבהו אשרינון על כרכי ארעא דישראל ואייכל יתהון תפנוקי עללת חקלהא ואוניק יתהון דובשא מפירהא דמתרביין על כיפין ומשחא מזיתהא ומלבלבין מטנרין תקיפין :

חמאת יהב להון לוואי שמיני תורין מן ביזת מלכיהון וחלבא מבכירי ענון מן עדי שלטוניהון עם טוב פטימין ודכרין בני דענין שמינין ממתנן וגדאין אמר משה נביא אין נטרין הינון עמא בית ישראל מצוותא דאורייתא אתאמר עלי בנבואה דיהוון גרגירי חיטיהון היך כוליין דתורי וחמר סומק מן ענבא חד מפקין כור חד :

וישמן ועתרו בית ישראל ופחזו אצלחו תקוף קנון נכסין ושבקו פולחן אלהא דברא יתהון וארגיזו קדם תקיפא דפרקינון :

יקניאוהו קנון יתיה בפולחנא נוכריא במרחקתהון ארגיזו קדמוי :

יזבחו ידבחון לטעוות דמתילין לשידין דלית בהון מדעם דצרוך טעוון דלא ידעונון דחלן חדתן דמזמן קריב אתעבידו ולא אתעסקו בהון אבהתכון :

צור דחלת תקיפא דברא יתכון אתנשיתון ואנשיתון מימר אלהא דעבד יתכון מחילין מחילין :

וירא וגלי קדם יי והוה רגז מן קדמוי מן דארגיזו קדמוי בניא חביביא דאתקרון על שמיה בנין ובנן :

ויאמר ואמר מפלגא איפליג אפי רעותי מנהון נחמי מה יהוי בסופיהון ארום דר דהפכנין הינון בנין דלית בהון הימנותא :

ירושלמי

מנישרא דמעיר על קיניה ועל גוזלוי הוא מחסחף פרס בגפוי וטען יתהון וסבל על תקוף אברוי :

ירושלמי

יי לבלחודיהון אשרי יתהון ולית ביניהון פלחי פולחן נוכריי :

ארכיבינון על במסא דארעא ואייכל יתהון עללת תפנוקי מלכין ואייניק יתהון דבש מן כיפא ומשח יתהון מן כוף שמיר טינרא :

רביכי תורין ושמיני עאן עם טוב דפטימין ודיכרין בני בתנייא וגדיין עם שמניהון דחיטיא אמר משה נביא אין נטרין הינון בני ישראל מצוותא ואורייתא מן ענבא דדא יהוין שתיין כוס דחמר :

ואכלו דבית ישורון ובעטו ועתרו ומרדו ואצליחו וקנו נכסין ושבקו מימר אלהא דיברא יתהון וכפרו בדחלא תקיפא דיפרק יתהון :

אקנין קדמוי בטעווהון במרחקהון אבעיסו יתיה :

ידבחון לשידיא דליה בהון מפש טעוון דלא חכימו יתהון חדתנין מן כדון אתברין ולא אידכרין בהון אבהתכון :

תקיף דיברא יתכון אנשיתון ושבקתון מימר אלהא דיברא יתכון ועבד יתכון מחלין מחלין :

וגלי קדם יי והוה רגו מן כעסא דאכעיסו יתיה בניא חביבא דהוו חביבין עלוי היך בנין והיך בנן :

ואמר מיפק

הם

אפיק אפי רעותי מנהון אחמי מה הוו באחריותהון ארום דר תהפכנה אינון בנין דלית בהון הימנו אינון

כפולה כמות עכשיו : חדשים מקרוב באו · אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי : לא שערום אבותיכם · לא יראום מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נהגם בספרי ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו שם שעירים הם שדים לא ראו אבותיכם שעירים האלו : (יח) תשי · תשכח ורבותינו דרשו כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם · אל מחוללך · מוציאך מרחם לשון יחולל אילות חיל כיולדה : (כ) מה אחריתם · מה תעלה בהם בסופם · כי דור תהפוכות המה · מהפכין רצוני לכעס לא אמון בם אין גדולי נכרים בהם כי הוריתים דרך טובה ויקרו ממנה : אמון לשון ויהי אומן וגו׳ רטורה בלעז · ד״א אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם

וק״ל כרי דדרש אל תקרי מחוללך אלא שעשה מחילין מחילין :קידו׳ תקיף פי׳ רוח חזק כאשר :וכן לעיל בתי כמתיב ר״ד

ולא משרי ביניהון פלחי נוכראה הס״ל כרדי קי״ג״ל אל ישראל שאין קוניט לכר ולא אחר מן האומות עמהם וכל זה כמדרש ואין עמו אל נכר שלא יהיו ככם כני ע״ג דמתרביין לשון רבוי וגדול הוא : ומלבלבין תרגום של כתמר יפרח היך דקלא ילבלב וק״ל · שמינן ממתנן פיר׳ תרגום של הבשן ליוואי שמיני תורין פירש חמאה ונקראת כן ע״ש הדיבוק לשומן וכמ״ש ג״כ בתרגום זה לעיל פר׳ וירא דף כ״ח פ׳ ויקח חמאה : מכן פי׳ מתוכחר שככשים : היך כוליין דתורי פירש כשתי כליות של שור כדא״ל שיהיה כל חטה לשיעור כשתי כליות וכו׳ : ומיכא חד מפיק כו׳ ג״ן שם אין לך כל ענבה שאין עושה שלשים גרבי יין של חמר אל תקרי חמר אלא חומר וכו׳ תדק הלשון חמר שעורים : מחילין מחילין פיר׳ כנ״ל [illegible]

כא הם קנאוני בלא־אל כעסוני
בהבליהם ואני אקניאם בלא־עם בגוי
נבל אכעיסם: כב כי־אש קדחה
באפי ותיקד עד־שאול תחתית ותאכל
ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים: כג
אספה עלימו רעות חצי אכלה־בם:
כד מזי רעב ולחמי רשף וקטב
מרירי ושן־בהמות אשלח־בם עם־
חמת זחלי עפר: כה מחוץ תשכל־
חרב ומחדרים אימה גם־בחור גם־
בתולה יונק עם־איש שיבה:
כו אמרתי אפאיהם אשביתה
מאנוש זכרם: כז לולי כעס
אויב אגור פן־ינכרו צרימו פן־
יאמרו ידנו רמה ולא יהוה פעל כל־
זאת: כח כי־גוי אבד עצות
המה ואין בהם תבונה: כט לו חכמו
ישכילו זאת יבינו לאחריתם:
ל איכה ירדף אחד אלף ושנים
יניסו רבבה אם־לא כי־ צורם מכרם
ויהוה הסגירם: לא כי לא
כצורנו צורם ואיבינו פלילים:

ג' ומלא: ג' וחסר: ג' וחסר: פילס חסר: אשביתה מלמד זכרם קופי תיבות לאפ' מאם לולא מאם בתירי מחד בפרין:

חמישי

ואין כפסו' תבונה ק"ח תמן סלא בים כספר תבונה שנהנו מפמידתו של אחוזים:

אנון אקניאו קדמי בלא־דחלא ארגיזו־
קדמי בטעותהון ואנא אקנינון בלא־עם בעם
טפש ארגיזינון: ארי־קידום תקיף פאשא
נפק מן־קדמי ברגז ושיצי עד־שאול ארעיתא
אסיף ארעא ועללתה ושיצי עד־סיפי טוריא:
אסיף עליהון בישן מכתשי אגרי בהון:
נפיחי כפן ואכילי עוף גבר ומכתשי רוחין בישין ושן
חיות ברא אגרי בהון עם חמת תניניא דזחלין
בעפרא: מברא תתכיל חרבא
ומתוניא חרגת מותא אף עולימיהון אף
עולימתהון ינקיהון עם סביהון:
אמרית יחול רוגזי עליהון ואשיצינון אבטיל
מן בני אנשא דכרניהון: אלולפון רוגזא
דסנאה כניש דלמא יתרברבון בעיל דבבא דלמא
יימרון ידנא תקיפת לנא ולא מן־קדם יי הות
כל־דא: ארי עם מאבדי עצה אנון
ולית בהון סוכלתנו: אלו חכימו
אסתכלו בדא סברו מה יהי בסופיהון:
אכדין ירדוף חד לאלפא ותרין יערקון לרבותא
אלהין ארי תקיפיהון מסרינון ויי אשלימינון:
ארי לא כתוקפנא תוקפהון
ובעלי דבבנא הוו דיננא:

כי ארי

שבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני. הבעירו חמתי: בלא אל. בדבר שאינו אלוה: בלא עם. באומה שאין לה שם שנ' הן ארץ כשדים זה העם לא היה. בעשו הוא אומר בזוי אתה מאד: בגוי נבל אכעיסם. אלו הכופרים וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים: (כב) קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבולה. ארצכם ויבולה: ותלהט. ירושלים המיוסדת על ההרים שנא' ירושלים הרים סביב לה: (כג) אספה עליהו רעות. אחביר רעה אל רעה לשון ספו שנה על שנה ספות הרוה את הצמאה ספו על זבחיכם. ד"א אספה אכלה כמו כן הספה: חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב. א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו ומשמו של ר' משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו. מזי. לשון ארמי שער מזיא דשער מזיה כמזיה: ולחומי רשף. השדים נלחמו בהם שנ' ובני רשף יגביהו עוף והם שדים: וקטב מרירי. וכריתות שד ששמו מרירי. קטב כריתה כמו אהי קטבך שאול: ושן בהמות. מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המהלכים בגחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך: (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות: ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מתוך אימה והוא מת והולך בה. ד"א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו וכן ת"א. ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת: ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדריהם שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו: (כו) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה לצדליכם מפלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם. ויש פותרין אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפיאם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך ואאמצכם כמו פי וכו' שהיסוד אינו ראוי בו כלל. ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי המחלקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם: (כז) לולי כעס אויב אגור. אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שנ' פן ינכרו צרימו. יעשו דבר נכרי לתלות גבורתי בנכרי שאין הגדולה שלו: פן יאמרו ידינו רמה וגו'. כי אותו גוי אובד עצות המה: ואין בהם תבונה. שאלו היו חכמים ישכילו זאת: (כט) איכה ירדוף וגו'. (ל) יבינו לאחריתם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: (ל) איכה ירדוף וגו'. מהם אלף מישראל: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. מסרם והסגירם בידינו דליב"ר בלעז: כי לא כצורנו צורם. כל זה היה לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יוכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו כי לא כסלענו סלעם. כל צור שבמקרא לשון סלע: ואויבינו פלילים. ועכשיו אויבינו שופטים אותנו אחרי צורנו מכרנו להם:

בי מגפן

הם הנון אקנון קדמי בדלא אלהא ארגיזו קדמוי בהבליהון ואנא אקנינון באומא דלא אומא בבבלאי עמא טפשא נרגוז יתהון : כי אש ארום קידום תקיף כאישא נפק מן קדמי ובערת בתקוף רוגזי ואיקידת עד שיול ארעיא וסייפת ארעא ועללתה ושלהבת יסודי טווריא : אספה וכד הנון יהיבין בבבל הנון פלחין לטעוותהון בגין כן אמרית במימרי למכנשא עליהון בישתא גירי מחת פורענותי אשיצי בהון : מזי אגלי יתהון במדי ובעילם מן גוא שבית בבל אעיקו להון דבית אגג די מתילין לשדין מנפחי כפן ולמזיקי אכילי עוף ולבני טהררי כתישי רוחין בישין ולילין ומרווחי רוחין בישין ויוונאי דנכיתין בשיניהון היך חיוות ברא איגרי בהון ואטלטילינון ביד ארמאי דמליין אריסין כחיוין ארמניא זחלוי דעפרא : מחוץ עמא דגלו מברא לארעא דישראל תתכיל יתהון מחת חרבא ודמשתיירין בארעא דישראל בגו קיטוני מדמיכיהון איגרי בהון חרגת מותא אילך ואילך ישתיצון לחוד עולימיהון ולחוד בתולתהון יניקתהון עם גובריהון וסביהון : אמרתי אמרית במימרי למיכלי מנהון רוח קודשי אשייר בהון קליל כגבר דחציד חיקליה ומשייר ארעא חדא אבטול מספר ייחוס אנוש דוכרניהון : לולי אלולפון רוגזא דסנאה דחיל דלמא יתרברבון לקובלי מעיקיהון דלמא יימרון ידינן מתפרעין לן מבעלי דבבינן ולא מן קדם יי אתגזרת כל דא : כי גוי ארום אומא מאבדן עיטין טבן הנון ולית בהון סוכלתנו : לו חכמו אלו הוו חכימין הוון מסתכלין באורייתא והנון מתבוננין מה יהי עתיד למהוי בסופיהון : איכה היכדין יהי סנאה חד רדיף אלף מנהון ותרין יעירקון לרבותא מנהון אלהן מטול דתקיפהון מסרינון ויי אשלימינון : כי לא ארום לא כתקיפהון דישראל מעוותהון דעממיא ארום תקיפהון דישראל כד יחובון מייתי עליהון פורענותא וכד פרסין ידיהון בצלו עני ומשיזיב יתהון אבל טעוותהון דעממיא עא לית בהון צרוך ועל די ארגיזינן קדמוי ולא הדרנן לפולחניה אתעבידו בעלי דבבינן פהדינן ודיינינן :

אנון אקניין יתי בטעון דלא מה אכעיסו קדמוי במרחקתהון ואנא אקני יתהון באימה דלא אומה באומה טפשא אכעס יתהון :

ארום אשא נפקת בשערת רוגזי ואוקדת עד שיול ארעיתא ותכלת ארעא ומליה ולהטת יסודי טוריא :

ירושלמי

אמרית במנמרי למיתייא עליהון בישן גירי פורענותי אגרי בהון :

מנפח כפן ואכילי עוף מסאב מרווחי רוחין בישין ושן ארבעתי מלכוותא דמתילן לחיות ברא אגרי בהון עם חמתהון דתניניא זחלי עפרא :

מן שוקא תתכל יתהון חרבא ומן קיטוני מדמכיהון אימתה דמותא לחוד עולימין לחוד בתולין ינקין עם גברין סבין :

אמרית במימרי למתייא עליהון רגוז אבטל מן בני אנשא דכרניהון :

ירושלמי

אלולי כעסא דסנאה יתקף דלא יתגברון עליהון בעלי דבביהון ודלא יימרון ידנן אתפרען לן מן בעלי דבבינן ולא מן קדם יי אתעבדת הדא :

ארום אומא הדא אבידי עיצן בישן אנון ולית בהון סוכלתנו :

אלו חכימו ישראל ויליפו אורייתא אתבוננו מה דהוי באחריותא :

כד הוו ישראל לעיין באורייתא ונטרין פקודייא הוה חד מנהון רדיף אלף ותרין מנהון ריבוותא מערקין על דחטון וארגזון קדמוי תקיף שבק יתהון ביד בעלי דבביהון :

ארום לא פרחצונן רחצונהון דאומיא על דחטינן וארגזינן קדמוהי אתעבידו בעלי דבבינן דיינינן :

ארום

כי מגפן

יונתן גירי מחת פורענותם הכל מבואר לעיל וכן ולכני טיהררי וכו : ויונתי דנכיתין יש רוצי לגרוס ועכזי ופי' הכלן ינשבו כשיניהם וק"ל : קיטוני מדמכיהון פירוש חדרי משכב סיפנים בס' וג"כ מבואר לעיל פעמים הרבה ואיפיכי מטרת למס לו : מסייר בהון קליל פירש מעט ויפסס הכף במסייר בסדבו ספקר לעניי : מיטיז טכן פירוש סגום טובות וכ"ל כד"דדרם כלפי ישראל אכדו עצם טובם סניהנם לסם : וכן בקרבנור ירושלמי ויש מגיסין כיסן ולכתוב טכן ולא מלאכי לכי לסגים מטעפי שפתכתי וגם אלו כתובה הכתירם ביד אודי לפנות מכיסן טכן וק"ל : מסרינן ודמכן כדא"ל ואויבנו פליליםכבר כתב זי

אויב לא דן ולא מעיד עתה הוכחת עלינו אויבים עריר ודיעד ונעכין הוא מפיך זות ,תעיד בו' :

לב כי מגפן סדם גפנם ומשדמת
עמרה ענבמו ענבי רוש אשכלת מררת
למו: לג חמת תנינם יינם
ג׳ מלא וראש פתנים אכזר: לד הלוא
כתורים ופלוגתא על דין: הוא כמס עמדי חתום באוצרתי:
לה לי נקם ושלם לעת
תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש
חולם מלא: עתדת למו: לו כי ידין
ששי יהוה עמו ועל עבדיו יתנחם כי
יראה כי אזלת יד ואפס עצור
חולם מלא: ועזוב: לז ואמר אי אלהימו צור
חולם מלא׳: חסיו בו: לח אשר חלב זבחימו יאכלו
ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכם יהי
ל׳ ומלא: עליכם סתרה: לט ראו עתה
כ׳ מלא בתורה כל הפס כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי
ל׳ נמלא: אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא
ואין מידי מציל: כי

ארי כפורענות עמא דסדום פורענותהון
ולקיותהון כעם עמורה מחתהון בישין כרישי
חיוין ותושלמת עובדיהון כמרורתהון:
הא כמרת תניניא כס פורענותהון וכרישי
פתני חיוין אכזראין: הלא
כל עובדיהון גלן קדמי גניזין ליום דינא
באוצרי: קדמי פורענותא
ואנא אשלם בעידן דיגלון מארעהון ארי
קריב יום תברהון ומבע דעתיד להון:
ארי ידין יי דינא דעמיה ופורענות
עבדוהי צדיקיא יתפרע ארי גלי קדמוהי
דבעידן דתתקף עליהון מחת סנאה יהון
מטלטלין ושביקין: ויימר אן דחלתהון
תקיפא דהוו רחיצין ביה: דהוו
נכסתהון הוו אכלין שתן חמר נסכיהון
יקומון כען ויסעדונכון יהון עליכון למגין:
חזו כען ארי אנא אנא הוא ולית
אלהא בר מני אנא ממית ומחיה מחינא ואף מסינא ולית מן ידי משיזיב:

ארי

(לב) כי מגפן סדום גפנם · מוסב למעלה אחרית כלפי אויביהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה: שדמות · שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל בשדמות קדרון: ענבי רוש · עשב מר: אשכלות מרורות למו · משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם וכן תרגם אנקלוס ותושלמת עובדיהון כמרורתהון: (לג) חמת תנינים יינם · כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם: וראש פתנים · כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס עמדי · כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני: הלא הוא · פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי נקם ושלם · עמי נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם · ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור ואימתי אשלם להם: לעת תמוט רגלם · כשתתום זכות אבותם שהן סמוכים עליו: כי קרוב יום אידם · משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה: וחש עתידות למו · וממהר יבואו העתידות להם: וחש · כמו ימהר יחישה · עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתי' מראש · מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבאו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו · כשישפוט אותן ביסורין הללו האמורות עליהם כמו כי בם ידין עמים · כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם · לשון הפך מחשבה להטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד · כשיראה כי אזלת יד האויב הולכת וחוזקת עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור · נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב · על ידי עוזב · עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים כצאתם לצבא על האויב בלשון לעז מיינטניט · עצור הוא הנושע במעצור המושל: עזוב · מחוזק ויעזבו את ירושלים עד החומה איך לא עוזבה עיר תהלת: ואמר · הקב"ה עליהם אי אלהימו ע"א שעבדו: (לז) צור חסיו בו · הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו · היו אותן אלוהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה · אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה · הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא · אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי · עומד כנגדי למחות: עמדי · דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל · הפושעים בי:

כי אשא

כי מגפן · ארום עובדיהון דעמא האלין דמיין לעובדי עמא דסדום ועצתהון בישין כעיצתהון דעם עמורא מחשבתהון בישין כרישי חיוניא חורמניא בגין כן תהון תושלמתהון מתכלן וממררן להון :

חמת · הי כמרירתהון דתניניא כד הינון רוון מן חמרהון בגין כן יהי מריר כס דלווט דישתון ביום פורענותהון והיך רישי פיתוניא היכדין אינון אכזראין : הלא הלא עובדיהון דאינון עבדין בטומרא קדמי כולהון גליין חתימין ומתקנין באפותיקי :

לי נקם קדמי פורענותא ואנא אשלים לעדן דתימוט רגליהון לגלותא ארום קריב למיתי יום תבריהון ומבעא בישתא דמעתדא להון : כי ידין ארום דאין מימרא דיי ברחמוי דינא דעמיה ישראל ועל בישתא דגזר על עבדוי יהי תהו קדמוי ארום גלי קדמוי דבעידן דיחובון ותתקף עליהון מחת סנאה ותתנטל סעיד מידיהון ויהון פסקין מהימניא מהי עוברין טבין ויהון מיטלטלין ושביקין : ואמר ויימר סנאה האן הוא דחלתהון דישראל תקיפא דרחיצו ביה : אשר דתריב נכסתהון הוון אכלין שתן חמר ניסוכיהון יקומון כדון ויסעדונכון יהי עליכון מגין במימריה : ראו כד יתגלי מימרא דיי למפרוק ית עמיה יימר לכל עממיא חמון כדון ארום אנא הוא דהוויי והוית ואנא הוא דעתיד למהוי ולית אלהא חורן בר מני אנא במימרי ממית ומחי מחיתי ית עמא בית ישראל ואנא אסי יתהון בסוף

יומיא ולית דמשיזיב מן ידי גוג

ומשירייתיה דאתין

למסדרא סדרי קרבא

עמהון :

כי אשא

ארום עמא האלין עובדיהון מדמיין לעובדא עמא דסדום ומחשבתהון מדמיא למחשבתיה דעמא דעמורה עובדין בישין מתכלן ומררן להון :

ירושלמי

ארום עמא האלין חמתיה מדמיא לחמתיה דתניניא בזמן דשתיין חמר ורוגזיהון מדמי לרישי חיויא פתמנאי ואכזוראי וגזראי :

הלא הוא כסא דין פורענותא ממזג ומתקן גפי לרשיעיא חתים באוצרי ליום

דינא רבא :

ירושלמי

דידי הוא נקמתא ואנא הוא דמשלם לעדן דתמוט רגליהון דצדיקיא ארום קריב הוא יומא תבריהון דרשיעיא ואשתא דגהנם עתידא להון ומזרז ומייתי פורענותא עליהון :

ירושלמי

ארום דאין הוא יי דיניהון דעמא בני ישראל ועל עבדוי צדיקיא הוא מתנחם ארום גלי קדמוי ארום מטת ידיהון דצדיקיא ואכון שביקין ומטישין ולית להון דסעד

ויהמית :

ירושלמי

ואמר עתידין אומיא למימר הן הוא אלהא דישראל תקיפא דאתרחצו ביה :

ירושלמי

דיהוון מקריבין קדמוי תרבי נכסי קורבניהון וחמר ניסוכיהון הוון מקריבין קדמוי יקום כען ויפרוק יתהון דיהוין עליהון כמגנא :

חמו ארום כדון אנא במימרי הוא ולית אלהא אוחרן בר מיני אנא הוא דממית חיין בעלמא הדין ומחיי מתיא לעלמא דאתי אנא הוא

דמחי ואנא הוא דמסי ולית דמשיזיב מן ידוי .

ארום

יונתן חיוורית חורמנית תרגום של ספיסוף וככר תכות כביאורינו וכן שות כספרו תלמידי של יחש הקדמונים אתסי ססטנית אדם נחוש :

מתכלן דרש אשכולת לשון שיכול וק"ל

יסי׳תהן פי׳ שתל פרעות שגזר יהא מתחרט : לשון גמרא כתובה של הראשונות וכמש"רזל כבהמקוס דן את ישראל תפות שוח לפנים כביכול :

מ כי אשא אל שמים
ידי ואמרתי חי אנכי לעלם :
מא אם שנותי ברק חרבי
ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי
ולמשנאי אשלם . מב אשכיר
חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם
חלל ושביה מראש פרעות אויב :
מג הרנינו גוים עמו כי דם
עבדיו יקום ונקם ישיב
לצריו וכפר אדמתו עמו :
פ מד ויבא משה וידבר את
כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע
בן נון : מה ויכל משה לדבר את
כל הדברים האלה אל כל ישראל :
מו ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל
הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום
את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה
הזאת : מז כי לא דבר רק הוא
מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים
על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה
לרשתה : פ מח וידבר יהוה
אל משה בעצם היום הזה לאמר :

עלה

ארי אתקינית בשמיא בית שכינתי ואמרית
קיים אנא לעלמין : אם חד על חד
כחיזו ברקא מסוף שמיא ועד סוף שמיא
תתגלי חרבי ותתקף בדינא ידי אתיב פורענותא
לסנאי ולבעלי דבבי אשלם :
אירוי גירי מדמא וחרבי תקטיל בעממיא מדם
קטילין ושבין לאעדאה כתרין מריש סנאה
ובעיל דבבא : שבחו עממיא עמיה
ארי פורענות עבדוהי צדיקיא יתפרע
ופורענותא יתיב לסנאוהי ויכפר על ארעיה
ועל עמיה : ואתא משה ומליל
ית כל פתגמי תושבחתא הדא קדם עמא
הוא והושע בר נון : ושיצי משה
למללא ית כל פתגמיא האלין עם כל
ישראל : ואמר להון שוו לבכון לכל
פתגמיא דאנא מסהיד בכון יומא דין
דתפקדינון ית בניכון למטר למעבד ית כל
פתגמי אוריתא הדא : ארי לא פתגם ריקן
הוא מנכון ארי הוא חייכון ובפתגמא הדין
תורכון יומין על ארעא דאתון עברין ית יורדנא
לתמן למירתה : ומליל יי עם משה
בכרן יומא הדין למימר :

סק

זאת חסרים

פ' ומלא לאלהים יחד ושרבינו ו'

שביעי
לית בתורה ואיתן ג'

כי לא דבר רק הוא כי' כתורי' והכור רק לומר כמו שהכור רק היה חלא מחולייהו כי התורה לא יוכל אדם להתמלאות ממנה. רק מגין על הקיץ לומר שאפילו כל התגין של תורה תילי תילין של הלכות :

(מ) כי אשא אל שמים ידי · כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה : ואמרתי חי אנכי · לשון שבועה הוא
אני נשבע חי אנכי : (מא) אם שנותי ברק חרבי · אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק פלג"דור :
ותאחז במשפט ידי · להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה · דבר אחר
ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם · אשיב נקם וגומר · למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא
שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הק"בה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והק"בה זורק
חציו ויש בידו להשיבם כאלו אוחזן בידו שברק הוא חציו שנאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידיו משפט הזה
לשון פורענות הוא כלעז יושטיזיא : (מב) אשכיר חצי מדם · האויב : וחרבי תאכל בשרם · מדם חלל ושביה ·
זאת תהיה להם מעון דם חללי ישראל ושביה ששבו מהם . מראש פרעות אויב · מפשע תחלת פרצת האויב כי
כשהק"בה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל (מג) הרנינו
גוים עמו · לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהק"בה בכל התלאות שעברו
עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו : כי דם עבדיו יקום · שפיכות דמיהם כמשמעו : ונקם ישיב לצריו ·
על הגזל ועל החמס כענין שנאמר מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה ואומר מחמס אחיך
יעקב וגומר : וכפר אדמתו עמו · ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב · וכפר לשון
רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו במנחה לרוגזים : וכפר אדמתו · ומה היא אדמתו עמו · כשעמו מתנחמים ארצו
מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב · בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו
בה רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש את כולה כנגד האומות רבי יהודה
דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא
להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא
כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית · ור' נחמיה דורשה כלפי האומות ע"א כי גוי אובד עצות המה כאן
שפירשתי אחלה עד ואויבנו פלילים : (ל) כי מגפן סדום גפנם · של אומות ע"א : ואשדמות עמורה וגו' ולא
ישימו לבם להלות הגדולה כי : ענבמו ענבי רוש · הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל לפרעה ולהמרידם
לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני : (לג) חמת תנינים יינם מוכן לאשקותם צלחם
שעם וגאם · (לד) כמוס עמדי · אותו הכוס שנאמר כי כוס ביד ה' וגומר . (לה) לעת תמוט רגלם · כענין
שנאמר תרמסנה רגל : (לו) כי ידין ה' עמו · כלשון זה משמש כי ידין כלשון דהא ואין ידין לשון ייסורין אלא כמו
כי יריב את ריבם מיד עושקיהם : כי יראה כי אזלת יד וגו' ואמר אי אלהימו ואויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו
הלא טעות הרתם כשגרר את הסריכה בענין שנא' ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך : (לט)
ראו עתה כי אני וגומר · אז יגלה הקדוש ברוך הוא ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה
ואני אכה עליהם הטובה : ואין מידי מציל · שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם : (מ) כי אשא אל שמים ידי

כי אשא ארום זקפית בשבועה ית ידיי בשמיא ואמרית הכמא דאנא קיים היכדין לא אבטיל שבועתי לעלמין :

אם שנותי אין שנינא היא ברק סייפי ותתקיף בדינא ידי אחזור פורענותא למעיקי עמי ולסנאיהון אשלים אגר עובדיהון בישיא :

אשכיר אירוי גירי מן אדם קטוליהון וסייפי תגמור בשריהון מדם קטילין ושיבין משירוי פורענית סנאיהון דעמי :

הרנינו שבחו אומיא עמיה בית ישראל ארום אדם עבדוי דאישתיזי הוא פרע נטר ונקמא דפורענותא יחזור על מעלי דבבוי והוא במימריה יכפר על אנפי ארעיה ועמיה :

ויבא משה ואתא משה מן משכן בית אולפנא ומליל ית כל פתגמי תושבחתא הדא במשמעהון דעמא הוא והושע בר נון :

ויכל ופסק משה מן למללא ית כל דביריא האלין עם כל ישראל :

ויאמר ואמר להון שוו לבכון לכל פתגמיא דאנא מסהיד בכון יומנא דתפקדונון ית בניכון מטול למינטור ולמעבד ית כל פתגמי אורייתא הדא :

כי לא ארום לית פתגם ריקם באורייתא אלהן לדעברין עלה ארום הוא חייכון ובפתגמא הדין תורכון יומין על ארעא דאתון עברין ית יורדנא תמן למירתה :

וידבר ה׳ ומליל יי עם משה בשבעא בירחא דאדר בכרן יומא הדין למימר :

ארום זקיפית ידי בשבועייא לשמיא ואמרית חי וקיים אנא במימרי לעלם :

אם אשני בברקא חרבי ותתקף בדינא ידי ימינא אחזור נקמתא לשנאוי ולבעלי דבביהון דעמי אשלם גמליהון להון בישיא :

ארווי גירי מן אידמהון וחרבי תתפל בבשריהון מן אדם קטוליהון דעמי ושבייהון מן רישי גיבוריהון פולמרכיהון :

קלסו קדמוי עמא שבחו יתיה עמיה דבית ישראל ארום עלבון עבדוי צדיקיא הוא תבע ונקמתא יחזיר לבעלי דבבוי ובחובי עמא לקייה ארעא ויכפר על ארעיה ועל עמיה :

ואתא משה ומליל ית כל שבח פתגמי שירתא הדא במשמעהון דעמא הוא והושע בר נון :

ואשלים משה למללא ית כל פתגמיא האילין עם כל ישראל :

ואמר להון שוו לבביכון לכל פתגמין די אנא מסהיד בכון יומא הדין די תפקדון יתהון ית בניכון למיטר למעבד ית כל מילי שבח אורייתא הדא :

ארום לא פתגם ריקן הוא מנכון ארום הוא חייכון ובפתגמא הדין תסגון יומין על ארעא די אתון עברין ית ירדנא תמן למירת יתה :

ומליל מימרא דיי עם משה היך זמן יומא הדין למימר :

ירושלמי ותתקף בדינא ידי ימינא כמו שנאמר ימינך ה׳ תרעץ אויב : פולמרכיהון פירוש ראשי גייסות ·

מן משכן בית אולפנא מפני שבבית המדרש היה מגיד ומתרגם בהם כדלעיל ריש פ׳ וילך ואזל לבי משכן אולפנא׳ בשבעא בירחא דאדר דס"ל דביה מית שנולד ביה ביום מת ·

עלה סק

כמו כי נשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה : ידי מקום שכינתי כמו אים על ידו · והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי חי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם ויכולת בידי לפרע מן המתים ומן החיים מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותן : (מא) אם שנותי ברק חרבי · הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי. כולו כמו שפירשתי למעלה : (מד) הוא והושע בן נון · שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראהו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאף על פי שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו : (מו) שימו לבבכם · צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע וגו׳ לכך והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה על אחת כמה וכמה : (מז) כי לא דבר רק הוא מכם לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם. דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו׳ לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו. (מח) וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה · בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בעצם היום הזה בא נח במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה · במצרים נאמר בעצם היום הזה הוציא ה׳ לפי שהיו מצריים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו׳

מפטיר

ג' פסוקים ארוכי' כלה תנינתא

ס' מלאים ב' מלהיל וב' מלרע

ל"ת נלא ולית אלא בקורא

מט עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל לאחזה:
נ ומת בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו:
נא על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדבר צן על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל:
נב כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אל הארץ אשר אני נתן לבני ישראל:

סק לטורא דעבראי הדין טורא דנבו דבארעא דמואב דעל אפי יריחו וחזי ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל לאחסנא:
ומות בטורא דאת סליק לתמן ותתכניש לעמך כמא דמית אהרן אחוך בהור טורא ואתכניש לעמיה:
על דשקרתון במימרי בגו בני ישראל במי מצות רקם מדברא דצין על דלא קדישתון יתי בגו בני ישראל:
ארי מקביל תחזי ית ארעא ולתמן לא תיעול לארעא דאנא יהיב לבני ישראל:

נ"ב כל"ב סימן:

ומפטירין שובה ישראל · בקושט בסימן י"ד:

פ פ פ פ פ פ

לג

וזאת הב' כ' [illegible] מתחיל בוי"ו ותקיים בוו"ו ותר סברך לב שבטים:

א וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו:
ב ויאמר יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת למו:
ג אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגלך

ישא

ודא ברכתא דבריך משה נביא דיי ית בני ישראל קדם מותיה: ואמר יי מסיני אתגלי וזיהור יקריה משעיר אתחזי לנא אתגלי בגבורתיה על טורא דפארן ועמיה רבבת קדישין כתב ימיניה מגו אשתא אוריתא יהב לנא: אף חביבינון לשבטיא כל קדישוהי

בית

(נ) כאשר מת אהרן אחיך · אותה מיתה שראית ונתאוית אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ ונסתלק · אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: (נא) על אשר מריתם פי · גרמתם למרות פי · על אשר לא קדשתם אותי · גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לא לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן: (נב) כי מנגד · מרחוק תראה וגו' כי אם לא תראה עכשיו לא תראנה עוד בחייך: ושמה לא תבוא · וידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:

חסלת האזינו

(א) וזאת הברכה: לפני מותו · סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא · פתח תחלה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך ריצוי הוא כלומר כדאים הם אלו שתחול עליהם ברכה · מסיני בא · יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם · וזרח משעיר למו · שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו: הופיע להם מהר פארן · שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו · ואתה · לישראל · מרבבת קדש · ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: אש דת · שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו · ד"א אש דת כתרגו' שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חובב עמים · גם חבה יתירה חבב את השבטים כל א' וא' קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הק"בה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קדושיו בידך · נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנא' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך: והם תכו לרגלך · והם ראויים לכך שהרי תיכנו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני · תוכו לשון פעלו הותוכו לתוך מרגלותיך. ישא מדברותיך · נשאו עליהם עול תורתך: מדברותיך · המ"ם בו יסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואשמע קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם ט"ס פורפרלדור"ש בלעז · ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך [illegible] ד"א אף חובב עמים · אף בשעת חיבתן של אומות העולם שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם · כל קדושיו בידך · כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם:

נסם

עלה והוה כיון דאמר ליה מימרא דיי סוק לטוור עבראי הדין טוורא דנבו חשב בלביה ואמר דלמא דמייא מסוקתא דא למסוקתא דטוורא דסיני אמר איזל ואיקדיש ית עמא אמר ליה מימרא דיי לא כל היאך אלהן סוק וחמי ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל לאחסנא:

ומות ושכוב בטוורא דאנת סליק לתמן ואתכנש לעמך אוף אנת היכמא דשכב אהרן אחוך בטוורוס אומנוס ואתכנש לעמיה מן יד פתח משה פומיה בצלותא וכן אמר רבוניה דעלמא בבעו מנך לא אהי מתיל כבר נש דהיה ליה ביר יחידאי ואשתבי אזל פריקיה בממון סגי אלפיה חכמתא ואומניתא קדיש ליה איתא נציב אבוורנקי° דמלכייא בנא ליה בית חתנותא אתקין ליה פורייא וקטר ליה גננא בנויה זמין ליה שושביני אפא פיתיה נכס ניכסיה מזג חמריה כיון דמטא למהוי בריה עם אנתתיה תבעו שושביני למכרך ריפתא ארבע ההוא בר נש לבי דינא קמי מלכא ואתקנס דין קטול ולא דלוי°מניה עד דחמי בחדוות בריה היכדין אנא טרחית בעמא הדין אפיקית יתהון במימרך ממצרים אליפית יתהון אורייתך בניתי להון משכנא לשמך וכד מטא זמנא למיעבר ית יורדנא למירות ית ארעא אנא מתקנס לממת אי ניחא לקמך דלי מני דאעבור ית יורדנא ואחמי בטובתא דישראל ומבתר כדין אימות:

על אתיב ליה מרי עלמא וכן אמר מן בגלל דשקרתון במימרי במצע בני ישראל במוי מצות ריקם מדברא דצין מטול דלא קדשתון יתי במצע בני ישראל: כי מנגד ארום מקבל תחמי ית ארעא ותמן לא תיעול לארעא דאנא יהיב לבני ישראל:

ירושלמי

סק לטורא דעבראי הדין טורא דנבו דאית בארעא דמואב דאית בלקבל יריחו וחמי ית ארעא דכנען דאנא יהב לבני ישראל לאחסנא:

ירושלמי

ותתכניש בטורא דאת סליק לתמן ותתכניש בשלם לוות עמך היך מה דאתכניש אהרן אחוך בהור טורא ואתכניש בשלם לוות עמיה:

ירושלמי

על דסריבתון בשם מימרי בגו בני ישראל במי מצותא רקם במדברא דצין על דלא קדישתון יתי בגו בני ישראל:

ארום בלקבל תחמי ית ארעא ותמן לא תיעול לארעא די אנא יהיב לבני ישראל:

פ

וזאת הברכה ודא סדר ברכתא דבריך משה נביא דיי ית בני ישראל קדם דימות: ויאמר ואמר יי מן סיני אתגלי למיתן אורייתא לעמיה בית ישראל ודנח°זיו איקר שכינתיה מגבלא למיתנה לבנוי דעשו ולא קבילו יתה הופע בהדרת איקר מטוורא דפארן למיתנה לבנוי דישמעאל ולא קבילו יתה הדר ואתגלי בקדושא על עמיה בית ישראל ועמיה ריבן רבוון מלאכין קדישין כתב ימיניה ואורייתיה מגו שלהובית אישתא פקודייא יהב להון: אף אוף כל מה דאורעה לעממיא מטול למחבבא עמיה בית ישראל כלהון קרא להון קדישין למקום באתר בית שכינתיה וכד הינון נטרין מצוותא דאורייתא משתברין לרגל

ירושלמי

ודא ברכתא די בריך משה נביא דיי ית בני ישראל קדם עד דלא יתכניש:

ואמר יי מן סיני אתגלי למתן אורייתא לעמיה דבית ישראל דנח ביקריה על טורא דשעיר למתן אורייתא לבנוי דעשו וכיון דאשכחו כתיב בגווה לא תהוון קטולין לא קבילו יתה הופע ביקריה על טורא דגבלא למיתן אורייתא לבנוי דישמעאל וכיון די אשכחו כתיב בגוה לא תהוון גנבין לא קבילו יתה וחזר ואתגלי על טורא דסיני ועמיה ריבוון מלאכין קדישין ואמרו בני ישראל כל די מליל מימרא דיי נעביד ונקביל ופשט ימיניה מגו להבי אישתא ויהב אורייתא לעמיה: הלא כל גלי וידע קדמוי דלאו בנוי דעשו ובנוי דישמעאל מקבלין אורייתא אלא כל כדין למחבביה עמיה בית ישראל כוות

ריבוון דמלאכין קדישין דאף על גב

דמייתי

לח כל סיח פי כמו לחו כל כמ"ש: נציב אבוורנקי פי' נטע נטיעה כל סתחה כמו אילן בנטע כעת לידת הילד וכעת פכשולי' עופין ממנו חופתי נקר' אבוורנקי וסוח מבכפיקי מלכות כך מפורש בגמרא דתענית דף לד: דלו מיני' וכו' פי' המתין לו ר"ל ביקלק מתנו לשון הקרם:

ודנח זיו וכו' לשון זריחה והארה וכבר כת' הרב' כונ וכל פסוק זה פוא בגמר' ולספרי וכדפירשי':

ב' בתורה ומלא:

ישא מדברתיך: ד תורה צוה־לנו
משה מורשה קהלת יעקב: ס ה
ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי
ישראל: ו יחי ראובן ואל־ימת
ויהי מתיו מספר: ס ז וזאת

ב"א פתחין:

ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל־
עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה:

שני

פ ח וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש
חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה:
ט האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו

חסר יוד שלא היה בספרים המיוחנות: ל' ומלא:

ואת־אחיו לא הכיר ואת־בנו לא ידע כי שמרו
אמרתך ובריתך ינצרו: י יורו
משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה
באפך וכליל על־מזבחך:
יא ברך יהוה חילו ופעל ידיו תרצה

ו' חד מנסין ספר:

מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן־יקומון:
לבנימן

אונקלוס

בית ישראל בגבורא אפיקינון ממצרים
ואנון מדברין תחות ענגך נטלין על מימרך:
אוריתא יהב לנא משה מסרה ירותא לכנשת
יעקב: והוה בישראל מלכא באתכנשות רישי
עמא כחדא שבטיא דישראל: יחי
ראובן בחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות
ויקבלון בנוהי אחסנתהון במניגהון:
ודא ליהודה ואמר קביל יי צלותיה דיהודה
במפקיה לאגחא קרבא ולעמיה תתיבניה
בשלם ידוהי יעבדן ליה פורענותא בסנאוהי
וסעיד מבעלי דבבוהי הוי ליה: וללוי
אמר תומיא ואוריא אלבשתא לגבר דאשתכח
חסיד מן קדמך דנסיתוהי בנסתא והוה שלים
בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן:
דעל אבוהי ועל אמיה לא רחם כד חבו מן
דינא ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב ארי נטרו
מטרת מימרך וקימך לא אשניאו:
כשרין אלין דילפון דינך ליעקב ואוריתך לישראל ישוון קטורת בוסמין קדמך וגמיר לרעוא
על מדבחך: בריך יי נכסוהי וקורבן ידוהי תקביל ברעוא תבר חרצא דסנאוהי ודבעלי
דבבוהי דלא יקומון:
לבנימן

יונתן בן עוזיאל

לרגל ענני יקרך נייחין ושריין כמן מפמא דבר:
תורה אמרין בני ישראל אורייתא פקיד לנא
משה יהבה ירתו לקהל שבטייא דיעקב:
ויהי

ירושלמי

המייתי עליהון ייסורין סגיין לא נייחין ולא
שדכין מן אולפן אורייתא והוא אנון מדברין
ואתיין לרגל ענני ונטלין ושריין על פום דבירוי:
אמרין בני ישראל אורייתא פקיד יתן משה יהב
יתה ירתו ואחסנא לקהל שבטיא דבית יעקב:
ויקום

והם תוכו לרגליך. והם מתמצעים ומתכנסים לתחת רגלך: ישא מדברותיך. מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם: (ד) תורה אשר צוה לנו משה. תורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה: (ה) ויהי. הקב"ה בישורון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם: בהתאסף. בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם. ראשי. כמו כי תשא את ראש. ראויין אלו שאברכם: דבר אחר בהתאסף. בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. בעוה"ז: ואל ימות. לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה: ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין: (ז) וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם. ועוד פירשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלין בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו': שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני (פ"א מן) הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה: ידיו רב לו. יריבו ריבו ינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו. ד"א שמע ה' קול יהודה. כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ י' נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (ומפני מה לא יחד ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים כ"כ באגדת תהלים.) וללוי אמר. ועל לוי אמר: תמיך ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במסה. שלא נתלוננו עם שאר המתלוננים: תריבהו וגו'. כתרגומו ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו: (ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו מאביו ובניו ממש שהרי לויים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים: ובריתך ינצרו. ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניהם: (י) יורו משפטיך. ראויין אלו לכך: וכליל. עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנאמר ותמיד מתניהם המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו
להלחם

יונתן בן עוזיאל

ויהי · והוא יהוה מלכא בישראל באתכנשות רישי עמא כחדא משתמעין ליה שבטיא דישראל: יחי · ייחי ראובן בעלמא הדין ולא ימות במיתותא דמייתין בה רשיעיא לעלמא דאתי ויהי עולימוי מתמניין עם עולימיהון דאחוי בית ישראל: וזאת · ודא בירכתא לשבטא דיהודה וזווג בחולקיה ובבירכתיה לשמעון אחוי וכן אמר קביל יי צלותיה דיהודה במפקיה לסדרי קרבא ולוות עמיה תעליגיה מסדרי קרבא בשלם ידוי יתפרען ליה מן בעלי דבבוי וסעיד וסמיך מסנאוי תהוי ליה: וללוי · ולשיבט לוי בריך משה נביא ואמר תומיא ואוריא אלבישתא דאהרן גבר דהישתכח חסיד קדמך דנסית יתיה בניסתא והוה שלים בדקתיה במוי מצות וקם ואשתכח מהימן: האמר · נפקין שיבט לוי לפולחן משכן זמנא ומתפרשין מן משכניהון אמרין לאבוהון ולאימהתהון לא חמיתינון וית אחוהון הלא בני תלתין שנין לא אשתמודעון יתהון וית בניהון לא ידעין בטול דקיימין עשרין שנין במטרתהון במימרך וקיים פולחן קודשך נטרין: יורו · כשרין אינון למלפא סידרי דינך לדבית יעקב ואורייתך לדבית ישראל ישוון אהרן ובנוהי פהניא קטורת בוסמין על מחתיא וייכלון מותנא ביום רוגזך וקרבן גמיר לרעווא על גבי מדבחך: ברך ה׳ · בריך יי נכסוי דבית לוי דיהבין מעשרא מן מעשרא וקרבן ידוי דאליהו כהנא דמקרב בטוורא כרמלא תקבל ברעוא תביר חרצא דאחאב סנאיה ופורקת נביי שקרא דקיימין לקובליה ולא יהי לסנאוי דיוחנן כהנא רבא רגל למקום:

ירושלמי

ויקום מלך מדבית יעקב בכנישות ראשי עמא כחדא ישתמעון ליה שבטיא דבני ישראל:

יחי ראובן בעלמא הדין ולא ימות במותנא תניינא דבה מייתין רשעיא לעלמא דאתי ויהוון עולימוי עם גוברין במינין:

ודא בירכתא דבריך משה נביא דיי לשבטא דיהודה ואמר שמע מימרא דיי בקל צלותיה דיהודה ולוות עמיה תעיל יתיה מן סידרי קרבא ידוי יתפרעון מן בעלי דבבוי וסעד וסמך מן שנאוי תהוי ליה:

ירושלמי

ולשבטא דלוי בריך משה נביא דיי ואמר תומייא ואורייא אלבישתא לאהרן גברא חסידא דנסיתא וקם בנסיונא ובדקתא יתיה במי מצותא דרקם ואשתכח מהימנא:

דאמיר על שבטא דלוי לאבוי ולאימיה לא נסיב אפין בדינא דתמר וית אחוי לא חכים בעובדא דעגלא ועל בנוי לא קנא רחמין בעובדא דזמרי ארום נטרו מימר פומך ובגזירת אורייתך אינון זהירין:

כשרין אינון דילפון סידרי דינך לדבית יעקב וגזירת אורייתך קהל שבטא דישראל ישוון קטורת בוסמין טבין ויכלון רוגזך וקורבן גמיר לרעווא על גבי מדבחך יקרבון:

בריך יי חילות שבטא דלוי וקורבן ידוי תקביל ברעווא תבר חרץ דשנאוי ובעלי דבבוי יפלון ולא יקומון:

ולשבטא

לבנימן

לבלתי פסו היוני׳ והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים שב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמ׳ ברך ה׳ חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון · מחץ קמיו משנאיו מהיו׳ לשבר תקומה: לבנימין וכתפלל עליו שלא יתפס לו כן וכמותו אם יכופר העון הזה עד תמותון מותא תניינא והפי׳ כמ״ש הרק״נט וכאן התפלל על ראובן לפי שראובן לא היה החט׳ של שבטי׳ שבשביל כן נגזרה הגזרה על שבטים להתגלגל כמשרה הרוגי מלכות והוא לא חטא בזה לכן בקש עליו רחמים וק״ל: בחולקיה וכברכתיה לשמעון תוכן הוא בספרי זוטא ומביאו ר״שי׳ אז כמוי מנות רקס כדפי׳ רש״י: ירושלמי לא נייחין ולא שדכין כי׳ אינם כשלי׳ והוא לשון הגמרא דב״ב כמ״ש לעיל פ׳ תולדות דף מ״א מ״ב בביאורי וע״ש: נפקין שבט לוי לפולחן פי׳ לעבודת אהל מועד ככתוב׳ בבן שלשים שנה וחמשים יוצאי׳ מן אוהל ולא יעבדו עוד כמבואר בפסוקים לפיכך כמה שכל משך זמן עבודת כ׳ שנה וזהו דפתי׳ מבן עשרי׳ וחמש שני׳ זהו ללמוד אבל לעבוד אינו בא אלא מבן שלשים וזהו שתרגם כל כ׳ שנה של עבודה אינם רואים את אביהם שהרי אבותם יצאו מכלל העבודה כשהגיעו לכלל חמישי׳ ואחיהם שהם פחותי׳ מבן ל׳ שעדיין לא באו לכלל העבודה לא הכירום ובניהם שנולדו להם קודם ל׳ לא ידעו מהם פלאותן כ׳ שנה של עבודה וקיים פולחן קודשך נטרין פי׳ דברים של עבודת הקודש שומרים: כשרין אינון פי׳ ראויים הם ור״ל כרש״י: ישוון אהרן ובנוהי כהניא קטורת על המחתה בעת נגף כ״מ וזהו כהכך בשעת האף וחימה כמו שכתו׳ וכזה יבוטל המגפה וק״ל: וקרבן גמיר לרעוא פי׳ שהוא כולה כליל: ירושלמי לא נסיב אפין בדינא דתמר י״ג חמור ואומרי׳ שכן נמצא במדרש להדיא נסיב אפין בדינא דתמר ור״ל שהם ותמור וגם כי דוחק הוא טעות סקרוב הוא מחמור תמר וכן סמך מגמר דפ׳ הנשרפין דקרי לפנחס קנאי בן קנאי ופרש״י שקינ׳ במעשה דינה דכתי׳ הכזונה וגו׳ ויש מישכי גי׳ תמר ודקשיא איך קאי שבט לוי למעשה של תמר גם מה שתרג׳ על בנוי לא קנ׳ בעובד׳ דזמרי׳ איך כא שבט לוי לזמרי ומרי ותפסר כי תמר היתה בתו של שם שהיה כהן ובכל לוי מתפלס היה מורי הוראה כמ״ש יורו משפטיך ליעקב ובילקוט ויש בפי׳ קמה דף מ״ד ע״א וחיה יושב בדין יצחק ויעקב ויוסף׳ אמר הוציאוה ותשרף כו׳ פ״ש ואפשר שקבלם בידם שבני לוי ישבו בתמר הדין לשריפה ולא נשאו פני׳ לשם אבי אבותיהם כי תמר בתו של שם היתה כמ״ש:

כוונתין ושריות כמין פסח דבר פי׳ מסר״ד כמו פסח ברכאדן שהן שרוין בברכ׳ כמוכן בדיקי׳ אלו ועיין שם באורך והעיקר מה שכרא׳ בעיני כמו שמצאתי הכי׳ כוונתין ושרוין פי׳ ימסו ויתכו כמין פסא דבר כתובים בירא׳ והוא לשון הגמר׳ דמס ערובין ופי׳ שהוא דפין וקני׳ העומדי׳ גבי׳ וכו׳ והפי׳ זה מהתב׳ בעיני: והיא הוה אלכא מהמע דינאי של הקב״ה דס״ל כלישנא קמ׳ דספרי וק״ל: ולא ימות במיתותא דמייתי בה רשיעי׳ וכו׳ שלא יזכור לו מעשה בלה״ה וכדפי׳ רש״י ומה שתרגם אונקלס ומות׳ תניינ׳ לא ימות וכו׳ רצונו שלא יתגלגל ושמתו ימנו׳ פעם שני בענין שמתי׳ שלא יכשל אלא אם גבר

יב לבנימן אמר ידיד יהוה ישכן לבטח עליו חפף עליו כל־היום ובין כתפיו שכן׃ ס — ל' וחסר׃ — שלישי
יג וליוסף אמר מברכת יהוה ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת׃ — ז' חסר ו"ו
יד וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים׃
טו ומראש הררי־קדם וממגד גבעות עולם׃
טז וממגד ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו׃ — לית ומלא ומלעיל׃
יז בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי־ארץ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה׃ ס
יח ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך׃ — רביעי — בלשון תל'׃
יט עמים הר־יקראו שם יזבחו זבחי־צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני חול׃ — ל' ומלא׃

ולגד

לבנימן אמר רחימא דיי ישרי לרוחצן עלוהי יהי מגן עלוהי כל־יומא ובארעי תשרי שכינתא׃ וליוסף אמר מברכא מן־קדם־יי ארעיה עבדא מגדנין מטלא־דשמיא מלעלא וממבועי־עינון ותהומין דנגדן ממעמקי־ארעא מלרע׃ ועבדא־מגדנין־ועללן מיבול שמשא עבדא מגדנין מריש־ירח בירח׃ ומריש טוריא בכיריא ומטוב רמתא דלא־פסקן׃ ומטוב ארעא ומלאה ורעי־ליה דשכינתיה בשמיא ועל־משה אתגלי־באסנא ייתון־כל־אלין לרישא דיוסף גברא פרישא דאחוהי׃ רבא בבנוהי זיוא ליה וגבורן דאתעבידא־ליה מן־קדם־דתקפא־ורומא־דליה בגבורתיה עממיא יקטיל כחדא עד־סיפי ארעא ואנון רבותא דבית־אפרים ואנון אלפיא דבית־מנשה׃ ולזבולן אמר חדי זבולן במפקך לאגחא־קרבא־על־בעלי־דבבך ויששכר במהכך־למעבד־זמני־מועדיא־בירושלם׃ שבטיא־דישראל לטור־בית־מקדשא יתכנשון תמן יכסון נכסת־קודשין־לרעוא ארי נכסי עממיא ייכלון־וסימן־דמטמרא־בחלא מתגלין להון׃

ולגד

(יב) לבנימין אמר. לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנ' וימאס באהל יוסף וגו'. ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו. מכסה אותו ומגין עליו. כל היום. לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן. בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאית' בשחיטת קדשים אמרי בתי ניה פורתא משום דכתי' ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו: (יג) מבורכת ה' ארצו. שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף: ממגד. לשון עדנים ומתק: ומתהום. שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב: (יד) ד"א וממגד תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים. יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין: ד"א גרש ירחים. שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש: (טו) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית בישול הפירות שההרים מקדימין לבכר בישול פירותיהם: ד"א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים: גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקו' מעוצר הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה. ותהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוחו של הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון. נחת ונייחא וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו: (יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנ' אף אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל. בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע: שורו. שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכי': הדר. נתון לו שנ' ונתת מהודך עליו: וקרני ראם קרניו. שור כוחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כוחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם: אפסי ארץ שלשי' ואחד מלכים אפשר שכלם מא"י היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י שחשוב' לכלם היא שנ' נחלת צבי צבאות גוים: והם רבבו' אפרים. אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה. הם האלפים שהרג גדעון במדין שנ' וזבח וצלמונע בקרקר וגו': ולזבולן אמר. אלו חמשה שבטים שברך באחרונה זבולן גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנ' ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן יושב לחוף ימים ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולן היתה: שמח זבולן בצאתך. הצלח בצאתך לסחורה: ויששכר. הצלח בישיבת אהליך לתור' לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנ' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים ראשי סנהדרין היו עוסקים בכך ועל פיהם נקבעים עתותיהם ועבוריהם: עמים. של שבטי ישראל: הר יקראו. להר המוריה יאספו כל אסיפ' ע"י קריאה היא ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני חול. כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאי' מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמו' במסכ' מגילה: זבולן עם חרף נפשו למות משום דנפתלי על מרומי שדה היה מתרעם זבולן על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים וכו' ושפוני. לשון כסוי כמו שנ' ויספון את פניו וספון בארז ותרגומו ומטלל בכיורי ארזא: ד"א עמים הר יקראו ע"י פרקמטי' של זבולן תגרי אומו' העול' באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרי' הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהנכרים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והם אומרים אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן ויששכר הים נותן להם ממון בשפע:

ברוך

יונתן בן עוזיאל

לבנימן לשבטא דבנימין בריך משה נביא ואמר חביביה דיי ישרי לרוחצן עלוי יהי מגין עלוי כל יומיא ובגו תחומיה שכינתא שריא :

וליוסף אמר ולשיבט יוסף בריך משה נביא דיי ואמר בריכא תהוי מן קדם יי ארעיה דיוסף מטוב שמיא תהי עבדא מגדין מטלא ומטרא דנחתין מן לעיל ומן טוב מבועי תהומא דסלקין ונגדין ומרוין צמחיא מלרע :

וממגד ומטוב מגדין ועללין דמבשלא ארעיה מן יבול שמשא ומן טוב בוכרי פירי אלניא דמבכרא ארעיה בכל ריש ירח וירח :

ומראש ומטוב רישיה טוורייא בכירתא דאוריתו ליה ברכתא אבהתא דמן שירויא דמתילין לטוורייא ומן טוב רמתא דלא מפסקן עלליא דאחסינו ליה ברכתא אמהתא דמן עלמא דמתילין לגלימתא :

וממגד ומטוב שבח פירי ארעא ומליה רעי ליה אלה דאתגלי באקר שכינתיה על משה בסניא יתכנשן כלהון ברכתא אלין ויתעבדן כליל דרבו לרישיה דיוסף ולקדקדיה דגברא דהוה רב ושליט בארעא דמצרים והוה זהיר באיקרא דאחוי :

בכור בכורותא הות חמיא לראובן ואתנטילת מניה ואתיהיבת ליוסף מן שירויא מן דין דהדרת אקרא ושבהורא דידיה דהיכמא דלית אפשר לבר נש למפלוח בבוכרא דתוריה היכדין לית אפשר לבנוי דיוסף למשתעבדא ביני מלכוותא והיכמא דרימנא מנגח בקרנוי ית חיות ברא היכדין יהוון בנוי דיוסף שלטין בעממיא כהדא בכל סיפי ארעא והנון רבוותא דקטול יהושע בר נון בגולגלא דהוא מדבית אפרים והנון אלפיא דקטול גדעון בר יואש במדינאי דהוא מדבית מנשה :

ולזבולן ולשיבט זבולן בריך משה נביא דיי ואמר חדון דבית זבולן במפקכון לפרקמטיכון ודבית יששכר במושבני בתי מדרשיכון :

עמים אומין סגיעין לטוור בית מקדשא יצלון תמן יקרבון קורבנין דקשוט ארום על ספר ימא רבא שרן ויתפרנקין מן טריתא וחלזונא יאהדון ויצבעון מארמיה תיכלא לחוטי גוליתהון ומן חלא מפקין אספקלרין ומני זגוגיתא ארום גניזיא דתחומיא גליין להון :

ולגד אמר

ירושלמי

ולשבטא דבנימין בריך משה נביא דיי ואמר רחימא דיי ישרי לרוחצן עלוי מגן עלוי כל יומיא ובתחומיה תשרי יקר שכינתיה דיי :

ולשבטא דיוסף בריך משה נביא דיי ואמר בריכא היא מן קדם יי ארעיה דיוסף מן ברכת טלא ומטרא דנחתין משמיא מן לעיל מן ברכת מבועי תהומא דנובעין וסלקין מן ארעא מלרע :

עבדא פירין טבין טוב עללת שמשא ומבכרא ראשי מגדנין בכל ריש ירח וירח :

עבדא פירין טבין בזכות אבהתא צדיקיא דמתילין לטוריא אברהם יצחק ויעקב ובזכות ארבעתי אמהתא דמתילן לגלמתא שרה רבקה רחל לאה :

עבדא פירין טבין בזכות ארעתא ומליתה ועבד רעותא דמן דאשרי יקר שכינתיה בסניא יתיין כל בירכתיא האלין ויתעבדון כליליא על רישא דיוסף ולקודקודא דגברא דהוה שליט בארעא דמצרים והוה זהיר ביקריהון דאחוי :

בכורותא ומלכותא ויקרא והדרא דיוסף אנון ארום כמא דלית למפלח בבכורי תורתא ולא למשעבדא בקרני ראימי אלא היך תורא ורימנא מנגחין בקרניהון כך הוון עמא האלין בני שבטא דיוסף נפקין לקרבא לקבל שנאוי ומקטלין מלכין עם שלטונין אנון רבבתא דקטל יהושע בן נון מן אמוראי והוא מן שבטא דבנוי דאפרים ואנון אלפיא דקטל גדעון בר יואש מן מדינאי דהוא מן שבטא דבנוי דמנשה :

ולשבטא דזבולן בריך משה נביא דיי ואמר חדון דבית זבולן במפקכון לפרגמטיכון וחדון דבית יששכר במיתיכון בבתי מדרשיכון :

הא עמא האלין דבית זבולן לטור בית מקדשא דיי יזמנון ותמן יקרבון קורבנין קשיטין ארום תגרת ימא יאכלון וסימניא דטמירא בחלא יתגלון להון :

ולשבטא

יונתן מגדין וכן לעיל פסוק שלפני זה מטוב שמים תהי עבדא מגדין פירו' פירות טובי' ומגדים מלשון פרי מגדי' כשיר השירים וכן בכרא אית כ"ד ומגדנו' נתן לאחיה ותרגם אונקלוס ותגדנין ופירשו מיני פירות של ארץ ישראל וכן כתוב ביונתן ז"ל פעמי' הרבה וק"ל : דאוריתו ליה ברכתא פי' שהורישו לנו דמתילין לטוורית כו' וברכת האמהות דעלמא דמתילין לגלימתא כל זה במדרש תלתא אבהן ותמהות קרויה הרי' וגבעות כו' עד סיפיה הייד ובנו הכללים חלך אל הר וגו' ובו"ש לביל וע"ש :

אלהא דאתגלי ביקר שכינתי' ג"ן שם ורצון שוכני סנה שעשה רצון מי שנתולה בכורות הוה ינלון תמן הוה לשון אספקלרית · וקטלו

כ ולגד אמר ברוך מרחיב גד כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד: כא וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון ויתא ראשי עם צדקת יהוה עשה ומשפטיו עם ישראל: ס

כב ולדן אמר דן גור אריה יזנק מן הבשן: ס

כג ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת יהוה ים ודרום ירשה: ס

כד ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו: כה ברזל ונחשת מנעליך וכימיך דבאך: כו אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים: כז מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד: כח וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל: כט אשריך ישראל מי כמוך עם נושע

ולגד אמר בריך דאפתי לגד כליתא שרי ויקטול שלטונין עם מלכין: ויתקביל בקדמיתא דליה ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר הוא נפק ועאל בריש עמא זכוון קדם יי עבד ודינוהי עם ישראל: ולדן אמר דן תקיף כגור אריון ארעיה שתיא מן נחליא דנגדין מן מתנן: ולנפתלי אמר נפתלי שבע רעוא ומלי ברכתא מן קדם יי מערב ים גנוסר ודרומא ייחת: ולאשר אמר בריך מברכת בניא אשר יהא רעוא לאחוהי ויתרבי בתפנוקי מלכין: תקיף כפרזלא ונחשא וכיומי עולימתך תוקפך: לית אלהא אלא אלהא דישראל דשכינתיה בשמיא בסעדך ותוקפיה בשמי שמיא: מדור אלהא דמלקדמין ובמימריה אתעביד עלמא ותריך מן קדמך סנאה ואמר שיצי: ושרא ישראל לרוחצן בלחודיהון כעין ברכתא דברכינון יעקב אבוהון לארעא עבדא עיבור וחמר אף שמיא דעליהון ישמשון בטלא: טובך ישראל ליה דכותך עמא דפורקניה מן קדם יי תקוף בסעדך

(כ) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא שכן. לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל כאריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורי': וטרף זרוע אף קדקד. הרוגיהן היו ניכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת: (כא) וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ: כי שם חלקת. כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה: ספון. אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנ' ולא ידע איש את קבורתו: ויתא. גד: ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו': צדקת ה' עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחת' לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו: ד"א ויתא משה ראשי עם צדקת ה' עשה. על משה אמור: (כב) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר לפיכ' מושלו באריות: יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנא' ויקראו ללשם דן וזינוקו וקילוחו מן הבשן. ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומו' תחלה נטלו בצפוני' מערבי' עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייס והיא בצפוני' מזרחי' שהרי הירדן יוצא ממערת פמייס והוא במזרח' של א"י ובא מהצפון לדרו' וכלה בקצה ים המלח שהוא במזר' יהודה שנטל בדרומ' של א"י כמו שמפור' בספ' יהושע והוא שנ' ויצא גבול בני דן מהם ויעלו וילחמו עם לשם וגו' יצא גבולם מכל אותה הרוח שהתחילו לנחול בה: (כג) שבע רצון. שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושבים: ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומו לפרו' חרמים ומכמורת: ירשה. לשון צווי כמו עלה רש והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון צווי דטעמיהון מלעי': (כד) ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי אחיו. שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון וקפלאות והם מרצין לו בתבואה: ד"א יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות. והוא שנא' בדברי הימים הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. שהיה ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס אחד כולי כדאיתא במנחות דף פ"ה: (כה) ברזל ונחשת מנעליך. עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו הגויים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת: דבר אחר ברזל ונחשת מנעליך ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל: וכימיך דבאך. וכימיך שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים זבים ומתמוטטים: דבר אחר וכימיך דבאך וכימים שאתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות דובאות כסף לארץ ישראל שהיא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה ומשיכים לה כספם וזהבם והכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם: (כו) אין כאל ישורון. דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם: רוכב שמים. הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים: (כז) מעונה אלהי קדם. למעון השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובחר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרועות עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו [illegible] של כעזרך. ויגרש מפניך אויב ויאמר לך השמד אותם. מעונה. כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה. (כח) בטח בדד. כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכין להתאסף ולישב יחד

מפני

ג' מלא בתורה: בברכתו של גד תמצ' כל חלופה בינה לפי שמשה רבינו ע"ה קבור בחלקו שקיים כל התור' כולה מאלף ועד תיו:

חמישי

בנפתלי שבע רצון ר"ת בשר שהיה קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים:

ששי

ג' מלכיל. ס' ד' חס' אשריך ב במסורת אשריך ישראל אשרי' ושוב לך:

ולגד אמר ולשבטא דגד בריך משה נביא דיי ואמר בריך דאפתי תחומיה דגד נייח כאריא למישרי וכד נפיק לסדרי קרבא קטל בעלי דבבוי מקטל מלכין עם שלטונין וקטולוי חכימין מן כל קטוליא דמגרר אדרעא עם קודקדא : וירא וחמא ארעא טבתא וקביל חולקיה בשירויא ארום תמן אתר מקבע אבנין טבין ומרגליין דביה משה ספרהון דישראל גניז והכמא דהוה עליל ונפיק בריש עמא בעלמא הדין היכדין יהי עליל ונפיק בעלמא דאתי מטול דזכוון קדם יי עבד וסדרי דינוי אליף לעמיה בית ישראל : ולדן

ולשבטא דדן בריך משה נביא דיי ואמר שבטא דדן מדמי לגור בר אריוון ארעיה שתיא מנחליא דנגדין מן מתנן ותחומי יהי מטי עד בותניי : ולנפתלי ולשבטא דנפתלי בריך משה נביא דיי ואמר נפתלי שבע רעוא ומלי ברכאן מן קדם יי ימא דסופני וימא דטבריא יירת : ולאשר

ולשבטא דאשר בריך משה נביא דיי ואמר בריך הוא מבניא דיעקב אשר יהי מרעי לאחוי ומספק להון מזוני בשני שמיטתא ותחומיה יהי מרבי זיתין סגיעין עבדין משח מספקין למטבול ביה ריגלוי : ברזל ברידין היכון שבטא דאשר היך פרזלא וחסימין היך נחשא ריגליהון לטיילא על שיני כיפייא והי כיומי טליותהון הכדין יהוון תקיפין בסיבותהון . אין

לית אלהא כאלהא ישראל דאשרי שכנתיה ורכוביה בשמיא הוא יהוי בסעדכון ויתיב עם כורסיה יקרא בגיוותנותיה בשמי שחקי מרומא : מעונה מדוריה דאלהא הוה מן לקדמין ומן תחות אדרע גבורתיה עלמא סביל דיבודור בעלי דבביכון מן קדמיכון ויימר במימריה למשיציא יתהון :

וישכן ישראל ושרון ישראל לרוחצן מן לקדמין כעין בירכתא דבריכנון יעקב אבוהון דבזכותיה אחסין יתהון ארעא טבתא דעבדא עיבור וחמר לחוד שמיא דעליהון רסיין להון טלין דברכתא ומטרין דרעווא : אשריך טובכון ישראל מן כוותכון בכל עממיא עמא דמתפרקין בשום

ולשבטא דגד בריך משה נביא דיי ואמר בריך הוא מן דאפתי תחומא דגד נייח ושרי כאריא וכארייתא ולית אומא ומלכו דתקום לקבליכון וכד הוה נפיק לקרבא לקבל סנאוי קטילו חכימין בני קטליא מפרק רישא עד אדרעא : וחמא מן שירויא ארום אתר מזמן תמן לגית קבורה מקבעין אבנין טבין ומרגלין ותמן משה נביא ספריהון דישראל קבור ויהוי היכמא דהוה עאיל ונפיק בריש עמא בעלמא הדין כן יהוי עאיל ונפיק לעלמא דאתי זכוותא עבד וסידרי דינוי אליף לבני ישראל :

ולשבטא דדן בריך משה נביא דיי ואמר דן מדמי לגור בר אריון וארעיה תהוי שתימין סא שתיא מן בותניים :

לשבטא דנפתלי בריך משה נביא דיי ואמר נפתלי שביע רעוא ומלי ברכן מן קדם יי מערב ימא דגינוסר ודרומא ירית :

ולשבטא דאשר בריך משה נביא דיי ואמר בריך הוא מבניא אשר יהי מרעי לאחוי בשמיטא וארעיה תהוי עבדא משח כמיא : הא עמא האלין דביה אשר ברירין היך פרזלא וחסימין היך נחשא כיומי עולימתהון כן יומא סבותהון :

לית כות אלהא דישראל די אשרי יקר שכינתיה בשמיא וגוותנותיה בשחקי מרומא : במעונה אשרי שכינתיה מן לקדמיהון ומתחות גבורתיה הוא מדבר עלמא וטרד בעלי דבביכון מן קדמיכון ואמר במימריה למשיציה יתהון :

ושרון ישראל לרוחצן לבלחודיהון מעין ברכתא דבריך יתהון יעקב לארעא עבדא חמר ומשח אף שמיא דאית מעלויהון אתפקדו למיהתה להון טלין ומטרין :

טוביכון ישראל מן כותכון עמא דפורקניהון מן בקדם

מימרא

מסורת התרגום: עין יעקב · כמו ועינו כעין הבדולח כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם : יערפו · ישפו : אף שמיו יערפו טל אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' : (כט) אשריך ישראל · לאחר שפרט להם ברכות א"ל מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלכם : אשריך ומי כמוך · תשועתך בה' אשר הוא מגן עזריך וחרב גאותך :

ומספק להון מזוני וכו' כ"ז בספרי יהי רצוי אחיו אין בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר וכו' : מספקין למטבול ביה רגלוי עמ"ש במנחות ועיין במפרשים : ברירין היכון שבטים פי' חזקין · נפי כיומי טליותהון כל זה בכ"י יונת אלם

וקטלוי חכימין פירוש ניכרים הרוגיהם כי כל אחד הרוגים לפי שחותכים . הזרוע עם הקדקד ווען דמגרר אדרעא עם קודקדא כדברי רש"י וכן הוא במדר' : אתר מקבע אבנין טבין ומרגלין כי הוא מתרגם חלק' לחלוקי אבנים שהוא ל' נח כמו אבני שוהם : הכדין יהי עליל ונפיק בעלמא דאתי הכין הוא בספרי ויתא רש"י עם תלמוד שעתיד משה ליכנס בראש כל הכורים : דנגדין לשון מגיכה ונפשט הוא : וחדי בכנוי יעני ומ' וכו' מפורי בספרי גינוסר כל זה בספרי · נפתלי שבע רצון מלא שהיה כפתלי שמח בחלקו בזיתים ודגים ובפרגין ומלא ברכת ה' זו בקעת גינוסר ר"א ב"ד של טברי' ופלא אומר רצון ירחיו ונגות' יש זה יוסף של פופני ודרום זה ים של טברי' :

פ' פתח ישראל נ' נחסר:

נושע ביהוה מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך: ס

לד

א ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יהוה את כל הארץ את הגלעד עד דן: ב ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון: ג ואת הנגב ואת הככר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער: ד ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר: ס ה וימת שם משה עבד יהוה בארץ מואב על פי יהוה: ו ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה: ז ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נס לחה: ח ויבכו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה:

ויהושע

ג' ומלא:

בני חסר אל"ף שלא ידע איש את קבורתו אלא יקירו של עולם ברוך הוא וברוך שמו מן העולם ועד העולם אמן:

אונקלוס

בסעדך ומן קדמוהי נצחן גבורתך ויתכדבון סנאך לך ואת על פריקי צואריהון מלכיהון תדרוך:
וסליק משה ממשריא דמואב לטורא דנבו ריש רמתא דעל אפי ירחו ואחזייה יי ית כל ארעא ית גלעד עד דן: וית כל נפתלי וית ארעא דאפרים ומנשה וית כל ארעא דיהודה עד ימא בתראה: וית דרומא וית מישרא בקעתא דירחו קרתא דדקליא עד צוער: ואמר יי ליה דא ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתנינה אחזיתך בעינך ולתמן לא תעבר: ומית תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא דיי: וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקביל בית פעור ולא ידע אנש ית קבורתיה עד יומא הדין: ומשה בר מאה ועסרין שנין כד מית לא כהת עיניה ולא שנא זיו יקרא דאפוהי: ובכו בני ישראל ית משה במשריא דמואב תלתין יומין ושליםו יומי בכיתא אבלא דמשה:

ויהושע

יונתן בן עוזיאל

מימרא דיי והוא תריס סעודכון ודי חרביה תקוף גיוותנותכון ויתכדבון סנאיכון לקובליכון מן רתיתא ואתון על פירקת צווריהון מלכיהון תדרכון: ויעל משה וסליק משה מן מישרי מואב לטורא דנבו ריש רמתא דעל אפי ירחו ואחוויי ליה מימרא דיי ית כל תקיפי ארעא ית גבורן דעתיד למעבד יפתח דמן גלעד ונצחנין דשמשון בר מנוח דמן שיבט דן: ואת וית אלוף סרכין מדבית נפתלי דמתחברין עם ברק וית מלכיא דעתיד למקטל יהושע בר נון דמן שיבט אפרים וגבורן דגדעון בר יואש דמן שיבט מנשה וית כל מלכיא דישראל ומלכותא דבית יהודה דשליטו בארעא עד דאצתדי בית מוקדשא בתראה: ואת וית מליך דרומא דמתחבר עם מליך ציפונא לחבלא יתבי ארעא ועמונאי ומואבאי יתבי משרא דמעיקין להון לישראל וית גלוות תלמידי אליהו דגלן מן בקעתא דירחו וית גלוות תלמידי אלישע דגלו מן קרית דקליא על ידי אחוהון בית ישראל מאתן אלפין גוברין וית עקת כל דר ודר ופורענות ארמלגוס רשיעא וסדרי קרבא דגוג ובעידן עקתא רבא היא מיכאל
יקום

ואתרכי בתרכא כלילת פיר' ונמצא כ"ד כתרי' כתר תורה עלם לבתי עמיס שקבל' מסיני וכו': נארתכון דנור פי' כ"כ מרככות ככור על אש כדאיתא בתדרש: לכל אימת וכו' תכי הי' כפ"ק דסוט' וכפר"א גם פעם מעם אפר באר' בית דירם גדיל' כנחל' גד וטמן בארן כח"י שסוף חבום בני מ' קבורי' ובכל פישר הישראל יטאו פותר פיו לכתוף פרוחו

ירושלמי

קדם יי מגין סעדכון ותרים חיליכון ושריר סייף גיותנותכון יתכבדון בעלי דבביכון מן קדמיכון ואתון בית ישראל כד תהוין לעיין באורייתא וגמרין פקודיא על פירקת צוורי מלכיהון תהון דרסין:
וסליק משה מן מישרא דמואב לטורא דנבו ריש דרמתא דאית לקבל ירחו וחווי ליה יי ית כל ארעא ית גלעד עד דן קיסריון:

ירושלמי

וית כל ארעא דנפתלי וית ארעא דאפרים ומנשה וית כל ארעא דיהודה עד ימא אחרייא:
וית דרומא וית מישרא בקעת דיריחו קרתא דעבדא תמרין היא זעיר:
ואמר

גאותיך: ויכחשו אויביך לך: כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו': ואתה על במותימו תדרוך: כענין שנאמר שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה: (א) מערבות מואב אל הר נבו: בכמה מעלות היו וכסמן

יונתן בן עוזיאל

יקום פרוקא לפרוקא : ויאמר ואמר ייי ליה דא היא ספא דמלתא בארעא ודא ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבניכון אתנינה אחמיית יתה בעינך ותמן לא תעיבר : וימת בשבעא יומין לירחא דאדר אתיליד משה רבהון דישראל ובשבעא יומין לירחא דאדר אתכניש מגו עלמא ברת קלא נפלת מן שמיא וכן אמרת ארתון כל עללי עלמא וחמון בצערי דמשה רבהון דישראל דטרח ולא אתהני ואתרבי בארבעת כלילן טבן כלילת דאורית' דידיה דשבא יתה משמי מרומא ואתגלי עלוי איקר שכינתא דייי בתרין אלפין ריבוון דמלאכין ובארבעין ותרתין אלפין ארתכין דנור כלילא דכהונתא דידיה הוות שבעתי יומי אשלמותא כלילא דמלכות' אחסינוה יתיה מן שמיא לא חרבא שלף ולא סוסא אסר ולא משרין ארגיש כלילא דשמא טבא קנא בעובדין טבין ובענוותנותיה בכן אתכניש תמן משה עבדא דייי בארעא דמואב על נשיקת מימרא דייי : ויקבור בריך שמיה דמארי עלמא דאליף לן ארחתיה תקני אליף יתן למלבש ערטלאין מן דאלביש אדם וחוה אליף יתן למברכא חתנין וכלן מן דזווג חוה לוות אדם · אליף יתן למבקרא מרעין מן דאתגלי בחזוי מימריה על אברהם כד הוה מרע מגזירת מהולתא · אליף יתן למנחמא אבלין מן דאתגלי ליעקב תוב במתוי מפדן באתר דמיתת אמיה · אליף יתן לפרנסא מסכנין מן דאחית לבני ישראל לחמא מן שמיא · אליף יתן למקבר מיתיא מן משה דאתגלי עלוי במימריה ועמיה חבורן דמלאכי שירותא · מיכאל וגבריאל אצעו חרגשא דדהבא מקבעא בורכין וסנדלכין ובורלין מתקנא בבסתרקי מלת וסוכנין דארגוון ואצטילין חוורין מטטרון ויופיאל ואוריאל ויפיפיה רבני חכמתא ארבעון יתיה עלה ובמימריה דבריה ארבעתי מלין וקבר יתיה בחילתא כלו קביל בית פעור דכל אימת דזקיף פעור למדכר לישראל חובתהון מודיק בבית קבורתיה דמשה ומתכביש ולא חכים בר נש ית קבורתיה עד זמן יומא הדין : ומשה ומשה בר מאה ועשרין שנין כד שכיב לא כהיין גלגילי עינוי ולא נתרון ניבי לסתיה : ויבכו ובכון בני ישראל ית משה במישרא דמואב תלתין יומין ושלימו יומי בכיתא דאבליה דמשה בתמניא בניסן ובתשעא בניסן אהקינו עמא בית ישראל ית מאניהון וטכיסו ית בעיריהון ועברו ית יורדנא בעשרא בניסן ופסק להון מנא בשתיסר בניסן הישתמהו אכלין ית מנא בזכותיה דמשה בתר דשכיב תלתין ושבעא יומין :

ויהושע

ירושלמי

ואמר מימרא דייי ליה משה נביא הא ארעא די קיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לזרעית בנייך אתן יתה חמי יתה בעיינך ולתמן לית את עבר :

ומית תמן משה עבדא דייי בארעהון דמואבאי על פום גזירת מימרא דייי :

וקבר יתיה בחילתא בארעהון דמואבאי קבל טעות פעור ולא חכם גבר ית קבורתיה עד יומא הדין :

ומשה בר מאה ועשרין שנין בזמנא דאתכניש לא כהיין עינוי ולא אשתנון זיוהון דאפוי :

ובכון בני ישראל ית משה במישרא דמואב תלתין יומין ואשלמו יומי בכותא אבלא דמשה :

ויהושע

ופסגה ... אחת : את כל הארץ · הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידין להיות מציקין לה : עד דן · הראהו בני דן עובדי ע"ז שנ' ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע : (ב) ואת כל נפתלי · הראהו ארצו בשלות' וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסר' וחיילותיו : ואת ארץ אפרים ומנשה · הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרי' וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק : ואת כל ארץ יהודה · בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם : עד הים האחרון · ארץ המערב בשלותה ובחורבנה · ד"א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים : (ג) ואת הנגב · ארץ הדרום · ד"א מערת המכפלה שנ' ויעלו בנגב ויבא עד חברון : ואת הככר · הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנא' בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה : (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך · כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר' לכך הראיתיה לך אבל גזר' היא מלפני ששמה לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה' אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם : (ה) וימת שם · אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא ע"כ כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע ר"מ אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע : על פי ה' · בנשיקה : (ו) ויקבור אותו · הקב"ה בכבודו ר' ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזהו אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאין אותם אלא הם משיאים את עצמם : מול בית פעור · קברו מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת : לא כהתה עינו · אף משמת : ולא נס לחה · לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו :

להשחית לפיכ' נקרא פעור והיה משה מזכיר עליו משפר ומורידו למט' וכשמת משה מת משה הק"בה· אתן קברו כנגדו וכשהו' רוצ' קברו חוזר לאחוריו : ושכיבו פירו' לשון קיפו' : ולא כתרגו' מפר' ולא נס לשו לשון לחיים וק"ל : ופסק להו מנא וכו' וכן הוא במכילתא חז"ל שאכלו· כ"ב דאדר שלוחי אדר חסר היה ואותו יום מת בו מש' לא חשיב דעדיין היה משה חי אקנת היום ואת קנתו כבולו ט"ו א' דכיון שכן פחי' ויבכות אתן מאחר' היינו אחרת של יום ט"ו ולא חשיב לוהן יוסף כלל דמכות יוסף אכלו מתכונת המרן ואינן פרש' כשלא תענין זה וא"כ חשוב כ"כ דאדר וט"ו דניסן כמש' שאפל לאיזר שיתת אש' לנ' ימי' כר"י דזתר שם באמכי' א יום וחצי' לו דנים וגם כר"א דאמ' א' יום ויתמ' לדיזאו כלא ביוסד ין לא הבלו כלו מן המן וגם ילו שלא דזר לא פי' לא פ"כ ודוק :

ט וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה
כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
י וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה
אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ יא
לְכָל־הָאֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
יב וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

חזק

ויהושע בר נון אתמלי רוח חוכמתא ארי סמך משה ית ידוהי עלוהי וקבילו מניה בני ישראל ועבדו כמא דפקיד יי ית משה׃ ולא קם נביא עוד בישראל כמשה דאתגלי ליה יי אפין באפין׃ לכל אתיא ומופתיא די שלחיה יי למעבד בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעיה׃ ולכל ידא תקיפתא ולכל חזונא רבא דעבד משה לעיני כל ישראל׃

חזק

סכום פסוקי דספר אלה הדברים תשע מאות וחמישים וחמשה · וסימן מנ"ה · וחציו ועשית על פי הדבר ופרשיותיו עשר וסדריו ל"ד : סכום פסוקי של חמשה חומשי תורה חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה ;

ומנין הפתוחות של זה הספר ל"ד והסתומות קכ"ד הכל קנ"ח : מנין הפתוחות של כל התורה ר"ן ומנין הסתומות שעט הכל תרס"ט ;

יונתן בן עוזיאל

ויהושע ויהושע בר נון אתמלי רוח חכמתא ארום סמך משה ית ידוי עלוי וקבילו אולפן מניה בני ישראל ועבדו היכמא דפקיד יי ית משה : ולא קם ולא קם נביא תוב בישראל כמשה ארום חכים יתיה מימרא דיי ממלל כלו קבל במלל : לכל האותות לכלהון אתיא ותימהי פרישתא די שדריה מימרא דיי למעבד בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוי ולכל עם ארעיה : ולכל היד ולכל גבורת ידא תקיפתא היך סובר ית חוטרא דמתקליה ארבעין סאין ובזע ית ימא ומחא ית כיפא ולכל חיל רב דעבד משה בזמן דקביל תרין לוחי אבנא ספירינון ומתקלהון ארבעין סאין וסוברינון בתרה ידוי למחמיהון דכלהון ישראל :

חזק

ירושלמי

ויהושע בן נון הוה מלי רוח דחוכמא ארום סמך משה ית ידוי עלוי ושמעו ליה בני ישראל ועבדו היך מה דפקיד מימרא דיי ית משה : ולא קם נביא עוד בישראל כמשה די חכים יתיה מימרא דיי ממלל כל קבל ממלל : לכל אתיא ומופתיא וניסיא פרישתא די שלח יתיה מימרא דיי למעבד בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוי ולכל ארעיה : ולכל ידא תקיפתא ולכל חזוותא רברביא די עבד משה חמיין כל ישראל :

חזק

מוטרא דמתקליה ארבעין. בהון זה סגיה וכתב על מטה בגוטה דקשה ליה דתיבות פרגל יעוה מתכבו נדריט שפלים ת משקלם היו מ' קאי' מאי אשר עשה מבה אלא מדכתיב אשר עשה קאי על מעשה שכן עשה משה הניסים באפר חשב וזהו היד החזקה על אבה :

(ט) בני ישראל · הזכרים אבל כאהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות : (י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים · שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה' עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם : (יב) ולכל היד החזקה · שקבל את התורה בלוחות בידיו : ולכל המורא הגדול · נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא : לעיני כל ישראל · שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת :

בה' אשר זכינו להשלים חמשה חומשי תורה · עם פירו' רש"י ופי' תרגום יונתן והמסרה כן בהשלמו החמש מגילות והפטרות יתן לנו יי' עזרה :

חזק חזק חזק

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאום אליעזר בר חיים שליטא :

ועל ידי הפועל במלאכת הקודש אליהו בן לא"א החבר ר' יודא אורפא זעציר מק"ק הענווא

חמש מגילות
שיר השירים רות איכה קהלת
מגילת אסתר

עם תרגום ופירוש ר"שי ועל מגלת אסתר
תרגום שני :

הקדמה לרשי על שיר השירים :

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף
דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו
הנביאים דבריהן בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה
כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה בכמה מדרשי אגדה יש סודרים
כל הספר הזה במדרש אחד ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקראות לבדם ואינם
מתיישבים על לשון המקרא וסדר המקראות ואמרתי בלבי לתפוש משמעו' המקרא ליישב
ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו : ואומר
אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן
ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה לו מכל
העמים לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו
ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים ויסד
ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות משתוקקת על
בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעוריה אליו ומודה
על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי
נעורי' ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם
נקשר עמה באהבה עזה להודיעם
כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה
שלוחין כי עוד היא אשתו
והוא אישה והוא
עתיד לשוב
אליה :

שיר

שירין

השירים אשר לשלמה : ישקני מנשיקות
פיהו כי־טובים דדיך מיין : נ"א ברוח קדשא

לרית

ותושבחן די אמר שלמה נביא מלכא דישראל ברוח נבואה קדם ריבון כל עלמא יי עסרתי שירתא אתאמרו בעלמא הדין שירא דין משבח מן כולהון שירתא קדמיתא אמר אדם בזמן דאשתביק ליה חוביה ואתא יומא דשבתא ואגין עלוי פתח פומיה ואמר מזמור שיר ליומא דשבתא · שירתא תנייתא אמר משה עם בני דישראל בזמן די בזע להון מרי עלמא ית ימא דסוף פתחו כולהון ואמרו כחדא שירתא דהכדין כתיב בכן שבח משה ובני ישראל · שירתא תליתאה אמרו בני דישראל בזמן דאתיהיבת להון בירא דמיא דהכדין כתיב בכן שבח ישראל · שירתא רביעאה אמר משה נביא כד אתא זמניה למפטר מן עלמא ואוכח בה ית עמא בית ישראל דהכדין כתיב אציתו שמיא ואמליל · שירתא חמישאה אמר יהושע בר נון כד אגח קרבא בגבעון וקמו ליה שמשא וסיהרא תלתין ושית שעין ופסקו מלמימר שירתא פתח פומיה איהו ואמר שירתא דהכדין כתיב בכן ישבח יהושע קדם יי · שירתא שתיתאה אמרו ברק ודבורה ביומא דמסר יי ית סיסרא וית משירייתיה ביד בני ישראל דהכדין כתיב ושבחת דבורה וברק בר אבינועם : שירתא שביעאה אמרה חנה בזמן דאתיהיבת לה בר מן קדם יי דהכדין כתיב וצליאת חנה בנבואה ואמרת : שירתא תמיניתא אמר דוד מלכא דישראל על כל ניסיא דעבד ליה יי פתח פומיה ואמר שירתא דהכדין כתיב ושבח דוד בנבואה קדם יי : שירתא תשיעאה אמר שלמה מלכא דישראל ברוח קודשא
פ"א דיפקון קדם רבון כל עלמא יי · ושירתא עשיריתא עתידין למימר בני גלוותא בעידן דיפקון מגלוותא דהכדין כתיב ומפרש על ידוי די ישעיה נביא דהכדין כתיב שירא הדין יהא לכון לחדוה כליל אתקדשות חגא דפסחא וחדות לבא כעמא דאזלין לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בזיני זמר וקל
פי' תורג"ל כל"ת · טבלא למיעל לטורא דיי ולמפלח קדם יי תקיפא דישראל : ישקני אמר שלמה נביא בריך שמיה
פ"א יי די יהב לן אורייתא על ידוהי דמשה ספרא רבא כתיבא על תרין לוחי אבניא ושיתא סידרי משנא
תלמודא · וגמרא בגירסא והוה מתמליל עימן אפין באפין כגבר דנשיק לחבריה מן סגיאות חיבתא דחביב לן יתיר

משבעין

שיר השירים אשר לשלמה · שנו רבותינו כל שלמה (דף' לרן"ל למה לא מייתי' אשר אכין כמו במשלי וקוהלת) האמורים בשיר השירים קדש מלך שהשלום שלו · שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקדוש ברוך הוא מאת עדתו ועמו כנסת ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסן וקליות לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו : ישקני מנשיקות פיהו · זה השיר אומרת בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו שהיה כפיהו (כצ"ל להגיה ורש"ק' ליה מנשיקות פיהו יהוד · אלא ר"ל מנשיקות פיהו הרגיל מאז ודוק) לפי שיש מקומות שמנשקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ומשוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה · כי טובים · לי דודיך מכל משתה יין וכל עונג ושמחה ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר אל בית משתה היין דאמתר בשיר לא ישתו יין והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם וזה כאור משאתו · ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים

דברו

משבעין עממיא : לריח לקל גיפת גבורתך דעבדת לעמך בית ישראל זעו כל עממיא די שמעו ית שמע גבורתך ואתוותך טבא ושמך קדישא אשתמע בכל ארעא דהוות בחיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין ובגין כן רחימו צדיקיא למהך בתר אורחא טובך בדיל דיחסנון עלמא הדין ועלמא דאתי : משכני

כד נפקו עמא דבית ישראל ממצרים הוות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון

לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על־כן עלמות אהבוך : משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין מישרים אהבוך : שחורה אני ונאוה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה : אל־תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש בני אמי נחרו־בי שמני נטרה את־הכרמים כרמי שלי לא נטרתי : הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים

פ"א עלמה:

פ"א דחוק:

תוליך

בעמודא דעננא ביממא ובעמודא דאשתא בליליא אמרו צדיקי דרא ההוא ריבון כל עלמא נגידנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשיפולא דטורא דסיני והב לן ית אורייתך מן בית גינזך דרקיעא ונחדי ונבדח בעסרין ותרתין אתיין דמכתבן בהון ונהי דכירין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין מנך ורחימין ית פיקודך : ונשמח

שחורה כד עבדו בית ישראל ית עיגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר וכד תבו בתיובתא ואשתבק להון סגא זיו יקר אפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת ביניהון שכינתא דיי ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכיהון : אל ונתגדל

אמירת כנישתא דישראל כל קבל עממיא לא תבזון יתי על די אנא קדירתא מנכון על דעבדית בעובדיכון וסגידית לשמשא וסהרא דנביאי שקרא אכון גרמו לאסתקפא תקוף רגזא דיי עלי ואלפיני למפלח טעותכון ולהלכא בנימוסיכון ולמרי עלמא די הוא אלהיא לא פלחית ולא אזלית בנימוסיה ולא נטרית ית פיקודוי וית אורייתיה : הגידה שחורה

כד מטא זימניה משה נביא למפטר מן עלמא אמר קדם יי גלי קדמי דעמא הדין עתידין למיחב ולמהלכא בגלותא כען תוי קדמי איכדין יתפרנסון

ואיכדין

דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו : לריח שמניך טובים וגומר . שם טוב נקרא על שם שמן טוב . לריח שמניך טובים . שהריחו כשם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב כשמוך נוראים להיות במצרים : שמן תורק נקרא שמך להיות כאשר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בכלוחית חתומה אין ריחו נודף פותחה ומריק שממנה לכלי אחר ריחו נודף : על כן עלמות אהבוך . בא יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונה אמרה כי שמענו את אשר הוביש וגומר וע"י כן כי ה' אלהיכם הוא האלהים בשמים וגומר : עלמות . בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמא העלמות הן האומות : משכני אחריך נרוצה . אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצה להיות לך לאשה : הביאני המלך חדריו . וגם היום אני עודנו לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך : נזכירה דודיך . גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה : מישרים אהבוך : אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה (ל' פסוק והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה .) ורכסים אשר אהבוך ואני ונאותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענינו . ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו ונתן הביאם לתוך חדרי היקף ענניו כנו מודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עוניים וצרתם באורים ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו : שחורה אני ונאוה וגומר . אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחורה אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בתיקון איברים נאים . אם אני שחורה כאהלי קדר שמשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעות שלמה . דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת התורה . וקורא לאומות בנות ירושלים על שם שהיא עתידה להיות מטרופולין לכולן כמו שנאמר יחזקאל ונתתי אותם לך לבנות כמו עקרון ובנותיה : אל תראוני . אל תסתכלו בי שאני שחרחורת לפי שאין שחרותי וכיעורי מתולדתי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח ללבן כשיעמוד בצל : בני אמי נחרו בי . הם בני נוכרים שגדלתי בתם ומלו שאי כערב רבים נחרו בי כי בהסיתם יפתוים עד שמתוכי כוטרה את הכרמים וגם שזפתני השמש זהו ונחרתי בלואר יתניני עובדת אלהים אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי . מכינו פרנסיה נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן ואתני לה ית פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמים . הגידה לי שאהבה נפשי . עכשו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן החביבה על הרועה אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין זאבים הללו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה

להם

בצהרים שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך: אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים: לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזים: תורי זהב נעשה לך עם נקדות הכסף: עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: צרור המר דודי לי בין שדי

ואיכדין יהון מיני עממיא דקשיין גזירתהון בחובתא וכשרבי שמשא דטיהרא בתקופת תמוז ולמה דין יהוון מטלטלין ביני עדרי בני עשו וישמעאל די משתפין לך טעוותהון לחבריא: אם אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אבעיא להון למחי גלותא. כנישתא דישראל דמתילא לריבא שפירתא ונפשי תהא רחימא לה תהא מהלכא באורחיהון דצדיקיא ותהא מסדרא צלותא על פום ברזיליהא ומדברי דרהא ותהי מאלפא לבנהא דמתילין לגדיי דעיזין למהך לבית כנישתא ולבית מדרשא ובההוא זכותא יהוון מתפרנסין בגלותא עד זמן דאשלח להון מלכא משיחא ויהי מדבר יתהון בנייח על משכניהון הוא בית מקדשא דיבני להון דוד ושלמה רעיתי דישראל: לססתי כד נפקו ישראל ממצרים ורדפו פרעה ומשירייתיה בתריהון ברתיכין ובפרשין והוה אורח סגירא להון מארבע סטריהון מן ימינא ושמאלא הוו מדבריא דמליין חיוון קלן ומן בתריהון היה פרעה רשיעא ומשירייתיה ומן קדמיהון הוה ימא דסוף מה עבד קודשא בריך הוא אתגלי בכח גבורתיה על ימא ונגב ית ימא וית טינא לא נגב אמרו רשיעיא וערבלאין ונוכראין די בביניהון ית מוי דימא יכיל לנגבא וית טינא לא יכיל לנגבא בי היא שעתא תקף רוגזיה דיי עליהון וכניא לשנקותהון במוי דימא היכמא דאשתנקו פרעה וחיילותוהי ורתיכוהי ופרשוהי וסוסוותי אלולי משה נביא דפרש ידוי בצלו קדם יי ואתיב רוגזא דיי מנהון ופתח איהו וצדיקי דרא ההוא ית פומהון ואמרו שירתא ועברו בגו ימא דסוף ביבשתא בגין זכותא דאברהם יצחק ויעקב רחימיא דיי: נאוו כד נפקו למדברא אמר יי למשה כמה יאי עמא הדין לאיתיהבא להון פתגמי אוריתא ויהון כוממין בליסתהון דלא יעדון מן אורחא טבא היכמא דלא עדי סוסיא דזממא בליסתיה וכמה יאי קדליהון לסוברא ניר פיקודיי ויהי עליהון כנירא על קדל תורא דהוא חריש בחקלא ומפרנס יתיה וית מריה: תורי בכן איתאמר למשה סק לרקיעא ואתן לך ית תרין לוחי אבנין חציבין מספיר כורסי יקרי בהיקון כדהב טב מסדרן בשיטין כתיבין באצבעי גליף בהון עסרתי דבריא זקיקין יתיר מן כספא דמזוקק שבע זמנין שבעא דסכום עינייין דמתפרשין בהון ארבעין ותשע אפין ואהנינון על ידך לעמא בית ישראל: עד ועד דהוה משה רבהון בירקיעא לקבלא ית תרין לוחי אבניא ואורייתא ותפקידתא קמו רשיעי דרא ההוא ועבדו עגל דדהב ועירבובין די ביניהון ואסריאו עובדיהון ונפק להון שום ביש בעלמא דמקדמת דנא הוה נפק ריחיהון נדיף בעלמא ובתר כן סריאו כנירדא דריחיה ביש לחדא ונחת מכתש סגירו על בסריהון: צרור בי היא זמנא אמר יי למשה אזיל הות ארום

להם כנערים שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה. ול"א מה איכפת לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: על עדרי חבריך. אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים כצאן כמותך כלומ' בין גדודי האומות המתוכים על אלהים אחרים ויש להם מלכים ושרים המנהיגים אותם: אם לא תדעי לך · זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים שאדל לו הרועה מלהנהיג אותם: צאי לך בעקבי הצאן· הסתכלי בשבילי דרך שהלכו הצאן והתבונני ניכרים עקבותיה טראצ"ש בלעז וכן דרכה בתקרא ועקבותיך לא נודעו כלומר מקנין ונוח יגור עקב ישוב על עקביו ואותו הדרך לכי. ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים· בין משכנות שאר הרועים שהם אבלים ונם הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ואתי היפה בנשים כשאר האומות איכה תרעי ותנהלי וניד המנקין ליך לחיות ביניהם ולא יאכלו בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגומ': לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי· לס'ר זו כמו ל"אד לקול תתו המון מים וכמו לת"ד לריח שמניך לקבוצת סוסים ברכבה שאספתי מחנותי לגאלך לקראת ברכבי פרעה להושיעך כמו שנאמר דרכת בים סוסיך סוסי ברכבה שם דמיתי' רעיתי שהקהיתיך מנתקתך שנאמר ואתם תחרשון וזאת ראיתי בספרי אגדה· ד"א דמיתיך רעיתי ראיתיך שם דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את: לסוסתי קבוצת סוסי ובלשון לעז קבלייש"א· דמיתי' ארישמאו בלעז כמו אומי דימו להרוג כי שם קשטתיך בקשוטים נאים: נאוו לחייך בתורי' שורות כמות אזן ומנחת זהב. צוארך בחרוזי' ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב על כיות הים: תורי זהב נעשה לך· נמלכנו אני וכית דיני לפני בא פרעה שאמ' אלכו ואחוק את לבו לרדוף אחרי' ענד כל שבת גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוט זהב עם נקדות הכסף· שבים בידך בכך שסונלת' ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים נקדות כלי כסף מנוקדים ומצויירים במברבורות וגוונים: עד שהמלך במסבו· מעיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה את' טובה גמלתני ואני גמלתי' רעה כי בעוד המלך על השלחן מסבת חופתו נרדי

בצהרים | פתיחי' למחי' | פ"א למחי | פרקים ז' מנחת' סדור ז' מנתר' כר"ק דאמסרא ד' פ' לכרוזלי במנחם כחני' ערפי' | ערב רב ונויל לנער | (נג סוכה דר"א) | פל"ה גבים | שאירן | פ"א קמו רשעי דרא הפוה ותרכבין דיבניהון ואבדו | יכו' מכות תרגומו של כגא בראת ופי' כתיב בבי מאורע ראשא יסים פרו"פ' וכתיב כי פרע"ו אהרן לשמצה בקמיהם וק"ל ז

אֲרוּם חַבִּילוּ עַמָּא פְּסַק מִנִּי וְאִישְׁתֵּיצִיאוּן בְּכֵן תַּב משֶׁה וּבְעָא רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ וּדְכַר יְיָ לְהוֹן עֲקֵידַת יִצְחָק דְּכַפְתֵּיהּ אָבוּי בְּטוּר מוֹרִיָּה עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא וְתַב יְיָ מִן רוּגְזֵיהּ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמִלְּקַדְמִין: אשכול הא בְּכֵן נְחַת משֶׁה וְתַרֵין לוּחֵי אַבְנִין בִּידוֹי וּבְגִין חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל אִתְיְקַרוּ יְדוֹי וּנְפָלוּ וְאִתְּבָרוּ בְּכֵן אֲזַל משֶׁה וְשַׁף יַת עֶגְלָא וּבַדַּר יַת עַפְרֵיהּ לְנַחְלָא וְאַשְׁקִי יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַטִּיל יַת כָּל מַן דְּאִתְחַיַּיב קְטוֹל וּסְלִיק זִמְנָא תִּנְיָיתָא לִרְקִיעָא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן אִתְפְּקִיד לְמֶעְבַּד מַשְׁכְּנָא וַאֲרוֹנָא בֵּיהּ הִיא זִמְנָא אוֹחִי משֶׁה וַעֲבַד יַת מַשְׁכְּנָא וְיַת כָּל מָנוֹי וְיַת אֲרוֹנָא וְשַׁוִּי בַּאֲרוֹנָא יַת תְּרֵין לוּחֵי אוֹרַיְתָא וּמַנִּי יַת בְּנוֹי דְּאַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא לְמִקְרַב קוּרְבָּנָא עַל מַדְבְּחָא וּלְנַסָּכָא יַת חַמְרָא עַל קוּרְבָּנָא וּמְנָן הֲוָה לְהוֹן חַמְרָא לְנַסָּכָא הֲלָא אִנּוּן בְּמַדְבְּרָא לָא אֲתַר כָּשֵׁר לְבֵית זֶרַע וְאַף לָא תְּאֵינִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין אֶלָּא הֲווֹ אָזְלִין לְכַרְמֵי עֵין גֶּדִי וְנַסְבִין מִתַּמָּן אַתְכָּלִין דַּעֲנָבִין וְעָצְרִין מִנְּהוֹן חַמְרָא וּמְנַסְּכִין יָתֵיהּ עַל מַדְבְּחָא רְבִיעוּת הִינָא לְאִימְּרָא חָדָא: הנך כַּד עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְעוּתָא דְּמַלְכֵּיהוֹן הוּא בְּמֵימְרֵיהּ הֲוָה מְשַׁבַּח יָתְהוֹן בְּפַמַּלְיָא בְּמַלְאֲכַיָּא קַדִּישַׁיָּא וַאֲמַר כַּמָּה יָאִין עוֹבָדַךְ בְּרַתִּי חֲבִיבְתִּי כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי אַנְתְּ עָבְדָא רְעוּתִי וְעַסִּיקָא בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתִי וְכַמָּה תַּקְנִין עוֹבָדַיִךְ וְעִנְיָנַיִךְ כְּגוֹזָלִין בְּנֵי יוֹנָתָא דְּמִתְכַּשְּׁרִין לְאִתְקָרְבָא עַל מַדְבְּחָא: הנך אֲתִיבַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא וְכֵן אֲמָרַת כַּמָּה יָאֵי שְׁכִינַת קוּדְשָׁךְ בְּעִידָּן דִּי אַתְּ שָׁרֵי בֵּינָנָא וּמְקַבֵּל בְּרַעֲוָא צְלוֹתָנָא וּבְעִידָּן דִּי אַתְּ מַשְׁרֵי בְּפוּרְיָינָא חֲבִיבְתָּא וּבְנָנָא סַגִּין עֲלוֹי אַרְעָא וְאִתְנַחְנָא פַּיְשִׁין וְסַגְיָן כְּאִילָן דְּנָצִיב עַל עֵינָא דְמַיָּא דִּי עַפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּיהּ סַגִּי: קורות אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא כַּמָּה יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַּייָ דְּאִתְבְּנֵי עַל יְדֵי מִן קֵיסֵי גּוּלְמִישׁ אֲבַל יַתִּיר יְהֵי יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַּעֲתִיד לְאִתְבְּנָאָה בְּיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא דְּכַשּׁוּרוֹהִי יְהֶוְיָן מִן אַרְזִין דְּגִינְתָּא דְעֵדֶן וְשִׁירוֹהִי יְהֶוְיָן מִן בְּרָאתֵי וְשָׁאגֵי וְשׁוּרְבָּנֵי: אני אֲמָרַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּעִידָּן מַשְׁרֵי מָרֵי עָלְמָא שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינִי אֲנָא מְתִילָא לְכַרְקִים רְטִיב מִגִּינְתָּא דְעֵדֶן וְעוֹבָדַי יָאִין כְּוַורְדָּא דִּבְמֵישׁוֹר גִּנּוּנִיתָא דְעֵדֶן: כשושנה וּבְעִידָּן דִּי אֲנָא סַטְיָא מִן אוֹרְחָא דְּתַקְּנָן קֳדָמוֹי וְאִיהוּ מְסַלֵּק שְׁכִינַת קוּדְשׁוֹי מִנִּי אֲנָא מְתִילָא לְוַורְדָּא דְּמַלְבְּלְבָא בֵּינֵי סִלְוַיָּא דִּנְעִיצַן עַפְיָהָא וּבְזִיעָן הֵיכְדֵין אֲנָא נְעִיצָא וּבְזִיעָא מִגְזֵירָן בִּישִׁין בְּגָלוּתָא בֵּינֵי מַלְכֵי עַמְמַיָּא: כתפוח הֵיכְמָה דְיָאֵי וּמְשַׁבַּח אֶתְרוֹגָא בֵּינֵי אִילָנֵי סְרָק וְכוּלֵּי עָלְמָא מוֹדְעִין יָתֵיהּ כֵּן רִבּוֹן עָלְמָא יָאֵי מְשַׁבַּח בֵּינֵי מַלְאֲכַיָּא בְּעִידָּן דְּאִתְגְּלֵי עַל טוּרָא דְסִינַי בִּזְמַן דִּי יְהַב אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ בֵּיהּ הִיא שַׁעֲתָא בְּטַלַּל שְׁכִינְתֵּיהּ רְגִיגִית לְמִתַּב וּפִתְגָּמֵי דְאוֹרַיְתֵיהּ בְּסִיסִין עַל מוּרִיגִי וּשְׂכַר פִּיקּוּדוֹי נְטִירִין לִי לְעָלְמָא דְאָתֵי:

שַׁדַי יָלִין: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי: הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים: הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה: קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים: אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים: כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: הביאני

ונ"א

נ' מינוי

(כפצמו)

פירוקע קורפלין קוריתו קרשים ברוסיס ולדר הולן מין ארז הוא ונ"ג סורבני פסיא אילן פרקוכן הוא לקמן כפ' אפיריון וגו': פי' ומרפקת בין סקוניסי וכומין פי' נבקעין. מוריגי פירוש מתוקיסי כלחכי:

נרדי נתן ריחו תילוף להבאים כמוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל. ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה עיין בר"ש למס' שבת פ' ר' עקיבא דרטעם דלא כתב הבאיש או הסריח משו' חיבה אבן לפי התו' שם ספיר' ופ"ק מ"ש נתן ולא עזב וזהו משו' חיבה. אבן מה שלא כתב הבאיש או הסריח זהו כלאו כבי משו' לשון נקיה: צרור המור דודי לי. דודי נעשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו. ול"א להרליך צרור וה פירוז ריח טוב אן הרלשון שאכדת כך הקב"ה כתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמ' התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל. בין שדי ילין. אף לפי שמלתי בו אמר לשכון שם. בין שדי בין שני בדי הארון. אשכול הכופרים כושם שמו כופר כמו כפרי' עם נרדי' ומשוי כמין אשכלות. בכרמי עין גדי. שם מקו' ושם הוא מגוורותיהן בהגדה שאותן כרמי' עושי' פירות ארבעה או חמשה פעמי' בשנה דוגמ' היא לכתב כפרות ומחילות שמחל לבן הקב"ה על כמה נסיונות שנסוהו במדבר: הנך יפה רעיתי. אני הייתי כושה בקלקולי והוא חוזקני בדברי רצוי' לומר רמלחתי בדבריך ופרי את יפה ניפה כי עיניך יונים. כלומ' כלה שעיניה כבורי כל גופה צריך בדיקה והדוגמ' זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעשה והנך יפה בנמעשה יפה כמו כן אולת יכם במשיך כי עיניך יונים. צדיקי' יש בין שדבקו בי כיונה זו שמשמרת את בן זוגה אינה מניחתו שסודווג לאחר. כך זה לבני לוי ולא טעו בעגל. ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמ' והנה עשו אותה וגו' ויברך אותם משה. הרי שקלם על בן: הנך יפה דודי אף כפי' לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה: אף כפי' שמכרת על פשעי והשרית שכינתך בתוכי שיו כולם נקבצי' איך פה שנאמ' ויקהל העדה וגו'. ומשכן קרוי מטה שנאמ' הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה דכתיב לא ידעתי אם לשון קשרי' או לשון בריחי' אך ידעתי שהוא בלשון משנה שכינו רהיטי ביתו של אדם כן תבירין פתוחי' שמנקבין אותו והמיד כיון שמרטבת חמיד שאין בה האמ' שולטת בה: כ בושי בין שאותם אחרי אלים אחרי' וזאת עומדת בתמונתה. בתפוח. אילן של תפוחים כשהוא בין אילנו פרק שהוא חביב מן כולן

ספרין

הביאני אל־בית היין ודגלו עלי אהבה : סמכוני
באשישות רפדוני בתפוחים כי־חולת אהבה
אני : שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני : פי׳ ודגלו
השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או
באילות השדה אם־תעירו ׳ ואם־תעוררו את־
האהבה עד שתחפץ : קול דודי הנה־זה בא
מדלג על־ההרים מקפץ על־הגבעות : ר"ל חרדתי עד שחזרתי לאחורי אחמת מחרדה
דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה־זה
עומד אחר כתלנו משגיח מן־החלנות מציץ מן־
החרכים :

הביאני אמרת כנשתא דישראל
אעיל יתי יי לבית מתיבת מדרשא דסיני
למילף אוריתא מפום משה ספרא רבא וטקס
פקודוי קבילת עלי בחבתא ואמרית כל די פקיד
יי אעביד ואשמע : סמכוני ובעדן די
שמעית ית קליה די מתמלל מגו שלהובית
אשתא זעית ורתעית בתראי מן רתיתא בכן
קריבית לות משה ואהרן ואמרית להון קבילו
אתון קל פתגמי דיי מגו אשתא ואעילו יתי לבית
מדרשא וסעידו יתי בפתגמי אוריתא די עליהון

כמים שנל חפורס אתבסס עלמא והבו רדידין על צוארי מפשר מילי קדישין דמתיקן על מוריגי כתפוחי גינתא
פעול עומד דעדן ואהי עסיקא בהון מאים איתסת בהון ארום מרעת חבתא אנא : שמאלו כד
הוו עמא בית ישראל אזלין במדברא הוו ענני יקרא מטחין להון ארבעה מארבע רוחי עלמא
בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא וחד מן עליהון בגין דלא ישלוט בהון שרבא ושמשא ואוף לא
מטרא וברדא וחד מלרע להון די הוה מסובר יתהון היכמא דמסובר תורבינא ית ינקא בעטפיה
וחד הוה רהיט קדמיהון מהלך תלתין יומין למכבא טוריא ולמדלי משריא וקטיל כל חיון קלן ועקרבין
פי׳ פחקן די במדברא והוה מאליל להון אתר כשר למבת בגין דיהוו עסיקין באולפן דאוריתא דאתיהיבת
פי׳ להפיל להון ביד ימינא דיי : השבעתי בתר כן אתאמר למשה בנבואה מן קדם יי למשלח
פי׳ מרגל אזגדין לאללא ית ארעא וכדו תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואתעכבו ארבעין
לאכת פי׳ נלין שנין במדברא פתח משה פומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקפי
ארעא דישראל דלא תזידון למסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם יי ויסופון כל דרא אינשא
קרבא לממת מגו משריתא היכמא דזדו אחוכון בני אפרים די נפקו תלתין שנין ממצרים עד לא
מטא קיצא ונפלו ביד פלשתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר
כן יעלון בניכון ויחסנון יתה : קול אמר שלמה מלכא בעדן דהוו יתיבין עמא בית
ישראל במצרים סליקת קבילתהון לשמי מרומא הא בכן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב
פי׳ ודלג ושדר יתיה במצרים למפרק יתהון ולמפק יתהון מגו דחוק מרוות מצרים וטפא על קיצא בגין זכותא
דאבהתהון דמתילין לטוריא ושוור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן
פי׳ לגבעות דמתילן לגלמתא : דומה אמרת כנשתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים
בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חיוא קלילא ורהט פטציא ובאורזילא דאילא ואגין על
בתיא די אנן תמן ואתעתד בתר אשוותנא ואשגח מן כוותא ואסתכל מן חרכיא

וחזא

שפרין שנ כשע׳ וכרית: כן דודי בין הבני׳ · בין המלאכי׳ · ובדוגמא כך הקב"ה מכל האלהי׳ בחר׳ לפיכ׳ בצלו חמדתי וישבתי
ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחי׳ הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומו׳ מעל הקב"ה במתן תור׳ אבל אני בצלו
חמדתי וישבתי: אל בית היין · אהל מועד ששם ניתנו פרטיה ודקדוקיה של תורה : ודגלו עלי אהבה · וקבוצתי שדגלנו
אליו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו ודגלו תרגום צלעו · סמכוני · עתה כמדת הם לי והתבי׳ הבנים אנ׳
באשישות סלת נקיים : רפדוני · רפדו רפידתי סביבותי בתפוחים לריח טוב כדרך החולים : כי חולת
אני לאהבתו · כי צמאתי לו כאן בגלותי · רפידה לשון מצע היא כמו ירפד חרוץ עלי טיט : שמאלו תחת לראשי ·
במדבר : וימינו תחבקני · דרך שלשה ימים נוסע לתור להם מנוחה · ומקיפי המנוחה מוריד להם מן וגליו
כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו : השבעתי אתכם · אתם האומות : בצבאות או באילות ·
שתהיו הפקר ואאכל בשרכם כצביים ואיילים : אם תעירו ואם תעוררו את האהבה · שתשנו לדודי לשנותה ולהחליפה
ולבקש תאוה להתפתות אחריכם : עד שתחפץ · בכל עוד שהיא זקוקה בלבי ונוחה חפץ בי · עד שתחפץ ·
כמו עד שהמלך במסבו בעוד שהמלך במסבו · אם תעירו אם תעוררו כמו ויעי ערך ופארים לערך : והם מעוררו ·
כמו המעורר על השדה להלחמ׳ כלומר · יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני
שנתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחירה וגלות בבל וביאת בית שני
וחורבנו : קול דודי · חוזר המשורר על הראש כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם
ראשית הדברים הוא שהתחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא פירש היאך פקדם במצרים כלשון הזה ועכשיו חוזר
ואומר תשובה זו שאמרתי לכם שמשכני דודי ורצתי אחריו כך היתה · נואש הייתי אומרת לגאולה עד תום ארבע
מאות שנה שנאמרו בין הבתרים : וקול דודי הנה זה בא : לפני הקץ כמדלג על ההרים ומקפץ בגבעות ·
דומה דודי לצבי · בקלות מרוצתו שאיבר לבא כצבי וכעופר האיילים עופר איל בחור · הנה זה עומד וגו׳ ·
בכורה הייתי לישב עגונה עוד ימים רבים והנה הוא מודיע שהיה עומד ומציץ מן החלונות השמים מה נעשה לי
שנאמר ראה ראיתי את עני עמי וגומר :

עני

הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ
רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו פי' חתיכות
עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ הַנִּצָּנִים נִרְאוּ פי' סעריטו
בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע פי' גלי אל
בְּאַרְצֵנוּ׃ הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים פי' מגני מרוריס
סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לְכִי רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־ פי' מגות
לָךְ׃ יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר פי' אסוכי
הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת־
קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה׃

חֵיזָא דְמָא דִנְכְסָא דְפִסְחָא וּדְמָא דִגְזֵרַת מְהוּלְתָּא דְחָקִיק עַל תַּרְעָנָא וְחָשׁ מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְחַמָּא לְעַמֵּיהּ דְאָכְלִין יָת נִכְסַת חַגָּא טְוֵי נוּרָא עַל תַּמְכָה וְעוּלְשִׁין וּפַטִּירִין וְחָס עֲלַן וְלָא יְהַב רְשׁוּתָא לְמַלְאַךְ מְחַבֵּל לְמִחְבְּלָא בַן׃ עָנָה וּבְעִדָּן צַפְרָא אָתִיב רְחוּמִי וַאֲמַר לִי קוּמִי לָךְ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל רְחִימְתִי דִי מִלְקַדְמִין וְשַׁפִּירַת עוֹבָדִין אִיזִילִי נְפוֹקִי מִן שִׁיעְבּוּד מִצְרָאֵי׃ כִּי אֲרוּם הָא זְמַן שִׁיעְבּוּדָא דְּדָמֵי לְסִתְוָא פְּסַק וּשְׁנַיָּא דְאַמְרִית לְאַבְרָהָם בֵּינֵי פַלְגַיָּא אִתְקַטָּעוּ וּמְרָווּת מִצְרָאֵי דְמָתִיל לְמִטְרָא טְרִידָא חָלַף וַאֲזִיל וְלָא תוֹסְפוּן לְמִיחֲזֵיהוֹן עוֹד עַד עָלְמָא׃ אחזו פי' וסגים

הנצנים פי' ערוק
וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דְמְתִילוּ לְלוּלְבֵי דְתָמָר אִתְחֲזוּ לְמֶעְבַּד נִסִּין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעִדָּן קְטוֹף פי' כריתום
בּוּכְרַיָּא מְטָא וְקָל רוּחָא דְקוּדְשָׁא דְפוּרְקָנָא דַאֲמָרִית לְאַבוּכוֹן כְּבַר שְׁמַעְתּוֹן מָה דַאֲמָרִית לֵיהּ וְאַף יָת עַמָּא דִי יִשְׁתַּעְבְּדוּן בְּהוֹן דָאִין אֲנָא וּבָתַר כֵּן יִפְקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּיָּא וּכְעַן צְבִיתִי לְמֶעְבַּד מָה דְקַיֵּימִית לֵיהּ בְּמֵימְרִי׃ התאנה כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְמְתִילָא לְבִיכּוּרֵי תְאֵנִים פַּתְחַת פּוּמַהּ וַאֲמַרַת שִׁירְתָא עַל יַמָּא דְסוּף וְאַף עוּלֵימַיָּא וְיַנְקַיָּא שַׁבַּחוּ לְמָארֵי עָלְמָא בְּלִישָׁנֵיהוֹן מִיַּד אֲמַר לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא קוּמִי לִיךְ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל רְחִימְתִי וְשַׁפִּירְתִי אִיזִילִי מִיכָּא לְאַרְעָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהָתָךְ׃ יונתי וְכַד רְדַף פַּרְעֹה רַשִׁיעָא בָּתַר עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל הֲוַת מְתִילָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְיוֹנְתָא דִסְגִירָא בְּחַגְוֵי טִנָּרָא וְחִיוְיָא מְעִיק לָהּ פי' סלע
מִגָּיו וְנִצָּא מְעִיק לָהּ מִבָּרָא הָכְדֵין הֲוַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל סְגִירָא מֵאַרְבַּע סִטְרָא דְעָלְמָא דְמִן פי' מיגר
קָדָמֵיהוֹן יַמָּא וּמִן בַּתְרֵיהוֹן רָדִיף סַנְאָה וּמִן תְּרֵין סִטְרֵיהוֹן מַדְבְּרָן דְמַלְיָין חִיוָן קָלָן דְנַכְתִּין פי' וסגן
וְקָטְלִין בְּאִירְסֵיהוֹן יָת בְּנֵי נְשָׁא וּמִן יַד פְּתַחַת פּוּמַהּ בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וּנְפַקַת בְּרַת קָלָא מִן שְׁמֵי פי' דכפכין
מְרוֹמָא וְכֵן אֲמַרַת אַנְתְּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְמְתִילָא לְיוֹנְתָא דְכִיתָא וּמִטַּמְרָא בְּסִגּוּר חַגְוֵי טִנָּרָא וּבִכְבִישֵׁי דַרְגִּיתָא אַחֲזַיְנִי יָת חֶזְוַיִךְ וְיָת עוֹבָדַיִךְ דְתַקְנָן אַשְׁמְעִינַנִי יָת קָלִיךְ אֲרוּם ל' ואחבא
קָלִיךְ עָרִיב בִּצְלוֹתָא בְּבֵית מַקְדְשָׁא זְעֵיר וְחֶזְוַיִךְ שַׁפִּיר בְּעוֹבָדִין טָבִין׃ פי' מגלות

אחזו

ענה· לשון עניה ולשון צעקת קול רם וזה בנין אב לכלם ומנו הלויים׃ ואמר לי· על ידי משה· קומי לך· הללו אינכם מעוני מצריים׃ הנה הסתיו עבר· אין עכשיו טורח בדרך· סתיו חורף תרגום סיתוא׃ הנצנים נראו בארץ· קרבו ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחים והולכי דרכים מתענגין לראותם׃ עת הזמיר הגיע· שהעופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים׃ וקול התור· כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות מעוררים ומצפצפים בימי ניסן׃ התאנה חנטה פגיה· כמשמעו׃ והגפנים סמדר· כשנפל הפרח והענבים מובדלים זה מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבה פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי׃ ענה דודי ואמר לי· על ידי אהרן׃ קומי לך· זרזי עצמך וישאלו איש מאת רעהו׃ כי הנה הסתיו עבר· אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק׃ הגשם· שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלומר פ"ו שנה של קושי השעבוד נגזרו עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת מרים על שמררום׃ הנצנים נראו בארץ· הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם׃ עת הזמיר הגיע· שאתם עתידים לומר שירה על הים׃ וקול התור· קול התייר הגדול׃ דבר אחר קול התור· קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים׃ התאנה חנטה פגיה· הגיע זמן של בכורים לקרב שתכנסו לארץ׃ והגפנים סמדר· קרב זמן נסכי היין׃ דבר אחר בשרים שבכם חנטו והנצו לפני מעשים טובים והריחו ריח טוב׃ קומי לכי· כתיב יו"ד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות· ד"א התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלו בשלשת ימי אפלה׃ והגפנים סמדר נתנו ריח· אלו הנשארים מהם עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא׃ יונתי בחגוי הסלע· זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפכות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקדוש ברוך הוא הראיני את מראיך את הכשרון שבידך למי את פונה בעת צרה׃ השמיעני את קולך· ויצעקו בני ישראל אל ה'׃ בחגוי· בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו יחוגו וינועו והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשמן רבים קורא לשן חגוי וכן קצה קצוי וכן ויכרות את מדויהם׃ מדרגה· איסקלויי"ש׃ כמו כשעושין חרין סביבות המגדלים ושופכין העפר כמעלה להגביה התל סביב עושין מן מדרגות מדרגה זו למעלה מזו׃ בסתר המדרגה· בעמידים שיש בהן חורין ונכנסים שם ערבים ועופות׃

אחזו־לנו שעלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר : דודי לי ואני לו הרעה בשושנים : עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה־לך דודי לצבי או לעפר האילים על־הרי בתר :

פי' כנפי — על־משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו : אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו : מצאוני השמרים הסבבים בעיר את שאהבה נפשי ראיתם :

כמעט

אחזו — בתר דעברו ית ימא אתרעמו על מיא ואתא עליהון עמלק רשיעא די נטר להון דבבו על עיסק בכירותא וברכתא די שקלו יעקב אבונא מן עשו ואתא לאגחא קרבא בישראל על דבטילו פתגמי אוריתא והוה עמלק רשיעא גניב מתחות גדפי ענני יקרא נפשתא משבטו' דדן ומקטל יתהון על דהוה בידיהון פסליה דמיכה בי ההיא שעתא אתחייבו בית ישראל דמתילין לכרמא לאתחבלא אלולי צדיקי דרא ההוא דמתילין לבוסם טב : דודי — בי ההיא שעתא הדרו בתיובתא בכן אתעתד משה נביא וצלי קדם יי ויהושע משומשניה אזדרז ונפק מתחות גדפי עננא יקרא דיי ועמיה גוברין צדיקיא דדמין בעובדיהון לוורדא ואגיחו קרבא בעמלק ותברו ית עמלק וית עמיה בשמתא דיי וקטלא ותבירא בפתגם דחרב : (פי' לפי חרב)

עד — ובזערות יומיא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עליהון ואשתארו מפרסמן ואתרוקנו ית תיקון זיניהון דחקיק ביה שמא רבא מפרש בשבעין שמהן ובעא יי להובדא יתהון מן עלמא אלולי דאדכר קדמוי קיים דקיים בממריה לאבהתהון ליצחק וליעקב דהוו קלילין בפולחניה כטביא וכאוריילא דאילא ותקרובתא די קריב אברהם ית יצחק בריה בטור מוריה ומן קדמה דנא קריב תמן ית קורבניה ופליג יתהון בשוה : (פי' סליפה) (נ"ל פנין ש' בין הבתרי')

על — וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעלויהון וכלילא דקודשא דאתיהב להון בסיני אתנטילת מנהון ואשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחוהי : אקומה — אמרין בני ישראל אלין לאלין נקום וניזיל ונסחר למשכן זמנא דפריסיה משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם יי ושכינת קודשא דאסתלק מיננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובתרעין ולא אשכחו : (פי' בעיירו' פי' בשווקים פי' ברחובו')

מצאוני — אמרת כנשתא דישראל אשכחו יתי משה ואהרן וליואי נטרי מטרת מימרא דמשכן זמנא די מסחרין יתיה חזור חזור ושאלית להון על עיסק שכינת יקרא דיי דאסתלקת מיני אתיב משה ספרא רבא דישראל וכן אמר אסק לשמי מרומא ואצלי קדם יי מאים יכפר על חוביכון וישרי ית שכינתיה ביניכון כמלקדמין :

כמעט

אחזו לנו שועלים · שאמר הקדוש ברוך הוא את קולם כזה את הים ושטפם וזהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלים את הכרמים כמוד כרמנו סמדר שהענבים דקים כשהיאם בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצריים נכנסים לבתיהם ומחפשים את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום בטמון שם והיו תופסין ומשליכים אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצריים מביטים לאחוריהם שנאמר אנוסה מפני בני ישראל : שועלים קטנים · כתיב חסר ואין על פר שהיה נפרע מהם כחיש שנמדדו בשעלו של מקום : דודי לי ואני לו · הוא כל צרכיו תבע ממני ולא זוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע תאומה אחרת : ואני לו · כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים : הרועה · את צאנו בשושנים במרעה טוב ונאה ויפה : עד שיפוח היום · מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום ונגבר הזרב : ונסו הצללים · חטאנו בעגל חטאנו במרגלים : ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקת עולו : סוב דמה לך דודי · גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המובדלים ממני : בתר · לשון חלוקה והפלגה : על משכבי בלילות · בצר לי שישבתי אפילה כל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל כנזופים : בקשתיו ולא מצאתיו · כי אינני בקרבכם כי לא אעלה בקרבך : אקומה נא ואבקשה · ויחל משה [illegible] אל ה' : מצאוני השומרים · משה ואהרן : את שאהבה נפשי ראיתם · מה תאמרו בכון : כמעט שעברתי מהם : קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה :

עד

כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי: השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ: מי זאת עלה מן המדבר כתימרות עשן מקטרת מר ולבונה מכל אבקת רוכל: הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון: עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה

מבנות

אוזמיר תעם

כסיבין

בחדר

וחחריבו נכרתו

משכבתי

כמעט זעיר ציבחר הוה ועבר יי מתקוף רוגזיה ופקיד למשה נביא למעבד משכן זמנא וארונא ואשרי שכינתיה בגויה ועמא בית ישראל הוו מקרבין קורבניהון ועסיקין בפתגמי אורייתא באדרון בית מדרשא דמשה רבהון ובקיטונא דיהושע בר נון משומשניה:

השבעתי כד שמעו שבעא אומיא דבני ישראל עתידין למיחסן ית ארעהון קמו כחדא וקציצו ית אילניא וסתימו ית מבועי מיא וצדיאו ית קירויהון וערקו אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אנא קיימית לאבהתהון דאלין לאעלא ית בניהון לאחסנא ארעא עבדא חלב ודבש והכדין אנא מעיל ית בניהון לארעא צדיא וריקניא כען אנא מעכב יתהון ארבעין שנין במדברא ותהי אוריתי מתערבא בגופיהון מבתר כן אנון עממין רשיען יבנון מה דאצדיאו מכן אמר משה לבני ישראל אשבעית לכון כנישתא דישראל ביי צבאות ובתקיפי ארעא דישראל דלא תוידון למיסק לארעא כנענאי עד משלם ארבעין שנין ויהי רעוא מן קדם יי למימסר יתבי ארעא בידיכון ותעברון ית ירדנא ותהי ארעא כבישא קדמיכון:

מי כד סליקו ישראל מן מדברא ועברו ית ירדנא עם יהושע בר נון אמרו עמי ארעא מה היא דא אומא בחירתא דסלקא מן מדברא ומתגמרא מן קטורת בוסמין וסעידא בזכותיה דאברהם די פלח וצלי קדם יי בטור מוריה ומתמרקא משח רבותא בצדקתיה דיצחק די איתעקד באתר בית מוקדשא דמתקרי טור די לבונתא ומתעבדין לה ניסין בחסידותיה דיעקב דאשתדל עמיה עד מיסק קריצתא ואתגבר מיניה ואשתזיב הוא ותרי עסר שבטוי:

לשון כשתן תורק

הנה כד בנא שלמה מלכא דישראל ית בית מקדשא דיי בירושלם אמר יי במימריה כמה יאי בית מוקדשא הדין דאתבני לי על ידוי מלכא שלמה בר דוד וכמה יאין כהניא בעידן דפרסין ידיהון וקיימין על דוכניהון ומברכין לעמא בית ישראל בשיתין אתין דמסרין למשה רבהון וכהיא ברכתא מסחרא להון כשור רם ותקיף וכל מתגברין ומצלחין כל גיברי ישראל:

תרגום של ויאבק איש עמו הוא ואשתדל. ונראה ד"ל אבק הוא וכתו ספר"ש פר' וישלח והיית אבקת רוכל דהכא ר"ל פי' מיכרכך וגו' ס' אותיות:

כלם וכהניא וליואי וכל שבטיא דישראל כולהון אחידין בפתגמי אוריתא דמתילין לחרבא ושקלין וטארין בהון כגיברין מאולפי קרבא וכל חד וחד מנהון התימת מילה על ביריהון היכמה איתחתימת בבסריה דאברהם ומתגברין בה כגבר דחרבא חגירא על ירכיה ובגין כן לא דחלין מן מזיקיא וטלני דאזלין בליליא:

אפריון היכל קודשא בנא ליה שלמה מלכא מן אילני זגבילא ושאגי ושורבני דאתי מן לבנון וחפא יתיה דהב דכי:

עמודיו ובתר די שלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריש וטליל מן עלוהי ית פרוכתא דתכלא וארגונא

כמעט שעברתי. שהיה עמי בימי יהושע לכבוש ל"א מלכים: אחזתיו ולא ארפנו. לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: השבעתי אתכם. האומות בהיותי גולה ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו. אהבת דודי ממני ע"י פתוי ופסתם לעזבו לשוב מאחריו: עד שתחפץ. כמוד שאהבתו חפץ עלי: מי זאת עולה מן המדבר. כשהייתי מהלכת במדבר והיה עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן האומות ומתמיהות על גדולתו ואומרות מי זאת כלו' כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגומר: כתמרות עשן. גבוה וזקוף כתמר: מקטרת מור. על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי: רוכל. בשם המוכר כל מיני בשמים: אבקת. על שם שפותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: הנה מטתו שלשלמה. אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה: מגבורי ישראל. מיוצאי הצבא לבד פחותים מבן עשרים ויתרים על בני ששים: מלומדי מלחמה. מלחמתה של תורה וכן כהנים הסובבים אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו על ירכו. כלי זיינו הן מסורת וסימני' שמעמידים על ידם את הגירסא והמסרת שלא תשכח: מפחד בלילות. פן ישכחוה ויבאו עליהם צרות וכן הוא אומר נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: אפריון עשה לו. זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת סתר לכבוד: רפידתו. משכבו ומשכנו על הכפרת שהוא זהב: מרכבו ארגמן. זה הפרכת שהיא תלוי ורכב על כלונסות מעמוד לעמוד: תוכו רצוף. סדור כרצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות:

בנות ירושלם : צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו : הנך יפה

ד

רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד : שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם : כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך :

כמגדל

וארגוונא ובוני פרוביא די עלוי פרוכתא הות שריא שכינתא דיי דשכין שמיה בירושלם מן כל קרוי ארעא דישראל : צאנה

כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנוכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פילכיא ארעא דישראל ועמא דציון בתגא ובכלילא דכלילו עמא בית ישראל ית מלכא שלמה ביום חנוכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעידנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין :

הנך וביהוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלוון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת ברת קלא מן שמיא וכן אמרת כמה יאה אנת כנשתא דישראל וכמה יאיון אנון רברבי כנשתא וחכימיא יתבי סנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנשתך ועמא דארעא אנון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד : שניך כמה יאיון כהניא וליואי דמקרבין ית קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמא דהוו דכיין עדרא ענא דיעקב בעידן דהוו גזיזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הוות בהון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ותכלא לא הוות בהון : כחוט ושפותי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכיפורי קדם יי ומילוי הוו מהפכין הוביהון דישראל דדמין לחוט זהוריתא ומחוורין יתהון כעמר נקי ומלכא די הוא רישיהון מלי פיקודיא כרימונא בר מן אמרכליא וארכונין דאינון קריבין למלכא די אינון

צדיקיא

קרחם

תרומם

פי' תולעת כת"ב אשר יאדימו כתולע וגו' מ"ל אמר כל פעלי ידי מעשה כל :

בנות ירושלים. אלו ישראל יראים (ירושלים היא יראה שלם :) ואלהים לה"ק"כה : בנות ציון. בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית : בעטרה שעטרה לו אמו. אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני אמר ר' נחוניא שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר ברבי יוסי א"ל שמא שמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעיתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו' : ביום חתונתו. יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו : וביום שמחת לבו. זה שמיני למלואים שנתחנך בו המשכן במדבר : הנך יפה רעיתי. קילסן ורצן ותרכו עליו קרבנותיהם עד שיפוח היום. שחטאו לפני בימי העגל ונענשו : עיניך יונים. גוונייך ומראייך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכשנוטלין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צואר כך את נתת שכם לסבול עולי ומוראי : מבעד לצמתך שערך כעדר העזים. הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבת לאחר מכפנים לקישוריך שערך נאה ומבהיק כזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות שיורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק. והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך זו היא מבפנים למחנותיך ומחבורותיך אף הריקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשפגעו לבן שם. ד"א כאותן שנכנסו ונלחמו במדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד ולשון זה כמדרש שיר השירים : מבעד הוא לשון מבפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין כנגד ד"א כמו ובעד כוכבים יחתום האורב בריחים בעדי הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מבפנים לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד. צמתך לשון דבר המצמצם השיער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון נוית שהרי בת"ו מאורשת כתיבה שאם כן היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה"א לפעול בו פעולה נקבה או לזכר לפעול בו פעולה זכר כמו תיו של שבת כשהיא נותנת לנקבה היא תודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותיו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקום ה"א ויה"א שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לאחר לזכר או לנקבה תהפך הה"א לתי"ו כגון שפה תהפך לומר שפתו שפתה וכן אמה אמתו אמתה ערוה ערותו ערותה כן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך : שגלשו. שנקרחו גבה מתורגם גלוש כשבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח ומורט מהם : שניך כעדר הקצובות וגומר. אף קילוס זה בלשון נויי אשה שיניך דקות ולבנות וסדורות על סדורן כצמר וכעדר עדר הרחלים הברורות מאחר הבאן רקבה ומניין במספרות לרוחצה חכם והגון ליזהר בצמרן שמושין אותן לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום. שכולם מתאימות. לשון תאום אין תאום בכשרי כלומר תמימות אינטרוש בלעז : ושכולה. מום שכול ומום אין בהם ונאמר הדוגמא הזו על אנשי גבורי ישראל הכוריתים נאובלים אויביהם בשניהם שביכותם והרי הם מתרחקין מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו כמכיר' ונאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שנלחמו על מדין בקבר ומניין שלא נחשד אחד מהם על העריות שנאמר ולא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן וגומר ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד : כחוט השני שפתותיך. נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה את תקות חוט השני וגומר ושמרו בטחתם : ומדברך. דבורך והרי הוא מגזרת הנדברים כך אלל הקירות או נדברו יראי ה' פרלדין בלעז : רקתך. זה גובה הפנים שקורין פוייל"א בלעז אצל העינים ובלשון גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון באון פהות חדום וקגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מלאים מצות כרמון : מבעד

נבית זד

כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים : שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה הרועים בשושנים : עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה . כלך יפה רעיתי ומום אין בך : אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה בראש שניר וחרמון ממעונות אריות מהררי נמרים :

לבבתני

צדיקיא ולית בהון מדעם ביש : כמגדל וריש מתיבתא די הוא רב די ליה חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר פומיה הוה מתבני עלמא ובאולפן דאורייתא הוה עסיק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זיינין דגברין : שני תרין פריקיך דעתידין למפרקך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוון רען לעמא בית ישראל בזכותיהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בארא דמרים : עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחידין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטהרי מביניהון על דהיה שכינת יקרא דיי שריא בבית מוקדשא דהוה מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין : כלך ובזמן דעמא בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלס יתהון בשמי מרומא וכן אמר כולך שפירתא כנישתא דישראל ומומא לית ביך : אתי אמר יי במימריה עמי תהי יתבא כנישתא דישראל דדמיא לנינפי דהיא צניעא ועמי תיעלון לבית מוקדשא ויהון מקרבין לך דורון ראשי עמא דיתבין על נהר דאמנה ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא די בחרמון ויהון מסקין לך מיסין יתבי כרכין תקיפין די אנון גברין כאריוון ותקרובתא מן קרוי טוריא החסינין מן נמרין :

פי' עופרי' רועים

כולם תיוני מזיקי' כמרק שאחד מהם חחיד חכ' כלילה זוג כיום ה"ר כנהרים ידוע : פי' ותוד פי' לכלם תחזקים

לבבתני

לצמתך · מכסוי' לקישוריך : כמגדל דוד צוארך · קומה זקופה נוי באשה והדוגמא כמגדל דוד הוא מצוד' ציון שהיא מקום חוזק ועופל ומבצר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזקן ומבצרן של ישראל ואליו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורתיו ובנוי מלאכת תכניתו והוא מגזרת תלפיות ארץ והיה בתלפיות כמו ה' שבתרמית ובתכנית · אלף המגן תלוי עליו · כך מנהג השרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים : שלטי · אשפות שנותנין בהן חצים וכן הברו החצים מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם היראה יוצאה שהתורה מגן לישראל · ויש לומר אלף המגן כל אשר דבר צוה לאלף דור : כל שלטי הגבורים · מיכנו שהתלמידי' בקראי' על שם חצים ושלטים כענין שנאמר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם : שני שדיך · המניקים אותך זה משה ואהרן : כשני עפרים תאומי צביה · דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה · דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות כמדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה · לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודת אלילים דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים · לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר · זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית · כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלל אותו ומכבד למי שאינו אביו : הרועים · את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה : עד שיפוח היום · עד שתתחמם החמה : ונסו הצללים · הוא עת ערב וחום היום אני אגלך ואת עריבם עלי : היום · הוא השמש וכן לרוח היום וכן כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בכ"ר כלומר מאחטאו לפני לחללאת קדשי ולכאן תנחתי בימי חפני ופנחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך : אתי מלבנון כלה : כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם : אתי מלבנון תבואי · וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבאו ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תגלו ותבאו : תשורי מראש אמנה · תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדבר ומסעותיך וחניותיך על פי ובואתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג · ד"א מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והוא הר ההר שנאמר כי מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות עד שם כופים ונעשה ורואין גבול ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודייה לכך נאמר תשורי מראש אמנה :

לבבתיני ·

לבבתני אחתי כלה לבבתני באחד מעיניך באחד
ענק מצורניך: מה יפו דדיך אחתי כלה
מה טבו דדיך מיין וריח שמניך מכל בשמים:
נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת
לשונך וריח שלמתיך כריח לבנון: גן
נעול אחתי כלה גל נעול מעין חתום:
שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים
עם נרדים: חצי נרד וכרכם קנה
וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל
ראשי בשמים: מעין גנים באר מים
חיים ונזלים מן לבנון: עורי צפון ובואי
תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל
פרי מגדיו:

באתי

יזלו

לבנון

באהליס

לבבתני קביע על לוח לבי רחימותיך
אחתי כנשתא דישראל דמתילא לגינפי די היא
צניעא קביע על לוח לבי חיבת זוטר חד מינך די
הוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן
מלכיא דבית יהודה דהוית יהיבא כלילא
דמלכותא על צווריה: מה כפת
שפירין עלי היבהיך אחתי כנשתא דישראל
דמתילא לגינפי דהיא צניעא כמה טבן עלי
חיבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך
נדיף מכל בוסמנין: נפת ובעידן
דמצלין כהניא בעזרתא דקודשא זלחן ספותהי
יערת דובשא ולישניך גינפי צניעא בממלותיך
שירין ותושבחן מתיקין כחלב ודבש וריח
לבושי כהנין כריח אולבנון: גן ונשיך

דמתנסבן לגוברין צניען כגינפי צניעא וכגינתא דעדן דליה רשו לגבר למיעל לגוה אלהן צדיקיא דנפשהון משתלחין לגוה על יד מלאכיא ובתולותייך טמירן וגניזן באנפלין וחתימן בכן כמבועי דמיין חיין דנפיק מתחות אילנא ומתפרש לארבעת רישי נהרין ואלמלי די הוא חתים בשמא רבא וקדישא הוה נפיק ומבע ושוטף כל עלמא: שלחיך ועולימיך מליין פיקודיא הכרמונין ורחימין לנשיהון וילדן בנין כן צדיקין כותהון וריחיהון מתול הכי כבוסמנין טבין דגינתא דעדן כפורין עם רשקין: נרד רשק ומוריקא וקנה בוסמא וקנמון עם כל קיסי לבונתא מירא דכיא ואקסיל אלואוון עם כל מיני בוסמנין: מעין ומיא דשילוח מדברין בניח עם מותר מיין דנגדין מן לבנון לאשקאה ית ארעא דישראל בגין דאינון עסיקין בפתגמי אורייתא דמתילין לבירא מיין חיין ובזכותא דניסוך מיא דנסכין על מדבחא בבית מקדשא דמתבני בירושלם דמתקרי לבנון: עורי ועל סטר צפונא הוה פתורא ועלוהי תרי עסר לחמין דאפין ועל סטר דרומא הות בוצינא לאנהרא ועל מדבחא הוו מקרבין כהניא קורבנא ומסקין עלוי קטורת בוסמין כנשתא דישראל אמרת יעול אלהיא רחימי לבית מקדשיה ויקביל ברעוא קורבנהון דעמיה:

נרד וכרכום
כוזליס
כיתן

באתי

לבבתני. משכת את לבי אליך: באחת מעיניך. הרבה דוגמות טובות שבך לולא היתה בך אלא אחת מהן הייתי מחובב ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך כאחת מרבידי ענקי קישוטיך הם תכשיטי תנוס שישראל מצויינין בהם: ד"א כאחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: מה יפו דודיך. כל מקום שנראית לי שם חבה יפה הוא כעיני גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הכבלי מנוחה ושאר ויעודים מנוחה זו ירושלם ושאר ויעודים מקום שנתוועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך. שם טוב: נפת. מתוק: הטופנה שפתותיך. טעמי תורה: וריח שלמותיך. מצות הנוגות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז: גן נעול. על שם צניעות בנות ישר' שאין פרוצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעיין כמו גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי כגמרא טרוקו גלי: שלחיך. ארץ יבשה קרי לה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ואדה בית שכאל יפה היתכה וכאן קילוס יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: מעיין גנים. כל זה תוסב על שלחיך ומקלסן כמעיין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן הלבנון. ממקום נקיות שאין שם עכירת טיט: עורי צפון ובואי תימן. אתר שערב עלי ריחך ונוי משכנותיך אנימעם את הרוחות צפון ותימן להפיח כנגד לבאת ריחיך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלם ובימי הבנין יהיו ישראל נקבצים שם למועדים ולרגלים וישראל משיבין: יבא דודי לגנו. אם אתה שם הכל שם:
באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי. לקטתי והוא לשון משנה בפרק המוכר את הספינה כמלא אורה וקלו ואף לשון מקרא וארוה כל עוברי דרך ונאמר על שם הקטרת שהקטירו קטרת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן נאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמר ביערת הדבש ויערת היא לשון קנה כמו ותשם בסוף ואוי יהיה כיערת ומוכרין הדבש ומשליכין שמן ולפי מרוב חבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי ד
חטאת שהקריבו הנשיאי' ואין חטאת קריבת נדבה ואני קבלתים כולם: שתיתי ייני. הם הנסכים: עם חלבי. אתקן נסין מחלב: אכלו רעים. באהל מועד אהרן ובניו ובית כולאים הכהנים כולם: שתו ושכרו דודים. אלו ישראל

ה

באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים:
אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה: פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם: דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו:

פרחשי הרים צ״ל כדגנ

קמתי

באתי אמר קודשא בריך הוא לעמיה בית ישראל עלית לבית מקדשי דבנית לי אחוותי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי צניעא ואשריתי שכינתי ביניך קבילית ברעוא ית קטורת בוסמיך דעבדת לשמי שליחית אשתא מן שמיא ואכלית ית עלון וית ניכסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי ניסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען איתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון:

אני בתר כל פתגמיא האלין חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמין בגלותא כגבר דמדמך דלא יכיל לאתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והוה מעירא יתהון מדמוך לבהון ענה רבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנשתא דישראל דמתילא ליונתא בשלימות עובדייך ארום שער רישי אחמלי מן דמעתיך כגבר דשער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית גזרי אחמלי מן טיפי עיניך כגבר דציציה גזרוהי מליין טפי מטרא דנחתין בליליא:

סימן מעיר

פשטתי ענת כנישתא דישראל ואמרית כל קבל נביאיא הא כבר אעדיתי מיני ניר פיקודוי ופלחית לטעות עממיא והכדין יהוון לי אפין למיהדר לותיה אתיב להון מרי עלמא על יד נביאיא ואף אנא הא כבר סליקית שכינתי מבינייך והכדין אהדור ואנת עבדת עובדין בישין ואנא קדישית ית ריגליי מסובתך והכדין אטופינון ביניך בעובדיך בישיא:

דודי כד אתגלי מן קדם יי דעמא בית ישראל לא צבן למחזר ולמיתב לותיה אושיט מחת גבורתיה על שבטא דראובן וגד ופלגות שבטא דמנשה למעיברא לירדנא ומסר יתהון ביד סנחריב מלכא דאתור ואגלי יתהון בלחלח ובחבור נהרי גוזן וקרוי מדי ודבר מידהון עיגלא מתכא דשוי ירבעם חייבא בלשם דן דמתקריא פמיאס ביומי פקח בר רמליהו וכד שמעת אנא רחמי אתגולגלו עליהון:

אשורי ויקס

קמתי

ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: אני ישנה. כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבודת הקדוש ברוך הוא כישנה ונרדמת: ולבי ער. זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא: ולבי ער. הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק. משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי. אל תגרמי לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל. לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל אהבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שעירכו עלי מעשיו כטל והנני בא אליך טעון ברכות ושילום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: קווצותי רסיסי לילה. אף בידי הרבה קיבוצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומתנאצי טל הוא לשון נחת רסיסי לילה. גשמי לילה שהן טורח טיפות רסיסי תרגום של רביבים וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקוש קווצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין פלוצי"ל ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקווצות שדרך טל ומטר ליאחז בשער. ויש לפרש על רסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנוחות ליעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: פשטתי את כתנתי. כלומר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שאמר ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגומר שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על דלת בעת משכב המטה בלילות: דודי שלח ידו מן החור. מחור הדלת ורחיתי ידו והכרתיו בלבי המין מתי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. כלומר בלב שלם ונפש חפיצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר. ריח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר. נסתר ונכסה ממני כמו חמוקי ירכיך סתרי ירכיך ע"ש שהירך בסתר וכן עד מתי תתחמקין תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בו: נפשי יצאה בדברו. ואמר לא אבא אל ביתיך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו' מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ותופסין גנבים שמתהלכים בלילות: הכוני פצעוני. אבלו כי חבורה כל פצע לשון מכה כלי זיין: רדידי. עדי המרודד והמרוקע עלי וכן כל העניין לשון אשת נעורים המאוכלת כל נבל נעורים וזו היא הדוגמא דודי שלח ידו מן החור כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן ע"א הזכרתי כמו שלח ידו והראה בקאתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם ויכו בו וישב ממנו שביה גדולה וגו' ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: ומעי המו עליו. הא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב"ה ... אלהים לא קם דור כישראל כמותם כמו שמסורת בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד ... ובמותו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על אחז ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו:

פתחתי

פי' חרטית קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו־מור
ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול :
פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה
פי' סגר דלת התשובה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא
ענני : מצאני השמרים הסבבים בעיר
הכוני פצעוני נשאו את־רדידי מעלי שמרי
החמות : השבעתי אתכם בנות ירושלם
אם־תמצאו את־דודי מה־תגידו לו שחולת
אהבה אני : מה־דודך מדוד היפה בנשים
מה־דודך מדוד שככה השבעתנו : דודי
צח ואדום דגול מרבבה : ראשו כתם פז
קוצותיו תלתלים שחרות כעורב : עיניו
כיונים

קמתי · וכדו תקפת עלי מחת גבורתא
דיי תהירת על עובדי וכהניא קריבו קרבנא
ואפיקו קטורת בוסמין ולא אתקבל ברעוא ארום
מרי עלמא אחד דשי תיובתא באנפי :
פתחתי · אמרת כנשתא דישראל צבתי
למהבע אולפן מן קדם יי ואיהו סליק שכינתיה
מביני ונפשי תאיבה לקל מלוי תבעית שכינת
יקריה ולא אשכחית צליתי קדמוהי ואיהו טליל
שמיא בעננוי ולא קביל צלותי : מצאוני
ארביקו לי כשדאי דנטרין אורחתא ומעיקין
חזור חזור על קרתא דירושלם מיני קטלו בחרבא
ומיני אובילו בשביתא נטלו תגא דמלכותא
מעל צואריה דצדקיהו מלכא דיהודה ואובילו
פי' שם מקו' יתיה ברבלא וסמיו ית עינוהי עמא דבבל
דמעיקין על קרתא ונטרין ית שוריא : השבעתי · אמרת כנשתא דישראל אשבעית
פי' כחולה לכון נביאיא בגזירת מימרא דיי מאים אתגלי עליכון רחמתכון חזיאו קדמוהי דמרעיתא מן חיבת
רחמוהי אנא : מה · ענו נביאיא ואמרו לבית ישראל אידין אלהא אנת בעיא למפלח
כנשתא דישראל שפירתא מכל עממיא לאידין אנת צביא למדחל דהכדין קיימת עלנא :
דודי · בכן שריאת כנשתא דישראל למשתעי בשבחא דמרי עלמא וכן אמרת להוא
פי' בגד משי אלהא רעותי למפלח דעטיף תימסא באצטלא חיוור כתלגא ועסיק בעסרין וארבעה ספרין דאוריתא
ופתגמי נבואה וכתיבי ובליליא הוא עסיק בשתא סדרי משנה וזיו יקרא דיי דאנפוהי זהרין כנורא
פי' מחדש מסגיאות חוכמתא וסברא דהוא מחדת שמועין חדתין בכל יומא ועתיד לפרסומינון לעמיה ביומא
פי ודגלו רבא וטקסיה על רבוא ריבון מלאכין דמשמשין קדמוי : ראשו · אוריתיה די היא רגיגה
פי' תילי תילין מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין טעמין ופקודין למן דנטרין להון חיוורין כתלגא ודלא
פי' ככנפי עורב נטרין יתהון אוכמין כאגפי עורבא : עיניו · עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא

לה

פתחתי לדודי ודודי חמק עבר · לא ביטל גזירתו שנאמר החזיקו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' ומבניך
אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף כשאשיבו על ידי חולדה הנביאה הנני מביא רעה אל המקום הזה ואל
יושביו וגו' · · ואומר וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים
אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת ·
נפשי יצאה בדברו · יצאה ממני בדברי דבר זה · בקשתיו ולא מצאתיו · והם תמה' [illegible] ירמיה [illegible] ומתנבא
בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהבין תלבותם כשובם מן
הגולה לנוטעם תחת כתישם ולבנותם תחת הורס : מצאוני השומרים · נבוכדנאצר וחיילותיו : הסובבים בעיר
לנקום נקמתו של מקום : נשאו את רדידי · בית המקדש : שומרי החומות · אף מלאכי השרת שהיו
שומרים חומותיה כענין שנאמר על חומותיך ירושלים וגו' הם הציתו בו את האור כענין שנא' ממרום שלח אש וגו' :
השבעתי אתכם · האומות · אנשי נבוכדנאצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל
לגוב אריות על עסקי התפלה ואת דורו של מרדכי בימי המן · אם תמצאו את דודי · לעתיד לבא ליום הדין
שיבקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר יתנו עידיהן ויצדקו : מה תגידו לו · שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי
בייסורין קשים ביניכ' יבא נבוכדנאצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה :
מה דודך מדוד · כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו :
שככה השבעתנו · להעיד לו על אהבתך : דודי צח · לבן כמו צחו מחלב : ואדום דגול מרבבה ·
אפרש תחלה כל הענין לפי פשוטו · בקילום נוי בחור בבחור לבן ופניו אדמוניות : דגול מרבבה · נדגל בחיילות
הרבה רבים חיילותיו רבבות הרבה קרויין רבבה שנא' רבבה כצמח השדה נתתיך : ראשו · מבהיק ככתם
פז : כתם · הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן ישנה הכתם הטוב וכן ולכתם אמרתי מבטחי וכן
ונתלי כתם : קווצותיו תלתלים · לשון תלוייש פנדלויש בלעז : שחורות כעורב · כל אלה נוי לבחור :
עיניו כיונים על אפיקי מים עיניו על אפיקי מים כאות בעיני יונים · אפיקי מים עריבים למראה ושבחורים יונאיד
פסד

כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר׃ יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים׃ שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים

פי' ומתוקני'

לה ולבירכא לה מרישא דיתא ועד סופא דשתא כיונין דקיימין ומסתכלין על מפקנות מיא בנין זכותא דיתבי סנהדרין דעסיקין באוריתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחיבא׃ לחייו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא מרביין דקדוקין וטעמין היכמא דגנוניתא מרבי בוסמין וספותיה חכימי דעסיקין באוריתא זלחין מעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא׃ ידיו תרי עשר שבטין דיעקב עבדיה גלילן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עשר מרגליתא עם אבהתא תלתא דעלמא אברהם יצחק ויעקב · ראובן גליף על אחמר · שמעון גליף על עקיק · לוי גליף על ברקן ועפרן · יהודה גליף על כחלי · יששכר גליף על אימורד · זבולן גליף על גיהר · דן גליף על בירלא · נפתלי גליף על אספור · גד גליף על טבאג · אשר גליף על פרוג · יוסף גליף על מריבג · בנימין גליף על אפנטור · דמיין לתרי עשר מזליא נהירין כעששית צחיחין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כספירין׃ שוקיו וצדיקיא אנון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אנון פתגמיא דאוריתא דעסיקין בהון ומוכיחין עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחוור חוביהון דבית ישראל כתלג ומתעתד למעבד נצחן קרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולם גיבר וחסין כגלמשין׃

פי' ככוס
פי' גלילי וס'
פי' כקפיר

חבו

עם לשון וכן יק"ה המשורר עיני דודי כעיני יונים על אפיקי מים דומות לגוי עיני יונים · רוחצות · ע ני דודי כחלב · וישבות על מלאת · כל זה לשון גוי לא בלשון יותר מדאי ולא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם הממיין לפי הרגית ונוה לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא שעשוי לו לשבת כמו אבני מלואים ומלאת בו מלואת אבן · לחיו כערוגת הבשם · אחר שם כאותו ערוגת גידולי מרקחים · מגדלות מרקחים · מגדלות של מרקחים גידולי בשמים שמשמתים אותם אנשי רוקח · גלילי זהב · כאופני זהב · ממולאים בתרשיש · כל לשון מושב אבן יקרה הנקבע קרוי מלאת · עשת · לשון שמנו ומתוקן עב קרוי עשת משמאים כלפני · שן · מגדולות פיל · מעולפת ספירים · מקושטת ומתוקנת כספירים לשון ותתעלף דמתרגמינן ואתקנת · שוקיו כעמודי שש · המיוסדים על אדניפז · עמודי שש עמודי שיש וחבירו כמגלת אסתר על גלילי כסף ועמודי שש ומראהו גבוה כארזי הלבנון · בחור כארזים כבחור בין הבנים כארז בין שאר עצים · חכו ממתקים · דבריו ערבים · זה דודי · זה דמות דודי וזה דמות רעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו · והדוגמא כלפי הקב"ה כך היה דודי הב לבי להלבין עונותי כחולין כשנראה בסיני כראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כ ... נקי · אדום · ליפרע מאויביו כענין שנאמר מדוע אדום ללבושך · דגול מרבבה · סרכם חיילות מקיפין אותו · ראשו כתם פז · תחילת דבריו הבהיק כבתם פז וכן הוא אומר פתח דבריך יאיר פתח אנכי ה' אלהיך הראה תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואח"כ גזר עליהם גזירותיו · קוצותיו תלתלים · על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות · שחורות כעורב · על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה · ד"א קוצותיו תלתלים כשנראה עליהם כבחור כלחם בגבורה · עיניו כיונים · על אפיקי מים · כיונים שעיניו צופות אל ארובותיהם כך עיניו אל בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מוצאי תורה המשולים למים · רוחצות בחלב · בשבן צופות כמשפט מבררות דין לאמתו לחנריך צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו · יושבות על מלאת · על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים · ד"א מה שהקב"ה נותנם עינים להאיר לעולם כמו שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים מתוך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלוני חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה · על אפיקי מים · על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה · רוחצות בחלב · לפי שקראם עינים ועינים לשון נקבה הוא רוחצות לשון נקבה הם מנחצחין עצמן כחלב של תורה ומלבנים סתרים וסתומותיה · יושבות על מלאת · מישבים דברים על אופניהם · ד"א עיניו שנייניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם נאים כהליכתן על אפיקי מים כבתי מדרשות רוחצות בחלב מנוחצחות כחלב במו שפי' · לחייו · דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירו' ושוחקות · שפתותיו שושנים · דבורי שנדברו באהל מועד שהם לרצוי ולכפר ולריח טוב תורת חטא' ואשם ומנחה ועולה ושלמי' · ידיו · הלוחו' שכתן מתיחנו מעש' ידיו המה · גלילי זהב · אלו הדברו' שכהן נאמ' הנחמדים מזהב ומפז · א"ר יהושע בן נחמי' מעשה נסים היו של שנפירינון היו נגללין · ד"א על שם שמגלגלות טובה לעולם · ממולאים בתרשיש · שבכלל כעשרת הדברו' תרי"ג מצות · מעיו עשת שן · זה תורת כהנים הניתן כאמצע חמשה חומשים כאמצעיים הללו שהם נתונ' באמצע הגוף · עשת שן מעולפת ספירי' · נראית חלקה כעצם שן ויהיא סדורה דקדוקי רבים גזירות שוות ובניין אב וקלי וחמורים · מיוסדים על אדני פז · אמר ר' אליעזר הקפר העמוד הזה יש לו קותרת למעלן וכסים למטן א"ר שמואל בר נחמן פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלן וכסים לפניהן ולאחריהם ומוכות לפניהם ולאחריהם · כגון פרשי' של שביעי' ויובל וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאית' במסכת ערכין וקידוש וכגון יפקוד ה' איש על העדה צו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עליו וכן כמה לכך נאמ' שוקיו עמודי שש מיוסדי' וגו' · מראהו כלבנון · המסתכל ומתבונן

כפארזים: חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם: ו אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך: דודי ירד לגנו לערוגת הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים: אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים: יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם איומה כנדגלות: הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני שערך כעדר העזים שגלשו מן הגלעד: שניך כעדר הרחלים שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם:

כפלח

גם זה לשון חטא והוא כ׳ מלות מורכבות ואם תדור ר״ל שגורם על ידי חטא שאם של הק״בה כוס׳ כו תדיר פי׳ דתלקט כי מיש׳ אלכות

חכו מילי מוריגגי מתיקן כדובשא וכל פקודוי רגיגן על חכימוי מדהב וכסף דין הוא תושבחתיה דאלהא רחימי ודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי נביא ומתנבאין בירושלם: אנה אתיבו נביאיא כד שמעו תושבחתא דיי מפום כנשתא דישראל וכן אמרו על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי את דשפירא עובדך מכל אומיא ולאן אתר אתפני רחומך באסתלקותיה ממוקדשיך אמרת כנשתא דישראל על חובין ומרודין ואשתדור די השתכחו בי אמרין נביא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי קדמוהי ונבעי רחמין עמך: דודי ומרי עלמא קביל צלותיהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רוחא לעמיה ואסיקינון בגלותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מוקדשא ומניאו כהניא על קורבניא וליואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אישתא מן שמיא וקביל ברעוא ית קורבנא וית קטורת בוסמין וכגבר דפרנס ית בריה רחימא בתפנוקין כן פנקינון וכגבר דמנקב ורדין מן מישריא כן כנישינון מן בבל: אני ובההיא יומא אנא אפלחא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשיא ביני וזיויה בתפנוקין: יפה אמר יי במימריה כמה יאי את חביבתי בזמן דצביתיך למעבד רעותי שפיר בית מוקדשא דבנית לי במקדש קדמאי די בנא לי שלמה מלכא בירושלם ואימתך על כל עממיא ביומא דהליכו ארבע מקסייך במדברא: הסבי אסחרי רבנייך דבימי כנשתא רבתא דהוו חזור לקיבלי דאנון אמלכוני בגלותא וקבעי מדרשא לאולפן אורייתי ושאר זמוטיך ועמא דארעא אצדיקו במימר פומהון כבנוי דיעקב דלקטו אבניא ועבדו גלישותא בטורא דגלעד: שניך וכהניא וליואי אכלי קורבניך ומעשר קודשא ואפרשותא דכיין מכל אניסות וגזילות דהוו היכמה דכיין עדרא דענא דיעקב בזמן דסלקו מן נהל יובקא דלא הות בהון אניסא וגזילה וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ומתכלא ועקרא לא הות בהון:

פי׳ אנילי יברא

כפלח

ותתכונן בדבריו תוצא כהם פרחי׳ ולולבים כיפה זה שמלבלב כך דברי תורה הסוגא בהם תמיד מחדש בהם טעמים: בחור. נבחר כארזים המבחרי׳ לבנין ולחוזק ולגובה: חכו ממתקי׳. דבריו מרבים נשרש לנפש לא חתנו כבשרכ׳ אני ה׳ הנאמן לגלם שכר יש חיך מתוק מזה. לא תחללו במעשיכ׳ ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נחשבו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה: אנה הולך דודך. מאנים ומקנטרים האומות את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: אנה פנה דודך. כשחזר ושרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה כנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנ׳ וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל וגו׳ ויגשו אל זרובבל וגו׳ נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו׳ וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה והם משיבים: דודי ירד לגנו. צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו: לערוגת הבשם. מקום מקטר הקטרת: לרעות בגנים. ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה אשר שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: וללקוט שושנים. שומע ומקשיב נדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנ׳ אז נדברו יראי ה׳ וגו׳ ומה שאתם אומרים לבקשנו עמ׳: ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם: הרועה בשושנים. הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב: יפה את רעיתי כתרצה. והקדוש ברוך הוא מקלסה על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כך הוא נדר׳ בספרי: נאוה. את עתה כאשר בראשונה בירושלם: איומה כנדגלות. חיילי מלאכים אימתך מטיל עליהם שלא לבלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: הסבי עיניך מנגדי. כבחור שארוסתו חביבה ועריבה עליו ועיניה נאות ואומר לה הסיבי עיניך מנגדי כי כראותי אותך לבי משתחן ואתגאה עלי ורוחי גסה בי איני יכול להתאפק: הרהיבוני. הגיסו לבי כמו ורהבם עמל ואון רהב הם שבת אשתמיר בלבו והדוגמא כך הוא אמר הקדוש ברוך הוא במקרא זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפרת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי: שערך כעדר העזים. בקטנים ורכים ודקים שבכלם יש שבח הרבה: שניך. קציניך וגבוריך שבין כולם לטובה: כעדר הרחלים. הרחל הזאת כולה קדושה נמרה לאכלת כשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילים מעיה לכנורות עורה לתוף. אבל הרשעים נמשלו לכלבים שאין מהם לקדושה כלום:

שפיר

כפלח ח: ופלכות בית חשמונאי כולהון מליין פיקודיא כרימונא בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאינון צדיקין מכולהון ומקיימין פיקודיא ופתגמי אוריתא בצחותא :

ששים באדין קמו יוונאי וכנשו שיתין מלכין מבנוי דעשו מלובשי שריונין רוכבין על סוסין ופרשין ותמניין דוכסין מבנוי דישמעאל רוכבין על פיליא בר מן שאר עממיא ולישניא דלית מהון מנין ומניאו אלכסנדרוס מלכא עליהון לרישא ואתו לאגחא קרבא לירושלם :

אחת ובעידנא ההיא הות כנשתא דישראל דמתילא ליונתא שלמתא פלחא בלב חד למרהא ואחידא לאורייתא ועסיקא בפתגמי אוריתא בלב שלים ובריין זכותהא כיומא דנפקת ממצרים הא בכן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי יתהון בידיהון וכד חזו יתבי פילכיא אשרו יתהון ומלכות ארעא ושלטוניא וקלסו להון : מי אמרו אומיא כמה זויתנין עובדי עמא הדא כקריצתא שפירין עולימהא כסיהרא ובריין זכותהא כשמשא ואימתהא על כל יתבי ארעא בזמן דהליכו ארבעת טיקסהא במדברא : אל אמר מרי עלמא לבית מקדש תניין דאתבני על ידוהי דכורש אשריתי שכינתי למיחמי עובדין טבין דעמי ולמיחמי אילולי פשו וסגן רבניא דמתילין לגופנא ולבלוביהון מליין עובדין טבין הכרימונין : לא וכד אתגלי קדם יי די אינון צדיקין ועסיקין באורייתא אמר יי במימריה לא אוסיף למסיכינון ואף לא אעביד עמהון גמירא אלהין אמליך בנפשי לאוטבותהון ולשואה יתהון גיותנין ברתיכי מלכין בגין זכוותא דצדיקי דרא דדמיין בעובדיהון לאברהם אבוהון : שובי תובי לנתי כנישתא דישראל תובי לירושלם

כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך :
ששים המה מלכות ושמנים פילגשים ועלמות אין מספר : אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה :
מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה אימה כנדגלות : אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים : לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב :
ז שובי שובי השולמית שובי

ששים המה מלכות. אברהם ויוצאי יריכו בני קטורה ששה עשרה ישמעאל ובניו שלשה עשר יצחק ובניו שלשה בני יעקב שנים עשר בני עשו שש עשרה כדברי הימים הרי ששים ואם תמצא שהיה אשר אברהם מן המנין : ושמונים פלגשים. נח ובניו עד אברהם כל תולדות יוצאי התיבה שמונים תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך בין אברהם ויוצאי יריכו חשובים גדולים ונתברך בתשובות על שכל כאשר תראה הגר בת מלכים היתה ונעשית פלגש למעט ולומר אל עמק שוה וגומר הושוו כולם כענם אחת והמליכו את אברהם עליהם : ועלמות אין מספר. למשפחות הרבה נחלקו כל אלה : אחת היא יונתי. ומכולם אחת היא הנבחרת לי להיות תמה שהיא תמימות לב עם בן זוגה : אחת היא לאמה. לכנסייה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם להבין תורה על מכונה ועל אמתה : ברה היא ליולדתה. יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה והלל למקום שנאמר וישתחו ישראל על ראש המטה : ראוה בנות. את ישראל בגדולתה ויאשרוה ואף הגוים קילסוה : מי זאת הנשקפה עלינו. ממקום הגבוה לנמוך קרוים השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות : כמו שחר. הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדים לפרס וליון ואחר כך נצחום בית חשמונאי ונעשו מלכים : איומה כנדגלות. אימתה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין עד כאן : אל גנת אגוז ירדתי. עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך : לראות באבי הנחל. מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך : הפרחה הגפן. אם תפריחו לפני ת"ח ופוסקים ושונים : הנצו הרמונים. הכנו הרמונים מקיימי מצות מליאי זכיות כרמון משלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר בתוכו פותחו ומוצאו מלא מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ועניוותנין מעשיהם ואין תלמידים שבהם ניכרים ואין מתפארים לאחרים על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין האומות ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין : לא ידעתי. כנסת ישראל מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי ובגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהביא אחד מהם את מלכות רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי נדיבות שאר אומות : עמי נדיב. כמו עם נדיב אני יתירה כלוך של מכניסים גמכתי ים רכבתי עד : כפשי שמתני. אני בעצמי מניחים עלי בעבין שנאמר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש : שובי שובי השולמית. אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום השולמית השלמה באמונתך שובי שובי אליו מאוד כך כתיב מתוך נדיבים ושלטונים כמו ואתה תחוז מכל העם כך דרש ר' תנחומא · ד"א ונחזה בך נתבונן אליך

שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים: מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן: שררך אגן הסהר אל יחסר המזג בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים: שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה: צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני

דמשק

לחלל
אחכים

לירושלם תובי לבית אולפן אוריתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא די מתנבאין בשום מימרא דיי ומה טיבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון די אתון ממללין סטיא על מימרא דיי ולאחלא משרית ישראל ויהודה: מה אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי כמה שפירין רגליהון דישראל כד סלקן לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון ובניהון נפקי ירכיהון יאיין כיהורין דקביען על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא: שררך וריש מתיבתך די בזכותיה מתפרנסין כל עלמא היכמה דעוברא מתפרנס מן פרתי במעיינא דאימיה נהיק באוריתא כאוגנא דסיהרא במיתיה לדכאה ולזכאה ולחייבא ולא חסרין פתגמי אוריתא תדירא מפומיה היכמה דלא חסרין מוי דנהרא רבא די נפק מעדן ושבעין חכימין מסחרין יתיה כאידר סגלגל ואוצריהון מליין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסייגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנשתא רבתא דמתילין לוורדין בגין די יהי להון חילא למעסק באוריתא יםם ולילא: שני תרין פריקיך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילין לתרין אזלין תיומי טביא: צוארך ואב בית דינא דדאין דיניך חסין על עמא לכפתא יתהון ולאתנגדא כן די יתחייב בדינא לנגדא כשלמה מלכא דעבד מגדלא דשן דפיל וכבש ית עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא ספריך מליין חוכמתא כפרקטינין דמיא וידעין למימני חושבני עיבורין ומעברין שנין וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית אבא לבית יהודה דמי לדוד מלכא דבנא מצדתא דציון די מתקרי מגדלא דלבנן דכל מן דיקום עלוהי יכיל למימני כל מגדלין די בדמשק:

כסנינים
חינוק
טיבור
כקו סםובב
בירח ויאחיר
בחדר:
עגול
סופרים
כבריכות
מנעלים

ראשך

מה גדולה כתן לך והיא אומרת מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחנות המדבר · מה יפו פעמיך בנעלים · הם אומרים לה חפצים אנו שתדבקי בנו בשביל נוי וחשיבות שראינו כך כבודך ביפייך: מה יפו פעמייך · בעליית הרגלים בת נדיבים: חמוקי ירכיך כמו חלאים · קבוצת עדיי זהב קרויה חלי כתם אל חלי כלשון ערבי ורבותינו דרשו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון חפירה כמו חלות הכיור: מעשה ידי אומן · ידיו של הק"בה במסכת סוכה אומן כמו אמון קילוסו של הק"בה ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסם מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושכם אליו: שררך אגן הסהר · טבורך כאגן של מים עגולים שרוחצין בהן והוא עשוי מעשה פיים ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה איננו מגונה כי אם כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה רעותיה מקלסות אותה על שם תשוביה לומר הגנובה את לכתת כר עמנו ועדוונתא על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ: אל יחסר המזג · לא יכלה מהם משקה רוצה לומר לא יפלא ולא יפסיק מהם שום דברי תורה: בטנך ערמת חטים · שהכל צריכין לה: סוגה בשושנים · גדורה ומקויימת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגע לחופה ולחבת חתונין בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחד ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות כראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים: שני שדיך · שתי הלוחות ד"א מלך וכהן גדול: צוארך ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם שעשויים לחוזק ולמגן כמגדל השן: עיניך ברכות בחשבון · המושבות מים כן עיניך על שער בת רבים חכמייך כשהם יושבים בשערי ירושלם העיר בת רבים ועוסקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים מושבת כבריכות מים ועוד יש לפרש בריכות בת שבון כמו יונים ... מפריח בריכה ראשונה קובירם כלם: אפך כמגדל הלבנון · איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קלוס נוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפייך של המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פניו ... מקלסם והולך מלמטה למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם המצח ... כל ... להרפותך ולפתותך: כמגדל הלבנון הצופה פני דמשק: ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק דבר אחר פניך צופות פני דמשק תצפות לבא שערי ירושלם עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק:

ראשך

דמשק : ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך
כארגמן מלך אסור ברהטים : מה יפית
ומה נעמת אהבה בתענוגים : זאת
קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכלות :
אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו נא
שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך כתפוחים :
וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב
שפתי ישנים : אני לדודי ועלי תשוקתו :
לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים :
נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח
הסמדר

ראשך מלכא דאתמני עלך רישא צדיקא באליהו נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטורא דכרמל ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא דיי אלהיא ודלת עמא די אזלין ברישא מכא על די אנון מסכינין עתידין למלבש ארגוונא היכמה די לבש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא דאברהם דאסליק מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתא דיצחק דכפתיה אבוהי למקרבית ובחסידותא דיעקב דקליף על חוטריא ברהטיא : מה אמר מלכא שלמה כמה יאה אנת כנישתא דישראל בזמן די תסבולי עלך ית ניר מלכותי בעידן די אנא מוכח יתיך ביסורין על חוביך ואנת מקבלא יתהון ברחים דמיין באנפיך כתפנוקין : זאת ובעידן די פרסין כהניך ידיהון בצלו ומברכין לאחיהון בית ישראל דדמיין ארבעת ידיהון מתפרשין כלולבי דתמר וקומתהון כדיקלא וקהליך קיימין אפין באפין כל קבל כהניא ואפיהון כבישן לארעא כאתכלא דעינבין : אמרתי אמר יי במימריה אסק ואנסיה לדניאל ואחזי אי יכיל למיקם בנסיונא היכמא דקם אברהם אבוהי דדמי ללולבא דתמר בעסרא נסיין ובחין אף אנא לחנניה מישאל ועזריה אי יכלין למיקם בנסיוניהון אפרוק בדיל זכותיהון לעמא בית ישראל דמתילין לאתכלין דעינבין ושומהון דדניאל חנניה מישאל ועזריה אשתמע בכל ארעא וריחיהון יהי נדיף כריחא דתפוחין דגינתא דעדן : וחכך אמר דניאל וחברוהי קבלא נקביל עלנא גזירת מימרא דיי היכמה די קיבל עליה אברהם אבונן דמתיל לחמר עתיק ונהיג באורחן דתקנן קדמוהי היכמה דאזלו אליהו ואלישע נביאיא די בזכותהון קמו מתיא דדמין לגבר דדמיך וכיחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מיתיא די בבקעת דורא : אני אמרת ירושלם כל זמן די אנא מהלכא באורחא דמרי עלמא משרי שכינתיה ביני ועלי מהוויה ובעידן די אנא סטיא מן אורחתיה מסליק שכינתיה מביני ומטלטל יתי ביני עממיא ואנון שלטין בי כגבר דשליט באינתתיה : לכה כד חבו עמא בית ישראל אגלי יי יתהון בארעא דשעיר חקלא דאדום אמרת כנשתא דישראל בבעו מינך ריבון כל עלמא קביל צלותי די אנא מצלא קדמך בקריי גלותא ובפילכי עממיא : נשכימה אמרין בני ישראל אלין לאלין נקדים בצפרא וניהך לבית כנשתא ולבית

כרפא בכוף

פי' יכול

פי' מסקת

ראשך עליך ככרמל · אלו תפילין שבראש שנאמר בהן וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומורא כבלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים : ודלת ראשך · קליעת שערות נזירייך נאה במצות כקליעת ארגמן : דלת ראשך · על שם שהקליעה מודלת על גובה הראש : מלך אסור ברהטים · שמו של מקום קשור בנזלים שנאמר נזר אלהיו על ראשו : רהטים · קור"ן בלעז כן קורין לתלתלי השערות שקושרין בהן התגלחת ד"א מלך אסור ברהטים הק"בה נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו : מה יפית ומה נעמת · אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה שהונגת להתענג בה : זאת קומתך דמתה לתמר · ראינו נוי קומתך בימי נבוכד נצר שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם ואתה עומדת בקומה זקופה כתמר הזה : ושדיך לאשכלות · דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולות שמשפיעות משקה כך הם השפיעו להניק וללמד את הכל שאין יראה כיראתכם עד כאן קלסוה האומות מכאן והילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין האומות : אמרתי אעלה בתמר · מתפאר אני בין חיילות של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתתקדשו את שמי בין האומות : אחזה בסנסניו · ואני אחוז ואדבק בכם בסנסניו פנים : ויהיו נא שדיך · ועתה האמינו את דברי שלא תפתו אחרי האומות והיו הטובים והחכמים שביך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבכם : וחכך יהיה כיין הטוב · הזהרי בתשובתך שיהיה כיין הטוב : הולך לדודי למישרים · ומשיבה אני להשיב להם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא תן הלב ולא ברמיה ועקבה : כיין הטוב · שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם · דובב מרחיש פרומי"ר בלעז ויסודו לשון דבור וכך היא התשובה אני לדודי ונגד הוא מתאוה לי : לכה דודי נצא השדה · דרשו רבותינו בפירושו אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכין שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק : נלינה בכפרים · נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך : נשכימה לכרמים · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות : פרחה הגפן · אלו בעלי מקרא ;

ח

הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דדי לך :
הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים
חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך : מי
יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ
אשקך גם לא יבוזו לי : אנהגך אביאך
אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסיס
רמני : שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני :
השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו ומה
תעררו את האהבה עד שתחפץ : מי
זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה תחת
התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה
חבלה

ולבית מדרשא ונבקר בספרא דאורייתא ונחמי
אי מטא זמן פורקנא דעמא בית ישראל דמתילן
לגופנא לאתפרקא מגלותהון ונשאל לחכימיא אי
אתגלי קדם יי זכותא צדיקיא דמליין פיקודיא
כרומנא אי מטא קיצא למיסק לירושלם למיתן
תמן שבח לאלהא שמיא ולמקרב עלוון ונכסת
קודשין : הדודאים וכד יהא רעוא
מן קדם יי למיפרק ית עמיה מן גלותא יאמר
למלכא משיחא כבר שלים קץ גלותא וזכוות
צדיקיא אתבסמו קדמי כריח בלסמון וחכימי
דריא קביעו על תרעי מדרשא עסיקין בפתגמי
ספריא ובפתגמי אוריתא כען קום קבל מלכותא
די גנזית לך : מי ובההיא זימנא מתגלי מלכא משיחא לכנישתא דישראל ויימרון ליה בני
ישראל איתא תהא עמנא לאח וניסק לירושלם וניהי ינקין עמך טעמי אוריתא היכמא דיניק ינקא
בתדיא דאמיה דכל זמן דהוייתי מטלטלא לברא מן אדעי כד הויתי דכירא ית שום אלהא ובא
ומסירא נפשי על אלהותיה אף עמי ארעא לא הוו מבזין לי : אנהגך אדברינך מלכא
משיחא ואעילינך לבית מוקדשי ותאלף יתי למדחל מן קדם יי ולמהך באורחתיה ותמן נסעוד סעודתא
דלויתן ונשתי חמר עתיק דאצטנע בעינבוהי מן יומא דאתברי עלמא ומרמוני פירי דאתעתדו לצדיקיא
בגינתא דעדן : שמאלו אמרת כנישתא דישראל אנא בחירתא מכל עממיא די אנא קטרא
תפילין ביד שמאלי וברישי וקביעא מזוזתא בסטר ימינא דדשי תולתא לקביל תקי דלית רשו
למזיקא לחבלא בי : השבעתי יאמר מלכא משיחא משביעא אנא עליכון עמי בית ישראל
מה דין אתון מתגרין בעמי ארעא למיפק מן גלותא ומה דין אתון מרדין בחילותיה דגוג ומגוג
אתעכבו פון זעיר עד די שיצון עממיא די עלו לאגחא קרבא לירושלם ובתר כן ידכיר לכון מרי
עלמא רחמי צדיקיא ויהי רעוא מן קדמוהי למיפרקכון : מי אמר שלמה נביא כד ייחון
מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא
דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח מחילא מלרע לארעא ונפקין מן תחות טור משחא ורשיעיא
דמיתו ואיתקברו בארעא דישראל עתידין למהויהון רמין היכמה דרמי גבר אבנא בקלא בכן יימרון
כל דיירי ארעא מה הוה זכותא דעמא הדין דסלקא מן ארעא רבא רבבן כיומא דסליקת מן
מדברא

סמן מברקאין

נ"ל כתחילת פלים כפליון ועיין בתרגום שבא כפסוק בתפתס על מזוזות :

סר מותים ל׳ קברים : ונ"ל דרך מחילות בקלא

פתח הסמדר · כשהפרח נופל והענבים נכרים הוא פתוח הסמדר ולפי דימה בעלי אמונה שהם קרובים ליהנות
מפרי כהוראת התורה : הנצו הרמונים · כשהם גמורים והכן שהכבותיהן נופל הנצו נופל כנו ולפי דימה בעלי
תלמוד שהן כחכמה גמורים וראוין להוראה : שם אתן את דודי · שם אראך את כבודי וגודלי שבח בני ובנותי :
הדודאים נתנו ריח · דודאי התאנים הטובות והרעות כענין שנאמר הראני ה' והנה שני דודאי תאנים וגו' הדוד האחד
טובות וגו' והדוד השני תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים
פניך : ועל פתחינו כל מגדים · יש בידינו שכר מצות הרבה : חדשים גם ישנים · שחדשו סופרים עם הישנים
שכתבת עלי : צפנתי לך · לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי ד"א צפנתי להראות לך שקיימתים : מי יתנך כאח לי · שתבא
לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו וינחם אותם : אמצאך בחוץ אשקך · אמצא נביאיך מדברים
בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדי היא אשכך שזאת אהובתך סובבת לחזר אחריך : אל
בית אמי · בית המקדש : תלמדני · כאשר הורגלת לעשות באהל מועד : אשקך מיין הרקח · נסכים : עסיס
יין מתוק : שמאלו תחת לראשו · השבעתי אתכם · עכשיו כנסת ישראל מסבבת דבורים כלפי האומות אע"פ
שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי לחשן בגלותי לפיכך השבעתי אתכם : מה תעירו ומה תעוררו ·
כי לא יועיל לכם : מי זאת · הקב"ה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה
מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה :
מתרפקת על דודה · מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו · רפק בלשון ערבי רפקות חבורה :
תחת התפוח עוררתיך · כך היא אומרת בבקשה חבה דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני
שנתו על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבה אשת נעורים שמעוררת את דודה בלילות בתנומות על
משכב מחבקתו ומנשקתו : שמה חבלתך אמך · הרי אמרנו שהקב"ה קראה אמו שם בתיה לך לאם :

חבלתך

חבלה ילדתך : שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה : מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו : אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה נעשה לאחותנו ביום שידבר בה : אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז : אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום :

כרם

מדברא לארעא דישראל ומתפנקין על רחמי מרהא ביומא דאתחמרת תחות טורא דסיני לקבלא ית אורייתא ובהיא שעתא עתידא ציון דהיא אימן דישראל למילד ית בנהא וירושלם לקבלא ית בני גלותא : שימני אמרין בני ישראל ביומא ההוא לריבוניהון בבעו מינך שוי יתן כגלוף דעזקא על לבך כגלוף דעזקא על אדרעך דלא נוסיף עוד למהוי גליין ארום תקיפא כמותא אהבת אלהותך וחסינא כגהינם קנאתא דעממא מקנאן לן ודבבו דנטרין לן דמיא לגומרין דאישא דגהינם דברא יתיה יי ביומא תנינא לבריית עלמא לאוקדא ביה פלחי פולחנא נכראה : מים אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל אילולי מתכנשין כל עממיא דמתילן למוי דימא דאינון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמי מינך ואי מתכנפין כל מלכי ארעא דמתילן למוי דנהרא דנגדא בתקוף לא יכלין לממחי יתיך מעלמא ואלולי יהיב גבר כל ממון ביתיה למקני חוכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי וכל ביזתא דיבוזון מן משירייתיה דגוג יהי דיליה : אחות בעידנא ההיא יימרון מלאכי שמיא אלין לאלין אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכוותהא ומלכין ושלטונין לית לה למפק לאגחא קרבא עם משירייתיה דגוג מה נעביד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למיסק עלהא לקרבא : אם יימר מיכאל רבהון דישראל אין היא מתעתדא כאושא בני עממיא ויהבא כספא למקני יחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למישלט בה היכמה דלית רשו לזחלא למשלט בכספא ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלהא קדם יי וידכר לה זכות אורייתא דעסקן ביה ינקיא דכתיבא על לוחא דלבא ומתעתדא לקבל אומיא כארזא : אני מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אורייתא כשורא ובני חסינין כמגדלא ובההיא זימנא תהי כנישתא דישראל משכחא רחמין בעיני מרהא ויהון שאלין בשלמא כל דירי ארעא :

כרם

חבלתך · לשון חבלי יולדה · חבלתך באו לך חבלים מאך כמו בני יצאוני ויצאו ממני : שימני כחותם · בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך ועלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך : קשה כשאול קנאה · והתגר שנתקנאו ונתגרו בי האומות בשבילך · קנאה בכל מקום אינפ"רמנט בלע"ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם : אש שלהבתיה · רשפיה של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גיהנם טעם הזקף הגדול שנקוד על רשפי תלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה לשלהבת יה לומר אש של שלהבת יה : מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה על שהזכיר כלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו : מים רבים · האומות · ונהרות · שריהם ומלכיהם : לא ישטפוה · על ידי חוזק ואימה ולא על ידי פתוי והסתה : אם יתן איש את כל הון ביתו · כדי להמיר אהבתך : בוז יבוזו לו · כל אלה הקב"ה ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה : אחות לנו · במרומים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מרובכם וגו' שהם מקטינים עצמם : אחות · לשון איחוי אלו קרבים שאין מתאחין : ושדים אין לה · כענין שנאמר בגלות מצרים שדים נכונו כשהגיע עת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים : מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה · כשהאומות מתלחשים עליה להכחידה כענין שנאמר לכו ונכחידם מגוי : אם חומה היא · אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה רוצה לומר שלא תתחתן בהם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם : נבנה עליה טירת כסף · נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחירה : ואם דלת היא · הסובבת על צירים והסיקוש עליה היא נפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה ותיא בהם : נצור עליה לוח ארז · נשים כדלתה נסרים של ארז הנרקבים והתולעת גוררת ואוכלתן : וכנסת ישראל · הואת אני חומה חזקה באהבת דודי : ושדי כמגדלות · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שמניקים את ישראל בדברי תורה : אז · כאמרי זאת : הייתי כמוצאת שלום · ככלה שנמצאת שלימה ונמצאת שלום בבית בעלה :

פרש

כפתוח חותם הטפעט

במו חלג

מתכנשי סגולי

כחותם

כצור לתולעים

מפטיר כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את־הכרם לנטרים איש יבא בפריו אלף כסף׃ כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנטרים את־פריו׃ היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני׃ ברח דודי ודמה־לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים׃

חזק

סכום פסוקי דשיר השירים מאה ושבעה עשר · וסימן כרד וכרכום׃

כרם — אומא חדא סליקת בעדביה דמרי עלמא דשלמא עמיה דהיא מתילא לכרמא אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד דיהון נטרין יתה היכמה דאריסא נטיר לכרמא בתר דמית שלמה מלכא דישראל אשתארא בידוי רחבעם בריה אתא ירבעם בר נבט ופליג עמיה מלכותא ודבר מן ידוי עשר שבטין על מימר פומיה דאחיה דמן שילה די הוא גברא רבא׃ כרמי — כד שמע שלמה מלכא דישראל נבואתיה דאחיה דמן שילה בעא למיקטליה וערק אחיה מן קדם שלמה ואזל למצרים ובההיא שעתא אתאמר בנבואה למלכא שלמה למהוי איהו שליט בעשר שבטין כל יומוהי ובתר מותיה יהי שליט בהון ירבעם בר נבט ותרין שבטין יהודה ובנימין יהי שליט בהון רחבעם בר שלמה׃ היושבת — אמר שלמה בסוף נבואתיה עתיד מרי עלמא למימר לכנישתא דישראל בסוף יומיא את כנישתא דישראל דמתילא לגינתא קלילא בגו עממיא ויתבא בבית מדרשא עם חברי סנהדרין ושאר עמא דצייתין לקל ריש מתיבתא ואלפין מן פומיה פתגמוהי אשמעיני אורייתא קל מיליך בעדן דאת יתבא לזכאה ולחייבא ואהי מספים לכל מה די את עבדת׃ ברח — בההיא שעתא יימרון סבי כנישתא דישראל ערוק לך רחמי מרי עלמא מארעא הדא מסאבא ותשרי שכינתך בשמי מרומא ובעידן עקתין די אנחנא מצלין קדמך תהי דמי לטביא די בעידן דדמיך עינא חדא קמיץ ועינא חדא יהי פתיח או כאורזילא דאילא דבעידן דעריק מסתכל בתריה כן אנת תהא משגח בן ומסתכל בצערן ובסיגופן משמי מרומא עד זמן די תתרעי בן ותפרוק יתן ותעיל יתן על טורא דירושלם ותמן יסקון כהניא קדמך קטרת בוסמנין׃

חזק

כרם היה לשלמה · זו כנסת ישראל שנאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל: בבעל המון · בירושלים שהיא רבת עם והמון רב בעל · לשון מישור כמו מבעל גד בבקעת הלבנון · נתן את הכרם לנוטרים · מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון כמדרש שיר השירים מגלותי אקבצת ממך את נוטרים הללו שהם המלכיות · איש יביא בפריו · כל מה שגבו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנגריות הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם · כרמי שלי לפני · ליום הדין יביא הקב"ה במשפט ויאמר כרמי אע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפתם לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם והם אומרים · האלף לך שלמה · אלף הכסף שגביתו מהם הכל נחזיר לך: ומאתים לנוטרים את פריו ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כענין שנאמר תחת הנחשת אביא זהב : לנוטרים את פריו אלו ת"ח ותחתם תשלומים לתלמידי חכמים כמו שנ' כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה ואתננה שלכור · וים לפרש ומאתים לנוטרים את פריו כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על הדם ישראל לה' ראשית תבואתו קרן וחומש חמשו של קרן ומאתים הם חומשו של אלף · היושבת בגנים · הקב"ה אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך · מלאכי השרת חביריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות : השמיעני · ואחר כך מקדישים שנאמר ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים: ברח דודי · מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם : ודמה לך לצבי · למהר הגאולה ותשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו : אמן

נשלם פירוש שיר השירים

ויהי

בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדה מואב הוא ואשתו ושני בניו: ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם: וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה: וישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים: וימתו גם שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה: ותקם היא וכלתיה ותשב משדי מואב כי שמעה בשדה מואב כי פקד יהוה את עמו לתת להם לחם: ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה:

ותאמר

והוה

ביומי נגיד נגידיא והוה כפן תקיף בארעא דישראל עשרתי כפנין תקיפין אתגזרו מן שמיא למהוי בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון דיירי ארעא · כפן קדמאי ביומי אדם · כפן תניין ביומי למך · כפן תליתאי ביומי אברהם · כפן רביעאי ביומי יצחק · כפן חמשאי ביומי יעקב · כפן שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה · כפן שביעאי ביומי דוד מלכא דישראל · כפן תמינאי ביומי אליהו נביא · כפן תשיעאי ביומי אלישע בשומרון · כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צחותא למשתי מיא אלהן למשמע פתגם נבואה מן קדם יי וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא מן בית לחם יהודה ואזל לדור בחקלא דמואב הוא ואתתיה ותרין בנוהי: ושם ושום גברא אלימלך ושום אתתיה נעמי ושום תרין בנוהי מחלון וכליון אפרתין רבנין מן בית לחם יהודה ואתו עד חקל מואב והוו תמן רופילין:

וימת ומית אלימלך בעלה דנעמי ואשתארת היא ארמלא ותרין בנהא יתמין:

וישאו ועברו על גזירת מימרא דיי ונסבו להון נשין נוכראין מן בנת מואב שום חדא ערפה ושום תניתא רות בת עגלון מלכא דמואב ויתיבו תמן פזמן עשר שנין: וימתו ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין אתקטעו יומיהון ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא ואשתארת אתתא מתכלא מתרין בנהא וארמלא מבעלה:

ותקם וקמת היא וכלתהא ותבת מחקל מואב ארום אתבשרת בחקל מואב על פום מלאכא ארום דכר יי ית עמיה בית ישראל למתן להון לחמא בגין זכותיה דאבצן נגידא ובצלותיה דצלי קדם יי הוא בועז חסידא: ותצא ונפקת מן אתרא די הות תמן ותרתין כלתהא עמה:

ותאמר

ויהי בימי שפוט השופטים · לפני מלוך מלך שאול שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז: וילך איש · עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לח"ל מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש: אפרתים · חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי אבגינום · ראיה אחרת שהרי היתה עגלון מלך מואב אם בתולמחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה ד"א אפרתים בית לחם קרויים אפרת: איש נעמי · כמה נאמר מכאן אמרו אין איש מת אלא לאשתו: גם שניהם · מתו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם אח"כ מתו גם הם: ותצא מן המקום · למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדה מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה וכן ויצא יעקב

מבאר

וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ לֵכְנָה שֹּׁבְנָה אִשָּׁה
לְבֵית אִמָּהּ יַעֲשֶׂה יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר יעש ק'
עֲשִׂיתֶם עִם־הַמֵּתִים וְעִמָּדִי׃ יִתֵּן יְהוָה
לָכֶם וּמְצֶאןָ מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁהּ וַתִּשַּׁק לָהֶן
וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה׃ וַתֹּאמַרְנָה־לָּהּ כִּי־ פי' כלכלתם
אִתָּךְ נָשׁוּב לְעַמֵּךְ׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה
בְנֹתַי לָמָּה תֵלַכְנָה עִמִּי הַעוֹד־לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ
לָכֶם לַאֲנָשִׁים׃ שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי
מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם הָיִיתִי
הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים׃ הֲלָהֵן
תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי
הֱיוֹת לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־
יָצְאָה בִי יַד־יְהוָה׃ וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה
עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ׃ פי' כפולה
וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ
שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ וַתֹּאמֶר רוּת אַל־תִּפְגְּעִי־ פי' נערה
בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ
וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃ פי' מתקינין
בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה פי' קטן
יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃ פי' כגנות
ותרא

ותאמר — וַאֲמַרַת נָעֳמִי לְתַרְתֵּין כַּלָּתָהָא אֱזִילְנָא תּוּבְנָא אִתְּתָא לְבֵית אִמַּהּ יַעֲבֵיד יְיָ עִמְּכוֹן טֵיבוּ כְּמָא דִי עֲבִידְתּוּן עִם בַּעֲלֵיכוֹן דִשְׁבִיקוּ דְסָרֵיבְתּוּן לְמִסַּב גּוּבְרִין בָּתַר מוֹתֵיהוֹן וְעִמִּי דְזַנְתּוּן וְסוֹבַרְתּוּן יָתִי׃ יתן — יְהַב יְיָ לְכוֹן אֲגַר שְׁלִים עַל טֵיבוּתָא דִי עֲבַדְתּוּן לִי וּבְהַהוּא אֲגַר תִּשְׁכְּחוּן נְיָחָא כָּל חֲדָא וַחֲדָא לְבֵית בַּעֲלָהָא וּנְשִׁיקַת לְהוֹן וּזְקַפָא קָלֵיהוֹן וּבְכִיאָן׃ ותאמרנה — וַאֲמַרָנָא לַהּ לָא נְתוּב לְעַמָּנָא וְלִדְחַלְתָּנָא אֲרוּם אֱלָהֵין עִמִּיךְ נְתוּב לְעַמִּךְ לְאִתְגַּיָּרָא׃ ותאמר — וַאֲמַרַת נָעֳמִי תּוּבְנָא בְּרָתַי לְמָה תֵיזְלִין עִמִּי הַעוֹד כְּעַן אִית לִי וַלְדָא בִּמְעַי וִיהוֹן לְכוֹן גּוּבְרִין׃ שבנה — תּוּבְנָא בְּרָתַי מִבַּתְרַי אֱזִילְנָא לְעַמְּכוֹן אֲרֵי סָבִית מִלְמֶהֱוֵי מִבְּעֲלָה לִגְבַר אֲרוּם אֲמָרִית אִלּוּ אֲנָא רִיבָה אִית לִי סְבַר בְּרַם הֲוֵיתִי מִבְּעֲלָה בְּלֵילְיָא לִגְבַר וּבְרַם הֲוֵיתִי יָלְדָה בְּנִין׃ הלהן — הֲלְמָא לְהוֹן אַתּוּן מְתִינַן עַד דִי יִרְבּוּן כְּאִתְּתָא דְנָטְרָא לְיָבָם קְלִיל לְמִסְּבַהּ לִגְבַר הַבְדִילְהוֹן אַתּוּן יָתְבָן עֲגִימָן בְּדִיל דְלָא לְמֶהֱוֵי מִתְנַסְבָן לִגְבַר בְּבָעוּ בְּרָתַי לָא תְמָרְרוּן נַפְשִׁי אֲרוּם מְרִיר לִי יַתִּיר מִנְּכוֹן אֲרוּם נַפְקַת בִּי מַחָא מִן קֳדָם יְיָ׃

ותשנה — וּזְקַפָן קָלֵיהֶן וּבְכִיאָן עוֹד זִמְנָא אוּחֲרָנָא וּנְשִׁיקַת עָרְפָּה לַחֲמוֹתַהּ וְרוּת אִתְדַבְקַת בַּהּ׃
ותאמר — וַאֲמַרַת הָא תָבַת יְבִמְתִּךְ לְוָת עַמַּהּ וּלְוָת דַחַלְתַּהּ תּוּבִי בָּתַר יְבִמְתִּיךְ לְעַמִּיךְ וּלְדַחַלְתִּיךְ׃
ותאמר — וַאֲמַרַת רוּת לָא תִקְנִיטִי בִּי לְמִשְׁבְּקִיךְ לְמִתּוּב מִן בַּתְרִיךְ אֲרוּם תָּאִיבָא אֲנָא לְאִתְגַּיָּרָא
אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקַּדְנָא לְמִטַּר שַׁבַּיָּא וְיוֹמֵי טָבָא בְּדִיל דְלָא לְהַלָּכָא בַּר מִתְּרֵין אַלְפִין אַמִּין אֲמַרַת רוּת
לְכָל מַן דִי אַתְּ אָזְלָא אֵיזִיל אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקִּידְנָא דְלָא לְמֵבַת בַּחֲדָא עִם עַמְמַיָּא אֲמַרַת רוּת לְכָל
אֲתַר דִי תְבִיתִי אֲבִית אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקִּידְנָא לְמִנְטַר שִׁית מְאָה וּתְלַת עֲסַר פִּקּוּדַיָּא אֲמַרַת רוּת מָה
דְנָטְרִין עַמִּיךְ אֵיהָא נָטְרָא אֲנָא כְּאִלּוּ הֲווֹ עַמִּי מִן קַדְמַת דְּנָא אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקִּידְנָא דְלָא לְמִפְלַח
פּוּלְחָנָא נֻכְרָאָה אֲמַרַת רוּת אֱלָהָךְ הוּא אֱלָהִי׃ באשר — אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא אַרְבַּע דִינֵי מוֹתָא
לְחַיָּבַיָּא רְגִימַת אַבְנָא וִיקִידַת נוּרָא וּקְטִילַת סַיְפָא וּצְלִיבַת קֵיסָא אֲמַרַת רוּת לְכָל מָה דִתְמוּתִי
אֲמוּת אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא בֵּית קְבוּרְתָא אֲמַרַת רוּת וְתַמָּן אֱהֵא קְבִירָא וְלָא תוֹסִיפִי עוֹד לְמַלָּלָא
כְּדְנַן יַעֲבֵיד יְיָ לִי וּכְדְנַן יוֹסִיף עֲלַי אֲרוּם מוֹתָא יְהֵא מַפְרֵישׁ בֵּינִי וּבֵינָךְ׃
ותרא

ותאמר שבנה · כי זקנתי מהיות לאיש · שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינם אסורים לכם ואינכם אסורות להם מאיסור אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין כאשר שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד : כי אמרתי יש לי תקוה · כי אפילו אמר לי לבי יש לי תקוה לינשא עוד וללדת בנים : וגם הייתי הלילה לאיש · ויותר מכן אפילו הייתי הלילה זכריה וגם ילדתי בנים או אפילו כבר ילדתי בנים : הלהן תשברנה · בתמיה שמא להן תצפינה עד אשר יגדלו לשון סברו על ה' : תעגנה · לשון אסירה כלא כמו עג עוגה ועמד בתוכה · ויש פותרין לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו ליכתב תעגנה בנו"ן דגש או לכתוב שני נונין : כי יצאה בי יד ה' · אמר רבי לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם הנה יד ה' הויה : הנה שבה יבמתך · זה טעמו למטה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר ובבקר היה שבה ועתה לפיכך טעמו למטה ... לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם : אל תפגעי בי · אל תפצרי בי : כי אל אשר תלכי אלך · מכאן אמרו רבותינו גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה שאמרה לה נעמי אמרה לה אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת א"ל באשר תלכי אלך אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינה אישה אמרה לה באשר תליני אלין נצטוינו שש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי אסור לנו עבודת כוכבים אלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ונשרפין ואחד לנהרגין ונחנקים אמ' לו ושם אקבר : כה יעשה לי אלהים · כאשר התחיל לפרש פינה כי ידו נטויה לירד מכנסי · וכה יוסיף · מי יפריד ביני וביניך כי אם המות :

ותחדל

ותרא וחזת ארום מאלמא היא למהך עמה ופסקת מלמללא לה : ותלכנה ואזלו תרויהין עד דעלן בית לחם והוה כד עלן לבית לחם וארגישו כל יתבי קרתא עליהון ואמרן הדא נעמי : ותאמר ואמרת להון לא תהוין קרן לי נעמי קרו לי מרירת נפשא ארום אמריר שדי לי לחדא : אני אנא מליאה אזלית מבעלי ומבני וריקניא אתבני יי מנהון למא דין אתון קרן לי נעמי ומן קדם יי אסתהיד לי חובתי ושדי הבאיש לי : ותשב ותבת נעמי ורות מואביתא כלתה עמה די תבת מחקל מואב ואינון אתו בית לחם במעלי יומא דפסחא ובההיא יומא שריאו בני ישראל למיחצד ית עומרא דארמותא דהוה מן שעורין : ולנעמי ולנעמי אשתמודע לגברא גבר גיבר תקיף באוריתא מן יחוס אלימלך ושמיה בועז : ותאמר ואמרת רות מואביתא לות נעמי איזיל כען לחקלא ואכנוש בשבולין בתר די אשכח רחמין בעינוי ואמרת לה איזיל ברתי : ותלך ואזלת ועלת ובנשת בחקלא בתר חצודיא וארע ארעהא אחסנת חקלא די הוה לבועז דמן יחוס אלימלך : והנה והא בועז אתא מבית לחם ואמר לחצודיא יהא מימרא דיי בסעדכון ואמרו ליה יברכינך יי : ויאמר ואמר בועז לעולימיה דממני רב על חצודיא לאי דין אומא ריבא הדא : ויען ואתיב עולימא דאתמנא רב על

ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה : ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ויהי כבאנה בית לחם ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי : ותהום

ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא כי המר שדי לי מאד : אני מלאה הלכתי וריקם השיבני יהוה למה תקראנה לי נעמי ויהוה ענה בי ושדי הרע לי : ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים :

ב

ולנעמי מידע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז : מודע ק'

ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו ותאמר לה לכי בתי : ותלך ותבוא ותלקט בשדה אחרי הקצרים ויקר מקרה חלקת השדה לבעז אשר ממשפחת אלימלך : והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יהוה עמכם ויאמרו לו יברכך יהוה : פי' ותלקט

ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת : ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא השבה עם נעמי משדי מואב : ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט : פי' מקוצר'

ויאמר בעז אל רות הלוא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נערתי

חצודיא ואמר ריבא מן עמא דמואב היא דתבת ואתגיירת עם נעמי מחקל דמואב : ותאמר ואמרת אצבור כען ואכנוש שובלין באלומיא מה דמשתאר בתר חצודיא ואתת וקמת ואתעכבית בעז מקדם צפרא ועד כען פון זעיר דין דיתבא בביתא ציבחד : ויאמר ואמר בועז לות רות הלא קביל מיני ברתי לא תהכין למצבר שובלין בחקל אוחרן ואף לא תעברי מכא למיזל לאומה אחרתא

פי / מטט / מזז

ותחדל לדבר אליה · מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו : ותלכנה שתיהן · אמר רבי אבהו בא וראה כמה חביבים הגרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי : ותהם כל העיר · נפשית הומים כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום : הזאת נעמי · ה"א נקודה חטף ופתח שהיא בתמיה הזאת נעמי שרגילה לצאת בכבים ובפרדים ראיתם אם עלתה לה על אשר יצאתה לחוצה לארץ : אני מלאה הלכתי · בעושר ובנים : ד"א שהייתי מעוברת : ענה בי · העיד עליו שחטאתי לפניו · ד"א ענה בי מדת הדין כמו ועני גאון ישראל : בתחלת קציר שעורים · בקצירת העומר הכתוב מדבר : מודע · קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותינו אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם כשיצאו מארץ לחוצה לארץ : אלכה נא השדה · לאחד משדות אנשי העיר אחרי מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי : ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו · אחר מי אשר אמצא חן בעיניו : ותלך ותבא ותלקט בשדה · מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבא ואחר ותלקט אלא שהיתה מסמנת הדרכים קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה וחזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציונים שלא תטעה בשבילי' ותדע לשוב : ויקר מקרה · לבא בחלקת השדה אשר לבועז : למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדת תעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשחה : השבה עם נעמי · בטעם למעלה תחת השין לפי שהוא לשון עבר ואינה לשון פועלת : ותאמר · אלקטה נא · לקט השבלים : ואספתי בעמרים · שכחה של עמרים : ונמית והלכתה אל שבלים · ואם תצמאת

נערתי : עיניך בשדה אשר־יקצרון
והלכת אחריהן הלוא צויתי את־הנערים לבלתי
נגעך וצמת והלכת אל־הכלים ושתית מאשר
ישאבון הנערים : ותפל על־פניה
ותשתחו ארצה ותאמר אליו מדוע מצאתי חן
בעיניך להכירני ואנכי נכריה : ויען בעז
ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר־עשית את־
חמותך אחרי מות אישך ותעזבי אביך ואמך
וארץ מולדתך ותלכי אל־עם אשר לא־ידעת
תמול שלשום : ישלם יהוה פעלך ותהי
משכרתך שלמה מעם יהוה אלהי ישראל אשר־
באת לחסות תחת־כנפיו : ותאמר אמצא־
חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על־לב
שפחתך ואנכי לא אהיה כאחת שפחתך :
ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם ואכלת מן־
הלחם וטבלת פתך בחמץ ותשב מצד הקצרים
ויצבט־לה קלי ותאכל ותשבע ותתר :
ותקם ללקט ויצו בעז את־נעריו לאמר גם בין
העמרים תלקט ולא תכלימוה : וגם של־
תשלו לה מן־הצבתים ועזבתם ולקטה ולא
תגערו־בה : ותלקט בשדה עד־הערב
ותחבט את אשר־לקטה ויהי כאיפה שערים :
ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר־
לקטה ותוצא ותתן־לה את אשר־הותרה
משבעה : ותאמר לה חמותה איפה
לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד
לחמותה את אשר־עשתה עמו ותאמר שם
האיש אשר עשיתי עמו היום בעז :
ותאמר

אחרתא והכא תתוספין עם עולימתי :
עיניך תהא מסתכלא בחקלא דיחצדון
ותהכין בתריהון הלא פקידית ית עולימיא דלא
יקרבון ביך ובעידן די את צחית למויי איזילי
למניא ותהי שתיא מויי די מליין עולימיא :
ותפל ונפלת על אפהא וסגידת על ארעא
ואמרת ליה מא דין אשכחית רחמין בעינך
לאשתמודעותני ואנא מעמא נוכראה מבנתהון
דמואב ומעמא דלא אידכי למעל בכנישתא דיי :
ויען ואתיב בועז ואמר לה אתחואה
אתחואה לי על מימר חכימיא דכד גזר יי לא
גזר על נוקביא אלהין על גובריא ואתאמר עלי
בנבואה דעתידין למיפק מינך מלכין ונביאין
בגין טיבותא דעבדת עם חמותיך דפרנסת יתה
בתר דמית בעליך ושבקת דחלתיך ועמיך אביך
ואמיך וארעא דילדותיך ואזלת לאתגיירא
ולמיתב בין עם די לא אשתמודע ליך מאתמלי
ומדקמוהי : ישלם יגמול יי ליך
גמול טב בעלמא הדין על עובדך טב ויהי אגריך
שלימא לעלמא דאתי מן קדם יי אלהא דישראל
דאתת לאתגיירא ולאתחבאה תחות טלל שכינת
יקריה ובההוא זכותא תשיזבי מן דין גהינם
למהוי חולקך עם שרה ורבקה ורחל ולאה :
ותאמר ואמרת אשכח רחמין מעינך ריבוני
ארום נחמתני לאכשרתני למהוי בקהלא דיי
וארום מלילתא תנחומין על לב אמתך
דאבטחתני למיחסן עלמא דאתי הי כצדקיתא
ואנא לית לי זכו למיהוי לי חולקי לעלמא דאתי
אפילו עם חדא מן אמהתך : ויאמר
ואמר לה בועז לעידן סעודתא קריבין הלכא
ותיכולי מן לחמא וטמישי סעדיך בתבשילא דאתבשל בחלא ויתיבת מסטר חצודיא ואושיט לה ושלת
קמח קלי ואכלת ושבעת ואשתארת : ותקם וקמת למבצר שובלין ופקיד בועז ית עולימוי פתך
בחומץ
למימר אף ביני אלומיא תהי צבירא ולא תכספוניה : וגם ואף מיחר תתירו לה מן אסיריא
ותשבקין למהוי צבירא ולא תנופון בה : ותלקט וצבירת שובלין בחקלא עד רמשא ודשת קנפרין
ית שובלין דצבירת והוה שיעריהון כתלת סאין סעורין : ותשא וסוברת ועלת לקרתא ותשא
וחזת חמותה ית מה דכנשת ואפקת מן תרמילא ויהבת לה ית מזונא דאשתארא לה משבעה :
ותאמר ואמרת לה חמותה לאן צבירת יומא דין ולאן אשתדלת למעבד יהא גברא דאשתמודע ספית
ליך מבורך וחויאת לחמותה ית דאשתדלת למעבד עמיה ואמרת שום גברא דאשתדלית עמיה יומא
דין

אל תלכי ללקט ולא תעבורי מכאן : לא תעבורי מזה ... לא אהיה כאחת שפחתך · איני חשובה כאחת מן השפחות
מלך : ושבלת פתך בחומץ · מכאן שהחומץ יפה לשרב : ויצבט לה קלי · ויושט לה ואין לו דמיון במקרא אלא כלשון
משנה אחורים ותוך וכית הצביעה : וגם של תשלו · שבח תשלחו משלו · עמיתים כמלו אתם שוכחים תרגום של
מגגם מגוותם וכן על סעל · דבר אחר לשון כי ישל זיתך : כבתים · עמרים קטנים ויש דוגמתו כלשון משנה מנחות
צבתים של כרופות : יהי מכירך ברוך · בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט בשדהו :
לג

דין מתקרי בועז : ותאמר · ואמרת נעמי לכלתה מבורך הוא מפום קודשא דיי ולא שבק טבותיה עם חייא ועם מיתיא ואמרת לה נעמי קריב לנא גברא מפורקנא הוא : ותאמר ואמרת רות מואביה אף ארום אמר לי עם רביא דילי תתוספין עד זמן דכדי ישיצון ית כל חצדיא דילי : ותאמר ואמרת נעמי לות רות כלתה שפיר ברתי ארום תיפוק עם עולימתוהי ולא יערעון ביך בחקל אוחרן : ותדבק ואדבקת בעולימתוי דבועז למצבר עד דישיצי חצד סעורין וחצד חטין ויתיבת עם חמותה : ותאמר ואמרת לה נעמי חמותה ברתי בשבועה לא אניח עד זמן דאתבע ליך ניחא בגין דייטב לך : ועתה וכען הלא בועז דאשתמודע לנא דהוית בחקלא עם עולימתוי הא הוא מבדר ית אידר סעורין ברוחא די בליליא : ורחצת ותחליליי במיא ותסובי בוסמנין ותשויאי תכשיטין עליך ותיחתין לאידרא לא תתפרסמי לגברא עד שיציותיה למיכל ולמשתי : ויהי ויהי בעידן משכביה דמכיה ותדעין ית אתרא דידמוך תמן ותיעול ותגליאי ית ריגלוי ותדמוכי ותהי שאילא מיניה עיטא והוא יחוי לך בחכמתיה ית די תעבדין : ותאמר ואמרת לה כל די תימרין לי אעביד : ותרד ונחתת לאדרא ועבדת ככל די פקדת חמותה : ויאכל ואכל בועז ושתא ואוטיב ליביה ובריך שמא דיי דקביל צלותיה

ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא : ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי : ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר : ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים תתדבקין
ג ותשב את חמותה : ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך : ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את נערותיו הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה : ורחצת וסכת ושמתי שמלתך עליך וירדתי הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות : ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלתיו ושכבתי והוא יגיד לך את אשר תעשין : ותאמר אליה כל אשר תאמרי ° אעשה : ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה : ויאכל בעז וישת וייטב לבו ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט ותגל מרגלתיו ותשכב : ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלתיו : ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה :

פי' אבקש · | שמלותיך ק' | אלי קרי ולא כתיב | פי' פיוס

ויאמר

ואעדי כפנא מן ארעא דישראל ואתא למדמכא בסטר עורמתא ועלת רות ברז וגליאת ריגלוי ודמכת : ויהי והוה בפלגות ליליא ותוה גברא ורתת ואתרכיך כליפתא בשריה מן רתיתא וחזא איתתא דמכא כל קבל ריגלוי וכבש יצריה ולא קריב לותה היכמא דעבד יוסף צדיקא דסריב למקרב לות מצריתא איתת ריבוניה היכמא דעבד פלטיאל בר ליש חסידא דנעץ סיפא בין מימרי ובין מיכל בת שאול אתת דויד דסריב למקרב לותה : ויאמר ואמר מאן את ואמרת אנא רות אמתך ויתקרי שמך על אמתך למסבי לאנתו ארום פריק את :

עצה

ויאמר

את החיים ואת המתים · שזן ומפרנס את החיים וטפל בצורכי המתים : מגאלנו · קרובינו : הנה הוא זורה · המוץ ונ"ל עור בלעז : הלילה · שהיה הרוח מנשבת וגדול והיה ישן בגורנו לשמור גורנו : ורחצת · מטינוף ע"ז שלך : וסכת · אלו מצות : ושמת שמלותיך · בגדים של שבת : וירדתי הגורן · וירדת כתיב זכותי תרד עמך : אל תודעי לאיש · לבועז : ותרד הגורן ותעש · היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי יסבורו אותי זונה לפיכך ירדה בתחלה לגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה : וייטב לבו · עסק בתורה : ותבא בלט · בנחת : ויחרד האיש · כסבור שד הוא ובקש לזעוק והיא אחזתו וליפתתו בזרועותיה : וילפת · ויאחז כמו וילפת שמשון : והנה אשה · נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה : ופרשת כנפיך · כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין : כי גואל אתה · לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל ואני צריכות למכור נחלתנו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון :

ויאמר ברוכה את ליהוה בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר׃ ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את׃ ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני׃ ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי יהוה שכבי עד הבקר׃ ותשכב מרגלותו עד הבקר ותקם בטרום יכיר איש את רעהו ויאמר אל יודע כי באה האשה הגרן׃ ויאמר הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה ותאחז בה וימד שש שעורים וישת עליה ויבא העיר׃ ותבוא אל חמותה ותאמר מי את בתי ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש׃ ותאמר שש השערים האלה נתן לי כי אמר ׳ אל תבואי ריקם אל חמותך׃ ותאמר שבי בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר כי לא ישקט האיש כי אם כלה הדבר היום׃ ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ויסר וישב׃ ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו׃ ויאמר לגאל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב׃ ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה נגד הישבים ונגד זקני עמי אם תגאל

פי׳ נעריך

אם כתיב ולא קרי׳

אלי קרי ולא כתיב׳

ויאמר ואמר בריכה את מן קדם יי ברתי אוטבת טיבותיך בתראי מן קדמאי קדמאי דאתגיירת ובתראי דעבדת גרמיך כאתתא דנטרא יבם קליל עד זמן דירבי בגין דלא למהך בתר רובין למעבד זנו עמהון אם מסכן ואם עתיר׃ ועתה וכען ברתי לא תדחלין כל די תימר לי אעביד ליך ארום גלי קדם כל יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי ארום אתתא צדיקתא אנת ואית ביך חילא לסוברא ניר פקודיא דיי׃ ועתה וכען ארום בקושטא ארום פריק אנא ואף אית פריק אוחרן דחזי ליה למפרק יתיר מני׃ ליני ביתי בליליא ויהי בצפרא אם יפרקיך גברא דחזי ליה למפרקיך מן אוריתא הרי טב ויפרוק לחיי ואם לא צבי למפרקיך ואפרוקיניך אנא אמרית בשבועה קדם יי כמא דמלילית ליך כדין אעביד דמוכי עד עידן צפרא׃ ותשכב ודמכת מלקביל רגלוי עד צפרא וקמת בקריצתא עד לא אשתמודע גבר ית חבריה מן קדם חשוכא ואמר לעולימוי לא אשתמודע לגבר ארום אתת אתתא לאדרא׃ ויאמר ואמר הבי סודרא די עליך ואחידת בה וכל שית סאין דסעורין ושוי עלהא ואיתי לה כח מן קדם יי לסוברותהון ומן יד אתאמר בנבואה דעתידין למיפק מינה שתא צדיקי עלמא דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך בשית ברכן דוד ודניאל וחברוהי ומלכא משיחא ועל בועז לקרתא׃ ותבא ואתת לות חמותה בקריצתא ואמרת מן אנת ברתי וחויאת לה ית כל מה דעבד לה גברא על פום מימר מן קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה׃ ותאמר ואמרת שית סאין דסעורין האלין יהב לי גברא ארום אמר לי לא תהכין ריקניא לות חמותיך׃ ותאמר ואמרת תבי ברתי עמי בביתא עד זמן דתדעין אכדין יתגזר מן שמיא והכדין יתפריש פתגם ארום לא ינוח גברא ארום אלהן ישיצי לטב פתגמא יומא דין׃ ובעז ובועז סליק לתרע בית דינא דסנהדרין ויתיב תמן עם סביא והא פריקא חלף דמליל בועז לרות ואמר סטי תיב הכא גבר דצניען אורחתיה וסטא ויתיב׃ ויקח ודבר עשרתי גוברין מסבי קרתא ואמר תיבו הכא ויתיבו׃ ויאמר ואמר לפרוקא אחסנת חקלא די לאחונא לאלימלך זבנת נעמי די תבת מחקל מואב׃ ואני ואנא אמרית אגלי אודנך למימר קנה כל קבל יתבי תרעא דבית דינא דסנהדרין וכל קביל סביא דעמי

מן הראשון. אשר עשית עם חמותך׃ ועתה כי אמנם. אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי יש גואל קרוב ממני. (פי׳ כי אם משמע ספק וסוף ודאי׳) אמר רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כענין שנאמר ויאמר אברם כי אנשים אחים אנחנו והלא אברהם דוד היה כך היה בועז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר׃ קרוב ממני. שהיה אח ואני בן אח׃ ליני הלילה. לינה בלא איש׃ חי ה׳. אמרה לו בדברים אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאינם מוציאם בדברים ויש מרבותינו אמרו ליצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נשואין׃ ויאמר אל יודע. מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרזו לקום כי אמר בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן׃ שש שעורים. א״א לומר שש סאין שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זה אלא שש שעורים ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳׃ כי אם כלה. האיש את הדבר היום׃ פלני אלמני. ולא נכתב שמו לפי שלא אבה לגאול׃ פלוני אלמוני מתורגם בכיסא יד

תגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע כי אין ואדעה ק'
זולתך לגאול ואנכי אחריך ויאמר אנכי אגאל:
ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד
נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קניתי קנית ק'
להקים שם המת על נחלתו:
ויאמר הגאל לא אוכל לגאול לי פן אשחית את
נחלתי גאל לך אתה את גאלתי כי לא אוכל
לגאול: וזאת לפנים בישראל על
הגאולה ועל התמורה לקים כל דבר שלף
איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה
בישראל: ויאמר הגאל לבעז קנה לך
וישלף נעלו: ויאמר בעז לזקנים וכל
העם עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר
לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד
נעמי: וגם את רות המואביה אשת
מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על
נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו
ומשער מקומו עדים אתם היום:
ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים פי' בנ"ף
יתן יהוה את האשה הבאה אל ביתך כרחל
וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל
ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם:
ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה
מן הזרע אשר יתן יהוה לך מן הנערה
הזאת: ויקח בעז את רות ותהי לו
לאשה ויבא אליה ויתן יהוה לה הריון ותלד
בן:

דנעמי אם אית רעותך למפרוק פרוק ואם לא
אית רעותך חוי לי ואנדע ארום לא אית בר
מינך ההוא רשאי למפרוק קדמך ודהוא קריב
למתב בותך ואנא ארע מינך ופרוקא אהא
בתרך ואמר אנא אפרוק:
ויאמר ואמר בועז ביום זבינתך ית
חקלא מן ידא דנעמי ומן ידא דרות מואביתא
אתת מיתא חייב את למפרוק ובעי ליבמא
יתה למסבה לאנתו מן בגלל לאקמא שום
מיתא על אחסנתיה: ויאמר
ואמר פרוקא כי האי גוונא לית אנא יכיל
למפרוק לי על דאית לי אתתא לית לי רשו למסב
אוחרניתא עלהא דלמא תהי למצו בבתי
ואהא מחבל ית אחסנתי פרוק לך את ארום
לית לך אתתא ארום לית אנא יכיל למפרוק:
וזאת וכהדא מנהגא בעדנא די
מלקדמין מתנהגא בישראל בזמן דשקלן וטרן
ופרקן ומחלפין חד מן חבריה ומקיימין כל
מדעם שלע גבר ית נרתק יד ימיניה ואושיט ביה
קניין לחבריה והכין נהגין למקני בית ישראל
חד מן חבריה קדם סהדיא:
ויאמר ואמר פרוקא לבועז אושיט
ידך לקנינא וקני לך ושלע בועז ית נרתק יד
ימיניה וקניה ליה: ויאמר ואמר
בועז לסביא ולכל עמא הוו סהדין אתון עלי
יומא דין ארום קניתי ית כל מה דהוות
לאלימלך וית כל מה דהוה לכליון ומחלון מן
ידא דנעמי: וגם ואוף ית רות
מואביתא אתת מחלון קניתי לי לאנתו בגין למיקם שום שכיבא על אחסנתיה ולא ישיצי שום
שכיבא מלות אחוהי ומתרע סנהדריו דבאתריה סהדין אתון עלי יומא דין:
ויאמרו ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסביא סהדין אנחנא יתן יי ית אתתא
הדא דאתיא לביתך כרחל וכלאה דבנו תרויהון ית בית ישראל אבונן בתרי עשר שבטין
ועיבד חילא באפרת ותהי קרי שמא בבית לחם: ויהי מצלח ביתך כבית פרץ די ילידת תמר
ליהודה מן זרעא די יתן יי לך מן ריבה הדא: ויקח ונסיב בועז ית רות והוה ליה לאנתו ועל לותה

ויהב

שנכתבים כמו שטיר: פלוני. מכוסה ונעלם לשון כי יפלא שיפלא ממך דבר: אלמוני. אלמון מבלי שם:
(אמוני שהיה אמן מד"ת שהיה לו לדרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והוא אמר פן אשחית את נחלתי.)
ואדעה כי אין זולתך. קרוב לגאול: ומאת רות המואביה. אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם
כן תשאנה: פן אשחית את נחלתי. זרעי כמו נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא עמוני ומואבי
טעה בעמוני ולא עמונית: על הגאולה. זו מכירה: תמורה. זו חליפין: שלף איש נעלו. זהו
קניין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה
ובועז נתן לגואל ויש אומרים קונין בכליו של מקנה וגואל נתן לבועז: וזאת התעודה בישראל. משפט העדות
להקים שם המת על נחלתו. מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה ומכרת ותודיעה אומרים זאת היתה אשת
מחלון שם נזכר עליה: כרחל וכלאה. אף על פי שהיו משבט יהודה ומבני לאה מודים הם על רחל שהיתה עיקר
של בית והקדימו רחל ללאה: וקרא שם. כלומר יגדל שמך: כבית פרץ. שיצאנו ממנו:

שלב

בן: ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך
יהוה אשר לא השבית לך גאל היום ויקרא
שמו בישראל: והיה לך למשיב נפש
ולכלכל את שיבתך כי כלתך אשר אהבתך
ילדתו אשר היא טובה לך משבעה בנים:
ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה ותהי
לו לאמנת: ותקראנה לו השכנות
שם לאמר ילד בן לנעמי ותקראנה שמו
עובד הוא אבי ישי אבי דוד:
ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את חצרון:
וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את
עמינדב: ועמינדב הוליד את
נחשון ונחשון הוליד את שלמה:
ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את
עובד: ועובד הוליד את ישי וישי
הוליד את דוד:

ויהב יי לה עידוי וילידת בר: ותאמרנה
ואמרין נשיא לנעמי בריך שמיה דיי דלא
פסק ליך פרוקא יומא דין ויתקרי שמיה מן
צדיקי ישראל: והיה ויהא ליך
למקיים נפש ולכלכלא ית סיבתיך בתפנוקין
ארום כלתיך די רחימית יתיך ילדתיה דהיא
הות טבתא ליך בעידן ארמלותיך מסגיאין
בנין: ותקח ונסיבת נעמי ית
רביא ושויאת יתיה בעטפה והות ליה
לתורבינתא: ותקראנה וקראן
ליה שיבבתאן שום למימר אתיליד בר לנעמי
והוו קראן שמיה עובד הוא אבוי דישי אבוי
דדוד: ואלה ואלין תולדת פרץ
פרץ אוליד ית חצרון: וחצרון
וחצרון אוליד ית רם ורם אוליד ית עמינדב:
ועמינדב אוליד ית נחשון ונחשון
רב בית אבא לבית יהודה ונחשון אוליד ית
סלמא צדיקא הוא סלמא מן בית לחם
ונטופה דבטילו בנוי פרוזדאוון דאותיב ירבעם
חייבא על אורחי והואן עובדי אב ובנין יאוין
כנטופא: ושלמון ושלמון אוליד
ית אבצן נגידא הוא בועז צדיקא די על זכותיה אשתיזבו עמא בית ישראל מיד בעלי
דבביהון ובגין צלותיה עדת כפנא מארעא דישראל ובועז אוליד ית עובד דפלח למרי
עלמא בלב שלים: ועובד ועובד אוליד ית ישי דמתקרי נחש בגין דלא
אשתכחת ביה עילא ושחיתא לאתמסרא בידוי דמלאכא דמותא למסב ית נפשיה מיניה
והוה יומין סגיאין עד דאדכר קדם יי עיטא דיהב חויא לחוה אתת אדם למיכל מן אילנא
דאכלין פירוי חכימין למידע בין טב לביש ועל ההוא עיטא אתחייבו מותא כל
דיירי ארעא ובההיא עילא שכיב ישי צדיקא הוא ישי דאוליד ית
דוד מלכא דישראל:

חזק

סכום הפסוקים של ספר רות שמונים וחמשה · וחציו ותאמר רות המואביה:

כן שמו מילות של מוקריד·

ואלה תולדות פרץ · לפי שייחס את דוד על שמה של רות המואביה חזר ויחסו על שם יהודה:

נשלם פירוש רות

איכה

אמר

ירמיהו נביא וכהנא רבא איכדין יתגזר על ירושלם ועל עמהא לאתדנא בתירוכין ולמספד עליהון איכה היכמה דאתדנו אדם וחוה דאיתרכו מגינתא דעדן ואספיד מרי עלמא עליהון איכה ענת מדת דינא וכן אמרת על סגיאות חובהא אשתדור די בגוהא ובגין כן תהי יתבה בלחודהא כגבר דמכתש סגירו על בסריה די בלחודוהי יתיב וקרתא הות מליא אוכלוסין ועממין סגיאין אתרוקינת מנהון והות דמיא בארמלא והי מתרברבא בעממיא ושליטא באפריכיא והוו מסקין לה מסין הדרת למהוי מכיכא ולמתן כרגא להון בתר דנא : ספילס

בכה כד שלח משה נביא אזגדין לאללא ית ארעא ותבו אזגדיא ואפיקו שום ביש על ארעא דישראל והיא ליליא תשע יומין באב הוה וכד שמעו עמא בית ישראל ית בשורתא בישא הדא דאיתבשרו על ארעא דישראל נטלו עמא ית קליהון ובכו בליליא ההוא מן יד תקף רוגזא דיי בהון וגזר למהוי בכן בליליא הדא לדריהון על חורבן בית מוקדשא וכדו אתאמר בנבואה לירמיהו כהנא רבא למהוי חריבא ירושלם על ידוי דנבוכדנצר רשיעא אין לא תייבין בתיובתא מן יד עאל ואוכח ית עמא בית ישראל וסריבו לקבלא בכין עאל נבוכדנצר רשיעא וצדא ית ירושלם ובית מקדשא אוקיד בנורא בתשע יומין בירחא דאב וביה בכיא בכיהא כנשתא דישראל בכותא ודמעתהא זליג על ליסתהא ולית די ימליל תנחומין על לבהא מן כל טעוותהא די רחמתא למיזל בתריהון ובגין כן כל חברהא ארשיעו בה אתהפיכו למהוי לה לבעלי דבבין : [illegible] וחרב

גלתה אזילו בית יהודה בגלותא על דהוו מענין יתמין וארמלן ועל סגיאות פולחנא דהוו מפלחין באחוהון בני ישראל דאיזדבנו להון ולא קרו חירותא לעבדיהון ואמהתהון דהוו מזרעית ישראל ובגין כן אף אינון אתמסרו ביד עממיא וכנישתא דבית יהודה יתבא בגו עממיא ולא אשכחת ניחא מפולחנא קשיא דשעבידו יתה וכל דהוה רדיף יתה ארביקויתה כד היא מתחבאה בין תחומיא ועיקו לה :

דרכי

איכה

א ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס : בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין לה מנחם מכל אהביה כל רעיה בגדו בה היו לה לאיבים : גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רדפיה השיגוה בין המצרים :

דרכי

איכה ישבה בדד · ירמיה כתב ספר קינות היא המגילה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בו שלש אלף ביתות איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם זהב הוסיף עליו אני הגבר שהוא של ג׳ אלף ביתות שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שהם שלש כנגד שלש : בדד · גלמוד מיושביה : רבתי עם · יוד יתירה כמו רבת עם שהיה עם רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו : היתה כאלמנה · ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה : בכה תבכה · שתי בכיות על שתי חורבנין : בלילה · שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לפנות ערב הציתו בו את האור · ד״א בלילה לילה של בכיות תרגלים כט׳ באב גרמה לפני · ד״א בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו : ודמעתה על לחיה · מתוך שהיא בוכה תמיד : כל רעיה · אוהביה : גלתה יהודה · מארצה : מעוני · מחמת עוני : ומרוב עבודה · שהעבידו עליה כשדים : היא ישבה בגוים · ובמקום שגלתה ישבה שלא מצאה מנוח : בין המצרים · היא גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס : מצרים ·

מבגלים

דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל־שעריה
שוממין כהניה נאנחים בתולתיה נוגות והיא
מר־לה׃ היו צריה לראש איביה שלו כי־יהוה
הוגה על־רב־פשעיה עולליה הלכו שבי לפני
צר׃ ויצא מן־בת־ציון כל־הדרה היו
שריה כאילים לא־מצאו מרעה וילכו בלא־כח
לפני רודף׃ זכרה ירושלם ימי
עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם
בנפל עמה ביד־צר ואין עוזר לה ראוה צרים
שחקו על משבתה׃ חטא חטאה
ירושלם על־כן לנידה היתה כל־מכבדיה
הזילוה כי־ראו ערותה גם־היא נאנחה ותשב
אחור׃ טמאתה בשוליה לא זכרה
אחריתה ותרד פלאים אין מנחם לה ראה
יהוה את־עניי כי הגדיל אויב׃

ידו

דרכי כל זמן דהוה ירושלם מתבניא
סריבו ישראל למיפק לירושלם לאתחזאה קדם
יי תלת זימנין בשתא ועל חוביהון דישראל
איצדיאת ירושלם ואתעבידו שבילי ציון אבילין
מדלית עאיל בה בזמן מועדיא כל תרעהא
צדיין וכהנהא אניחן על די בטילו קורבניא
בתולתהא ספדן על די פסקו למיפק בחמשא
עשר יומין באב וביומא דכפוריא די הוא
בעסרא יומין בתשרי לחינגא בחינגין אף
איהי מריר לבא לחדא׃ היו
הוו מעיקהא מתמנן עלהא לרישין ובעלי
דבבהא הוו יתבין בשלוה ארום יי תבריתה
על סגיאת מרודהא רבייהא אזלו בשביתא
קדם מעיקהא׃ ויצא ונפק מן
כנשתא דציון כל זיוהא הוו רבנהא
מפתחרן על מיכלא היכמה דמסחרן איליא
במדברא ולא אשכחו אתר כשר למרעהון
ואזלו בתשות כוחא ולא הות להון חילא
למערוק לאשתיזבא קדם רדיף׃ זכרה הות דכירה ירושלם יומין קדמאין די הות
מדורה בכרכיא ובפציחין תקיפין ומרדה ושלמה בכל עלמא וכל ריגוגהא דהוו לה מן יומין
קדמאין ועל חובא כפל עמה בידוי דנבוכד נצר רשיעא ואעיק להון ולית דסייע לה חזוה מעיקיא
דאזלא בשביתא הייכו על טובהא די פסק מבינהא׃ חטא חובא רבא חבת ירושלם
בגין כן בטלטול הות כל עממיא דהוו מיקרין לה מלקדמין נהגו בה זילותא ארום חזו בידקהא בים
היא מתאנחא ותהדרת לאחורה׃ טמאתה סואבות דם ריחוקהא בשיפולהא לא
איתביאת מינה ולא תהת על חובהא ולא דכירת מה דעתיד למיתי עלהא בסוף יומיא ונחתת
גבלת והוה פרישן ולית דמליל תנחומין לה חזי יי ותהי מסתכל ארום אתרברב עלי
בעיל דבבא׃

ידו

תגת ק׳

פר״ת ס׳

פלאים . אית יו יפלאי קרנו׳ גבר תרין יפרים ׃

באי מועד · עולי רגלים : ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב :
גבולים של שדה וכרם · שלו · יושבים בשלוה : סוגה · הדאיבה והוא
נוגות · לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הגימ״ל לבדה · כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהולא כחם
לבין יגון : כאילים לא מצאו מרעה · כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהולא כחם
כרעב : לפני רודף כל רודף שבמקרא הסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יפד הפייט מלא רודפי וחפרם
בית גלולי בית גאלי כאת חסר כתיב : זכרה ירושלים · בגלותה : ימי עניה · ימי חורבנה שבכיתם לידי
עוני : ומרודיה · חוא לשון נער כמו וירדתי על הפרים אריד בשיחי ואהימה : כל מחמדים · וזכרה
כל טוב מחמדיה שמימי קדם : שחקו על משבתה · שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה ומדרש
אגדה דורשו כלשון אחר שהיו שוחקין בגולה בשבתות וימים טובים ואומרים בשביעית והיו האומות מצחקים
עליהם ואומרים שוטים כאורנכם לא שמטתם ועכשיו בגולה תשמטו כארנכם לא שמרתם ובכשו בגולה תשמרון :
לנדה · לגולה לשון נד ונד איסתו ״כנט כלעז : ערותה · קלונה : נאנחה · לשון נפעלה שופוירר כלעז :
טומאתה בשוליה · לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי
בגדיה כלומר חטאתיה גלויין הרבה שמתן בגלוי : לא זכרה אחריתה · כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה
אחרית לפיכך ותרד פלאים ירידתם בפלאות פלאים הרבה שהכל פלאים שאירע לה מה שלא אירע
לכל עיר ׃

ידו

יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם
בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל
לָךְ׃ כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם
נָתְנוּ מַחֲמוּדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נָפֶשׁ רְאֵה
יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה׃ לוֹא
אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ
מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה
בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃ מִמָּרוֹם שָׁלַח־
אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי
אָחוֹר נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה׃
נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ עַל־צַוָּארִי
הִכְשִׁיל כֹּחִי נְתָנַנִי אֲדֹנָי בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם׃
סִלָּה כָל־אַבִּירַי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד
לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת־
יְהוּדָה׃ עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי
עֵינִי יֹרְדָה מַּיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב
נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב׃
פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְהוָה
ליעקב

יתיר ו'
נ' ומלה ר'
ככל

ידו יְדֵיהּ אוֹשִׁיט נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא
וּשְׁלַף סַיְפָא וּקְטַע כָּל רִיגוּגָהּ אַף כְּנִישְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל שְׁרִיאַת לְיַלָּלָא אֲרוּם חֲזַת עַמְמִין
נוּכְרָאִין עָלוּ לְבֵית מוּקְדְּשָׁהּ דִּי פַּקֶּדְתָּ עַל
יְדוֹי דְּמֹשֶׁה נְבִיאָה עַל עַמּוֹן וּמוֹאָב דְּלָא יְהִכּוּן
לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דִּי לָךְ׃ כל כָּל
עַמְּהָא דִירוּשְׁלֵם אֲנִיחָן מִכַּפְנָא וְתָבְעִין לַחְמָא
לְמֵיכַל יַהֲבוּ רִיגוּגֵיהוֹן בִּסְעִיד לַחְמָא לְקַיְּמָא
נְפַשׁ חֲזִי יְיָ וּתְהֵי מִסְתַּכַּל אֲרוּם הֲוֵיתִי
זַגְרָנִיתָא׃ לוא אַשְׁבַּעִית לְכוֹן
כָּל דְּעָבְרִין בְּאוֹרְחָא זוּרוּ הָכָא אִסְתַּכָּלוּ וַחֲזוּ
אִין אִית כֵּיבָא כְּכֵיבִי דְּאִתְקְּיף לִי דְּתַבַּר יְיָ
יָתִי בְּיוֹם תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ׃ ממרום
מִן שְׁמַיָּא שְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּכַרְכֵּי תַּקִּיפִין וּכְבַשׁ
יָתְהוֹן פְּרַשׂ מְצַדְתָּא לְרִיגְלַי אַרְתִּיעַנִי קֳדָם
בַּעֲלֵי דְבָבִי יְהָבַנִי לְמֶיהֱוֵי צַדְיָא כָּל יוֹמָא
מְרַחֲקָא וְחַלִּישָׁא׃ נשקד אִתְיַקַּר
נִיר מְרוֹדַי בִּידֵיהּ אִתְבְּשׁוּ כְּשִׁיבְשִׁין דְּגוּפְנָא
סְלִקוּ עַל צַוְּרִי אַתְקַל חֵילִי מְסַר יְיָ יָתִי בִּידוֹי
מִן דְּלֵית יָכִיל אֲנָא לְמֵיקָם׃ סלה
כְּבַשׁ כָּל תַּקִּיפַי יְיָ בֵּינִי אֲרַע זְמַן עֲלַי לְתַבָּרָא חֵיל עוּלֵימַי וְעָלוּ עַמְמַיָּא עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ
וְסָאִיבוּ בְּתוּלָתָא דְּבֵית יְהוּדָה דִּי הֲוָה דְּמְהוֹן דִּבְתוּלָתְהוֹן מִתְּשַׁד הֵיךְ כַּחֲמַר מִן מַעְצַרְתָּא
בְּעִידָן דְּגַבַר מְבַעֵיט יַת עִינְבִין חֲמַר עִינְבוֹהִי שַׁדְיָין׃ על עַל טַפְלַיָּא דְּאִתְרַטְּשׁוּ וְעַל
נְשַׁיָּא מְעַדְיָאתָא דְּאִתְבַּקְעוּ כְּרֵסֵיהוֹן אֲמֶרֶת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא בַכְיָא וְתַרְתֵּין עֵינַי זָלְגִין
דִּמְעָתָא הֵיךְ מַבּוּעָא דְמַיָּא אֲרוּם אִתְרַחַק מִינִי מְנַחֵם דִּמְקַיֵּם יָתִי וּמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל נַפְשִׁי
הֲווֹ בְנַי צַדְיָין אֲרוּם אִתְגַּבַּר עֲלֵיהוֹן בְּעֵיל דְּבָבָא׃ פרשה פֵּרְסַת צִיּוֹן יְדָהָא מִן
עָקְתָא הֵיכְמָה דִּמְפָרְסָא אִתְּתָא עַל מַתְבְּרָא כְּנִיפַת וְלֵית דִּמְמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל לִבָּהּ פַּקִּיד יְיָ
לְבֵית יַעֲקֹב פִּיקוּדַיָּא וְאוֹרַיְתָא לְמִנְטַר וְהִינוּן עֲבַרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרֵיהּ בְּגִין כֵּן אִסְתַּחֲרוּ חֲזוֹר
חזור

דורך
משכל
נועם

ידו פרש צר· עמון ומואב: על כל מחמדיה· ספרי תורות שנאמר בהם הנחמדים מזהב מכל פנו לבזת
כסף וזהב ופנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני וגומר: אשר צוית לא
יבאו בקהל לך· אלו עמון ומואב: ראה אליכם· לא תהא כגרס הואת עוד לכל עוברי על דת אמרו
חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ראו מה עשה לי הכיתו וראו וגו': אשר עולל· אשר נעשה לי: אשר
הוגה ה'· אותי ביום חרון אפו ואלשון יגון: וירדנה· וירד אותם וישבר אותם ע"י רידוי ויסורין
לכך הנון דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו ויעשנה יכרמתה ירפנה שהפעם לשון נקבה כמו דאת אומר הפעמות
שיבשו' שבר כל אחת ואחת· ד"א וירדנה כמו וירדנו אל כפיו מריק את הפת ורודה הפת מתוכו:
נשקד עול פשעי בידו· אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של משנה קורין לדרבן מסקדא מלמד
הבקר ואומר אני נשקד היינם בריינט בלע"ז נקודים מנומרים ומתומנים היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח
תנייהם ואשלומיהם: ישתרגו· נעשו קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון משנה אין מסרגין את המטות:
סלה· רמס ורפס לשון סולו סולו המסילה: קרא עלי מועד· יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו אם
שדרשו תמוז דההוא שתא מלויי אלחא של שנה שהיה לנתחם מתגרים לכך אירע חורבן של מרגלים
ולהשעה באב שעליהם הוקבעה בכייתן לדורות. גת דרך: לשון תרגום כמו פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים
להוציא יינם כך רמס אנשים להוציא דמם: עיני עיני כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות
פירשה ציון בידיה כמו ופירש ידיו בקרבו כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומצטער בהם: ד"א פרשה
ציון לשון שבירה כמו ופורש אין להם לאכל לנחמו עלמה כך חברו מנחם ובלשון משנה פירושו קיימת ומהפשטו
כאדם המצטער שחובק את ידיו ומשברם תוס' מנאתי: צוה ה' ליעקב סביביו צריו· גזר על יעקב שיהיו צריו

לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו הָיְתָה יְרוּשָׁלַםִ לְנִדָּה
בֵּינֵיהֶם׃ צַדִּיק הוּא יְהוָה כִּי פִיהוּ
מָרִיתִי שִׁמְעוּ־נָא כָל־עַמִּים וּרְאוּ מַכְאֹבִי
בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי הָלְכוּ בַשֶּׁבִי׃ קָרָאתִי
לַמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי כֹּהֲנַי וּזְקֵנַי בָּעִיר גָּוָעוּ
כִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם׃
רְאֵה יְהוָה כִּי־צַר־לִי מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי
בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב
בַּבַּיִת כַּמָּוֶת׃ שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה
אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ
כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ יוֹם־קָרָאתָ וְיִהְיוּ
כָמוֹנִי׃ תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל
לָמוֹ כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי־רַבּוֹת
אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי׃

איכה

פטמיר ק׳

חזור ליעקב מעיקוהי הות ירושלם דמיא
לאתתא מרחקא ביניהון: צדיק
אמר יי במימריה לעמא בית ישראל דלא
יעיבר קטלין בחרבא בארעהון אזל יאשיהו
מלכא שלף סייפא על פרעה חגירא בבקעת
מגדו מה דלא אתפקד ולא תבע אולפן מן
קדם יי בגין כן רגמו רגומיא גירין למלכא
יאשיהו ומית תמן עד דלא נפקת נשמתיה
הוה רחיש בספותיה וכן אמר זכאי הוא יי
ארום על מימריה עברית שמעו כען כל עמיא
הספידא דאספיד ירמיהו על יאשיהו וחזו
כיבי די ערעני בתר מותיה בתולתי ורבי
אזלו בשביתא: קראתי אמרת
ירושלם כד איתמסרת בידוי דנבוכדנצר
קריתי למרחמי בני עממיא דקימית עמהון
קיים די יסייעוני ואנון חבימו מיני ואתהפכו
לחבלא יתי היכון דעלי ובנו ברכומין על ירושלם כהני וסבי בגו קרתא אתנגידו ארום תבעו
סעיד להמא להון למיכל ויקיימון ית נפשיהון: ראה חזי יי ארום אעיק לי צבין
מן מעי אדגרו אתהפיך לבבי בגוי ארום מעבר עברית על גזירת מימרא דיי ומן בגלל הכי מן
ברא תכלית חרבא ומלגיו תוגת כפנא כמלאכא מחבלא די ממנן על מותא: שמעו
שמעו אומיא ארום מתאנחא אנא ולית מנחם לי כל בעלי דבבי שמעו בישתא די מטת
עלי בדחו ארום את הוא יי דעבדת איתיתא עלי יום פורענותא ערעיתא עלי מערע
לצדיאותני כדין תערע עליהון ויהון צדייא כוותי: תבא תיעול ליום דינא רבא
כל בישתהון די אבאישו לי קדמך ותסתקף להון היכמה דאיסתקפתא עלי על
כל סגיאות מרודי ארום סגיאין אנחתי
ולבי חליש:

איכה

מחור
חמריר
חמריר
תרגמר
דגורין
דגורין
וכן לקינן
חמרמרו
מפי תרגומו
אדגארון
מעי:

סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקניטים אותם
כמו שאמרו במסכת קדושין הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי: לנדה. לריחוק לכן: קראתי למאהבי
אותם שמראים עצמם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו
השבאים מוליכים אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאלו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני
מלוחים וכודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים ושותים ורוחי' לשתות וכשמתיר הנוד כשהיו היה הרוח
נכנסת במעיו ומת והוא מה שאמר הכתוב בישעיה במשא בערב תלינו וגו' לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו
קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי שישיבו את נפשם: חמרמרו. כווצו ויש בלשון משנה
בפלה לאור ונחמרו בני מעיה: בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ
חרב שאוב משכלת: כי אתה עשית. אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני [illegible]
ומשתחתן בהם אם נשתתפתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני כנותיהם: הבאת יום קראת. שלוח
והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני. כרעם: תבא כל רעתם לפניך.
יזכרו ויפקדו עונותם לפניך: ועולל למו. ופעול למו
כמו גר במעלליו יתנכר ובפרי
מעלליו:

איכה

איכה

אֵיכְדֵין יְקוּץ יְיָ בִּתְקוֹף רוּגְזֵיהּ
יָת כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן טַלֵּק מִשְּׁמַיָּא
לְאַרְעָא תּוּשְׁבַּחְתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְלָא
דְכִיר בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַהֲוָה גְלוּגְדְּקָא דְרִיגְלוֹהִי
וְלָא חַס עֲלוֹהִי בְּיוֹם תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ׃ בלע
שֵׁיצִי יְיָ וְלָא חַס יָת כָּל עִידִית יַעֲקֹב פַּגַּר בְּרוּגְזֵיהּ
כְּרַכֵּי כְּנִישְׁתָּא דְבֵית יְהוּדָה אַמְטֵי לְאַרְעָא
אַפֵּיס מַלְכוּתָא דְהַם וְרַבְרְבָנָהָא׃ גדע
קִיצֵץ בִּתְקוֹף רְגַז יָת כָּל יְקָרֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל אֲתִיב
לַאֲחוֹרָא יַד יְמִינֵיהּ וְלָא סַיַּע לְעַמֵּיהּ מִן קֳדָם
בְּעֵיל דְבָבָא וְאַדְלִיק בְּבֵית יַעֲקֹב כְּאֶשָּׁתָא
דְמַשַּׁלְהֲבָא אַכְלַת חֲזוֹר חֲזוֹר׃ דרך
מְתַח קַשְׁתֵּיהּ וּרְגַם עֲלַי גִירִין כִּבְעֵיל דְבָבָא
אִתְעֲתַד עַל יַד יְמִינֵיהּ דִנְבוּכַדְנֶצַּר וְסַיְעֵיהּ כְּאִילוּ
הֲוָה מְעִיק לְעַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וּקְטַל כָּל עוּלֵימִם וְכָל
דִמְרַגְגִין לְחֵזוּ עֵינָא בְּמַשְׁכַּן כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן
שְׁדָא כְּבְעוּר אֶשָּׁא רוּגְזֵיהּ׃ היה
הֲוָה יְיָ דָמֵי כִּבְעֵיל דְבָבָא שֵׁיצֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁיצֵי כָּל
בִּירָנְיָתָא חַבִּיל כָּל קִירְוֵי פְּצִיחָתָא יְאַסְגֵּי מִבְּנִישְׁתָּא
דְבֵית יְהוּדָה אֲבִילוּתָא וְאֲנִינוּתָא׃
ויחמס וְשָׁרֵשׁ כְּגִינְתָא בֵּית מוּקְדְּשֵׁיהּ
חַבֵּל אֲתַר מְזוּמָּן לְכַפָּרָא עַל עַמֵּיהּ אַנְשֵׁי יְיָ
בְּצִיּוֹן הְדוּרַת יוֹמָא טָבָא וְשַׁבַּתָּא וּשְׁנָא בִּתְקוֹף רוּגְזֵית מַלְכָּא וְכַהֲנָא רַבָּא׃ זנח
אַשְׁלֵי יְיָ מַדְבְּחֵיהּ בְּעַט מַקְדְּשֵׁיהּ מְסַר בְּיַד בְּעֵיל דְבָבָא שׁוּרֵי בִּירָנְיָתָא קָלָא יְהַבוּ בְּבֵית מוּקְדְּשָׁא
בְּיִי כְּקַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְצַלְיָין בְּגַוֵּיהּ בְּיוֹמָא דְפִסְחָא׃ חשב חֲשַׁב יְיָ לְחַבָּלָא שׁוּר
כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן, סְאַם מַשְׁקוֹלְתָּא וְלָא אֲתִיב יְדֵיהּ מִלְּשֵׁיצָאָה וְאַבֵּיל מַקְפָּנָא וְשׁוּרָא כַּחֲדָא אִתְפַּגְּרוּ׃

אֵיכָה

יָעִיב בְּאַפּוֹ אֲדֹנָי אֶת־בַּת־
צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ
תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר
הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹם אַפּוֹ׃ בִּלַּע אֲדֹנָי לֹא
חָמַל אֵת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְצְרֵי
בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ׃
גָּדַע בָּחֳרִי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ
מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה
סָבִיב׃ דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב יְמִינוֹ כְּצָר
וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי־עָיִן בְּאֹהֶל בַּת־צִיּוֹן שָׁפַךְ
כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ׃ הָיָה אֲדֹנָי כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל
בִּלַּע כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחֵת מִבְצָרָיו וַיֶּרֶב בְּבַת־
יְהוּדָה תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה׃ וַיַּחְמֹס כַּגַּן שֻׂכּוֹ
שִׁחֵת מוֹעֲדוֹ שִׁכַּח יְהוָה בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת
וַיִּנְאַץ בְּזַעַם־אַפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן׃ זָנַח
אֲדֹנָי מִזְבְּחוֹ נִאֵר מִקְדָּשׁוֹ הִסְגִּיר בְּיַד־אוֹיֵב
חוֹמֹת אַרְמְנוֹתֶיהָ קוֹל נָתְנוּ בְּבֵית־יְהוָה כְּיוֹם
מוֹעֵד׃ חָשַׁב יְהוָה לְהַשְׁחִית חוֹמַת
בַּת־צִיּוֹן נָטָה קָו לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ מִבַּלֵּעַ וַיַּאֲבֶל־חֵל
וְחוֹמָה יַחְדָּו אֻמְלָלוּ׃

ב
סמליך
ולא קרי
סדוכי
נלוע
סרט
חד
מלעוז
הדמין
יחסביך
חתיכו
מג ריסר
סטיפ

טבעו

טבעו

איכה

יעיב · יאפיל כל"א והשמים התקדרו בעבים: משמים ארץ · לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: הדום רגליו · שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש נאות יעקב · בתי יעקב לשון נוה: הגיע לארץ · השפילם לארץ: חלל ממלכה ושריה · אלו ישראל שהיו קרויים ממלכת כהנים: ושריה · מדרש אגדה יש אלו שרים של מעלה שהאליהם הממונה על האור מונה על המים והאליך כל הממונים לפי שהיו כרשעי ישראל בעלי שם המפורש והושיעו הם שיושיבו את שרי מעלה להציל אותם ומאויב ומחרב ועכשו כשהיו משביעם את שר אומה בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם : השיב אחור ימינו · השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: דרך קשתו · לפי שכך דרך קשת שהם מוקיעים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה · שכן כולם תמתו· כן תבור המלה שכן חומו שהיא כאש הילא הניכו שפיכה שלא שלא אלא אלחמה כדכתיב שפוך חמתך על הגויים: וירב בבת יהודה · הרבה בכנסת יהודה: תאניה ואניה · צער ויללה: וירב נקוד זיד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחרים וירב הפעם ויבכתו מאוד נקוד חירק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל היוצא שפעל פלה כה"א כגון פנה זכה כבה כן דרכה לשמש כשהיא מאחר תמנה ה"א כשהוא מדבר על עצמו נקוד חירק כגון ויפן פרעה ובשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ כגון ויבן נבא אלזכב ויגל יהודה מעל אדמתו ויגל מלך בבל את ישראל אשורה: ויחמוס · לשון כריתה וכן יחמוס כגפן בוסרו ובחמסו עקביך: כגן · כמו שגוזזין ירקות הגנה: שוכו · משוכתו שכן כתיב שפיכך חמתו על כביו כחורבן ביתו כך נדרש כאגדת קינות: שחת מועדו · בית קדשי הקדשים שהם היה נועד לכביו שנאמר ונועדתי לך שם: מלך וכהן · צדקיהו המלך ושריהו כהן גדול: ניאר · ביטל וכן נארת ברית עבדיך : כיום מועד · שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה : חשב ה' להשחית · זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנאמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני : נטה קו · בלי משפט ליפרע על עונינו : מבלע · מהשחית : חיל ותומה · חורא נבר שורה חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה :

טבעו

טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה
ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו
חזון מיהוה׃ ישבו לארץ ידמו זקני בת
ציון העלו עפר על ראשם חגרו שקים הורידו
לארץ ראשן בתולת ירושלם׃ כלו
בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי
על שבר בת עמי בעטף עולל ויונק ברחבות
קריה׃ לאמתם יאמרו איה דגן ויין
בהתעטפם כחלל ברחבות עיר בהשתפך נפשם תגרן
אל חיק אמתם׃ מה אעידך מה אדמה
לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך בתולת
בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך׃
נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא גלו על עונך
להשיב שביתך ויחזו לך משאות שוא שבותך ק'
ומדוחים׃ ספקו עליך כפים כל עברי
דרך שרקו ויניעו ראשם על בת ירושלם הזאת
העיר שיאמרו כלילת יפי משוש לכל הארץ׃
פצו עליך פיהם כל איביך שרקו ויחרקו שן
אמרו בלענו אך זה היום שקוינהו מצאנו
ראינו׃ עשה יהוה אשר זמם בצע אמרתו
אשר צוה מימי קדם הרס ולא חמל וישמח עליך
אויב

טבעו טמעו בארעא תרעהא על די ניכסו
חזירא ואוכילו מן דמיה עלויהון הוביד ותבר
מזוזתהא מלכהא ורברבנהא גלו ביני עממיא
על דלא נטרו פתגמי אורייתא כאילו לא קבילו
יתה בטורא דסיני אף נביאהא אתמנע מנהון
רוח נבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם
נבואתא מן קדם יי׃ ישבו יתבין
על ארעא שתקין סבי כנישתא דציון אסיקו עפר
מקלה על רישיהון קמארו סקין על בסריהון
אחיתו לעפרא דארעא רישיהון בתולתא
דירושלם׃ כלו ספקו בדמען עיני
אידגארן מעי אתשד לארעא כבדי על תביר
כנשתא דעמי כדו דצחו עולמיא וינקיא בפתאות
קרתא׃ לאמתם לאמהון אמרין
רוביא דישראל אן עיבור וחמר כד הוו צחיין
כקטיל דחרבא מן צחותא בפתאוות קרייתא כד
אתשד נפשהון מן כפנא לגו עטיף אמהון׃
מה מה אסהד בך ומה אהי מדמי לך
כנישתא דירושלם מה אחביר לך אהי מנחם
ליך בתולתא דכנישתא דציון ארום סגי תבריך
כסגיאות תביר גללי ימא רבא בעידן נחשוליה ומן
הוא אסיא די יסי יתיך מן מרעיך׃ נביאיך

נביאי שקרא די בינך הינון אתנביאו ליך שקרא ולית משש לנבואתהון ולא פרסימו ית פורענותא
דעתיד למיתי עליך בגלל חוביך לאהדרותך בתיובתא אלהן נבאו ליך נבואת סגן ומילי טעוותא׃
ספקו שפקו עליך ידיהון כל עברי אורחא שריקו בספוותהון וטלטילו ברישיהון על כנישתא
דירושלם אמרו בפומהון הדא היא קרתא דהוו אמרין אבהתן דמלקדמין דהיא גמירת נואי ושופרא
חדוה לכל יתבי ארעא׃ פצו פתחו עליך פומהון כל בעלי דבביך שריקו בספוותהון ועסיאו שרקו
בשיניהון ואמרו שיצינא ברם דין יומא דהוינא מתינן אשכחנא חזינא׃ עשה עבד יי
מה דחשיב גמר מימר פומיה די פקיד למשה נביא מן יומין קדמאין דאי לא נטרין בני ישראל ית
פקודיא דיי עתיד לאתפרע מנהון פגר ולא חס ואחדי עליך בעיל דבבא ארים יקר מעיקיך׃
צעק

טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם
בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מפני שהיו לפניכן לא שלטו בהם אויבים: אין תורה. אין בהם מורה
הוראה: ישבו לארץ יגומו. כתרגומו ומדרש אגדה נבוכדנצר הושיבם לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על
שבועתו בא וישב לו בדפנה של אנטוכיא ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב
אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר
להם אדם שהוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו
את שבועתו צוה והורידום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום: חמרמרו. רגרונלירט בלעז:
דרך בני מעים כשמתאבלים אדם לאור שם כווצים ומתחמרמרים: בעטף. פשמייר: מה אעידך ומה אדמה לך.
כשבא צרה על אדם אומרים לו אף לאומה פלונית אירע כמותך: מה אשוה לך ואנחמך. כשבא צרה על אדם
אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחם: מים הם לו: שוא ותפל. דברים שאין בהם טעם ובלעז אפלשריאנט:
ולא גלו על עונך. להוכיח דרכך על פניך: להשיב שבותך. ליישר תשובותיך לשון שובבה שובבים וילך שובב:
ומדוחים. הדיחוך מעלי: שרקו. ניפח בפיו שיבלו"ר בלעז ודרך אדם לעשות כן כשרואה דבר חשוב שחרב
ובלה: כלילת יופי כל העולם היה שלה: פצו עליך פיהם. מפני מה הקדים פ"א לעי"ן מפני שהיו אומרים בפיהם
מה שלא ראו בעיניהם: בצע אמרתו. כלה גזרתו כמו יבצר ידו ויבצעני: אשר צוה מימי קדם. מה שכתוב
בחקותי ויספתי ליסרה אתכם שבע:

פוגת

צעק צוח לבהון קדם יי דרחים עליהון
שורא יקרא דציון זלגי כנחלא דמעין יממם
ולילא לא תתנין תנחומין לצערייך לפיגא
צלותא די לך ולא תשתוק עינך מלמדמע :
קומי קומי כנשתא דישראל דשריא
בגלותא עסוקי במשנה בליליא ארום שכינתא
דיי שריא לקבליך ובפתגמי אוריתא בשירוי
שפרפרא שדיאי היך מיא עקמומית ליביך
והדרי בתיובתא וצליאי בבית כנשתא כל
קבל אפי יי טולי לותיה בצלו ידיך על נפשת
עולימיך דצחין בכפנא בריש כל מחוזין :
ראה חזי יי ותהי מסתכל מן שמיא
למן אסתקיפתא כדנן אם חזי לבנתא דישראל
למיכל פירי בטניהון עולימיא רגיגתא דהוו
מלפפין בסדינין דמילתיה ענת מדת דינא וכן
אמרת אם חזי למקטל בבית מוקדשא דיי
כהנא ונביא כמה דקטלתון ית זכריה בר עדו כהנא רבא ונביא מהימן בבית מוקדשא דיי ביומא
דכפוריא על דאוכח יתהון דלא תעבדון דביש קדם יי : שכבו דמכו על ארעא דשחוזין
עולימיא וסביא דהוו רגילין למשכוב על כרין דמילות ועל ערסין דשן דפיל בתולתי ורובי נפלו קטילין
בחרבא קטלתא ביום רוגזך נכסתא ולא חסתא : תקרא תהי קרי חירותא לעמך בית ישראל
על יד משיחא היכמה דעבדת על יד משה ואהרן ביומא דפסחא דאתכנשו עולימי חזור חזור מן כל
אתר דאתבדרו תמן ביומא תקיף רוגזך יי ולא הוה בהון שיזבא ושארא דלפיפית בסדינין ודרבית
בתפנוקי מלכין בעלי דבבי שיציאונון :

אויב הרים קרן צריך : צעק לבם אל
אדני חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה יומם
ולילה אל תתני פוגת לך אל תדם בת עינך : בלילם ק'
קומי רני בליל לראש אשמרות שפכי כמים
לבך נכח פני אדני שאי אליו כפיך על נפש
עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות :
ראה יהוה והביטה למי עוללת כה אם
תאכלנה נשים פרים עללי טפחים אם יהרג סחר
במקדש אדני כהן ונביא : שכבו
לארץ חוצות נער וזקן בתולתי ובחורי נפלו הגבהת ז' וינטלם
בחרב הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת :
תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא היה
ביום אף יהוה פליט ושריד אשר טפחתי
ורביתי איבי כלם : תגי

ג

אני אנא גברא דחזא עניי בחוטרא דרדי
רוגזיה : אותי יתי דבר
ואוביל חשוכא ולא לאנהרא :
אך ברם בי יתוב יגלגל עלי מחתיה
כל יומא : בלה עתק בסרי מסכתשין
ומשפי מן מחתא תבר גרמי : בנה
בנה עלי כרכומין ואקף קרתא ועקר רישי עממיא
ושלהי אנון : במחשכים בבית ייסורין דחשוכא אותבני כמיתין דאזלין לעלמא אוחרן :

אני הגבר ראה עני בשבט עברתו :
אותי נהג וילך חשך ולא אור :
אך בי ישב יהפך ידו כל היום :
בלה בשרי ועורי שבר עצמותי : בנה
עלי ויקף ראש ותלאה : במחשכים
הושיבני כמתי עולם :
גדר

פוגת הפסקה טריס"א בלע"ז כמו ויפג לבו : בת עינך שחור של עין שקורין פרונל"א · אשמורות שתי חלקי הלילה שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות העטופים אשפמי"ן בלע"ז : עוללי טפחים ילדים רכים שעודן גדולים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים בכל יום ונותנת זהב לבית המקדש לפי שהיה גדל ונכסף אכלתו : אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא · רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות ליואש ובשאלה ע"א ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה תקרא כיום מועד · כמו קרא עלי מועד היה יום מגורי שכיני ורעי לאסוף עלי לשחיתה : אשר טפחתי ורביתי איבי כלם · הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם כלם האויב כלה אותם :

אני הגבר ראה עני · היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על העיר [illegible] לא נחרב הבית כי אם בימי · בשבט עברתו של הקב"ה [illegible] : אך בי ישב · אני לבדי לוקה תמיד בכל תוכחות מכותיו עלי : בלה בשרי · כמו לבלות [illegible] בשרי ועורי כמו [illegible] כבגד הבלה [illegible] שכבו לארץ חוצות נער וזקן ולא היה [illegible] לא גדרו באבנים גוליס : ויקף · הקיפני ראש ותלאה [illegible] ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר [illegible] ותלאה נבוזר אדן [illegible] כיתי צדקיהו [illegible] :

גדר

גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי : גם
כי אזעק ואשוע שתם תפלתי : גדר דרכי
בגזית נתיבותי עוה : דב ארב הוא לי
אריה במסתרים : דרכי סורר ויפשחני
שמני שומם : דרך קשתו ויציבני כמטרא
לחץ : הביא בכליותי בני אשפתו :
הייתי שחק לכל־עמי נגינתם כל־היום :
השביעני במרורים הרוני לענה : ויגרס
בחצץ שני הכפישני באפר : ותזנח
משלום נפשי נשיתי טובה : ואמר אבד
נצחי ותוחלתי מיהוה : זכר־עניי ומרודי
לענה וראש : זכור תזכור ותשיח עלי ותשוח ק'
נפשי : זאת אשיב אל־לבי על־כן אוחיל :
חסדי יהוה כי לא־תמנו כי לא־כלו רחמיו :
חדשים לבקרים רבה אמונתך : חלקי
יהוה אמרה נפשי על־כן אוחיל לו : טוב
יהוה לקוו לנפש תדרשנו : טוב ויחיל
ודומם לתשועת יהוה : טוב לגבר כי־
ישא על בנעוריו : ישב בדד וידם כי נטל
עליו : יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה : יתן

למכהו

גדר סגר בחרי בגין דלא אפוק מן
טריקא יקר על רגלוי כבלין דנחשא : גם
אף ארום אצוח ואצלי אסתתים בית צלותי :
גדר סגר אורחי במרמירין פסילן שבילי
סראו : דב דובא מכמן הוא לי אריא
דמיטמר בכבישא : דרכי אורחי סרב
ושסעני שויני צדו : דרך מתח קשתיה
ועתדני היך פלגליטא לגירא : הביא אעיל
בכליותי גירי תיקיה : הייתי הויתי חוכא לכל
פריצי עמי ומזמרן עלי כל יומא : השביעני
אשביעני מרירת היך ארווני גירא : ויגרס
וריצץ בפריהן שיני כנע יתי בקטמא : ותזנח
וקצת מלמשאל שלם נפשי אנשיתי טיבותא :
ואמר ואמרית הובד תוקפי וטובא דהויתי
אוריך מן קדם יי : זכר אדכר ענוי נפשי
ומה דאפרירו בי סנאי ואשקין יתי גידין ורישי
חיון : זכור מדכר תדכר ותצלי עלי נפשי על
סיגופא : זאת דא נחמתא אתיב על לבי בגין
כן אוריך : חסדי טיבותא דיי ארום לא פסקו
ארום לא אתמניעו רחמוהי : חדשים גיסין
חדתין מרחיש בצפריא סגיאה היא הימנותך :
חלקי חולקי יי אמרית נפשי בגין כן אוריך ליה :
טוב טב יי לסוברין לפורקניה לנפשא דתבע
אולפניה : טוב טב לאוריכא ולמשתיק עד דמטי פורקנא דיי : טוב טב הוא
לגברא ארום יאלף נפשיה לסוברא ניר פקודיא בטליותיה : ישב יתיב בלהודוהי וישתוק
ויסבול יסורין דאתין עלוהי בגין יחודא דשמא דיי דמשתלחין לאתפרע מניה על חובא קלילא דרב
בעלמא הדין עד כד יחוס עלוהי וימטינון מיניה ויקבל אפי שלים לעלמא דאתי :
יתן יתן בעפרא פומיה וישתטח קדם ריבוניה מאים אית סבר : יתן
יושיט

גדר בעדי. עשה חומה לנגדי להיות כלוא : ולא אצא. הושיב סביבותי מחנות וגייסות של אורבים : הכביד
נחשתי. עשה לרגלי נחושתים כבדים שלא אוכל לילך פירו"ש בלעז : שתם תפלתי. סתם חלונות הרקיע בפניה : נתיבותי
עוה. אם באתי לצאת איני יוצא אם בדרכים המקולקלים כדרך ישרה מפני האויבים ואצא דרך עקלתון : דוב אורב
הוא לי. הקדוש ברוך הוא נהפך לי לדוב אורב : דרכי סורר. לשון סירים קוצים סורר קוץ אותם מפזר קוצים
בדרכי : ויפשחני. לשון פיסוק הרגלים שמפזר על הדרכים שאין מוסכים צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון
גמר' שחי מתן דפשח דיקלא : ויציבני כמטרה. העמידני לנגד החצים לירות בי כמטרה אשגילא בלעז : בני אשפתו.
חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קולדרא. ויגרס. וישבר ודוגמתו גרסה נפשי וכן גרש כרמל : בחצץ. אבני' דקים
שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולים בתוך הגומות שחופרים בקרקע וחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל
עשה לך כלי גולה לחתור בו ללוש בתוכו חררה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנ' והיה יחזקאל לכם למופ' והם
היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף כשחרבו שיניהם. הכפישני. כפה אותי באפר בכלי הכפוי על פיו ארנוטלר בלעז
ויש דומה במשנ' פישון הגמל כמדה הכבושה מדד : ואומר אבד נצחי. אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד תוחלתי וסברי :
ומרודי. קומפלוינט בלעז : זכור תזכור. בפניה את עוניי ומרודיו אם כך הוא מאוטו לפי ענין פשוט
המקרא. ומ"א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את הכל שגוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ונכאן
ייסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכיר : זאת אשיב אל לבי. אחר שאמר
לי לבי אבדה תוחלתי השיב זאת אל לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי חסדי ה' כי לא תמנו וכל
שמכיין עד מה יתאוכן ונגמר : כי לא תמנו. כמו כי לא תמו. ויש מפרשים כי לא תמנו כמו שאמר תמנו
לגוע חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו : חדשים לבקרים. מתחדשים הם חסדיך מיום אל
יום : רבה אמונתך. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול היא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו :
חלקי ה' אמרה נפשי. ה' אכן חלקי ודיני הוא שאוחיל לו : טוב ויחיל ודומם. וו של ויחיל יתירה כמו וו של
ואיה וענה טוב שיוחיל אדם וידום ויצפה לתשועת ה' : ישב בדד. מי שהירע לו אבל ורחם ישב גלמוד ויצפה לטובה
וידום. לשון שתיקה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו דישותקון : כי נטל עליו. כי כבל הגזרות נשא עליו הגזירה
כי

למכהו לחי ישבע בחרפה: כי לא יזנח
לעולם אדני: כי אם הוגה ורחם כרב
חסדו: כי לא ענה מלבו ויגה בני איש:
לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ: להטות
משפט גבר נגד פני עליון: לעות אדם
בריבו אדני לא ראה: מי זה אמר ותהי
אדני לא צוה: מפי עליון לא תצא הרעות
והטוב: מה יתאונן אדם חי גבר על
חטאו: נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה חטאיו ק'
עד יהוה: נשא לבבנו אל כפים אל אל
בשמים: נחנו פשענו ומרינו אתה לא
סלחת: סכותה באף ותרדפנו הרגת לא
חמלת: סכותה בענן לך מעבור תפלה:
סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים: פצו
עלינו פיהם כל איבינו: פחד ופחת היה
לנו השאת והשבר: פלגי מים תרד עיני
על שבר בת עמי: עיני נגרה ולא תדמה
מאין הפגות: עד ישקיף וירא יהוה משמים:
עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי:

צוד

ונשיט למחי ליה ליסתא בגין דחלתא דיי יסבע
קלנא: כי ארום לא ישלי יי לעובדוי לעלם
למפסרינון בידא דסנאיהון: כי
ארום אלהין ברישא יתבר ובתר כן יתוב וירחים
לצדקיא בסגיאות טיבותיה: כי ארום מן
בגלל דלא עני גבר ית נפשיה ואעדי זחוחה
מלביה בגין כן לאסתקפא תבירה מבני אנשא:
לדכא למכבא ולכבשא תחות לאכמא רגלוי כל
אסירי ארעא: להטות ולמצלי דין דגבר
מסכן כל קביל אפי עילאה: לעות לסרבא
אנש מסכן במצותיה איפשר דמן קדם יי לא
יתגלי: מי מן הוא אנש דאמר והות בישתא
מתעבדא בעלמא אלהין מן בגלל דעבדו מה
דלא אתפקדו מן פומא דיי: מפי מפי אלהא
לא תפוק בישתא אלהן על ברת קלא דמיזא
בגין חטופין דאתמליאת ארעא ובעידן דבעי
למגזר טובא בעלמא מן פום קודשא נפקא:
מה מה ממון ישבח אנש דיחוב כל יומי
חיוהי גברא רשיעא על חובוהי: נחפשה
נבלוש אורחנא ונבקר ונתוב בתיובתא קדם יי:
נשא נטול לבבנא בריר ונרמי חטוף וגזילן מן
ידנא ונתוב קדם יי אלהנא דשכינתיה בשמי מרומא: נחנו מרדנו סרבנא ומן בגלל דלא הדרנא
לותך אנת לא שבקת: סכותה טללתא עלנא ברגז ורדפתנא בגלותא קטלתא ולא חסתא:
סכתה טללתא שמיא בענני יקרא דילך מן בגלל דלא תעיבר לוותך צלותנא: סחי
טלטולין ורטושין שויתא יתנא בגיני עממיא: פצו פתחו עלנא פומהון כל בעלי דבבנא
למגזר עלנא גזרין בישין: פחד אימתא וזיעא הוה לנא מנהון רתיתא ותבירא: פלגי
היך יבלין דמיא זלגת עיני דמען על תבירא דכנשת עמי: עיני עיני זלגת דמעין ולא תשתוק
מלמבכי מדלית פאיג עקתי ומכלל תנחומין לי: עד עד כדו דיסתכי ויחזי עולבני יי מן שמיא:
עיני בכותא דעיני אסתקפת למרע נפשי על חורבן פילכי דעמי ועל בנתא דירושלם קרתי:

צור

כי לא יזנח לעולם ה'. לכך טוב לידום: כי אם הוגה. אם האדם מכיא עליו יגון בשביל עונו ואח' כך ורחם כרוב חסדיו: הוגה ויגה. לשון תוגה הם: כי לא ענה. ויגה בני איש מלבו ומרצונו כי העון גורם: לדכא תחת רגליו. מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת רגליו וגו' ולא להטות משפט גבר וגו' ולא לעות אדם בריבו כל אלה ה' לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן: לא ראה. לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין את משפט אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו': מי זה אמר ותהי וגו'. מפי עליון וגו'. ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הואת מקרה הוא שהיה לי אין זאת כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא צוה ומפיו לא יצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי יגבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה: (מפי עליון לא תצא אמר ר' יוחנן מיום שאמ' הקב"ה ראה נתתי לפניכם את החיים ואת הטוב וגו' לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו. נשא לבבנו אל כפים כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבינו עמהם לשוב לפני המקום ב"ה:) ד"א אל כפים. אל העננים אל שמים כמה דאת אמר והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן על כפים כסה אור ומדרש רבותינו נשא לבבנו כאשר לו להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו: נחנו פשענו ומרינו זה דרכינו על ידי יצר הרע: אתה לא סלחת. ולך היתה כאה הסליחה כי כן דרכך: סכות באף. סככת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו: סחי ומאוס. הוא גיע בלשון משנה כיחו וכיעו שניהם מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון: תשימנו. לשון שום הוא: פחד ופחת. כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה. השאת. לשון שואה כמו השאה: מאין הפוגות. מאין חליפין והעברה: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמיה מתאבלת בפנים היה ואומר עיני בדמעה עוללה וביגונה סבי על נפשי מכל בנות עירי: עוללה. לשון כוול כמו ועוללתי בעפר קרני: מכל בנות עירי. מאספקריא לי לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ולעבודת הקב"ה מכל ישראל:

נתמו

צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי חִנָּם׃ צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃ צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי׃ קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת׃ קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃ קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ אָמַרְתָּ אַל־תִּירָא׃ רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי׃ רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי׃ רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לִי׃ שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־מַחְשְׁבֹתָם עָלָי׃ שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם׃ שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃ תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃ תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃

פי' כמנתי · פי' כור · פי' אונך · פי' לסביל · פי' ריבי · עיקתי לשון קירכ' כחנ"ס · כי תמיג' א' · ה"כ נתן הב"א · תרגום של מגן ונטלה · מזימתהון · פי' מחשבות · קינן פירוש · מנחיס · לבגיונם פי' נסגיונים · מנגינתם לשון ניגון ושירות · ופלאהותך

צוד מִצְדָא צְדוּ לִי הֵיךְ כְּצִפְּרָא בַּעֲלֵי דְבָבַי עַל מַגָּן׃ צמתו עֲבָרוּ בְּגוּבָא חַיַּי וּרְגִימוּ אַבְנָא בִּי׃ צפו שְׁטוּ מַיָּא עַל רֵישִׁי אֲמָרִית בְּמֵימְרִי אִתְגְּזָרִית מִן עָלְמָא׃ קראתי צַלֵּיתִי לִשְׁמָךְ יְיָ מִן גּוֹב אַרְעִיתָא׃ קולי צְלוֹתִי קַבֵּילְתָּא בְּיוֹמָא הַהִיא וּבְעָן לָא תַכְפֵּי אוּדְנָךְ מִלְּקַבָּלָא צְלוֹתִי לְאַרְווֹחוּתְנִי בְּגִין בָּעוּתִי׃ קרבת קְרִיבַתָּא מַלְאֲכָא לְשֵׁיזָבוּתְנִי בְּיוֹמָא דְצַלֵּיתִי לָךְ אֲמַרְתָּ בְּמֵימְרָךְ לָא תִדְחַל׃ רבת נְצִיתָא יְיָ לְעַבְדִין מַצּוּתָא לְנַפְשִׁי פְּרִיקְתָּא מִן יְדֵיהוֹן חַיַּי׃ ראיתה חֲזֵיתָא יְיָ סְרוּךְ דְּסָרִיכוּ לִי דוּן דִּינִי׃ ראיתה גְּלֵי קֳדָמָךְ כָּל נִקְמַתְהוֹן כָּל מְזִימַתְהוֹן עֲלַי׃ שמעת שְׁמִיעַ קֳדָמָךְ כִּסּוּפֵיהוֹן יְיָ כָּל מְזִימַתְהוֹן עֲלָי׃ שפתי סִפְוַת קָמִין עֲלַי וּלְהֶגְיוֹנֵהוֹן עֲלַי כָּל יוֹמָא׃ שבתם מוֹתְבֵיהוֹן וְקִימַתְהוֹן אִסְתַּכַּל אֲנָא זְמָרֵיהוֹן׃ תשיב תָּתִיב לְהוֹן גְּמוּלָא בִּישָׁא יְיָ כְּעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן׃ תתן תִּתֵּן לְהוֹן תְּבִירוּת לִבָּא שְׁלַאֲהוּתָךְ שַׁלְהֵי לְהוֹן׃ תרדוף תִּרְדְּפִנּוּן בְּרוּגְזָא וּתְשֵׁיצֵינּוּן מִתְּחוֹת שְׁמֵי מְרוֹמָא דַיְיָ׃

איכה ד

אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר׃ גַּם־תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת־עַמִּי לְאַכְזָר כַּיְעֵנִים בַּמִּדְבָּר׃

פי' יעגם · קלדוקיין ל' כי דלקת · אתרי · כהוב הרתין קורי חד · וקטינינין · פלס אותם · פלטין כתוס · וס"א אינן · אסקדיין פי'

איכה

הֵיכְדֵין עַמָא דְהַב בֵּית מוּקְדְשָׁא אִשְׁתַּנֵּי זִיוֵיהּ פַּלְטִין בְּחִיר מִשְׁתַּדְּרִין מַרְגְּלָאוּן קַדִּישִׁין בְּרֵישׁ כָּל מַחְווֹין׃ בני בְּנֵי צִיּוֹן יַקִּירִין דְּמַתְּלִין אִיקוֹנֵיהוֹן לִדְהַב טַב הֵיכְדֵין הֲווֹ עַמִּין מְסָאֲבִין מַחְתִּין יָתְהוֹן מִלְּקַבֵּיל כְּסָא בְּלִיקְבִיל עַרְסֵיהוֹן וּמִסְתַּכְּלִין בְּהוֹן בְּגִין דְּיַלְּדוּן נְשֵׁיהוֹן בְּנִין שַׁפִּירִין כְּשׁוּפְרֵיהוֹן וְאִתְחַשְׁבוּ לְלַגִּינִין דַּחֲסַף עוֹבָדֵי יְדֵי פַחְרָא׃ גם אַף בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל מִפַּנְקָאתָא לִבְנֵי עַמְמַיָּא דְּדָמִין לְחוּרְמָנָא מְלַעֲן תְּדֵיהֶן וְרֵיבֵי כְנִשְׁתָּא דְעַמִּי מְסִירִין לְאַכְזְרָאִין וְאִמְהוֹן סָפְרָן עֲלֵיהוֹן כְּנַעֲמִיָּא בְּמַדְבְּרָא׃

דבק

צמתו בבור חיי · בכית הכלא · צמתו · אסרו כמו צומת הגידין מכבד להמתק אישרליטור"ו וידו אבן בי · ע"פ הבאר כך סנו לדניאל ולירמיה ראש ברות הקדש · צמתו בבור חיי וא"ס שנצמתו בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן כי : צפו מים וגו' שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו המי' על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן שא קראתי וגו' : צפו מים · אומו' העולם : קרבת ביום אקראך · כך הייתי רגיל בימים הראשונים לקרב אי ביום קוראי : רבת ה' ריבי · בימים שעברו : ראית ה' עותתי · בגרם הואת שעותו בי אויבי : שפטה משפטי · כאש' עשית כבר : מגנת לב · שבר לב כמו דאת אומ' אמגנך ישראל אשר מגן צריך בידך : ד"א מגנת לב · אוטם הלב ברוח ואנח' אשר היא כמגן כנג' לבם · והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועים שאין נו"ן נופלת בו שהנו"ן ביגון אינו שורש אלא כגון נו"ן של המון מגזירת המו גוים וכגון נו"ן של קלון מגזירת נקלה וכנ"ון של ביזיון מגזר' ביזה וכן נו"ן של שברון מגזר' שבר (וכגון נו"ן של שממון שגזרון כ"ל פע"ל וק"ל) תאלתך · לשון כואו שרי בואן :

איכה יועם זהב · קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנ' בדברי הימים הלא היא כתובה על ספר הקינות ומה חיבר בתוך הקינה את אשר בני ציון : יועם · יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיא : זהב · מראית פנים המזהיב כזהב : ישנא · ישתנה מראיתו : הכתם · קבוצת כלי כלי הזהב שהם למדי קרוי כתם ו אבני קדש · בנים המאירים כאבנים טובות ות"א כל רביעית דם שיצא מיאשיהו ככל חן וחן שנמצא בו היה ירמיהו אומר ראי חולהם של אלו כמראיתם וכן לא תסולה בכתם אופיר ככתם טהור לא תסולה סולו לרוכב בערבות לשון הילול וערך הן : נבלי חרש · כדי חרש שנותנים בהם יין כגון נבלי יין ונבליהם ינפצו : גם תנין · אף על פי שמכוריה הוא חולצו עד כשרואה את בנו בא מרחיק רחב חולץ שדיו מתוך גרתיקו שיש לו ביקוי על דדיו ומוציאן מתוכו כדי שלא יראה בנו מכוסה ויחזר לאחוריו והיניקו גוריהן · בת עמי לאכזר · רואים את בניהם בזעקים ללחם ואין פורש להם שאיבהם קודמים לחם לחיי בניהם מחמת הרעב :

בתומניה

דבק ארביק לשן עולימא למוריגיה בצחותא טליא תבעו לחמא מושיט לית להון : האכלים דהוו רגילין למיכל תפנוקין אשתממו במחוזין דאתרביאו על צבע זהרין גסיפו קקלאתן : ויגדל וסגי חובת כנשתא דעמי מן חובת סדום דאתהפיכת כשעתא ולא שריאו בה נביאיא לאתנבאה לאהדרותה בתיובתא : זכו הוו בריזן נזירהא יתיר מתלגא שעו יתיר מן חלבא סמיקו חיזו יתיר מן יוהרין סא מזהורין ובשבזיזן פרצופיהון : חשך חשך מן אוכמתא דגלותא ריוויהון לא אשתמודעו במחוזין ארק משכיהון על גרמיהון פריך הוה פקיסא : טובים מעלי הוו קטילי סייפא יתיר מן קטילי כפן דקטילי סייפא דייכין כד אינון מבזעין כריסיהון מן מה דאכלו מעלל חקלא ונפיחי כפנא פריק פריטיהון מן מיכלא : ידי ידי נשיא דהואן מרחמין על מספנין בשילו עולימיהון הוו למסעד להון ביום תבר כפנא דיאתברת כנישתא דעמי : כלה סף ייי ית חמתיה שדא על ירושלם ית תקוף רוגזיה ואסיק באור לפיר אשתא בציון ואכלת אשווהא : לא לא הוו מהימנין מלכות

הבק לשון יונק אל־חכו בצמא עוללים שאלו לחם פרש אין להם : האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי תולע חבקו אשפתות : ויגדל עון בת־עמי מחטאת סדם ההפוכה כמו־רגע ולא־חלו בה ידים : זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם : חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד עורם על־עצמם יבש היה כעץ : טובים היו חללי־חרב מחללי רעב שהם יזבו מדקרים מתנובת שדי : ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת־עמי : כלה יהוה את־חמתו שפך חרון אפו ויצת־אש בציון ותאכל יסודתיה : לא האמינו מלכי־ארץ וכל ישבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם : מחטאת נביאיה עונות כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים : נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם : סורו טמא קראו למו סורו סורו אל־תגעו כי נצו גם־נעו אמרו בגוים לא יוספו לגור : פני יהוה חלקם לא יוסיף להביטם פני כהנים לא נשאו זקנים

ארעא וכל דיירי תבל ארום יעול נבוכדנצר רשיעא ונבוזראדן בעיל דבבא לנכסא עמא בית ישראל בתרעיא דירושלם : מחטאת ענת מידת הדין וכן אמרת לא הות כל דא אלהן מחובת נבואהא דמנבאן לה נביאות שיקרא ומעויית כהנהא דאסיקו קטורת בוסמין לטעוותא ואינון גרמו לאתשר בגוה דם זכאין : נעו איטלטלו עוירין במחוזין אסתאבו בדם קטולין בחרבא ועל דלא הוו יכלין למיהמי קריבו בלבושיהון : סורו זורו ממסאבא קרו עממיא זורו זורו לא תקרבו בהון ארום אתקוטטו אף אטלטלו אמרו במהויהון בשלוותהון דביני עממיא לא יוסיפון למידר : פני מן קדם אפי ייי אתפליגו לא יוסיף לאסתכלא בהון בנין בן אומיא רשיעיא

אפי

האמונים עלי תולע · על בגדי צבעונין · האמונים לשון ויהי אומן את הדסה : חבקו אשפתות · אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ : ויגדל עון וגומר · כי הפורענות מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום : ההפוכה כמו רגע שהרי סדום לא נמשכה צרתה כרגע אחד נהפכה : ולא חלו בה ידים · ידי האויב כי על ידי המלאכים נהפכה · ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות : זכו נזיריה · שרים כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ואושב על בת עמי : אדמו עצם מפנינים · אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים : משחור הוא פחם · עצם · לשון מראה כמו וכעצם השמים לטוהר קו"לר בלעז : צפד · נקמט ונתחבר ואין לו דמיון · שהם יזובו מדוקרים וגומר · חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בשר על הגחלים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי ברעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב : מדוקרים · מבוקעים בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה : מתנובות שדי · משרפים ומשכים שמלקטים ואוכלים רב פרשם ומאומם : לברות · לאכול כמו לא ברא אתם לחם להברות את דוד : כלה ה' את חמתו · אשר בערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם : מחטאת נביאיה : שלשקר היתה לה הרעה הזאת : נעו עורים בחוצות : כשהיו העורים הולכים בשוק היו נגעים ורגליהם נגאלים בדם ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכם : בנואלו בדם : נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם · סורו מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם : כי נצו : לשון פרחון ולכלוך כמו מוראתו בנוצתה דמתרגמינן בנוצלה כך חברו מנחם גם נעו · נטלטלו בדם : פני ה' חלקם · פנים של זעם אותם הקדוש ברוך הוא חלקם ובפרידם בגוים למען אשר

לשונות · שכחת · תלומנית · חובקים · אשפות · סתפילו הן · סורים · כפגעות · שלא היו · כפיאים : · פנינים · ספיר · בחוצות · דבק · עורם · עצמיהם · יבש · כעצים · רעב · זפים · מבוקעין · תבואת · שדה · רעב · פניים · שפך · (צתרגום קלך כעור) · יסודקים · לשחות · שסבר · (תמוונות לשון עיוות ודוק) · לפ"ז · לספוד · מטומאים · (לשון ריב וקטטה) · כשלומם · לדור · נתרחקו

זקנים לא חננו : עודינה תכלינה עינינו
אל־עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל־גוי לא
יושע : צדו צעדינו מלכת ברחבתינו
קרב קצינו מלאו ימינו כי־בא קצנו :
קלים היו רדפינו מנשרי שמים על־ההרים
דלקנו במדבר ארבו לנו : רוח אפינו
משיח יהוה נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו
נחיה בגוים : שישי ושמחי בת־אדום
יושבתי בארץ עוץ גם־עליך תעבר־כוס תשכרי
ותתערי : תם־עונך בת־ציון לא יוסיף
להגלותך פקד עונך בת־אדום גלה על־חטאתיך :

ה

זכר יהוה מה־היה לנו הביט וראה את־
חרפתנו : נחלתנו נהפכה לזרים בתינו
לנכרים : יתומים היינו °אין אב אמתינו
כאלמנות : מימינו בכסף שתינו עצינו
במחיר יבאו : על צוארינו נרדפנו
יגענו °לא הונח־לנו : מצרים נתנו
יד אשור לשבע לחם : אבתינו חטאו
°אינם °אנחנו עונתיהם סבלנו :

עבדים

אפי כהניא לא סברו ועלוי סביא לא חסו : עודינה עוד ספאן עיננא לאסתכלא לסייעתנא דהוינא מתינן לנוכראי דאתהפיכו לנא להבלו בסכותנא דאסתכינא לנוכראי דאנון עמא דלא יפרוק : צדו הינון צדאין שבילנא מלמהך לרוחצן בפלטייתנא אמרנא קרב סופנא אתמליאו יומנא ארום מטא סופנא : קלים קלילין הוו רדיפנא יתיר מנשרי שמיא על טוריא אדליקו יתנא במדברא כמנו לנא : רוח מלכא יאשיהו דהוה חביב לנא כנשמת רוח חיין דבאפנא והוה מתרבי במשח רבותא דיי אתחד במיצד חיבוליהון דמצראי דהוינא אמרין עלוהי בטלל זכותיה ניחי ביני עממיא : שישי חדיאי ובדיחי קרתא דארום דיתבא בארעא דעוץ בתק הגירסא חדיאי ובדוחי קרתא דמתבניא בארע ארמניאה בסגיאין אוכלסין דמן עמא נוכראי אוף עליך עתיד למיתי פורענותא ויצדיין יתיך פרכואי ותעיבר עלייך כס דלווט תרוי ותתרוקיני : תם ובתר כן ישלם עויתך כנישתא דציון ותתפרקין על ידוי דמלכא משיחא ואליהו כהנא רבא ולא יוסיף יי תוב לאגלותך ובההיא זימנא אסער עויתיך קרתא דאדום דמתבניא דמלאה אוכלסין וייתון פרסאי ויעיקון לך ויצדון יתך ארום אתפריסב קדם יי על חובותיך : זכור הוי דכיר יי מה דאיתגזר למהוי לנא אסתכל מן שמיא וחזי ית כסופנא : נחלתנו אחסנתנא אתהפכת לחלונאי ביתנא לעמין נוכראין : יתומים הוינן מתילין ליתמין דלית להון אבא אמהתנא כארמלן דאזלו גבריהון בקירוי ימא ומספקא להון אם איכון קיימין : מימינו מימנא בכספא שתינא קיסנא בדמין ייתון : על על פירקת צוורנא אמעננא כד הוינא אזלין בשביתא חמא נבוכדנצר רשיעא סרביא דבני ישראל דאזלין ריקנין פקיד להייטא ספרי אוריתא ולמעבד מנהון גואלקאן ומליאו יתהון מן פירדא די על ספר פרת וטעין יתהון על צואריהון ובי היא זימנא לעינא ולא הוות ניחא לנא : מצרים מצרים יהבנא סטר בתק סער לאתפרנסא תמן ולאתור למסבע לחמא : אבתינו אבהתנא חבו וליתהון בעלמא ונחנא בתריהון עוייתהון סוברנא :

עבדים

פני הכהנים לא נשאו כשפתם בשלותם : עודינה תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל · כשבאת עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמר בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים · בצפיתנו · מצינו במדרש קינות שהיו באים בספינות רמז הק"בה לים והציף לפניהם נודות נפוחים כמין מתי אדם נקברים במים אמרו זה לזה סנדות אלו הם אבותינו : צפינו · חכינו : אל גוי לא יושע · אנשי מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם : משיח ה' · זה יאשיהו כמו ואשר לא צדה ואתם צודים את נפשי : צדו צעדינו · האויבים ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו : בשחיתותם · בגומות שחפרו : שישי ושמחי בת אדום · יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים ויקונן ירמיהו על יאשיהו : כתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחרבוהו רומיים : שישי ושמחי · לפי שעה אבל סופך שגם עליך תעבור כוס הפורענות ותשכרי ממנו : ותתערי · ותקיאי כמו ותער כדה : תם עונך בת ציון · לקית על כל חטאותיך לא יוסיף להגלותך · מגלות אדום ולהלן עוד : מימינו בכסף שתינו · שהיו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים אותם בכסף : על צוארינו נרדפנו · בעול עבודה קשה : יגענו · לאסוף ממון ונכסים : ולא הונח לנו · יגיעתנו בידינו כי האויבים גוזלים וחוטפים הכל במסים וגולגליות וארנוניות : מצרים נתנו יד · דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שהלה לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו : ולאשור · שישביעונו כלחם : נתנו · כמו נתננו דגשות הנ"ון משמשת במקום נו"ן שניה וכן כי ממך הכל ומידך נתנו לך :

וכן

ווקנים עודנו ק' · בהקים ונפייתינו שקוינו פי' יושיב ברחובותינו לשון פרטית וכלטית פי' · יושבת ק' · ארכו לשון גמרא · בכמין ערות אחוז כמנודת · כתיב ק' ואין ק' · פתחם לשון גמרא · כי' בדיתות תרגום של בדבריאה פיין בסוף הפסוק · פי' פקד ויחרבון פיר' ביות היליכתי לשון זר · פכינו מפרקת סוטרים לתפור גולתקאן בפרק מי שמת שיף ושם פירשו בתוספות שהם שקים אבנים קטנים לשון יגיעה כמו לפי באורייתא בד מקום פי' אותו מגלגן

עבדים בגוי דחם דאיתיהיבו עבדין לבנוי דחם איגון שליטו בנא פריק לית מידהון : בנפשנו בסכנת נפשנא נייתי לחם פרנסותנא מן קדם קטול דחרבא דאתי מן ספר מדברא : עורנו משכנא היך תנורא אתקדרו מן קדם מפח כפנא : נשים נשיא דהוו נסיבן לגבר בציון אתעניאו מן ארמאי ובתולתא בקירוי יהודה מן כשדאי : שרים רברבנין בידיהון אצטליבו אפי סביא לא סברו : בחורים רובין ריחיא נטלו וטליא בצליבת קיסא תקלו : זקנים סביא מתרע סנהדרין אתבטילו ורובין מן בית זמריהון : שבת בטיל חדות ליבבנא אתהפיך לאבלא חינגנא : נפלה נפלא כלילא דרישנא ווי לנא ארום חבנא : על זה על דין בית מוקדשא דאצתדי הוה חליש לבבנא ועל אילין עפא בית ישראל דאזלו בגלותא מתמן הוו חשיכן עיננא : על הר על טורא דציון דהוא צדי תעלין הליכו ביה :

עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם :
בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר :
עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב :
נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה :
שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ :
בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ :
זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם :
שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ :
נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ :
עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ :
עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְּכוּ בוֹ :
אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדֹר וָדוֹר :
לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים :
הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם :
כִּי אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד :
השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם :

סימן יתקק :

אתה את הוא יי לעלם בית מותבך בשמי מרומא כורסי יקרך לדרי דריא : למה למה לעלמין תשליננא תשבקיננא לאוריכות יומין : השיבנו אתיב יי יתנא לוותך וניתוב בתיובתא שלימתא חדת יומנא לטב בזמן יומיא טביא דהוו מלקדמין : כי ארום אלהן מיקץ תיסוף בנא רגיזתא עלנא עד לחדא : השיבנו

פי' נשחרו · פי' לשון נפיחה ·
פי' נערים · פי' פקליית פירש מן
פי' מחולים
ונשובה ק' נדיק
פי' שנחרב · קעלין פירש שועלים ·
כסא ככודך
פי' שכחת · פי' עזיבה בתשובה
פי' מיאום תמאום מאוד

וכן ונתנו את כרמיהם לכם : בנפשנו נביא לחמנו · בסכנת נפשנו היינו מוכרים כשאנו מביאים מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר : נכמרו · נתחממו וכן כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הרבה על הכומר של זיתים מכמר בישרא : זלעפות רעב · כמו רוח זלעפות לשון שריפה : טחון נשאו · כשהיו השובים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי לייגעם וכן . בעץ כשלו · בעל כחם · ולשון כשלון נופל בפשוט כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן הכשיל כחי : על זה היה דוה לבנו וגומר · על המפורש במקרא של אחריו : על שהם הר ציון ושועלים הלכו בו : ואתה ה' · ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא : למה לנצח תשכחנו · הלא נשבעת לנו כך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת : כי אם מאום מאסתנו · בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת : השיבנו ה' · מפני שמקיים בדברי תוכחה מוזכר לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת :

נשלם פירוש קינות

נשלם ספר איכה · תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה ·

א

דברי

קהלת בן־דוד מלך בירושלם׃ הבל
הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל׃
מה־יתרון לאדם בכל־עמלו שיעמל תחת
השמש׃ דור הלך ודור בא והארץ לעולם
עמדת׃ וזרח השמש ובא השמש ואל־
מקומו שואף זורח הוא שם׃ הולך אל־
דרום וסובב אל־צפון סובב ׀ סבב הולך
הרוח ועל־סביבתיו שב הרוח׃ כל־

הנחלים

פתגמי

נבואה דאתנבא קהלת הוא שלמה בר דוד
מלכא דהוה בירושלם׃ הבל פרחוא
שלמה מלכא דישראל ברוח נבואה ית מלכות
רחבעם בריה דעתיד לאתפלגא עם ירבעם בר
נבט וית ירושלם ובית מקדשא דאינון עתידין
למחרב וית עמא בני ישראל די אינון עתידין
למגלי אמר במימריה הבל הבלייא עלמא הדין
הבל הבלייא כל מה דטרחית אנא ודוד אבא
כוליה הבלו׃ שמה מה מותר אית לאנש
בתר די ימות מן כל טורחיה דהוא טרח תחות
שמשא בעלמא הדין אלהין למעסק באוריתא לקבלא אגיר שלים לעלמא דאתי קדם מרי עלמא׃
דור אמר שלמה מלכא ברוח נבואה דרא טבא דצדיקיא דאזיל מן עלמא בגין חובי דרא
פי' לשלת בישא דרשיעא דעתידין למיתי בתריהון וארעא לעלמי עלמין קיימא לסוברא פורענותא דאתי על
עלמא בגין חוביהון דבני אנשא׃ וזרח ויזהנח שמשא ביממא מן סטר מדינחא ואעל שמשא לסטר
מערבא בליליא ולאתריה שחיף ואזל אורח תהומא ודנח למחר מן אתר דהוה נח תמן מאתמלי׃
שחיף כמו רחיק פיר' הולך ונוסף ונקרנגד הכתו' כקלף שנ' ימנלתו שחיף וקל' הולך אזיל כל סטר דרומא ביממא ומחזר לסטר ציפונא בליליא אורח תהומא מחזר מחזר
ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז ועל סחרנותיהי תאיב לרוח עיבר ציפונא בתקופת
תשרי וטבת נפיק מחרכי מדינחא בצפרא ואעיל לחרכי מערבא ברמשא׃
כל

מתרגומי פי' סביבו

דברי קהלת · כל מקום שנ' דברי אינו אלא דברי תוכחות : את הדברים אשר דבר משה · וישמן ישורון · דברי
עמוס · שמעו את הדבר הזה פרות הבשן · דברי ירמיהו שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו' · אף דברי דוד ·
ובליעל כקוץ מונד כולהם · דברי קהלת · וזרח השמש · כל הנחלים הולכים אל הים · כינס את הרשעים
בחמה ובלבנה ויש שאין להם תקנה שחר כך שנויים בספרי ולמדקי מהם שהבנין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת
החמה בעונת אקתה · ד"א כל הנחלים הולכים אל הים תה פ"ל נמוכד · ע"א כאשר שוטים המתמהים למים שכוקים
שיש בהם מתם לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא איננו מלא ואינן יודעין להבין כי אל מקום
שהנחלי' הולכים שם הם שבים ללכת שתותי הנהרו' ההולכי' לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם מכמות מתחת
התהום והולכים לתמלה מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני
שיש כה; יתן ע"כ · קהלת · על שם שקיהל חכמו' הרבה וכן במקום אחר קוראו אגור בן יקא שאגר כל החכמ' והקיא'
ני"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל · מלך בירושלים. עיר החכמה : הבל הבלים אמר קהלת · קהלת קורא תגר ואומר
על כל יצירת שבעת ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא : הכל · הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל
שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית : מה יתרון · שכר ומותר : תחת השמש · תמורת התורה
שהיא קרויה אור שנ' ותורה אור כל עמלו שהוא מחליף בו את עסק התור' מה שכר בא : דור הולך ודור בא · כל מה
שהרשע יגע ומתלבטק ולגזול איננו מכלה את שבעיו כי הדור הולך ודור אח' בא ונוטל הכל מידו כענין שנ' יכין
ירבי דלים : והארץ לעולם עומדת · ומי הם המתקיימים הענוים שנמוכים המגיסין פנמס עד לארץ כענין שנ' וענוים
ירשו ארץ · ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישרא' קראן ארץ שנ' ואתם תהיו לי ארץ חפץ : וזרח השמש וגו' · דור
הולך ודור בא · כאשר שהשמש זורח שחרית ושוקע ערבית והלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה מתחלה
מהם מזרח שם גם ביום : הרוח · רוחו של שמש שולט כלפי כמו אשר יהיה שם הרו' ללכת : ועל סביבותיו שב · גם
אחר כל היקף וסובב שסבב השמש הוא מקיף וסובב היום : הולך אל דרום · לעולם ביום : וסובב אל צפון · לעולם בלילה :
סובב סובב הולך · אל פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה בתמוז מהלכותן ובטבת סובבתן

אף

כל נחליא ומבועי מיא אזלין ונגדין למי אוקיינוס דמסחר לעלמא כגושפנקא ואוקיינוס ליתוהי מתמלי ולאתר דנחליא אזלין ונגדין תמן אנון תייבין למיזל מצנורי תהומא: כל פתגמיא דעתידין למהוי בעלמא אשתלהיאו בהון נביא קדמאין ולא יכילו למשכח סופיהון ברם הכי לית ליה רשו לגבר למללא מה דעתיד למיתי בתרוהי ולא יכילא עינא למחזי כל מה דעתיד למהוי בעלמא ולא יכילא אודנא לאתמלאה מלמשמע פתגמי דכל דיירי ארעא: מה דהות מן קדמתא הוא עתיד למהוי בתר כן ומה דאתעביד מן קדמת דנא הוא עתיד לאתעבדא עד סוף כל דרי עלמא ולית פלום פתגם חדת בעלמא הדין תחות שמשא:

יש — אית פתגם דיימר אינש חזי דין חדת הוא הא כבר הוה לעלמין ביומי דריא די הוו לקדמנא: אין — ליה דכרנא לדריא קדמאין ואף לבתראין דעתידין למהוי לא יהי להון דכרנא עם דריא דיהון ביומי מלכא משיחא: אני — כד הוו שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגס ליביה לחדא על עתריה ועבר על גזירת מימרא דיי וכנש סוסוון ורתיכין ופרשין סגיאין וצבר כספא ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין מן יד תקיף רוגזיה דיי עלוהי ושדר לותיה אשמדאי מלכא דשידי וטרד יתיה מן כורסיה מלכותיה ונטל גושפנקיה מן ידיה בגין דיהך מטלטל וגלי בעלמא לאוכחותיה והוה מחזר על כרכי פילכי וכרכי ארעא דישראל בכי ומתחנן ואמר אנא קהלת דהוי שמיה שלמה מתקרי מן קדמת דנא הויתי מלכא על ישראל בירושלם: ונתתי — ומסרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלי לי בגבעון לאללותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מניה ואנא לא תבעית מניה אלהין חוכמתא למדע בין טב לביש [illegible] על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדין וחזית כל עובדי בני אנשא חייבא גוון ביש די יהב יי לבני אנשא לאסתגפא ביה:

הנחלים הלכים אל־הים והים איננו מלא אל־מקום שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת: כל־הדברים יגעים לא־יוכל איש לדבר לא־תשבע עין לראות ולא־תמלא אזן משמע: מה־שהיה הוא שיהיה ומה־שנעשה הוא שיעשה ואין כל־חדש תחת השמש: יש דבר שיאמר ראה־זה חדש הוא כבר היה לעלמים אשר היה מלפננו: אין זכרון לראשנים וגם לאחרנים שיהיו לא־יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה: אני קהלת הייתי מלך על־ישראל בירושלם: ונתתי את־לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל־אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו:

ראיתי

ונגדין כרוס
ונגדין פי' כולכין
כגושפנקא פי' כטבעת
ולאתר פי' למקום
תייבין פי' שבים
אשתלהיאו פי' נתייגעו
חדת פי' חדש
[illegible] פי' [illegible]
לאוכחותיה פי' לייסר אותו
דילך פי' שלך
ומגן פי' ונתק
אולפן פי' חכמה
לאללותי פי' לתור
צבי פי' רוצה
גוונין פי' ענין רע
לאסתגפא פי' סיגוף ועינוי

וראיתי

אף הרשעים כל מה שאצאן זורחת קופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום נחתם · ממקו' כטנופת באו ולמקום סטנופת ילכו · וכן כל הנחלים הולכים אל הים ואיננו מלא לפי שאינו [illegible] בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר הקורא למי הים וישפכם וגומר · ומסיכן אלא דהוא סוכך [illegible] למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרין ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכים הם שבים שם · אף הרשע כל עונות שבא כן ילך: כל הדברים יגעים וגומר · לא תשבע עין לא תמלא אזן · אוסף כל מה יתרון אשר מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואפי' במראית העין לא לצפות עינו לא תשבע ואם בשמיעת האוזן אזנו לא תמלא: מה שהיה הוא שיהיה וגו' · בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי העסק אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנבראו בששת ימי בראשית אבל העוסק בתורה מוצא בה תמיד חידושי טעמים כעניין שנ' דדיה ירווך בכל עת מה סדר הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם · וכן תנינו במסכ' חגיגה שאמר ר' אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אזן כמעשה מרכבה: יש דבר · בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש: וגם לאחרונים שיהיו · לאחרינו: לא יהיה להם זכרון · בדורות שיהיו לאחרונה להם ומ"א דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וקופו של זכר אדומי למחות שנאמר ולא יהיה שריד לבית עשו: אני קהלת הייתי מלך · על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלו שהרי נאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו איני מלך: ונתתי את לבי לדרוש · כשהיה היה חכם ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש ובינותי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני בני האדם את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע: ענין רע · מנהג רע להם: לענות · להתנהג בו · ענין יש לפותרו לשון משכן ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים · הניח לפניהם:

ורעות

ראיתי את־כל־המעשים שנעשו תחת השמש
והנה הכל הבל ורעות רוח: מעות לא־
יוכל לתקן וחסרון לא־יוכל להמנות:
דברתי אני עם־לבי לאמר אני הנה הגדלתי
והוספתי חכמה על כל־אשר־היה לפני על־
ירושלם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת:
ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הללות
ושכלות ידעתי שגם־זה הוא רעיון רוח:
כי ברב חכמה רב־כעס ויוסיף דעת יוסיף
מכאוב:
ב אמרתי אני בלבי לכה־נא
אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם־הוא
הבל: לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה
מה־זה עשה: תרתי בלבי למשוך ביין
את־בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות
עד אשר־אראה אי־זה טוב לבני האדם
אשר יעשו תחת השמים מספר ימי
חייהם:

הגדלתי

עיוות סור בקשוטה

ריבוי

פוללות

ראיתי חזיתי ית כל עובדי בני אנשא די אתעבידו תחות שמשא בעלמא הדין והא כולא הבלא ותבירות רוחא: מעות גבר דיסריבן אורחתיה בעלמא הדין ומית בהון ולא הדר בתיובתא לית ליה רשו לאיתקנא בתר מותיה וגבר חסר מן אורייתא ופיקודיא בחיוהי בתר מותיה לית ליה רשו לאיתמנאה עם צדיקיא בגינתא דעדן: דברתי מליליה אנא בהרהור לבי למימר אנא הא אסגיתי ואוספית חוכמתא על כל חכימיא די הוו קדמי בירושלם ולבי חזא סגיאות חוכמתא ומנדעא: ואתנה ויהבית לבבי למדע חוכמתא וחולתלתא דמלכותא ומנדעא וסוכלתנו בחנית למדע דאף דין הוא תבירות רוחא לגבר דמשתדל למשפח יתהון: כי ארום גבר דמסגי חכמתא כד ייחוב ולא יתוב בתיובתא מסגי רגיז קדם יי ודמוסיף מנדעא וימות בטליותיה מוסיף כאיב לבא לקיבוי: אמרתי אמרית אנא בלבי איזיל כען הכא ואבחין בחדווא ואחזי בטוב עלמא הדין וכדו מטא עלי צערא וסיגופא אמרית במימרי הא אף דין הוא הבלא: לשחוק לחוכא אמרית בעידן צערא ליצנותא היא ולהדווא מה הנאה אית לגבר די עבדינה: תרתי אללית בלבי לנגדא בבית משתיא דחמרא ית בסרי ולבי דבר בחוכמתא ולאחדא בשטות עולימיא עד די בחנית וחזית איזין מנהון טב לבני אנשא דיעבדון עד דאינון קיימין בעלמא הדין תחות שמיא מניין יומי חייהון:

הגדלתי

בספרותי

ספר כלה חלה . וז בתרגום זה שבתי כתם דוכתי לשון דבר א' לדור לאחוז איזו קיום

ורעות רוח · שבר רוח כמו רועו וחתו רוח של"ג סוף המעשה בא לידי כאב לב: מעות · בחייו לא יוכל לתקן תשמ'מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על ת"ח הפורש מן התורה שהיה ישר מתחילתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות · זה שחסר עצמו מהמנין שהחבירים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם: דברתי אני עם לבי · הכשו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי שהבא לידי מדה זו: אני הנה הגדלתי וגומר: ואתנה · הכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה טופס ואת טיב ההוללות והסכלות וסגלות שיגעון וטירוף הדעת לשון מרבוב כמו מהולל כמו וסכלות שטות: ידעתי · עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור וכא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי ואחרי ככתוב לי נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנא' נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: אמרתי אני בלבי · הואיל וכן הוא אחדלני מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד: אנסכה · לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב במים ביין לקונדיטון: וראה בטוב · כמו וראית בטוב: והנה גם הוא הבל · שהרי ראיתי בניי שערכו קולקולים באים מתוך שחוק: כלשבר את מתוך משתה · אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: לשחוק אמרתי מהולל · מעורבת בבכי ואנחה: ולשמחה מה זו · טובה עושה הרי היא הוגה: תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי כל סעודה עונג קרויה מ"ש היין: ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: ולאחוז בסכלות · בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליהם איתיאל ואוכל וכגון לכינוס נשים וכלאי סברה ששטן משיב עליהם ואומות העולם משיבין עליהם וכן הוא אומר טוב אשר תאחוז בזה וגם ע' שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג אלים ועד · הם מעולל ועד יונק והיה מנוה שמקום וקורא אותם סכלות: הגדלתי מעשי · בימי גדולתי: עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונוטע בו פלפלין איזה הולך לארץ תרוכין ונטע בו תרוכין שכל גידי הארצות באים לציון שהשם משתיתו של עולם שנאמר

מציון

הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים : עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל־פרי : עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים : קניתי עבדים ושפחות ובני־בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם : כנסתי לי גם־כסף וזהב וסגלת מלכים והמדינות עשיתי לי שרים ושרות ותענגות בני האדם שדה ושדות : וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי : וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא־מנעתי את־לבי מכל־שמחה כי־לבי שמח מכל־עמלי וזה־היה חלקי מכל־עמלי :

ופניתי

הגדלתי אסגיתי עובדין טבין דירושלם בניתי לי בתין בית מוקדשא לכפרא על ישראל ובית מקירת מלכא ואידרון פסיל לבי מדרשא דרבנן ואולם ובית דינא אבנין פסילן דתמן יתבין חכימיא ודיינין ית דינא עבדית בורסיא דשן דפילא למותב מלכותא אנציבית לי כרמין ביבנה כל קבל כרמין דענבא למשתי מנהון חמרא אנא ורבני סנהדרין ואף לנסכא חמר חדת ועתיק על מדבחא :

עשיתי עבדית לי גינת שקין ופרדסין ודרעית תמן כל מיני עסבין מנהון לצרוך מיכלא ומנהון לצרוך משתיא ומנהון לצרוך אסותא וכל מיני עסבי בוסמין נציבית בהון אילני סרק וכל אילני בוסמין דאיתין לותי טלני ומזיקי מן הנדקא וכל אילן דעביד פירין ותחומיה מן שור קרתא דבירושלם עד מיף מיא דשילוח :

עשיתי בחנית בית משתיא דמיא אידין חזי לאשקאה אילניא ואידין חזי לאשקאה עסבין ועבדית לי פרקטנין דמיא לאשקאה מנהון אפילו חורשא די מרבי קיסין לאסקא :

קניתי קניתי עבדין ואמהן מבניהון דחם ושאר עממין נוכראין וגדברין די ממנן על מזונא דביתי הוו לי לפרנסא יתי וית אינשא ביתי תרי עסר ירחי שתא וחד לפרנסותי בירחא דעבורא אף קניין תורין ועני היה לי יתיר מכל דהוא די הוו קדמי בירושלם :

כנסתי כנשית לי אף אוצרין דכסף ודהב דאפילו מתקלין ומואדנין דקשוט עבדית מן דהב טב וטסברי מלכין ופילכין אתיהיבו לי לכרגא עבדית בבית מוקדשא זייני זמרא לזמרא בהון ליואי על קורבניא וקתרוסין ואבובין לזמרא בהון זמריא וזמרייתא בבית משתיא דחמרא ותפנוקי בני אינשא ודמסייא ובי בנאון מרוביין דשרין מיא פשורי ומרזבין דשרין מיא חמימי :

וגדלתי ואסגיתי טובא ואוסיפית עתרא מן כל דריא די הוו קדמי בירושלם ברם חכמתי קמת לי והיא סייעא יתי :

וכל וכל מה דבעו מיני רבני סנהדרין לרפאה ולסאבא לזכאה ולחייבא לא כליתי מנהון פשר מילא ולא מנעית ית לבי מן כל חדוות אורייתא ארום הוה לי פנאי די לבבי בדח בחכמתא די אתיהיבת לי מן קדם יי מן כל אנשא וחדית בה יתיר מכל טרחותי ודין הוה חולקי טב דאזדמן לקבלא עלוהי אגר שלים לעלמא דאתי מכל טרחותי :

ופניתי

מציון מכלל יופי לכך נאמר בהן כל פרי במדרש תנחומא : בריכות מים · כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע : סגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם : והמדינות · סגולת כל פוחרים : שרים ושרות · מיני כלי זמר : שדה ושדות · מרכבות כמו עגלות צב ובלשון גמרא יש שדה תיבה ומגדל : אף חכמתי · גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה · ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה : לא אצלתי · לא רחקתי להבדיל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום : וזה היה חלקי · ואחרי פשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס ששותין בה ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות : יער צומח עצים · פתי הארץ למלאכת שדות וכרמים :

ופניתי

שבקדרת וחדר
גוית
לשון פיל
נמנעתי
אדם ויען
ורעתי
רפואה
פי' מזיקי' שהולכי' בכל הלילה
זה הודן
חומת
שפת
איזו
בריכות
יער
מן
גוברין
משקולות ומאזנים
יושר
ירקרק חרוץ למק
מיני זמר
כנורים
בכלי'
מרחצאו'
לשון גמרא
בי בני
אומני
במרחצא'
בנורי'
שופכין
פושרי'
מרזב צינור
לטהר ולטמא
פתרון דברים
פסק

ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש: ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו: וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך: החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם: ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יתר ודברתי בלבי שגם זה הבל: כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשכח ואיך ימות החכם עם הכסיל: ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הבל ורעות רוח: ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי: ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש גם זה הבל: וסבותי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש:

כי

פסוק כמו והוללות וסכלות מתוכח אחד הן ונמנו הגרלות הוא לסכלות

מקרה

ספר כהקהלתו

ופניתי ואסתכלית אנא בכל עובדי די עבדו ידי ובטורחתי די טרחית למעבד והא כולא הבלו ותבירות רוחא ולית מותר בהתחות שמשא בעלמא הדין אלהן אית לי אגר שלים על עובדא טבא לעלמא דאתי: ופניתי ואסתכלית אנא למיחזי חוכמתא וחלהולתא דמלכותא וסוכלתנו ארום מה הנאה אית לגבר לצלאה בתר גזירת מלכא ובתר פורענותא דהא כבר אתגזרת עלוהי ואתעבידת ליה: וראיתי וחזית אנא ברוח נבואה דאית מותר לחוכמתא מן שטותא יתיר כמותר נהור יומא מן חשוך ליליא: החכם חכימא מסתכל ברישא מה דעתיד למהוי בסוף ומצלי ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא ושטיא בחשוכא אזל וידעית אף אנא דאי לא מצלי חכימא ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא כד ייתי פורענותא בעלמא אירעון חד יאורעא ית כולהון: ואמרתי ואמרית אנא בלבבי כארעון שאול בר קיש מלכא דסט בסטותיה ולא נטר תפקידתא דאתפקד על עמלק ואתבטלת מיניה מלכותא אף אנא כדין יערעינני ולמה דין חכימית אנא בכן יתיר מיניה ומלילית אנא בליבי דאף דין הבלו ולית אלהן גזירת מימרא דיי: כי ארום לית דכרנא לחכימיא עם שטיא לעלמא כד ייתון יומיא דעתידין למהוי בתרוהי כולא דאתי ובתר מיתת גברא מה דהוה כבר ביומוהי אשתכח ואיכדין יימרון בני אינשא דיהא סופא דצדיקיא כסופא דחייבא: ושנאתי וסניה אנא ית כל חיין בישין ארום ביש עלי עובדא בישא די אתעביד על בני אינשא תחות שמשא בעלמא הדין ארום כולא הבלו ותבירות רוחא: ושנאתי וסניתי אנא ית כל טרחותי די טרחית תחות שמשא בעלמא הדין בגין דאישבקיניה לרחבעם ברי דאתי מתרי וייתי ירבעם עבדיה ויסב מן ידוי עשרתי שבטיא ויחסין פלגות מלכותא: ומי ומן ידע החכים יהא או טפש מלכא דעתיד למהוי בתרי וישלט בכל טרחותי די טרחית בעלמא הדין ובכל מה דאתקינית בחוכמתי תחות שמשא בעלמא הדין ותהית בלבי וחבית למימר אף ית דין הבלו: וסבותי וחזרית אנא ליאשא ית לבי על כל טורחא די טרחית למקני ודחכימית לתקנא תחות שמשא בעלמא הדין:

כי

ויראו

רשע

פרדס

ופניתי אני בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתחנן לו על גזירה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למתעה הגזירה לגזורה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך לבקש: את אשר כבר עשוהו: יתרון לחכמה מן הסכלות: עיניו בראשו. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסוף: וידעתי גם אני. גם אני אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע אני שביניהם ימותו ואמרתי אני בלבי וגו'. כלומר לפי שביניהם מתים עמד אמרתי בלבי שמא כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר: ודברתי בלבי. אחר שאמרתי כן אבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד זה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה: בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. כבסיל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם מוצלים לבניהם כגון וזכרתי אני את בריתי יעקב וגו' וזכרתי לך חסד נעוריך: ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים: גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעולם שהחכם יגע והכסיל יורשו: אמרתי ליאש. שלא לייגע ולעמול:

כי

כי ארום אית גבר די טורחיה בחוכמתא ובסוכלתנו ובצדקו וימות בלא וולד ולגבר דלא טרח ביה יתנינה למהוי חולקיה אף דין הבלו ובישתא רבתא: כי ארום מה הנאה אית ליה לגבר בכל טורחיה ובתבירות לביה די הוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין: כי ארום כל יומוהי כאיבין ותקיף רוגזיה בזוניה אף בליליא לא דמיך מן הרהורי לביה אף דין הבלו הוא: אין לית דשפיר באינשא אילהן די ייכול וישתי ויחזי ית נפשיה טב קדם בני אנשא למעבד ית פקודיא דיי למהך באורחן דתקנן קדמוהי בגין דיוטיב ליה מן טורחיה אף דין חזית אנא דגבר דמצלח בעלמא הדין מן ידא דיי הוא דאתגזר למהוי עלוהי: כי ארום מן הוא די עסוק בפתגמי אוריתא ומן הוא גברא דאית ליה חששא מן יום דינא רבא דעתיד למיתי בר מיני: כי ארום לאנש דתקנן עובדוהי קדם יי יהב חוכמתא ומנדעא בעלמא הדין וחדוא עם צדיקיא לעלמא דאתי ולגברא חייבא יהב גוון ביש למיכנש ממון ולמצבר קנין

כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו גם זה הבל ורעה רבה: כי מה הוה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת השמש: כי כל ימיו מכאבים וכעס ענינו גם בלילה לא שכב לבו גם זה הבל הוא: אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו גם זה ראיתי אני כי מיד האלהים היא: כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני: כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ולחוטא נתן ענין לאסף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים גם זה הבל ורעות רוח:

פי' ענינו · יענו

ג לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים:

עת ללדת	ועת למות
עת לטעת	ועת לעקור נטוע:
עת להרוג	ועת לרפוא
עת לפרוץ	ועת לבנות:
עת לבכות	ועת לשחוק
עת ספוד	ועת רקוד:

עת

סגי למהוי מתנסיב מיניה ולמהוי מהיהיב לגבר דשפיר קדם יי אף דין הבלו הוא לחייבא ותבירות רוחא: לכל לכל גבר ייתי זימנא ועידנא לכל עסקא תחות שמיא: עת עידן בחיר למילד בנין ועידן בחיר לקטלא בנין מסרבין ומרגזין לקטלותהון בתק הגירסא לאטלותהון וכן בתי באבנין על מימר דייניא עידן בחיר למינצב אילן ועידן בחיר לשרשא אילן נציב: עת עידן בחיר לקטלא בקרבא ועידן בחיר לאסאה שכיב מרע עידן בחיר לפרכא בתיק לכפרא בנייגא ועידן בחיר למבני חורבנא:

פסק' תרגו' של חפץ כלומר פסק לרפאות שכיב מרע לשון גמרא חולי:

עת

כי יש אדם כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מסבהו כלפי הקב"ה שנאמר בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם: שעמלו בחכמה. שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלקו: וגם זה הבל ורעה רבה. והם נפשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול: כי מה הוה וגו'. כי מה מותר הוה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהיא עמל ומניח לאחרים: ענינו. מנהגו גם זה אחד מן ההבלים הנאמרים בעולם: אין טוב באדם. בעמים שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: כי מי יאכל וגומר. למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעם מבלעדי: חוץ ממני. מבלעדיו זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים: כי לאדם שטוב לפניו לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא: נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ובמצות בעושר ובכבוד ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וזכות בקיים: ולחוטא נתן ענין. מנהג דאגה לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: גם זה. אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר ביטל: לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם מכשיו הוא בידו עוד ירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיעה הזמן כי לכל דברים יש זמן קבוע מתי יהיה: לכל חפץ. לכל דבר כל הדברים קרויים חפצים בלשון משנה: עת ללדת. לאמהות ולאבות: ועת למות. קבע שמת של כל דור ודור: עת לטעת. גוי וממלכה: ועת לעקור. יבא לאעקר: עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתם כמו שנאמר ואחריתך בחרב יהרג: ועת לרפא. שברם כענין שנאמר במצרים ונגף ה' ונגוף ורפוא: עת לפרוץ. חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר וחומות ירושלם מפורצות: ועת לבנות. שנאמר ובוניהם כימי עולם: עת לבכות. כתשעה באב: ועת לשחוק. לעתיד לבא שנאמר אז ימלא שחוק פינו: עת ספוד. כימי אבל: ועת רקוד. בחתנים וכלות:

עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים
עת לחבוק ועת לרחק מחבק:
עת לבקש ועת לאבד
עת לשמור ועת להשליך:
עת לקרוע ועת לתפור
עת לחשות ועת לדבר:
עת לאהב ועת לשנא
עת מלחמה ועת שלום:

מה־יתרון העושה באשר הוא עמל: ראיתי את־הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו: את־הכל עשה יפה בעתו גם את־העלם נתן בלבם מבלי אשר לא־ימצא האדם את־המעשה אשר־עשה האלהים מראש ועד־סוף: ידעתי כי אין טוב בם כי אם־לשמוח ולעשות טוב בחייו: וגם כל־האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל־עמלו מתת אלהים היא:

עת עידן למיבכי על שכיבא ועידן בחיר למחדי בחוכא ועידן בחיר למספדא על קטילא ועידן בחיר למטפז בהילולא: עת עידן בחיר לפקחא דגזר אבנין ועידן בחיר למצבר אבנין לבניינא: ועידן בחיר לגפפא אתתא ועידן בחיר לרחקא מגפפא בשבעת ימי אבלא: עת עידן בחיר לתבוע נכסיא ועידן בחיר למיבד נכסיא ועידן בחיר למנטר עסקא ועדן בחיר למשדי עסקא בימא בעידן נחשולא רבא: עת עידן בחיר למבזע לבושא על שכיבא ועידן בחיר לאחאה בזיעא עידן בחיר למשתק מלנצאה ועידן בחיר למללא פתגמי מצותא: עת עידן בחיר לרחמי חד לחבריה ועידן בחיר למסני לגבר חייבא עידן בחיר לאגחא קרבא ועידן בחיר למעבד שלמא: מה מה מותר אית לגבר פלח די הוא טרח למעבד אוצרין ולמיכנש ממון אילולי מסתייע במזלא דלעילא: ראיתי חזית ית גוון איסורין ופורענותא די יהב יי לבני אנשא די אינון רשיעין לסגפותהון ביה: את אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ית כולא עבד יי שפיר בעידניה דחזיא הות מצותא דהות ביומי ירבעם בר נבט למהוי ביומי שבע בר בכרי ואתעכבת והוות ביומי ירבעם בר נבט דאילו הות ביומי שבע בר בכרי לא הות מתבני בית מוקדשא על עיסק עיגלין דדהב די עבד ירבעם חייבא ושויאנון חד בבית אל וחד בדן ומני פרהון על שבילא ופסקו עולי רגלאין ובגין כן איתעכבת עד זמן די יתבני בית מוקדשא בגין דלא יעכבון ישראל למיבני יתיה אף ית שמא רבא דהות כתיב ומפרש על אבן שתיא כסי מנהון דאשתמודע קדמוהי יצרא בישא די בליבהון דאילו היה מסיר ביד אינשי הוה משמש ביה ומשכח בנוהי מה דעתיד למהוי בסוף יומיא עד עלמי עלמיא ואוף יום מותא כסי מנהון בדיל דלא יהודע לגבר מן רישא מה דעתיד למיתי בסופה: ידעתי אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ידעית ארום לית טב בהון בבני אינשא ארום אלהן למהדי בחדות אורייתא ולמיעבד טב ביומי חיוהי: וגם ואוף כל אינש דייכול וישתי ויחזי טב ביומוי ויחסין לבנוי בעידן מותיה כל טרחותיה מתנן דאתיהיבת ליה

מן

עת להשליך אבנים. בחורי ישראל מושלכים המתפשטים כאבני קדש: ועת כנוס. אותם מן הגולה ושושיפר ה' אלהים כיום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. עת לחבוק. כי כאשר ידבק האזור וגומר: ועת לרחוק מחבק. וריחק ה' את האדם: עת לבקש. כענין שנאמר ואת האובדות אבקש לגאבי נדחי ישראל: ועת לאבד. ועת שאבדם בגולה שנאמר ואבדתם בגוים: עת לשמור. יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו: ועת להשליך. וישליכם אל ארץ אחרת: עת לקרוע. מלכות בית דוד ואקרע את הממלכה וגומר: ועת לתפור. והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות. עת לחשות. פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנאמר וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת. ועת לדבר. אז ישיר משה. ותשר דבורה. קחו עמכם דברים. עת לאהוב. ואהבך: ועת לשנא. שנאמר כל רעתם בגלגל כי שם שנאתים: מה יתרון העושה. מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתיד לאבד והכל אבד: הענין. המנהג: לענות. להתעסק: יפה בעתו. בעת הטובה יפה היה לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראוי היה להשלום מעשה הרע. גם את העולם נתן בלבם וגומר. גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קנה וזה קנה כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו וכמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר הכל יפה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שם יתן האדם לאמר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזהו ונעלם מן הבריות: ידעתי. עתה הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי. וראה בטוב. תורה ומצות:

ידעתי

גרקוד פחינגא לסשליך וכן בלשון גמרא הינפקא כגל: דגור תרגום של חמרים דגורים לגפפא נ"ג גיפוף וניפק כי להשליך בתבולא פי' סיגר וכן תרגום של סגור גדול ביב בחבול רב: כיתא יוכם ? : לתבוע פירש לקריע לחחלם פי' לתפור לשון גמרא קרעי שלין מחוין מכות פירש ריב לרחמי פי' לאהבי לאגחא קרבא פירש לצריך מלחמה גוון כבר כלם היכם זו ופירושם ענין לשון כי שלי גוונא לסגפותהון בכר פירש הפוא לשון ענוי וסיגוף פרוזוון פי' חיילות אבן שתיה כן הוא בגמרא בשכרם דוד וכו' בפי הפלים בדול למען ויחפין כבר פי' לשון ירושם

מן קדם יי הוא : ידעתי ידעית ברוח נבואה ארום כל די יעביד יי בעלמא בין טב לביש מדאתגזור מפומיה הוא יהא לעלם עלוהי לית רשו לגבר לאוספא ומיניה לית רשו לגבר לבצרא ובעידן די ייתי פורענותא בעלמא יי הוא דעבד בגין די יחלון בני אנשא מן קדמוהי :

מה דהות מן קדמת דנא הא כבר הוא דאתי מה דעתיד למהוי בסוף יומיא הא כבר הוה וליום דינא רבא דעתיד יי למתבע חטובא ומסכינא מן ידוהי דרשיעא דרדיף ליה :

ועוד חזית תחות שמשא בעלמא הדין אתר בית דינא דדייני שקרא תמן יחובון לזכאה למיפק חייבא בדיניה ואתר דמשתכח תמן גבר זכאי תמן משתכח גברא חייבא לכשלם בית בגין חובי דרא בישא :

אמרית אנא בלבי ית זכאה וית חייבא ידין יי ביום דינא רבא ארום עידן מתעבר בהיק מתעתד לכל עסקא ועל כל עובדא דעבדו בעלמא הדין אתדונון תמן :

ידעתי כי כל־אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלהים עשה שיראו מלפניו :

מה־שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את־נרדף :

ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע :

אמרתי אני בלבי את־הצדיק ואת־הרשע ישפט האלהים כי־עת לכל־חפץ ועל כל־המעשה שם :

אמרתי אני בלבי על־דברת בני האדם לברם האלהים ולראות שהם־בהמה המה להם :

כי מקרה בני־האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ומותר האדם מן־הבהמה אין כי הכל הבל :

הכל הולך אל־מקום אחד הכל היה מן־העפר והכל שב אל־העפר :

מי

אמרית אנא בלבי על עיסק בני אינשא דייתי עליהון מכתשין ומרעין בישין בגין לנסואיהון ובגין למבחניהון עבד יי למחזי אין תייבין בתיובתא ישתביק להון ויתסון ורשיעיא די אינון כבעירא לא תייבין בגין כן אין אינון מתווכחן בהון לאבאשא להון :

ארום ארעון אינשא חייבא וארעון בעירא מסאבא ארעון חד לכולהון והכמה דהמות בעירא מסאבא כן ימות דין דלא תאיב בתיובתא קדם מותיה ונשמת רוח תרויהון כחדא אתדן לכל גוון ושארות גברא חייבא מן בעירא מסאבא מדעם בין תרויהון אלהן בית קבורתא ארום כולא הבלו :

כולא אזלין לאתר חד כל דיירי ארעא אתבריאו מן עפרא וכד ימותון כולהון עתידין למתוב לעפרא :

מי

לכבדם פיר' מגרוע לשון מכידי לא יכבר · חשוכא תרגום של דל ועני כי סוא חשוך ונמנע מכל וק"ל · אחרונן לשון דין מכחשין ככר פירש שהוא תרגו' של צרעת ונגעים · ומרעין פי' חולים וכן לעיל כישות' מרעיתא · ישתביק פי' ימחל ויתסין ויתרפאו כבעירא מסאבא תרגום של בהמות טמאות תחיב בתיובתא פי' שב בתשובה · אתדן נידון מדעם מאומה ·

ידעתי כי כל אשר יעשה · הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרוע וכשמשנה האלהים בים ובשמש שינה כדי שיראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים נשתנו הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתארכה הלילה ביום מיתתו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שיראו מלפניו לפי' אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ולירא מלפניו : מה שהיה כבר הוא · מה שהיה מה שאנו רואים כבר היה עשוי וראינו כבר או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף מעשו רודף ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה : ואשר · עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונים כן באחרונים אין הקב"ה משנה מדותיו כעולם : והאלהים יבקש את נרדף · ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה פרעה כאשר הוא עמל [illegible] · מקום המשפט וגומר · ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירושלם שעתידה מלאה משפט שמה ישפטו רשע כמו שנאמר ראשיה בשוחד ישפטו וראיתי פורענותם · מקום הצדק · [illegible] מקום [illegible] הלכות [illegible] גם [illegible] ונבוכד נצר ותיילותיו ודנין את ישראל כאפיקורסים [illegible] ומשפטי מות : שמה הרשע · טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגול הרי"ש) אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא תמצא לו כמו [illegible] כך במסורת תמצא סוף פסוק : אמרתי אני בלבי וגומר · לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואף על פי שמאחר [illegible] אל [illegible] כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת [illegible] מחייבת ועל כל המעשה זה · שם [illegible] ישפט כי כבא עת הפקידם · שם כאותו העת נותן זמן לכל מעשה זה להשפט עליו [illegible] : אמרתי אני בלבי · כראותי זאת · על דברת בני האדם · [illegible] (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם [illegible] · בהמה המה להם · כאשר בהמה וחיה המה לעצמם · [illegible] הוא [illegible] שהקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה [illegible] : כי כמו [illegible] כן זה מת · ומותר האדם מן הבהמה אין · ויתרונו והצלחתו של [illegible] אינו נראה מעתה כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר ·

מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ: וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו: ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם: ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה: וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש: וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח: הכסיל חבק את ידיו ואכל את בשרו: טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח: ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש: יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו ואין קץ לכל עמלו גם עינו

לא

מי מן הוא חכימא דידע אין רוח נשמתא בני אנשא הסלקא היא לעילא לרקיעא ורוח נשמתא דבעירא הנחתא היא לרע לארעא: וראיתי וחזית ארום לית טב בעלמא הדין מדיחדי אינש בעובדוי טבין וייכול וישתי ויוטיב לביה ארום הוא חולקיה טב בעלמא הדין למקני ביה עלמא דאתי דלא יימר אינש בלביה למא דין אנא מבזבז ממונא למעבד צדקתא טב לי דאשבקיניה לברי בתרי או אחזן מניה בעידן סיבתי ארום מן הוא דיעלינה למחזי מה דעתיד למהוי בתרוי: ושבתי ותבית אנא וחזית ית כל אניסין דאתעבידו לצדיקיא וארחא בעלמא הדין תחות שמשא מן יד דוחקיהון ולית די מליל להון תנחומין ולית למפרקהון מן יד אונסיהון בתקוף ידא ובחילא ולית די ינחים להון: ושבח ושבחית אנא ית שכיבא דהא כבר מיתו ולא חזו פורענותא דאתי בעלמא בתר מותיהון יתיר מן חייא די אנון קיימין בעלמא הדין בעקא עד כען: וטוב ושפיר מן תרויהון ית דעוד כען לא הוה ולא אתברי בעלמא די לא חזא ית עובדא בישא דאתעבדא בעלמא הדין תחות שמשא: וראיתי וחזית אנא ית כל טורחא וית כל אוטבות עובדא די עבדין בני אנשא ארום היא קנאתא דקני גבר לרבריה למעבד פותיה דמקני ליה למעבד טבא פותיה מימרא דשמיא יוטיב ליה ודמקני ליה לביש למעבד בבישתיה מימרא דשמיא יבאיש ליה ואף דין הבלו לחיבא ותבירות רוחא: הכסיל שטיא אזיל ומגפיף ית ידוי בקיטא ולא צבי למטרח ובסתוא ייכול ית כל מה דאית ליה ואפילו כסו מעל משך בסריה: טוב טב לגבר מלי חפני מיכלא בהניית נפש ובלא גזילא והטופין מן תרין חפנין מליין מיכלא בגזולא וחטופין ועתיד לשלמא בדינא בטורחא ובתבירות רוחא: ושבתי ותבית אנא וחזית הבלו דארתגזר למהוי בעלמא הדין תחות שמשא: יש אית גבר יחידי ולית תנין בר מניה אף ברא ואחא לית ליה למירת ית נכסוי ולית סוף לכל טורחיה ואף עייניה לא תיבול

למסבע

מי יודע · כמו מי יודע ישוב מי יודע אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ותועמדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך הוא לא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה: וראיתי · בכל אלה: כי אין טוב · לאדם: מאשר ישמח במעשיו · ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב בגזל נפשו לאחוז להעשיר להתרבות לא לו: כי הוא חלקו · יגיע כפיו הוא חלקו הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו · לראות לאחר מותו במה שיהיה לבניו אם יצליחו גם הם כי העושר שאסף הוא והניח אם לא יצליחו: ושבתי אני ואראה · ברוח הקדש: את כל העשוקים · הנעשים עשוקים בגיהנם כאשר עשו רשעים: תחת השמש · תחת חליפתם על (?)... : והנה דמעת העשוקים · בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר עוברי בעמק הבכא מציין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עושקיהם כח · עושקיהם מכריחים הוקקים אותם בכח · שכבר מתו · עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לדחותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נכנס מהם אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נכנסתי אני בכ"ד רננות עד שאמרתי זכרה לחסדי דוד עבדך · עדן · עדיין: אשר לא ראה את המעשה · ראיתי מדרש קבלה אלו תתקע"ד דורות שקומטו לבראותם ולא נבראו: וראיתי אני את כל עמל · כן העבירות שבן פעל בעיני הקדוש ברוך הוא · ואת כל כשרון המעשה · שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמניחם הבל: כי היא קנאת איש · אשר הוא קנאת איש מרעהו: הכסיל · הרשע חובק את ידיו ו(?)... אינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל: ואוכל את בשרו · ליום הדין שרואה צדיקים בכבוד והוא נידון כך נדרש בספרי: טוב מלא כף נחת · לעיות קונה נכסים מעט ואיניעו שיהא בכן נחת רוח (?)... ממלא חפנים · נכסי' הרבה בעבירה שהוא עמל ורעות רוח לפני המקום: תחת השמש · כאן תחת השמים: יש אחד ואין שני · יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח אין לו · אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח · ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן · ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויצא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא:

גם

שסלקא אם עולם · שנחתא אם יורדת · מדיחדי פי' משמחת
ד
מן זכו מפי' · וכן או"ל אל ימכו וכו' · סיבתי פי' זקנתי · ובחילא פי' בכח כמו חיל סוס · בעקא צרה · דמקני כמו קנאת מעריס · תרב' חכמה · יבאיש פי' יבאיב וירע ליה · ומגפיף כבר מפור' שהוא לשון חיבוק · מינו ק' · בקייטא בקיץ · ובסתוא בחורף · בכיסי' רננס מעל בקרים · פי' עור בשרו דק"ל איך יאכל בשרו אלא הכסו' מעור בשרו · בהניית נפש פי' בנחת רוח · למירת פי' לירש ·

למסבע עתריה ולא יימר בלביה למא דנן אנא טרח ומחסר ית נפשי מטיבותא אקום בען ואעביד מניה צדקתא ואהדי בעלמא הדין עם בני אנשא ולעלמא דאתי עם צדיקיא אף דין הבלו וגוון ביש הוא : טובים

טבין תרין צדיקיא בדרא יתיר מן חדא ואנון די הברין במזלא ומשתעין מליהון די אית להון אגר טב לעלמא דאתי בטורחיהון די טרחו לסוברא ית דריהון : כי ארום אלהן אין יפול חד מנהון על ערסא וישכוב מרע חדא יקים ית חבריה בצלותיה דאלו חד דהוא זכאי בלחודוהי ברריה בעידן די יפול על ערסיה וישכוב מרע לית ליה בדריה חבר תניין לצלאה עלוהי אלהן בזכותיה יקום מפרעיה : גם אף אין דמכן תרין גבר ואתתיה ושחין להון בסתווא ולחד איכדין ישחן : ואם

לא־תשבע עשר ולמי ׀ אני עמל ומחסר את־נפשי מטובה גם־זה הבל וענין רע הוא : טובים השנים מן־האחד אשר יש־להם שכר טוב בעמלם : כי אם־יפלו האחד יקים את־חברו ואי לו האחד שיפול ואין שני להקימו : גם אם־ישכבו שנים וחם להם ולאחד איך יחם : ואם־יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש לא במהרה ינתק : טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא־ידע להזהר עוד : כי־מבית הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש : ראיתי את־כל־החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמד תחתיו :

אין

ואין יקום גבר רשיעא ותקיפא בדרא ועובדוהי מקלקלין ומסתקפין לאיתאה פורענותא בעלמא קיימין תרין צדיקיא לקבליה ומבטלין פורענותא בזכותיהון וכמה יאוין תלתא צדיקיא דהנון בדרא ושלם ביניהון כתיבא דמגדליא תלת תלת נימין דלא בבהילו אתנתק : טוב טב הוא אברהם די הוא רביא מסכן והות ביה רוח נבואה בתיק וכמתא מן קדם יי ואשתמודע ליה מריה במהוייה בר תלת שנין ולא צבי למפלח לטעוותא יתיר מן נמרוד רשיעא דהוה מלכא סיב וטיפש ומן בגלל דלא צבי אברהם למפלח לטעוותא רמאהי לגו אתון נורא יקידתא ואתרחיש ליה ניסא מן ריבוני עלמא ושזביה מתמן ואפילו מן בתר הכי לא הוות מנדעא בנמרוד לאזדהרא עוד בדיל דלא למפלח לטעוותא ההוא פלח מן לקדמין : כי ארום מן גניסת פלחי טעוותא נפק אברהם ומלך על ארעא דכנענאי ארום אף ביומי מלכותיה דאברהם אתעביד נמרוד מסכינא בעלמא : ראיתי אמר שלמה מלכא ברוח נבואה מן קדם יי חזית ית כל חייא דאלין בטפשיהון לסרבא על רחבעם ברי ותחות שמיא ומפלגין ליה ית מלכותא לאתיהבא לירבעם בר נבט דרם. שבטא דבנימין ויהודה הוה לבהון שלים עם רביא הוא רחבעם ברי דהוה תניין למלכותי דיקום וימלוך באתר אחסנתיה בירושלם :

אין

גם עינו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה למד אדם מתלמידיו · ולפנין הממון רודף תמיד אחר הממון : ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים : טובים השנים · לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשים בשני' שאין היחיד מתחיל בה לבדו : כי אם יפולו · כמשמעו ולפנין המשנה אם תקשה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשלו ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמ' : ואי לו · ואוילו : וחם להם · כמשמעו ולפנין זכר ונקבה מתחממי' זה מזה ומולידים : ואם יתקפו האחד · אם בא לשטוס עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם והחוט המשולש לא במהרה ינתק : ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך : ד"א חוט המשולש במקר' ובמשנה ובדרך ארץ לא במהר' הוא חוטא · כפני' אחרים נדרש במדר' יש א' ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראו' הללו מתיישב עליהם : טוב ילד מסכן וחכם · זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנים מסכן שאין האיברי' שומעי' לו כמו לזה': שהם שמשכיל את האדם לדרך טובה : ממלך זקן וכסיל · י"ה שהוא שליט על כל האיברים זקן שמשעה שנולד הנולד הוא בתוך בו שנ' לפתח חטאת רובץ : וכסיל · שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש : אשר לא ידע להזהר עוד · ספרי הזקן ואינו מקבל תוכחות : כי מבית הסורי' יצא למלוך · מתקו' הטנופ' ופרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי : כי גם במלכותו מבמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך טהר' ולא מתוך טנופ' הרחם כך דרשוהו במדרש · ד"א כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו · אשר לא ידע להזהר עוד שסבר בזקין כרשעו וכסילותו כי מבית הסורים יצא למלוך כי הילד המסכן קופו שיאתרו עליו שיצא למלוך מתוך עוניו ומבית האסורין אסרי פ"ה על האסורים נקוד רפי וסרי הוא כמו האסורי' (פ"א כמו לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים · וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן : כי גם במלכותו נולד רש · כי הזקן והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השרים ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשים · וכן עיר פרא אדם יולד שיהפך וישתנה לו מנהג שהיה כפיר פרא ויעשה אדם : נולד · בעשם ולשון הוה הוא : ראיתי את כל החיים וגו' · מצאתי במדרש במעשה הזה זה דור המבול שנאמר בהם מכל חיי · עם הילד השני · אשר יעמוד תחת אותו הדור שהוא נח ובניו :

אין

דכרין פי' מתנהויהי לפוכרא פי' ליגא ולפיגל ערפא פי' מט' לשון על ערס דני מתרעי אחולין חבר תניין פי' שני ושחין פי' וחם וכן אם שחונה ומסתקפין לשון פלילה וכן תרגום של מסתולל בקיבא · דמגדלי' פי' כשפרות סתקולמי' כי כן תרגו' של פרשרות תיכא · וכגמרא מצינו מריש מגדלא בשי' שהיתה מקלעות שערותו נימין בתיק אינו בתרוק או חוטין וחכליד דמחסו המליכוסו ואהרתים מדמן אתון נורא ככבן אש לשיזכיה פי' לסגיל לטעוות פי' קבידה זרה גניסת פי' משפחה הובה למיל בוגלאן לקרבא פי' למרוד רביא פי' ילד אחסנתיה נחלתו

אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם גם
האחרונים לא ישמחו בו כי גם זה הבל ורעיון
רוח : שמר רגליך כאשר תלך אל בית
ה
האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי
אינם יודעים לעשות רע : אל תבהל על
פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים
כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו
דבריך מעטים : כי בא החלום ברב ענין
וקול כסיל ברב דברים : כאשר תדר נדר
לאלהים אל תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים
את אשר תדר שלם : טוב אשר לא תדר
משתדור ולא תשלם : אל תתן את פיך
לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי
שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל
את מעשה ידיך : כי ברב חלמות והבלים
ודברים הרבה כי את האלהים ירא :

אם

אין לית סוף לכל עמא בית ישראל
לכל צדיקיא דהוה מדבר קדמיהון ברם הנון
יעטוהי בחוכמתא למיקל נירא מעלויהון
ובטפשיה אזל ואתיעט עם עולימא והנון
יעטוהי בטפשותא ליקרא ניר מלכותא על עמא
בית ישראל ושבק מלכות סביא ואזל במלכות
בתראי ברם הנון בתראי תווהו בתר כן ולא
חדו ביה ואנון גרמו עלוהי לאסתקפא למהוי
מתפלגין מניה עשרתי שבטיא ומלוך עלויהון
ירבעם חייבא אמרית אף דין הבלו לרחבעם
ברי ותבירות רוח לדילי : שמר
אנת בר נשא טר רגלך בעידן דהיזיל לבית
מוקדשא דיי לצלאה דלא תהך המן מלא חיכין
קדם עד לא תתוב ותהי מקריב אודנך לקבלא
אולפן אוריתא מן כהניא וחכימיא ולא תהא
כטפשא דמקרבין קורבנא על חוביהון ולא
תייבין מן עובדיהון בישיא דאחידין בידיהון
וליתוהי מקבל ברעוא ארום ליתיהון ידעין
למעבד בהון בין טב לביש : אל לא תבהל על מימרך לשבשא ית מלי פומך ולבך לא
יוחי לאפקא ממלל בעידן דאת מצלי מן קדם יי ארום יי שליט על כל עלמא ויתיב על כורסי יקריה
בשמיה מרומא ואנת יתיב על ארעא בגין כן יהון מלי פומך קלילן : כי ארום הכמא
דאתי חלמא על הרהורי לבא בסגיאות גוונא קל שטיא כדין בסגיאות פתגמין בטלין :
כאשר בעידן דתדר נדרא קדם יי לא תעכב לשלמותיה ארום בגין כן לית רעוא
דיי בשפטיא מן בגלל דמעכבין נדריהון ולא משלמין ואנת ית די תנדר שלם :
טוב טב לך די לא תנדר מן די תנדר ולא תשלם : אל לא תרגל
ית מימר פומך למגרם דין גהינם עלי בסרך וביום דינא רבא לא תיכול למימר קדם מלאכא
אכזרא דרדי בך ארום שלותא היא למא דין יתקף רוגזא דיי על קל מימרך ויתאמר
בגנותא ויחבל ית עובדי ידך : כי ארום בסגיאות חלמין דנביאי שקרא והבלין
דבעלי חרשין ומלין סגיאין דרשיעיא לא תהימין ארום חכימיא צדיקיא תהי משמש ומנהון
תתבע אולפן ומן קדם יי תהי דחיל :

אם

אין קץ לכל העם · הרבה ורבים היו יותר מדאי · כמו שנאמר ורבים נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת
לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם : וכל אשר היה לפניהם · אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם ובכל אחד
וכרגע שאול יחתו : גם האחרונים · דור הפלגה · לא ישמחו · גם הם בטוב הניתן בידם :
כי גם זה · סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו : שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים :
שיהא תלך אם תביא תודה ונדבה שלמים הוא הטוב : ושמר עצמך · שלא תצטרך להביא חטאות ואשמות :
וקרוב · הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוא טוב וקרוב להקדוש ברוך הוא : מתת זבח הכסילים :
שיחטאו ויביאו קרבן : כי אינם יודעים לעשות רע · אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו : להוציא
דבר לפני האלהים · לדבר קשה כלפי מעלה : כי הוא בשמים ואתה על הארץ · ואפילו חלש מלמעלה
וגבור מלמטה אימת חלש על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלש למטה · כי בא החלום ברוב ענין · כי דרך
החלום לבא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים · כי בהרבות דברים
מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים : אין חפץ בכסילים · אין
חפץ לפני הקדוש ברוך הוא ברשעים המודרים ואין משלמים : אל תתן את פיך · בנדר : לחטוא את בשרך :
שיפקוד העון על בניך : ואל תאמר לפני המלאך · אלים הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים : כי שגגה
היא · בשגגה פסקתים כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן : וחבל את מעשה ידיך · ממון שהיה בידיך
שהיית כבר אבדתם כן נדרש במדרש : על קולך · בשביל קולך : כי ברוב חלומות וגו' · אשר כל אלה באים
לך חלומות ונביאים הבלים ודברים הרבה לפרוע תחת תקוה : כי את האלהים ירא · הרי כי תשמע כלנו ואל
אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא :

אם

כמטוהו פי'
יוכנוהו
לאיקל נירא
פי' להקל עול
רגלך ק'
ליקרא
להכביד
מלכות שבא
פי' עכות
הוקני' לשון
מלפני ישפר
תווהו כחרדו
שפל ידי
נאבדם
מלכותו וכא
לאחרד' גדול'
כרכאה כן
אד' ולשון זה
רגיל בזוהר
לאסתקפא
כנ"ל ומ"כ
כתוק ופי'
להתחזק
ולפקח או
להתפלל
חכך פי' תלך
ונמצא לעיל
אודנך אזנך
דאחידין
בידיהון פי'
שאוחזים
בידם
מעשיהם
הראשונים
בענין טובל
ושבק מידו
יוחי פי'
ימהר
קלילין פי'
מעט
בשפטי' לשון
אטו
כשיפטי
פסקינן
ואח"כ מ"כ
בסיק
בטפשיא
תנכל לשון
ניבול פה
שלותא שגג
הרשים
כיאופים
תהימין לשון
מהימן
ונאמנים
ובתיק
תהימין
בתית ופי'
לשון ראים
בתו חמי:
רבותא פי' לך
רבון

אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם: ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד: אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה גם זה הבל: ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראית עיניו: מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון:

אם אין אניסות מסכינין וגזילת דין צדקתא תחמי בקרתא לא תתמה בלבך למימר איכדין רעותא דיי על כל אלין ארום אל אדיר על שמי מרומא נטיר עובדי בני אינשא בין טב לבישתא ומן קדמוי משתלחין גוברין גוותנין ותקיפין למרדי ברשיעיא ולמהוי הון מחמנן רבנין עלויהון:

ויתרון ומותר שבח פולחנות ארעא על כולא היא דבעידן דמרודין בני מלכותא ומלכא מתיהב בפצהיהון מן קדמיהון אין לית ליה עיבור למיכל ההוא מלכא לגבר פלח בחקלא מיתעביד עבד משתעבד:

אהב גבר די רחים למקני כסף ומרי פרגמטיא לא ישבע למצבור כסף ומן דירחים למכנש ממון יתיר לית ליה שבח בעלמא דאתי אין לא יעביד מיניה צדקתא בדיל דלית ליה אגר על למיכל אף דין הבלו:

ברבות בזמן דסגי טבוותא בעלמא סגיאן אוף בני אנשא דייכלונה ומה הנאה אית למרהא דיצבריניה אין לא יעביד מיניה טיבותא בגין די יחזי בעלמא דאתי יהבית אגרהא בעינוי:

מתוקה בסימת דמיכת גברא די פלח למרי עלמא בלב שלים ואית ליה ניחא על בית קבורתיה אין זעירות שנין ייחי אין סגיאות שנין בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין לעלמא דאתי אגר עובדי ידוי יחסין וחוכמת אוריתא דיי לגבר דעתיר בחוכמתא היכמה דמעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא כדין תנוח עלוהי על בית קבורתיה ולא תשבקיניה בלחודוהי היכמה דהיא שבקת איתתא לגוברה בלחודוהי לדמכא:

וכתיק גירסאות מחולפות ושונות:

רש״י

אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו׳. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק: אל תתמה על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה: כי גבוה מעל גבוה שומר. ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם הפוגעים שליחותו של מקום וירדו תקיפים ליפרע מהם. וגזל משפט. גזל של משפט לפי שהיא דביקה הוא נקוד גזלפתח קטן שאחר לא פי׳ דבוק היה נקוד גזל קמץ. ענין אחר אם תראה שהם עושקי רשים וגוזלי משפט וראית את הצדק בא לעיר שהקב״ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר. ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים. יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו ולא תגיעור על חטאתי שומר אמונים שמר את הדבר: ויתרון ארץ בכל היא. ויתרון ארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום: בכל היא. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי זבובין כדרך שעשה לטיטוס מלך לשדה נעבד הקב״ה נעשה פועל לציון ליתב בשליחותה מתחריבה ולשלם שכרם לבוניה: אוהב כסף לא ישבע כסף. אוהב מצות לא ישבע מהם. ומי האוהב בהמון. מצות רבות: לא תבואה. ואין באחד מהם מצוה שמסויימת ויכרת כגון בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה לא גם זה הבל כך דרשום שני מקראות הללו כדרש ועוד פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שמכן הכתוב יחד. ד״א ויתרון ארץ בכל היא. שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב. אוהב כסף לא ישבע כסף לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון. בממון: לא תבואה. שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. דבר אחר ויתרון ארץ בכל היא שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא ביומקרא בין במשנה בין בגמרא: מלך לשדה נעבד. מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: אוהב כסף. אוהב תורה אינו שבע בה: לא תבואה. שיש לו מקרא משנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו כל אלו בויקרא רבה: והאוהב בהמון. ברבות הטובה. כשישראל מטיבין מעשיהם: רבו אוכליה. מתן שכר המצות: ומה כשרון לבעלים. להקב״ה בכל הטבת מעשיהם: כי אם ראות עיניו. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ועשה רצונו וכן לענין הקרבנות: ברבות הטובה רבו אוכלים. שאוכלים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכלים: ומה כשרון לבעלים. לפני הקב״ה כי אם ראות עיניו שאמר ונעשה רצונו: מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשובע לעשיר איננו מניח לו לישון. והשובע נכסים של עשיר שהוא פרקמטיאות הרבה איננו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד״א מתוקה שנת העובד. את אלהים: אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו. יאכל. שכרו המועט והמרובה מאת פירנס את ישראל מ׳ שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגומר כך נדרש בתנחומא:

והשובע

סות ק׳:
ראות ק׳:
גוברין גיוותנין וכו׳ כ״נ ימ״כ כן בתיק פי׳ כריות׳ חוקים ותקיפים אנשי מרי נפש וק׳ ל: בפנחסון פי׳ בתגבריסם: ר פי׳ תבואות בתקלה כבר פי׳ קגר קותי וכן לעיל. פרגמטיא קחורה: עללות לשון תבואה וי״ת לשון תעשה כמו כאשר עוללת ר״ל שאין לו שכר עה״ב כל מעשיו שעשה כעה״ן. ויחן כל קני לשון רבוי כמו קיי נהיר לו גגוא כח. בסימת לשון בוסם דמיכת ישנה וכן לדמכא לישון.

אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם גם האחרונים לא ישמחו בו כי גם זה הבל ורעיון רוח: ה שמר רגליך כאשר תלך אל בית האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע: אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים: כאשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים את אשר תדר שלם: טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם: אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך: כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא:

אם

אין לית סוף לכל עמא בית ישראל לכל צדיקיא דהוה מדבר קדמיהון ברם הנה יעטוהי בחוכמתא למיקל גיורא מעלויהון ובמפשיה אזל ואתיעט עם עולימא והנון יעטוהי בטפשותא ליקרא ניר מלכותא על עמא בית ישראל ושבק מלכות סביא ואזל במלכות בתראי ברם הנון בתראי תווהו בתר כן ולא חדו ביה ואכין גרמו עלוהי לאסתקפא למהוי מתפלגין מניה עשרתי שבטיא ומלוך עליהון ירבעם חייבא אמרית אף דין הבלו לרחבעם ברי ותבירות רוח לדילי: שמר אנת בר נשא טר רגלך בעידן דתיזיל לבית מקדשא דיי לצלאה הוא ההוא הבן מלא חיכין קדם עד לא תחוב ותהי מקריב אודנך לקבלא אולפן אוריתא מן כהניא וחכימיא ולא תהא כטפשא דמקרבין קורבנא על חוביהון ולא תייבין מן עובדיהון בישיא דאחידין בידיהון וליתוהי מקבל ברעוא ארום ליתיהון ידעין למעבד בהון בין טב לביש: אל לא תבהל על מימרך לשבשא ית מלי פומך ולבך לא יוחי לאפקא מלל בעידן דאת מצלי מן קדם יי ארום יי שליט על כל עלמא ויתיב על כורסי יקריה בשמיה מרומא ואנת יתיב על ארעא בגין כן יהון מלי פומך קלילן: כי ארום היכמא דאתי חלמא על הרהורי לבא בסגיאות גוונן קל שטיא כדין בסגיאות פתגמין בטלין: כאשר בעידן דתדר נדרא קדם יי לא תעכב לשלמותיה ארום בנין כן לית רעוא דיי בשפטיא מן בגלל דמעכבין נדריהון ולא משלמין ואנת ית די תנדר שלם: טוב טב לך די לא תנדר מן די תנדר ולא תשלם: אל לא רגגל ית מימר פומך למגרם דין גהינם עלי בסרך וביום דינא רבא לא תיכול למימר קדם מלאכא אכזרא דיי ית עובדי ידך: כי ארום בסגיאות חלמין דנביאי שקרא והבלין בעלי חרשין ומלין סגיאין דרשיעיא לא תהימין ארום חכימיא צדיקיא תהי משפש ומנהון תתבע אולפן ומן קדם יי תהי דחיל:

אם

אין קץ לכל העם · הריסה ורבויה היו יותר מדאי כמו שנאמר ורעמה נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה יומים ישלחו כלאן עוליהם: וכל אשר היה לפניהם · אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם וככל אשר וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים · דור הפלגה · לא ישמחו · גם הם כטוב שניתן בידם: כי גם זה · סופו על הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו: שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים: שיהא תלך אל תביא תודה ונדבה שלמים הוא הטוב: ושמור עצמך · שלא תצטרך להביא חטאות ואשמות: וקרוב · הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוא טוב וקרוב לו הקדוש ברוך הוא: מתת זבח הכסילים: שיקטיא ויביא קרבן · כי אינם יודעים לעשות רע · אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו: לחוציא דבר לפני האלהים · לדבר קשה בלפי מעלה: כי הוא בשמים ואתה על הארץ · ואפילו אלה מלמעלה וגבור מלמטה אימת אלה על הגבור וכל שכן גבור למעלה ואלה למטה. כי בא החלום ברוב ענין · כי דרך החלום לבא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: אין חפץ בכסילים · אין חפץ לפני הקדוש ברוך הוא ברשעים המודרים ואין משלמים: אל תתן את פיך · בנדר: לחטיא את בשרך: שיפקוד עון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך · שליח הבא לתובען צדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא · כשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשה ידיך · ממון שהיו בידיך שבאת בכך אבדתם כן נדרש במדרש: על קולך · בשביל קולך · כי ברוב חלומות וגו' · אשר כל אלה נאמרו לך חלומות ונביאים שכלו ודברים הרבה לברוח מתחת מקום: כי את האלהים ירא · הרי כי תשמע כלשון ואל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא:

אסי

פעטוסו פי' יומפנוסו לאיקל גירא פי' לסקל פול · ה · רגלך ק' · ליקרא לסכביד מלכת סביא פי' עצת הזקני' לשון מלפי יספר תויהו כחרדו שתל ידיכן נאכדם מלכותו ובא לאחר' גדול' כרכתא כן אד' ולשון זה רגיל בזוהר לאסתקפא כנ"ל ות"כ כתיק נפי' לסתחוק ולעקה או לסתעולל תסך פי' תלך ונמנא לעיל אודיך אונך דאחידין בידיהון פי' שאוחזים בידם מעשיהם סרחשינים בענין טוכל ושרן בידן יוחי פי' ימהר קלילין פי' מעט בשפתי' לשון אטו בשיפטי עסקינן ואח"כ מ"ב בפיק בטפשיא תכבל לשון כיבול פה שנופא שונג חרשים בישופים תמיהין לשון מהימן ונאמנים ובתיק תחיתין בחית ונפי' לשון ראיים פתו חמי' רפואת פי' רכון

אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם: ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד: אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה גם זה הבל: ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראית עיניו: מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון:

טות ק':
ראות ק':

אם אין אניסות מסכנין וגזלת דין צדקתא תחמי בקרתא לא תתמה בלבך למימר איכדין רעותא די על כל אלין ארום אל אדיר על שמי מרומא נטיר עובדי בני אינשא בין טב לבישתא ומן קדמוי משתלחין גוברין גוותנין ותקיפין למרדי ברשיעיא ולמהוי הון מתמנן רבנין עלויהון:

ויתרון ומותר שבח פולחנות ארעא על כולא היא דבעידן דמרודין בני מלכותא ומיכא מתיהב בפצחיהון מן קדמיהון אין לית ליה עיבור למיכל ההוא מלכא לגבר פלח בחקלא מיתעביד עבד משתעבד:

אהב וכתיק גירסאות מחולפות ושונות:

גבר תגר די רחים למקני כסף ומרי פרגמטיא לא ישבע למצבור כסף ומן דירחים למכנש בממון יתיר לית ליה שבח בעלמא דאתי אין לא יעביד מיניה צדקתא בדיל דלית ליה אגר על למיכל אף דין הבל:

ברבות בזמני דסגי טבוותא בעמא סגיאין אוף בני אינשא דייכלונה ומה הנאה אית למרהא דיצבירינה אין לא יעביד מיניה טיבותא בגין די יחזי בעלמא דאתי יהבית אגרהא בעינוי:

מתוקה בסופת דמיכת גברא די פלח למרי עלמא בלבב שלים ואית ליה ניחא על בית קבורתיה אין זעירות שנין ייחי אין סגיאות שנין בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין לעלמא דאתי אגר עובדי ידוי יחסין וחוכמת אוריתא די לגבר דעתיר בחוכמתא היכמה דמעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא כדין תנוח עלוהי על בית קבורתיה ולא תשבקיניה בלחודוהי היכמה דלא שבקת איתתא לגוברה בלחודוהי לרמשא:

גוברין גיוותניןוכו' כ"כל ית"כ כן כתיק פי' כריות חוקים ותקיפים אנשי תריס כפ"ק וק"ל: כמנחתין פי' כחזבריסים: ר פי' תבואת בחקלא ככר פי' תגר סוחר וכן לעיל. פרגמטיא סחורה: עללות לשון תבואה וי"ת לשון מעשה כמו כאשר עוללת ר"ל שאין לו שכר מה"ב על מעשיו שעשה בעה"ז: תגיאין כל קבי לשון רבוי כמו קיים נהיר או גגות כה. בביאת לשון בוסה דמיכת ישנה וכן לדמכא לישון,

אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו'. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק: אל תתמה על חפצו של הקדוש ברוך הוא להם רעה: כי גבוה מעל גבוה שומר. ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם שעוד בידם תקיפה ליפרע מהם וגזל משפט. גזל של משפט לפי שהוא דבר הוא נקרא גזלת קטן ואחר לא שייך דבוק שיש בקוד גזל קטן. ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה בדבר לא תמיה שהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר. ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים. יש לו שלוחים ליפרע מהם בכא עת פקודתם כמו ולא תשמור על חטאתי שומר אמונים שמר את הדבר: ויתרון ארץ בכל היא. ויתרון כל שיבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום: בכל היא. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו בכל ידיו שונין כדרך שנה זה לטיטוס אלך לשדה נעבד הקב"ה נעשה פועל לנוין ליתב בעולם מתחריבה ולגלם שכרם לבונים: אוהב כסף לא ישבע כסף. אוהב מצות לא ישבע מהם ומי האוהב בהמון. מצות רבות: לא תבואה. ואין בידו אחד מהם מצוה מסויימת ונכרת כגון בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה כלה גם זה הבל לדרשים שני מקראות הללו כדרש ועוד פנים אחרים סגורים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שמכן סכתוב יחד. ד"א ויתרון ארץ בכל היא. שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם יעשה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון. אוהב כסף לא ישבע כסף. בממון: לא תבואה. שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. דבר אחר ויתרון ארץ בכל היא שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא: מלך לשדה נעבד. מלך במקרא ובמשנה מודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: אוהב כסף. אוהב תורה אינו שבע בה: תורה: לא תבואה. שיש לו מקרא משנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו כל אלו בויקרא רבה: ברבות הטובה. כשישראל מטיבין מעשיהם: רבו אוכליה. מתן שכר המצות: ומה כשרון לבעלים. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם: כי אם ראות עיניו. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לענין הקרבנות: ברבות הטובה רבו אוכלים. שמכיאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכלים: ומה כשרון לבעלים. לפני הקב"ה כי אם ראות עיניו שאמר ונעשה רצונו: מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשובע לעשיר אינו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד"א מתוקה שנת העובד. את האלהים: אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו. יאכל. שכרו המועט והמרובה משה פירנס את ישראל מ' שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ונאמר כן כדרש בתנחומא:

והשובע

יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור
לבעליו לרעתו: ואבד העשר ההוא
בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה:
כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא
ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו:
וגם זה רעה חולה כל עמת שבא כן ילך
ומה יתרון לו שיעמל לרוח: גם כל
ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחליו וקצף:
הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול
ולשתות ולראות טובה בכל עמלו שיעמל
תחת השמש מספר ימי חייו אשר נתן לו
האלהים כי הוא חלקו: גם כל
האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים
והשליטו לאכל ממנו ולשאת את חלקו
ולשמח בעמלו זה מתת אלהים היא:
כי לא הרבה יזכר את ימי חייו כי האלהים
מענה בשמחת לבו: יש רעה אשר
ראיתי תחת השמש ורבה היא על
האדם:

איש

מרעיתא בכר פירשנו שהוא חולי חמית ראיתי ובמות הרבה: ערטילי פי' ערום וכן כתרגום דאסתר: חסיר מן זכותא היכמא דאתא כו' וכדפי' גכי בכיאך וכנהך וק' ל: לקבלא כי' לנגד וכנכסים בקנף ויסף ובתיק ת"כ באנכסים ונכון: וחטיקי סי' חמס וגזל ונמיחו: מגייא פי' לרחם ולחנן מניים: ולמבדח בטובת' פי' לשמוח בחלקו: חשיל בשכיל ·

יש אית בישותא מרעיתא חמית בעלמא
הדין תחות שמשא ולית ליה אסו גבר דיכנוש
עתרא ולא עביד מיניה טב לסוף יומיא ההוא
עתרא נטיר ליה לאבאשא ליה לעלמא דאתי:
ואבד והוא עתרא די ישבק
לבריה בתר מותיה יהובד על די קנא ליה
בגוון ביש ולא יתקיים ביד בריה די יוליד ולא
אשתאר ליה בידוי מידעם: כאשר
היכמא די נפק ממעי אמיה ערטילי בלא כסו
בתיק הגירסא זכותא: ובלא מדעם טב כדין
יהוב למיזל לבית קבורתיה חסיר מן זכותא
היכמא די אתא בעלמא הדין ומדעם אגר טב
לא יקבל בטורחיה לסוברא עמיה לעלמא דהוא
אזיל למהוי לזכו בידיה: וגם ואוף
דא בישתא מרעיתא ולית לה אסו דכל קביל
דאתא לעלמא הדין חסיר מן זכותא כדין ייזיל
לעלמא ההוא ומה מותר הוה ליה די טרח
לקבלת רוחיה: גם אוף כל יומוהי
בחשוכא שרא בדיל דלהתוהי בלחודוהי טעים
ובנכסים סגי חיי ובמרעין ורגיז הוו חיוהי: הנה
והא די חזית אנא טבא הוא לבני אנשא דשפיר
להון למעבד בעלמא הדין דייכלון וישתון מן טורחותיהון בדיל דלא לאושטא ידא באניסא וחטוף
ומיטר פתגמי אורייתא ולמיחן עניי נכסא מן בגלל דיחזון טבתא בכל טורחותיהון די טרחו בעלמא
הדין תחות שמשא מנין יומי חיוהי דגבר די יהב ליה יי במזליה ארום היא חולקיה ולית
אחורן בר מיניה: גם אוף כל אינש דיהב ליה יי עותר ונכסין ואשליטיה יי
למיכל מיניה בעלמא הדין ולמעבד מניה צדקתא וליקבלא אגר שלים לעלמא דאתי
ולמבדח בטורחיה סא בחולקיה עם צדיקיא הא דא מתנא דאתיהיבא ליה במזליה ומן קדם
יי הוא: כי ארום לא יומין סגיאין חיי אינש די ידכרינת יומי חיוהי כמה מנהון
עתידין למהוי טביין וכמה מנהון עתידין למהוי בישן בגלל דלא אתמסרו לבני אינשא ארום מן
קדם יי איתגזר עלוהי כמה יומין יסתגיף וכמה יומין ייחי בחדות לביה: יש אית
בישתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ורבתא היא על בני אינשא:

איש

ואם תוקף בבר מבואר

ומשובש לעשיר · בכל תשועות: אינו מניח לו לישון · כקבר שנאמר דובב שפתי ישנים כל א"א שאומרי' דבר
שמועה מפיו ששפתותיו דובבות בקבר · עושר שמור לבעליו לרעתו · כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד
לשאול : ואין בידו מאומה · אף זכות אבות : ומאומה לא ישא בעמלו כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה
בעשה תמזונו בחייו כל עומת שבא אותו המזון כך הלך : וחוליו · כמו וחוליו והוא יתירה כמו וין של חייתו יער:
לאכול ולשתות ולראות טובה · לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי סוף
חלקו : והשליטו לאכול ממנו · בחייו ולשאת חלקו במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר:
כי לא הרבה · שאין אורך ימים בעולם הזה : יזכר את ימי חייו · כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף
הון ישרת כדבר המועד לו לעולם שכלה בחייו : כי האלהים מענה וגו' · שהקב"ה מודה קבועה לזה לעולם · בשמחת
לבו · שמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה
אותן לשנה זו לא היה עולה אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא
מעירו וגו' · ואומר אני שמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקב"ה
פדיה בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו : מענה · נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו
כי אין מענה כפי שלשת האנשים · בשמחת לבו · שהיה שמח ברגל : ורבה היא על האדם · בסרבה כמו
אדם היא נוהגת : עושר ונכסים · לפי פשוטו כמשמעו : ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו · שיהא שמח
בחלקו לעולם קורא רוח בעשרו כי שואף לעשות ולהרבות הון כענין שנאמר נפשו לא ישבע וגם לא ישליטנו
לעשות

איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו כי איש נכרי יאכלנו זה הבל וחלי רע הוא: אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה ורב שיהיו ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובה וגם קבורה לא היתה לו אמרתי טוב ממנו הנפל: כי בהבל בא ובחשך ילך ובחשך שמו יכסה: גם שמש לא ראה ולא ידע נחת לזה מזה: ואלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה הלא אל מקום אחד הכל הולך: כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא: כי מה יותר לחכם מן הכסיל מה לעני יודע להלך נגד החיים: טוב מראה עינים מהלך נפש גם זה הבל ורעות רוח: מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר הוא אדם ולא יוכל לדין עם שהתקיף ממנו:

כי

איש גבר די תהב ליה יי במזליה עותר נכסין ונכסין וליתוהי מחסר לנפשיה מכל די יתרעי ולא אשלטיה יי על חובתיה למטעם מיניה אלהן ימות בלא ולד ולא חס קריביה לאחסנותיה ליה ארום אנתתיה תהא מתנסבא לגבר חילונאי ויחסניניה וייכליניה כל דין גרמו ליה חובוהי דלא עבד מיניה מידעם טב ואתהפיך עתריה למהוי ליה להבלו ולמרעא בישא: אם אין יוליד גבר מאה בנין ושנין סגיאין יחי ובשלטנותא ורבנותא הוא די יהון יומי שנוהי ונפשיה לא שבעת מן טבתא דהוות ליה על די רחים על עתריה ולא קנה מניה שמא טבא אף בית קבורתא לא הוות מזמנא סא מהימנא ליה אמרית אנא בפימרי הטב מיניה שלילא דלא חזא עלמא הדין: כי ארום בהבלותא בעלמא הדין בחשוך יזיל לעלמא ההוא ובחשוכא שמיה מתחפי מן בגלל דלית ליה זכותא ושום טב לא קנא למהוי מדכר: גם ואף נהור אוריתא לא חמא ולא ידע בין טב לביש למבחן בין עלמא הדין לעלמא דאתי: ואילו ואלולי הוו יומי חיוהי דגברא תרין אלפין שנין ובאוריתא לא עסיק ודינא וצדקתא לא עבד בשבועת מימרא דיי ביום מותיה נחתא נפשיה לגהינם לאתר חד דכל חייבא אזלין תמן: כל כל טורח דגברא בדיל מזון פומיה הוא טרח ועל מימר פומא דיי מיתזן ואף נפשא דאנש לא תשבע מכלא ומשתיא: כי ארום מה מותרא אית לחכימא בעלמא הדין יתיר מן שטיא בגין דרא בישא דלא מתקבל עליהון ומה אית לההוא גברא עניא למעבד אלהן למעסק באוריתא דיי בגין די ינדע היכדין עתיד למהך לקבל צדיקיא בגינתא דעדן: טוב טב לגברא למחדי על מה דאית ליה ולמעבד צדקתא ולמחמי אגר טב על עובדוי ליום דינא רבא מן די יזיל לעלמא ההוא בסיגוף נפש בריש דין לגברא חייבא הבלו ותבירות רוחא: מה מה דהוה בעלמא הא כבר אתקרי שמיה ואשתמודע לבני אנשא מן יומא דהוות אדם קדמאה וכולא גזירת מימרא דיי היא ולית רשו לגברא למיקם בדינא עם מרי עלמא דתקיף מיניה:

כי

לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו· ומדרש אגדה בדברי תורה: עושר ונכסים וכבוד· מקרא משנה ואגדה: לא ישליטנו· שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בעוסר דבר הוראה: כי איש נכרי יאכלנו· זה בעל הגמרא: אם יוליד איש מאה· בנים: ורב שיהיו ימי שנין· (ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלוי ורבלען די די לכל טובה: ונפשו לא תשבע· מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו את קרר רוחו במה שבידו: וגם קבורה לא היתה לו· פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה ומתוכו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל· של אשה כי הנפל בהבל בא ובלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו לנצטער: ואלו חיה· ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר הבריות: כל עמל האדם· בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא· בחייו כלומר וזה אפילו תאוותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי· לשון שנהנה אלוה ואחרי שכן הוא מה יותר לו בחכמתו משאר היה כסיל· ומה לעני יתרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים· ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו: טוב מראה עינים מהלך נפש: טוב היה ונשכר לזה לראות עושרו למראה עיניו מה שאכל ומשתה שהולך בנפש· ד"א טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה ונשכר ללכת אחר עיניו לגזול ולעסוק מהילוך נפשו שלא ניתן לב שיכון נפשו תלך כשימות: גם זה הבל· הוא עניין לרשעיהם: מה שהיה כבר נקרא שמו· חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו· כבר נקרא שמו כלו' כבר היה אשר כבר יצא לו שם בשררה ושמה הלך ונודע שהוא אדם ולא אלוה וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו:

יקרעי פי' יחפון וירנס לא חסנותים ככר פירשנו חילונאי זר ונכרי·

חני הספר כספוקים· ל' יקיר ס"א

שלילא תרגום של נפל והיא מלשון שליא וק"ל:

מתחפי מתכסה בחתא· יורד

ינדע ידע למהך ללכת מימרא כפנתו· בסיגוף פיני וככר מבואר:

כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם׃ כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

ז טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ׃ טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ׃ טוֹב כַּעַס מִשְּׂחֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב׃ לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה׃ טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים׃ כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל וְגַם־זֶה הָבֶל׃

כי

כי אֲרוּם אִית פִּתְגָמִין סַגִּיאִין דְּמַסְגִּין הֲבָלוּ בְּעָלְמָא מַה מוֹתָר אִית לִגְבַר דְּמִתְעַסַּק בְּהוֹן׃ כי אֲרוּם מַן הוּא דִּי יִנְדַּע מַה יוֹטַב לֶאֱנָשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהֵן לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דִּי אִינוּן חַיֵּי עָלְמָא וְכָל מִנְיַן יוֹמֵי חַיֵּי הַבְלוֹ דִּי יְחִי בְּעִידָּן מוֹתֵיהּ אִנּוּן חֲשִׁיבִין בְּעֵינוֹי כְּטוּלָא דְּמַן הוּא דִּי יְחַוֵּי לֶאֱנָשָׁא מַה דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי בַּאֲפוֹהִי בָּתַר בְּאַחֲרוֹהִי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ טוב טַב שְׁמָא טָבָא דִּיקְנוֹן צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִמִּשְׁחָא דִּרְבוּתָא דַּהֲוָה מִתְרְבֵי עַל רֵישׁ מַלְכַיָּא וְכָהֲנַיָּא וְיוֹמָא דְּיִשְׁכּוּב גְּבַר וּמִפְטַר לְבֵית קְבוּרְתָּא בְּשׁוּם טַב וּבִזְכוּתָא מִן יוֹמָא דִּי אִתְיְלִיד רְשִׁיעָא בְּעָלְמָא׃ טוב

טַב לְמֵיזַל לִגְבַר אֲבִילָא לְנַחֲמוּתֵיהּ מִלְּמֵיזַל לְבֵית מִשְׁתְּיָא דְּחַמְרָא דְּמִתְלַעֲבִין תַּמָּן דִּי בְּבֵית אֲבִילָא תַּמָּן הוּא סוֹף כָּל אֱנָשָׁא לְמֵיזַל דִּי עַל כּוּלְּהוֹן אִתְגְּזָרַת גְּזֵירַת מוֹתָנָא וּמִן בְּגַלַל דִּיהָךְ לְבֵית אֲבִילָא גַּבְרָא צַדִּיקָא יָתִיב וְיִתֵּן לְלִבֵּיהּ מִלֵּי דְמוֹתָא וְאִין אִית בִּידֵיהּ מִדַּעַם בִּישׁ יִשְׁבְּקִינֵיהּ וְיָתִיב בְּתְיוּבְתָּא קֳדָם מָרֵי עָלְמָא׃ טוב טַב רְגִיז דִּרְגֵז מָרֵי עָלְמָא עַל צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין מִן חוּכָא דִּי הוּא מְחַיֵּךְ עִם רְשִׁיעָא אֲרוּם בְּאַבְאָשׁוּת אַפֵּי שְׁכִינְתָּא אִתִּי בְּצֵירְתָּא וּפוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא בְּגִין לְאוֹטָבָא לֵב צַדִּיקַיָּא וִיצַלּוֹן קֳדָם מָרֵי עָלְמָא דְּהוּא מְרַחֵם עֲלֵיהוֹן׃ לב לִבְּהוֹן דְּחַכִּימַיָּא אִינוּן עַל חוּרְבַּן בֵּית מַקְדְּשָׁא וְעָצִיב עַל גָּלוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֵב שַׁטְיָא בְּחֶדְוַת בֵּית לִיצָנוּתְהוֹן אָכְלִין וְשָׁתַן וּמִתְפַּנְּקִין וְלָא יִתְבּוּן עַל לִבְּהוֹן סִיגוּף אֲחֵיהוֹן׃ טוב טַב לְמֵיתַב בְּמִדְרַשׁ בֵּית אוּלְפָנָא לְמִשְׁתְּמַע נְזוּף גְּבַר חַכִּימָא בְּאוֹרַיְתָא מִגְּבַר דְּאָזֵיל לְמִשְׁמַע קָל טַבְלָא דְּשַׁטְיָין׃

כי

כי יש דברים הרבה · שמתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קוסמים ופוליסים והרבות הבל הרבו לו ומה יותר לו מהם: כי מי יודע · כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם האחרון: מספר ימי חיי הבלו · שהם מעט מספר ויעשם · לאותם מעשים בחיים מועטת שהוא חי שנה אחת קבר בכל סוף העובר ואע"פ שאמר שלמה בכל שתם ולא פירש מה כל דקל אדם בלכותו שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו ימיו בכל עובר זמן בלנו של פוף הפורח כן גדרם במדרש: כי מי יגיד לאדם · במה יתקיים הוא שקבו מפוסק לבניו אחריו תחת השמש: טוב שם משמן טוב יפה לאדם שם טוב משמן טוב וכיון שמות טוב הבסד חיים הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וכבר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים · טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד למטה שנאמר כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר ואגדלה שמך שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר ישמו לעולם שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון מצינו בעלי שמן טוב שנכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנכנסו משמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו · כולדם אריש אין הכל יודעין מה יהא מתם נסתלק בשכר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה כמון: טוב ללכת אל בית אבל · מדה שמסגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית משתה · שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם · בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי כמאתי דידל ידלונוהי דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דילוה ילוונים · ד"א באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואדם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה ויתכן ולא הלך יכול לומר לו מוסף שיולד לך בן ואם אינו עכשיו יגמול לו חסד לא עמך תבא לך שמחת חתונת בנך ואם הלך: והחי יתן אל לבו · הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו עוד: טוב כעס משחוק · מי שרודפת מדת הדין אחריו אלינטער טוב היה להם לדור המבול אם הרחם הקב"ה פניו ועותות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאלו הראה להם קיומא רוע פנים היו חוזרים למוטב · טוב היה לאדוניבזק אם ענשו אביו על כל יתרם שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: וייטב לב · יהפוך לב האדם להטיב דרכיו: לב חכמים בבית אבל · מחשבותם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה · תחת הסירים אין הרדים מיוסי מתיהם ולבם בריא כאולם: כי כקול הסירים · ועצי קוצים אשפונג בלעו: תחת הסיר כחמת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה אמר רבי יהושע בן לוי כל קיסא כד מיכון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין קירייתא קלהון אזיל לצומר אף אנו מן קיסיא מודיעים אף אנו מן העצים ויש צורך בנו חוץ הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החכמים: גם זה הבל ונמל · הוא שאמר הקב"ה לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם:

ז
טית רבתי בתלתא פי' בטל כתרגו' יען הכלתי בטולא יק"ל מתשה רבום' משתן המשתק מתרכי נתשה אל רא"ב המלכים דיסבוב ביותי דמתלפכין פי שמלפיני ובן תרגום של תלמג לכל השנים דיכך פירשנו: כתיאכתא כמשובס · כזורתא לשון ימי · כבירת חוכה לשון שחוק חוכא · וטלולא מוף גפרם לשון נוזפם קל טבלא כלי"ם קלף ניאר:

כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה׃ טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ׃ אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ׃ אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה׃ טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃ כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ׃ רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃ בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃

את־

כי. אֲרוּם פְּקַל קִיבְלַת סוּבִין דְּמִתּוֹקְדִין תְּחוֹת דּוּדָא כְּדֵין קָל חוּכָא דְּשַׁטְיָא אוּף הֵין הֲבָלוּ׃ כי. אֲרוּם אֲנִיסָא יְהַתֵּל חַכִּימָא בְּגִין דְּלָא אָזִיל בְּאוֹרְחָתֵיהּ וּמְהוֹבֵד בְּמִילוֹי בִּישַׁיָּא יַת חוּכְמַת לֵב חַכִּימַת דְּאִתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּמַתְּנָא מִן שְׁמַיָּא׃ טוב. טַב סוֹף עִסְקָא מִן שֵׁירוּיֵהּ דִּבְשֵׁירוּיֵהּ לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבַר מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ אֱלָהֵן סוֹף מִילְּתָא טַב אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבַר דְּטַב הוּא וְטַב מִן קֳדָם יְיָ גְּבַר דִּי שַׁלִּיט בְּרוּחֵיהּ וּמְכַבֵּשׁ יִצְרֵיהּ מִגְּבַר דְּאָזִיל בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ׃ אל. וּבְעִידָּן דְּתֵיתֵי עֲלָךְ אוֹכַחְתָּא מִן שְׁמַיָּא לָא תִבְהֵל בְּנַפְשָׁךְ לְמִרְתַּח וּלְמֵימַר פִּתְגָּמֵי סַרְבָנוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא אֲרוּם אִין אַנְתְּ סַבִּיל וְשָׁתִיק יִשְׁתְּבֵיק לָךְ חוֹבָךְ וְאִין אַתְּ מְסָרֵב וּמִרְתַּח דַּע אֲרוּם רִתְחָא בְּעִטְפֵי שַׁטְיָן יָנוּחַ עַד כְּרוֹן דִּי הוּבַר יֶהֱוֹן׃ אל. וּבְעִידָּן עָקְתָּךְ לָא תֵימַר מָה הֲוַת קַדְמַת דְּנָא טַב בְּעָלְמָא דְּיוֹמִין קַדְמָאִין הֲווֹ טָבִין וְאִינְשֵׁי דָּרָא הַהוּא הֲווֹ שַׁפִּירֵי עוֹבָדָא יַתִּיר מִן אִלֵּין בְּגִין כֵּן טָבָא הֲוָה מָטֵי לְהוֹן וְאַנְתְּ לָא עַל חוּכְמְתָא שְׁאֵלְתָּא עַל דְּנָא׃ טובה. טַבְתָּא חוּכְמְתָא דְּאוֹרַיְתָא עִם אַחְסָנַת מָמוֹנָא וְיַתִּיר לְגַבַר לְמֶהֱוֵי מְדַבַּר בְּעִנְוְתָנוּתָא עִם גּוּבְרִין דָּיְירֵי אַרְעָא דְּחָזַן טַב וּבִישׁ תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין׃ כי. אֲרוּם הֵיכְמָה דְּמִסְתַּתַּר גַּבְרָא בִּטְלַל חוּכְמְתָא הֵיכְדֵּין מִסְתַּתַּר בִּטְלַל כַּסְפָּא בְּעִידָּן דִּי עָבִיד מִינֵּיהּ צִדְקְתָא וּמוֹתַר מַנְדְּעָא בְּחוּכְמְתָא דְּאוֹרַיְתָא תְּחַיֵּי יַת מָרָהָא מִבֵּית קְבוּרְתָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי׃ ראה. הֲוֵי מִסְתַּכַּל יַת עוֹבָדָא דַּיְיָ וּגְבוּרְתֵיהּ דִּי עֲבַד יַת סַמְיָא יַת גִּבְנָא וְיַת חֲגִירָא לְמֶהֱוֵיהוֹן פְּרִישָׁן בְּעָלְמָא אֲרוּם מַן הוּא חַכִּימָא דְּיִכּוּל לְתַקָּנָא יַת חַד מִנְּהוֹן אֱלָהֵן מָרֵי עָלְמָא דִּי עַוְּתֵיהּ׃ ביום. בְּיוֹם דְּיוֹטִיב לָךְ תְּהֵי אַף אַנְתְּ בְּטִיבוּתָא וְתִיתַּב לְכָל עָלְמָא בְּגִין דְּלָא יֵיתֵי עֲלָךְ יוֹמָא בִּישָׁא חֲזֵי וְאִסְתַּכַּל וְאַף יַת דֵּין כָּל קֳבֵיל דֵּין עֲבַד יְיָ בְּגִין לְאוֹכָחָא אִינְשֵׁי עָלְמָא מִן בְּגַלַל דְּלָא יִשְׁכַּח אֱנָשׁ בַּתְרוֹהִי מִדַּעַם בִּישׁ לְעָלְמָא הַהוּא׃

את

כי העושק יהולל חכם · כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא ככה דתן ואבירם קנתרו את משה לומר ירא ה׳ ... וגומר ... את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הק״בה ואמר והבל לא הבלת את עתן ... בדבר ... יעתה תראה ולא תראה ... לא מלכיס׳ : לב מתנה · לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר כי ה׳ יתן חכמה : עושק · לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו ... כראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו א״ל כשאחרית טוב נגמר בטובה : טוב אחרית דבר מראשיתו · כמשמעו מראשיתו ... שהוא ... טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו ... ידרים ... דבר אחר טוב אחרית דבר אכוים במדרש קהלת : ארך רוח · המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב : אל תבהל · אל תמהר אל תאמר מה היה שהימים וגומר · אל תתמה על הטובה שהיתה בימי הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד : כי לא מחכמה שאלת · שהכל לפי זכות הדורות : טובה חכמה וגומר · חכמתה מעדה לבם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה : ויותר לרואי השמש · יתרון היא החכמה לכל הבריות · רואי השמש הן כל הבריות ... כמי שהחמה רואה אותו : כי בצל החכמה בצל הכסף · כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר ... ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה · ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעלים : ראה את מעשה האלהים · היאך הוא מתקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך כאיזה תדבק : כי מי יוכל לתקן · לאחר מיתה את הדבר אשר עוותו בחיים : ביום טובה היה בטוב · ביום שיש בידך לעשות טובה היה כעושי הטובים : וביום רעה ראה · כשתבא הרעה על העושים אותם ... שנאמר ... גם את זה לעמת זה · הטובה ושכר פעולתה לעמת הרעה ושכר פעולתה : על דברת · שלא ימצא האדם אחריו מאומה · לאחר ... של הק״בה :

קבילת בפק׳ כמו קובלנא כוכין דמתוקדין פי׳ קוצים הנשרפים דודא יורה חוכא לשון חוכא וטלולי׳ יהתל לשון היתול · שרויא התחלה למרתח לכעוס ל״ג האי נורכא דמרתח מסריכותא סרבנותא לשון מרידה וק״ל · בעטף כמו עטפים בלשון תגמ׳ חיק · עד כדון עד עתה · בטלל בצל וככר פירשנו שכונה תרגומו מטללתא גבינא גבן · פרישן פלאי · אלהין מרי עלמא רק אדון העולם אשר עוותהו וכידו לתקנו · מדעם כיום מתרגם כן על מאומה לשון מום וק״ל :

את הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד
בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו :
אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה
תשומם : אל תרשע הרבה ואל
תהי סכל למה תמות בלא עתך :
טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך
כי ירא אלהים יצא את כלם : החכמה
תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר :
כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
יחטא : גם לכל הדברים אשר ידברו
אל תתן לבך אשר לא תשמע את עבדך
מקללך : כי גם פעמים רבות ידע לבך
אשר גם את קללת אחרים : כל זה
נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה
ממני

את ית כולא חזית ביומי הבלותי
דמן קדם יי מתגזרין טב וביש למהוי בעלמא
על עיסק מזליא דאתבריאו בהון בני אנשא
דאית גבר זכאי אבד בצדקותיה בעלמא הדין
וזכותיה מנטרא ליה לעלמא דאתי ואית גבר
חייב דמאריך יומין בחובוהי וחושבן עובדוהי
בישיא נטרין ליה לעלמא דאתי לאתפרע מיניה
ביום דינא רבא : אל לא תהי זכאי
יתיר בעידן דאתחייב חייבא קטול בבית דינך
בדיל דחייסא עלוהי דלא למקטליה ולא תתחכם
בכן יתיר כחוכמת רשיעא דקיימין בדרך ולא
תאלף אורחתהון למא דין תצדי ית אורחתך :
אל לא תהך בתר הירהור לבך לאתחייבא
סגי ולא תרחק אורחך מן בית אולפן אורייתא
די למהוי שטיא למה דין אנת גרים מותא
לנפשך ויתקצרון שני חייך לממת עד דלא מטא זמנך לממת : טוב טב דתאחיד בעיסקי
עלמא הדין לגמול טובא לנפשך כאורח תגריא ואף מדין ספר אורייתא לא תשבוק חולקך ארום
גבר דחיל מן קדם יי נפק ית די חובת פולחנון · החכמה וחוכמת יוסף בר יעקב איסתייעא
עלוהי לחכימותיה כל קביל עשרתי אחוהי צדיקיא דשלטין בדחלתא דיי ולא שלט בהון יצרא
בישא בעידן דהוו יהיבין בקרתא דמצרים ולא קטלו ית יוסף אחוהון דהוה מצער להון בזיבנא
ההוא בקל מילוי : כי ארום לית גבר זכאי בארעא די יעביד טב כל יומוהי ולא ייחוב
קדם יי אבל גברא די ייחוב קדם יי חמי ליה למהדר בתיובתא עד דלא ימות : גם אוף
כל מיליא דימללון לך רשיעיא לא תמסור לבך לקבלותהון דלא ייתון יומין די תשמע ית עבדך
דילוט לך ולית לך חילא לאשתיזבא מן ידוי : כי ארום חזי לך למיצדק ית דינא בזמן די
ילוט לך גבר דלית דכוותך דאף זימנין סגיאין ידע לבך דאוף אנת הויתא לטי גוברין אוחרנין :
כל כל די אמרית בחנית בחוכמתא אמרית במימרי אחכום אף כל חוכמת אורייתא והיא רחקת
מיני

יש צדיק אובד בצדקו · אע"פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו ומעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה נומי ברגלו קראו לרופא לחתוך את רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאליו : אל תהי צדיק הרבה · כשאול שדימה להיות צדיק וריחם על הרשעים : ואל תתחכם יותר לדון ק"ו של שטות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו' : אל תרשע הרבה · אפילו רשעת מעט אל תוסיף להרשיע : למה תמות בלא עתך כשאול שנאמר וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק : טוב אשר תאחז בזה וגומר · אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הכתוב הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לספקם כו' · יצא את כולם · ידי שניהם לקיים הצדק והרשע כהלכתן : החכמה תעוז לחכם · לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא שפשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה : מעשרה שליטים · מצינו ביאשיהו שספד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגומר הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטובה מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם : אשר היו בעיר · בירושלים והכתוב מביא אחריו יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו : כי אדם אין צדיק בארץ · לפיכך צריך לפשפש במעשיו : גם לכל הדברים וגומר · לפי שנדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן · אשר לא תשמע את עבדך מקללך · אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך · ד"א מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל וחומס בהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו · ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים עשרה דורות שלפניו : ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים עשרה דורות שלפניו : ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו · ד"א לחכם זה משה עשרה שליטים עשרה דברים שהמשכן את סגוף על ידי מאכלת : פותח לזוטה מן זוטה לכרמה וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו לעשה שלא כנצרך לאכלת ת' יום ות' לילה כל הענין הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ק"א ולא ודוק) ועל שלמעלן : נסיתי בחכמה · בתורה : אמרתי אחכמה · לדעת את החכמה · והיא רחוקה ממני · ומה היא זו : רחוק מה שהיה את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית : ועמוק עמוק · מי ימצאנו מי שאין לו רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור · ועוד סבותי לדעת ולתור · ולבקש חכמה פרשת פרה אדומה
נחשבון

שחיקא
לשון חם
לחום עליו
אחלף פירש
תלמוד כמו
והחליפך
וכו' תצדי
תשומם לשון
צדיה ורקני
דכתיב
בפיקקי
פלא' הדין
דרש אשר
תאחז בזה
בעולם הזה
וגם מזה על
העורם כמו
לא ימיש ספ'
התורה הזה
נק"ל כתורה
תגרי' כדרך
הסוחרים
אסתייעא
וכו כמו
אסכים ליה
חכמתו
וסייעה לו
לעזר יק"ל ·
קביל כנגד ·
בקל מילוי
כמעט דברי'
ומילי דברי ·
חמיף ליה
ראוי לו
לאזור
בתשובה ·
לקבלותהון
י"מ לנגדם
ויותר הם
נכון לפרש
מלשון
קובלנא
וצעקתם
לפי הענין
וי"מ קבלה
ואינו נכון
עפ"י דה"לל
לקבלים ·
די"ל ט פירש
פיקלוי חילא
נח
זרו ונסתר
ודייק מפמ'
עתק ככל
פקתי על כ'
דברים
המתוקים
ונעלמים
מהאדם יום
מותו ויום
בא מצותנו :

מפני : רחוק מה שהיה ועמק עמק מי ימצאנו : סבותי אני ולבי לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון ולדעת רשע כסל והסכלות הוללות : ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה : ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון : אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי : לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים : מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא : אני פי מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים :

אל־

מיני : רחוק הא כבר אתרחק מבני נשא למידע כל מה דהוה מן יומי עלמא ורז יום מותא ורז יום דייתי מלכא משיחא מן הוא דישכחינה בחוכמתא : סבותי חזרית אנא לחשבא בלבי ולמידע ולאללא ולמתבע חוכמתא וחושבן אגר עובדוי צדיקיא ולמידע פורענותא חובא דשטיא וסוכלתנו חולחולתא דמלכותא : ומוצא ואשכחית אנא פתגם דמריר על אינש יתיר מן מריר יום מותא ית אתתא דהיא עבדת עקין סגיאין לבעלה ומצדתן ותקלן בלבא כפתן ידהא בדיל דלא למפלח בהון תקין קדם יי גבר די יפטיר יתה בגט פטורין ישתיזב מיננה וחייבא קדם יי גבר דיסבינה ויתלכד בזנותהא : ראה חזי דין עובדא דאשכחית אמרה קהלת דמתקרי שלמה מלכא דישראל כוונית מליא חדא חד עם חברתא למשכח חשבן בני אינשא מה יהא בסופיהון : אשר אית פתגם אוחרן דעוד תבעת נפשי ולא אשכחית גבר שלים וזכאי בלא חיבולא מן יומי דאחיליד אדם עד די אתיליד אברהם צדיקא די אשתכח מהימן וזכאי בין אלף מלכין דאתכנשו למעבד מגדלא בבבל ואתתא בכל אילין נשיהון דמלכיא כשרה לא אשכחית : לבד לחוד חזי דין אשכחית די עבד יי אדם קדמאה תקיף קדמוי וזכאי וחיויא וחוה אנהו אטעין למיכל מן פיריא אילנא דאכלין פירוי חכימין למידע בין טב לביש וגרמו לאסתקפא עלוהי יום מותא ולכל דרי עלמא ואינון תבעו למשכח חשבונין סגיאין בגין לאיתאה מחתא על דיירי ארעא : מי מן הוא חכימא דיכיל למיקם קביל חוכמתא סא דגבר הכים דיי ולמדע פשר מיליא כנביאיא חוכמתא דגבר חכים תנהור זיו אפוהי בעיני צדיקיא וחציף אפין מתחלפן כל אורחתיה מטב לביש : אני הוי זהיר ית פומא על גזירת מלכא למיטר מה די פקידנא ועל עיסק מומתא דיי אזדהר דלא תימי בשום מימריה על מגן :

אל

חשבון קץ הגאולה : ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתם של מנוסם וסכלות הוללות ומעורבב ומשועמם שבם : ומוצא אני מר ממות · שהיא קשה מי' דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא ב"בב בסוגיפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו האפיקורוסות : וחרמי' לבה · לשון · מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו : אסורים ידים · ומשמחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות · אסורים שם דבר של קשורים כמו ויתפו אסוריו קשוריו בן פירשו מנחם · ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון · כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה אמרה קהלת · אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו שמשכלת במקבצת החכמה : קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו כלשון זכר מוסב על הקובהם והוא שלמה ובמדרש מצינו א"ר ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה כלשון זכר ופעמים משיחה כלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחד אומר כי אתה עזרתי · כתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחד אומר מבשרת ציון · אשר עוד בקשה נפשי · לבד אלה האמורי' למעלה שבקשתים ולא מצאתי' בקשה עוד נפשי כשרים בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן : אדם אחד מאלף מצאתי · כנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצליח שראויים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לגמרא אלא עשרה ואותן י' שנכנסין לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף : ואשה בכל אלה · אפי' כאלף לכך אתה צריך להזהר בה : לבד ראה זה מצאתי · שבאה לעולם תקלה על ידה : אשר עשה · הקב"ה את האדם שהוא ישר : והמה · משנזדווגה לו אשה אשתו ונעשו שניהם ונקראו המה : בקשו חשבונות רבים ומזימות מחשבות של חטא כך נדרש במדרש : מי כהחכם יודע · מי בעולם חשוב כאדם חכם · ומי יודע פשר דבר · פשרון של דבר כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם כירמיה שמים נתגלו לו רזי פשרים מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים : ועוז פניו ישונא · משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו : אני פי מלך שמור · לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם שהיא הטובה שבכולן : ועל דברת שבועת אלהים · שנשבענו לו כתרגם לשמור מצותיו · ד"א אני נכון לשמור פי מלכי האומות שמושלים בנו בגולותינו ותרגומיות ועל דברת שבועת אלהים ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום ועל דברת והגל דברת שבועה אלהי אשמור פי המלכים וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנצר לך מלכא אתה נבוכד נצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתביותך אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דחת מלכא לנו למבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאם אומר מלכא לעבוד ע"ז נבוכד נצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין :

ולאללא פי' ולרגלי יכן בת"י פ מקן דף פ"ב ע"ב פסו' לוי"ם חולחילתא ככר פי' שהוא תרגו' דפוללות ובקל להתחלף מם סמו' ממוגא אחד' כתגם מעשם רפ והקלן מנשול לשון תקלה :

ח

הפתו אסורים: כדיל כו' בעבור שלא לעבוד וכו' כאשר אירע לו שהנשים הטו לבבו ואתלכד בזנותהא נלכדם · לע"ז ע"ד האת אשם הקח זרים · כוונית לשון כוונה ונ"א לשון ישר וכן תרגוס דרגל ישרים ור"ל שהיא מייסר ומתקין · תכולא פיר' עבירם · והטעם כת"ם חכמי האמת שמכל עביר' ב"מ נכרא מניחית ומלאך חבלה וחוויא נחש קדמוני אטעין הטעתו לאסתקפא לסבי' כלילה קביזור מתי' וחציף אפין דרש עוז כמו עז פנים ישנו' תומת' ותימי לשון שבועה:

אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי
כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה׃ בַּאֲשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ
שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה׃ שׁוֹמֵר
מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב
חָכָם׃ כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת
הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה
כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ אֵין אָדָם
שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם
הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע
אֶת־בְּעָלָיו׃ אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־
לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת
אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ וּבְכֵן
רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ
וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל׃
אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־
כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃
אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ
אָנִי

לא תנוח לבלאס בתרגו קלף מנאתי כתו׳ לא תנוח כדיל דלא לבלאס · וכמי ירנס דמתי לשון מישים בידו למחות · וקשוט אמת · עסקא כבר מבוא מבוא תרגו דתמן · אודן כידון · דמות רכון · לשיזבא להציל · ואשתציאו כפרתו ונתכלו בכליון וכן כל לשון שמדם מתורגם פניה ·

אל | ובעידן רוגזא דיי לא תהות
לצלאה קדמוהי אתבהיל קדמוהי אזיל וצלי
ותבעי רחמין מניה בגין דלא תקום בפתגם ביש
ארום רבון כל עלמיא יי כל די יצבי יעביד׃
באשר | באתר דאית גזירת מימרא דמלכא
דשליט על כל עלמא מתעבדא בבהילו ומן הוא
גברא דמחי בידיה ויימר ליה מה עבדתא׃
שומר | גבר די נטיר פקודיא דיי לא ינדע
מדעם לעלמא דאתי ועידן צלותא ודין וקשוט
אשתמודע בלבב חכימיא׃ כי | ארום לכל
עסקא אית עידן טב וביש ועל דין יקשוט אחרן
כל עלמא וכד אתגזר מן קדם יי למהוי פורענותא
בעלמא על חובת אנשא עברי בישא דמטאן
עלוהי׃ כי | ארום ליתוהי חכים מה דעתיד
למהוי בסופיה עלוהי ארום בעידן די יהי רעוא
מן קדם יי לאבאשא ליה מן הוא די יחוי ליה׃
אין | לית אנש דישלוט ברוח נשמתא למנע
ית נשמתא דחיי בגין דלא יפסוק מן גופא
דאנשא ולית שלטנא ביום מותא לשיזבא גבר לחבריה ולית מני זינא מסתייעין בקרבא ולא ישזיב
חוב ית מרוהי ביום דינא רבא׃ את | ית כל דין חזית די הוה בעלמא ויהבית ית לבי
למדע ית כל עובדא דאתעביד בעלמא תחות שמשא בעידן די ישלוט אנש באנש לאבאשא ליה׃
ובכן | ובקושטא חזית חייביא דאתקברו ואשתיציאו מעלמא מאתר קדיש דצדיקיא שרין
תמן ואזלו לאיתוקדא בגהנם ואתנשיו מביני יתבי קרתא והיכמא דעבדו אתגזיר להון אף דין
הבלו׃ אשר | ומן בגלל דלית מתעביד פתגם פורענות רשיעיא בפריע על עובדיהון
בישיא בגין כן אתמלי לבא דבני אנשא בהון למעבד ביש בעלמא הדין׃
אשר | ובזמן דחייבא יעביד ביש מאה שנין ומן קדם יי אתיהיבת ליה ארכא בגין דיתיב ארום
אתגלי

אל תבהל מפניו תלך · אל תבהל לומר אלך ואברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: ואל תעמוד בדבר רע · אל תתמיד עצמך עוסק בדברים רעים כי כל אשר יחפוץ לפרוע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: באשר דבר מלך שלטון · בשביל אשר דבר הקב״ה ברוך הוא מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה: ואשר שומר מצוה וגו׳ לא תדע דבר רע ולא תבואך: ועת ומשפט ידע לב חכם · החכם יודע שיש עת קצוב לפקודת רשעים ומשפט לפני הקב״ה ברוך הוא שסופו לפרוע מהם משפט ומשגיח בלבו והיא הפורענות: כי לכל חפץ · שהאדם עושה חפצו ומוכר על רשעו עת לפרוע ומשפט ופורענות׳ מוכנת: כי רעת האדם רבה עליו · כאשר רבה רעת האדם ומאתו גדושה אז באה פקודתו וכי מתמה בלשון כאשר כתוב כי יהיה להם דבר בא אלי: כי איננו יודע מה שיהיה · כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו לזה שעתיד הקב״ה ברוך הוא להביאו במשפט ואוי לו בכך: כי כאשר יהיה · הפורענות מי יגיד לו להמלך ביוליטיל כוהנם וליטול רשות פתע פתאום יבואנו: אין אדם שליט ברוח · ברוחו ויכבוש של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות ואין שלטון · שלטים מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אמר מותו וימלך דוד וכיום מותו ויקרבו ימי דוד למות ולא הוזכר מלכות כאן: ואין משלחת במלחמה · זו לא תהא לו אלא כלי זעם כמו משלחת מלאכי רעים ולא עוזרי מוקשים: את כל זה ראיתי · בעולם · ונתון את לבי לכל מעשה · וגם לבל עת שם כבר אדם כבר מותו לעו ראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו ומנוו כהפך לרעתו עמלק כתגבר על ישראל ובפו ואחריתו עדי אובד כן פרעה כן נבוכד נאצר כן סנחריב: ובכן · וגם: ראיתי רשעים קבורים · כמו לכו זו ראיתי רשעים קבורים שהיו ראוין להיות בעפר שהיו כבושים בין שאר אומות שנאמר עליהם ורשעים לא היו ושלטו כביתו של הקב״ה ברוך הוא שהוא מקום קדוש ובלבבם את זה הלוחם היו מתהלכים מעירם אשר כן וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתבחו אלא וישתכחו כך דרשו רז״ל ולפניין הפשט כך נדרש באגדה ומקום שישתכח שמם וזכרם מן העיר שעשו כן עמו כם זה׳ וקבלתי את כל המגיד אל שמקים גבו טכמקים ענינו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר ה׳ כעיר צלמם תבזה׳ גם זה · אחר מן הבלים שמתמרו ליצלם ליגיע את הבריות שאין הקב״ה ברוך הוא ממהר להפרע במעשיהם הרעה וכרי ... שבורים אין דין ואין דיין: אשר אין נעשה פתגם משפט מעשה הרעה מהרה · שאין הקב״ה ממהר להפרע מעוני הרעה ... כן הם סבור שאין דין ולא לבם כקרבם לעשות רע: אשר חוטא וגו׳ · לפי שהחוטא ... את הכל מהם ... וריכוחות ומאריך לו הקב״ה ולמינו נפרע ממנו: מאת · מקרא קצר ודבק לפנים לומר מאת יאמים אות מגיש מאה איפ וכן ונכורת מקרא קצר וחסר שבורת כעם ולא תיין כמאר שכרות:
כי

אני אשר יהיה־טוב ליראי האלהים אשר ייראו
מלפניו : וטוב לא־יהיה לרשע ולא־יאריך
ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים :
יש־הבל אשר נעשה על־הארץ אשר יש
צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים
ויש רשעים שמגיע אלהם כמעשה הצדיקים
אמרתי שגם־זה הבל : ושבחתי אני את־
השמחה אשר אין־טוב לאדם תחת השמש כי
אם־לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו
ימי חייו אשר־נתן־לו האלהים תחת השמש :
כאשר נתתי את־לבי לדעת חכמה ולראות את־
הענין אשר נעשה על־הארץ כי גם ביום ובלילה
שנה בעיניו איננו ראה : וראיתי את־כל־
מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא את־
המעשה אשר נעשה תחת־השמש בשל אשר
יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם־יאמר
החכם לדעת לא יוכל למצא :

ט

כי את־כל־
זה נתתי אל־לבי ולבור את־כל־זה אשר
הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים
וגם־

אתגלי ליה ברוח קודשא וידעית אנא דיהי טב לעלמא דאתי לדחליא דיי דדחלין מן קדמוהי ועבדין רעותיה : וטוב וטב לא יהי לרשיעא ולא יהי ליה ארכא לעלמא דאתי ובעלמא הדין אתקטעין יומי חיוהי ויערקון ויחלפון כטללא בגין דליתוהי דחיל מן קדם יי : יש איכא הבלו דאתגזר למהוי מתעביד על אפי ארעא דאית צדיקיא דמטי להון ביש כאלו אנון עבדין כעובדי חייביא ואית חייבין דמטי להון טב כאלו אנון עבדין כעובדי צדיקיא וחזית ברוח קודשא דביש דמטי לצדיקיא בעלמא הדין לא על חוביהון אלהן למגבי מנהון חובא קלילא למהוי אגריהון שלים לעלמא דאתי וטב דמטי לחייביא בעלמא הדין לא על זכותיהון אלא למפרע להון אגרא על זכותיא קלילא דעבדו למהויהון אכלין אגריהון בעלמא הדין ולהובדא חולקיהון לעלמא דאתי אמרית במימרי דאף דין הבלו : ושבחתי ושבחית אנא ית חדות אוריתא ארום לית טב לאנש בעלמא הדין תחות שמשא ארום אלהן למיכל ולמשתי ולמחדי במורחיה ובחולקיה דאתיהיב ליה מן שמיא ולא יושיט ידיה בחטופין ואניסא והוא ילוייה לשלם לעלמא ההוא ויקביל אגר שלים על טורחיה די טרח בשלמותא כל יומי חיוהי די הב ליה יי בעלמא הדין תחות שמשא : כאשר כמא די יהבית ית לבבי למנדע חוכמת אוריתא ולמחזי ית גוון דאתעביד על ארעא ארום אף חכימא דיצבי למעסק באוריתא ולאשכחא חוכמתא טורחא הוה ליה ארום אף ביממא לא ינוח ובליליא שינתא בעינוהי לא חזי : וראיתי וחזית אנא ית כל עובד גבורתא דיי ארום דחילא הוא ולית רשו לאנש לאשכחא ית עובד גבורתא דיי דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא כד יטרח אנש למתבע מה דעתיד למהוי ולא ישכח ואף אם יימר גבר חכים במימריה למנדע מה דעתיד למהוי בסוף יומיא לית ליה רשו למשכח : כי ארום ית כל דין יהבית על לבי ולמבלוש ית כל דין די צדיקיא וחכימיא ותלמידיהון דמשתעבדין להון על עיסק אולפן אוריתא מסירין בידא דיי ומניה אתגזר על כל עלמא כל מה דיהי ביומיהון

אף

כי גם יודע אני · כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעי' ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעי' יודע אני שסוף כל אחד וא' ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהים : יש הבל · דבר שמכשיל את הבריות : אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעי' ויש רשעי' שמגיע אליה' טובה כמעשה הצדיקי' אמרתי שגם זה אח' מן ההבלים הנוהגי' בעולם ודרכותיו · דרשו לצד אחר במסכ' הוריו' ואינו מיושב לי על שיטת דבור חיים שהכם לומר שגם זה הבל : את השמחה · שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודי' ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בכסף ומרבים וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושוטף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אשת אשתו שטוף אחרי הנשי' לפרסה אחרי אשת איש : לאכול ולשתות · מתה שתתן לו הקב"ה ולשמח בחלקו ומ"א · כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה כענין שנ' לכו שברו ואכלו וגו' : והוא ילוונו · יתחבר עמו כענין שנ' והלך לפניך צדקך : ימי חייו אשר נתן לו האלהים · יעשה כן וסוף המקר' מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילוונו בעמלו : כאשר נתתי את לבי · אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה לו אלא לשון ותן כמו כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו' אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו' · אז וראיתי כל מעשה האלהים : שנה בעיניו איננו רואה · הרשע השטוף אחר הממון והבריות : וראיתי את כל מעשה האלהים · שמסר לבריות : כי לא יוכל האדם למצוא וגו' · אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעי' מצליחים וצדיקי' יורדים : בשל אשר יעמול האדם לבקש · בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף האדם ואינן יכולין · וגם אם יאמר החכם · שהוא יודע לא יוכל שהרי משה רבינו לא עמד על הדבר כאומרו הודיעני נא את דרכיך : ולבור · ולברר · את כל זה · לבררם ולפותרם : אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים : שהוא פורע והוא מעשים כדי להטיבם באחריתם : ועבדיהם · הם תלמידיהם שמתעסקים הולכי אורחותיו :

אתקטעין פי' יקצרון ימין ·

ויפרקון לשו' ריגם וכריתם ·

קלילא לשון מיעוט וקטנות ·

ילוייה לשון לויה ·

יושיט פי' יגי' ·

בחטופין פי' גזל ·

דיכבי פי' פירכם ·

ולמבלוש לשון בקשה וחפוש יתרגום דוייפש ופש בלשמלד פי' רב סעדיה חפש אוצרות ·

גם־אהבה גם־שנאה אין יודע האדם הכל
לפניהם: הכל כאשר לכל מקרה אחד
לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזבח
ולאשר איננו זבח כטוב כחטא הנשבע כאשר
שבועה ירא: זה רע בכל אשר־נעשה
תחת השמש כי־מקרה אחד לכל וגם לב בני־
האדם מלא־רע והוללות בלבבם בחייהם
ואחריו אל־המתים: כי־מי אשר יבחר
אל־כל־החיים יש בטחון כי־לכלב חי הוא טוב
מן האריה המת: כי החיים יודעים שימתו
והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם
שכר כי נשכח זכרם: גם אהבתם גם־
שנאתם גם־קנאתם כבר אבדה וחלק אין־להם
עוד לעולם בכל אשר־נעשה תחת השמש:
לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב־טוב יינך
כי כבר רצה האלהים את־מעשיך:

בכל

אף רחמתא די רחמינון גבר אף סניאתא דסנינן
גבר לית נביא בעלמא די ינדע מה דיהי באנשא
פולא במזלא אתגזר למהוי קדמיהון:
הכל פולא במזלא תליא מן שמיא
אתגזר מה דעתיד למהוי לכולא אירעון חד
לזכאה ולחייבא לדתקנן אורחתיה ולמדכי
נפשיה ולמסאיב נפשיה ולמקרב נכסת קודשיא
ולדליתוהי מקריב נכסת קודשין ופטבא כחייבא
פגבר דיומי לשקרא כגבר דממותא דחיל: זה
דין מזל ביש בכל עלמא די יתעביד תחות
שמשא ארום ארעון חד לכולא לכל דיירי ארעא
ואף לבא דבני אנשא אתמלי ביש על דא
וחולחולתא בלבביהון כל יומי חייהון ובתר
סופוהי דאנשא נטיר ליה לאתוופחא עם מתיא
בדין חייבא: כי ארום מן גברא די
אתבחר לכל פתגמי אוריתא ולמקני חיי עלמא
דאתי אית ליה סבר ארום כלבא חייא הוא טב
מן אריא די הוא מית: כי ארום צדיקיא
ידעין דאין יחובון עתידין למהויהון חשיבין כמיתיא לעלמא דאתי בגין כן נטרין אורחיהון ולא
חייבין ואין יחובון תייבין בתיובתא וחייביא ליתיהון ידעין מדעם טב על דלא אוטיבו עובדיהון
בחייהון וליתיהון ידעין מדעם טב לעלמא דאתי ולית להון אגר טב בתר מותיהון ארום אתנשי
דכרניהון מבני צדיקיא: גם בתר מותיהון דרשיעיא לית בהון צרוך אף רחימתהון
אף שנאתהון אף קנאתהון הא כבר הובדון מן עלמא וחולק טב לית להון עוד עם צדיקיא לעלמא
דאתי ולית להון הנייה מן כל מה דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא: לך
אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי עתיד מרי עלמא למימר לכל צדיקיא באנפי נפשיה איזיל
טעום בהדווא לחמך דאתותב לך על לחמך די יהיבתא לעניא ולחשוכא דהוו כפין ושתי
בלב טב חמרא דאצטנע לך בגן עדן חלף חמרך דמזגתא לעניא וחשוכא דהוו צחי ארום
הא כבר אתרעית קדם יי עובדך טבא:

בכל

גם אהבה גם שנאה · אין יודעין אחר הבריות ואין מכירין את לב כמה יאהבו למקום וכמה הם שונאים: הכל
לפניהם · לפני הצדיקים והחכמים · הכל כאשר לכל · הכל רואים ללכם כאשר מגיע לכל אדם שסוף דבר לתת
לכל איש כדרכיו: מקרה אחד · ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה
לכולם כל זה הם יודעים ואף על פי כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש שכר ביניהם לעולם הבא:
לצדיק · כגון נח: לרשע · פרעה נכה זה נבלע וזה נבלע: לטוב · זה משה: לטהור · זה אהרן · ולטמא ·
אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה
אחד להם: ולזובח · זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיהו: ולאשר איננו זובח · זה אחאב שביטל את ישראל מעלות
לרגל זה מת בחצים וזה מת בחצים: כטוב · זה דוד: כחוטא · זה נבוכד נאצר: זה בנה בית המקדש וזה
החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה: הנשבע זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר גם במלך נבוכד נאצר
מרד אשר השביעו וגו': כאשר שבועה ירא · זה שמעון שנאמר ויאמר אליהם שמעון השבעו לי פן תפגעון כי אתם
למדו שהיתה שבועה חמורה לו וזה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים: על כן לב בני האדם מלא רע ·
שאומרים אין דין שורפנות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק פעמים לרשע: ואחריו אל המתים ·
ומשם יורדים לגיהנם · כי מי אשר יבחר אל כל החיים יש בטחון · כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר
לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה
המת · ושניהם רשעים טוב היה לו לנבוזר אדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכד נאצר רבו
שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגהינם ועבדו בגן עדן · ורבותינו דרשו לענין מתעסקין את
הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו עליו תינוק או ככר: כי
החיים יודעים שימותו · ואולי ישובו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל המתים אינם יודעים מאומה ואין עוד
להם שכר בעולם שיש בן מן המיתה ואילך את מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת: גם אהבתם · שאהבו פתי ולצון · גם
שנאתם · ששנאו דעת: גם קנאתם · שהקניאו להקב"ה בהבליהם וחלק אין להם בכל אשר נעשה וגו' · אבל
לא הוסיפו להם זכות בעולם לאותן רשעים שעבדו ע"א ואין להם כפרה לאחר מיתם: לך אכול בשמחה · אבל
אתה הצדיק שכבר רצה הקדוש ברוך הוא את מעשיך הטובים ותוכה לעולם הבא · לך אכול בשמחה:

בכל

רחימת׳ פי׳ אהבה · סניאיתא פי׳ שנאה · אירעון פי׳ מקרה · ותבר ק׳ · מדכי פי׳ לטהור · נכסת פי׳ זבח · דיומי פי׳ הישבע · דמומתא פי׳ שבועה · אתבחר תרגום של יבוחר · סבר פי׳ תקוה · וחולחולתא פי׳ חרדה לבו ותחלחל המלכה · אתנשי לשון שכחה · ולחשוכא פי׳ עני · כפין פי׳ רעב · דאצטנע פי׳ נגנז ונכנס · צחי פי׳ צמא · אתרעית לשון רצון:

בכל־עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על־ראשך אל־יחסר: ראה חיים עם־אשה אשר־אהבת כל־ימי חיי הבלך אשר נתן־לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר־אתה עמל תחת השמש: כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שמה: שבתי וראה תחת־השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן כי־עת ופגע יקרה את־כלם: כי גם לא־ידע האדם את־עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם: גם־זה ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי: עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא־אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצודים גדלים:

בכל בכל עידן יהוויין כסותך חיוורין מן כל סואבות חובתא ושמא טבא דמתיל למשח רבותא קני בגין די ימטון בירכתא על רישך וטיבותך אל יחסר: ראה חזי חיין טבין עם אתתא דרחימתא כל יומי חיי הבלותך די יהבי׳ לך במזלא בעלמא הדין תחות שמשא ארום היא חולקך בחיין ובטורחותך די אנת טרחתא בעלמא הדין תחות שמשא:

כל כל די מספקא ידך למעבד טיבו וצדקתא עם מסכינא בכל חילך עביד ארום בתר מותא לית לגבר עובדא וחושבנא ומנדעא וחוכמתא בבית קבורתא דאת אזיל תמן ולא יסייעון לך אלהן עובדין טבין וצדקתא בלחודיהון:

שבתי אמר שלמה מלכא כד הוויתי יתיב על כורסי מלכותי אסתכלית וחזית בעלמא הדין תחות שמשא ארום לא גוברין דאינון קלילין כנשרין מסתייעין למהט לאשתיזבא מן מותא בקרבא ולא גיבריא מסתייעין באגחותהון קרבא בגבורתהון ואף לא חכימיא מסתייעין בחוכמתהון למסבע לחמא בעידן כפנא ואף לא סוכלתנין מסתייעין בסוכלתנותהון למכנוש עותרא ואף לא ידעי בינה מסתייעין סא משמיעין במנדעותהון למשכח רחמין בעיני מלכא ארום עידן ועריתא במזליהון יערע ית כולהון:

כי ארום אף לא אשתמודע לגבר ית זמניה בין טב לביש מן מה דעתיד למהוי בעלמא ולמיתי עלוי כנוני ימא דמתאחדין בחכה וכצפרי שמיא דמתאחדין בתקולא כוותהון מיתקלין בני אנשא לזמן בישתא דאתעתדא למהוי נפלא עליהון ויגעא חרא משמיא: גם אף דין חזיתי דהיא חוכמתא בעלמא הדין תחות שמשא ורבתא היא לותי: עיר גוף בר נשא דמתיל לקרתא זעירתא וגברין גברי חילא דקלילין זכותיה בגו לבא דאנשא ויעול לות גופא יצרא בישא דמתיל למלך רב ותקיף לאתכנעא ואסחר ית לבא למטעי יתיה ובנא עלוהי אתר למיתב עד די יצבי לאסטיותיה מן אורחן דתקנן קדם יי לאחרא יתיה במצודין רברבין דגהינם לאדלקותיה שבע זמנין על חובוהי:

ומצא

בכל עת יהיו בגדיך לבנים · הזהר שיהיו מעשיך טובים · ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא לא יפנה מיד מלהכין בגדיו ויהיו לבנים וכן עת מחר פתאום יקרא אל הסעודה · כל שעה בגדיו לבנים ויהא רחוץ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת: ראה חיים עם אשה אשר אהבת · ראה וסכן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת"ח אשר בידך: כי הוא חלקך בחיים · אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים כשלם שזה להתפרנס מן האומנות וכעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון: כל אשר תמצא ידך לעשות · רצון קונך כמוך שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה בשאול לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא הפורש כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשימות החוטאים דין וחשבון יכך נדרש במדרש והכא לפותרו כלא פירוש במשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין: שבתי וראה · כמו זכור והדרוכט כלמו: לא לקלים המרוץ לא עמדה להם · כגון אשה אל שהיה לאחי ליגב ששים כור פולט ונומר ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידם: ולא לגבורים המלחמה לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים עושר · כגון איוב בתחלה ויסי מקנהו וגו' כשבלא שעתו אמר חנוני חנוני אתם רעי: וגם לא לנבונים יודע ונבון ממנו כישראל לא מצא חן כתפילתו שיכנס לארץ: ולא לידעים חן · הרי משה אין כי עת ופגע · במשמעו · ד"א כי עת יקרה אותם הפגעים והחתמה יהיו רגילין בהם שלא יכולו לדברים הללו: כדגים שנאחזים במצודה רעה כדגים גדולים שנאחזים כמו המצודה ברעם ובהנים ופירשו רבותינו היא חכם שאינם · אלא במין מתם ודג גדול נלכד בם: כהם יוקשים כמו אדם · במכשול קטן ונחלש כמו המצודה הרעה והפח כבאליס בני אדם בעת פקודת רעתם בשבא עתם ניבול הרעם עליהם פתאום כמצודה רעה תגנובא בלעו: כהם · כמותם:

ואדם

אמפיק התנה תרגומו לאון מכון יהבנא למירסט נגון כהנחתון עירב כהערבתון תרכבי מלה זה לא לשון נגיחה ונדרעית ג"כ לשון יוקרת וסגים כמוכים רע כדגים · דמתאחדין כת"פ פירש הנאחזים ככלי הנקרא אנגל בל"ע שכדי כן הדגים ולא כפ"ש מפרש זולתי יקרא כתובה נשון חוב וחטא יטפותו מפורסם וק"ל כתקול פי מכשול: דהתעפר · המפותרת · לאבטיותים פי' לספירן תכיך שכל לאחדא לאתמן ·

וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא׃ וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים׃ טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה׃

י

זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט׃ לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ׃ וְגַם־בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא׃ אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים׃ יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט׃

נתן

מוזלזלא לגון מזולזל · כחשאי פיר' עכין כיחות' והשקט · דמיין פירש שמעק · עקתא פי' ברח · מני קרבא פירש כלי מלחמה · כדיבבא כזבוב · דמסרי מסריח · דתכבס מתחק ·

ומצא והשתכח בגו גוף יצרא טבא מסכן וחכים ואתגבר עלוהי וכבש יתיה בחוכמתיה ושיזיב ית גופא מן דינא דגהינם בתוקפיה ובחוכמתיה היכמא דגברא עכיד לקרבא ומשזיב ית יתבי קרתא בחוכמת לבביה ואנש לא דכר בתר כן ליצרא טבא דשיזביה אלהין יימר בלבביה זכאה אנא היכמה דיתבי קרתא ההיא לא דכירין ית עניא ההוא דשזיב יתהון : ואמרתי ואמרית אנא במימרי טבא חכמת צדיקיא מפח גבורת רשעיא דחוכמת צדיקיא וזכותיה משיזבא ליה ולאנשי דריה ותקוף רשיעא דקאים בתוקפיה דלביה בדיל דלא למהדר בתיובתא מהפלא ליה בלחודוהי וחוכמת צדיקא עניא מזדלזלא בעיני רשיעי דרי ובעידן דיוכח יתהון על עובריהון בישיא ופתגמי אוכחתיה ליתינון מתקבלין : דברי מלי רצלותא דחכימיא בחשאי מתקבלין קדם מרי עלמא יתיר מקבלת קל גברא רשיעא דהוא שליט על שטיין דפגין ולית מקבל : טובה טבא חוכמת חכימא בעידן עקתא יתיר מן מני קרבא בעידן אגיחות קרבא וגברא חייבא חד דאיתיה בדרא גרים להובדא טבתא רבתא מן עלמא : זבובי ויצרא בישא דשכין על תרעי לבא הי כדיבבא וגרים מותא בעלמא על דמסרי חכימא בעידן דחטי ומחבל שמא טבא דהוה דמי מן קדמת דנא למשח רבותא דמבסם בביסמנין וכמה יאי ויקיר יתיר מן חוכמת חכימין ועותר עתירין גבר דטפשותיה זעיר וקליל : לב לבא דחכימא למיקני אורייתא דאיתיהיבת ביד ימינא דיי ולבא דשטיא למקני נכסין דכסף ודהב : וגם ואף באורחא סריכא בעידן דשטיא אזיל לבית חסיר מן חוכמתא ועבד מילין דלא תקנין לאתעוברא וכולא אמרין דשטיא הוא : אם אין רוחא דיצרא בישא מתל בך ומתגבר למיסק עלך אתרך טב די הויתא נהיג למיקם ביה לא תשבק ארום פתגמי אורייתא אתבריאו אסו בעלמא למשבק ולמנשי מן קדם יי חובין רברבין : יש אית בישתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ומה נזקא בעלמא בפתגמא דשלותא דנפקא מהחצפא על גברא ומן קדם שולטן :

נתן

ואדם לא זכר · לא היה חושבו לכלום ; ואמרתי אני · כראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה
לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו ; ומ"א עיר קטנה · זה הגוף · ואנשים בה מעט · אלו איבריו של אדם : מלך
גדול · זה יצר הרע שכל איבריו מרגישים בו ; איש מסכן · יצר טוב : בנחת נשמעים מקובלים הם לבריות ;
משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכו' · מזעקת מושל בכסילים · מלכי האומות
מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין : טובה חכמה מכלי קרב חכמתה של סרח שנאמר
ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב : וחוטא אחד יאבד טובה
הרבה · אילולי שהרגו לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו · ד"א וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · הרי שהיו
ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחטא ונמצאו מרובים כמצא שהכריע את כולם לחובה : זבובי מות
יבאיש יביע וגומר · כגון בימי החורף שאין זבובים כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב
בו הוא מבאישו וזהו מעלה קצף שקורין אשקו"מ בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו מבאישו על יביע הרי
זה מלאכו של אדם שהיה בעבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זו שהיא דבר מועט
דבר קל שהפקיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול
כמחצה עונות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת . יקר · לשון כובד הוא כבד ושקול יותר
ושקול וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם : יבאיש יביע · שם טוב שהוא פרח
מן החכמה וכבוד שבו : ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות : ולב כסיל לשמאלו ·
משמן רוקח : לב חכם לימינו · חכמתו מזומנת לעשותו אל דרך המיומנת לטובתו : בהליכתו ובדבורו הכל מכירין
לפקו מן הדרך המיומנת שהיא המסלה ונוחה לו : ואמר לכל סכל הוא · מקומך אל תנח ·
שם את שוטה : אם רוח המושל מושל הפולס תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין · שבאין עליך מרפא
מדרך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל כי מרפא · דקדוקי הדין בייסורין דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה
הוא לפורעניות הנית לך חטאים הגדולים : כשגגה שיוצא מלפני השליט : מפיו ואינו יכול לחזור בו ואומר הס"כ לאין להשיב :

נתן

נתן יהב יי ית מלכא רשיעא ושטיא למהוי בריא במולית ומשפש באצלחותא מן שמי מרומא וחילוהי גיותנין וסגיאין ועמך בית ישראל משתעבדין תחותוהי בגלותא ומן סגיאות חוביהון עתירי ניכסין מתמסכנין ובמכינותא יתבין ביני עממיא : ראיתי אמר שלמה מלכא ברוח נבואה חזית עממיא דהוו משתעבדין מן קדמת דנא לעמא בית ישראל מתגברין ורוכבין על סוסין כארכונין ועמא בית ישראל ורברבנהון אולין הי כעבדין על ארעא : חפר ענת מדת דינא וכן אמרת איכין גרמו להון פל דא היכמא דגבר דכרי שוחא בפרשת אורחא ביה אתחייב למיפל ואומא די עברת על גזירת מימרא דיי ותקיפו גודא בעלמא נפלו ביד מלכא רשיעא דנכית להון כחויא : מסיע אמר שלמה מלכא נביא גלי קדמי דמנשה בר חזקיהו עתיד למיחב ולמסגד לצילמא דאבנין בגין כן אתמסר ביד מלכא דאתור ויכפתיניה בשמין על דאבטיל פתגמי אורייתא דכתיבין בלוחי אבנין מן עקריהון בגין כן יצטער בהון ורבשקיה אחוהי עתיד למסגד לצלמיא דקיסין ולמשבקי פתגמי אורייתא דאתיהיבן בארונא קיסי שיטי בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דיי : אם וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעבדון שמיא תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא והוא דרא לא צלו קדם יי בגין כן אתקלקל כל עלמא בכפנא וכדו תייבין ומתכנשין אוכלוסין ומתגברין על יצריהון וממנן ברזיליהון למבעי רחמין קדם אלהי שמיא אית בהון רעוא על מותר אכשרות הוכמתהון : אם כד מתגרן חיוון קלן למרקא ולנזקא בעלמא על חוביהון דבית ישראל דלא עסיקו בפתגמי אורייתא בחשי ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתי ארום באשתא דגהינם עתיד לאיתוקדא : דברי מילי פום גבר חכים דאשתכח בדרא כד אתי פורענותא בעלמא מצלי ומעדי ית פורענותא ומשכח רחמין קדם יי וספותיה דגברא שטיא מלין דנזיפותא סא מליין נזיפותא ובגין כן כולי עלמא מתגברין : תחלת שירוי מלי פומיה שטותא וסוף מימר פומיה חולחלתא בישא :

ו נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו : ז ראיתי עבדים על סוסים ושרים הלכים כעבדים על הארץ : ח חפר גומץ בו יפל ופרץ גדר ישכנו נחש : ט מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם : י אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה : יא אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון : יב דברי פי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו : יג תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה :

והסכל

והסכל

נתן הסכל במרומים רבים · זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצאה מלפני השליט שניתן ושמשות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקדוש ברוך הוא את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולגזור אותיות אותות · ועשירים בשפל ישבו · ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל כשאתר ישבו לארץ ידמו : ראיתי עבדים על סוסים · כשדים שם שנאמר הן זה העם לא היה יתפלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין : הולכים כעבדים על הארץ · לפני קרונין של כשדים : חופר גומץ · שוחה · בו יפול · פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה ומיפן לבוא עליו כסוף שכלה זרעו של נבוכדנצר על ידי כלי כ"ס שנאמר ועל מרי שמא התרוממת : ופורץ גדר · סייג של חכמים לעבור על דבריהם : ישכנו נחש · מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר כהשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים : מסיע אבנים יעצב בהם · מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם · יעצב לשון יגיעה כמו בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עם בוגו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור : יסכן בם · יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף המעסק בתורה ובמצות שופו ליהנות מהם : אם קהה הברזל · תהבות נוריס שקיהו פיהם ונחדוד : והוא לא פנים קלקל · ופניהם לטושים ומרוטים לתמן היות להם כח אף על פי כן וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח : ויתרון הכשר חכמה · ותפלת התרונים עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחירים פניו כרעב ואתה רואהו מקבן בין המשירים סרבה חיילים מתגברים עליהם והא התחם של זיין וחיילים כי הרבה וזין נופלים כן בלשון עבדיה כמו אם רואין גנב ותירין עתו מוי ומתרנים וייחלי לישועה והרבה מפורשים כום : אם ישך הנחש · את אשר : בלא לחש · מחמת שלא לחשו שחבר הלא יפיך : ואין יתרון · לחבר הרשת שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים כאיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו כשתיקותו ולאו ישתכר : דברי פי חכם חן · על שומעיהם ובשמעים לו ונוטב לו בני טל גדולה עליהם : ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שספרן גדרו של אומות שגדרו עצמן מן העבירות מדור המבול ואילך : והוא יען לספר להיות מפקירין בזנותיהם לזנות : תחלת דברי פיהו סכלות · בשאתר לו הק"בה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיבם אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכים · ואחרית פיהו הוללות · איעצך וערבוב לבה איעצך ואת אולים :

במלכותא כך ת"גפ בת"ק ופירש תפלה גיותנין פי' לשון תקיפי' ומרגלא כפותי דאיגפי גאותן · כארכונין פי' נדיבים · גודא תרגו' של גדר גוד אקיף וכו' דנכית שנשך בלשון דקיסין גלמים של עץ · מלאחתא לירד · ברזיליהון פי' מנהיגיהם' קלן פירש נחשים שרפים · לטרקא י"מ לשון לחבר ולי נראה יותר פירש נשיכה לשון חז"ל חיוויא טרקיה · כחשי כבר פי' מלשון כיחוחא יד"ל שפוד ובספקה סוס לבסר לימוד קורצין מסירות רכילות · לישן תליתאי לשון הרע ומעדי מבלך כופות פירש גערם ·

וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־
שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃
עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־
עִיר׃ אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ
בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃ אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־
חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃
בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף
הַבָּיִת׃ לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח
חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ גַּם
בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־
תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל
וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר׃

שלח

והסכל וְשַׁטְיָא מַסְגֵּי פִּתְגָמִין סְרִיקִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ עַד דְּלָא יִנְדַּע אֱנָשׁ מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּיוֹמוֹהִי וּמַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסֵייפֵיהּ מַן יְחַוֵּי לֵיהּ׃ עמל טַרְחוּת שַׁטְיָא דְּטָרַח בִּשְׁטוּתָא אִיהוּ מְשַׁלְהֵי לֵיהּ עַל דְּלָא אֲלִיף לְמֵיזַל לְקַרְתָּא דְּחַכִּימַיָּא שָׁרֵי בְגַוָּהּ לְמִתְבַּע מִנֵּיהּ אוּלְפָנָא׃ אי וַוי לָךְ אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי יִמְלוֹךְ עֲלָךְ יָרָבְעָם חַיָּבָא וִיבַטֵּל מִינָךְ תִּיקְרוּבְתָּא דְּצַפְרָא וְרַבְרְבָנָיךְ עַד דְּלָא יְקָרְבוּן תְּמִידָא דְּצַפְרָא יֵיכְלוּן לַחְמָא׃ אשריך טַב לִיךְ אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּעִידָּן דִּי יִמְלוֹךְ עֲלָךְ חִזְקִיָּהוּ בַּר אָחָז דִּי הוּא מִן יְחוּס בֵּית דָּוִד מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל דִּי הוּא גִּיבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרַיְיתָא וְנָפִיק יְדֵי חוֹבָה פִּיקוּדַיָּא וְרַבְרְבָנָיךְ בָּתַר דִּמְקָרְבִין תְּמִידֵי אָכְלִין לַחְמָא בִּזְמַן אַרְבַּע שָׁעִין מִן עֲמַל יְדֵיהוֹן בִּגְבוּרַת אוֹרַיְיתָא וְלָא בְחַלָּשׁוּת וּבְכַסְיוּת עֵינָא׃ בעצלתים בְּחַלָּשׁוּת עֵיסַק אוֹרַיְיתָא וּפִיקוּדַיָּא מִתְמַסְכֵּן גְּבַר מִבְּנִין וּבְמַכִּיכוּת תִּפְקִידְתָּא דְּאִתְפַּקְּדַת אִתְּתָא לְמִנְטַר מִן רִיחוּק סוֹאֲבַת דְּמָא וְלָא נַטְרָא מִתְעַבְדָא דְוִיתָא בְּגוֹ בֵּיתָהּ׃ לשחוק לְחוּבָא עָבְדִין צַדִּיקַיָּא לַחְמָא לְפַרְנָסָא עַנְיִין כְּפִינִין וְחַמְרָא דְמַזְגִין לְדַצְחִיִין סא לרצוצין יְהֵא לְהוֹן לְחֶדְוָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְכַסְפָּא פּוּרְקָנֵיהוֹן יַסְהִיד עֲלֵיהוֹן זְכוּתָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי בְּאַנְפֵּי כוֹלָּא׃ גם אַף בְּמַנְדָּעָךְ בְּחֶבְיוֹנֵי לִבָּךְ מַלְכָּא לָא תְלוּט וּבְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ לָא תְלוּט חַכִּימָא אֲרוּם רָזִיאֵל מַלְאֲכָא מַכְרִיז בְּכָל יוֹמָא מִן שְׁמַיָּא עַל טוּרָא דְחוֹרֵב וּמַהֲלַךְ קָלֵיהּ בְּכָל עָלְמָא וְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא אָזִיל פָּרַח בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא כְּנִשְׁרָא מָרֵי גַפִּין וּמְחַוֵּי מִילִין דְּמִתְעַבְדִין בִּטְמוֹרְתָא לְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא׃

שלח

מרקין ריקים אולפנא לימוד תקריבת דצפרא פי׳ קרבן של שחרים ובמכיכות פי׳ בשפלות ומיעוט׃ פולנות דמא לשון דס נדס ונדוס׳ בנפים ק׳׃ דצחיין לצמאים בחביוני פי׳ בסתר לשון במחבא׃ ובאידרון בחדר מרי גפין ביינו בעל כנפיים בטמורתא בסתר׃

והסכל ירבה דברים. שהוא מתפאר בעצמו שהוא יודע דעת עליון׃ כי לא ידע האדם מה שיהיה. לאחר זמן שהרי הנך ליטול שכרו במדינו ולא ידע שיפול בחרב. ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר׃ ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו. כלומר לא איך דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההווה שבפניו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו תרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו׃ עמל הכסילים תיגענו. הכסילות גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע ליכנס דרך בתים ובצעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ. כלומר עמלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגהינם. אשר לא ידע ללכת אל כתיב אחת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנאמר נר לרגלי דברך׃ אי לך ארץ שמלכך. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים כנערות׃ בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והכינה ולא בשתיית יין׃ בעצלתים ימך המקרה. בשביל שמתעצל ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית׃ ימך המקרה. ישפל הכיור המקרה את הבית והמסכך עליו׃ ידלוף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ונתך׃ לשחוק עושים לחם. לחדוות מזמוטי חתנים ומלכים עושים סעודה ושם סעודה גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר בלשצר מלכא עבד לחם רב׃ ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים׃ והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא׃ גם במדעך מלך. אפילו במחשבותיך בלא דבור. גם אפילו מלך אל תקלל לא תרגין למלכו של עולם. ד״א כמשמעו מלך בשר ודם׃ עוף השמים. נשמה שבגופו כך שעולה לעוף על השמים׃ ובעל כנפים. מלאך המלווה אותך כפרין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך ונלמד מחוזנו בחוזרים והסכים יש לך לדאג מכל בריה שאין יש אמתין ויגידו לאחרים׃

שלח

יא שלח לחמך על־פני המים כי־ברב הימים תמצאנו : תן־חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה־יהיה רעה על־הארץ : אם־ימלאו העבים גשם על־הארץ יריקו ואם־יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא : שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור : כאשר אינך יודע מה־דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את־מעשה האלהים אשר יעשה את־הכל : בבקר זרע את־זרעך ולערב אל־תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או־זה ואם־שניהם כאחד טובים :

ומתוק

שלח אושיט לחם פרנסתא לענייי דאזלין בספינן על אפי מיא ארום בתר עידן יומין סגיאין תמן תשכח אגריה לעלמא דאתי : תן הב חולק טב מן זרעא לחקלא בתשרי ולא תתמנע מלמזרע אף בכסליו ארום לא תנדע מה יהי בישא עלוי ארעא אי חרפי נצחן אי אפילי : אם אין מתמלין ענניא מטרא עילוי ארעא מערן ית מייהון בגין זכותא דצדיקיא ואין לית זכו בדרא ההוא בימא ובמדברא נחתן דלא יתהנון מנהון בני אנשא ואי אתגזר מן שמיא למנפל מלכא ויעטוהי מן סרותהון מן קדם מימרא דשמיא הוי ואי סיבעא ובפנא גדרומא או בציפונא אתר דאתגזר למתקיימא ההיא עימא תמן משתלחא למהוי : שומר גבר דנטיר חרשין וקוסמין לא יעביד טב לעלם ודמסתכל במזליא לא מנבי אגר ארום חרשין ורוחין מתילן לרוחא דלא מתפס בידוי דבר נש ומזליא מתילן לענני שמיא דאזלו ולא תייבין : כאשר היכמא דליתך ידע איכדין יהליך רוח נשמתא דחיי בגוף עולימא שלילא דשרי במעינא דאמיה מעברא והיכמה דלא תנדע או דכר או נוקבא עד זמן דאתיליד הכדין ליתך ידיע ית עובדא דיי דעבד בחוכמתא ית כולא : בבקר ביומי עולימתך תיסב איתתא דתוליד בנין ולעידן סיבותך לא תשבוק אתת חולקך מלמילד בנין ארום לא אשתמודע לך איידין מנהון אתבחר למהוי טב הדין אי דין אי תרויהון כחדא טבין :

ומתוק

שלח לחמך על פני המים · עשה טובה וחסד לאדם שיאמר לך לכך עליו אל תראהו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים : כי ברוב הימים תמצאנו · עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראיה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראהו עוד מה היה סופו כשעה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית : תן חלק לשבעה וגם לשמונה · חלקת מלחמך ואל לך לשבעה ברוכי הקדש חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די : כי לא תדע מה יהיה רעה · שמא עוד יבאו ימים רעים ותצטרך לכולם או תנצל על ידי הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי · ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת וגם לשמונה אלו שמונת ימי המילה · ד"א תן חלק לשבעה קרבנות צבור שבעת ימי פסח וגם לשמונה של שמונת ימי החג · כי לא תדע מה יהיה רעה אשר יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויומילו הראשונים · דבר אחר כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויומילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות : אם ימלאו העבים גשם · אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה צומחת וניכרת עם סופם לבוא אף כן דע שאם יפול עץ וגומר אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו ברכין תעשין אחרי מותו וחכמותיו ומדות פרנסותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם כדרך ישרה : יפול · ישכון כמו על פני כל אחיו נפל : עץ · תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ : שומר רוח · ממתין ומצפה עד בא הרוח : לא יזרע · פעמים ממתין ואינו בא · וראה בעבים · ביתן מיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד : כאשר אינך יודע · כעצמים כבטן המלאה · דברים הנקברים והנעלמים בבטן · אשה מלאה ואף על פי שבולטת לחוץ לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת ופירוש זה כמו כגון ס' כארץ מגדיש בשפחה כגבירתה כקונה כמוכר ופעמים שהוא מאוחר מוקדם למאוחר ופעמים שהוא מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים : כעצמים · אינך לשורש כלפי כמו עוצה עיניו : ככה לא תדע וגומר · אף גזירותיו של מקום לענין עניות ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ולא אעסוק בתורה ואתבטל ממלאכתי ומפני לא אשא אשה ויהיו לי בנים ואצטרך לפרנסה עליהם : בבקר זרע את זרעך ולערב וגו' · אם למדת תורה בילדותיך למוד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותיך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותיך שא אשה בת בנים בזקנתך עשית צדקה בילדותיך עשה צדקה בזקנותך : כי אינך יודע איזה יכשר · אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך מצינו בר' עקיבא שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאם להם · ולענין בנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו :

ומתוק

חרפי לשון השכתה ר"ל מה שזורע בראשונה נכתן נ"ם מנכח ר"ל בזמת התל' ול"נ לגרוס נכתן כתי"נ נסי' לשון נכה המדר וק"ל: אפילי מלשון כי אפילות הנה מה שזורע באחרונה : מערן לשון מריקים פתן כיער פרעה ותילו : נחתן יורדים : פיטס עכה חרשין וקסמי' צייני כיסוף מתילין נמשלים עילימת פלילא פי' ילד נפל שבמעי מעבר אמו מעוברת סיבותך פי' זקנתך :

ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש:
כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח
ויזכר את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא
הבל: שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך
בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך
ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט:
והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי
הילדות והשחרות הבל: וזכר את

יב

בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי
הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם
חפץ: עד אשר לא תחשך השמש
והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר
הגשם: ביום שיזעו שמרי הבית
והתעותו אנשי החיל ובטלו הטחנות כי מעטו
וחשכו הראות בארבות: וסגרו דלתים
בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור
וישחו כל בנות השיר:

גם

ומתוק ויכפים נהורא אורייתא וטב
לאנהרא עיינין חשיכין למחזי יקר אפי שכינתא
דעתיד לאנהרא אפי צדיקיא מן זיו שכינתא
ולמהוי שופריהון כשמשא: כי
ארום אם יומין סגיאין דיי אנשא בכולהון הוי
ליה למחדי ולמיעסק באורייתא דיי יהא דכיר
ית יומי חשוכא דמותא ולא ייחוב ארום סגיאין
אינון יומיא דישכוב שכיבא בבית קבורתא
רחמי ליה לקבלא דינא מן שמיא בחיוהי די יתיב
כל זמן דייהי עלוהי פורענותא על הבלותא די
עבד: שמח חדי עולימא ביומי
עולימתך ויהי לבך טב עלך ביומי רביותך
ואזיל בענותנותא עם אורחי לבך והוי זהיר
בחיזוני עינך ולא תסתכל בביש ואשתמודע
לך ארום על כל אילין עתיד יי לאעלותך
בדינא: והסר ותעדי רגיז מלבבך
ולא תגרום ביש על בסרך ארום עולימות
ויומי אוכמות שער הבלו: וזכר
ותהי דכיר ית בריך ליקרותיה ביומי רביותך
עד דלא ייתון לותך יומי בישות וימטון עלך שנין דתימר לית לי בהון רעוא: עד
דלא ישתני זיו יקרא אפך דמתיל לשמשא ונהורא דעינך עד דלא יתחמון והדר ליסתך עד דלא
יתקדרון גבי עינך דמתילן לכוכביא עד דלא יתעמטון וריסי עינך יהון זלגין דמעות כענגין בתר
מטרא: ביום ביומא די יזועון ארכובתך ותתקשון אדרעך ויתבטלון כפי פומך עד לא
יכלין למלעס מיכלא ויתעמטון עינך דמסתכלין בחרכי רישך: וסגרו ויהון רגלך
כבילן מלמהך בשוקא ויעדי מינך רעות מיכלא ותהי מתער משינתך על עיסק קל עופא כאילו על
גנביא דאזלין בליליא ויתרפסון פמוקך מלמימר שירתא:

גם

ומתוק האור · מתוק הוא אורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש · ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריים כך נדרש באגדת תילים: בכולם ישמח · יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו בעוד שהוא חי ... ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: כי הרבה יהיו · באותן הימים יותר מימי החיים: כל שבא · עליו יהיה הבל ... וזרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך: שמח בחור בילדותך · כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי סופך לתת תוקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך השופט במשפט: והסר כעס · דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה · יצר הרע: מבשרך · שיהיה לך לב בשר: והשחרות · נערות שהוא אדם בחור כימי עלומיו: וזכור את בוראך · תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' ומתקרא זה דרש וזכור את בוראך שהוא דין וחשבון לפניו · וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור באר באר שנבעת ממקורים והיא טפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה · ימי הזקנה והחלשות: עד אשר לא תחשך השמש · אמרו רבותינו ז"ל פדחת ... ומנהגת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מנהגת: והאור · זה החוטם שהוא אור לפנים: והירח · זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שכלתה הימנו אין לו מאור הפנים: והכוכבים · אלו הלחיים ... ושבו העבים אחר הגשם · ... אחר הבכי ... ביום שיזעו · שיזועו: שומרי הבית · אלו הצלעים והכסלים ... והתעותו · יתחזק ... אנשי החיל · אלו השוקים ... ובטלו הטוחנות · אלו השינים: כי מעטו · ... וחשכו הראות בארבות · אלו העינים: וסגרו דלתים · אלו נקבי ... בשפל קול הטחנה · קול ריחים שטוחנים ... ויקום לקול הצפור · שאפילו קול צפור מנערתו משנתו ... וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר ... בקול שרים ושרות:

גם מגבה יראו וחתחתים בדרך וינאץ השקד ויסתבל החגב ותפר האביונה כי־הלך האדם אל־בית עלמו וסבבו בשוק הספדים : עד אשר לא־ירחק חבל הכסף ותרץ גלת הזהב ותשבר כד על־המבוע ונרץ הגלגל אל־הבור : וישב העפר על־הארץ כשהיה והרוח תשוב אל־האלהים אשר נתנה : הבל הבלים אמר הקוהלת הכל הבל : ויתר שהיה קהלת חכם עוד למד־דעת את־העם ואזן וחקר תקן משלים

גם אף מן עובדין דהוו מן קדמת דנא תהי דחיל למדבר יתהון ובגבשושיתא קלילא מתילא באנפי נפשך לטור רם בעידן מהלך באורחא ותפיוסא ותציין ריש שורתך מן פחישותא כשיגדא ויתנפחון אסתוורי רגלך ותתמנע מן משכנא ארום אתפני אנשא למהך לבית קבורתיה ויסחרון מלאכא תבעי דינך כסופריא דמסחרין בשוקא למכתב דין חושבנך : עד על די לא יתאלם לישנך מלמללא ותהי רעיעא מוקרא דרישך ותתבר מרירתך על כבדך וירהט גופך בגו קבורתך : וישב ויתוב בסרך דאתברי מן עפרא עלוי ארעא היכמה דהוה מלקדמין ורוח נשמתך תתוב למיקם בדינא קדם יי דיהבה לך : הבל כד אסתכל שלמה מלכא דישראל בהבלו דעלמא הדין ובהבלין דעבדין בני אינשא אמר קהלת במימרית כולא הבלו : ויתר ויותר מן כל בני אנשא הוה שלמה די מתקרי קהלת חכים ותוב הוה מאליף מנדעא ית עמא בית ישראל

גם מגבוה יראו · מגבשושית ותלוליות שבדרכים הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם : וחתחתים בדרך אימות ופחות ורבות בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול הוא כתיבה כמו גלגלים קשקשים וזלזלים : וינאץ השקד · לשון בננו פרמוניש שברי שא"לף לא נקראת בה · אמרו רבותינו זו קליבוסת שנק"ת כלומר שפעם שירך תקוע בה וכזקנותו כשרו כחוש ושפעם בולט כמו כן האילן שהוא בולט ; השקד · אילן של שקדים כלומר שתקפין הזקנים עליו כשקד זה המתמהר להגן לפני כל האילנות : ויסתבל החגב · אלו העגבות שתחיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד : ויסתבל אושתי"רד שורפיישין בלעז ; ותפר האביונה · חמדת תאות נשים שאינו זקוק לנשים לתשמיש · אביונה תאוה כמו ולא אביתם תאבתי לישועתך : עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן וייבש ומתעקם כתוך החליות ונעשה כשלשלת ירתק לשון רתוקות כסף : ותרוץ גולת הזהב · זו האמה שהיא' תקלחת מים ונובע' כמעין כמו גולות עליות · ותרוץ לשון רצינה : ותשבר כד על המבוע · זה הכרס שהיא עבה ונבקע' כתוכו : ונרוץ הגלגל אל הבור · יתרוצץ גלגל העין כתוך גומה · לפי פשוטי גלגל הדולין בשם מים מן הבור כך נדרש כל הענין בתהב' שבת · ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך כעוד שהבחורות שבכם קיימת · כעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחר אותו מכל שבט ישראל לי לכהן · כעוד שהלוים קיימת שנ' בני לוי כי בם בחר ה' אלהיך מכל שבטיך · כעוד שמלכות בית דוד קיימת שנ' ויבחר בדוד עבדו ; כעוד שירושלים קיימת שנ' בה העיר אשר בחרתי בה · כעוד שבית הבחירה קיים' שנ' כה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה · כעוד שהקסם קיימ' שנ' וכך בחרה' · עד אשר לא יבואו ימי הרעה' אלו ימי הגולה · עד שלא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנ' וכסאו כשמש נגדי · והאור זו תורה שנ' כי נר מצוה ותורה אור · והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה · והכוכבים אלו הרבנים שנ' ומצדיקי הרבים ככוכבים · ושבו העבים אחר הגשם · כרם אחר כרם קשה אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית · ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויים · והתעוותו אנשי החיל אלו הכהנים שהם גבורים בכח א"ר אבא בר כהנא כ"ב אף לויים הניף אהרן ביום אחד א"ר חנינא סמוראה הזה דבר קל הוא והכהן זורקם יותר משלשים אמה · ובטלו הטוחנות אלו המשניו' הגדולות משנת ר' עקיבא ומשנת ר' חייא ומשנת בר קפרא · וחשכו הרואות שנתבטל הגמרא מן הלב · וסוגרו דלתים בשוק כגון דלתי נחושת כן אלהן שהיו פתוחין לרווחה : בשפל קול הטחנה · בשביל שלא נתעסקו בתורה א"ר שמואל כשהלו ישראל לטמינה הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן והגית בו יומם ולילה : ויקום לקול הצפור · זה נבוכד נצר הרשע : א"ר לוי לא שנה היתה בת קול יוצאה ומכרזת בפלטין נבוכד נצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה · וישחו כל בנות השיר בשי' לא ישתו יין · גם מגבוה יראו מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה ברא אונים : וחתחתים בדרך · מתוך כן יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנ' כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים : וינאץ השקד · זה נבואת ירמיה שאמ' מקל שקד אני רואה א"ר לעזר השקד הזה משא' שהוא מניץ עד גמר פירות כ"א יום כך מיום שהובקעה העיר עד שנשרף בית המקדש כ"א יום · ויסתבל החגב · זה צלמו של נבוכד נצר רומים אמין שהין פוסיים אמין שית ואם אין עוביו שנ אינו יכול לעמוד · ולא המרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנ' וזהבם לנדה ולמה יהיה · ותפר האביונה · זו זכות אבו' תופר משפעם אבות שלהם ויהיה אביונה מלשון אב : כי הולך האדם · ישראל שנקראו אדם אל בית עולמו · מבבל באו לבבל וחזרו תרח אבי אברם' מעבר הנהר היה · וסבבו בשוק הסופדים · גלות יכניה קודם לגלות צדקיה אחת עשרה שנה כשהגלה נבוכד נצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראתם כדאמר במה שאמר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותו אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת ובידם אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם : עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זו שלשלת יוחסין · ותרוץ גולת הזהב · אלו דברי תורה שנ' הנחמדים מזהב : ותשבר כד על המבוע · כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיה שבימים גלו לבבל ופסקו תלמידים כפוני סדרך · תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשאחרי' נבוכד נצר את מצרי' הגלם לבבל ונרוץ הגלגל אל הבור · זו בבל שהיא זוטו של עולם : וישוב העפר וגו' : מבבל באו לבבל חזרו · והרוח תשוב · זו רוח הקדש שכיון שנסתלקה רוח הקדש גלו : הבל הבלי' · הכי רואה בעולם : אמר הקהלת · מי שכנו קונות החכמה : הכל הבלים · בל מה שנברא בששת ימי בראשית : ויותר שהיה קהלת חכם · ויותר מזה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם · אזן · עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה וכלא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין נטילת ידים :

בעירך
ענת

ונגבשושית פי' תל · ירתק · שריקן פי' שדרקן לשון חוט שעדרים · כשיגדא פי' כשקדיש · ויתנפחון לשון ניפוח · אסתוורי רינלן פי' אשורי · למסך לגלך · ויתאלם מ שון אלם · רעיעא פי' מורדא עד שלא יהא רעוע · פקדקד של ראשו · ותתבר מרירוך פי' ותשבר המרה וכו' · וירהט וירוץ

משלים הרבה : בקש קהלת למצא דברי חפץ וכתוב ישר דברי אמת : דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד : ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגעת בשר : סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם : כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע :

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם :

סימן יתק"ק :

סוף פסוקי דקהלת מאתים · ועשרים ושנים · וסימנם רכ"ב · וחציו מה שהיה כבר נקרא :

ישראל ואציית לקל חכימיא ובלש בספרי חוכמתא וברוח נבואה מן קדם יי תקין ספרי חוכמתא ומתלין דסוכלתנו סגיאין לחדא :

בקש — בעא שלמה מלכא דמתקרי קהלת בחוכמתיה למדן דינין על הרהורי לבא דאנשא ובלא סהדין בכן אתאמר ליה ברוח נבואה מן קדם יי הא כבר אכתיב בספר אוריתא על ידוהי דמשה רבהון דישראל תקנין פתגמין ומהימנין על מימר סהדיא יקום פתגם :

דברי — פתגמי חכימין מתילין לזקתין ולקלישנין דאציתין דאצנין לאלפא חוכמתא לסריקי ומנדעא היכמה דמאלף זיקת לתורתא ורבני סנהדרין מרי הלכתין ומדרשין דאתיהיבו על ידוי דמשה נביא דרעא בלחודוי ית עמא בית ישראל במדברא במנא ובריגוגין :

ויתר — ויתר מנהון בני הזהר למעבד ספרי חוכמתא סגי עד לית סוף ולמעסק בפתגמי אוריתא ולאסתכלא בליאות בשרא : סוף — פתגם דאתעבד בעלמא בצנעא פולא עתיד לאתפרסמא ולאשתמעא לכל בני אנשא בגין כן ית מימרא דיי הוי דחיל וית פקודוי הוי נטיר דלא למיחב בתרא ואין תחוב הוי זהיר למתב ארום פדין חזי למהוי אורח כל איניש : כי — ארום ית כל עובדא יי יעיל ליום דינא רבא ועתיד לפרסמא על פתגם דאתכסי מן בני אינשא אין טב ואין ביש :

סוף דבר וגו' :

שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהרות וגזר על השניות סייג לעריות : בקש קהלת · נתן לבו וחזר על הדבר ומגלו : דברי חפץ · הלכה למשה מסיני : וכתוב יושר · זו תורה שבכתב והנביאים : דברי חכמים · שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אחרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן · כדרבונות · מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים : וכמשמרות נטועים · מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים יתד כטיפה פרים ורבים אף דבריהם פרים ורבים לאנות בהם טעם · בעלי אסופות · מסמרים שיש להם גולגולת אם פ' ונקבה גרו"ש כלפו כן פירשי דונש כן לכרט : נתנו מרועה אחד · כל דבריהם דברי אלהים אומר זה אסור ורופה אחד נתנן משה מפי הגבורה : וכמשמרות · כתוב כאן שהתורה כמשמרים ואהבה ספרים וכתנין משמרות כהונה ולויה : ויותר מהמה בני הזהר · ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה · בני הזהר לשמור דברי חכמים · ועשות ספרים אשר יש בהם צורך למה לא נכתבו : עשות ספרים הרבה אין קץ · אשר באנו לכתוב לא הספקנו : ולהג הרבה יגיעת בשר : ואם לאת לב לגירסא חכמות יותר ממה שאין הלב מתיגע יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל · אך סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא מה שתוכל עשה ולכן לבסוף : ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם · כי לדבר הזה נברא כל האדם : כי את כל מעשה · אשר אדם עושה יביא האלהים במשפט · ולכך נקוד המ"ם פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לאשר : על כל נעלם · אפילו על שגגה : אם טוב ואם רע · אפילו כגון כמתעסק נותן זרקם לפני חבירו :
סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגומ' :

נאצית לקל וכו' פי' ונציית לקול · וכלש פי' וחפש וחקר ובקש · תקין רכתי' ומתילין משלים : ולקלשונין פי' מנסון קלשון דמתיא וחוה כלי שיש לו ג' שינים ודומה לבתר שמירגל כדר"ל · כפתר שמהפך בתבואה · דאציתין פי' שמיתין וכן לגירסא דאצנין ולייכת דאצנין הוא לשון מוכנין : לסריקי · לרקים כמו פוקי סריקי

גשלם פירוש ספר קהלת

א

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה: בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו

חיל

והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש דביומוהי בטילת עבידת בית אלהנא רבא והות בטילא עד שנת תרתין לדריוש בגין עיטיתא דושתי חייבתא ברתיה דאויל מרודך בר נבוכדנצר ועל דלא שבקת למבני ית בית מוקדשא אתגזר עלה לאתקטלא ערטילתא ואוף איהו על דצית לעיטתא אתקצרו יומוהי ואתפליג מלכותיה דמן קדמת דנא הוון כל עממיא אומיא ולישניא ואפרכיא כבישן תחות ידוי וכען לא אשתעבדו ליה מן בגלל הכי ובתר כדו אתגלי קדם יי דעתידא ושתי לאתקטלא ועתיד הוא למיסב ית אסתר דהיא מבנת שרה דהות מאה ועשרין ושבע שנין אתיהבת ליה ארכא ומלך מן הינדיא רבא ועד כוש דמן מדינחא דהנדיא רבא ועד מערבא דכוש מאה ועשרין ושבע מלכין:

תוספתא חמשא כתיב בהון ויהי לישנא דווי ואילו אינון ויהי בימי אמרפל דאתכנשו מלכין ולא הוה רינא וחרבא בעלמא עד דאתא אמרפל ויהי בימי שפוט השופטים וכל ויי דוח ביומיהון שמאן ויי היה מטול דהות כפנא בארעא דכתיב ויהי רעב בארץ ויהי בימי אחז ויי הוה ביומוי ומאן ויי הוה דכתיב עלה רצין מלך ארם ומה כתיב בתריה נעלה ביהודה ונקיצנה מסאן אתה למר כולהון דכתיב ויהי בימי לישנא דוי והוה מן יומי עלמא מן שנין קדמיתא כד הוו עקן אתיין על בית ישראל הוון מצלין קדם אבוהון דבשמיא ועני יתהון דכתיב ויהי עד לא יקרון אנא עני עד לא ימללון אנא אשמע: בימים ביומיא האינון כד בעא מלכא אחשורוש למיתב על כורסיה דשלמה דאשתבא מן ירושלם על ידוי דשישק מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידוי דסנחריב ומן ידוי דסנחריב אישתבא על ידוי דחזקיה והדר לירושלם ותוב מן ירושלם אישתבא על ידוי דפרעה חגירא מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידוי דנבוכדנצר ונחית לבבל וכד צדא כורש מדאה ית בבל אחתיה לעילם ובתר כן מלך [illegible] ובעא למיתב עלוהי ולא הוה יכיל ושדר ואייתי ארדיכלין מן אלכסנדריא למעבד כותיה ולא יכילו ועבדו אוחרן ארע מיניה ואתעסקו ביה תרין שנין ובשתא תליתאה דמלכותיה יתיב עילוי ההוא כורסיה מלכותיה דעבדו ליה ארדיכלין בשושן בירנתא:

בשנת בשתא תליתאה למלכותיה דאחשורוש עבד משקיא ומטול מה עבד משקיא אית דאמרין דמרדין עלוהי איפרכיא [illegible] דאכבשינון אתא ועבד משקיא ואית דאמר יומא דאירא הוה ליה ושדר איגרתא לכולהון מדינתא למיתי למיעבד קדמוי חדותא שלחיזפו כל רברבני מדינתא דייתון ויחדון עמיה ואייתיין קדמוי מאה ועסרין ושבע מלכין מן מאה ועסרין ושבע מדינן וכולהון קטרי תגי ברישיהון והוו סמיכין ליה על גנזי מלכותא ואכלין ושתיין קדם מלכא והוויאן פרתמאי

ורברבני

ויהי בימי אחשורוש. מלך פרס היה שמלך תחת כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל. הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחילתו עד סופו. המולך. שמלך מעצמו ולא היה מזרע המלוכה. מהדו ועד כוש. וגו׳ המולך על מאה ועשרים ושבע מדינות היו שמולך מהדו ועד כוש שיושבים זה אצל זה וכן כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיו רחוקים בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח ועד עזה: כשבת המלך אחשורוש וגו׳. כשנתקיים המלכות בידו ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה:

(תרגום שני על מגלת אסתר) אשריש בו נגלה ונסתר · עם פירוש חדש שכבר לא היה בעולם כמוהו עם הגהם מדוייקת כתפר ויתר וחלן · מפי ספרים וסופרים המנמלאים ככתב ישן נושן כקלף · ואת כל אלה הכינו גם חקרו גבר דגבר ותילף · יחכם הכנים הוא הסלוף : מהר"ק כר"נ אשר אתו נודע ונזכר כרא : הספר הנה כזיעת אפו · טורח ויגע ביגעת כפו · אך זכות הרבים יקרא על שמו · ויהיה אלהיו עמו · ויזכהו להגדיל תורה ויאדיר כסדר עמו · כן יעשה האלהים :

ביאור

והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש תר מן עסר מלכין די מלכו ויתידון בעלמא ואילין אינון עסר מלכין · מלכותא קדמייתא דמלך מלכיא יי צבאות דבעגלא תתגדל מלכותיה עלן · תנינא דנמרוד · תליתאה דפרעה מלכא דמצרים · רביעאה דישראל · חמישאה דנבוכדנצר מלכא דבבל · שתיתאה דאחשורוש · שביעאה דיון · תמינאה דרומי · תשיעאה דבן דוד משיחא · עשירייתא דמלך מלכיא יי צבאות דבעגלא תתגלי מלכותיה עלן ועל כל דיירי ארעא · פר מת מלכות בבל למודא מן ארעא ושולטניה יהעדון מיניה לא הוו ידעין אנשי מדינתא מן ישוון עליהון למלכא וכד מית נבוכדנצר מלכא דבבל קם אויל מרודך בריה בתריה ולא הוו צבין אנשי מדינתיה לאוקמיה עליהון ברם מתיבין ואמרין ליה נבוכדנצר אבוך לא הוה מדוריה עם אנשא ואיך מוקמין אנחנא יתך מלכא עלינן כבר כתפני אבוך נבוכדנצר ואתי עלגא וקטיל יתך · וכד שמע אויל מרודך ית פתגמי הדין דאנשי מדינתיה אמרין ליה · מתיב ואמר להון נבוכדנצר אבא מה וטריד מן עלמא ועד כען לית אתון בהימנין · מתיבין ואמרין ליה נבוכדנצר אבוך ארגיש ית ארעא כולה וית מלכיא כולהון דעלוי מפרש כתבא היה האיש מרגיש הארץ מרגיש ממלכות · מה עבד אויל מרודך בההיא שעתא על לבי גנזי מלכא ואפיק מתמן שלשון דפרזל ודינהש ורמא בעקבוי דנבוכדנצר אבוהי וגגר ואפיק יתיה מקבריה דהכדין מפרש עלוהי כתבא ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב · וכד חזו אנשי מדינתא דעבד אויל מרודך רעות אבוי דבשמיא קמו כולהון בהדיה רבא ואלבישו ית אויל מרודך ארגוונא טבא דמלכותא ויהבו ליה יקר סגיא ורבו יתירא · מתיב דניאל גברא דתחמרתא ואמר ליה לאויל מרודך הא כל יומוי דנבוכדנצר אבוך לא נפק אסירא מן בית ביה לעלם דהכדין כתבא מפרש עליה אסיריו לא פתח ביתה · ומן אתחייבו קדמאיהון דיהודאי אתגבר וסליק עליהון נבוכדנצר אבוך ואחריב ית ארעא דישראל ובזו ית קרתא ירושלם ואחריבו בית מקדשא בנורא ואגלי ית עמא דישראל ואיתי יתהון לבבל ואגלי עמהון ית יהויכין מלכא דבית יהודה ואסר יתיה בבית אסירי תלתין ושבע שנין מן קדם דלא שם עלוי רעות אבוי דבשמיא ואף נבוכדנצר איתגבר בלביה ואמר לית מלך ושליט אלא אנא דהכא מפרש כתבא עלוהי אעלה על במתי עב אדמה לעליון : בההיא שעתא עבד אויל מרודך רעות אבוי דבשמיא ועל לבית אסירי ואפיק מתמן ית יהויכין בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה ונפקו עמיה כל אסיריא מה עבד אויל מרודך בההיא שעתא על לבי גנזי מלכא ואפיק מתמן כל כסיני טבין וכל מיני בוסמין ואסחי יתיה ושוי ואלביש יתיה לבושא דמלכותא ואכל לחם תדיר קדמוי כל יומי חיוהי ודריוש מדאה קבל מלכותא הוא אחשורוש מלכא פרסאה בר דריוש מדאה הוא אחשורוש דאמר למייתי דמרא מן מאה ועשרין ושבע מדינן למאה ועשרין ושבע מלכין דהגיין קדמוי דישתי כל גבר וגבר מן חמר מדינתיה דלא יתנזק · הוא אחשורוש מלכא מעוותא · הוא אחשורוש מלכא טפשא דאמר תבטל מלכותיה ולא יבטל גזירתיה · הוא אחשורוש דמתקלקלן עצתיה ולא תקנן גזרתיה · הוא אחשורוש דאמר לאעלא ית ושתי מלכתא ערטילאה קדמוהי ולא עלתה · הוא אחשורוש דביומוהי איזדבנו דבית ישראל מגן בלא כסף דכתיב חנם נמכרתם · הוא אחשורוש דאשתהרו ביומוהי אפוהי דבית ישראל כשולי קדירא · הוא אחשורוש דאמר למייתי ארזי מן לבנן ודהב מאופיר ולא מייתי : הוא אחשורוש דבזמנוי איתקיים על בית ישראל מה דכתיב בספר אוריתא דמשה : בבקר תאמר מי יתן ערב והמשא הוא אחשורוש חמשא כתיב בהון הוא ואיתקריין רשיען :

דפשיטה מי' הפי' שרי נתדונג פאויל מרודך [illegible] רצון אביו [illegible] וגזירתו ע"י נכואת ישעיה ואמר המלכות וכו' · גבר ד [illegible] מי' [illegible] זכר אויל מרודך [illegible]

[illegible]

טור הביאור (בשוליים): ד[illegible] לא · [illegible] מלכי [illegible] · מלכותו · כד מת מלכות · וכו' · [illegible] אנשי מדינתא · פי שלא היו · מדינה · [illegible] · מפני · [illegible] · פעם אחר · [illegible] · הצרים · [illegible] · מתנות · [illegible] · וכו' · סדר עולם · וכו' · אנשי מדינה · דברי רפות · אבוי

ורברבני מדינתא קדמוי ומן רברבני ישראל
הוו תמן מטול דהוו תמן מאני בית מקדשא
הוון בכיין ומספדן תמן : בהראתו
בתר דאכלו ושתו ואיתפנקו אחזי להון ית
עתריה די אשתאר בידיה מן כורש מדאה ואוף
כורש אשכח ההוא עתרא בצדאותיה דבבל
חפר בספר פרת ואשכח תמן שית מאה ותמנן
אחמיתין דנחשא מליין דהב טב יוהרי ובורלין
ומרגלין ובההוא עתרא תקף יקריה יומין
סגיאין ומשתיא לרברבנוי מאה ותמנן יומין :
ובמלואת ובאשלמות יומי משתיא
האילין עבד מלכא לכל עמא בית ישראל
דאישתכחו חייביא בשושן בירנתא דאיתמניאו
עם ערלאין דיירי ארעא למן רבא ועד זעירא
משתיא שבעא יומין בדרת גינתא גואה דמלכא
דהות נציבא אילנין עבדין פירין ובוסמנין כבישן
עד פלגותהון דהב טב ושלימו באשלמות אבן
טבא ומטללין עליהון ברם מרדכי צדיקא
וסיעתיה לא הוו תמן : חור ומן אילנא

חילי פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו :
בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר
תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום :
ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם
הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן
משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך :
חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן חית רבתי
על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב
וכסף על רצפת בהט ושש ודר וסחרת :
והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין
מלכות רב כיד המלך : והשתיה כדת אין
אנס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות
כרצון איש ואיש : גם ושתי המלכה
עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך
אחשורוש : ביום השביעי כטוב לב
המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא
ואבגתא זתר וכרכס שבעת הסריסים
המשרתים את פני המלך אחשורוש :
להביא

לאילנא הוו פריסן יריען דבוץ גוון חיור כספירין וכרתנין ותכלא אחידן באשלי מצבעין צביען
בארגוונא דליין עלוי אונקליין דכסף ודשרין סנלגלין דכסף כפיסן עלוי עמודי מרמירין סמקין ירקין
וברקין ומוריקין וחיורין ותיב יתהון עלוי ערסן דמילתין דמיתחן על דרגישין דנקליטיהון דדהב טב
וכרעיהון דכסף שרין על סטיו כביש קרוסטליני ומרמרין ודורא דכרכיא רבא ואיטונין מצירין
מקפין להון היך חוור : והשקות ופקיד לאשקאה יתהון במני דהבא דבית מקדשא
דאייתי נבוכדנצר רשיעא מן ירושלם ומניא אוחרניתא דהוו ליה למלכא אחשורוש תמן הוו
מחלפין דמותיהון היך כאבר ומן קדם מני בית מקדשא אשתניאו והוו שתן חמר עסיס דהוי למשתי
מלכא דסגי ריחיה ובסים טעמיה ולא בחיסרנא אילהין כמיסת ידא דמלכא : והשתיה
ושקיותא כהלכתא מנהג גופא ולית דאניס ארום כן שם טעם מלכא על כל דאתמנא אפיטרופוס על
ביתיה למעבד כרעות גברא בר ישראל וכרעות גבר מן כל אומא ולישן : גם אוף ושתי מלכתא
רשיעתא עבדת משתיא נשיא בבית מלכותא אתר קיטון בית דמוך די למלכא אחשורוש : ביום
ומרדכי צדיקא צלי קדם יי מן יומא קדמאה דמשתיא עד יומא שביעאה די הוא שבתא לחם לא אכל
ומוי לא שתה וביומא שביעאה דהוה שבתא עלת קבילתיה וקבילת סנהדרין קדם יי וכד שפר לבא
דמלכא בחמרא גרי ביה יי מלאכא דשגישתא לערבלא משתיהון בכן אמר למהומן בזתא חרבונא
בגתא ואבגתא זתר וכרכס מהומן דמתמני על מהומתא ביתא בזו כיתא חרבונא אחר ביה בגתא
ואבגתא עתיד מרי עלמא לטפאה יתהון כגבר דעצר ענבוי במעצרתא תרין זימנין ועתיד לצדאותהון
ולשפאותהון להני שבעא רברביא דמשמשין באילין שבעא יומין קדם אפי מלכא אחשורוש :

להביא

הפרתמים · שלטונים בלשון פרס : ימים רבים · עשה להם משתה : גנת · מקום זרעוני ירקות : ביתן · נטוע באילנות : חור כרפס ותכלת · מיני בגדים צבועים פירס להם למצעות : אחוז בחבלי בוץ וארגמן · מרוקמים בחבלים בוץ וארגמן אותן פרס להם על גלילי כסף ועל עמודי שש : מטות זהב וכסף · פירש ליסב עליהם לסעודה : בהט ושש · קרקעות של בהט ושש וגו' מיני אבנים טובות פירשו רבותינו ולפי משמעות המקרא כך שמם . והשקות בכלי זהב · כמו ולהשקות : שונים · משונים זה מזה וכן ודתיהם שונות : ורבותינו דרשו בו מדרש : ויין מלכות רב · הרבה ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין שהוא זקן ממנו : כדת · לפי שיש סעודות שמכריחין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כולו כאן אין אונס : יסד · לשון יסוד כלומר כן תקן וצוה : על כל רב ביתו · על כל שרי המשנה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים : לעשות כרצון איש ואיש · לכל אחד רצונו : ביום השביעי · רבותינו אמרו ש . . . :

ויהון 2 2

וחמשא כתיב בהון הוא ואתקריין צדיקיא: אברם הוא אברהם · הוא אהרן ומשה · הוא משה
ואהרן · הוא חזקיה · הוא עזרא · אלין חמשא צדיקין : וחמשא רשיען קדמוהי נמרד דכתיב
ביה הוא היה גבור ציד · הוא עשו אבי אדום · הוא דתן ואבירם · הוא המלך אחז · הוא אחשורוש
ועל המאמר ולא עבד אתקצרו יומוי ברם מלך מהודו ועד כוש מהודו דמערבא ועד כוש דמדינחא
על מאה ועשרין ושבע מדינן הוא אחשורוש דקטל אתתיה מטול רחמוי הוא אחשורוש דקטל
רחמוי המן מטול אתתיה הוא אחשורוש המלך מהודו ועד כוש והוא הודו וכוש קריבין הויאן
חדא לחדא אלא היך דהוה שליט בהודו וכוש דהוון קריבין ליה הכי הוה שליט על מאה ועשרין
ושבע מדינן ואפרכיא די להון דכותיה את משכח דשלמה מלכא שליט בכולי עבר נהרא מתפסח
ועד עזה והלא תפסח ועזה קריבין הווין חדא לחדא אלא היך דהוה שליט על תפסח ועזה דהווין
קריבין הכי הוה שליט על כולי עבר נהרא עלמא · ארבע הנון דשליטו מסוף עלמא ועד סופיה
תרין מן אומי עלמא ותרין מן ישראל · שלמה ואחאב מן ישראל · בשלמה כתיב בדאמירת ·
באחאב כתיב אם יש גוי וממלכה ונבוכדנצר ואחשורוש · אלא אחשורוש אתקצרת מלכותיה ולא
הוה שליט אלא על מאה ועשרין ושבע מדינן ולמה זכה דישלוט על מאה ועשרין ושבע מדינן אלא
אמר קודשא בריך הוא עתיד הוא למסבה לאסתר דהיא מן בנת בנתא דשרה דחיית מאה ועשרין
ושבע שנין תיעול בת בנתא דשרה דחיית מאה ועשרין ושבע שנין ותמלוך על מאה ועשרין ושבע

מדינן : בימים ביומיא האנון כד הוה יתיב מלכא אחשורוש על כורסיה דהוה
מזומן ליה בשושן בירנתא הא כורסיה לא דידיה ולא דאבהתוי אלא כורסיה דמלכא שלמה דאתקן
יתיה חירם בר אתתא ארמלתא דצור בחכמת רבא · הוא שלמה מלכא רבא דאמליך יתיה קודשא
בריך הוא מסוף עלמא ועד סופיה בתר יי ביה עד דלא אתיליד ממעי אמיה רחם יתיה גלא ליה רזין
טמירין ואחוי ליה סתרין עמיקין · דעתא וחוכמתא יהב ליה וביזנות לבא מן בראשית · הוא הוה
מסתכל בבעלי דינא כד הוו אתין למדן קדמוי ועד אנון לא יכלין למללא קדמוי מילין דשקרא מן
קדם דהוה ידע בין זכאה ובין חייבא דיווא והדרא אשתפיך עילוהי ובהרא דמלכותא אתיהיב
בריש יה הינא וחסדא אלביש יתיה כמא דאלביש לדוד אבוי · כל יומין עבר כבר תלת עסרי שנין
ביומא קדמאה דקבל ית מלכותיה ידידיה הוו קרו ליה מטול דהוה רחים למלך עלמא יי צבאות
דהכדין כתבא מפרש וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה · שלמה הוו קרן ליה מטול
שלמא דהוה ביומוי דהכן כתבא מפרש ואמר וישב יהודה וישראל לבטח בין הוו קרין ליה משום
דהוה בני ית מקדשא דיי צבאות דהכדין כתיב בנה בניתי בית זבול לך : איתיאל הוו קרין ליה
משום דמימר אלהא הוה בסעדיה דכן כתיב ויחכם מכל האדם · יקא הוו קרין ליה דהוה רב
ושליט על כל מלכי ארעא מדינחא ומערבא דכן כתיב ושלמה ישב על כסא דוד אביו כל מלכיא
דהילו מניה כחדא אומיא ולשניא ליה ישתמעון שדין ופגעין וחיין ורוחין בישין אתמסרו בידיה
כפין הוו מסקין ליה כל נוני ימא ועופי שמיא כחדא בעירא וחיות ברא סלקין ואתין לבי טבחא
למהנכסא מנהון לשירות שלמה עתיר ותקף וקנא גנפין כספא ודהבא סגין להדא · כשר מהלין
ומהני טב רין ומהודע רזין דלית להון סוף · סנאוי ובעלי דבבוי הווין רחמוי וכל מלכותא ישתמעון
ליה · קמו כולהום למחמי אפוהי ומתחמדין למשמע במלל דעתיה · רמא ומנטלא רומם יתיה
תדיל עבדיה דויד אבוי · שמיה מהלך בגו מלכותא וגבורתיה בגו חכימין תמים וקשוט · סטי מן
ביש ורע ברזי שמיא יהבים אלהא תקפת מלכותיה מן כל מלכותא וסובלתנותיה מכל בני מחול ·
שמע שמעיה וממלל עתיה כחדא כולהון אתו למשאל בשלמיה והימוי יתיה כל מלכיא אחרנין
מניה כל שלטוניא קריבו ליה בניהון ובנתיהון למהוי עבדין ואמהין דהטין קדמוי צבין למיתב
קדמוי ומתחמדין למשמע מילי פומיה וחוכמתיה כד פתח פומיה למללא ברעין וסגדין קדמוי כל

דעתידין

מאור

דקט' אתתי' מטול רחמוי פי' מדכתיב ויאמ' ממוכן זה המן ואח"כ הרג אשתו ושתי מפני אוסבו וזכות המן · ואח"כ הרג את המן מחמת אשתו אסת המלכה וכך הוא כתרגם וק"ל · עד דלא אתילי ממעי אמיה רחים יתיה פי' עד שלא נולד בבטן אמו הקב"ה ברא אסכתו כמ"ש מהנבא נתן הנביא והקימותי והכינותי ממלכתי וגו' וזו הכונת' פל אלה כאמרם ועדיין לא היה והכניין היא תגל לאלף זמן כט"ס גלר וקלאס ומניחם ואח' זה לבני לראשו ועדיין אין הכן כמולד ופי' כדלין כבכ' מכביר והוכין כפפ' הפרד' מפר מעוט הירח פ"ג ב"פ כי סן הן הדכריסר התיקיס ולי גאס הילוכ' ויכנו' לכא מבר לאיה ורו' פיר ז

מהר"ד ... וחרים לחכין כמאמרי כרא שית פו' · גם אסבר לומר כהיה יודע בלא תורה מן כרא שית ועד לעיני כל ישראל אותיות לב ופוריכו. לכ"ח וק"ל : ככר יולה עסרי שנין · כך הגיר' ומפרי יון ותכולה תפנמו : רמא ומנטלא ר מם יתיה כי' רם ונבא הוא היא הרומתי כי תוייוט בלכשת מנטלא קטיהון כיה ודעדריזי בתיא פי כיה כיר תרב ויודע כתרי השמים תירב כר אתה אדמלת כך סיון סגאי כבוגו כי הוא היה התורן אלנוב כיכי סכית ולא הולך חיר' מן כור שלא מניכן כן יותר שפלח לו לבנין כ"מ הון רב ויונא נקרא' כתו ולו יקחת עמו' ל' אסיפ' וקיפון ·

דעתידין

להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר
מלכות להראות העמים והשרים את יפיה כי
טובת מראה היא: ותמאן המלכה ושתי
לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים ויקצף
המלך מאד וחמתו בערה בו: ויאמר
המלך לחכמים ידעי העתים כי כן דבר המלך
לפני כל ידעי דת ודין: והקרב אליו
כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא
ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך
הישבים ראשנה במלכות: כדת מה
לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את
מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים:
ויאמר מומכן לפני המלך והשרים לא על המלך
לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים
ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך
אחשורוש: כי יצא דבר המלכה על כל
הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך
אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו
ולא באה: והיום הזה תאמרנה שרות
פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל
שרי המלך וכדי בזיון וקצף: אם על
המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב
בדתי פרס ומדי ולא יעבור אשר לא תבוא
ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה

יתן

להביא וגזר מלכא על אלין שבעא
רבניא לאיתאה ית ושתי מלכתא ערטולתא על
עיסק דהות מפלחה ית בנתא דישראל ערטולאן
ומנפסן עמר וכיתן ביומא דשבתא ובגין כן
אתגזר עלהא למייתי ערטולתא ברם תלילא
דמלכותא על רישהא בגין זכותא דאלביש
נבוכד נצר אבוי דאבהא ית דניאל ארגוונא
ובגין כן גזר למהוי אתיא קדמוי בכלילא
דמלכותא לאחזאה לעממיא ורברבניא ארום
שפירת חיזו היא: ותמאן וסריבת מלכתא
ושתי למיעל בגזירת מימר מלכא דאתפקד בידי
רברבניא ורגיז מלכא לחדא וחמתיה רתחת ביה
: ויאמר ואמר מלכא לחכימיא בנוי דיששכר
חכימין מנדעא בעדניא וממניא בספר אוריתא
וחושבן עלמא ארום היכדין יאה למהוי מתמלל
פתגם מלכא קדם כל חכים וידעי אוריתא ודינא:
והקרב וסריבו בנוי דיששכר למידן ית דינא
ההוא ברם צלו קדם יי וכן אמרו ריבון דעלמא
ערבל ית משתיהון והוה דכיר ית צדיקיא
דקריבו קדמך בבית מקדשך אימרין בני שנא
ותרין בני יונה שפנינין על מדבחא ארמתא על
ידא דכהנא רבא דהוה לביש חושנא די בית
פרום ימא ורוגבי כהנא הוו מרסי ובחשן ית דמא
ומסדרין קדמך לחם אפיא בכן אסתחר מלכא
ותב ושאל עיטיתא לרברבנוי דקריבין לותיה
ואלין שמהתהון פרשנא שתר ארמתא תרשיש
מרס מרסנא ממוכן שבעא רברבני פרסאי ומדאי חזי אפי מלכא דיתבין בדרגא קדמאה דבכורסי
מלכותא: כדת כאוריתא מה לאתעבידא במלכתא ושתי בגין די לא עבדת ית מימר מלכא אחשורוש
דגזר עלהא ביד רברבניא: ויאמר ואמר ממוכן הוא המן בר בריה דאגג רשיעא קדם מלכא ורברבניא
לא עלוי דמלכא בלחודוי סרחת ושתי מלכתא ארום עלוי כל רברבניא ועלוי כל עממיא די כל פילכיא
די שליט בהון מלכא אחשורוש: כי ארום יפוק פתגם גזירת מלכתא על כל נשיא לאתלגלגא
בגיהון קדמיהון במללותהון חדא עם חברתא ברם מקושטא מלכא אחשורוש אמר לאיתאה ית
ושתי מלכתא קדמוי ולא עלת: והיום ויומא הדין הדין אמרן רבנתא דפרסאי ומדאי למעבד
לגובריהון דיכמא די קבילו ית פתגם דעבדת ושתי מלכתא ומתמלכין למעבד כדין לכל רברבני מלכא
ומן יכול לסוברא כמיסת חוך דין ורגיז: אם אין קדם מלכא שפיר יפוק פתגם גזירת מלכותא בין
קדמוי ויתכתיב בגזרין פרסאי ומדאי ולא יתבטל הדא גזירתא די לא תיעול ושתי קדם מלכא ומ

ברור

ממוכן ק'

ותמאן המלכה ושתי. רבותינו אמרו לפי שפרחה בה צרעת כדי שתמאן ונגזר לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת: ויקצוף. שהלכה לו דברי גנאי: כי כן דבר המלך. כי כן מנהג המלך בכל משפט לעסוק את הדבר לפני כל יודעי דת ודין: והקרוב אליו. לערוך דבריו לפניהם אלו היו כרשנא שתר וגו'. כדת מה לעשות. מוסב על ויאמר המלך לחכמים. מומכן. לשון פוך: כי יצא דבר המלכה על כל הנשים: זה שביזתה את המלך על כל הנשים לבזות אף הן את בעליהן: תאמרנה שרות פרס ומדי. לכל שרי המלך את הדבר הזה ודברי זה מקרא קצר: וכדי בזיון. ויש בדבר הזה ברבה בזיון וקצף: דבר מלכות. גזירת מלכות של נקמה שנוה להורגה: ויכתב בדתי פרס ומדי. בספרי חוקותיהם המלכות ולא יעבור. חוק זה מעליהם שיהא זה חוק ודת לכל המלכות את מלך: אשר לא תבא ושתי. ולכך נהרגה:

ונשמע

ביאור
דמתידין אנגון די עלון סא"ו דיצלון קדמוי ופקדן יבסרון כל ברכיהון וסנאין אטון אחריהון ומדינתהון
ואתין למשמע מילי חוכמתא וגעיפת פומיה איך מאחא דיהיב סא"ה מודה ויהיב תושבחתא למרי
מלכין מפתח פומיה בחצוצרתא מרומם ומשבח למלכא רמא ליה אתיה ב מפתחא רבא דפתחין
בית כל תרעי חוכמתא ובינת לבא ידע ושמע מילי עופא כחדא בעירא וחיות ברא טביין ואיילין
רהטין קדמוי אריון ונמרין אחידין זינא הכים בלישניה מן כל אומיא כחדא ספר כל מתיבתא זעין
מניה כל מלכיא וכל מלכוותא רתיתא אחידא כל שלטוניא וליו. אתיהיב כליל ריש דנצחין ורמא
שעבוד על כל אנשא הוא הות ריש כל מלכיא · ומלכוותא לקבל חברתה לא נשא זינא כל מלכיא
אתרעדו מניה וכל מדינן גלה ליה רזין וידע כל רזי בני אנשא בגין דעבד ויהב צדקתא ועבד
גמילות חסדא מן בראשית הוא זכה בעלמא הדין ליהוי מלכא ואף הוא זכי לעלמא דאתי הוא
שלמה מלכא רבא דעבד כורסיה רבא דמלכותא חפי יתיה דהבא טבא דאופיר מקובע באבני
בורלא ומשקע באבני ציצא ושיישא ומקיבעין ביה זמרגדין וכדכודין ובורלין ומרגליין וכל מנין
טבין לכל מ"ד לא אתעביד בוותיה וכל מלכוותא לא יכלין למתקנא כורסיא דדמי ליה ודין הוא
טיבותא דכורסיא קיימין עלוי תרין עסר אריון דדהבא ולקיבליהון תרין עסר נשריא דדהבא אריא
לקבל נשרא ונשרא לקבל אריא מכוונין אלין לקבל אלין ידא דאריא דדהבא דימיניה לקבל גפיה
נשרא דדהבא דשמליה וגפי נשרא די דהבא דשמליה לקביל ידא אריא די דהבא דימינא וסכום
אריון שבעין ותרין ונשרי שבעין ותרין וריש סגלגל הוה לכורסיא מלעיל אתר בית מותביה דמלכא ולית
שתא דרגין דהבין דכתיב ויעש המלך כסא שן ושש מעלות לכסא וכן על דרגא קדמיתא רביע תורא די
דהבא ולקיבליה רביע אריא די דהבא ועל דרגא תנינא רביע דיבא די דהבא · ולקבליה רביע אמרא
די דהבא · ועל דרגא תליתאי רביע נשרא די דהבא · ולקיבליה אינקא די דהבא · ועל דרגא רביע
רביע נשרא די דהבא ולקיבליה רביע טווסא די דהבא · ועל דרגא חמישיתא רביע שונרא די דהבא
ולקיבליה רביע תרנגולא דדהבא · ועל דרגא שתיתאה רביע בר נצא דדהבא ולקיבליה יונה די דהבא
ועל ריש כורסיא קיימא יונה די דהבא אחידא בר נצא בידיה ואף כדין עתידין כל אומיא ולישניא
יתמסרון ביד מלכא משיחא ובית ישראל ועיל מריש כורסיא קיימא מנרתא די דהבא מתקנא
בחיזוהא ובבוציניהא ובהוריהא ובצביתהא ובמחתיתהא ובגלידהא ובשושנהא וקיימין לגבל
סטרא דמנרתא שבעא קנין דמנרתא די דהבא דציירין עלה שבעת אבהת עלמא אלין שמהתהון
אדם קדמאה ונח ושם רבה ואברהם יצחק ויעקב · ואיוב ביניהם · ויקביל סטרא תנינא דמנרתא
קיימין קנין אחרנין דציירין עליהון שבעא חסידי עלמא ואלין שמהתהום לוי קהת עמרם משה
ואהרן ואלדד ומידד · וחור סא וחגי נבייא ביניהון ועל רישי מנרתא קביע פכנא דהבא דמליא
משחא דזיתא דכיא דמינה מדלקא דלקא לבית מקדשא ותחות מינה קביעא אגנתא רבתא די דהבא
דמליא משחא דזיתא דכיא דמקרבין מניה משרא לבוציניא דמנרתא וצייר עלה עלי כהנא רבא
ותרתין שבלין דדהבא נפקין מן אגנתא רבתא דציירין עלוי תרין בנוי דעלי חפני ופנחס ובגו שבלין
די דהבא נפקין תרין צנתרין דדהבא דציירין עליהון תרין בנוי דאהרן נדב ואביהוא ותרין מותבנין
דדהבא חד לכהנא רבא וחד לסגן כהניא ועיל מן רישי כורסיה קביעין שבעין כורסוון די דהבא
די עליהון יתבין שבעין סנהדרין דיינן דינא קדם מלכא שלמה ותרתין בנה ימא יתבין מן חרתין
אודנוי מלכא שלמה דלא יזדעזע · ועיל ברישי כורסיא קביעין ביה עסרין וארבעה גפנין די דהבא
דעבדין טללא למלכא שלמה · ובדבעי מלכא שלמה למיזל לכל אתר די הוא צבי כורסיא במוכני
אזיל תהוחוי ובמיתב ית ריגליה על דרגא קדמיתא תורא די דהבא פשיט יתיה על דרגא
תניינא ומן תניינא לתליתאה ומתליתיתא לרביעתא ומרביעתא לחמשתא
ומחמשיתא

דמתידי' וכו' פי' כל המעמידים ני"מ כל המוכנים ועתידי' לכא לפניו : ולגירתא דיצלון קדמוי פי' המתידים לבקש ולחנן לפניו : ופקדון כל ברכיהון פי' יבונן ויתלמין כי כן ת"י על דבר"ם כנה כפר וקי"ל : מיך מתמה וכן עיין בתקד"ד ספי' מס ספי' נוותר וכון גירם זינו מודם זיקים וכו' וכן מתחם ים לייסב ולפר נייתה פין ספתה וכון ספתות להפות תל' הלת תלת : חסו שמתי' בפרתחיל לזב כדברי חכמ' ומחמ היס נעים קול המנורה : וכל מתכין טבין כמו מיני תכניס טוכנות : תרין עסר כנגד שמו' עסר שבטי יה : ספר כל מתיבתא פי' שבכין. והסקיר כל ישיבתו חכמות :

וריש סגלגל לכורסי' פי' ראש עגול לכסא לשון גמר' דשבת ראשו מגלגלין : אבני בורלא פי' אבני' המתנוצצים · אבני גירלא פי' סוסם : ומרגליין ניכך · כדכודין מרגליות · דיבא פי' דוב · [illegible] וכפקיתא [illegible] חד וכו' · טווסא הוא מין עוף הידוע · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כבנים כדלעיל · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לביאור ומספר בגמ' מוכני בגלגלו [illegible] [illegible]

יתן המלך לרעותה הטובה ממנה :
ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו
כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן
למגדול ועד קטן : וייטב הדבר בעיני
המלך והשרים ויעש המלך כדבר ממוכן :
וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה
ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות
כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון עמו :

ב
אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש
זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר
נגזר עליה : ויאמרו נערי המלך משרתיו
יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה :
ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו
ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל
שושן הבירה אל בית הנשים אל יד הגא
סריס המלך שמר הנשים ונתון תמרוקיהן :
והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלך תחת
ושתי וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן :
איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי
בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני :
אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר
הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה
נבוכדנצר מלך בבל :

ויהי

בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישא ומלכותא יתן מלכא לחברתה דשפירא מינה : ונשמע וישתמע פתגם גזירת מלכא די יעביד בכל מלכותיה ארום גזירתיה רבא היא ומן בתר כן כל נשיא יתנון רבו ויקר למריהון למן רבא ועד זעירא : וייטב ושפר פתגמא קדם מלכא ורברבניא ועבד מלכא כפתגם ממוכן : וישלח ושלח פיטקין כתיבן וחתימן בעזקתיה לכל פלכי מלכא לפלך ופלך כמכתב ושמיה ולות עמא ועמא כממלל לישניה קרי וכן אמר אתון עממיא אומיא ולישניא די דיירין בכל ממשלתי אזדהרו למהוי כל גבר מסרבן על איתתיה וכפי לה למהוי ממללא כלישן גברא וכממלל עמיה : אחר בתר פתגמיא האילין כד פג ואישתדך מרווית חמריה וכד נח תקוף רוגזיה דמלכא אחשורוש שרי מדכר ית ושתי מתיבן רברבנוי וכן אמרין הלא את הוא דחייבת עלה דין דיקטול על מה דעבדת אמר להון מלכא אנא לא גזרית למיקטלה אלהין די תיעול קדמי ולא עלת ופקידית למעדי מינה מלכותא אמרו ליה לא הכי אלהין דין דקטול גזרה עלה בעטת שבע רברבניא מן יד תקוף רוגזיה וגזר למיהוי צליבן שבעה רברבניא על צליבא : ויאמרו ואמרו עולימי דמלכא משומשנוי יבעון לצרוך מלכא עולימן בתולתן שפירן בחיזו : ויפקד וימני מלכא אפיטרופין בכל פילכי מלכותיה ויכנשון ית כל עולימתא בתולתא שפירת חיזו לשושן בירנתא לבית נשיא די תמן דיוקנין ובנאין די תמן מתמני הגא רב סריס דמלכא נטיר נשיא ויתגזר למהוי יהיב סמתר משחיהון : והנערה ועולימתא די תשפיר קדם מלכא תיעול למחסן מלכותא חלף ושתי ושפר פתגמא קדם מלכא ועבד הכי : איש גבר חסידא ומודה וצלי קדם אלהא על עמיה הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי אתקרי על דהוה מתיל למירא דכיא בר יאיר בר שמעי בר גרא בר קיש גברא דמן שבטא בנימן הוא שמעי דאקיל ית דוד ובעא יואב למקטליה ולא שבקיה על דאסתכל ביה ברוח נבואה וחמא דאישתיצי מרדכי ואסתר למיפק מיניה וכדו פסק שמעי מילמילד פקד דוד לשלמה בריה למקטל יתיה : אשר די אזל בגלותא מן ירושלם עם גלותא די אגליאת עם יכניה מלכא דיהודה די אגלי נבוכדנצר מלכא דבבל וכד צדא כורש ודריוש ית בבל נפק מרדכי מן בבל עם דניאל וכל כנישתא דישראל די הוו תמן בבבל נפקו מן תמן ועלו עם כורש מלכא למידר בשושן בירנתא :

ויהי

ומדבר כלשון עמו · כופה את אשתו ללמוד את לשונו אם היא בת לשון אחר : ויפקד המלך פקידים · בכל פקיד ופקיד ידועות לו נשים היפות שבמדינתו : זכר את ושתי · את יופיה ונעצב : תמרוקיהן · הן דברים המצחצחין כגון מור ומורק ושוטף שמן ערב ומיני סמנים וגבשים המעברין ומעדנין את הבשר : איש יהודי · על שגלה עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודים בין הגוים אפי׳ משבט אחר הם : איש ימיני · מבנימין היה כך פשוטו ורבותינו דרשו מה שדרשו :

[illegible]

יִמְחַמְשִׁיתָא לִשְׁתִּיתָאָה וּמִשְׁתִּיתָאָה עַד דְּנָחֲתִין נִשְׁרִין וְחָטְפִין יַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וּמַסְקִין וּמוֹתְבִין יָתֵיהּ
עַל רֵישׁ כּוּרְסְיָא וְתַנִּינָא דִכְסַפָּא הֲדַר בְּמוֹכְנוֹי וְכַד שְׁמָעוּ מַלְכַיָּא יַת שְׁמָעֵיהּ דְּכוּרְסָא דְמַלְכוּתָא
שְׁלֹמֹה אִתְכַּנְשׁוּ כּוּלְהוֹן וְאָתוֹן כַּחֲדָא וְאִשְׁתַּחֲווֹ קֳדָמוֹי וְאָמְרִין לְכָל מַלְכַיָּא לָא אִתְעֲבִיד הֵיךְ כּוּרְסָא
הָדֵין וְכָל אוּמָה וְאוּמָא לָא יָכְלִין לְמַתְקְנָא כְּוָותֵיהּ וְכַד חָזוּ מַלְכַיָּא שְׁבָחֵיהּ דְּכוּרְסְיָא נָחֲתוּ וְשַׁבַּחוּ
לְמַן דִּי בְרָא עָלְמָא כּוּלֵיהּ וְכַד הֲוָה סָלֵיק מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְיָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ דְמַלְכוּתָא הֲוָה חָזַר נִשְׁרָא
רַבָּא וְנָסִיב פִּיתְרָא דְמַלְכוּתָא וִיהֵיהִיב יַת פִּיתְרָא בְּרֵישֵׁיהּ וּמִן בָּתַר כֵּן הֲוָה תַנִּינָא רַבָּא מַפֵּק
מְמַנְגְּנוֹי וְהַוּוֹן אַרְיָוָן וְנִשְׁרִין סָלְקִין בְּמַנְגְּנוֹן וּמְטַלִּין עַל רֵישֵׁיהּ מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְיוֹנָה דִּידַהֲבָא הֲוָה נָחֲתָא
מִן עַמּוּדָא וּפָתְחַת אֲרוֹנָא וְנָסְבָה סִיפְרָא דְאוֹרַיְיתָא וִיהַבָא לֵיהּ בִּידוֹי דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמוֹקְמָה מַה
דִּכְתִיב בְּמֹשֶׁה וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו וּתְהֵי עִימֵיהּ וִיהֵי קָרֵי בֵּיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּדִיל דְּיִסְגּוֹן
יוֹמוֹי עַל מַלְכוּתֵיהּ הוּא וּבְנוֹי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכַד אֲתָא כַּהֲנָא רַבָּא לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
וְכָל מַלְכַיָּא הֲווֹ יָתְבִין מִן יְמִינָא דְכוּרְסֵיהּ וּמִן שְׂמָאלֵיהּ וְדַיְינִין דִּינָא דְעַמָּא׃ וְכַד הֲווֹ עָיְילִין סָהֲדַיָּא
דִּי סָהֲדוּ שִׁקְרָא קֳדָם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה הֲווֹ מַנְגְּנִין פָּקְעִין גַּלְגַּלַּיָּא חָזְרִין תּוֹרִין גָּעְיָין אַרְיָוָתָא נָהֲמִין
דּוּבִּין חָטְפִין אִימְרִין פָּעְיָין נִמְרִין נָעֲיָן אַנְקִין בָּכְיָין שָׁרְפִין טָיְיסִין טַוָּוסִין מְיַלְּלִין תַּרְנְגָלִין מְקַרְקְרִין בְּנֵי
נָצָא מְחַטְפִין צִיפְּרִין מְיַלְּלִין לְמִשְׁטוֹף לִבְהוֹן דְּסָהֲדַיָּא דְּלָא יִסְהֲדוּן סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא וְהַוּוֹן סָהֲדַיָּא
אָמְרִין בֵּינֵיהוֹן נִסְהִיד סַהֲדוּתָא דְקוּשְׁטָא וְאִילָא ס"א ואי לא כ"צל שני תיבות בְּגִינֵי עָלְמָא
מִתְעֲקַר וְהַוּוֹן אַרְיָוָתָא זָרְלִין בּוּסְמָנִין בְּמַסְקֵיהּ דְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמֵיתַב עַל כּוּרְסֵיהּ דְמַלְכוּתָא וְהֵיךְ
כּוּרְסְיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה לָא הֲוָה לְכָל מַלְכַיָּא׃ וְכַד אִיתְחַיְיבוּ סַנְאֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל אִתְגַּבַּר וּסְלֵיק
עֲלֵיהוֹן נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא מַלְכָּא דְבָבֶל אַחְרֵיב יַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בַּז וְאוֹקֵיד יַת קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם וְאוֹקֵיד
יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא בְּנוּרָא וְאַגְלֵי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַיְיתֵי יָתְהוֹן לְרִבְלָה דִּי בְאַרַע חֲמַת וְאַגְלֵי עִמְּהוֹן יַת
כּוּרְסְיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְכַד בָּעֵי מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא דִיפַּק וְיָתֵב עֲלוֹי לָא הֲוָה יָדַע דִּי בְמַנְגְּנוֹן הֲווֹ
סָלְקִין לֵיהּ צָפְרִים יַת רִיגְלֵיהּ עַל דַּרְגָּא קַדְמָאָה וְאַרְיָא דְדַהֲבָא פָּשֵׁיט יַת אִיטְמֵיהּ דִּימִינָא וּמְחָא יָתֵיהּ
עַל אִיטְמֵיהּ דִּשְׂמָאלֵיהּ וַהֲוָה מְחַגִּיר מִינֵּיהּ עַד יוֹם מוֹתֵיהּ וּמִבָּתַר נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אֲתָא
אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן וּשְׁבָא יַת כּוּרְסְיָא דִשְׁלֹמֹה מַלְכָּא וְאוֹבִיל יָתֵיהּ לְמִצְרַיִם וְכַד חָזָא יָתֵיהּ שִׁישַׁק
מַלְכָּא דְמִצְרַיִם יַת שְׁבָחֵיהּ דְּכוּרְסֵיהּ דַּהֲוָה מְשׁוּבַּח מִן כָּל כּוּרְסֵי דְמַלְכַיָּא הֲוָה מִתְחַמֵּיד דִּיפַּק וְיָתֵיב
עֲלוֹי וְלָא הֲוָה יָדַע דִּי בְמַנְגְּנִין סָלְקִין לֵיהּ אַפְרֵיס יַת רִיגְלֵיהּ עַל דַּרְגָּא קַדְמָאָה וְאַרְיָא דִּי דַהֲבָא
פְּשַׁט אִיטְמֵיהּ דִּימִינָא וּמְחָא יָתֵיהּ עַל אִיטְמֵיהּ דִּשְׂמָאלָא וַהֲוָה מִתְקְרֵי פַּרְעֹה חֲגִירָא עַד יוֹם מוֹתֵיהּ׃
וְכַד אֲתָא אַנְטִיפוֹנִיס בַּר אַנְטִיוֹכַס מַלְכָּא וּסְלֵיק עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאַחְרֵיב יָתָהּ וּשְׁבָא יַת כּוּרְסֵיהּ
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְאַיְיתֵי יָתֵיהּ בִּסְפִינָן וְאִשְׁתַּמְטַת פַּרְעֵיהּ דְּכוּרְסֵיהּ בְּשׁוּשִׁילְתָּא דִּי דַהֲבָא וְאַיְיתִין כָּל
אוּמָנֵי דְעָלְמָא וְכָל קַיְינַיָּא לְמַתְקְנָא יַת כַּרְעֵיהּ דְּכוּרְסֵיהּ וְלָא יָכִילוּ לְמִיתְקְנָא יָתֵיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃
וְכַד בְּטֵילַת מַלְכוּתֵיהּ וְקָם כּוֹרֶשׁ פַּרְסָאָה בַּתְרוֹהִי וּבִזְכוּת דִּי אִיתְעֲסַק בְּבֵי מַקְדְּשָׁא זָכָה דִּיסוּק וְיָתֵיב
עַל הַהוּא כּוּרְסְיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה דִּכְוָותֵיהּ לָא הֲוַת לְכוּלְּהוֹן מַלְכַיָּא׃ בִּשְׁנַת
בִּשְׁנַת תְּלַת לְמַלְכוּתֵיהּ דִּנְבוּכַדְנֶצַּר הֲווֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּכְיָין מִתְאַנְחִין וּמִתְמְהִין וְאָמְרִין וַוי לָן אִתְגַּבַּר
עֲלָן שַׂנְאָה מִן יַת אַרְעָא אַחְרֵיב יַת מְדִינָתָן בְּגָלוּתָא אַגְלֵי יָתָן וְדִלָּא פָּשַׁר עָבַד מִן סַבִּינָא בְּשׁוּשִׁילְתָּא
אָסַר וְרַבְרְבִינָן בְּגָלוּתָא אַגְלֵי עוּלֵימָתָן בְּחַרְבָּא קְטִיל וְטַפְלָנָן אוֹבִיל בְּשִׁבְיָא בְּלֵיל דְּתוּשְׁבַּחְתָּן אִתְנְסִיב
מִינַּן וְכַד קָמוּ מַלְכַיָּא דְּבֵית דָּוִד דְּאִינוּן מַלְכֵי עָלְמָא כּוּלֵיהּ וּמִן בָּתַר דָּוִד קָם שְׁלֹמֹה בְּרֵיהּ וְאַמְלֵיךְ
יָתֵיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עַל חֵיוַת בָּרָא וְעַל עוֹפֵי שְׁמַיָּא וְעַל רִיחֲשָׁא דְאַרְעָא וְעַל שֵׁידִין וְעַל רוּחִין
וְעַל לִילִין וַהֲוָה יָדַע מְמַלַּל כּוּלְּהוֹן וְאִינוּן יָדְעִין בְּמַמְלְלֵיהּ דְּהָכְדֵין כְּתִיב וַיְדַבֵּר אֶל הָעֵצִים׃
וְ...ר לְבֵיהּ דְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּחַמְרָא שְׁדַר וְזַמֵּן לְכָל מַלְכַיָּא מְדִינְחָא וּמַעַרְבָא דַּהֲווֹ סְמִיכִין לֵיהּ
לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַגְנֵי יָתְהוֹן בְּגוֹ טַרְכְּנָא בְּבֵית מַלְכוּתֵיהּ׃ וְתוּב כַּד שַׁפִּיר לְבֵיהּ דְּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
בְּחַמְרֵיהּ אָמַר לְמַעֲלָא נִבְלִין וְצִילְצְלִין וְתוּפִּין וְכִינָּרִין דַּהֲוָה מְזַמֵּר בְּהוֹן דָּוִד אֲבוֹי וְתוּב כַּד שְׁפַר לְבֵיהּ
דְּמַלְכָּא

ביאור

מפקע מנגנין פי' מתגלגל בתכונה וכן מן הערוך מנגילין בדרך ערמה ואת עם תפילות היה חתיין מקבל ... ויורד ... המוריש ... העמיד על פי מחזורות בחכמה גדולה וזהו מנגנין ... הגלגלים ... דתכונה מתגל ... חורין ... כל"ל יפי געיין ידים וכן ... אחד ואחד לפי ... ... קול ונתקן הוא וק"ל: ואי לא כבר ... להיות שני מילות ואי לא נכון ... נרת פירוש כמו אבל שמקרא ... ספיה ... ... וטוח בכ"ל וכן לזין לטלת דסף מדוכתי וכן חרה דלת ... דככא ... ופירושו ירכא וקי"ל: בשישלתא דדהבא כיון בשלשלת ... לקמן ... ... קנימי פי'

נורתי וכן ... פירוש ... גבי ... פסוק ... ... גלגלית חוורי פי' כשהיה ... פי' היו הגלגלי' חוזרי':
אתגבר ... כן ... כיון ... ודלא ... כן ... בכ"ל פי' לא ... מה ... הוריד בשלשלאות:
נבי ... פי' ... למלכות בית דוד ... יתהון בגו טרכונא פי' ... בהיכל המלך וכן ... תרגם פ"ש:
בדלת

ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דדו כי אין לה אב ואם והנערה יפת תאר וטובת מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת: ויהי בהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שמר הנשים: ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות לתת לה מבית המלך וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים: לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד: ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה: ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים: ובזה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך:

בערב

ויהי והוה מרבי ית הדסה היא אסתר ברת אחבוי ואמאי והוו קרין לה הדסה על די הוות צדיקתא וצדיקיא דמתילו לאסא אסתר הוו קרין לה על די הוות צניעא בביתא דמרדכי שבעין וחמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהין אפי מרדכי דאיתעכידא לה להורבינא ארום לית לה אבא ואמא ועולימתא שפירת ריוו ושפירת חיזו ובעידן דמית אבוהא אישתארת במעין דאימא וכד ילידת יתה אמה מיתה אימה ונסבה מרדכי ליה בביתיה והוות קרי לה ברת:

ויהי והוה כד אישתמע פתגם פרוו מלכא וגזירתיה ובאתכנשות עולימתן סגיאין לשושן בירנתא ליד הגי ואידברת אסתר באונסא ואיתעלת לבית מלכא לידא דהגי נטיר נשיא:

ותיטב ושפירת עולימתא בעינוי ואיטענת חסדא קדמוי ופקיד לאיתבהלא ית סמתר רבותהא וית מתנתהא המניכין ולבושי מלכותא למהוי יהיבין לה וית שבע עולימתן לשמשותא שבע יומי דשבתא חולתא הות משמשא קדמאה בחד בשבתא רוקעיתא בתרין בשבתא גנוגיתא בתלת בשבתא נהוריתא בארבע בשבתא רוחשיתא בחמש בשבתא חורפיתא בשיתא בשבתא רגועיתא ביומא דשבתא כולהון צדקתן וחזיין למיתן לה מיכלא ומשתיא על ידיהון מן ביתא דמלכותא ושני יתה וית עולימתהא לאוטבא להון ולפנקותהון בבית נשיא:

לא לא חויאת אסתר ית עמה ותילדותה מטול דמרדכי פקדה דלא תחוי ומטול מה פקדה דלא תחוי מטול דחשיב בלביה מרדכי ושתי דעבדת יקרא לנפשה ולא צביית דיתי למיחמי שופרה למלכא ולשליטיא דזיתה דינין בישין וקטל יתה ולמה לא חויאת אסתר עמה תילדותה דילמא רגיז עלה מלכא וקטיל לה ומשיצי עמא די היא מינה לכן פקד יתה דלא תחוי עמה ותלדותה:

ובכל ובכל יומא ויומא מרדכי הוה מצלי ואזיל קדם דרתא די בבית נשיא למידע ית שלמא דאסתר ומה אתעביד בה:

ובהגיע וכד מטא סידור עולימתא ועולימתא למיעל קדם מלכא אחשורוש מסוף דיהוי לה כהילכת נשיא דמתינן בתפנוקיהון תרי עשר ירחי שתא ארום כדין שלמין יומי סמתוריהון שיתא ירחין בטכסת ואנפקינון דמנתר ית סערא ומפנק ית בישרא ושיתא ירחין בבוסמיא ובסמתורי נשיא:

ובזה ובהדין זמן בתר דשלמין תרי עסר ירחין שתא עולימתא עיילא לות מלכא ית כל רב וסרכן די צביא למימר מן יד יתיהב לה למיעל עימה מבית נשיא עד בית מלכא:

בערב

אמן · דמתרגם [illegible] לבית נשים : ויבהל את תמרוקיה · וריז וממהר מכלם משל כולן : הראויות לתת לה · לפרשם וכן [illegible] ולא ורבותינו דרשו מה שדרשו : וישנה · שנה אותה : אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא [illegible] ויש ויעלחוה שלא ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה : ומה יעשה בה · זה אחד משני צדיקים [illegible] וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידה לקום [illegible] לישראל לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה : תר · זמן : כל [illegible]

ביאור דמלכא שלמה בחמריה אמר לאיתיא חיות ברא ועוף שמיא וריחשא דארעא ושידין ורוחין ולילין
למרקדא קדמוי למחוי רבותיה לכל מלכיא דהגנין קדמוי וספרוי דמלכא קריין יתהון בשמהתהון
ובגינון כתבנשין ואתין יתהון בדלא אסירין ובדלא זקיקין ובדלא אנש דבר יתהון · בה שעתא
אתבעי תרנגולא ברא מביני עופיא ולא אשתכח ופקיד עלוי מלכא דאייתי יתיה בריגוזא ובעא
למחבלא יתיה מתיב תרנגול ברא קדמוי דמלכא שלמה ואמר ליה שמע מרי מלכא דארעא
אצית באודנך ושמע פתגמי הא תלת ירחין די הבית עיטא בלבי ומלכין קשישין עם מילתי מגוי
לא אכלית ומוי לא שתיתי וגזן קדם דחזיית וטייסית בעלמא כוליה ואמרית אידא היא מדינתא
או שליטתא דלא משתמע ליה למרי מלכא אסתכלית אנא וחזאיה מדינתא חדא כרכא [illegible]
שמיה בארעא מדינחא עפרא יקיר מן דהבא וכספא כזביל בשוקין ואילני מן בראשית הוו נציבין
ומגינתא דעדן אנון שתיין מיא אית תמן אוכלוסין סגיאין כלילן בריש(י)יהון מן תמן נציבין מגינתא
דעדן למיקום בקרבא לית הינון ידעין למיחי בקשתא לא יכלין ברם בקושטא חמיתי אתתא חדא
שליטתא בכולהון ושמה מלכת שבא כען אין שפר על מרי מלכא איסר חרצי היך גיברא ואיקום
ואזיל לכרכא דקיטור למדינת שבא מלכיהון בשולשלאי אסר ושלטניהון בכבלין דפרזלא ואייתי
יתהון לות מרי מלכא ושפר פתגמא קדם מלכא ואתקריין ספרוי דמלכא וכתבו אגרתא ושיעו יתה
אגרתא בגדפיה דתרנגולא ברא וקם וסליק לשמי מרומא וצניף צניפא יהורה נצח ופרח ביני עופיא
ופרחו בתריה ואזלו לכרכא דקיטור למדינת שבא והוה לעידן צפרא נפקת מלכתא שבא למסגיד
לימא ואחשיכו עופיא ית שמשא ושמת ידה על לבושה וכרעת יתהון והות תמיהא ומתמהא
וכד מתמהת נחת לותה תרנגולא ברא וחזת והא איגרתא קטירא בגדפיה שרת וקרת יתיה ומה
הוה כתיב בגווה מיני מלכא שלמה שלם ליכי שלם לרברבניכי דיהא ידיעא לאפיליך יהי קודשא בריך
הוא על חיות ברא ועל עוף שמיא ועל שידין ועל רוחין ועל לילין וכל מלכיא דמדינחא ומערבא
דרומא וציפונא אתין ושאלין בשלומי כען אין תצבין ותיתין ותשאלין בשלמי יקר סגיא אנא עביד
לך מן כל מלכיא דהגנין קדמוי ואין לא תצביין ולא תיתין ולא תשאלין בשלומי אשדר עלייכי מלכין
וליגיונין ופרשין ואין תימרין מה מלכין ולגיונין ופרשין אית ליה למלכא שלמה חיות ברא אנון מלכין
ולגיונין ופרשין ואין תימרין מה פרשין עופי שמיא אינון פרשין חיילי אינון רוחין ושידין ולילין אינון
לגיונין דחנקין יתכון על ערסתיכון בגו בתיכון חיות ברא קטלין יתכון בחקלא עופי שמיא אכלין ית
בסריכון מנכון וכד שמעת מלכת שבא ית פתגמי איגרתא תוב תנינות דמת ידה על לבושא ובזעת
יתהון שלחת וקרת לסביא ולרברבניא ואמרת להון לא ידעתון מה שלח לי מלכא שלמה · מתיבין
ואמרין לית אנחנא ידעין למלכא שלמה ולא חשבין ית מלכותיה · והיא לא אתרחיצת ולא
שמעת מליהון ושלחת וקרת לכל ספני ימא ואטעינת יתהון אשפרין ומרגליין ואבני טביין ושדרת
ליה שיתא אלפי טלין ומלייתא וכולהון בני שתא חדא וכולהון בני ירחא חד וכולהון בני יומא חד
וכולהון בני שעא חד וכולהון בני קומא חדא וכולהון בני קציצא חדא וכולהון לבושין לבושא ארגוונא
וכתבת איגרתא ושדרת ליה למלכא שלמה בידיהון מן כרכא דקיטור לארעא דישראל
מהלך שבע שנין כען בצלותך ובבעותך דאבעי מן קדמך אייתי לותך לסוף תלת שנין והוה לסוף
תלת שנין אתת מלכת שבא לות מלכא שלמה וכד שמע מלכא שלמה דאתת מלכת שבא
אפיק

בדלא זקיקין פי׳ בלא אונס והפיסות וגו׳ כדלא אסירי׳ ולא תפסתם גם רק רעיתם: למיכלא יתים פי׳ ארצ׳ להוכיח לי [illegible] להעניש מלכין קשיטי׳ פי׳ בנות ישרות גם דברי׳: וכספא כזביל בשוקי׳ פי׳ כסף בזויים כנכל [illegible] ושבית ואפי׳ באפר [illegible] מן זהב טוב: לגיתחי בקושטא לא יכילין [illegible] וגירסי׳ בקיצתא ופי׳ [illegible] יכולי׳ לחכות כקשת ומכיחי׳ [illegible] אבני דבלים [illegible] בקשטנית [illegible] כמין קשת יותר כראה [illegible] בקירבא לית חילין ידעין לאתחייפי׳ [illegible]

לערוך מלחמה וקרב לאכות׳ בקושטא באמת שכן הוא וק״ל: וגם אפרש למחוי לשון מי שיש כידו למחות׳ [illegible] [illegible] כוכבי דכיתא פי׳ פרח בין העופות ונכנס ביניהם פתו: למיסגד לימא וכסי״ מנהתי לייתא ונכון בעיניו [illegible] [illegible] ידיו כדרך המגפר ועל כן קרעה בגדיה [illegible] [illegible] שרת וקרת וכו׳ פי׳ התירה ופתחה [illegible] [illegible] כמתוק ראשון לא הוא [illegible] [illegible]

בערב · · בעידן רמשא הות עילא
לשמשא ית מלכא ובעידן צפרא הות תייבא
לבית נשיא תניין לידא דשעשגז רבא דמלכא
נטיר בטרוניתא ומכן ואילך לא תיעול תוב לות
מלכא אלהין היא דיתרעי בה מלכא וקרי לה בשמי
מפרש כתיב: ובהגיע וכד מטא סידור אסתר ברת
אביחיל אחבוי דמרדכי די נסבה ליה לברת למיעל
לות מלכא לא תבעית צרוך לכל מידעם אילהין
אלהן ית מן דימר הגי רבא די למלכא נטיר
נשיא והות אסתר טעינת טיבו ומשכחא
רחמין בעיני כל חזהא: ותלקח
ואדבירת אסתר לות מלכא אחשורוש לאיתא
ואעיל יתה לבית אידרון בית מלכותיה
בירחא עשיראה הוא ירחא דטבת בשתא
שביעתא למלכותיה: ויאהב
ורחים מלכא ית אסתר מכל נשיא דהוה מתנסבן
ואיטענת רחמין וטיבו קדמוי מכל בתולתן ושוי
מניכא דדהבא על רישה וטרד מן קיטון בית
דמכיה ית איקונין דושתי ואוקים תמן ית איקונין
דאסתר ואותיב יתה על כורסי תנין ומליך יתה
חלף ושתי: ויעש ועבד מלכא משתיא
רבא לכל רברבנוי ועבדוי והוה קרי ליה משתיא
דאסתר והנית שבוק כרגא לפילכיא עבד ויהב
ליה מתנן וחולק כמיסת ידא דמלכא:
ובהקבץ ובאתכנשות בתולתן זימנא
תניינא ומרדכי מצלי ואזיל ויתוב בתרע מלכא:

בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית
הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שמר
הפילגשים לא תבוא עוד אל המלך כי אם
חפץ בה המלך ונקראה בשם: ובהגיע
תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר לקח לו
לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר כי אם
את אשר יאמר הגי סריס המלך שמר הנשים
ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה.
ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית
מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת
שבע למלכותו: ויאהב המלך את
אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו
מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה
וימליכה תחת ושתי: ויעש המלך
משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה
אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד
המלך: ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי
ישב בשער המלך: אין אסתר מגדת
מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי
ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה
באמנה אתו: בימים ההם ומרדכי
ישב בשער המלך קצף בגתן ותרש שני סריסי
המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך
אחשורש:

ויודע

אין ומיפת ויומא זימנא חדא הוה שאיל לה מלכא מאידין אומא את ולא הוה אסתר מחויא ילדותה וית עמה כמא דפקיד עלהא מרדכי וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדת שביא ומועדיא הות נטרת ביומי ריחוקא הות מזדהרא תבשיליו וחמרא דעממין נוכראין לא הות טעמא וכל פיקודיא דאיתחייבן בהון נשיא דבית ישראל הות נטרא על פום מרדכי היכמה דהוות נטרת כד הות מתרביא עימיה: בימים ביומיא האינון ומרדכי יתיב בסנהדרין דהתקינת ליה אסתר בתרע מלכא וכד חזו תרין רברבניא כדין בנסו וקצפו ואמרו דין לדין הלא מלכתא בפתגם מלכא בעיא לסלקא יתן ולאוקמא ית מרדכי ליה רבותא לסלקא תרין קלוסנטרין ולאוקמא חד [illegible] ייעטו בלישנהון בגתן ותרש טורסאי תרין רברבני מלכא כנוטרי פלטין ואמרו [illegible] סמא דמותא דממול לאסתר מלכתא ולאושטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה:

דורע

פחדש העשירי עת צנה שהגוף נהנה מן הגוף וזמן הקדוש ברוך הוא אותו עת צינה כדי לחבבה עליו: מכל הנשים · הבתולות שאף בעולות קן [illegible] וסנחה למדינות ע״ס · לכבודם הנית להם מן המס שעליהם ויתן משאת · שלח דורונות להם והכל כדי לפתות: אולי תגיד מולדתם · ואעפ״כ אין אסתר מגדת מולדתה לפי שמרדכי יושב בשער המלך המורים ושמרים על כך לשלוח יד · לבקשו להמיתו ממקום שהוא:

דורע

ביאור

אפיק לותה ית בניהו בר יהוידע דדמי לשפרפרא דנפיק מעדן צפרא ודמי לכוכב נוגהא דמנהיר
וקאים ביני כוכביא ודמי לשושנה דקאים על מרצידי דמיא וכד חזת מלכתא שגא ית בניהו בר
יהוידע אתרכינת מן רכובתא · מתיב בניהו בר יהוידע ואמר לה למה אתרכינת
מן רכובתיך · מתיבה ואמרה ליה לית את מלכא שלמה · מתיב ואמר לה לית אנא
מלכא שלמה אלא חד מן משמשיא דקיימין קדמוי ומיד אהדרא אפאה לאחורה ומתלת מתלא
לרברבניא אי לא חזי לכון אריא אתון חזון מרבעתיה ואין לא חזיתון מלכא שלמה אתון חזון שפר
גבר דקאים קדמוי ואייתי יתה בניהו בר יהוידע לקדם מלכא וכד שמע מלכא דאתת לותיה קם
ואזל ויתיב בבית זוגיתא וכד חזת מלכתא שבא דמלכא בבית זוגיתא יתיב מחשבא בלבה ואמרה
דמלכא במיא יתיב וחליצת חילוזא דתעבר וחזא לה סערא בריגלה · מתיב מלכא ואמר לה שופריך
שופרא דנשי וסערך סער דגברא וסער לגברא שפר ולאתתא גנאי · מתיבה מלכת שבא ואמרה
ליה מרי מלכא אמתיל לך תלתא מתלין דאין תפשר יתהון לי ידעית אנא דגבר חכים את ואי לא
את כשאר בני אנשא · מתיבה ואמרה מהו גרגריין דעא ודגולין דפרזל דדלו אכנא ומשקי מיא
מתיב ואמר לה גובתא דגוחלא · מתיבה ואמרה ליה מהו עפר מן האדמה יצא ומאכלו עפר
מן הארץ נשפך כמים ומביט לבית · מתיב ואמר לה נפטא · מתיבה ואמרה ליה מהו ארקלין
אזיל בריש כולהון וצווח צווחתא רבא ומרירא רישיה באגמון · שבח לחורין גנאי למסכינן שבחן
לפתים גנאי לחיין חדיי לציפורין נסיס לנונין · מתיב ואמר לה כיתנא · מתיבה ואמרה ליה לא
האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראנה עיני והנה לא הוגד לי החצי הוספת חכמה וטוב על
השמועה אשר שמעתי אשריך ואשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה · ואעיל יתה בגו טרכונא
בבית מלכותא · וכד חזת מלכת שבא רבותיה ויקריה דמלכא שלמה יהבת שבחא למאן דבריא
יתיה ואמרת יהי יי אלהיך בריך דאתרעי בך למתב יתך על כורסיה דמלכותא למעבד צדקתא
ודינא ויהבת למלכא דהבא וכספא טבא סגי לחדא ויהב לה מלכא כל מה דצבית · ומלכי
מערבא ומדינחא וציפונא ודרומא כד שמעו שמעיה כולהון כחדא מזדעזעין ואתון מן אחריהון
ביקר רב וביבו רבא ודהב ובכסף ובאבניא טבין ומרגלין · וכד אתחייבו סנאיהון דישראל
הוה ירמיה נביא מתנבא נבואה סגיאן עליהון ולא מקבלין מניה אלהן שבישת יתיה רוחא דקודשא
ואובילת יתיה לארעא שבט בנימין דהכין כתיב ויצא ירמיה מירושלם ללכת ארץ בנימין ואיך
דהיה ירמיה נביא בגו ירושלם הוה בעי רחמי מן קדם אבוי דבשמיא ולא אתמסירת קרתא ירושלם
בידיהון דכסדאי ולא אחריבון יתה אלא איך ירמיה הוה בארע שבט בנימין אתגבר וסליק עליהון
נבוכד נאצר מלכא דבבל ואחריב ית ארעא דישראל בזיית קרתא דירושלם וקלי ית בית מקדשא
בנורא ועד נבוכד נצר רשיעא יתיב באנטוכיא רבלתה שלח על ירושלם ביד נבוזראדן רב קטוליא
ותרעי ית שורי דקרתא ירושלם וכד אתא ירמיה נביא וחזא ית קרתא ירושלם דאתחרב והילוותא
דכסדאי מקפין לה הוה ירמיה נביא צוח בקלא רמא ובכי בכיא רבא ומרירא מתיב וכן אמר פתיתני
יי ואפת שבשתני יי ואשתבשית תקיפתא יתי ויכילתא · וכד שמע נבוכד נצר רשיעא מלכא דבבל
דאתכבישת קרתא ירושלם כניש כל חלוותא דכסדאי ואתא וקם על בית מקדשא ומניד בישיה
ומוביל ומייתי בידיה מן קדם די הוה ידע · מה דהוה בסוף משיריתיה דסנחריב כד אשתלח
עליהון

אחד מעבדיו אלו ניכר הכיר ארכו ורחבו של המלך במבטו · ויותר נכון לפרש מרבעותיה על הבני' וילדיו שגידל · בבי זוגיתא פי'
[illegible] · וחליצת חילוזה פי' שהגביה הבגדים לשו' חלוץ
[illegible] · גרגריין דעת [illegible] · ודוולין דפרזל פי' דלי של ברזל
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] · אינו יודע לפי שאינו חכם כשלמה [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] תקיפתא יתי ויכילתא כלומר שירמיה אמר [illegible]
[illegible] · מוביל ומייתי מוליך ומביא מקודם כמים יודע מה יהי באחריתו ·
בכרגת
[illegible] לפון בפיק בית [illegible]

ויודע ואשתמודע פתגמא למרדכי
על דהוה חכים למללא בשבעין לישנין וחוי
לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא ואתכתיב
על שום מרדכי : ויבקש ואתבע
פתגמא ואשתכח קשוט ואצטליבו תרויהון על
קיסא ואתכתיב בספרא דכרניא דמתקרי תדירא
קדם מלכא : אחר בתר פתגמיא
האלין עלת מדת דינא קדם רבון כל עלמא וכן
אמרת הלא המן רשיעא נחת מן שושן
לירושלם לבטלא בניין בית מוקדשא והא כען
רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא די
מזרעית אגג בר עמלק רשיעא ומנייה רב על
כולא ותקין ית כורסיה מעלוי כל רברבניא די
עמיה עני מרי עלמא עד כדו לא אשתמודע
בעלמא פסיקו מיני עד די יתרברב וישתמודע
לכל עממיא ומן בתר כן אתפרע מניה על כל
עקתין די יעביד איהו ואבהתוי לעמא בית
ישראל : וכל וכל עבדי מלכא די בתרע
בית מלכא גחנין לאנדרטא די הקים מחדייה
וסגידין ליה להמן ארום כן פקיד עלוהי מלכא
ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד
להמן על די הוה ליה עבד פלח ואזדבן ליה
בטולמא דלחם : ויאמרו ואמרו עבדי
מלכא די בתרע פלטירין דמלכא למרדכי מה דין
את עביר ית תפקידתא דמלכא : ויהי והוה
במללותהון לותיה יומא ויומא ולא קביל מנהון
וחויאו להמן למחזי היתקיימון פתגמי מרדכי
על קביל פתגמי דהמן ארום חוי להון די להמן
לא הוה סגיד על דהוה עבדיה דאזדבן ליה בטולמא לחם ולאנדרטא די הקים בחדייה לא הוה גחין
על דהוה יהודי ויהודאי לא פלחין ולא גחינין ליה : וירא וחזא המן ארום לית מרדכי גחין
לאנדרטא ולא הוה סגיד ליה ואתמלי המן עלוי דמרדכי רתחא : ויבז והוה חוך קדמוי
לאושטא ידוי למקטול ית מרדכי בלחודוהי ארום חויאו ליה דמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן עשו
אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית ברכתא ויהודאי אינון עמא דמרדכי ובעא המן לשיצאה ית כל
יהודאה די בכל מלכות אחשורוש עמא דמרדכי : בחדש בירחא קדמאה דהוא ירח ניסן
בשתא תרתא עשרי למלכא אחשורוש אפיל מלתא תוא ערבא קדם המן מן יומא ליומא ומן ירחא
לירחא תרי עסר דהוא ירח אדר : ויאמר ואמר המן למלכא אחשורוש איתי עמא חדא
מבדר ומתפרש בגיני עממיא ואומיא ולשניא ומקצת מנהון דיירין בכל פילכי מלכותא ונזירת
אוריתהון

ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה
ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי :
ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ
ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך :
ג אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את
המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את
כסאו מעל כל השרים אשר אתו : וכל
עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים
ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי
לא יכרע ולא ישתחוה : ויאמרו עבדי
המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה כאמרם
עובר את מצות המלך : ויהי באמרם ק'
אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן
לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם
אשר הוא יהודי : וירא המן כי אין מרדכי
כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה :
ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו
את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל
היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם
מרדכי : בחדש הראשון הוא חדש ניסן
בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור
הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש
לחדש שנים עשר הוא חדש אדר :
ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד
מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך

ודתיהם

ויודע הדבר למרדכי · שהיו מספרים דבריהם לפניו כלשון טרסי ואין יודעים שהיה מרדכי מכיר בשבעים לשון
שהיה מיושבי לשכת הגזית : ויכתב בספר דברי הימים · הטובה שעשה מרדכי למלך · אחר הדברים האלה ·
שבראת רפואה ולהיות לתשועה לישראל : גדל המלך את המן : שהקב"ה בורא רפואה למכתו שלא ברא קודם היכה
המכה עליהם : כורעים ומשתחוים · שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה : היעמדו דברי מרדכי ·
שאומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי ומוזהר על ע"ז · ואת דתי המלך · לתת מס לעבודת המלך · אין שוה ·
אין חשש כלומר אין הנאה : הפיל פור · הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא · הוא הגורל · הכתוב
מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל כחשב חדש יבלים : ביום לחם · מיום ליום בחדש יעלים :

יכתבו

ביאור

עליהון מלאכיא מן מרומא וקטל בהון תמני עסר רברבני והמשא ואלפין פרשין ולא אשתייר במשריתיה דסנחריב אלא הוא בלחודוי · ונפקת תוב ברת קלא ואמרת ליה נבוכד נצר מלכא דבבל קום אזיל ותוב לרבלה בארע חמת קלקל בחיצים שאל בתרפים · שדא גירא למערבא והדר ונפל לגו ירושלם שדא גירא למדינחא והדר ונפל לגו ירושלם שדא גירא לקרתא חייבתא דתתעקר בעגלא מן עלמא והדר ונפל לגו ירושלם · וקם ושדר רברבנוי על ירושלם ומה שמהתהון נרגל שראצר שמגר נבו שר סכים רב סריס רב מג · וקם ואזל בתר רברבנוי ועל לבית מקדשא · מתיב וכן אמר אנת הוא אלהא רבא דארגישתין ואייתיתין על קרתך ועל היכלך · וכד חזא פיתחא דבית מקדשא דעמא מסאבא קיימין לקיבליה סתם נפשיה ולא צבא למפתחא ואחון כל חילותא דכשדאי ואייתין עמהון תלת מאה ושיתין גמלין טעינין נרגין דפרזל ובעטת איגין פנרהא ב... פירותא ב...אתא דבית מקדשא · ועד כען לא יהבין נפשתהון לאיתפתחא עד דאתא פרניטוס ונכס חזירא וזרק מן דמיה על בית מקדשא וסאיב יתיה מן בתר דאיסתאיב פתח נפשיה ועל נבוכדנצר רשיעא לבית מקדשא ואזל ויתיב על עזרתא דזכריה בר יהוידע כהנא רבא וחמא נבוכדנצר לדמיה דמירתע בארעא ושאל לנביא דישראל ואמר להון דמא הדין דמן גברא הוא · מתיבין ואמרין ליה נביא חד הוה בינגא והוה מוכח לן ולא קבילנא מיניה וקיימנא וקטלנא יתיה בבית מקדשא :

וכד שמע נבוכדנצר רשיעא ית פתגמא הדין אמר לון זילו ואייתו לי ארבעת אלפי כהני פחירי ונכס יתהון עלוי דההוא דמא עד כען לא איתבלע בארעא עד דנזיף ביה נבוכדנצר ואמר ליה כולא אומתך תח... ובעלך ובתר כן אתבלע · וכד חזא כהנא רבא ית כהניא דאתקטילו לבשית מעיליה ואתקין מאיפודיה ונסיב ית מפתחי מקדשא בידיה וסליק וקם על איגרא דהיכלא · ענה וכן אמר יהיב ביתא ... ונט... לא הייתנא ביה · ורמא נפשיה לגו נורא ויקד וכד חזו שאר כהניא כהנא רבא דליק בנורא אף אינון נסיבו ית נבליהון וית כנוריהון וכל מאני זמריהון ונפלו לגו נורא ויקידו · וכד בעא נבוכדנצר למיעל לבית קודש קודשיא איסתתימו תרעי היכלא ולא פתחין נפשהון עד די נפקת בת קלא משמי מרומא ואמרת ליה פתח לבנון דלתיך ובתר כן פתח נפשיה ועל נבוכדנצר רשיעא מסאבא לבית קודש קודשיא וחזא שבחיה דמ... כל עלמיא ... וחזא ית מאני קדישיא דאשתמשו בהון כהניא ומלכיא דבית דוד דאתבלעו מן קדמוי רגזו ... רבא ונפק מן תמן ... מבהל וקטל קטלא רבא ושבא שביא רבא ואפיק ית עמא ישראל כד אסירין בשלשלוון דפרזל ואוביל יתהון ... טעינין על צווריהון חלא · וירמיה נביא אזל עמהון · עד דמטא קברי אבהתא וצווח ובכא וענה וכן אמר אבהתנא מרחמני אברהם יצחק ויעקב קומו מגו קבריכון וחזו ית בניכון עמא דבית ישראל דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא · מתיבא רוח קודשא ואמרת ליה כבר אמרית לך ירמיה נביא כי אספתי את שלומי הם מקברי אבהתא ואזל ונפל על קיברי אימהתא · ענה וכן אמר אימהתא מהימנייא בחיק מרחמנייא שרה ורבקה ורחל ולאה קומו מגו קבריכון וחזון ית בניכון ובנתיכון עמא דישראל דרכיתון יתהון בקושטא דאזלין בשביא ומהלכין בגלות דלא מסאנא מתיבא רוח דקודשא וכן אמרת קול ברמה נשמע קם מקברי אמהתא ואזל ונפל על קברי נביא ענה וכן אמר נביא נביא מרחמני משה ושמואל קומו מקבריכון וחזון ית עמא בני ישראל דדברתון יתהון בקושטא דאזלין בשביא ומהלכי בגלותא דלא מסאנא · מתיבה רוחא דקודשא וכן אמרת כבר אמרית לך ירמיה נביא אם יעמד משה ושמואל לפני · קם מקברי נביא ואזל ונפל על קברי מרזחייא ענה וכן אמר אבילין יהי לכון אבילין ואשקיא יהי כסא דתנחומי די אנא מתאבל על עמא דישראל דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא · מתיבא רוחא דקודשא ואמרת אל תבא בית מרזח · והוה ירמיה

בכיר

פנרהא פרייתא פי' בפר החיכין של"ם בדלית' כפ' הלק ויותר נכון כנירס' פרזלא כי קרגוס ול דלתי פרתי וק"ל ונפיין במתורגמן ונכס חזירא ככר פירש פכוש שחיטה · פרניטוס זה שר אחד דמירתע פי' שהדם היה מתנוענע ולא היה נח פי' רש"י מיוס פסוק ויתמנם נרתעת לאחור וכן הרבה : יהיב ביתא ותגלים למרוי כך מצאתי בכתב ישן בקלף ... צריך לכל ... בדוחקים כ"ש מה"רד ע"ש שפירש מה שפירש ולגירסתינו כפזוטן מרי הוא מריעלתא הק כסמ"ל הכהן גדול מרי תפתחי הכל מש לס לאחרו שמות יה ה שנזכר ונפל לאחיך הלא : נחום ... ד... כך

מכה זו כתי"ק ולס"ו א"כ לפי הדיחקי' שהקירש קדשים ה... שכת תמלך על דרך מי כמוך באלים וכו' וע"ש שפירש מה שפירש ולגי' ... היה פסוק ... שכת ... טעיני ... כושאים על צואריהן ... ואבנים ... כין : ד... בקונטר' כירש ... מגדלים ... קברי ... כן מצאתי בנסחא ... ופי כדמתרגם נאזיל אל תבא למרזח ונומר ... בית ... וכן פירש לעיל ... דלגבי ... וכן גבי ... לגירסתינו פי' אונסים :

אוֹרָיְתְהוֹן שַׁנְיָין מִכָּל עַמָּא לַחֲמָנָא וְתַבְשִׁילָנָא לֵיתְהוֹן טָעֲמִין חַמְרָנָא לֵיתְהוֹן שָׁתַן יוֹמֵי גִנּוּסְיָא דִּי לָנָא לֵיתְהוֹן נָטְרִין וְגִימוּסָנָא לָא מְקַיְּמִין וְיַת גְּזֵירַת דִּינֵי מַלְכָּא לֵיתֵיהוֹן עָבְדִין וּלְמַלְכָּא לֵית לֵיהּ טִיבוּ מִנְּהוֹן וּמָה הֲנָאָה אִית לֵיהּ בְּהוֹן אִין יִשְׁבְּקִינוּן עַל אַפֵּי אַרְעָא : אם אִין עַל מַלְכָּא שַׁפִּיר יִכְתַּב כְּתָבָא לְאוֹבָדָא יַתְהוֹן וְעַסְרָת אַלְפִין כִּכְּרִין דִּכְסַף אַתְקִיל עַל יְדוֹי עָבְדֵי עֲבִידְתָּא לְמֵיתֵי לְבֵית גִּנְזֵי דְמַלְכָּא וּמַן יָכִיל מָנֵי שִׁתִּין רִבְבָן דִּסְלִקוּ אֲבָהָתְהוֹן מִן שִׁעְבּוּדְהוֹן דְּמִצְרָאֵי : ויסר וְאַעְדִּי מַלְכָּא יַת גּוּשְׁפַּנְקֵיהּ מֵעִלּוֹי יְדֵיהּ וִיהָבֵהּ לְהָמָן בַּר הַמְדָתָא דְּמִזַּרְעִית אֲגַג מְעִיקָא דִיהוּדָאֵי : ויאמר וַאֲמַר מַלְכָּא לְהָמָן כַּסְפָּא יְהֵא מְתִיהַב לָךְ וְעַמָּא יְהוֹוְיָין מְסִירִין בִּידָךְ לְמֶעְבַּד מַה דְּיוֹטִיב קֳדָמָךְ : ויקראו וְאִתְקְרִיאוּ לַבְלָרִין דְּמַלְכָּא בְּיַרְחָא קַדְמָאָה בִּתְלָתְ עֲסַר יוֹמִין בֵּיהּ וְאִתְכְּתִיב כְּכֹל דִּי פַקִּיד הָמָן לְוָת אִסְטְרַטִּילוּסֵי מַלְכָּא וּלְוָת הִיפַּרְכַיָּא דְּמִתְמַנַּן אַרְכּוֹנִין עַל כָּל פִּילְכַיָּא וּפִילְכַיָּא וּלְוָת רַבְרְבָנֵי עַמָּא וְעַמָּא פִּילְכַיָּא וּפִילְכַיָּא כְּרוּשָׁם כְּתָבָהָא וְעַמָּא וְעַמָּא כְּמַמְלַל לִישָׁנֵיהּ בְּשׁוּם מַלְכָּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ כְּתִיב וּמְפָרַשׁ וּמִתְחַתַּם בְּגוּשְׁפַּנְקָא דְמַלְכָּא : ונשלוח וּלְשַׁדְרָא פִּטְקִין בְּיַד רְהָטוֹנִין לְכָל פִּילְכֵי מַלְכָּא לְשֵׁיצָאָה לְקַטָּלָא וּלְהוֹבָדָא יַת כָּל יְהוּדָאֵי מִן עוּלֵימָא וְעַד סָבָא טַפְלַיָּא וּנְשַׁיָּא בְּיוֹמָא חָדָא בִּתְלָת עֲסַר יוֹמִין לְיַרַח תְּרֵי עֲסַר הוּא יַרְחָא דַּאֲדָר וְשַׁלָּלֵיהוֹן לְעַדָּאָה : פתשגן דִּיסַגְמַת דִּכְתָבָא לְמֶהֱוֵי מִתְיְהִיבָא בְּכָל גְּזֵרְתֵיהּ בְּכָל פִּילְכָא וּפִילְכָא מְפַרְסַם לְכָל עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵיהוֹן זְמִינִין לְיוֹמָא הָדֵין : הרצים רְהָטוֹנֵי נָפְקוּ זְרִיזִין בְּפִתְגָּמָא דְמַלְכָּא וּגְזֵירְתָא אִתְיְהִיבַת בְּשׁוּשַׁן בִּירְנִיתָא וּמַלְכָּא וְהָמָן הֲווֹ יָתְבִין לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא וְקִרְתָּא דְשׁוּשַׁן מִתְעַרְבְּלָא בְּחֶדְוַות עַמְמִין נוּכְרָאִין וּבְבִכְיָתָא דְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל : ומרדכי וּמָרְדְּכַי יְדַע עַל יְדָא דְּאֵלִיָּהוּ כָּל מַה דְּאִתְעֲבִיד בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמָה דְּאִתְחַיְּיבוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְשֵׁיצָאָה מ... דְּאִתְכְּתִיב וְאִתְחַתִּים לְאוּבָדוּתְהוֹן מִן עֲלוֹי אַרְעָא הֵיכְדֵין אִתְכְּתִיב וְאִתְחַתִּים ... דְּאִתְהֲנִיאוּ מִן סְעוּדָתֵיהּ דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ רַשִׁיעָא בְּרַם חוֹתָמָא הֲוָה חֲתִים ... אֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא לְחַוָּיָה לְמָרְדְּכַי דִּיקוּם וִיצַלֵּי קֳדָם מָרֵי עָלְמָא ... לְבוּשׁוֹי וְאַלְבִּישׁ לְבוּשָׁא דְּסַק עַל בִּסְרֵיהּ וְ... קִיטְמָ... וּבְכָא בִּמְרִירוּת נַפְשָׁא

וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת מִכָּל־עָם וְאֶת־דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים וְלַמֶּלֶךְ אֵין־שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם : אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כִּכַּר־כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ : וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר הַיְּהוּדִים : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ : וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה הָמָן אֶל אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וְאֶל־הַפַּחוֹת אֲשֶׁר עַל־מְדִינָה וּמְדִינָה וְאֶל־שָׂרֵי עַם וָעָם מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ נִכְתָּב וְנֶחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ : וְנִשְׁלוֹחַ סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז : פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים לִהְיוֹת עֲתִדִים לַיּוֹם הַזֶּה : הָרָצִים יָצְאוּ דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמָן יָשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוּשָׁן נָבוֹכָה : וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה :

ויבוא

יכתב לאבדם · יכתוב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם · ... מאת המלך להיות מי שטבעת בידו שליט בכל דבר המלך בלעז ... מגזירת אם כנחים כנחם כגלה כגליתי כדמה ... לחדשי השנה פתשגן · לשון ... לסכת חוק גזירת המלך : גלוי לכל העמים · דבר ... בו ביום להיות עתידים ... לכך · ... סמלכיס

דבר המלך וגו' הוא מתן כל דבר גדול שיצאו ...
ונשלוח ספרים · ... נשלחים הספרים ...

כפיד ובכי ומיליל על בית ישראל דאזלין בשביא ומהלכין בגלותא ערטילאין ומעילין חלא על צואריהון איגון ומלכהון ורברבניהון ושלטוניהון עד דמטון לאתרא דשמיה בית כירו ואפיקו לבושין ואלבישו יתהון · ענני ירמיה נביא ואמר לנבוכדנצר רשיעא ולכל חיילותיה דכסדאי דאתגון עימיה הלמא אילין לבתר טעותכון ותשבחון יתהון בקושטא תדעון עמא קטילא קטלתון ועמא שיבא שביתון והוו מהפרין ואזלין עד די מטו להדא מדינתא והוה ירמיה נביא בכי ומתנח ונחתו מן עינוי דמעין והוון תמן חרין מבועין דמיא עד יומא הדין · וכד אתון ומטון לנהרותא דבבל עני מלכא נבוכדנצר רשיעא ואמר לון לבית ישראל אילין אינון זמריא דהויתון זמרין קדם מריכון רבא די בירושלם ייתון ויזמרון קדמי · וכד שמעו ליואי נטלו ית פינוריהון בערבתא דקיימין על נהרותא דבבל דהכין כתיב על נהרות בבל וגומר על ערבים בתוכה וגומר ועגאון ליואי ואמרין ליה לנבוכדנצר רשיעא אין אנן עבדינן רעות אבונא די בשמיא והוינן משבחין קדם אבונן דבשמיא בירושלם בידא דידך לא איתמסרינן · השתא איך נשבח קדמך שבחא די מרנן · דהכדין כתיב איך נשיר שיר יי בפר שמע נבוכדנצר רשיעא ית פתגמא הדין עני וכן אמר קטולו מפרש ואמר איך נשיר שיר יי בפר שמע נבוכדנצר רשיעא ית פתגמא הדין עני וכן אמר קטולו יתהון על דעברו על גזירת מלכא עני פלטיא בר יהוידע חד מן ישראל ואמר ענא די מסרה מריה ביד רעיא ואתא דיבא ונסב מן ענא מן מאן מתבעיא עני ואמר ליה מן רעיא הוא מתבעיא עני ואמר ליה ישמעון אודנך מה דאמר פומך ופקיד מלכא ואייתי לצדקיה מלכא ואעבירו מיניה ית שלשלוון דפרזל ונחש ושני ית לבושיה ייסוריה : בשנת בשתא תליתא למלכותיה עבר משתיא לכל רברבנוי ועבדוי אוכלוסי פרס ומדי איסטרטיגין ורבנין די ממנן על פילכיא עטיפן באיצטליון דמילת לבישין ארגוונין אכלין ושתן וחדיין קדמוי : בהראותו לא כתיב די אחוי ית עתריה אלא כתיב בהראותו את עושר כבוד מלכותו והוא עותריה די אחוי דבית מקדשא הות וביסרא ודמא לית עתרא כוליה עתרא דקודשא בריך הוא דהכדין כתיב דידי כספא ודידי דהבא אמר יי מרי חלוותא · שיתא מן גנזי הות מחזי להון בכל יומא מאה ותמנין יומין דכתיב עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדלתו הא שיתא · וכד חמון תמן ישראל מאני דבית מקדשא לא הוו צביין למגני קדמוי ואמרו ליה למלכא לא צביין יהודאין למגני מטול דחזיין מאני דבית מקדשא ואמר מלכא עיבידו להון סמכא חורנא לגרמיהון : ובמלאת ובמשלם יומיא האילין אמר מלכא השתא אעביר משקיא לבני אחרוי לכל עמא דאשתכחון בשושן למזעירא ועד רבא משקיא שבעא יומיא ואעילינון לדרת גנתא דנציבא אילני דפירי ובוסמני מה עבד בה אילנא לאילנא ועבד כיפין וחבר אילני דבוסמני ואותיבינון ואשרו קדמיהון אבנין טבתא ומרגליתא ואילני מטללין : כאן חאסר פסוק : והשקות ושתיאן במאני דדהבא ובכסי דדהבא והוה שתי בכסא לא הוה תני ושתי ביה תוב אלא מעלין ליה להוא כסא ומפקין חורנא חדתא והוו המן מטול כן כתיב ומאני מן מאני משניין אלא כד הוון מפקין למאני משקיי ובסי לא הוו דמיין להדדי מטול כן כתיב ומאני מן מאני משניין אלא כד הוון מפקין למאני מקדשא ומזיגו בהון היכן אומי עלמא הוה משני זיוהון ומטול כן כתיב וכלים מכלים ...רא דמלכא רב הוה מן מאן דשתי ומטול כן דהוה שתוהי הוה משאיל ליה לגברא ...שנה והוא אמר ליה בר ארבעין שנין והוה משקי ליה חמרא בר ארבעין שנין ודכוותיה ...יל כן כתיב ויין מלכות רב כיד המלך : והשתיה ... ושתיאן בנימוסא ...הוו מתנזיקין מטול מן כסא דאינשי פרסאה כד הוו אתיין לון כסא רבא ...המינון והוה מתקרי שמיה פיתקא והוון משקיין ביה לכל גברא חד ולא

יו' כאן מחסר הקכ"ה כיד הרוטה וכה ואכ יטרף · ואייתי לצדקיה לפניו צדקיהו המלך והעבירו ממנו השלשלות של ברזל ושינוהו ופיין כמלכים כ"ד · לית פוהרא ככ"ל וא"נ לסירוש ...יתי ... דהא כתיב ששה תיבות וק"ל · סמכא חורינא סכה היא ולכן אמר כיכא · חוריכא חדתא מטול כן כתיב ...יס · רב מאן ... ... יהיה יותר זקן כשנים יותר דשים לאיד ד' ... כוי ... ו' מדות ואם כן א"כ ...יקים וסי' מסר"ד :

ביאור

כד דמטו לאסות מדינתא כנ"ל וכ"מ ונפי' כד מסגיפו · בקושטא קדמו פתא קטילו קטילתן כי' לא תתכלרי לוא' בכחבם וידיכם הרתם פשתם בחיל הזה כי לא כדקקתכם אך גבורים וגבורה הסמכים וכת"ב כיבציה דקי דתיד יטהני קמת בלית ... כ... ... כהן ... מפיסי... ... פסרו אבלו דתניה מכיני · וכד שמעו ליואי נטלו כינוריהון ... ... קלו

ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער
המלך בלבוש שק : ובכל מדינה
ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל
גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע
לרבים : ותבואינה נערות אסתר יתיר יו"ד
וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד
ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר
שקו מעליו ולא קבל : ותקרא אסתר
להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניה
ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה :
ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני
שער המלך : ויגד לו מרדכי את כל
אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן
לשקול על גנזי המלך ביהודיים לאבדם : יתיר יו"ד
ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן
להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד
לה ולצוות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו
ולבקש מלפניו על עמה : ויבא התך
ויגד לאסתר את דברי מרדכי : ותאמר
אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי : כל
עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר
כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר
הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד
מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה
ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים
יום : ויגידו למרדכי את דברי אסתר :
ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי
בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים :
כי

ויבוא ואתא עד קדם תרע פלטירא
דמלכא ארום לית רשו לגבר למיעל לתרע
פלטירא דמלכא כד לביש לבושא דשק :
ובכל ובכל פילכא ופילכא ובכל קריא
וקריא אתר דפתגם מלכא וגזירת דיניה מטי
אבלא רבא ליהודאי וצומא ובכותא ומספדא
ולבוש שק וקיטמא הוה מתשם עלוי צדיקיא
סגיאין : ותבואינה ועלן עולימן
דאסתר ורבנהא וחויאו לה ואזדעזעת מלכתא
לחדא ושדרית לבושי מלכותא למלבש ית
מרדכי ולמעדי ית שקיה מעילויה ולא קביל :
ותקרא וקראת אסתר לדניאל
דמתקרי התך די על מימר פומיה מתחתכן
פתגמי מלכותא ופקידת ליה על מרדכי למדע
מה דין קל בכותא די הוא בכי ועל מה דין לא
קביל לבושי מלכותא דשדרית ליה :
ויצא ונפק התך למללא לות מרדכי
לפתאה דקרתא די לקדם תרע פלטירין דמלכא :
ויגד וחוי ליה מרדכי ית כל די ערעיה
על עיסק דלא סגיד להמן ולא גחן לאנדרטיה
וית דררא דממון כסף עסר אלפין ככרין די
אמר המן למתקל על ידיהון דגבוין דממנן על
בית גנזי מלכא בגין יהודאי להובדותהון :
ואת וית דיטגמא פתב גזירתא
דאיתיהיב בשושן לשציותהון יהב ליה
לאחזאה ית אסתר ולחואה לה מה דחשיב המן
רשיעא על עמא דיהודאי ולפקדא עלה למיעל
לות מלכא לפייסא ליה ולמבעי רחמין על עמה :
ויבא ועל התך וחוי לאסתר ית פתגמי
מרדכי : ותאמר ואמרת אסתר
להתך למיזל ולמללא למרדכי ופקידת ליה על עיסק מרדכי דלא יגרי עם המן מצותא ארום
דבבו דבני יעקב ועשו הוה נטיר ליה : כל ושוויאת אסתר מילין בפום התך ואמרת
ליה כדנא תימר למרדכי הלא המן רשיעא גזר על מימר אחשורוש דלא למיעל לות מלכא לדרתא
גיואה בלא רשו וכען כל עבדי מלכא ועמין דדיירין בפילכי מלכא ידעין די כל גבר ואנתתא די ייעול לות
מלכא לדרתא גואה די לא מתקרי על פומיה דהמן חדא היא גזירת דיניה למפטר לבד ממן די יושיט
ליה מלכא ית תיגדא דדהבא ויחי ואנא לא איתקריתי למיעל לות מלכא דין זמן תלתין יומין :
ויגידו וכד חזא המן רשיעא ית התך דשמיה דניאל נפיק ועאיל לות אסתר ותקיף רוגזיה בית
קטליה ואזדמנו תמן מיכאל וגבריאל מלאכיא וחויאו למרדכי ית פתגמי אסתר : ויאמר
ואמר מרדכי למיכאל ולגבריאל לאתבא לות אסתר כדנא תימרון לה לא תחשבי בנפשייכי למהך
לאישתיזבא בבית מלכא מן כל יהודאי :

כי

אין לבא · אין דרך ארץ לבא אל שער המלך בלבוש שק : דבר המלך ודתו · כשפלוניות נושאי הספרים מוכריזים נתנה הדת בעיר. פרשת הכסף · פירוש הכסף : אל תדמי בנפשך · אל תחשבי כמו והיה כאשר דמיתי · אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום הסכנה בבית המלך שאין את רוצה לסכן עצמך עכשיו על הספק לבא אל
המלך

ולא הוו שבקין ליה עד דשתיא ביה חד · ומזוגא דהוה מזיג להון לפרסאי עתרא רבא הוה עתיר ואיך הוה עתיר הוה מזיג ליה לגברא ועל דלא הוה משפח גברא דשתי רמין ליה למזוגא עבידוהי מינאי ולך זיפלין וזוין מטול דלא הוה משפח דשתי אלא אמר אחשורוש לא יעלון הני כפי לשיתויי אלא איך דצבי כל גברא וגברא ישתי מטול כן כתיב והשתיה כדת : גם ושתי מלכתא עבדת משקיא לנשי והוה מזגא להון חמרא אוכמא ואוחיבת יתהון בפלטין מטול דהחזוי להון עתרא דמלכא והווין משאלין לה היך דמיך מלכא והוות מחוויה להין למה נשי כען דידעון כל מידי והוות אמרה להון מגניא דמלכא לכא אכיל ולכא שתי ולכא דמיך מטול כן כתיב בית המלכות : ביום ביומא שביעאה כד שפיר ליביה דמלכא בחמרא ולגברהון דמאה ועסרין ושבע מלכין דהוו עמיה דהוו קטרין כלילא דמלכותא הוה תיגרא ומצי ביניהון בטעם חמריהון הוו מתעסקין בזנותא · מלכי מערבא הוו אמרין נשי דילן שפירן וכולן הוו אמרין דילן שפירין ואוף מלכא אחשורוש בטעם חמריה מתיב ואמר להון לית נשי בעלמא דשפירן אלא נשי בבליתא ואין לית אתון מהימנין ליהא בבליתא חדא מותבית מגו מרכונא דמלכותא די לי אשלח ואקרי יתה לקדמי ולקדמיכון ותחזון יתה דהיא שפירא מן כל נשיא דילכון בההיא שעתא שלח עלה מלכא אחשורוש שבעא סריסיא ומשמשיא דקדם מלכא :

להביא מתיב ואמר לון זילו ואמרו לה לושתי מלכתא קומי מן כורסי מלכותיך ושלוחי ערטליא ורמי תגא ברישך וכסא די דהבא ביד ימינך וכסא די דהבא ביד שמאליך ועולי לקדמי ולקדמי דמאה ועסרין ושבע מלכין קטרי תגי דיחזון יתיך דאנת שפירא מכל נשיא : ותמאן מתיבא ושתי מלכתא ואמרת לון לשבעא סריסיא גנאי זילו ואמרו ליה למריכון שטיא דאוף אתון שמיתון כותיה אנא היא ושתי מלכתא בת מלכיא דמלכי בבל מן שריותא בלשצר אבא לקביל אלפא חמרא שתי ולא אטעי יתיה חמרא למימר מילין דלא כשרין כותך · בההיא שעתא אזלו ואמרו ליה למלכא פתגמא דושתי מלכתא וכד שמע מלכא ית פתגמיא האילין רגז רוגזא רבא ורוגזיה דליק בליביה ותוב שלח לה ביד שבעתי סריסיא דמלכותא דיתבין קדמוי במלכותא כען איזילו ואמרו לה לושתי מלכתא אין לא תשמעי מילי ולא תעלין לקדמי ולקדמי מלכיא האילין · קטילנא יתיך ומובידנא ית שופריך מניך · וכד אזלו רברבני דמלכא ואמרו לה ולא ספנת יתהון אלא מתיבא ואמרת לון אזילו ואמרו למלכא טפשא דמקלקלין עצתיה ולא תקינן גזירתיה הלא אנא היא ושתי מלכתא ברת אויל מרודך בריה דבריה דנבוכדנצר מלכא דבבל מן יומא דאתבריתי עד כען לא חזא איניש גופי אלא אנת מלכא בלחודך ואין כען עיילא אנא לקדמך ולקדמיהון דמאה ועסרין ושבע מלכין קטרי תגי קטלין יתך ונסבין ירתי לאינתא · מתיבא רבתא דפרסיאתא ואמיה לה לושתי מלכתא אין קטיל יתיך מלכא ומוביד ית שופריך מיניך לא תפיסמי ית שמא דיליה וית שמא דאבהתיך ולא תחזין גופיך וגויתיך לכל בר נש אלא למלכא בלחודוהי · בהשעתא כד אמרו רברבני למלכא דסריבת ושתי מלכתא למיעל היכמא די

אמר

ביאור

שמיה פיתקא פי' גם הכום היה כך על גם התשליך ידיחה ומשכל היו הפותה והיא לשון גמרא כפ מי שאחזו פתקים ד' אותות פיתקא ופי' רש"י גם לשון הכ"ל ו פיסלן זוזין פי' גם מטבע הוא ולא כדברי מהר"ר שפירש מטילי' וזורקים דאי כדבריו ה"לל ולמון ו דלא משכח דשתי וכו' פירש מפוש שלא היה מצא מי שיכול לשתות הכום ולכן נותנים לשר המשקים הזוזים כדי שלא ישקנו · מחווה להון למה נשי כען וכו' פירש שהגידה להם מה שהנשים היו מבקשים שיודיעם כל מידי ואמרה להם מגניא דמלכא וכו' ר"ל שסורו להם שמפותי ותענוגי המלך : לכא אכיל וכו' פי' כאן הוא אוכל וכאן שותה וכאן הוא ישן וק"ל וקיים מטול כן כתיב בית המלכות רוצה לומ' כהא הודיעם שחורה על חדרים והיכלי תוך פנימית · תיגרא ומצי פירש שכפלה מריבה וקינטור ביניהם לשון לית כתוב דלית בה תיגרא · כגו טרכונא כבר פירש לשון פלטין ועיין ברש"י פ' דברים כדף ושלוחי ערטליא פי' ומפשטין מצך ערומה · וערטלא לשון ירום ויתירגל הוא : דלוף אתון בשיתין כנ"ל וכך מצאתי בס"י ובפשט הוא · דליק בליביה ותוב שלח לה כנ"ל ומבואר · ואמרו לה ולא ספנה פירש ולא היו חשובים בעיניה להיות חשש לדבריהם ועיין ברש"י פ' ויצא דף

תסניה

כי ארום אם משתק שתוקי בעידנא הדא ולא תפגיעי על יהודאי רווחא ושיזבותא יקום ליהודאי מן אתר אוחרן בגין זכות אבהת עלמא וישיזיב יתהון מרי עלמא מן יד בעלי דבביהון ואנת וגניסת בית אבהתך תובדון על ההיא חובתא ומאן הוא חכימא די ינדע אין לשתא דאתיא בעידנא הדא את מטיא למחסן מלכותא: ותאמר ואמרת אסתר למיכאל וגבריאל לאתבא לות מרדכי: לך אזיל כנוס ית כל יהודאי די השתכחון בשושן וצומו עלאילא תיכלון ולא תשתון תלתא יומין וצלו קדם מרי עלמא בליליא וביממא ואוף אנא ועולימתי נצום הכדין ובתר כן איעול לות מלכא דלא כדינא והיכמה דהוברית מן בית נשי ואדברית מינך באונסא כדין אוביד מן חיי עלמא הדין בגין פורקן עמא בית ישראל: ויעבר וגסס ובנס מרדכי ועבר על חדות חגא דפסחא וצומא גזר ויתיב על קיטמא ועבד ככל די פקידת עלוי אסתר: ויהי והוה ביומא תליתאה דפסחא ולבשת אסתר לבושי מלכותא ושרת עלהא רוח קודשא וקמת וצליאת בדרת דבית מלכא גואה דמתבני לקביל בית מלכא די בירושלם ומלכא הוה יתיב על כורסיה מלכותיה בבית מלכותא ומסתכל כל קביל תרע ביתיא ענת אסתר וכן אמרת ריבון דעלמא לא תמסרינני ביד ערלא הדין ולא תעביד רעות המן רשיעא מיני היכמה די עבד מן ושתי דשם טעם על מלכא ופקיד למקטלה בגין דהוה צבי למסבא ית ברתיה וכד אתכנשו עולימתן לידוי דהגי הות תמן ברתיה דהמן והוות צבי מן שמיא דכל יומא ויומא הות מקלקלא בריעא עצוצא ובמוי דריגלן ופומה הוה סרי לחדא ואפיקו יתה בבהילו ומינה אסתקף עלי הדא להתנסבא ליה וכען שוי יתי לרחמין בעינוי דלא יקטלינני די עביד צבותי ובעותי די אנא בעיא מיניה אנת ברחמך סגיאין חוס על עמך ולא תמסר בנוי דיעקב בידוי דהמן בר המדתא בר עדא בר ביזנאי בר אפליטוס בר דיוסוס בר פירוס בר המדן בר תליון בר אתנסומוס בר חרום בר חרסום בר שגר בר נגר בר פרמשתא בר ויזתא בר אגג בר סומקר בר עמלק בר אליפז בר עשו רשיעא: ויהי והוה כד חזא מלכא ית מלכתא קיימא בר נסיסא בדרתא ותרתין עינהא זלגן דמעין ומסתכלא כלפי שמיא מן יד אטעינת רחמין בעינוי ואושיט מלכא לאסתר ית תיגרא דדהבא דהוה נקיט בידיה וקריבת אסתר ומטת לידא ואחידת ברישא דתיגרא: ויאמר ואמר לה מלכא מה צרוך אית לך אסתר מלכתא ומה בעותיך אפילו אם אנת בעיא לפלגות מלכותי אתנינה לך לחוד למיבני בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות מלכותי לא אתן לך דהכדין קיימית בשבועה לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה עבדא עמונאה דלא למשבק למיבני יתיה דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון בי הדא בעותא לא אעביד לך מילתא אחריתי די אנת בעיא מיני אגזור ותתעביד בבהילו ורעותיך

כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות: ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי: לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי: ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר:

ה ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית: ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט: ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות

שמלך עלא כרסות: ומי יודע אם לעת כזאת הגעת: ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן הסריגתו לעת כזאת. שהוא היה עומד בניסן וזמן הסריגה באדר לשנה הבאה [illegible] עכשיו: אשר לא כדת שאין דת ליכנס אשר לא יקרא. ומדרש חכמים אשר לא כדת שעד עתה באונס ועכשיו ברצון: וכאשר אבדתי אבדתי. וכאשר התחלתי לילך לאבוד אלך ואמות. ומ"א כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לגוי אני אסורה לך. ויעבר מרדכי. על דת להתענות ביום ראשון של פסח שהתענה יד בניסן וט"ז וי"ז שחרי ביום י"ג נכתבו הספרים. מלכות. בגדי מלכות ורבותינו אמרו על כשרה רוח הקדש כמו דאת אמר ורוח לבשה את עמשי: עד חצי המלכות: דבר שהוא באמצע ובחצי המלכות הוא בית המקדש

ביאור

אמר מלכא די שלח ביד סריסיא ורגיז מלכא לחדא וחמתיה מקיפת עלוהי : **ויאמר**
ואמר מלכא לחכימיא ידעי זימנא ארום כן פתגמי דמלכא קדם כל ידעי גזירין ודינין :
והקרוב ודקריבין ליה בעיצתא דרחיקין ודקריבין כרשנא מן אפריקי שיתר מן הנדקי
אדמתא מן אדום תרשיש מן מצרים מרס מרסנא מן מרס מארעא רחיקא ממוכן מן ירושלם
שבעתי רברבניא דפרסאי ומדאי דחזין אפוי דמלכא אינון דיתבין קדמאה במלכותא :
כדת ואמר לון מלכא סבון עיצתא מה נעבד לושתי מלכתא על די לא עבדת ית
פקדניה דמלכא אחשורוש די שלח ביד סריסיא : **ויאמר** ואמר ממוכן הוא דניאל ולמה
אתקרי שמיה ממוכן מטול דכד גלון שבטא דבית יהודה לבבל גלון עמהון חנניה מישאל ועזריה
והוה דניאל בגלותא ואתעביד על ידוי ניסין וגבורן ותוב על ידוי דדניאל אתגזר מן מרומא דתתקטיל
ושתי מלכתא בכן אתקרי שמיה ממוכן מתקן ואמר ממוכן קדם מלכא ושלטוניא דהכין הוה
גזירת מלכא בזימנא דהוו יתבין עייצין עיטא הוו שליטין ועירי עייצין קדמוי ואין שפירת עיטתא
עבדין יתה ואין לא שפירת עטתא די רברבין מנהון הוו עייצין וממוכן הוה זעירא דכולהון
והוא יהב עיטתא קדמיא קדם מלכא והוה ממוכן שקיל אתתא פרסיאתא והות עתירא מיניה
ולא הות צביא מתמלל עמיה אלא בלישנה ואמר ממוכן בגרמיה כד אשתכח עלעיתא למכבש על
נשיא דאינהון מוקירן לגובריהון בכן אמר ממוכן קדם מלכא ושלטוניא לא על מלכא בלחודוי
אסטת ושתי מלכתא אלא על כל עממיא ושלטניא דאית בכל מדינתא דמלכא אחשורוש : **כי**
ארום יפוק פתגמי דמלכתא על כל נשיא כולהון למהוי שייטין בעליהון בעיניהון ותהוי כל אתתא
אמרה לבעלה דילמא את יקיר מן מלכא דאחשורוש די אמר דתיתי ושתי מלכתא קדמוי ולא צביית
למיתי : **והיום** ויומא הדין אמרין שלטונתא דפרס ומדי דשמעין ית מיליא דמלכתא
לכל שלטוניא דמלכא כמיסת די תהוי בסירא למרגז עלוהי : **אם** ובזמן דגזר ממוכן
גזירתא הדא דחיל מן נפשיה ואמר דילמא לא יעביד מלכא גזירתא דא וכד תיעול ושתי ותישמע
גזירתא די גזרית עלה ותידון יתי דינין בישין ותקטול יתי אלא אנא אחזיה דמלכא אחשורוש
לא תיעול ושתי קדמוי ואומי יתיה במומתא דפרסאי ומדאי דהכין דהלין מנהון לכן אמר ממוכן אין
על מלכא שפר יפוק דין פתגמא מן קדמוי ויכתיב בומי בגזרתיה דמדאי ופרסאי ולא יבטיל דלא
תיעול ושתי קדמוי דמלכא אחשורוש ומלכותה יתן מלכא לרעותה דטבת מינה : **ונשמע**
וישתמע פתגמא דמלכא די יעבד בכל מלכותיה ארום סגיאה היא וכל נשיא יתנון יקרא לבעליהון
למן רברבניא ועד זעיריא : **וייטב** ושפר פתגמא בעיני מלכא ושלטוניא ועבד מלכא
כפתגמי מלוי ממוכן : **וישלח** ושדר מלכא איגראתא על כולהון מדינתא דמלכא על
מדינתא ומדינתא היך כתבה ועל עמא ועמא היך לישניה למהוי כל גברא מהיקר בביתיה ומתמלל
היך לישן עמיה : **אחר** בתר פתגמיא האילין כד נח רוגזא דמלכא אחשורוש שדר וקרא
לכל רברבנוי ואמר לון לא על ושתי אנא רגיז אלא עליכון אנא רגיז ומטול דאין אנא אמרית מילתא
בחמרא אתון למה רגזתון עלי למקטול ית ושתי מלכתא ואעביר שמה מן מלכותא אוף
לכון אנא קטיל מעבר שמכון מן מלכותא ובתר דאתקטלו רברבנוהי דמלכא אדכריה ושתי וית מה
דאתגזרת עלה דלא הות שויא לגזירתא דדינא דקטלא אלא מן מרומא הוה היסוף זרעיה
דנבוכדנצר מלכא דבבל : **ויאמרו** ואמרין עולימוי דמלכא שלטנוי ומשמשנוי יבעון
למלכא עולימן בתולתן ואין שפירן בחזווא : **ויפקד** וימני מלכא שליטין ומהימנין על
כל

מסונים ונמוכים : רכתה דפרסיאת' פי' הסרות דפרס שהיו מקונים אלא אמרו וכו' ומגולר הכל : הינדקי עיין בתי"י בניכוס סנדיקיוס"ם פרשת נח דרחיקי' ודקריבי' פי' על אנשי שהיו ממדינות רחוקים ודייק מדאמר והקרוב אליו לבן יחיד והקרבתם קטון שבהם פי' סולו פנים . ממוכן מתקן ר"ל שהיה מכין טובות הרבים לנביאים ולהפסות על ידו ניסים הרבה כי הוא ספר שמת כן זה דניאל בדאתגזר ממוכן מן ירושלים : ממוכן זעיר' דכולהון דייק מדכתב' לבסוף כולם בפסוק ויקדי' לדבר אלא הענין היה לפתיל מן הקטון מן הטעם שכתב וכן הוא במגלה
פ' אחד דיני ממונות גבי דיני נפשות מתחילין מן הצד מטעם זה וכן נמי כנדון דידן היה הטעם בדין מיתת נפש המלכה ושתי ולכן
הת זילו ג"כ מן הצד מן הקטון שבהם : שקיל איתתא פרסיאתא פי' שהיה מת כן נושא אשה מחשובי שרי פרסיים והיתה חשובה
מאנו בעושר ולכן יען שבה זו וכ"ה כתוב' דמגילה פ"ק ע"ש עלעיתא פי' לשון עלילה וסיבה לדבר שמצא כך שייטין פי'
לבזות כלישון וכן ת"א ויבז עשו ובט וכן בסירא לשון ביזוי · אחוי דמלכא לא תיעול ושתי קדמוי כו' ר"ל שירא לנפשו ממוכן
שאז תבוא המלכה ויאמת עצתו ויהרג הוא לכן ראה עצה בלבבו שישבע המלך בשגם שהרבה לנוא לא יביאוהו לפניו : וזהו
ואומי יתיה כמוגות' פי' שהשביעו בשבועת גדולה וכוראה וק"ל : מדכרית ושתי' פי' זעלטים זכרונה והגזיר' ודלא הות שויא
פי' שלא היתה ראויה לזה : ולכן נהרגו היועצים את אלה ואת שלא נהרג דניאל הוא ממוכן שהיה ראש המדברים בענין
זו ולפי שלא אמר להרגם רק שיתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה וק"ל :

ואתיים

המלכות וינתן לך: ותאמר אסתר אם־על־המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל־המשתה אשר־עשיתי לו: ויאמר המלך מהרו את־המן לעשות את־דבר אסתר ויבא המלך והמן אל־המשתה אשר־עשתה אסתר: ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה־שאלתך וינתן לך ומה־בקשתך עד־חצי המלכות ותעש: ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי: אם־מצאתי חן בעיני המלך ואם־על־המלך טוב לתת את־שאלתי ולעשות את־בקשתי יבוא המלך והמן אל־המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך: ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את־מרדכי בשער המלך ולא־קם ולא־זע ממנו וימלא המן על־מרדכי חמה: ויתאפק המן ויבוא אל־ביתו וישלח ויבא את־אהביו ואת־זרש אשתו: ויספר להם המן את־כבוד עשרו ורב בניו ואת כל־אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על־השרים ועבדי המלך: ויאמר המן אף לא־הביאה אסתר המלכה עם־המלך אל־המשתה אשר־עשתה כי־אם־אותי וגם־למחר אני

קרוא

מרעותיך איתיהב לך: ותאמר

ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר ייתי מלכא והמן יומא דין לשירותא דעבדית לכון: ויאמר

ואמר מלכא אוחיאו ית המן למעבד ית פתגם גזירת אסתר ועל מלכא והמן למשתיא די עבדת אסתר: ויאמר

ואמר מלכא לאסתר במשתיא דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ומה בעותיך אפילו אין אנת בעיא עד פלגות מלכותי ותתעביד בעותיך לחוד למבני בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות מלכותי לית אנא יהיב לך דהכדין קיימית בשבועה לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה עבדא עמונאה דלא למשבק למבני יתיה דילמא ימרדון בי יהודאי: ותען

ואתיבת אסתר ואמרת לית אנא בעיא פלגות מלכותא בשאלתי ולא בנין בית מוקדשא בבעותי: אם

אין אשכחית רחמין בעיני מלכא ואין על מלכא ישפר למיתן ית שאלתי ולמעבד ית בעותי יעול מלכא והמן למשתיא די אעביד להון ברמשא ולמחר אנא עבדא כפתגם גזירת מלכא: ויצא

ונפק המן מלות מלכא ביומא ההוא חדי וגבדח לבא וכד חזא המן ית מרדכי וית טפליא דעסיקין בפתגמי אוריתא בסנהדרין דעבדת להון אסתר בתרע מלכא ומרדכי לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה אלהין פשט ית רגליה ימיניא ואחווי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה בטולמא דלחם דמכתבא באסטרקליליה כל קבל ארכובתיה מן יד תקיף רוגזיה ואתמלי המן עלוי מרדכי ריתחא: ויתאפק

ואזדריז המן ועל לביתיה ושדר וקרא ית רחמוי וית זרש רשיעתא אנתתיה ברת תתני פחת עבר נהרא: ויספר

ואשתעי להון המן ית יקר עתריה והיך איתמני עם דוכסי מלכא והיך רהטין קדמוי סגיאות בגוי דסכומהון מאתן ותמניא בר מן עסרתי אוחרנין דאינון פולמורכין על פילכיא ובר מן שמשי דהוא ספרנא דמלכא וית מה דרבי יתיה מלכא וית דזקפיה עלוי כל רברבנוי ועבדוי דמלכא: ויאמר

ואמר המן ברם לא הנעלת אסתר מלכתא עם מלכא למשתיא די עבדת אלהין יתי ואוף עידן מחר אנא מזומן

לותה

המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזרו בו וגזרו לבטל המלאכה ואחשורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי מאתי חצי המלכות אתן לך. יבא המלך והמן. רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים שהמלך יחשוב שהוא חשוק אליה ויהרגנו ועוד טעמים רבים: אל המשתה. כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר: ומחר אעשה כדבר המלך. מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי: ויתאפק. נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות: ויתאפק איסט"ניר בלעז:

יבא המלך והמן היום רבותינו טעמים ג

איננו

כל מדינת מלכותיה ויכנשון ית כולהין עולימא בתולתן דשפרן בחזוא לשושן בירנתא לבית נשיא
על ידוי הגא סריסיה דמלכא נטיר נשיא ואתייהבו תקוניהון: והנערה ועולימתא דתישפר
באפוי דמלכא תמליך חלפוי ושתי ושפר פתגמא באנפוי דמלכא ועבד כן: איש גברא
יהודיא הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי ולמה אתקרי שמיה דגברא יהודאה אלא דהוה דחיל מן
חטאה דעלוהי איתנבי דוד ואמר יומא הדין ימות גברא מישראל ומן ההוא גברא דין הוא גברא
מרדכי בר יאיר בר שמעי בר שמידע בר בענה בר אילה בר מיכה בר מפיבשת בר יהונתן בר שאול
בר קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיה בר שחרים בר עזיה בר ששק בר מיכאל בר אליאל
בר עמיהוד בר שפטיה בר פתואל בר פיתון בר מליך בר ירבעל בר ירוחם בר חנניה בר זבדי בר
אלפעל בר שמרי בר זבדיה בר רימות בר חושים בר שחורה בר גוה בר עזה בר גרא בר בלע בר
בנימין בר יעקב בוכרא די אתקרי שמיה ישראל ומה חמא מרדכי די אתקרי בר שמעי
אלא אקיל שמעי לדוד מלכא דישראל ואמר שמעי לדוד פוק לך גברא רשיעא וגברא דחייב קטלא
איתעני אבישי בר צרויה ואמר לדוד אזיל אסב רישיה דשמעי מיניה אסתכל דוד ברוח קודשא
בנביאותיה וחמא דמרדכי קאים מיניה וכד חמא דוד מלכא פקיד לשלמה בריה ואמר ליה
בשעתא דיפסוק שמעי מלמילד בר קטול יתיה די יזכי לעלמא דאתי ובטול דקאים מיניה
גברא צדיקא די על ידוי אתעבידו ניסין וגבורן לישראל בארבע גלוותהון והוא מרדכי מרא דכיא
בר יאיר בר שמעי בר קיש מן שיבטא דבנימין ושמעי הוה חייב דיתקטיל בדינא כמא דכתיב
באורייתא דמשה דינא דקושטא לא תצער ורבא בעמך לא תלוט והוא אקיל לדוד מלכא דישראל
וחס עלוהי דוד דלא למקטול יתיה דחמא דקיימין מיניה הני תרי צדיקיא ומפרקין על ידיהון
בית ישראל: אשר מרדכי ואסתר הוון מירושלם בגלותא דגלת עם יכניה מלכא
שבטא דבית יהודה וחזר וסליק מרדכי עם עמא דיתנדבון ויסקון ויבנון לבית מקדשא תניינות
ותוב אגלי יתיה נבוכדנצר מלכא דבבל זמנין תרתין ותוב בארע בני גלותא נהרו נפשיה מן ניסין
וגבורן: ויהי והוה מרדכי מרבי ית הדסה היא אסתר ודרדקה הוה שמה כמה
דאסא היך מטול דבסים ריחיה דהדס בגו עלמא אף היא אסתר כדין הות עבדא עובדין טבין בגו
עלמא היא אסתר דהיך שמה כדין הווין עובדהא ואתקרי שמה הדסה בלישנא עבראה ברת
אחקרי שמה הדסה מטול דצדיקיא מתילין בהדסה די עלה איתנבי ישעיא נביא ואמר תחת
הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס מהו נעצוץ היגיתא היא חלוף היגיתא יסק בורא ויחלוף
מרדכי צדיקא יסק המן רשיעא לזקיפא וסרפד היא אורבינא וחילוף אורבינא יסק אסא והיך ושתי
תמלוך אסתר ובגין אסתר גלה מרדכי דאמר מוטב דאיזיל בגלותא ואיתרבי לאסתר דמן דאהי בארעא
דישראל אתקרי שמה אסתר בשם כוכב נוגהא יונית איסתירא והדסה אתקריית בשם צדיקיא
וכן אמר על חנניה מישאל ועזריה והוא דקאים בין הדסיא דיבגלותא וצולה היא בבבל דכן
כתיב האומר לצולה חרבי ואסתר איתקרי שמה הדסה בשם אסא היך דלא יבש קייטא וסיתוא
אוף צדיקיא אית להון חולקא בעלמא הדין ולעלמא דאתי והיא אסתר היא בת אחוי דאבוי דמרדכי
היא אסתר בטליותה והיא בסיבותה ולא פסקת מן עובדין טבין ולא הוה לה אבא ואמא וטליתה הוה
יאיא בריווא ושפירא וחסודא בחזווא וכד מית אבוהא ואמה נסבה מרדכי ליה לברתא: ויהי והוה
כד אשתמעו פתגמי דמלכא וגזרתיה וכד אתכנשו עולימתא סגיאתא לשושן בירנתא על ידוי דהגי
סריסיה.

ביאור

ולא תיסכו קיקוניסון פי' נתנו תמרוקי הכסים שמסיר הסער ומייפין וכן ת"א ולא יתקן גבר בתקוני' אתתא סלא ישיר סער בית הסתרי ועיין בר"שי סס דף יומא הדין ימות גברא מישראל ועיין בשמוא' ב' י"ט בריס כוכר' דיעקב כנ"ל וכן מצאתי. אזל אסב כנ"ל ופי' שאמר אלך ואקח ואשי' ראש ממנו וק"ל. בארבע גלותהון בהב מהר"ד שכוון לסגי' בארם ופיר' בארץ גלותם ויפה דיבר אך יש לייסב ולפרש כא' מארבע גלויות. שני קרי צדיקיא לפי ענין שמה מרדכי ואסתר דהיך שמה כדין עובדם פי' דייק בשמה כאלו לה וכשמה כך מעשים הטובים: ותוב אגלי

יתה כנ"ל ופי' ושוב הגלה אותה שהגלה כמה שנית ודייק מדכתיב שני פעמים הגלה בפסוק וק"ל: לאנחת נפשיה מניסין וגבורין כך יש גרסאות ולפ"ז פי' לשון מנוחה ר"ל לא פסק ממנו ניסים ונפלאות ולפי גירסתינו מבואר וק"ל: היגתא פי' מין קוצים והוא לשון גמרא פ"ק דתענית היגתא וסיגי וכן פרכס: וחילוף מרדכי צדיקא יסק המן רשיעא לזקיפא כנ"ל וכ"ה בס' ופי' היות ובתקום מרדכי הצדיק עלה המן לתליית עץ וזקיפא מלשון מאן דאית ליה זקיפא כדיוטא וכו' ולא כמו שפירשו ראשים וקיפר מלשון גדולה וטפוקים מפורקס ועיין במסר"ד שפי' ת"ש אורבינא י"מ לשון רז"ל אתי עולתי ביניא דנכי מאיבני ופירש אילן ערכה ואח"כ מתחלפים וי"מ עץ קטן ולא חשוב וק"ל: ובגין אסתר גלה מרדכי וכו' פירש דק"ל מאחר שמרדכי סיה עולה עם זרובבל שכתב בעזרא וא"כ למה היה עכשיו בשושן לכן אמר שעשה בשביל אסתר וזהו דאמר מוטב דאיזל בגלות ואירבי לאסתר פי' ואגדל את אסתר מאחר כא"י וק"ל: ונקודת בתוות פירש שנוסחא זו בעיני כגרונים תרגום מן הקודם!

ושומרים

לותה למסעוד עם מלכא׃ וכל
דא ליתיה טימי לותי בכל עידן די אנא חזי ית
מרדכי יהודאה דיתיב בסנהדרין עם עולימיא
בתרע פלטרין דמלכא׃ ותאמר

ואמרת ליה זרש אנתתיה וכל רחימוי אין שפיר
בעינך נימר קדמך מילתא חדא מה פורענותא
דנעביד ליה למרדכי יהודאה אם הוא חד
מן צדיקיא דאתבריאון בעלמא אין בחרבא
נקטול יתיה כבר איתהפוך חרבא ותתרומי
עלנא ואין יהב יתיה לרגומנא כבר רגמיה דוד
לגלית פלשתאה ואם בתרא דנחשא נרמי יתיה
כבר בזעיה מנשה ונפק מניה ואין נזרוק יתיה

קריא־לה עם־המלך׃ וכל־זה איננו שוה
לי בכל־עת אשר אני ראה את־מרדכי היהודי
יושב בשער המלך׃ ותאמר לו זרש
אשתו וכל־אהביו יעשו־עץ גבה חמשים אמה
ובבקר אמר למלך ויתלו את־מרדכי עליו ובא
עם־המלך אל־המשתה שמח וייטב הדבר לפני
המן ויעש העץ׃

ו בלילה ההוא נדדה שנת
המלך ויאמר להביא את־ספר הזכרנות דברי
הימים ויהיו נקראים לפני המלך׃

חצי

וימצא

ליפא רבא כבר בזעוניה בני ישראל ועברו בגוה ואין נטמון יתיה לגו אתון נורא יקידתא כבר
עקרוי חנניא מישאל ועזריה ונפקו מן גויה ואין נתרמי ולגוב אריותא כבר לא חבילו אריותא
בדניאל כד חי ואין נתרמי קדם פלבין כבר אסתממו פום פלבין בארעי דמצרים על בני ישראל ואין
למדברא נגלי יתיה כבר במדברא נפישו וסגיאו מה עוד קטלא נקטול יתיה והידא מיתא תתעביד
ליה נרמי יתיה לבית אסירי כבר מן בית אסירי אמליכו ליוסף ואין ספינא נרתמיה על צואריה כבר
הוה אתהפכת ספינא מעלוי דיצחק · אין עייניה נעוור ונשבוק יתיה כבר יקטל בנא
פמא דקטל שמשון · פורענותיה דגברא הדין לא ידעינן מה נעביד אלא צליבא רבא
אתעביד ליה ועל בבא דבייתיה דמיה ישתפיך קומתיה תתרמי על צליבא ויחזון יתיה כל יהודאי
וכל חברוי ורחימוי · שמיא וארעא בחדא צייתין על צליבא דאתקין המן למרדכי תוה לצפרא
ועול קדם מלכא ושאיל מניה על צליבא הדין בשעתא ההיא לא שלח מנוי ולא שכב המן בר
המדתא עד דאזל ואייתי ית נגריא וית קינאי נגריא דעבדין צליבא וקינאי דמתקנן ספין דפרזל
ובנוי דהמן הייצין וחדיין וזרש אתתיה מנגנא בכינרין עם המן רשיעא ואמר אגרא לנגרי אנא יהיב
ולקינאי אנא מתקן שירותא על צליבא הדין בהשעתא קם המן רשיעא למנסיא צליבא בקומתיה
נפקת בת קל משמי מרומא ואמרת ליה יאי המן רשיעא ולך שפר בר המדתא ושפר פתגמא קדם
המן ועבד צליבא לגרמיה דהוה מן יומא דזמינת אסתר ית המן לשירותא אתעקו בני ישראל
ואמרין דין לדין הדין מסאנינן בכל יומא ויומא דתיבעי אסתר מן מלכא דניקטליה והיא מזמנא ליה
לשירותא בהא שעתא שפכו דבית יעקב כולון לבהון ואתרחיצו על אבוהון די בשמיא וכן אמרין
קדמוי עני יתן עני כל מעיקיא היך דתלין עיני עבדוי למריהון והיך עיני אמתא לרבונתה כדין
תליין עיננא עלך עד עידן דתתגלי ותתפוק יתנא דהא סנאה ובעל דבבא מגדף ואמר מן אנון
יהודאי בכן שמע בקל צלותהון ועבד בעותהון ביה בליליא מטול די בכל זמנא דפריק יתהון מן
בעלי דבביהון בליליא פריק יתהון מפרעה ומסנחריב ומן כל דקמו עליהון׃ בלילה

ביה בליליא ההוא נדת שינתא דמלכא ביה בליליא ההוא נפק פורקנא ליהודאי ביה בליליא
אדברת שרה לביתיה דאבימלך ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי ביה בליליא ההוא אתגלין
נביאן לנביאן וחלמין לחלמי חיזויא ביה בליליא ההוא אתרגיש עלמא כגליה מדינן וכל דיריהון
אבלא רבא בכל ברביא מספדא וילא בכל מדינתא עלמין אסורין בפקין סבין סבן שקפין על לבהון
וכולון

איננו שוה לי · איני חש לכל הכבוד אשר לי׃ בכל עת וגומר · אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו
לעבד על חוסר מזונות כשהיתה ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת נדדה שנת המלך · גם הים · ויש
אומרים שם את לבו על שזימנה אסתר את המן עמה נכנס עיניה כו׳ ויתרגשו · להביא את ספר הזכרונות ·
דרך המלכים כשהשינה נודדת אומרים לפניהם משלים ושיחות עד שהשינה חוזרת עליהם · ורבותינו אמרו מתוך
שנתן לבו על המן ואסתר אמר אי אפשר שלא ידע אדם עצתם שהוא אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם
טובה ולא גמלתיו ואין חוששין עוד לי · לפיכך ויאמר להביא את ספר הזכרונות ·
ונתן

פריסיה דמלכא לנטור נשיא וכד שמע מרדכי דבתולתא מתכנשין ... לאסתר מן רברבנותי
שלוחיא דמלכא אחשורוש דהוו בעי בתולתא דלא ייחון ויבדרונה ... וטמרה בגו קיטון
בגו דלא יחמון יתה שלוחיא דמלכא ובנת עממיא כד הוו שלוחיא עוברין תמן הוו נרקדין ומחיין
שופריהון מן כוותא ונפקו שלוחיא דמלכא ואייתיאו בתולתא סגיאתא מן מדינתא ושלוחיא
דמלכא הוון ידעין לה לאסתר וכד חמו דלית אסתר עם הכין בתולתא אמרין חד לחד מגן לטינן
במדינתא אית הכא לנא במדינתא טליתא הדא יאיא בריא ושפירא בחיזוהא ורסידא יתיר מן כולהון
בתולתא דאייתינן · כד אתבעית אסתר ולא אשכחת אודיעו למלכא וכד שמע מלכא כתב
בדיוטפים דכל בתולתא דתטשי כן קדם שלוחי מלכא חדא היא גזירתא דתתקטל וכד שמע מרדכי
פוקדנא דמלכא דחיל ואפקה ואייתא לאסתר בת אחוי דאבוי לשוקא ואדברת אסתר לבית מלכא
על ידוהי דהגי נטיר נשיא : ותיטב ושפירת טלייתא בעינוי ואתגעלת חסדא קדמוי
ואוחי ית צביאתהא וית מנוותהא למיתן לה וית שבעתי עולימתהא די חזיין למיתן לה מן ביתיה
דמלכא ומנוותה דהוון יהבין לאסתר הוה יהבא להון לפום עולימתא עממיתא מטול דלא הות
טעמא אסתר מיין ביתיה דמלכא ושני יתה וית עולימתהא לטב מכל נשיא : לא לא
חויאת אסתר ית עמהא וית תולדותהא ארום מרדכי פקיד עלהא די לא תחוי : ובכל
וכל יומא ויומא מרדכי מהלך קדם דרתא דבית נשיא למידע ית שלמא דאסתר ומה ניסין
אתעבדו על ידהא : ובהגיע וכד מטא זימנא דריבתא וריבתא למיעול לות
מלכא אחשורוש מטול דהות לה בגזירת נשיא תרי עשר ירחין ארום כדין ישלמון יומהא
דצבתהון מטול דאיבסמת שיתא ירחין במשחא דמירא ושיתא ירחין בבוסמניא ובתיקוני נשיא :
ובזה ובהדנא רביתא עלא קדם מלכא וית כל מה דהוית אמרה הוה מתיהיב לה
למיעל עמה מבית נשיא עד בית מלכא : בערב ברמשא הות עיילא ובצפרא הות
תייבא לבית נשיא תנינא על ידוהי דשעשגז סריסיה דמלכא נטר נשיא ושבה מבתכבב ולא הות
עלא תוב לות מלכא אלא אין איתרעי בה מלכא ומתקריא בשמא : ובהגיע וכד
מטא זמנא דאסתר בת אביחיל אחוי דאבוי דמרדכי די דבר יתה ליה והוה מרבי לה מן קושטא היא
ברה למיעל לות מלכא ולא בעת כל מידעם אלא מידי דהגי בעי סריסי דמלכא נטיר נשיא והות
אסתר גמילת חינא והסדא קדם כל חזייה : ותלקח ואדברת אסתר לות מלכא
אחשורוש לבית מלכותיה לפלטין בירחא עשיראה הוא ירח טבת בשתא שבע למלכותיה :
ויאהב ורחים מלכא ית אסתר מכולהון נשיא ואתגעלת חינא וחסדא קדמוי מכולהון בתולתא
ויהב תגא דמלכותא ברישה ואמליך יתה חלף ושתי : ויעש ועבד מלכא שירותא רבתא
לכל שלטנוי ועבדוי ית משתיתא דאסתר ומתנן למדינתא יהב ואמר לה חוי לי ידין עמיך ויהידין
תולדותיך ואמרת ליה אנא חכימא לא עמי ולא תולדותי מטול דכד אנא טליתא מית אבא ואמא
ושבקין יתי וכד שמע מלכא אחשורוש מילהא חזר ושבק שביקין לכולי עממא ומתנן למדינתא יהב
מטול דהתיב מלכא בליביה ואמר בגרמיה הא אנא מוטיב לכולהון אומיא ומלכוותא מטול די
עמא דאסתר בניהון איתיא : ובהקבץ וכד אתכנשון בתולן תניינות ולא אתכנשון בתולן
תניינות אלא מטול אסתר דיתבא בפלטין דמלכא ומלכא רחים יתה מכל נשיא ושוי תגא דמלכותא
ברישה : ובתולתא האילין למה איתכנשו תיניינות מטול דאמרו שליטין למלכא דאין בעית דתיגליא
לך אסתר עמהא ותולדותהא קנאתה בנשי אוחרנייתא והיא גליא לך עמהא ותולדותה מטול הכין
כתיב ובהתכנשות בתולן תניינות ומרדכי יתיב בתרע מלכא : אין ולית אסתר מחויא ... ית

פלטיה · ונטמרה בגו קיטון פירש מחבילות · כחדר · ומחזיין · כוונת פירש · הרלן יוביל · מסתלנות · היכון · כפולת כי · אלו הבתולה · זק"ל · תגן · למינן פירש · לחנס · מרחכו · ניגענו · דקטנו · פקיפ · פלוניכו · פי מתכתר · מפני שלית · סתלן · לפני · דכיוס · מדליקין · טעו כי · פירסה · ומגגמלת · מקדה פירש · מסיקס · נכ...תן · לכיון · בכולתה · י"ת · כביו · מוגלים · דו וכס · בצל · סדיו · מהדריה לס · יוזיתיה · והבנותיה · לס ן כביתו · לי זוידו · לפני ריס · כמו לורתה · רסיקה · וכבת בקיתי · וסמתוריין · בתב לשון · יופי ודר · מלפון הטרח · בבי נפ"ש · דביכי דין · פוה תרגוס · סב

מידוי : פתח קיהון ומהוטתם שכתבנו שמן הגיזרים ג"כ דיכחתה מלשון לעטרת דבי ספירס שכייני קישוט ויופי והידור זק"ל : דבני בגל פירש תנידיו על הגי ויס רבו לפרס כתומדי ורבה לומר כל מס שהני רבה ודקס בשבילה יכתן לה · ויס הגיהו תמירן ותת בולס יפה ויוח כי הניכח · מכיכו תידוי הכקפנו וכן הלמת · סירותה דכתה פירש תתודה גדולה לשון גוהרת דסכת כבע תכולה סירוכה וכן ליבול כנגה לבולה סירוכה וכן ה"ת יתכל כבחרים כסירות זק"ל · וכתולתה האילין למה היכנסו הניינות רבס לומר דקסה על אסתר לא היה נוהך סוב שנית לקנן הכתולות אלה שאין מתקנס אלה כירך חבירתם ואם כן בולי מפי ואולי יתגלם מסקנתה זק"ל :

כמכיכתה

וַיִּמָּצֵא כָתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל־בִּגְתָנָא וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל־זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו לֹא־נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר׃

ויאמר

וכולון צווחין במרר ובקל רב מיללין ואמרין ווי דחזינן עקא על עקא ותבירא על תבירא ומתברננא קדמיא לא אתפינן ומחתנא לא איתיהיבת אסו ומדוונא אתנחמנא וכיבי לבנא לא עברו סיננא דקרית אבהתנא דטישא על ארעא ומקדשנא מגר סנאה ועזרתנא דשישו בעלי דבבנא ופרעה ומצראי לא עצו עלנא כהדא עצתא ומלכי עממיא לא חשיבו עלנא כמחשבתא הדא למהוי עתידין ליומי הדין לשיציותנא מעל אפי ארעא גלי רזין גלא ליה רזא דנא למרדכי די גזרת מותנא אתגזרת על דבית ישראל ואוף לעברין ולאמהן לא זבינו יתנא ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דקודשא בריך הוא ממרומא ואין לא כתיב הדין קרא לא הות אפשר למימריה דכתיב עורה למה תישן יי חס ושלום לית קדמוי שינה אלא כד חטיין בית ישראל עבד גרמיה דכוות דמיך ברם כד עבדין רעותיה לא נאים ולא דמיך נטיר ישראל ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמרדכי צדיקא דהוה שהיר ולא שכיב והוה שכיב ולא דמיך דהון בית ישראל מתכנשין ויתבין קדמוי ואמרין ליה את גרמת לנא ית כל בישתא הדא ואין את קמתא מן קדם המן רשיעא וברעתא וסגידתא ליה לא אתת עלנא כל עקתא הדא מתיב מרדכי ואמר לון לבושא די הוה לביש המן רשיעא ציירין עלוי תרין צלמין חד מן קדמוי וחד מן בתרוי ואין קמית וסגידית ליה אשתכחית דאפלח לטעותא ואתון ידעין כן דפלח לטעותא יאבד מן עלמא הדין ומטרד מן עלמא דאתי ושתקין מיניה כולון וביה בליליא נדת שינתא דהמן רשיעא דהוה שהיר ולא שכיב והוה שכיב ולא דמיך מחימת דהוה מתקן ית צליבא למיצלב ית מרדכי עלוי ולא הוה ידע די לנפשיה הוה מתקן יתיה ביה בליליא ההוא נדת שינתא דאסתר צדיקתא דהות עבדת לחמא לאעלא ית המן בשירותא עם מלכא אחשורוש ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמלכא דאחשורוש משמיא דהוה שהיד ולא שכיב והוה שכיב ולא דמיך די נקט יתיה רוחא דנקטא למלכי וחבטת יתיה כולי ליליא עני וכן אמר לכל רברבנוי מה דאכלית לא הנאת לי מה דשתיתי לא אתקבל עלי שמיא רעימין עלי ושמי שמיא מרימין בקליהון הירא מתנן אמרית למשבק למדינתא ולא שבקית לון או אסתר והמן מכוונין למקטל יתי דלא עלת אסתר לשירותא עמי אלא המן בלחודוי ביה בליליא ההוא על דכרן אברהם יצחק ויעקב קדם אבוהון די בשמיא דאשתלח מן מרומא מלאכא הוא מיכאל רב חילא דישראל ויתיב ברישיה דמלכא ונדי ית שינתא מיניה כולא ליליא עד די אמר לאעלא קדמוי ית ספר דכרניא מילי יומא והוון קרין ביה קדם מלכא עובדי דיניהון מלכא קדמי דהון מן קדמוי ויתיב לעיל מן עינוי דמלכא והוה מסתכל מלכא וחזי כדמות גבר עני ואמר ליה למלכא המן בעי דנקטלך ונמליך יתיה חילופיך והא מקדם בצפרא ובעי למישאל מינך גברא דפרקך מן מותא ובעי למקטליה אלא אימר ליה להמן מה למעבד לגברא דמלכא צבי ביקריה ויתחזי דלא שאיל מנך אלא לבושין דמלכא וכתרא דמלכותא וסוסיא די רכיב עלוי מלכא׃

ויִּמצא ואשתכח כתוב בספרא די חוי מרדכי על בגתנא ותרש תרין רבני מלכא די נטרי פלטירין די בעו לאושטא ידא לקטלא ית מלכא דאחשורוש בבית דמכיה׃ ויאמר ואמר מלכא מה אתעביד יקרא ורבותא למרדכי על דין ואמרו שלמי מלכא משומשני לא אתעביד עד כדון עימיה שום מידעם׃

ויאמר

יה עטא ותולדותה היא מה דפקיד עלה מרדכי ואוף כד אתפנשו בתולתא לא גליית אלא היא דפסקה מרדכי וית מימריה דמרדכי אסתר עבדת היא אסתר בטליותא מכיכתא הות וכד עלת למלכות במכיכותא עלת מטול הכין אמר פתבא וית מימריה דמרדכי אסתר עבדת היך כמה דהוות מתרביא עמיה : בימים ביומיא האינון ומרדכי יתיב בתרע בית מלכא רגז בגתנא ותרש תרין פריסוי דמלכא מנטרי מניא ובעו לאושטא ידיהון דיקטלון למלכא אחשורוש והכין עצה ביניהון דשויאו חיויא חורמנא בכוזא די דהבא דהוה שתי בה אחשורוש די כד יפעי מלכא משתי ביה יתנון ליה ומחוי חיויא ויקטליה : ויודע בכן ארחשי פתגמא ברוח קודשא למרדכי ואזל מרדכי ותני לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא בשמיה דמרדכי : ויבקש ואתבעי פתגמא ואשתכח מהימן ואתלון תרויהון על קיסא ואתכתיב בספר דכרן יומתא קדם מלכא : אחר בתר פתגמיא האלין רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא אגגיא בר סרח בר בוזה בר אפלוטס בר דיוסף בר דיוסים בר פרוס בר מעדי בר בלעקן בר אנתימרום בר הרידום בר שגר בר נגר בר פרמשתא בר ויזתא בר אגג בר סומקי בר עמלק בר לחינתה דאליפז בוכריה דעשו ורבי יתיה ונטיל יתיה ושוי ית כורסיה לעיל מן כל רברבנוי ועבדוי : וכל עבדי וכל עבדוי דמלכא די יתבין בתרע בית מלכא כרעין וסגידין להמן מטול דהכין פקיד עלוי מלכא ומרדכי לא הוה כרע קדמוי ולא הוה שאיל בשלמיה : ויאמרו ואמרו עבדוי דמלכא די בתרע בית מלכא למרדכי מה רבותא אית לך יתיר עלנן דאנן כרעין וסגדין קדם המן ואת לא כרעת קדמוי מטול מה את מעבר על גזירתא דמלכא עני מרדכי ואמר להון טפשיא חסירי לבא שמעון מיני מילתא חדא ואמרו לי פתימא מאן איתוי בר נשא די הוא מתגאה ומתרברב והוא ילוד מן אתתא ויומין זעירין ובתילדותיה בכיא ואלייא וריבותי עקתא ואינחתא וכל יומוי מלי חימתא וסופיה הדר לעפרא ואסגוד אנא קדמוי לא · אלא סגיד אנא לאלהא רבא חיא וקיימא די הוא חד בשמיא די הוא אשא אכלא אשא מלאכוי נורא תלה ארעא בארעיה מתח רקיעא בגבורתיה באבוניה מחשיך שמשא ברעותיה מנהיר חשוכא ובחכמתיה עבד ימא סגיתיה בחלא · במזופתיה שוי טעים מויי במילחא וריחא לגלוי בחומרא אסר יתיה היך זיקין סכריה פתוריה באוצרי תהומא בגין דלא יפק לארעא ירתה רעיש ולא עבר תחומיה · במימריה ברא רקיעא ומתח יתיה איך עננא באוירא פריס איך ערפילא על עלמא מגין היך משכנא על אפי ארעא טעין בחיליה דעיל ודלרע · דהמין קדמוי שמשא וסיהרא וכימה וכוכביא ומזליא לא בטלין שעא חדא לא נייחין אלא כולהון דהמין קדמוי כאזגדין אולין לימינא ולשמלא למעבד רעותיה · למן דברא יתהון ליה יאי לשבחא ולמסגוד קדמוי ענין ואמרין ליה למרדכי והא אשכחינן דאבהתך סגדו קדם אבהתיה דהמן עני מרדכי ואמר להון מן איתוי דסגיד קדם אבהתיה דהמן אמרין ליה לא כרע אבוך יעקב קדם עשו אחוי די הוא אבוי דהמן · אמר לון אנא מזרעית דבנימן וכד סגיד יעקב קדם עשו בנימן לא ילוד הוה ולא סגיד קדם אנש מן יומוי מטול כדין נטר יתיה קיים עלמא במעי אמיה עד עידן דיסקון לארעא דישראל ויתבני בית מקדשא בארעיה ותשרי שכנתיה בתחומיה ולל בית ישראל יחדון תמן ועממין כרעין וסגידין בארעיה ואנא לית אנא כרע וסגיד קדם המן רשיעא מעיל דבבא הדין : ויהי והוה כד הוון אמרין ליה יומא ויומא ולא

שמע

ביאור

בתמיכותא לשון כייתוך ר"ל שתמיד היתה שפלת רוח כעניים אף כשמלכה · חיויא חורמנא פי' הוא תרגום דשפיפון ור"ל אפע נחש רע שאין לו רפואה כמו הוא טרקי' דלית אסותא · דכרן יומיא פי' דברי הימים וספר וכרונות ומתי הוא כצ"ל ופירש ייכחן וישכחו הכוס נאנחתה ונש"א כסרסיה והוא מכואר לגירסא זו · מים רבותא מים גדולים ויקר · אמרו לי פתימא כת' מהר"ד שלא מצא לו דמיון וקיים כדבריו אמנם שהוא לשון רז"ל פתמי כדאיתא ברבה פרש' ויסב וכן ברש"י פ"ם דף ופי' עושה גחלים ולפי הענין ר"ל חילוך אשתיות לשלל ועושה

פתוים ושחור · וכך היה כ"ל כמושכל הראשון · אמנם מצאתי כתב שסוא סשובה לפי סענין מה ולאיזה שוי יש לכר כס די מתנגס וכן תרגום של חבכוך לא יצוו כס לא פתימס מ"כ כחותם של הגאון מהר"ז כר"ו מק"קו · בכיא ואיילא פי' בוכה ומילל לשון אלי בבתולה והוא יללה · וריבותי עקתא ואינחתא פי' יגון ואנחה כגידולו · וככיה כשולדו · לא פי' לא אעשה כן א"ו · תלה ארעא כאדרעיה פי' כוחו שלא כזרועו · מחשיך שמשא כרצונו מחשיך השמש · עבד ימא סגיתיה פי' מהר"ד עשה לים חיוג וגדר של זהו החול וע"ש ואינו כ"ל והוא חול בפיגי והאמת שמשם לים הגדול וזהו ימא סגיתא לשון סגי וכמושו הרכה · במזופתיה פיר' בגבורתו יעמדו לשון מיפס · טעם מויי במלחא וריחא פי' קנתם מלוחים וקנתם מתוקים כמו שמן אפרסמון שקולטין אותו אש"ג מים · וי"ת וריחא דגלוי · ר"ל רוח הגלים בחמרא על ידו חומר כפשו · ובחומרא פי' בקשר או כטיט ואני מצאתי כת מרא אסר נפי' כהו של הקב"ה קשר אותם · בכריה פי' קוחתו · דאכסתך סגדו קדם אבהתיה דהמן ר"ל כמו דמתרגם ואזל פיעקב מפני סמה היה כורע · נטר יתיה קיים עלמא ה"ג · ופי' שמתרו בבורא עולם ינברך במעי אמו שאחר שלא שתחוה לאדם מעולם ולכן יבנה המקדש בחלקו · בדכתיב ובין כתפיו שכן וכל שמתים סר יקראו שאם ניסרמו ויטפחוו כארצו :

קלל

ויאמר ואמר מלכא מן גברא דקאים
בדרתא והמן על לדרתא די בבית מלכא בריתא
למימר למלכא למצלוב ית מרדכי על קיסא
דזמין ליה : ויאמרו ואמרו עולימי
מלכא לותיה הא המן קאים בדרתא ואמר
מלכא יעול : ויבוא ועל המן ואמר
ליה מלכא מה חזי לאיתעבדא לגבר די מלכא
צבי ביקריה וחשיב המן בליביה ואמר מאן יצבי
מלכא למעבד יקרא יתיר מני : ויאמר
ואמר המן לות מלכא גבר די מלכא צבי
ביקריה : יביאו ישים מלכא
טעים ייתון לבוש ארגוונא די לביש ביה ית
מלכא ביומא די על למלכותא וסוסא די רכב
עלוי מלכא ביומא דעל למלכותא ודי איתיהב
כלילא דמלכותא ברישיה : ונתון
ויהא מתיהב לבוש ארגונא וסוסא על ידא
דגברא רבא מרברבי דמלכא איסטרטיגין
וילבשון תורבייני מלכא ית גברא דמלכא צבי
ביקריה וירכיבונוהי עילוי סוסא בפתאה
דקרתא ויקלסון קדמוי כדנא יתעביד לגברא
דמלכא צבי ביקריה : ויאמר
ואמר מלכא להמן אוחי סב ית לבוש ארגונא
וית סוסא כמה די מלילתא ועביד כן למרדכי
יהודאה אמר ליה המן לאידין מרדכי אתיב ליה
מלכא למרדכי יהודאה אמר ליה המן סגיאין
מרדכי יהודאי אית בשושן אתיב ליה מלכא
להוא דסדרת אסתר ליה סנהדרין בתרע
פלטירין דמלכא אמר ליה המן בבעו מינך קטול
יתי ולא תגוור עלי כפתגמא הדין אמר ליה
מלכא אוחי ולא תמנע מדעם מן כל מה דמלילתא :

ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית־
המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את־מרדכי
על־העץ אשר־הכין לו : ויאמרו
נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר
המלך יבוא : ויבוא המן ויאמר לו
המלך מה־לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו
ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות יקר
יותר ממני : ויאמר המן אל־המלך
איש אשר המלך חפץ ביקרו : יביאו
לבוש מלכות אשר לבש־בו המלך וסוס אשר
רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו :
ונתון הלבוש והסוס על־יד־איש משרי המלך
הפרתמים והלבישו את־האיש אשר המלך חפץ
ביקרו והרכיבהו על־הסוס ברחוב העיר וקראו
לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו :
ויאמר המלך להמן מהר קח את־הלבוש ואת־
הסוס כאשר דברת ועשה־כן למרדכי היהודי
היושב בשער המלך אל־תפל דבר מכל אשר
דברת : ויקח המן את־הלבוש ואת־
הסוס וילבש את־מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר
ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ
ביקרו : וישב מרדכי אל־שער המלך
והמן נדחף אל־ביתו אבל וחפוי ראש :
ויספר המן לזרש אשתו ולכל־אהביו את כל־
אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם
מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו
לא־תוכל לו כי־נפול תפול לפניו :

ויקח ודבר המן ית לבוש ארגונא
וית סוסא ואלביש ית מרדכי וארכיבינה בפתאה דקרתא וקלס קדמוי כדין יתעביד לגברא די מלכא
צבי ביקריה : וישב ותב מרדכי לסנהדרין די בתרע פלטרין דמלכא ואשלח ית לבוש
ארגוונא מעילוהי ולבש סקא ויתיב על קטמא והוה מודה ומצלי עד רמשא והמן אתבהל ואזל לביתיה
אבל על ברתיה ומתעטף על רישיה כאבילא על ברתיה וכסופיה : ויספר ואישתעי המן
לזרש אינתתיה ולכל רחמוי ית כל די ערעיה ואמרו ליה חכימוי וזרש אינתתיה אין מזרעא דצדיקיא
מרדכי דשרית למיפל קדמוי היכמה די נפלו מלכיא קדם אברהם במישר חקליא אבימלך קדם
יצחק יעקב נצח מלאכא ועל ידוי דמשה ואהרן טבעו פרעה וכל משיריתיה בימא דסוף וכל מלכיא
ושלטוניא דאישו להון מפר יתהון אלההון בידיהון ואף אנת לא תיכול לאבאשא ליה ארום מיפל
תפול קדמוי :

עורש

ונתון הלבוש והסוס על יד איש · ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם :
וישב מרדכי · לשקו ולתעניתו : אבל וחפוי ראש · רבותינו פירשו הדבר במסכת מגילה : אשר החלות לנפול וגו' ·
אמרו אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים עד לעפר נופלים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים

ביאור שמע להון ותניאו להמן דניחזון אין קיימין מילוי דמרדכי מטול דאמר להון דהוא יהודאי :

ויראה וחזא המן ארי לא צבי מרדכי למכרע ולמסגוד קדמוי ואתמלי המן על מרדכי חימתא :

ויבז והוה קליל בעינוי למושטא ידא במרדכי בלחודוהי מטול דחוויאו ליה ית עמא דמרדכי ובעא המן לשיצאה ית כל יהודאי די בכל מלכות אחשורוש עמיה דמרדכי :

בחדש בירחא קדמאה הוא ירחא דניסן בשתא תריסר למלכות אחשורוש צבע פייסא לשיצאה עמא קדישא נפלת ברת קלא מן שמיא וכן אמרת לא תדחלון כנשתא דישראל דאין תהדרון בתיובתא איהו יהא ערב חילופך בכן שרי שמשי ספרא לצבעא פייסא דעדבין קדם המן מן יומא ליומא שרי מן חד בשבא ולא אסתייע מן בגלל די ביה אתבריאו שמיא וארעא · בתרין בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו רקיעא · בתלת בשבא לא על מן בגלל די ביה אתברי גינתא דעדן · בארבע בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו שמשא וסיהרא ושבעא כוכביא ותריסר מזליא · בחמשא בשבא לא על מן בגלל די ביה אתברייאו לויתן ותרנגול ברא דאתעתדו לכנשתא דישראל לסעודת יומא רבא · בשתא בשבא לא על מן בגלל די ביה אתבריאו אדם וחוה · בשבא לא על מן בגלל דאיהוא קיים בין מימרא דיי ובין עמא דישראל · פסק מן יומיא · שרי בירחיא · בניסן לא על מן בגלל זכותא דפסחא · באייר לא על מן בגלל די ביה נחת מנא · בסיון לא על מן בגלל די ביה אתיהב אוריתא בסיני : בתמוז לא על מן בגלל די ביה אתפקע שור ירושלם ולא חזי למקם עקתא תרין זמנין · באב לא על מן בגלל די ביה פסקו מיתי מדברא וביה הדרת שכינת מרי עלמא ומלילת עם משה · באלול לא על מן בגלל דביה סליק משה בטורא דסיני למיסב תרין לוחין אחרנייתא · בתשרי לא על מן בגלל די ביה משתבקין חוביהון דישראל · במרחשון לא על מן בגלל די ביה נחת מבולא ואשתזיב נח ובנוי וכל דהוו עמיה : בכסלו לא על מן בגלל די ביה אתיסד בית בקדשא · בטבת לא על מן בגלל די ביה סליק נבוכד נצר רשיעא על ירושלם ומיפת היו לעקתא ההיא · בשבט לא על מן בגלל די ביה הוא ריש ירחי שתא לאילניא די מנהון מקרבין ביכוריא · כד מטא לסוף תריסר ירחי שתא דאיהוא ירחא דאדר חדא ואמר בליען אינון מידי היכנוני דימא ולא הוה ידע דבנוי דיוסף מתילין לנוני דימא דהכדין כתיב ונכוני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא :

ויאמר ואמר המן למלכא אחשורוש אית עמא חד יהודאי מבדר ומפלטל בגוי עממיא בכל מדינן מלכותא גיוחנין ורוחין רמא מלקטין פישרי דמברת ויתיבין בחצבי תפוז ועובדיהון שניין מכל עם וגימוסיהון מכל מדינן ובגימוסנא לא מהלכין ובעובדנא לא צביא נפשהון · ועיבידתיה דמלכא לית אינון עבדין וכד חזיין לנא רקיקין בארעא וחשבן לנא מדרעם מסטבא וכד אנחנא נפקין למימר למשמע בעבדתיה דמלכא מנהון סלקין בשורין ופרצין גדרין ופלקין ועלין בחדרין ונפקין בפירצין · וכד אנחנא רהטין מתפוס יתהון ומהדרין נקיימין מבריקין עיניהון וחרקין בשיניהון ומבטשן בריגליהון ומבהלין יתנא ולית אנחנא יכלין למרמס יתהון · מן בנתיהון לית אנחנא נסבין ומן בנתנא לא נסבין להון ומן דהבר מנהון למעבד עיבידתיה דמלכא מפיק ליומא ההוא בשיהי פיהי · ויומא דאנחנא צביין למזבן מננא אמרין לנא יומא שריא הוא ויומא די אנחנא צביין למזבן מנהון אמרין עלן שוי · אמרין לן יומא

ירא

קליל בעיניו לאושטא ידא פי' סכום המש ושפל בעיניו לשלוח ידו במרדכי לבדו. צבע פייסא לשון [illegible] אתר לבר [illegible] ותפורש במרת פלגבא על פי נפל מגורל וכן פייסא הוא לשון גורל [illegible] פייסות [illegible] פרטס · בתיובתא פי' בתשובה · נתניאו פי' [illegible] לשון קודם [illegible] וכו' אתבריאו [illegible] ר"ל [illegible] כשביל ישראל [illegible] פי' [illegible] וכן [illegible] דעדן [illegible] סדיקים [illegible] כי וכתיב

[illegible] ותרנגול ברא בברא בספ' [illegible] ונפק כולם [illegible] · וכן [illegible] כל [illegible] · בגלל דאיהו קיים וכו' פי' [illegible] מלבת · פסק מן יומיא פי' [illegible] ירושלם [illegible] פי' [illegible] · מלקטין [illegible] · ויתיבין [illegible] ר"ל [illegible] · וחשבן [illegible] · [illegible] רוצים לקנות [illegible] :

עודם עוד הינון אינון ממללין עמיה ורבני מלכא מטו ואוחו להנעלא ית המן למשתיא דעבדת אסתר: ויבא ועל מלכא והמן למשתי עם אסתר מלכתא: ויאמר ואמר מלכא לאסתר אוף ביומא תניינא במשתיא דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ויתיהב ליך ומה בעותיך אפילו עד פלגות מלכותא אתנינה ליך לחוד למבני בית מוקדשא דקאים בפלגות תחום מלכותי לא אתן ליך דהכדין קיימית בשבועה לגושם גלטוביה ולסנבלט ברס אוריכי ער זירבי דריוש בריך ויחסין מלכותא ותתעביד: ותען וזקפת אסתר ית עינהא כלפי שמיא ואתיבת אסתר מלכתא ואמרת אין אשכחית רחמין קדם מלכא רמא ואין קדם מלכא דארעא שפיר תתיהב לי שיזב נפשי מן ידוי דסנאה בשאלתי ופורקן עמי מן ידוי דבעיל דבביה בבעותי: כי ארום אודבננא מגן אנא ועמי בית ישראל לאשתיצאה לאתקטלא ולהובדא ואילולי לעבדין ולאמהן אזדבננא שתקית ארום לית מעיקא טימין ורווחא באוזניקא דמלכא: ויאמר ואמר מלכא אחשורוש ואמר לאסתר מלכתא מן הוא דין ובאידין אתר הוא גברא חציפא וחייבא ומרודא די אמלכיה ולביה למעבד פרין: ותאמר ואמירת גברא מעיקא ובעיל דבבא דבעא למקטלך ברמשא בבית המכך ויומא דין בעא למלבש אסטלא דמלכותא ולמרכב על סוסא די לך ולאחתא מניכא דדהבא על רישיה ולמרדא בך ולמיסב מינך מלכותא ואסתקפת מלחא מן שמיא ואתעבידת ההוא יקרא למרדכי צדיקא אחוי דאבא בר יאיר בר שמעי בר שמידע בר בענה בר אלה בר מיכה בר מפיבושת בר יהונתן בר שאול מלכא בר קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיה בר שחרים בר עזיה בר ששון בר מיכאל בר אליאל בר עמיהוד בר שפטיה בר פנואל בר פיתח בר מלוך בר ירובעל בר ירוחם בר חנניה בר זבדי בר אלפעל בר שמרי בר זבדיה בר רמות בר חשום בר שחורה בר עוזא בר גוזא בר גרא בר בנימן בר יעקב בר יצחק בר אברהם גברא מעיקא ובעיל דבבא המן ביש הדין בעא למצלביה והמן אשתעמים מן קדם מלכא ומלכתא: והמלך ומלכא זקף ית עינוי וחזא והא עשרתי מלאכין דמיין לעסרתי בנוי דהמן קטעין אילניא די בגינתא גואה בכן קם ברתחיה ממשתיה דחמרא ואזל לגינתא גואה למיחמי מן הוא דין והמן קם למתבע חייסא על נפשיה מאסתר מלכתא ארום חזא ארום אסתקפת עלוהי בישתא מלות מלכא: והמלך ומלכא תב ברתחיה מגינתא גואה לבית משתיא דחמרא והא גבריאל מלאכא דחף ית המן רשיעא וחמא מלכא

והמן

ז עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהלו להביא את־המן אל־המשתה אשר־עשתה אסתר: ויבא המלך והמן לשתות עם־אסתר המלכה: ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה־שאלתך אסתר המלכה ותנתן לך ומה־בקשתך עד־חצי המלכות ותעש: ותען אסתר המלכה ותאמר אם־מצאתי חן בעיניך המלך ואם־על־המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי: כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואי־זה הוא אשר־מלאו לבו לעשות כן: ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה והמן נבעת מלפני המלך והמלכה: והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל־גנת הביתן והמן עמד לבקש על־נפשו מאסתר המלכה כי ראה כי־כלתה אליו הרעה מאת המלך: והמלך שב מגנת הביתן אל־בית משתה היין והמן נפל

כי כלתה שלש פרעה מוסי תיכות סוף פסוקים

תנתן לי נפשי· שלא תהרג כגלוס אשר בדתך שנגזרה גזירה הריגה על עמי ומולדתי: ועמי· ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואשר תאמר מה איכפת לך כי איבה אוכל וראיתי וגו': כי אין הצר שוה בנזק המלך· אינכו חושש בנזק המלך שאלו רדף אחר שכאתך היה לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון או החיים אותם להיות לך לעבדים הם וזרעם: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה· כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב' פעמים אינו אלא למדרש ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עכשיו שיודע שמשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: כי כלתה· נגמרה הרעה והשנאה והנקמה: והמן נופל· המלאך דחפו:

ביאור אסירא הוא · סא אמרין יומא אסירא הוא עלן ואסרין שוקין · בשעתא קדמיתא אמרין
שמע קרינן : בתיניתא אמרין צלויי מצלינן · בתליתיתא אמרין לחמא אכלינן ·
ברביעתא אמרין לאלהא די בשמיא מברכינן די הב לנא לחמא ומיא · בחמישיתא נפקין ·
ובשתיתיהא תייבין · ובשביעתא נפקין לאפיהון נשיהון ואמרין איתא גרופיא דעקרת לכון
בעובדתא דמלכא רשיעא · חד לשבעא יומין עבדין שבא עלין לבית כנישתהון קרין בספריהון
מתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא וחברין לשולטננא ואמרין הדין הוא יומא שביעא דנח ביה
אלהא רבא ונייחתהון לשבעא יומין נפקיין מפלגות ליליא נשיהון ומסאבן ית מיא · ולתמניא
ימין גזרין ערלת בניהון ולא הייסין עליהון ואמרין דנהוי שניין מבני עממיא · ולתלתין יומין
קרין ירחא ואמרין חד חסר וחד מלא ופירח ניסן תמניא יומין טבין עבדין ביה ועבדין הדליקה
מדרכותא וגרפין חמירא מן קדם פטירא ואמרין דין הוא יומא דאתפריקו ביה אבהתא מן
מצרים וקרין יתיה יומא דפסחא ועלין לבית כנשתא קרין בספריהון ומתרגמין בנביאיהון ולייטין
למלכנא וחברין לשולטננא ואמרין כהכדין דמתגריף חמירא מן קדם פטירא הכדין תתגריף
מלכותא דרשיעא מן ביננא וכן יתעבד לנא פורקנא מן מלכא טפשא הדין · בירח סיון תרי
יומין טבין עבדין ביה ועלין לבית כנישתהון קרין שמע ומצלין וקרין באוריתהון ומתרגמין בנביאיהון
לייטין למלכנא וחברין לשולטננא וקרין יתיה יומא דעצרתא וסלקין לאיגר בית אלההון ושדיין
חזורי תפוחים ומלקטין יתהון ואמרין היך מה דמלקטין חזורי הכדין יתלקטון בניהון מן בינגא
ואמרין דין הוא יומא דאתיהיבת אוריתא לאבהתנא על טורא דסיני · לעידן בעידן ריש
שתא קרין מחד בתשרי עלין לבית כנשתהון קרין בספריהון ומתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא
וחברין לשולטננא ותוקעין בחצוצרן ואמרין יומא הדין על דכרן אבהתנא קדם אבונא די בשמיא
דכרנא די לנא למטב יעול ודבעלי דבבנא לביש יעול וכד מטא בתשעה ביה נכסין חיוון ואוזין
ואכלין ושתין ומתפנקין אנון נשיהון ובניהון ובנתיהון בעשרא ביה קרין יתיה צומא רבא וציימין
אנון נשיהון בניהון ובנתיהון ומעיקין אוף טפליהון ויניקיא ולא חייסין עליהון ואמרין יומא הדין
מתכפרין חובנא וחובי די לנא מתכנשין ומתוספין על חובי בעלי דבבנא ועלין לבי כנישתהון וקרין
בספריהון ומתרגמין בנביאיהון ולייטין למלכנא וחברין לשולטננא ואמרין כדין תתכפר מלכותא
הדין מטפשא מעלמא ובעיין רחמין ומתחננין דימות מלכא ויתבר שלטוניה · בחמשא
עשר ביה מטללין מטללתא מאיגר ביתיהון ונפקין לבוסתננא ושמטין לולבנא · וקטפין אתרוגננא
ומפשחין חילפננא וחרבין בוסתננא · ועקרין פייגיהון ולא חייסין · ועבדין הושענא
ואמרין כמדעם דעבד מלכא בגו סדרי אנחנא עבדין ועלין לבי כנישתהון וקרין בספריהון ·
ומצלין וחדיין · והדרין בהושענא ושוורין ומרקדין היך גדיין ולא ידעינן אם מילט לייטין לנא ·
ואם מברכא מברכין לנא · וקרין יתיה חגא דמטללתא ולא עבדין עיבידתא דמלכא אמרין לן
יומא אסירא הוא ומפקין לשתא בשתי פיהי · ולא יעבדון בה עיבידתא דמלכא · לחמשין
שנין קרין יובלא · לשבעה שנין קרין שבועה · לתרין עסר ירחין קרין שתא · לתלתין
יומין קרין ירחא · ועבדין יומא טבא · לשבעא יומין קרין שבתא ועבדין ליה יומא טבא
דניחא מרי מלכא ביה כד הוה מלכותהון קיימא עליהון קם מנהון מלכא חד דוד הוה שמיה
חשיב עלינן מחשבין בישין ובעא לשיצאה יתנא ולאובדנא מן עלמא קטל יתנא תרתין
פטימן

איתא גרוקיא עיין במפר"ד בפיר' מ"ס ונראה לפר' שסכיתו הכנים לבעליהסר מג"סים ומיני מאכל כיוס המנוחה מצריתיהסר על חול א"כ יש לומר שהוא לשון בגמרא בכמות סכל בלאוים דאכלם לגורסניא די נשא ודוק · ומעדין שדליקה במדכותא פי' סתוסים פר פס לחמן ומעסרין סכלים כסגעלה · וגרפין חמרא מקדם פטירא פי' שמלקים בחמן מלכני המנוס · ושדיין חזורי תפוחי' כ"ס גי' קלף ופי' טוורקין תפוחים לשמחם ביניהון

תננא עיי' במסר"דמס שפי' וא"נ לפי בוסתאוקינו שר"ל בגיהס
מבכינו ודו"ק · על דוכרנא כו' פי' שעלה זכרון אבותינו ונכנס לפניו יתברך · נכסין חיוון וכו' פי' שוחטים חיות ואווזים כתענע
בו שעלה בכתוב כאלו התענה וק"ל · מעיקין טפליא פי' שמצערים גם התינוקות לתכב כתענית קצת ואין מרחמים עליהם ·
בחמשה עשר מטללין מטללתא כ"ה גי' קלף ופי' כט"ומו עושים חג הסוכות כי כן תרגום יונתן דסכות · תתכפר לשון קינוח
ופילוק לפי סענין · לבוסתננא פי' לגנ פרדיסא לשון גמרא דבמה מדליקין תום ליה ביסתנא וכן פי' עושין פנין כמידעם
בוסתא ופי' רש"י פרדס · מפשחין חילפנא פי' מקצצין ערבים · ועקרין סייגיהון פי' עוקרי מנפיסם · ושוורין
דעבד מלכא כגו סדרי פי' כענין שהלך עושה כמלתא כן אנחנו עושים · ודדרין בהושענא פי' שמקיפים ·
ומרקדין לשון מגרוותא דמוריא שקופצים כעת הסקפה וק"ל · בשתי פיהי בבר פי' שהוא נוטריקון שבת היום פסח היום ·
יומא טבא דניחא מרי מלכא ביה פי' שעושין השבת ליום מיוחד וטוב בשביל שבו שבת השם יתברך מרי עלמא
מכל מלאכתו וק"ל :

פטימן

והמן גחן עליה דרגישא די אסתר עלה ותוה מלכא ואמר הא ברם בקושטא לא אתא המן אילהן למשכוב עם מלכתא בר אנא שרי בביתא כען כל עממיא ואומיא ולישניא דאינג מה אית לעוברא ביה פתגמא נפק מפומיה דמלכא ואפוי דהמן אתחפיאו בהתא:

ויאמר ואמר חרבונא חד מן רבניא קדם מלכא גרם הא קיסא די זמין המן למצלב ית מרדכי דמליל טבא בגין מלכא ועל ידוי אשתזיב מקטול והא קיסא קאים בבית המן כען אין על מלכא שפיר יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי רומיה חמשין אמין ואמר מלכא אזילו צליבו יתיה עלוהי:

ויתלו וצליבו ית המן על קיסא די זמין למרדכי וריתחא דמלכא אישתדיכת:

ביום ביומא ההוא מסר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ית ביתא דהמן מעיק יהודאי וית אינשי ביתיה וית כל טסברוי וית כל עתריה ומרדכי על קדם מלכא ארום חויאת ליה אסתר מן הוא לה:

ויסר ואעדי מלכא ית סיטומתא עיזקתא די אעביר מהמן ויהבה למרדכי ושויאת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על גניסיה דהמן:

ותוסף ואוסיפת אסתר ומלילת קדם מלכא ונפלת קדם רגלוי ובכיאת ופייסת ליה לבטלא ית בשת המן דמן יחוס דאגג וית זימיוניה די חשיב על יהודאין:

ותאמר ואושיט מלכא לאסתר ית תיגדא דדהבא ואיזדקפת אסתר וקמת קדם מלכא: ויאמר ואמרת אין על מלכא שפיר ואין אשכחית רחמין קדמוהי ותקין פתגמא קדם מלכא וטבתא אנא קדמוי בעינוי יפקיד מלכא וישים טעם למכתב למהוי תייבין פטקיא זמיוני דהמן בר המדתא דמן יחוס אגג די כתב להובדא ית כל יהודאין די בכל פילכי מלכא: כי ארום איכדין איכול לסוברא ולמיחמי בבישתא די תוגדן ית עמי והכדין איכול למתעתרא ולמיחמי בעידן דיובדון גניסת ילדותי:

ויאמר ואמר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ולמרדכי יהודאי הא בית המן יהבית לאסתר ויתיה צליבו על קיסא בגין די אושיט ידיה ביהודאי:

על המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו: ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר המלך תלהו עליו: ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה:

ח ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן צרר היהודיים ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה: ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים: ויושט המלך לאסתר את שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך: ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך: כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי:

ויאמר המלך אחשורש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר ואתו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודיים:

יתיר יוד

ותיר יוד

ואתם

ואתם

על המטה אשר אסתר עליה · דרכן היה לישב בסעודה על גבי מטות כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבני המשתה : הגם לכבוש · לשון תימה הוא לכבוש לאנוס בחוזקה כתו' ונכבשה הארץ : גם הנה העץ · גם רעה אחרת עשה שהכין לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך ממות. מה הוא לה איך הוא קרוב לה: להעביר את רעת המן שלא תתקיים עצתו הרעה : הנה בית המן וגו' · ומעתה הכל רואים שאני אהב אתכם וכל מה שתאמרו יאמינו שכל שמאתי הוא לפיכך אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם :

אין

בשושן והוה שפק ודי שבק לעבדין יתהון שבק דהכדין כתב ומהדם בחבל השבט אותם ארעה ובחרותי
קים מלכא חד מן מלכיא די הוו קדמנא נבוכדנצר הוה שמיה סליק עליהון ואחריב ית מקדשהון ובז
ית קרתהון ואייתי יתהון בגלותא ועדיין רוחיהון רמא ועד כען לא שבקין נמוסיהון ואמרין בני
אברהם אנחנא דמן עלמא למלכא לית אנחנא פלחין וסגדין ולשולטנא לית אנחנא משתמעין ולכל
אתר ואתר דיצלוהון אזלין וממטין למבעי רחמין קדם אלההון דיסוף מלכא ויתברי שולטנא ולית אנחנא
ידעין כד נחיתו אבהתהון למצרים לא נחיתו תמן אלא בשבעין נפשן וכד סליקו מתמן סליקו בשיתין
רבבן והשתא דאיתנון בגלותא לית להון מידעם ואמרין בני חסידין וטבין אנחנא דמן עלמא ולית
מסכינין וחסירין בעלמא פותהין ושמא הדין מבדר ביני קרייתא מנהון מזבני קירא ומנהון תליין
בוצין ומנהון רברבין כל דמזבנין מזבנין בשוקא ולא זבנין בשוקא וכנימוס מלכא לא מהלכין
וית גזרתיה דמלכא לית הינון עבדין ומלכא לא שוה למקיימא ולמשבח יתהון בחייו : אם
אם קדם מלכא ישפר יתכתיב להובדיהון ועל כל חד וחד מנהון אנא יהיב לך מאה זוזי דסכום
אבהתהון כד נפקו ממצרים הוה שית מאה אלפי גברי וסכום שית מאה אלפי זוזי הוין עשרת אלפין
ככרין דכסף והשתא אין צבי מלכא אייתינון מבית גינזי דילי לבית גינזי דילך לחוד קולמוסא
איתיהב לי ונסבא אתקול יהי מתיהיב על ידוי דעבדי מטבעא לאעלא לבית גנזי דמלכא עני מרי
עלמא וכן אמר הא ככר יהבו סלעא לגולגלתא כד נפקו ישראל ממצרים דסכום סלעא הוי מאה ככרין
ואלפא ושבע מאה ושבעין ושבע סלעין ולית לך רשו למזבנהום ולית רשו לאחשורוש לזבונהון :
ויסר ואעבר מלכא ית עזקתיה מעילוי ידיה ויהב יתה להמן בר המדתא אגגיא מעייקהון
דיהודאי : ויאמר ואמר מלכא להמן כספא יהיב לך ועמא למעבד ביה מה דשפיר
בעינך ואית מלכא אחשורוש לא הוה זבינא ולא הוה מזבבנא עבדתא זבונא יהיב דהבונא ומזבננא
שקיל דהבונא את לא זבונא ולא מזבננא ויהבת עזקתך להמן ואמרת ליה כספא יהיב לך ועמא
למעבד ביה מה דשפיר בעינך עלך אתקיים כתבא דכתיב בקדשא דדהבא בנחריה דחזירא כמא
דלא שפירא קדשי דחזירא כדין לא יאיא לך מלכותא ואת דמי לאיתתא דשפירא וסריי טעמא :
ויקראו ואתקריאו ספרוי דמלכא בירחא קדמאה בתלת עשר יומין ביה דהוא ירח ניסן ואתכתיב כל
מה די פקיד המן על יהודאי ועל יקרוי דמלכא ועל רברבנוי דאית בכל מדינתא ומדינתא ועל כל שלטוני
עמא ועמא מדינתא ומדינתא היך כתבה ועמא ועמא היך לישניה בשום דמלכא אחשורוש אכתיב
ואתחתים בעזקתיה דמלכא : ונשלוח ואשתדרין אגרתא בידוי רהיטיא לכולהון מדינתא דמלכא
למשיציא לבקטול ולאובדא ית כל יהודאי מן טלאי ועד סבי טפליא ונשיא ביומא חד בתלתא
עשר יומין לירחא דתרי עשר דהוא ירח אדר ואוף בתיהון לביזא : פתשגן ואתפרש
כתבא ואתפרסמת מילתא לכל מדינתא ומדינתא איתגלי לכל עממיא דיהון איטומוס עבידין ליומא
הדין על כל הדין למידעא יתה דרדה בסרה לא בטיל אתגן חזון אחוי דיוסף על דזבנוי לארעא
נוכריתא בני בניהון איזדבנו לארעא נוכריתא ובנימין לא אשתותף עם אחוי מטול כן נפקו מן
בני בנוי פריקין לישראל הוא מרדכי ואסתר : הרצים רהטיא נפקו טרידין ודחיפין
במלתית דמלכא ודיטגמא איתפרסמת בשושן בירתא ומלכא והמן יתיבו למיכל ולמשתי וקרתא
דשושן הות בכיא : ומרדכי ומרדכי צדיקא חזא ברוח קודשא ית כל מה דאתעביד
שדר מלכא להיכליה ביד עבדוהי צדיקיא לות חגי זכריה ומלאכי דיתבון בלשכת הגזית ומתנבאן תמן
על

ביאור
פטימין יש לזון וגידול ולפי סעינן עליסט שאידדין בקבל וכו' יקיין בגנ"ד פפי' מס ספירם ונראה מגם סכוגו קיטוני תילה וכן י"מלא קתיכות ונלקים וים תפרסים פסוק מלשין פריס מכלן תרגותס פיומין תמכה ור"ל ספרגס ובמתסם ידוע סחת סכך וסוה לעבדות: לא ספקין בתסון פי' סוס מניחי' גם ת רנחם ונכאום תפי' בספלותס יתכונן דכרבנית פירם סריס ונם גורקים רפלים אובני קירה פירם מוכרים ספוה ומכר עומין כרות וזהו קליין בוכין לשון כוכיל דכה רת ולא זכיין בסדאו פיר' סאינם

עני מרי עלמא וכו' יהבו סלעא · ועיין ברכות בפסוק זה · ה"ג ראיה זה וכמפורסם הלוידועים וכל המקרים השוה במקח מכוניס
שקלי מכטל הזה והשקל לגלגולת פלע ומגיע השקלים על משמיעים בהדר באחד ישראל קדמוני שכבר מכנו קול שכח פי' לגלגלתא
חמן במקומו סליקה שדרך כמוכר ולא כלוקח לא שלם לא שמלך פי' עבידתא מכבנת היך ולא זבונא היך לא מלכא ואת · וק"ל המן
דדהבא קדשא שאומרו פיוס ולכן סם מסכימים שדברי ונראה · ישראל את הפקיר אחשורוש מלך שכל השוה כמכן זוכה מה דבר או
ר"ל דמלכא יקרוי · במלכותו להתנהג יודע שאינו ר"ל טעמא וסרי שפירא לאיתתא וכן חזיר כאף זהב נזם ס"א פ' דקוירא כנזיר
בפניס ועיין לחיות צריך כן לכיון וכתיהון : זקן ועד מנער מבואר ככר טפלי ועד טלאי מן : המנך לפקידי ומוניס מאכיו
כלומ' ז"ל רד"ת כמ"ש ולא הכתב ענין ונתפרסם שנתגלה ומבואר כקלף כב"י כ"כ וכך כנ"ל אילתא ונתפרסמת כתבא ונתפרסם
בלשון ומזומן מוכן לישיתים שנמכרו שהאומות הכונתה מתנו ונקים קיימים לשון ואחתה נופחתו כפי ומסרם הפיגרות כתחם
מאיד להודיע גם כה שם"ע ר"ל כו' כמדם מרם יתן למודעם : ע"ש אחרי בפוק ו' פ' דף בפלנחק בס"י ועיין פתרון פיר' וכן ימן
כמדם

ואתם ואתון פרהיבו כתובו בגין
יהודאין כד שפיר בעיניכון בשום מימרא
דמלכא וסתימו בעזקתא סיטומתא דמלכא
ארום פיטקא דמתכתיב בשום מימרא דמלכא
ומסתתם בעיזקתא סיטומתא דמלכא לא יתוב
ריקנו : ויקראו ואתקריאו לבלרין
דמלכא בעידנא ההיא בירחא תליתיי הוא ירח
סיון בעשרין ותלתא יומין ביה ואיכתיב בכל
די פקיד מרדכי לות יהודאין ולות
איסטרטילוסין והפרכין ורברבנין דמתמנן
אראונין על פילכיא דמן הנדיא רבא ועד כוש
למאה ועשרין ושבע פלכין פלכא ופלכא כרושם
כתבהא ועמא ועמא כממלל לישניה ולות
יהודאין כרושם כתביהון וכממלל לישנהון :
ויכתב ואכתב בשום מימרא דמלכא
אחשורוש ואסתתם בעזקת סיטומתא דמלכא
ושלח פיטקין בידא דרהטונין רהטי סוסוון
ורוכבי ריכשא ערטולייני רמכין דאתנטילו
שחוליהון ואיתקדרו פיסת כף רגליהון :
אשר די הב מלכא ליהודאי לסייעא
די בכל קירוא וקירוא לאתכנשא ולקיימא ית
נפשיהון לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית
כל חילות עמא ופילכא דמעיקין יתהון טפלין
ונשין ושליליהון לעדאה : ביום
ביומא חד בכל פילכי דמלכא אחשורוש בתלת
עשר יומין לירח תרי עשר הוא ירחא דאדר :

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם
המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב
בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב :
ויקראו ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי
הוא חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב
ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל
האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר
מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה
מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל
היהודים ככתבם וכלשונם : ויכתב
בשם המלך אחשורש ויחתם בטבעת המלך
וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש
האחשתרנים בני הרמכים : אשר נתן
המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל
ולעמד על נפשם להשמיד להרג ולאבד את
כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים
ושללם לבוז : ביום אחד בכל מדינות
המלך אחשורוש בשלושה עשר לחדש שנים
עשר הוא חדש אדר : פתשגן הכתב
להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים יתירין י"ד
ולהיות היהודיים עתודים ליום הזה להנקם
מאיביהם : הרצים רכבי הרכש עתידים ק'
האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר
המלך והדת נתנה בשושן הבירה :
ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת
וחור

פתשגן דיטגמא דכתבא לאתיהבא גזירת דינא בכל פלכא ופלכא בריר לכל עממיא דיהון יהודאין אטימוסין ליומא הדין לאתפרע מבעלי דבביהון : הרצים רהטונין דרכיבין על ריכשא ערטולייני נפקו זריזין וסחיפין בפתגמא דמלכא וגזירת דינא אתיהיבת בשושן בירנתא :
ומרדכי ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא דתיכלא כד חדי ושפיר ליביה איקרא סגי וביריבו יתירא לביש לבושא דמלכותא מילתא ברפסא ותכלתא שיר בדהב טב דאופיר ומקבעין ביה מרגלין ואבנין טבין לגו מן סרבלא לכיש מיינקא דכרום ימא מערבא לגו מיניה לבושין פיתוגא דארגוון דציורין עלה כל ציפר גדפא ועופי שמיא והוון דמיה דכיתונא ארבע מאה ועשרין ככרי דדהבא והמינא מחירת מחרציה די מקבעין בארכוהי אבני בורלא מוקי פרתיאין רמי בריגלוהי מחתין במוקדונין דדהבא ומתחתמין בזמרגדין וספסרא מדאה תלי בחרציה מחית בחולת חולית דדהבא וצייר עלה קרתא דירושלם ועל ידיה דספסירא צייר עלה גרא דמחוזא חירא מדאה מחית ברישיה דצייר בצבעונין ועביד לעילא מיניה כלילא רבא דדהבא מוקדונא ולעילא מן כלילא טוטפן דמקבעין בדהבא דידעין כל עממיא אומיא ולישניא די הוא מרדכי יהודאי למקיימא קריא דכתיב ביה ויחזון כל עמא דארעא ארום שמא דיי אתקרי עלך ובמפקיה מרדכי מן תרעא דמלכא שוקיא באספיא מסיבין ודרתא מארגוונא נגיד טולא בחבלי בוצא עולימן מחתין ברישוהון כלילן וכהניא
נקיטין

אין להשיב · אין נאה להשיבו ולעשות כתב המלך מזויף : ככתבה · באותיות שלה : כלשונה · היא מדברת :
ביד הרצים · רוכבי סוסים פגום לקם לרוץ : האחשתרנים · מין גמלים הממהרים לרוץ :

על שורא רבא דירושלם ומן בתר דאתמניאו ביה שבעין ותרין מגדלין · שדר אחשורוש רשיעא
ואייתי מאה ועשרין ושבעה סופרין מן מאה ועשרין ושבעא מדינן גבר גבר מגלתיה ופינקסיה בידיה
ויתיבו בתרעי שושן וכתבו ושלחו גזירתא קשייתא על יהודאי ועל נימוסיהון ואיגרתא קדמאה כתבו
לה בשמיה דמלכא וחתמו לה בעזקתיה דמלכא ושדרין יתה ביד רהטיא והכדין הוה כתיב באיגרתא
ובפוגני ניגמי נעימי בתיק איכון דמיני מלכא אחשורוש לכל עממיא ואומיא ולישניא די דיירין
בכל ארעא שלמכון יסגי מהודעינא לכון דגברא חד אתא לוותנא לא מן אתרנא ולא מן מדינתנא הוא
ואתא לאתוספא עלנא ולאיתגברא על בעלי דבבנא בדקנו ביה והמן שמיה בר אגג מלכא בר עמלק
רבא בר רעואל בר אליפז בוכריה דעשו בר שליטין ומרי נכסין ועתירי ארעאן · ושאל מיני
שאלתא זעירא וקלילא וחוי לי על יהודאי ועל מיליהון ועל נימוסיהון ועל דלא כשרין ואמר לי
כד נפקו ממצרים שיתין ריבבן גבריהון ואנא אתן לך שיתין רבבן מני דכספא מנה ומנה לכל גבר
וגבר ועמא קהרין זבנית ליה לקטול פעון אנא מלכא אחשורוש סגי חדיתי ודעתי שפרית עלי וכספא
נסיבית מיניה ועמא זבינית ליה לקטולא פעון אכולו ושתו וחדו כמה דאנא אכיל ושתי וחדי דאחיד
בקשתא ליחוד בקשתא דאחיד בסייפא ליחוד בסייפא ופוקו ושלוטו בהון לארבעת עשר ולחמש
עשר לירח אדר דלישנא · ולא תחוסון לא על מלכיהון ולא על שליטיהון ולא על רברבניהון
ולא על דרדקיהון אלהין יתהון קטולו וממוניהון בוזו גבר גבר לנפשיה דמיני מלכא אחשורוש לכל
עממיא ואומיא ולישניא ולכל אתר ואתר ולכל מדינה ומדינה ולכל שבטא ושבטא ולכל זרעי וזרעי
ולכל קריא וקריא די משתכח תמן עבדא יהודאי או אמתא יהודאיתא יתכנסון רברבניהון על
תרעי דההיא קריא מטול דלא קבילו גזירתהא דמלכא די אנא אחשורוש צבי דלא ישתכח יהודאי
על אפי ארע מלכותי · וכד חזא מרדכי צדיקיא ית גזירתא די איתגזירת וית איגרתא
דאיתחתימת צרא לבושיה מן קדמוי ומן אחורוי · ואיתכסי סקא ואתפלפל בקיטמא וארים
בקליה ואמר · ווי מה רבא וזיא גזירתא הדא דאתגזר עלנא די גזר מלכא והמן · לא
על פלגא גזר ופלגא שבק · ולא על תלתא ולא על רובעא אלהין על כל גופנא פולא גזר עלנא מלכא והמן
למעקר ולשיציא יתנא מן שרשוי וכד חזו עמא דבית ישראל ית מרדכי צדיקא דרג וחשיב עליהון ·
כולהון אתכנשו ואתון לותיה עד דהוו קהל רב ועם סגיא לחדא דלית להון מניין · קם מרדכי
על ריגליה בגו קהלא עני וכן אמר לון עמא בית ישראל חביבא ויקירא קדם אבוי די בשמיא לא
ידעיתון מה דהוה ולא שמעיתון מה דגזר עלנא מלכא והמן לאובדא יתנא מעילוי אפי ארעא
ולשיצאה יתנא מתחות שמיא · לית לן מלכא דנסתמיך עלוי · אוף לא נביא דבעי רחמין עלנא · אתר
לית לנא למערוק · אוף לא מדינתא דנשתיזב תמן · בכל אתר ואתר אתכתיב עלנא ובכל מדינה ומדינה
אשתדר עלנא הוינא בענא דלית להן רעי · וכספינתא בימא דלית לה מדברנא · והוינא
כיתמין דלית להון אבא · וכד אינון ינקין אמהון מיתת בהשעתא אפיקו ית ארונא לתרעי שושן ·
ואפיקו עלוי ספרא דאורייתא כד מכרך בסקא ומפלפל בקיטמא · והווין קרין ביה בצר לך ומצאוך
כי אל רחום יי אלהיך · קם מרדכי על ריגליה בגו קהלא עני וכן אמר עמא בית ישראל עמא
חביבא ויקירא דחביב ויקיר קדם אלהיה ניקום ונחזי מן אנשי נינוה דכד אשתלח עליהון יונה בר
אמיתי נביא למהפך ית קרתא דנינוה ומטא פתגמא לות מלכא דנינוה · וקם מכורסיה יקריה
ואעדי

ביאור

במדה לא כטל כדכתיב באסקאס כשלחם ומתרגום דרש לסיות פקידים על פני אופנים לשון סכים איסיו אוכנים ונשו אטימו' גם לשון פקיד וקוף פיפולא מדה במדה: אח"כ סדר מלכא כנ"ל ופירש שמלא לקיבלי וכו' ולא כמ"ש מהר"ד לשון פרוי מתחלה ורפשית ונכנס בדוחקים ודרשות רחוקים משתוטנו: ומכתר דאתכנית כנ"ל וסך א"כ ככ"י ופי' אחר שכנאו בירושלם ע"כ מגדלי' כנגד ע' סנהדרים ומיכלא שככ"ד וכסי' ברחיק'כתו' סנהדרין ופ"ש וכן ומתכנאין יש גורסים ומתכניאן וסכלא' גם לנוסחתינו פירש שמקכבאו

על שורא רבתא פי' על בנין חומת בית שני שבימי עזרא : ושדר אחשורש רשיעא וכו' פי' שהוא שלח לבטל הבנין כדכתיב בעזרא פי' ד' במלכות אחשורש כתבו שטנה על יודא וירושלים : ובפוגני ניגמי וכו' פי' מהר"ד פוגני לשון הדיוט נגמי לשון מקולקל ור"ל הדיוטים ומקולקלים אף הם ישלטו כיסודים כרבונם · ויותר נראה לפרש פגן לשון צעקה כדאיתא ג"כ בסדור והמתורגמן ור"ל כאן שהיה מפרסם הדבר בסכרוז ובקול צעקה ושופר ובקול נעימי כמ"ש בכתב ישן וק"ל : דאחיד בקשתא וכו' פי' שאוחז בקשת יתפוס בו וכן הרגיל לאחוז בחרב יאחוז בו וכן כולם כ"כ תרגום של אחיום ועיין לעיל פ' נח כת"י דף י"ב פסוק מסעוף וע"ש ייתכנסון רברבניהון כו' פי' ישחטו גדוליהם טף ונשים על שער העיר ח"ו · צרא לבושיה פי' בצע וקרע לבושו לשון סגן' ביושע ונודות יין מעוררים פי' רשי לשון ביקוע כמו בידי' זיקי' ואתפלפל בקיטמא כמו מתגלגל בעפר · וכענא דלית לה רועי פי' כצאן אשר אין רועה וכספינה דלית לה מדבר פי' מנהיג שהוא רב החובל · ולפי' יתכן כך מצאתי בנוסחאות קלף ולא כנס"ף וים דבו לעיל בילה בקופה דמעתא ולפרש ע"ד ופנה נשם ימיכך ולפשט זה אין בהם ולא כן הוא : וכד אינון ינקין אמהון מיתת פי' פיהומים שאין להם אב ובעוד שהם יונקי שדים אמם מתו ור"ל כלומר שתמה זכות אבות ואמהות חלילה והם לנורם אבותינו אפיקו ית ארונ' וכו' ואפיקו ספר אורייתא כד מכרך בסקא פי' שהוציאו בהשעתא את הארון הקודש לשער העיר שושן והוציאו על גביו ספר תורה כד מכרך בסקא ר"ל שכרכוהו בשק מתפר שלובש נאה וגזרו תענית כמו שראוי לעשות על כל צרה שלא תבוא
כדאיתא במסכת תענית ונזכר בטור א"ח תק"עט ; ונתני מלבשי נזגם כך מצאתי בנוסחאות :

נו

דקיטין בידיהון חצוצרתא ומכרזין ואמרין כל
דלא יהון לשלמא למרדכי ולשלמא ליהודאי
הדמין יתעביד וביתיה נולי ישתויה ועשרא
בני המן מכירין ידיהון ואזלין וזמרין קדם
מרדכי צדיקא ואמרין ומשבחין למן דיהב
אגרא ליהודאי ומשלם אגרהון דרשיעיא
ברישיהון · והדין המן אבונא טפשא
דאתרחיץ בעתריה ועל יקריה · מרדכי
עגוותנא תבריה בצומיה ובצלותיה · ואסתר
צדיקתא מדיקת מן חרכא דלית איפשר
למלכתא למהלכא עם בני נשא בשוקיא חזר
מרדכי עינוהי וחזא יתה ואמר לה ברוך יי שלא
נתנני טרף לשניהם · מתיבה אסתר ואמרת
ליה עזרי מעם יי עושה שמים וארץ · סגיאין
מבני נשא הוו חדיין על מפלתיה דהמן רשיעא
ומודין. ומשבחין על פורקנא דהוה להון
ליהודאי ומשבחין על פורקנא ויקרא דהוה ליה
למרדכי צדיקא בזמנא ההיא דהכן כתיב
ומרדכי צדיקא נפק מן קדם מלכא בלבושא
דמלכותא תכלא ומילא וכלילא דדהבא רבא
ומכריך בוצא וארגונא וקרתא דשושן צהלה
וחדיא : ליהודים ליהודאי הות
רשותא למעסק באוריתא ולמיטר שביא
ומועדיא ולמגזר עורלת בניהון ולאחתא תפילין
על ידיהון ועל רישיהון : ובכל ובכל
פילכא ופילכא ובכל קרוא וקרוא אתר די פתגם
מלכא וגזירת דיניה מטי חדות וכריחת לבא ליהודאין ומשתיא ויומא טבא וסגיאין מעמא דארעא

וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן
והעיר שושן צהלה ושמחה : ליהודים
היתה אורה ושמחה וששן ויקר :
ובכל־מדינה ומדינה ובכל־עיר ועיר מקום
אשר דבר־המלך ודתו מגיע שמחה וששון
ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ
מתיהדים כי־נפל פחד־היהודים עליהם :
ט ובשנים עשר חדש הוא־חדש
אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר־
המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי
היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו
היהודים המה בשנאיהם : נקהלו
היהודים בעריהם בכל־מדינות המלך
אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא־
עמד בפניהם כי־נפל פחדם על־כל־העמים :
וכל־שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי
המלאכה אשר למלך מנשאים את־היהודים כי־
נפל פחד־מרדכי עליהם : כי־גדול
מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל־
המדינות כי־האיש מרדכי הולך וגדול :
ויכו היהודים בכל־איביהם מכת־חרב והרג
ואבדן ויעשו בשנאיהם כרצונם :
ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש
מאות איש :

ואת

מתגיירין ארום נפל פחדא דיהודאי עליהון : ובשנים ובתרי עסר ירחין הוא ירח אדר
בתלת עסר יומין ביה דמטא פתגם מלכא וגזירת דיניה לאתעבדא ביומא דחשיבו בעלי דבבין
דיהודאין למשלוט בהון ואתהפיך מן שמיא בגין זכותא דאבהתא די ישלטון יהודאין אנון
בסנאיהון : נקהלו אתכנשו יהודאין בקירויהון בכל פילכי דמלכא אחשורוש לאושטא
ידא בכל דתבעין בישתהון וגבר לא קם באפיהון ארום נפל פחדהון על כל עממיא : וכל
וכל רבני פלכיא ואסטרטילוסין והיפרכין ועברי עיבידתא די למלכא מסבן עליהון ית יהודאין ארום
נפל פחדא דמרדכי עליהון : כי ארום אפיטרופוס ורב וסרכן מרדכי בבית מלכא
ומטבעיה נפק בכל פלכיא ארום גברא מרדכי רב בית אבא למלכא ואזל ומתרברב : ויכו
ומחו יהודאין בכל בעלי דבביהון מחת קטילת סייפא וקטילת גולמין גולפין והובד נפשתא ועבדו
בסנאיהון פרעיתהון : ובשושן ובשושן בירנתא קטלו יהודאין והובדו חמש מאה
גוברין כולהון רופילין מדבית עמלק :

ואת

ותכריך בוץ · מעטה בוץ טלית העשוי להתעטף : מתיהדים · מתגיירים · ועושי המלאכה ·
הוקס שהיו ממונים לעשות צרכי המלך :

ביאור ואעדי תגא דמלכותא מניה · ואתכסי סקא ואתפלפל בקיטמא ואכריז בניגוה ואמר מן גזרתיה דמלכא ורברבנוי למימר אנשא ובעירא תורי ועאנא לא תפקון למרעי ומיא לא ישתון : ותבו מן אורחתהון בישתא ומן חטפא די בידיהון ותב יי במימריה מן בישתא דחשיב למעבד להון ולא עבד · ואוף אנחנא נעביד פוותהון וגגזור צומין ונקרי תעניתא דגלינן מירושלם וכד אתחייב שנאיהון דבית ישראל אתא בת קלא וקרת ליה לנבוכדנצר מלכא דבבל ואמרת ליה מלכי נבוכדנצר פסקאה קום וסק על ירושלם ואחריב יתה וגלי ית בית מקדשא בנורא · בהא שעתא נבוכדנצר רשיעא מגיד ברישיה ומוביל ומייתי בידיה מן קדם דהוה ידע מה דהוה בסוף משירייתיה דסנחריב · כד אשתלח עליהון מלאכא משמי מרומא וקטל מנהון תמנת עסר ריבבן וחמשא אלפין ולא אשתייר במשירייתיה דסנחריב אלא הוא בלחודוי בכן כד אידכר בזע מרדכי ית לבושוי ולבש סקא ואתיב בעפרא ואתפלפל בקיטמא ושרי למחתא דמעיז וכן אמר בריש בכייתא חבל עליכון בית ישראל מן גזר דינא הדין די נפק עליכון · ונפק מגו קרתא וצוח צוחתא רבתא ומרירא עד לחדא : ויבא ואתא לקדם תרע פלטרין דמלכא מטול גזרתא דאתגזרת דלא ייתי איניש לתרעא בית מלכא בלבושא דסקא · הוה גברא מדבית ישראל אזיל לגבר עממיא ואמר ליה בעי אנא מינך נהוי אנא ובנוי ואתתי לך לעבדין ובלחוד נשתזיב מן הדין קטלא · אמר ליה גברא עממיא לבר ישראל לא חזית מה כתיב בדיטגמא דפרס מלכא אחשורוש דכל גברא עממיא דמשתכח גבוי גברא יהודאי יתקטיל כוותיה · בכן הוה גברא ישראל אזל ליה לביתיה בעקתא רבא · בהשעתא אתקיים על דבית ישראל מה דכתיב בספרא דמשה ותזדבנון תמן לבעלי דבביכון לעבדין ולאמהן ולית דקני · ובכל יומא ויומא הוה כל גברא וגברא אזיל וקרי בדיטגמא דפרס מלכא אחשורוש ומנה הוו ידעין כמא אית להון נייחא בגו עלמא בכן אתקיים על בית ישראל מה דכתיב באורייתא דמשה ויהון חייכון תלאין לה מלקבלא ותזדעזעון יממא ולילייא ולא תהימנון בחייכון בצפרא תימר אימת יהוי רמשא וברמשא תימר אימת יהוי צפרא מן זיעתא דלבבון די תזועון ומחיזו עיניכון די תחזון : ובכל ובכל מדינתא ומדינתא ובכל אתר ואתר די פתגמא דמלכא וגזירתיה מטי אבלא תקיף ליהודאי וצומא ובכיא ואילא וספדא וסקיא וקטמא משכבא לסגיאין : ותבואינה ואתיין עולימתהא דאסתר וסריסהא ותניאו לה ואזדעזעת מלכתא לחדא ושדרת לבושין למלבשא ית מרדכי ולמעבר סקיא מניה ולא קביל : ותקרא וקרת אסתר להתך חד מסריסי מלכא די הוה קאים קדמאה ופקידית יתיה על מרדכי למדע מה דין ועל מה דין : ויצא ונפק התך לות מרדכי לאשקקי לפותיא דקרתא די אית קדם תרע בית מלכא : ויגד ותני ליה מרדכי ית כל דערע יתיה וית פירוש כספא די אמר המן למתקול לבית גנזי דמלכא מטול יהודאי למובדא יתהון : ואת וית פירוש כתבא ודיטגמא דפרים בשושן למשיציא יתהון יהב ליה למחזיא לאסתר ולמתניא לה ולמפקד עלה למיעל לות מלכא ולמתחננא מיניה ולמבעי מן קדמוי מטול עמה : ויבא ואתא התך ותני לאסתר ית מלוי דמרדכי : ותאמר ואמרת אסתר להתך ופקדתיה מטול מרדכי : כל כל עבדוי דמלכא ועמא די במדינתיה דמלכא ידעין די כל גבר ואתתא די יעול לות מלכא לפלטרין גויתא בדלא מתקרי חדא היא גזירתיה למקטל אלהין אושיט ליה מלכא ית שרביטא דדהבא ויחי · ואנא הא תלתין יומין מצליא די לא יבעי יתי מלכא ויחטי יתי דכד הוית מחרביא לוותה הויתא אמר לי דכל אתתא דתשכבי מן בנת ישראל ותיזיל לות עממיא מן צבת נפשה לית לה חולק ואחסנתא ביני שבטיא דישראל ועל דהוה התך שליחא בין אסתר למרדכי תקיף רוגזיה דהמן עלוי וקטל יתיה : ויגידו והניאו למרדכי בכרזין ית פתגמי אסתר : ויאמר

זמן חטפת די כידיהון פי' זמן הגזל שבידיהם כי אין תקנה בכל תשובה וכל זו נכיונות אסר לא בססכת מגילת הגזל · גברא מדכי' ישראל אזל לגבר עממי' פך מצאתי כתוב בכתב יסן ופי' ידוע שאיש ישראל הלך אל איש אחד מאומות ורצה לשתעבד אליו הוא ובני ביתו אף את נפשו ישמור ושמו יקרא עליו ולא נתרצה מפני קושי הגזירה ולפי זה אין צריך לפרש כמ"ש מהר"ר בית שמחה וי"ש בתוך הפתי' באשר מצאתי בפסק ידי אין שהבני' מתפרשים מאוהם · וכן יש פיר' מלשון בידו ויש סרכו לסגיה בידו לפעות ממנו בידו ור"ל שמצא בידו יהודי שירצה לקנותו לעב' ויש רצו לייסב בנוסחא בידו תלמון דו וקירוב כמ"ש בתן בכבוק ואם לכנו יעדרם שמות כ"א ע"ש דף קכ"ו לביאורינו · לביד כריס כו' וכן כאן ר"ל הישנמנ' אצלו בר ישראל וכל זה אין צריך לפי הנוסחא שהבאתי בספר יסן דמשתכח גבוי גברא יהודאי ופי' אשר ימצא אצלו א' יהודים לא כמ"ש מהר"ר פ"ש · גברא וגברא אזל וקרי כו' כמה אית ליה נייחא ר"ל שכל איש ואיש מזרע ישראל הלכו לקרות ולראות כמה עוד שמי מיושב וזמן שלהם שפ"ם או מקתי א אחר אותות שהיו רוצים ומקווים ומצפים מתי יבא ימות עד כי הפקיק פשם ונתחבר פניסד בפליקדיה וכו' · לאשקקי דקרתא וא"כ בכתב יסן לפותיא וסכל אחד פי' לרוחב העיר ועיין בתורגמן כפרכו בין פני אין אפי א זקק · מטול עמה בכ"ל ולא כמ"ש בראשונים וק"ל · חדא היא גזירתיה יש מגיהים הדא היא וכו' ואין צורך · מן צבת נפשה מרצון נפשו ובלא אונס · חולק ואחסנתא פי' חלק לעולם הבא · מתנקפא ונחלתו בין שבטי יש' · נכשבורים היתה שיש לה ליהרג ולא תעבור :

ואת וית פרשנדתא וית דלפון וית אספתא: ואת וית פורתא וית אדליא וית ארידתא: ואת וית פרמשתא וית אריסי וית ארידי וית ויזתא: עשרת עשרתי בנוי דהמן בר המדתא מעיקא דיהודאין קטלו ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון: ביום ביומא ההוא על מניין קטילין בשושן בירנתא קדם מלכא: ויאמר ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירנתא קטלו יהודאין והובדו חמש מאה גובריא רופילין מזרעית עמלק וית עשרתי בנוי דהמן במשאר פילכי מלכא מה עבדו ומה שאלתך ותתיהב לך ומה בעותיך עוד ותתעבד: ת"א ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירתא קטלו יהודאי וגמרו חמש מאה גוברין וית עשרתי בנוי דהמן בשאר מדינתי דמלכא מה עבדו ומה שאילתיך ויתיהב לך ומה בעותיך תוב ותתעביד: ותאמר ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהב רשו אוף מחר ליהודאין די בשושן למעבד יומא טבא וחדוא כד חזי למעבד על יומא ניסא וית עשרתי בנוי דהמן יזדקפון על קיסא: ת"א ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהיב אוף למחר ליהודאי דאית בשושן למעבד היך גזירת יומא דין וית עשרתי בנוי דהמן יזקפון על צליבא: ויאמר ואמר מלכא לאתעבדא כדין ואתיהיבת גזירת דינא בשושן וית עסרתי בנוי דהמן צליבו · ודין סידור צליבתהון דאצטליבו עם המן אבוהון על קיסא דזמין למרדכי רומיה חמשין אמין תלת אמין הוה נעיץ בארעא וארבע אמין ופלגא הוה רחיק פרשנדתא מן ארעא · ופרשנדתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן דלפון פלגות אמתא · דלפון הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אספתא פלגות אמתא · אספתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פורתא פלגות אמתא · פורתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אדליא פלגות אמתא · אדליא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידתא פלגות אמתא · ארידתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פרמשתא פלגות אמתא: פרמשתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אריסי פלגות אמתא · אריסי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידי פלגות אמתא · ארידי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ויזתא פלגות אמתא · ויזתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן המן פלגות אמתא · המן הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק על רישיה תלת אמין בגין דלא ייכול מגיה עופא וזרש ערקת עם שבעין בנין דאשתארו להמן דהוו הדרין על תרעיא ומתפרנסין ושמשי ספרא אתקטיל בסייפא ומאה ותמניא מייתו עם חמש מאה גוברין דאתקטילו בשושן דהוו מתמנן על אשקקי מלכא: ויקהלו ואתכנשו יהודאין די בשושן אוף ביומא ארבע עשר לירח אדר וקטלו בשושן תלת מאה גוברין מדבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון:

ושאר

ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא:
ואת פורתא ואת אדליא ואת ארידתא:
ואת פרמשתא ואת אריסי ואת ארידי ואת ויזתא:
עשרת בני המן בן המדתא

צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את ידם: ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך: ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש: ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ: ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו: ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם:

ושאר

דלפון ת׳ זעירא · פורתא · אריסי ש׳ זעירא · ולו רבתי · ויזתא ו׳ זעירא · היהודיים יתיר יו״ד

עשרת בני המן · ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלם כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יהודה וירושלם · ומה היא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים והחדילום · וכשמת כורש ומלך אחשורוש ונתגדל המן דהג שלא יעסקו אותן שבירושלם בבניין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן: ובביזה לא שלחו את ידם · שלא יתן המלך עין צרה בממון: ואת עשרת בני המן יתלו על העץ · אותן שנהרגו: ונתנה דת · כגזור חוק המלך:

הפרזים ·

ביאור

ויאמר ואמר [illegible]י לאתבא טעמא לאסתר דלמא תדמין בנפשיך ותמרין די אנא
אזדמנית למלכות למהוי מלכתא ודילמא תחשבין בליביך ותימרין לית אנא צריכה למיבעי רחמין
על בית ישראל : דאין ריגליה דחד מן יהודאי מתנקפא לא תחשבין בנפשיך דאנת משתיזבא
מן כל יהודאי מחמרת שאול אבוי דאבוך גרם להון לישראל ית בישתא הדא דאם קיים מידעם
דאמר ליה שמואל נבייא לא נפיק עלנא המן רשיעא מזרעיה דבית עמלק ואם קטל יתיה שאול
לאגג מלכא לא נפיק עלנא בר המדתא הדין ולא זבין יתנא בעשרא אלפין ככרי כספא מן ידוי דמלכא
אחשורוש ולא מסר קודשא בריך הוא ית ישראל בידא דתרין רשיעין המן שירויא לא אתא עליהון
דבית ישראל אלא עמלק אבא דאבוי דהמן רשיעא ואגח קרבא עם יהושע בר נון ברפידים ובצלותא
דצלי משה רבינו אתמחי דכרנא דעמלק מן עלמא : ברם קומי ובעי רחמין מן קדם אבוך די
בשמיא על עמא דבית ישראל : דמאן דעביד דינא בקדמאי הוא יעביד דינא בבתראי מן
מאן הוא תקיף המן רשיעא או מן מאן אתקיימית גזירתיה : מן עמלק אבוי דאבוי דאתא
עליהון על דבית ישראל וטרד יתיה קודשא בריך הוא מן עלמא : מן מאן הוא תקיף מן
תלתין וחד מלכיא הוא תקיף דאתין עליהון על דבית ישראל ונפק עליהון יהושע בר נון במילתא
דשמיא וקטל יתהון : מן מאן הוא תקיף מן סיסרא הוא תקיף דאתא עליהון על דבית
ישראל בתשע מאה ארתיכין דפרזלא ואחד עליהון גובין דמיא במידעם דלא יטבלון ולא יזלון
נשיא לבעליהון ולא יפשון ולא יסגון בעלמא : ומסר יתיה קודשא בריך הוא ביד אתתא
וקטלת יתיה : מן מאן הוא תקיף המן רשיעא מן גלית דאתא וחסיד ית סידרי קרביא דישראל
ואתמסר ביד דוד וקטל יתיה : מן מאן הוא תקיף מן בנהא דערפה הוא תקיף דאתו ואגחו
קרבא עם דבית ישראל ואתמסרו ביד דוד וביד עבדוי וקטלו יתהון ברם לא תתמנעין פומיך מן צלו
ושפותיך מן למבעי רחמין מן בורייך ולצלי : דבזכות אבהתנא אישתיזבו ישראל מן קטלא
ומאן דעבד לישראל ניסא בכל עידן ועידן הוא ימסור ית שנאנא בידנא מהום ברעות נפשנא
ברם לא תדמין בנפשיך אסתר דאנת משתיזבא בבית מלכא מן כל יהודאי : כי
אלא אם משלא תשלין בעידנא הדא קדישהון ופורקנהון דיהודאי דבכל שעתא מצמח להון
פורקנא מאתר אוחרן ואת ובית אבוך תיבדון ומאן ידע דלמא דחשבין חובי בית אבוך קריבת
למלכותא : ותאמר ואמרת אסתר בכתבא לאתבא פתגמא למרדכי :
לך איזיל כנוש ית יהודאי דאשתכחו בשושן וצומו עלי ולא תיכלון ולא תשתון
תלתא יומין ותלתא לילוותא ואוף אנא ועולימתיי אצום כוותהון ובכן איעול לות מלכא בלא
כדינא ואין איתבדא מן עלמא הדין בגללכון אית לי חולקא לעלמא דאתי : דעד השתא אזלית
לות מלכא בלא רעותי והשתא ברעותי ובת ישראל דאניסא מן בר עממין שריא לבעלה ויפוק חתנא
מבית משכביה בדסקא אסיר וכלתא מבית גנינה כד רישה מפלפל בקטמא : ואנשי ובעירי
וחורי ועניא לא יטעמון מדעם ואפרישו ינקי מן תדי אמהתהון : בהשעתא ברירו ביה בקהלא
ואשפחו ביה תרי עסר אלפי כהני בחירי ואנקיטו יתהון שופרי בימיניהון : ואוריתא בסמאליהון
בסוון

מתנקפא לשון גמרא אין אדם נוקף אצבעו למטה ופי' כאן שיאמר לא אדם ינקף פרסת רגל אחד מן ישראל אל תחשוב להמלט וק"ל: דאם קיים מידעם ר"ל דבר מה כמו מאומה וגזר מאלה מידי וכן להון גבי קיסרא גוכין דמיא במידעם וכמוהו הרבה והיא מן המלות : נלפי סברין ה"ל אלמלא היה מקיים שאול הדבר שביוהם שאול הנביא לא היה לנו כל זאת שבכר היה נמת אשר נזכר עמלק שממנו בא המן : דמאן דעבד דינא בקדמאי יעביד דינא בבתראי ר"ל שעונש דין בראשו' היינו שעמלק הוא ימשם דין

בזרעו שאחריניס היינו המן ופייסתו וק"ל : במילתא דשמיא פי' כמאמר פי' ס' ובגזרת השמים : ארתיכין דפרזלא תרגום
של רכב ברזל ואחד עליהון גובין וכו' פי' שאחזין ונפל בורות ומי מקוואות : במדעם דלא ישבלון ר"ל בשביל שיהיה דבר מה
עילה וקיבה כדי שלא יקיימו הטבילות ולא ילכו הנשים לבעליהם ולא ירבו ויפרו : וחסיד ית סדרי קרביא ר"ל ומירף מערכת
ישראל כי לשון ארמי חרפה חסודה וכן כתיב כי חסד הוא : תשלא תשלין פי' תעשה משמך בשגגה ושכחה לפניך להקם של
ישראל: קדישהון ופורקניהון ר"ל הקדוש ב"ה הוא קדוש ישראל וגואלם וכו' ומאן ידע דלמא דחשבין חובי בית אביך וכו' כך תרגומי
בכתב קלף ופי' ושמא על שהיו חושבין וזוכרין עון בית אביך היינו שאול שהשאיר את עמלק ולכן קריבת למלכות להכרית וכרו'
ואמנם לנוסחת דחשבין בכף או תסדון פי' ג"כ ושמא בשביל זה נתקרבת למלכות שימכנו ויחסרו וניכוטל עון אביך ותפכין הוא לשון
מניעה כמו חסובי כנים וכין כך וכין כך פי' של מהר"ד מגומגם ולפי דבריו יצטרך לשנות הרבה : תלתא יומין ותלתא לילותא
בכ"ל וסן ג' ימי' וג' לילות רצופים ויכול להיות ולומר טוב טעם בתענית זה לכפרת עון עתה שנהנו מן הסעודה ושתו יין ונכס וכב'
מודע ליודעי חן מתוך תקוני תשובה שכתוב' יין נסך יתענה מ"ג בומות וגם זה נודע שהספקה מג' ימים רצופים שולה לט"ג ימים
וכזה יבואר ויתוקן תמפרי יין עם ג' אנקיותיו שהוא מ"ג ויאלה תיקונו עד שם ס"ג ועשר אותיותיו שבתשובה וזהו כוונת התרגום
מ"ש שלשה יומי' שהיו רצופי' דווק ולכן א"ש באי סדייק באומר' להיות כל היהודים הנמצאי' בשושן כדעת א' בגמר' שדוקא אלו שבשושן
קטאן בהנא' הסעודה ודי כוס' למנין וחנו ותגלי רוז' מן תרי אתתהון פי' מעדי אמם וכן יונקי שדי תרגו' ינקי תדיא וכן רבי' ג'

ושאר ושאר יהודאין די במילכי דמלכא אתכנשו וקיימו ית נפשהון ואשכחו נייחא מבעלי דבביהון וקטלו בסנאיהון שבעין וחמשא אלפין מדבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון : ביום

ביום תליסר עסרי לירח אדר הוה קטול בזרעית דעמלק ונייחא הוה לישראל בארבע עשר ביה ומעבד יתיה יום משתיא וחדוה :

והיהודיים ויהודאין די בשושן אתכנשו לשיצאה ית בנוי דעמלק בתלת עשר ביה ובארבע עשר ביה ונחו בחמשא עשר ביה ומעביד יתיה יום משתיא וחדווא :

על בגין כן יהודאין פציחאי דיתבין בקרוי פציחיא עבדין ית יום ארבע עשר לירח אדר חדותא ומשקיא ויומא טבא ומשדרין דורון גבר לחבריה : ויכתב

וכתב מרדכי ית פתגמיא האילין ושדר פטקין לות כל יהודאין די בכל פילכי דמלכא אחשורוש דקריבין ודרחיקין : לקים

לקיימא גזירת דינא עילויהון למהוי עבדין ית יום ארבע עשר לירח אדר וית חמשא עשר ביה בכל שתא ושתא : כימים

כזמן יומיא די נחו בהון יהודאין מבעלי דבביהון וירחא די אתהפיך להון מדוונא לחדווא ומאבלא ליומא טבא למעבד יתהון יום משתיא וחדווא ולשדרת דורון איניש לחבריה ומעהא וצדקתא מתנן לחשיכי : וקבל

וקבילו עילויהון כולהון יהודאין כחדא ית די שריאו למעבד וית די גזר כתב מרדכי בגינהון :

כי ארום המן בר המדתא דמן יחוס דאגג מעיק כל יהודאין חשיב על יהודאין להובדתיהון צבע פיסא איהו הגא עדבא לשגושיהון ולהובדיהון : ובבאה

וכד עלת אסתר קדם מלכא אמר לה מלכא יתוב זימיוניה בישא דחשיב למעבד למרדכי וליהודאין על רישיה ויצלבון יתיה וית בנוי על קיסא : על

בגין כן קרו ליומיא האילין פוריא על שום פייסא בגין כן נטרין ליה זמן שתא בשתא בגין דיפרסמון יומי ניסיא ופתגמי מגילתא הדא לאשתמעא לכל עמא בית ישראל מהוייהון ידעין מה חזו למקבע יומי פוריא האילין בגין כן דאתעביד בהון ניסא למרדכי ואסתר וידעון פורקנא דמטת להון :

ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונוח מאיביהם והרג בשנאיהם חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את ידם : ביום שלושה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה : והיהודיים אשר בשושן נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה : על כן היהודים הפרוזים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח מנות איש לרעהו :

ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים : לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה : כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים :

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם : כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל להמם ולאבדם : ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אתו ואת בניו על העץ : על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם :

יתיר יו"ד

הפרוזים ספרזים ק'

קימו

פרזים · שאינם יושבים בערי חומה כארבעה עשר ומוקפין חומה כט"ו כשושן ואיקף זה צריך שיהיו חומות מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותי': ומשלוח · שם דבר כמו משמר משמע לפיכך השי"ן נקודה רפי: ויכתוב מרדכי · היא המגילה הזאת כמות שהיא: כי המן בן המדתא · חשב להומם ולאבדם: ובבאה · אסתר אל המלך להתחנן לו: אמר עם הספר · אמר המלך בפיו וצוה לכתוב ספרים שישוב מחשבתו הרעה בראשו: על כן על כל דברי האגרת · נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים: מה ראו · עושי המעשים שאלו שעשו:

ומה

בכיין ועניין וכן אמרין בלפי לעילא ׳ אלהא דישראל הא אוריתא די יהיבת לנא ׳
הא עמא וחימא בטיל מן עלמא מאן קאים וקרי בה ומדכר על שמך ׳ שמשא וסיהרא יחשוך
נהוריהון ולא ינהור דהא לא איתבריאו אלא בדיל עמך ישראל ונפלו על אפיהון ואמרין עניינו אלהינו
עניינו מלכינו עניינו ׳ ושופורי תקעין עמהון ועמא עניין בתריהון עד די בכון
חיילי שמיא ׳ דיא אבהתנא מן קבריהון ׳ ויעבר ועבר מרדכי ועבד כל מה דפקידת
עלוי אסתר ׳ ויהי והות ביומא תליתאה כד צמית אסתר תלתא צומין צומא בתר
צומא ׳ קמת מן עפרא ומן קטמא כד כפיפה קומתה ׳ ולא פשיטא ואירקיה תיקונהא
בתידעם דמרקמא כאתא לבשה לבושא דמלכותא מטקס בדהבא טבא דאופיר הוא שירא פרנן
טבא דמטקס באבנין טבין ומרגלין די איתין יתיה ממדינת אפריקי ואחתת ברישא פילא טבא
דדהבא ושויאת בריגלהא מסנאי דאופריזין ובהתר פן אסתר בצלותא מצליא וכן אמרת אנת הוא אלהא
רבא דאברהם יצחק ויעקב ואלהיה דבנים בבקשא מן דשפירא אנא קדמך אנא עאלית קדם מלכא
טפשא הדין ׳ אנהיז על עמך ביה ישראל די איבדון מן עלמא ׳ דמטול ישראל ברייתא ית
עלמא כוליה ׳ דאין ישראל ייבדון מן עלמא מן יימר קדמך קדוש קדוש קדוש בכל יומא ויומא תלת
זמנין ׳ בכדעם דשזבתא חנניה מישאל ועזריה מן אתון נורא יקידתא ׳ וית דניאל מן
גובא דאריותא ׳ כן את שיזיב יתי מן ידיה דמלכא טפשא הדין ׳ נגמול עימי חינא וחיסדא
בעינוי ׳ דמעין אמרת אסתר מילתא ׳ ובתחיונין סדרית צלותא ׳ בבעו מינך
שמע צליין שבע צלותי בעידנא הדין גלינן ופליטינן מן ארעתנא ׳ ובדיל חובנא מסרתא יתנא די
יתקיים בנא פתגמא דכתיב ותזדבנו תמן לבעלי דבביכון לעבדין ולאמהין ולית דקני ׳ ודהא
נפקא לקטלא וכנוגא מתמסרין לחרבא לקטולא ולשיציא גמרא כחדא ׳ זרעיה דאברהם לבושין
סקין ׳ וקיטמא רמי להון על רישיהון ׳ אין חטו אבהתנא מה חטו בניא ׳ אם נשתיצי
מן מודי קדמך ׳ טפליא אם חטו וארגזומה עבדו ינקי תדיא מה חטו קדמך יתבי ירושלם נעי
מן קבריהון דמסרת בניהון ומתנכסא פעגני שמיא את מעבר יתנא ׳ מה קלילין אינון יומי
חדוותן להמן רשיעא מסרתא יתנא ולבעלי דבבנא לאתנכסא ׳ מדכרא אנא קדמך עובדי רחימך מן
אברהם אישרי למימר נסיתא יתיה בכל נסיונין בדקתא יתיה ואשתכח מהימן סעיד וסמיך לבני רחמוי
דתעי יהון בחותם קיימא עולבננא חבע מן המן ׳ ופורענותא מן בר המדתא פרע מיניה
על ידא דעמך ישראל די בעא לשיצי יתנא כחדא איסר צר ותשניק לעמך הוה לעקא להון בכל
אתריהון קיים עלמא קיימתא עימנא עקידת יצחק תזקוף יתנא דמא המן כספא למלכא למזבן
יתנא בעשר אלפי ככרין דכסף שמע בקלנא ועני יתנא ואפיק יתנא מן עקא לרווחא חבר תקיפין חבר
ית המן ולא תהוי תקומה למפלתו וארימת אסתר קלא וצווחת צווחא רבא ויללת יללא מרירא
בביכיא ובדמעין אמרת מילתהא ובתחנונין סדרת צלותה גרונה איתחר מן קדם צווחת פומה
ועינהא אסתמיין מן דמעתהא המיירת אסתר בלבה ואמרת דילמא אעול קדם מלכא ולא יקבל מיני
הא אנא עלאה קדם מלכא למבעי רחמין על אחסנתי ומלאך דרחמין יקדים יתי ויעול עמי חינא
והסדא וזכותא דאברהם תעול קדמי עקידת יצחק תזקוף יתי וחסדא דיעקב תתיהב בפומי
וחיניה דיוסף על לשני ׳

טוביה

ביאור במידעד דמפקקן תלבות פי׳ בלבר פיתזטת המלכם ׃ מטקס דהבא טבא בפי׳ כמו חטפס והוא לשון קישוט ניור וכן וחדרו תנניא וימתחון טיקים ס וכן תוכן אחד טיקס חד וכסף מתוכן כספא דמטקס ׃ סירפס פרנגן מפר״ד גרס סירפס פרנדא לשון גמרא דשלחי קוטס ופי׳ מין משי וזה כמו פרנגא ופי׳ ספרוןכערך פרנקא סוגא מיכת בגד וזה כלע״ד מכתוב לכתן בס״ד איפרזין פי׳ פנגולה בגלים מנעלים כמו פרקתא דמפקפא ופי׳ תפגל של זהב ופז יקר וכן תרגם מכתם אופיר

מאונריזין דמן אופיר וכן בירקרק חרוץ באונרזין פגיון וכן מחרוז ומכוון מדהבא סגילא ומאונריזין ׃ יונקי תדיא יונקי שדים וכמוהו הרבה ׃ למתנכסא לשחיטה יתבי ירושלם בעי מן קבריהון כנ״ל ור״ל שקראת לה כבי עפר בקבריהם ינועו ולא כמ״ש מהר״ד פ״ש ׃ קלילין אינון יומי חדוותא פי׳ מעטים הם ימי החדוה והשמחה וק״ל ׃ מן אברהם אחרי למימר וכו׳ פי׳ מזכות אברהם אתחיל לומר ולהזכיר צדקתו וזהו סעיד וסמיך לבני תחימוי פי׳ הוי תומך לבני אוהביו אברהם ויצחק ויעקב קייס עלמא קיימא שבועת ברית עולם לזכור עקידת יצחק ׃ לשיציותנא כחדא איסר פי׳ בכלותיכו בפם אחד לשון איסר ונדים ׃ ותשניק לעמך פי׳ תצור ותצוק כי תרגום צרה וצוקה שנקא וזהו לנוסחאתינו צר ותשניק וק״ל ׃ ועקא לשון בכל אתריהון פי׳ לגרם בכל מושבותיהם ׃ רמא המן כספא פי׳ הטיל וזרק הכסף ׃ חבר תקיפי׳ פי׳ חבר״ם הוא שובר אנשים חזקים הוא ישבר המן ולא יהי לו תקומה למפלתו ׃ גרונה איתחר מקדם צווחת פי׳ לשון הפסוק ניחר גרוני ׃ ועינהא אסתמיין פי׳ נתעורו לשון גמרא קומה ׃ עקידת יצחק תזקוף יתי פי׳ זכות עקידת יצחק יזקוף ויקים בעדי ׃ וחינא דיוסף על לישני פי׳ חן לשון יוסף לפני מלכי פרעה ׃

טוביה

קימו וקבל היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה : והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם : ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקים את אגרת הפרים הזאת השנית : וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש דברי שלום ואמת : לקים את ימי הפרים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם : ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר : וישם המלך אחשרש מס על הארץ ואיי הים : וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס : כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו :

נקכלו ק'

תיו רבתי

אחשורוש ק'

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים ושש וסימן קסו וחציו ותען אסתר :

קימו · קיימו וקבילו יהודאין קיימא עילויהון ועילוי בניהון ועילוי כל דייראי דמתוספין עליהון ולא יעיבר קיימא די יהון עבדין ית תרין יומיא האילין ולמקרי ית מגלתא במכתב רושם עיבראי בבית כנישתהון בחד עסר ותרי עסר ותלת עסר וארבע עסר וחמשא עסר בגו פציחיא ולחייתא דפילכיא בקרויא כפום זמניהון : והימים · ויומיא האילין אתחייבו למהוי להון דכרנא ולאתעבדא בהון משתיא בכל דרא ודרא יחוסא דכהני וליואי ויחוסא דכל בית ישראל דשריין בכל פילכא ופילכא ודיירין בכל קרתא וקרתא ויומי פוריא האילין לא יעברון מגו יהודאין ודכרניהון לא ישתיצי מבניהון : ותכתב · וכתבת אסתר מלכתא בת אביחיל ומרדכי יהודאי ית כל מגילתא הדא וית תקפא דנסא לקיימא ית אגרתא דפוריא הדא תניינותא : וישלח · ושדר פטקין לות כל יהודאין למאה ועשרין ושבע פלכין מלכות אחשורוש פתגמי שלמא והימנותא : לקיים · לקיימא ית יומי פוריא האילין באדר בתראה בזמן עיבורא היכמא דקיים עליהון מרדכי יהודאי ואסתר מלכתא והיכמה דקיימו יהודאי על נפשיהון ועל בניהון למהויהון דכירין פתגמי צומיא וצלותהון : ומאמר · ועל מימר אסתר אתקיימו פתגמי פוריא האילין ועל ידוי דמרדכי אתכתבית מגילתא בפיטקא : וישם · ושוי מלכא אחשורוש כרגא על ארעא והפרכי ימא : וכל · וכל עובדא דתוקפיה וגבורתיה ופירוש רבות מרדכי די רבייה מלכא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי מדאי ופרסאי : כי · מטול מרדכי יהודאה פתשגר דמלכא אחשורוש גיזברא וסבא דיהודאי רב על כל עממיא ומסוף עלמא ועד סופיה אשתמע ליה ושמעיה וכל מלכיא דחילו מקמיה וכד ליה מזדעזעין מיניה הוא מרדכי דמי לכוכב נוגהא המזהר ביני כוכביא ודמי לשפרפרא די נפיק בעידן צפרא והוא רבהון דיהודאי ורעי בסגיאות אחוי ותבע טבתא לעמיה וממליל שלמא לכל זרעיתיה :

חזק

ומה הגיע אליהם · מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקודש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו · מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזימנה להמן : הנלוים עליהם · גרים העתידים להתגייר : ככתבם · שתהא המגילה כתובה כתב אשורית · נזכרים · בקריאת מגילה : ונעשים משתה ושמחה ויום טוב לשלוח מנות ומתנו' : משפחה ומשפחה · מתאספין יחד ואוכלים ושותין יחד וכך קבלו עליהם שימי הפורים לא יעבורו : וזכרם · קריאת מגילה : לא יסוף · תרגום שלא יתום דמתרגם עד תום עד דסף וא"א לו להיות מגזרת סוף תספה מגזרת עתה אספה יום אחד שאם כן היה לו לכתוב לא יאסף מזרעם : את כל תוקף · תוקפו של נס של אחשורוש ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר . השנית · לשנה השנית חזרו ושלחו ספרים שיעשו פורים : ומאמר אסתר קיים וגומר · אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעה ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו נכתב בספר : לרוב אחיו · ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו : לכל זרעו · תוסב על עמו לכל זרע עמו :

נשלם פירש מגלת אסתר

טוביא לאניש דמיתרחיץ עלוי ולא בהית כל דרחיץ ביה ימיניה ושמאליה תפשוט לי דבהון ברא
עלמא כד לית ליה בר ישראל בציין עלי רחמין דעל טובתכון אנא קא סביבנא עליהון אנא בעיא רחמין
דמיהעם דמתחנני אניש קדם קודשא בריך הוא משתמעא צלותיה פעידן עקתיה · נחזי ונעביד
כעובדי אבהתנא ונעביד כותהון והוא יעביד לנא ית בעותנא שמליה דאברהם אחידה בצווריה
דיצחק וימיניה על סכינא עבד ברעוא · ורעותא מימרך ולא עכיב מן שליחותך פתחת
רקיעא בוין בוין למיתן אתר למלאכי מרומא צווחין במרר וכן אמרין חבל לעלמא אם כן
יעביד · אנא קריא קיימך טני ירתי דאת עני לכל מאן דדחיק ליה ולכל מאן דעייקין ליה ·
ו תהוי לעקת דנפש רחמנא וחננא איתקריתא מרחיק רגז ומסגי למעבד טיבו וקשוט שביק לעוין
ולרובין · נטר קיימא וחסדא לרחמוי ולנטרי פיקודוי אורייתא לאלפי דרין ואף לאברהא
די לגא רחום אתקריתא · הדין הוא קיימא דקיימתא עמהון · שמעת בקל יונה והוות בכיא
ויתיבת כאתא על מתברא שמע בקלנא ועני יתנא ואפיק יתנא מן צערה לרווחא · תלתא צומין
צמית קדמך איפן ואילך מה אכיל למעבד רפון כל עלמא משכחת הויתא צום ארבעא וחמשא אלא
צמית תלתא יומין לקביל תלתא יומין דאזל אברהם למעקד בריה על גבי מדבחא קדמך וקיימתא
ליה קיימא ואמרת ליה די בכל אימת דנעליך בנך לאננקי אידכר להון עקידתיה דיצחק אבוהון
ופרוק יתהון ותוב צמית תלתא יומין לקביל תלתא אומין דקמו קהני ליואי וישראל בשיפולי דטורא
סיני ואמרו כל די מליל יי נעביד ונקבל ופרוק יתהון מן עקא הדין : ועגת אסתר ואמרת אלהא
מרי תיותא בריך לבבין וכליין אדכר בשעתא הדא זכותיה דאברהם דיצחק דיעקב ומן שאילתי
לא אתהדר ומן בעותי לא אתעכב : ותלבש ולבשת אסתר לבושיה דמלכותא וקמת
בדרע בית מלכא דרא גוויתא לקביל בית מלכא ומלכא הוה יתיב על כורסיה דמלכותיה בבית
מלכותא לקביל תרע בית מלכא : ויהי והוה כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא
בדרתא ואיתגמלת חינא וחסדא קדמוי וקמו אספקלטורי דמלכא למיתי למקטול ית אסתר ואושיט
מלכא לאסתר ית שרביטא דדהבא די בידיה וקריבת אסתר ומטת ברישא דשרביטא : ויאמר
ואמר לה מלכא מה ליך אסתר מלכתא ומה בעותיך דמין לפלגא דמלכותא ואיתן לך : ותאמר
וכד שמעת אסתר מיליא האילין איתרטטא ואמרת אסתר לית אנא בעיא מינך מידעם אלהין אין על
מלכא יישר יעול מלכא והמן יומא דין למשתיא דעבדית ליה : ויאמר ואמר מלכא
קרון ית המן וסרהיבו יתיה למעבד ית פתגמא דאסתר ואתא מלכא והמן לשירותא די עבדת אסתר:
ויאמר ואמר מלכא לאסתר במשקיא דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ואיתן לך
ומה בעותיך דמן לפלגא דמלכותא ואעביד : ותען ועגת אסתר ואמרת שאילתי
ובעותי : אם מצאתי ענת מלכתא ואמרת אנת מלכא אין קדמך מלכא טב ואין
אשכחית חינא וחסדא ורחימין קדמך ואין על מלכא שפיר למיתן ית שאלתי ולמעבד ית בעותי ייתי
מלכא והמן לשירותא די אעביד לכון · ולמחר אעביד איך מילוי דמלכא · ומטול תלתן
פתגמין זבינה אסתר ית המן לשירותא · פתגמא קדמאה דידעת אסתר דחמרה דהמן הוה קטל ית
הרך דהוה הליך בשליחותא בין אסתר למרדכי ואמרת אזמין ית המן לשירותא · פתגמא תניינא
מטול

ביאור

ט כיה לאיגש דמיתרחיץ ופי' לחים במוטת כלם וגל בבית ולוין מבין ימינים ושמאלם וכו' פי' יתין ס' ומחלו סכין כרת ית כל הגלם כדכ ויבידי יקרה ארץ ויני טפחם בצים כך מבורכי קדכוי סלם: פסיטן וקרבתים מתיקים זים נפרם אחר סוזבירים הגלם אבית לכן כוננם כיתין ושמאל על מלכה סעד האבהם ויתן ולתרי דדין כרת כ ית וכסכליים ס פ על הונח ודיכוס ליה וזאת ס ך לאסתר ירקח פ יתה פי אריך כליל אל כן נאידם יה ט על חסד

מצוך עליה והמשכיל ישכיל : פתחת רקיע כוין פי' פתחת חלוני הרקיע כמו כוין פתיחין ליה : למיתן אתר פי' ליתן מקום למלאכי מרום שבוכו: בבכי ואמרו א"כ יעשה אברהם חבל לעולם ופ"כ אנא קריא קדמך פי' אני קראתי לפניך כתפלה פניני כמו ממה פונם לכל הרחוקים וכל דעייקין כל שצריכין להם : רחמנא וחננא אתקריא פי' נקראת חנון ורחום · נוטר קיימא השומר הברית ידין הוא קיימא וכו פי' הוא הברית שכרית עמהם : שמעת לקל יונה כצ"ל ופי' כמו ששמעת בקול יונה במיעי הדגה כן השמע לקול ישראל המגולים כיונה וכו' : דכעליך בנך לאנקי שיעלו בניך כשיכנסו לצרה ובצער ויצעקו : ותוב צמית תלתא יומים רמז הג' ימים המאוגים נגד ג' ימים של אברהם ג' ימים עוד נגד ג' ימים דקיבי כמתן תורה לישראל: מרי תילותא כדיק לבבין פי' ס' בכאות בוחן לבבות וכליות : דרע גוויתא חצר הפנימי · ואיתגמלת חינא נשאת חן · וקמו אספקלטורי בן ה"י על שר הטבחים לעיל ע"ש ופי' מתוני תמוך על הריגת בני אדם וכן פי"רשי כפרשת שמות ואספקלטורין ההורגים את חייבי מיתות וכו': איתרטטא פנין רעדה ורתת ופי' שנחרדה לשון ירט הדרך וכן תרגום של יחיל מדבר יחיל ס' מרטט מדברה ועיין במתורגמן כערך זו ותיבי שלא הביא מכאן ראיה · ענת מלכתא ואמרת אנת מלכא כצ"ל · ומטול תלתא פתגמין פירש בספיל שלשה דברים · דידעת אסתר דחמתא דהמן היך ההך הלך בשליחותה כך ת"כ ככתב ישן לפ"ו פירושו כפשוטו לפי שידעה אסתר שראה המן שהתך הולך בשליחות בין אסתר למרדכי והיתה מתיירא שמנו שידעה כיה שולחת המן ולוסכת מרדכי ע"כ הזמינו את המן לסעודה

מטול דאעקור סינאתא מליביה ותוב אירמי טנאנא בין אחשורוש להמן ודיימר מלתא ירה היא הדא מילתא דמכולהון שלטוניא דידי לא קרית אסתר לשירותא אלא המן · פתגמא הליר זרה אמרת אסתר כולהון דבית ישראל עיניהון עלי תליין דיבעי מן מלכא אחשורוש לקטליה להמן אלא אזמין יתיה לשירותא מטול דנהפיך לבהון דבית ישראל ונתפנין לות אבוהון די בשמיא ויבעון רחמין מקדמוי : ויצא ונפק המן ביומא ההוא חדי ושפיר ליבא וכד חמא המן ית מרדכי יתיב בתרע בית מלכא ולא קם ולא זע מיניה ואתמלי המן על מרדכי חמתא : ויתאפק ואתחסם המן ועל לגו ביתיה ושדר וקרא לרחימוי ולזרש אתתיה : ויספר ותני להון המן ית יקריה דעתריה ורביתא דבנוי וית כל מה די רבייה מלכא וית כל בר דנטיל יתיה לעיל מן כל רברבניא ועבדוי דמלכא : ויאמר המן ואמר המן אוף לא זמינת אסתר מלכתא עם מלכא לשירותא די עבדת אלא יתי ואוף למחר אנא אזדמינית לה עם מלכא : וכל זה וכל כדין לא סליק חדוותא קדמי ולא שפר עלי בכל זמן די אנא חמי ית מרדכי יהודאי דיתיב בתרע מלכא : ותאמר ואמרת ליה זרש אנתתיה וכל רחימוי בנורא לא תיכול למרמי דאשתזיב מיניה אברהם אבוי · בסייפא לא תיכול לקטליה דאשתזיב מיניה יצחק אבוי · במיא לא תיכול לשנוקיה דאשתזיבו מנהון משה ובני ישראל · בגוב אריוותא לא תיכול למרמי יתיה דאשתזיב מיניה דניאל נביא : ברם עביד זקיף חמשין אמין ובצפרא אימר למלכא ויצלבון ית מרדכי עלוהי דעד כדין לא אתנסי חד מנהון בצליבת קיסא. ואשתזיב ומן בתר כן עול עם מלכא לבית משתיא בחדווא ושפר פתגמא קדם המן ועבד קיסא לגרמיה :

בלילה בליליא ההוא סליקת קבילת ריביא דבית ישראל לרקיעא ואשתמעת קדם מרי עלמא היך קל גדיין ועזין עד דאיתנדדו כל מלאכי מרומא ותמהו מתבהלין אמרין אילין לאילין דלמא גזרא זמנא למהוי עלם חרוב הא בכן אתכנשו ואזלו קדם מרי עלמא ענה רבון עלמא ואמר להון מה דין קל גדיין די אנא שמע ענת מדת רחמין וכן אמרה לא קל גדיין אנת שמע אלהן קל ריביא דבית ישראל דאזדמנו למהוי קטילין על גזירת המן רשיעא מן יד אתמלי מרי עלמא רחמין וטיבו על עמיה ואמר לבזעא סיטומתא דאחרתמא לביש על בית ישראל ופקיד למלאכא די ממנא על שיגושתא נחת ושגיש ית אחשורוש ונדת ית שינתיה דמלכא דאחשורוש ואקדים בצפרא נטיס צפין ואמר לשמשי ספרא לאייתאה ספרא דכרניא פתגמיא יומיא מה דארע לכל מלכיא די לפרס ומדי מן יומות עלם וכד חזא שמשי ספרא יתמה דהוי מרדכי על בגתן ותרש הוה מהפיך ית יצימי ספרא ולא הוה צבי למקרי והוה רעוא מן קדם מרי עלמא ואיתגלגלו פצימיא מאליהם והוו מתקרין מיליא מן גו פצימיא קדם מלכא : וימצא והוי מסתכל וחמי מה דכתיב בספר דכרניא דחוי מרדכי על בגתנא ותרש תרין שלטוני דמלכא נטרי רישיה דמלכא דבעון לאושטא ידיהון למקטל למלכא אחשורוש : ויאמר ואמר מלכא מה איתעביד יקרא ורבותא למרדכי מטול הדין מילתא ואמרו עולימוי דמלכא משומשנוי לא אתעביד עמיה מדעם : ויאמר ואמר מלכא מן בדרתא והמן על לדרת בית מלכא בריתא למימר למלכא למצלב ית מרדכי על זקיפא דאתקין ליה : ויאמרו ואמרו עולימי מלכא ליה הא המן קאים בדרא ואמר מלכא יעול : ויבא

ביאור

לספודם לכל יחסיב ויחסכם זו דהא הזמינם אותו וזהו מטול דאעקר שנאתא מלבים וזהו פתגמא קדמאה ואח"כ פתגמא תניינא תוב אירמי עכשו וזה לפי הנוסחא שדרנתי לפניך ג"כ המכוון אחר והוא דעת ר' מאיר במגילה דף ט"ו המזמינו שלא יתן עצה ויתרוץ כה מאחר פרנג שלוחם ולא הסגיח יהם ופתגמא תניינא שלפנינו מטול דחסקור שנאתיה חלמם הוא אליכה דרכי יודא החם ואסבר לו כניסו אל עשביל זה יסיר ויסלק פנאתו חכל ישראל בעבור הלכם מאחר שהיא אומרת ישראל כך מטול דאהכך תליחה קיריא מרות פירש

יש לדחוק וליישב הגירסא שלפנינו אמנם יותר נכון בעיני כמ"ש בפתגמא תניינא ואחר הכא ואין זה מקומו כי שנאתיו היינו פתגמא קדמאה ופתגמא תניינא יתא נכתב על אירמי טנאנא ופי' טינא וקנאה שגאה בינו ובין המלך : בכתוב לפי ינוודוק : לשנוקים פי' לא תוכל לנערו כמים וכן תרגום וינער ומכיק ע"ש דף קל"ג ע"ב כה"א וריו"י פ"א : ריביא פי' צעקת נערי בית ישראל מלשון קורלא וכן לעיל בינוקא : פרשת וירא דף כ"ו ע"א דאיתנדדו כל מלאכי מרות' פי' מלאכים שבשמים וכן יקרא אל השמים תהילים נ' תרגומו יקרא לאנגלי מרומא וכתוסו הרבה : נקים אפין פי' פניו זו וכן לעיל נקים לאפין וכן ויתעטפו ונסיקו : פצימי ספרא כן אתגוללו כדמיא ופי' הדפים של הספר ודו"ל פרק פניהם כו לשווים ומתפרים ותוס תרגום של בקרא יסודי ג' או ד' דלתות דירמיה נ"ס ג"ש וק"ל : טומתא וכן תרגום הא המלך טבעתו ואידי אלכא סיטותא והוא לשון חותם : דחתמא על סיגושתא פי' מלאך הממונה על מהומה ובלבול ובן תרגום ויהם ס' ושגש ה' וכן והמם מהומה גדולה ושג ש סיגושא רבא לעיל · מאן גדרתא פי' בחצר וכן ורוחב החצר דדרתא עיין בדף קל"ס ע"ב מלכים ס' תרגומו וע"ש

ויבא ועל המן ואמר ליה מלכא מה ליעבד לגברא די מלכא צבי ביקריה וחשיב המן
בלביה מאן מכל עבדוי דמלכא יקיר כותי ולמאן יתרעי מלכא למעבד יקרא יתיר מיני : ויאמר
עני ואמר המן למלכא גברא די מלכא צבי ביקריה : יביאו ייתון לבושא דמלכותא
די הוה לביש ביה מלכא וסוסיא די הוה רכיב עלוי מלכא ואתיהב כתרא דמלכותא ברישיה :
ונתון ויתנון לבושא וסוסא על ידוי דגברא פרחונאי מן שליטי דמלכא ויולבשון ית
גברא די מלכא צבי ביקריה וארכיבינון יתיה על סוסיא באישקק דקרתא ויהון מכריזין קדמוי
ואמרין כדין יתעביד לגברא די מלכא צבי ביקריה בכן אסתכל מלכא וחזא ית המן וחשיב בלביה
ואמר המן למקטלי בעי ונמליך חלופי בעי כמה די חזית בחזוא : ויאמר ואמר מלכא
להמן סרהיב ועול לבית גנזי דמלכא וסב מתמן חד מן פיסוניא דארגוונא טבין וסב מתמן למושא
שיראה טבא פרגינן דמטכס באבנין טבין ומרגליין ותליין בארבע קרנתיה דידיה וזוגא דדהבא
וריפונא לכל רוחא ורוחא : וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאייתיאו יתיה לי מן
קריין מדינתא ביומא קדמאה דקמית במלכותא : וסב מתמן ספסירא ושרייאנא דילי דאייתין
לי יתיה מן כוש מדינתא ותרין רדיכין די לבושיהון לבושא דמלכותא דמרגליאתא דאייתיאון יהון
לי ממדינת אפריקי ופוק לאוריא דמלכא ודבר מתמן סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די
שמית שיפרגז די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא : ואילין מאני יקרא
ורבותא דאמרית לך תיזיל ותעביד למרדכי : עני המן ואמר למלכא אית יהודאין סגיאין
בשושן בירתא ושמהון מרדכי להידין מנהון איזיל אמר ליה מלכא למרדכי יהודאי די אמר
טבתא על מלכא דיתיב על תרעא דילי : וכד שמע המן ית פתגמא הדין סגיא באיש עלוי
וזויה אישתני ועינוי אתחשכא ופומיה אסתליף ורעיונוי אשתגישו וקטרי חרציה אישתריין
וארכובתיה דא לדא נקשן : עני המן ואמר למלכא מרי מלכא נפישין אינון מרדכי דאית
בעלמא ולית אנא ידע על הידין מרדכי את אומר לי : עני מלכא ואמר להמן הלא אמרית על
מרדכי דיתיב בתרע דילי : עני המן ואמר למלכא מרי מלכא נפישין אינון תרעי דמלכא ולית
אנא ידע על הידין תרעא את אמר לי : עני מלכא ואמר להמן הלא אמרית לך על תרעא דעלין מבית
נשיא ועד בית מלכא : עני המן ואמר למלכא גברא ההוא סנאה דילי וסנאה דאבהתי עסרא אלפין
כברין כספא יתיהיבון ליה והדין יקרא לא יתעבד ליה : עני מלכא ואמר להמן עסרא אלפין כברי כספא
זיל הב ליה ועל כל ביתיך אנא משליט ליה והדין יקרא לא יתמנע מיניה : עני המן ואמר למלכא עסרא
בנין דאית לי יהון רהטון קדם סוסיא בתיק כורסיא דידך והדין יקרא לא יתעביד ליה : עני מלכא ואמר
להמן את ובנך ואתתך עבדין יהון למרדכי והדין יקרא לא יתמנע מיניה : עני המן ואמר למלכא
גבר הדיוט הוא מני יתיה על מדינתא חדא או על ריסתקא חדא והדין יקרא לא יתעבד ליה : עני מלכא
ואמר להמן על מדינן ומחוזין אנא משליט יתיה וכל מלכותי ימא ויבשתא ישתמעון ליה והדין יקרא
לא יתמנע מיניה : עני המן ואמר למלכא טבעי וטבעך אזיל בכל מדינתא טבעך וטבעיה יזיל
בכל מדינתיה בכל עלמא והדין יקרא לא יתעבד ליה : עני מלכא ואמר להמן גברא די אמר
טבתא על מלכא ושזיב רישיה דמלכא מן קטלא טבעי וטבעיה ייזל בכל עלמא בכל מדינתא והדין
יקרא לא יתמנע מיניה : עני המן ואמר למלכא פרודתקיון ואיגרתא אישתדרא לכל מדינת
מלכא לאוברא ית עמיה דמרדכי ויתבטלון והדין יקרא היך יתעביד ליה :

עני

ביאור

פתיחי יד תנאתי בכת"י ישן בקלף ולפי נוסחא זו הוא

פס יטו ער א' מן הספרתמיס וכן נתרגם ראשון ספרתמים פרתיכאי ויכול להיות שוה עם פגריס היושבים על נהר פרת

כ"ב התתורגמ' פרסיב ככר פי' לתהרו שירהא טבא הוא תלוים אשי ונספר"ד תגים שירא ברגדאה לשון רז"ל ואסר ניתן רשות לחגים פיה כלע"ד פרוזגן דמרכסי בא בגמ' טכן וחמירי כשיר השירים ס' פסוק גלילי זהב אגר גליף על פרוזג וה"א ענין קישוט ותכשיט של אבנים טובות וק"ל ועיין מתור' : מן קריין ומדינתא כך מצאתי בכתב ישן וכנ"ל ואל ישיאך לכך להטות אזנך לשמוע

כדברי המתורגמן שהטיפו הנוסחא ראשונה קרק מדינתא וכתב מה שכתב דבר היוצא חוץ משיט' השכל ואינו כדאי להעתיק
שיבושי דבריו וע"ש ולפי נוסחאתינו מן קריין ומדינתא פירושו מבואר מתקומות ומדינות גם לא כמ"ש מהרד וע"ש שפי' מ"ש :
מכ קירא ושריאנא פי' חרבו ושריונו ותרין רדיכין וכו' עיין מ"ש מהר"ד שני שלטונים הלשון רודים ענין שליטה וכו' ויותר היה
נראה לע"ד רדיכן לשון לבוש מרוקם ומרוקה וכן תרגום רקועי פחים רדודי טסין וכן בפסוק שמכוני באסישות והם רדידין על
צוארי וכן לעיל כתי' ותקח צעיף ונקיבת רדידים וע"ש כדף לט' כתי' וכדף ס"ה ויסב וסוק לאוריא דמלכא פי' בית הסוסים
לשון פסוק ארוות סוסים : ופומיה אסתליף פי' כן ומליף כשפותיה שנתעקם פיו שלא היה יכול לדבר ומחשבתו נתבלבל · וקטרי
חרציה אשתריין הוא תרגום של וארכובתיה דא לדא נקשן וכו' · ריסתקא כך מצאתי בכתב ישן וכנ"ל והוא לשון גמרא דפרק
השוכר את הפועלים ריסתקא דמתוות שכיחי בה איכשי ופי' הוא שוק · ולפי הענין הוא המתרות על מחוז ושוקים והכונס המגיע
מהם : פרודתקיון י"א שהוא מלשון פרוונקא ועמנו שליחות וכיון נוסחאות מ"כ פרנסקיון ואז היה נראה לפרשו מלשון גמרא
דפרוזבין פר'

ענא מלכא ואמר להמן איגרן ופרוורתקינן די שדרית אנא מבטל יתהון וכל הדין יקרא לא יתמנע מיניה :
תנייגורת נזף ביה מלכא ואמר ליה המן המן בעגלא בעגלא לא תבטיל פתגמא מן כל מה דאמרית ·
ויקח וכד חזא המן רשיעא דפתגמוי לא מתקבלין קדם מלכא וכל מילוי לא משתמעין על
לבי גנזי דמלכא כד כפיפה קומתיה ולא פשיטא כד אבל וחפי רישיה כד אורגוי מרטשן וכד גוי
מחשכן וכד פומיה מתעליף וכד לביה מטמטם וכד מעוהי מבזעין וכד קטרי חרציה משתריין וארכבתיה
דא לדא נקשן · ונסיב מתמן לבושא דמלכא דאייתיאו יתיה ביומא קדמאה די קם במלכותא
ונסיב מתמן כל מיני מלכותא כמיה עם דאתפקד · ונפק מתמן כד מבהל ועל לאוריא דמלכא
ונסיב מתמן סוסיא דקאי בריש אוריא דמתיין ביה מחטפין דדהבא ואחד בריסניה דסוסיא וכל מני
מלכותא טעו על כתפוי ומתקטרין קטרוי ומהלון חולזוי ואזל וקם על מרדכי צדיקא ענא ואמר ליה
קום לך מרדכי צדיקא בר אברהם יצחק ויעקב קדים לדסקך וקטמך לעסרא אלפי ככרי כספא די
עיית לאעלא בבית גנזי דילי לבי גנזי דמלכא ולא אתקבלון מן קדם דאיתיכון רחימין מן קדם
אגיכון דבשמיא דיקבל עידן דאתון מצליין קדמוי הוא מקבל צלותיכון ופריק יתכון מיד בעלי דבביכון
והזית קום לך מרדכי צדיקא מן סקך ומן קטמך ולבוש לבושא דמלכותא ורכיב על סוסיא דמלכותא ·
ענא מרדכי צדיקא ואמר ליה להמן המן רשיעא בר זרעא דבית עמלק · אוריך שעה הדא ואיכול
לחמא דגידין ואשתי מיא דמרירן · ובתר כן אפיק יתי ותצלוב יתי על צליבא · ענא המן ואמר למרדכי
קום לך מרדכי צדיקא בר זרעא טבא מן יומיכון ניסין רברבין מתעבדין לכון צליבא דארקינית
לבשתי אתקינית יתיה · השתא קום לך מורדכי לביש לבושא דמלכותא ורכוב על סוסיא דמלכותא
ופתגמוי דמלכא לא הבטי · ענא מרדכי ואמר להמן מן דאיתא תלתא יומין ותלתא לילון בצומא הכדין
רכיב על סוסיא דמלכא · כד שמע המן ית פתגמא הדין על לבי גנזי דמלכא ואפיק מתמן כל מיני
בוסמין ומשרני טבין ומשח יתיה ומסחי יתיה ואלביש יתיה לבושא דמלכותא ותקין יתיה שפיר כדי
תקוני מלכותא · ואוכיל יתיה מן סעודא דשדרת ליה אסתר מלכתא · ומן קדם דרכיב על סוסיא
דמלכותא אישתדרא ליה מן בית מלכא עסרין ושבעה אלפין עולימוי בהירי וכסין דדהבא בימיניהון
וכוזא דדהבא בסמליהון דמכריזין ומשבחין ואזלין קדם מרדכי צדיקא ואמרין כדין יתעביד לגברא
דמלכא צבי ביקריה · וכד חזו בית ישראל · אזלו מן ימיניה ומן שמאליה ומענין ואמרין הכדין
יתעביד לגברא דמלכא די ברא שמיא וארעא צבי ביקריה ואדיקת אסתר וחזית ית מרדכי בר
אחוי דאבוהא דלביש לבושא דמלכותא וכתרא דמלכותא יהיב ברישיה ורכיב על סוסיא דמלכותא
אודאית ושבחית לאלהא דשמיא על פורקנא הדין · כד יהיב מרדכי סקא על גושמא וקיטמא
יהיב על רישיה לעני מעיקין וכהא שעתא דחזתיה למרדכי בר אחוי דאבוהא ענתה ואמרת ליה
עלך אתקיים כתבא דכתיב בכתיבי קודשי מקים מעפרא מסכינא ומן קיקלתא למסכי רוחא למיתבא
יחון עם שליטינין וכורסיה יקרא מחסין יתהון · ואוף מרדכי שבח ואמר הפכתא ספידא דידי
לחדוותא עברת סקא מני ואלבישת יתי לבושא דמלכותא · אשבח יתך יי אלהי פרוקי ולא חדית
ית לבהון בעלי דבבי עלי : וישב ובכן חזר מרדכי לתרע בית מלכא ביקר וברבו
סגיאה והמן אתחפף ואזל לביתיה אבל ורישיה מכסי ובההיא שעתא הוה בדוי דהמן ארבע אומנוון
ספרא

ב"א דף ע' ע"ב · · · · פמרש שם · ופירש מתנא' לכורע פני ילדי נוי לנבוה המם ומן כפי סם ש"ר סם תלי' בפ"א אלבכחים לכפון פריונבכא דקא תפים כון גנכי וכאן כמי לפי הענין אמר שככר אבנים כאלו הרבי' יצאו דח מי' וק"ל דיחלין בים התטבין המזידין הכילו ולא פי' הורני ונראה · · · מלך זה ככליס מחיקר הטפא אפי' מחופף גריד' וכן באן הוא בכלי שנורדי' כן המושי' ובין בפריך : אודנים מרטזין פירש מהר"ד שנעזבו מכחס כמו אם על בניו רושים ויוחר כבון לפרש איזנו

נכקעו וכזוסין ומטורפי' ופיין כמתורגמן כערכו : ומהלזון חלזוי פי' מהר"ד שעיבו כסו וראיתו מן תרגום חבלילבלט ת"ס ול"ב פירושו שקלי שעיל ומתקטרין קטרוי פי' שהבגדי מלכות קשורים בקשריהם ומהלזין חלזוי פי' תגורים תגורותיו ובדליגיל בפסוק בי תים הסם גבי מלכית שבא וחלות חילוות וע"ש וכוון ר"ל שסיס הכל מוכן : אריך שעה חדא פי' המתן ומתן מס : לחמא דגידין פי' לחם של לענה ורוש תרגום שלו גידין · ואסתיככר כא ביאורו ועניינו רחיצה וק"ל אדיקת אסתר פי' הביטה ודלתה : סקא על גושתים פי' שק על בשרו לשון הפסוק דכיאל והורד גושתים וכן נורא בגושמיהון ורגיל לכוא זה הלשון בפי הפילוסופי' ובייכון בשמיות ספר רוחניות : ומן קיקולתא פי' ע"ד תאשפות ירים אביון ורגיל לכוא לשון זה כדרו"ל קיקלא דמתא ובתיהו טאכא דלמכיכי רוחא הם נמוכי ושפלי רוח : וכורס היקרא מחסין יתון ע"ד המקר' וכסא כבוד ינחילם : בדוי דהמן ד' אומנון פי' בחיין ועמדו ד' אומנים אחד שהיה מספר אותו וכבייא פי' מלשון כי כמה זה אומן סמרח ושמרוחן וגוליר ברבות סוה פי' סבל רכב שהיה אומן הסוס ורץ לפני הסוסים · והמן אתחפף פי' שנתביים וגמע פניו מתמנים כתקפא בעלמא :

ספרא המפריה למרדכי · ובאניא דאפתי יתיה · גולייר התיה נגיד לפוסיא · פיוזא דהורה
מכרין קדמוי ואמר כדין יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה : ויספר ותני המן לזרש
אנתתיה ולכל רחימוי ית כל מה די ארע יתיה · ואמרין ליה חכימוי וזרש אנתתיה לא שמיע לך
מן קדמיתא דהוון תלתא גוברין יהודאין במדינת בבל חנניה מישאל ועזריה ועל דלא שמעו למלוי
מלכא דנבוכדנצר שדא יתהון לאתונא דנורא ונפקו מן שלהוביתא דנורא · ומדעם לא הוה בהון
אלא נפק לישנא דנורא מגו אתונא ואוקיד למאן דאכלו קורציהון ואתוון חנניה מישאל ועזריה פלטון
מן אתון נורא יקידתא · והשתא אין איתוי מרדכי מן בניהון דגיבריא האיגון או עובדי דמיין לחד
מנהון הידא דשית שירות למיפל קדמוי לא תיכול ליה ארי מיפל תיפל ולא תקום : עודם עוד
היגון ממללין עימיה ושילטוני דמלכא קריבו וסריהיבו למתיא ית המן למשקיא די עבדת אסתר :
ויבא ועל מלכא והמן למשתי עם אסתר מלכתא : ויאמר ואמר מלכא לאסתר
אוף ביומא תניינא במשקי דחמרא מה שאלתך אסתר מלכתא ויתיהיב לך ומה בעותיך דהין ופלגות
דמלכותא ויתעביד : ותען ועטת אסתר מלכתא ואמרת אין אשכחית חסדא ורחמין קדם
מלכא ואין על מלכא שפיר תתיהב לי נפשי בשאלתי ועמי בבעותי : כי ארום אזדבנית
אנא ועמי לשיציא ולמתקטלא ולמובדא ואילו לעבדין ולאמהן אזדבנא שתקא הוינא ארום
לית בעיל דבביה דמלכא שוי בטננא דמלכא : ויאמר ואמר מלכא אחשורוש לתורגמניה
ואמר תורגמניה לאסתר מלכתא מן יודן ובר מין יודן גברא דחשיב בליביה למעבד כדין :
ותאמר ואמרת אסתר גברא בישא ובעיל דבבא המן בישא הדין ולמה אתקרי שמיה
המן הא מה בעא למפשט ידיה בגושמהון דיהודאי דאתקרו בנוי דמרי כולא והוא בעי למקטל יתהון
והמן אתזיע מן קדם מלכא ומלכתא : והמלך ומלכא קם בחימתיה מן משקיא דחמרא
ועל לגינת ביתניתא והוון מקצצין קדמוי אילנין טבין דהנון חמתיה מיניה ולא נחת והמן קם למבעי על
נפשיה מן אסתר מלכתא מטול דחזא ארום שליפת עלוי בישתא מן קדם מלכא :
והמלך ומלכא תב מגינת ביתנא לבית משתיא דחמרא מסתכל וחמי ית המן רמי על ערסא
דהוות אסתר יתיבא עלה · ואמר ליה מלכא אוף למכבש ית מלכתא עמי בטרקלינא את בעית ·
פתגמא נפק מן פומא דמלכא ואפוי דהמן הוין חפיין : ויאמר ואמר חרבונא חד מן
סריסיא קדם מלכא והוא חרבונא דכיר לבישתא אלא על הדא דכיר לטב מטול דעט המיה היה בעיטתא
די נסיב עצתא למעבד צליבא למרדכי · וכד חמא דשלמת בישתא על דמי ועל מיריה אזל אוף
הוא לגרמיה ואמר ליה למלכא אוף ית מלכא בעי המן נקטול ונסב ית מלכותא מינך · ואם לא
מהימנת לי שדר וחזי ית צליבא דעבד המן למרדכי דמליל טבתא על מלכא · והא קאים
בביתיה רומיה חמשין אמין · ענני מלכא ואמר למרדכי צלוב יתיה עלוי · ועל מרדכי אתקיים
מה דכתיב בכתבי קודשי כד רעי מן קדם יי ארחתיה דגברא אף בעלי דבבוי ישלמון עימיה · עני
מלכא ואמר למרדכי יהודאי די שזיב למלכא מקטול קום אזיל וסב ית המן בעיל דבבא בישא
מעיקניהון דיהודאי וצלוב יתיה על צליבא דאתקין לנפשיה ודון יתיה דינין בישין ועביד ביה היך
דשפיר באפיך · בהא שעתא נפק מרדכי מן מלכא ונסב ית המן מן תרע בית מלכא עני
מרדכי ואמר להמן איתא לך עמי המן סנאה ובעיל דבבא בישא דירי ומעיקניהון דיהודאי ונצלוב
יתך על צליבא די אתקינתא לגרמך ·

עני

ביאור וא' חוכה ניכרא ככשן הוא : ואוקיד לאלו דאכלו קורציהון פי' אלו שהרשיעו עליהם מוסרי אותם למלכות לחז נתר' ליכול קורצא וגו': פלטון מן נורא פי' שלכו ובארנו לפליטה ונמלטו : היך דאת ברית כאשר בתחלת : וסרהיבו כבר ביארנו שהוא לשון חיש מהר : דמן פלגות דמלכותא בבל וכמ"ש ביו' ופי' שבקצה שתהיה מחצי המלכות והלא וק"ל: כטירא דמלכא כבר פי' כמו בבזק המלך ובעריך מפרשו לשון רוגז וקנאה והכל הולך למקום אח' : ואמר מלכא לתורגמניה ואמר תורגמניה וכו' דייק מכפל ויאמר ותכין הוא במדרש שאמר המלך ויאמר לאסתר

ויאמר ויאמר ל"ל אמר ר' אבהו בתחלה ע"י מתורגמן כיון דאמרה ליה בת מלכים אנא ומשאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר:
בר מן יודן וכו' כמו מן היה דין תרגום שלמי הוא זה וק"ל : אתזיע לשון רתת וזיע · והא חרבונא דכיר לבישתא עיין בתרגום
ראשון שכל מקום שכתוב חרבונא נזכרים לרעה ומש"כ בפסוק כיום הזה כביכול · אוף הוא לגרמיה פי' אף כמהו : כד רעי יוי קדם
ה' וגו' הוא תרגום של פסוק ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו וקראי אתרבותם לפי שענין שהם אוכלי וק"ל :
אתקינתא לגרמך פי' אשר הכינות לעצמך :

גברי

עני המן רשיעא ואמר למרדכי צדיקא קדם עד לא יסקון יתי על צליבא · בבעו מינך מרדכי צדיקא לא תצליבינני כהדין דצלבין לגברין הדיוטין · גברי עלמא · לא ספנית יתהון ורברבני מדינתא אשתעבידו קדמוי אגישית מלכין בפיתגמי פומי ובמללי פומי אבהילית מדינן · ואנא המן פתשגר דמלכא הוה שמי והוית מתקרי אבא למלכא · זיוע אנא מינך דלא תעביד לי היך מה דחשיבית למעבד לך · חוס על יקרי ולא תקטלני ותחבלני כאגג אבא סב · את מרדכי עביד היך טיבותך פקטול נפשי לא תקטלינני כמא דהוית בכון קטולי נפש · לא תדכר לי סנאתא דאגג וקנאתה דעמלק ולא תקני לי בבעיל דבכוי בליבך ולא תנטר לי כמא דנטר ונקם עשו אבנא · ניסין ורברבין אתעבידו לך כמא דאתעבידו לאבהתך כד עברו בימא : עיני בהתן למחמי אפך ופומי לית אנא יכיל למפתח מן קדמך · על די נסיבית עלך עיצתא מן רחימי ומן זרש אתתי · בבעו מינך חוס על נפשי מרי מרדכי צדיקא לא תמחי שמי בפריע · כעמלק אבא וסיבותי על צליבא לא תצלוב והיך די את בעי קטול יתי · רישי תעדי בסייפיה דמלכא די ביה מתקטלין כל רברבני דמדינתא · שרי המן צוח ובכי ולא מרכין מרדכי אודניה ליה ·

כד חזא המן דלא משתמעין מילוי נטל אליא ובכיתא על נפשיה במציעות גינת ביתנא · מתיב וכן אמר אציתו לי אילניא וכל שתילא די שתלית מן יומי בראשית · דבר המדתא בעי מיסק לאכסדריא דבר פנדירא אתכנשו כולהון ועצו עיצה מן הרומיה חמשין אמין יצטליב המן על רישיה · גופנא אמר קיצרא אנא ולית אנא יכלא דיצטליב ברישי מחמת דמיני נסבין חמר דניסוכין · אדרא אמר יצטליב ברישי לא יכילנא דיצטליב ברישי דמיני נסבין לבכוריא ומיני לבש אדם וחוה · זיתא אמר יצטליב ברישי לא יכילנא דיצטליב ברישי דמיני נסבין משחא למנרתא · חפיס רזיא ברא יתי למפרע שטריה דעבדיה נביא · סב חרינא דיצטליב ברישיה · אמר דיקלא קדם נטוריה · ידעין כל בני אנשא דהוא המן רשיעא בר בריה דאגג דעמלק כל מלכיא יודון קדמך דאת הוא אלהא ולית בר מינך ולך יאה למפרק ביניא כמא דפריקתא ית אבהתא · מתיב קודשא בריך הוא ישר חילך כל מה דאמרת נסב יתך בעיצה דיצטליב ברישך דאת זוגא לכנשתא דציון סבירא · אמרת אתרוגא די צטליב ברישי לא יכילנא די עלי אתו כל עמא כולהון למיסב מן איבי לשבחא קדמך · פתח אסא פומיה ואמר די יצטליב ברישי לא יכילנא · די עלי אמרין ששון ושמחה · ועוד די אנא שותף עם אתרוגא · צוח בלוטא ואמר די יצטליב ברישי לא יכילנא דדבורה מניקתא דרבקה קבירה תחותוי · קרא בוטמא ואמר די יצטליב ברישי לא יכילנא דאבשלום בריה דדוד אצטליב ברישי · רומנא אמר די יצטליב ברישי לא יכילנא דצדיקיא מתילין לקבי · שמעו מיני אמר ארזא וקיפו יהיה להמן רשיעא ולעסרא בנוי עלוי על זקיפא די אתקין לנפשיה : ויתלו וזקיפו ית המן על קיסא דאתקין למרדכי וחמתיה דמלכא דשרי במרומא נחת ועל מרדכי אתקיים מה דכתיב בכתבי קודשין · צדיקא מן עקתא אשתזיב ועל רשיעא חלפוי : ביום ביומא ההוא יהיב מלכא אחשורוש לאסתר

ביאור

גברי עלמא לא ספנית פי' אנשי שם אשר מעולם לא חשבים וכבר פי' מלת ספנית · זיוע אנא תאך פי' מסכסך אני ממך · כ"א דנטר פשו וגו' כמו שהיה נוטר שנאה. כדכתיב וישטום עשו והיה השנאה דבין עשו ליעקב נטר ליה · בפריע במהרה · פיכותי פיר' פיכתי · פרי פתחיל · מרכין מרדכי אודניה פי' שלא הטה אוזן מרדכי לו · אילני וכתית' כבר ביארנו לשון יש... · גופנא אמר קוצרא פיר' מהר"ד לשון מיאום ולא ידעתי למה מאם בפשוטו שהיה אומר גידולו של גפן קצר לתלות בו · אדרא פי' תאנ' אמרה שיתלה בראשי אי אפשר לי וזהו לא יכילנא שממני מביאים בכורים תאנים ומיני לבש אדם וחוה כמ"ד ויתפרו עלה תאנה · חפס רזיא וכו' לא ברא פטריה דעובדיה נביאה · פירוש הקב"ה שהוא מגלה רזים ברא אותי בשביל הנס שנעשה לאשת עובדיה הנביא כדכתיב במלכים ב' ד' ועי' ילקו"ש תהל"ד וטעמו ניכר לכל משכיל ואיננו כדאי להעתיק לשונו בארוכות ספיר' על עבדיו הנביאים בניכו על תפלת ...ק ודבריו דברי נבואה · ואין להם שורש כלל ובפואה דבואם : אמר דיקלא קדם נטוריה ידעין כל בני אנשא פי' אמר התמר כיתרגם כל כ' תמר יפרח סיף דקולא ואמר קדם נטוריה לפני שומרו הוא כורהו יפכרך ולא כמו שפיר' מהר"ד ולא דקדק שיטב ...ק עירוב פירושו באמר התמר נטורי ידעי' הם שומרי תמנות הן הצדיקים וע"ש ותשם תבין שהמם אשר אתי וכעטו : סב חרינא פי' קח וטול אחרית שיתלה בראש זו ולא כמו שהם מפרשים בפירושים שונים לפי נוסחא ראשונה והשבת קריאותם ואינו כדאי להעתיק כי נלאתי ואיני מאור ליפה כבתי כתבי טעותיהם ודעתיהם · מתיב קודשא בריך הוא ישר חילך פי' השיב הקב"ה ישר כחך כל מה שאמרת ליקח אותך בעצה וכו' ור"ל לתלות בך מפני שאת דומה לכנסת ציון שדרכנוים ומקובלים וזהו דביון סבירא ולכן נקרא ארץ ישראל ארץ צבי וק"ל · בלוטא כוטמא הוא כמבא בפסוק א' כאלה וכאלון תרגומו אס כבוטמא וכבלוטא · והם אילני פרק ותחת אלות שמה נקברה דבורה ומאותם מהם אבשלום בר דוד וק"ל · רומנא הוא רימון · וזהו דמתרגם ואמר דצדיקיא מתילין כו' כמ"ש כפלח הרמון · אמר ארזא כו' יש מגיהים וצותקים דהיא' במדרש שקוין היה שאין בו פים זכות וראוי שיתלוהו בו לקיים מ"ש ובליעל כקוץ מונד · על זקיפא פל מן התליים וכבר כתבנו שהוא לשון הגמרא · וחמתיה דמלכא דשרי במרומא נחת פי' חמת מלך סדר במרום נח רוגזיה כמה שצדיקה מעקתא אשתזיב ר"ל נתקיים הפסוק צדיק מצרה נחלץ וגו' · ונפל רשעת תחתיו פי' ונפול הבא רשע תחתיו :

די קטרע

לאסתר מלכתא ית ביתיה דהמן בעיל דבבי דיהודאי ומרדכי על קדם מלכא מטול דחויאת אסתר מה הוא ליה : ויסר ואעביר מלכא ית עזקתיה די אעביר מהמן ויהבה למרדכי ושויאת אסתר ית מרדכי על ביתיה דהמן : ותוסף ואוסיפת אסתר ומלילת קדם מלכא ונפלת קדם ריגלוי ובכת ואתחננת ליה למעברא ית בישתא דהמן בר המדתא אגגיא וית מחשבתיה די חשב על יהודאי : ויושט ואושיט מלכא לאסתר ית שרביטא דדהבא וקמת אסתר ועלת קדם מלכא : ותאמר ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר ואין אשכחית חסדא ורחמין קדמוי וכשר פתגמא קדם מלכא ותקנא אנא בעינוי יתכתיב כתבא למבטל ית אגרתא מחשבתיה דהמן בר המדתא אגגיא דכתב להובדא ית כל יהודאי דאיתא בכל מדינתיה דמלכא : כי מטול דהיך אנא יכילא למיחמי בבישתא די תערין ית עמי והיך אוכל למחזי באבדנא דתולדתי : ויאמר ואמר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ולמרדכי יהודאי הא אנת סרחת מן שירוגא דשאלתיך ואמרת ליך מן הידי אומא איתיך אעביד מיניך מלכין ושליטין ומן הידי זרעיתא אעביד מנהון הגמונים ופולימרכין ואמרת לי לית חכימא אנא ... אבא ואימא מייתן וטליתא זעירתא שבקון יתי . והשתא הא ביתיה דהמן יהבית לאסתר ויתיה צליבו על צליבא על דפשט אידיה ביהודאי : ואתם דאתון כתיבו על יהודאה כד שפיר בעיניכון בשמיה דמלכא וחותמו בעזקתיה דמלכא מטול דכתבא דאתכתבא בשמיה דמלכא ומתחתים בעזקתיה דמלכא לא בטיל : ויקראו ואתקריאו ספרי דמלכא בזמנא ההיא, בירחא תליתאה די הוא ירח סיון בעשרין ותלתא יומין ביה ואתכתיב ככל מה די פקיד מרדכי על יהודאי ועל יקירוי דמלכא ועל רברבנוי ועל שלטוני דמדינתא דאית מהנדקי ועד כוש למאה ועשרין ושבע מדינן מדינא ומדינא היך כתבא ועמא ועמא היך לישנא ועל יהודאי היך כתביהון והיך לישנהון : ויכתוב וכתב בשמיה דמלכא אחשורוש וחתים בעזקתיה דמלכא ואשדרין איגראתי ביד רהטיא בסוסוותי רוכבי רכשא ערטילי בני רמכיא : אשר די יהב מלכא ליהודאי דאית בכל קריתא וקריתא למתכנשא ולמיקם על נפשיהון למשיציא ולמקטל ולהובדא ית כל חילותא עמא ומדינתא די מעיקין יתהון טפליא ונשיא ואף בתיהון ועובדיהון גיבוון : ביום ביומא חדא בכולהון מדינתא דמלכא אחשורוש בתלתא עסר לירחא תרי עסר דהוא ירחא דאדר : פתשגן פירוש כתבא ודיטגמא אתפרסמת מלכא אחשורוש שדר אגריאתא על יתבי ימא ויבשתא . ועל ארכוני מאחוזאי ועל רברבני ועל חילותא די דיירין בכל ארעא . שלמכון יסגא . כתבא כתבית למחוייא לכון רבו מטול די בעממין סגיאן שליטית ועל יתבי ימא ויבשתא אמליכית וביה במלכותא לא נתחרב אלא ברוחא ניחתא ומפיכותא נהלך כל יומין ובשלמא סגיאה למשויא יתכון שלמא סגי . וכל דדיירין תחות מלכותי וכל דצבי למתגרא בימא וביבשתא למהפכא בין עמא לעמא ובין לישנא ללישנא חד אנא מן סופא דארעא ועד סופא . כדין כתבית למחוייא לכון על תמימותן וקשיטותן דהינון רחימין לכל עממיא ומוקרין לכל מלכיא ועבדין טב עם כל שליטני ארעא . ואית גוברין דמקרבין למלכותא . ומלכותא אתמסרת בידיהון ובנכליהון ובשקרותיהון אטעיין ית מלכותא וכתבו ית אגרתא דלא תקנין קדם שמיא . ואוף בבני אנשא . בישין ועל מלכותא היכון קשיין והוא שאילתא דשאילו מן מלכא ניקטלון גוברין צדיקין ודמא זכיא סגיאה נשפכון . כד בישתא לא עבדו ודינא דקטלא לא הוו חייבין ואתהון היכון גוברין צדיקין . אסתר די משבחא מכל הדריא ומרדכי

רחכים

ביאור

די מרת תרגומו על מאמר יתנה מלשון תמיד המאורע . פרחת מן שירות פי' שתשה בזה מתחילתם שלו גילתם מיד מאיזה אומה היא בושה מסוד דוכפי נצרי' ונהו הגמונים ופולמרכין מיני שררות הידועים ופרחת לשון סירכ' ורגיל לפת המי שמשות נחוטא בספין ותפרש ליה חכימות אמת דידעת דאמ' ואמר מייתן וכו פי' שאמרה איני יכולה לידע מאיזה אומה שאבי ואמי מתו בעולמי קטנה וזהו וטליה זעיר' שבקין יתי פרייחוני קטנה ולכן לא ידעתי מאין באתי . פרטולי וכן נמצא בתרגום ראשון רוכבי רכש' פרטילאי ופי' מין חיה שמתסל לרוץ וכא בלשון רז"ל גמלי פרחא ולפי מאמרות המקרא רוכבי רכש האחשתרנים ורמכים שרכבי הוא לשון ערכבי המושן ופרטוליני הוא מלשון ערטוליתא ור"ל לפי הרכבים' או היו מכיס לגליות הפרחי' ע"כ מהירות שכחיק שאפשר וע"כ היו הרוכבים דבוקים ומחוברים על הרמכים ערומים מבלי לבושים וגם הרמכים בלי מלבוש עדייהם שמשה הרסן וכדומה לזה וכל זה כדי שלא יכבד עליהם המשא למען עד מהרה ירוצו קלים וק"ל . ארכו' מאחוזאי הם שריכ חשובים ושלטוני מדינות וכן הוא תרגו' על נגיד וכוונה הרבה . לא נתחרב י"מ לפי הענין לא נתחרבו וכדמתרג' ולא בא כרוחא ניחותא ומכיכותא פי' בענוה ובשפל רוח דברי חכמי' בנחת נשמעים שאמרו ת"כ נוסחא כתב יען לא נתחרב ותלמיד קאי שאמר כל זמן ממשלת מלכותי לא נתחרבה שום מדינה או מקום וסיה תהלתו ותפארת המלך בשביל עוז שדר השבחתו והרגלתו הוא כך וע"כ למעמת זה נכון לשמוע בקולו וק"ל . ונהו דמפיים בתרגומו דדכי למתגרא פי' כל ה' יוכל להתגרות ולמרוך מלחמה ביס או ביבשה מתיראה כשומעו שם המלך יחיד מסוף העולם ועד סופו וק"ל . וי"א דדכי למתגרא הרוצה לעשות סחורה בים או ביבשה ברשות בידו ברשיון המלך שהולך מסוף דארעא וכו' . וראשון עיקר ונכון

חתפים בכל חוכמתא ומומא לא אשתכחית בהון ולא באומתהון ואנא חביביה בגרמי דאומתא אחריתא שאיל מיני ואנא לא הוויתי ידע דיהודאי שאיל מיני דמקרין בנין למרי כולא די הוא ברא שמיא וארעא ובמלכוון רברבין ותקיפין מיני הבר יתהון וית אבהתהון · מטול אוף דהמן בר המדתא מהגדיא הוה ומן זרעיה דבית עמלק הוה ואתא לותן וחוא מינן טבתא רבתא ושפחא סגיאה ורבותא ורבינן יתיה ויקרינון יתיה וקרינן יתיה אבא דמלכא ומן ימיניה דמלכא הוא יתיב והוא לא ידע למסוברא ית יקריה אוף לא למקבלא מלכותא · אלא הוה מהרהר בלביה למקטל ית מלכא ולמיסב מיניה ית מלכותא מטול דהמן בר המדתא צליבינן יתיה וכל דהוה שוי אסקינן ברישיה · ומן דברא שמיא וארעא אפיק מחשבתיה ברישיה :

הרצים רהטיא רוכבי ריכסא ושליטני נפקו טרידין ודחיפין בגזירתיה דמלכא ודיטגמא איתפרסמת בשושן בירתא : ומרדכי ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא תכלא וחורי והמניכא די דהבא רבתא וגלימא דבוץ וארגוון טב וקרתא דשושן בדחא וחדיא :

ליהודים ליהודאי הוות נהורא וחדותא ודיצא ויקרא : ובכל ובכל מדינתא ומדינתא ובכל קירתא וקריתא אתר די פתגמוי דמלכא וגזירתיה מטין חדוותא ודיצא ליהודאי ומשתיא ויומא טבי וסגיאין מן עממי דארעא מתגיירין מטול דנפל דחלתא דיהודאי עליהון :

ובשנים ובתרי עסר ירחא הוא ירח אדר בתלת עסר יומין ביה דמטין פתגמוי דמלכא וגזירתיה למתעבדא ביומא די סברו בעלי דבביהון דיהודאי למישלט בהון ביה ביומא אתהפיכו יהודאי ושליטו בסנאיהון : נקהלו ואתכנשו יהודאין בקירויהון בכל מדינתיה דמלכא אחשורוש למפשט ידיהון ולמקטול לאנשי דבעו בישתהון וגבר לא קם מן קדמיהון מטול די נפלת אימתהון על כל עממיא : וכל וכל שליטני מדינתא ומגסטרני ורברבניא ועבדי עבידתא די למלכא משבחין ית יהודאי מטול דנפלת אימתיה דמרדכי עליהון :

כי גדול מטול דתקיף מרדכי בבייתיה דמלכא ושמעיה אזיל בכולהון מדינתא מטול דגברא מרדכי אזיל ותקיף : ויכו וקטילו יהודאין בכל בעלי דבביהון מחתא דחרבא ודיקטלא ודשיציא ועבדו אוף בסנאיהון היך צביוני נפשיהון ובעותיהון : ובשושן ובשושן בירתא קטילו יהודאין וגמרו חמש מאה גוברין : ואת וית עשרתי בנוי דהמן בר המדתא דהוה מעיק ליהודאין קטלו ובביזתא לא אושיטו ית אידיהון : ביום ביומא ההוא על מניינא דקטילא בשושן בירתא קדם מלכא :

(חסרים כאן שני פסוקים ומצאתיהם בתרגום ישן על קלף ואין בהם שנוי מתרגום הראשון ואין תועלת ועיין שם)

ויאמר ואמר מלכא למתעבדא כדין ודיטגמא איתפרשת בשושן המן אצטליב על תלת אמין פרשנדתא רחיק מיניה אמתא חדא : פרשנדתא אצטליב על תלת אמין דלפון רחיק מיניה אמתא חדא : דלפון אצטליב על תלת אמתא אספתא רחיק מיניה אמתא חדא : אספתא אצטליב על תלת אמתא פורתא רחיק מיניה אמתא חדא : פורתא אצטליב על תלת אמתא אדליא רחיק מניה אמתא חדא : אדליא אצטליב על תלת אמין ארידתא רחיק מיניה אמתא חדא : ארידתא אצטליב על תלת אמין פרמשתא רחיק מיניה אמתא חדא : פרמשתא אצטליב על תלת אמין אריסי רחיק מיניה אמתא חדא : אריסי אצטליב על תלת אמין ארידי רחיק מיניה אמתא חדא : ארידי אצטליב על תלת אמין ויזתא רחיק מיניה אמתא חדא : ויזתא אצטליב על תלת אמין די הוא עשיראה וית עשרתי בנוי דהמן אצטליבו על צליבא · והות צליבא משקעא בארעא תלת אמין · ובריה הוה רחיק מן ארעא תלת אמין · והוה אורכיה די צליבא ארבעין וארבע אמין · והיכנון צליבין ברישיה הרי סכום דכולהון חמשין אמין · ואתא מרדכי וחזא להמן ולבנוי מצליבין על צליבא עני מרדכי ואמר

ביאור

והרא חשיבא בגרמי פיר׳ חשבתי בעצמי שבקשתי לנגד אומה אחרת הראוי׳ ומן ולא אומה חשובה זו מאמר ומומא לא לשכיח פי׳ לא מצאתי כל דבר לא כרם ולא באומותיהן של כל האומות וקי״ל למקוברא ית יקריה פי׳ שרוב הטובה והגדולה לא יכול להכיל ולהתנהג כסדרינו : וכל דהוה שוי תקיפו כרישיה פי׳ כלומר שראוי לו ודין גמולא כראשו בסכנותו · ומניכא דדהבא פי׳ כיס הבותר של זהב : בדיחא וחדיא· תרגום של צהלה ושמחה הלשון רז״ל מילתא דבדיחא די קירי, וכן פי׳ תרגום של תקוה ור״ל שהיו מקוים ומצפים והסבוריס היו הגורלים ומגסטרני כך מצאתי בכתב יד והוא לשון שלטונות

וסררים ר״ל מלשון יועצי ובעלי סודות המלך ולפ״ז היה ראוי להיות בתי״ו מקתרני וקי״ל · ואחרי כתבי זה מצאתי בהתוספות ערך מסטר לשון שלטון מגזרת משטרו בארץ ומשמע כדבריה וע״ש : אכת בהיאוכו׳ מן קהות כנכוי דאבונן די בפניהם פי׳ עמ״ל אכן דכוש אתך מדם בנגד מדם אתם חשבת ליקח הוקנו עבלים מתקת בנכי אכיכו שבשמים והכתבן עתה נעשה עמך קשה

ואמר להמן את חשבת למעבד בישתא לעמא בית ישראל וירע סחיראתא וגליאתא אפיק מחשבתך בישך את בעית למקטל יתן ולשציא יתן מן תחות כנפי דאבונן די בשמיא והשתא עבדינן עמך ולבנך טבתא וצליבנן יתך ובנייך תחות פנפך : ויקהלו ואתכנשו יהודאי די הוו בשושן בירנתא תוב ביומא ארבעה עשר לירחא דאדר וקטלו בשושן תלת מאה גוברין וגביזתא לא אושיטו ית ידיהון : ושאר ושארא יהודאי די במדינתא דמלכא אתכנשו וקמו והוו מארי בנפשיהון ואתנחו מן בעלי דבביהון וקטלו בסנאיהון שבעין וחמשא א' פי' ובביזתא לא אושיטו ית ידיהון ואילו הכין גוברין דקטלו יהודאי בשושן הכון סנאיהון דישראל די הוו צמרין להבית ישראל מיפא ועד הקליל יומין כדון קטילנן לכון וטרפינון בניכון לארעא : ביום ביום תלת עשר יומין לירחא דאדר ואיתניחו בארבע עשר ביה ועבדו יתיה יומא חדוותא ומשקיא : והיהודים ויהודאי די הוו בשושן איתכנשו בתלת עשר ביה ובארבע עשר ביה ואתנחו בחמשא עשר ביה ועבדו יתיה יומא דחדוותא ומשקיא : על כן מטול הכין יהודאי די הוו בכפרוניא די יתבין בקירוי דקיקתא עברו ית יומא דארבע עשר לירחא דאדר חדוותא ומשקיא ויומא טבא ומשדרין מנן גבר לחבריה : ויכתוב וכתב מרדכי ית פתגמיא האילין ושדר איגראתא על כולהון יהודאי דאית בכולהון מדינתא דמלכא אחשורוש דקריביא ורחיקיא : לקיים למקיימא גזירתא עליהון למהוי עבדין ית יומא דארבע עשר לירחא דאדר וית יומא דחמש עשר ביה בכל שתא ושתא : כימים כיומיא היך די אתניחו בהון יהודאי מן בעלי דבביהון וירחא די אתהפיך להון מן עקתא לחדותא ומן אבילא ליומא טבא למהוי עבדין יתהון יומתא דמשקיא וחדוותא ומשדרין מנן ודורונין גבר לחבריה ויהבין מתנאתא למסכיניא : וקבל וקבילו יהודאי עליהון ית כל מה דשריא למעבד וית מה דכתב מרדכי בגינהון : כי מטול דהמן בר המדתא דמזרעא אגג מעיקנהון דכל יהודאי דחשיב על יהודאי למגמרא יתהון צבע פיפא רמא מילתא הוא ערבא לשגשיהון ולמשיציא יתהון יכד חזו לבלריא דמלכא דהמן ובנוי צליבין על צליבא יומין סגיאין אמרין למא אסתר עברא על מה דכתיב באורייתא לא תבית נבילתיה על צליבא ענת אסתר ואמרין לון על דקטל שאול מלכא לגיורי גיבעונאי הוון בנוי צליבין על צליבא מן שירוי חצדא דסערין עד יומא דנחת מטרא עליהון הוון שיתא ירחי וכד הוון דבית ישראל סלקין נתחזון בית מקדשא הוון אמרין לון עממיא למא אילין צליבין עני בית ישראל ואמרין לון על דפשט אבוהון אידיה בגיורי גיבעונאי וקטל יתהון המן רשיעא די בעא למשיציא לכל בית ישראל על חד כמה וכמה יהוי הוא ובנוי צליבין על צליבא כל יומי עלמא : ובבאה ובמיעלה אסתר קדם מלכא אמרת מה דכתיב בספרא משיציא תשיצון ית דכרניא דעמלק מתחות שמיא וקם המן מזרעיתיה דבית עמלק וחשב מחשבתא בישא על דבית ישראל ומחשבתיה בישא סלקת וצליבו יתיה וית בנוי על צליבא : על כן מטול דקרו להון פורין קרו ליומתא האילין פוריא על שום פייסא ועקתא דארע יתהון פורין כתיב ומפרש באיגרתא הדא מה דחזו אבהתנא למקבע יומיא האילין על ניסיא דעבד להון מריה דשמיא ומטול הכין עבדו דידעון בניהון על פורין מה דארע יתהון : קיימו קיימו עילוי מה דקבילו יהודאי עליהון ועל בניהון ועל כל גיוריא די מיתוספין עליהון דלא יפסקון למהוי עבדין ית תרין יומיא האילין היך כתביהון והיך זמניהון בכל שתא ושתא : והימים ויומיא האילין נדכרין ונתעבדין בכל דרא ודרא זרעיתא וזרעיתא מדינתא ומדינתא קרייתא וקרייתא ויומי פוריא האילין לא יעברון מגו יהודאין ודכרניהון לא יספון ולא יפסקן מגו בניהון : ותכתוב וכתבת אסתר מלכתא ברתיה דאביחיל ומרדכי יהודאי ית כל תוקפא לקיימא ית איגרתא דפוריא הדין

ויאמר וטובם ים וכו' ך יתה בכפיך: עצרת יהודאי קצ"ל ופשוט יות : מכת ועד קליל יומין כדון ומו' וטרפ כון ונו' פירש פעתה ועד עתים מיפטים מסרוג אתג' ואת כניכס' כבה ונצליבם אג אר וק"ל מפרמת פי' פיוספים פכברים : כקרא דקיקת פי' נפירות וקטנים : כל מה יפריא פו' ק' כל פה והתחילו למפות : תגמרת תמון פירש כלות אוקס לה שמידאם תבית פי' לא תלין מבלתו פל בני מן פירני מנדת פי' מתולה קביר מעורים עד ימי הגשמים חדשים : נמחזון פי' אקדשה פי' כשהיו עולי' לרגל לראות ולראות שלש פעמים בשנה : דפשט המכון אידיה בגיורי

שבגבעונאי פי' שהיה שאול אביה שולח ידו בגבעונים שהיו גרים נתלו כ"ש המן שבקש לאבד כל היהודים שראוי לתלותו על העץ עד עולם כך מבואר לפי נוסחא שלנו ומ"ש בכתב יען באוסף אחר ונ"ל ענת אסתר ואמרת הא דבנוי דר דעמלק דהוו בקרבא עד פלשתאי וקטלו ית שאול וית בנוהי בטורא דגלבוע וצליבו ית גרמיהון בשורא דבית שאן והוו צליבין תמן יומין סגיאין וכדו המן בר המדתא דמזרעית עמלק אתקין צליבא למרדכי צדיקא ומרי דשמיא אתיב מחשבתי' בישית על רישיה וכו' ואמר קורא מבכיל ית הבכחר תבחר ותקרב · גיוריא די מתוספין כצ"ל ור"ל גרים שבאו ונוספים עליהם · דלא יפסקון כצ"ל ופי' שלא יפסוק מעשר בעיבס ולא כמו שהיה בדפוס מלקדיתא דנה ולא יספון וראיתי יש דוחקין ויש מוחקין ומגיהין יספון מגרעו וק"ל
מטול

הדין תניינות מטול דאין הוי שתא עיבורא לא יקרון מגילתא באדר קדמיא אלא באדר תנינאה יקרון יתיה : וישלח ושדר איגרתא על פולין יהודאי על מאה ועשרין ושבע מדינן מלכותא דאחשורוש מילי דשלמא וקושטא : לקיים לקיימא ית יומתא דפוריא האילין בזמניהון היך מה דקיימו עליהון מרדכי יהודאי ואסתר מלכתא היך מה דקיימו על נפשהון ועל בני הון מילי דצומתא וצלותהון : ומאמר ומימרא דאסתר אתקיים מילי דיומיא האילין ואיתכתב בסיפרא דמגילתא : וישם ושוי מלכא אחשורוש תמהא על דיירי ארעא וכד ידע אחשורוש עמא דאסתר ותולדתא שוי יתהון בני חורין בגו עלמא ושעביד יתהון כולון אומתא וכולון מלכותא ושוי תמה על ארעא ועל תגארי ימא : וכל וכל עובדי תוקפיה וגבורתיה ופירוש רבותיה דמרדכי די רבי יתיה מלכא הלא אינון כתיבין על ספרא מילי דיומיא למלכי מדי ופרסאי : כי מטול מרדכי יהודאה תשגר דמלכא אחשורוש גיוברא וסבא דיהודאי רב על כל עממיא ומסוף עלמא ועד סופיה אשתמע שומעיה וכל מלכיא דחילו מקמיה וכד חמון ליה מזדעזעין מיניה הוא מרדכי דאמתיל למירא דכיא ודמי לכוכב נוגהא דמזהר וזיותן ביני כוכביא ודמי לשפרפרא די נפיק בעידן צפרא והוא רבהון דיהודאי ורעי בסגיעותהון דאחוי ותבע טבתא לעמיה וממליל שלמא לכל זרעיתיה :

נשלם תרגום שני על מגלת אסתר : תהלה לאל עליון יושב בסתר :

ביאור

מטול דאין שתא עיבורא לא יקרון וכו אלא באדר בתרא כ"ל כי זוהי מפרש אגרת הפורים השנית דכתיב על אדר השני ולא כדמ"ירא והדברים מבוארים וק"ל : מילי דצומתא וצלותהון' כצ"ל כי כך מצאתי בס"י ולפ"ז אין צורך להגיה וליכנס בדוחקים כמ"ש מהר"ר ופ"ש מ"ש והטעות מפורסם : תמהא על דיירי כו' מהר"ר פי' מלשון תמיה ור"ל שעשה ענין תמיהות כמה שסטר כל מדינות מן תמה והנחה עשה להם בשביל אסתר שתגיד מולדתה וכ"ל שאין פי' זה תמיה ועוד פירשו בדרך הלכה שהוא לשון הגמרא איכא מאי נפקא מינה ופי' לשון תמיה ואח"כ מפרש ואז"ל מהו התמיה וכד ידע וכו ר"ל שמעיקרא עשה הכתם למדינות ואח"כ כשידע עם אסתר עשה אותם בני חורין וכל שאר אומות ומלכיהם עשה עבדים להם וזהו התימה ואני אומר נס זה תימה ויותר היה נכון לפרש לו יהי כדבריו שלכן נקרא כל מס תמהא מפני שהוא דבר תמוה לרבים · אמנם לפ"ד שגם לעיל מתרגם על גורל תמה הוא עדבא ויכול להיות שגם המס נקרא כך שרגיל להיות ע"פ הגורל וק"ל · ופי' כ"ל לפרשו מלשון שתמיד כי המס הוא מחריב ומשומם את יושבי הארץ וכן תרגום של שאה ושערוריה תמה ושני וק"ל : ועל תיגארי ימא פי' סוחרי הים לשון גמרא תגרי לוד : פתשגר מצאם לפי הענין : וכד חמון ליה מזדעזעין כצ"ל וכן מצאתי בכתב ישן כושן כקלף ושמחה גדולה היה לי · לכן את בן גילי · שמע בקולי · ותאמין למילולי · ואל תשלח ידך להגיה מלבך ולכנוס בדוחקים לפרש פרושים שונים ומשונים באשר מה אתי וראיתי פירושים על זה זה אומר בכה וזה בכה לא קי"ב זה אל זה ולגירסתינו הוא כפשוטו שכשראהו היו מזדעזעים לפניו וכיבדים דברי האמת אשר עמי : שפרפרא כבר פירשנו עמוד סב זר : והוא רבהון דיהודאי ורעי בסגיעותהון דקשה ליה כפסוק הכפל לשון רצוי לאחיו ודורש טוב לעמו ובמלות שונות עד שהיה כ"ל ומרגלא בפומי לפרש ולדרוש בפסוק זה ע"ד שאמרו ז"ל שאי ביר' מרבנן דריחיתו ליה בני מתא ליה לאו משום דמעלי אלא משום דלא מוכיח להון כו' דעתיה אך אמנם הפסוק מעיד על מרדכי ואמר גם שהיה רצוי לרוב אחיו לאו משום דלא מוכיח אותם ידורש להם טוב להנהיגם בדרך הטוב ובר מרע אלא ודורש טוב לעמו וק"ל · והנה התרגום מפרש באמת ורצוי לרב ר"ל שהיה רבהון דיהודאי וזהו לרב דייקא ורעי בסגיעותהון פי' שהיה חפץ הגדולת רבות סנהדרין שהם הגדולים בישראל ולא היה מקנטר עמהם רק את וסב בקוצו ומופיה על אחלתו איש יסודי היה יסודם נוכם להתקיים בנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו · אמן כן יעשה האל בעגלא בימינו · בחבן כל בית ישראל אמינו · ותפן תיים פייבל כלאא"מ החסיד הגאון מהר"ר דוד זכריה ז"ל ס"ט · השולה אמרת הפלמנו בזה היום אשר קוינו לשבים המלאכה בכפימים בפ"רת יוםו' עב"ט לפרט קטן :

קריאת הפרשיות מהמועדים

לראש השנה

ביום ראשון קורין ה' בני אדם בפרשת וירא אליו ה' מן וה' פקד את שרה עד ויגר אברהם והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובחדש השביעי ·
ביום שני קורין ה' בני אדם בפרשת וירא אליו ה' מן והאלהים נסה את אברהם עד סוף הפרשה · והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובחדש השביעי ·

לצום גדליה

בשחרית ובמנחה קורין שלשה בני אדם בפרשת כי תשא מן ויחל משה עד וינחם ה' וכו' · ומדלגין עד פסל לך וקורין עד אשר אני עושה עמך · וכן בצום העשירי · ובצום אסתר ·

בצום כפור

בשחרית קורין ששה בני אדם בפרשת אחרי מות מתחלת הסדר עד וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן וגו' · ומפטיר קורא בפרשת פינחס ובעשור לחדש · במנחה קורין באחרי מות בפרשת עריות מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר ·

לסכות

ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בפרשת אמור אל הכהנים מן שור או כשב או עז עד וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל · והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובחמשה עשר יום לחדש השביעי ·
ביום שני קורין בפרשת אמור אל הכהנים כאתמול ומפטיר קורא בפרשת פינחס ובחמשה עשר ·

לחול המועד של סכות

שבת שחל להיות בחול המועד של סכות קורין שבעה בני אדם בפרשת כי תשא מן ויאמר ה' אל משה ראה אתה אומר אלי עד לא תבשל גדי · ומפטיר בקרבנות כשעניינו של יום ·
ביום ראשון קורין בפרשת פינחס ארבעה בני אדם · ראשון קורא ביום השני · שני קורא ביום השלישי · שלישי קורא ביום הרביעי · והרביעי קורא ספיק' דיומא ביום השני וביום השלישי · וכל הימים על זה הסדר ·

לשמיני עצרת

קורין חמשה בני אדם בפרשת ראה מן כל הבכור עד אשר לך: ואם הוא שבת שלופנים מתחילין כי ימכר ואם בשנים מתחילין עשר תעשר · והמפטיר קורא בפרשת פינחס ביום השמיני עצרת ·

לשמחת תורה

קורין חמשה בני אדם בפרש' וזאת הברכה · והמפטיר קורא בפרשת פינחס ביום השמיני עצרת ·

לראש חדש

בחל ראש חדש בחול קורין ארבעה בני אדם בפרשת פינחס צו את קרבני לחמי לאשי עד עולת התמיד · ואם שבת המפטיר קורא מן ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו :

בחנוכה

קורין מן ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה · ויום הראשון קורין שלשה בני אדם עד זה קרבן נחשון בן עמינדב ובשאר הימים קורין נשיא אחד ליום וביום השמיני משלימין כל הסדרה ·

לשבת שקלים

קורא המפטיר בפרשת כי תשא בתחלת הסדר עד

לכפר על נפשותיכם ·

לשבת זכור

קורא המפטיר בסוף כי תצא זכור את אשר עשה לך עמלק ·

לפורים

קורין שלשה בני אדם בפרשת בשלח מן ויבא עמלק עד סוף הסדר ·

לשבת פרה

קורא המפטיר מתחלת זאת חקת התורה עד תטמא עד הערב ·

לשבת החדש

קורא המפטיר בפרשת בא אל פרעה מן החדש הזה לכם עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות ·

לפסח

ביום ראשון קורין חמשה בני אדם בפרש' בא אל פרעה מן ויקרא משה לכל זקני ישראל עד מארץ מצרים על צבאותם · ומפטיר קורא בפרשת פינחס · ובחדש הראשון עד כל מלאכת עבודה לא תעשו ·
ביום שני קורין בפרשת אמור מן שור או כשב או עז כי יולד · עד וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ומפטיר קורא כאתמול בפרשת פינחס ·
ביום שלישי קורין שלשה בני אדם בפרשת בא אל פרעה מן קדש לי כל בכור עד הוציאכו ה' ממצרים · והרביעי קורא בפרשת פינחס והקרבתם עד כל מלאכת עבודה לא תעשו ·
ביום רביעי קורין בפרשת משפטים אם כסף תלוה את עמי עד לא תבשל גדי · והרביעי קורא והקרבתם כאתמול ·
ביום חמישי קורין שלשה בני אדם בפרשת כי תשא מן פסל לך עד לא תבשל גדי · והרביעי קורא והקרבתם · ואם הוא שבת קורין שבעה בני אדם ומתחילין ראה אתה אומר אלי ·
ביום ששי קורין שלשה בני אדם בפרשת בהעלותך מן וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית עד ולגר ולאזרח הארץ · והרביעי קורא והקרבתם ·
ביום שביעי קורין חמשה בני אדם בפרשת ויהי בשלח מתחלת הסדר עד אני ה' רופאך · ומפטיר קורא והקרבתם ·
ביום שמיני קורין חמשה בני אדם בפרשת ראה מן כל הבכור עד איש כמתנת ידו · ואם הוא שבת קורין שבעה בני אדם ומתחילין עשר תעשר · והמפטיר קורא בפרשת פינחס והקרבתם :

ונפיקן קריאות האלו ·

משך תורא קדש בכספא פסל במדברא

שלח בוכרא

וזה הסדר הוא בשמחת נקיט באחד בשבת או בשלישי בשבת או בשבת · ואם יבא פסח בחמישי מהפכין סדר הקריאות על דרך זה ·

משך תורא פסל בקדשא כסף במדברא

שלח בוכרא

ולעולם בשבת של חול המועד של פסח קורין ראה אתה אומר אלי עד בחלב אמו · ומפטיר קורא והקרבתם ·

לשבועות

ביום

ביום א' קורין חמשה בני אדם בפרשת יתרו מן בחדש השלישי עד לא תגלה ערותך עליו · ומפטיר קורא בפרשת פינחס וביום הבכורים עד תמימים יהיו לכם ונסכיהם ·

ביום שני קורין חמשה בני אדם בפרשת ראה מן כל הבכור עד סוף הפרשה · ואם הוא שבת קורין שבעה ומתחילין עשר תעשר · ומפטיר קורא וביום הבכורים ·

לשבעה עשר בתמוז

קורין שלשה בני אדם בפרשת ויחל עד אשר אני עושה עמך · ואין מדלגין מעשה העגל · וכן בכנו מדלגין · ובמנחה קורין ויחל ומדלגין כמו שמדלגין בשחרית התעניות

לתשעה באב

בשחרית קורין שלשה בני אדם בפרשת ואתחנן מן כי תוליד בנים עד אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים · ובמנחה קורין בפרשת כי תשא ויחל משה ומדלגין מעשה העגל ·

אמר המגיה

שאו שרים ראשיכם השרורים לשערים המצויינים בהלכה · והנשאו פתחי עולם · אשר הכינותי כאן כלבב לעמוק הישוכו ולהבין לביתם ברכה · הדור אלו ראו בהדור והדור יופי הלכה · הקדושים חדשים ותמימים · יפי כבוד הוא כי כל עד הלבב · תרגומי יכונן אונקלוס וירושלמי · יסכון עליהם משכיל שנה ואומר תוקיד כן שלישי · לקרות אחד תרגום ושנים מקרא · ויקר המנונה בעיני כל אשר כשם ישראל נקרא · לגאת ידי חובתו מידי זכות שרתו · ותהי לפני יי' שכרו ופעולתו אתו · אך מי זה חכם יודע פשר · תיוהו אחיו מן הצלשה יכשר · כאשר שלתם יחד · עולים בקנה אחד · כל מנייתם ושגתיים להיות לכן לאורים · לפרש ולדרך דברי התורה · אונקלוס לשלול התוארי והגשמיות העצמות הבורא · וכמ"ש הרמ"א בכ"ז וכ"ח הרב המורה · או לדעת האלהי מהר"מ ז' גבאי · בפ' כ"ח כ"ט ול"א מחלק התכלית ירמוז לעניני' נכבדים ורוחניים בבתי כראי ונוחי · ידרשם מהם הרוצה לדעת קודש · יגיל וישמח הקורא בחקר כבודם · וירושלמי הולך כמו מורות ודברים עמוקים · אף כמה כבתובלם מבין הרחוקים · ונוסף גם היא אליו הירושלמי כדברין מעט ניקוי קריה · כדי למתק הבנתו ואנשים כמ"ה · כאמור רחי"כות יתר דברי הכתוב על פי הסדר · בתקוסי הם אחד אשר ירתן לא פירש · באופן כי שלשתם יחד המה הפונים · להשביע נפשות הקוראים חדשים גם ישנים · בנאנחות טוב רצפיו נפשם ירוה · יביע דעת ואומר יחוה · כפולם הבא ובהים · כאז"ל כל המשלי' פרשיותיו עם הצבור מאריך ימיו ושנותיו וכו' · והתימה עתה שאמר ימיו ושנותיו יודע שסימים כתובים בכלל השנים · ואמנם אחשב לתרץ עדה"ל כפסוק כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך · שהקשו וכי יש שנים של חיים ושנים שאינם של חיים · אר"א אלו שנותיו של אדם שמתהפכין עליו מרעה לטובה וכו' · ע"כ ולכן נריכין למודעי דזימנא בקרא שעשה כ' חלוקות אורך ימים · ושנות חיים · ואולי בתמורם ז"ל עשה רק חטיבה אחת · ואמר בכלל מאריכין לו ימיו ושנותיו כו"ו הדבוק : יען להסכים כוונת חז"ל אחון דודי אליך קורא נעים · את אשר קבלתי נמ"נ שמים דעים · כי קריאת שמ"ות יתקנו הימים החסרים ונדחו לחוץ בגין חובוי דב"נ · כמ"ש הרש"בי ז"ל בפ' ויחי כי השתה יומא אפילו בתשובה ומ"ט לתקן הימים אשר עוותו · ולהורא זו נקט לישנא דמאריכין שירצה בו התיקון והשלמה · (כמאמר ר"ח אלאי הריך מגילתא · וכאלה רבות בדח"זל נבכתוב וערום מלבא לא אריך לאחזי ·) והנה בתיקון הימים שנפגמו · בכללו ג"כ השנים רבוני שאר ימי חייו סנותרים · באופן שהוא מאריכין ועל יונה לשנים אל הימים שעברו וחסרו · ולימר ימי חייו שיושלמו ויתקנו יחדו ע"י קריאת שמות · אשר כוונת הראנו והשבילנו כמים זמירות כאומרו ימים יצרו ולא אחד בהם וגו' · יחזה דעת שהימים הקנוכים לגולתי בני אדם כלם כתובים ונרשמים בספרו ית' · ורבונו של עולם בידי יכונו להשלים לבוש הנפש חלוקא דרבנן · אבל יצר לב האדם רע ומתגבר עליו מנעוריו · ובספרו יחברו הימים משלימותם הכללי · וז"ה ימים יצרו · ר"ל כי פגם הימים ויחברונם כמאמר תלונת הרע · ולא יצא לכם תיקון על נקלה · לולי חסד יי' שהשאיר לנו תיקון את"ד בש"ס ועוד קריאת שמו"ת · כאשר יתן עדו תלה אחד כמלוחו שלפ כמסף בקראו והתרגום · וכן הנעלם מאותיות תרגום יו יש ימל יו ם · כמספר ימים ושנה עם הכולל · ואם רמזו כמספר השנים · כיום כמ רוחניים כתרגום לתקן ולבנות נדחי הימים · ואם אין ראיה לדבר יש סמך לאריכות ימיו ושנותיו של אדם ע"י קריאת שמות · שהכתוב אומר מפני שיבה תקום והדרת · בר"ת אותיות שמו"ת להורות כתן כי הקורא שמו"ת יזכה לעטרת שיבה ומאריכין לו ימיו ושנותיו כמו שהיים והדרת פני זקן · והצלתי כוונה כמה אחדבק בעטרא דמוחא כראוי בס"ת מפני שיבה תקום והדרת' אתוון אותה כרשם כמופיהון כי המקיל בקריאת' שמות רגלין יורדות מות לאחדבק בעטרת דקליפא דמתושריא מותה · ועל דרך זה חשבתי למשפט דחז"ל וחדושם בפסו' לכו חזו מפעלות יי' אשר שם שמות בארץ · אל תקרי שמות אלא שמות · הסברה דא תקרי מכוחך מפעלות יי' שסוראתו רחמים ואין ליתם לכם הקיום שימצה שמון " בארץ · אמנם קשה א"כ לקיים ולכתוב שמות אלא מרז"ל דכו שיכנו ממנו יחד אלו ב' הכוראות שזכרנו · וכדמפר' עשמייהו בפ"ס כרא"שים ע' קפ"ג יע"ש · וכפנו בשם רז"ל נעשה חילם הגול ג"כ אל תקרי שמות אלא שמות רבונו לבו חזו מפעלות יי' אשר ברחמיו שם שמות בארץ לשבית מלחמה וקטרוג הקליפה " מן : הארץ ולהמתיקה בתיקון מולם במלכות שדי · וכדר"י שם שם"ש רנ"ד אמר אלו זכה עלמא כמאי דרחמים יתקיים עלמא · אבל בגין דאתברי עלמא וקיימא על דינא הם שמות בארץ · שכוונת לע"ד מאחר שתולות הקליפה מעטרא דדינא כידוע ולשון תרגו' הוא קליפה הנמשכה מלבין הקודש · אשר לשכה זו ויחסו תכמי הארת לשון שתרגום לקליפת נוגה בדקק יקרובה אל הקדושה · במפתן עם קריאת שמות בארץ לשמות אלהית · והצרכין כדי לבטל הקליפה ולמתקה לכללה בעטרא דקדושה : וכנס אחרי אנוש יודע : דעת קונו · מבין ולבו אל הסוד וכוונה זו כדעת שכונו · ואז כמלולא ורעותא ודאי בקריאת שמות בארץ ישבה שבות לכלול עטרא דדינא ברחמים · ותורוך בפ' יום תפלין יי' לתקן פגם הימים · ולתקן הלבוש והמרקיהם " יתחדו עזין תמים · אתקן המעשים אשר לא יוכלון עשות כמה מכות גבוהים ודרכ' גמתני · האיבות ובנשמות וקריאת שמות ישעננו · ובאמת ישתומם כל חכם לבב על אלה · איך תגנה עלם · ואלה תמיה כבר היות שם

אמר המגיה

ויחזור איתן לבעליו הלבוש · אף כי התמהמה בשמועתו עד
פימים יתגור · יכנס נדחים ושארית חמית יתגור · אך כמ זך מחסד יי' איכו · ימעתה איכם בני התנום למשוה רב כו יה'
בים · זאת סיה נפלאות בעיניכו · אך כמ זך מחסד יי' איכו · פן תפלגו מעגלוקים של תורה · הנעלמים ולא
ברזוניכם · ואל ספי תמה מסתנות קלים בעיניכם · וככן חושו גשו אי פנו וקשו
מדע מתן שכרם · איזהו מהמתנות קלם וחמורה · ומלאה דא כמדרש משלי ככר אמורים · גם כנייר ודיו למראה
ספר חומשי התורה הניתן לכם מורה לצדקה · כלו מחמדים ומכתב אקים הוא דקה מן הדק · בשבתו בביתו ובלכתו בדרך
פיניש חן וחסד כו הודקו ותה ריב יופיו פרכו · וטומ כברכו · כי האדם ישאהו כחיקו · מכין תרלג מצות
למשקו · לא יכבד עליו או ימלא אמתחתו ושקו · ונגד לויה חן זר זהב סובב סביב למסגרתו · השוסים
ופרפראות תקוני' המסורתו · למצוא חן ושכל טוב בעיני כל רואהו · שם שם לו חוק ומשפט ושם נשאה"ו · האלופים
המדפיסים · לא חמלו על כסף להזיל כסף זהב ונכסים · לשכור אנשים כונים וידועים חכמי לב להשיב כל המעלות
תרגו' אונקלוס ויפוכתו ופי' רשי על מקום' · להפיר משם כל אבני מכשולת לנערם ולהקימם · מעפר שטעיות שנפלו
בדפוס כל החומשים הראשונים' · זכרה להם אקים לטובה ויאריכו ימים ושנים · רב ברכות ותהלות כאשר יחפצו ·
לראש תשביר יחדו ירננו · כי זכו את הרבים וזכותם תלוי בהם · ויהי נועם יי' עליהם' ויברך מעשה ידיהם · גם יתרם
פשו לאדפים על שולי הספר · פי' קהר המבאר באמרי שפר · בתרגו' יונתן וירושלמי כל מלות הזרות · וראית'
וגם לכם באמרות טהורות · פי' התרגו' מחומשי תורה אשר איון תיקן וחיבר ברוח בינה רוח דעת עצה וגבורה ·
הגאון כמה"רר חיים ויידיל באפה ברורה · על כל מלה ומלה · עם פירו' תרגום שני המגילה · כאשר עיני הקוראה
המזנים · ואיש תבונות מבארו מים אילם ידלפם · ויראה כי טובה הספר בהדפסתו על מלאכתו · גם עיני ולבי שם
בהגהתו · ככל האפשר ליפותו · פריפה קולר רענן בזית · כערתי הטעיות מן הבית · והעירותי ממנו כל אבני
מכשול · חי יי' כי לא נגעה כי יד הרישול · להגיהו כסדר העיון ובתחונת הכיוון היארתי יסודתו · ככור הצרוף
והליכון עשתי רפידתו · עד כי יצא לאור מוגה כחר ומזוקק מכל סיג וסלאה · כלו יפה לעינים תאוה ונחמד
למראה : יראה ה' אקים, פציון טוב כוונתי לזכותי לדפוס שאר ספרי קודש בישראל · אכות בו הרבים ובזכותו
תבנה ותכונן הבית והראל · ונכנה על' תלה ספיר · כעתירת צעיר · המוקקים · זעיר המוקקים ·

זעליקמן בל"א כה"רר משה שמעון ז"ל אולמא

מעירי אהודכו באומר כבוד כלו · ולרוב שב יופי הספר הדרו ומכללו ·

ביפיך נדמית לנערה · יפיפית בנועה · מאיש לא ידעה · ולא היתה לבעל ·
מאד כתיקרת מסוהם ויספה · ויש פה · ידיד פה · ולשון אשר לא כרע וכסק לבעל ·
כתפארת אדם במסתרי שכבת · בתוך משפתים ישבת כאלמנה עלתה יבועה במות בעל ·
עדי שקמתי ושמתי יופיך בשער מודעת ואתן ענגיל וטבע באפיך כנבר הוקם ובא על ·
מלאכת הדפוס בעט לתפוס לזקק טעיות · לברקי אותיות · והכין חלקת מחוקק ופעל ·

חאת ליהוד"ה כראשי החרוזות מזמור שיר לתודה · למעלת תהלת האלופים המדפיסים הנכספים · להועיל ולהגדיל
תורה בישראל · חפצם ומגמתם יבלית האל · חיים עושר וכבוד יתמכו · ומפי ישרים ישתבחו ויתברכו ·

אב המון · איש אמון · ממשפחת ר"ם ישיש וככבד והמשרה על שכמו ·
הורס והוכף משרים ברורים · וכור רכושו גם הוכו לדפוס ובאוכו קדמו ·
לא חס על כספו · וכל כיסופו · יואיל להועיל ליראי ה' וחושבי שמו ·
לחם אבירים האכיל לישרים · בדפסת ספרים מאושרים · אשר שמכה לחמו ·
לכן האל יברכהו · ועליון יתכהו עם רעהו בדומהו · כי חלק ה' עמו ·
איש יחם יסודתו זרע קודש ארחו לחברה דומה בדומה בדמותו וכלמו ·
לקהל ועדה ישוה · פרי תנובה · גבר יכוה · מדברו כאוה · ומתהלך בתומו ·
ותהייכה מורא רוס בינה ודעת השופעת ויסכון לרבים בדפוס החדש בהקימו ·
כי אברהם ידענו ויצחק הכרכו · רכוי לרוב אחיו ודורש טוב לעמו ·
שבחם בשפתי ספרתי · אך בקבלה תארתי · ומי חכם יבא מלון קכו ותומו ·
אל מה עצמו כאשיהם · יאירו במעשיהם כזוהר הרקיע · ויופיע ככוכבי מרומו ·
לפעולת צדיק · יריק הטוב בלי די · ויבוה שדי · לכל אחד ברכתו כאסמו ·
זאת נחלת סגלת עבדי ה' סעלת תהלת בכי אל חי וחלק אלוה מעולמו :

הפטרות מכל השנה

כמנהג כל קהלות הקדש

בשבתות וימים טובים כמנהגי כל קהלות קדושות בכל
תפוצות ישראל:

וברכות ההפטרה לפניה ולאחריה וסימני
ההפטרות בנביאים:

ושאר יפויים כאשר ראה יראה הקונה וישמח על החזיון המוכר
והקונה יגילו ויתנו תודה לאל עליון:

נדפסו בחברת החומש הנחמד עם השלשה תרגומים וחמש מגילות עם תרגום וביאור
ופירש רש"י שנת יברכ"נו אלהי"ם לפ"ק:

פה האנווא העיר המהוללה:

הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא: לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו: קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט: לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים

כה אמר האל יהוה בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה: אני יהוה קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנך לברית עם לאור גוים: לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך: אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים: הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם: שירו ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה הארץ יורדי הים ומלאו איים וישביהם: ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו: ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים יגידו: יהוה כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על איביו יתגבר: החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד: אחריב הרים וגבעות וכל עשבם אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש: והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים: נסגו אחור יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם אלהינו: החרשים שמעו והעורים הביטו לראות: מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשלם ועור כעבד יהוה: ראות רבות ולא תשמר פקוח אזנים ולא ישמע: יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: והוא עם בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי כלאים החבאו היו לבז ואין מציל משסה ואין אמר השב: מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור: מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים הלא יהוה זו

חטאנו

חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו: וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב: ועתה כה אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה: כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך: כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך: מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך ולאמים תחת נפשך: אל תירא כי אתך אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך: אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו: כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת: אתם עדי נאם יהוה ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה:

הפטרת תולדות נח בישעיה בסימן נ"ד

רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר יהוה: הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי: כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו: אל תיראי כי לא תבושי ואל תכלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד: כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא: כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך: בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה:

עניה

הפטרת ראה:

עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים: ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ: וכל בניך למודי יהוה ורב שלום בניך: בצדקה תכונני רחקי מעשק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך: הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול: הן אנכי בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם יהוה: הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים: הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים: הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך:

הפטרת לך לך בישעיה סימן מ' · כאן מתחילים האיטליאני:

ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים:

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יהוה

בורא

בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה: ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו: וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא: מי פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון ואת אחרנים אני הוא: ראו איים וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו ויאתיון: איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק: ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט: ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי: אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך: אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי: הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך: תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך: כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל תירא אני עזרתיך: אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל: הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים: תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אתם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל:

הפטרת וירא במלכים ב' בסימן ד':

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את יהוה והנשה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים:

ויאמר

ויאמר אליה אלישע מה אעשה־לך הגידי לי
מה־יש־לכי בבית ותאמר אין לשפחתך כל
בבית כי אם־אסוך שמן : ויאמר לכי
שאלי־לך כלים מן־החוץ מאת כל־שכניכי
כלים רקים אל־תמעיטי : ובאת וסגרת
הדלת בעדך ובעד בניך ויצקת על כל־הכלים
האלה והמלא תסיעי : ותלך מאתו
ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה הם מגישים
אליה והיא מוצקת : ויהי כמלאת
הכלים ותאמר אל־בנה הגישה אלי עוד כלי
ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד השמן :
ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את־
השמן ושלמי את־נשיכי ואת ובניכי תחיי
בנותר : ויהי היום ויעבר אלישע אל־
שונם ושם אשה גדולה ותחזק־בו לאכל־לחם
ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל־לחם :
ותאמר אל־אישה הנה־נא ידעתי כי איש
אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד :
נעשה־נא עלית־קיר קטנה ונשים לו שם מטה
ושלחן וכסא ומנורה והיה בבאו אלינו יסור
שמה : ויהי היום ויבא שמה ויסר אל־
העליה וישכב שמה : ויאמר אל־גיחזי
נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא־לה ותעמד
לפניו : ויאמר לו אמר־נא אליה הנה
חרדת אלינו את־כל־החרדה הזאת מה לעשות
לך היש לדבר־לך אל־המלך או אל־שר הצבא
ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת : ויאמר
ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אין־לה
ואישה זקן : ויאמר קרא־לה ויקרא
לה ותעמד בפתח : ויאמר למועד הזה
כעת חיה את חבקת בן ותאמר אל־אדני איש
האלהים אל־תכזב בשפחתך : ותהר
האשה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר־
דבר אליה אלישע : ויגדל הילד ויהי
היום ויצא אל אביו אל־הקצרים :
ויאמר אל־אביו ראשי ראשי ויאמר אל־הנער
שאהו אל־אמו : וישאהו ויביאהו אל־
אמו וישב על־ברכיה עד־הצהרים וימת :
ותעל ותשכבהו על־מטת איש האלהים ותסגר
בעדו ותצא : ותקרא אל־אישה ותאמר
שלחה נא לי אחד מן־הנערים ואחת האתנות
וארוצה

וארוצה עד־איש האלהים ואשובה :
ויאמר מדוע את הלכתי אליו היום לא־חדש
ולא שבת ותאמר שלום :

כאן מסיימין הספרדים קצת קהלות :

ותחבש האתון ותאמר אל־נערה נהג ולך אל־
תעצר־לי לרכב כי אם־אמרתי לך :
ותלך ותבא אל־איש האלהים אל־הר הכרמל
ויהי כראות איש־האלהים אתה מנגד ויאמר
אל־גיחזי נערו הנה השונמית הלז :
עתה רוץ־נא לקראתה ואמר־לה השלום
לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר
שלום : ותבא אל־איש האלהים אל־
ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר
איש האלהים הרפה־לה כי־נפשה מרה־
לה ויהוה העלים ממני ולא הגיד לי :
ותאמר השאלתי בן מאת אדני הלא אמרתי
לא תשלה אתי : ויאמר לגיחזי חגר
מתניך וקח משענתי בידך ולך כי תמצא איש
לא תברכנו וכי־יברכך איש לא תעננו ושמת
משענתי על־פני הנער : ותאמר אם
הנער חי־יהוה וחי־נפשך אם־אעזבך ויקם
וילך אחריה : וגחזי עבר לפניהם
וישם את־המשענת על־פני הנער ואין קול
ואין קשב וישב לקראתו ויגד־לו לאמר לא
הקיץ הנער : ויבא אלישע הביתה
והנה הנער מת משכב על־מטתו :
ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם ויתפלל אל־
יהוה : ויעל וישכב על־הילד וישם פיו על־
פיו ועיניו על־עיניו וכפיו על־כפיו ויגהר עליו
ויחם בשר הילד : וישב וילך בבית
אחת הנה ואחת הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר
הנער עד־שבע פעמים ויפקח הנער את־עיניו :
ויקרא אל־גיחזי ויאמר קרא אל־השנמית
הזאת ויקראה ותבא אליו ויאמר שאי בנך :
ותבא ותפל על־רגליו ותשתחו ארצה ותשא
את־בנה ותצא :

מפטרין :

הפטרת חיי שרה במלכים בסימן א׳ ·

והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו
בבגדים ולא יחם לו׃
ויאמרו לו עבדיו יבקשו
לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך
ותהי לו סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני
המלך׃ ויבקשו נערה יפה בכל גבול
ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו
אתה למלך׃ והנערה יפה עד מאד
ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה׃
ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש
לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו׃
ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית
וגם הוא טוב תאר מאד ואתו ילדה אחרי
אבשלום׃ ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה
ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי אדניה׃
וצדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא
ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם
אדניהו׃ ויזבח אדניהו צאן ובקר
ומריא עם אבן הזחלת אשר אצל עין רגל
ויקרא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי
יהודה עבדי המלך׃ ואת נתן
הנביא ובניהו ואת הגבורים ואת שלמה אחיו
לא קרא׃ ויאמר נתן אל בת שבע
אם שלמה לאמר הלוא שמעת כי מלך אדניהו
בן חגית ואדנינו דוד לא ידע׃ ועתה
לכי איעצך נא עצה ומלטי את נפשך ואת נפש
בנך שלמה׃ לכי ובאי אל המלך
דוד ואמרת אליו הלא אתה אדני המלך
נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך
אחרי והוא ישב על כסאי ומדוע מלך
אדניהו׃ הנה עודך מדברת שם עם
המלך ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך׃
ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן
מאד ואבישג השונמית משרת את המלך׃
ותקד בת שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך
מה לך׃ ותאמר לו אדני אתה
נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי שלמה בנך
ימלך אחרי והוא ישב על כסאי׃ ועתה
הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת׃
ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא
לכל בני המלך ולאביתר הכהן וליואב שר
הצבא

הצבא ולשלמה עבדך לא קרא׃ ואתה
אדני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם
מי ישב על כסא אדני המלך אחריו׃
והיה כשכב אדני המלך עם אבתיו והייתי אני
ובני שלמה חטאים׃ והנה עודנה
מדברת עם המלך ונתן הנביא בא׃
ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני
המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה׃
ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו
ימלך אחרי והוא ישב על כסאי׃ כי
ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא
לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן
והנם אכלים ושתים לפניו ויאמרו יחי המלך
אדניהו׃ ולי אני עבדך ולצדק הכהן
ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא׃
אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא
הודעת את עבדיך מי ישב על כסא אדני המלך
אחריו׃ ויען המלך דוד ויאמר קראו לי
לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני
המלך׃ וישבע המלך ויאמר חי יהוה
אשר פדה את נפשי מכל צרה׃ כי
כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר
כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על
כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה׃
ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך
ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם׃

והאיטליאני מוסיפים

ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן
הנביא ולבניהו בן יהוידע ויבאו לפני המלך׃
ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם
והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי
והורדתם אתו אל גיחון׃ ומשח אתו שם
צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל
ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה׃

הפטרת תולדות בתרי עשר במלאכי בסימן א׳ ·

משא דבר יהוה אל ישראל
ביד מלאכי׃ אהבתי
אתכם אמר יהוה
ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב
נאם יהוה ואהב את יעקב׃ ואת עשו

שנאתי ואשים את־הריו שממה ואת־נחלתו
לתנות מדבר: כי־תאמר אדום רששנו
ונשוב ונבנה חרבות כה אמר יהוה צבאות
המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה
והעם אשר־זעם יהוה עד־עולם:
ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל
לגבול ישראל: בן יכבד אב ועבד
אדניו ואם־אב אני איה כבודי ואם־אדונים
אני איה מוראי אמר יהוה צבאות לכם
הכהנים בוזי שמי ואמרתם במה בזינו את־
שמך: מגישים על־מזבחי לחם
מגאל ואמרתם במה גאלנוך באמרכם שלחן
יהוה נבזה הוא: וכי־תגישון עור
לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע
הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך
אמר יהוה צבאות: ועתה חלו־נא
פני־אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם
פנים אמר יהוה צבאות: מי גם־בכם
ויסגר דלתים ולא־תאירו מזבחי חנם אין־לי
חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא־ארצה
מידכם: כי ממזרח־שמש ועד־מבואו
גדול שמי בגוים ובכל־מקום מקטר מגש לשמי
ומנחה טהורה כי־גדול שמי בגוים אמר יהוה
צבאות: ואתם מחללים אותו באמרכם
שלחן אדני מגאל הוא וניבו נבזה אכלו:
ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר
יהוה צבאות והבאתם גזול ואת־הפסח ואת־
החולה והבאתם את־המנחה הארצה אותה
מידכם אמר יהוה: וארור נוכל ויש
בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי מלך
גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי נורא
בגוים: ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים:
אם־לא תשמעו ואם־לא תשימו על־לב לתת
כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם
את־המארה וארותי את־ברכותיכם וגם ארותיה
כי אינכם שמים על־לב: הנני גער
לכם את־הזרע וזריתי פרש על־פניכם פרש
חגיכם ונשא אתכם אליו: וידעתם כי
שלחתי אליכם את־המצוה הזאת להיות בריתי
את־לוי אמר יהוה צבאות: בריתי
היתה אתו החיים והשלום ואתנם־לו מורא
וייראני ומפני שמי נחת הוא: תורת
אמת היתה בפיהו ועולה לא־נמצא בשפתיו
בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון:
כי־שפתי כהן ישמרו־דעת ותורה יבקשו מפיהו
כי מלאך יהוה־צבאות הוא:

הפטרת ויצא יעקב כסוסע בסימן לג

ועמי תלואים למשובתי ואל־על
יקראהו יחד לא ירומם:
איך אתנך אפרים אמגנך
ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים
נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי: לא
אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל
אנכי ולא־איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר:
אחרי יהוה ילכו כאריה ישאג כי־הוא ישאג
ויחרדו בנים מים: יחרדו כצפור ממצרים
וכיונה מארץ אשור והושבתים על־בתיהם
נאם־יהוה: סבבני בכחש אפרים ובמרמה
בית ישראל ויהודה עד רד עם־אל ועם־קדושים
נאמן: אפרים רעה רוח ורדף קדים כל־
היום כזב ושד ירבה וברית עם־אשור יכרתו
ושמן למצרים יובל: וריב ליהוה עם־
יהודה ולפקד על־יעקב כדרכיו כמעלליו ישיב
לו: בבטן עקב את־אחיו ובאונו שרה את־
אלהים: וישר אל־מלאך ויכל בכה ויתחנן־
לו בית־אל ימצאנו ושם ידבר עמנו: ויהוה
אלהי הצבאות יהוה זכרו: ואתה באלהיך
תשוב חסד ומשפט שמר וקוה אל־אלהיך
תמיד: כנען בידו מאזני מרמה לעשק
אהב: ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי
און לי כל־יגיעי לא ימצאו־לי עון אשר־חטא:
ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים עד אושיבך
באהלים כימי מועד: ודברתי על־הנביאים
ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה:
אם־גלעד און אך־שוא היו בגלגל שורים זבחו
גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי:

כאן מתחילים הפטרת וישלח יעקב לאשכנזים

ויברח יעקב שדה ארם ויעבד
ישראל באשה ובאשה
שמר: ובנביא
העלה יהוה את־ישראל ממצרים ובנביא
נשמר:

הכעיס

הכעיס אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו אדניו: כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת: ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים כלה להם הם אמרים זבחי אדם עגלים ישקון: לכן יהיו כענן בקר וכטל משכים הלך כמץ יסער מגרן וכעשן מארבה: ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי: אני ידעתיך במדבר בארץ תלאבות: כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני: ואהי להם כמו שחל כנמר על דרך אשור: אפגשם כדב שכול ואקרע סגור לבם ואכלם שם כלביא חית השדה תבקעם: שחתך ישראל כי בי בעזרך: אהי מלכך אפוא ויושיעך בכל עריך ושפטיך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים: אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי: צרור עון אפרים צפונה חטאתו: חבלי יולדה יבאו לו הוא בן לא חכם כי עת לא יעמד במשבר בנים: מיד שאול אפדם ממות אגאלם אהי דבריך מות אהי קטבך שאול נחם יסתר מעיני: כי הוא בין אחים יפריא יבוא קדים רוח יהוה ממדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה: תאשם שמרון כי מרתה באלהיה בחרב יפלו עלליהם ירטשו והריותיו יבקעו:

שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו: אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך ירחם יתום: ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון: ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון:

אפרים

אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן ממני פריך נמצא: מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי יהוה וצדקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם:

הפטרת וישלח כמנהג בני ספרד · ובמנהג ק"ק איטליאני בתרי עשר בעבדיה כסימן א' ·

חזון עבדיה כה אמר אדני יהוה לאדום שמועה שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה: הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד: זדון לבך השיאך שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורידני ארץ: אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יהוה: אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אם בצרים באו לך הלוא ישאירו עללות: איך נחפשו עשו נבעו מצפניו: עד הגבול שלחוך כל אנשי בריתך השיאוך יכלו לך אנשי שלמך לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו: הלוא ביום ההוא נאם יהוה והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו: וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל: מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם: ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שעריו ועל ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם: ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה: אל תבוא בשער עמי ביום אידם אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום אידו: ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה: כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך: כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו והיו כלוא היו: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם:

והיה

והיה בית־יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא־יהיה שריד לבית עשו כי יהוה דבר: וירשו הנגב את־הר עשו והשפלה את־פלשתים וירשו את־שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את־הגלעד: וגלת החל־הזה לבני ישראל אשר־כנענים עד־צרפת וגלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב: ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את־הר עשו והיתה ליהוה המלוכה:

הפטרת וישב בתרי עשר בעמוס בסימן ב':

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי ישראל ועל־ארבעה לא אשיבנו על־מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים: השאפים על־עפר־ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל־הנערה למען חלל את־שם קדשי: ועל־בגדים חבלים יטו אצל כל־מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם: ואנכי השמדתי את־האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת: ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את־ארץ האמרי: ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים האף אין־זאת בני ישראל נאם־יהוה: ותשקו את־הנזרים יין ועל־הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו: הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר: ואבד מנוס מקל וחזק לא־יאמץ כחו וגבור לא־ימלט נפשו: ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו: ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום־ההוא נאם־יהוה: שמעו את־הדבר הזה אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל על כל־המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על־כן אפקד עליכם את כל־עונתיכם: הילכו שנים יחדו בלתי אם־נועדו: הישאג אריה ביער וטרף אין לו היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אם־לכד: התפול צפור על־פח

הארץ

הארץ ומוקש אין לה היעלה־פח מן־האדמה ולכוד לא ילכוד: אם־יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם־תהיה רעה בעיר ויהוה לא עשה: כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי אם־גלה סודו אל־עבדיו הנביאים: אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא:

הפטרת מקץ במלכים א' בסימן ג':

ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית־אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל־עבדיו: אז תבאנה שתים נשים זנות אל־המלך ותעמדנה לפניו: ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית: ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם־האשה הזאת ואנחנו יחדו אין־זר אתנו בבית זולתי שתים אנחנו בבית: וימת בן־האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו: ותקם בתוך הלילה ותקח את־בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת־בנה המת השכיבה בחיקי: ואקם בבקר להיניק את־בני והנה מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא־היה בני אשר ילדתי: ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך: ויאמר המלך זאת אמרת זה־בני החי ובנך המת וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי: ויאמר המלך קחו־לי חרב ויבאו החרב לפני המלך: ויאמר המלך גזרו את־הילד החי לשנים ותנו את־החצי לאחת ואת־החצי לאחת: ותאמר האשה אשר־בנה החי אל־המלך כי־נכמרו רחמיה על־בנה ותאמר בי אדני תנו־לה את־הילוד החי והמת אל־תמיתהו וזאת אמרת גם־לי גם־לך לא יהיה גזרו: ויען המלך ויאמר תנו־לה את־הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו: וישמעו כל־ישראל את־המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי־חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: ויהי המלך שלמה מלך על־כל־ישראל:

הפט"ר ויגש ביחזקאל בסימן ל"ז

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ואתה
בן־אדם קח־לך עץ אחד וכתב
עליו ליהודה ולבני ישראל
חבירו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים
וכל־בית ישראל חבירו: וקרב אתם אחד
אל־אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך:
וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלוא־תגיד
לנו מה־אלה לך: דבר אלהם כה־אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את־עץ יוסף אשר ביד־
אפרים ושבטי ישראל חברו ונתתי אותם עליו
את־עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד
בידי: והיו העצים אשר־תכתב עליהם
בידך לעיניהם: ודבר אליהם כה־אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את־בני ישראל מבין
הגוים אשר הלכו־שם וקבצתי אתם מסביב
והבאתי אותם אל־אדמתם: ועשיתי
אתם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד
יהיה לכלם למלך ולא יהיה־עוד לשני גוים
ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד:
ולא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל
פשעיהם והושעתי אתם מכל מושבתיהם
אשר חטאו בהם וטהרתי אותם והיו־לי לעם
ואני אהיה להם לאלהים: ועבדי
דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם
ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם:
וישבו על־הארץ אשר נתתי לעבדי ליעקב אשר
ישבו־בה אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם
ובני בניהם עד־עולם ודוד עבדי נשיא להם
לעולם: וכרתי להם ברית שלום ברית
עולם יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם
ונתתי את־מקדשי בתוכם לעולם:
והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים
והמה יהיו־לי לעם: וידעו הגוים כי
אני יהוה מקדש את־ישראל בהיות מקדשי
בתוכם לעולם:

הפטרת ויחי ויעקב במלכים א׳ בסימן ב׳

ויקרבו ימי־דוד למות ויצו את־
שלמה בנו לאמר:
אנכי הלך בדרך כל־
הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת

את־משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרכיו לשמר
חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת
משה למען תשכיל את כל־אשר תעשה ואת כל־
אשר תפנה שם: למען יקים יהוה את־
דברו אשר דבר עלי לאמר אם־ישמרו בניך את־
דרכם ללכת לפני באמת בכל־לבבם ובכל־נפשם
לאמר לא־יכרת לך איש מעל כסא ישראל:
וגם אתה ידעת את אשר־עשה לי יואב בן־צרויה
אשר עשה לשני־שרי צבאות ישראל לאבנר בן־
נר ולעמשא בן־יתר ויהרגם וישם דמי־מלחמה
בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו
ובנעלו אשר ברגליו: ועשית כחכמתך
ולא־תורד שיבתו בשלם שאל: ולבני
ברזלי הגלעדי תעשה־חסד והיו באכלי שלחנך
כי־כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך:
והנה עמך שמעי בן־גרא בן־הימיני מבחרים
והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתי מחנים
והוא־ירד לקראתי הירדן ואשבע לו ביהוה
לאמר אם־אמיתך בחרב: ועתה אל־
תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה־
לו והורדת את־שיבתו בדם שאול:
וישכב דוד עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד:
והימים אשר מלך דוד על־ישראל ארבעים שנה
בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים
ושלש שנים: ושלמה ישב על־כסא דוד
אביו ותכן מלכתו מאד:

הפטרת שמות במנהג האשכנזים בישעיה סימן כ"ז

הבאים ישרש יעקב יציץ
ופרח ישראל ומלאו
פני־תבל תנובה:
המכת מכהו הכהו אם־כהרג הרגיו הרג:
בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה
ביום קדים: לכן בזאת יכפר עון־יעקב וזה
כל־פרי הסר חטאתו בשומו כל־אבני מזבח
כאבני־גר מנפצות לא־יקמו אשרים וחמנים:
כי עיר בצורה בדד נוה משלח ונעזב כמדבר שם
ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה: ביבש
קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה כי
לא עם־בינות הוא על־כן לא־ירחמנו עשהו
ויצרו לא יחננו: והיה ביום ההוא
יחבט יהוה משבלת הנהר עד־נחל מצרים ואתם
תלקטו לאחד אחד בני ישראל:

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו
האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים
והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלם:
הוי עטרת גאות שכרי אפרים וציץ נבל צבי
תפארתו אשר על־ראש גיא שמנים הלומי יין:
הנה חזק ואמץ לאדני כזרם ברד שער קטב כזרם
מים כבירים שטפים הניח לארץ ביד:
ברגלים תרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים:
והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על־ראש
גיא שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה
הראה אותה בעודה בכפו יבלענה:
ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי
ולצפירת תפארה לשאר עמו: ולרוח
משפט ליושב על־המשפט ולגבורה משיבי
מלחמה שערה: וגם־אלה ביין שגו
ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן
היין תעו מן־השכר שגו בראה פקו פליליה:
כי כל־שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום:
את־מי יורה דעה ואת־מי יבין שמועה גמולי
מחלב עתיקי משדים: כי צו לצו צו לצו
קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם: כי
בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל־העם הזה:
אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף
וזאת המרגעה ולא אבוא שמוע: והיה
להם דבר־יהוה צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר
שם זעיר שם למען ילכו וכשלו אחור ונשברו
ונוקשו ונלכדו: לכן כה־אמר יהוה אל־
בית יעקב אשר פדה את־אברהם לא־עתה יבוש
יעקב ולא עתה פניו יחורו: כי בראתו
ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו
את־קדוש יעקב ואת־אלהי ישראל יעריצו:

הפטרת ואלה שמות כמנהג הספרדים ואיטליאני
בירמיה בסימן א׳:

דברי ירמיהו בן־חלקיהו מן־
הכהנים אשר בענתות בארץ
בנימן: אשר היה
דבר־יהוה אליו בימי יאשיהו בן־אמון מלך
יהודה בשלש־עשרה שנה למלכו:
ויהי בימי יהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה עד־
תם עשתי־עשרה שנה לצדקיהו בן־יאשיהו
מלך יהודה עד־גלות ירושלם בחדש החמישי:
ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: בטרם אצורך
בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך
נביא לגוים נתתיך: ואמר אהה אדני
יהוה הנה לא־ידעתי דבר כי־נער אנכי:
ויאמר יהוה אלי אל־תאמר נער אנכי כי על־כל־
אשר אשלחך תלך ואת כל־אשר אצוך תדבר:
אל־תירא מפניהם כי־אתך אני להצלך נאם־
יהוה: וישלח יהוה את־ידו ויגע על־
פי ויאמר יהוה אלי הנה נתתי דברי בפיך:
ראה הפקדתיך היום הזה על־הגוים ועל־
הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס
לבנות ולנטוע: ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר מה־אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד
אני ראה: ויאמר יהוה אלי היטבת
לראות כי־שקד אני על־דברי לעשתו:
ויהי דבר־יהוה אלי שנית לאמר מה אתה ראה
ואמר סיר נפוח אני ראה ופניו מפני צפונה:
ויאמר יהוה אלי מצפון תפתח הרעה על כל־
ישבי הארץ: כי הנני קרא לכל־משפחות
ממלכות צפונה נאם־יהוה ובאו ונתנו איש
כסאו פתח שערי ירושלם ועל כל־חומתיה סביב
ועל כל־ערי יהודה: ודברתי משפטי
אותם על כל־רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
אחרים וישתחוו למעשי ידיהם: ואתה
תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל־אשר
אנכי אצוך אל־תחת מפניהם פן־אחתך לפניהם:
ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל
ולחמות נחשת על־כל־הארץ למלכי יהודה
לשריה לכהניה ולעם הארץ: ונלחמו
אליך ולא־יוכלו לך כי־אתך אני נאם־יהוה
להצילך: ויהי דבר־יהוה אלי לאמר:
הלך וקראת באזני ירושלם לאמר כה אמר יהוה
זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך
אחרי במדבר בארץ לא זרועה:
קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה כל־אכליו
יאשמו רעה תבא אליהם נאם־
יהוה:

הפטרת וארא ביחזקאל בסימן כ״ח:

ולא־יהיה עוד לבית ישראל
סלון ממאיר וקוץ מכאב
מכל סביבתם השאטים
אותם וידעו כי אני אדני יהוה:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים :

כה אמר אדני יהוה בקבצי ׀ את־
בית ישראל מן־העמים אשר
נפצו בם ונקדשתי בם לעיני
הגוים וישבו על־אדמתם אשר נתתי לעבדי
ליעקב : וישבו עליה לבטח ובנו בתים
ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים
בכל השאטים אתם מסביבותם וידעו כי אני
יהוה אלהיהם : בשנה העשירית
בעשרי בשנים עשר לחדש היה דבר־יהוה אלי
לאמר : בן־אדם שים פניך על־פרעה
מלך מצרים והנבא עליו ועל־מצרים כלה :
דבר ואמרת כה־אמר ׀ אדני יהוה הנני עליך
פרעה מלך־מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך
יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני :
ונתתי החיים בלחייך והדבקתי דגת־יאריך
בקשקשתיך והעליתיך מתוך יאריך ואת כל־
דגת יאריך בקשקשתיך תדבק :
ונטשתיך המדברה אותך ואת כל־דגת יאריך
על־פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית
הארץ ולעוף השמים נתתיך לאכלה :
וידעו כל־ישבי מצרים כי אני יהוה יען היותם
משענת קנה לבית ישראל : בתפשם
בך בכפך תרוץ ובקעת להם כל־כתף ובהשענם
עליך תשבר והעמדת להם כל־מתנים :
לכן כה אמר אדני יהוה הנני מביא עליך חרב
והכרתי ממך אדם ובהמה : והיתה
ארץ מצרים לשממה וחרבה וידעו כי־אני יהוה
יען אמר יאר לי ואני עשיתי : לכן הנני
אליך ואל־יאריך ונתתי את־ארץ מצרים
לחרבות חרב שממה ממגדל סונה ועד־גבול
כוש : לא תעבר־בה רגל אדם ורגל
בהמה לא תעבר־בה ולא תשב ארבעים שנה :
ונתתי את־ארץ מצרים שממה בתוך ׀ ארצות
נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין
שממה ארבעים שנה והפצתי את־מצרים
בגוים וזריתים בארצות : כי כה אמר
אדני יהוה מקץ ארבעים שנה אקבץ את־מצרים
מן־העמים אשר־נפצו שמה : ושבתי את־
שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על־
ארץ מכורתם והיו שם ממלכה שפלה :
מן־הממלכות תהיה שפלה ולא־תתנשא עוד
על

על־הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים :
ולא יהיה־עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון
בפנותם אחריהם וידעו כי אני אדני יהוה :
ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון באחד לחדש
היה דבר־יהוה אלי לאמר : בן־אדם
נבוכדראצר מלך־בבל העביד את־חילו עבדה
גדלה אל־צר כל־ראש מקרח וכל־כתף מרוטה
ושכר לא־היה לו ולחילו מצר על־העבדה אשר־
עבד עליה : לכן כה אמר אדני יהוה
הנני נתן לנבוכדראצר מלך־בבל את־ארץ מצרים
ונשא המנה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר
לחילו : פעלתו אשר־עבד בה נתתי לו
את־ארץ מצרים אשר עשו לי נאם אדני יהוה :
ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן
פתחון־פה בתוכם וידעו כי־אני יהוה :

הפטרת בא אל פרעה לק"ק איטליאני בישעיה סימן יח

בעת ההיא יובל־שי ליהוה צבאות
עם ממשך ומורט ומעם נורא
מן־הוא והלאה גוי ׀ קו־קו
ומבוסה אשר־בזאו נהרים ארצו אל־מקום שם־
יהוה צבאות הר־ציון : משא מצרים
הנה יהוה רכב על־עב קל ובא מצרים ונעו
אלילי מצרים מפניו ולבב מצרים ימס בקרבו :
וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש־באחיו
ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה :
ונבקה רוח־מצרים בקרבו ועצתו אבלע ודרשו
אל־האלילים ואל־האטים ואל־האבות ואל־
הידענים : וסכרתי את־מצרים ביד
אדנים קשה ומלך עז ימשל־בם נאם האדון
יהוה צבאות : ונשתו־מים מהים ונהר
יחרב ויבש : והאזניחו נהרות דללו
וחרבו יארי מצור קנה וסוף קמלו :
ערות על־יאור על־פי יאור וכל מזרע יאור ייבש
נדף ואיננו : ואנו הדיגים ואבלו כל־
משליכי ביאור חכה ופרשי מכמרת על־פני־
מים אמללו : ובשו עבדי פשתים שריקות
וארגים חורי : והיו שתתיה מדכאים כל־
עשי שכר אגמי־נפש : אך־אוילים שרי
צען חכמי יעצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו
אל־פרעה בן־חכמים אני בן־מלכי־קדם :
אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה־
יעץ

יעץ יהוה צבאות על מצרים: נואלו שרי צען נשאו שרי נף התעו את מצרים פנת שבטיה: יהוה מסך בקרבה רוח עועים והתעו את מצרים בכל מעשהו כהתעות שכור בקיאו: ולא יהיה למצרים מעשה אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון: ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וחרד ופחד מפני תנופת יד יהוה צבאות אשר הוא מניף עליו: והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד מפני עצת יהוה צבאות אשר הוא יועץ עליו: ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליהוה צבאות עיר ההרס יאמר לאחת: ביום ההוא יהיה מזבח ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה ליהוה: והיה לאות ולעד ליהוה צבאות בארץ מצרים כי יצעקו אל יהוה מפני לחצים וישלח להם מושיע ורב והצילם: ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים את יהוה ביום ההוא ועבדו זבח ומנחה ונדרו נדר ליהוה ושלמו: ונגף יהוה את מצרים נגף ורפוא ושבו עד יהוה ונעתר להם ורפאם: ביום ההוא תהיה מסלה ממצרים אשורה ובא אשור במצרים ומצרים באשור ועבדו מצרים את אשור: ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ: אשר ברכו יהוה צבאות לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל:

הפטרת בא אל פרעה כמנהג האשכנזים בירמיה בסימן מ"ו:

הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לבוא נבוכדראצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים: הגידו במצרים והשמיעו במגדול והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו התיצב והכן לך כי אכלה חרב סביביך: מדוע נסחף אביריך לא עמד כי יהוה הדפו: הרבה כושל גם נפל איש אל רעהו ויאמרו קומה ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו מפני חרב היונה: קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד: חי אני

נאם

נאם המלך יהוה צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא: כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף לשמה תהיה ונצתה מאין יושב: עגלה יפהפיה מצרים קרץ מצפון בא בא: גם שכריה בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם בא עליהם עת פקדתם: קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים: כרתו יערה נאם יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר: הבישה בת מצרים נתנה ביד עם צפון: אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו: ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד עבדיו ואחרי כן תשכן כימי קדם נאם יהוה: ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד: אתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהוה כי אתך אני כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך:

הפטרת בשלח בשופטים בסימן ד':

ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא: והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט: ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יהוה אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון: ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ונתתיהו בידך: ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך: ותאמר הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכר יהוה את סיסרא ותקם דבורה ותלך עם ברק קדשה:

ויזעק

ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ותעל עמו דבורה: וחבר הקיני נפרד מקין מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד אלון בצעננים אשר את קדש: ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינעם הר תבור: ויזעק סיסרא את כל רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון: ותאמר דבורה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן יהוה את סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו: ויהם יהוה את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המחנה לפי חרב לפני ברק וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו: וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה עד חרשת הגוים ויפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד: וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני: ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה: ויאמר אליה השקיני נא מעט מים כי צמאתי ותפתח את נאוד החלב ותשקהו ותכסהו: ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם איש יבא ושאלך ואמר היש פה איש ואמרת אין: ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל ותשם את המקבת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא נרדם ויעף וימת: והנה ברק רדף את סיסרא ותצא יעל לקראתו ותאמר לו לך ואראך את האיש אשר אתה מבקש ויבא אליה והנה סיסרא נפל מת והיתד ברקתו: ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל: ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך כנען עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען:

ותשר דבורה וברק בן אבינעם ביום ההוא לאמר:
בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו יהוה:
שמעו מלכים האזינו רזנים אנכי ליהוה אנכי אשירה אזמר ליהוה אלהי ישראל:
יהוה בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים

נטפו גם עבים נטפו מים:
הרים נזלו מפני יהוה זה סיני מפני יהוה אלהי ישראל:
בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות והלכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות:
חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל:
יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים מגן אם יראה ורמח בארבעים אלף בישראל:
לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו יהוה:
רכבי אתנות צחרות ישבי על מדין והלכי על דרך שיחו:
מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יהוה צדקת פרזונו בישראל אז ירדו לשערים עם יהוה:
עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר קום ברק ושבה שביך בן אבינעם:
אז ירד שריד לאדירים עם יהוה ירד לי בגבורים:
מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין בעממיך מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולן משכים בשבט ספר:
ושרי ביששכר עם דבורה ויששכר כן ברק בעמק שלח ברגליו בפלגות ראובן גדלים חקקי לב:
למה ישבת בין המשפתים לשמע שרקות עדרים לפלגות ראובן גדולים חקרי לב:
גלעד בעבר הירדן שכן ודן למה יגור אניות אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון:
זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה:
באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו בצע כסף לא לקחו:
מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא:
נחל קישון גרפם נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז:
אז הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו:
אורו מרוז אמר מלאך יהוה ארו ארור יושביה

ישביה כי לא־באו לעזרת יהוה
לעזרת יהוה בגבורים׃ תברך
מנשים יעל אשת חבר הקיני
מנשים באהל תברך׃ מים
שאל חלב נתנה בספל אדירים
הקריבה חמאה׃ ידה ליתד
תשלחנה וימינה להלמות
עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו
ומחצה וחלפה רקתו׃ בין
רגליה כרע נפל שכב בין רגליה
כרע נפל באשר כרע שם נפל
שדוד׃ בעד החלון נשקפה ותיבב
אם סיסרא בעד האשנב מדוע
בשש רכבו לבוא מדוע אחרו
פעמי מרכבותיו׃ חכמות
שרותיה תענינה אף־היא תשיב
אמריה לה׃ הלא ימצאו יחלקו
שלל רחם רחמתים לראש גבר שלל
צבעים לסיסרא שלל צבעים
רקמה צבע רקמתים לצוארי
שלל׃ כן יאבדו כל־אויביך
יהוה ואהביו כצאת השמש
בגברתו ותשקט הארץ ארבעים
שנה׃

הפטרת וישמע יתרו בישעיה סימן ו'

בשנת־מות המלך עזיהו ואראה
את־אדני ישב על־כסא
רם ונשא ושוליו מלאים
את־ההיכל׃ שרפים עמדים ממעל לו שש
כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו
ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף׃
וקרא זה אל־זה ואמר קדוש קדוש קדוש יהוה
צבאות מלא כל־הארץ כבודו׃ וינעו
אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן׃
ואמר אוי־לי כי־נדמיתי כי איש טמא שפתים
אנכי ובתוך עם־טמא שפתים אנכי ישב כי את־
המלך יהוה צבאות ראו עיני׃ ויעף אלי
אחד מן־השרפים ובידו רצפה במלקחים לקח
מעל המזבח׃ ויגע על־פי ויאמר הנה נגע
זה על־שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר׃
ואשמע את־קול אדני אמר את־מי אשלח ומי
ילך־לנו ואמר הנני שלחני׃ ויאמר לך
ואמרת לעם הזה שמעו שמוע ואל־תבינו וראו
ראו ואל־תדעו׃ השמן לב־העם הזה
ואזניו הכבד ועיניו השע פן־יראה בעיניו
ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו׃
ואמר עד־מתי אדני ויאמר עד אשר אם־שאו
ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה
תשאה שממה׃ ורחק יהוה את־
האדם ורבה העזובה בקרב הארץ׃
ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער כאלה
וכאלון אשר בשלכת מצבת בם זרע קדש
מצבתה׃

כאן מסיימין הספרדים׃

ויהי בימי אחז בן־יותם בן־עזיהו מלך יהודה
עלה רצין מלך־ארם ופקח בן־רמליהו מלך־
ישראל ירושלם למלחמה עליה ולא יכל
להלחם עליה׃ ויגד לבית דוד
לאמר נחה ארם על־אפרים וינע לבבו ולבב
עמו כנוע עצי־יער מפני־רוח׃
ויאמר יהוה אל־ישעיהו צא־נא לקראת אחז
אתה ושאר ישוב בנך אל־קצה תעלת הברכה
העליונה אל־מסלת שדה כובס׃
ואמרת אליו השמר והשקט אל־תירא ולבבך
אל־ירך משני זנבות האודים העשנים האלה
בחרי־אף רצין וארם ובן־רמליהו׃
יען כי־יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן־רמליהו
לאמר׃ נעלה ביהודה ונקיצנה
ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן־
טבאל׃ כי־ילד ילד־לנו בן נתן־
לנו ותהי המשרה על־שכמו ויקרא שמו פלא
יועץ אל גבור אבי־עד שר־שלום׃
למרבה המשרה ולשלום אין־קץ על־כסא דוד
ועל־ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט
ובצדקה מעתה ועד־עולם קנאת יהוה צבאות
תעשה־זאת׃

הפטרת משפטים בירמיה בסימן ל"ד׃

הדבר אשר־היה אל־ירמיהו
מאת יהוה אחרי כרת
המלך צדקיהו ברית את־
כל־

כל־העם אשר בירושלם לקרא להם דרור׃
לשלח איש את־עבדו ואיש את־שפחתו
העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד־בם
ביהודי אחיהו איש׃ וישמעו כל־
השרים וכל־העם אשר־באו בברית לשלח איש
את־עבדו ואיש את־שפחתו חפשים לבלתי
עבד־בם עוד וישמעו וישלחו׃
וישובו אחרי־כן וישבו את־העבדים ואת־
השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום
לעבדים ולשפחות׃ ויהי דבר־
יהוה אל־ירמיהו מאת יהוה לאמר׃
כה־אמר יהוה אלהי ישראל אנכי כרתי ברית
את־אבותיכם ביום הוצאי אותם מארץ מצרים
מבית עבדים לאמר׃ מקץ שבע
שנים תשלחו איש את־אחיו העברי אשר־
ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי
מעמך ולא־שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את־
אזנם׃ ותשבו אתם היום ותעשו
את־הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו
ותכרתו ברית לפני בבית אשר־נקרא שמי
עליו׃ ותשבו ותחללו את־שמי
ותשבו איש את־עבדו ואיש את־שפחתו
אשר־שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו אתם
להיות לכם לעבדים ולשפחות׃ לכן
כה־אמר יהוה אתם לא־שמעתם אלי לקרא
דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם
דרור נאם־יהוה אל־החרב אל־הדבר ואל־
הרעב ונתתי אתכם לזועה לכל ממלכות
הארץ׃ ונתתי את־האנשים
העברים את־בריתי אשר לא הקימו את־דברי
הברית אשר כרתו לפני העגל אשר כרתו
לשנים ויעברו בין בתריו׃ שרי
יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכהנים וכל
עם הארץ העברים בין בתרי העגל׃
ונתתי אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם
והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ׃ ואת־צדקיהו מלך־יהודה
ואת־שריו אתן ביד איביהם וביד מבקשי
נפשם וביד חיל מלך בבל העלים מעליכם׃
הנני מצוה נאם־יהוה והשבתים אל־העיר
הזאת ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה באש ואת־
ערי יהודה אתן שממה מאין ישב׃

כאן

כאן האשכנזים והספרדים חוזרים לאחוריהם
ואומרים אלה שני פסוקים

כה אמר יהוה אם־לא בריתי יומם
ולילה חקות שמים וארץ לא־
שמתי׃ גם־זרע יעקוב
ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו משלים אל־
זרע אברהם ישחק ויעקב כי־אשוב את־
שבותם ורחמתים׃

והאיטליאני אינם חוזרים לאחוריהם אבל
מוסיפים ואומרים

הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת
יהוה בימי יהויקים בן־יאשיהו
מלך יהודה לאמר׃ הלוך
אל־בית הרכבים ודברת אותם והביאותם בית
יהוה אל־אחת הלשכות והשקית אותם יין׃
ואקח את־יאזניה בן־ירמיהו בן־חבצניה ואת־
אחיו ואת־כל־בניו ואת כל־בית הרכבים׃
ואבא אתם בית יהוה אל־לשכת בני חנן
בן־יגדליהו איש האלהים אשר־אצל לשכת
השרים אשר ממעל ללשכת מעשיהו בן־שלם
שמר הסף׃ ואתן לפני בני בית־
הרכבים גבעים מלאים יין וכסות ואמר אליהם
שתו־יין׃ ויאמרו לא נשתה־יין כי
יונדב בן־רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו־
יין אתם ובניכם עד־עולם׃
ובית לא־תבנו וזרע לא־תזרעו וכרם לא־תטעו
ולא יהיה לכם כי באהלים תשבו כל־ימיכם
למען תחיו ימים רבים על־פני האדמה אשר
אתם גרים שם׃ ונשמע בקול
יהונדב בן־רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי
שתות־יין כל־ימינו אנחנו נשינו בנינו
ובנתינו׃ ולבלתי בנות בתים
לשבתנו וכרם ושדה וזרע לא יהיה־לנו׃
ונשב באהלים ונשמע ונעש ככל אשר־צונו
יונדב אבינו׃ ויהי בעלות נבוכדראצר
מלך־בבל אל־הארץ ונאמר באו ונבוא ירושלם
מפני חיל הכשדים ומפני חיל ארם ונשב
בירושלם׃

הפטרת ויקחו לי תרומה במלכים א' בסימן ו':

ויהוה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם: ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל ויהי המס שלשים אלף איש: וישלחם לבנונה עשרת אלפים בחדש חליפות חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ואדנירם על המס: ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמנים אלף חצב בהר: לבד משרי הנצבים לשלמה אשר על המלאכה שלשת אלפים ושלש מאות הרדים בעם העשים במלאכה: ויצו המלך ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית: ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית: ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית ליהוה: והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו: והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רחב הבית עשר באמה רחבו על פני הבית: ויעש לבית חלוני שקפים אטמים: ויבן על קיר הבית יצוע סביב את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב: היצוע התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות הבית: והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו: פתח הצלע התיכנה אל כתף הבית הימנית ובלולים יעלו על התיכנה ומן התיכנה אל השלשים: ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גבים ושדרת בארזים: ויבן את היצוע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים: ויהי דבר יהוה אל שלמה לאמר: הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקמתי את דברי אתך אשר דברתי אל דוד אביך: ושכנתי בתוך

בני

בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל:

הפטרת ואתה תצוה ביחזקאל סימן מג':

אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית: ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו ואת כל חקתיו וכל צורתו וכל תורתו הודע אתם וכתב לעיניהם וישמרו את כל צורתו ואת כל חקתיו ועשו אותם: זאת תורת הבית על ראש ההר כל גבלו סביב סביב קדש קדשים הנה זאת תורת הבית: ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח וחיק האמה ואמה רחב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד וזה גב המזבח: ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה שתים אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה: וההראל ארבע אמות ומהאראיל ולמעלה הקרנות ארבע: והאראיל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו: והעזרה ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב אל ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי האמה והחיק לה אמה סביב ומעלתהו פנות קדים: ויאמר אלי בן אדם כה אמר אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו להעלות עליו עולה ולזרק עליו דם: ונתתה אל הכהנים הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי נאם אדני יהוה לשרתני פר בן בקר לחטאת: ולקחת מדמו ונתתה על ארבע קרנתיו ואל ארבע פנות העזרה ואל הגבול סביב וחטאת אותו וכפרתהו: ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש: וביום השני תקריב שעיר עזים תמים לחטאת וחטאו את המזבח כאשר חטאו בפר: בכלותך מחטא תקריב פר בן בקר תמים ואיל מן הצאן תמים: והקרבתם לפני יהוה והשליכו הכהנים עליהם מלח והעלו אותם עלה ליהוה: שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום ופר בן בקר ואיל מן הצאן תמימים יעשו: שבעת ימים יכפרו את

המזבח

המזבח וטהרו אתו ומלאו ידיו: ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורצאתי אתכם נאם אדני יהוה:

הפטרת כי תשא במלכים א' בסימן י"ח כמנהג האשכנזים:

ויהי ימים רבים ודבר יהוה היה אל אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה: וילך אליהו להראות אל אחאב והרעב חזק בשמרון: ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו היה ירא את יהוה מאד: ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: ויאמר אחאב אל עבדיהו לך בארץ אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מהבהמה: ויחלקו להם את הארץ לעבר בה אחאב הלך בדרך אחד לבדו ועבדיהו הלך בדרך אחד לבדו: ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו: ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה אליהו: ויאמר מה חטאתי כי אתה נתן את עבדך ביד אחאב להמיתני: חי יהוה אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה: ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו: והיה אני אלך מאתך ורוח יהוה ישאך על אשר לא אדע ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני ועבדך ירא את יהוה מנערי: הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה ואחבא מנביאי יהוה מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים: ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו והרגני: ויאמר אליהו חי יהוה צבאות אשר עמדתי לפניו כי היום אראה אליו: וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד לו וילך אחאב לקראת אליהו: ויהי כראות אחאב את אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עכר ישראל: ויאמר לא עכרתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך בעזבכם את מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים: ועתה שלח קבץ אלי את כל ישראל אל הר הכרמל ואת נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות אכלי שלחן איזבל:

הפטרת כי תשא כמנהג הספרדים והאיטליאני מלכים א' י"ח:

וישלח אחאב בכל בני ישראל ויקבץ את הנביאים אל הר הכרמל: ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פסחים על שתי הסעפים אם יהוה האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו ולא ענו העם אתו דבר: ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש: ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים: וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יהוה והיה האלהים אשר יענה באש הוא האלהים ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר: ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו: ויקחו את הפר אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על המזבח אשר עשה: ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ: ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם: ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה ואין קשב: ויאמר אליהו לכל העם גשו אלי ויגשו כל העם אליו וירפא את מזבח יהוה ההרוס:

ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר יהוה אליו לאמר ישראל יהיה שמך׃ ויבנה את האבנים מזבח בשם יהוה ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח׃ ויערך את העצים וינתח את הפר וישם על העצים׃ ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו׃ וילכו המים סביב למזבח וגם את התעלה מלא מים׃ ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדבריך עשיתי את כל הדברים האלה׃ ענני יהוה ענני וידעו העם הזה כי אתה יהוה האלהים ואתה הסבת את לבם אחרנית׃ ותפל אש יהוה ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה׃ וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים׃

האחת לכסות את הכתרת אשר על ראש הרמנים וכן עשה לכתרת השנית׃ וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע אמות׃ וכתרת על שני העמודים גם ממעל מלעמת הבטן אשר לעבר השבכה והרמונים מאתים טרים סביב על הכתרת השנית׃ ויקם את העמדים לאלם ההיכל ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בעז׃ ועל ראש העמודים מעשה שושן ותתם מלאכת העמודים׃ ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב וחמש באמה קומתו וקוה שלשים באמה יסב אתו סביב׃ ופקעים מתחת לשפתו סביב סבבים אתו עשר באמה מקפים את הים סביב שני טורים הפקעים יצקים ביצקתו׃ עמד על שני עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם ביתה׃ ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכיל׃

הפטרת ויקהל במלכים א' בסימן ז' כמנהג הספרדים והאיטליאני׃

וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר׃ בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת לעשות כל מלאכה בנחשת ויבוא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו׃ ויצר את שני העמודים נחשת שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד וחוט שתים עשרה אמה יסב את העמוד השני׃ ושתי כתרת עשה לתת על ראשי העמודים מצק נחשת חמש אמות קומת הכתרת האחת וחמש אמות קומת הכתרת השנית׃ שבכים מעשה שבכה גדלים מעשה שרשרות לכתרת אשר על ראש העמודים שבעה לכתרת האחת ושבעה לכתרת השנית׃ ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה

האחת

הפטרת ויקהל במלכים א' בסימן ז' כמנהג האשכנזים וסיום הפטרת פקודי כמנהג הספרדים וכמנהג האיטליאני׃

ויעש חירום את הכירות ואת היעים ואת המזרקות ויכל חירם לעשות את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה׃ עמדים שנים וגלת הכתרת אשר על ראש העמדים שתים והשבכות שתים לכסות את שתי גלות הכתרת אשר על ראש העמודים׃ ואת הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את שתי גלת הכתרת אשר על פני העמודים׃ ואת המכנות עשר ואת הכירת עשרה על המכנות׃ ואת הים האחד ואת הבקר שנים עשר תחת הים׃ ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט׃

בככר

בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סכות ובין צרתן : ויגח שלמה את־כל־הכלים מרב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת : ויעש שלמה את כל־הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת־השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב : ואת־המנרות חמש מימין וחמש משמאול לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים זהב : והספות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי לקדש הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב :

הפטרת פקודי במלכים א' סימן ז' כמנהג האשכנזים :

ותשלם כל־המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יהוה ויבא שלמה את־קדשי דוד אביו את־הכסף ואת־הזהב ואת־הכלים נתן באצרות בית יהוה :

עד כאן הפטרת אלה פקודי במלכים א' בסימן ז' כמנהג הספרדים

אז יקהל שלמה את־זקני ישראל ואת־כל־ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל־המלך שלמה ירושלם להעלות את־ארון ברית־יהוה מעיר דוד היא ציון : ויקהלו אל־המלך שלמה כל־איש ישראל בירח האתנים בחג הוא החדש השביעי : ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את־הארון : ויעלו את־ארון יהוה ואת־אהל מועד ואת־כל־כלי הקדש אשר באהל ויעלו אתם הכהנים והלוים : והמלך שלמה וכל־עדת ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא־יספרו ולא ימנו מרב : ויביאו הכהנים את־ארון ברית־יהוה אל־מקומו אל־דביר הבית אל־קדש הקדשים אל־תחת כנפי הכרובים : כי הכרובים פרשים כנפים אל־מקום הארון ויסכו הכרבים על־הארון ועל־בדיו מלמעלה : ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן־הקדש על־פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה : אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הנח שם משה בחרב אשר כרת יהוה עם־בני ישראל בצאתם מארץ מצרים : ויהי בצאת הכהנים מן־הקדש והענן מלא את־בית יהוה : ולא־יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי־מלא כבוד־יהוה את־בית יהוה : אז אמר שלמה יהוה אמר לשכן בערפל : בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים : ויסב המלך את־פניו ויברך את כל־קהל ישראל וכל־קהל ישראל עמד : ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר : מן־היום אשר הוצאתי את־עמי את־ישראל ממצרים לא־בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על־עמי ישראל : ויהי עם־לבב דוד אבי לבנות בית לשם יהוה אלהי ישראל : ויאמר יהוה אל־דוד אבי יען אשר היה עם־לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם־לבבך : רק אתה לא תבנה הבית כי אם־בנך היצא מחלציך הוא יבנה הבית לשמי : ויקם יהוה את־דברו אשר דבר ואקם תחת דוד אבי ואשב על־כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם יהוה אלהי ישראל : ואשם שם מקום לארון אשר־שם ברית יהוה אשר כרת עם־אבתינו בהוציאו אתם מארץ מצרים :

הפטרת ויקרא בישעיה בסימן מ"ג :

עם־זו יצרתי לי תהלתי יספרו : ולא־אתי קראת יעקב כי־יגעת בי ישראל : לא־הביאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך בלבונה : לא־קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונתיך : אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר : הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק : אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי : ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים : ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו : כה־אמר יהוה עשך ויצרך מבטן יעזרך אל־תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו : כי אצק־מים על־צמא ונזלים על־יבשה אצק רוחי על־זרעך וברכתי על־

על־צאצאיך : וצמחו בבין חציר כערבים
על־יבלי־מים : זה יאמר ליהוה אני וזה
יקרא בשם־יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם
ישראל יכנה : כה־אמר יהוה מלך־
ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני
אחרון ומבלעדי אין אלהים : ומי־כמוני
יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם־עולם
ואתיות ואשר תבאנה יגידו למו :
אל־תפחדו ואל־תרהו הלא מאז השמעתיך
והגדתי ואתם עדי היש אלוה מבלעדי ואין
צור בל־ידעתי : יצרי־פסל כלם תהו
וחמודיהם בל־יועילו ועדיהם המה בל־יראו
ובל־ידעו למען יבשו : מי־יצר אל ופסל
נסך לבלתי הועיל : הן כל־חבריו יבשו
וחרשים המה מאדם יתקבצו כלם יעמדו יפחדו
יבשו יחד : חרש ברזל מעצד ופעל בפחם
ובמקבות יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו גם־רעב
ואין כח לא־שתה מים ויעף : חרש
עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצעות
ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש
כתפארת אדם לשבת בית : לכרת־לו
ארזים ויקח תרזה ואלון ויאמץ־לו בעצי־יער
נטע ארן וגשם יגדל : והיה לאדם לבער
ויקח מהם ויחם אף־ישיק ואפה לחם אף־יפעל־
אל וישתחו עשהו פסל ויסגד־למו :
חציו שרף במו־אש על־חציו בשר יאכל יצלה
צלי וישבע אף־יחם ויאמר האח חמותי ראיתי
אור : ושאריתו לאל עשה לפסלו יסגוד־
לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי
אתה : לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות
עיניהם מהשכיל לבתם : ולא־ישיב
אל־לבו ולא דעת ולא־תבונה לאמר חציו שרפתי
במו־אש ואף אפיתי על־גחליו לחם אצלה בשר
ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד :
רעה אפר לב הותל הטהו ולא־יציל את־נפשו
ולא יאמר הלוא שקר בימיני : זכר־אלה
יעקב וישראל כי עבדי־אתה יצרתיך עבד־לי
אתה ישראל לא תנשני : מחיתי כעב
פשעיך וכענן חטאותיך שובה אלי כי גאלתיך :
רנו שמים כי־עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ
פצחו הרים רנה יער וכל־עץ בו כי־גאל יהוה
יעקב ובישראל יתפאר :

הפטרת צו את אהרן בירמיה בסימן ז׳ :

כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל עלותיכם ספו על־
זבחיכם ואכלו בשר : כי
לא־דברתי את־אבותיכם ולא צויתים ביום
הוציא אותם מארץ מצרים על־דברי עולה
וזבח : כי אם־את־הדבר הזה צויתי
אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים
ואתם תהיו־לי לעם והלכתם בכל־הדרך אשר
אצוה אתכם למען ייטב לכם : ולא
שמעו ולא־הטו את־אזנם וילכו במעצות
בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים :
למן־היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד
היום הזה ואשלח אליכם את־כל־עבדי
הנביאים יום השכם ושלח : ולא שמעו
אלי ולא הטו את־אזנם ויקשו את־ערפם הרעו
מאבותם : ודברת אליהם את־כל־
הדברים האלה ולא ישמעו אליך וקראת
אליהם ולא יענוכה : ואמרת אליהם זה
הגוי אשר לא־שמעו בקול יהוה אלהיו ולא
לקחו מוסר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם :
גזי נזרך והשליכי ושאי על־שפים קינה כי מאס
יהוה ויטש את־דור עברתו :
כי־עשו בני־יהודה הרע בעיני נאם־יהוה שמו
שקוציהם בבית אשר־נקרא שמי־עליו לטמאו :
ובנו את־במות התפת אשר בגיא בן־הנם
לשרף את־בניהם ואת־בנתיהם באש אשר
לא צויתי ולא עלתה על־לבי :
לכן הנה ימים באים נאם־יהוה ולא־יאמר
עוד התפת וגיא בן־הנם כי אם־גיא ההרגה
וקברו בתפת מאין מקום : והיתה
נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ ואין מחריד : והשבתי מערי
יהודה ומחצות ירושלם קול ששון וקול שמחה
קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ :
בעת ההיא נאם־יהוה ויוציאו את־עצמות
מלכי־יהודה ואת־עצמות שריו ואת־עצמות
הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות
יושבי־ירושלם מקבריהם : ושטחום
לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום
ואשר

אשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו להם לא יאספו ולא יקברו לדמן על־פני האדמה יהיו: ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן־המשפחה הרעה הזאת בכל־המקומות הנשארים אשר־הדחתים שם נאם יהוה צבאות: כה ׀ אמר יהוה אל־יתהלל חכם בחכמתו ואל־יתהלל הגבור בגבורתו אל־יתהלל עשיר בעשרו: כי אם־בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי־באלה חפצתי נאם־יהוה:

הפטרת שמיני בשמואל ב' בסימן ו':

ויסף עוד דוד את־כל־בחור בישראל שלשים אלף: ויקם ׀ וילך דוד וכל־העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר־נקרא שם שם יהוה צבאות ישב הכרבים עליו: וירכבו את־ארון האלהים אל־עגלה חדשה וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינדב נהגים את־העגלה חדשה: וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים ואחיו הלך לפני הארון: ודוד ׀ וכל־בית ישראל משחקים לפני יהוה בכל עצי ברושים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים: ויבאו עד־גרן נכון וישלח עזה אל־ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו הבקר: ויחר־אף יהוה בעזה ויכהו שם האלהים על־השל וימת שם עם ארון האלהים: ויחר לדוד על אשר פרץ יהוה פרץ בעזה ויקרא למקום ההוא פרץ עזה עד היום הזה: וירא דוד את־יהוה ביום ההוא ויאמר איך יבוא אלי ארון יהוה: ולא־אבה דוד להסיר אליו את־ארון יהוה על־עיר דוד ויטהו דוד בית עבד־אדם הגתי: וישב ארון יהוה בית עבד אדם הגתי שלשה חדשים ויברך יהוה את־עבד אדם ואת־כל־ביתו: ויגד למלך דוד לאמר ברך יהוה את־בית עבד אדם ואת־כל־אשר לו בעבור ארון האלהים

וילך

וילך דוד ויעל את־ארון האלהים מבית עבד אדם עיר דוד בשמחה: ויהי כי צעדו נשאי ארון־יהוה ששה צעדים ויזבח שור ומריא: ודוד מכרכר בכל־עז לפני יהוה ודוד חגור אפוד בד: ודוד וכל־בית ישראל מעלים את־ארון יהוה בתרועה ובקול שופר: והיה ארון יהוה בא עיר דוד ומיכל בת־שאול נשקפה ׀ בעד החלון ותרא את־המלך דוד מפזז ומכרכר לפני יהוה ותבז לו בלבה: ויבאו את־ארון יהוה ויצגו אתו במקומו בתוך האהל אשר נטה־לו דוד ויעל דוד עלות לפני יהוה ושלמים: ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך את־העם בשם יהוה צבאות: ויחלק לכל־העם לכל־המון ישראל למאיש ועד־אשה לאיש חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה אחת וילך כל־העם איש לביתו: וישב דוד לברך את־ביתו ותצא מיכל בת־שאול לקראת דוד ותאמר מה־נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים: ויאמר דוד אל־מיכל לפני יהוה אשר בחר־בי מאביך ומכל־ביתו לצות אתי נגיד על־עם יהוה על־ישראל ושחקתי לפני יהוה: ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם־האמהות אשר אמרת עמם אכבדה: ולמיכל בת־שאול לא־היה לה ולד עד יום מותה: ויהי כי־ישב המלך בביתו ויהוה הניח־לו מסביב מכל־איביו: ויאמר המלך אל־נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך היריעה: ויאמר נתן אל־המלך כל אשר בלבבך לך עשה כי יהוה עמך: ויהי בלילה ההוא ויהי דבר־יהוה אל־נתן לאמר: לך ואמרת אל־עבדי אל־דוד כה אמר יהוה האתה תבנה־לי בית לשבתי: כי לא ישבתי בבית למיום העלתי את־בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: בכל אשר־התהלכתי בכל־בני ישראל הדבר דברתי את־אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את־עמי את־ישראל לאמר למה לא־בניתם לי בית ארזים:

ושתה

ועתה כה־תאמר לעבדי לדוד כה
אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־הנוה מאחר
הצאן להיות נגיד על־עמי על־ישראל׃
ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את־
כל־איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם
הגדלים אשר בארץ׃ ושמתי מקום
לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז
עוד ולא־יסיפו בני־עולה לענותו כאשר
בראשונה׃ ולמן־היום אשר צויתי שפטים
על־עמי ישראל והניחתי לך מכל־איביך והגיד
לך יהוה כי־בית יעשה־לך יהוה׃ כי
ימלאו ימיך ושכבת את־אבתיך והקימתי את־
זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינתי את־
ממלכתו׃ הוא יבנה־בית לשמי וכננתי
את־כסא ממלכתו עד־עולם׃ אני אהיה־
לו לאב והוא יהיה־לי לבן אשר בהעותו
והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם׃
וחסדי לא־יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול
אשר הסרתי מלפניך׃ ונאמן ביתך
וממלכתך עד־עולם לפניך כסאך יהיה נכון
עד־עולם׃ ככל הדברים האלה וככל החזיון
הזה כן דבר נתן אל־דוד׃

הפטרת כי תזריע במלכים ב׳ סימן ד׳

ואיש בא מבעל שלשה ויבא
לאיש האלהים לחם
בכורים עשרים לחם
שערים וכרמל בצקלנו ויאמר תן לעם ויאכלו׃
ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש
ויאמר תן לעם ויאכלו כי־כה אמר יהוה אכול
והותר׃ ויתן לפניהם ויאכלו ויותירו
כדבר יהוה׃ ונעמן שר־צבא מלך־ארם
היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי־בו
נתן־יהוה תשועה לארם והאיש היה גבור
חיל מצרע׃ וארם יצאו גדודים וישבו
מארץ ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת
נעמן׃ ותאמר אל־גברתה אחלי
אדני לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסף אתו
מצרעתו׃ ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת
וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל׃
ויאמר מלך־ארם לך־בא ואשלחה ספר אל־
מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי־כסף
וששת

וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים׃
ויבא הספר אל־מלך ישראל לאמר ועתה כבוא
הספר הזה אליך הנה שלחתי אליך את־נעמן
עבדי ואספתו מצרעתו׃ ויהי כקרא מלך־
ישראל את־הספר ויקרע בגדיו ויאמר האלהים
אני להמית ולהחיות כי־זה שלח אלי לאסף
איש מצרעתו כי אך־דעו־נא וראו כי־מתאנה
הוא לי׃ ויהי כשמע אלישע איש־
האלהים כי־קרע מלך־ישראל את־בגדיו וישלח
אל־המלך לאמר למה קרעת בגדיך יבא־נא אלי
וידע כי יש נביא בישראל׃ ויבא נעמן
בסוסו וברכבו ויעמד פתח־הבית לאלישע׃
וישלח אליו אלישע מלאך לאמר הלוך
ורחצת שבע־פעמים בירדן וישב בשרך לך
וטהר׃ ויקצף נעמן וילך ויאמר הנה
אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם־יהוה
אלהיו והניף ידו אל־המקום ואסף המצרע׃
הלא טוב אבנה ופרפר נהרות דמשק מכל
מימי ישראל הלא־ארחץ בהם וטהרתי ויפן
וילך בחמה׃ ויגשו עבדיו וידברו אליו
ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלוא
תעשה ואף כי־אמר אליך רחץ וטהר׃
וירד ויטבל בירדן שבע פעמים
כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער
קטן ויטהר׃ וישב אל־איש האלהים
הוא וכל־מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה־
נא ידעתי כי אין אלהים בכל־הארץ כי אם־
בישראל ועתה קח־נא ברכה מאת עבדך׃
ויאמר חי־יהוה אשר־עמדתי לפניו אם־אקח
ויפצר־בו לקחת וימאן׃ ויאמר נעמן
ולא יתן־נא לעבדך משא צמד־פרדים אדמה
כי לוא־יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים
אחרים כי אם־ליהוה׃ לדבר הזה
יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית־רמון
להשתחות שמה והוא נשען על־ידי
והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן
יסלח־נא יהוה לעבדך בדבר הזה׃
ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת־
ארץ׃

הפטרת מצורע במלכים ב׳ סימן ז׳

ויאמר אלישע שמעו דבר־יהוה
כה אמר יהוה כעת
מחר

כמחר סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון: ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנכה ראה בעיניך ומשם לא תאכל:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים.

וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו ישבים פה עד מתנו: אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחינו נחיה ואם ימיתנו ומתנו: ויקמו בנשף לבוא אל מחנה ארם ויבאו עד קצה מחנה ארם והנה אין שם איש: ואדני השמיע את מחנה ארם קול רכב קול סוס קול חיל גדול ויאמרו איש אל אחיו הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי החתים ואת מלכי מצרים לבוא עלינו: ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם ואת סוסיהם ואת חמריהם המחנה כאשר היא וינסו אל נפשם: ויבאו המצרעים האלה עד קצה המחנה ויבאו אל אהל אחד ויאכלו וישתו וישאו משם כסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו וישבו ויבאו אל אהל אחר וישאו משם וילכו ויטמנו: ויאמרו איש אל רעהו לא כן אנחנו עשים היום הזה יום בשרה הוא ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עון ועתה לכו ונבאה ונגידה בית המלך: ויבאו ויקראו אל שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם כי אם הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה: ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה: ויקם המלך לילה ויאמר אל עבדיו אגידה נא לכם את אשר עשו לנו ארם ידעו כי רעבים אנחנו ויצאו מן המחנה להחבה בשדה לאמר כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים ואל העיר נבא: ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו נא חמשה מן הסוסים הנשארים

אשר

אשר נשארו בה הנם ככל ההמון ישראל אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל אשר תמו ונשלחה ונראה: ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה ארם לאמר לכו וראו: וילכו אחריהם עד הירדן והנה כל הדרך מלאה בגדים וכלים אשר השליכו ארם בחפזם וישבו המלאכים ויגדו למלך: ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל כדבר יהוה: והמלך הפקיד את השליש אשר נשען על ידו על השער וירמסהו העם בשער וימת כאשר דבר איש האלהים אשר דבר ברדת המלך אליו: ויהי כדבר איש האלהים אל המלך לאמר סאתים שערים בשקל וסאה סלת בשקל יהיה כעת מחר בשער שמרון: ויען השליש את איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל: ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת:

והאיטליאני מדלגין ואומרים.

ויחן יהוה אתם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה:

הפטרת אחרי מות ביחזקאל בסימן כ"ב.

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ואתה בן אדם התשפט התשפט את עיר הדמים והודעתה את כל תועבותיה: ואמרת כה אמר אדני יהוה עיר שפכת דם בתוכה לבוא עתה ועשתה גלולים עליה לטמאה: בדמך אשר שפכת אשמת ובגלוליך אשר עשית טמאת ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך על כן נתתיך חרפה לגוים וקלסה לכל הארצות: הקרבות והרחקות ממך יתקלסו בך טמאת השם רבת המהומה: הנה נשיאי ישראל איש לזרעו היו בך למען שפך דם: אב ואם הקלו בך לגר

עשו

עשו בעשק בתוכך יתום ואלמנה הונו בך :
קדשי בזית ואת שבתתי חללת : אנשי
רכיל היו בך למען שפך דם ואל ההרים אכלו
בך זמה עשו בתוכך : ערות אב גלה
בך טמאת הנדה ענו בך : ואיש את
אשת רעהו עשה תועבה ואיש את כלתו טמא
בזמה ואיש את אחתו בת אביו ענה בך :
שחד לקחו בך למען שפך דם נשך ותרבית
לקחת ותבצעי רעיך בעשק ואתי שכחת נאם
אדני יהוה : והנה הכיתי כפי אל
בצעך אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך :
היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר
אני עשה אותך אני יהוה דברתי ועשיתי :
והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות
והתמתי טמאתך ממך : ונחלת בך
לעיני גוים וידעת כי אני יהוה :

הפטרת קדושים בעמוס בסימן ט'
כמנהג האשכנזים ·

הלוא כבני כשיים אתם לי בני
ישראל נאם יהוה הלוא
את ישראל העליתי
מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור וארם
מקיר : הנה עיני אדני יהוה
בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני
האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד את בית
יעקב נאם יהוה : כי הנה אנכי
מצוה והנעותי בכל הגוים את בית ישראל
כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ :
בחרב ימותו כל חטאי עמי האמרים לא תגיש
ותקדים בעדינו הרעה : ביום ההוא
אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את
פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם :
למען יירשו את שארית אדום
וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם יהוה
עשה זאת : הנה ימים באים נאם
יהוה ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך
הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות
תתמוגגנה : ושבתי את שבות עמי
ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו
כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את
פריהם : ונטעתים על אדמתם ולא
ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם
אמר יהוה אלהיך :

הפטרת קדושים ביחזקאל סימן כ' כמנהג הספרדים
וכמנהג האיטליאני ·

ויהי בשנה השביעית בחמשי
בעשור לחדש באו אנשים
מזקני ישראל לדרש את
יהוה וישבו לפני :
ויהי דבר יהוה אלי לאמר :
בן אדם דבר את זקני
ישראל ואמרת אלהם כה
אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם באים חי
אני אם אדרש לכם נאם אדני יהוה :
התשפט אתם התשפוט בן אדם את תועבת
אבותם הודיעם : ואמרת אליהם
כה אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל ואשא
ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים
ואשא ידי להם לאמר אני יהוה אלהיכם :
ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ
מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב
ודבש צבי היא לכל הארצות :
ואמר אלהם איש שקוצי עיניו השליכו
ובגלולי מצרים אל תטמאו אני יהוה
אלהיכם : וימרו בי ולא אבו לשמע
אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת
גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי
עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים :
ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים
אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם
לעיניהם להוציאם מארץ מצרים :
ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל המדבר :
ואתן להם את חקותי ואת משפטי הודעתי
אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם :
וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני
וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם :
וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא
הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אתם
האדם וחי בהם ואת שבתתי חללו מאד
ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם :
ואעשה למען שמי לבלתי
החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם :
וגם אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא
אותם אל הארץ אשר נתתי זבת חלב ודבש צבי
היא לכל הארצות : יען במשפטי מאסו
ואת

הפטרת

ואת־חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי חללו
כי אחרי גלוליהם לבם הלך: ותחס
עיני עליהם משחתם ולא־עשיתי אותם כלה
במדבר: ואמר אל־בניהם במדבר בחוקי
אבותיכם אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־תשמרו
ובגלוליהם אל־תטמאו: אני יהוה
אלהיכם בחקותי לכו ואת־משפטי שמרו ועשו
אותם: ואת־שבתותי קדשו והיו לאות
ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:

הפטרת אמור ביחזקאל בסימן מ"ד

והכהנים הלוים בני צדוק
אשר שמרו את־
משמרת מקדשי
בתעות בני־ישראל מעלי המה יקרבו אלי
לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם
אדני יהוה: המה יבאו אל־מקדשי
והמה יקרבו אל־שלחני לשרתני ושמרו את־
משמרתי: והיה בבואם אל־שערי
החצר הפנימית בגדי פשתים ילבשו ולא־יעלה
עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית
וביתה: פארי פשתים יהיו על־ראשם
ומכנסי פשתים יהיו על־מתניהם לא יחגרו
ביזע: ובצאתם אל־החצר החיצונה אל־
החצר החיצונה אל־העם יפשטו את־בגדיהם
אשר־המה משרתם בם והניחו אותם בלשכת
הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא־יקדשו את־
העם בבגדיהם: וראשם לא יגלחו
ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את־ראשיהם:
ויין לא־ישתו כל־כהן בבואם אל־החצר
הפנימית: ואלמנה וגרושה לא־יקחו
להם לנשים כי אם־בתולת מזרע בית ישראל
והאלמנה אשר־תהיה אלמנה מכהן יקחו:
ואת־עמי יורו בין קדש לחל ובין־טמא לטהור
יודעם: ועל־ריב המה יעמדו לשפט
במשפטי ישפטהו ואת־תורתי ואת־חקתי בכל
מועדי ישמרו ואת־שבתותי יקדשו:
ואל־מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם־לאב
ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר־לא־היתה
לאיש יטמאו: ואחרי טהרתו שבעת
ימים יספרו־לו: וביום באו אל־הקדש
אל־החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו
נאם

נאם אדני יהוה: והיתה להם לנחלה
אני נחלתם ואחזה לא־תתנו להם בישראל אני
אחזתם: המנחה והחטאת והאשם
המה יאכלום וכל־חרם בישראל להם יהיה:
וראשית כל־בכורי כל וכל־תרומת כל מכל
תרומותיכם לכהנים יהיה וראשית עריסותיכם
תתנו לכהן להניח ברכה אל־ביתך: כל
נבלה וטרפה מן־העוף ומן־הבהמה לא יאכלו
הכהנים:

הפטרת בהר סיני כמנהג האשכנזים והספרדים בירמיה בסימן ל"ב

ויאמר ירמיהו היה דבר־יהוה
אלי לאמר: הנה
חנמאל בן־שלם דדך
בא אליך לאמר קנה לך את־שדי אשר בענתות
כי לך משפט הגאלה לקנות: ויבא אלי
חנמאל בן־דדי כדבר יהוה אל־חצר המטרה
ויאמר אלי קנה נא את־שדי אשר־
בענתות אשר בארץ בנימן כי־לך משפט הירשה
ולך הגאלה קנה־לך ואדע כי דבר־יהוה
הוא: ואקנה את־השדה מאת חנמאל
בן־דדי אשר בענתות ואשקלה־לו את־הכסף
שבעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב
בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף
במאזנים: ואקח את־ספר המקנה את־
החתום המצוה והחקים ואת־הגלוי:
ואתן את־הספר המקנה אל־ברוך בן־נריה בן־
מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים
הכתבים בספר המקנה לעיני כל־היהודים
הישבים בחצר המטרה: ואצוה את־
ברוך לעיניהם לאמר: כה־אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל לקוח את־הספרים האלה
את־ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר
הגלוי הזה ונתתם בכלי־חרש למען יעמדו
ימים רבים: כי כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וכרמים
בארץ הזאת: ואתפלל אל־יהוה אחרי
תתי את־ספר המקנה אל־ברוך בן־נריה
לאמר: אהה אדני יהוה הנה אתה
עשית את־השמים ואת־הארץ בכחך הגדול
ובזרועך הנטויה לא־יפלא ממך כל־דבר:
עשה

עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל־חיק בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה צבאות שמו׃ גדל העצה ורב העליליה אשר־עיניך פקחות על־כל־דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו׃ אשר שמת אתות ומופתים בארץ מצרים עד־היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה־לך שם כיום הזה׃ ותצא את־עמך את־ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמורא גדול׃ ותתן להם את־הארץ הזאת אשר־נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש׃ ויבאו וירשו אתה ולא־שמעו בקולך ובתורתך לא־הלכו את כל־אשר צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את כל־הרעה הזאת׃ הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה׃ ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה־לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים׃ ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו לאמר׃ הנה אני יהוה אלהי כל־בשר הממני יפלא כל־דבר׃

הפטרת בהר במנהג ק"ק איטליאני והיא הפטרת אחר בחקתי במנהג האשכנזים והספרדים בירמיה בסימן לו׃

יהוה עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבאו מאפסי־ארץ ויאמרו אך־שקר נחלו אבותינו הבל ואין־בם מועיל׃ היעשה־לו אדם אלהים והמה לא אלהים׃ לכן הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את־ידי ואת־גבורתי וידעו כי־שמי יהוה׃ חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה על־לוח לבם ולקרנות מזבחותיכם׃ כזכר בניהם מזבחותם ואשריהם על־עץ רענן על־גבעות הגבהות׃ הררי בשדה חילך כל־אוצרותיך לבז אתן במתיך בחטאת בכל־גבוליך׃ ושמטתה ובך מנחלתך אשר נתתי לך והעבדתיך את־איביך בארץ אשר לא־ידעת כי־אש קדחתם באפי עד־עולם תוקד׃ כה־אמר יהוה

ארור

ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן־יהוה יסור לבו׃ והיה כערער בערבה ולא יראה כי־יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב׃ ברוך הגבר אשר יבטח ביהוה והיה יהוה מבטחו׃ והיה כעץ שתול על־מים ועל־יובל ישלח שרשיו ולא ירא כי־יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי׃ עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו׃ אני יהוה חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרכו כפרי מעלליו׃ קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל׃ כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו׃ מקוה ישראל יהוה כל־עזביך יבשו יסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים־חיים את־יהוה׃ רפאני יהוה וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה׃

הפטרת אחר בחקותי במנהג ק"ק איטליאני ביחזקאל בסימן ל"ד׃

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃ בן־אדם הנבא על־רועי ישראל הנבא ואמרת אליהם לרעים כה־אמר אדני יהוה הוי רעי־ישראל אשר היו רעים אותם הלוא הצאן ירעו הרעים׃ את־החלב תאכלו ואת־הצמר תלבשו הבריאה תזבחו הצאן לא תרעו׃ את־הנחלות לא חזקתם ואת־החולה לא־רפאתם ולנשברת לא חבשתם ואת־הנדחת לא השבתם ואת־האבדת לא בקשתם ובחזקה רדיתם אתם ובפרך׃ ותפוצינה מבלי רעה ותהיינה לאכלה לכל־חית השדה ותפוצינה׃ ישגו צאני בכל־ההרים ועל כל־גבעה רמה ועל כל־פני הארץ נפצו צאני ואין דורש ואין מבקש׃ לכן רעים שמעו את־דבר יהוה׃ חי־אני נאם אדני יהוה אם־לא יען היות־צאני לבז ותהיינה צאני לאכלה לכל־חית השדה מאין רעה ולא־דרשו רעי את־צאני וירעו הרעים אותם ואת־צאני לא רעו׃ לכן הרעים שמעו דבר־יהוה׃ כה־אמר אדני יהוה הנני אל־הרעים ודרשתי את־צאני מידם והשבתים מרעות צאן ולא־ירעו עוד הרעים אתם והצלתי

צאני

צאני מפיהם ולא תהיין להם לאכלה׃
כי כה אמר אדני יהוה הנני אני ודרשתי את
צאני ובקרתים׃ כבקרת רעה עדרו ביום
היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני
והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם
ביום ענן וערפל׃ והוצאתים מן העמים
וקבצתים מן הארצות והביאותים אל אדמתם
ורעיתים אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי
הארץ׃ במרעה טוב ארעה אתם ובהרי
מרום ישראל יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה
טוב ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל׃
אני ארעה צאני ואני ארביצם נאם אדני יהוה׃

הפטרת במדבר סיני בתרי עשר בהושע בסימן ח׳:

והיה מספר בני ישראל כחול
הים אשר לא ימד ולא
יספר והיה במקום
אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני
אל חי׃ ונקבצו בני יהודה ובני ישראל
יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי
גדול יום יזרעאל׃ אמרו לאחיכם עמי
ולאחותיכם רחמה׃ ריבו באמכם ריבו
כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה
מפניה ונאפופיה מבין שדיה׃ פן
אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה
ושמתיה כמדבר ושתה כארץ ציה והמתיה
בצמא׃ ואת בניה לא ארחם כי בני
זנונים המה׃ כי זנתה אמם הובישה
הורתם כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי
ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי׃ לכן
הנני שך את דרכך בסירים וגדרתי את גדרה
ונתיבותיה לא תמצא׃ ורדפה את
מאהביה ולא תשיג אתם ובקשתם ולא תמצא
ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב
לי אז מעתה׃ והיא לא ידעה כי אנכי נתתי
לה הדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה
וזהב עשו לבעל׃ לכן אשוב ולקחתי דגני
בעתו ותירושי במועדו והצלתי צמרי ופשתי
לכסות את ערותה׃ ועתה אגלה את
נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי׃
והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל
מועדה׃ והשמתי גפנה ותאנתה אשר
אמרה

אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי
ושמתים ליער ואכלתם חית השדה׃
ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר
להם ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה
ואתי שכחה נאם יהוה׃ לכן הנה אנכי
מפתיה והלכתיה המדבר ודברתי על לבה׃
ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור
לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום
עלותה מארץ מצרים׃ והיה ביום ההוא
נאם יהוה תקראי אישי ולא תקראי לי עוד
בעלי׃ והסרתי את שמות הבעלים
מפיה ולא יזכרו עוד בשמם׃ וכרתי להם
ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף
השמים ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה
אשבור מן הארץ והשכבתים לבטח׃
וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט
ובחסד וברחמים׃ וארשתיך לי באמונה
וידעת את יהוה׃

הפטרת נשא בשופטים בסימן י״ג:

ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת
הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה
ולא ילדה׃ וירא מלאך
יהוה אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה
ולא ילדת והרית וילדת בן׃ ועתה השמרי
נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא׃
כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו
כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל
להושיע את ישראל מיד פלשתים׃ ותבא
האשה ותאמר לאישה לאמר איש האלהים בא
אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד
ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שמו לא
הגיד לי׃ ויאמר לי הנך הרה וילדת בן
ועתה אל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמאה
כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן עד יום
מותו׃ ויעתר מנוח אל יהוה ויאמר
איש האלהים אשר שלחת יבא נא עוד אלינו
ויורנו מה נעשה לנער היולד׃ וישמע
האלהים בקול מנוח ויבא מלאך האלהים עוד
אל האשה והיא יושבת בשדה ומנוח אישה
אין עמה׃ ותמהר האשה ותרץ ותגד
לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש
אשר

אשר בא ביום אלי: ויקם וילך מנוח אחרי אשתו ויבא אל האיש ויאמר לו האתה האיש אשר דברת אל האשה ויאמר אני: ויאמר מנוח עתה יבא דבריך מה יהיה משפט הנער ומעשהו: ויאמר מלאך יהוה אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר: מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל תשת וכל טמאה אל תאכל כל אשר צויתיה תשמר: ויאמר מנוח אל מלאך יהוה נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים: ויאמר מלאך יהוה אל מנוח אם תעצרני לא אכל בלחמך ואם תעשה עלה ליהוה תעלנה כי לא ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא: ויאמר מנוח אל מלאך יהוה מי שמך כי יבא דבריך וכבדנוך: ויאמר לו מלאך יהוה למה זה תשאל לשמי והוא פלאי: ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור ליהוה ומפלא לעשות ומנוח ואשתו ראים: ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה ויעל מלאך יהוה בלהב המזבח ומנוח ואשתו ראים ויפלו על פניהם ארצה: ולא יסף עוד מלאך יהוה להראה אל מנוח ואל אשתו אז ידע מנוח כי מלאך יהוה הוא: ויאמר מנוח אל אשתו מות נמות כי אלהים ראינו: ותאמר לו אשתו לו חפץ יהוה להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת: ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון ויגדל הנער ויברכהו יהוה: ותחל רוח יהוה לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל:

הפטרת בהעלותך כתובה בספר זכריה בסימן ב' ובשבת ראשונה של חנוכה אומר גם כן זאת ובשבת שנייה אומר ויעש חירום ועיין הפטרת אלה פקודי במנהג האיטליאני והספרדים:

רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה: ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך: ונחל יהוה את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם: הס כל בשר מפני יהוה כי נעור ממעון קדשו: ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה והשטן עמד על ימינו לשטנו: ויאמר יהוה אל השטן יגער יהוה בך השטן ויגער יהוה בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל מאש: ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני המלאך: ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך מחלצות: ואמר ישימו צניף טהור על ראשו וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבשהו בגדים ומלאך יהוה עמד: ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר: כה אמר יהוה צבאות אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמר וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה: שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי אנשי מופת המה כי הנני מביא את עבדי צמח: כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד: ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש אל רעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה: וישב המלאך הדבר בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו: ויאמר אלי מה אתה ראה ויאמר ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרתיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה: ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה: ואען ואמר אל המלאך הדבר בי לאמר מה אלה אדני: ויען המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלוא ידעת מה המה אלה ואמר לא אדני: ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר יהוה אל זרבבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר יהוה צבאות: מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישר והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה:

הפטרת שלח לך ביהושע בסימן ב'

וישלח

וישלח יהושע בן־נון מן־השטים שנים־אנשים מרגלים חרש לאמר לכו ראו את־הארץ ואת־יריחו וילכו ויבאו בית־אשה זונה ושמה רחב וישכבו־שמה׃ ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפר את־הארץ׃ וישלח מלך יריחו אל־רחב לאמר הוציאי האנשים הבאים אליך אשר־באו לביתך כי לחפר את־כל־הארץ באו׃ ותקח האשה את־שני האנשים ותצפנו ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי מאין המה׃ ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו האנשים רדפו מהר אחריהם כי תשיגום׃ והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על־הגג׃ והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על המעברות והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם׃ והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על־הגג׃ ותאמר אל־האנשים ידעתי כי־נתן יהוה לכם את־הארץ וכי־נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל־ישבי הארץ מפניכם׃ כי שמענו את אשר־הוביש יהוה את־מי ים־סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם אותם׃ ונשמע וימס לבבנו ולא־קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת׃ ועתה השבעו־נא לי ביהוה כי־עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם־אתם עם־בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת׃ והחיתם את־אבי ואת־אמי ואת־אחי ואת־אחותי ואת כל־אשר להם והצלתם את־נפשתינו ממות׃ ויאמרו לה האנשים נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו את־דברנו זה והיה בתת־יהוה לנו את־הארץ ועשינו עמך חסד ואמת׃ ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת׃ ותאמר להם ההרה לכו פן־יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת ימים עד שוב הרדפים ואחר תלכו לדרככם׃ ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו׃ הנה אנחנו באים בארץ את־תקות חוט השני

הזה

הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת־אביך ואת־אמך ואת־אחיך ואת כל־בית אביך תאספי אליך הביתה׃ והיה כל אשר־יצא מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכל אשר יהיה אתך בבית דמו בראשנו אם־יד תהיה־בו׃ ואם־תגידי את־דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו׃ ותאמר כדבריכם כן־הוא ותשלחם וילכו ותקשר את־תקות השני בחלון׃ וילכו ויבאו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד־שבו הרדפים ויבקשו הרדפים בכל־הדרך ולא מצאו׃ וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל־יהושע בן־נון ויספרו־לו את כל־המצאות אותם׃ ויאמרו אל־יהושע כי־נתן יהוה בידנו את־כל־הארץ וגם־נמגו כל־ישבי הארץ מפנינו׃

הפטרת ויקח קרח בשמואל א׳ בסימן י״א׃

ויאמר שמואל אל־העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה׃ וילכו כל־העם הגלגל וימלכו שם את־שאול לפני יהוה בגלגל ויזבחו־שם זבחים שלמים לפני יהוה וישמח שם שאול וכל־אנשי ישראל עד־מאד׃ ויאמר שמואל אל־כל־ישראל הנה שמעתי בקלכם לכל אשר־אמרתם לי ואמליך עליכם מלך׃ ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי ובני הנם אתכם ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד־היום הזה׃ הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את־שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת־מי עשקתי את־מי רצותי ומיד־מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם׃ ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא־לקחת מיד־איש מאומה׃ ויאמר אליהם עד יהוה בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד׃ ויאמר שמואל אל־העם יהוה אשר עשה את־משה ואת־אהרן ואשר העלה את־אבתיכם מארץ מצרים׃ ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני יהוה את כל־צדקות יהוה אשר־עשה אתכם ואת־אבותיכם׃ כאשר־בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל־יהוה וישלח יהוה את־משה ואת־אהרן ויוציאו את־אבותיכם ממצרים וישבום במקום הזה׃

וישכחו את־יהוה אלהיהם וימכר אתם ביד
סיסרא שר־צבא חצור וביד־פלשתים וביד מלך
מואב וילחמו בם: ויזעקו אל־יהוה ויאמרו
חטאנו כי עזבנו את־יהוה ונעבד את־הבעלים
ואת־העשתרות ועתה הצילנו מיד איבינו
ונעבדך: וישלח יהוה את־ירבעל
ואת־בדן ואת־יפתח ואת־שמואל ויצל אתכם
מיד איביכם מסביב ותשבו בטח:
ותראו כי נחש מלך בני־עמון בא עליכם ותאמרו
לי לא כי־מלך ימלך עלינו ויהוה אלהיכם
מלככם: ועתה הנה המלך אשר בחרתם
אשר שאלתם והנה נתן יהוה עליכם מלך:
אם־תיראו את־יהוה ועבדתם אתו ושמעתם
בקולו ולא תמרו את־פי יהוה והיתם גם־אתם
וגם־המלך אשר־מלך עליכם אחר יהוה
אלהיכם: ואם־לא תשמעו בקול יהוה
ומריתם את־פי יהוה והיתה יד־יהוה בכם
ובאבתיכם: גם־עתה התיצבו וראו
את־הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה
לעיניכם: הלוא קציר־חטים היום אקרא
אל־יהוה ויתן קלות ומטר ודעו וראו כי־רעתכם
רבה אשר־עשיתם בעיני יהוה לשאול לכם
מלך: ויקרא שמואל אל־יהוה ויתן
יהוה קלת ומטר ביום ההוא ויירא כל־העם
מאד את־יהוה ואת־שמואל: ויאמרו
כל־העם אל־שמואל התפלל בעד־עבדיך אל־
יהוה אלהיך ואל־נמות כי־יספנו על־כל־
חטאתינו רעה לשאול לנו מלך:
ויאמר שמואל אל־העם אל־תיראו אתם עשיתם
את כל־הרעה הזאת אך אל־תסורו מאחרי יהוה
ועבדתם את־יהוה בכל־לבבכם:
ולא תסורו כי ׀ אחרי התהו אשר לא־יועילו ולא
יצילו כי־תהו המה: כי לא־יטש יהוה
את־עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יהוה
לעשות אתכם לו לעם:

הפטרת חקת בשפטים בסימן יא:

ויפתח הגלעדי היה גבור חיל
והוא בן־אשה זונה
ויולד גלעד את־יפתח:
ותלד אשת־גלעד לו בנים ויגדלו בני־האשה
ויגרשו את־יפתח ויאמרו לו לא־תנחל בבית־
אבינו כי בן־אשה אחרת אתה: ויברח
יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל־
יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו: ויהי
מימים וילחמו בני־עמון עם־ישראל:
ויהי כאשר־נלחמו בני־עמון עם־ישראל וילכו
זקני גלעד לקחת את־יפתח מארץ טוב:
ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה
בבני עמון: ויאמר יפתח לזקני גלעד
הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי
ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם:
ויאמרו זקני גלעד אל־יפתח לכן עתה שבנו אליך
והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש
לכל ישבי גלעד: ויאמר יפתח אל־זקני
גלעד אם־משיבים אתם אותי להלחם בבני
עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם
לראש: ויאמרו זקני־גלעד אל־יפתח
יהוה יהיה שמע בינותינו אם־לא כדברך כן
נעשה: וילך יפתח עם־זקני גלעד וישימו
העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח
את־כל־דבריו לפני יהוה במצפה: וישלח
יפתח מלאכים אל־מלך בני־עמון לאמר מה־לי
ולך כי־באת אלי להלחם בארצי: ויאמר
מלך בני־עמון אל־מלאכי יפתח כי־לקח ישראל
את־ארצי בעלותו ממצרים מארנון ועד־היבק
ועד־הירדן ועתה השיבה אתהן בשלום:
ויוסף עוד יפתח וישלח מלאכים אל־מלך בני
עמון: ויאמר לו כה אמר יפתח לא־לקח
ישראל את־ארץ מואב ואת־ארץ בני עמון:
כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד־
ים־סוף ויבא קדשה: וישלח ישראל
מלאכים ׀ אל־מלך אדום לאמר אעברה־נא
בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל־מלך
מואב שלח ולא אבה וישב ישראל בקדש:
וילך במדבר ויסב את־ארץ אדום ואת־ארץ
מואב ויבא ממזרח־שמש לארץ מואב ויחנון
בעבר ארנון ולא־באו בגבול מואב כי ארנון גבול
מואב: וישלח ישראל מלאכים אל־סיחון
מלך־האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל
נעברה־נא בארצך עד־מקומי: ולא
האמין סיחון את־ישראל עבר בגבלו ויאסף
סיחון את־כל־עמו ויחנו ביהצה וילחם עם־
ישראל: ויתן יהוה אלהי־ישראל את־
סיחון ואת־כל־עמו ביד ישראל ויכום ויירש
ישראל

ישראל את כל ארץ האמרי יושב הארץ ההיא:
וירשו את כל גבול האמרי מארנון ועד היבק
ומן המדבר ועד הירדן:
ועתה יהוה אלהי ישראל הוריש את האמרי
מפני עמו ישראל ואתה תירשנו: הלא
את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש
ואת כל אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו אותו
נירש: ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן
צפור מלך מואב הרוב רב עם ישראל אם נלחם
נלחם בם: בשבת ישראל בחשבון
ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערים אשר
על ידי ארנון שלש מאות שנה ומדוע לא
הצלתם בעת ההיא: ואנכי לא חטאתי
לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפט יהוה
השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון:
ולא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח אשר
שלח אליו: ותהי על יפתח רוח יהוה
ויעבר את הגלעד ואת מנשה ויעבר את מצפה
גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון: וידר
יפתח נדר ליהוה ויאמר אם נתון תתן את בני
עמון בידי: והיה היוצא אשר יצא מדלתי
ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה
ליהוה והעליתיהו עולה: ויעבר יפתח
אל בני עמון להלחם בם ויתנם יהוה בידו:
ויכם מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר ועד
אבל כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון
מפני בני ישראל:

הפטרת בלק בתרי עשר במיכה בסימן ס׳ :

והיה זה שלום אשור כי יבוא
בארצנו וכי ידרך בארמנותינו
והקמנו עליו שבעה רעים
ושמנה נסיכי אדם: ורעו את ארץ
אשור בחרב ואת ארץ נמרד בפתחיה והציל
מאשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בגבולנו:

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים :

והיה שארית יעקב בקרב עמים
רבים כטל מאת יהוה
כרביבים עלי עשב אשר לא
יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם: והיה
שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה
בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עבר
ורמס

ורמס וטרף ואין מציל: תרם ידך על
צריך וכל איביך יכרתו: והיה ביום ההוא
נאם יהוה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי
מרכבתיך: והכרתי ערי ארצך והרסתי
כל מבצריך: והכרתי כשפים מידך
ומעוננים לא יהיו לך: והכרתי פסיליך
ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה
ידיך: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי
עריך: ועשיתי באף ובחמה נקם את
הגוים אשר לא שמעו: שמעו נא את
אשר יהוה אמר קום ריב את ההרים ותשמענה
הגבעות קולך: שמעו הרים את ריב
יהוה והאתנים מוסדי ארץ כי ריב ליהוה עם
עמו ועם ישראל יתוכח: עמי מה עשיתי
לך ומה הלאתיך ענה בי: כי העלתיך
מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח
לפניך את משה אהרן ומרים: עמי זכר
נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם
בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת
צדקות יהוה: במה אקדם יהוה אכף
לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני
שנה: הירצה יהוה באלפי אילים
ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני
חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה טוב
ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט
ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך:

הפטרת פנחס במלכים א׳ בסימן לט :

ויד יהוה היתה אל אליהו וישנס
מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה
יזרעאלה: ויגד אחאב
לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר
הרג את כל הנביאים בחרב: ותשלח
איזבל מלאך אל אליהו לאמר כה יעשון אלהים
וכה יוספון כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש
אחד מהם: וירא ויקם וילך אל נפשו ויבא
באר שבע אשר ליהודה וינח את נערו שם:
והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם
אחת וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה
יהוה קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי:
וישכב ויישן תחת רתם אחד והנה זה מלאך נגע
בו ויאמר לו קום אכול: ויבט והנה מראשתיו
עגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב
וישב

וישב מלאך יהוה שנית ויגע־בו ויאמר קום
אכל כי רב ממך הדרך׃ ויקם ויאכל
וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום
וארבעים לילה עד הר האלהים חרב׃
ויבא־שם אל־המערה וילן שם והנה דבר־יהוה
אליו ויאמר לו מה־לך פה אליהו׃
ויאמר קנא קנאתי ליהוה אלהי צבאות כי־
עזבו בריתך בני ישראל את־מזבחתיך הרסו
ואת־נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי
ויבקשו את־נפשי לקחתה׃ ויאמר צא
ועמדת בהר לפני יהוה והנה יהוה עבר ורוח
גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני
יהוה לא ברוח יהוה ואחר הרוח רעש לא
ברעש יהוה׃ ואחר הרעש אש לא באש יהוה
ואחר האש קול דממה דקה׃ ויהי
כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד
פתח המערה והנה אליו קול ויאמר מה־לך פה
אליהו׃ ויאמר קנא קנאתי ליהוה
אלהי צבאות כי־עזבו בריתך בני ישראל את־
מזבחתיך הרסו ואת־נביאיך הרגו בחרב ואותר
אני לבדי ויבקשו את־נפשי לקחתה׃
ויאמר יהוה אליו לך שוב לדרכך מדברה
דמשק ובאת ומשחת את־חזאל למלך על־
ארם׃ ואת יהוא בן־נמשי תמשח למלך
על־ישראל ואת־אלישע בן־שפט מאבל מחולה
תמשח לנביא תחתיך׃ והיה הנמלט
מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא
ימית אלישע׃ והשארתי בישראל שבעת
אלפים כל־הברכים אשר לא־כרעו לבעל וכל־
הפה אשר לא־נשק לו׃ וילך משם
וימצא את־אלישע בן־שפט והוא חרש שנים־
עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר ויעבר
אליהו אליו וישלך אדרתו אליו׃ ויעזב
את־הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה־נא
לאבי ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו לך שוב
כי מה־עשיתי לך׃ וישב מאחריו ויקח
את־צמד הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם
הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו
וישרתהו׃

הפטרת מטות כמנהג ק"ק איטליאני ביהושע בסימן יג׳

ויתן משה למטה בני־ראובן
למשפחתם׃ ויהי להם
הגבול מערוער אשר על־שפת נחל־ארנון והעיר
אשר בתוך־הנחל וכל־המישר על־מידבא׃
חשבון וכל־עריה אשר במישר דיבון ובמות
בעל ובית בעל מעון׃ ויהצה וקדמות
ומפעת׃ וקריתים ושבמה וצרת השחר
בהר העמק׃ ובית פעור ואשדות הפסגה
ובית הישמות׃ וכל ערי המישר וכל־
ממלכות סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון
אשר הכה משה אתו ואת־נשיאי מדין את־
אוי ואת־רקם ואת־צור ואת־חור ואת־רבע
נסיכי סיחון ישבי הארץ׃ ואת־בלעם
בן־בעור הקוסם הרגו בני־ישראל בחרב אל־
חלליהם׃ ויהי גבול בני ראובן הירדן
וגבול זאת נחלת בני־ראובן למשפחותם הערים
וחצריהן׃ ויתן משה למטה־גד לבני־גד
למשפחותם׃ ויהי להם הגבול יעזר וכל־
ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד־ערוער אשר
על־פני רבה׃ ומחשבון עד־רמת המצפה
ובטנים וממחנים עד־גבול לדבר׃
ובעמק בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון יתר
ממלכות סיחון מלך חשבון הירדן וגבל עד־
קצה ים־כנרת עבר הירדן מזרחה׃
זאת נחלת בני־גד למשפחתם הערים
וחצריהם׃ ויתן משה לחצי שבט מנשה
ויהי לחצי מטה בני־מנשה למשפחותם׃
ויהי גבולם ממחנים כל־הבשן כל־ממלכות
עוג מלך־הבשן וכל־חות יאיר אשר בבשן ששים
עיר׃ וחצי הגלעד ועשתרות ואדרעי
ערי ממלכות עוג בבשן לבני מכיר בן־מנשה
לחצי בני־מכיר למשפחותם׃ אלה
אשר־נחל משה בערבות מואב מעבר לירדן
יריחו מזרחה׃ ולשבט הלוי לא־נתן
משה נחלה יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם
כאשר דבר להם׃

הפטרת מטות כמנהג האשכנזים והספרדים דברי ירמיהו והיא ההפטרה ואם סמוכות במנהג הספרדים והאיטליאני׃

הפטרת מסעי כמנהג ק"ק איטליאני ביהושע בסימן יט׳

אלה הנחלות אשר־נחלו אלעזר
הכהן ויהושע בן־נון
וראשי האבות למטות בני־
ישראל בגורל בשלה לפני יהוה פתח אהל
מועד

מועד ויכלו מחלק את הארץ: וידבר יהוה אל יהושע לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם ביד משה: לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה בבלי דעת והיו לכם למקלט מגאל הדם: ונס אל אחת מהערים האלה ועמד פתח שער העיר ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ואספו אתו העירה אליהם ונתנו לו מקום וישב עמם: וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא יסגרו את הרצח בידו כי בבלי דעת הכה את רעהו ולא שנא הוא לו מתמול שלשום: וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול אשר יהיה בימים ההם אז ישוב הרוצח ובא אל עירו ואל ביתו אל העיר אשר נס משם: ויקדשו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בהר יהודה: ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו את בצר במדבר במישר ממטה ראובן ואת ראמות בגלעד ממטה גד ואת גולן בבשן ממטה מנשה: אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר בתוכם לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה ולא ימות ביד גאל הדם עד עמדו לפני העדה: ויגשו ראשי אבות הלוים אל אלעזר הכהן ואל יהושע בן נון ואל ראשי אבות המטות לבני ישראל: וידברו אליהם בשלה בארץ כנען לאמר יהוה צוה ביד משה לתת לנו ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתנו: ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם אל פי יהוה את הערים האלה ואת מגרשיהן:

הפטרת ואלה מסעי כמנהג האשכנזים והספרדים
ירמיה בסימן ב׳

שמעו דבר יהוה בית יעקב וכל משפחות בית ישראל: כה אמר יהוה מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו: ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם: ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה

וטובה ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה: הכהנים לא אמרו איה יהוה ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יועלו הלכו: לכן עד אריב אתכם נאם יהוה ואת בני בניכם אריב: כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת: ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל: שמו שמים על זאת ושערו חרבו מאד נאם יהוה: כי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו המים: העבד ישראל אם יליד בית הוא מדוע היה לבז: עליו ישאגו כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו נצתה מבלי ישב: גם בני נף ותחפנחס ירעוך קדקד: הלוא זאת תעשה לך עזבך את יהוה אלהיך בעת מולכך בדרך: ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר: תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יהוה אלהיך ולא פחדתי אליך נאם אדני יהוה צבאות: כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבור כי על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן את צעה זנה: ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה: כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני נאם אדני יהוה: איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא דעי מה עשית בכרה קלה משרכת דרכיה: פרה למד מדבר באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה: מנעי רגלך מיחף וגורנך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי אהבתי זרים ואחריהם אלך: כבשת גנב כי ימצא כן הובישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאיהם: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו כי פנו אלי ערף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו: ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו אם יושיעוך בעת רעתך כי מספר עריך היו

היו

היו אלהיך יהודה׃

כאן מסיימין הספרדים כל הקהלות · אבל האשכנזים מדלגים ואומרים זה הפסוק׃

הלוא מעתה קראתי לי אבי אלוף נערי אתה׃

והספרדים מדלגים ואומרים אלו הפסוקים ·

אם תשוב ישראל נאם יהוה אלי תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד׃ ונשבעת חי יהוה באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו גוים ובו יתהללו׃

הפטרת אלה הדברים ישעיה בסימן א׳

חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה׃ שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי׃ ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן׃ הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יהוה נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור׃ על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי׃ מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן׃ ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים׃ ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה׃ לולי יהוה צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו׃ שמעו דבר יהוה קציני סדם האזינו תורת אלהינו עם עמרה׃ למה לי רב זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי׃ כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי׃ לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה׃ חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא׃ ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו׃

רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע׃ למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה׃ לכו נא ונוכחה יאמר יהוה אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו׃ אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו׃ ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי יהוה דבר׃ איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים׃ כספך היה לסיגים סבאך מהול במים׃ שריך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם׃ לכן נאם האדון יהוה צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי׃ ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך׃ ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה׃ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה׃

הפטרת ואתחנן ישעיה בסימן מ׳

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם׃ דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל חטאתיה׃ קול קורא במדבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו׃ כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה׃ ונגלה כבוד יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה דבר׃ קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה׃ יבש חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם׃ יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם׃ על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם׃ הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו׃ כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל׃

מי־מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל
בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות
במאזנים׃ מי־תכן את־רוח יהוה ואיש
עצתו יודיענו׃ את־מי נועץ ויבינהו
וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך
תבונות יודיענו׃ הן גוים כמר מדלי
וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול׃
ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה׃
כל־הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו־לו׃
ואל־מי תדמיון אל ומה־דמות תערכו לו׃
הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות
כסף צורף׃ המסכן תרומה עץ לא־ירקב
יבחר חרש חכם יבקש־לו להכין פסל לא ימוט׃
הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש
לכם הלוא הבינתם מוסדות הארץ׃
הישב על־חוג הארץ וישביה כחגבים הנוטה
כדק שמים וימתחם כאהל לשבת׃
הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ כתהו עשה׃
אף בל־נטעו אף בל־זרעו אף בל־שרש בארץ גזעם
וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם׃
ואל־מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש׃
שאו־מרום עיניכם וראו מי־ברא אלה המוציא
במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים
ואמיץ כח איש לא נעדר׃

הפטרת עקב בישעיה בסימן מ״ט׃

ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני
שכחני׃ התשכח
אשה עולה מרחם בן־
בטנה גם־אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך׃
הן על־כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד׃
מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו׃
שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו־לך חי־
אני נאם־יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים
ככלה׃ כי חרבתיך ושממתיך וארץ
הרסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך׃
עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר־לי המקום
גשה־לי ואשבה׃ ואמרת בלבבך מי
ילד־לי את־אלה ואני שכולה וגלמודה גלה
וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה
איפה הם׃ כה־אמר אדני יהוה הנה
אשא

אשא אל־גוים ידי ואל־עמים ארים נסי והביאו
בניך בחצן ובנתיך על־כתף תנשאנה׃
והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים
ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי־
אני יהוה אשר לא־יבשו קוי׃ היקח
מגבור מלקוח ואם־שבי צדיק ימלט׃
כי־כה אמר יהוה גם־שבי גבור יקח ומלקוח
עריץ ימלט ואת־יריבך אנכי אריב ואת־בניך
אנכי אושיע׃ והאכלתי את־מוניך את־
בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו כל־בשר כי
אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב׃
כה אמר יהוה אי זה ספר כריתות אמכם אשר
שלחתיה או מי מנושי אשר־מכרתי אתכם לו
הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה
אמכם׃ מדוע באתי ואין איש קראתי
ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם־אין־
בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים
נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת
בצמא׃ אלביש שמים קדרות ושק
אשים כסותם׃ אדני יהוה נתן לי לשון
למודים לדעת לעות את־יעף דבר יעיר בבקר
בבקר יעיר לי אזן לשמע כלמודים׃ אדני
יהוה פתח־לי אזן ואנכי לא מריתי אחור לא
נסוגתי׃ גוי נתתי למכים ולחיי למרטים
פני לא הסתרתי מכלמות ורק׃ ואדני
יהוה יעזר־לי על־כן לא נכלמתי על־כן שמתי
פני כחלמיש ואדע כי־לא אבוש׃
קרוב מצדיקי מי־יריב אתי נעמדה יחד מי־בעל
משפטי יגש אלי׃ הן אדני יהוה יעזר־
לי מי־הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו עש
יאכלם׃ מי בכם ירא יהוה שמע בקול
עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם
יהוה וישען באלהיו׃ הן כלכם קדחי
אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות
בערתם מידי היתה־זאת לכם למעצבה
תשכבון׃ שמעו אלי רדפי צדק מבקשי
יהוה הביטו אל־צור חצבתם ואל־מקבת בור
נקרתם׃ הביטו אל־אברהם אביכם
ואל־שרה תחוללכם כי־אחד קראתיו ואברכהו
וארבהו׃ כי־נחם יהוה ציון נחם כל־
חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן־
יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה׃

היו אלהיך יהודה :

כאן מסיימין ההפטרה כל הקהלות · אבל האשכנזים מדלגים ואומרים זה הפסוק ·

הלוא מעתה קראתי לי אבי אלוף נערי אתה :

והספרדים מדלגים ואומרים אלו הפסוקים ·

אם תשוב ישראל נאם יהוה אלי תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד : ונשבעת חי יהוה באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו גוים ובו יתהללו :

הפטרת אלה הדברים בישעיה בסימן א׳

חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה : שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי : ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן : הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יהוה נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור : על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי : מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן : ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים : ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה : לולי יהוה צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו : שמעו דבר יהוה קציני סדם האזינו תורת אלהינו עם עמרה : למה לי רב זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי : כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי : לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה : חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא : ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו :

רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע : למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה : לכו נא ונוכחה יאמר יהוה אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו : אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו : ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי יהוה דבר : איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים : כספך היה לסיגים סבאך מהול במים : שריך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם : לכן נאם האדון יהוה צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי : ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך : ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה : ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה :

הפטרת ואתחנן בישעיה בסימן מ׳

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם : דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה כפלים בכל חטאתיה : קול קורא במדבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו : כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה : ונגלה כבוד יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה דבר : קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה : יבש חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם : יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם : על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם : הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו : כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל :

מי־מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל
בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות
במאזנים: מי־תכן את־רוח יהוה ואיש
עצתו יודיענו: את־מי נועץ ויבינהו
וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך
תבונות יודיענו: הן גוים כמר מדלי
וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול:
ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה:
כל־הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו־לו:
ואל־מי תדמיון אל ומה־דמות תערכו לו:
הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות
כסף צורף: המסכן תרומה עץ לא־ירקב
יבחר חרש חכם יבקש־לו להכין פסל לא ימוט:
הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש
לכם הלוא הבינתם מוסדות הארץ:
הישב על־חוג הארץ וישביה כחגבים הנוטה
כדק שמים וימתחם כאהל לשבת:
הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ כתהו עשה:
אף בל־נטעו אף בל־זרעו אף בל־שרש בארץ גזעם
וגם־נשף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם:
ואל־מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש:
שאו־מרום עיניכם וראו מי־ברא אלה המוציא
במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים
ואמיץ כח איש לא נעדר:

הפטרת עקב בישעיה בסימן מ"ט:

ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני
שכחני: התשכח
אשה עולה מרחם בן־
בטנה גם־אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך:
הן על־כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד:
מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו:
שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו־לך חי־
אני נאם־יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים
ככלה: כי חרבתיך ושממתיך וארץ
הרסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך:
עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר־לי המקום
גשה־לי ואשבה: ואמרת בלבבך מי
ילד־לי את־אלה ואני שכולה וגלמודה גלה
וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה
איפה הם: כה־אמר אדני יהוה הנה
אשא

אשא אל־גוים ידי ואל־עמים ארים נסי והביאו
בניך בחצן ובנתיך על־כתף תנשאנה:
והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים
ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי־
אני יהוה אשר לא־יבשו קוי: היקח
מגבור מלקוח ואם־שבי צדיק ימלט:
כי־כה אמר יהוה גם־שבי גבור יקח ומלקוח
עריץ ימלט ואת־יריבך אנכי אריב ואת־בניך
אנכי אושיע: והאכלתי את־מוניך את־
בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו כל־בשר כי
אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב:
כה אמר יהוה אי זה ספר כריתות אמכם אשר
שלחתיה או מי מנושי אשר־מכרתי אתכם לו
הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה
אמכם: מדוע באתי ואין איש קראתי
ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם־אין־
בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים
נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת
בצמא: אלביש שמים קדרות ושק
אשים כסותם: אדני יהוה נתן לי לשון
למודים לדעת לעות את־יעף דבר יעיר בבקר
בבקר יעיר לי אזן לשמע כלמודים: אדני
יהוה פתח־לי אזן ואנכי לא מריתי אחור לא
נסוגתי: גוי נתתי למכים ולחיי למרטים
פני לא הסתרתי מכלמות ורק: ואדני
יהוה יעזר־לי על־כן לא נכלמתי על־כן שמתי
פני כחלמיש ואדע כי־לא אבוש:
קרוב מצדיקי מי־יריב אתי נעמדה יחד מי־בעל
משפטי יגש אלי: הן אדני יהוה יעזר־
לי מי־הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו עש
יאכלם: מי בכם ירא יהוה שמע בקול
עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם
יהוה וישען באלהיו: הן כלכם קדחי
אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות
בערתם מידי היתה־זאת לכם למעצבה
תשכבון: שמעו אלי רדפי צדק מבקשי
יהוה הביטו אל־צור חצבתם ואל־מקבת בור
נקרתם: הביטו אל־אברהם אביכם
ואל־שרה תחוללכם כי־אחד קראתיו ואברכהו
וארבהו: כי־נחם יהוה ציון נחם כל־
חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן־
יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

הפטרת ראה עניה סוערה וכו' בהפטרת נח.

הפטרת שופטים כמנהג ק"ק איטליאני שמואל א' בסימן ח':

ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל: ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה שפטים בבאר שבע: ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט: ויתקבצו כל זקני ישראל ויבאו אל שמואל הרמתה: ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים: וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו ויתפלל שמואל אל יהוה: ויאמר יהוה אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם: ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אותם ממצרים ועד היום הזה ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים כן המה עשים גם לך: ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם: ויאמר שמואל את כל דברי יהוה אל העם השאלים מאתו מלך: ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו: ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו: ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות: ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו: וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו: ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו: צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים: וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה יהוה אתכם ביום ההוא: וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו: והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו:

וישמע

וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני יהוה: ויאמר יהוה אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו איש לעירו:

הפטרת שופטים כמנהג קהל קהלות ביטעים בסימן נ"א:

אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן: ותשכח יהוה עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק: מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו: ואנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה: התעוררי התעוררי קומי ירושלם אשר שתית מיד יהוה את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית: אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה: שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך: בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר המלאים חמת יהוה גערת אלהיך: לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיין: כה אמר אדניך יהוה ואלהיך יריב עמו הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד: ושמתיה ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעברים: עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא: התנערי מעפר קומי שבי ירושלם התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון: כי כה אמר יהוה חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו: כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו: ועתה מה לי פה נאם יהוה כי לקח עמי חנם משליו יהילילו נאם יהוה ותמיד כל היום שמי מנאץ:

לכן

לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי־אני־הוא המדבר הנני: מה־נאוו על־ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך: קול צפיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון: פצחו רננו יחדו חרבות ירושלם כי־נחם יהוה עמו גאל ירושלם: חשף יהוה את־זרוע קדשו לעיני כל־הגוים וראו כל־אפסי־ארץ את ישועת אלהינו: סורו סורו צאו משם טמא אל־תגעו צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהוה: כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי־הלך לפניכם יהוה ומאספכם אלהי ישראל:

הפטרת כי תצא כמנהג ק"ק איטליאני בשמואל א' סימן י"ז:

ויאספו פלשתים את־מחניהם למלחמה ויאספו שוכה אשר ליהודה ויחנו בין־שוכה ובין־עזקה באפס דמים: ושאול ואיש־ישראל נאספו ויחנו בעמק האלה ויערכו מלחמה לקראת פלשתים: ופלשתים עמדים אל־ההר מזה וישראל עמדים אל־ההר מזה והגיא ביניהם: ויצא איש־הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת גבהו שש אמות וזרת: וכובע נחשת על־ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת־אלפים שקלים נחשת: ומצחת נחשת על־רגליו וכידון נחשת בין כתפיו: וחץ חניתו כמנור ארגים ולהבת חניתו שש־מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו: ויעמד ויקרא אל־מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו־לכם איש וירד אלי: אם־יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם־אני אוכל־לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אתנו: ויאמר הפלשתי אני חרפתי את־מערכות ישראל היום הזה תנו־לי איש ונלחמה יחד: וישמע שאול וכל־ישראל את־דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד: ודוד בן־איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמנה בנים והאיש בימי שאול זקן בא באנשים: וילכו שלשת בני־ישי הגדלים הלכו אחרי־שאול למלחמה ושם שלשת בניו אשר הלכו במלחמה אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלישי שמה: ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי שאול: ודוד הלך ושב מעל שאול לרעות את־צאן אביו בית לחם: ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום: ויאמר ישי לדוד בנו קח־נא לאחיך איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה והרץ המחנה לאחיך: ואת עשרת חרצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת־אחיך תפקד לשלום ואת־ערבתם תקח: ושאול והמה וכל־איש ישראל בעמק האלה נלחמים עם־פלשתים: וישכם דוד בבקר ויטש את־הצאן על־שמר וישא וילך כאשר צוהו ישי ויבא המעגלה והחיל היצא אל־המערכה והרעו במלחמה: ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה: ויטש דוד את־הכלים מעליו על־יד שומר הכלים וירץ המערכה ויבא וישאל לאחיו לשלום: והוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שמו מגת ממערות פלשתים וידבר כדברים האלה וישמע דוד: וכל איש ישראל בראותם את־האיש וינסו מפניו וייראו מאד: ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את־ישראל עלה והיה האיש אשר־יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת־בתו יתן־לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל: ויאמר דוד אל־האנשים העמדים עמו לאמר מה־יעשה לאיש אשר יכה את־הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלהים חיים: ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו: וישמע אליאב אחיו הגדול בדברו אל־האנשים ויחר־אף אליאב בדוד ויאמר למה־זה ירדת ועל־מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את־זדנך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת:

ויאמר דוד מה עשיתי עתה הלא דבר הוא :
ויסב מאצלו אל מול אחר ויאמר כדבר הזה
וישבהו העם דבר כדבר הראשון :
וישמעו הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני שאול
ויקחהו : ויאמר דוד אל שאול אל יפל
לב אדם עליו עבדך ילך ונלחם עם הפלשתי
הזה : ויאמר שאול אל דוד לא תוכל
ללכת אל הפלשתי הזה להלחם עמו כי נער
אתה והוא איש מלחמה מנעריו :
ויאמר דוד אל שאול רעה היה עבדך לאביו
בצאן ובא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעדר :
ויצאתי אחריו והכתיו והצלתי מפיו ויקם עלי
והחזקתי בזקנו והכתיו והמיתיו : גם
את הארי גם הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי
הערל הזה כאחד מהם כי חרף מערכת אלהים
חיים : ויאמר דוד יהוה אשר הצלני מיד
הארי ומיד הדב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה
ויאמר שאול אל דוד לך ויהוה יהיה עמך :

הפטרת כי תבא כמנהג האשכנזים והספרדים כי עניים
בני פקרס נסית כתובה בפרשת אלה תולדות נח עד
אמר ערה אך יי' :

הפטרת כי תבא כיהושע בסימן ח' במנהג
ק"ק איטליאנו :

אז יבנה יהושע מזבח ליהוה אלהי
ישראל בהר עיבל :
כאשר צוה משה עבד יהוה את
בני ישראל ככתוב בספר תורת משה מזבח
אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל ויעלו
עליו עלות ליהוה ויזבחו שלמים :
ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה
אשר כתב לפני בני ישראל : וכל ישראל
וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה
לארון נגד הכהנים הלוים נשאי ארון ברית
יהוה כגר כאזרח חציו אל מול הר גרזים
והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה
עבד יהוה לברך את העם ישראל בראשנה :
ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה
והקללה ככל הכתוב בספר התורה :
לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא
קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים
והטף והגר ההלך בקרבם : ויהי כשמע
כל־

כל המלכים אשר בעבר הירדן בהר ובשפלה
ובכל חוף הים הגדול אל מול הלבנון החתי
והאמרי הכנעני הפרזי החוי והיבוסי :
ויתקבצו יחדו להלחם עם יהושע ועם ישראל
פה אחד : וישבי גבעון שמעו את אשר
עשה יהושע ליריחו ולעי : ויעשו גם
המה בערמה וילכו ויצטירו ויקחו שקים בלים
לחמוריהם ונאדות יין בלים ומבקעים ומצררים :
ונעלות בלות ומטלאות ברגליהם ושלמות בלות
עליהם וכל לחם צידם יבש היה נקדים :
וילכו אל יהושע אל המחנה הגלגל ויאמרו אליו
ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה
כרתו לנו ברית : ויאמרו איש ישראל
אל החוי אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות
לך ברית : ויאמרו אל יהושע עבדיך
אנחנו ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין
תבאו : ויאמרו אליו מארץ רחוקה מאד
באו עבדיך לשם יהוה אלהיך כי שמענו שמעו
ואת כל אשר עשה במצרים : ואת
כל אשר עשה לשני מלכי האמרי אשר בעבר
הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג מלך הבשן
אשר בעשתרות : ויאמרו אלינו זקינינו
וכל ישבי ארצנו לאמר קחו בידכם צידה לדרך
ולכו לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם אנחנו
ועתה כרתו לנו ברית : זה לחמנו חם
הצטידנו אתו מבתינו ביום צאתנו ללכת אליכם
ועתה הנה יבש והיה נקדים :
ואלה נאדות היין אשר מלאנו חדשים והנה
התבקעו ואלה שלמותינו ונעלינו בלו מרב
הדרך מאד : ויקחו האנשים מצידם
ואת פי יהוה לא שאלו : ויעש להם
יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם
וישבעו להם נשיאי העדה : ויהי מקצה
שלשת ימים אחרי אשר כרתו להם ברית
וישמעו כי קרבים הם אליו ובקרבו הם ישבים :
ויסעו בני ישראל ויבאו אל עריהם ביום
השלישי ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית
יערים : ולא הכום בני ישראל כי נשבעו
להם נשיאי העדה ביהוה אלהי ישראל וילנו
כל העדה על הנשיאים : ויאמרו כל
הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו להם
ביהוה אלהי ישראל ועתה לא נוכל לנגע בהם :
זאת נעשה להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו
קצף

קצף על־השבועה אשר־נשבענו להם׃
ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו ויהיו חטבי עצים
ושאבי־מים לכל־העדה כאשר דברו להם
הנשיאים׃ ויקרא להם יהושע וידבר
אליהם לאמר למה רמיתם אתנו לאמר רחוקים
אנחנו מכם מאד ואתם בקרבנו ישבים׃
ועתה ארורים אתם ולא־יכרת מכם עבד וחטבי
עצים ושאבי־מים לבית אלהי׃ ויענו
את־יהושע ויאמרו כי הגד הגד לעבדיך את
אשר צוה יהוה אלהיך את־משה עבדו לתת
לכם את־כל־הארץ ולהשמיד את־כל־ישבי
הארץ מפניכם ונירא מאד לנפשתינו מפניכם
ונעשה את־הדבר הזה׃ ועתה הננו
בידך כטוב וכישר בעיניך לעשות לנו עשה׃
ויעש להם כן ויצל אותם מיד בני־ישראל ולא
הרגום׃ ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי
עצים ושאבי־מים לעדה ולמזבח יהוה עד־היום
הזה אל־המקום אשר יבחר׃

הפטרת תבא כמנהג האשכנזים והספרדים בישעיה
סימן ס׳׃

קומי אורי כי־בא אורך וכבוד
יהוה עליך זרח׃ כי־
הנה החשך יכסה־ארץ וערפל
לאמים ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה׃
והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך׃
שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו־לך בניך
מרחוק יבאו ובנתיך על־צד תאמנה׃
אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי־יהפך עליך
המון ים חיל גוים יבאו לך׃ שפעת
גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא
יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלת יהוה יבשרו׃
כל־צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו
על־רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר׃
מי־אלה כעב תעופינה וכיונים אל־ארבתיהם׃
כי־לי איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה
להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם לשם
יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך׃
ובנו בני־נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך כי
בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך׃ ופתחו
שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך
חיל גוים ומלכיהם נהוגים׃ כי־הגוי
והממלכה

והממלכה אשר לא־יעבדוך יאבדו והגוים חרב
יחרבו׃ כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש
תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום
רגלי אכבד׃ והלכו אליך שחוח בני
מעניך והשתחוו על־כפות רגליך כל־מנאציך
וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל׃
תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך
לגאון עולם משוש דור ודור׃ וינקת
חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי־אני יהוה
מושיעך וגאלך אביר יעקב׃ תחת
הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף
ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל ושמתי
פקדתך שלום ונגשיך צדקה׃ לא־ישמע
עוד חמס בארצך שד ושבר בגבוליך וקראת
ישועה חומתיך ושעריך תהלה׃ לא־יהיה
לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא־
יאיר לך והיה־לך יהוה לאור עולם ואלהיך
לתפארתך׃ לא־יבוא עוד שמשך וירחך
לא יאסף כי יהוה יהיה־לך לאור עולם ושלמו
ימי אבלך׃ ועמך כלם צדיקים לעולם
ירשו ארץ נצר מטעו מעשה ידי להתפאר׃
הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה
בעתה אחישנה׃

הפטרת נצבים כמנהג ק״ק איטליאני ביהושע כ״ד׃

ויאסף יהושע את־כל־שבטי
ישראל שכמה ויקרא לזקני
ישראל ולראשיו ולשפטיו
ולשטריו ויתיצבו לפני האלהים׃
ויאמר יהושע אל־כל־העם כה־אמר יהוה אלהי
ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח
אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים׃
ואקח את־אביכם את־אברהם מעבר הנהר
ואולך אותו בכל־ארץ כנען וארב את־זרעו
ואתן־לו את־יצחק׃ ואתן ליצחק את־יעקב
ואת־עשו ואתן לעשו את־הר שעיר לרשת אותו
ויעקב ובניו ירדו מצרים׃ ואשלח את־משה
ואת־אהרן ואגף את־מצרים כאשר עשיתי
בקרבו ואחר הוצאתי אתכם׃ ואוציא
את־אבותיכם ממצרים ותבאו הימה וירדפו
מצרים אחרי אבותיכם ברכב ובפרשים ים־סוף׃
ויצעקו אל־יהוה וישם מאפל ביניכם ובין
המצרים

המצרים ויבא עליו את הים ויכסהו ותראינה עיניכם את אשר עשיתי במצרים ותשבו במדבר ימים רבים: ואבאה אתכם אל ארץ האמרי היושב בעבר הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם בידכם ותירשו את ארצם ואשמידם מפניכם: ויקם בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם: ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך ברוך אתכם ואצל אתכם מידו: ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם: ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא בחרבך ולא בקשתך: ואתן לכם ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר לא בניתם ותשבו בהם כרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים: ועתה יראו את יהוה ועבדו אתו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את יהוה: ואם רע בעיניכם לעבד את יהוה בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם ישבים בארצם ואנכי וביתי נעבד את יהוה: ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזב את יהוה לעבד אלהים אחרים: כי יהוה אלהינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים ואשר עשה לעינינו את האתות הגדלות האלה וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר עברנו בקרבם: ויגרש יהוה את כל העמים ואת האמרי ישב הארץ מפנינו גם אנחנו נעבד את יהוה כי הוא אלהינו:

הפטרת נצבים בישעיה בסימן ס״א.

שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה: כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים: למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער: וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו: והיית עטרת תפארת ביד יהוה וצניף מלוכה בכף אלהיך: לא יאמר לך עוד עזובה ולארצך לא יאמר עוד שממה כי לך יקרא חפצי בה ולארצך בעולה כי חפץ יהוה בך וארצך תבעל: כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך: על חומתיך ירושלם הפקדתי שמרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכרים את יהוה אל דמי לכם: ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ: נשבע יהוה בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו: כי מאספיו יאכלהו והללו את יהוה ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי: עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס על העמים: הנה יהוה השמיע אל קצה הארץ אמרו לבת ציון הנה ישעך בא הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: וקראו להם עם הקדש גאולי יהוה ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה: מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צעה ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע: מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בגת: פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי: כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה: ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני: ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם: חסדי יהוה אזכיר תהלת יהוה כעל כל אשר גמלנו יהוה ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו: ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע: בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם:

הפטרת וילך בישעיה בסימן נ״ה כמנהג איטליאני
וגם כמנהג ספרדים

דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל יהוה וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח: כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה: כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם: כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו: כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת: כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע: ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש: כי כה אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי: ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת: ובני הנכר הנלוים על יהוה לשרתו ולאהבה את שם יהוה להיות לו לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים: נאם אדני יהוה מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו:

הפטרה שאומרים שובה ישראל בפסוק עד ופושעים יכשלו בם · ונוהג כמנהג האשכנזים ומנהגם בין הפטרת ר"ה וכו' · ואח"כ אומרים אלו הפסוקים מיואל בסימן ב' ·

תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצרה: אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה: בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי יהוה ויאמרו חוסה יהוה על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ויקנא יהוה לארצו ויחמל על עמו: ויען יהוה ויאמר לעמו הנני שלח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים: ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמני וספו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות: אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל יהוה לעשות: אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם: ובני ציון גילו ושמחו ביהוה אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר: ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילי הגדול אשר שלחתי בכם: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יהוה אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם:

הפטרה שאומרים כמנהג ק"ק איטליאני ביחזקאל בסי' יז ·

כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו רך אקטף ושתלתי אני על הר גבה ותלול: בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף בצל דליותיו תשכנה: וידעו כל עצי השדה כי אני יהוה השפלתי עץ גבה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש אני יהוה דברתי ועשיתי: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: מה לכם אתם משלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה: חי אני נאם אדני יהוה אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה בישראל: הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה הנפש החטאת היא תמות: ואיש כי

והיה צדיק ועשה משפט וצדקה: אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא יקרב: ואיש לא יונה חבלתו חוב ישיב גזלה לא יגזל לחמו לרעב יתן וערום יכסה בגד: בנשך לא יתן ותרבית לא יקח מעול ישיב ידו משפט אמת יעשה בין איש לאיש: בחקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות אמת צדיק הוא חיה יחיה נאם אדני יהוה: והוליד בן פריץ שפך דם ועשה אח מאחד מאלה: והוא את כל אלה לא עשה כי גם אל ההרים אכל ואת אשת רעהו טמא: עני ואביון הונה גזלות גזל חבל לא ישיב ואל הגלולים נשא עיניו תועבה עשה: בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה את כל התועבות האלה עשה מות יומת דמיו בו יהיה: והנה הוליד בן וירא את כל חטאת אביו אשר עשה ויראה ולא יעשה כהן: על ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל את אשת רעהו לא טמא: ואיש לא הונה חבל לא חבל וגזלה לא גזל לחמו לרעב נתן וערום כסה בגד: מעני השיב ידו נשך ותרבית לא לקח משפטי עשה בחקותי הלך הוא לא ימות בעון אביו חיה יחיה: אביו כי עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו והנה מת בעונו: ואמרתם מדע לא נשא הבן בעון האב והבן משפט וצדקה עשה את כל חקותי שמר ויעשה אתם חיה יחיה: הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת רשע עליו תהיה: והרשע כי ישוב מכל חטאתו אשר עשה ושמר את כל חקותי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות: כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה: החפץ אחפץ מות רשע נאם אדני יהוה הלוא בשובו מדרכיו וחיה: ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר עשה הרשע יעשה וחי כל צדקתו אשר עשה לא תזכרנה במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר חטא בם ימות: ואמרתם לא יתכן דרך אדני שמעו נא בית ישראל הדרכי לא יתכן הלא דרכיכם לא יתכנו: בשוב צדיק

מצדקתו

מצדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולו אשר עשה ימות: ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה: ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה לא ימות: ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך אדני הדרכי לא יתכנו בית ישראל הלא דרכיכם לא יתכן: לכן איש כדרכיו אשפט אתכם בית ישראל נאם אדני יהוה שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול עון: השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמותו בית ישראל: כי לא אחפץ במות המת נאם אדני יהוה והשיבו וחיו:

הפטרת האזינו וידבר דוד לה' את דברי השירה כמנהג האשכנזים והספרדים ונמצאת בשביעי של פסח׃

כשחל ראש חדש באחד הפטרת אומר זו בשמואל א' בסימן כ':

ויאמר לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך: ושלשת תרד מאד ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני שלשת החצים צדה אורה לשלח לי למטרה: והנה אשלח את הנער לך מצא את החצים אם אמר אמר לנער הנה החצים ממך והנה קחנו ובאה כי שלום לך ואין דבר חי יהוה: ואם כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה: והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד עולם: ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על הלחם לאכול: וישב המלך על מושבו כפעם בפעם אל מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד: ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם: ויען יהונתן את שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד בית לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה לי אחי ועתה אם מצאתי

חן

חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

לפרשת שקלים במלכים ב' סימן י"א כמנהג ספרדים

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃ וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ

הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ׃

כאן מתחילין האשכנזים והאיטליאני

בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בָּדֶק׃ וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בַּיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה׃ וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃ וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃ אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת

לעשי

לעשי המלאכה כי באמנה הם עשים׃ כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית יהוה לכהנים יהיו׃

הפטרת פרשת זכור בשמואל א' בסימן ט"ו׃

ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה׃

כאן מתחילים הספרדים׃

כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים׃ עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור׃ וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה׃ ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל׃ ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק׃ ויך שאול את עמלק מחוילה בואך שור אשר על פני מצרים׃ ויתפש את אגג מלך עמלק חי ואת כל העם החרים לפי חרב׃ ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל הכרים ועל כל הטוב ולא אבו החרימם וכל המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו׃ ויהי דבר יהוה אל שמואל לאמר׃ נחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל יהוה כל הלילה׃ וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל׃ ויבא שמואל אל שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי את דבר יהוה׃ ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע׃ ויאמר שאול מעמלקי

הביאום

הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח ליהוה אלהיך ואת היותר החרמנו׃ ויאמר שמואל אל שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי הלילה ויאמרו לו דבר׃ ויאמר שמואל הלוא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך על ישראל׃ וישלחך יהוה בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם׃ ולמה לא שמעת בקול יהוה ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני יהוה׃ ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר שלחני יהוה ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי׃ ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיך בגלגל׃ ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים׃ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את דבר יהוה וימאסך ממלך׃ ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי יהוה ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע בקולם׃ ועתה שא נא את חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליהוה׃ ויאמר שמואל אל שאול לא אשוב עמך כי מאסתה את דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות מלך על ישראל׃ ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע׃ ויאמר אליו שמואל קרע יהוה את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך׃ וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם׃ ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי ליהוה אלהיך׃ וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול ליהוה׃ ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר המות׃ ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך וישסף שמואל את אגג לפני יהוה בגלגל׃ וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול׃

הפטרת פרשת פרה ביחזקאל בסימן ל"ו׃

ויהי

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃ בן־אדם בית ישראל ישבים על־אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני׃ ואשפך חמתי עליהם על־הדם אשר־שפכו על־הארץ ובגלוליהם טמאוה׃ ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים׃ ויבוא אל־הגוים אשר־באו שם ויחללו את־שם קדשי באמר להם עם־יהוה אלה ומארצו יצאו׃ ואחמל על־שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר־באו שמה׃ לכן אמר לבית־ישראל כה אמר אדני יהוה לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם־לשם־קדשי אשר חללתם בגוים אשר־באתם שם׃ וקדשתי את־שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי־אני יהוה נאם אדני יהוה בהקדשי בכם לעיניכם׃ ולקחתי אתכם מן־הגוים וקבצתי אתכם מכל־הארצות והבאתי אתכם אל־אדמתכם׃ וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל־גלוליכם אטהר אתכם׃ ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את־לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר׃ ואת־רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר־בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם׃ וישבתם בארץ אשר נתתי לאבתיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים׃ והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל־הדגן והרביתי אתו ולא־אתן עליכם רעב׃ והרביתי את־פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא־תקחו עוד חרפת רעב בגוים׃ וזכרתם את־דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבותיכם׃ לא למענכם אני־עשה נאם אדני יהוה יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל׃ כה אמר אדני יהוה ביום טהרי אתכם מכל עונותיכם והושבתי את־הערים ונבנו החרבות׃ והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל־עובר׃ ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן־עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו׃ וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי׃ כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית ישראל לעשות להם ארבה אתם כצאן אדם׃ כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי־אני יהוה׃

הפטרת פרשת החדש ביחזקאל בסימן מ"ה

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא בישראל׃ ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי בית ישראל הוא־יעשה את־החטאת ואת־המנחה ואת־העולה ואת־השלמים לכפר בעד בית־ישראל׃

וקצת קהילות מתחילין כאן׃

כה־אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח פר־בן־בקר תמים וחטאת את־המקדש׃ ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל־מזוזת הבית ואל־ארבע פנות העזרה למזבח ועל־מזוזת שער החצר הפנימית׃ וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את־הבית׃ בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל׃ ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל־עם הארץ פר חטאת׃ ושבעת ימי־החג יעשה עולה ליהוה שבעת פרים ושבעת אילים תמימים ליום שבעת הימים וחטאת שעיר עזים ליום׃ ומנחה איפה לפר ואיפה לאיל יעשה ושמן הין לאיפה׃ בשביעי בחמשה עשר יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת כעלה וכמנחה וכשמן׃ כה־אמר אדני יהוה שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח׃ ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על־מזוזת השער ועשו הכהנים את־עולתו ואת־שלמיו והשתחוה על־מפתן השער ויצא והשער לא־יסגר עד־הערב׃ והשתחוו עם־הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני יהוה׃

והעלה אשר־יקרב הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם ואיל תמים: ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו ושמן הין לאיפה: וביום החדש פר בן־בקר תמימם וששת כבשים ואיל תמימם יהיו: ואיפה לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן הין לאיפה: ובבוא הנשיא דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא: ובבוא עם־הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך־שער נגב והבא דרך־שער נגב יצא דרך־שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר־בא בו כי נכחו יצאו: והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו: ובחגים ובמועדים תהיה המנחה איפה לפר ואיפה לאיל ולכבשים מתת ידו ושמן הין לאיפה: וכי־יעשה הנשיא נדבה עולה או־שלמים נדבה ליהוה ופתח לו את־השער הפנה קדים ועשה את־עלתו ואת־שלמיו כאשר יעשה ביום השבת ויצא וסגר את־השער אחרי צאתו: וכבש בן־שנתו תמים תעשה עולה ליום ליהוה בבקר בבקר תעשה אתו: ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית האיפה ושמן שלישית ההין לרס את־הסלת מנחה ליהוה חקות עולם תמיד: ועשו את־הכבש ואת־המנחה ואת־השמן בבקר בבקר עולת תמיד:

וי"מ מוסיפין:

כה־אמר אדני יהוה כי־יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו תהיה אחזתם היא בנחלה: וכי־יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד־שנת הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם תהיה: ולא־יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחזתם מאחזתו ינחל את־בניו למען אשר לא־יפצו עמי איש מאחזתו:

הפטרת שבת ור"ח חדש כשפטים כסימן ק"נ:

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־

ואל־זה אביט אל־עני ונכה־רוח וחרד על־דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו: שמעו דבר־יהוה החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו: בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי־שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך: שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה: למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה: כי־כה־אמר יהוה הנני נטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד תנשאו ועל־ברכים תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו: וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד־יהוה את־עבדיו וזעם את־איביו: כי־הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי־אש: כי באש יהוה נשפט ובחרבו את־כל־בשר ורבו חללי יהוה: המתקדשים והמטהרים אל־הגנות אחר אחד בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם־יהוה: ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את־כל־הגוים והלשנות ובאו וראו את־כבודי: ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל־הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים הרחקים אשר לא־שמעו את־שמעי ולא־ראו את־כבודי והגידו את־כבודי בגוים: והביאו את־כל־אחיכם מכל־הגוים מנחה ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור

טהור

מטהור בית יהוה: וגם מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר:

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

הפטרה ליום ראשון של פסח ביהושע בסימן ג׳ וד׳:

ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה יהוה בקרבכם נפלאות: ויאמר יהושע אל הכהנים לאמר שאו את ארון הברית ועברו לפני העם וישאו את ארון הברית וילכו לפני העם: ויאמר יהוה אל יהושע היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך:

וקצת קהלות מתחילין כאן:

בעת ההיא אמר יהוה אל יהושע עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית: ויעש לו יהושע חרבות צרים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות: וזה הדבר אשר מל יהושע כל העם היצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים: כי מלים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו: כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול יהוה אשר נשבע יהוה להם לבלתי הראותם את הארץ אשר נשבע יהוה לאבותם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש: ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך: ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם

במחנה

במחנה עד חיותם: ויאמר יהוה אל יהושע היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם ויקרא שם המקום ההוא גלגל עד היום הזה: ויחנו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב בערבות יריחו: ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה: וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו: ויאמר לא כי אני שר צבא יהוה עתה באתי ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו ויאמר לו מה אדני מדבר אל עבדו: ויאמר שר צבא יהוה אל יהושע של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עמד עליו קדש הוא ויעש יהושע כן: ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא:

יש קהלות שאומרים גם פסוק זה:

ויהי יהוה את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ:

הפטרה ליום שני של פסח במלכים ב׳ בסימן כ״ב:

וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלם: ויעל המלך בית יהוה וכל איש יהודה וכל ישבי ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית יהוה: ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית לפני יהוה ללכת אחר יהוה ולשמר מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת הכתבים על הספר הזה ויעמד כל העם בברית:

כאן מתחילין קצת קהלות:

ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה ואת שמרי הסף להוציא מהיכל יהוה את כל הכלים העשוים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלים בשדמות קדרון ונשא את עפרם בית אל:

והשבית

והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים: ויצא את האשרה מבית יהוה מחוץ לירושלם אל נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם: ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יהוה אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה: ויבא את כל הכהנים מערי יהודה ויטמא את הבמות אשר קטרו שמה הכהנים מגבע עד באר שבע ונתץ את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר על שמאול איש בשער העיר: אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יהוה בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם:

כאן מתחילין האיטליאני ·

ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח ליהוה אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה: כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה: כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליהוה בירושלם: וגם את האבות ואת הידענים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית יהוה: וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יהוה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמהו:

והאיטליאני מוסיפין

אך לא שב יהוה מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: ויאמר יהוה גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסרתי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת אשר בחרתי את ירושלם ואת הבית אשר אמרתי יהיה שמי שם: ויתר דברי יאשיהו וכל אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור על נהר פרת וילך המלך יאשיהו לקראתו

וימיתהו

וימיתהו במגדו כראתו אתו: וירכבהו עבדיו מת ממגדו ויבאהו ירושלם ויקברהו בקברתו ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אתו וימליכו אתו תחת אביו:

לשבת בחול המועד של פסח ביחזקאל בסימן ל"ו ·

כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית ישראל לעשות להם ארבה אתם כצאן אדם: כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני יהוה:

וקצת קהלות מתחילין כאן ·

היתה עלי יד יהוה ויוצאני ברוח יהוה ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות: והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד: ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה ואמר אדני יהוה אתה ידעת: ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם: ונתתי עליכם גידים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם וידעתם כי אני יהוה: ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל עצמו: וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם: ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח כה אמר אדני יהוה מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו: והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד: ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו: לכן הנבא ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: וידעתם כי אני יהוה בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם

עמי

עמי׃ ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על־אדמתכם וידעתם כי־אני יהוה דברתי ועשיתי נאם־יהוה׃

ויש מוסיפין ·

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃ ואתה בן־אדם קח־לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל־בית ישראל חבריו׃ וקרב אתם אחד אל־אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך׃

הפטרת יום שביעי של פסח וידבר דוד לה' בשמואל ב' בסי' כ"ב · ויש קהלות שאומרים אותה בפרש' האזינו ·

וידבר דוד ליהוה את־דברי
השירה הזאת ביום
הציל יהוה אתו מכף
כל־איביו ומכף שאול׃ ויאמר
יהוה סלעי ומצדתי ומפלטי־
לי׃ אלהי צורי אחסה־בו מגני
וקרן ישעי משגבי ומנוסי
משעי מחמס תושעני׃ מהלל
אקרא יהוה ומאיבי אושע׃
כי אפפני משברי־
מות נחלי בליעל יבעתני׃ חבלי שאול סבני
קדמני מקשי־
מות׃ בצר־לי אקרא
יהוה ואל־אלהי אקרא וישמע
מהיכלו קולי ושועתי באזניו׃
ותגעש ותרעש הארץ מוסדות
השמים ירגזו ויתגעשו כי־חרה לו׃
עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל
גחלים בערו ממנו׃ ויט שמים וירד
וערפל תחת רגליו׃ וירכב
על־כרוב ויעף וירא על־כנפי רוח׃
וישת חשך סביבתיו סכות
חשרת־מים עבי שחקים׃ מנגה
נגדו בערו גחלי־אש׃ ירעם
מן־שמים יהוה ועליון יתן קולו׃
וישלח חצים ויפיצם ברק
ויהמם׃ ויראו אפקי ים יגלו
מוסדות תבל בגערת יהוה
מנשמת רוח אפו׃ ישלח ממרום
יקחני ימשני ממים רבים׃
יצילני מאיבי עז משנאי כי אמצו
ממני

ממני׃ יקדמני ביום אידי ויהי
יהוה משען לי׃ ויצא למרחב אתי
יחלצני כי־חפץ בי׃ יגמלני
יהוה כצדקתי כבר ידי ישיב לי׃
כי שמרתי דרכי יהוה ולא
רשעתי מאלהי׃ כי כל־משפטו
לנגדי וחקתיו לא־אסור ממנה׃
ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני׃
וישב יהוה לי כצדקתי כברי
לנגד עיניו׃ עם־חסיד תתחסד
עם־גבור תמים תתמם׃ עם־
נבר תתבר ועם־עקש תתפל׃
ואת־עם עני תושיע ועיניך על־
רמים תשפיל׃ כי־אתה נירי
יהוה ויהוה יגיה חשכי׃ כי
בכה ארוץ גדוד באלהי אדלג־שור׃
האל תמים דרכו אמרת יהוה
צרופה מגן הוא לכל החסים בו׃
כי מי־אל מבלעדי יהוה ומי־
צור מבלעדי אלהינו׃ האל מעוזי
חיל ויתר תמים דרכי׃ משוה
רגליו כאילות ועל־במתי יעמידני׃
מלמד ידי למלחמה ונחת קשת
נחושה זרעתי׃ ותתן־לי מגן ישעך
וענתך תרבני׃ תרחיב צעדי
תחתני ולא מעדו קרסלי׃ ארדפה
איבי ואשמידם ולא אשוב עד־
כלותם׃ ואכלם ואמחצם ולא
יקומון ויפלו תחת רגלי׃
ותזרני חיל למלחמה תכריע
קמי תחתני׃ ואיבי תתה לי
ערף משנאי ואצמיתם׃ ישעו
ואין משיע אל־יהוה ולא ענם׃
ואשחקם כעפר־ארץ כטיט־
חוצות אדקם ארקעם׃
ותפלטני מריבי עמי תשמרני
לראש גוים עם לא־ידעתי
יעבדני׃ בני נכר יתכחשו־לי
לשמוע אזן ישמעו לי׃ בני נכר
יבלו ויחגרו ממסגרותם׃ חי־
יהוה וברוך צורי וירם אלהי
צור ישעי׃ האל הנתן נקמות לי
ומוריד עמים תחתני׃
ומוציאי

הפטרה ליום שמיני של פסח

ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תצילני: על־כן אודך יהוה בגוים ולשמך אזמר: מגדול ישועות מלכו ועשה־חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד־עולם:

הפטרה ביום שמיני של פסח בישעיה בסימן י׳:

עוד היום בנב לעמד ינפף ידו הר בית־ציון גבעת ירושלם: הנה האדון יהוה צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו: ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול: ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה: ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה: והריחו ביראת יהוה ולא־למראה עיניו ישפוט ולא־למשמע אזניו יוכיח: ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי־ארץ והכה־ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע: והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו: וגר זאב עם־כבש ונמר עם־גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדו ונער קטן נהג בם: ופרה ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל־תבן: ושעשע יונק על־חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה: לא־ירעו ולא־ישחיתו בכל־הר קדשי כי־מלאה הארץ דעה את־יהוה כמים לים מכסים: והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנחתו כבוד: והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את־שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים: ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ: וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו אפרים לא־יקנא את־יהודה ויהודה לא־יצר את־אפרים: ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את־בני־קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: והחרים יהוה את לשון ים־מצרים והניף ידו על־הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים:

והיתה

והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים: ואמרת ביום ההוא אודך יהוה כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי־עזי וזמרת יה יהוה ויהי־לי לישועה: ושאבתם־מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יהוה כי־גאות עשה מידעת זאת בכל־הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי־גדול בקרבך קדוש ישראל:

הפטרה ליום ראשון של שבועות ביחזקאל בסימן א׳:

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש ואני בתוך־הגולה על־נהר כבר נפתחו השמים ואראה מראות אלהים: בחמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין: היה היה דבר־יהוה אל־יחזקאל בן־בוזי הכהן בארץ כשדים על־נהר כבר ותהי עליו שם יד־יהוה: וארא והנה רוח סערה באה מן־הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש: ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות אדם להנה: וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם: ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים כעין נחשת קלל: וידו אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם: חברת אשה אל־אחותה כנפיהם לא־יסבו בלכתן איש אל־עבר פניו ילכו: ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל־הימין לארבעתם ופני־שור מהשמאול לארבעתם ופני־נשר לארבעתן: ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתים חברות איש ושתים מכסות את גויתיהנה: ואיש אל־עבר פניו ילכו אל אשר יהיה־שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן: ודמות החיות מראיהם כגחלי־אש בערות כמראה הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש ומן־האש יוצא ברק: והחיות רצוא ושוב

ושוב כמראה הבזק : וארא החיות והנה
אופן אחד בארץ אצל החיות לארבעת פניו :
מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ודמות
אחד לארבעתן ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה
האופן בתוך האופן : על ארבעת רבעיהן
בלכתם ילכו לא יסבו בלכתן : וגביהן
וגבה להם ויראה להם וגבתם מלאת עינים
סביב לארבעתן : ובלכת החיות ילכו
האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ
ינשאו האופנים : על אשר יהיה שם
הרוח ללכת ילכו שמה הרוח ללכת והאופנים
ינשאו לעמתם כי רוח החיה באופנים :
בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל
הארץ ינשאו האופנים לעמתם כי רוח החיה
באופנים : ודמות על ראשי החיה רקיע
כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה :
ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל אחותה
לאיש שתים מכסות להנה ולאיש שתים מכסות
להנה את גויתיהם : ואשמע את קול
כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם
קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן :
ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם
תרפינה כנפיהן : וממעל לרקיע אשר
על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל
דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה :
וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב
ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה
ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב :
כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן
מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה
ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר :
ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך
כבוד יהוה ממקומו :

הפטרה ליום שני של שבועות בחבקוק כמנהג א׳ .

ויהוה בהיכל קדשו הס מפניו
כל הארץ :

כאן מתחילים הספרדים והאיטליאני :

תפלה לחבקוק הנביא על שגינות :
יהוה שמעתי שמעך יראתי
יהוה פעלך בקרב שנים חייהו

בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור :
אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה
כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ :
ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון
עזה : לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו :
עמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי
עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו :
תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון יריעות ארץ
מדין : הבנהרים חרה יהוה אם בנהרים
אפך אם בים עברתך כי תרכב על סוסיך
מרכבתיך ישועה : עריה תעור קשתך
שבעות מטות אמר סלה נהרות תבקע ארץ :
ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו
רום ידיהו נשא : שמש ירח עמד זבלה
לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך :
בזעם תצעד ארץ באף תדוש גוים :
יצאת לישע עמך לישע את משיחך מחצת ראש
מבית רשע ערות יסוד עד צואר סלה :
נקבת במטיו ראש פרזו יסערו להפיצני עליצתם
כמו לאכל עני במסתר : דרכת בים
סוסיך חמר מים רבים : שמעתי ותרגז
בטני לקול צללו שפתי יבוא רקב בעצמי ותחתי
ארגז אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו :
כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים כחש
מעשה זית ושדמות לא עשה אכל גזר ממכלה
צאן ואין בקר ברפתים : ואני ביהוה
אעלוזה אגילה באלהי ישעי : יהוה אדני
חילי וישם רגלי כאילות ועל במותי ידרכני
למנצח בנגינותי :

הפטרה לתשעה באב בד׳ ירמיה כמנהג א׳ .

אסף אסיפם נאם יהוה אין ענבים
בגפן ואין תאנים בתאנה
והעלה נבל ואתן להם
יעברום : על מה אנחנו ישבים האספו
ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי יהוה
אלהינו הדמנו וישקנו מי ראש כי חטאנו
ליהוה : קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה
והנה בעתה : מדן נשמע נחרת סוסיו
מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ ויבואו
ויאכלו ארץ ומלואה עיר וישבי בה :
כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין
להם לחש ונשכו אתכם נאם יהוה :

מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי: הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים היהוה אין בציון אם מלכה אין בה מדוע הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר: עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו: על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני: הצרי אין בגלעד אם רפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי: מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים: וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל רעה יצאו ואתי לא ידעו נאם יהוה: איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו כי כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל יהלך: ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו: שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי נאם יהוה: לכן כה אמר יהוה צבאות הנני צורפם ובחנתים כי איך אעשה מפני בת עמי: חץ שוחט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו: העל אלה לא אפקד בם נאם יהוה אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי: על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו: ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב: מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר: ויאמר יהוה על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה: וילכו אחרי שררות לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם: לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש: והפצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם: כה אמר יהוה צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה: ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו

דמעה

דמעה ועפעפינו יזלו מים: כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו: כי שמענה נשים דבר יהוה ותקח אזנכם דבר פיו ולמדנה בנתיכם נהי ואשה רעותה קינה: כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחבות: דבר כה נאם יהוה ונפלה נבלת האדם כדמן על פני השדה וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף: כה אמר יהוה אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו: כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם יהוה:

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה בשמואל א' בסימן א':

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי: ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה ויהי לפננה ילדים ולחנה אין ילדים: ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליהוה צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים ליהוה: ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות: ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב ויהוה סגר רחמה: וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר יהוה בעד רחמה: וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית יהוה כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל: ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים: ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הכסא על מזוזת היכל יהוה: והיא מרת נפש ותתפלל על יהוה ובכה תבכה: ותדר נדר ותאמר יהוה צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו ליהוה כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו:

והיה

והיה כי הרבתה להתפלל לפני יהוה ועלי שמר
את־פיה׃ וחנה היא מדברת על־לבה רק
שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי
לשכרה׃ ויאמר אליה עלי עד־מתי
תשתכרין הסירי את־יינך מעליך׃ ותען
חנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי
ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את־נפשי לפני
יהוה׃ אל־תתן את־אמתך לפני בת־
בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד־הנה׃
ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן
את־שלתך אשר שאלת מעמו׃ ותאמר
תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה
ותאכל ופניה לא־היו לה עוד׃ וישכמו
בבקר וישתחוו לפני יהוה וישבו ויבאו אל־
ביתם הרמתה וידע אלקנה את־חנה אשתו
ויזכרה יהוה׃ ויהי לתקפות הימים ותהר
חנה ותלד בן ותקרא את־שמו שמואל כי
מיהוה שאלתיו׃ ויעל האיש אלקנה
וכל־ביתו לזבח ליהוה את־זבח הימים ואת־
נדרו׃ וחנה לא עלתה כי־אמרה לאישה
עד־יגמל הנער והבאתיו ונראה את־פני יהוה
וישב שם עד־עולם׃ ויאמר לה אלקנה
אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד־גמלך אתו
אך יקם יהוה את־דברו ותשב האשה ותינק
את־בנה עד־גמלה אתו׃ ותעלהו עמה
כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח
ונבל יין ותבאהו בית־יהוה שלו והנער נער׃
וישחטו את־הפר ויביאו את־הנער אל־עלי׃
ותאמר בי אדני חי נפשך אדני אני האשה
הנצבת עמכה בזה להתפלל אל־יהוה׃
אל־הנער הזה התפללתי ויתן יהוה לי את־
שאלתי אשר שאלתי מעמו׃ וגם אנכי
השאלתיהו ליהוה כל־הימים אשר היה הוא
שאול ליהוה וישתחו שם ליהוה׃
ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי ביהוה רמה קרני
ביהוה רחב פי על־אויבי כי שמחתי בישועתך׃
אין־קדוש כיהוה כי־אין בלתך ואין צור
כאלהינו׃ אל־תרבו תדברו גבהה גבהה
יצא עתק מפיכם כי אל דעות יהוה ולו נתכנו
עללות׃ קשת גברים חתים ונכשלים אזרו
חיל׃ שבעים בלחם נשכרו ורעבים
חדלו עד־עקרה ילדה שבעה ורבת בנים
אמללה׃ יהוה ממית ומחיה מוריד שאול
ויעל

ויעל׃ יהוה מוריש ומעשיר משפיל אף־
מרומם׃ מקים מעפר דל מאשפת ירים
אביון להושיב עם־נדיבים וכסא כבוד ינחלם
כי ליהוה מצקי ארץ וישת עליהם תבל׃
רגלי חסידו ישמר ורשעים בחשך ידמו כי־לא
בכח יגבר־איש׃ יהוה יחתו מריבו עליו
בשמים ירעם יהוה ידין אפסי־ארץ ויתן־עז
למלכו וירם קרן משיחו׃

הפטרה ליום שני של ראש השנה בירמיה בסימן ל״א

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם
שרידי חרב הלוך להרגיעו
ישראל׃ מרחוק יהוה נראה
לי ואהבת עולם אהבתיך על־כן משכתיך חסד׃
עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד
תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים׃
עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים
וחללו׃ כי יש־יום קראו נצרים בהר אפרים
קומו ונעלה ציון אל־יהוה אלהינו׃ כי־
כה אמר יהוה רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש
הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה את־
עמך את שארית ישראל׃ הנני מביא
אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי־ארץ בם
עור ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ישובו
הנה׃ בבכי יבאו ובתחנונים אובילם
אוליכם אל־נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה
כי־הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא׃
שמעו דבר־יהוה גוים והגידו באיים ממרחק
ואמרו מזרה ישראל יקבצנו ושמרו כרעה
עדרו׃ כי־פדה יהוה את־יעקב וגאלו
מיד חזק ממנו׃ ובאו ורננו במרום־ציון
ונהרו אל־טוב יהוה על־דגן ועל־תירש ועל־
יצהר ועל־בני־צאן ובקר והיתה נפשם כגן רוה
ולא־יוסיפו לדאבה עוד׃ אז
תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו
והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים
מיגונם׃ ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי
את־טובי ישבעו נאם־יהוה׃ כה אמר
יהוה קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל
מבכה על־בניה מאנה להנחם על־בניה כי
איננו׃ כה אמר יהוה מנעי קולך מבכי
ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם־יהוה
ושבו

ושבו מארץ אויב: ויש תקוה לאחריתך נאם יהוה ושבו בנים לגבולם: שמוע שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא לומד השבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי: כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם יהוה:

הפטרת שבת שובה כתובה בסימן ל"ד ובמנהג הספרדי' סיום הפטרת וילך ·

שובה

ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו: אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך ירחם יתום: ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון: ישבו יושבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון: אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן ממני פריך נמצא: מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי יהוה וצדקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם: מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא: ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות ים כל חטאתם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם:

תקעו שופר שבהפטרת האזינו ·

הפטרה ליום הכפורים בשחרית כתובה בסימן נ"ו ·

ואמר

סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי: כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף וילך שובב בדרך לבו: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו: בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו: והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט: אין שלום אמר אלהי לרשעים: קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם: ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון: למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו: הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם: הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכף כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון ליהוה: הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו: הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד יהוה יאספך: אז תקרא ויהוה יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און: ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים: ונחך יהוה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמתיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פרץ משובב נתיבות לשבת: אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על יהוה והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יהוה דבר:

ומשלימין מדלגים ואומרים ·

ובא

לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יהוה: ואני זאת בריתי אותם אמר יהוה רוחי אשר עליך

עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך
ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יהוה מעתה
ועד עולם :

הפטרת צום כפור למנחה קורין ספר יונה
סימן א׳ ·

ויהי דבר יהוה אל יונה בן אמתי
לאמר : קום לך אל נינוה
העיר הגדולה וקרא עליה כי
עלתה רעתם לפני : ויקם יונה לברח
תרשישה מלפני יהוה וירד יפו וימצא אניה ׀
באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם
תרשישה מלפני יהוה : ויהוה הטיל רוח
גדולה אל הים ויהי סער גדול בים והאניה
חשבה להשבר : וייראו המלחים ויזעקו
איש אל אלהיו ויטלו את הכלים אשר באניה
אל הים להקל מעליהם ויונה ירד אל ירכתי
הספינה וישכב וירדם : ויקרב אליו רב
החבל ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל
אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד :
ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה
בשלמי הרעה הזאת לנו ויפלו גורלות ויפל
הגורל על יונה : ויאמרו אליו הגידה נא
לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך
ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה :
ויאמר אליהם עברי אנכי ואת יהוה אלהי
השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת
היבשה : וייראו האנשים יראה גדולה
ויאמרו אליו מה זאת עשית כי ידעו האנשים
כי מלפני יהוה הוא ברח כי הגיד להם :
ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתק הים מעלינו
כי הים הולך וסער : ויאמר אליהם שאוני
והטילני אל הים וישתק הים מעליכם כי יודע
אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם :
ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו
כי הים הולך וסער עליהם : ויקראו
אל יהוה ויאמרו אנה יהוה אל נא נאבדה
בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא כי
אתה יהוה כאשר חפצת עשית : וישאו את
יונה ויטלהו אל הים ויעמד הים מזעפו :
וייראו האנשים יראה גדולה את יהוה ויזבחו
זבח ליהוה וידרו נדרים : וימן יהוה דג
גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי הדג

שלשה

שלשה ימים ושלשה לילות : ויתפלל יונה
אל יהוה אלהיו ממעי הדגה : ויאמר
קראתי מצרה לי אל יהוה ויענני מבטן שאול
שועתי שמעת קולי : ותשליכני מצולה
בלבב ימים ונהר יסבבני כל משבריך וגליך
עלי עברו : ואני אמרתי נגרשתי מנגד
עיניך אך אוסיף להביט אל היכל קדשך :
אפפוני מים עד נפש תהום יסבבני סוף חבוש
לראשי : לקצבי הרים ירדתי הארץ
בריחיה בעדי לעולם ותעל משחת חיי יהוה
אלהי : בהתעטף עלי נפשי את יהוה
זכרתי ותבוא אליך תפלתי אל היכל קדשך :
משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו :
ואני בקול תודה אזבחה לך אשר נדרתי
אשלמה ישועתה ליהוה : ויאמר יהוה
לדג ויקא את יונה אל היבשה :
ויהי דבר יהוה אל יונה שנית לאמר :
קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא אליה
את הקריאה אשר אנכי דבר אליך :
ויקם יונה וילך אל נינוה כדבר יהוה ונינוה
היתה עיר גדולה לאלהים מהלך שלשת
ימים : ויחל יונה לבוא בעיר מהלך
יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה
נהפכת : ויאמינו אנשי נינוה באלהים
ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם
: ויגע הדבר אל מלך נינוה ויקם מכסאו
ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק וישב על
האפר : ויזעק ויאמר בנינוה מטעם
המלך וגדליו לאמר האדם והבהמה הבקר
והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל
ישתו : ויתכסו שקים האדם והבהמה
ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו
הרעה ומן החמס אשר בכפיהם :
מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו
ולא נאבד : וירא האלהים את מעשיהם
כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על
הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה :
וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו :
ויתפלל אל יהוה ויאמר אנה יהוה הלוא זה
דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברח
תרשישה כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום
ארך אפים ורב חסד ונחם
על הרעה :

ועתה

יהוה קח־נא את־נפשי ממני כי טוב מותי מחיי: ויאמר יהוה ההיטב חרה לך: ויצא יונה מן־העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל עד אשר יראה מה־יהיה בעיר: וימן יהוה־אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על־ראשו להציל לו מרעתו וישמח יונה על־הקיקיון שמחה גדולה: וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את־הקיקיון וייבש: ויהי כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על־ראש יונה ויתעלף וישאל את־נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי: ויאמר אלהים אל־יונה ההיטב חרה־לך על־הקיקיון ויאמר היטב חרה לי עד־מות: ויאמר יהוה אתה חסת על־הקיקיון אשר לא־עמלת בו ולא גדלתו שבן־לילה היה ובן־לילה אבד: ואני לא אחוס על־נינוה העיר הגדולה אשר יש־בה הרבה משתים־עשרה רבוא אדם אשר לא־ידע בין־ימינו לשמאלו ובהמה רבה:

וקצת קהלות מוסיפין:

מי־אל כמוך נשא עון ועבר על־פשע לשארית נחלתו לא־החזיק לעד אפו כי־חפץ חסד הוא: ישוב ירחמנו יכבש עונתינו ותשליך במצלות ים כל־חטאתם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר־נשבעת לאבתינו מימי קדם:

הפטרת יום ראשון של סכות בזכריה בסימן י"ד:

הנה יום־בא ליהוה וחלק שללך בקרבך: ואספתי את־כל־הגוים אל־ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן־העיר: ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב: ועמדו רגליו ביום־ההוא על־הר הזיתים אשר על־פני ירושלם מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה: ונסתם גיא־הרי כי־יגיע גי־הרים אל־אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך־יהודה ובא יהוה אלהי כל־קדשים עמך: והיה ביום ההוא לא־יהיה אור יקרות וקפאון: והיה יום־אחד הוא יודע ליהוה לא־יום ולא־לילה והיה לעת־ערב יהיה־אור: והיה ביום ההוא יצאו מים־חיים מירושלם חצים אל־הים הקדמוני וחצים אל־הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה: והיה יהוה למלך על־כל־הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד: יסוב כל־הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן עד־מקום שער הראשון עד־שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך: וישבו בה וחרם לא יהיה־עוד וישבה ירושלם לבטח: וזאת תהיה המגפה אשר יגף יהוה את־כל־העמים אשר צבאו על־ירושלם המק בשרו והוא עמד על־רגליו ועיניו תמקנה בחריהן ולשונו תמק בפיהם: והיה ביום ההוא תהיה מהומת־יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו ועלתה ידו על־יד רעהו: וגם־יהודה תלחם בירושלם ואסף חיל כל־הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרב מאד: וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל־הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת: והיה כל־הנותר מכל־הגוים הבאים על־ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהוה צבאות ולחג את־חג הסכות: והיה אשר לא־יעלה מאת משפחות הארץ אל־ירושלם להשתחות למלך יהוה צבאות ולא עליהם יהיה הגשם: ואם־משפחת מצרים לא־תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את־הגוים אשר לא יעלו לחג את־חג הסכות: זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל־הגוים אשר לא יעלו לחג את־חג הסכות: ביום ההוא יהיה על־מצלות הסוס קדש ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזרקים לפני המזבח: והיה כל־סיר בירושלם וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל־הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא־יהיה כנעני עוד בבית־יהוה צבאות ביום ההוא:

הפטרת יום שני של סכות ויקהל כל המלכים נסיה בהפטרות

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים